

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

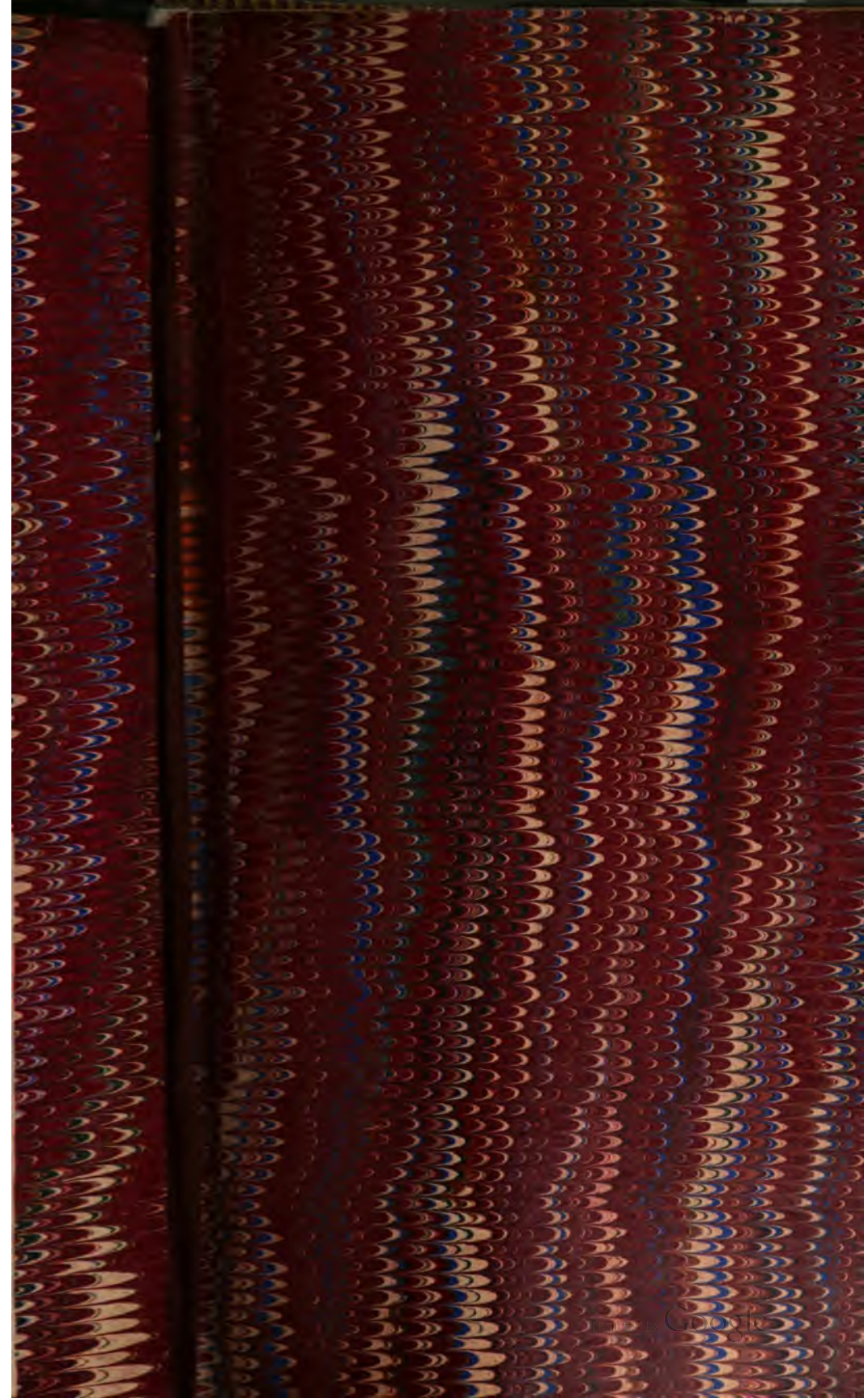
SAMUEL·JOB'S
Private Library
No. _____

Harvard College Library

FROM

Mrs. D. R. Jones

100

101

102

103

104

105

en edrych ar Iesu, Pen-tywysog a pherffeithydd ein fydd ni.”

Y W A W R;

—SEP—

CYLCHGRAWN MISOL

Bedyddwyr Cymreig

YN AMERICA.

DAN OLYGAETH

Y PARCH. OWEN GRIFFITH *GIRALDUS*.

UTICA, N. Y.

CYFROL III.

UTICA, N. Y.

T. J. GRIFFITHS, ALBANY, EXCHANGE BUILDING.

1872.

“Gan edrych ar Iesu, Pen-tywysog a pherffeithydd ein ffydd ni.”

Y W A W R;

—SEF—

CYLCHGRAWN MISOL

Y Bedyddwyr Cymreig

Y N A M E R I C A .

DAN OLYGIAETH

Y PARCH. OWEN GRIFFITH (*GIRALDUS*),

UTICA, N. Y.

CYFROL III.

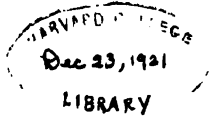
UTICA, N. Y.

T. J. GRIFFITHS, ARGRAFFYDD, EXCHANGE BUILDINGS.

1879.

Celt 145.2

✓

Mrs. D. R. Jones
Chicago

A N E R C H I A D.

At y Bedyddwyr Cymreig yn America :

Wele ni drwy diriondeb trugaredd ein Duw, a'ch cynorthwy chwi, wedi ein galluogi i ddwyn i derfyniad y drydedd gyfrol o'ch Cyhoeddiad Misol. Ein hamcan ar hyd y flwyddyn fu eich gwasanaethu chwi ; rhoddid heibio chwaethion personol er gallu cyrhaedd hyny. Ein gorfoledd gyda golwg ar hyn ydyw tystiolaeth ein cydwybod ; a hyderwn fod eich cydwybodau chwithau yn cyd-dystiolaethu. Mae llawer o honoch wedi bod yn dra ffyddlon mewn helpu. Dymunem gydnabod yn ddiolchgar amryw ohebwy, ac yn neillduol *rai* ag ydynt wedi cyfoethogi tudalenu y cyhoeddiad o fis i fis. Gwyddom fod eu cynyrchion yn cael eu mawr-werthfawrogi gan lawer iawn o honoch, os nad gan bawb a'u darllenodd. Yr ydym yn dysgwyl yn hyderus am barhad eu ffyddlondeb.

Hefyd, mae genym air at y derbynwyr yn eich plith. Os ydych yn gweled y cyhoeddiad yn werth ei gefnogi, dangoswch hyny mewn gweithred a gwirionedd, sef trwy ei dderbyn ac ymdrechu talu am dano yn brydlon. Drwg genym ddyweyd fod amryw yn eich plith yn hwyrffrydig i wneyd hyn. Nid oes blas i glywed rhai yn baldorddi eu bod yn Fedyddwyr, a hyn a'r llall, ac yn parablu yn frwdfrydig & gwrthgredwyr dros eu hegwyddorion, ac wedi'r cwbl ni wnant ddim yn ymarferol mewn ffordd o gefnogi y cyhoeddiad ; ac os gwnant, bydd mwy na mwy o rwnach a gwrth-dynu. Frödyr anwyl, bydded terfyn ar ymddygiad o'r fath ; ac os yw yr Enwad am gyhoeddiad o gwbl, gadewch i ni gyduno i'w ddwyn allan, a dwyn y draul. Nid oes amheuaeth nad yw angen yr Enwad yn galw am y fath gyfrwng. Mae gan enwadau Cymreig eraill eu cyhoeddiadau, ac y maent yn selog trwyddynt yn amddiffyn eu hegwyddorion, y rhai yn ein barn ni, lawer o honynt, sydd gyfeiliornus. A gawn ni fod yn ddi-fater ?

Gyfeillion, mae ein rhifedi, a'r treulion dirfawr o ddwyn allan yn rheolaidd gyhoeddiad destlus fel y **WAWR**, yn gofyn am ymdrech neillduol. Gan ein bod yn bwriadu parhau yn mlaen, da chwi cynorthwywch. Nid yw ond mater bychan i un ac un, tra y mae yn fater pwysig a gwerthfawr i'r cyhoeddwr. Gyda gwir sel dros y gwirionedd, fel yr hen Fedyddwyr, gadewch i ni gyduno yn y peth hwn. Bydd i ni deimlo yn well ein hunain. Byddwch trwy hyn yn gwasgaru perarogl Crist—yn oleuni y byd—yn halen y ddaear. Mae ein dydd yn fyr—gwnawn yn fawr o hono. Yn nghorph y flwyddyn ddiweddaf mae amryw o'n plith wedi cael eu galw ymaith—wedi newid dau fydd. Yn nghorph y flwyddyn hon pwy fydd yn eu dilyn ?

Diweddw'n hyn o anerchiad syml gyda dymuniad dwfn am fod y **WAWR** y flwyddyn ddyfodol yn well ac yn lpewach nag y bu o'r dechreu.

Yr eiddoch yn efengyl Crist,

Y GOLYGYDD.

CYNWYSIAD.

EBRILL.

Sirioldeb y WAWR	5
Deddf yr At-Daledigaeth	7
Adran yr Ysgol Sabbothol	13
Hanes Eglwys Fedyddiedig Steuben	14
'Rhen Ffarmwr	19
Ellmyn mewn Dyryswch	21
Pwlpud y WAWR	22

MAI.

Yr Iuddewon yn Amser Crist	37
Mexico	45
Yn " Ddyn Marw"	48
Gwersi Gwanwyn	48
Ein Gweinidogion Ieuainc yn Nghymru	50
Pwlpud y WAWR	53
Bedydd Babanod	54
Adran yr Ysgol Sabbothol	55

MEHEFIN.

Y Pechod Anfaddeuadwy	69
Meddwod yn Rwsia	75
Sal y Blodau	77
Arddangosfa Fawr Paris	80
Pwlpud y WAWR	82
Y Diweddar Barch. D. J. Evans	85
Onid oes lle i Ddiwygio?	88
Adran yr Ysgol Sabbothol	89

GORPHENAF.

Yr Iuddewon yn Amser Crist	101
Spurgeon a'r Offeiriad	106
Bedyddwyr Cymreig Liverpool	109
Y Dysgyblion yn Ephesus	111
Ein Gweinidogion Ieuainc yn Nghymru	112
Pa fodd y Daethum yn Fedyddiwr	115
Y Gwersi Cydgenedlaethol	117
Adran yr Ysgol Sabbothol	117

AWST.

Ein Lleygwyr—Benjamin Hughes, Ysw.	133
Adolygiad ar Ysgrif y Parch. Dr. Roberts,	135
Gair am yr Ysgol Sabbothol	139
Germani mewn Helbul	140
Diwygiad Crefyddol yn Richmond, Va.	142
Pwlpud y WAWR	144
Y Bedyddwyr yn Ffrainc	145
Dynion Da mewn Oesau Drwg	145
Eglwys y Bedyddwyr yn Remsen	146
Yr Amddiffyniad	147

MEDI.

Yr Amddiffyniad	165
Gwr o Deulu " Medda Nhw"	171
Caeht Gymundeb Cynulleidfaoel	171
Y Proffeswr Poenus	172
Trais a Gormes yn yr Eglwys	173
Pwlpud y WAWR	174
Ein Gweinidogion Ieuainc yn Nghymru	179

HYDREF.

Eglwys y Bedyddwyr yn Freedom, Catt.,	197
Yr Amddiffyniad	203
Beth yw Eglwys?	207
Hynyddol ydoedd Hi	207
Canu Mawl	208
Gwirioneddolrwydd yr Ysgrhythrau	209
Pwlpud y WAWR	213
Andrew Fuller	215

TACHWEDD.

Yr Amddiffyniad	229
Tynu Oddiwirtho a rhoddi Ato	233
Cæsars y Testament Newydd	234
Cyfeillgarwch	235
D. Evans, Ffynonhenry	237
Craig Roger Williams	240
Nod y Bwystfil	242
Pwlpud y WAWR	243
Y Diweddar Barch. R. Williams, Hengoed	246

RHAGFYR.

Cymundeb Rhydd	261
Golygfeydd yn mhllith yr Hindwaid	266
Yr Amddiffyniad	269
Dadl, &c.	274
Pwlpud y WAWR	276
Nawdd-le Mr. Spurgeon	279
Dyn yn Nghrist	281

IONAWR.

Yr Amddiffyniad	293
Y Beibl yn Itali	299
Deistiaeth, alias Crefydd Natur	299
R. Ab Gwilym Ddu, &c.	304
Hanes a Gwersi Diwygiad Teloogoo	305
Pa fath Bregethu yw y Goreu	308
Pwysigrwydd Arwydd	309
Pwlpud y WAWR	311

CHWEFROG.

Yr Amddiffyniad	325
Hanes a Gwersi Diwygiad Teloogoo	328
Deistiaeth, alias Crefydd Natur	331
Pregethu Testynol neu Bynciol?	336
Pwlpud y WAWR	339
Y Ffordd i fyw mewn Heddwch	341
Gwroniaid Waterloo	342

MAWRTH.

Yr Amddiffyniad	357
Cymeriad Hynod	360
Ffenestri mewn Pregethau	363
Diffygion ein Cynullidau Cyhoeddus	366
Dechreuad yr Ysgol Sabbothol	370
Pwlpud y WAWR	371
Atebion	373

* * * Nid yw y Cynwysiad uchod yn cynwys ond yr erthyglau blaenaf yn mhob rhifyn.

Mr Morgan, (Llewellyn)
See Page 152

Y WAWR.

CYF. III.]

EBRILL, 1878.

[RHIF. I.

SIRIOLDEB Y WAWR.

Y fath werth sydd mewn sirioldeb ! Mae sirioldeb naturiol yn arddangos natur a chydwybod dda. Hoffwn ber-son fyddo yn gallu gwisgo gwên siriol. Yn ei bresenoldeb teimlwn ein hysbryd isel yn ysgafnhau. Bydd trymder ysbryd yn cilio ymaith yn ei wydd. Un o brif nodweddau y wawr naturiol ydy ei sirioldeb ; mae ei rhinâu eraill megys yn ymgolli yn hwn. Y mae sirioldeb y wawr “ yn genad dros dad ydydd,” yr hwn sydd yn gwneyd i'r gredigaeth lawenhau.

Yr ydym am i'r “ Y WAWR” hon fod yn *siriol* hefyd. Credwn y gall fod. Os na all fod, sicr ydyw y derbynna gam o rywle. Y mae pictiwr Roger Williams ar yr amlen yn siriol ; a diau nad yw ond rhithyn amherffraith o'i hoenusrwydd cariadlawn ef. O'i flaen yr oedd nwydwylltedd yr Indiaid yn lleddfu. Y rhai fyddent yn deigrod mewn lldiawgrwydd, i eraill, oeddent ddiniwed fel y colomenod, i Roger Williams. Ysbryd ydyw hwn sydd i orchfygu y byd. Un o brif elfenau efengyl heddwch ydyw, yr hon sydd yn ei hymdaith achubol fel codiad haul o'r uchelder. Credwn fod y Bedyddwyr yn neillduol mewn cymydeimlad a'r ysbryd hwn. Maent bob amser wedi bod yn bleidwyr selog mesurau a moddion a dueddent i ysgafnhau beichiau dynol, ac i sirioli y galon ddynol. Amlygasant erioed eu sel dros ddeddfau oeddent yn arwain y deiliaid i ryddid a chân. Y maent wedi cael y fraint o fod yn achleswyr i ordinhadau yr ef-

engyl yn eu purdeb, yr hyn sydd beroriaeth ynddo ei hun. Bod mewn cydgordiad â'r iawn, y cywir, a'r dwyfol, sydd yn gwneyd yr enaid yn deml cân a moliant. Pa erledigaeth echryslawn ar grefydd a fu, na chaed hwy yn medru gorfoleddu ynddynt? Pa gân fwy aruchel na'r eiddo John Bunyan, pan yn rhwym yn ngharchar erledigaeth? Pa Parnassus a noddodd awen fwy llon na'r awen ysbrydol hono a dirionodd galonau yr hen Fedyddwyr gynt rhwng mynyddau Piedmont a'r Alpau. Maent wedi goddef mwy o erledigaeth nag un enwad o bobl ; ac eto ni cheir neb, ond odid, yn fwy gwirioneddol siriol.

Byddai yn dda genym allu bod yn foddion i wneyd y WAWR yn gyfrwng adloniad i Fedyddwyr Cymreig America, ac i bawb eraill o fewn ei chyrhaedd. Ni fynem dawelu neb mewn esgeulusdod o'i ddyledswydd, na sŵio i neb yn ei ddifrawder o'i fanteision. Ni fynem dafu mantell dros ddim ydylid ei ddadlenu. Ni fynem ddweyd “ Heddwch, heddwch,” lle na byddo heddwch. Ein hamcan fydd, ceryddu y beius yn dirion, rhoddi help llaw i'r gwan i ddod i'r lan ; hefyd dal lamp gobaith ar lan traethell sefyllfa doralonus amgylchiadan y gweithwyr—adgofio y geiriau, “ erbyn y boreu daw gorfoledd.” Os beir ni, ymdrechwn ddiwygio, os yn cyfeiliorni. Ein hymdrech fydd, parchu pawb, caru y frawdoliaeth.

Credwn y gall cyhoeddiad misol da, fel y *dylai* y WAWR fod, wneyd llawer

tuag at sirioli llawer calon drom. Ni ddymunem ddweyd dim yn ein tudalenau i lwfrhau neb. Gofid i ni fyddai bod yn achlysur i chwerwi ysbryd neb. Byddai yn dda genym allu gwneyd y WAWR i fod yn ymwelydd hoffuslawn i dai ei holl ddarllenwyr. Dymunem roddi ar ddeall i feibion llafur, yn enwedig y mwnwyr yn Pennsylvania ac Ohio, fod y WAWR yn cydymdeimlo yn ddwys â hwy, gan gredu fod amser llawer gwell gerllaw. Pob peth yn gweithio er daioni i'r rhai sydd yn *caru Dduw*, sydd wers i'w chofio gan bawb.

Wrth geisio cysuro a lloni, ni ddylid, yn ddiau, aros gyda y materol; dylid llawenhau y meddwl trwy ei arwain i faesydd newyddion o wybodaeth—maesydd fyddont yn llawn o berlewygion hyfrydwch. Gwyddom, ond cael cyneddfau yr enaid i weithredu ar eu gwrthddrychau priodol, y bydd boddhad. Am hyny y dywedir, “Bod yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.” Llon i ni fyddai cael ein darllenwyr i ymhyfrydu yn y llednais, y prydferth, a'r caredig, un ac oll—i fwynhau gwaith y Creawdwr mawr yn mhob man o gylch, i barchu gorchymynion Crist, ac i dalu gwarogaeth ysbryd a themlad i orchestion athrylith ddynol a rhinweddol yn mha le bynag y byddont. Ni fydd gan y WAWR yr un cydymdeimlad â rhagfarn a chulni. Yn y cyfryw ddrwg-nwydau nid oes nemawr ddefnydd cysur i neb. Cenfigen a ladd ei pherchenog. Dig sydd yn gorphwys yn mynwes ffyliaid. O, mor wir y geiriau, ac eto mor hwyrffrydig yw dyn idd eu credu. Hyd y byddo yn bosibl bydd pelydrau y WAWR yn erbyn y gwaelion yna. Nid yw dyn byth mor hardd a phan yn siriol dan ddylanwad y da, a byth mor anhardd a phan o dan ddylanwad nwydau drwg. Mae digofaint a chenfigen yn mhlith yr hyllaf o honynt. Gan hyny bydd cenadwriaethau ein cyhoeddiad yn tu-eddu i loni, trwy ddyngu y da a'r rhinol; trwy egluro y gwirionedd sanctaidd; trwy arwain at ffynon y dyfroedd byw; trwy gyfranu pelydrau Haul y cyfiawnder; trwy anog i gariad a

gweithredoedd da; trwy gymhell i anghofio y pethau o'r tu cefn, ac ymestyn at y pethau o'r tu blaen; trwy adgofio mawredd ein breintiau a lluosog-rwydd ein cyfleusderau; trwy gyffroi meddyliau puraidd ein brodyr a'n chwiorydd i werthfawrogi ein hegwyddorion ac i'w gweithio allan mewn bywyd ac ymarferiad; a thrwy ddal o flaen pawb y gobaith a osodwyd o'n blaen. Ond i beth yr ychwanegwn?—llawer lluosocach ydyw y manteision i loni a sirioli trwy gyfrwng y WAWR nag y gallwn ni yma eu crybwyll.

Wrth ddiweddu hyn o anerchiad dymunwn sicrhau ein darllenwyr oll yn ddiwahan, y bydd ein hymdrech bob amser i wneyd y WAWR yn gyfrwng sirioldeb a mwyniant iachusol, a thrwy hyny fod yn *Wawr* wirioneddol. Er effeithio hyn rhaid cael help ein gohebwyr. Rhaid cael undeb. Dysgwylir i ohebwyr ysgrifenu mewn natur dda, —hyd y bo ynddynt i geisio bod “yn *heddychlon* â phob dyn.”—“Mewn *addfwynder* yn dysgu y rhai gwrthwynebus.” Ni fydd erthyglau llonydd, marw, yn dderbyniol. Dylid gofalu rhag blino â *meithder*; y mae yr hyn fyddo yn lloni, yn gyffredin, yn fyr-eiriol. Mae arabedd yn fywiog, yn gryno a dealladwy. Gwneler fel y gwneir wrth bysgota—defnyddio y plyfyn yn ateb i'r pysgodyn. Defnyddier y dull mwyaf enillgar. Tra yn selog dros egwyddorion, byddwn felly yn ysbryd yr egwyddorion. Nid yw y Bedyddwyr *Cymreig* yn lluosog yn America; gan hyny byddwn unol, yn cysuro, yn adeiladu y naill y llall mewn cariad. Bydded ein buddugoliaethau yn fuddugoliaethau cariad. Bydded Iesu yn ben-tywysog a pherffeithydd ein fydd ni. Yn yr ysbryd hwn ymddangoser ar ddalenau y WAWR. Os gwnawn, daw eraill yn oleuach, yn brydferthach, yn fywiocach, yn ddedwyddach, yn siriolach, a ninau gyda hwynt.

Os mynwn rodio yn hardd a byw yn ddedwydd, y mae yn rhaid rhoddi y corph yn ddarostyngedig i'r enaid, a'r enaid yn ddarostyngedig i Dduw.

Y GWEITHIWR LLUDDDEDIG.

Wle'r gweithiwr yn ymysgwyd
 O'i orweddfa gyda'r wawr ;
 Gan gyfeirio at ei orchwyl,
 Gâd ei anwyl deulu 'n awr ;
 Yna mae yn dwys fyfyrio
 Modd y gwna ddefnyddio'r dydd,—
 Dechreu gafael yn ei arfau,
 Gwna y creigiau mawr yn rhydd.

Yn yr oerfel mae yn foreu,
 Dan gawodau ôd a gwlaw,—
 Rhydd bob gewyn ar ei egni,
 Blina'r corph, yn fraich a llaw ;
 Droion eraill, gwres yr haulwen
 A'i diffygia bron yn llwyr ;
 Hoffus ganddo ef, yn ddiau,
 A fydd gwel'd cysgodau 'r hwyr.

Buan ca ddychwelyd adref,
 Idd ei fwthyn bach ei hun,
 Lle derbynia bob croesawiad
 Gan ei deulu bob yr un ;
 Treulio wna felusaf noswait
 I'w ryddhau o'i ludded mawr—
 Braint na cha y gwr cyfoethog,
 Er ei olud, fynyd awr.
 Berlin, Wis. MRS. ELIZABETH ELLIS.

DEDDF YR AT-DALEDIGAETH.

GAN Y PARCII. H. C. PARRY (CEFNI).

Wrth Ddeddf yr At-daledigaeth, yn yr ystyr y bwriadwn ddefnyddio y *term*, nid ydym yn deall deddf yr at-daliad (*law of retaliation*), fel yr arferwn y gair yn gyffredin; eithr mewn ystyr uwch, cymwysedig at yr egwyddor fawr a chyffredin ar yr hon y gweinyddir goruchwyliaeth cyfiawnder pur a digymysg y Duw mawr, fel Pen-llywydd moesol, tuag at ddyn, fel deiliad ysbrydol ei lywodraeth foesol. Mae deddf yr at-daliad yn gclygu mesur ceryddol o dalu y pwyth, mewn pethau naturiol a thymorol, yn ol ymddygiad colledol y troseddwr tuag at y dyoddefydd, mewn trafodaeth ymarferol. Felly y byd hwn yw golygfa gweithrediad deddf yr at-daliad. Gwelir y ddeddf hon yn yn ei llymder naturiol yn achos Adoni-bezec: "Ac Adoni-bezec a ddywedodd, Deg-a-thriugain o freninoedd wedi tori bodiau eu dwylaw a'u traed, a fu yn casglu eu bwyd

dan fy mwrdd i: fel y gwnaethum, felly y talodd Duw i mi."—Barnwyr i. 6, 7. Dywedir y bydd Duw yn talu y pwyth i'w elynion. Gwna hyny weithiau trwy fesur dialedd cyfiawnder i'r dyn yn ol maint a phwys ei drosedd, mewn cosbedigaeth dymorol yn y byd hwn, yr hyn yw yr at-daliad. Os na wna at-dalu drwg y dyn mewn cosbedigaeth dymorol yn y byd hwn, gwna hyny yn ngweinyddiad cosbedigaeth cyfiawnder dialeddol yn y byd a ddaw. Nid gweinyddiad deddf yr at-daliad a fydd hyny, er ei gelwir felly ar yr egwyddor draws-enwadol; eithr gweithrediau deddf yr at-daledigaeth—*law of retribution*—yr hon sydd yn eangach yn ei thiriogaeth na deddf yr at-daliad. Mae deddf yr at-daliad yn gyfyngedig at achos neu achosion neillduol (*specified cases*); pryd mae deddf yr at-daledigaeth yn cymeryd i mewn holl achos dyn yn gyffredinol. Felly deddf yr at-daliad a weinyddir mewn cyfwng neillduol yn y bywyd hwn; a deddf yr at-daledigaeth—*law of retribution*—fydd holl weinyddiad Duw tuag at ddyn yn y byd a ddaw. Cyflwr at-daledigaethol (*retributive state*) fydd holl fuchedd dragywyddol dyn yn y byd hwnw.

Nid yw y cyflwr at-daledigaethol i'w gyfyngu yn unig at gosbedigaeth yr anedifeiriol yn y byd arall; eithr golyga hefyd gyflwr gwobrwyol yr ufudd a'r ffyddlon yn y byd hwnw. Mae deffiniad Webster o'r gair yn un cyflawn iawn: "*Retribution, n. Repayment; a return corresponding with conduct; requital; the distribution of rewards and punishments at the general judgment.*" Mae dau air yn y Roeg yn cael eu defnyddio i osod allan y meddyliau a orwedant yn y gair Cymreig At-daledigaeth—*ekdikesis*—yn golygu dialedd, cosbedigaeth, taledigaeth gosbawl; o'r hwn y tardd y ferf *ekdikeo*, dialu, poeni, cosbi. Dyma y gair a ddefnyddia yr Ysbyrd Glan pan y dywed, *Emoi ekdikesis*—"Mi (biau) dial;" neu yn hytrach, *Myfi dial*. Cyfieithir y gair yn *retribution* yn yr "Emphatic Diaglott," o Codex Griesbach. Heb. x. 30. Y gair arall yn y Roeg yw, *anta-*

odoma—requit, recompense, retribution, retaliation. O'r gair hwn y tardd y ferf *antapodidoso*; *to restore, to repay, to recompense.* Ceir flurf o'r ferf hon yn ei *first future, nominative case, first person singular, active voice, indicative mood, verb Deponena*, yn Heb. x. —*ego antapodoso legei kurios*—“Myfi a dalaf, medd yr Arglwydd.” Gwelir bod *antepodoma* yn cymeryd y drychfeddwl o wobrw, yn gystal a chosb; pryd nad yw *ekdikesis* yn golygu ond yn unig dialedd cosbawl. Eto y mae y ddau air hyn yn golygu at-daledigaeth (*retribution*).

Deddf yr at-daledigaeth, ynte, yw rheol uniawn Duw yn gwobrwyo y da a chosbi y drwg, yn ol mesur teilyngdod gwiwdeb y naill, a mesur drwg haeddiant niwed y llall. Cyfiawnder pur, noeth, a digymysg, yw egwyddor y ddeddf hon, yr hon ni cheir yn y byd hwn; lle yr ymddygit tuag at ei drigolion yn ol deddfau trugaredd a gras, ar sail iawn y Cyfyngwr. Rhaid i ni edrych am Y CYFLWR AT-DALEDIG-AETHOL i fyd arall.

Mae cyflwr prynedigol dyn yn y byd hwn yn ein dysgu i edrych am gyflwr at-daledigaethol yr anedifeiriol mewn byd arall; oblegid ni cheir *redemptive state* a *retributive state* yn yr un byd a'u gilydd, yn yr un achos. Y cwstionau sydd yn cynhyrfu y byd crefyddol, y dyddiau hyn, ydynt a ganlyn: A yw dyn i'w gosbi yn fwy na yr hyn a deimla yn y byd hwn oddiwrth ei gyfeiliorni? A oes uffern, neu gyflwr o gosb mewn byd arall? A fydd cosbedigaeth yr anedifeiriol yn dragywyddol yn y byd hwnw? Pa un ai puredigaethol, ai ynte cosbedigaethol, o natur ac amcan, fydd dyoddefiadau nen boenau yr annuwiol yn y byd hwnw?

Mae Dr. Farrar, Westminster, Llun-dain, yn o Ganonau Eglwys Loegr, wedi gwneyd ardstydia cyhoeddus, na ddylai y fath eiriau ag uffern, damnedigaeth, cosbedigaeth dinystr dragywyddol, gael eu gadael yn y Llyfr Sanctaidd; eithr y dylid eu golchi ymaith yn llwyr oddiar ei ddalenau glân! Tyngodd y Parch. Henry Ward Beecher i'w fawredd urddasol ei hun,

mai Satanaidd a diefflig a raid fod y Duw hwnw a greodd fyrddiynau o fodau dynol, i'w hysgubo o fywyd byr, diniwed, o anwybodaeth a phroffedig-aethau, oddiwrth ddylanwadau cymdeithasol drigionus, i uffern dân, i'w poeni yn dragywyddol! Mae y ddau foneddwr wedi llithro i dir pell iawn oddiwrth wirionedd yr efengyl, rhaid addef; ond a dweyd y lleiaf, mae Dr. Farrar yn wr boneddig, yn arfer iaith deilwng o *etiquette* yr ysgolhaig a'r athronydd, pryd y mae iaith prif bregethwr yr Americanaid, wrth drin pethau mawr gogoniant Duw a thynged dragywyddol dyn, yn debycach i iaith *puddlers* Pentyrch, na gweinidog sanctaidd efengyl Mab Duw! Modd bynag, cymer y boneddwr hyn, yn nghyda phawb sydd o'r un ysgol a hwynt, eu safte i ddadleu eu pwnc ar natur a chymeriad Duw, fel Duw y cariad a'r daioni; a'r anmhosiblwydd i anfeidrol gariad a daioni fod yn gyfiawn wrth gosbi creadur bychan, diniwed, ac anwybodus, a darostyngol i ddylanwadau profedigaethus, dros bob dragywyddoldeb, am ddiffygion oes fer ar y ddaear!

Yr ydym yn gwybod, ac yn credu, yn gystal a'r boneddwr uchod, mai “Duw, cariad yw.” Credwn fod ei gariad yn anfeidrol. Credwn nad all cariad anfeidrol fod yn berffaith yn ei waith a'i ddadblygiad, ond lle y byddo y gwrthddrych yn anfeidrol. Cyn y gall cariad anfeidrol y goruchwylydd fod yn anfeidrol yn ei ddadblygiad, rhaid i'r gwrthddrych fod yn anfeidrol. Byddai cariad anfeidrol yn Nuw yn terfynu mewn gwrthddrych meidrol, fel cynffon llygoden fawr yn *cellar* Mr. Beecher, yn dechreu yn ffyrf, a rhedeg yn feinach, feinach, tua'r diwedd! Ond a ydyw dyn yn anfeidrol? Os nad yw, nid all cariad anfeidrol Duw derfynu yn y dyn. Rhaid i gariad *agent* anfeidrol, cyn byddo y weithred yn anfeidrol, orphwyso gyda gwrthddrych anfeidrol. A all Dr. Farrar wadu hyn? A all Mr. Beecher wrthod y gwirionedd yna? Yn awr nid oes neb anfeidrol ond Duw ei hun! Ni wel Duw wrthddrych anfeidrol i'w gariad ond ef ei hun! Dyna yr *argument*

yn eglur : mae Duw yn caru ei hun yn fwy nag y gall garu neb na dim arall ! Faint bynag yw ei gariad at ddyn, mae ei gariad ato ei hun yn fwy, ac yn rhwym o fod yn fwy, o gymaint a bod yr anfeidrol yn fwy na'r meidrol. Os felly, mae cariad anfeidrol Duw yn ei rwymo i gosbi pob peth a phob dyn sydd yn groes i natur a chymeriad Duw. Cyn y gall beidio hyny, rhaid iddo gael rhyw fesur anfeidrol ei werth i roddi boddlonrwydd anfeidrol i'w gariad anfeidrol, fel gallai ei gariad anfeidrol orwedd ar hwnw. Nis gallai mesur felly fod yn ddim ond yr iawn anfeidrol ! I gael mesur felly, gwnaeth Duw yr hunan-aberthiad mwyaf—caru dyn nes rhoi ei Fab i fod yn iawn drosto. Dyna gariad heb ei fwy, ac heb ei fath ! Eto, yn yr hunan-aberthiad rhyfedd hwn, ni charodd Duw ddyn yn fwy nag y carodd ef ei hun ! Yn y drefn hon cawn gariad y Tad yn y Mab—cariad Duw yn y Duw-ddyn ; a'r cariad hwnw yn gweithredu ar Dduw fel ei wrthdrys penaf. Unwyd y natur ddwyfol a'r natur ddynol â'i gilydd yn mherson y Mab ; fel y byddai cariad Duw yn y Mab yn fwy tuag at ogoniant ei Dad, nag hyd yn nod at ddyn, er mor fawr yr ydoedd felly ! Mae cariad Duw, hyd yn nod yn yr iachawdwriaeth, yn fwy at ei ogoniant ei hun nag at ddyn. Pan mae Duw yn caru pechadur, ei garu yn Nghrist y mae. Edrych ar ddynoliaeth yn ei pherffeithrwydd yn mherson y Mab, nes caru dyn ynddo ef. "Er mawl gogoniant ei ras ef, trwy yr hwn y gwnaeth ni yn gymeradwy yn yr Anwylyd."—Eph. i. 6. Nid all Duw garu dyn pechadurus, byth, ond yn y Mab.

Y mae'r ffaith hon yn eglur bellach, nad all Duw garu un creadur mor fawr ag y câr efe ei hun ; ac mai trwy ei gariad dwyfol yn Nghrist at ei ogoniant ei hun yn fwy na dim arall, y gall garu pechadur anhaeddianol. Y cwstiwn, gan hyny, yw hyn : Os yw cariad anfeidrol Duw wedi cael y fath foddlonrwydd anfeidrol yn Nghrist, fel y gall wneyd pechadur yn gymeradwy trwy Grist yn y byd hwn, paham nad

allai edrych ar y colledigion yn rasol, trugarog, a maddeuol trwyddo ef, mewn rhyw adeg i ddyfod ? Addefwn anfeidrol rinwedd yr iawn, o ran gwerth a natur, i fod yn sail ddigonol i achub yr uffernolion oll—dynion a chythreuliaid ; ond gwadwn fod yr amcan hwnw yn ngosodiad yr iawn. Cyn y gallai Duw waredu dyn o uffern, byddai yn rhaid iddo ei garu yn fwy nag ef ei hun, yr hyn sydd yn anhosibl ; a chyn y gallai wneyd erddo y fath hunan-aberthiad ag a wnaeth unwaith, eto yr ail waith, byddai yn rhaid iddo roddi ei Fab eto i farw yn natur dyn, gyda y dyben iddo fod yn iawn dros bechod yn erbyn yr Ysbryd Glan ; yr hyn nad oedd yn ddyben yn y waith gyntaf y bu farw. Darlener Mat. xii. 31, 32. "Am hyny y dywedaf wrthyh chiwi, Pob pechod a chabledd a faddeuir i ddynion ; ond cabledd yn erbyn yr Ysbryd Glan ni faddeuir i ddynion. A phwy bynag a ddywedo air yn erbyn Mab y dyn, fe faddeuir iddo ; ond pwy bynag a ddywedo yn erbyn yr Ysbryd Glan, nis maddeuir iddo, nac yn y byd hwn, nac yn y byd a ddaw."

Paham na faddeuir y pechod yn erbyn yr Ysbryd Glan ? Nid oes un rheswm dros hyn ond yn unig na fwrriadwyd yr iawn dros y pechod hwnw. Darlener eto Heb. x. 26, 27 : "Canys os o'n gwirfodd y pechwn ar ol derbyn gwybodaeth o'r gwirionedd, nid oes aberth dros bechodau wedi ei adael mwyach ; eithr rhyw ddysgwyl ofnadwy am farnedigaeth, ac angerdd tân, yr hwn a ddifa y gwrthwynebwyr." Mae yr Ysgrhythrau Sanctaidd yn llawn o ymadroddion fel hyn, y rhai sydd yn profi fod rhyw bechod na fwrriadwyd yr iawn drosto, i gael maddeuant iddo. Ni faddeuir yn y byd hwn, am y rheswm ei fod yn nglyn a'r dyn yn y byd hwn ; ac yn y byd a ddaw, oblegid yn ei afael yr aeth y dyn i'r byd a ddaw. Nid oes un pechod yn damnio dyn ond hwn ; oblegid y mae rhinwedd yr iawn wedi ei fwrriadu dros bob pechod arall, fel sail maddeuant i'r edifeiriol ; ac yn ngafael y pechod hwn y mae pob dyn yn cael ei ddamnio ; canys nid oes neb yn myned i uffern, pa un bynag ai

gwrandawr efengyl ai pagan a fyddo, nad yw Ysbryd Duw yn ymwneyd â'i feddwl, naill ai trwy oleuni natur, neu trwy oleuni y Datguddiad Dwyfol, gan ei gymhell i edifarhau am ei ddrwg; tra y mae yntau yn parhau i ddiystyru y cymelliadau hyny, lladd eu dylanwad daionus ar ei natur ysbrydol, nes o'r diwedd caledu ei galon a pheri i Ysbryd Duw ymado ag ef. Dyna y pechod sydd yn dwyn dyn i uffern, dros yr hwn nid oes iawn nac aberth wedi ei drefnu; a chyn y deuir allan oddi yno, rhaid trefnu iawn, a'i ddyben i fod yn rhinweddol er maddeuant i'r pechod hwn; am yr hyn nid oes genym gysgod o sail dsgwyliad.

Cyn y gellir tynu y geiriau "uffern," "y lliad a fydd," "y digofaint sydd ar ddyfod," a "chosbedigaeth dinystr tragwyddol," allan o'r Beibl, rhaid dileu Duw, dileu y cread materol, a dileu natur foesol dyn, oblegid mae cosbedigaeth dragywyddol—*retributive punishment*—yn gorwedd yn ddwfn yn nghyfansoddiad naturiaeth ysbrydol dyn. Darllener Rhuf. ii. 14, 15, 16. "Canys pan yw y cenedloedd, y rhai nid yw y ddeddf ganddynt, wrth naturiaeth yn gwneuthur y pethau sydd yn y ddeddf, y rhai hyn heb fod y ddeddf ganddynt, dydynt ddeddf iddynt eu hunain: y rhai sydd yn dangos gweithred y ddeddf yn ysgrifenedig yn eu calonau, a'u cydwybod yn cyd-dystiolaethu, a'u meddyliau yn cyhuddo eu gilydd, neu yn esgusodi; yn y dydd y barna Duw ddirgeloedd dynion, yn ol fy efengyl i, trwy Iesu Grist." Mae yr apostol yn nodi dwy ddeddf—un yn ddeddf nad yw ganddynt; a'r llall yn ddeddf iddynt eu hunain. Y gyntaf yw y Datguddiad Dwyfol a roddwyd yn gyntaf i'r Iuddew, ac wedi hyny i'r Cristion. Darllener yr 11eg a'r 12fed adn. o'r un benod: "Canys nid oes derbyn wyneb ger bron Duw; oblegid cynifer ag a bechasant yn ddeddf, a gyfrgollir hefyd yn ddeddf; a chynifer ag a bechasant yn y ddeddf, a fernir wrth y ddeddf." Deddf y Datguddiad Dwyfol a roddwyd i ddyn yn rheol ei ymddygiad tuag at Dduw a dyn. Yn ol y goleuni

uwch hwn, a'r manteision rhagorach hyn, y bernir ymddygiad y dynion breintiedig hyn, tuag at y da a'r rhinweddol. Barnu—*ekrithen*—yw y gair a ddefnyddia yr apostol i osod allan golledigaeth yr Iuddew anufudd ac anuwiol; ond cyfrgolli—*apolola*—treigluedig yn *apolountai*, yw y gair a ddefnyddia i osod allan golledigaeth y pagan. Goddefai yr Iuddew y gair caled yna i'w ddefnyddio wrth son am y cenedloedd; ond yr oedd yr Iuddew yn derbyn wyneb yn ei achos ei hun, fel nad allai oddef y fath air yn gymwysedig at ei achos ei hun. Gwyddai yr apostol hyny, a chyda ei ddoethineb arferol, defnyddiai air a ymddangosai i'r Iuddew yn lawer tynerach na'r llall, er ei fod, mewn gwirionedd, yn fwy llym, yn achos yr anufudd. Y mae barnu yr Iuddew anufudd wrth y ddeddf yn gondemnio yn ngwyneb y ddeddf, fel cyfrgolli y pagan diddeddf heb y ddeddf. Ond dengys yr apostol, wrth arfer y gwahaniaeth geiriol hwn, o herwydd fod yr Iuddew mor dueddol ato ei hun, nad oes derbyn wyneb ger bron Duw; ond yr ymddwyn efe yn hollol ddiduedd tuag at bob dyn, yn ol ei waith, ei allu, a'i fanteision. Rhyfedda Dr. Farrar a'r Parch. H. W. Beecher, a holl dylwyth y *free-thinkers*, fod neb yn tybied y gall Duw anfeidrol ei gariad a'i ddaioni fod yn gyfiawn, heb son am fod yn dirion, os yw yn creu myrddynau o fodau dynol i'w poeni yn dragywyddol, am bechod oes fer, yn nghanol profedigaethau y byd presenol. Buasai y *conclusion* yn wir, pe buasai y *premises* yn *right*; ond nid felly y mae pethau yn bod. Ni chreodd Duw ddyn erioed i'r dyben o'i ddamnio. "Canys nid apwyntiodd Duw nyni i digofaint, ond i gaffael iachawdwriaeth trwy ein Harglwydd Iesu Grist." Ni chreodd Duw ddyn erioed yn bechadur. "Hyn yn unig a gefais, wneuthur o Dduw ddyn yn uniawn; ond hwy a chwiliasant allan lawer o ddychymygion." Bai dyn ei hun yw ei fod yn bechadur; a'r dyn ei hun sydd yn gyfrifol am hyny, ac nid Duw. Gan fod dyn yn bechadur, mae deddf uniondeb a daioni cyffredinol—

public good—yn ei rwymo i gosbedigaeth. Mae y gosb yn dragywyddol, tra mae y pechod yn parhau yn dragywyddol. Os gall neb brofi fod dyn damniedig yn peidio pechu mewn byd arall, yna mae y gosb yn darfod; ond nid cyn hyny. I waredu dyn rhag pechod a chosb, y daeth Mab Duw yn Geidwad dyn. Os y metha dylanwad yr Ysbryd Glan, ar sail iawn Crist, a chael dyn oddiwrth ei bechod, trwy weinidogaeth moddion moesol, yn y byd hwn, nid oes sail i oerthio y gall wneyd hyny yn y byd “na weryd iawn mawr.” Mae gwrandawr anufudd y ddeddf yn golledig, nid am ei fod yn bechadur o herwydd anwybodaeth, eithr am ei fod yn gwrthod y goleuni dwyfol a roes Duw iddo mewn datguddiad; mae y pagan yn golledig, nid am ei anwybodaeth, ond am ei esgeulusdra i iawn-ddefnyddio y goleuni a roes Duw iddo trwy ysgrifenu gweithred y ddeddf yn ei galon; neu mewn gair eglurach, ei gynysgaeddu â chyfansoddiad ysbrydol ei natur foesol.

Mae y gair “naturaeth”—*phusis*—yn golygu y natur ddynol. Dyn wrth naturaeth, yw dyn yn byw wrth oleuni natur—yn ol syniadau a thueddiadau moesol ei natur ysbrydol ei hun. Dyna y goleuni sydd gan y pagan; a thrwy y goleuni hwnw y mae Ysbryd Duw yn ymwneyd a'i gydwybod a'i feddwl i'w dueddu i wrthod y drwg a derbyn y da—cymeradwyo rhinwedd, a chondemnio drygioni. Yn ol fel yr ymddygir gan y pagan yn ngwyneb y dylanwad dwyfol yna, y bydd Duw, y barnwr cyfiawn, yn ymddwyn tuag ato yntau. Mae cyflwr tragywyddol y pagan yn troi ar ei ymddygiad yn ngwyn-eb *dictation* ei natur foesol ei hun; fel y mae cyflwr tragwyddol gwrandawr y ddeddf yn troi ar ei ymddygiad yntau yn ngwyn-eb *dictation* y Datguddiad Dwyfol. Nid yw yr apostol yn dweyd fod y pagan yn gadwedig, trwy ei fod yn meddu y natur ysbrydol hon, mwy nag y dywed fod yr Iuddeu yn gadwedig trwy fod y ddeddf ganddo. Nid yw meddu y natur foesol hon yn sicrhau cadwedigaeth y pagan, mwy nag y mae meddu y Datguddiad Dwyfol yn

sicrhau cadwedigaeth gwrandawr yr efengyl. Ymddygiad priodol a rhinweddol yn ngwyneb y manteision, sydd yn sicrhau cadwedigaeth yn mhob achos. Mae y manteision hyn yn foddion trwy y rhai mae Ysbryd Duw yn ymwneyd â meddwl a chydwybod y pagan, fel nad all hyd yn nod y pagan fod yn golledig heb fod yn wrthodwr y cymhellion cryfaf a allai Ysbryd Duw gynyg ar ei galon, dan yr amgylchiadau. Felly mae y pagan yn cael ei ddamnio am bechu yn erbyn yr Ysbryd Glan, yn gyffelyb i'r anufudd dan yr efengyl. “Eithr yr hwn a gablo yn erbyn yr Ysbryd Glan, ni chaiff faddueant yn dragywyddol, ond y mae yn euog o farn dragywydd.” Gwel Marc iii. 29. Y rheswm bod dweyd drwg yn erbyn yr Ysbryd yn anfaddeuadwy yw, oblegid na fwriadwyd yr iawn mawr dros y pechod hwnw. Nid yw y gair *blasphemese* yn golygu, o angenheid-rwydd, ddywedyd geiriau difrifol am yr Ysbryd Glan; eithr dywedyd drwg wrtho—ei wrth-ddywedyd, yn benderfynol i'w orchfygu. Felly mae y Groeg yn arwyddo: “*Osde an blasphemese eis to pneuma to agion, ouk egei aphesin eis ton aiona, alla enochos estin aionion kriseos.*” Yn llythyrenol fel hyn:—“Eithr y neb bynag a ddywedo ddrwg i'r Ysbryd Glan, ni chaiff faddueant yn yr oes, ond bydd yn rhwym i gollfarniad yr oes ddiddiwedd.”

Carwn pe rhodda i dynion dysgedig sydd yn haeru mai athrawiaeth a'i gwraidd mewn cam-gyfieithiadau yd-yw tragywyddol gosbedigaeth yr annuwiol yn uffern, eu cyfieithiadau eu hunain ar y rhanau difrifol hyn o'r Ysgrythyrau, fel y gallem weled pa un ai uffern y paganiaid ai anwn barddas yd-yw yr uffern hono y dywed Crist dair gwaith, na fydd ei phryf yn marw byth, na'i than yn diffodd. Byddai yn decach a boneddigeiddiach, a mwy cydweddol a'u dysgeidiaeth fawr, wneyd hyny na gwawdio hen athrawiaeth ein tadau duwiol a goleuedig yn yr Ysgrythyrau, fel coleddwyr syniadau paganaidd. Mae goleuni natur o amgylch y pagan, yn llewyrchu yn nheml anian, a synwyr moesol ynddo, yn ol cyfansodd-

iad ysbrydol ei natur foesol, i wneyd defnydd priodol a rhinweddol o'r gol-euni hwnw, yn ei wneyd byth yn ddi-esgus. "O herwydd yr hyn a ellir ei wybod am Dduw, sydd eglur ynddynt hwy: canys Duw a'i heglurodd iddynt. Canys ei anweledig bethau ef er creadigaeth y byd, wrth eu hystyried yn y pethau a wnaed, a welir yn amlwg, sef ei dragywyddol Dduwdod ef a'i allu; hyd onid ydynt yn ddiesgus." Gall y pagan gynyddu ei fanteision, a'i allu, i adnabod Duw, a charu ffordd rhinwedd, nes cyrhaedd y gradd hwnw o gariad at Dduw a pharch iddo, nes ymhyfrydu ynddo yn fwy na dim; felly bod yn wir addolwr Duw, a chael ei sancteiddio gan yr Ysbryd Glan, trwy gyfryngod Crist, ac ar sail yr iawn mawr, ar yr un tir ag y sancteiddir y baban, a bod yn gadwedig felly, ond gwneyd y defnydd dyladwy o'r moddion sydd yn ei gyrhaedd. "Yr wyf yn deall mewn gwirionedd nad ydyw Duw dderbyniwr wyneb; ond yn mhob cenedl, y neb sydd yn gweithredu cyfiawnder, sydd gymeradwy ganddo ef. Act. x. 24, 25. Yn lle dilyn cyfiawnder, yn ol *dictation* ei natur ysbrydol ei hun, a chynorthwyon yr Ysbryd Glan, a bod yn gymeradwy felly, tra gwahanol yw yr achos gyda'r pagan, druan, fel gyda gwrandawr yr efengyl. "Oblegid a hwy yn adnabod Duw, nis gogoneddasant ef megys Duw, ac na buont ddiolchgar iddo; eithr ofer fuont yn eu rhesymau, a'u calon anneallus hwy a dywyllwyd. Pan dybient eu bod yn ddoethion, hwy a aethant yn ffyliaid. Y rhai yn gwybod cyfiawnder Duw, fod y rhai sydd yn gwneuthur y cyfryw bethau yn haeddu marwolaeth." Rhuf. i. 21-32.

Yn y goleu hwn mae deddf yr ataledigaeth yn seiliedig ar gariad a dationi Duw, yn gerfiedig ar natur ysbrydol dyn, ac yn rhedeg drwy holl lywodraeth foesol y Brenin Mawr. Rhaid i bob goruchwylydd moesol deimlo oddiwrthi, yn ol ei wir gymeriad, "yn nydd datguddiad cyfiawn farn Duw, yr hwn a dal i bob dyn yn ol ei weithredoedd." Rhaid i bob troseddwr o ddeddf cariad dwyfol ddyoddef cosb neu gael maddeuant, trwy ffydd yn

Nghrist, ar sail ei iawn ef. Ond os gwrthoda y Mab yn y byd hwn, trwy wrthwynebu yr Ysbryd Glan hyd y diwedd, ni cheir maddeuant yn y byd hwn nac yn y byd a ddaw, i'r anufudd i'r efengyl; neu os pagan a barha hyd angau i addoli y creadur yn fwy na'r Creawdwr, ac felly diffodd cymellion yr Ysbryd Glan ar ei natur ysbrydol, ni dderbyn faddeuant trwy Grist yn y byd hwn, nac yn y byd a ddaw. I gadw dyn rhag uffern, ac nid i'w waredu o uffern, y bu Crist farw. Dyma ddeddf yr at-aledigaeth yn ei gwaith: "A'r rhai hyn a ânt i gosbedigaeth dragywyddol; ond y rhai cyfiawn i fywyd tragywydol." Gwaredigaeth rhag cosb dragywyddol yw bywyd tragywyddol.

CWYMP GOLIATH.

Gorfilain Gawr rhyfelawg—uwch eraill
Gwnai chwareu 'i gledd miniawg;
Arwr hyf, heriai yr hawg
Was Duw yn ei oes daiawg.

Ei her araeth orerwin—hyfrochus
Frawychai Saul frenin;
Ateb gair, fawr air ei fin,
Ni feiddiai un o'i fyddin.

Ond wele un diwael yno—'n ateb,
"Af ato 'n ddigyffro;
Er ei ddewrdr a'i ddwrddio,
Mab y fall, chwai cwmpaf o."

Ei sêl wych i glyw Saul ai—ei urddo
A'i hardd-wisg ni fynai;
Yn ei ffon daf ymaflai,
Yn enw Duw Nef myn'd a wnai.

Y Cawr uchel a'i gwelodd—yn ornawg
Arno llygad-rythodd
A'i rigwm ef a'i rhegodd,
Yn ol ei ryfeddol fodd.

Brwd ofid, ebre Dafydd—a'th erys,
A thoriad anelfydd;
Dy fawrgorph yn farw gorph fydd
Ar y maes, hen ormesydd.

A'i holl ainc tafai'r llencyn—yn gywrain
Gron gareg o'i linyon,
Gan daro'r nôd hynod hyn,
Abl yw i drwch y blewyn.

Ymwylltai, ai fel melltlen—a'i chyrn
Dan chwyrnu i'w dalcen;
Ebilliodd y llem bellen
Wron balch, asgwrn ei ben.

Yn ei lurig wisg i lawr ag ef—chwai
Gyda chwil a chbrochlef;
Hydr union wyrth dwrn y Nef
Yn llwyddo, gwnawn oll addef.

A'i ddyrnod rhoes ddiweddd arno—efe
O'i fawr barch yn syrthio;
Y llu yn g'oeodd yn bloeddio,
"Dacw y Cawr i lawr, Hy-lo!"

Di orchest ar y dywarchen—cwympodd
Pen campwr daearen;
A'i gledd, y bugail addien,
Trwy Dduw byw torodd ei ben.

Ei Dduw ef oedd nerth Dafydd—i lwyddo
I ladd y gormesydd;
Nid grym Cawr erfawr orfydd,—
Llaw Duw a enill y dydd.

GRIFFITH ROBERTS
(*Gutyn Lleyn*).

ADRAN YR YSGOL SABBOTHOL.

DOSBARTH Y 12FED, YSGOL SABBOTHOL
Y BEDYDDWYR YN T—, AM MAWRTH.
(Mat. iii. 10.)

Athraw.—Dysgwyliaf i chwi ddweyd eich manylion mor fyr ac mor gryno ag y mae yn bosibl. Y mae rhai o honoch yn ymgyrhaedd yn dda at hyny, yn enwedig ti, Dafydd, oblegid ti a enillodd ar "Berwa ef lawr," yn y *Drych* er ys llawer dydd; a chofiwch "ferwi i lawr" i gyd, fechgyn. Ifan Meredydd, beth yw dy feddwl di am y "fwyell" y sonir am dani yma?

Ifan Meredydd.—A'r fwell y mae nw'n trwsho cod yn'r hen 'lad. Wn i ddimm beth sy genti nbw'ma. Y ma'r fwell yn y fan hon yn g'lygu fod Duw yn myn'd i drwsho dynion yn awr. Tori bant eu balchder, eu hunanoldeb, eu rhagrith, a'u holl bechode.

Morgan.—Y mae yr hyn wyt ti, Ifan, yn ddweyd, yn wirionedd. Ond nid dyna y meddwl yma. Y "fwyell" yw yr efengyl, yr hon sydd yn myn'd i gyhoeddi y bydd i bob dyn na ddygo weithredoedd da gael ei dori i lawr, fel ag y torir pren, a'i dasfu yn tân.

Owen.—Nis gallaf wel'd mai yr efengyl yw y "fwyell;" barn Duw yw hono. Nid yw yr efengyl ond yn mynegu am y "fwyell." Y mae y fwyell hon yn cael ei gosod ar *wreiddyn* y pren, a'i dori i lawr yn y gwreiddyn.

Felly mae Duw yn gwneyd. Y mae yn tori i lawr y pechadur anufudd, fel ag y torir pren, ac yn ei dasfu i dân uffern.

Gwilym.—Ond dyna y pwnc, pa bryd y mae yn gwneyd hyny? Barnu yr wyf fi mai yn nydd y farn y bydd hyn yn cymeryd lle, ac mai dyna sydd i'w olygu yma.

Athaw.—Y mae yn ymddangos i mi fod Owen yn lled agos i'w le. Os ydym yn credu gwirionedd Duw, y mae y pechadur pan yn marw yn cael ei dori i lawr, ac yn myned, fel Judas, i'w le ei hun. Y mae genym ddigon o engreiffiau yn y Beibl fod y duwiol yn myn'd ar unwaith i'w wynfyd, a'r annuwiol i'w adfyd; dywedodd anffyddwyr beth a fynont, y pwnc i ni yw, beth y mae y Beibl yn ddyweyd. "Myfi," meddai Ioan, "wyf yn eich bedyddio chwi â dwfr." Beth yw dy feddwl di, Gwilym, am y geiriau hyn?

Gwilym.—Y mae y cyfieithiad, fel ag y cyfaddefa pob awdwr dysgedig, yn aneglur yma. Nid bedyddio â dwfr a olygir yn y *gwreiddiol* ond yn hytrach *mewn* dwfr. Yr un adroddiad a ddefnyddir yn y chweched adnod ag a ddefnyddir yma. *En* yw yr arddodiad yn y gwreiddiol, yr hwn sydd yn golygu yn ddieithriad yn neu *mewn*, &c., yn enwedig gyda y gair baptizo, fel ag y mae yma. Nid oes gan y taenellwyr ond rhith o fedydd, yn arwyddo dim. Os cas ganddynt Babyddiaeth, dylent ymwrthod â thaenelliad, oblegid yno y cafodd ei fodolaeth, ac yno y bydd farw. Gwelais ysgrif yn ddiweddar gan un o Providence, yn y *Wasg*, yn trin Canon Farrar a'i "*Life of Christ*," yn nghyd a'i sylwadau ar "Gosbedigaeth Dragywyddol." Dywed mai "chwilio am y termau cryfaf, a chydmariaethau mwyaf grymus yr ysgrifenyddion ysbrydoledig" y dylasem ni wneyd, ac mai "iaith wreiddiol y Testament Newydd" ddylasai fod yn safon i ni. Gan mai taenellwr yw y gwr hwn, gwrieded, oblegid fe ddichon, er nad ydyw o'r un farn a Farrar mewn perthynas i gosbedigaeth dragywyddol, ei fod yn ddwlach gyda phwnc y taenelliad nag efe. Paham yr ydym i ddilyn "iaith wreiddiol y Testament Newydd" gydag

un peth, a dilyn y butain fawr gyda pheth arall, tybed?

Athraw.—Nid oes yr un pahan am dano. Dylai pob taenellwr dewi am byth yn nghylch "iaith wreiddiol y Testament Newydd," hyd nes y llwyr ymwrthoda â thaenelliad. Dylent dewi hefyd yn nghylch yr Eglwys Lân (?) Gatholig, gan ei fod yn byw mewn rhan o dan ei hadn hi. Bedyddio *mewn* dwfr sydd i'w olygu yn y fan hon, ac heriaf unrhyw frawd o Providence, neu ryw le arall, i brofi yn wahanol. Cawn sylwi ar fedydd yr Ysbryd Glan a'r bedydd tân y Sabboth nesaf.

IFORIAETH.

Mewn gofid, min ac afiaeth,—doloriau,
Del wryf Iforiaeth,
Hon o'i llaw rydd win a llaeth,
Gan hulo in' gynaliaeth.

Dethol yw ein cymdeithas—i amryw
Hen Gymry hael addas;
Ei harddwch a'i holl urddas,—
Llyn o rin a llawn o ras.

Hon bob dydd a rydd ei raid—i Ifor
Ei fara a'i lymaid;
Yn nydd blwng rhoi nawdd o'i blaid,
Arfero Gwir Iforiaid.

Pob ufudd Ofydd Ifor—haelionus,
A gweddus egwyddor,
Yn onest mac'n un nas tor,—
Grudd berffaith ein Gradd Borphor.
Hyde Park, Pa. DAFYDD DYFED.

HANES EGLWYS FEDYDDIEDIG GYMREIG STEUBEN, N. Y.

HANES Y CORPHORIAD.

Nifer o Gymry Bedyddiedig, o amryw iol fanau, trwy drefn rhagluniaeth ddoeth Duw, wedi dyfod i'r ardal hon, a farnasom yn ddyledswydd arnom, yn gystal a braint, i ymfurfio yn eglwys reolaidd yn ol cynllun y Testament Newydd; ac i'r dyben hwnw, cyfarfuasom yn anedd-dy Maurice Ellis, Steuben, Swydd Oneida, Talaeth N. Y., yn y flwyddyn 1803. Yr aelodau presenol oeddynt, Morgan Williams, David Williams, Owen Owens, Maurice Ellis, Owen Williams, Elizabeth

Owens, Barbara Owens a Jane Jones.

Hanes gweithrediadau y corphoriad sydd fel y canlyn. Y frawdoliaeth i gael ei galw yn Eglwys y Bedyddwyr:

1. Yr ydym yn credu fod yr Ysgrhythrau Sanctaidd yn air Duw, ac ar sail ei ddysgeidiaeth yn credu mai un Duw sydd i'w addoli, sef y Tad, y Mab, a'r Ysbryd Glan; y tri hyn un ydynt.

2. Yr ydym yn credu fod Iesu Grist yn dragywyddol Fab Duw.

3. Yr ydym yn credu fod cyfamod o ras wedi ei wneyd yn Nghrist cyn seiliad y byd.

4. Fod Duw wedi ethol ei bobl yn Nghrist i fywyd tragywyddol cyn bod y byd.

5. Fod holl ddynolryw wedi myned yn bechaduriaid yn erbyn Duw, ac o dan farn condemniad yn yr Adda cyntaf.

6. Fod Iesu Grist wedi llwyr brynu ei eglwys oddiwrth felldith y ddeddf, trwy ei werthfawr waed ar Galfaria.

7. Fod Duw yn galw ei bobl â galwedigaeth sanctaidd, neu effeithiol, o'r tywyllwch i'r goleuni, ac o deyrnas Satan i deyrnas ei anwyl Fab.

8. Mai trwy yr efengyl y mae Duw yn galw pechaduriaid.

9. Fod defnydd cyfiawnhad pechaduriaid ar ben, neu wedi ei orphen ar y groes.

10. Mai trwy ffydd, neu gredu yr efengyl, y mae i bechadur gael ei gyfiawnhau a derbyn y cymod.

11. Fod y cymod ar ben, a bod y Tad wedi ei lwyr foddloni.

12. Fod y Duw sydd yn galw ac yn cyfiawnhau, yn cynal hefyd hyd y diwedd er ei glod.

13. Y caiff y rhai a etholwyd, a bryniwyd, a alwyd, ac a gyfiawnhawyd, eu gogoneddu gyda Duw a'r Oen dros byth.

14. Mewn perthynas i fedydd dwfr,
(a) Yr ydym yn credu mai ordinhad o osodiad Crist yn ei dy ydyw bedydd dwfr.

(b) Mai ordinhad efengylaidd ydyw.

(c) Mai y rhai sydd yn proffesu ffydd yn Nghrist, ac edifeirwch tuag at Dduw, ydyw iawn ddeiliaid bedydd.

(d) Mai claddu yr holl gorph mewn dwfr ydyw yr iawn ddull o weinyddu yr ordinhad hon.

15. Fod swper yr Arglwydd yn ordinhad o osodiad y Pen Bugail mawr yn ei dy, neu ei eglwys, i'r dybenion canlynol:

(a) Sef y gorchymyn ei hun—
“Gwnewch hyn.”

(b) Sef y dyben o hono—“I ddangos marwolaeth yr Arglwydd hyd oni ddelo.”

(c) Fod yn angenrheidiol i'r cymunwyr oll gyduno yn y gwirionedd—
“Wedi eu cyfan gydgysylltu yn yr un meddwl a'r un farn.”

(d) Yr ydym yn llwyr-ymwrthod â phob traws-sylweddiad yn yr ordinhad.

(e) Y bydd adgyfodiad i'r cyfiawnion a'r anghyfiawnion hefyd.

(f) Mai'r meirw yn Nghrist a gyfodir yn gyntaf.

(g) Fod barn, a hono yn farn gyfiawn ac yn farn fanol.

(h) Mai Iesu Grist fydd y barnwr.

(i) Mai'r dydd cyntaf o'r wythnos ydyw yr iawn orphwysfa i addoli Duw dan y Testament Newydd.

(j) Yr ydym yn llwyr-ymwrthod, neu wadu adferiad cythreuliaid a damnedigion o uffern.

(k) Yr ydym yn credu fod yn ddyledswydd yn gystal ag yn fraint, fel dysgyblion Iesu Grist, i ymrwymo mewn cyfamad a'n gilydd.

(1.) I gyd-gynal gair y bywyd, i gyd-ymdrech yn mhlaid y ffydd a roddwyd unwaith i'r saint.

(2.) I ddysgu ein gilydd.

(3.) I gyngori ein gilydd.

(4.) I wyllo dros ein gilydd.

(5.) I amddiffyn ein gilydd.

(6.) I geryddu ein gilydd, os bydd angen, yn ol Gair Duw.

(7.) I weddio dros ein gilydd.

(8.) I ddwyn beichiau ein gilydd.

(9.) I garu ein gilydd, ac felly i gyflawni cyfraith Crist.

HANES YR EGLWYS HON O FEDYDDWYR
YN STEUBEN.

Yr ydym yn anturio at y gorchwyl neillduol hwn o ysgrifenu hanes yr eglwys hon ar gais y brawd Griffiths,

Golygydd y WAWR. Nid ydym heb deimlo gradd o wyllder o herwydd ein hanaddasrwydd a'n hannheilyngdod i'r gwaith, ac hefyd ein colliadau a'n hymnariadau. Ond wrth feddwl am ein hegwyddorion, yr ydym yn cael testyn i lawenhau ac ymfrostio, oblegid gwir eiriau Duw ydynt, ac nid mympwyon dynol.

Y mae peth infantais i ysgrifenu hanes yr eglwys hon, o herwydd i'r ty cyfarfod losgi, yn nghyd a llyfrau cofiadwriaeth yr eglwys, Rhagfyr 24, 1823. Dechreuodd y sefydliad Cymreig hwn yn y flwyddyn 1795, pan ddaeth pump o deuluoedd o Gymru, ac a sefydlasant yn nghanol y goedwig, ac a fuont tua thair blynedd heb ychwanegiad atynt, ac heb foddion gras. Yn mhen tair blynedd, daeth eraill atynt, amryw o'r rhai oeddent yn perthyn i'r Trefnyddion Calffaidd, ac yna cynaliwyd cyfarfodydd cyhoeddus ganddynt hwy hyd y flwyddyn 1801, pryd yr oedd nifer fechan o Fedyddwyr wedi sefydlu yn y lle; ac yn y flwyddyn hono daeth y brawd James Harris, gynt o Langloffin, a'r brawd John Stephens, o Sir Benfro (y rhai oeddnt wedi sefydlu yn Utica), i ymweled â hwynt, a buont yn pregethu iddynt hyd y flwyddyn 1806, yn hynod ymdrechol a llafurus.

Tlodion, ac ychydig o nifer, oedd y Cymry yn Steuben y pryd hwnw. Gorfus, gan hyny, i'w gweinidogion weithio â'u dwylaw at eu cynaliaeth, a buont lawer tro yn gorfod teithio ar eu traed brydnawn dydd Sadwrn, o Rome ac Utica, 20 milldir o ffordd trwy ganol yr anialwch, er mwyn pregethu iddynt ar y Sabboth. Hyd yn hyn yr oedd-ynt heb un capel.

Yn 1806, daeth y brawd Richard Jones i'r gymydogiaeth o'r Dyffryn Mawr, yn agos i Philadelphia, i'r lle y daeth o dref Aberteifi, yn 1800. Bu y brawd Jones yn lafariu yno gyda'r Cymry hyd y flwyddyn 1802, pan y corphorwyd eglwys y Bedyddwyr yn Philadelphia, ac yr ordeiniwyd ef yn weinidog, ac a fu lwyddiantus hyd y fl. 1806, pryd y daeth i Trenton, a daeth hefyd lawer o aelodau yr eglwys hono o Pennsylvania, ac a sefydlasant yn ar-

dal Utica a Steuben, a rhoddasant alwad iddo i fod yn weinidog iddynt. Bu yn y swydd am 15 mlynedd, ac yn llafurio yn eu plith am o 25 i 30 o flynyddoedd wedi hyny.

Yn 1806 cyfodwyd capel, trwy gynorthwy a gafodd y gweinidog gan frodyr yn Pennsylvania, a gwelodd Duw yn dda fendithio ei lafur er ychwanegiad at yr eglwys, yn enwedig y blynyddau cyntaf, tra yr oeddynt yn ymdrechu i gyd-ymddwyn mewn cariad.

Oddeutu y fl. 1815, daeth y brawd John Evans, gynt o Bont-y-pool, a bu yn llafurio ran o'r amser gyda'r Saeson, a rhan gyda'r Cymry, a'r eglwys yn parhau yn gysurus. Wedi iddo ef ymadael, tua'r flwyddyn 1818, daeth y brawd Thomas Morgans, gynt o Ferthyr Tydfil, ac a fu yn cyd-lafurio â'r brawd R. Jones fwy na blwyddyn, a'r Arglwydd a fendithiodd ei lafur er troedigaeth llawer o bechaduriaid. Yn yr amser hwnw adeiladwyd capel mwy a harddach—ei faintioli yn 32 wrth 36 o droedfeddi.

Tra bu y brawd T. Morgans yn Steuben, aeth nifer fechan o Gymry i sefydlu i Turin, Swydd Lewis, ac urddwyd y brawd Morgans yn weinidog i lafurio yn eu plith hwy a'r Saeson cymydog-aethol. Arosodd ychydig yn gysurus, ac ymadawodd i le arall, ac yn ganlynol i Canada Uchaf, a bu yno yn dra llwyddianus, nes y cymerodd yr Arglwydd ef oddiwrth ei waith at ei wobwr.

Ar ol ymadawiad y brawd Morgans, daeth y brawd Joseph Richards, gynt o Dolgellau, ac a fu am rai misoedd yn cyd-lafurio â'r brawd R. Jones, a'r achos yn llwyddianus a'r eglwys yn gysurus. Yna symudodd y brawd J. Richards i South Trenton.

Yn mhen ychydig, daeth y brawd Griffith Jones, o eglwys y Garn, Sir Gaernarfon, a bu yn pregethu yma rai misoedd; ond yn fuan aeth i Athrofa y Bedyddwyr yn Hamilton. Wedi cyflawni yr amser gofynol, sefydlodd yn weinidog gyda'r Saeson yn Trenton. Bu yno ychydig; ond o herwydd afiechyd, dychwelodd yn ol i Gymru tua y flwyddyn 1820, pan y daeth y brawd David Griffiths, o Ferthyr Tydfil, ac a

fu yn pregethu gyda'r Cymru a'r Saeson. Oddeutu yr amser hwnw rhoddodd y brawd R. Jones ofal yr eglwys i fyny, wedi bod yn fugail 15 mlynedd. Bedyddiodd yn ystod yr amser 70, ac amryw ar ol hyny.

Ar ol hyn, bu yr eglwys dair blynedd heb weinidog sefydlog, eto yn mwynhau pregethiad yr efengyl yn helaeth. Yr oedd y brawd Abram Williams yn lle gweinidog, a'r brodyr Thos. George a Richard Jones yn pregethu yn gylychnol yn yr eglwys hyd y flwyddyn 1823, pan y daeth y brawd Jesse Jones, gynt o Aberystwyth, i'r ardal. Galwodd yr eglwys ef i bregethu, ac yn 1824 cafodd ei ordeinio i gyflawn waith y weinidogaeth, a bu yn llwyddianus i alw pechaduriaid, ac i ddyddanu yr eglwys dros bedair blynedd, pan yr ymadawodd i Radnor, Talaeth Ohio. Talodd ymweliad drachefn â'r eglwys yn 1830, yr hwn a fu er bendith, ond nid arosodd ond ychydig.

Yn Rhagfyr 24, 1823, llosgodd yr addoldy; ond trwy ymdrech y brodyr a llafur y brawd Jesse Jones yn casglu mewn eglwysi eraill, adeiladwyd ty newydd mor hardd a'r hwn a losgodd. Tra y bu Jesse Jones yn fugail, daeth David Maurice, o Sir Gaerfyrddin, a bu yn pregethu am ychydig, ac a ymunodd â'r Saeson yn Remsen.

Mai 21, 1825, derbyniwyd Richard Roberts, o Sir Fon, yn aelod. Yn 1826 dechreuodd bregethu, ac yn Hydref, 1827, ordeiniwyd ef i gyflawn waith y weinidogaeth, a bu yn fugail ar yr eglwys hyd Mawrth 21, 1831.

Yn Mai, 1830, daeth y brawd Thomas Stephens, gynt o eglwys Cilfowyr, o Radnor, Ohio, lle y cafodd ei ordeinio yn weinidog, a rhoddodd yr eglwys alwad iddo i gyd-lafurio â'r brawd Richard Roberts, a gwelodd Duw yn dda fendithio ei lafur er argyhoeddiad pechaduriaid, a dychweliad gwrthgilwyr. Derbyniwyd nifer trwy lythyrâu, a bedyddiwyd 61 yn ystod y ddwy flynedd y bu yn llafurio gyda'r eglwys y tro cyntaf.

Ar y 21ain o Fawrth, 1831, mewn cyfarfod blynyddol, barnodd yr eglwys, oddieithr ychydig, mai gwell oedd bod

un i gymeryd gofal neillduol yr eglwys y flwyddyn ganlynol, a dewisodd y mwyafrif o'r eglwys y brawd Thomas Stephens fel bugail, er na ddangosodd neb anfoddlonrwydd i'r brawd Richard Roberts i gyd-weinidogaethu ag ef. Ond dangosodd rhai anfoddlonrwydd am fod y brawd Stephens yn cael y faenoriaeth, ac hefyd yr oeddynt yn anfoddlon iddo ef fod yn y weinidogaeth ar un cyfrif. A'r rhai hyny a ychwanegwyd atynt, a'r canlyniad fu iddynt ymadael o'r eglwys, a chynnal cyfarfodydd cyhoeddus eu hunain, a'r brawd Richard Roberts yn pregethu iddynt. Bu yr eglwys a hwythau yn cadw amryw gyfarfodydd er ceisio cymodi, ond yn methu, nes o'r diwedd, yn mhen tua phedwar mis, y rhoddwyd rhyddhad i tua 30 o frodyr a chwiorydd, y rhai a gorphorwyd dan yr enw, Y *3edd Eglwys o Fedyddwyr yn Steuben*, a'r eglwys a fwynhaodd fesur o gysur a llwyddiant. Bu Thos. Stephens gyda'r eglwys hyd Mai, 1832, pryd yr ymadawodd i Radnor, Ohio. Ar ol ei ymadawiad ef hyd ei ddychweliad o Gymru, Ebrill, 1834, gweinyddwyd yr ordinhadau gan y brodyr Joseph Richards, Abram Williams a Richard Jones. Yn ystod y tair blynedd diweddfaf, bu tri eraill yn pregethu dros ryw amser, sef Thomas Hughes, o Fachynlleth, yr hwn a ddaeth i'r ardal Awst, 1831. Pregethodd ychydig dros flwyddyn, ac aeth oddiyno i Ohio. Robert W. Roberts a ddaeth yma Gorphenaf, 1832. Pregethodd ychydig fisoedd, ac ymunodd â'r Drydedd Eglwys; ac Ioan Hughes, gynt o eglwys y Garn, a ymunodd a'r eglwys Gorphenaf, 1832, a bu yn pregethu iddi hyd ei ymadawiad i South Trenton, yn Ebrill, 1834.

Galwyd pedwar o aelodau yr eglwys hon i bregethu yr efengyl. Y cyntaf, y brawd Robert Z. Williams, yr hwn a fedyddiwyd yn 1819; ond o herwydd ei fod yn fwy hyddysg yn yr iaith Saesoneg, a ymunodd â'r Saeson yn y fl. 1824, pan y galwyd ef i bregethu, a bu wedi hyny yn weinidog i'r eglwys Seisnig yn Steuben.

Yr ail, Richard Roberts, yr hwn a ymadawodd gyda'r *3edd Eglwys*,

Y trydydd, Thos. Z. R. Jones, a fedyddiwyd yn y flwyddyn 1818, ac a ymadawodd yn 1835 i ymuno ag eglwys Holland Patent, ac ordeiniwyd ef yn weinidog gan yr eglwys hono.

Y pedwerydd, Hugh F. Williams, a fedyddiwyd yn 1830, ac a ordeiniwyd yn weinidog Ionawr 5, 1842, a bu yn gweinidogaethu gydag eglwys yn Westerville yspaid o amser, ac yn awr yn aelod yn Remsen.

Arosodd y brawd T. Stephens i lafurio gyda'r eglwys ar ol ei ddychweliad o Gymru, am flwyddyn neu ychwaneg, ac ymadawodd i Dalaeth Ohio.

Awst 12, 1835, rhoddwyd galwad i'r brawd Jesse Jones i fod yn weinidog, a bu yn llafurio yn ein plith am bedair blynedd neu ychwaneg.

Medi 2, 1840, rhoddwyd galwad i'r brawd Griffith Jones, gynt o'r Garn, i lafurio yn ein plith, a bu yn gweinidogaethu hyd Ebrill 31, 1841, pan y rhoddwyd galwad i'r brawd David Prichard, yr hwn a fu yn weinidog ddwy flynedd neu ychwaneg; ac yn yr amser hwnw bu diffyg cydweithrediad yn yr eglwys; yr oedd rhai yn bleidiol i David Prichard, ac eraill dros Jesse Jones, a'r canlyniad fu i'r rhai oedd o blaid David Prichard ymadael a'r eglwys, a chynnal moddion mewn man arall; ac ar y 12fed o Fawrth, 1843, hysbyswyd eu diaelodiad o'r eglwys hon nes dychwelyd yn ol. Ionawr 6, 1844, hysbyswyd chwech eraill, y rhai oll a ymunasant ag eglwys Remsen.

Yn y flwyddyn 1840, Gorph. 26, derbyniwyd John D. Jones, o Dolgellau, Swydd Meirion, Cymru, fel pregethwr, ac ordeiniwyd ef yn weinidog Mai 5, 1843, ac fel y cyfryw bu yn llafurio gyda'r eglwys hyd y flwyddyn 1850, pan yr ymadawodd i Swydd Catteraugus, yn y Dalaeth hon.

Yr un flwyddyn, Hydref 13eg, sefydlwyd David J. Williams yn weinidog, a bu yn llafurio am tua thair blynedd gyda gradd o lwyddiant, ac ymadawodd ef a'r rhan o'r eglwys gydag ef, a dechreuasant gynnal achos yn Prospect, plwyf Trenton.

Wedi ymadawiad D. J. Williams, rhoddodd yr eglwys alwad i'r brawd

Edward Humphreys tua diwedd y fl. 1853, a bu yn pregethu hyd yn agos i'w ddyddiau olaf. Bu yr eglwys yn lled gysurus a thangnefeddus trwy holl ystod ei weinidogaeth. Bu farw yn y flwyddyn 1871.

Ar ol marw y brawd E. Humphreys, bu y brawd Owen Griffiths yn weinidog am flwyddyn. Wedi ei ymadawiad ef, bu yr eglwys heb weinidog sefydlog, ond bu y brodyr O. F. Parry a M. J. Williams, — Edwards ac eraill, yn pregethu yn achlysurol hyd Awst, 1875, pryd y daeth y brawd J. Seth Jones i gymeryd gofal eglwysi Remsen a Steuben, yr hwn sydd yn parhau yn ymdrechol a llafurus gyda'r ddwy eglwys hyd yn awr.

Carwn ddyweyd ychydig am nodweddau y gweinidogion fuont yn llafurio yn yr eglwys hon. Y rhai cyntaf oeddynt y brodyr James Harris a John Stephens. Nid oes genyf ddim i'w ddyweyd am y brawd Harris ond a glywais, sef ei fod yn bregethwr rhagorol, a chadarn yn athrawiaeth rhad ras. Ond am yr hen frawd Stephens, bum yn adnabyddus ag ef am lawer o flynyddoedd. Hynododd y brawd Stephens ei hun fel efengylwr a phlanwr eglwysi; ac nid hyny yn unig, ond magai a meithrinai y dysgyblion yn athrawiaeth iachawdwriaeth rad, gan eu dysgu i anrhydeddu crefydd mewn bywyd ac ymarweddiad. Bu ganddo eglwys yn New York cyn dyfod i Swydd Oneida, yr hon, yn ol tystiolaeth un ag oedd yn byw yn y ddinas ar y pryd, oedd yn eglwys hynod o hardd yn ei rhodiad ac yn ei gwisg. Y brawd Stephens hefyd a ysgrifennodd gyffes ffydd yr eglwys hon, a rhai eglwysi eraill.

Yr hen frawd Richard Jones oedd yn hynod o selog dros yr achos, ac yn wr-ol a llym mewn dysgyblaeth. Yr oedd hefyd yn ddigon gwrol i weinyddu yr ordinhad o fedydd pan fyddai y tywydd oeraf.

Hefyd, y brawd David Griffiths oedd bregethwr gwllithog, a difyrus i'w wrandaw, cadarn yn y ffydd, a'i sel yn sawr dros athrawiaeth rhad ras.

Hefyd, y brodyr Joseph Richards ac Abram Williams oeddynt ffyddlon ac

ymdrechol gyda'r achos yn ngwyneb anhawsderau ac amgylchiadau anghysurus, yn neillduol y brawd Richards, ac yr oeddynt yn golofnau cedyrn mewn amddiffyn y gwirionedd, a chyhoeddi iachawdwriaeth rad.

Richard Roberts oedd yn hynod o ran ei ddull tairbaid a gwllithog yn pregethu, ac hefyd yn rhagorol a digyffelyb yn y dyddiau hyny, felly yn enill llawer o wrandawyr.

Thomas Stephens, fel pregethwr, oedd o ddull difyrus a dengar, ac felly yn enill llawer o wrandawyr; hefyd, bu yn foddion i ychwanegu llawer at yr eglwys.

Jesse Jones oedd yn hynod fel bugail, yn gofalu am y praid, ac yn eu porthi â gwybodaeth ac â deall. Pan yn ieuanc, yr oedd yn hynod o fywiog wrth bregethu. Fel dyn, yr oedd yn dawel a dyoddefgar, a hardd yn ei fuchedd. Nid oedd digon o ysbryd ymladd ynddo i amddiffyn ei hun, ac felly goddefodd lawer o waradwydd a dirmyg. Bu farw Awst 6, 1847.

Thomas P. Hughes oedd o ddeall cryf, ac felly yr oedd ei bregethau yn rhagorol, er nad oedd ei ddull yn ddi-fyrus yn traddodi. Hynododd ei hun fel myfyriwr, ac fel bardd.

Griffith Jones, yr oedd yntau yn un o'r colofnau yn cynal ac yn amddiffyn y gwirionedd. Ei ymfrost oedd yr iachawdwriaeth rad trwy Grist fel Machniydd. Bu farw yn Nghymru.

Edward Humphreys oedd yn ymdrechol a selog gyda yr achos, yn bregethwr deallus a bywiog, ac yn gyngorwr da mewn cwrdd eglwysig. Yr oedd yn ddyn tawel a thangnefeddus. Bu farw Gorph. 19, 1871.

Thomas Z. R. Jones oedd yn ymdrechol a gwrol gyda yr achos, fel ei dad, yr hen frawd Richard Jones. Bu yn Ysgrifenydd am flwyddau, ac yn rhagori yn y swydd hono.

John D. Jones a David J. Williams a ymadawsant, gan wneuthur llong-ddrylliad am y ffydd oeddent wedi ei phroffesu ger bron llawer o dystion. Y maent yn awr yn cynal breichiau rhai sydd yn cynal Pabyddiaeth.

David R. Jones oedd fab i'r hen

frawd Richard Jones. Bu yn ddiagon am flynyddau, a llanwodd y swydd yn rhagorol o dda. Yr wyf yn ddyledus iddo ef am ran o'r hanes hwn. Symudodd i Dalaeth Ohio.

David Williams. Bu y brawd hwn yn ddiagon am lawer o flynyddoedd, a llanwodd y swydd mewn modd teilwng a chanmoladwy. Byddai agos yn ddi-eithriad yn blaenori mewn dysgyblaeth, ac nid oedd yn hawdd ei symud o'r hyn oedd wedi ei feddwl. Yr oedd yn ewythr i William R. Williams, D. D., New York. Bu farw Tachwedd, 1837.

William James a fu yn ddiagon ffyddlon am lawer o flynyddoedd. Yr oedd yn byw yn mhlwyf Trenton, yn agos lle mae Trenton Station yn awr, ac felly yn anghyfleus, er hyny yn ymdrechol a ffyddlon.

William Davies oedd yn byw ar y Bryn Mawr, yn agos i Utica, ac Owen Maurice yn South Trenton, oedd ynt yn ffyddlon ac ymdrechol gyda'r achos hyd nes corphorwyd eglwys South Trenton. Buont feirw o'r cholera.

Thomas Abram oedd frawd deallus yn yr Ysgrythyrau, ac felly yr oedd yn un o'r colofnau cryfaf yn cynal y gwirionedd. Yr oedd hefyd yn dwyn mawr sel dros ordinhad yr efengyl, sef bedydd. Mae ei le yn wag; bu farw Ebrill, 1875.

Rhifedi yr eglwys yn 1827 ydoedd 109; yn 1837, 142. Mae ei rhifedi wedi bod yn 200 neu ychwaneg. Nid ydym yn gallu cael yr hanes yn gyflawn ar y llyfrau. Y bedyddiadau ydynt 118; derbyniadau trwy lythyrau, 42; diarddelwyd, 69; adferwyd, 28; gollyngwyd trwy lythyrau, o 66 i 80; bu farw, o 40 i 50. Yr ydym yn meddwl fod y bedyddiadau o 200 i 250.

Wrth edrych yn mlaen i'r dyfodol, y mae yn ymddangos yn dywyll ac anobeithiol, o herwydd y mae yr eglwys wedi rhedeg i lawr yn lled isel, ac eglwys Remsen mor agos, fel y mae y rhan fwyaf ag sydd yn ymuno gyda'r achos yn myned i Remsen.

Nid oes genym ond dysgwyl wrth Dduw yn unig, a thaer ddymuno ar iddo lwyddo gwirionedd yr efengyl, nid

yn unig yn Steuben, ond hefyd trwy y byd. Yr eiddoch dros yr eglwys,

THOS. E. WILLIAMS, Ysg.

GALAREB,

Er Cof am HUGH F. JONES aelod ffyddlon gyda'r Bedyddwyr yn Upper Lehigh, Pa.

Y mae brodyr hoff ac anwyl
Yn myn'd adref un ac un,—
Rhoddi heibio gario'r cleddyf,
Cael y palmwydd yn gytun;
At y rhai ddiangodd eisoes,
Jones o'i rwybau aeth yn rhydd,
'Mewn i dref Caersalem Newydd,—
Gwynfydedig yno fydd.

Planer derwen cofadwriaeth,
Tyfed llawryf teg ei wedd,
Plether eu canghenau 'n helaeth,
Yn gaudig uwch ei fedd;
Oesawl ddafnau gwliith y nesoedd
A ddisgyno ar eu brig,
Ac oddiyno trwy'r blynyddoedd,
I eneinio 'r fan lle trig.

Mae galaru trwy yr eglwys
Am roi'r brawd yn ngwaelod bedd;
Na thristawn fel rhai heb oibaith,
Cawn ei wel'd ar newydd wedd;
Wrth gyfarfod uwch yr haulwen,
Yntau fydd yn mblith y llu,
Yn rhydd chwareu 'r euraidd danau,
Gyda hoff angylaid lu.

Wanamie, Pa.

ROBERT THOMAS.

[O Baner ac Amserau Cymru.]

'RHEN FFARMWR.

Mi gês i gryn siomedigaeth chwedi i mi sgyrfenu atoch chi o'r blaen. Mi ddefiris, i chi, yn gynar ryw blygen, a mi ddalltis wrth y nhrwyn fod rhw gwnidiad yn y towydd chwedi cymryd lle rwmser yn y nos; a mi godis, a mi eis i'r ffenest, a mi welwn wyneb ff'en ffrind, Mr. GAUA, ar wyneb yr awyr, a'i lygaid ('r sêr) yn sgleirio wel dysgile piwtars Modryb BETI MORIS, stalwm; a mi nabum o ninion.

"Holo! rhen ffrind!" be fi, "sut rydach chi es talwm iawn? Lle buoch chi cyd heb ddwad i edrach am dano ni? Mi rydw i chwedi bod yn son ac yn siarad llawer am danoch chi es dyddie, a dechre meddwl ych bod chi

chwedi tramglwyddo wrtho ni am rwbeth, wel na ddoech chi ddim yn agos aton ni. Mi fyddwn weithie'n ceisio d'falu mai rhy brysur oeddech chi'n ceisio oeri tipin ar waed y Twrcs a'r Rwsiamans tua'r Balcanses rheini, oeddech chi i ddwad i roid tro am danon ni ffor yma. Mi glywis ych bod chi ono yn ych llawn nerth—yn fwy na mae neb sy'n fyw yn ych cofio chi rioed o'r blaen. A deyd y gwir i chi'n ddistaw, rhyngthoch chi a fine rwan, faswn i 'n cwyno dim pytasech chi 'n rhewid rhen Dwrc hwnw yn gorn syth, na fase fo 'n mrioli byth bythodd! A mi ddeuda i chi beth arall, rwan, mi faswn yn leicio narw pytase rhw gomet yn digwydd dwad heibio, ag yn ystyn i chwnffon yn ddigon agos i ni gael gael ynthi hi, wel y gallsen ni rwmw 'r holl bapure Sasneg trw'r dyrnas yma, sy'n cymryd parti'r Twrc, yn un bwn-del mawr wrth i chynffon hi; ag ono rhoid fflagal o dân ynthyn nhw! Mi fase'n bleser gen i gweld hi chwedi chyrudd, ag yn rhedeg i fwrdd dan dynud i chwnffon ati, a honon ffaglyd, ag yn fflamio, ag yn gwrchioni, nes base rawyr yn golceth drwyddi i gyd! Gwarchod ni! dene lle base bonfiar, debic gen i!"

Wel, chowson ni ddim gaua es blynydde, bellach, wel rhen aua stalwm; ond toes dim byd i'w gael rwan wel roedd stalwm. Mi fydde'ch tade chi, ramser gynt, yn dwad i roid tro am danon ni tua'r Ndolig bob blwyddyn, ag yn aros hefo ni am bythefnos ne dair wsnos, a chwaneg weithie. Mi fydden yn rhewid y pylle a'r llyne wel gwydyr, i'r bechgin a'r genethod hefyd gael slerio faint fyne nhw. A mi fydde yn tafud ymbell gaenen dew o eira hefyd, nes bydde rhen ddyar yma wel dafad fawr dan gnu o wlan. O! mi fydde 'n bleser gin i gweld hi 'n bwrw eira rwan:—cafod o eira sych, yn disgyn yn ddistaw a hamddenol—pob fflochen wel tasa arni ofn brifo run pruwach wrth ddisgyn arno fo. Mi fyddwn i 'n chmygu bod y nefoedd yn bwrw cafod o ngylion, ne bod yr ngylion yn bwrw u plu, wrth ydrach ar yr eira 'n dwad i lawr, rwan. Rhoswch dipyn

hefo ni, Mr. GAUA, ebe fi, chwedi i chi ddwad—wsnos ne thefnos; a rhowch i ni gafod ne ddwy o eira yn y dydd, os gwelwch chi'n dda: cha i mo'r pleser o'i gweld hi, os yn y nos y daw hi. Fydda i ddim yn hidio llawer am y cenllust, rwan: rhw bethe go sosi ydyn nhw—mi geiff dyn ymbell i slap reit acas gynthyn nhw weithie; a mi gwelis nhw'n lladd dau ne dri o gowion ieir ar y spot, rai troie.

Mi fydde rhen Aua stalwm yn dwad a llawer o gysuron gidag o—yn rhoid blas da ar y bwyd, a blas da ar y tân, a blas da ar y gwely; hyny ydi, os bydde digon o fwyd yn y cwpwr, a digon o fawn ne goed i roid ar y tân, a digon o ddillad ar y gwely—onte, mi fydde 'n sobor, os wel arall fydde hi. Mae'n drwm meddwl mai wel arall y mae hi ar lower o drieinied y dyddie yma, yn y Deheudir ene—heb fwyd yn y cwpwr, heb dân ar y raelwyd, a heb ddillad ar y gwely! Tydw i ddim yn cofio i mi glowed cimin o son am angen a newyn, yn mhell ag yn agos, a sy rwan; a mae pobol y wlad yma, chware teg iddyn nhw, mae nhw 'n danos llawer o ddyndoliaeth a Christnogaeth; ond llawer dydwddach ydyn nhw, y bobol sy'n rhoi, na'r bobol sy'n derbyn.

Gybeithio y dysgith y bobol wers oddiwrth y wasgfa galed yma, erbyn y daw pethe i'w lle eto—y gwelan nhw'r ffineb o wario u harian yn y tyfarne, fel y bydd llawer o honyn nhw'n gneyd; ag y gochelan nhw'r streics a'r sefyllt allan yma, hyd bo'n bosib; a na chymran nhw mo'u harwen gan stronied o Saeson na Scots, wel daru 'r dyn hwnw—tydw i ddim yn cofio i enw fo rwan. Mi naeth hwnw, be bynag oedd i enw fo, hafog o ddryg hyd y gweithie ene, fwyddyn ne ddwy nol, meddo nhw i mi. Gneyd elw iddyn nhw i hunen ydi pwrpas dynion felly agos bob amser; ac wrth hyny, difetha byfoliaeth miloedd o bobol, drien! Oni fydde 'n fwy rhyssymol i'r bobol setlo'u mrafaelion rhyngddyn nhw a'u giddy, na galw stronied felly i mhela a'r bisnes? Mi roedd y bobl, drien, chwedi haner gwrioni ramser da hwnw rai blynydde nol—yn gwario u harian

am bethe dan renw watsis, a sheinie, a mydrwy e aur fydde nhw 'n brynud gen rw ddyinion drwg o grwydried, fydde'n cniwer drw'r wlad fel Satan, gan geisio y neb allen nhw lyncud, ac yr oedde'n nhw yn llyncud peth enbyl o arian y bobol drien, wel yr oedde'n nhw ffola.

Mi fydde'n gwleusdra, rwan, wrth i porthi nhw i rhai sy yn rhanu ymborth i'r bobol, i roid cyngorion credig iddyn nhw i chelyd pob gwastraff o'r fath o hyn allan, a'r pwys iddyn nhw roid pob ceiniog allon nhw sbario o'r neilldu ar amser da erbyn amser drwg, wel sy rwan.

Gin n bod ni'n son am y gaua, a rhew, ac eira, a'r rhyfelodd, ddaru chi sylwi, ddyrllenwrs, wel mae'r BREIN MAWR yn cwestiwno JOB, 'rwan? lle mae o'n gofyn iddo fo—Welse fo drysore, a cenllyst, ac eira, “y rhai a gedwis i hyd amser cyfyngder, hyd ddydd ymladd a rhyfel,” medd o. Ac os daru chi sylwid ar hanes y byd a'i rhyfelodd—mae stormydd o fellt a thrane fnadwy'n u calyn nhw, yn y tymor ha; a stormydd anyrferol o rew ag eira, lle botho nhw'n cael u cario mlaen y gaua 'n wastad—wel roedd hi yn Rwsia namser y BONI Cynta, ag y mae hi rwan yn y gwledydd mae y rhyfel yn-thyn nhw. Pen fotho nwyde dynion chwedi tanio i ladd i giddil, mae'r Llowydd mawr yn bwrw shoch tew o eira ar u pene nhw, i oeri tipyn arnyn nhw!

Ond fase dim rhaid i'r rhyfel sy ar droed rwan dorid allan o gwbl, tase llwodreth y'n gwlad ni yn ctuno a'r llwodraethe erill i ddeyd wrth y Twrc yn ben dant y base raid iddo fo neyd wel roedden nhw'n ceisio gyntho fo neyd, ne y doethen nhw ar i bac o hefo'u giddil. Mi fase hyn n ddigon i setlo'r mater ar unweth. Ond be ddaru nhw, chwedi dwdio tipin arno fo, ond troid u cefne arno fo, a gadel iddo fo neyd fel y myne fo. A mi fyddyliodd o'n ddigon siwr fod Lloeger am i helpio fo i guro Rwsia, os aethe hi i ryfel ag o; a mi rois y llwodreth yma lawer o le iddo fo ddisgwil hyny, a chwedyn doedd wiw siarad ag o. A

mi fasen chwedi mynd i'w helpio fo'n siwr ddigon, tase'r hen 'STRELI hwnw 'n cael i ffordd; a py cawn ine fy ffordd hefo synte, mi gae fynd o'r man lle mae o'n gynt na chynta galle fo!

Toes dim dioni o honi hi yn y wlad yma, nac yn y byd chwaith, pen fothor 'Toris mewn durdod. Mae hen gmydog i mi yn deyd ar i wir gore, na roes i fuchod o byth haner cimin o laeth byth chwedi i'r llwodreth fynd i ddwylo'r Toris:—a mae pethe erill yn mynd run fath a'r buchod.

Llwyddiant i'r Rwsiamans i orphen y rhyfel, a gorphen y Twrc, a gorphen y Toris i'w calyn nhw, medda i.

Ydw i,

'RHEN FFARMWR.

SPURGEON.

Y brawd Spurgeon lon ddarluniwr—uchel
O achau'r Gwardwr,
Neu fawr angau'r Cyfryngwr,
Yr Iesu gwyn, dros euog wr.

LLYWARCH.

Y CREAWDWR.

Pryniawdwr pur iawn odiaeth—Iachawdwr
A Cheidwad dynoliaeth,
A llu y nef oll a wnaeth,
A'r bydoedd, mawr wybodaeth!

LLYWARCH.

ELLYN MEWN DYRYSWCH.

Yr oedd un nad yw yn credu mewn trochiad yn fedydd, yn cynal cyfarfod diwygiadol; ac un noson pregethodd ar y pwnc o fedydd. Yn nghwrs ei sylwadau dywedodd: “Y mae rhai yn credu bod yn angenrheidiol myned i lawr i'r dwfr, a dyfod i fyny o'r dwfr, pan y bedyddir; ond mai hyn yn dwyllodrus, oblegid dylai yr arddodair i'r yn yr Ysgrhythrau gael ei gyfieithu yn wahanol, gan nad yw bob amser yn tybio i'r. Dywedir wrthym (meddai), i Moses fyned i'r mynydd, ac i'r Gwardwr gael ei gymeryd i fynydd tra uchel, &c. Yn awr ni thybiwn i'r un o'honynt fyned i'r mynydd, ond arno ef. Felly gyda myned i'r dwfr; tybia yn

unig fyned *at* neu yn *agos at* y dwfr, a chael eu bedyddio yn y dull cyffredin, trwy daenelliad."

Gweithiodd y drychfeddwl hwn allan yn llawn, ac mewn amser a dull priodol diwedddod ei bregeth. Yna rhoddwyd gwahoddiad i unrhyw un a deimlai ar ei galon, i godi a dweyd ei feddyliau. Cododd cryn lawer o'r brodyr, a dywedasant iddynt fod yn bresenol ar yr achlysur hwn, iddynt gael eu boddhau yn y bregeth iachus oeddynt newydd ei gwranddo, a'u bod yn teimlo eu heneidiau wedi cael lles mawr. O'r diwedd cododd boneddwr o linach Eil-mynaid, dyeithrddyn i bawb, yn nghanol dystawrwydd oedd braidd yn boenus:

"Mister Breacher, I ish so glad i vas here to-night, for I has had explained to my mint some things I never could pelief pefore. We reat, Mr. Breacher, dat Taniel was cast into a ten of lions, and came out alive. Now, I never could pelief dot, for de wilt peasts would shust eat him up right off. He vas shust close by or near to, and tid not get into the ten at all. O, I vas so glad I vas here to night.

"Again ve reat de Hebrew children vas cast into a fireish furnace, and dat alwais lookt like a peek story, too, for dey coult have been burnt right up; put it ish very plain to my mint now, for dey vas shust cast close by or near to the fireish furnace. O I vas so glad I vas here to-night.

"And den, Mr. Breacher, it ish said dat Jonah vas cast into the sea and into the whalish pelly. Now, I could never pelief dot. It always seemed to me to be a peek feesh story, but ish all blain to my mint now; he vas not taken into the whalish pelly, but shust shumped on his pack and rode ashore. O I vas so glad I vas here to-night.

"And now, Mr. Breacher, if you will shust explain two more passages of Scripture, I shall be O so happy dot I vas here to-night. One of dem is vere it is sais de vicked shall be cast into a lake dat purns mit fire and primstone alwais. O Mr. Breacher, shall I be cast into a lake dat burns mit fire and primstone if I am vicked; or shust close by or near to,—shust near enough to be comfortable? O I hope you tells me I shall be cast shust by a good way off, and I will be so glad as I vas here to-night. De oder passage is dot von which said, Blessed are dey who do des commandments, dot dey have a right to de tree of life, and enter in through de gates into de city. O tells me I shall get into de city, and not shust close by or near to,—shust near enough to see what I have lost—and I shall be so glad I vas here to-night."

DEWIS CRIST.

O fewn oes wrth fynwesu,—yr uchaf
Wrthdrysychau i'w caru;
Yma ceir mai'r mwya' cu
Yw dewisiad o Iesu.

IEUAN DWYFACH.

PWLPU D Y WAWR.

Person yn Haeddu y Derbyniad
Mwyaf Croesawgar.

"Wele yr wyf yn sefyll wrth y drws ac yn curo," &c.—Dat. iii. 20.

Cymhellir *ni* yn aml i guro wrth ddrws Duw. Yma y mae Mab Duw yn curo wrth ein drws ni. Geilw sylw at y ffaith hon—"Wele!" Mae yr hwn sydd yn curo yn haeddu y derbyniad mwyaf croesawgar. Gwelir hyn oddiwrth,

I. UCHAFIAETH EI BERSON. "Wele yr wyf *fi*.

1. Mae yn berson mawr o ran *natur*.

2. Mae yn berson mawr o ran *swyddau*.

3. Mae yn berson mawr o ran *gallu*.

4. Mae yn berson mawr o ran *cyflawniadau*.

Gwelir hyn oddiwrth,

II. BONEDDIGEIDRWYDD EI YMDDYGIAD. "Sefyll wrth y drws ac yn curo.

1. Nid yw yn *rhuthro i mewn*, ond "*yn curo*,"—gan gydnabod drwy hyn *hawliau* y dyn. Apelia at hunan-barch, y cyneddffau lledneisiaf.

2. Mae yn *amyneddgar*—"sefyll." O, mor amyneddgar y mae gyda llawer un!—mor hir y mae wedi sefyll!—Gwylir iddo fyned ymaith am byth.

III. RHESYMBOLDEB EI GAIS.

1. Ceisia beth bychan iawn—"agcr-yd y drws."

2. Nid yw yn ceisio ond yr hyn mae eraill yn ei gael ac yn ei ddysgwyl.

3. Ceisia yr hyn mae ganddo awdurdod neillduol i'w geisio.

IV. GWERTHFAWREDD EI GYNYGIAD. "Deuaf i mewn ato," &c.

1. Dod ei hunan i mewn.

2. Dod i swpera gydag ef.

3. Addewid o gyd-wledd—"ac yn-tau gyda minau."

4. Cyffredinolrwydd y cynygiad—"os clyw neb," &c. Nid oes ganddo bartiaeth at neb.

Rhodder y derbyniad mwyaf croes-awgar iddo i'r galon.

PYNCAU Y DYDD.

—Dyma bwnc mawr y dydd o hyd yn awr—cosb ddyfodol. Ymddengys fel pe byddai rhyw oleuni goruwch-naturiol newydd wedi ei ganiatau i far-wolion ar y pwnc. Modd bynag siar-adir ac ysgrifenis yn benderfynol iawn am "y lliad fydd." Esbonir y term-au Beiblaidd a gyfeiriant at dân a brwm-stan, yn bethau diystyr iawn. A gellir casglu nad oes fawr o bwys o bechu—mai peth diniwed rhyfeddol ydyw ar-wain bywyd digrefydd a phenrhydd yn hyn o fyd! Da genym roddi lle yn y rhifyn hwn o'r WAWR, i ysgrif ragorol Cefni ar y pwnc. A ganlyn sydd am-linelliad o'i ymresymiad ynddi:

Deddf yr at-daledigaeth yn gwahan-iaethu oddiwrth ddeddf yr at-daliad—y ddiweddf yn geryddol o ran ei ham-can, ac yn perthyn i achosion neillduol yn y byd hwn—y gyntaf yn gosbawl neu wobrwyol, yn ol gofynion cyfiawnder pur a digymysg, ac yn perthyn i'r byd dyfodol. Rheol Duw o weithredu ydyw mewn ffordd o gosbi neu wobr-woy yn y byd nesaf.

Mae natur brynedigol y fuchedd bre-senol yn peri i ni edrych am gyflwr at-daledigaethol yr anedifeiriol yn y byd nesaf. Mae gwahanol farnau yn cael eu hamlygu yn y dyddiau hyn am gosb ddyfodol. Rhai yn amheu cosb o gwbl, eraill yn edrych arni yn geryddol, puredigaethol a therfynol—y dos-barth orthodoxaidd yn credu mewn tragrwyddol gosbedigaeth. Er ategu y golygiad hwn ymresymir oddiwrth,

I. *Gymeriad Duw*. Nid all Duw gymeradwyo dim yn neb, fydd yn groes i'w gymeriad. Nid all efe, hyd yn nod yn ei Fab, weithredu yn groes i'w og-oniant ei hun. Ymresyma,

II. *Natur Dyn*. Mae dyn yn ber-

chen natur foesol. Mae yn gyfrifol am wneyd ei hun yn bechadur. Tra byddo yn pechu, bydd yn ddeiliad cosb. Bydd yr anedifeiriol yn y byd arall yn pechu byth, ac am hyny bydd y gosb yn par-hau cyhyd; bydd yn dragrwyddol.

III. *Dyben yr Iawn*. Mae pechu yn erbyn yr Ysbryd Glan yn anafdeud-awy—nid oes iawn maddeuol ar gyfer y pechod hwn. Mae y pagan, wrth wrth-wynebu cymhelliadau crefyddol ei nat-ur, neu amlygiadau allanol o Dduw, oddiamgylch iddo yn y greadigaeth, yn pechu yn erbyn yr Ysbryd Glan, trwy ddiffodd ei gymellion ar ei natur.

Mae yr hwn sydd yn diystyru breint-iau yr efengyl, ac yn parhau yn anuf-udd ac anedifeiriol, yn pechu yn erbyn yr Ysbryd Glan i raddau pellach. Ac i'r rhai a bechont yn erbyn yr Ysbryd Glan, nis maddeuir iddynt, yn y byd hwn nac yn y byd a ddaw.

—Un o brif bynciau y dydd, yn ddi-au, ydyw y *Cwestiwn Dwyreiniol*. Yn ol y newyddion sydd yn ein cyrhaedd, ddydd ar ol dydd, er's wythnosau, ymddengys golwg pethau yn gwaethygu. Amheuir yn awr pa un a gynelir y gyd-gyngorfa Ewropaidd o gwbl. Gwrthyd Rwssia gydymffurfio â gofynion Lloegr, mewn perthynas i'r materion sydd i'w trafod. Mae y ddau allu mawr hyn yn ymbarotoi gyda phrysurddeb fel at ryfel. Gobeithiwn y cilia y cymylau bygythiol, ac y daw gwedd mwy ffafir-ol ar bethau; ond yn awr mae yn ym-ddangos yn dra thywyll. Yr hyn sydd yn peri fod Lloegr mor eiddgeddus tu-ag at Rwssia, ydyw ei buddianau yn y Dwyrain, ac yn benaf yn yr India. Mae gwr o'r enw Mr. Samuel Laing, A. S., wedi ysgrifenu erthygl alluog i'r *Fortnightly Review*, papyr Seisnig, yn ddiweddar, er profi mor ddisail ydyw y tybiaethau ar y pen hwn. Cymer arno ei hun ddangos nad oes eisiau i Loegr o gwbl bryderu yn nghylch y fath syniad. Edrych ar y fath beth ag i Rwssia oddi-weddyd India yn beth hollol anmhos-ibl. Y mae pellder ac anhygyrchedd y ffordd yn furiau anwrthwynebol.—Rhwyng Rwssia ac ymylon agosaf India y mae deuddeg cant o filldroedd o an-ialwch diffaith a chreigiau ysgythrog.

Ein Brodyr Americanaidd.—Yr hyn sydd wedi bod yn tynu sylw yn ystod y misoedd diweddfaf, yn mhllith Beddyddwr New York, ydyw dyfodiad Dr. Bridgman, diweddar o Albany, i Madison Avenue. Y mae Dr. Bridgman yn dra adnabyddus yn yr enwad, fel un o'r pregethwyr goreu a'r arweinwyr doethaf. Naw mlynedd yn ol, pan ymadawodd Dr. Weston, i fyned i *Crozer Seminary*, gwnaed ymdrech i'w gael ef yn weinidog, ond methwyd. Yn awr adnewyddwyd yr ymdrech, a llwyddwyd. Mae ei weinidogaeth wedi bod yn llwyddianus iawn mewn lleoedd eraill, a dysgwylir pethau cyffelyb yma.

HANESION CARTREFOL

Apeliad at Fedyddwyr Ohio.

Anwyl Frodyr—Y mae yn wybyddus i lawer o honoch, yn neillduol y gweinigogion a'r cenadon oeddent yn nghynadledd y gymanfa a gynaliwyd yn Paris bedair blynedd yn ol, i ni ein dau, o Mineral Ridge, gael ein dewis yn y gynadledd hono yn ymddiriedolwyr (*trustees*) ar gapel Niles. Gan fod yr enwad y pryd hwnw mewn perygl o gollu y capel, ac er mwyn bod o ryw wasanaeth i'r gymanfa, cydsyniasom yn serchog â'r cais. Llwyddasom i gael meddiant, yn enw y gymanfa, o'r capel a'r eiddo. Pan drosglwyddwyd y capel a'r eiddo o feddiant yr hen *trustees* i'r *trustees* newyddion, pryd hefyd y gosodwyd yr eiddo yn ddiogel yn meddiant y gymanfa, fel na bydd perygl mwyach, gosodasom ein hunain yn bersonol gyfrifol am sicrwydd taliad tair *note* yn mhen chwe' mis—un am yn nghylch \$300, un arall am \$224, a'r trydydd am \$110. Gwnaeth y ddau *trustee* a ddewiswyd gan yr eglwys yr un modd. Y dealltwriaeth rhyngom a'r gymanfa pan ymgymerasom â'r swydd, oedd, y gwnai gasglu yr holl arian yn fuan, ac y'n rhyddheid ni oddiwrth ein cyfrifoldeb. Dichon nad oes eisiau dweyd, na chasglwyd hyd yn hyn ond ychydig ddoleri. Gan fod y gymanfa wrth y drws, a fydd y gweinigogion a'r cenadau mor garedig a

chymeryd y mater hwn i'w hystyriaeth, a darparu rhyw foddion i dalu y ddyled. Mae y personau mae yr arian yn ddyledus iddynt wedi blino aros, heblaw eu bod mewn gwir angen am danynt; ac y maent yn penderfynu mynu eu harian. Gwyddom na charai y gymanfa ein gweled ni yn bersonol yn cael ein gorfodi i'w talu o'n llogellau ein hunain. Mae y fath syniad yn rhy anghristionogol i'r un Bedyddiwr allu ei oddef am fynyd.

Y mae y mater hwn yn ddirifol, ond credwn nad yw yn llai felly i'r enwad. Mae anrhydedd yr enwad yn Ohio yn gorphwys arno, gan fod yn rhaid talu yr arian hyn yn fuan. Yr ydym wedi cael *summons*, ac y mae y mater yn bresenol yn y *court*; ond darfu i ni fegian arnynt i adael y peth fel y mae, nes ar ol y gymanfa; ac nis gwyddom pa un a wnant ai peidio; ond os gwnant, byddant yn sicr o orfodi taliad ar ol hyny.

Yr ydym yn deisyf ar y gynadledd i gynllunio rhyw lwybr i'w casglu ar unwaith i Fedyddwyr Ohio. Nid yw yr holl ddyled ond ychydig. Anwyl frodyr, yr ydym yn hyderus na adewch i'r apeliad hwn fod yn ofer.

Mineral Ridge. . LAZARUS MATHIAS,
JOHN S. JONES.

Niles JOHN BROWN,
DANIEL WILLIAMS.

Hen Lyfr Eglwys Illston.

[Mae y Parch. John Evans, Westerly, R. I., brawd y Parch. Fred. Evans, (Ednyfed), yn rhoddi atebiad i'r ymholiad diweddar a wnaed yn y WAWR, mewn perthynas i'r hen lyfr uchod. Yn gymaint a bod golygydd *Seren Cymru* wedi amlygu dymuniad i wybod lle yr ydoedd, diau y bydd y nodyn a ganlyn oddiwrth y brawd Evans yn werthfawr ganddo ef ac eraill.—GOL.]

WESTERLY, R. I., Mawrth 8, 1878.

Anwyl Giraldu—Y mae hen lyfr eglwys Illston, yr hwn ddaeth John Myles ag ef i'r wlad hon yn 1662, gyda mi. Y mae y rhwymiad croen, y clasp pres a'r dail llwydion, yn awgrymiadol iawn. Yn mhllith y 261 o enwau yr aelodau o wahanol fanau yn Nghymru, gwelaf yr enw hwn, Rhys ap Hugh, o'r Ver-

wig, Cardiganshire. Y mae yr hen lyfr yn cadarnhau y dywediad, nad oedd yr un eglwys Fedyddiedig yn Nghymru dri chant o flynyddau yn ol. Ar ol i mi ei ddychwelyd, y mae i gael ei bresentio i *Lib. Brown University.*

J. EVANS.

Ymadawiad Hen Ddiagon Parchus o Frostburgh, Md.—Colledwyd a phruddhawyd yr eglwys yn y lle hwn yn ddiweddar trwy ymadawiad yr hen frawd David H. Thomas i Mason City, Va. Daethai yma ryw dair blynedd yn ol o'r un lle ag yr aeth iddo yn awr. Yr oedd y brawd Thomas a'i deulu yn hynod mewn ffyddlondeb gyda'r achos. Fel diacon, gwasanaethodd yn ffyddlon tra bu yn ein plith. Bendith fawr i'r eglwysi fyddai cael mwy o'i debyg. Carwn ddweyd gair am ei fab William. Mae hwn yn fachgen gweithgar a ffyddlawn gyda'r achos. Gydag ymdrech ac ymarferiad gall ddyfod o ddefnydd mawr; oblegid mae ganddo dalentau dysglar a chryfion. Cofiw'n yn hir gyda hiraeth dwys y boreu yr ymadawsant o'r lle. Bendith y nef arnynt.—*James R. Day.*

Berlin, Wis.—Y mae dyddordeb neillduol yn cael ei gymeryd yn yr Ysgol Sabbothol yn y lle hwn. Rhifa yr ysgol yn gyffredin oddeutu 30; rhif yr atnodau a adroddir, oddeutu 120. Mae genym bedwar dosbarth, ac mae yr athrawon yn selog yn eu gwaith. Anaml y gall ysgol o'r maintioli hwn ddangos mwy o ymdrech. Arferir genym egluro rhyw ran o'r Ysgrhythrau, gan berson a apwyntiwyd y Sabboth blaenorol gan yr arolygydd. Cafwyd cryn lesad oddiwrth hanes yr apostol Paul, gan y brawd S. J. Thomas. Gall yr eglwys fach hon fod yn falch o'i Hysgol Sabbothol. Yn bresenol, y brawd J. D. Williams yw yr arolygydd, ac E. M. Williams yn ysgrifenydd.—*Brawd.*

Remsen, N. Y., Mawrth 1.—Dymunwyf gyflwyno fy niolchgarwch gwresocaf i'm hanwyl ewyllysyr da yn yr holl gymydogoethau hyn am y prawf a roddasant o'u cywirdeb i mi yn y *donation* anrhydeddus a gefais ganddynt Chwef. 13eg, yr hwn a gyrhaeddodd y swm boddhaol o \$178 65, ar y dydd

hwnw, ac a chwyddwyd i \$185 65, drwy dderbyniadau ychwanegol y dyddiau canlynol. Teimlwyf yn rhwygareg byth i'r pwyllgor am eu gweithgarwch a'u hymdrechion dihafal; i Mr. Dawson am ei garedigrwydd yn rhoddi ei neuadd yn rhad i ni at ein gwasanaeth—yr unig le cyfles yn y lle hwn at orchwyl o'r fath; ac i'r boneddigesau, yn hen ac yn ieuainc, am eu ffyddlondeb a'u prydlondeb yn darparu ar gyfer y bwrdd, a'u trefnusrwydd yn gosod pob peth mor chwaethus arno, fel yr oedd pawb wrth eu bodd (hyd y gwyddom), ac yn tystio na welsant ragorach erioed. Derbyniwyd pawb fu yn cydweithredu yn mhob dull, fy niolchgarwch mwyaf didwyll, a'm dymuniadau goreu hyd byth. Yr eiddoch, &c.—*J. Seth Jones.*

Parsons, Pa.—Dymunwyf drwy gyfrwng y WAWR gyflwyno fy niolchgarwch mwyaf trylwyr i'r eglwys dan fy ngofal am ei haelfrydedd teilwng tuag ataf. Yn niwedd mis Chwefror cynaliwyd swper ardderchog yn yr addoldy, a chafwyd elw clir o dros \$300. Heblaw y swm sylweddol hwn cefais hefyd anrhegion gwerthfawr mewn nwyddau angenrheidiol. Erbyn y bydd y cyfan i mewn, ni fydd y *donation* un cent o dan \$350. Diolch o galon i chwi, fy mrodyr a'm cyfeillion, am eich gwerthfawrogiad o'm llafur; a'r holl gyfoethog Dduw a'ch gwobrwyo. Teryfynaf yn ngeiriau yr anfarwol Shakspeare:

“The quality of mercy is not strain'd;

It droppeth, as the gentle rain from heaven

Upon the place beneath: it is twice bless'd;

It blesseth him that gives and him that takes:

'Tis mightiest in the mightiest; it becomes

The throned monarch better than his crown.”

D. T. PHILLIPS.

Ystadegaeth Cymansa Ohio a Gollewinbarth Pa.—Wrth edrych dros y daflen uchod, gwelaf amryw ddiffygion ynddi. Y mae eglwys Sugar Creek a'r gweinidog allan yn hollol; a thair o eglwysi ar y daflen heb gyfrifon ar eu cyfer; ac nid oes gweinidog gydag eglwys Hubbard. Hefyd nid oes yn y daflen enwau ein gweinidogion a'n pregethwyr ydynt heb eglwysi. Nis gwyddom eu rhif; gwyddom am bed-

war yn y Western Reserve, sef Mri. Hopkins, Harries, yr hen frawd parchus Jenkins, ac Ifor Ebbwy. Yn awr nis gwyddom pa fodd y dygwyddodd y gwallau, gan fod y brawd Morddal Evans yn gyffredin yn fedrus a gofalus gyda phethau fel hyn. Barnwn yn sicr y dylid cael ystadegaeth gywir o gael un o gwbl. Gall un gywir fod o ddefnydd mawr, ac un anghywir arwain i ddyrswch, megys pan y mae brodyr yn myned o gartref i leoedd dyeithr.—*D. P. James.*

Oddiworth "Hen Wr."—Yr wyf yn hen wr ac wedi darllen llawer o ddadl-euon ac adolygiadau gwahanol ysgrifenywr ar y pwnc o fedydd, ond nid wyf yn cofio i mi erioed gael mwy, ie gymaint o oleuni ac adeiladaeth i'm meddwl ag wyf wedi gael wrth ddarllen ysgrifiadau Cefni yn y WAWR. Diolch i'r Nefoedd am y fath Gamaliel galluog a didderbyn-wyneb yn ein plith o blaid y gwirionedd, a'm gwir ddymuniad yw,

Y Canol wr, O cynal ef—yn dlws
Yn dy law hyd adref;
Ac yn ei hynt can yntef
O anian it' yn y nef.

Ar lun Ednyfed.—Yn wir, Ednyfed ydyw ef! Cof genyf ei glywed lawer gwaith tua chymydogoeth Merthyr, pan oedd yn gweinidogaethu yn Llangynidr, fel y byddai yn bwrlymu y newyddion da o lawenydd mawr dros ei wefusau nes gwefreiddio y cynulleidfaoedd.

Gweinidog enwog anwyl—i Iesu,
Gymhwyswyd i'r perwyl;
A'i archwaeth at ei orchwyl,
A'i ysbryd o hyd mewn hwyl.

Cannonsburgh.

D. T. DAVIES.

Cannonsburgh, O.—Nid oes Cymro yn y lle hwn ond fy hunan. Y mae argelion lled dda am waith glo i ddechreu yn y lle hwn yr haf nesaf. Os felly, daw Cymry i'r lle, a rhai o honynt yn Fedyddwyr, o'r iawn ryw hefyd. Yr wyf yn ddigon o brophwyd i ragddyweddyd rhywbeth fel yna.—*D. T. Davies.*

Ebensburgh, Pa—Dichon y bydd yn dda gan amryw ddeall fod yr achos goreu yn myned ar ei gynydd yn y lle

hwn. Bu yr eglwys hon am y tymor maith o 28 o flynyddoedd heb fedyddio dim ond un; ond er hynny cadwyd y drws yn agored. Yr oedd yn wir ddiagonal lawer pryd; ac weithiau heb fugail. Ymdrechem fwrw ein holl ofal ar y Bugail mawr. Yn bresenol mae y brawd fyddlon David Evans, gynt o Danville, yn gweinidogaethu yma, ac weithiau yn cael peth cynorthwy gan ambell frawd a ddygwyddo ddod ag ymweled a'r lle. Yr ail Sabboth o'r flwyddyn hon cawsom y pleser o weled pedwar yn cael eu claddu gyda Christ yn y bedydd, a derbyniwyd tri o hen wrthgilwyr yn ol. Yr oedd yn hyfryd gweled hen ac ieuainc ar lawr wrth draed trugaredd, a'u dagrau ar eu gruddiau, yn trydar am faddeuant. Yn ddiweddar daeth y brawd doniol David C. Thomas ar ymweliad â ni, a phregethodd ddwy waith; ac ar ddiwedd yr oedfaon rhoddodd wahoddiad i pwy bynag a deimlai ar ei galon i ddod yn mlaen, o blaid Iesu Grist; fod iddynt gyflawn groesaw, a bod dymuniad pob brawd a chwaer i weled pechaduriaid yn dychwelyd; a'r canlyniad fu i frawd ieuanc 21 oed ddangos ei ddymuniad i gael ei fedyddio. Felly mae wyth wedi cael eu hychwanegu at yr eglwys y flwyddyn hon. Bydded i'r brodyr gofio am danom yn eu gweddiau. Bydd ymweliad ambell i frawd dyeithr talentog a da, yn galonddi i'r brawd Evans. Y fall diweddfaf addawodd y brawd Fred. Evans (Ednyfed) ymwelid â ni, ond nis gwnaeth. Hyderwn nad yw wedi anghofio ei addewid.—*Edward Owens, Ysg.*

Yr Eglwys yn Minersville, Pa.—Ffe allai mai nid anffuddiol gan ddarllenwyr y WAWR gael ychydig o hanes yr eglwys yn y lle hwn. Yr ydym yn bresenol heb fugail arnom, oddiar pan ymadawodd y brawd J. R. Jones oddiwrthym yn mis Medi diweddfaf. Ond yr ydym yn cael brodyr i dalu ymweliad â ni mor aml ag y gallwn. Y mae bod yr amseroedd mor dlawd, yn ein rhwystro yn hyn, fel pobpeth arall; ond er ein bod fel hyn, heb ond ychydig o bregethu, eto y mae yr Arglwydd yn ein cofio ac yn ein llwyddo.

Y mae yma bedwar o ymgeiswyr am feddyd. a dysgwiliad hyderus am well-ed rhagor yn eu canlyn; a'r eglwys yn mwynhau yn helaeth o ffrwythau yr Ysbryd. Cof gan ddarllenwyr y WAWR am benderfyniad y gymanfa mewn perthynas i'r eglwys hon a'r blaid sydd yn cyfarfod yn Zoar; sef neillduo y brodyr J. P. Harris ac A. J. Morton i ymwelwedd â Minersville, er dwyn oddiamgylch ryw gynllun a farnent hwy yn oreu, er cael y blaid sydd yn Zoar i ddychwelyd i'r eglwys hon. Bu y ddau frawd yma, a phregethwyd y noswaith gyntaf yn Horeb, a neillduodd yr eglwys bump o'r aelodau i'w chynrychioli. Nos dranoeth pregethwyd yn Zoar, a neillduasant hwythau bump i'w cynrychioli hwy. Wedi cael y ddau bwyllgor at eu gilydd, amlygodd y ddau frawd eu cynllun, sef i eglwys Horeb roddi tri mis o amser i bobl Zoar i wneyd eu meddyliau fyny parth dychwelyd i Horeb, a bod Horeb i ganiatau i Zoar gael haner y weinidogaeth a fyddai ganddi, am y tri mis; a bod y cyfarfodydd pregethu i fod yn un capel yn y boreu, ac yn y llall yn yr hwyr. A phenderfynwyd nad oedd cyfarfodydd i gael eu cynnal ond yn un o'r ddau le pan fyddai pregethu. Bu y brodyr çaplynol yma yn pregethu yn ystod y tri mis: B. Nicholas, W. D. Thomas, Thomas P. Morgan, a Wm. F. Davies; ac felly treuliwyd y tri mis y ben.

Naturiol yw gofyn pa ddylanwad a gafodd ymddygiad cariadlawn a hunan ymwadrol eglwys Horeb ar bobl Zoar. Drwg genym orfod dweyd na chafodd y derbynriad a haeddai, trwy iddynt benderfynu trwy bleidlais, nad oeddynt eto yn barod i ddyfod yn ol; ac felly y maent yn yr un sefyllfa ag yr oeddynt cyn dechreuad gweinidogaeth gras i tri mis. Ac fel y cyfryw yr ydym yn dybuddio gweinidogion a phregethwyr ein henwad ei bod yn afreolaidd iddynt fyned atynt i bregethu iddynt, &c.

Y mae yn dda genym allu dweyd fod rhai wedi dychwelyd atom oddiwrthynt; ac y mae drws yr eglwys yn agored iddynt oll, a derbynriad croesawgar i'w hen etifeddiaeth, gan obeithio yr atebir ein gweddiau, ac y gwelir

achos Iesu Grist yn mys Bedyddwyr Cymreig Minersville yn uchel, a phawb yn cydymdrech o blaid y ffydd a roddwyd unwaith i'r saint. Dros Bwyllgor Eglwys Horeb—*George Hopkins.*

Cwrdd y "Pwyllgor Achwyniadol."
—Yn ol penderfyniad y rhan hono o eglwys Summit Hill ag sydd yn cyfarfod i addoli yn Lansford, ymgynullodd y "Pwyllgor Achwyniadol," fel y byddai iddynt gael cyfleusdra i adrodd eu cwynion, yn nghyda'r anghydfod a fodola yn eu plith. Wedi gwrando achwyniadau y brodyr, a cheisio pob eglurhad a ystyrid yn angenrheidiol, penderfynwyd,

1. Ein bod yn anghymeradwyo y rhan hono o'r eglwys ag sydd yn addoli yn yr hen gapel, am wrthod cydymffurfio â phenderfyniad y gymanfa a gynaliwyd yn Ashland, Awst, 1877, a hwythau wedi ymrwymo i weithredu yn unol a dyfarniad y gynadledd.

2. Ein bod yn ystyried nad oes yma ond un eglwys yn cyfarfod mewn dau le, er cyfleusdra i'r aelodau, a helaethu yr achos yn nghyda dylanwad y Bedyddwyr Neillduol yn yr ardal.

3. Ein bod yn anog y ddwy ran o'r eglwys hon i dderbyn cyngor yr apostol Paul; h. y., i beidio ymgyfreithio o flaen y rhai digred, yn enwedig am feddianau yr eglwys.

4. Gan mai yr hen gapel ar Summit Hill yw y fan cyntaf iddynt gynnal eu gwasanaeth crefyddol ynddo, ein bod yn anog y rhan hono o'r frawdoliaeth a gyfarfyddant yn Ashton, i fyned yno yn achlysurol, ymgynghori â'u gilydd, a chael cyd-ddealltwriaeth pa fodd i weithredu o dan yr amgylchiadau, a hyn yn ysbryd yr efengyl.

5. Fod ymddygiad y rhan sydd yn addoli yn yr hen gapel, trwy ymwrthod a dyfod i gyfarfod â'r pwyllgor heddyw, yn eu gwneyd yn afreolaidd, yn ol penderfyniad 23, a basiwyd yn nghymanfa Taylorville, 1875.

6. Fod y penderfyniadau hyn i gael eu hanfon i ysgrifenyddion y ddwy ran o eglwys Summit Hill, ac hefyd i'w cyhoeddi yn y WAWR.

D. S.—Yr ydym yn galw sylw pawb

y perthyn iddynt wybod, at yr uchod. Arwyddwyd dros y pwyllgor—*Thos. J. Snook, Ysgr.*

—Boreu Mawrth 29ain, pan ar fyned i'r wasg. derbyniasom y nodyn canlynol o Berlin, Wis :

Mawrth 25, 1878.

Anwyl Frawd—Bu fy anwyl dad, J. D. Williams, farw yn ddisymwth neith-iwr. Yr ydym yn meddwl mai o glefyd y galon. Eich llythyr chwi oedd y peth diweddaf a ddarllenodd. Yr eiddoch yn alarus—*W. T. Williams.*

Tua chwech wythnos yn ol, pan ar daith yn Berlin, hebryngodd Mr. Williams ni i Springwater, pellder o 28 milldir, yn ol ac yn mlaen. Wrth ddyfod yn ol, gan dywyllwch y nos, troes ein cerbyd, trwy i'r olwynion ddringo hen foncyff yn ochr y ffordd ; ond ni chawsom un niwed. Yr oedd y tro hwnw yn un o ddyddordeb, ac yn ddygwyddiad i'w gofio. Trwm i ni gael y newydd disymwth hwn am ei farwol-aeth. Yr oedd yn aelod gyda y Bedyddwyr, ac yn frawd rhagorol.

Dygywyddiad Galarus eto.—Y mae genym y gorchwyl galarus eto o gofnodi marwolaeth y brawd Henry Williams, Ysw., Slatington, Pa., yr hyn a gymerodd le Mawrth 28ain. Bydd marwolaeth Mr. Williams yn golled fawr nid yn unig i'r teulu a'r gymydog-aeth, ond hefyd i enwad y Bedyddwyr Cymreig yn Pennsylvania, ac yn neillduol i achos y Bedyddwyr yn y lle. Bydd llawer o frodyr yn y weinidog-aeth, fel fy hunan, yn gweled mawr golled ar ol y brawd caredig a haelion-us, Mr. Williams.

BEDYDDIADAU.

Pigeon Run, O.—Chwef. 24, bedyddiwyd dau, ac adferwyd pedwar. Mae yr Ysgol Sabbothol yn rhifo 70. Mae Duw yn amlwg yn llwyddo ei achos. Gweinyddwyd yr ordinhad gan y Parch. James F. Richards.

Parsons, Pa.—Chwef. 17, bedyddiwyd dau ar broffes o'u fydd yn Mab Duw, gan y Parch. D. T. Phillips,

gweinidog. Hefyd derbyniwyd dau oddiar dir gwrthgiliad.

Sharon, Pa.—Mae yr achos crefyddol yma yn gwisgo agwedd lewyrchus a dymunol iawn yn bresenol. Mawrth 17, bedyddiwyd chwech.—*Brawd.*

PRIODWYD—

Chwef. 23, 1878, yn Mahanoy City, Pa., gan y Parch. W. D. Thomas, Mr. David Morgans a Mrs. Jane Lewis.

Mawrth 16, yn Mahanoy City, Pa., gan y Parch. W. D. Thomas, Mr. David P. Richards a Miss Susannah Thomas.

Medi 29, 1877, yn Mahanoy City, Pa., gan y Parch. W. D. Thomas, Mr. William G. Watkins a Miss Ruth Evans.

Chwef. 28, 1878, yn nhy cefnder y briodasferch, Mr. Clinton Thomas, gan y Parch. Owen F. Parry, yn mhresenoldeb llauws o wahodd-edigion, Mr. John J. Thomas, o Steuben, a Miss Libbie Humphreys, o Remsen, N. Y.

Mawrth 8, 1878, yn Coal Valley, Ill., gan y Parch. D. Morgan, Mr. Christen Christenson a Miss Ansine Christenson, y ddau o'r lle uchod.

BU FARW—

MR. ROBERT BURNELL.

Ionawr 26, yn Middleport, ger Pomeroy, Ohio, bu farw y brawd a'r diacon, Robert Burnell, yn 48 mlwydd oed. Ei glefyd oedd *congestion of the lungs*. Ni bu y cystudd hwn iddo ond byr, eithr caled iawn. Gafaelodd ei ddolur ynddo mor nerthol, fel na chafodd hamdden tra yn ei ymwybodolrwydd i fynegu i'w berthynasau a'i geraint pa fodd y teimlai wrth wynebu y glyn. Ond er iddo ymadael fel yna, yr oedd y broffes a wnaeth yn ei fywyd ag elfenau cysur ynddi. Nodai yn aml fod ei ym-orphwysiad yn hollol ar yr Iawn mawr.

Yr oedd yr ymadawedig yn fab i Jonathan a Jane Burnell, o Bryn-Gwyn, ger Caergybi, G. C. Yno hefyd y ganwyd ef, ar y Iafoed o Awst, 1829.

Cychwynodd ei yrfa grefyddol pan yn 16 ml. oed, a bedyddiwyd ef gan y Parch. Wm. Morgan, D. D. Ymunodd mewn glân briodas ag Ellenor Jones, merch Robert ac Amelia Jones, a thua y flwyddyn 1852 daethant i'r wlad hon, gan ymsefydlu yn Pomeroy, Ohio, a therfynodd ei yrfa ddacael yn y cyffiniau. Ganwyd iddo ei a'i gydmares 14 o blant, wyth o'r rhai sydd yn goroesi eu tad.

Bu y brawd ymadawedig o wasanaeth nid bychan i'r eglwys Fedyddiedig yn y lle hwn, gan ei fod yn arweinydd canu glew, ac yn ddi-

acon ffyddlon ynndi er's blynyddoedd lawer. Yr oedd ganddo ofal mawr am yr achos, a bu yn gyfranydd hael at ei gynal; ac hynodid ef am ei letygarwch, yn enwedig i weinidogion yr efengyl, ac ond odid na theimla amryw o bonynt wrth ddarllen hyn o nodiad, gan adgofio y croesaw cynesol a gawsant ganddo lawer tro. Ond Ow! Robert nid yw mwy.

Claddwyd ei ran ddaearol y Sabboth canlynol i'w farwolaeth, yn mynwent y dref, Gweinyddwyd y gwasanaeth crefyddol yn y ty gan yr ysgrifenydd, a chan yr Oddyddion ar lan y bedd. Yr oedd dyfodiad y fath dorf anferth o bobl, o bell ac agos, o wahanol genedloedd yn ogystal a Chymry, i'w angladd (yr hin yn hynod anffafriol), yn brawf o'i safle uchel a'i barchediggaeth trwy y cylchoedd yma.

Beth bynag ellir ddyweyd am y golled wel y gymydogiaeth, yr eglwys a'r teulu anwylysydd yn galaru ar ei ol, rhaid boddioni i drefn y Nef. "Yr Arglwydd a gymerodd ymaith." Ymgysured y teulu yn y gobaith o gyfarfod eto ar fryniau anfarwoldeb, lle na fydd angau i ysgar anwyliad oddiwrth eu glydd. Bydded i'r eglwys hefyd deimlo fod llais yn llefaru wrthyn:—"Bydd barod, Israel, i gyfarfod a'th Dduw." IOAN AP IEUAN.

O. Y.—Dymunwn ar i gyhoeddiadau y B. yn Nghymru godi yr uchod, er mwyn ei berthynasau yno.

MISS ANNIE STEPHENS.

Rhagfyr 18, 1877, yn Fish-Bauch, Pottsville, Pa., bu farw Annie Stephens, merch i Richard a Martha Stephens, yn 20 mlwydd ac 20 niwrnod oed. Cludwyd ei gweddillion marwol i'r Odd Fellows' Cemetery, Pottsville, y dydd Iau canlynol.

Y newydd am farwolaeth Annie, er nad yn amsysgwyliadwy, a daenodd brudd-der anarferol drwy y cych eang y symudai, ac yn yr hwn yr adnabyddid hi. Pan y meddyliwn am ei hieuenctyd, ei rhinweddau, yr ymddiriedaeth oedd gan bswb ynndi, ei hafiechyd, ei marwolaeth; a'i gobeithion yn ei horiau olaf, allwn ni ddim llai na theimlo fod ei symudiad o'n plith yn hynod effeithiol. Cyfranogais yn bersonol ar y cyntaf o'r trymder cyffredinol; ond fel yr oeddwn yn adfyfyrion ar amgylchiad au yr achlysur, gwelais ynddynt gareidgrwydd a esgeulusais yn mynyddau cyntaf sy ngalar; ond heddiw gwisga yr achlysur agwedd fwy dyddanus. Diweddodd ei gyrfa wedi i gystudd orphen ei waith, ei wrteithiad a'i burediggaeth. Yr oedd ei diwedd yn esmwyth fel ei hysbryd bynaws hi ei hun; ac yr ydym yn ei chanlyn nid i'r beddrod du, ond,

"I blith y dyrfa fawr,
Sy'n canu 'nawr heb boen,—
Eu gynau wedi'u canu 'n wyn
Yn ngwaed yr addfwyn Oen."

Bellach aeth hysbryd ei dyoddefiadau, cafodd well cartref na thy ei thad naturiol. Cyrhaedd-

odd afiechyd a marwolaeth eu hamcanion, ac uchel heddyw yw ei chan o fawl i Dduw am ddylanwad gras ar yr enaid.

Yr oedd ei chymeriad y fath fel mai dymunol yw ei adgofio. Anadla yn ddymunol fel awelon balmaidd y gwanwyn. Nid yw yn galw am wisg addurnol. Byddai yn cwel ei anafu pe defnyddiem ganmoliaeth or-lafurus. Nodweddid cymeriad Annie gan fwyneidd-dra, hynawsedd a chysondeb. Yr oedd yr elfenau hyn wedi eu cyd-dymeru ynndi hi. Aeth trwy dymestloedd, terfysgoedd a chyd-darawiadau y bywyd dynol, gydag hynawsedd tebyg i'r hyn oedd yn nodi ein Cylarwyddwt a'n Esiamplydd perffaith. Ymdaenodd y dymer hynaws a mwynaid hon ei hun drwy ei holl hanfod. Yn gysylltiedig a'i mwynneidd-der neillduol yr oedd dysgogrwydd. Nid oedd ei hamcanion byth yn ddarostyngedig ond i argyhoeddiad. Amddiffynai ei begwyddorion gyda thawelwch, ond seliai hwynt a'i gwaed. Meddianai yr unig wir fawredd, yr hyn a ganlyn oddiwrth safle uchel o deimlad a gweithred; ac o ganlyniad yr oedd y cariad a enillai bob amser wedi ei dymeru a pharch. Yr oedd hi yn un o'r rhai olaf a gymeradwyai gyfeillgarwch diwrtaith.

Yr oedd ei duwioldeb bob amser yn amlwg. Yn ei hymddyddanaeth yr oedd y presenoldeb Dwyfol i'w deimlo. Cyfranogai ei duwioldeb o dymer cyffredinol ei meddwl. Yr oedd yn gynes, nid yn boeth, yn brysur ond yn dawel, yn arferid, ac nid yn gyffroad. Yr awyr a anadlai nid oedd wynt tymestlog yn rhoddi ysgydwad achlysurol i'w theimladau. Dyferai y gwllith o'r nefoedd arni, yr hyn a adnewyddai ei theimladau cysegredig; yr oedd yn ddylanwad mwynaid gweladwy, nid yn ei gwmpiad, ond yn ei ffriwthau. Yr oedd ei duwioldeb yn ymddangos yn benaf yn ei diolchgarwch a'i hymostyngiad—teimladau neillduol addas i feddwl fel ei heiddo hi. Gwynebai orsedd gras fel un yn arferol a'r gwaith. Ymddangosai ei bod wedi meddianu arferion crefyddol oddiwrth ei pharchus rieni. Yn yr addoliad dangosai feddwl wedi ei lanw a phresenoldeb Duw.

Hynod oedd hi yn ei chymeriad cymdeithasol. Ni all neb a'i cyfarfyddodd mewn cylch cyfeillgar anghofio yn rhwydd at-dyniad ei moesau a'i hymddyddanaeth. Yr oedd bob amser yn medru adeiladu y meddwl, yn neillduol pan y cyffyrddai a phethau crefyddol. Heb ymdrech enillodd galonau lawer i'w hanwyllo. Ni charwyd neb lawer yn fwy cyffredinol. Hyd yn nod mewn cystudd, enillai gyfeillion; a chysur mawr yw meddwl fod pawb yn siarad am dani gyda pharch.

Yn ei chystudd yr oedd ei hymostyngiad i ewyllys Iduw yn neillduol amlwg Ymddangosai yn gyflawn. Nid oedd wedi ei gymysgu a diamynedd ac anymddiriedaeth. Dyoddefodd yn hir. Ond yn nghanol gwendid dyfnaf ei natur, ei geriau effeithiol i'w hanwl fam—yr hon oedd drom ei chalon yn sychu chwys

oer angau oddiar wyneb ei phlentyn anwyl—oeddent: "Why, dear mother, do you vex and sob so bitterly? I am satisfied." Teimlwn golled fawr fel eglwys am un mor anwyl a defnyddiol yn mhob rhan o'r gwasanaeth crefyddol, yn neillduol yn nghanu y cysegr. Ond er cymaint yw ein hiraeth ni, ni all leihau ei dedwyddwch hi. Canodd yma hymnau Seion gyda dylanwad oedd bob amser yn gwefreiddio ein natur; ond y mae yn canu yn uwch a mwy perseiniol heddyw, wrth gyd-uno a'r dyrfa waredigol i chwyddo yr anthem ddiderfyn, "Iddo Ef."

Galleu nodi llawer am golled ddifawr y teulu yn ei hymadawiad. Galwent hi yn "gan-olbwynt y teulu." Ond rhag dryllio teimlad au cysegredig, ymataliwn. Y Dyddanydd nef ol a'u cysuro yn eu galar.

T. P. MORGAN.

MRS. ANN AUBREY.

Ionawr 10, 1878, yn Summit Hill, Pa., bu farw Ann Aubrey, anwyl briod John Aubrey, yn 23 mlwydd, 10 mis a 16 niwrnod oed. Yr oedd yn ferch i Mrs. Treasure, o Summit Hill. Yr oedd yr ymadawedig wedi ymuno â chrefydd yn mlodau ei dyddiau, ond nid oedd yn aelod eglwysig yn ei dyddiau olaf, fel y mae gwaethaf y modd. Ond er hynny, yr oedd hi yn ymorphwys ar ei Cheidwad, ac y mae genym obaith cryf ei bod wedi cael heddwch a Duw. Yr oedd hi yn ddifrifol iawn yn dwyn ei hachos ger bron gorseddfainc y gras. Byddai yn anfon yn aml am y Parch. D. S. Thomas i ddarllen iddi ranau o air Duw, ac anerch Duw mewn gweddi, yr hwn oedd yn gweini llawer o gysur ysbyrdol iddi. Dywedai y gweinidog ei fod ef wedi cael tystiolaeth gref ei bod wedi ymadael er gwell. Cafodd gystudd trwm a maith.

Cymerodd yr angladd le Sabboth, y 13eg, pryd y gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. D. S. Thomas. Aed a'r corph o'r ty i gapel y Bedyddwyr, a phregethodd y gweinidog yn rymus a dylanwadol iawn, oddiar Preg. 12: 7. Yr oedd hwn yn un o'r ang-laddau mwyaf yn y lle yma er's cryn amser. Nid oedd y capel yn ddigon eang i gynnwys haner y cynulliad, felly amddifadwyd llawer o glywed y gwasanaeth crefyddol. Dengys hyn y sefyllfa barchus yr oedd yr ymadawedig yn-ddi yn mhlith ei chymydogion.

Bydded i'r Arglwydd fod yn dirion, ac yn amddiffyn i'r teulu galarus, a llenwi ei addeu-ridion i'r plant bychain sydd wedi eu hamddi-fadu o fam dyner a gofalus; gan obelthio y bydd yr ergyd drom hon yn foddion i ddwyn pen y teulu yn nês at Dduw, yn nghyd a llaw-er o'r perthynasau. DANIEL M. JONES

MRS. LEAH GEORGE.

Ion. 11, 1878, yn Wiconisco, Pa., yn 68 mlwydd oed, bu farw Mrs. Leah George, gweddw i'r diweddar Mr. Henry George, yr hwn a fu farw Ebrill 21, 1874, yn 65 ml. oed.

Claddwyd hi y Sabboth canlynol yn mynwent yr Odyddion, yn Lykens, pryd y gweinyddwyd ar yr achlysur gan yr ysgrifenydd. Gadawodd chwech o blant i alaru ar ei hol—tri o feibion a thair o ferched, yr oll yn briod. Y mae tri o'i meibion wedi eu claddu. Yr oedd pump o'r plant yn ei hangladd. Y mae un ferch iddi yn Bentwn-mawr, ger Crumlin, Mynwy, D. C., priod Mr. David Richard, diacon yn eglwys Fedyddiedig Beulah.

Ganwyd hi yn Pont-y-pool, D. C., Chwef. 4, 1810. Enwau ei rhieni oeddnt Daniel a Mary Morgan. Priododd a Henry George yn Panteg. Bedyddiwyd hi yn Pen-y-garn, Pont-y-pool, tua 40 mlynedd yn ol, gan y Parch. Thomas Morris. Parhaodd yn aelod grefyddol gyda'r Bedyddwyr hyd ei marwolaeth. Bu hi a'i phriod yn trigianu am rai blynyddau yn yr Agoed a Phontaberpengam. Daeth ei phriod i'r wlad hon o Bonypool yn 1864, i Lord-berry. Swydd Schuylkill, Pa., ar ol ei ferch a'i phriod, sef Daniel a Margaret Lewis. Yn mhen oddeutu blwyddyn wed'yn anfonodd am ei briod a'i blant. Buont yn trigianu am ychydig amser yn Shamokin, Pa., a'r gweddill o'u bywyd yn y lle hwn. Adeiladasant dŷ yma i aneddu ynddo, ond ni chwasant ond ychydig fynyddau i'w ynddo. Ni welodd ein hanwyl chwaer lawer o dda y byd hwn, uwchlaw talu ei ffordd yn onest.

Cafodd gystudd trwm, blin a dwys iawn, am fis oedd, ond dyoddefodd y cwbl gydag amynedd a thawelwch mawr. Bu ei mab-yn-nghyfraith a'i merch, sef William a Lydia Horley, yn hynod o dyner, caredig, a gofalus o honi tra yn ei chystudd, trwy wasanaethu arni ddydd a nos. Yr oedd y plant a hithau yn fawr am eu gilydd, a dangosasant hyn yn ei misoedd blin a chyfyng.

Fel aelod crefyddol, bu yn ffyddlawn a hael-ionus, yn ol ei gallu, i'r achos, ac yn onest yn ei thrafodaeth fywydol a'r byd. Credwn ei bod mewn gwell lle na bod yn y byd hwn. Gofynodd yr ysgrifenydd iddi, os oedd rhyw adnod wedi pwyso ar ei meddwl yn fwy neillduol na rhyw adnod arall, y carasai i mi bregethu arni yn ei hangladd. Dywedodd, fod, sef yr un ganlynol—"Trwy lawer o orthrynderau y mae yn rhaid i ni fyned i mewn i deyrnas Dduw." Act. 14: 22. Pregethais yn Saes-oneg ar y geiriau yn y capel y Sabboth y claddwyd hi.

Treuliodd yr ysgrifenydd lawer o oriau dyddan gyda hi i siarad am helyntion Cymru, am bersonau ac amgylchiadau. Ei pŵer oeddnt hithau oeddnt yr unig deulu o'r Argoed, Swydd Fynwy, yn y lle hwn oedd yn adnabyddus a'r ysgrifenydd yno. Ni ddychymygais pan yn ymadael a hwy yn Nghymru, yn 1845, gyda'm rhieni, y buaswn i yn cael fy argyhoeddi, a'm codi i bregethu yr efengyl, ac i fod yn weinidog iddynt, a dyfod i'm rhan i i'w claddu, ac i bregethu eu pregethan angladdol yn America. Heddwch i'w llwch. H. E. JONES.

HANEŠION CYMRU.

—Mae ein beglwysi yn Lerpwl yn cyfranu yn dda at y caledi yn y Deheudir.

—Y mis ddiweddar bu farw y gweinidog enwog, y Parch. W. Roberts, Penycae. Dysgwylwn ychwaneg o'r manylion eto.

DARLITH.—Chwefror 5ed, traddodwyd darlith ddyddorol yn nghapel Brasenose, Bootle, Lerpwl, gan y Parch. C. Davies, ar "Byw i Bwrpas."

—Mae nifer Bedyddiadau Cymru yn ymddangos fel yn dal eu tir. Mae y cofnodion, feddylïem, yn bur luosog. Llwyddo wenelo y gwirionedd.

HILL PARK, HWLFFORDD.—Bu y Parch. B. Thomas, Narberth, yn pregethu yn ddiweddar yn anarferol o boblogaidd yn y lle hwn. Sonir am dano fel ar flaen y rhes yn y dyddiau hyn.

—"Joseph yn yr Aipht" oedd testyn darlith y Parch. Thomas John, gweinidog Tredegar, D. C., Chwef. zofed. Mae yn amheus genym a yw y brawd John yn gystal darlithiwr ag yw o bregethwr. Mae ef yn berthynas i'r brawd B. Thomas, Narberth.

—Mae yn achos o foddhad yn Nghymru fod y brawd talentog a da, y Parch. A. J. Parry (gynt o'r Cefn Mawr) wedi cymeryd gofal yr eglwys Fedyddiedig yr Abertawe. Yr oedd cael y brawd Parry oddiwrth y Saeson at y Cymry yn gaffaeliad mawr, a'i gael i Abertawe yn gaffaeliad neillduol o ffortunus.

—Mae y Parch. C. Griffiths (gynt o Gapel Seion, Merthyr) yn parhau i ysgrifenu yn ddyddorol i *Seren Cymru* ar y Genadaeth Dramor. Ysgrifenu gyda deheurwydd a brwdfrydedd teilwng o'r achos. Am Rufain y mae yn siarad ddiweddar. Dengys fod pethau mawrion yn myned yn mlaen yno trwy offerynnoliaeth Mr. Wall ac eraill.

—Gwelwn fod Dr. Price, Aberdar, yn weithgar iawn mewn derbyn cynorthwyon a'u cyfrannu tuag at leddfu y tlodi mawr sydd yn y parthau gweithfaoel hyn. Anfonodd y Baptist Union 100 punt iddo yn ddiweddar i'r dyben daionus hwn. Da genym weled fod yr eglwys Bedyddiedig yn gyffredinol yn gweithio yn y mater hwn.

—Dyma nodyn golygyddol yn *Seren Cymru* am Mawrth 1: "Y Wawr am Chwefror.—Cywysa y rhytyn hwn ddarlun hardd o, ac ysgrif dda ar Ednyfed. Dyweda yr Olygyddes yma ei fod yn edrych yn llawer gwell yn y darlun hwn nag yr edrycha yn yr Oriol. Y mae ei barn hi yn arfer a bod yn gywir, ac felly y tro hwn. Mae y *Wawr* yn gwneyd gwasanaeth da i'r enwad trwy gyhoeddi darluniau fel hyn o frodyr da a theilwng. Bydd-

ai yn welliant i roddi ambell un o'r Hen Wlad ynddi hefyd."

PENDERFYNIAID.—Yn Nghwrdd Chwarter y Bedyddwyr yn Cefnmawr, Mawrth 4ydd a'r 5ed, yn mhllith pethau eraill, penderfynwyd, fod y gynadledd hon yn cymeradwyo awgrym Dr. Jones, Llangollen, gyda golwg ar gael eglwys Cymru i gynnal efengylwyr yn Italy. Traddododd Dr. Jones anerchiad dyddorol ar yr hyn a welodd ac a glywodd yn Rhufain, ac mewn parthau eraill o Italy, a datganodd ei lawenydd wrth weled y fath lwyddiant ar egwyddorion y Bedyddwyr yno, a'i gred eu bod hwy, fel rhai sydd yn ymrthod â phob tra-traddodiad, yn gymwys iawn i fyned at bobl sydd wedi laru ar *systems* bydredig y Babaeth.

Y GONGL GENADOL.

—Mae Llyfr yr Actau yn iaith Japan wedi ei ychwanegu at lyfrgell yr *American Bible Society*.

—Mae offeiriadon Buddhaidd yn China yn cynal cyfarfodydd yn yr awyr agored, er amddyfyn a lledaenu y grefydd Fuddhaidd.

—Mae y dirgelwch a berthynai gynt i'r maesydd cenadol yn awr wedi myned heibio. Ar y cyntaf, yr oedd y dirgelwch oedd i'r gwaith yn rhoddi swyn iddo. Nid yw hwnw mwyach. Mae eu gwir gyfwr yn wybodus. Mae gwar-eiddiad a phaganiaeth yn awr wedi dyfod wyneb yn wyneb.

Gorsaf Lyfrol yn Rhufain.—Bwriedir prynu *stock* mân lyfrau Italaidd ac offerynnau argraffu sydd yn y Dublin *Tract Repository*, a'u trosglwyddo i Rufain. Mae gan y Parch. James Hall orsaf Feiblaidd a lyfrol yn 35 Piazzia, yn Lucina, ac hefyd peiriant argraffu yn cael ei weithio yn rhad gan ddychweledigion Italaidd, a bydd iddo ymgymeryd yn llon ag ail argraffu a gwasgaru y *tracts* hyn.

Yn y *Baptist Missionary Magazine* am Mawrth, y mae bywgraffiad dyddorol o'r Parch. Joseph Getchell Binney, D. D. Un o'r dynion goreu yn Burmah oedd ef. Bu farw ar ei fordaith yn ol o America, wyth niwrnod cyn i'r llong gyraedd Ragoon, Fach. 26, 1877. Yr oedd yn athraw coleg i addysgu y Karaniaid. Traethir am

dano fel dyn o allu neillduol, o ddiwydrwydd mawr, diwylliaeth helaeth, gallu i ddysgu, ac enwogrwydd fel pregethwr. Yr oedd ei waith yn ein cenadaeth yn anmhrisiadwy, a bydd ei enw yn perarogli yn hir yn mhlith gwrolion y Genadaeth Dramor.

—Fel hyn dywedai y *Baptist Missionary Magazine* am Mawrth: “Y mae cyfraniadau yr eglwysi at y Genadaeth Dramor yn cael eu dysgwys i mewn yn bryderus. Y mae diwedd y flwyddyn gyllidol yn ymyl. Rhaid i symiau mawrion gael eu hanfon i mewn yn fuan, os ydym i fod yn glir oddiwrth ddyled arall. Gobeithiwn fod dysgwyliadau wedi eu sylweddoli.” Ofnwn mai ychydig a wneir at yr achos da hwn gan yr eglwysi Cymreig.

—Dywed y *Mission Field* am Ragfyr fod cyfraniadau Prydeinig at Genadaethau Tramor y flwyddyn ddiweddaaf fel y canlyn: Cymdeithasau Eglwys Loegr, £425,926; Cymdeithasau Undebol, £156,948; Cymdeithasau Anghydfurfiol yn Lloegr a Chymru, £300,771; Cymdeithasau Scotaid a Gwyddelig Presbyteriaidd, £158,348; Cymdeithasau Pabyddol, £6,479. Mae yr anghyfartalwch rhwng y cymdeithasau Protestanaidd a Phabyddol ryw-beth yn nodedig.

Dychweliad Cenadon.—Mae yr *Illustrated Missionary News* yn cyhoeddi y canlynol: “Mae y Bwrdd Presbyteriaidd Seisnig yn gofyn i’w genadon ddod yn ol i’w gwlad enedigol yn niwedd pob saith mlynedd o wasanaeth mewn gwledydd pellenig, ac yn canfod fod mwy o waith yn cael ei wneyd trwy y trefniant hwn.” Mae yn amheus a ydyw rhoddi y fath hyd i dymor pob un yn gyffelyb yn ddoeth. Nid yw yn debyg o gael ei fabwysiadu gan fyrddau cymdeithasau eraill.

—Y mae un peth o bwys yn cael sylw y Cymdeithasau Cenadol ar hyn o bryd, sef, y priodoldeb neu anmhrïodoldeb o gael ysgolion cyffredin i addysgu y paganiaid. Nid oes amheuaeth nad yw y cyfryw ysgolion yn dda ynddynt eu hunain, ond amheuir gan lawer a

ydnt i’w cynal gan y Cymdeithasau Cenadol. Amheuir a ydynt yn talu y draul. Y mae miloedd o ysgoleigion yn eu mynychu yn yson, nad oes ond ychydig o honynt byth, meddir, yn dyfod yn Gristionogion, na byth yn dod yn gyfryw mewn un ystyr. Nid yw y Bedyddwyr Americanaidd wedi gwneyd yn gymharol ond ychydig tuag at y cyfryw addysg mewn gwledydd estro-nol.

Osaka, Japan.—Ysgrifena cenadwr yn Osaka, Japan, fel y canlyn: “Mae un flwyddyn wedi cyfnwid yr orsaf hon yn rhyfeddol. Y flwyddyn ddiweddaaf ni allem gael lle i roi troed i lawr yn un lle yn y ddinas fawr hon. Yn awr, nid yn unig nid oes un perygl o wrthwynebiad, ond rhoddir caniatad gan is-swyddogion i gynal yr holl gyrddau crefyddol a ddewiswn, ac mae i’r efenngyl lwybr rhydd. Y flwyddyn ddiweddaaf yr oedd genym un eglwys o 27 o aelodau. Yn awr mae genym 34 yn yr eglwys hono, ac yn nghanol y ddinas mae genym eglwys yn rhifo 13 yn cynal ei hun, gyda gweinidog brodorol. Fel hyn mae gyda ni y flwyddyn hon y nifer o 47 yn lle 27 o Gristionogion.”

—Mae rhifyn diweddar o’r *Israel’s Watchman* yn crybwyll rhai ffeithiau nodedig yn nghylch yr Iuddewon gwasgaredd yn yr India. Yn nghymydog-aeth Cochin, ar duedau Malabar, mae sefydliad o Iuddewon, y rhai sydd wedi byw yno er pan mae neb yn cofio. Wedi bod yn gyfoethog a dylanwadol unwaith, maent erbyn hyn wedi dirywio llawer; er hyny, maent eto mewn amgylchiadau pur gysurus. Mae yno ddau ddoesbarth o honnynt—mae rhai o honnynt yn wyn, a’r lleill yn ddu. Mae y rhai diweddaaf yn byw yn mhellach i’r canoldir. Dywedant am danynt eu hunain, ddarfod i’w henafiaid ffoi o Judea amser dinystr Jerusalem gan Titus, ac i frenin y parthau hyny roddi cysgod a chroesawiad iddynt, a phenodi rhandir iddynt i fyw ynddo; i frenin Indiaidd arall yn ddilydol eu gorchfygu, a llabyddio y rhan fwyaf o honnynt.

DECHREUAD YR "AMERICAN BAPTIST
PUBLICATION SOCIETY."

Dechreuodd trwy ddygwyddiad digon syml. Yr oedd y Parch. Samuel Cornelius, Virginia, yn weinidog yn Norfolk. Yn Nghymanfa Accomac, yn 1823, cyfarfyddodd a Noah Davies (Cymro, mae yn debyg), yr hwn oedd newydd briodi, a newydd adael y coleg. Lletyent gyda eu gilydd yn yr un ty yn ystod y cyfarfodydd. Un boreu fel yr oeddynt yn cychwyn allan, darfu iddynt gamgymeryd hetiau eu gilydd. Ac fel yr oedd y naill yn hawlio y llall, meddai un, "Mae ein hetiau o'r un gwneuthuriad, ac yr wyf yn gweled eich bod chwi yn ymgymeryd â'r un gwaith a finau—mewn gwasgaru tracts."

"Ydwyf," meddai y llall, "mae genyf bob amser ddigonedd o dracts gyda mi; ond yn awr nid wyf byth yn rhoddi ymaith dractiau heb yn gyntaf eu darllen, oblegid yr wyf yn deall fod rhai o honynt yn dysgu pethau anysgrhythrol."

"Dyna fy arferiad inau," ebai y brawd Noah Davies.

"Wel," ebe Cornelius, "frawd Davies, paham na allwn gael cyfres o dractiau da, uniawngred, wedi eu hargraffu? Mae ein coleg yn Washington yn awr wedi ei sefydlu; mae genym beiriant argraffu yn cyhoeddi papyr crefyddol a chylchgrawn yno, a lluaws o frodyr da mewn cysylltiad a'r pethau hyn. Paham na allant roddi i ni gyfres o dractiau y gallwn eu gwasgaru gyda hyder? Yr ydych chi, Davies, newydd ddod o Washington, yr ydych yn adnabod y brodyr oll, ac yr ydych chi y dyn i ysgrifenu atynt, a gellwch ddyweyd y talaf fi un ran o dair o draul y tri tract cyntaf a wnant eu hargraffu."

Davies, yn llawn gwres a chariad, a gymerodd i fyny y mater, fel y gallai y fath feddwl yn unig wneyd.

"Ysgrifenwch chwi yn gyntaf," meddai, "a gwnaf finau ddilyn."

Felly ysgrifenisat at Olygydd y *Columbian Star*, J. D. Knowles, a dywedodd fel yr estynai y llythyr i'w olygydd cynorthwyol, Dr. Baron Stow: "Dyna had a wna ddwyn ffrwyth." Cyhoedd-

asant y llythyr, a'r wythnos nesaf un oddiwrth Noah Davies. Galwasant gyfarfod yn uniongyrchol, a flurfiwyd yr "*American Baptist Tract Society*," yr hyn fu yn ddechreuad ac yn arweiniad i'r Gymdeithas fawr gyhoeddiadol bresenol, enw yr hon sydd uwch ben y nodion hyn.

Y BEIBL AMERICANAIDD CYNTAF.

Ymddengys braidd yn gredadwy mai llai na chan' mlynedd yn ol yr argraffwyd y Beibl Saesoneg gyntaf yn America. Philadelphia sydd yn meddu yr anrhydedd o argraffu y Beibl Saesoneg gyntaf. Cyhoeddwyd ef gan Mr. Robert Aitkin. Yr oedd mawredd a phwysigrwydd yr anturiaeth y fath, fel y darfu i Gydgyngorfa 1781 basio y penderfyniad canlynol mewn perthynas iddo:

Penderfynwyd, Fod y Talaethau Unedig, yn cyfarfod mewn Cydgyngorfa, yn cymeradwyo yn sawr anturiaeth grefyddol a chanmoladwy Mr. Aitkin, fel yn is-wasanaethgar i lwyddiant crefydd, yn gystal ag yn engraffit o gynydd celfau yn y wlad hon; ac wedi eu boddloni yn y mynegiad uchod o'i ofal a'i gywirdeb yn nghyflawniad ei waith, y maent hwy yn cymeradwyo yr argraffiad hwn o'r Beibl i drigolion y Talaethau Unedig, a thrwy hyn yn ei awdurdodi ef i gyhoeddi y gymeradwyaeth yma yn y dull ag y tybia yn briodol.—*Charles Thompson, Ysg.*

Mae cyfnewidiadau mawrion wedi cymeryd lle mewn canrif. Byddai yn rhyfeddod i'r holl fyd pe byddai Cydgyngorfa 1878 yn cymeradwyo unrhyw argraffiad o'r Beibl i'r bobl. Erbyn hyn nid oes galwad am ddim cymeradwyaeth o'r fath. Nid yw argraffu milynau o Feiblau ond gwaith bychan mewn cymhariaeth.

—Mae y diwygiad dirwestol rhyfedd sydd yn ysgubo dros gynifer o drefydd a phentrefydd ein gwlad, yn gwneuthur ei hun yn smlwg nid yn unig yn achubiaeth y meddwon, ond hefyd yn niboblogiad y carcharau. Mewn rhai manau mae llysoedd y drwg-weithredwyr bron heb ddim i'w wneyd, a'r carcharau agos yn weigion. Mae hyn yn achosi arswyd i werthwyr y diodydd meddwol; ond y mae yn galondd mawr i gyfeillion cyfraith a threfn, a moesoldeb a chrefydd.

NEWYDDION Y MIS.

—Yr oedd y derbyniad a gafodd H. M. Stanley, sef John Rowlands, y Cymro, gan y Gymdeithas Ddaearyddol yn Llundain, ar ei ddychweiliad o Affrica, yn ddygwyddiad na fydd iddo ei anghofio tra y bydd byw. Yr oedd y Neuadd yn orlawn o'r dynion dysgedigaf, mwyaf pendefigaidd ac urddasol. Daeth Stanley i mewn rhwng Syr Henry Rawlinson a Syr Rutherford Alcock, y Cadeirydd; ac ar yr esgynlawr eisteddodd Stanley rhyngddynt. Ar yr ochr ddeheu yr oedd ei Uchelder Brenidol Tywysog Cymru; ac yn ei ymyl Midhat Pasha, o Twrci; y Tywysog Ymerodrol, mab Napoleon III.; Duc Sutherland; y Gweinidog Aiphtaid, ac amryw o ddyinion nodedig eraill, perthynol i bob cangen o wybodaeth. Pan gododd yr archwilydd dewr i anerch y dorff, ysgrifwyd yr adeilad gan y llon floeddaiadau. Adroddodd hanes ei ymgyrch, am ddwy awr, a chadwodd ei wrandawyr a swyn ei athrylith yn y mwynhad o'r plaser mwyaf hyd y diwedd. Yr oedd ei wisg yn addurniedig yn ol defodau yr Affricaniaid y bu yn eu plith; ac er anrhydedd i'r amgylchiad, gwisgodd Tywysog Cymru ysnodenau gleision, perthynol i Urdd y Gardas.

—Mae mesur o flaen y Gydyngorfa yn awr yn darparu moddion i wneyd rheilffordd o New York i Mexico, drwy Washington, Richmond, Atlanta, Selma, New Orleans, Houston, a Fort McIntosh ar y Rio Grande. Darperir fod y cwmni i feddu cyfalaf o \$200,000,000, a bod \$10,000,000 i'w rhoddi allan mewn cyfranau o \$1,000 yr un. Mae yr ysgrifenydd cartrefol i benodi pump o ddirprwywr i arolygu y cwmni.

—Cafodd coroniad y Pab Leo XIII., yr un modd a chladdedaeth Pius IX., ei ddwyn yn mlaen mewn dull tra phreifat, i'r dyben o ochelyd gwrthdarawiad a'r llywodraeth Italaidd, yr hon nad yw y Vatican yn ei chydnebod. Coronwyd y Pab newydd ar ddydd Sul, yn y *Sistine Chapel*. Nid oedd yn bresenol ond y Cardinalaidd, Esgobion, Llysgenadon perthynol i'r Vatican, ac ychydig o bersonau eraill. Mae y coroniad, modd bynag, yn fath o her-feiddiad i frenin Itali, gan ei fod yn adnewyddu yr honiad i lywodraeth dymorol y Pab.

—Crewyd cryn lawer o gynhwrf yn neheubarth Itali yr haf diweddar, drwy ddarganfyddiad dinas Lipuntum, ar ol bod yn guddiedig yn y ddaear am chwe' chant o flynyddoedd. Darganfyddwyd hi gan weithwyr oeddynt yn cloddio i'r ddaear ger Manfredonia, 141 milldir i'r gogledd-orllewin o Brindisi. Yr oedd y ddinas ar waelod dyffryn isel, a thua chwe' chant o flynyddoedd yn ol llyncwyd hi gan ddaeargryn mawr. Nid yw yn hysbys pa

nifer o bersonau a gollasant eu bywydau drwy y trychineb, ond mae yn awr 20 troedfedd o bridd ar nenau y tai. Deuwyd o hyd i Deml Diana yno, a'i cholofnau yn 65 o droedfeddi o uchder. Darganfyddwyd amryw o lestri aur, arian, a chopr, yn nghydag amryw gerffddelwau, &c.

—Nid yw yn rhyfedd, ond y mae yn dra arwyddocaol, i sylwi can lleied argraff a wnaed ar y byd gan farwolaeth Pius IX., ac etholiad Pab newydd. Nid yw llywodraethau na phobl yn ystyried y dygwyddiadau hyn o unrhyw bwysigrwydd neillduol y tu allan i eglwys Rhufain; ac hyd yn nod o fewn i'r eglwys, nid ymddengys eu bod wedi cymhyriu unrhyw ddyddordeb neillduol. Bu amser pan y cynhyrfid teyrnasoedd ac y cyffrôid yr holl gymundeb Rhufeinig gan y cyfryw gyfnewidiad; ond yn bresenol, mae pobpeth yn myned yn mlaen yr un fath a phe na buasai un cyfnewidiad wedi cymeryd lle.

—Erfynia James Gordon Bennett, yn ei ddeiseb a osododd Mr. Conkling o flaen y Senedd yn ddiweddar, am awdurdod i forio ei agerlong, y *Pandora*, i Begwn y Gogledd, dan faner y Talaethau Unedig, a bod i'r llywodraeth anfon swyddogion o'r llynges, i gario yr anturiaeth yn mlaen. Bwriada i'r fintai ddadrysu yr holl dirgelion yn nghylch y parth hwnw o'r ddaear, a gosod y faner Americanaidd i chwifio ar ben y Pegwn Gogleddol! Dyma gyfleusdra eto i Mr. Stanley ddangos ei wrhydri a'i ddewrder.

—Y mae cytundeb heddwch rhwng Rwssia a Thwrci wedi ei arwydd-nodi. Hysbyswyd yr amgylchiad gan y Grand Duke Nicholas i'r fyddin Rwssiaidd yn Stefanu, ddydd Sul, y 3ydd o Fawrth, a dathlwyd ef gyda llawer o frwdfrydedd, y milwyr yn canu y *Te Deum*. Nid yw manylion y cytundeb yn hysbys hyd yn hyn, ond nis gallant wahaniaethu llawer oddiwth y rhai a gyhoeddwyd o'r blaen.

—Oddeutu deng mlynedd yn ol dechreuodd y gwrthryfel yn Cuba. Gellid meddwl oddiwth roddiad i fyny Spoturno, Llywydd diweddar y Weriniaeth yn Cuba, nad oes sawr o le i amheu nad yw y gwrthryfel drosodd yn awr. Dywedir fod telerau Spaen i'r gwrthryfelwyr yn haelfrydig.

—Mae arbrofion o effeithiau peroriaeth ar wallgoftiaid wedi cael eu gwneyd yn ddiweddar ar y Ynys Blackwell, ger New York. Dywedir ei fod yn dylanwadu yn fawr arnynt—yn llesol ar rai, ond yn niweidiol ar eraill.

—Traddododd yr Anrh. Wm. Jones, Cymro o Utica, aelod o'r Cynullidy Talaethol, araeth dro yn ol, yn y Ddeddfwrfa, o blaid mwy o ryddid i werthu diodydd meddwol. Dywedodd iddo gael ei eni mewn tafarn, a'r peth cyntaf a gofiai oedd yfed cwrrw, ac iddo barhau i yfed diodydd meddwol o'r pryd hwnw

hyd yn awr; a phriodolai ei nerth corphorol a'i lwyddiant i'r arferiad o'fyd—yn gymedrol. Cywilydd fod Cymro yn gallu siarad mor haerllug!

—Rhoddir ar ddeall fod llywodraeth Rwsia wedi dyfod i benderfyniad fod ager-beirianau rheilffyrdd gwell a pherffeihiach yn cael eu gwneyd yn America nag a wneir yn yn ngwledydd Ewrop. Hwylodd yr agerlong *Timor* yn ddiweddar o Philadelphia am Rwsia, gyda 30 o ager-beirianau, ac 20 o beirian-wyr Americanaidd. Mae 140 o ager-beirianau, a 5,000 o gerbydau i'w gwneyd eto yn America at wasanaeth Rwsia.

—Bu farw yn Steuben, ger Remsen, N. Y., Mawrth 12, 1878, o'r *pneumonia*, yn 80 ml., 10 mis, a 4 diwrnod oed, Mrs. Elizabeth Everett, gweddw y diweddar Barch. Robert Everett, D. D. Dwy wythnos y bu yn glaf. Hunodd mewn llawn obaith o fwynhad yr efengyl. Gadawodd saith o blant a lluaws o berthynasau a chyfeillion i alaru ar ei hol.

—Da genym weled fod David Davies, Ysw., A. S., wedi prynu etifeddiaeth eto at yr un oedd ganddo o'r blaen, gwerth 26,500 o bun-oedd. "Yr hael ei lygaid a fendithir." Enw Duw Jacob a'i diffyno ef, Mrs. Davies, a'r pŵr ienainc priodasol.

—Penododd yr Arlywydd Mr. Bayard Taylor, gobeydd teithiol y New York *Tribune*, yn Weinidog dros y wlad hon i lys Ymerodrol Germani; ac mae y penodiad wedi rhoddi boddlonrwydd cyffredinol yn y ddwy wlad. Buasai yn anhawdd gwneyd gwell detholiad; canys mae Mr. Taylor yn foneddwr yn mhob ystyr o'r gair, yn ysgolhaig dwfn, ac yn deall amryw ieithoedd.

—Bu farw y Parch. George Woodbridge, D. D., o Richmond, Va., ar y 14eg o Chwefror, yn 74 ml. oed. Yr oedd yn or-wyr i'r enwog Jonathan Edwards, o Northampton, Mass. Bu yn weinidog am 45 mlynedd yn yr eglwys Esgobawl yn Richmond, a pherchid ef yn fawr am ei ddiwydrwydd, ei ffyddlondeb, a'i dduwioldeb, gan bawb a'i hadwaenent.

—Gwnaeth Deddfwrfa Utah welliant pwysig ar ddeddf ysgariaeth y Dirioagaeth yn ddiweddar, drwy yr hon y mae yn rhaid i bob dyn drigiannu, a chario ei fasnach yn mlaen yn y Dirioagaeth, cyn y gall ddwyn achos cyfreithiol yn mlaen yn y llysoedd i sicrhau ysgariaeth. Dan yr hen ddeddf, gallai dyeithriaid ddyfod yno, a chael ysgariaeth gan ynadon Mormonaidd, a dychwelyd adref yn rhyddlon oddiwrth yr amod priodasol.

—Bu hen *rag picker* o'r enw David Leach farw yn ddiweddar yn Jersey City, N. J., yr hwn ydoedd wedi bod yn byw yn y modd mwyaf cybyddlyd a thruenus; ond cafwyd allan wedi iddo farw, fod ganddo \$15,000 mewn arian, a \$5,000 mewn eiddo tirol. Yr oedd yn unig, ei wraig a'i blant wedi marw, a chy-

merai drafferth i gadw ei breswylfa yn anhysbys i'r sawl a'i hadwaenent yn yr Iwerddon.

—Penderfynodd Prif Gyngorfa *Free Masons* Lloegr na dderbynir neb yn aelod os na fydd yn credu yn y bod o Dduw. Achoswyd y penderfyniad gan waith y Grand Orient, yn Ffrainc, yn diddymu yr erthygl o'u credo oedd yn cydnabod y bod o Dduw.

—Cyrhaeddodd pris yr aur mor isel a 100¼ un diwrnod dro yn ol.

—Derbyniwyd hysbysiad ar y 10fed o'r mis diweddar, fod yr agerlong *Sphinx*, perthynol i Awstria, yn rhwym o Cavallo, gyda 2,500 o Circassiaid ar ei bwrdd, wedi cymeryd tân, a rhedeg i'r lan yn agos i Cape Elia, pryd y collwyd 700 o fywydau.

—Mae *store* fawr y diweddar A. T. Stewart, New York, wedi dechreu talu aur allan wrth roddi newid i gwsmeriaid.

—Ofnir y tyr newyn allan yn Peru, o herwydd methiant y cynhauaf.

—Y mae Pont Menai yn bresenol yn myned drwy adgyweiriadau pwysig, ar ol 50 mlynedd o wasanaeth cyhoeddus. Y mae *platform* newydd i gael ei osod o'r naill ben.

—Cafodd y Cad. Grant a Mrs. Grant dderbyniad ardderchog yn Athens. Cynaliwyd gwledd fawreddog er anrhydedd iddo, a goluwyd adfeilion hen deml Parthenon ac adeiladau eraill yn y modd mwyaf ysplynydd.

—Y mae teulu yn Swydd Madison, Florida, o daldra anghyffredin. Mae y tad yn 7 troedfedd a 4 modfedd o uchder; mae y fam yn 6 troedfedd ac 8 modfedd; mae dau o'r meibion yn 7 troedfedd a 3 modfedd; ac y mae un ferch yn 7 troedfedd a 9 modfedd o uchder.

—Mae Samuel Rowe, dyn mud a byddar, wedi cael ei ordeinio yn weinidog Cynulleidfaol yn West Boxford, Mass., i lafurio yn mhlith pobl fud a byddar yn nhalaethau Lloegr Newydd.

—Ar yr 8fed o'r mis diweddar cymerodd ffirwydriad dinystriol le mewn glofa ger Glasgow, Scotland, pryd y colodd llawer o ddynion eu bywydau.

—Anfonodd y Frenines Victoria lythyr o lon-gyfarchiad i Humbert, Brenin Itali, drwy law Duc Abercorn; ac anrhydeddwyd ef ag Urdd y Gardas.

GOFYNIADAU, &c.

GOFYNIADAU O'R YSGRYTHYR.

1. Pa swydd a lanwai ein Harglwydd wrth roddi ei hun yn aberth dros bechod?
2. Pa ymadrodd neillduol a ddefn-

yddir yn gosod allan Grist yn dyfod fel o dŷ Dafydd?

3. Yn mha air neu eiriau y mae Paul yn ei epistol at y Corinthiaid yn siarad am y berthynas agos y mae Crist yn ei ddal â'r Tad.

4. Pa enw i Grist, er cael ei roddi iddo mewn dirmyg gan ei elynion, oedd yn gyflawniad prophwydoliaeth?

5. Pa enw i'n Hiachawdwr ag sydd yn tybio ei ddoethineb?

6. Yn mha iaith brophwydoliaethol mae priodoledd hanfodol i Dduw yn cael ei phriodoli i Grist?

7. Yn mha enw y darlunir disgyniad dynol ein Harglwydd?

8. O dan ba gymeriad mae prophwydoliaeth yn cyfeirio at Grist, fel yn glanhau oddiwrth bob anwiredd?

9. Enwer y swydd urddasol sydd i Grist fel ein dysgawdwr dwyfol.

10. Pa enw prophwydoliaethol ar Grist sydd yn ei ddangos ef yn Dduw ac yn ddydd?

11. Pa un o enwau ein Gwarddwr sydd wedi ei gymeryd o llythyrenau wyddor yr iaith Roeg?

12. Pa fodd mae ein Harglwydd yn gosod allan ei hun fel yn gynaliaeth y deiml hono adeiladir o'i etholedigion?

13. Beth yw yr hyn mae ei bobl yn ei ganfod ynddo ef?

Gwelwch oddiwrth y *Llythyrenau* hyn
Gariad Duw at euog ddydd;
Anfonodd ef ei Fab o'r ne'
I fyw a marw yn ein lle.
O, amser mwyn, pan ddelo ef
I'n dwyn i fewn i deyrnas nef;
Ymdrech a phechod ni raid mwyl,
Ond heddwch geir heb loes na chlwy.

Beth yw enw yr unig berson y crybwyllir am dano yn y Beibl, sydd yn dechreu gyda y llythyren Q?

Rhywun.

COFYNIADAU.

Barchus Olygydd.—Byddwch mor garedig a chaniatau i'r gofyniadau canlynol ymddangos yn y WAWR.

At y Parch. H. C. Parry, (Cefni).
—Anwyl frawd, gan fy mod yn gwybod am eich barn addfed mewn pynciau Ysgrythyrol, yn nghyda eich parodrydd i wasanaethu eich cenedl, cyfiriad hyn o ofyniadau atoch, seiliedig

ar Rhuf. vii. A oes genym hanes am rywrai o had Abraham yn meirw dan farn cyn rhoddiad y ddeddf? Pwy ydyw y myfi sydd yn rhedeg drwy y benod, o adn. 7 hyd 14? Y mae gwahanol farnau yn bodoli mewn dosbarth yn yr Ysgol Sabbothol yma. Dywed A. fod yr apostol yn cynrychioli had Abraham cyn rhoddiad y ddeddf, tra dadleua B. mai Paul yn ei gyflwr annychweledig a feddylir. Yr eiddoch yn bryderus—*Evan Roberts, Utica.*

—Y cyfoeth mwyaf yw boddlonrwydd gydag ychydig.

—Y mae diwydrwydd a llafur yn gorchfygu pob peth.

—Nid lladron yw pawb y byddo cwn yn cyfarth arnynt.

—Nid y goron ar y pen sydd yn gwneuthur brenin.

—♦♦♦— DYDDANION.

Wylu Dagrau.—Pan y darfu i foneddwr gymeryd llety, dywedodd wrth wraig y ty: “Gallaf eich sicrhau, madam, na ymadewais erioed o lety na byddai gwraig y ty yn wylu dagrau.” Atebodd hithau ef: “Yr wyf yn gob-eithio, syr, nad yr achos oedd eich bod yn myned ymaith heb dalu iddi!”

Bwyta y Cosyn.—Darfu i amaethwr un tro gyflogi dyrnwr, a rhoddwyd cosyn o gaws ar y bwrdd o'i flaen ar amser brecwest. Dywedodd yr amaethwr wrtho: “Wel, Bob, yr wyt yn cymeryd llawer iawn o amser i fwyta dy frecwest.” “Gwir iawn, mistar,” ebai yn-tau; “nis gellir bwyta cosyn o faint hwn mor fuan ag y meddyliwch!”

Pwy yn Gyntaf.—Yr oedd boneddwr un tro yn myned trwy gae lle yr oedd nifer o Wyddelod yn trin gwair; ac er mwyn tynu allan ffraethineb y Gwyddel, gofynodd i un o honynt—“Wel, Pat, pe byddai'r diafol yn dyfod, ac yn cyrchu un o honom, pa un ai chwi ai fi a gymerai gyntaf?” “O! yn siwr, y fi a gymerai,” atebai Pat yn ebrwydd. “Sut felly?” “Am ei fod yn siwr o honoch chwi, eich anrhydedd, bob amser!”

Y W A W R.

CYF. III.]

MAI, 1878.

[RHIF. 2.

YR IUDEWON YN AMSER CRIST.

GAN OWEN JAMES.

I.

Crist yw Cristionogaeth. Cyn deall Cristionogaeth, rhaid deall Crist. Bu Iesu fyw yn mhllith yr Iuddewon, a chyfaddasodd ei fywyd a'i weinidogaeth i amgylchiadau yr Iuddew yn yr oes hono. Felly er mwyn iawn-ddeall Iesu Grist, rhaid gwybod rhywbeth am gyflwr y bobl hyny yn ei oes ef. Mewn hyder cryf fod holl ddarllenwyr y WAWR yn awyddus i gynyddu yn eu gwybodaeth am yr efengyl; ac mewn ofn fod rhai o honynt yn amddifad o'r moddion priodol i gyrhaedd hyny, ymdrechwn dafiu ychydig oleuni ar gyflwr y gymdeithas Iuddewig yn amser ein Hiachawdwr.

Yr oedd Canaan wedi ei rhanu i dair rhanbarth. Yn y gogledd yr oedd Galilea; yn y dehau yr oedd Judea, ac yn y canol yr oedd Samaria.

Yn Galilea y treuliodd Iesu y rhan hwyaf o'i fywyd. Magwyd ef yn Nazareth. Wedi dechreu ei fywyd cyhoeddus gwnaeth ei gartref yn Capernaum. Yma y teithiodd efe yn ol ac yn mlaen, gan bregethu yn y dinasoedd a'r pentrefi. Yma y traddododd efe y rhan fwyaf o'i wersi a'i ddamegion, ac y cyflawnodd y rhan fwyaf o'i wyrthiau grasusol; ac yma y cafodd efe y derbyniad mwyaf poblogaidd. Ystyr yr enw yw "cylch." Enwyd y wlad felly am y cylchynid hi gan y cenedloedd. Bechan oedd hi mewn maintioli—dim

ond saith-milldir-ar-hugain o'r dwyrain i'r gorllewin, a phump-ar-hugain o'r de i'r gogledd. Yr oedd yn fynyddog fel Cymru, ac yn ffrwythlawn a phrydferth fel gardd. Llyn Tiberias oedd llygad Galilea. Ar ei glenydd y gwelid godidawgrwydd a ffrwythlonder natur yn holl rwysg y gwledydd poethion. Yr oedd y rhandir hwn yn orlawn o boblogaeth. Cynwysai ddau cant a deugain o ddinasoedd a phentrefi. Bernir fod yno bymtheg cant o drigolion ar gyfer pob milldir ysgwâr. Y prif gynyrchion oeddynt bysgod y llyn, ac olew, gwin a gwenith. Magwyd Iesu mewn pentref enwog am ei yd a'i olew. Amaethwyr a thyfwyr gwinwydd ac olweydd oedd y dosbarth goreu o'r trigolion. Yr oedd Efe yn gyfarwydd o'i blentyndod â'r marchnad-ddyddiau trystfawr, ar ba rai y deuai y prynwyr o bob parth o'r wlad i'r trefydd i fasnachu ffrwythau eu meusydd cnydfawr. Yr oedd pob troedfedd o'r tir o dan driiniaeth. Yr oedd y tyddynau mor fychain fel y trinidad llawer o honynt â'r bâl, yn lle yr aradr. At gyflwr y bobl hyn y cyfaddasodd Iesu gyfran fawr o'i ddysgeidiaeth. Gwelir y wlad a'i thrigolion, mewn adlewyrchiad, yn ei ymadroddion. Yno, ar y llechweddau, yr oedd y gwinllanoedd o amgylch y rhai y gosodwyd cae, ac yn y rhai y cloddwyd gwinwryf ac yr adeiladwyd tŵr.

Yno yr oedd y bryniau heulog ar ba rai yr oedd yr hen win wedi tyfu, ac y tyfai y gwin newydd ar gyfer yr hwn yr oedd y perchenog mor ofalus i ddarparu costrelau newyddion. Gwastadedd Genesareth oedd y ddol brydferth ar yr hon yn y gwanwyn y tyfai deg miliwn o'r lili, wedi eu gwisgo mewn gogoniant mwy na'r eiddo Solomon, ac oddiar yr hon, yn y gauaf, y torid y glaswellt ac y teflid ef i'r ffwrn. Oddi-amgylch yr oedd y porfeydd, yn y rhai y gadawai y bugail y namyn un pum' ugain defaid pan âi i'r mynyddoedd i chwilio am y ddafad grwydredig. Bob dydd gellid gweled y brain, i'r rhai nid oedd cell nac ysgubor, yn ehedeg dros glogwyn Arbela, gan ddisgyn ar draeth y llyn i geisio ymborth. Ac o'r un clogwyn, o bryd i bryd, yr ehedai yr hebog, gan wneyd i'r iâr ddychrynedig gasglu ei chywion o dan ei hadenydd. Yno yr oedd y perllanoedd yn y rhai y tyfai y ffigysbren diffryth, ac y deuai yr hedyn mwstard yn bren mor fawr fel y nythai adar y nefoedd yn ei gangenau. Yr ochr arall i'r llyn yr ymgodai y bryniau, dros y rhai y darllenai y Rabbinaid arwyddion y tywydd. Ar heolydd y trefydd yr oedd pysgotwyr a gwinllanwyr, a chasglwyr trethi yn pasio yn ol ac yn mlaen yn ddiiddiwedd. Adeiladid tai mewn llawn egni; llenwid hen ysguboriau, a chyfodid rhai newyddion; gorweddai maen melin segur, bob amser wrth law erbyn galwad. Yn y mynwentydd, y tu allan i'r trefydd, y gwelid y ceryg beddau wedi eu gwyngalchu. Yn y wlad yr oedd diwydrwydd yn bywiogi y winllan, yn aredig y maes, ac yn palu yr ardd. Wrth ochrau y ffyrdd eisteddai y dall a'r cloff, i dderbyn elusen y teithwyr. Cyflogir llafurwyr yn y marchnadoedd; ymdroedia y gweision gartref o'r meusydd yn yr hwyr. Cyganedd a dawnio yr ieuenctyd ysgafn-galon a glywir o bell. Chwareua y plant yn y marchnadoedd. Cura ymwelwyr wrth ddrysau cauedig yn nyfnder y nos. Meddwa y goruchwylwyr, a churant y gweision a'r morwynion. O'r boreu hyd yr hwyr clywid twrf prysurdeb yn mhob

man. Yr oedd y byd wedi llyncu eu holl sylw. Nid oedd ganddynt amser i feddwl am bethau uwch. Yr oedd un wedi prynu tyddyn: rhaid oedd i'r ail brofi ei ychain, ac yr oedd y trydydd newydd briodi. Yr oeddynt yn bwyta ac yn yfed, yn prynu ac yn gwerthu, yn planu ac yn adeiladu, yn gwreica ac yn gwra, fel pe na buasai o bwys fod eu heneidiau i bara byth.

Yn grefyddol yr oedd y Galileaid yn dra gwahanol i drigolion Judea. Amgylchynid hwy gan y paganiaid, ac ni fu amser erioed pryd nad oedd cenedloedd yn cyd-drigo â hwy. Wedi i'r freniniaeth ymranu o dan Rehoboam, perthynent hwy i deyrnas Israel, tra y perthynai eu brodyr yn y Deau i deyrnas Judah. Caethgludwyd hwy i Assyria gan' mlynedd cyn y caethgludwyd Judah a Benjamin i Babilon. Pan ddychwelasant cawsant eu tir yn llawn o baganiaid, a bu raid iddynt ymsefydlu yn eu plith. Heblaw hyn yr oedd tramwyfa fawr masnachwyr Damascus a Ptolemais yn rhedeg trwy eu gwlad. Dygodd hyn hwy i gysylltiad cymdeithasol a masnachol a'r byd oddiallan. O'r tu arall, safai Samaria rhyngddynt a Jerusalem, cartref yr offeiriad a'r athrawon crefyddol. O herwydd hyn oll yr oedd eu hysbryd yn llai sectol a phenboeth, a'u barnau yn llai cul a chelyd nag eiddo trigolion Judea. Am y rheswm hwn cawsant eu drwg-dybio a'u hesgeuluso gan eu brodyr deheuol. Er hyn oll yr oeddynt yn ffyddlawn i'r gyfraith. Aent i'r gwyliau yn Jerusalem yn dyrfaoedd mawrion bob bliwyddyn. Yr oedd Phariseaid a'u synagogau yn mhob tref. Gwrthodent draddodiad, a glynent wrth y ddeddf. Yn hyn yr oeddynt yn rhagori ar Iuddewon Judea, y rhai, fel y cawn ddangos eto, a ystyriant draddodiad yn dyg-bwys â'r ddeddf. Yn eu moesau hefyd yr oeddynt yn burach na'u brodyr. Yr oedd eu crefydd yn rhyddach, ond yn ddyfnach; yn llai ffurfiol, ond yn fwy ysbrydol na'r eiddynt hwy.

Yr oedd iaith Galilea wedi llygru yn ei geiriau ac yn ei sain, fel yr oedd yn hawdd i adwaen y trigolion pa le bynag y clywid hwy yn siarad. Cawn

engraifft o hyn yn llys yr archoffeiriad, pan wadodd Pedr ei Athraw.

Yr oedd y trigolion yn nodedig am eu gwladgarwch a'u parodrwydd i godi mewn gwrthryfel; ac yr oeddent yn ddeurion a medrus mewn brwydr. Cafodd y Rhufeiniaid lawer o drafferth ganddynt yn yr ystyr hwn. Triniwyd hwy yn greulawn rai prydiau. Dywedwyd wrth Iesu am y Galileaid y rhai y cymysgasai Pilat eu gwaed yn nghyda'u haberthau. Ac y mae Pilat ar unwaith yn amlygu cywreinrwydd pan ddealla fod Crist wedi dyfod o Galilea. Rhoddai hyn fwy o olygyddrwydd i'r cyhuddiad fod ein Hiachawdwr yn codi yn erbyn Cæsar.

Bryniog hefyd oedd Samaria. Yr oedd ei harwynebedd yn un rhwydwaith mawr o ddyffrynoedd, y rhai a redent yn mhob cyfeiriad. Mewn prydfwrthwch yr oedd yn israddol, ond mewn ffrwythlonder yr oedd yn gyfartal i Galilea. Yn y dyffrynoedd yr oedd meusydd cyfoethog, gerddi heirdd a pherllanoedd per. Ar y llechweddau ymledai gwinllanoedd a choed-ydd o wahanol fathau; a choronid penau y bryniau gan gyll freinig ac olewydd. Yr oedd dolydd a phorfeydd Samaria yn enwog drwy holl Israel.

Yr oedd gelyniaeth ffyrnig rhwng trigolion Samaria a'r Iuddewon. Er mwyn deall hyn buddiol fydd gair o hanes y Samariaid. Yn y flwyddyn 721 C. C. caethgludwyd y rhan fwyaf, os nid yr oll, o bobl Samaria i Assyria. Tua deugain mlynedd yn ddiweddarach anfonodd Esarhadon, brenin Assyria, baganiaid o wahanol genedloedd i ail boblogi y wlad. Wedi iddynt fod yno am ychydig amser blinid hwy yn annyoddefol gan lewod. Credasant fod y rhai hyn yn cael ei hanfon atynt gan dduw y wlad am na wyddent pa fodd i'w addoli yn gymeradwy. Daeth hyn i glustiau brenin Assyria, yr hwn mewn canlyniad a anfonodd atynt un o offeiriad Israel, fel y dysgai iddynt ddefod duw y wlad. Ni chlywir ychwaneg am danynt cyn y flwyddyn 536 C. C. Y pryd hwnw dychwelodd Judah a Benjamin o'r gaethglud yn Babi-

lon, a dechreusant adeiladu y deml. Ceisiodd y Samariaid gael uno â hwynt, fel y gallent aberthu i'r un Duw yn yr un deml. Gwrthododd yr Iuddewon eu cais. Digidodd pobl Samaria, a gwnaethant eu heithaf i rwystro yr Iuddewon i adeiladu. Ac o hyny yn mlaen aeth yr elyniaeth rhyngddynt yn chwerwach, chwerwach. Adeiladasant deml ar fynydd Garizim, a hawliant fod eu mynydd hwy yn fwy sanctaidd na mynydd Moriah. Iddynt hwy Garizim oedd y man mwyaf sanctaidd ar y ddaear. Credent mai arno y bu gardd Eden, mai oddiyno y llifai afonydd i ddyfrhau yr holl fyd, ac mai o'i lwch ef y ffurfiwyd Adda. Hyd y dydd heddyw y mae y trigolion yn dangos y man lle yr adeiladwyd yr allor gyntaf, ac wedi hyny allor Seth. Iddynt hwy efe yw Ararat, pymtheg cufydd yn uwch na holl fynyddoedd y byd. Dangosant y man lle y daeth Noah allan o'r arch, lle y cododd allor, ac yr aberthodd i'r Arglwydd. Gwyddant am y man lle y gwnaeth Abraham allor, ac y rhwymodd Isaac, ac am y man lle y daliodd yr hwrd d yn y dyrysni. Ar gopa y mynydd yr oedd y gareg ar yr hon y gorphwysodd Jacob ei ben pan y gwelodd yr ysgol ryfedd. Yn agos iddi y cododd Joshua yr allor gyntaf yn y tir wedi y dychweliad o'r Aipht, ac y gosododd efe ddeuddeg careg, ar ochr isaf y rhai y credent fod cyfraith Moses yn ysgrifenedig. Ar y tir cysegredig hwn y codasant eu teml. Ac er i'r Iuddewon ddinystrio y deml hon gant a naw ar hugain o flynyddau cyn Crist, eto yr oedd y mynydd mor sanctaidd ag erioed. Ato y tröent eu gwynnebau pan yn gweddio. Efe oedd y man agosaf at Dduw ar y ddaear.

Gwrthodai y Samariaid lyfrau y Prophwydi, a dalient mai Pum' Llyfr Moses yn unig oedd yn ysbrydoledig. Ymfalchient yn hyn, a gwawdient yr Iuddewon am eu bod yn ychwanegu at Air Duw trwy dderbyn ysgrifeniadau y Prophwydi. Gwnaent bob peth yn eu gallu i ddirmygu ac i aflonyddu yr Iuddewon. O'r tu arall yr oedd yr Iuddewon yn llawn mor chwerw tuag atynt hwythau. Danodent iddynt eu

tarddiad paganaidd a'u heilun-addoliaeth. Gwawdient eu honiadau parthed Garizim. Yr oedd ymborth o law Samariad yn aflan i Iuddew. Ni dderbynid tystiolaeth un o honynt mewn llys Iuddewig. Ni ystyrid cytundebau â hwynt yn rhwymedig. Yr oedd Iuddew yn dwyn arno ei hun felldith Duw trwy dderbyn Samariad i'w dy. Yn ddiweddarach, pa fodd bynag, gwnaeth elw a chyfleusdra bydol yr Iuddewon yn fwy goddefol yn eu hymddygiad, ond parhaodd eu hysbryd mor sarhaus ag erioed. Pan deithient hwy drwy Samaria ymddygent mewn un modd, ond pan ddeuai Samariaid i Judea ymddygent yn gwbl wahanol.

Yr oedd Judea yn llai prydferth ac yn llai ffrwythlawn na'r ddau randir arall. Yr oedd ei brynau yn foelion a'i hanialdiroedd yn eang. Yma, pa fodd bynag, yr oedd cadarnfa yr Iuddewon. Yma yr oedd y deml a'r offeiriad, y Rabbinaid a'r dysgedigion, y Sanhedrim a'r holl awdurdodau crefyddol. Yma yr oedd Jerusalem, i ba un yr anfonai pob Iuddew duwiol, o Rufain i Babilon, ei roddion drudfawr, a thuag yno y llifai tyrfaoedd aneirif i'r gwleddoedd mawrion dair gwaith yn y flwyddyn. Yn Judea yr oedd yr Iuddewon priodol; ac mewn ysgrifau dyfodol ymdrechwn wneyd ein darllenwyr yn gyfarydd â hwynt.

Buddiol yn awr fydd gair ar gyflwr gwleidyddol Palestina. Wedi sylwi ychydig ar y rhanbarthau a'r trigolion, ceisiwn daflu cip-olwg ar y modd y llywodraethid hwy. Bu Alexander Jannaeus, tywysog Asmonaidd, farw yn y flwyddyn 78 c. c. Bu yn wrthddrych erledigaeth chwerw ar ran y Phariseaid. Achosodd trahausdra a balchder y rhai hyn iddo daflu ei hun i ddwylaw y Saduceaid. Parhaodd yr ymrafael o dan deyrnasiad ei wraig Alexandra. Bu hi farw c. c. 69. Wedi ei marwolaeth torodd gwrthryfel allan rhwng ei dau fab, Hyrcanus ac Aristobulus. Gwan a diog oedd y cyntaf, ond dewr ac egniol oedd yr ail. Gwnaed Hyrcanus yn frenin ac yn archoffeiriad, tra

y gadawyd Aristobulus yn ddisylw. Nis gallai efe ddyoddef hyn. Cyfododd ar unwaith yn erbyn ei frawd, a diorseddodd ef. Buasai Hyrcanus, fel yr ymddengys, yn ymfoddloni ar gael cadw yr offeiriadaeth, oni buasai i Edomiad o'r enw Antipater, dyn cyfrwys a galluog, i ymyraeth rhyngddynt. Enillodd ef ymddiriedaeth y brawd hynaf, a chynhyfodd ef i ail-hawlio yr orsedd. Wedi ymladd am yspaid yn aflwyddianus, anfonodd y ddau frawd at Pompey, cadfridog Rhufeinig yn Syria, i ddyfod i benderfynu rhyngddynt. Gwnaeth Pompey ei ymddangosiad yn y flwyddyn 63 c. c. Meddianodd y wlad drwy ddichell, a rhoddodd derfyn ar ei hannibyniaeth. Daeth atynt fel cyfaill; aeth ymaith fel meistr. Sefydlwyd Hyrcanus yn yr offeiriadaeth, ac yn raddol gwnaed Antipater yn brwyadur dros yr holl wlad o dan Rufain. Gwnaeth ef ei feibion, Phasael a Herod, yn llywodraethwyr, y naill yn Judea, a'r llall yn Galilea. Yn y fl. 43 c. c. gwenwynwyd Antipater i farwolaeth. Yn 41 daeth Mark Antony i Syria, a phenododd Phasael a Herod yn detrarchiaid Palestina. Yn fuan cododd y trigolion mewn gwrthryfel, a bu raid i'r brodyr gilio. Bu yr hynaf farw yn fuan, a ffodd Herod i'r Aipht, ac oddiyno i Rufain, lle y gwnaed ef gan y senedd yn frenin ar holl wlad Palestina. Peth hawdd oedd cael teitl, ond yr oedd yn gofyn athrylith ac egni goruwch-ddynol i enill y wlad. Yr oedd Herod yn ddigonol i'r orchest. Yn y flwyddyn 37 c. c., trwy gynorthwy y Rhufeiniaid, gorchfygodd Jerusalem, a sefydlodd ei hun yn ei freniniaeth. Llywodraethodd hyd enedig-aeth Crist. Nodweddir ei deyrnasiad gan ormes a chreulonderau tu hwnt i bob desgriafid. Yr oedd ei nerth corphorol, ei yni a'i dalentau milwrol, ei ffalsrwydd a'i fedrusrwydd gwleidyddol, yn ei alluogi i lywodraethu y wlad â gwialen haiarn; ond llywodraethid ef gan uchelgais, gan ddialgarwch, gan greulonder, gan gnawdolrwydd. Mewn rhai pethau ymdrechai heddychu meddyliau ei ddeiliaid, a'u cymodi ag ef ei hun. Unwaith pan oedd newyn yn y

wlad, gwerthodd ei lestri arian i brynu yd o'r Aipht. Addurnodd ei deyrnas â cholofnau o'i chwaeth a'i fawredd trwy adeiladu cestyll, palasdai a dinas-oedd. Proffesai sel a chariat ad at y grefydd Iuddewig. Ail adeiladodd hen deml Zorobabel mewn mawrhydri anghydmorol. Fel na byddai i ddwy-law anghysegregatedig gyffwrdd â hi, cyflogodd fil o offeiriaid mewn dillad gwynion, i gario y gwaith yn mlaen. Er hyn yr oedd yr Iuddewon yn ei gasáu ef a'i lywodraeth yn y modd mwyaf eithafol. Yr oedd o darddiad paganaidd, ac yr oedd yn amlwg mai elw a chyfrwysdra, ac nid argyhoedd-iad, oedd wrth wraidd ei grefydd. Gweniaethai i'r Rhufeiniaid, o dan y rhai y llywodraethai, ac iau y rhai oedd mor drwm ar yr Iuddewon. Gosodai drethoedd trymion, a gwariar yr arian ar wrthdryschau paganaidd, neu i sicrhau ewylllys da ei feistri a'i noddwyr. Cyfranai i gynnal y campau Olympaidd. Trwy draul anferth adeiladodd Cæsarea ar lan y môr, a chododd ynddi deml odidog i Cæsar ac i Rufain. Aeth mor bell ag adeiladu amddrychfa hyd yn nod yn y Ddinas Sanctaidd, fel y gallai arddangos ynddi ymladdfeydd y *gladiators*. Aeth yn mhellach na hyn drwy godi chwareudy yn Jerasalem i'w chwareuon dramayddol. Yr oedd ei gymeriad personol yn atgas i'r rhan or-eu o'r genedl, ac yr oedd yr anogaeth lledrithiol a roddai i'r cenedloedd, ac i ffyrdd atgas paganiaeth, yn ffaidd yn ffroenau pawb oll. Mewn hanesiaeth adwaenir ef wrth yr enw Herod Fawr. Ato ef y daeth y doethion o'r Dwyrain; rhagddo y ffodd Joseph i'r Aipht; ac efe a roddodd blant Bethlehem i farwolaeth. Pan fu farw rhanodd Augustus ei deyrnas rhwng ei feibion. Philip a wnaed yn detrach ar Itruria a Trachonitis; Archelaus yn rhaglaw yn Judea a Samaria; a Herod Antipas yn detrach yn Galilea. Yr oedd hyn yn groes i ewylllys y bobl. Dymument hwy gael eu llywodraethu yn uniongyrchol gan lywydd Rhufeinig. Bu gwrthwynebiad mawr i Archelaus, a dygwyd amryw gyhuddiadau yn ei erbyn. O'r diwedd, ar ol tua deg mlyn-

edd, cafodd ei alw i Rufain, ac alltud-iwyd ef i Vienna, yn Gaul, lle y bu farw. Yn awr cysylltwyd Judea a thalaeth Syria, a llywodraethid hi gan raglaw y wlad hono. Yn y flwyddyn 26 o. c., penodwyd Pontus Pilat i'r swydd hon. Parhaodd Herod Antipas yn ei swydd am lawer iawn o flynyddau. Efe dorodd ben Ioan Fedyddiwr. Ato ef y danfonodd Pilat Iesu Grist yn amser y prawf yn Jerasalem. Yr oedd mwyafrif mawr y genedl yn selog yn eu gwrthwynebiad i Herod, tra yr oedd eraill yn llawn mor selog o'i blaid. Gelwid ei bleidwyr yn Herodianiaid.

Fel yr ydym wedi nodi, yr oedd Judea a Samaria wedi eu huno â Syria, ac yn cael eu llywodraethu yn uniongyrchol gan swyddog Rhufeinig. Dyma yn union beth oedd y bobl yn ddymuno pan fu Herod Fawr farw. Ond wedi cael prawf ar hyn am rai blynyddau, teimlent yn siomedig. Nid oedd y canlyniadau yn dyfod i fyny â'u dysgwiliad. Oddiar pan alltudiwyd Archelaus, sychedai Herod Antipas am uno Judea, Samaria, a Galilea, â'u gilydd, fel y gallai efe fod yn frenin ar yr holl wlad; a gwnaeth amryw ymdrechion bradwrus i gyrhaedd ei amcan. Dyna yr achos fod Pilat ac yntau yn elynion i'w gilydd. Yn eu siomedigaeth cydymdeimlai llawer o'r Iuddewon â Herod, a dymument ei weled yn frenin ar yr holl wlad. Ystyrient y byddai hyn yn well na bod yn uniongyrchol o dan swyddog Rhufeinig; ac yr oeddynt wedi anobeithio tafu ymaith yr iau estronol yn gyfan-gwbl. Yr oedd yr Herodianiaid yn groes i Iesu Grist, am y credent ei fod yn ymgeisio am y freniniaeth, drwy dafu ymaith yn llwyr iau Rhufain.

Ar ol y sylwadau gwasgarog ac amgylchynol hyn, gobeithiwn ein bod yn awr yn barod i draethu yn fwy uniongyrchol ar gyflwr yr Iuddewon yn amser Crist.

—Nid yw trallod na thlodi yn cymeryd oddiarnom yr un o'n gwir gyfeillion—y maent yn foddion effeithiol i wasgaru cyfeillion gau.

CARIAD.

*Cystadleuol yn Eisteddfod Dalaethol
Wisconsin, yr hon a gynaliwyd yn
Racine, Nadolig, 1877.*

Nid oes yr un gallu mor nerthol a chariad
I enyn ufudd dod a chreu cydymdeimlad ;
Ufudd dod cariadus yw'r unig ufudd dod
Sy'n deilwng o'r enw, sy'n werth i'w gydnabod ;
A dylai pob gweithred, pob gair ac ysgogiad
O'n heiddo, lefaru yn uchel iaith cariad ;
Deddf cariad yw deddf lywodraethol y Duw-
dod ;

Ar bobpeth a wnaeth mae i'w gwel'd a'i had-
nabod ;

Mae delw ddaionus nefolaidd ei gariad
Yn ffurfiant cwmpasog godidog y cread ;
Mae'r oll i'r ystyriol yn bregeth arderchog
O fynwes gariadus y Duw Hollalluog.
Mae Duw er y dechreu'n difrifol fynegu
Mai dyna'r egwyddor sydd yn ei lywyddu.
Gofalus fu hefyd i ddaidgan hyd heddyw
Mai hon a fwriadwyd i dywys dynolryw ;
Mae dyn yn greadur mor fawr ac mor bwysig,
Yn is na'r angylion nid yw ond ychydig ;
Bwriadwyd i ddeddf fawr gynaliol y Nefoedd
Fod iddo'n ysgogydd parhaus i'w weithred-
oedd.

Heb gariad nis gellir rhoi teilwng ufudd dod,
Heb gariad anmhosibl boddloni y Duwdod ;
Ufudd-dod gymhellir yn unig gan gariad
Rydd hefyd foddlonrwydd i galon a theimlad ;
Pob dyn sy'n feddianol ar barchus ystyriaeth
Parth hanfod egwyddor gymhellol gwasanaeth.
Mae ofn yn feddianol ar allu neillduol,
Ei archiad cynhyrfus sydd dra awdurdodol ;
'N ei law mae gwialen, 'n ei enau fygythion,
Ei lais sy'n arswydo dyfnderoedd y galon ;
Rhag derbyn a dyoddef y gosp a fygythia
Rhydd dyn ei wasanaeth, o'i flaen yr ymgyrma,
Amddifad er hyny yw'r cyfryw wasanaeth
O rinwedd hanfodol y *deitwng* warogaeth.
Ac hefyd mae *gobaith* yn meddu dylanwad,
Mae swyn yn ei eriau, a nerth yn ei archiad ;
Pan fyddo cymylau uwchben yn ymgasglu,
Ffurfasen ein bywyd yn pruddaidd dywyllu,
Daw *gobaith* i'r adwy, oll ymaith fe'u gwasgar,
Mae'n gwrol ragflaenu ein gofid a'n galar ;
Rhydd gymorth i ymladd a'r byd a'i wasg-
feun,

A thywallt ei olew i glwyfau ein calon ;
Er hyny mae *gobaith* yn fynych yn methu,
A ninau yn nyfroedd *anobaith* yn soddi.

A chariad ydyw yr egwyddor fawr
A geidw drefn dros wyneb daear lawr ;
Fe drefnodd Duw yn nechreu oes y byd,
Boblogi'r ddaear a theuluoedd clyd ;
"Bod dyn ei hunan," meddai, "nid yw dda,
Ond myned un ymgeledd, yna ca
I'w fynwes y dedwyddwch cywir sydd
Yn mynych wneyd y nos yn oleu ddydd."

Ewyllys Arglwydd nef yw rhwymo'n nghyd
Deuluoedd trefnus er poblogi'r byd,
Ac er sicrhau yr agwedd hyfryd hon,
Defnyddodd rinau cariad i bob bron.

Mil myrddiwn ydynt yr engreiffitiau gear
Ar dudalenau hanes tref a gwlad
O weithrediadau cariad wedi dwyn
I undeb dedwydd ac i heddwch llon
Galonau anghydwedol tyrfa fawr,
Hael weithred dyner, esmwyth, cariad yw
Yr undeb nerthol geidw fab a merch
Mewn serch angerddol at y naill a'r llall.

Ond dichon mai pan y dechreuant eu gyrfa
Mewn bywyd, mai cyfyng a chaled i'r eitha'
Y bydd amgylchiadau a throion Rhagluniaeth,
A hwythau'n ddibrosiad i dderbyn y driniaeth ;
Ac hefyd fe ddichon eu bod yn feddianol
Ar nwyddau cynhyrfus ac ysbryd mympwyol,
Elsenau pa rai a ddinystriant eu cysur,
Elsenau yn ddiau gythreulient eu natur—
Ond Ha ! gan fod cariad yn llon'd eu calonau,
Fe gedwir dan reol eu poethwyllt dymherau ;
Yn lle amrafaelio a diflas ymgeuru,
Mae'n amlwg fod heddwch cofseidiol yn fynnu ;
Yn nghanol trallodion gorthrymder a gofid,
Mae gwyneb cariadus yn nerth a chalondid.

Ar dwmpath gwyrdd dan lwyn o firwythau
pêr,

Yr eistedd dau 'n ogoniant idd eu Ner ;
Ymgomio maent mewn diniweidrwydd pur,
Gan ymddifysu ar y glaswellt i'r ;
Dwy galon yna sydd mewn hedd di-glwy',
Ond mewn gwirionedd dim ond un yw'r
ddwy ;

Yr hyn ddymuna'r naill a geisia'r llall,
Rhydd pleser un i'r ddau fwynhad di-ball ;
Chwedleu'a'n llawen y maent yno'n nghyd,
Heb wybod fawr am frad a thwyll y byd ;
Cydganu maent hen emyn llawn o swyn,
Ac O mor hyfryd yw eu lleisiau mwyn !
'R ol canu'r emyn adnewyddu'r llanc
I'w eneth ei ffyddlondeb pur hyd dranc,
A thystia'i henaid hithau, 'r Nef a'i clyw,
Mai rhan o'i chalon yw 'i hanwyldd gwiw.
'R ol cael ymgomiad maith cychwynant
ffwrdd,

Gan addunedu 'n fuan eto gwrdd ;
Efe, cyn gall barablu y "Nos da,"
Cofseidio a chusanu llawer wna.

'R ol cychwyn ffwrdd a'i gadael hi
Ar drothwy hoff ei rhiaint cu,
Bras gamu mae at dy ei dad,
Tra'i galon gyda'i feinwen fad ;
Wrth brysor feddwl am ei fun,
Fel hyn mae'n ymson efo'i hun :

"Gwyn fydd na bawn yn angel pur,
I wyllo th 'stafell yn y nos,
Cawn edrych ar dy wedd yn hir,
Ni flinwn byth, fy ngeneth dlos ;
Ac arnaf gwenai'r deca'i gwedd,
Yn mrechiau cwsg yn esmwyth iawn,

Ni chawset dori ar dy hedd,
O hyd dy wyllo'n anwyl wnawn.

Nen, O na bawn yn g'lomen gu,
Ehedwn i dy fynwes wen,
Can's yno mae fy nghartref i,
A'm holl ddedwyddwch is y nen;
O doed yr awr, os da gan Dduw,
Y c'lymir ni ein dau yn un;
Yn hir nis gallaf eto fyw
Heb gael i'm rhan fy serchog fun."

Mewn unrhyw gylch nis gellir hebgor cariad,
Mae'n anheborol yn mhob gwir ymroddiad;
Mae'n gyfarwyddwr didwyll, ffyddlon, diwyd,
Yn nyledswyddau ymarferol bywyd,
Efe sy'n rhoddi gwerth ar air a gweithred,
Efe sy'n enyn serch a chreu ymddiried.
Mor ddedwydd a heddychol ydyw'r teulu
Y byddo cariad ar bob grudd yn gwenu;
Mae'n fywyd ac yn iechyd i'w calonau,
A balm iachusol ar eu cydwybodau.
Byth am ei phlant ni flina'r fam ofalu,
A gwae yr hwn i'w herbyn wna droseddau;
Ac iddynt mae, tra'n gallu, 'n amddiffynfa,
Cyn goddef iddynt gam bydd farw'n gynta;
Eu gwel'd yn wyllo rwyga'i chalon dyner,
Eu cael yn gwenu leinw'i bron a balchder.
Ni phedia'r tad lafurio at eu cynal,
O'r boreu hyd yr hwyr y gweithia'n ddyfal;
Ni cha peryglon môr na thir ei rwystr
Yn ei ddyledswydd tra bo iechyd ganddo;
Ar doriad dydd gadawa drothwy 'i gartre',
Gan ddewr wynebu awel lem y bore;
Nid yw ei galed waith yn boen i'w galon,
Nac yn lleihau melusder ei gysuron;
Meddyliau dedwydd am ei anwyl deulu
Sy'n peri iddo dreulio'r dydd dan ganu;
Yn fynych y mae ffurf a gwedd ei briod
I'w gwledd ganddo, megys yn ei wyddod,
Ac aml y tybia glywed swm dyddorger
Ei blant hoff, serchog, ar ei glust yn trydar;
Yn mrig yr hwyr rhydd heibio'i galed orchwyl,
Gan gychwyn adre' at ei deulu anwyl;
Mae'n cael ei eiddo fel dymunai 'i galon,
Yn llawn serchawgrwydd cyne hyd'r ymylon;
Yn ddedwydd iawn yr eistedd yn eu canol,
Gan wenu'n llygad hoff ei briod siriol;
Rhydd hithau 'i phwys i lawr am ryw fynydau,
Gan ad:odd am y plant ryw ddiffyr chwedlau;
Hawdd ydyw gwybod natur yr ystori,
Gan fel mae'r tad yn cael dyddordeb ynddi;
Mae'n chwertbin yn ddidor drwy'r holl ad:
roddiad,
With weled pranciau syml gwrthddrychau 'i
gariad;
Dedwyddach yw na brenin ar ei orsedd,
A mwy profiadol o wir flas gorfoledd.

Cariad yw ffynonell fawr dedwyddwch,
A rhwymyn nerthol pob gwir gyfeillgarwch;
Nis gall cymdeithas gadw ei bodolaeth
Heb freichiau cariad dani yn gynaliaeth;
Pan dderfydd cariad ruthra'n mlaen ymyrson,
Cefnigen hell a phob brwnt ymrfaelion;
O hyn ceir annybdod, twyll, creulondeb,

A buan daw'n fagwrfa annuwioledeb.
Pan ymddatodo c'lymau rhwymyn cariad,
I'r amlwg daw arwyddion llwm dirywiad;
Heb gariad ymollyngai'r byd rhesymol
I bydew erchyll poen a gwae uffernol;
Ai dynion ac angelion yn anwariad,
A llenwid hwy gan dwyll a brad diaffiaid;
Ar draws y byd yn grwydriaid gwagaredig,
Fe'u gwelid hwy yn heidiau brwnt, elyllig;
Yn boenus yma a thruenus eto,
Heb yn eu haros ond am byth eu damnio.
Ond lle bo cariad wedi cael ei feithrin,
Mae yno undeb a chyd egni difin;
Mewn cariad y mae sicrwydd cydweithgarwch,
O gariad tardd elfenau pob difyrwch;
A chariad yw'r egwyddor fawr drag'wyddol
Ddeil y bydsawd yn ei breichiau nerthol;
A thafu mae ei dwylaw ymestynol
Ar led, i dderbyn pob bod creadigol;
Hi ydyw'r glud ysbrydol sydd yn asio
Yn nghyd ryw dyrfa nas gall neb ei rhifo;
Ger bron gorseddafinc Duw mae'n osgordd
ddedwydd,

Mewn môr diddiwedd o orfoledd beunydd.
Ac fel mae'r bydoedd mawrion trwy'r holl gread
Yn cael eu dal trwy allu deddf at-dyniad,
I symud yn rheolaidd drwy'r eangder,
Mewn undeb cyson, er mor fawr y pellder,
Ceir felly hefyd fod ymdrechion cariad,
I greu'n nghalonau dynion gydwelediad,
A'u rhwymo i fyny'n un gymdeithas nerthol,
Gan osod arni argraff bur, ysbrydol.

A dyma'r egwyddor a gynwys ddiirgelwch
Cadernid, gogoniant, y cysur a'r heddwch,
A ddedwydd fodolant yn eglwys y Ceidwad,
Trwy gadw'r frawdoliaeth mewn undeb a
chariad.

Ni chedwir i fyny yr undeb Crist'nogol,
Am fod yr aelodau o'r un farn yn hollol.
Ar bwnc o athrawiaeth yn aml ni chydunant,
Ond ceir hwy yn dadleu'n ddiffrifol a phen:
dant.

Parth ffieithiau hanesiol eu barnau amrywiant,
Cylch rheol dysgyblaeth yn aml ni chydwelant,
Gan hyny mae'n amlwg mai nid rhyw unrhyw:
iaeth,

Mewn barn a golygiad, yw hanfod Crist'nog:
aeth;

Ond undeb *calonau* yw'r undeb Crist'nogol,
Ac undeb ysbrydol eneidiau anfarwol;
Os na chydolygant ar bwnc o athrawiaeth,
Ac hefyd parth rheol gweinyddiad dysgybl:
aeth,

Cydunant i ofyn "P'le mae Duw Elias?"
Cydunant i weddio "O deled dy deyrnas,"
Cydunant i waeddi "Gogoniant i'w enw,"
Cydunant i gofio'r gorch'mynion a'u cadw,
Cydunant i bwysu ar Iesu am fywyd,
Cydunant i ddysgwyl am ran yn y gwynfyd.
Egwyddor yw cariad a goda'r ddygnoliaeth
Uwchlaw lliw a chenedl, perthynas, gwaedol:
iaeth;

Fe'i rhwymo i fyny'n frawdoliaeth ardderchog,
Yn bur mewn egwyddor, mewn enw'n odidog.

Gwir nerth a chadernid mewn unrhyw lywodraeth

Yw cariad, ac hebdo ni cheidw'i bodolaeth ;
Nid yw'n fawr gwahaniaeth am werth y trysorau,

Na'r arian a'r aur a gasglwyd yn dyrau ;
Er bod ei mynyddau a'u crombil yn llawnion
O fwnau a meini lluosog a drudion ;
Ac er mor odidog ei themlau a'i thyrâu,
Y'nghyda nertholrwydd herfeiddiol ei chaerau,
Os ydyw calonau ei phobl yn amddifad
O gariad, nid pell ydyw dydd ei dymchweliad.
Mae deiliad amddifad o enaid gwladgarwch,
Yn sicr o arwain y wlad i ddyrswch ;
O'i mewn mae elfenau afonydd gwrthryfel
Yn tyfu yn ddystaw a gweithio yn ddirgel,
Fel gwelir tân gwanaidd ar gynydd parhaol,
Ond dod 'r ol hir chwythu yn fflam gref, angerddol,

Ac yna'n gwasgaru yn fflamau difaol,
Gan lamu'n gynddeiriog a llosgi'n ddiereol.
Ah ! felly mae'r deyrnas a fyddo'n amddifad
O'r gallu a'i deil mewn cyfanrwydd, sef cariad.
Y mae anfoddlonrwydd fel hylif berwedig
Yn cyffro meddyliu 'i thrigolion annyddig ;
Cas ganddynt yw gormes a thrais y weinyddiaeth, .

A thystiant y mynant ei gweled yn anrhaith ;
Mae'n amlwg daw'r adeg, a hyny yn ebrwydd,
Y profa y werin mai "Trech gwlad nag Arglwydd."

Hawdd yw priodoli'r sefyllfa gythryblus
I lwy'r amddifadrwydd o'r elfen gariadus.
Pe caffai llaw cariad ei gafael gref arnynt
Ni ddeuai'n dragywydd i'w rhan y fath helynt ;
Yn lle y fath gynhwrf ofnadwy a phoenus,
Fe welid tangnefedd a llwyddiant cysurus ;
Buasai edmygedd dyddorgar y werin
Yn llon ganol-bwyntio yn mherson eu brenin ;
Cyfalaf a llafur mewn heddwch a'u gilydd,
A pha'w yn cyd-weithio mewn undeb ysblenydd.

O gariad, wyt enaid anrhydedd ac urddas,
Tydi ydyw nerth a chadernid pob teyrnas.

O ! 'r fath awdurdod anghydmorol sydd
Gan gariad ar galonau dynolryw ;
Dwg ymaith feddwl yr athronydd dwn,
A gesyd ef ar wrthrych hoff ei serch
B'le bynag mae. Ei fab o bosibl aeth
I'r India draw ar anturiaethus hynt,
Ac yno'n aros mae am ysbaidd faith
Heb yru gair o'i helynt idd ei dad.
Os nad yw'r dysgwylidig lith yn dod
Dros gefn cynhyrfus yr afonydd fôr,
Ei feddwl ef—y tad—sy'n mynych fyn'd
I'r wlad bellenig hon, ac aros mae
Gan dafu golwg ar ei blentyn hoff,
A thra yn sylwi'n dadol ar ei wedd
Cyll ddeigrin pur ar ei obenydd gwyn.

Mae gwlad fel yr Amerig eang fawr
Yn gartref i galonau clwyfus lu,
I rai na roisant droed erioed o'i mewn ;
Er mai yn Ngwalia y trigiannu cyrph,
Er hyny yma mae 'u calonau hwy,

Oblegid yma mae gwrthdychau'u serch ;
Ac iddynt llawer i ysmotyn sydd
O'i mewn, yn fanau cysegredig iawn,
Ac ynddypt treuliant lawer ddedwydd awr.

Fy Nuw, fy Nghrewr, a'm Cynaliwr doeth,
Dymuno mae'm crynedig galon wan
Wrth agoshau i'th bresenoldeb mawr,
Am gymorth i roi molawd teilwng i
Y briodoledd benaf berthyn it'.
O fewn clorianau yr Ysgrythyr lân
Mae ysbrydoliaeth yn mynegu im'
Mai Duw y cariad ydwy't tri erioed,
Ac am dy gariad yr wyf finau'n awr
Yn chwenych son, gan hyny cymorth fi.
B'le bynag yr edrychwylf yr wy'n gwel'd
Gwrthdychau'th gariad yn aneirif lu,
Rhyw gareidigrwydd mawr o'th eiddo di
Yw'r gareidigaeth yr wyf ynddi'n byw.
Ar bobpeth welaf y mae cariad yn
Ei odidawgrwydd dwyfol yn parhau
I synu'r ddaear a rhyfeddu'r nef.
Pan sylly'r wyf ar waith dy ddeheu-law,
Golygfa anghydmorol sydd i'w gwel'd
Yn crogi yn y maith eangder pell.

Aneirif fydoedd drwy y gwagedd deithiant,
Cwmpasog y'nt ac enfawr eu gogoniant ;
Mor gyson ac mor unol eu gweithrediad,
Mor ddystaw ac ardderchog eu symudiad ;
Mor fanwl ac mor berffaith y'nt y deddfau
Sydd yn eu harwain drwy yr eangerau ;
Mae trefn a gallu a phryderfwrth dwyfol
Yn argraffedig ar y llu anferthol ;
Ond O ! fy Nuw, 'dyw hyn ond megys dechreu,
Pell ydwy't eto o fynegu'th oreu.
Yn nesaf daw yn mlaen y gwrthdych hwnnw
Y rhoddaist arno gynt dy santaidd ddelw ;
A chyd dyn fe dyr goleuni newydd,
A'th ddengys mewn gogoniant mwy ysblenydd.
Y mae y greadigaeth anfeuro!
Yn dangos *d'allu* a'th *doethineb* dwyfol ;
Mewn dyn daw priodoledd well i'n gwyddfod,
Ac ardderchocach yn dy ddwyfol hanfod,
Sef dy *sancteiddrwydd*, dyma briodoledd
Na fedra'r cread er ei holl orwychedd
Roi arddangosiad cywir, teg, o honi,
Na dweyd ond rhyw ychydig iawn am dani.
Ond gyda dyn fe'i gwelir yn ymddangos.
Fel seren newydd, ddysglaer, yn y cyfnos,
Cynyddu mae, O Dduw, dy ardderchawgrwydd
Ger bron y byd, pan welir dy *sancteiddrwydd*.
Nid yw'r datguddiad wedi ei berffeithio,
Mae mwy na welir yn guddiedig eto,
Y mae dynderoedd yn dy hanfod dwyfol
Y'nt yn guddiedig rhag un llygad meidrol.
Mewn trefn i weled dy *holl* ardderchawgrwydd
Rhaid myned heibio'th allu a'th *sancteiddrwydd*.

Cam arall, pwysig, sydd yn angenrheidiol,
Ac yna gwelwn dy holl fawredd dwyfol.

Ac wel'e'n nesaf daw y prynedigaeth,
Yr hon a gynwys fywyd ac achubiaeth
I dyrfa fawr y'nt feirw mewn camweddau,
Heb yn eu haros ond tragwyddol waeau.

O bob datguddiad éto, dyma'r mwyaſ,
 Fe ddengys hwn dy galon / fy Ngoruchaf !
 Yn y dyfodol pell ni ddaw un cyfnod,
 Y ceir rhagorach golwg ar dy hanfod.
 Fel y diflana'r ser yn y ſurfrafen
 Pan dyr goleuni llachar, poeth yr haulwen,
 Diflana ymaith y mae pob mynegiad
 Pan y dysgleiria pelydr gwres dy gariad.
 Os am dy wel'd yn d'agwedd odidoca'
 Rhaid dringo i fyny "glogwyn bach Calfaria,"
 Ac ar y groes, yn crogi rhwng y lladron,
 Cawn olwg ar dy fynwes i'w heithafion ;
 Pan y llefarwyd yno'r gair Gorphenwyd,
 Fe dorwyd calon uffern, nef a lanwyd
 A llon orfoledd trwy yr holl gyteddau,
 Oblegid rhoddwyd iawn, a chafwyd meichiau,
 Ac am dy gariad y bydd son dierfyn,
 Gan ei' roi'th Fab i farw'n lle dy elyn ;
 Ac O, fy Nuw, gad i fy enaid inau
 I deimlo gwres a nawdd ei ddwyfol rinau.

Gogoniant penaf dyn yw caru Duw,
 Mae hyn yn fwy o urddas ac o fri
 Nas gall ddych'mygu tra yn gwisgo cnawd ;
 Anrhydedd ydyw hyn na roddwyd i
 Yr un creadur arall dan yr haul ;
 Mae cyfaddaswydd creadigaeth dyn
 Y fath y geill a'i Dduw gymdeithas ddal.
 Mae ynddo ysbryd, ar yr hwn y mae
 Yr Ysbryd mawr, trag'wyddol yn ymwneyd.
 Er colli'r sanctaidd ddelw unwaith fu
 Yn ei addurno draw yn Eden ardd,
 Mae eto'n perthyn iddo fawredd sydd
 Yn denu sylw Arglwydd nef y nef ;
 A thrwy y prynedigaeth dwyfol wnawed
 Ar un prydawn ar fynydd Calfari,
 Gorphenwyd trefn i gadw'i enaid llwm
 Rhag aethus boenau bythol uffern ddu.
 Mae cofio'r weithred anhaeddianol hon
 Gynrchwyd gan anfeidrol gariad Iôr,
 Yn enyn cariad adnewyddol yn
 Yr enaid gwerthfawr, archolledig, tlawd,
 A chariad ydyw hwn orchfyga'r byd
 Yn nghyda'i holl ddichellion o bob rhyw.
 Gwahanu'r Cristion oddiwrth gariad Crist,
 Nid oes nac ing nac angau all ei wneyd.
 Mae cario'r groes yn ddewisolaf waith
 I'w galon ef, fel y dysgyblion gynt ;
 Ymado wna yn rhwydd â thad a mam,
 Ac a pherth'nasau a chyfeillion hoff,
 Er dilyn Iesu'n ffyddlon yn ei ddydd.
 Os cyfoeth ddaw i'w ran, cyfrana ef
 At deilwng waith ac achos Iesu Crist.
 Nid oes i'w enaid bleser yn un man
 Tu allan i fwriadau cariad Duw ;
 Mae yn ei feddiant drysor llawer mwy
 Ei werth, ei ddefnyddioldeb, a'i barhad,
 Na holl drysorau'r ddaear faith yn nghyd.
 Fe dderfydd holl ogoniant hyn o fyd,
 Y ddaear a'i thrysorau'n lludwânt,
 A'r nefoedd fawr â heibio gyda thwrf,
 Ond Cariad erys byth fel Duw ei hun.
 Er lladd y corph, a'i ddwyn i wely'r bedd,
 Yn ymborth i fân bryfed llwch y llawr,
 Er hyn yr enaid gwerthfawr fydd yn fyw,

Ac yn mwynhau dedwyddwch gwynfa lân.
 Y cariad gynt pan oedd yn nyddiau'i gnawd
 A'i cynorthwyaſi wrth ei nefol waith,
 Sydd eto yn parhau yn hyfryd wledd
 I'w enaid pur ger bron yr orsedd-fainc.

ASAPH, ſef D. RHOSLYN DAVIES.

MEXICO.

Mae y Parch. J. Wheaton Smith, D. D. (un o brif weinidogion y Beddyddwyr yn Philadelphia), yn ddiweddar wedi bod yn Mexico, ar daith er mwyn ei iechyd. Yn awr mae newydd ddychwelyd, ac mewn cydymddyddan â gohebydd y *National Baptist*, rhoddodd iddo y ffeithiau canlynol mewn perthynas i'r wlad :

Mae tair ffordd haiarn yn ngweriniaeth Mexico, a phob un o honynt wedi cael ei hadeiladu yn benaf gydag arian y Saeson, a chan fedr yr Americanaid. Rheda yr hwyaf o'r tair o Vera Cruz i Mexico, 260 o filldroedd, mewn deunaw awr. Ychydig yw y teithio, gan mai ychydig yw y trigolïol, a'r pris yn uchel. Pump o deithwyr y dosbarth cyntaf oedd yn dyfod gyda mi o Vera Cruz i Mexico. Pris y dosbarth cyntaf yw \$16 ; yr ail ddosbarth, \$12 : a'r trydydd dosbarth, \$8. Mae y ffordd yn rhedeg drwy ganol golygfeydd natur mwy prydferth, credwyf, nag sydd i'w gweled yn un parth arall o'r byd. Gadawsom Vera Cruz ganol nos. Syrthiais i gwsg, a phan y deffroais ar doriad dydd, synwyd fi wrth weler trwy y ffenestr fyndd yn ymddyrchafu i'r uchder o 17,250 o droedfeddi uwchlaw y môr, yn orchuddiedig gan eira i'w ganol. Cyffyrddais â boneddwr o Mexico, gyda *pistols* i gyd drosto, a gofynais, "Orizaba?" Amneidiodd gydsyniad yn ddidaro. I mi yr oedd yn syndod. Ystyr *Orizaba* yw "Mynydd Seren." Yn nesaf daethom i Malinchi, mynydd arall, ac yna ar ol pasio Apizaco (tref o ddeng mil o drigolion, daethom i olwg gyflawn o Popocatapet (Mynydd o Fwg), llosgfynydd 17,720 troedfedd o uchder, uwch na Mont Blanc 1,945 o droedfeddi. Yn agos iddo mae Iztacihualt (Dynes mewn dillad gwynion),

14,700 o droedfeddi o uchder. Ni cheir y fath olygfeydd mynyddig o ffenestr trên, yr wyf yn credu, yn un man arall yn y byd. Mae y ffordd yn lled anwastad—un adeg mae yn ym-godi 3,600 tr. mewn 80 mynyd. Mae y gorifyny mor fawr fel nad all yr agerbeirianau cyffredin wneyd dim; a chyda yr anhawsder mwyaf yr oedd yr agerbeirianau cryfat yn alluog i ddringo fyny gyda dim ond *tender*. Defnyddir y "*Fairlie*" engine dwbl, gyda chorn ar bob pen a *boiler* yn y canol, a deuddeg o olwynion gyru. Gwasanaetha ei bwysau mawr er peri iddo ddal gafael yn y ffordd. Dywed Ferguson yn ei lyfr teithio, fod yn rhyfeddod i'r ffordd erioed gael ei gwneuthur. Mae yn eglurhad ar unwaith ar ddau beth—yr amser a gymerwyd i'w hadeiladu, ac ansefydlogrwydd y llywodraeth, gan ddarfod i amser ei gwneuthuriad redeg trwy ddeugain o arlywiaethau ac un ymerodraeth.

Yr oedd yr hin dipyn yn oer, yn enwedig y boreu a'r hwyr, a da oedd fod genym ddillad cynes. Mae yr awyr yn sych. Byddai Mexico yn llawer gwell lle i fyned iddo am ieched yn Florida.

Y peth nesaf i ardderchawgrwydd y golygfeydd, sydd yn tynu sylw y teithiwr, ydyw yr anghyfartaledd rhwng y boblogaeth a'r cynyrchion. Mae y boblogaeth yn denu, ond mae y wlad yn ffrwythlawn, a'r cynyrchion yn gyfoethog. Mae cyflawnder o Indrawn; ac mewn tobacco mae yn debygol y bydd Mexico o flaen Cuba o fewn ugain mlynedd. Mae coffi Cordova yn mhlith y goreu yn y byd. Mae yn tyfu ar goeden tebyg iawn i goeden cherry fechan. Mae y ffrwythau yn sypiau fel sypiau o *cherries*. Heblaw y *pine-apple*, yr *orange*, y *lemon*, y *banana* a'r *guava*, cyfrifais ddau-ar-bymtheg o wahanol ffrwythau, y rhai na welswn erioed o'r blaen. Mae llawer o honynt, modd bynag, yn rhy ddarfod-edig i gael eu hallforio.

Mae rhanau helaeth o'r wlad yn cael eu defnyddio i godi y *magnety*, neu *aloe*. Mae hwn yn blanhigyn oddeutu chwe' troedfedd o uchder, a deg troedfedd yn groes i'r cangenau. Maent yn try-

wanu y boncyff yn agos i'r gwraidd, ac yna llifa allan wlybwr fel llaeth. Ar ol i hwn lefeinio mae yn dod yn beth a elwir yn *pulgue*, diod yn cynyrchu y meddwod mwyaf anifeilaidd. Gwneir ef yn helaeth, ac y mae yn ddiod gynhyrffiol (*stimulating*) fawr y wlad, ac yr oedd felly hyd yn nod cyn i'r Spaenywyr dirio yn Mexico. Y trên sydd yn cario *pulgue* o Mexico i Vera Cruz yw y trên mwyaf enillol a redir; mae yn fwy enillol na thrên y teithwyr. Gwelwch ddyn yn ninas Mexico yn myned oddiamgylch gyda pheth tebyg yr olwg arno i ddiffoddydd tân ar ei gefn, a gollyngfa o dan ei gesail. *Grog shop* yn cerdded ydyw, yn barod i ollwng gwydriad i pwy bynag a all dalu am dano.

Mae math o diriondeb yn y bobl hyn, sydd braidd yn adlonol. Yn ninas Mexico gwelwch "*pulgue den*" gyda'r *siên* yma iddo, "*El Inferno*," ("Yr Uffern"); ac yn agos mae un llai gyda y geiriau hyn iddo, "*El Infernito*," "Yr Uffern Fechan." Y mae arferyd *pulgue* yn achosi cwerylon a chyffroadau, ond nid yn gyffredin y camweddau mwyaf; mae troseddiadau yn erbyn bywyd yn weithredoedd carn-ladron, y rhai ydynt ar ol elw.

Nid oes gan ddinas Mexico, gyda 300,000 o drigolion, ddim un corn simdde i'r tai. Y mae'r tai yn cael eu hadeiladu o gylch cyntedd neu *patio*, ac yn y cyntedd mae peth tebyg yr olwg arno i *counter* wedi ei wneyd o bridlechi. Yn hwn mae amryw dyllau, yn ddigon mawr i gynwys tri neu bedwar chwart o *charcoal*, gyda lle odditanodd i gael *draft*. Yma y gwneir y cuginwaith. Un o'r golygfeydd rhyfeddaf ar yr heolydd ydyw cariwr *charcoal*. Gwelwch ddynes Indiaidd gyda *crate* anferth o *charcoal* ar ei chefn, gyda phlentyn wedi ei rwymo ar ben hwnw.

O boblogaeth y Weriniaeth, efallai fod 6,000,000 yn Indiaid, bron o waed digymysg; mae 2,500,000 yn Spaenywyr, Ewropiaid, a haner rhywogaeth. Gobaiith Mexico yw yr Indiaid. Tystiolaethir yn gyffredinol, a phrofir ef gan ffigyrau, fod namyn deugain yn mhob

cant o'r carnladron a'r ysbeilwyr yn Spaenwyr neu haner rhywogaeth. Y mae'r Indiaid yn genedl syml, ddiwyd, ddifrifol, a gonest. Hwy a wnant waith Mexico. Gweithiant am 2 *real* y dydd, a byw arno. *Real* ydyw ein hen 12½ *cents* ni.

Golygfa pur gyffredin ar heolydd Mexico ydyw y cariwr dwfr Indiaidd. Gwnaeth Cortez ddyfrffos o Chapultepec, a gwnaeth Iturbide un arall. Bodolaeth y dyfrffosydd hyn, mewn rhan, a wnaeth Chapultepec yn lle mor bwysig yn rhyfelawd y Cad. Scott. Ond nid yw y dyfrffosydd hyn yn ddigonol, gan hyny dygir dwfr gan garwyr.

Yr oedd yr Arlywydd Juarez o waed Indiaidd llawn. Y mae yr Arlywydd presenol yn Indiaid o waed cyfan bron. Mae yn ddyn o gymeriad rhagorol, gyda gwraig a dau o blant (un o'r rhai a fu farw yn ddiweddar). Y mae ar delerau da gyda theulu Dr. Skilton, ein trafoddwr ni yno, yr hwn sydd wedi bod yn drafnodwr yno am ddeng mlynedd, ac a sieryd yr iaith Spaenig fel dinesydd genedigol. Yn ddiweddar cafodd cenadon oddiwrth Fwrdd Cenadol y Methodistiaid gydymddyddan â Diaz—Dr. Skilton yn actio fel cyfieithydd. Dywedodd y cenadon wrtho, "Nid oes genym ni a wnelon â gwleidyddiaeth neu lywodraeth; ein rheol yw cydnabod y llywodraeth fo'n bodoli; mae ein gwaith o natur ysbrydol." Ar ol iddynt egluro yn mhellach eu golygiadau, atebodd yr Arlywydd: "Gellid dysgwyl y byddai Arlywydd y Weriniaeth Fexicanaidd yn Babydd Rhufeinig. Ond mae yn rhaid i mi ddweyd i chwi fy mod mewn mwy cydymdeimlad a'r syniadau yr ydych chiwi yn eu dal." Yma y safodd.

Y mae Lerdo, y cyn-Lywydd gwrthodedig, yr hwn sydd yn awr yn y wlad hon, a'r hwn fu mor lwyddianus mewn rhwystro cydnabyddiaeth o lywodraeth Diaz, o ddisgyniad Spaenaidd. Yn ei reolaeth o dreulion arianol Mexico, gosodir ef allan fel yn drachwantus ac anonest, ac yn arwain bywyd cyfrinachol iselwael ac anianol. Yr oedd ganddo gyflawnder c ordderchwragedd, y benaf o'r rhai oedd ei ferch gyfreith-

lon ei hun. Tybir oni buasai dylanwad Lerdo, y buasai Juarez yn arbed Maximilian, ac y buasai yn ei anfon allan o'r wlad o dan sicrwydd na byddai iddo byth ddychwelyd.

Gwnaeth Maximilian lawer dros ddadblygiad y wlad. Os gofynwch, Pwy a wnaeth yr *avenue* lydan a ymestyna o Chapultepec i'r ddinas, tair milldir o hyd, yr heol oreu yn y wlad? yr atebiad yw, Maximilian—a rhoddir yr un atebiad pan y gofynwch am lawer o welliantau cyffelyb. Y teimlad cyffredin yn y wlad ydyw, nad oedd ganddo ddim busnes yno, ond fod yn resyn iddo gael ei saethu.

Mae addysgiaeth, wrth gwrs, mewn cyflwr isel iawn. Gyda golwg ar grefydd, nid oes yno yr un. Mae yr oll o'r bobl mwyaf deallgar wedi cael eu boddloni fod Pabyddiaeth yn dwyllodrus; ac nid oes ganddynt ddim yn ei le. Ar y Sabboth, yn ninas Mexico, aethum amryw droion i'r *cathedral* mawr, yr hwn sydd yn ddigon eang i gynwys 20,000 neu 30,000 o bobl. Un tro nid oedd yn bresenol fwy na 1,000, ac o'r rhai hyn yr oedd agos yr oll yn ferched a phlant. Yn y *cathedral* gwelais ddelw, uwchben yr hon yr oedd y geiriau yn argraffedig: "*Pwy bynag addola ger bron y ddelw hon a gaiff fadd-euant llawn a hollol am y 120 dyddiau dyfodol.*"

Mae yr Indiaid yn Babyddion canbelled ag y maent yn rhywbeth; ond yn y cyfanswm, mae y bobl mewn cyflwr o annuwiaeth llwyr. Y mae'r natur grefyddol yn wagle poenus. Nid oes ganddynt ddim i lynu wrtho; y maent yn palfalu ar ol rhywbeth. Hyn sydd yn gwneuthur Mexico y maes mwyaf dymunol i lafur cenadol.

Y mae moesau, wrth gwrs, yn isel iawn—mae bastarddiaeth yn anferth. Yn ninas Mexico mae pedair cenadaeth—yr Episcopalaidd, y Bresbyteriaidd, y Fethodistaidd, ac un perthynol i'r Methodistiaid Deheuol.

Pan werthwyd y meddianau eglwysig gan y llywodraeth Werinol, i godi arian ar gyfer ei hangenion, prynodd y Methodistiaid am \$15,000 fynachlog y Franciscanaidd, adeilad yn gorchuddio

erw o dir, efallai. Tōasant y cyntedd agored, a defnyddir hwnw fel eglwys, tra mae yr adeilad amgylchynol yn cael ei ddefnyddio i'w hamddifaid, ac yn gartrefi.

Nid oedd y meddianau eglwysig a werthwyd bob amser yn cynwys yr addoldy ei hunan. Mae y *Church party*, fel ei gelwid, bron wedi peidio a bodoli, ac y mae y teimlad y fath na ddichon i'r un offeiriad ymddangos yn yr heol a'i ddillad swyddogol am dano. Gofynais i un o'r cenadon, "A oes dim yn weddill o gariad yn aros tuag at yr eglwys?" "Dim beth bynag." "Beth wed'yn?—a yw y bobl wedi dod yn Brotestaniaid?" "Nac ydynt, nid oes ganddynt un grefydd."

YN "DDYN MARW."

GAN Y PARCH. H. O. ROWLANDS.

Geiriau rhyfedd yw y rhai hyny o eiddo yr apostol Paul—"Wedi marw i'r ddeddf." A'r dynion *meirw* hyn mae yr ysgrifenydd ysbrydoledig yn eu hanog gyda'r un anadliad i "ddwyn ffrwyth i Dduw!" Blant yr Ysgol Sul, gadewch i ni geisio deall yr ymadrodd, "dyn *marw* yn dwyn ffrwyth! Mae *pren* marw yn werth rhywbeth; ond pwy glywodd am *ddyn* marw o ryw ddefnydd ond i'w gladdu?"

Yn amser y rhyfel mawr diweddar yn ein gwlad, chwi gofiwch fod milwyr mor brinion, fel yr oedd yn rhaid *drafftio* dynion i fyned i faes y gwaed. Wel, yn un o'r Talaethau Gorllewinol cafodd dyn ei *ddrafftio*; ond yn lle myned ei *human* i'r fyddin, chwiliodd am, a thalodd i ddyn am gymeryd ei le, yr hwn, fel y gwyddoch, a elwid yn *substitute*. Yn un o'r brwydrau gwaedlyd fe laddwyd y *substitute*. Yn mhen ychydig fisoedd daeth *drafft* arall, a chafodd yr *un person ei ddrafftio* drachefn. Pan alwyd arno i gymeryd ei le yn y fyddin, gomeddodd, ar y tir ei fod yn *ddyn marw*—wedi ei ladd yn y frwydr yn mherson ei *substitute*. Aed a'r mater i'r llys, a phenderfynwyd nad oedd gan y llywodraeth hawl ar y dyn,

o herwydd ei fod fel "dyn marw." Yr ydym ni wrth natur yn golledig—wedi ein condemnio i fod yn "blant digofaint"—i ddyoddef "marwolaeth dragywyddol;" ond y foment yr ydym yn credu yn yr Iesu, yr ydym yn cael *substitute*, yr hwn erddom a ddyoddefodd "farwolaeth felldigedig y groes," ac a enillodd i ni "dragywyddol ryddhad" oddiwrth ofynion cyfiawnder Duw. Ac yn awr os ydym wedi derbyn Crist yn Geidwad—os daw Satan neu gydwybod euog atom, neu os tybiwn glywed deddf Duw yn dod a'i gofynion mawrion, neu yn ein condemnio, gallwn yn ddiogel sefyll a dweyd, "Crist yw yr hwn a fu farw"—"yr wyf inau wedi marw i'r ddeddf, a'i holl ofynion ydynt wedi eu hateb yn marwolaeth fy Ngwaredwr. Nid *myfi* ydych yn ei geisio—mae yr 'hen ddyd' a gondemniwyd wedi ei groeshoelio—"creadur newydd' ydwyf i."

Onid rhywbeth fel yna yw "marw i'r ddeddf?"

GWERSI GWANWYN.

Yn gydwedol a'r ysgrif ddyddorol ar "Sirioldeb y WAWR," yn rhifyn Ebrill, ac nid anamserol yn rhifyn Mai fydd gair ar y cymwysiad a wna Crist o dymor y Gwanwyn. Y mae cysylltiad naturiol rhwng *gwawr* a *gwanwyn*; h. y., y gwawrddydd haf wedi yr elo heibio nos hirfaith y gauaf.

Yn Nghaniad Solomon ii. 10-12, ceir Priod Seion yn anog ei ddyweddi i efelychu natur fel ei gwelir gyda ni yn mis Mai—yn Palestina rai wythnosau yn gynt. "Fy anwylyd a lefarodd;" clust-ymwrandawn ar yr hyn a ddywedodd. Gosoded y darlennydd y Beibl o'i flaen, a'r adnodau a nodwyd ger bron ei lygaid, yna tra y gwranda ar eiriau yr Arglwydd Iesu, ac y gwranda ar y pwyslais a roddir arnynt gan dymor y gwanwyn, gweddied ar Dduw i argraffu y gwersi ar ei galon, a'u sylweddoli yn ei fuchedd.

Y wers gyntaf yw dangos *bywiog-rydd* fel yr eiddo y gwanwyn. Dechreu a'r anerchiad gyda y geiriau cy-

frous, “*Cyfod, tyred;*” ac fel rheswm, ychwanegir, “Wele y gauaf a *aeth heibio,*” &c. Y mae natur yn datgan cyfnewidiad tymor—wele *Spring!* Fel y cyfyd un o'i gwsg, felly y dadebra anian ar hyn o bryd. Gwelir y greadigaeth lysieuol fel pe meddienid hi gan “ysbryd y peth byw,” canys y mae pob glaswelltyn yn y maes, a phob pren yn y goedwig yn gosod allan y *latent power* sydd “yn ol nerth bywyd anherfynol.” Os na cheir arwyddion bywyd yn y llysiâu a'r coed yn *awr*, hyn sydd am nad oes bywyd ynddynt —y maent wedi llwyr *faru!*

Dynion, yr un modd, a brofant ddylanwad trydanawl y tymor hwn. Dyna gychwyn cyffredinol mewn tref a gwlad. Gwir mai araf iawn y mae masnach yn deffroi o'i hir gysgadrwydd a'i gauaf gofidus; ond daw yn well! Mewn natur, ar brydiau,

“*Winter lingers in the lap of spring.*”

Nodwedd y gwanwyn yw bywyd a gweithgarwch ar bob llaw ac yn mhob cylch. Ac felly nid rhyfedd genym fod yr Adgyfodiad a'r Bywyd yn diweddu yr anerchiad fel y mae yn ei ddechreu, gyda dywedyd, “*Cyfod; tyred.*”

Gwers arall yw, *gwsg brydferthwch*, fel sydd yn hynodi y tymor. “Gwelwyd y *blodau* ar y ddaear.” Ac felly bydded arnat ti “brydferthwch yr Arglwydd dy Dduw.”

Blodau!—gallesid creu byd heb y rhai hyn; ond bendigedig fyddo yr Arglwydd na wnaed felly. Bendigedig fyddo Duw ei fod yn ymfryydu mewn blodau, ac wedi ein creu ni y cyfryw ag yr ymbleserwn mewn blodau. Eto dichon mai gwerth penaf blodau yn nghyfrif Daw yw, eu bod yn olion o'r baradwys naturiol, sydd yn gysgod ac yn brophwydoliaeth o flodau y baradwys foesol. “Yn ei ddyddiau ef y *blodau* y cyfiawn,” ebe'r Salmydd. Ceir “prydferthwch sancteiddrwydd” drwy bob goror cyn bo hir. Gwelir plant a rhieni, (oni bydd yr amser calwed presenol yn lluddias,) yn ymdrwio mewn dillad newydd, a'r rhianod yn dynwared blodau natur yn y *spring fashions*; ac oni ddylid gweled merch

Seion a 'gwraig yr Oen yn ymdebygoli, nid i'r blodau ar y ddaear yn unig, ond i'w Hanwylyd. Rhosyn Saron a lili y dyffrnoedd sydd yn ei hanerch fel hyn: “*Fy mhrydferth.*” Dylai fod yr *hint* yn ddigon. “*Gwelir* y blodau ar y ddaear;” *gweler* prydferthwch arnat ti! “*Gwisg wisgoedd dy ogoniant.*” Na ddywed, “Y mae y nod yn rhy uchel.” Nac ymfoddiona gyda chanu,

“*Merch Seion ryw ddydd,
Mwy hawddgar a fydd,
Ei thegwch na thoriad y wawr;
A'i gwsg yn fwy hardd
Nag Adda'n yr ardd—
Fe fydd ei gogoniant yn fawr!*”

Dylai fod; gall fod yn fawr yma, er y bydd yn fwy yr ochr draw.

Gwers angenrheidiol eto yw, gwna *beroriaeth*, fel y gwanwyn. Dyma, yn arbenigol, yr “amser i'r adar i *ganu,*” &c. Drwy gyfnod y gauaf rhewodd y gân, darfu am foliant; ond yn y gwanwyn, o godiad hyd fachludiad haul, yr adar a bynciant yn mrigiad y coed. Ymddangosant fel pe byddent awyddus i wneyd i fyny am yr amser a gollwyd; ac yn yr Hen Wlad yn arbenig, “y mynyddoedd a'r bryniau a floeddiant ganu,” tra yn y dolydd y clywir adsain hyfryd yr uchedydd a'r fronfraith, a'r aderyn du. Cantorion y goedwig!—pa gor all gystadlu â hwy? Canu yr adar!—pa offer cerdd sydd i'w cymharu â hwy. Ceir yma adar o liwiau mwy ysplenydd nag yn Nghymru hoff, ond os enilliant ryw faint mewn gwsg, collant lawer mewn dawn cân.

O'r braidd nad yw “llais y durtur,” grwniad y golomen ymfudol, er mor undônawl a dolefus, yn gerydd i'n grwgnachrwydd ni. Llawer gormod o'r lleddf sydd yn nghaniadau Seion. Dylai caniadau y *nos* i ddyweddi Iesu fod yn “sain cân a moliant.”

“*Frodyr dewch, llawenhewch.*”

“Gan lefaru wrth eich gilydd mewn psalmau—gan ganu a phyncio yn eich calonau i'r Arglwydd.” “Cenwch yn gerddgar, yn soniarus.” Y mae bywyd llawn o'r *music* ysbrydol sydd yn gynyrch bywyd nefol, yn gysur i ddyn ac yn anrhydedd i grefydd.

Y mae eto un wers gwerth ei nodi

—dyro addewid o ffrwyth, fel y gwna y gwanwyn. Y ffigysbren, y gwinwydd, &c. Dyma amcan gorphenol y gwanwyn, sicrhau ffrwythydd haf a hydref. Ac felly dyben pob gwir adfywiad yw dwyn ffrwyth i Dduw. Gwir fod yr addawol, mewn natur, weithiau yn siomedigaethus; *blast* neu bryfed, &c., yn gwahardd i'r pren ddwyn ffrwyth i addfedrwydd. Modd bynag, ni ddysgwylir ffrwyth heb *stodau*, ar goed sydd yn blodeuo, na ffigys danteithiol, heb yn gyntaf y ffigys irion, sur a diwerth ar y pryd; na grawnsypiau mawrion addfed, heb yr “*egin grawn*,” er distadled yr olwg arno, ac er lleied ei werth hanfodol. Yn y peth olaf hwn y ceir y *climax* i'r anerchiad cyffros dan sylw. Da cael bywyd; gwell cael ffrwythau bywyd. Da cael prydferthwch; anhegorol cael ffrwyth. Da fod y galon mewn hwyl canu; rhaid cael “y ffrwyth yn sancteiddrwydd.” Da fod addewid o ffrwyth, ond ofer y cwbl, oni bydd i'r addewid gael ei chyflenwi mewn ffrwyth digonol ac addfed.

I derfynu bellach, tybiwn fod mwy mewn golwg yma, na mwyniant Iesu a'n lles ni, sef *achubiaeth eraill*. Pan fyddo yr eglwys yn gyfryw ag yw natur yn y tymor hwn, mae'n *ddengar* ar lawer cyfrif ac mewn llawer modd. Os oes deillion ysbrydol, na welant brydferthwch y blodau, dichon y clywant yr adar yn canu. Gall fod byddariaid ysbrydol, nas denir gan lais cân; eto o bosibl, cânt eu dal gan “*arogl*” y gwinwydd. Neu, os oes rhai na aroglant, eithr a ganfyddant â'u llygaid, neu a glywant a'u clustiau, ni byddant yn ddiobaith, er iachawdwriaeth. Dichon fod rhai “yn feirw mewn camwedd a phechod,” fel y prophwyd gynt. Dyger y bywyd sydd ynom ni i gyffyrddiad â'r marwolaeth sydd ynddynt hwy; yna gosodir pob gallu ysbrydol yn ei le ac ar waith—yr archwaeth, y ffroenau, y clustiau, a'r llygaid—oll yn gweini i adeiladaeth ysbrydol, ac yn tueddu er gogoniant Duw. Gwyn fyd y dyn a ddywedo gyda Phaul, “Mi a ymwnaethum yn bob peth i bawb, fel y gallwn yn hollol gadw rhai.”

EIN

Gweinidogion Ieuainc yn Nghymru.

I.

Y PARCH. WM. JONES, ABERGWAEN, D. C.

Yn gymaint a bod y fath nifer o hen “hoelion wyth” y weinidogaeth wedi eu cymeryd ymaith yn Nghymru yn ddiweddar, nid anffuddiol, efallai, fydd erthyglau byrion yn traethu ar rai o'r dynion mwyaf gobeithiol sydd yn cyfodi i lanw eu lle. Yn mhlith amryw o'r rhai hyn mae y Parch. William Jones, Abergwaen. Dyn gweddol ieuanc yw ef, wedi bod yn y weinidogaeth llawn bymtheg mlynedd. Y mae wedi bod amryw flynyddau, bellach, yn weinidog yr eglwys yn Abergwaen. Y mae hon yn eglwys bwysig, wedi mwynhau llafur gweinidogaethol neb llai na'r enwogion James Richards, Jas. Rowe, ac eraill. Diau fod y maes hwn yn un o'r rhai mwyaf pwysig sydd gan yr enwad yn y Sir. Er bod yn weinidog llwyddianus yn y fath le, rhaid iddo fod yn gryn ddyn. Y mae person o'r cymwysderau gofynol wedi ei gael, yn ddiaw, yn y brawd Jones. Y mae adnabyddiaeth bersonol agos ag ef, flynyddau yn ol, yn yr athrofa, ac wedi hyny yn y weinidogaeth, yn gystal a'r hyn a glywsom am dano wedi hyny, yn peri i ni deimlo yn ddibetrus hollol wrth siarad yn uchel am gymwysderau pregethwrol a gweinidogaethol y dyn ieuanc hwn. Y mae yn fab i'r enwog a'r adnabyddus Alltud Glyn Maelor, ac yn feddianol yn ddiaw ar lawer o nodweddau talent ei dad. Y mae iddo frawd yn y weinidogaeth, ieuangach nag ef, enw yr hwn a welwn yn aml yn britho hanesion cyfarfodydd chwarterol a chymanfaol mewn gwahanol fanau. Flynyddau yn ol nid oedd iechyd Mr. Jones yn rhyw dda iawn, a phera i hyny raddai o ddigalondid iddo, nes ymylu weithiau, fe ddichon, ar bruddglwyf. Yn y blynyddau diweddaff deallwn ei fod wedi adnewyddu llawer yn yr ystyr hwn, a bod awelon glan y môr yn dygymod yn dda a'i iechyd; o'r hyn lleiaf nid oes genym amheuaeth nad yw

golygfeydd glan y môr yn dygymod ag ef yn feddyliol. Y mae llawer o ddelew dygyfor a thymmer y Werydd yn arddull ei bregethau, ac yn wir yn nodwedd a thymmer ei ysbryd. Weithiau mae yn traethu yn dymestlog a thonawg iawn; brydiau eraill mae “yr awel deneu, effro” o Galfaria yn ymsymud. Weithiau gydag ef mae'r “haul yn ngwely'r belï, A'r lloer yn arianu y lli'.”

Nis gwyddom am well darlun o'i ar-aethyddiaeth na roddir fel yna yn nrych mawr y trochionfor gerllaw. Ac fel mae y môr y rhan amlaf yn tueddu at y bywydus, y tonawl a'r cynhyrfus, felly yntau wrth anerch y bobl o'r pwl-pud. Wedi ysgrifenu y geiriau diweddaf, mae arnom radd o ofn i'n darllenwyr ein camgymeryd. Efallai nad yw nodwedd gyffredinol ei bregethu yn ateb i'r darluniad yna yn hollol, eto tybiwn fod yr hyn ydyw ef yn ei fan goreu ac yn ei elfen briodol, yn cyfateb i'r gyffelybiaeth yn lled agos. Gallai dweithr-ddyn dybied wrth ei wrando, ei fod yn hoff o Dante, a'i fod wedi darllen a myfyrio llawer arno. Y mae gwawr dyngedol “y gan ysbrydol” yn ymrithio megys yn awrygylch ei areithyddiaeth. Nid ymddengys ef byth fel yn dyhysbyddu ei adnoddau. Ni raid ofni clywed beirniadaeth fel hyn am dano ef: “Yr oedd y gwair raffau wedi darhod gydag ef heddyw.” Ac i ni gael defnyddio y ffugyr cyffredin yna, mae ganddo ef ddigon o “wair rhaffau” bob amser wrth law. Y mae yn dra hunan-feddianol. Gofid mawr i lefarwr cyhoeddus, yn gystal ag i'r gwrandawyr, ydyw diffyg hunan-feddiant. Y mae yn peri eiddilwch poenus. Tybiwn fod cysondeb yn y ddwy nodwedd ddiweddaf a nodasom—cyflawnder adnoddau a hunan-feddiant. Cyn y gellir cael yr olaf, rhaid cael y flaenaf; ac y mae cael y blaenaf yn sicrhau yr olaf, os na fydd diffygion mawrion eraill.

Rhag i'r darlennydd dybied ein bod yn gwisgo y brawd Jones a delweddu na pherthynant iddo, efallai mai yn y cysylltiad yna y byddai oreu i ni ddyweyd ei fod ef yn ddarllenwr mawr, ac yn ddyn gwybodus iawn. Wrth ddy-

weyd hyn gwyddom yn ddbetrus ein bod yn gywir. Nid pob darllenwr mawr sydd yn meddu gwybodaeth fawr. Mae yn eithaf posibl fod gan berson lyfrgell ardderchog, llyfrgell yn cynwys hufen llenyddiaeth, ac yn gryn ddarllenwr hefyd, ac wedi'r cwbl ei wybodaeth yn dra arwynebol. O'r tu arall gall person gydag ychydig lyfrau, a'r rhai hyny yn dda, fod yn gwybod llawer iawn. Yn y blynyddau y ffurfi-iasom ni adnabyddiaeth â Mr. Jones, a'r blynyddoedd y ffurfiodd ef ei gym-eriad fel myfyriwr, ychydig o lyfrau fyddai yn ei feddiant—yn fynych rhyw ddarn o lyfr fyddai ganddo—weithiau rhifyn o nofelau Dickens, neu rifyn o'r *Homilist*, neu gyfrol athronyddol newydd. Wedi darllen llyfr neu bapwr byddai wedi darhod ag ef mwyach. Ymddangosai wedi dyhysbyddu y cwbl a ddarllenai. Buom yn cael ein taro a syndod aml i dro gan fel yr arddangosai adnabyddiaeth â gwahanol bynciau. Hyn sydd yn rhyfedd, nid hyddysg ydyw mewn rhyw un gangen o wybodaeth, ond y mae cyffredinolrwydd rhyfedd yn perthyn i faesydd ei ddarllen-iaeth. Hanesyddiaeth, athronyddiaeth, barddoniaeth, bywgraffiaeth, duwinyddiaeth, &c., ydynt yr un mor hysbys iddo. Mae ei gyflawnder yn yr ystyr hwn uwchlaw i ddeall yr ysgrifenydd. Rhaid ei fod yn feddianol ar allu neillduol i drysori ac i drawsffurfio y cwbl a ddaw o dan sylw, yn eiddo iddo ei hun.

Yn yr ystyr hwn barnwn fod y Parch. Wm. Jones yn esiampl deilwng iawn i'w hefelychu gan bregethwyr ieuainc Cymru yn y blynyddau hyn. Mae achos i ofni mai y prif reswm fod y fath nifer o bregethwyr ieuainc yn baldorddi cymaint yn nghylch “hwyl,” a “dweyd Jackyddiaeth,” ydyw, prinder mewn adnoddau gwybodaethol. Gwyddom ddarhod i un o slafiaid yr hwyliau hyn, rodai y cyngor canlynol i frawd nad oedd yn gallu bod yn rhyw boblogaidd iawn: “Dywed ddigon o Jackyddiaeth wrthynt, fachgen.” Ofnwn fod yr arferiad yna yn ymylu ar fod yn gyffredin yn Nghymru er s' amryw flynyddau bellach. Peth sydd yn teb-

ygoli yn fawr i ddweyd Jackyddiaeth, fel mae'r gwaethaf modd, a welir yn y cyfarfodydd mawrion cyhoeddus, megys y cwrdd chwarter a'r gymanfa. Yr ydym yn methu deall pa fodd y gall rhoddi dim llai na thri o fechgyn dibrofiad, ac eraill, i bregethu yn olynol, mewn cyfarfodydd mawrion felly, i fod yn gyson ag urddas y weinidogaeth. Onid yr "hwyliau" sydd wrth wraidd peth fel hyn? Credu yr ydym y dylai diwygiad buan gymeryd lle yn y cyfeiriad hwn. Paham na fyddai yr ar-eithfa, ar ein gwyliau mawrion, yn cael ei chadw yn gysegredig i'n dynion gor-eu—dynion o dalent a gwybodaeth—dynion o safleoedd—dynion pwysicaf yr enwad? Byddai hyn yn gymelliad cryf i ddynion ieuainc i'w hefelychu.

Da genym ddeall fod rhai dynion ieuainc teilwng yn cyfodi i sylw a dylanwad yn awr yn ein plith yn Nghymru, a da genym ddeall hefyd fod ein cyfaill o Abergwaen yn un o honynt.

Eto, mae Mr. Jones yn gallu gwneyd *defnydd* da o'i wybodaeth. Mae ei bregethau yn tueddu i fod yn athronyddol. Y mae yn hyfrydwch ganddo chwilio i achosion, a thraethu ar ganlyniadau. Maes ydyw yr athronyddol nad oes ond ychydig yn gymwys i fyned iddo, nac yn wir yn agos ato. Mae yr arddull hwn yn tybio meddwl a myfyrdod. Y mae yn arddull arafaidd yn ei gynyrch. Tuedda i filwrio yn erbyn yr hwyliau. Byddai yn feddyginiaeth i dalentau aflywodraethus i ymgynab-yddu gradd a'r athronyddol. Er bod yn gartrefol yn yr arddull hwn dylid bod yn feddianol ar wybodaeth, helaeth. Cynysgaedda gwybodaeth ddefnyddiau eglurhaol. Cynorthwya i wneyd y dwfn yn eglur, y cymhlethedig yn syml. Mewn gair, rhydd oleuni; oblegid beth bynag sydd yn egluro, goleuni ydyw.

Mae y brawd Jones yn delio mewn cynyrchion athronyddol yn debyg i hyn: Gwyr y ffordd i gymeryd awgrymion. Mae amnaid yn ddiagon iddo, gwel ei lwybr a chyrrhaedda ben ei daith yn ddiogel. I feddwl fel yr eiddo ef y mae egwyddorion yn hanfodol, a gwisgir hwy yn hardd yn nillad ardderchog o storfa fawr ei wybodaeth.

I berson o'i dalent ef y mae parhad yn hawdd. Er fod llawer yn cael ei gyfranau, nid yw hyn yn fwy na ellir ei gymeryd i fewn. Y mae cynyrchion meddyliol wrth eu trafod yn briodol yn mwyhau—maent fel y torthau a'r briwsion. Y mae porthi y lluwys newynog, mewn canlyniad, yn waith rhwydd. Ac O'r fath fwynhad yw hyn!—gwasgaru goleuni, gwasgaru dylanwadau da gwasgaru y manna nefol. Pan fyddo hyn, "O mor hyfryd ac mor ddaionus yw trigo o frodyr yn nghyd; y mae fel yr enaint gwerthfawr yn disgyn ar y pen."

Ni fynem anghofio sylwi fod ein cyfaill hefyd yn *efengylur* trwyadl. Er ei fod yn adnabyddus â llyfrau gwyddorol, ac hyd yn nod a'r cynyrchion diweddaraf, a ffeithiau mawrion *science*, eto nid yw, fel llawer pluen o ddyn, yn cael ei arwain oddiamgylch gan bob awel dysgeidiaeth. Saif gyda yr hen lyfr. Nid yw ei athrawiaeth yn sawrio y gradd lleiaf o'r athrawiaethau amryw a dyeithr. Pregetha Iesu Grist a'i groes.

Er hyn oll, er ei gymhwysderau lluosog a gwerthfawr—er ei fod yn gyfryw nad oes ond ychydig yn Nghymru mor eang a chyflawn ei wybodaeth ag ef; er ei fod yn ddyn o ddealltwriaeth uwchraddol iawn; eto mae mor hunanymwadol a phlentyn bach. Y mae yn gymdeithaswr dirodres, yn gyfaill gwirioneddol, ac yn Gristion dichlynaidd. Credwn ei fod yr iawn ddyn yn yr iawn le yn Abergwaen. Pobl garedig, ie, caredig neillduol, ydyw pobl Sir Benfro, ac yn enwedig i bregethwyr da. Ac y mae yn amheus genym a yw pobl un o siroedd eraill Cymru i'w cystadlu â hwynt mewn gwerthfawrogi pregeth dda. Y mae yn fwyd ac yn ddiiod ganddynt. Nid ydyw pobl Abergwaen yn eithriad yn hyn. Gwyr y brawd Jones cystal a neb pwyl bynag sut i werthfawrogi teimladau da. Y mae pob dyn yn hoffi clywed *echo* i'w lais; felly yntau. Ac y mae ef mewn lle ac yn mhlith pobl sydd yn gallu ei werthfawrogi.

"Gwyr a wna gwr yn wrol,
Gwr a wna gwyr yn ei ol."

MYFYR.

PWLPUD Y WAWR.

Neshau at Dduw.

“Minau, neshau at Dduw sydd dda i mi.”—
PSALM 73: 28.

Dyma iaith ddymunol—iaith profiad. Pan y gellir dweyd yn brofiadol fod crefydd yn dda, mae profion eraill o'i gwerth a'i gwirionedd yn ddiangenrhaid. Ni raid i'r rhai allant ddweyd fel hyn ofni unrhyw ymosodiadau oddi-wrth elynion i grefydd Grist. Y mae angenion yn enaid dyn nad oes ond Duw ei hun a'u boddolona. Y mae agoshau ato yn dda; y mae galluoedd penaf yr enaid yn pryd hwnw yn gweithredu yn uniongyrchol ar eu gwrth-ddrych penodol. Mae amrywiol foddau y gellir neshau at Dduw, megys,

I. *Ar hyd llwybr amser.*

Dilyner amser yn ol i ddechreuad y byd. Safer yno enyd i ymsyniad am yr affwys sydd yn bodoli yn mhellach. Gadawer i fyfyrddod weithio ei ffordd yn mlaen trwy haenau oesau tragwyddoldeb diddechreu. Gadawer i fyfyrddod wneyd ei oreu nes ca yr enaid ei hunan megys yn ymgolli yn nhragwyddoldeb oesawl. Ymorphwysed am enyd. Ail-gychwyned drachefn—rhodded ymegniad eithafol eto hyd nes y cyrhaedda bwynt dychymycol ar ei daith. Ac O! o'r diwedd pa ryfedd os ydyw yn teimlo anfeidroldeb yn ymgau am dan. Pa ryfedd os ydyw yn teimlo ei hun yn mhresenoldeb Duw, ac wedi cyrhaedd dirgelfa y Goruchaf! O, gyfeillion, mae cymeryd y noddfa yna yn nghyfeiriad oesau a basiodd, yn ein harwain at Dduw. Mawr yw yr Arglwydd! O, fy enaid, addola ger ei fron. Gellir neshau at Dduw eto,

II. *Ar hyd llwybr y gwagle (space).*

Cymerer ymdaith gyffelyb i'r llall yn nghyfeiriad y gwagle. Cymerer adenydd y wawr, a thriger yn eithaf-oedd y môr. Oddiyno gadawer y ddaearen a'i therfynau; ymsaether yn mlaen yn gynt na'r feltlen chwimwth, heibio i fydoedd aneirif. Gosoder terfyn tybiadol i gyrhaedd ato. Wedi llwyddo dyfod at hwnw ymsynier beth

sydd tu draw iddo. Rhaid fydd addef na fydd ond eangderau cyffelyb diddiwedd yn parhau i herio ymchwiliad. Er boddhau chwilfydedd, ail gychwyn-er yn mlaen—ymegniad yr enaid fwy nag erioed yn ei yndeithiad. O, mor belled y mae wedi myned er chwilio am derfyn; ond y mae yr ymdeimlad o'r methiant i gael gafael arno yn cael ei brofi—y mae syniad dwyfol yn meddianu yr ysbryd—syniad gorthrech-ol o bresenoldeb Duw. Mae dwyfoldeb yn ymgau am dan yma. Anfeidroldeb sydd yn cael ei deimlo o bob cyfeiriad; y mae awyrgylch y lle yn llawn megys o ddwyfoldeb. A thra y mae yr enaid yn dra syniadol o'i wendid a'i fychandra, onid all ddweyd yn y fan hono, “Minau, neshau at Dduw sydd dda i mi.” Gellir neshau at Dduw,

III. *Ar hyd ffordd ei orchymynion.*

Mae ffordd y gorchymynion yn arwain yn uniongyrchol “i wlad sydd well i fyw”—i'r Ganaan nefol. Er fod stormydd ar y ffordd, mae y diwedd yn fywyd tragwyddol. Er fod gerwinder i'w brofi, mae y rhagolygon yn fendigedig. Mae “llwybr y cyfiawn fel y y goleuni, yn llewyrchu swyfwy hyd ganol dydd.” Ni raid aros i gyrhaedd pen yr yrfa er cael y fraint o neshau at Dduw—na, mae pob cam yn agoshad ato; y mae yr olwg arno yn dyfod yn glurach yn barhaus. Ac wrth ddilyn yn mlaen yn llwybr y gorchymynion, gellir dweyd, “Minau neshau at Dduw sydd dda i mi.” Gellir neshau at Dduw,

IV. *Wrth agoshau at orseddfainc y gras:*

Y mae modd cyfrinachau yn agos iawn yn y modd hwn. Yr enaid diwylliedig, tyner, mwyn, llednais, trwy ymarferiad, gall ddyfod yn agos iawn at y Tad nefol. Mae y dyn duwiol yn adnabyddus a'r gymdeithas uchelaf. Y mae yn gymdeithas uwchlaw angylaid. Nid oes gan iaith ymadroddion na geiriau all osod allan y filfed ran o gyfrinion y gymdeithas sydd rhwng y credadyn a Duw.

Efallai fod y Salmydd yn tybio yn fwyaf neillduol neshau at Dduw yn yr

ystyr ddiweddfaf, er y gellir gweled yn eglur oddiwrth y Salmau, yr arferai ef neshau ato yn yr ystyron eraill a nod-asom.

Ymdrecher cyrhaedd y profiad gwerthfawr hwn, "Minau, neshau at Dduw sydd dda i mi."

BEDYDD BABANOD

A GORTHRWM CREFYDD WLADOL.

Y mae hanesyddiaeth yn cydnabod Roger Williams y goreu a'r mwyaf o'r Cymry. Beth oedd y rheswm iddo gyrhaedd y fath enwogrwydd? Am mai efe oedd y llywodraethwr cyntaf a gyhoeddodd ryddid crefyddol yn y byd erioed. Paham na buasai, pan y cafodd gan lywodraeth Lloegr freinlen ar Rhode Island, yn gwneyd egwyddorion y Bedyddwyr (oblegid Bedyddiwr ydoedd, a gorfodwyd ef i ffoi o Massachusetts o herwydd ei fod yn Fedyddiwr) yn grefydd sefydledig yn Rhode Island, fel yr oedd y Puritaniaid wedi sefydlu eu hegwyddorion, sef Cynulleidfaoliaeth, yn Massachusetts. Gwyddai mai pleidwyr rhyddid crefyddol oedd y Bedyddwyr wedi bod yn mhob oes a phob gwlad, a gwyddai na ellid gwneyd eu hegwyddorion yn grefydd sefydledig mewn unrhyw wlad ar y ddaear. Y mae egwyddorion eglwys Groeg yn grefydd sefydledig yn Groeg a Rwssia, a Lutheriaeth yn Germani, Norway a Sweden; eglwys Loegr yn Lloegr; Presbyteriaeth yn Scotland a Holland; ac fe sefydlwyd Cynulleidfaoliaeth yn Massachusetts gan y Puritaniaid; ac y mae Pabyddiaeth wedi bod yn grefydd sefydledig yn holl wledydd gorllewinol Ewrop; ac y mae eto yn Frainc a Spaen, ac amryw wledydd eraill. Y mae yn y rhestr yna o enwadau crefyddol bob mathau o lywodraeth eglwysig—Esgobaethol, Henaduriaethol, a Chynulleidfaol. Y maent yn gwahaniaethu yn fawr iawn. Ond pa elfen sydd yn perthyn iddynt oll yn gyffredinol fel y gallwyd eu sefydlu trwy rym y gyfraith yn grefyddau gwladwriaethol, ag nad ydyw yn cael ei

chredu a'i harfer gan y Bedyddwyr, ac o herwydd y gwahaniaeth hwn nas gellir gwneyd egwyddorion y Bedyddwyr yn grefydd sefydledig na gwladwriaethol mewn unrhyw lywodraeth ar y ddaear? Nis gwn i am unrhyw beth y maent yn broffesu gredu ac arfer yn gyffredinol oll o bob enwad a chredo, ond bedydd plant. Hon ydyw y seremoni trwy yr hon y cysylltir crefydd a'r wladwriaeth, oblegid gall y llywodraeth wladol orfodi cyflawni gweithred allanol. Ac yn mha wlad bynag y mae eglwys sefydledig, y mae pob plentyn a enir yno yn cael ei eni i'r teulu ac i'r wladwriaeth, ac yn cael ei wneyd yn aelod o'r eglwys o orfodaeth, trwy ei fedyddio. Oblegid yn mha wlad bynag y mae eglwys sefydledig, y mae y llywodraeth yn rhagddarparu credo i'w deiliaid; a'r seremoni trwy yr hon y gwneir hwy yn aelodau o'r eglwys wladol. A chan fod y llywodraeth yn gorchymyn ar fod i bawb a enir o fewn ei therfynau i gael ei gwneyd yn aelodau o'r eglwys sefydledig, y mae esgeulusiad o du y rhieni i wneyd eu plentyn yn aelod o'r eglwys yn drosedd yn erbyn y gyfraith wladol. A chan fod y llywodraeth yn trefnu dull y mae un yn cael ei wneyd yn aelod o'r eglwys, a'r credo y mae idd ei gredu, y mae esgeuloso un, a pheidio credu y llall, yn droseddau a gosbir gan y gyfraith wladol. Ac nid yw cyfraith Lloegr heddyw yn caniatáu i'r offeiriad ddarllen gwasanaeth claddu yr eglwys sefydledig uwchben bedd unrhyw ddyn os na fydd wedi ei fedyddio. Ond o herwydd fod y Bedyddwyr yn glynu wrth yr hen arferiad y sonir am dano yn Actau ii. 41: "Yna y rhai a dderbyniasant ei air ef yn ewyllysgar, a fedyddiwyd," nis gellir sefydlu eglwys wladol yn ol egwyddorion y Bedyddwyr; a byddai dweyd fod un wedi ei orfodi i fod yn ewyllysgar, yn ymadrodd heb synwyr ynddo. Ond pa le bynag y mae eglwys sefydledig, y mae gryn y llywodraeth yn gorfodi cydymffurfiaid â'u chredoau a'i hordinhadau. Ac yn Lloegr ac amryw lywodraethau eraill yn Ewrop, nid oes ond goddefiad i anghydfurfio â'r eglwys

sefydledig; ac y mae y llywodraeth fyddo yn goddef, yn dal yr hawl idd ei wahardd pa bryd bynag y gwelo fod yn dda. Ac yn wir nis gallaf weled pa fodd y gellir gwneyd cred unrhyw blaid Gristionogol yn grefydd wladol heb wneyd bedydd yn orfodol; ac nis gellir gorfodi dyn un amser mor hawdd a phan y byddo yn blentyn. Ac os ydyw yr ymresymiad yn gywir, y mae yn rhaid mai o herwydd dyfodiad bedydd plant i'r eglwys Gristionogol y gallwyd ei gwneyd yn eglwys sefydledig yn mhob gwlad y mae yn awr, ac y bu erioed. Ac os yw pawb dan orfodaeth i gydymffurfio a chredoau ac a seremoniau yr eglwys sefydledig, neu gael ei gosbi, yr hyn sydd yn erledigaeth grefyddol, yna dyfodiad bedydd plant i'r eglwys fu yr achos o'r holl erlid fu ar Gristionogion gan Gristionogion trwy yr oesau. Credwyf fod yr ymresymiad yn deg, a'r casgliadau yn anocheladwy, mai bedydd plant yw y ddolen gysylltiol rhwng yr eglwys a'r llywodraeth wladol; o herwydd gallodd y Puritaniaid wneyd Cynulleidfaoliaeth yn eglwys sefydledig yn Massachusetts; ac nid oes dim gwahaniaeth rhwng eu hegwyddorion ac egwyddorion y Bedyddwyr, y rhai nas gellir eu gwneyd yn grefydd sefydledig, ond bedydd plant a'i ganlyniadau. Ac oblegid y gwahaniaeth hwn y gallodd y Puritaniaid erlid, deol a dirwyo Roger Williams a'i frodyr y Bedyddwyr. Ac y mae pob ffurf o lywodraeth eglwysig sydd wedi arfer bedyddio plant, a'r rhai sydd yn awr, yn erlidwyr. Hyn yw, Esgobawl ydyw Eglwys Groeg, Eglwys Rufain, Eglwys Loegr, Lutheriaid Germani, a Phresbyteriaid Scotland a Holland, &c. A'r rheswm paham na buasai y Bedyddwyr wedi cyhoeddi rhyddid crefyddol yw, na fu yr un o honynt erioed ag awdurdod wladol fel llywodraethwr ganddo. A brysiodd Roger Williams, y cyntaf o'r Bedyddwyr a gyrhaeddodd awdurdod, i gyhoeddi rhyddid crefyddol i bawb, gan ddangos natur rydd egwyddorion y Bedyddwyr, a rhoddi engraifft o'i fawrfrydigrwydd i bobl Massachusetts, ac i'r byd, er enwogrwydd bythol iddo ei hun.

A phan feddyliwyf am fedydd babanod a chrefydd sefydledig, y mae tânau Smithfield, gwaith melltigedig y chwil-lys, daear-gelloedd, artaith-glwydi, a phob math o offer dirdynu a phoeni dynion. o ryfeloedd Charles V. i ail-sefydliad Pabyddiaeth yn Germani, erchyllwaith dydd St. Bartholomew yn Paris, ymgais Duc Savoy i ddifa y Waldensiaid, galwad yn ol *Edict* Nantes gan Louis XIV. o Ffrainc, a'i ymdrech i ddileu yr Huguenots oddiar y ddaear, y deng-mlynedd-ar-hugain rhyfel yn Germani, pan laddwyd Gustavus Adolphus, brenin Sweden, a'r holl erlid fu gan y Protestaniaid ar eu gilydd, yn bethau yn codi yn naturiol o ddyfodiad bedydd plant i'r eglwys Cristionogol.

LEWIS LLANBADARN.

ADRAN YR YSGOL SABBOTHOL.

DOSBARTH Y 12FED, YSGOL SABBOTHOL
Y Bedyddwyr yn T—, AM EBRILL.
(Mat. iii. 11.)

Athraw.—Beth y mae Ioan yn feddwl pan yn dweyd, “Nid wyf deilwng i ddwyn ei esgidiau, Abram Llwyd?”

Abram Llwyd.—Nid scidshe fel sy gida ni sy i feddwl, ond math o sandale wedi 'u gneid o go'd. Rodd rhai mathe o nw yn hardd a da iawn, a mathe erill yn ddigon clwmsi. Gwaith y gwas iselaf yn nhy gwr mynheddig fydde gofalu am scidshe y fisiters, oblegid yr o'n nw'n tynu 'i scidshe i lawr wrth y drws. Amcan Ioan yw dangos 'i waeledd 'i hunan ar bwys Iesu Grist. Yr o'dd e'n ystyried 'i hunan yn rhy wael i neyd y gwasanaeth iselaf iddo, sef gofalu am 'i scidshe fe.

Athraw.—Ië, dyna'r meddwl, yn ddiau. Pwnc Ioan oedd dangos mawredd yr hwn oedd yn dyfod ar ei ol. Dafydd, beth yw dy feddwl di am yr ymadrodd, “Efe a'ch bedyddia chwi â'r Ysbryd Glan ac â thân?”

Dafydd.—Bedyddio mewn dwfr oedd Ioan. Ni allasai ef wneyd mwy na chyflawni y ddetod *allanol*; ei waith ef, Iesu Grist, oedd rhoddi y sylwedd mewnol. Fel ag yr oedd Ioan yn claddu ei ganlynwyr mewn dwfr, felly

y mae y Messiah yn claddu ei ddysgyblion yn yr Ysbryd Glan. Wrth y bedydd tân yma y golygir tynged druenus yr anedifeiriol. Y meddwl yma yw, y bydd i Dduw naill ai bedyddio yn yr Ysbryd Glan, neu ynte eu llosgi yn y tân anniffoddadwy y sonir am dano yn yr adnod nesaf, am anufuddhau i alwadau yr Ysbryd. Dyna ydyw barn Gill, Lange, Barnes, ac eraill, ar y geiriau hyn.

Morgan.—Nid wyf yn meddwl y dylid gwahaniaethu rhwng y bedyddio â'r Ysbryd ac â'r tân; yr un bedydd ydynt. Cyflawnwyd y geiriau hyn yn llythyrenol ar ddydd y Pentecost. Wrth "ac â tân" y golygir dylanwad purol, treiddiol, ac anwrthwynebol yr Ysbryd.

Athraw.—Y mae llawer o ffyrdd wedi eu cymeryd i egluro y geiriau hyn, yn enwedig y geiriau "ac â tân." Rhai a dybiant fod yma gyfeiriad at y cystuddiau a'r erledigaethau a'r tywydd chwerw y byddai dynion dan rwymau i fyned trwyddynt am gredu ac ufuddhau i'r efengyl. Golyga eraill fod y "tân" yma yn golygu barn, y lliad a fydd, a'r digofaint sydd ar ddyfod. Yr wyf fi yn cydolygu â thi, Morgan, yn hollol. Nid tân digofaint Duw sydd i'w feddwl, ond yn hytrach profiad tanlyd dyn wedi ei eni drachefn. Y mae ganddo frwdfrydedd ac aiddgarwch tanlyd dros y gwirionedd, ac y mae ei ddylanwad o duedd burol a glanhaol. Mynwn wybod am wres tân cariad Crist yn cynesu ein mynwesau oerion.

Mahanoy City, Ebrill 15, 1878.—Mr. Gol.—Wele gyfrif ein Hysgol Sabbothol am y chwarter diweddfaf: Canolrif yr ysgol, 102. Dysgwyd 1,588 o adnodau, a dwy Salm. Cyfanswm y casgliadau Sabbothol, \$7.32. Nid oedd canolrif yr ysgol yr haf diweddfaf ond tua 75; felly gwelir fod cynydd wedi cymeryd lle. Y mae golwg lewyrchus arni yn bresenol.—*E. J. Edwards, Ysg.*

—Arch i enaid marw yw corph dyn annuwiol.

PYNCIAU Y DYDD.

—Pwnc y dydd yn mhlith Bedyddwyr Philadelphia ac eraill ydyw darlithiau Dr. G. D. Boardman, gweinidog y First Baptist Church. Y materion a drinir a sylfaenir ar *wythnos y creu*, yn Genesis. Traddodir hwynt ganddo yn wythnosol, yn *Association Hall*, i gynulleidfaoedd mawrion, ar ganol dydd. Mae efe yn rhoddi llawer o oleuni, fel y gweddant i'r amser goleu hwnw. Dywed, Bydded goleuni. Mae Dr. Boardman yn neillduol gymwys i drafod materion Beiblaidd dyrys fel hyn. Mae yn gymedrol iawn—yn ofalus iawn—ni thro ar y dde na'r aswy. Mae y materion a drinia yn dra chynefin iddo. Er's blynyddau bellach mae wedi bod yn cloddio yn ddwfn at fwnau a orweddant yn mynwes hanes y creu. Uwchlaw pob peth mae ef yn feddianol ar feddwl *pur*. Yn yr ystyr hwn y mae yn sefyll ar ben ei hun yn mhlith ein dynion cyhoeddus. Wrth drafod pethau cysegredig mae yn arfer gwyleidd-dra mawr. Yr ydym wedi cael cyfeusdra i ddarllen rhai o'r darlithiau hyn ganddo yn y *National Baptist*. Barnwn eu bod yn rhagorol. Ceir ynddynt syniadau newyddion. Tefir llewyrchiadau hapus ar Dduw yn gorphwyso, ac ar newidiad y Sabboth, &c. Bwrriedir cyhoeddi y darlithiau yn llyfr gan Appleton & Co., N. Y. Awgryma hyny eu rhagoroldeb. Bwrriadwn wneyd adolygiad a rhoddi dyfyniadau pan ddaw y gyfrol allan.

—Yr ydym yn teimlo yn falch fod y WAWR yn cael ei gwerthfawrogi yn Nghymru. Llawaydd i ni oedd derbyn y llythyr canlynol oddiwrth frawd o safle a pharch y Parch. H. Jones, D. D., Athraw Coleg Llangollen. Gan y credwn y bydd ei gynwysiad yn ddyddorol i lawer o'n darllenwyr, yr ydym yma yn ei argraffu:

"*Anwyl Frawd*—Credwyf y bydd y WAWR o ddyddordeb mawr i mi a'r myfyrwyr; felly byddaf yn ddiolchgar os gwelwch fod yn dda i'w hanfon i mi bob mis yn 1878. Anfonwch yr *in-voice* yn y rhifyn nesaf, yn nodi y swm

yn ein harian ni, gan gynwys y *postage*, a bydd i mi anfon *post office order* i chwi yn ddioed, yn dâl am y flwyddyn. Cefais y pleser o dderbyn llythyr oddi-wrthych yn ystod yr haf diweddfaf; aethum ag ef yn ddioed i swyddfa y "*Greal*," a sicrhâai y cyhoeddwr y byddai pob peth yn iawn rhag llaw. Yr oeddwn wedi gweled copi neu ddau o'r WAWR cyn hyny, a chefais olwg ar un neu ddau ar ol hyny; ymddengys i mi ei fod yn gyhoeddiad gwerthfawr a dyddorol, yn adlewyrchu anrhydedd ar chwaeth dda y golygydd, a medrus-rydd y gohebwr. Bydded y WAWR fyw byth, a boed i'w phelydrau sirioli aneddau myrdd o'm cydwladwyr anwyl ar y cyfandir mawr! Bum i yn ddiweddar, fel y gwyddoch ond odid, oddicartref, am wibdaith i'r Cyfandir. Ymwelais yn frysiog â Switserland; treuliais ryw dair wythnos yn Itali, a thua phum' wythnos yn Mentone, yn Ffrainc. Yr oeddwn yn wael iawn cyn cychwyn, wedi bod yn dihoeni am fis-oedd o dan y *bronchitis* a'i effeithiau, yn nghyda gwendid mawr yn tarddu oddiar orlafur mewn gwahanol fyrdd, yn ystod y blynyddau diweddfaf. Trefnodd nifer o frodyr yn Nghwrdd yr Undeb yn Merthyr, fod yn rhaid i mi fyned oddi cartref am dymor; syrthiais i'w cynllun, er mewn ofn a dychryn, a'r canlyniad yw fy mod wedi dyfod trwy drugaredd yn annhraethol well. Di-olch i'r Arglwydd am ei amddiffyn.

Pob llwydd i chwi, anwyl frawd gyd-a'ch ymdrechion yn y Gorllewin. Oni buasai fy mod yn forwr mor wael—mor anghyffredin o sâl, ys dywedir—buaswn yn addaw dyfod yna i dreulio mis neu ddau yn y gwahanol Dalaethau cyn hir; ond rhaid rhoddi fy ny y gob-aith hwnw ar hyn o bryd. Gyda chof-ion serchog, yr eiddoch, &c.,

HUGH JONES.

—Parhau yn fygythiol mae pethau yn y Dwyrain. Ni fyn yr un o'r pleidiau roddi y ffordd i'r llall. Mae cyfeillion heddwch yn dysgwyl yn bryderus wrth Bismarck i gyfryngu rhwng y pleidiau, a'u cael i benderfynu y materion heb wasanaeth y cledd.

—Dyna leidr oedd Tweed! Lleidr byd-enwog! Ni fu yr un erioed o'r blaen mor fawr; ac y mae i'w ddy-muno na ddaw yr un byth ar ei ol. Ladrataodd oddiar dreth-dalwyr dinas New York y swm o \$50,000,000 mewn dwy flynedd. Bu farw ar y 12fed o Ebrill, yn ngharchar Ludlow st., New York. Beth yw y wers i'w thynu oddi-wrth ei farwolaeth? Gallwn ddweyd, "Dyna y fath yw canlyniad twyll." Ond dyna, os edrychwn o amgylch, gallwn ganfod llawer o ddynion, i radd helaeth yn tebygoli iddo, yn byw mewn plaserau a gorwychedd, yn Philadelphia a New York, a manau eraill—rhai na fyddai yn syndod yn y byd pe byddent yn cael eu hethol yn Llywyddion ac Arlywyddion. Ar y llaw arall mae llawer o'r dynion goreu a phuraf i'w cael yn marw mewn carcharau—Syr John Elliot, Toussaint, L'Ouverture, a Robert Morris. Ni allwn farnu am y bywyd trwy ei ddiweddiad. Rhaid i ni farnu bywyd wrth fywyd. Nid yw ddarod i Tweed farw yn dlawd ac yn y carchar, ond peth bychan. Y ffaith fawr ydyw ei fod yn hollol ddrwg, yn ddyn anonest. Mae rhai dynion wedi treulio arian a ladratawyd ganddynt yn y fath fodd fel ag i dasu math o orwychedd dros eu bywyd drygonus—a gefnogasant gelfyddyd, llenyddiaeth, a roddasant fufr i ddrychfeddyliau mawrion. Ond yr oedd ef yn serthus, anfoneddigaidd, iselwael, yn ei wario ac yn ei enill. Nid oedd ei fywyd yn ddrwg am ei fod yn diweddu yn ddrwg, yn hytrach yr oedd ei farwolaeth yn syrffedus, oblegid fod ei fywyd ef felly. Dylem esbonio Rhagluniaeth ar raddfa helaeth; nid yw dynion drwg yn llwyddo yn y byd hwn, er fod un yn awr a phryd arall yn llwyddo. Ac mae yn rhaid i ni gofio mai nid y bywyd hwn ydyw yr oll. Mae y bywyd hwn i'w esbonio yn ngoleuni byd arall. Bywyd Tweed oedd yn meddu yr hynodrwydd mwyaf yn hytrach na'i farwolaeth. Ac y mae ei fywyd yn llawn o wersi. Dengys beth all ychydig o ddynion drwg wneuthur, pan mae dynion da yn cadw draw ac yn esgeul-uso gwneuthur eu rhan i buro *politics*

ac i buro cymdeithas. Dengys nad yw llywodraeth Werinol ddim yn gaerfa ddiogel rhag gorthrwm ac aflywodraethiad. Dengys hefyd mor wanaidd ydyw twyll a thrais i sefyll o flaen y wasg ac anghymeradwyaeth y cyhoedd. Y mynyd yr unodd dynion gonest yn ddirifrol, cwmpodd Tweed fel Lucifer. Mae Tweed yn farw; pa un a gaiff Tweediau newyddion gyfodi yn New York a Philadelphia, a ymddibyna ar y dinasyddion eu hunain.

—Y mae symudiad ar droed yn bresenol yn mhlith dosbarthiadau o ddynion duon y wlad hon i symud i Affrica. Hyderir fod llewyrchyn o oleuni trwy hyn ar dori ar Affrica. Cryfheir yr hyder hwn am fod rheswm i gredu fod y symudiad yn cael ei feddianu gan ysbryd Cristionogol. Dangosir hyn yn y llythyr canlynol oddiwrth weinidog enwog i ni, sef y Parch. E. M. Brawley, yr hwn a ysgrifena o Charleston, Ebrill 6ed:

“Mae nifer o ddynion o liw wedi dyfod i'r ddinas hon gyda'r pwrpas o ymfudo i Liberia. Yr oedd y mwyaf-rif o honynt yn Fedyddwyr, a llawer yn Fethodistiaid. Gan y bwriadant sefydlu yn y drefedigaeth, yn mhell oddiwrth unrhyw ddinas neu dref, bernid yn oreu i gorphori y Bedyddwyr yn eglwys. Corphorwyd y Methodistiaid wythnos yn ol. Yn ganlynol, ar nos Fawrth, Ebrill 2, cyfarfu 89 o gredinwyr Bedyddiedig yn Morris St. *Baptist Church* gyda'r dyben o ffurfio eu hunain yn eglwys. Yr oeddynt yn gyffredin yn anadnabyddus i'w gilydd, ond yr oedd eu cariad tuag at yr un Gwarddwr, a'u crediniaeth yn yr un athrawiaethau, yn eu gwneyd o un galon ac o'r un dyben; ac ymddangosent oll yn benderfynol i ddyrchafu enw y Ceidwad ger bron y cyfryw o bobl Affrica ag y deuent i gyffyrddiad â hwynt. Yr oedd aelodau y pedair eglwys Fedyddiedig o ddynion duon yn bresenol, ac yr oedd yr adeilad wedi ei orlenwi. Traddodwyd pregeth i'r eglwys, darllenwyd erthyglau ffydd, a chyflwynwyd Beibl. Dygwyddodd fod yn eu plith saith o ddiaciaoniaid. Etholwyd

hwy yn ddiaciaoniaid o'r eglwys newydd, yr hon a enwyd yn Siloh. Hwylant heb weinidog, ond mae y brodyr yn foddolawn i'w cynorthwyo i gynnal gweinidog, os gellir canfod yr iawn ddyd i fyned. Efallai pan y bydd yn llong nesaf yn myned, y byddwn yn anfon un drosodd. Yn niwedd y cyfarfodydd gwnaed casgliadau yn cyrhaedd y swm o \$130.00. Nid oedd yno gardota; yr oedd y cwbl yn wirfoddol. Mae hyn i'w cynorthwyo i gychwyn achos mor fuan ag y cyrhaeddant eu cartref newydd. Cyflwynwyd amryw anrhegion iddynt gan y brodyr yma, yn eu plith Feibl pwlpuad a llyfr emynau, a Thestamentau. Rhoddodd y chwirydd ddau lian bwrdd at y cymundeb, a'r cyfryw feddyginiaethau a fyddent fwyaf angenrheidiol. Rhoddodd yr *American Baptist Publication Society* werth \$25 o Lyfrau Hymnau y Bedyddwyr, a llyfrau Ysgol Sul, a hefyd set cymundeb. Rhoddodd yr *American and Foreign Bible Society* werth \$50 o Feiblau a Thestamentau. Yn gyfangwbl mae y symudiad yn un pwysig yn ein hanes, a'n gweddi ar Dduw ydyw am ei fendith i ddilyn ein brodyr yn eu gwaith drosto ef, yn mhlith yr angenus a'r trancedig. Bydd lleoliaid y drefedigaeth ar afon St. Paul, yn nghylch 30 milldir o Monrovia. Y llong sydd i gario yr ymfudwyr ydyw yr *Azor*. Bydd iddi hwylio o fewn ychydig ddyddiau, o dan nawdd y *Liberian Exodus Association*, cymdeithas yn gynwysedig yn benaf o ddynion duon.”

HANESION CARTREFOL.

CHURCH HILL.

Mae yr achos da yn llwyddo yma. Bedyddiwyd dwy, ar Sul, Ebrill 14, a derbyniwyd dau trwylythyr. Yr oedd y capel yn rhy fychan i ginwys y gwardawyr y Sul crybwylledig. Mae yr Ysgol Sabbothol, o dan lywyddiaeth y brawd ffyddlawn a gweithgar David G. Griffiths, yn fwy lluosog nag y bu erioed o'r blaen. Rhifa o 100 i 136—Sodom yn 60, a'r Shafft yn 50. Cyfanrif, 246.—*Iota*.

ARNOT, PA.

Mae yr achos yma yn llewyrchus, y brodyr a'r chwiorydd oll yn ffyddlon, a'r cyfarfodydd wythnosol yn cael eu cefnogi, yr Ysgol Sabbothol yn lluosog, dan arolygiaeth y diacon Robert Price. Er iseled amgylchiadau tymorol, mae yma weithgarwch crefyddol, a'r eglwys yn cydnabod mai da yw Duw o hyd, fod genym anogaethau lawer i ddiolch a chydnabod Duw fel Penarglwydd sy'n gwneyd i bob goruchwyliaeth weithio er daioni i'r rhai sydd yn caru Duw. Ymadawodd Mr. David Harries, ein pregethwr cynorthwyol, i Texas. Bu hyn yn golled fawr i'r eglwys fechan hon. Er hynny mae rhif yr eglwys yn fwy nag y bu o'r blaen erioed. Bedyddiwyd dau yma y flwyddyn ddiweddaif gan y Parch. Edward Jenkins, Plymouth. Mae yma flaenoriaid profiadol a ddiolch, sydd yn ceisio gwneyd pob peth mewn trefn ac er gogoniant Duw, sef Edward Todd, Robert Price, a Jacob Thomas.—*Gohebydd.*

NANTICOKE, PA.

Yn gymaint a bod y Bedyddwyr Cymreig heb un addoldy yn y lle hwn, ac felly yn anghyfleus i gynnal moddion ar yr wythnos,

Penderfynwyd, Ein bod yn gwrthod cyhoeddiadau brodyr ymweliadol, i bregethu neu i areithio ar nosweithiau gwaith, am y rheswm rhagddywededig.

Arwyddwyd dros yr eglwys, *William Edmunds, Ysg. Ebrill 22, 1878.*

CYMANFA.

Cynelir Cymanfa Ohio a Gorllewinbarth Pa., eleni yn Sharon, Pa., ar y 25ain a'r 26ain o fis Mai. Bydd y gadledd i ddechreu am ddeg o'r goch y dydd cyntaf. Dymunir ar i'r gweinidogion a'r cenadon i fod yma yn brydlon. Bydd Ednyfed yma hefyd, os yr Arglwydd a'i myn. Dros yr eglwys—*John Deadeux.*

HUBBARD.

Gwelaf yn y WAWR am Ebrill adolygiad gan D. P. Davies ar Ystadegaeth Cymanfa Ohio a Gorllewinbarth Penn-

sylvania. Wedi sylwi nad oes un gweinidog yn Hubbard, a bod y brawd M. E. yn fedrus a gofalus gyda pethau fel hyn, gallaf ddweyd fod llythyr eglwys Hubbard yn darllen fel hyn i'r gymanfa ddiweddaif: "Amgylchiadau yn isel, a'r brawd Mathews, ein gweinidog yn ffyddlon iawn am ychydig bach am ei lafur." Cwrdd Chwarter yn Coalburg, gwyddai M. E. fod Mathews yn Hubbard, pan ddaeth ei lythyr o Wisconsin. Hefyd gwyddai ei fod yno urddiad J. F. Richards yn Bryn Eglwys. Hefyd y WAWR, Mawrth, 1878, corphoriad yn Pigeon Run, Mathews o Hubbard. Nis gwyddom yr achos na buasai yn yr ystadegaeth. Hefyd mae D. P. Davies wedi gwled fod pedwar yn y Western Reserve heb le, sef Hopkins, Harries, yr hen frawd Jenkins, ac Ifor Ebbwy. Sut na buasai yn gweled Mathews, ac yntau mor agos i'r pedwar eraill? Onid oes yn y dull uchod ryw *gulni* yn rhyw le? Ond mae eglwys Hubbard yn ei ystyried fel ei gweinidog er's dros ddwy flynedd. Peidiwch codi llwch i'r gwyneb heb achos. Ydwyf dros yr eglwys—*Thos. E. Parry.*

O NEW YORK.

Yn gydunol a dymuniad llawer o ddynion pwysig ein henwad, ac enwadau eraill, mae Dr. W. R. Williams i draddodi cwrs o ddarlithiau hanesyddol yn ystod y flwyddyn. Mae chwe' darlith i gael eu rhoddi yn Association Hall y gwanwyn hwn, a chwech yn yr hydref. Yr oeddynt i ddechreu ganol y mis diweddaif (Ebrill). Bydd y ddarlith gyntaf ar "Nero a Paul," a dilynir hon gan un ar yr "Ymerawdwr Titus a'r Apostol Ioan," "*Monasticism*," "Augustine a Chrysostom," "Bwddydiaeth," a "Wyckliffe a Huss." Yn yr hydref traetha ar "Fahometaniaeth," "Y Crusades," "St. Bernard," "Luther," "Calvin a Knox," a "Phuritan a'r Mystic."

—Y mae Dr. Armitage yn myned eto i ddarlithio ar destynau a awgrymir gan y tymor. Mae capel Dr. Armitage yn nghanol yr Episcopaliaid mwyaf aristocrataidd yn New York. Nid oes

dadl na fydd yn tynu llawer o honynt i'w wrando ac i synu ato.

GAIR O DDIOLCHGARWCH.

Cyn dyfodiad tymestl, bydd arwyddion yn weladwy yn y ffurfafen; bydd y cwmwl du ar wyneb y nef, a chynwrf y cefnfor, &c., yn rhagfynegyddion sicr o'i dyfodiad buan. Er mor llesol ydyw yr ystorm, y mae iddi ei chanlyniadau niweidiol. Mor wahanol ydyw mewn cysylltiad â'r gwllith; disgyna ar ein meusydd mor ddystaw, fel nas gall neb ei glywed, eto mae yr effeithiau yn ddaionus iawn. Tra yn eistedd yn hamddenol yn fy ystafell fyfyriawl Mawrth 12, 1878, llanwyd y ty yn ddisymwth, diarwybod, ac yn annysgwyladwy i mi. Codais fy mhen i fyny ac edrychais, yna gwelais a chanfyddais mai pobl fy ngofal a'm cyfeillion hynaws oeddent; felly credais na fuasai un niwed i mi. Mae gwên gymeradwyol a gair o gydymdeimlad yn dda, ond y mae y *gwneyd*, y *weithred* ddaionus, lawer gwell. Yr oeddent oll yn orlwythog o adnoddau y bywyd presenol, a rhoddasant yr oll oedd ganddynt i mi a'm hanwyl briod, fel arwyddion parch tuag atom. Treuliasom amryw oriau yn ddyddanus a llawen, mewn canu, areithio a barddoni.

Dymunwn gyflwyno ein diolchgarwch gwresocaf a gwirioneddolaf am y teimlad parchus a weithiwyd allan mewn gweithred wirioneddol a sylweddol. Yr eiddoch yn ddiolchgar—*David Probert, Gweinidog, Youngstown, Ohio.*

Y WAWR.

At Weinidogion a Blaenoriaid Eglwysi y Bedyddwyr Cymreig—Anwyl Frodyr—Yr ydym wedi byw dan bell-drau dysglær ac adlonol y WAWR am ddwy flynedd, er fod awyrgylch fasnachol ein gwlad wedi bod yn bruddaidd a chymylog; o herwydd paham, y mae llawer Bedyddiwr gonest yn methu a derbyn a thalu am y WAWR fel y dymunai.

Yn awr, beth am y dyfodol? A ellir diogelu parhad y WAWR, fel yr unig gyhoeddiad misol a feddwn? Y mae

angenrheidrwydd arbenig am hyn yn y dyddiau presenol, pan y mae llawer Jannes a Jambres yn dywedyd yn erbyn y gwirionedd. Gan fod y Cymanfaoedd yn agosâu, beth pe byddem yn cymeryd hyn yn destyn siarad arno yn ein cynadleddau? Yr ydym yn credu yn ddiysgog y gellir cael cynllun i'n Cymanfaoedd i gyd-weithredu yn yr amcan clodfawr hwn, sef parhad y WAWR. Fel y gwyddom, y mae y Golgydd wedi ymdrechu "mewn amser ac allan o amser" i ledaenu ei chylchrediad. Gallem feddwl ei fod wedi ymgyflwyno i hyn fel prif amcan ei fywyd. Gan hynny, rhoddwn iddo y gefnogaeth a deilynga. Er mwyn llwyddiant y gwirionedd, ac er anrhydedd yr enwad Bedyddiedig, bydded i ni sefyll fel un gwr dros barhad y WAWR. Yr eiddoch—*Gwir Fedyddiwr.*

NODION PERSONOL.

—Bu y Parch. David J Evans, gweinidog y Bedyddwyr yn Johnstown, Pa., farw ar yr 16eg o Ebrill. Bu yn glaf am amryw wythnosau. Yr oedd yn bregethwr da ac yn weinidog ffyddlon, a theimlir galar dwys ar ei ol.

—Gwelwn fod y brawd Cefni yn osos yn Pittston. Mae hyn yn llefaru yn dda am yr eglwys. Dengys eu bod yno yn gwerthfawrogi rhagoriaethau.

—Dymunwn gydnabod yn gyntes gar-edigrwydd ein cyfeillion yn Dodgeville, Wis., tuag atom, tra ar ein taith yno yn ddiweddar. Bendithied y Nef hwynt, un ac oll.

BEDYDDIADAU.

Minersville, Pa.—Ebrill 21 bedyddiwyd tri, gan y brawd O. Griffiths, Utica. Adferwyd dau yn ddiweddar. Mae yr eglwys mewn cyflwr tra chysurus, ac ystyr:ed pobpeth.

Youngstown, O.—Mae yr achos da yn myned ar gynydd yma. Mawrth 24 bedyddiwyd tri, ac adferwyd dau. Mae y frawdoliaeth yn fwy ffyddlon a chariadus nag y buont am amryw fly-

yddoedd, ac y mae y gwrandawyr yn lluosog iawn. "O'r Arglwydd y daeth hon, a rhyfedd yw yn ein golwg ni."—*Un o'r Brodyr.*

Hubbard, O.—Sabbath Mawrth 17, bedyddiwyd un ar broffes o'i ffydd yn Mab Duw, gan ein parchus weinidog, T. Mathews. Traddododd anerchiad ar yr ordinhad, i dyrfa luosog, ar lan y dwfr. Cafwyd gwrandawriad astud, ac aed trwy y gwaith yn drefnus.—*Thos. E. Parry.*

Sherman, O.—Cawsom y fraint yn y lle hwn, Mawrth 16, o weled un chwaer ieuanc yn cael ei bedyddio ar broffes o'i ffydd yn Mab Duw, yn yr aton-ger Sherman. Wedi i'r cor ganu yr hen benill melus, "Awn ar ol yr apostolion," &c., ar yr hen don swynol "Edinburgh," gweinyddwyd yr ordinhad yn arhydeddus gan ein parchus weinidog, y Parch. Iago W. James. Gwnel-ed rhagor o ieuencyd ein hardal efel-ychu y brawd a'r chwiriwyd ieuanc sydd yn ddiweddar wedi ymuno ag eglwys Dduw yn y lle hwn.

I'r afon hwy aethant o'u bodd,
I ganlyn Iachawdwr y byd;
Mewn hiraeth dywedant ar go'dd
Am iddynt hwy oedi cyhd;
Ond melus i'w meddwl yw ddod,
Yr awr iddynt oll ymyddhau,
Oblegid pwy bynag a ddaw
Yn llwyr fe faddenir ei fai.

EILLIANYDD.

Providence, Pa.—Ebrill 14, gwelwyd pump o'n hieuenctyd yn talu gwarogaeth i Frenin Seion yn yr ordinhad o fedydd, yn cael ei gweinyddu gan y Parch. J. P. Harris (*Ieuan Ddu*). Yr oedd naw yn cael eu hychwanegu at rif yr eglwys y dwthwn hwnw. Y mae er-aill yn barod i ymostwng i'r awdurdod ddwyfol, ac yn dysgwyl y fraint. Y mis blaenorol (Mawrth 18), ychwanegwyd 13 at ein rhifedi, un-ar-ddeg o'r rhai a fedyddiwyd gan ein gweinidog yn mhrydnawn y dydd. Y mae yr adfywiad crefyddol wedi bod, ac yn parhau yn nerthol yn Providence—gweddi y frawdoliaeth yn cael gwrandawriad yn y nef, a Duw yn amlygu ei allu achubol drwy weinidogaeth rymus ei wasnes mae y fechan yn myned yn fawr,

a'r wael yn myned yn gref. Yr Arglwydd sydd yn prysuro hyn yn ei amser. Y mae'r cyfarfodydd gweddio wedi amlhau, lluosogi a bywhau, ac felly y cyfeillachau a'r Ysgol Sul, yr hon mewn cynulliad diweddar a rifai 165. Y mae canlyn yr Arglwydd yn felus yn ngwenau ei wyneb, ac y mae yn hyfryd trigo yn nghyd dan faner cariad.—*Aelod.*

PRIODWYD—

Ebrill 3, 1878, yn ei dy ei hun, yn Remsen, N. Y., gan y Parch. Owen F. Parry, Mr. David P. Thomas a Miss Jane Pritchard, oll o Remsen, N. Y.

BU FARW—

MR. JOHN J. JONES, NEW STRAITSVILLE, O.

Ganwyd gwrthddrych y cofiant hwn yn Rhyd-y-Car, Merthyr, D. C. Fel Timotheus, cafodd ei ddwyn i fyny yn ffyrdd crefydd er yn foreu gan ei nain, Ymunodd â chrefydd yn 16 mlwydd oed, yn Bethel, Merthyr, D. C. Bedyddiwyd ef gan y Parch. William Jenkins, Troed-y-Rhiw, D. C. Wedi hyny ymunodd mewn priodas â'i weddw bresenol. sef Elizabeth, merch i William Edwards, Llwyn Celyn, Merthyr, a buont fyw yn Llwyn Celyn am flynyddoedd, ac adnabyddid ef wrth yr enw John Jones, Llwyn Celyn. Bu yn ffyddlon iawn gyda dyledswyddau crefydd yn yr Hen Wlad, yn neillduol gyda'r canu. Nid oedd fel rhai cantorion, yn llawn hunan, ond yr oedd bob amser yn ostyngedig.

Tua naw mlynedd yn ol daethant i'r wlad hon, a sefydlasant yn Pomeroy, O. Yn fuan wedi sefydlu yno, dechreuodd trallodion eu cyfarfod. Collasant ddau o blant—bachgen 6 ml. oed, a merch fechan 11 mis oed. Diau fod gobeithion ein brawd yn fawr yn y bachgenyn gwrol hwn, ond trodd y cwbl yn siomedigaeth; eto ni chlywyd ef yn grwg-nach yn erbyn rhagluniaeth, ond yn dyweyd gyda Job, "Yr Arglwydd a roddodd, a'r Arglwydd a gymerodd ymaith, bendigedig fyddo enw yr Arglwydd."

Wedi bod yn Pomeroy am rai blynyddoedd yn aelod ffyddlon a gweithgar, symudodd i New Straitsville. Yma y daeth ei ffyddlondeb crefyddol fwyaf i'r golwg. Y mae ffyddlondeb yn ganmoladwy bob amser; ond pan fyddo gwir angen am ffyddlondeb, a hyny yn cael ei ddangos nid i'r dyben o gyrhaedd dyrchafiad yn mhlith ei frodyr, ond gyda'r dymuniad am fod yn ddefnyddiol yn ngwinllan ei Arglwydd, mae yn sicr o fod yn ffyddlondeb o'r iawn ryw ac yn sicr o'r wobr, sef "coron y bywyd." Bu adeg ar yr achos Bedyddiedig yn New Straitsville ag yr oedd gwir ffyddlondeb yn ofynol i'w gadw yn fyw, felly bu ein hanwyl frawd yn un o'r rhai ffyddlonaf i gynnal yr achos yma o'i gychwyniad hyd ddydd ei farwolaeth. Er nad oedd gwybodaeth Ysgrythyrol ein brawd ymadawedig yn helaeth iawn, eto yr oedd yn medru dyweyd ei brofiad crefyddol yn glir ac i bwmpas, nes oedd yn fynych yn tanio yr holl frawdoliaeth. Yr oedd yn hynod am gadw heddwch a thangnefedd yn yr eglwys ar y llawr, gan gyfeirio at y llawenydd tragwyddol yn nghwmni Duw a'r Oen, lle nad oes na gofid na galar yn blino y Cristion mwy.

Yr oedd rhywbeth neillduol yn dyfod i'r golwg y misoedd diweddar y bu ein hanwyl frawd byw, fel pe buasai yn cael ei gymwyso i ymadael â'r byd; yr oedd fel pe buasai am ymryddhau â'r byd a'i bethau, ac ymestyn yn mlaen am y gamp uchel o alwedigaeth Duw yn Nghrist Iesu. Credwn ei fod wedi meddwl llawer am farw yn ystod ei fywyd.

Cymerwyd ef yn glaf trwy doriad y llogig; carwyd ef adref yn y poenau nwyaf; gwnaeth y meddygon eu goreu iddo, ond methasant ei adfer. Boreu dydd Mercher, barnodd y meddygon mai yr unig obaith am ei fywyd oedd cael *operation* arno, â'r hyn y cydsyniodd yntau. Ond er pob medrusrwydd meddygol, bu farw boreu Sabboth, Chwefror 17, am 15 mynyd i ddau o'r gloch, yn 35 mlwydd oed, gan adael gweddw a phump o blant amddifaid i alaru ar ei ol—yr oll yn ferched, heb ond un yn alluog i wneyd dim at ei

chynaliaeth, ac i ymddibynu yn llwyr ar drugaredd y byd.

Y dydd canlynol, ymgynullodd tyrfa luosog i dalu y gymwynas olaf i'w weddillion marwol. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. D. B. Davies, ein gweinidog. Mae y cydymdeimlad a ddangoswyd at ein brawd yn ei ddyddiau olaf yn profi fod pawb yn ei garu. Hefyd, mae cydymdeimlad yr ardal a'r gymydogogaeth at y wedd w'r plant amddifaid yn deilwng o'i restru yn mhlith y gweithredoedd mwyaf haelionus. Tad yr amddifaid a Barnwr y gweddwon a ofalo am danynt oll, ac a'u harweinio yn llwybrau rhinwedd a duwioldeb holl ddyddiau eu bywyd. Heddwch i lwch ein hanwyl frawd ymadawedig, a chwythed yr awel yn dynner dros ei feddrod. D. A. DAVIS.

MRS. MARTHA LEY.

Chwefror 5, 1878, yn New Straitsville, O., bu farw ein hanwyl chwaer Martha Ley, priod John Ley, yn 59 mlwydd oed. Yr oedd yr ymadawedig yn enedigol o Swydd Gaerfyrddin, D. C. Bedyddiwyd hi yn Bryn Mawr, D. C., a derbyniwyd hi yn aelod cyflawn o'r eglwys Fedyddiedig yn y lle hwnw. Buont yn byw yn St. Clair, Pa., ac yr oedd hi yn aelod o'r eglwys Fedyddiedig yno. Symudasant i Pomeroy, O., a bu yn aelod o'r eglwys Fedyddiedig yno am flynyddoedd lawer. Wedi hyny symudasant i'r lle hwn, a bu yn aelod o'r eglwys yma hyd ddydd ei marwolaeth. Ei thystiolaeth ar ddiwedd ei gyrfa ddaearol oedd, fod ffyrdd crefydd yn ffyrdd hyfyrdwch, a'i holl lwybrau yn heddwch, a'i bod wedi rhoddi ei henaid i'w gadw i'r Hwn a ddichon ei gadw erbyn y dydd hwnw. Bydded i ni oll ymbarotoi mewn bywyd erbyn marw; canys ni wyddom y dydd na'r awr y daw Mab y dyn.

D. A. DAVIS.

TOMMY STACY.

Mawrth 22, 1878, yn Upper Lehigh, Pa., yn 7 mlwydd, i mis a 22 niwrnod oed, Tommy Stacy, mab i John a Mary Stacy. Cafodd y bychan gystudd trwm am chwe' diwrnod. Ei glefyd ydoedd

y gwddf-bydredd (*diphtheria*). Claddwyd ef y Sul canlynol yn nghladdfa y lle. Daeth bechgyn a merched bychain yr Ysgol Sul i gerdded o flaen y corph o'r ty i'r gladdfa. Gweinyddwyd yn y ty ac ar lan y bedd gan y Parch. H. C. Parry (*Cefni*), Pittston, yn Saesoneg. Yr oedd ef yn gwasanaethu i'r eglwys Fedyddiedig y Sabboth hwnw, a chawsom wledd dan ei weindogaeth.

Mae Tommy wedi dianc
O afael pob rhyw loes,
Fe drefnwyd modd i'w achub
Trwy aberth mawr y groes;
Chwi dad a mam dystewch,
Na wylwch ar ei ol,
Mae ef ar fryniau Canaan,
Ni ddychwel byth yn ol.

D. (PANTFENWR) DAVIES.

MRS. JANE W. THOMAS.

Bu farw Mrs. Jane W. Thomas, gwraig James W. Thomas, Church Hill, Ohio, Sabboth, Mawrth 17eg, 1878, yn 33 mlwydd oed. Claddwyd hi y dydd Mawrth canlynol. Gwasanaethwyd yn y ty gan y Parch. Wm. E. Edwards (A.), Mineral Ridge, trwy ddarllen a gweddio, a'r Parch. J. F. Richards, trwy draddodi pregeth fer. Yna claddwyd y rhan oedd farwol o'n chwaer i gladdfa Brier Hill, Ohio, lle y claddwyd hi mewn gobaith am adgyfodiad gwell, hyd nes bydd

"Dorau beddau byd,
Ar un gair yn agoryd."

Heddwch i'w llwch.

Ganwyd gwrthddrych ein cofiant yn Maesteg, D. C., Chwefror 5ed, 1845. Enwau ei rhieni oeddynt, John ac Elizabeth Nugent. Yr ydym yn hollol anwybodus o hanes nodweddion neillduol ac ansawdd grefyddol ei rhiaint, fel nas gallwn wybod ei manteision boreuol. Ond hyn sydd amlwg, ei bod o dan argraffiadau crefyddol er pan yn ieuanc; oblegid bedyddiwyd hi pan yn 16eg oed, gan y Parch. R. Hughes, Maesteg. Symudodd i Aberdâr, D. C., yn yr hwn le y cyfarfyddodd â James W. Thomas. Ymunodd y ddau mewn glan briodas yno, yn y flwyddyn 1867, gan benderfynu morio môr garw bywyd mewn gwir undeb a'i

gilydd. Ymfudasant i'r wlad hon i ardal Akron, Ohio, o Gwm Rhondda, D. C., yn y flwyddyn 1868. Buont yn trigo wedi hyny yn y Shaft, Coalburg, a Church Hill, yn yr hwn le y gorphenodd ei gyrfa, gan adael priod, a chwech o blant amddifaid ar ei hol. Yr oedd yn wraig dda odiaeth, yr hyn a brofodd yn ei chariad pur, a fyddlondeb trylwyr i'w phriod. Gwnaeth ei rhan yn rhagorol, trwy wneyd pob ymdrech yn ol ei gallu i gynorthwyo ein brawd i gynal y teulu. Ni welwyd mam mwy tyner a gofalus am ei rhai bach; gwyliodd drostynt, a dysgodd hwy yn ffordd bywyd. Fel cymydoges, yr oedd yn ddystaw, diddrwg, a pharod i wneyd daioni. Gellir hefyd dyweyd nad oedd yn ol fel aelod crefyddol. Yr oedd yn ffyddlawn iawn gyda phob rhan o'r gwaith. Fel chwaer, yr oedd yn un o'r ser dysgleiriaf yn yr eglwys, ac yn un o'r aelodau mwyaf parchus. Ni chafwyd gofid yn ei herwydd. Bu yn wir ymdrechol i fyw egwyddorion crefydd allan yn ei bywyd. Bu yn ffyddlawn hyd angau, a diau ei bod wedi cael "coron y bywyd." Nodded y nef fyddo ar ein hanwyl frawd yn ei alar, ac ar y plant amddifaid. IOTA.

MRS. BRIDGET GRIFFITHS.

Bu farw Ebrill 5, Mrs. Bridget Griffiths, Church Hill, O., yn 78 ml. oed, ar ol cystudd byr, ond hynod drwm. Ganwyd ein chwaer yn Pwll-yr-Hwyaid, Dowlais, D. C., yn y flwyddyn 1800. Priododd a David Griffiths yn Merthyr Tydfil yn y flwyddyn 1819. Symudasant i Tredegar yn fuan wedi iddynt gael eu huno mewn glan briodas; yn yr hwn le y bedyddiwyd y ddau yr un dydd, gan yr anfarwol John Davies, yn y flwyddyn 1821. Bu yn aelod am lawer o flyneddodd yn Carmel, Sirhowy. Claddwyd ei phriod 15 mlynedd yn ol yn Sirhowy, gan ei gadael yn weddw, ac 8 o blant amddifaid i ofalu am danynt. Ymfudodd i'r wlad hon 12 mlynedd yn ol yn ngofal Isaac ei mab, yr hwn fu yn ofalus a thyner am dani hyd ei bedd. Bu yn byw am beth amser yn Hubbard, wedi hyny

symudodd i'r lle hwn. Fel cymydoges yr oedd yn hynod barod i weini ar y cystuddiedig. Yr oedd yn ofalus iawn am eu theulu, er eu cysur a'u dedwyddwch. Cododd ei holl blant yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd, yr hyn sydd yn dyweyd yn uchel am ei chrefyddolder. Mae un o'i meibion yn ddiakon parchus yn Carmel, Sirhowy, sef David Griffiths, tad David G. Griffiths, ysgrifenydd yr eglwys y B. yn Church Hill; mae yntau yn un o'r ffyddloniaid, ac yn un o'r aelodau defnyddiolaf a feddwn yn yr eglwys hon. Mae mab arall iddi yn bregethwr cynorthwyol yn eglwys y B. yn Hubbard, sef Jeremiah Griffiths. Nodwedd neillduol ynddi yn ei horiau diweddfaf, oedd ei hysbryd tawel a gweddigar. Yr oedd yn hyderus fod dyfodol o ogoniant yn ei haros. Yr oedd yn barhaus yn gweddio drws ei mab Isaac, yr hwn oedd yn wrthgiliwr er's amryw flynyddau; a gellir dyweyd fod ei gweddi wedi cael ei ateb, yn nychweliad ei mab. Gwasanaethwyd dydd yr angladd yn y ty, gan James F. Richards. Claddwyd hi yn ngladdfa Hubbard, gwasanaethwyd yno trwy ddarllen a gweddio gan y Parch. Thomas Matthews, a phregethwyd gan J. F. Richards. Yna rhoddwyd ei rhan farwol i orwedd yn dawel hyd foreu yr adgyfodiad, mewn gobaith bod ei henaid yn mwynhau gwynfyd pur y nef.

IOTA.

MARIA JANE JONES.

Bu farw Maria Jane Jones, plentyn Robert J. a Sarah Jones, Mawrth 14eg, 1878, yn Antrim, Pa., yn dair wythnos oed. Claddwyd hi yn mynwent Sharnway Hill. Bydded i'r Arglwydd gysuro y rhieni galarus yn yr amgylchiad, a'u parotol i gyfarfod a'r un fechan mewn gwlad sydd well i fyw.

ROGER J. THOMAS.

MR. SHEM EDWARDS.

Bu farw yr hen frawd anwyl Shem Edwards, aelod a diacon yn eglwys Hyde Park. Ganwyd ein gwrthddrych ar yr 22ain o Fawrth, 1805, yn agos i Gasnewydd ar Wysg, D. C. Yn y flwyddyn 1827, priododd ag un Elizabeth Thomas, merch i William a Rachel Thomas, Llaneurwg, ger Caerdydd, D. C. Yn y flwyddyn ganlynoi i adeg ei briodas a merch

Mr. Thomas, agorwyd ei ddeall—deffrowyd ei gydwybod—denwyd ei serch, ac nid oedd a'i boddlonai, ond ymbriodi a Mab Mair—Tywysog Tangnefedd, a Brenin Sion. Dablygodd fwriad ei galon wrth briodasferch yr Oen, a derbyniwyd y newydd gyda llawenydd. Y dydd penoddedig a wawriodd, ac wrth allor cariad, yn ystafell y dyfroedd lawer—gweinyddwyd yr ordinhad yn ngwydd cwmwl o dystion, gan yr anfarwol Christmas Evans. Yn y flwyddyn 1863, ymfudodd i'r wlad hon, a gosododd ei babbell yn Olyphant, Pa. Yn mhén tua blwyddyn, gadawodd Olyphant am Hyde Park. Heb fod yn hir, urddwyd ef i'r swydd Ddiasonaid, ac ni fu yn ol mewn dim i'w gyd-swyddogion, hyd nes dechreuodd afiechyd weithredu ar ei babbell. Ar y 18fed o Fawrth, 1878, yn hwyr y dydd, dechreuodd deimlo fod rhyw gyfnewidiad ar gymeryd lle, a chyn hir gwnaeth afiechyd ymosodiad mor ffyrnig arno, nes peri iddo gredu fod "awr ei ymddatodiad yn neshau." Ond ei boenau erbyn y boreu a laesasant, a daeth yntau i greu y cai fyw eto am ychydig. Parhaodd i fyneid o'r gadair i'r gwely, ac o'r gwely i'r gadair weddill ei oes. Ond am 8 o'r gloch boreu dydd Mawrth y 26ain, tra yr oedd efe yn eistedd yn y gadair, a'i fab-yn-nghyfraith yn ei ymyl, gwnaeth rai ysgogiadau cyffrous, ond heb ddyweyd gair "Efe a fu farw." Felly ein hen frawd anwyl a pharchus, pan yn 73 ml. a phedwar diwrnod oed, a'n gadawodd, ac a ehedodd i ardaloedd y gogoniant. Dydd lau canlynol, ymgasglodd tyra tra luosog i hebrwng yr hyn oedd farwol o hono i'w osod yn mynwes ei fam, yr hon a'i ceidw gyda pharch hyd foreu y farn, caniad yr udgorn, a galwad Barnwr yr holl ddaear. Pregethwyd yn y ty gan yr Ysgrifenydd; a dygwyd y corph o'r ty i'r elor-gerbyd gan y diaconiaid, ac ar lan y bedd cafwyd anerchiad gan y brawd E. Lloyd. Claddwyd ei briod er's tua 6 mlynedd yn ol. Bu iddynt luaws o blant; mab iddynt hwy ydoedd yr hawddgarol, y cyfeillgarol, a'r tra adnabyddus ddyn hwnw, John S. Edwards, yr hwn a fu farw to mlynedd cywir i adeg marwolaeth ei dad. Y mae eto dri o'r plant yn fyw, un mab a dwy ferch, a'r oll yn briod ac yn aelodau crefyddol. Cartrefa y mab yn Houtzdale, Pa., yr hwn sydd yn dra adnabyddus a pharchus yn mhilith amrywiol genedloedd; ei enw ydyw William S. Edwards. Y mae y ferch ieuengaf, sef Mrs. Elizabeth T. Jones yn byw yn Plymouth, Pa., ac y mae y ferch henaf, sef Mrs. Margaret E. Davies yn byw yn Patagonia, Hyde Park. Gyda hon a'i gwr, sef Mr. Edward J. Davies, y cartrefodd yr ymadawedig er's dros flwyddyn. Cafodd ef ganddynt ddynerwch mawr, ac ymgeledd dda. Gwyliodd Mr. Davies ef yn ddiador ddydd a nos, gyda'r eithriad o un noson, o'r amser y cymerwyd ef yn glaf, hyd nes i'r enaid ymadael i fro yr anfarwolion, a gwnaeth hyn nid dan dychan, ond gyda y boddlonrwydd mwyaf, fel un yn ymorol am yr anrhydedd o

gael bod yn was ffyddlon i un ag oedd ar gael ei *bromotio* i fod yn frenin ac offeriad i Dduw yn ngwlad y gogoniant. Fel cymydog yr oedd yn dda gan bawb am yr "hen Shem Edwards." Fel Cristion nid oedd neb yn amheu ei burdeb, ac fel dyn, rhaid oedd ei weled, cyn y gwybusid ei fod ef yno; yr oedd yn ddstaw, nid am nad oedd ganddo wybodaeth. Canys o dan rai amgylchiadau, rhoddodd i mi brofion ei fod yn dra hyddysg mewn hanesyddiaeth, daearyddiaeth (*geography*), a rhoddodd brofion lawer gwaith i'w frodyr crefyddol, ei fod yn gwybod llawer o'r Ysgrhythrau. Heddwch i'w lwch.

T. AB DEWLI.

Pererin neu alltud ar daith fy ef yma,
Ond cadwodd ei wisgoedd crefyddol yn lân;
Aeth adref o'r diwedd i wlad ac cistedda

Mewn mawredd yn nghwmai preswylwyr y
gân,

I ganu pŵer folawd i'r Iesu'n oes oesoedd,
Am iddo ei nodd i drwy'r geirwon dymestl-
oedd,

A'i arwain yn ddiogel i'r dedwydd ardaloedd,
Lle gyrrir y nefoedd gan foliant ar dân.

Ai tybed ei fod yn cael hamdden ar droiau,
I edrych dros gaerau'r nefoliwlad i'r llawr,
I ganfod ei frodyr yn tywallt eu dagrau,

Mewn hiraeth am dano yn bruddaidd eu
gwawr;

A chlywed och'neidiau ei blant hoff cariadlon,
Yn cwynfan am dano yn nghlustiau'r awelon?
Ond gwell i mi dewi am wlad y dirgelion,

Cawn ddeall y cyfan pan ddelo ein hawr.

Ond rhwydd ydyw credu bod' cof cysegredig
Am deithiau y ddaear o hyd yn ei fryd,
A bydd hwn'n aros mewn hwyf fendigedig,
'Nol berwi y moroedd a llosgi y byd;

Ho! dwg y Gaersalem ysbrydol i'w gofion,
Y gu Salem ddedwydd yn ngwlad dacarol-
ion,

A phan fyddo'n syllu ar geinder ei goron,
Gwel groesau yr anial yn berlau i gyd.

BARDD COCH.

MR. WILLIAM L. WILLIAMS.

Bu farw, Chwefror 26ain, 1878, yn Newburgh, Ohio, Mr. William L. Williams, yn 67 mlwydd a phum' mis oed, o'r *cancer* yn yr ystumog. Ganwyd yr ymadawedig Hydref 2il, 1810, mewn lle o'r enw Aber, saith milldir o Aberhonddu, D. C. Ymunodd mewn priodas a Miss Rachel Thomas, Llangynidr, pan yn 31 oed, a ganwyd iddynt bedwar o blant, dau o'r rhai sydd yn fyw, sef Llewelyn Williams, yr hwn sydd yn byw yn Newburgh, ac yn aelod gweithgar gyda'r Bedyddwyr Cymreig yn y lle; y llall, William T. Williams, yr hwn sydd fasnachwr cymeradwy yn Cuyahoga Falls, ac hefyd yn aelod selog gyda'r Bedyddwyr yn y lle hwn. Ymunodd yr ymadawedig a chrefydd pan yn 39 mlwydd oed, a bedyddwyd ef gan Lewis Evans. Ymfudodd i'r wlad hon yn 1867, ac ymsefydlodd yn Newburgh, lle y bu

yn aelod dichlynaidd gyda'r Bedyddwyr Cymreig hyd ddydd ei farwolaeth. Tair blynedd yn ol, cymerwyd ef yn glaf, a blinid ef gan gornwyd (*carbuncle*) rhwng ei ysgwyddau, ac ni fwynhaodd iechyd ar ol hyny.

Fis cyn ei farwolaeth, teimlai fod yr hen babelll yn prysur ddadfeilio, a bu yn gorwedd am bedwar diwrnod. Dydd Sul cyn ei farwolaeth, cefais ychydig o hamdden i ymddyddan ag ef, ac mewn atebiad i wahanol gwestiynau, dywedodd ei fod ar wynebu byd arall, "Yr ydwyf wedi bod yn bechadur mawr, ond y mae y beiau oll wedi eu maddeu, y mae genyf ryw-beth yn fy meddiant mwy ei werth na'r byd, y mae craig yr oesoedd o danaf, Iesu yn gyfaill, a chyfaill anwyl ydyw hefyd," yna cymerodd lyfr emynau, a rhoddodd farc ar amryw benillion, y rhai a hoffai glywed eu canu mewn cyrddau. Yna galwodd ar un o'r diaconiaid, Mr. Edward Jones, yr hwn a ddarllenodd ac a weddiodd gydag ef, yna yntau a weddiodd trosto ei hun a'i wraig oedranus. Ar ol hyn, ni fu yn alluog i ymddyddan nemawr. Boreu Mercher canlynol am haner awr wedi dau, ehedodd y wreicnion anfarwol i fyd yr ysbrydoedd, gan adael priod oedranus, dau fab, a l'luaws mawr o gyfeillion i alaru ar ei ol. Dydd Sul, Mawrth 3ydd, daeth l'luaws mawr yn nghyd i dalu y gymwynas olaf i'w ran farwol, pryd y gweinyddwyd yn y ty, ac ar lan y bedd, yn Gymraeg ac yn Saesneg gan yr Ysgrifenydd. Traddodwyd pregeth angladdol i'r ymadawedig yn hwyr yr un dydd, yn nghapel y B., gan yr Ysgrifenydd, pryd yr oedd torf luosog yn nghyd. Rhoddodd y Methodistiaid Calfinaidd eu cwrdd i fyny, er dangos eu parch i'r ymadawedig. Gellir dyweyd ei fod wedi bod yn gymydog cymwynasgar, aelod ymdrechol, a Christion da hyd ddiwedd ei yrfa. Teimlai yr eglwys eu bod wedi colli tad crefyddol, cyngorwr cadarn, a gweddwr gafaelgar. Heddwch i'w lwch hyd udganiad yr udgorn diweddaf

W. J. WILLIAMS.

—Ar y 17eg o Tachwedd diweddaf, llofruddiwyd James S. Parker, yn agos i Amsterdam, N. Y., a chafwyd dyn du o'r enw Sam Steenberg yn euog o'r llofruddiad; a chafodd ei grogi ar y 19eg o Ebrill. Wedi iddo weled nad oedd gobath iddo am waredigaeth o'r crogbren, gwnaeth Sam gyffesiad llawn o'i brif droseddau. Cyfaddefa iddo lofruddio un-arddeg o bersonau; a chyflawnodd lofruddiaeth pan yn 14 mlwdd oed. Bu yn y tyddin, a dywed iddo lofruddio Cadben y Cwmni y perthynai iddo. Dywedir fod ei gyffesiad yn rhy erchyll i'w ddarllen.

—Caed profion diamheuol y flwyddyn ddiweddaf, fod y postal cards yn dderbyniol gan y bobl, canys gwerthwyd 212,000,000 o hon- ynt. Prynwyd 54,000,000 yn ystod y tii mis diweddaf.

NEWYDDION Y MIS.

—Dechreuodd y Cubiaid wrthryfela yn erbyn trais a gorthrwg Spaen yn eu hynys Hydref 21, 1868, sef agos i ddegn mlynedd yn ol, a chariasant y rhyfel yn mlaen hyd yn ddiweddar. Colodd Spaen 68,000 o ddynion allan o'r 80,000 a anfonodd yno; a chostiodd y rhyfel iddi y tair blynedd cyntaf, \$70,000,000, heblaw y swm aruthrol o eiddo a ddiunstriwyd. Bu y colledion i'r Cubiaid yn llawer o filiwnau. Pe yr ymddygasai Spaen ar y dechreu mor haelionus ag y mae yn gwneyd yn awr er sicrhau heddwch, ni chodasai y bobl yn wrthryfelwyr; gan hyny, yr oedd y bywydau a'r eiddo a ddiunstriwyd yn wastraff afreidiol.

—Gwnaed ymdrech egniol yn Neddfwrfa New York yn ystod yr eisteddiad presenol, i drethu addoldai fel rhyw adeiladau eraill; ond mae yn ymddangos nad oes gobait y llwyddir yn hyny yn fuan. Rhoddwyd gwelliant ar y mesur drwy gynyg fod pob capel yn werth mwy na \$5,000 i gael ei drethu, ond pleidleisiwyd yn erbyn hyny hefyd; ac yr oedd agos i dair rhan o bedair o'r Seneddwyr yn gwrthwebynu y mesur.

—Pur gyfnewidiol yw y newyddion a'n cyrhaeddant o ddydd i ddydd mewn perthynas i'r rhagolygon rhwng Lloegr a Rwsia. Dywedir fod Bismarck yn brysyr gyda'r gwaith o gyfyngu rhwng Rwsia a Lloegr, a chredir mewn cylochodd pwysig y bydd yn llwyddianus. Dywedir mai ei amcan ydyw darbywllio Lloegr i symud ei llynges o ddyfroedd Constantinople, a chael gan Rwsia encilio ei byddin mor bell ag Adrianople. Bernid pe llwyddid i wneyd hyny, y byddai yn haws cymodi y ddwy wlad. Mae eraill yn honi mai amcan y symudiad ydyw dadgysylltu Lloegr oddiwrth bob gwlad arall, fel nas gall ffurfio cyngrair gyda neb.

—Mawrth 15, crogwyd llofrudd o'r enw Gus. Johnson, yn Rome, Georgia, yr hwn a ddangosodd fwy o anystyriaeth a beiddgarwch nag a welir yn gyffredin. Yr oedd 15,000 o bersonau wedi ymgasglu i weled y dienyddiad. Cychwynodd o'r carchar i'r crogbren gan fygu ei cigar mor hamddenol a neb oedd yn y lle. Wedi esgyn i fwrdd y crogbren, gofynodd am ryw beth i'w yfed. Rhoddodd yr offeiriad Pabaidd gostrelaid o ddwfr sanctaidd iddo. Wedi ei brofi, tafodd y gostrel gyda rheg, i lawr dan y crogbren, gan ddywedyd ei fod yn dysgwyl mai gin ydoedd. Yn y cyfamser, rhoddodd yr Uchel Sirydd whisci iddo, ac yfodd bum' gwydriad. Wedi rhoddi tobaco yn ei geg amryw weithiau, gofynodd i'r Uchel Sirydd gyda gwên ar ei wyneb, a oddefai iddo efi roddi y cwlwm rhedeg ar y cortyn oedd i'w grogi! Gwnaeth hyny, ac wedi tafu darn o cigar o'i law, dywedodd, "Yn awr yr wyf yn barod," ac efe a grogwyd yn ddiatreg.

—Mae y symudiad dirwestol yn myned yn mlaen yn lled gyflym y dyddiau hyn; ac mae y dinasoedd mawrin yn rhifo eu tafarnau a'u saloons, mewn trefn i'w trethu am bob gwydriad a werthant. Bwriedir defnyddio y *bell punch* i gofrestru pob gwydriad. Dywed awdurdodau St. Louis fod yno 4,000 o saloons, yn derbyn yn ddyddiol ar gyfartaledd \$40,000, neu \$14,600,000 mewn blwyddyn. Bwriada y ddinas dderbyn \$1,898,000 yn flynyddol, wrth drethu yr arian a dderbydir am ddiodydd meddwol.

—Yr oedd llynges Lloegr, ar ddechreu y flwyddyn bresenol, yn cynwys 579 o gadlongau o wahanol fathau, yn alluog i gario 915,569 o dunelli, wedi eu harfogi a 2,819 o'r magnetau goreu; ac mae y cadlongau agerawl yn cael eu gweithio a nerth 603,448 o geffylau. O'r nifer uchod o gadlongau y mae 64 wedi eu gwisgo a haiarn o 4 i 22 modfedd o drwch. Mae y gadlong haiarn-wisgedig *Inflexible* yn cario 11,000 o dunelli, a'i hochrau yn 39 o fodfeddi o drwch; ac mae 22 o fodfeddi o'r trwch yn haiarn durfing. Arfogwyd y llestr a phedwar magnel yn pwyso 81 o dunelli yr un, a gweithir ei pheirianau gan nerth ager cyfartal i allu 8,000 o geffylau.

—Cyfrifir fod 2,000,000 o weithwyr allan o waith drwy yr holl Undeb y gauaf sydd newydd derfynu, ac yr oedd y tywydd llariaidd anarferol yn fendith amhrisiadwy iddynt.

—Pasiwyd mesur yn Neddfwrfa Ohio i amddiffyn y gweithwyr. Bydd yn anghyfreithlon i unrhyw gwmni, cymdeithas, neu gorphoraeth, neu fwrdeisdret, i roddi allan dal-nodau, neu addewidion i dalu mewn unrhyw gyfrwng gwahanol i arian cyfreithlon. Hefyd gwaherddir talu cyflogau mewn nwyddau o'r ystorfa am brisiau uwch nag y ceir y cyffelyb nwyddau am arian parod mewn ystorfa arall. Amcan y ddeddf ydyw atal *store pay*, a diogelu hawliau cyfreithlon y gweithwyr i'w cyflogau yn llawn.

—Ceir profion parhaus fod y cynllun i anog y bobl dduon i ymfudo o'r Talaethau Deheuol i Liberia, Gorllewin Affrica, yn troi allan yn fwy llwyddianus nag y dysgwylwyd flynyddau yn ol. Dechreuwyd y symudiad yn 1821; ond yn ddiweddar adnewyddodd yr ymfudiath. Dywedir fod 160,000 wedi ymrestru i symud mor fuan ag y gellir eu trosglwyddo. Ni chymerir i'r rhestr ond rhai yn meddu digon o foddion i gynnal eu hunain am chwe' mis.

—Yn ddiweddar, fel yr oedd Iarll Leitrim yn myned yn ei gerbyd o Milford i Derry, yn yr Iwerddon, ac yn marchogaeth ar yr ochr allan, gyda'i ysgrifenydd a'r gyriedydd, saethwyd ef yn farw yn y fan. Wedi hyny, saethwyd ei ysgrifenydd a'r gyriedydd, fel nad oedd neb ar ol i adrodd yr hanes. Daeth gwas yr Iarll yn fuan i'r lle, a chanfyddodd nad oedd y gyriedydd yn hollol farw; eithr ni fu byw

ond ychydig. Bernir mai o ddiadeidd y cyflawnwyd y gyflafan, o herwydd fod yr Iarll yn wr caled wrth ei denantiaid; ac yr oedd efe ei hun yn ofni mai ei lofruddio fyddai ei dynged. Ni symudai o'i balas heb arfau tân yn ei feddiant, a dau neu dri i'w wylïo.

—Cyhoeddwyd yn ddiweddar hanes y gwasanaeth agerol rhwng New York a Liverpool er y flwyddyn 1840, hyd ddiwedd 1877. Cyflymdra yr agerlongau yr amser hwnw oedd 9 milldir yn yr awr, ond yn awr y mae yn 17. Yr amser hwnw, llosgwyd 4.7 can' pwys o lo i godi nerth 100 ceffyl o ager; ond yn awr cynrychir y nerth â 1.9 cant. Yr oedd 182 o agerlongau yn y gwasanaeth 1877, yn alluog i gario 550,000 o dunelli. Yn 1840, yr oedd yn cymeryd 14 o ddyddiau i forio o New York i Queestown; ond yn awr rhedant dros y Werdd mewn ychydig gyda 7 niwrnod. Yn ystod yr amser a nodwyd, collwyd 56 o agerlongau, a 4,430 o fywydau. Y flwyddyn 1873 oedd y fwyaf anfodus, pryd y collwyd 7 o lestri, ac 829 o fywydau. Boddodd 545 amser drylliad yr Atlantic; ac yr oedd 480 ar fwrdd y City of Glasgow, a chladdwyd 322 mewn dyfrllyd fedd pan suddodd yr Arctic.

—Rhoddir ar ddeall mewn hysbysiad o California, fod perchennogion barau arian yn y Dalaeth hono, ac yn Nevada, wedi penderfynu ychwanegu pris y cludiad o Lundain at bris yr arian a werthant i'r Llywodraeth i wneyd doleri newyddion. Yn ngwyneb hyn, penderfydd Ysgrifenydd y Trysorlys na chânt reoli ei weithrededd fel y mynont, ac aeth i farchnad Lundain i brynu.

—Profa y Cofrestrwydd Cyffredinol yn Lloegr fod nifer aruthrol o bobl yn y deyrnas yn analluog i ysgrifenu eu henwau. Pridwyd yn Lloegr a Chymru, yn 1874, 205,615, ac yr oedd 38,634 o ddynion, a 52,207 o ferched, yn analluog i ysgrifenu. Yn 1875, priodwyd 202,110, o'r rhai yr oedd 36,117 o ddynion, a 48,903 o ferched, yn analluog i ysgrifenu; ac yn 1876, priodwyd 201,212, o'r rhai yr oedd 34,660 o ddynion, a 46,666 o ferched yn analluog i ysgrifenu eu henwau.

—Bu y lleidr Democrataidd nodedig Wm. M. Tweed, yr hwn a ysbeillodd dreth-dalwyr New York o lawer o filiynau o ddoleri, farw yn ngharchar Ludlow Street, New York, ar y 12fed o'r mis diweddaf. Mewn gwirionedd, "ffordd troseddwy'r sydd galed."

—Ymwelwyd a Phrydain gan dymestl aruthrol o wynt ac eira, Sabbath, Mawrth 24ain, ac yr oedd yr ystorm yn anarferol o nerthol yn nghyhoedd Liverpool. Fel yr oedd y gadlong "Eurydice," ar fwrdd yr hon yr addysgir morwyr i'r llynges, yn morio dan lawn hwyliau ger Isle of Wight, tarawyd hi gan ruthrynt, nes ei throi a'i gwyneb yn isaf, fel y suddodd yn ddiatreg, gyda thros dri chant o bersonau! Pigwyd i fyny o'r môr bump o

bersonau, gan hwyl-long, yn mhen awr ar ol y ddamwain, ond bu tri o honynt feirw yn fuan. Gwelodd y rhai a achubwyd y llong yn suddo i'r dyfnder, gan sugno llawer o bersonau gyda hi. Yn fuan ar ol yr anffawd, tywynodd yr haul yn ddysglaer; eithr nid oedd dim i'w weled ond ychydig o flychau a barilar yn nofio ar wyneb y dwfr!

—Bu farw boneddiges o'r enw Elizabeth Neely yn nghadair deintydd yn Philadelphia, y mis diweddaf, mewn canlyniad i gymeryd *chloroform*.

—Dengys adroddiad Ysgrifenydd y Trysorlys fod y ddyled wladol wedi ei lleihau \$2,313,614.77 yn ystod mis Mawrth. Lleihawyd y bonds 6 y cant, \$20,045,650, ac ychwanegwyd y rhai 4 y cant \$4,000,000. Ychwanegwyd yr arian bathol yn y Drysorfa \$6,039,451.81.

—Gadawodd yr Arch-ddug Francis Charles, tad Ymerawdwr Awstria, y drydedd ran o'i eiddo, sef \$4,000,000 i'r tlodion.

—Mae mordwyaeth yr afonydd, y camlasau, a'r llynoedd, yn agor yn gynt eleni o fis i chwech wythnos nag arferol.

—Yn ystod y terfysg ar reilffordd ganol-barthol Pennsylvania, yr haf diweddaf, dinystrwyd gwerth \$70,000 o ydau, perthynol i fasnachwyr yn New York; ac mae yr hawliau yn y llysoedd yn awr.

—Dywedir y bydd i'r wlad hon gael ei chynrychioli yn dda yn Arddengosfa Paris yr haf dyfodol.

—Pasiodd Ty y Cyffredin fesur i roddi uwch treth ar y tobacco, ac i godi treth yr incwm, a threth y cwn.

—Dywed Rhaglaw yr Alpht y bydd iddo gyhoeddi ei wlad yn annibynol, os try Twrci yn erbyn Lloegr.

Y GONGL GENADOL.

O BURMAH.

Out-in-the-Jungle, Chwef. 18, 1878.

* * * Yr wyf wedi bod yn y *jungle* yn agos i ddau fis, ac yr wyf yn cael cyfarfodydd gogoneddus; ac mae y gwaith yma mor addawol, fel yr wyf wedi penderfynu sefydlu yn un o bentrefydd y *jungle* i fyw yn unig, ac i roddi fy holl amser i'r menywod. Yr wyf yn gobeithio cael dosbarth Beiblaidd o fenywod yn y gwlawogydd ac yn y tymor sych, i fyned allan gyda

hwynt yn y pentrefydd gwasgaredig dros yr holl *jungle*. Y mae y menywod yn dra phryderus am i mi wneyd hyn, ac ymddengys fod yr Arglwydd wedi agor y ffordd yn y modd mwyaf rhyfeddol. Mewn llawer o'r pentrefydd yr wyf wedi cyfarfod â phobl na welsent erioed o'r blaen wyneb gwyn, ac na chlywsent erioed am y gwir Dduw. Ar y cyntaf y maent yn fy ofni; ond yr ydym yn fuan yn dechreu chwerrthin a siarad, ac yna deuant yn agos ataf. Gofynant i mi agos bob amser pa mor hen ydwyf? Weithiau, pan y tybiwyf eu bod yn fy ofni, a minau eisiau rhyw ddigrifwch i wneyd iddynt deimlo yn gartrefol, byddaf yn crychu fy ngenau, ac yn siarad fel pe na byddai genyf ddim danedd, gan ddyweyd mewn llais gwanaid iawn, "O, nid wyf yn 80 eto, ond nid yw fy ngwallt yn frith." Chwarddant, a dywedant, "Faint ydych chiwi yn fyr o 80, nain?" Canys gwelant nad yw ond digrifwch. Ar ol digrifwch bychan fel yna, yr ydym yn gyfeillion, a gwrandawant yn nghylch y gwir Dduw.

Yr wyf yn canfod gwrandawyr pryderus, difrifol, i ba le bynag yr elwyf; eryniant arnaf i aros amryw ddyddiau gyda hwynt, ac weithiau maent yn teimlo yn hollol drist, wrth i mi ymadael ar ol aros dim ond diwrnod. Yr wyf yn credu fod gan Dduw waith mawr i mi i'w wneuthur yma, ac yr wyf yn *llawenhau* a llawenydd annrhaethadwy, ddarfod i mi gael y fraint o ddod i Burmah. Mae fy ngalon yn llawn o beroriaeth, canys mae cariad Duw yn fy sirioli a'm nerthu, ac yn gwneyd pob baich yn ysgafn. Mae fy nheithiau yn fy arwain i leoedd geirwon. Yr wyf yn bwyta, eistedd, a chysgu ar y llawr. Mae y ffyrdd yn eirwon, a bydd fy merlyn yn fynych yn cwympo i lawr, neu os mewn wagen yn cael ei thynu gan ych byddaf, bydd yr olwynion yn tori—neu bydd yr ych yn gwylltio, ac yn rhedeg yn erbyn coeden, ac yn ein tafu allan, ond dygir ni yn ddiogel trwodd, a thybiwn yn barhaus fod y byd yn llawn o brydferthwch, oblegid fod y galon yn llawn o gariad. "Mae cariad Crist yn ein cymhell ni." Mae

cariad Duw tuag at hiliogaeth bechadurus yn destyn mwyaf rhyfedd, ac yr wyf fi yn genad y cariad hwnw, swydd y gallai angel ddymuno.

ROSA A. BAILEY.

At y Parch. E. D. Fendall.

HANESION CYMRU.

Galwad i Weinidog.—Mae y Parch. W. Evans, gynt o Cwrtnewydd, wedi derbyn galwad oddiwrth eglwysi Penygelli ac Acstyn, ac y mae yntau wedi ei hateb yn gadarnhaol, a bwriada ddechreu ar ei weinidogaeth yn fuan.

Galwad i Fyfyriwr.—Y mae yn ddywenydd genym hysbysu fod eglwys henaol Hengoed, yn nghyd a'i changen yn Pengam, wedi rhoddi galwad unfrydol i Mr. Richard Evans, myfyriwr o Athrofa Pontypwl, i ddyfod yn gydweinidog a'r Parch. R. Williams. Y mae yntau wedi ateb yn gadarnhaol, a bwriada ddechreu yn ei faes newydd ar ol gorphen ei amser athrofaol, sef Mai nesaf.

Beulah, Dyfed.—Traddodwyd darlith yn y capel uchod gan y Parch. W. Jones, Abergwaun. Y testyn oedd, "John Bunyan, y Breuddwydiwr." Er fod amgylchiadau yr amser presenol yn gyfyng, yn dymor hau, eto tynodd enwogrwydd y darlithydd lon'd y capel i'w wrandaw. Llanwyd y gadair yn ddeheug gan y Parch. E. Davies, Llangloffan. Yr elw yn anrheg i Mr. Davies, gweinidog, ar ei ddyfodiad i'w plith.

Abermaw.—Nos Wener, Mawrth 8fed, traddododd y Parch. J. A. Morris, Aberystwyth, ddarlith ar "Spurgeon a'i Lafur," yn yr Assembly Room. Cafwyd cynulliad lluosog, a darlith ragwrol.

Bargoed.—Nos Iau, Mawrth 14, bu y Parch. W. Harris, Heolylfelin, yma, yn traddodi ei ddarlith ar "Handel."

Galwad i Weinidog.—Mae y Parch. Walter Samuel, Cwmbach, Aberdar, wedi derbyn galwad gan eglwys Wind-sor Street, Liverpool, i'w bugeilio yn yr Arglwydd.

Y W A W R.

Cyf. III.]

MEHEFIN, 1878.

[RHIF. 3.]

Y PECHOD ANFADDEUADWY.

GAN Y PARCH. H. C. PARRY, (CEFNI.)

“Pob anghyfiawnder pechod yw;” ac y mae pob pechod yn anfaddeuadwy, ond yn nhrefn Duw. Trefn Duw i faddeu ydyw edifarhau am bechod, a chredu yn Nghrist. Heb syrthio i'r amodau hyn, nid oes maddeuant yn y byd hwn nac yn yr hwn a ddaw. Marw yn anedifeiriol ac anghrediniol, yna damniol byth. Yn awr, y pechod anfaddeuadwy yw y pechod sydd yn cau allan o drefn Duw i faddeu pob pechod arall; canys y mae pechodau eraill heblaw hwn; pechod nad yw i farwolaeth—yr hwn y mae gan Dduw drefn i'w faddeu. Y pechod nad oes gan Dduw drefn i'w faddeu yw y pechod sydd yn cau dyn allan o drefn Duw i faddeu pob pechod arall. Dyna yr unig bechod sydd yn damnio dyn; ac nid oes neb yn myned i uffern ond am y pechod hwn. Bod yn ngafael y pechod hwn yw bod yn ngafael damnedigaeth. Mae rhai yn ddamnedig yn ei afael yn y byd hwn; a phob dyn a â yn ei afael o'r byd hwn, a fydd yn ddamnedig byth. Dyma y pechod anfaddeuadwy! Mae gwybod rhywbeth am y pechod hwn yn wir bwysig ac angenrheidiol; oblegid, eglur yw, fod yr Ysgrythyrau Sanctaidd yn llawn cyfeiriad at bechod felly—rhyw bechod neillduol ag sydd yn cau y pechadur euog o hono allan o ffafir faddeuol Duw—pechod anfaddeuadwy! Gwisga y pechod hwn amryw- iol agweddu, a gelwir ef dan wahanol

enwau, yn ol y gwahanol agweddu a wisga. Eto yr un ydyw o ran natur a chymeriad, dan ba amgylchiad bynag y cyflawnir ef. Geilw ein Harglwydd sanctaidd ef yn gabledd yn erbyn yr Ysbryd Glan. “Am hyn y dywedaf wrthy ch chwî, Pob pechod a chabledd a faddeuir i ddynion; ond cabledd yn erbyn yr Ysbryd Glan, nis maddeuir i ddynion. A phwy bynag a ddywedo air yn erbyn Mab y dyn, fe a faddeuir iddo; ond pwy bynag a ddywedo yn erbyn yr Ysbryd Glan, nis inaddeuir iddo, nac yn y byd hwn nac yn y byd a ddaw. Geilw yr awdwr at yr Hebraid ef yn gwympo ymaith oddiwrth ras, yn pen. vi. 4-6. “Canys anmhosi-ibl yw i'r rhai a oleuwyd unwaith, ac a brofasant y rhodd nefol, ac a wnaeth- pwyd yn gyfranogion o'r Ysbryd Glan, ac a brofasant ddaionus air Duw, a nerthoedd y byd a ddaw, ac a syrthiant ymaith, ymadnewyddu drachefn i edifeirwch; gan eu bod yn ail-groeshoeli- iddynt eu hunain Fab Duw, ac yn ei osod yn watwar.” Hefyd geilw ef yn bechu yn erbyn gwybodaeth, yn pen. x. 26, 27. “Canys os o'n gwirfodd y pechwn, ar ol derbyn gwybodaeth y gwirionedd, nid oes aberth dros bechod wedi ei adael mwyach; eithr rhyw ddysgwyl ofnadwy am farnedigaeth, ac angerdd tân, yr hwn a ddifa y gwrth- wynebwyr.” Geilw Petr ef yn droi ymaith oddiwrth y gorchymyn sanct-

aidd. 2 Petr ii. 21, 22. "Canys gwell fuasai iddynt fod heb adnabod ffordd cyfiawnder, nag wedi ei hadnabod, troi oddiwrth y gorchymyn sanctaidd yr hwn a draddodwyd iddynt. Eithr dygwyddodd iddynt yn ol y wir ddiareb, Y ci a ymchwelodd at ei chwydfa ei hun ; a'r hwch wedi ei golchi, i'w hymdreiglfa yn y dom." Geilw Ioan ef yn bechod i farwolaeth. 1 Ioan v. 16. "Os gwel neb ei frawd yn pechu pechod nid yw i farwolaeth, efe a ddeisyf, ac efe a rydd iddo fywyd, i'r rhai sy'n pechu nid i farwolaeth. Y mae pechod i farwolaeth: nid am hwnw yr wyf yn dywedyd am ddeisyf o hono." Yn mhellach dywedir fod y dyn a gyflawna y pechod hwn a'i ddiwedd yn waeth na'i ddechreuad. 2 Petr ii. 20. "Dwywaith yn feirw, wedi eu diwreiddio." Judas 12. "Yn euog o farn dragywydd." Marc iii. 29.

Nis gellir darllen yr Ysgrhythrau uchod yn ystyriol a difrifol, heb deimlo fod rhyw bechod neillduol, yr hwn ag y mae Duw yn nodi ei ddrygedd a'i atgasrwydd, fel pechod nad yw yn dal un gobaith o faddeuant o'i flaen, i'w gael yn y byd hwn nac yn y byd a ddaw.

Ein hamcan, yn yr ysgrif hon, yw edrych i natur a chymeriad y pechod hwn—"cabledd yn erbyn yr Ysbryd Glan." Sonir am bob pechod a chabledd, ond delir y ffurf hwn o gabledd a phechod yn wrthgyferbyniol i bob pechod arall. Gosodir allan bob pechod a chabledd arall fel yn erbyn Mab y dyn ; ond hwn, yn erbyn yr Ysbryd Glan ; a phob pechod a chabledd arall yn faddeuadwy ; ond hwn, nas maddueir yn dragywydd. Myn rhai na ellir cyflawni y pechod hwn yn yr oes bresenol ; ond mai pechod neillduol i'r bobl oedd yn gweled gwrthiau yr Arglwydd ydoedd, ac yn teimlo eu dwyfoldeb, ond eto o elyniaeth tuag ato yn priodoli gweithredoedd dwyfol Crist i dylanwad cyfathrach rhyngddo a'r ysbryd aflan—"Am iddynt ddywedyd, Y mae ysbryd aflan ganddo." Gwir fod gelyniaeth y Phariseaid tuag ato yn fawr, a'u cabledd yn ei erbyn yn fawr hefyd ; eto, nid oedd y cabledd hwn o'r eidd-

yn ond ffurf o'r pechod hwn neillduol iddynt hwy ; a bod y pechod hwn yn cael ei gyflawni, mewn ffurfiau eraill, gan ddynion pob oes, ac o dan wahanol amgylchiadau. Nid oedd cabledd yr Iuddewon, trwy briodoli gwyrthiau dwyfol Crist i dylanwad yr ysbryd aflan arno, ond ffurf neillduol o'r pechod, priodol i amgylchiadau neillduol yr Iuddewon ar y pryd ; pryd y mae hanfod y pechod yn gorwedd yn ngelyniaeth y galon yn erbyn sancteiddrwydd dysgeidiaeth ysbrydol Mab Duw ; yn deimlad penderfynol i wrthwynebu cymellion ysbrydol y ddisgeidiaeth hono, hyd y diwedd, a'i chwbl orchfygu yn ei dylanwad ar y gydwbybod, er mwyn ymryddhau oddiwrth ei hargyhoeddiadau, i foddio chwantau anianol, cnawdol, ac annuwiol. Dyna sylwedd y pechod hwn. Penderfyniad pwyllog y dyn i barhau i ymladd yn erbyn cymellion yr Ysbryd Glan hyd nes eu gorchfygu yn y meddwl, a'u dileu oddiar y gydwbybod yn llwyr, er mwyn ymdeimlo yn rhydd i gyflawni chwantau llygredig y natur anianol yn mlyisiau y cnawd. Mae pob pechod arall yn cael ei osod allan fel pechod yn erbyn Mab y dyn, ac o herwydd hyny y gellir eu maddeu ; ond hwn, yn bechod yn erbyn yr Ysbryd Glan ; ac o herwydd hyny, nad oes maddeuant iddo yn y byd hwn nac yn y byd a ddaw. Y cwestiwn, gan hyny, yw, ar ba ystyr y mae pob pechod arall yn bechod yn erbyn Mab y dyn ? Gellir ateb y cwestiwn yn y drefn a ganlyn :

Yn gyntaf oll mae pob pechod arall yn bechod yn erbyn Mab y dyn, fel y mae yn dinstrio dynoliaeth, yr hon sydd yn ei pherffeithrwydd yn Mab y dyn. Yn Mab y dyn y caed *dynoliaeth furiadol* wedi ei *sylweddoli yn weithredol—the ideal humanity realized in the actual*. Mae dynoliaeth yr *ideal* yn uchel, gogoneddus, ac ardderchog iawn—ychydig yn is na'r ELOHIM—y Duwdod, mewn synwyr lluosog ! Ni chaed sylweddoliad o'r *ideal yn actual* yn yr Adda cyntaf ; a hyny oblegid pechod. Ni chaed hyny yn neb arall, o herwydd yr un rheswm. Caed hyny yn Nghrist. Ynddo ef mae dynoliaeth

berffaith, yn ychydig yn is na'r ELOHIM—yr *ideal* wedi ei *realizio* yn yr *actual*. Heb. ii. 9. Ynddo ef y mae dynoliaeth berffaith wedi cyrhaedd y gogoniant bwriadedig iddi gan Dduw, yn ei holl brydferthwch a'i gogoniant; yn *specimen* o'r hyn ag y mae dynoliaeth i fod, ac o'r hyn y buasai, i fesur mawr, yn mhob dyn, oni bae pechod. Mae pob pechod yn taraw yn erbyn dynoliaeth; yn ei darostwng a'i dinystrio; fel nad yw y peth ag yw yn Mab y dyn. Pechod yn erbyn dynoliaeth yw gadael i chwantau anianol lywodraethu ar y natur ysbrydol, yn lle gweithio yr ysbryd i'r llywodraeth trwy ddarostwng yr anianol. Gwnaeth Mab y dyn yr anianol yn ddarostyngedig i'r ysbrydol; ac felly, "am bechod a gondemniodd bechod yn y cnawd." Mae pob pechod, ynte, yn bechod yn erbyn y ddynoliaeth ag sydd mewn cyflwr perffaith yn Mab y dyn.

Hefyd, yn mhellach, mae pob pechod arall yn bechod yn erbyn Mab y dyn, fel y mae pechod yn achlysur o farwolaeth iawnol Mab y dyn. Daeth Mab y dyn i ddyrchafu dynoliaeth yn *weithredol* i'r cyflwr uchel y bwriadwyd hi iddo yn meddwl Duw. Y mae yn amlwg ddiagon nad allasai dynoliaeth *weithredol* gyrrhaedd sylweddoliad yr *ideal* yn gyflawn a pherffaith heb i'r LOGOS ymgnawdoli felly y buasai y Mab Tragwyddol yn ymgymeryd â dynoliaeth pe na buasai dyn yn pechu; oblegid yn yr undeb mawr a rhyfedd hwn yn unig y gallesid cael y ddynoliaeth *ideal* yn sylweddoliad yn yr *actual*. Ond er y buasai y LOGOS yn ymgnawdoli i ddyrchafu dynoliaeth i'r cyflwr uchel hwnw, ni buasai raid iddo ddyoddef a marw, oni bae pechod. Wedi i'r ddynoliaeth bechu, rhai cael iawn cyn y gellid ei ddyrchafu. "Gweddus oedd iddo ef berffeithio Arweinydd y meibion lawer i ogoniant trwy ddyoddefiadau." Rhaid cael iawn. Pechod a achlysuroidd yr iawn, er mai cariad Duw yw'r achos o hono. Y mae pob pechod yr ymgymerodd Mab y dyn i fod yn iawn drosto, yn bechod yn erbyn Mab y dyn, yn amcan ei farw, dylanwad ei gariad, a llais ei ddy-

oddefiadau, "I hyn yr ymddangosodd Mab Duw, fel y datodai weithredoedd y diafol." Rhoddi cwlwm ychwanegol yn ngweithredoedd y diafol y mae pob pechod yn ei wneyd; felly y mae yn erbyn Mab y dyn. Ond gan mai yn erbyn Mab y dyn y mae, efe a faddeuir i ddyd ar ei edifeirwch; oblegid Mab y dyn a roes ei einioes yn bridwerth dros lawer. "Efe yw'r iawn dros ein pechodau ni." "Gan hyn y mae gan Fab y dyn awdurdod i faddeu pechodau ar y ddaear." Maddeuadwy yw pob pechod yn erbyn Mab y dyn; ond ni faddeuir y pechod hwn o gabledd yn erbyn yr Ysbryd Glan. Felly y mae gwrthwynebiad penderfynol a pharhaus i gymhellion yr Ysbryd Glan ar y natur ysbrydol, i adael pechod a throai at Dduw; i gasâu drygioni a charu rhinwedd; i ymwrthod a'r cnawdol a byw yr ysbrydol; yn ymddyrchafu yn erbyn y Dwyfol; yn ymladd yn erbyn Duw â dwylaw arfog, ac yn gwrthddyweddyd yr Ysbryd Glan.

Pechod yn erbyn yr Ysbryd Glan, ynte, yw gwrthwynebiad egniol yn erbyn cymellion yr Ysbryd, i'r amcan o'u lladd; gan barhau hyd y diwedd heb edifarhau am hyn; ac nid anufuddod esgeulus, ac anghrediniaeth anystyriol, yn cadw dyn yn ol, heb roddi ei hun i fyny i argyhoeddiad cydwybod, yn nghyflawniad ei ddyledswydd. Dyma y pechod yn erbyn yr Ysbryd Glan, yr hwn nad oes maddeuant iddo.

Arweinir i'r pechod hwn gan deimlad dirmygus a gelyniaethus yn erbyn crefydd ddatguddiedig, yn ngwynneb y profion llawnaf o'i dwyfoldeb, megys yn achos y Phariseaid yn nyddiau yr Iachawdwr. Gwel Luc xi. 21-26. "A diwedd y dyn hwnw fydd gwaeth na'i ddechreuad." Gan wrthgiliad pwylllog a phenderfynol oddiwrth grefydd sanctaidd yr efengyl, yn codi o gariad y galon at chwantau llygredig y dyn anianol; megys yn achos yr Iuddewon Cristionogol. Gwel Heb. iii. 12-19. A chan gyndynrwydd teimlad ystyfnig, yn gwrthod ymostwng i gymhellion cryfion ac argyhoeddiadau dyfnion yr Ysbryd, trwy weinidogaeth moddion moesol ar y meddwl, yn codi o falch-

der y galon lawn o hunan-gyfiawnder ; fel yn achos yr Isreliaid gwrthnysig, yn amser Paul. Gwel Rhuf. xi. 8-22. Y mae'r tair ffordd uchod wedi profi eu hunain yn arwain yn y diwedd i'r pechod ofnadwy hwn. Nis gellir darllen yr Ysgrhythrau y cyfeirir atynt uchod, yn nghyda lluwys eraill, heb deimlo yn ddifrifol fod diwedd ofnadwy yn aros rhyw fath o gyflwr meddwl ac agwedd calon, yn eu perthynas â'u hymddygiadau dirmygus, cableddus, a gelyniaethus, tuag at grefydd sanctaidd Duw. "Canys nyni a adwaenom y neb a ddywedodd, Myfi a biau dial, myfi a dalaf, medd yr Arglwydd. A thrachefn, yr Arglwydd a farna ei bobl. Peth ofnadwy yw syrthio yn nwyllaw y Duw byw." Heb. x. 30, 31.

Ond gadewch i ni gael edrych i mewn i diriogaeth (*province*) y pechod, a gweled a ydyw yn gyfyngedig i wrandawyr yr efengyl yn unig, ai ynte a ydyw yn bechod dichonadwy i'r pagan hefyd. Y gosodiad yr amcanwn ei brofi, ei gadarnhau a'i sefydlu yw hyn : Un pechod anfaddeuadwy sydd—mai y pechod hwnw yw yr unig bechod sydd yn damnio dyn ; ac mai y pechod hwnw yw pechod yn erbyn yr Ysbryd Glan. Yn awr y cwestiwn sydd yn codi yn naturiol yw hwn : A ydyw Ysbryd Duw yn ymwneyd â meddwl y pagan mewn amcan achubol, fel y gall fod yn euog o'r pechod hwn ? Credwn ei fod. Y mae tri pheth yn profi hyn, tybygwn :

1. *Cymwysder natur ysbrydol dyn i dderbyn argraffiad oddiwrth bethau ysbrydol a Dwyfol.*—"Mae ysbryd mewn dyn, ac ysbrydoliaeth yr Hollalluog yn peri iddo ddeall."—"Os ydym ni gan hyny yn hiliogaeth Duw."—"Y rhai hyn heb fod y ddeddf ganddynt, ydynt ddeddf iddynt eu hunain."—"Y rhai sydd yn dangos gweithred y ddeddf yn ysgrifenedig yn eu calonau."—"Oblegid a hwy yn adnabod Duw, nis gogoneddasant ef megys Duw."—"Y rhai hyn yn gwybod cyfiawnder Duw, fod y rhai sydd yn gwneuthur y cyfryw bethau yn haeddu marwolaeth." Dysgir ni fod cyfansoddiad natur ysbrydol dyn yn ei gymwysio i dderbyn

argraffiad oddiwrth y Dwyfol—i gydymdeimlo â'r ysbrydol—i gydymagweddu â'r rhinweddol—fel creadur galluog i farnu rhwng drwg a da, ac i wrthod y naill a chymeradwyo y llall. Trwy y natur ysbrydol hon, yr ochr ddwyfol hon, yr yni moesol hwn, gall yr Ysbryd Glan ymwneyd yn effeithiol â meddwl y pagan, yr hwn nad yw y datguddiad dwyfol ganddo ! Gall efe fod yn ddeddf iddo ei hun, oblegid y mae Duw wedi ysgrifenu gweithred y ddeddf, yn reddfol, ar ei natur ysbrydolaf.

2. *Bod mesur digonol o oleuni ysbrydol wedi ei roddi i'r byd paganaidd i ddwyn dyn i adnabyddiaeth achubol o Dduw, ond ei iawnddeddfyddio ganddo.*—Ffaith ddiymwad yw, na bu dyn erioed heb oleuni ysbrydol yn llewyrchu arno. Pregethodd Duw i Adda. Pregethodd Abel i Cain. Pregethodd Enoch i'r cyn-ddiluwiaid. Pregethodd Noah i'r hen fyd. Pregethodd y patrieirch i'w hoesau hwy. Pregethodd Moses a'r prophwydi i'r byd trwy oesau Israel. Pregethodd yr apostolion i bob creadur dan y nef—fel y mae adlewyrchion gwanaidd o'r datguddiad Dwyfol yna yn aros byth ar hen sefydliadau y byd paganaidd. Oni welir hyn yn nghyfundraethau a moes-wersi yr athronyddion cenedlig ? Oni ddarllenir hyn ar syniadau crefydd y paganiaid, yn China, Hindostan, Burmah, yr Aipth, Abyssinia, ac hyd yn nod canolbarth Affrica ? Heblaw hyn y mae goleuni natur yn gwneyd y byd paganaidd yn ddiessus. "O herwydd yr hyn a ellir wybod am Dduw sydd eglur ynddynt hwy ; canys Duw a'i heglurodd iddynt." Rhuf. i. 18-24. Darlener yr adnodau uchod yn fanwl ac ystyriol, a gwelir mor bell mae y byd paganaidd wedi ei fendithio â goleuni dwyfol trwy gyfrwng natur. Mae manteision y pagan i adnabod, ofni, parchu a gogoneddu Duw, yn ei wneyd yn hollol ddiessus am beidio.

3. *Mae yr Ysbryd Glan yn ymwneyd a'r meddwl trwy y moddion hyn.*—Y moddion yw natur ysbrydol dyn—deall, rheswm, a chydwybod, yn nghyda'r duedd grefyddol gynwynol sydd

mewn dyn, yn nghyda goleuni dat-guddiad, yn weddillion adlewyrchiadol, oddiwrth y patrieirch, y prophwydi a'r apostolion; ac hefyd goleuni natur, fel y llewyrcha trwy y greadigaeth oddi-amgylch. Rhuf. ii. 7-13; Act. x. 34, 35. Y mae Ysbryd Duw yn ymwneyd â meddwl y pagan trwy y pethau hyn. "Fel y ceisient yr Arglwydd, os gallent ymbalfalu am dano a'i gael ef." Act. xvii. 26-28.

Gwrthwynebu y dylanwad hwn yn benderfynol a pharhaus, hyd y diwedd, sydd, nid yn unig yn gwneyd dyn yn ddiessgus ger bron Duw; eithr hefyd yn damnio y pagan. Pe gwrandawai y pagan ar lais Ysbryd Duw yn ei gymell i gilio oddiwrth ddrwg, a dilyn daioni, trwy gyfarwyddiadau ei natur foesol ac ysbrydol ei hun, i'r fath raddau, nes dyfod i barchu a charu Duw, ac ymhyfrydu ynddo, wrth ei wasanaethu, ni ddemnid ef gan Dduw cyfiawn; eithr achubid ef gan Dduw graslawn. "Trallod ac ing ar bob enaid dyn sydd yn gwneuthur drwg, yr Iuddew yn gyntaf, a'r Groegwr hefyd: eithr gogoniant, ac anrhydedd, a thangnefedd, i bob un sydd yn gwneuthur daioni; i'r Iuddew yn gyntaf, ac i'r Groegwr hefyd. Canys nid oes derbyn wyneb ger bron Duw." Rhuf. ii. 9-11. Cawn engraifft o hyn yn achos Cornelius, pan y dywed Petr, "Yr wyf yn deall mewn gwirionedd, nad ydyw Duw dderbyn-iwr wyneb: ond yn mhob cenedl, y neb sydd yn ei ofni ef, ac yn gweithredu cyfiawnder, sydd gymeradwy ganddo ef." Act. x. 34, 35.

Y cwestiwn pwysig yw, Ar ba dir yr achubid y pagan, pryd y dywed yr Ysgrhythyr, "Pa fodd gan hynny y galwant ar yr hwn ni chredasant ynddo? a pha fodd y credant yn yr hwn ni chlywsant am dano? a pha fodd y clywant heb bregethwr?" Rhuf. x. 14. Atebwn, nad profi yr anmhosibl-rwydd o gadw pagan heb efengyl, y mae yr apostol yma; ond yr anmhosibl-rwydd i gadw pechadur trwy ffydd yn Nghrist, heb alw arno, neu ei gyd-nabod yn gyhoeddus yn Arglwydd goludog i bawb sydd yn galw arno. Nid ellir cadw pechadur dan yr efengyl—

gwrandawr yr efengyl—ond trwy ffydd yn Nghrist, addefwn; ond yr ydym yn dadlu, nad yn nhrefn yr efengyl y cedwir pagan rhinweddol; eithr ar yr un tir ag y cadwyd Nebuchodonor, brenin Babilon gynt, neu ar yr un tir ag y cedwid dynion cyn dyfodiad Mab Duw yn y cnawd—ar sail yr aberth oedd i ddyfod, yr hwn nad yw eto, er ei fod wedi dyfod, amgen i'r pagan nag aberth i ddyfod; oblegid ceir crediniaeth, gobaith, a dysgwyliad, yn mhlith holl genedloedd daear, mewn perthynas i ryw Waredwr mawr cyffredinol, i ymddangos ar y ddaear. Am hyny gelwir Crist yn "Ddymuniant yr holl genedloedd." Pan mae pagan yn ufuddhau i gymhellion yr Ysbryd ar ei feddwl, i ofni, parchu, caru Duw, a'i wasanaethu, gan gredu yn ei ddaioni i'w dderbyn i'w ffafwr achubol. trwy y Gwaredwr mawr a chyffredinol hwnw ag y gobeithia am ei ymddangosiad, cedwir ef trwy gyfryngdod Crist mor hawdd ag y cedwir y baban, neu yr ynyf-ddyn. Eithr tra bo y pagan yn parhau i wrthwynebu, tristâu, a diffodd yr Ysbryd Glan, yn ei gymhellion ar ei natur ysbrydol, y mae yn pechu yn erbyn yr Ysbryd Glan; ac yn marw yn nghafael y pechod hwnw, heb ei gymradwyo na'i sancteiddio, eithr yn agored i farn dragywyddol, heb yr esgus lleiaf ganddo dros ei ymddygiad gwrthnysig ac annuwiol. Dyna y pechod anfaddewadwy—y pechod sydd yn damnio y pagan, fel gwrandawr anufudd yr efengyl—gwrthwynebiad penderfynol, egniol, a pharhaus, i orchfygu cymhellion yr Ysbryd Glan ar y natur ysbrydol, nes eu lladd yn eu dylanwad ar y galon, a marwolaethu pob yni cydwybod i wrthsefyll drwg, a difa pob tuedd enaid at ddaioni. Dyna y pechod sydd yn damnio pob dyn a ddemmir—yr unig bechod ag sydd yn gyru dyn i uffern byth. Dyma yr unig athrawiaeth ag sydd yn cyfiawnhau Duw yn ngholledigaeth y pagan anufudd, yn gystal a'r gwrandawr anufudd dan yr efengyl.

Gall bod dyn cywreingarol yn gofyn, Os gellir cadw pagan heb efengyl, pa les traferthu i anfon efengyl iddo?

Oblegid dyna dréfn Duw i achub dan yr efengyl, yw trwy ffydd yn Nghrist. Bod yr efengyl yn chwaneu at fantais dyn i fod yn gadwedig. Bod dylanwad yr efengyl ar y ddaear yn dyrchafu dyn i gyflwr o sancteiddrwydd, defnyddioldeb, a dedwyddwch cymdeithasol uchel ac anrhydeddus, annhraethol ragorach nag y gall dim arall wneyd. Dyna ddiagon o reswm dros yru efengyl i bagan; ond tra y byddo yn aros heb ei chael, y mae Ysbryd Duw yn ymwneyd yn achubol ag ef, yn ol y manteision sydd yn ngafael y pagan ar y pryd.

Mae y pechod yn erbyn yr Ysbryd Glan yn anfaddewadwy. "Ni faddeuir yn y byd hwn nac yn y byd a ddaw."

Nid yw yr iawn wedi ei fwriadu dros-to. Nid ellir maddeu un pechod heb iawn. Mae yr iawn yn ddiagon o ran ei werth a'i wiwdeb, dros bob pechod—eiddo dynion ac angylion—ond nid yw wedi ei fwriadu dros bechod angylion; ac am hyny nid oes maddeuant i angylion drwg. Ni fwriadwyd ef dros gabledd yn erbyn yr Ysbryd Glan; ac am hyny, nid oes maddeuant i'r pechod hwn. Portreadwyd y pechod hwn dan y gyfraith. Marw heb drugaredd oedd i'r cablwr. Nid oedd nac iawn nac aberth yn Israel dros y pechod hwnw. Llabyddio oedd i fod ar y troseddwr. Dan law dau neu dri o dystion yr oedd efe i syrthio yn farw. Y mae cosbedigaeth fwy i'r pechod hwn. Duw ei hun yn dial. Yr Arglwydd ei hun yn talu. Yr Arglwydd ei hun yn barnu ei bobl. Duw ei hun fydd yn dienyddio, a'i law ei hun, yn yr achos hwn. "Peth ofnadwy yw syrthio yn nwyllaw y Duw byw." Mae y gydwybod yn marw. Yr unig beth ag sydd yn gwneyd y dyn yn achubadwy, yn perthyn iddo ef, yw cydwybod. Pan mae hon yn marw, nid oes gan y dyn ddim i dderbyn argraffiadau achubol ar ei natur—dim i'r Ysbryd Glan weithio arno.

Mae pechu yn erbyn yr Ysbryd Glan yn lladd y gydwybod; yna fydd dim i'r Ysbryd Glan gael gafael arno mwy. Achubir pob dyn ar ei edifeirwch; ond ni ellir edifarhau pan y bydd y gydwybod wedi marw. Yna ni ellir maddeu.

Mae yr Ysbryd Glan yn rhoddi dyn i fyny. Nid all dim roi tuedd (*bias*) newydd yn y natur ysbrydol, ond yr Ysbryd Glan. Heb y duedd hono ni all dyn edifarhau, dychwelyd oddiwrth bechod, na charu Duw byth; oblegid nid oes dim i ladd yr elyniaeth yn erbyn sancteiddrwydd, yn y dyn, heb y duedd hon. Bydd yr elyniaeth yn parhau byth. Felly ni bydd maddeuant byth. Pan mae yr Ysbryd yn rhoi dyn i fyny, y mae ei ddamnedigaeth wedi ei selio. "O ba herwydd Duw a'u rhoddes hwy i fyny." "Nid ymrysonaf â dyn yn dragywydd." "Rhag i'm henaid ymadael â thi." "Ephraim a ymgysylltodd ag eilunod: gad iddo." Pan y mae Ysbryd Duw yn gadael y dyn, yna nid oes maddeuant i'r dyn hwnw, nac yn y byd hwn nac yn y byd a ddaw. Pechod i farwolaeth ydyw.

Myn rhai mai yr hen oruchwyliaeth a ddeallir wrth y byd hwn, a goruchwyliaeth yr efengyl wrth y byd a ddaw. Os hyna a olygir, y mae y synwyr yr un; oblegid os na cheir maddeuant dan un o'r ddwy oruchwyliaeth yma, ni cheir maddeuant yn dragywydd, am y rheswm, nad oes gan Dduw oruchwyliaeth rasol arall, i faddeu dani. Myn rhai fod gan Dduw fwriad i faddeu yn y byd a ddaw, ac y bydd adferiad eto o uffern! Sylwer, mae y gair *mellonti* yn golygu bwriad dyfodol (*future design*), a dyna y gair a arferir gan Grist wrth son am gosb y pechod hwn. Nid yn unig na faddeuir, ond hefyd na fwrriedir maddeu yn y dyfodol. Pan y dywedir, *oute en to mellonti*, arwydda na fwriedir, mewn un modd, faddeu yn y dyfodol; eithr, yn ol Marc, *All' enochos estin aioniou Kriseos*, "ond a ddelir yn rhwym i farn yr oes ddiiddiwedd." Maddeuir colliadau, diffygion, ac amherffeithderau y saint, pan yn marw; a chyhoeddir hwy yn rhydd oddiwrth bob rhwymedigaeth i gosb yn nydd y farn; ond am y pechod hwn, nid yw yn mwriad Duw ei faddeu ef yn yr oes ar y ddaear, nac yn yr oes ddiiddiwedd, yn y dyfodol.

Mae yr athrawiaeth ddwyfol hon yn cynyg i ni y gwersi pwysicaf a difrifolaf, yn erbyn rhyfyg a chyndynrwydd

ysbrydol. Gochelwn ymgyndynu yn erbyn cymellion yr Ysbryd Glan, rhag ei dristhau, ei ddiffodd, a'i ddigio, i'n gadael i ymgaledu. Mae perygl tynu gormod ar amynedd Duw. Gochelwn chwareu â'r drygau sydd yn tueddu i galedu y galon, a lladd yni y gydwyb-
 ed. Gochelwn gellwair â chymellion Ysbryd Duw ar ein natur ysbrydol. Mae perygl myned yn rhy bell, rhag croesi y llinell hono a osododd Duw yn ei Benarglwyddiaeth o amgylch y mynydd sanctaidd hwn; yr hon nad oes ond barn dragywyddol i'r neb a ryfyo ei chroesi. "Edrychwch, frodyr, na byddo un amser yn neb o honoch galon ddrwg anghrediniaeth, gan ymado oddiwrth y Duw byw. Eithr cyngorwch eich gilydd bob dydd tra y gelwir hi Heddyw; fel na chaleder neb o honoch trwy dwyll pechod." Amen.

BETH YW CREFYDD ?

- Beth yw Crefydd? Cadw deddfau
 Sanctaidd y goruchel Dduw ;
 Byw yn unol â'r rheolau
 Roddodd ef i ddydol-ryw.
- Beth yw Crefydd? Caru'r Arglwydd,
 A'r holl galon wrth y gwaith ;
 Yna caru ein cy-ddynion,
 O bob cenedl, llwyth ac iaith.
- Beth yw Crefydd? Diystyru
 Rhodres byd ac uchel-gais ;
 Meithrin ysbryd gostyngedig—
 Codi'n llef yn erbyn trais.
- Beth yw Crefydd? Derbyngor
 Roddir ini er ein budd ;
 Gwyllo arnom ni ein hunain—
 Bod yn gadarn yn y ffydd.
- Beth yw Crefydd? Ymogelyd
 Rhag y maglau sy'n ddi-rif ;
 Cadw rhag llifeiriant pechod,
 Rhag ein 'sgubo gyda'r llif.
- Beth yw Crefydd? Gwrando cwynion
 Y tylawd sydd wrth y ddôr,
 A chyfranu i'r angenus
 O'r hyn feddwn ni yn 'stor.
- Beth yw Crefydd? Cydymdeimlo
 A'r amddifad llwyd a phrudd ;
 Noddi'r weddw, sychu'r dagrau
 Sydd yn treiglo dros ei grudd.
- Beth yw Crefydd? Llyw y Cristion
 Ar drochionog fôr y byd,

Er ei gadw yn ddiberygl
 Nes yr â i'r porthladd clyd.

Beth yw Crefydd? Cydymffurfio
 A rheolau trugar bywyll,
 A diddyfnu ein serchiau
 Oddiwrth bob brad a thwyll.

Beth yw Crefydd? Byw yn dduwiol,
 Dilyn Crist, cyfodi'r groes,
 Cofio am ei faddeugarwch,
 Cofio am ei farwol loes.

Beth yw Crefydd? Bod yn dawel
 O dan drallod, poen a chur ;
 Meddu anian Duw ei hunan—
 Dyma Grefydd—Crefydd bur.

MEDDWDOD YN RWSSIA.

Bydd i'r farn a ffurfiwn am bobl gael ei llunio yn ol y wybodaeth a feddwn am eu harferion. Os byddant yn ddi-rywiol, ni allwn eu parchu, na gobeithio yn dda am eu dyfodol, na dyfodol y rhai a ddichon ddod o dan eu llywodraeth. Mae llawer wedi cael ei ddyweyd yn ddiweddar, mewn ffordd gymharol, am gymeriadau y Rwsiaid a'r Tyrciaid. Rywfodd neu gilydd, mae y flaenoriaeth yn gogwyddo i ochr y Tyrciaid, yn Lloegr; er fod rhai o'r prif ysgrifenywyr yno yn dweyd fod arferion y Tyrciaid Ewropaidd mor isel, fel y maent yn pydru yn gyflym ymaith, ac yn prophwydo y byddant wedi dihanfodi mewn llai na haner canrif. Y mae yn dra sicr fod eu gallu wedi ei ddryllio, a bod Rwsia rhagllaw i benderfynu materion y rhan hono o'r ymerodraeth Dyrcaidd, os na fydd iddi trwy ryfel neu gyflafareddiad Ewropaidd, gael ei hatal.

Mae nifer mawr o deithwyr yn dwyn tystiolaeth i grefyddolder cyffredinol y Rwsiaid; a Dr. Fromann o St. Petersburg, yn nghyfarfod yr *Evangelical Alliance* yn Amsterdam, un-mluneddar-ddeg yn ol, a ddywedai fod tueddiad crefyddol dwfn yn mhlith ymlynwyr yr eglwys Roegaidd Genedlaethol—teimlad ag sydd yn deilwng o sylw. Ar yr un pryd yr oedd ganddo i gyfaddef na wnaethai yr eglwys yr un ymdrech neillduol i gyfranu gwybodaeth grefyddol. Heb hyn, wrth gwrs, nis gall yr un cy-

meriad crefyddol cryf gael ei ddad-blygu. Mewn canlyniad yr oedd eu crefyddolder heb sylfeini dwfn a chryf. Yr oedd yn deimlad anneallus, anresymol, ofergoelus, yn boddloni ar gylch o wasanaeth allanol, heb fawr effaith ar y galon a'r bywyd.

Wrth edrych dros rai gweithiau ar *Rwssia*, a phobl *Rwssia*, yn ddiweddar, arweiniwyd ni yn naturiol i holi yn nghylch eu harferion a'u moesau, ac yr oedd yn ofidus genym i ganfod oddiwrth adroddiadau Dr. Fromann, eu bod yn ddrwg, a chyda tuedd i ddyfod yn waeth. Rhoddwn yn nghyd yma rai tystiolaethau mewn perthynas i ffyniant anghymedroldeb yn yr ymerodraeth.

Affurfiwyd dirprwyath ymerodrol yn 1872, yr hon, ar ol blwyddyn o archwiliad, a wnaeth fynegiad yn 1873. Mae yn cyfeirio at gynydd dyddiau gwyl, y rhai y dywedir eu bod yn cymeryd i fyny un ran o dair o'r holl flwyddyn; ac er dylanwad drychinebus i gynyrchion y wlad, ac i foesau y bobl. Un o'r effeithiau cyntaf ydyw cynydd meddwod. Dywed y mynegiad, "Mae meddwod yn ffynu, nid yn unig mewn ffurf unigol, ond hefyd yn gyhoeddus. Mae y gogwyddiad i'r fath feddwod i'w ganfod, nid yn unig ar y dyddiau gwyl teuluaidd ac eglwysig, ond hefyd yn mywyd cyffredin y werin."

Dygir ffeithiau a brofant "fod y duedd at wirodydd yn meddu gwraidd dwfn yn y cymeriad cenedlaethol, a bod y bobl yn edrych ar feddwod o safte arbenigol, heb gydnabod yn y modd lleiaf ei duedd foesol anwedd-aid." Mewn un rhanbarth achosodd gwyliau a meddwod nychdod mewn moesoldeb. "Mae y bobl wledig wedi dod yn dlotach oblegid meddwod. Gellir dosranu y trigolion i'r rhai sydd yn gwerthu diod, a'r rhai sydd yn ei ddifa. Mae aflywodraeth hollol yn teyrnasu. Mae pob peth yn cael ei wneyd er mwyn *vodka* (*corn brandy*), a chan *vodka*." Mewn rhan o *Moscow* "mae y bobl wedi rhoddi eu hunain yn hollol i ddiodydd meddwol, ac wedi eu llygru yn foesol, fel na ellir rhoddi un ymddiriedaeth ynddynt." Mae hyn yn wirionedd hefyd am leoedd eraill, a

mwy pellenig. Cadben Burnaby, yn ei "*Ride to Kniva*," a rydd fanylion ei dreialon mewn ymchwiliad am was teithio, yn Orenburg, oddeutu wyth cant o filldroedd i'r dwyrain o *Moscow*. O'r diwedd cyflogodd un, yr hwn a ofynai am ddau fis o flaendaliad, i'w adael gyda ei fam orweddog yn ystod ei absenoldeb. Cadben Burnaby a'i rhoddodd yn ewyllysgar at y cyfryw ddyben; ond yn nghylch amser ei ymadawiad nid ydoedd y gwas wedi gwneyd ei ymddangosiad. *Waiter* mewn gwesty yn clywed gan y Cadben ei fod wedi rhoddi iddo arian i'w fam, a waeddai allan, "Ei fam orweddog! Hi, hi, hi! O, fab anifail, ni welwch ef eto hyd nes y bydd wedi gwario ei arian; y mae wedi myned i Koolit!" Yfed a bod yn llawen yw eithafnod dedwyddwch y *Rwssiaid*, fel mae yr awdwr yn ei egluro. Canfyddwyd fod hyn y wirionedd. Pan ei darganfyddwyd gan swyddog, yr oedd efe yn yfed; yr oedd 25 *roubles* wedi eu gwario yn barod gyda ei gyfeillesau am *vodka*.

Mewn llyfrau cyfarfyddwn yn gyson a chyfeiriadau at arferion y bobl mewn yfed. Cymerasom i fyny hanes bywyd *Rwssiaid* gan Ifan Turgenieff yn ddiweddar. Yr oedd un o'r cymeriadau yn dychwelyd i'r ddinas, a'r awdwr yr hwn yn ddiau a ddarluniai o fywyd, a ddywed: "Sabboth ydoedd; yr ydoedd menywod yn yr heolydd gweigion; ond yr oedd siopau yfed eto yn llawn o bobl. Yr oedd lleisiau uchel, caneuon meddwod, a seiniau afrywiog i'w clywed oddiwrthynt yn yr heol. Os agorid y drws yn sydyn, gwelid effaith y diodydd poethion yn agerawl yn llifo allan trwy oleuni coch gwanaidd a chethin."

Dywed llythyr yn y *Moscow Journal*, oddiwrth feddianydd tir, a gyhoeddwyd ychydig o flynyddau yn ol: "Ar ddyddiau Llun ni weithia neb o gwbl, nac iddo ei hunan nac i neb arall. Mae pob dydd Sant yn cael ei gadw o leiaf am dri diwrnod. Os cyflogwch ddynion wrth yr anser, ni ellwch gyfrif ar fwy na phymtheg diwrnod o waith yn y mis; os wrth ddarn o waith,

y mae hyd yn nod yn waeth. Pa beth y maent oll yn ei gylch? Yfed i fyny yr arian yn y siopau *brandy*; oblegid os bydd i chwi roddi i ddydd *rouble* yn mlaen llaw, ni fydd i chwi byth ei wel-ed drachefn. Mae diotach ein gwerin yn awr wedi ymhelaethu o ddyddiau gwyl i ddyddiau gwaith. Maent yn meddwi, nid er mwyn anrhydeddu y saint, ond ar bob achlysur fo'n bosibl."

Yn ol fel y dywed Mr. Wallace, yn ei waith diweddar ar Rwsia, mae treth y gwirod yn cyrhaedd i bump-ar-hugain o filiynau o bunau—yn nghylch cant a phump-ar-hugain o filiynau o ddoleri yn flynyddol. Mae hyn yn dangos treuliad dirfawr, ac yr ydym yn gwled effeithiau y treuliad hwnw oddiwrth y dyfyniadau uchod. Nid yw y darlun a roddir yn un dymunol; ond y mae yn gywir; y mae yn dda i edrych arno; arwydda beth yw angen y wlad. Yn sicr, os goddefir i'r drwg fynyed yn mlaen heb atalfa, braidd y bydd Rwsia yn alluog i ddal ei thir yn hir, llawer llai i fod yn barod i ychwanegu ei therfynau mewn gwledydd eraill.

Gyda golwg ar agweddion moesol a chrefyddol y mater, y maent yn ddigon eglur. Y fath olygfa alarus ar y ddaear ydyw cenedl o feddwon! A'r fath rwystr galarus i lwyddiant yr efen-gyl mae ei chyflwr yn ei ddangos! Ni allwn edrych ar yr ysmotyn hwnw, a sylwi ar y dinystr ofnadwy mae pechod yn ei wneyd yn y byd hwn, ac a wna yn y byd a ddaw, heb feddu teimlad o dosturi tebyg i'r hwn a raid fod yn Nuw pan yr edrych efe i lawr ar yr olygfa bruddglwyfus. Boed iddo wrando gweddiau ei bobl, ac arwain i'r fath ymdrech a fo yn prysuro gwaredigaeth i filiynau Rwsia oddiwrth fywyd y meddwyn, a'u hachub rhag barn y meddwyn.—*National Baptist.*

BUGEILIO'R GWENITH GWYN.

[*Watching the Wheat.*]

Eusteddai merch ar gamfa'r cae,
A'i phen gan flodau'n dryfrith,
I gadw'r adar bach i ffwrdd
Rhag disgyn ar y gwenith.

Rho'i ganiatad i'r 'deryn to,
A'r asgell fraith gael disgyn,
Rhag ofn ei fod yn *ew* fach—
A dyna deimlad plentyfn.

Pan welot tithau eneth wan,
Ya gofyn am dy gymorth,
Wrth gil y drws a glywi di
Mo ymbil *chwær* am ymborth?
Os wyt am fendith ar dy faes,
Gogwydda glust i'w gweddi;
Yr oedd yr haul, a'r gwllith a'r gwlaw,
Yn meddwl am roi iddi.

Os wyt am fedi gwenith gwyn,
Gofala beth a heui;
A wyt ti'n hau y dyddiau hyn
Yr hyn ddymunet fedi?
Tra gwelot wllith a gwlaw y nen,
A'r haulwen yn haelionus,
Wel dos i hau ar dir y tlawd,
A chofa'th frawd angenus. J. C. H.

SUL Y BLODAU.

GAN Y PARCH. D. RHOSLYN DAVIES.

Gelwir wythnos ddiweddar y Grawys (*Lent*) gan yr eglwysi Groegaidd a Lladinaidd, yn "Wythnos Sanctaidd," a chenyum ni, y Protestaniaid, yn "Wythnos y Dyoddefaint." Rhoddir yr enwau hyn ar yr wythnos hon gyda'r amcan iddi fod yn gofiadwy, am mai yn hon y cyflawnwyd y gweithredoedd mwyaf clodfawr a phwysig a gymerasant le erioed yn hanes y byd. Gelwir dydd cyntaf yr wythnos hon yn Sul y Blodau, yn goffiadwriaeth o fynediad rhwysgafwr ein Iachawdwr i Jerusalem, pan yr ymgasglai y tyrfaoedd Iuddewig o'i amgylch, gan daenu ar y ffordd y marchogai, flodau amryliw a changau prydfertion o'r gwŷdd.

Yn ol y croniclau Cristionogol, bu ein Ceidwad farw pan tua thair-ar-ddeg-ar-hugain oed, a hyny yn ol y cyfrifiad Iuddewig, yn y flwyddyn 4746. Nis gallasai yr Iuddewon gyfrif amser gyda'r manylwch (*exactness*) presenol. Nis gellir dweyd gyda sicrwydd, ar ba ddydd y bu ein Harglwydd farw, oblegid wrth ymddangosiad y lleuad newydd y cyfrifent hwy eu dyddiau, yn yr amser pell hwnw. Hysbysir ni mai ar y 14eg o fis Nisan y cadwent y pasg, ond gan fod y 14eg yn cael ei benderfynu

gan lanw y lleuad, amrywiai amseriad dathliad gwyl y pasg, fel nas gallwn gyfeirio at ddydd marwolaeth ein Gwardwr gyda manyldeb y *calendar*. Cymerai mis Nisan i fewn ranau o Mawrth ac Ebrill, ac yr oedd Sul y Blodau yn dygwydd ar y rofed dydd o fis Nisan, sef yn agos i'r *ail* o Ebrill, yn ol ein cyfrifiad ni. Y mae amseriad dydd marwolaeth ein Ceidwad, mewn gwirionedd, yn anhysbys i ni. Felly cedwir coffadwriaeth o ddydd marwolaeth ein Harglwydd yn mlaen o'r 21ain o Fawrth hyd yr 22ain o Ebrill. Amrywia yr amser tua mis cyfan o'n cyfrifiad ni.

Yn ystod dyddiau olaf ein Harglwydd ar y ddaear, nid oes awr yn pasio heb fod rhyw weithred synfawr a bendithiol yn cael ei chyflawni. Y maent yn llwythog o'r dygwyddiadau mwyaf goneddus. Lleinw ei ymddyddanion, a hanes ei weithredoedd rhyfeddol yn ystod y dyddiau olaf hyn, ran helaeth o'r Efengylau. Gan fod ein pedair-awr-ar-hugain ni yn cael eu cyfrif gan yr Iuddewon o fachludiad hyd fachludiad haul, o ganlyniad dechreuau Sul y Blodau ar fachludiad haul nos Sadwrn—pan yr oedd y Sabboth Iuddewig yn darfod—gan barhau hyd fachludiad yr haul nos Sul. Treuliodd yr Iesu ei Sabboth olaf yn Bethania; h. y., ar osodd yno, yn ol ein cyfrif ni, nos Sadwrn, gan ymgymeryd â'r daith rwysgfawr hon ar foreu y dydd cyntaf o'r wythnos, yr hyn sydd yn cyfateb i foreu ein dydd Sabboth ni.

Edrychwn yn awr ar rai o'r dygwyddiadau rhyfeddol a gymerasant le yn ystod oriau byth-gofiadwy Sul y Blodau.

Wedi mwynhau o orphwysdra y Sabboth Iuddewig, y mae yr Iesu yn cychwyn, ac yn gadael dyffryn unig a thawel Bethania, gan gymeryd ei daith ragfwrriadedig tua Jerusalem—taith o gwmpas dwy filldir. Nis gwyddom ar ba awr o'r dydd y cychwynodd allan o'r pentref bychan a chysegredig hwn; eithr ymddengys mai yn weddol foreu. Lle anwyl iawn i gyfeillion y Beibl yw Bethania. Byddai ein Hiachawdwr yn talu ymweliadau aml â'r pentref hwn.

Hoffai yn fawr ymweled â thy Lazarus a'i chwiorydd crefyddol a duwiol. Yn Bethania yr eneiwydd ef gan Mair, yn nhy Simon y gwahanglwyfus; yno y cododd efe Lazarus, ac oddi yno, ar ol bendithio ei ddysgyblion anwyl, yr esgynodd i ogoniant, wedi gorphen o hono ei holl waith ar y ddaear. Ac oddiyno y gwelwyd ef yn cychwyn allan mewn bri mawr tua Jerusalem. A rhag ei flaen yn ei symrlwydd arferol, gan gymeryd cyfeiriad heibio i Bethphage. Tref fechan oedd hon yn gorwedd i'r dehau o Bethania, ac yn agos iddi. A phan gyrhaeddodd i'r rhan hono o'r ffordd sydd yn myned heibio trumau mynydd yr Olewydd, anfonodd ddau o'i ddysgyblion i bentref bychan oedd ar eu cyfer. gyda chyfarwyddyd i ddwyn yn ol gyfa hwy ebol llwdn asyn, ar yr hwn ni l eisteddodd dyn erioed. yr hyn a lwyddasant hwythau i'w newyd yn ddidrafferth. Nid oedd yr ebol hwn wedi cario dyn erioed o'r blaen. Y dyn a'r Duwdod ynddo yn trigo, oedd y cyntaf i'w farchogaeth. Yr anrhydedd mwyaf a gafodd anifail erioed oedd hwn. Taenodd y dysgyblion eu dillad ar yr ebol, ac yntau a eisteddodd arnynt. Dichon y meddyliai rhai fod marchogaeth ebol llwdn asyn yn beth isel a chyffredin; eithr nid felly yr oedd. Nid ydym i edrych ar y peth hwn yn ngoleuni arferion diweddar. Yr oedd yn arferiad yn y Dwyrain i farchogaeth asynod ar amgylchiadau hynod a rhwysgfawr. Yr oedd yn fwy o anrhydedd na marchogaeth ar geffyl neu farch. Ni chaniateid i bobl gyffredin farchogaeth asynod ar amgylchiadau rhwysgfawr fel hyn. Anrhydedd oedd hwn a roddid yn unig i freninoedd, arglwyddi, rhaglawiad, a gwladweinwyr. Ac ar achlysur fel hwn, arferid gwisgo y creadur y marchogid arno, â'r defnyddiau mwyaf drudfawr, tra y torid cangenau o'r gwydd, ac y dygid y blodau amryliw, y porphor a'r sidanau, i'w taenuar hyd y ffordd, yn anrhydedd i'r hwn oedd yn marchogaeth. Amlwg, ynte, yw, fod Iesu wedi dyfod yn berson enwog yn ngolwg y bobl. Yr oedd y son wedi myned ar hyd y wlad fod y gwr enwog hwn yn myned i

fyny i wyl y pasg. Miloedd wedi ymgasglu o'i amgylch i gael golwg am unwaith ar y Prophwyd o Galilea, yn nghyda'r Brenin bir-ddysgwylidig, yr hwn oedd yn myned i adfeddianu iddynt eu hannibyniaeth. Yr oeddynt wedi llwyr flino ar gario iau orthrymus y cenedl-ddyn. Erbyn hyn yr oedd y Ceidwad wedi cyrhaedd anterth ei boblogrwydd. Ymgasglai tyrfa fawr o Jerusalem a'r cwmpasoedd er uno â'r llu oedd yn dyfod o Galilea a'r wlad oddi-amgylch. Credent oll fod hen ddysgwylidau y tadau a'r prophwydi yn awr i gael eu sylweddoli—y Messiah addawedig wedi dyfod. Teimlent fod y person rhyfedd hwn wedi dyfod yn Waredwr cenedlaethol—y buasai yn fuan yn cyhoeddi ei hun yn frenin, ac yn eistedd ar orseddfa Dafydd, yn ninas y Brenin Mawr. Eithr nid oedd yr Iesu wedi meddwl y fath beth am eiliad. Darfu iddo unwaith gilio a ffoi i'r mynyddoedd pan soniodd y bobl am ei wneyd yn frenin. A phan y mae bonllefau y tyrfaoedd hyn yn rhwygo yr awyr, meddwl yn ddifrifol am un o ymadroddion y prophwydi y mae ef. Bum' cant o flynyddoedd cyn hyn yr oedd llygad prophwydol Zacharia wedi gwled y Siloh yn myned mewn bri breninol trwy byrth Jerusalem. Ac nid oedd y bobl wedi cael golwg ar lawn ystyr y geiriau hyn, hyd nes y gwelant yr ebol "ar yr hwn nid eisteddodd dyn erioed," yn dringo i fyny gyda symudiad hoew hyd lechweddau mynydd yr Olewydd. Gwahaniaethai y bobl a'r Ceidwad yn fawr parth ystyr y rhagfynegiad hwn o eiddo y prophwyd am ddyfodiad y Siloh. Ymorfoleddai y bobl yn y syniad fod y Siloh wedi dyfod i adfeddianu breniniaeth dymorol Israel, a'i hail-sefydlu yn ei bri a'i gogoniant cyntefig. Eithr pell oedd yr Iesu o feddwl am y fath beth. O flaen ei olygon ef, bob cam o'r ffordd, yr oedd ei ingoedd, ei ddyoddefiadau, a'i farwolaeth waedlyd a gwaradwyddus. Am ei fod yn myned yn y ddullwedd ymerodrol hon tua Jerusalem, gwelai y bobl yn ei berson eu brenin a'u llywodraethwr; ond bob cam a roddai yr ebol, teimlai yr Iesu ei fod yn cael ei

ddwyn yn barhaus yn nes i'r groes a dyoddefiadau ingol marwolaeth. Penderfynai y dyrfa orfoleddus iddo gael myned i mewn i'r ddinas fel eu brenin, ac fel y cyfryw y diosgasant eu dillad ac y torasant gangau o'r gwydd i'w taenu ar hyd y ffordd, yn ol arfer gorymdeithion ymerodrol; a chydag un fonllef, nes adseinio bryn a phant, canent un o emynau cysegredig y Psalmau: "Hosana i Fab Dafydd; bendigedig yw yr hwn sydd yn dyfod yn enw yr Arglydd: Hosana yn y goruchafion." Ac am unwaith, yr Iesu ei hun, er yn ymyl ei ddyoddefiadau, a ymostyngodd yn dawel i dderbyn eu cydnabyddiaeth galonog ac arddunol, oblegid yr oedd y beroriaeth lesmeiriol hon yn rhagori mewn angerddoldeb a chynganedd ddim ag oedd wedi cymeryd lle erioed o'r blaen, hyd yn nod yn y deml ar ddathliad gwleddoedd y pasg.

Rhag eu blaen y maent yn myned mewn brwdfrydedd a llawenydd mawr. Y mae y ffordd o Bethania i Jerusalem yn troi yn sydyn ar ol myned heibio y dyffryn cysgodol, ac yna yn codi yn raddol wrth fyned i fyny hyd ael mynydd yr Olewydd. Wedi cyrhaedd o honynt i ben yr Olewydd, o'u blaen yr ymagorai yr olygfa fwyaf gysegredig ac enaid-gynhyrliol. Jerusalem, ynghyda'i thyrâu, ei theml, ei synagogau a'i phalasau godidog, yn nghyda'u myrdd rhyfeddodau, gariant i fynwys yr Iesu adgofion perthynasol a chysegredig y dyddiau gynt. Yno yr oedd dyffryn eang Jehosaphat yn ymagor yn gyflawn o'u blaen, ac afon dawel Cedron yn sisial yn arafaidd trwyddo; ac yno, wedi dal rhuthr-wyntoedd yr oesau, yr oedd mynydd anwyl Moriah, ac ar ei ben, yn goron gysegredig, yr oedd muriau gogoneddus y deml. O bob cyfeiriad, dylifai i fewn drigolion y cwmpasoedd, i ddathlu gwyl flynyddol y pasg. Pan gyfrifom fod ar yr amgylchiad hwn tua thair miliwn yn rhoddi eu presenoldeb yno, yr ydym ar unwaith yn gwledd fel gallasai y ddinas eu cynwys; ac, o ganlyniad, palmentid y gwastadedd â phebyll, er eu diddosrwydd yn ystod dyddiau eu harsoiad. A phan ymagorodd y wel-

edigaeth ryfeddol hon o flaen golygon sanctaidd y Nazaread, treiddiodd ei dylanwad i'w galon; teimlodd i'r byw dros ei wlad a'i genedl. Gwelai bechod, dallineb ac affendid y ddinas freninol. Yn yr olwg ar hyn, er yn cael ei gylchynu gan orfoledd, plygodd ei ben mewn galar. Torodd dagrau wylofain dros ei ruddiau diniwed. Ah! dyma ddarlun i edrych arno! Iesu, mab Dafydd, ar yr amgylchiad hwn yn wyllo! Beth all fod y rheswm o hyn? Ai gweled y mae fod gormod o rwystrau ar y ffordd, i'r bobl gyrhaedd eu hamcanion? Ai teimlo y mae fod yna berson arall mwy poblogaidd nag ef yn ymgeisydd am y freniniaeth? Nage. Bwriadau a meddyliau llygredig y miliynau a lanwant y gwastadedd islaw, sydd yn rhwygo ei fynwes. Ni ddaeth deigr yn o'i lygad siriol, pan yn myned heibio gardd Gethsemane, ond un olwg ar Jerusalem drywanodd ei galon. Edrychodd i fyny yn dawel a digyffro ar fynydd Calfaria, ond y mynydd y gwelodd Jerusalem, methodd ei deimladau ddal. Ac yn nghanol y canu a'r gorfoledd, dyma sain newydd a dycieithr yn taraw i mewn o enau yr Iesu ei hun: "Pe gwybuasit dithau, ie, yn dy ddydd hwn, y pethau a berthynent i'th heddwch! eithr y maent yn awr yn guddiedig oddiwrth dy lygaid," &c. Creodd y geiriau hyn ddistawrwydd dwfn trwy yr holl dyrfa. Edrychent ar eu gilydd yn syn, gan ofyn, Beth all hyn fod? Efe oedd yn deall eu gwir sefyllfa, ac ni pharodd eu cymeradwyaeth iddo anghofio eu tynged.

Y RHAGRITHIWR.

Rhagrithiwr yw'r gwr digariad—nodir
Yn adyn dideimlad;
Yn galw'r Ion yn dirion Dad,
Ofereidd yw ei fwriad.

Gweision Baal anwadal dynt—diawlig,
Didolwch oddiwrthynt;
Wrth brofi, holi eu helynt,
Heb lwydd a dawn, lleiddiaid y'nt.

Rhodiant a threulant wrth athrylith—cnaf,
Rhai'n yw cnwd y fellldith;
Grwguachwyr, tuchanwyr, chwith,
Rhoi eu hawgrym mewn rhagrith.

Rhyw haid o feiddiaid afonydd—rhythus,
'N anrheithio eglwysydd;
Er gwisg wen a phen llawn ffydd,
Hwy boenant y saint beunydd.

Galar a gwasgar gwisgi—ddaw arnynt
Ryw ddiwrmod i'w profi;
Haeddawl y gwneir cyhoeddi
A dawn chwyrn, I dan a chwi.

O! rwygiad ddaw ar ragrith—annedwydd,
Yn udo dan fellldith;
Duw yn rhwydd dyn y rhith,
I wendid, ni fydd bendith.

GUTYN LLEYN.

ARDDANGOSFA FAWR PARIS.

Dydd mawr yn Paris oedd y cyntaf o Fai; pan agorwyd yr Arddangosfa Gydgenedlaethol. Agorwyd hi gan Marshal MacMahon, Llywydd y Weriniaeth, yn nghanol tyrfa o orwchion pendefigaidd, ac o flaen can' mil o bobl, o dan yr amgylchiadau mwyaf ffafriol. Yr oedd y tywydd am wythawr-ar-hugain yn flaenorol wedi bod yn anarferol wlawog, gyda mellit a tharanau, yr hyn a rwystrodd i raddau ddygiad yn mlaen y parotoadau. Modd bynag ni atelid y gweithwyr, er cael Ffrainc i gadw ei gair, ac agor yr Arddangosfa Fawr ar yr amser penodedig. Nid oedd y boreu yn addawol; ond nid oedd y gwlaw ysgafn ond peth bychan i'w ddyoddef gan ddynion ag oeddynt wedi bod o'dan gawodydd o fwledau er mwyn Ffrainc. Yr oedd y bobl yn dda eu tymer, a chaniatawyd iddynt gadw ei gwyl heb fawr o anghysur. Yr oedd banerau yn chwifio yn mhob cyfeiriad, ar hyd heolydd y ddinas, ond yn y cyfeiriad lle y trigai y mawricn ymerodrol, y rhai na feddent gydymdeimlad â'r weriniaeth.

Saith mlynedd yn ol, i'r un mis, yr oedd golwg wahanol ar Paris. Y pryd hwnw yr oedd y galluoedd Ellmynaid yn mhob cyfeiriad; yr oedd un rhan o Paris yn adfeilion oddiwrth dân-beleniad y Prwssiaid, ond yr oedd gwaeth annhrefn i syrthio yn fuan oddiwrth y *Communists*. Ddechreu Mai yr oedd y fileiniaid hyny mewn rhwysg yno. Ar ddechreu y Mai hwn yr oedd gynau mawrion yn rhoi, nid mewn rhyfel,

ond i synegu fod Ffrainc wedi agor ei drysau i'r holl fyd i arddangos ei orchestion. Y fath wahaniaeth sydd ar olwg y ddinas orwech. Y mae fel wedi cyfodi o farw yn fyw. Ychydig sydd erbyn hyn o olion y dinystr. Dywedir ei bod yn harddach nag erioed ar y dydd mawr hwn.

Meddai cofnodydd y gweithrediad- au yn y *New York Herald*: "Trethaf amynedd y darlennydd i ddyfod gyda mi i weled yr Arddangosfa, a'r lluwaws sydd yn dylifo tua'r lle. Sylwch, fel y gyrwn yn mlaen, fod yr Arddangosfa hon yn nghanol Paris. Nid ydyw yn y wlad, fel ein Harddangosfa ni, neu mewn *park*, fel un Vienna. Yr ydym yn myned heibio i golofnau a gorwychi- on rhy luosog i'w henwi. Mae y ffordd hon yn arwain ar hyd glan yr afon Seine. Yr ydym newydd fyned heibio y *Place Concorde*, a'r ffynon sydd yn nodi man y *guilotine* dorodd ben yr hoff Marie Antoinette. Ar ein llaw ddehau, yn mhlith y coed, mae y *Place of Industry*, lle mae gan Paris bob math o arddangosiadau yn cyfateb y tymor- au. Ar ein chwith, tu draw i'r afon y mae bedd Napoleon mewn uchadeilad goreuredig. Yr ydym yn awr yn nghynteddau allanol yr Arddangosfa. Fel yr awn yn mlaen cawn olwg ar neuadd fawr yr Arddangosfa. Mae ar gopa bryn. Amseroedd yn ol *park* oedd yma, lle byddai pobl yn arfer dod yn y prydnewniau i fwynhau eu hunain, a chael golwg ar Paris. Hwn oedd un o'r tri lle y gellid cael golygfa ar Paris fel ar bictiwr. Yma yr oedd Napoleon yn bwriadu adeiladu palas i'w fab, bren- in Rhufain, ond fel y bu i amgylchiad- au prysur a nerthol yr amseroedd ei rwystro. Gwaith rhyw fyned o gerdd- ed sydd i'r ty lle yr arferai Franklin fyw. Gelwir yr heol sydd yn ymylu ar yr adeilad yn *Rue Franklin*, mewn an- rhydedd i'n cydwladwr enwog. Pe bu-asai y lle hwn ond casgliad o *stores* fel rhai mwyaf New York, buasant yn werth dyfod dros y dwfr i'w gweled; ond y mae yn llawer mwy. Mae Gweriniaeth Ffrainc yn gorwedd mewn tawelwch, fel dyffryn heulog gyda llosg-fynyddau yn amgylchynu, ac yn taflu allan dan a

marwolaeth. Mae Rwsia yn llawn firwydriadau, Twrci yn ddfioddedig ond yn ddu a phoeth gan y llosgwy rhedegog. Awstria yn aflonydd, ac yn bwrw allan fwg. Pa le bynag yr ed-rychwch, cymylau daroganus a holl ar- wyddion rhyfel a welir. Er hyny dyma Ffrainc yn brydferth a llwyddianus. Mae y gwlaw a goleuni yr haul wedi syrthio ar ei meusydd toredig. Mae ei chlwysau wedi cael eu gwella. Mae y Weriniaeth wedi gorchfygu trais y Com- uniaid ar un llaw, a gorthrwm y Bourbon a'r Buonaparte ar y llaw arall. Mynodd Ffrainc ei Harddangosfa er pob rhwystrau—er gwaethaf Germani goegfalch. Mae hon yn suddugoliaeth heddwach, ac yn fwy nag unrhyw or- chest ryfelgar. Dyma y fath oedd fy syniadau pan yr edrychwn o'm ham- gylch ar y ddinas a'r Arddangosfa, o ben uchder Palas y Tircadero, yr hwn sydd waith dinas Paris, i fod yn neu- add goffadwriaethol barhaol, tebyg i un Philadelphia, ond mwy goneddus.

Prydferth y canfyddwn fanerau gwa- hanol genedloedd y byd yn chwifio yn yr awelon. Nid yw yr olwg ar adeilad yr Arddangosiad yn fawreddog neilldu- ol, nid yn fwy felly nag yw y *Central Railroad Station* ar *42d Street*. Mae y gerddi addurniadol yn brydferth dros ben, a'r adeiladau addurniadol yr un fath. Mae y bont sydd yn croesi y Seine, ac sydd yn uno rhanau o'r Ar- ddangosfa, wedi ei lledu, ac yn awr yn rhodfa ysblenydd. Awn trosodd, ac fel yr elwn nodwn yr olygfa a geir ar y manau a adawsom ac a enwasom ddi- weddaf. Sylwaf ar faner ein gwlad, wrth ochr yr hon y mae baner Lloegr, ein mam. Mae gwahaniaeth mawr yn y drefn ar yr heolydd wrth yr hyn yd- oedd yn Philadelphia. Yn mhlith yr orymdaith enfawr hon o bobloedd nid oes perygl yn y byd ond cymeryd pwyll. Mor wahanol ydoedd gyda ni ar adeg agoriad yr Arddangosfa, pryd y chwyrnellwyd yr Arlywydd Grant a'i Fawrhydi o Brazil o'r neilldu, a phryd y lluchiyd y fath enwogion a Sheri- dan a Conkling fel gwaelion bethau. Rheolir pethau yn well yn Paris, obleg- id efallai nad yw gorwyhnder ddim yn

newydd yma, a bod y bobl wedi dysgu gwrs at ddiwrnod fel hwn, sef ond i berson. gymeryd ei amser, y gellir gwel- ed pob peth, ac nad oes dim i'w enill wrth sathru ar sodlau eich cymydog- ion.

Y mae gan Loegr adeilad penodol, dwbl fwaog, i offerynau amaethyddol. Spaen, hithau a geir yn prysur barotoi i ddwyn i orpheniad ei rhyfeddodau. Mae yr adeiladau Ffrengig eu hunain yn anorphenedig. Nid oes yr *un* neu- add fawr fel yn Vienna a Philadelphia; maent yn hytrach yn amryw adeiladau cysylltiol. Mae y *front* wedi ei add- urno yn ardderchog—banerau lawer yn chwifio oddiar golofnau addurniedig—cerf-ddelwau yn dal yn eu dwylaw wa- hanol wrthdrrychau o ddyddordeb. Nid gwiw dechreu enwi. Ceir cerf- ddelw o Columbia; fel drychfeddlw y Ffrancwr o America mae y gerf-ddelw yn peri siomedigaeth.

Gollyngwyd y bobl i mewn y'ngylch 11 o'r gloch. Trwy y brif fynedfa yr ymfwriai llywiawdwyr, seneddwy, a mawrion o amryw raddau, perthynol i Ffrainc, yn dysgleirio gan orwychedd. Dilynai gwyr o nôd o wledydd eraill, yn freninoedd a breninesau, &c. Ar ol gorymdaith orwech daeth yr Arlywydd MacMahon am 2 o'r gloch, yn nghanol bloeddiadau llongyfarchol, a pherori- aeth y seindorfau. Amgylchid yr Ar- lywydd gan fawrion, yn debyg fel yr amgylchir yr Arlywydd yma ar ddydd yr urddfreniad. Pan gymerodd ei eis- teddle, yr oedd tywysogion lawer yn amgylchynu, ac yn eu plith Tywysog Cymru. Yna daeth yn mlaen M. Teis- serene de Bort, Gweinidog Amaethydd- iaeth a Thrafnidiaeth, a rhoddodd an- erchiad. Dywedai fod cynal y fath Ar- ddangosfa wedi awgrymu ei hunan y dydd ar ol ymgyrnod penodol y Weriniaeth. Arddangosai y llywodr- aeth Werinol drwy hyn y bwriadau a'r tueddiadau oedd ganddi mewn golwg, a thystiai ei fydd yn nghanernid ei sef- ymliadau, ac ymddiriedaeth yn nghyd- ymdeimlad llywodraethau eraill. Di- olchai i lywodraethau estronol am ateb i'w galwad i anfon eu trysorau a'u gweithiau i'r Arddangosfa. Yna cyf-

ododd yr Arlywydd yn ddioedi, a dy- wedodd, Ei fod yn cydsynio a'r hyn a ddywedodd y Gweinidog o'i flaen. Ar ol nesu cam yn mlaen, dywedodd, "Yn enw Gweriniaeth Ffrainc, yr wyf yn cyhoeddi yr Arddangosfa yn agor- ed." Tystiolaethir mai ychydig o ar- ddangosiadau gorwyh a gymerodd le erioed, hyn yn nod yn Paris, i'w gym- haru i weithrediadau dydd agoriad yr Arddangosfa fawr hon.

PWLPUD Y WAWR.

Enaid ar Dan.

GAN Y DIWEDDAR BARCH. PHILIP L. DAVIES.

[*Cyfeithiad Talfyredig.*]

"Tra yr oeddwn yn myfyrio, enynodd tân, a mi a leferais a'm tafod.—PSALM xxxix. 3.

Wrth ysgrifenu y geiriau hyn, yr oedd dealltwriaeth, calon, a chydwy- bod y Psalmydd mewn gweithrediad bywiog. Ceir yma enaid mewn cyflwr o ddirifoldeb dwfn. Yn ydym i siar- ad yn iaith gyffelybiaethol y testyn—*enaid ar dan*. "Tra yr oeddwn yn myfyrio, enynodd tân." Awgrymir tri syniad mewn perthynas i'r tân enaid hwn; sef, Pa fodd y cyneuir ef; y lle y cyneuir; ac effeithiau ei gyneud.

I. PA FODD Y CYNEUIR EF.—Tybia y gair myfyrio, ymsynio am beth. Y mae dyn yn greadur deallol. Mae yn gallu meddwl. Medr feddlw am dano ei hun, am ei gyd-ddynion, am natur, am amser, am dragywyddoldeb, am Dduw! Mae ei allu deallol mor fawr fel nad oes dim oddi mewn na thu all- an iddo na fedr ei wneyd yn wrth- ddrych myfyrdod. Y gallu meddwl hwn ydyw prif ogoniant dyn. A hyn sydd yn ei godi yn annhraethol uwchlaw y greadigaeth anifeilaidd, ac yn ei gysylltu â'r bodau aruchelaf yn y cread. Hyn sydd yn ei wneyd yn fod cyfrifol, ac ei wneyd yn ddeiliad deddf foesol. Gosodir dyn allan yn y testyn wedi ymroddi i fyfyrdod, ac eto mae yn ymwybodol o'i gyflwr. "Tra yr

oeddwn yn myfyrio," meddai. Mae y weithred o fyfyrdod yn cynwys tri pheth.

1. Mae yn cynwys *testyn* myfyrdod. Ni all dyn fyfyrio heb destyn. Ni all wneyd hyn mwy nag y gall weled heb lygaid. Gan fod dyn yn alluog i fyfyrio ar gymaint o wrthddrychau, ni raid iddo fod heb destyn myfyrdod teilwng o hono ei hun fel bod anfarwol. Eto rhaid addef fod dynion wedi bod bob amser yn annoeth yn eu defnyddiad o'u galluoedd meddyliol. Nid oes dim, efallai, wedi cael ei gam-ddefnyddio yn fwy na'r meddwl dynol. Mae miloedd wedi esgeuluso ei ddiwylliad yn hollol, gan adael i'w egnion rhyfeddol orwedd yn farw. Mae meddyliau rhai wedi bod yn weigion, ac eraill wedi eu gorlenwi nes myned yn orphwyllog. Mae rhai eto wedi camddefnyddio eu meddyliau trwy ddiwylliad twyllodrus ac amherffaith—yn caniatáu eu meddyliau i aros ar wrthddrychau dibwys neu lygredig. Yr oedd y Psalmiudd yn rhydd oddiwrth y fath wallau meddyliol. Mytyriai ar bynciau teilwng. Beth oeddynt? Oddiwrth y Psalm gwelir mai ei *human*, cymdeithas, a rhagluniaeth Duw, oeddynt. Wedi archwilio ei hunan, gwelir iddo deimlo ei hun yn euog o gamweddau ymarferiadol, er ei fod yn uniawn yn ei galon. Y syniad a fuffiodd am gymdeithas, oedd ei bod yn arwynebol. Ebai efe, "Dyn yn ddiâu sydd yn rhodio mewn cysgod." Nid oes ganddo ond ymddangosiad o fodolaeth. Y mae cymdeithas, tra yn ymhonei yn allanol i fod yn dda, yn llygredig o'r golwg: "Yn ddiâu yr ymdraffertha yn ofer; efe a dyra olud, ac nis gwyr pwy a'i casgl." Dyna eglurhad o amaethyddiaeth. Tra mae yr hauwr yn hau, ni wyr pwy fydd yn medi ac yn casglu. Mae ansicrwydd wedi ei argraffu ar holl feddianau dynol. Dengys hyn ei fod wedi cael golwg bell i gymeriad a gob-eithion cymdeithas. Deallodd fod ymddygiadau Duw yn ei ragluniaeth at ddyn yn gymysgedig o drugaredd a barn. Gwelai hyn yn ei ymddygiad ato ef ei hun.

2. *Cyd-grynhoad* y meddwl ar un-

rhyw bwnc. Nid yw yr hwn a gymero ond cip-olwg ar fater yn myfyrio. Y mae gwir fyfyrdod yn cynwys ymroad dwys o feddwl. Edrych ar bwnc o wahanol gyfeiriadau, a'i ddatgysylltu yn ei wahanol ranau. Yn ei fesur os bydd modd yn ei holl grynsyth, ac yn ei bwyso yn ei holl bwysigrwydd—yna deuir i wybodaeth gywir o hono. Nid oes dim llai na hyn yn deilwng i'w enwi yn fyfyrdod. Geilw hyn am gyd-grynhoad y meddwl. Hawlia yr holl sylw ar un pwynt, a'i ddal yno hyd nes y caffo y meddwl feistrolaeth hollol arno. Nid hawdd gwneyd hyn. Mae yn effaith dysgyblaeth galed—mae yn wobur urddasol arfer meddyliol. Mae pob arwynebedd yn dyfod oddiwrth esgeulusdod o'r arferiad hwn. Cafodd y Psalmiudd y gallu i gydgrynhoi ei feddwl yn y dirgel dystaw, wrth hir ar-os ar y pynciau a nodasom.

3. *Dadblygiad meddwl*. Y mae gwir ddydsgeidiaeth y meddwl yn gynwysedig nid yn gymaint mewn llenwi y meddwl â syniadau rhai eraill, ag mewn dadblygu ei syniadau ei hunan. Gall y meddwl gael ei lenwi â gwybodaeth, ac eto aros yn gymharol ddiddysg. Nid addysgiaeth ydyw rhoddi rhywbeth yn y meddwl, ond tynu allan y meddwl ei hun. Gan hyny i fod yn wir ddiwylliedig rhaid i ddyn ddyysgu syniaw a dwys ystyried yr hyn a ddyysg. Y mae gwir fyfyr yn cryfhau ac yn gloewi y meddwl fel y gallo yn hawddach ddeall y pwnc. Mae ganddo allu mwy i dynu adnoddau o'r allanol. Mae y meddwl yn dyfod yn fwy galluog i drosglwyddo syniadau gwerthfawr i'r byd. Yma sylwn fod yn annhraethol mwy anhawdd i gynhyrfu eraill i feddwl nag ydyw i wneyd yr holl feddwl drostynt. Er ein gofid yr ydym yn llwyr ystyriol mai y dull diweddfaf ydyw yr un mwyaf poblogaidd gyda y miliynau arwynebol yn y dyddiau dirywiedig hyn. Y mae dynion yn y dyddiau hyn eisiau cynhyrfu eu meddyliau a'u cydwybodau can lleied ag y byddo modd. Tuedd myfyrdod dwfn yw cyneu tân yn yr enaid. Sylwn yn mhellach,

II. Y LLE Y CYNEUR Y TAN ENAID HWN.—Yn natur y teimladol. Yr ym-

enydd ydyw organ y dealltwriaeth, a'r galon ydyw eisteddle neu ganolbwynt y teimladau. Mae tân yn cael ei-ddefnyddio yn aml fel arwyddlun i osod allan gynhyrfaeau y nwydau; cariad, dig, eiddgedd, a dial, a ystyrir yn nwydau tanllyd yr enaid. Maent yn tebygol i dân yn eu nodweddau cyffredinol. Mae y nwydau fel tân i'w cael yn guddiedig, a chyneurir hwy yn fuan; difaant gyda chyflymder rhyfeddol, ac yn ofnadwy fawreddog yn yr olwg arnynt. Y mae hyn yn neillduol wir am argyhoeddiadau cryfion, egnion cryfion, ac uchelgais anniwalladwy. Dengys hyn y fath werth sydd i natur deimladol dyn. Y mae arnom angen teimlad yn gystal a meddwl. Awgryma y testyn,

1. *Perthynas y deallol a'r teimladol.*

Mae perthynas agos iawn yn bodoli rhwng y pen a'r galon, ac maent yn dylanwadu y naill ar y llall. Y mae genym esiampl o hyn yn ein testyn: "Tra yr oeddwn yn myfyrio, enynodd tân." Yn ol yr athrawiaeth *donawg* neu grynedig, mae pob gwres, a thân, a goleuni, yn ganlyniadau naturiol symudiad. Gallwn gasglu fod yr un peth yn wir am y byd meddyliol. Y mae y syniad hwn yn sicr o gynyrchu gwres deallol a theimladol. Os dymunech gael teimlad tuag-at unrhyw fater, rhaid i chwi yn gyntaf ddechreu meddwl arno. Myfyrio ydyw y gallu tonawl sydd yn creu gwres, a'r tanwydd sydd yn cyneu ac yn cadw y tân yn fyw yn ein calonau. Mae ein teimladau yn cyfranogi o natur ein syniadau. Os oes gyda ni syniadau digofus, bydd ein teimladau yn gyffelyb. Mae y testyn yn awgrymu,

2. *Y modd mae y teimladau yn dwys-eiddio trwy weithrediad y deall.* Yr ydym wedi gweled yn barod fod y tân wedi ei gyneu yn y galon gan syniadau y dealltwriaeth. Dangosa y testyn yn eglur fod y dwysder teimlad hwn yn cael ei gynyrchu gan fyfyrdod parhaol, ar ryw bwnc neillduol o fyfyrdod. Fell gyda y Psalmydd, wrth fyfyrio arno ei hun, cymdeithas, a rhagluniaeth. Myfyrdod dwys, parhaol, ar y pethau yna, oedd wedi cyneu y tân o'i fewn. Os mynwn i'n heneidiau fod ar dân

gan sêl dros ogoniant Duw, rhaid i ni fyfyrio yn wastadol ar ei ddaioni. Os mynwn i'n calonau fod yn gynnes gan gariad at Grist, rhaid i ni feddwl yn ddwys am ei ddyoddefiadau haeddianol. Os mynwn gael ein heneidiau yn llosgi gan dosturi tuag at y rhai sydd tu allan i arch diogelwch, ag ydynt yn barod i farw byth, rhaid i ni ystyried yn ddirifol am werth eu heneidiau, drwg pechod, ac erchylldra colledigaeth, gallu gras dwyfol, a'n cyfrifoldeb ein hunain. Pe rhoddai Cristionigion y sylw dyladwy i'r pynciau yna, ni fyddai yr eglwysi mor oer, ffurfiol, a llesg ag ydynt; ond, i'r gwrthwyneb, byddai i'r tân sanctaidd o gariad a sel ddifa ymaith o'r enaid holl sothach bydolrwydd, a gwneyd y person yn ol-euni dysglær y byd.

II. *EFFEITHIAU Y TAN ENAID WEDI EI GYNEU.*—"A mi a leferais a'm tafod." Ar ol i weithrediad y dealltwriaeth dwymno y teimladau i raddfa losgadwy, yr oedd yn rhwym o roddi datganiad i'w feddyliau a'i deimladau mewn geiriau yn llawn o ystyr. Penderfynodd ar y cyntaf i fod yn bur wylidwrus fel na phechai a'i dafod; yr oedd wedi ffirwyno ei enau; yr oedd yn fud gan ddystawrwydd; yr oedd wedi penderfynu bod yn berffaith ddystaw tra y byddai yr annuwiol gerllaw. Mae hyn yn anhawdd; peidio cwyno mewn dyoddefiadau. Yr oedd y Psalmydd wedi ymroddi i hyny. Gwnaeth hyd a allai. Yr oedd myfyrdod dystaw yn arwain i lefaru.

1. *Gwnaeth iddo amygu ei hun.* "O helaethrwydd y galon y llefara y genau." Rhaid i'r galon gael ei llenwi cyn y rhed hi drosodd. Beth ydyw ymadroddion doniol yr areithydd, cynyrchion aruchel y bardd, creadigaeth y celfyddydwr, sel danbeidiol y pregethwr, rhoddion haelionus y dyn-garwr, gweithredoedd herfeiddiol y gwrol, a gweddiâu difrifol yr addolwr, ond ymfrydiad fflamau tân wedi ei gyneu yn eu heneidiau galluog trwy fyfyrdod dwfn.

2. *Gwnaeth ef yn ddiamynedd.* "Arglwydd, pâr i mi wybod fy niwedd, a pheth yw mesur fy nyddiau, fel y gwyp-

wyf o ba oedran yr ydwyf." Y mae'r iaith hon yn dangos diffyg amynedd. Mae enaid ar dân yn bryderus am well-ed diwedd pethau. Y mae pobpeth yn symud yn rhy arafaidd i'w foddhau. Mor nodedig mae y ffaith hon yn cael ei hegluro yn mywydau y ddau brophwyd mwyaf tanllyd fuont byw erioed o dan yr hen oruchwyliaeth a'r newydd—Elias ac Ioan Fedyddiwr.

3. *Gwnaeth ef yn ymwybodol o'i anallu.*

4. *Gwnaeth ef yn fwy duwiol.* Daeth ag ef yn nes at Dduw.

Y DIWEDDAR BARCH. D. J. EVANS, GWEINIDOG Y BEDYDDWYR YN JOHNSTOWN, PA.

Derbyniasom gais oddiwrth eglwys Johnstown, yn gofyn i ni ysgrifenu cofiant i'r Parch. D. J. Evans, eu diweddar weinidog. Y peth goreu a allwn wneyd yn gyntaf fydd rhoddi i'n darllenwyr y llythyr a dderbyniasom oddiwrth Ysgrifenydd yr eglwys:

AT Y PARCH. OWEN GRIFFITH:

Anwyl Frawd—Y mae yr eglwys wedi ceisio genyf anfon atoch i ofyn i chwi ysgrifenu erthygl i'w rhoddi yn y WAWR am ein brawd a'n diweddar weinidog. Tybiwyf eich bod wedi clywed cyn hyn am farwolaeth y Parch. Mr. Evans. Bu naw wythnos yn glaf. Ei afiechyd ydoedd *cancer on the bowels*. Bu farw am 4 o'r gloch foreu dydd Mawrth, yr 16eg o'r mis hwn (Ebrill). Cymerodd ei angladd le ar y 18fed. Cafodd angladd fawr iawn; credwyf fod bron bob Cymro a Chymraes yn Johnstown yn bresenol. Cymerodd pump o weinidogion y lle hwn ran yn y gwasanaeth, y Parchedigion Jones (B.), Jones, Annibynwr, (yn Gymraeg,) Miller, Presbyteriad, Lynch, M. E., a Dorcy, (Dygybllion), yn Saesoneg. Yr oedd y gweinidogion hyn wedi bod gydag ef yn ei oriau olaf ar y ddaear, a'u tystiolaeth oedd iddo farw fel y bu fyw, yn Gristion. Gofynnodd y Parch. Mr. Lynch iddo, ychydig oriau cyn ei farwolaeth, A oedd efe yn teimlo yn barod i farw? Ei ateb oedd, "Yr wyf wedi ymbarotoi at byn amser maith yn ol. 'Mi wn i bwy y credais, a'i fod yn abl i gadw yr hyn a roddais ato erbyn y dydd hwnw.'" Dywedodd lawer o ymadroddion calonogol eraill cyn iddo farw, yn rhoddi ar ddeall i ni ei fod yn ymddiried yn yr hwn oedd yn alluog i'w achub. Ychydig amser cyn iddo ymadael, galwodd babw yn yty at erchwyn ei wely, a chlywais gan chwae'r ydoedd yn bresenol, yr ymddangosai fel pe

angel o'r nefoedd oedd yn siarad, gan mor ddymunol y geiriau a ddywedai—yn eu cyngori hwy oll i fyw yn y fath fodd fel na fyddai raid iddynt ofni marw pan y deuai. Traddododd y Parch. Mr. Jones (A.), ei bregeth angladdol nos Sabboth, yr 21ain. Yr oedd y tair cynulleidfa Gymreig gyda eu gilydd. Cawsom bregeth ragorol. Dymunem hysbysu hefyd, er hyfforddiant i chwi, mai ei oed oedd 53 mlwydd. Cafodd ei fedyddio pan yn 12 ml. oed, a bu yn aelod yn yr eglwys byth ar ol hyny. Ordeiniwyd ef i'r weinidogaeth yn nghylch pedair blynedd yn ol. Bu yn weinidog ar yr eglwys hon dros ddwy flynedd, a dywedaf iddo fod yn was fyddlon i Grist. Mae yr eglwys yn galaru yn fawr o'i gollu. Gallwn ddweyd iddo farw gyda choron ar ei ben, ac mewn heddwch llawn a'r eglwys ac a phawb a'i hadwaenai.

Yn awr, frawd Griffith, gwelwch yn dda gymeryd yr ychydig wybodaeth a ellwch gael oddiwrth y llythyr hwn, ac ysgrifenuch yr erthygl i'r WAWR, a bydd y frawdoliaeth yma yn ddiolchgar i chwi am hyny. Dros yr eglwys,
JOSIAH EVANS.

Nis gwyddom beth a dueddodd y frawdoliaeth yn Johnstown i geisio genym ni ysgrifenu am eu gweinidog ymadawedig, oddieithr eu bod yn deall ar fy ymweliadau a'r lle, fy mod yn hynod hoff o Mr. Evans, a'i fod yntau yn gyfaill neillduol i minau ac i'r WAWR. Yr oedd ein cyhoeddiad yn fawr yn ei olwg. Gweithiai yn egniol drosto yn y lle. Buasai yn dda genym pe buasai wedi dyfod i'n rhan i wybod mwy am fanylion symudiadau ei fywyd; ond gwnawn ein rhan hyd y gallom.

Gallwn ddweyd fod yn hynod dda genym am Mr. Evans. Hoffem ei gymdeithas; hoffem bregethu ac yntau yn y gynulleidfa. Barnwn mai dyn a Christian cywir oedd efe; yr oedd ei holl nodweddau yn peri i ni feddwl felly am dano. Nid dym yn synu at yr hyn a ddywed y llythyr uchod, fod parch mawr yn cael ei ddangos iddo adeg ei farwolaeth a'i angladd, a bod yr eglwys yn fawr ei galar ar ei ol. Gwyddom fod hyny yn wir. Gwyddom ei fod yn anwyl yn marn a theimladau pawb a'i hadwaenai. Gwyddom ei fod ef felly yn neillduol yn ngolwg pobl ei ofal. Eriod ni chlywsom air yn fychanus am dano; ond bob amser fel arall. Er mai byr oedd tymor ei weinidogaeth yn y lle, gwnaeth waith mawr. Unodd a chrefyddolodd deim-

ladau yr 'eglwys—cyflawnodd waith efenyglwr. Nid mewn rhyw un ffordd neillduol yr oedd Mr. Evans yn rhagori. Yr oedd iddo amrywiol ragoriaethau, a'r rhai hyny yn ymblethu megys yn eu gilydd—y cwbl yn ei wneyd ef yn weinidog da i Iesu Grist.

Yn ol ydym yn ddeall, diacon defnyddiol a pharchus yn eglwys y Dr. Price, Aberdar, oedd efe cyn ei ddyfodiad i'r wlad hon. Am a wyddom, dyna yr unig addysg ragbarotoawl i'r weinidogaeth a gafodd; a diau mai nid un ddiwbys ydoedd. Yr oedd bod am flynyddau o dan weinidogaeth dyn fel Dr. Price o werth mawr; canys y mae ef yn wr o nodwedd uwchraddol, yn llawn bywyd, yn llawn sel, yn llawn tân crefyddol, yn llawn brwdfrydedd fel Bedyddiwr a Christion, yn llywodraethwr pobl heb ei ail, yn eiddigedus dros y gwirionedd, cyfiawnder a thegwch, yn dyner ei galon at y dyoddefus a'r tlawd, yn llonaid yr areithfa o bregethwr, ac yn llonaid y capel a'r gymydog-aeth yn ei ddylanwad. Fel diacon, yr oedd y brawd Evans yn dyfod i gysylltiad neillduol ag ef, ac yn un o'r cyfryngau trwy y rhai yr oedd dylanwad y Dr. yn gweithredu. A amheuir nad oedd gan hyn ei ddylanwad ar ddynd fel ein brawd Evans? Yn nghwrs blynyddoedd yr oedd yn rhwym o ddo yn dra adnabyddus â ffordd y Dr., deall ei symudiadau ac ansawdd ei ysbryd. Yr oedd hyn yn llawer gwell a mwy bendithiol nag addysg athrofaol i lawer un. Yr oedd dysg yr athrofa i'w gael yn Aberdar mewn ymarferiad, yn weledig mewn ffurf. Yr oedd hon yn athrofa ymarferol i'r brawd Evans. Cafodd fantais i wybod yno beth oedd pregethu poblogaidd, llwyddianus—beth oedd llafur gweinidogaethol—beth oedd angenrheidiol i *lywodraethu* pobl fel aelodau eglwysig—beth ddylasai yr Ysgol Sabbothol fod—beth a allasai yr eglwys wneyd yn y gymydog-aeth—beth oedd yr ysbryd cenadol i fod, yn gartrefol a thramor—beth oedd yr eglwys fel aelod o'r gymanfa. Onid oedd gweinidogaeth ac eglwys fel yna yn athrofa ragorol? Credu yr ydym eu bod. Yn gyferbyniol dylem gofio sut

ddyn oedd Mr. Evans. Oblegid mae llawer wedi cael y manteision crybwyll-edig yn eglwys Aberdar, ac heb ddyfod i enwogrydd y brawd Evans. Yr oedd iddo ef natur ddynol *fine* iawn, a hono wedi ei diwyllio gan ras y nef. Yr oedd iddo ddealltwriaeth clorianus. Gallai bwysio pethau yn dra chywir. Yr oedd yn adnabod gwahaniaeth rhwng y gwerthfawr a'r gwael. Yr oedd iddo deimladau a gymerent argraffiadau arosol dwfn. Yr oedd o ysbryd nawsaidd ac efengylaidd anghyffredin. Y mae ystyried y pethau hyn yn help i ni ddeall pa fodd y gallasai y ddiaconiaeth yn eglwys Dr. Price fod iddo yn addysg werthfawr er bod yn weinidog da.

Wrth i ni ddweyd fel hyn, na thybier ein bod yn barnu am Mr. Evans iddo ddyysgu efelychu Dr. Price yn wasaidd ac addolgar, fel y gwneir â phersonau enwog weithiau. Na, nid oedd dim o sawr felly yn awyrgylch gweinidogaeth y brawd o Johnstown. Yr oedd efe ei hunan yn iach a naturiol. Y mae hyn yn cael ei gadarnhau yn mhellach gan fel y byddai yn siarad yn edmygwawl am frodyr enwog eraill yn y weinidogaeth. Cofus gan ddarllenwyr y sylwadau hyn ag oeddynt yn Nghymanfa Wilkesbarre ddwy flynedd yn ol, ei glywed yn traddodi yn hwylus, gan ddefnyddio rhai o ffygyrau yr hen bregethwyr enwog yn Nghymru. Cydnabyddai hyny ar y pryd. Gwnai esgusawd os oedd yn tori rheolau eglurhadaeth: a swynai ni oll a'i ddawn melus, hyfwyn, a naws nefolaidd. Yr oedd ein calon yn lloni wrth ei wrando; ac felly yr oedd pawb, yn ddiau. Ond, frodyr anwyl, ni cheir ei glywed ef eto yn ein plith. Collasom frawd didwyll; amddifadwyd ni o was ffyddlon i Grist. Yr oedd efe yn caru y brodyr. Mor swynol ei ddywediad, "Fy mrodyr!" Yr oedd mor falch a diolchgar o fod "yn mhlith ei frodyr," y pryd hwnw yn Wilkesbarre! Teimlai i ddweyd,

"Braint, braint,

Yw cael cymdeithas gyda'r saint."

Wel, gadewch i ni syniaw pa le yr oeddyd, a beth oedd y pwnc a'n har-

weiniodd at y pethau diweddaf. O, le, siarad yr oeddym nad oedd eglwys Aberdar na dylanwad mawr y Dr. Price wedi gwneyd efelychwr gwasaid o hono. Hoffem i'r darlennydd gofio hyn. Yn hytrach, dywedwn iddo dderbyn yno gynorthwyon gwerthfawr i'w roi ar ben y llwybr, ac i ddadblygu ei hunan yn ffordd ei hunan. Bu y swydd ddiagonaidd yn fanteisiol iddo fel pregethwr a gweinidog.

Bedair blynedd yn ol, pan ddechreuodd Mr Evans bregethu, ac yr ordeiniwyd ef yn Irwin Station, yr oedd yn ymylu ar haner cant oed. Ffolineb, yn ngolwg llawer, efallai, ar y pryd, oedd iddo feddwl dechreu pregethu yn yr oedran hwnw—yn enwedig cael ei ordeinio. Diameu mai gwaith annoeth fuasai hyny gyda y rhan fwyaf o feibion llafur. Profodd yn wahanol yn achos y brawd Evans. Ac y mae ei hanes dilynol yn adlewyrchu oll yn ffafriol arno, ac hefyd ar y brodyr a fu yn ei hyrwyddo yn mlaen. Fel yr awgrymasom yr oedd rhyw swyn rhyfedd yn ei lais. Yr oedd yn fwyn, yn dodd-edig, yn seinber. Yr oedd o dan ei lywodraeth. Yr oedd yn gallu ei ddefnyddio yn effeithiol. Modd bynag, nid oedd yn ymddibynu gormod ar ei lais, gan esgeuluso sylwedd yn y bregeth, yr hyn sydd yn brofedigaeth i rai. Wrth wrando eraill yr oedd yn gallu gwerthfawrogi pregeth sylweddol dda, ac amcanai at hyny ei hunan. Yr oedd ei bregethau yn Ysgrythyrol, yn efengylaidd. Yr oedd yn porthi praid Duw â bara'r bywyd.

Yr oedd yn rhagori fel bugail. Mae profion ymarferol o hyny. Gwyddom am unigolion, ar ei ddyfodiad ef i Johnstown, a ddychwelwyd at Fugail ac Esgob ein heneidiau. Byddai praid nwyfus yn waraidd yn ei gorlan. Yr oedd pawb yn ei garu, ac yn gwrando ar ei lais. Yr oedd iddo ffordd ddeniadol. Gwyddai sut i drafod dynion. Nid ffordd *gwneyd* yn fyfyrgar oedd ganddo, ond ffordd naturiol calon ac ysbryd.

Fel cymdeithaswr ymddangosai bob amser yn foddhaus. Cariai awyryglch megys o foddineb a natur dda

gydag ef. Ac fel y crybwyllasom eisoes, yr oedd ei deithi yn ymgolli yn y llall, fel mai anhawdd nodi yn mha wedd yr oedd yn rhagori benaf. Yr oedd efengyleidd dra y pregethwr yn ei gymdeithasiad, ac yr oedd agosrwydd a natur dda y cymdeithaswr yn ei bregethiad. Yr oedd llymder yn ei fwynder, a mwynder yn ei lymder. Yr oedd ei ragoriaethau yn cyfuno a'u gilydd yn rhagorol, fel ag i wneyd i fyny gymeriad teg. Anfynych yn ddiâu yn mhlith y miloedd y cyfarfyddir a'i debyg. Yr oedd y prif bethau sydd yn rhoddi gwerth ar ddyw a gweinidog yr efengyl, yn arbenig ynddo.

Ar ein hymweliad â Johnstown rhagllaw, os caniateir i ni y cyfleusdra, bydd yn chwith genym beidio cyfarfod ag ef. Os ydym ni ac eraill o bell fel hyn yn teimlo yn hiraethus o'i golli, faint mwy felly y rhaid fod ei deulu, ei gyfeillion gartref, a'r eglwys?

"Prudd yw gwedd y praid, a gwael,
Gwedi iddo eu gadael;
Ond braidd bychan gwan, gwena,
Ei alwad oedd yn eiw da,"

Iddo ef. Erys ei goffadwriaeth yn fendigedig. Mae wedi gwasgaru perarog Crist ar hyd y llwybrau a gerddodd. Saif ei hanes heddyw yn engraffit deg o werth bywyd crefyddol, ac o fod yn ddefnyddiol yn ol y dawn a roddid i ni.

OWEN GRIFFITH.

FY MAM.

Pan oeddwn febyn bychan,
Yn anwyl gan fy mam,
Llawer emyn ganodd hi,
I'm swyno yn ddiinam.

Hi'n fynych a'm ceryddai,
Ond oll er dyben da,
Er fy nwyn i ofni Duw,
A'm cadw rhag trahâ.

Ar ol chwe' deg o flwyddau
O deithio'r anial maith,
A phrofi brath trafferthion lu,
Cyraeddodd ben ei thaith.

Y diwrnod y gadawodd
Derfynau marwol fyf,
Fy nagrau oedd yn fwyd i mi,
A chwerw oedd fy mryd.

Mae'n awr ar ben ei gyrfa,
O gyrhaedd poen a braw,
Yn nghwmni Duw a'r Oen a'r saint,
Yn iach yr ochr draw.

Ymdrechwn fod yn barod,
I fynyed ar ei hol,
I gyd-folianu'r Iesu mwyn,
Gan ochel llwybrau ffol.

Church Hill.

WM. GRIFFITH.

ONID OES LLE I DDIWYGIO ?

Mr. Gol.—Gan mai amcan y **WAWR** yw gwasanaethu yr enwad, a hyny yn y modd mwyaf effeithiol i gyrhaedd y lluaws, penderfynais i geisio gofod fechan ar wyneb siriol y cylchgrawn chwaethus hwn, i wneyd apeliad am gael diwygiad o'n dull presenol o gario yn mlaen ein Hysgolion Sabbothol.

Afneidiol ydyw canu clod y sefydliad gwerthfawr hwn, na thraethu am ei rag-oroldeb; mae hyny wedi ei wneyd mewn modd neillduol gan y bardd, yr areithiwr, a'r ysgrifenydd; ond credwyf fod gwir angen am ychydig o welliant yn y modd o gario allan y gwaith. Y mae yr hen ddull presenol yn dda, ac wedi bod yn wasanaethgar am amser maith, ond gan fod cynllun gwell ar y maes, nid anmhrifodol fyddai troi yr hen o'r neilldu, a mabwysiadu y newydd.

Nid llawer o honom sydd heb wybod am y drefn sydd mewn ymarferiad yn yr holl fyd Cristionogol, gyda'r eithriad o'r Cymry a'r Pabyddion, a adnabyddir wrth yr enw *International Series*. Y mae'r cynllun hwn yn meddu ar lawer o ragoriaethau, pe amgen ni fuasai wedi ei ddewis yn lle yr hen drefn, gan y fath dyrfa luosog. A phe byddai dynion goreu ein henwad yn cynyg y drefn hon i ystyriaeth ein hysgolion, ac yn addaw ei chefnogi, buasai yn sicr o gael ei derbyn yn ddieithriad; o herwydd ymestyn at berffeithrwydd yw ein hamcan, ac os yw y dull hwn yn rhagori ar y llall, am ei fod yn rhoddi gwell mantais i astudio a deall gair Duw, hwn ddylai gael ei fabwysiadu.

Da genym weled "Adran yr Ysgol Sabbothol." Y mae hyn yn gam pwys-

ig a chanmoladwy i'r iawn gyfeiriad. A dichon y bydd rhai yn dweyd fod hyn yn ddigon, ac y dylai pob ysgol gymeryd cynllun o'r fath. Nid wyf yn meddwl llai nad oes trefn debyg i hon gan y mwyafrif o'n hysgolion trwy y wlad; ond peth ag sydd yn perthyn i ryw un dosbarth ydyw wedi'r cwbl, ac yn mhob ysgol yn ei threfn ei hun. Ond pe byddem fel enwad yn cymeryd y cynllun arall, byddai yr holl ysgolion yn mwynhau yr un peth, a byddai genym safon hefyd i sefyll wrthi.

Fel yr oedd, y mae yr awrhon; yr ydym yn amrywio llawer yn ein barnau; dichon mewn dosbarth yn rhifo deg o bersonau, y ceir cynifer a hyny o wahanol feddyliau, a phob un yn honi cywirdeb ei syniadau ei hun o barth i'r mater dan sylw. Gwir mai rhydd i bob meddwl ei farn, ac i bob barn ei llafar; eto cydnabyddir y dylai y farn gael ei choethi, a'r deall ei agor. Ond nis gellir cyrhaedd hyn heb fyfyr-dod, a meddiant o gyfryngau gwybod-aeth. Rhaid cyfaddef fod y cyfryngau uchod yn fwy lluosog gan genedloedd eraill na chyda ni; ond pe caem gydweithrediad egniol, gellid gwella y diffyg hwn i raddau pwysig.

Y mae genym gylchgrawn misol at ein gwasanaeth, yn cael ei olygu gan frawd teilwng a galluog, a digon o frodyr cymwys eraill a fyddent yn teimlo y dyddordeb mwyaf i roi pob gwasanaeth angenrheidiol er cael y gwersi wedi eu trefnu a'u cyhoeddi yn y **WAWR**.

Credwn y byddai mabwysiadu y dull hwn yn doriad gwawr newydd arnom fel Bedyddwyr Cymreig yn y wlad hon, neu, yn hytrach, byddai yn dod yn fwy o ddydd arnom. Beth bynag byddem yn sicr o rai pethau anhebgorol. Yn un peth gallem egluro ac amddiffyn ein hegwyddorion yn well o lawer. Ac os ydym yn teimlo pwysigrwydd ein neillduolion fel enwad, dylem gymeryd gafael yn mhob cyfle i ddal y cyfryw i fyny. Hefyd bydd y cyffredin yn cael mantais i fwynhau meddyliau prif esbonwyr yr oes, yr hyn sydd allan o'u cyrhaedd yn bresenol. (Bydd hyn yn

gwneyd y WAWR yn ddysgleiriach, ac felly yn fwy derbyniol.) Eto, bydd yn cynrychu mwy o ysbryd chwilio, a threiddio i mewn i fwnglawdd y trysorau gwerthfawrocaf, i gael gafael yn y trysorau dyfnaf.

Mae yr oes yn myned rhagddi mewn gwybodaeth Feiblaidd a chrefyddol, ac os na awn rhagom gyda hi, a threfnu y mesurau goreu i gyfranu y wybodaeth hon i'r rhai sydd i raddau pell yn ymddibynu arnom am dani, bydd ein cyflwr yn druenus a'n cyfrifoldeb yn fawr.

Rydd yn dda gan lawer weled rhai o ohebwy medrus y WAWR yn datgan eu barn o berthynas i'r pwnc hwn.

W. D. THOMAS.

Mahanoy City.

[Yr ydym yn cymeradwyo yn fawr yr awgrym uchod gan y brawd Thomas. Credwn yr ychwanega at fuddioldeb a dyddordeb y WAWR. Mae yn un o amryw welliantau yn ein cyhoeddiad y boom yn meddwl am danynt yn flaenorol. Yr ydym wedi deall fod amryw frodyr yn y weinidogaeth yn cymeradwyo y cynllun. Galwn sylw yr Ysgolion Sabbathol a'n heglwys yn neillduol at y nodwedd newydd hon. Yr ydym wedi ceisio (rhag colli amser) gan y brawd medrus a selog y Parch. E. Edwards, Wilkesbarre, i ysgrifenu y gwersi am chwe' mis, er prawf, a da genym hysbysu, fel y gwelir isod, ei fod yntau yn garedig yn cydsynio â'n cais, a gobeithiwn y gwerthfawrogir ei lafur. Bydd y gwersi am Gorphenaf yn y rhifyn hwnw o'r WAWR. Wele yn canlyn ohebiaeth oddiwrtho ef.—GOL.]

GAIR YN NGHYLCH Y GWERSI.

Dymuna y golygydd ddwyn i fewn i'r WAWR nodwedd newydd, fel *experiment*, am yr haner blwyddyn ddyfodol, sef cyhoeddi ar y wers *International* rywbeth at wasanaeth dosbarthiadau Cymreig yn ein Hysgolion Sabbathol. Yr oeddym am omedd cydsynio â'i gais i ysgrifenu, gan feddwl ei bod bellach yn rhy ddiweddar i gychwyn y cyfryw anturiaeth. Dechreuwyd yn y fl. 1872 gyhoeddi gwersi i'r holl fyd Cristionogol, yn cynwys braslun o

ddysgeidiaeth yr Hen Destament a'r Newydd, i'w orphen o fewn saith mlynedd. Fe ddichon y cymer ryw flwyddyn neu ddwy yn rhagor. Awgrymwyd y byddai yn ddoeth i barhau y pwyllgor treffiadol am dymor dyfodol, ac hefyd i barhau y cynllun, gan ei *berffeithio* hyd y byddo ddichonadwy. Tebygol yw y daw yn gynllun cyffredinol a sefydlog, drwy yr hwn y gallo pwyl bynag a dreulio saith mlynedd yn yr ysgol gael gwybodaeth lled gryno a chynwysfawr o'r Datguddiad Dwyfol. Yn awr fe fydd y WAWR yn cael ei chyhoeddi, wrth gwrs, ac o bosibl, o dan olygiaeth y galluog Giraldus, o hyn hyd y flwyddyn 2000 beth bynag! Ac os gellir dwyn y Bedyddwyr Cymreig yn y Talaethau Unedig i fabwysiadu y cynllun crybwylledig, bydd hyny yn fendith amhrisiadwy.

Cenfydd yr hyddysg ein bod o dan anfantais, gan y bydd rhaid parotoi gwersi fis cyfan, cyn y daw allan gynrychion toreithiog y wasg Seasonig. Cyhoeddir yn mhob papyr wythnosol crefyddol Seasonig fwy neu lai o *Notes on the Lesson*. Diau y byddai yn fantais i ni, ac i'n darllenwyr, pe gallem ddarllen rhyw gymaint o'r rhai hyn cyn ysgrifenu. Pa fodd bynag, gyda hyn o eglurhad ac o esgusawd, gwnawn a allom dros y cyhoeddiad a'r amcan.

Wilkesbarre.

E. EDWARDS.

ADRAN YR YSGOL SABBOTHOL.

DOSBARTH Y 12FED, YSGOL SABBOTHOL Y Bedyddwyr yn T—, AM MAI. (Mat. iii. 12.)

Athraw.—Ifan Meredydd, pa fath offeryn oedd y "wyntyll" a arferid yn nyddiau Ioan?

Ifan Meredydd.—Rhwbeth tua *size* a shâp scibell oedd y "wyntyll," wedi 'i gneid o ysglod cryfion. O hon o'n nw'n towli y llafur i fyny i'r gwylt, yr hwn o'dd yn cario bant yr us, ond y llafur gan 'i bwyse 'i hunan o'dd yn cwmpo'n ol i'r un fan. 'Do'dd y wyntyll hon ddim byd yn debyg i'r gwintille sy'n ca'l 'u *huso* gan y ffarm-

wrs 'nawr. 'Roedd rhagor nag un math o "wyntyll." 'Ro'dd llawer o ddanedd gan rai o'n nw—danedd gosod, fel sy' gan lawer o'r Yancis—â'r danedd hin o'n nw'n glanhau y llafur ar ol cwpla gwentilli. Dim ond tri dant braf o'dd gan rai o'n nw—o'r rhai'n o'n nw'n glanhau'r gwellt oddiwrth y gwenith cin byse nw'n dechre 'i dowli i'r gwint. Rhwbeth yn debyg i'r rhaw weles i gyda nw yn llanw "cols" yn yr Hen 'Lad o'dd y "wyntyll" hon.

Athraw.—Ie, mae dy ddesgrifiad di, Ifan, yn lled gywir. Owen, beth sydd i'w olygu wrth y "wyntyll?"

Owen.—Yr wyf fi yn tybio mai barn Duw sydd i'w ddeall wrth y "wyntyll," yr hon oedd Crist ar ddyfod i'w chyhoeddi uwchben yr Iuddewon anghrediniol. Dywedir ei bod "yn ei law," wedi ei dodi yno gan ei Dad, yr hwn a "roddodd bob barn i'r Mab." Mae yn amlwg taw dyna ydyw meddwl Ioan yma, oblegid yr oedd gwyntyllo bob amser yn cael ei arfer am farnedigaethau, pan yn cael ei gymeryd yn gymhariaethol.

Gwilym.—Yr efengyl, yn ol fy meddwl i, sydd i'w olygu wrth y "wyntyll," yr hon oedd Iesu ar ei datguddio, a'r hon hefyd fuasai yn sicr o dynu mewn modd effeithiol linell wahaniaethol rhwng y cyfiawn a'r anghyfiawn. Bu dyfodiad Iesu Grist yn gwmp ac yn gyfodiad i lawer yn Israel. Yr oedd yn godiad tragwyddol i'r rhai a gredent ynddo, ac yn gwmp bythol i bawb a'i gwrthodent ef.

Athraw.—Y mae yn well genyf fi dy olygiad di, Gwilym, yn nghylch y peth hwn. Dafydd, beth sydd i'w olygu wrth, "Efe a lwyr-lanha ei lawr dyrnu?"

Dafydd.—Ar ysmotyn sych, manteisiol i'r gwynt, yn y maes agored, yr oedd y "llawr dyrnu" yn y dyddiau gynt, tua 30 neu 40 o gamau ar ei ganoldraws, wedi ei wneyd yn llyfn a chaled trwy gerdded arno neu rollo rhywbeth trwm trosto. Arllwysid y gwenith ar yr ysmotyn hwn, gyrid yr ychain i gerdded trosto mewn trefn i'w ddadgysylltu oddiwrth yr us, neu, curid

ef ag offerynau pwrpasol at y gwaith. Y mae'r dull hwn yn parhau hyd heddiw yn y gwledydd dwyreiniol. Wrth "ei lawr dyrnu" yr ydym ni i ddeall yma gwlad Israel, neu yn hytrach yr eglwys Iuddewig.

Athraw.—Mae yn bosibl fod llygad Ioan yn benaf, pan yn llefaru y geiriau hyn, ar yr eglwys Iuddewig, ond gwell genyf fi greu mai yr eglwys weledig sydd i'w olygu. Y mae y gwir gredinwyr, yn mhob man, i gael eu didoli oddiwrth ragrithwyr a phechaduriaid, ac hefyd oddiwrth eu gwendidau a'u pechodau eu hunain. Abram Llwyd, beth sydd i'w olygu wrth "ei wenith" ac "i'w ysgubor?"

Abram Llwyd.—Fel o'dd Ifan Meredydd yn gweid fod y gwenith yn cwmpo'n ol i'r un fan, er ca'l 'i ysgw'd yn lled ddrwg. Felly mae y dyn duwiol, i'chi 'n 'i ga'l e' o hid yr un peth. Dan bob amgylchiade yr un yw e'. 'Dyw e' ddim yn cintah ac yn gneid 'i hen gwpsed am w'thnos gyfan, a ch'ithe yn gw'bod yn y bid am beth, ac yna w'thnos ar ol hini yn wên o glust i glust, ac yn barod i'ch cario ch'i ar 'i gefen. Y gwenith yw y Crist'ngion cywir a ffyddlon. Wrth "i'w ysgubor" 'rwi'n g'lygu rhyw le sâff, lle nas gall y bid drwg 'neid niwed i'w blant.

Athraw.—Ie, wrth "yr ysgubor" yr ydym i ddeall lle perffaith ddiogel i'r duwiolion drigianu ynddo. Ac nid oes perffaith ryddhad oddiwrth bechod a phechaduriaid tu yma i'r nefoedd. Morgan, dywed dy farn am y rhan olaf o'r adnod hon.

Morgan.—Yr "us" yw dynion diras, drygonus, ac annuwiol. Yr oedd y rhai hyn yn lluosog yn yr eglwys Iuddewig, ac felly y maent eto yn eglwysi y saint; ac y mae y byd yn llawn o honynt. Bydd mor anhosibl iddynt hwy allu sefyll yn ngwyneb cyhuddiadau efengyl Iesu Grist, ag oedd i'r "us" allu sefyll o flaen anadl gref y "wyntyll." Byddant byth yn nhragwyddoldeb yn cael eu poeni gan dân anniffoddadwy cydwybod euog. Tân fydd hwn ag y bydd mor anhosibl iddynt hwy ddyfod allan o hono ag iddo yntau ddiiffodd.

Athraw.—Ychydig o swm “adferiad o uffern” sydd yn y geiriau hyn, onidê? Tān *anniffoddadwy* yw hwn. Am bob tān arall, fe ddywed yr Ysgrhythrau yn bendant y diffoddir hwynt, eithr am hwn, cyhoeddant mewn iaith rymus a phenderfynol, ei fod yn “anniffoddadwy.” Yr Arglwydd a’n gwaredo ni rhag myned iddo.

ATEBIAD

I Ofyniad Mr. Evan Roberts, Utica, yn y Waur am fis Ebrill.

Fy Anwyl Frawd—Os ydwyf yn deall eich gofyniad yn iawn, rhaid i mi erfyn eich hynawsedd i faddeu i mi am gymeryd mor hyf arnoch a datgan fy meddwl, nad yw yn ymddangos i mi eich bod wedi deall amcan yr Apostol, yn y benod y cyfeiriwch ati, sef Rhuf. vii. Dangos anallu y ddeddf i sancteiddio dyn y mae yr Apostol yn y benod, fel y dangosai anallu y ddeddf i gyfiawnhau dyn, yn y penodau blaenorol. I’r dyben i egluro y pwnc hwn siarada am dano ei hun, yn cynrychioli pob dyn arall, mewn tri chyflwr—cyflwr o anystyriaeth hollol, dan y ffigyr o adyn yn byw heb y ddeddf—cyflwr o ymdrech ysbrydol aflwyddianus yn erbyn arglwyddiaeth pechod—cyflwr o waredigaeth rasol trwy ddylanwad achubol yr efengyl. Sonir am ddau ddyn—y dyn oddimewn, a’r dyn truan; ac am ddwy ddeddf—deddf y meddwl, a deddf yr aelodau. Y dyn oddi mewn yw natur ysbrydol, ochr ddwyfol, neu anian grefyddol, sydd yn reddfol mewn dyn, fel dyn; a’r dyn truan yw natur anianol dyn fel dyn. Mae y ddwy natur hyn mewn dyn. Deddf y meddwl yw tueddiadau rhanau uchelaf y ddynoliaeth, megys y deall, a’r rheswm, a’r gydwybod. Deddf yr aelodau yw tueddiadau galluoedd iselaf y ddynoliaeth, megys y nwydau, gwyniau, a theimladau anifeilaidd y dyn.

Mewn cyflwr o anystyriaeth pechadurus, y mae y natur ysbrydol yn farw yn y dyn, fel nad yw yn teimlo dim oddiwrth ei ddyledswydd i garu Duw

ac arfer sancteiddrwydd; y dyn yn byw heb y ddeddf; y dyn yn fyw, a’r pechod yn farw. Mae dyn yn y cyflwr hwn heb ei argyhoeddi erioed o ddrwg pechod, na theimlo poen oddiwrtho.

Mewn cyflwr o argyhoeddiad, mae y natur ysbrydol yn cael ei deffroi a’i bywhau yn y dyn i ganfod a theimlo dyledswydd i garu Duw, a chadw ei orchymynion; yn ymdrechu at hyny, yn erbyn y natur anianol sydd ynddo, ond eto heb ras Duw i’w gynorthwyo, eithr yn ceisio darostwng ei nwydau llygredig trwy gydymffurfio â llythren y ddeddf foesol, neu weithredoedd da, ond yn methu llwyddo. Darlunir yr ymdrech hon yn fanwl o’i dechreuad ar ddyfodiad y ddeddf, neu oleuni dwyfol i’r meddwl, trwy gydymlemlad y natur grefyddol & phethau ysbrydol, yn erbyn tueddiadau llygredig, nes cwbl ddarostwng y natur ysbrydol drachefn dan lywodraeth y natur anifeilaidd neu anianol. Dyna y pryd mae y natur ysbrydol dan lywodraeth yr anianol, yn gnawdol, wedi ei gwerthu dan bechod, ac yn ochain a thuchan am waredigaeth o rywle arall, fel y gwelir yn niwedd y benod. Mae dyn yn y cyflwr hwn yn ceisio darostwng ei nwydau llygredig trwy gydymffurfio â’r ddeddf, heb ras Duw; ac y mae hono, yn lle ei sancteiddio, yn ei gynhyrfu i bob trachwant.

Mewn cyflwr o waredigaeth, trwy ras Duw yn yr efengyl, y mae yr ysbrydol wedi cwbl orchfygu yr anianol, yn canu am y waredigaeth, ac yn byw bywyd newydd—rhodio yn ol yr Ysbryd, yn y benod nesaf, sef yr wythfed.

Felly, nid Paul yr apostol, na Saul yr Iuddew, ychwaith, a ddeallir wrth y “myfi” sydd yn rhedeg drwy y benod, o’r 7fed adn. hyd y 14eg. eithr Paul yr arlunydd, yn cynrychioli unrhyw ddyn, a phob dyn, a geisia sancteiddio ei natur ysbrydol, a’i dueddiadau anianol trwy weithredoedd y ddeddf, heb ras Duw. Nid yw dyfodiad y ddeddf, yn y benod hon, yn golygu rhoddiad y gyfraith ar Sinai, ond yn unig ddyfodiad ysbrydol y goleuni dwyfol i natur sewnol y dyn, i’w deffroi i deimlo tru-

enusrwydd ei gyflwr o anystyriaeth pechadurus; yna nid oes sylwedd i'r gofyniad, "A oes genym hanes am rywrai o had Abraham yn meirw dan y farn cyn rhoddiad y ddeddf?" Pa un a oes ai nad oes, ni chyfeirir at ddim o'r fath yn y benod; oblegid nid marwolaeth naturiol, eithr ysbrydol a ffigyrol, ydyw y farwolaeth a grybwyllir yma.

Gan fy mod yn cyfansoddi pregeth ar y benod, ac yn bwriadu ei chyhoeddi yn y WAWR yn mhen ychydig o fisoedd eto, hyderwyf y rhydd y sylwadau uchod foddlonrwydd i chwi hyd hyn. Eich serchus frawd,

Pittston. H. C. PARRY (Cefni).

GOFYNIADAU.

Barchus Olygydd—A fyddwch chwi neu un o'ch derbynwyr gystal a rhoddi atebiad i'r gofyniadau canlynol:

1. Yn mha le yn y Beibl ceir yr adnod, "Yn nghanol ein bywyd yr ydym yn angau."

2. A ydyw yn Feiblaidd, ai nad yw? Yr wyf fi o'r farn nad yw.—*J. R. Jones. Martin's Station, Va.*

PYNCIAU Y DYDD.

—Gwelwn fod *Canon Farrar* ar "y *Sefylfa Ddyfodol*," yn tynu sylw yn Nghymru. Yn rhifyn Mai o'r *Greal*, mae Dr. Jones, Llangollen, yn ei adolygu. Dywed: "Wrth ddarllen y pregethau hyn, teimlem o barthed iddynt, eu bod yn rhai cymedrol o ran teilyngdod, tlawd o ran mater, a gwenwynig o ran athrawiaeth. Rhyfeddem o herwydd y fath gyffro y maent wedi achosi; ond y mae hyn i'w gyfrif am dano, mae'n debyg, oblegid safle uchel Dr. Farrar yn yr Eglwys Sefydledig, a'r enwogrwydd mawr a enillodd trwy ei waith rhagorol ar 'Fywyd Crist.'—Yr oeddyn ni wedi arfer meddwl fod Protestaniaid i apelio at yr Ysgrythyr, a'r Ysgrythyr yn unig, i benderfynu pynciau crefyddol; ond mae Dr. Farrar yn eangu y safon—sonia am Feiblau

eraill heblaw yr Ysgrythyr, a rhaid addef mai at *deimlad a syniad dyn am yr hyn a ddylai fod* y mae yn apelio fynychaf, ac nid at "beth a ddywed yr Ysgrythyr." Y "*traditional view*," "*traditional fancies*," "*traditional belief*," yw ei ddarnodiad o'r hen athrawiaeth. Pan y try at yr Ysgrythyr, mae yr ymadroddion sydd yn hono yn ymddangos yn erbyn ei syniad, (eb efe,) naill ai yn gam-gyfieithiadau, neu i'w deall am dân puredigol (?) cosb yn y byd arall, neu mae y gair tragywyddol (*aionios*) yn golygu "ysbrydol," megys yn Ioan xvii. 2.

Mae Dr. Farrar yn coleddu iaith rhy ddirmygus am y rhai a ddysgant yn wahanol iddo. 'Phariseaid' a 'Phariseaeth,' sydd hoff eiriau ganddo am danynt a'u syniadau. Credwn ein bod yn gweled cais yn y gyfrol i roddi dyrnod i Mr. Spurgeon, yn awr ac eilwaith, o herwydd ei sel dros wirionedd Duw, fel pe buasai pregethu perygl yr annuwioi yn anghyson â phregethu yr iachawdwriaeth sydd yn Nghrist! Yr oedd amryw bethau yn ymgynyg i'n meddwl wrth ddarllen y pregethau hyn, fel rhesymau dros wrthod yr athrawiaeth a ddysgant:

1. Cymhwysant at adferiad dynion o drueni yn y byd arall, adnodau sydd yn dysgu iachawdwriaeth yn y byd hwn yn unig.

2. Dirydant adnodau o'u cysylltiadau, heb dalu sylw i'r cyfyngiad y mae y cyd-destynau yn roddi i'w hystyr.

3. Ni chrybwyllant yr adnodau sydd yn dysgu mai ar y ddaer yn unig y mae adeg ceisio a chael yr iachawdwriaeth.

4. Priodolant fwy o effeithioldeb i ingoedd colledigaeth er achub dyn nag i rinwedd gwaed y groes.

5. Mae y dull yn yr hwn yr esboniant yr Ysgrythyr, yn cael ei gollfarnu gan reolau sefydlog Deonglaeth Feiblaidd.

Fe syna y darllenwydd, fel finau, at y lle da y mae y pregethau hyn yn ei roddi i Judas Iscariot yn y byd arall. Fe rifir Judas yn mhlith trigolion Gwynfa cyn y diwedd! Er i'r Iesu

ddweyd y buasai yn dda iddo pe buasai heb ei eni, nid yw y geiriau yna yn ei gau o'r nef, ebe'r oracl ddiweddaf hon. Fe fydd gwaith Judas yn cofio mai efe a fradychodd y Ceidwad, yn chwerwi ei deimlad yn y nef ei hun; ac nid ydyw geiriau yr Iesu o angenrheidrwydd yn cynwys mwy na'r adgof anhyfryd yna! Pwy a wyr na ddaw Satan i fyny eto, i gael ei rifo yn mhlith anwyliaid y nef!"

—Onid oes rhyw fri adnewyddol ar ddarlithio yn bodoli y dyddiau hyn? Mae y mynych gofnodion am ddarlithoedd a geir yn y papyrau, yn peri i ni feddwl hyn. Ai tybed nad yw y bregeth yn teilyngu y cynyrch o'r fath flaenaf? A ydyw cymeriad yr areithfa wedi myned yn arwynebol? Ofnwn fod arwyddion o'r fath bosiblwrwydd. Os gwna gweinidogion yr efengyl gyf-iawnder â'r weinidogaeth, ac yn enwedig â'r pwlpud, tybir mai nid rhyw lawer o amser fydd at ddim allan o hyny.

—Codi yn erbyn yr Arlywydd! Dyna bobl ryfedd. O ran hyny beth na wna y Democratiaid. Nid yw hyn yn amgen na *Mexicaneiddio* yr Unol Dalaethau. Os llwyddant yn eu hamcan yn awr yn Washington, pwy wyr beth fydd y canlyniad? Y gwir yw, y mae y fath gynyg yn warth i'n gwlad. Honir, modd bynag, nad oes un ffordd gyfreithlawn trwy yr hon y gallant ddiorseddu yr Arlywydd. Ni all un *Congress* ddadwneyd gwaith *Congress* arall. Y mae y Gwerinwyr yn gweithredu yn unol ac egniol yn erbyn yr anfadwaith.

—Parhau yn anmhenderfynol mae y pwnc Dwyreiniol eto. Ai tybed nad yw y diwedd gerllaw? Sibrydir gan y pellebyr y dyddiau hyn fod Rwsia yn ystwytho peth, ac fel ar roi ffordd i ofynion Lloegr. Os na wna, bydd rhyfel yn sicr o gymeryd lle, oblegid nid yw yn debyg y newidia Lloegr ddim ar ei gofynion yrwan wedi myned mor bell mewn parotoadau milwrol.

—Mae yr Arddangosfa yn Paris yn parhau yn llwyddianus, ac y mae peirianau Americanaidd yn tynu llawer o sylw.

HANESION CARTREFOL.

MYNEGIAD YSGOLION EGLWYS Y BED-YDDWYR YN HYDE PARK AM 1877.

Cyfrifon Ysgol y Fifth Ward.

Rhif ei hysgoleigion, 7,710; canolrif am bob Sabboth, 160; adroddwyd o benodau a salmau, 96; adroddwyd o adnodau, 2,392.

Arian mewn llaw gan y Trysor-ydd, Ion. 1877 \$19 41
Casglwyd gan yr ysgol 34 10
Derbyniwyd gan yr eglwys 13 92

\$67 43

Talwyd am lyfrau, &c. 59 03
Mewn llaw gan y Trys. Ion, '78, 8 40

\$67 43

Ysgol y Fourth Ward.

Rhif ei hysgoleigion, 7,683; canolrif, 154; adroddwyd o benodau a salmau, 7; adroddwyd o adnodau, 3,733.

Casglwyd gan yr ysgol \$26 11
Derbyniwyd oddiwrth yr eglwys, 18 92
Mewn llaw gan y Trys. Ion. '77, 6 81

\$51 84

Talwyd am lyfrau 26 56
Mewn llaw gan y Trys. Ion. '78, 25 28

\$51 84

Ysgol Bellevue.

Rhif ei hysgoleigion, 5,674; canolrif, 113; adroddwyd o benodau a salmau, 16; adnodau, 4,416.

Arian mewn llaw, 74c.; casglwyd gan yr ysgol, \$24 98 25 72
Derbyniwyd oddiwrth yr eglwys 10 15

\$35 87

Talwyd am lyfrau, &c. \$33 82
Mewn llaw gan y Trys. Ion. '78, 2 05

\$35 87

Cyfanswm yr Ysgolion.

Rhif yr ysgoleigion, 21,067; canolrif am bob Sabboth, 429; adroddwyd

o benodau a salmau, 119; adroddwyd o adnodau, 10,541.

Arian mewn llaw Ion. 1877, . \$155 14

Talwyd am lyfrau \$119 41

Arian mewn llaw Ion. 1878, 35 73

\$155 14

B. HUGHES, *Arolygydd yr Ysgolion.*

CYFARFOD CHWARTEROL

*Bedyddwyr Cymanfa Dwyreinarth Pa.
A gynaliwyd yn Wilkesbarre.*

Ebrill 23 a'r 24, cynaliodd adran Luzerne o'r Gymanfa uchod ei Chyfarfod Chwarterol gyda'r eglwys yn Wilkesbarre.

Am 2, dydd Mawrth, pregethwyd gan y Parchn. J. R. Price, Kingston, oddiar Iago i. 8, a D. T. Phillips, Parsons, oddiar Mat. xxiv. 14.

Am 7, pregethodd y Parchn. D. C. Thomas, Niles, O., oddiar Luc xi. 1, a J. P. Harris, Providence, oddiar Ephesïaid i. 3.

Am 9½ boreu dydd Mercher, cyfarfyddwyd mewn cynadledd. Wedi i'r brawd Jacob W. Evans, Pittston, weddio, *penderfynwyd*, 1. Ei bod yn llawen genym gyfarfod â'r Parch. D. C. Thomas, Niles, O., a'n bod fel cynadledd yn ei gymell i gymeryd rhan yn ngweithrediadau y cyfarfod. 2. Fod y cyfarfod nesaf i gael ei gynal yn Pittston, ar y Sabboth, yr amser i'w benderfynu gan yr eglwys yno.

Am 10½ pregethodd y Parch. H. C. Parry, (Cefni), Pittston, oddiar 2 Pedr iii. 17, 18.

Am 2, pregethodd y Parchn. E. Jenkins, Plymouth, ar "Haelioni Cristionogol," a M. Wright, Hyde Park, oddiar Phil. i. 6.

Am 7, pregethodd yr ysgrifenydd oddiar Luc ii. 34, 35, a D. C. Thomas, Niles, oddiar Dat. vii. 17.

Hyderwn y bydd i eglwys Wilkesbarre, yn nghyda'i gweinidog serchog a llafurus, weled ffrwythau daionus yn canlyn pregethau da y brodyr.—*D. Rhoslyn Davies, Ysg.*

AT BREGETHWYR.

Barchus Olygydd—Am y tro cyntaf erioedd cefais y fraint yr wythnos ddiweddfaf o weled eich cyhoeddiad teilwng; a phan oeddwn yn darllen ynddo am sefyllfa lewyrchus y Bedyddwyr Cymreig yn America, yr oedd fy nghalon yn llamu gan lawenydd; eto, braidd ar yr un fynydd, yr oeddwn yn drist, am fy mod i a'm rhieni, brodyr a chwiorydd, wedi ein hamddifadu yn hollol o freintiau crefyddol yn hen iaith fy nhadau. Y mae pum' mlynedd i fis Medi nesaf oddiar pan y rhoddasom farwel i Gymry fwyn, hen wlad y beirdd a'r breintiau, ac nid ydym wedi clywed yr efengyl fwyn yn cael ei thraethu yn ein hiaith ein hunain ond unwaith oddiar hyny. Er hyny i gyd nid ydym wedi llwyr anghofio Duw Abraham, Isaac, a Jacob, ac yr ydym wedi sefydlu Ysgol Sabbothol, ac y' ydym yn mwynhau cymdeithas yr Arglwydd ynddi. Hefyd yr ydym i gael pregeth bob Sabboth yn ystod yr haf dyfodol, ond yn yr iaith Saesoneg y traddodir hwy. Sefydlodd y Bedyddwyr Americanaidd eglwys yr haf diweddfaf ryw chwe' milldir oddiyma. Oddiar ei sefydliad y mae deg wedi ymuno â hi trwy drochiad. Hefyd y mae ganddynt eglwys wedi ei sefydlu ryw chwe' milldir i'r dehau oddiyma. Yn mis Mehfin cawsom y fraint o weled pedwar yn cael eu claddu yn y dyfrllyd fedd gan y cenadwr; ac yn wir, yr oedd yn olygfa fendigedig; yr oedd hen afon y Loup, yn yr hon y trochwyd hwy, mor loew a'r grisial, a natur yn ei phrydferthwch, fel pe buasai yn ymlawenhau wrth weled meibion dynion yn ufuddhau i orchymyn y Duw goruchaf; er hyny yr oedd rhyw hiraeth yn codi arnom am bregeth Gymreig; a fy mhrif amcan wrth ysgrifenu y llinellau hyn yw apelio at frodyr y weinidogaeth ar ein rhan fel Cymry yn y fan hon o'r wlad fawr Americanaidd. Y mae yma naw teulu Cymreig, ond, fel mae gwaetha'r modd, difater iawn ydynt am fater yr enaid. Ond yr ydywyf yn credu pe b'ai pregethwr da yn dyfod yma, y gallai fod yn foddion i'w

dwyn i ymwrthod â ffordd a gwaith Sattan, ac i rodio'r llwybr cul sydd yn arwain i'r bywyd. *A oes neb o weision yr Arglwydd yn ol yna a ddaw yma i gyhoeddi uwchben pechaduriaid,*

Na ddichon seraph er ei ddawn,
Amgyffred cariad Duw yn llawn;
Beth oedd y gras achubol gwir,
Pan drengai Crist o gariad pur.

Yn awr, barchus olygydd, terfynaf, gan obeithio y bydd i chwi argraffu hwn; ac os nid bach genych fydd cael dynes yn ohebydd, fe allai y cewch glywed oddiwrth yf eto; ac os bydd rhyw frawd am gael rhagor o hanes y wlad a'r bobl, ysgrifened at D. H. Davis, i'r cyfeiriad isod, a chaiff atebiad buan. Bendith Duw a fyddo anrloch chwi a darllenwyr y WAWR, yw dymuniad

MARY DAVIS.

Wolf P. O., Platte Co., Neb.

PLYMOUTH, PA.

Dymuna Eglwys Fedyddiedig y lle uchod hysbysu holl eglwysi Bedyddiedig America, fod y Parch. Edward Jenkins, ein cyn-weinidog, a phlaid gydag ef, wedi myned allan o'r eglwys yn hollol afreolaidd, ac wedi creu cynwrf wrth ymadael, trwy ddweyd geiriau anghristionogol ac enllibus, a thrwy hyny a phethau eraill, yn anghymwyso eu hunain i dderbyn llythyrâu gollyngdod. Felly mae fod Edward Jenkins yn myned o'r naill fan i'r llall i bregethu, yn hollol afreolaidd yn ein barn ni. Arwyddwyd dros yr eglwys,

LEMUEL PHILLIPS, THOS. D. JONES,
JOHN W. POWELL, *Diaconiaid.*

Mai 13, 1878. J. W. POWELL, Ysg.

[Wedi cysodi yr uchod derbyniasom llythyr oddiwrth y brawd Jenkins, yn efryn anrnom atal barn ar yr anneallt-wriaeth rhyngddo ef ac eglwys Plymouth, hyd nes byddo y ddwy ochr i'r mater wedi eu hegluro i'r cyhoedd. Er mor ofidus genym am yr anghydwediad hwn, eto teimlwn fod *angenheidrwydd* anrnom i gyhoeddi llythyr swyddogol yr eglwys.—GOL.]

GOFYNIAD.

At Olygydd y Wawr—Anwyl Frawd—Nid annerbyniol gan lawer o dder-

bynwyr y WAWR fyddai Cyfres o Reolau Cymanfa Bedyddwyr Neillduol Dwyreinbarth Pennsylvania. Y mae tipyn o drafferth wedi bod yma yn ddiweddar parthed llythyrn trosglwyddiad. Cofus genyf weled ryw dro yn yn llythyr y Gymanfa, nad oedd llythyr trosglwyddiad yn dda ond am chwe' mis. Os felly mae y rheol, carwn wybod a ydyw y cyfryw reol i lywodraethu gweinidogion yn ogystal a'r lleill o'r aelodau. Mae rhai pobl yn yr ardaloedd hyn mor ynyf a chredu nad oes gan yr eglwysi hawl i ymdrin ag achosion gweinidog, hyd yn nod pe bae yn bechadur mawr. Felly mae yn llawn bryd cael rhyw ddeallt-wriaeth, er mwyn cydweithrediad, rhag ein bod yn cael ein twyllo o hyd gan ddyinion drwg, diegwyddor. Mae yr un dosbarth yn blino yr eglwysi y dyddiau presenol ag oedd yn nyddiau Crist a'r Apostolion; ac yn aml gelwir hwynt yn "hiliogaeth seirph," a "bleiddiaid mewn crwyn defaid," ac nid amhriodol eu galw felly. Yr eiddoch yn rhwymau yr efengyl,

Morris Run, Pa. MORGAN LLOYD.

GAIR O DAWN, MO.

Dawn, Mo., Mai 20, 1878.—Mae yr eglwys Fedyddiedig yma mewn agwedd lewyrchus iawn. Sul, y 5ed o Fai, bedyddiwyd dau gan y Parch. R. M. Richardson, ar broffes o'i fydd yn Nghrist. Hefyd ar y 12fed, daeth pedair eraill yn mlaen, gan ddeisyf dilyn yr Iesu yn y bedydd, a chael lle yn mhllith ei blant, a bydd yr ordinhad yn cael ei gweinyddu y Sabboth nesaf, Mai 26. Mae yr eglwys wedi cynyddu mewn rhif oddeutu 15 er pan ddaeth y brawd parchus Mr. Richardson, (diweddar o Minersville, Pa.), i weinyddu yma. Y mae genym Ysgol Sabbothol led lewyrchus. Y mae heddwch a thangnefedd yn ffynu yn ein plith, a gobeithiwn na bydd iddi byth ymadael oddiwrthym. Bwriedir furfio Cymanfa o'r eglwysi Bedyddiedig Cymreig gorllewinol i afon Mississippi. Dysgwylir yr holl weinidogion Bedyddiedig rheolaidd yn nghyd, a chynrychiolwyr oddiwrth bob eglwys ag sydd yn

dymuno ymuno, i gyfarfod yn Red Oak, Montgomery Co., Iowa, oddeutu y 15fed o Mehefin; a gobeithio y bydd i bob eglwys wneyd ymdrech i anfon ei chenadon i'r cyfarfod uchod. Anfonwch at Rev. R. M. Richardson, Dawn, Mo., am y manylion.

Da genyf fod y WAWR yn parhau yn fyddlawn, ac yn bur yn y ffydd. Mae yn enill ffryndiau yma; ond dylai pob pen-teulu dderbyn y WAWR; byddai yn ystordy gwerthfawr o wybodaeth yn mhen y flwyddyn; byddai yn dyfod yn fwy hyddysg yn yr iaith, ac egwyddorion a chredoau y Bedyddwyr. Felly gobeithiwn na fydd i haul dysgleirdeb y WAWR byth fachlud. Yr ydym wedi mwynhau gauaf agored, a gwanwyn cynar. Y mae'r meusydd yn addawol iawn—gwenith wedi ehedeg er ys tro, ffwrthydd yn addawol, ac iechyd yn gymedrol.

Carem weled ychwaneg o Fedyddwyr yn dyfod i'n hardal. Y mae ffermydd perthynol i'r Saeson ar werth, yn rhad, ac ar delerau esmwyth. Yn awr yw'r amser goreu i gael cartref yn gyfleus i gymdeithas, a phob manteision eraill angenrheidiol. Yr eiddoch yn fyddlawn—*Hugh Tudor*.

BEDYDDIWDYD—

Ebensburgh, Pa.—Cawsom y fraint yn mis Ebrill diweddaf o weled claddu dwy chwaer gyda Christ yn y bedydd. Y mae y gwaith da ar gynydd yma.—*Edward Owen*.

BU FARW—

MRS. ELIZABETH LLEWELYN.

Ebrill 16, yn Minersville, Pa., y chwaer Elizabeth Llewelyn, priod y diweddar John Llewelyn, o Sharon, o'r parlys mud, ar ol cystudd o 12 awr, yn 56 ml. oed. Merch oedd i Wm. a Mary Williams o Dwyn y Star, Swydd Fynwy, D. C., a chwaer i'r diweddar hybarch Ambrose Williams. Claddwyd hi yn Sharon, a gweinyddwyd gan y Parch. Thos. Thomas. Perthynai i'r chwaer nodweddiion neillduol. Yr oedd o gyfansoddiad cadarn, ymddangosiad hardd, o barabliad rhwydd, ac er heb nemawr o fanteision addysg, yr oedd yn synwyr-gall a chywir yn ei golygiadau. Yr oedd yn wraig iagorol ac ymdrechol, ac felly daethant

i sefyllfa gysurus. Yr oedd yn fam dyner iawn. Ganwyd iddi 11 o blant, 8 o'r rhai ydynt yn awr yn fyw, yr oll yn y wlad hon. Yr oedd eu hoffder yn fawr am dani; ac megys y llefodd yr ieuengaf pan yn syllu arni am y tro diweddaf, "Our good mother; O! our good mother is gone," y dywedwn ninau, yr oedd yn fam dda.

Fel cymydoges yr ydoedd ar bob adeg yn gwylid rhag rhoddi achos tramgwydd, yn barod i gynorthwyo, ac yn caru bod mewn heddwch a phawb.

Bedyddiwyd hi gan John Roberts (gloff), yn Carmel, Sirhowy, pan yn 16 oed. Yr oedd hi yn un o'r ychydig a gychwynodd yr achos da yn y lle hwn, ac nid arbedodd draul i'w wneyd yn llwyddiant. Gan ei bod hi mor egniol ei hun, yr oedd yn rhaid i eraill lafurio. Er nad oedd ei phriod yn aelod, ymdrechodd ef i gasglu at godi addoldy, a rhyngddynt llwyddasant i grynhof mwy na'r haner. Cyfranodd yn hel-aeth tuag at gynal y weinidogaeth, ac at wahanol achosion eraill. Yr oedd ei thy bob amser yn agored, a'r uwrrd wedi ei hwylio i deulu'r ffydd; ac nid aeth y tlawd a'r angenus ymaeth oddiwrth ei ôr un amser heb ei gardod. Ni allai ddyodde gweled cisiau. Yr oedd yn ffyddlon iawn yn y cyrddau gweddio a'r cyfeillachau; a phan y dywedai air o'i phrofiad, yr oedd ei gostyngieddrwydd yn cael ei amlygu, a'r Iesu yn cael ei glodfori am ei rad ras. Er fod nodweddiion rhagorol yn perthyn iddi, dynol oedd, ac yn feddianol ar wendidau megys y gweddill o'r hil ddydol. "Ac a fu farw," yw'r adsain a glywir am dani heddwyr. Nawdd y nef fo i'r galarwyr.

JOSEPH B. WILKS.

MR. RICHARD O. RICHARDS.

Bu farw Ebrill 10, 1878, yn ei dy ei hun, yn agos i Salem, swydd LaCrosse, Wis., yn 61 ml. oed. Richard O. Richards. Yr oedd yr ymadawedig yn enedigol o Enlli, Sir Gaernarfon, G. C. Symudodd i ardal Salem o Rensen, N. Y., tua'r fl. 1852, gyda'i fam, Mrs. Ellen Richards, yn nghyda brawd a chwaer, y rhai ydynt oll wedi ei ragflaenu i'r byd tragwyddol er's llawer bliwyddyn.

Profesodd Grist pan tuag 21 oed, a bu yn aelod eglwys y Bedyddwyr yn Rensen hyd ei symudiad i Wisconsin, pryd y rhoddodd ei aelodaeth i eglwys Fedyddiedig Seisonig yn LaCrosse. Oddi yno, ar ol corphori eglwys yn Salem, symudodd ei aelodaeth am y tro diweddaf. Gobeithiwn ei fod yn awr yn aelod yn yr eglwys orfoleddus, lle na fydd raid ymadael mwy a'r dorff ddedwydd sydd yn canu am y gwaed a'i golchodd oddiwrth eu pechodau, ac yn rhoddi eu coronau wrth draed y Gwaredwr a'u prynodd mor ddrud. Perchid ef yn gyffredinol gan ei gymydogion am ei ysbryd tangnefeddus, a'i deimlad diniwed, a chymwynasgar. Tystiai wrth yr ysgrifenydd, ychydig cyn ei farwolaeth, fod ei hyder yn gwbl yn y Gwar-

edwr am fywyd tragwyddol. Gadawodd wriga a dau o blant i alaru ar ei ol.

Claddwyd ei gorph yn mynwent La Crosse ar y 12fed. Gweinyddwyd yn y ty cyn codi y corph, gan weinidog yr eglwys Fedyddiedig yn Salem, ac ar lan y bedd gan yr ysgrifenydd. Boed heddwch i'w lwch, medd un o'i frodyr galarus.

Jennielon.

WM. JONES.

ANNE JONES.

Ebrill 2, yn Hyde Park, Pa., bu farw Anne Jones, merch fechan synwrygall William a Catherine R. Jones, yn 6 ml. oed. Dyoddefodd y dlos a'r swynol Anne boenau dirfawr oddiwrth enyniad y cylla, o ba ddolur ei symudwyd i'r Baradwys nefol cyn profi ond ychydig o chwerwderau a gofidiau anialwch dyrys yddaear. Claddwyd hi yn mynwent y Cymry, Hyde Park. Gweinyddwyd ar yr amgylchiad sofr gan y Parch. Moses Wright. Genedigol o Dowlais, D. C., yw y rhieni galarus.

Ordeiniodd Ior i ddynol ryw,
Er marw, i fyw mewn eiflyd;
Yn ol y rheol hon caiff Ann
Ei dwyn i'r lan i fywyd.

I'w rhiant mwyn un cysur sydd,
O'i gwely pridd hi gyfyd,
Yn iach dros byth, tu draw i'r llen,
A'i rhan yn mhren y bywyd.

Faham yr wylwn mwy ar ol
Y neb sy'n nghôl yr Iesu?
Mae diniweidrwydd, oed a dawn,
Ein Anne, yn llawn daioni.

Ar fryniau tragwyddolfyd mawr,
Bydd iach ei gwawr, er gweryd,
O fewn y wlad lle'r gwir dilyth,
Gan wenu fyth mewn gwynfyd.

CYMYDOG GALARUS.

MR. DAVID WATKINS.

Ebrill 20, 1878, bu farw ein cyfaill David Watkins, yn ei dy ei hun, yn Bala, Kansas. Yr oedd yn un o'r sefydlwyr cyntaf yn y sefydliad hwn. Daeth i'r Dalaeth hon yn Mehefin, 1870, gyda'i ddwy ferch a'i un mab, ac arosasant yn Manhattan hyd Awst, yr un flwyddyn, pan y symadasant i Bala. Arosodd yma hyd ei farwolaeth. Cafodd glefyd anwelladwy, sef *carcinoma of the stomach at the pyloric orifice*. Bu y meddygon goraf yn yr ardaloedd hyn yn cydymgyngori yn ei gylch, eithr ni wyddent am yr un gwellad. Teiliwr ydoed wrth ei alwedigseth. Daeth i America o Gymru pan tua 24 mlwydd oed. Bu am tua naw mlyedd yn Danville, Pa.; wedi hyn yn Slatington, Blossburgh a Brookfield, ac o'r lle olaf y daeth i Kansas. Yn y lleoedd uchod bu yn aelod gweithgar ac enwog gyda'r brodyr y Bedyddwyr, a pharhaodd i ddiol golygiadau ei gyfundeb hyd y diwedd. Yn Bala, lle nad oedd eglwys gan ei frodyr enwadol, ymunodd gyda

y Trefnyddion Calfniaidd. Yn ystod ei gystudd hir am tua chwe' mis, bu yr Arglwydd yn drugarog iawn iddo, trwy ei arbed oddiwrth y poenau dirdynol a gydredant a'r afiechyd poenus yn gyffredin, ac fe gafodd hamdden i barotol ei feddwl at yr ymddatodiad, ac i dystiolaethu yn dra eglur yn nghylich ei gyflwr diogel ysbrydol. Bu ofnau angau yn ei ffino, a chymylau yn gorchuddio ei feddwl; eithr yn ystod un noson ar ol ymdrech gyda'i Dduw, torodd y wawr, a bu goleuni clir iddo wedi hyn. Talwyd parch mawr iddo gan ei wahanol gyfeillion yma, a chawsom y llawenydd annrhaethadwy o'i weled yn marw o farwolaeth y cyf-iawn. Yn sicr y mae mewn gwlad well.

"Newid mwy na newid man
O'r drygyd i'r bur drigan;
Newid yw trwy'r enaid oll,
I'w ddiwygio yn ddogil:
Yn lân, yn gyfan i gyd,
O fachau'r hen afiechyd.

Claddwyd ef yn mynwent Bala, a gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parchedigion Morgan Williams (T. C.), ac Ivan M. Jones (A.). Ar y 27ain o Ebrill, yn eglwys y T. C., pregethwyd gan y ddau weinidog nodedig y pregethau angladdol, yn Gymraeg, am 2 o'r gloch y prydawn, a chan y Parch. Henry Davies, Arvonnia, yn Saesonaeg, am 6, yr hwyr, yn eglwys yr Annibynwyr.

Felly o'n blaen mae ein cyfaill wedi myned. Gwarchaewn ei lwch yn barchus, a chyda hoff goffadwriaeth; canys eto

"Ni ddeil brau blisg ei wisg wan
Ogoniant Duw a'i Ganaan;
Y wisg bridd, o gymysg brau,
Ni ddeil i'r anedd olau."
"Sugna'r nefol wynfa lân
Ei enaid iddi'i hunan,
Ei den wisg a edy'n ol."

GAN EI GYFAILL J.

NODION PERSONOL.

—Mae amser yn dangos fod eglwys Newburgh, O., wedi bod yn ffortunos trwy gael y Parch. W. J. Williams i lafurio yn eu plith. Deallwn fod gwedd newydd ar yr achos ar ol ei ddyfodiad i'w plith yr haf diweddaf.

—Mae y brawd Thomas R. Thomas, Parsons, Pa., yn ddiweddar wedi dechreu arfer ei ddawn mewn ffordd o bregethu. Dygwyddodd i ni fod yn bresenol pan y gwnai y prawf am y tro cyntaf. Gwnaeth yn dda.

—Cyn y darllenir hyn, bydd llawer wedi gwylbod am farwolaeth y Parch. W. D. Morgan, gweinidog y Bedyddwyr yn Stonington, Conn. Dywedir ei fod ef a Dr. Knowles (meddyg) yn dychwelyd adref o Westerley, a rhyw fodd neu gilydd dychwelodd y cerbyd wrth droi congl yn yr heol, a thafwyd y ddau

allan. Disgynodd Mr. Morgan ar ei ben, a thorodd ei wddf, fel y bu farw yn uniongyrchol. Derbyniodd y meddyg archollion trymion, ond y mae efe yn gwella. Yr oedd Mr. Morgan yn dra adnabyddus flynnyddau yn ol yn Pennsylvania. Bu amryw flynnyddau yn weinidog yn Plymouth, ac wed'yn yn Catasaqua. Yr oedd er's amryw flynnyddau wedi myned at yr Americanaid i Loegr Newydd. Ac ymddengys ei fod ef yn llwyddianus a pharchus. Gadawodd ar ei ol wraig ac un plentyn.

—Deallwn fod y Parch. D. S. Thomas, Lansford, Pa., wedi addaw lleawi pwlpudd yr eglwys yn Parisville, O., am rai Sabothau yn Mehafin. Pobl gareddig ydynt hwy yn Paris, a brawd dilychwin, a phregethwr cymeradwy, ydyw Mr. Thomas. Dylai yr ymweliad fod yn ddyddorol o'r ddau tu.

—Ychydig amser yn ol clywsom oddiwrth Trebor, Dodgeville, Wis. Dywedai fod ei iechyd yn gwellau. Teimla yn dda fod ei gyfillion wedi sicrhau y swydd o gasglu y trethi iddo am flwyddyn arall. Yr ydym yn teimlo yn dda am hyny.

—Hysbysa y Parch. Samuel Job, Cleveland, O., mai nid D. D., eithr LL. D., a ddisgwyllir oddiwrth awdurddodau Coleg Rochester yr anrheg i'r Parch John Rhys Morgan (*Lleuwig*), Llanelli.

—Dysgwylir Cymanfa lewyrchus yn Sir Oneida eleni. Mae amryw frodyr poblogaidd wedi addaw eu gwasanaethu, megys y Parchn. John Evans, Westerley, R. I.; J. F. Richards, Church Hill, O.; W. M. Evans, Cattaraugus, N. Y.; H. O. Rowlands, Whitesboro, ac er ail.

Mae y Parch. B. James wedi cymeryd gofal yr eglwys Gymreig yn Aspinwall, Nebraska, ac wedi dechreu ar ei wenidogaeth Mawrth 31, 1878.

NEWYDDION Y MIS.

—Mae y Proff. Thomas A. Edison, Menlo Park, N. J., wedi dyfeisio peiriant tra hynod, a elwir *Phonograph*, a'r hwn y gellir cofrestru llafar, ac ail adrodd y geiriau, mewn llais uchel a dealladwy, unrhyw amser a ddewisir yn y dyfodol. Ebrill 19eg, ymddangosodd y dyfeisydd gyda'r beiriant byd-enwog o flaen y Gyd-gyngorfa yn Washington, er profi o lys uchaf y genedl nad oedd dim twyll yn cael ei ddefnyddio er mwyn budr elw. Ymgynullodd nifer mawr o Seneddwy'r Chynrychiolwyr yn nghyd i weled yr offeryn yn ysgrifenu, ac i wrandaw arno yn siarad. Llefaroedd Mr. Garfield, o Ohio, a Mr. Cox, o New York, yn ngenau y peiriant, yr hwn a gofrestrodd eu geiriau; ac wedi adferu dystawrwydd, a throi y peiriant a llaw, ail adroddodd eu geiriau, yn yr un llais,

yr un dôn, a'r un pwysleisiad yn gywir, fel yr oedd pawb yn eu hadnabod yn rhwydd! Mewn arbrawf a wnaed yn ddiweddar yn anedd-dy y dyfeisydd, gan foneddwr o New York, canwyd y geiriau adnabyddus, "John Brown's body lies mouldering in the ground," gyda'r cydgan, "Glory, glory, Hallelujah," ac ail gynrychwyd y cyfan i berffeithrwydd gan y peiriant. Er rhoddi prawf ar allu y Llafar-beiriant i gofrestru pob gair yn fanwl, tra y bydd dau yn siarad agos ar yr un pryd, aeth un yn mlaen i draddodi math o araeth; a thra yr oedd efe yn llefaru, ataliwyd ef gan y lleill, trwy ddyweyd, "Dyna hen ddigon," "tewch, tewch," "ow, ow," "ha, ha," "edrychwch ar ei drwyn," &c., ac er mawr syndod i bob un, ail gynrychodd y peiriant yr araeth bob gair, a'r ymadroddion a ddefnyddiodd eraill i derfysgu yr areithydd, a hyny yn yr un aceniad, tón a phwyslais. Ail gynrycha y peiriant bob math o swm, megys peswch, chwibaniad, chwerthin, galar, a gwshanol nodau cerddoriaeth; eithr nid mor uchel a'r gwreiddiol. Barna Mr. E. y bydd yn alluog i gryfhau y llais, trwy chwyddo yr argraffiadau, fel y gellir defnyddio y llafar-beiriant mewn goleudai, ac ar lanau y môr, i rybuddio y morwyr o'u peryglon mewn niwl a thywyllwch. Gellir dyweyd heb betruso mai dyma y darganfyddiad pwysicaf a wnaed yn yr oes hon; ac yn sicr, y mae y Llafar-beiriant yn un o brif ryfeddodau y byd. Eto nid oes yr un egwyddor nac elfen yn perthyn iddo nad oedd yn adnabyddus i ddisgredigion ac athronwyr er's llawer o fynyddoedd; eithr ni fu neb yn alluog i gymwysu gwahanol wybodaethau at ddybenion ymarferol, hyd nes y daeth Mr. Edison i fyfyrto y pwnc mewn lle gwladaidd yn Nhalaeth New Jersey. Pe buasai Mr. Edison, dyfeisydd y Llafar-beiriant, yn byw dri chan' mlynedd yn ol, diau y condemniasid ef i gael ei rostio fel dewin neu reibiwr, a chwasai ei offeryn ei ddistrywio fel un o ddyfeisian y diafol.

—Mai 13, fel yr oedd yr Ymerawdwr William yn dychwelyd i'r palas yn Berlin, wedi bod allan am dro mewn cerbyd gyda'r Grand Duchess of Baden, saethwyd amryw o ergydion at y cerbyd o lawddryll; eithr ni anafwyd neb. Creodd hyn gdnwrf mawr; ond daliwyd y troseddwr yn ddiwed, yn nghyda chyfaill iddo, a amcanodd ei ddiogelu ar y pryd. *Tinsmith* ydyw, o'r enw Max Hoedel, brodor o Leipzig; ac enw ei gydradwr yw Krueger, labrwr o Berlin.

—Dydd Llun, Mai zofed, yn Utica, N. Y., bu farw y tawel Griffith W. Williams, yn 50 ml. a 2 fis oed, o'r *congestion of the lungs*, mewn canlyniad i godwm a gafodd o ben *scaffold*, ar yr 11eg o'r un mis. Yr oedd yn adnabyddus iawn trwy Sir Oneida, o herwydd ei fod yn llenwi y swydd o ddechreuw'r canu yn nghapel y M. C. ar Seneca Street er's llawer o fynyddoedd—lle hefyd yr oedd yn aelod dichlyn-

aidd a ffyddlon. Gadawodd weddw a thad tyner o blant i alaru ar ol priod serchog a thad tyner a gofalus. Yr henaf o'r plant yw Miss Hannah Williams, y gantores ieuanc swynol. Genedigol oedd yr ymadawedig o Ty'n'rallt, Llanbadrig, ger Amlwch, Môn, a deallwn fod iddo frodyr a chwiorydd yn Nghymru yn bresenol. Bu yn drigianydd o'r wlad hon er y flwyddyn 1849, a threuliodd y rhan fwyaf o'i amser yn Sir Oneida.

—Agorwyd yr arddangosfa gydgenedlaethol yn Paris ar y 1af o Fai, yn nghanol brwdfrydedd, llawenydd a rhialtwch mawr. Yr oedd yn bresenol yr Arlywydd MacMahon, Tywysog Cymru, Tywysogion Denmark a Netherlands, gweinidogion tramor, &c. Yr oedd yn wyddfodol 500,000 o bobl ac yr oedd 300,000 o ddyeithriaid yn Paris. Yn yr hwyr goleuwyd y ddinas yn y modd mwyaf ysblenydd; ac yr oedd yr heolydd yn orlawn o bobl. Ni welwyd erioed o'r blaen arddangosfa mor ardderchog, na gorymdeithiau cyhoeddus mor ysblenydd; ac er fod dros haner miliwn o bobl yn bresenol, aed trwy yr holl seremoni heb i neb dderbyn niwed. Er nad oedd adranau gwahanol wledydd wedi eu perffeithio, yr oedd yr olygfa yn fawreddog; ac mae yr adran Americanaidd yn cydmaru yn ffafriol gyda y gweddill o'r arddangosfa. Credir y try yr antariaeth allan yn llwyddiant perffaith.

—Am saith o'r gloch hwyr Mai 2, cynhyrwyd Minneapolis, Minn., megys gan ddaear gryn, trwy ffrwydriad arswydol yn nghanol y melinau blawd, o'r tu uchaf i raiadr St. Anthony. Cymerodd y ffrwydriad le yn melinau Washburn; a chymerodd ail ffrwydriad le, yr hyn a ddilynwyd gan dân aruthrol. Achoswyd y dinystr trwy ffrwydriad nwy a ddefnyddir yn y melinau. Heblaw dinystrio swm mawr o eiddo, dywedir fod 14 o bersonau wedi colli eu bywydau. Cyfrifir fod y golled dros filiwn o ddoleri, ac ataliwyd 87 o feini melinau. Clywwyd twrf y grwydriad yn amlwg yn St. Paul, pellder o naw milldir; a chwythodd y gwynt ddarnau o goed llosgedig i'r pellder hwnw. Mae yr achos o'r ffrwydriad yn ddirglwch mawr.

—Arddengys y wlad yn gyffredinol y dyddiau hyn barodrwydd i ddechreu talu arian bathol, wedi gweled y *greenbacks* yn dyfod mor agos i wir werth aur. Mae aur yn dyfod allan o'r coffrau lle y bu yn gorwedd yn ddilôg am ddeg a phymtheg mlynedd. Dechreuodd amryw o'r ariandaf dalu aur, a chymerodd amryw nodau papyr yn lle aur yn llôg ar y *bonds*! Talodd amryw o gwmnïau llaw-weithfaol aur i'w gweithwyr yr wythnosau diweddaf!

—Fel yr oedd yr agerlong *Sardinian* yn Lough Foyle, Iwerddon, yn aros ymfudwyr o Londonderry, i hwylio am Quebec, cymerodd ffrwydriad erchyll le yn ei phen blaen, nes dinystrio llawer ar y llestr, ac anafu yn angeuol rai o'r 460 o ymfudwyr oeddynt ar y bwrdd.

Achoswyd y ffrwydriad gan nwy a daroddodd oddiwrtw y glo mewn lle cauedig. Wedi y ffrwydriad cymerodd y llestr dân, ond caed yr ymfudwyr oddiar ei bwrdd yn llwyddianus.

—Bu hen gardotwraig farw yn New York, ar ol bod ar hyd ei hoecs yn cardota, trwy ofyn am *cent* gan ddyeithriaid wrth y Fulton Ferry, a chaed ei bod yn werth \$15,000! Gadawodd ewyllys, yn yr hon y rhoddodd \$3,000 rhwng gwahanol bersonau, a \$12,000 i Gymdeithas y Morwyr Tlodion.

—Mae Krupp a'i gwmni yn Essen, Prwssia, yn cadw 8,500 o ddyinion, 298 o agerbeirianau, a 770 o agerforthwylion, mewn gwaith parhaus i wneyd arfau rhyfel, ac yn benaf magnelau rhychol. Gorphenir 300 o fagnelau mawrion yn fisol; a'r flwyddyn ddiweddfaf gorphenwyd yno 15,000 o faes-fagnelau. Wrth weithio y nos goleuir yn y gwaith 21,000 o fflamau nwy; ac y mae 16,200 o bersonau yn cael eu bywioliath oddiwrtw y gwaith.

—Ar y 1af o Fai, yn ei balasdy gorwych, yn Saratoga, N. Y., bu farw y nodedig John Morrissey, Seneddwr yn Neddfwrfa Talaeth New York, yn 43 mlwydd oed. Yr oedd yn nodedig fel *prize fighter* a *gambler*, a daeth yn feddianol ar gyfoeth mawr. Cafodd ei anfon i'r Gydyngorfa ddwy waith o ddinas New York.

—Trwy ffrwydriad nwy yn nglofa Glendower, ger Minersville, Pa., Mai 9fed, taflwyd yr arolygydd, Mr. John L. Anwyl, gyda nerth mawr yn erbyn mur o lo, gan ei niweidio i'r fath raddau fel y bu farw yn mhen ychydig oriau. Yr oedd Mr. Anwyl newydd gael ei dderbyn yn bregethwr mewn cyfarfod mawr perthynol i'r M. C. yn Pottsville, ac ystyrif ef yn wr ieuanc gobeithiol iawn.

—Tra yr oedd dyn yn Garston, Georgia, yn cario plentyn yn ei freichiau yn ddiweddar, daeth eryr mawr heibio, ac amcanodd gipio y plentyn ymaith. Cymerodd ymladdfa le rhwng y dyn a'r eryr; ac ni threchodd ef hyd nes y daeth ffarmwr i'w gynorthwyo, yr hwn a laddodd yr aderyn a' bwyll!

—Galwyd am \$5,000,000 o'r 4½ *bonds* yn ddiweddar, yr hyn a wna \$30,000,000 a werthwyd er y cyntaf o Ebrill, heblaw y \$10,000,000 a anfonwyd i lanw y galwad o Lundain. Dengys hyn gredyd uchel y llywodraeth.

—Bu Catherine E. Beecher, chwaer Henry Ward Beecher, farw yn Elmira, ar yr 11eg o Fai, o'r *apoplexy*, yn 78 mlwydd oed. Yr oedd yn awdures o bymtheg i ugain o lyfrau ar addysgiant y rhyw fenywaidd.

—Anfonwyd allan rybydd i'r wasg trwy Rwsia, i beidio cyhoeddi hanesion cyfarfoddydd gwleidyddol, chwyldroadau cartrefol, a therfysgoedd cymdeithasol, dan ben ataliad a fforffediad.

—Y mae Ohio wedi pleidleisio drwy fwyaf-rif mawr yn erbyn trethu eiddo eglwysig.

—Y mae wyth gant o bersonau wedi ymuno ag eglwysi Hartford, Conn, fel ffrwyth llafur Moody a Sankey.

—Bydd i lywodraeth Awstria ofyn am 60,000,000 florins yn rhagor i ddarparu erbyn rhyfel.

—Dywedir fod goruchwylwyr Rwssiaidd wedi prynu 11 o agerlongau cyflym yn America erbyn y rhyfel dysgwylidig.

—Gwneir casgliadau trwy Rwssia i godi arian at wasanaeth herw-longau i ddinystrio llongau masnachol Lloegr.

—Mae y pwnc o heddwch neu ryfel rhwng Lloegr a Rwssia heb ei benderfynu eto; ond yn ol y newyddion diweddfaf, mae sail i obeithio y teifyna y drafodaeth yn heddychol.

—Cynaliwyd trengholiad yn Lloegr a Chymru ar gyph 25,623 o bersonau y flwyddyn ddiweddfaf, yr hyn a ddengys fod peryglon bywyd yn lluosog yno.

—Teimla y Twrciaid yn ymfrostgar o herwydd fod adroddiad Rwssiaidd yn rhoddi ar ddeall y lladdwyd neu glwyfwyd un o bob chwech o'r milwyr Rwssiaidd.

—Mae cwyno mawr yn rhandiroedd y glo-olew yn Pennsylvania o herwydd yr amser caled, ac mae canoedd o ddynion allan o waith.

—Hysbysir am farwolaeth Robert Bailey, clochwydd adnabyddus Gwrecsam, yr hwn a ymadawodd a'r fuchedd hon yn 85 mlwydd oed. Dywedir iddo gladdu 15,000 o bersonau!

—Y golygydd hynaf, ac un o'r rhai cyfoethocaf yn y byd, yw William Cullen Bryant, prif olygydd yr *Evening Post*, New York. Mae yn 84 mlwydd oed, ac yn un o brif feirdd yr oes.

TRAMOR.

Y Bedyddwyr yn Sir Aberteifi.—Ychydig mewn cymhariaeth sydd wedi ei wneyd gan y Bedyddwyr yn y rhan fwyaf o Sir Aberteifi er's blynyddoedd lawer—er dyddiau y Parchedigion W. Evans, Aberystwyth, a Samuel Breese; ond y mae yn dda genym allu dywydd fod yn Sir Aberteifi gry ddeffroad wedi cymeryd lle er yn ddiweddar. Y mae y Cwrdd Chwarter wedi cychwyn achos newydd yn Aberaeron, ac y mae yno gapel hardd yn cael ei adeiladu. Bwriada eglwys y Penrhyncoch, a'u parchus weinidog, Mr. George Evans, godi capel cyn hir yn *Bow street*; y mae yno gangen eglwys lewyrchus yn barod. Teimla eglwys y Bont, a'r swydd hefyd, gyda'u gweinidog ieuanc gweithgar, Mr. Robinson, awydd mawr

am gael capel yn Ysbytty. Ac am Dregaron, dylai gael sylw y Cwrdd Chwarter yr ddoedd, yn enwedig gan fod yno yn awr amryw o Fed-yddwyr. Y mae eglwys barchus Aberystwyth hefyd yn dechreu casgu i godi y capel goreu yn y dref. Dywedwn ninau o'n calon, llwyddiant iddynt. Ni ddylai y Bedyddwyr ymfodloni yn eu hunfan. Tra y mae tir heb ei feddianu, y mae yn rhaid iddynt fyned rhagddynt; ac mor wired a bod yn rhaid i Grist deyrnasu, y mae yn rhaid iddynt hwythau lwyddo. "Os yw Duw trosom, pwy a all fod i'n herbyn?"

Y NEWYN YN CHINA.—Drwg genym ddeall fod miloedd ar filoedd o'n cyd-ddynion yn Shantung, a manau eraill yn China, yn meirw o eisiau bara beunyddiol. Nid ydynt wedi cael gwlaw er's tri-mis ar-ddeg, fel y mae y ddaear o angenrheidrwydd wedi atal ei chnwd, a hwythau yn gorffod bwyta dail, rhisg coed, hen wellt pydredig, a phob math o wreiddiach, er diwallu eu hangenion; ac nid hyny yn unig, ond clywsom fod babanod yn cael eu lladd a'u bwyta yno mewn amrywiol fanau, yn debyg fel y gwneid yn Jerusalem pan yr amgylchynid hi gan y Rhufeiniaid! Y fath drueni a ddygodd pechod i'r byd! Naw miliwn yn China yn marw o newyn! Da genym ddeall fod llywodraeth China a Japan, yn nghyd ag eraill, yn gwneyd eu goreu er cyfarfod angen y trueiniaid hyn, a bod gobaiith y bydd i'r llywodraeth Americanaidd anfon cant a haner o filoedd o ddoleri i'w cynorthwyo, mewn ffordd o gydnabyddiaeth am y difrod a wnaed ganddi yn Canton, yn 1856. Da genym ddeall fod ein brodyr, Meistri Richards a Jones, yn ymdrechol gyda'r dyoddefwyr, a'u llafur yn cael ei werthfawrogi mor gyffredinol ganddynt. Y maent drwy hyn yn enill serch y Chineaid, ac felly yn eu paratoi i dderbyn y bara a ddaeth i waered o'r nef.

CYLCHWYLIAU Y Bedyddwyr yn LLUNDAIN.—Er mai yr wythnos ddiweddfaf yn Ebrill y cynelir cyfarfodydd y Bedyddwyr, eto gelwir hwynt yn gyffredin "Cyfarfodydd Mai." Nid oedd y cynulliadau mor lluosog ag arfer eleni, ond ar y cyfan cafwyd cyrddau brwdfrydig, a rhoddai mynegiadau y gwahanol Gymdeithasau achos i ddiolch a chymeryd cy-sur, yn enwedig mynegiad y Gymdeithas Genadol. Mae yr eglwys i'n teimlo i'r byw yn ngwyneb y diffyg yn nhrysorfa y Gymdeithas, ac yn gwneyd ymdrechion egniol i symud yr anhawsdra. Y Parch. Stowell Brown ydyw llywydd Cymdeithas "Undeb Bedyddwyr Prydain Fawr a'r Iwerddon" am y flwyddyn ddyfodol.

Cynaliodd y Cymry eu cyfarfod hwythau fel arferol. Yn mhliht pethau eraill, "Rhoddodd Dr. Price, Aberdar, olwg ar sefyllfa arianol y Gymdeithas Genadol."

—Mae y sefyll allan yn mhliht y gweithwyr cotwm yn Lloegr yn parhau, a chrewyd terfysgoedd blinion mewn amryw fanau.

Y W A W R.

Cyf. III.]

GORPHENAF, 1878.

[RHIF. 4.

YR IUDEWON YN AMSER CRIST.

GAN OWEN JAMES.

II.

Yn y meddwl gellir rhanu trigolion pob oes a phob gwlad i ddau ddsbarth, sef y crefyddol a'r anghrefyddol. Ond yn ymarferol nis gellir gwneyd hyn, am ei bod yn anmhosibl i benderfynu pwy sydd, a phwy sydd heb fod, yn grefyddol. Oddiar safle wahanol gellir rhanu pobl y byd i ddau ddsbarth, trwy osod aelodau eglwysig ar un ochr, a phawb eraill ar yr ochr arall. Y synagog oedd y llinell wahaniaethol yn Palestina yn amser Crist. Yr oedd un dosbarth yn perthyn i'r synagog, a'r llall heb fod yn perthyn iddi. Cynwysai y dosbarth olaf y publicanod a'r pechaduriaid; tra yr oedd y Phariseaid, y Saduceaid, a'r Esseniaid, yn gwneyd i fyny y cyntaf. Yn yr ysgrif bresenol ceisiwn osod o flaen ein darllenwyr ddarlun o'r Phariseaid.

Y mae yr enw yn tarddu o air Hebraeg, ac yn golygu "gwahanedig." Enwyd hwy felly am eu bod yn ymdrechu i gadw eu hunain ar wahan oddiwrth bob math o anmhurdeb deddfol. Yr oeddent yn uchder eu nerth yn amser Crist. Yn Judea yn unig yr oedd dros chwe' mil o honynt; ac yr oedd mwyafrif mawr y genedl mewn cydymdeimlad dwfn â hwy. Hwy oeddynt y dosbarth uniawngred yn mhlith yr Iuddewon, a rhoddi darnodiad o'u hathrawiaethau a'u harferion fydd esbonio

Iuddewiaeth amser ein Hiachawdwr. Yr oeddynt yn fwy gweithgar na meddylgar; yn fwy manwl yn eu rheolau nag eglur yn eu syniadau. Pe gofynid i Pharisead beth oedd ei amcan, a pha fodd yr oedd yn bwriadu gweithredu, atebai heb betrusdod; ond pe gofynid iddo beth oedd ei farn ar bynciau neillduol, byddai yn rhaid iddo aros ychydig cyn y gallai alw i'w gof. Yr oedd ganddo ddaliadau, ond nid oedd yn gwybod hyny bob amser. O herwydd hyn y mae yn anhawdd iawn i esbonio athrawiaethau y Phariseaid.

1. Credent fod traddodiadau yn llawn mor awdurdodol a'r ddeddf. Iddynt hwy yr oedd traddodiad yn ddeddf lafaredig i egluro a pherffeithio y ddeddf ysgrifenedig. Cyhuddodd Iesu hwy o wneyd gorchymyn Duw yn ddirym trwy eu traddodiadau eu hunain. Tarddai y traddodiadau o dair ffynonell: (1.) Credent fod rhai wedi eu rhoddi yn uniongyrchol gan Dduw i Moses ar fynydd Sinai. Teimlent fod rhai pethau dyrys a thywyll iawn yn y Pum' Llyfr, ond meddylient fod Moses wedi derbyn esboniad arnynt oll o enau Duw. Rhoddodd Moses yr esboniad i Joshua, Joshua i'r henuriaid, yr henuriaid i'r prophwydi, a'r prophwydi i aelodau y synagog; ac felly o enau i enau daeth i lawr hyd amser Iesu. Y

mae hyn oll yn gwbl ddisail; ond rhesymant hwy fel y canlyn: Y mae yn y Pum' Llyfr 613 o reolau, ond nid oes ynddynt oll un gair am weddi, nac am y byd dyfodol. Nis gellir credu fod Duw wedi gadael pethau pwysig fel y rhai hyn heb eu datguddio. Felly rhaid ei fod wedi eu hegluro wrth Moses drwy air eu enau. (2.) Yr oedd prophwydi a dynion da mewn gwahanol oesau wedi pasio barnau a gwneyd penderfyniadau ar wahanol bynciau perthynol i'r ddeddf. Traddodwyd y rhai hyn i lawr o enau i enau, ac ystyr- id hwy mor bwysig a'r ddeddf ei hun. (3.) Yr oedd rhai pynciau wedi eu penderfynu drwy bleidlais mewn cynadl- eddau crefyddol. Ystyr- id y penderfyn- iadau hyn hefyd mor bwysig a'r gyf- raith ei hun. O'r diwedd daeth y tra- ddodiadau yn lluosog tu hwnt i bob cyfrif. Ar rai pynciau israddol yr yd- oedd y penderfyniadau yn gwahan- iaethu. Rhoddodd hyn fodolaeth i wahanol ysgolion gwrthwynebol, megys ysgol Hillel, ac ysgol Shammai.

Rhoddwn ger bron ein darllenwyr ddau draddodiad fel engraifft o lawer eraill. Y cyntaf sydd yn nghylch y corban. Yr oedd y ddeddf yn dysgu, "Anrhydedda dy dad a'th fam; a'r hwn a fellidithio dad neu fam bydded farw y farwolaeth." Dysgai hefyd y gallai dyn addunedu i gysegru ei fedd- ianau i Dduw, fel nas gallai gyffwrdd â hwy ar ol hyny heb iddo eu prynu yn cl ag arian. (Lef. xxvii.) Pa beth byn- ag a gysegrid yn y modd hwn a elwid Corban, neu yn Gymraeg, Rhodd. Yr oedd yr holl roddion hyn yn dyfod yn eiddo y Drysorfa sanctaidd, ac ystyr- id toriad yr adduned yn bechadurus iawn. Ond drwy esbonio y gyfraith hon, gwnaeth y traddodiad hi yn gaethiwus, ac yn rhwystr ar ffordd dynion nwyfus i gyflawni eu dyledswydd tuag at eu rhieni. Os deuai rhieni tlodion at eu plant i geisio cymorth, ac os dywedai y plant, mewn ystyfnigrwydd, tymer ddrwg, ac anmharch, "Pa beth bynag sydd genyf a all fod o elw i chwi, bydd- ed megys Corban," yna, yn ol y tra- ddodiad, yr oeddynt mor analluog i gynorthwyo eu rhieni a phe byddent

wedi gwneyd y llw mewn sobrwydd a difrifoldeb. Ac er i'r plant edifarhau am eu byrbwylldra a'u diffyg parch, eto nis gallent gael eu heiddo yn ol er mwyn ei roddi i'w rhieni. Drwy y llw byrbwyll hwn yr oedd dyn yn cael ei rwymo i roddi ei holl gyfoeth yn nhry- sorfa y deml, yn union yr un modd a phe byddai wedi ei gysegru yn ol y rheolau yn Lefiticus. Sylwer nad yw Iesu Grist yn yr amgylchiad hwn yn beio y plant am eu diystyrwch o'u rhie- ni, ond beia y Phariseaid *am na wnaent wwyach adael iddo wneuthur dim i'w dad neu i'w fam*, gan ddirymu gair Duw a'u traddodiadau eu hunain. Gwel Marc vii. 10—12.

Y mae yr ail engraifft yn dal cysyllt- iad â bwyta wyau. A ellir bwyta wy a ddodwyd ar ddydd gwyl? Gellir, meddai ysgol Shammai; na ellir, medd- ai ysgol Hillel. Ond pa gysylltiad sydd rhwng hyn a'r ddeddf? Gorchy- mynodd Moses i ddarparu ar y chwech- ed dydd yr hyn a ddigent i mewn er- byn y Sabboth. Oddiwrth hyn mae yn amlwg y gellid darparu ar ddiwrnod cyffredin o'r wythnos erbyn y Sabboth neu erbyn dydd gwyl, ond nis gellid parotoi ar ddydd Sabboth erbyn dydd gwyl, nac ar ddydd gwyl erbyn y Sab- both. Ond mae yr wy a ddodwyir ar ddydd neillduol yn cael ei "ddarparu" yn yr iar ar y dydd blaenorol. Oddi- wrth hyn mae yn amlwg nas gellir bwy- ta yr wy a ddodwyir ar ddydd gwyl yn canlyn y Sabboth, am fod yr wy hwnw wedi ei barotoi ar y Sabboth. Ac er nad oedd yr holl wyliau yn disgyn ar y dydd canlynol i'r Sabboth, eto er mwyn bod yn ddiogel, barnai ysgol Hillel mai gwell oedd ymwrthod yn gyfangwbl â'r wyau a ddodwyir ar ddyddiau gwyl. Y mae hyn yn esiampl deg o lawer o ffolinebau plentynaidd oedd yn cael sylw y Phariseaid yn am- ser Crist.

2. Credent mai un o ddyledswyddau cyntaf a phenaf dyn oedd deall y ddeddf a'r traddodiadau yn eu holl fan- ylrwydd. Ceisient hefyd fod yn alluog i ddeall Hebraeg, ac i gyfieithu y gyf- raith i'r Aramaeg, a'i hesbonio yn yr iaith hono i'r bobl gyffredin. Ystyr-

ient eu hunain yn geidwaid y ddeddf, a chredent y byddai i'r Duw a'u galwodd i'r swydd hono eu diogelu rhag pob perygl oedd yn bygwth y wlad.

3. Credent yn rhagluniaeth a gofal Duw am bob peth. Eu harwyddair oedd fod pob peth yn ymddibynu ar Dduw oddieithr duwioldeb. Fel bôd rhydd gall dyn feithrin neu esgeuloso ei dduwioldeb.

4. Credent yn adgyfodiad y corph, a sefyllfa ddyfodol. Er fod y cyfiawn, fel Lazarus, yn dyoddef yn y byd presenol, a'r anghyfiawn, fel Dives, yn mwynhau byd da yn helaethwych beunydd, credent y byddai pob peth yn iawn yn y byd a ddaw. Credent mewn angelion, mewn ysbrydion, ac yr oedd eu dysgwyliad am y Messiah yn gryf ac yn danlyd.

Tuag at gario allan eu hamcanion yr oedd ganddynt yn eu plith eu hunain gymdeithas luosog a llewyrchus. Gelwid pob aelod yn *Chaber*, a phawb nad oedd yn perthyn iddynt a elwid yn "bobl y tir." Ar ei dderbyniad i'r gymdeithas, gwnai pob ymgeisydd ei lw yn nghlyw tri o'r aelodau y byddai iddo gadw y rheolau. Y prif reolau oeddynt, 1. Y byddai iddo drethu holl gynyrchion ei dir, na wnai fwyta unrhyw beth nad oedd wedi ei drethu, neu yn nghylch trethiad pa un yr oedd amheuaeth. 2. Y byddai iddo gadw yn fanwl holl ddeddfau purdeb, y rhai oeddynt yn dwyn cysylltiad agos â bwyta, golchiadau, ymolchiadau, a holl amgylchiadau y teulu. Amser a balla i ni i fanylu ar y rheolau hyn, ac i ddesgrifio yr ymdrech a'r drafferth gyda pha rai y ceisient drethu eu holl eiddo, ac i gadw yn rhydd oddiwrth bob math o anmhurdeb. Y mae darllenwyr y Testament Newydd yn cofio am eu sel i ddegymu y mintys, yr anis, a'r cwmin, i ymolchi cyn bwyta, ac i beidio cyd-fwyta ac ymgymysgu mewn unrhyw fodd â phublicanod a phechaduriaid.

Camsyniad mawr fyddai meddwl fod y Phariseaid yn gyfoethog, yn foethus, neu yn anfoesol. Yr oeddynt yn gymedrol yn eu harferion, yn ymwadu â phob pleserau cnawdol a bydol, yn ym-

drechu i ddeall y ddeddf a'r traddodiadau, i roddi iddynt ufudd-dod llwyr, ac i ymbarotoi i'r byd dyfodol. Yr oeddynt yn llawn o wladgarwch, yn danlyd yn erbyn trais a gormes estronol, bob amser yn barod i roddi i lawr eu bywydau dros iawnderau eu gwlad a'u crefydd. Er na chymdeithasent â "phobl y tir," eto gwnaent eu goreu i'w dyrchafu, yn fydol ac yn grefyddol, ac yr oedd ganddynt ddylianwad mawr drostynt. O'r tu arall, yr oeddent yn cashau dyeithriad ac yn eu trin yn y modd mwyaf creulawn a digalon. Dywed y ddeddf, "Câr dy gymydog fel ti dy hun;" ond esboniant hwy mai Israeliaid yn unig oeddynt gymydogion. Gwaharddent fydwraig Iuddewig i weinyddu ar fam bagonaidd, hyd yn nod er arbed bywyd.

Diau fod llawer o bersonau anystyrion ac annifrifol yn eu plith; ond rhaid peidio meddwl fod yr holl blaid yn rhagrithwyr, yn ol fel y deallir y gair genym ni. Nid oeddent yn ceisio ymddangos yn wahanol i'r hyn oeddynt. Nid oeddent yn credu mewn un modd, ac yn gweithredu mewn modd arall, er mwyn rhyw fantais a allent sicrhau drwy hyny. Na, yr oeddent yn ddirifol, yn credu ac yn teimlo yr hyn a ddysgent ac a arferent. Hwy, yn amser Crist, oeddynt y dosbarth goreu o'r Iuddewon. Yn eu parch i'w gwlad a'u cenedl, yn eu cariad at eu crefydd a'u seremoniau, yn eu sel dros y ddeddf a'r deml, yn eu serch at wybodaeth a deall, yn eu syched am burdeb ac uniondeb ymddygiad, ac yn eu gofal a'u tynnerwch at y bobl gyffredin, y maent yn tra rhagori ar bawb o'u cyd-oeswyr. Ac eto y mae Iesu yn gwbl groes iddynt, ac yn eu condemnio gyda'r llymdra mwyaf. Paham? Y mae hwn yn ofyniad pwysig a buddiol. Rhoddir iddo atebion gwahanol, ond ymddengys a ganlyn yn naturiol i mi.

Y mae gwahaniaeth dirfawr rhwng yr hanesydd a'r athronydd yn eu dull o farnu dyn. Sylwa yr hanesydd ar yr allanol, tra yr edrycha yr athronydd ar y mewnol. Gofyna y naill, beth y mae dyn wedi ei wneyd; ond gofyna y llall beth *yw* dyn. I'r hanesydd ymddeng-

ys dyn fel crynhoad o wahanol ffeithiau. Y mae ei arferion yn ddrwg neu yn dda. Y mae yn ymatal rhag lladradd, meddwod, creulondeb, a'r drwg hwn a'r drwg arall, neu y mae yn euog o honynt oll. Y mae yn porthi y newynog, yn cynorthwyo y gwan, yn goleuo y tywyll, yn cyngori yr afradlon, ac yn gwneyd y da hwn a'r da arall, neu y mae yn esgeuloso yr oll o honynt. Nid â yr hanesydd y tu cefn i'r pethau hyn. Ond yn ngolwg yr athronydd, y maent oll yn ddibwys. Nid yw efe yn gofalu dim am y drwg hwn a'r da acw. Nid oes fawr gwahaniaeth ganddo ef beth yw cymeriad yr arferiad hwn a'r arferiad arall. Ei bwnc mawr ef yw cymeriad y *dyn*. A yw y dyn yn dda neu yn ddrwg. Gwyr ef y gall dyn drwg wneyd gweithredoedd da, a pharhau i'w gwneyd am ei oes. tra y mae y dynion goreu, drwy ddiffyg gwybodaeth, barn, medr, neu allu, lawer pryd yn cyflawni gweithredoedd drwg. Nid gweithredoedd sydd yn gwneyd cymeriad. Nid ceryg sydd yn gwneyd mur, ond yr adeiladydd : ac y mae perffeithrwydd y mur yn ymddibynu ar y saer maen. Rhaid cael y ceryg, y mae yn wir, ond heb berson i gynllunio a gweithio ni cheir adeilad. Felly rhaid cael y rhinwedd hon a'r rhinwedd arall cyn y gellir ffurfio cymeriad, ond heb berson yn feddianol ar amcan, cynllun, ac yni, ni cheir cymeriad o gwbl. Y mae rhai dynion yn ymddwyn yn rhinweddol wrth naturiaeth ; y mae eraill yn cael eu cario gan y lluaus i wneyd gweithredoedd da, tra y mae llawer yn mabwysiadu arferion rhinweddol am eu bod yn boblogaidd, am fod yr oes yn galw am danynt, ac am eu bod yn anheborol i lwyddiant bydol. Gan nad pa mor dda yr ymddengys y bobl hyn, y mae eu cymeriad mewn gwirionedd yn ddrwg drwyddo. Y mae y dynion eu hunain, yr egwyddor sydd yn eu llywodraethu, a'r cymellydd sydd yn eu gwthio yn mlaen yn groes i ewyllys Duw. Yn yr efengyl dysgir mai yr elfen fawr sydd yn gorwedd o dan, yn rhedeg drwy, yn cyllymu yn nghyd, ac yn rhoddi gwerth ar bob peth arall mewn cymeriad da, yw cariad. Fel

athronydd—fel sylfaenydd athronyddol Cristionogaeth, y barnai Iesu gymeriad y Phariseaid. I'r hanesydd ymddangosent yn ddfai. Yr oeddent yn rhydd oddiwrth arferion drwg, ac yn dilyn arferion da ; ond i'r Iesu ymddangosent yn un crynhoad mawr o lygredd. Daeth ef i'r byd i farnu *dynion*, ac nid *gweithredoedd* ; i roddi pwys ar *fod*, ac nid ar *wneyd*. Yr oedd y Phariseaid yn fodau drwg, tra yn wneuthurwyr daioni. Gwnaent ddaioni oddiar hunangarwch, er mwyn hunan-glod a hunan-les, ac ar yr un pryd cuddient y cymhellion hyn oddiwrthyt eu hunain. Yn y gorchuddiad hwn y gorweddai eu rhagrith. Ar y cyntaf yr oedd yna gymysgiad o ddirifoldeb ac uchelgais, ond yn raddol ac heb yn wybod iddynt eu hunain, y mae y difrifoldeb yn troi yn uchelgais, ac yn dyfod yn nwyd anorchfygol. Yr oedd Phariseaeth, fel yr efengyl, yn grefydd weithgar. Yr oedd rhinweddau neillduol yn perthyn i'r naill fel y llall. Ond yr oedd yr efengyl yn grefydd weithgar sylfaenedig ar gariad, tra yr oedd Phariseaeth yn grefydd weithgar sylfaenedig ar hunangarwch.

Yr oedd hwn yn ffrif newydd o bechod yn y byd. Cyn hyn yr oedd y byd yn llawn o bechodau agored, o weithredoedd drwg, o gnawdolrwydd, byd-olrwydd, trais, gormes ac anghyfiawnder ; ond yr oeddent oll yn ddiorchudd, oll yn ymfrostgar, ac yn uchel eu penau. Brwydrodd yr hen brophwydi yn erbyn y rhai hyn yn ddewr, ac i ryw raddau yn llwyddianus. Ond peth newydd yw fod pechod yn tori allan mewn gweithredoedd da ; fod yr hunangarwch oedd yn arfer ymddangos mewn drygau yn awr yn dangos ei hun ar rith rhinweddau.

Heblaw bod yn ffrif newydd o bechod, yr oedd hefyd lawer yn waeth na'r hen ffurfiau. Y mae yr efengyl yn dynner yn ei thriniaeth o bechodau sydd yn cyfodi oddiar gynhyrfiadau allanol, oddiar flys, chwant, nwydau a gwendidau y cnawd a'r byd. Ymddygai Iesu yn gariadus tuag at y publicanod a'r pechaduriaid. Gwyddent hwy eu bod yn bechaduriaid, ac yr oedd yn

bosibl iddynt edifarhau a diwygio. Ond yr oedd hyn yn anmhosibl i'r Phariseaid. Yr oeddynt hwy yn byw mewn rhith o ddaioni, ac ni edifarha neb am ei ddaioni. Dylent edifarhau am eu twyll, ond ni wyddent hwy fod twyll yn eu daioni. Pe byddent yn adnabod eu hunain byddai yn bosibl iddynt ddiwygio; ond yr oeddynt yn twyllo eu hunain yn hollol, ac yn credu nad oedd raid iddynt wrth feddyg. Dywedwyd wrthynt, "Yn wir, meddaf i chwi, yr â y publicanod a'r puteiniaid i mewn i deyrnas nefeodd o'ch blaen chwi." Os cofir fod pechodau y bobl

hyn yn fewnol—yn perthyn i ddosbarth parchusaf yr oes—yn dangos ei hun mewn ffurfiau a rhinweddau crefyddol—yn ymguddio oddiwrthynt eu hunain—yn bechod newydd yn y byd, ac ar yr un pryd yn fwy dinystriol na'r hen bechodau—y mae yn hawdd deall llymder ymddygiad Iesu tuag at y Phariseaid. Yr oedd yr hen bechodau wedi eu condemnio o'r blaen drwy y prophwydi ac Ioan Fedyddiwr. Ymddengys Iesu fel pe byddai yn teimlo fod yn rhaid iddo ef dafu ei holl ddyllanwad yn erbyn y pechod newydd peryglus hwn.

MOSES YN Y CAWELL BRWYN.

* * * Llais Moses oedd.
Adroddai 'i hanes ryfedd ef ei hun,
Yn faban bychan yn y cawell brwyn
A wnaethai 'i fam i'w guddio yn yr hesg
Ar lan y Nilus, rhag i'r lleiddiaid brwnt,
Swyddogion Pharaoh, 'i gael a'i ladd, yn ol
Y greulawn ddeddf a ddarbobdasai'r teyrn
Drygionus hwnw; ac fel y daethai merch
Y brenin a'i morwynion, megys yn
Ddamweiniol, rywddydd at y fan yr oedd
Y cawell brwyn, a'r trysor byw o'i fewn;
Fel safai'r dywysoges uwch ei ben,
Ac yntau'n wyllo, ac yn gwenu trwy
Ei ddagrau yn ei hwyneb; ac fel 'r aeth
Yr olwg ddwys-gynhyrfiol hono at
Ei chalon, nes y toddai hi mewn serch,

Tosturi, a chariad ato yn y fan;
Fel y cymerai ef i'w mynwes, gan
Ei wasgu a'i gusanu: yntau â'i law
Fabanaid, deg, yn trin modrwyau 'i gwallt;
Yr hyn ogleisiai 'i serch yn fwy drachefn.
Ymddotiai ar ryfeddol dlysnï 'i wedd,
A phenderfynai 'i fabwysiadu ef
Yn blentyn ac etifedd iddi ei hun.
Adroddai fel y daeth ei fam i fod
Yn famaeth iddo—i'w fagu ef yn fab
I ferch y brenin, eu gorthrymwr tost.
"Ac felly," meddai, "y trefnodd Duw i mi,
Yr hwn a ordeiniasai ef i fod
I'w bobl yn waredwr, gael fy nwyn
I fyny, a'm cymhwyso at y gwaith,
Ar draul yr Aipht, ar aelwyd Pharaoh 'i hun."

—O Gweledigaeth Tirza,
gan G. Hiraethog.

SPURGEON A'R OFFEIRIAD.

[MR. GOL.—Credaf nad annerbyn-
iol fydd gan dderbynwyr y WAWR ddar-
llen yr hanes canlynol, yr hwn a ysgrif-
enwyd gan y Parch. C. H. Spurgeon,
ac a ymddangosodd yn y *Baptist Re-
porter* an fis Rhagfyr, 1853.—WILLIAM
JONES, Wis.]

Anwyl Syr—Yr wyf fi yn Fedyddiwr,
nid trwy addysgiad, ond trwy argy-
hoeddiad. Yr wyf yn dyfod allan o
hen deulu Annibynol, ac yr wyf yn dy-
chwelyd oddiwrth daenellu â dwfr at
fedyddio mewn dwfr. A chyda eich
cenad chwi, myfi a fynegaf fy nghyf-
addefsiadau. Ni ddywedaf air o'r hyn
a glywais am y Bedyddwyr pan oedd-
wn i yn blentyn, canys nid wyf yn
credu fod fy rhieni am i mi gredu fod
y Bedyddwyr yn ddynion drwg; ond
yn sicr yr oeddwn i yn meddwl hyny,
ac mae yn lled debyg fy mod wedi
clywed rhyw bethau yn eu herbyn,
onide pa fodd y buaswn i o'r fath dyb?
Yr wyf yn cofio gweled baban yn cael
ei daenellu o fewn awr i'w farw, ac yr
wyf yn awr braidd yn clywed y cysur-
on ag oedd pleidiau neillduol yn roddi
i rieni y baban. "Y fath drugaredd
oedd iddo gael ei fedyddio! Y fath
ddyddanwch i chwi yw hyny!" Cym-
erodd hyn le mewn teulu Annibynol, a
llefarwyd y geiriau a nodais gan wein-
idog i'r Annibynwyr. Yr wyf yn cofio
am weinidog o'r un enwad yn bedydd-
io bachgenyn, er fod ei dad yn groes i
hyny. Yr oedd y bachgen yn rhedeg
o gylch yr ystafell yn nhy y gweinidog,
a'r fam yn edrych arno. Cymerwyd y
plentyn mewn llaw, a llefodd y gwr
duwiol, "Dewch yn mlaen, Mrs. T.
Ni chaiff y plentyn tlawd fyw yn hwy
tel cenedl-ddyn." Felly fe gyflawnwyd
y ddewiniaeth (*conjuración*), ac fe rodd-
wyd y bachgenyn yn y cyfamod maban-
daenellyddol. Nid yn unig fe adawyd
iddo ddyfod, ond fe wnaed iddo ddy-
fod; a diau iddo fyned i'w ffordd ei
hun yn llawen wrth feddwl fod y peth
drosodd.

Pan yn bedair-ar-ddeg oed, anfon-
wyd fi i ysgol berthynol i Eglwys

Loegr, ac yr oedd tri offeiriad yn dy-
fod bob yn ail i ddyysgu i ni eu crefydd
hwy. Ond ryw fodd neu gilydd nid
oedd y plant yn dysgu yn dda; canys
pan ofynodd un offeiriad pa sawl sa-
crament oedd, atebodd un o'r plant,
"Saith." A phan ddywedwyd wrth
hwnw nad oedd yn ateb yn gywir, efe
a ddywedodd, "Oh, Syr, y maent yn
cymeryd un sacrament wrth yr *halter*."
Ar hyn nis gallaswn lai na dyweyd,
"Crogi yw hyny, feddyliwyf." Parodd
hyn i'r gwr parchedig wenu; ond wrth
gwrs, gorchymynwyd i mi beidio aflon-
yddu ar ol hyn. Yr wyf fi yn sicr fod
llawer o feibion y boneddigion yn yr
ysgol fawr hono yn llawer mwy anwy-
bodus o'r Ysgrythyrau na phlant yr Ys-
gol Garpiog. Yr wyf yn credu fod un
o'r offeiriad a nodais uchod yn ddyn
da, ac iddo ef yr wyf fi yn ddyledus am
yr ychydig oleuni a gefais y pryd hwnw
ar fedydd y crediniol. Yr oeddwn i yn
aml ar ben uchaf y dosbarth; ac wrth
adrodd y catecism cymerodd yr hyn a
ganlyn le rhwng yr offeiriad a'r ys-
golor:

Offeiriad. Pa beth yw eich enw?

Ysgolor. Spurgeon, Syr.

O. O, na, na; pa beth yw eich enw?
Y. Charles Spurgeon, Syr.

O. Yn awr, rhaid i chwi beidio ym-
ddwyn fel yna, canys gwyddoch mai
eich enw Cristionogol (*Christian name*)
yn unig wyf fi yn ofyn.

Y. Os gwelwch fod yn dda, Syr, ofn-
wyf nad oes genyf un.

O. Beth! pa fodd hyny?

Y. O herwydd fy mod yn meddwl
nad wyf yn Gristion.

O. Beth ydych chwi, ynte, ai cenedl-
ddyn?

Y. Na, Syr, gallwn beidio bod yn
genedl-ddyn, ac eto bod heb ras Duw,
ac am hyny syrthio yn fyr o fod yn
Gristion.

O. Wel, wel, peidiwch hidio; beth
yw eich enw cyntaf?

Y. Charles.

O. Pwy roddodd i chwi yr enw yna?

Y. Yn wir, nid wyf yn gwybod, Syr;
nid wyf yn gwybod i dadau bedydd
wneyd dim drosod fi erioed, canys ni

chefais rai; digon tebyg mai 'nhad a mam roddodd yr enw hwn i mi.

O. Yn awr, ni ddylech beri i'r bechgyn hyn chwerthin. Wrth gwrs, nid wyf yn dysgwyl i chwi ddyweyd yr atebiad arferol.

Yr oedd yr offeiriad hwn yn garedig iawn i mi bob amser, a rhoddai gyfrol hardd yn wobr am fy nghynydd mewn gwybodaeth grefyddol; yna dywedai wrthyf, "Spurgeon, ni chwasocho chwi eich bedyddio yn iawn."

Y. O, do, Syr, bedyddiodd fy nhaid fi yn y parlwr bach; y mae ef yn weinidog, ac felly mi a wn iddo wneyd hyny yn iawn.

O. Ah, nid oedd genych ffydd nac edifeirwch, ac felly ni ddylesid eich bedyddio.

Y. Beth, Syr! nid oes a fyno pethau fel yna â bedydd. Dylid bedyddio yr holl fabanod.

O. Pa fodd y gwyddoch chwi hyny? Onid yw y Llyfr Gweddi yn dyweyd fod yn rhaid cael ffydd ac edifeirwch cyn bedyddio? Ac mae yr athrawiaeth yna mor Ysgrhythrol fel na ddylai neb ei gwadu. (Yna efe a ddangosodd fod y personau ag y dywedir yn y Beibl eu bod wedi eu bedyddio yn gredinwyr, yr hyn wrth gwrs oedd yn orchwyl hawdd.) Yn awr, yr wyf yn rhoddi amser i chwi hyd yr wythnos nesaf i chwilio allan, onid yw y Beibl yn dysgu i chwi fod ffydd ac edifeirwch yn bethau ag sydd i ragflaenu bedydd?

Teimlwn yn sicr yr enillwn i y fuddugoliaeth, canys meddyliais fod y seremoni a arferid gan fy nhad a'm taid yn hollol iawn. Ond nis gallwn gael bedydd heb ffydd yn yr Ysgrhythr. Trechwyd fi, a gwnes i fyny fy meddwl gyda golwg ar y llwybr a gymerwn.

O. Wel, Charles, beth yw eich meddwl yn awr?

Y. Wel, Syr, tybiwyf eich bod chwi ar yr iawn. Ond cofiwch, y mae y peth yn eich erbyn chwi a minau.

O. Yr wyf am ddangos i chwi hyn, canys hyn yw y rheswm yr ydym ni yn ordeinio tadau a mamau bedydd. Gwir, heb ffydd nid oes genyf fi hawl i'r bedydd sanctaidd mwy na chwithau, ond derbyniwyd adlewid fy nhadau bed-

ydd drosof fi gan yr eglwys. Gwelsoch eich tad yn ddiameu, pan nad oedd ganddo arian yn rhoddi *note of hand* am dano, ac edrychid ar hyny fel tâl neu sicrwydd am daliad, gan fod eich tad yn ddyn gonest. Yn awr y mae y tadau bedydd yn gyffredin yn ddynion da, ac yr ydym yn derbyn mewn cariad eu haddewid hwy ar ran y plentyn. Gan nad oes ffydd gan y plentyn, yr ydym yn derbyn ymrwymiad y tadau bedydd drosto, y bydd iddo gredu, ac mae y plentyn yn cyflawni yr adlewid a wnawd drosto yn y bedydd pan yn cymeryd ei *gconfirmio*; y mae ef y pryd hyny yn cymeryd yr ymrwymiad yn ei ddwyllaw ei hun.

Y. Wel, syr, yr wyf yn credu mai *note of hand* ddrwg iawn ydyw.

O. Nid oes genyf amser i ymddadleu â chwi, ond yr wyf fi yn credu mai un dda ydyw. Ni wnaaf ond gofyn hyn i chwi, Pa un o honoch sydd yn talu mwyaf o barch i'r Ysgrhythr, myfi, fel Eglwyswr, neu ynte eich tad-cu chwi, yr hwn sydd yn Ymneillduwr. Y mae ef yn bedyddio yn erbyn yr Ysgrhythr, ond nid wyf fi yn gwneyd hyny, yn ol fy marn i, canys yr wyf yn gofyn adlewid dros yr hwn a fedyddir, ac yr wyf fi yn edrych ar yr adlewid hono fel peth digonol am ffydd ac edifeirwch, y rhai sydd i'w meddu mewn blynyddau dyfodol.

Y. Yn wir, syr, chwychwi yw yr un tebycaf i fod yn iawn, ond gan yr ymddengys mai y gwirionedd yw mai credinwyr yn unig sydd i'w bedyddio, meddylwyf eich bod eich dau yn gyfeiliornus, er eich bod chwi fel pe yn ymddwyn yn swy moesgar at y Beibl.

O. Wel, ynte, yr ydych yn addef na fedyddiwyd chwi yn iawn, a chwi feddyliech mai eich dyledswydd yw, pe gallech, ymuno â ni, a chael tadau bedydd i ateb drosoch?

Y. O, na; bedyddiwyd fi unwaith cyn y dylasid; mi a arosaf y tro nesaf hyd nes byddwyf gymwys i hyny.

O. (Yn gwenu.) Ah! yr ydych yn gamsyniol, ond yr ydwyf yn hoffi eich gweled yn glynu wrth Air Duw; ceiswch galon newydd ganddo ef; gweddiwch am ddwyfol gyfarwyddyd, a chwi

a ganfyddwch un gwirionedd ar ol y llall ; ac y mae yn ddigon tebyg y bydd cyfnewidiad mawr yn yr opiniyn-au hyny sydd yn awr wedi gwreiddio mor ddwfn ynoch.

Mi a benderfynais, o'r amser hwnw, os gweithredai Dwyfol ras gyfnewidiad ynof, y mynaswn gael fy medyddio, yn gymaint fel ag y dywedais wrth yr offeiriad wedi hyny; ac nad oeddwn i i'm beio o herwydd bedydd anghywir, canys ni wyddwn i ddim am dano; os oedd bai yn bod, nid arnaf fi, ond ar fy rhieni y gorphwysai.

Yr wyf yn gobeithio fy mod wedi teimlo cariad Iesu, a thrwy gyfarwyddyd gweinidog Bedyddiedig da goleuwyd fi ar y pwnc o fedydd, a bedydd-iwyd fi mewn afon gerllaw Isleham.

Nid wyf yn awr ond pedair-ar-bymtheg oed (1853), ac yr wyf wedi bod yn weinidog ar eglwys o Fedyddwyr ddwy flynedd, ac yr ydych chi wedi cyhoeddi rhai o'r bedyddiadau. Mae genyf frawd ieuangach na myfi; y mae ef hefyd wedi ei fedyddio. (Y mae y brawd hwn yn bregethwr poblogaidd iawn; y mae newydd sefydlu ar eglwys y Bedyddwyr yn Portland Chapel, Southampton; ei enw yw J. A. Spurgeon.)

Dywedir fod fy mrawd a minau yn gwneyd gormod o fedydd, a cheisiwyd genym i gymuno gyda'n brodyr Annibynol, a dysgwyl mewn gobaith y busasai i'n golygiadau ar fedydd gyfnewid; ond nid ydym ni yn gwneyd gormod o'r bedydd; nid yw ddim os *ymddirieda* dynion ynddo; Crist yw pob peth; nid wyf yn pwysu am fywyd ar ddim arall. Ymaith â'r dywediadau Pabyddol, "gosod yn y cyfamod," "ail-eni yn y bedydd," "*Christen*," &c. Gadewch i ni gael bedydd yn ei le yn yr eglwys, nid yn unig fel peth defnyddiol, ond fel ordinhad Crist. Ond gyda golwg ar yr hwn sydd agosaf i'w le, y dyn yn y *gown*, neu y taenellwr yn y gôt ddu yn unig, gallwn egluro eu gwahanol sefyllfaoedd drwy y chwedl ganlynol:

Yr oedd gan ryw frenin ffenestr yn ei balas, yr hon am ei bod wedi dryllio, oedd yn peri cryn ofid iddo. Yr oedd

gan y brenin ddau wydrwr (*glasiers*) yn ei wasanaeth, a gorchymynodd iddynt wella y ffenestr. Gwrthododd un ufuddhau i'w fawrhydi, ac hongianodd y llall wê y pryf copyn dros y ffenestr ddrylliedig. Ar hyny carcharodd y brenin un am chwe' mis, a'r llall am haner blwyddyn.

Y mae yn dda genyf fy mod wedi ymryddhau oddiwrth y ddau, tra ar yr un pryd y rhoddaf ddeheulaw cymdeithas i bawb ag sydd yn caru yr athrawiaeth, "Trwy ras yr ydych yn gadwedig, trwy ffydd, a hyny nid o honoch eich hunain; rhodd Duw ydyw."

Gallwn roddi enwau priodol y personau yr wyf wedi cyfeirio atynt, ond gwell fydd iddynt hwy fy ngadael i yn llonydd, am y gwna pob ergyd ar y llestr achosi ychwaneg i redeg allan. Yr wyf wedi gosod pob peth ar lawr, mor agos byth ag y gallaf gofio; ac nid wyf, yn ol dim ag a allwn, wedi cyfnewid un gair. C. H. SPURGEON.

GALWAD AR YR ANEDIFEIRIOL.

Wel, dychwel 'nawr mewn dydd o ras
Oddiwrth hen faes y fagddu;
Mewn tymor iachawdwriaeth mae
Edifarhau a chredu.

Fe ddaw dydd mawr dialedd Duw
Ar bob rhyw wrthwynebwr;
O! enaid tlawd, newynllyd, noeth,
Bydd ddoeth, a chais Waredwr.

Wel, enaid, 'nawr trwy ufuddhau
Mae gobaith am ddiangfa;
Mae'r hen addewid yn parhau,
Mae'n achub hyd yr eitha'.

O, gariad, annhersynol stôr,
Fel môr didrai, diderfyn,
A ffrydio'n rhad o'i fynwes mae
I'r rhai sydd am ei dderbyn.

Fe glywir llu aneirif draw,
Ryw ddydd a ddaw yn canu;
Myn dithau fod o'u nifer hwy,
Byth mwy i gyd-glodfori.

Dyrchafwn glod a mawl i Dduw
O'r unrhyw aberth moliant,
Am drefnu ffordd i achub dyn,
Ei hun gaiff y gogoniant.

Olyphant, Pa.

DAVID J. THOMAS.

BEDYDDWYR CYMREIG LIVERPOOL.

Wedi bod yn ddiweddar yn Liverpool, tueddwyd fy meddwl i ysgrifenu ychydig o linellau yn nghylch y Bedyddwyr Cymreig yn y dref fawr hon. Y mae yn anhawdd amgyffred y daioni a wnaed i genedl y Cymry yn nhrefydd mawrion Lloegr trwy bregethu yr efenngyl yn yr iaith Gymraeg. Dyma y prif foddion a ddyrchafodd y Cymry i'r safle y maent yn Liverpool, Manchester, a manau eraill yn Lloegr. Yn yr amser cyntaf y byddwn i yn arfer myned i Gymanfaoedd Liverpool, ni feddai y Bedyddwyr Cymreig ond dwy gynulleidfa, sef Great Cross Hall street a Stanhope street. Ond y mae ganddynt yn awr wyth o fanau cydrhwng Birkenhead a Seacombe, y tu arall i'r afon. Y flaenaf o honynt o ran hynafiaeth a rhif yw Everton Village. Dechreuwyd yr achos y mae hon yn olynïad o honi tua diwedd y ganrif ddiweddf. Bu yr achos hwn am flynyddau fel llin yn mygu yn y dechreu, yn cael ei symud o fan i fan. Bu gweinidogaeth yr hynaws Daniel Jones yn dra llywyddianus am flynyddau ar ol symud i Great Cross Hall street. Ar ol bod yn y lle hwnw am o gylch haner can' mlynedd, tro ffol iawn, i'm tyb i, na buasai y Bedyddwyr yn cadw y lle hwn. Gallasant hwy wneyd yn well yno nag y gall un enwad arall. Ond y mae bellach yn rhy ddiweddar. Mae addoldy ardderchog yn Everton Village. Y maent wedi dyfod yn mlaen yn rhagorol yno. Y maent yn ymdrechol a llywyddianus i dalu eu dyled. Y mae y brawd anwyl C. Davies yn barchus a dylanwadol yno. Y peth mwyaf anymunol yn Everton Village yw sefyllfa y lle. Y mae yn nghanol amryw o gapeli mawrion a'r doniau mwyaf, a thrwy hyny yn lle pur anhawdd i dynu cynulleidfa fawr yno.

Y nesaf y cawn ddweyd gair am dani yw y gynulleidfa yn Windsor street, yr hon a symudodd yno o Stanhope street. Corphorwyd hon yn 1831. Bu amryw o frodyr ffyddlawn yn llafurio yno. Y mae y lle hwn, i'm bryd i, yn un o'r lleoedd mwyaf llewyrchus a feddwn ni

yn Liverpool. Cynulleidfa fywiog o wrandawyr; canu bywiog, soniarus, ac ardderchog. Yr oedd y brawd Walter Samuel, Cwmbach, yn dechreu ar ei weinidogaeth yno y Sul cyntaf yn Mehefin. Mae y brawd hwn yn ddyeithr i mi, ond y mae ei barchusrwydd yn adnabyddus i bawb. Y mae y brawd hwn yn dechreu ar ei faes newydd o dan yr amgylchiadau mwyaf gobeithiol. Bydded i law yr Arglwydd fod gydag ef, i droi llawer o bechaduriaid o gyfeiliorni eu ffordd.

Y trydydd lle i grybwyll gair yn ei gylch yw y gynulleidfa yn Bousfield street, lle yn ngogleddbarth y dref. Y mae yma gapel newydd prydferth iawn. Y mae yr achos yn y lle hwn yn ymddangos yn dra llewyrchus. Mae gweinidog y lle hwn, nid yn unig yn barchus yn ei le ei hun, ond yn neillduol o barchus gan holl eglwysi Cymreig y dref. Cefais bleser mawr iawn wrth glywed y pethau a glywais, yn gystal a gweled y pethau a welais, yn Liverpool y tro diweddf. Yr wyf yn meddwl i mi weled mwy o arwyddion daionus yno y tro hwn nag a welais erioed. Frodyr anwyl, ewch rhagoch!

Yr wyf yn araf gamu tua Mount Vernon. Dyrnaid bychan o ffyddlonïaid a olyngwyd o Great Cross Hall street flynyddau lawer yn ol i godi achos Cymreig yn nghwr uchaf y dref, sef y parth dwyreiniol, yw y rhai hyn. Cymerais, rywfodd, gryn ddyddordeb ynddynt o adeg eu cychwyniad cyntaf. Y maent wedi bod yn ceisio addoli mewn rhyw ystafelloedd yma ac acw am flynyddau hyd nes y cawsant addoldy yn Hall Lane. Rhyw gapel dilun oedd hwnw. Nid oedd ar lun dim (ar a wyddom) yn y nefoedd uchod, na'r ddaear isod. Ni chawsant fawr o gysur o fewn ei fagwrydd. Y maent yn awr wedi ei adael, a myned yn ol i'w hen le yn Mount Vernon, ac y maent yn fwy llewyrchus nag y buont er ys blynyddau. Mae y brawd Evans (gynt o Stanhope street) yn dechreu cymeryd eu gofal fel bugail. Bydded iddynt gael ewylls da Preswyllydd y berth, a bod o dan nodded ac amddiffyn Bugail mawr y defaid.

Yn awr ni a symudwn ryw ddwy fill-dir a haner oddi yma, yn agos i St. Paul's Square. Mewn ystafell ddyddorawl yn y fan yma ni a gawn gynulleidfa fechan o ffyddloniaid yn addoli eu Duw. Y mae Duw hefyd, yr wyf yn meddwl, yn bur amlwg yn eu mysg. Y mae ganddynt fugail ffyddlawn, ac yn bregethwr da. Mae y lle bron wedi myned yn rhy fychan iddynt.

Yr oedd gwyr Everton, pan yn ymadael a Great Cross, fel pe buasent wedi penderfynu gadael parth isaf y dref yn hollol i'r diafol. Ond ni buasai y diafol byth yn gadael y pen uchaf o'r dref iddynt hwy. Darfu i ychydig o'n haelodau ymuno â'u gilydd mewn penderfyniad diysgog i ymdrechu cadw achos i'r Gwaredwr ar gyffiniau yr hen gymydogaeith lle y buont gynifer o flynyddoedd. Trwy eu bod yn ychydig o nifer, a neb o honnynt yn meddu llawer o gyfoeth, a chyfarfod â chryn anhawdderau, bu yn galed iawn arnynt am dymor. Ond gydag egni anarferol, a chymorth yr Hollalluog, dal eu ffordd a wnaethant yn ngwyneb pob peth. Y mae ganddynt yn awr weinidog ffyddlawn, ac y mae arwyddion amlwg o fendith yr Arglwydd ar ei ymdrech-iaidau.

Mae yn bur debyg fod Salm cxxiv. wedi bod yn damaid melus i amryw o honnynt lawer gwaith. Bydded i'r Arglwydd barhau i roddi ei fendith arnynt i enill lluwys o bechaduriaid yn y parth hwn i fod yn ddeiliaid ffyddlawn i'r Arglwydd Iesu.

Y lle nesaf i'w grybwyll yw Bootle, lle yn eithaf gogledd y dref, neu braidd allan o honi. Ni threfnodd Rhagluniaeth i mi gael myned yno y tro diweddaf. Yr wyf yn gwybod yn dda am y lle. Y mae yno gapel newydd hardd. Y mae yno nifer o frodyr a chwirydd da a ffyddlawn. Nid oes yno lawer o nifer, na llawer o gyfoeth. Y mae y brawd ffyddlawn J. Davies, eu gweinidog, yn frawd teilwng iawn. Trwy ei fod mor ffyddlawn a hunan-ymwadol, ac mewn amgylchiadau cysurus, y mae yn gymorth neillduol iddynt mewn llawer ystyr. Bydded i'r Arglwydd roddi iechyd a nerth iddo, a seliau ei

fendith, i wneyd llawer o ddaioni am lawer o flynyddau eto.

Y mae achos pur lewyrchus yn Price Street, Birkenhead, o dan ofal y brawd ffyddlawn J. Williams. Y mae Williams yn un o'r brodryr ieuainc gyda y goreu a fedd ein cyfenwad. Y mae yn bregethwr godidog, ac yn ddyn trwyadl.

Un peth sydd wedi dal y Bedyddwyr Cymreig gymaint ar ol yn Liverpool yw gwaith llawer o ddynion ffol yn ceisio baldorddi Saesneg gyda eu plant yn eu tai. Y mae llawer o rai pur anfedrus mewn Saesneg yn gwneyd hyn. Y mae y rhai hyny oll yn gadael y capeli Cymreig, a llawer o honnynt yn tyfu i fyny yn baganiaid annuwiol. Y mae Methodistiaid Liverpool, oblegid na feddant gapeli Seisnig, yn ymdrechu dysgu Cymraeg i'w plant. Y mae y rhai hyny mewn canlyniad yn gryfder i'w cynulleiduoedd, tra na chaiff y Bedyddwyr neb i'w capeli ond y Cymro a ddaw yno o'r wlad. Beth y mae y Bedyddwyr yn enill wrth hyn? Pa golled i'w plant ydyw medru Cymraeg? Pa hyd y parha ein cyfeillion i ddilyn yr ynfyrwydd hwn?

Y mae yr undeb sydd rhwng gweinidogion ac eglwysi y Bedyddwyr yn awr yn Liverpool yn arwydd neillduol er daioni. Y mae y gymdeithas sydd gan eu gwyr ieuainc (os clywais y gwir am dani) yn beth tra dymunol. Os dilynant arni gyda symrlwydd a ffyddlondeb, gallant wneyd llawer o les iddynt eu hunain ac i eraill hefyd. Cawsom gyfarfod godidog gyda hwy yn Everton Village nos Sadwrn, Ebrill zofed. Cyfarfod nad anghofir gan lawer oedd yno tra y byddont byw.

Os cawn ni fel Bedyddwyr y fraint o fod yn bobl sanctaidd, unedig, a gweithgar, nid oes dim ar y ddaear nac yn uffern a saif ar ein ffordd. Os na ddaw rhyw ddallineb barnol ar y wlad, y maent yn rhwym o weled cywirdeb ein hegwyddorion yn fwy-fwy yn barhaus. Po fwyaf o ymchwiliad gonest a wneir ar air Duw, egluraf i gyd y gwelir ein bod yn cerdded yr hen lwybrau. Bydded i ni fod yn ddiwyd i hau hâd y gair, gyda gweddiau taerion am arddelaid a bendith Duw.—R. JONES, *Llanlyfni*.

ENGLYNION

A GYFANSODDWDY WRTH WRANDO MISSES
MARTHA A SARAH POWELL YN CANU—
MERCHED W. M. POWELL, YSW., A'I WRAIG,
UPPER LEHIGH, PA.

Y ddwy eneth sy'n ddoniawl—yn canu
Ea hacenion nefawl;
Pwy drecha Martha a'i mhawl,
Neu Sarah a'i gwên siriawl?

Martha fwyn a swyn ei seiniau—yn ail
I engyl nef olau;
Sarah anwyl, ddwys riniau,
A'i llais sydd yn fy lleshau.

CEFNI.

Y DYSGYBLION YN EPHEBUS.

ACTAU 19: 5, &c.

(Mewn Llythyr at Gyfaill).

ANWYL FRAWD—Mae yn dda genyf fod eich gafael mor dyn ar bwnc y deuddeg yn Ephesus. Daliwch felly hyd nes y llwyr argyhoedder chwi. Credu yn ostyngedig yr wyf yr un pryd, nad yw golygiad eich ochr chwi i'r ddadl yn gywir. Yn awr at y pwnc. Sylwch yn fanwl. Mae y Testament Cymraeg a Saesoneg yn agored o'm blaen, a'ch llythyr chwithau. Dywedwch mai geiriau Paul yw y 5ed adnod. Os felly, mae Paul yn dyweyd anwiredd, oblegid ni fedyddiodd Ioan neb yn enw, nac i enw yr Arglwydd Iesu. Bedydd i'r broffes o edifeirwch oedd, ac i'r ffydd fod y Messiah yn dyfod. Paratoi y bobl i dderbyn y Messiah oedd ei waith ef. Ar ol y comisiwn y bedyddiwyd y cyntaf yn, ac i enw yr Arglwydd Iesu. Nis gwn pa fodd y gall y 5ed adnod fod yn eiriau neb ond Luc. Ni fedyddiwyd neb yn, nac i enw yr Arglwydd Iesu cyn y comisiwn. Cofiwch hyny yn awr. Cofiwch hyn, nid yw yr hanes yn dyweyd i Ioan eu bedyddio. Nid yw golygiad Michael yn debyg o fod yn gywir. Deallai y rhai a fedyddid gan Ioan fod y Messiah ar ymddangos, a'r rhan fwyaf, os nad yr oll, ei fod wedi ymddangos. Beth am y llef o'r nef? Deallent hefyd mai yn ei enw ef y rhoddid yr Ysbryd Glan. Yn awr, nid yw yn debyg y buasai dyn-

ion wedi bedyddio i'r ffydd hono, ac yn gwybod fod y person mawr oedd o gymaint o *interest* i'r byd wedi ymddangos, yn ymadael yn union i wlad anghysbell, lle nad oedd dysgwyliaid am dano. Heblaw hyn, nid oedd yn amser erledigaethus i'w gwasgaru. Y mae genyf barch i Michael fel esboniwr cadarn o'r Beibl; ond y mae ei olygiad ar y fan hon yn hollol annaturiol. Yn mhellach, nid yw cyfieithiad J. Williams yn naturiol. Fe ofynodd Paul, "A dderbyniasoch yr Ysbryd Glan?" &c. Yr ateb oedd, "Ni chawsom ni *gymaint a chlywed a oes* Ysbryd Glan." Dyma y lle y mae y *contrast*. Mae gwahaniaeth rhwng y rhai hyn ag Apolos. Bedyddiwyd ef gan Ioan, ac yr oedd yr hyn a ddysgodd gan Ioan wedi gwneyd pregethwr efengyl o hono i gryn raddau. Ond nid oes cwestiwn parthed ei fedyddiad ef, na'i ffydd *in the main*, ond nid oedd yn gwybod digon i fod yn bregethwr efengyl. Ymddengys i mi i'r deuddeg hyn gael eu bedyddio gan ryw rai (nid Ioan na'i ddysgyblion) i'r ffydd fod y Messiah yn dyfod, yr hyn oedd yn uchaf ar feddwl Iuddew, ac i'r crybwylliaid am yr Ysbryd Glan gael ei adael allan. O bosibl nad oedd yr hwn a'u bedyddfodd yn gwybod am dano ei hun; ond bedyddiwyd hwy i'r ffydd fod y Messiah yn dyfod. Wedi iddynt ddyfod i Ephesus, clywsant fod yno bobl yn credu yn y Messiah. Gwasgasant atynt, ac awgrymasant iddynt eu bod hwythau yn credu yn yr un Gwr, heb wybod y pryd hwnw y gwahaniaeth oedd rhyngddynt a'r Cristionogion yno. Yr eglwys, wrth siarad a hwy, a ddeallasant eu bod yn hynod ddiffygiol yn y wybodaeth efengylaidd, a hysbysasant y peth i Paul, yr hwn oedd yno ar y pryd. Yna daw y testyn i mewn. Beth bynag am yr oll o hyn, dywed y 5ed adnod iddynt gael eu bedyddio yn enw yr Arglwydd Iesu; ac ni fedyddiodd Ioan na'i ddysgyblion, na'r Iesu na'i ddysgyblion, cyn i Iesu farw, neb yn, nac i enw yr Arglwydd. Dylai hyn roddi argyhoeddiad ar y pwnc. Dyma yr olwg oreu i Fedyddiwr cadarn.

1. Dengys hyn mai bedydd cywir

sydd yn fedydd, ac nid y cyntaf anghywir; ac y dylid bedyddio yr ail waith, os bydd y cyntaf yn *wrong*. Dyma fy awdurdod i fedyddio Annibynwr ar ol taenelliad blaenorol.

2. Fod diffyg dealltwriaeth o athrawiaeth bedydd yn anghyfreithloni y bedyddiad. Dyma fy awdurdod i dros fedyddio Groegwr, neu Eglwyswr, a drochwyd yn ei fabandod.

Pe buasai y deuddeg wedi eu bedyddio gan Ioan, ac wedi deall ei athrawiaeth, ni fuasai angen eu bedyddio wed'yn, mwy na Pedr, Andreas ac Apolos, &c. LL. R.

MOLIANWN DDUW.

Molianwn Dduw, sy'n fawr ei ddawn,
Dros ddynolryw am roddi iawn;
Fe drefnodd ffordd o hono'i hun,
I achub gwael golledig ddyn.

Mae'n Dduw sy'n hoffi trugarhau
Wrth bawb gyffesa iddo 'i fai;
Mae pob awdurdod yn ei law,
Trwy'r ddaear faith a'r byd a ddaw.

Boed i ni blygu ger ei fron,
Mewn gostyngeddrwydd yr awr hon,
Gan ofyn iddo drugarhau
Wrth bechaduriaid mawr eu bai.

Olyphant, Pa.

EDWARD WILLIAMS.

EIN

Gweinidogion Ieuainc yn Nghymru.

II.

Y PARCH. JOSEPH J. WILLIAMS, PWLL-
HELI, G. C.

Dechrewn trwy ddyweyd mai un tirion a siriol iawn yw Mr. Williams. Caiff hyn osod ein hysgrif mewn cywair priodol. A feiddia neb synu at hyn? A dybia unrhyw un nad yw tiriondeb a sirioldeb yn elfenau pwysig mewn gweinidog efengyl? Na wna, yn ddiau. Mae gweinidogaeth cariad yn hawlio tiriondeb. Mae "y newyddion da o lawenydd mawr" yn gosyn sirioldeb yn y pregethwr. Nid oes dim yn fwy angenrheidiol na "bod yn dirion wrth

bawb." "Trwy addfwynder yn dysgu rhai gwrthwynebus."

Mae y brawd Williams yn ddyn oddeutu deugain oed, cymedrol ei dal-dra, cryf ei gyfansoddiad, gwyneb hawddgar—o ymddangosiad boneddigaidd. Yn y pwlpud ymddyga yn weddaidd, yn tueddu at y gwresog mewn arddull. Bydd ei bregeth yn y cyffredin yn gogwyddo at yr ymarferol. Amcana at y buddiol. Mae ganddo fwriad. Mae yn arfer cyfeirio at nôd. Rhydd yw efe oddiwrth gloffni meddyliol. Posibl yw meddu rhagoriaeth meddyliol, a hyn er niwed. Adnabuom rai yn y modd hwn, yn meddu gallu mawr, ond y gallu hwnw yn eu cario yn rhy bell, ac i ddyrswch. Ceidw Mr. Williams gydbwysedd. Gwyr yn mha le y bydd. Ni chymer ei arwain at faterion fydd yn arafu neu anhwylyso ei fynediad yn y blaen. Gwir nad yw ffrwd ei areithyddiaeth yn rhedeg yn llefn bob amser. Cyfyd hyn o bosibl yn gyffredin oddiwrth orofal am gywirdeb ymadroddol, a chynesrwydd teimlad. Ymddengys fel pe byddai yn cadw at-alfa ar agerdd ei frwdfrydedd. Os felly, rhaid fod hyn yn troi yn fantais iddo yn y pen draw. Canys nid oes dim yn fwy niweidiol na bod llefarwr yn rhy hael ar ei danbeidrwydd. Mae dirgelwch mewn cysylltiad a hyn yma. Buom yn teimlo blinder cyn hyn wrth wrando ambell un yn methu cael gair neu ymadrodd yn awr a phryd arall, tra byddo un arall yn methu llawer mwy yn yr ystyr hwn heb beri un blinder i ni, ond yn hytrach mwynhad. Pan y gwelir hyn, mae gwahan-iaeth dirfawr mewn adnoddau. Lle mae y llefariad yn anghysylltiol a garw o ddiffyg adnoddau, pair boen i'r gwrandawr; ond lle byddo digonedd i'w ddyweyd, beth bynag fydd cwrs yr areithyddiaeth, llyfn neu arw, mae pob peth yn dda. Yn awr, addefwn fod llawer yn drefnusach ymadroddwyr na Mr. Williams, ond ychydig fedr gadw i fyny ddyddordeb crystal ag ef. Dyma gamp. Rhyfedd fel daw gwrandawyr i ddeall y pregethwr. Nid oes dim yn lladd—yn darostwng ddylem ddyweyd—pregethwr yn fwy yn ngolwg y bobl

na theimlad o ddiffyg gallu ynddo. Mae rhywbeth yn y natur ddydol sydd yn gomeidd pasio heibio bob gwall. Yn awr fel hyn: Pan y mae llefarwr yn ddiffygiol, ac heb wybod hyny, mae yn druenus. Fel wrdd mewn dyrynsni. Yr ydym yn nodi y pethau hyn mewn ffordd o gyferbyniaeth. Clywsom Mr. Williams rai gweithiau yn traddodi yn ddiogion clogyrnaidd—yn wir, mor glogyrnaidd fel braidd na synem na fusuai sylwadau anffafriol yn cael eu gwneuthur ar ol hyny. Ond yn ofer y dysgwylid am ddim o'r fath! Yr oedd rhyw beth neu ryw bethau ynddo ef neu'r bregeth wedi gwneyd i'r bobl basio heibio y cyfan. Yn lle y grwgnach, ceid y canmol. Dywedwn eto fod dirgelwch yn perthyn i beth fel hyn. Er hyny, yn ngoleuni y sylwadau blaenorol, efallai y gallwn ddeall yn rhanol, sef y grediniaeth fod gallu tu cefn i'r cyfan. Y mae rhyw fath o ddiffygiol mewn arddull yn help i lefarwr weithiau. Parant i'w ragoriaethau ymddangos mewn gwell mantais. Fel lliwiau cyffredin, a golygyfeydd garw tu cefn i ddarlun teg yn gwneyd i'r darlun ymddangos yn harddach. Braidd na thyiwn fod hyn yn gymwysiadol i raddau at ein cyfaill o Pwllheli. Mae y tu cefn i'r darlun (*the back ground*) ganddo ef yn arw, yn afrosgo, tra mae yr hyn fyddo yn cyfansoddi y sylwedd yn ardderchog. Mae y mater a gymellir i sylw yn deg yr olwg arno. Mae y nodwedd flaenaf yn rhoddi cyfrif am y rhan olaf mewn rhan, nid oes dadl. Ceir y mater—y pwnc o dan ystyriaeth, ganddo ef yn llewyrchu gan ddsygleirdeb weithiau, fel na welir dim arall. Os bydd ysbwrial yn agos, cuddir ef gan ragoriaethau ac ysbeneiddiwch a geir o efengyl Mab Duw.

Tra y mae Mr. Williams yn rhagori mewn ystyron pwysig fel pregethwr, nid yw yn llai teilwng fel gweinidog neu fugail. A gawn ni ddyweyd ei fod yn mhlith y blaenaf yn y wedd hon? Credwn wrth sicrhau hyny nad ydym yn mhell o'n lle. Ac O, mor werthfawr yw cymwysderau gweinidogaethol da! Porthi praid Duw, bugeilio y defaid, ydynt swyddau pwysig. Pwy fedr

ddyweyd pa un yw y pwysicaf? Pa mor dda bynag y porthir hwynt, os na ofelir am fugeilio, bydd y llafur cyntaf yn ofer. Barnwn nad yw hawliau bugeiliaeth yn cael y sylw dyladwy yn ein plith fel cenedig, ac yn enwedig yn ein plith ni fel enwad. I'n golwg ni, mewn rhai ystyron, mae y fugeiliaeth yn gwisgo cyfrifoldeb mwy na'r athrawiaeth. Dyma yw y rhan anhawddaf o waith gweinidog. Y mae y cymwysderau pregethwrol yn haws eu diwygio ynddo, yn hawddach eu dysgu, yn hawddach eu myntumio, na'r cymwysderau bugeiliol. Rhaid i'r rhai hyn fod yn blanedig wreiddiol mewn dyn. Rhaid iddynt fod yn nhymer ei ysbryd, yn ei lygaid, yn ei lais, yn ei ymadroddion, yn ei ffyrdd yn gyffredinol. Nid oes modd cael y rheolau mewn llyfrau nac yn y colegau. Rhaid bod yn ddyw Duw, yn meddu ar dduwioldeb diamheuol, ac o gymwysderau llywodraethol cynhenid. Mae llawer pregethwr cymedrol yn llwyddianus ryfeddol trwy fod yn fugail da. Ac hefyd, mae llawer pregethwr da yn hollol aflwyddianus trwy fod yn fugail gwael. Mae Mr. Williams yn fugail da—gofala am aelodau ei eglwys a phobl ei gynulleidfa. Nid gwas cyflog ydyw, yr hwn nid oes ofal ganddo am y defaid. Y mae ystyried y pethau hyd yn gynorthwy i ddeall paham y mae gweinidog Pwllheli mor llwyddianus, parchus a derbyniol yn ei glych cartrefol fel gweinidog yr efengyl.

Ystyrir eglwys y Bedyddwyr yn Mhwllheli yn dra chyfrifol. Y mae gweinidogion o gymeriad a thalent wedi bod yn eu gwasanaethu yn olynol. Fel un o'r cyfryw nodwn y Parch. Morris J. Williams, Remsen. Yr oedd tymor ei arosiad ef yno yn cynwys cyfnod o ddyddordeb a llwyddiant neillduol. Cofir y blynyddau hyny gyda boddhad crefyddol gan laweroedd yn y dref a'r cymydogaethau hyny hyd yn awr. Y mae swyn i ni yn bersonol yn yr adgofion sydd genym cysylltiedig ag ef, y Parchedigion Joel Jones, William Roberts, Glan Conwy, ac eraill fuont yn llafurio yno, ac a wnaethant eu hol er daioni mawr. Trwy offerynliaeth

y brodyr da a nodasom, daeth amryw o brif ddyinion y dref yn aelodau gweithgar yn yr eglwys. Yn mhlith y rhai hyn yr oedd y diweddar William Jones, Ysw., Brynhyfryd, fel ei gelwid. Ond rhaid ymatal. Digon yw awgrymu fod y Parch. Joseph J. Williams, y gweinidog presenol, yn llanw cylch pwysig iawn. Y mae yn ddymunol gweled brodyr da yn cael eu galw i lanw cylchoedd o'r fath, nid yn unig er mwyn yr achos yn y lle, ond hefyd er cadw i fyny gymeriad y weinidogaeth yn ein plith fel enwad.

Eto, nid dyn lleol yn unig yw Mr. Williams. Mae ei gyhoeddusrwydd a'i ddylanwad er's amser bellach wedi tori allan trwy y Sir, ac i raddau yn mhlith ein pobl trwy Gymru. Mae yn ddirwestwr selog, ac yn y cymeriad hwn ychydig sydd heb fod yn gwybod am dano. Yr oedd ein llygaid yn neillduol ar y nodwedd hon yn ei gymeriad cyhoeddus wrth ffurfio hyn o ysgrif. Gan hyn ymhelaethwn ychydig am dano fel pleidiwr sobrwydd. Pan y mae rhai o'r hen gewri a arferent ddatl-eu achos sobrwydd, megys y Parch. John Prichard, Llangollen, ac eraill, wedi eu cymeryd at eu gwobr, y mae yn ddywenydd fod brodyr o nodwedd Mr. Williams yn cyfodi i lanw eu lle. Mae galwad gwirioneddol am eu gwasanaeth. Tra mae meddwdod yn parhau i ffynu yn ngwlad anwyl ein tadau, ac yn gwneyd dinystr ol a blaen mewn eglwysi a theuluoedd, onid oes galwad am i'n gweinidogion gyfodi eu llef o ddifrif yn ei erbyn? Gallesid tybied fod ein heglwysi bellach wedi eu clwyfo yn ddiagon aml ac erchyll yno, fel na fuasai yr un o'n gweinidogion erbyn hyn yn ol o fod yn ddirwestwyr selog. Ni fedd ein hanes ffaith mwy darostyngol na bod yr eglwysi wedi bod yn rhy ddfater yn y cyfeiriad hwn. Gymaint o weinidogion ac aelodau sydd wedi eu goddef yn ormodol o dro i dro ag yr oedd profion diamheuol o'u hanghymedroldeb! Y mae y gwall hwn wedi bod mor eithafol yn Nghymru, fel y mae eglwysi America wedi dyoddef yn dost oddiwrtho. Credwn nad oes modd cymell duwioldeb mawr, tra yn

esgeuluso sobrwydd. Nid gwiw i ni yma ddechreu nodi mor niweidiol raid fod glythineb a meddwdod i grefyddol-der a gwir sancteiddrwydd. Mae ein calon yn dychlamu o lawenydd wrth ddarllen hanes ymdrechion a llafur y brawd anwyl Mr. Williams. Aed yn llanw mlaen, ac na ddigaloned. Boed i'r eglwysi ei gefnogi fel un gwr. Nag ymfoddloner ar ffurfio cymdeithasau dirwestol, y rhai sydd yn dda yn absenoldeb moddion gwell; yn hytrach sobeiddier yr eglwysi, cysyllter y mater â hwynt. Mae crefydd i lwyddo nid o'r allanol i'r mewnol, ond o'r mewnol i'r allanol. "Teyrnas Dduw o'ch mewn chwi y mae." Mae y surdoes i fod yn y blawd. Nid heb reswm y mae rhai brodyr da wedi dadleu yn erbyn y Cymdeithasau Dirwestol, gan honi mai crefydd trwy offerynoliaeth yr eglwys sydd i wneyd y gwaith o sobreiddio yn effeithiol. Yr ydym yr un farn a hwy yn hyn, gyda'r eithriad ein bod yn credu fod yn well i ni gael sobrwydd o ryw le arall, yn hytrach na bod heb- ddo. Yr ydym yn llawenhau yn fwy yn sel y brawd Williams dros sobrwydd pan y deallwn ei fod yn wir ddifrifol a brwdfrydig. Y mae hyn yn cael ei gadarnhau gan lafur blynyddoedd, a hyn yn erbyngwrthwynebiadau ar bob llaw. Cyfoded eto lawer tebyg iddo.

MYFYR.

FY MYNWE.

O, cliria di fy mynwes hon,
 Sy'n llawn o waelion bydol,
 A llanw hi tra ar y llawr,
 A'th bethau mawr trag'wyddol.

Mae llon'd y synwes sydd dan gudd,
 O'r pethau sydd yn darfod,
 Dy wenau dyro, Arglwydd Dduw,
 I wneyd byw yn basod.

D'anghoso di yn fynych 'r y'm,
 A cholli grym ein crefydd;
 Myn'd mae'r galon byth ar ol
 Y pethau y fol a dderfydd.

O, dangos di cyn delo'r dydd,
 A rhybudd dyro ini,
 I barotoi y synwes hon,
 Sydd fynych bron ar dori.

Zanesville, O.

ED. JENKINS.

PA FODD Y DAETHUM YN FEDYDD-IWR?

Yn y flwyddyn 1825, pan yr oeddwn ond prin saith mlwydd oed, aeth fy rhieni a fi i Ffrainc. Dychwelais yn ol i Gymru yn y flwyddyn 1839. Fe wel y darlennydd fod 14 mlynedd wedi eu treulio, yn y rhai y cefais fy nwyn i fyny o fod yn blentyn hyd nes oeddwn yn ddydd ieuanc. Yr oedd y wlad, y genedl, yr iaith, ac arferion, wedi eu hargraffu yn naturiol yn fy mynwes; ac yn wir, er bod 29 o flynyddau er pan ymadawais o Ffrainc, y mae mor naturiol yn fy mynwes y dydd heddyw, fel pan y cyfarfyddaf â Ffrancwr, y mae fy mynwes yn bwrlymu o serch tuag ato. Fe ddi-chon y gwel y darlennydd anghysondeb yn nghyfrifiad y blynyddoedd uchod. Dealed i mi ddychwelyd yn ol i Ffrainc; ond tra yn Nghymru yr oeddwn yn myned i wrando pregethu gyda phob enwad, ac nid oeddwn yn gallu deall dim gwahaniaeth rhwng y naill na'r llall; felly gwawdiwn hwynt, a dywedwn, Paham na bae y ffyliaid yn adeiladu un *eglwys fawr*, a myned i gyd i'r un man, fel ag yr ydym ni yn Ffrainc? Yr oeddwn braidd bob Sabboth, ryw ben iddo, yn myned i wrando pregethu yn rhyw gapel neu gilydd. Nid oedd genyf yr un capel na phregethwr neillduol, yn gymaint ag nad oeddwn yn deall dim gwahaniaeth rhwng y naill na'r llall, na'r un pregethwr na phregeth yn gadael un dylanwad ar fy meddwl na'm teimlad; felly nid oedd un gobaith am gyfnewidiad. Ond daeth tro, eto nid trwy y pregethu, ond fel y canlyn: Aethum i weithio yn "*helper*" gyda'n had, ac un diwrnod yr oeddwn yn rhanu yr *heat*. Yr oedd genyf un belen yr hon yr oeddwn yn methu yn lân a chael ganddi sefyll yn un man i mi gael ei gwasgu yn ddiogel. Rhoddais y llw dychrynlyd o regu pum'-milar-hugain o dduwiau, yr hon oedd yn rheg gyffredin genyf yn y Ffrancaeg (cans dyna yr iaith oeddwn yn siarad, meddwl, a breuddwydio ynddi); ond nid oeddwn i yn meddwl dim am natur y rheg. Ond wedi trefnu yr *heat* arall, galwodd fy nhad arnaf, a dywedodd,

"Clyw, fachgen! A oes dim dychryn arnat ti? Yr wyf yn rhyfeddu am danat ti, yr hwn sydd yn darllen cymaint, dy fod yn gallu rhoddi y fath lw. Yr wyf yn ddigon drwg fy hun i dyngu a rhegu, ond ni chymerwn y byd am roddi y fath lw." "Paham? Beth sydd?" (nid oeddwn i yn meddwl dim am fy rheg.) "Beth sydd! oni regaist ti bum'-milar-hugain o dduwiau? a thi a wyddost nad oes ond un Duw i'w gael." Daeth y gair hwn i'm calon fel brathiad cyll-ell; dyna fy argyhoeddiad i. Dyna Dduw yn defnyddio tad meddw ac annuwiol i argyhoeddi ei fab. Da genyf ddyweyd, mai yn mhen pedair-blynedd-ar-ddeg wedi hyny y cefais inau y fraint o fedyddio fy nhad.

Yn awr, wedi fy argyhoeddi, yr oeddwn mor ffyddlon gyda'r cyrddau a'r ysgol, fel yr oedd yr holl eglwys yn dysgwyl i mi ddod yn aelod yn union. Yr oedd hyn gyda'r Wesleyaid, cans nid oeddwn eto yn deall dim gwahaniaeth rhwng y naill enwad a'r llall. Ond un Sabboth, pan yn dyfod o'r ysgol, troais i mewn i dy Mary Lacy, yr hon oedd yn Fedyddwraig. "Thomas," meddai Mary, "a wyt ti wedi clywed Mr. Williams, ein gwainidog ni?" "Nac wyf fi," meddwn. "Wel, dere gyda fi heno i'w glywed." Felly fu. Pan yn dychwelyd, gofynodd Mary, "Sut yr oeddest yn leicio Mr. Williams?" "Fel pob un arall; ni chefaist i ddim ganddo yn wahanol i ryw un arall." Ni feddyliais ragor am dano. Ond y boreu Sabboth canlynol, pan yn ymwisgo i fyned i'r cwrdd, tarawodd ar fy meddwl i fyned i wrando yr hen ddydd, sef Mr. Williams. Gofynnwn i mi fy hun, Beth wyt ti yn ymfyn yno? Ni chefaist ddim yn wahanol i'r lle yr wyt yn arfer myn'd; na, nid af. Cy-chwynais tua'r cwrdd. Cyn cyrhaedd ty Mary Lacy, tarawodd yr un meddwl fi eto. Safais ac ymresymais a mi fy hun beth oedd y fath feddwl; yna rhoddais ffordd i'r cymelliad, ac i dy Mary Lacy y troais. Gofynais iddi a oedd hi yn myned i'r cwrdd. "Nac ydwyf ddim. Pa'm?" meddai hi. "Wel, yr oeddwn yn meddwl myned i wrando yr hen ddydd, pe buasech chwi

yn myn'd." "Cerdd dy hunan." "Nis gwn pa le mae y capel." "Os wyt ti am fyn'd, dos gyda banc y *canal* hyd nes y deui at y bont sydd yn croesi y *canal* i fyn'd i'r *saw-mill*; mae y capel yn y man, 'elli di ddim ei gollu." "Does dim gwahaniaeth, mi ddeuaf ryw dro eto." Wedi tori y ddadl yn fy meddwl fel yna, aethum yn mlaen yn gysurus; ond pan ddaethum at fanc y *canal*, lle yr oedd yr heol yn croesi, dyma hi yn ddadl frwd. O'r diwedd dywedais ynof fy hun, Y mae yn rhaid fod rhywbeth yn *wrong* ar fy meddwl y boreu hwn. Ac i gael llonydd gan y meddwl, cymerais y *canal*, ac ymaith a fi. Dipyn o ffordd cyn dyfod at y bont, gwelwn y bont a'r capel. Wel, yr wyt ti yn *all right*, mi welaf, meddwyf ynof fy hun. Ond pan oeddwn o fewn can' llath i'r capel, gwelwn dorf fawr o bobl oddi allan i'r capel, ar yr ochr arall i'r heol, ychydig islaw y bont. Yn enw'r rhyfedd, beth y mae'r bobl yn wneyd i maes yna, pan y mae yn llawn bryd bod yn y capel? meddwn. Gan nad oeddwn erioed wedi gweled bedyddio trwy drochiad, ni ddychymygais ddim am y fath beth. Daeth i'm cof glywed cyhoeddi cwrdd eglwys yn y capeli, a dywedais, Rhaid mai cwrdd eglwys sydd ganddynt. Yn mlaen yr aethum hyd at y bont; ond nis meiddiwn fyned i'w plith, gan mai mater yn perthyn i'r eglwys oedd. Safais wrth y bont. Clywn lais dyn yn siarad, ond nid oeddwn yn deall yr un gair. O'r diwedd wele y bobl oedd yn amgylchynu y pregethwr oll yn gwasgaru o gylch y llyn, yna gwelwn y pregethwr a dyn ieuanc yn disgyn y grisiau, ac i'r dwf; a chyda eu bod wedi cyrhaedd y dwf, gwelais megys y nefoedd yn agoryd, a'r fath ogoniant fel y'm dallwyd i, fel na welais i ddim o'r pregethwr yn trochi y dyn; ond cefais fy nwyllaw yn nghyd, a gweddiais yn y fan wrthaf fy hun. Dyna ddarlun perffaith o'r hyn wyf wedi ddarllen yn y Beibl, a chiliais i ymguddio dan y bont, gan dywallt dagrau fel cwmwl yn tywallt gwllaw. Pe buasai Trosnant a'r holl fyd yn troi i daenellu o'r mynyd hwnw, ni fuaswn i byth yn troi. Na feddylied

neb fy mod am haeru fod y nefoedd wedi agoryd yn wirioneddol. Nis gwn i, canys byr olwg a gefais arno, oblegid dallodd fi; ond yr wyf yn dyweyd mai dyna y fath olygfa a welodd Duw yn dda i mi gael ar y bedydd cyntaf a welais i erioed trwy drochiad, a dyna y modd y daethum yn Fedyddiwr, a dyna y modd yr wyf wedi byw yn Fedyddiwr, a dyna y modd y disgynaf i'r bedd yn Fedyddiwr.

THOMAS MORGANS.

Cumberland, M. D.

SEFWCH FYNY DROS YR IESU.

Sefwch fyny dros yr Iesu
Yn mhob troion ddaw i'ch rhan;
Pan y'ch temtir a'ch poenydir,
Drosto ef na fyddwch wan;
Mewn tralodion fyddo'n chwerw,
Mewn afechyd blin a phoen,
Pan mewn cyfoeth, parch a mawredd,
Sefwch dros yr addfwyn Oen.

Sefwch fyny dros yr Iesu,
Os yn dlawd a gwael eich bwrdd,
Os gadewir chwi'n amddifad,
Neu beth bynag ddaw i'ch cwrdd;
Os erlidir chwi yn greulawn,
Yn ddiachos lawer tro,
Cofiwch sefyll dros yr Iesu,
Peidiwch byth a myn'd ar ffo.

Sefwch fyny dros yr Iesu,
Ar bob adeg, yn mhob lle,
Gaufref neu os oddi cartref,
Byddwch wrol drosto fe;
Oni ddylwn i ei garu
A'i was'naethu yn ddi gryn,
Rhoi fy hun yn gyfan iddo
'Tra b'wyf yn yr ochr hyn.

Sefwch fyny dros yr Iesu
Trwy ddwys wrando arno ef,
Credud ynddo a'i fawrygu,
Nes eich cael yn nheyrnas nef.
Teilwng ydyw o'ch ymddiried,
Ato ef eich gweddi boed,
Am eich achub, gwylio drosoch—
Yr un ydyw ef erioed.

Berlin, Wis.

WILLIAM OWENS.

Gwerth Enaid.—Gwir werth unrhyw beth yw yr hyn y mae un a wyr ei werth yn ei roddi am dano. Yr hwn a wnaeth enaid a wyddai ei werth, ac a roddes ei fywyd trosto.—*Jackson.*

Y Gwersi Cydgenedlaethol.

Yn y rhifyn hwn dechreuir gyda y gwersi a arferir mor gyffredinol drwy holl wledydd cred. Y mae chwech miliwn a mwy yn efrfydu y gwersi hyn. Da genym fod y gyfres am y chwe' mis dyfodol mor ddengar. Dyma hi:—
Gorphenaf—Genedigaeth yr Arglwydd, Maboed Iesu, Gweinidogaeth Ioan Feddydiwr, Iesu yn Nazareth. **Awst**—Yr Helfa Bysgod, Ffydd y Canwriad, Y Weddw o Nain, Cyfaill Pechaduriaid. **Medi**—Dychweliad y Deg-a-thriugain, Y Samariad Da, Taerineb mewn Gwedd, Rhybudd yn erbyn Cybyddod, Adolygiad o waith y tri mis. **Hydref**—Rhybudd yn erbyn Ffurfioldeb, y Wledd Efengylaidd, y Mab Afradlon, y Gwr Goludog a Lazarus. **Tachwedd**—Y Deg Gwahanglwyfus, Y rhai a Dderbynir gan yr Arglwydd, Zaccheus y Publican, Dymchweliad Iuddewiaeth. **Rhagfyr**—Swper yr Arglwydd, Y Groes, Y Rhodio i Emmaus, Geiriau Olaf y Gwaredwr, Adolygiad yr efengyl yn ol Luc.

Pa beth bynag am y nodion, y mae y pynciau detholedig yn llawn dyddordeb. Bydded i'r sawl a allant, ymgynori a'r nodion Seisnig a ddichon fod o fewn cyrhaedd iddynt. Gobeithio y rhoddir i'r cynyg *brauf teg* yn ein hysgolion am yr haner blyddyn dyfodol. Ond i sicrhau cydweithrediad, y mae genym gais i'w osod at olygydd hynaws y WAWR, ac at arolygyddion ein hysgolion, sef iddo ef gyhoeddi ar *ddalen sengl*, yn ogystal ag yn y cyhoeddiad, fel y gellid gwerthu hon, at wasanaeth ysgolion, am tua *deg cent y dwsin*; ac iddynt *hwy* anfon arian gydag *orders* yn ddiethriad a dioedi. Oni cheir *hyn*, ni chyrrhaeddir yr amcan. Cyn gorphen, awgrymwn ein dymuniad i'r athrawon geisio gan bob ysgolhaig *ddysgu* ac *adrodd* y testyn auraid, o wythnos i wythnos, ac i adrodd yr *oll* am y tri mis ar ddiwedd y chwarter.

E. EDWARDS.

Wilkesbarre, Mehefin 1, 1878.

ADRAN YR YSGOL SABBOTHOL.

Y GWERSI CYDGENEDLAETHOL.

GENEDIGAETH CRIST YR ARGLWYDD.

GWERS GORPHENAF 7.—LUC 2 : 8-20.

Y Testyn Auraid, Luc 2 : 11.

NODION AR Y WERS.—Ad. 8. "Yr oedd, &c., *fugeiliaid*," &c. Gwnaent felly, *nid* yn amser Nadolig, ond o'r gwanwyn i'r hydref. Fel Simeon (ad. 25), o ran cymeriad, eu cyfrifir gan Olsh. Priodol datgan wrth y rhai hyn ddyfodiad "y Bugail Da." A hyn cymharer Matth. 2 : 1, 2. "Doethineb Duw!"

Ad. 9. "Angel yr Arglwydd," a gogoniant yr Arglwydd," sef "CRIST yr Arglwydd" (11), "y Dyn bach." Cymharer Is. 9 : 6—Y "Rhyfeddol!"

Ad. 10-12. "Nac *ofn* wch;" effaith naturiol, megys Barn, 13 : 20-22; Luc 1 : 11, 12. "Efengylwyr wrthyh" — *dau* air, yn y gwreiddiol, am y *naw* geir yn y Gymraeg. Yr Efengylwr CYNTAFF o'r nef, nid o'r ddaear! "I'r *holl bobl*."—Gwel ad. 32. Yma y ceir un o nodweddion arbenigol yr Efengyl yn ol Luc—"Efengyl Dynoliaeth Gristionogol" y geilw Lange *hon*. "Ganwyd, &c., Geidwad, yr hwn yw Crist yr Arglwydd." Rhaid cael "braich yr Arglwydd" i waredu dyn, Rhuf. 8 : 3, a 1 Tim. 1 : 15. "Dinas Dafydd," Bethlehem—*9*-bara.—Ioan 6 : 51. "Arwydd"—ni bydd fel "Arglwydd," ond "chwi a gewch," &c.—Phil. 2 : 6-8. Nid mewn sidan a phorphor, yn nhy Herod, ond fel maban tlawd "yn y preseb."

Ad. 13, 14. Hyn er cadarnhad y dystiolaeth flaenorol, ac er eglurhad pellach o ddyben yr ymgawdoliad, sef *uno* "nef" a "daear," er "gogoniant" Duw a lles dyn! Gwel 9 : 28 a 30.

Ad. 15. "Gwelwn a wnaethpwyd," a "hysbysodd YR ARGLWYDD." Wele "werthfawr ffydd?"

Ad. 16. "Ceisiwch a chwi a gewch."

Ad. 17. Dyma wir "ysbryd Crist." Gwel Ioan 4 : 28; Luc 24 : 33.

Ad. 18, 19. "Pawb, &c., *eithr* Mair," &c. Gwers o bwys i ni, yn y gwahaniaeth hyn.

Ad. 20. "Gan ogoneddu a molianu." Ysbryd a gwaith y "llu nefol!" Gall fod felly gyda phob athraw ac ysgolor, os derbynir yr hanes mewn ffydd, os derbynir y Crist llawn—"y Dyn bach" yn "Arglwydd!"

GOPYNIADAU AR Y WERS.—Beth yw pwnc y wers? Pa le y ganwyd Crist?—Ad. 15. Sut y daeth ei fam *yno*?

Ad. 3-5. Pa dymor o'r fiwyddyn? Ad. 8, gwel *nodion*. Pwy gyhoeddodd y newydd? Ad. 9-14. I bwy yr hysbyswyd y ffaith? Ad. 8 a 10. A ellwch adrodd moledd yr angelion? Ad. 14. Beth a ddarllenir yn nghylch y lle? Mic. 5 : 2. A oedd Bethlehem arall? Gwel

Jos. 19: 15. A amheuodd y bugeiliaid? Ad. 15. Beth a wnaeth "pawb?" Ad. 18. Beth a wnaeth Mair? Ad. 19. Pa ddyllanwad a gafodd "yr holl bethau hyn ar y bugeiliaid? Ad. 20. Pa effaith y mae yr hanes yn ei gael arnom ni?

MABOD YR IESU.

GWERS GORPHENAF 14.—LUC 2: 40-52.

Y Testyn Auraid, Luc 2: 52.

NODION.—Ad. 40. Sylwer ar nodwedd DDYNOD yr Efengyl hon. Nid yw Matthew yn crybwyll dim am Iesu wedi ei fyneddiad i Nazareth pan yn faban, Marc yn dyweyd dim am dano, cyn ei ddyfodiad o Nazareth yn 30 oed i'w fedyddio gan Ioan.

Ad. 41. Yn ol Ex. 12: 14, a 23: 14-17, teithient 66 milldir i'r brif ddinas. Rhaid oedd i'r "holl wryniaid" fod yn yr wyl.

Ad. 42. Dyna'r oed y deuai yr Iuddew ieuanc yn "fab y ddeddf." Cyfnod pwysig yn hanes "y bachgen Iesu" oedd hwn—ei ymweliad *cyntaf* a'r ddinas sanctaidd, ac a thy ei dad!—Ioan 2: 16; Ps. 122: 1-5.

Ad. 43. "Wedi *gorphen*," &c.—Lev. 23: 5-8. "Arosodd." Cafodd y fath *flas* yn yr addoliad.

Ad. 44. Mor *ddymol* hyn eto—yn dangos cyfeillgarwch "y bachgen Iesu."

Ad. 44, 45. Colli bachgenyn! Gymaint y pryder—Charlie Ross. Ad. 4, 6. "Ar ol *iridiau*." Felly cafwyd y Crist "a fu farw."—24: 21 a'r 7 ad. "Yn y *deml*." Nid yr un gair ag yn 1: 9 a'r 21. Yma golygir cyn-tedd lle yr oedd "amryw *halls* ac ystafelloedd gwahanol, yn mha rai y rhoddai y barnwyr farn, a'r Rabbiniaid ddysgediaeth" Olsh. "Gwrando" ac "holi" fel y gweddai i "fachgen." Diau yr holai yn nghylch oen y Pasg, gan deimlo, ond odid, "*mysi yw* Oen Duw.—Ioan 1: 29.

Ad. 47. "*Synu*," &c., y bachgen o *Nazareth*, nid un o fechgyn Jerusalem. Ioan 7: 14, 15. Ad. 48-50. "A'i *fam*, &c., *fy mab*," &c. Defnyddia air nad *yw byth* yn cael ei arfer wrth son am Grist: Atebir "*Paham*" y fam gan "paham" y mab, a'r cyfeiriad at Joseph, gan "rhaid i mi, &c., i'm *Tad*." Ad. 50—"Ni *ddeallasant*." Y gair *cyntaf* fel yr *olaf* air, 23: 46.

Ad. 51. *Iesu* yn ei gartref tlawd ac anenwog, yn "ostyngedig" i'w rieni!

Ad. 52, "A *gynyddodd*." Gair gwahanol i'r un yn ad. 40. *Hwnn* yn gymwys o'r genedigaeth hyd y 12 oed, *hwn* yn cyfateb yn well i'r tymor o'r 12 hyd y 30 oed.

GOPYNIADAU.—Beth oedd oed Iesu yn awr? I ba le yr aeth gyda Joseph a Mair? Pa sawl milldir? *Nodion* ar ad. 41. Pa "wyl" oedd hon? Paham yr arosodd yr Iesu ar ol y lleill? *Nodion*. Pa le a pha bryd y cafwyd ef? Sut yr edrychid arno? Ad. 47. Beth oedd gair ei fam? A'i ateb ef? A

ddychwelodd adref? Beth ddywedir am ei ymddygiad a'i gynydd? "Beth a debygwech *chw* am Grist?"

GWEINIDOGAETH "Y Bedyddiwr."

GWERS GORPHENAF 21.—LUC 3: 15-22.

Y Testyn Auraid, Luc 1: 15.

NODION.—Ad. 15. Rhaid oedd dileu yr a-graff mai y genad oedd y Gwardwr—mai y "llef" (ad. 4) oedd yr "Arglwydd"—mai *Ioan* oedd y "*Crist*."—Is. 40: 3-5; Mal. 4: 5, 6; Mat. 17: 12, 13.

Ad. 16, 17, 18. Y pethau "eraill," megys Mat. 3, a Marc 1, a Ioan 1. Gwel. Yma nodir y gwahaniaeth rhwng y cefnderwyr yn y "bedydd" a weinyddent.—Ioan 4: 8. "Efe, &c., a'r Ysbryd Glan, ac a *thân*"—hytrach yn nid "a." Y "gwenith *yn* yr "Ysbryd Glan," yr "ân" yn "tân."—Mal. 4: 1-3. Gwel. Yr *ail*-fedyddiwr yn darllen y galon gyda chwyrdwr digoll. "*Ei* wyntyl!"—rhaw nithio—a wna ysgariad llwyr a llawn, gan "dynu ymaith y gwerthfawr oddiwrth y gwael!"

Ad. 19, 20. Herod Antipas, mab Herod Fawr. "Gwraig Phylip;" merch Arctas (gwel 2 Cor. 11: 32), brenin Arabia, ydoedd ei phriod cyfreithlawn. Y "drygioni" hwa a achlysueroedd ryfel yn erbyn Herod, tra y comiodd ben y Bedyddiwr hefyd. Darlener Marc 6: 16-30, Luc 9: 7-9. "Carchar," sef *Machaorus*. Mor ddidderbyn wyneb yr oedd y pregethwr hwn!

Ad. 21, 22. Felly y profid ef, "y diddoledig oddiwrth bechaduriaid"—Mab y Goruchaf.—Gwel Ioan 1: 31-34. "Rhith corphorol, megys colomen." Cymharer Mat. a Ioan. Hyn i'r *lygad*, fel y "llef" i'r glust. Nid rhyfedd y gair (ad. 16) "nid wyf *fi* deilwng," &c., h. y., i'w *wasanaethu* yn y modd distadl-af, llawer llai i'm camgymeryd am dano! (Ad. 15); Ioan 3: 30, 31.

GOPYNIADAU.—Paham y gelwir Ioan "y Bedyddiwr"—*Ho Baptistees*? Paham y bedyddiodd? Ioan 1: 33. Comisiwn dwysol. Pa berthynas oedd rhyngddo a Iesu? Pa wahaniaeth oedd rhyngddynt? Beth ddywed Iesu am Ioan?—7: 24-28. A Ioan am Iesu? Ioan 3: 30. Beth oedd meddwl y bobl? 15. Pwy oedd yr Herod hwn? Beth a wnaeth i Ioan? Paham? Pa "garehar?" Pwy fedyddiodd Iesu? Pa bryd? Ad. 23. Beth gymerodd le ar yr adeg? Ad. 22.

IESU YN NAZARETH.

GWERS GORPHENAF 28, LUC 4: 16-30.

Y Testyn Auraid, Luc 4: 32.

NODION.—Ad. 16. "Ei arfer" oedd myned i'r ty cwrdd—"y synagog."—Act 17: 1, 2. "Ac

a *gyfododd*," &c. Gallasai unrhyw un arwyddo felly ei fwrriad i ddarllen a siarad (Act 13: 15, 16) "ar ol yr offeiriad.—Ad. 17-20. Luc yn *amg* sy'n rhoddi yr hanes dyddorol. Pregeth ai Ioan yr "efe," ond Iesu y FI." Gwel 24: 23 "ei hun." Hyn ya y "lle y magesid ef!" Ac eto rhag bod yn ormod *trawgwydd* dechreu a gyda "Ysbryd yr Arglwydd sydd," &c., ac yn ol y 70, nid yr Hebraeg. Yn y *Volu-men* "rhol y llyfr" a ddadroliodd, ac yna a seiliodd drachefn. Yn y "gweinidog" a'r "eistedd" i siarad, ceir darlun bywiog o arferion Iuddewig. "Blwyddyn" ryfedd i bobl Galilea oedd hon.—Mat. 4: 14-17.

Ad. 21. Tybia Olsh. mai byr grynodeb Luc o anerchiad Iesu yw "heddyw," &c., h. y., *syhnedd* ei "eiriau grasusol." Yn ol Laage: "Wrth esbonio yr ysgrythyr hon *datguddiodd ei galen*."

Ad. 22. "Rhyfeddu," gwell fuasai eu *credu*.

Ad. 23. "Y meddyg," &c., gan *watwar* ei honiadau (18, 19), ac *amheu* ei wyrthiau, neu *ei ffo* am roddi bri ar "Capernaum," yn lle "ei wlad ei hun."—Mat. 4: 12, 13.

Ad. 24. Er yn anghymeradwy *yno*, oni buasai "Iesu o Nazareth," ni soniasid am y lle ya y Testament Newydd, fel nas enwir ya yr Hen. Ya ol Kitto lle *ankymod*, nid llygredig, *olygr* wrth Ioan 1: 46.

Ad. 28, 29. Dichon mai da hyn. Pe rhoddasid iddo dderbyniad gwresod "yn ei wlad," a'i deulu, dywedasid mai twyllwr ydoedd. Yna *fel* Ioan 1: 11, ac Act. 13: 46. "Y pethau hys." Ad. 25, 26, 27. Ffafir y nef i rai y *tu allan i gyfch Israel*—a'i digodiog. Naturiol i Luc nodi hyn! "A gyfodasant" cyn gorphen y cwrdd—"ac"—"ac"—mor gyn-dderiog oeddnt!

Ad. 30. "Gan fyned," &c. Pa un ai yn wyrthiol ai gan eu fferu ag *urddas ei oblygon* (Str). "A AETH YMAITH." Mor beryglus yw gwatwar a gwrthod *Enciniog Daw*!—Mat. 13: 58, a Marc 6: 4-6. Byddai ei weinidogaeth yn OFER yma, "o *herwydd* eu hangredinaeth.

GOFYNIADAU.—Beth yw testyn y wers hon? Pa wahaniaeth sydd rhwng pregeth Ioan a'r eiddo Iesu? Ad. 21. Beth oedd efaith ei eiriau? Ad. 22. Paham na wnaeth wyrthiau yn Nazareth? Beth ddigiodd y Nazareaid gymaint? Pa brawf o'u digofaint? Ad. 28, 29. Pa fodd y diangodd? 30. I ba le yr aeth? 31.

DOSBARTH Y 12FED, YSGOL SABBATHOL Y BEDYDDWYR YN T—, AM MEHEFIN. (Mat. iii. 13-15.)

Athraw.—Beth y mae y gair "yna" yn nechreu yr adnod yn awgrymu i ti, Owen?

Owen.—"Yna" wedi i Ioan fod yn pregethu a bedyddio am ryw gymaint o

amser yn "niffaethwch Judea." Fel yr wyf yn deall, mai rhyw chwe' mis y bu Ioan yn gwneyd hyn, hyd y dydd y gwnaeth yr Iesu ei ymddangosiad iddo ar lan yr Iorddonen. A'r tro hwn, y mae yn ddigon posibl i'r Iesu aros nes i bawb gael eu bedyddio ag oedd yn ewyllysio hyn, cyn myned yn mlaen a cheisio gan Ioan i'w fedyddio.—Luc iii. 21. Yr oedd rhyw arbenigrwydd yn perthyn i'w fedyddiad ef rhagor i neb o'r lleill. Yr oedd yr Iesu ar ei ben ei hun gyda phobpeth. Pan yr aeth am y tro diweddaf i Jerusalem, marchogodd anifail ar yr hwn nid eisteddodd neb erioed, ac yn ei tarwol-aeth, claddwyd ef mewn bedd *newydd*. Mewn perthynas i amseriad ei fedyddiad ef, nid oes genym awdurdod Ysgrythyrol; dywed traddodiadau, mai y *gauaf* ydoedd.

Abram Llwyd.—"Rw'i'n fo'lon credu traddodiade yn nghilch y peth hin, ac yn siwr, fe ddyle'r rhai sy' yn g'neid traddodiade yn rhan o'u crefydd gredu hin. 'Ro'dd gyda Iesu Grist amcan wrth gym'ryd i feddiddo yn y *geua'*, sef dysgu nad o'dd perygl yn y bid i fin'd i ddw'r o'r. Ma' llawer yn cym'ryd 'u ta'nellu yn lle ca'l 'u bediddio'n deidi, rho gofon iddi n'w ga'l' anw'd. Ma' n'w am gyr'a'dd y nefo'dd heb fin'd i lawer o drwbwl, nag i fowr hazard. Chym're n'w ddim cety'n am fin'd i'r anialwch gyda gw'inidog fel a'th Iesu at Ioan; ond dir caton ni, ma' n'w'n min'd i'r nefo'dd i gyd!

Athraw.—Pa un a oedd y bobl yn gwybod y pryd hwn, yn Galilea, am fedydd Ioan, fe wyddai yr Iesu yn dda, a phan ddaeth yr awr, y mae yn cychwyn allan o Galilea—o Nazareth—mewn trefn i ymgymeryd, yn ol y portread dwyfol, a gwaith pwysig ei weinidogaeth. Y daith hon oedd y peth pwysicaf a gymerodd le, hyd yn hyn, yn hanes y byd, gyda'r eithriad o'i enedigaeth yn Bethlehem Judea. Faint o ffordd, wyt ti, Gwilym, yn feddw oedd o'r lle y daeth yr Iesu at Ioan?

Gwilym.—O Nazareth yn Galilea (Marc i. 9) y daeth yr Iesu at Ioan. Safai Nazareth tua thriugain a deg o filldroedd i'r gogledd o Jerusalem, a

thua'r un faint o'r lle yr oedd Ioan yn bedyddio. Nid ydym yn gwybod yn sicr yn mha fan ar lan yr Iorddonen yr oedd Ioan yn bedyddio. Yr oll a wyddom yw hyn, mai rhywle yn "ni-faethwch Judea" yr ydoedd. Nid yw yn debygol fod diffaethwch Judea yn ymestyn i'r dwyrain o'r Iorddonen, ac ond ychydig i'r gogledd o'r Môr Marw. Hawdd genym gredu y pregethai Ioan ar yr ochr orllewinol i'r Iorddonen, gyferbyn a Jericho, lle y croesodd Josuah a phlant Israel, a lle yr holltwyd ei dyfroedd gan Elias ac Eliseus.

Athraw.—Y mae yn debygol fod Bethabara ar yr ochr ddwyreiniol i'r fan hon, ac y mae yn bosibl oddiwrth hyn, fod diffaethwch Judea yn ymestyn ychydig i'r dwyrain o'r Iorddonen.—Ioan i. 28. Beth oedd rheswm Ioan, Dafydd, dros geisio peidio bedyddio Iesu Grist?

Dafydd.—Am y teimlai fod mwy o angen arno ef ei hun gael ei fedyddio â'i fedydd ef, sef bedydd yr Ysbryd Glan, nag i un fel Iesu gymeryd ei fedyddio mewn dwfr gan Ioan. Yr oedd mwy o angen cael ei fedyddio â'r Ysbryd Glan ar Ioan, nag oedd o eisiau cael ei fedyddio â dwfr ar yr Iesu.

Morgan.—Yr oedd Ioan yn hysbys, yn ddiaid, o'r rhyfeddod oedd yn nglyf a'i enedigaeth, ac hefyd parth ei fywyd sanctaidd; ac fel cenad Duw, gwelai ynddo ei Fessiah; a than yr ymwybod-olrwydd hyn, teimlai ei waeledd i weinyddu yr ordinhad ar y fath berson; a chan fod Ioan, o bosibl, heb gael ei fedyddio, teimlai mai efe o'r ddau ddylasai gael ei gladdu dan donau'r Iorddonen.

Athraw.—Nid oes yma gyfeiriad gan Ioan am fedydd yr Ysbryd Glan, pan y dywed: "Y mae arnaf fi eisiau fy meddyddio genyt ti;" eithr yn hytrach, mai mwy priodol yn ei olwg ef, ac yntau yn ddyn pechadurus, oedd cael ei fedyddio gan Grist, nag iddo *weinyddu* yr ordinhad ar berson oedd yn anfeidrol uwchlaw iddo ei hun. Beth sydd i'w olygu, Ifan Meredydd, wrth "pob cyfiawnder" yn yr adnod nesaf?

Ifan Meredydd.—Y mae'n g'lygu i bod hi o bwys cyflawni *holl* fwrriad

Duw. 'Ro'dd 'isie 'stablishio bedydd Ioan gyda chym'radwy'eth anfarwol y neso'dd. 'Ro'dd e'n beth cyfiawn i 'neid hyny, ac os na 'nelse fe hyny, fyse fe ddim yn g'neid *pob* cyfiawnder. Fe fyse'n dda i nine g'is'o g'neid mwy o gyfiawnder. Mae llawer yn treio bod yn ddysgybllion i'r Iesu cyfiawn, heb hid'o fawr am ddim cyfiawnder eu hunain.

Athraw.—Yn yr atebiad hwn o eiddo Crist, yr ydym yn gweled ei amcan yn gofyn am ei fedyddio gan Ioan. Cymerodd Crist ein natur, nid yn unig fel y gwnelid ef "yn bechod drosom ni," ond hefyd fel y gweithiai allan "bob cyfiawnder." Y mae pwysigrwydd anfeidrol yn yr ufudd-dod hwn o eiddo'r Iesu, yr hwn a gyfeiria at natur ddirprwyol ei waith mawr. Ni buasai yn briodol iddo ymostwng i'r bedydd hwn, oni bae ei berthynas â dynoliaeth syrthiedig. Nid yn unig y mae yn arddangos ei farwolaeth, ei gladdeddig-aeth, a'i adgyfodiad (Luc xii. 50), ond hefyd ei farwolaeth i bechod, hyny yw, i bechodau y bobl a osodid arno ef, a'i fywyd i gyfiawnder, sef bywyd newydd ei holl ganlynwyr ysbrydol.

Ac hefyd, gan fod bedydd i fod yn ordinhad ag oedd i *aros* yn yr eglwys dan yr oruchwyliaeth newydd, gwelwn Iesu yma yn rhoddi i lawr *esiamp*l i'w ganlynwyr. Yr un bedydd o ran dull oedd y bedydd yr ymostyngodd Iesu iddo, â'r bedydd a weinyddai ei ddysgybllion ar ol hyn (Ioan iv. 2), ac hefyd yr hwn y gorchymynodd ufudd-dod iddo yn y comisiwn, (pen. xxviii. 19). Ioan yn bedyddio yn y rhagweleidiad o ddyfodiad y Messiah, oedd *step* gyntaf dadblygiad yr ordinhad; y dysgybllion yn bedyddio yn enw Iesu fel y Messiah oedd yr ail; a'r comisiwn o enau yr Iesu ei hun i fedyddio yn enw y Tad, y Mab, a'r Ysbryd Glan a'i gwnaeth yn ordinhad ddigyfnewid, i fod am byth yn eglwysi y saint.

Ni feiddia neb ofyn cymaint i Dduw ag y mae efe yn barod i gyfranu.

Y rhai hyny yn unig sydd ddoeth sydd ddoeth i iachawdwriaeth.

HANESION CARTREFOL.

GWRTHDYSTIAD.

Eglwys Fedyddiedig Seisnig Plymouth, Pa., yr hon a Gorphorwyd yn rheolaidd Mai 20, 1878, at holl Eglwysi Bedyddiedig America :

Anwyl Frodyr—Hyn sydd i'ch hysbysu ein bod ni fel aelodau, 65 mewn rhifedi, yn yr eglwys uchod (yr hon a rifa yn awr 80), yn unfrydol yn tystiolaethu yn erbyn y cam-gyhuddiad a ddygodd eglwys Gymreig y lle hwn yn ein herbyn drwy y WAWR, ei fod yn hollol ddi-sail.

Ar y Sabboth, Mawrth yr 17eg, ymddiswyddodd y Parch. E. Jenkins oddiwrth yr eglwys yn rheolaidd a heddychol, a phleidleisiwyd yn unfrydol iddo gael llythyr o ollyngdod, yr hyn a'i cyfreithlonodd i fyned i bregethu drwy yr eglwys i alwant am dano.

Yna darfu i ninau benderfynu ymryddhau oddiwrth yr eglwys Gymreig, er ffurfio eglwys Seisnig yn y lle hwn ; a'n sail dros hyn a adroddwn pan fyddo galwad am hyny. Anfonasom at yr eglwys am lythyrâu o ollyngdod, yr hwn gais a wrthodwyd, gyda diarddeliad, heb un math o brawf, yr hyn yn ol ein barn ninau sydd yn afreolaidd.

Felly ystyriwn ein bod ar safon gyfreithlawn, yn eglwys Fedyddiedig Seisnig, yr hyn a hawliwn fel breinteb Gristionogol, hyd nes y profir yn wahanol mewn llys priodol i hyny. Yr eiddoch oll yn frawdol. Arwyddwyd dros yr eglwys,

Job D. Powell, Benj. Richards, John D. Powell, Griffith R. Jones, Wm. Owen, *Diaconiaid.*

BENJ. RICHARDS, *Ysg.*

Mehesfn 5, 1878.

CYMANFA BEDYDDWYR CYMREIG SIR ONEIDA.

Dechreuwyd y Gymanfa hon eleni yn Utica, ar yr 8fed a'r 9fed o Fehefn.

Am 2 o'r gloch ddydd Sadwrn daeth y gweinidogion cartrefol a dyeithrol a'r cenadon at eu gilydd yn gryno, fel yr oedd y cynulliad yn dra lluosog, ag ysytied ein rhif yn y parthau hyn.

Dechreuwyd y gynadledd trwy weddi gan y brawd ffyddlon William Roberts, Remsen. A ganlyn sydd grynodeb o'r gweithrediadau :

1. Etholwyd swyddogion am y fl. ddyfodol. Cadeirydd—Y Parch. John Edred Jones, Utica ; Ysgrifenydd—Owen Griffith, Utica ; Trysorydd—John R. Ellis, Remsen.

2. Penderfynwyd ein bod yn rhoddi cymelliad brwdfrydig i'r gweinidogion dyeithr i gymeryd rhan yn ymddyddianion a gweithrediadau y cynadleddau.

3. Galwyd am enwau y cenadon a gynrychiolent yr eglwys, y rhai oedd-ynt y brodyr canlynol :

Cattaraugus—James Higgins, John W. Williams.

Remsen—William Roberts, John R. Ellis.

Bordwell—John R. Thomas, Owen F. Parry.

Utica—John M. Williams, William Thomas.

Steuben—Hugh T. Jones.

4. Darllenwyd llythyrâu oddiwrth yr eglwys, yn cynwys crynodeb byr o sefyllfa yr achos yn eu plith, ymfawrygiad o foddion gras, a dymuniad am swy o lwyddiant. Y llythyr o Cattaraugus a fynegai gyda theimlad dwys, iddynt, yn ystod y flwyddyn, gael eu hamddifadu o dri o'u haelodau ffyddlon, sef dau frawd ac un chwaer, trwy farwol-aeth. Collodd y frawdoliaeth yn Remsen hefyd un o'r brodyr ffyddlonaf, sef Hugh R. Jones.

5. Penderfynwyd, Ein bod yn derbyn i'r gymanfa hon y Parchedigion W. M. Evans, Cattaraugus, a John Seth Jones, Remsen—y blaenaf ar sail llythyr o Gymanfa Ohio a Gorllewinbarth Pennsylvania, a'r olaf ar sail llythyr o Gymanfa Dwyreinbarth Pennsylvania.

6. Penderfynwyd, Fod y Gymanfa nesaf i gael ei chynnal yn Sir Oneida, fel arferol.

7. Penderfynwyd, Fod y Gymanfa hon yn cyfiwyno ei diolchgarwch gwresocaf i'r Parch. H. C. Parry (Cefni), am ei amddiffyniad rhagorol o egwyddorion yr enwad drwy yr argraffwasg, ac yn dymuno arno i barhau.

Cymerwyd i fyny y rhan olaf o'r gynadledd mewn cydymddyddan brawd-ol am sefyllfa bresenol yr achosion Cymreig yn ein plith. Nodwyd rhai pethau, megys cynydd y Saesonaeg, lleihad y Gymraeg, lleihad ymfudiaeth, a phethau eraill, fel achosion a dueddant i filwrio yn erbyn llwyddiant yr achosion Cymreig. Dysgwyd nad oes genym ond gwneyd ein rhan mewn arfer pob diwydrwydd, ffyddlondeb, a doethineb, dichonadwy, gyda dysgwyl am fendith Duw. Gohiriwyd y gynadledd hyd y dydd Mercher canlynol, yn Remsen. Diweddyd gan Cefni.

Y Moddion Cyhoeddus.—Nos Sadwrn am 7. dechreuwyd gan y brawd D. T. Phillips, Parsons, Pa., a phregethodd y brodyr Jas. F. Richards, Church Hill, O., a John Seth Jones, Remsen.

Boreu Sabboth, am 10, dechreuwyd gan y brawd Jas. F. Richards, a phregethodd y brodyr W. M. Evans, Cattaraugus, a H. C. Parry (Cefni).

Am 2, dechreuwyd gan y brawd O. F. Parry, Bordwell, a phregethodd y brodyr James F. Richards a D. T. Phillips.

Am 7, dechreuodd y brawd John Seth Jones, a phregethodd y brodyr W. M. Evans, D. T. Phillips, a Cefni.

Yr oedd y cynullïadau yn lluosog drwy y dydd, a'r gair yn cael ei draddodi gyda hyfder mawr. Dangoswyd llawer iawn o deimladau da at achos y Gwardwr yn Utica eleni, mewn cyfraniadau a lletygarwch. Y mae rhai o'r chwirydd i'w canmol yn neillduol. Parhaed brawdgarwch.

Y boreu Llun canlynol yr oedd yn rhaid i'r brodyr brysuro i fyny gyda'r gerbydres i Remsen. Yma yr oedd cerbydau yn barod gan frodyr selog o Bordwell, i'w cymeryd yno erbyn cwrdd yr hwyr. Nid yw sel a ffyddlondeb y dyddiau gynt wedi darfod yn hollol yn y parthau hyn eto. Y mae y brodyr yn Bordwell i'w canmol yn fawr am eu lletygarwch a'u ffyddlondeb bob amser, ac felly y fwyddyn hon.

Bordwell.

Dechreuwyd y cyfarfod hwyrol nos Lun gan y brawd John Seth Jones, a

phregethodd y brodyr D. T. Phillips yn Saesoneg, a James F. Richards yn Gymraeg.

Boreu dranoeth, yr 11eg, darllenwyd a gweddiwyd gan y brawd Phillips, a phregethwyd gan y brodyr W. M. Evans a J. Seth Jones.

Am 2, dechreuodd Mr. Jones (A.), a phregethodd y Parchn. Jas. F. Richards a Cefni.

Am 7, dechreuwyd gan Richards, a phregethodd W. M. Evans, D. T. Phillips, a Cefni.

Nid oedd yr ysgrifenydd wedi gallu bod yn bresenol yn Bordwell, ond canmolid y cyrddau yn neillduol. Mynai llawer mai yno yr oedd y cyfarfodydd goreu o lawer. Ymddengys fod y brodyr yn gyffredin yn cael hwylysdod i ddweyd yn y lle hwn. Felly y tro hwn; a gobeithiwn y bydd ffrwyth er daioni.

Remsen.

Y mae genym i gofnodi eto y Gymanfa yn Remsen. Cynaliwyd hon ar y dyddiau Mercher a Iau canlynol, sef y 12fed a'r 13eg.

Cyfarfyddwyd mewn cynadledd am 2 o'r gloch y diwrnod cyntaf, pryd y cymerodd le y gweithrediadau canlynol:

1. Penderfynwyd fod y brawd W. M. Evans, Cattaraugus i ysgrifenu Llythyr Cymanfa at yr eglwysi erbyn y Gymanfa nesaf, y testyn at ei ddewisiad ei hun.

2. Penderfynwyd ein bod yn adnewyddu ein cefnogaeth i'r WAWR fel ein hunig gyhoeddiad, ac yn dymuno ar bawb yn ein plith i ddangos eu cefnogaeth iddo yn wirioneddol.

3. Apwyntiwyd pwyllgor o dri, sef y brodyr Owen F. Parry, John R. Ellis, ac Owen Griffith, i wneyd ymchwiliad i feddianau, capelydd yr enwad, &c., a ddichon fod wedi myned yn ddiwasanaeth, neu mewn perygl o fyned o feddiant yr enwad.

Adnewyddwyd yr ymddyddan am gyflwr yr achos, a fu dan sylw yn Utica. Awgrymwyd yr angenheidrwydd am wneyd moddion gras yn *ddyddorol*, yn gystal ag yn adeiladol i'r ieuencyd ac eraill. Hefyd y dylid rhoddi pob

cefnogaeth i frodyr gweithgar a ddichon fod yn cyfodi yn yr eglwysi i lanw Beoedd brodyr da sydd wedi ein gadael yn yr angau yn ddiweddar.

Y Moddion Cyhoeddus.—Nos Fercher, am 7, dechreuwyd gan y brawd Owen F. Parry, a phregethwyd gan y brodyr D. T. Phillips ac H. O. Rowlands.

Boreu Iau, am 10, arweiniwyd gan Cefni, a phregethwyd gan James F. Richards a John Edred Jones.

Am 2, arweiniwyd gan y brawd D. T. Phillips, a phregethwyd gan y brodyr W. M. Evans a Cefni.

Am 7 yn yr hwyr, dechreuwyd gan y brawd James F. Richards, a phregethwyd gan y brodyr Cefni, Phillips, ac Evans.

Felly terfynodd y Gymanfa; ac ni phetruswn ddwyed na phasiodd y Gymanfa y tro hwn heb adael argraffiadau daionus, a gobeithiwn er iachawdwr-iaeth.

Y Sul canlynol i'r Gymanfa pregethodd y brawd James F. Richards ddwywaith yn Remsen, ac unwaith yn Steuben. Nos Sul, yn Remsen, cafwyd cwrdd lluosog a llewyrchus iawn. Yr oedd tair cynulleidfâ Gymreig y lle gyda'u gilydd. Pregethodd y brawd John Seth Jones yn Bordwell y Sabboth yn hwn.

Yr un Sabboth eto, yn Utica, cawsom wasanaeth y brawd W. M. Evans, Cattaraugus. Pregethodd yn fedrus a dylanwadol yn Broadway am un yn y prydawn, a saith yn yr hwyr. Da oedd bod yno.

O, ie, ni ddylem anghofio nodi i'r brodyr D. T. Phillips a Cefni bregethu yn Utica wrth ddychwelyd, nos Wener, Mehefin 14. Yr oedd Phillips yn hwylus, a Cefni yn rymus iawn.

Y Cyfnewidiadau.

Cattaraugus—

Bu farw,	3
Gollyngwyd trwy lythyr,	1
Diaelodwyd,	3
Y rhif presenol,	193

Remsen—

Bu farw,	2
Gollyngwyd trwy lythyr,	1
Adferwyd,	1
Diaelodwyd,	1
Bedyddiwyd,	1
Y rhif presenol,	70

Bordwell—Dim cyfnewidiadau.

Steuben—Dim cyfnewidiadau.

Utica—

Bedyddiwyd,	3
Derbyniwyd trwy lythyr,	2
Adferwyd,	2
Gollyngwyd trwy lythyr,	1
Diaelodwyd,	2
Y rhif presenol,	66

OWEN GRIFFITH, Ysg.

CYMANFA Y BEDYDDWYR YN WISCONSIN.

Cynaliwyd y Gymanfa uchod yn Berlin a Spring Water, yn dechreu yn Berlin, Mai 29ain, 1878.

Cyfarfuwyd mewn cyfarfod gweddi, am 10 y boreu. Cafwyd cyfarfod gwllithog, ac arwyddion o foddlonrwydd yn Arglwydd ar y Gymanfa.

Am 2 o'r gloch cynadledd, a dechreuwyd trwy ddarllen a gweddio, gan y brawd David D. Jones, Ridgeway. Yna etholwyd y Parch. Robert D. Evans yn Gadeirydd, a R. Bennett yn Ysgrifenydd. Yna galwodd y cadeirydd ar y Parch. Wm. Jones i roddi gair o anogaeth i'r gynadledd, yr hyn a wnaeth yn ddeheuig. Yna ymddyddanwyd cryn lawer ar wahanol bethau perthynol i'r achos yn ein plith. Cafodd y Parch. Edward Ellis, Milwaukee, alwad i gyd-eistedd yn ein cynadledd. Yn mhlith pethau eraill yr ymddyddanwyd yn eu cylch, penderfynwyd ein bod yn anghymeradwyo cyfeillachau cymanfaol i fod yn gyffredinol. Yna galwyd am lythyrau yr eglwysi. Cafwyd llythyrau oddiwrth y rhai canlynol: Salem, ger Oshkosh, Ridgeway, Sardis, a Dodgeville. Adroddwyd hanes y rhai canlynol: Berlin, Spring Water, Salem y Coed. Picatonica a Braidwood dim llythyrau oddiwrthynt. Yna gohiriwyd y gynadledd hyd 10 o'r gloch, dydd Sadwrn, Meh. 1af, yn Spring Water, lle y

Penderfynwyd, Ein bod fel cynadl-
edd yn cefnogi y **WAWR**, ac yn anog yr
eglwysi i'w derbyn, a thalu am dani yn
brydlon, ac ymdrechu helaethu ei
chylchrediad.

Penderfynwyd, Fod y Gymanfa y
flwyddyn nesaf i gael ei chynnal gyda'r
eglwysi yn Ridgeway a Salem y Coed.
Yr amser i gael ei benodi gan yr eg-
lwysa a enwyd.

Penderfynwyd, Ein bod yn anghym-
eradwyo i unrhyw weinidog perthynol
i'r Gymanfa hon fedyddio person pan
y mae yn hysbys iddo fod y cyfryw yn
penderfynu ymuno â'r taenellwyr.

Penderfynwyd gohirio y gynadledd
hyd y Gymanfa yn Ridgeway, 1879.

Cafwyd cyfeillach grefyddol adeilad-
ol yn y prydawn yn Spring Water.

Y moddion cyhoeddus yn Berlin.
Am 7 o'r gloch, nos Fercher, dechreu-
wyd gan y Parch. J. Evans, Salem,
Oshkosh, a phregethwyd gan y brawd
David Powell, Salem y Coed, a'r Parch.
Wm. Jones, Ridgeway.

Am 9, dydd Iau, cyfarfod gweddi.

Am 10, dechreuwyd gan Wm. Jones,
a phregethwyd gan J. Evans, a Thos.
Holland, Dodgeville.

Am 2, dechreuwyd gan Thos. Hol-
land, a phregethwyd gan y Parch. E.
Ellis, Milwaukee, yn Saesoneg, a Wm.
Jones, yn Gymraeg.

Am 7, dechreuwyd gan D. Powell, a
phregethwyd gan Thos. Holland, ac E.
Ellis, Milwaukee. Felly y terfynodd y
moddion yn Berlin.

Nos Wener, am 7 o'r gloch, yn Spring
Water, pregethodd y Parch. T. Hol-
land.

Am 7, nos Sadwn, dechreuwyd gan
D. Powell, a phregethwyd gan J. Evans
a Wm. Jones.

Am 9, boreu Sabboth, cafwyd cyfar-
fod gweddi.

Am 10, dechreuwyd gan Wm. Jones,
a phregethwyd gan D. Powell, a T.
Holland.

Am 2 o'r gloch, dechreuwyd gan y
Parch. T. Jones (A.), a phregethwyd
gan J. Evans, a Wm. Jones.

Am 6, dechreuwyd gan J. Evans, a
phregethwyd gan Thos. Holland, a W.
Jones. Felly y terfynodd y Gymanfa

mewn modd tra llewyrchus ; y gweddi
yn daer, a'r pregethu yn rymus ac eff-
eithiol. Gobeithiwn y bydd ffwrwth
gweledig yn y dyfodol, trwy fod rhyw
rai yn troi eu wynebau tua Seion; yn
codi'r groes, ac yn dilyn Crist yn yr
odinebus a'r bechadurus genedlaeth
hon, a Seion wedi cael rhyw ysbyrd
newydd i fyned rhagddi i feddianu y
Ganaan nefol.

YSTADEGAU YR EGLWYSI.

EGLWYSI.		Gweinidogion.	
Salem, Oshkosh.	John Evans . . .	6	Bedyddiwyd.
Ridgeway . . .	Wm. Jones . . .	1	Adferwyd.
Sadis, Dodgeville	Thos. Holland.	1	Der. trwy Lythyr.
Berlin . . .	R. D. Evans . . .	2	Goll. trwy Llythyr.
Spring Water . . .	R. D. Evans . . .	3	Diardde wyd.
Spring y Coed . . .	Thos. Holland.	6	Bu Farw.
Praonca . . .	High Hights, '77	3172	Rhif Presenol.
Braidwood . . .	E.A. Williams, '77	198	Rhif yr Ysg. Sab.
Cyfanswm . . .	R. BENNETT, Ysgrifynydd y Gymanfa.		

CYMANFA BEDYDDWYR CYMREIG OHIO
A GORLLEWINBARTH PENN'A.

Cynaliwyd y Gymanfa uchod yn
Sharon, Pa., Mai 24, 25, 26, 27, 1878.

Boreu dydd Sadwrn, am 10:30 o'r
gloch, agorwyd y gynadledd trwy
weddi, gan y Parch. Thomas Matthews,
Hubbard. Yn ystod y cynadleddau
penderfynwyd a ganlyn :

1. Ar ol darllen llythyrau ac ystad-
egau yr eglwysi, etholwyd y Parch.
Charles Jones, M. A., Coalburgh, yn
Gadeirydd y Gymanfa am y flwyddyn
ddyfodol; y Parch. Thomas Thomas,
Sharon, yn Ysgrifynydd, a'r brawd
John Wile, Church Hill, yn Drysor-
ydd.

2. Fod eglwys Pigeon Run, Ohio, yn cael derbyniad i undeb y Gymanfa.

3. Fod yn llawen genym gyfarfod â'r Parch. Fred Evans (Ednyfed), ac yn ei gymell i gydeistedd a chydweithredu â ni yn y cynadleddau. Hefyd y Parch. J. G. Solomon, M. A., gweinidog y Bedyddwyr Seisnig yn y lle.

4. Fod pwyllgor o bump i gael ei benodi gan y llywydd, i ystyried achos arianol eglwys Niles.

5. Fod brodyr sydd wedi ymadael o'r Gymanfa heb lythyrau gollyngdod i ddyfod o dan ystyriaeth y gynadledd, ac i fod pob gweinidog fyddo yn ymadael o hyn allan dan rwymau i godi llythyr o fewn chwe' mis.

6. Fod y Parch. Jonathan Miles Jones, diweddar o Parisville, Ohio, i gael llythyr gollyngdod o'r Gymanfa hon i ymuno â Chymanfa Dwyrein-barth Penn'a.

7. Ein bod yn cyflwyno ein diolch-garwch i'r Parch. Owen Griffiths am ei fuddlondeb diflino yn dwyn allan y WAWR at ein gwasanaeth, ac yn taer anog yr eglwysi yn nghylch y Gymanfa i'w derbyn a thalu yn brydlawn am dani.

8. Fod llywydd y Gymanfa, sef y Parch. Charles Jones, M. A., Coalburgh, a'r brodyr John Evans a D. Lloyd Jones, Pittsburgh, i ymweled â'r frawdoliaeth yn Irwin Station.

9. Fod y gynadledd yn derbyn ac yn mabwysiadu adroddiad y pwyllgor parth capel Niles, Ohio, yr hyn sydd fel y canlyn: (1.) Ein bod yn barnu yn briodol i'r gynadledd awdurdodi yr ysgrifenydd i osod yn gydradd ar bob eglwys yn ol ei rhif, i dalu cyfran, fel y bydd y cyfanswm yn \$1,000, a'r eglwysi i gymeryd eu cynllun eu hunain i'w gario allan. (2.) Fod yr holl arian i'w talu i John S. Jones, Mineral Ridge, Swydd Trumbull, Ohio, erbyn Medi 30ain, 1878. (3.) Fod tri i'w penodi yn mhob eglwys er cario allan y cynllun.

10. Fod yr Ysgrifenydd i anfon copi o'r uchod i bob eglwys yn nghylch y Gymanfa.

11. Fod yr Ysgrifenydd i anfon hanes gweithrediadau y Gymanfa i'r WAWR.

Cynelir Cymanfa y fl. 1879 yn Coalburgh, Ohio.

Y Gweithrediadau Cyhoeddus.—Nos Wener, Mai 24ain, dechreuodd y Parch. D. Evans, Ebensburgh, y cyfarfod trwy weddi, a phregethodd y Parchn. J. W. James, Mineral Ridge, a Fred Evans (Ednyfed), Franklin.

Nos Sadwrn, am 6:30 o'r gloch, dechreuwyd y cyfarfod gan y Parch. Charles Jones, M. A., Coalburgh, a phregethodd y Parchn. J. R. Jones, Pomeroy, E. Morddal Evans, Palmyra, a Joseph Jones, Thomastown.

Boreu Sabboth, am 10:30 o'r gloch, dechreuodd y Parch. D. Nicholas (Ifor Ebbwy), Youngstown, y cyfarfod, a phregethodd y Parchn. Fred Evans, yn Saesneg, a J. W. James, yn Gymraeg.

Am 2:30 o'r gloch, y Sabboth, dechreuwyd y cyfarfod gan y brawd D. Ll. Jones, Pittsburgh, a phregethodd y Parchn. Charles Jones, M. A., Coalburgh, a D. Probert, Youngstown.

Am 6:30, nos Sabboth, pregethodd y Parchn. J. F. Richards, Church Hill, D. Evans, Ebensburgh, a Fred Evans, Franklin.

Nos Lun, y 27ain, am 7 o'r gloch, dechreuwyd y cyfarfod gan y Parch. D. Evans, Ebensburgh, a phregethodd y Parchn. J. R. Jones, Pomeroy, John T. Griffiths, Greenville, a D. Jenkins, Hubbard.

Da genym allu dyweyd ein bod wedi cael un o'r cymanfaoedd mwyaf dymunol yn mhob ystyr; y cyfarfodydd yn wllithog, y pregethu yn ddylanwadol, a chydweithrediad yn y cynadleddau, a phawb yn ymddangos wrth eu bodd, ac yn tystio na chawsant well amser er's llawer o flynyddau.

Y mae Cymry Sharon, heb nodi yr un enwad, yn deilwng o gydnabyddiaeth am eu hymdrech yn darparu ar gyfer y dyeithriad, a'u gwneyd mor gysurus ag oedd bosibl yn ystod eu harosiad yn y gymydogogaeth. Taled yr Arglwydd iddynt am eu caredigrwydd.

THOMAS THOMAS, Ysgrifenydd.

YSTADEGAU CYMANFA OHIO A GORLLEWINBARTH PENNSYLVANIA.

EGLWYSI.	Gweinidog.	Ysgrifenydd.	Bedyddiwyd.	Adferwyd.	Derbyn. trwy	Lythrau.	Gollyng. trwy	Lythrau.	Diarddelwyd.	Bu Farw.	Rhif yr Eg.	Rhif yr Ysgol.	At Dreulion y Gymanfa.	At Dreulion yr Ysgrifenydd.
Pittsburgh, Pa.		D. Lloyd Jones.	2	4	8	55	9	2	146	1	00	\$4 00	At Dreulion yr Ysgrifenydd.	Gweinidogion heb ofal Eglwys—D. Jenkins, Hubbard; D. Nicholas, Youngstown; D. Hopkins, Mineral Ridge, a J. Harris, Weathersfield. Eglwys heb anton en Hystadegau i fewn—Saw Mill Run, Pa.; Portland, O.; Karr's Run, O.
Parisville, O.		Evan T. Davies												
Youngstown, O.	D. Probert	J. M. Evans	6	2	3	1			112		69	65	3 34	1 00
Mineral Ridge, O.		E. M. Morgan	7	7	3	7	12	3	93	3	93	90	4 10	
Ebensburgh, Pa.	D. Evans	W. Leitchy	7	3	4	3			40		40	40	1 00	1 00
Coalburgh, O.	C. Jones, M. A.	James H. Jones.	2	6	4	16			78		130	130	1 25	1 00
Thomastown, O.	Joseph Jones	E. Richards	2	1	1	5	5		66		70	70	4 00	50
Sharon, Pa.	Thos. Thomas	John Devereux.	6	11	3	6	19	2	89	2	89	230	2 15	50
Church Hill, O.	J. F. Richards	D. T. Griffiths	15	14	10	6	19	2	89	2	89	230	2 15	50
Weathersfield, O.		Evan Jones			2	2	2	35	35	1	00		1 00	
Pomeroy, O.		J. James			1	2	2	35	35	1	00		1 00	
Niles, O.		W. Williams			1	2	2	35	35	1	00		1 00	
Brookfield, O.		J. Morgan			5	6			33		35			
Hubbard, O.	Thos. Matthews	T. E. Parry	3	2		13	1	1	52	1	60	60	2 50	75
Palmyra, O.	E. M. Evans	Evan D. James				1			36		50	50		
Wheatland, Pa.		T. T. Burn				4			16		16		90	50
North Houtzdale, Pa.	J. J. Morris	John D. Jones	6	6	4	4			17		24	24	1 00	
Vienna, O.		W. Pritchards			1	2			16		60	60	1 00	1 00
Hartford City, W. Va.	J. R. Jones	Charles Edwards				3	7		62	2	66	66	1 00	25
Mason City, W. Va.	J. R. Jones	Richard Collin			4	11			12		12	12	1 20	
Centreville, O.	D. S. Jones	John S. Jones	7	2		1			28		40	40	2 80	
Bethlehem, O.	D. S. Jones	Evan Morris				1			39	1	39	35	2 60	
Ebenezer, O.	D. S. Jones	Evan L. Evans	1	3		1			20		15	15	1 60	
Irwin Station, Pa.		Amos Roberts			4				26		30	30	2 10	
Dennison, O.	Lago W. James	W. J. Davies	5	2	4				15		15	15	1 00	
Pigeon Run, O.	J. F. Richards	J. J. Jones	8	9	8	3	1	1	30	1	30	30	1 07	50
									33		70	70	50	50

THE GENEALOGICAL RECORDS OF PENNSYLVANIA.

Y PARCH. JONATHAN MILES JONES.

[Gwelir oddiwrth y ddau lythyr canlynol, fod un yn cymeradwyo, a'r llall yn anghymeradwyo y brawd uchod. Er mwyn i'r eglwysi fod yn alluog i farnu drostynt eu hunain yr ydym yn cyhoeddi y ddau lythyr.—*Gol.*]

Llythyr o Arnot, Tioga Co., Pa.

Mehafin 16, 1878.

Eglwys Iesu Grist o Fedyddwyr Neillduol, yn cyfarfod i addoli Duw yn Arnot, Tioga Co., Pa., at Eglwysi o'r un farn a threfn a ni :

Y llinellau hyn sydd i hysbysu fod ein hanwyl frawd, y Parch. Jonathan Miles Jones, yn aelod ffyddion gyda ni yma. Daeth i'n plith oddeutu mis Rhagfyr diweddf. Darllenodd lythyr o ollyngdod a chymeradwyaeth o eglwys y Bedyddwyr yn Dawn, Mo. Ni fu y brawd yn weinidog i ni yma o herwydd tloidi yr amseroedd. Ar y Sabbothan, y rhan fynychaf, pregethai mewn eglwysi cymydogaelthol, ac ni ffeit lasur yn ofer yn yr Arglwydd. Pan na fyddai galwad arno i fyned i leocdd eraill, pregethai i ni, a mynyehai ein cyrddau gweddi a'n cyfeillathau, a bu yn gweinyddu swper yr Arglwydd i ni amryw droion. Yr ydym fel eglwys wedi derbyn un-ar-ddeg o dir gwrthgiliad drwy ei ffyddlondeb. Y mae yn awr yn myned ar ymweliad i Gymru, ac yn bwriadu dychwelyd yn of i gymeryd ein gofal fel gweinidog.

Yr ydym yn rhoddi y llythyr hwn o gyda'n ollyngdod iddo, gan obeithio y bydd i Dduw fod yn nodedd iddo ar ei daith. Arwyddwyd gan

Robert Price, Edward Todd, Jacob Thomas, *Diaconiaid.*

HENRY S. JONES, *Ysg.*

Llythyr o Morris Run, Pa.

Mai 24, 1878.

MR. GOL. : Carwn i chwi gyhoeddi y llythyr a ganlyn yn y WAWR, er mwyn yr eglwysi a'r cyhoedd :

DAWN, LIVINGSTON CO., MO., Mai 4, '78.

Eglwys Fedyddiedig Dawn, Mo., yn cyfarfod i addoli Duw yn Dawn, at ein chwaer eglwys o'r un farn a threfn yn Morris Run, Pa. Daeth eich cais ger bron yr eglwys yma heddyw trwy y

brawd Isaac T. Jones, a phasiwyd penderfyniad fod yr ysgrifenydd yn ateb fel y canlyn : Ymddengys i'r Parch. Jonathan M. Jones ddechreu ar ei weinidogaeth yr ail waith gyda ni yn Dawn, ar Rhagfyr 4, 1875, am dymor o dri mis, ond o herwydd rhai pethau, ni ar-osodd yr amser i fyny, ac aeth ymaith heb lythyr, er iddo ei daer geisio; ac yn mhen rhyw ysbaid o amser, atfonodd am dano wedi hyny, ac ni chafodd yr un hyd y dydd heddyw. Mae gair wrth y doeth yn ddigon, a gobeithio y bydd hyn yn ddigon i'ch goleuo a'ch cadw o ddryswch. Gobeithio y bydd yr uchod yn ateb eich gofynion yn foddhaol. Yr eiddoch yn gywir,

D. W. Lewis, Isaac T. Jones, John Williams, *Diaconiaid.*

Gobeithio y caiff yr uchod ymddangos. am fod J. M. J. yn cario llythyr gydag ef, a dderbyniodd (medd efe) pan yn ymadael ag eglwys Dawn. Mae wedi twyllo llawer i'w gredu; hefyd, y mae ef a'i lythyr wedi creu llawer iawn o anghydfod yn yr ardaloedd hyn rhwng pobl oedd yn byw yn gytun.

John L. Jones, Titus Lloyd, John F. Jones, *Diaconiaid.*

MORGAN LLOYD, *Ysg.*

BERLIN, WIS.

Mae yr Ysgol Sabbothol yn y lle hwn yn parhau i fod yn llwyddianus. Bu farw ein parchus Arolygydd, y brawd John D. Williams, ac etholwyd Samuel J. Thomas yn ei le, a Hugh Roberts yn Ysgrifenydd.

Rhifa yr ysgol tua 25. Mae pedwar dosbarth. Adroddwyd hanes Ioan gan Evan Ellis, a bywyd Elias gan Ed. Williams, cyn-Ysgrifenydd. Yr ydym yn cael cwrdd canu ar ol yr ysgol. Rhif yr adnodau a adroddwyd yw 130. Bydded i Dduw fendithio yn mhellach yr Ysgol Sabbothol yn ein plith.—*Hugh Roberts, Ysg.*

Berlin, Mai 22, 1878.

BEDYDDI WYD—

Mahanoy City, Pa.—Mai 19, cawsom yr hyfrydwch o welad ein hanwyl weinidog, y

Parch. W. D. Thomas, yn claddu trwy fedydd ddwy chwaer ieuainc ar broffes o'u ffydd yn Mab Duw, yn ngwyddo tyrfa anrhydeddus. Y mae yr achos da yn gwisgo agwedd ddymunol, ar y cyfan, yn y lle hwn.—THOS. D. EVANS.

Audenried, Pa.—Bedyddiwyd gan y Parch. A. J. Morton, Slatington, ar broffes o'u ffydd yn Iesu Grist, dau berson, sef Gedeon Davies a John Evans, Sabboth, Ebrill 28. Am 3 o'r yn y prydawn, yngynulodd tyrfa fawr at lan y dwfr yn Honey Brook, i weled yr ordinhad yn cael ei gweinyddu yn ol y dull cyntefig. Gwnaed ychydig o sylwadau grymus gan y gwr parchedig, yn yr iaith Saesoneg, ar y dull apostolaidd o weinyddu yr ordinhad. Yn yr hwyr, derbyniwyd y ddau yn gyflawn alodau; a darllenwyd llythyr o gymeradwyaeth i un chwaer arall. Y mae yn dda genym allu dywyd fod un eto o flaen yr eglwys yn sefyll am yr un fraint.—B. D. EVANS, Ysg.

GANWYD—

Mai 5, 1878, rhoddodd anwyl briod Mr. D. W. Jenkins (sef brawd i'r Parch. E. Jenkins, Plymouth, Pa.), enedigaeth i bŵr o efeilliaid, sef dwy ferch, Esther a Jane.

Mae y fam yn gwella yn dda, ond mae y ddwy fechan wedi ehedeg i fyd yr ysbrydoedd. Achos eu marwolaeth oedd *convulsions*.

Mawrth 17eg, ganwyd merch i Edward C. ac Annie Williams, Braidwood, Ill., a galwasant ei henw Lily Catherine. Ond er eu tristwch, bu farw yr un anwyl Ebrill 22ain, yn 5 wythnos ac i diwrnod oed. Ei chlefyd oedd *inflammation of the lungs*. Claddwyd hi yn mynwent y Bedyddwyr yn Braceville, Grundy Co., Ill.

PRIODWYD—

Ebrill 16, 1878, yn ei dy ei hun, yn Sharon, Pa., gan y Parch. Thos. Thomas, Mr. John Prosser a Miss Mary Jane Evans, y ddau o Mineral Ridge, Ohio.

BU FARW—

MR. DAVID WATKINS.

Ebrill 20, 1878, yn Bala, Riley Co., Kas., bu farw Mr. David Watkins, yn 54 mlwydd oed, ar ol salwch byr. Eithr bu heddwch yn teyrnasu yn ei fynwes, a diwedd "y cyfiawn" yn eiddo iddo.

MR. JOB RICHARDS.

Meh. 9, yn Paris, Portage Co., Ohio, Mr. Job Richards, yn 66 ml. oed, o'r darfodedigaeth. Ymfudodd ef a'i rieni, a'i frodyr, i'r wlad hon yn 1838, o Gelligaer, Morganwg. Buont am ychydig yn Pottsville a Pittsburgh; ond daethant i'r lle hwn yn 1839, a dyma brif

breswylfod y teulu o hyny hyd yn awr. Bu ef a'i frodyr yn tori glo am flynyddau, i gael help i dalu am eu tiroedd, ac yna canasent yn iach i'r llwybrau tanddaearol. Bu yn dra phoenus a chystuddiol am fwy na haner blwydd-yn. Fel dinesydd a chymydog, yr oedd yn hynod gywir, caredig a diddicheil. Yr oedd ei fuchedd yn sobr a dichlynaidd. Yr oedd yn wrandawr cyson gyda'r Bedyddwyr, ond nid oedd yn proffesu. Yr oedd hyny yn ofid iddo yn ei gystudd. Dywedai wrth yr ysgrifenydd y buasai yn dda ganddo gael gwella i gael gwneuthur arddeliad cyhoeddus o Grist. Dywedai ei fod yn gweddio Duw bob dydd er pan oedd yn gystuddiol, a'i fod yn taflu ei hunan ar ei drugaredd ef—ei fod yn tybied ei fod yn rhoddi ei hunan yn onest i Grist, a'i fod yn hyderu na chaffai ei wrthod. Gadawodd wraig, dau fab ac un ferch, heblaw tri o frodyr a'u teuluoedd, i hiraethu ar ei ol.

Claddwyd ef ar yr 11eg, yn ngladdfa yr Annibynwyr yn Palmyra. Gweinyddwyd gan D. S. Thomas, Lansford, Pa.; E. M. Evans, Palmyra, a'r ysgrifenydd.

DEWI EMLYN.

JOHN DAVIES.

Mai 8, yn Ridgeway, Iowa Co., Wis., ar ol cystudd trwm o anhwylddeb y *spine*, bu farw John, mab Henry Davies yn 11 mlwydd a 7 mis oed. Yr oedd yn fachgen a hoffid gan bawb a'i hadwaenai am ei sirioldeb, diniweidrwydd, a'i wyleidd-dra. Ond collwyd ef o fynwes ei deulu galarus er pob ymdrech meddygol a gofal teuluuidd. Yr ydym yn cydymdeimio o'n calon a'n hanwyl frawd Davies a'i blant galarus. Collodd ei anwyl briod yn Medi diweddfaf, ac yn awr wele Johnny bach wedi ei gymeryd oddiwrtho. Bydded iddo yngysuro yn y gobaiith fod y ddau a gollodd ar gael mewn gogoniant. Na thristewch fel rhai heb obaith o gael cyd-fyw gyda hwynt eto yn y nefoedd, lle na bydd raid ymadael mwy.

Claddwyd y corph yn mynwent addoldy y Bedyddwyr ar y 10fed cyfisol. Gweinyddwyd ar y pryd gan y Parch. E. Owen a'r ysgrifenydd. W. J.

MRS. ELLEN DAVIES.

Ebrill 14, 1878, yn New Straitsville, O., yn 45 mlwydd oed, Mrs. Ellen Davies, anwyl briod D. A. Davies. Yr oedd yn teimlo yn dra llesg a gwanaid ychydig ddyddiau cyn ei marwolaeth, ond er hyny, nid oedd neb wedi cael i'w feddwl fod ymddatdiad Mrs. Davies mor agos. Ei chlefyd ydoedd y *dropsy* ar y galon. Yr oedd y teulu wedi myned i orphwys nos Sadwrn, fel arfer, ond tua dau o'r gloch, boreu dydd Sul, deffrodd Mr. Davies, er yn anarferol, a deallodd ar unwaith fod ei briod mewn llewgy. Ni chafodd ganddi siarad yr un gair, ac er mawr alar a siomiant i'r teulu oll, yn mhen ychydig synydan, yr oedd y wreicionen fywiol wedi ymadael o'r corph daearol, a'r rhan sylweddol wedi ehedeg i

wlad yr ysbrydoedd. Claddwyd hi Ebrill 16, yn mynwent New Straitsville. Daeth lluaus o'i hen adnabyddiaeth o Shawnee a'r amgylchoedd i'r angladd. Hawdd canfod wrth y dorf luosog a ddaeth yn nghyd, fod yr ymadawedig yn uchel a pharchus iawn yn ngolwg ei chyd-nabod. Gweinyddwyd yn y ty, cyn cychwyn yr angladd, gan weinidog y M. E. Seisnig, ac ar lan y bedd gan y Parch. D. B. Davies, gweinidog y Bedyddwyr yr y lle hwn. Ganwyd Mrs. Davies yn Brynmawr, Sir Fynwy, D. C. Merch ydoedd i Methusalah a Margaret Beynon. Daeth i'r wlad hon gyda ei rhieni, yn y flwyddyn 1847. Ymsefydlasant yn Pittsburgh, Pa., yn yr hwn le y mae ei mam a rhai o'r perthynasau yn byw yn bresenol. Yn mis Tachwedd, 1853, ymunodd Ellen mewn glan briodas a Mr. Davies. Priodwyd hwy gan y Parch. John Morgan Thomas. Yn 1854 ymadawsant i Pomeroy, O.; buont fyw yno hyd tua phum' mlynedd yn ol. Symudasant oddiyno i Shawnee, O., a dwy flynedd yn ol symadasent i'r lle hwn. Bu iddynt ddeg o blant, saith o'r rhai sydd yn fyw yn bresenol. Yn marwolaeth Mrs. Davies colodd ei phlant fam byfforddus, dyner, a duwiol; colodd ei phriod gydmares ofalus, serchog, a didwyll, a cholodd eglwys y Bedyddwyr yn New Straitsville aelod ffyddlon, fel y tystiodd un o'r Americaniaid ar lan y bedd: "Na ddarfu iddo ef ofyn i neb erioed a oedd Mrs. Davies yn aelod crefyddol, yr oedd ei bywyd a'i buchedd yn ddarllenadwy iddo ef ei bod yn Gristion gwirioneddol." Ymunodd â crefydd pan yn 16eg mlwydd oed. Bedyddwyd hi gan yr hybarch William Owen, Pittsburgh. Rhodiodd yn anrhydeddus a bucheddol; fel cymydoges daliodd at ei phroffes hyd angau. "Hi a ymdrechodd ymdrech deg, hi y orphenodd ei gyrfa" yn mynd y gorthymderau, a sugnodd ei holl gysuron oddiwrth yr hwn a ddywedodd, "Cymerwch gysur, yr wyf fi gyda chwi hyd ddiwedd y byd." Ymlwybrodd yn ogoneddus, cadwodd y ffydd a roddwyd unwaith i'r saint. Aeth oddiyma yn fwy na choncwerwr, at yr hwn ag oedd wedi bod yn pwyso arno, i dderbyn ei gwobr annifanedig, sef coron a bywyd. Daw o'i ras a gynorthwyo y plant i efelychu eu mam dduwiol. Barnwr y gweddwon fyddo yn nerth i'r brawd i ddal o dan yr ergyd, ac na fydd iddo wylu yn ormodol, ond ymorphwys ar yr lawn a roddwyd ar y groes, ac ymgyuro yn y gobaith y bydd iddo gael cwrrd a'i anwyl briod yn y wlad na rid ymadael mwy. Heddwch i'w llwrch medd

D. A. WILLIAMS.

HANESION CYMRU.

ESBONIAD CYNDELW.

Deallwn y gorphenir y gwaith hwn cyn hir. Mae mab ieuengaf Cynddelw,

Dr. Ellis, wrth y gwaith o'i gwblhau. Mae y rhifyn diweddaf sydd newydd ymddangos, yn dwyn yr Esboniad i lawr hyd Dadguddiad 14, ac mae yn cael ei gario yn mlaen yn union ar yr un cynllun a'r rhanau blaenorol. Canmolir Dr. Ellis yn fawr am ei fedrusrwydd a'i allu gyda y gwaith hwn. Ofni yr oeddid y buasai marwolaeth ei anwyl dad yn gadael bwch anghyfyddadwy yn yr Esboniad; ond traethir fod yr ofn hwnw yn cael ei symud yn llwyr, am fod y gwaith yn cael ei ddwyn yn mlaen gyda yr un dehurwydd a gallu ag o'r blaen. Yr oedd gan Dr. Ellis fantais i drafod llyfr dyrys y Datguddiad; yr oedd cynllun yr Esboniad wedi ei egluro gan ei ddiweddar dad yn ei ragymadrodd i'r llyfr hwnw; ac yr oedd yntau yn gyfarwydd â syniadau ei dad ar y llyfr. Mae yntau yn llenwi yr arlinelliad a wnaed gyda dehurwydd a gallu teilwng o'i safle fel ysgolhaig.

CENADAETH ITALI.

Mae cais gan Mr. Wall, o Itali, at Fedyddwyr Cymru, am help i gynnal efengylwr yno ar eu traul hwy, yn cael ei ddwyn o flaen y cymanfaeoedd yn Nghymru yr haf hwn. Triugain punt fyddai yn ofynol i gynnal efengylwr yn flynyddol yno. Mae rhai brodyr da wedi tanysgrifio yn barod at yr amcan clodwiw.

Y CENADWR A'R CALEDI.

Mae y Parch. Thomas Evans, ein cenadwr yn India, wedi anfon wyth bunt i ofal Dr. Price, at *relieving fund* y tlodion. Dywed Mr. Evans: "Carwn yn fawr pe b'ai y swm yn llawer mwy. Mae y rhan fwyaf o hono oddiwrth un dyn da sydd yn aelod yn ein heglwys yn Monghyr; rhan hefyd oddiwrth Mr. Rouse, Calcutta, a rhan oddiwrth y 'cenadwr,' yr hwn a ddanfonai nid wyth, ond wyth waith wyth cymaint pe gallai. Derbyniodd yr ychydig hyn fel prawf o serch Cymro at Gymry mewn caledi."

ATHROFA PONTYPOOL.

Cynaliwyd cyfarfod blynyddol y sefydliad daionus hwn eleni Mai 21ain a'

22ain. Cafwyd tywydd dymunol, a daeth torf fawr o weinidogion ac eraill yn nghyd. Cafwyd "cyfarfod anghyffredin o dda," a theimladau cynes a lloa yn meddianu pawb. Yr oedd yr apeliad neillduol a wnawd yn ystod y flwyddyn dderfynol wedi cynyrchu swm da (oblegid yr oedd dyled), fel y gellid cyfarfod â'r holl hawliau hyd at y dydd hwnw, a chychwyna o'r dydd hwnw yn y blaen gyda 65p. yn llaw y trysorydd. Yr oedd 24 o fyfyrwr wedi bod yn derbyn addysg yno am beth amser yn ystod y flwyddyn; dau wedi ymadael—un i India, a'r llall i Abercarn. Mae pedwar yn ymsefydlu fel gweinidogion yn bresenol. Bydd 18 felly yn aros. Yr arholwr oedd y Parch. J. Jones, Felinfoel, golygydd *Seren Cymru*. Gwnaeth yn gampus meddir.

Pregethwyd i'r myfyrwr gan y Parch. R. Hughes, Maesteg.

CYFARFOD YMADAWOL Y PARCH. WALTER SAMUEL, CWMBACH, D. C.

Mae y brawd anwyl a rhagorol, y Parch. Walter Samuel, wedi llafur gweinidogaethol caled a llwyddianus am dros 13 mlynedd yn y Cwmbach, wedi derbyn galwad wresog iawn oddi-wrth eglwys barchus Windsor Street, Lerpwl. Gan ei fod yn ymadael, penderfynodd yr eglwys a'r gynulleidfa, yn nghyd a llu o gyfeillion Mr. S., na chwasaï fyned o'u plith heb ryw arddangosiad o'u parch gwirioneddol tuag ato. Ymroddwyd yn brys ar y gwaith o gasglu, er gwneyd tysteb ar ei ymadawiad; ac er fod yr amseroedd yn dlawd, casglwyd 25p. mewn ychydig ddyddiau. Hefyd, rhoddwyd anerchiad, wedi ei ymylgylchu yn hardd a destlus, iddo gan yr eglwys, yn nghyd a gweinidogion y dyffryn; awrlais (*timepiece*) prydferth i Mrs. Samuel; Beibl hardd, yn nghyd a llyfr gwerthfawr, ac addurrglo (*locket*) i'r ferch fach, Miss M. D. Samuel. Wedi sicrhau cymaint o bethau da, yr oedd yn rhaid cael cyfarfod cyhoeddus i'w cyflwyno. Nos Iau, Mai 30ain, oedd yr adeg apwyntiedig i wneyd hyn. Cafwyd cyfarfod poblogaidd. Siaradodd gweinidogion y dyffryn o bob enwad yn hynod gan-

moladwy am Mr. Samuel. Teimlem ddyddordeb neillduol yn symudiadau y gweinidog hwn, am ei fod yn gyd-fyfyrwr â ni yn Hwlfordd, ac yn frawd a phregethwr rhagorol.

CYMANFA MYNWY.

Cynaliwyd y Gymanfa uchod eleni yn Peniel, Rhymni, dyddiau Mawrth a Mercher, Mai 28ain a'r 29ain. Yn mhllith y penderfyniadau cawn a ganlyn:

Fod y brawd R. Lloyd, Casbach, i fod yn Gadeirydd am y flwyddyn nesaf. (Hen gyd-fyfyrwr eto).

Fod y cais a wnaed gan y Parch. J. Wall, o Rufain, trwy Dr. Jones, Llangollen, i gael ei ohirio am y presenol.

Ein bod yn cymeradwyo y bwriad o ddwya allan gyhoeddiad newydd at wasanaeth yr enwad Bedyddiedig, i gael ei alw yn *Seren Gomer*, ac fod y brawd Lewis, Risca, a'r ysgifenydd, i gynrychioli y Gymanfa hon, er dwya oddiamgylch yr amcan bwriadedig.

Ein bod yn cymell yr eglwysi i gynnal cyfarfoddydd gweddi y Sul cyntaf yn Awst, i erfyn am fendith Duw ar bregethiad y gair, yn nghyd a rhanau eraill o waith yr Arglwydd.

Y GWASANAETH CYHOEDDUS.—Nos Fawrth, yn Penuel, pregethodd y brodyr, Jones, Blaenau; Evans, Bethesda; a Morgan, Blaenafon. Yr un pryd, pregethwyd yn y gwahanol gapeli gan luaws o frodyr. Boreu dydd Mercher, ychydig wedi saith o'r gloch, pregethodd James, Bedwas; Parrish, Bargoed, a Lewis, Blaenau Gwent. Am 10, yn yr awyr agored, pregethodd y brodyr, Lloyd, Casbach; E. Bailhache, Llundain, a Lewis, Risca. Yn y prydnewn, pregethodd y brodyr, Edwards, Cefnmaur; Dr. Thomas, gynt o Bontypwl, ac E. Thomas, Casnewydd. Yn yr hwyr, y brodyr Evans, Pontypwl; Richards, Machen, a T. Thomas, Casnewydd. Dechreuwyd y gwahanol gyfarfodydd gan E. Thomas, Casnewydd; Lewis, Risca; John, Tredegar; Jones, Nebo, a James, gynt o Brynmaur. Yr oedd y pregethau yn rymus, y gwrandawyr yn lluosog, y gwrandawriad yn astud, a charedig-rwydd trigolion Rhymni yn bob peth ellid ddymuno. Duw dalo yn helaeth iddynt. Effethiau da ddilynno y Gymanfa.

Bassaleg.

J. MORGAN, Ysg.

COF-ADEILADAU.

Dywed un Mr. Morgan, yn *Seren Cymru*, am ei ymweliad ag Abertarwe yn ddiweddar: "Fel Bedyddiwr, chwllais allan am feddfanau Christmas Evans a Gomer. Yr un blaenaf a gefais yn mynwent Bethesda. Nis gallaf ddatgan fy nheimlad wrth weled cofadau mor annheilwng o'r dyn a'r enwad y perthynai iddo, yr hwn oedd yn meddu y fath safon yn y byd crefyddol, a'i enw yn anfarwol tra bydd enw pregethwr ar gael yn Lloegr a Chymru.

Gofynais pa le yr oedd y brawd arall, 'Gwr Dew'—Gomer, enw yr hwn befyd a fydd byw tra byddo Cymru, Cymro, a Chymraeg. Cefais ar ddeall mai yn myawent eglwys y plwyf yr oedd wedi ei gladdu, ac i lawr â mi yno. Chwiliais ef allan, a dyna fi yn sefyll uwchben cofadail Gomer, pa un sydd yn ddrych i angellon. Teimlais hyd at ddaugrau, a dywedais, 'Fy ngwlad! fy ngwlad! ai dyna y ffordd yr wyt yn ymddwyn thiag at enwau dy wir gewri, ac egluro i'r oesau a ddel y parch oedd ynot at, a'th ofal dros, y manau sydd yn cynwys eu llwch?' Wedi ymholi tipyn yn y dref, cefais ar ddeall fod rhyw gymaint o arian mewn llaw oddiwrth rywbeth a wnaed sy yn amser yr anwyl R. A. Jones, enw pa un sydd fel yr arian byw ar deimlad miloedd yn Abertawe, er gwelliant bedd-faen Gomer."

MATHESES.

Mae Mathetes yn gallu ysgrifenu yn finio, onid yw? Gwelwch fel yr ysgrifella yn y *Seven* yn ddiweddar:

MR. GOL.—Yn gymaint ag mai cael sylw y cyhoedd, a chymeradwyiaeth eu *patrons*, sydd mewn golwg yn benaf, os nad yn hollol, gan rai cecrod *impudent*, gwyntog, a spanielaidd, yrhai nad ydynt yn credu nac yn deall yr athrawiaeth ragorol, "That a shoemaker should not go beyond his last," pan (ar egwyddor y llyffant a'r tarw) yn cyneryd arnynt ddwrddio a beirnsia eu hamgenach; ac o herwydd nad wyf yn dewis cynorthwyo y manion cynenllyd ac eiddilaidd hyn i sylweddoli eu hamcanion is-eiwael, a chyfyngu fy sytw i *ddynion*, gan anwybyddu *apologies*, neu edlychod cecrus a di-nôd, nad ydynt yn adnabod eu hunain, nac yn werth *powder and shot*, fy unig atebiad i un o'r *small fry* druenas uchod yw

MATHESES.

NEWYDDION Y MIS.

CHURCH HILL, O., Meh. 21.

Daeth *telegram* yma nos y 19eg, i hysbysu y Parch. J. F. Richards, fod ei fam wedi marw yn Rapids City, Ill. Ond gan na chyrhaeddodd Mr. Richards adref o Gymanfa Utica hyd y noson ganlynol, yr oedd yn rhy ddiweddar iddo allu bod ya yr angladd. O.

—Bu Iarll Russell farw yn Richmond, Mai 28ain, a gwrthododd ei wedd ei gladdu yn Westminster Abbey, o herwydd fod claddfa y teulu yn Buckinghamshire. Ganwyd ef Awst 18, 1792, yn Mayfair, ac felly yr oedd o fewn ychydig i fod yn bedwar ugain a chwech mlwydd oed. Mab ydoedd i Duc Bedford, ac yr oedd ei fam yn ferch i Viscount Torrington. Cafodd oes hir, a bu yn gwasanaethu ei wlad yn hwy na'r cyffredia o'i dynion nodedig. Pan etholwyd ef gyntaf i'r Parliament yr oedd Napoleon Bonaparte ar gwmpo dan adfeillion ei ymrodraeth, a gweinyddiaeth Doriaidd Geo.

III. ya nesau at ei therfyn. Gwelodd gladdu agos yr oll o ddyinion nodedig ei blaidd, o ddyddiau Arglwydd Castlereagh hyd weinyddiaeth Iarll Beaconsfield. Yr oedd yn awdwr enwog. Cyhoeddodd ei lyfr cyntaf yn 1819, a'r olaf yn 1875. Er nad oedd yn meddu athrylith ddysglaer mewn unrhyw gangen o ddyg-eidiaeth, eto yr oedd yn ddyd ymarferol, a chyflawn yn mhob peth.

—Gwnaed ymdrech egniol gan y lleiafrif yn Mharliament Lloegr, y mis diweddaf, i beidio gohirio dros y "Derby Day," gan fod helyntion cyhoeddus y llywodraeth mewn sefyllfa mor anfodddael, a rhyfel a heddwch megys yn ymryson ar y fantol; ond yr oedd cariad at wagedd, a rhedeg cefyllau yn rymusach na dim arall yn mhllith y deddfroddwyr, a gohiriasant. Dywedir fod pob dosbarth o gymdeithas, o'r teulu breninol i'r werinos, yn cael eu cynrychioli ar faes y rhedegfa.

—Fel yr oedd dwy o gadlongau haiarn-wisgedig perthynol i Germani, yn hwylio i lawr i'r sianel rhwng Lloegr a Ffrainc, Mai 31, a thra o fewn pum' milldir i Folkestone, amcanasant symud o lwybr hwyll-long, pryd y rhedodd y Koenig Wilhelm yn erbyn y Grosser Kurfurst, gan ei suddo mewn pum' mynyd. Yr oedd ar fwrdd y llong anffodus tua 497 o ber-sonau, a bernir fod oddeutu 280 wedi boddi. Yr oedd y tywydd yn dawel ar y pryd, a'r haul yn tywynu yn hyfryd.

—Ar y 12fed o'r mis diweddaf bu farw, yn New York, y bardd byd-enwog William Cullen Bryant, golygydd a pherchenog y New York *Evening Post*, yn 84 mlwydd oed. Ganwyd ef Tach. 3, 1794, yn Cummington, Mass. Mab ydoedd i Peter Bryant, yr hwn oedd yn wvr i Stephen Bryant a ddaeth i'r wlad hon o Lloegr gyda'r Pererinion, yn y llong *Mayflower*, yn y fl. 1620.

—Mehfn yr zil, tra yr oedd yr Ymerawdwr William, o Prwsia, allan yn rhoddi tro mewn cerbyd, saethwyd ato ddwy waith yn Avenue Unter Den Linden, ac aeth amryw o haels i'w gorph. Y cudd-lofrudd oedd Dr. Nobeling, yr hwn oedd yn byw yn rhif 18 Unter Den Linden, a'r hwn pan agorwyd y drws, a saethodd at geidwad y gwesty, gan ei anafu, ac yna amcanodd gyflawni hunan-laddiad. Derbyniodd yr Ymerawdwr tua 30 o haels i'w gorph. Caed rhai yn ei ddwyllaw, yn ei freichiau, ei wyneb, ei wddf a'i gefn. Ymgynullodd lluoedd mawrion o bobl oddiamgylch y palas, a chafodd yr heddegdwaid waith mawr i amddiffyn y carcharor rhag dialedd y bobl. Cyfaddefodd Nobeling ei euogrydd. Perthynai i glwb o gydfeddiawyr Democrataidd, a dywedir ei fod wedi cael ei siomi yn ddiweddar, drwy iddo fethu cael gwaith gan y llywodraeth. Doctor ieithyddol ydyw, 32 mlwydd oed. Deuwyd o hyd i lawer o arfau tân yn ei ystafell. Dywedodd ei fod er's wyth diwrnod yn ceisio cyfeusdra i saethu yr ymerawdwr, gan y credai y

byddai ei symudiad i'r byd arall yn ddaioni cyhoeddus. Yn ol y newyddion diweddaraf ymddengys fod yr ymerawdwr yn gwella yn dda.

—Dydd Mercher, y 5ed o Mehefin, glaniodd 1,591 o ymfudwyr yn Castle Garden, New York, ac yn eu plith yr oedd 300 o Formoniaid o Prydain a Denmark, yn rhwym am y Jerusalem Newydd, yn Nyffryn y Llyn Hallt; a thystiasant eu bod wedi eu hargyhoeddi o cirwiredd a dwyfoldeb Beibl Joseph Smith. Ymddangosent yn iach, glanwaith a chalonog wrth droi eu gwynebau i'r Gorllewin. Hefyd daeth amryw o ganoedd o'r Mennoniaid o Rwsia, mewn dillad o grwyn defaid. Beddydwyr a Chwecceriaid, o ran eu crefydd, ydyw y bobl hynod hyn! Daeth eu hynafiaid i'r wlad hon yn 1683; ac maent hwythau yn credu yn awr mai y Talaethau Unedig ydyw Gwlad yr Addewid, neu y Ganaan Newydd. Tra yr oedd y Mormoniaid a'r Mennoniaid yn cychwyn o New York am y Gorllewin, yr oedd hefyd fintai yn cynwys cant o blant amddifaid o'r gwahanol nawdd-dai yn y ddinas, yn cychwyn ar yr un pryd am y Gorllewin pell, lle y mabwysiedir hwy gan wahanol bersonau, ffarmwyr, crefitwyr, &c., i ddyfod yn aelodau defnyddiol mewn cymdeithas yn y dyfodol.

—Ar y 23ain o'r mis hwn (Gorphenaf) bydd diffyg cyflawn ar yr haul, gweledig drwy y Talaethau Unedig. Tery cysgod y lleuad y ddaear yn Asia, lle y dechreu a tywyllwch cyflawn, a symuda dros Gulfor Behring i Alaska, ac yn gyfochrog gyda'r Mynyddoedd Creigiog, dros y Talaethau Unedig i'r môr, yn Llynclyn Mexico, dros Galveston, Texas. Anfonir seryddwyr o Loegr a Ffrainc i wneyd arsylliadau yn Colorado, a gwerthir tocynnau o Liverpool i Denver, ol a blaen, am \$170—6,000 o filldir-oedd o fôr, a 4,000 o filldroedd dros y tir.

—Nos Sadwrn, y 1af o'r mis diweddar, rhedodd yr Idaho, un o agerlongau Williams a Guion, i'r creigiau mewn niwl, ger Kiningbeg, Iwerddon, ac wedi hyny suddodd mewn 22 o fynyddau o amser. Gorchymynodd y cadben i'r badau gael eu gollwng i lawr yn ddiwed, yn y rhai y rhoddwyd y gwragedd a'r plant. Ach ubwyd pawb; ond collwyd pob eiddo, Y cadben oedd y diweddar i adael y llong. Arosodd yr ymdeithwr yn Saltus, Iwerddon, hyd boreu Sabbath.

—Cymerodd ffrwydriad dychrynallyd le am 11 o'r gloch, Mehefin 7, yn ngwaith glo Wood Pit, yn Haycock, chwe' milldir o Wigan, Lancashire. Yr oedd 250 o ddynton i lawr ar y pryd, o'r rhai ni achubwyd ond 18, y rhai a weithient mewn cwr o'r neilldu; ac o'r deunaw hyny, bu un farw ar ol cyrhaedd y lan. Aethai y dynion i lawr am chwech yn y boreu, ac archwiliwyd y lofa fel arfer, pryd y cafwyd pob peth yn iawn yn ol pob ymddangosiad ddeng mynyd cyn y ffrwydriad. Ymgynullodd lluoedd at enau y pwll, ac yr oedd wyl-

ofain mawr yn mysg gwragedd a phlant y coll-edigion, cyrph y rhai a gaed yn gorwedd yn yr annhrefn mwyaf—rhai o honynt wedi eu chwythu yn ddarnau, ac eraill wedi eu llosgi yn druenus.

—Pan yn nghwmni yr Is-Arlywydd Wheeler a'i barti y dydd o'r blaen, ger Whitehall, N. Y., daliodd Mrs. Hayes frithyll yn pwyso pymtheg pwys, yr hwn a anfonodd i'r Arlywydd yn Washington.

—Adroddir fod y colera wedi gwneyd ei ymddangosiad yn Marseilles, Ffrainc; ac ofnir y bydd i'r haint ledaenu i ddinasoedd eraill.

—Ofnir na fydd y Pab presenol fyw yn hir, canys y mae yn wael iawn ei iechyd er pan ddyrchafwyd ef i'w orsedd.

YR AMSER GYNT.

O mor hyfryd oedd yr amser
Gynt, pan oeddwn ni fel teulu
Y'ngnyd oddeutu'r bwrdd,
Bob diwrnod geid, yn cwrdd
Yn yr amser gynt.

Mor llawen oedd ein tad a'n mam
Yn nghanol byd o drallod,
Ac ni rai bychain yn chwareu'n nghyd
Heb ddim un gofid yn y byd,
Yn yr amser gynt.

Ond yn awr mae un fan hyn,
Ac arall yn y fan draw,
Ac arall y'ngwlad y gorllewin gwell,
A'r llall sydd draw'n y gogledd pell,
Er yr amser gynt.

Gwan obaith cawn ni gwrdd y'ngnyd,
Canys Joseph bach a aeth o'r byd,
I'w gartref fry, lle na bydd raid
Ymadael mwy, fel eu caed
Yn yr amser gynt.

By nhad a mam, a chwech o blant,
Yn Nekima'n treulio eu hoed i bant,
Dyfal y'ngnylch eu plant yn fawr,
Pa fodd y maent hwy oll yn awr?
Nid felly'r amser gynt.

O mor gysurus arnom gynt,
Wrth fyned i'r ysgol ar ein hynt,
A chalon ysgafn fel y troed,
Heb deimlo gofid ynddi erioed,
Yn yr amser gynt.

MARY ANN JONES.

Ridgeway, Wis.

BENJAMIN HUGHES, ESQ.

SUPERINTENDENT

HYDE PARK, PA.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILL. U.S.A.

HYDE PARK

Y W A W R.

Cyf. III.]

AWST, 1878.

[RHIF. 5.]

EIN LLEYGWYR.

BENJAMIN HUGHES, YSW.

Benjamin Hughes, Ysw., sydd fon-
eddwr a leinw swydd bwysig fel Prif
Arolygydd Glofeydd mawrion y Dela-
ware, Lackawanna & Western R. R.
Co., ac aelod parchus yn eglwys y Bed-
yddwyr Cymreig yn Hyde Park, Pa.

Ganwyd Mr. Hughes yn y flwyddyn
1824, mewn lle o'r enw Llwynpwll,
Bryn Mawr, Sir Frycheiniog, D. C.
Enw ei dad a'i fam oedd Daniel ac Es-
ther Hughes. (Yr oedd y Parch. Da-
vid Evans, Pontrhydyrhyn, yn ewythr
i'w fam.) Yr oedd ei rieni mewn sef-
yllfa gysurus yn y byd. Pan yn saith
oed anfonwyd Benjamin Hughes i'r
ysgol. Pan oedd oddeutu deg oed dy-
gwyddodd i ferch ieuanc gael ei han-
afu yn y gwaith, a gorfu arno ef fyned
i'w lle am ychydig amser, tra buasai yn
gwellhau; ond nis cafodd fyned i'r ys-
gol ar ol hyny, na mwynhau un-
rhyw addysg, heblaw a gafodd trwy
lafur, diwydrwydd ac ymdrech person-
ol. Yn y flwyddyn 1845 priododd â
Mary Davies, merch Benjamin ac Eliz-
abeth Davies, Llwydcoed, gerllaw
Brynmawr. Yn y flwyddyn 1848 ym-
fudasant i America, ac arosasant yn
Pottsville, Pa., hyd pan y symudasant
i Scranton yn 1850 (Slocum Hollow y
pryd hwnw). Bu fyw yma fel gweith-
iwr cyffredin hyd y flwyddyn 1855,
pryd y gosodwyd ef yn Is-Arolygydd
yn ngwaith glo y *Diamond*, o dan y
Delaware, Lackawanna & Western R.

R. Co. Yn y flwyddyn 1859 codwyd
ef i safle uwch, i edrych dros ddau
waith. Yn 1865 codwyd ef i fod yn
Brif Oruchwylydd y Cwmni. Y pryd
hwnw nid oedd nifer y gweithfeydd
ond ychydig mewn cymhariaeth i'r hyn
ydynt yn bresenol. O dan ei arolyg-
iaeth bersonol ef y mae tua deuddeg o'r
gweithfeydd goreu a fedd y Cwmni
wedi eu hagog, a'r oll o'r *hen* weith-
feydd wedi eu hail agor, sef eu dyfn-
hau i'r haenau glo islaw, felly wedi eu
hagoryd o'r newydd i gyd ond un.

Bu Mr. Hughes hefyd am saith
mlynedd, sef o 1870 hyd 1877, yn
Uwch-Lywydd yr Urdd Iforaidd yn
America. Ar ei ymgymeriad a'r swydd,
nid oedd mwy na phum' Cyfrinfa yn
yr Undeb; ond yn 1877, yr oedd 43 o
Gyfrinfaoedd mewn pump o Dalaeth-
au, yn rhifo miloedd o Gymry. Ar ei
ymadawiad o'r swydd, anrhegwyd ef
ag arlun hardd (*oil painting*) o hono ei
hun gan yr Urdd am ei ffyddlondeb a'i
weithgarwch.

Y mae Mr. Hughes wedi cyfodi i
fyny, nid trwy ffawd neu ddamwain,
ond trwy ei dalentau a'i ddiwydrwydd
ei hun. Saif heddyw, yn ol pob gol-
wg, yn uwch nag erioed o'r blaen yn
marn ac ymddiriedaeth y Cwmni yr ar-
olyga eu gweithfeydd. Y mae eu
gwaith yn ychwanegu ei gyflog dro ar
ol tro, a'i godi fyny i safleoedd uwch
yn olynol, yn myned yn mhell i brofi,

tu hwnt i amheuaeth, ei safle uchel bresenol. Gan y gweithwyr yn gyffredin coleddir am dano syniadau uchel a pharchus iawn. Wrth gwrs, nid oes modd i wr o'i safle ef i foddio pawb; ond credu yr ydym fod yn anhawdd ryfeddol i gael dyn yn fwy teilwng o edmygëdd y gweithwyr nag ef. Ni chlywir air bychanus byth iddo ef. Amcana at chwareu teg i'r gweithwyr. A'r hyn sydd wedi andwyo cymaint o Arolygyddion y gweithfeydd glo—sef partiaeth—ni phriodolir o gwbl iddo ef. Mae ganddo natur ddynol helaethfawr, yn rhydd hollol oddiwrth gulni a llwgr-wobrwyath.

Dymunol genym gofnodi hefyd nad yw yn euog o gwbl, fel llawer, o arfer-yd ei ddylanwad fel goruchwyliwr, ar eraill, yn ei gylch fel aelod eglwysig. Credwn ei fod wrth ochelyd hyn yn arfer gwyliadwriaeth ormodol. Wrth gwrs, nid brawdol yw arfer tra awdurdod yn eglwys Dduw; eto yn ddiâu mae ar eglwys Dduw angen gwasanaeth ei haelodau mwyaf deallgar a gweithgar. A phan fyddo galwad neillduol am eu gwasanaeth er penderfynu mesurau o bwys, ni ddylent ar un cyfrif sefyll yn ol, na bod yn ddystaw. Ni ddylent oddef gweled yr eglwys yn cyfeiliorni, os gallant hwy ddangos yn wahanol, ac amlygu gwell ffordd. Modd bynag tra mae Mr. Hughes yn tueddu i fod yn ddystaw yn yr eglwys, nid yw yn tueddu i fod yn ddilafur a diwaith. Pan fyddo unrhyw symudiad ar droed a'i amcan i lesoli yr eglwys mewn unrhyw ffordd, mae ef yn mhlith y blaenaf yn gweithredu yn ymarferol a sylweddol. Efe yw prif arolygydd yr Ysgolion Sabbothol perthynol i'r eglwys yn Hyde Park. Nid anaml y mae gwerth ei bresenoldeb wedi cael ei brofi yn ein cynadleddau cymanfaol, mewn llywyddu ac ymgynoriad.

Gwyr gweinidogion, pregethwyr, ac eraill, mor garedig a siriol ydyw ef iddynt yn ei dy. Yn y cysylltiad hwn ni allwn ymatal heb ddweyd gair am Mrs. Hughes, ei anwyl wraig. Ni phetruswn ddweyd na fu dirionach na charedicach dynes na Mrs. Hughes. Mae tlodion druain, luoedd, yn Hyde

Park a manau eraill, yn gwybod yn eithaf da ein bod yn dweyd y gwir; a cholled i lawer fyddai ei choll hi. Y mae wedi bod fel mam i lawer un amddifad. Gyda thiriondeb a brawdgarwch Cristionogol derbyniant bob amser i'w ty weision Iesu Grist. Mor hoff o'r teulu ac aros am dro gyda hwynt oedd yr anwyl a'r diweddar Barch. Philip L. Davies! O ran hyn nid oedd ef ond engrafft o lawer eraill a deimlant yn gyffelyb.

Gwyddom y byddai eu gwyleidd-dra hwy yn dewis i ni fod yn ddydstaw am y pethau hyn a ddywedasom, ond ystyriwn na ddylem fod—yr hyn dystia pawb a'u hadwaenant.

A ganlyn yw tystiolaeth Mr. Lewis Roberts, Bellevue, Pa., boneddwyr parchus, ac un sydd yn gwybod yn dda am fedrusrwydd Mr. Hughes fel Arolygydd Glofeydd. Ysgrifennodd ar ein cais, ac fel hyn y dywed:

“Gan mai mwnwr ydoedd Mr. Hughes o ran ymarferiad yn yr Hen Wlad, dyna yr alwedigaeth a gymerodd i fyny yma, a gellid dweyd mwy am dano nag am fwnwyr yn gyffredin, sef y medrai wneyd yn agos unrhyw orchwyl a berthynai i fwn-weithyddiaeth.

Yn 1855 neu 1856 dyrchafwyd ef yn oruchwyliwr un o lofeydd Cwmni y D. L. & W. R. R., a bu yn llanw y cylch hwnw, yn nghyda gorchwylion eraill o ymddiried a phwys, hyd 1865, pryd y gosodwyd ef yn Oruchwyliwr Cyffredinol glofeydd yr un Cwmni, yr hon safle y mae wedi ddal ac wedi gyflawni yn llwyddianus a boddhaol, er cynifer o gyfnewidiadau o bob math sydd wedi cael eu dwyn oddiamgylch. Yr agwedda penaf y cymerodd cyfnewidiadau le ynddynt yn ystod ei oruchwyliaeth ef, ydynt yr amrywiol welliantau mewn agor glofeydd newyddion, yn nghyda'u gweithiad mwy medrus nag yn yr hen amser, y cynlleddeb mwy a arferir er cael y gweithiau i dalu yn ngwynneb y gost fwy o'u hagar; ac y mae y Cwmni wedi dyblu nifer eu glofeydd, ac wedi treblu eu gallu a'u hwylusdod i weithio a pharatoi glo i'r farchnad.

Un peth arbenig arall sydd wedi trethu medr ac ychwanegu llafur a gofal Cwmnïau ac Arolygwyr glofeydd yn Swydd Luzerne, yn ystod yr wyth mlynedd diweddaf, oedd trefnu eu glofeydd i ateb gofynion y *ventilation law*, yr hon a basiwyd yn 1870.

Er fod wmredd o wybodaeth anhawdd ei chyrrhaedd, a llawer o ysgolheigddod yn angenrheidiol i gyfarfod rhai o ychwanegiadau y *Mine Inspectors* at gyfraith awyriad glofeydd, y mae Mr. Hughes wedi bod yn gyfartal bob amser i angenion y cylch pwysig y mae yn lanw, ac y mae wedi cadw y blaen ar arolygwyr glofeydd cwmnïau eraill bob amser; ac y mae cyflwr rhagorol glofeydd y cwmni dan ei ofal yn arddangos ei fedr ef, yn nghyda'r rhai y mae wedi ddewis dano. Edrychir i fyny arno gan gwmnïau eraill hefyd, a gelwir am ei farn yn fynych mewn achosion o anhawsderau.

Mae fod gweithiwr wedi cyrrhaedd y fath safle o bwys ac ymddiriedaeth, yn hawlio edmygedd, yn neillduol pan ystyrir mai gweithiwr annysgedig ydoedd yn moreu ei oes, fel y rhan amlaf o lowyr Cymreig. Ni dderbyniodd yn ieuanc ond ychydig addysg elfenol, ac y mae ei ysgolheigddod presenol yn effaith ei awydd am orchfygu anhawsderau, ac yn firwyth ei ymroddiad, ei ddyfal-barhad, a'i ffyddlondeb. Fe ddywed diareb, "Os ewyllysi yr hyn a *elli*, ti *elli gyflawni* yr hyn a *ddymuni*."

Ac y mae yn rhaid, dybygem ni, fod ein cyd-wladwr hwn wedi byw i raddau helaeth yn ol hyfforddiant y ddiareb. Mae efe yn arolygu glofeydd un o'r cwmnïau cyfoethocaf yn Swydd Luzerne, ac y mae yn dra medrus yn amrywiol gangenau glo-weithyddiaeth o'r gorchwyl o dori glo a'r *pick* a'r *drill* hyd at orchwyllion anhawdd a dyrys *civil engineering* a *barometry*.

Rhag bod yn rhy faith, ni chwanegaf; ymgedwais yn gyfyng at yr awgrym a roddwyd i mi, sef safle a medr Mr. Hughes fel Arolygydd.

LEWIS ROBERTS."

Bellevue, Gorph. 8, 1878.

ADOLYGIAD

Ar Ysgrif y Parch. W. Roberts, D. D., yn y "Cyfaill" am Ionawr, 1878.

GAN Y PARCH. WM. JONES, JENNIETON, WIS.

Bu amser pan yr ymosodid ar y Bedyddwyr mewn ffordd wahanol i'r dull presenol. Mae yr awdurdodau gwladol, drwy drugaredd, wedi cymeryd y cleddyf o law ein gwrthwynebwyr. Ni raid i ni yn awr ofni y carchar, y cadwynau, y fflagodau, a'r tân. Ni raid i ni ofni y chwil-lysoedd a'r crogbrenau. Mae y melldithion hefyd a gyhoeddwyd gyntaf gan Awstin ar wrthwynebwyr bedydd babanod, bron wedi myned heibio. Hyd yn nod melldithion y Pab, nid yw y rhai hyny yn awr yn yn peri i freninoedd na deiliaid gryn rhagddynt fel cynt. Ond trefn y dydd yn awr ydyw rhoddi *enwau dirmygus* arnom, fel y byddai hen wragedd wrth ffræo â'u gilydd yn ffeiriau Cymru gynt. Y mae ysgrif Dr. Roberts yn dwyn yr un nodweddiad i raddau mawr, wrth ddarlunio y Bedyddwyr gyda y geiriau, "anwybodus," "hyfdra," "ffolineb," "anfrawdgarwch," "rhagfarn," "coelgrefyddol," &c. Y mae hyd yn nod yr enwau uchod a roddir arnom gan Dr. Roberts, wedi myned yn awr yn ddiniwed, yn enwau ag yr ydym wedi ymgynefino â hwy. Heblaw eu bod yn dermau dirmygus yn cael eu defnyddio am danom ni fel Bedyddwyr, defnyddir hwy hefyd gan anffyddwyr at Gristionogion yn gyffredinol. Felly rhwng pobpeth dywedwn fod croesaw i'r Doctor ddefnyddio faint a fyno o honynt am danom. Gwir, eu bod yn niweidiol mor belled ag y maent yn creu rhagfarn yn ein herbyn, a thrwy hyny yn ateb dyben eu defnyddiad. Ond os yw Duw drosom, pwy a all fod i'n herbyn? Ar yr un pryd barnwyf y buasai yn fwy priodol i'r awdwr beidio datgan yn niwedd ei ysgrif, tu dal. 37, "y buasai yn ymdrechu mynegu ei faru mewn ysbryd addfwynder, a boneddigeiddrwydd Cristionogol," os yr uchod ydyw y geiriau mwyaf boneddigaidd fedr y

Dr. eu harfer, a hyny ar ol ymdrechu hefyd. Mae hyn yn rhyfedd genym; ond gan ei fod wedi arfer y gair "anwybodus" am danom, bwriadaf fynu gweled, cyn y byddaf wedi darfod, faint a wyr efe. Pell wyf o greu fod ei wybodaeth yn annherfynol. Dywed "fod dosbarth o Gristionogion yn yr Eglwys Esgobol Brotestanaidd y rhai a ddarnodir Puseyaid, yn haeru yn rhyfgyfus fod bedydd a weinyddid ganddynt hwy yn trosglwyddo i'r bedyddiedig y fendith o adenedigaeth." Nid dosbarth yn yr eglwys grybwylliedig sydd yn credu fel y dywed Dr. Roberts, ond mae'r holl eglwys hono yn credu felly os ydym i farnu eglwys wrth ei Chyffes Ffydd a'i Chatecism. Nid eglwys Buseyaid oedd hen eglwys Plwyf Llan-sanan yn cael ei hystyried; eto dysgodd yr eglwys hono i mi ddweyd o flaen yr offeiriad, fy enw, ac i mi gael yr enw hwnw gan fy nhadau a'm mamau bedydd wrth fy medyddio, pan y'm gwnaethpwyd yn blentyn i Dduw, yn aelod o Grist, ac yn etifedd teyrnas nefoedd. Y tro nesaf gall Dr. Roberts ddweyd fod yr holl eglwys yn dal ail-enedigaeth yn y bedydd, ac nid dosbarth o honi. Ac nid rhyw anhebyg iawn, gallwn feddwl, ydyw eglwys y Methodistaidd Calфинаidd yn ei chredo ar y mater hwn, a barnu wrth yr arwyddion a welsom tua Chymru draw, pan edrychem ar ambell i hen bererin yn symud ei draed yn gynt nag arferol i ymfyn gwr Parchedig i daenellu ei blentyn cyn iddo farw!

Gwn y cyhuddir y Bedyddwyr o wneyd bedydd yn ail-enedigaeth, &c. Mae'r cyhuddiad hwn mor anghyson ag ydyw o anwireddus, gan mai y Bedyddwyr ydynt y rhai pellaf oddiwrth greu hyny, o herwydd y rheswm eu bod hwy yn ystyried fod ail-enedigaeth i flaenori bedydd, yn ol dysgeidiaeth y Beibl.

Cyhuddir ni hefyd "o osod bedydd trwy drochiad yn amod hantodol cymundeb eglwysig, fel na dderbyniwn neb i gymundeb, pa mor dduwiol bynag y byddo, os na bydd yn fedyddiedig." Nid duwioldeb ydyw amod undeb eglwysig gan y M. C., mwy na'r Bed-

yddwyr, na nemawr i neb arall. Nid gosod i fyny fedydd trwy drochiad yr ydym fel amod cymundeb, ond bedydd. Pe gallem greu fod taenelliad yn fedydd, derbynied daenellwyr at fwrdd y cymundeb mor ewyllysgar ag y derbyniant hwy ninau. Derbyniant hwy gredinwyr bedyddiedig at fwrdd y cymundeb, a gwrthodant gredinwyr difedydd, hyd yn nod pe ystyrient hwy yn dduwiolion. Yr un modd yn gymwys y gwna y Bedyddwyr. Yr holl wahaniaeth sydd rhyngom ydyw ein bod ni yn gwrthod cydnabod taenelliad yn fedydd, tra nad ydynt hwy wedi myned yn ddigon hyf eto i wadu nad yw trochiad yn fedydd Ysgrhythrol. Felly os oes bai yn bod o du y Bedyddwyr, nid am beidio cymuno gyda thaenellwyr y mae, ond am beidio cydnabod taenelliad yn fedydd. Enciliad oddiwrth ei destyn ydyw gwaith y Dr. yn crybwyll am y cymundeb yn y fan hon. Ei waith priodol ydyw dangos fod taenelliad yn fedydd; ac os gall wneyd hyny, ni chaiff un drafferth i gael cymundeb gyda y Bedyddwyr. Ond rhaid maddeu iddo am wyro oddiwrth ei bwnc, o herwydd mae y peth a elwir "Caeth-gymundeb" wedi myned yn bwnc mor hoff gan ddynion yn y dyddiau hyn, fel yr änt dros y cloddiau ar ei ol. Ni fuaswn wedi son gair am y cymundeb yn y fan hon oni b'ai fy mod wedi fy arwain ato gan fy ngwrthwynebydd. Ond bwriadaf darfod y pwnc (os na wna rhywun arall), pan y bydd R. H. Evans, Hyde Park, gynt, wedi myned trwodd yn ei ysgrifau yn y *Cyfaill*. Mae Mr. Evans yn barnu nad yw yn deg gwneyd adolygiad ar ei ysgrifau hyd nes y byddo wedi darfod; gan hyny dylai gael chwareu teg, os yw yn bwriadu gorphen yn y ganrif hon!

Dywed Dr. Roberts, mai yr achos ei fod wedi cymeryd ag ysgrifenu ar fedydd yn awr ydyw, "Hydra, ffolineb, anfrawdgarwch, a rhagfarn coelgrefyddol y Trochwyr." Mae yr uchod yn gamddarluniad brwnt o'r Bedyddwyr, oblegid y maent bron bob amser wedi arfer cymeryd yr ochr amddiffynol, ac nid yr ochr ymosodol, wrth draethu ar

fedydd; ond dyoddef ar gam maent wedi ei wneyd oddiwrth daenellwyr, drwy y cleddyf; a pha ryfedd mai dyoddef ar gam maent drwy y wasg? Ond trwy drugaredd, gallant yn awr amddiffyn eu hunain, er na chânt wneyd hyny drwy y *Cyfaill*, yr hyn a ddengys fod ei olygydd yn fwy haeddianol na'r Bedyddwyr o'r darluniad dirmygus a rydd ef o honom. Y mae gwneyd ymosodiad ar berson unigol, neu enwad crefyddol, a gwrthod caniatad i wneyd amddiffyniad, yn dangos mwy o gulni, sectyddiaeth, rhagfarn, a phob peth sydd yn wael a dirmygus, na dim ellir yn hawdd feddwl am dano.

Ond drwy fod y *WAWR* genym, gallwn, drwy garedigrwydd y golygydd parchus, amddiffyn ein hunain. Gobeithiaf yr ystyria pob Bedyddiwr y pwysigrwydd o wneyd ei oreu dros y cyhoeddiad, oblegid pe hebddo buasem yn waeth ein sefyllfa na deiliaid cyhuddiedig y gwledydd mwyaf pagan-aidd. Nid oes yn awr odid i wlad dan haul na cheir caniatad ynddi i'r cyhuddiedig amddiffyn ei hun mewn llys gwladol.

Dywed yr awdwr "nad yw yn gwadu fod trochiad yn fedydd, ond ei fod yn gwadu yn benderfynol mai'r gwir a'r unig ddull o'i weinyddiad ydyw." Os nad yw trochiad yn wir ddull, ymddengys i mi y rhaid mai gau ddull ydyw, ac nad yw yn fedydd o gwbl. Mae bedydd yn orchymyn pendant, ac mae rheol bendant i gadw pob gorchymyn pendant, ac ni bu mwy nag un ffordd i gadw gorchymyn pendant erioed. Os gall Dr. Roberts ddangos fod taenelliad yn ddull gweinyddiad yr ordinhad, yr wyf fi yn gwadu fod trochiad yn ddull priodol o'i gweinyddiad.

Dywed hefyd fod gwahanol ddulliau o gadw y swper; dywed y rhenir yr elfenau gan y gweinidog ei hun gan eu henwad hwy; rhenir y bara a'r gwin gan yr henuriaid a'r diaconiaid gan enwadau eraill; rhai a gymysgant y gwin â dwfr; rhai a'i derbyniant ar eu gliniau, rhai ar eu heistedd. Dywed y gellir gweinyddu y swper mewn ystafell cystudd, mewn addoldy, neu yn

yr awyr agored. Dywed y gellir cadw y bedydd yr un modd mewn gwahanol ddulliau, ond na ddarfu iddo ef erioed gysylltu rhyw bwysigrwydd mawr â ffurf sectol o weinyddu unrhyw ordinhad. Nid yw y Bedyddwyr yn rhoddi unrhyw bwys ar ddull sectol gweinyddiad y swper na'r bedydd. Mae i'r ddwy ordinhad eu ffurfiau sectol, ac mae iddynt hefyd eu ffurfiau dwyfol; nid oes pwys yn y cyntaf, ond y mae pwysigrwydd dwyfol yn yr olaf. Nid yw Crist wedi gorchymyn i ni gymeryd y swper gan sefyll ar ein traed; pe felly, buasai yn anmharch ar Grist i ni eistedd i lawr. Nid yw wedi ein gorchymyn i gymeryd yr elfenau mewn addoldy, mewn ystafell cystudd, nac yn yr awyr agored, yn y nos, nac yn y dydd; mae y pethau uchod yn ffurfiau sectol, a gallwn wneyd fel y byddo yn fwyaf cyfleus i ni; ond mae i'r swper ei ffurf a'i reol ddwyfol, ac nis gellir gwyro oddiwrthi heb anmharchu y sefydlydd. Rhaid cymeryd y bara a'i fwyta, cymeryd y gwin a'i yfed, a rhaid gwneyd hyn er cof am Grist. Nid ydym i eistedd wrth y bwrdd i ddangos ein hundeb â'n gilydd; nid ydym yn cael ein dysgu hyd yn nod i feddwl am ein gilydd ar y pryd, ond ei wneyd er cof am Grist. Yr un modd y mae i fedydd ei ffurfiau sectol, os mynwch chwi; mae iddo hefyd ei ffurf ddwyfol. Yr ydym at ein rhyddid i wneyd fel y mynom gyda golwg ar y cyntaf, ond nid oes genym hawl i wyro oddiwrth yr olaf. Mae rhai yn gogwyddo y bedyddiedig yn mlaen, eraill yn ei ogwyddo yn ol, rhai yn rhoddi am danynt ddillad neillduol, ac eraill eu dillad eu hunain; yr ydym at ein rhyddid i fedyddio mewn dwfr hallt neu groew, mewn llyn neu afon, mewn addoldy neu yn yr awyr agored, yn y nos neu y dydd. Pe gorchymynasai Crist i fedyddio mewn afon, yn y dydd, ni fuasai genym hawl i fedyddio mewn addoldy yn y nos. Nid ydym yn rhoddi pwys ar ffurfiau sectol mwy na Dr. Roberts, ond yr ydym yn rhoddi pwys dwyfol ar gydgladdu y bedyddiedig yn y bedydd, i arddangos ei fod wedi marw i bechod. Yr ydym yn rhoddi

pwys dwyfol ar ei adgyfodi gyda Christ i fyw buchedd newydd. Rhoddwn bwys Ysgrythyrol ar drochi y credadyn mewn dwfwr, yn enw y Tad, y Mab, a'r Ysbryd Glan, o herwydd mai y gair priodol am drochi, suddo, a chladdu, a ddefnyddiodd Crist a'i apostolion bob amser mewn cysylltiad a'r ordinhad; ac na ddefnyddiodd erioed y gair priodol am daenellu yn gysylltiedig â'r ordinhad, yr hon ffaith sydd ddigonol i argyhoeddi pob dyn a ewyllisia wybod y gwirionedd.

Dywedir yn tu dal. 37, mai "faith ryfedd ydyw fod y Bedyddwyr yn dadlu dros y dull o drochi yn yr un ieithwedd a thrwy yr un rhesymau, ac o dan yr un termau." Dywedir hefyd mai "dyma arddull cyfeiliornwyr yn gyffredin." Gan fod y Bedyddwyr yn codi eu hegwyddorion o'r un llyfr, a hwnw yn anffaeledig, ac yn dysgu pawb yr un modd, buasai yn beth rhyfedd yn sicr iddynt beidio defnyddio yr un termau, rhesymau, a dullwedd-iad i amdiffyn eu daliadau. Yr oeddwn wedi arfer meddwl mai arddull cyfeiliornwyr oedd gwrthdweyd eu gilydd. Fe gredir tystion mewn llys gwladol fyddo yn dweyd a thystio yr un fath a'u gilydd, gan ddefnyddio yr un termau, dullwedd a rhesymau, pan y gwrthodir tystiolaeth y rhai fyddo yn gwrthdweyd eu gilydd.

Da genyf fod Dr. Roberts wedi rhoi cystal *compliment* i'r Bedyddwyr. Rhoddaf finau *compliment* i'r Taenellwyr am ddadlu a rhesymu yn groes i'w gilydd, yr hyn yn ol ei *logic* ef sydd yn arwydd o iawn-gredwyr; a gadawaf i ddarllenwyr y WAWR farnu pwy sydd debycaf o fod yn pleidio y gwirionedd, y rhai sydd yn cyd-dystiolaethu â'u gilydd, ynte y rhai sydd yn gwrthdweyd eu gilydd. Beth am y barnau canlynol?

Dr. Wall a Dr. Hammond ac amryw eraill a sylfaenat fedydd babanod ar fedydd y prosolytiad Iuddewig.—*Judson on Baptism, tu dal. 22.*

Y mae Dr. Owen a Dr. Jennings wedi profi nad oedd bedydd prosolytaidd yn bod am oesoedd wedi amser Crist,

ac yna nas gallai fod yn sail i fedydd babanod.

Mae Dr. Wardlaw, Sir N. Knatchbull, R. Watson, R. Pritchard, T. Aubrey, ac eraill, yn sylfaenu yr arferiad ar enwaediad plant Israel.

Profa Dr. Halley, Annibynwr enwog yn Manchester, nad oes cymaint a rhith o sail i fedydd plant yn yr enwaediad, ond dylid ei sylfaeni ar y comisiwn yn Matthew.

Mae Baxter, Liddel, Robinson, Calvin, Hammond, Poole, Boothroyd, Benson, Saurin, Campbell, ac eraill, yn tystio nad oes y cysgod lleiaf o sail i fedydd babanod yn y comisiwn.

Dadleua Beza, Doddridge, &c., fod sancteiddrwydd y rhieni crefyddol yn sail i'w bedyddio.—*Notes on Cor. 7: 11.*

Dr. Adam Clark, o'r ochr arall, a ddegys nad oes y fath beth a sancteiddrwydd yn perthyn i un plentyn yn fwy na'r llall, ac na fu neb ar y ddaear ond Crist yn meddu y fath gymeriad.—*Notes on Rom. 5: 12, 13.*

M. Henry, Dr. Dwight, Dr. Burder, Charles o'r Bala, ac eraill, a ddywedant mai ffydd y rhieni sydd yn rhoddi hawl i blant gael eu bedyddio.

Y mae gwainidogion yr Annibynwyr a'r rhan fwyaf o'r Wesleyaid yn hollol ymwrthod â'r sail hon, gan eu bod yn barod i fedyddio plant pawb, heb son am ffydd y rhieni na'r baban.

Eglwys Loegr, o'r ochr arall, a ofyna ffydd tri o bersonau, y rhai gredant yn lle y baban.

Dr. Edwards, yn ei esboniad ar Caniadau 7: 2, a esyd i lawr sail mwy rhyfedd, os nid mwy cadarn, nag un o honnynt: "Dy fogail sydd fel gorffwch crwn, heb eisiau lleithder." "Dyma," meddai, "lle mae dadl fawr yn cael ei deongli rhyngom ni a'r Bedyddwyr, y rhai sydd yn erbyn bedyddio babanod, am nad ydynt wedi dyfod i oedran dealltwriaeth. Bydded i ni gofio wrth yr hyn a adroddir i ni yn y fan yma, fod y baban yn derbyn cynaliaeth drwy y bogail, er nas cymerant ddim llun-iaeth drwy y genau. Felly nid yw yn wrthddadl dda yn erbyn bedyddio babanod, eu bod yn anwybodus ac heb ddeall yr hyn maent yn ei wneyd, ac

nad ydynt yn alluog i gymeryd i mewn gynaliaeth ysbrydol yn y ffordd gyffredin. Gellir ei wneyd drwy y bogail, drwy y cwllwm cyfamod hwnw sydd yn eu cylymu hwy yn ddiogel wrth eu rhieni Cristionogol a chrediniol, yr hyn yn ol y duwinyddion goreu, sydd yn ymresymiad anatebol i brofi cadernid bedydd babanod.”—*D. Edwards on Cant. 7: 2.*

Ond mae Mr. White, gweinidog yr Annibynwyr yn Henffordd, wedi penderfynu nad oes i fedydd babanod unrhyw sail; ac am hyny mae ef a'r eglwys dan ei ofal wedi cyduno i'w dafu dros y drws, a byw yn gytun heb un bedydd.—*Gwel y Principality am Ion. 18, 1850.*

Hefyd gwahaniaethant mewn perthynas i ddull bedydd. Dywed Dr. Miller yn ei lyfr ar Fedydd, tu dal. 98, “Yn yr un modd gallwn fyned dros yr holl achosion eraill o fedydd y sonir am danynt yn y Testament Newydd, a dangos nad oes genym un prawf fod yr ordinhad wedi ei gweinyddu trwy drochiad.”

Dywed Neander, Cyf. I., tu dal. 359, “Fod bedydd yn cael ei weinyddu gynt trwy drochiad; ac mae llawer o gydmariaethau Paul yn cyfeirio at y dull hwn o'i weinyddiad. Mae y trochiad yn arddangos marwolaeth, a'r claddiad gyda Christ, a'r dyfodiad i fyny o'r dwfr yn arddangos adgyfodiad gyda Christ, ac mae'r ddau gyda'u gilydd yn arddangos yr ail-enedigaeth, marwolaeth yr hen ddyn, a chyfodiad i fywyd newydd.”

Yn awr os yw fod “y Bedyddwyr yn dadleu yr un fath a'u gilydd yn nodweddu cyfeiliornwyr,” fel y dywed Dr. Roberts, rhaid, yn ol ei *logic* ef, fod y gymysgfa ryfedd uchod yn nodweddu iawn-gredwyr !!

Dywed Dr. Roberts “ei fod yn credu y gall brofi mai taenelliad, ac nid trochiad ydyw y dull awdurdodol o weinyddu bedydd.” Os gall ef wneyd hyn, dyna'r oll sydd yn eisiau mewn trefn i ddyfod a'r holl fyd crefyddol yn daenllwyr. Yna derfydd yr holl ddadleuon, a'r holl stwr am gaeth gymundeb, a bydd heddwch mawr.

GAIR AM YR YSGOL SABBOTHOL.

“Yr Iesu a ddywedodd, Gadewch i blant bychain ddyfod ataf fi, ac na wa-herddwch hwynt, canys eiddo y cyfryw rai yw teyrnas nefoedd.”

Dyma yw llais yr Ysgol Sabbothol at rieni yn mhob man, Gadewch i blant bychain ddyfod ataf fi. Dywed, “Derbyniwch fy addysg, ac nid arian, a gwybodaeth o flaen aur detholedig.” Sefydliad yw hwn y dylid bod yn ffyddiog yn ei gylch—ffyddiog yn Nuw, yn y Beibl, yn y plant sydd i'w dysgu. Dylem feddu ffydd yn Nuw fel tad a chyfaill—yn y Beibl fel unig reol ffydd ac ymarweddiad. Yr ydym i gredu fod y plant bychain yn anwyl gan Dduw. Dylem ddwyn ein plant i fyny yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd, fel y gallant yn y diwedd fod fel angylion Duw yn y nef.

Dylid cymeryd dan ystyriaeth amcan yr Ysgol Sabbothol, sef deffroi meddwl a chydwybod y dysgybl i ddeall dyben ei fodolaeth, a'i angen am Waredwr. Dylid dal mewn cof fod yr ieuanc yn fôd moesol ac anfarwol, wedi ei greu gyda'r bwriad i weithredu oddiar egwyddorion personol—i allu barnu rhwng drwg a da—rhwng gwirionedd a chyfeiliornad—ac i fod yn awdwr i'w gymeriad ei hun. Ni ddylai yr ystyriaethau hyn am y plentyn un amser gael eu hanghofio gan yr athraw.

Hefyd dylai pob athraw fod yn feddianol ar gymwysder i ddysgu eraill, megys gallu darllen yn dda, a deall i raddau yr hyn a ddarllena; oblegid os y dall a dywys y dall, y ddau a syrthiant yn y ffos. Mae yn llawn mor bwysig gwybod pa fodd i ddysgu ag yw gwybod beth i'w ddysgu. Dylai yr athraw ymdrechu cael sylw y dosbarth. Ofer ydyw cael y person i'r ysgol heb gael ei feddwl hefyd. Ffordd effeithiol i ddylanwadu ar feddwl yr ieuanc, ydyw dangos iddo ein bod yn ei garu, ac yn teimlo dyddordeb yn ei ddysgu.

Heblaw hyn dylid dal ar fanteision. Wrth ddysgu plant, os dygwydda i chwi ddarllen am Iesu yn rhoddi golwg

i Bartimeus ddall, yna arweinier meddwl yr ieuanc at ddallineb moesol; ac os am adgyfodiad Lazarus y darllenir, cyfeirir at adgyfodiad o fedd llygredd a phechod. Ni ddylid arwain y plant anwyl ar hyd maesydd yr Ysgrythyr fel ar hyd tiroedd diffwrth, ond megys trwy ganol gerddi peraroglus paradwys Duw.

EDWARD CAPPER.

Shenandoah, Pa.

GERMANI MEWN HELBUL I

Mae plaid luosog a chryf a elwir Cydfeddianwyr (*Socialists*), yn peri cryn drafferth yn bresenol yn ngwlad yr Ellmyn. Mae y blaid hon yn peri nad yw yn fuddugoliaeth ac yn haulwen i gyd ar Germani. Hyd yn nod Bismarck, ceir ef mewn helbul o'r herwydd; yr hwn a blygodd yr Awstriaid a'r Ffrancod ar fyrder wrth ei draed, a geir yn ddiymâdferth i drafod y bobl hyn. Yn ddiweddar gwnaed dau gynyg haerilug at fywyd yr Ymerawdwr. Y cynyg cyntaf a wnaed gan ddyn o'r enw Hoedel, a'r ail gan Nobeling. Gorwedd y bai wrth ddrysau y Cydfeddianwyr. Ferdinand Lassalle a nodir fel dechreuwydd cydfeddianaeth yn Germani. Efe a'i gwnaeth gyntaf yn rhan o *bolitics* y wlad. Nid oedd y gwr hwn ond un o amryw o'r un cymeriad ag yntau, sydd wedi bod yn cynhyrfu y wladwriaeth yn nghorph y ganrif hon. Bu ei lwyddiant yn rhyfeddol yn mhlith y dosbarthiadau gweithiol. Dywedir ei fod yn ddyn hynod uchelgeisiol. Arferai edrych i blith y ser dysgleiriaf. Gan ei fod yn gyfoethog, nid oedd yn cael ei ddrwg-dybio o fod yn amcanu at hunan-les. A rhyfedd iawn, cawn fod balchder yn ei flino. Yr oedd yn rhaid i'r gwr mawr hwn gael gwneyd ei ddillad yn Paris.

Oddeutu y flwyddyn 1862 y dechreuodd ddyfod i sylw fel gwladyddwr. O hyny allan bu ei lwyddiant yn anarferol. Ymgymerodd a chyhoeddi ei ddaliadau mewn pamphledau. Yn un o honnynt haerai fod yn anhosibl, yn ol sefyllfa bresenol cymdeithas, i gyflogau (yn mhlith y dosbarthiadau gweithiol)

godu uwchlaw digon i gadw corph ac enaid wrth eu gilydd. Ai gasgliad oedd, os ydyw cyflwr presenol pethau i barhau, nad oes ond tlodi ac angen yn aros y dosbarthiadau gweithiol. Meddyginiaeth Lassalle ar gyfer yr anhwyldeb cymdeithasol a gwladyddol hwn oedd, fod i'r gweithwyr ymfurfio yn gymdeithasau amddiffynol—fod i'r llywodraeth gynorthwyo mewn arian, gan roddi digon i wneyd yr anturiaeth yn llwyddiant. Yn fuan wedi ei ymddangosiad cyhoeddus cyntaf yn Berlin, cymerwyd ef i'r ddalfa o dan y cyhuddiad o enyn gwrthryfel yn mhlith y werin; a'r canlyniad fu iddo gael ei ddedfrydu i fis o garchariad. Ond ni fu hyn yn amgen na gwneyd ei enw yn llawer mwy adnabyddus. Modd bynag, yn y flwyddyn 1864 cyfarfyddodd â'i ddiwedd—lladdwyd ef wrth ymladd gornest (*duel*) pan oedd yn 38 mlwydd oed. Er hyny cyn ei farwolaeth llwyddasai i furfio plaid gref yn Germani.

Ychydig flynyddau yn ddiweddarach ymranodd y blaid yn ddwy. Yr oedd un adran, canlynwyr Lassalle, er eu bod yn elynion i'r berthynas bresenol rhwng cyfalaf a llafur, yn selog dros unoliaeth yr ymerodraeth Germanaidd. Ymgysylltai yr adran arall â'r fath ddynion a Karl Marx. Y rhai hyn a ddiystyrent y meddylddrych fod dynion o dan rywmau i unrhyw wlad neillduol. Dysgent fod gan weithwyr ddyledswyddau cyhoeddus tuag at eraill o'r un dosbarth a hwy eu hunain; a honent mai yr unig foddion cyfreithlawn i gyrhaedd amcanion cydfeddianaeth ydyw y rhai mwyaf tebygol o fod yn llwyddianus. Yn 1875 daeth y ddwy blaid yn un eto; yn awr mae unoliaeth yn ffynu yn eu plith, ac y mae y *Cydfeddianwyr* yn dra lluosog, ac yn dangos eu hunain yn allu o bwys yn yr ymerodraeth.

Amcan cyntaf a phenaf y blaid hon ydyw ail-furfio cymdeithas yn drwyadl. Gwahaniaethant oddiwrth "ddiddymwyr" dwyreinbarth Ewrop. Amcan penaf y rhai hyny ydyw dinystrio. Trefna y Cydfeddianwyr fod cyfoeth i gael ei ddefnyddio er lles y dosbarth

gweithiol. Yn ngwladwriaeth y dyfodol, nid oes undyn i feddianu mwy na'i enillion mewn undeb â'i gyd-aelodau. Pwnc penaf y llywodraeth fydd gofalu am bob chwareu teg i'r trefniadau hyn.

Mae y syniadau beiddgar hyn wedi eu lledaenu mor gyffredinol, fel mae y blaid yn barod yn cael ei chynrychioli yn nerthol yn y Parliament Germanaidd. Yn 1874 etholwyd naw o'r fydd hon i'r Parliament, ac yn 1877 etholwyd tri-ar-ddeg. Yn yr amser hwn nid oedd llai na 485,000 o bleidleisiau, oddeutu deugain y cant o gynydd o fewn tair blynedd. Y rheswm i'r fath nifer o bleidleiswyr anfon can lleied o gynrychiolwyr i'r senedd, oedd fod y blaid mor wasgaredig drwy y wlad. Yn ol y fath rif, dylasai y gynrychiolaeth fod rhwng o 30 i 40. Yn bresenol nid ydynt yn rheoleiddio ychwaneg na thair-ar-ddeg o bleidleisiau yn y Senedd Ymerodrol. Mae dau, os nad tri, o'r rhifedi hyn yn awr yn y carchar am droseddau yn erbyn cyfraith y wasg, neu gyfraith cynulliadau cyhoeddus. Nid ydynt yn amcann cyfyngu ar hawliau y llywodraeth; yn hytrach amcannant i'w heangu yn eu ffair eu hunain. Yn ngwladwriaeth y dyfodol credant mai swydd y ddeddfwria fydd cynysgaeddu cymdeithasau diwydrwydd â chyfalaf—penodi eu perthynasau a'u gilydd—amddiffyn eu hiawnderau—rheoli marchnadoedd, fel y byddo galwad a chyflenwad mewn perffaith gydgoriad, a gweled fod y gweithwyr yn cael cyflog cyfatebol i'w llafur. Mae mwyafrif y blaid yn credu yn sicr y dichon llywodraeth a amcana at hyn, ddyfod yn alluog i atal tlodi, ac felly i sylweddoli dysgwyliaidau mwyafrif y breuddwydwy cydffeddianol.

Ar y cychwyniad cyntaf nid oedd cydffeddiاناeth Germanaidd yn gy-sylltiedig ag annuwiaeth; ond yn awr mae yn hollol anffyddol. Ystyrir athrawiaeth crefydd fel rhan o'r gyfundraeth yr amcanir ei dadymchwelyd. Yn wir, gwelant mewn crefydd sylfeini cymdeithas yn ei ffurf bresenol; ac ni amheuant os llwyddir i'w distrywio, y bydd yn rhaid i'r oruwchadeiladaeth

syrrthio. Gan hyny nid yw y cyfoethog yn fwy atgas yn eu golwg nag yw pregethwr neu offeriad. Mewn amgylchiadau cyffredin, gwnaethai yr uwchbredwyr amddiffyniad, fel y gwnaethant yn Ffrainc, ond mae pethau wedi dygwydd yn y fath fodd fel mae y Pabyddion yn casâu yr ymerodraeth i'r un graddau a'r Cydffeddiانwyr, ac o herwydd hyny nid oes dim yn cael ei wneuthur yn erbyn y rhai sydd fel hwythau yn ymladd yn erbyn y gelyn cyffredinol. Diamheu na fyddai gallu cydffeddiاناeth yn cael ei leihau yn fawr pe dygid y cweryl rhwng yr eglwys a'r wladwriaeth i derfyniad. Ond, fel y dengys yr hysbys-iadau diweddaraf, mae Bismarck yn gwrthod esmwytho dim ar y gyfraith. Gofyna i'r Pab apwyntio esgobion eraill yn lle y rhai a gollasant eu bywiolaethau o herwydd anuffudd-dod. A chan fod y Pab newydd, Leo XIII., yn gwrthod gwneuthur dim o'r fath, mae dygasedd y Pabyddion yn parhau. Y canlyniad yw, fod haner cyngrair yn bodoli rhwng cydffeddiاناeth ac annuwiaeth, a thrwy hyny yn chwanegu ei nerth.

Wedi hir oddef ymosodiadau ysgrifenwyr a siaradwyr cydffeddianol, mae y Llywodraeth, tua dechreu y flwyddyn hon, ac o hyny hyd yn awr, wedi bod yn dal ac yn cosbi, a hyny yn ol pob tebygolrwydd heb ateb fawr ddyben. Gorwedda yr anhawsder yn benaf yn y ffaith mai yn mhlith y rhai a ystyr-iant eu hunain yn weision cymdeithas y ceir y duedd at gydffeddiاناeth gryfaf. Y rhai hyn ydynt swyddwyr y *post offices* a'r swyddfau pellebrol, gwyr y llysoedd ac athrawon yr ysgolion cyffredin. Dywedir fod arweinwyr y blaid hon yn gymeriadau anhywaith ar y goreu, ac nid oes neb eto wedi gallu llwyddo i esbonio i foddlonrwydd ddirgelwch eu dylanwad. Hyn sydd ffaith, maent yn enill dysgyblion yn gyflym, a diau fod eu llwyddiant yn gyfryw nad yw y byd wedi clywed y stori ddiweddar yn ei gylch. Dilys yw fod yn y blaid hon elfenau peryglus. Mae yn eu plith ddynion na phetrusant fyned i ddefnyddio moddion ysgeler er cyr-

haedd eu hamcanion—dynion hollol amddifad o bob gwyleidd-dra moesol, heb feddu unrhyw syniadau dynol am gyfiawnder a gonestrwydd. Mae y ddau gynyg llechwraidd, marwol a drygionus, at fywyd yr Ymerawdwr yn profi yr uchod tu hwnt i bob amheu-aeth.

DIWYGIAD CREFYDDOL

YN RICHMOND, VA.

Yn ystod y gwanwyn a dechreu yr haf presenol y mae diwygiad mawr wedi bod yn myned yn mlaen yn mhlith eglwysi Bedyddiedig pobl dduon Richmond, Va. Fel ffrwyth y diwygiad hyd Mehefin yr 17eg, y mae 2,745 wedi uno ag eglwysi Bedyddiedig y bobl dduon yn Richmond yn unig. Bedyddiwyd 866 gan y Parch. James H. Holmes, eglwys gyntaf y bobl dduon; 340 gan y Parch. Walter H. Brooks, gweinidog yr Ail Eglwys; 536 gan y Parch. R. Wells, gweinidog Eglwys Ebenezer; 451 gan y Parch. S. Gwathmey, gweinidog y Bedwaredd Eglwys; 22 gan y Parch. Eli Saunders, gweinidog y Bumod Eglwys; 345 gan y Parch. John Jasper, gweinidog y Chweched Eglwys; 176 gan y Parch. Archie Ferguson, gweinidog Eglwys Rocketts; 4 gan y Parch. Horatio Harris, gweinidog Eglwys Shiloh; a 5 gan y Parch. Mr. Webb, dros y Parch. Mr. Troy, gweinidog Eglwys Heol Moore.

Y mae rhai ffeithiau neillduol mewn cysylltiad â rhai o'r bedyddiadau hyn. Y Sul olaf yn Ebrill bedyddiodd y Parch. Scott Gwathmey 233 mewn awr a haner; y trydydd Sul yn Mai bedyddiodd y Parch. R. Wells 288 yn yr un amser. Yr ail Sul yn Mehefin bedyddiodd y Parch. John Jasper 301. Yr un Sul bedyddiodd y Parch. W. H. Brooks 188 mewn awr, a'r Parch. J. H. Holmes 508 mewn tair awr. Yn ngoleuni ffeithiau fel hyn diffana hen *argument* y tair mil ar ddydd y Pentecost, fel niwl o flaen yr haul. Gallasai deuddeg fel James H. Holmes fedyddio y 3,000 mewn awr a phymtheg myn-

yd. Gallasai *pump* o'i fath ef fedyddio yr oll mewn tair awr ag un fynyd.—*Religious Herald.* J. T. GRIFFITHS.

HIRAETHGAN

AR OL YR HYBARCH WILLIAM MORGANS,
POTTSVILLE, PA.

Mr. Gol.—Wrth adgofio yr amser aeth heibio, yn nghyda darllen y crybwylliadau yn y WAWR am y diweddar Mr. a Mrs. Morgans, Pottsville, mae fy meddwl yn ehedeg yn ol i'r blynyddau hyny pan y cefais y fraint o ddyfod yn un o aelodau eglwys Mr. Morgans yn Pottsville. Y Sabboth cyntaf yn mis Mawrth, yn y flwyddyn 1844, y cefais fy medyddio ganddo. O fewn wythnos ar ol hyny, mor belled ag y cofiwyf, daeth y Parch. R. Edwards i Pottsville, yr hwn oedd mor hoffus gan yr hen batriarch ag oedd Timotheus gyda Paul. Yn niwedd y flwyddyn hono y daeth yr anwyl frawd J. P. Harris (Ieuan Ddu) i Minersville. A chan fy mod wedi derbyn rhywbeth trwy ddylanwad gweinidogaeth yr hen dad anwyl Morgans, ag a bery byth, cynygiwyf ychydig o linellau mewn ffordd o hiraethgan ar ei ol. Os bernwch chwi hwynt o werth, wele hwynt at eich gwasanaeth. D. J.

O, mor glwyfus yw fy nghalon
Wrth im' feddwl gwneuthur cân
I'r hybarchus William Morgans,
'R hwn aeth adref o fy mla'n;
O ran ysbryd 'hedodd ymaith,
I'r breswylfa dawel, gref,
I blith lluoedd sydd yn canu
Mawl i'r Duwdod yn y nef.

Ryw ddeng wythnos cyn ei farw,
Collodd ef ei briod wiw,
'R hon a hunodd yn yr angau,
Gan ymddiried yn ei Duw;
Cânt gyd-gwrdd ar feusydd gwynfyd,
Draw i drallod, cur a phoen;
Bydd eu mwyniant yno'n berffaith,
Byth yn nghwmni'r addfwyn Oen.

D'wedaf air am Mrs. Morgans,
'R hon oedd deilwng o goffiad;
Mewn prydfferthwch a hynawsedd,

Pwy ragorach yn y wlad?
Oedd yn fyddlon ac yn fwynaidd,
Idd ei phriod rhoddai barch,
Ac mewn undeb cariad perffaith
Y cydunent gario'r arch.

Tangnefeddus ydoedd gartref,
Tangnefeddus yn y dre',
Tangnefeddus yn yr eglwys,
Tangnefeddus yn mhob lle;
Rhodiai'n addas ac yn weddaidd
I efengyl Iesu gwiw;
Hyn oedd ernes werthfawr iddi
O anwyldeb gan ei Duw.

William Morgans, fel pregethwr,
Fel gwir Gristion, ac fel dyn,
Mi nis gallaf draethu allan
Ei rinweddau bob yr un;
Digon ydyw dweyd am dano,
Ei fod ef yn ofni Duw,
Profodd hyn drwy ei fywyd,
Er llesâd i ddynolryw.

Mawr hynodrydd ydoedd iddo,
Mewn rhyw lawer dull a modd;
Ef ni charai byth ymsenu,
Na chweryla—ni chyffrodd!
Pan eisteddai'n mhlith ei frodyr,
Ni chyfodai byth ei lef,
Byddai fel tywysog ganddynt,
Yn or-lawn o ras y nef.

Pan esgynai i'r areithfa,
Gwelid mawredd yn ei wedd,
Buan iawn dangosai yntau,
Ei hun fel gwir genad hedd.
Darllenai'n eglur ac yn gywir,
A gweddi'ai'n ddwys am nerth,
Gan yr hwn a roes addewid,
Sef Preswlydd mawr y berth.

Ei hoff orchwyl wrth bregethu
Oedd ymwneyd â Christ a'i groes,
A gofalai yn wastadol
Draethu am ei angau loes;
Elai weithiau'n ol i'r arfaeth,
I drysorau'r Duwdod mawr,
A chanfyddai wrth archwilio,
Fwriad Duw at lwch y llawr.

Crist a'i haeddiant a bregethai,
I bechadur gwael ei lun,
Yr eneniog cyn bod amser,
Ac a wisgodd natur dyn;
Crist a deithiodd mewn ufudd-dod

Yn ddigoll o Fethl'em dre',
Crist a hoeliwyd ar y croesbren
Yn bech-aberth yn ein lle.

Cadwai 'i olwg yn wastadol
Ar athrawiaeth fawr yr iawn
Roddodd Iesu dros drueiniaid,
'N ol gofynion nef yn llawn;
Hwyliai 'i lestr heibio'r creigiau,
Gwisgai 'i arfau, elai 'i ma's,
Ac a nofiai yn ddiogel
'N afon iachawdwriaeth gras.

Teithiai diroedd iachawdwriaeth
'Nol a gwrthol heb wahan,
Nes cael gafael yn y perlau,
Cyfryngwriaeth Iesu glan;
Ffrwyth myfyrdod a draddodai
I drueiniaid o bob rhyw,
Dweyd am olud anchwiliadwy
Gras sy'n nghadw gyda Duw.

Yn Swydd Schuylkill, dinas Pottsville,
Y preswyliai'n hanwyl dad,
Ger yr arch a'r drugreddfa
Lle mae iachawdwriaeth rad;
Draw ar lethrau mrynydd Seion,
Gwnaeth ei artref tra bu byw,
Fel yn ngolwg nefol Wynfa,
Gwych gartrefle saint a Duw.

'Nawr y mae yn melus orphwys
Oddiwrth holl flinderau'r daith,
Fynych brofodd yn yr anial
Dros flynyddau yr holl daith;
Ni fydd mwyach ddyfroedd Mara,
Ni fydd mwyach surion ddail,
Ond pur fanna iach y nefoedd,
Yn mhreswylfa Adda'r Ail.
Given, Iowa. DAVID JENKINS.

GOFYNIAD.

At y Parch. H. C. Parry, (Cefni).

Anwyl Frawd—Gwn am eich parod-
rwydd bob amser i roddi goleuni ar y
gwirionedd; a charwn gael eich barn
ar Mat. v. 8: "Gwyn eu byd y rhai
pur o galon, canys hwy a welant
Dduw." Y gofyniad yw, Ai am fod
un yn bur o galon y mae yn gweled
Duw? Neu ynte, ai am ei fod yn
gweled Duw y mae yn bur o galon?

Eich barn ar yr uchod a rydd fodd-
lonrwydd i lawer heblaw
Olyphant, Pa. FRED. LLOYD.

PWLPUD Y WAWR. {

Twr Babel a'i Wers.

Gen. xi. 3, 4.

Un o'r prif arwyddion fod dyn yn myned ar gyfeiliorn ydyw ei fod yn rhoddi gormod ffordd i hunan, heb ofalu am hawliau ei gyd-ddynion a Duw. Mae hyn i'w weled yn eglur yn y dyddiau hyn. Mae penrhyddid yn uchel ei ben, yn wladyddol a chrefyddol. Ni phetrusir condemnio deddfau Duw na dyn. Gosodir i fyny fympwyon personol fel rheolau anffaeledig. Onid yw hanes yr oesau yn profi i ba le mae hyn yn arwain? Onid i annuwiaeth a barbareiddiwrch? Eglurir hyn yn nglyodiad a dymchweliad Twr Babel. Ceir yno hunanoldeb yn tori allan mewn gwedd beryglus iawn. Sylwer,

I. EI NATUR. "Gwnawn i ni enw." Mae yn ddrwg iawn pan mae cyfoeth yn bob peth mewn golwg, a'r dyn yn dweyd, "Byddaf gyfoethog, doed a ddelo." Mae yn alarus pan y mae tueddiadau anianol yn cael y flaenoriaeth, megys mewn trachwant at y diodydd meddwol. Ond pan y gwneir hunan-glod, "enw," yn flaenaf yn mryd a gweithrediadau dyn, ymddengys yn ei wedd mwyaf beiddgar. Mae dynion o dan ddylanwad yr elfen hon wedi gwneyd mwy o ddrwg yn y byd na neb. Beth oeddynt y gormeswyr mawrion a fu yn llethu dynolryw yn y byd o bryd i bryd, onid dynion am enw oeddynt? Beth a fu annuwiaid pob oes a gwlad? Rhai am glod a hynodrydd digymysg. Y mae hyn oll yn cael ei ddangos yn eglur yn nghyodiad a dadymchweliad Twr Babel. Pobl am enw oeddynt. Milwriai hyn yn erbyn daioni tymorol ac ysbrydol dynolryw. Yr oedd yn eu cadw rhag llafurio y ddaear, ac yn eu harwain i anghofio Duw.

II. EITHAFION YR EGWYDDOR HUNANOL HON YN MABEL. "A hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, Deuwch, gwnawn briddfeini, a llosgwn yn boeth."

1. *Nid oeddynt wedi gwneyd dim oedd yn gofyn am "enw."* Pan y mae gorchestwaith teilwng wedi ei gyflawni, a'i duedd i lesoli dyn a gwasanaethu Duw, y mae enw da, a chlod, yn deilwng. Yn yr engraffit dan sylw, nid oedd dim o'r fath, ac nid oeddynt yn gallu honi hyny. Mor eithafol, gan hyny, oedd eu balchder hunanol.

2. *Yr oedd cynllunio a bwriadu yn y drafodaeth hon.* "Deuwch, gwnawn briddfeini." Pan y mae cynllunio a dyfeisio yn bodoli, arwydda duedd gref i gyrhaedd yr amcan. Yr oedd awydd mawr Dafydd am adeiladu ty yr Arglwydd, yn cael ei amlygu yn ei barotoadau mawrion. Meddai, "Myfi a feddyliais yn fy nghalon," &c. Yr oedd bwriadu a chynllunio mawr yn yr achos dan sylw. Meddent, "Moeswch, adeiladwn i ni ddinas a thwr, a'i nen hyd y nefoedd."

3. *Yr oedd gwaith helaethfawr yn cael ei wneyd er cyrhaedd yr amcan hunanol.* Y mae cynllunio llawer, a bod yn ddwys bryderus, yn dangos awydd angerddol; ond y mae myned trwy waith caled yn amlygiad pellach. Meddylier mor fawr oedd y gwaith—yr oedd *nen* y twr i gyrhaedd hyd y nefoedd. Yr oedd hyn yn gotyn iddynt wneyd priddfeini yn lle ceryg, a chlai yn lle calch. Oymerai y fath orchwyl amser maith a llafur dirfawr!

5. *Oedd hyn oll yn hollol annefn-yddiol.* Dyna byramidiau yr Aipht, y pethau mwyaf tebyg i Dwr Babel; eto yr oedd rhyw ddefnydd iddynt. Defnyddid hwy yn feddrodau breninoedd. Hen gestyll a thyrau hefyd, a gyfodwyd lawer tro i fod yn amddiffyn; ond am Dwr Babel, nid oedd un esgus felly iddo.

5. *Oedd a'i nen i fod 'hyd y nefoedd.* Tueddai i guddio y nefoedd a Duw. Dyrswyd y cynllun. Yr oedd yn groes i ddeddfau adeiladaeth y cread. Yr oedd ei gwmp yn anocheladwy. Y mae hunanoldeb yn mhob gwedd yn anmhrifodol—milwriai yn erbyn lles personol a chyffredinol dynoliaeth. Arweinia i anghof o Dduw a'i wasanaeth. Ymdrecher cadw rhag syrthio i amryfusedd Twr Babel.

Y BEDYDDWYR YN FFRAINC.

Ysgrifena gohebydd i'r *National Baptist*, Mehefin 27, am Fedyddwyr Ffrainc, fel hyn :

“Y Sul cyntaf wedi fy nyfodiad i Paris aethum i gapel y Bedyddwyr, 59 Rue de Lille. Mae yn adeilad destlus a chysurus, yn meddu eisteddleoedd i oddeutu 600. Mae ei safle yn ganolog. Dechreuodd y gwasanaeth am un o'r gloch. Y pryd hwnw aeth y gweinidog, y Parch. Mr. Lepoids, i fyny i'r esgynlawr, ar yr hwn yr oedd bwrdd yn barod i weinyddu Swper yr Arglwydd. Ar ol pregeth ddirifol a gwresog galwodd y pregethwr ar frawd i weddi. Wrth weddio mae yr holl bobl yn sefyll. Wrth ganu eisteddant. Ar y cymundeb cynorthwyai y cynweinidog Dez. Offrymid y gweddiau ar y bara a'r gwin gan leygwyr. Ar ol tori y bara disgynai y gweinidogion o bob tu i'r esgynlawr gyda'r dysglau, gan wasanaethu ar yr aelodau. Fel yr agosäent at y sët, codai y rhai oedd yno, ac ar ol cymeryd y bara eistedd-ent. Yn ystod y cyfraniad adroddai y gweinidogion, mewn llais isel, ranau priodol o'r Ysgrhythrau. Gyda'r gwin gwasanaethent mewn modd cyffelyb. Nid allwn lai na chymharu y gwasanaeth syml, effeithiol, Ysgrhythrol hwn â'r pethau ofergoelus a seremonïol a welir yn yr eglwysi defodol a Phabyddol. Mae yn yr eglwys oddeutu cant o aelodau, bron yr oll o'r rhai a ddychwelwyd oddiwrth Babyddiaeth, neu a addysgwyd yn y ffydd hono.

Maent yn cynal cenadaeth yn y rhan ddeheuol o'r ddinas, a chynelir efengylwr yn rhanol ganddynt hwy, a rhanol gan yr *American Baptist Missionary Union*. Hyd yn ddiweddar yr oedd gwasgarwr llyfrau mewn gwasanaeth, ond mae y lle hwnw yn awr yn wag. Mae amrywiol ddynion cyfaddas iawn i lafurio fel efengylwyr, neu fel gweinidogion, yn awr i'w cael, pe byddai ar-ian idd eu cynal.

Heblaw yr eglwys yn Mharis, y mae saith o eglwysi i'r Bedyddwyr yn Ffrainc, a gynorthwyir gan ein *Missionary Union*. Arferfa gweinidogion yr

eglwysi hyn gyfarfod bob blwyddyn neu ddwy mewn cynadledd. Mae y ceisiadau a wneir i'r *Missionary Union* yn cael cydsyniad y brodyr hyn, ac y mae y mesurau a gynygir yn meddu dationi yr eglwys mewn golwg.

Yr unig eglwysi Bedyddiedig yn Ffrainc heb fod mewn cysylltiad â'r *Missionary Union* ydyw yr eglwysi yn Brittany, y rhai a gynorthwyir gan Fwrdd Bedyddwyr Llundain. Heblaw y rhai hyn y mae ychydig o eglwysi cymysgedig.

GOFYNIADAU.

Gan fod y WAWR yn arwyddo goleuni, cymeraf fy rhyddid i anfon iddi y gofyniadau canlynol, er cael rhyw ol-euni arnynt :

1. Ar ba sail neu orchymyn y newid- iwyd y Sabboth o'r seithfed dydd i'r dydd cyntaf or wythnos?
2. Pa faint yw hyd taith i fod ar y dydd Sabboth?
3. Pa le y treuliodd Iesu Grist ei amser o ddeuddeg oed hyd yn ddeg-ar- hugain?
4. Pa un ai goddefydd ai gwirfodd- ol oedd Iesu Grist yn cymeryd ei ar- wain i'r anialwch a phen y mynydd i'w demtio gan ddiabol?

Waukesha, Wis. CYMRO CLOFF.

DYNION DA Mewn OESAU DRWG.

Mae dynion da iawn wedi bodoli mewn oesau drwg iawn y megys Noah, Moses, Job, Jeremiah, Daniel, Paul, Martin Luther, John Bunyan, ac eraill. Y mae Duw yn gofalu am ei anwyliaid yn yr amseroedd tywyllaf. Gofalodd am Joseph yn yr Aipht, Abial yn nhy Jeroboam, y bechgyn yn y ffwrn dân, Paul a Silas yn y carchar, a miloedd eraill. Y mae Duw yn rhwym o gosbi y diedifarus a drwg—rhai mewn tân, fel pobl Sodom; eraill mewn dwfr, fel yr Aiphtiaid; eraill drachefn trwy y newyn, cleddyf, a heintiau difaol. Gallwn ddysgu hefyd fod diluw o ddi- ofaint yn sicr o orddiwes yr annuwiol-

ion; y mae rhybuddion a bygythion Duw yn profi hyn. Fe fydd yn ddiluw anwrthwynebol; ni bydd neb yn abl ei wrthsefyll. "Y mae efe yn un, a phwy a'i try yn ol?" Noah a'r rhai oedd gydag ef yn yr arch yn unig a gadwyd yn fyw. Felly ni fydd neb yn ddiogel rhag diluw digofaint, ond y rhai sydd yn Nghrist.—*Allan o Draethawd Buddugol yn Nghyfarfod Cystadleuol Ysgol Sabbothol Williamstown, Chwefror 16, 1878, gan*
Slatington, Pa. J. G. PRICHARD.

Eglwys y Bedyddwyr yn Remsen.

Remsen, Mai 16, 1878.

PARCH. O. GRIFFITH (*Giraldus*):

Anwyl Frawd—Bum i a thri o frodyr eraill yn nhwy y brawd David W. Prichard bron trwy y dydd y 7fed cyfisol, yn ymdrechu cael hanes cryno o'r eglwys hon, ond methasom er pob ymdrech. Gwyddoch chwi iddi ddechreu yn Steuben, yn y Capel Coch, dan yr enw, Y Drydydd Eglwys o Feddyddwyr, &c. Yr achos o'i sefydlid oedd anghydwediad yn y Capel Gwyn (sef yr Ail Eglwys), o berthynas i'r gweinidogion. Pa fodd bynag, wedi hir ymdrech, cafodd y Drydedd Eglwys gydsyniad y Cwrdd Chwarter i ymfurfio yn eglwys reolaidd ar ei phen ei hun, yr hyn a wnaed Medi 9, 1831. Yn y cyfarfod hwn pregethwyd gan y Parchn. John Stephens, Evan Williams, a Joseph Richards. Yn y cyfarfod crybwylledig rhoddodd yr eglwys alwad gynnes ac unfrydol i'r brawd Richard Roberts i'w bugeilio, â'r hyn y cydsyniodd, ac a barhaodd gyda hwy yn ffyddlon hyd ei ymadawiad i Pennsylvania, yr hyn a gymerodd le yn y flwyddyn 1835, os ydoedd y brodyr yn cofio yn iawn. Yn mha le yn Pennsylvania yr ymsefydlodd, nis gwyddis.

Wedi hyn bu Mr. Thomas yn eu gwasanaethu am tua blwyddyn, a hyny gyda gradd o lwyddiant. Yn ei ddilyn ef yr oedd un David Michael. O ba le y daeth yma, nis gallai y brodyr roddi un cyfrif i mi; ond arosodd gyd-

a'r eglwys hyd ei farwolaeth, yr hyn a gymerodd le Chwefror, 1840. Yn amser Mr. Michael y symudwyd yr eglwys i le mwy manteisiol, mewn tua milldir i bentref Remsen. Bu y brawd uchod yn weithgar, llwyddianus a chymeradwy hyd ei ymadawiad i fyd sydd well i fyw.

Wedi ei farwolaeth ef daeth yr hwbarch James Harris i wasanaethu yr eglwys. Yn ei amser ef ymadawodd o 20 i 25 o frodyr o'r Ail Eglwys yn Steuben, ac ymunasant a'r eglwys hon, yr hyn a ychwanegodd lawer at ei nerth. Yn y cyfnod hwn barnodd y frawdoliaeth yn gyffredinol mai buddiol er lles yr achos fuasai symud drachefn i bentref Remsen—nis gwn ac nis gwyddant hwythau pa flwyddyn. Cafwyd addoldy newydd hardd trwy ymdrech Mr. Harris, ac eraill yn cydweithredu ag ef. Dichon ei bod yn beth posibl i gael hanes yr agoriad, &c., yn rhai o'r misolion y pryd hwnw; ond methais i a chael dim yn y cofnodion eglwysig.

Anwyl frawd, yr oeddych chwi yn gofyn am hanes yr eglwys yn Remsen, ond yr wyf fi yn credu fod llawn cymaint i ddweyd am dani cyn ei dyfodiad yno ag sydd wed'yn. Parhaodd y brawd Harris i lafurio gyda'r eglwys yn ei theml newydd megys cynt, gyda chymeradwyaeth neillduol hyd ei ymadawiad i Marcy.

Ar ol ymadawiad Harris, gwasanaethwyd yr eglwys am dymor gan y Parch. O. F. Parry. Wedi hyn daeth y Parch. Wm. Jones, Wisconsin, yma, ond pa amser nis gwn. Gwyddoch fod iddo ef enw mawr yma fel Cristion cywir, ac fel pregethwr grymus. Ystyrir ef yma yn feddyliwr manwl a gwreiddiol. Gwyddoch chwi yn dda am ei nodweddion yn ddiamaheu.

Daeth y Parch. J. W. James yn olynnydd i'r brawd Jones, yr hwn sydd yn bregethwr da, ac yn frawd gweithgar a llafurus. Adnewyddodd yr achos o dan ei weinidogaeth ef. Y Parch. Ambrose Williams a ddaeth yma Hyd. 23, 1864, ac a fu yma hyd ei farwolaeth, yr hyn a gymerodd le Tachwedd 1, 1865—i'r hwn yr oedd gair da. Yna daeth y Parch. M. J. Williams, o Bwllheli,

yma am rai blynyddau. (Fel Morris Williams, Pwllheli y byddaf fi yn teimlo mwyaf o fawredd a gogoniant y brawd, fel y parchusaf a'r enwocaf mewn amryw ystriaethau y pryd hwnw yn Arfon.)

Mae y WAWR yn dweyd pa amser y daethum i yma, pe bae rhyw wahan-iaeth am hyny. Yr eiddoch,

J. SETH JONES.

RHYDDID BARN.

Amlygiad o anwybodaeth ac anni-wylliaeth ydyw condemnio syniadau pobl eraill am y rheswm na fyddant yn unol â'n golygiadau ni. Mae cystal hawl gan y naill ag sydd gan y llall i farnu beth sydd iawn ac Ysgrhythrol. Haerllugrwydd ac ynfydrwydd mewn unrhyw berson ydyw diystyru a chon-demnio dyn arall am ei syniadau. I'n golwg ni, mae yn bechod rhyfygus, gan fod pwy bynag a'i gwna, yn euog o osod ei hun yn lle Duw.

Mae'r dyn goleuedig bob amser yn ofalus iawn yn ei ddywediadau am olygiadau ei gyd-ddyn, hyd yn nod pan y byddont yn israddol a chyfeiliornus. Anmhosibl ydyw cael pawb i gydolygu ar bob pwnc. Mae gwahanol ffurfiau yn cyfansoddi y byd materol; ac felly yn y byd meddyliol mae amrywiaeth diderfyn yn bodoli.

Yr ydym yn foddolawn i bawb draethu eu syniadau, ac i ategu y rhai hyny drwy ffeithiau ac Ysgrhythyr, er dangos paham y maent yn eu coleddu, ac i arall draethu syniadau gwahanol, a gad-ael i'r darlennydd i farnu priodoldeb y naill a'r llall. Dymunol fyddai gweled mwy o awydd i gael gafael yn y gwir-ionedd, a llai o duedd i ddolurio teim-ladau. Arferer addfwynder wrth ddysgu y rhai gwrthwynebus.

Girard, O.

LEVI REESE.

—Yr hwn a ddengys ei nwyd sydd yn dyweyd wrth ei elyn yn mha le i'w daro.

—Y mae mwy neu lai o hunan-ab-erthiad yn mhob gwir gyfeillgarwch.

YR AMDDIFFYNIAD.

GAN H. C. PARRY (CEFNI).

Erthygl I.

Bwriadwn ysgrifenu cyfres o erthygl-
au i'r WAWR, dan y penawd uchod, fel
adolygiad ar ysgrifau galluog y Parch.
R. Gwesyn Jones, D. D., ar Fedydd,
yn y *Cenadur Americanaidd*, ac er-
thyglau meistrolgar y Parch. Wm. Rob-
erts, D. D., ar yr un pwnc, cyhoedd-
edig yn y *Cyfaill o'r Hen Wlad*. Gal-
wn ein hysgrifau YR AMDDIFFYNIAD,
am ddau reswm. Yn gyntaf, oblegid
mai amddiffyn y Bedydd Cristionogol
fel y dysgir ef yn y Testament Newydd,
ac yr arferir ef gan y Bedyddwyr Neill-
duol, fel ordinhad Gristionogol, ac nid
traddodiad Iuddewig, yw eu hamcan.
Yn ail, oblegid mai yr ochr amddiffyn-
ol o'r ddadl a gymerwn, tra mae ein
brodyr anwyl, dysgedig, a galluog, yn
cymeryd yr ochr ymosodol o'r pwnc.
Credwn mai darostwng, dirmygu, a
lladd y Bedyddwyr Neillduol yw am-
can ein brodyr hoff, yn y drafodaeth
drafferthus a phoenus hon o'r eiddynt;
oblegid rhy brin gallw gredu y cym-
erasent gymaint o drafferth gyda'r
pwnc, pe na buasai ond y Mormon-
iaid, y Sandemaniaid, a'r *Plymouth
Brethren*, yn trochi yn eu bedydd.
Ond gan fod y blaidd fawr, barchus, a
gweithfawr, y Bedyddwyr Neillduol,
yn arfer yr ordinhad yn ol hen drefn
seml y Testament Newydd, rhaid i dy-
wysogion Ephraim a thywysogion Ju-
dah ymuno yn gyfeillgar i ddifa Benja-
min allan o blith y llwythau, trwy geis-
io gwneyd yr ordinhad o fedydd a ar-
ferir yn ei phurdeb gan y Bedyddwyr,
mor fychan, dibwys, ac Iuddewig, ag y
gallent byth! Bu Dr. Dale yn curo yr
awyr nes colli ei anadl wrth geisio
dymu y Bedyddwyr. Bu Ioan Einon
yn treulio ei nerth i geisio cau yr Ior-
ddonen yn y *basin*. Mae y Parch. R.
H. Evans yn llabyddio y Bedyddwyr
nerth ei fraich, am na chai brofi tamaid
o'r bara a barotoant, a llymaid o'r gwin
a gymysgant, yn eu gwledd deuluaidd
eu hun. Yn awr, dyma ddau o gedyrn

Israel ar y maes, i'r un amcan, a chyd-a'r un arfau; ond eu bod yn llawer galluocach na Dr. Dale, yn llawer mwy dysgedig nag Ioan Einon, ac yn llawer boneddigeiddiach na'r Parch. R. H. Evans.

Yn y *Cenhadur* am fis Mehefin di-weddaf, ac yn parhau, cawn ysgrif gyntaf Dr. Jones ar "*Fedydd a Hawliau Plant*." Mae y Dr., gyda ei fedr arferol, wedi bod yn gyfrwys ryfeddol, wrth fyned i'r Hen Destament i brofi hawliau babanon i fedydd; oblegid gwyr y Dr. yn ddigon da nad oes lle i brofi peth felly o Destament Crist i'r credinwyr. Moses am blant, a Christ am y "gwyr perffaith." Gosodiad cyntaf Dr. Jones yw, Fod y gair bedydd wedi newid yn ei ystyr ar ol dyfod Crist i'r byd, oddiwrth yr hyn ydoedd yn llynyddiaeth clasurol y Groegiaid, neu yr hyd ydoedd dan oruchwyliaeth Moses! Dyna ddechreu da, beth bynag; a daw eto yn well. Profa y gosodiad uchod trwy engreiffitiau wedi eu cymeryd o'r Hen Destament. Profa mai nid golchi, gwlychu, trochi, taenellu, ydoedd ei ystyr cyn dyfodiad Crist; ond bod miloedd, ie, miliynau, wedi eu bedyddio heb gael eu taenellu na'u trochi erioed; ie, heb eu golchi, na'u gwlychu, na chyffwrdd â dwfr o gwbl! Wedi dyfod allan mor gryf, cyfyd y Dr. ar flaenau ei draed, a herfeiddia neb i wrthbrofi ei osodiad. Tipyn yn chwithig yw i'r Dr. herio neb i wrthbrofi peth cyn iddo ef ei hun geisio ei brofi yn gyntaf. Profa, modd bynag, y gosodiad, oddiwrth yr engreiffitiau o fedydd a nodir fel wedi cymeryd lle dan yr hen oruchwyliaeth. Dyma y rhai hyny: Bedydd Noah, bedydd Moses, bedydd Aaron, bedyddio i Joshua yn yr Iorddonen, bedyddio Nebuchodonosor!!! O, 'r moliant! ni bydd eisiau bedydd arall byth! Bydd; oblegid mae ystyr y gair bedydd yn newid, ebe'r Dr.; ac i brofi hyn y dywed, "Pan fyddom yn olrhain hanes bedydd cyn amser Crist, cawn weled fod rhyw elfenau newyddion wedi dyfod i mewn i'w gyfansoddiad, neu gynydd graddol wedi bod yn ei ystyr ar wahanol adegau." Craffed

y darllynydd ar y brawddegau uchod, canys byddwn yn galw ei sylw atynt eto. Awn at yr engreiffitiau:

"*Bedydd Noah*."—Dymunwn ddyweyd nad oes un math o fedydd yn amgylchiadau achubiaeth Noah a'u deulu rhag eu boddi gan y diluw; ac na alwodd yr Ysbryd Glan erioed y fath beth yn fedydd. Dyma frawddeg anhailwng dros ben o'r beirniad a'r duwinydd: "Tebyg mai hwn oedd y teulu cyntaf a fedyddiwyd yn y byd, ac mae yn deilwng o sylw nad oedd yno neb yn gweinyddu yr ordinhad, nac un eglwys i dderbyn y rhai a fedyddid iddi." Prin y gallwn gredu fod synwyr da Dr. Jones wedi ei adael i ddweyd y fath eiriau diystyr. Nid oedd yno ordinhad i'w gweinyddu, nac un math o fedydd i'w roddi. Am Noah a'i deulu, hwyntwy oedd yr unig eglwys a feddai Duw ar y ddaear. A phe buasai yno fedydd, bedydd yr eglwys uffudd, ac nid y byd anuffudd, ydoedd. Ni ddywed yr Ysbryd Glan fod yno ddim mwy na chyffelybiaeth gyfatebol i fedydd. Mae bedydd Cristionogol yn arddangos uffudd-dod; yr uffuddod yn ateb cydwybod dda tuag at Dduw, trwy dderbyn trefn Duw i achub, trwy adgyfodiad Iesu Grist oddiwrth y meirw, o'r hyn y mae bedydd yn arwyddocad. Fel yr oedd yr arch yn gyffelybiaeth gyfatebol o iachawdwriaeth yr uffudd, trwy eu dwyn o dir barn i dir bywyd, gynt, felly mae bedydd yn gyffelybiaeth o achubiaeth yr uffudd, trwy ymstwg i gymeryd ei gadw yn nhrefn Duw; yr hon trwy adgyfodiad Iesu Grist, sydd yn dwyn y dyn o dir marwolaeth mewn pechod a chamwedd, i dir bywyd o gyfiawnder a sancteiddrwydd. Dyna yw *argument* Pedr yn ei lythyr cyntaf, (pen. 3, adn. 20, 21). Mae sylw Dr. Dale ar y lle, mai bedydd yr Ysbryd Glan yw y bedydd sydd gan Pedr yn yr adnodau hyn, yn rhy ddwl i neb sydd mor gall a Dr. Jones wneyd y defnydd lleiaf o hono. Mae yn wir ddrwg genyf fod Dr. Jones yn poeni ei hun mor ofnadwy gyda'r cyfieithiad cyffredin o'r Groeg: "*Alla suneideseos agathes egoerotema eis Theon*," pryd y gwyr mai

nid “*ymofyn*” cydwybod dda yw y meddwl, eithr “ceisio cydwybod dda tuag at Dduw”—ateb yr amcan o gael cydwybod dda tuag at Dduw, y gorchymynydd, mae *act* o ufudd-dod yr ymostyngar yn ei wneyd pan yn ufuddhau i'r ffydd yn y bedydd. Gwir a ddywed Dr. Jones, “Mae y cyfan a geir yn medydd Noah yn syrthio yn fyr iawn o'r hyn sydd yn y bedydd Cristionogol.” Ydyw, Dr. Jones, o gymaint ag y mae y gyffelybiaeth gyf-atebol yn fyr o sylweddoli y gyffelybiaeth wrioneddol; oblegid cyffelybiaeth yw y bedydd yn yr adnodau hyn.

“*Bedyddio i Moses.*”—Gwir a ddywed Dr. Jones, “Nad oedd yn y bedydd hwn eto na throchi, na thaenellu, golchi na gwlychu, nac un math o gymwysu yr elfen at y person, na'r person at yr elfen.” Dylai y Dr. fyned un cam yn mhellach, a dyweyd nad oedd yno un math o fedydd llythyrenol a gwirioneddol, eithr bedydd ffigyrol a benthycol. Nid wedi ei gymeryd oddiwrth fedydd y Mor Coch y mae y bedydd Cristionogol, eithr bedydd ffigyrol y Mor Coch sydd wedi ei fenthycu oddiwrth fedydd llythyrenol yr efengyl. Poened Dr. Jones ei hun faint a a fynd, nid all byth gael bedydd llythyrenol yn y Mor Coch, eithr bedydd ffigyrol yn unig. Ffigyriaeth bedydd y Mor Coch oedd cysegriad y genedl yn bobl i Dduw, fel dysgyblion Moses, trwy rwymo arnynt ufudd-dod i holl orchymynion Duw, yn ol dysgeidiaeth Moses. Nid *act* o fedyddio yw hynna, eithr rhwymedigaeth bedydd. Yn y bedydd Cristionogol mae y bedyddiedig yn cael ei gysegru i wasanaeth Duw; ond nid yr *act* o fedyddio yw hyny, eithr rhwymedigaeth bedydd. Mae yr *act* o fedyddio yn arwyddlun o rhwymedigaeth bedydd; ond nid all y ffigyr sydd yn cael ei hanfod yn rhwymedigaeth bedydd byth osod allan yr *act* o fedyddio. Dengys dyn gorchuddiedig mewn dwfr ddyn yn hollol dan lywodraeth yr awdurdod yr ymostyngaid, pryd nad all dyn anostyngedig hollol i'r awdurdod a'i gwna yn rhwymedig, osod allan ddyn gorchuddiedig mewn dwfr. Bedydd llythyrenol yw

gosod dyn yn hollol dan lywodraeth yr elfen; a bedydd ffigyrol yw gosod dyn yn hollol dan lywodraeth yr awdurdod a rwymir arno. Camsyniad yw y dywediad hwn o eiddo Dr. Jones: “Mae yn amlwg i Israel gael eu bedyddio, nid fel credinwyr, ond am eu bod yn anghredinwyr, ac fel y credent i Dduw a Moses. Yr wyf wedi methu gweled un prawf eto fod ffydd o angenheid-rwydd yn rhagflaenu bedydd.” Nid dyna greddo Moses na Phaul: “Trwy ffydd yr aethant trwy y Mor Coch megys ar hyd tir sych; yr hyn pan brofodd yr Aiphthiaid, boddi a wnaethant.” Credinwyr fedyddiwyd yno, pan y boddwyd yr anghrediniol. Mae *argument* bedyddio plant yn cael ei thynu oddiwrth fabanod Israel yn cael eu bedyddio gyda eu rhieni yn y Mor Coch, yn anffafriol iawn i'r ddefod; oblegid yr oedd babanod Israel yn gystall had cnawdol i Abraham ag oedd eu rhieni; ond nid oes neb yn had ysbrydol i Abraham, “ond y sawl a gerddant lwybrau ffydd Abraham.” Rhaid aros i'r plant wneyd hyny cyn gellir eu bedyddio i Grist; pryd yr oeddent felly eisoes, yn gnawdol, yn Israel.

“*Bedydd Aaron.*”—“Gwir nad oes awdurdod Ysgrhythrol bendant dros alw hwn yn fedydd,” ebe y Dr. Gwir iawn, Dr. Jones; a phaham yr ydych chwithau yn gwneyd peth mor anysgrhythrol? Nid oes yno un math o fedydd; oblegid nid yr un o'r geiriau a gyfieithir yn *bapto* neu *baptizo* yw y geiriau arferir am olchiadau Aaron a'i feibion, eithr geiriau yn golygu glanhau a neillduo. Nid *amad*, *vetabhal*, neu *tabal*, eithr *rachas*, *netilah*, *tebilah*—geiriau yn arwyddo golchiadau rhanol, neu lanhau hanerog ac anghyflawn, heb ddynodi y dull y cyflawnid y weithred; pryd y mae *amad*, *vetabhal*, neu *tabal*, yn dynodi dull y weithred, sef suddo neu drochi y gwrthrych yn hollol yn yr elfen.—Gwyr Dr. Jones nad yw y geiriau a gyfieithir i *bapto* a *baptizo*, am y golchiadau Iuddewig, yn cael eu defnyddio wrth son am y golchiadau hyny mewn perthynas a dynion, eithr mewn cyfeiriad at wrthrychau eraill; hyny yw, ni

orchymynodd Duw fedyddio dynion, dan y gyfraith, eithr bedyddio llestri, dillad, a dodrefn, a'r cyffelyb. Felly bedydd breuddwyd yw bedydd Aaron. Ond pe buasai bedyddio yn bod ar Aaron a'i feibion, fel y tybia Dr. Jones, nid bedydd plant a fuasai, eithr pobl mewn oed. Mae dweyd fod bedydd yr Arglwydd Iesu Grist gan Ioan yr un o ran amcan a bedydd Aaron, yn sicr yn gabledd ar Dduw Dad, sef cysegre Crist i'w swydd offeiriadol. Yn ol Dr. Jones, cafodd Iesu Grist ei swydd oddiwrth Ioan, a Ioan oddiwrth Aaron. Dygwyd Aaron a'i feibion i'r swydd offeiriadol trwy waith Moses yn eu bedyddio. "Dyma Iesu Grist, wedi hanu o lwyth Judah, yn ymgais am yr offeiriadaeth a berthynai yn briodol i deulu Aaron, o lwyth Lefi," yn cael ei fedyddio i'r swydd gan Ioan, yr hwn oedd fab i offeiriad; felly yn derbyn y swydd o offeiriadaeth Iuddewig o law dyn cnawdol, trwy ddefod gnawdol! Gwrided angel yn mhresenoldeb y fath haerllugrwydd! Ni fu Crist erioed yn ymgeisydd am y swydd offeiriadol a berthynai i Aaron: Ni ogoneddodd ei hun yn hyny. Gosodwyd ef yn offeiriad yn ol urdd Melchisedec, ac nid yn ol urdd Aaron. Duw ei hun, ac nid Ioan, a'i gosododd ef yn ei swydd. Nid trwy ddefod gnawdol y bedydd y cysegrwyd ef i'w swydd, ond trwy lw diedifarus Duw. "Yr hwn a wnaed, nid yn ol cyfraith gorchymyn cnawdol, eithr yn ol nerth bywyd annherfynol. Canys tystiolaethu y mae, offeiriad wyt ti yn dragywydd, yn ol urdd Melchisedec."

Yn wir, Dr. Jones, rhaid fod yr Anbrynwyr yn hawdd iawn eu boddloni, pan y cymerant ystwi fel yna oddi wrthych. Bedyddiwyd Crist gan Ioan, nid fel offeiriad i'w swydd, eithr fel y gwneid ef yn hysbys i Israel fel prophwyd Duw yn mherson y Messiah. "Hwn yw fy anwyl Fab, yn yr hwn y'm boddlonwyd," ac nid Hwn yw yr offeiriad o lwyth Judah, a osodwyd yn yr offeiriadaeth Lefiticaidd, trwy rinwedd bedydd Ioan, mab Zacharias yr offeiriad, yw y *canon* ar y pwnc. Cawn

drafod hyn yn ehlaethach wrth drin bedydd Dr. Roberts.

"*Bedyddio i Joshua yn yr Iorrdonen.*" —Ni fedyddiwyd Israel erioed i Joshua. Nid oedd Joshua yn brophwyd, dysgawdwr, na deddf-roddwr. Bedyddiwyd hwynt i Moses yn ffigyrol, fel prophwyd, dysgawdwr, a deddf-roddwr iddynt dros Dduw. Nid oedd Israel byth i adael dysgeidiaeth Moses hyd y deuai y Messiah. Ni feddyliodd Duw erioed i neb freuddwydio fod bedyddio i'w gael yn yr hanes am fynediad Israel trwy yr Iorrdonen. Bedydd gwneyd, o ddychymyg Dr. Jones, yw hwn. Amcan y bedydd gwneyd hwn yw, ceisio profi nad cedd Ioan yn bedyddio yn yr Iorrdonen, pan yn bedyddio yn afon yr Iorrdonen! Swm yr *argument* ryfedd hon yw hyn—Nad yr Iorrdonen yw yr Iorrdonen; nad yr afon yw yr afon; ac nad bedyddio yn yr Iorrdonen yw bedyddio yn yr Iorrdonen!! Yr hyn a amcendir brofi gan y Dr. yw, Mai gwely yr afon a ddeallir wrth yr Iorrdonen; felly bod Ioan yn bedyddio ar wely yr afon, heb fedyddio yn nwfyr afon, yr un modd ag yr oedd traed yr offeiriad yn sefyll yn nghanol yr Iorrdonen—*en to Jordan*—heb sefyll yn ei dyfroedd hi! Gofynwn i'r Dr., A ydym, bob amser, a than bob amgylchiad, i ddeall gwely yr afon, pan y sonir am yr Iorrdonen? Ai nid trefn naturiol yr afon oedd llenwi ei gwely â'i dyfroedd? Ai nid felly y buasai yn awr, oni bae cyfryngiad gwyrthiol? Ai gwely yr afon a ddeallir yn llenwi dros ei glenydd oll, holl ddyddiau y cynhauf? Ai gwely yr afon a ddeallir yn troi yn ol, pan y dywedir, "Beth a ddarfu i ti, fôr, pan giliaist? a thithau IORDDONEN, pan droaist yn ol?" Pan y dywedir fod Ioan yn bedyddio yn afon yr Iorrdonen, a oedd yno gyfryngiad gwyrthiol, yn sychu ei dwfwr ar yr adeg? Na; pan y dywedir fod y bobl yn dyfod i fyny o'r Iorrdonen, i fyny o'r Iorrdonen yr oeddent yn dyfod, o'r lle yr arferai y dwfwr ei orchuddio; ac felly y buasai yn awr, oni bae cyfryngiad gwyrthiol. Pan ddywedir fod Ioan yn bedyddio yn afon yr Iorrdonen, yn af-

on yr Iorrdonen y bedyddiai, ac nid yn unlle arall. Pan ddywedir fod yr Iesu yn y fan yn dyfod i fyny o'r dwfr, o'r dwfr y deuai, ac nid o unlle arall. Y mae y geiriau bychain "en," "ek," ac "eis," yn dystiolaeth mor gadarn o fedyddiad Iesu yn afon yr Iorrdonen, ag oedd meini Gilgal yn dystiolaeth i Israel o holltiad dyfroedd yr Iorrdonen o flaen arch Duw!

"*Bedydd Nebuchodonosor.*"—Bedydd gwneyd, eto; ac un anwyl yw, onide? Bedyddio croen yr hen greadur drwg yn medydd yr eidion! Os oedd rhyw fath o fedydd yn yr amgylchiad hwnw, ni allai fod yn fedydd llythyrenol; oblegid bu yr hen greadur saith amser dan yr oruchwyliaeth. Nid ar gyfrif bod y gwllith trwm yn disgyn arno, y gelwir ei wlychu yn fedydd, eithr ar gyfrif bod corph yr hen greadur blewog mor hollol dan lywodraeth effeithiau y gwllith ag y mae corph y trochedig dan lywodraeth y dwfr pan yn cael ei orchuddio ganddo. Bedydd ffygyrol yw hwn eto, a dim arall. Dywed Dr. Jones fod y bedydd hwn wedi cyrhaedd ei amcan, sef cael Nebuchodonosor i gydnabod ei waeledd. Na; Dr. Jones, nid effeithiau y gwllith ar groen yr hen greadur gwallgoedd hyn, ond effeithiau dychweliad ei wybodaeth a'i synwyr i'w ben, a llaw Duw yn cyffwrdd â'i galon. Pan oedd Nebuchodonosor yn y bedydd gwllith, yr oedd efe yn "ddwl robin," heb wybod mwy oddiwrtho nag y gwyr y baban bychan wythnos oed am ddefod ddynol y daenell, yr hon a orfodir arno.

Dyma yr engreiffiau sydd gan Dr. Jones, o fedydd yr Hen Destament, i brofi hawliau plant i fedydd yr Arglwydd Iesu Grist, yn y Testament Newydd. Bedyddiadau gwneyd, dychymygod, a ffygyrol, ydynt oll; heb gwmaint ag un bedydd llythyrenol a gwirioneddol yn eu mysg! Mae y cynseiliau yn ddiolion iawn, ac y mae'r casgliadau yn seilion ryfeddol! Bedydd plant yn cael ei ddysgu yn medydd y Mor Coch, pryd y gwyr pawb fod y toes lladrad, a'r dillad lladrad, a'r arian lladrad, gydag Israel yn myned trwy y môr, a

than y cwmwl, yn gystal a'u plant, ac yn derbyn y bedydd, os y bedyddiwyd y plant!

Deuddeg cared o'r afon yn dysgu bedydd plant! Yr oedd y ceryg i'w gweled, yn mhen oesau, yn coffadwriaeth, er tystiolaeth i blant Israel, am holltiad gwrthiol yr afon; ond beth mae y daenell yn adael ar dalcen yr un bach, i fod yn arwydd, er coffadwriaeth iddo am y ddefod? Yr oedd arwydd yn nghnawd plant Israel byth, o gyfamod yr enwaediad; ond nid oes dim yn y baban taenlledig! Gwaith ffol iawn fyddai i'r tad ddangos y *basin*, neu y fam ddangos dillad bach y bedydd i'r bachgen neu yr eneth, i'w adgofio o'r hyn a gyflawnwyd arno, heb iddo wybod dim oddiwrtho, nac mewn gallu i'w gofio erioed.

Dr. Roberts, a'i fedydd yntau, yn y nesaf.

NODION GOLYGYDDOL.

—Mae y Parch. T. E. Williams, Abcrystwyth, yr hwn sydd yn awr am dro yn y wlad hon am ei iechyd, yn pregethu yr wythnosau hyn yn Philadelphia. Ymddengys oddiwrth gymeradwyaethau uchel ein prif weinidogion yn Nghymru a Lloegr, fod Mr. Williams yn frawd rhagorol fel pregethwr a Christian. Er mai gweinidog gyda'r Saeson ydyw, deallwn y gall bregethu yn Gymraeg. Rhoddir canmoliaeth uchel i'w ddarlith ar Christmas Evans. Dylai y Cymry fynu clywed Mr. Williams cyn ei dychweliad. Bwriada ymweled ag Utica cyn hir. Teilynga y derbyniad gwresocaf. Os ewyllysia rhyw eglwys neu bersonau ohebu ag ef, ei gyfeiriad yw, "Rev. T. E. Williams, care Rev. Dr. Roberts, Elizabeth, New Jersey."

—Yn Sardis, Llanberis, G. C., cafwyd cwrdd pregethu dyddorol a dylanwadol yn ddiweddar. Am ddau o'r brodyr a weinyddent—y Parchn. G. R. Jones, Cefnmawr, ac E. E. Jones, Rhosybol, Mon—dywedir, "Yr oedd y ddau wedi bod yn aros am flynyddau yn y lle; y brawd ieuanc o Ros-

ybol yn enedigol oddiyma, yn fab i'r hen frawd J. Jones, gweinidog y lle, ac yn wyr i'r diweddar E. Evans, Garn."

—Yn y *Greal* am Gorphenaf mae adolygiad ffafriol ar y WAWR, gan y Parch. H. Jones, D. D., Llangollen. Dywed, "Mae y WAWR, o ran gwerth ac amrywiaeth, a chynwysiad, yn un o'r misolion goreu."

—Dyma ohebiaeth fechan oddiwrth y brawd hoff, y Parch. S. Job :

Cleveland, O., July 8, 1878.

To my Friend and Bro., Rev. O. Griffith—with my compliments. Very respectfully,

SAMUEL JOB.

gan gyfeirio at a ganlyn ar ddernyn o satin :

REV. JOHN R. MORGAN, D. D.
(LLEURWG),
ZION BAPTIST CHURCH,
LLANELLY,
CARMARTHENSHIRE.

Twt ! pe buasai y teitl D. D. i Giraldus, druan, buasai yn rhyw *compliment* ! ond Ow ! i arall yr ydoedd. Er hyny yr ydym yn llawenhau yn yr anrhydedd hwn i Lleurwg. Y mae ef yn deilwng o'r teitl, yr hwn y mae newydd ei dderbyn oddiwrth Brit Athrofa Rochester, N. Y., yn yr hyn yr oedd Mr. Job ac eraill yn teimlo dyddordeb mawr.

—Ysgrifena y Parch. J. P. Harris, (Ieuan Ddu,) atom fel hyn : "Mae fy iechyd wedi bod yn wael er's dau fis ; yr wyf ychydig yn well yn awr.—*Providence, Gorph. 16, 1878.*" Nid awgryma y brawd achos ei anhwylddeb. Nid yw yn annhebygol fod gorlafur, mewn rhan, yn achos. Er ei ddyfodiad i Providence mae wedi bod yn dra llafurus ac ymdrechgar o blaid yr achos yn y lle, gyda gwasanaethu eglwys Nanticoke, a thrwy fod yr Arglwydd yn bendithio ei lafur mewn modd neillduol, rhoddai fwy o bwysau arno ei hun efallai nag a allasai yn hir ei ddal.

—Yn y *Greal* am Gorphenaf mae erthygl ragorol ar "Hanes y Bedyddwyr yn Mrydain, o'r flwyddyn 1600 hyd yn awr." Bwriadwn ddyfynu o

honi yn fuan, a'r hyn sydd i ddilyn o'r gwaith. O ! gymaint mae yr hen Feddyddwyr wedi ddyoddef ! Dylem fod yn fwy selog nag ydym dros yr egwyddorion sydd wedi costio mor ddrud.

—Hyderwn y gwel ein derbynwyr a'n cefnogwyr ein bod yn ymdrechgu gwneyd y WAWR yn deilwng o'u cefnogaeth wresocaf. Yn y rhifyn hwn y mae genym ddarlun cywir o un o leygwyr goreu y Bedyddwyr Cymreig yn America. Ymdrechwyd gwneyd yr hanes mor gywir a'r darlun. Y gwir yw, mae Mr. Hughes yn llawer rhagorach nag y mae y naill na'r llall yn ei osod allan. Yn rhifyn Medi dysgwyl-iwn y bydd darlun hardd o'r Parch. W. M. Evans, gweinidog yr eglwys yn Cattaraugus, N. Y. Yn canlyn bydd hanes yr eglwys. Yn awr gobeithiwn yr ystyria ein derbynwyr oll nad oes modd dwyn cyhoeddiad fel hyn allan heb dreulion dirfawr. Mae yr eglwys yn Cattaraugus yn talu \$25 at ddwyn allan y darlun o'r gweinidog, yr hyn sydd yn esiampl i eglwysi eraill wneyd yn gyffelyb. Da frodyr, yn Cattaraugus ! Er hyn oll mae rhan helaeth o'r treulion yn syrthio arnom ni, fel cyhoeddwr. Drwg genym ddweyd, er pob ymdrech o'r eiddom, yn y ffyrdd hyn, fod llawer o'n derbynwyr heb dalu *un cent* am y cyhoeddiad o'r dechreu !—ond ni allwn wneyd hyn yn hir eto. Cofied y brodyr sydd yn *actio* fel hyn, y bydd raid i ni atal y WAWR oddiwrthyn yn fuan, fuan. Nid oes dim yn ein digaloni gymaint a'r resgeulusdod hwn. Gyfeillion anwyl ! rhoddwch bob help dichonadwy o blaid ein tipyn cyhoeddiad. Os na ellwch dalu \$1.60 yn y flwyddyn, gadewch i ni ddeall eich bod yn dymuno talu. Telwch rywfaint ; gwnewch, da chwi !

—Ofn sydd arnom fod ein darllenwyr wedi cael yr oll o'r Gwersi Cydgenedlaethol oddiwrth y brawd E. Edwards, Wilkesbarre. Dywed wrthym fod parotoi y gwersi yn y ddau gynyg a wnaeth wedi costio llafur ac amser mawr iddo, ac nad oes arwyddion fod hyn oll yn cael ei werthfawrogi gan yr Ysgolion Sabbothol. Gan hyny dy-

wed nad yw yn teimlo i ysgrifenu ychwaneg yn y ffordd hon. Drwg genym am hyny, canys gwyddom fod y brawd anwyl Edwards yn awyddus iawn am weled ein cyhoeddiad yn ddyddorol ac yn fiasus. Yr achos ei fod yn tynu yn ol ydyw diffyg gwerthfawrigiad o'i lafur.

Hefyd y mae'r brawd hoff y Parch. Theo. Jones, Wilkesbarre, yn teimlo yn gyffelyb. Penodasid ef gan y Gymanfa yn Ashland i ysgrifenu i'r WAWR yn fisol ar y Genadaeth Dramor. Tybia y brawd Jones nad oedd ei ysgrifau yn dderbynol gan y derbynwyr. Yr ydym yn siwr bron ei fod ef yn camgymeryd.

—Y personau y cyfeiriai y llythyr at y Gymanfa o Cattaraugus atynt wedi marw, oeddynt y rhai canlynol: Yr hen frawd talentog a selog, Diacon Lewis, yr hwn bob amser a deimlai frwdfrydedd gyda'r achos. Nid oedd neb yn gallu mwynhau y cymanfaoedd yn well nag ef. Yr oedd ef yn y Gymanfa cyn y ddiweddfaf yn Oneida!

“Ond daeth yr awr i fyned trwy,
Na wela groes na thralod mwy!”

Un arall ydoedd y chwaer anwyl Mrs. Ann Morgans, Cattaraugus. Dywedir am dani ei bod yn chwaer nodedig mewn llawer o rinweddau crefyddol. Martha ofalus am yr achos ydoedd bob amser. Cafodd gystudd trwm am yn agos i flwyddyn. Gwelir hanes y chwaer dduwiol hon yn y WAWR am Hydref, 1877. Yr aelod arall y cyfeiriwyd ato oedd y brawd W. H. Roberts, hanes yr hwn a ddaw allan yn ein rhifyn nesaf. Dywedai y brawd W. M. Evans, y gweinidog, wrthym yn gyfrinachol, ei fod yn frawd rhagorol.

—Erfyniwn ar ein gohebwyrr traethodol a hanesiol fod mor fyr ag y medront. Yr ydym yn methu cael lle i haner y gohebiaethau a anfonir i ni. Os na ysgrifener yr fyr, rhaid i ni gwtogi—rhaid yn wir. Y mae un neu ddwy o erthyglau, yn cynwys tri neu bedwar tu dalen, yn ddigon yn yr un rhifyn, a dysgwylir i'r rhai hyny fod o ddyddordeb neillduol. Dylai y gwedd-

ill fod yn fyr, cryno, blasus, ac i'r pwrpus. Bydd yn dda iawn genym gael ysgrifau felly bob amser.

—Mae Cymanfa Gymreig y Bedyddwyr yn Mynwy yn rhifo triugain a thair o eglwysi, ac wyth mil a thri chant a haner o aelodau.

Rhifa aelodau Cymanfa Sir Benfro ddeng mil a haner.

—Deallwn fod symudiad ar droed yn y wlad hon, i gael y gradd o D. D. i'r Parch. B. Evans, gweinidog y Bedyddwyr yn Castellnedd, D. C. Mae y Parch. D. T. Phillips, Parsons, Pa., yn awyddus iawn fod yr anrhydedd hwn yn cael ei roddi i Mr. Evans. Ysgrifennodd erthygl helath am dano i'r Richmond Herald yn ddiweddar.

—Ar amlen y rhifyn hwn gwelir hysbysiad am *Eiriadur digyffelyb Webster*. Y mae hwn y llawnaf a rhagoraf a gyhoeddwyd eto. Mae yn llyfrfa ynddo ei hun. Ni wna ein dynion ieuanc, ac eraill, well defnydd o ychydig o ddoleri na thrwy brynu y Geiriadur hwn. Y mae yn gyfrol fawr, hardd, yn llawn addysg a hyfforddiant, yn cynwys darluniau lluosog fel egluriadau, yn nghyda phob peth a ellir ei ddmuno mewn Geiriadur.

—Dygyddodd camgymeriad bychan ar amlen y WAWR y mis diweddfaf, yn y cyfeiriad at y ddau Mr. Parry, yn arholiad y Madison University. Yn lle fod Mr. George Parry, Bordwell, wedi rhagori yn ei araeth, &c., dylasem ddyweyd Mr. Henry H. Parry, Williamsburgh, N. Y., sef yr hwn y cyfeirir ato yn y nodyn dilynol. Efe oedd yr unig Mr. Parry a draddododd araeth ar y pryd; gan hyny, rhaid mai ato ef y cyfeiriai yr *Utica Morning Herald* wrth grybyll am ei ragoriaeth. Deallwn fod Mr. George Parry, Bordwell, yn ddyd ieuanc rhagorol, ac wedi gwneyd cynydd mawr yn ystod tymor ei astudiaeth; ond i Mr. Henry H. Parry, Williamsburgh, y perthyn yr anrhydedd am y rhagoriaeth a nodwyd.

Y BIBLE UNION.—Mis Mai diweddfaf cyhoeddwyd crynodeb o gyflwr y gymdeithas uchod, yn cynwys adolygiad ac apeliad. Dywedir mai yr unig beth sydd yn peri pryder, ydyw ei dyled. Fel y canlyn y rhoddir y flugyrau: “Prynwyd yr adeilad a ddefnyddir, 32 Great Jones Street, yn 1866. Prisiwyd ef ar ol hyny yn werth \$45,000. Er yr amser hwnw, cyfranogodd, efallai, can lleied ag unrhyw *real estate* yn y ddinas, oddiwrth effeithiau yr amser tlawd. Y mae *mortgage* arno am \$20,000. Mae genym *stereotype plates* wedi costio i ni \$210,000. Y maent o werth yn unig yn nygiad yn mlaen ein gwaith. Ni fedd ein llyfrgell, mewn llenyddiaeth Feiblaidd, ei chyfartal yn y wlad hon. Anfonwyd llawer o'r llyfrau gwerthfawr yuddi, yn rhoddion i'r

achos. Bernir nad oedd eu gwerth wrth eu prynu yn ddim llai na \$50,000. Ar y trysor mawr hwn y mae *mortgage* yn cynwys llôg o \$3,000. Mae genym hefyd *copyrights* ag ydynt yn werthfawr iawn—yn werth miloedd o ddoleri; ond sydd yn anhosibl eu prisio yn awr mewn arian parod. Heblaw hyn, y mae genym eiddo a ystyrir yn werth y swm o \$77,580. Ein dyled, ar wahan oddiwrth y *mortgage* ar yr adeilad, ydyw \$49,017.05. Ond gyda hyn i gyd byddai arwerthiant gorfodol yn anghyffredin niweidiol." Gwneir yn y pamphledyn hwn apeliad taer at gyfeillion yr *Union* am help. Credir fod rhif y cyfeillion yn ddwbl 50, a phe byddai i haner y rhif gyfrannu ond doler yr un, byddai y ddyled wedi ei chlirio. Dymunir ar weinidogion ac eraill, weithredu, pob un yn ei gylch, tuag at gael personau i gyfrannu. Dadleuir teilyngdod yr achos yn alluog. Honir nad oes un gymdeithas arall yn amcanu at gyfeithiad cywir o Air Duw fel hon. Y mae y *Bible Union* wedi cyhoeddi amryw gyfeithiadau o ranau o'r Ysgrhythran i'r ieithoedd Dwyreiniol, yn gystal ac yn yr iaith Saconag, a bydd yn resyn i'r *Bible Union* farw trwy fethdaliad. Mae pob arian i'w hanfon i'r Trysorydd, Isaac T. Smith, 32 Great Jones Street, New York.

—Oddiwrth eglwys Plymouth, Pa.—Dymuna yr eglwys hon ar i'r dyeithriad a fwriadant dd'od i'r Gymanfa eleni, ac heb le penodol i fyned, ddyfod at y capel. Bydd yn bersonau yn gofalu am le i'r cyfryw. Arwyddwyd dros yr eglwys—

J. W. POWELL, Ysgrifenydd.

—Mae yn llawen genym hysbysu fod y Parch. Fred. Evans (Ednyfed), newydd dderbyn y gradd o D. D. o William and Mary College, Virginia, y coleg hynaf ond un (Harvard) yn y wlad. Hwn yw y coleg urddasol a raddiodd Washington, Lafayette, Franklin, Prif Farnydd Forney, a lluaws o enwogion eraill. Nid yw yr athrofa uchel ac anrhydeddus hon yn hael iawn ar ei theitlau, a gwna hyn y peth yn fwy gwerthfawr. Dyma gopi o'r penderfyniad sydd yn cyfansoddi rhan o'r *document* :

"At a meeting of the faculty, held this day, 4th of July, 1878, it was unanimously *Resolved*, That a degree of Doctor of Divinity be conferred on Rev. Frederick Evans, of Wales, at present pastor of the Baptist church, Franklin, Pa."

Rhoddyd swper ardderchog gan yr eglwys ar yr achlysur o dderbyniad y *documents*. Cafwyd cyfarfod ar ol y swper, yn cael ei lywyddu gan yr Anrhydeddus John Trunkey (*Judge of the Supreme Court*). Cafwyd amser dymunol, a phawb yn amlygu llawenydd o'r anrhydedd a roddwyd i Mr. Evans. Y mae y WAWR yn gloewi trwyddi ar dderbyniad y newydd dymunol. Llongyfarchwn ef o'n calon. Caffed Dr. Evans hir oes i wisgo yr anrhydedd teilyngdod hwn a ddaeth i'w ran.

—Mae y Parch. Thomas Davies, D. D., Llywydd Coleg Hwlfordd, wedi bod yn wael iawn ei iechyd yn ystod yr wythnosau diweddaf. Amlygodd Cymanfa Penfro gydyndeimlad mawr ag ef, a phasiodd benderfyniad i'r perwyl hyny. Y mae yntau, yn *Seren Cymru*, am Mehefin 22ain, yn cydnabod hyny gyda diolchgarwch, ac yn dyweyd ei fod ar welliad graddol, a'i fod yn ol yr arwyddion presenol, mewn gobaith am adferiad, i fesur, o iechyd a nerth.

—Dysgwylw'n y bydd ein darllenwyr yn gyffredinol, a llawer eraill, yn Nwyreinbarth Pa., yn llawen o gael darlun a hanes Mr. B. Hughes, Hyde Park, yn y WAWR. Gellir tynu allan y darlun a'i framio.

—Galwn sylw yr eglwys yn Nwyreinbarth Pa., at hysbysiad y Parch. J. P. Harris, Ysgrifenydd y Gymanfa a welir ar amlen y rhifyn hwn.

ENGLYNION

A gyfansoddwyd wedi derbyn llythyr oddiwrth y Parch. James F. Richards, Church Hill, O., yn amlygu teimladau cymysg o lawenydd a galar, ar yr achlysuron o enedigaeith merch fechan iddo ef a'i wraig, a marwolaeth ei anwyl fam.

'N wireddus Sophia roddodd—i'w gwr
Eneth gu yn fawr rodd;
A "dada," os dywedodd,
Iaith y fach oedd wrth ei fodd.

Os holir—daliwch sylw,—yn wir-grwn
"Margaret" yw'i henw;
Mae iddi nôd, medda nhw,—
Un dirion a didwrw.

A phan oedd gwên a llawenydd—yn toi
Y tad fel boreuddydd;
Ow! dywyll, dywyll y dydd,
A gaerai ei fagwrydd!

Marw ei fam, ddinam dda!—hi fyth
Y ferch fach nis gwela;
Byd blwng, yn wir, byd o bla,
Diamod yw'r byd yma.

GIRALDUS.

BU FARW :

Yn New Hartford, gerllaw Utica, N. Y., Gorph. 18, 1878, Mrs. Mary J., priod Mr. John H. Owens, a merch i'r diweddar Daniel Griffith. Yr oedd y ddau yn aelodau ffyddlon yn eglwys y Bedyddwyr, Utica. Y dydd Sadwrn canlynol, yn y prydnewn, daeth lluaws o gyfeillion yn nghyd i dalu iddi y gymwynas olaf. Am haner awr wedi tri cynaliwyd gwasanaeth yn y capel, lle y dygasid y corph, pryd y gweinyddwyd gan O. Griffith a John Edred Jones. Sabboth yr 28ain, traddodir pregeth angladdol gan y Parch. John Edred Jones. Hon oedd yr ail wraig i'r brawd Owens i gollu yn yr angau.

ADRAN YR YSGOL SABBOTHOL.

Y GWERSI CYDGENEDLAETHOL.

GAN Y PARCH. E. EDWARDS, WILKESBARRE.

YR HELFA BYSGOD.*

GWERS AWST 4—LUC 5 : 1-11.

Y Testyn Auraid—Luc 5 : 11.

Gosoder ger bron y dosbarth brif amcan yr helfa, sef dysgu Petr, y prif apostol, ac eraill a alwyd i'r gwaith o ddal dynion, (10). Wedi galwadau eraill, a nodir yn Ioan 1 : 35-42, a Mat. 4 : 18-22, mewn ufudd-dod i'r alwad hon y llwyf ymgysgrwyd i'r apostolaeth.—Mat. 19 : 27-30. O'r fan yma y gwelir anffyddlondeb Petr yn yr amgylchiad a gryhwyllir yn Ioan 21 : 3, a phriodoldeb ad. 15-17—"O hyn allan

DELI DDYNION."

(a.) Felly y gwaeth y Blaenor.—Ad. 1-3. Dyn y "bobl" ydoedd; llefarai "air Duw;" gwnai hyn "yn ymyl y llyn," ac "o'r llong," megys yn y synagog!

(b.) Cysgod o'r dyfodol oedd yr helfa; megys yma, rhaid anrhydeddu gair Iesu! (5). Gwnaed hyn yn yr oes apostolaidd.—Mat. 28 : 18-20. Petr ar ddydd y Pentecost, &c. Eto yn nhy Cornelius. Rhaid ymgysgru i'r gwaith, (11). Rhaid cydnabod Duw yn mhob llwyddiant, (8). Beth raid fod teimlad Petr wrth edrych ar yr helfa, yn Act. 2 : 41, a 10 : 44!

"Rhwyd efengyl ddalio'i lloinaid."

Cadwer hon yn lân, (2). Nid oes perygl i hon rwygo, (6). Dysgwylir mewn gweddi am fendith gyda "gair Duw," (6, 7). Os amgen, DIM, (5).

GOFYNIADAU.—Bu, (1). Pa le? Pa enwau eraill sydd ar y llyn? Num. 34 : 11; Ioan 6 : 1. A fu Iesu yn rhy cofn? (2, 3) A dalodd am fenthyg y llong? (6, 7.) Pa effaith a gafodd hyn ar Petr? (8, 9.) Ac ar y lleill? (10.) Pa hawl oedd gan y lleill yn y llong a'r pysgod? Cydgyfranogion? A fuwyd felly fel pysgodwyr dynion?

FFYDD Y CANWRIAD.

GWERS AWST II—LUC 7 : 1-10.

Y Testyn Auraid—Mat. 9 : 29.

Yr oedd Capernaum yn un, dichon y fwyaf bwysig, o naw dinas ar lan y llyn. Enawgydd

y lle, yn benaf, fel cartref yr Arglwydd wedi ei ymadawiad o Nazareth.—Mat. 4 : 13; Luc 10 : 15.

Yr oedd y Canwriad hwn yn *representative man*; nid yn unig ar gyfrif ei fydd, ond hefyd yn ngwneb ei fod yn genedl-ddyn, ac yn ddyn uwchlaw y cyffredin. Priodol oedd i herur-iaid yr Iuddewon (3) gyfryngu ar ei ran gyda "Iesu Grist, fab Abraham;" ond y mae yn rhyfedd fod hyn yn cael ei grybwyll gan Luc, (4 : 38). Ni raid i un pechadur gael ei gymeradwyo i sylw Iesu, "Cyfaill pechadur;" ond meddyliodd y Canwriad, ac hefyd yr Iuddewon, fod rheidrydd felly. Nid fel hyn y barnai Luc; galw sylw y mae at hyn fel cyf-eiliornad cyffredin ei oes.

Yr oedd yn ddyn hynod am ei gydymdeimlad a a'i ddyddordeb yn y gwas hwn, (2). Yr oedd yn hynod hefyd am ei haelionusrwydd crefyddol (5); ond yn fwy hynod yn ei fydd na dim arall. Meddai

FFYDD MOR FAWR.

"Pan glybu"—tebyg nad oedd erioed wedi gweled yr Arglwydd.—Ioan 20 : 29. Er fad y gwas "yn mron marw," eto byddai dyfodiad y Meddyg hwn yn sicrhau iachâd, (3). Ond yn ad. 6-8, ceir amlygiad o ffydd a wnaeth i Iesu ryfeddu a dywedyd, "Ni chefais gymain: ffydd, naddo yn yr Israel." Rhyfeddodd bryd arall hefyd.—Gwel Marc 6 : 6. Meddai

FFYDD MOR OSTYNGEDIG.

Y mae gwir fawredd, fel yr eiddo Duw, yn ystwyth i blygu.—Phil. 2 : 6-8. Arferai y dyn hwn gael parch; gyda y can' wr yr oedd ei air yn ddeddf; ond er hynny, ni anturiodd i bresenoldeb y Prophwyd o Nazareth, (3 a 6). Dadl yr henuriaid (4) oedd, "Y mae efe yn haeddu cael"—ei air ef yw—"nid wyf fi deilwng," &c., (6-8). Ys dywed Augustine: "Aeth Iesu i'w galon, er nad i'w dy." Gwir nad oedd y Canwriad "yn Israel" o ran cenedl, ond yr oedd yn "Israeliaid yn wir," o herwydd iddo agor drws ffydd ostyngedig er croesawi Brenin Israel. Meddai

FFYDD MOR EFFEITHIOL.

Gwnaeth y "gwas a fuasai glaf yn holl-iach;" rhoddodd brawf fod y swyddog Rhufeinig yn "iach yn y ffydd;" estynodd gerydd iachusol i'r Iuddewon hyn! Yr oedd yn "gyfryw werthfawr ffydd" ag a alwai am gannoliaeth fel sydd yma, (6-8). Do, profwyd fod clefydau fel cythreuliaid anwn, ac ystormydd y môr, yn ufudd i'w archiad ef! O bell y dywedodd wrth y clefyd angeuol hwn, "Dos," ac efe a actb, (10). Hyn "drwy ffydd."

GOFYNIADAU.—A yw Iesu yn deilwng o'r ffydd eangaf ynddo? "A wyt ti yn credu yn Mab Duw?"

* Er mwyn amrywiaeth, ac er mwyn awgrymu i'r athraw wahanol ddulliau o addysgu ei ddo-barth, cymerir trefn wahanol i'r hon oedd genym gyda Gwersi Gerphenaf.

Y WEDDW O NAIN.

GWERS AWST 18—LUC 7: 11-17.

Y Testym Auraidd—Luc 7: 13.

Yr oedd Nain tua 21 milldir o Capernaum, a thua 5 neu 6 mill. i'r de-ddwyrain o Nazareth. Dranoeth; cerddodd o bell i fod yn angladd maby weddw, a daeth "mewn pryd."—Rhuf. 5: 6.

Priodol: ydoedd fod "llawer o'i ddysgybllion" yn wyddfodol i weled y wyrth hon. Y mae yr hanes, er yn fyr, yn gyffrous a thoddadwy iawn. O'r braidd na welwn

Y WEDDW DRALLODUS.

Dengys y "bagad" svdd yn cydymdeimlo â hi, ac yn canlyn ei mab i'w gladdu, ei bod mewn bri mawr, (12). Ceir beddau yn y creigleoedd cyfagos, olion fel y tybir o'r *cemetery*, i'r hon yr oeddynt yn myned. O, y môr o drallod a gynwysid yn y frawddeg fer—unig fab. ei fam, a hono yn weddw! Argraffwr hyn ar feddwl a theimlad y dosbarth. Yn awr, canlyner yr hanesydd, a sylwer ar y Dyngarwr.

YR IESU TOSTURIOL, (13-15).

Nid oes dim yn hynod yn ei olwg. Dynesa at y dorf; dywed air wrth y weddw; cyffyrdda â'r elor—math o wely yn hytrach, ar yr hwn y gorphwys y corph amdoedig, heb arch (*coffin*). Ust! y mae yn siarad â'r marw; Ie, yn codi y marw i fywyd â'i air! Yn nghanol syndod y dorf y mae yn rhoddi i'r weddw ei mab drachefn, i loni ei chartref megys cynt. Y fath rodd! A raid gofyn "pwy yw hwn?"—Gwel Ioan 21: 12. "Daeth EFE." Nid oedd un arall yn mysg y dyrfa fawr a'i canlynt ef (11), na'r "bagad o bobl y ddinas oedd gyda hi" (12) yn Arglywydd ar angau! "Pan y gwelodd hi"—y mae ei lygad ar y tralldod bob amser—"a gwymerodd drugaredd arni.

"Un yw o galon dyner iawn,
Yn llawn 'mysgaroedd cariad."

Y mae y llinell hon yn gosod allan, yn llythrenol, ystyr y gair gwreiddiol yn ad. 13. Cymharer y "nac wyla" hwn, â'r gair cyntaf a ddywedodd wedi codi foreu'r trydydd dydd, wrth wraig arall mewn tralldod dwfn.—Gwel Ioan 20: 15. Eto cymharer y gair "cyfod" (14) â'r ymadrodd yn Ioan 5: 28, 29.

O'r braidd yr oedd yn angenrheidiol ychwanegu yr olwg ar

Y BOBL SYNFAWR, (16, 17).

"Ofni"—ofn sanctaidd, gan deimlo eu bod yn canfod "nerthoedd y byd a ddaw." "Prophwyd mawr;" Ie, "ymwelodd DUW!"
Diolch i Luc am y darlun ardderchog hwn o'r "Dauddod yn y DYN."

GOFYNIADAU.—Pa le yr oedd Nain? Angladd pwy? A gladdwyd y marw? Naddo! Paham? (13-15). Pwy roddodd y mab ar y

cyntaf? Job 1: 20, 21. Pa mor gyffredin yr aeth y sôn am y weithred ar led? (17.) Ioan 3: 1, 2. "Onid hwn yw y Crist?"

CYFAILL PECHADURIAID.

GWERS AWST 25—LUC 7: 40-50.

Y Testym Auraidd—Luc 15: 2.

Rhaid fod diofalwch rhyfeddol cyn y cymsgid yr amgylchiad hwn yn nhy Simon, y Pharsead, o Capernaum, â'r un (Ioan 12, a Mat. 26) yn nhy Simon, y gwahanglyfus, o Bethania, ger Caersalem, ar ei ben ei hun. Yma ote ceir yn Luc wers arllunol o bechaduriaid a chyfaill pechaduriaid. Ni ellir cael arllun cywirach o ddydd pechadurus, nac arllun mwy dydorol o Geidwad dyn! Wrth edrych ar

Y PECHADURIAID

hyn, ceir addysg gwerth ei ddeall, a gwersi gwerth eu cofio; megys y gall dynion pechadurus wahaniaethu yn eithafol mewn safle gymdeithasol, ac mewn syniad am bechod, ac mewn teimlad at y Gwaredwr. Noded y dosbarth y prawf o hyn, yn yr hanes am yr hyn oedd yn meddwl Simon (39), a'r hyn oedd ar enau Iesu (40-42). O'r gwahaniaeth yma y cyfodai y gwahaniaeth a ddynodir yn ad. 44-46. Trachefn, y mae dynion yn gwbl gyfelyb yn hyn: "*Dim i dalu*," (42). Rhuf. 3: 19-23, yn ad-sain o'r wers bwysig hon: "*Pawb yn ol*", ar lyfrau'r nef. Mat. 6: 12, yn y fraich flaenaf yn gyfaddas i "bob perchenn anad."

Ac yn awr, dangoser i'r dosbarth Iesu fel

CYFAILL PECHADURIAID,

mor ffyddlawn (10) "dau," ac mor fawr (48) y ceir ef yn edrych o safle Duw. O'r haul ni wahaniaethid gymaint rhwng mynydd a thwm-path gwadd! Mewn cyfrif moesol, nid oes fawr rhwng y 500 a'r 50 yn ngolwg Duw.—Iago 2: 10, 11.

Ceir ef yn esgyn i le Duw! (48, 49). Teimlid megys yn 5: 21, a chywir y syniad. Onid "Duw yn y cnawd" oedd "hwn," a dybid yn euog o "gabled" erchyll!

GOFYNIADAU.—A ydym wedi clywed y gair ad. 50? A ydym yn "caru yn fawr?" Pa brawf a roddodd hon? (37, 38). A nynt?

DOSBARTH Y 12FED, YSGOL SABBATHOL Y BEDYDDWYR YN T—, AM GORPH. (Mat. iii. 16.)

Athraw.—Owen, pa beth a wnaeth yr Iesu wedi ei fedyddio?

Owen.—Myned i fyny o'r dwfr, neu yn ol Marc, "*ddyfod* i fyny o'r dwfr." (Pen. 1: ad. 10.) A dywed Luc 3: 21, tra yr oedd "yn gweddio." Y mae

yr arddodyn "o'r" yn gyfystyr âg "allan o'r" dwfr. Dyna fyddai ystyr yr arddodyn yn ol y gwreiddiol. Nid cynt yr oedd wedi cyrhaedd "allan o'r" (*out of*) dwfr, nag y disgynodd "Ysbryd Duw" arno "fel colomen." Ni ddylid anghofio, er dim, y ffaith ei fod "yn gweddio." Dyma esiampl gwerth ei chofio. Os oes adegau mwy na'u gilydd, yn mha rai y dylai dyn weddio, pan y mae mewn modd ymarferol yn cydymffurfio â gorchymynion y nef yw y rhai hyny.

Athraw.—Pa beth wyt ti, Abram Llwyd, yn olygu wrth "y nefoedd yn agoryd iddo?"

Abram Llwyd.—F'alle i fod hi'n ddiwmod cymylog, ond pan fedyddiwd Iesu Grist, fe agorodd y cwmwle. Fe gym'rodd rhyw rwyg fawr le, fel y galle dynion wel'd mor bell a gorsedd Duw. Os gwelodd dyn erioed yn mhell, dyma pryd o'dd hi. Fi licswn i fod 'no prit' ni efid. Fe ginta fod 'no lawer o fystylad a phws' o'u gilydd i ga'l cewcach i'r lan prit 'ni.

Gwilym.—Paid a dyweyd peth pwysig fel hyn mor ysgafn, Abram. Cymerodd yr agoriad byr le tra yr oedd efe yn gweddio. (Luc 3: 21.) Y mae yr ymadrodd "y nefoedd yn agoryd" yn cael ei ddefnyddio yn aml am y ffurfafen, pan y byddo y cymylau yn goleuo. Rhywbeth tebyg i hyn a ymddangosodd i Ioan yr adeg hon. Cymerodd yr un peth le ar farwolaeth Stephan. (Actau 7: 56.) Y meddylddrych sydd yma, yw, iddo gael golwg bellach i'r nefoedd nas gallasai yr un llygad naturiol weled. "Iddo"—i Ioan. Gwnawd hyn er tystiolaeth effeithiol i Ioan mai Iesu oedd y Messiah.

Athraw.—Yr oedd yn beth hollol resymol i'r Iesu "ddyfod i fyny o'r dwfr;" ymddengys fod mwy mewn golwg gan yr Efengylwr, nag adrodd yr hanes, sef rhoddi ar ddeall i'r oesau a ddél â pha fedydd y bedyddiwyd ef. Y mae anhawdsder yn cyfodi yma, pa un ai at Iesu, ynte at Ioan y mae "iddo ef" yn cyfeirio? Fy meddwl i yw, mai at yr Iesu y cyfeirir, oblegid am dano ef y lleferir yn yr adnod hon; er

mae yn wir, fod yr un peth wedi ymddangos i Ioan. Beth yw dy feddwl di, Dafydd, am yr ymadrodd "fel colomen?"

Dafydd.—Ar yr amgylchiad hwn agorodd y nefoedd uwch ben—ymranodd y cymylau fel gan oleuni mellten, ac allan o'r agoriad hwn wele Ysbryd Duw yn ymddangos ar ffurf colomen, ac yn disgyn arno. Yr oedd y golomen yn ngolwg yr Iuddewon yn arwyddlun o burdeb a diniweidrwydd, (Mat. 10: 16), ac o dynerwch (Psalm. 55: 7), yr hyn oedd yn briodol iawn i Iesu Grist. Ni wnaeth hyn yr un cyfnewidiad moesol yn yr Iesu, rhagor na gwneyd tystiolaeth gyhoeddus o foddlonrwydd y nefoedd ynddo, a rhoddi sicrwydd i Ioan ac eraill, mai efe oedd Eneiniog Duw.

Athraw.—Beth am gynwysiad y "llef" yma, Morgan?

Morgan.—Llef oddiwrth y Tad ydoedd, yn cael ei llefaru yn neillduol wrth Ioan, fel y gallasai ei gyflwyno i'r bobl fel y Messiah. (Ioan 1: 32-34.) Meddai y llef, "fy anwyl Fab," nid fy Mab ond fy *anwyl* Fab. Yr oedd ei alw yn Fab yn dangos ei berthynas agos â'r Tad (Ps. 2: 2), yn nghyd a phurdeb ei natur, ac anrhydedd ei swydd. (Isa. 42: 1.) "Yn yr hwn y'm boddlonwyd." Dygodd y Tad dystiolaeth gyffilyb iddo ragor nag unwaith ar ol hyn (pen. 17: 5), ac hefyd gwel Ioan 12; 28-30, ac 2 Pedr 1: 17.

Athraw.—Yma yn medydd ein Harglwydd yr ydym yn cael arddangosiad o'r Drindod. Y Mab yn cael ei fedyddio yn yr Iorddonen; yr Ysbryd Glan yn disgyn arno yn ffurf colomen, a'r Tad yn ei gyhoeddi yn "anwyl Fab." Anrhydeddwn ninau yr ordinhad sanctaidd a nefol hon.

GANWYD—

Meb. 14, 1878, yn Church Hill, Ohio, merch i'r Parch. J. F. Richards a'i briod.

—Rhifai eglwys y Parch. C. H. Spurgeon, yn Llundain, ar ddechreu y flwyddyn hon, 5, 152—cynydd o 4,839 er y flwyddyn 1854.

HANESION CARTREFOL.

CYMANFA

Bedyddwyr Neillduol Gorllewinbarth y Mississippi, a gynaliwyd gyda'r Eglwys yn Gomer, ger Red Oak, Iowa, Mehefin 15—17, 1878.

Cyfarfyddodd y gweinidogion a'r cenadon yn addoldy yr Annibynwyr (yr hwn yn garedig a roddwyd at eu at eu gwasanaeth), am 2 o'r gloch, ddydd Sadwrn, Mehefin 15; ac wedi cael arwydd gan y rhai oeddynt yn bresenol, yn cynrychioli y gwahanol eglwysi, o'u penderfyniad i ymuno yn y symudiad o ffurfio Cymanfa Gymreig yr ochr hyn i'r Mississippi, neillduwyd y Parch. B. James, Aspinwall, Neb., (gynt o Summit Hill, Pa.) i'r gadair, yr hwn a alwodd ar y brawd John Lewis, Ysw., Aspinwall, Neb., i ddarllen a gweddio, yr hyn a wnaeth yn effeithiol a dylanwadol iawn. Yna darllenwyd llythyr gollyngdod y Cymedrolwr, o Gymanfa Dwyreinbarth Pennsylvania, yn yr hwn y dymunai yr ysgrifenydd parchus, "Ieuan Ddu," am fendith Duw i orphwys ar y Gymanfa newydd. Yna cawsem dalfyriad cynwysfawr o hanes yr enwad yn Nghymru ac America, o sefydliad y Gymanfa gyntaf, gan y Cadeirydd, yr hwn a gorphorodd y Gymanfa yn rheolaidd, a gweddiodd am fendith Preswlydd y berth i fod byth ar yr undeb Cymanfaol hwn yn y Gorllewin Pell.

Penderfynwyd,

1. Fod y brawd R. M. Richardson, Dawn, Mo., i fod yn Ysgrifenydd y Gymanfa am y flwyddyn ddyfodol.

2. Fod diolchgarwch y gynadledd yn cael ei gyflwyno i'r Ysgrifenydd am y cynllun o Reolau Cymanfaol a ddarllenodd, a'n bod yn eu mabwysiadu fel eiddo y Gymanfa hon.

3. Fod y brawd J. Lewis, Ysw., Aspinwall, Neb., i fod yn Drysorydd y Gymanfa am y flwyddyn ddyfodol.

4. Ein bod yn anog Bedyddwyr gwasgaredig y Gorllewin (megys y rhai sydd yn Iowa, Nebraska, a Kansas), i ymdrechu ymgorffori yn eglwysi rheolaidd yn y gwahanol sefydliadau, a'n

bod ninau fel Cymanfa yn addaw eu cynorthwyo hyd eithaf ein gallu, mor bell ag y bydd hyny yn rheolaidd ac Ysgrhythrol.

5. Ein bod yn dymuno datgan ein diolchgarwch i'r Parch. Owen Griffith (Giraldus) am ei ymdrech ganmoladwy i ddwyn allan y WAWR, ac yr ydym yn anog holl eglwysi yr Undeb i'w derbyn, a *thalu am dani hefyd*, gan y credwn y dylai o leiaf un rhifyn ddod i bob teulu Bedyddiedig Cymreig drwy y Talaethau.

6. Yn gymaint a bod holl eglwysi yr Undeb hwn mor bell oddiwrth eu gilydd, ein bod yn dysgwyl i bob eglwys dalu treulion eu gweinidogion i'r ac o'r Gymanfa; ac felly na fydd yr eglwys lle y cynelir y Gymanfa yn rhwym o dalu y cyfryw, er ein bod yn dysgwyl i'r cyfryw eglwys wneyd ei goreu er cydnabod y rhai sydd yn ymdrechu ei gwasanaethu.

7. Ein bod yn mabwysiadu y drefn o gael Llythyr Cymanfa wedi ei argraffu yn flynyddol, a bod yr Ysgrifenydd i barotoi un erbyn y Gymanfa nesaf, yn Dawn, Mo., Mehefin, 1879.

8. Ein bod yn casglu at dreuliau yr Ysgrifenydd, a chael llyfr i gadw cofnodion y Gynadledd.

9. Ein bod yn cydymdeimlo a'n brodyr a'n chwirydd yn Swydd Clay, Iowa, yn ngwyneb yr ymosodiadau sydd wedi bod arnynt, ac yn eu hanog i weithio allan gyfarwyddiadau y Gymanfa Saesonaeg.

10. Fod y Gymanfa nesaf i'w chynal yn Dawn, Mo., ac Aspinwall, Neb.

11. Fod gweithrediadau y Gynadledd i'w cyhoeddi yn y WAWR, ein cyhoeddiad enwadol.

Cyn ymadael anogwyd y brodyr yn Gomer a Red Oak i ymdrechu cael addoldy cyffus mor fuan ag y gallant, a sicrhau gweinidogaeth yno; ac addawodd y boneddwr haelfrydig Mr. Langley dir mewn man canolog o'r sefydliad iddynt am ddim, a chymorth i adeiladu hefyd.

Dechreuwyd y gwasanaeth cyhoeddus nos Sadwrn, am 7 o'r gloch, gan y Parch. J. Jones (M. C.), a phregeth-

odd y brodyr J. W. Jones, Clay Co., ac R. M. Richardson, Dawn, Mo.

Am 10, boreu Sul, dechreuwyd trwy ddarllen a gweddio gan y Parch. Owen Owens (A.), a phregethodd y Parchn. J. W. Jones a B. James, Aspinwall, Neb.

Am 2, dechreuwyd gan J. W. Jones, a phregethodd R. M. Richardson yn Saesonaeg, a B. James yn Gymraeg.

Am 6, dechreuodd y Parch. W. Evans, Red Oak, a phregethodd R. M. Richardson a B. James.

Am 7, nos Lun, dechreuwyd gan y Parch. O. Owens, yn hynod rymus ac effeithiol, a phregethodd J. W. Jones ac R. M. Richardson; ac felly diweddwyd y Gymanfa.

Yr oedd yn amlwg fod gwenau Duw arnom o'r dechreu i'r diwedd; a thystiolaeth unffrydol y gwrandawyr lluosog oedd, mai da oedd bod yno. Cafwyd caredigrwydd neillduol gan y M. C. a'r Annibynwyr. Yr oedd drysau eu tai, fel eu haddoldai, yn agored o led y pen i'r gweinidogion a'r holl ddyeithraid. Yr Arglwydd a dalo iddynt am eu holl garedigrwydd; ac ni a hyderwn y bydd bendith y Nefoedd ar waith y Gymanfa gyntaf yn y Gorllewin Pell. Methodd y brodyr Pierce, Bevier, Mo., a Williams, Cleveland, Iowa, a bod yn bresenol; a drwg iawn oedd genym i'r brawd B. Price, cenad eglwys New Cambria, Mo., fethu a'n cyrhaedd mewn pryd. Dros y Gymanfa,

B. JAMES, *Cymedrolwr.*
R. M. RICHARDSON, *Ysg.*

CORPHORIAD EGLWYS.

Corphorwyd eglwys o Fedyddwyr Cymreig ar y trydydd Sul yn Mehefin, sef yr 16eg, yn sefydliad Redonia, Sir Brown, Kansas.

Am 10½, cadwyd cyfarfod yn nhy y brawd Piston, pryd y pregethodd yr ysgrifenydd ar y defnydd ymarferol o fedydd crediniol; ac yna bedyddiodd ddwy chwaer ar broffes o'u ffydd yn Nghrist, yn y nant redegog gerllaw y ty. Yr oedd y brawd a enwyd wedi gwneuthur lle cyfheus iawn i weinyddu yr ordindad yn y dull Apostolaidd.

Am 2½, cadwyd cwrdd yn nhy Mr. Morgans. Wedi darllen a gweddio, darllenwyd llythyrâu gollyngdod yr aelodau oeddynt yn bwriadu amodi a'u gilydd mewn cymdeithas eglwysig, yn nghyda cyffes eu ffydd ac amodau eglwysig, gan yr Ysgrifenydd; ac wedi cael arwydd o'u cydsyniad â'r hyn a ddarllenwyd, rhoddodd y gweinidogion oeddynt yn bresenol ddeheuulaw cymdeithas iddynt fel eglwys. Yna fe anerchodd y Parch. Bollinger, gweinidog yr eglwys Saesneg yn y gymydog-aeth, yr eglwys ieuanc, ar ei dyledswyddau eglwysig. Yna amgylchynwyd bwrdd yr Arglwydd, i wneuthur cof am ei angau drud yn ein lle.

Hyn dros y frawdoliaeth,

D. V. THOMAS.

CYFARFOD LLENYDDOL YN COALBURGH, OHIO.

Cynaliwyd cyfarfod llenyddol dan nawdd Ysgol Sul y Bedyddwyr yn Coalburgh, Mehefin 24, 1878. Yr oedd cryn siarad a dysgwyliad am y cyfarfod cyn yr adeg apwyntiedig, a chryn bryder yn mynwesau y pwyllgor, yr Ysgrifenydd, Thomas J. Powell, ac Enoch Howells, o berthynas i'w llwyddiant. Mae tlodi yr amseroedd yn gwasgu yn drwm ar lawer mynwes. Erbyn yr amser, yn hwyr y dydd, yr oedd y capel yn llawn o wrandawyr serchog, craffus, a boneddigaidd. Gwasanaethodd y Parch. J. P. Davies fel Llywydd i foddlonrwydd pawb. Adroddwyd amryw o ddarnau byrion, tlws, yn neillduol o dda gan blant yr ysgol. Rhagddynt yr elont. Deuant y gewri yn y man. Gwobrwywyd D. H. Jones ac Enoch Howells am yr araeth oreu ar "Yr anmhrïodoldeb o ddyfod a chwn i'r addoldai; a John James, am yr araeth oreu ddiifyfyr. Gwobrwywyd Mary Ann Evans am adroddiad o "'Roedd ganddi goron flodau;" Mary Ann James ac Amelia Thomas, am adroddiad o "Gregyn Gweigion." Yr oedd yr adroddiadau a'r areithiau yn dda iawn, a chlorianwyd hwynt, yn absenoldeb y beirniad, gan yr Ysgrifenydd a'r Llywydd, mor deg a chywir ag oedd yn ddi-

chonadwy i ni. Awd a'r dorch ar y *trio* gan David Jones; ar y *duett*, gan Daniel Vaughan a Mary Ann James; ar y *solo*, "Plygiad y Bedol," gan D. Jones; a'r *solo*, "Gyda'r Wawr," gan Susannah Harrington; ar "Y Ferch o Scer," gan Mary Davies; ar y *solo*, "Gwahoddiad," gan Elias Morris, a Daniel Vaughan. Cafwyd canu da gan yr holl gystadleuwyr, a phwyswyd a mesurwyd hwynt yn deg a chywir gan y boneddwr parchus Proff. Richard Lewis, Brookfield, O. Mae y Proff. Lewis yn gerddor gwych a beirniad craffus, a rhoddodd foddlonrwydd llwyr i'r cystadleuwyr yn gyffredinol. Gobeithio y gwelir ef yn beirniadu yn ein plith eto. Canodd Mr. John Lodwick ddwy gân gyda'r organ—Proff. Lewis yn chwareu yn rhagorol. Dyma Gymro arall teilwng o gefnogaeth, yn dringo grisiau parch ac anrhydedd. Llwyddiant iddo. Canwyd yn ystod y cyfarfod amryw o ddarnau gan gôr y plant, yr hwn sydd dan arweiniad y cyfaill parchus Thomas J. Powell, Coalburgh. Buom fel eglwys ac Ysgol Sul am beth amser yn amddifad o neb i ddysgu y plant sydd dan ein gofal i ganu. Ar ein cais fe anturiodd y cyfaill anwyl hwn i'r maes, ac y mae wedi gwneyd yn mhell y tu hwnt i'n dysgwyliaid. Pleser yw clywed y plant yn canu mor dda, ac yn ufuddhau mor drylwyr iddo. Gwyddem o'r blaen, trwy glywed, ei fod yn hen gyfarwydd a dysgu plant, ond ni feddyliasom ei fod cystal, nes ei weled wrth y gwaith. Parched yr eglwys, yr ysgol, a'r ardal ef am ei lafur. Trodd y cyfarfod allan yn llwyddiant perffaith. Yr eiddoch yn gywir,

CHARLES JONES.

TAIR CYMDEITHAS GENADOL BEDYDDWYR AMERICANAIDD Y GOGLEDD.

Heblaw Cymdeithasau Cenedol Tal-aethol (*State Conventions*), y mae gan y Bedyddwyr Americanaidd dair o Gymdeithasau mawrion yn y Gogledd, er dwyn yn mlaen waith cenedol—sef y Gymdeithas Feiblaidd a Chyhoedd-iadol yn Philadelphia, y Gymdeithas Genadol Artrefol yn Efrog Newydd, a'r

Gymdeithas Genadol Dramor yn Boston.

Prif amcan y gyntaf ydyw gogoneddu Duw ac achub eneidiau drwy y wasg a'r Ysgol Sul. Cyhoedda a gof-ala am ein llenyddiaeth enwadol, a chynorthwya drwy genadon i sefydlu Ysgolion Sul yn mhob man lle y mae angen am danynt. Ac wrth edrych dros wahanol *reports* y Gymdeithas, y mae yn syndod y gwaith a wneir drwyddi. Y flwyddyn ddiweddar yn unig gwerthodd ei chenadon werth \$14,650 o lyfrau; rhoddasant werth \$1,266; dosbarthasant 37,394 o du dalenau o bampbledau (*tracts*); traddodasant 3,675 o bregethau ac areithiau; cynal-iasant 999 o gyfarfodydd gweddio; ymwelasant a 6,243 o deuluoedd; bedyddiasant 79; corphorasant bump o eglwysi; sefydlasant 118 o Ysgolion Sul. Oddiar dechreuad y Gymdeithas yn 1824, y mae, drwy ei chenadon, wedi bedyddio 13,352, wedi corphori 489 o eglwysi, a sefydlu 3,820 o Ysgolion Sabbothol.

Amcan y Gymdeithas Genadol Artrefol, yn benaf, ydyw gweithio yn y Gogledd, ac hefyd yn mhlith yr Ewropiaid a'r Chinaid a ymfudant i'r wlad hon, ac hefyd yn mhlith y bobl dduon. Y flwyddyn ddiweddar cyflogodd y Gymdeithas hon 222 o genadon ac athrawon. Llafuria y rhai hyn mewn deugain o Dalaethau a Thiriogaethau; y mae 11 o genadon yn mhlith yr Indiaid, saith o ba rai ydynt Indiaid. Y mae ganddi 90 o eglwysi yn mhlith yr Indiaid, a thros 5,000 o gymunwyr. Y flwyddyn ddiweddar bedyddiwyd 450, a sefydlwyd 10 o eglwysi yn eu plith. Y mae ganddi wyth o ysgolion i addysgu pregethwyr ac athrawon yn mhlith y bobl dduon, yn y rhai y mae 35 o athrawon, ac 1,056 o fyfyrwyr. Cyfanswm holl fedyddiadau cenedol y Gymdeithas hon am y flwyddyn ddiweddar ydyw 1,834.

Prif amcan y Gymdeithas Dramor ydyw cyflawni comisiwn yr Arglwydd Iesu drwy anfon yr efengyl i'r holl fyd. Gweithia yn bresenol mewn rhanau o Asia, China, ac Ewrop. Y flwyddyn ddiweddar bedyddiodd ei chenadon yn

Burmah, 891; Assam, 250; yn mhlith y Telogoos, 298; yn China, 245; yn Japan, 9; yn Ffrainc, 61; yn Germani, 1,800; yn Sweden, 2,360; yn Spain, 31; cyfanswm, 5,945. Rhoddir y ffeithiau hyn fel y cyhoeddwyd hwynt yn y cyfarfodydd blynyddol, y rhai a gynaliwyd yn mis Mai, yn Cleveland, Ohio. Ac wrth eistedd yn y gwahanol gyfarfodydd hyn, a gwrando ar y gwahanol bregethau a darlithiau a draddodwyd yno ar wahanol bynciau, yr oeddwn o hyd yn meddwl am y pregethau a'r darlithiau a draddodwyd yn yr un plwpud yn 1869, gan y Parch. Dr. Price, Aberdare.

Rhydd y ffeithiau uchod ryw ddrychfeddwl gwanaidd o'r hyn a wneir i wahanol genedloedd y byd gan y Bedyddwyr Americanaidd; ac o herwydd yr hyn a wneir ganddynt y maent yn wir deilwng o bob cefnogaeth oddiwrth eglwysi y Bedyddwyr o bob cenedl.

J. T. G.

CORFFORIAID EGLWYS.

Martin's Station, Va.—Sabbath y 26ain o Mehefin cefais y fraint o wrando ar ein parchus frawd J. A. Luck, ac yr oedd yn pregethu yn rhagorol. Ar yr 28ain, corphorwyd eglwys Seasonig Oak Chapel. Gwasanaethwyd ar yr achlysur gan y Parchn. a ganlyn, sef, J. R. Harrison, J. R. Lloyd, a J. A. Luck, &c. Rhif yr eglwys yw 30, a rhifa yr Ysgol Sabbathol 46. Nawdd y nef fyddo arnynt hyd byth.—*J. R. Jones.*

AT Y PARCH. LLEWELYN REES,

Cordova, Md.

Anwyl Frawd—Carwn gael eich sylwadau ar y ddau ofyniad canlynol:

1. Yn herwydd pa beth, neu yn mha olygiad y golygwyd fod Ioan Fedyddiwr yn fwyaf o blant gwragedd?

2. Yn mha beth y gwahaniaethir bedydd Ioan oddiwrth fedydd y comisiwn?

Y mae'r gofyniadau yn hen, ond y mae eisiau egluriadau newyddion ar-

nynt—gormod o gymysgedd.—*J. W. Edwards, Carbonate, Pa.*

AT BAWB Y PERTHYN IDDYNT.

Achos Eglwys y Bedyddwyr yn Plymouth, yn ei thysylltiad a'i chyn-weinidog, y Parch. Edward Jenkins, a'r ymraniant.

Y ffeithiau ydynt fel y canlyn:

Chwanegwyd dyled yr eglwys y flwyddyn ddiweddas, agos i ddau cant o ddoleri. Parodd hyn i'r ymddiriedolwyr deimlo nad oedd yr eglwys a'r brodyr oeddynt a'u henwau wrth y *note* yn ddiogel i fyned i ragor o ddyled, am fod ein *charter* yn dywedd nad oes gan yr eglwys hawl i lwytho ein dyled heb ganiatad y Llys. Ac yr oeddynt hwy, yr ymddiriedolwyr, am weithredu yn ol y *charter* rhagllaw, yr hon a ddywed fod holl arian yr eglwys i dd'od i'w llaw hwy. Cynhyrfodd hyn Mr. Jenkins yn fawr, a dywedai fod y swyddogion am ei newynu o'r lle—gall E. Jenkins ddywedyd a syno, erys y ffaith. Amcan yr ymddiriedolwyr oedd atal cynydd y ddyled, a'i lleihau os oedd modd. Yr adeg hon, yr oedd dau o'r ymddiriedolwyr i'w newid, neu i'w hail ethol; hefyd yr oedd un wedi ei ryddhau yn fisenorol i hyn, felly yr oedd angen am dri newydd at y tri oedd i mewn, a chafwyd y tri newydd yn ol dewisiad Mr. Jenkins a'i bleidwyr. Dylai E. Jenkins a'i berthynasau wriddo, os gallant, wrth feddwl am drafodaeth y pleidleisio y tro hwnw! Wedi hyn, gwnaeth yr ymddiriedolwyr gais at yr eglwys, yn gofyn ganddi addunedau pobaelod at yr achos y flwyddyn ddyfodol. Gwnaed hyn, a swm yr addunedau yn flynyddol, oedd \$558.36, neu yn fisol \$46.53. Rhoddai yr ymddiriedolwyr dreulion misol yr eglwys yn \$33. Yna neilldauwyd pwyllgor i gyfarfod a'r ymddiriedolwyr a Mr. Jenkins, er ceisio gwneyd cytundeb ag ef, a thalu ein treulion ar yr amser tlawd presenol. Nid oedd gan y pwyllgor a'r ymddiriedolwyr ddim i'w wneyd ond gweithredu yn ol y cyfarwyddiadau. A chan fod y treulion misol yn \$33, a'r addunedau ond \$46.53, nid oedd ar ol ond \$13.53. Gwelein nad allasem wneyd cytundeb misol a'r gweinidog. Felly, cynygiwyd ar ran y pwyllgor, ein bod yn sicrhau \$13.53 i Mr. J. am ddau Sabbath yn y mis; gwrthododd yntau. Cynygiwyd eilwaith iddo gael yr oll a'allasai yr eglwys a'r gwrandawyr wneyd dros ben ein treulion misol, ac i Mr. Jenkins gael pob Sabbath a fedrai oddi-cartref, pe buasai hyn yn dri yn y mis. Ond gwrthododd hyn drachefn, ac ni roddodd un cynygiad i'r eglwys; felly, ni chafodd yr eglwys un fantais i dderbyn na gwrthod. Hefyd dywedodd Mr. Jenkins fod \$178.10 yn ddyledus ar yr eglwys iddo ef. Yr oedd y rhan fwyaf o'r ddyled grybwylledig yn aros er y flwyddyn 1874. Pan oedd arian y weinidogaeth yr

amser hwnw yn myned yn ol, aeth swyddogion yr eglwys at Mr. Jenkins i ddyweyd hyn, ac y dylasai cytundeb newydd gael ei wneyd; dywedodd yntau: "Mae yr eglwys yn gwneyd yn dda, gadewch hi yn llonydd." Y mis canlynol, aeth y casgliadau yn llai drachefn, ac aeth y swyddogion at Mr. Jenkins eto, gan ddyweyd wrtho, fod yn well gwneyd cytundeb newydd Dywedodd yntau: "Mae yr eglwys yn gwneyd yn dda, gadewch hi yn llonydd, os ydych am heddwch, neu os ydych am dwrw, cwch yn mlaen, nid wyf wedi gosod ar un eglwys erioed, ac ni wnaif byth."

Felly, gadwyd y cyfan fel yr oedd, gan feddwl fod Mr. Jenkins yn foddolawn ar yr hyn oedd yr eglwys yn ei wneyd. Ond nid felly. Cydnabyddodd yr eglwys y ddyled, a dywedodd un o'r brodyr y buasai efe yn talu yr arian os buasai un o'r brodyr yn llaw nodi y *note*, a hwnw a ddywedai na fuasai ef yn llaw nodi yr un *note*. Felly, ni chafodd Mr. Jenkins yr arian. Ond rhoddwyd *note of hand* iddo, yn cydnabod yr \$178 10. ac yn addaw talu pan y galle, gyda wyth y cant o lo. Yr oedd hyn ar noswaith y 12fed o Fawrth, 1878. Ebrill y cyntaf, daeth llythyr i ysgrifenydd yr eglwys, oddiwrtth gyfreithiwr o Wilkesbarre, yn hysbysysu ei fod wedi cael *case* Mr. Jenkins i godi yr arian, a bod yn rhaid iddo eu cael. Felly anghofiodd Mr. Jenkins y geiriau "na fuasai byth yn gosod ar eglwys am arian y weinidogaeth." Nos Iau, y 14eg, mewn cyfeillach, cododd dau o'r rhai sydd a'u henawu wrth y "gwrthdystiad," a dywedasant eu bod hwy wedi bwriadu unwaith i godi eu llythyr, ond iddynt benderfynu eilwaith i aros yn yr eglwys. Dywedodd un o'r swyddogion, fod yn llawen ganddo ef ddeall am eu penderfyniad i aros, ac y buasai y teimladau annymunol yn marwahu mewn ychydig amser, ac y denem i gydweled ar bethau fel cynt. Yna dywedodd Mr. J., fod ei bresenoldeb ef yno yn cadw 60 yn yr eglwys, a chyngorodd bawb o honynt i ddyfod i'r capel y Sul nesaf, a siomi yr eglwysyddai yn dysgwyl eu gweld. Ebai: "Mae angen am i chwi fod gyda eich gilydd—mae y baich yn drwm arnoch, a byddwch chwi yma gyda eich gilydd ar ol i mi ymadael o'r lle, ac nid gwiw siarad, y *mighty dollar* yw yr achos o'r cyfan!" Calonogai yr ymadroddion yna yr eglwys, gan dybied fod teimladau gwella ar ddod rhwng y frawdoliaeth a Mr. Jenkins. Meddylid fod pawb yn myned adref y noson hono mewn gobaith da. Y Saboth canlynol (Mawrth 17eg), cynaliwyd cyfarfod gweddi foreu a hwy, ac ar ddiwedd yr oedfa hwyrol, gofynodd un o'r brodyr yn gyfrinachol i Mr. Jenkins, a fuasai efe yn dyweyd gair wrth y kynulleidfa yn gyffredinol yn debyg fel y dywedasai wrth yr eglwys y nos Iau blaenorol? Gwyddem os oedd Mr. Jenkins am esmwythau teimladau, ac atal tafod llawer un, y gallasai wneyd hyn y raddau helaeth trwy siarad yn eu clywedigaeth. Ond dywedodd yn benderfynol na ddywedai efe air wrthynt, a gollyngwyd y

gwrandawyr; yna derbyniwyd y nodyn canlynol:

"Frawd Powell: Y mae Sarah Jenkins yn gofyn am llythyr o ollyngdod oddiwrtth yr eglwys; gan nas gwyddom eto pa le y byddwn fel teulu, felly nis gellwch ei gyfeirio at un eglwys benodol.—EDWARD JENKINS."

Hefyd derbyniwyd ei ymddiswyddiad, a phasiwyd iddo ef a'i wraig i gael llythyrâu gollyngdod, gan dybied oddiwrtth y nodyn uchod fod Mr. Jenkins a'i wraig yn bwriadu ymadael o'r lle. Gyda hyn dechreuodd y dymestl ymgasglu, ac arllwyswyd ei chynwysiad darparedig ar swyddogion yr eglwys.

Yr oedd rheol yn yr eglwys hon, nad oedd dim i ddod o dan sylw ar nos Saboth a fyddai yn tueddu at ddadleuath; ond nid oedd un reol yn tycio, a dywedasant nad oedd y cyfrifon yr gywir, a bod un wedi gweld \$156 ar y llyfrau na wyddai yr eglwys ddim am danynt, nac wedi cael cyfrif o honynt; a Mr. Jenkins yn datgan nad oedd y treulion misol ond \$16 yn lle \$33, a bod \$30 ar ei gyfer ef, ac nid \$13.53, "ac yr ydym," meddai, "wedi cael cneuen yn awr a fydd yn galed i chwi ei thori." Drwg genym ddyweyd, mai anwireddau noeth oedd y pethau yna, a'u dyben i greu terfysg yn yr eglwys, a buont lwyddiannus, a llefarwyd geiriau nad yw weddus eu hadrodd. Nid rhyfedd iddynt gynhyrfu llawer pan oedd y fath liw yn cael ei roddi ar gymeriadau brodyr da. Yr oedd pob Cristion yn myned adref a'i galon yn frw y noson hono. Tranoeth, yr oedd dau yn myned o dy i dy er enill pleidwyr i ddinstrio yr eglwys, dan gochl cychwyn achos Seisnig. Nos Iau, yr 21ain, yr oedd rhai o'r cyfrw yn y gyfeillach; ac yn gymaint a bod Mr. Jenkins ac eraill, yn dyweyd mai \$16 y mis oedd treulion yr eglwys, a'r ymddiriedolwyr yn dyweyd mai \$33, neillduwyd pedwar i wneyd archwiliad am y gwirionedd. Yr oedd dau o'r pedwar dros Mr. Jenkins, a dau dros yr eglwys. Cyfarfyddodd y pedwar uchod ar yr 22ain o'r mis. Yr oedd yr ymddiriedolwyr wedi symio yn go agos i'w lle. Y swm misol gan y pedwar a nodwyd, oedd \$32.45 y mis. Ar ol gwneyd y cyfrifon, a deall fod Mr. Jenkins a'i bleidwyr yn myned i gynnal moddion yn yr *Hally* Saboth, y 24ain o'r un mis, a Mr. Jenkins yn pregethu iddynt, cydunodd y pedwar fod dau i fyned i'r capel a dau i'r *Hall*, er adrodd y gwirionedd i'r ddwy gynulleidfa; ac ar ol iddynt ddeall y cyfrifon, yn lle gwneyd adroddiad o honynt, a ganlyn a gafwyd:

"Mr. John W. Powell: The result of the committee appointed for the examination of the yearly accounts will not be accepted for publication in our English church formation at the present time, according to a resolution passed this morning, March 24, 1878.—L. L. REES, Secretary."

Pwy na wel yr amcan? Mae yr hyn a ddywedasant yn ffethiau, a pha eglwys a feiddasai

roddi llythrau ar ol y fath amlygiadau o dwyll a therfysg; ac os nad yw'r hyn a adroddwyd yn ddigon llydan i wneyd sail i atal llythrau i'r cyfryw, yna gofaler rhaglawn, os dygwydd geiriau croesion rhwng brodyr mewn eglwys; bydd hon yn ffordd newydd i dafu beichiau i lawr, ac yn llwybr esmwyth i swydd-ymgeiswyr. Terfynwn, trwy ddadgan a ganlyn: Yn gyntaf, Pe buasai yr ymddiriedolwyr heb son am y capel, a gadael y rhai oedd ag arian ar y capel a'r enwau ar y *notes* i sefyll y canlyniadau, ni fuasai yma yn awr ymranriad. Yn ail. Pe buasai E. Jenkins wedi derbyn un o gnyngion yr eglwys, neu roddi un ei hunan, a hwnw yn rhesymol ac amserol, ni fuasai yma ymranriad. Yn drydedd. Pe buasai y swyddogion am newynu Mr. Jenkins o'r lle, fel y myn ef, gallasant fod wedi gwneyd hyn cyn hyn, megys trwy gefnogi rhai brodyr a fyuent ddwyn trosedd yn ei erbyn a gyflawnasai, a'i atal i bregethu; a phe buasant yn cydweithredu y pryd hwnw, y mae yn dra thebygol na fuasai yma ymranriad yn brsenol.

Arwyddwyd dros yr eglwys—

LEMUEL PHILLIPS, }
THOMAS D. JONES, } Diaconiaid.
JOHN W. POWELL. }

J. W. POWELL, *Ysgrifenydd.*

Gorphennaf 12fed, 1878.

BEDYDDI WYD—

Vienna, O.—Mehefin 23, cawsom ni fel eglwys yn y lle uchod yr hyfrydwch a'r pleser o weled ein gweinidog, y Parch. D. C. Thomas (Christopher Bach) yn bedyddio hen chwaer oedranus, yn 63 mlwydd oed. Aeth yr hon oedd yn ufuddhau, a'r hwn oedd yn gweinyddu, drwy y cyfan yn weddus a boddus iawn. Nos Sabboth, ar ol pregeth hynod ddylanwadol gan ein brawd Thomas, arosodd dwy o'r newydd yn y gyfeillach. Clod i Dduw am hyn.—*Wm. Prichard, Ysg.*

Upper Lehigh, Pa.—Mr. Gol.: Fel y gwyddoch, nid oes genym weinidog sefydlog i dori i ni o fara y bywyd, eto yr ydym yn ymdrechu cael gweinidog unwaith yn y mis. Mae yr hybarch Jones, Wilkesbarre, wedi rhoddi i ni ddau Sabboth; Jenkins, Plymouth, un Sabboth; yn mis Mawrth cawsom un Sabboth gan y bardd Cefni; wedi hynny gan olygydd y WAWR; oll yn llefaru yn nerth ac ysbryd yr efengyl. Sabboth Mehefin 23, cawsom wasanaeth y Parch H. C. Parry (Cefni) drachefn,

a chawsom y fraint o'i weled yn claddu gyda Christ yn y bedydd dri o fechgyn ieuainc a dwy chwaer, sef hen chwaer yn nghyda'i merch ieuangaf. Cawsom sylwadau ar yr amgylchiad gan Mr. Parry yn Gymraeg a Saesonaeg ar lan y dwfr, yn ddeheuig ac i'r pwrpas. Clywais Babydd oedd yn gwranddo, yn dyweyd fod ei sylwadau yn cydgordio â dull cyntefig yr Eglwys Gristionogol. Am 6 yn yr hwyr, cawsom bregeth rymus a dylanwadol. Derbyniwyd y pump yn gyflawn aelodau. Duw o'i ras a'u dalio yn ffyddlawn hyd eu bedd, ac a roddo nerth ac ysbryd gweddi i'r eglwys oll i gadw eu harfau yn loewon a dysglær, yn debyg i'r morwynion call.—*D. (Pantfenwr) Davies.*

Ridgeway, Wis.—Am 10 o'r gloch, boreu dydd yr Arglwydd, Mehefin 23, 1878, cafodd eglwys y Bedyddwyr Neill-duol a addolant yn Bethania, Ridgeway, Iowa Co., Wis., yr hyfrydwch o weled ychwanegiad o bedwar at eu rhif, y rhai (ar broffes o'u ffydd) a drochwyd ac a drosglwyddwyd i'r eglwys Gristionogol yn anrhydeddus, yn ngwydd tyrfâ luosog o dystion parchus, y rhai a ymddygasant yn syml a boneddigaidd trwy yr holl wasanaeth. Ni welwyd bedydd mor anrhydeddus yn Ridgeway o'r blaen; yr oedd elfenau athroniaeth a Christionogaeth, fel wedi cydgyfarfod i roddi eu sêl ar weinyddiad yr ordinhad. Yr oedd breinin y dydd a'i belydrau yn ein sirioli, yr adar yn perori yn y cywair llon, a'r goedwig o amgylch yr afon wedi ymlonyddu, a'r oll fel yn awyddus i roddi chwareu teg i'r ordinhad i ymddangos yn ei gogoniant cyntefig; pob peth yn ddymunol i'r olwg allanol. Y gweinyddwr ydoedd ein parchus weinidog, William Jones, ein bugail gofalus a diymhongar, yr hwn a eglurodd o'r Ysgrythrau, a brofodd drwy ffeithiau, ac a fynegodd syniadau cydwybodol lluaus o brif ddysgedigion y Taenellwyr, mai yr un ydyw y bedydd Cristionogol, o ran ei ddeiliaid, sef credinwyr, o ran y dull, eef trochi, ac o ran ei ddyben, sef marw i bechod a chyfodi i fyw buchedd newydd. Hefyd siaradodd yr hen dad, Trebor Dodgeville, yn fyr ac i bwrpas,

a chyfansoddodd y llinellau a ganlyn ar lan y dwfr :

Mae llŵ* yr Iesu mawr,
I'r bedydd hwn yn ſel,
Er llid trigolion llawr,
I lawr nid byth yr el.

Addewir llwyr dangnefedd llon,
I bawb sy'n rhodio'r rheol hon.

Yr oedd gwroldeb neillduol yn nodweddu y ddau frawd a'r ddwy chwaer yn ufuddhau, a ſel a medr dihafal y gweinyddwr yn coroni y cwbl.

Cafwyd cyfarfod rhagorol yn y pryd-nawn; y pregethu yn ysgrhythrol a dylanwadol; yr eglwys (ar hyd y dydd) yn mwynhau olew gorfoledd, a hufen llawenydd; a'r gwrandawyr yn teimlo wrth eu bodd. Mae heddwch a thangnefedd yn bersawrus yn ein plith; oll yn ymdrechu "rhodio yr un reol, a synied yr un pethau;" ac y mae ein bugail hoff yn deilwng o barch dauddyblyg am ei lafur mawr erom, yn nghyd a'i ofal gwastadol am danom yn yr Ysgol Sul, a phob cyfarfod arall a gyhoeddir genym. Ein gweddi yw, ar iddo fod yn oferyn yn llaw Duw er dychwelyd lluaws eto i ufuddhau i ffurf yr athrawiaeth y mae yn ei draddodi iddynt o Sabboth i Sabboth. Yr eiddoch dros yr eglwys,

REES D. JONES, Ysg.

Jennieton, Gorph. 1.

* Ioan 3 : 5.

—Dygwyd cynadledd Berlin i derfyn y 12fed o Orphenaf, a dychwelodd y cyflafareddwyr ddydd Sadwrn a dydd Sul, mewn llawn hyder y bydd i heddwch deyrnasu. Er na newidiwyd dim ar y berthynas rhwng Groeg a Twrci, rhoddwyd amod yn y cytundeb i rwyngwyo Twrci i gymeryd holl hawliau Groeg dan ystyriaeth ddirifol. Nid ydyw y darn tir a ganiatawyd i Rwssia yn Asia, yn nghylchoedd Kars, yn haner y maintioli a osododd Rwssia yn nghytundeb San Stefano. Y diwrnod diweddfaf, hawliodd Gortschakoff fod Bwlch Zewin, yn y mynyddoedd Asiaidd, i fod yn eiddo i Rwssia; ond gwrthodwyd caniatâu hyny. Hefyd, cynyddodd Count Schouvaloff wahardd caniatad i'r Sultan roddi trwydded i longau rhyfel tramor fyned trwy y Dardanelles, ar amgylchiadau neillduol, neu alw y llynges dramor i'w amddiffyn mewn perygl; ond safodd Disraeli a Salisbury yn benderfynol yn erbyn hyny, yr hyn a fyraigodd Gortschakoff yn fawr. Pa fodd bynag, cariodd cynrychiolwyr Lloegr eu

pwylt, a dywedasant fod Lloegr yn rhwym o gydabod hawl unbenaechol Twrci mewn cysylltiad a chau y culforoedd. Yn ystod eisteddiad y gynadledd, daeth yn hybys fod Lloegr wedi gwneyd cytundeb dirgelaidd gyda Twrci, i gymeryd Ynys Cyprus yn gyfnewid am amddiffyniad i'w thriogaethau Asiaidd. Yr oedd rhai yn haeru y buasai raid i'r pwnc hwnw ddyfod o flaen y gynadledd; ond yr oedd Arglwydd Beaconsfield yn honi nad oedd gan neb hawl i ymyraeth a'r cytundeb cyfrinachol oedd ef wedi ei wneyd, gan nad oedd yn cyffwrdd â budd neb arall.

DYDDANION.

—"Yn enw'r taid, mh'le y buoch ch'i yn *colmio* mor hir?" ebai y chwaer gareddig, Mrs. Owens, Main St., Utica, wrth y brodyr Evans, Cattaraugus; Richards, Church Hill; a Giraldu, ar eu dyfodiad i'r tŷ amser swper, wedi bod yn galw gyda chyfeillion, ar ol y Gymanfa. "Colmio! colmio! colmio! beth yw hyny, dywedwch?" Nid oedd ond un o'r brodyr yn deall ystyr y gair, ac y mae yn amheus a oedd un o honynt yn gwybod ei wreiddyn. Ceiswyd clytio gwreiddyn fel hyn i *colmio*: "Call on him." A oes neb a all roddi ei well?

—Ebai brawd hoff o Remsen, unwaith pan yr oedd yn bwrw gwlaw yn drwm iawn: "Wel, bobol bach, mae hi yn *stido* bwrw." Yr oedd y brawd hwnw wedi ei eni yn yr America! Yr oedd y gair yn swnio mor bert!

"*Old Wranglers.*"—Hen gwerylwyr mae un o gymeriadau Shakespeare yn galw y moroedd a'r gwyntoedd.

—Ddarllenydd hoff, os dygwydd i chwi byth fyned ar dro i Dodgeville, Wis., cofiwch alw gyda Trebor. Mae yn ddiiniweidrwydd ac yn gareddigrwydd i gyd. Mae ganddo farddoniaeth a dyddanion yn stor.

—Enw tref a glywir yn fynych iawn mewn ymddyddanion yn Dawn, Mo., ydyw Chillicothe, ac yn Mineral Point, Wis., Picatonic' ydyw yr enw a glywir yn barhaus.

—Yn Beacon, Iowa, ni fyddwch bum' mynydd heb glywed yr enw Oskaloosa—neu yn Gymraeg, esgeuluso.

PARCLY WOLFE M. EVANS,

FREEDOM,

CATTARAUGUS CO.

Y W A W R.

MILWAUKEE

FRIDAY

YE AMEDICYNICAL.

WEDNESDAY

1872

The first of the year has passed and we have had a very successful one. The weather has been very good and the crops are all well. The people are very happy and the business is very good. The year has been a very successful one and we are very glad to see the end of it. The people are very happy and the business is very good. The year has been a very successful one and we are very glad to see the end of it.

The second of the year has passed and we have had a very successful one. The weather has been very good and the crops are all well. The people are very happy and the business is very good. The year has been a very successful one and we are very glad to see the end of it. The people are very happy and the business is very good. The year has been a very successful one and we are very glad to see the end of it.

WILLIAM HENRY WOODS
CATTARAUGUS, N. Y.

CATTARAUGUS CO.

Y W A W R.

Cyf. III.]

MEDI, 1878.

[RHIF. 6.

YR AMDDIFFYNIAD.

GAN H. C. PARRY (CEFNI).

Erthygl II.

Mae Dr. Roberts yn trin "Dull a Deiliaid Bedydd," mewn erthyglau dysgedig, galluog a thalentog iawn, yn y *Cysaill*, gan ddechreu yn y rhifyn am Chwefror, a pharhau yn y rhifynau dilynol. Cymerwn olwg ar dair o'i erthyglau yn ein herthygl fer hon, lle yr ymdrinia y Dr. ag "*Ansoddion Bedydd Ioan*." Yma cymer y Dr. arno y gwaith o brofi "Fod bedydd Ioan yn ddefod neu seremoni arferedig ac adnabyddus yn mhlith yr Iuddewon."

Haera mai "*cenadwri* Ioan oedd yn newydd, ond mai *hen* ddefod, perthynol i oruchwyliaeth yr Hen Destament, ac nid i oruchwyliaeth y Testament Newydd, ydoedd bedydd Ioan." Felly peth Iuddewig oedd pob peth a berthynai i Ioan, yn gystal a'i fedydd; oblegid nis gallai bedydd Ioan fod dan yr hen oruchwyliaeth, a'i genadwri fod dan y newydd. Rhaid oedd bod gweinidogaeth Ioan naill ai yn Iuddewig hollol, neu yn efengylaidd hollol; canys ni ellid ei chymysgu. "Ac ni ddodant win newydd mewn hen gostrelau; os amgen, y costrelau a dyr, a'r gwin a red allan, a'r costrelau a gollir: eithr gwin newydd a ddodant mewn costrelau newyddion, ac felly y cedwir y ddau." Nis gellid rhoi gweinidogaeth efengylaidd mewn defod Iuddewig, ebe Mab Duw. Dywedir gan Dr. Gwesyn Jones, yn y *Cenhadwri*: "Oblegid nid

rhan o'r ddeddf seremoniol oedd bedydd Ioan, ond rhyw seremoni ar ei phen ei hun." Da iawn, Dr. Jones! Gwel efe nad oedd bedydd Ioan yn bodoli o flaen bedydd Ioan, er yr haera Dr. Roberts hyny! Pa un o'r ddau Ddoctor dysgedig ydym i'w gredu? Gwell i'r ddau gydgyfarfod yn eglwys y Bedyddwyr, Broadway, Utica, a thynu "*byra'i docyn*" pwy sydd yn iawn, cyn cynyg pethau anmrwd fel yna i'r Bedyddwyr, ag sydd yn arfer profi pob peth wrth y "*gair*" ac wrth y "*dystiolaeth*;" ac felly wedi dygwydd credu "*cyffes ffydd*" mab Zacharias, "A myfi nid adwaenwn ef; eithr yr hwn a'm hanfonodd i fedyddio â dwfwr, efe a ddywedodd wrthyf, Ar yr hwn y gwelych yr Ysbryd yn disgyn, ac yn aros arno, hwnw yw yr hwn sydd yn bedyddio â'r Ysbryd Glan." Credai Ioan mai o'r nef, ac nid o ddynion, y derbyniasai efe ei fedydd. Os *cenadwri* Ioan yn unig oedd yn newydd, a'i fedydd yn hen ordinhad Iuddewig, gall Dr. Roberts roi rheswm digonol pamam y gelwid y bachgen ieuanc hwnw, mewn modd neillduol, i'w wahaniaethu oddiwrth bawb cryoed, "IOAN FEDYDD-IWR?" Gan fod cynifer o Fedyddwyr yn Israel, a'r ordinhad yn Iuddewig, a bod bedyddio yn beth mor adnabyddus i'r bobl, pamam y gelwid Ioan, mwy na rhyw brophwyd, offeiriad, neu ddysg-

awdwr arall, yn FEDYDDIWR? Dywed Dr. Roberts fod prophwydi ac offeiriad Israel yn arfer bedyddio, cyn dyddiau Ioan Fedyddiwr; ac y mae yn ddi-ddadl y gall y Dr. dysgedig enwi y prophwyd neu yr offeiriad hwnw yn Israel, a elwir y Bedyddiwr, cyn geni Ioan! Deil y Bedyddwyr i haeru, mai Ioan Fedyddiwr oedd y Bedyddiwr cyntaf erioed, a bod ei fedydd yn beth hollol newydd, er i'r Dr. dysgedig ddyweyd, "Mae yr haeriad hwn yn hollol ddi-sail." Gwyr Dr. Roberts nad oes un gair o son am yr ordinhad o fedydd yn yr Hen Destament—na orchymynir hi yn nghyfraith Moses—nad oes son am neb yn ei gweinyddu cyn Ioan—na wybu yr Iuddewon am hyd yn nod fedydd proselytaidd, hyd y cyfnod Cristionogol! Gofynnwn yn ddifrifol i'r Dr. dysgedig, A ydyw yn debyg y buasai blaenoriaid y genedl, "yn eu herbwn eu hunain yn diystyru *Cyngor Duw*, heb eu bedyddio ganddo," pe buasai bedydd Ioan yn perthyn i'w crefydd hwy? Ai tebyg y buasant yn petruso dim am ateb gofyniad ein Harglwydd iddynt, "Bedydd Ioan, ai o'r nef yr ydoedd, ai o ddynion?" Na; buasant yn dywedyd yn y fan, "Bedydd Ioan a ddaeth o'r gyfraith; gorchymynwyd ef gan Moses; mae yr holl brophwydi a'r offeiriad yn bedyddio; yr ydym oll yn adnabyddus â bedydd fel peth a ddaeth oddiwrth y tadau." Ond am y gwyddent nad oedd bedydd Ioan wedi dyfod oddiwrth y tadau, i osgoi condemniad Crist ar eu hanufudd-dod, ar un llaw, a chondemniad barn unfrydol y bobl, ar y llaw arall, "hwy a ymresymasant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, Os dywedwn, o'r nef, efe a ddywed, Paham gan hyny na chredech ef? Ac os dywedwn, O ddynion; yr holl bobl a'n llabyddiant ni; canys y maent hwy yn cwbl gredu fod Ioan yn brophwyd. A hwy a atebasant, nas gwyddent o bale." A ydyw y Dr. yn credu y buasai ein Harglwydd yn rhoi y fath ofyniad i'r fath bobl ddysgedig yn y gyfraith, ac yn arferion eu cenedl, pe buasai bedydd Ioan heb fod yn beth newydd? Nid *cenadwri* Ioan, ond ei *fedydd*, a

wasga ein Harglwydd yn y' gofyniad at eu hystyriaeth. Dr. anwyl! pe na buasai ond y ffaith hon, profai uwchlaw pob dadl, newydd-deb y bedydd a sefydlwyd gan Ioan.

Mae Dr. Roberts mewn rhyw helynt a helbul, a thrybini mawr, yn profi mai yr un peth a golchiadau teuluaidd a beunyddiol a arferai yr Iuddewon, y rhai oeddynt wedi dyfod yn ddefodau ac arferion oddiwrth "draddodiadau yr hynafiaid," oedd bedydd Ioan! Wrth geisio gwneyd hyny, gwnai fedydd Ioan yn "draddodiad y tadau," ac nid yn "Gyngor Duw!" Gwna hyn yn ei sylwadau dysgedig ar Marc vii. 2—6, a Luc xi. 38. Ond gan fod y Dr. yn dychwelyd ac ad-ddychwelyd at yr un pethau eto, gadawn ein sylwadau arnynt nes y byddwn yn dyfod at yr erthyglau hyny.

Modd bynag, dywed y Dr., heb geisio, tybygwn, beth mor ryfedd a hyn: "Pan ddaeth Ioan i fedyddio yn niffaethwch Judea, ni arddangosodd yr Iuddewon un arwydd yn y byd o syndod yn herwydd newydd-deb y seremoni, nac anwybodaeth yn ei chylch." Syndod byth, Dr. Roberts! Paham yr oedd yn rhaid i Ioan roddi eglurhad o'i ddwyfol anfoniad i fedyddio, yn y geiriau, "Yr hwn a'm hanfonodd i fedyddio â dwfr?" Paham y tynodd yr holl bobl o'r holl wledydd, i'w fedydd? Paham yr oedd y fath ymfyniad yn nghylch ei fedydd? "Paham yr wyt ti, ynté, yn bedyddio?" Yr oedd Ioan yn Lefiad, offeiriad, a phrophwyd; ac os oedd Lefiad, offeiriad, a phrophwyd yn arfer bedyddio yn Israel, paham y rhyfeddid at ei fedydd ef? Dysgwylid y byddai i'r Crist, ar ei ddyfodiad, osod i fyny arferion crefyddol newyddion ar y ddaear. Dysgwylid i Elias, pan y deuai o flaen y Messiah, wneyd rhywbeth newydd yn y ffordd hono. Dysgwylid i ryw brophwyd, a ragflaenai y Messiah, wneyd rhywbeth newydd, yn y cyfeiriad hwnw. Yn gweled Ioan yn sefydlu ordinhad grefyddol newydd yn mhlith y bobl, anfonwyd o'r Cyngor Gwladol ac Eglwysig yn Jerusalem ato i ofyn iddo pwy ydoedd. Wedi deall nad

oedd efe y Crist, nac Elias, na y prophwyd, rhyfeddent ato yn cymeryd y fath orchwyl arno a sefydlu arferion crefyddol newyddion yn y byd ; a gofynasant iddo, "Paham ynte yr wyt ti yn bedyddio?" Nid, Paham yr wyt ti yn bedyddio, a thithau heb fod yn Lefiad, offeiriad, a phrophwyd? oblegid yr oedd Ioan felly. Ond, "Paham, ynte, yr wyt ti yn bedyddio," a thithau heb fod y Crist, yr Elias, neu y prophwyd?

Dr. Roberts! "Gwr wedi ei ddanfôn oddiwrth Dduw," ac wedi derbyn ei fedydd o'r nef, oedd Ioan. Yr oedd efe yn fwy na phrophwyd, fel Rhagredegydd mawr y Messiah, ac wedi "dyfod at y bobl yn ffordd cyfiawnder," ac nid yn nhraddodiad yr hynafiaid. Terfyna yr hen oruchwyliaeth yn nechreu ei weinidogaeth ef, ac agorid teyrnas nefoedd ynddi. "Y gyfraith a'r prophwydi oedd hyd Ioan; er y pryd hwnw y pregethir teyrnas Dduw; a phob dyn sydd yn ymwithio iddi." Yr oedd Ioan Fedyddiwr yn nheyrnas nefoedd, a'i weinidogaeth yn "Dechreu efengyl Iesu Grist, Mab Duw." Nid oedd pethau gweinidogaeth Ioan yn darfod gyda phethau yr hen oruchwyliaeth, ond yn aros gyda phethau cyfraith yr efengyl. "A haws yw i'r nef a'r ddaear fyned heibio nag i un tipyn o'r gyfraith ballu." Nid bedydd Ioan oedd i leihau o flaen Crist, ond anrhydedd personol Ioan fel athraw cyhoeddus; tra y cynyddda Crist byth fel y cyfryw. Fel Dysgawdwr llai, o ran amser a phoblogrwydd, ar y pryd hwnw, yn nheyrnas nefoedd, na Ioan, eto yr oedd yn fwy nag Ioan, yn ei berson a'i swydd, fel Mab Duw. Na; nid trwy draddodiad y tadau y cafodd Ioan ei fedydd!

Gosodiad arall o eiddo y Dr. dysgedig yw, mai "*Bedydd puredigaeth ydoedd bedydd Ioan.*" Dealedd pawb, puredigaeth Iuddewig, wrth gwrs; "ac mai dull ei weinyddiad, yn gyffelyb i'r bedyddiadau dan y gyfraith, oedd trwy *dywallt a thaenellu* dwfr, ac nid trwy *drochi a suddo.*" A gawn ofyn yn ostyngedig i'r Dr. dysgedig, yn mha le y gelwir y golchiadau Iuddewig yn fedydd, yn yr Hen Destament? Rhaid

dangos hyny cyn cael sail i'r gosodiad hwn o'i eiddo. "Nid oes yr un gorchymyn yn nghyfraith Moses i weinyddu bedydd trwy *drochiad,*" ebe y Dr. dysgedig. Gwir iawn, Dr. Roberts; nac un gorchymyn i weinyddu yr ordinhad o fedydd mewn unrhyw ffordd; felly mae eich adeilad brydferth yn syrthio i'r llawr, Dr. Roberts! Dywed y Dr. yn mhellach, "Fod cyfraith Moses yn penodi dull arall o weinyddu y seremoni, sef *taenelliad!*" Os bedydd a olyga wrth y seremoni, ni phenodwyd unrhyw ddull ar hono, yr hon na soniwyd erioed am dani dan y gyfraith. Os puredigaeth Iuddewig a olyga, goddefed y Doctor dysgedig i ni ddyweyd, Fod *taenelliad, TYWALLTIAD, a THROCHIAD,* wedi eu penodi yn y gyfraith, yn ddulliau gweinyddiad y seremoni. Y pwysicaf o'r dulliau hyn oedd TROCHIAD! Nid oedd y *taenellu* a'r *tywallt* ond gweithrediadau rhagarweiniol a rhagarototawl; pryd yr oedd y TROCHI yn weithrediad perffeithiol a therfynol yn y drefn. "A golched yr offeiriad ei wisgoedd, TROCHED hefyd ei gnawd mewn dwfr, ac wedi hyny deued i'r gwersyll." Num. xix. 7. Dim gorchymyn i drochi dan y gyfraith! Trueni, Dr. Roberts, fod y gair yna wedi dygwydd lithro oddiwrthych. Trochi oedd terfyniad seremoniau y puredigaeth, braidd yn ddieithriad. "*Golched* ei holl gnawd mewn dwfr. *Ymolched* mewn dwfr. *Golched* ei gnawd mewn dwfr." Lef. 14: 6. Ni fyn y Dr. dysgedig grybwyll am un dull ond taenellu a thywallt; ond ceidw y dull pwysicaf oddiwrth y bobl, sef trochi. Dr. anwyl, nid yw peth fel yna yn bur deg, ryw sut! Gwyr Dr. Roberts mai nad *taenellu* na *thywallt*, yw y geiriau gwreiddiol am ymolchi, golchi ei gnawd, a golchi ei ddillad; ond mai trwytho, baddo, a throchi. Gofynwn i'w gydwybod, yn ogystal ag i'w ddysgeidiaeth, A all efe gyfieithu y geiriau a arferir am y golchiadau uchod, sef *rachas, vetabhal, a tabal*, yn daenellu a thywallt? Nid allai y LXX. eu cyfieithu yn *brecho, raino, ekcheo*, heb son am *rantizo*. Rheswm da dros hyny yw,

oblegid nid oedd dim yn debyg i *vyhageth* (taflu dwfr i wyneb, neu daenellu), yn perthyn i'r geiriau. Felly cyfieithia y LXX. hwynt yn *loui*, (baddo), *bapto* (suddo), a *baptizo* (trochi), yn ddiethriad. Mae ysgolhaig o fath Dr. Roberts yn gwybod hyn yn eithaf da!

Mae yn ddrwg gan fy nghalon orfod dweyd yn groes i'r gosodiad hwn o eiddo y Dr., "Fod yr ysgrifeniadau Hebraidd yn darnodi y ffurf o buredigaeth yn fedydd." Cyfeiria y Dr. at Ecclesiasticus 34 : 25, fel prawf. Yno y mae y Dr. yn rhoi cam-gyfieithiad, i ateb rhyw ddyben; ac yn y cam-gyfieithiad medrus hwnw yn galw *baptizo* yn fedydd, a *loui* yn olchiad; felly yn amcanu i ddangos mai yr un peth yw golchi a bedyddio. Dyma y cyfieithiad cywir: "Yr hwn a drocho ei hun (*baptizomenos*) ar ol cyffwrdd â chorff marw; os cyffwrdd ag ef drachefn, pa fudd a fydd ei foddriad (*to loutron*) iddo?" Yma mae trochiad a baddiad, neu fedydd a throchiad, yn eiriau cyfystyr; ond nid bedydd a thaenelliad, neu dywalltiad. Yn gyson a hyn y dywedir yn Num. 19 : 19, mewn perthynas i lanhad yr hwn a gyffyrddai â chorff marw, "A thaenellid y glan ar yr aflan y trydydd dydd, a'r seithfed dydd; ac ymlanhaed efe y seithfed dydd, a golched ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a glan fydd yn yr hwyr." Taenellu dwfr neillduaeth arno, oedd dechreuad y seremoni, ac ymolchi mewn dwfr oedd ei therfyniad. Mae y gair gwreiddiol *rachas* yn golygu baddo, ac nid tywallt.

Mae yr *argument* oddiwrth "fedyddio dros y meirw," yn rhy foneddig i sylwi arni; tra y mae haeriad y Dr., "mai geiriau cyfystyr yw golchi a bedyddio," yn deilwng o sylw. Term cyffredinol yw golchi, heb ddynodi unrhyw ddull neillduol; tra mae bedyddio yn dynodi dull neillduol o olchi; felly *loutron* trwy *baptizo*. Os na ddynodir rhyw ddull arall o olchi, cymer *loui*, y Groeg, a *rachas*, yr Hebraeg, *baptizo*, fel mater o gwrs. Yma mae Dr. Roberts yn ei sylwadau ar Mat. 15 : 1, 2, a Luc 11 : 38, yn amcanu profi

fod *nipto* yr un peth a *baptizo*! Dyma y Groeg: "*Ean me tugme nipton tai tas chriras*,"—*unless they wash their hands with the fist*. Rhugn-olchi, neu rwtio y naill law wleb yn y llall, yw *nipto*. Eto: "*Ean me baptizontai*,"—*unless they immerse*. Trochi yw *baptizo*. Yma mae y cyfieithwyr wedi galw *nipton tai* yn olchi dwylaw, ac *ebaptizontai* yn ymolchi; a gwyr pawb fod cryn wahaniaeth rhwng golchi y dwylaw a baddo yr holl gorph. Golchai yr Iuddewon eu dwylaw trwy rwtio y naill law wleb yn y llall, cyn bwyta; ond trochent eu hunain mewn dwfr ar ol bod yn y farchnad, neu rywle y peryglid iddynt gael eu halogi. Dychwel y Dr. at yr un pethau ag a drinid ganddo yn yr erthyglau blaenorol, fel nas gallwn gael amser i droi yn nghylch yr un pethau byth a hefyd. Mae dadl priodas Cana Galilea yn rhy gwla i'r Dr. wneyd *argument* o honi; oblegid cawn Targumo of Enkelos a Jonathan Ben Uzziel wrth esbonio deddf y puredigaeth, yn dweyd, "Yr hwn a faddo ei hun mewn dwfr, a faddo ei hun mewn deugain *seahs* (60 galwyn) o ddwfr. Pa le bynag y crybwyllir yn y gyfraith am olchi y corph, neu y gwisgoedd, ni feddylir dim llai na golchi yr holl gorph; canys y neb a olcho ei hun drosto i gyd oll oddieithr blaen ei fys bach, y mae efe eto yn ei aflendid." Esfallai na wyr Dr. Roberts am olchiadau yr Iuddewon yn well na y Rabbi Iuddewig hwn. Os gall Dr. Carson gael allan Ioan yn sefyll ar fin yr Iorddonen ac yn trochi dynion yn ei dwfr, ar yr un pryd, metha Dr. Halley gael y fath beth; oblegid y mae efe, ac efe yn daenellwr, yn haeru ei fod yn well Bedyddiwr na Dr. Carson, yn hyn; canys dadleuai ef, Fod Ioan yn sefyll yn y ffrwd i fedyddio! Gwelais offeiriad yn Llundain yn sefyll o'r tu allan i'r *baptistery*, ac yn trochi dynion ynddi!

"Cyflawnder o ddyfroedd," ac nid "mân ffrydiau," yw *udata polla*. "Os phonen udaton pollon"—*fel swm llawer o ddyfroedd*. Dat. 14 : 2. Mae Dr. Roberts yn myned i brofi yn uniongyrchol, mai taenellu oedd dull gwein-

yddiad "yr amryw olchiadau" puredig-ol dan y gyfraith, oddiwrth *baptismon didaches*, Heb. 6: 2, a *diaphorois baptismois*, Heb. 9: 10. Gwyr y Dr. mai amryw fedyddiadau y dylasid cyfieithu y geiriau, ac mai amryw olchiadau trwy drochi, ac nid trwy daenellu neu dywallt, fel dull, sydd gan yr Apostol yma. Cofier mai nid at gysegriad y cysegr, a sefydliad yr hen gyfamod yn Israel, y cyfeiria yr Apostol, ond at olchiadau puredigol yr offeiriad. Ond y mae y Dr. yn ein cyfeirio at daenellu gwaed lloi a geifr ar lyfr y gyfraith, ar y bobl, ac ar ddodrefn y cysegr, wrth gadarnhau y cyfamod cyntaf, i esbonio yr amryw olchiadau a weinyddid trwy drochi dan y gyfraith! Pa engraifft a rydd Dr. Roberts o alw puro y cysegr yn olchi y cysegr? Dim un. Pa le y gelwir y *taenelliadau* hyny ag y cyfeiria ni atynt, yn *baptismois*? Yn unlle! Nid oedd gan y cyfieithwyr hawl i alw *diaphorois baptismois* yn amryw olchiadau, oblegid amryw *drochiadau* ydyw y gwreiddiol.

Gwyddom fod y geiriau *rachas*, *netilah*, a *tebilah*, yn cael eu harfer am rai golchiadau Iuddewig; ond nid yw y LXX. byth yn cyfieithu y geiriau hyny i *bapto* a *baptizo*; felly ni allant ddyfod i mewn i'r *baptismois*. Cyfieithir *rachas* rai gweithiau yn *louo* a *loutron*—baddo a boddriad—a hyny pan ei defnyddir yn achos dynion; pryd mae *amad*, *vetabhal*, neu *tabal*, yn cael eu defnyddio i osod allan ddull gweinyddiad y *rachas*, yn cael eu cyfieithu yn *bapto*, *baptizo*, *baptisimos*. Cyfieithir *rachas*, *netilah*, *tebilah*, yn *louo* (baddo), *nipto* (rhugn-olchi), *pluno* (gwisg-olchi), *ekches* (tywallt), *ballo* (tywallt allan), *brecho* (gwlychu), yn ol fel fel bo cy-sylltiad yr ymadrodd; ond byth yn *bapto*, *baptizo*, *baptisimos*. Profa hyn mai y golchiadau a weinyddid trwy DROCHI a eilw yr Apostol yn *baptismois*. Cyfeirir atynt yn Num. 8: 7; Num. 19: 8; Lef. 14: 9, a llawer o loeodd eraill, lle y dywedir, "Golched (*rachas*) ei wisgoedd." "Troched (*vetabhal*) ei holl gnawd." "Ymolched (*rachas*) mewn dwfr." "Golched ei gnawd (*vetabhal*) mewn dwfr." "A

throched (*tabal*) hwynt." Nid yw Moses byth yn rhoi *vyhageth* (taflu dwfr i wyneb, neu daenellu), yn gyfystyr â *rachas* (golchi), *vetabhal* (suddo), neu *tabal* (trochi); felly ni ddaw taenelliadau dan yr amryw fedyddiadau. Defnyddia yr Apostol *baptismois* am y golchiadau Iuddewig, oblegid mai trochiadau oedd y gweithrediadau terfynol yn eu gweinyddiad, a dim arall. Nid yw yn debyg fod ysgolhaig o fath Dr. Roberts yn meddwl mai yr un peth a'r ordinhad o fedydd a feddylia yr Apostol wrth *baptisimos*, y lluosog o'r hwn yw *baptismois*. Ni alwa yr Apostol byth y trochiadau Iuddewig yn *baptis-mois*—bedyddiadau mewn ystyr briodol—eithr yn *baptismois*—trochiadau. *Baptisma* yw enw yr ordinhad o feddydd; *baptisimos* yw yr enw ar y weithred o drochi. Ofer i neb geisio profi mai yr un peth yw *baptismois* Iuddewig a *baptismais* Cristionogol. Enw ar yr ordinhad o fedydd yw *baptisma*—*en baptisma*—un suddiad, (Heb. 4: 5); ond enw ar y dull o'i gweinyddiad yw *baptisimos*—*diaphorois baptismois*—amryw drochiadau. Pahan yr ymdrecha Dr. Roberts, ynte, wneyd *argument* o'r hyn nad yw yn *argument*?

Beia y Dr. dysgedig y Bedyddwyr am na baent yn cyfieithu *nipto* (golchi dwylaw) yn drochi, fel y maent yn cyfieithu *baptizo* yn drochi, yn mhob amgylchiad; megys trochi cwpantau, trochi byrddau, trochi gwelyau! Pahan y beia, tra mai trochi yw ystyr y gair *baptizo*, yn mhob amgylchiad, bob amser? Yr un gair a ddefnyddir am feddydd Ioan, bedydd Crist, bedydd yr Apostol, ag am fedyddio llestri, cwpantau, a byrddau, neu anifeiliaid, sef *baptizo*; a throchi yw ystyr y gair hwnw. Yr un peth yw y gair *baptizo* wrth ei ddefnyddio am drochi ceffyl, ag yw am drochi dyn. Trochi yw trochi, dan bob amgylchiad; ond nid yw hyny yn profi mai bedydd ceffylau oedd bedydd Ioan! Pe defnyddid y gair *baptizo* yn ei berthynas â'r nef-oedd, fel gweithred arni, *trochi* y nef-oedd a tyddai yn rhaid i'r gair fod; oblegid nid oes ystyr arall i'r gair *baptizo*. Er bod Dr. Roberts yn dyweyd

ei fod wedi profi, i bob meddwl dirag-
farn, mai yr un peth yw bedydd Ioan
a'r taenelliadau dan y gyfraith, y mae
efe mor bell oddiwrth brofi hyny ag
yw *jackdaw* o fod yn alarch, neu wydd
dew oddiwrth ddyysgu chwareu telyn !

Nid ydym yn petruso dywedyd, bod
Dr. Roberts wedi methu profi eto, mai
peth Iuddewig oedd bedydd Ioan ; ac
mai puredigaeth seremoniol adnabydd-
us i'r genedl, o gyfraith Moses, ydoedd
yr ordinhad a sefydlwyd gan Ragred-
egydd mawr y Messiah.

MARWNAD

I MRS. MARGARET PRICE, DIWEDDAR BRI-
OD REES PRICE YSW., LANSFORD, PA.

Trwm adgof sydd
Yn tynu'r deigr yn 'nawr i'm grudd,
Am un o anwylesau gwiw,
A fyddlon chwaer yn eglwys Dduw,
Ein Mrs. Price fwyneiddiaf wedd—
Yn fynych wylaf uwch ei bedd.

Ow ! ddyrnod ddwys,
Rhoi un mor hynaws dan oer gwys,
O ganol llu o'i ffryndiau ffraeth,
A myn'd ei hun, ei hun yn gaeth,
I garchar angeu'n llwch y llawr,
Hyd awr yr adgyfodiad mawr.

Ei chwmni cu,
A'i hynaws gymwynasau lu,
A ddeil yn hir, a'i helynt llad,
Yn edmygeddus 'r hyd ein gwlad ;
Er pan ddaearwyd ei hoff wedd,
Mae dagrau llu yn mwydo'i bedd.

Gwnaeth enw da,
Er yn ei bedd hwn a barha,
Yn gofeb fyw o honi hi,
Fel un o ddeiliaid hoff ein Rhi ;
'R hyd lenyrch MYNŴY a'r wlad hon,
Hir iawn coffheir ei rhinau llon.

Gwraig siriawl fu,
A'i chalon fel ei gwyneb cu,
Yn llawn hawddgarwch a di-dwyll,
A'i thymer dda dan ddeddfau pwyll,
Gan beri llonder a mwynhad
I fynwes hael ei phriod mad.

Ei gofal llawn,
Oedd am ddodrefnu 'i thy yn iawn,

Pob peth yn lân ac yn ei le,
Ac allor ynddo i Dduw'r ne' ;
Caredig at "genadon hedd,"
A'i mynwes oedd yn hoff o'u gwedd.

Aeth adref fry,
Medd cwynion hiraeth heddyw sy' ;
'R hyd lenyrch Lansford, gwag a chwith
Heb Marg'ret heddyw yn ein plith ;
Pan gladdwyd hi gwnaed llawer bron,
Yn bruddaidd yn yr ardal hon.

Hyd lanau'r bedd,
Dal 'r hen gyfamod wnaeth mewn hedd,
I'r amod hwnw'n eglwys Dduw,
Draw'n Maes-y-Berllan y bu byw,
A byw yn fyddlon dan bob croes
Wnaeth hi flynyddoedd maith ei hoes.

Mae eglwys Dduw
A'i mynwes dyner heddyw'n friw,
Am golli ei siriolaf wedd,
A'i chwmni hoff wrth 'fwrdd y wledd ;
Ond colli hon a'i mynwes hael,
Fu'n enill mawr i'r nef ei chael.

Ei choron ferth
Fu yn ei golwg o fawr werth,
Dysgleiria'i 'r hyd y daith fel gem,
Yn ogoneddus iawn ei threm ;
A'i chrefydd oedd o'r niawn ryw,
Yn enill sylw dyn a Duw.

Bu lawer gwaith
Yn gyfyng arni ar y daith
Ar fôr y byd, bu llawer ton
Yn curo ar ei thyner fron,
Ond dal a wnaeth ei hangor hi,
Yn ddiogel uwch rhyferthwy'r lli'.

Yn anwyl law
Y Cadben mawr yn iach aeth draw,
Trwy rydiau yr Iorddonen ddofn,
Heb deimlo dychryn hon nac ofn
Yn briwio'i mynwes, ond mewn hedd
Gwynebai angeu du a'r bedd.

Wel, huna di,
Fy chwaer, mewn hedd, dan nawdd
ein Rhi,
Tra ffyned serch a chofion fyrdd,
O gylch dy fedd, a'r dail yn wyrdd,
A'th enw hoff 'n anfarwol fyw
Mewn coffa da gan ddyn a Duw.

ALAETHFARDD.

GWR O DEULU "MEDDA NHW."

Enw ei dad oedd Athrawd, ac enw ei fam oedd Baldordd; eithr ni wyddis ychwaneg am ei achau, ond yr ydys yn lled sicr iddo gael ei fodolaeth yn Nin-as Enllib, yn Swydd Celwydd, o Deyrn-as Pechod. Ni wyddis yn gywir, yn mha oes o'r byd y ganed ef; ond bernir iddo gael ei eni yn fuan wedi, os nad cyn i Mr. Adda a'i wraig Efa gael eu gyru o Ardd Eden; ac os cywir y dybiaeth, y mae erbyn hyn yn hen iawn, a gallem wrth gwrs natur, ddysgwyl gwled arno brofion diymwad o fethiant a henaint—y pren almon yn ei flodau, y rhai sydd yn edrych drwy ffenestri yn tywyllu, &c., &c. Ond nid felly, y mae mor gryf, heini, gwisgi, teg, a dengar, ag ydoedd chwe' mil o flynyddau yn ol.

Gyda golwg ar ei ddysg—er iddo gael cryn amser yn mysg ysgolheigion Groeg a Rhufain, a bod yn ysgolion enwocaf Athen—nid oes ganddo ond ychydig o wybodaeth; a'r ychydig sydd ganddo, nid yw ffrwyth ei lafur personol; ni wyr efe ond a glywodd gan hwn a'r llall. Nid oes ganddo wybodaeth gywir am ddim; ac y mae terfynau ei ddysg, yn nghyd a dull ei ddygiad i fyny, wedi, ac yn bod, yn ddyrswch truenus iddo ar lawer tro; ac oblegid hyny, nid yw efe un amser yn beiddio gwneyd unrhyw haerid penderfynol yn nghylch unrhyw beth, ond yn lled-dybio a gobeithio; ac wedi clywed pobpeth y bydd yr adyn byth a hefyd.

Am ei ymddangosiad personol, rhaid ymholi â Hen Backmen a Hen Fagedwyr y wlad; y mae y bobl dda yna yn cyfarfod âg ef yn awr ac eilwaith pan ar eu teithiau, ac yn y teios.

Am ei gymeriad, y mae efe yn rhagori ar bawb.

Y mae'r dyn hwn yn hynod am ei gyfeillgarwch; efe a anercha bawb tebyg iddo ef ei hunan, ac ymwel yn barhaus â thai y gymydogaeith; ac, ysgwaetheroedd, y mae yn cael llawer gormod o'i roesawu gan "ddynion da" gyda ei bethau—"hyn a'r llall."

Ddarllenydd, a yw "Medda Nhw" yn ymweled ac yn cael derbyniad yn

dy anedd di? Os ydyw, gyr ef allan ar ffrwst; paid a gwranddo ar un o'i newyddion na'i ymadroddion teg, canys un o fil fydd os nad esgorant yr enllib brwnt a gofid mawr yn y diwedd.

Un mawr iawn ei awydd yw'r adyn am ymweled âg eglwysi y saint; frodyr, gofalwch rhagddo, os amgen, efe a bair ymrafael ac ymrianiad yn eich plith, a bydd llwyddiant a chysur eich cymdeithasfa yn sicr o gael ei lwyrr ddinystrio ar fyrder; a gellwch yn fuan a dibetrus ysgrifenu uwch ben y drws, Ichabod.

Chicago, Ill.

JOHN X. JONES.

CAETH-GYMUDEB CYNULLEIDFAOL.

Dywed golygydd *Zion's Advocate* ei fod ef ac eraill mewn cyfarfod cymanfa o weinidogion Cynulleidfaol, rai blyn-yddau yn ol, yn mha un y dadleuid pwnc y gymundeb. Yr oedd y pwnc wedi ei roddi i un o'r tadau perthynol i'r gymanfa, yr hwn a ddarllenodd draethawd ar yr ordinhad, gan ddadleu na ddylid gwahodd neb i gytranogi o'r swper ond aelodau eglwysig. Yn y ddadl a ganlynodd ddarlleniad y papyr, dywedodd rhai o'r brodyr ieuengaf, eu bod yn gwahaniaethu yn eu barn oddi-wrth syniad y papyr a ddarllenwyd, eu bod hwy yn credu y dylid gwahodd pawb oedd yn caru yr Arglwydd Iesu; a dywedodd un o honynt, yr hwn oedd weinidog ar eglwys ddinesig, mai un o'i brif resymau ef dros gymer-yd y tir hwn oedd, fod yn annhosibl iddynt heb hyn ymosod ar gaeth-gymundeb y Bedyddwyr. "Os," meddai, "y cyfyngwn ein gwahoddiad i aelodau eglwysig, yr ydym yn sefyll ar yr un tir a hwy." (Ymddengys mai ei brif bwnc ef oedd cael lle i ymosod ar y Bedyddwyr, ac nid ufuddhau i'r Arglwydd Iesu.)

Gwnaed y pwynt yn dda, er ei tod, dybygem ni, yn ei berthynas ag un o ordinhadau Cristionogaeth, yn hollol annheilwng o ystyriaeth. Y mae yr hyn a gyffeswyd mor onest gan Anni-bynwr, wedi cael dylanwad mawr er penderfynu safie yr enwad mewn cy-

sylltiad â phwnc y cymundeb. Gwelent eu bod wrth gyfyngu y gwahoddiad at fwrdd yr Arglwydd i aelodau eglwysig yn gwneuthur yr hyn y cyhuddant y Bedyddwyr o wneyd, ac yn dwyn yn erbyn eu hunain y cyhuddiad o gaeth-gymundeb. Ond ymddengys fod yr esgeulusdra, i ba un y mae llawer o honynt wedi syrthio yn y pwnc hwn, yn dechreu dwyn ffrwyth; a phrofa y ffrwyth yn annerbyniol gan amryw. Yn yr *Annibynwr* (*Congregationalist*) ryw ychydig wythnosau yn ol, cyfeiria y golygydd at ysgrif a gyhoeddwyd yn y *Tri-misolyn Annibynol* (*Congregational Quarterly*) diweddaf ar “*Fwrdd yr Arglwydd, a phwy a ddichon gyfranogi.*”

“Yn mhlith pethau eraill,” ebe golygydd y *Congregationalist*, “sylwa ysgrifenydd yr erthygl uchod ar y pwnc o ddsygyblaeth eglwysig yn ei gysylltiad â'r cymundeb, a rhoddir ei olygiadau yn y geiriau canlynol: ‘Os na wrendy y cyhuddedig ar yr eglwys,’ ebe Iesu, ‘bydded ef i ti megys yr ethnig a'r publican.’ ‘Os gwahoddwch’ (ebe'r un awdwr) ‘at fwrdd yr Arglwydd yn annibynol i aelodaeth eglwysig, gall yr aelod diarddeledig yna herio eich dysgyblaeth. Y mae achos o'r fath hyn yn myned yn mlaen yn bresenol yn y Gorllewin. Diarddelodd eglwys Annibynol aelod am dros-eddu y seithfed gorchymyn; ond, ar wahoddiad yr eglwys i bawb a feddyl-ient eu bod yn caru yr Arglwydd Iesu, parha ef i gymuno, ac felly heria ddsygyblaeth yr eglwys.’ Heblaw hyn, sylwa yr un awdwr,” ebe y *Congregationalist*, “fod gan yr eglwys hawl, a'i bod yn gyfrifol am delerau y gwahoddiad. Mewn eglwys ddylanwadol perthynol i'r un enwad, estynai y gweinidog freintiau y bwrdd i rai nad oeddent wedi profesu Crist, er eu bod yn meddwl eu bod yn ei garu. Cymerodd yr eglwys y pwnc dan sylw, a phenderfynasant ar ffurf o wahoddiad i'w ddefnyddio gan y gweinidog, a meddai yntau ddigon o synwyr i gydnabod hawl yr eglwys. O'r hyn a wyddom am yr Annibynwyr mewn dyddiau eraill, dysgwyliem y buasai yr ysgrifenydd yn y

Tri-misolyn yn cael ei ystyried fel caeth-gymunwr Bedyddiedig mewn ffug-ymddangosiad; ond hyd yn hyn, nid oes geiriau anghymeradwyol wedi ymddangos, a gallwn gasglu fod hyd yn nod y *Congregationalist* yn anfoddlon i ffrwyth cymundeb agored. Yn sicr, y mae yr ysgrifenydd yn y *Tri-misolyn* ar dir Bedyddiedig—“Y mae gan yr eglwys yr hawl, ac y mae yn gyfrifol am osodiad telerau y gwahoddiad.”

Fel Bedyddwyr, yr ydym wedi, ac yn ymdrechu yn gydwybodol i arfered yr hawl hon, gan gydnabod y cyfrifoldeb dwys a orphwys ar eglwys Iesu Grist. Am hynny, yr ydym yn llawen wrth weled fod arwyddion yn mhlith Annibynwyr y wlad hon eu bod yn dychwelyd i'w daliadau boreuol—daliadau eglwysi Annibynol eglwysi Lloegr Newydd yn 1645. J. T. G.

Y PROFFESWR POENUS.

Y mae llawer o'r rhai hyn yn ein heglwysi; ac enwaf rai o honynt. 1. Tra phoenus yw y proffeswr balch a hunanol; trwy ei eiriau a'i agweddau gofidia y gwir Gristion yn fawr; ac os bydd yn meddu ychydig gyfoeth, gwna i bawb grynu o'i amgylch. Beth bynag yw ei feddwl am dano ei hun, cofied fod Creawdwr y bydoedd yn ei ffeiddio.

2. Tra phoenus hefyd yw y proffeswr terfysglyd ac afonydd. Y mae yn rhy anhawdd cadw hwn yn ei le am gymaint a mis. Bydd rhyw un ar ei ffordd, neu yn ei oleu o hyd; ac os dygwydd i ryw un ddywedyd wrtho yn onest am ei feiau, sycheda yn barhaus am ddial. Fe allai mai ar y gweinidog y syrth ei gynddaredd. Chwilia am ryw rai o'r un egwyddor ag yntau, ac a hudant y diniwed. Wedi cael plaid, bloeddia y blaenaf i'r frwydr, a chyda y floedd, wele blant Belial allan o'u tyllau fel gwybed. Y mae tylwyth fel hyn wedi archolli eglwys Dduw lawer gwaith, a pheri i filoedd dywallt dagrau.

3. Tra phoenus yw y proffeswr cyb-

yddlyd a daearol. Y mae llawer o'r tylwyth hyn i'w cael. Os gofynir am ychydig o'u harian ac waith yr Arglwydd, dechreuant rwnach, a dywedyd nad oes ganddynt ond a enillodd eu dwylaw! Mynych y canfyddir gwas cyflog yn cyfranu yn helaethach na llawer hen gybydd sydd a'i filoedd ar l6g. Maent fel pe byddai y greadigaeth yn pwysu arnynt hwy. Llawer y mae y tylwyth hyn yn ofidio ar ffyddloniaid eglwys Dduw.

4. Tra phoenus hefyd yw y profeswr claiar ac esmwyth. Bydd hwn yn doddedig iawn yn yr oedfa ar y Sul; ond efallai na welir ef ar hyd yr wythnos mewn cyfarfod gweddi na chyfeillach. Y mae hwn fel plwm wrth odre Seion. Y mae ar ol bob amser yn mhob peth! Byddai yn dda iddo gofio fod Duw yn sylwi arno, a bod gwae uwch ei ben. Mae natur yn effro, mae uffern yn effro, ac y mae y nefoedd yn effro; ac fe ddylai pob Cristion fod yn effro hefyd.

5. Tra phoenus yw y profeswr anwastad. Tyr ei holl lwon crefyddol. Gad y moddion cartrefol, a bras-gamadros y gwrychoedd ar ol y gwr dyeithr. Dychwel adref a'i anadl bron colli, gan ddywedyd, "Dyna bregethwr! yr oedd yn gwaeddi, 'Bendigedig fyddo Duw.' Pe bae hwna yn dyfod atom, byddai gwell llewyrch ar yr achos." Rhyw deulu poenus yw y rhai hyn. "Gwyn fyd preswylwyr tawel y ty, yn wastad y'th folianant."

Hubbard, O.

J. GRIFFITHS.

TRAIS A GORMES YN YR EGLWYS.

Mae yn ddiddadl fod canoedd o'm brodyr yn teimlo ac yn dyoddef yr un peth a minau i raddau, sef o herwydd gweinidogion anonest ac anghywys, sydd yn blino yr eglwysi. Rhywfodd, mae rhai o weinidogion yr efengyl yn rhoddi caniatad i eraill i bregethu heb fod ar yr eglwys erioed eu heisiau; ac mewn gwirionedd, rhai nad yw yr eglwysi lle y maent yn foddolawn iddynt o gwbl. Gorfodant yr eglwysi i gydsynio drwy gymeryd eu dystawrwydd i gadarnhau y peth. Y canlyniad yw, fod y

wlad wedi ei llenwi â phregethwyr sydd yn anurddo y weinidogaeth, ac yn rhwystr i lwyddiant crefydd. Mae y cyfryw rai yn tybied eu bod wedi cael trwydded i bregethu, ac wedi eu graddio i awdurdodi; ac ni thâl dim ond fel y byddont hwy yn dyweyd. Mae eu defnyddioldeb fel aelodau yn darfod yn y fan. Gellid meddwl nad yw yn ddyledswydd arnynt hwy gydweithio â'r frawdoliaeth, ond eu bod yn uwchraddol. Hefyd, y maent, fel rheol, yn anurddo y weinidogaeth, am nad ydynt yn deall pa fodd i gyfranu gair y gwirionedd. Trefnant y pethau y maent yn alw yn bregethau, er mwyn d'od a "ffawr" allan. Hefyd, maent yn aml iawn yn fyr o synwyr cyffredin. Ni safant i ymresymu â dyn ar unrhyw bwnc; ond pan wedi myned i'r pen, taflant lwch i lygaid yr ymresymwr. Maent, yn ol eu tyb hwy, wedi cael yr oruwchafiaeth; felly, y rhai fyddo yn ceisio adeiladaeth yn cael eu gadael yn y tywyllwch. Pa ryfedd fod anffyddiaeth yn enill tir tra na byddo yr efengyl yn cael chwareu teg!!

Peth arall, mae y cyfryw ddynion yn dwyn yr ychydig alluoedd sydd ganddynt i dderchafu eu hunain, am na wna arall. Maent yn arfer llawer o ddichell er darostwng dynion llawer gwell na hwy eu hunain, a thrwy hyn y digaloni llawer o weinidogion da. A phan ddaw amser tywyll ar yr eglwys, nid ydynt yn gofalu pa beth ddaw o honi, caiff fyned i ddistryw o'u rhan hwy; ac yn wir, pe gwelent y byddai o ryw fantais iddynt, rhoddent hwrrd iddi i lawr, a myned i le arall i flino eraill; felly maent fel melledith yn yr eglwys yn barhaus, a'r weinidogaeth yn cael ei darostwng yn ngolwg y byd.

Meddyliwyf pe buasai yr eglwys yn cael chwareu teg i godi yn unig y rhai a ystyrir yn deilwng, y buasai lluwys o'r rhai sydd yn ei blino yn aelodau gweithgar ynddi, yn lle bod yn rhwystr iddi, a drwg iddynt eu hunain hefyd.

Mae ymgymeryd â gwaith nad ydynt yn alluog iddo yn lladd eu defnyddioldeb; ac yn lle dal i fyny Iesu Grist a'i achos, y maent yn cael mwy na allont wneyd i ddal eu hunain i fyny. Onid

yw hyn yn galw yn uchel ar ein brodyr yn y weinidogaeth i ofalu pwy maent yn godi i bregethu, a gadael y peth i'r eglwys. Maent hwy yn symud o fan i fan, ac nid oes ganddynt yr un fantais i adnabod personau a ymwithiant i'r weinidogaeth fel ag sydd gan yr eglwys.

Cymer rhai ddystawrwydd yr eglwys i gymeradwyo eu gwaith; nid yw hyny yn gyfiawnder a'r frawdoliaeth, maent yn cael eu dal yn rhy sydyn, heb gael amser i ystryied y peth, a rhoddi eu barn arno.

Yn awr, frodyr anwyl, gan fod dyfodol yr eglwys yn ymddibynu ar ein gwaith yn y presenol, ymdrechwn gael y dnyon goreu, galluocaf, gonestaf, a theilyngaf a fedd yr eglwys i'r weinidogaeth, ac ymdrechwn roddi pob manteision iddynt i gyrhaedd gwybod-aeth a pharotoad at y gwaith, fel y byddont yn addurn i'r weinidogaeth ac i'r oes, yn alluog i sefyll yn ngwyneb dysgedigion penaf y wlad, a darostwng pob gau athrawiaeth a thwyll y gelynyon, yna daw rhyw lewyrch ar Seion, a chaiff Duw ei anrhydeddu. Gwir mai Duw sydd yn rhoi y cynydd, er hyny drwy offerynau y mae yn gweithredu; drwy ei eglwys y mae y son am y Gwaredwr i ymlaenu. Dylem fod yn wyladwrus ac yn effro at ein dyledswydd; mae y gelynyon yn gweithio yn ddiwyd, a phwy o honom a wyr nad hon yw y ffordd y mae yn gweithio fwyaf y dyddiau hyn? Mae y dosbarth soniedig bron bob amser wrth wraidd anghydfod a phleidiau yn yr eglwys, a'u bywyd allan o'r eglwys ac yn eu teuluoedd, yn dyweyd yn uchel nad ydynt yn eu lleoedd priodol. Gwyn fydd na buasai lluwys yn cael golwg arnynt eu hunain fel y mae eraill yn eu gweled.

Wrth derfynu, yr ydwyf yn taer ddymuno ar i frodyr fod yn fwy gofalus yn nghylch y peth hwn. Nid pawb sydd uwchaf ei lais yn y gyfeillach a'r cyfarfod gweddi sydd deilwng; mae rhai yn hoffi clywed eu llais eu hunain, a rhai yn ceisio cyrhaedd rhyw amcan arall. Mae digon o waith yn y winllan, frodyr, heblaw yn y weinidogaeth.

Cyngorwn bawb i weithio y peth allont; mae yma waith i bawb yn ol ei allu a'i ddawn, ac os gwnawn hyny, gallwn obeithio clywed y Barnwr cyfiawn yn dyweyd, "Da was, da a ffyddlawn.

DYODEFVDD.

PWLPUD Y WAWR.

"Rhyw un a Gyffyrddodd a Mi."

LUC viii. 46.

GAN Y PARCH. B. W. THOMAS, HYDE PARK, PA.

I. HI LWYDDODD, YNTE. Mor ahawdded oedl dyfod hyd ato! Yr oedd y dyrfa yn fawr a thyn, a hithau yn wan ac ofnus, yn ceisio ymweithio trwodd, nes y gallai gyffwrdd â gwisg yr Iesu. "Canys dywedasai ynddi ei hun, Pe gallwn gyffwrdd ag ymyl ei wisg ef, iach fyddwn.

Yn mha le y cafodd hi y syniad gwreiddiol, ffyddiog hwn? Nid ydym yn cofio am ddim yn yr hanes am Iesu yn flaenorol i hyn yn cynwys awgrym o'r fath. Efallai fod yn *natur* awgrym. "Mae efe yn gwisgo goleuni fel dilledyn." Mae yn y dilledyn hwn rinwedd iachusol, a bu cyffyrddiad ag ef yn fendithiol lawer gwaith. Dacw garcharor a fu yn dihoeni mewn daeargell dywell, afiach, oer a llaith, am flynyddoedd. Rhyw ddiwrnod agorodd llaw drugarog Ior y gell, a gosododd gadair yn y porth i'r truan tlawd. Disgynodd ar ei wyneb haul boreugwaith, ac edrychodd yntau yn ngwyneb ei gymwynasydd, a chan wenu yn foddhaol ddiolchgar, dywedodd, "Melus yn ddiâu yw y goleuni, a hyfryd yw i'r llygaid weled yr haul." "Teimlwyf eisoes yn adfywiedig." Daeth gwên a gwridd i'w ruddiau gwelwon, gwyweddig, heb ond cyffwrdd ag *ymyl ei wisg ef*."

Ei lodrau ef yw y môr. Llawer claf oedd rhy wan ac ofnus i anturio yn mhell oddiwrth y lan, a ymgrymodd dan y don ar fin y traeth, ac a gryfha-wyd, er na chyffyrddodd ond ag *ymyl ei wisg ef*.

Rhyw rubanau yn hongian oddiwrth

ei freiniol wisgoedd ef yw'r afonydd. Naaman a ddisgynodd i'r Iorddonen, a ymolchodd, ac a ddaeth yn iach, heb ond *prin* "cyffwrdd ag ymyl ei wisg ef."

Ond pa le bynag y cafodd y wraig hon y syniad, hi a ymdrecha yn egniol, ac heb fawr lwyddiant. Eraill cryfach na hi a ânt heibio iddi, a gwthir hi yn ol. Dro arall llwydda i wneyd ei ffordd heibio i ddau neu dri o bersonau, ac ymgalonoga—gwel agoriad fan draw yn y dyrfa, ac ymestyn ar ei heithaf tuag yno; ond cyn ei cyrhaedda, y mae wedi ei lenwi i fyny. Ond mae ei *bywyd* yn dybenu ar lwyddiant yr ymdrech hon, a phenderfyna wneyd ei goreu tra gronyn o nerth yn aros ynddi. Hi a "ymdrechodd ymdrech deg," ac o'r diwedd hi a lwyddodd.

Fel hyn, am ei fywyd yr ymdrecha llawer pechadur deftroedig. Mae wedi ei lwy'r argyhoeddi o'r gwirioneddau hyn a'u cyffelyb—ei fod yn euog, ac mewn perygl am ei fywyd; fod *bywyd* yn Iesu, ac mai trwy gyffyrddiad bywiol fydd ag ef mae cael gafael ar y *bywyd* hwnw; ac efe a ddywed ynddo ei hun, "Pe gallwn gyffwrdd â Iesu, iach fyddwn." Ond O, mor anhawdd! Torf o ofalon bydol a ymwithiant ar draws ei lwybr, gan guddio'r Ceidwad yn hollol o'i olwg am amser maith. Bryd arall, cwmwl du, anhydraid, o anghrediniaeth a gyfyd yn blygion trychfawr rhyngddo a'r *Bywyd*. Awgrymir llu o flin amheumon i'w feddwl. "A oes Duw? Ai nid all mai breuddwyd ofer, wedi'r cwbl, yw yr athrawiaeth am y Fodolaeth fawr? Ai gwir fod Duw wedi ymgnewdoli yn mherson Iesu o Nazareth, a marw dros euogion llawr? Ai nid yw yr athrawiaeth hon yn rhy ddeythr a rhyfeddol i fod yn gredadwy? Ac os tywalltwyd gwaed Oen Duw ar Galfaria, a wnaed hyny drosof *fi*, yr *annheilyngaf un*? Ai nid mwy fy mhechod nas gellir ei faddeu? Yr amheumon blinlon hyn, y fath na chafodd le yn ei feddwl erioed o'r blaen, yn awr fel awelon deifiol oer o ororau'r ia tragywyddol, a rewant ei holl deimladau, gan ei adael heb unrhyw ymwybyddiaeth ond o faich llethol ei annheimpladrwydd.

Dro arall rhyw fynyddog don o brofedigaeth a ymhyrddia i'w erbyn, a'i gyr latheni yn ol, ac a'i gad ar lawr yn haner marw dan draed ei bechod parod; a "chyhuddwr y brodyr" a ddywed wrtho fod y cwbl ar ben yn awr, pob gobaith wedi pallu, ac nad yw ddyben yn y byd i'r fath adyn ag efe feddwl am ei gadw.

Ond mae'r gwir argyhoeddedig yn penderfynu ymwithio yn mlaen, doed a ddel; gan nad oes gobaith arall, deil ei afael yn hwn, a dywed gyda Job, "Pe lladdai efe fi, eto mi a obeithiaf ynddo." Penderfyna farw yn ceisio, os marw raid:

"Os suddo raid,
Mi suddaf yn ymyl Salem lân."

II. RHYWUN A GYFFYRDDODD A MI.—Nid yw ddyben cyffwrdd ag unrhyw un arall, pe'r person agosaf at y Ceidwad. Rhaid cyffwrdd â *Iesu* er cael iachad. Ymfoddlona rhai ar gyffwrdd â phersonau ac â phethau eraill.

Erys rhai gyda'r *athrawiaeth*. Credant yr hyn ddywed duwinyddion yn ngylich Crist, a dysgwylant i hyny eu cadw. Ond nid yw credu yr athrawiaeth buraf, gyflawna, yn ddigon. Mae llawer o'r dynion afiachaf eu calonau a'u bucheddau, yn iach ddigon yn y fydd—yn ddeallus a selog yn a thros yr athrawiaeth. Rhaid credu yn y *Mab*.

Ymfoddlona eraill ar gyffyrddiad â'r *eglwys*, tra heb unrhyw gymundeb personol â Iesu. Eraill â'r *ordinhadau*, &c. Ond rhaid cyffwrdd â'r *Bywyd* ei hun er cael *bywyd*. Rhaid ymwithio trwy'r athrawiaeth, yr eglwys, yr ordinhadau, yr efengylwyr, yr efengylau, yr apostolion a'r epistolau, i fyny i gymundeb byw â'r *Mab* mawr ei hun, neu farw. Gwnai cyffwrdd â'i *wisg* ef y tro er iachad corfforol; ond rhaid cyffwrdd ag *ef ei hun* er cael iachad i'r enaid.

III. "RHYWUN A GYFFYRDDODD A MI."—Iesu mawr, cyffyrddodd llawer â thi; mae'r dyrfa yn dy wthio di. Ydynt; ond "rhyw un a gyffyrddodd â mi."

1. *Mae rhagor rhwng cyffyrddiad*

ffydd a chyffyrddiadau eraill. Heblaw gwahaniaethau eraill, mae yna ymwybyddiaeth o'r ddau tu. Gwyddai yr wraig ei hiachau, a gwyddai Iesu fyned rhinwedd allan o hono. Er anfesured goludoedd ei ras, er fod moroedd ei dosturiaethau yn ddiwaelod a dilanau, ni cheir rhinweddyn o hono heb ei ymwybyddiaeth a'i ewyllys. A deimla efe pan yf yr ymdeithydd sychedig, blin,

O ddyfroedd iach
Y ffynon fach
Yn nghreigiog ochrau'r brŷn?

2. *Mae cyffyrddiadau ffydd a Iesu yn gymharol anaml.*

3. *Mae cyffyrddiad ffydd bob amser yn llwyddianus i dynu rhinwedd o Grist.* "Rhywun;" waeth pwy oedd yr un hono; "aeth rhinwedd o honof." Yr oedd ei ffydd yn gryf iawn mewn un cyfeiriad, a gwan iawn mewn cyfeiriadau eraill. Yn gryf iawn parth *ei allu*. Pe *cyffyrddwn*—a'i wisg ef—*a'i hymyl* hi, *iach*, nid *gwell*, ychydig na llawer, ond *iach* fyddwn.

Yn wan parth ei *wybodaeth* a'i *ewyllys*. Gobeithiai gymeryd ei hiachad yn lladradaidd, heb yn wybod iddo, rhag na b'ai yn foddlon. Cafodd fel y credodd; aeth a'r fendith, yr iachad, ac yr oedd iddi roesaw calon, er mai "*rhywun*" oedd hi.

TYMOR GWEINIDOG CYMREIG YN AMERICA.

Un peth sydd yn nodedig iawn yn y weinidogaeth Gymreig yn America, ydyw tymor a pharhad. Gallwn ddyweyd heb betruso, nad ydyw tymor gweinidog Cymreig yn yr un eglwys yma yn hwy na rhyw dair blynedd. Gwyddom fod pethau yn dra gwahanol yn Nghymru yn yr ystyr hwn. Yma mae gweinidogion yn symud—symud byth a hefyd. Y mae hyn mor aml, fel mae yn naturiol gofyn beth yw yr achos neu yr achosion? Nid ydym yn credu mai teilyngdod gweinidogion Cymru rhagor ein gweinidogion ni yw yr achos. Barnwn mai nid diffyg gallu, medr, na chymeriad sydd wrth wraidd

hyn. Oni cheir ein gweinidogion gor-eu yn agored i'r dynged hyn? Un rheswm, ni dybiwn, yw hyn: Mae yn rhaid i bob gweinidog yn America fod yr un ffunud a deg-ar-hugain o weinidogion Cymru, oblegid mae'r eglwysi fynychaf yn cael eu gwneyd i fyny o bobl gwahanol eglwysi yn Nghymru.

Ar ol rhoddi galwad frwdfrydig i weinidog, fel mae arferiad cyffredin eglwysi y wlad hon, gan udganu o'i flaen, a bostio nad oes neb tebyg iddo y tu yma i'r lleuad!—ar ol tua blwyddyn, bydd teui ar yr udganu. Yna bydd i Mr. Blount gyfarfod â Mr. Blank, ac wedi ymgomio tipyn, ac o dipyn i beth, dealla y naill fod y llall yn cydsyniaw ar bethau yn weddol dda, a daw Mr. Blount a phwnc y gweinidog i'r bwrdd, yn gynil fach felly; ac os deallir fod Mr. Blank yn tuebu yr un ffordd ag ef, gofyna i Mr. Blank, "Onid ydych yn gweled gwahaniaeth anghyffredin yn mhregethau Mr. ———, ein gweinidog ni, i Mr. ———, yn yr Hen Wlad?" A dyna hwnw yn fuan yn cydsyniaw, gan ddywedyd, "Oes yn wir! ac mae yn dra annhebyg i Mr. ———, ein gweinidog ni, yn yr eglwys lle yr oeddwn yn yr Hen Wlad!" Yn ddamweiniol, neu yn fwriadol felly, daw Mr. Flint i gyfarfod â Mr. Flat, er mwyn ymgomio tipyn, ac o dipyn i beth eto, deuir at yr un pwnc, sef y prif nŵd; ac wedi cael pethau i'r *key-note* iawn, gofyna Mr. Flint i Mr. Flat, "Onid ydych chi yn gweled gwahaniaeth dirfawr yn mhregethau Mr. ——— i'r hyn oedd pan y daeth yma gyntaf?" "Oes yn wir," ateba Mr. Flat, "ac y mae yn annhebyg iawn mewn llawer o bethau i'r gweinidog oedd gyda ninau yn yr 'Hen Wlad,' sef y Parch. ———." "Ydyw yn wir," ateba Mr. Flint, "y mae yn ddigon annhebyg i'r gweinidog ydoedd yn yr eglwys lle yr oeddwn inau yn aelod—yn ei ddull o ddyweyd, ac yn ei ffordd. Yr oedd hwnw yn bregethwr da, a dyna ddyn *nice!*" Fel yna sibrydr o'r naill i'r llall, nes y byddont wedi deall eu gilydd yn hollol dda. Ac am nad yw y gweinidog, druan, yn medru bod yr un ffunud a phawb, neu bob gweinidog yr arferent

hwy âg ef yn yr "Hen Wlad," mae yn rhaid cynllunio rhyw ffordd i'w gael ymaith.

Frodyr! y mae yn llawn bryd rhoddi atalfâ ar y ffrwd Anghristionogol hon sydd yn ymlid pob cysur allan o'r cysgr, ac yn lladd pob llwyddiant. Carwn i bob aelod sydd yn euog o'r fath ymddygiad Judasaidd, a'r gweithio dirgelaidd er taflu un o weision Duw allan o'r cysegr, deimlo a deall, ei fod trwy hyn yn diystyru y Meistr Mawr.

Cofier hefyd eiriau y Blaenor Mawr: "Pa beth bynag yr ydych yn ei wneuthur i un o'r rhai bychain hyn, i mi yr ydych yn ei wneuthur."

Wrth derfynu, gofynaf, A fedri di, ddarlennydd, fod yr un fath a'r personau hyn? Cywilyddied pob un sydd yn euog, ac ymstynged o flaen Duw, a gofyned iddo faddeu yr anwiredd mawr, rhag ofn y bydd iddo dy gyfarfod ar y ffordd, a gofyn, "Paham yr wyt yn fy erlid i?"

E. M. R. (*Glanmeulwg*).

ATEBION.

AT J. W. EDWARDS, CARBONDALE.

Hoffus Frawd: Yn y WAWR am Awst gwelaf ddau ofyniad oddiwrthych, yn gyfeiriedig ataf. Pleser mawr yw, ac a fydd genyf ateb unrhyw gwestiwn o'r eiddoch ataf, ag a allaf, am y credwyf eich bod yn awyddus i ddeall y gwirionedd fel y mae yn yr Iesu.

I. Y gofyniad cyntaf genych yw— "Yn herwydd pa beth, neu yn mha ol-ygiad y dywedir fod Ioan Fedyddiwr yn fwyaf o blant gwragedd?" Diau fod y rheswm dros hyn yn rhanol, yn y ffaith fod Ioan yn ragredegydd i'r Messiah. Yr oedd ef o fwy pwys na'r un mawr, ac wrth gwrs na'r un bach, a fu o'i flaen, yn gymaint ag yw y seren ddydd o fwy ei phwys na'r un seren arall i'r rhai a hiraethant am doriad y wawr. Gwyr trigolion y Pegwn Gogleddol yn dda am werth y seren ddydd, yr hon a arwydda yn ddifffael ddynesiad yr haul. Ond y rheswm penaf dros hyn a welir yn y ddau bwynt canlynol:

I. Yr oedd gweinidogaeth Ioan yn

fwyell ar wreiddyn pren o blaniad Duw ei hun. Yr oedd bwyell Duw yn mhob oes ar wreiddyn cyfeiliornad, llygriad, neu unrhyw beth a wyrai o drefn y nef; ond yn ngweinidogaeth Ioan, mae bwyell Duw ar wreiddyn pren Duw, yr hwn a gafodd dyfu gyda gofal dwyfol mawr am dano, yn ngardd Duw, o amser Abraham i lawr. Y pren a feddyliwyf oedd perthynas Abraham a'i hâd yn ol y cnawd. Sylwed y maban-daenellwyr yn fanwl ar hyn, a gwelant pa "bryd y bwriwyd y plant allan o'r eglwys." Pob un mawr o flaen Ioan a godwyd i amddiffyn a diogelu y drefn Fosenaid. Dyma waith Samuel, Elias, Dafydd, Jeremiah, &c. Am na wnaeth Saul hyn, rhwygwyd y freniniaeth oddiwrtho. Yn ngweinidogaeth Ioan gwelwn beth newydd (*bedydd*), na chai yr Iudew mo'i fraint ar gyfrif ei berthynas gnawdol âg Abraham. Fe gae yr enwaediad, yn nghyd a holl ragorfreintiau Iudewaeth, yn eu hyd a'u lled, ar gyfrif y berthynas soniedig; ond ni chai y fraint o fedydd Ioan. Yn y nacâd hwn o eiddo Ioan i blant Abraham yn ol y cnawd i gael, ar gyfrif hynny, ei fedydd, yr oedd y fwyell yn tori yn ei weinidogaeth; nid oedd yn tori, fel y gwelir uchod, yr Iudew oddiwrth un ddyledswydd, na baint Iudewig, ond oddiwrth yr efengyl oedd yn ei fedydd. Gwaith Crist ya ei angau oedd tori yr Iudew oddiwrth Iudewaeth; a gwaith yr apostolion ysbrydoledig, ac eraill ar eu hawdurdod, oedd cyhoeddi hyn i'r byd. Dengys yr hyn a ysgrifenydd wrth ei brofi, yr hyn sydd ddigon hawdd ei wneyd i foddlonrwydd y rhai a barchant y Beibl yn ddyladwy, taw nid defod Iudewig oedd bedydd Ioan.

2. Gwelwn fod awdurdod gan Ioan i orchymyn ufudd-dod i beth newydd (*bedydd*) nad oedd o haniad Mosenaid. Dysgu ac amddiffyn Iudewaeth, yn nghyd a holl ddadblygiad y grefydd hon, oedd gwaith y mawrion rhagflaenyddol i Ioan; ond cafodd ef ddechreu gwaith newydd—cafodd ddechreu gwaith y Messiah—ddechreu gwaith na allasai ond y Messiah mawr ei gario yn mlaen a'i orphen.

II. Yr ail ofyniad: "Yn mha beth y

gwahaniaetha bedydd Ioan oddiwrth fedydd y comisiwn ? Yr oedd bedydd Ioan can belled ag oedd dwfr yn rheid-iol i'r weithred, dull neillduol yn ofyn-ol i'r cyflawniad, egwyddor o ffydd yn arddynesiad ymddangosiad y Messiah, ac edifeirwch, yn nghyd a natur ar-wyddluniol bedydd fel dangoseg blaen-llaw o athrawiaeth sylfaenol y grefydd Gristionogol—sef marwolaeth, cladded-igaeth, ac adgyfodiad Crist, yn un â bedydd y comisiwn. Os oedd dwfr yn medydd Ioan, y mae dwfr yn medydd y comisiwn; pa un ai ychydig ai llaw-er o ddwfr arferid yn y blaenaf, felly yn yr olaf. Nis gall y gair bedydd gyda Ioan a'r Apostol ond golygu yr un dull. Nid oes yr un gair, yn un iaith, all olygu dulliau cyferbyniol, ar yr un waith. Byddai gair felly yn waeth na diwerth—arweiniai y bobl i ddyrswch. Nid gwaeth na gair felly, fyddai gair a olygai, boethder ac oer-der, goleuni a thywyllwch, glân ac hagr, gwlyb a sych—bedydd yn golygu trochiad a thaenellid !!

1. Duw fel yr adnabyddid ef gan y genedl Iuddewig yn gyffredin a awdur-dododd Ioan i fedyddio a phregethu; ond Duw yn ngoleuni y gyfryngwriaeth yn y Mab, a sefydlodd fedydd y comisiwn. Fel gwr yn awdurdodedig gan arall y bedyddiodd Ioan, ond yn ei awdurdod ei hun fel Penadur teyrnas nefoedd—fel canolbwynt y Duwdod, y sefydlodd Crist ei fedydd.

2. Nid oes genym le i feddwl tod bedydd yn nwyllaw Ioan, nac yn wir yn eiddo Crist drwy ei ddysgyblion cyn iddo farw ac adgyfodi, wedi ei fwrriadu i ddeiliaid o blith y cenedloedd dien-waededig. Nis gwyddom ar ba dir y gallasai Duw yn gyson â'r oruchwyl-iaeth Fosenaid, yr hon oedd mewn dwyfol rym ar y pryd, hyd farwolaeth y Messiah, sefydlu trefn newydd a gyfar-talai yr enwaediad â'r dienwaediad. Gwir, yn rhagolygol, i deyrnas nefoedd, mewn rhyw agweddau o honi, gael ei phregethu gan Ioan a Christ yn y fath fodd, nes y gwelodd llawer o'r cenedl-oedd dienwaededig yn elw iddynt gredu yn Nghrist, a'i garu; ond nid oes genym le i feddwl i Grist na Ioan yn un fan roddi nodyn derbyniad i

fewn i'w cymdeithas, sef bedydd, i'r cyfryw gredinwyr o blith y cenedloedd. Bedydd y comisiwn a fwrriadwyd i ddeil-iaid o blith y cenedloedd fel yr Iuddew-on, a gredent yn Mab Duw.

3. Nid oedd bedydd Ioan yn cyf-lwyno ei ddeiliaid i fwynhad o holl ragorfreintiau teyrnas nefoedd. Er fod bedydd Ioan ynddo ei hun can belled ag y cyrhaeddai, yn efengylaidd; eto yr oedd gwaith i Grist, ac yn neillduol yr Ysbryd Glan wedi ei ddisgyniad ar ol coroniad y Mab, gymeryd ei ddeil-iaid mewn llaw, a'u hadgenedlu, cyn y derbynient athrawiaeth wahaniaethol yr efengyl oddiwrth Iuddewaeth. Gwel hanes dysgyblion y torthau, y deuddeg, ac yn neillduol Pedr. Er fod gweinid-ogaeth a bedydd Ioan, pan yn cael eu dylanwad priodol, yn d'od a'r bobl at Grist, eto gwaith yr Ysbryd Glan yw myned a hwy i fewn i deyrnas nefoedd. Ystyriwn fod yr efengyl yn golygu fod gwahaniaeth rhwng teyrnas Dduw yn-ddynt hwy, a hwy yn y deyrnas. Mae bedydd y comisiwn yn cyflwyno dyn i fwynhad o bob rhagorfreintiau Crist-ionogaeth, can belled ac y maent i'w mwynhau ar y ddaear. Yr oedd digon o allu dwyfol yn gydfynedol â'r modd-ion Iuddewig, ac yn neillduol gweinid-ogaeth Ioan, i dd'od a llawer at Grist; ond cyn y gallent drwy Grist fyned i fewn i ysbryd, proffes, a rhagorfreintiau y grefydd Gristionogol a'u mwynhau, rhaid oedd cael yr Ysbryd Glan yn ei weinidogaeth rymusach i ymwneyd â chalonau y bobl. Mae bedydd y comisiwn yn tybied dyn wedi rhagbarotoi iddo gan yr Ysbryd Glan. Ymor-phwysir ar hyn gan bob Bedyddiwr pan yn bedyddio yr ieuengaf fel yr hynaf. *Of course* ni fedyddiant faban-od. Coda dyn o ddwfr bedydd y comisiwn, nid fel bedyddiedigion Ioan, i fyned wed'yn i ysgol arall, ac at ddysg-awdwr arall, ond i barhau yn yr un ysgol, gyda yr un dysgawdwr, ac i arfer byth yr un *text-book*.

Mae pwyntiau pwysig yn cyfodi i sylw o'r cysylltiadau hyn, ond ni wna gofod ganiatau i ni sylwi arnynt. Go-beithio y boddlonga hyn chwi, frawd hoff.

LEWELYN REES.

EIN

Gweinidogion Ieuainc yn Nghymru.

III.

Y PARCH. B. THOMAS (MYFYR EMLYN),
NARBERTH, D. C.

Anwyl ddarllenyydd, yr ydym am i chwi ddyfod i adnabyddiaeth â Mr. Thomas, os nad ydych eisoes. Ni wnawn un esgusawd am ysgrifenu yn ei gylch. Mae iddo ragorion lawer. Os na welwn hwynt, dall ydym heb wel-ed yn mhell. Dylem nodi yn y rhagymadrodd ei fod yn ddyn o athrylith fawr. Dylem arfer gwyleiddra wrth ddatod seliau ei hanes.—Dylai y darllenyydd, yntau, arfer boneddigeiddrwydd. Rhy fynych mae ein pobl ni yn rhoddi clod y teilwng i'r gwael. Gallant ddibrisio rhagoriaethau. Maent yn fwy tueddol i hyn na'r un enwad. A gawn ni yma wahaniaethu? Ymdrechwn, a gwnawn ein rhan i symud y gwarthrudd.

Genedigol o blith mynyddoedd cwr uchaf Sir Benfro yw Mr. Thomas. Medr ddweyd wrthyhych am Bethabara a Mynachlog Ddu. Yno yr anadlodd gyntaf; yno y siglwyd ei gryd gyntaf; yno yr edrychodd gyntaf yn ngwyneb anian. Bethabara!—enw priodol i gartref Bedyddiwr o'i nod ef. Bethabara! tu hwnt i'r Iorrdonen, lle yr oedd Ioan yn bedyddio l Medr ddweyd wrthyhych lawer am Hwlffordd a Bristol. Yn y ddau le hyn bu yn hogi ei gryman i'r cynhauaf. Yn Hwlffordd cyd-dreuliem dair blynedd. Ran o'r amser hwnw cyd-letyem. Gwyf ef hyn yn eithaf da—mae ganddo lawer o ddirgrifion yn ei gofion am y lle a'r adeg. Nid penydfa iddo ef oedd yr Athrofa. Pleser iddo oedd y cwbl. Dringai bren gwybodaeth fel yr ymgripia bachgenyn goeden afalau. Ysgydwai y cangenau plygedig; syrthiai y ffrwythau i lawr, megys. Ni thrafferthai i'w cyrhaedd oddi fry â'i law. Byddai ef wedi dysgu ei wers tra byddai y llall yn chwilio am ei lyfrau. Hoenus oedd efe; nid aeth llafur athrofaol o dan wraidd ei iechyd. Nid oedd yn well

pregethwr cyn myned i'r coleg nag wedi dod oddiyno. Oedd yn uchel yn marn ei gyd-fyfrwyr; rhoddent y llawryf iddo ef. Yn gyffredinol addefid ef yn ben. Os cymerai gwrs neillduol yr oedd pawb yn barod i ddilyn oddigerth un. Bychandra bodolaeth hwnw oedd yr achos o hyny. Yr oedd yn rhy fymrynaidd i ddeddf atdyniad i gael gafael ynddo, fel brycheuyn yn nofio yn yr awyr. Llauer o fwynhad diniwed a gafwyd wrth efelychu. Yr oedd gan hwn a'r llall ei hoff-ddyn. Rhagorai pob un yn ei ffordd. Ond O! pan ddeuai Thomas yn mlaen, yr oedd pawb yn tewi! Y Parchedigion Thomas R. Davies (yr hen gap du), a John Jones, Seion, Merthyr, oeddynt yn mhlith ei hoffusion ef. Yr oedd ei gynrychiolaeth yn dda—yr oedd efelychu hoff bregethwr fel yn ei anian! Mwynhad athrofaol oedd hyny, ac nid annaturiol yn ddiau yn y fath le ac ar y fath adeg. Hoffus i ni adgofio am y dyddorion hyny yn bresenol, ac am y bechgynt hoff ydynt erbyn hyn yn dra gwasgaredig, ac amryw yr ochr draw i afon angyu! Mor wir y geiriau:

“Nid oes gan amser yn ei hawl i ddyn,
Ond un baradwys, dim, dim ond un.”

Ychydig a fwriadwn ddweyd am y brawd Thomas. Bydd yr ychydig a ddywedwn yn amlygiad o'n hedmygedd a'n parch, yn fwy na dim arall. Mae ei ddeall ef yn gofyn gwybod rhywbeth am ei gyfnod boreuol Ardal fynyddig, werinol, ydyw Bethabara. Nid yw hyny, cofier, yn tybio ei bod yn lle gwael i fagu pregethwr o'r radd flaenaf. A ddichon dim da ddyfod o Nazareth? O, dichon; oddiyno yr oedd y da mwyaf i ddod, ac nid oedd un lle arall mor gyfaddas at hyny. Mae golygfeydd yn dylanwadu yn fawr ar feddwl ieuanc. Ffurfiant ei nodweddion. Gosodant arno eu gwawr, eu lliw a'u llun. Aiff ysbryd y golygfeydd i ysbryd y meddwl. Ni cheir enaid eang mewn ardal fach, gyf-yng, amgauedig. Da yw eangder golygfeydd. Rhaid dringo y brynau a'r mynyddoedd i gael y cyfryw. P'le cafwyd y fath dalentau, yn feirdd a llenorion, a cherllaw yr Alpau? Yn fyr,

mae golygfeydd arddunol o bwys mawr i ddadblygu talent; y maent fel bathdy (*mint*) i'r metel toddedig. Nid bathdy cyffredin a brofodd ardal Bethabara i freiniol athrylith ein gwron. Os gofyna y dyeithr, A oes yno lynoedd yn gorddysgleirio o dan belydrau haulwen haf, a ffrydiau gloewon "yn cerdded rhwng y bryniau?" atebwn, Gellid tybied hyny oddiwrth ei athrylith ef. A oes yno fryniau a mynyddoedd dyrchafedig, gwylltion? Oes, oes! Darllenwch ei ganeuon. Wele engraffit:

"Bydd Eisteddfodau'n ddiau'n dda,
Ond Narberth fydd y gorau,
Ac yno bydd ein Hedith Wynne,
Brenines cantoresau.

Bydd hen fynyddau Penfro Iân
Gan geinion cân yn adsain;
Y 'Fenni fawr,' Cwmcerun ddig,
Gan fwsig yn di'spedain.

A allant aros ar eu sedd?
Na, dawnsiant ar eu gwadnau,
A churo dwylaw a wna'r coed
Yn nghwmni y mynyddau.

Ychydig fedrant glywed hwy!
Cerddorion Llundain brydfêrth,
Ond dydd 'r Eisteddfod—dyma ddrych,
Bydd Llundain wych yn Narberth."

Wrth gwrs, er gallu derbyn argraffiadau o'r allanol, rhaid wrth len briodol i'w derbyn. Weithiau—anaml, yn wir, y ceir hyn. Os yw natur yn bartiol mewn dim, y mae wrth gyfranau doniau. Fel y dywed y gair, mai "ofer fydd pobpeth heb gariad," felly ofer fydd pob manteision allanol heb *allu* i'w gwerthfawrogi. Rhaid cael y metel os ydych am gael yr arian bathol. Tybia ambell un weithiau ond iddo gael digonedd o ddsygeidiaeth bydd pob peth ar ben. Na, na, ymbwyller; nid yw y rhedfa yn eiddo y cyflym, na'r rhyfel yn eiddo y cedyrn bob amser. Rhaid cael rhywbeth tu cefn i'r cyfan. Pe rhoisai Mr. Thomas radd o brofiad tymor ieuencyd, oni ddywedasai rywbeth fel hyn: "Weithiau dychymygnw fod y mynyddoedd a'r bryniau yn gyfeillion i mi, a dymunol i mi oedd swm awelon Hydref yn casglu fel medelwyr melyn-ddail. Ymddangosodd i mi, aml i dro, wlith y boreu fel

mil myrdd o goronau dysglair yn addurno y llyisiau a'r planhigion."

Dyfalw yr ydym, ond nid gormod, ni a hyderwn. Yn sicr dygwyd ef i fyny yn ysgol natur. Y mae ei nodweddion presenol yn profi hyny tu hwnt i amheuaeth. Talentau dysglair!—pa ryfedd? Mae y metel glo wedi cadw gwres yr haul fil myrdd o oesau yn ol; onid all meddwl gymeryd i fewn a chadw pelydrau athrylith a ddisgyn oddiar wyneb anian?

Credwn fod ganddo syniadau ffafrilol am y natur ddynol—syniadau a gafodd gartref yn Bethabara. Onid yw barn ffafrilol am ein rhywogaeth o bwys? Gwell i ni beidio gwybod y gwaethaf am ein cyd-ddynion. Os isel fydd ein barn am eraill, isel fydd ein hymddygiad tuag arynt.

Ond odid, nid oes ragorach lle ar y ddaear i ddsygu meddwl yn dda am ddyn na manau gwerinol Cymru. Mae ein hil yno yn nes i'r hyn oedd ein rhieni cyn y cwmp nag un man arall ar y belen hon. Sut felly? Yn y manau hyn ceir diniweidrwydd angel bron. Purdeb o'r natur hwn ydyw sancteiddrwydd plant. *Nacool* ydyw, mae'n wir, ond rhaid wrtho er cael y cadarnhaol. Ac O! 'r fath werth sydd ynddo! Ymddadblygodd Mr. Thomas yn nghanol bywyd gwerinol Penfro—yn y gongl dawel, dawel hono o Walia wen nad yw eto wedi ei llychwinio. Nid ydyw anadliadau afachus estroniaid Pabyddol, didduw ac anfoesol eto wedi madru ei hawyr. Mae y fro yn gartref diniweidrwydd a thangnefedd. Llecha y trigolion o dan adenydd dwyfol heddi. Yno "gwirionedd a dardda o'r ddaear, a chyfiawnder a edrych i lawr o'r nefoedd." Na syner at ein hymadroddion. Mae Cymru, a'i chymharu â Lloegr a gwledydd eraill, yn Ganaan—yn baradwys—ac mae manau yn Mhenfro yn mhllith y manau mwyaf dilwgr ynddi. Photographwyd y gymdeithas ddynol ar feddwl Mr. Thomas fel ag yr ydoedd yn amgylchoedd Bethabara a Mynachlog Ddu. Cafodd y photographiad hwnw bob mantais i lynu a dyfnhau. Ffurfia efe syniadau am ddyn wrth yr hyn a welodd gynt

gartref. Wrth yr argraffiadau hyny yr adnebydd efe ddyn mwyach. Etyb hyn fel rheswm paham mae ein gwron mor hoff, yn ei ganeuon, ysgrifeniadau, ymddyddanion, a'i bregethau, o gyfeirio at chwaeth ac arferion gwerinol Cymru. Ni ddaeth efe yn Bethabara i adnabyddiaeth â chymdeithas annichlyn y nofelau. Bu hyn yn fraint fawr iddo. Gallwn yma grybwyll nad oes dim yn fwy niweidiol i foesau da na gwaith ieuencyd-yn ymgydnabyddu â chymdeithas ac arferion dynol yn nrychau nofelau isel-bris y dyddiau hyn. Gresyn fyddai i'r llygredigaeth hwn lefeinio ein cenedl ni.

Ceisio egluro yr ydym fod ein brawd Thomas yn meddu golygiadau gobeithiol am ddynion. Yn mhellach, y mae haenau gwerthfawr yn ei natur ef ei hun o elfenau dynol. Adlewyrcha ef ynddo ei hun yr hyn a farna am eraill. Yr hyn a welodd a fabwysiadodd. Mae cyneddffau naturiol cryfion wrth weithredu yn rheolaidd, yn tynu atynt adnoddau nawseiddiol iddynt eu hunain. Yr ydym yn arfer meddwl am eraill fel yr ydym ein hunain. Dymunol i ni ydyw pregethwr fedr ddeall y geiriau, "Lle yr amlhaodd pechod, y rhagor yr amlhaodd gras."

Nodwn eto, mae Mr. Thomas yn feddianol ar *reddf grefyddol* gref. Y mae rhai dynion o ran natur gynhenid yn fwy crefyddol na'r lleill; a gall natur felly dderbyn diwylliaeth a chryfhad yn mhrif ysgol anian. Fel yr awgrymasom, ymddad blygodd ein gwron yn nghwmpeni natur. Ac nid oes un moddion, tu allan i'r efengyl ei hun, yn debyg iddi hi (natur) am grefyddoli. Dyna'r beirdd—nid ydynt hwy byth yn anffyddwyr. Os ambell dro y ceir rhai yn gogwyddo i'r gred dywyll, megys Byron ac eraill, mae hyny oblegid gwyrriad oddiwrth natur, ac effaith ymdroi mewn cymdeithas israddol. Nis gwyddom am un gwir fardd erioed yn anffyddiwr professedig. Mae yr esboniad yn ymyl. Y maent felly am eu bod yn cyfeillachu llawer â natur. Anffyddwyr!—beth ydynt hwy? Dynion amddiffaid o ddychymyg—heb gydymdeimlad â'r aruchel a'r anfeidrol—heb

deimladau llednais—heb y radd uchelaf o natur dyn. Dyndod ranedig, hanerog, sydd iddynt. Bodolaeth fychanus a feddant, yn athronyddu yn hyf ac ysgafn bynciau mwyaf y bydysawd, heb wybod dim am danynt. Dynion unplyg, o'r ddaear yn ddaearol ydynt. Ni cheir y beirdd, pobl y talentau dwyfolaf, yn eu plith hwy.

Y mae Mr. Thomas, er yn fachgen, yn gwybod ysgrythyr lân anian, yn ogystal a'r un ddatguddiedig. Y canlyniad yw, y mae yn dra hyddysg yn ei chyfrinion. Yr oedd yr hen feirdd Cymreig yn dra agos i'w lle yn eu darnodiad o hanfodion gwir fardd: Meddu llygaid i weled anian, calon i deimlo anian, ac aiddgarwch a faidd gydfyned ag anian. Onid yw yr hanfodion yna yn hanfodol i wir bregethwr yr efengyl? Un o brif arwyddion amddiffadrwydd o honynt ydyw undoniaeth byth a hefyd. Y mae llawer o bregethwyr felly. Dywedant bob peth yr un fath. Ni fydd natur y mater dan sylw yn newid dim ar eu llais na'u dullwedd. Nid oes angen i ni ddweyd mai diffyg cydyndeimlad â natur yw yr achos. Ant yn mlaen fel llong heb lwy nac angor—i rywle, gan godi a gostwng fel y dygwydd. Y mae Mr. Thomas yn eithriad hapus yn y peth hwn—y mae ei reddf grefyddol gref a'i gydymdeimlad â natur yn gyfarwyddiadau digyfeiliorn iddo.

Er nad ydym yn y sylwadau blaenorol wedi cymeryd aniom draethu ar Mr. Thomas yn benodol fel pregethwr, eto cofier fod yr holl ragorion a nodasom yn cydwasaethu i'w wneyd ef yn efengylwr o'r dosbarth blaenaf. Gallwn yma ychwanegu ychydig yn fwy neillduol ar ei *adull* o bregethu. Nid yw yn arfer cadw swm a baldordd. Annoddefol iddo ef ydyw arddull yr efydd yn seinio a'r symbal yn tincian. Swm ddigon, a dim meddylddrychau yn y swm, ni chyd-drig ag ef. Dichon i rywun ein cyhuddo o fod yn cadw ein gwron yn rhy agos at y nacael—at y cyffredin, wedi honi iddo yn barod y fath uwchafiaeth pregethwrol. Cofier hyn: mae engreifftiau mynych i'w cael yn y dyddiau hyn o lefarwyr cy-

hoeddus a ganmolir mor uchel a'r cymylau, a hwy yn deilio mewn gwaelion fel y nodasom. Oni cheir llawer o'n pregethwyr mawrion (?) yn faldorddwyr? Gwerthfawr, yn wir, ydyw am-bell eithriad, ac mae Mr. Thomas yn eithriad ddiarnheul.

Pobl i dosturio wrthynt yn fawr ydyw y rhai a ofodir, Sabboth ar ol Sabboth, i wrando ar faldordd y llefarwr druan, heb wybod ar y ddaear las beth a fydd yn ei gylch, a'r gwrandawyr ddiwed yn methu cael *gafael* ar ddim yn y byd.

Pobl Narberth, yn Penfro, llawenychwch o gael mwynhau gweinidogaeth sylweddol am ddyd y pechadur ac Iesu y Gwardwr. Clywsom Mr. Thomas yn dweyd unwaith mewn ymddyddan am bregethu, y dylai pregeth fod yn gyfryw fel nad ellid ei thraddodi ond oddiar ei thestyn gwreiddiol a bwriadedig. Eithaf gwir. Y fath fendith i lawer a grwydrant am destynau newyddion i hen bregethau, fyddai iddynt efelychu ein harwr mewn pregethu yn destynol.

Yn gyffredin y mae traddodiad Mr. Thomas yn wresog, os nid yn danllyd. Ond cofier, nid tân a gwres ffugiol ydyw, ond angerdd yn cyfodi oddiar natur ei bwnc. Ni cheir ef un amser fel rhai brodyr, mewn hwyliau mawr a theimladau drylliog iawn y mynyd hwn, a'r mynyd nesaf mor ddidaro a'r gog ar ganiad.

Methwn ddeall fod cyfansoddi pregethau yn costio llafur neillduol i Mr. Thomas. Yn hytrach na'i fod ef yn myned ar ol y pregethau, mae y pregethau yn dyfod ar ei ol ef. Afraid yw i ni ychwanegu, trwy ddweyd nemawr am y Parch. B. Thomas fel llenor a bardd. Pe byddai yn awdwr ond yn unig i gofiant D. Evans, Ffynonhenry, ni phetrusem ei restru yn mhliith llenorion blaenaf ein cenedl. Amheuw'n a fedd yr iaith ddau yn gyfartal yn yr un llinell i gofiant D. Evans. Hefyd darlennasom rai caneuon awenyddol dros ben o'i waith.

Pan y mae yr enwad gyda chalon drom yn hiraethu ar ol rhai o'i chedyrn a gwmpodd yn ddiweddar yn yr

angau, mae ganddo le i gymeryd cysur trwy fod Duw yn cyfodi brodyr mor deilwng i lanw eu lle, un o ba rai yw B. Thomas. Dymunwn o galon, hir oes i'r brawd i fod yn ddefnyddiol a llwyddianus fel gweinidog da i Iesu Grist. Cyfoded ei haul yn barhaus, yn uwch i'r lan, ac na foed i'r cwmwl du guddio ei ddysgleirdeb. Gwyddom fod ei galon ef yn curo yn frwdfrydig mewn anwylddeb at ei wlad a'i genedl; ac os pery ef i ymddadbygu fel hyn am dymor, ni fydd yntau yn brin o brofion fod ei wlad a'i genedl yn ei anwlyo yntau.

NODION GOLYGYDDOL.

—Gohebydd a ysgrifennai amser yn ol i *Baner ac Amserau Cymru*, yn cyhuddo'r bobl am ddeisebu at y frenines a'r Senedd i atal rhyfel, tra yn esgeuluso deisebu i lys y nef, a'r Parch. R. Jones, Llanllyfni, a'i hatebodd, gan ganmol ei awgrym. Dywedai fod yr offeiriad yn rhagori ar yr Ymneillduwyr, trwy weddio dros freninoedd a llywodraethwyr; ond ofnai fod llawer o'r offeiriad nad oeddynt yn gofalu beth a ddarllenent, ond yn unig gwneyd rhyw beth a fyddo yn angenrheidiol er mwyn tamaid o fara. "Pe byddai," meddai, "y *Llyfr Gweddi* yn rhegu, rhegu a wnaent hwythau, a meddyliant na byddai hyn yn ddim ond cyflawni dyledswydd."

—Y mae yn agos holl Gymanfaoedd y Bedyddwyr yn Nghymru, yr haf hwn, wedi pasio penderfyniadau yn condemnio meddwdod, ac yn cymell sefydlu cymdeithasau ōrwestol.

—Mae y Parch. B. E. Jones, Centuria, yn amheus a gadwa efe ofal yr eglwys yno yn hir eto. Mae y frawdoliaeth wedi myned yn ychydig mewn nifer o herwydd sefyllfa y gweithfeydd.

—Fel hyn y darlennai un o benderfyniadau Cymanfa Morganwg eleni: "Fod y Gymanfa hon yn dymuno rhoi cyhoeddusrwydd i'r boddlonrwydd mawr y mae yn gael yn ymddygiad Cristionogol eglwys barchus Caersalem,

Dowlais, yn sicrhau swm arianol dda, yn fisol, tra fyddo byw, i'r Hybarch E. Evans, ei chyn-weinidog (ar adeg ei ymddiswyddiad), fel arwydd o barch mawr iddo fel gweinidog da i Iesu Grist."

—Dywed Owen James ei fod yn *gor-phwys* yr haf hwn yn St. Clair, trwy bregethu dair gwaith bob Sul, a bod mewn pedwar o gyfarfodydd yn ystod yr wythnos.

—Wrth roddi hanes Cymanfa Rhuthyn, yr hon a gynaliwyd yno Meh. 5, 6, dywedir, "Mewn Cymanfa yn Rhuthyn, tua haner can' mlynedd yn ol, pregethai Christmas Evans y bregeth anfarwol ar y "Mab Afradlon," un o'r troion cyntaf. Y mae rhai personau eto yn cofio yr effaith trydanol oedd yn nglyn â'r traddodiad, a chlywodd yr ysgrifenydd un gweinidog Methodistaidd yn dyweyd fod y pregethwr wedi andwyo y testyn iddo ef, na bu gwiw ganddo byth gynyg pregethu arno."

—Yn ol penderfyniadau ac ymddyddanion y cynadleddau, gwelwn fod Bedyddwyr Cymru yn selog dros gychwyn cyhoeddiad tri-misol at wasanaeth yr enwad.

—Bu Thomas C. Probert, mab i'r Hybarch David Probert, Youngstown, O., gartref yn ystod y mis diweddaf, yn treulio ei *vacation* ac yn pregethu yn yr eglwysi amgylchynol. Yn Athrofa y Bedyddwyr yn Louisville, Ky., y mae Mr. Probert yn astudio.

—Yn Cordova, Talbot Co., Maryland, y mae y Parch. Llewelyn Rees yn gweinigogaethu yn bresenol. Cwyna fod ei iechyd yn wael ar hyn o bryd. Dywed ei fod yn cyfansoddi traethawd ar Ryddid, gan fwriadu iddo ymddangos yn y WAWR. Mae Mr. Rees fel yn benderfynol o wneyd ei hun yn ddefnyddiol.

—Bydd y Parch. T. E. Williams, Aberystwyth, yn pregethu i'r Americanaid yn Utica y Suliau cyntaf yn Medi.

—Dyn ieuanc rhagorol ydyw Mr. Jacob Davies, Frostburgh, Md. Y mae yntau gartref yn mwynhau ei seib-

iant, o Goleg Lewisburgh. Diolchwn yn fawr iddo am ofalu *tipyn bach* am ein cyhoeddiad yn Frostburgh. Drwg genym am eu hanffyddlondeb yno.

—Dyma i'n darllenwyr engrafft o lawer o ganmoliaethau i'r WAWR, a dderbyniasom yn ystod y mis diweddaf: "Yn wir, mae'r WAWR yn dda, ac fel yr ymddengys i mi, yn goleuo yn gyflym. Mae y rhifyn am Awst yn rhagorol iawn. *Pity* fod y brawd anwyl a galluog Edwards yn rhoddi i'fny y Gwersi, mae yn gwneyd yn fendigedig; ac mae yr erthyglau yn werthflawr iawn, yn annibynol ar eu defnyddioldeb i'r Ysgol Sul.

Hyde Park. B. W. THOMAS."

—Yr ydym wedi llwyddo i gael gan y brawd medrus, y Parch. E. Edwards, Wilkesbarre, barhau gyda y Gwersi am un mis eto, o leiaf. Galwn sylw neillduol at y Gwersi yn y rhifyn hwn.

—Brodyr selog iawn sydd yn nghymydogogaethau Oak Hill a Thurman, O., ac mae hyny yn galonidid mawr i ni. Diolchwn i'r brodyr Dr. Griffith a'r Parch. D. S. Jones.

LLAIS Y DURTUR ydyw enw llyfr emynau bychan newydd at wasanaeth yr Ysgolion Sabbothol, ac achlysuron eraill, a gyhoeddwyd yn ddiweddar gan y Parch. R. Jones, Llanllyfni. Mae yr emynau yn newyddion, a bron yr oll o waith Mr. Jones. Nid allem lai nag edmygu gweithgarwch a llafur y brawd R. Jones, Llanllyfni. Y mae y llyfr newydd hwn yn engrafft o'i allu, a'i sêl, a'i weithgarwch. Yn y rhagymadrodd dywed yr awdwr: "Ni thybiwn fod rhyw deilyngdod mawr ynddynt (yr hymnau), ond tybiwn yn ostyngedig eu bod yn rhy dda i'w gadael o'r neilldu, neu eu tafu i'r tân. Os bydd rhyw un yn cael ei dueddu i ogranu hyn o orchwyl, nid oes genym ond ei gyfarch yn ngeiriau hen fardd:

"Cyn beio a rheibio yn rhy bell,
Gwnaed y gŵr ganiadau gwell."

—Mae y "Beibl a'i Ddeongliad," gan Dr. Hugh Jones, Llangollen, allan o argraffiad, ac mae argraffiad newydd

yn y wasg, a bydd yn barod tua Hydref. Hughes a'i Fab, Gwreccsam, yw y cyhoeddwy. Bydd i'w gael yn America trwy *agents*.

—Yn ddiweddar yr oedd y Parch. William Owen, Narberth, D. C., yn *Seren Cymru*, yn dadleu achos capel newydd y Bedyddwyr yn Milford, Sir Benfro, ac yn dechreu ei apeliad trwy ramadegu ystyr y gair Aberdaugleddyf fel y canlyn :

ABER (*s. m.*), *a confluence of water, the junction of rivers, &c.*

DAU (*adj. n.*), dau ddŵr, neu ddwy afon.

CLUD (*adj.*), *a carrying water, or navigable rivers.*

WY (*n.*), *radix, gwy, a fluid or liquid, water, dwfr.*

O'r gair *Gwy* y mae llawer o'n hafonydd yn cymeryd eu henwau, megys Wy, Monwy, Wysg, Dyfrdwy, Elwy, &c.

Rhodder yr holl wreiddiau at eu gil-ydd, a gwnant air cyfansawdd—Aberdaugludwy, *the aber, or confluence, of two navigable streams, or two carrying rivers.* Yn awr, beth yw y ffaith am danynt? Dyma ddau ddyfroedd, neu ddwy afon, a phob un o honynt yn ddyfroedd nofiadwy i longau, yn cwrdd yn yr Aber, sef y Cludwy Orllewinol a'r Cludwy Ddwyreiniol—West and East Cludwy. Y Cludwy Orllewinol yn myned i fyny i Hwlfordd, lle yr â llongau, a'r Cludwy Ddwyreiniol i fyny i Blackpool, ger Arberth, lle yr â llongau hefyd, a'r ddwy yn cwrdd yn Rhyd-y-Milwr (*Milford*).

Os oes gan rywun well tarddiad, rhodder ef ger bron eich darllenwyr, a chewch chwithau, Mr. Gol., fod yn farnwr.

Y mae “rhywun” yn d'od yn mlaen ac yn gwahaniaethu, ac yn ateb fel y canlyn :

“ABERDAUGLEDDYF.”

At Olygydd Seren Cymru :

MR. GOL. : Darllenais y treigliad a rydd y Parch. W. Owen, Arberth, i enw y lle uchod gyda dyddordeb, ac yr ydwyf yn gydfarn âg ef am yr oll, gyda'r eithriad o'r gair *clud*. Nid yw

Mr. Owen yn nodi un awdurdod. Rhaid i mi gael hyny, yn nghyd agwell rhesymau na'r rhai a gynygia ef, cyn alltudio yr hen wreidd-air Cymreig “cledd” o'r enw hwn. Rhesymau Mr. Owen dros *Cludwy* ydynt, “fod yma ddyfroedd nofiadwy i gludo llongau,” &c.; ond yr hyn sydd fwyaf tebygol yw, fod yr afonydd hyn wedi derbyn eu henwau

“Cyn bod cychod yn bod na badau;”

felly, nis gallaf weled beth oedd ganddynt i *gludo*, fel i hawlio yr enw hwn am eu gwasanaeth; ond yr oeddent y pryd hwnw yn gallu bod y *tu aswy* i ryw wrthddrych, neu le penodol. Ystyr y gair *cledd* ydyw *aswy*—*left*, fel y mae *deheu* yn cael ei ddefnyddio am *right*. “Ar gledd y brenin”—“*on the king's left hand*,” meddai yr hen Gymry. Felly *Cleddwy*—*the left waters*, yn hytrach na *cludwy*—*navigable streams*, gredaf fi (hyd oni chaf well rhesymau) oedd enw cynhenid yr afonydd sydd yn ffurfio Aber-dau-gledd-yw.

Merthyr.

IEUAN DYFED.

Nodiad.—Cleddau yw enw yr afon a rêd i fewn i'r Aber.—GOL.

—Y brawd Evan Williams, Brad-docksfield, Pa., a ysgrifena atom fel y canlyn, ac yr ydym yn hynod ddiolchgar iddo am amlygiad o'i deimladau da, a'i frwdfrydedd a'i sêl dros y cyhoeddiad. Y mae brodyr fel hyn yn wir werthfawr gemym. Y mae genym rai sydd yn debyg iddo. Fel hyn y dywed: “Yn wir, Mr. Gol., yr wyf fi yn teimlo yn llawen dros ben o gael bod yn dderbyniwr o'r *WAWR*. Hwn yw yr unig gyhoeddiad Cymreig yn y wlad hon sydd gan y Bedyddwyr i amddiffyn eu hegwyddorion, yn ngwyneb yr holl guro cynddeiriog sydd arnynt o bob cyfeiriad; am hyny dywedaf. Llwyddiant i'r *WAWR*, ac i bawb sydd yn dal cysylltiad â hi. Yr wyf yn benderfynol o fod yn dderbyniwr o honi cyhyd a bo hyny o fewn cylch posiblwydd. Gresyn fod yr un Bedyddiwr Cymreig ar gyfandir America yn ymfodloni byw hebddi. Credaf y dylai pob Bedyddiwr, yn mhob man, wneyd ei ran er

treio eangu ei therfynau, ac i ddanfon tael am dani mor brydlon ag y gellir, oblegid heb hyn, nid gwiw i ni ddysgwyl ei gwasanaeth yn hir. Un gair eto, Mr. Gol.: Credaf y buasai yn dderbyniol gan lawer heblaw fy hun, ddarllen ambell i bwtyn yn awr ac yn y man, ar dudalenau y WAWR, o hanes y dyn rhyfedd hwnw, sef C. H. Spurgeon; bydd ei hwn ar gael ac yn peroglogli trwy gydol oesau y ddaear.

Braddocksfield. E. WILLIAMS."

—Eto, y brawd John B. Thomas, Laramie City, Wyoming Ter., a ysgrifena yn galonogol iawn. Pe byddai ein darllenwyr yn deall mor werthfawr y mae geiriau oddiwrth frodyr selog a da yn ein golwg, ni ryfeddent ein bod fel hyn yn eu cyhoeddi ac yn llawenychu o'u herwydd. Fel y canlyn y dywed ef:

Awst 11, 1878.

Anwyl Frawd Griffiths: Yr wyf wedi cael dau rifyn o'r WAWR oddiwrthych, sef Gorphenaf ac Awst. Nid oeddwn yn dysgwyl i chwi eu hanfon, yn enwedig heb dâl blaen am danynt, yr hyn wyf yn farnu a ddylech gael gan bawb, yn enwedig yr enwad yr ydych yn ei wasanaethu. Mae ysgrifau ac adolygiadau Cefni ar Fedydd, &c., yn werth y cyhoeddiad am y fwyddyn ddiweddaaf, yn enwedig i rai a wêl eu gwerth, ac a fedrant eu defnyddio er amddiffyn egwyddorion y Testament Newydd, yn erbyn cyfeiliornadau yr oes. Meddyliwyf fy mod wedi darllen bron bob peth ag sydd wedi ymddangos ar Fedydd, yn yr oes hon, yn Gymraeg a Saesneg; ac yn wir, frawd Griffiths, fy marn fach a gostyngedig i yw fod Cefni mor uchel, os nad yn uwch na'r rhan fwyaf o honynt yn ei ymresymiaidau.

JOHN B. THOMAS.

GOFYNIAD.

At y Parch. Wm. Jones, Wis.:

Anwyl Syr—Clywais bregeth ddysgedig a dylanwadol iawn yn Parsons, gan y gweinidog, y Parch. T. D. Phillips, ar Heb. vi. 4—6, Awst 11, ond gan nad wyf eto yn eithaf boddlawn,

byddwn yn ddiolchgar os bydd i chwi draethu eich barn ar yr adnodau pwysig hyn, yn y WAWR. Yr eiddoch—*Ymfynydd.*

Y Parch. R. H. Evans a Phamphledyn E. E.

Yn y *Cyfaill* am Awst, gwneir sylw o'm hysgrif fer mewn modd mor *annheg* ag i alw am air o adolygiad. Ni raid i mi ymwneyd â'r pwnc. Odid na wna un arall hyny, os amgen, ysgrifena atebiad cyflawn yn ol llaw. Yn bresenol yr wyf yn ymwneyd âg *ef* yn nghylch *foot-note* ei ysgrif. Achwynaf arno,

1. Am nad yw yn ceisio ateb—ie, nid yw wedi amheu—fy ngosodiadau, ond eu *gwawdio* y mae. Diau fod yn *haws* gwawdio na gwrthbrofi yr hyn, ar fyr eiriau, a ysgrifena; ond a yw gwneyd felly yn deilwng o Mr. Evans? Achwynaf arno,

2. Am iddo fy nghamgyhuddo a'm camddarlunio yn y modd mwyaf anwrol (*cowardly*). Fel hyn: "Dywed fod bedyddio yn llawer mwy pwysig na chymuno." *Na ddo.* Eto: "Rhydd ar ddeall fod mwy o bwys mewn *bedyddio* na *charu*." *Na ddo.* Ac eto; "Yn ol Mr. E. yr oedd mwy o bwys yn ei *drochi* ef heb *Drindod*, nag oedd ar garu y llall." *Nid yw hyn*, "yn ol Mr. E.," ond *yn ol* camddarluniad y Parch. R. H. E. Rhyfedd na allasai awdwr o safle a swydd Mr. Evans arfer gradd o gyfiawnder a gonestrwydd wrth ymwneyd â'm pamphledyn (nid "cylch-lythyr"). Os mynai sylwi arno o gwbl, paham na wnaeth hyny gyda mwy o gywirdeb a didwylledd? Dylasai fod yn eirwir os na allai fod yn foneddigaidd? Darlened i *Cor. 13: 5*. Gallaf faddeu iddo, am fod *gariad* yr hyn ei desgrifir yn adn. 7 o'r benod ogoneddus y cyfeiria ati—"yn dyoddef pob dim;" ond am fod genyf *gariad* at y brawd, yr wyf am ddangos iddo ei *fai*. Cydnabydded, gadawed ei fai, a chaiff drugaredd! Achwynaf arno,

3. Am ei fod yn gwneyd cam ag "ordinhad ddwyfol!" Pan y mynai yr awdwr hwn ddatgan ei "*barch*," ie, ei

"barch dyledus," ie, a "*phob* parch dyledus i fedydd fel ordinhad DDWYF-OL," dyma a ddywed: "*Nad yw ond PLISGYN!*" Maddeued y nefoedd iddo am hyn. Nid oes a fynom *ni* â throsedd sydd yn galw am gyfaddefiad fel hwnw gynt, "*Pechais yn ebyn y nef.*" Tra y mae y *cymun* yn cael ei gydresu â'r "*grasusau mewnol*"—*cariad a ffydd*—haerir nad yw bedydd OND PLISGYN!! Os dyna y modd yr ysgrifena y Parch. R. H. E., pa ryfedd i E. E. ofyn, yn y pamphledyn, ac ail-adrodd y gofyniad heddyw, "*A oes lle i gyfiawnhau y dull o siarad ac ysgrifenu sydd yn gwneyd y cymun yn bob peth, a bedydd yn nesaf peth i DDIM?*"

Wilkesbarre, Pa. E. EDWARDS.

O. Y. Y rheswm na fedyddiodd Ioan "yn enw y Drindod" oedd, fod hyny yn *anamserol*. E. E.

ADRAN YR YSGOL SABBOTHOL.

Y GWERSI CYDGENEDLAETHOL.

GAN Y PARCH. E. EDWARDS, WILKESBARRE, PA.

DYCHWELLAD Y SEITHDEG.

GWERS MEDI I—LUC 10: 17—24 *

Y Testyn Auraidd—Luc 10: 23.

NODION.—Ad. 17. "A ddychwelasant." Gwel 1—3. "Y cythreuliaid." Ni roddwyd i'r seith-deg, fel i'r deuddeg, yr awdurdod hon. Ad 9. Ond wedi hyn (19) rhoddwyd rhywbeth tebyg i'r hyn sydd yn 9: 1.

Ad. 18. "Gwelais Satan," &c., h. y., din-ystr buan a disymwth *cyfanswm* gallu y fag-ddu. Rhuf. 16: 20. Cymharer yr hanes yn 9: 40.

Ad. 20. Gorbwysir y duedd i ymddyrfhafu, nid gan genad Satan (2 Cor. 12: 7), ond gan "olud mewn gogoniant" oedd yn achlysur llawenydd mwy!

Ad. 21. "A lawenychodd." A *lamodd* gan lawenydd. Gair cryfach na'r un yn ad. 17 a 20.

Yr hanes yn neillduol i Luc, E(engyl-wr y *ddynoliaeth*!

CYNLLUN O GYNWYS Y WERS.—Yn y saith adnod hyn ceir tri golwg ar yr oruchafiaeth ar Satan, sef,

* Y mae y Gol. wedi taer erfyn am ysgrif ar y Gwersi "yr unwaith" hon eto. Rhoddir yma engraifft o weithio y *ddan* gynllun blaenorol i un wers—yr esboniadol a'r sylwadol. Hyderwn na bydd ein llafur yn offer fel *awgrymiad* o'r dulliau mwyaf buddiol o addysgu.

1. Fel yn amlygedig eisoes. (a) Yn adroddiad yr seithdeg—(17) "a ddarostyngwyd i NI." (b) Yn rhagolwg Iesu. (c) "Gwelais," &c. Y canolddydd *yn* nhorriad y wawr—holl gryfder y gelyr yn narostyngiad y cythreuliaid hyn!

2. Fel yn achosi llawenydd mawr. (a) I'r dysgyblion hyn (17). (b) I'r meist'r hefyd (21). "Yr awr hono" teimlais, nid fel ar yr adeg a grybwyllir yn 9: 41, ond fel y gosodir allan yn Heb. 12: 2.

3. Fel yr oedd yn destyn *diolch*. (a) Ar ran ei ddysgyblion (21). Datguddiwyd "hyn" iddynt, er yn rhai bychain, tra yn guddiedig nid yn unig "i'r doethion a'r dealus" yr oes hono, ond i "brophwydi a breninoedd" yr amser gynt (24), ie, y rhai oedd yn "ewyllsio" gweled. (b) Ar ei ran ei hun, (22). Cymharer Mat. 28: 18—20, a Phil. 2: 9—11, gyda'r ymadrodd, "Yn DY ENW DI." (17).

GOFYNIADAU.—A ydym ni yn gydweithwyr a Duw ac a Christ? A ydym ni yn ddarostyngedig i Satan, neu a ydyw efe yn ddarostyngedig i NI?

Y SAMARIAD DA.

GWERS MEDI 8—LUC 10: 30—37.

Y Testyn Auraidd—Gal. 5; 14.

NODION.—Eto yr ydym yn ddyledus i Luc am gipolwg mor ddymunol ar y *ddynoliaeth* yn ol cynllun Duw! "Rhyw DDYN" yn cael trugaredd ymgeleddol (30). O Jerusalem i Jericho, tua 18 milldir—i'r gorwieraedd dros dair mil o droedfeddi. Ffordd enbyd o ber-yglus..

Ad. 35. "Ddwy geiniog"—*denarii* Rhufeinig. Ceiniog yn dâl am waith diwrnod, (Mat. 20: 2). Ni ofynid tâl am lety yn y dwyrain, ond yn unig am ymborth; ac nid oedd ar hwn angen fawr i'w fwyta, ond odid.

Ad. 37. "Yr *hwn*," &c. Ni fynai cyfreithiwr rhagfarnllyd halogi ei enau drwy ddweyd, "y Samariad." Ioan 4: 9.

CYNLLUN.—Cawn yma

NODWEDDION DYNGARWCH PUR.

Ymgeledd yr anffodus *heb* holi am ei genedl ni'i gredydd, ac *heb* edrych ar y draul, ac *heb* ddiffygio yn y gwaith. Dichon mai Iuddew oedd y "dyn." Ond yn lle coleddu yr hen ysbryd cas a welir hyd yn nod yn Ioan garedig (9: 54), y Samariad a "wnaeth drugaredd ag ef." Ysgubai firwd ei drugaredd bob rhagfam oddiar y ffordd. Drachefn, cludodd y truan i'r gwesty ar ei anifail ei hun; ac wedi rhwymo ei archollion, &c. (34). Hefyd, pa faint byn-ag oedd ei frys i fyned adref, arosodd gyda'r dyn hyd dranoeth; gorchymynodd i'r lletywr, "Cymer ofal drosto." Aeth yn gyfrifol ar yr holl draul, ac addawodd ddyfod drachefn i ymweled â'r dyn, ac i dalu y treulion oll! Dyna gymydog yn wir.

Ond tybiwn fod yma fwy nag atebiad i'r gofyniad, "Pwy yw fy nghymydog?" (29) sef,

CYSGOD O'R PRIF DDYNGARWR.

"Daeth" yntau. Gwel 19: 10. "Daeth," nid fel yr offeiriad a'r Lefiad, "ar ddam-wain" (31), nac ychwaith fel "rhyw Samariad wrth ymdaith" (33), ond o bwrpas, ac ar y neges arbenig i godi dyn. 1 Tim. 1: 15.

"Daeth Iesu Grist o'r nefol dir," &c.

Rhoddodd, nid i'w gyfeillion, ond i "ddynion;" ac nid ei garedigrwydd, ond "ei hun." Gal. 1: 4. Daw gogoniant y Prif ddyngarwr i olwg Iuddewon a Chenedloedd, a gorfodir y mwyafr rhagfarnlyd yn erbyn Iesu i'w glodfori fel "yr hwn a wnaeth drugaredd" a dynol-iaeth! Heb. 2: 14—17.

GOFYNIADAU.—A adwaenom ni y cymydog goreu? A ydym fel EFE? 2 Cor. 8: 9; Phil. 2: 4—8.

TAERINEB MEWN GWEDDI.

GWERS MEDI 15—LUC 11: 5—13.

Testyn Auraidd—Luc 18: 1.

NODION.—Yn unol a chais un o'i ddysgybillion, rhoddwyd *treftn* gweddi, ac yma y dull o gyflwyno gweddiau. Dichon fod y *modd* y gweddiai Iesu, yn hytrach na chynwys ei weddi, wedi achosi y cais yn ad. 1. "Dywedwch," ebe fe, "Ein Tad," &c. 2—4. Ac efe a ddywedodd wrthynt, mai trwy "DAERNI" yr oedd sicrhau llwyddiant gweddiau.

Ad. 5, 6. "Haner nos." Teithient bryd hyn o herwydd gwres y dydd. Y mae cyfieithiad J. Williams yn well na'r cyffredin—"Cyfaill i mi a ddaeth o'i ffordd i'm gweled." Er mor *anamserol*, yr oedd y ceisiwr yn llwyddianus! Gwel Gen. 18: 3—5; 19: 2, 3; a Heb. 13: 2.

Ad. 8. "Daerni"—digywilydd-dra. "*Impudentia est regnum sine corona.*" "Y mae digywilydd-dra yn *llywodraethol*, heb goron," sydd ddiareb Iuddewig. CURWCH wrth ddor Duw!

Ad. 11. "Torth," nid bara; yr un gair ag yn ad. 5—"torth" ar ffurf "careg."

Ad. 12. "Ysgorpion." Yr oedd seirph ac ysgorpionau yn gyffredin iawn yn Palestina. 10: 19. Gellid twylo, ac felly niweidio plentyn; ond pa dad all fod cynddrwg a gwneyd hyn?

Ad. 13. "Y rhai ydych ddrwg." Gwell, yn ol John Williams, "er cynddrwg ydych." "Yr Ysbryd Glan." Y peth *goreu* sydd yma; ond yn Mat. (7: 11) cawn "bethau da."

CYNLLUN.—Sylwer fod yma

DDARLUN O WEDDI DAER.

Cyfodai y taerni hwn, fel pob gwir daerni, o *angen derbyn*. Ni fynai hwn i'w gyfaill blin-edig fyned i orwedd cyn diwallu ei angen. Yr oedd y teithiwr mor newynog, fel yr oedd raid

cael tair torth i'w ddiwallu (5), ac eto nid oedd dim yn y ty. Pobid y bara ar y tymor gwresog yn ol angen dyddill y teulu. Tebyg nad oedd yma ddefnydd gwneyd bara; ond yr oedd gan gymydog dorthau yn weddill er doe, ac y mae y cymydog yn gyfaill; felly ar yr awr amhrydlawn hon—haner nos—eir at hwn gyda y penderfyniad i *fynu* benthg bara. *Rhaid* ei gael yma, a'i gael yn *awr*. Felly y mae y cyfaill yn *gofyn*; yna, gan gryfhau ei ddadl a'i ddull, yn *ceisio*; ac, er yr esgusawd (ad. 7), yn *curo*, nes i'r dyn, o bosibl nid yn ysbryd cyfaill, ond yn nheimlad y barnwr (18: 4, 5), gydsynio! Amcaned yr Athraw ddesgrifio yr olygfa, ac yna gwasged ar feddwl y dosbarth yr *angen* am yr Ysbryd Glan (13).

Yna, sylwer ar ad. 8—13, fel

CEFNOGAETH I WEDDI DAER.

Tra y mae mwy o angen yr Ysbryd Glan na'r holl bethau da, ac na'r tair torth, yn yr hanes hwn, y mae hefyd galondid mwy i arfer taerineb ger bron Duw. Ceir hyn,

(a) Yn yr hyn a *ddywedodd* Iesu (9). Ni ddywedwyd wrth y cyfaill y llwyddai, ond "y mae genym ni feddwl Crist" ar y mater. (b) Yr ydym yn dal perthynas a Duw nid fel cyfaill, ond fel TAD. Byddwn eoft. Nid yw haner nos yn anamserol i blentyn angenus alw ar ei Dad! Ad. 10. *Pob un* o'r plant.

GOFYNIADAU.—A deimlasoch angen rhyw beth, fe, "y peth hwn" gan Dduw? A aethoch at Dduw? A atebodd efe chwi? Os na wnaeth, paham? Heb. 11: 6; Iago 4: 3.

RHYBUDD YN ERBYN CYBYDD-DOD.

GWERS MEDI 22—LUC 12: 13—23.

Y Testyn Auraidd—Luc 12: 15.

NODION.—Ad. 13. "A"—gwell yma gyfieithu fel y gwna J. W., "Yna," h. y., ar adeg mor anghymwys. Gan anghofo yr oll a ddywedasad am surdoes y Phariseaid—dirgelion y galon—ofn Duw—gofal Duw dros yr eiddo—y pwys o gyfaddef Mab y dyn, a'r perygl o'i wadu, ac o gablu yr Ysbryd Glan, daeth y dyn hwn a'i fusnes daearol, y cweryl rhyngddo a'i frawd yn nghylch meddianau bydol, i sylw y Dysgawdwr mawr! Ysyaeth y mae llawer o fath yr un yma! Diau pe rhoddasai Iesu ei sylw yn benaf, neu yn gwbl, i bethau daearol ac amserol, y buasai yn llawer mwy pobl-ogaidd—Ioan 6: 27—yn faen tramgwydd i'r anian fydol, a'r canlyniad fu *ymadawiad* y torfeydd (66).

CYNLLUN Y WERS HON.—Yr agwedd fyddol, yn weledig, dichon, ar wyneb y ddau frawd, o leiaf yn nghalon y ddau, a fu yn

ACHLYSUR Y RHYBUDD.

Gwelodd Iesu fod y ddau frawd, a diau lawer yn y dorff fel hwythau, yn ngafael y pla ofn-

adwy, cybydd-dod! Y mae y cybydd yn ceisio *meddu* yn hytrach na *mwynhau*—yn gwneyd pethau bywyd yn lle bywyd, yn brif nŏd—yn cyfrif y *dyn* yn llai na'i feddianau, yn lle y meddianau eangaf yn llai na'r dyn—yn goddef i'r byd ei lywodraethu ef, yn lle ei wneyd yn wasanaethol iddo! Ys dywed Robertson, Gallasai fod y brawd gollodd yr etifeddiaeth yn fwy cyfoethog, mewn ystyr foesol, na'r llall! "Edrychwch ac ymogelwch," &c. Ad. 15. Gosoder ger bron y dosbarth, fod

DULL Y RHYBUDD

yn hynod ddirifol. Ceir darlun dychrynlyd o effeithiau cybydd-dod: (a) Gwna "dda" tymorol yn fagl i'r "enaid" (19). Darostyngir yr enaid i *level* yr anifail, ac ni wahaniaethir rhwng ysbryd y dyn a'i *gylla*! Ceisir gan *enaid* orphwys, bwyta, a bod yn llawen ar bethau yr *ysgubor*! (b) Gwna dyn yn *ddiofal am angen arall* (17, 18). Fel y brawd yn nghylch yr "etifeddiaeth," ni feddylir am "ranu," wedi cael lle i gasglu *fy* firwythau. "CASGLAF fy HOLL firwythau a'm DA," heb roddi i'r newynog, na gadael dim i'w loffa gan y tlawd, &c. (c) Enyn *anfodlonrwydd Duw* (20). Mor "ynfyd!" Heb fwynhau y byd hwn, ac heb ddim erbyn byd arall! "Eiddo pwy?" &c. A oes ffyliaid *lawer*! Ad. 21.

Cyn gorphen, holer paham y

RHYBUDDIR Y DYSGYBLION

hefyd? 22, 23. Yr ateb yw, fod y pla hwn yn ymosod arnynt hwy. Aberthent dda tymorol er mwyn Iesu. Grwgnachent weithiau, er eu bod yn "etifeddion Duw," fe, y Duw sydd yn rhoddi y pethau penaf tymorol—bywyd, corph—fel y mae yn *rhoddi* daioni ysbrydol. Rhuf. 8: 32. Y mae *gofal* o herwydd yr hyn na feddwn yr un fath ag *ymddiried* yn yr hyn a feddwn. "Na chymrwch *ofal*," yn gylystyr ag "Ymogelwch rhag *cy-bydd-dod*."

GOFYNIADAU.—Pe y nos hon y gelwid am danom, ai angelion da neu ddrwg a *ofyrient* am ein henaid ni (16: 22, 23)? A gymerir RHYBUDD MEWN PRYD? Mat. 6: 33, 34.

Nid oes gwers ar gyfer Medi 29, eithr adolygiad o wersi y chwarter. Gallwn awgrymu na buasai yr ysgolion ar eu colled o fod wedi myned gyda ni drwy hyn o efengyl Luc. Bu yn fudd ac yn bleser i ni ymwneyd â *phethau*, ac ymgynabyddu â *bodau* y TRI BYD, sydd wedi bod ger bron yn y tri mis hyn!

DOSBARTH Y 12FED, YSGOL SABBOTHOL Y BEDYDDWYR YN T—, AM AWST. (Mat. iv. i.)

Athraw.—Yn y benod hon y mae Matthew yn cofnodi ymdrech Crist gyda Satan yn yr anialwch, a'i fuddugoliaeth arno; dechreu ei weinidogaeth yn Galilea, gyda galwad y pedwar

pysgotwr i fod ei ganlynwyr; gyda hanes ei lafur cyntaf yn y parth hwnw; y mae yr oll yn tueddbenu i brofi ei ddwyfod anfoniad, ac mai efe yw y gwir Fessiah. Ifan Meredydd, pa ysbryd wyt ti yn olygu oedd hwn arweiniodd yr Iesu i'r anialwch?

Ifan Meredydd.—Yr ysbryd drwg, wrth gwrs, pa ysbryd arall fyse yn arwen Iesu i ga'i i demtio? Dyna arfer y gwr drwg, ac yr o'dd e'r pryd hwnw yn 'itha' gamster ar i waith. Yr o'dd i orchestion e' mor lluosog fel ag yr o'dd wedi myn'd yn hewn ofnadw' erbyn hyn. Fe gredodd y byse fe yn dystrywio Iesu Grist ar un waith; ond druan ag e', fe haner fwrodd Iesu Grist i fenydd e' hyd yn nod ar domen i hunan—yr anialwch.

Owen.—O nage, nid "yr ysbryd drwg" oedd hwn, eithr yr Ysbryd a ddisgynodd arno yn rhith colomen o'r nefoedd. Yr oedd gan yr Ysbryd amcan daionus mewn golwg yn gwneyd hyn. Yr oedd yn weddus i Adda yr Ail ar ei waith yn dechreu ei fywyd cyhoeddus, wrthwynebu a gorchfygu y gwr a gwympodd yr Adda cyntaf, fel y buasai ei allu i goncro y diafol ac adferyd dyn yn amlwg. Priodol hefyd ydoedd iddo gael ei demtio yn mhobpeth fel ei frodyr, er iddo allu cydymdeimlo â hwy a'u cynorthwyo allan o'u cyfyngderau.

Athraw.—Ië, yr Ysbryd a ddaeth arno yn rhith colomen o'r nef oedd yn awr yn ei arwain i'r anialwch. Pa anialwch oedd hwn, Gwilym?

Gwilym.—Meddylia rhai mai anialwch Arabia ydoedd. Eithr mwy tebygol yw, mai anialwch Judea a olygir; y rhan ddwyreiniol o Judea a ymestyna o'r Môr Marw tua chymydogoeth Jericho. Ystyrir ef yn awr yn un o'r darnau mwyaf diffaeth ac anrheithiedig o fewn y wlad. Y mae natur ddiffaeth y lle yn cael ei awgrymu gan Marc, pan y dywed: "Ac yr oedd efe gyda'r anifeiliaid gwylltion." Dywed Robinson fod mynydd Quarantania, lle y temtiwyd Crist, yn ysmotyn a ymgylfyd yn unionsyth o 12 i 15 cant o droedfeddi uwchlaw y gwastadedd.

Athraw.—Abram Llwyd, beth yw dy syniad di am y “diafol?”

Abram Llwyd.—Hen fachan trwsgwl yw e', os i n'w yn gweid y gwir am dano. I mae e'n fimic campus. Pan o'nw i'n rhocyn yn'r Hen 'Lad, o'n n'w'n gweid i fod e'n ymddangos ar lun mochyn, llun buwch, llun ceffyle ac ebolion. 'Ro'dd gyda n'w lawer o enwe arno, megys “bwci,” “crach y rhibin,” a “ladi wen,” ac yn y blaen. Weles i mhinan mo ge ario'd, ond tw i wedi gweled llawer o'i blant e'.

Dafydd.—Y mae y gair diafol (Groeg, *diabolos*) yn golygu athrodwr—cyhuddwr y brodyr, (Dat. xii. 10.) Ymddangosodd yma yn ffurf angel y goleuni. Fel dyn, yr oedd yn bosibl i Grist syrthio, fel Duw-ddyn yr oedd yn amhosibl. Yr oedd enaid dynol yr Iesu yn berffaith lân, felly yr oedd yn rhaid i'r demtasiwn ddyfod o rywle oddi allan iddo ei hun. Gwyliodd y diafol ar yr adeg fwyaf gyfleus i demtio; ond profodd yn fethiant hollol.

Athraw.—Yn y temtiad hwn gwelwn i'r Iesu gael blaen-brawf chwerw o'r hyn oedd o'i flaen ef, ond bu y fuddugoliaeth lwyr a gafodd yn galonddid iddo trwy ei holl fywyd. O gymaint ag y calonogodd yr Iesu, llwfrhaodd y diafol. Os ydym ninau am ddigaloni y diafol, gorchfygwn yn mhob man.

HANESION CARTREFOL.

CAIS GAN EGLWYS COALBURGH, O.

Yn gymaint a bod yr eglwys yn y lle hwn mewn anwybodaeth o berthynas i'r Gymanfa hon a *State Convention* Ohio, daeth i'r penderfyniad i anfon i'r WAWR am oleuni ar y pwnc. Bydd yn dda gan yr eglwys hon gael atebiad i'r hyn a ganlyn:

1. A unwyd y Gymanfa hon a *State Convention Ohio*?

2. Os unwyd, yn mha le y daethpwyd i'r penderfyniad i uno?

3. Os deuyd i'r penderfyniad i uno, a gafodd yr holl eglwysi bleidlais ar y pwnc?

Atebed rhywun a wyr am y draffod-aeth. Yr eiddoch yn gywir, dros yr eglwys—*James H. Jones, Ysg.*

URDDIAD W. F. DAVIES.

Gorphenaf 22, yn Nanticoke, Pa., neillduwyd y brawd W. F. Davies, diweddar o *Crozier's Seminary* i waith y weinidogaeth, ac i fugeilio yr eglwysi Cymreig a Seisnig yn y lle crybwylledig. Galwyd Cyngor i ystyried priodoldeb y mudiad, yn cael ei wneyd i fyny o frodyr a gweinidogion yr eglwysi cylchynol, Cymreig a Seisnig. Dewiswyd y brawd J. P. Harris yn Gymedrolwr, a B. W. Thomas yn Ysgrifenydd.

Wedi gwrando ar yr ymgeisydd yn rhoddi rheswm am y gobaith sydd ynddo, ei fod yn ddyn yn Nghrist, ac wedi ei alw gan Dduw i bregethu yr efengyl; yn nghyda chael ar ddeall fod ei olygiadau ar ddysgediaeth yr Ysgrythyr yn gyson a'r gwirionedd fel y mae yn yr Iesu—

Penderfynwyd, Fod y brawd i gael ei urddo i gyflawn waith y weinidogaeth efengylaidd.

Y Moddion Cyhoeddus.

Am 2½, dechreuwyd trwy ddarllen a gweddio gan y brawd B. W. Thomas, Hyde Park, a phregethodd y brawd James R. Price, Kingston, yn Gymraeg, a'r brawd Hutchinson, Wilkesbarre, yn Saesonaeg.

Am 7, darllenodd a gweddiodd y brawd James R. Price. Yna hysbysodd y Llywydd weithrediadau a phenderfyniad y Cyngor, a chyflwynodd yr ymgeisydd i'r gynulleidfa. Dyrchafwyd yr urdd-weddi, gydag arddodiad dwylaw yr henuriaid, gan Mr. Hutchinson. Estynodd y brawd B. W. Thomas ddeheulaw cymdeithas i'r gweinidog ieuanc; traddodwyd siars iddo gan y brawd J. P. Harris, Providence, oddi ar 2 Tim. ii. 15; ac i'r eglwysi gan y brawd E. Edwards, Wilkesbarre, oddi ar 1 Thes. v. 12, 13; a therfynwyd y cyfarfod tra dyddorol hwn drwy ollwng y gynulleidfa gan Mr. Davies, y gweinidog newydd.

Y mae'r brawd yn dechreu ei lafur gweinidogaethol yn Nanticoke, gyda dymuniadau goreu ei frodyr; a'n gweddi yw, ar i'r Arglwydd arddel ei ymdrechion i droi llawer o gyfeiliorni eu ffyrdd, at y gwir a'r bywiol Dduw. Amen. B. W. THOMAS, *Ysg.*

J. P. HARRIS, *Cymedrolur.*

CAPEL Y Bedyddwyr Cymreig yn
CATASAUQUA, PA.

Y mae capel y Bedyddwyr yn Catasauqua i gael ei werthu gan y *sheriff* er sicrhau *first mortgage* o \$3,000 dyledus i Ellen Hughes, Upper Lehigh, Pa. Pum' mlynedd yn ol darfu y Parch. A. J. Morton fyned yn gyfrifol dros y brodyr yn Catasauqua am \$300, ac y mae wedi cael ei orfodi i'w talu gyda llog. Erbyn hyn mae y llog a'r hawl yn \$400. A wna Bedyddwyr Cymreig America ganiatau iddo ef y golled hon?

[Gresyn meddwl fod yn rhaid i'r brawd sefyll y golled hon ei hunan. Onid oes eglwysi a phersonau unigol a allant roddi help iddo i ddwyn y baich annysgwyliadwy hwn? Hyderwn y cymer yr eglwysi a phersonau o allu yn ein plith hyn at eu hystiriaeth, ac y gwelant yn dda estyn eu cynorthwy. Cyfeiriad—*Rev. A. J. Morton, Slatington, Pa.*—GOL.]

CYFARFOD CHWE'-MISOL

Bedyddwyr Cymreig Deheubarth Ohio.

Cynaliwyd yr uchod gyda'r eglwys yn Ebenezer, Sadwrn a Sul, Awst 10, 11, a hyny tua thri mis yn ddiweddar-ach nag oeddym wedi bwriadu.

Y dydd cyntaf, am 10 o'r gloch, cyfarfu y gweinidogion a chenadon yr eglwysi mewn cynadledd, pryd y dechreuwyd trwy ddarllen a gweddio gan yr Ysgrifenydd. Wedi ethol y Parch. D. S. Jones yn Gadeirydd, bu amryw bethau o dan sylw, ond dim o un pwys i'r cyhoedd.

Y mae y cyfarfod nesaf i fod yn Bethlehem, a'r amser i'w gynal i gael ei benderfynu gan yr eglwys yno.

Am 2, dechreuwyd trwy ddarllen a

gweddio gan y brawd Evan Morris. Yna bu yma areithio ar y Ddyledswydd o Egwyddori y Tô Ieuanc yn Egwyddorion Crefydd Crist; a phregethodd y Parch. W. Lawrence, Pomeroy.

Am 6, dechreuwyd gan y Parch. J. Thomas, a phregethodd y Parch. J. R. Jones, Pomeroy.

Sul, am 9, cwrdd gweddi.

Am 10, dechreuwyd gan y Parch. J. R. Jones, a phregethodd y Parchn. W. Lawrence a J. Thomas.

Am 2, dechreuwyd gan y Parch. W. Lawrence, a phregethodd y Parchn. T. E. Griffiths, Oak Hill, yn Saesonaeg, a J. R. Jones yn Gymraeg.

Am 2, dechreuwyd gan ———, a phregethodd y Parchn. W. Lawrence a J. R. Jones.

Yr ydoedd hwn yn gyfarfod da rhagorol—y brodyr yn traddodi yn eglurhad yr Ysbryd a nerth, a'r gwrandawr yn teimlo dyddordeb o dan y moddion; ac yr oedd y gymydogiaeth yn hynod garedig i ddyeithriaid. Bendith y Nef a'i dilyn.

DAVID W. REES, *Ysgr.*

MYNEGIAID

Ysgolion Sabbothol Eglwys y Bedyddwyr yn Church Hill, O., am 1878.

Gorphenaf 1, 1878.

Rhif yr ysgolheigion am y chwe' mis diweddar, 3,346; canolrif am bob Sabboth, 123; adroddwyd o benodau a salmau, 62; adroddwyd o adnodau, 5,459; arian mewn llaw gan y Trysorydd, yn Ion. 1878, \$9.05; casglwyd gan yr ysgol hyd Mawrth, \$5.02; casglwyd o Mawrth hyd Mehefin, \$3.27; cyfanswm, \$17.34. Talwyd am lyfrau, &c., \$16.41. Mewn llaw gan y Trysorydd, Gorph., 93c.

Ysgol y Shafft.

Rhif ei hysgolheigion, 1,316; canolrif am bob Sabboth, 47; adroddwyd o benodau a salmau, 122; adroddwyd o adnodau, 2,540.

Ysgol Sodom.

Rhif ei hysgolheigion, 1,316; canolrif am bob Sabboth, 47; adroddwyd o

benodau a salmau, 140; adroddwyd o adnodau, 2,626.

Cyfanswm yr Ysgolion.

Rhif yr ysgolheigion, 5,978; canolrif am bob Sabboth, 217; adroddwyd o benodau a salmau, 324; adroddwyd o adnodau, 10,625.

D. T. GRIFFITHS, *Arolygydd*.
JAS. W. THOMAS, *Ysgr.*

BEDYDDIWDYD—

Nanticoke, Pa.—Mae yr achos da ar ei gynydd yn ein plith ni yn y lle hwn. Yn brawf o hyn, cawsom y fraint, Sabboth, yr 11eg, rhwng 2 a 3 o'r gloch, o weled ein parchus weinidog, W. F. Davies, yn bedyddio un chwaer ar broffes o'i ffydd yn Mab Duw, yn ol trefn y Testament Newydd. Yr oedd tyrfa luosog wedi dyfod i'r lle, ac aed trwy y gwaith yn drefnus. Ein dymuniad yw ar i'r Arglwydd chwanegu eto at ei eglwys o'r rhai fyddant yn gadwedig.—*D. L. Jones.*

Sherman, O.—Mae y gwaith da yn llwyddo (ond yn raddol) yn y lle hwn. Cawsom ein breintio yn y lle a'r olygfa o weled un brawd ieuanc yn cael ei fedyddio yn yr afon gerllaw y lle, brydnawn dydd Sabboth, Mehefin 23, gan y Parch. Iago W. James. Yr oedd torf luosog o bobl yn edrychwyr, y rhai oeddynt yn hollol foneddigaidd. Yn ystod yr amser y buwyd ar lan yr afon canodd y côr dri darn swynol; ac i ddiweddu, canwyd, "*Who'll be the Next?*" o'r *Pure Gold*. Pob llwyddiant i'r WAWR a'i olygydd, yw dymuniad—*Eilianydd.*

GANWYD—

Gorph. 18, 1878, yn Dawn, Mo., mab i'r Parch. D. M. Richardson a'i briod. Gelwir ef Richard Carey.

Boed nawdd y Nef ar Richard bach,
A thyfed i enwogrwydd;
Cenadwr Duw fo hyd ei fedd,
Er cymaint fo'r enbydrwydd.

PRIODWYD—

Mehefin 5, 1878, yn ei dy ei hun, gan y Parch. R. M. Richardson, Mr.

Robert L. Knox a Mrs. Jemima Lewis, y ddau o Dawn, Mo.

Mehefin 27, 1878, yn Youngstown, O., yn ei dy ei hun, gan y Parch. David Probert, Mr. Joseph R. Williams a Miss Elizabeth Prichard, y ddau o Youngstown.

Gorph. 4, 1878, yn Taylorville, Pa., gan y Parch. D. Rhoslyn Davies, Mr. Howell Evans, Providence, a Mrs. Gwenllian Williams, Bellevue.

BU FARW—

ROGER WILLIAMS EVANS.

Awst 14, 1878, ar ol cystudd byr, bu farw Roger Williams Evans, bachgen ieuengaf y Parch. Fred. Evans, D. D., yn Franklin, Pa., o'r *cholera infantum*. Yr oedd Ednyfed yn Ocean Beach, yn New Jersey, pan gymerwyd y plentyn yn glaf, a phan fu farw, ond llwyddwyd i'w gael adref cyn yr angladd. Claddwyd ef ddydd Gwener, yr 16eg. Hawdd oedd gweled wrth nifer y bobl a'r cerbydau oedd yn yr angladd, fod y parch a'r cydymdeimlad dwysaf yn cael ei ddangos at y Doctor a'i deulu yn eu trallog blin. Dangosodd yr eglwys y teimladau mwyaf parchus a haelionus tuag at eu gweinidog a'i gydmaries, trwy dalu holl dreulion yr angladd, y bedd, yr arch, a'r cerbydau. Gwasanaethwyd gan y Parchn. R. H. Austin, W. W. Hurd, J. L. Dewoody, a J. T. Griffiths, Greenville, yn y ty, y capel, ac wrth y bedd. Wrth weled teimladau drylliedig y teulu wrth ffawelio â Roger bach, yn y capel, daeth geiriau Ednyfed ei hun i'm meddwl, y rhai a ysgrifennodd yn Ocean Beach, ac a gyhoeddodd yn y *Wasg* am Awst 17, 1878: "Mae yn dywyll; bydd amyneddgar, gwna y tir draw roddi goleuni. Mae siomedigaethau y presenol yn aml a lluosog; bydd ymarhous, daw y tir draw a rheswm dros y cyfan yn fuan. Ffarwel, Roger bach, hyd foreu yr adgyfodiad." Heddwch i'w lwch; yr Arglwydd a ofalo am y teulu galarus.

Yr eiddoch, &c.,

J. T. Griffiths.

MR. JOHN D. WILLIAMS.

Mawrth 26, 1878, yn hynod ddirybudd, y brawd caredig a pharchus John D. Williams, Berlin, Wis. Boreu y dydd blaenorol yr oedd yn brysur yn paratoi yr offeryn at hau. Cymerwyd ef â phoen dirfawr yn ei ben; aeth i'r ty, a gwnaed pobpeth er llaesu y poen gan ei wraig gariadlaw. Yr oedd yn well tua'r nos, ac nid oedd neb yn tybied fod unpeth marwol wedi ymafyd ynddo. Bwytaodd ychydig yn yr hwyr, a darllenodd lythyr oddiwrth olgydd y WAWR—y peth diweddaf a ddarllenodd. Yn fuan aeth i'w wely, a'i anwyl briod gydag ef. Tua haner nos daeth galwad ar y chwaer Mrs. Williams i fyned at wraig glaf yn y gymydogaeath. Nid oedd yn foddolawn myned, ond dywedodd y brawd Williams wrthi am fyned, a gadael y lamp yn oleu, y buasai ef yn *all right*. Felly ar ei gais ef hi a aeth, ond nid oedd yn meddwl mai dyma eiriau olaf ei gwr serchog. Boreu tranoeth cododd ei fab, W. T. Williams, ac aeth i alw ei dad; ond er ei fawr syndod a galar, cafodd fod ei dad wedi marw. Yn fuan daeth y meddyg, yr hwn a farnodd ei fod wedi marw tua 3 neu 4 o'r gloch. O mor chwerw oedd y brofedigaeth i'r hen chwaer ar ei dychweliad adref! Claddwyd ef Mawrth 28ain, yn mynwent y Cymry ger Berlin. Ymgynullodd torf fawr o Gymry a Saeson i dalu y gymwynas olaf iddo. Gweinyddwyd yn y ty, yn Saesonaeg, gan y Parch. Mr. Page, ac yn Gymraeg gan yr ysgrifenydd. Ar lan y bedd gweinyddwyd gan yr Odyddion. Gadawodd y brawd weddwa a chwech o blant, a lluwaws o gyfeillion, i alaru ar ei ol.

Yr oedd yr ymadawedig yn enedigol o blwyf Llanfynydd, Sir Gaerfyrddin, Tach. 13, 1816. Daeth i America tua 1841. Arosodd am beth amser yn Remsen a Steuben. Ymsefydlodd yn South Trenton, Sir Oneida, N. Y., ac yno gwnaeth broffes gyhoeddus o Fab Duw, ac ymunodd ag eglwys y Bedyddwyr yn South Trenton, er ei fod wedi cael ei ddwyn i fyny gyda'r Methodistiaid. Cafodd ddysgeidiaeth dda; yr ydoedd yn ysgrifenu da, yn rhesymwr cadarn,

yn ddarllenwr helaeth a manwl, ac yn siaradwr doniol. Yr oedd yn gadarn iawn yn egwyddorion y Testament Newydd. Meddianai ysbryd caredig a chymwynasgar, a gwnelai ddaioni i eraill gyda phleser, er niwed iddo ei hun. Cyflawnai ddywediad yr Apostol: "Ac at dduwioldeb, garedigrwydd brawdol; ac at garedigrwydd brawdol, gariad." Mae tri o'r plant yn Iowa—y tri arall gartref.

Bu W. T. Williams yn *School Superintendent* Waushara Co., am ddwy flynedd; mae yn athraw yn Poy Sippi yn awr. Mae yn aelod gyda'r Cymry, ger Berlin. Mae y ddau frawd, James ac Edward, yn weithgar gyda'r Ysgol Sabbothol, ond nid ydynt eto wedi rhoddi eu hunain i'r Iesu mewn proffes gyhoeddus. Mae tri o'r bechgyn yn ysgol-feistriaid. Syrthiodd y mab hynaf, John H. Williams, yn mrvwdr Shiloh. Cafodd yr ysgrifenydd lawer o bleser yn nghyfeillach yr hen trawd John D. Williams, mewn canu a rhydd ymddyddan. Hoffai yn fawr yr emyn, "Am fod fy Iesu'n fyw," &c. Nid oedd yr ymadawedig yn berffaith, mwy nag eraill; ond efelychwn ef yn yr hyn oedd dda ynddo.—*Robt. D. Evans.*

MRS. MARGARET ANN JONES.

Ebrill 21, 1878, yn nhy ei brawd yn-nghyfraith, Mr. Ross, *boss*, Providence, Pa., bu farw Margaret Ann Jones, merch Mrs. Jones. gweddwyd y diweddar Manasseh Jones, Pittston, Pa., yn 21 ml. oed, yn ddisymwth ac annysgwyladwy. Nid oedd iechyd y ferch ieuanc hon yn gryf er's rhai blynyddau, eithr ar brydiau dyoddefai boenau dirdnyadol yn nghymydogaeath y galon oddiwrth *neuralgia*. Yr oedd hi wedi bod yn lled dda er's tro cyn iddi gael ei chymeryd gan y poenau angeuol y tro diweddaf hwn, y rhai nas gadawsant nes i'r ysbryd byw adael y ty o glai. Ni bu ond ychydig ddyddiau yn glaf iawn y tro hwn; ond yr oedd y cerbyd yn rhedeg yn gyflymach nag erioed o'r blaen. Cyrhaeddodd ben ei daith boreu Sabboth, a dygweddwyd gweiddillion marwol y ferch ieuanc hon i Pittston, nos Sabboth hono, yn nghan-

ol galar ac wylofaen chwerw mam weddw, brodyr a chwiorydd, a llu o gyfeillion. Claddwyd hi y dydd Mawrth canlynol yn mynwent yr Od-yddion, Pittston, pryd y gweinyddwyd, yn nghapel y Bedyddwyr Cymreig, gan y Parch. Mr. Cooper, Providence, a'r Parch. H. C. Parry (Cefni), Pittston. Yr oedd yn angladd mawr a galarus iawn. Cenedl yn yr angladd ddarnau cymwys gan gôr Providence, lle yr ydoedd hi yn aelod. Bedyddiwyd hi gan y Parch. Mr. Phoenix, gyda'r Cristionogion, yn Providence, yn haf y fl. 1876. Cafodd y fraint o fyw yn deilwng o'i phroffes Gristionogol, a marw a'i llygaid yn gweled yr iachawdwr-iaeth. Dyoddefodd gystudd trwm yn amyneddgar, a hunodd dan wenu yn ngwyneb angau ei hun. Canai yn yr afon, a'i thraed ar y graig. Hunodd yn dawel hyd toreu deffro teulu Duw i ddyfod allan o'r bedd du i wisgo anllygredig goron gogoniant. Duw a ofalo am ei mam alarus, ac a ddygo yr holl deulu i adnabod crefydd yr Oen. Merch ieuanc esmwyth a synwryol, ac o ymarweddiad hardd a boneddigaidd, oedd Margaret Ann—yn naturiol felly; ac fel Cristion ieuanc, nid hawdd gwel- ed blodeuyn prydfertach yn ngardd Duw.

Gwywodd ei thegwch, a syrthiodd i'r bedd yn ieuanc; ond ehedodd yr ysbryd addfed i fyd o lawenydd a gwynfyd, uwch gofidiau y llawr.—*Cymydog.*

MARY ANN THOMAS.

Awst 3, 1878, merch i Mr. John ac Elizabeth H. Thomas, yn 8 ml. oed, mewn modd sydyn, o enynfa ar y cylla, yr hyn sydd yn archoll ddwys i deimladau y rhieni galarus. Am 2 o'r gloch y Sabboth daeth llawer o'n cydgenedl yn nghyd i hebrwng ei chorph bychan i'r bedd. Darllenwyd a gweddiwyd yn Saesoneg gan Thos. Probert, a gwnaeth yr ysgrifenydd rai sylwadau ar yr amgylchiad yn Gymraeg. Gweinyddwyd gan y Parch. D. J. Nicholas (Ifor Ebbwy) ar lan y bedd; yna daearwyd ei chorph bychan yn mynwent y dref. Ymgysured y rhieni galarus, eu bod wedi magu un i'r nefoedd; a chaffed y

tro sydyn ei briodol effaith ar eu meddyliau, nes creu awydd yn eu heneidiau, am fod yn barod erbyn yr un amgylchiad. Hyn yw dymuniad yr ysgrifenydd.—*David Probert.*

MRS. JANE HUGHES.

Gorph. 12, 1878, bu farw yn 46 ml. oed, ein chwaer Jane Hughes, priod Richard J. Hughes, Nekama, Winnebago Co., Wis., ar ol bod ddeng mis mewn poenau dirdynol iawn trwy effaith y *cancer*. Merch ydoedd i Hugh ac Elizabeth Jones, gynt o Cattaraugus, N. Y. Bedyddiwyd hi yn Cattaraugus yn y flwyddyn 1853. gan y Parch. — Roberts, yr hwn oedd y gweinidog ar y pryd. Daeth oddiyno i Wisconsin, ac ymunodd ag eglwys Fedyddiedig Salem, yn Oshkosh, lle y bu yn aelod hyd angau. Collodd ei phriod gydmares dda, ddiidwyll a hynod ofalus. Barnwr y gweddwon fyddo yn nerth i'r brawd o dan y brofedigaeth chwerw, i ddywedyd fel Job, "Yr Arglwydd a roddodd, a'r Arglwydd a ddygodd ymaith; bendigedig fyddo enw yr Arglwydd." Yr ydym o galon yn cydymdeimlo a'n hanwyl frawd a'r perthynasau. Claddwyd hi ar y 13eg, yn ngladdfa y Bedyddwyr. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. J. Jones, T. Foulkes, a'r ysgrifenydd.—*J. Evans.*

MRS. MARGARET FRANCIS RICHARDS.

Mehesin 19, 1878, yn Rapids City, Ill., Mrs. Margaret Francis Richards, yn 58 mlwydd, 9 mis a 4 diwrnod oed. Yr oedd ei marwolaeth yn neillduol ddisymwth. Ni chafodd ond deunaw awr o gystudd, ond yr oedd yr hyn a gafodd yn hynod boenus. Priod y diweddar Richard Richards, Cae Harris, Dowlais, oedd yr ymadawedig. Ganwyd hi yn Trefdraeth, Sir Benfro, Medi 15, 1819. Ymfudodd y teulu parchus hwn o Dowlais i'r wlad hon yn 1869; ac yn Gorphenaf, y flwyddyn ganlynol, gadawyd gwrthdrrych yr hysbysiad hwn yn weddw, trwy farwolaeth ei hanwyl briod, yn Barton, Md. Gadawodd yr ymadawedig dri o feibion i alaru ar ei hol, ac i brofi y golled anbraethol o golli mam. Yr oedd yn fam dyner, anwyl, a hoff o'i phlant, sef David F. Richards, James F. Richards (gweinidog y Bedyddwyr yn Church Hill, O.), a Richard F. Richards. Lluddiwyd James F. Richards i ddyfod i'w hangladd, trwy ei fod ar adeg ei marwolaeth yn Nghymanfa y Bedyddwyr yn Sir Oneida.

Ymunodd Mrs. Richards a'r Bedyddwyr pan yn 12eg oed, a pharhaodd gyda chrefydd hyd ei hanadliad olaf ar y ddaear. Yr oedd yn hoff ganddi bob amser son am Grist a'i groes. Bu farw a'i gobaith yn yr Arglwydd, gan ym-orphwys yn hollol ar y Gwr y bu yn ei wasanaethu yma ar y llawr am yn agos i 47 o flynyddoedd. Y mae David F. Richards a Richard F. Richards yn ddibriod, a hwy eu dau oedd yn cadw eu mam, ac ni fu neb erioed yn fwy cysurus nag oeddent hwy eu tri—y ddau fab a'u hoff fam—a cholled fawr iddynt oedd colli y fath un ofalus—mam mor dda.

Mehefin 22, ymgasglodd tyrfia luosog i gyn-hebrwng gweddillion marwol yr ymadawedig i dy ei hir gartref, ac i dalu y gymwynas olaf iddi ar y ddaear. Yr oedd y dorf yn gynwysedig o Gymru, Saeson, ac Americanaid. Yr oedd yr olygfa yn un anrhydeddus, a chafodd ei chladdu yn barchus neillduol yn Cemetery Port Byron, Ill. Yr oedd yr oll o'r gwasanaeth, oddigerth y canu, yn Saesoneg. Canwyd yr oll yn yr hen iaith Gymraeg. Yr oedd y gwasanaeth fel y canlyn: Yn y ty, cyn cychwyn, darllenwyd gan y Parch. George J. Rowe, a chanwyd emyn Cymreig, yna gweddiodd y Parch. Mr. Ingram; yna wedi canu, cychwynwyd tua'r capel dan ganu yr hen emyn anwyl,

"Yn y dyfroedd mawr a'r tonau," &c.

Gweinyddwyd yn y capel gan y Parch. Mr. Elton, Cordova, Ill. Pregethodd oddiar eiriau yr ymadawedig cyn marw, 2 Cor. 4: 17; a therfynwyd y gwasanaeth trwy i'r Parch. Mr. Ingram offrymu gweddi, a chanwyd,

"O fryniau Caersalem ceir gwled," &c.

Yna gweddi gan y Parch. Mr. Elton wrth y bedd. Dangoswyd parch mawr ac anrhydedd neillduol trwy yr orymdaith gan y bobl. Heddwch i'w llwch hyd ganiad yr udgorn diweddaf, a chodod yn ardderchogrwydd gogoniant y Gwaredwr mwyn.

EDW. HUGHES.

Yn y cofiant blaenorol gwelir yr holl nodion cysylltiedig a marwolaeth mam anwyl y Parch. James F. Richards, Church Hill, Ohio. Crybwyllir yn yr erthygl hono mai gweddwyd yd oedd i'r hen Gristion dysglac Richard Richards, un o ddiaconiaid Hebron, Dowlais, D. C. Gwell fyddai rhoddi hefyd ddealldwriaeth i'r cyhoedd, er gwaetha'r modd, iddi hi a'i phlant ymuno mewn priodas a rhyw ddyhiryn o'r enw John Lewis, yn Hyde Park, Pa. Bu hyn y'n achos o ofid mawr iddi hyd derfyn ei hoecs. Gadawodd hi yn Mehefin, 1872, a bu i ffwrdd, heb anfon un cent i'w chynnal, hyd Mehefin, 1874. Modd bynag, drwy addewid na fuasai yn yfed dim o'r diodydd meddwol, cafodd ddychwelyd ati. Ymadawodd drachefn Hydref 19, 1876, gan ddyweyd na buasai byth mwy yn byw gyda hi. Dyna yr achos i'r Parch. J. F. Richards adael Prif Athrofa Lewisburgh, Pa. Dychwelodd John Lewis i Coalburgh yn mhen ychydig ddyddiau; ond pallodd yr hen wraig wneyd dim o hono. O herwydd hyn,

medd J. F. Richards, diarddelwyd hi yn hollol anghyfreithlon gan bwyllgor o eglwys Coalburgh; a mwy na hyny, gwrthodasant aelodaeth iddi hi heb i John Lewis gael byw gyda hi.

Bu gwrthdychrych ein cofiant yn aelod o'r eglwys Fedyddiedig am 46 o flynyddau, ac erbyn heddyw y mae genym oibaith ei bod wedi cael mynediad helaeth i dragywyddol deyrnas ein Harglwydd Iesu Grist.

Dymunol yw adgofio ei chymeriad da. Fel cymydoges, yr oedd hi bob amser yn heddychol, a pharod i wneyd daioni. Yr oedd bob amser yn sobr, gwyliadwrus, yn gwarchod ei chartref yn dda, ac yn ufudd i orchymynion ei phriod, ond pan fuasant yn dueddol i ddwyn gwarth ar ei Duw a'i chrefydd. Fel gwraig, ni bu neb yn fwy fyddlon na hi am 31 o flynyddau, yn byw bob amser yn heddychol; a diau fod 31 o flynyddau yn ddigon o brawf o hyn. Dyma ddywed ei mab, y Parch. J. F. Richards, am dani: "Trwy brofiad gallai ddwyn tystiolaeth iddi fel mam. Yr oedd yn hynod am ei gofal a'i serch tuag atom mewn ystyr gorphorol, meddyliol, ac yn benaf ysbrydol. Cododd ni yn ofn yr Arglwydd, a dysgodd ni yn ei orchymynion ef. Ei gweddi oedd ar i ni gael meddiant o wir grefydd, ac i fod yn fyddlon a defnyddiol yn ngwasanaeth yr Arglwydd." Credwyf ei bod wedi cael ei dymuniad. Gwnaeth aberth mawr er cynorthwyo ei mab i barotoi ei hun i'r weinidogaeth.

Yr oedd ganddi barch mawr i weinidogion y gair. Lletyodd ddegau o honynt. Diau y cofia gweinidogion yn ogystal ag eglwysi Bedyddiedig Dowlais am y chwaer hon. Gan mai yn Hebron yr oedd bedyddfan yr eglwys yn Dowlais, bu yn ofalus am y bedyddiwr a'r bedyddiedigion, drwy ddarparu lle iddynt newid, a phethau eraill.

Meddai ar grefydd bersonol. Hynod oedd hi yn ei charedigrwydd, fyddlondeb, haelfrydedd, a gonestrwydd. Darllenodd lawer, a gallai adrodd yn fanwl hanes y Bedyddwyr. Ei myfyrdod penaf oedd y Beibl. Er nad yn berffaith, darfu iddi fyw allan mewn modd ysplynydd egwyddorion mawr yr efengyl. Ond gan nad beth am ei chymeriad yma ar y ddaear, y mae erbyn heddyw wedi teimlo yn sylweddol beth yw byw mewn byd tragwyddol. Duw o'i ras a ddyddano ei thi mab anwyl sydd yn galaru, ac a barotao hwy a ninau i sefydlu cymeriad fydd yn addas i'r nesoedd.

Ac yna cydgrwdd a gawn oll mewn gogoniant, I chwareu'r telynau heb gwmwl na phoen; Wrth glywed y ganiad yr engyl a synant, A'n gwled ni'n wynion heb frychni'n y croen; Ar fryniau Caersalem cyd-ganwn anthemau, Uwch cyrhaedd trallodion a phob gorthymderau;

Ffarwel froydd cystudd, cawn nefol drigfanau, I ganu'n ddiwedd am rinwedd yr Oen.

UN O'I GWIR GYFEILLION.

MR. WILLIAM H. ROBERTS.

Mai 19, 1878, yn Cattaraugus, N. Y., bu farw Mr. W. H. Roberts, yn ei 37ain flwyddyn o'i oedran. Yr oedd yr ymadawedig yn enedigol o Machynlleth, Sir Drefaldwyn, G. C. Ond o Rymni, Mynwy, yr ymfudodd y teulu i'r wlad hon, yn y flwyddyn 1850, tra yr oedd ein brawd Roberts yn ieuanc. Sefydlasant ar eu dyfodiad i America yn Cattaraugus. Yn mhen dwy flynedd ar ol eu dyfodiad yma, cafodd tad ein gwrthdrys ei ddiwedd trwy i bren syrthio arno; ac yn fuan ar ol hyny lladdwyd ei unig frawd, drwy i olwntion wagen fyned drosto. Felly gadawyd William a'i fam yn unig i ymladd eu ffordd goreu y medrent yn erbyn tonau geirwon amgylchiadau y byd, a bu ef yn ofalus o'i fam hyd ei hawr olaf ar y ddaear.

Yr oedd ein brawd yn enwog yn y cymydog-aethau hyn fel cerddor galluog, a dadganwr swynol a medrus. Llafuriodd yn galed, yn ngwynneb llawer o anfantion, am addysg a diwylliant yn y gangen uchod o wybodaeth. Treuliodd ddwy neu dair blynedd yn *University Friendship*, N. Y., a daeth allan yn fyfyrwr llywyddianus. Cadwodd ysgolion canu yma a thraw ar hyd y cylchoedd yma, a gwnaeth waith ynddynt ag y cofia llawer am dano tra y byddant byw. Gadawodd ddosbarth o gantorian ieuainc ar ei ol yn yr eglwys Fedyddiedig yma, a adlewyrchant anrhydedd i'w goffadwriaeth am flynyddau eto i ddyfod. Canodd y dosbarth hwn yn angladd y brawd Roberts y deryn dymunol, "*We are nearer our home to-day*," hyd nes oedd y rhan fwyaf yn y gynulleidfa luosog yn tywallt y dagrau yn hidl. Hawddach dychymygu na darlunio yr effaith a gafodd ar y dorff.

Yr oedd ein brawd yn hoff iawn o lenyddiaeth ei genedl. Yr oedd yn dderbyniwr selog o'r WAWR o'i chychwyniad. Byddai bob amser yn ffyddlon gyda'r cyfarfod llenyddol ac adroddiadol. Gwelir ei eisiau yn fawr yn y cyfeiriad hwn. Nid hawdd fydd cael neb i caw ei le.

Bu ein brawd yn aelod parchus am flynyddau gyda'r Annibynwyr; ond newidiodd ei farn am ddull a deiliaid bedydd, a daeth yn aelod at y Bedyddwyr. Bedyddwyd ef yn y lle hwn ar broffes o'i ffydd yn Mab Duw gan yr ysgrifnydd, er's yn agos i dair blynedd yn ol, a gallwn dystiolaethau iddo fyw yn deilwng o'i broffes hyd angau.

Yr oedd ei gymeriad fel Cristion didwyll uwchlaw amheuaeth. Siaradai pawb a'i hadwacnai yn uchel a pharchus am dano, a theimlir colled fawr ar ei ol.

Neillduwyd ef gan yr eglwys yn arweinydd y canu, a llanwodd ei swydd er boddlonrwydd cyffredinol hyd y diwedd. Ond er cymaint oedd ei ddefnyddioldeb yma, mynodd y Gwardwr ef ato ei hun i ogoniant. Canodd ein brawd anwyl lawer yma; ond y mae yn canu yn uwch a pherffeithiach yn awr nag erioed.

Claddwyd gweddillion ein brawd yn mynwent Ebenezer, capel y Bedyddwyr yn y lle hwn. Daeth torf anarferol yn nghyd i'r angladd. Yr oedd y capel eang yma wedi ei orlenwi. Pregethwyd yn yr angladd, yn Gymraeg, gan yr ysgrifenydd, ac yn Saesoneg gan y Parch. A. S. Kneeland, gweinidog y Bedyddwyr yn Sandusky. Gadawodd ein hoffus frawd briod ac un plentyn, a chylich helaeth o berthynasau, i alaru eu colled ar ei ol.

Bydded i "briod y wedd a Thad yr amddifad" fod yn nawdd ac amddiffynfa i'n hanwyl chwarae a'i bachgen bychan. Seion, gweddia dithau am i Dduw lanw y bylchau a wneir gan angau y dyddiau hyn. W. M. EVANS.

MR. DANIEL T. JONES, DAWN, MO.

Ganwyd Daniel T. Jones Mawrth 1, 1832, a bu farw Mai 7, 1878. Dyna ydoedd y ddau ddiwrnod pwysig yn holl banes ei fodolaeth ddaearol, felly yr ydoedd yn 46 mlwydd, 2 fis a 6 diwrnod oed yn ymadael o'r ty o glai.

Enwau ei rieni oeddynt Thomas ac Ann Jones. Mae ei dad oedranus yn fyw yn awr yn Morris Run, Pa. Man ei enedigaeth oedd Llanarthre, Sir Gaerfyrddin, D. C., ac yno y trigianodd hyd yn 20 mlwydd oed. Bedyddiwyd ef yn Penrhig Goch, gan y Parch. Benjamin Thomas, pan yn un-ar-bymtheg oed.

Wedi treulio pedair blynedd yn ngwaith yr Arglwydd yn y lle uchod, symudodd i le o'r enw Gwter Fawr. Priododd wraig, sef Catherine Jones, ei wedd walarus heddyw. Wedi hyn, symudodd i Heol y Felin, Aberdar, lle y bu hyd ei ymfudiad i'r wlad hon, yn 1866, sef 12 mlynedd yn ol; aeth i Morris Run, Pa., lle y bu hwyaf yn America. Gweithiwr glo ydoedd yno, fel yn yr Hen Wlad. Hoff oedd ganddo gyfeirio at ddigrifion y Parchn. D. Rhoslyn Davies, Taylorville, Pa., a Leyshon Roberts, Ashland, Pa., pan gyda'u gilydd yn y lle uchod. Meddai deulu luosog, a bendithiwyd ef a phlant da iawn, y rhai fuont yn gymorth mawr iddo. Pan yn eilian arif gweddol, penderfynodd barotai ar gyfer y dyfodol, felly prynodd ffarm ardderchog yn Dawn, Mo., ar yr hon y mae ei deulu yn bresenol. Gwyn fydd na buasai lloll fwnwyr Pennsylvania ac Ohio yn gwneyd yr un modd. Felly gwnaeth ei frodyr ef, sef Isaac T. Jones, diacon parchus yr eglwys Fedyddiedig yma, a Thomas T. Jones, yr hwn sydd aelod dichlynaidd a da, yn nghyd a'i frawd-yn-nghyfraith, John Evans. O herwydd rhyw gamddeallwriaeth yn eglwys Morris Run, Pa., gadawodd ein cyfaill ymadawedig yr eglwys, er y meddai syniadu uchel am grefydd, a phrisiai hi uwchlaw pob peth daearol; ac ni chlywsom ef erioed yn dyweyd gair i iselu na beio neb o herwydd un cam a dderbyniodd gyda chrefydd. Teimlai ddyddordeb yn y cyrddau, ac ymdrechai bresenoli ei hun yn y cyfryw hyd eithaf ei allu.

Parth dychwelyd i'r eglwys, llafuriai dan gamgymeriad—eisiau i'w amgylchiadau wella, fel y gallai gyfranau yn anrhydeddus fel eraill.

Dyna gyflwr miloedd o wrandawyr efengyl. Da i'r cyfrwy fyddai cofio y gair, "Bydd barod."

Yr oedd Daniel Jones o duedd naturiol lawen, a digrifwch diniwed. Credwn ei fod o egwyddor onest. Llafuriodd yn galed er cael cartref cysurus i'w deulu, a llwyddodd i wneyd ffarm ddymunol; ond er ei holl ragoriaethau, bu farw, gan adael priod alarus a naw o blant amddifaid i alaru ar ei ol, yn nghyd a chylch eang o berthynasau a chyfeillion. Heddwch i'w lwch hyd ganiad yr udgorn diweddfaf.

Huna, gyfaill, yn dy feddrod,
Hyd nes geilw udgorn Duw;
Traidd y floedd i ddyfnder daear,
Meirw ddeuant oll yn fyw.

Claddwyd ef yn ymyl ei ddiweddar aneddy. Gweinyddwyd yn y ty a'c ar lan y bedd, yn Saesoneg, gan yr ysgrifenydd. Y Sabboth canlynol, traddodwyd y bregeth angladdol i gynulleidfa luosog yn addoldy y Bedyddwyr. Nawdd y Nef fyddo dros y wedd w a'i phlant anwyl.

Dawn, Mo.

R. M. RICHARDSON.

MR. REES R. REES.

Mehesin 20, 1878, yn Pottsville, Pa., taenyd y newydd torcalonus fod y cyfaill twymgalon a'r Cristion cydwybodol Rees R. Rees wedi cyfarfod ei ddiwedd yn Mount Daffee Slope. Mor anroesawgar ydoedd y newydd, fel nas gallasem braidd ei gredu. Ond gwir ydoedd, ac mewn ychydig amser daeth y si yn sylwedol. Mawr oedd ei ymdrech i sicrhau cynaliaeth a chartref cysurus i'w deulu. Cyrhaeddodd hyn; ac erbyn heddyw y mae wedi gorphen llafurio yn gorporhol, ac wedi ymaflyd mewn gorchwyl hollol ddeallol ac ysbyrdol.

Ganwyd yr ymadawedig ar Cefnoed y-cymer, D. C. Ei oedran pan fu farw oedd 51 ml., 10 mis a 12 niwrnod. Bedyddwyd ef gan y Parch. Mr. Roberts, Llwynhendy, gweinidog y Tabernacl, Merthyr, yr adeg hono. Ymunodd i'r wlad hon, a bu yn wrthgillwr am flynyddau; ond dychwelodd at y Bedyddwyr yn y lle hwn, a bu yn "fyddlon hys angau." Aml iawn, gyda gofid a dagrau, y llefarai am y "tir llwm," a diolchai yn wirioneddol am "lawnder ty ei Dad." Er na fedrai ddarllen, gwrandawai mor esgud fel y trysorai yn ei gof luosawgrwydd o bethau buddiol. Cofiai lawer o'r Ysgrhythyr. Ond er na feddai wybodaeth eang, yr oedd ganddo wybodaeth brofiadol o'r efengyl. "Gwreiddyn y mater a gaed ynddo." Yr oedd y brawd da hwn yn feddianol ar ifyddlondeb diffino. Gan nad pwy fuasai yn absenol yn y cysegr, yr oedd ef bob amser yn bresenol, a theimlai un peth na theimlir gan filoedd o'r rhai a honant eu hunain yn ddysgyblion i'r Iesu, sef cyfrifoldeb personol. Pe meddienid hwn yn fwy cyffredinol yn Seion, gwisgai agwedd arall i'r hyn ydyw yn fuan iawn. Ymgynullodd trifa luosog y Sabboth

canlynol i'w angladd. Claddwyd ei weddillion marwol yn mynwent yr Odyddion, Pottsville, lle yr huna yn dawel hyd foreu yr adgyfodiad. Bu fyw mewn modd ag y gadawodd i ni oll hyderu ei fod wedi cael mynediad hel-aeth i mewn i dragywyddol deyrnas ein Harglwydd a'n Hachubwr Iesu Grist. Gadawodd wraig a thri o feibion i alaru ar ei ol. Duw pob gras a'u dyddano. Gwasanaethwyd ar yr achlysur gan yr ysgrifenydd.

T. P. MORGAN.

LEWIS WILLIAMS.

Boreu Sabboth, Gorphenaf 7, 1878, Lewis, anwyl blentyn Mr. John H. a Margaret Williams, Dawn, Mo., yn 5 wythnos oed. Ei glefyd oedd yr *whooping cough*. Bydded i'r fam gael nerth i gymodi a'r oruchwyliaeth chwerv. Drwg genym ei bod mor wanaidd ar hyn o bryd. O herwydd poethder y tywydd, claddwyd ef yr un dydd, yn mynwent Dawn, pryd y gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd.

M. DDU.

THOMAS JOHN THOMAS.

Prydnawn dydd Mercher, Gorphenaf 24, 1878, Thomas John, cyntaf-anedig William a Mary Ann Thomas, Gareg Goch, Dawn, Mo. Yr *whooping cough* a'r *lung disease* fu yn achos marwolaeth yr un bach. Mae cydymdeimlad yr ardal a'r rhieni yn eu galar. Yr oedd yn agos i flwydd oed. "Na alerwch fel rhai heb obaith." Mae eich plentyn ar gael yn Mharadwys Duw. Claddwyd ef yn mynwent Dawn, Mo., boreu Gwener, y 26ain. Gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd.

M. DDU.

—Hysbysir fod Mr. Henry M. Stanley yn Trouville, Ffrainc, yn wael ei iechyd.

—Ar yr 17eg o'r mis diweddfaf torwyd ymaith ben Dr. Hoedel, yr hwn a amcanodd saethu yr Ymerawdr William, o Prwssia. Anfonwyd hysbysiad swyddogol o'r faith, i'w osod i fyny yn y lleoedd mwyaf cyhoeddus drwy yr Ymerodraeth, fel rhybudd i gadw eraill rhag cyflawni yr un trosedd.

—Creodd y diffyg diweddar ar yr haul gynwrf anarferol yn mhlith pobl wledig Texas, lle yr oedd yr haul yn cael ei hollol guddio, a hyn yn ddirybudd. Credodd y Negroaid fod diwedd y byd wedi dyfod; a darfu i nifer mawr o honynt, oeddynt yn gweithio ar blaniafa y Seneddwr Coke, syrthio ar eu gliniau i weddio. Yn mhentref Buchanan, gwelodd dyn du, o'r enw Ephraim Miller, yr haul yn dechreu duo, a dychrynodd yn aruthr. Rhuthrodd i'r ty, a holltodd ben ei frawd a'r fwyell nes ei ladd yn y fan; ac wedi hyny esgynodd i ben y ty, lle y torodd ei wedd o'r naill glust i'r lall. Rheddodd ei wraig allan i'r maes i glywed swn udgorn yr angel Gabriel, gan floeddio, "Tyred y cerbyd caredig!" Priodolir yr anwybodaeth hwn i ddiffyg Almanaciau yn y Dalaeht.

Y W A W R.

Cyf. III.]

HYDREF, 1878.

[RHIF. 7.

EGLWYS Y BEDYDDWYR YN FREEDOM, CATTARAUGUS, N. Y.

GAN Y PARCH. W. M. EVANS, Y GWEINIDOG.

Nid ydym heb deimlo cryn anhawndra i wneuthur cyfiawnder â hanes yr eglwys hon, o herwydd fod y defnyddiau mor brin, gwasgaredig, a didrefn. Pa fodd bynag, ymdrechwn gyfleu yr hanes yma mor drefnus ag y gellir, o dan yr amgylchiadau. Ceir yn un o gof-lyfrau yr eglwys ychydig o hanes dyfodiad cyntaf y Cymry i'r lle hwn, yn nghyda chorphoriad yr eglwys, &c., crynodeb o'r hwn a gyhoeddwyd yn y *Seren Orllewinol* am Ionawr, 1845. Nis gallwn wneyd dim yn well na gosod rhanau o hono yma i ddechreu yr hanes.

Yn ngwanwyn y flwyddyn 1841, symudodd y brawd Robert Williams, ac eraill, o Sir Oneida i'r ardal hon, yr hyn a roddodd y cychwyniad cyntaf tuag at ffurfio sefydliad Cymreig yn y parth hwn. Unasant yn awyddus â'u brodyr Americanaidd i addoli eu Duw, er yn mhell oddiwrth y rhai ag oedd yn arferol o gydfyned â hwy i gysegr Arglwydd y lluoedd. Rhoddasant eu hunain yn aelodau mewn eglwys ag oedd a'i hiaith yn estronol, eto ei threfniadau oeddynt gydweddol â'r hyn a welsent yn ngwlad eu tadau. Ond er ymsefydlu yn mhlith cenedl estronol, a byw yn mysg brodyr o iaith wahanol, arferent gynol cyfarfodydd gweddi o dy i dy yn yr iaith Gymraeg, gydag arwyddion neillduol o foddlonrwydd Duw ar eu hymdrechion. Y cyfarfodydd oeddynt wllthog a maeth-

lon, fel y tystir heddyw. Hefyd, yr oedd y brawd Richard Morris yn eu plith, yr hwn oedd wedi dechreu arfer ei ddawn i bregethu yn Marcy, a phregethai yn aml i'w genedl ag oedd yn hollol amddifad o foddion pregethu y pryd hyn. Cyd-unai y gwahanol gyfeillion crefyddol i gyd-addoli; ond ymneillduodd y Bedyddwyr yn fuan ar eu penau eu hunain. Fel yr oedd y Cymry yn lluosogi, ac yn parhau i ymsefydlu yma, cynaliwyd cyfarfodydd yn fwy cyson a sefydlog yn yr un man. Agorodd y brawd John Higgins ei dy, lle y cadwyd cyfarfodydd am agos i flwyddyn; yna symudwyd i dy y brawd T. Rees, lle yr arferid ymgynull hyd nes y gorphenwyd y ty addoliad.

Yn y flwyddyn 1843, daethant i'r penderfyniad mai gwell fuasai iddynt ymneillduo oddiwrth eu brodyr Seisonig, a chael eu corphori fel Cymry yn eglwys yn ol trefn y Testament Newydd. Gosodasant eu penderfyniad o flaen yr eglwys Seisonig, o'r hon, erbyn hyn, yr oedd amrai o honynt yn aelodau; ac wedi ymgyngori ar yr achlysur, galwyd cyngor (*council*) o'r eglwysi cymydogeaethol er ystyried priodoldeb y peth, yr hwn a ffurfiad o'r eglwysi canlynol, sef Centerville, Farmersville, Freedom, a Sandusky. Cyfarfyddodd y cyngor uchod yn Freedom Mawrth 2, 1843, pryd y neillduwyd y brawd R. Cherryman yn Gadeirydd, a'r brawd B. Palmer yn Ysgrifenydd. Wedi gwrn-

do ar eu rheolau eglwysig, a'u hymarferiadau crefyddol, derbyniwyd naw-arhugain o lythrau gollyngdod, sef eu rhifedi pan gorphorwyd hwynt. Pregethwyd ar Natur Eglwys gan y brawd B. Palmer, Centerville; rhoddwyd deheulaw cymdeithas gan y brawd R. Cherryman, Farmersville; ac anerchwyd yr eglwys yn ei sefyllfa newydd gan y brawd W. D. Corbyn, Freedom.

Er cael hyn o fraint gan frodyr estronol, nid oedd ganddynt yr un gweinidog i gyfranu iddynt air y bywyd, a rhai yn ymofyn ymuno â'r eglwys drwy fedydd. Yr oedd y brawd Morris yn eu plith yn ffyddlawn a llafurus fel pregethwr, a phenderfynasant i alw cyngor drachefn, er ystyried y priodoldeb o neillduo y brawd i gyflawn waith y weinidogaeth. Ar yr achlysur hwn cyfarfuwyd yn yr ysgoldy Mawrth 16, 1843, pryd y neillduwyd y brawd C. M. Fuller yn Gymedrolwr, ac R. Cherryman yn Ysgrifenydd. Wedi corphori y cyngor mewn modd rheolaidd, gwrandawyd ar y brawd Morris yn adrodd ei brofiad crefyddol, ei alwad i'r weinidogaeth, a'i olygiadau ar wahanol gangenau athrawiaeth y groes. Cafodd y cyngor foddlonrwydd mawr yn y brawd, a phrysurwyd i'w urddo i waith y weinidogaeth. Wedi darllen a gweddio, pregethwyd ar Natur Eglwys gan y brawd W. Metcalf, Buffalo. Dyrchafwyd yr urdd-weddi gan y brawd C. M. Fuller, Pike, yr hwn, yn nghyd a'r brodyr Palmer a Cherryman, a arddodasant ddwyllaw. Anerchwyd y gweinidog ieuanc gan y brawd J. M. Burinton, Arcade. Rhoddwyd deheulaw cymdeithas gan y brawd Corbyn, Freedom. Cyngorwyd yr eglwys gan y brawd E. W. Clarke, Sardina; a therfynwyd drwy weddi gan y brawd E. S. Smith.

Er gorfoledd deiliaid teyrnas Iesu, gwelodd Duw yn dda i ychwanegu at rifedi yr eglwys hon; y mae deuddeg wedi eu claddu gyda eu Harglwydd yn y bedydd. Eu gweddi yr adeg hon oedd, "Aed y fechan yn fil, a'r wael yn genedl gref." Yn ngwyneb hyn oll, yr oedd "arch yr Arglwydd" megys dan y cortynau, a hwythau yn trigo yn

eu "tai byrddiedig," yr hyn a'u tueddodd yn ngwanwyn y flwyddyn 1844 i adeiladu ty i addoli eu Duw, yr hwn a gafodd ei orphen y flwyddyn hono.

AGORIAD YR ADDOLDY CYNTAF.

Dydd Gwener, Tachwedd 29, 1844, ymgynullodd tyrfa fawr o Gymry a Saeson i'r capel newydd yn Freedom. Gweinyddwyd ar yr achlysur hwn gan y brodyr canlynol: R. Cherryman, Farmersville; J. M. Purinton, Arcade; J. P. Harris, Marcy; F. C. Johnson, Freedom; Harris, Pike, ac R. Morris, Freedom.

Hefyd, cynaliwyd cyfarfodydd y dyddiau canlynol; ac ar y Sabboth amgylchwyd y bwrdd er coffa marw y Cyfryngwr, a gellir dyweyd na bu llafur y brodyr yn ofer yn yr Arglwydd. Cafwyd cyfarfodydd dymunol, ac arwyddion daionus yn gydfynedol â'r ymdrechion a wnaed.

Mabwysiadodd Cymry Cattaraugus eiriau Samuel. Galwasant enw eu ty addoliad yn "Ebenezer," gan ddywedyd, "Hyd yma y cynorthwyodd yr Arglwydd nyni." Cafodd yr hen addoldy ei adeiladu ar dir Mr. John Lewis (un o ddiaconiaid yr eglwys Gymreig yn Utica y pryd hwnw), yr hwn a fu mor haelionus a rhoddi y tir mewn lle cyfleus, a chladdle helaeth wrtho i wasanaeth y Bedyddwyr Cymreig am byth. Yr oedd y draul a aeth i adeiladu y ty hwn tua \$500; a dangoswyd ffyddlondeb mawr gan ein cenedl yma, a'n brodyr Americanaidd, i'w talu yn dra buan. Yr oedd yr eglwys y pryd hwn yn rhifo 42 o aelodau, a chroesaw calon i feib Gomer ymsefydlu yn eu plith.

Gwnawn rai nodiadau ar y

GWEINIDOGION

a fu yn bugeilio yr eglwys hon o bryd i bryd. Y gweinidog cyntaf a fu yma, fel y gwelir uchod, oedd y Parch. Richard Morris, yr hwn a fu yma am tua dwy flynedd. Nis gallaf ddyweyd dim am ei nodweddion. Aeth o'r lle hwn yn ddisymwth, fel pe buasai y ddaear wedi ei lyncu yn fyw. Meddyliai rhai ei fod wedi boddi yn y llyn sydd yma;

a haerai eraill ei fod wedi cael ei ladd gan ryw rai ; a drwgdybiwyd rhai personau diniwed eu bod wedi gosod terfyn ar ei fywyd. Taffwyd yr holl gymydogoeth i gyffro mawr, a chwiliwyd pob man, er mwyn dyfod o hyd iddo yn fyw neu yn farw ; ond y cwbl yn ofer. Ond deallwyd cyn hir mai dianc tua'r Gorllewin a wnaeth, o herwydd rhyw amgylchiadau dyryslyd. Mae pawb ag oedd yn byw yma yr amser hwnw yn sicr o gofio am Richard Morris, ac nid heb achos. Nid oes neb yma yn gwybod dim am dano er's blynyddau lawer.

Ar ei ol ef, cymerwyd gofal yr eglwys hon gan y Parch. William F. Phillips. Daeth y brawd hwn yma o Utica, yn y flwyddyn 1845, a bu yn llafurio mewn cysylltiad â'r eglwys hon, a'r eglwys Seisonig yn Sandusky, am bedair neu bump o flynyddau. Mae yn debyg ei fod yn feddyliwr pur alluog, ac yn draddodwr poblogaidd yn y ddwy iaith. Bedyddiodd amryw yn ystod ei arosiad yn y lle. Symudodd oddi yma i'r Gorllewin, lle y mae yn bresenol yn gweinidogaethu gyda'r Americanaid.

Y bugail nesaf oedd y Parch. D. Jenkins, yr hwn sydd yn bresenol yn Hubbard, Ohio. Bu ef yma yn dra derbynol am ddwy flynedd. Mae pawb ag sydd yn ei adnabod yn gwybod ei fod yn Gristion trwyadl, yn frawd pwylog a synwryol, ac yn bregethwr efengylaidd a chymeradwy. Mae wedi gweled ei Jubili fel cenad heddwch ; a'n gweddi yw, ar i'r Arglwydd fod yn gysur iddo yn ei henaint a'i amddifadwydd.

Yn y flwyddyn 1853, cymerwyd gofal y ddeall hon gan y Parch. Thomas Roberts. Gan fod y brawd hwn er's blynyddau bellach wedi myned oddiwrth ei waith at ei wobr, ac mai efe yw yr unig un o weinidogion yr eglwys hon ag y mae sicrwydd ei fod wedi gorphen ei yrfa, dichon y dyldid gwneyd ychydig o nodiadau am dano yma.

Yr oedd Thomas Roberts yn fab i'r Parch. John Roberts, Bontfaen, Sir Forganwg, D. C. Ganwyd ef mewn pentref bychan a elwir Tre-Shencin, yn mhlwyf Llanilltyd-fawr, yn y flwyddyn

1809. Gan fod ei rieni yn bobl grefyddol a duwiol, cafodd gyfleusdra dysgeidiaeth yn ieuanc yn Bontfaen ; ond nid oedd eu hamgylchiadau yn caniatâu iddynt roddi ond addysg gyffredin iddo ; eto, daeth yn ddyn ieuanc gob-eithiol, yn ramadegydd da, a meddai wybodaeth helaeth o wahanol gangenau dysgeidiaeth. Bedyddiwyd ef gan ei dad yn Bontfaen. Yn nechreu y flwyddyn 1835, dymunodd yr eglwys arno ymbarotoi i waith y weinidogaeth, â'r hyn y cydsyniodd yntau. Yr oedd ei dad y pryd hwn yn glaf, fel na chafodd y pleser erioed o'i wrando yn pregethu ; ond rhoddodd iddo bob cefnogaeth a chyfarwyddyd a allasai. Wedi pregethu a llafurio yn yr ardal hono tua dwy flynedd, symudodd amgylchiadau ef i fyw i Bont-y-pridd, lle yr oedd dan ofal gweinidogaethol y Parch. James Richards, yr hyn, fel y gellid meddwl, a fu yn fantais anmhrisiadwy iddo. Wedi bod yno tua phedair blynedd, derbyniodd alwad eglwys Cadoxton, lle y llafuriodd hyd ei symudiad i'r wlad hon.

Yn 1851, gadawodd Mr. Roberts yr eglwys yn Cadoxton, ac ymfudodd gyda ei deulu i America. Wedi dyfod i'r wlad hon, derbyniodd alwad gan eglwys y Bedyddwyr yn Danville, Pa., lle yr arosodd am tua dwy flynedd. Ac yn 1853 symudodd i gymeryd gofal o'r eglwys yn Cattaraugus, lle y bu yn weithgar a llwyddianus am chwe' mlynedd. Bedyddiodd amryw, ac y mae ei goffadwriaeth yn fendigedig ganddynt.

Yn 1859 aeth ein brawd i Wisconsin, gan adael ei deulu ar ol yma ; ac ar ddymuniad yr eglwys yn Nekama, Wis., addawodd gymeryd ei gofal, a gadawodd yr ardal, yn ol ei fwriad, ddiweddd Gorphenaf, i fyned i geisio ei deulu yn Cattaraugus. Yn y bād, cyn cyrhaedd Buffalo, tarawyd ef gan y parlysd mud (*apoplexy*), fel nas gallai ddyweyd gair yn ddealladwy ; ond diwrnod neu ddau cyn ei farwolaeth, yr oedd ei wraig yn gallu ei ddeall, trwy roddi ei chlust yn agos i'w enau. Yr oedd yr ochr dde iddo yn ddiffwrth o'i ben i'w draed. Cymerwyd ef yn ddoed i ysbyty y *Sisters of Charity*, Buffalo, lle

y derbyniodd bob gofal oddiwrth y "Chwiorydd" nes i'w berthynasau ddyfod yno. Daeth ei briod o Cattaraugus, a'i chwaer o Danville, ato, mor tuan ag y medrent, wedi clywed am yr anffawd. Gwylasant ef yn ddyfal o ddydd i ddydd, gan fod yn amlwg fod ei ymddatodiad yn agos, ac ofnent ar bob anadliad mai hwnw fuasai yr olaf. Parhaodd ei arteithiau o'r 30ain o Gorphenaf hyd y 10fed o Awst, pryd y cymerodd ei ysbryd mwyn ei ehedfa o'r ty o bridd i'r "ty nid o waith llaw," lle y goddiweddodd lawenydd a hyfyrdwch, cystudd a galar a ffodd ymaith. Yr un prydawn crchwynwyd a'i weddillion marwol tua Cattaraugus, gan fod ei weddw alarus am gael y corph i aros un noswaith yn eu ty, a chladdwyd ef y dydd canlynol yn mynwent y Bedyddwyr Cymreig yn Freedom. Gweinyddwyd ar yr achlysur yn y ty gan Jones (T. C.), ac yn y capel ac ar lan y bedd gan Parry (A.), a Card (B). Mae un ferch i Mr. Roberts, sef Mrs. Morgans, priod John Morgans, yn aelod o'r eglwys hon yn bresenol.

Gorphenaf, 1860, cymerwyd gofal yr eglwys hon gan y Parch. J. P. Harris (*Jean Ddu*). Daeth ef yma o Minersville, Pa., a bu ei weinidogaeth o dan arddeliad mawr. Yr oedd gan Mr. Harris luaws o berthynasau yma o'r pendiacon i lawr. Nis gwn pa un ai mantais neu anfantais yw hyn i weinidog; ond dichon y gall fod yn fantais fawr weithiau, a phryd arall yn anfantais neillduol. Mae Mr. Harris yn adnabyddus i'r rhan fwyaf o Fedyddwyr Cymreig America fel bardd uchelryw, llenor coethedig a phregethwr galluog, fel mai gwaith ofer fyddai i mi ymhelaethu ar ei nodweddion yn y cyfeiriad hwn. Ymadawodd y brawd â'r eglwys hon o'i hanfodd, yn mhen pedair blynedd i fyned i Hyde Park, Pa. Teimlai yr holl gymydogaeith golled fawr yn ei ymadawiad.

Dechreu Ebrill, 1864, cymerodd y Parch. J. W. James at fugeiliaeth yr eglwys. O Remsen y daeth y brawd hwn yma. Llafuriodd yn galed yma am ddwy flynedd. Fel y canlyn yr ys-

grifenodd y brawd James ataf: "Cefais yr eglwys yn gwbl heddychlon, ond yn dra marwaidd. Bywiogodd yn dra buan; lluosogodd y gynulleidfa gryn lawer, a bedyddiwyd rhyw naw yn fuan. Nid wyf yn sicr o rifedi yr eglwys—rhywle tua 140; a phan ymadewais, o 160 i 165. Bedyddiais 17 tra yna; a bedyddiais wedi hyny, pan ar ymweliad a'r ardal, dair o chwiorydd. Yr oedd un yn wraig a'r llall yn ferch i'r Parch. J. Williams, gweinidog y Trefnyddion Calfnaid yna y pryd hwnw." Symudodd y brawd James hefyd oddi yma o anfordd yr eglwys. Aeth oddiyma i Pittston; ond y mae er's amryw flynyddau yn weinidog ar yr eglwys yn Mineral Ridge, O.; ac y mae wedi bod yn llafurus iawn, ac yn dra llwyddianus yno. Cafed hir oes i wasanaethu ei Dduw a'i genedl.

Yn 1866 dychwelodd y Parch. J. P. Harris yma, a bu yn weinidog llafurus ar yr eglwys hon hyd y flwyddyn 1874, pryd yr ymadawodd i gymeryd gofal yr eglwys Fedyddidig yn Nanticoke, Pa. Providence yw maes ei lafur yn bresenol. Bu y brawd Harris yma rhwng y ddau dro, am tua deuddeg mlynedd. Ein dymuniad yw ar iddo yntau gael treulio prydawn ei ddydd gwaith ar y ddaear yn ddedwydd a llwyddianus.

Yn 1875 derbyniodd W. M. Evans alwad yma, ac efe yw gweinidog yr eglwys yn bresenol. Codwyd yma ddau frawd i ddechreu pregethu, sef W. Griffiths a John C. Williams. Mae y brawd Griffiths wedi rhoddi y gwaith o bregethu i fyny am ryw dymor, o'i ddewis iad ei hun; ond parha yn ffyddlon gyda'r achos. Mae y brawd Williams er's tair blynedd yn fyfyrwr llwyddianus yn Mhrif-Ysgol Madison. Cymera i ormod o ofod i roddi tafien o'r

BEDYDDIADAU

a weinyddwyd yma o'r amser y corfforwyd yr eglwys hyd yn bresenol. Wrth edrych dros yr hen lyfrau perthynol i'r eglwys, yr wyf trwy gryn drafferth wedi cael allan fod tua 189 o bersonau wedi cael eu bedyddio ar broffes o'u ffydd yn Mab Duw, er dechreuad yr achos yn y lle. Cafwyd llwyddiant

mawr yma yn y flwyddyn 1858; bedyddiwyd 42 y flwyddyn hono gan T. Roberts. Ceir fod diwygiad grymus arall wedi cymeryd lle yn y flwyddyn 1870, pryd y bedyddiwyd 36 gan Ieuan Ddu; ac eto, yn y flwyddyn 1876, bedyddiwyd 29 gan yr ysgrifanydd. Y rhai cyntaf a gawsant eu bedyddio yma oedd y brodyr Robert Roberts a John James. Cymerodd hyn le Mawrth 19, 1843. Yn y mis Ebrill canlynol bedyddiwyd y brawd Daniel Morgans a'i wraig; y mae hi wedi myned at ei gwobr, ond y mae ein brawd eto ar ol, ac yn ddiagon parchus a ffyddlon. Rhif yr eglwys yn nghyfrif y Gymanfa ddiweddar oedd 193. Dichon y dylid dyweyd gair am

YR ADDOLDY

sydd gan yr eglwys yn bresenol. Adeiladwyd y capel hwn yn y fl. 1870, ac agorwyd ef yn Mehefin, 1871. Dygwyd y gwaith saer yn mlaen gan y brodyr William a Thomas Davies, aelodau o'r eglwys, ac aethant drwy eu saerniaeth er anrhydedd iddynt eu hunain. Mae yn dy eang a chyfleus; mesura 60 o hyd wrth 40 o led, o droedfeddi. Costiodd bum' mil o ddoleri, ac y mae'r cwbl wedi ei dalu. Tynwyd cynllun yr adeilad hwn gan Aneurin Fardd, ac wrth gwrs rhaid ei fod yn dda. Hefyd mae gan yr eglwys dŷ i'r gweinidog (*parsonage*). Perthyn dipyn i arddull yr hen oruchwyliaeth y mae y ty hwn, ond y mae yn dda ei fod yn eiddo i'r eglwys. Gresyn na b'ai y ty yn perthyn i'r un oes a'r capel. Efallai mai y blaenaf fydd olaf ryw dro yn y cysylltiad hwn. Gwnawn rai nodiadau ar y

CYMERIADAU NODDYG

perthynol i'r eglwys hon. Y diacon Robert Williams, mewn ystyr, ydoedd tad y sefydliad, a'r eglwys Fedyddiedig Gymreig yma. Dywed y brawd J. P. Harris, yn ei gofiant am dano, fel y canlyn: "Gyda golwg ar nodweddion ei gymeriad, ni chaf ond nodi rhai o bonynt: Yn ei deulu yr oedd ganddo drefn ar waith, a dygai ei orchwylion yn mlaen yn drefnus; ni wnelai dan un

amgylchiad o brysurdeb esgeuluso yr addoliad teuluaid; yn nyddiau y cynhauaf, yn gystal a dyddiau hamddenol y gauaf, ceid ef wrth yr allor yn gwasanaethu. Yr oedd hefyd yn ddyn hynaws yn mhllith ei gymydogion, yn barod i wneyd cymwynas, ac yn dysgwyl yr un parodrwydd ar ran yr hwn a gynorthwyodd. Tangnefeddwr ydoedd yn mhob lle, yn gyfaill diffuant, hyd oni ch'ai dwyll a chryn lawer o siomedigaeth yn yr hwn a ystyriai fel cyfaill. Os felly, ni fyddai cyfrinach rhyngddo a'r dyn hwnw; ond ymddygai tuag ato yn foneddigaidd. Fel cyfaill i Iesu Grist, yr oedd yn gyfaill i'w achos ac i'w weision; ni fu cywirach cyfaill pregethwr erioed; siaradai bob amser yn barchus am y gweinidogion fu yn tori iddo fara'r bywyd. Safai Mr. W. yn erbyn y dosbarth iselwael o grefyddwyr ag y mae yn anhawdd eu boddio, a phob amser yn fwy parod i feio na chanmol. Gosodai ei wyneb yn erbyn y rhai hyn fel Moses gynt yn erbyn Jannes a Jambres, ac ni throai ei gefn yn nydd y frwydr. Ni welwyd ef erioed yn cilio lled troed pan fyddai galwad i amddiffyn brawd yr hwn y dygid cam-dystiolaeth yn ei erbyn. Blaenorai hefyd mewn hael-frydedd crefyddol—un o gymwysderau arbenig diaconiaeth yr oes hon. Yr oedd yn caru bod ar y blaen; ond ni chlywid ef yn dywedyd "Ewch;" ond "De'wch," oedd ei iaith bob amser. Yr oedd ei ffyddlondeb i gadw ei le yn holl gyfarfodydd yr eglwys yn ddiareb yn yr ardal, a hyny pryd yr oedd henaent a methiant wedi ei ddal." Bu farw y brawd da hwn Gorphenaf 17eg, 1871, yn 84 mlwydd oed.

Y diacon John Lewis, hefyd, oedd un o gewri y ffydd yma am dros 30 o flynyddau. Gan fod cofant Mr. Lewis wedi ymddangos mor ddiweddar yn y WAWR, nid ymhelaethwn yma; ond y mae yn deilwng o nodiad yn hanes yr eglwys ag y gwnaeth gymaint drosti. Ni fu erioed neb yn llawer parotach nag ef i gynorthwyo eraill pan mewn cyfyngder. Yr oedd yn ei ffyddlondeb a'i haelfrydedd crefyddol yn deilwng o efelychiad. Casglodd at y

capel dros *fil o ddoleri*. Bu farw yr haf diweddfaf, yn 76 mlwydd oed, a theimlir hiraeth dwys ar ei ol.

Y diacon John W. Rees ydoedd frawd ffyddlon a gweithgar yma. Yr oedd ei ddylanwad yn fawr mewn byd ac eglwys. Er colled annhraethol i'r eglwys a'r gymydogeath, symudwyd ef i fyd arall, yn nghanol ei nerth a'i ddefnyddioldeb.

Daniel Rees ydoedd un arall, tra gweithgar a defnyddiol gyda'r achos yma. Yr oedd ef yn ysgolhaig gwy, ac o ysbryd addfwyn a thangnefeddus. Bu yn Ysgrifenydd yr eglwys am flynyddau, a chyflawnodd ei waith yn ddeheuig a meistrolgar.

"Doniol ei rawd oedd Daniel Rhys—trywel, A gwr pur dawel, Gair Por i'w dwys."

Górphenodd yntau ei yrfa ddaearol yn ddyd ieuanc, 34 oed.

Bydd coffadwriaeth John H. Owens, Flats; Evan Owens, Fairview; Thos. Evans a'i briod; Wm. Thomas, Rushford; Steven James, a lluaws eraill a allesid eu henwi, y rhai a fuont am dymor hir yn golofnau cedyrn dan achos y: Gwardwr yn Freedom, yn fendigedig am flynyddoedd meithion i ddyfod gan yr eglwys hon. Buddiol fyddai dweyd gair yn mhellach am

YR HEN FFYDDLONIAID

perthynol i'r eglwys, sydd hyd yn hyn ar dir y rhai byw.

Brawd dichlynaidd, gweithgar a ffyddlon gyda'r eglwys hon, o'i dechreuad, yw y diacon Hugh O. Roberts. Mae yn awr yn hen a methiedig, ac yn byw yn lled bell oddiwrth yr addoldy, fel nad yw yn gallu dod ond anfynych i foddion gras; ond er hyn yn llawn sel dros ogoniant ei Brynwr. Efe oedd arweinydd y gân yma am flynyddoedd lawer. Mae teulu y brawd hwn yn gantorion i gyd.

Mae'r diacon Daniel Morgans yn para yn iraidd a bywiog o dan arch Duw yn ei henaint. Mae Mr. M. wedi bod yn fendith fawr i'r eglwys hon, gan fod yr Arglwydd wedi ei lwyddo yn y byd, ac wedi rhoddi iddo galon haelfrydig i gyfranu o'i olud at waith y Ceidwad.

Boed oes hir i'r brawd hwn i wneyd daioni dros ei Dduw.

Yr oedd Thomas Higgins yn un o *bioneers* yr achos crefyddol yma, a gwnaeth ei ran yn odidog. Mae ef yn bresenol yn ddiagon yn yr eglwys Fedyddiedig yn Aspinwall, Nebraska.

Mae y' diacon John Higgins, ei frawd, yr hwn a agorodd ddrws ei dy i dderbyn a chroesawu y ddeaddell fechan, yn ei gwendid, yn parhau yn ei nerth a'i hoewder crefyddol. Deuant, fel teulu, yn gyson, o bellder, drwy bob tywydd, i gynteddau ty yr Arglwydd.

Nid y lleiaf yn mhlith y llwythau henafol hyn yw Thomas Rees. Dyma Ioan Fedyddiwr yr ail. Cam-enw yw Thomas arno. Dylasai fod yn Ioan, ar bob cyfrif. Bedyddiwyd ef yn ni-faethwch Login, Sir Gaerfyrddin, gan yr enwog Woolcock, Cwmfelin, cyn bod yno nac eglwys na chapel. Pregethodd Thomas Jones, Rhydwylym, dros ddwy awr ar Fedydd, ar yr achlysur, a gwnaeth rwyg yn ngwersyll yr Annibynwyr, fel y bedyddiwyd lluaws o honynt yn fuan ar ol hyny. Pe byddai pob Bedyddiwr professedig yn gyfryw ag yw y brawd hwn, ni fyddai son am y fath ddefod anysgrhythrol a *rhydd-gymundeb* yn y byd. Mae y brawd Rees wedi bod yn ymdrechgar gyda'r eglwys yma o'i chychwyniad hyd yn awr. Bydded Duw yn nodded iddo yn ei henaint.

Gellir ystyried y brodyr Hugh H. Roberts a John P. Williams yn mhlith yr hen ffyddloniaid. Maent hwy yn parhau yn ffyddlon dros achos Iesu Grist. Mae y brawd Roberts wedi blaenori y canu yma am amser hir, ac y mae yn dra defnyddiol yn yr ystyr hwn eto.

Er nad oedd Samson Owens a'u deulu yma pan gorphorwyd yr eglwys, daethant yma yn dra buan ar ol hyny, ac y maent wedi cyd-ddwyn "pwys a gwres y dydd" gyda'r achos hyd yn bresenol.

SEFYLLFA BRESENOL YR EGLWYS.

Da genym allu hysbysu fod yma heddwch a chariad brawdol yn ffynu

yn ein plith. Mae llawer o bobl ieuanc a chanol oed yn aelodau bywiog, diwyd ac ymdrechol o'r eglwys hon; ond gwir y gellid diwygio llawer eto yn y cyfeiriad hwn. Mae y diacon J. W. Williams, er nad yw ond cymharol ieuanc, yn llanw ei swydd, ac yn cyflawni ei ran yn rhagorol. D. H. Evans, Ysgrifenydd yr eglwys, sydd frawd ieuanc egniol dros grefydd Crist. Un o brif ffyddloniaid y cyfarfodydd wythnosol a Sabbothol yw y brawd D. J. Williams. Gallem nodi amryw frodyr ffyddlon eraill, megys W. H. Williams, Fairview; Isaac James a'i deulu; W. J. Williams, Centreville, a'i deulu; W. W. Williams; James Higgins, a Richard Owens, &c.

Tra y bydd genym ddynion o aidd-garwch y rhai hyn, nid oes achos i ddiagonaloni. Nid oes yma ddim ymfudiaeth i'r lle; o ganlyniad nis gellir dysgwyl cynydd cyflym mewn rhifedi; rhaid aros yn amyneddgar i'r to ieuanc sydd yn codi. Un anfantais fawr yma yw fod yr ieuentyd yn myned yn Seisnig-aidd iawn. Mae y Gymraeg yn cael ei chlwyfo a'i lladd yn nhy ei charedigion. Mae yn cael ei llofruddio lle y dylai gael ei meithrin a'i hymgeleddu. Os na ddiwygir yn fuan, bydd yr eglwys hon o angenrheidrwydd, yn eglwys Saesonig. Rieni Cymreig, sydd yn teimlo sel dros eich iaith a'ch cenedl, dysgwch eich iaith eich hunain i'ch plant.

Mae yma Ysgol Sul pur lewyrchus, dan arolygiaeth y brawd ieuanc Samuel Morgans. Bydded i Arglwydd y lluoedd, yr hwn a fendithiodd ymdrechion ei bobl yma yn y gorphenol, barhau i deyrnasu yn ei eglwys yn y lle hwn, fel y byddo i eneidiau lawer gael eu dwyn at y Gwardedwr.

Y MEDDWIN.

Yn nghanol pob angenion—ei gwelir,
Gwaelaf yw o ddynion;
Mawr ei bechod, syndod son,
Hen gwrw fyn y gwirion.
Taylorville, Pa. GADLYS CYNON.

YR AMDDIFFYNIAD.

GAN H. C. PARRY (CEFNI).

ERTHYGL III.

Mewn erthygl gywrtain a medrus dros ben, mae Dr. Roberts yn trin "Bedydd Personol Iesu Grist," yn y *Cyfaill* am fis Mehefin, lle yr amcana ac yr ymdrecha brofi i bob meddwl diragfarn "Mai amcan neillduol bedydd personol Iesu Grist oedd ei gysegriad i'r swydd offeiriadol." Goddefed y Dr. i ni uniawni ychydig o gamsyniadau a ddygwyddodd yn yr erthygl hon o'i eiddo.

1. Haera y Dr. "ei fod wedi gorphen profi yn ei erthygl ddiweddaf mai dull awdurdodedig ac arferedig gweinyddiad bedydd puredigaeth oedd taenellu ac nid trochi." Na; nid yw Dr. Roberts wedi dehreu profi hyny eto, heb son am orphen profi yr hyn sydd yn hollol anmhrifadwy byth! Gwelodd Dr. Roberts oddiwrtth ein herthygl ddiweddaf, nad oedd y puredigaeth Iuddeuig yn fedydd o gwbl; a gwelodd hefyd mai trochiad ac nid taenelliad oedd yn perffeithio y seremoni hono. Trochiad oedd y weithred derfynol yn y "bedydd" hwnw, pe buasai yn fedydd hefyd.

2. Haera y Dr. mai "nid i'r afon, ond at yr afon," y daethai yr Iesu at Ioan i'w fedyddio ganddo! Lle bynag yr oedd Ioan yn bedyddio, ato i'r lle hwnw yr oedd yr Iesu yn cychwyn o Nazareth; ac ato i'r lle hwnw y daeth efe i'w fedyddio ganddo. Y lle yr oedd Ioan yn bedyddio oedd cyfeirnod ysgogiad yr Iesu yn ei daith o Nazareth i fyned ato i'w fedyddio ganddo. Os ar lan yr afon yr oedd Ioan yn bedyddio, yno yr oedd yr Iesu yn myned; ond os yn yr afon yr oedd Ioan yn bedyddio, yno yr oedd yr Iesu yn myned ato i'w fedyddio ganddo. Dywed Marc mai yn afon yr Iorddonen yr oedd Ioan yn bedyddio. Os gofyna y Dr. i ni, A ydym yn meddwl bod Ioan a'i draed yn y dwfr ar hyd yr amser, o'r pryd y cychwynai yr Iesu o Nazareth hyd nes cyrhaeddodd lan yr afon? atebwn iddo,

Ei fod a'i draed yn y dwfr pan yn bedyddio; ac ato i'w fedyddio ganddo yn yr afon y daeth yr Iesu o Galilea. Rhyw led gwla yw yr *argument* yna, Dr. Roberts.

3. Haera Dr. Roberts, "mai cyflawni pob cyfiawnder yn nghyfraith Moses, gyda golwg ar ei gysegriad i'r swydd offeiriadol," oedd yr Argliwydd Iesu, pan yn cymeryd ei fedyddio gan Ioan. Iesu Grist yn cyflawni cyfraith Moses wrth ymostwng i fedydd Ioan! Bedydd Ioan yn rhan o gyfraith Moses! "Nag ydyw," medd Dr. Gwesyn Jones. "Ydyw," medd Dr. Roberts. Dyma hi yn daeru gwyllt rhwng y ddau daenellwr a'u gilydd, ar bwnc pwysig iawn mewn bedydd. "Seremoni osod-edig yn nghyfraith Moses oedd bedydd Ioan," ebe Dr. Roberts. "Nid oedd ychwaith yr un ddeddf yn gofyn ufuddod i'w fedydd (bedydd Ioan); oblegid nid rhan o'r ddeddf seremoniol oedd bedydd Ioan, ond rhyw seremoni ar ei phen ei hun," ebe Dr. Jones. Cytunwch a'ch gilydd, Ddoctoriaid dysgedig, a pheidiwch a thaeru yn erbyn eich gilydd mor ffyrnig, a dangos y fath anghysondeb a gwrthuni yn eich haeriadau, wrth geisio o honoch gael y Bedyddwyr i adael hen ffordd dda, ac union ac eglur y Testament Newydd, a derbyn eich pethau croesion, anghyson a chwerthingar chwi! Myn Dr. Jones mai ei fedyddio i'w swydd fel offeiriad, oedd amcan bedydd personol Crist gan Ioan; a chyda yr un anadliad, haera na pherthyna bedydd Ioan i'r gyfraith seremoniol! Os nad oedd bedydd Ioan yn rhan o gyfraith Moses, pa synwyr yw dyweyd bod Ioan wedi bedyddio Crist i'w swydd fel offeiriad? Synwyr! os na cheir ysgrythyr, bobl anwyl, wrth arwain y byd at bethau Duw! ond methwn ei gael yn haeriadau y ddau Ddoctor taenellyddol hyn! Gofynnwn i Dr. Roberts, onid cysgod daionus bethau i ddyfod oedd holl seremoniau cnawdol deddf Moses? Onid yw y corph o Grist? Onid Crist yn ysbrydol oedd yn sylweddoli yr holl seremoniau cnawdol hyn? Onid cysgod o gysegriad ysbrydol Crist i'w swydd oedd golchiad Aaron a'i feibion

gan Moses? Onid defod gnawdol yw yr ordinhad o fedydd? A ellir sylweddoli cysgod mewn cysgod? A allai Crist sylweddoli golchiad cnawdol Aaron a'i feibion yn ei olchiad cnawdol ei hun yn medydd Ioan? Na, nid oedd gwaith Crist yn ymostwng i ordinhad gnawdol y bedydd yn sylweddoli dim ar ordinhadau cnawdol y gyfraith. Rhaid i bethau cnawdol y gyfraith gael eu sylweddoli mewn gweithrediadau ysbrydol dan yr efengyl. Pe cysegru Crist i'w swydd offeiriadol oedd amcan bedyddiad Crist gan Ioan, busasai heb un amcan iddo o gwbl; oblegid, os o dan y gyfraith yr ystyrir ef, nid allai dim dan y gyfraith hono sylweddoli peth arall a berthynai iddi; oblegid ni pherffeithiwyd dim dan y gyfraith; yna nid oedd bedydd Crist gan Ioan yn perffeithio dim! Ond os dan yr efengyl yr ystyrir ef, nis gallasai sylweddoli dim yn ysbrydol a berthynai i'r defodau cnawdol hyn, oblegid ordinhad gnawdol yw bedydd. "Y rhai ydynt gysgod pethau i ddyfod, ond y corph sydd o Grist." Nid cyflawni dim a berthynai i gyfraith Moses, ond cyflawni, neu berffeithio, y cyfiawnder hwnw a ddechreuwyd ei ddysgu i'r byd yn ngweinidogaeth Ioan Fedyddiwr. Daeth Ioan Fedyddiwr at y bobl yn ffordd cyfiawnder, ac nid yn ffordd y seremoniau Mosenaid, gan bregethu edifeirwch, a dywedyd wrth y bobl am gredu yn Nghrist ag oedd yn dyfod, a bedyddio yr edifeiriol ar eu cyffesiad o'u pechodau, er maddeuant pechodau. Dyna drefn newydd yn cael ei chyhoeddi gan Ioan. Nid oedd y drefn wedi derbyn sêl y Brenin eto, i fod yn drefn barhaol yn ei deyrnas ef. Daeth y Brenin ei hun at y rhagredegwyr, a rhoddes sêl ei gymeradwyath i'r drefn newydd hono, trwy roi ufuddod personol i ffurf y drefn, sef bedydd. Pan roes efe ufuddod personol i'r ordinhad newydd, profodd i'r byd, mai nid *impastor* oedd Ioan, ond mai gwr wedi ei anfon oddiwrth Dduw, ac yn dyfod yn ffordd cyfiawnder ydoedd; a bod ei fedydd yn gymeradwy gan Grist ei hun, ac yn cael ei dderbyn ganddo ef ei hun yn ordinhad ddwyfol yn ei eglwys. Fel

yna yr oedd yn weddus i Grist ufuddhau i fedydd Ioan, nid fel puredigaeth, neu fedydd edifeirwch er maddeuant pechodau, yn ei berthynas âg ef yn bersonol, ond fel y byddai iddo ef, trwy y weithred hon o'i eiddo, "gadarnhau pob sefydliad"—perffeithio yr awdurdod ynddi, trwy roi ei sêl gymeradwyol arni, yn ei waith yn plygu iddi. Felly "rhoddes i ni esiampl fel y dilynem ei ol ef."

Mae y rhagenw lluosog a arfero ein Harglwydd, nid yn cymeryd i fewn Grist ac Ioan, fel unigolion; eithr yn golygu yr holl gorph Cristionogol a gynrychiolid yn Nghrist fel Pen yr eglwys. "Ni," y Cristionogion, ar y rhai y mae Crist yn Ben, a'r rhai gynrychiolid ynddo, ac ar y rhai y rhwymid cydymffurfiaid â'i gyfreithiau, yn ol ei orchymyn a'i esiampl. "Rhaid i ni gyflawni pob cyfiawnder"—cydymffurfio yn galonog & holl drefn Duw, er newydded yw dan yr efengyl. Dywed Dr. Roberts, "Nid oedd Iesu Grist yn esiampl i ni yn ei waith yn cymeryd ei fedyddio, mwy nag yn ei waith yn cyflawni gwyrthiau, neu yn offrymu ei hun dros ein pechodau! Dr. Roberts, os yw Iesu Grist yn gorchymyn i ni wneyd gwyrthiau, y mae efe yn esiampl i ni yn hyny. Os nad yw yn gorchymyn, nid yw yn esiampl. Os yw efe yn gorchymyn i ni offrymu ein hunain yn aberth dros ein pechodau, y mae efe yn esiampl i ni yn hyny. Os ydyw efe yn gorchymyn ein bedyddio, y mae efe yn esiampl i ni yn ei fedydd ei hun. Os nad yw yn gorchymyn ein bedyddio, nid yw ei fedydd personol yn esiampl i ni. Pob peth y mae efe wedi ei wneyd a orchymynir ganddo ar eraill, y mae efe yn esiampl yn y peth hwnw. Pob peth a wnaed ganddo ef, nad yw yn ei orchymyn i eraill ei wneyd, nid yw efe yn esiampl yn y peth hwnw! Ufuddhaodd Crist yn bersonol i fedydd dwfr; gorchymynodd i ninau ein bedyddio; yna yr oedd ei fedydd personol ef yn esiampl i ni yn y peth hwn. Onid yw eich *argument* yn sâl dros ben pob synwyr, Dr. Roberts? Gresyn eich bod yn dygwedd dyweyd pethau mor anghyffredin o chwerthingar, wrth drin

pethau nad oes eisiau *jokes* yn perthyn iddynt. Beth pe buasai Mr. Charles, o'r Bala, yn dyweyd peth fel yna yn "Yr Hyfforddwr?" Ni chawsai byth ei dderbyn gan Gorph parchus y Methodistiaid Calfniaidd. Amheus yw, a dderbynir pethau mor wylltion a'r eiddoch chwi, gan Hen Gorph *sad* fel hwnw! Gellwch gredu na dderbyn un Bedyddiwr "*diragfarn*" y fath *goods* byth!

4. Haera Dr. Roberts, mai offeiriad Iuddewig a chysgodol yw yr Arglwydd Iesu Grist! Dyma eiriau Dr. Roberts ar y pwnc: "Diau fod yn wybyddus i'r darlennydd fod cyfraith Moses yn gofyn ar fod pob offeiriad i gael ei osod yn ei swydd trwy olchiad ac eneniad. Canlyn, o angenheidrwydd, na buasai Crist yn myned i mewn i'r offeiriadaeth yn *rheolaidd* heb gydymffurfio â'r gyfraith yn y cysylltiad hwn. Dyma y CYFIAWNDER y cyfeiria Iesu Grist ato wrth gymeryd ei fedyddio." Mae yn anhawdd credu bod gweinidog yr efengyl yn gallu gollwng y cyfryw syniadau Iuddewaidd a gwrth-Gristionogol allan o'i galon erioed! Dr. Roberts, gweinidog galluog a pharchus yn Nghyfundeb mawr y Methodistiaid Calfniaidd, yn y bedwaredd-ganrif-archymtheg, yn dysgu y Corph i gredu mai offeiriad Iuddewig yw Iesu Grist, Apostol ac Archoffeiriad ein cyffes ni! Na chyhoeddwyd hyn yn Ninas y Mormon, ac na fynegwyd hyn yn nghyngor yr anffyddwyr! Cedwch hyn yn mysy dirgelion y Corph, rhag llawenyachu o elynion y grefydd Gristionogol, a gorfoleddu o ferched y cablwyr! Mor bell yr â chwim i geisio ategu mympwy crefyddol! Na, Dr. Roberts, nid trwy fedydd cnawdol y cysegrwyd Mab Duw i'r swydd offeiriadol. Nid oddiwrth Aaron neu ei feibion y derbyniodd efe hi. Nid Ioan Fedyddiwr a'i gosododd ef yn ei swydd. Nid yn ol urdd Aaron y gosodwyd Iesu Grist yn ei swydd fel offeiriad. Nage, nage; "ond yr hwn a ddywedodd wrtho, Tydi yw fy Mab; myfi heddyw a'th genedlais di. Megys y mae yn dywedyd mewn lle arall, Offeiriad wyt ti yn dragwydd yn ol urdd Melchisedec. Wedi ei gyfenwi

gan Dduw yn Archoffeiriad yn ol urdd Melchisedec. Canys tystiolaethu y mae, Offeiriad wyt ti yn dragywydd, yn ol urdd Melchisedec." Gosodwyd ef yn ei swydd fel Offeiriad gan Dduw Dad ei hun. Cysegrwyd ef trwy eneiniaid yr Ysbryd Glan, ac nid trwy fedydd. Gosodwyd ef yn y swydd *trwy air y llw*. "Eithr *gair y llw*, yr hwn a fu wedi y gyfraith, sydd yn gwneuthur y Mab, yr hwn a berffeithiwyd yn dragywydd." Nid yn ol cyfraith Moses y gwnaed Crist yn offeiriad, ond yn ol *gair y llw*, yr hwn oedd wedi y gyfraith. "Yr hwn a wnaed, nid yn ol cyfraith gorchymyn cnawdol, eithr yn ol nerth bywyd annherfynol. Ac yn gymaint nad heb lw y gwnaethpwyd ef yn offeiriad. Canys y rhai hyny yn wir ydynt wedi eu gwneuthur yn offeiriad heb lw; ond hwn trwy lw, gan yr hwn a ddywedodd wrtho, Tyngodd yr Arglwydd ac ni bydd edifar ganddo, Ti wyt Offeiriad yn dragywydd yn ol urdd Melchisedec." Cysegru Crist trwy fedydd i'r swydd offeiriadol, wir! Pa bryd yr honodd Crist ei hun fel offeiriad Iuddewig erioed? Pa bryd y cydnabyddwyd ef fel offeiriad gan y bobl erioed? Pa bryd y dygwyd cyhuddiad erioed yn ei erbyn, ei fod yn gogoneddu ei hun fel offeiriad, ac yntau o lwyth Judah? Cydnabyddai y bobl ef yn Brophwyd. Cydnabyddai rhai ef yn Frenin. Cydnabyddai ei ddysgybillion ef yn Fab Duw. Ond wrth bwy y dywedodd Ioan erioed, mai Offeiriad wedi ei gysegru ganddo ef trwy fedydd, ydoedd Iesu Grist? Ni chysegrwyd ef trwy fedydd i'r un o'r swyddau cyfryngol, eithr trwyddo yr eglurwyd ef fel y Messiah i'r Israel. Pe trwy fedydd y gosodasid Crist yn y swydd offeiriadol, a'r bedydd hwnw yn perthyn i'r gyfraith seremoniol, yna offeiriad cysgodol, fel Aaron a'i feibion, a fuasai Crist; ac o ganlyniad, ni fuasai rhinwedd dwyfol yn ei swydd, na gwerth dwyfol yn ei aberth. Cysgodol fuasai pob peth a berthynai iddo. Yna ni buasai ei farw yn iawn, na maddeuant pechod trwy ei waed ef!

Dr. Roberts, a chaniatau bod offeiriadon y gyfraith yn cael eu gosod yn

eu swydd trwy fedydd, megys y gosodwyd Aaron a'i feibion trwy olchiad, dylech chwi gofio, nad yn ol *urdd Aaron*, eithr yn ol URDD MELCHISEDEC y gosodwyd Crist yn ei swydd fel Offeiriad. "Os ydoedd gan hyny berffeithrwydd trwy offeiriadaeth Lefi, (oblegid dan hono y rhoddwyd y gyfraith i'r bobl), pa raid oedd mwyach godi offeiriad arall yn ol urdd Melchisedec, ac nas gelwid ef yn ol urdd Aaron? Canys wedi newid i'r offeiriadaeth, angenrhaid yw bod cynewid ar y gyfraith hefyd. "Ti wyt Offeiriad yn dragywydd yn ol urdd Melchisedec." A oes bosibl y gwedir mai yn ol URDD MELCHISEDEC, ac nid yn ol URDD AARON y cysegrwyd Crist yn Offeiriad! Os yn ol urdd Melchisedec y cyfododd efe, nid allai, ynte, fod yn ol urdd Aaron. Mae y gyfraith wedi newid o fod yn orchymyn cnawdol, i fod yn nerth bywyd annherfynol. Gan mai yn ol urdd Melchisedec y gosodwyd Iesu yn ei swydd fel Offeiriad, pa fodd y gosodwyd ef trwy fedydd? A all Dr. Roberts, neu Dr. Gwesyn Jones, neu ynte, rhyw Ddoctor arall, brofi bod *bedyddio* dan *urdd Melchisedec*? Ai *trwy fedydd* y gosodwyd Melchisedec yn ei swydd? A oedd bedydd Ioan yn rhan o urdd Melchisedec? Profi hyny a enillai y pwnc; ond cyn y profir hyny, y mae adeilad gywrain Dr. Roberts yn aros yn gastell dychymyg, heb un sail na synwyr yn perthyn iddo. Os nad oedd bedyddio i'r swydd offeiriadol dan urdd Melchisedec, a bod bedydd Ioan yn perthyn i'r urdd hono, nid allai bedyddiad Crist gan Ioan fod yn gysegriad Crist i'r swydd offeiriadol, oblegid dan *urdd Melchisedec*, ac nid dan urdd Aaron y gwnaed Crist yn Offeiriad. "Tyngodd yr Arglwydd, ac ni bydd edifar ganddo, Ti wyt Offeiriad yn dragywydd yn ol urdd Melchisedec."

Profi bod Crist wedi ei fedyddio i'r swydd dan urdd Melchisedec, a brofai ar unwaith ffolineb yr haerriad gwrth-Gristionogol, o eiddo Dr. Roberts a'r Dr. Gwesyn Jones, bod Crist wedi ei fedyddio i'w swydd offeiriadol gan Ioan, yn ol trefn cysegriad Aaron a'i

feibion i'r swydd hono, gan olchiadau "cyfraith gorchymyn cnawdol" yr hen oruchwyliaeth. Mae y ddau Ddoctor yn amrywio oddiwrth eu gilydd, a'r ddau yn amrywio oddiwrth air Duw ar y pwnc hwn, yn ol arfer y Taenellwyr o bob enwad crefyddol, pan yn trin y pwnc o fedydd!

Dywed Dr. Roberts, "Bedydd anghyffredinol oedd yr eiddo Crist, yn dal cysylltiad arbenigol â'i gysegriad i'w swydd offeiriadol, yn ol *demand* cyfraith Duw trwy Moses!" Dywed gair Duw, "Canys y gyfraith sydd yn gwneuthur dynion a gwendid ynddynt yn archoffeiriad; eithr gair y llw, yr hwn a fu wedi y gyfraith, sydd yn gwneuthur y Mab, yr hwn a berffeithiwyd yn dragywydd. Canys tystiolaethu y mae, Offeiriad wyt ti yn dragywydd, yn ol urdd Melchisedec." Dywed Dr. Jones, "Daeth (Iesu Grist) at Ioan, yr hwn oedd yn offeiriad o deulu Aaron, a thrwy gael ei fedyddio derbyniwyd ef i'r offeiriadaeth, yr hon ni pherthynai i'w dad na'i fam, na'i achau. Dechreuwyd urdd newydd, cyffelyb i urdd Melchisedec, yr hon sydd i aros yn ei berson ef yn dragywydd!" Dywed gair Duw, "Felly Crist hefyd nis gogoneddodd ei hun i fod yn archoffeiriad; ond yr hwn a ddywedodd wrtho, Tydi yw fy Mab; myfi heddyw a'th genedlais. Megs y mae efe yn dywedyd mewn lle arall, Offeiriad wyt ti yn dragywydd yn ol urdd Melchisedec. Wedi ei gyfenwi gan Dduw yn archoffeiriad yn ol urdd Melchisedec." Mae bedydd Ioan yn cael ei ddirymu gyda'r hen oruchwyliaeth, ebe Dr. Roberts. Nag ydyw, ebe Dr. Jones, y mae yn dechreu urdd newydd, yr hon sydd yn aros yn dragywydd! O'r moliant! peidiwch a gwneyd *lottery* o'ch bedydd, da chwi, Ddoctoriaid anwyl! Cytunwch a'ch gilydd!!

BETH YW EGLWYS ?

Gofynwn beth yw eglwys? Gofyniad eithaf priodol yn ddiau. Mae eisiau deall hyn. Dylid chwilio i'r mater

yn ngoleuni y gwirionedd sanctaidd. O'r fan hon mae diffyg mawr y byd duwinyddol wedi tarddu. Oddiyma mae cyfeiliornadau wedi codi fwy na rhif! Gwyro oddiwrth ddsygeidiaeth yr Ysgrhythrau ar y pwnc. Beth, ynte, yw y cymeriadau sydd yn gwneyd i fyny eglwys? Atebwn: Credinwyr, dynion wedi eu hail-eni. Rhai felly oedd yr apostolion a'r dysgyblion bor-euol, a rhai iach yn y ffydd oeddynt. Yr ydym ni fel enwad yn gofyn crediniaeth cyn bedydd, a chyn aelodaeth; ac felly nis gall plant fod yn ddeiliaid priodol. Gofynwn eto, a ellir cyfansoddi eglwys efengylaidd ysgrythyrol heb fedydd efengylaidd ysgrythyrol? Atebwn, nas gellir. Mae yn perthyn i eglwys swyddogion, a Christ yn Ben. Credwn ni, fel enwad, nad oes ond dwy swydd ynddi, sef gweinidogion a diaconiaid. Yr un swydd yw henadur ac esgob. PARCH. B. E. JONES.

Wiconisco, Pa.

HYNODOL YDOEDD HI.

Sant hynod ydoedd Esther, am ei bod yn dewis lles y genedl yn hytrach na'i lles personol ei hun. "O derfydd am danaf darfydded." Dynes hardd iawn ydoedd Esther o ran pryd a gwedd, ond nid harddach yn yr ystyr yma nag ydoedd yn ei thuaddiadau. Ni ddewisodd ei bywyd ei hun o flaen bywyd ei chenedl; ond dewisodd fywyd ei phobl o flaen yr eiddo ei hun. Onid ydoedd hi yn hynod?

Pan oedd Theodosius yn gorwedd ar ei wely yn wael, yr oedd yn fwy ystyriol o'r modd mwyaf llwyddianus er gwneyd lles i'w deyrnas nag ydoedd am y modd goreu iddo ef ymgynal yn ei boenau a'i ddirydniadau tra dolurus, fel y gwelwn yn amlwg oddiwrth yr hyn a ganlyn:

Ei Gyngor i'w Fab.—"Yr wyf yn dy gyngori, fy mab, i fod yn ofalus iawn am y cynlluniau goreu er llwydd crefydd a lles dyn yn mhob man o'th deyrnas, oblegid dyma'r modd mwyaf llwyddianus y bydd i ti fwynhau heddwch, a rhoi terfyn ar ryfeloedd. Os gwnai

hyn, ni bydd son am ryfel yn dy wlad, na thywailt gwaed o fewn dy derfynau."

Er fod yr eryr yn frenin yr adar bychain a mawrion, fel y mae'r llew yn frenin y goedwig, eto er hyny ni ddewiswyd yr eryr yn aberth, am ei fod yn byw ar ddirodi eraill. Y mae crefydd yn dysgu dyn nid yn unig i actio fel dyn tuag at Dduw, ond hefyd fel duw tuag at ddyn. Gall rhai ddweyd,

"Harmless all malice if our God be nigh,
Fruitless all pains if He his help deny."

CHRISTOPHER BACH.

CANU MAWL.

Y mae sain cân trwy holl anian. Y mae peroriaeth i'w glywed yn siad yr awel, yn nhreigliad yr afonydd tua'r môr, a chan gôr asgellog y goedwig. Amlygodd dyn ei ragoriaeth yn y ddawn hon yn foreu iawn. Tubal, efe oedd tad pob teimlydd telyn ac organ. Mae yr Hen Destament yn meddu crybwyllion mynych am ganu mawl, ac anogaethau iddo. Pan oedd Iesu gyda ei ddysgyblion, cawn iddynt ganu mawl. Paul a Silas yn eu clwyfau yn hen garchar Philippi a ganent fawl yn soniarus. Yn yr epistolau anogir yn fynych y ddyledswydd arbenig hon: gan ganu trwy ras yn eich calonau i'r Arglwydd.

Mae y ddyledswydd hon yn cael ei hesgeuluso yn dra chyffredinol yn ein dyddiau ni. Gadewir i ychydig nifer fyned yn mlaen gyda'r canu tra byddo corph y gynulleidfa yn eistedd fel y gwneir yn yr *opera*!

Nid peth anfynych ydyw fod y blaenoriaid yn diystyru pob ymgais i wellâu yn ngherddoriaeth y cysegr! Yn gyffredin ni roddir y pwysigrwydd priodol i ysgol gân y plant; y canlyniad yw, mae'r canu wedi, ac yn syrthio i ddi-rywiad poenus.

Cwyna rhai fod organau yn cael eu dwyn i'r capelau. Yn wir, credwn y dylid bod yn falch o honynt. Credwn hefyd y dylai fod mwy o ddysgu tonau cynulleidfaol, a bod mwy o ofal wrth ddewis blaenor canu.

Nid ydyw yr eglwysi yn talu sylw

priodol i'r ieuencyd; y rhai hyn ydyw gobaith yr eglwysi am y dyfodol. Beth all fod yn fwy nefolaidd na chlywed oddeutu deugain neu haner cant, neu ychwaneg, o blant bychain yn rhwygo yr awyr â'u lleisiau soniarus. Bydd eu clywed yn peri i ni feddwl am yr amser hyfryd hwnw, pan bydd pob calon yn rhoddi mawl i'r Arglwydd. Pob perchen anadl molianed yr Arglwydd. Amen ac Amen.

Coalburgh, O.

I. O. S.

DIOLCHGARWCH AM DDARLUN

Cefais ddarlun o Gwynoro,
Diolch 'r ydwyf am ei gael,
Gwelaf ynddo wir hawddgarwch,
Mynwes rydd a chalon hael;
Gwelaf, hefyd, ysbryd gwron,
Meddwl penderfynol iawn,
A llinellau o wir allu
Ynddo gwelwn oll yn llawn.

'Nawr Gwynoro, bydd yn ffyddlon,
Yn ngwasanaeth Brenin Hedd,
Dal y faner wen i fyny,
Ti gei balmwydd yn lle'r cledd;
Paid gofalu am "*Adelphos*,"
Saf yn wrol dros dy Dduw,
D'wed yn erbyn pob afendid,
Gyda sêl tra byddot byw.

D. (PANTFENWR) DAVIES.

NI ALLAF DDOD I GYMRU.

'Rwyf wedi rhoddi ffarwel
I'm genedigol wlad,
A'r bwthyn llwyd lle'm ganwyd,
Cartrefle mam a 'nhad;
'Rwy'n mhell mewn gwlad estronol,
Heb gyfaill is y nen,
Yn gorfod canu ffarwel
Am byth i Walia wen.

Fy anwyl John, mi garwn
Gael golwg ar dy wedd,
Ac ysgwyd llaw Gwynoro
Cyn myned i fy medd;
Ond os na chawn gyfarfod
Tra byddom ar y llawr,
Ymdrechwn gydgyfarfod
Ger bron yr orsedd fawr.

YR UN.

ATEBIAD

1 Ofyniad FRED. LLOYD, Olyphant, yn y WAWR am fis Awst diweddaf.

Anwyl Frawd: Y mae y naill a'r llall o'r agweddau a roddwch i'r gofyniad yn cynwys gwirionedd pwysig, os yr atebir ef yn gadarnhaol. Mae dyn yn gweled Duw am ei fod yn bur o galon. Hefyd, am ei fod yn gweled Duw y mae y galon yn cael ei phuro. Nis gall neb aflan a brwnt ei galon wel-ed Duw, yn ystyr y geiriau hyn: "Gwyn eu byd y rhai pur o galon, canys hwy a welant Dduw."—Mat. 6: 8.

Hefyd gweled Duw a'r canfyddion ysbrydol yn ol fel y gosodir ef allan yn y Datguddiad dwyfol, yn ngwynneb Iesu Grist, nes ei adnabod, ei garu, ac ymdrechu bod ar ei ddelw, sydd yn puro y galon. "Ac y mae pob un sydd ganddo y gobaith hwn ynddo ef, yn ei buro ei hun, megys y mae yntau yn bur."

Eto credwn mai agwedd gyntaf y gofyniad yw y gwirionedd yn y geiriau hyn: "Ai am fod un yn bur o galon y mae efe yn gweled Duw?" Gallwn egluro hyn yn y modd a ganlyn: Gofyniad—Paham y mae y dynion hyn yn wynfydedig? Ateb: Oblegid eu bod yn bur o galon. Gofyniad: Beth yw gwynfydedigrwydd y rhai pur o galon? Ateb: Gweled Duw. Gwelir, ynte, mai braint y rhai pur o galon a ddatgenir gan ein Harglwydd yn y cyhoeddiad o'r bendigedigrwydd hwn arnynt. Gwyn eu byd am eu bod yn bur o galon, am y rheswm, eu bod felly yn gweled Duw. Mae y gwreiddiol yn golygu, "y rhai pur i'r galon," mewn gwrthgyferbyniad i burdeb allanol ac arwynebol y Phariseaid. Glanhant hwy y tu allan i'r llestr neu y ddysgl, gan adael y tu fewn yn llawn budreddi ac aflendid. Nid y purdeb ymddangosiadol felly a gymeradwyr gan Dduw, ond y mewdol a'r gwirioneddol yn nirgel ddyn y galon. Rhaid cael y purdeb hwn i dreiddio trwy bob teimlad, nwyd a thuedd o'r galon, gan ei phureiddio, ei gloewi, a'i gwneyd yn ddysglaer fel y grisial, fel y gwelo y dyn ysbrydol a sanctaidd

ddelw Duw yn adlewyrchu yn mhurdeb ei natur fewnol, fel y gwelir delw gwynebpryd gwr mewn dwfr gloew neu arian dysglaer. Gweled Duw yn ei ddelw ar y natur ysbrydol yn mhurdeb y galon sanctaidd, yw gweled Duw yn ystyr y geiriau hyn. Mae gwynfydedigrwydd y dyn pur o galon yn fawr, oblegid y mae ganddo dystiolaeth ynddo ei hun o'i gymeradwyaeth gyda Duw, prawf sylweddol o'i berthynas ysbrydol â Duw, a sicrwydd gobaith Cristionogol o'i berffeithiad hollol ar ddelw Duw mewn bywyd o ddedwyddwch a gogoniant anfarwol ac anlygredig byth. "Gwyn eu byd y rhai pur o galon, canys hwy a welant Dduw."

Gobeithiwyf, anwyl frawd, y cyferfydd y sylwadau hyn a'ch boddlonrwydd; neu hyd y cewch oleuni pellach, y terfynaf. Yr eiddoch yn serchog byth,
H. C. PARRY (*Cefni*).

GWIRIONEDDOLRWYDD YR YSGRITHRAU.

GAN Y PARCH. D. T. PHILLIPS, PARSONS, PA.

Gogoniant y Beibl yw ei wirionedd dwyfol. Heb hyny, nis gall fod yn sylfaen neu awdurdod ein crefydd. Y mae y pwnc hwn, nid yn unig yn orbwysig, ond yn dra amserol. Pan y mae dynion dysgedig, ond arwynebol, drwy y ffug-resymau mwyaf ynyd, yn ceisio esbonio i fwrdd ranau o'r gyfrol gysegredig, onid yw yn bryd i gyfeillion y gwirionedd ddyfod allan o ogof difaterwch i ymladd yn gawraidd o'i blaid a throi yn ol wrthddadleuon ein gwrthwynebwyr? Rhenid yr Hen Destament gan yr Iuddewon fel y canlyn:

1. *Y Torah, neu y Gyfraith.*
2. *Y Nebi-im, sef y Prophwydi.*
3. *Yr Hagiographa, y rhai a gynnwysent llyfr Job, y Salmau, Diarebion a Chaniadau Solomon, a llyfr y Pregethw.*

Y Testament Newydd a gynnwys 27 o wahanol gyfansoddiadau, yn dechreu

gyda Matthew, ac yn diweddu yn Natguddiad Ioan. A'r holl ysgrhythrau hyn sydd wedi ei rhoddi gan ysbrydol-iaeth Duw.

Edrychwn, ynte, ar wirionedd yr ysgrhythrau yn eu holl agweddau. Os nad ellir profi eu gwirionedd, nis gellir profi eu dwyfoldeb, a'r canlyniad yw, nid ydym yn rhwym wrthynt.

1. *Y prawf cyntaf o'u gwirionedd yw eu cydgordiad perffaith a'r gwreiddiol, eu cyfhydd a'r arddull arbenig sydd yn eu nodweddu.* I egluro hyn, meddylier er engraifft am awdwr yn cyfansoddi llyfr, dywedwn corph o dduwin-yddiaeth. Y dull mwyaf boddhaol i brofi fod ei gywirdeb, neu ei wirioneddolrwydd heb ei lygru o gwbl, yw ei gydmaru â'r ysgrifau gwreiddiol yn meddiant yr awdwr. Os gwelir fod y gyfrol gyhoeddedig a'r copi gwreiddiol yn cydgordio â'u gilydd, prawf hyn ei wirionedd digamsyniol, mai cyfansoddiad yr awdwr ydyw. A'r hyn a gryfhâ y grediniaeth mai efe yw gwir awdwr y llyfr, yw yr arddull neillduol a nodwedda y cyfansoddiad, gan fod i bob awdwr ei arddull arbenig. Felly mewn perthynas i'r Beibl, y mae arddull y meddwl dwyfol arno. Y mae neillduolion y gwahanol gyfansoddiadau yn y llyfr, yn llefaru mai rhyw feddwl mawr, goruwch-naturiol a esgorodd arnynt, er iddynt gael eu trosglwyddo i ni trwy ddwyllaw a genau dynion ysbrydoledig. Gan mai Duw drwy ei Ysbryd a gynhyrfodd yr ysgrifenywyr hyn, rhaid fod yr Ysgrhythrau yn ddwyfol. Nid oes arogl ffugiaeth arnynt o gwbl. Y mae sawyr nefol yn mhob llyfr o'r Beibl. Pan yn myfyrio uwch ben y Beibl, ac yn treiddio i mewn i'w ddyfnderoedd dihybydd, nis gallwn lai na theimlo ein hunain yn anadlu mewn awyrgylch ddwyfol, a'n bod yn ymwneyd â gwirioneddau sylweddol ac anfarwol.

2. *Prawf arall o wirionedd yr Ysgrhythrau yw, cysondeb unfurfiol llyfrau yr Hen Destament a'r Newydd.* Mor berffaith y cyd-darawiad! Y mae yn bwysig i ni ystyried fod dros 30 o wahanol ysgrifenywyr yn nglyn â'r gwaith o gyfansoddi y llyfrau hyn. Ac y mae yr un mor bwysig i ni ystyried eu bod

yn meddu ar dalentau gwahanol, yn llanw sefyllfaoedd gwahanol, yn preswyllo mewn oesoedd gwahanol. Eto nid oes y gwrthdarawiad lleiaf rhyngddynt. Cydmarer y llyfrau hyn â'u gilydd, a cheir gweled y cydgordiad cyflawnaf. Nid oes yr un cyfansoddiad arall, pa un bynag ai hanesiaeth, neu unrhyw aeth arall, a ddeil i'w gyferbynu â Llyfr y llyfrau yn y nodwed hon.

3. *Perffeithrwydd digymar yr Ysgrhythrau.* Bu yr Ysgrhythrau filoedd o flynyddoedd ar waith, rhwng eu dechreuad a'u gorpheniad. Wedi eu cwblhad, ffurfiasant un cyfanwaith go-didog. Pob rhan yn berffaith fel ei Ysbrydolydd dwyfol. Dyma gampwaith y Nef! Pob llyfr, o Genesis hyd Malachi, yn yr Hen Destament, ac o Matthew hyd y Datguddiad, yn y Testament Newydd, yn cael ei nodweddu gan y perffeithrwydd mwyaf. Yr ychydig wallau gramadegol a chystrawenol a ddygwyddasant trwy ddwyllaw y cyfieithwyr, nid ydynt ond dibwys. Ni ymyrant âg athrawiaethau'r Beibl. Mewn cywirdeb, gallwn fel Cymry ymffrostio fod genym Feibl, yr hwn fel cyfieithiad, a ragora ar bob cyfieithiad arall. Dywed y bobl sydd yn deall yr ieithoedd hyn, nad yw'r cyfieithiadau Ellmynaeg, Ffrengaeg, Eidalaidd, &c., yn dal i'w cydmaru â'r eiddom ni. "Yr holl Ysgrhythr sydd wedi eu rhoddi gan ysbrydoliaeth Duw—Dynion sanctaidd Duw lefarasant megys y cynhyrfwyd hwynt gan yr Ysbryd Glan." Ni lefarwyd brawddeg, ac ni ysgrifenywyd llinell gan weision y Goruchaf, ond trwy gynhyrfiad uniongyrchol yr Ysbryd tragwyddol. Nid ydym, wrth gwrs, yn cyfeirio at ymadroddion anwedus a rhyfygus o eiddo dynion Duw, y rhai a lefarwyd o dan ddylanwad tymerau drwg. Ac eto, wele un o'r profion cadarnaf o wirionedd y Beibl fod yr ymadroddion hyn yn cael eu cronicle yn ffyddlon, er mor anffafriol ydynt—eu gwendidau yn ogystal a'u rhagoriaethau.

4. *Tystiolaeth Iesu Grist a'i Apostolion.* Hwy a ystyrient yr Hen Destament yn wirionedd ysbrydoledig. Hef-

yd mai Duw oedd yn siarad drwy ei bobl yn yr oes apostolaidd. Gwel Mat. 10: 19, 20; Luc 12: 11, 12, &c. Gwel hefyd epistolau Paul, Pedr, ac Ioan. Gwyddent oll pa beth a lefarant, ac yr oedd eu geiriau yn ddetholedig. Yr oeddynt yn ymwybodol o wirionedd dwyfol yr Hen Destament, ac o dan ddwyfol gyfarwyddyd cadarnhaent y cyfan.

5. *Llafur diflino y Masoriaid ac eraill yn atalfa ar ffordd llygriad yr Ysgrhythrau.* I ddiwydrwydd diball y dynion uchod yr ydym yn ddyledus am burdeb digymysg yr Hen Destament. Mawr mor ofalus oeddynt o'r gwreiddiol. Iddynt hwy yr ydym yn ddyledus am gronfa o hysbysiadu dyddorol a phwysig mewn perthynas i eiriadaeth a llythyreniaeth gair Duw. Y mae rhai o'u gwelliantau mewn perthynas i gystrawen y Beibl yn feirniadol dros ben. Nodwn engraifft neu ddwy o'r sylw manwl a dalent i'r Ysgrhythrau gwreiddiol. Hysbysant am saith o adnodau lle y darllenir *Keri* yn yr Hebraeg, ac nid Kethib, megys yn 2 Samuel 8: 3, &c. Pump o adnodau, lle y mae geiriau wedi eu hysgrifenu, ond yn annarllennadwy, sef 2 Bren. 15: 18, hyd ddiwedd y benod. Cyfrifent hefyd llythyrenau a geiriau pob llyfr. Mor eiddgeddus oeddynt dros ogoniant purdeb y gwirionedd, fel nad oddefent y camsyniad lleiaf. Nodent er engraifft fod llythyren ganol y Gyfraith (*Torah*) yn Lef. 11: 42; y gair canol yn Lef. 10: 13; yr adnod ganol yn Lef. 13: 13; yn y Salmu gwelir y llythyren ganol yn Salm 80: 14; yr adnod ganol yn Salm 78: 36. Nodai y Masoriaid hefyd pa mor fynych y dygwyddai pob llythyren yn mhob llyfr.

Felly gyda golwg ar y Testament Newydd. Cymerai y Cristionogion boreuol ofal neillduol cyn y mabwysiadent yr un llyfr. Allan o 27 o lyfrau a gyflwynwyd i'w sylw, dim ond 20 y darfu iddynt eu mabwysiadu, sef y pedair efengyl, Actau, Epistolau Paul (oddigerth yr Hebreaid), Epistolau cyntaf Pedr ac Ioan. Yr oedd yr 20 llyfr hyn mor wirioneddol awdurdoddedig yn eu golwg, fel y gelwid hwynt

yn *Homologomena*, yr hyn o'i gyfieithu yw *cydnabyddedig*. Y saith llyfr arall a elwid yn *Antilogomena*, yr hyn o'i gyfieithu yw *amheuedig*. Ar ol ysbaid o amser, wedi yr archwiliad llwyrfa derbyniwyd y saith llyfr arall fel cyfansoddiadau ysbrydoledig. Y mae profion o wirionedd y Testament Newydd yn eglurach a lluosocach na'r un llyfr arall o'r un henafiaeth, megys cyfansoddiadau Virgil, Herodotus, Cicero, &c. Gwir i rhyw ddyhirod diras fel Marcion feiddio cyfnewid rhai o gopiau gwreiddiol y Testament Newydd, ond darganfyddwyd yn fuan y twyll, a chondemniwyd yn ddi-dderbynwyneb ymddygiad y creaduriaid haerllug.

6. *Sylweddoliad y rhagfynegiadau prophwydoliaethol cyn ac wedi amser Crist.* Gofod a ballai i mi fanylu ar y prawf hwn. Digon yw dywedyd, nad oes yr un *argument* mwy argyhoeddadol na hon i gadarnhau gwirionedd y datguddiad dwyfol. Os gellir cyfeirio at *un* brophwydoliaeth, cyflawniad yr hon nis gellir ei gwadu, y mae athrawiaeth gwirionedd yr Ysgrhythrau wedi ei sefydlu. Ond nid *un* brophwydoliaeth, na *dwysin* ychwaith, ond ueginiau o honynt sydd wedi, ac yn cael eu sylweddoli.

(a.) Meddylier am ragfynegiadau Moses mewn perthynas i'r Iuddewon. Gwel Lef. 26; Deut. 28. Cyflawnwyd y rhagfynegiadau hyn yn ngoresgyniad gwlad Judea gan y Caldeaid, ac yn neillduol gan y Rhufeiniaid.

(b.) Meddylier am y brophwydoliaeth mewn perthynas i warchaead ac ysglyfiad y dinasoedd Iuddewig.—2 Bren. 18: 9, 10.

(c.) Y cyfeiriadau mynych at ddyoddefiadau a bardedigaethau yr Iuddewon, y rhai ydynt yn feithiau ystyfnig.

(d.) Y brophwydoliaeth am alltudiad yr Iuddewon o'u gwlad eu hun, a'u gwasgariad dros y byd, eto yn bobl ar benau eu hunain, a'r holl nodweddau prophwydoliaethol yn amlwg arnynt.

(e.) Y mae y dadfeilion lluosog yn ngwledydd y Dwyrain yn gof-adeiliau arosol o wirionedd yr Ysgrhythrau. Rhyfedd a dyddorol yw y darganfyddiadau mynych sydd wedi eu gwneyd yn

ngwlad Canaan y blynyddoedd diweddfaf. Pob darganfyddiad, megys y gareg Moabaid, &c., yn cadarnhau gwirionedd yr Ysgrhythrau.

(f.) Diddymiad dinasoedd fuont unwaith yn bwysig a phoblogaidd, megys Babilon, Ninefeh, &c.

(g.) Y cywirdeb perffaith â pha un y rhagfynegydd ymddangosiad y Mesiah, yn nghyda natur ei neges yn y byd.

Rhagfynegydd yr amgylchiad hwn gan Ysbyrdoliaeth gyda'r manylrywydd cyflawnaf. Addewid y byddai i "Hâd y wraig (nid hâd y gŵr), sef Iesu, i ysigo siol y sarph; y buasai i'r Siloh ddyfod allan o Judah; yn Brophwyd cyffelyb i Moses; yn Frenin i deyrnasu ar Seion ei fynydd sanctaidd; yn Offeiriad tragywyddol yn ol urdd Melchisedec; yn Flaguryn cyfiawn; yn Ddymuniant yr holl genedloedd; yn Haul cyfiawnder," &c. Yr oedd y rhagfynegydd hyn yn codi dysgwyliad mawr yn yr Iuddewon am ddyfodiad rhyw Berson goruchel. Heblaw hyn, fe'n hysbysir am adeg ei ymddangosiad gyda'r cywirdeb perffeithiaf. Yr oedd i ddyfod cyn i'r deyrnwialen ymadael o Judah. Yn niwedd y 70 wythnosau prophwydoliaethol, neu 490 o flynyddau oddiar yr amser y rhoddwyd y gorchymyn allan i ailadeiladu Jerusalem, a phan oedd yr ail deml eto yn sefyll. Wedi hyn cawn *le* ei enedigaeth; y *llinach* o ba un yr oedd i darddu allan; dull ei fywyd; natur iawinol ei farwolaeth, a'i ganlyniadau tragywyddol. Gwyddom pa mor lythrenol y sylweddolwyd yr holl ragfynegyddau hyn. Y mae Bethlehem, Gethsemane, a Chalfaria yn cadarnhau gwirionedd yr Ysgrhythrau. Y mae'r ddau Destament yn profi gwirionedd eu gilydd.

7. *Dylanwad achubol a derchafedig yr Ysgrhythrau.* Profwyd filoedd o weithiau o dan yr hen oruchwyliaeth fod "cyfraith yr Arglwydd yn berffaith, yn troi yr enaid." A miloedd o weithiau o dan yr oruchwyliaeth efengylaidd, y mae gair Duw wedi profi yn "allu Duw er iachawdwriaeth." Er cymaint y mae anffyddwyr wedi taranu

yn erbyn y Beibl, dengys ffeithiau mai yr aelodau goreu mewn cymdeithas yw y rhai sydd wedi ffurfio eu bywyd yn ol ei eghyddorion, tra ar y llaw arall yr aelodau iselalaf mewn cymdeithas yw y rhai sydd yn gwadu ac yn gwawdio yr Oraclau bywiol. Gwir fod eithriadau canmoladwy yn mhlith anffyddwyr o ymarweddiad moesol a chymeradwy, ond ychydig ydynt yn mhlith y sothach gwael y gellir eu cyfrif wrth y miloedd. Gellir dywedyd yn ddibetrus am y rhai sydd wedi profi dylanwad y gwirionedd, ac yn rhodio yn ol ei ddeddfau, mai goreuon y byd ydynt; i.e., yn rhai nad yw'r byd yn deilwng o honynt.

Galleu ychwanegu, ond rhaid terfynu. Gobeithiwn y bydd hyn yn foddion i enyn ynom yr awydd angerddolaf am wybod mwy o ewylls Duw. I.e., "gwyn ei fyd y gwr sydd a'i ymfyfyriad yn nghyfraith yr Arglwydd, ac yn myfyrio yn ei gyfraith ef ddydd a nos." Dim ond myfyrio, a chwilio'r Ysgrhythrau yn barchus a gweddigar, nid hir y bydd yr enaid heb ei swyno a'i synu gan eu gwirionedd dwyfol. Ofnus meddwl fod Llyfr y llyfrau yn cael ei esgeuluso yn bechadurus yn yr oes fydol hon. Telir mwy o sylw i lyfrau eraill nag i'r Gyfrol sanctaidd. Ychydig os dim o'n oriau hamddenol a gysegrir i astudio'r meddwl dwyfol. Dylai fod yn arferiad dyddiol genym i ddarllen a myfyrio yr Ysgrhythrau. Dyna'r ffordd i ddyfod yn grefyddwyr cryf, iachus, dedwydd a defnyddiol. Byddai llai o grefyddwyr *dyspeptic* yn ein plith, pe "chwenychent ddidwyll laeth y gair." Byddai llai o gyfeiliornad yn y byd a'r eglwys, a mwy o wirionedd; llai o fydolrwydd, a mwy o ysbyrdolrwydd, pe ymwnelem fwy â'r llyfr hwn. Nid ydym am ddibrisio llyfrau teilwng eraill; ond gwawn fwy o ddefnydd o lyfr Duw. Y Beibl fyddo ein llawlyfr, ein cydymaith dyddiol, ein rheol bywyd, ein cyffes ffydd, a sylfaen ein crefydd. Nac aed yr un dydd heibio heb ddarllen yn fysyrgar ryw ran o hono. Ei ragoroldeb annarlunadwy a'n cymell i hyn. Rhagora ar y cyfansoddiadau goreu, hen a diweddar. Ni fu, nid oes, ac ni fydd byth mo'i

gyffelyb. Cynwysa y wybodaeth buraf, yr egwyddorion ardderchocaf, y drychfeddylliau godidocaf, y farddoniaeth aruchelaf, y rheolau diogelaf, y cysuron melusaf, y cymellion cryfaf, yr esiamplau penaf, y trysorau cyfoethocaf, a'r rhagolygon gogoneddusaf. O fyd parawysaidd, pe byddai pawb o'i drigolion yn byw o dan ei ddylanwad derchafedig. Prysured y boreu pan bydd deddfau'r Gair megys cadwynau aur-aidd yn rhwymo'r byd wrth orsedd Duw!

PWLPUD Y WAWR.

Dysgwyl am y Nerth.

LUC 24 : 49. ACT. 1 : 8.

GAN Y PARCH. B. D. THOMAS, PHILADELPHIA.

Mae yn anmhosibl darllen hanes yr eglwys Gristionogol heb fod yn llwyr argyhoeddiadol o fawredd gweithrededd ei phregethwr cyntaf. Yr oedd y rhan fwyaf o honynt yn ddynion heb nemawr ddiwylliaeth, heb fanteision a chyfleusderau, ond er hyn yn cyflawni y gweithrediadau mwyaf rhyf-eddol. Mae y fath arddangosiad o nerth yn arwain pob meddwl ystyriol i chwilio am yr achos. Beth oedd yn gwisgo y dynion hyn â'r fath hyawldedd aruchel, a gwroldeb mor ddi-droi-yn-ol? Yr unig ateb a ellir ei roddi ydyw yr un a roddir gan y testynau—*nerth yr Ysbryd Glan*. Nid oedd fod y naill a'r llall o honynt wedi eu hargyhoeddi a'u hail-eni, yn ddigon—nid oedd eu bod yn hysbys yn mhethau dyfnion teyrnas nefoedd yn ddigon—yr oedd yn rhaid iddynt wrth y nerth o'r uchelder—yr oeddynt i aros yn Jerusalem hyd nes y derbyniant hwnw. Cyn hyny nid oeddynt i draddodi yr un bregeth, na chyflawni unrhyw waith. A'r hyn oedd wir am y dysgyblion, boreuol hyny, sydd wir am danom ninau. Rhaid wrth gymwysder dwyfol at y gwaith. Rhaid addef nad yw y mater pwysig hwn yn cael lle dyladwy yn ein meddylliau. Yr ydym yn bryderus i wybod a ydyw y dyn yn feddianol ar

ddealltwriaeth angenrheidiol—a ydyw yn meddu ar y diwylliaeth ag y mae ei safle yn ei hawlio—a ydyw yn meddu ar allu llafar teilwng o bregethwr fengyl—ond O, mor anaml yr ydym yn chwilio yn briodol am y prif gymwysder mawr—y “nerth o'r uchelder.” Y mae efe yn ddyd *smart*, a esyd allan y syniad uchelaf sydd genym am ddyd teilwng i wasanaeth crefyddol. Ac oni wna y ffaith hon ddatguddio i ni yr achos o lawer o'n gwendid a'n methiant gyda chrefydd? Paham mae y gwaith yn faelu mor fynych? Ai ni ddichon hyny fod oblegid nad ydym yn ceisio y cymwysder neillduol hwnw heb yr hwn ni allwn wneuthur dim.

I. BETH YW Y NERTH HWN?

Nid *athrylith*. Nid oes prawf fod yr un o'r dysgyblion boreuol yn nodedig am eu talentau. Hyd yn hyn yr oeddynt wedi bod yn ddynion cyffredin. Mae athrylith, yn rhodd Duw, yr hwn fel aur, sydd yn hawdd ei ganfod trwy ei ddysgleirdeb. Efallai ei fod yr unig allu a ddichon orchfygu anfanteision sefyllfa ac amgylchiadau. Ond nid oedd y dysgyblion yn wyr o athrylith. Yr oedd pregeth Petr ar ddydd y Pentecost o'r nodwedd fwyaf syml. Nid effaith athrylith yn sicr a ganlynodd.

Nid *dysgeidiaeth*. Ni chafodd y dysgyblion eu galw o ysgolion Athen, nac o fysg dysgawdwy'r Iuddewig. Yr ydoedd y rhan fwyaf o honynt o'r sefyllfa oedd tlotaf. Rhaid eu bod yn syndig at eu cyflawniadau.

Nid *nerth brwdfrydedd* ydoedd.—Mae dynion wedi bod yn alluog i gyflawni llawer trwy fod eu henaid wedi ymgolli mewn rhyw yn meddwl neu amcan. Cariodd difrifoldeb dwfn ddylanwad mawr ar y byd cyn hyn, hyd yn nod pan y byddai yr achos yn annheilwng. Nid oes yr un cylch mewn bywyd, nad yw brwdfrydedd wedi bod yn gwneyd gwrhydri ynddo; ond nid allai unrhyw allu o'r fath wneuthur yr apostolion yr hyn oeddynt. Buasai i'r athrawiaeth ryfedd a gyhoeddant am yr Iesu croesoeliedig gael ei gwatwar yn ddiethriad, fel yn annheilwng o sylw, oni b'ai fod yn canlyn ryw nerth o'r uchelder—nerth yr Ysbryd Glan.

II. BETH YDYNT Y PROFION O'R NERTH HWN.

Yr oedd yn beth i'w ddysgwyl, y byddai i'r dylanwad o'r uchelder gael ei nodweddu gan y prawfion mwyaf diymwad. Dysgwyliai y dysgyblion, i'r rhai y gwnaethpwyd yr addewid, am ryw amlygiadau neillduol o'i roddiad; a phan y daeth gwyddent o ba le yr ydoedd. Pan y daw yr Ysbryd i'w enaid, ni raid iddo wrth yr un prawf tu allan iddo ei hun. Adwaenir yr Ysbryd wrth y gwaith a wna. Ond beth ydynt y profion o'r nerth hwn? Pa fodd yr ydywif fi i wybod yn mha le y trig? Pa fodd y mae yn dyfod yn sylweddau yn fy mhrofiad? Mae yr ateb i'r gofynion hyn i'w cael yn hanes a phrofiad dysgyblion cyntaf ein Harglwydd.

1. *Amylga ei hun mewn goleuo.*—Un o brif swyddau yr Ysbryd ydyw goleuo. Y mae i'r enaid yr hyd ydyw yr haul i natur. Gweithreda ar y dealltwriaeth, fel y mae'r dwfn yn dod yn syml—y dyrys yn dod yn glir—y pethau sydd yn guddiedig oddiwrth y doethion a ddatguddiwyd i rai bychain.

2. *Mae y nerth hwn yn amlygu ei hun mewn cryfhau y serchiadau.* Yr oedd y dysgyblion yn caru yr Iesu o'r blaen, ond nid oedd yn ddigon cryf i'w cadw rhag gwrthgilio oddiwrtho ar yr amser yr oedd arno fwyaf angen am eu cydymdeimlad. Angenrhaid oedd cael yr Ysbryd Glan i chwythu y tân nefol yn fflam nad ellid ei diffodd gan awelon erledigaeth.

3. *Amylga ei hun trwy gynyrchu gweithgarwch.*—Meddylier am weithredoedd yr apostolion a'r dysgyblion cyntaf. Gwnaethant bethau rhyfedd yn uniongyrchol y pryd hwnw mewn llefary â thafodau dweithr, a thrwy fod yn gyfryngau i'r fath ddylanwadau achubol. Ond y nerth penaf ag oedd yn amlygu ei hunan ynddynt a thrwyddynt, oedd yr hwn a effeithiai ar bob un yn bersonol mewn dwyn yr enaid yn nes at Dduw, ac a'u gwnaethant yn feistriaid ar amgylchiadau a'r rhwystrau oddiamgylch iddynt. A'r hyn a wnaeth yr apostolion gallwn ninau wneuthur trwy yr un nerth. "Ond, O," medd-

wch, "yr oeddynt hwy yn apostolion! Nid allwn ni, o dan unrhyw amgylchiadau ddysgwyl bod o dan yr un dylanwad a hwynt; yr oeddynt hwy wedi eu cynysgaeddu â doniau neillduol!" Y mae hyn yn wir can belled ag yr oedd y gwrthiol yn canlyn eu gweindogaeth; ond yn mhob ystyr arall gallwn ni gael ein bendithio i'r un helaethrwydd. Y mae pob un a breswylir gan yr Ysbryd Glan yn gyflawnydd gweithredoedd rhyfedd. Anmhosibl mesur gallu a dylanwad dyn fyddo o dan lywodraeth gras y nef a nerth dwyfol yr Ysbryd.

III. GWASANAETH Y NERTH HWN. Mae yn hanfodol,

1. *I gadarnhau yr enaid.* Yr oedd y dysgyblion yn cilio oddiwrth y groes mewn llwfrdra gwanaid. A buasant yn rhy wan galon i anerch y tyrfaoedd ar ddydd y Pentecost pe na buasant wedi eu gwisgo a'r nerth dwyfol hwn. Ai nid oes arnoch eisiau y nerth hwn? Pa mor aml y newidiodd gwrid liw eich gwyneb, pan yr adnabyddid chwi mewn cymdeithas fydol! Pa mor fynych y darfu i chwi trwy lwfrdra beidio tystiolaethu dros Iesu! Pa mor aml, mewn awr o demtasiwn, y syrthiasoch yn warthus! O, y mae arnoch angen y nerth hwn. Caniataed yr Arglwydd i bob un o honom gael ein gwneuthur yn gryfion trwy dderbyn y nerth o'r uchelder.

2. *I'n galluogi i gyflawni yn ffyddlon waith y Cristion.* "A chwi fyddwch dystion i mi yn Jerusalem, ac yn holl Judea a Samaria, ac hyd eithaf y ddaear." Yr oedd ganddynt waith mawr o'u blaenau, a thrwy y nerth hwn yn unig y gallent ei gyflawni. Ei gwaith mawr ydoedd, nid i brofi, ond i dystiolaethu—i ddatganu—nid i ddadleu, ond i gyhoeddi. Mae llawer iawn o amser yn cael ei wastraffu yn y dyddiau hyn wrth gyfarfod a gwrthddadleuon. Nid oes eisiau hyn; ein gwaith ddylai fod pregethu, cyhoeddi yr efenngyl yn ei symlrydd. Gwelir tuedd wastadol i bregethu athroniaeth—i ddyweyd pethau prydfferth yn nghylch natur, ac ymfoddloni mewn dychymygion barddonol. Mae arnom angen yr Ys-

bryd i gadw blas at yr hen wirioneddau. Pan y profir y nerth dwyfol, ni chrwydrir yn mhell iawn oddiwrth y groes a'r bedd newydd. Nid oes arnom angen am well testynau. Os oes gan eglwys Iesu Grist un angen heddw yw yn fwy na'r llall, mwynhau yn hel-aethach o ddoniau yr Ysbryd ydyw yr angen hwnw. Pe caem hwnw i raddau dyladwy, byddai fel awel haf i'n henaidd.

IV. PA FODD Y GALL Y NERTH HWN FOD YN EIDDO I NI ?

Gobeithiwyf eich bod yn gofyn hyny yn ddirifol yn awr. Yr ydym yma yn cychwyn tymor newydd yn ngwasanaeth ein Harglwydd a'n Brenin. Rhaid ein bod yn ymwybodol o'n gwendid, ac yn barod i ofyn, Beth ydym ni, O Arglwydd? Mae rhai yn anfyddlon a llwfr; a pha ryfedd os ydych yn ymddired yn eich nerth eich hunain? Mae y gwaith yn fwy na ni, ond y mae nerth digonol i'w gael o'i geisio. Y fath rai annheilwng ydym ni i'w gael! Y mae y ffordd yn hynod syml. Prynwyd ef trwy waed Iesu.

Ewyllys y Tad ydyw i chwi gael eich llanw â'r Ysbryd. Rhoddwch eich natur yn agored i dderbyn y dylanwadau nefol. Caniataed Duw hyn i bawb o honom. Dysgwylwch a gweddiwch am dano.

ANDREW FULLER.

GAN M. WRIGHT, HYDE PARK, PA.

I.

Mae yr enw uwchben yr ysgrif hon yn *household word* bron yn mhob teulu Bedyddiedig trwy y byd. Nid oes neb yn y ganrif hon na'r ddiweddfaf wedi gwneyd mwy, os cymaint, er lladd Antinomiaeth, adferdy golygiadau cywir o berthynas i egwyddorion y Testament Newydd, a meithrin ysbryd cenedol yn yr eglwysi Cristionogol, ag Andrew Fuller. Eto, fel rheol, ychydig wyr y Cymry am dano. Nis gwyddant nemawr mwy yn ei glych na'i enw, a'r ffaith ei fod yn Fedyddiwr. Ond ni ddylai hyn fod. Dylem fod yn hy-

ddysg yn hanes ein dynion mawr, a'n cymwynaswyr penaf.

Ymdrechwn roddi hanes Andrew Fuller o faen ein darllenwyr mewn ychydig lythyrau, mor gryno ag y medrwn. Nid ydym yn ymgymeryd a'r gorchwyl am ein bod yn tybied ein bod yn gymwysach iddo. nag eraill o'n brodyr. Credwn fod llawer a allant ysgrifenu yn well a rhagorach. Ond ymgymernwn â'r gorchwyl ar gais neillduol y Golygydd, oddiar awydd i fod o ryw wasanaeth i'r WAWR, ac am y credwn y bydd hanes y dyn mawr hwn yn ddyddorol, darllenadwy, a llesol i'r darllenwyr.

Nid oes un cofiant i Andrew Fuller wedi ymddangos yn Gymraeg. Mae amryw erthyglau byrion wedi eu cyhoeddi; ond dim rhagor, am a wyddom ni. Mae cofianau iddo yn y Seis-onig, ac o'r rhai hyny y lloffasom y defnyddiau i gyfansoddi y llythyrau hyn.

Ganwyd Andrew Fuller Chwefror 6, 1754, mewn pentref o'r enw Wicken, tuag wyth milldir o dref Ely, yn Swydd Cambridge, Lloegr. Yr oedd y ffermdy lle y ganwyd ef wedi bod yn drigfan i'r teulu er's amryw ganrifoedd. Enwau ei rieni oeddynt Robert a Philippa Fuller. Ganwyd iddynt dri o feibion, a'r ieuengaf o honynt oedd Andrew. Dilynodd y ddau arall, Robert a John, yr alwedigaeth o amaethu; ac er nad oeddynt yn enwog fel eu brawd ieuengaf, buont yn ddefnyddiol fel aelodau a diaconiaid gyda'r Bedyddwyr. Yr oedd y teulu yn henafol a pharchus iawn. Ac er nad yw gras yn rhedeg yn y gwaed, eto bu duwioldeb yn nodweddu hynafiaid Andrew Fuller am amryw ganrifoedd.

Yn nyddiau Charles yr Ail, yr oedd llawer o'r ffyddloniaid yn gwneyd llwyni Swydd Cambridge yn noddfa ac yn gysegr. Yn eu plith yr oedd dau o'r ddwy fil gweinidogion a drowyd allan o'u bywiolaethau. Ond os gwa-harddwyd i'r rhai hyn bregethu yn eu pŵlpudau, ac os alltudiwyd hwynt o'u heglwysi, methwyd a'u hatal i lefaru am fawrion weithredoedd Duw. Gwnaethant benau y cloddiau a'r twmpathau yn

bwlpudau—yr ogofâu, y llwyni, y caeau, ysguboriau a thai anedd, yn eglwysi. Enwau y ddau weinidog a grybwyllwyd eisoes oeddynt Holcroft ac Oddy. Bu y ddau yn hynod o ddiwyd a llafurus yn cyhoeddi “yr efengyl hon am y deyrnas,” a llwyddasant i sefydlu amryw eglwysi yn rhai o'r pentrefi mwyafrif anghysbell yn Swydd Cambridge. Dywedir mai un o'r ddau hyn fu yn offerynol i ddwyn un o gyndeidiau Andrew Fuller i gofeidio y ffydd Gristionogol. Cadwyd y ffydd hon yn y teulu am ddwy neu dair canrif, yn yr hen ffermdy yn Wicken, nes iddi gael ei throsglwyddo i lawr i Robert Fuller a'i dri bachgen, Robert, John ac Andrew. Ychydig o fanteision addysg gafodd Andrew yn moreu ei oes. Y pryd hwnw, os medrai dyn ddarllen ac ysgrifenu, a deall ychydig ar rifyddiaeth, ystyrid ef yn ysgolhaig lled wych. Am hyny, ni chyfranwyd i Andrew ond egwyddorion cyntaf dysgeidiaeth.

Yr oedd yn fachgen ieuanc lled wyllt. Arferai dyngu a rhegu, a dyweyd celyddau. Hyfrydwch penaf ei galon oedd y chwaraeon (*public games*), oeddnt mor ffasiynol a phoblogaidd yr oes hono. Yr oedd ef yn bencampwr ynddynt. Yr oedd yn rhagori yn hyn am ei fod yn fywiocach a chryfach na'r mwyafrif o'i gyfoedion.

Pan oedd tua phedair-blwydd-ar-ddeg oed, deffrowyd et i ymwybodolrwydd o'i bechaduruswydd. Nid oedd dim yn y weinidogaeth y dyddiau hyny yn addas i ddeffroi y gydwybod. I gredinwyr yn unig y pregethai y gweinidogion. Beth oedd credu yn Nghrist, nis gwyddai Fuller, ac ni phrisiai am hyny chwaith. Efe a ddywed, “Yr wyf yn cofio oddeutu yr amser hwn, fel yr oeddwn yn cerdded yn unig, rhoddais y gofyniad hwn i mi fy hun—Beth yw ffydd? Gwneir llawer o honi, ond beth yw? Nis gallwn ddyweyd beth ydoedd; ond boddlonais fy hun trwy feddwl nad oedd o bwys uniongyrchol, ac y deawn i wybod tel y deawn yn henach.” Ymchwiliad i'r cwestiwn hwn fu yn foddion ei argyhoeddiad. Dyma y cwestiwn mawr a phwysig y bu ef trwy ei weinidogaeth a'i ysgrifen-

iadau yn mhen blynyddau ar ol hyn yn ei ateb er cysur ac adeiladaeth i filoedd.

Pan oedd yn bedair-blwydd-ar-ddeg oed, daeth i feddiant o rai o weithiau John Bunyan, ac Emynau Ralph Erskine. Darllenai y rhai hyn gyda blas. Wrth eu darllen wylai yn hidl. Ymddangosai athrawiaeth bywyd tragwyddol mor ddyddorol iddo, nes iddo bron gael ei orchfygu gan wyllo.

Yn agos i'r amser hwn, sef un boreu yn y flwyddyn 1767, efe a ddywed—“Fel yr oeddwn yn cerdded wrthyf fy hun, dechreuais feddwl yn ddirifol beth a ddeuai o fy enaid tlawd, a themlais yn ddwys wrth feddwl am fy nghyflwr. Teimplais fy mod yn gaethwas i bechod, a bod ganddo y fath ddylanwad cryf arnaf, fel mai ofer i mi geisio rhyddhau fy hun o'i gaethiwed. Hyd yn awr, nis gwyddwn lai nas medrwn edifarhau unrhyw adeg; ond gwelais yn awr fod fy nghalon yn ddrygionus, ac nad oedd ynwyf allu i droi at Dduw, neu dori oddiwrth fy mhechodau trwy gyfiawnder.” Teimplai, pe cynygiasai Duw iddo deyrnas nefoedd ar yr amod ei fod yn rhoddi i fyny ei arferion drygionus, na buasai yn ei derbyn. Gwnaeth yr argyhoeddiad hwn argraff dwfn ar ei feddwl. Darostyngwyd ef i iselder ysbryd. Efe a ddywed, “Rhodiais yn alarus, gan adrodd y geiriau hyn, ‘Anwiredd fydd fy ninystyr! Anwiredd fydd fy ninystyr!’ Tra yn myfyrio ar fy nghyflwr annedwydd, daeth y geiriau hyny o eiddo yr Apostol yn ddi symwth i'm meddwl, ‘Nid arglwyddiaetha pechod arnoch chwi; oblegid nid ydych chiwi dan y ddeddf, eithr dan ras.’ Yr oedd awgrymiad testyn o'r Ysgrythyr i'r meddwl, yn enwedig os deuai gyda nerth, yn cael ei ystyried yn gyffredin gan y bobl grefyddol yr oeddwn yn achlysurol yn cymdeithasu â hwynt, fel addewid yn dyfod yn uniongyrchol oddiwrth Dduw. O ganlyniad, deallais inau hi felly, a meddyliais fod Duw wedi datguddio i mi fy mod mewn cyflwr o iachawdwriaeth, ac felly na fyddai anwiredd, fel yr ofnaswn, yn ddinystyr i mi. Yr effaith o hyn oedd, fy ngorchfygu gan lawenydd a gorfoledd.”

Wylodd ffrydiau o ddagrau. Teimlai ei fod mewn byd newydd. Meddyliai ei fod yn casâu pechod, ac yn benderfynol o'i adael. Dygwyddodd hyn mewn un boreu. Ac er fod ei wyneb wedi chwyddo o herwydd wylu, eto, fel y mae yn syn meddwl, dychwelodd at ei bechodau cyn yr hwyr gyda chymaint o flas ag erioed. Bu am ddwy flynedd ar ol hyn yn yr ymdrech meddwl mwyaf cyfyng. Yr oedd cnofeydd cydwybod euog yn angerddol. Weithiau, yr oedd ei bechodau fel cwn uffern yn llarpio ei galon, neu fel tân a brwmstan y pydew diwaelod yn llosgi yn ei fynwes! Bu bron suddo dros ei ben i gors leidiog anobaith. Yr oedd chwant cryf arno weithiau i geisio boddi ei euogrydd mewn pechod.

Yr oedd yn meddwl y pryd hyn nad oedd gan bechadur tlawd hawl i gredu yn Nghrist, heb feddu ar ryw gymwysder yn gyntaf; a gwyddai nad oedd ynddo ef un cymwysder. Ond o'r diwedd penderfynodd gredu heb un cymwysder. Wrth adolygu ei benderfyniad, wedi hyn, dywed ei fod yn debyg iawn i benderfyniad Esther, yr hon a anturiodd ei bywyd i bresenoldeb y brenin yn groes i'r gyfraith. Ffodd am noddfa, nid yn unig rhag ofn digofaint Duw, ond teimlai hefyd ddyllanwad y Gwaredwr yn ei adynu. Penderfynodd ymddiried ei enaid pechadurus a cholledig yn ei law ef. Yr oedd ei brofiad ar y pryd yn gyffelyb i eiddo Esther pan y dywedodd, "Os derfydd am danaf, darfydded;" neu fel yr eiddo Job, pan y dywedodd, "Pe lladdai efe fi, eto mi a ymddiriedaf ynddo." Dywed, "Yr oeddwn yn benderfynol o fwrw fy hun ar Grist, gan feddwl, efallai y byddai iddo fy achub, ac os na, nis gallwn ond bod yn golledig. Yn y modd hyn parheais am dros awr, yn wylu ac yn dadleu am drugaredd er mwyn y Gwaredwr; ac fel yr oedd llygad fy meddwl yn dod yn fwy sefydlog arno ef, yr oedd fy euogrydd a'm hofnau yn raddol ac anymwybodol i mi, yn cael eu symud ymaith." Yn awr, cafodd orphwysfa i'w enaid trallodus, a buasai wedi ei gael yn gynt oni b'ai ei fod yn coleddu y syniad cyf-

eliornus, nad oedd ganddo hawl i ddyfod at Grist heb ryw gymwysder blaenorol. Bu y syniad cyfeiliornus hwn yn wrthglawdd i'w gadw draw am amser; ond trwy gymorth gras Duw galluogwyd ef i roddi llam drosto. Ar ol hyn gadawodd ei hen lwybrau pechadurus, ac nid oedd ynddo un duedd tuag atynt. Teimlai fod ei enaid ynddo "fel un wedi ei ddiddyfnu." Yn Mawrth, 1770, gwelodd ddau o bersonau ieuainc yn cael eu cydgladdu gyda Christ trwy fedydd. Dyma y waith gyntaf iddo weled yr ordinhad yn cael ei gweinyddu yn y dull apostolaidd; ac effeithiwyd yn ddwys ar ei feddwl gan yr hyn a welodd ac a glywodd. Cariodd yr amgylchiad argyhoeddiad dwfn i'w feddwl. Parodd iddo wylu fel plentyn. Argyhoeddwyd ef mai trochi oedd y dull cyntefig o fedyddio, a bod pob Cristion dan rwymau i ymostwng mewn ufudd-dod i'r ordinhad. Bedyddiwyd ef yn mhen tua mis ar ol hyn, a derbyniwyd ef yn aelod o'r eglwys yn Toham. Yr oedd yn awr yn 16 oed. Yn mhen diwrnod neu ddau ar ol hyn cyfarfyddodd â phrofedigaeth lem. Cwrddodd â rhai o'i gyfoedion; cablasant a rhegasant ef am ei fod wedi ei drochi. Teimlodd ei galon yn gwrthryfela, a thân digofaint yn llosgi yn ei fynwes; ond ymataliodd heb ddywedyd dim. Daeth geiriau Crist i'w feddwl, "Yn y byd gorthrymder a *gewch*." "Wylais," meddai, "a gofynais i'r Arglwydd am faddeuant, gan deimlo yn hollol foddlon i ddyoddef dirmyg y drygionus, a myned trwy orthrymder mawr, os gallwn yn y diwedd gael myned i mewn i'r deyrnas. Yn y cyflwr meddwl hwn, marchogais am rai milldiroedd, gan feddwl am y temtasiynau oeddwn yn debyg o'u cwrdd. Yn mysg pethau eraill, yr oeddwn yn ymwybodol o'r perygl o gael fy nhynu i unrhyw berthynas â'r rhyw arall a fusai yn niweidiol i'm llesâd ysbrydol. Tra yn meddwl am y pethau hyn, ac yn ofni syrthio i faglau ieuencyd, arweiniwyd fi i feddwl am yr ymadrodd hwnw— 'Yn dy holl ffyrdd cydnebydd ef, ac efe a hyfforddia dy lwybran.' Gwnaeth hyn i mi wylu o lawenydd, ac am bum'-

mlynedd-a-deugain, nid wyf prin wedi ymgymeryd ag unrhyw orchwyl o bwys heb feddwl am y geiriau hyn, a cheisio cyfarwyddyd dwyfol. Yr wyf wedi bod yn briod ddwy waith, ac wedi sefydlu ddwy waith fel gweinidog eglwys, yr hyn oedd rai o'r prif ffyrdd yn y rhai y cydnabyddais yr Arglwydd; ac yn mhob amgylchiad, wedi iddo fyned heibio, gallais ddyweyd fel Psalm cxix. 26, 'Fy ffyrdd a fynegais, a gwrandew-aist fi.' Mor gadarn ac mor ffydd-iog y daeth, onide, ar ol y fath ymdrech galed am ei fywyd!

HANESION CARTEFROL.

LLAFUR BLWYDDYN.

MR. GOL. : Pan yn ystyried pa faint y mae dyn yn ei lafurio mewn blwyddyn—yn gorphorol ac yn feddyliol—y mae yn rhyfedd ei fod yn dal allan cyhyd. Tebygol na fusasai yn dal oni bae fod y Creawdwr wedi rhoddi cymaint o'r gallu parhaol ynddo.

Wrth ymddyddan yn bersonol â'r Parch. J. J. Morris, gweinidog y Bedyddwyr yn Houtzdale, cefais ei fod yn ystod y flwyddyn y mae wedi bod yn ein plith, wedi tori 706 o dunelli o lô, a hyny mewn awyr afiach. Heblaw hyn, y mae wedi cyrchu 318 o gyfarfodydd, a phregethu 131 o bregethau, wedi bedyddio amryw, ac y mae eraill ar fedr cael eu bedyddio. Mae yr eglwys mewn sefyllfadda ganddo. Fel cydymdeimlad âg ef mae yr eglwys wedi rhoddi mis o seibiant iddo. Os ydyw dyn ymdrechgar yn haeddu cydnabyddiaeth, sicr yw fod y Parch. Mr. Morris, canys os oes rhai o'r fath i'w cael, mae ef yn un o'honynt. Tebyg mai o herwydd amgylchiadau isel y bobl, na busasai yn cael mwy o gydnabyddiaeth. Y mae awydd yn y bobl i wneyd rhywbeth drosto. Onid yw y brawd yn teilyngu ei wobrwyo? Onid ydyw yn un o'r rhai mwyaf gweithgar a ffyddlawn? Yn sicr ei fod.

Houtzdale, Pa. DYMUNWR DA.

CYMANFA

Bedyddwyr Cymreig Dwyreinbarth Pa., a gynaliwyd yn Plymouth, Swydd Lwzerne, Awst 24—26, 1878.

Y GYNADLEDD.

Dydd Sadwrn, am 10 o'r gloch, cyfarfyddodd yr eglwysi drwy eu cynrychiolwyr yn Plymouth, Pa. Agorwyd y gynadledd drwy darllen a gweddio gan y brawd D. Rhoslyn Davies, Taylorville.

Darllenwyd y llythron oddiworth yr amrywiol eglwysi perthynol at y Gymanfa, a galwyd y cenadon a'r gweinidogion yn mlaen er ffurfiog corph y gynadledd—pryd yr etholwyd y swyddogion canlynol i weinyddu drwy y flwyddyn hon :

B. Hughes, Cymedrolwr; J. P. Harris, Ysgrifenydd; James Evans, Wilkesbarre, Trysorydd.

Penderfynwyd, Fod y brodyr T. J. Edwards, W. D. Thomas, a D. R. Davies, yn bwyllgor ar gynwysiad y llythron at y Gymanfa; ac i ddwyn i mewn eu hadroddiad erbyn cyfarfod 2 o'r gloch.

Gwahoddwyd y brodyr ymweliadol i eisteddleoedd yn ein plith, gyda rhyddid i siarad a chydymgyngori—sef B. Thomas, D. D., Judson, Arkansas, ac O. Griffiths, Utica, N. Y.

Penderfynwyd, Ein bod yn derbyn y brawd ieuanc Wm. F. Davies, Nanticoke, yn aelod o'r undeb cymanfaol.

Penderfynwyd, Ein bod yn derbyn yr eglwys yn St. Clair a'r eglwys yn Drifton i'r undeb, fel eglwysi corphoredig ac annibynol.

Penderfynwyd, Ein bod yn addoedi ystyriaeth pellach, neu yn gadael dan ystyriaeth yr eglwysi, bwnc "Y Gymdeithas Gyhoeddiadol Gymreig" hyd y Gymanfa nesaf.

Gwrandawyd ar adroddiad y pwyllgor, A. J. Morton a J. P. Harris, parth sefyllfa yr achos yn Minersville.

Penderfynwyd, Nad ydym yn cydnabod neb o aelodau Soar, Minersville, ond mewn undeb â'r eglwys yn Horeb, ac yn cyngori a thaer erfyn ar y brodyr a'r chwiorydd i ddychwelyd i undeb yr eglwys yn Horeb.

Penderfynwyd, Fod y brodyr Eben-
ezer Lloyd, A. J. Morton, a James Ev-
ans yn bwyllgor i ystyried gofyniadau
eglwys Morris Run, &c.

Derbyniwyd yr adroddiad, yr hwn
sydd fel y canlyn :

*Jonathan Miles Jones ac Eglwysi Arnot
a Morris Run :*

Penderfynwyd, Fod y llythyr cymer-
adwyaeth oddiwrth Gymanfa Ohio, yn
ngwyneb y llythyr o eglwys Dawn,
Mo., yn hollol ddiwerth drwy gylch y
Gymanfa hon.

2. Fod ymddygiad yr eglwys yn Ar-
not tuag at eu haelodau y rhai a wrth-
wynebent Jonathan Miles Jones, yn
hollol afreolaidd.

3. Fod gwaith eglwys Arnot yn
pleidio y dyn uchod, J. M. Jones, yn
dra phechadurus.

4. Ein bod yn ystyried Jonathan
M. Jones yn hollol annheilwng o dder-
biniad yn ein plith fel pregethwr.

5. Ein bod yn taer gymell yr eg-
lwysi i fod ar eu gocheliad yn y dyfod-
ol rhag derbyn a noddi y cyfryw breg-
ethwyr afreolaidd ac annheilwng.

Penderfynwyd, Ein bod yn mabwys-
iadu y penderfyniadau rhagflaenorol.

Lansford a Summit Hill.

Penderfynwyd, Fod pwyllgor o bump
i edrych i fewn i sefyllfa pethau cyd-
rhwng y frawdoliaeth yn Summit Hill
a Lansford. Enwyd y brodyr canlynol
gan y Gadair—sef, J. P. Harris, L. M.
Roberts, E. Edwards, Peter Roberts, a
Wm. W. Rees.

Adroddiad y Pwyllgor :—

Penderfynwyd, 1. Ein bod yn ystyr-
ied gwaith y brodyr yn Lansford yn
rhoddi galwad i'r pwyllgor achwyniad-
ol heb ymgynori â'r brodyr ar yr *Hill*,
yn groes i reol ein Cymanfa.

2. Y byddai yn ddoeth i'r gynadledd
benodi pwyllgor i wneyd ymchwiliad
trylwyr i'r pynciau mewn dadl rhwng
y pleidiau hyn.

Penderfynwyd, Ein bod yn mabwys-
iadu yr adroddiad. Hefyd,

Penderfynwyd, Fod y brodyr can-
lynol yn bwyllgor ymchwiliadol: B.
Hughes, Hyde Park; Thos. Watkins,
Pittston; Ebenezer Lloyd, Hyde Park;

James Evans, Wilkesbarre, ac Edward
D. Jones, Providence.

Penderfynwyd, Ein bod yn derbyn
adroddiad B. Hughes ar werthiad dar-
luniau y diweddar frawd P. L. Davies.

Penderfynwyd, Ein bod yn goddef y
cangenau eglwysig a'u cynrychiolwyr i
gymeryd eu lle y tro hwn yn y Gyman-
fa, ac yn eu hanog i ddyfod i'r undeb
Cymanfaol yn eglwysi annibynol a
chorphoredig y flwyddyn nesaf.

Penderfynwyd, Fod unrhyw eglwys
a esgeulusa ddanfôn mynegiad (*report*)
i'r Gymanfa am ddwy flynedd yn olyn-
ol, yn gosod ei hun yn agored i ddileu
ei henw o lyfr y Gymanfa.

Penderfynwyd, Fod eglwys Olyphant
i gael y Cwrdd Chwarter nesaf, a bod y
Cyfarfod Chwarterol yn agored i un-
rhyw eglwys fyddo yn ei geisio yn y
cylch hwn, o hyn allan.

Penderfynwyd, Fod y brodyr H. C.
Parry, M. Wright, a J. P. Harris, yn
bwyllgor ar ddarlleniad a chymeradwy-
aeth y *Llythyr Cymanfaol* a ysgrifenyd
gan y brawd L. M. Roberts, Ashland;
a'i fod i'w gyhoeddi yn y WAWR, gyd-
a'r Ystadegau, &c. Casglwyd \$5 yn
gydnabyddiaeth i awdwr y llythyr, yn
ol y penderfyniad yn Ashland y flwydd-
yn ddiweddar.

Y "Wawr."

Gwnaeth golygydd y WAWR adrodd-
iad o sefyllfa arianol y cyhoeddiad, a'r
digalondid yn ei ddygiad yn mlaen o'r
cychwyniad, yn herwydd marweidd-dra
masnach, &c. Felly,

Penderfynwyd. Ein bod yn cymell
yr eglwysi i roddi cefnogaeth wresoc-
ach i'r WAWR, trwy ei derbyn a thalu
am dani yn brydlawn, yn gystal ag an-
og y cenadon i osod y mater o flaen yr
eglwysi; ac i'r dosbarthwyr gasglu yr
ol-ddyledion yn uniongyrchol.

Yr Wythnos Weddi.

Penderfynwyd, Fod yr wythnos weddi
i ddechreu y Sul cyntaf yn y flwyddyn
1879, ac i barhau drwy'r wythnos.
Anogir yr eglwysi i gyfuniad cyffred-
inol.

Penderfynwyd, Fod y Gymanfa i
ddewis pwyllgor trefniadol yn y gyn-
adledd nesaf.

Penderfynwyd, Ein bod yn danfon gwrthdystiad (*protest*) at Gymanfa Wyoming, yn ei heisteddiad nesaf, parth y dull afreolaidd y corphorwyd eglwys Seisnig Plymouth, ac yn erbyn ei derbyniad yn aelod o Gymanfa Wyoming.

Marw-Goffa.

Y pwyllgor ar farw-goffa—D. R. Davies a Theophilus Jones.

Penderfynwyd, Ein bod fel cymanfa wedi cael colled bwysig yn marwolaeth y dyn da, y Cristion cywir, a'r pregethwr cymeradwy, y brawd D. J. Evans, Johnstown, Swydd Cambria, a'n bod yn cydymdeimlo yn neillduol â'r eglwys barchus yn Johnstown, a'i deulu galarus, a gweddiwn ar i Dduw pob gras fod yn nawdd ac amddiffyn iddynt. Hefyd, yn marwolaeth y brodyr Henry Williams, Slatington; David Davies, Kingston, a Thomas D. Williams, Minersville (yr hwn a ymadawodd â'r fuchedd hon yn nyddiau y Gymanfa), teimlwn fod brodyr gweithgar, teilwng ac anwyl wedi myned oddiwrth eu gwaith at eu gwobr.

Casglu at Ddiddyledu Addoldai.

Penderfynwyd, Fod yr eglwys yn Plymouth, Wilkesbarre, a Langford yn cael caniatâd i gasglu drwy gylch y Gymanfa hon eleni.

Penderfynwyd, Fod y Gymanfa nesaf i'w chynal yn Parsons ar yr amser arferol.

Penderfynwyd, Ein bod yn gohirio i gyfarfod yn Parsons, y flwyddyn nesaf.

Y MODDION CYHOEDDUS.

Dygwyd y moddion cyhoeddus yn mlaen dan lywyddiaeth y brawd Theophilus Jones, Wilkesbarre, yr hwn, gyda phwyllgor o ddewisiad yr eglwys, a ffurfient y pwyllgor trefniadol.

Nos Sadwrn, Awst 24, yn addoldy y Bedyddwyr, dechreuwyd trwy ddarllen a gweddio gan y brawd E. Lloyd, Hyde Park, a phregethodd y brodyr A. J. Morton, Slatington, oddiar Gal. vi. 7, 8, a D. Rhys Jones, Frostburgh, Md., oddiar Luc xxiv. 45.

[Pregethwyd y noson flaenorol gan y brodyr B. Nicholas, Hazleton, ac L. M. Roberts, Ashland.]

Boreu Sul, am 8½, cyfarfod gweddi, dan arweiniad y brawd B. E. Bowen, Olyphant.

Am 10, dechreuwyd gan y Parch. T. J. Phillips (M. C.), Plymouth, a phregethodd y brodyr D. Rhoslyn Davies, Taylorville, ac M. Wright, Hyde Park, oddiar Gal. iii. 24, a Ioan xvi. 7.

Yr un amser, yn addoldy yr A., dechreuodd y brawd James R. Price, Kingston, a phregethodd y brodyr D. S. Thomas, Lansford, ac O. Griffith, Utica.

Am 2, yn addoldy y B., dechreuodd y brawd Isaac E. Davies, Pittston, a phregethodd y brodyr L. M. Roberts, Ashland, oddiar Rhuf. ix. 3, a D. R. Jones oddiar Diar. iv. 7.

Yr un amser, yn nghapel y M. C., dechreuodd B. Nicholas, Hazleton, a phregethodd y brodyr W. D. Thomas, Mahanoy, a H. C. Parry, Pittston.

Am 6, yn addoldy y B., dechreuodd y brawd Gwilym Thomas, Taylorville, a phregethodd y brodyr W. F. Davies, Nanticoke, oddiar Luc xi. 13, a B. Thomas, D. D., Judson, Arkansas, oddiar Zech. iv. 6, 7 (yn Seisonig), a J. P. Harris, Providence, oddiar Rhuf. v. 8.

Yr un pryd, yn nhy yr A., dechreuodd y brawd T. Mason, Lewisburgh, a phregethodd y brodyr M. Wright, A. J. Morton, a B. E. Bowen.

Am 2, dydd Llun, yn addoldy y M. C., dechreuwyd gan y brawd B. E. Bowen, a phregethodd y brodyr D. S. Thomas a D. R. Davies, oddiar Esa. i. 18, a Rhuf. i. 10.

Am 6½, yn nghapel yr A., dechreuwyd gan y brawd Edward D. Jones, Providence, a phregethodd y brodyr M. Wright, oddiar Salm xxxii. 1, 2, E. Edwards, Wilkesbarre, oddiar Phil. iv. 8, a D. R. Jones, Frostburgh, oddiar Heb. ix. 26.

Cafwyd cyfarfodydd rhagorol, hin ddymunol, a phob sirioldeb crefyddol a chymdeithasol. Tangnefedd Duw aroso yno hyd byth.

J. P. HARRIS, *Ysgr.*

Wele Ystadegau y Gymanfa yn canlyn:—

EGLWYSI.	Gweinidogion.	Ysgrifenyddion yr Eglwysi.	Bedyddiwyd.	Adferwyd.	Derb. drwy Lythyan.	Goll. drwy Lythyan.	Uarddelwyd.	Bu Farw.	Rhif yr Ael.	Canolfrit yr Ysgol Sul.	Arian Traul y Gymnfa.	Yr Ysgrifenydd.	V Genadaeth Dramor.	V Genadaeth Gartrefol.	V Gymdeithas Addysgiadol.	
Ashland..	L. M. Roberts.	Thos. M. Davies.	1	4	5	5	7	1	63	..	2	00	1	00	5	00
Arnot.....	H. S. Jones.	H. S. Jones.	2	14	6	2	5	..	43	67	1	20	1	00
Audenried.....	B. Nicholas.	Benjamin D. Evans	3	7	6	5	9	..	56	70	1	00	2	50	2	50
Carbondale.....		Morgan Thomas.	2	21	12	1	00	1	00
Danville.....		
Drifton.....	A. J. Morton.		41	88	1	00	1	00
Frostburgh, Md.....	D. R. Jones.		2	2	..	9	7	5	96	100
Hyde Park.....	M. Wright.	B. Hughes.	6	2	5	26	4	6	353	500	5	00	1	00
Johnstown.....		Josiah Evans.	..	2	1	1	3	1	64	70	3	00	1	00
Kingston.....	James R. Price. Theophilus Jones.	John T. Jones.	5	2	3	4	1	1	81	..	2	50	1	00	3	39
Lansford.....	D. S. Thomas.	J. E. Jenkins.	1	3	8	..	62	80	1	00	50	1	80	..
Mahanoy.....	Wm. D. Thomas.	Gwilym Evans.	8	9	8	10	106	119	2	00	1	00	6	45
Minersville.....		John R. Hughes.	3	3	1	8	4	1	66
Morris Run.....		John W. Phillips.	..	9	..	2	17	1	51	50	2	00	1	00
Nanticoke.....	W. F. Davies.	W. G. Edwards.	3	12	1	23	8	..	74	100	1	00	1	00
Olyphant.....	B. E. Bowen.	Evan Miles.	2	3	..	1	41	40	1	00	50
Parsons.....	D. T. Phillips.	T. R. Thomas.	6	6	6	6	1	5	130	160	2	00	1	00	3	00
Pittston.....	H. C. Parry.	Jacob W. Evans.	2	3	..	6	9	2	118	140	1	00	1	00	5	20
Plymouth.....		John W. Powell.	7	3	11	7	4	3	82	120	1	00
Pottsville.....	R. Edwards.	W. Tal. Jones.	10	3	..	4	..	4	35	50
Providence.....	J. P. Harris.	J. J. Morris.	46	25	12	1	3	2	126	120	2	00	1	00	2	00
Shenandoah.....		Edward Capper.	3	4	6	1	4	..	43	125	2	00	1	00
Slatington.....	A. J. Morton.	J. G. Pritchard.	..	2	1	23	85	1	00	50
St. Clair.....		T. B. Lewis.	3	..	4	5	8	2	46	40	2	00	1	00
Summit Hill.....		Joseph Richards.	1	16	40	50	1	00
Taylorville.....	D. R. Davies.	D. M. Davies.	1	..	6	12	5	..	120	150	2	00	1	00	6	35
Upper Lehigh.....		D. S. Davies.	5	..	4	20	..	3	65	100	2	00	1	00
Wiconisco.....	B. E. Jones.	William Davies.	..	2	..	15	4	1	35	20	50
Wilkesbarre.....	E. Edwards.	D. J. Thomas.	6	8	6	2	5	1	83	115	2	00	1	00

Mae enwau y gweinidogion heb ofal yr eglwysi arnynt mewn *italics*.

Pregethwyr Cynorthwyo.—Taylorville, Morgan Watkins, yn bresenol yn Lewisburg, a Gwilym G. Thomas, yn parotol i Athrofa Hamilton, E. N.; Slatington, J. B. Roberts; Pittston, Isaac E. Davies; Plymouth, Vaughan Richards; Hyde Park, y Parch. T. G. Jones ac Ebenezer Lloyd; Parsons, John Thomas, yn Lewisburgh; Providence, Edward D. Jones; Shenandoah, Edward Capper; Mahanoy, Thos. L. Lewis, Wm. G. Watkins a Thomas D. Evans.

Brodyr Gwyddfodol o'r Athrofydd.—T. L. Lewis, Mahanoy; Jacob Davies, Frostburgh, Md.; Morgan Watkins, Taylorville, a D. H. Evans, Plymouth.

J. P. HARRIS, *Ysgrifenydd*.

SYLW AR OFYNIAD YMOFYNYDD.

Gwelaf eich bod wedi cyfeirio gofyniad ataf yn y WAWR am Medi. Mae yn dda genyf eich bod wedi cael pregeth ddysgedig a dylanwadol iawn yn Parsons, gan y gweinidog. Gobeithiaf eich bod wedi cydnabod y gweinidog yn ddiolchgar am dani, oblegid nid bob dydd y ceir pregeth felly, a phan ei ceir, mae gair o gydnabyddiaeth yn galonidid i weinidog. Nid wyf yn barnu fod pregethwyr a gweinidogion, fel rheol gyffredin, mor dueddol i ymfrostio, fel y byddai hyn o un niwed iddynt, ond yn hytrach yn lles.

Mae yn ddrwg genyf ar yr un pryd, nad yw y bregeth wrth eich bodd yn hollol. Dichon eich bod, fel llawer, yn lled anhawdd eich boddhau; ond gan eich bod chwi a'r brawd Phillips yn hollol ddeythr i mi, yr wyf yn ewyllysio coleddu y meddyliau mwyaf parchus am danoch eich dau. Ond yr ateb ydych yn ei ddysgwyl, ac nid rhyw sylwadau fel yr uchod; yn awr, fe ddaw fel hyn: Nid wyf byth yn ysgrifenu dim i'r wasg, nac un man arall, o dan ffugenw; ac nid wyf yn bwriadu gwneyd sylw o ddim a gyfeirir ataf os na bydd yr ysgrifenydd yn ewyllysio rhoddi ei enw priodol, a lle ei breswylfod o dan

ei ysgrif. Barnwyf pe byddai llai o arfer ffugenwau, y byddai yn foddion i gadw allan o'n cyhoeddiadau lawer iawn o ysgrifau chwerwon ac anfrawdol.

Gobeithiaf y gwna yr uchod eich boddloni, er fod pregeth y brawd Phillips wedi methu. Ydwyf yr eiddoch yn barchus, Mr. Ymofynydd,

Jennieton, Wis. Wm. JONES.

SWYDD CLAY, IOWA.

Ymwelodd y Parch. R. M. Richardson, Dawn, Mo., a'r ardal hon yn ddiweddar, a phregethodd yn nghapel y Bedyddwyr Neillduol Sabboth yr 8fed, a'r nos Lun ganlynol. Cawsom gyfarfodydd da neillduol, y brawd yn pregethu yn rymus a dylanwadol, a'r Arglwydd yn ei gynorthwyo. Yr ydym yn gobeithio y bydd ffrwyth yn deilliaw oddiwrth ein cyfarfodydd bendigedig. Mae yr eglwys Fedyddiedig yn y lle hwn, yn ngwyneb anfaestion ac anhawdserau, yn parhau i lwyddo, y cynulliadau yn lluosog, ac arwyddion addawol am lwyddiant yn y dyfodol. Gallwn ddweyd fod llafur yr hen frawd parchus J. W. Jones, sef ein hanwyl weinidog, yn llwyddo.

Yr eicdoch, &c.,

THOS. EVANS.

CAIS.

At y Parch. L. M. Roberts, Ashland:

Anwyl Frawd—Yr wyf wedi clywed gan amryw frodyr y carent weled y bregeth a bregethasoch yn y Gymanfa yn Plymouth, ar y gair "Anathema," wedi ei hargraffu. A fyddai yn ormod o hyfdra ynwyl i geisio genych ei chyhoeddi yn y WAWR? Os yw y cais hwn yn anunol a'ch meddwl, maddeuwch fy hyfdra. Eich brawd yn Nghrist,

Parsons, Pa. J. W. ROBERTS.

BEDYDDIWDYD—

Yn "Salem" y Coed, Medi 7, 1878, gan y Parch. T. Holland, un chwaer ar broffes o'i ffydd yn Nghrist.

GANWYD—

Awst 10, 1878, yn Remsen, N. Y.,
mab i'r Parch. John Seth Jones a'i brid-
od; gelwir ef William M.

Ha! Willie bach, mal rhosyn iach
A ddaeth i'r byd i fyw,
Lle trig pob drwg rhwng gwên a gwg,
A helbul o bob rhyw.

O! ar ei wedd ceir gwenau hedd,
A serch ei galon lon;
A tremiad syw ei lygaid byw
Belydrai burdeb bron.

Ar fin ei ael y chwery hael
Dywyniad enaid pur;
Ac ar ei fin ymdaena rhin,
Yr hwn fydd iddo'n fur.

Ha! Willie fwyn wna atal swyn
Cysuron fyn'd ar goll;
Mae'n rhosyn ter o arogl per
Adfywia'r teulu oll.

Riaint, mi wn, chwi gawsoch hwn
Yn anrheg gan y Nef;
Ac ef all ddod i enill clod
Fel un o'i weision ef.

Pwy wyr nad yw yn meddu rhyw
Athrylith fawr a dawn,
Fel daw yn fardd a llenor hardd,
Neu gerddor enwog iawn?

Yn llwybrau Ior, ar dir neu for,
Arweiniwch ef bob cam;
Yn noniau'r nef, O dysgwch ef
Weddio'n iaith ei fam.

Rho'wch iddo ddysg fel daw i fysg
Dysgawdwy'r, mal rhyw gawr;
A Duw y nef a'i noddod ef
Trwy ymdaith daear lawr.

Prospect, N. Y. EILON MON.

PRIODWYD—

Awst 27, 1878, yn Plymouth, Pa.,
gan y Parch. Edward Jenkins, Mr.
John H. Evans a Miss Martha W.
Allen, y ddau o Plymouth.

Awst 29, 1878, yn Plymouth, Pa.,
gan y Parch. Edward Jenkins, Mr.
Evan Miles a Miss Elizabeth Thomas,
y ddau o Plymouth.

Medi 11, 1878, yn ardal y Coed, ger
Dodgeville, Wis., gan y Parch. T. Hol-
land, Mr. John D. Hughes, o Sparta,
Wis., a Miss Angharad Powell.

BU FARW—

MR. WILLIS D. ROBERTS.

Yn Freedom, Cattaraugus, N. Y., Awst 23,
1878, Willis D. Roberts, yn 19 mlwydd, 9
mis a 15 diwrnod oed. Ei afiechyd oedd en-
yniad yr ymysgaroedd. Ni fu ond tua thair
wythnos yn glaf. Yr oedd yr ymadawedig yn
fab i Mr. Robert Roberts, ac wŷr i'r diacon
Hugh O. Roberts. Yr oedd Willis Roberts yn
ddyn ieuanc diwyd a gweithgar gyda phethau
tymorol, ac hefyd yn ddichlynaidd mewn ystyr
foesol a chrefyddol. Gwnaeth broffes o'r Ar-
glwydd Iesu pan tua deuddeg mlwydd oed, a
pharhaodd yn ffyddlon i'w broffes hyd angau.
Bedyddiwyd ef gan y Parch. J. P. Harris.

Claddwyd ei fam dyner a gofalus yr un
fwyddyn ag y bedyddiwyd ef; ond er ei fod
yn amddifad o gyngorion ac addysg mam, ac
er cymeryd arno enw y Ceidwad yn dra ieuanc,
glynodd hyd y diwedd.

Teimla ei dad, yn enwedig, yn ddrylliog
iawn ar ol ei fab anwyl ac uffudd Willis; ob-
legid yn ei farwolaeth ef, cafodd nid yn unig
ei archolli drwy yr ysgariaeth, ond hefyd der-
bryniodd golled fawr, gan ei fod i raddau mawr
yn ymddibynu arno. Mae ein brawd Roberts,
o herwydd y damweiniâu a gafodd, wedi ei
analluogi i weithio nemawr. Yr Arglwydd yn
ei dynerwch a ofalo am dano ef a'i rai bych-
ain sydd yn weddill yn eu cyfyngder.

Claddwyd yr ymadawedig yn barchus yn
mynwent Ebenezer, capel y Bedyddwyr.
Gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. T.
Jones a'r ysgrifenydd.

Ieuentyd, cymerwch chwithau rybudd,
"cans yn yr awr ni thybioch y daw Mab y
dyn." W. M. EVANS.

MR. RICHARD EDWARDS.

Ar y 6ed o Awst diweddaf, yn Upper Le-
high, Pa., dygwyyddodd tro galarus. Pan
oedd yr hen frawd John Edwards a'i ddau fab
yn brysur gyda'i gwaith yn *Slope* rhif 4, yn
ddamweiniol syrthiodd darn tua thair tunell o
graig (y nenfwd), a tharawodd y bach a'en hyn-
af, sef Richard, fel y bu farw yn y fan.

Bachgenyn ieuanc oedd Richard Edwards,
19eg ml, oed, a genedigol o Bron y-Gadair,
Llandinorwig, G. C. Ymfudodd y teulu i'r
wlad hon tua phum' mlynedd yn ol, gan ym-
sefydlu yn y lle hwn. Pedair blynedd yn ol
bedyddiwyd a derbyniwyd Richard i gyflawn
aelodaeth, ac ni chafodd yr eglwys achos i
edifarhau; ond cawsom achos galaru am ei
golli, o herwydd yr oedd yn un o ffyddloniaid
Seion. Dilynai y cyfarfodydd crefyddol yn
ddieithriad, a chymerai ran gyhoeddus yn-
ddynt. Fel dyn ieuanc yr oedd yn hynod o
ffyddiog a gafaelgar wrth orsedd gras. Hawdd
iawn oedd gwybod ei fod yn arfer a gweddio
yn y dirgel, a bod ei Dad nefol yn talu yn yr
amlwg. Dangoswyd cydymdeimlad neillduol
a'r teulu galarus yn eu profedigaeth chwerw.

Cafodd gweddillion ein brawd ieuanc gladd-edigaeth anrhydeddus, yr hyn a gymerodd le yr 8fed o Awst, pryd yr oedd braidd holl bobl y gymydogiaeth wedi ymgasglu i dalu y parch diweddaf i wrthddrych eu serch. Rhoddodd dwy ferch ieuengaf William Powell, Ysw., groes hardd o fiodau ar ei arch. Canodd y *Band of Hope*, o'r hwn yr oedd ef yn aelod, o'r tŷ i'r capel, a chawsom bregeth dra phwrpasol gan Alfred Ebner, myfyriwr o Princeton Seminary, New Jersey, yr hwn sydd yn gwas-anaethu yr eglwys Bresbyteraidd yn y lle hwn dros dymor ei wyliau. Aed o'r capel i'r gladdfa a'r plant yn canu yr holl flordd. Ar lan y bedd canodd y *Band of Hope* "We shall know each other there;" ond yr oedd eu dagrau braidd yn eu gorchfygu. Canwyd hefyd yn Gymraeg yr hen benill, "O! Arglwydd galw eto fyrdiynau ar dy ol." A gadawsom ein hanwyl Richard i huno hyd foreu yr adgyfodiad. Heddwich i'w lwch.

Mae angu wrth ei waith,
O byddwn barod;
Ein hanwyl Richard aeth
Yn nôd i'w ddyrnod;
Er rhoi ei gorph mewn bedd,
Yn oer a gwael ei wedd,
Mae 'i enaid fry mewn bedd,
Yn moli 'r Drindod.

Os chwerv ydyw 'r loes
Sy'n rhwygo 'm calon,
Gan hiraeth ddydd a nos,
Am hen gyfeillion;
Cawn gwrddyd teulu 'r fydd,
O'u rhwymau oll yn rhydd,
O henffych ddedwydd ddydd,
Ar fynydd Seion.

Fe groesodd ef y glyn
O fyd y gonid,
Cyrrhaeddodd ben y bryn,
Trigfanau gwynfyd,
I blith y dyrfa fawr,
Sydd yn y nef yn awr,
O hen drigolion llawr,
Yn moli 'n hyfryd.

'Dyw angu, brenin braw,
Ond cenad nefol,
I dywys yn ei law
I'r tir dymunol,
Bob un o'r duwiol hâd
A brynodd Crist â'i waed,
A'u dwyn ger bron y Tad,
I wynfyd bythol.
D. (PANTFENWR) DAVIES.

Upper Lehigh, Pa.

MRS. ELIZABETH EDWARDS.

Awst 12fed, yn Irwin Station, Pa., yn 78 mlwydd oed, bu farw Elizabeth, priod David Edwards, gynt o Dreddegar, D. C. Bedyddiwyd ein chwaer oddeutu ugain mlynedd yn ol, gan y Parch. Evan Thomas, gweinidog Silob,

Treddegar. Ymfudodd i'r wlad hon saith mlynedd i'r haf presenol gyda'i merch. Ni chafodd fawr o gysur na dyddanwch i'w meddwl ar ol ei dyfodiad yma; yr oedd poethder yr haf ac oerfel y gauaf yn gorbwyso ar ei phabell wanaidd. Cwynai yn fynych; yn hyn yr oedd yr ymadawedig yn teimlo ei hun yn gwanychu er ys misoedd lawer; ac er fod pob peth yn arddangos iddi fod y tŷ ar gwympo i lawr, cysurai ei hun, gan roddi ei phwys ar ei Phrynwr, ac fod ganddi "dy nid o waith llaw, tragywyddol yn y nefoedd." Ymdrechodd gyda y diwydrwydd mwyaf i ddyfod i foddion gras a'r cyfeillachau tra y gallodd ymlwybro. Yr oedd ganddi gof tu hwnt i'r cyffredin, a meddwl treiddgar. Llauer awr ddifyrus a dreuliais yn nghwmni ein chwaer, pan yr adroddai am yr hen weinidogion sydd wedi myned i'r nefoedd, yn nghyd a'u digrifwch. Melus oedd son am yr hen oedfaon bendigaid a gafwyd yn Nghymru. Ond er iddi gael oes hir i fyw ar y ddaear, nid yw hi mwyach. Mae ei chrcph yn y beddrod oer, a'r enaid, gobeithiwn, yn ngwlad y goleuni, a lle gwag yn mynwesau y rhai a adawwyd. Diangodd o fyd y gorthymderau, goddiwedddod lawenydd a hyfrydwch, a chystudd a galar a fodd ymaith. Bydded i hyn fod yn rhybudd i'r perthynasau sydd wedi eu gadael ar ol, i ymbarotol i wynebu yr un amgylchiad. Dydd Mercher, Awst 14eg, oedd dydd ei chladdedaeth, a daeth torf fawr yn nghyd i dalu y gymwynas olaf i weddillion ein chwaer ymadawedig. Gweinyddwyd yn Gymraeg yn y ty. Huned yn dawel dan nodd-ed angel Duw hyd ganiad yr udgorn diweddaf. Dymunir ar i *Seren Cymru* a'r *Graet* godi yr uchod.

AMOS ROBERTS.

MRS. CATHARINE WILLIAMS.

Mehfin 26, yn Providence, Pa., Catharine Williams, yn 24 ml., 3 mis, a 15 niwrnod oed, o'r darfodedaeth. Merch ydoedd i William D. a Mary Davies, a phriod Lewis J. Williams. Cafodd ein hanwyl chwaer gystudd hir a thrwm; bu yn dihoeni am agos i chwe' mis; ac yn ei holl gystudd yr oedd yn amyneddgar iawn, yn dawel, ac ymddiriedol yn yr hwn y gobeithiodd yndo. Amlygai awydd cryf, tra yn rhy eiddil a gwan i gerdded, am fyned i dy yr Arglwydd; yno yr oedd ei chalon, ac hyfrydwch ei henaid; cyd-wledda ar ddanteihion Seion oedd ei mwynhad penaf, ac eistedd dan ddiferion y cysegr yn adnewyddiad bywyd iddi. Ond er methu myned i byrth merch Seion, yr oedd Duw Seion yn agos ati, brodyr a chwiorydd yn cydgymysgu eu gweddi a'u mawl gyda hi yn aml, a'r addewid "yno yr wyf fi" yn cael ei chyflawni yn y cyfarfoddyd gweddi ymweliadol hyn. Ymgysegrodd yn ieuanc i wasanaethu yr Arglwydd. Bedyddiwyd hi ar broffes o'i fydd yn Nghrist pan yn 18 ml. oed, gan y Parch. H. C. Parry, a daliodd ei phroffes hyd y diwedd; cadwodd y fydd, ac addurnodd ei phroffes drwy fyw yn grefyddol, fel ag y mae idd ei choffadwriaeth

air da gan bawb, a chan y gwirionedd ei hun. Do, gadawodd dystiolaeth dda ar ei hol, a bu farw mewn tangnefedd, a'i phwys ar y Ceidwad mawr. Yr oedd ei phrofiad yn uchel iawn ar derfyn dau fyd—y nefoedd mor agos ati nes darganfod y rhyfeddodau y tu fewn i'r llen, a'i chlust mor ysbrydol nes gwefreiddio ei henaid gan ganiadau byd arall—yr oedd y wlad well yn ei hymyl, a hithau yn cael ei chymwysio i fyned yno. Bydded i'r perthynasau oll gydgyfarfod yno yn ol ei dymuniad yn ei mynyddau olaf ar y ddaear.

Gwnaed pob peth a fedrai cydymdeimlad Cristonogol wneyd ar ei rhan yma; ond rhaid gadael priod anwyl ar ol, bachgenyn tlws heb un fam mwy, tad a mam, brodry a chworiydd; hirathu ydym ni, hithau yn llawenyachu; colled o un tu, elw tragwyddol o'r tu arall.

Daearydwyd yr oll oedd farwol o hont yn nghladdfa y Cymry yn Hyde Park. Y brawd E. D. Jones a J. P. Harris yn gweinyddu. Gadawyd y corph yno, mewn gobaith o adfyodiad gwell. Amen.

Ffarwel Cath'rine! ymadewaist
A chystuddiau maith y llawr,
Calon gynnes wedi oeri—
Bywyd helaeth genyt 'nawr;
Y blaguryn yn dywysen
Addfed ddaeth i'r nefol wlad—
Brenin Seion arni 'n galw,
I drigfanau ty ei Thad.

Glynnod yma wrth yr Iesu,
Yntau a'i harddelodd hi,
Mewn cysfyngder eithaf caled
Tra 'n ymdafu yn y lli';
Ger y terfyn ar y ddaear,
Clywai sain caniadau engyl
Yn rho'i 'r moliant "iddo ef."

Drws y nefoedd ymagorai,
Rhyfeddodau ar bob llaw—
Mewn pâr-lewyg ai ei hysbryd,
Hyd rodfeydd y bywyd draw;
Daw y boreu yr adferir,
O lwch angeu 'r babel frau,
Ac o'r bedd ar ddelw Iesu
Daw, mae 'r boreu yn nesâu.

BRAWD.

MR. JOHN PRICE.

Gofidus yw genym gofnodi marwolaeth John Price, mab Mr. Benj. Price, New Cambria, Mo. Yr oedd John Price yn gweithio ar Reilffordd yr Hannibal a St. Joseph er ys deng mlynedd, sef er pan ddaeth ei rieni i America. Yr oedd galwad am ddyinion i weithio ar y rheilffordd y pryd hyny, ac yntau a ofynnodd am ganiatad i tyned; selly rhoddodd ei dad galarus iddo ei ryddid, ac ni chafodd le erioed i edifarhau, o herwydd bob amser y buasai Mr. Price mewn angen, fel y mae yn dygwydd mewn sefydliadau newyddion yn aml, yr oedd ganddo ei anwyl John i gwmpo yn ol arno,

ac ni chafodd ei siomi yr un waith erioed, oblegid fe ystyriai John achos ei dad bob amser yn achos iddo ei human. Yr oedd yn ddiweddar wedi blino ar fywyd y rheilffordd, gan nad oedd yn cael un math o gyfleusderau crefyddol, ac felly wedi perderfynu dyfod adref; a dydd Llun, Mehefin yr 22ain, gofynnodd am ei arian, a chafodd hwy, sef tua \$75. Gadawodd y ty lle yr oedd yn byw dydd Mawrth y boreu, er mwyn cael gweled ei gyfeillion cyn myned adref; a'r noson hono, tua deg o'r gloch, y gwelwyd ef ddiweddar yn fyw, a'r dydd Iau canlynol cafwyd ei gorph yn yr afon, ei oriau'r wedi ei chymeryd oddiarno, yn costio \$72, yn nghyd a'i arian, oddigerth rhyw ychydig yn llogell ei wasgod. Yr oedd *mark* ar ei wyneb yn debyg i ol *handy billy*; a'r farn gyffredin yw, ei fod wedi cwrrd â rhyw ddyinion drwg, ac wedi cael cam. Aeth ei dad i Hannibal i ymfyn ei gorph, a deuwyd ag ef adref, a chladdwyd ef y dydd Sadwrn dilynol. Gweinyddwyd gan Pierce a G. M. Jones. Teimlir galar cyffredinol gan bawb yn New Cambria. Un cariadus ei fywyd ydoedd, yn ol tystiolaeth pawb. Yr eiddoch,

CHESHIRE.

ELIZABETH THOMAS.

Awst 14, 1878, yn Wanamie, Pa., Elizabeth, merch i William Thomas a'i briod, yn i fl. ac 8 mis oed, o'r *diphtheria*, yr hyn sydd yn archoll ddwys i deimladau y rhieni galarus. Am 2 o'r gloch, yr 16eg, daeth llawer o'n cydgenedl yn nghyd i hebrwng ei chorff bychan i dy ei hir gartref, yn mynawent Center. Ymgyrsured y rhieni galarus eu bod wedi magu un i'r nefoedd, a chaffed y tro sydyn ei briodol effaith ar eu meddyliau, nes creu awydd yn eu heneidiau am fod yn barod erbyn yr un amgylchiad.

Gwywo wnaeth y gweltynt
Yn awel oer y byd,
A syrthiodd y blodeuyn,
Fe grinodd oll i gyd;
Er hyn yn nhir y bywyd,
Gerllaw y dyfroedd byw,
Mae 'n perarogli 'n hyfryd
Yn mhresenoldeb Duw.

R. THOMAS.

THOMAS PROTHEROE.

Awst 7, 1878, yn Providence, Pa., Thomas Protheroe, bachgen Henry a Marthia Protheroe, o'r *typhoid fever*, yn 14 mlwydd a 6 mis oed. Yr oedd Thomas yn fachgen addawol iawn, ac yn cael ei barchu gan lawb a'i hadwaenai, am ei ufudd-dod a'i garedigrwydd. Cafodd ei ddwyn i fyny yn yr Ysgol Sabbathol. Yn y diwygiad crefyddol diweddar a fu yma ymrestrodd Thomas yn myddin Iesu gyda llu o'i gyfoedion, a bedyddiwyd ef gan y Parch. J. P. Harris; er na fu ei dymor gweithio ond byr, eto bu yn fyddlawn hyd y diwedd; ac ni fu ei gystudd ond tri diwrnod. Parhâodd mewn

ymbil a gweddi hyd y mynyddau olaf, a chanai yn beraidd ar wely marw, "Am Iesu Grist a'i farwol glwy," &c. Wedi myned dros y dôn, canai drachefn gyda nerth adnewyddol: "Gwaed y groes sy'n codi ffyn," &c. Ffarweliodd a'i rieni, ei frodyr a'i chwiorydd, yn nghyd a'i gyfeillion, mewn wmybyddiaeth ei fod yn gwynebu ar y "wlad well," lle mae Iesu Grist yn derbyn plant i'w fynwes. Claddwyd ei weddillion marwol yn *Cemetery Hyde Park*, y Parch. J. P. Harris yn gweinyddu.

BRAWD.

HECTOR JONES

Yn Church Hill, Ohio, nos Wener, Awst 30, 1878, anwyl a thlws faban i Morgan ac Elizabeth Lewis Jones, yn dri mis a naw diwrnod oed. Ei enw oedd Hector. "Na alerwch fel rhai heb obaith ar ei ol," o herwydd gwyddoch ei fod yn bresenol yn ngwlad y caniadau bythol, yn moli yr hwn a'i prynodd a'i "waed ei hun." Claddwyd ef yn mynwent Church Hill y Sul canlynol. Gwasanaethwyd yn y ty ac ar lan y bedd gan James F. Richards, y gweinidog.

IOTA.

EDITH MILES.

Medi 11, 1878, yn Zanesville, O., Edith Miles, merch fechan Mr. Ephraim Miles a'i briod. Buasai yn 3 blwydd oed y sed o Ragfyr nesaf. Caled i deimlad oedd clywed y fam yn galw ar y mab, "Johnny, go and kiss your little sister," a gweled y gwr bach, a'r dagrau ar ei ruddiau, yn cusanu ei chwaer fechan am y tro olaf am byth. Mewn ychydig (snyddau yr oedd wedi ymadael a'r byd amserol.

TREBOR.

NODION GOLYGYDDOL.

—Ysgrifena y Parch. W. James, un o'n cenadon yn India, i'r *Seren* am Awst 23, bethau dyddorol am y maes mawr hwnw. Dywed fod y gwres wedi bod yn angerddol yno yr haf hwn. Am y gwlaw yn India, pan y daw, gwlaw digyffelyb ydyw o fawr. Er mor ieuanc yw yr eglwys yn India, mae efrau yn dechreu ymddangos yn mysg y gwenith yno. Rhyw ail argraffiad o'r Seintiau y Dyddiau Diweddaff ydynt. Ebe Mr. James: "Y ffordd oreu i ddelio â bath y rhai hyn ydyw, dyweyd wrthynt yr un fath ag y dywedodd Thomas Rees Davies, gynt, wrth y dyn hwnw a ofynodd iddo am dori ei fys a chredu, y byddai yn sicr o'i wella ef cyn pen pum' mynyd, pryd yr atebodd y cap du ef, "T-t-tor di fys dy hunan, ac fe g-g-greda i yn llawer cynt."

—Dywenydd nid bychan i lawer o hen adnabyddion y Parch. D. Rhys Jones, Frostburgh, Md., oedd ei ymweliad â Dwyreinbarth Pa. yn ddiweddar. Pregethodd yn rhagorol yn y Gymanfa yn Plymouth. Sylwasom ar ugeiniau o ruddiau gwlybion o dan ei weinidogaeth. Yr oedd y capelydd yn mhob man lle y bu yn orlawn o bobl. Rhyfedd mor naturiol a boddhaus y teimlem wrth ei wrandaw. Gresyn nad ellid ei gael yn nes i'r cylchoedd Cymreig yn Pa.

—Gwelwn fod rhyw gamddealltwriaeth rhwng amryw weinidogion yn Nghymanfa Mynwy a Mathetes, mewn perthynas i rai rheolau cymanfaol, &c. Y mae Mathetes yn awr yn aelod eglwys o Gymanfa Morganwg; ac y mae amryw frodyr pwysig yn Mynwy, megys Lewis, Risca; Evan Thomas, Casnewydd; R. Lloyd, Casbach, wedi gwrthdystio yn gyhoeddus yn erbyn ei ymyraeth. Ni allwn lai na chredu nad oes gan Mathetes rywbeth o bwys o dan ei ewin yn cyfreithloni ei ymddygiad, gan ei fod yn ddiweddar yn perthyn i Gymanfa Mynwy.

—Mae yr eglwys yn Nghastellnedd, D. C., wedi cael buddugoliaeth ogoneddus ar ryw ymyrwr a ymdrechent ei difreinio o'i thy addoliad; maent yno wedi sicrhau y capel a'r tir perthynol iddo yn *freehold* am byth i'r enwad Bedyddiedig.

—Hysbysir fod y gweinidog ieuanc gobeithiol, y Parch. W. James, Llan-gynidr, D. C., wedi ymgylfwyno i waith y Genadaeth Dramor. Dysgwylir y bydd yn ymweled âg amryw eglwys yn y Dywysogaeth er ffurfio adnabyddiaeth bersonol cyn ei ymadawiad.

—Yn *Seren Cymru* am Awst 30, ysgrifena Dewi Dyfan am Seion, Merthyr, yn ddyddorol. Yn mhlith pethau eraill dywed: "Tua chan' mlynedd yn ol, daeth tair chwaer yma i fyw o gymydogiaeth Hengoed, medd traddodiad. Pwy oedd ynt, a beth oedd eu henwau, nid oes sicrwydd. Beth bynag, ymddengys mai y tair hyny a ddechreuodd achos y Bedyddwyr yn Merthyr.

Ar ol dyfod i fyw i Merthyr, anfonasant am bregethwr yn awr ac yn y man o gylch Hengoed, i ddyfod i bregethu yn eu tai. Nid oedd Merthyr ond pentref bychan y pryd hwnw, a thebygol mai Twynrodyn oedd y rhan bwysicaf o hono. Yn y rhan yma y gorphwysodd yr arch, beth bynag. Codwyd yma 'babell y cyfarfod' yn y flwyddyn 1788, tair blynedd cyn corphoriad yr eglwys. Aeth y capel cyntaf yn rhy fychan, ac yn y flwyddyn 1841 codwyd y capel presenol—tua 37 o flynyddau yn ol. Tu cefn i'r capel y mae mynwent fechan, yn orlawn o hen frodyr a chwiorydd enwog yn eu dydd. Huna y bugeiliaid yma gyda eu praidd; gweinidogion brwd yn myned yn dân wrth bregethu nes toddi y gwrandawyr."

—Mae Llyfr Emynau at wasanaeth enwad y Bedyddwyr Cymreig, seiliedig ar Lyfr Hymnau y diweddar Barch. Joseph Harris, newydd gael ei gyhoeddi yn Nghymru, gan W. Morgan, Caerfyrddin. Y brodyr a fu a'r llaw flaenaf gyda y casgliad hwn ydynt, Lewis, Risca; Roberts, Pontypridd; Evans, Castellnedd, &c. Deallwn fod y casgliad newydd hwn yn cael derbyniad brwdfrydig, canys dywedir fod yn agos i ddwy fil o hono wedi myned allan mewn pythefnos.

—Teimlir colled fawr ar ol y brawd rhagorol, y Parch. Mr. Williams, Hengoed, yn ngwersylloedd yr enwad yn Nghymru. Pa ryfedd, yr oedd ef yn Gristion gloew, yn weinidog gofalus a hwyddianus, ac yn bregethwr rhagorol.

—Cynaliwyd cyfarfodydd "Undeb Bedyddwyr" yn Aberystwyth eleni yn y mis diweddaf. Dysgwylid am gyfarfodydd lluosog a llewyrchus. Nid yw y manylion wedi ein cyrhaedd eto.

—Yn ystod y mis diweddaf mae y Parch. D. H. Jones, M. A., diweddar o Madison University, wedi sefydlu yn weinidog ar yr eglwys Fedyddiedig Gymreig yn Johnstown, Pa. Dygwyyddodd i ni fod yno ar adeg yr alwad, a da oedd genym weled y fath unoliaeth a brwdfrydedd yn y dewisiad. Yr oedd

sylwadau y brawd John Hughes wrth gyflwyno penderfyniadau y pwyllgor yn llawn synwyr a theimladau da. Yr unig goll sydd, nad yw y brawd Jones wedi addaw eu gwasanaethu ond am naw mis, wedi hyny bwriadau ymweled â Chymru.

—Lluddiwyd Mr. Spurgeon rhag llenwi ei bwlpud, gan afiechyd, am rai Suliau yn ddiweddar.

—Llenwir cadair lywyddol *Baptist Union* y Deyrnas Gyfunol eleni, gan yr enwog Hugh Stowell Brown, Lerpwl.

—"Diwylliaeth Grefyddol" ydyw testyn erthygl ragorol gan y Parch. B. D. Thomas, Philadelphia, mewn rhifyn diweddar o'r *National Baptist*.

—Un-mlynedd-a-deugain yn ol nid oedd yn Bedyddiwr yn Berlin. Yn 1837 Gottfried William Lehmann a phump eraill oeddynt y dychweledigion cyntaf, y rhai a fedyddiwyd gan y Parch. J. G. Oncken, o Hamburg. Rhif presenol yr eglwys hon ydyw oddeutu 800. Y mae yn llai yn awr nag y bu, trwy fod amryw gangenau wedi tori allan oddiwrthi.

—Yn y prif ddinasoedd trwy y wlad y mae gocheliadau wedi cael eu harfer rhag y dwymyn felen. Y farn gyffredin ydyw, y bydd ei heffeithiau marwol ag ydynt yn bresenol mor alaethus yn New Orleans a manau eraill, yn debyg o gilio ar ddyfodiad y tywydd oer. Gwel-som yn Pittsburgh fychau i dderbyn rhoddion i'r dyoddefwyr, ar byst lampau trwy y ddinas. Y mae cynorthwyon cyffelyb yn cael eu hestyn trwy brif ddinasoedd y Gogledd.

—Galwn sylw at y Dosbarth Beiblaidd a welir yn y WAWR fis ar ol mis. Ysgrifeni'r yr erthyglau gan un o'n gweinidogion ieuainc goreu.

—Nid ellir lai na synu gweled hen eglwys Chatham Street, Pittsburgh, mewn cystal sefyllfa, yn enwedig pan ystyrir ei hanffodion diweddar. Mae llawer iawn o deimlad crefyddol yn am-lwg, ac undeb a thangnefedd ar gynydd. Da gweled hen golofnau yr achos yn parhau â'u hysgyddau o dan yr

arch. Mae gwedd pethau uwchlaw dysgwyliad. Brawd sydd â llaw fedrus yn nygiad pethau yn mlaen, ydyw David Lloyd Jones.

Y GONGL GENADOL.

Y "LONE STAR MISSION."

Wrth yr enw hwn yr adnabyddid cenadaeth a sefydlwyd gan Fedyddwyr y wlad hon tua haner can' mlynedd yn ol. Cyn hyny yr oedd Gair Duw wedi ei gyfeithu i iaith y bobl gan genadon y Bedyddwyr o Loegr, sefydledig yn Serampore. Teloogoo y gelwir y maes dan sylw, yn gorwedd ar lan orllewinol Cilfach Bengal, tuag 800 milldir o wlad. Paham y rhoddid i'r genadaeth yr enw uchod? Am ei bod o'r neilldu, ac *mor afwyddianus*. Dros flynyddoedd meithion ni chafwyd nemawr ffywyth o'r maes hwn. Day oedd enw ein cenadwr cyntaf yno, ond *nos* caddugawl fu hanes y Genadaeth. Aeth y cenadwr yn ddi-galon, a'r *executive committee* yn ddiarmynedd. Soniwyd llawer ac yn fynych am roddi i fyny y maes, a diffodd y seren unigol a gwanaidd, nad oedd o'r braidd i'w gwelid yn y caddug poganaidd. Ddeng-mlynedd ar-hugain yn ol, yn 1848, dychwelodd Day a'i briod, y'ngyda Jewett a'i briod, i Teloogoo, a chadwyd gafael yn y maes. Rai blynyddoedd yn ol torodd y wawr, a daeth graddau mawr o lwyddiant; ond yn ddiweddfaf oll y llwyddiant rhyfeddol iawn yr ydym am ei osod ger bron darllenwyr y WAWR.

Yn yr *Examiner and Chronicle* am Fedi 5, ceir yr hanes canlynol o dan law y cenadwr John E. Clough. Dyoddefwyd caledi mawr mewn canlyniad i newyn y ymdaenodd dros y wlad. Am bymtheg mis ni fedyddiwyd neb, ond wedi hyny FILOEDD o fewn tair wythnos. Dyma'r ffygyrau: Mehefin 16, bedyddiwyd 102; y Sabboth oedd hyn. Ar y 18fed, dydd Mawrth, 40; ac fel yna hyd y Sabboth olaf yn y mis, pan y bedyddiwyd 212, yn gwneyd y cyfanswm erbyn hyn yn 1,168. Yna ddydd Llun, Gorph. 1, bedyddiwyd 199; ddydd Mawrth, 614; ddydd Mercher, 2,222; ddydd Iau, 731; ddydd Sadwrn, 216; ddydd Sul, Gorph. 7, 279. Y cyfanswm, o Mehefin 16 hyd Gorph. 7, yn BUM' MIL PEDWAR CANT A NAW AR HUGAIN!! "Yr Arglwydd a wnaeth hyn, a rhyfedd yw yn ein golwg ni."

Fy nghygenedd, gyda gorfoledd a diolch cofiw'n *molto* o bregeth William Carey:—
"ATTEMPT *great things* FOR GOD: EXPECT *great things* FROM GOD!"

Wilkesbarre.

E. EDWARDS.

—Dywedir fod y galluoedd yn cwyno o herwydd arafwch Twrci yn rhoddi cytundeb Berlin mewn gweithrediad.

DETHOLION

O BREGETHAU D. EVANS, FFYNONHENRY.

Dyna gwmpo ofnadwy, yw cwmpo i uffern dros ben Iesu Grist! Dyma'r cwmpo dyfnaf. Cwmpodd gwyr Tyrus a Sidon, y Sodomiaid a'r Gomorriaid, i uffern, ond nid dros ben Mab Duw. Myned i uffern dros ben y goron ddrain ydyw cwmpo yno o'r man uchaf.

—"A chariad tragywyddol y'th gerais." Am hyny—am hyny beth?—y'th dynais â thrugaredd. Dyma drugaredd Duw yn y *gwedde* yn wir. Ië, yn y gwedde yn yn nerthol. Mae yn tynu yn gryf dychrynlyd. Mae yna rai nerthol iawn yn tynu yn ei erbyn—y byd yn tynu—pechod yn tynu—anghrediniaeth yn tynu—cythreuliaid yn tynu—a'r pechadur yn tynu yn ol, a thrugaredd yn tynu yn mlaen; ac y mae yn ddigon yn gryfach na hwynt i gyd. Fe â'r llwyth yn rhywydd dros bant a bryn.

—"Os yr Arglwydd sydd Dduw, ewch ar ei ol ef." Nid ochr yn ochr ag ef; ni ellir gwneyd hyn, yn neillduol gyda golwg ar ei briodoleddau naturiol. Nid o'i flaen ef, fel mae llawer am fyn'd, ond "ewch ar ei ol ef."

—Mae sel ragrithiol fel pladur ddrwg â bylchau ynddi, yn gadael ar ol beth o'r gwair; pan mae sel dduwiol fel pladur dda yn tori yn deg o'i blaen bob peth croes i'r gwirionedd.

—Mae Duw yn ceryddu ei anwyl blant yn ofnadwy weithiau am eu pechodau a'u gwrthgiliau. Cerydda hwy weithiau nes tori eu hesgyrn; ond nid ydynt am ddial a rhoddi cyfraith arno, fel yr annuwiol, ond gwaeddi ar lawr gyda'r Salmydd, "Iachâ yr esgyrn a ddrylliaist."

—Cynygiodd Satan i Grist deyrnas-oedd y byd, &c., os syrthiai i lawr a'i addoli. Pe buasai llawer yn cael haner y cynyg, neu lawer llai, fe fuasai wedi myned yn fargen yn y fan.

Y W A W R.

“ Boed dda y ffawd, bedydd ffydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd ffydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd.”—EBEN FARDD.

CYF. III.]

TACHWEDD, 1878.

[RHIF. 8.

YR AMDDIFFYNIAD.

GAN H. C. PARRY (CEFNI).

Erthygl IV.

Yn ein herthygl hon cymerwn olwg ar ysgrifau Dr. Gwesyn Jones, yn y *Cenhadwr* am fisoedd Awst a Medi. Ychydig bach, bach, o Dr. Jones sydd yn yr ysgrifau hyn; oblegid y maent fel siaced fraith Joseph, wedi ei throchi yn ngwaed y myn, yn dryfrith a thrwythedig o ddyfyniadau o waith Dr. Dale, yr hyn sydd yn tynu llawer iawn oddiwrth werth a dyddordeb yr ysgrifau. Dyfyniadau sychion o weithiau awduron o'r ochr danellyddol o'r ddadl, a'r rhai hyny fel Harri Hirlwm, yn weigion, newynog, a dibwynt i'r eithaf, o ysgrifau dychymygod, crwydrol, a *far-fetched*, fel eu gelwir gan Dr. Jones, sydd ynddynt, yn cuddio cryfder, bwyta nerth, a chymylu dysgleirdeb athrylith, barn a chwaeth y Dr. dysgedig, a geir ynddynt yn blino amynedd pob dyn o chwaeth a theithi gweddol ddiwylliedig. Oni fyddai un adnod “fechan, gron, gryno,” yn llawer gwell ar bwnc fel hwn na mil o ddyfyniadau o weithiau dychymygod, gwylltion, ac anysgrhythol o'r fath? Mae digon o adnodau i'w cael, fel hon: “Wedi eich cydgladdu gydag ef yn y bedydd, yn yr hwn y'ch cydgyfodwyd hefyd, trwy ffydd gweithrediad Duw,

yr hwn a'i cyfododd ef o feirw.” Byddai un adnod fel yna yn setlo y pwnc, yn fil gwell na rhyw ddyfyniadau “*far-fetched*” ac *inconclusive*, o ddychymygod, afresymol, ac anysgrhythol Dr. Dale. “Bedydd Ioan a bedydd gan ddsygyblion Crist,” yn nghyda'r “cwp-an yr yfai Crist o hono, a'r bedydd y'i bedyddiwyd ef,” yw materion yr ysgrifau hyn o eiddo y Dr. Jones. Mae ymresymiaid Dr. Dale yn dywyll ac anargyhoeddiadol anarferol mewn perthynas i *hanfod* bedydd. Dywed, “Gwahaniaethir bedyddiadau, nid gan y gweinyddiad, y deiliaid, na'r elfen a arferir yn y gwasanaeth; ond gan *gymeriad neillduol*, heb yr hwn nid yw y cyfryw fedydd yn bodoli. “Nid all bedydd fodoli heb y cymeriad neillduol a berthyn iddo;” yna, yn canlyn, cymeriad yw bedydd! Go lew, Dr. Dale! Nid y gweinyddiad, y deiliaid, na'r elfen sydd yn gwahaniaethu bedyddiadau; felly yr un bedydd yw bedydd y Mormon a bedydd Ioan; yr un bedydd yw bedydd ceffyl a bedydd Crist; a'r un bedydd yw bedydd tân a bedydd dwfr! Iē, yn wir! Nid oes dim gwahaniaeth rhyngddynt, ebe Dr. Dale! Mae Dr. Dale yn dangos mor eglur a'r

haul, y buasai crochanau, cwpanau, gwelyau, aberthau, yn ddeiliaid bedydd Ioan, fel y bedyddiadau Iuddewig, pe buasent yn edifarhau! Dywed Dr. Dale fod bedydd Ioan yn ei natur yn cau allan yr holl bethau hyn, oblegid ei fod yn *fedydd edifeirwch*. Cael crochan i edifarhau a'i gwnaethai yn ddeiliad bedydd Ioan; heb hyny nid oedd yn ddeiliad o hono. Yn awr, a welwyd y fath ffloneb erioed yn cael ei gynyg i *insultio common sense*? Onid y deiliaid yw un elfen yn nodwedd wahaniaethol bedyddiadau? Sicr iawn; pe amgen, buasai crochan yn gystal deiliad bedydd Ioan ag oedd dyn edifeiriol. Pe trochid dyn yn y llaid, bedydd yw, y mae yn sicr; ond ai yr un bedydd a bedydd Ioan yn afon yr Iorddonen fyddai? Beth ond yr elfen sydd yn gwahaniaethu yn yr achos hwnw? Am y dull, nid oes ond un dull, heb yr hwn nid all bedydd gwirioneddol fodoli—trochi y deiliad yn yr elfen! Dyma awdurdod y Taenellwr dysgedig a gwir enwog, Dr. Halley, ar ystyr y gair *baptizo*: “Credwn mai gwneyd i'r naill beth fod yn y llall, trwy *drochiad*, *tansoddiad*, *claddiad*, *gorchuddiad*, *ardywalltiad*, yw bedyddio.” Yn ol y Dr. dysgedig hwn, nid all bedydd fod trwy dywalltiad, oni bydd y tywalltiad yn rhoi y bedyddiedig yn y peth ei bedyddir ag ef. Mae Dr. Halley yn profi yn eglur mai hanfod bedydd yw *rhoddi peth mewn peth*; yna nis gall dim amgenach fod yn fedydd. Myn Dr. Dale mai *cyflwr* yw bedydd—rhoi mewn cyflwr yw bedyddio. O'r goreu!—cyflwr yn rhoi mewn cyflwr! Dyna *logic* Dr. Dale. Myn Dr. Halley mai dull y gweinyddiad yw hanfod bedydd—*rhoi peth mewn peth*. Felly *rhoddi yn yw bedydd*. Os *rhoi yn yr elfen*, rhaid gorchuddio y gwrthdrys ynddi. Os rhoi mewn *cyflwr*, rhaid mai bod yn fedyddiedig yw y cyflwr hwnw. Bod yn fedyddiedig yw bod yn orchuddiedig, ebe Dr. Halley. Y dull i wneyd dyn yn *baptismatos*—trochedig—yw trwy *baptizo*—trochi. Ni elwir byth fedydd yr efengyl yn *baptismos*, eithr *baptisma*; na'r golchiadau Iuddewig byth yn *baptismai*, eithr *bap-*

tismois. Enw ar y ddefod sydd yn rhoi dyn yn y cyflwr *baptismatos* yw *baptisma*; ond enw ar y weithred o drochi yw *baptismos*—y llyuosog, *baptismois*. Gelwir y golchiadau Iuddewig yn *baptismois* oblegid mai TROCHIADAU oedd yn terynu neu yn perffeithio y golchiadau hyny; yr un modd ag y geilw y Bedyddwyr DROCHIAD y gwrthdrys yn fedydd, er fod pethau eraill yn nglyn a'r ddefod, fel gwneyd cyffes o'r ffydd, myned i waelod i'r dwfr, a dyfod i fyny o hono. Eto trochi y dyn yw prifwaith, perffeithiad, a hanfod y ddefod. Am hyny gelwir y cyfanwaith yn fedydd. Yr oedd taenellu, tywallt, a THROCHI, yn y golchiadau Iuddewig; ond oblegid mai trochiadau oedd yn perffeithio a gorphen y gweithrediadau—y *crowning acts*—gelwir hwy gyda eu gilydd yn *baptismois*—trochiadau! Hanfod bedydd yr efengyl, ynte, yw trochi dyn mewn dwfr ar ei broffes o edifeirwch am bechod, a ffydd yn Nghrist.

Dywed Dr. Dale mai bedydd yn arwain i edifeirwch oedd bedydd Ioan; felly, wrth gwrs, yn effeithio edifeirwch a maddeuant pechodau, fel y cred y Pabyddion a'r Puseyaid! Myn y Bedyddwyr mai nid effaith bedydd yw edifeirwch a maddeuant pechodau, eithr cymwysder i fedydd. Bedyddio nid i gael edifeirwch a maddeuant, eithr i arddangos fod yr edifeirwch a'r madddeuant wedi eu cael gan y deiliad. Dyna hantod “bedydd babanod” yn mhob man, yw y syniad o rinwedd ysbrydol yn effeithio cyfnewidiad cyflwr—bedydd yn ail-enedigaeth! Dyweder a ddyweder; gwader a wader; ac esbonier a esbonier, ar “fedydd babanod,” ei hanfod yw ail-enedigaeth yn y bedydd! Gwarchoder ni rhagddo byth! Mae Poole ar Malachi yn rhy *far-fetched*, fel y dywed Dr. Jones, i ni allu gweled i fedydd Ioan gael ei fwriadu ond bod yn fedydd dwfr; a bod hanfod bedydd yr efengyl ynddo; ac o ganlyniad, nid allai fod yn syrthio yn fyr iawn i'r bedydd Cristionogol. Nid yw bedydd yr Ysbryd Glan yn fedydd priodol a llythyrenol, eithr yn fedydd benthyciol a ffygyrol; felly nid oes lle

i gydmaru bedydd dwfr a bedydd yr Ysbryd Glan. Ffolineb a thwyll-ym-resymiad annheg a gwrthun yw hyny yn Dr. Dale, a phawb eraill a wnant y fath beth. Mae Dr. Jones yn gywir, yn ystyried bedydd Ioan a bedydd dysgyblion Crist yr un; ond mae yn gamsyniol iawn i dybied mai dyledswydd Ioan oedd peidio bedyddio wedi i Grist ddechreu ar ei weinidogaeth gyhoeddus. Rhagredegydd mawr y Mesiah, ac nid dysgybl ymddangosiadol iddo, oedd Ioan i fod. Pe buasai yn rhoi heibio fedyddio, ac ymuno yn gyhoeddus â dysgyblion Crist, buasai yn dinystrio dylanwad ei weinidogaeth ar galon yr Israel, trwy roddi lle i'r Iuddewon osod Crist ac Ioan mewn *party concern*; yr hyn yr ofnai Ioan pan y dywedai, "Ac myfi nid adwaenwn ef; eithr fel yr amlygid ef i Israel, i hyny y daethum i, gan fedyddio â dwfr." Rhaid fod Dr. Dale mor ddwl a *gwdi-kw*, na welai beth fel hyn! Trueni fod Dr. Jones yn cymeryd ei arwain ganddo i'r fath dir chwerthingar. Mae *hypothesis* Dr. Barclay am WADAH TARAH yn rhy *far-fetched* i'w profi yr un ag Eionon, yn agos i Salim, i wneyd *argument* o hono. Dychymyngol, gwyllt a phen-chwiban yw holl sylwadau Dr. Dale ar fedydd Ioan. *Insult* ar synwyr cyffredin yw cynyg y fath ystwff iddo. Pa le y dywedir yn yr Ysgrhythyr, neu mewn hynafiaethau dynol, i Ioan fod erioed yn cadw gwyl yn Jerusalem? Os oedd Ioan yn cyfeillachu felly â'r bobl yn eu gwyliau a'u hymarferion, fel yr oedd Iesu Grist, paham y dywedent "fod cythraul ganddo?" Cysondeb, bobl bach! Ond pa gysondeb yn Dr. Dale yw dyweyd, mewn un man, mai i ddioddi y camelod yr oedd yn rhaid i Ioan gael dyfroedd lawer, yn ei fedydd; ac mewn man arall, mai lle cyffleus i fedyddio y lluaus, wrth ddychwelyd o'r wyl, oedd Eionon, yn agos i Salim, i Ioan! Dywed y Beibl mai y rheswm fod Ioan yn bedyddio yn Eionon, yn agos i Salim, am fod yno ddyfroedd lawer, oedd, nid fel y deuent ac y diodent eu hanifeiliaid, eithr fel eu bedyddid hwy ganddo. "Canys dyfroedd lawer oedd yno: a hwy a

ddaethant ac a'u bedyddiwyd." Dadl dlodaidd iawn o blaid y daenell yw dyfroedd lawer Eionon; onide, yn awr? "Hwt a hi!"

"*Ymofyn yn nghylch Puredigaeth.*" —Swm a sylwedd y ddadl rhwng yr Iuddew a dysgyblion Ioan, oedd yn nghylch puredigaeth—*katharismos*—ac nid yn nghylch bedydd—*baptisma*. Tra nad oedd yr Iuddew yn gweled dim gwahaniaeth rhwng bedydd Crist a bedydd Ioan, yr oedd yn gweled gwahaniaeth rhwng bedydd Ioan a phuredigaeth arferedig yr Iuddewon, fel nad allai y naill fod y llall. Ymofyn yn nghylch rhinwedd puredigaethol bedydd Ioan oedd pwnc y ddadl hono. Dengys hyn, ar unwaith, mai nid oddiwrth y puredigaeth Iuddewig y cafodd Ioan ei fedydd. Pe buasai bedydd Ioan yr un peth a'r puredigaeth Iuddewig, ni buasai achos i unrhyw ymofyniad yn nghylch ei ddyfodiad yn lle y puredigaeth seremoniol hwnw; ond gan nad ydoedd, parodd hyny yr ymofyniad dan sylw.

Try Dr. Jones weddill yr ysgrif yn fath o bregeth ar "hyn a'r llall," heb ddim ynddi i'r pwynt ar y mater mewn llaw.

Testyn yr ail ysgrif yw, "Y Cwpan a'r Groes." Math o gyfieithiad rhydd o ddwli Dr. Dale, eto! Bedydd dyoddefiadau yr Arglwydd Iesu yw y mater ynddi. "Bedydd diddwfr" y geilw Dr. Jones ddyoddefiadau mawrion yr Arglwydd glân! Nid mor ddi-ddwfr, Dr. Jones; oblegid yr oedd yno ddwfr a gwaed! Trochwyd corph ein Harglwydd mewn chwys gwaedlyd yn y bedydd hwn! Ond awn at gybolfa Dr. Dale. Dywed, "fod yr Ysgrhythyrau yn dysgu fod bedydd yn cael ei effeithio gan yr Ysbryd Glan—yn cael ei arwyddo trwy gymwysiad dwfr glan at y corph—mai un bedydd y geilw yr Ysgrhythyrau fedydd yr Ysbryd Glan, yr hwn a arwyddo ceir gan ddwfr glân—fod Crist yn arfer y gair bedyddio heb un cysylltiad rhyngddo â dwfr—bedydd wrth yfed o gwpan oedd—bedydd y groes—bedydd y pentecost yn fedydd oddiwrth y groes—bedyddio oddiwrth yr hwn oedd wedi marw ar y

groes—bedydd i farwolaeth Crist.”

Darllenais lawer ar fedydd ar hyd fy oes; ond dyma guro y cwbl mewn anwybodaeth druenus, ffoledd plentyn-aid, a haerllugrwydd digywilydd! Pa le y ceir yr Ysgrhythyr yn dyweyd fod bedydd yn cael ei effeithio gan yr Ysbryd Glan? Pa le y ceir yr Ysgrhythyr yn dysgu fod bedydd yn cymwyso dwfr at y corph? Yn mha le yn yr Ysgrhythyr y ceir galw bedydd yn yfed o gwpan? Yn mha le yn yr Ysgrhythyr y sonir am fedydd y groes? Yn mha le yn yr Ysgrhythyr y sonir am fedyddio oddiwrth Grist? Yn mha le yn yr Ysgrhythyr y gelwir bedydd yr Ysbryd yn un bedydd? Ni ddywedir yr un o'r pethau hyn yn un man o'r Ysgrhythyrau sanctaidd. Onid yw yn beth dychrynllyd meddwl fod dynion haerllug, rhyfygus, a hunanol, fel Dr. Dale, yn beiddio dweyd y fath bethau bryntion, niweidiol, a phechadurus, dan yr enw o ddysgeidiaeth Ysgrhythyrol? Rhyfeddach byth, fod y fath ddyinion gwybodus, call a duwiol, fel Dr. Jones, yn *indulgio* ei hun yn y fath sothach. Gwrided angel at ryfyg dyn! Wyled synwyr a gweddeidd-dra yn chwerw rhwng cyrn allor y daenell, fod y fath ysgerbydau anafus yn cael eu cynyg yn ebyrth arni! Sonir am fod yn *Anathema* oddiwrth Grist; ond bedyddio i Grist. Sonir am un bedydd dwfr; ond nid am un bedydd yr Ysbryd. Nid bedyddio o'r cwpan; eithr “yfed o'r cwpan, a bedyddio â'r bedydd,” yw iaith y Beibl. Mae yn gywilydd bod yn rhaid lleyrno meddyliau prydferth Duw i'r fath ddrychiolaethau gwrthun, i gynal i fyny un grefydd, er boddio teimlad dynion anianol, heb yr Ysbryd ganddynt! Gwyddis mai dyoddefiadau yr Arglwydd Iesu a olygir wrth yfed o'r cwpan, a bedyddio â'r bedydd; ond gwyddom mai dau ffigyr hollol wahanol, i osod allan y dyoddefiadau hyn ydynt. Mae yfed o'r cwpan, mor wahanol i fedyddio â'r bedydd, fel ffigyr, ag yw yfed o gwpan gwenwyn, a boddio mewn dwfr, fel feithiau. Angau fyddai effaith y naill fel y llall; ond mae gwahaniaeth yn moddion yr angau. Dau ffigyr yn

gosod allan yr un amgylchiad yw yfed o'r cwpan, a bedyddio â'r bedydd—dyoddefiau Crist. Eto, nid yr un nodebau yn nghymeriad ei ddyoddefiadau a ddysgir yn y naill ffigyr, ag a ddysgir yn y llall. Pe gwnaethai y naill y tro, ni buasai eisiau y llall. Prawf o anwybodaeth, neu anystyriaeth, yw defnyddio y naill i egluro y llall. Ni wna yfed o'r cwpan esbonio y bedyddio a'r bedydd. Hyny y mae Dr. Dale yn geisio ei wneyd. Felly, y mae y breuddwydiwr hwn, yn wrthun a ffol dros ben, yn ei esboniad ar ddyoddefiadau Crist, *fel “bedydd o'r cwpan!”* Bedyddio mewn cwpan! yfed bedydd!! Druan o'r Dr. Dale!

Nid oedd yno gwpan llythyrenol i yfed o honi. Ffigyr yw y cwbl. Nid oedd fedydd llythyrenol i fedyddio âg ef. Ffigyr yw y cwbl. Nid oedd fedydd gwirioneddol a llythyrenol ar y groes. Ffigyr yw y cwbl! Yr oedd yno gwpan ffigyrol. Yr oedd yno fedydd ffigyrol. Ond nid dim llythyrenol, ond dyoddefiadau. Yr oedd y dyoddefiau yn wirioneddol a llythyrenol. Ffigyrau i osod allan y dyoddefiadau, yn eu gwahanol agweddau, yw yr yfed o'r cwpan, a'r bedyddio â'r bedydd. Mae yfed o gwpan y gwenwyn, yn dangos ymroddiad Crist i ewyllys ei Dad, fel swyddog cyhoeddus, yn y weinyddiaeth fawr a effeithia y dyoddefiadau. “Y cwpan a roddes y Tad i mi i'w yfed, onid yfaf ef?” Mae y bedydd yn gosod allan wirfoddolrwydd hunan-aberthiad Crist, i ymgymeryd â'r dyoddefiadau yr ymsuddai iddynt. Gosodiad Crist yn iawn gan Dduw yw yfed o'r cwpan; a hunan-ymroddiad Crist i fod yn iawn, yw bedyddio â'r bedydd. Yn awr, cymerwyd y ffigyrau oddiwrth y ffaith, ac nid y ffaith oddiwrth y ffigyrau. Oddiwrth fedydd dwfr y cymerwyd y ffigyr o fedydd, i osod allan ymsuddiad Crist i ddyfnder y dyoddefiadau, ymostyngiad hollol dan eu llywodraeth, fel y bedyddiedig yn y bedydd; ac nid oddiwrth ymsuddiad Crist i ddyfnder ei ddyoddefiadau, a'i ymostyngiad hollol dan eu llywodraeth, y cymerwyd y ffaith o fedydd y dwfr. Nid all “bed-

ydd y groes" fod yn sail, nac esboniad ar fedydd dwfr; ond gall bedydd dwfr fod yn arwyddlun o ddyoddefiadau Crist, a'r iachawdwriaeth trwy ei waed ef. Gelwir ei ddyoddefiadau yn fedydd, ar gyfrif ei ymsuddiad gwirfoddol iddynt, ac oblegid mawredd a phwys eu llywodraeth arno ynddynt. Dywed Dr. Dale: "Mae y gair bedydd yn cynwys gorchuddiad hollol mewn rhywbeth." Gwir bob gair. Mae yn cynwys hyny; a'r hyn nad yw yn cynwys hyny, nid yw yn fedydd. Dyna yw bedydd llythyrenol a gwirioneddol. Bedydd dwfr yw suddiad y corph i'r dwfr, i'r fath raddau ag y byddo llywodraeth yr elfen yn hollol ar y corph. Nid oes bedydd dwfr llythyrenol heb hyny. Bedydd ffigyrol yw llywodraeth hollol yr amgylchiad ag y byddo y dyn ynddo dros synwrau, teimladau, ac ysgogiadau dyn. Y dull o ro'i y dyn yn y cyflwr a'i llywodraetha, yw bedydd llythyrenol. Y cyflwr ei hun, yw bedydd ffigyrol. Suddiad dyn i'r dwfr, fel y byddo yn hollol dan ei lywodraeth, yw bedydd llythyrenol. Cyflwr darostyngedig dan lywodraeth hollol y peth, yw bedydd ffigyrol. Mae y dull yn hanfodol mewn bedydd llythyrenol, pryd nad ydyw mewn bedydd ffigyrol. Rhaid suddo y dyn yn yr elfen mewn bedydd llythyrenol, pryd mai bod dan ei llywodraeth unrhyw ffordd yw bedydd ffigyrol. Bedydd Nebuchodonozor oedd, nid ei suddo yn y gwllith, eithr ei gyflwr gorchuddedig gan y gwllith. Bedydd Naaman, y Syriad, oedd, ei ymsuddiad yn yr Iorddonen, nes ei orchuddio yn ei dwfr hi. Fel y mae y bedyddied:g yn hollol dan lywodraeth y dwfr, yn ei fedydd; felly yr oedd Crist yn hollol dan lywodraeth ei ddyoddefiadau, yn ei fedydd ffigyrol ef. Nid all bedydd ffigyrol y groes, fod yn un esboniad ar ddull gweinyddiad bedydd llythyrenol yr efengyl. Os yw Dr. Dale yn ddigon dwl i fethu deall hyn, bydded heb ddeall; a barned Dr. Jones faint o werth, i fod yn athraw cyhoeddus, yw y dyn nad yw yn deall yr hyn a drinir ganddo!

TYNU ODDIWRTHO A RHODDI ATO.

Mae tynu allan a dileu enwau o lyfr y bywyd, ar unwaith yn profi eu bod i fewn ynddo yn flaenorol; oblegid heb eu bod ynddo, annichon fuasai eu tynu ymaith, neu eu dileu o hono. Yn Dat. xxii. 19, dywedir, "O thyn neb ddim ymaith oddiwrth lyfr y brophwydoliaeth hon, Duw a dyn ymaith ei ran ef allan o lyfr y bywyd." Mae hynyna yn profi fod gan y cyfryw ran yn flaenorol yn llyfr y bywyd, cyn i Dduw ei dynu ymaith am eu gwaith hwythau yn tynu oddiwrth lyfr y brophwydoliaeth. Dichon dyn o'achos ei droseddau golli ei ran yn llyfr y bywyd. Yn y llyfr hwn dywedir, "Y neb a gredo ca a fedyddier a fydd cadwedig." Felly cydymffurfio â'r gorchymyn yna a ddyg ddynion i dir cadwedigaeth, i afael bywyd. Dyna beth yw bod a'r enw ynddo, sef enw yr hyn a fedda y cyfryw bersonau, ac nid enwau y personau. Yn unol â hyn, "Simon yntau a gredodd, ac wedi ei fedyddio, a lynodd wrth Phylip." Dyna Simon felly yn gadwedig, yn ngafael bywyd, a'i enw yn llyfr y bywyd; neu mae y llyfr yn dywedyd yr hyn nid yw wirionedd. Drachefn dywedir, "Y neb a barhao hyd y diwedd hwnw a fydd cadwedig." Cydymffurfiaid â'r rheol yna eto a sicrha i ddyn'fywyd tragwyddol. Troseddodd Simon hi, ac yna collodd ei fywyd; yr oedd mewn bustl chwerwder a rhwymedigaeth anwiredd; tynwyd ymaith ei ran; dilewyd ei enw o lyfr y bywyd. Mae y Testament Newydd wedi ei fritho a'r athrawiaeth hon; y mae hyn yn gymhlethedig â maddeuant pechodau. Cafodd Simon ei fedyddio; felly cafodd faddeuant o'i bechodau, oblegid yr oedd yn credu pan y bedyddiwyd ef; ond am ei bechod galwodd Duw ei faddeuant yn ol. Os myner cael esboniad o'r modd y mae Duw yn gwneyd felly, darllener Mat. xviii. 23—35. Hefyd mae pob un a fedyddiwyd er maddeuant o'i bechodau, ac yn byw eilwaith ynddynt, yn cael ei gydmaru gan yr Apostol i hwch wedi ei golchi yn myned i'w hymdreiglfa yn y dom. Cadw pob peth a

Llefarch yn unig pan fo achos yn galw.

orchymynir i ni yn Ngair y Bywyd, yw bod yr enw ynddo; a throir oddiwrth y gorchymyn sanctaidd wedi adnabod ffordd cyfiawnder, yw ei dynu ymaith. Ac y mae pob un a roddo at neu a dyno oddiwrth eiriau y bywyd, yn gi yn dychwelyd at ei chwydiad ei hun. Darllener 2 Pedr ii. Yn yr ystyr hwn y dywedir nad oedd y rhai ydoedd yn addoli y bwystfil a'u henwau yn ysgrifenedig yn llyfr bywyd yr Oen. Dyna y rhai a fwrir i'r llyn o dân a brwmstan. "Yr hwn sydd yn gorchfygu, hwnw a wisgir mewn dillad gwynion, ac ni ddileaf ei enw ef allan o lyfr y bywyd." Dat. iii. 5. Mae nodweddion a gweithredoedd y rhai y cyfeiria yr Apostol atynt yn amlwg yn ein dyddiau ni.

Irwin Station. AMOS ROBERTS.

"CAESARS" Y TESTAMENT NEWYDD.

GAN Y PARCH. W. F. DAVIES, NANTICOKE, PA

Julius Cæsar a laddwyd yn Senedd-dy Rhufain, gan Brutus, Cassius, a chyd-fracwyr eraill, c. c. 44 Brutus a Cassius a laddwyd yn agos i Philippi, gan Octavius ac Antony, c. c. 41. Mae Cæsars y Testament Newydd yn cael eu gwahaniaethu fel y canlyn:

1. Octavius, yr hwn oedd yn or-nai (*grand-nephew*) i Julius Cæsar, a anwyd yn ystod ol-faeronaeth Cicero, c. c. 65. Daeth yn Ymerawdwr Rhufain, c. c. 27. Cawn hanes hwn yn Luc 11: 1, yn gorchymyn trethu, neu yn hytrach yn gorchymyn cofrestru yr Iuddewon gyda golwg o'u trethu, am eu bod yn awr dan lywodraeth Rhufain. Bu Octavius farw, o. c. 14.

2. Tiberius Cæsar a anwyd c. c. 42. Pan bu farw Augustus, daeth ef yn ol-ynydd iddo fel ymerawdwr yn y fl. o. c. 14. Bu farw, o. c. 37, yn 78 ml. oed, wedi teyrnasu 23 o flwyddi. Bu farw y gorthrymwr rhagrithiol hwn a phawb yn ffeiddio ei enw. Mygwyd ef â gobenyddiau gan y rhai oedd yn ei wylled. Cyfeirir ato yn Mat. 22: 17—21; Marc 12: 14—17; Luc 20: 22, 25; ac hefyd mewn cysylltiad âg arian

y dreth y sonir am danynt yn Luc 19: 12, 15. Caligula a anwyd, o. c. 12, yr hwn a ddilynodd Tiberius, ac a deyrnasodd o o. c. 37 hyd 41; ni sonir am dano ef o gwbl yn y Testament Newydd.

3. Claudius (Tiberius) Cæsar a ddilynodd Caligula, dechreuodd deyrnasu fel ymerawdwr, o. c. 41. Ganwyd hwn naw mlynedd o flaen y Gwarddwr; ac hyd nes ei gyhoeddi yn ymerawdwr treuliai fywyd llenyddol. Yn mhlith eraill o'i weithiau llenyddol, y mae 23 o gyfrolau ganddo o hanes Rhufain, o amser Julius Cæsar hyd ei amser ef ei hun, a thrwy ystod ei deyrnasiad. Bu farw, trwy i'w ail wraig, Agrippina (nain Nero), ei wenwyno, o. c. 54, wedi cyrhaedd 63 oed. Sonir am hwn yn Actau 11: 28.

4. Nero oedd fab mabwysiedig gan Claudius, a dilynodd ef yn y llywodraeth, o. c. 54. Mynodd hwn nodweddau ei hun mewn creulonder, llygredd, ac erlid y Cristionogion. Er boddloni rhyw chwidredd wallgofaidd o'i eiddo, gorchymynodd roddi Rhufain ar dân, o. c. 68. Sonia Paul am hwn yn yr Actau 25: 8, 12, 21; 26: 32; 27: 24; 28: 19. Er cymaint oedd drwg yr annuwiolyn hwn, eto cawn yn yr Apostol, pan yn garcharor yn Rhufain, yn dyweyd fod saint hyd yn nod yn nheulu hwn, a bod y cyfryw yn anfon anerch at eu brodyr yn Philippi, yr hyn a ddengys fod yr efengyl yn gallu dylanwadu yn ddaionus, hyd yn nod yn nghanol llysoedd llygreddig. —Phil. 4: 28.

Wedi marwolaeth Nero, Galba, Otho, a Vitellius, a reolasant, am yn agos i ddwy flynedd. Yna daeth Vespasian yn ymerawdwr, o. c. 70. Ar ei farwolaeth ef, o. c. 79, daeth ei fab hynaf, sef Titus, i'r awdurdod, yr hwn a orchfygodd Jerusalem, o. c. 70. Ar farwolaeth Titus, o. c. 81, daeth ei frawd Domitian yn ymerawdwr. Ei droseddadau, a'i greulonderau, a arweiniodd i greu bradwriaeth yn ei erbyn, a laddwyd ef, o. c. 96. Nerva, olynnydd Domitian, oedd un o'r rhai mwyaf rhinweddol o holl ymerawdwr Rhufain i gyd. Bn farw, o. c. 98.

Trajan, mab mabwysiedig Nerva, a'i dilynodd mewn modd llwyddianus yn yr ymerodraeth am yn agos i ugain mlynedd. Bu farw yn 64 oed. Pedwar o'r rhai hyn yn unig a nodir yn y Testament Newydd, sef Augustus, Tiberius, Claudius, a Nero; ond gan fod y rhai a nodir uchod yn cymeryd i mewn ganrif cyn, ac wedi ymddangoſiad y Gwaredwr, dichon y byddai eu nodi yn gymorth i gael golwg mwy cryno ar deyrnasiad ymerawdwr Rhufain o Julius Cæsar a'i amserau i ddyddiau Trajan.

CEISIO GLOEWACH NEN.

Yn nyfnder nos
Y lleuad dlos

Dan wylo, fyth yn welw ei gwawr,
Dramwya yr eangder mawr,
I geisio gloewach nen.

Ar wedd fyfyrger
Pan fo'r seryddwr o'i arsyllfa
Yn pwyso bydoedd, arno tremia
Yn athrist eto'n hawddgar,
Fel pe yn deisyf oddifry
Ar iddo ddangos iddi hi
Y ffordd tua gloewach nen.

Heb gâr i'w lloni ar ei thaith,
Yn unig trwy'i harianrod faith,
Nid syn os ydyw wrthi ei hun,
Heb gyfaill un,
Yn wylo am loewach nen.

Fel breiniol weddw
Ar orsedd wen
Hiraethu mae
Am loewach nen.

A hwy y ser,
O'u cylchoedd ter,
Ni sylwant ar ei gweddi hi,
Ehed mor daer, mor athrist fry—
A oes yn cylchu eich rhodau CHWI
Hapusach, loewach nen?

Neithiwr yn nyfnder nos,
Pan i'r ffurfafen dlos
Ar ei hunigrwydd cwynai'n brudd,
Dywedwn i
Dy gâr wyf fi,
O sych dy rudd,

Gyfeilles hoff! a llawen bydd,
A chrwydras gyda thi
I geisio gloewach nen!

ISLWYN.

EZRA.

Y peth cyntaf wyddom gyda sicrwydd am Ezra yw, ei fod yn Babilon gyda'r gaethglud, yn amser y brenin Ahasferus. Yr oedd yn ysgrifenydd parod yn nghyfraith Moses, ac yn wr cyfiawn. Yr oedd yn offeirad hefyd, yn disgyn o deulu Aaron, ac yn ddyn o ddylanwad mawr, nid yn unig y'mhlith ei genedl ei hun, ond o dan ddylanwad Duw, efe a ddaeth i ffafr gyda'r brenin; a thrwy yr adnabyddiaeth hon gwnaeth gymaint, a mwy, dros ei genedl na neb o'r blaenoriaid eraill. Ni ddaeth efe i Jerusalem pan ddaeth y fintai gyntaf gyda Zorobabel. Daeth Zorobabel o Babilon yn amser y brenin Darius; ond yn amser Ahasferus y daeth Ezra oddi yno; ac fel Zorobabel o'i flaen, ymadawodd oddi yno gydag awdurdod breninol. Cafodd lythyr oddiwrth y brenin at y gwahanol lywodraethwyr a fyddent ar ei ffordd, yn gorchymyn iddynt wneuthur pob peth a allent i'w gynorthwyo ar y daith, ac i symud pob rhwystr ymaith. Gorchymynodd iddynt roddi pob peth i Ezra a fyddai efe yn ofyn ganddynt.—*O Draethawd ar Ezra gan Morgan J. Watkins, Taylorville, Pa.*

CYFEILLGARWCH.

GAN TREBOR, DODGEVILLE.

Cyfeillgarwch sydd air cynwysfawr iawn, er nad yw yn cynwys ond pedair o sillau ac un-ar-ddeg o lythyrenau; er hyny mae y llythyrenau hyn fel rhyw ddolenau mawreddog yn cyfansoddi cadwyn auraid, oddifewn pa un y mae gwir ddedwyddwch yr hil ddynol yn bodoli. Mae y gair anwyl hwn fel yn fyd cyfan ynddo ei hun, a haul mawr cariad yn ganolbwynt iddo. Fel byd mae yn cynwys elfenau y rhai ydynt fel ser dysglær yn goreuro awryglych

cyfeillgarwch, ac yn ol eu graddau yn rhagori mewn gogoniant oddiamgylch i haul mawr cariad.

Yr elfen gyntaf a nodwn yw hunan-*adnabyddiaeth*; h. y., dyn yn adnabod ei hun; a dyma un o rinweddau prydf-ferthaf y ddynoliaeth. Mae y cyfryw un wedi ei eni yn ystafell gostyng-eidd-rwydd, wedi ei borthi a'i fagu gan fam-aeth diwydrwydd, a'i holl weithrediadau yn addurn i symlrwydd; a dyma seren ddysglauer iawn yn awyrgylch cyfeillgarwch.

Yr elfen nesaf a nodwn yw hunan-feddiant; h. y., dyn yn gallu medd-ianu eu hun yn ngwyneb pob ymosodiad a'i cyferfydd. Mae y cyfryw un yn meddu ar farn gywir i ystyriaeth, syn-*iadau* cywir i dystiolaeth, a chydwyb-od gywir i feirniadaeth; a dyma seren arall o radd uchelach yn awyrgylch cyfeillgarwch, ac yn un o rinweddau tlws y ddynoliaeth ddirywiedig.

Onid yr elfen olaf a nodwn yw hunan-ymwadiad; h. y., dyn wedi ymrydd-hau yn gwbl ac yn hollol o hono ei hun, er bod o wasanaeth a lles i eraill, heb edrych ar ei leshad ei hun yn unig, ond lleshad llaweroedd; a dyma un o brif orchestion y natur ddynol, ac un o rinweddau uchelaf y ddynoliaeth. Mae gan y cyfryw un ben i gynllunio, calon i deimlo, a llaw i drosglwyddo; a phan y byddo y tair elfen a nodwyd wedi cydgyfarfod yn yr un person, gellir yn ddibetrus ddweyd am dano, dyma ddydd ar ddelw ei Greawdwr; yn meddu ar ddoethineb yn y pen, daioni yn y galon, a gallu yn y llaw; y pen i fabwysiadu rhodd i'r tlawd, y galon i gymell y rhodd, a'r llaw i estyn y rhodd; a dyma seren oleuwych arall ag sydd yn tra rhagori mewn gogoniant yn awyrgylch cyfeillgarwch; oblegid hunanoldeb yw "duw y byd hwn," at ba un y mae arfogaeth y filwriaeth Gristionogol yn anelu; a rhaid ei ladd cyn y daw dyn i ateb dyben mawr ei greadigaeth.

Eilwaith, eto, fel ag y mae cyfeillgarwch yn *fyd*, y mae yn golygu *person-au*, oblegid nis gall cyfeillgarwch fod-oli heb wrthddrychau unrhywiol i deil-*ingu*. Mae yn wir y gall cyfaill han-

fodi yn annibynol wrtho ei hun, ond nis gellir ei adnabod ond yn unig trwy iddo garu a gweithredu yn ddaionus yn y cylch y byddo yn troi. Gallasai Iesu Grist, gwir gyfaill y ddynoliaeth, fyw a bod yn Judea yn annibynol arno ei hun, heb fod neb wedi ei adnabod fel cyfaill, pe buasai heb garu ac actio y cariad hwnw mewn gweithredoedd mor ddaionus ag y gwnaeth; o ganlyniad y mae cyfeillgarwch yn golygu bodau rhesymol, o'r un penderfyniad, o'r un ymddiried, ac o'r un cydymdeimlad, yn byw ac yn aros yn nghymdeithas eu gilydd; oblegid cymdeithas gariad-lawn yw perarogl gwir gyfeillgarwch.

Yr ydym fel bodau rhesymol yn gw-*bod* yn brofiadol fod dyn yn fôd cym-*deithasol* a chyfeillgar, am ba herwydd mae ganddo allu neu gymwysder, i.e., hyd yn nod ddymuniaid am gyfeillgar-*garwch*; yn wir (fel y sylwodd un o'n blaen), "Nid oes un cyflwr na sefyllfa mewn bywyd nad yw cyfeillgarwch yn wir angenrheidiol." O, y fath farwol-ion truenus a fyddai dynion pe heb eu cynysgaeddu a'r egwyddor orwych hon, oblegid,

"Nid oes trawsder, trymder trwch,
All guro cyfeillgarwch."

Pan y byddo dyn trwy ddygwyddiad rhagluniaethol wedi ei ddyrchafu o brinder i lawnder, i bwy y mynega efe y fath newydd da, ond i'w gyfaill? Ac ar y llaw arall, pan y byddo dyn wedi ei ddarostwng megys oddiar binacl uchelaf anrhydedd a bri i lawr i ddyffryn isel tlodi ac angen, at bwy yr edrycha am gysur a dyddanwch a chym-*orth*, ond at ei gyfaill?

"Ddiwawdiaeth ni ddywedwn—i gyfaill
Y gofid a deimlwn;
Mynwes a'i hanes i hwn,
O gariad ni agorwn."

Mae cyfeillgarwch, eto, yn amod am byth, ac yn rhwymo y pleidiau cytun-*edig* i drosglwyddo eu meddyliau mwy-*af* dirgelaidd yn hysbys ac yn agored y naill i'r llall; nid oes dim i fod yn guddiedig yn arddangosfa cyfeillgar-*wch*. Dygwydda ar rai amserau i deim-*ladau* oddiar nwydau drygionus un blaidd gyffroi a chynhyrfu teimladau da

y blaid arall, ond gofaler am beidio tori yr amod ; gofaler am beidio datod rhwymyn perffeithrwydd y gymdeithas, sef cariad.

Yn olaf, eto, fel ag y mae cyfeillgarwch yn *fyd*, mae yn cynyrchu symudiadau, sef symud o rinwedd llai i rinwedd mwy ; o ddaioni llai i ddaioni mwy, ymarfer haelfydedd trwy "ymweled â'r amddifaid a'r gweddwon yn eu hadfyd," estyn trugaredd i'r angenus, dilyn lletygarwch a thosturiaethau, rhodio yn ngwres haul cariad a chydymdeimlad, trwy fyw mewn heddwch â phob dyn, a gwneyd daioni i bawb ; mewn gair, gorchfygu drygioni trwy ddaioni. Gwelwn fod gweithredoedd da ac ymarferiadau haelionus yn fywyd symudol gwir gyfeillgarwch, "canys fydd heb weithredoedd, marw yw."

Mae Solomon wedi diarebu, "Mae cyfaill a lŷn yn well na brawd ;" gwir y ddiareb ; oblegid yr ydym yn brofiadol o hyn yn y bywyd hwn, ac y mae yn ffaith fod llawer brawd naturiol wedi cau ei dosturi oddiwrth ei frawd yn ol y cnawd, pan y mae cyfaill iddo wedi dangos haelioni a chydymdeimlad trwy ddiwallu ei angen. Ond ar y cyfan mae amgylchiadau troellog ac anffafriol y bywyd hwn wedi achosi siomiant yn y cyfeillion goreu. Ond,

Er troelli yn môr trallod - a dyrys
Flinderau anorfod ;
Amen byth, y mae yn bod
Oll heinyf gyfaill hynod,

yr hwn yw Iesu Grist. Ymddiriedwn ynddo ; bwriwn ein holl ofal arno, a dywedwn yn dda am dano. Amen.

D. EVANS, FFYNONHENRY

A'R TEETOTALIAID.

Bu llawer ffrwgwd ddoniol rhyngddo ef a teetotaliaid mwyaf penboeth y dyddiau hyny. Na feddylid un dirwestwr a ddichon ddarllen yr hanesyn canlynol ein bod yn bwriadu tafu unrhyw anfri ar ddirwestiaeth a dirwestwyr gonest a chydwybodol. Credwn fod dirwestiaeth wedi gwneyd llawer o

ddaioni, a'i bod yn ysbryd y Meistr Mawr, a chariad at wir les dynion, i wneyd mwy eto nag a wnaeth ; ond rhaid cyfaddef fod llawer cymedrolwr, fel Dafydd Evans, wedi cael ergydion anghariadus a di-alw am danynt, nes cynhyrfu ergydion trymach mewn addaliad. Rhaid i ni yn ein hymdrech canmoladwy i beidio meddwi ar win, ofalu gyda llaw na feddwom ar rywbeth mwy peryglus a damniol. Gwelsom lawer ag oedd wedi ymgadw yn dra gofalus oddiwrth win a phethau o'r fath yna, yn feddw chwil ar waed y saint ac anwyliaid Iesu. Iê, gwelsom beth arall dan haul hefyd, sef ambell un na chymerai lawer am yfed llymaid o "ddiod fain" tra gwelai neb beth bynag—gwelsom ef er hyny yn galw wrth ddrws hen gloncen neu gloncyn smwglyddol a budr, ag y byddai yn chwith gan dywysog y fagddu ei hun i ddelio yn gyhoeddus ag un o honynt, ac yn llepian ar ei fola o stwff gwenwynig a lifai allan o'i safn front, ag y byddai ei sawyr yn ddigon i daro lawr bob sant yn Ngwynfa, a dafn o hono yn ddigon i ladd pob angel yn y nef. Hyn a welsom yn fynych dan haul er ein syndod a'n gofid. Ond adroddwn a ganlyn yn ein cysylltiad â Dafydd Evans yn unig : Yr oedd yn hoff iawn o fyned i wrando gweinidogion y Methodistiaid a ddeuent ar eu tro i Gonwil, i gadw cyfarfod dirwestol ; a phan yn nesu at y pentref, gwelent Dafydd Evans yn brysur ar lan yr afon, a'i wialen bysgota yn ei law, a chasglent yn naturiol nad oedd yn golygu dod i'r cwrdd y noson hono. Yn yr araeth yn y capel dywedai un o honynt, "fod yn well gan weinidogion y Bedyddwyr fyned allan i bysgota tua glanau'r afonydd, na dod gyda ni i sbreiddio'r byd." Yr oedd Mrs. Evans yn y cwrdd, ac wedi dod gartref, ac yntau o fysgota. "Dyroglywed pa fath gwrdd ge'st ti, Marged?" ebai. "O, mi ge'st ti drinfa yn iawn yno," ebe hithau. "Yn dy wir di, Marged, yn dy wir di? dere yma, eiste' lawr i gael gwybod shwt y bu." Adroddodd hithau yr uchod wrtho, ac yn gynhyrfus iawn aeth allan i'r heol

heb un het ar ei ben, gan ddyweyd yn lled uchel y byddai'r teetotaliaid yma yn siwr o'i ladd e. "Beth na i iddi 'nhw, Arglwydd? Beth na i iddi 'nhw?" Daeth yn ol i'r ty yn mhen tipyn, weithiau yn chwerthin, bryd arall yn direbu, gan ddyweyd, "Fe fydda i'n siwr o roi'r ty ar dân, fe fydda i'n siwr o'u talu 'nhwy, g'na yn wir, g'na yn wir." Yn fuan ar ol hyn, yr oedd cyfarfod ysgolion cymysg yn Llandyssul, a phwnc y Methodistiaid ydyoedd "Dirwest;" a cheisiwyd gan Dafydd Evans eu holi, gan feddwl wrth hyn y gwnaent ei ddigaloni a'i dafu i'r clawdd, ac yntau o'r ochr arall yn falch iawn ynddo ei hun o'r cyfleusdra i dalu yr hen chwech yn ol i'r dirwestwyr. Gwrthododd wneyd am dipyn, gan ddadleu nad oedd yn taro iddo ef eu holi, o herwydd nad oedd yn ddirwestwr; ond wrth hir gymell, esgynodd i'r areithfa yn nghanol gweniadau y dorf, a bu yr holi fel yma:

D. E. Beth yw eich pwnc chwi, 'mhlant i?

A. Dirwest.

D. E. O, da iawn. Mae'n dda iawn gyda fi glywed; yr wdw i wedi clywed cymaint o son am ddirwest tua Conwil a Chaerfyrddin, fel *system* sydd i wella'r byd yn union, fel y mae yn dda gyda fi eich bod wedi cymeryd y pwnc mewn llaw. Beth yw Dirwest?

A. Llwyrrymwrthodiad.

D. E. Llwyrrymwrthodiad oddiwrth beth?

A. Oddiwrth bob math o wiroydd meddwol.

D. E. A oes gyda chwi ysgrythyr dros eich pwnc?

A. Oes. "Gwae y rhai a gyfodant yn foreu i ddilyn diod gadarn, a arosant hyd yr hwyr."

D. E. Beth wed'soch chwi 'nawr? (Hwythau yn ail adrodd.)

D. E. Codi yn foreu, wed'soch chwi?

A. Ië.

D. E. I ddilyn diod gadarn?

A. Ië.

D. E. Ac aros hyd yr hwyr?

A. Ië.

D. E. O'r bolgwn! Wn i ddim

shwt oedd eu boliau 'nhw yn gallu dala i yfed trwy'r dydd fel yna. Fe ddylai'r *bolgwn* yna *signo* yn wir. Codi yn foreu wed'soch chwi?

A. Ië.

D. E. 'Does dim niwed mewn codi yn foreu ynddo ei hunan?

A. Nac oes; mae'n dda.

D. E. Odi, odi; felly mae'n rhaid darllen yr adnod i gyd cyn cael ei synwyr. I'r rhai a godant yn foreu i *ddilyn* diod *gadarn*, ac a *arosant* hyd yr hwyr y mae gwae, onte fe?

A. Ië.

D. E. Shwt ddiod y mae gwae o'i dilyn trwy'r dydd fel yna?

A. Diod gadarn.

D. E. Bobol, gwrandewch chwi 'nawr, 'drychwch chwi; mae'r plant yn dyweyd fod perygl ofnadwy i yfed diod rhy gryf. Gofalwch chwi mwy. A chwithau'r tafarnwyr, peidiwch *mac-si* diod rhy gryf; mae'r dwbl *ex* yna yn ddigon i daro ceffyl lawr. Peidiwch a'i gwneyd hi ar eich bywyd. Mae gwae mewn cysylltiad â hi. Diod gadarn wed'soch chwi sydd yn beryglus, onte fe?

A. Ië.

D. E. 'Does dim perygl yn y byd mewn diod fach gymedrol—llymaid o "Shoncen fach" ar ol cinio, oes e 'mhlant i?

A. Nac oes.

D. E. Nac oes, nac oes, *noble*, wir, *noble*, *very good*. A oes rhywbeth gyda chwi i ddyweyd am y gwin?

A. Oes. "Nad edrych ar y gwin pan fyddo goch."

D. E. Un coch yw'r gwin, onte fe?

A. Ië; ond fod ambell i win yn gochach na'u gilydd.

D. E. Pa un ai'r gwin sydd yn cochi, neu llygaid yr yfwr wrth ddilyn gormod arno?

(Yr oedd gwahanol farnau ar hyn.)

D. E. Mewn dilyn gormod ar y gwin fel y ddiod, ac aros gydag e nes ei wel'd yn goch mae perygl, onte fe?

A. Ië.

D. E. A ydyw gwin yn dda?

A. Ydyw fel meddyginiaeth.

D. E. Pwy sy'n dyweyd hyny?

A. Paul a ddywedodd wrth Timo-

theus am ymarfer ychydig win er mwyn
ei gylla a'i fynych wendid.

D. E. Gwared pawb! Beth wed'soch
ch'i 'nawr?

(Hwythau yn ail adrodd.)

D. E. Paul yn gorchymyn wed'soch
chwi?

A. Iē.

D. E. I Timotheus i yfed gwin?

A. Iē.

D. E. Beth oedd Paul?

A. Apostol.

D. E. Beth oedd Timotheus?

A. Pregethwr ieuanc.

D. E. A Phaul yn ei gynghori i yfed
gwin er mwyn ei gylla, &c.

A. Iē.

D. E. *Well done*, Paul, yn wir, am
gofio cylla pregethwr. Yr oedd e'n
well na llawer yn ein dyddiau ni. Felly
yr oedd yr hen deidiau; ond mae dyn-
ion yn llawer mwy gofalus am gylla
"lloi bach" yn awr nag am gylla hen
bregethwr. Diolch i Paul; ffamws
wir; mae'r efengyl yn dda pe cawsai
chwareu teg.

(Gyda hyn cyfododd un o'r blaenor-
iaid i fyny wrth weled y "ty yn myn'd
ar dân," ac a ddywedodd, "hyd man
yna mae'r ysgol wedi myn'd, Mr.
Evans.")

D. E. Da mhlant i, chwi ateb'soch
yn dda. Camp fydd i neb eich curo
chwi; aethom lawr a fyny yn *noble*
gyda'n gilydd, a chefais lawer o oleuni
i fy meddwl, a chadarnhad i fy ffydd
wan."

"ADGOF UWCH ANGHOF"

AM Y DIWEDDAR BARCH. WM. MORGANS,
POTTSVILLE, PA., A'I BRIOD.

Niwl a sorod a dail surion

Ydynt brawion unrhyw bryd

O erch gilwg ddrych y galon

Ar ryw droion yn y byd;

Er im' 'nabod dewr wynebau,

Oe'nt mewn hwyl mwynianau hedd,

Oll yn rhodio mewn mawrhydi,

Ond maent heddyw yn y bedd!

Tad i mi fu Morgans anwyl,
A'i briod hoff oedd im' fel mam;
O mor anwyl oedd Maria,*
Hi a'm gwyliai rhag cael cam;
Yntau Morgans a'm harweiniau,
O mor serchog, yn ei swydd,
Gan roi imi wych gyngorion,
Er fy lles ac er fy llwydd.

Porth du, cyfyng, yw marwolaeth,
Porth dychrynlyd yw i'r cnawd;
Ond aeth Morgans drwyddo'n eo'n,
Yn nghwmniaeth Iesu 'i frawd;
Cafodd yr eglwysi golled,
Eglwys Pottsville a St. Clair—
Enill mwy i'r bugail Morgans
Oedd ei symud uwch y ser.

Nid oedd ynddo duedd bradwr,
Gwir wladgarwr ydoedd ef;
Fe ddadleuai dros iawnderau
Du a gwyn o dan y nef;
Gelyn perffaith i gaethiwed—
Free press, free speech, a byth *free men*,
Oedd ei enwog arwydd-eiriau,
Er cael saethau, llawer sen.

Gallodd fyw heb wneyd gelynion,
Byddai'n dirion yn ei dy,
Yn croesawu gweision Iesu,
Rhai sy'n awr, a'r rhai a fu;
Priod tirion, o'r un galon
A'i gydmares ar bob pryd;
Colled fawr i ardal Pottsville
Eu bod yn y bythol fyd.

Milwr da yn myddin Iesu
Ydoedd Morgans yn ei oes,
Swyddog ffyddlon i'w wasanaeth
Yn milwriaeth fawr y groes;
Llwyddiant achos Crist ddymunai,
Hithau 'i briod yr un wedd,
Ond eu marwol ran sy'n pydru
Yn naeardy oer y bedd.

Ond ar foreu'r adgyfodiad
Do'nt i'r lan ar newydd wedd,
Wedi 'u bythol anfarwoli
I fwynhau trag'wyddol wledd;
Cânt delynau aur a phalmwydd,
A choronau o fawr fri,
I gydganmol yn drag'wyddol
Aberth iawnol Calfari.

MRS. ANN HOWELLS.

Dodgeville, Wis.

CRAIG ROGER WILLIAMS.

GAN Y PARCH. JOHN T. GRIFFITHS.

Yn Nghymanfa Bedyddwyr Philadelphia, yr hon a gynaliwyd Hydref y raf, cyflwynodd y Parch. H. L. Wayland, D. D., golygydd y *National Baptist*, ddarn o'r graig ar yr hon y gorphwysodd yr anfarwol Roger Williams wedi iddo groesi afon y Gareg Ddu (Blackstone river), i'r Gymdeithas Fedyddiedig Hanesyddol Americanaidd, drwy y Parch. W. Cathcart, D. D., llywydd y gymdeithas.

Mewn cysylltiad â chyflwyniad y rhodd i'r gymdeithas, traddodwyd dau anerchiad, un gan y Parch. H. L. Wayland, D. D., y rhoddwr, a'r llall gan y Parch. W. Cathcart, D. D., y derbynnydd ar ran y gymdeithas, a chredwyf y byddant yn dderbyniol gan ddarllenwyr y WAWR.

Dywedodd y rhoddwr wrth y derbynnydd: "Dymunwyf hynawsedd y Gymanfa tra yn cyflwyno i'r gymdeithas, trwoch chwi, ei llywydd anrhydeddus, gyfran fechan i'w thrysorau hanesyddol. Yn y flwyddyn 1636, pan oedd Roger Williams yn ffoadur o Massachusetts, er mwyn cydwybod, wedi iddo deithio yr anialwch am bedair-wythnos-ar-ddeg, "heb wybod beth oedd bara na gwely," croesodd afon y Blackstone, a gorphwysodd ar y graig, darn o'r hon y mae genyf yn awr yr anrhydedd o'i gyflwyno i'r gymdeithas. Ar y diriogaeth a droediwyd y pryd hwnw gan anwariaid yn unig, sefydlodd lywodraeth er diogelu y cyfryw a boenid gan gydwybod. Nid wyf yn meddwl fy mod yn dyweyd gormod wrth ddyweyd fod y fan â'r hon yr oedd y darn hwn yn gysylltiedig, yn meddu adgofion mwy mawreddog na'r un lle arall adnabyddus i hanesiaeth anysrydoledig. Mae Craig Roger Williams yn uwch na chof-golofn Bunker Hill, yn lletach na Chraig Plymouth; y mae yn fwy na'r darn tir a godwyd uwch ben y gwroniaid a syrthiasant yn Marathon; y mae y dyfroedd a redant wrth ei odreu, ac a gludasant y llong

fechan a ddaliai Roger Williams a'i ddrychfeddwl aruchel, yn fwy mawreddog na'r tonau a ymdreigliant dros Salamis, ac yn fwy melus na'r ffrwd a lifâ heibio i'ch Runnymede. Dywedais 'hanesiaeth anysrydoledig.' Dichon y dylwn dynu y gair yna yn ol. I mi ymddengys rhywbeth fel ysbrydoledig yn y ffaith o ddatguddiad y drychfeddwl o ryddid enaid, i'r gweinidog Cymreig, Bedyddiedig, plaen hwn (pob parch i'r Cymry, y rhai a berchir yn fawr bob amser gan y Gymanfa hon), gymaint o ganrifoedd cyn iddo wawrio ar ddydolryw yn gyffredinol; ni ddatguddiwyd ef i Luther, Calvin, a Knox. Nid ansynych y byddai merthyrion Lloegr yn cyneu â'u dwylaw eu hunain y fflamau, yn y rhai mewn amser diweddarach, y buont hwy eu hunain feirw. Nid oedd y drychfeddwl hwn yn hysbys i Buritaniaid Massachusetts Bay. . . . Nid wyf yn anghofio William Penn. Hefyd nid wyf yn anghofio na hwyliodd Penn i'r Delaware Bay am chwe'-mlynedd-a-deugain wedi i Roger Williams esgyn ar y graig hon. Hefyd nis gallaf anghofio, fod hyd yn nod heddyw, y Cyfansoddiad a Llyfr Cyfreithiau Tal-aeth Penn., yn rhoddi prawf poenus, mai yn rhanol y mae y wers fawreddog o ryddid crefyddol cyflawn wedi ei dysgu. Cynyrchir y drychfeddwl o oddefiad (*toleration*) weithiau yn absenoldeb argyhoeddiadau pendant. Nid hyn oedd ffynonell drychfeddwl Roger Williams. . . . Pe buasai enwad y Bedyddwyr wedi syrthio ymaith oddi-wrth y syniadau boreuol hyn; pe buasai yn ei nerth yn gadael yr hyn a ddadleuodd drosto yn ei gwendi, yna buasai y darn hwn yn achosi darostyngiad a dwysbigiad cydwybod. Ond, diolch i Dduw, ein gogoniant yw ein bod yn dal cysylltiad âg enwad na erlidiodd neb erioed—ein bod yn sefyll o flaen hanesyddiaeth, wedi ein gwisgo mewn gynau gwynion, y rhai na lychwinwyd erioed gan waed un merthyr." (Y mae y gweddill o'i anerchiad yn dal cysylltiad â'r golygydd yn bersonol.)

Ar ran y Gymdeithas Hanesyddol,

atebwyd ef gan y Parch. W. Cathcart, D. D.:

“Y mae y darn hwn o'r graig yn dwyn i'n sylw y ffaith fod rhyddid crefyddol wedi ei sefydlu yn gyntaf mewn Trefedigaeth Americanaidd, gan y dyn nodedig hwnw, Roger Williams. Rai blynyddau yn ol, hawliodd un o esgobion eglwys Babyddol America, yr anrhydedd hwn i Arglwydd Baltimore. Sylfaenid yr hawl hwn ar gamsyniad dirfawr. Yn y flwyddyn 1649, daeth “*Toleration Act*” Arglwydd Baltimore yn gyfraith. Yn 1638, sefydlodd Roger Williams a sefydlwyr Rhode Island gyfraith yn eu plith eu hunain, un o brif erthyglau yr hon yw yr hyn a ganlyn:

“Yr ydym yn addaw ymostwng ein hunain i'r oll o'r fath orchymynion ag a wneir gan gydsyniad y mwyafrif o'r preswylwyr presenol, *mewn pethau gwleidyddol yn unig.*”

“Yr oedd pob dosbarth o addolwyr a gwrth-addolwyr i fwynhau rhyddid crefyddol diamodol. Yn 1644, cafodd Williams y *Charter*, ac yn 1647, derbyniwyd hi gan drigolion Rhode Island, a phasiwyd deddfau yn rhoddi awdurdod Brydeinig, yn ogystal a Threfedigaethol, i gyflawn ryddid cydwybod. Rhoddodd Rhode Island y cadarnhad hwn, drwy y *Charter*, i gyflawn ryddid enaid, ddwy flynedd cyn i'r *act* Babyddol, o oddefnad basio yn Maryland. Yr oedd Roger Williams yn maes rhyddid ddwy flynedd o flaen Arglwydd Baltimore, a rhoddai ryddid annherfynol i gydwybodau y bobl. Yr oedd Deddf Baltimore yn cyhoeddi marwolaeth a chollâd meddianau unrhyw un a wadai ddwyfoliaeth un o'r Trindod. Cyhoeddai y fath dynged yn erbyn y fath ddyd, er engraifft, a'r enwog Dr. Channing, â dirwyon (*ines*), fflangelliad, ac alltudiaeth, i'r cyfryw a siaradent eiriau dirmygus yn erbyn y Virgin Mary. Er mor haelionus a rhyddgarol oedd William Penn yn ei farnau gwleidyddol, eto yr oedd yn mhell ar ol Roger Williams mewn amser a rhyddid crefyddol. Yn ei ‘ffrâm o lywodraeth,’ yr hwn a gyhoeddwyd yn 1682, gwaharddai y Crynwr unrhyw

person yn ei drefedigaeth, i gael ei aflonyddu, neu ei orfodi i fynychu, neu ddal unrhyw addoliad crefyddol, os cydnabyddai y Duw tragywddol yn Greawdwr, Cynalydd, a Llywodraethwr y byd; a neb ond y sawl a broffesai ffydd yn Nghrist Iesu a ganiateid i fod yn ddynion rhyddion. Yn gydunol â hyn, galleid erlid yr Atheist, ac nid oedd neb ond y sawl a gredent yn y Ceidwad yn meddu breintiau pleidleisiol y dyn rhydd. Y mae ysbryd yr hen “ffrâm o lywodraeth” yna yn fyw hyd y dydd hwn yn neddfau llywodraethol ein Talaeth, fel y gwelir yn eglur yn eu hymddygiad at y “Seventh Day Baptist.” Y mae rhyddid Roger Williams yn cael ei gydnabod gan Gyfansoddiad yr Unol Dalaethau, a llawer o ddeddfau ein gwlad; ac ymloda eto dros yr holl ddaear. Fe ddaw y dydd pan y gwelir cof-golofn o Roger Williams yn ymyl Washington, yn y Brif Ddinas, ac yn Llundain, a Paris, a Berlin, Vienna, Calcutta, Pekin, Tokio, a thrwy holl ganolfanau poblogrwydd y ddaear, fel yr anrhydeddir un fel gwladgarwr mwyaf yr hil ddynol, a'r llall fel y *dyn cyntaf a sefydlodd lywodraeth ddaearol lle y gall y gydwylbod fod yn hollol rydd.* Ar ran y Gymdeithas Fedyddiedig Hanesyddol Americanaidd, yr wyf yn derbyn y rhodd; ac yr wyf yn ei derbyn oddiwrthych chwi gyda phleser neillduol; rhoddodd eich tad enwog, Francis Wayland, fwy o anrhydedd i'n henwad na'r un dyn arall oddieithr Roger Williams; a Herman Lincoln Wayland (golygydd y *National Baptist*) ydyw yr esboniwr goreu o ryddid enaid yn argraff-wasg grefyddol ein gwlad. Bydded i egwyddorion Roger Williams orlifo y ddaear â'u goleuni, fel y byddo i baw fwynhau rhyddid enaid, yna ‘un Arglwydd, un ffydd, ac un bedydd,’ fydd credo gyffredinol y byd.”

Diolch am fod yn Gymro, ac hefyd yd am fod yn Fedyddiwr.

—Y mae yr hwn sydd yn ofalus am ei gymeriad ei hun, yn ofalus am gymeriad rhai eraill.

NOD Y BWYSTFIL.

GAN LEWIS LLANBADARN, PROSPECT.

Yr ydwyf wedi bod yn meddwl yn ddiweddar fel y mae y Bedyddwyr yn Lloegr a Chymru yn sefyll ar gymaint gwell safle i bleidio dadgysylltiad yr Eglwys Wladol â'r llywodraeth nag unrhyw enwad arall o grefyddwyr, am mai pleidwyr rhyddid ydyw y Bedyddwyr wedi bod yn mhob oes a phob gwlad erioed. Nis gallant fod yn ddim arall heb newid eu hegwyddorion, am mai gwirfoddolion y maent yn geisio. Ac y mae gwirfoddoliaeth crefyddol, a rhyddid crefyddol yn anwahanedig gysylltiedig â'u gilydd, ac nis gall neb gredu yn y naill heb ddal i fyny y llall. Ac oblegid hyny, ni fu, ac nis gall fod byth eglwys wladol, neu sefydledig, yn ol egwyddorion y Bedyddwyr mewn un wlad ar y ddaear. Ond gellir gwneyd pob enwad crefyddol sydd yn bedyddio babanod yn grefydd sefydledig, neu wladol, pa le bynag y byddo y cyfleusdra neu yr amgylchiadau yn caniatâu. Pa eglwys bynag y gellir gwneyd baban arno y aelod o honi, trwy gyflawni defod arno yn annibynol ar ei ewyllys ei hun, gellir gwneyd yr eglwys hono yn grefydd sefydledig, am y gellir gorfodi cyflawni defod trwy y gyfraith wladol. A gall yr Eglwyswr ddyweyd wrth yr Ymneillduwr, os yn Fethodist, Annibynwr, neu Wesleyad, mai amgylchiadau sydd yn achosi ei fod ef yn pleidio dadgysylltu yr eglwys oddiwrth y llywodraeth. Pe dygwyrddasai fod egwyddorion ei enaid ef yn grefydd sefydledig fel y gallasai fod, y buasai ef yn pleidiwr y grefydd sefydledig; o herwydd nid yw rhyddid crefyddol yn tarddu yn naturiol, ac o angenrheidrwydd, o egwyddorion bedyddwyr plant. Nid oedd John Calvin, o Geneva; John Knox, o Scotland; Richard Baxter, o Loegr, na Puritaniaid Massachusetts, yn pleidwyr rhyddid crefyddol, a gwel pawb nas gall fod un enwad sydd a'i hegwyddorion yn grefydd sefydledig fod yn pleidwyr rhyddid crefyddol. Ond am y Bedyddwyr, pleidwyr rhyddid

crefyddol ydynt, am ei fod yn tarddu yn naturiol o natur eu hegwyddorion crefyddol. Ac y maent wedi dyoddef eu herlid, eu lladd, eu llosgi, eu ffangellu, eu dirwyo, a'u carcharu, gan bob enwad o fedyddwyr babanod a fu mewn gallu ac awdurdod i wneyd hyny bob amser erioed. Ac yn awr, wedi iddynt fethu eu dileu oddiar y ddaear, y maent yn grwgnach yn eu herbyn, am eu bod yn gul ac yn gaeth, eisiau eu bod yn rhydd-gymunwyr, yn lle cydnabod eu rhwymau o ddiolchgarwch iddynt am yr engrafft gyntaf o ryddid crefyddol a welwyd erioed yn y byd Cristionogol, ac a sefydlwyd gan Roger Williams yn Rhode Island. Y mae y rhyddid crefyddol hollol sydd yn y wlad hon wedi tarddu yn gwbl oddiwrth ddylanwad egwyddorion y Bedyddwyr. Ond yn mhob gwlad Gristionogol arall dan haul, mae eu cyfreithiau, eu gosodiadau, a'u harferion, yn dwyn arnynt argraff o ysbyrd cul, caeth, a gorthrymus bedyddwyr babanod, am eu bod wedi gallu gwneyd eu hegwyddorion yn grefyddau sefydledig ynddynt oll, yr hyn ni fwriadodd Crist i'r efengyl fod, fel y gellid ei gwneyd yn grefydd sefydledig, onid: ni ddywedasai wrth Pilat, "Nid yw fy mreniniaeth i o'r byd hwn." O'r byd hwn y mae pob math o grefydd y gellir gorfodi dynion idd ei derbyn a'i dal i fyny trwy rym cyfraith wladol. Yn awr, gan mai trwy fedydd babanod y maent wedi gallu gwneyd Cristionaeth yn orfodol, nid yw bedydd babanod o Dduw. Felly, diddadau yw, mai bedydd babanod yw y ddefod sydd yn cysylltu yr eglwys â'r llywodraeth wladol; gan hyny, y mae yn rhaid mai bedydd babanod yw "*nod y Bwystfil*" y sonir am dano yn Dat. 13: 16, 17, lle y dywedir ei fod yn peri i fychain a mawrion, cyfoethogion, tlodion, rhyddion a chaethion ei derbyn; oblegid hon yw y ddefod trwy yr hon y gwneir un yn Gristion; ac yn Saesneg y mae enwi plentyn, ei fedyddio a'i Gristionogi (*christen*) yn eiriau cyfystyr. Ac os na byddai enw person ar gof-restr eglwys y plwyf lle y ganed ef yn profi ei fod wedi ei wneyd yn Gristion, yn ol y ddefod orchymyned-

ig yn nghyfraith y wlad, nid oedd iddo na braint, na hawl, nac amddiffyniad, am ganoedd o flynyddoedd trwy holl wledydd cred; i.e., yr oedd fel heretic ysgymunedig â pherffraith ddinodedd. I.e., nid oes son ar glawr hanesyddiaeth, na chyfeiriad yn y Testament Newydd at un ddefod grefyddol sydd yn gwneyd dyn yn Gristion trwy ei chyflawni arno, a thrwy hyny yn rhoddi hawl ac amddiffyniad iddo i brynu a gwerthu, ond bedydd babanod, a nôd y Bwystfil; a chan fod y ddau yn ateb yr un dyben, mae y casgliad yn deg mai yr un ddefod dan ddau wahanol enwau ydyw. Hefyd y mae lliid y Bwystfil yn Lloegr a Chymru yn erlid y sawl ni dderbyniodd ei nôd ef i lan y bedd, gan wahardd i bob un sydd heb gael ei wneyd yn Gristion trwy fedydd gael ei gladdu yn y mynwentydd sydd yn perthyn i'r Eglwys Sefydledig, ond â chladdedigaeth asyn.

Y GWRON O LANLLYFNI,

SEF Y PARCH. ROBERT JONES, OCHR Y FOEL.

Cawn luniaeth, cawn oleuni,—yn araeth
Hen wron Llanllyfni;
Dyn o farn a gwerth arni,
Na thry' neb yw'n bathraw ni.

Arweinydd dewr ei wyneb— a fu ef
I'w oes, mewn ffyddlondeb;
Twyll enwog, tad dallineb,
Fyn o'i nyth heb ofni neb.

Mae'n wron a'i drem yn eirias,—o sêl
Dros hawliau cymdeithas;
A dyry i wyr diras
Pan ffroma gurfa go gas.

Pwyo y bydd blant Pabyddiaeth,—ar faes
Hir fesur Olyniaeth;
Ac i'n gwydd y dwg yn gaeth
Holl "ladron y Llywodraeth."

Trecha' o neb yw'n patriarch ni,—mewn dadl
Mae'n dŵr cadarn ini;—
Mintei brol, er maint eu bri,
Oll ofniant gawr Llanllyfni.

Ond, fel Shon Bwl, prif fwli,—y gwledydd
Uwch gwaelodion gweilgi,
Ys y dŵr mae'n harwr ni—mewn uwyfiant
Yn ei ogoniant a'i enwog yui.

PWLPUD Y WAWR.

Y TRYSOR CUDDIEDIG A'R PERL GWERTHFAWR.

MATTHEW xiii. 44—46.

GAN Y PARCH. A. WILLIAMS, GARN, G. C.

Dylid cofio wrth ddarllen y Beibl mai llyfr gwlad a phobl gwahanol eu harferion i'r eiddom ni ydyw. Heb hyn bydd llawer o'i gynwysiad yn aros yn guddiedig, a lluaws o'i ymadroddion a'i ffigyrau yn dywyll ac anesboniadwy. Yr oedd cuddio trysorau a masnachu mewn perlau yn arferedig yn mysg y dwyreinwyr. Dywed un ysgrifenydd ei fod yn arferiad gan gyfoethogion. dwyreiniol i ddsbarthu eu cyfoeth i dair rhan—un rhan i'w defnyddio mewn masnach, er cyfarfod a'u gofynion teuluaid; un arall a dröent yn dlysau, y rhai, pe dygwyddai iddynt orfod ffoi o herwydd rhyw gyfnewidiad sydyn ac annysgwyliadwy, a allent eu dwyn gyda hwynt; a'r drydedd ran a guddient yn y ddaear, yr hwn pe dygwyddai i'r perchenog gael ei symud gan ragluniaeth neu ang eu, a allai aros heb ei ddarganfod am ganrifoedd, neu byth.

Dywedir gan deithwyr fod chwilio am drysorau cuddiedig mewn bri yn ngwledydd y dwyrain hyd y dydd hwn, a phan ymwelir â hwynt gan ddy-eithriaid, bydd y brodorion yn eu gwylid gyda'r gofal a'r manylwch mwyaf, rhag os dygwydd iddynt ddyfod o hyd i rai o'r cyfryw, iddynt eu cymeryd ymaith gyda hwynt. Yr oedd masnachu mewn perlau teg yn beth cyffredin y dyddiau gynt, amryw o ba rai oedd yn cyrhaedd symiau mawrion o arian. Dywed Pliny i ddau o'r cyfryw gostio pedwar ugain mil o bunoedd o arian Prydeinig i Cleopatra, brenines yr Aipt.

Rhaid fod y trysor yn un o fawr werth cyn y buasai ei berchenog yn traferthu i'w guddio, oblegid rhywbeth diwerth a niweidiol, neu yr hyn sydd dra gwerthfawr a llesol fyddis, fel

rheol, yn traferthu i'w guddio. Y gymwynas oreu a ellir wneyd â choroph marw fydd ei gladdu; mae yn ddiwerth a llygredig, ac felly yn beryglus i'w gadw. O'r tu arall, mae enaid, yn enwedig enaid crediniol yn yr efengyl, yn greadur gwerthfawr a bendithiol i bob cylch o gymdeithas; ni oddefir i hwn fod yn agored i beryglon a thywydd garw, ond fe'i diogelir trwy ei "guddio gyda Christ yn Nuw."

Dichon mai y wers a fwriedir i ni ddysgu oddiwrth y damegion hyn ydyw, gwerth enaidmarol gwir grefydd. Mae hi mor werthfawr fel y gellir gyda boddlonrwydd roddi pob eiddo a feddienir yn gyfnewid am dani. Yr oedd y mater hwn yn cael lle mawr yn nysgeidiaeth yr Arglwydd Iesu: "Gad i'r meirw gladdu eu meirw," &c. "Os daw neb ataf fi, ac ni chasao ei dad a'i fam," &c. Mae yr ymadroddion hyn a'u cyffelyb yn dyfod i'r un peth a'r ddwy ddamag, sef fod Iesu a'i deyrnas yn tra rhagori ar bawb a phobpeth, ac felly yn teilyngu y lle blaenaf yn y galon a'r serch. "Ceisiwch yn benaf deyrnas Dduw a'i gyfiawnder ef," &c. Mae y damegion yn dysgu y gwirioneddau canlynol:

I. *Fod crefydd yn dyfod i gysylltiad a dynion meun gwahanol ffrydd.*

Yn y naill ddamag deuir o hyd i'r eiddo yn ddygwyddiadol. Mae yn bosibl mai wrth aredig ei faes y darganfyddodd ef, ac nad oedd yn meddwl dim am dano hyd nes y gwelodd ef. Fel hyn y dywed yr Arglwydd am un dosbarth, "Cafwyd fi gan y rhai nad oeddynt yn fy ngheisio, a gwnaed fi yn eglur i'r rhai nad oeddynt yn ymofyn am danaf." Diau fod y geiriau uchod yn cyfeirio at y cenedloedd. Ychydig o ddysgwyliad oedd yn eu plith hwy am y "gras a ddeuai iddynt yn ymddangosiad Iesu Grist." Yr oeddynt hwy y tu allan i gyloch yr addewidion am dano, "yn ddyethriaid oddiwrth wladwriaeth Israel, ac yn estroniaid i amodau yr addewid." Nid i gyrchu dwfr y bywyd yr aeth y wraig o Samaria i ffynon Jacob, ond cafodd ef mewn modd annysgwyliadwy; nid piseraid, ond y ffynon yr hon sydd ynddi byth

yn tarddu i fywyd tragywyddol. Nid dim da yn Zaccheus a'i cymellodd i ben y sycamorwydden; yr oedd wedi clywed am Iesu a'i weithredoedd, a chan ei fod yn dyfod heibio y ffordd hono, y mae, o gywreinrwydd yn fwy na dim arall, am ei weled. Ond os cywreinrwydd aeth ag ef i fyny, gras a'i galwodd i lawr. "Zaccheus, disgyn ar frys, canys rhaid i mi heddyw aros yn dy dŷ di." Y fath gaffaeliad iddo oedd cael yr Iesu i'w dy; ni chafodd ei aelwyd erioed o'r blaen ei hanrhydeddu a'r fath letyw'r bendithiol. Mae yr efengyl yn bresenol yn "drysor cuddiedig" i filoedd; nid oes ganddynt wybodaeth o Dduw fel Tad, o Grist fel Ceidwad, o'r nefoedd fel cartref, na dysgwyliad am y newyddion da nes y bydd iddynt gael eu swnio yn eu clustiau gan genadon hedd.

Dosbarth arall sydd yn ymofyn am dani fel dyn yn chwilio am berlau teg. "Am yr hon iachawdwriaeth yr ymofynodd ac y manwl chwiliodd y prophwydi." Yr oedd Simeon yn dysgwyl am ddyddanwch yr Israel oddiar addewid na welai efe farwolaeth hyd oni welai efe Grist yr Arglwydd, a'r hwn, wedi ei weled, a deimlai fod amcan ei fywyd wedi ei gyrhaedd: "Yr awr hon y gollyngi dy was mewn tangnefedd yn ol dy air, canys fy llygaid a welsant dy iachawdwriaeth." Yr oedd Ioan y beddydiwr yn dysgwyl am dano, a phan wnaeth ei ymddangosiad, adnabyddodd ef: "Wele Oen Duw yr hwn sydd yn tynu ymaith bechodau y byd." Oddiar ddysgwyliad am dano yr oedd yr eunuch o Ethiopia yn ymweled a'r gwyliu blynyddol yn Jerusalem. Yr oedd yr addewidion ag oedd wedi cerdded o'i flaen, yn peri fod y rhai a'u gwyddent yn dysgwyl yn ddyfal am ei ddyfodiad; a phan ddaeth, dywedasant, "Cawsom yr hwn yr ysgrifennodd Moses yn y gyfraith, a'r prophwydi, am dano."

Nid yr un modd y mae pawb yn cael crefydd yn bresenol; daw i gyffyrddiad a rhai mewn modd sydyn a diarwybod; fel Saul gynt ar y ffordd i ddrygioni. Llauer un sydd wedi cael cyflwr newydd cyn dychwelyd o'r oedfa, er dyfod

iddi yn dra anystyriol; eraill drachefn mewn canlyniad i ddymuniad. Y pwnc mawr yw cael cyfnewidiad cyflwr, gan nad pa fodd yr effeithir hyny. Rhyw wraig a adroddai ei hofn mai hi oedd wedi ymaffyd mewn crefydd, yn lle crefydd ynddi hi. "Na phoenwch eich ysbryd yn nghylch hyny," medd y gweinidog, "os daethoch i gysylltiad a'ch gilydd rywfodd, mae pob peth yn dda." Nid yn y *pa fodd* y ceir crefydd y mae y pwysigrwydd, ond yn ei *chael*.

II. *Dysgw'n nad oes modd bod yn enillwr gyda chrefydd heb fod yn golledwr ar yr un pryd.*

Nid oedd yn bosibl i'r ddau hyn berchenogi y "trysor" a'r "perl" heb iddynt golledu eu hunain o'u heiddo blaenorol; felly y peth cyntaf wnaethant oedd gwerthu yr hen *stock*. Nid oes enill heb draul—dim cyflog heb waith, na llawnder haf heb lafur gauaf. Nid cynt y daeth Crist yn eiddo i Paul nag y darfu iddo gyfrif y pethau oedd elw iddo yn golled er ei fwyn. Gosodwyd llawenydd o flaen y Ceidwad yn annibynol i'r hwn oedd ganddo cyn bod y byd—y llawenydd o fod yn Waredwr pechaduriaid, ac yn wrthddrych mawl ac edmygedd tyrfia nas dichon neb ei rhifo; ond am y llawenydd hwnw efe "a ddyoddefodd y groes, gan ddiystyru gwaradwydd." Yr oedd llafur ei enaid yn rhagflaenu y diwalliad a'r boddlonrwydd a ddeillia oddiwrth y dyrfa fawr a olchir yn ei waed.

Gallasai ddygwydd yn hanes y ddau ddyn hyn, fod yr oll oedd ar eu helw yn rhy fychan i gyfarfod â gwerth y trysorau; ond nid oes perygl i hyn fod yn rhwystr i neb gyfarfod â gofynion Duw am fywyd. Yr hyn a geisiodd Iesu gan y gwr ieuanc hwnw yw yr hyn a geisir gan bawb eto, "Dos, gwerth yr hyn *oll sydd genyt*." Gwir nad yw *oll* pawb yn cynwys yr un faint, ond pa un bynag ai bychan a'i mawr fyddo, os bydd i'r pechadur ei roddi heibio er mwyn crefydd, bydd Duw yn foddlon ei dderbyn. *Oll* y dysgyblion cyntaf oedd y cychod, y rhwydau a'r pysgod; *oll* Paul oedd ei gyfiawnder deddfol, ei gysylltiadau Iuddewig, a'i sêl erlidgar;

a'th *oll* di, ddarllenwydd, yw pa beth bynag sydd yn rhwystr i ti fod yn ddisgybl teiwlwg—dy ofer ymarwedd-iad, dy bechodau a'th anwireddau, dy elyniaeth a'th anufudd-dod i'r hwn sydd yn dy gymell ato am fywyd tragwyddol, &c.

III. *Dysgw'n yn mhellach fod crefydd yn fwy na gwerth pob aberth a wneir er ei meddianu.*

Mae yn rhesymol i bob masnachwr ddisgywyl bargaen yn ei anturiaeth; hyn sydd yn rhoddi bywyd a llwyddiant yn mhob rhan o gymdeithas. Diwedd y mis a noson y *setlo* sydd yn calonogi y gweithiwr lluddedig i ddal ati; ac yn y rhagolwg am gnwd toreithiog yn yr haf, y mae yr amaethwr yn claddu ei fara yn y ddaear yn nhymor y gwanwyn. Cafodd y dyn brynodd y maes yn y ddameg fargen radorol, oblegid yr oedd y maes ei hun yn werth y swm a roddodd am dano i'r perchenog; os felly, yr oedd y "trysor cuddiedig" yn *clear profit* iddo. Mae yr Arglwydd yn gwahodd dynion i fasnachu ag ef yn marchnadfa gras, i'r dyben iddynt fod yn enillwyr mawr. "Elw mawr yw duwioledeb gyda boddlonrwydd." Ceir "teyrnas Dduw a'i gyfiawnder ef," dyma fwy na gwerth yr hyn a roddir, faint bynag fydd; ond heblaw hyny, mae yma ryw "holl bethau hyn yn chwanege." Mae crefydd yn cynwys y "can' cymaint yn y byd hwn;" mae hyny yn fwy na'r hyn a ofynir gan bechadur, "ac yn y byd a ddaw fywyd tragywyddol;" dyna *clear profit*. "Byw i mi yw Grist;" "Mae Crist mewn bywyd," medd Paul, "yn fwy o enill i mi na'r cwbl a gyfrifais yn golled er ei fwyn," ond yn y dyfodol y ceir taliad llawn—"a marw sydd elw." "Duwioledeb sydd fuddiol i bob peth, a chanddi addewid o'r bywyd sydd yr awr hon ac o'r hwn a fydd." Mae yr hwn sydd yn dy alw, ddarllenwydd, i wneyd ychydig o aberth er ei fwyn yn bresenol yn bwriadu dy lawn foddloni y dydd a ddaw, oblegid mae ei lywodraeth yn cyrhaedd dros y ddau fydd. Mae rhai o fasnachwyr cyfoethog Lloegr yn meddu *interest* y ddau du i'r moroedd; mae ganddynt ystordai eang ar lanau y

Mersey a'r Tafwys yr ochr hyn, ac y mae ganddynt eu *plantations* mawrion yr ochr draw. Felly y mae gan yr hwn sydd yn cymell pechaduriaid ato i far-geinio am fywyd, berchenogaeth o'r ddau tu i angu; fe gyflawna eu holl raid trwy ei eglwys a thrwy ei Ysbryd yn y byd hwn; ond yn y byd a dda y mae y meusydd toreithiog; yno y mae pren y bywyd, afon Duw, &c.

IV. *Fod crefydd yn cyfarfod yn am-rywiaeth ei angenion.*

Meddylia rhai fod y "trysor cuddiedig" yn golygu y cyfoeth hwnw sydd yn ddefnyddiol mewn masnach er cyfarfod ag amgylchiadau teuluaid, a'r perl gwerthfawr, y cyfoeth hwnw sydd yn prydfferthu ac yn addurno gwisgoedd—tlysau a modrwyau; ond pa un bynag am hyny, mae gwir grefydd yn cynwys y ddau, "cyfoeth a gogoniant."

Gallwn dybied i'r Salmwydd gael golwg arni yn y ddwy wedd hyn: "Digonir fi,"—dyna ef uwchlaw eisiau, ac uwchben ei ddigon am byth. "Pan ddihunwyf â' th ddelw di," dyna *garitor* gwyn, gwerth ei ddangos ger gwydd y cyfanfyd—"delw Duw." Nid yn unig caiff ei gyfoethogi â digonolrwydd Duw, ond câ hefyd ei addurno â'i sancteiddrwydd. Bydd gogoniant, cyfiawnder a gwir sancteiddrwydd yn etifeddiaeth am yr oes ddiadarfod.

Cofia, anwyl ddarllenwydd, mai nid son am yr hyn sydd mewn meddiant gan eraill yr ydym, ond am yr hyn sydd yn gyrhaeddadwy i ti y fynyd bresenol. Pared yr Arglwydd iddi fod felly. Amen.

"CANYS WELE, Y MAE YN GWEDDIO."

O cyfod, fy ngwas Ananias,
Mae plentyn i mi ar y llawr,
Yn mhangaufau euogrwydd ac ofnau,
Ei ofid am bechod sydd fawr;
Mae'r gelyn fu 'n erlid yn llefain
Wrth borth fy nhrugaredd am ras;
Yn nghorsydd anobaith a thristwch,
Dos ato yn fuan, fy ngwas.

Nac ofna, mae gwedd edifeiriol
Ar drem yr erlidiwr yn awr,
Mae'r llew fu yn rhuo bygythion
Yn rhwym gan gyfiawnder ar lawr;

Y gelyn fu 'n gwasgar celanedd,
A tharfuo o'r gorlan fy mhraidd,
O stormydd du erch troedigaeth,
Ei lefain i'm clustiau a draidd.

Mi sefaia fy hun ar ei lwybr,
Yn ngwisgoedd claeurwion y nef,
Mewn cerbyd o ddwyfol oleuni,
Pan oedd yn dynesu i'r dref;
Gofynais & llais fy awdurdod,
"Paham yr erlidi fi, Saul?
Nid digon y gwawd a'r eroeshoelio,
Heb ddifa fy nheulu ar ol?"

Fe'm gwelodd fel Llew o lwyth Judah,
A chleddyf fy nerth yn fy llaw,
Ca' dd deimlo fy ngallu anfeidrol,
Nes cwmpodd dan grynu mewn braw;
Dos ato, mae'n ceisio gweddio,
Melusach na moliant y nef
Yw gwranddo ei daerion ruddfanau,
Mae swyn yn lleddfnoadau ei lef.

Youngstown, O.

MATHRAFAL.

Y DIWEDDAR BARCH. RICHD. WIL- LIAMS. HENGOED, D. C.

(Dyfyndiadau o Seren Cymru)

Ganwyd Richard Williams yn yr Hendre-isaf, plwyf Gwyddelwern, Sir Feirionydd, Mehefin 7fed, 1831. Ei dad, yr hwn sydd yn alarus wedi ei oroesi, yw Mr. John Williams, yn preswyllo yn bresenol yn Clytir, ger Ruthin, Sir Ddinbych. Ei fam oedd Ann, merch Thomas Jones, o'r Hendre-isaf, un o ddiaconiaid ffyddlonaf eglwys y Bedyddwyr yn Pandy'r Capel, a dynes grefyddol dra rhagorol ydoedd hi. Gwelir felly fod ei rieni yn hanu o deuluoedd parchus yn eu gwlad. Richard oedd eu plentyn hynaf, a chafodd ef, fel y lleill o'r plant, ei ddwyn i fyny yn anwylaid a chysurlawn. Yn ei bryd anfonwyd ef i ysgol yn Ngwyddelwern. Nid oedd dim yn wahanol yn yr ysgol hon i ysgolion cyffredin y wlad yr amser hwnw, ac ni ddarfu i Richard neillduoli ei hun ynddi ychwaith mor bell ag y gwyddom, yr hyn oedd yn anhawdd mewn ysgolion o'r fath. Wedi gadael yr ysgolfa, gweithiai gartref ar y ferm, ac ni bu dim neillduol yn ei fuchedd hyd y tymor yr ymwelwyd âg ef gan Ysbryd yr argyhoeddiad, yr hyn a gymerodd le rhywbeth tebyg i hyn: Yr oedd ar noswaith am fyned

i'r clwb yn Llanelidan, ac ar yr un noswaith yr oedd pregeth yn Nghynwyd, a'i fam, yn ddiarnheu, yn meddwl am werth enaid ei mab anwyl, gan ofni perygl o'r naill du, a'i perswad-iodd, gyda gweddi, feddyllem, i fyned i'r olaf; a sylwedd y bregeth y noson hono oedd "Tragywyddoldeb," o'r hyn leiaf gafaelodd y gair pwysig hwnw yn ei feddwl. Rhywfodd, yn fuan wedi hyn, arweiniwyd ef i gyfarfod pregeth yn Ruthin, ac yno drachefn "tragywyddoldeb" oedd baich y bregeth, neu, beth bynag, y gair dychrynadwy hwn a suddodd yn awr i ddyfnderoedd ei ysbryd tyner ef, nes methodd ei gwsg am nosweithiau; eithr ei fam, yn ei thiriondeb a'i llawenydd, yn ddiarnheuol, a'i arweiniodd at wirioneddau tragwyddol yr efengyl, nes i Richard gael tawelwch enaid yn yr iachawdwr-iaeth sydd yn Nghrist; a chyda gorfoledd, hi a'i tywysodd wedi hyn, megys yn ei llaw gyne, i'r gyfeillach yn y Pandy, lle y derbyniwyd ef yn llawen gan ei dadcu a'r brodyr yn gyffredin. Y Parch. John Owen, D. D., oedd yn weinidog ar y pryd yn y lle, ac efe a'i bedyddiodd, a dywedodd ar y pryd am dano ef a brawd ieuanc arall, "ei fod yn meddwl ei fod wedi bedyddio dau bregethwr y tro hwnw," yr hyn a drodd allan yn gywir.

Dechreuodd bregethwr cyn pen y flwyddyn wedi ei fedyddio. Aeth yn mlaen nes i'r amser ddyfod iddo gael ei dderbyn i Athrofa Pontypwl, pan tuag ugain oed. Yno, fel y dywedai ei athraw duwinyddol hybarchus, y Dr. Thomas, treuliodd ei dymor yn wir deilwng o'i broffes. Bu yn anffortunus mewn cymeryd anwyd, ac effeithiodd mor druenus ar ei gyfansoddiad, nes i asgwrn ei ên o'r ochr ddeheu weithio allan yn ddarnau, a syrthiodd nifer o'i ddanedd allan, yr hyn a barodd iddo gollu yn agos i un flwyddyn o'r tair o dymor y coleg, yr hyn, fel y gellir yn hawdd ddeall, a fu yn golled bwysig iddo ef, er efallai, na wnaeth lawer o niwed i'w ddefnyddioldeb fel pregethwr.

Yn agos i derfyniad ei dymor yn y coleg, sef yn Hydref, 1854, cyfeiriwyd

meddwl yr eglwys yn Hengoed at wrth-ddrych ein coffadwriaeth, trwy i'r Parch. T. Thomas, y pryd hwnw o Bethesda, Bassaleg, ei nodi allan i'r ysgrifenydd fel gwr ieuanc addawol neillduol. Anfonodd yr eglwys yn y canlyniad at yr athraw i ofyn iddo am ei anfon i bregethwr am Sabboth, ac megys ar unwaith ac heb bryder, ymserchwyd o bob tu, a pharhaodd yr undeb yn ngrwm y cariad cyntefig hyd oni symudwyd ef i'w orphwysfa nefol, wedi yn agos i 22 o flunyddoedd. Ordeiniwyd ef yn Ionawr, 1855.

Pregethwr gwir boblogaidd yn ol arddull pwlpudd yr oes oedd Williams, a bu am amryw flunyddoedd o'i fywyd prin yn sefyll ar brif esgynloriau y dywysogaeth, ac ni bu yn ol o neb o'i frodyr mewn lluosogrwydd gwrandawr nac edmygwyr.

Am gyflwr yr eglwys dan ei arweiniad, nid yw mesur ein hysgrif yn caniatáu ond nodiadau cyffredinol, er fod y manylion yn wir ddyddorol, pe byddai lle. Bu yn dra llwyddianus, a gellir dyweyd iddo adael yr eglwys yn ei grym niferol, ac yn gryfach ei hamgylchiadau nag y cafodd hi. Cyfranai galondid i bob rhan o'r gwasanaeth; yr oedd yn hoff iawn o'r ganiadaeth; a chafodd yr Ysgol Sabbothol ei ofal bywiol, er bod yn anhawdd iddo fod ynddi ond anaml. Bu ganddo ddsbarth egwyddorol am dymor yn ardal Hengoed, a bedyddiodd ei aelodau y rhan fwyaf yn ol llaw. Gwnaeth gyn-ygiad ar yr un peth yn y gangen uchaf, ond nid oedd chwaeth ddigonol yn yr ieuencyd i'w faelyd. Gellir dyweyd na bu yr ysgolion mor gryf o lawer ag yn ei amser ef; ond er eu bod yn dda yn awr, eto hyderwn weled amser gwell arnynt yn y dyfodol. Bu gwelliant a chynydd mawr yn ei dymor ef ar adeiladau yr eglwys, heb son am breswyl-dai. Yn y flwyddyn 1860, cyfnewid-iwyd hen addoldy Hengoed er cysur mawr; yn 1866, helaethwyd addoldy Pengam, nes oedd yn fwy nag Hengoed; ac yn 1868, adeiladwyd ysgoldy eang ar ben Heol yr Ystrad, a elwir yn awr Clawr-yr-Ystrad. Costiodd y rhai hyn rai miloedd o bunoedd, ac hawdd

cyfaddef mai i'r parch, yr ymddiried-aeth, iê, y dylanwad nerthol a chyffredinol yr oedd ef yn feddianol arno, y mae yr eglwys yn ddyledus i raddau pell am y cymorth da a gafodd gan ei chyfeillion i dalu y swm mawr hwn, ac yn yr ystyr hyn y bu cynydd gwerthfawr iawn yn amgylchiadau yr eglwys yn ei ddydd gweithgar ef.

Nid gwr diofal a fu efe mewn unrhyw gysylltiad, eithr fel dyn â llygad yn ei ben yr edrychai ar bob peth; felly, pan yn edrych am gymar bywyd, edrychai o'i gylch, ac wedi cyfrif y rhagoriaethau a'r cysylltiad, sefydlodd ei ddewisiad ar Miss Margaret Rees, chwaer i'r boneddigion ieuainc (y pryd hwnw) Mri. John a L. D. Rees, o Gefn Hengoed, plwyf Gelligaer, yr hon a briododd Chwefror 16eg, 1859. Cafodd ddwy eneth fel ffrwyth y briodas, sef Mary ac Anne. Ond nid hir y bu y wraig dra rhagorol hon cyn dangos fod hadau y darfodedigaeth yn dechreu gwreiddio yn ei chyfansoddiad, ac wedi gwendid hir-barhaol, gorphenodd ei gyrfa, wedi bucheddu yn anrhydedd i enw ei Phriod nefol, pan yn 29 oed, Medi 20fed, 1863. Nid gyda llai doethineb wedi hyn y gwnaeth ddewisiad o ail wraig, sef Mrs. Amy Lewis, Gwerthonor Place, yn yr un plwyf, a chyfnither i'w wraig flaenorol, clod yr hon yn mhob rhinwedd, sydd orhysbys nid yn unig gartref ond oddi cartref hefyd. Priododd Mawrth 6ed, 1867.

Yr oedd ei gerddediad yn gadarn a dibryder, a'i holl symudiad, ei agwedd-iad, a'i arwisgiad, yn foneddigaidd a phrydferth; ond er hyn oll, yn nghyd a iechyd rhagorol hyd onid oedd agos yn ddeugain oed, ni bu ddiogel rhag y saeth sydd yn ehedeg liw nos; ond hi a'i clwyfodd mor ddwfn nes methwyd gwellâu yr archoll. Bu yn anhwylyus yn fwy neu lai am tua phum' mlynedd, er iddo gael, fel yr oedd ei amgylchiadau yn caniatáu, y cynorthwy meddygol goreu. Tua dau fis cyn ei farwolaeth, yr oedd gryn ddiwygiad wedi tori allan yn y gynulleidfâ; yr oedd deunaw o'r ieuencyd wedi eu bedyddio, ac ar eu derbyniad i'r eglwys, ac yn neillduol pan yn gweddio drostynt un ac un, fel

y mae arferiad yr eglwys gyda gosodiad dwylaw, aeth ei ysbryd megys y tu fewn i'r llen, fel y cyfaddefai yn ol llaw na wyddai braidd o gwbl beth oedd yn ei ddweyd. Ofnai yr ysgrifenydd, ac eraill, ei fod wedi gwneyd cryn niwed iddo ei hun; ond hyderent mai dim ond am beth amser y buasai; eithr yr hwyr hwnw, yn Pengam, y traddododd ei bregeth ar y gweinyddiad o'r cymundeb, cyn iddo fyned i fwynhau y wledd dragywyddol yn mhresenoldeb yr Oen sydd ar yr orsedd wen fawr. Er ei fod yn wanychlyd dros y tymor hwnw, ni ymddangosodd unrhyw arwyddion perygl y dydd lau blaenorol, pryd y gwaelodd ac yr arosodd yn ei wely. Pur wael y bu y Gwener a'r Sadwrn; ond rhyw amser rhwng 12 a 2 o'r gloch y boreu, cym-erodd cyfnewidiad pwysig le, ond ni roddodd un arwydd, ac ni siaradodd air am deimlad o'r cyfnewidiad ag oedd mor agos, er parhau ynddo ei hun nes tua chanol dydd, a haner nos ehedodd y wreichionen fywiol i'w hawrygylch ei hun, lle y dysgleiria fwy-fwy yn llewyrch tywyniadau Haul y Cyflawnder yn oes oesoedd. Bu farw Mehefin 17eg, 1878, yn 47 mlwydd oed.

Gellid dweyd ychydig, a hyny dipyn yn ganmoladwy, fe ddichon, am ymddygiad yr eglwys tuag ato yn ei wendid hirfaith, ond nid lle yr ysgrifenydd yw hyn; digon yw dweyd, fod ei hymddygiad yn gyfryw ag a ddangosodd serch tuag ato, a gwerthfawrogiad o hono fel ei gweinidog, ag oedd lawer y tu draw i'r cyffredin.

L. L. JENKINS.

[Y mae yn dra thebyg mai yr erthygl uchod yw y cyfansoddiad diweddar o eiddo Mr. Jenkins. Danfonodd yr ysgrif i'r swyddfa ddiwrnod neu ddau cyn iddo gychwyn o gartref i Landrindod. Ychydig, yn ddiâu, a feddyliai efe, pan yn ysgrifenu, y byddai yr awdwr yn gorwedd yn dawel yn ei fedd cyn y gwelai y deyrnged hon o barch i weinidog diweddar Hengoed oleu dydd ar dudalenau SEREN CYMRU.—GOL.]

SABBATH DUW.

Yn y *Greal* am fis Hydref, ceir ysgrif alluog gan y Parch. E. Roberts, Pont-y-pridd, ar "Sabbath y Crewr yn ei berthynas â chwe' diwrnod y Creu." Y prif bwnc ydyw profi fod y seithfed dydd, gorphwysfa Duw, yn gyfnod maith, ac nid dydd o bedair-awr-ar-hugain. Yn mlaenaf, dywed, "Y mae un peth teiwlwg o sylw yn dygwedd yn hanes y cread ei hunan sydd yn ei wneuthur yn amheus mai chwe' diwrnod arferol a olygir. Arferir ymadrodd neillduol mewn cysylltiad â phob un o'r chwe' diwrnod, yr hyn ni arferir mewn cysylltiad â'r seithfed. Darllenwn, 'A'r hwyr a fu, a'r boreu a fu, y dydd cyntaf,' ac felly ar derfyn pob dydd arall o'r chwech. Ond pan ddeuwn at hanes y seithfed dydd, yn ofer yr edrychwn am yr ymadrodd, oblegid nid yw i'w gael. Pa beth bynag arall a olyga yr ymadrodd, rhydd ar ddeall fod i bob un o'r dyddiau creadigol ei ddiwedd yn gystal a'i ddechreu. Mewn hanes mor fyr, ond mor feichiog o ystyr ag yw y cyfnodion hyn, rhaid fod arferiad yr ymadrodd hwn ar derfyn pob un o'r dyddiau creadigol yn arwyddocaol, a rhaid fod ei adawlad allan wrth roddi hanes y seithfed dydd yr un mor arwyddocaol. A ydyw ei adawlad allan yn arwyddod fod yr awdwr yn edrych ar Sabbath y Crewr fel peth heb derfynu pan oedd efe yn ysgrifenu yr hanes?"

Gofyna yn mhellach, "A oes genym ddim prawf yn hanes y cread mai cyfnod parhaol, ac nid diwrnod arferol, oedd Sabbath y Crewr mawr? Pa fodd y darllenwn? 'Ac a orphwysodd ar y seithfed dydd oddiwrth ei holl waith, yr hwn a wnaethai efe.' I roddi mwy o bwyslais ar hyn, ail ddywedir hyn yn yr adnod nesaf, 'A Duw a fendigodd y seithfed dydd, ac a'i sancteiddiodd ef; oblegid ymado y gorphwysas-ai oddiwrth ei holl waith, yr hwn a greadasai Duw i'w wneuthur.' Yma tystiolaethir yn eglur mai oddiwrth waith y cread y gorphwysodd Duw 'oddiwrth yr holl waith, yr hwn a wnaethai efe' ar y chwe' diwrnod. Yn awr, fel y sylwasom eisioes, rhoddodd diwedd y cheched dydd derfyn ar waith y cread, a elwir yn briodol felly, yn gystal ag ar ddygiad y pethau creuedig i drefn. Nid oes un prawf ar gael o ddygiad un byd nac un rhywogaeth newydd i fodolaeth ar ol creadigaeth dyn. Hyn yw tystiolaeth yr Ysgrifthyrau a gwyddiant. Gan hyn, nid yw Duw wedi ail gymerid â'r gwaith oddiwrth yr hwn y gorphwysodd. Y mae o hyd yn mwynhau ei orphwysfa—o hyd yn cadw Sabbath parhaol.

Mae yr olwg hon ar y pwnc yn cael ei gadarnhau gan atebiad y Gwaredwr i'r Iuddewon, pan gyhuddent ef o dori y Sabbath, o herwydd iddo iachau y dyn claf wrth lyn Bethesda. 'Ei atebiad i'r cyhuddiad yw, 'Mae fy Nhad yn gweithio hyd yn hyn, ac yr wyf finau yn gweithio.' Awgrymir yma fod y Tad yn gweithio ar ei Sabbath ef, neu ni bydd yn un amddiffyniad yn ngwyneb y cyhuddiad. Gwir

na ddywed Iesu fod y Tad yn gweithio ar y Sabbath, oblegid ni olygai hynny ddim ond ei fod yn gweithio ar y Sabbath fel ar ddyddiau eraill. Arferir yr ymadrodd cyffredinol oblegid fod Duw, er ei fod yn mwynhau ei Sabbath parhaol, gan iddo orphwys oddiwrth ei holl waith creadigol, yn parhau i wneuthur daioni i'w greaduriaid, trwy gadw eu bywyd a'u hiechyd; ac os yw Duw yn gwneuthur hyn ar ei Sabbath ef, o'r hwn y mae y Sabbath daearol yn gysgod, nis gallai Iesu fod ar fai wrth wneuthur daioni i'r dyn claf ar y Sabbath.

Fel cadarnhad pellach o natur barhaol gorphwysiad neu Sabbath y Crewr, gallem gyfeirio at ymadroddion fel y rhai canlynol: 'Fy ngorphwysfa,' 'Ei orphwysfa ef,' &c. Darllenir yn Salm xcvi. 11: 'Wrth y rhai (tadau y genedl) y tyngais yn fy lliid na ddeleant i'm gorphwysfa.' Yma siarada Duw am ei orphwysfa. Addefwn y gall yr ymadrodd *fy ngorphwysfa* olygu naill ai gorphwysiad Duw ei hunan, neu yr orphwysfa y mae efe wedi ei pharatoi i'w bobl; ac felly ar wahan oddiwrth gymorth o le arall, nis gellir penderfynu dim oddiwrth yr ymadrodd hwn i ategu yr hyn sydd genym mewn llaw, ond y mae ysbrydol-iaeth yn ein cynysgaeddu â'r cymorth gofynedig. Mae Heb. iv. yn ein cynysgaeddu ag esboniad ysbrydoledig ar yr ymadrodd dan sylw. Yn adn. 1 darllenwn—'Gan fod addewid wedi ei adael i ni i fyned i mewn i'w orphwysfa ef.' Amlwg yw fod yr ymadrodd 'ei orphwysfa ef' yn golygu yr un peth a'r orphwysfa yn y Salm a ddyfynwyd; oblegid yr ydym yn darllen yn adn. 3, 'Canys yr ydym ni, y rhai a gredasom, yn myned i mewn i'w orphwysfa, megys y dywedodd efe, Fel y tyngais yn fy lliid, Os ant i'm gorphwysfa i;' ac i ddangos pa beth a olygir wrth 'fy ngorphwysfa i,' ychwanegir, 'Er fod y gweithredoedd wedi eu gwneuthur er seiliad y byd.' Dengys yr adran ddiweddar mai yr un peth a olygir wrth 'ei orphwysfa ef,' 'a'm gorphwysfa i,' a gorphwysiad Duw oddiwrth waith y cread; a phrofa hyn yn mhellach fod yr orphwysfa hono yn parhau yn amser y Salmi, &c. ei bod yw parhau yn amser awdwr y llythyr at yr Hebraeid. Cadarnheir yr eglurhad hwn ar orphwysfa Duw yn adn. 4 a 5: 'Canys efe a ddywedodd mewn man (yn Gen. ii. 1—3) am y seithfed dydd fel hyn: A gorphwysodd Duw y seithfed dydd oddiwrth ei holl weithredoedd. Ac yma drachefn (sef yn y Salm a ddyfynwyd), Os ant i mewn i'm gorphwysfa i.' Ar ol yr esboniad ysbrydoledig hwn, nis gall un ambeuath aros o barthed ystyr yr ymadroddion, 'fy ngorphwysfa,' ac 'ei orphwysfa ef' Golyga y naill a'r llall orphwysfa Duw oddiwrth waith y cread, neu Sabbath y Crewr mawr. Gan hyn, y mae gorphwysiad neu Sabbath Duw yn gyfnod hir a pharhaol; nid dydd arferol o bedair-awr-ar-hugain mo hono. I'r orphwysfa hon y ca pobl Dudw fyned ar derfyn eu gyrfa ddaearol, pan fyddo eu holl waith a'u llafur ar ben; ac i'r orphwysfa hon yr aeth y Gwaredwr wedi iddo orphen

gwaith y greadigaeth newydd. 'Canys yr hwn a aeth i mewn i'r orphwysfa, hwnnw hefyd a orphwysodd oddiwrth ei weithredoedd ei hun, megys y gwnaeth Duw oddiwrth yr eiddo yntau.' (Adn. 10.) Y mae, gan hyn, yn amlwg am Sabbath neu orphwysiad y Crewr, neu y seithfed dydd, yr hwn a fendigodd neu a sancteiddiodd efe, nad diwrnod arferol ydyw, ond cyfnod hirfaith nad yw eto wedi terfynu. Yn awr, os cyfnod aanberfynol o ran hyd yw y seithfed dydd, oni chyfiawnheir i ni gredu fod y chwe' diwrnod blaenorol yn gyfnodau hirfaith o ran parhad; fe, oni orfodir ni i ddyfod i'r penderfyniad hwn? Oni raid fod y gair *dydd* yn meddu yr un ystyr pan y cymwysir ef at bob un o'r cyfnodau hyn, yn y byr hanes hwn o weithrediadau olynol y Creawdwr?"

ADRAN YR YSGOL SABBOTHOL.

DOSBARTH Y 12FED, YSGOL SABBOTHOL
Y BEDYDDWYR YN T——, AM HYD-
REF. (Mat. iv. 2, 3.)

Athraw. Beth yw dy esboniad di, Abram Llwyd, am yr ymptydio yma am "ddeugain niwrnod a deugain nos?"

Abram Llwyd. Yr o'dd e'n amser ofnadw' i fod heb ddim bwyd. Byswn i ddeugen *aur* heb fwyd fe fyse gen i fwstwr nêt. Os na fydd swper yn barod pan ddeua i o'r gwaith, rw i'n cico ragets piwr. 'Dodd dim rhyfedd iddo newynu ar ben y deugen diwarnod, ond dyna sy'n od i fi, ffordd da'th e'n fyw wedi'n.

Morgan. Nid newynu i farwolaeth sydd i'w olygu, ond teimlo eisiau ymborth. Y mae yn amheus gan rai a ymgadwodd yr Iesu yr holl amser hwn heb brofi un math o ymborth. Dywedant mai bod heb ei ymborth arferol a wnaeth, ond ei fod yn bwyta yr hyn allasai ddyfod o hyd iddo yn yr anialwch. Dywed Luc (iv. 2), na "fwytaodd efe ddim o fewn y dyddiau hyny," ac y mae ei eiriau ef yn fy ngolwg i yn penderfynu pob dadl ar y pen hwn. Marc a ddywed i angelion fod yn gweini arno, yr hyn sydd yn lled-awgrymu ei fod wedi bwyta rhywbeth, ond ni ddywed Marc pa bryd y gweinyddodd yr angelion eu cymwynasgarwch tuag ato; ac yr ydym ninau at ein rhyddid i ddweyd mai yn niwedd y "deugain niwrnod" y gwnaethant hyn.

Y mae genym engreiffitiau eraill yn yr Ysgrhythrau am ddyinion yn ymptydio am "ddeugain niwrnod." Ymptydiodd Moses am "ddeugain niwrnod." Exod. xxxiv. 28. Bu Elias hefyd yr ysbaid hwn heb brofi ymborth. 1 Bren. xix. 8.

Athraw. Yn y 3edd adnod dywed Matthew. "A'r temtiwr pan ddaeth ato." Gwilym, a yw y cyfeiriad at y tro *cyntaf* y daeth y temtiwr ato?

Gwilym. Nid yw y geiriau hyn o angenrheidrwydd yn golygu mai hwn oedd ymosodiad *cyntaf* y temtiwr. Y cyfieithiad cywir fyddai, "A daeth y temtiwr ato," &c. Y mae Marc a Luc yn awgrymu i'r Iesu gael ei demtio yn ystod y "deugain niwrnod." Marc i. 13; Luc iv. 2. Yma fe nodir natur y temtasiynau a roddwyd o'i flaen, a chan eu bod y diweddaf dangosant i ba eithafion yr oedd y diafol wedi myned. Ynddynt gwelwn dair o brif agweddau y temtiad, sef "chwant y cnawd, a chwant y llygad, a balchder y bywyd." 1 Ioan ii. 16. Y mae yn rhedeg ochr yn ochr a themtiad ein rhieni cyntaf yn yr ardd. "A phan welodd y wraig mai da oedd ffwrwyth y pren yn fwyd, ac mai teg mewn golwg ydoedd, a'i fod yn bren dymunol i beri deall, hi a gymerth o'i ffwrwyth ef, ac a fwyaodd, ac a roddodd i'w gwr hefyd gyda hi, ac efe a fwyaodd." Gen. iii. 6. Y mae ein Hiachawdwr yn *gyntaf* yn cael ei demtio i anghrediniaeth ac hunanoldeb; yn *ail* i wrhydri a gwag-ogoniant; ac yn *drydydd* i uchelgais ac eilun-addoliaeth.

Owen. Y mae y diafol yn cywrain gymeryd mantais ar newyn yr Iesu. "Arch i'r ceryg hyn fod yn fara." Y ceryg rhyddion oedd o gwmpas iddo yn yr anialwch. Gan fod ceryg yn y rhif luosog, byddai *torthau* yn fwy priodol i'w ddweyd na "bara." Gan fod yr Iesu yn newynog, nis gallasai dim fod yn fwy tebyg o lwyddo. Yr oedd newydd gael ei gyhoeddi yn "Fab Duw, (pen. iii. 17),) ac y mae y diafol yn cymeryd arno ei fod yn rhoddi cyfleusdra rhagorol iddo i ddangos ei fod felly. Ond profodd yr Iesu, a diolch byth i'w enw, ei fod ddigon yn drech

na'r diafol hyd yn nod yr adeg gyfyng a thrafferthus hon. Gwyddai iddo lwyddo gyda'r Adda cyntaf pan y cylchynid ef â chyflawnder, ac nid oedd dadl yn ei feddwl na lwyddai gyda'r Ail mewn amgylchiadau fel hyn. Eithr siomwyd ef; profodd yr Iesu ei fod ef yr adeg wanaf arno yn drech na'r diafol yn ei gryfder.

Athraw. Dichon fod y diafol yn amheus parth dwyfoldeb y gwr yr oedd yn ymddyddan ag ef, eithr nid oedd yr un amheuaeth yn meddwl yr Iesu ei hun. Y mae yn llwyddo i greu amheuaeth yn ein calonau ni yn aml, gan hyny "gwyliwn a gweddiwn fel nad elom i brofedigaeth.

GOFYNIADAU.

At y Parch. H. C. Parry (Cefni).

Anwyl Frawd: Gwelwch yn dda roddi goleuni i mi mewn ffordd o atebion i'r gofyniadau canlynol:

1. A oes hawl gan weinidog ar ol cael llythyr gollyngdod, a rhoddi gofal eglwys i fyny, i barhau i bregethu a dal meddiant yn y capel ar waethaf yr eglwys?

2. A oes ganddo hawl i dderbyn aelodau gwrthgiledig heb ganiatad yr eglwys?

3. A yw yn unol â rheolau y Bedyddwyr i weinidog dori bara a'i gyfranu iddo ei hun ac aelodau eraill a fyddo heb eu derbyn gan yr eglwys?

Aspinwall, Neb. JOHN LEWIS.

NODION GOLYGYDDOL.

—Cynaliwyd cyfarfodydd "Undeb Bedyddwyr Cymru" eleni yn Aberystwyth, Medi 23—26. Nid oedd dim llai na 150 o weinidogion a chenadon yn bresenol o wahanol barthau Cymru a Lloegr. Canmolir yn fawr y pregethau a draddodwyd, a'r papyrau a ddarllenwyd. Dengys ystadegau gwahanol gymdeithasau yr Undeb fod yr Undeb yn talu ei ffordd, ac yn gwneyd llawer o les. Dechreuwyd cwrrd mawr yr Undeb am ddeg o'r gloch, ddydd

Iau, y 26ain. Esgynodd y Llywydd, y Parch. J. Rhys Morgan, D. D. (Lleuwrwg), i'r areithfa yn nghanol croesaw y dor, a dywedodd mai testyn ei anerchiad oedd, "Y Testament Newydd fel unig safon ein crefydd." Rhoddwn ddyfyniadau o'r anerchiad mewn un o'r rhifynau dyfodol. Ymddengys ei fod yn anerchiad gampus drwyddo.

Derbyniwyd amryw eglwysi a llu o unigolion yn aelodau newyddion o'r Undeb. Dewiswyd y brodyr canlynol i swyddi am y flwyddyn ddyfodol: Y Parch. J. Lloyd, Merthyr, Llywydd; y Parch. R. Jones, Llanllyfni, Is-Lywydd; y Parch. N. Thomas, Caerdydd, Ysgrifenydd Mygedol; y Parch. O. Davies, Caerwynarfon, Ysgrifenydd Gweithredol; R. Williams, Garn, Trysorydd. Cafodd yr eglwysi canlynol gymorth o'r Gymdeithas Adeiladu yn ystod y flwyddyn fel y canlyn: Goginau, 50p.; Cynwyd, 80p.; Cwmbwrla, 100p.; Bedwas, 70p.; Llanfyllin, 60p.; Pïsgah, Penfro, 70p.; St. Helen's, Abertaw, 70p.; Cwmbach, 100p.; Trealaw, 100p.; Llanstephan, 60p. Cafodd naw o'r aelodau sydd wedi rhoddi i fyny y weinidogaeth o herwydd methiant 17p. yr un am y flwyddyn derfynol o drysorfa y Gymdeithas Ddarbodol. Rhif presenol yr aelodau yw 53. Y swm sydd yn nhrysorfa Cymdeithas Ddarbodol Hen Weinidogion yw 1,230p. 10c. Da genym weled enw y Parch. H. C. Howells, Clydach (Pwllheli gynt), yn mhlith brodyr gweithgar yr Undeb.

—Dymunem hysbysu ein derbynwyr yn Dodgeville, Wis., mai ein goruchwyliwr yno ydyw y ffyddlon a'r selog Trebor; gan hyny, gall ein derbynwyr yno dalu iddo ef. Byddwn yn ddiolchgar i baw sydd heb dalu ein cofio yn fuan. Mae cefnogwyr y WAWR yn lluosocach yn Dodgeville nag un man arall yn y Gorllewin, ac am hyny, "Lle caffo Cymro cais."

—Yn *Seren Cymru*, dyddiedig Hydref 11, hysbysir fod Mathetas yn wael ei iechyd. Yr oedd y meddyg yn dweyd pan ysgrifened ei fod ryw radd yn well nag oedd wedi bod.

—Diolchwn yn wresog i'r Parch. W. Jones, Ridgeway, am ei ysgrifau galluog, ac am ei sêl dros y WAWR.

—Derbyniasom y newydd galarus fod y brawd Cadwaladr Richards, N. York, wedi marw heddyw (Hyd. 30), ac y bydd yn cael ei gladdu ddydd Sadwrn.

—Sul cyn y Gymanfa yn Plymouth yr oeddym yn Minersville, Pa. Y pryd hwnw yr oedd y brawd ffyddlawn Thos. D. Williams yn glaf iawn, er hyny nid oeddym yn meddwl mai hwnw oedd y tro olaf i ni weled ein gilydd yr ochr hyn. Ymddengys fod gweithio ar hyd y blynyddau yn nghanol *gases* a llwch afiachus y gweithfeydd glo wedi amharu ei gyfansoddiad mewnol, fel mai amhosibl oedd ei adferyd. Yn ddiau nid oes neb yn fwy teilwng o gydymdeimlad a pharch na'r mwynwyr glo—*dylent* gael eu talu yn dda. Nid oes unrhyw ddosbarth o bobl yn gweithio mewn lleoedd mwy afiachus, ac yn nghanol mwy o beryglon na hwy. Oeddym yn dra adnabyddus â'r brawd Williams. Dyn tawel oedd efe, yn dra ffyddlon a chyson bob amser gyda'r achos; yn ei gyfraniadau yn haelfrydig yn ol ei allu. Rhodiai yn addas yn yr alwedigaeth y galwyd ef iddi. Cydymdeimlwn yn ddfwn â Mrs. Williams a'r teulu yn eu galar a'u trallod. Gyda fod y brâwd Williams wedi ei alw at ei wobwr, dyma angau yn symud ymaith chwaer deilwng o'r un eglwys, Mrs. Hodges, gwraig y brawd Mark Hodges. Chwith genym feddwl am hyn. Y Sul crybwyllledig swperem gyda hwynt. Mor llawen ac iach ydoedd hi y pryd hwnw. Fel hyn y mae yr eglwys yn Minersville yn cael ei cholledu yn barhaus. Goddefer i ni yma wneyd sylw neu ddau am ein teimladau yn y fynwent y dydd Llun canlynol i'r Sul hwnw. Aethym i roi tro i blith y beddau, gan sylu am haner awr neu ychwaneg, ar feddau brodyr a chwiorydd a chyfeillion ag oeddynt yn anwyl genym pan yno yn gweinidogaethu. Sylwem arnynt yn mhob man o'n hamgylch. "Wel! wel! dyma ein tynged oll!" Sylwem yn neillduol ar fedd y poblogaidd, y Parch. John Roberts,

Tredegar gynt. Da gwnaeth yr eglwys roddi beddfaen mor deilwng ar ei fedd ef. Prudd oeddym—prudd, prudd! yn mhlith yr meirw.

—Ar ein taith ddiweddar dygwyddodd i ni fod yn Philadelphia ar y Sul cyntaf yn Medi. Aethom i wrando ein cyfaill hoff, y Parch. B. D. Thomas. Pregethodd yn rhagorol (y boreu), sef y bregeth o'r hon y gwelir amlinelliad yn "Mhwlpud y Wawr" am fis Hydref. Gan fod hwn y Sul cyntaf iddo ef ar ol y *vacation*, a llawer o'r aelodau heb ddod adref, nid oedd moddion yn ei gapel y nos Sabboth, trefnwdd i fyned i gapel arall i wrando ar ryw un o'n prif bregethwyr. Felly cychwynasom, ac wedi myned i drafferth, a myned amryw filldiroedd mewn brys a chwys at y capel, yr oedd hwnw yn gauedig. Yr oedd un o brif aelodau Mr. Thomas gyda ni. Beth oedd i'w wneyd? Anymunol oedd y siomiant hwn ar ol yr holl deithio a llafur. Cytunwyd myned i gapel pobl dduon oedd gerllaw, perthynol i'r M. E. Erbyn myned yno yr oedd y capel yn orlawn o bobl—o bobl dduon i gyd—capel mawr, y pregethwr yn fel-ynddu; ac ar ganol ei bregeth, fedyliem, yn traddodi gyda sel a brwdfrydedd neillduol iawn. Arweiniwyd ni ein tri yn garedig yn mlaen i wydd y pwlpud, eisteddasom gan wrando yn astud. Y testyn oedd Mat. 23: 37—38. "Jerusalem, Jerusalem, yr hon wyt yn lladd y prophwydi, ac yn llabyddio y rhai a ddanfonir atat, pa sawl gwaith y mynaswn gasglu dy blant yn nghyd, megys y casgl iâr ei chywion dan ei hadenydd, ac nis mynech! Wele yr ydys yn gadael eich ty chwi yn anghyfanedd." Darluniai y deml fel ty Dduw, yn neillduol ty lle yr arferai breswyllo ynddo; ty ag yr oedd Duw bob amser yn hawlio iddo ei hun; ty y dywedai am dano, "*fy nghy*." Ond yr oedd y genedl wedi bod yn dra euog o halogi y ty sanctaidd hwn, a dwyn pethau anmhriodol i mewn iddo—lladd y prophwydi a llabyddio y rhai a ddanfonodd atynt. Y canlyniad yn awr oedd y dynged hon, "Wele yr ydys yn gadael eich ty

chwi yn anghyfanedd." Ty Dduw un-waith, ond *eich* ty chwi yn bresenol. Ni fynai Duw ei arddel fel ei dy ef mwyach—yn awr *eich* ty—cymerwch ef yn wag—adfeilliedig—halogedig—*eich* ty. Yr wyf yn ei adael i *chwi*. Yna, traethai am gorph y Cristion yn deml i'r Ysbryd Glan. Ond os halogid y deml hon—fel Israel yn halogi eu teml hwy, byddai yr un dynged yn cael ei chyhoeddi. "Yr ydys yn gad-ael *eich* ty chwi yn anghyfanedd." Yr oedd sylwadau y pregethwr yn hynod effeithiol; mor effeithiol a dim a wrandawsom er's llawer dydd; tybiwn y cofiwn y sylwadau tra b'om byw—ac ni ryfeddwn nad all Mr. Thomas a'r brawd arall ddweyd yr un peth, gan fel yr oeddynt yn siarad am y bregeth ar ol hyn. Yn niwedd yr oedfa gwnaed casgliad, i'r dyben o gynorthwyo hen frawd o aelod i fyned i *Home* yr hen bobl fethiedig perthynol idd eu henwad yn y ddinas. Y dull o gasglu ganddynt oedd, fod i bob un a chwenychai roi, ddod yn mlaen ac offrymu ei rodd ar y bwrdd o flaen y pwlpud. Yna dyna lle yr oedd amryw unigolion yn dod o bob rhan o'r gynulleidfa gyda eu rhoddion. Sylwem fod y mwyafrif o'r rhai hyn yn dldodion, dldodion. Ond dymunol oedd eu gweled yn dod yn mlaen gyda eu rhoddion bychain, i gynorthwyo yr hen frawd i fyned i'r *Home*. Nid all-em ninau ymatal. Rhoddodd y boneddwr oedd gyda ni *globen* o ddolar ar-ian at y casgliad, a diolchid yn fawr am dani. Yr oedd eisiau y swm o gan' dolar cyn y cawsai yr hen frawd fyned i'r *Home*; ond nid oedd y swm gofyn-ol wedi ei gael, gan hyny, rhaid oedd ei ohirio hyd adeg arall. Wedi dyfod allan a chychwyn tua thref, clywem ganu cynulleidfaol mewn goruwchystaf-ell ar ochr yr heol. Deallm mai cwrdd crefyddol oedd yno; dringasom i fyny risiau cul, uchel, nes cael ein hunain mewn cwrdd gweddi gan bobl dduon! Yr oedd yr ystafell yn llawn ac yn annyoddefol o dwymn—ac yr oedd yn dwymn grefyddol hefyd. Arweinai ychydig o'r blaenoriaid yn nghymydog-aeth y sêd fawr. Gweddi brawd, pryd y rhoddid hwyl fawr iddo. Mynych y

clywid, "*Come down now Lord! come down! Drive him out, drive him out,*" &c. Wedi'r weddi arosai pawb ar eu gliniau yn ddystaw iawn; yna yn y man clywid ryw lais main, isel, prin yn glywadwy—ac yn raddol chwyddai y llais—nes o'r diwedd y deuai yn uchel, ddigon. Hyd yn hyn, *un* oedd yn canu; yn awr codai pawb ar eu traed, pryd yr atebid mewn math o *chorus* gan y boneddigesau yn benaf. Yn sicr, yr oedd rhywbeth yn swynol ac effeithiol ryfeddol yn hyn oll i ni. Sylwem ar y difrifoldeb oedd yn medd-ianu pawb. Hwn oedd y tro cyntaf i ni anturio fod mewn cyrddau pobl ddu-on. Cofiwn yn hir am y mwyniant.

—Galwasom gyda y brawd Amos Roberts, yn Irwin Station. Tlawd iawn yw hi yn Irwin, ac am hyny y mae ein brodyr yno yn dyoddef, a'r achos yn dyoddef. Y mae y brawd Amos yn *gadarn* yn y ffydd. Hefyd y brawd Evan Williams, Braddockfield, a barhâ fel arfer. Llon oedd i ni ei gael mor "*biwr*."

—Nid oes neb yn arfer ein derbyn yn garedicach na'r hybarch D. Evans, Ebensburgh, a'i briod. Y mae hyn yn peri ein bod yn dra hoff o alw heib-*io* "angel yr eglwys" yn Ebensburgh. Y mae efe yn hynod barchus gan ei braidd oll, ac yn neillduol gan bobl tref Ebensburgh. Mae yn awyddus iawn am fod y cyhoeddiad yn llwyddo. Diolchwn yn fawr i Mr. a Mrs. Evans am eu hewyllys a'u teimladau da. Piti fod Cymry Ebensburgh yn myned yn gymaint o Saeson. Y maent yn "*holics*" hefo'r Saesneg. Ni fynant gymaint a chodi ar eu traed i ganu mawl. Dylai ein brodyr yno gael ar ddeall mai'r ffas-iwnsydd yn ffynu yn mhlith y Saeson yn awr, ydyw codi i ganu mawl i Dduw. Y noson yr oeddynt yno yn ceisio "*gweyd ticin*," cafwyd ychydig Gym-raeg, ac o ganu yr hen ffas-iwn, a'r brawd hoff Edward Owen yn blaenori. Yn "*y Gogledd*" maent yn fwy ffydd-lawn i'r hen iaith. Er y cwbl, mae y brawd Evans yn dra llwyddianus a chysurus yn eu plith, a'r achos yn ym-ddangos yn dra llewyrchus.

—Da genym hysbysu ein cefnogwyr fod eglwys Chatham Street, Pittsburgh, yn bleidiol iawn i'r WAWR, yn wresog felly. Cawsom oddeutu ugain o danysgrifwyr newyddion yno, fel y mae llawn deugain o rifynau yn bresenol yn myned yno yn fisol. O'r blaen ni chawsom nemawr o gymdeithas Cadwgan a'i briod garedig. Mae Mrs. Jones yn llawn o elfenau yr Hen Wlad, a'r brawd Jones hefyd o ran hyny. Yr oedd ei ymddyddanion am Lanelli, a'r Parch. Mr. Hughes, Glan-y-mor, yn myned yn ddifyr. Bydd yn dda genym gael o gymdeithas Cadwgan a'i deulu hoff eto. Mae y brawd D. Lloyd Jones, Ysw., wedi bod yn gynorthwy mawr i ni yn ein hyndrech o blaid y WAWR yn Pittsburgh. Mae y brawd Jones yn wir gyfaill i bregethwyr, a gwn y gall ein pregethwyr oll a ymwelant â'r lle dystio hyny. Ein prif ddosbarthwr yno, yw yr hen frawd da John Evans; ac mae'r ffyddllawn Henry W. Jones yn cynorthwyo; ac yn Soho mae y brawd Henry John, Ysw., yn dosbarthu, neu yn hytrach y chwaer Mrs. John. Nid yw Wood's Run chwaith ar ol. Yno mae y brawd parchus D. D. Davies, Ysw., yn dosbarthu, yn ychwanegol at yr hyn a wneid o'r blaen gan y brawd D. Thomas. Y mae Mr. Davies yn hen ddosbarthwr i'r *Seren*, a'r cyhoeddiadau dilynol, *Y Wasg* a'r *Glorian*. Yr ydym yn falch bob amser o gael hen golofnau ein cyhoeddiadau i roddi eu help i ninau gyda y WAWR. Yn Wood's Run mae Thomas Harris, Ysw., aelod ffyddllawn arall o eglwys Chatham St., a John Richards, Ysw., yn byw. Galwasom hefyd gyda y brawd John Williams, Ysw., Four Mile Run. Y mae efe yn cadw *store* mewn lle megys o olwg y byd. Gallasid meddwl na fuasai neb yn dyfod ato i brynu; ond ymddengys nad yw y dybiaeth yna yn gywir, canys dywedai ei fod yn gwerthu yn dda, ac nid ellid ei amheu ychwaith, oblegid mae yn edrych yn iachus a chyffyrddus, efe a'i deulu.

—Bu y Parch. William D. Thomas, Mahanoy City, Pa., yn treulio dau Sabboth gyda y frawdoliaeth yn Paris-

ville, y mis diweddfaf. Cafodd dderbyniad cynes, a rhoddodd yntau foddlonrwydd cyffredinol.

—Drwg iawn genym ddeall fod ein cyfaill Ednyfed yn glaf. Gobeithiwn y caiff adferiad buan. Fel llawer eraill, y mae genym barch mawr i Ednyfed, a theimladau cynes ato. Credwn na throediodd yn America Gymro mwy trwyadl nag efe, nac un yn meddu natur ddynol mwy tyner a charedig. Heblaw hyny, y mae ein bod wedi dyfod i'r wlad hon yr un pryd yn yr un llong, yn peri i'n cyfeillgarwch fod yn neillduol. Tua deuddeng mlynedd yn ol ddiweddd yr hydref diweddfaf oedd hyn —*ie*, deuddeng mlynedd—maent wedi myned ymaith fel cysgod!

—Mae y brodyr yn Mineral Ridge, O., yn deilwng o gydnabyddiaeth ddiolchus am eu sel dros "doriad y dydd." Ar ein hymweliad â'r lle ychydig wythnosau yn ol, dyblwyd rhif y derbynwyr.

—Y mae genym yr hyfrydwch o hysbysu fod yr eglwys yn Coalburgh, O., yn parhau yn gefnogol. Mae y Parch. Charles Jones, y gweinidog, yn bleidiol iawn i'n cyhoeddiad. Ac addawa y brawd effro a gweithgar, Enoch Howells, roddi help llaw mewn ffordd o ddosbarthu. Mae hyny ar unwaith yn sicrhau llwyddiant.

—Hyfrydwch nid bychan oedd i ni gael treulio Sul ac ychydig ddyddiau yn Youngstown, O., yn ddiweddar, maes llafur a chartrefle yr hybarch David Probert; lle hefyd mae yn byw y bardd awenawl Mathrafal, y Parch. D. Nicholas (Ifor Ebbwy), a Cynfal. "Wele mor ddaionus ac mor hyfryd yw trigo o frodyr yn nghyd." O dan ofal Mr. Probert y mae yr eglwys mewn cyflwr pur ddymunol ac heddychlun. Yn wir, y mae mewn heddwch, brawdgarwch, a theimladau da. Mae yn esiampl deilwng i holl eglwysi y cylchoedd a'r wlad. Nos Sabboth, wrth gyngori rhyw frawd ag oedd yn myned i'r Gorllewin, wylai yr hybarch weinidog yn hidl, tra yr oedd efe yn pwyso arno i fod yn wyliaidwyrus yn ngwynneb

perygion a themtasiynau bywyd. Dysgwylw'n y byddwn yn alluog i gyhoeddi darlun hardd a chywir o Mr. Probert yn un o'n rhifynau dyfodol, ac hefyd hanes yr eglwys. Mae amryw frodyr a chyfeillion yn Youngstown wedi addaw dwyn rhan o'r treulion. Credwn y bydd hyn yn dderbyniol gan lawer o'n derbynwyr yn Ohio a manau eraill.

—Mr. Evan T. Davies yw ein dosbarthwr yn Parisville, O. Cyflawna ei swydd yn ddfino, gan fod yn bryderus am weled y derbynwyr yn lluosogi. Ni raid cwyno, mae y Bedyddwyr yn Paris yn gwneyd yn bur dda dros y cyhoeddiad, ac oll yn dalwyr prydlawn. "Pa ffordd yr âf tua Palmyra?" meddwn y dydd o'r blaen yno wrth y brawd tirion Giddings. "Y ffordd yna," ebai yntau. Yr hyn a feddylw'n oedd, pwy a roddai *ride* i mi yno; ond gwyddai y brawd yn eithaf da, ac aeth a mi yn ei gerbyd gyda boddineb i Palmyra.

Mae mwy o'r WAWR yn myned i Cattaraugus yn awr nag i un man arall. Nid oes dim llai na thriugain o rifynau yn myned yno yn fisol. Nid oes odid deulu yn perthyn i'r eglwys nad yw ein cyhoeddiad yn myned iddo, ac mae rhai teuluoedd yn derbyn dau rifyn yn fisol, megys teulu John Higgins, James Evans, Hugh Roberts. Mae y golygydd yn wir ddiolchgar i'r cyfeillion yn Cattaraugus am eu cefnogaeth ardderchog, ac am ei dderbyn mor garedig ar ei ymweliad, ac yn neillduol teinila yn wir ddiolchgar i'r Parch. W. M. Evans. Deallwn fod Mr. Evans yn cael ei fawr hoffi fel pregethwr a gweinidog y lle. Yr oedd yn hawdd gweled hyn fel y galwem ein dau wrth geisio tanysgrifwyr newyddion. Mae cynulleidfa fawr yn dyfod yn nghyd ar y Sabboth o bell ac agos, a'r eglwys yn ymddangos yn dangnefeddus a siriol neillduol. Gresyn na fyddai y brawd Evans yn mwynhau gwell iechyd.

—Yn y rhifyn nesaf bwriadwn gyhoeddi erthygl ragorol, gan yr enwog a'r diweddar Barch. John Williams, Drefnewydd, awdwr yr Oraclau Bywiol, ar y pwnc o "Rydd Gymundeb." Gwelsom yr erthygl y dydd o'r blaen

mewn rhifyn o'r *Bedyddiwr*, yn llyfrgell y Parch. W. M. Evans, Cattaraugus. Darllenasom hi gyda ein gilydd, ac ystyriem hi yn *rhagorol*. Yr oedd wedi ei chodi i'r cyhoeddiad hwnw o'r *Greal*, yr hyn a ddengyse i rhagoriaeth. Mae y brawd Evans wedi addaw ei chopio yn llawn yn barod erbyn y rhifyn nesaf.

—Deallwn mai tua chanol y mis nesaf y bwriada y Parch. H. O. Rowlands symud i'w faes newydd yn Oshkosh, Wis. Wrth wneyd y symudiad hwn mae y brawd Rowlands yn symud tuag at i fyny. Bydd bod yn weinidog i'r eglwys hono yn ei osod ar flaen y rhes yn mhlith gweinidogion Wis. Mae yr eglwys (yr adeilad) yn newydd a hardd dros ben, ac mae yr eglwys (y bobl) yn gyfryw ag y mae elfenau cynydd a thyfiant yn perthyn iddi. Dymunwn o'n calon i Mr. Rowlands bob llwyddiant yn ei faes newydd.

—Yr ydym yn hoff o glywed yr hyn a ganlyn: "Y dydd o'r blaen derbyniodd y Parch. D. Rhoslyn Davies, Taylorville, Pa., anrheg o gadwen (*watch chain*) aur gan bobl ieuanc ei eglwys.

HANESION CARTREFOL.

CHURCH HILL, O.

Ymwelwyd a'n cartref gan nifer mawr o aelodau a gwrandawwyr yr eglwys hon, heblaw llawer o gyfeillion nad ydynt yn dal cysylltiad â ni fel cynulleidfa, yn wir annysgwyladwy, a llanwasant dair ystafell yn union. Bu yn achos o syndod nid bychan i ni, wrth eu gweled oll yn or-lwythog o amrywiaeth o drugareddau er cynal ac addurno y corph. Cawsom hefyd wledd i'r meddwl mewn anerchiadau tlysiion, teimladwy a doniol, ac mewn caneuon melys a swynol. Llywyddwyd y cyfarfod yn wir fedrus gan Thomas J. Jones, Ysw., Sodom. Credwn fod yr oll yn arddangosiad o'u haelfrydedd, eu serch, a'u hedmygedd tuag atom. Arwydd ydyw i ni o'u teimladau da, yr hyn sydd yn foddhad mawr i ni. Buom bron a dweyd, "Melus, moes eto."

Derbyniwch ein diolchgarwch puraf a gwirioneddolaf. Yr eiddoch, gyda dynamidiadau goreu ein natur oreu,

JAS. A SOPHIA F. RICHARDS.

Hydref 23ain.

BEDYDDIHWYD—

Yn Utica, y mis diweddfaf, bedyddiwyd un brawd gan y Parch. John Eddred Jones. Hefyd ychydig amser yn ol, bedyddiwyd, gan yr un, un brawd a dwy chwaer. Yr oedd y blaenaf a enwyd yn aelod yn eglwys Dr. Roberts, yn Utica, a'r ail yn aelod yn eglwys y Dr. Rhys Gwesyn Jones. Yr oedd un o'r chwiorydd yn aelod gyda y Wesleyaid, a'r llall yn Eglwys Loegr.—J. E. J.

Picatonica, Wis.—Ar Sul, Medi y raf, cawsom y pleser o weled ein parchus weinidog, Mr. H. Hughes, yn bedyddio un chwaer ieuanc ar broffes o'i ffydd, yn ngwydd cynulleidfaf barchus a hynod foneddigaidd. Teimlem yn llawen weled un yn troi ei hwyneb i dy Dduw; a'n gweddi yw, ar i ni gael gwelod rhai eto yn ymrestru dan faner Iesu.—THEO. P. POWELL.

Nanticoke, Pa.—Anwyl Olygydd: Da genym eich hysbysu fod yr achos da ar ei gynydd yn Nanticoke. Er mwyn darllenwyr y WAWR, mae yn deg eu hysbysu, fod yr eglwys Fedyddiedig Gymreig wedi myned yn ol i'r hen gapel at yr eglwys Saesoneg i gydaddoli. Y mae yr eglwys Saesoneg wedi rhoddi yr hen gapel i'r eglwys Gymreig am chwe' chant o ddoleri oedd yn ddyledus arnynt i'r eglwys ddiweddfaf. Ar brydnawn Sabboth, Hydref y 27ain, ymgasglodd tyrfa luosog i'r capel erbyn dau o'r gloch; yna aed at y fan lle y byddis yn arfer a bedyddio, ac wedi dyfod i'r lle, ac i'r Parch. W. F. Davies, y gweinidog, ddarllen rhan o air Duw a gweddio, cawsom bregeth Saesoneg, neu yn hytrach anerchiad galluog iawn, gan brofi trwy y gwirionedd pwy ydynt wir ddeiliaid bedydd, sef credinwyr ac nid babanod. Yna cawsom y fraint o wel-ed brawd ieuanc a chwaer, yn ufuddhau i'r ordinhad o fedydd, fel y gor-

chymynodd Iesu Grist. Gweinyddwyd gan Mr. Davies yn ardderchog. Gobeithio nad yw hyn ond blaenffwrth o gynhauaf mawr yn y dyfodol.—D. L. JONES.

Martin's Station, Altoona Mines, Pa.
—BARCHUS OLYGYDD: Y mae genyf y pleser y waith hon eto, idd eich hysbysu fod yr achos da yn llwyddo yn barhaus yn ein plith. Iau, 26ain cyf., ymwelwyd â'n cymydogoeth gan ein parchus frawd Harrison. Nid wyf am i'r diwygiad crefyddol yma fyned heibio heb i dderbynwyr y WAWR gael clywed am dano. Ar y dydd crybwylledig cawsom y fraint o weled ein brawd Harrison yn bedyddio ugain o gredinwyr yn Mab Duw, ac y mae amryw eto yn aros am yr un fraint. Yr Arglwydd a fendithio ein brawd llafurus, yw fy nymuniad. Yr eiddoch,

Medi 30, 1878. JOHN R. JONES.

PRIODWYD—

Medi 11, 1878, yn anedd rhieni y briodasferch, gan y Parch. Thomas Holland, Mr. John Hughes, o ardal Sparta, Wis., a Miss Angharad Powell, o ardal y Coed, ger Dodgeville, Wisconsin.

Yn nghoryn y dlws Angharad—mae sain,
A synwyr i siarad
A John, wr llon, er gwellad
Cu i'w deml, ac i'w deimlad.

Ioan i'w fun, yn iawn a fo—er heddwch,
A rhyddid i lwybro;
Hi ddeil yn un, i'w ddilyn o,
Drwy'r ymdaith, hyd yr "amdo."

Doed mwyniant, fflnyant i'w ffydd—a boddus
Y byddont hwy beunydd;
Yna yr "iau" hon a rydd
Le iawn i wir lawenydd.
CYFAILL Y BRIODASFERCH.

Hyd. 23, 1878, yn anedd Thomas M. Howells, Ysw., gan y Parch. Sem Phillips (A.), Mr. David B. Davies a Miss Annie Williams, y ddau o Dodgeville, Wis.

Bore heddyw, dau bur oeddynt—'nawr
Cyn y nos, un ydynt;
Bâr destlus, mewn hoenus hynt,
Ior add'wyn fo 'n Ner iddynt.

Dafydd ac Annie unwyd er cynydd,
I oleulawn gywir lawenydd,
Dau iach eres, o orwych arwydd,
Diau o galon unwyd â'u gilydd;

Annie fwyn difai, yn un a Dafydd
I wneyd eu goreu, heb nwyd i gerydd;
Hynt benaf, ceisiant beunydd—yn drysawr
Y rhan wiw ddirfawr, yr hon ni dderfydd;
TREBOR.

BU FARW—

MRS. ANN MORGANS.

Medi 11, 1878, yn Brookfield, Ohio, terfynodd Ann, gwraig John Morgans, diacon parchus gyda'r Bedyddwyr yn Brookfield, ei gyrfa, ar ol cystudd maith a blin, pan yn 51 mlwydd oed. Ganwyd Mrs. Morgans yn Trefach, Sir Gaerfyrddin. Symudodd pan yn 18 ml. oed i Benydarren, ger Merthyr Tydfil, ac i'r wlad hon chwe' mlynedd yn ol. Gadawodd Mrs. Morgans briod tyner a hynaws, a thri o blant tirion, parchus ac addfwyn, i alaru ar ei hol. Nid yn aml y ceid teulu wedi ymglymu cy-maint yn eu gilydd, ac mor barod i helpu eu gilydd. Bu hyn yn fendith fawr i'r ymadawedig yn ei chystudd blin. Profesodd Mrs. Morgans fydd yn Nghrist pan yn 16eg oed, a daliodd at ei phroffes hyd fachludiad haul ei hoës. Mae grym mewn dechreu yn foreu gyda Duw. Os am fod yn wir ddefnyddiol gyda'r achos crefyddol, yn un o gedyrn Seion, rhaid dechreu yn foreu. Yr oedd fyddlondeb Mrs. Morgans gyda yr achos braidd yn ddihafal. Yr oedd, os byddai amgylchiadau yn caniatáu, beunydd yn y cyfarfodydd. Nid crefydd y Sul a feddigh ganddi hi. Yr oedd yr un fath wyl a gwaith. Safodd hefyd hyd angau o blaid yr egwyddorion a broffesodd yn moreu ei hoës. Ni chafwyd hi yn rhedeg o un enwad i'r llall. Ni bu raid nac achos chwasaith i ddysgyblaeth eglwysig dalu ymweliad â hi. Treuliodd ei hoës yn agos at ei Duw. Ni raid i'r sawl a rodia gyda Duw ofni y wialen geryddol eglwysig. Yr oedd yn ddynes hynaws a dirodres. Cadwai yn rhydd o fan ystoriau y dydd. Gofalai am ei thy a'i theulu. Teimla yr ardal yn gyffredinol ei bod wedi cael colled yn angau Mrs. Morgans. Cysur yw meddwl fod ein colled ni yn elw bythol iddi hi. C. J.

MR. THOMAS D. WILLIAMS.

Awst 23, 1878, yn Minersville, Pa., y brawd Thomas D. Williams, yn 50 mlwydd oed, o'r *typhoid fever*, wedi naw diwrnod o gystudd trwm. Yr oedd yn enedigol o Brynmawr, Sir Fynwy, D. C. Ymfudodd ef a'i deulu i'r wlad hon yn Mehefin, 1854. Yr oedd yn wyr i'r Parch. Thomas Davies, o'r Argoed. Bedyddiwyd ef yn Hermon, Nantyglo, gan y Parch. Thomas Bevan. Bu yn aelod fyddlon o'r eglwys hon (Horeb) oddiar pan ddaeth o'r Hen Wlad hyd ei farwolaeth. Gwasanaethodd yn y swydd ddiaconaidd oddiar 1866, yr hon swydd a lanwodd gydag anrhydedd iddo ei hun, ac adeiladaeth i'r eglwys, ac hyderwn er gogoniant Duw. Meddai ar gymwysderau da

fel diacon a blaenor, o herwydd ei sêl a'i weithgarwch dros lwyddiant y deyrmas nad yw o'r byd hwn. Yr oedd yn bwyllog a phen-derfynol, ac felly yn cario llawer o ddyllanwad yn y cylch y troai ynddo. Yr oedd hefyd yn aelod o'r Cyngor Trefol (*Town Council*), ac fel y cyfryw gwnaeth holl swyddogion y dref eu hunain yn orymdaith drefnus yn yr angladd. Hefyd canodd y Côr Undebol ar hyd y ffordd o'r ty i'r capel. Gweinyddwyd wrth y ty ac yn y capel gan y Parch. W. D. Thomas, Mahanoy City, Pa. Felly ar y 27ain o Awst daearwyd y rhan farwol o'r brawd Thomas D. Williams, mewn gobaith sicr fod marw wedi troi yn elw iddo. Gadawodd ar ei ol briod a thri o blant, sef dwy ferch a mab; y merched yn briod, a'r mab, tuag 16 oed, yn cartrefu gyda'i fam.

Dymunir ar i *Seren Cymru* a'r *Greal* godi'r uchod.

MRS. MARY HODGES.

Medi 14, 1878, yn Minersville, Pa., Mrs. Mary Hodges, priod y brawd Mark Hodges, yn 58 mlwydd a 6 mis oed. Ei chlefyd oedd yr *intermittent fever*. Ni bu ond wythnos yn glaf, fel ag i'w chaethiwo i'w gwely, er ei bod yn cael ei blino er's rhai blynyddau gan y *rheumatism*, &c., eto nid oedd neb yn meddwl fod angau mor agos i'r chwaer Hodges, gan yr edrychai yn gysurus iawn a hyfryd. Yr oedd yn chwaer weithgar a selog gyda phob rhan o waith yr Arglwydd ag oedd yn perthyn iddi hi deimlo dyddordeb ynddo. Ar adegau y *tea parties* a *picnics* yr Ysgol Sabbothol, gwelir ei heisiau. Yr oedd hefyd yn un ag oedd yn cofio lletygarwch; bob amser yn groesawus i bawb a ddelai ar ei thraws, ac yn neillduol felly i weinidogion yr efengyl. Ganwyd hi yn Llangatwg, Sir Frycheiniog, D. C. Enwau ei rhieni oedd Lewis a Nancy Reynolds. Daeth i'r wlad hon 26 mlynedd yn ol. Bedyddiwyd hi yn Minersville, yn 1858, gan y Parch. J. P. Harris, a daliodd gyffes ei ffydd yn ddiogel hyd y diwedd. Gweinyddwyd yn ei hangladd gan y Parch. W. D. Thomas, Mahanoy City, dydd Mawrth, y 17eg o Fedi. Gadawodd ar ei hol briod a phump o blant, sef dau fab a thair merch. Y mae dau fab ac un ferch yn briod. Huned yn dawel hyd y dydd hwnw, y caffo ei ddeffro ar ddelw Iesu.

HANESION CYMRU.

SUDDIAD Y "PRINCESS ALICE."

Cymerodd un o'r damweiniau mwyaf alaethus le ar y trydydd o Medi ar afon Tafwys, sef suddiad y *Princess Alice*, gyda rhyw wyth gant o deithwyr. Perthynai y llestr i'r *London Steam Boat Company*, ac yr aedd ar y pryd yn dychwelyd i'r brif ddinas o Gravesend, yn orlawn o deithwyr. Pan yn ymyl

Woolwich, daeth i wrthdarwriad â llestr fawr arall o'r enw *Bywell Castle*, yr hyn a fu yn achos o'i suddiad yn uniongyrchol, ac yn angau i ganocedd o'r rhai oedd ar ei bwrdd. Hawdd i bawb dybied y fath ofid a galar a achoswyd drwy yr amgylchiad alaethus hwn. Bu yn foddion i wneyd canocedd yn weddwon ac yn amddifaid. Da yw gwelod y wlad yn dangos y fath gydymdeimlad a hwy. Mae trysorfa Arglwydd Faer Llundain tuag at eu cynorthwyo wedi cyrhaedd uwchlaw ugain mil o bunau.

TANCHWA ARSWYDUS YN ABERCARN.

Ychydig fynyddau wedi deuddeg o'r gloch, dydd Mercher, Medi 11eg, dygwyddodd un o'r firwydiadau mwyaf arswydus a dinystriol a gymerodd le erioed yn Nghymru, mewn pwll glo yn agos i Abercarn. Perthyna y gwaith i gwmi Glyn Ebbwy, a saif o fewn ychydig o ffordd i orsaf Abercarn. Bu y ddamwain hon eto yn angau i ddau gant a phedwar-ar-bym-theg a-dengain o'n cyd-ddynion, ac yn achos o ofid, trueni, a galar annysgwyliadwy. Yn bendifaddeu, fe ddylai fod bywyd dynol yn fwy gwerthfawr yn Mhrydain Fawr nag ydyw yn y dyddiau hyn, a mwy o ofal yn cael ei ddangos am dano. Nis gallwn lai na chredu mai anwybodaeth o ddeddfau anian, rhyfyg, ac ariangarwch, sydd yn achosi y rhan fwyaf o'r damweiniau hyn. Y mae yn llawn bryd i'r Senedd agor ei llygaid, a cheisio darparu rhyw fesur neu fesurau er ceisio eu hatal. Da genym ddeall fod *fund* wedi ei hagog er cynorthwyo y dyoddefwyr yn Abercarn hefyd. Y mae amryw o bersonau a threfni yn y dywysogaeth wedi dyfod allan yn rhagorol.

Ymwelodd dirprwyaeth ag Arglwydd Faer Llundain, gyda'r amcan o agor trysorfa yn Llundain er cynorthwyo y gweddwon a'r amddifaid. Gan fod y drysorfa er cynorthwyo y colledwyr yn y ddamwain ar y Tafwys yn awr ar waith, teimlai yr Arglwydd Faer ychydig anhawsder yn y mater; fodd bynag, boddlonodd i agor trysorfa arall yn y *Mansion House* er cynorthwyo perthynasau y glowyr a gollasant eu bywyddau drwy y firwydriad yn Abercarn; ond dywedai y byddai yn ddymunol i bawb nodi, wrth anfon eu harian, at ba drysorfa yr oeddynt yn cyfrannu. Hyderwn y gwneir casgliadau drwy Gymru yn gyffredinol at yr achos, ac y ceir trysorfa deilwng o'r amgylchiad torcalonus. A barnu yn ol yr hyn a wariwyd ar yr achlysur o'r firwydriad a gymerodd le yn Hartley, bydd angen o 30,000p. i 40,000p. cyn y gellir gwneyd cyfiawnder yn yr achos galarus presenol.

DAMWEINIAU BLAENOROL.

Ar yr adeg bresenol, dichon na fyddai yn annyddorol rhoddi cyfres o'r damweiniau ag ydynt wedi dygwydd mewn glofeydd yn Nehenidir Cymru am y 31 mlynedd diweddfaf, sef rhwng 1845 ac 1876. Dygwyddodd yn ystod

yr amser a nodwyd 25 o ddamweiniau, a cholldwyd 1,063 o fywyddau.

1845.—Awst 2il. Ffirwydriad yn Nghwm-bach; 150 o wyr a bechgyn wrth waith; dygwyd 122 allan yn fyw; bu farw 28.

1846.—Ionawr 14eg. Ffirwydriad yn Nglofa Risca; colodd 35 eu bywyddau.

1848.—Mehefin 21ain. Glofa Victoria; lladdwyd 11.

1849.—Awst 11eg. Glofa Llety Sbiencyn, Aberdar; 112 yn y pwll; colodd 52 eu bywyddau.

1851.—Medi 3ydd. Glofa Aberdar. Torodd y gadwyn, a cholodd 14 eu bywyddau.

1852.—Mai 10fed. Pwll y Dyffryn, Aberdar. Llanwyd y mynedfeydd gan weithwyr wedi cwmpo. Collwyd 64 o fywyddau Mai 10fed. Pwll y Gwendraeth, Sir Gaerfyrddin. Dylifad dwfr; collwyd 28 o fywyddau.

1853.—Mawrth 12fed. Dyffryn Risca; firwydriad; collwyd 10 o fywyddau.

1855.—Tachwedd 29ain Cwmaman, Aberdar. Cwmpriad y car; lladdwyd 8.

1856.—Gorphenaf 15fed. Cymmer, Pont-y-pridd. Ffirwydriad; collwyd 114 o fywyddau.

1858.—Hydref 13eg. Glofa y Prinrose, ger Abertawe; collwyd 13 o fywyddau. Yr un flwyddyn, dygwyddodd firwydriad yn nglofa y Dyffryn, ger Casnewydd, a dinystriwyd 20 o fywyddau.

1859.—Ebrill 6ed. Glofa y Chain, ger Castellnedd. Dylifad dwfr; 26 o fywyddau wedi eu colli.

1860.—Rhagfyr 1af. Risca; firwydriad; lladdwyd 140 o lowyr, ac o 30 i 40 o geffylau.

1862.—Chwefror 19eg. Glofa Cethin, ger Merthyr; collwyd 49 o fywyddau.

1863.—Hydref 17eg. Glofa y Morfa, Sir Forganwg; collwyd 31 o fywyddau.

1864.—Rhagfyr 26ain. Maesteg; collwyd 14 o fywyddau.

1865.—Mehefin 16eg. Pwll Bedwelty, ger Tredegar; collwyd 26 o fywyddau. Rhagfyr 25ain. Glofa Gethin Uchaf, Merthyr; collwyd 30 o fywyddau.

1867.—Tachwedd 8fed. Glofa Ferndale; collwyd 178 o fywyddau.

1869.—Mehefin 10fed. Glofa Ferndale; collwyd 60 o fywyddau.

1870.—Gorphenaf 23. Llansamlet; lladdwyd 19.

1871.—Mawrth 2il. Victoria, Sir Fynwy; lladdwyd 19. Hydref 4ydd, Gadlys, Aberdar; lladdwyd 4.

1872.—Ionawr 10. Oakwood, Llynfi Valley; lladdwyd 11.

1875.—Rhagfyr 4ydd. Powell Dyffryn, New Tredegar; lladdwyd 22. Rhagfyr 5ed. Llancolly, Pentyrch; lladdwyd 12.

1876.—Rhagfyr 18fed. Abertillery, Sir Fynwy; lladdwyd 20.

1878.—Medi 11eg. Glofa Tywysog Cymru, Abercarn; 259 o fywyddau wedi eu colli.

Y GONGL GENADOL.

Cyfeithiadau o'r Beibl.—Ysgrifenydd y Gymdeithas Genadol Seisonig, mewn aræth ddiweddar a ddywedai, fod y Beibl, er dechreuad y Cymdeithasau Cenadol diweddar, wedi cael ei gyfieithu i 212 o ieithoedd, yn cael eu siarad gan 850,000,000 o fodau dynol, ac yn cael eu gwasgaru yn ol y rhif yn agos o ddeuddeg bob mynyd. Nid hir cyn y bydd y Beibl wedi ei gyhoeddi yn mhob iaith ar y ddaear. Y mae hyn oll wedi ei wneyd gan genadon. Yr oedd deugain ond un o'r ieithoedd y cyfeiriwyd atynt heb flurf ysgrifenedig hyd nes y gwnaeth y cenadon un.

Duwiau Paganaid ar Werth.—Dywedwyd yn y cyfarfod blynyddol diweddar, yn Llundain, fod Sandwich Islandiaid wedi dyfod i Loegr, i'r *British Museum*, i weled engreifftiau o'r delwau a addolidd gan eu cyn-deidiau; nid oedd yr un yn eu gwlad hwy. Ac y mae y Saeson apturiaethus yn dra thebygol o adael trigolion Ynysoedd Môr y De yn gyfartal amddifaid o unrhyw fantais o gael eto eu huno â'u heilunod. Dywedodd y cadeirydd yn nghyfarfod blynyddol y Gymdeithas Draethodol, yn Llundain, yn ddiweddar, fod llwyth llong o dduwiau paganaid alltudiedig, ac offerynau rhyfel, o un o Ynysoedd Môr y De, wedi eu cyhoeddi ar werth yn Llundain.

Cymdeithas Genadol Bedyddwyr America.—Dichon nad oes yr un Genadaeth wedi bod yn fwy llwyddianus yn nghorff y triugain mlynedd diweddar na Chenadaeth Bedyddwyr America. Mae erbyn hyn yn bedair-a-thriugain mlwydd oed, a'i chasgliad blynyddol yn cyrhaedd y swm anrhydeddus o 278,723 o ddoleri. Meusydd llafur y Gymdeithas hon yn Asia dynt Assam, Burmah, China a Japan. Y mae ganddi yn y meusydd hyn gant-a-deg-ar-hugain o Genadon, a phum' cant a deunaw-a-deugain o bregethwyr brodorol, pedwar cant a thriugain-a-dwy-ar-bymtheg o eglwysi, gyda saith mil-ar-hugain, pum' cant a phedwar-ugain o aelodau. Yn Ewrop, sef

yn Ffrainc, Germani, Sweden, Yspsaen, a Groeg, y mae ganddi bump o Genadon, dau gant a phedwar-ugain-a-dau o bregethwyr brodorol, tri chant a thriugain-a-dwy-ar-bymtheg o eglwysi, gyda phedair-mil-ar-bymtheg-ar-hugain, tri chant a naw o aelodau. Yn Ewrop ac Asia y mae gan y Gymdeithas hon gant a deunaw-ar-hugain o genadon, wyth gant a phedwar-ugain o bregethwyr brodorol, wyth gant a phedair-ar-ddeg-a-deugain o eglwysi, a thri-ugain mil, wyth gant a phedwar-ugain-a-naw o aelodau.

Mr. Cross, y Cenadwr Bedyddiedig, gyda milwyr Prydain yn Kaffraria.—Da genym ddeall fod ein brawd Mr. Cross, yr hwn a dderbyniodd ei addysg athrofaol yn Ngholeg Mr. Spurgeon, wedi enill iddo ei hun y fath enw drwy ei lafur diffino yn pregethu yr efengyl i'r milwyr Prydeinig yn nghorff y rhyfel yn Kaffraria, yn Neheudir Affrica. Ymddengys mai efe oedd yr unig un a fentrodd fyned i'r maes peryglus hwn i bregethu Crist i filoedd milwyr Prydain. Hyderwn y dilynir ei lafur â llwyddiant mawr.

Gogledd-Orllewin Affrica.—Mewn canlyniad i ddarganfyddiadau mawrion a rhyfeddol y diweddar Ddr. Livingstone a Mr. Stanley, y mae cyfandir mawr Affrica wedi dyfod i dynu sylw y byd masnachol a chrefyddol. Dichon na bu yn un oes o'r byd yn tynu cy-maint o sylw ag yn bresenol, ac na fu erioed gymaint o arwyddion y gwelir ef cyn hir wedi dyfod yn dir diwylliedig a ffrwythlawn, ac yn eisteddle masnach a chrefydd. Ac nid yr arwydd lleiaf o hyn, dybygwyf, yw y cynllun sydd ar droed gan Mr. Mackenzie i droi rhyw ugain mil o filldroedd ysgwar o'i anialwch—anialwch mawr Sahara—yn llyn dwfr, drwy ollwng y Môr Wer-ydd i redeg iddo. Y mae yn debyg fod rhan fawr o'r anialwch hwn unwaith yn orchuddiedig gan ddwt, ac y gellir gydag ychydig o lafursylweddoli medd-ylddrych Mr. Mackenzie, ac felly agor ffordd i galon y cyfandir mawr yn y lle mwyaf anhygyrch arno. Y fath fantais fydd hyn i fasnach a chrefydd!

Cenadwr o Gymru i India eto.—Credwn y bydd yn llawenydd nid bychan gan ein darllenwyr glywed fod un eto o feibion Gwalia, y Parch. W. James, Llangynidr, wedi dyfod i'r penderfyniad i fyned yn Genadwr i India. Derbyniwyd ef fel un cymwys i'r gwaith gan Bwyllgor ein Cenadaeth yn Gorphenaf, a bwriada ymadael â Chymru am India bell yr ail wythnos yn Hydref. Ychydig wythnosau yn ol, clywsom am benderfyniad cyffelyb brawd da arall, sef Mr. James, o'r Pentre. Y mae ef er's wythnosau bellach wedi cyrhaedd maes ei lafur.

"Pedwar neu Bump" o Bethau, gan Cynddelw.

Derbyniasom y pedwar neu bump o bethau canlynol oddiwrth y brawd parchus, y Parch. Joseph Jones, Thomastown, gan ddymuno arnom eu cyhoeddi. Y maent yn rhan o ysgrif gan Cynddelw yn yr *Herald Cymraeg*, dyddiedig Mawrth 10, 1866. Dyben yr ysgrif hono oedd, amddiffyn y Bedyddwyr yn y Gogledd, a rhai o'r gweinidogion yno, yn ngwyneb rhyw achwyniadau diangenrhaid a ddygasai un Molwynog yn eu herbyn. Ymddengys mai gweinidog ieuanc gyda y Bedyddwyr oedd y Molwynog hwnw, yr hwn na threuliasai ond ychydig yn eu plith. Ac am hyny, dywedai Cynddelw yn niwedd ei ysgrif, fod ganddo "bedwar neu bump o bethau yn erbyn ysgrif Molwynog." A chan y tybiwn y gallant fod yn awgrymiadol ac addysgiadol i ni yr ochr hon i'r Werydd, yr ydym yn eu cyhoeddi, gan adael i bawb o honom gymeryd yr addysg briodol iddo ei hunan oddiwrthynt. Dyma hwy:

1. Ysgrif o dan ffugenw ydyw. Yr wyf fi yn erbyn trin o dan ffugenwau; oblegid y mae bodau distadl a diwerth yn siarad yn ddoctoraidd o dan y ffugenw, ac yn trin eu gwell ganwaith, heblaw fod personau dieuog yn cael eu drwgdybio. Gwn am dri neu bedwar yn cael eu drwgdybio o fod yn awdwyr ysgrif Molwynog.

2. Mae tuedd ddrwg yn yr ysgrif i warthruddo a darostwng yr enwad yn ddiachos.

3. Peth anghyfiawn yw trin corph o bobl fel troseddwy'r gwarthus, o herwydd fod dau neu dri, y rhai y cyfeiria Molwynog atynt, yn ei dyb ef, yn droseddwy'r. Os oeddynt yn droseddwy'r hefyd, dylasant gael cyfiawnder ar dir dysgyblaeth eglwysig, ac nid eu codi i newyddiadur. Mae yn ddigon drwg pan fyddo eraill yn ein hathrodi, ond mae'n waeth fyth fod Molwynog, fel cyw cogfran yn diwyno ei nyth ei hun.

4. Cyhudda Fedyddwyr y Gogledd o beidio cyfranu at y weinidogaeth. Diau fod gan lawer o honynt le i wella yn hyny, ac y maent wedi gwella'n ddirfawr yn ysbaid yr 20 mlynedd diweddaf; a thybiaf nad ydynt, ond ystyried eu rhif a'u gallu, yn ol i nemawr yn y Dywysogaeth yn hyny.

5. Mae Bedyddwyr Môn ac Arfon yn gwybod pwy yw Molwynog, ac at bwy y cyfeiria. O'm rhan fy hun carwn fod yn dyner wrtho, am y credwyf nad oes ynddo falais a drygioni, ond ei fod yn ieuanc a dibrofiad. Ychydig o fisoedd a dreuliodd eto yn ein plith.

Hyd y mae ynom byddwn byw mewn heddwch & phawb; peidiwn a chnoi a thraffynco ein gilydd; bydded undeb a chariad rhwng yr eglwysi a'u gweinidogion; "ac na ddysgont ryfel mwyach," yw dymuniad CYNDELW.

ENGLYN

I Fehyn Mr. JOHN W. WILLIAMS o'i Wraig, o Freedom, Cattaraugus, Co., N. Y., yr hwn a anwyd Medi 15. Ei enw yw ROGER WILLIAMS.

Mebyn bychan, gwan, yn gwenu—yn wyl,
Nes sirioli'r teulu,
Fel Roger Williams a fu,
'N wiiwgain gwnaed ymddadbygu.
GIRALDUS.

PRIODWYD.

Medi 23, 1878, yn nhy tad y briodasferch, yn Ashland, Pa., gan y Parch. L. M. Roberts, y Parch. T. P. Morgan, diweddar o Pottsville, Pa., a Mrs. Mary E. Kelly, gynt o Minersville, Pa.

Y WAWR.

"Boed dda y ffawd, bedydd ffydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd ffydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd."—EBEN FARDD.

CYF. III.]

RHAGFYR, 1878.

[RHIF. 9.]

CYMUDEB RHYDD.

ANWYL DDARLLENWYR Y WAWR: Darfu i mi gydymffurfio â chais y brawd Griffiths, i gopio ysgrif alluog y diweddar hybarch John Williams, Drefnewydd, oddiar yr ystyrisethau canlynol: 1. Oblegid cymeriad a safte uchel yr awdwr yn ei ddydd, fel ysgolhaig trwyadl, ymchwilidd diragfarn am y gwir, a beirniad clasurol ac ysgrythyrol manylgraff. Ar y tir hwn, hawlia ei ysgrif sylw manwl a chyffredinol. 2. Am y gallai llawer o dderbynwyr y WAWR fod heb weled yr ysgrif hon o'r blaen. Dylai awr fod mewn cylchrediad parhaus, felly gwirionedd. Trueni cadw yr hyn sydd fuddiol i gymdeithas dan glo. 3. O herwydd ein bod ni fel enwad Bedyddiedig, am ein bod yn glynw wrth egwyddorion y Testament Newydd trwy wrthod cyd-gymuno gyda rhai difedydd, yn cael ein cyhuddo o anhaelfrydadd a diffyg brawdgarwch Cristionogol; ac am fod yr ysgrif hon yn cynwys rhesymau digonol, i'n tyb ni, dros ein hymddygiad. Ymdrinir yma â'r pwnc hwn, yn deg, boneddigaidd a meistrolgar; ac eir o dan seiliau y gwrthdadauon a ddygir yn gyffredin yn ein herbyn. 4. Am fod eisiau yn barhaus, yn ngwyneb cymaint o dwyll-resymeg anysgrythyrol a gyhoeddir y dyddiau hyn, ein cadarnhau yn y GWIRIONEDD. Nis gellir troi y gwirionedd i fod yn ddim o all; ond y mae rhai drwy "philosophi a gwag dwyll," yn gallu gwyrddroi y gair, er mwyn dal i fyny eu mympwyon disail; am hyny, dylid cyfrasnogi mwy o ysbryd ymchwilgar y Bereaid—"Gan chwilio beunydd yr ysgrythyrau, a oedd (yw) y pethau hyn felly." Nid oes genym ni ddim i'w gollu wrth chwilio, a chymell eraill i chwilio a barnu drostyn eu hunain. Credwn y gwna darlleniad manwl a myfyrgar o ysgrif awdwr "Yr Oraclau Bywiol" agor y deall, goleuo y meddwl, a chadarnhau canlynwyr Crist yn y FFYDD.

W. M. EVANS.

Cattaraugus, N. Y., Tach. 16, 1878.

[O *Seven Gownen*, am *Geoph.*, 1857.]

GOFYNIAD.

At Olygydd y Greal.

Barchus Syr: A ydyw yn gysor, a threfn y Bedyddwyr Neillduol, neu a rheol y Testament Newydd, i Gristionogion gyd-gymuno â dynion difedydd?
Swydd Drefaldwyn. AELOD.

ATEB.

Cyn cynyg ateb gofyniad pwysig ein gohebwyr a gyfenwa ei hun yn "Aelod," bydd yn angenrheidiol i ni sylwi, yn y lle cyntaf, mai nid geirwedd neu enwad perthynol i Gristionogion sydd yn arfer taenellu ar fabanod, gan ystyried hyny yn fedydd Cristionogol, ydyw yr ymadrodd "Rhydd-gymundeb," ond mai enwad ydyw sydd yn dynodi arferiad sydd yn ffynu, i raddau mawr, yn mhllith y rhai a alwant eu hunain yn Fedyddwyr, a'r rhai y mae cysondeb yn eu rhwymo i ystyried eu hunain yr unig Fedyddwyr; oblegid nid ydym yn cyfarfod â'r fath *derm* o fewn geiriadaeth eglwysig y rhai a fedyddiant, neu a daenellant ar fabanod. Cawn ddyweyd eto nad yw y cyfryw eirwedd-iaid yn dygwydd yn y llyfr a elwir yn gyffredin y Testament Newydd. Gan mai ymadrodd yw "Cymundeb Rhydd," sydd yn neillduol i eiriadaeth crefyddol neu eglwysig y Bedyddwyr, amlwg yw ei fod yn ddynodol o arfer-

iad sydd yn neillduol iddynt hwy, yr hyn sydd yn gynwysedig mewn gwahodd neu ganiatau i rai a ystyriant hwy yn ddifedydd i gydgyfranog â hwy o'r ordinhad o swper yr Arglwydd. Can belled ag y gwyddom ni, nid oes yr un enwad na phlaid o Gristionogion, a gredant yn y rhwymedigaeth o arfer bedydd a'r swper, yn arddel y fath beth a "Chymundeb Rhydd;" neu, mewn geiriau eraill, a dderbyniant neb at fwrdd yr Arglwydd ac yn aelodau eglwysig y sydd yn amddifad o'r ddefod a ystyriant hwy yn fedydd. Mae yn angenrheidiol i'r dosbarth hwnw yn mhllith y Bedyddwyr, a ddadleuant dros, ac a arferant y peth a alwant yn "Rhydd-gymundeb," ystyried hyn yn ddifrifol; oblegid cyhuddir y dosbarth a wrthodant, ac a wrthwynebant yr arferiad, o fod yn anhaelfrydus a rhagfarnllyd, a hyny nid yn unig wrth eu cymharu â hwy eu hunain, ond hefyd â thaenllwyr ar fabanod. Ond nid yw hyn yn ffaith, ac i brofi nad ydyw, bydded i un o honynt hwy, y Rhydd-gymunwyr, ofyn am aelodaeth i un o'u plant gyda bedyddwyr babanod, heb ymostwng i'r ddefod a ystyriant hwy yn fedydd, yr hyn sydd yn ateb yr un dyben yn eu plith hwy â bedydd yn eu plith hwythau, ac yr ydym yn sicrhau iddynt y cânt eu hargyhoeddi fod y peth yr ydym yn haeru yn ffaith. Nid oes y fath arferiad a rhoddi aelodaeth i rai difedydd yn mysg yr un blaid o Gristionogion—y "Rhydd-gymunwyr" yn eithriad. Nid ydym, wrth gwrs, yn cyfeirio yma at y "Cyfeillion," neu y *Quakers*, y rhai nid ydynt yn credu yn rhwymedigaeth Cristionogion i arfer yr un o'r ddwy ordinhad. Yn awr, gan mai fel hyn y mae pethau yn sefyll, gyda golwg ar Fedyddwyr "Caeth" a thaenllwyr, rhaid fod y rhai sydd yn bleidiol i rydd-gymundeb, yn ystyried pob un o honynt, y naill yn gystal a'r llall, yn euog o anhaelfrydedd a rhagfarn; ac yn eu hystyried, o ganlyniad, yn gwneuthur yn groes i reolau y Testament Newydd, oblegid nis gallant gyhuddo y Bedyddwyr "Caeth" o anhaelfrydedd yn unig, heb gyhuddo y taenllwyr o'r un ysbryd ac ymarfer-

iad; a rhaid fod yr arferiad a'r ysbryd hwnw yn groes i reolau y Testament Newydd, os amgen, paham yr achwynir arnynt o gwbl? Ond y mae rhywun, efallai, yn barod i ateb, "Nis gallwn yn gyfiawn gyhuddo bedyddwyr babanod o'r un culni ac anhaelfrydedd a'r Bedyddwyr Caeth; y oblegid y maent hwy yn ddigon parod i gyd-gymuno â'r Bedyddwyr; ond nid yw y Bedyddwyr 'Caeth' yn foddlon i wneyd felly â hwynt."

Y mae y sawl y tybiwn ei fod yn dwyn yn mlaen yr wrthddadl yna, yn ymddangos fel pe bae yn anghofus o'r ffaith, mai y pwnc y dadleuir yn ei gylch gan y Bedyddwyr a'u brodyr, bedyddwyr babanod, nid yw, A ddylai *credinwyr difedydd*, yn ol deddfau Crist, gael eu derbyn i gymundeb; oblegid yma nid oes dadl, eithr, Beth yw bedydd, a *phwy* yw y deiliaid priodol iddo? Yn nadleuaeth y pynciau hyn y mae gwahaniaeth mawr a phwysig rhyngddynt; ond o berthynas i'r blaenaf, y maent yn gwbl gytun—paham, gan hyny, y mae ein brodyr yn ein beio ni fel rhai *anhaelfrydus a chaeth*, ac *anfddyginiaethol ragfarnllyd*? Addefant mai y prif reswm yw hyn; oblegid, addefant hwy, yn gyffredin, fod *trochiad* yn enw y Tad, a'r Mab, a'r Ysbryd Glan, yn *fedydd*, yn *fedydd gwirioneddol*, tra nad yw ein hegwyddorion profsedig a sefydlog ni yn caniatâu i ni ei wneuthur, gyda golwg ar *daenelliad babanod*, er ei gyflawni gyda'r difrifoldeb mwyaf. O ganlyniad, er y gallant hwy, yn gyson â'u hegwyddorion eu hunain, ein derbyn ni i gymundeb yn eu plith, er hyny, nis gallwn ni eu derbyn *hwy* i gymdeithas â ni wrth fwrdd yr Arglwydd, heb wrthddywedyd ein syniadau profsedig. Canys ymddengys i ni, ar ol yr ymchwiliad mwyaf gofalus a manwl, mai nid *amgylchiad yn unig*, neu *ddull o fedydd* yw trochiad, ond ei fod yn *hanfodol* i'r ordinhad—mai bedydd ei *hun* ydyw; ac felly, yn ein barn ni, y sawl ni throchir ni fedyddir. Dyma yr egwyddor oddiar ba un yr ydym yn ymddwyn pan yn gwrthod cymundeb i'n brodyr, bedyddwyr ba-

banod; y rhai mewn ystyriaethau eraill, yr ydym yn eu parchu yn fawr, a thuag at y rhai y tybiwn yn ddyledswydd arnom feithrin y serchiadau mwyaf cynesol. Ac nis gallwn feddwl chwaith nad ymddygent hwythau mewn cyffelyb fodd, pe byddent yn yr un sefyllfa. Pe byddent, er engraifft, yn llwyr argyhoeddedig, na ddarfu i Ben Mawr yr eglwys orchymyn, nac mewn un ffordd awdurdodi ei weision yn y weinidogaeth i ofyn proffes o ffydd o *flaen* bedydd; a phe byddent yr un mor sicr na chafodd yr ordinhad erioed ei gweinyddu gan yr apostolion ar neb ond *babanod*, nac mewn un dull arall, ond *taenelliad*, neu *dywalltiad*, onid edrychent ar *drochiad credinwyr proffesol* megys peth cwbl wahanol i fedydd? A phe fel hyn y byddai yn bod, onid ystyriant ni fel rhai difedydd, ac oni wrthodent gymundeb i ni o herwydd hyny? Yr wyf yn meddwl y gwnaent, er maint y gallai eu serch tuag atom fod, fel credinwyr yn Iesu Crist. O ganlyniad, os ydym ni *mewn gwirionedd* i'n beio yn ngolwg ein brodyr o blith bedyddwyr babanod, yr achos yw ein bod yn gwadu fod *taenelliad* neu *dywalltiad* dwfr ar *fabanod* yn fedydd; nid am ein bod yn *gwrthod* rhoddi *cymundeb* i fedyddwyr babanod, oblegid camsyniad yn ein *barn* ni, yr hwn sydd yn camarwain y gydwybod; nid oblegid angharedigrwydd mewn tymer, neu ddiffyg *carriad* at ddysgyblion Crist." (Booth's Apology.) Ond y gofyniad yw, A ydyw yn gyson â threfn y Bedyddwyr Neillduol, neu â rheolau y Testament Newydd, i Gristionogion (bedyddiedig, ond odid) gyd-gymuno â dynion difedydd? Nid ydym yn cymeryd arnom benderfynu, yn fanwl, pa beth sydd, neu nid yw, yn gyson â threfn y Bedyddwyr Neillduol; os meddwl ein gohebydd yw, A oedd yr arferiad hwn yn un o arferion neillduol a phriodol y bobl a adnabyddir wrth yr enwad **BEDYDDWYR NEILLDUOL**, a hyny o'r dechreuad, yr ydym yn meddwl **NAD YDYW**. Ond y mae ein gohebydd yn troi ei ofyniad i ffurf wahanol, ac yn gofyn, "A ydyw hyny yn gyson â rheolau y Testament Newydd?" Er

mwyn ein galluogi i ro atebiad i'r gofyniad hwn, angenrheidiol yw gwneuthur dau ymofyniad, sef, *A ydyw aelodaeth eglwysig yn hanfodol i gymundeb?* ac hefyd, *A ydyw bedydd yn amod neu yn hanfodol i aelodaeth?* Os ydyw y gofyniadau hyn, wedi eu dwyn at safon "y gair a'r dystiolaeth," yn gofyn atebiad cadarnhaol, y mae y canlyniad yn anocheladwy, fod bedydd yn amod cymundeb—ei fod, yn ol deddfau sefydledig teyrnas Crist, i fod o *flaen* yr ordinhad o swper yr Arglwydd.

Mai ordinhad sydd yn perthyn i eglwys Crist, fel y cyfryw, ydyw y swper, sydd eglur oddiwrt hyn yr ysgrythyrau Cristionogol; ac nid ydym yn tybied fod neb a gymer arno haeru fod gan y byd hawl i gyfranogi o hono. Dywedir am y rhai a argyhoeddwyd ar ddydd y Pentecost, ac wedi hyny, a fedyddiwyd, eu bod yn "aros yn athrawiaeth yr apostolion—yn *tori bara*, ac mewn gweddiau." Yn niwedd yr hanes dywedir, "A'r Arglwydd a chwanegodd beunydd *at yr eglwys*, y rhai *fyddent* cadwedig;" neu fel y mae yr amser presenol i'r ferf, a arferir yma, yn arwyddo, "y rhai a ddychwelid neu a achubid." Yn awr, yr ydym yn dadleu yn y modd mwyaf penderfynol, nad yw "aros yn athrawiaeth ac yn nghymdeithas yr apostolion, *tori bara*, na gweddio," yn un *rhan o dychweliad*; pwy bynag "a gredo ac a fedyddier," y mae yn gadwedig, ac wedi ei ddychwelyd; ond y mae yn ol tystiolaeth yr ysgrythyrau, y rhai cadwedig neu ddychweledig yn cael eu chwanegu at yr eglwys, ac fel y cyfryw, y maent yn "*tori bara* ac mewn gweddiau."

Darllenwn, hefyd, mewn lle arall, mai "y *dysgyblion* oedd yn dyfod yn nghyd i dori bara," (Actau xx. 7); ac y mae yn bur debyg nad oes yr un dyn difrifol a haera fod y *dysgyblion* hyn heb fod yn aelodau eglwysig; neu pe buasai rhyw rai heb fod yn aelodau neu ddysgyblion yn dewis cydgyfranogi â hwynt, y cawsent ganiatad. Y mae mynychdra yr ordinhad hon yn profi mai nid sefydliad *dychweliadol*, ond un yn perthyn i'r eglwys wedi ei ddychwelyd, ydyw. O berthynas i fedydd, yn

gymaint a'i fod yn sefydliad trwy yr hwn y mae y credadyn yn *dychwelyd* yn *weithredol* a *phroffesiadol*, nid oes eisiau ei fynychu, am y rheswm amlwg nas gellir dychwelyd ond unwaith; ond, gan fod eisiau mynychu yr ordinhad o swper yr Arglwydd, y mae yn amlwg mai sefydliad ydyw y sydd yn neillduol i'r eglwys, ac i gael ei arfer ganddi hi hyd ddyfodiad yr Arglwydd yr ail waith.—1 Cor. xi. 26. Meddyl-iwn nas gall neb ystyried yn briodol y sylwadau blaenorol, heb weled fod aelodaeth yn amod cymunedeb, neu yn hanfodol er rhoddi hawl i gyfranogi o swper yr Arglwydd; a'n hymofyniad nesaf a fydd, *A ydyw bedydd yn hanfodol i aelodaeth?* Yr ydym yn dangos fod bedydd yn sefydliad yn yr hwn y mae y credadyn yn troi neu yn dychwelyd yn *weithredol* neu *broffesiadol*; ac yr ydym yn ymwystlo i brofi unrhyw ddydd, nas gellir dychwelyd yn *weithredol* heb gyflawni rhyw *weithredol* heb gyflawni rhyw *weithred*, a'r weithred hono yn perthyn i'r corph yn gystal a'r meddwl; oblegid y mae dychweliad yn beth sydd yn perthyn i'r *holl ddyd*, ac nid i *ran* o hono.

Yn awr, os ydyw y credadyn, yn y sefydliad o fedydd Cristionogol, yn *dychwelyd* neu yn *troi*, yr ydym yn gofyn, I ba le y mae yn troi? Nid oes modd troi heb gyfnewid sefyllfa; ac os yw dyn yn yr eglwys cyn troi, i ba le y mae yn myned wedi hyny? Na, ddarllenwyd, y mae yr "adfywiad a'r orphwysfa" y mae y credadyn yn eu mwynhau, yn freintiau perthynol i deyrnas yr Arglwydd Iesu; a'r ffordd i ddyfod i'r deyrnas hon, ydyw trwy "edifarhau a dychwelyd."—Act. iii. 19. Nid ydym yn gwybod am neb ond y Crynwyr a Rhydd-gymunwyr yn dal fod yn bosibl yn ol y flurf-lywodraeth Cristionogol, bod yn aelod o'r eglwys ar y ddaear heb fedydd. Gwrandewch beth a ddywed rhai o'r sawl a ystyrir yn "golofnau" yn mhlith y bedyddwyr babanod eu hunain, ar y mater hwn: "Y mae cyfraith Crist yn gofyn fod i *bawb* a gredant yr efengyl gael eu *bedyddio*. Am bwy bynag a ymgeidw oddiwrth fedydd, pan y gwyr mai sefydliad o'r eiddo Crist ydyw, ac mai

ewyllys Crist yw fod iddo ymostwng yr unrhyw, y mae yn fath weithred o an-ufudd-dod i'w awdurdod ef, ag sydd yn *anghyson* â gwir fydd. Pa mor ragorol bynag y dichon i gymeriad dyn fod, rhaid iddo gael ei fedyddio cyn y gellir edrych arno fel aelod cyflawn o eglwys Crist." (Doddridge, quoted by Booth.)

Ymadrodd perthynol i fedyddwyr babanod yw "aelod cyflawn" neu "gyflawn aelodaeth;" nid oes graddau mewn *dychweliad* neu *aelodaeth* eglwysig, yn ol athrawiaeth rheswm yn gystal a'r eiddo Cristionogaeth; y mae ein cyfeillion yn siarad ffolineb wrth ddefnyddio y fath eiriadaeth. "Y neb nid yw gyda mi, yn fy erbyn y mae," medd yr Iachawdwr; nid oes modd bod, ond naill ai yn y byd neu yn yr eglwys—nid oes sefyllfa ganolog yn bod. Gall hyn, pa fodd bynag, fod yn gysondeb yn mhlith y rhai a gredant mewn "*haner bedydd*."

Ond i fyned yn blaen, yr ydym wedi dangos fod aelodaeth yn hanfodol i hawl i gyfranogi o fwrdd yr Arglwydd, a bod bedydd yn hanfodol i aelodaeth; y mae y casgliad, feddylwng, yn anocheladwy—Nad yw "yn gyson â rheolau y Testament Newydd i Gristionogion (bedyddiedig) gyd-gymuno â dynion difedydd; hyny ydyw, y mae bedydd yn amod cymunedeb. Y mae Booth wedi profi mai dyna yw barn yr eglwys Gristionogol yn mhob oes—cyn y gwrthgiliad Rhufeinaidd, yn *nghanol dyfnder* y gwrthgiliad hwnw, ac er amser y Diwygiad. Dywed Justin Ferthyr: "Yr ymborth hwn a elwir genym ni y cymun (*eucharist*), o'r hwn nid yw gyfreithlawn i neb gyfranogi, ond y sawl a gredant y pethau a ddysgir genym ni mai gwir ydynt, ac a fedyddiwyd." Austin, wrth son am y swper, a ddywed: "O'r hwn nis gallant yn sicr gyfranogi, oni fedyddir hwy."

Dr. Wall a ddywed: "Yr oedd bedydd bob amser yn blaenori swper yr Arglwydd; ac ni dderbynid neb i dderbyn y cymun oni fedyddid hwynt. Mae hyn mor amlwg i bob dyn, fel nad oes eisiau ei brofi."

At y rhai uchod gallem ychwanegu

lluaws o ysgrifenwyr hen a diweddar, pe byddai hyny yn angenrheidiol. Ac, yn wir, y mae y sawl sydd yn bleidiol i'r arferiad o "gymundeb rhydd," yn addef eu hunain *nad* oedd y peth yn ffynu yn amser yr apostolion, am nad oedd angen am dano—nad oedd Cristionogion, y pryd hyny, yn gwahaniaethu yn eu barn o berthynas i fedydd. Ond, yn nghanol y cwbl, y maent yn myntumio, er nad oes gorchymyn nac esiampl am dano yn y Testament Newydd; eto, fod y llyfr hwnw yn cynwys egwyddorion, y rhai, o'u cario allan, dan yr amgylchiadau priodol a manteisiol, a'u dygant o dan rwymedigaeth i'w arferyd! Mae yn ddigon gwir fod y Testament Newydd yn cynwys egwyddorion a'n rhwyma ni, pe dygwyrddai i ni fod mor anfodus ag enyn gelyniaeth mewn rhywun atom, i weddio dros y cyfryw; ond yr ydym yn gwadu fod unrhyw egwyddorion yn y llyfr hwnw, y rhai sydd, pan eu dadblyger, yn ein rhwymo, nac yn gofyn i ni, wneuthur yn groes i osodiadau pendant Pen Mawr yr eglwys. Os achwynir anom ein bod yn angharedig ac anfrwdol, ein hamddiffyniad yw, *Nad* ydym yn euog o deimlo felly tuag at neb sydd yn dwyn nodau o dduwioldeb; ond nid dyben sefydliad y swper ydyw i arwyddo ein *teimladau* tuag at neb, ond i gofio a dangos marwolaeth yr Arglwydd. Ac heblaw hyny, pa angharedigrwydd ydyw? A oes rhyw angen am dano? Onid oes gan bob enwad addoldai o'r eiddynt eu hunain agos yn mhob llan a thref? Ond os atebir y byddai yn suddiol, er hyny, i bleidiau Cristionogol gyd-gymuno yn achlysurol, er mwyn dangos eu hundeb a'u brawdgarwch, y mae yr ateb wedi ei roddi eisoes, Mai *nid* dyma ddyben yr ordinhad; ac y mae digon o gyfleusderau iddynt i ddangos eu serch a'u caredigrwydd at eu gilydd, os ydyw yn berwi dros eu llestri, heblaw trwy gyd-gymuno. Gallant wneyd hyny trwy beidio erlid eu gilydd, a chymeryd pob mantais i iselu y naill y llall yn ngolwg y byd. Gallant wneuthur hyny hyd eithaf bodd eu calonau, trwy beidio cymeryd mantais annheg i ddrwy y

naill y llall yn eu llwyddiant; a gallant wneuthur hyny trwy beidio rhwystro eu haelodau i fnyed yn achlysurol i wrando ar enwadau eraill yn pregethu, yn lle gwahardd iddynt; ac os na wnant y pethau yna, ni byddai ond rhagrith iddynt gyd-gymuno â'u gilydd.

Dywedwn air eto wrth y Bedyddwyr yn gyffredinol. Yr ydych chiwi, fel enwad, yn arfer dyweyd mai eich gorchwyl penodol yw dal i ffynu yr ordinhad o fedydd, ac mai i hyn yma y'ch cyfodwyd; ond goddefwch i ni ddywedyd wrthyhych, os ydych yn bleidiol i'r arferiad o Rydd-gymundeb, mai chiwi yw gwrthwynebwyr penaf Bedydd y Testament Newydd; oblegid yr ydych yn ei wneyd yn beth nad yw yn "dda i ddim ond i'w fwrw allan a'i sathru gan ddyinion." Nid yw yn ailenedigaeth—nid yw yn achub—nid yw yn ddrws i'r eglwys—nid yw yn rhoddi hawl i aelodaeth—nid yw er maddeuant pechodau; ar air, nid yw **DDIM**!! Mae'n debyg na buasai y Crist sydd "yn ddoethineb Duw" yn ei sefydlu, pe gwybuasai y buasai yn achosi y fath anghydfodau!

ADGOF

AM MR. CADWALADER RICHARDS.

Hoff Gadwalad'! yr oedd clywed
 Am dy farw'n fraw i mi,
 Llawer gwaith y cefais deimlo
 Llawnder dy serchawgrwydd di;
 Dan dy gronglwyd y mwynheais
 Lawer ymgom felus, dda,
 Mwy ni chaf y mwyniant hwnw—
 Daeth y gauaf—ffodd yr ha'!

Clywais iti farw'n llawen,
 Clywais iti farw'n gryf,
 Nid fel un a wan-obeithiodd,
 Ond fel Cristion gloew, hyf;
 Diau iti gael mynediad
 Helaeth i drigfanau'r gwawl,
 Ti gei ganu digon yno—
 Nef i ti oedd canu mawl.

Pan gychwynais dros y Werydd
 Buost ti'n garedig iawn,
 Rhoddaist imi gyngor tadol
 Wnaeth fy nghalon wan yn llawn;

Dy serch i mi oedd bur a grymus,
Ac os gwywodd angau'th wedd,
Mae y serch yn fil grymusach
Wedi rhoi dy gorph mewn bedd.

Ar ei weddw nawdd y nefoedd
Fyddo'n gwenu ddydd 'r ol dydd;
Barnwr gweddwon ac amddifaid
Roddo iddi nerth a ffydd;
A phan ddaw yr ymddatodiad,
Nef yn agor fyddo'i rhan;
Peidied wylo fel heb oibaith,
Cânt gyfarfod " yn y man."

Utica, N. Y.

APMADOC.

GOLYGFYDD HYNOD YN MHLITH YR HINDWAID.

GAN Y PARCH. DR. FIELD.

Mae manau a gwrthdrysau sanctaidd mewn gwahanol wledydd, y rhai a ystyrir yn gysegredig gan gefnogwyr y gwahanol grefyddau; ond y mae pedair o brif ddinasoedd sanctaidd—Rhufain, Jerusalem, Mecca a Benares. Fel mae y Pabydd selog yn myned ar daith i Rufain, i dderbyn bendith y Sanctaidd Dad; fel y mae'r Iuddew yn teithio tir a môr, er mwyn i'w draed sangu o fewn i byrth Jerusalem, lle y wyla gerllaw muriau y deml henafol; fel y mae gorymdaith yr Arabiad yn croesi eto yr anialwch i Mecca; felly y mae yr Hindw crefyddol yn dyfod i Benares, ac yn ei chyfrif ei brif hyfrydwch i gael gweled ei phinaclau a'i thyr-au, ac yn ddedwyddwch tragwyddol i farw ar lanau yr afon gysegredig.

Ar ein hymweliad diweddar a'r India, tarawyd ni â syndod gan ymddangosiad dyeithr Benares. Am ddwy filltir ceir ynddi restrau dilynol o balasau a themlau, y rhai sydd wedi eu hadeiladu nid yn unig ar lan, ond bron yn yr afon Ganges, yn debyg fel mae Venice wedi ei hadeiladu yn y môr, yr adeiladau mawrion yn dra agos i'w gilydd ar y lan, a grisiau yn myned i lawr i'r dwfr, fel pe baent am gael eu bedyddio yn yr afon gysegredig wrth iddi fyned heibio. Mae hon yn neillduol yn ddinas Indiaidd, gyda phob ymddangosiad o fywyd Asiaidd ac Indiaidd.

Mae ei nwydd-farchnadoedd mor gyw-rain ac mor gyfoethog ag unrhyw rai yn Asia, gyda *shawls* o *cashmere* a sid-anau wedi eu gwneyd â gwaith nodwydd. Medda hefyd weithwyr medrus mewn meteloedd gwerthfawr, a meini gwerthfawr—mewn aur ac arian a diamwnt. Un rhan arbenig o ddiwydrwydd ydyw gweithfeydd pres.

Tra yn crwydro o amgylch y ddinas, cawsom gyfleustra i weled rhywbeth o arferion priodasol yr Hindwaid, gan i ni gyfarfod ar yr yr heolydd âg amryw o orymdeithiau priodasol. Tybient fod y dylanwadau nefol yn ffafriol i'r fath undebau. Mae yr Hindwaid yn enwog am ddarllen arwyddion y ser, ac ni phriodant os na fydd *Jupiter* yn yr uchafnod. Bron yn awr mae yn ehedfan yn uchel yn yr wybrenau, ac mae hon yn adeg ddewisol i gariad. Yr oedd y gorymdeithiau yn dra chywrair. Marchogai y priodfab ar gefn ceffyl, wedi ei ddilladu mewn gwisg campchwareuwr, gyda thyrfa ar gefylau ac ar draed, yn myned o flaen ac yn dyfod ar ol, yn chwyfio banerau, yn curo tabyrddau, ac yn gwneyd pob math o leisau i amlygu eu llawenydd; tra yr oedd y briodasferch, yr hon yn gyffredin nid yw yn amgen na phlentyn, yn cael ei chario mewn math o glud-gerbyd, yn orchuddiedig gan rubanau a thlysau, yn edrych fel yr eisteddai i fyny yn ei dol-dŷ, yn llawer mwy tebyg i ddernyn o deisen rewedig yn cael ei gario i'r briodas, nag i ddernyn byw o gnawd a gwaed a feddai unrhyw ran ynddi.

Yr oedd yr oll o'r olygfa yn llawer mwy tebyg i ddangosfa *Punch-and-Judy* nag i unrhyw ran o waith sobr bywyd. Mae cytundebau priodasol yn cael eu gwneuthur yn fynych pan y mae y partioedd yn blant, neu hyd yn nod yn fabanod, a'r briodas yn cael ei chwblhau pan y byddant yn ddeuddeg oed. Mae y priodasau plant hyn yn felldith fawr i'r wlad, gan eu bod yn llenwi'r wlad â hiliogaeth eiddilaidd, a wywant fel chwyn yn ngwres mawr, poethlyd India. Mae yn resyn na ellid eu hatal, hyd nes y byddai y partioedd o leiaf yn un-ar-bymtheg mlwydd oed.

Yr oedd y bobl yn hynod foneddigaidd wrth wneyd brys i wneyd ffordd rydd i ni i ba le bynag y deuem. Ond yr oeddym yn canfod mai i ysgoi halogrywydd yr oedd hyn; pe buasai iddynt ond cyffwrdd âg ymyl ein gwisg, buasai raid iddynt redeg i'r Ganges i olchi ymaith yr halogiad! Y mae bob amser yn ddyddorol i fyfyrion gwlad neu grefydd yn ei phrif ddinas. Fel ag yr awn i Rufain i welod Pabyddiaeth, yr ydym yn dod i Benares i welod Hindwaeth neu Buddaeth, pa un a reola nifer luosocach o ddynolryw nag unrhyw grefydd arall. Mae Benares yn llawn o demlau ac eilunod. Wrth gwrs ni allwn ymweled âg ond ychydig o'r rhai mwyaf cysegredig. Yr oedd y gyntaf yr ymwelom â hi yn debyg i amgueddfa anifeiliaid. Gelwid y lle yn Deml yr Epa, a phriodol felly, canys yr oedd y lle yn llawn o'r creaduriaid bychain; yr oeddynt yn mhob man yno, uwchlaw, ac yn mhob man o'n hamgylch, yn sisial fel pe buasant yn cynal cyngor yn nhanol coedwig ddeheuol. Yr oedd y lle y fan tebycaf yn y byd i dŷ yr epaod yn y *Zoological Gardens* yn Llundain, neu yn y *Central Park*, yn New York; a byddai yn lle ardderchog o ddifyrwch i blant oni bae ei fod yn cael ei ystyried yn lle sanctaidd—yn lle o addoliad crefyddol! Ond dealla'r dyeithr ar amrantiad, fod yr epaod yma, nid i addoli, ond i gael eu haddoli. Yn ol Holl-dduwiaeth yr Hindwaid, mae pob peth yn rhan o Dduw. Nid yn unig efe ydyw Awdwr bywyd, ond mae yn byw yn ei greaduriaid, fel y cyfranogant o'i ddwyfoldeb; a chan hyny, y mae pob peth sydd yn fyw ac yn symud ar y ddaear—anifail, neu aderyn, neu ymlusgiad—mae yn wrthdrrych priodol o addoliad.

Ond yr oedd yr epaod yn gyfrifol mewn cymhariaeth i'r *eilun hylig*, yr hwn sydd ar ei orsedd yn y lle hwn. Yn nghyntedd y deml y mae y cysegr sancteiddiolaf; yma, fel yr agorir drysau goreuedig y lle, gwelir delw ddu, gyda gwefusau mawrion, ag ydynt yn goch gan waed, a llygaid a ffiamiant yn ddieffig. Hon yw y *dduwies Doargha*, presenoldeb cysegredig yr hon sydd yn

cael ei gwyllo gan offeiriadon Brahmin-aidd, fel na fyddo i droed halogedig ddod yn agos ati. Tra y cadwent ni draw gydag ofn sanctaidd rhag agoshau, nid oedd ganddynt yr un gwrthwynebiad i estyn eu dwylaw i dderbyn ein harian. Mae yn arferiad gan ddy-eithriaid i roddi rhyw ddarn o arian yn eu dwylaw cysegredig; ond yr oeddwn yn rhy lawn o ddygasedd i roddi dim i'r begeriaid. Yr oeddynt yn daer, ac yn dyweyd fod Tywysog Cymru, yr hwn oedd yno yn ddiweddar, wedi rhoddi iddynt gant o *rupees*.

Mewn rhan arall o'r ddinas y mae y **DEML EURAIDD**, cyflwynedig i *dduw Shiva*, yr hwn sydd yn rhanu â'r epaod barch yr Hindwaid. Nid oes yma ddim epaod yn sisial, er fod y lle wedi ei halogi â phresenoldeb anifeiliaid ac adar. Yr oedd rhyw ddwsin o wartheg yn sefyll neu yn gorwedd i lawr yn y cyntedd, yn gwneyd y lle i ymddangos yn fwy tebyg i lety anifail neu ysgubor, nag i le sanctaidd. Eto, dyma lle yr oedd *fakir* wedi ymgolli mewn perlewgydd addoliadol, gydag un fraich yn ddyrchafedig, ac yn anmhlygadwy fel colofn o haiarn. Edrychid arno gydag ofn gan y ffyddloniaid a ymwthient o'i amgylch, a rhai a wobrwent ei sancteiddrwydd trwy roddi arian iddo; ond i'n golwg halogedig ni, yr oedd yn wrthdrrych (er ei fod yn guddiedig o dan gochl o ysbrydolerwydd) mor wrthwynebol a'r paun a ledai ei gynffon ac a geciai o amgylch yn yr amgaufa ffaidd.

Golygfâ fawr Benares ydyw yr ymdrochi yn y Ganges. Cymer hyn le yn y boreu. Codasom yn foreu y dydd canlynol, a gyrasom i lawr at yr afon, ac wedi cael bâd, rhwyfwyd ni yn arafaid am oriau i fyny ac i lawr yr afon. Ymylir hi â themlau a phalasu, o ba rai i mae grisiau yn myned i lawr i'r dwfr, y rhai yr awrhon a lenwir â Hindwaid crefyddol. Wrth y canoedd a'r miloedd deuant i lawr i lan yr afon, dynion, menywod a phlant, a cherddant iddi; nid i nosio, ond i sefyll yn y dwfr, gan suddo eu penau ynddo a murmur eu gweddiau, a chyflawni eu defodau, trwy gymeryd y dwfr yn eu

dwylaw a'i dafu tuag at bedwar pwynt y cwmpawd, fel gweithred o addoliad i'r galluoedd nefol, yn enwedig yr haul.

Fel y gorphwysai y badwyr ar eu rhwyfau, fel y gallem sylwi ar yr olygfa ddyeithr, cyffrowyd ni gan ddychryn wrth weled corph yn y dwfr. Yr oedd yn barod wedi haner madru, ac adar ysglyfaethus yn hofran drosto. Ond y mae hyn yn olygfa rhy gyffredin yn Benares i beri unrhyw gyffro yn myn-wes yr Hindw, gweddi yr hwn sydd am iddo gael marw ar lanau y Ganges. Fel mae y corph yn cael ei gario i lawr gyda'r afon, neu ddyfod yn ymborth i adar yr awyr, dychymyga fod yr enaid yn cael ei gario i'w orphwysfa ddiweddaaf yn y Duwodod, mor sicr ag y mae y Ganges yn rhedeg yn mlaen i'r môr.

Ond edrycher! dyma olygfa arall. Yr ydym yn agoshau at y GHANT LLOGEDIG, a gwelaf bentyrau o goed a chyrph dynol, a mwg a thân. Dywedais wrth y badwyr i dynu tua'r lan, er mwyn i ni gael golwg gliriach ar yr olygfa ryfedd hon. Wrth gerdded ar hyd y lan, daethom at y PENTYRAU ANGLADDOL. Yr oedd amryw yn barod, yn dysgwyl i gael eu cyneu. Arferiad yr Hindwaid yw fod y berthynas gwr-yw agosaf i gyneu y tân. Yma yr oedd corph newydd ei wisgo ar gyfer y ddefod ddiweddaf. Yr oedd wedi ei rwymo mewn dillad garw, efallai y goreu y gallasai serch roddi. Gerllaw iddo y safai dynes, yn ei wylled gyda llygaid craffus, rhag na byddai i un llaw arw gyffwrdd â'r ffurf, yr hwn er ei fod yn farw, a gerid yn fawr. Edrychwn gyda thosturi ar ei gwyneb trallodus. Y fath arddangosiad o serch oedd yno! o gariad at y bywyd oedd wedi terfynu, a'r ffurf a anwyld, yr hwn yn fuan oedd i fod yn lludw, ac i nofio ymaith ar fyn-wes yr afon gysegredig.

Yr hyn yw yr afon Nile, yr hon a addolai yr hen Aiphtiaid, i'r Aipht, yw y Ganges i ran o'r India; rhodda fywyd a gwyrddlesni i wastadeddau a fuasant hebddi yn ddiffaethwch. Fel yr ymlifa trwy agorfau yr Himalayas gan ffrydio yn mlaen yn anwrthwynebol, ac oeri â'i hanadl rewol wastadedd.

au poethlyd India, a rhoddi firwythlonrwydd i faesydd Bengal, mae yn naturiol i'r Hindw edrych ar yr afon fawr hon fel yr arwydd penaf gwelwedig o allu a charedigrwydd yr Anfeidrol.

Yn nghred yr Hindw, mae y Ganges yn meddu yr holl rinwedd a'r gallu dwyfol a berthyn yn y gyfundraeth Gristionogol i waed Crist. Gwna *tawn* am bechodau a basiodd. "Yr hwn a wna edrych ar y Ganges," medd diareb Hindwaidd, "neu a yf o honi, a olch ymaith ddiwyniadau cant o enedig-aethau; ond yr hwn a ymdrocha ynddi, a olch ymaith ddiwyniadau mil o enedigaethau."

Parodd yr olygfa o'r fath ofergoel-odd, i ni droi draw oddiwrt y dyfroedd hyn, na allant lanhau yr enaid euog, nac achub y colledig, at y Dyoddefydd mawr, gwaed yr hwn a dywalltwyd dros bechodau y byd, ac sydd yn golchi oddiwrt bob bai; a thybiwn glywed lleisiau mewn gwledydd Cristionogol pellenig yn canu:

"Agorwyd ffynon i'n glanhau,
 Gan Iesu, Brenin nef;
 A'i ffrydiau olcha ffwrdd ein bai
 Trwy rym ei gariad ef."

Fel yr aem heibio ar hyd glanau y Ganges, meddyliwn am y fath hanesion allai yr afon hono adiodd. Pe gallem wrando yn nyfnder y nos, y fath swm allem glywed! Dystawer! gwrandawer! y mae yna swm cerddediad ar y lan. Mae y brysglwyni ar y lan yn ymwahanu, ac mae mam Hindwaidd yn dyfod i ymyl y dwfr. Edrycher! mae yn dal plentyn yn ei breichiau. Mae yn cilio yn ol, a chyda chrochlef teifl ef i fawr-bysg hyllig yr afon. Nid yw y golygfeydd hyn yn aml yn bres-enol, oblegid mae y llywodraeth wedi eu hatal, er fod baban-laddiad yn echr-ydus o gyffredin mewn ffyrdd eraill. Ond hyd yn nod eto, yn ddirgel, "yn nyfnder y nos," mae coelgrefydd weithiau yn talu ei offrwm i'r afon a addolir megys duw.

Hyn mae Hindwaeth yn ei wneuthur i'r fam ac i'r plentyn. Fel hyn mae yn gwneyd cam â'r baban a'r fam, a'r

ddynes. Pwy a feddwl am y fath olygfeydd, na weddia am i grefydd amgenach gael ei rhoddi i ferched India, fel na fyddo i'r fam mwyach edrych gyda thristwch ar wyneb ei phlentyn ei hun, megys un wedi ei dyngeddu i ddistryw, ond fel mam Gristionogol, yn gwasgu ei phlentyn i'w mynwes, gan ddiolch i Dduw, yr hwn a'i rhoddes ef iddi, a pheri iddi ei gadw ef, a'i ddwyn i fyny yn bur, yn rhinweddol, dedwydd a defnyddiol?

Yn Benares sylwasom, wrth hwylio i fyny ac i lawr y Ganges, fod yr afon wedi tirio o dan nifer o'r temlau a adeiladasid ar ei glanau, a'u bod wedi syrthio gyda eu colofnau mawrion a'u hadeiladwaith trymfawr, a'u bod yn gorwedd yn bentyrau adfeiliedig yn haner orchuddiedig gan y dwfr. Y fath olygfa o ddistryw ac adfail yn ninas sanctaidd yr Hindwaid! Y mae hwn yn eglurhad cymwys o'r hyn sydd yn myned yn mlaen yn ystod yr haner canrif diweddaf mewn cysylltiad â Hindwaeth. Mae dyfroedd addysgiaeth a phregethu yr efengyl, a gwareiddiad, yn ei olchi ymaith, a maes o law, bydd i'r holl adeiladwaith anferth a gyfodwyd i fyny mewn oesau o anwybodaeth ac ofergoeldd, syrthio gyda thwrf i'r llawr. Bydd i Hindwaeth gwmpo, a'i gwmp a fydd mawr!—*O'r Christian Herald and Signs of the Times.*

GWR GOFIDUS.

Gwr gofidus oedd ein Hiesu,
Gwel e'n chwysu yn yr ardd;
Yn ei bryder aeth o'r neilldu,
Dagrau ar ei ruddiau hardd;
Yna syrthiodd ar ei wyneb,
Llefodd allan pan yn dweyd,
Aed y cwpan chwerw heibio,
Ond d'ewyllys gaffo'i gwneyd.

Gwel e' draw ar ben Calfaria,
Gwel e'n marw ar y groes,
Dyoddef poenau mewn amynedd,
Dyoddef chwerw angau loes;
Methodd daear ddal heb grynu,
A thywyllodd haul y nen,

Holltodd creigiau, 'gorodd beddau
Pan ogwyddodd Iesu 'i ben.

Rhoed ei gorph mewn bedd i orphwys,
Codi wnaeth y trydydd dydd,
Buddugoliaeth ga'dd ar angau,
Ei gadwynau ddaeth yn rhydd;
Cofia f' enaid iddo ddyoddef
Loesion angau yn dy le,
Cofio mae ef heddyw'n eiriol
Dros yr euog yn y ne.'

Gan i'r Iesu mawr ddyoddef
Dynder chwerw angau loes,
Er gwaredu pechaduriaid,
O cyfodwn bawb ein croes;
Ef dilynwn trwy yr anial
Yn ddiball hyd byrth y bedd,
A chawn gwmmi Iesu bythol
Wedi myn'd i wlad o hedd.

Fisk Corners.

MARTHA PRICE.

YR AMDDIFFYNIAD.

GAN H. C. PARRY (CEFNI).

ERTHYGL V.

Yn y *Cyfaill* am fis Medi egyr Dr. Roberts ei Erthygl V. trwy haeru ei fod wedi *profi* yr hyn sydd yn amhroffadwy! Teimla y Dr. "*Ein bod wedi profi i bob meddwl diragfarn,*" yn ein herthyglau diweddaf, nas gall Dr. Roberts brofi yr hyn y myn i'w gyfeillion gredu ei fod wedi ei brofi. Mae y gair "*profi*" fel "*cân y gôg,*" ganddo yn mhob erthygl; ond gwyr y Dr. nad yw hyn y "*profi*" dim, ond bod y Dr. yn haeru hyn. Deallwn fod gan y Dr. bob mantais i "*brofi*" ei bethau, yn ol y cynllun a dorodd iddo ei hun, sef ymwrthod â phob awdurdod ond ei awdurdod ei hun, a phob gwybodaeth ond ei wybodaeth ei hun, ac a phob *Lexicon* ond ei "*ben a'i bastwn*" ei hun! Beth sydd haws na "*phrofi i bob meddwl diragfarn*" y pethau mwyaf amhroffadwy, yn y dull teg yna, ac yn ol "*elfenau rhesymeg*" mor ddiuedd a hyn yna? Gwyddom fod Dr. Roberts yn fwy dysgedig na'r holl *lexicographers* yn nghyd; a'i fod yn *lexicology* ynddo ei hun, fel yr awgrymai!

Gwyddom ei fod yn fwy gwybodus na'r holl dadau Groegaidd a Liadinaidd yn nghyd, fel y gall ymwrthod â phob dyfyniadau o'u hysgrifau; a dyweyd wrth yr athrawon diweddar—Luther, Calvin, Dr. Owen, a Charles o'r Bala—“Sefwch draw, canys nid wyf yn ewyllsio gwybod eich barn!” Gwyddom mai “o'i wybodaeth ei hun” mae y Dr. dysgedig yn penderfynu ystyr geiriau, yn haeru synwyr adnodau, ac yn awdurdodi dychymygiion yn gyfreithiau yr eglwys Gristionogol! Gan fod Dr. Roberts mor ddysgedig, gwybodus a galluog ei hun, fel “na raid i'r Arthur hwn wrth ffyn baglau,” paham na thosturiai wrth weiniaid i gael defnyddio pob cymorth ag y gallont gael i'w helpio i chwilio am y gwirionedd? Modd bynag, y mae y Dr. “heb *Lexicon*,” wrth gymeryd “y Beibl yn safon,” wedi cael allan “mai *tywallt* neu *daenellu* dwfr ar y bedyddiedig, yw y dull awdurdodedig yn ngweinyddiad bedydd; ac nid *trochi* neu *suddo* dan ddwfr!” I brofi y gosodiad, dywed y Dr., “Fod dwfr yn y bedydd Cristionogol yn arwyddlun o buredigaeth a chysegriad, fel yn y bedyddiau seremoniol!” Ni wna Dr. Roberts ddigio wrthym am gywiro ychydig gamsyniad o'i eiddo yn y fan hon. Nis gall y dwfr fod o'r un a'r unrhyw wasanaeth yn y bedydd Cristionogol ag oedd yn y golchiadau seremoniol. Arwyddlun yw o buredigaeth a chysegriad, yn y bedydd Cristionogol; pryd yr oedd efe yn foddion puredigaeth a chysegriad seremoniol. Gall dyn gael ei buro a'i gysegru trwy waed Crist dan yr efengyl heb ddwfr o gwbl; ond nid ellid ei buro a'i gysegru dan y gyfraith heb ddwfr. Dwfr oedd y moddion! Puredigaeth a chysegriad seremoniol oedd yno, i fod yn gysgod o waith achubol yr Ysbryd Glan dan yr efengyl, ac nid yn arwyddlun o hono. Nid cysgod yw y bedydd Cristionogol, eithr arwyddlun. Darfu y cysgod pan gaed y sylwedd; ond erys yr arwyddlun tra parhau y gwaith. Efallai y daw Dr. Roberts i ddeall y gwahaniaeth rhwng cysgod ac arwyddlun, a rhwng seremoni a sylwedd; ond nid ymddengys ei

fod yn deall hyny yn eithaf clir yn awr. Os myn y Dr. y dylai bedydd yr efengyl gael ei weinyddu yn yr un dull a'r golchiadau terfynol a pherffeithiol dan y gyfraith, trwy DROCHIAD y dylai gael; oblegid profasom o'r ddeddf mai TROCHIAD oedd yn perffeithio y golchiadau hyny bron yn ddiethriad.

I ba ddyben y myn Dr. Roberts gael “barilaid o win at fwrdd yr Arglwydd,” i weinyddu y swper sanctaidd? A oes un gorchymyn i wneyd hyny? Dywed Paul am beidio bwyta hyd lythineb, ac yfed hyd feddwod, ar y swper sanctaidd. Mae ychydig fara ac ychydig win yn ateb y dyben i ddangos dryllio cnawd a thywallt gwaed yn y swper sanctaidd; a gwnaethai ychydig ddwfr y tro yn y bedydd pe mai arwyddlun o buredigaeth a chysegriad yn unig yw bedydd; ond rhaid cael digon o ddwfr i suddo a gorchuddio, yn arwyddlun o farwolaeth, claddiedigaeth, ac adgyfodiad Crist, yr hyn yw prif amcan bedydd fel ordinhad arwyddocaol. Mae Dr. Roberts yn deall, mai yn y lle mae y gyfraith yn terfynu mae yr efengyl yn dechreu. Dechreuai y gyfraith gyda'r *daenell*, a therfynai yn y *droch*! Mae yr efengyl yn rhy fawr i'r daenell, felly yn dechreu yn y droch! Dechreuai yr efengyl fel sylwedd, yn y lle yr oedd y gyfraith yn terfynu fel cysgod—yn y droch! “Dechreu efengyl Iesu Grist Mab Duw” oedd bedydd Ioan yn afon yr Iorddonen! Pa le mae *argument* yr ychydig yn awr?

Dywed Dr. Roberts, “Fod y prophwydoliaethau a gerddasant o'r blaen yn nghylch teyrnas Crist yn tueddu yn gryf i gadarnhau y dybiaeth a'r dysgwyliad y defnyddid dwfr ynddi yr un ffurf ag y defnyddid ef dan oruchwyliaeth Moses.” Dyna *argument* can saled a'i swm, heb un sylwedd ynddo! Pwy oedd yn tybied a dysgwyli dim o'r fath beth? Dysgwyli allor ogoneddusach, aberth rhagorach, ac offeiriadaeth odidocach—dysgwyli brenin ardderchocach, gorsedd uwch, ac awdurdod eangach oedd yr Iuddewon, dan deyrnasiad y Messiah—dysgwyli dinystr ar eu gelynyion, a'u dyrchafu hwy eu hunain

i bob rhialtwch a rhwysgfawredd oeddent hwy. Nid oedd ganddynt na thybiaeth na dysgwyliad am ddfwr mewn unrhyw ffurf. Dychymyg Dr. Roberts yw hyny. Beth sydd a fyno prophwydoliaeth Esaiah â bedydd? "Felly y taenella efe genedloedd lawer; brenioedd a gauant eu genau wrtho ef." Pa fedydd yw hwnw sydd yn cau y genau? Pa fath daenelliad yw hwnw ag sydd yn cau y genau? Pe bae gan Dr. Roberts *Lexicon* gallai weled nad oes dafn o ddfwr yn y geiriau yna. Mae y gair *taenellu* yma yn golygu, Bwrw i wyneb—bwrw yn euog—taflu rhesymau i'r wyneb nes argyhoeddi—felly dwyn y dyn yn fud. Y meddwl yw, y byddai i'r Messiah daflu y fath oleuni i wyneb y byd trwy yr efengyl, a brofai ddwyfoldeb ei berson a'i genadwri, nes cau genau ei elynion, a'u dwyn yn argyhoeddedig o'i Fessiath. "Canys gwelant yr hyn ni fynegais iddynt, a deallant yr hyn ni chlywsant." Mae yn drueni na fyddai *Roy's Hebrew Lexicon* gan Dr. Roberts, i weled pethau fel yna! Gwelai, mewn eiliad, nad oes mwy o daenellu dwfr yn y fan yna nag sydd o rostio gwydd ar dwyn y lleuad newydd!—ond da cael rhywbeth i helpu y daenell.

Dyma *argument* eto yn profi taenelliad baban: "Ac a daenellaf arnoch ddfwr glân fel y byddoch lân." Mae y taenellu yna yn glanhau! Nag ydyw. Edrycher yn niwedd yr adnod, a cheir gweled beth sydd yn glanhau—"Oddiwrth eich holl frynti, ac oddiwrth eich holl eilunod y glanhaf chwi." Mae y gair glanhau yn y gwreiddiol yn olchi—y golchaf chwi. Nid y taenellu, ond y golchi, sydd yn glanhau. GOLCHI trwy DROCHI yw y meddwl, oblegid *rachas dia toutron* yw synwyr y gair. Gwel *Roy's Hebrew Lexicon*. Nid oes un cyfeiriad at ddfwr yn y geiriau, nac at fedydd dwfr. Ffigyr yn gosod allan fendithion yr efengyl yn eu dyfodiad a'u cymwysiad yw y geiriau. Dull eu dyfodiad yw y taenellu. Dull eu cymwysiad yw y golchi. Cyn y gellir gwneyd un math o *argument* oddiwrth y geiriau yna i brofi taenelliad mewn bedydd, rhaid

dangos pa fodd mae taenelliad yn cael ei berffeithio mewn TROCHIAD. Dyfodiad tyner dylanwad yr efengyl i gyffyrddiad â'r dyn, fel gwllith i Israel, yw y *taenellu*. Trefn neu ddull effeithiad y dylanwad hwnw yn achubol ar y dyn yw y golchi oddiwrth yr holl frynti a'r eilunod. Gwna Dr. Roberts "*hue and cry*" mawr gyda'r ferf daenellyddol; ond myn gau ei lygad ar y ferf drochyddol sydd yn ei pherffeithio yn niwedd yr adnod. Ond wedi y cyfan nid oes a fyno y brophwydoliaeth â dwfr, mewn un modd. *Wrong premises* yw y cwbl. Dywed Dr. Roberts beth mor ddifeddwl a hyn: "Fod yr Arglywydd Iesu yn sefydliad bedydd Cristionogol wedi defnyddio yr un gair gwreiddiol—*baptizantes*—ag a ddefnyddiai yr Iuddewon, er dynodi y ffurf o buredigaeth trwy dywallt neu daenellu dwfr." Digon yw dyweyd yma, na ddefnyddiodd yr Iuddewon erioed y gair *baptizantes* i ddynodi tywallt neu daenellu dwfr dan yr amgylchiad. Pa le mae y prawf eu bod, Dr. Roberts? Defnyddiodd Crist ef wrth sefydlu yr ordinhad o fedydd, ac nid yr un gair arall. Paham? Trochiad yw bedydd; ac unig ystyr priodol *baptizantes* yw, "gan eu trochi." Goddefed y Dr. i ni ddyweyd, nad yw y gair *baptizantes*—"gan eu trochi"—i'w gael yn un man am y ddefod o buredigaeth dan y gyfraith, nac yn ysgrifeniadau y rabiniaid Iuddewig, nac yn Hanes Defodau yr Iuddewon. Deallai yr apostolion *baptisma*; a'r un ferf ag a ddynodai ddull gweinyddiad *baptisma* Ioan a ddefnyddiodd ein Harglwydd yn ei orchymyn i'r apostolion—*baptizantes*. Sylwed y Dr. mai nid *katharisas*—"gan buro," Act. 15: 9—ond mai *baptizantes*—"gan eu trochi," Mat. 28: 19—a ddefnyddiwyd ganddo. Pe buasai ein Harglwydd yn defnyddio *baptizantes*, ac ar yr un pryd yn gorchymyn taenellu, ni buasai yr apostolion yn ei ddeall. Pe buasai ein Harglwydd yn dilyn defod y puredigaeth wrth sefydlu ddedd bedydd, buasai yn rhaid iddo ddefnyddio y ferf *katharizo* yn lle *baptizo*. Ond gan mai y ferf *baptizo* a ddefnyddiodd, deallai yr apostolion mai *baptisma*

Ioan, ac nid *katharismos* yr Iuddewon a ddilynai. Yna mae y Dr. yn troi at hen *arguments* y taenellwyr, y rhai a atebwyd ugeiniau o weithiau. Dyma un: "Fod yr iaith a ddefnyddir er gosod allan fedydd yr Ysbryd Glan yn wrthdarawol hollol i'r meddylddrych o drochiad, fel ffurf, ac yn gwbl ffafriol i'r ffurf o dywallt neu daenllu." Mae y Dr. yn gwybod mai nid tywallt yw yr unig air a ddefnyddir i osod allan ddull dyfodiad yr Ysbryd Glan ar ddydd y Pentecost; ond mae am beidio son am y lleill, oblegid eu bod mor wrthdarawiadol i'r meddylddrych o dywallt neu daenllu.

Dr. Roberts, beth sydd mewn *rhuthro—llenwi—eistedd—syrthio*—yn debyg i daenelliad? Mae pob un o'r geiriau yna yn cael eu defnyddio yn gystal a thywallt, i osod allan ddyfod yr Ysbryd. Paham y sefydlir dull bedydd oddiwrth y naill air mwy na y llall, pryd y mae y naill a'r llall yn cael ei ddefnyddio i osod allan yr un peth? Paham na bae y Dr. yn bedyddio trwy ruthro, trwy eistedd, neu trwy lenwi y baban, yn gystal a thrwy dywallt arno, tra y mae pob un o'r dulliau hyn yn gosod allan yr un peth? Oni wyr y Dr. mai ffigyrau yw yr oll o'r dulliau hyn? Oni wyr y Dr. mai gosod allan ddyfodiad yr Ysbryd, ac nid ei fedydd y mae y dulliau hyn? Mae y tywallt, a'r rhuthro, a'r eistedd, a'r llenwi yn bethau hollol wahanol oddiwrth fedydd yr Ysbryd Glan. Mae yr Ysbryd yn cael ei dywallt fel dŵfr, yn rhuthro fel gwynt, yn llenwi fel awyr, yn syrthio fel cenillysg, ac yn eistedd fel tân! Ffigyrau i osod allan ei ddyfodiad yw y cwbl; ac mae ei ddyfodiad yn beth mor wahanol oddiwrth ei fedydd ag yw cario dŵfr i'r fedyddfa, neu groni llyn yn y ffrwd, i fedyddio! Nid bedydd yw gwneyd lle cyfleus i fedyddio. Nid beth yw yr Ysbryd yw dyfodiad yr Ysbryd. Bedydd yr Ysbryd yw llywodraeth hollol a chyflawn a pherffaith y dylanwodd Ysbrydol ar y dyn, fel yr arwyddoedd yr y bedydd dŵfr, pan y gorwedd y suddedig yn hollol dan lywodraeth yr elfen ddŵfr. Bedydd ffigyrol, ac nid llythyrenol, wedi ei gymeryd oddiwrth

fedydd dŵfr llythyrenol a gwirioneddol, yw bedydd yr Ysbryd. Felly nid yw bedydd ffigyrol yr Ysbryd i fod yn rheol ar ddull bedydd llythyrenol mewn dŵfr. Nid ymddengys bod y Dr. dysg edig yn deall y gwahaniaeth hanfodol rhwng bedydd ffigyrol a benthycol a bedydd llythyrenol a gwirioneddol!

Dywed y Dr. beth amheus iawn: "Bedyddiwyd miloedd ar ddydd y Pentecost trwy *dywalltad* o'r Ysbryd Glan; ac mewn canlyniad, bedyddiwyd hwy â dŵfr." Dylai y Dr. wybod mai yr apostolion yn unig ac nid y bobl gyffredin a fedyddiwyd â'r Ysbryd Glan ar y Pentecost. Ar yr apostolion y syrthiodd efe. Ar dafodau yr apostolion, ac nid ar glustiau y bobl y gwnaed y wyrth. Dwys-bigwyd y bobl dan bregeth Pedr, ond nid bedydd yr Ysbryd Glan oedd hynny. Yr oeddnt heb dderbyn yr Ysbryd Glan eto; oblegid wrthyt hwy y dywed Pedr: "Edifarhewch, a bedyddier pob un o honoch yn enw Iesu Grist, er maddeuant pechodau, a chwi a dderbyniwch ddawn yr Ysbryd Glan." Pregethodd Pedr, dwys-bigwyd y bobl, edifarhasant am eu pechodau, bedyddiwyd hwy yn enw Iesu Grist cyn y derbyniasant yr Ysbryd Glan. Mae yn ddrwg genym bod y Dr. wedi dyrysu cymaint mewn peth mor eglur! Mae y Dr. yn dechreu ar yr hen stori dragywyddol—yr amhosibl-rwydd i weinyddu yr ordinhad trwy drochiad ar bob adeg, ar bob dyn, o dan bob amgylchiad. Dymunem i'r Dr. sylwi mai camsyniad ynddo yw dywedd "fod y Testament Newydd yn ddiethriad yn arddangos yr elfen ddŵfr yn ngweinyddiad bedydd yn cael ei chymwysu at y gwrthddrych, ac nid y gwrthddrych at yr elfen." Nid bedyddio â dŵfr yw "*egomen baptizo umas-en utati*"—ond, "myfi yn ddiau wyf yn eich trochi yn y dŵfr." Nid at ddull bedydd y cyfeiria Pedr yn y geiriau, "A all neb luddias dŵfr, fel na fedyddier y rhai hyn, y rhai a dderbyniasant yr Ysbryd Glan, fel ninau?" ond apeliad at ystyriaeth yr Iuddewon culion eu meddylliau o'r priodoldeb o fedyddio mewn dŵfr y rhai ag a ffafriwyd mor fawr gan Dduw a rhoddi yr

Ysbyrd Glan i syrthio arnynt. Mae diwedd yr hanes yn dysgu dull gweinyddiad yr ordinhad: "Ac efe a orchymynodd eu bedyddio hwynt yn enw yr Arglwydd"—"eu trochi hwy yn enw yr Arglwydd." Mae claddu trwy fedydd i farwolaeth—cydgladdu gydag ef yn y bedydd—cynifer ag a fedyddiwyd yn Nghrist a wisgasoch Grist—yn ymadroddion na ellir byth eu defnyddio yn gyson â'r meddylddrych o daenellu dwfr ar y gwrthdrych, ond â'r meddylddrych o drochi y gwrthdrych yn y dwfr.

Os oedd y dychweledigion yn cael eu bedyddio yn y lle ac ar yr awr y dychwelid hwynt, rhaid bod yno ddwfr i'w trochi, onide, nis gellid gweinyddu yr ordinhad iddynt. Yr oedd digon o llynoedd cyhoeddus a baddonau teulu-aidd i fedyddio tair miliwn yn Jerusalem, pe buasai eisiau; a digon o gar-edigrydd i gael lle i newid dillad pan yr oedd y dysgyblion yn cael ffafwr gan yr holl bobl. Paham nad allent fedyddio yn y deml yn gystal ag athrawiaethu ynddi? Yr oedd llynoedd Jerusalem—Bethesda—y ddau Gihon—llyn Hezeciah—llyn Siloam—tri llyn Solomon—yn amrywio o 582 troedfedd o hyd a 148 troedfedd o led, i 360 troedfedd o hyd a 219 troedfedd o led! Nid yn yr un dydd o ddeuddeg awr y cym-erth yr amgylchiadau a ddynodir le, ond yn y dwthwn hwnw, yr hyn sydd yn golygu yr amser hwnw ag ymestyn o bregeth Pedr hyd sefydliad yr eglwys yn Jerusalem; ac efallai yn cymeryd i mewn amryw ddyddiau—"beunydd." Os oedd o gylch y deml yn gyfleus i daenellu tair mil, fel yr awgryma Dr. Roberts, yr oedd yn gwbl mor gyfleus i'w trochi yn y llynoedd a'r baddonau, tra caent ffafwr gan yr holl bobl.

Mae Dr. Roberts yn colli tipyn ar ei dymwr wrth derfynu yr erthygl am Hydref. Gwna ensyniadau lled annheilwng o wr boneddig dysgedig—nad yw efe yn defnyddio Lexicons—nad oes dwfr ar ei ymenydd—nad yw efe yn gwneuthur celu-o-wydd (celwydd)—ei fod yn falch ei fod wedi taflu y Trochwyr o'r ymosodol i'r amddiffynol—y daw i droi yn ol holl resymau ei wrthwynebwyr!

Nid yw yr holl eiriau mawrion hyn yn profi dim ond bod Dr. Roberts am i bawb deimlo oddiwrth fawredd ei wybodaeth, mawredd ei ddsygeidiaeth, a mawredd ei alluoedd dadleuol! Cadwed ef ar yr Hen Destament fel ei safon; safwn ninau ar y Testament Newydd. Tasted efe ymaith bob Lexicon; gwnawn ninau bob defnydd goreu a llawn o honynt. Gweithied efe o'i wybodaeth ei hun; cymerwn ninau bob cymorth a gawn oddiwrth eraill. Dalied efe y Trochwyr o'r ochr ymosodol; gwnawn ninau ein goreu yn yr amddiffynol. Deued efe i droi yn ol resymau ei wrthwynebwyr; cymerwn ninau ofal am roddi digon o waith iddo. Os yr ymfrostia efe nad oes dwfr ar ei ymenydd; cawn ninau gyfleustra i ddangos i'r bobl bod rhyw wres rhyfedd yn rhywle yn sychu a deifio y cwbl. Pwy wyr na cheir gafael ar y gwirionedd cyn y diwedd; oblegid am dano yr ydym yn chwilio. Dichon y clywir y Dr. yn dyweyd rhyw dro, "Wedi ein cydgladdu gydag ef yn y bedydd, yn yr hwn hefyd y'n cydyfodwyd trwy ffydd. gweithrediad Duw, yr hwn a'i cyfododd. ef o feirw."

Y GAUAF.

Mae gwenau swynol anian gu
Oll wedi cilio draw,
A'r awel falmaidd nid yw mwy,—
I'r gwynt rhoes ffordd mewn braw;
Mae gwelwedd gauaf du ar rudd
Y ddaear oedd mor dlos,
A'r wig lle clywid cerddi llon,
Yn ddystaw fel y nos.

Mae gwynt yr hydref wedi troi,
Holl dlynsni anian deg,
Fe wywodd leni gwyrrdd y llwyn
A'r blodau peraidd chweg;
Cymylau duon gwyntoedd erch
Ymrwyga fry uwchben,
A stormydd enbyd niwl a gwlaw
Anurddant dlynsni'r nen.]

Mae rhew ac eira wedi cloi
Pêr wely'r lili hardd,
A'r rhosyn wedi plygu ei ben
A marw yn yr ardd;

Ond ha ! mae'r lloer yn gwenu'n llon,
A'r ser yn siriol sydd,
Tra natur hen yn cysgu tros
Ei nos auafol brudd.

Y goedwig noeth yn llwm a llwyd
Gan oerfel crynu wna ;
Mae'r afon loew wedi ei thoi
A lleni tew o ia ;
Ond murmur wna mewn carchar oer,
Heb gysgod ser na'r lloer,
Daw gwenau haul y gwanwyn gwyrdd
Ar ol y gauaf oer.

Youngstown, O. MATHRAFAL.

D A D L.

PA UN AI MODDION GORFODOL YNTE DENIADOL SYDD FWYAF EFFEITHIOL ER CYNYDD GWAREIDDIAD.

GAN LEVI REES, GIRARD, O.

Ar adeg foreu yn nghyfnod amser cyfarfyddodd dwy egwyddor, Deniadol a Gorfodol, yn mhalasyd anian, ar fanlawr bodolaeth, er penderfynu pa un o honynt "sydd fwyaf effeithiol er cynydd gwareiddiad," trwy ddadblygiadau dyrus gynlluniau arfaethol taith Rhagluniaeth, gan dori allan yn yr ymddyddan canlynol :

Gorfodol.—'Rwyf yn y byd oddiar yn foreu ; mae ol fy ngweithredoedd ar y cread. Edrych oddiamgylch, gwel y ddaear a'r miloedd creaduriaid sydd yn ymborthi ar y ffrwyth wyf yn *beri* godi o honi yn flynyddol, a phob un o honynt yn ymbrancio mewn dedwyddwch ar ei gwyneb. Cyfod dy olwg yn uwch, a gwel yr ehediaid yna sydd yn ehedeg trwy'r awyr, a phob un a'i gân ynei big, a'i dafod yn delyn i ganu fy nghlodydd ; esgyn yn uwch eto, gwel y nefoedd serenog, mae ol fy mys yn mhob seren, amlygiad o allu yn ei goleuni, er dangos i ti fel yr ydwyf yn dal y byd-oedd yna sydd yn crogi ar ddiddim er tragwyddoldeb ; a gwel y sefydliadau daionus wyf wedi osod yn y byd er dwyn y teulu dynol i sefyllfa o wareiddiad.

Deniadol.—Byddaf bob amser yn edmygu yr oll a ddywedaist mewn perth-

ynas i'r cread, ac yr ydwyf yn talu gwarogaeth i allu, ac yn anwlyo tlynsni pa le bynag yr ymddengys. Dyna fy hyfrydwch. Ond gan mai fy swyddogaeth i ydyw perswadio pawb sydd yn myned ar gyfeiliorn, rhaid i mi ddywedyd dy fod yn gamsyniol.

Gorfodol.—Yn gamsyniol yn wir. Onid ydyw yr oll a ddywedais yn feithiau gweledig ?

Deniadol.—Ydyw, mae yr oll y cyfeiriaist fy sylw atynt yn feithiau anwadadwy ; ac mae ffaith arall o'r tu ol i'r oll, a hono yn gynwysedig yn y gair "bydded." Offeryn yn llaw y gair hwnw oeddit ti, ac yr ydwyf yn ddigon hen bellach i wybod mai nid yr offeryn sydd yn teilyngu clod. Meddylia yn awr, er eglurhad, dy fod yn gweled darlun o ryw olygfa neu berson, wedi ei dynu gan rywun, pa un ai y person fyddai wedi tynu y darlun, ynte y pwyntil a ddefnyddiai a ddylai gael y clod ?

Gorfodol.—Y person bid siwr.

Deniadol.—Y pwyntil ydwyf ti ynte, heb glod.

Gorfodol.—Rhaid cyfaddef fod dy ymresymiad yn gadarn gyda golwg ar y cread ; ond atolwg, gwel fy ngweithredoedd yn mhlith y teulu dynol er dwyn oddiamgylch wareiddiad. Yr ydwyf wedi gosod cyfreithiau, ac mae genyf swyddogion yn mhlith dinasyddion pob gwlad wareiddiedig i ofalu fod fy nghyfraith yn cael ei chario allan, ac mae genyf garcharau wedi eu hadeiladu er mwyn y rhai fydd yn gomedd, fel y mae yn *rhaid* iddynt ymddwyn yn wareiddiedig.

Deniadol.—Yr ydwyf wedi gwneyd peth daioni, os priodol ei alw yn ddaioni.

Gorfodol.—Peth daioni yn wir. Beth fyddai sefyllfa gwareiddiad yn y byd oni bae fi ? Byddai llofruddiaethau yn amlach, a lladradau mwy beiddgar yn cael eu cyflawni, a byddai drwg-weithredwyr mor lluosog, fel y byddai yn anmhosibl i nifer mawr o'r ddynoliaeth fyw ar y ddaear, heb son am wareiddiad, oni bae fy mod wedi darparu er rhoddi atalfa ar weithrediadau barbaraid drwg-weithredwyr yr oes bresenol.

Deniadol.—Dichon fod tipyn o glod yn ddyledus i ti, ac fod rhinwedd yn dy ymdrechiadau i roddi atalfa ar y drwg; ond nid ydyw y weithred yn dda ynddi ei hun, “Nid da lle gellir gwell;” mae atal gwneuthur drwg yn ganmoladwy ac yn rhinweddol. Cyn y gelli ymfrostio dy fod wedi gwneuthur daioni, rhaid myned yn mhellach yn ol nag atal drwg, a chyflawni gweithred ddaionus.

Gorfodol.—Ai nid ydyw atal drwg yn ddaioni?

Deniadol.—Dywedais yn flaenorol fod hyny yn rhinwedd ac yn ganmoladwy; ac âf yn mhellach na hyny, a dywedaf fod peidio gwneuthur da yn ddrwg, oblegid deddf, hanfod, a bywyd pob peth ydyw gweithgarwch; mae i bob peth ei waith yn nghreadigaeth yr Anfeidrol, ac os na chyflawna yr hyn a fwrriadwyd iddo, mae yn ddrwg. Mae llawer o ddyinion yn y byd a ystyrir yn ddyinion diddrwg, heb fod yn parch yn eu calonau at ddaioni, onide byddent wedi cyflawni gweithredoedd daionus. Byddent yn cyflawni gweithredoedd drwg oni bae fod ofn y gosb arnynt, neu y maent yn rhy ddiog; o ganlyniad, dynion drwg ydynt wedi'r cwbl. Mae fy swyddogaeth i yn uwch a rhagorach—dangos rhagoroldeb y da ar y drwg, ac enill dynion yn egwyddorol i gyflawni yr hyn sydd dda, o barch ac anyldeib at yr hyn sydd bur. Mae atal gweithred ddrwg drwy wneuthur daioni yn rhagorach nag atal gwneuthur ychwaneg ar ol cyflawni un. Dyna yr oll y gelli ymfrostio ynddo, dy fod yn atal troseddau. Gellir dyweyd hyn am bethau difywyd, mae ceryg muriau y carchar yn atal drwg-weithredwyr, ac mae cloion yn atal y lleidr i ladrata; ond pe symuder y rhai hyn, lladron fyddent wed'yn, oddieithr eu bod yn cael eu haddysgu a'u gwareiddio genyf fi.

Gorfodol.—Cymer bwyll, arafa, mae fy amynedd bron darfod. Gwelaf dy fod am fy ngosod yn hollol ddiwerth. Yr ydywfy yn gosod pwys neillduol ar addysg, a bod yn egwyddorol. Pwy sydd wedi gwneuthur mwy na myfi dros addysg? Gwel yr holl ysgoldai sydd yn

britho pob gwlad wareiddiedig, a'r cyfreithiau wyf wedi osod, fel y mae yn *rhaid* i rieni roddi addysg i'w plant; nid oes wahaniaeth pa un ai egwyddorol ai peidio yn y gwledydd a'r talaethau hyny wyf wedi gosod fy nghyfreithiau i *berï* iddynt roddi addysg i'w plant, a pha beth sydd yn fwy effeithiol er gwareiddiad nag addysg?

Deniadol.—Gwir a ddywedaist, addysg ydyw yr heol sydd yn arwain i wareiddiad; ond nid ydyw dy fod yn gosod dyn ar yr heol sydd yn arwain i unrhyw le yn sicrhau y cyrhaedda y lle hwnw, mae yn angenrheidiol creu awydd yn ei fynwes trwy ddangos rhagoroldeb y lle hwnw, yn nghyd a'r fantais a ddaw o'i gyrrhaedd, cyn y gwna ymdrech neillduol i fyned yno.

Gorfodol.—Dyna ddigon; taw, ni allaf oddef rhagor o dy sarhad. Mi *wnaf* i ti gydnabod fy ngallu a'm defnyddioldeb.

Deniadol.—Dyna dy elfen wedi dyfod i'r golwg yn ei hyd a'i lled, ei dyfnder a'i huchder, yn y gair mi “*wna*.” Yr wyt wedi dangos dy hun yn dy liw priodol bellach. Mi *wnaf* ydyw dy iaith yn barhaus, cyn edrych a fydd yno allu i gydymffurfio â dy reolau.

Gorfodol.—Yr wyt tithau â dy weniaith ddengar wedi ymddangos oddiar yn foreu; ti aethost i'r ardd at yr hen dad Adda ar ddull sarph i'w *berswadio* i fwyta o'r ffrwyth gwaharddedig.

Deniadol.—Do, bum yn yr ardd, ac yr oedd y diafol wedi bod yno o fy mlaen yn fy ngwisg, yn dadleu y “ffrwyth teg yr olwg,” nes hudo yr hen dad Adda i “gymeryd.” Gwelais dithau yno â dy “gleddyf tanllyd,” yn ei ysgwyd wrth ben yr hen bererin, er ei gadw yn y fan yna, “rhag iddo fyned a bwyta drachefn.” Gelwais inau arno, gan ddangos y ffordd newydd a gyfeiriai tua'r ddinas noddfa, lle yr oedd ffrwythau rhagorach iddo i ymborthi arnynt—“y manna ysbrydol, a'r gloew win puredig.”

Gorfodol.—Onid ydoedd rhoddi atalfa ar Adda, ac oddiar hyny hyd yn awr, yn foddion effeithiol er gwareiddio y byd? Myfi roddodd atalfa ar Paul pan yn myned tua Damascus i gyflawni

gweithredoedd barbaraid ac anwaraid, i "rwymo a dod i ngharchar" y dynion goreu a droediodd ddaear, i ddwyn oddiamgylch wareiddiad.

Deniadol.—Yr ydwyf yn foddlon i ti gael yr holl glod a'r anrhydedd a berthyn i ti am dy weithredoedd; nid ydwyf am dy ddiog o dy rinweddau; gwnaethost yn ganmoladwy gydag Adda a Paul. "Megys ffrwyn i farch," felly yr ydwyf tithau i'r gallu anianol, yn rhoddi atalfa, hyd nes y byddaf fi yn ymwneyd â'r deall, yr ewyllys, y meddwl, y rhan foesol o'r dyn.

Gorfodol.—Rhaid cyfaddef dy fod o fy mlaen, gan dy fod yn ymwneyd â'r rhan ysbrydol o'r dyn; ond yr ydwyf wedi bod o gryn gynorthwy i gario y gwaith yn mlaen.

Deniadol.—Yr ydwyf yn ail yn y gwaith. Dyna fy swyddogaeth ar ben; yr wyf wedi dy enill. Tyred gyda mi law yn llaw i gydweithio gyda ein gil-ydd yn y dyfodol fel yn y gorphenol, i ddwyn dynoliaeth i sefyllfa ragorach o wareiddiad a diwylliant. Cei di rod-di atalfa ar y "nwydau llygredig" tra y byddaf yn dangos i'r moesol yr hyn sydd yn aruchel mewn caredigrwydd, yn fawreddog mewn maddeugarwch, yn ogoneddus mewn cyfiawnder, yn bur mewn sancteiddrwydd, yn sylweddol mewn crefydd, ac adlewyrchiadau dysgleirdeb goleuni gorllachar y ddeddf foesol, yr hon ydyw safon a hanfod gwareiddiad dynoliaeth.

PWLPUD Y WAWR.

Y Pur o Galon.

GAN SAMUEL JOB, CLEVELAND, O.

"Gwyn eu byd y rhai pur o galon; canys hwy a welant Dduw."—Mat. 5: 8.

Y mae Crist yma yn cymeradwyo yn fawr y pur o galon, y rhai ag y mae eu heneidiau wedi eu marweiddio i bob dymuniadau cnawdol, anianol a phechadurus; ac wedi eu trwsio yn fewnol â thueddiadau ac anian sanctaidd, ac yn cael eu llywodraethu gan ofn a chariad Duw yn eu hymddygiadau ymarferol,

mewn gwrthgyferbyniad i'r golygiadau cnawdol oedd gan y werinos am ei deyrnas, a rhagrith yr Ysgrifenyddion a'r Phariseaid, y rhai a ddangosent burdeb allanol, tra yr oedd eu calonau yn llawn halogrwydd. Fel nas gallasai yr aflan o dan yr hen oruchwyliaeth fwynhau y breintiau Iuddewig yn ol y ddeddf seremoniol heb ymlanhau, felly hefyd ni chaiff neb weled yr Arglywydd er dedwyddwch ond y pur o galon. Wrth burdeb calon y mae i ni ddeall egwyddor ddiwyll a gwirioneddol. Y mae cyflwr yr enaid yn ymddibynu ar yr egwyddor, yn debyg fel y mae bywyd naturiol yn ymddibynu ar ansawdd y galon. Er nad yw neb yn gallu cyrhaedd perffeithrwydd yn y byd hwn, eto y mae yr enaid a'i anian am fod yn berffaith. Anghymeradwy fydd pob peth a wnawn heb egwyddor uniawn; tebyg i'r ffynon yn ei natur fydd y ffwrdd. Dyn a edrych ar yr allanol, ond Duw a edrych ar y galon.

"Pan mae y galon yn lân, y mae y llygad yn loew. Pan mae purdeb yn ein gwneyd yn debyg i Dduw, yna gallwn ei sylweddoli i ni ein hunain. Y mae llygad ysbryd pur yn canfod ysbryd pur, trwy y pelydrau a dywalltodd i lawr arnom. Gallwn edrych i fyny a gweled y gwyneb sydd yn ymddysgleirio yn ngoleuni ei wên; yr ydym yn canfod ei wên. Felly y pur o galon a gânt weled Duw."

Y mae Duw yn ysbryd anfeidrol ac anweledig i lygaid naturiol. "Ni welodd neb Dduw erioed." "Yr hwn nis gwelodd yn dyn, ac nis dichon ei wel-ed."—1 Tim. 6: 16. Am hyny rhaid mai â'r meddwl y canfyddir ef. Y mae gweled yn yr adnod hon yn ddull Hebraeg o lefaru, yn gosod allan y caiff y saint fwynhau Duw. (Yr oedd gweled peth yn cael ei ddefnyddio am ei fwynhau yn mhlith yr Hebreaid.) Bydd y pur o galon yn canfod Duw mewn modd mwy perffaith yn y nef nag yn y byd hwn. Y maent yn ei weled yn rhanol yn ei oruchwyliaethau rhagluniaethol, yn y moddion a'r ordinhadau crefyddol. Er nad yw y saint yn bresenol yn gwbl berffaith er eu bod yn y nef, ac na fyddant felly hyd yr adgyfodiad, eto y

maent yn llawer mwy perffaith na neb ar y ddaear; gweled pethau yn dywyll ac anmherffaith fel plant y maent yma, ond gwelant bethau yn berffaith yn y nef; bydd eu gwybodaeth am bethau nefol yn debyg mewn gradd i'r wybodaeth sydd gan Dduw am danant hwy yn y byd hwn. "Yna yr adnabyddaf megys y'm hadwaenir." Y mae gwir wybodaeth am Dduw yn dyfod nid trwy fyfyrddod meddyliol o'i briodoliaethau, ond trwy gydfurfiad ysbrydol â'i gymeriad.—Ioan 14: 15, 17, 21, 23. Bydd yr olwg a gaiff y saint ar Dduw yn olwg drawsnewidiol. Dywedodd un o'r rabiniaid Iuddewig wrth un o gonsuliaid Rhufain, nas galledd adnabod Duw wrth enw fel yr adnabyddir dyn, gan mai enw Duw yw ei hanfod, a bod yn rhaid i ddyn, mewn trefn i adnabod Duw yn gyflawn, fod yn gyfartal iddo; hyn oedd ei feddwl ef am dano. Y mae annhebygolrwydd y Cristion i Fab Duw yn awr yn ei rwystro i'w weled ef fel ag y mae. Nid oes fawr gyfartalech rhwng ein cyrph ni yn y byd hwn a llawer o gyrph sydd mewn bodolaeth. Y mae yr aderyn yn ehedeg mor gyflym, fel nas gallwn ei ganfod a sylwi yn fanwl ar ei ranau. Y mae y gwyfyn mor fychan fel nas gallwn ni ei ganfod ef â'r llygaid noeth; ond pe byddai genym gyrph tebyg iddynt, gallem eu canfod hwynt. Felly, os cawn ninau gyrph tebyg i gorph Crist, cawn ei welled ef megys ag y mae. "Megys y dygasom ddelw y daearol, ni a ddygwn hefyd ddelw y nefol." "Gwneir yr un ffurf a'i gorph gogoneddus ef." Bydd yr olwg ar Dduw yn y nef yn trawsnewid yr enaid trwy gyfranogiad rhinwedd. Y mae tueddiad yn yr enaid duwiol at wneyd hyn yn y byd hwn, ond y mae ei bechod yn ei rwystro i wneyd hyn; ond gall wneyd hyn yn berffaith yn y byd arall. Yn y nef bydd sancteiddrwydd, purdeb a pherffeithrwydd y saint yn debyg i eiddo Duw. Trawsnewidir yr enaid hefyd i ddelw Duw trwy gyfranogiad dedwyddwch. Y sawl a gyfranogant o feddyliau, cariad a phurdeb Duw, a gyfranogant o'i ddedwyddwch. Bydd yn olwg dragywyddol. "Hwy a welant Dduw." Y

mae canfod tragywyddoldeb megys yn gerffiedig ar byrth gwlad y gwae yn achosi poen i'r preswylwyr sydd yno; pob peth a berthyn i'r lle sydd dragywyddol. "Mwg eu poenedigaeth a esgyn i fyny yn oes oesoedd." Gwelant Dduw er eu gwae bythol; ond y pur o galon a'u gwelant ef er eu dedwyddwch dragywyddol; bydd fel môr llawn o ryfeddodau iddynt am byth. Ond cofia ddarllenwydd, nad oes neb i gael gweled Duw felly, ond y pur ei galon.

Rhan o Bregeth, gan y Parch. C. H. Spurgeon.

I COR. 1: 23.

Wrth gyfeirio eich sylw at y ddaur air diweddfaf yn y testyn hwn, gallwn sylwi ein bod yn cael ein dysgu a'n hanog i bregethu yr oll o Grist. Pan y dywed Paul, "Yr ydym yn pregethu Crist wedi ei groesholio," ymddengys fel yn dyweyd, "Yr ydym yn pregethu y rhan fwyaf wrthwynebol o Grist;" oblegid pregethu y groes oedd yr hyn ag oedd swaf o dramgwydd i'r Iuddewon ac i'r Groegiaid yn ffolineb. Yr ydym yn pregethu ymylon mwyaf min-iog yr efengyl. Yr wyf yn hoffi dyn crefyddol fo yn pregethu yr oll a greda. Nid wyf yn well trwy fod yn anfethodistaidd; yr wyf yn sicr nad yw Bedyddiwr un mymryn yn well wrth esmwythau ei ddywediadau yn nghylch bedydd y crediniol. I beth yr ydym yn galw ein hunain wrth yr enwau hyn, a phaham yr ydym yn profesu bod yn dal y gwirioneddau hyn os nad ydym yn eu dwyn hwynt allan? "Ond, O, efallai y gallwn dramgwyddo rhywrai." Gallwn, gallwn, ac mae y Beibl wedi tramgwyddo llawer o ddyonion, a phaham y cafodd ei ysgrifenu? Ac mae Crist ei hun wedi bod yn faen tramgwydd. Paham y daeth efe? Dywed Paul, "Yr ydym yn pregethu Crist wedi ei groesholio," gan osod y pwyslais ar y croeshoeliad. Ond gallai rhywun yn y dyddiau hyn wrthwynebu Paul, mewn ymadroddion fel a ganlyn: "Yn awr, Paul, y mae hyn yn hynod, hynod an-

noeth ynoch chwi. Y mae gwr parchus o Iuddew, dyn o foddion helaeth; mae wedi adeiladu synagog, a phe gall-em ei gael ef i uno â'n cynulleidfa ni, mae yn debygol y byddai iddo adeiladu capel i ni. Ond darfu i chwi y boreu hwn bregethu Crist. Yn awr, dichon y gallasech ei enill, pe buasech wedi pregethu yn nghylch y Messiah, a chymeryd y Psalm Fessiahyddol yn destyn; ond gwelwch, yr oeddych mor anwyliadwrs, fel ag i roddi pwys ar iawn Crist. Pregethasoch Grist wedi ei groeshoelio, ac y mae y boneddwr Iuddewig wedi cael tramgwydd mawr i'w feddwl, ac mae yn dyweyd na ddaw ef yma byth eto. Rhaid i chwi beidio gwneyd hyn, dylech ofalu am eu neill-duolion hwynt, a chadw llawer yn ol. Ac heblaw hyn, yr oedd boneddwr o Roegwr, ac nid oes genym llawer o honynt hwy gyda eu capiau a'u gynau, yn dyfod i'n plith. Yn awr, Paul, dyl-ech gyflunio i bregethu Crist yn ei ogoniant, ni ddylasech ddyweyd ryw llawer am Iesu Grist y boreu hwnw, nac am yr adgyfodiad; oblegid gwyddoch, Paul, na fedr Areopagiad ddim goddef yr athrawiaeth yna; dylasech fod wedi cadw y peth yna ychydig o'r golwg—a gwyddoch chwi, yn anad neb, pa fodd i wneyd eich hun yn bob peth i bawb, cedwch y pwyntiau gwrthwynebol hyn ychydig o'r tu cefn; oblegid ni allwn ddysgwyl troedigaeth y cyfeillion Iuddewig a Groegiaid hyn atom ni, os bydd i ni ddal yn rhy gyndyn at yr hen *un-iawngred*; rhaid i ni ddyfod i lawr atynt hwy, yn sicr mae yn rhaid i ni. Y mae holl gwrs meddwl acysbryd yr amseroedd yn arwain i'r grediniaeth fod cryn llawer mewn Mahometaniaeth, ac mewn Brahminiaeth, ac yn mhob math o grefyddau, ac y mae yn resyn mawr i wthio y nodweddau gwahaniaethol hyn yn rhy bell."

Yr wyf yn dyfalu clywed rhywun yn siarad fel yna â'r Apostol Paul. Buaswn yn hoffi gweled pa fodd y buasai yn ei ddystewi yn y fynydd, fel yr edrychai arno gan ateb: "Ond yr ydym ni yn pregethu Crist wedi ei groeshoelio," yr oll o hono, a'r rhan fwyaf o honom yr oll o'r pwynt yna ag sydd fwyaf

gwrthwynebol gan y cyffredin o ddynion. Nid ydyw Duw wedi ein hanfon yma i foddio dynion. Nid ydym wedi ein hordeinio i'r dyben yna; ac nid boddhau dynion ydyw y ffordd i'w cael na dderbyniant byth mor efengyl, heb iddynt yn gyntaf ddyfod yn ddigofus wrthi. Pan y mae y bach rhwng y bochgernau y maent yn ymdrechu, a'r pryd hwnw yr ydym ni yn eu cael hwynt. Pe na buasai iddynt wneyd y fath ymdrech yn erbyn y bach, ni fuasem ni byth yn eu cael hwynt.

YN UWCHI

Uwch! Y mae yn air ardderchog; y mae yn codi yr enaid oddiwrth bethau gwael ac annheilwng, tuag at ryw orchestwaith godidog, ac yn cadw gwrthddyrych ei uchel-dremiad mewn golwg, nes y mae ei ddysgwyladau mwyaf hyderus wedi eu sylweddoli. Uwch, meddai y baban pan yn gafaelyd am lin ei dad, pan y mae yn ceisio codi oddiar y llawr; dyma ymdrech cyntaf ei fabandod tuag at dori dros gyffiniau cul y cawell, ac i arfer ei aelodau gwan a sigledig, y rhai ydynt i gerdded allan yn rhwysg ei ddynoliaeth. Uwch! yr adseinia yr ysgolfachgen balch, ar ei sigl-raff, neu pan yn dringo pren uchaf y goedwig, o ba le mae yn gallu edrych yn groes i'r caeau, ac ar draws y ddol, ac ar ei bentref genedigol, hefyd ar ei gymdeithion llai anturiaethus gyda theimlad dyrchafedig. Uwch! y taer-ddyfal anadla yr astudiwr philosophyddiaeth a natur; y mae ganddo lu o gydymgeiswyr, ond y mae yn rhaid iddo ef ragori arnynt oll; y mae olew y canol-nos yn tywyllu, ond y mae yn cael goleu a gwybodaeth yn llusernau y nef, ac nid yw ei enaid yn blino pan y mae yr olaf o honynt yn cael ei gorchuddio gan ddysgleirdeb y boreu. Yn uwch! y mae ei lais yn taranu allan pan y mae urddas dynoliaeth wedi mantellu ei lun, ac y mae y torfeydd yn gwrando gyda hyfyrdwch swynol ar ei oraclau, y rhai ydynt yn llosgi gan hy-

awdledd, ac yn swnio fel dur dros achos rhyddid a chyfiawnder. A phan y mae amser yn britho ei wallt, a phan y mae yr hen a'r ieuanc mewn undeb yn rhoddi urddas iddo, y mae yn parhau i anfon allan o'i galon haelionus ddy-muniadau tyner am eu llwyddiant a'u hawddfyd. Uwch, eto, y mae wedi cyrhaedd copa bryn urddas ddaearol, eto mae ei ysbryd yn llosgi mor wresog yn awr ag oedd yn ei ieuentyd, ond gyda goleu cadarnach a phurach; ac hyd yn nod yn awr, pan y mae y ty o glai yn dweyd wrtho fod amser ei ymddatodiad gerllaw, y mae yn edrych yn mlaen gyda llawenydd annesgrifiadwy i'r gogoniant diddarfod ag sydd yn gyrrhaeddadwy yn unig yn mhresenoldeb y Duw Goruchaf.

Cyf. MARY DAVIES.

DIWEDD Y FLWYDDYN.

Ti ddyn sydd yn edrych yn mlaen i'r dyfodol,
Dy awydd am fwyniant neu gyfoeth o hyd,
O! gwrandao ac ystyr yr adeg bresenol,
Yr amser a ddaw yw arch-dwyllwr y byd:
Bydd ffyddlon a doeth fel y diwyd forgrugyn,
Darpara yn helaeth ar gyfer a ddaw,
Cei gysur a llwyddiant wrth deithio yr anial,
Ar fwrdd y dyfodol cei wledda'n ddfisraw.

Fel cysgod neu gwmwl ein hamser a gilia
Draw; oes annherfynol sy'n agor ei dor!
Pob gair a phob gweithred, a'n holl gudd-fedd-
ylian,

Sy'n noeth ac yn eglur i lygaid yr Iôr;
O! deffro, gysgadur, paid treulio dy amser
Yn hepiant a chysgu dy oes yn ddfudd,
Rhag byddi yn ngwyddfod y Barnwr yn gwelwi,
Dy gluniau yn curo, a' th galon yn brudd.

A ydwynt yn cofio yr holl addunedau
A wnaethost dy hunan ryw flwyddyn yn ol?
Y dyddiau a'r oriau ro'w'd i ti i weithio,
Teyrn amser yn fuan a'i llyncodd i'w gôl;
A ellir dy alw yn was da a ffyddlon?
A ddaru 't gyflawni dy eiriau dy hun?
O, na! meddai llais o'r mynedol yn hyglyw,
Bu'r cwbl yn ofer, chyflawnwyd yr un.

Ha! ein dyddiau sy'n darfod, mae'r flwyddyn
bron gorphen,
Bu dydd ar ol dydd yn traethu y gwir;
Pa faint o ogoniant ein Duw a fynegwyd
Ei bras dudalenau a ddengys yn glir;
O rhoddwn ein serch ar y gemau digymar,
Drysorwyd yn Iesu yn rhinwedd yr Iawn;
A phân na bydd amser cawn delyn a phalm-
wydd,

Er canu yr anthem drag'wyddol ei dawn.

Church Hill, O.

DAFYDD.

NAWDD-LE MR. SPURGEON

I BLANT AMDDIFAID.

Y mae gofalu am y nawdd-le i blant amddifaid ag sydd o dan ofal Mr. Spurgeon, yn cynwys rhan bwysig iawn o'i waith. Yn y nawdd-le hwn y mae 260 o blant amddifaid, yn cael eu llettya, eu byrddio a'u gwisgo. Y mae y draul o gynal y sefydliad yn \$50 y dydd; ac fel Mr. Muller o Bristol, Lloegr, mae Mr. Spurgeon yn ymddiried ar roddion gwirfoddol pobl yr Arglwydd am y swm mawr yna; ac fel yn achos Mr. Muller, nid yw wedi ymddiried yn ofer.

Y mae dechreuad y nawdd-le hwn yn dra hynod. Yn un o rifynau y *Sword and Trowel*, crybwyllai Mr. Spurgeon am amryw ffurfiau o ddefnyddioldeb Cristionogol, ac yn mhlith eraill nodai, gofalu am yr amddifaid. Yn fuan ar ol hyny derbyniodd lythyr oddiwrth foneddiges gyfoethog, y pryd hwnnw ag oedd yn anadnabyddus iddo ef, yn yr hwn y cyfeiriai at ei awgrymiad, ac amlygai ddymuniad o weled nawdd-le i blant amddifaid yn cael ei sefydlu o dan ofal Mr. Spurgeon, ac yn cynyg rhoddi yn ei ddwyllaw \$100,000 i'r pwrpas hwnnw. Ar ol peth ystyriaeth a phryder, penderfynodd Mr. Spurgeon dderbyn cynygiad Mrs. Lilliyard, er mor fawr oedd cylch blaenorol ei lafur; ac yn fuan ar ol hyny cynygiwyd symiau eraill o arian—yna dechreuwyd ar y gwaith o adeiladu.

Cymeradwywyd yr anturiaeth yn wresog gan gynulleidfau y Tabernacl a'r cyhoedd cyffredin, fel y parhaodd syniau mawrion o arian i ddylifo i mewn, ac aethai y gwaith yn mlaen gan eangu a llwyddo. Rhodd werthfawr arall a gafwyd oedd oddiwrth un Mrs. Tyson, boneddiges ag oedd wedi cynorthwyo Mr. Spurgeon yn fynych yn ngwaith y coleg. Yr oedd wedi cael ei harbed i weled y bumed-flwyddyn-ar-hugain o ddydd ei phriodas, ar yr hwn achlysur yr oedd ei gwr wedi rhoddi iddi y swm o £500 fel arwydd o'i serch. Dygodd y foneddiges yr arian hyn ar unwaith i Mr. Spurgeon, i'w cysegru i Dduw, i'r dyben o adeiladu un o'r tai i'r amddi-

faid, i gael ei alw *Silver Wedding House*. Yn nghylch yr un amser galwodd masnachwr yn ninas Llundain ar weinidog y Tabernacle, ac ar ol rhyw gymaint o fusnes gydag ef, a adawodd gyda Mr. Blackshaw, ysgrifenydd Mr. Spurgeon, amlen seliedig, yn yr hon yr oedd £600, i'w defnyddio mewn adeiladu ty arall, yr hwn ar ol hyny a benderfynwyd ei alw yn *Merchant's House*, gan fod y rhoddwr yn gwrthod gadael i'w enw gael ei wneyd yn hysbys.

Y ffordd yr oedd Duw yn ateb gweddiau ei bobl a ddangoswyd yn mhellach, trwy gynygiad a wnaed gan weithwyr Mr. Higgs, yr hwn a adeiladasai y Tabernacl, i roddi y llafur angenrheidiol i adeiladu trydydd ty, tra y gwnaeth eu cyflogydd addaw y defnyddiau—hwn i gael ei alw *The Workmen's House*. Yn fuan dilynodd yr *Unity House*, at yr hwn y cyfranodd Meistriaid Olney & Sons yr arian; adeiladwyd *The College House* trwy ymdrechion y myfyrwyr yn ngholeg y gweinidog; cyfranwyd at adeiladu *Two Testimonial Houses*, gan gyfeillion Mr. Spurgeon yn Reading, ac adeiladwyd y *Sunday School House* yn hollol gan symiau a gasglwyd gan blant Ysgol Sabbothol y Tabernacl. Yr oedd pob ty yn cael ei ddefnyddio mor fuan ag y gorphenid ef; a phrofodd yr apel-iadau am dderbyniad yr angenrheidiol am y fath waith. Y prif arolygydd yw y Parch. Vernon Charlesworth, yr hwn fu saith mlynedd yn gyd-weinidog a'r Parch. Newman Hall, ac y mae wedi dangos medrusrwydd dihafal mewn gofalu am y bechgyn.

Mae pob un o'r wyth ty yn ffurfio teulu gwahanedig, yn gyflawn yn ei ddarpariaethau; pob ty yn meddu ystafell eistedd fawr, a phedair ystafell gysgu i'r bechgyn, gyda choffrau, y rhai pan gauir hwynt a ffurfiant eistedd-leoedd cyfleus yn nghanol yr ystafell; ac ystafell eistedd, ystafell gysgu, a chegin i'r fam-feistres.

Mae ystafell chwareu fawr amdoedig yn gysylltiedig â'r tai o'r tu dwyreiniol; ac ar wahan oddiwrth hwnw mae meddyg-dy, yn ffurfio y pen dwyreiniol

o'r amgylchedd pedair-onglog. Yn y pen gorllewinol mae y ty ysgol, ac ystafell giniaw, ty y meistr a'r brif fynedfa; ac yn ngefn yr ystafell giniaw mae lleoedd i goginio a dybenion teuluol eraill.

Wrth ddewis y bechgyn mwyaf angenog i fwynhau rhagorfreintiau y sefydliad, nid yw yr ymddiriedolwyr yn cael dylanwadu arnynt mewn un modd gan opiniynau crefyddol y rhieni; y rhai fyddo yn amlygu yr angenion mwyaf sydd yn cael y flaenoriaeth.

Oddiwrth daflen a wnaed i fyny yn 1873, canfyddwyd fod credoau rhieni y plant a dderbyniasid hyd hyny, fel hyn: Aelodau o Eglwys Loegr, 69; Annibynwyr, 26; Wesleyaid, 19; Bed-yddwyr, 51; Presbyteriaid, 4; Pab-yddion, 1; a 35 heb wneyd profes o grefydd.

Yn ystod y naw mlynedd ag sydd wedi myned heibio er pan y mae y nawdd-dai wedi eu gorphen, mae yr arian tuag at eu cynal wedi bod, trwy ddaioni Duw, yn cael eu cynysgaethu yn gyson. Yn achlysurol maent wedi bod yn ymylu ar fod yn brin. Ond mae'r plant bob amser wedi bod yn cael digonedd o ymborth a dillad. Ar un achlysur, nid oedd ond \$15 yn aros yn y drysorfa, a hyny pan oedd 260 o fechgyn i'w cadw. Ond yr un dydd anfonwyd rhodd o \$2,000, nes peri i galonau cyfeillion y sefydliad dori allan mewn dadganiad o ddiolchgarwch brwdfrydig. Mae cyfeillion na allent anfon arian wedi bod yn anfon nwyddau. Yn mhllith y rhoddion hyn mae llwyth o faip oddiwrth amaethwr, dafad gyfan oddiwrth gigydd, dillad gwelyau oddiwrth y gwneuthurwr. Anfonwyd niferi o grysau o ysgol genethod; ac mae y rhodd hon wedi cael ei mynychu mor aml, fel erbyn diwedd 1877, yr oedd yr amddifaid wedi derbyn dros ddwy fil o grysau o'r un ysgol hon.

Mae y nawdd-le wedi bod mewn bodolaeth yn ddigon hir erbyn hyn i ffurfio syniad cywir am ei deilyngdod yn mhob rhan o hono. Mae oddeutu dau gant o fechgyn wedi gadael yr ysgol, ac wedi ymgymeryd â dyledswyddau bywyd. Mae y mynegiadau a dder-

byniwyd yn flynyddol oddiwrth y dynion hyny o fusnes, y rhai a'u cymerasant, wedi rhoddi y boddlonrwydd mwyaſ.

Mae y cynildeb a arferwyd i gario yn maen y nawdd-le wedi bod yn destyn canmoliaeth a syndod llawer o bersonau adnabyddus â manylion sefydliadau o'r fath. Mae y rhai a anrhydeddant Mr. Spurgeon â'u rhoddion, yn rhoddi eu harian mewn lle da, a chyfranogant yn y canlyniadau daionus fydd yn dilyn. Mae y treulion swyddogol yn y man iselaf, ac ni chyflogir neb i gasglu, eto mae rhoddion yn canfod eu ffordd i law y trysorydd o bob parth o'r byd. Mae Mr. Spurgeon yn ddyon o ffydd ddiwyo yn y Duw byw, ac er fod ei ffydd wedi cael ei rhoddi i'r prawfllymaf, nid yw erioed wedi pallu.

DYN YN NGRHIST.

GAN CHRISTOPHER BACH.

Yr Apostol Paul a adwaenai ddyon yn Nghrist. Byddai yn dywedyd y gwir yn Nghrist. Yr oedd yn adnabod dyn wedi ei gipio i fyny gan Ysbryd Crist; yn adnabod un ag ydoedd yn creadur newydd yn Nghrist. Diamheu genyf, mai am dano ei hun y mae yn son yma, er ei fod yn hynod ochelgar rhag ymdangos fel un wedi ei feddianu gan wag-ymffrost. Gofala i beidio enwi ei hun wrth son am y weledigaeth ryfedd hon: "Pa un ai yn y corph, neu allan o'r corph, ni wn i; Duw a'i gwyr." Ni allai Paul benderfynu; piti garw na buasai rhai ymhongar yr oes hon yno ar y pryd; buasant hwy yn sefydlu meddwl Paul ar y pwnc, a'i wneyd yn alluog i roi i lawr ar ddu a gwyn sut y bu, ac mai yn y corph yr oedd, os yn y corph hefyd; neu mai allan o'r corph yr oedd, os allan o'r corph hefyd.

Cafodd Ezeziel weledigaeth hynod. Cafodd ei ddwyn i ddrws y cyntedd; canfyddodd dwll yn y pared, &c., &c. Dangoswyd iddo y byddai i drigolion Jerusalem cyn dyfodiad Crist, ymroddi

i bob ffeidd-dra—wedi myned mor ffol ag addoli Tamuz neu Osirus. Ni wyddai Ezeziel pa un ai yn y corph, neu allan o'r corph yr oedd ar y pryd. Stephan hefyd, yn nghyda Phedr, Ioan, ac eraill.

Gall yr anfeidrol Dduw alw yr ysbryd anfarwol allan o'r corph dros amser, a rhoddi iddo gael golwg ar bethau byd arall, ac yna ei ddychwelyd i'r corph. Cafodd Paul ei gipio i'r drydedd nef. Tebyg er myned i'r drydedd nef, bod yn rhaid iddo fyned heibio dwy, sef yr wybrenol a'r serenol. Tair nefoedd! Myn yr Ysbrydegwyr fod saith nefoedd neu *spheres*, i fyny yn rhywle; ond tair a sonir yma am danynt. Nef y gogoniant, neu nef y nefoedd—"Ai gwir yw, y preswylia Duw gyda dyn ar y ddaear? Wele y nefoedd, a nefoedd y nefoedd, ni allant dy gynwys di, pa faint llai y dichon y tŷ hwn a adeiletais i?"

Pren mawr, ie, mawr oedd y pren a chadarn, a'i uchder a gyrhaeddai hyd y nefoedd; yr oedd i'w weled o bob cwr o'r byd. Ar hyd y pren hwn y gellir dringo yn uchel iawn.

"Adar y nefoedd," heb hau na medi, nac ychwaith yn cywain i ysguboriau, eto yn cael digon, am fod ein Tad ni yn gofalu am danynt.

Bu i Paul fyned heibio i'r nefoedd yna, a gwelotid, y mae yn ddiarheu genyf, frigau y "pren mawr" soniedig, lle casgliad y cymylau, a lle y britha y ser aneirif, nifer *one, two and three*, lle preswylfa yr anfeidrol, dyma'r lle y cipiwyd Paul iddo, yn y corph, neu allan o'r corph, ni wyddai Paul ddim; yr oedd un yn gwybod—"Duw a'i gwyr." Ei gipio i Baradwys; lle gogoneddus, lle y mae cyflawn amlygiad o'r Arglwydd. "Heddyw y byddi gyda mi yn Mharadwys;" "i'r hwn sydd yn gorchfygu, y rhoddaf iddo fwyta o bren y bywyd, yr hwn sydd yn nghanol Paradwys Duw."

Paradwys, lle o fwynhad a bendigedigrwydd am byth. Dyma'r lle y bu Paul ynddo, "yn y corph, neu allan o'r corph, nis gwn i." Ni wyddai Paul ddim; wyr neb arall ychwaith; ond Duw yn unig—"Duw a wyr."

Yr oedd Gardd Eden yn gysgod o'r nefoedd. Planwyd hi gan Dduw ei hun; yr oedd argraff bys Duw ar bob peth ynddi. Rhaid ei fod yn lle dymunol iawn—coedydd o bob math, a theg yr olwg, a'r adar bach yn pyncio rhwng y cangau, heb ofni cael eu lladd gan blant drwg; gwiwdeb a phrydferthwch yn argraffedig ar bob peth.

Er holl brydferthion Eden, nid oedd ond cysgod gwan o'r fan aeth Paul iddo—o'r cartref yr hwn a erysblentyn Duw. Aeth Paul yno, a daeth yn ol. Colodd Adda y Baradwys hyfrydawl a elwid Eden. Ond am danat ti, blentyn Duw, unwaith gartref, byddi yn abl i ddyweyd yn nghanol Paradwys, ar bwys y pren—pren y bywyd: "Caf aros yma byth, byth ac yn dragywydd." Diolch am hyn, onide?

CLYCHAU GRESFFORD.

Nofio dros hardd ddyffryn Maelor,
Chwyddo eu perseiniol dôn,
Pan mae'r haul yn araf fachlud,
Y mae clychau Gresfford lon;
Adgof yn fy mron sy'n llanw
Am hapusrwydd Cymru llan,
A breuddwydio am gyyfeillion
Pur i mi yn ngwlad y gân.

Glychau swynol, seiwiwch chwi,
Melus yw eich iaith i mi;
Llawndogfion anwyl mebyd
Yw eich peraidd ding dong dt.

Llawer blwyddyn bellach dreuliais
O fy ngenedigol wlad,
Ond mae peraidd swyn y clychau
Fel pe bawn ger bwth fy nhad;
Adgof dŷn ddarluniau perffaith,
Golygfeydd yn llawn o swyn,
Swnia heno yn fy nghlustiau,
Fel gwnai clychau Gresfford fwyn.
Clychau swynol, &c.

Yn y nef uwch ben y dyffryn
Nofia'r ser tryloewaf sydd,
Can yr adar mwyaf peraidd
Hyd lanau'r Dyfrdwy yn y dydd;
Tawodd swyn yr arian glychau,
Ciliodd megys breuddwyd mun;
Minau yn mwynhau aur glychau,
Swyn fy nheulu bach fy hun.
Clychau swynol, &c.

Youngstown, O.

MATHRAFAL.

Darnau yn Gostwng.

MR. GOL.: Carwn gael gofod fechan o'r WAWR i dasfu ychydig oleu ar y pwnc uchod. Pan mae darnau trymion yn cael eu dadganu, maent yn gyffredin yn lled dueddol o ostwng gradd neu ddwy cyn y diwedd. Achosir hyny weithiau o eisiau lle addas, ac ansawdd briodol. Bryd arall bydd y darn yn rhy uchel i gwmpas y lleisiau. Mae rhai cynulleidfaoedd yn medru dadganu yn llawer uwch na'u gilydd; ac os gosodir y rhai sydd yn canu yn isel i ganu yn uchel, mae y dôn yn sicr o ostwng. Sylwais y dydd o'r blaen ar yr hen "*Ddiniweidrwydd*" wedi ei chychwyn yn lled uchel, ond cyn y diwedd yr oedd wedi gostwng tôn fawr. A'r hen dôn anwyl "*Bangor*," yr un fath. Dichon fod rhai yn ystyried hyny yn drosedd bychan, gostwng neu godi; ond yr wyf am ddweyd fod cadw y cyweirnod yn y cof yn un o'r gwersi cyntaf. Y cerddor nad all gadw y tonydd ar ei gof, nid yw yn gwybod am nodwedd seiniau; ac heb hyny mae yn annichonadwy i ganu yn gywir. Clywais y ganig "*Now by day's*" yn cael y cam mwyaf, o eisiau mwy o arfer y lleisiau—un o'r rhanau yn cadw sain bur, a'r lleill allan o dôn, a chyn pen ychydig fanau wedi gostwng dwy dôn. Yr oedd pob cord yn cael cam, hyd nes i'r rhan oedd yn dda roi ei ffordd. Mwy o ofal, chwaneg o wybodaeth, llawer o ymarfer, a wna atal y darnau i ostwng a chodi. Gobeithio y gwna hyn o nodyn ddaioni, er cael ein canu yn well.

MAB Y GAN.

AT BAWB Y PERTHYN IDDYNT WYBOD:

Dymuna eglwys Fedyddiedig Upper Lehigh wneyd yn hysbys drwy gyfrwng y WAWR, mai John M. Powell yw Ysgrifenydd yr eglwys, ac nid D. S. Davies, yn ol ystadegau y gymanfa; felly bydded i bawb a ewyllysio ohebu, i gyfeirio at John M. Powell. Tros yr eglwys, D. (PONTFENWR) DAVIES.

YR HOFF MAES O LAW (*The Sweet By-and-By*).

J. P. WEBSTER.

1st time.

Y mae gwlad sydd yn hardd - ach na'r dydd, Ie - su yn ein dys - gwyl
Trwy fydd ni a'i canfydd - wn hi'n awr;

ni y sydd, A bydd y gogon - iant y a un mawr.
2nd time.

CHORUS.

Yn yr hoff maes o law, Ni gawn gwrdd ar y
Yn yr hoff maes o law,

brydferth lan draw. Yn yr hoff maes o
maes o law maes o law, Yn yr

law, Ni gawn gwrdd ar y brydferth lan draw.
hoff maes o law,

Eiliwn gân ar y brydferth lan draw,
Cân newydd ac un felus plant Duw :
Ni alara ein hysbryd 'n ol llaw, —
Ni bydd poen am un moddion i fyw.
Yn yr hoff, &c.

Ac i Dduw ein mwyn Dad yn y nef
Offrymwn iddo 'n haberth o fawl,
Am ei wych a'i werthfawr gariad Ef,
A'r bendithion fydd i ni yn hawl.
Yn yr hoff, &c.

ADRAN YR YSGOL SABBOTHOL.

DOSBARTH Y 12FED, YSGOL SABBOTHOL
Y BEDYDDWYR YN T——, AM TACH-
WEDD. (Mat. iv. 4, 5.)

Athraw.—Wele ni yn dyfod yn awr at ymdrech gyntaf y diatol i demtio ein Harglwydd. Beth sydd i'w olygu, Ifan Meredydd, am eiriau yr Iesu yn yr adnod hon?

Ifan Meredydd.—Rhyw gynaliaeth fras iawn o'dd y diafol yn myned i roi i'n Hiachawdwr—dim ond bara; leicse fe wys fyw ar fara? Y mae cynygion pert i ga'l gida rhai. Dim ond profoco Iesu Grist o'dd e, i ga'l y sport o'i wel'd e'n ffeili. Fe gelse starvo cyn rhoise fe ddim iddo.

Dafydd.—Temtir yr Iesu yma fel dyn, ac fel dyn y mae yn cyfarfod y demtasiwn. Y mae yn cyfarfod temtasiynau yn union fel ag y gwnai rhyw ddynd da arall, gan gyfeirio at air Duw. Byddai cyflawni gwyrth yn y fan hon yn groes i egwyddor fawr gymellol ei fywyd. Iddo ef yr oedd ei wyrthiau oll i fod er gogoniant ei Dad, er daioni i eraill, ac er cadarnhau meddyliau dynion yn nwyfoldeb ei weinidogaeth. Ni chyflawnodd wyrth yn ei fywyd mewn hunan-amddiffyniad. Yn yr adnod hon y mae yr Iesu yn cyfeirio at yr ymadrodd yn Deut. viii. 3. Y mae Moses yn dysgu y bobl yma, fod Duw trwy roddi iddynt fanna, yn cynal bywyd nid yn unig â bara, ond âg unrhyw beth a welai efe yn dda i'w apwyntio. A thrwy gyfeirio at y geiriau hyn, y mae'r Iesu yn dangos ei ddi-byniaeth yntau ar ofal ei Dad, a'i benderfyniad i beidio ceisio cynal bywyd ond yn ol y drefn ag y mae Duw wedi ei bwrcasu.

Athraw.—Gwir; ni feddyliai yr Athraw am fwyd ysbrydol credinwyr wrth y "gair" yn y fan hon, ond yr hyn a olyga yw, nad yw Duw yn dibynau ar fara yn unig fel moddion cynaliaeth i'w roddi i gorph, ond y gall Duw roddi iddo gynaliaeth yn ol ei ewyllys. Gwelwn yma (a), fel y mae Satan yn cymeryd mantais ar amgylch-

iadau dyn i'w demtio; (b), fod temtasiynau y gelyn yn dyfod yn aml yn uniongyrchol ar ol ymweliad neillduol o eiddo Duw â chalon dyn; (c), eu bod yn aml fel yn ein cymell i gyflawni yr hyn sydd iawn a phriodol; (d), ein bod i gyfarfod ymosodiadau y gelyn ar yr un tir ag y cyfarfyddodd Crist hwy—tir yr ysgrythrau. Beth wyt ti, Abram Llwyd, yn olygu wrth y geiriau, "Yna y cymerth diafol ef i'r ddinas sanctaidd," &c.?

Abram Llwyd.—Meddwl w' i i'r diafol gitsho yn Iesu Grist a'i dŵli ar i gefen, ac off âg e'. Yr o'dd Iesu Grist yn wan ac yn nyrfys ar ol bod cy'd heb fwyd, do'dd e' ddim llawer o orchest i neb i fyn'd âg e'. Wrth gwrs, fe allse'r diafol fyn'd âg e' dan whybanu. 'Do'dd i are fe'n fflinsho dim wrth fyn'd ag e' i ben pinacl y deml.

Gwilym.—Caniatawyd, yn ddiaw, i'r diafol allu ac awdurdod neillduol, hyd nes y dywedodd Iesu Grist, "Ymaith Satan." Y mae ffordd Matthew a Luc o gyfeirio at fynediad Iesu i'r deml yn ffafrio y dybiaeth i'r diafol ei gymeryd ef drwy yr awyr, neu o'r hyn leiaf, y mae yn amlwg fod gan y diafol gryn ddylanwad arno. Wrth y "ddinas sanctaidd," y golygir Jerusalem; oblegid yno yr oedd y deml, yn nghyd ag addoliadau pwysig yr Iuddewon. Yr oedd y "pinacl" yn fan uchel iawn ar adeiladwaith y deml. Yr oedd yn naill ai porth Solomon, ar yr ochr ddwyreiniol, lle y gallesid cael golwg dros ddyffryn Jehosaphat neu Kedron, neu y porth deheuol, o'r hwn yr oedd dyfnder o chwech cant o droedfeddi i ddyffryn Hinom. Yr olaf yw y mwyaf tebygol.

Morgan.—Nid yw y gair "cymerth" yn y fan hon yn golygu i'r diafol ei ddwyn ef ar ei gefn, neu dan ei gesail, trwy yr awyr, nac ychwaith ei fod wedi ei gymeryd yn erbyn ei ewyllys. Y mae y gair cymerth yn golygu yn y fan hon, *arwain* neu *dywys*. Yn Num. xxiii. 14, yn Mat. xvii. 1, ac yn Mat. xx. 17, cawn eiriau cyffelyb, y rhai ni olygant ond tywys neu arwain. Y mae amryw- iol farnau hefyd mewn perthynas i'r "pinacl." Y mae rhai yn meddwl

mai *nen* y deml a olygir; ond dywed Josephus fod *nen* y deml wedi ei daenu â hoelion aur, fel ag i'w rwystru i gael ei lygru gan adar; byddai y fath le yn anghyfleus iawn i sefyll arno. Eraill a farnant mai *nen* y porth oedd yn agor i'r deml a olygir; ond dywedir nad oedd *nen* y porth hwn cyfuch a *nen* yr adeilad. Y tebygolrwydd yw, fod yma gyfeiriad at y lle a elwid "porth Solomon." Adeiledid y deml ar drumiau Moriah. Yr oedd y deml, yn nghyd a'i phyrth, yn cymeryd rhan helaeth o dir. Mewn trefn i gael lle gwastad a digon mawr, yr oedd yn ofynol codi mur uchel ar yr ochr ddeheuol. Ac yr oedd y porth ar yr ochr ddwyreiniol i'r deml yn saith-deg-a-saith o droedfeddi o led, ac yn saith-deg-a-phump o uchder. Ond yr oedd y porth ar yr ochr ddeheuol o led anferth, ac yn gant a haner o droedfeddi o uchder. Ac o ben y pinacl hwn i lawr i'r dyffryn yr oedd mwy na saith can' troedfedd. Dywed Josephus mai o'r braidd y gallasai dyn edrych i lawr dros hwn heb deimlo ysgafnder yn ei ben. Ac i ben hwn, yn ol fy marn i yr arweiniwyd yr Iesu.

Athraw.—Wel, y mae doctoriaid yn methu penderfynu mewn perthynas i hyn. Y mae yn dda genyf eich bod yn cymeryd dyddordeb i chwilio y pethau hyn allan. Nid yw o gymaint pwys wedi'r cyfan pa binacl ydoedd, oblegid y mae y ffaith yn aros.

GOFYNIAD.

At y Parch. Fred. Evans, D. D. :

Syr a Brawd—Gan fod ychydig o siarad wedi cymeryd lle rhyngom fel brodyr yn y lle hwn yn nghylch y llinellau canlynol, sef pa un sydd fwyaf synwrol i ddiweddu yr hen benill, "Marchog Iesu yn llwyddianus," &c. Un a ddywed :

"Tyr'd am hyny maes o law."

Eraill a ddywedant :

"Pan y byddoch ti ger llaw."

"Pan na byddost ti ger llaw."

"Pan y byddost ti ger llaw."

Byddwn ddiolchgar os bydd i chwi draethu eich barn yn y WAWR.

Sherman, O.

EILIANYDD.

NODION GOLYGYDDOL.

—Yn nghwrdd mawr Undeb y Bedyddwyr, yn Leeds, Lloegr, mis cyn y diweddaf, traddododd Mr. Spurgeon araeth neillduol o ddylanwadol, yn yr hon y talodd barch mawr i goffadwriaeth yr enwog Christmas Evans, yn benaf trwy gymeryd ei eiriau olaf adnabyddus, "*Drive on,*" yn destyn ac enw i'w araeth." Wrth ddechreu dywedodd, "Yr ydych oll yn adnabyddus âg enw y gweinidog mawr hwnw gyda y Bedyddwyr Cymreig—Christmas Evans, ac mor ogoneddus y pregethai. Yr oedd yn arfer treulio llawer o'i amser i fyned o amgylch o fan i fan ar deithiau pregethwrol, gyda ei ferlyn bach; a phan ddaeth ef i farw, hwy a gasglasant o'i amgylch i wrando ar ei eiriau olaf, ac ar ol iddo ddywedyd rhyw eiriau gwerthfawr yn nghylch ei Feistr, dechreuodd freuddwydio, a'r geiriau olaf a ddywedodd ydoedd, "*Drive on.*" A rhywfodd meddyliais y buasent yn eiriau priodol i'ch hanerch chwi, yn y cyfarfod hwn, "*Drive on.*" Mae y fath duedd i sefyll a chymeryd amser i orphwyso; y fath duedd i ddyfod o'r cerbyd a dyweyd, "Y fath geffyl rhagorol! Ni welwyd ceffyl yn myned i fyny bryn ac i lawr bant fel y ceffyl hwn—y ceffyl goreu a fu erioed, ceffyl o Fethodist neu Fedyddiwr gwirioneddol. Yn awr, frawd, canmolwch eich ceffyl faint a fynoch; ond "*drive on.*" Yr wyf wedi gweled rhai a deimlent awydd yn aml i droi yn ol, ac yr oeddynt yn ofnus. Dywed philosophyddion fod y ffordd yn serth, ac na allwn fyned y ffordd yna; ond yr wyf yn dyweyd "*drive on,*" dros y philosophyddion a phawb.

—Yn un o gyfarfodydd Undeb y Bedyddwyr, yn Leeds, darllenodd un o gynrychiolwyr y *Nonconformist Union* bapwr oddiwrth y corph hwnw at yr Undeb, yn yr hwn y cydnabyddid y Bedyddwyr wedi bod erioed ar y blaen fel cefnogwyr rhyddid crefyddol. Dyma engraffit o gynwysiad y papyr: "Cydnabyddwn yn llawen i'n brodyr y Bedyddwyr yr anrhydedd uchel o

fod y rhai blaenaf i addef a chymell dyledswyddau a therfynau rhyddid crefyddol." Enwid Leonard Busher fel y blaenaf yn rhestr arwyr pleidwyr rhyddid crefyddol.

—Mae *The Christian Herald and Signs of the Times*, papyr a gyhoeddir yn wythnosol yn Lloegr, yn cael ei gyhoeddi hefyd yn awr yn wythnosol yn y wlad hon, dan ofal y Parch. Joseph Spurgeon, cefnder i'r Parch. C. H. Spurgeon. Gwneir ychydig o gyfnewidiadau mewn newyddion i ateb y wlad hon. Mae pregeth i'r Parch. C. H. Spurgeon, a phregeth i ryw weinidog enwog arall yn mhob rhifyn. Ymddengys fod rhan o'r elw yn myned i gynnal sefydliadau dyngarol sydd o dan ofal Mr. Spurgeon yn Llundain. Ymddengys fod y papyr yn debyg o droi allan yn boblogaidd yn y wlad hon yn gystal ac yn Mhrydain. Mae ei gylchrediad yno yn gyffredin yn rhifo 115,000 o gopiau yn wythnosol.

—Ysgrifena Thomas Carlyle, yr awdwr Seisnig bydenwog: "Pa hynaf yr wyf yn myned, ac yr wyf yn awr yn sefyll ar ymylon byd arall, mwyaf yn y byd mae y frawddeg a ddysgais o'r Holwyddoreg pan yn blentyn, yn dyfod yn ol ataf, a llawnaf a dyfnaf yn y byd mae ei hystyr yn dyfod i mi. 'Beth yw prif ddyben dyn?' Gogoneddu Duw, a'i fwynhau ef am byth."

—Y Sul cyntaf yn Hydref cymerodd bedydd dyddorol le yn addoldy Chat-ham Street, Pittsburgh. Y bedyddiedig ydoedd foneddiges ieuanc o'r enw Miss Davies, Uniontown, Pa., genedigol o Pittsburgh, a lle y bu gyda ei rhieni yn treulio y rhan fwyaf o'i hamser. Yn ddiweddar symudasant i Uniontown; ond er hyny, yr oedd yn awyddus am gael ei bedyddio yn hen eglwys yr anwyl Barch. W. Owen, lle buasai ei mam yn aelod; ac ar adeg grybwyll-edig, yr oedd wedi dyfod yno i'r pwrpas hwnw; ac hefyd mynai gael ei bedyddio yn yr iaith Gymraeg, er mai ychydig o'r iaith a arferai siarad. Yr oedd yr addoldy yn hynod lawn ar yr achlysur, a llawer o Annibynwyr a Methodistiaid yn bresenol. Pregeth-

wyd a gweinyddwyd gan y Parch. Allen J. Morton, Slatington. Cafwyd amser da; y bregeth yn rhagorol, a'r gweinyddiad yn rhyfeddol o effeithiol. Dywedir i'r chwaer ieuanc ddilyn ei Harglwydd i'r dyfrllyd fedd yn ddi-gryn a selog. Clywsom Mrs. Harris, *house keeper* enwog yr hybarch W. Owen, yn dyweyd i Miss Davies gymer-yd y dwfr yn *beauty*, ac yn hynod dawel a digyffro, a'i bod yn siriol neillduol y dydd Llun canlynol.

—Mae y Parch. R. C. Morgan yn parhau yn boblogaidd a llwyddianus yn Connellsville, Pa. Mae yr eglwys mewn cyflwr dymunol, ac ychwaneg-iadau mynych yn cael eu gwneyd ati. Ymwelasom a'r lle amser yn ol, ac addawodd Mr. Morgan ysgrifenu i'r WAWR, nodion yn dal perthynas a'r enwad yn mhlith yr Americanaid, &c. Ar yr adeg yr oeddym yno, dygwydd-odd un diwrnod fod y tywydd yn dym-estlog, a thrwy gymell cyfansoddwyd y llinellau canlynol:

Mae'n ddiwrnod hynod a hanyw,—o'r gwllith
A'r gwllaw yn ddigyffryw;
Trwm ei wedd, cofaf heddyw,
Ryw ddydd haf, os byddaf byw.

Mantellir manau tu allan—â niwl,
Anialwch yw'r cyfan;
Gobaith sydd fel yn gwbiaan,
Yn y tost fwrneisiau lân.

O alaeth! beth a welir—yna draw,
Onid drwg arwyddir?
Ai du anwn adwaenir
Yn cloi ac yn toi y tir?

Dranoeth, y fath droi anian,—ni gawsom
Yn gysur fyd gwiwlan;
Drwy law Ion caed daear lân,
Gain, bur, a gwyneb arian.

—Bu yr achos Cymreig dipyn yn llewyrchus yn Attica Center, N. Y., flynyddau yn ol, pryd y gweinyddid fel gweinidog gan y Parch. D. Jenkins, Hubbard, ac eraill yn eu tro. Yn bres-enol nid oes ond ychydig Gymry yn yr ardal, a'r canlyniad yw, mae cynnal cyfarfodydd yn Gymraeg allan o'r cwes-tiwn. Mae y capel yn fynych yn cael ei ddefnyddio gan y Bedyddwyr Seis-nig, ac eraill, i gynnal cyfarfodydd di-wygiadol ac achlysurol. Mae y brawd

Thomas Edwards a'i wraig, a theulu William Williams, ac ychydig eraill, yn aros yn y gymydogaeath, ac mor selog ag erioed fel Bedyddwyr a dynion da. Y mae y brodyr Thomas Edwards a William Williams yn mwynhau llewyrchiadau y WAWR. O, ie yn wir, y mae y brawd doniol Theodore Ellison a'i deulu yntau yn Attica, o fewn tair milltir.

HANESION CARTREFOL.

HANES CORPHORIAD EGLWYS Y Bedyddwyr Cymreig,

Yn Irwin Station, Pa., yn nghyd a'i symudiadau o'r flwyddyn 1867 hyd y flwyddyn 1878.

Yn y flwyddyn a nodwyd, corphorwyd eglwys Gymreig gyntaf yn y lle. Ein rhif yn amser y corphoriad oedd 11. Y Parchedigion a fu yn corphori oeddynt y diweddar William Owens, Pittsburgh, a William R. Jones.

Ar ol i'r gwasanaeth fyned drosodd, daeth, fel eglwys, i'r penderfyniad i roddi galwad i William R. Jones i ddyfod i'w bugeilio. Ni bu ei arosiad yn ein plith ond byr amser. Ymadawodd yn heddychol a thangnefeddus am Morris Run; er hyny, gwnaeth lawer o ddaioni—gweithiodd yn ddiwyd a difell dan lawer o anfanteision. Yr oedd yn ddiorthwys yn y gwaith fel Nehemiah gynt ar furiau Jerusalem. Cyn pen nemawr o fisoedd, daeth John Thomas, gynt o Pittsburgh, i'n bugeilio. Bu ei arosiad yntau yn ein plith pan oeddem yn ein gwendid yn gaffaeliad mawr i'r eglwys. Llafuriodd tu hwnt i'n dysgwyliad, heb fawr o gyd-nabyddiaeth am ei boen. Gallwn fel brawdoliaeth, ddywedyd am dano yn ngeiriau ein Harglwydd Iesu Grist: "Da was, da a fyddlon, buost fyddlon ar ychydig, mi a'th osodaf ar lawer." Yn y flwyddyn 1869, o herwydd marweidd-dra y gweithfeydd, ymadawodd lluaus o'r aelodau i wahanol leoedd. Bu hyny yn achlysur i ni roi y moddion gras i fyny am ysbaid. Cyn pen nemawr o fisoedd, gwasgarwyd y cym-

ylau duon, ac agorwyd dorau y wawr; dechreuwyd moddion gras fel yn y misoedd cynt. Ymwelwyd â ni yn achlysurol gan y Parch. D. R. Jones, o Johnstown gynt, B. James, ac eraill. Yn niwedd y flwyddyn 1871, daeth R. C. Morgans i'n plith; gwnaeth yntau ei ran yn y winllan tra y bu yma. Mae ef yn ddyrn ieuanc gobeithiol iawn, ac yn ŵr cadarn yn yr ysgrythyrau. Casglai dorf aruthrol i'w wrando bob Sabboth. Bedyddid ganddo bob Sabboth am fisoedd lawer. Cyfrifid ef gan bawb yn un o oreuon yr eglwysi y parthau hyn. Wrth weled fod cymaint o arddeliad ar ei lafur, yn ol ei ddyddmuniad, daethum fel eglwys, i'r penderfyniad o'i ordeinio i gyflawn waith y weinidogaeth. Gan ein bod yn gymysgedig o Gymry a Saeson, yr oeddym yn methu a chydweled mewn rhai pethau; ymneillduodd y Saeson, ac aeth ein hanwyl frawd Morgans gyda hwy; er hyny, yr oedd yn cynyg ei wasanaeth, fel yr addawodd yn flaenorol i'w ymadawiad.

Yn y flwyddyn 1872, cymellwyd D. J. Evans, un o'n diaconiaid, i ymarfer ei ddoniau; felly, ufuddhaodd i'n cais. Y flwyddyn ddilynol, sef '73, ar ddydd Llun y Pasg, ordeiniwyd y brawd Evans i fod yn weinidog arnom. Gellir dyweyd am y Dafydd Evans hwn, ei fod fel y Dafydd gynt, yn llafurus yn nghynteddau y cysegr, ac yn ngwasanaeth ei Dduw. Bedyddiodd amryw tra y bu yn ein plith, a chasglodd luaws o wrandawyr. Bu ei weinidogaeth yn fendith yn yr ardal nes i'r goleuni oedd ynddo lewyrchu allan mewn dysgleirdeb. Buan yr amddifadwyd ni o Dafydd Evans. Yn niwedd y flwyddyn '75, symudodd oddi yma i fugeilio eglwys Johnstown; ond erbyn heddyw, mae wedi gadael y byd a'i boen, a chael mynedfa helaeth i mewn i'r orphwysfa dragywyddol. Yr oedd yn Gristion gwirioneddol, yn ddyrn heddychlon, yn briod tyner, yn gymydog cymwynasgar, ac yn weinidog da i Iesu Grist. Mae yn dwyn i'n cof yn fynych am ei weddiâu taerion, ei gyngorion dwysion, a'i brofiadau nefolaidd. Ond melyn fydd y fwyn gyfeillach rhyw

ddydd pan y cwrdd y saint yn un dorf hardd a gogoneddus.

Yn mhen ysbaid o fisoedd wedi ymadawiad y diweddar Dafydd Evans, cododd terfysg yn yr eglwys rhwng dau frawd. Nid oedd testyn yr ymrafael ar y cyntaf yn werth i ddwy chwanen ymrafaelio â'u gilydd; ond fe gasglwyd y tanwydd ac fe chwythwyd y tân, nes yr oedd pethau wedi myned megys yr oeddynt gynt yn Sodom a Gomorra. Gan nad oedd fawr o arwyddion i bethau ddyfod i'w lleoedd priodol yn heddychol, daeth yr eglwys i'r penderfyniad fod yn rhaid i'r ddau frawd gymodi â'u gilydd, a chladdu yr hen bethau a fu yn achos o'r terfysg. Dangosodd un ei barodrwydd yn uniongyrchol, ond gwrthododd ei wrthwynebydd y cynygiad; a'r canlyniad a fu, i un gael ei wrthod, a derbyniwyd y llall, yr hwn oedd yn awyddus am heddychu; felly fe aeth allan yn athrist. Cymellodd a pherswadiodd eraill i ddyfod gydag ef, a dylanwadodd ar rai oedd yn berffaith anwybodus o natur a dyben eglwys.

Felly, mae pob peth annymunol wedi cael eu bwrw allan o'n plith, a ninaw yn cyd-addoli yn heddychol, ac yn derbyn bendithion i'r enaid, ac adeiladaeth yn yr iachawdwriaeth.

AMOS ROBERTS.

O. Y. Barchus Olygydd, gan mai fyw yr unig un yn y lle hwn ag oedd yn y corphoriad, cymellwyd fi gan amryw i ysgrifenu yr hanes uchod. Credwyf y bydd yn foddhaol gan lawer.—A. R.

CORPHORIAD EGLWYS LANSFORD.

Galwodd yr eglwys uchod sylw y gweinidogion cylchynol agosaf ati, at yr angenrheidrwydd o gael ei chorphori yn eglwys reolaidd i'r Bedyddwyr Neillduol, Cymreig a Saesonig. (Yr ydym yn ei galw yn eglwys, am yr ystyridd hi felly cyn yr amgylchiad hwn.)

Ymgyfarfyddodd y pwyllgor ar y 7fed o Tach., yn gyfansoddedig o'r personau canlynol: A. J. Morton, W. D. Thomas, a B. Nicholas. Methodd y brawd Roberts, Ashland, a bod yn bresenol.

Neillduwyd y brawd A. J. Morton

yn Llywydd, a W. D. Thomas yn Ysgrifenydd. Wedi gwrando ar resymau y brodyr dros eu cais, barhwyd mai priodol oedd eu corphori, ac aed drwy y gwaith yn hwyr yr un dydd, yn nghydag ordeinio pedwar o ddiaconiaid.

Dechreuwyd yr oedfa trwy ddarllen a gweddio, gan y Parch. Evans, Lansford (A.); yna holwyd y frawdoliaeth gan y brawd Morton, parthed i'w barn am brif egwyddorion ac athrawiaethau crefydd y Testament Newydd, ac atebwyd ef yn foddhaol gan y brawd J. Jenkins, yr hwn a gynrychiolai y frawdoliaeth. Ac wedi eu cydnabod yn eglwys reolaidd, gwnaeth yr ysgrifenydd ychydig o sylwadau ar y swydd ddiaconaidd, &c. ac yna cawd pregeth gan Mr. Morton, ar "Natur eglwys;" ac yn ddiweddar, cawd cyngorion gwir bwrpasol gan y brawd B. Nicholas.

Cawsom gwrdd da a llewyrchus, ac hyderwn y bydd cymeradwyaeth yr Arglwydd i'r eglwys a'i gweinidog yn amlwg yn y dyfodol. Da oedd genym ddeall fod yr eglwys hon yn rhoddi galwad i'r brawd talentog D. S. Thomas i barhau yn y gwaith o dori iddynt fara y bywyd. Ardeledu Duw ei lafur i adeiladu yr eglwys, ac i ddychwelyd llawer o gyfeiliorni eu ffyrdd at y gwir a'r bywiol Dduw. W. D. THOMAS.

Mahanoy City, Pa.

CYFARFOD CHWARTEROL Y BEDYDDWYR,

Dosbarth y Wyoming a'r Lackawanna.

Cynaliwyd y cyfarfod uchod gyda'r eglwys yn Olyphant, Pa., nos Sadwrn a Sul, Tach. 16, 17.

Nos Sadwrn, am 7 o'r gloch, dechreuwyd trwy ddarllen a gweddio, gan y Parch. H. C. Parry, Pittston, a phregethodd y brodyr D. Rhoslyn Davies, Taylorville, a J. P. Harris, Providence.

Am 8½, boreu dydd yr Arglwydd, cynaliwyd cyfarfod gweddi i ofyn am wenau a bendith yr Arglwydd ar waith y dydd.

Am 10, dechreuodd y brawd D. R. Davies; pregethodd y brodyr J. P. Harris, ac H. C. Parry.

Am 2. Yr oedd y cyfarfod hwn gan mwyaf yn yr iaith Saesoneg. Dechreuwyd drwy ddarllen a gweddi, gan y brawd J. P. Harris; pregethodd y brodyr E. D. Jones, Providence, a D. R. Davies.

Am 6. Wedi agor y cyfarfod gan ———, pregethodd y brodyr D. R. Davies, ac H. C. Parry.

Yr oedd arogl esmwyth ar y cyfarfodydd; amddiffyn ar y gogoniant; y Meistr mawr yn amlwg; y gweision yn traddodi yn eglurhad yr Ysbryd, ac mewn nerth; y saint yn gwledda, a'u gweddi yw fod pechaduriaid lawer wedi troi at Dduw. Mae'r eglwys hon dan fugeiliaeth ein hanwyl frawd B. E. Bowen yn gwisgo agwedd gysurlawn.

Pa le y cynelir y cyfarfod nesaf? Gwneled yr eglwys sydd am dano hysbysu yr Ysgrifenydd, a phenodi yr amser, fel y gellir rhoddi rhybudd cyhoeddus prydlawn yn y WAWR.

Providence, Pa. J. P. HARRIS.

EBENSBURGH, PA.

Cynaliodd y Bedyddwyr gyfarfod pregethu yma y Sabboth diweddfaf o fis Medi. Dechreuodd y nos Wener flaenorol, a Sadwrn drwy y dydd, a gorphenodd nos Sabboth. Y brodyr a fu yn gweinyddu oeddynt y Parchedigion T. Thomas, Sharon, a Fred. Evans, D. D., Franklin, Pa. Buasai yn dda genym gael rhagor o weinidogion y cylch, ond nis gallasem fforddio. Pregethodd y brodyr saith waith bob un yn ystod y cyfarfodydd, sef pedair gwaith yn y wlad, a thair gwaith yn y dref.

Cafodd y brodyr nerth a rhwyddineb neillduol i draddodi y genadwri, a'r gynulleidfa flas ac adeiladaeth i wrando.

Dangosodd y gwahanol enwadau a'u gweinidogion garedigrwydd mawr, drwy roddi eu cyfarfodydd eu hunain i fyny a phresenoli eu hunain gyda ni, yn nghyd a chynorthwyo mewn lletya a rhoddi ymborth i ddyeithriaid. Talied yr Arglwydd iddynt am eu caredigrwydd.

Bellach, nid oes genym ond gobeithid y bydd i'r hâd da a gafodd ei hau

gael dyfnder daear yn nghalonau pechaduriaid.

Mae achos crefydd wedi bod yn hynod farwaidd a dilwydd yn y lle hwn er ys blynyddoedd meithion, oddieithr yr ychydig adfywiad a gawsom yma y gauaf diweddfaf. Mae yma gyfarfodydd yn cael eu cynal yn rheolaidd ar y Sabboth ac yn ystod yr wythnos yn barhaus, a llawer iawn o weddio a dysgwyl wrth yr Arglwydd. "Os yr Arglwydd ni adeilada y tŷ, ofer y llafuria yr adeiladwyr wrtho; os yr Arglwydd ni cheidw y ddinas, ofer y gwylia y ceidwaid." Ond y mae yr adnod hono yn rym mawr i ni eto: "Y boreu hua dy hâd, a phrydnawn nac atal dy law; canys ni wyddost pa un a fynd, ai hyn yma ai hyn acw, ai ynte da fyddant ill dau yn yr un ffunydd."

Clywsom ddyweyd i Ednyfed ddarlithio nos Lun, yn nghapel yr Annibynwyr, ar "*Queer People.*"

DAVID EVANS.

BEDYDDIWIYD—

Drifton, Pa.—Y mae yn dda genym eich hysbysu trwy dudalenau y WAWR fod achos Iesu Grist ar ei gynydd yn y lle hwn. Hydref 27ain, yn brawf o hyn, cawsom y fraint o weled ein parchus weinidog, A. J. Morton, yn cyflawni yr oruchwyliaeth o fedyddio pedwar-arddeg ar eu profes o'u fydd yn Mab Duw, yn ol trefn y Testament Newydd. Yr oedd tyrfa luosog wedi ymgysylltu i lan y dwfr i weled yr ordinhad o fedydd yn cael ei chyflawni am y waith gyntaf erioedd yn y lle hwn. Ein dymuniad yw, am i Dduw trwy ei ras ychwanegu llawer eto at yr eglwys o'r rhai a fyddant gadwedig. — *D. H. Davies.*

Upper Lehigh, Pa.—Meddaf yr hyfrydwch o hysbysu fod achos Iesu Grist ar gynydd yn y lle hwn. Ymwelwyd â ni y misoedd diweddfaf gan y Parchn. E. Edwards, Wilkesbare; D. R. Jones, Frostburgh, D. Rhoslyn Davies, Taylorville; a Sabboth, Hydref zofed, gan Mr. Parry, Pittston, pryd y cawsom y fraint o'i welled yn bedyddio 13—un brawd yn nghyd a'i briod, dwy chwaer briod, a naw o ferched ieuainc, yn arddel ein Blaenor bendigedig yn ngwydd canoedd, os nad miloedd o edrychwyr. Yr oedd y dyweyd a'r gwrandaw yn dda, y gweinyddiad a'r ymostyngiad yn ganmoladwy. Mae ychwaneg eto yn aros yr un fraint, ac ambell afradlon yn dychwelyd tua thy ei dad. Y mae heddwch a thangnefedd yn ein plith fel eglwys.—*D. (Pantfawr) Davies.*

Bedyddiwyd yn Plymouth, Pa., Tachwedd 10fed, gan yr ysgrifenydd, yn ngwydd tyria fawr o edrychwyr siriol, ddwy chwaer ar eu profes o'u fydd yn Iesu Grist. Hefyd, bedyddiwyd tri eraill tua thri mis yn ol, yn nghyd ag adferiad pump o dir gwrthgiliad, a derbyn-iwyd dau trwy lythyrâu, yr hyn a wna ein cynydd yn 12 yn y tri mis diweddf. Gwelir fod y gareg a dorwyd o'r mynydd nid â llaw, yn ymdreiglo yn araf yn Plymouth, a'n gweddi yw ar iddi lenwi y byd. Amen. Dros yr eglwys Seisnig—*E. Jenkins.*

Suydd Clay, Iowa.—Mae yr achos da ar ei gynydd yn ein plith. Cawsom ein breintio a'r olygfa o weled tair chwaer ieuainc yn cael eu bedyddio yn yr afon, gerllaw y lle, boreu Sabboth, Medi 29ain, gan ein parchus weinidog, J. W. Jones. Ein dymuniad yw, ar i'r Arglwydd chwanegu eto at ei eglwys o'r rhai a fyddant gadwedig.—*T. Evans.*

Martin's Station, Va.—Mae yn amlwg bellach fod a fyddo yr Arglwydd a'n parchus frawd, J. A. Tuck, gan ei fod yn arddel ei weinidog-aeth yn y fath fodd. Ddydd Sabboth, Hydref 27ain, bedyddiwyd gan ein hanwyl frawd ugain ar broffes o'u fydd yn yr Arglwydd Iesu, sef deuddeg brawd ac wyth chwaer. Rhif yr eglwys yn Oak Chapel yn bresenol yw 60; a'r Ysgol Sabbothol yn 80. Felly y mae y naill a'r llall wedi cynyddu llawer yn y tri mis diweddf, a gobethio mai felly y bydd hi, yw dymuniad eich brawd—*John R. Jones.*

PRIODWYD—

Medi 26, yn y Jones Hotel, gan y Parch. E. Morddal Evans, Mr. David J. James, o Parisville, a Miss Sophronia Cope, o Campbellsport, Ohio.

BU FARW—

WILLIE GRIFFITHS.

Medi 27, yn Taylorville, Pa., bu farw Willie, baban William a Mary Jane Griffiths, yn 13 mis ac 20 niwrnod oed. Bu yn nychu am gryn amser; ond gwelodd Duw yn dda ei gymeryd ato ei hun. Cysured yr Arglwydd feddyliau ei rieni galarus.

MR. GEORGE T. JONES.

Hydref 14, 1878, yn Moosic, Pa., bu farw y brawd a'r cyfaill fyddlon, George T. Jones, yn 38 mlwydd oed. Yr oedd yr ymadawedig yn enedigol o Lanarthe, Sir Gaerfyrddin, D. C. Ond pan oedd George yn fachgen, symudodd ei rieni i Heol-y felin, Aberdar, lle y trigianodd hyd y fl. 1865, pan yr ymfudodd i'r wlad hon, ac yr ymsefydlodd yn Morris Run, Pa. Yn mhen ychydig flynyddoedd, symudodd i Dawn, Mo., lle y prynodd ffarm. Wedi bod yno tua thair

blynedd, dychwelodd i gylchoedd y gweithfeydd glo yn Pennsylvania, gyda bwriad o gasglu ychydig o arian i'w alluogi i gyfarfod gofynion ei dir. Daeth i Moosic tua phedair blynedd yn ol; ond boreu Meh. 1, 1877, pan yn myned i fyny o Moosic i Beach Woods, ar y cars sydd yn cludo coed o'r felin lifo, syrthiodd danynt, ac aeth dau o honynt drosto, pan yr anafwyd ef i'r fath raddad, fel ag y colodd bob teimlad a Gwr yn ei gliniau. Bu am 16 mis yn gorwedd yn ddiymadferth ar ei weyl, heb obaith am adferiad. Dyoddefodd gystudd maith a phoenus gydag amynedd rhagorol. Tra yn y sefyllfa adfydus hon, colodd dri o'i blant o'r diptheria. Yn ngwyneb yr oll, cadwodd ei ysbryd i fyny yn nodedig, gan lwyf ymfoddloni i drefn ddoeth Rhagluniaeth fawr. Tynodd ei anadl olaf mewn perffaith ymddiriedaeth yn y Gwr y cafodd y fraint o wneyd arddeliad cyhoeddus o hono er yn fachgen. Bu yn aelod fyddlon a dichlynaidd gyda y Bedyddwyr hyd ei fedd.

Y dydd Macher canlynol, ymgasglodd tyria fawr i dalu y gymwynas olaf i'w weddillion marwol, pan y gwasanaethwyd gan y brodyr John Evans, Rowland Thomas a'r ysgrifenydd. Heddwch i'w lwch, a'r Nefoedd fyddo yn dirion wrth ei wedd a'i amddiffaid yn eu galar mawr, a'u cyfyngder dwys presenol.

D. RHOSLYN DAVIES.

MRS. MARY DAVIES.

Y mae genyf y gorchwyl pwysig o gofnodi hanes marwolaeth y chwaer Mary Davies, gwraig Mr. Richd. Davies, yr hon a orphenodd ei gyfra ddaearol ar y 29ain o Fedi, yn 63 ml. a 6 mis oed, ar ol cystudd byr o lai na dwy wythnos. Ac y mae yn llawen genym allu dywedyd ei bod wedi byw bywyd y Cristion er pan yr ymunodd â chrefydd. Cafodd ei bedyddio yn Carbondale, gan yr anfarwol Wm. Richmond, ond nid yw yr ysgrifenydd yn gwyt bod pa fwyddyn. Y mae llawer o bethau rhinweddol a allem eu cofnodi am y chwaer Davies, ond digon yw dyweyd ei bod wedi byw bywyd y Cristion yn mhob ystyr o'r gair; ac y mae yr eglwys a'r ardal wedi cael colled mawr ar ei hol. Hi a adawodd lawer o blant i alaru eu colled, yn nghyd a phriod, yr hwn sydd wedi cael y golled fwyaf o lawer. Ein dymuniad yw, am i'r hwn sydd wedi eu cynnal hyd yma eu cynnal hyd y diwedd.

Claddwyd gweddillion marwol ein chwaer yn Carbondale, Hyd. 3ydd, a gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch B. E. Bowen. Hefyd pregethwyd ei phregeth angladdol yn Olyphant, Tach. 3ydd, gan y Parchn. B. E. Bowen, yn Gymraeg, ac E. Jenkins, Plymouth, yn Saesoneg. Arwyddwyd dros y perthynasau oll,
FRED. LLOYD.

Medi 13, 1878, yn Hametown, O., yn ddeg mis oed, bu farw Llewelyn Evans, mab i Daniel W. a Margaret Evans. Claddwyd ef y

dydd canlynol. Gweinyddwyd gan y Parch.
Iago W. James.

Anwyl oeddit, hardd flodeuyn,
Perlyn byw dy dad a'th fam,
Pan yr oeddit ar y ddaear,
Yma nid oedd i ti gam;
Mawr y meddwl oedd am danat,
Nid oedd neb yn uwch mewn bri
Yn ein golwg, er ein gofal,
'Madael wnest a'n gadael ni.

Glyn marwolaeth a wynebaist,
A sirioldeb yn dy wedd,
Er it' orfod trwy ei arfau
Gael dy roddi yn y bedd;
Ergyd galar oedd dy goll,
Eto cysur mawr a ddaw,
Gan fod Iesu wedi addaw
Dy gyfarfod 'r ochr draw.

Sherman, O.

EILLIANYDD.

NEWYDDION CYFFREDINOL.

—Fel yr oedd Alfonso, Brenin Spaen, yn gyru ei gerbyd trwy heol Calle Mayor, gyda'r nos y 25ain o Hydref, saethwyd ato gan ddyhiryn o'r enw Juan Moncasi; ond bu y cuddlofrudd yn afwyddianus yn ei amcan. Ataliwyd ef yn ddioced. Caed traferth i'w waredu o grafangau mintai o ferched oeddynt am ei grogi yn y fan. Anfonwyd llongyfarchiadau at y Brenin gan y gweinidogion tramor, o herwydd iddo ddianc gyda'i einioes.

—Ar yr 16eg o'r mis diweddaf, gwnaed cynygiad afwyddiapus at fywyd y brenin Humbert, o Itali, gan un Giovanni Passanante, yr hwn a geisiodd ei drywanu â dager. Cymeryd ef i'r ddalfa yn ddioced.

—Yr wythnos gyntaf yn y mis diweddaf, cynaliwyd cynadledd fawr a dyddorol o'r rhai dydynt yn credu yn ail ddyfodiad Crist, i deyrnasu yn bersonol ar y ddaear, cyn neu ar ddechreuad y mil blynnydoedd, yn addoldy Dr. Tyng, Jr., New York. Parhaodd y gynadledd am dri diwrnod. Darllenwyd papyrâu dyddorol ar wahanol bynciau a ddalient berthynas â'r prif bwnc gan gryn nifer o weinidogion enwog a dysgedig o wahanol barthau, a pherthynol i wahanol enwadau. Yr oedd y cynulliadau yn lluosog yn yr holl gyfarfodydd, ac yr oedd dyddordeb a disrifwch mawr drwy yr holl gynadledd. Ymddengys fod y gred yn ail ddyfodiad Crist, a'r adgyfodiad cyntaf, ar ddechreuad y mil blynnydoedd, yn enill tir. Ni oddef gofod i ni fanlyu y mis hwn.

—Gwnaeth Dean Stanley ymweliad byr â'r wlad hon yn ddiweddar, a phregethodd gryn nifer o weithiau mewn amryw fanau. Cafodd dderbyniad croesawus gan bawb, a bu ei ymweliad â'r Talaethau Unedig yn foddhad mawr i'r Americanaid. Yr oedd yn adnabyddus i ysgolheigion Cristionogol cyn ei ddyfodiad.

Cafodd dderbyniad cynes yn New York, a dywed y N. Y. *Observer* iddo enill calonau pawb trwy symrlwydd ei ddull, ei ymddyddanion dyddorol, a'i anerchiadau cyhoeddus rhagorol.

—Mae yn dra sicr yn bresenol nad yw yr amser yn mhell pan y goleuir heolydd ein dinasoedd a'n hadeiladau mawrion â goleuni trydanawl yn lle a nwy, yr hyn a ystyrir yn welliant mawr. Ymddengys fod tri math o oleuni trydanawl o flaen y cyhoedd yn awr yn cystadlu am y goreu; ond hyd yn hyn dyfais Mr. Edison sydd ar y blaen.

—Nos Fercher, neu boreu dydd Iau, y 7fed o'r mis diweddaf, torodd lladron i mewn i fynwent St. Mark, New York, a lladratawyd corph A. T. Stewart, y *millionaire*. Diau mai gobaith am wobr am ei ddychweliad oedd yr hyn a'u cynhyrfodd i'r weithred; ond ni chynygir un cent am hyn, ond rhoddir can' mil o ddoleri am ddal y lladron, os bydd hyn yn angenrheidiol.

—Rhoddir ar ddeall mewn hysbysiad o New Orleans, fod yr Homœopathic Association yn y ddinas hono wedi llwyddo i wella mwy o'r cleifion dan y dwymyn felen nag unrhyw sefydliad arall. Gweinyddodd un o'r meddygon ar 127 o gleifion, ac ni fu ond un farw, yr hyn a greodd syndod yn mhliith y meddygon, perthynol i'r gwahanol ysgolion. Gofynir i'r meddyg hwnw egluro y drefn a fabwysiodd i wrthweithio dylanwad yr haint.

—Wedi casglu swm mawr o gyfraniadau yn St. Louis i'r dyoddefwyr yn New Orleans, yr oedd yn rhaid i ryw un fyned i ddinas y pla gyda'r cyfraniadau; ac ymgymerodd y Milwriad Benner yn wirfoddol â'r swydd. Aeth yno, a chyflwynodd ei waith elusengar; yna cymerwyd ef yn glaf, a bu farw mewn dau ddiwrnod. Gadawodd wraig a dau o blant. Cynygir codi cofadail iddo, a thysteb i'w weddw a'i amddifaid.

—Mae mân lywodraethau Canolbarth America mewn terfysg gwyliod dwys, o herwydd iddynt ddewis, neu oddef, i ddynion diegwyddor eu cam-lywodraethu. Trodd Guardia, Arlywydd Costa Rica, yn deyrn unbenaethol hollol; ac mae Veintemilla, penadur Ecuador, yn cymeryd pob awdurdod i'w ddwyylaw ei hun. Hefyd, y mae Talaethau Unedig Colombia a Venezuela yn yr un cyflwr.

—Dywedir mewn llythyrâu diweddar o New Zealand fod nifer y "*bush natives*" (brodorion) wedi llofruddio a bwyta pump o genadon Wesleyaidd. Y mae'r *traders* a'r brodorion ar y glanau wedi lladd pedwar-ugain o'r *bush natives* fel ad-daliad.

—Y mae eglwysi a chantorion y gwahanol enwadau yn Llanymddyfri wedi dyfod i ben-derfyniad, nad gweddus defnyddio rhanau o'r Sabboth i ddysgu ac ymarferdy darnau cerddorol o unrhyw natur ar gyfer cystadlneuath eisteddfodol. Hefyd, datganodd Cymdeithasfa y

T. C., a gynaliwyd yn Aberhonddu, ei hanghymeradwyaeth i'r cyfeiriad crybwyllledig.

—Anrhegwyd John Ivor Evans, cyn-faer Abertawe, a'i briod (yr hon a roddodd enedigaeth i ferch yn ystod y tymor y bu Mr. Evans yn faer) a chryd arian, gwerth oddeutu can' gini.

—Mae Robert Davies, Bodlondeb, brawd i Richard Davies, A. S., wedi rhoddi mil o bunau er sefydlu darllenfa gyhoeddus yn Mhorthaethwy.

—Mae *Free Masons* Ffrainc wedi penderfynu yn ddirifol na wnant yn hwy gydnabod bodolaeth Duw yn y seremoniau perthynol i'w hurdd.

DETHOLION

O BREGETHAU DAFYDD EVANS, FFYNON-HENRY.

“Hwy a'i gorchfygasant ef trwy waed yr Oen,” &c. Ni charasant eu heinioes hyd angau. Rhoddodd Iesu ei waed er eu *gwaredu* hwy; rhoddasant hwythau eu gwaed rhag ei *wadu* yntau, ac ni achwynwyd erioed fod y *fargen* yn rhy ddrud.

“Ymwelod â'r amddifaid a'r gwragedd gweddwon yn eu hadfyd.” Ni bu eglwys Crist erioed heb dlodion, ac ni bu erioed heb gyfoethogion ynddi, fel y byddai'r naill i brofi gras y llall. Er mai ychydig o'r boneddigion a alwyd, fe alwyd digon wrth fodd Duw i ateb ei ddyben ef—y doethion o'r dwyrain erbyn myned a'r Mab bychan i'r Aipht a 'nol—Joseph o Arimathea a Nicodemus erbyn ei gladdedigaeth—rhai o deulu Cæsar erbyn fod Paul yn garcharor yn Rhufain.

“Cadw dy hun yn ddfrycheulyd oddiwrth y byd.” Peth mawr ydyw myned trwy'r byd heb ol y byd. Tŷ brwnt iawn ydyw'r byd i ddillad gwynion i fod yn hir ynddo heb eu spoto; hen dy parddug iawn ydyw. Pa fodd mae myned trwyddo heb eu diwyno? Fe fethodd Israel er eu goreu ddyfod o Babilon, ar ol bod yno 70 o flynyddoedd, heb liw'r mwg ar eu dillad. Yr oedd Satan yn taeru eu bod wedi llosgi eu gwisgoedd, os nid eu crwyn a'u heneidiau. “Gwyn fyd yr hwn sydd yn gwylio,” &c.

“Nac ymfrostia o'r dydd yfory.”

Digon ydyw heddyw Duw, i'e, a gormod heb nerth Duw. Nid doeth i dad da roddi gormod ar unwaith i fachgen afradlon—bob yn fynydd ac eiliad y cawn ni amser gyda Duw. Mae amser fel ei bob peth ef yn newydd spon. Dyma fel y mae pob gwir ffynon.

“Cloffi rhwng dau feddwl.” Yr oedd llawer yn gloff yn nghwrdd pen Carmel; eraill yn berffaith ddisgloff. Yr oedd yr hen frenin yn dyfod i'r cwrdd yn ddisgloff—aeth o'r cwrdd yn ddisgloff, ac aeth lawr i uffern heb un herc ynddo. Felly mae llawer eto.

“Drygau ysbrydol yn y nefolion le-oedd.” Mae drwg yn amcanu am y lle goreu. Mae nadroedd yn doddi eu hwyau yn y domen, ond y sarph uffernol yn doddi ei heiddo yn y parlwr. Pahan na hauai y gwr drwg ei efrau a'i dduon yn y cae ffacys a'r rhyg, neu'r haidd neu'r ceirch, yn lle yn nghanol y cae gwenith. Y drwg mwyaf yn y lle goreu yn wastad. Wfft byth!

“Gwell i ddyd aberthu pob Isaac a feddo nag aberthu un o orchymynion lleiaf Iesu Crist.” Os oedd llun yn law i Dduw ar galchiad y pared yn peri i wyneb Belsassar dduo fel parddu, a'i lwynau i ymddatod, a'i gliniau i guro yn nghyd, beth all fod syrthio yn nwy law y Duw byw? Os oedd cysgod un law mor ddychrynlyd, rhaid fod sylwedd y ddwy yn ofnadwy!

Fe ddiwynodd Cain ei hun am byth wrth dywallt gwaed Abel ei frawd; ond fe lanhaodd llawer eu hunain wrth dywallt gwaed Iesu Grist ei Fab ef; oblegid y mae genym le i gredu fod llawer o'i fwrddwyr yn mysg y rhai sydd yn canu, “Iddo ef, yr hwn a'n carodd, ac a'n golchodd oddiwrth ein pechodau yn ei waed ei hun.”

Mr. Spurgeon.—Da genym ddeall fod y gwr mawr hwn yn Israel, nid yn unig yn parhau, ond hefyd yn cynyddu o hyd yn ei boblogrwydd a'i ddylanwad. Cafodd wyth mil o bunau mewn ewyllys yn ddiweddar at ei Goleg a'i Amddifaty; a dywedir fod yn mwriad ei eglwys ei anrhegu â phump neu chwe' mil o bunau yn fuan.

Y W A W R.

“Boed dda y ffawd, bedydd ffydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd ffydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd.”—EBEN FARDD.

CYF. III.]

IONAWR, 1879.

[RHIF. 10.

YR AMDDIFFYNIAD.

GAN Y PARCH. H. C. PARRY, (CEFNI).

Erthygl VI.

Gwn na theimla Dr. Jones yn angharedig arnaf, o herwydd nodi rhai pethau, yn ei ysgrifau galluog yn y *Cenhadwr* am Hydref a Thachwedd, ag ydynt yn ymddangos i mi yn taraw yn erbyn symlrwydd dysgeidiaeth y Testament Newydd, mewn perthynas i'r pwnc o fedydd. Yn mhlith eraill, y mae yr *haeriadau* canlynol o eiddo y Dr. dysgedig, yn galw am eu cywiro yn ngwyneb gwirionedd yr efengyl.

1. “*Nad oedd bedydd Ioan yn fedydd Cristionogol!*” Ni anfonwyd Crist i fedyddio. Bedyddiwyd ef gan Ioan. Os nad oedd bedydd Ioan yn Gristionogol, ni fedyddiwyd PEN yr eglwys â bedydd Cristionogol erioed! Gwrthuni! Iuddew yn BEN yr eglwys Gristionogol!! Yr oedd elfenau Cristionogol yn medydd Ioan; a pherffeithiad dadblygiad yr elfenau hyn y geir yn medydd yr Apostolion, ar ol y tywalltiad Pentecostaidd. Bedydd edifeirwch; bedydd ffydd yn Nghrist; bedydd maddeuant pechodau; bedydd bywyd sanctaidd, oedd bedydd Ioan! A oedd rhyw elfen arall yn medydd yr Apostolion? Atebwn, nad oedd un elfen newydd ynddo; ac nad oedd nam yn dadblygiad perffaith o elfenau bed-

ydd Ioan, yr hwn oedd, “Dechreu efengyl Iesu Grist, Fab Duw!” A all efengyl fod heb fod yn Gristionogol? Yn wir, Dr. Jones, ni ddaw hi ddim fel yna.

2. “*Mai ail-fedyddio Bedyddiedigion Ioan wnai yr apostolion ar ddydd y Pentecost!*” “*Wonders never cease!*” Ni ddywed yr Ysgrhythyr hyny. Ni ail-fedyddiwyd yr apostolion a fedyddiasid gan Ioan. Ni ail-fedyddiwyd Petr ar ei edifeirwch am wadu Crist. Ni ail-fedyddiwyd Simon y swynwr, er profi o hono nad oedd ei galon yn un-iawn gyda Duw, yn ei fedydd. Gorchymynai Petr iddo edifarhau a gweddi, i gael maddeuant; ond ni orchymynai ei ail-fedyddio! Ni orchymynir ail-fedyddio bedyddiedigion Ioan ychwaith ar ol y tywalltiad Pentecostaidd, oblegid nid bedyddiedigion Ioan oedd deiliaid y dwysbigiadau, ond llofruddion yr Arglwydd, y rhai a waeddent, “Ymaith ag ef, croeshoelir ef!” *Baptists* newydd spon, ac nid *turncoats*, oedd bedyddiedigion y Pentecost, sydd ffaith nad ellir ei gwrthbrofi, Dr. Jones!

3. “*Fod bedyddiedigion Ioan mor liuosog fel y cynwysent y rhan fwyaf o drig-*

olion Judea !" Dysga y Beibl yn wahanol. Dysga na fedyddiai Ioan neb ond rhai yn edifarhau ac yn cyffesu eu pechodau. Gwrthodai fedyddio pawb eraill, fel "seirph a hiliogaeth gwiberod," gan eu rhybuddio i ddwyn "ffrwythau addas i edifeirwch," cyn y gellid eu bedyddio. Yr oedd y rhan fwyaf o'r genedl yn diystyru cyngor Duw, heb gymeryd eu bedyddio gan Ioan. Yr oedd y milwyr Rhufeinig yn dyfod i'w fedydd, ac yn cael eu cyngori ganddo; ond a ddywed Dr. Jones fod Ioan yn bedyddio Cenedl-oedd? Os oedd eisieu bedyddio *rhai* o ddysgyblion Ioan i enw Iesu Grist, yr oedd eisieu eu bedyddio *oll* i'r enw hwnw. Os na fedyddiwyd yr *oll* i'r enw hwnw ar y Pentecost, ni fedyddiwyd *neb* o ddysgyblion Ioan i'r enw hwnw, ar yr adeg hono; oblegid yr un peth oedd bedydd Ioan i bawb—"cyngor Duw," "ffordd cyfiawnder," a "dechreu efengyl Iesu Grist, Fab Duw!" Nid wrth ddysgyblion Ioan y dywedai Petr, "Edifarhewch, a bedyddier pob un o honoch yn enw Iesu Grist," ond wrth bobl na wyddent beth i'w wneyd. Gwyddai bedyddiedigion Ioan am edifeirwch a ffydd yn Nghrist; oblegid yr oedd Ioan wedi dysgu hyny iddynt yn ei fedydd ef.

4. "*Fod Paul wedi ail-fedyddio dysgyblion Ioan yn Ephesus.*" Gwelir yr hanes yn Actau xix. 3—12, lle na sonir gair am ail-fedyddio. Nid dangos nad oedd bedydd Ioan yn efengylaidd y mae Paul, ond egluro yn ehelaethach natur Gristionogol bedydd Ioan i'r dysgyblion hyny, pan y dywedir, "A dywedodd Paul, Ioan yn ddiâu a fedyddiodd a bedydd edifeirwch, gan ddywedyd wrth y bobl am greu yn yr hwn oedd yn dyfod ar ei ol ef, sef yn Nghrist Iesu." Dyna osodiad Paul. Y casgliad a dŷn oddiwrth y gosodiad yw, *Fod y bobl a wrandawent ddysgybiaeth Ioan, a gredent y Crist a bregethai cfe ac a uffuddhaent i'w fedydd ef, yn cael eu bedyddio yn enw yr Arglwydd Iesu; fel y dywed yr hanesydd am ddysgyblion Ioan, "A phan glywsant hwy hyn, hwy a fedyddiwyd yn enw yr Arglwydd Iesu."* Felly, bod

y dysgyblion hyn, pan eu bedyddiwyd i fedydd Ioan, wedi eu bedyddio i enw yr Arglwydd Iesu; ac nad oedd dim yn angenrheidiol iddynt hwy ond ond derbyn yr Ysbryd Glan, yr hyn a gawsant trwy arddodiad dwylaw Paul, yr hyn oedd yn cadarnhau rhinwedd efengylaidd bedydd Ioan, a chrediniaeth y bobl hyn ynddo, fel cymwysder iddynt i dderbyn yr Ysbryd Glan. Ni ail-fedyddiwyd Apolos, er nad oedd efe yn deall ond bedydd Ioan yn unig. Cymerodd Acwila a Phriscula ef atynt, i agor iddo ffordd Duw yn fanylach; ond ni ail-fedyddiwyd ef. Yr un modd oedd yr achos gyda dysgyblion Ioan yn mhob amgylchiad. Ni fu ail-fedyddio ar neb o honynt.

5. "*Apostolion ddim yn dilyn y comisiwn !*" Dr. Jones sydd yn dwyn y cyhuddiad hwn yn erbyn apostolion yr Oen! Os nad oeddynt, nid ar yr apostolion y mae y Bedyddwyr yn sylfaenu deddf bedydd, ond ar orchymyn Mab Duw. Gwneyd fel y gorchymynodd Crist y mae y Bedyddwyr yn amcanu. Nid ar y Bedyddwyr y mae y bai, os nad oedd yr apostolion yn dilyn y comisiwn. Mae yn rhyfedd fod yr apostolion yn anffyddlon i ddilyn deddf bedydd, mwy na rhyw ddeddf arall! Tebyg yw mai oddiwrth esiampl yr apostolion yn peidio dilyn deddf bedydd, y cymerth y Taenellwyr yn eu penau i beidio dilyn y comisiwn yn y bedydd!

Mae son am Grist yn gorchymyn, neu beidio gorchymyn, bedyddio yn seremoniol, yn syniad dyeithr i sylmrydd yr ordinhad; oblegid ni roddes Crist orchymyn i'w apostolion i fedyddio, ond yn seremoniol. Seremoni gnawdol, neu arferiad corphorol, ydyw bedydd dwfr yn enw y Drindod, ac ac nid goruchwyliaeth ysbrydol, o waith Ysbryd Duw ar y galon. Os nad bedydd dwfr yn enw y Drindod yw bedydd y comisiwn, nid yw yr ordinhad o fedydd wedi ei gorchymyn eto! Paham, ynte, y mae y Taenellwyr yn cyflawni seremoni y daenell ar faban yn enw y Drindod?

6. "*Mai bedyddio yw moddion gwneyd dysgyblion !*" Yr oedd yr Iesu yn

gwneyd, ac yn bedyddio, dysgyblion. Gwneyd dynion yn ddysgyblion yn gyntaf, yna eu bedyddio fel dysgyblion. Nid trwy eu bedyddio y gwneir dysgyblion, ond trwy eu dysgu. Nid trwy eu dysgu y gwneir bedyddiedigion, ond trwy eu bedyddio. Y mae dysgu a bedyddio yn ddwy weithred wahanol hollol. Nid i'w dysgu y bedyddir yr holl genedloedd, ond eu dysgu i'w bedyddio. Dysgu yw moddion dysgyblu, ac nid bedydd. Bedydd yw braint y dysgyblion, ac nid moddion gwneyd dysgyblion. Dysgu yn gyntaf, i wneyd dysgyblion, ac yna bedyddio y dysgyblion. Mae dysgu y bedyddiedigion yn air hollol wahanol i ddysgyblu yr holl genedloedd, yn y comisiwn. Dynion wedi eu dysgyblu a fedyddir, a'r dynion a fedyddid a rwymid i gadw arferion sanctaidd yr eglwys.

7. "*Mae Gabriel, Michael, a'r holl angelion glan, wedi eu bedyddio i enw y Tri-un-Duw!*" Os felly, rhaid bod Gabriel, Michael, ac Uriel, yn nghyd a'r holl angelion glan, wedi edifarhau am wrthryfel yn erbyn Duw, ac wedi eu cymodi â Duw, ac wedi eu hadfer i ffafwr Duw! Ni fuasai eisieu bedyddio dyn i Dduw oni bae ei fod wedi gadael Duw. Bedyddiwyd Crist glân, fel *Pen yr Eglwys*, i'r cyflwr Cristionogol, oblegid ei fod yn dwyn pechodau yr eglwys yn drosodiadol. Bedyddir dyn dychweledig, yn arwydd o'i edifeirwch, ei ymostyngiad adnewyddol i awdurdod Duw, a'i adferiad i ffafwr Duw, trwy faddeuant pechodau, trwy Iesu Grist. Ond ni fedyddiwyd angel glan erioed. Os bydd adferiad o uffern i'r angelion syrthiedig ryw bryd, bydd rhyw reswm dros son am fedyddio cythraul edifeiriol! ond son am fedyddio angel glân sydd gabldraeth ar urddas, doethineb a daioni Duw! Peth rhyfedd yw DALEYDDIAETH wedi ei pherffeithio!

8. "*Anmhrìodoldeb o fedyddio pechadur, yn ei euogruwydd, i enw y Drindod sanctaidd!*" Nid oes neb yn gwneyd hyny. Pechadur edifeiriol, yn meddu ffydd cyfiawnhaol yn Nghrist, ac felly wedi derbyn maddeuant pechod, ac wedi ei gyfiawnhau trwy ras, a fedydd-

ir, yn ol y Testament Newydd. "Pwy a ddyry ddim yn erbyn etholedigion Duw? Duw yw yr hwn sydd yn cyfiawnhau. Pwy yw yr hwn sydd yn damnio? Crist yw yr hwn a fu farw." Os yw dyn pechadurus wedi ei gyfiawnhau trwy Grist, yn deilwng i'w fedyddio i enw Crist, paham nad yw yn deilwng i'w fedyddio i enw y Drindod? Mae pawb a olchwyd yn ngwaed Crist yn ddifai ger bron Duw, yn blant i Dduw, ac yn saint Duw.

9. "*Bod y gorchymyn i Paul i droi dynion o dywyllwch i oleuni, ac o feddiant Satan at Dduw, yr un peth a'r comisiwn apostolaidd i fedyddio y dysgyblion yn enw y Drindod!*" Dr. Jones, yn dilyn Dr. Dale, sydd yn dweyd mai yr un comisiwn yw y naill a'r llall! Dim o'r fath beth. Gorchymyn gwneyd dysgyblion o'r holl genedloedd, a bedyddio y dysgyblion hyny, yw y comisiwn; ond dysgu Paul am amcan ac effaith ei weinidogaeth, a geir yn Actau xxvi. 17, 18. Y drefn i wneyd y gwaith yw y comisiwn; ond effaith y gwaith yw y geiriau wrth Paul. Nid oes gair o son am fedyddio yn y gorchymyn i Paul; felly nid all fod yr un a'r comisiwn i fedyddio i enw y Drindod, fel y dywed Dr. Jones!

Profi gormod sydd yn profi dim! A phrofi dim mae Dr. Jones yn yr ymdrech ofer hon.

10. "*Bedydd seremonïol Cristionogaeth, a'i arwyddlun dwfwr, yn perthyn i'r bedydd i Grist, ac nid i'r bedydd i'r Tad, w'r Mab, a'r Ysbryd Glan!*" Nid arwyddlun bedydd yw y dwfwr, ond bedydd dwfwr yw yr arwyddlun. Pa fedydd sydd yn fedydd i Grist, nad yw yn fedydd i'r Tad, a'r Mab, a'r Ysbryd Glan? Ai nid yw Crist yn Fab y Tad, yn mha gyflwr bynag y byddo? A dorodd yr ymgawddoliad y berthynas dragywyddol hon? Ai nid yw yr Ysbryd Glan yn Ysbryd Duw ac yn Ysbryd Crist, pan yn deilliaw oddiwrth y Tad a'r Mab? A allai y Drindod fod heb y Mab? A all bedydd i'r Drindod fod heb ei fod yn fedydd i Grist? A fedyddir ddwy waith i enw Crist? Gellir meddwl fod Dr. Jones am fedyddio pechadur i Grist, a'i fed-

yddio drachefn i Grist wrth ei fedyddio yn sant i enw y Drindod!!! Nid bedydd ffigyrol a benthycol, ond bedydd llythyrenol a gwirioneddol, yw y comisiwn i fedyddio i enw y Drindod; felly bedydd seremoniol, ac nid ysbrydol yw. Pob bedydd ysbrydol, ffigyrol yw; a phob bedydd llythyrenol, seremoniol yw. Ai *Crynwur* yw Dr. Jones, yn ysbrydoli ordinhadau syml yr efengyl, gan ymwrthod a'r arwyddlun seremoniol yn hollol, a derbyn y fendith ysbrydol yn unig? Os bedydd ysbrydol yw bedydd i enw y Drindod, yn y comisiwn, y mae y comisiwn am yr ordinhad o fedydd heb ei rhoddi eto! Yn mha le y mae pen draw DALEYddiaeth?

Teitl ysgrif Dr. Jones yn y *Cenhadur* am Tachwedd yw, "Y Casgliad am y 'Dull!' Syndod! Bedydd Casgliad!! A welwyd deddf bendant erioed, na byddai ffurf y gorchymyn yn rheol cyflawniad y ddeddf? Ai casglu pa fodd i wneyd yr arch ddarfu Noah? Ai casglu am ddull y babell a wnaeth Moses? Ai bedydd casgliad yw y bedydd a geir yn ngorchymyn pendant Mab Duw? Oni fyddai yn well rhoi bedydd heibio byth, na ffwdanu i brofi bedydd casgliad? Mae y ffaith yn addefiad sylweddol, nad ellir amdiffyn dull bedydd babanod ond trwy gasgliad! Eto nid yw y casgliad yn gywir. Nis gall bod *inferences right* oddiwrth *premises wrong*. Nis gellir casglu dull bedydd llythyrenol yr efengyl oddiwrth fedydd ffigyrol Noah, a'r Mor Coch. Bedydd ffigyrol sydd yn y ddau amgylchiad hyny; ond bedydd llythyrenol yw bedydd yr efengyl. "*Wrong premises make wrong inferences*," yw egwyddor fawr *rhetoric*. Bedydd *wrong* yn ei ddull yw bedydd casgliad Dr. Jones.

Geilw Dr. Jones fedydd yn nod edifeirwch, ffydd ac ufudd-dod, fel y gellir casglu oddiwrth y frawddeg ganlynol: "A phwy bynag a gaffoch yn dewis dyfod yn ddeiliaid i mi, gosodwch nod arnynt, sef bedydd." Cyfarwyddyd tybiedig Crist i'w apostolion yn nghyflawniad y comisiwn, yw y geiriau uchod. "Gosodwch nod arnynt." *All*

right. Ai nod edifeirwch? Yr ydym yn foddolion bedyddio baban edifeiriol! Ai nod ffydd? Yr ydym yn foddolion bedyddio baban crediniol! Ai nod ufudd-dod? Yr ydym yn foddolion fedyddio baban ufudd i'r efengyl! Ond nis gallwn feddwl am y fath dwyll a rhoi nod edifeirwch, ffydd, ac ufudd-dod, ar faban lle na cheir y pethau hyn dan y nod! Rhydd Dr. Jones. nod eifeirwch, ffydd, ac ufudd-dod ar faban, tra na chymerai y byd am ddyweyd fod y pethau hyny yn y baban! Mae anwiredd mewn gweithred, mor bechadurus yn ngolwg Duw ag yw anwiredd mewn gair. Sonir am ryw rai yn "caru ac yn *gwneuthur* celwydd." Beth yw eu rhan?

Dywed Dr. Jones, "Ni bu cenedl erioed heb blant bychain a babanod ynddi; felly, ymddengys i mi yn anmhosibl dilyn y comisiwn yma heb ddisgyblu babanod yn gystal a'r rhai mewn oed." Ni bu cenedl erioed heb ynfydion, gwallgofiaid, lladron, putteinwyr, llofruddion, anffyddwyr, ynddi! Os dylid bedyddio babanod am eu bod yn mhlith yr holl genedloedd, dylid bedyddio yr holl gymeriadau uchod, am yr un rheswm! Ond nid bedyddio yr holl genedloedd yw y comisiwn, eithr gwneyd dysgyblion o'r holl genedloedd, trwy eu dysgu; neu, yn ol Marc, "pregethu yr efengyl" iddynt. Nid oes neb o'r holl genedloedd i'w bedyddio ond y rhai a wneir o honynt yn ddisgyblion, trwy dderbyn y ddisgygeidiaeth; neu, yn ol Marc, "y neb a gredo ac a fedyddier." A all babanod greu, Dr. Jones?

Gwahaniaetha Dr. Jones rhwng "teyrnas Crist, a'r eglwys Gristionogol ar y ddaear;" neu, mewn gair arall, rhwng llywodraeth gyffredinol Crist, fel Cyfryngwr, a'i lywodraeth rasol, fel *Pen corph yr Eglwys*; i'r amcan o geisio ein dysgu y dylid bedyddio babanod, heb fod yn aelodau o'r eglwys Gristionogol, ar y sail eu bod yn ddeiliaid ei lywodraeth gyffredinol ef.— "Felly yn siwr!" Ar yr un tir dylid bedyddio angelion syrthiedig a dynion colledig; oblegid y maent hwy oll yn ddeiliaid ei lywodraeth gyffredinol ef.

“Ac y mae genym agoriadau uffern a marwolaeth!” “Ni ddaw hi ddim,” Dr. Jones.

Mae gwaith Dr. Jones yn gofyn am “orchymyn pendant dros drochi wrth fedyddio, neu adnod yn profi fod trochi yn gyfystyr a bedyddio, ac yn gyfieithiad agos o briodol o hono,” yr un peth a phe gofynwn ninau i'r Dr. dysgedig am adnod bendant yn profi mai Iesu Grist yw y Gwardwr eneiniedig, neu gyfieithiad agos o briodol o hono! Yr un fath ag mae Iesu Grist yn drosiad o *Jesou Christou*, y mae bedyddio yn drosiad, ac nid yn gyfieithiad o *baptizo*. Y cyfieithiad o *Jesou Christou* yw, Gwardwr Eneiniedig; a'r cyfieithiad o *baptizo* yw TROCHI. “Oni wyddoch chwi am gynifer o honom ag a DROCHWYD (*ebaptisthemen*) i Grist Iesu, ein TROCHI (*ebaptisthemen*) ni i'w farwolaeth ef. Claddwyd ni gan hyny gydag ef trwy DROCHYAD (*baptismatos*) i farwolaeth.” Rhuf. vi. 3, 4. “Y neb a gredo ac a DROCHER (*baptistheis*) a fydd cadwedig.” Marc xvi. 16. “Hwy a DROCHWYD (*ebaptizonto*) yn wyr ac yn wragedd.” Act. viii. 12. Rhod Dr. Jones gyfieithiad cywirach o'r geiriau uchod, gan nodi ei awdurdod clasurol drosto, yna bydd wedi enill y pwnc. Hyd hyny dywedwn wrtho, fod pob adnod am fedydd yr efengyl yn adnod bendant mai trochi yw bedyddio, a dim arall.

Dywed Dr. Jones, “Y cyfieithiad a geir yn y Testament Syriaeg yw *sefyll yn ddiysgog*.” Nage, Dr. Jones; trochi yw y gair sydd yn y cyfieithiad Syriaeg a elwir *Peshito*, tua chanol yr ail ganrif. Dywedodd Dr. Henderson, mai ystyr y gair *amad* yw sefyll yn ddiysgog; ond profodd Dr. Yotch, trwy dystiolaethau di-droi-yn-ol, mai ystyr *amad* yw trochi. Sail Dr. Henderson i'w haeriad oedd, fod y gair *amudo* yn deilliaw o'r un gwreiddyn ag *amad*, ac yn golygu colofn. Profa Dr. Yotch, mae trosiad o'r gair Arabaeg *amada* yw *amad* y Syriaeg, ac yn golygu trochi. Felly y deallir *amad* gan y Syriaid eu hunain; oblegid trochi y maent hwy yn y bedydd. Mae y *Syriac Lexicons* yn rhoi *amad* yn drochi

yn ddiethriad. “*Amad*—Trochedig, baddedig, soddedig, golchedig, suddedig.” Edrycher *Bernstein's, Castell's, Schaf's, a Buxtorf's Lexicons*. Mae yr oll yn uno fod y gair *amad* yn debycach o roi Dr. Jones ar ei hyd yn y dwfr, na ei ddal i sefyll fel colofn! “Llwyddiant iddo, medd ein henaid,” (chwedl Griffiths, Bethel).

Dywed Dr. Jones, mai gair cyfansawdd yw *baptizo*; ond ni ddywed cyfansawdd o beth. Dywedwn hyny drosto ef. Gair cyfansawdd o *bapto a zo*, yw *baptizo*. Ystyr cyntaf y gair *bapto* yw TROCHI; ei ail ystyr yw *lliwio*. Gwyr pawb na feddyliodd Iesu Grist am roi comisiwn i liwio neb. Yna rhaid cymeryd ystyr cyntaf *bapto*, sef *trochi*, i mewn i'r tarddair, *baptizo*. Profa Dr. Carson, Dr. Conant, a Dr. Kendrick, mai ystyr y tersyniad Groeg-aidd *zo*, yw achosi, neu beri peth i fod—“*casual form of a verb*.” Felly ystyr y gair cyfansawdd *baptizo* yw gwneyd yn *drochedig*, neu DROCHI! A all Dr. Jones wrthbrofi hyn? Os gall, byddwn yn llawen gael ei awdurdod ar ystyr y gair *baptizo*. Nid all *baptizo* fod yn cynwys mwy na dau ystyr, sef y llythyrenol a'r ffigyrol. Ei ystyr llythyrenol a phriodol yw *trochi*; ond y mae ei ystyr ffigyrol yn llawer. Eto gwyddis nad ar ystyr ffigyrol y gair y seiliodd yr Arglwydd y comisiwn, ond ar ei ystyr llythyrenol a syml, yr hwn yw *trochi*. Felly *baptizo* y comisiwn yw TROCHI!

Dywed Dr. Jones, ar ol Dr. Dale, “Mai *trochi* yw y bedydd Cristionogol sydd newydd-beth, na chlywyd am dano yn hanes yr Eglwys am bymtheg cant o flynyddoedd.” Felly! Un dda yw DALEYDDIAETH, ond ei deall hi! Mae Barnabas, cydymaith Paul; Hermas, cyfaill Paul; Polycarp, dysgybl ac olynnydd yr apostol Ioan; Papias ac Ignatius, dysgyblion Polycarp, os nad i Ioan, yn dyweyd fel hyn: “Myned i lawr i'r dwfr yn y bedydd sanctaidd, a ddengys suddiant ein Prynwr dan bwys ei fawr ddyoddefaint.” Tertullian, o. c. 206, a ddywed am fedydd:—“Yn yr hwn y suddir ni mewn dwfr.” Clement, o. c. 206—“Trochwyd chwi

deirgwaith yn y bedydd, i arwyddo claddedigaeth Crist dridiau." Cyril, o Jerusalem—"Oblegid y mae efe yr hwn a sodda yn y dwfr ac a fedyddir, yn cael ei amgylchu bob tu gan ddwfr." Jerome, o. c. 370, sef ar yr un pryd a Cyril—"Yr ydym yn trochi deirgwaith fel y dangoso yr ordinhad y Drindod." Gallwn chwyddo y rhestr o dystiol-aethau—Justin Martyr, Basil the Great, Philo yr Iuddew, Dionysius, Tatian, Cyprian, Ambrose, Augustine, Chrysostom, a lluwys eraill, y rhai a brofant fod Dr. Jones, fel Dr. Dale, yn hollol anwybodus yn hanes yr Eglwys; neu, ynte, yn dweyd rhywbeth yn lle y gwirionedd. Dyma y gwirionedd—Ni chlywyd ond am *drochi* yn y bedydd am ddau gant a haner o flynyddau, sef o ddyddiau Ioan Fedyddiwr hyd Cyprian, esgob Carthage, o. c. 257, yr hwn a gadarnhaodd ddyfais Fabian, esgob Antioch, i dywallt dwfr ar Novatian afiach, yn ei wely, yn lle ei drochi mewn dwfr, yn ol arferiad yr eglwys er dyddiau yr apostolion. Cyprian yw tad y "bedydd byr," yr hwn na wybu y byd am dano cyn ei ddydd ef. Pa le y mae pymtheg can' mlynedd Dr. Jones yn awr, wys?

"Trochi y corph mewn dwfr, nid yw, ac nis gall fod, yn fedydd Cristionogol," ebe Dr. Dale. Wrth ei gwt, dywed Dr. Jones, "Felly, yn lle bod y rhai a drochwyd yr unig rai ydynt wedi eu bedyddio, nid ydynt wedi eu bedyddio yn ol rheol y Testament Newydd. Mae y Dr. yn crynu gan ofn y gwna yr haeriad anwyl yna "gynhyrfu pleidwyr bedydd trochi." Ni raid iddo byth boeni ei ben am y fath beth; oblegid rhaid cael rhywbeth mwy sylweddol na thwrf gwynt pleidren i gynhyrfu pleidwyr bedydd trochi. Os nad yw trochi yn fedydd, paham y sonia efe gymaint am "fedydd trochi?" Paham y mae efe yn rhoddi aelodaeth eglwysig i Drochwyr gwrthgiledig, heb eu taenellu? Paham y beia efe y Trochwyr am wrthod cymuno ag ef, ac yntau yn eu hystyried yn baganiaid difedydd? Os nad yw trochi yn fedydd yn ol rheol y Testament Newydd, a fydd Dr. Jones mor garedig a nodi

rheol y Testament Newydd ar ddull gweinyddiad yr ordinhad? Mae gan olygwyr parchus y *Drych* eiriau boneddigeiddiach na *dwli* a *haerllugrwydd* am y fath haerriad beiddgar, mae yn debyg! Ond os nad yw hyn yn ddwli a haerllugrwydd, ni wyr yr iaith Gymraeg beth yw haerllugrwydd!

Mae Dr. Jones yn tafu yr *insult* creulonaf ar wybodaeth eang, dysgeidiaeth ddofn, a barn graffus John Calvin, Martin Luther, John Wesley, Dr. Macknight, Dr. Wall, Grotius, Whitby, Charles o'r Bala, Dr. Halley, Dr. Wardlaw, Dr. George Campbell, Dr. Rice, Dr. Maurice, Moses Stuart, Albert Barnes—oll yn Daenellwyr—y rhai a brofant yn ddibetrus, "mai trochi oedd dull yr apostolion o fedyddio," ac "mai ystyr priodol *baptizo* yw trochi." Yn ol Dr. Jones, mae pob peth ond trochi yn fedydd, a phob ystyr ond trochi i'r gair *baptizo*; ond y mae y Dr. dysgedig yn cyhoeddi i'r holl fyd, ac i holl oesau y ddaear, "nad yw trochi yn perthyn o gwbl i fedydd!"

Mae y Dr. dysgedig, trwy lygaid Dr. Thorn a gwydr-ddrych Dr. Dale, yn gweled *meddwod*, *puteindra*, *llofruddiaeth*, a *chwsg*, yn ystyr y gair bedydd; ond ni wel drochiad ynddo o gwbl! Gwel *daenellu*, *tywallt*, a *dwbio*, yn y gair *baptizo*; ond nid all weled trochi y corph mewn dwfr glan, yn perthyn yn y nawfed âch iddo! Gwel *baptizo* yn bob peth ond yr hyn yw!!!

Beia y Dr. dysgedig y Trochwyr am na pharchant deimladau y Taenellwyr yn fwy na gwrthod y ddefod ddynol o daenellu ar faban, yn fedydd dwyfol y Testament Newydd; ac i "*dalu yr echwyn adref*," gwaedda y Dr. dysgedig nerth esgyrn ei ên, *nad yw trochi yn fedydd o gwbl!* Gwaedded a waeddo, heried a herio, a haered a haero, y mae y ffaith yn aros yr un byth—TROCH-IAD YW BEDYDD!

Cofied Dr. Jones nad pwnc o deimlad, ac nad pwnc o gydwbybod yw pwnc y bedydd; ond pwnc o "gadw gorchymynion Duw." Tra mae Dr. Jones yn curo pob twmpath i godi pryf

sych y daenell allan o bob lle, mae *baptizo*, fel dyfrgi mawr, yn ei lusgo i'r dwfr ar ei waethaf; a thra y ceisia gan *amad* y Syriaeg ei ddal i sefyll, mor syth a'r hen "BERSON PIN" gynt, y mae yr *amad* didrugaredd hwn yn ei osod ar ei hyd gyhyd "yn y dwfr o dan y don !!!"

Y BEIBL YN ITALI.

Pan yr agorodd pyrth Rhufain i'r Cadfridog Garibaldi, aeth i mewn yno, gyda ei filwyr buddugoliaethus, allu mwy nerthol er dadymchwelyd drwg na chleddyfau a magnelau. Clywsom fod yn mhlith ei gatrodau blaenaf drol gyffredin, os ydym yn cofio yn iawn, yn cael ei thynu gan ddau gi, ac yn cael ei dilyn gan ddau filwr Seisnig. Yr oedd y drol yn llwythog o Feiblau a Thestamentau, y rhai a wasgerid gan y ddau ddyrn ieuainc fel y symudai yr ymgyrch i'r ddinas. Cafodd y llwyth ei wasgaru yn fuan, ond dilynodd llwythi eraill, y rhai a dderbyniwyd gyda pharodrwydd gan y bobl, oddiwrt h rhai yr oedd y Beibl wedi bod yn cael ei gadw fel llyfr gwaharddedig. Dywedai teithiwr, pan yn Rhufain bum'-mlynedd-ar-hugain yn ol, fod yn anhosibl cansod Beibl mewn siop lyfrau, a bod ei wasgeriad yn cael ei wahardd. Yn awr, y mae yn cael ei werthu, ei wasgaru a'i ddarllen fel mewn unrhyw wlad arall. Yr un teithiwr, wrth ail ymweled â'r ddinas, a noda fod y cyfnewidiad yn ddirfawr. Yn ei ystafell, ac yn mhob ystafell yn yr *hotel* fwyaf yn y ddinas, y mae copi o'r Beibl, wedi ei rwymo yn y modd harddaf a chryfaf. Byddai pris copi felly yn New York yn \$2.50 neu ychwaneg. Mae goruchwyliwr y Feibl Gymdeithas Frytanaidd a Thramor yn by yn Rhufain, ac yn gofalu am ddsbarthiad y Beibl mewn *hotels*, sefydliadau, ac yn mhob man ei derbynir. Mae gwerthwyr llyfrau yn cario y gwaith i ddinasoedd eraill, ac i'r wlad a'r pentrefydd. Mae rhai o'r gwerthwyr hyn wedi bod yn hynod lwyddianus wrth roddi a gwerthu yr Ysgrhythrau. Mae un newyddiadur yno yn desgrifio dar-

pariaethau a threfn un o'r rhai hyn, Signor Turino. Egyr ei gerbyd Beiblaidd o'r tu ol, a ffurfia fwrdd, ar yr hwn y mae y llyfrau wedi eu gosod. Mae wedi ei osod yn ongllog lle y byddo llawer o bersonau yn myned heibio. Pobl a safant, a chynygia Signor Turino y Llyfr Sanctaidd. Deil Efengyl Ioan yn ei law, darllena ychydig adnodau ac esbonia hwynt. Nid oes dim gair o ddadl, dim gair yn erlidgar, dim y crybwylliad lleiaf am yr offeriad. Gwrandawa y bobl, prynant ac ânt ymaith.

Mae ymdrechidau beunyddiol yn cael eu gwneyd i rwystro yr arwethidau hyn. Mae heol-werthwyr wedi bod yn cael eu cyflogi, a gwerthwyr llyfrau eraill, i'r dyben o dynu sylw y bobl gyda eu twrf a'u harddangosiadau. Defnyddir moddion eraill i'r un perwyl; er hyny, y mae canoedd o gopiau o'r Beibl, miloedd o Destamentau, a miloedd o'r Efengylau, mewn cyfrolau gwahanedig, yn cael eu rhoddi mewn cylchrediad bob mis. Mae mynediad Gair Duw yn rhoddi goleuni, a gallwn ddysgwyl dydd mwy dysglær i Itali.

DEISTIAETH alias CREFYDD NATUR.

GAN Y PARCH. LL. REES, CORDOVA, MD.

Dau air a arferir yn fynych yw Deistiaeth ac Atheistiaeth. Arferir hwynt weithiau, hyd yn nod o'r areithfa, fel geiriau cyfystyr, yn golygu gwadiad bodolaeth Duw, nid yn unig fel yr achos cyntaf o'r cread, ond hefyd fel bôd ag iddo hanfodiad o gwbl. O bosibl nad yw pawb o ddarllenwyr y WAWR yn gwybod fod i'r ddau gyfenwad uchod ystyron gwahanol; gan hyny, er mwyn y cyfryw rhoddw yma eglurhad byr o honynt. Golyga atheistiaid, y dosbarth hyny o feddylwyr a wadant fodolaeth l uw, nid yn unig yn ei berthynas awdurol â'r cread, ond hefyd fel bôd yn bodoli o gwbl. Gellir dosbarthu y rhai'n, fel holl ddalwyr egwyddorion, i ddau ddsbarth. Yn gyntaf, i'r ymofyngar, golygiadol (*speculative*), ac yn eu meddwl eu hunain,

i'r didwyll a'r awyddus am y gwirionedd. Yn ail, i'r anwybodus a'r haerllug amheuwyr, yr hwn na ddarllenodd erioed yn fanwl y profion yr ymblesera yn eu gwadu, ond mewn gwawd. Deistiaid ydynt ddsbarth a gydnabyddant fodolaeth Duw, ond a wadant ddwyfol roddiad yr Ysgrhythrau, yn nghyda phob datguddiad dwyfol a gynwysant. Ond talu sylw manwl i'r ddwy blaid, gyda golwg ar y modd yr ymresymant, yn nghyda'r teimladau eu meddianir ganddynt pan yn ymresymu, ceir gwelod fod safte rhesymiadol y dosbarth cyntaf, er mor ddianrhydeddus yw, yn twy anrhydeddus nag eiddo yr olaf. Dilys yw yn marn yr ysgrifenydd, nad oes fan canol arosol i un gyfundrefn, a bod yn rhywbeth gonest, cydrhwng gwir Gristionogaeth ac Atheistiaeth, mwy nag sydd rhwng gwirionedd a chyfeiliornad, goleuni a thywyllwch, Crist a Belial, &c. Ystyriwn y ddwyblaid soniedig yr un peth mewn gwahanol liwiau, er y myntumiant fod yn wahanol. Safant ar yr un droed, ond gogwyddant allan dipyn i gyfeiriad gwahanol. Gwelsom cyn hyn hogyn yn sefyll wrth ochr colofn, ar un droed, yn gafael yn y golofn ag un llaw, a'r droed a'r llaw arall yn hongian allan. I gael allan y gynalfan ar ba un y safai yr hogyn, nid gwiw tynu llinell union-syth o'r pen i'r llawr, ond llinell ogwyddol at y golofn. Rhywbeth tebyg i hyn, yn ei pherthynas ag Atheistiaeth, yw Deistiaeth; gogwydda yr olaf dipyn allan, ond saif ar yr un tansylfaen a'r cyntaf, os nad yn wir ar radd fwy o afresymoldeb. Beth sydd yn fwy afresymol na chredu fod un Bod mawr hunan-gynaliedig, perffaith ddoeth, haelfrydig, &c., wedi creu y cwbl a welir, ac na welir, a'r cyfanfyd, o ddim, drwy air ei nerth, ac fel y cyfryw wedi buddsodi gogoniant ei allu mawr yn y cwbl, ac wedi creu y cwbl fel y nodwyd, a thryfritho y cyfan â phroffion o'i haelfrydedd a'i ddaioni, gadael yr oll iddo ei hun, i ddamwain a thyngedfen gael y clod am ei waith a'i barhad! Mwy rhesymol yw credu fod llywodraeth Duw yn parhau dros yr hyn a wnaeth, ac na cha y budd.

sodiant a wnaeth o'i ogoniant yn y cwbl, brofi yn annoethineb a methiant.

Gadawn Atheistiaeth yn awr, i gael sylwi yn fwy neillduol ar fater y penawd uwchben ein hysgrif hon. Ddsranwn honiadau Deistiaeth i ddau ddsbarth, y rhai ydynt ei cholofnau cynaliol, neu yr awyrgylch o ba un y derbynna ei bywyd awyrol:

1. *Fod yr Ysgrhythrau yn ddiffygiol mewn cywirdeb ystadegol; yn anghywir yn nghofnodiaid dygwyddiadau yn y drefn y tybir iddynt gymeryd lle; ac yn groes i athroniaeth yn mhriodoliaid yr achos o lawer o'r gorddangosiadau crybwylledig yn y Beibl.*

2. *Fod y datguddiad goruwchnaturiol y proffesir yn yr Ysgrhythrau ei roddi i ddynion, yn afresymol; a bod goleuni natur yn ddigon.*

Mae y ddau osodiad hyn mor briodol eiddo Atheistiaid â Deistiaid; yr hyn sydd yn profi ein gosodiad blaenorol, nad yw Deistiaeth ac Atheistiaeth ond yr un peth yn wreiddiol. Nid wyf yn meddwl y cwmpai y diafol allan â'r un o'r ddwy; a phe na bae dim gwell yn y byd na Deistiaeth, credwyf y *dis-chargiai* y diafol y rhan fwyaf, os nad yr oll o'i swyddogion—y *civil*, os oes ganddo rywbeth *civil*—a'r *military*, fel swyddogion diangenrhaid. Unai Atheistiaeth pob oes a phob ysgol, law a chalon â Thomas Paine, i ddirmygu a gwawd-lunio y Beibl. Os yw gywir cydnabod graddiaeth rhwng safte Paine a'r Atheist, tybiwn mai y blaenaf yw y mwyaf afresymol, o gymaint ag y mae gwelliant tybiedig yn aml yn waeth na'r hyn yr ymgeisir ei wellhau. Effallai nad anfuddiol gan y darlennydd i ni ymhelaethu ychydig ar faterion y ddau ben uchod.

1. *Y Beibl yn ddiffygiol, &c.* I wybod ansawdd, cyflwr, maint a phwysau pethau, mae yn ofynol fod gan ddyn brofiedydd cywir i sicrhau hyn wrtho. Anghywirdeb yn y profiedydd a bâr anghywirdeb yn yr hyn y byddis awyddus i gael gwybodaeth yn ei gylch. I ddyn a'i fraich wedi ei pharlyseiddio, mae dwfr poeth fel dwfr oer; mae tymeredd distrywiedig y fraich yn ei hanngwymyso i fod yn brofiedydd o'r

mater. Yn ol y *standard weight* y penderfynir trymder neu ysgafnder yr hyn a bwysir. Ffon llath a ddengys droedfedd yn llai, a phedair troedfedd yn fwy, na hi. Dyn eithafus o ddrwg yn ymyl a achosa i ddyn ond gweddol i ymddangos yn dda iawn; a dyn da anghyffredin (*a prodigy*) yn ymyl, a achosa i ddyn ond gweddol ddrwg i ymddangos yn ddrwg iawn. Yn ol yr un ymresymiad, pan ymgwymerir a mesur, pwyso, neu farnu y Beibl, dylai y profiedydd a ddefnyddir fod mor gywir ag y dymuna dyn gonest i'r Beibl fod. Dylai fod rhywbeth arall perffaith a chyflawn fel profiedydd gan ddyn i brofi y Beibl wrtho, cyn dechreu ei gondemnio. Mae llawer o'r cam-olwg a ga Deistiaid ar yr Ysgrhythrau, i'w briodoli i'w hanwybodaeth o ddosraniad priodol o gynwysiad yr Ysgrhythrau, can belled ag y mae a fynd Duw a dyn a bod yn achos o'r dygwyddiadau a gofnodir ynddynt. Siaradant am Dduw, yn neillduol rhai o honnyd, fel pe bae yn gyfrifol am yr holl ddygwyddiadau y sonir am danynt yn y Beibl, yn bendisfaddeu y rhai drwg o honnynt. Mae hyn yn olwg ar Dduw mor anhneg ag yw o anghywir. Goddefed y darlennydd i ni ymhelaethu tipyn ar hyn. Ystyriwn yn ostyngedig fod Ysbryd yr Arglwydd yn gyfrifol am arwain meddwl yr ysgrifenywyr i gofnodi yr holl ddygwyddiadau y sonir am danynt yn y Beibl, ac am y cynyrch a ddaw o'u darllen yn ddeallus, yn ostyngedig, a chyda'r dymuniad goreu, mwyaf didwyll i'r darlennydd; ond pellach na hyn, nid yw efe gyfrifol ond am y rhan hyny o'r Ysgrhythyr y gellir yn briodol ei galw yn Ddatguddiad Dwyfol. Nid yw yr Arglwydd yn gyfrifol am ddrwg neb y sonir am danynt yn y Beibl, nac, o ran hyny, yn un lle arall, tra y mae yn gyfrifol am roddi cyfleusdra i galonau drwg, fel rhai da, i ddadblygu eu hunain. Mae Duw yn gyfrifol am godi Pharaoh i'r freniniaeth, ac am oddef Israel i gael Saul yn frenin, yr hyn oedd yn ddaioni i'r ddau ddyn can belled ag oedd Duw yn y mater; ond nid yw Duw yn gyfrifol fod calon Pharaoh yn ymgaledu. yn lle

meddalhau o dan ddaioni; a chalon Saul yn ymfalchïo, ac yn myned yn ormesgar. Gyda golwg ar y rhan hanesyddol, &c., o'r Beibl, nid yw Duw yn gyfrifol ond am y cofnodiad o honnynt, ac am gynyrch eu darlenniad, fel y nodir uchod. Tueddir ein meddwl i gredu mai cam-olygiad o'r Ysgrhythrau yw ystyried yr oll o honnynt, o ddechreu Genesis hyd ddiwedd y Datguddiad, yn ddatguddiad dwyfol. Erfyniwn ar i feddwl y darlennydd beidio a'n rhagflaenu ar y mater dan sylw, rhag iddo, er dim, ein camsynied. Diau fod yr holl Ysgrhythyr yn ddatguddiad i'r rhai na wybuasant am y dygwyddiadau y sonir am danynt, cyn darllen yn eu cylch yn y Beibl; ond rhan o'r rhai hyn ellir ystyried yn ddatguddiad dwyfol, yn yr ystyr neillduol yr arferir y term. Mae mynegu yr hyn fu yn adnabyddus o'r blaen, i'r rhai nad oedd ynt hysbys o hono, yn ddatguddiad, drwy ei fod yn dadlenu y gorphenol o flaen meddwl y presenol a'r dyfodol. Ond hyn a ystyriwn sy'n ddatguddiad dwyfol—y rhan hyny o'r Ysgrhythyr a gynwysa wirionedd ag sydd ynddo ei hun yn annherfynol, uwchben darganfyddiaeth a dirnadaeth dyn heb i Dduw ei ddatguddio a'i egluro iddo, yw yr hyn yn briodol ellir ystyried yn ddatguddiad dwyfol. Datguddiad i ni yw i Pharaoh deyrnasu yn yr Aipht, a chael ei fodd yn y Mor Coch, ond nid datguddiad dwyfol. Gwir i'r datguddiad hwn gael ei wneyd i ddyben dwyfol, ac i'r cofnodiad o'r ffaith gael ei wneyd gan Moses o dan ysbrydoliaeth Duw; eto, hanesydd, ac nid prophwyd yw Moses, can belled ag y mae rhoddi yr hanes yn cyrhaedd. Yr un peth ellir ddyweyd am y rhanau hanesyddol eraill o'r Beibl, ac am eu hysgrifenywyr. Y gwirionedd am Dduw fel un yn bodoli, ac am ei gymeriad a'i ddybenion, am ysbryd da neu ddrwg, am adgyfodiad y corph, am dragywyddoldeb fel hades, nesoedd ac uffern, yn nghyd a gwirioneddau eraill cyfansoddol yr iachawdwriaeth fawr, a ystyriwn yn ddatguddiad dwyfol. Y gwirioneddau hyn a'u cythras oeddynt, cyn i Dduw eu datguddio yn ei Air, yn annhraethol

rhy uchel i alluoedd mwyaf treiddiol dyn anmherffraith, neu berffraith, wedi, neu cyn y cwmp, eu darganfod. Yn herwydd hyn y mae argraff dwyfoliaeth arnynt, yr hyn, yn gystal a'u bod, fel holl ranau eraill y Beibl, wedi eu cofnodi dan arweiniad Ysbryd Duw, ac wedi eu rhoddi i ddybenion dwyfol, ac wedi eu bwriadu, o dan fendith yr Arglwydd, i gario digon o Dduw i'r galon a'u derbynia i'w sancteiddio a'i addasu i'r gogoneddiad mawr, sydd yn eu gwneyd yn arbenig yn ddatguddiad dwyfol, yn yr ystyr mwyaf priodol. Ymddengys fod yr ysgrifenyddys ysbrydol-edig yn gwneyd gwahaniaeth rhwng yr hyn sydd yn ddatguddiad yn unig a'r hyn a alwn yma yn ddatguddiad dwyfol. Y prophwydi luddewig a gydnabyddent yr hyn a ystyriwn yn ddatguddiad dwyfol, pan yn traddodi eu cenadwri trwy ddyweyd, "Daeth gair yr Arglwydd ataf," "Baich gair yr Arglwydd," "Fel hyn y dywed yr Arglwydd," "Canys genau Arglwydd y lluoedd a'i llefarodd." Hefyd, addawodd y Gwaredwr ddau beth cadarnhaol o'r natur dan sylw i'w ddysgyblion: Yn gyntaf, cymhwysder i fod yn dystion cywir i Grist, trwy ddwyn ar gof iddynt bob gwirionedd dadblygedig yn mywyd y Messiah angenrheidiol i wneyd eu cenadwri yn gyflawn. Yn ail, arweiniad iddynt i "bob gwirionedd" *goruwchnaturiol*, yr hyn a ystyriwn yn ddatguddiad dwyfol. Mae y ddau gymhwysder uchod yn weledig. Y cyntaf, yn y cofnodiad cryno, hyr, cynwysfawr o wirioneddau a ffeithiau bywyd Crist a gawn yn yr efengylau; a'r llall yn yr epistolau, cynwysiad parai a ddatlenant i'n meddwl fwriad a chalon Duw yn ei Fab tuag at y rhai ydynt eiddo iddo. Nid amheurn nad allasai sylwi tipyn ar hyn fod yn räs ataliol i Thomas Paine, ac eraill, i'w cadw rhag pentyru cymaint o wawd diachos ar hen Lyfr cysegredig y nef. Pwnc Paine, feddylwyf, yn fwy na dim arall, oedd cario ei wleidydddeg werinol yn llwyddianus i'r wlad hon, a chreu cynhwrf trydidiwygiol yn mhrif deyrnasoedd Ewrop. Ond tybiai fod y Beibl ar ei ffordd i sefydlu gweriniaeth ac i

ladd unbenaeth. Pe deallasai Paine a'i gyd helpwyr radicalaidd yr Hen Destament yn well, diau y gwnaethent, oddi ar yr un cymhellion ag y darfu iddynt wrthwynebu y Beibl, ei bleidio a lledaenu ei egwyddorion, beth bynag mewn rhan dda. Gweriniaeth oedd yr unig ffurf o lywodraeth a osododd Duw yn mhlith dynion, yn ddaearol. Caniataodd freniniaeth yn Israel, yn gop ar y genedl wrthgiledig; ond gosododd i fyny weriniaeth fel bendith iddynt. Wedi myned, fel hyn, dipyn o lwybr uniawn ein mater, fel boncath y wern ar ol brân farw, ni a ddychwelwn yn awr at ein pwnc. Pasiwn heibio amryw fân gyhuddiadau a ddygir yn erbyn y Beibl. er ceisio dangos ei ddyffygion, gan ddeistiaid, a chadwn feddwl y darllynydd gyda dau fater pwysig. Pwy bynag a ddarllenno *Watson's Apology for the Bible*, mewn atebiad i *Paine's Age of Reason*, caiff weled llu o wrthdadleuon yn cael eu trin yn anatebawdy. Beir y Beibl gan ddeistiaid fel atheistiaid o herwydd yr olwg greulawn, meddant, a rydd ar gymeriad Duw fel cynhyrfydd ac ategydd rhyfel. Yn hyn eto bradychant anwybodaeth dybryd o'r egwyddor ar ba un y caria Duw yn mlaen ei oruchwyliaethau. Yn natur, yr hon a anrhydeddir fel llyfr y bywyd gan ddeistiaid, ac fel math o dduw gan atheistiaid, gwelir mai graddol y dadblyga egwyddorion eu hunain. Creda amryw athronwyr mai ar ol oesau olynol o gynhyrriad mewnol y daeth y belen ddaearol i'w maintioli a'i phwysau presenol. Gyda golwg ar gyflwr a threfn arwynebedd presenol anian, gwyddom ni, Feiblddarllenwyr, mai yn raddol y daeth pethau oddi amgylch. (Gwel Gen. i.) Rhaid cael y dwysen yn gyntaf, yna y ddalen, wedi hyny y blodeuyn, yna, i goroni y cynydd, ceir y ffrwyth. Rhaid bod yn faban yn gyntaf, yna yn llanc, wedi hyny yn ddyn. Paham na chydabyddda deistiaid fod yn iawn i'r *analogy* gael ei gynal yn y goruchwyliaethau *politico-religious* dan Moses, a'r ysbrydol dan Iesu Grist? Ni welodd Duw yn oreu mewn crefydd, mwy nag yn y cylchoedd eraill o weithredu,

ddwyn gwir a dyfnaf egwyddorion ei galon ar unwaith i oleuni. Buasai hyn, ni dybiwn, yn gymaint o niwed i'r meddwl a'r galon ddynol ag y buasai tywyniad haul yn ei lawn nerth, yn lle gwanaidd a graddol doriad y wawr, yn y boreu, yn niweidiol i'r llygaid dynol. Yn ei oruchwyliaeth ragflaenol i Gristionogaeth, ac, yn wir, ynddi hi hefyd, cymerodd Duw y byd fel yr oedd, a daeth mor debyg iddo ag oedd yn gyson a'i natur, awdurdod, a'i egwyddorion, fel y gallai yn raddol dynu y teulu patriarchaidd yn gyntaf, wedi hyny y wlad Iuddewig, yna y byd dan yr esengyl, dan ddyllanwad lefain ei galon bur. Annoeth, mae yn debyg, y barnai Duw iddo ei hun fyned yn rhy bell o flaen yr oes; o'r hyn lleiaf, gwyddai mai yn fethiant yr â gyda dyn pan â ef yn mhell o flaen ei oes. Gwir i gyfeiriadau gael eu gwneyd yn mhob oes, gan ryw genad ysbrydoledig, at amser gwahanol a gwell nag amser presenol y llefarydd, pan drigai yr oen gyda y blaidd, ac y gorweddai y myn gyda y llew, &c.; ond yr oedd yr oruchwyliaeth ar y pryd yn ateb y bobl fel yr oeddynt, ac nid fel y byddent. Er mai yn Dduw i genedl wedi ei chyfansoddi o bob cenedl, llwyth, ac iaith, y penderfynodd Duw fod wedi ymddangosiad Crist; eto, er mwyn anrhydeddu priodoldeb pethau i'w gilydd, efe a foddlonodd am oesau i fod yn Dduw i Israel yn ol y cnawd yn unig. Wedi i'r Jehofah mawr ateb y dybenion oeddynt i fod yn wasanaethgar yn nyfodiad Crist, cymeryd cenedl Israel dan ei lywodraeth neillduol ac i'w warchodaeth, doeth, feddyliem, y barnai efe eu harwain yn y fath fodd ag a sicrhâi ogoniant teilwng iddo, nid yn ol yr hyn a fyddai yn ogoniant mewn amser a ddeuai, ond yn ol yr hyn oedd neu a allai fod yn ogoniant ar y pryd. Ymddengys, cyn y gallasai Duw enill enw mawr iddo ei hun ar dir cyferbyniol i'r duwiau gau, ac enill anrhydedd i'w genedl fabwysiedig yn gyferbyniol i genedloedd eraill, nad oedd yn bosibl iddo hebgor y rhan a gymerodd mewn rhyfeloedd. Ystyriai y cenedloedd amgylchynol i Israel mai y duw a gariai ei addolwyr

yn llwyddianus drwy eu brwydrau oedd y duw mwyaf clodfawr a theilwng o addoliad. I dduw o fath hwn y canai beirdd awengar y cenedloedd, ac y plethid cathlau o fawl gan feibion a merched y gân; i fath y duw hwn y goleuid y chwareudai, ac fel coffadwriaeth o weithredoedd yr hwn bytholid ei enw a'i glod drwy eu cerfio ar golofnau o farmor gwyn ar heolydd y prif ddinasoedd. Yn awr, os oedd y duw gau yn cael cymaint o glod anhaeddianol, drwy y moddion yna a'u cyffelyb, nid rhyfedd, os barnodd Duw Israel yn oreu, a'r peth yn gyson a'i hawiaiu, os aeth, fel Arglwydd y lluoedd, a holl glod y duwiau oddi arnynt. Ond mewn gwirionedd, pa le sydd gan ddeistiaid i feio Duw y Beibl o herwydd y rhan a gymerodd mewn rhyfeloedd a thywallt gwaed, a'i ystyried yn greulon, tra y cydnabyddant fawredd a daioni y duw y profesant ei weled mewn natur? Os oedd creulondeb yn Nuw yr Hen Testament, mae yr un nodwedd yn perthyn i Dduw natur. Pa nifer y mae dwfr natur wedi eu boddi, a thân natur wedi eu llosgi? Mae pob awel yn cario angau at rywun! Mae pob dyn a ymgyfyd o fynwes anian yn gorfod dychwelyd yn farwol yn ol. Paham na wna y deist a'r atheist, pan law a chalon yr unant i ddirmygu a gwawdio Duw y Beibl, droi ar eu sodlau ac ymddwyn yr un fath tuag at eu duw dychymyngol eu hunain? A chaniatau fod rhyw ffydd i'w roddi yn moneddeiddrwydd a dyngarwch y dosbarth dan sylw, mae yn rhyfedd fod yr athronwyr mawr (?) hyn, wrth ddarllen yr ychydig a wnant ar y Beibl, yn gallu pasio heibio nifer afrifed o rinweddau dwyfol digyffelyb ar y pryd mewn un genedl dan haul, a'u gadael yn ddisylw, ond y mynyd y tybiant fod yn bosibl cael diffyg neu fai, pe ond un, yn Nuw y Beibl, neu ei Lyfr, archwaethant ef fel y gwna *buz-zard* lyfu burgyn. Chwiliant bob twll a chornel, fel y dywedir, am esgus tybiedig i feio Duw y Beibl, pan y pasiant yn ddigon d. sylw y rhinweddau euraidd —gofal Duw am y tlodion, ei ymgeledd i'r weddw a'r amddifaid, y gorthrymedig a'r dyeithr, y gofal am gyfiawnder

yn llysoedd barn y genedl, ac am drugaredd yn eu meusydd, ar y flyrdd, ac yn eu tai, ac yn mhob man lle y gwnaethai adlewyrchu anrhydedd ar y Bôd ag oedd yn gymaint mewn sanct-eiddrwydd ac mewn trugaredd. Gofidus meddwl nad deist yn unig a all ymddwyn ar yr egwyddor wael hon. Y mae dynion i'w cael a chwiliant bob twll a chornel er mwyn darganfod rhywbeth annymunol mewn hyd yn nod cymydog, i.e., brawd, nid er mwyn lladd pechod a gwaredu pechadur, fel dynion da i Iesu Grist, ond er mwyn cael rhywbeth i'w gyhoeddi o Dan hyd Beersheba. Er na bydd y bai a geir. mewn cyfartaledd i natur bwysig a rhif ei rinweddau, ond megys un botwm du ar gôt wen, neu droedfedd ysgwar o arwynebedd du ar faes mawr o eira; eto, meddylir a siaradir mwy am y botwm du nag am y gôt, a mwy am yr ysmotyn du nag am y cae mawr gwyn! O! Gristionogaeth, pa le yr wyt ti? Nid ydym yn cofio, Mr. Gol., i ni weled ysgrif na byddai ei hysgrifenydd yn goddef ei hun i grwydro tipyn oddiwrth ei bwnc, a dyma ninaw wedi dilyn yr esiampl. Rhyw dro bach i'r wlad a fu hyn i gael tipyn o adgyfnerthiad i wthio ein mater yn mlaen.

[*I'w barhau.*]

R. AB GWILYM DDU A J. R. JONES. RAMOTH, &c.

(AT CRITIAS.)

Anwyl Syr—Mae eich nodiadau ar y Bardd Du yn rhoddi llawer o ddywentydd i mi, er na chefais fy moddio cystal yn llawer o'ch sylwadau ar y Bardd Gwyn; ond clywais un, a ddylasai wybod yn well na chwi na minau, yn haeru yn gadarn mai gwaith Dewi Wyn, ac nid R. ab G. Ddu, yw Marwnad R. Jones, Ramoth, er nas gallaswn i, o herwydd tystiolaethau mewnol, yn fy myw ei gredu. Mae delw R. ab G. Ddu ar yr awdl.

Yr oedd J. R. Jones wedi mabwysiadu golygiadau a threfniadau Bedyddwyr yr Alban, y rhai a gamenwid yn

fynych yn Sandemaniaid, ond yn fwy priodol M. Leaniaid, canys M. Lean, o Edinburgh, oedd eu sylfaenydd a'u prif athraw, ac ni bu Robert Sandeman erioed yn un o honynt. Yr oedd J. R. Jones wedi ymneillduo oddiwrth hen Fedyddwyr Cymru yn 1798, ac wedi ffurfio plaid fechan mewn undeb â'r Albaniaid, ac yr oedd beirdd Eifion yn coleddu y meddyliau uwchaf am dano, er mai gyda Bedyddwyr Capel y Beirdd y gwrandawent fynychaf. Brodor o'r Brynmelyn, yn mhlwyf Llanuwchllyn, oedd J. R. Jones. Gohebai lawer a'r ddau Eifion-feirdd, D. Ddu Eryri, Dr. Richards, o Leyn, &c. Un o ddyinion hynotaf a galluocaf ei oes ar lawer ys-tyriaeth oedd J. R. Jones. Unwaith y bum i erioed yn nghymdeithas R. ab G. Ddu, yn 1845. Buom yn siarad llawer o bethau mewn ychydig amser, h. y., myfi yn holi ac yn gwrando, a'r hen fardd yn llefaru. Yr oedd efe yn cofio y ferch i'r hon yr ysgrifnai Goronwy Owain gywydd Calendr y Carwr, er nas gallaf fi yn awr gofio pwy ydoedd. Yr oedd yn anhawdd cael ganddo siarad yn uchel am lawer o feirdd heblaw D. Ddu a Dafydd Ddu. Daeth Christmas Evans hefyd i'r bwrdd, a chydag ef yr englynion ar Swydd y Lefaiad. Galwasai Christmas Evans yn y Bettws Fawr pan oedd yr englynion newydd gael eu cyfansoddi. Hoffodd hwy yn ddirfawr, a mynodd eu copio. Yn fuan ar ol hyny yr oedd cymanfa yn Mhwillheli, a C. Evans yn pregethu, a'r hen fardd yn gwrando wrth risiau yr areithfa, ac yn nghanol yr hwyl fawr dyma yr englynion allan yn eu crynswth, ond fod y gynghanedd yn cael ei mwrddro bob ergyd, a'r hen fardd yn troi ei wyneb i'w het ac yn ymwthio dan y dafnod bregethu rhag cywilydd. Dywedai mewn diniweidrwydd syml na bu arno y fath gywilydd yn ei fywyd! Addefai fod C. Evans yn cofio y drychfeddyliau, ond ei fod yn llurgynio y gynghanedd. "Wel," meddwn ninau, "fe allai nad oedd yn gwybod y gynghanedd." "Nac oedd, y trolyn gw'rion, ni wyddai fwy am gynghanedd nac a wyddai cynghanedd am dano yntau," oedd yr atebiad. Mae rhyw adgof genyf weled

yr englynion yn argraffedig yn rhywle, a "gwrthwaed," yn lle "gwrthwaed," ynddynt.

Soniasoch hefyd am Evan Evans, o'r Garn. Yr wyf yn cofio yr hen bererin yn dda. Daeth i Lynceiriog ar ddechreu hâf i bregethu, pan oeddwn i yno, ar gefn ebolfarch annyspaddedig. Dywedai yn Llansilin wrth y bachgen oedd yn gofalu am ei geffyl, am edrych ato, oblegid na chawsai erioed mo'i g'weirio. C'weirio, yn Llansilin, yw curo; a soniai y bechgyn castiog am gymeryd gwialffon neu whip go dda, a mesur yr ebol, er mwyn iddo wybod pa beth oedd c'weirio.

Hen frawd tal, teneu, coesfain, oedd Evan Evans; ond yr oedd C. Evans, o'r tu arall, yn gnodig ac aelodog. Pan oedd ef ar daith ddiweddaf yn y Deheudir, ac wedi curio gan gystudd, edrychai un boreu ar ei goesau, y rhai oeddynt wedi meinhaus llawer, a gofynai mewn syndod digrifddwys, "Ha, wr bach! I b'le yr aeth fy ngoesau? —fu Ifan o'r Garn yn eu newid yn y nos?" Hen ddyd rhyfedd oedd C. Evans. Tybiai pan yn marw, ei fod yn ngherbyd Israel yn cychwyn adref; a'r gair olaf a ddywedodd oedd, *Drive on!*—wrth y cerbydwr; oblegid yr oedd arno frys am fyned i'r ddinas nefol.

Yr oedd genyf lawer o bethau i'w dywedyd am Dewi Wyn, Dr. Wm. O. Pughe, Iwan, &c., ond rhaid teui ar hyn yn bresenol. Yr eiddoch yn gywir,
CYNDELW.

O. Y.—Yr oedd gan C. Evans bleser mawr mewn englynion. Yr oedd englyn Goronwy Owain i Shon Den, "Rhyw lyffant o Sais melyn," a'r "Llongwr melynaf yn y deyrnas yma," yn goglais ei dymerau yn ddiarbed. Chwarddai yn iachus, a dywedai mewn gwichlais neillduol iddo ei hnn, "Ië, y deyrnas yma; ond efallai fod un melynach yn rhyw deyrnas arall."

Un o'r pethau goreu gan y bardd enwog Tegid oedd clywed C. Evans yn adrodd yr englyn o waith Edmund Prys, yn nghanol yr hwyl fawr ar ei bregeth. Dyma'r englyn:

"Ni all diawl oer hawl sy'n rheoli—drwg.
Na dreigiau na brynti;
Na dim, wneyd niwed imi
Ac a Duw mawr gyda mi."

Thomastown, O.

J. T. JONES.

HANES A GWERSI DIWYGIAD TELOOGOO.

GAN Y PARCH. E. EDWARDS, WILKESBARRE.

Erthygl I.

Ar ymyl y flwyddyn newydd, gofynais, "Pa wasanaeth a allaf ei wneyd i'r WAWR, i'r eglwysi, i fy Nuw?" Tu-eddwyd fy meddwl at ysgrif ar y testyn uchod. Dichon fod y *ffeithiau*, neu y rhan fwyaf o honynt, yn adnabyddus i ddarllenwyr y papyrau Seisonig. Gall y *Gwersi* fod o werth iddynt hwy. I lawer eraill bydd newydd-deb yn yr *hanes* hefyd. Bendith Duw a ganlyn ein hysgrif, i wneyd daioni.

Nis gellir iawn-ddeall hanes y diwygiad, oni bydd

EI RAGFYNEGIADAU

yn bresenol i'r meddwl. Medd y Sais, "*Great events cast their shadows before them.*" Bu felly yma. Nodweddid cenadaeth Teloogoo am hir flynyddau gan *shadows* o'r fath duaf. Erioed ni bu yr olygfa yn fwy tywyll. Di-lwydd, di-lewyrch, di-obaith, di-galon, oedd y maes hwn, yn anad maesydd cenadol y byd cyfan. Mor foreu ag 1805 amcannodd y *London Missionary Society* gy-chwyn y gwaith da yn Teloogoo, gwlad eang ar ochr orllewinol cilfach Bengal. Wedi hyny ceisiodd y Bedyddwyr wneyd rhywbeth dros y bobl hyn. Dechreuwyd gan Fedyddwyr Lloegr, ond rhoddasant y gwaith yn llaw eu brodyr Americanaidd. Yn 1835 anfonwyd Samuel S. Day ac E. S. Abbott i'r maes hwn. Aeth yr olaf i lafurio yn mysg y Kareniaid, tra y parhaodd Day i lafurio yma. Bu ffyddlawn er gwaethaf digalondid lawer. Pregethodd Grist yn y wlad a'r dref a'r ddinas, i.e. yn mhrif ddinas y Raglawiaeth Bengalaidd—Madras. Bu bedair mlynedd a haner cyn bedyddio un; ac wedi hyny, tair drachefn cyn bedyddio un arall.

Anfonwyd iddo gynorthwywr, Van Husen; ond clafychodd, dychwelodd, a bu farw, yn Vermont. Yn 1846 wele Day yn gorfod dyfod adref o herwydd afiechyd. Wedi un-ar-ddeg o flynyddoedd o lafur nid oedd yr Eglwys yn Nellore ond *saith*, ac o hyny ond *dau* o'r Teloogooaid!

Nid rhyfedd fod son lawer, ac yn fynych am ildio'r maes. Pa fodd byn-ag yr oedd Ysbryd yr Arglwydd yn ad-sain yn awr ac eilwaith eiriau yr Arglwydd Iesu, "Defaid eraill sydd genyf (yn Teloogoo) y rhai sydd *raid i mi eu cyrchu!*"

Yn 1848 bu cyfarfod blynyddol y Gymdeithas, yn Troy. Penderfynwyd fod yn *rhaid* anfon Day yn ol i'r maes hwn, a chaed Lyman Jewett i gydlafurio ag ef yn y gwaith. Bu pum' mlynedd o lafur y brodyr a'u gwagedd o'r braidd yn hollol ddiffwyth. Yn nghyfarfod Albany, yn 1853, bu *crisis* yn hanes y genadaeth hon. Yr oedd y pwyllgor gweithiedol mewn petrusder yn nghylch eu dyledswydd, a phenodwyd pwyllgor arbenig i wneyd adroddiad. Dywedent eu bod yn *unfrydol* o blaid parhad ac adgyfnerthiad y maes caled hwn. "Ewch," oedd y comisiwn; nid oedd y fath air a *dychwelwch* ynddo o gwbl. Awgrymid hefyd y gallasai diffyg ffydd a phwyll yn yr achos hwn enyn anfoddlonrwydd a ddygai aflwydd ar ranau eraill o'r gwaith cenadol. Yn nghyfarfod cyhoeddus hwyr y dydd yr oedd Dr. Burrows i siarad, a gwnaeth hyny i bwmpas. Cyfeiriai at y *map* oedd ar y parod y tu cefn iddo, a chan alw sylw at Teloogoo, soniai am genadaeth y Bedyddwyr yno fel y *lone star* yn nghanol y nos gaddugol. Pwy feiddiai estyn llaw i ysgubo y seren unig o'r awryglych du? Cafodd y gair ei effaith ar y cyfarfod. Aeth yr emynwr Dr. S. F. Smith i wneyd penillion, cyn cysgu y noson hono, chwech o honynt, ar y *Lone Star*. Dyma y ddau sydd yn terfynu yr emyn:

"Shine on, Lone Star, the day draws near
When none shall shine more fair than thou,
Thou, born and nursed in doubt and fear,
Wilt glitter on Immanuel's brow.

Shine on, Lone Star, till earth, redeemed,
In dust shall bid its idols fall;
And thousands, where thy radiance beamed,
Shall crown the Saviour Lord of all!"

Erbyn heddyw mae y brophwydol-iaeth wedi ei chyflawni. Eithr bu, wedi hyn, gyfnod hir o rodio wrth ffydd. Dychwelodd Day yr ail waith, ac nid oedd ond Jewett ar y maes hyd 1855, pan yr anfonwyd F. A. Douglas allan yn gynorthwywr. Llafur caled eto, ond dim llwyddiant. Yn 1862, gorfodwyd Jewett i ddychwelyd, neu farw. Y flwyddyn hono bu y cyfarfod blynyddol yn Providence, R. I., ac yr oedd cri cryf am roddi i fyny y maes. "Aroschw, frodyr, aroschw, hyd oni chlywom oddiwrth y brawd Jewett, sydd ar ei ffordd adref," ebe Dr. Warren. Daeth y cenadwr, ac—yn *ddi-ob-aiith?* Nage, ond mewn llawn hyder ffydd! Yr oedd fel y graig, ac yn penderfynu, mor fuan ag y cryfheid ei iechyd, fyned yn ol, er gwaethaf pwyllgor a phawb! Dychwelodd yn 1865, ac aeth gydag ef John E. Clough, llestr etholedig y nef i gasglu ffrwyth toreithiog y diwygiad yn Teloogoo!

Yn hyd oll yr oedd *lled-hysbysiad* o'r gogoniant oedd i ganlyn y "dyoddefaint." Fel gyda'r Meistr, felly gyda'r gweision hefyd. Ceir "gweled o lafur enaid" rywbryd. Yr oedd dyfnder y cysgodau, a ffydd a gweddiau y gweision, dros y faith hirnoss, yn *rhagfyneg-iaid* o ddysgleirdeb y "dydd y gorfol-eddwn ynddo" yn awr! Ni lynasid wrth y genadaeth yn Teloogoo am dymor cyhyd, gydag aflwyddiant mor fawr, heb fod "bys Duw yn hyn!"

Erbyn heddyw synir, swynir pawb wrth ddarllen yr *hanes* am ddiwygiad Teloogoo. Y mae

EI HELAETHDER

yn anghydmorol, fel y dichon nad gormod dweyd ei fod yn *ddiglyffelyb yn holl hanes yr Eglwys Gristionogol!* Soniwyd llawer am dywalltiadau y gawod bendith tua chyfnod y Pentecost, ond wele *fwy yn Teloogoo!*

Yn Nellore, ar ddydd Sul, Tach. 5, 1865, beddyddiodd Clough bedwar; ac ysgrifonodd dydd Llun y boreu i

Boston. Dyma frawddeg o'r llythyr :
 "Y mae ein heglwys fechan, ar ol blynyddoedd lawer o ymdrech yn erbyn y gwynt a'r llanw, yn teimlo adgyfnerthiad. Y mae Duw yn anfon i ni ei etholedigion ; a dysgwylw'n *dyrfa fawr* o honynt yma yn mysg y 'Teloogooaid, cyn llawer o flynyddoedd."

Yn nechreu 1866 sefydlodd Clough yn Ongole ; ac, ar y dydd cyntaf o Ionawr, 1867, corphorwyd yno eglwys yn cynwys *wyth* o aelodau. Erbyn hyn aeth "y fechan yn fil," i.e. yn filoedd lawer. Yn mhen un-deg-un o flynyddoedd, ceir yr *wyth* wedi cyrhaedd dros UN-DEG-DAU O FILOEDD ! Yn adroddiad y cenadwr, a ddarllenwyd yn Cleveland, O., mis Mai diwaddaf, rhoddwyd aelodaeth eglwysig Ongole yn 3,269 ; ac yn y *Missionary Magazine* am Rhagfyr ceir llythyr oddiwrtho, yn dywedyd, "Y mae cyfanswm ein bedyddiadau, oddiar Mehefin 15 hyd yn hyn (Medi 17), yn 9,147." Heblaw hyn, y mae argoelion am *filoedd eto* ! "Hyd yn hyn, ebe'r llythyr, "y mae Duw wedi ein tywys. Cyfieiria efe at y dyfodol—(*He points ahead*). Y mae miloedd o ddychwel-edigion yn awr yn aros am fedydd !"

Pwy na ddywed, "Bendigedig fyddo Duw a Thad ein Harglwydd Iesu Grist." Yn yr *Examiner and Chronicle* am Tach. 28, y mae Dr. Gardner yn rhoi pwt byr a dyddorol ar hanes a gafodd gan Dr. Winter, fel hyn : "Pan oeddwn fachgen, yn yr Hen Wlad, un diwrnod aeth fy mam i'r cyfarfod cenadol. Yr oedd hyn yn nyddiau boreuol y gwaith cenadol—dyddiau Carey a Ryland ac Andrew Fuller. Yn yr hwyr daeth adref mewn cynhwrf mawr, a chan wthio y drws yn agored, gyda bod y teulu ar eistedd i'w hwyrbryd, curodd ei dwylaw a gwaeddodd, "Y mae *convert* ! y mae *convert* !" Yna mynegodd yr hanes am ddychweliad Krishnu Pal, *trophy* cyntaf y Groes yn mysg yr Hindwaid. Nid oedd hyn allan o le. A chyfrif yr amser y bu Dr. Thomas yn llafurio yn Bengal cyn iddo ddwyn Carey yn ol gydag ef, buwyd yn dysgwyl am y ffrwyth hwn *ddwy-fynedd-ar-bymtheg*, sef o 1783 hyd 1800.

Gwir nad oedd ond *un*, eithr cofwyd fod "llawenydd yn y nef am *un*," ac nid anaddas oedd fod llawenydd ar y ddaear hefyd. Beth raid fod y llawenydd yn y nef, a pha faint a ddylai fod ar y ddaear, yn ngwyneb hanes diwygiad Teloogoo? Ond rhaid atal ; yr ydym eisoes yn myned i faes y *gwersi* ; ac y maent yn rhy bwysig i'w gadael allan, ac yn rhy werthfawr i'w taflu i gylch ychydig linellau. Cymerwn hwynt i fyny yn rhifyn Chwefror, rhag troseddu ar amynedd y darlennydd, ac ar ofod y cyhoeddwr.

Un gair cyn terfynu yr ysgrif hon. Darllenasom o bryd i bryd fod y genadaeth dramor yn talu yn dda i'r eglwysi gartref, yn y *reflex influence* y mae yr hanesion yn ei gael ar ein calonau a'n crefydd. Yr ydym yn gwbl argyhoeddedig o gywirdeb y syniad ; ac am hyn y mae yn ofidus genym i'n brawd hoff a'n cymydog galluog, y Parch. Theophilus Jones orphwys mor fuan oddiwrth y llafur a gymerodd efe arno, drwy daer gymelliad ei frodyr, yn Nghymanfa Ashland. Cyflawnodd ei waith gyda medrusrwydd mawr, ac er boddlonrwydd cyffredinol, ar a wyddom ni. Gobeithiwn y gwna ail afael yn y gorchwyl o ddifrif gyda dechreuad y flwyddyn 1879. Y mae yn gywil ydd gwybod, oddiwrth daflen y Parch. D. Spencer, yr Ysgrifenydd Tiriogaethol sydd a gofal y *Keystone State* arno, fod ein Cymanfa Gymreig, yn 37 o eglwysi, a 2,560 o aelodau, *heb gyfranu ond 57 dollars a 48 cents*. O'r swm yma anfonasom dros eglwys fechan a gwanaid Wilkesbarre, \$17. Gresyn fod ond wyth eglwys wedi cyfranu rhywfaint, a bod 29 heb gyfranu *dim* ! O, na ellid dywedyd am bob eglwys Gymreig, drwy y Dalaeth, "Yr hyn a *allodd hon*, hi a'i *gwnaeth*," at yr achos cenadol ! Daeth yr efengyl i *ni* a "chyflawnder bendith," ac

"Od aeth y fendith hyd eithaf India,
 O'i da ewyllys hi a'i diwalla."

Po fwyaf a ymddibynom ar Grist, sancteiddiaf a dedwyddaf a fyddwn yn barhaus.—*Romaine*.

PA FATH BREGETHU YW Y GOREU.

Mae *The Preacher and Homiletic Monthly*, am fis Rhagfyr diweddfaf, yn cynwys braslun o bregeth gan y Parch. H. O. Rowlands, a gyflwynir ganddo fel engraifft o'r math hwnw o bregethu ag y mae efe ei hun yn sefyll drosto, a'r hwn y mae yn ei ystyried y mwyaf buddiol. Wele yn canlyn gyfieithiad o'r unrhyw :

Y math Pynciol yn well na'r Testynol. Fy mhrofiad ydyw nad yw pregethu testynol o nemawr ddyddordeb. Mae ar y bobl eisiau, nid esgryn, ond *cnaud*, a'r hyn sydd yn fwy anhawdd ei gael—yr ysbryd. Caniataer i mi awgrymu y fath bregeth yr wyf fi yn ganfod yn neillduol o gynorthwyol, ac fel un, hoffwn pe byddai y *Monthly* yn rhoddi i ni ychwaneg o'r cymeriad hwn.

Pwnc: Llywyddiant sicr Cristionogaeth. Testyn: "Canys rhaid iddo deyrnasu hyd oni osodo ei holl elynion dan ei draed."—1 Cor. xv: 25.

RHAGYMDRODD: Mae Crstionogaeth yn brophwydol. Nid yw yr hanesion yn y Beibl ond hâd. Bydd y cynhauf pan y byddo ei holl elynion wedi eu rhoddi dan ei draed. Gall hyn fod i'r Crstion yn fater i sylwi arno, yn egyptal ag un o ffydd. A oes genym ni unrhyw brofion heddyw fod teyrnas Crst yn myned rhagddi? Oes:

1. Cynydd egwyddorion Crstionogol yn ngwlad-lywodraethau cenedloedd y ddaear yn ystod yr ychydig flynnydoedd diweddfaf; didymiad caethiwed yn y Talaethau Unedig; terfyniad caethwasiaeth yn Rwsia; penderfynu anghywelediadau cydgenedlaethol trwy gyffafareddiad, &c.

2. Cynydd y bobl mewn moesau, cymedroldeb, rhoddi elusenau. Sylwer ar yr arian a'r dillad a roddir er cynorthwyo y rhai sydd yn dyoddef yn y lleoedd yr oedd y dwymyn felen.

Gwna yr uchod awgrymu fy meddwl. Yr wyf yn canfod y math hwn o bregethu yr un goreu a gynorthwya fy mhobl i. H. O. R.

Gwelir oddiwrth yr uchod fod y brawd Rowlands yn selog dros y dull pynciol o bregethu, a'i fod yn credu yn y dull hwn yn benaf am ei fod y dull mwyaf derbynol gan ei bobl. Er ein bod yn coleddu y syniadau mwyaf parchus am Mr. Rowlands yn bersonol, ac yn meddu barn uchel am ei alluoedd pregethwrol, yr ydym yn hollol anghytuno âg ef mewn perthynas i'r hyn ddylai gwir bregethu fod, o'r hyn lleiaf mewn perthynas i'r flaenoriaeth a rydd efe i'r dull pynciol o bregethu. Nodwn

rai pethau sydd yn peri i ni edrych yn fychanus ar y dull pynciol:

1. Tuedda y dull hwn i gamddeall ystyr yr ysgrythyrau sanctaidd a ddarllenir yn destynau. Gwelir hyn yn yr engraifft hon o eiddo Mr. Rowlands ei hun. Nid *sicrwydd* llwyddiant Crstionogaeth a ddysg y geiriau, "Canys rhaid iddo deyrnasu," ond yn hytrach *rheidrwydd* ei lwyddiant; h. y., fod rhesymau neillduol yn galw am hyny, pa rai a noda yr apostol yn y cyddestynau.

2. Tuedda y dull pynciol i arwain oddiwrth Air Duw. Beth yw cymeryd *topic* yn lle y testyn ond datganiad profosedig o ymadawiad oddiwrth Air Duw? Rhaid fod y *topic* yn rhywbeth gwahanol i'r testyn, neu paham y mabwysiadir ef yn ei le?

3. Tuedda y dull pynciol i dafu anffri uniongyrchol ar orchymyn pendant Crst a'i apostolion, sef pregethu y *Gair*—pregethu yr *efengyl* i bob creadur.

4. Tuedda y dull pynciol i feithrin arferiad o ddiogi pregethwrol. Gwyr pawb fod ymollwng gyda y dull pynciol yn gofyn llawer llai o lafur a myfyrdd na'r dull sydd yn gofyn am chwilio yr Ysgrythyrau, myfyrio "yn y pethau hyn," a deall meddwl Duw yn ei Air. Nid rhyw lawer o bregethau nos Sadwrn a boreu Sabboth a glywid pe byddai y dull testynol ac esboniadol yn cael ei fabwysiadu.

5. Tuedda y dull pynciol i ddyfod a'r dynol i'r golwg yn lle y dwyfol. Pan fyddo y pwnc yn ddynol, mae yr hyn a draethir arno yn ddynol.

6. Tuedda y dull pynciol i agor drws i gyfeiliornadau ddyfod i mewn. Os collir golwg ar y Gwirionedd, trwy i rywbeth gyfryngu rhyngom âg ef, ni wyddys i ba gyfeiriad ein chwythir.

7. Mae y dull pynciol yn wahanol i'r dull a fabwysiadir gyda y gwyddorau a'r celfyddydau. Beth pe mabwysiedid y dull pynciol i egluro gwrthddrychau gwyddor? Rhyfedd can lleiedd fyddai cynydd yr oes mewn gwybodaethau naturiol! Onid y modd llwyddianus wrth drafod elfenau materol ydyw traethu am natur gwrthddrychau yn

unigol, a'u cysylltiadau perthynasol? 8. Mae y dull pynciol yn hollol es-tro'nol i ddull y Bedyddwyr o bregethu yr efengyl yn mhob oes a gwlad. Pe buasai yr hen Fedyddwyr wedi arfer pregethu pethau amgylchiadol eu dyddiau hwy, fel y pregethir gan rai yn ein dyddiau ni, am y dwymyn felen, y cledrffyrdd, yr arddangosfeydd, &c., ni fuasai genym ni heddyw egwyddorion syml y Testament Newydd, mewn cred ac ymarferiad. Os oes rhyw gyfnod yn gofyn am bregethu testynol ac esboniadol, neu, mewn gair, am bregethu y Gwirionedd, yn fwy na'u gilydd, y cyfnod presenol ydyw. Ni ellir cael dim tu allan i'r Gwirionedd mor ogoneddus a gwerthfawr â'r Gwirionedd ei hun.

Hyderwyf y gwel fy nghyfaill a'm brawd hoffus, Mr. Rowlands, ei gam-syniad, ac y dychwel oddiwrth y dull rhodresgar a pheryglus o bregethu yn pynciol at ddull syml ac apostolaidd y Testament Newydd, fel y gall ddyweyd, "Yr hyn oedd o'r dechreuad, yr hyn a welsom â'n llygaid, yr hyn a edrychasom arno, ac a deimlodd ein dwylaw am Air y bywyd, yr ydym yn ei fynegi i chwi." OWEN GRIFFITH.

PWYSIGRWYDD ARWYDD.

Detholion o Lythrau oddiwrth y Parch. Llewelyn Rees at ei Gyfaill, John W. Edwards, Carbondale, Pa.

ANWYL FRAWD—Y mae yn ymddangos eich bod yn talu cryn sylw i'r pwnc o *fedydd* y dyddiau yma, a'ch bod, fel fy hunan, yn darllen ac yn talu sylw gormodol i'r peth sydd yn myned yn mlaen o dan yr enw o "ddadlau ar *fedydd*," neu rywbeth tebyg i hyn yna. Mae yn ymddangos i mi mai gwaethygu y mae'r Philistiaid taenellyddol, gan fod eu rhesymau yn ymddangos yn fwy tebyg i gynffonau cathod, yn fein-ach tua'r diwedd. Pwy fydd nesaf, wys, gan fod y D. D.s yn gwneyd gwaith mor ofnadwy o dlawd—torchi eu llewys hyd eu ceseiliau. Y mae yn ymddangos i mi fod barn Apostolion ysbrydoledig Duw am arwydd a Christ

ynddi, yn ei dangos yn fwy pwysig nag y myn trefnwyr ffydd y bobl yn ein dyddiau ni gredu ei bod.

Fel rheswm i brofi mai peth dibwys yw bedydd, dywed y D. D.s, ac ar eu holau filoedd eraill, nad yw ond "arwydd," a dysgwylir i hyn esgusodi, os nad cyfiawnhau, yr arferiad o wneyd fel y mynir â rhan o drefn y Nef. Yn y goleuni Beiblaidd ar y pwnc, saif arwydd yn un o'r pethau pwysicaf. Wel, nid oes ond yr hyn a arwyddir yn bwysicach. Ceir profion o hyn yn mhob cyfeiriad. Ni wel neb enaid, ond gwelir arwydd o'i bresenoldeb. Trwy dystiolaeth arwydd o ymadawiad yr enaid o'r corph y cyfiawnheir rhoddi i falurio yn y llwch yr hwn yr oedd pob cyfraith yn flaenorol yn gwahardd ei roddi yno yn absenoldeb yr arwydd soniedig. Pe heb arwyddion o afiechyd, nis gall y meddyg wneyd ei *diagnosis*, a threfnu cyffeiriau cyfaddaddas. Ai dibwys hyn? Ai nid yw yn werth bywyd? Arwydd yw y goleuni coch ar *blatforn* cerbyd olaf y gerbydres. Ai nid yw hwn yn aml, os nad yn wastad, yn werth bywyd? Ai ychydig yw pwysigrwydd y lamp o dân pan welir y gwreicion oddi fewn? eto nid yw ond arwydd. Nid yw y cwmpawd yna sydd ar fwrdd y llestr ond arwydd; ond pa lywydd, pa deithiwr, a ddywed ei fod yn ddiwbwys? Nid yw llythyrenau wedi eu gwneyd yn eiriau ond arwyddion meddyliau; ond ai dibwys ydynt? Atebed y pregethwr yr hwn y mae ei eiriau fel tân yn treiddio i galonau oerion, nes eu gwneyd yn aelwydydd cynes i ymwelydd o fyd arall. Atebed yr hwn sydd yn wylo y dafnau yn hidl wrth glywed y newydd galarus. Arwydd oedd y pren gwa-harddedig yn Eden; ond ai dibwys fu? Arwydd oedd y bwa yn y cwmwl i Noah; ond ai dibwys oedd? Arwydd oedd y gwaed ar gapan y drws; ond ai dibwys oedd? Arwydd oedd y seren i'r doethion; ond ai dibwys oedd? Trwy ddilyn seren Duw, ac nid eu canwyll eu hunain, y cawsant "yr hwn a anwyd yn frenin yr Iuddewon;" canys gwelsant ei seren *ef* yn y dwyrain. Ai dibwys i'r bugeiliaid fu iddynt gael y

“mab bychan” mewn preseb, wedi ei wisgo â chadachau; eto “hyn fydd yn arwydd i chwi.” Heb gusan Judas, nid yw yn debyg y buasai gwyr y gwaewffyn yn gosod dwylaw ar y Gwardwr, eto nid oedd y cusan ond arwydd. Nid oedd rhwygiad llen y deml ond arwydd, a dyna oedd y llenllian a welodd Pedr. Yn awr, yn ngwyneb yr holl dystiol-aethau hyn, a llawer eraill a allesid eu henwi, a ydyw yn canlyn fod bedydd yn ddibwys—yn llai na'r pwysigrwydd mwyaf, am ei fod yn arwydd?

Oddiwrth bwysigrwydd yr arwydd, symudwn gam yn mlaen i sylwi ar yr hyn a arwyddir yn y bedydd efengylaidd. Nid oes achos myned o oleuni haul at oleuni canwyll Rabbi i weled arwyddocâd bedydd Crist a'i apostolion. Arwydda y bedydd pwysig y sonia Paul am dano gladdedigaeth ac adgyfodiad Crist; ac mewn perthynas a chydymdeimlad ag ef yn ei angau, arwydda gladdedigaeth ar ol marwolaeth i bechod, y Cristion. Ar bwys hyn, saif y bedydd Cristionogol yn arwydd o fwriad Duw i wireddu ei addewid i adgyfodi y saint ar ddydd y dadebriad mawr. Yr oedd y bwa i Noah yn wystl Duw na chai diluw dwfr ddyfetha y ddaear mwyach. Anmhrisiadwy oedd y bwa i Noah—ni cheisiai yr hen batriarch well arwydd.

Ffaith fawr Cristionogaeth, at yr hon y cyfeiria feithiau mawrion eraill yr efengyl, yw yr adgyfodiad. Yn ei gol-euni ar y pwnc mawr hwn, gwna ddoethineb pobl Athen yn ffolineb, a gwna i bob gwr doeth pob cenedl a gwlad, yn y diwedd gydnabod gyda golwg ar yr efengyl, “ac wele fwy na Solomon yma.” I helpu ftydd y saint, mae Duw wedi rhoddi gwystl y ca y “llygradwy hwn wisgo anllygredigaeth, a'r marwol hwn wisgo anfarwoldeb.” Haeddiant, marwolaeth Crist yn y nef, a'r bedydd efengylaidd, cyffelybiaeth o adgyfodiad Crist ar y ddaear, yn cael ei ddwyn yn mlaen ar orchymyn y blaenor mawr, ydyw ein bwa, neu ein gwystl ni y ca y ffaith fawr ddymunol hon ddod i ben. Yn y goleuni yma ar fedydd, mae dau beth yn ymgynyg i ni. Yn gyntaf, rhesymoldeb, amynedd a llawenydd

pleidwyr trochiad yn eu dyoddefiadu yn mhob oes; gwelant yn yr adgyfodiad dâl tragywyddol, cyflawn, am yr holl ddifrod a wnai erlidwyr arnynt. Yn ngwyneb hyn, dyoddefasant bob amharch i'w cyrph a'u cymeriad, yn hytrach na derbyn crefydd a darlun diffygiol o gladdedigaeth ac adgyfodiad eu blaenor ynddi, a thrwy hyny o'u hadgyfodiad hwy y dydd diweddaf. Nid wyf yn synu dim at sêl y Bedyddiwr sydd yn deall ei Feibl. Syndod i mi ydyw, fod yr un Bedyddiwr nad yw ei fedydd yn fwy iddo na lliw ei gôt. Yr ail beth sydd yn taro i'm meddwl yw, fod tuedd yn rhai i wneyd mor fach o'r rhan bwysig hon o grefydd y dwyfol Waredwr. O! gymaint o gyfrolau sydd wedi eu hysgrifenu a'u cyhoeddi i resymu bedydd i fwrdd—eraill i'w resymu yn llai. Nid oedd yr ysgrifenyddwr o bosibl yn ystyried eu bod wrth wrthwynebu trochiad yn gwrthwynebu athrawiaeth. Mae i fedydd athrawiaeth—mae yr athrawiaeth i fod dano a thrwyddo—mae ei bwys i'w weled yn ei athrawiaeth. Fel rhai bychan newydd eni, yn chwenychu didwyll laeth y gair, troer i'r Ysgrithyrau canlynol—Marc xvi. 16; Ioan iii. 5; Act. ii. 39; Rhuf. vi. 1—5; 1 Cor. xv. 29; 1 Pedr iii. 20, 21.

“PREGETHU Y GWIRIONEDD.”

Mae'r pregethwr yn cyfarfod â llawer math o bobl, ac weithiau ardal gyfan o bobl yr un ochr, ac felly ei gysylltiad teuluol yn bwysig iddo; ond a ddylai y pregethwr lunio ei hunan at yr amgylchiadau a ddichon ddyfod i'w gyfarfod? Na, feddyliwn i, frawd, os pregethu, pregethu y gwir, neu ddim; os ysgrifenu, ysgrifenu y gwir hyd y deallwn ni ef, neu ddim. Mae y Beibl yn rhagfynegu *climax* i fod ar gyflwr moesol ac ysbrydol y byd, a'n neges ninau ddylai fod i ddwyn hwn oddiamgylch, er llwyddiant i wirionedd pur efengyl rad a gogoneddus y nef. Yr ydym yn proffesu fel Bedyddwyr i gerdded yn ol traed yr hwn, a'r rhai, a olchasant eu llwybrau â gwaed; a pha hawl sydd genym ni i'r anrhydedd o feddu egwyddorion uniawn, os na chânt hwy

yr anrhydedd ynom ni o fod ag arddelwyr fyddlawn, gonest, a pharod i ab-erthu pob peth er eu mwyn?

PRESWYLWYR Y NEF.

Cartrefe dedwyddwch yw nef y gogoniant, Lle mae ei phreswylwyr i'r Oen yn rhoi moliant; Palmentwyd ystrydoedd y wlad a sidanau, Ar hyd-ddi y rhodia 'r hoff deulu y ddiau; O fewn ei chyffiniau mae Abraham ffyddiog, Ac Isaac a Jacob yn canu 'n odidog; Yn chwyddo yr anthem mae Moses ac Aaron, O fawl a gogoniant i'r Gwr fu dan hoelion. Yno mae Noah, pregethwr cyfiawnder, Achubwyd yn daclus rhag boddi 'n y dyfnder; Mae Dafydd fyddlonaf, fu 'n frenin ar Israel, A Job amyneddgar, a'r tanllyd Ezekiel; Yr hynod deimladwy a'r mwyn Jeremiah, Sy'n dedwydd ymgomio a'r enwog Easiah; O fewn ei gororau mae'r llanciau a Daniel, Hosea ac Amos, a Jonah a Joel; Ac yno 'n ddiogel y mae'r Apostolion, Yn chwyddo y dyrfa mae'r dewrion ferthyron. Rhyw lu o bregethwyr o hen wlad fy nhadau A welaf yn britho y nefol oriellau; Yr hen Gristmas Evans a Saunders o Ferthyr, A Dafydd Rhys Stephen, enwogion'r Ysgrifthyrs; John Davies a Herring, o Swydd Aberteifi, A Nefydd o'r Blaenau, a Richards, Caerphili; Y bardd Ioan Emlyn, Cynddelw Caernarvon, A Williams, Llangloffan, a Jones, Capel Seion; Shon Shenkin o Hengoed, a Hiley, Llanwenarth, [erth; A Thomas, Cwmavon, fu'n dweyd am yr ab-R. Williams o Hengoed, a Davies, Llanelli, A Roberts o Trosnant, a Morgans, Caergybi; R. Williams o'r Ystrad, a Jones o Gaerfyrddin, A Jones o Dongwynlas—rhai oeddynt weis di-fin; A chedyrn golofnau wrth waith y Messiah. A phwy yn enwocach ar lwyfan Cymansa? R. Jones, Abertawe, a Rees o Lwynpia, A Davies, Waentrodau, a Row, gynt o Risca; A Davies o'r Spilfer, ac Evans, Casnewydd, 'R hen Ddafis, Glanwydden, a Williams, Drefnewydd; Rhyw lu o rai dysglær a welaf yn gweini Wrth fwrdd y cymundeb, nas gallaf eu henwi. O Dduw, rho faddeuant i mi o'm pechodau, A dyro barodrwydd i gwrddydd ag angau; A phan byddwy'n huno yn mhriddell y dyffryn, O, bydded dy angel yn gwylid fy llwchyn; Gad imi gael codi ar wedd fy Ngwaredwr, A chanu 'n dragwyddol am haeddiant fy Mhryn-wr.

Taylorville, Pa.

W. T. JOHN.

PWLPUD Y WAWR.

Dinas New York—Yr Ochr Dywyll a'r Ochr Oleu.

GAN DR. DE WITT TALMAGE, BROOKLYN.

Cyfieithiedig gan y Parch. D. Ll. Jones.

DIAR. X. 15.

Ar ynys naw milldir o hyd, a dwy a haner o led, saif y ddinas fwyaf yn y Talaethau Unedig—y fwyaf am rinwedd am bechod. Cyn y byddwn trwy ein gwaith, cawn weled canol-ddydd ei llwyddiant a'i theyngrarwch, yn ogystal a chanol nos ei phechod, ei throedd a'i gwae. Dwywaith bob pedair-awr-ar-hugain tarawa awrlais y *City Hall* a hen eglwys y Drindod ddeudder o'r gloch—unwaith tra y mae celfyddyd a masnach mewn llawn rwyg, ac unwaith tra y mae pechod yn gwneuthur ei eithaf. Rhaid i'r ddwy hanes gael eu cyhoeddi. Mae yn fwy dymunol gosod plaster ar y clwyf na defnyddio y chwiliedydd (*probe*); ond y mae yn beth annoeth i gynyg meddyginiaethau cyn gwneuthur arbrawf digonol o'r clefyd dinasol. Efallai y gwna y dyoddefydd wingo, a gwrthwynebu, ac ymladd, ond rhaid i'r llaw-feddyg fyned yn y blaen gyda'i waith. Cyn y terfynaf y cwrs hwn o bregethau, mi a wna i'r holl bobl wenu gyda boddionrwydd wrth wrandaw arnaf yn traethu pethau ardderchog parthed mawredd a haelfrydedd y dinasoedd yma ar lan yr Hudson a'r Afon Ddwyreiniol; ond fy ngwaith yn awr yw cloddio a dwyn i'r golwg ac arddangos. Nis gallaf osod yr enaint cyn dryllio y gwasgrwym. Rhoddir cymaint o ddigrifwch i mi ag y mae yn bosibl i ddyn o'm galwedigaeth i ddal yn briodol, tra yr edrychaf ar lawer o ddiwygwyr clerigol ar eu rhyfel-feirch yn treiddio i mewn eu hysbardynau ac yn carlamu, a'u cleddyfau dysglær yn barod i drywanu camweddau dinasoedd hynafol, y rhai ydynt wedi marw er ys tair neu bedair mil o flynyddoedd. Gosodant hen bech-

adur canritoedd o oed mewn congl, a golchant arno; crogant ef, ac yna torant ef yn ddarnau, a llefant allan, "Edrychwch ar hyn yr wyf fi wedi wneuthur." Gyda y dewrder mwyfaf taflant sulphur at Sodom, a thân at Gomorra, a phryfed at Herod Frenin, a thafiant Jezebel dros y mur, ond gosodant y menyf goreu ar eu dwylaw, a drychau aur ar eu llygaid, er darllen pregeth amgauerlig mewn *case morocco* ar bechodau yr oes hon, gan ystyried y pwnc mor *ddelicate*, fel y mae yn gywilydd i neb siarad arno. O, y fath ragrithwyr! Y ffaith yw, y maent yn ofni y penrhyddyn sydd ar fwrdd y *trustees*, neu y diaconiaid a yfant yn ormodol. Dywedaf, Glanhewch yr eglwysi, o'r gynulleidfa, o'r pwlpud, i'r drws, heb neb ar ol ond y *sexton*, ac efe yn ol yn unig, am mai ei waith yw caud y drysau, yn hytrach na chael y pwlpud yn crynu o flaen y seddau. Yr Herodianaidd, Judasiaidd, a'r Jezebeliaidd byw, a ddylent gael eu condemnio. Dyna un rheswm paham yr wyf yn hoffi eglwys fawr. Pan y digia dwsin wrth y gwirionedd, a rhedeg i ffwrdd, nid ydym yn cael hynny allan cyn pen blwyddyn ar ol eu hymadawiad. Y ddinas sydd ar y ddaear yw yr un a ddylai gael ei diwygio, ac nid y dinasoedd sydd wedi eu claddu mewn lludw llosgol, neu ddinasoedd y gwastadedd, y rhai ydynt driugain troedfedd dan y Môr Marw.

Y boreu hwn troaf ddalen newydd yn fy ymchwiliad ganol-nosawl. Yn nghwmpeini cenadon y ddinas, a heddeidwaid Brooklyn a New York, gwelais bethau heblaw yr hyn a nodais yn fy mhregethau ar Ochr Nosawl Bywyd Dinasol. Mae y nos hon yn dywyllach na'r un yr wyf wedi draethu. Nid oes canwyllbrenau dysglær, neu ddrychau tanbeidiol, neu berlau i'w haddurno. Nos hirfaith, ddofn, chwerw, tlodi y ddinas yw. "Ni bydd eisiau cerbyd arnom heno," ebe fy nghyfeillion, yr heddeidwaid, "bydd cerbyd yn rhwystr i ni yn y manau yr ydym i ymweled â hwynt. Byddai swn cerbyd yn syndod iddynt, ac ymgasglai y bobl o amgylch, gan ofyn beth yw y mater." Am wyth o'r gloch, dechreuasom ein taith ar

draed trwy heolydd culion tlofi a phechod. Yr oedd pob peth yn wrthwynebol i lygad, clust, a ffroen—y trigolion heb ymolchi, yr ystafelloedd heb awyriad—tair canol-nos yn blygedig ar eu gilydd mewn tywyllwch—canol-nos yn y byd anianol, canol-nos mewn pechod, a chanol-nos mewn tlodi. Grisiau yn dyferu gan afendid, trigolion yn orchuddiedig gan bryfed. Yr oeddynt wedi teithio naw ran o ddeg o'u taith tua eu hir-gartref. Cychwynasant mewn cartref annedwydd, yn y wlad neu y ddinas; aethant i ganol camwedd yn y rhan uchaf o'r ddinas, yn nghigyddfa angau, o fewn haner milldir i'r Fifth Ave. Hotel, a daethant i lawr yn raddol i'r 4th Ward. Pan y symudant oddi yno, ânt i Ysbyty Bellevue, ac oddi yno i Ynys Blackwell; yna i Gladdle y Tlodion, ac oddi yno i uffern. Derbynia Ysbyty Bellevue ac Ynys Blackwell 18,000 o'r cleifion hyn bob blwyddyn. Nid ydym yn gwybod pa faint a dderbynia Claddle y Tlodion (*Potter's Field*) mewn blwyddyn.

Fel yr aethom yn y blaen, disgynnodd y gwlaw, a dyferodd o amgylch y drysau, gan gynyddu tywyllwch y nos. Gadewch i'r heddeidwaid flyned yn nghyntaf, a thafu goleuni o'u llusern i ar yr olygfa. Cysga pedwar-ar-ddeg yn yr un ystafell, neu ymdrechant gysgu, rhai ar ychydig o wellt, ond y rhan fwyaf o honynt ar y llawr noeth, heb na gobenydd na blanced. Dywedwch mai eithriad yw hyn. Nid felly. Cysga miloedd bob nos heb ddim amgenach cysuron. Preswylia 170,000 o deuluoedd mewn mwy neu lai o afendid a thlodi. Nid yw Duw wedi gwneyd ysgyfaint a allant ddal dan y fath awrygylch am hir amser. Ni fydd unrhyw ddiwygiad yn ein dinasoedd hyd nes y diddymir y *tenement house system*. Rhaid i awdurdodau y ddinas brynu sfermydd, lle y gall y bobl hyn trwy nerth cyfraith gael eu gosod a'u gorfodi i weithio. Trwy fraich gref a llusern heddeidwad, yn unedig a haelfrydedd Cristionogol, arddangosir y dychrynfeydd hyn, ac yna diwreiddir hwynt. Rhaid i'r cardotwyr hyn gael eu troi i gynyddu cyfoeth y ddinas, ac nid budr-

eddiad y ddinas. Nid oes purdeb na diwygiad yn aros y ddinas, hyd nes y rhoddir dirgelwch a diogelwch cartref i bob teulu. Cyhyd ag yr ymgyrwrant fel anifeiliaid, arosant yn anifeiliaid.

Clywch! Pa beth yw hyn? Cwmpiad trwm ar y palmant. Meddwyn sydd wedi ymlithro a syrthio, gan daraw ei ben yn erbyn y gris, a'r heddeidwaid sydd yn ymeginio ei godi. Canwch y gloch am *ambulance* y ddinas. O! na; nid yw ef ond crwydr—dim ond cruglwyth o gadachau a chlwyfau. Ond gwell i chwi edrych eto. Efallai y cewch weled olion parchusrwydd yn ei wedd, a dealltwriaeth yn ei bryd. Efallai ei fod wedi cael ei wneyd yn nelw Duw; efallai fod ganddo enaid a fydd yn byw pan y bydd nefoedd ddifeddwl y noson gymylog hon wedi ei phlygu fel dalen. Efallai y gallasai fod yn goncwerwr, ac y gallai gael croesaw nef fel gorchfygwr yn ei gerbyd gogoneddus. Ond nis gallwn aros. Ar yr ochr arall iddo, a'r gwlaw yn curo ei wyneb, y mae un arall mewn cyflwr o anymwybodolrwydd. Wn i a oes cartref yn ei aros ef? Wn i a ddarfu i'r rudd chwyddedig yna gael ei chusanu gan dynerwch mamawl? Pa fodd y daeth i'r fath gyflwr enbydus? A ydyw wedi ei golli am dragwyddoldeb? Yn mlaen yr aethom trwy awyrgylch llawn o gableddau, hyd nes y daethom mewn modd sydyn at gaer Gristionogol yn ymddyrychu yn ogoneddus yn nghanol yr ystorm. Aethom at ffenestr, ac edrychasom i mewn i ystafell eang yn llawn o bob math o bobl, rhai yn wylo, rhai yn canu, rhai yn sefyll, rhai yn penlinio, rhai yn ysgwyd llaw er anogaeth, rhai yn dirwasgu eu dwylaw gan ofid, fel pe yn galaru uwch ben bywyd gwastraffedig. Pa le ydoedd hwn? Gorsaf Genadol Gristionogol Jerry McAufey. Efe ei hun wedi ei achub fel o safn uffern, yn sefyll yn eu plith, ac yn nerth ei Dduw yn gwneuthur ei eithaf i'w hachub rhag dinystr. Yr oedd hon yn sefyllfa gwerth holl flinder a ffeiddrwydd y nos ystormus. Syrthiodd ein dagrau gyda y gwlaw—dagrau o gydymdeimlad â gwaith dyn da—dagrau o ddiolchgarwch i Dduw

fod yno un bywyd-fad, beth bynag, wedi ei wthio allan ar y môr hwn o gamwedd a phechod—dagrau o obaith y bydd ar ol ychydig luaws o fywydfadau i gymeryd i fyny y llong ddrylliedig, ac y bydd i'r eglwysi anghofio eu ffroen-uchder, a chydio gafael yn y gwaith hwn â'u dwylaw, y gwaith y mae yn rhaid ei wneuthur, os yw ein dinasoedd i gael eu hachub rhag dylif o waed a thân.

Mae gan y clysdwr yma o ddinasoedd fwy i ymladd yn ei erbyn nag unrhyw ddinasoedd ar y cyfandir. Mewn wythmlynedd-ar-hugain glaniodd 5,000,000 o bobl o wledydd tramor ar ein traeth.

Rhyfedd y tloidi a welsom wrth oleuni llusern yr heddeidwad! Yr oedd yno lawer mwy nag a welsom? Nid oes ond llygad yr Anfeidrol all gymeryd i mewn yr oll. Dyna fe yn grymedig yn ngorsaf yr heddeidwaid. Deuant i mewn dan grynu, a than dynu ffwrdd eu hetiau llaprog, gofynant—“Noswaith o lety, Syr?” Ac yna troir hwynt i mewn i gysgloedd annifyr. Braidd y gellwch ddal yr awyr gwenwynig am amser byr; ond pa fodd y gall y trueiniaid ddal hyn trwy gydol y nos? Meddylwch am hyn—cant a deugain o filoedd o letywyr o'r fath bob blwyddyn. Y fath dynerwch yn y meddwl fod holl deuluoedd y rhai ni allant dalu rhent yn cael eu troi allan o'u tai, ac yn gorfod ceisio ymgeledd yma—y parchus a'r afradlon; rhai a wnaethant ymdrech i fyw yn onest, ac enill iddynt eu hunain enw da, a yrir i'r pwll gwenwynig hwn; ieuencyd di-niwed, a henaint pechadurus, tlodion Duw, a phlant y fall. Nis gall hysbysiad y *Charity Commissioner*, neu y *Police Commissioner*, neu yr elusendy, ddyweyd yr haner. Cymer llyfr mwy, llyfr gyda chloriau mwy trwchus, llyfr wedi ei wneuthur o bapyr nas gall llaw ddynol wneyd, llyfr coffadwriaeth Duw. Wrth ddrws y *basement* caf, ar gyfartal-edd gant o alwadau am elusen mewn un dydd. Yn fy ystafell dderbyniol, y mae genyf gymaint o geisiadau am help, fel nae gallai yr hen gwdyn sidan, yn cael ei gylymu yn y canol, gyda chyfoeth Vanderbilt ar un ochr, a chyf-

oeth Astor ar yr ochr arall, eu diwallu. Cyfeiriwyf at gyfoeth y bobl yma pan yn fyw, canys nid oes ganddynt gymaint o arian ag sydd genym ni yn awr, pan y maent yn eu bedd-wisg-oedd.

[*I'w barhau.*]

Pa Fodd y Daeth Efe yn Fedyddiwr.

Yn yr unfed-ganrif-ar-bymtheg, pan oedd llawer o gynhwrf yn Ffrainc, o berthynas i'r grefydd Babaidd a'r un Brotestanaidd, yn neillduol y Bedyddwyr (yr un rhai oedd yr Albigeniaid oll), yr oedd boneddwr yn Paris yn methu a thori y ddadl i foddlonrwydd iddo ei hun o berthynas i'r naill grefydd na'r llall, gan fod cynifer o wahanol farnau ac athrawiaethau gan ddynion, a phob un yn hawlio y Beibl. Nid oedd yn rhyfeddu fod yr oll o honnynt yn llwyddo a chynyddu wrth ystyried y fath ddyllanwad sydd gan y naill ddyn ar y llall, ac yn neillduol os byddai o gymeriad dysgedig. Byddai hyn yn ddigon o sail i dderbyn ei athrawiaeth, pa mor gyfeiliornus bynag y gallai fod. Meddyliodd ynddo ei hun pe buasai dyn yn cael ei ddwyn i fyny o'i febyd heb ei hyfforddi mewn unrhyw athrawiaeth grefyddol, ond yn unig mewn ysbryd ac arferion moesol y byd, a gwneyd y cyfryw yn ysgolhaig da; yna rhoddi y Beibl yn ei law, a gadael iddo ei fyfyrion wrtho ei hun, y buasai y cyfryw yn sicr o dderbyn athrawiaeth y gwirionedd yn ei burdeb a'i symlwydd. Felly penderfynodd wneyd prawf o hyn yn ei deulu ei hun. Yr oedd iddo fab bychan, ar yr hwn nid oedd wedi gweinyddu unrhyw fath o ddefod, gan ei fod yn methu penderfynu rhwng taenellu a throchi. Gwnaeth i bawb oedd yn perthyn i'w dy gymeryd llw na fuasant byth yn siarad gair a'r bachgen am un math o grefydd. Cyflogodd athraw, yr hwn oedd yn ysgolhaig o'r radd flaenaf, a gwnaeth i hwn wneyd llw y buasai iddo ef ddwyn y bachgen i fyny yn ysgolhaig da heb wybod dim am un math o grefydd, ac felly y bu. Pan oedd y bachgen yn

bedair-ar-bymtheg oed, dywedai yr athraw nad oedd ganddo ef fawr neu ddim yn rhagor i'w ddysgu iddo. Yna rhoddodd y tad yr Hen Destament yn llaw y mab, gyda gorchymyn caeth ei fod i gadw yn nghylch y ty a'r ystafell, hyd nes y buasai wedi myfyrio y llyfr trwodd yn drwyadl, gan nad oedd yr athraw i fod gydag ef mwyach. Felly y bu. Wedi cyflawni y gorchymyn hwn, daeth at ei dad a dywedodd, "Gwelaf wrth y llyfr hwn fod Duw yn bod, yr hwn a greodd bob peth, ac yn cynal pob peth; ac y mae wedi rhoddi deddfau a gorchymynion yn rheol bywyd i ni." "Felly mae yn bod," ebai y tad. "Wel," ebai y bachgen, "paham nad ydych' chwi yn gwneyd yn ol gorchymyn Duw?" "Wel, yr wyf yn gwneyd hyd ag y gallaf fi." "Pa fodd," ebai y mab, "yr ydych' yn gwneyd yr hyn a alloch pan nad ydych' wedi enwaedu arnaf fi?" Mr. Golygydd, nis gallaf yn y fan hon lai na rhoddi atebiad y tad yn ei iaith ei hun: "*Yensius charmer de tes etude mein enfan.*" Nid wyf yn ddigon o Gymro i gyfieithu y gair "*charmer*," ond mae y gair yn dadgan eithafon boddlonrwydd. "Aros," ebai, "mae genyf lyfr arall i'w roddi i ti, yr hwn wyt i'w fyfyrion dan yr un ddysgyblaeth a'r llall." Felly y gwnaeth. Wedi myfyrio y Testament Newydd yn fanwl dywedai wrth ei dad: "Y mae arnaf eisiau cael fy medyddio?" "O'r goreu," ebai y tad, "ti gei dy fedyddio y Sabboth nesaf." Teilwng o sylw yn y fan hon yw, nad yw y bachgen yn cyhuddo ei dad o esgeuluso dyledswydd (trwy beidio a'i fedyddio), fel ag y gwnaeth trwy beidio enwaedu arno, yr hyn sydd brawf fod y bachgen yn deall nad oedd ei fedyddio ef yn perthyn dim i'w dad. Dyledswydd bersonol ydoedd. Y Sabboth a ddaeth, ac am ddeg o'r gloch, y boreu, cychwynasant i fedyddio y mab. Y mab yn blaenu, a hwythau oll yn ei ganlyn. Aeth y bachgen yn mlaen hyd oni ddaeth at yr afon Seine; yna wedi edrych o amgylch, gofynodd i'w dad pa le yr oedd y gweinyddwr. Gofynodd y tad iddo, "A wyt ti yn ymofyn

cael dy drochi yn yr afon?" "Wel ydwyf," ebai y bachgen. "Y mae y peth hwn yn fy moddloni yn fawr," ebai y tad, "ond nid ydys yn arfer trochi yn awr, ond taenellu." "A oes genych lyfr arall i'w roddi i mi, yr hwn sydd yn profi fod goruchwyliaeth y trochi wedi darfod a goruchwyliaeth y taenellu wedi cymeryd ei le?" "Nac oes," ebai y tad." "Wel," ebai y mab, "cyn y gallaf fi dderbyn taenellu yn lle trochi, y mae yn rhaid i mi gael llyfr arall o waith Duw, yn gorchymyn hyny." A dyna y modd y daeth efe yn Fedyddiwr.

Cumberland, Md. T. MERNAL.

ADRAN YR YSGOL SABBOTHOL.

DOSBARTH Y 12FED, YSGOL SABBOTHOL
Y BEDYDDWYR YN T——, AM RHAG-
FYR. (Mat. iv. 6—8.)

Athraw.—Beth oedd mewn golwg gan y diafol pan yn dywedyd, "Bwrw dy hun i lawr," Ifan Meredydd?

Ifan Meredydd.—'Ro't ti, Morgan, yn gweid di-Sul diwedda', fod mwy na saith can' trodfedd o gwmp o'r fan hin. Yr hyn o'dd y diafol yn *feddwl*, da beth o'dd e'n weid, o'dd i'r Iesu roi gwmp i lawr, fel y bydde iddo fwrw 'i fenydd yn erbyn y cerig o'dd ar hid y llawr no'. Pwy *sense* o'dd i neb fwrw 'i hunan i lawr o'r fath uwchder! Chelse'r diafol ddim gwell sport na gwel'd Iesu yn g'neid y fath ffwl o hono 'i hunan. Ond *wrong shot altogether* o'dd Iesu i 'neid hin. 'Na' th y diafol erio'd gyment o ffwl o hono 'i hunan a phan yn treio g'neid ffwl o Iesu Grist.

Owen.—Yr oedd y diafol wedi methu lleihau ymddiried yr Iesu yn rhaglun-iaeth ei Dad. Y mae yn awr yn ymgymeryd â llwybr arall. Wedi cael o hono ei orchfygu ar dir yr Ysgrythyrau, y mae yntau yn ceisio cymeryd yr un *stand*. "Os Mab Duw wyt ti, tafl dy hun i lawr oddiar y lle uchel hwn; ni ddaw yr un niwed i ti, oblegid dy Dad a ofala am danat ti; canys ysgrifenyd, Y rhydd efe orchymyn i'w angel-

ion am danat. Fe fydd hon yn wyrth' deilwng o honot, ac yn brawf neillduol o'th Fabolaeth; a phan ddaw hyn i glustiau'r bobl, deuant yn lluoedd ar dy ol."

Athraw.—Y mae yr Ysgrythyr hon (Ps. xci. 11, 12) yn dangos gofal rhagluniaeth Duw am y cyfiawn. A'r casgliad yw, os oedd yr addewid hon wedi ei rhoi i'r *holl* gyfiawnon, ei bod yn sicr o fod yn cymeryd i fewn y Mab. Eithr y mae y diafol yn camddyfynu; gadawodd allan y geiriau pwysig—"dy gadw yn dy holl ffyrdd." Ni ofala yr Arglwydd am y rhai hyny a ânt allan o'i ffyrdd ef. Dafydd, beth yw ystyr y geiriau, "Na themtia yr Arglwydd dy Dduw?"

Dafydd.—Meddwl y gair *temptio* yn y fan hon yw, *treio*, neu *brofi*—*put to test*. Dywedir i Dduw brofi Abraham (Gen. xxii. 1.), h. y., gosododd ei ffydd ar brawt—testodd ef. Yr Israeliaid a demtiasant Dduw wrth Massah a Meribah trwy gwyno ac achwyn am dduwfr (Ex. xvii. 2—7). Y mae yr Iesu yn tystio yn erbyn gosod Duw ar brawf yma. Ni fynai dafu ei hun yn ddiachos i berygl, ac yna dysgwyl wrth ei Dad i'w waredu.

Athraw.—Nid yw yr Arglwydd wedi addaw amddiffyn y rhai hyny a droseddant yn wirfoddol yn ei erbyn. Cynorthwyo y rhai hyny a feddant amcanion cywir y mae efe. Nid yw myned i dir y gelyn yn wirfoddol, ac yna gofyn am gymorth Duw i ddyfod oddi yno, yn ddim amgen na themtio yr Arglwydd.

Y mae y diafol yn methu eto yn ei *ail ymosodiad*, ond nid yw yn digaloni—cynygia eto. Y mae yn awr yn ceisio llanw y Ceidwad ag *uchelgais*, y fath fel ag i ymwrthod â Duw, a'i addoli ef. Y mae am wneyd Crist unol â dysgwyl-iaidau y rhan fydol o'r Iuddewon o hono, trwy ei wneyd yn dywysog tymorol. Cymer "ef i fynydd uchel." Pa fynydd oedd hwn, Gwilym?

Gwilym.—Nis gellir penderfynu pa fynydd yw hwn. Rhai a ddywedant mai Nebo ydoedd, oddiar drumau yr hwn y cafodd Moses olwg ar gyrau gwlad yr addewid (Deut. xxxiv. 1—4).

Barna eraill mai Mynydd yr Olewydd ydoedd, neu un o'r mynyddoedd uchel i'r gogledd o Jericho. Rhydd Abbe Mariti ddarnodiad o fynydd y bu arno fel y canlyn: "O'r rhan hon o'r mynydd ceir golwg ar fynyddoedd Arabia, gwlad (Helead, gwlad yr Amoriaid, gwas-tad-diroedd Moab, a Jericho, afon yr Iorddonen, a holl arwynebedd y Môr Marw." Beth sydd i'w olygu wrth "holl deyrnasoedd y byd a'u gogoniant," Ifan Meredydd?

Ifan Meredydd.—Y mae'n g'lygu y gall'se'r diafol weid faint a fynse fe o gelwydd. Y mae pob rheswm yn gweid na all'se neb wel'd ond ticy'n bach o Palestina o ben y mynydd uwchaf. 'Do'dd dim ots ganto fe, fel llawer o'i blant yn awr.

Morgan.—Golygai nid yn unig Palestina, ond hefyd y byd paganaid, ar yr hwn yr oedd y diafol yn teyrnasu. Oddiar un o fynyddoedd uchel y wlad hon, fel y sylwyd, gallesid gweled yn mhell iawn. A dichon fod rhywbeth goruwch-naturiol yn hyn.

Athraw.—Nid yw yn debygol y golygid llawer yn ychwaneg na gwlad Canaan. Rhenid y wlad yn dair rhan, a gwneid hwy yn deyrnasoedd, ar y rhai yr oedd meibion Herod yn llywodraethu. Y mae y gair "byd" yn cael ei ddefnyddio yn aml pan yn gol-ygu rhan o hono.

NODION GOLYGYDDOL.

—Dymunol genym oedd cael yr hysbysiad canlynol: *Gatwad i Weinidog.*—Daeth eglwys y Bedyddwyr ar Heol Chatham i'r penderfyniad o roddi galwad i fugail i'w bugeilio yn yr Arglwydd. Buont yn meddwl am amryw, ond o'r diwedd daethant i'r farn unfrydol mai y Parch. A. J. Morton a fyddai y tebycaf o roddi boddlonrwydd mwyaf cyffredinol i'r eglwys a'r gynull-eidfa; felly rhoddwyd galwad taer ac unfrydol iddo; ac y mae yntau wedi cydsynio â'r eglwys trwy ateb yn gadarnhaol. Bydd yn dechreu ar y weinidogaeth, os yr Arglwydd a'i myn, y Sul cyntaf yn Ebrill, 1879. Dyma

faes ea ng i'r brawd i lafurio, a gwyddom mai gweithiwr difell ydyw Mr. Morton. Gofaled yr Arglwydd am dano ef a'i deulu hyd nes y daw atom; a phan y daw, dysgwylw'n gyflawnder bendith efengyl Crist gydag ef.—*Delta.*

—Cafodd ein pobl ni, i.e. Cymru, gollod fawr yn marwolaeth Mathetes. Erys ei le yn wag am amser hir. Safai efe, yn ddiau, yn mhlith ein cewri penaf mewn mwy nag un ystyr. Enillodd iddo ei hun safle uchel fel pregethwr a llenor, trwy lafur a diwydrwydd. Y gof-golofn benaf i'w goffadwriaeth fydd ei Eiriadur, yr hwn waith a saif i feddu teilyngdod a gwerthfawredd am oesoedd i ddod. Yr oedd Mathetes yn ddyn difrifol yn yr oll a wnai. Os oedd ei nwydau a'i deimladau yn gryfion, yr oeddynt o dan reolaeth ei farn a'i egwyddorion, a gwnaent osod ei gynyrchion pregethwrol a llenorol yn fflaglau dysglaer, a theimlai cewri oddiwrth eu dylanwad hylogawl. Cymerodd ei ymadawiad le pan oedd efe eto yn anterth ei nerth, a phan nad oedd neb yn dysgwyl. Bydd yn ddrwg gan y brodyr yn Mynyw, a'i gwrthwynebent mor finog yn ddiweddar, iddynt wneyd hyny. Anhawdd fydd edrych ar ddiwedd ei yrfa heb iddynt hwy ac eraill ad-sylwi ar y bwledau a anelid at ei deimladau tyneraf. Gwr mawr a gwmpodd yn Israel pan fu farw Mathetes!

—Cawsom y pleser o fod yn Nghwrdd Chwarterol y Bedyddwyr yn Bethlehem, Swydd Gallia, O., y mis diweddar. Dyddorwyd ni yn neillduol gan y gweithrediadau yn y cwrdd dydd Sadwrn, pryd y siaradid gan amrywiol frodyr perthynol i eglwys y cylch, ar "Gadwraeth y Sabboth." Dymunol genym fuasai rhoddi crynodeb o'u har-eithiau, un ac un, ond ni chaniata gofod. Siaradodd y brodyr Morgan Morgan yn gall a chryno ar nodweddau y Sabboth; John Jones, Drainllwyn, a wnaeth sylwadau cyson hynod; dywedodd fod cadwraeth y Sabboth yn hen sefydliad, canys dywedir, "*Cofia* gadw yn sanctaidd," &c.; nodir ef fel peth oedd o'r blaen. Y brawd Richard

Hughes a draethodd ar hanfodion cadwraeth y Sabboth; yr oedd yn amlwg mai nid llefaru ar antur yr oedd efe. Y Parch. Mr. Thomas a fynodd dystiolaethu yn frwdfrydig ar iawn gadwraeth dydd yr Arglwydd. A chan i ninau gael ein cymell, dywedasom fod dydd yr Arglwydd i fod yn ei berthynas â dyddiau eraill yr wythnos fel par-lwr mewn ty—yn cael ei gadw yn lan-ach a mwy neillduol nag ystafelloedd eraill. Fod yn nodwedd o ddyben y Sabboth gynt yn aros eto, sef adeg o seibiant a gorphwysiant oddiwrth lafur, gan fod galwad am hyny yn parhau yr un—ond fod ei nodwedd grefyddol wedi newid yn ol natur yr oruchwyliaeth. Y Parch. D. S. Jones, yn ei ddull pwyllus, a wnaeth sylwadau adolygiadol; a diwedddod trwy sylwi ar y pwysydd o gadw yn sanctaidd y dydd Sabboth. Dylai y cyrddau hyn gael pob cefnogaeth gan eglwysi y cylch—maent yn hynod ddyddorol ac addysgiadol. Tueddant i gadw bywyd crefyddol yn fyw a llwyddianus.

—Islwyn nid yw mwyach ar dir y byw! Gwir fardd ydoedd Islwyn. Wedi marw mae yn llefaru eto, a llefara yn ddylanwadol iawn. Y mae efe yn un o amryw o'n beirdd godidocaf a fuont feirw pan yn gymharol ieuanc. Ymddengys fod talentau rhai yn llewyrchu yn rhy danbaid i barhau yn hir. Goleuodd ei awen ef ffurfafen llenyddiaeth Gymreig yn llachar, yn ystod yr ugain mlynedd diweddaf. Dringai yn uwch i'r lan yn barhaus nes o'r diwedd y machludodd o dan leni marwolaeth. O Gymru anwyl! amddifad ydwyt heddyw o un o'th feirdd godidocaf!

—Fel hyn yr ysgrifena gohebydd i *Seren Cymru*, am yr achos yn Bethesda, Abertawe, D. C.: “Bydd yn dda gan Gymru benbaladr ddeall fod gweinigogaeth ein hanwyl weinidog, Mr. Parry, yn hynod lwyddianus er pan y mae yn ein plith. Llenwir capel mawr Bethesda, yn neillduol ar nos Suliau, ac nid bychan o orchwyl ydyw hyn; ac mae ychwanegiadau at rifedi yr eglwys wedi bod yn llawer iawn. Y mae

Mr. Parry, er ei ddyfodiad yma, wedi bedyddio 47, ac wedi adferu a derbyn trwy lythyrâu ddigon i ffurfio eglwys lled dda.

—Mae yr eglwys Fedyddiedig yn Patagonia wedi ei chorphori er's dros ddwy flynedd, ond ei hangen mawr o'r dechreu oedd eisiau gweinidog. Ac yn awr, ymddengys fod Pen yr eglwys yn darpar ar ran ei achos yn Patagonia. Mae y Parch. Wm. Rhys, Pennar, Sir Benfro, wedi rhoddi rhybudd i'w eglwys ei fod yn ymadael. Bwriadai hwylio o Lerpwl tua'r Wladfa tua diwedd y mis diweddaf (Tach.). Bu amryw eglwysi ac ysgolion yn garedig iawn i anfon at gael y blychaid llyfrau i'w hanfon yno, yn neillduol Dr. Jones, Llangollen.

—Bydd yn dda gan luaws o hen gyfeillion Mr. D. J. Davies, Scottdale, Pa., (gynt o Briton Ferry, D. C.), gael ar ddeall ei fod er's blyneddau yn awr yn iach a chysurus, efe a'i deulu, yn y lle uchod, ac yn aelod ffyddlaw yn eglwys y Bedyddwyr. Y mae yn anghofio y pethau o'r tu cefn, ac yn ymestyn at y pethau o'r tu blaen. Chwith yn awr fusai ganddo ymwneyd â'r pethau o'r “tu cefn.”

—Mae y Parch. D. Oliver Edwards yn ysgrifenu “Efaif y Gof” yn ddoniol dros ben yn bresenol i *Seren Cymru*.

—Gwelwn fod hen eglwys enwog Dinbych, G. C., wedi cael gweinidog newydd, wedi bod er's amser heb yr un, yn mherson y Parch. Thomas Thomas, gweinidog yr eglwys Saesneg yn Caerphily.

—Mae y Parch. Spinther James ar ddwyn allan ei ysgrifau ar hanes “Hen Fedyddwyr Enwog,” a ymddangosasant yn yr *Herald Cymraeg*, yn llyfryn chwe' cheiniog.

BEDYDDIWDYD—

PARSONS, PA.

Medi 22ain, bedyddiwyd naw gan y Parch. D. T. Phillips, ac adferwyd un. Diolch am y dydd.

HANESION CARTREFOL.

CYFARFOD CHWE'-MISOL

Bedyddwyr Cymreig Deheubarth Ohio.

Cynaliwyd yr uchod gyda'r eglwys yn Bethlehem, Swydd Jackson, Sadwrn a Sul, Rhag. 7, 8. Boreu Sadwrn, am 10 o'r gloch, cyfarfu y gweinidogion a chenadon yr eglwysi mewn cynadledd, pryd y dechreuwyd trwy ddarllen a gweddio gan y brawd R. Hughes. Wedi ethol y Parch. D. S. Jones yn Gadeirydd, bu y pethau canlynol o dan sylw :

1. Penderfynwyd, Ein bod yn gohirio cyfrif pwyllgor beddfaen y Parch. D. B. Williams, hyd y gynadledd nesaf.

2. Hanes yr eglwysi. Cafwyd fod moddion cyson, yn nghyda heddwch a chariad yn yr oll o honynt.

3. Penderfynwyd, Ein bod yn gohirio penderfynu pa le y bydd y cwrdd nesaf, oblegid absenoldeb rhai o'r cenadon.

4. Penderfynwyd, Ein bod yn anog yr eglwysi i gynal cyrddau o ddiolchgarwch i'r Arglwydd am lwyddiant yr efengyl yn mhllith cenedl y Teloogoos ; ac i gyfranu yn ol eu gallu at yr achos cenadol ar y dydd Llun cyntaf o'r flwyddyn newydd (1879).

5. Penderfynwyd, Ein bod yn cyflwyno ein diolchgarwch gwresocaf i'r Parch. O. Griffith am ddwyn allan gyhoeddiad teilwng i'r enwad, ac i'r Parch. H. C. Parry, am amddiffyn y gwirionedd fel ag y mae yn yr Iesu, mor feistolgar a boneddigaidd.

6. Penderfynwyd gohirio hyd y gynadledd nesaf. Terfynwyd trwy weddi gan y Parch. J. E. Thomas.

Y Moddion Cyhoeddus.—Am 2, dechreuwyd gan yr ysgrifenydd, ac yna cafwyd areithiau ar y ddyledswydd o gadw'r Sabboth, a therfynwyd trwy weddi gan y brawd J. Ll. Jones.

Am 6, dechreuwyd gan y Parch. J. E. Thomas, a phregethodd y Parch. O. Griffith, Utica.

Sul, am 9, cwrdd gweddi.

Am 10, dechreuwyd gan y Parch. D.

S. Jones, a phregethodd y Parchn. J. E. Thomas ac O. Griffith.

Am 2, dechreuwyd gan y Parch. O. Griffith, a phregethodd y Parchn. D. S. Jones ac O. Griffith.

Da oedd genym gael presenoldeb y Parch. O. Griffith y tro hwn, ac y mae Giraldus yn feddyliwr grymus ac yn draddodwr da, ac yr oedd y pregethau oll yn rymus; a'n gweddi daer ar yr Arglwydd yw iddo wneuthur y cyfarfod hwn yn fendith i eneidiau.—*D. W. Rees, Ysg.*

DRIFTON, PA.

Carem, fel eglwys o Fedyddwyr sydd yn trigianu yn Drifton, Pa., gael ychydig o ofod y WAWR i ddatgan ein teimlad mewn cysylltiad â'n Parchedig weinidog, sef A. J. Morton. Efe gafodd y fraint o bregethu Cymraeg gyntaf yn y lle hwn. Mae wedi pregethu llawer yma yn y blynyddau sydd wedi myned heibio, heb ond ychydig o dâl am hyny. Tua blwyddyn yn ol, neu ychydig yn rhagor, penderfynodd ychydig o frodyr a chwirydd sefydlu eglwys yma, a dewiswyd Mr. Morton i'w bugeilio, ac y mae wedi rhoddi porfa dda i'r defaid, a'u harwain i'r porfeydd gwelltog ar hyd meusydd breision y Gair, gan ddwyn pethau newydd a hen o honi.

Erbyn heddyw mae arwyddion y daw "y fechan yn fil, a'r wael yn genedl gref." Hydref 27, bedyddiwyd 14. Dyma y bedydd cyntaf yn ol trefn yr apostolion, yn y lle hwn, yn ol ein barn ni—eraill yn dychwelyd o'r tir pell, ac yn gofyn am eu lle yn nhy eu Tad, nes yr ydym ar ein huchel-fanau. "Yr Arglwydd wnaeth i ni bethau mawrion, am hyny yr ydym yn llawen." Ond yn nghanol ein llawenydd, wrth ddarllen y *Wasg* yn ddiweddar, gwelsom fod un o eglwysi Cymreig cryfaf y Bedyddwyr yn America, sef eglwys Pittsburgh, wedi rhoddi galwad unfrydol i'n gweinidog; ond yr ydym ni fel eglwys yn gobethio na fydd iddo gyd-synio a'r alwad. Nos Sabboth, Tach. 3, penderfynodd yr eglwys hon yn unfrydol, Ein bod yn taer ddymuno arno

i aros gyda ni; ein bod yn bwriadu ychwanegu ein diwydrwydd a'n gweithgarwch crefyddol. Duw o'i ras fyddo gyda ni oll. Arwyddwyd dros yr eglwys: *Evan J. Thomas, Robert Edwards, Diaconiaid. Daniel H. Davies, Ysgrifenydd.*

JOHNSTOWN, PA.

Yr ydym fel eglwys oll, yn llawen a dyddanus, a'n gweinidog ieuanc D. H. Jones, yn pregethu yn oleu, nerthol, a bendigedig; mewn gair, gweithiwr difefi ydyw; un ag sydd yn iawn-gyfranu gair y gwirionedd; ac yr ydym oll fel eglwys, yn gytun, yn teimlo ein braint aruchel, ein bod wedi ein hanrhydeddu gan Dduw trwy gael y fath wron i'n harwain i'r porfeydd gwelltlog sydd yn meusydd iachawdwriaeth yr efengyl. Derbyniwch chwithau y diolchgarwch gwresocaf o waelod ein calonau, am gyfeirio ein meddyliau i roddi galwad iddo i lasurio yn ein plith. Ac os cuddiedig fydd yr efengyl o'i enau wrthym, yn y rhai colledig y bydd felly. Yr eiddoch dros byth,

JOHN D. HUGHES.

O. Y. Gobeithiaf, anwyl frawd Grifiths, y caf eto y fraint o'ch clywed chwithau yn cyhoeddi anchwiliadwy olud Crist i bechadur. O mor hyfryd fydd gweled eich gwên siriol o dan eich gwyneb garw, yn son am y Cariad mwyaf erioed. Bydd yn annhraethol dda gan bawb yn Johnstown, a'ch clywodd o'r blaen, gael yr un fraint eto. Ni gawsom rai defnyddau i lawr pan yn y cysegr yma gyda ein gilydd. "Beth am yr awr cawn fyn'd i'r môr?" Yr eiddoch yn ddiwyll, J. D. H.

PRIODWYD—

Tach. 9, 1878, yn Minersville, Pa., gan y Parch. D. E. Bowen, Benjamin Mitchell a Mary Thomas, oll o'r lle uchod.

Hyd. 7fed, gan y Parch. W. R. Jones, yn ei dŷ ei hun, Mr. James John a Miss Harriet Tilley—y priodfab o Houtzdale, a'r briodferch o Lloydsville, Pa.

Rhagfyr 11eg, gan y Parch. W. R. Jones, yn ei dŷ ei hun, Mr. Wm. C. Jones a Miss Elizabeth Wilson, y ddau o Houtzdale, Pa.

Tach. 27, 1878, yn nhy rhieni y briodasferch, ar Charles Street, Utica, N. Y., gan y Parch. Owen F. Parry, Remsen (tad y priodfab), Mr. Josiah Perry a Miss Ella Williams, y ddau o Utica.

Rhag. 18, 1878, gan y Parch. Owen F. Parry, Remsen, yn nhy Henry Jones, brawd-yn nghyfraith y briodasferch, yn Prospect. N. Y., Mr. Henry Reed, o Remsen, a Mrs. Elizabeth Pugh, o Prospect.

Rhag. 5ed, yn Parsons, Pa., gan y Parch. D. T. Phillips, Gomer Rees a Sarah Ann Hill, y ddau o Parsons.

Tach. 9, yn Parsons, Pa., gan y Parch. D. T. Phillips, David W. Price ac Edith Maud Price, y ddau o Parsons.

Awst 13, yn Parsons, Pa., gan y Parch. D. T. Phillips, Thomas Moses a Sarah Ann Roberts, y ddau o Parsons.

BU FARW—

MR. THOMAS M. OWEN.

Tachwedd 5ed, bu farw y brawd fyddlon, Thomas M. Owen, Pittston, Pa., dan yr amgylchiadau alaethus canlynol: Prydnawn Sadwrn, Tachwedd 2il, aeth Mr. Owen i'r gwaith, fel arferol; canys yr oedd yn gweithio ar *shift* y prydawn, y dydd hwnw. Cloddio glo-byllau yn ngwaith y Pennsylvania Coal Co. ydoedd ei waith. Fel yr oedd yn glanhau twll ag oedd wedi methu myned allan gan y bobl yn *shift* y boreu, taniodd y *caps*, a saethwyd ei ddwy law, fel yr hongient wrtho ar ychydig o groen drylliedig. Gwaeddodd yn anarferol cyn y gallai y meddyg ei rwymo i fyny. Rhwymodd rhyw rai o'r bobl ei ddwy law a waedlyd, a chludwyd ef adref mewn cerbyd. Bu yn y cyflwr hwnw hyd foreu Sabboth, y 3ydd, pryd y torwyd ei freichiau ymaith gan y meddygon. Dydd Mercher canlynol, am ychydig wedi pump o'r gloch prydawn, terfynwyd ei ardeithiau, trwy i'r rhan anfarwol ehedeg i well byd. Bu farw mewn llawn hyder, gobaith, a llawenydd yr efengyl.

Claddwyd ef y Gwener canlynol, yn mynwent Pittston, pryd y gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd. Gadawodd weddwr alarus ar ei ol, merch fabwysiedig, mam oedranus, un brawd, a llu o gyfeillion.

Yr oedd Mr. Owen yn gymydog caredig a pharod, yn gyfaill siriol a diniwed, ac yn grefyddwr aiddgar a fyddlon. Ganwyd ef yn Glyn Elan, Swydd Faeysfed, D. C., yn y fl. 1828. Bedyddiwyd ef yn Rymni, D. C., gan y diweddar Barch. E. Roberts (*Sorwerth Glan Aled*), yn y fl. 1848. Symudodd i Pittston yn 1857.

Yr oedd yn ymdrechol am gasglu gwybod-aeth, yn fyddlon iawn gyda'r achos, ac yn selog o blaid y gwirionedd. Yr oedd yn aelod eglwysig gweithfawr, yn ganwr lled dda, ac

yn weddiwr rhagorol. Teim'ir colled fawr ar ei ol yn nghyfeilliachau yr eglwys, yr Ysgol Sul, a chyda y canu. Gorfoleddai wrth farw, a'i "lygaid yn gweled iachawdwriaeth yr Arglwydd." Huned ein brawd yn dawel hyd "ddydd datguddiad meibion Duw." Yr Arglwydd Ior a noddo ei weddw alarus, ac a fyddo yn dirion wrth ein chwaer ieuanc hir-aethlawn. Galwed yr Arglwydd eraill eto i lenwi y bylchau a wneir gan angau yn yr eglwys hon.

H C. PARRY.

MRS. FANNY DAVIES.

Rhag. 1, 1878. yn nhy ei mam-yn-nghyfraith, Mrs. Sarah Davies, Thomastown, Ohio, bu farw Mrs. Fanny Davies, yn 24 mlwydd a 5 niwrnod oed. Nid oedd ond oddeutu un-mis-arddeg er pan unwyd hi mewn glân briodas â Mr. John Davies, o'r lle hwn, gan ysgrifenydd y llinellau hyn. Merch ydoedd Fanny Davies i Mr. John Evans a'i wraig, amaethwr parchus a chyfrifol ger Thomastown. Cafodd gystudd maith a phoenus iawn, ond dyoddefodd y cyfan yn hynod o dawel ac amyneddgar; ac er i ddeuddeg o feddygon medrus fod yn gweini arni, angau gafodd y trechaf o ddigon.

"Diarbed yw angau, p'le bynag y delo, Cardotyn a brenin a barcha'r un wedd; Wrth ddrws y pendefig mor fynych mae'u curo, A bwthyn y bugail—pawb deimlant ei gledd"

Nid oedd Fanny Davies wedi gwneyd arddeliad cyhoeddus o Fab Duw yn y beddydd; ond teg yw dyweyd ei bod o gymeriad moesol pur a dysglauer iawn, ac yn hynod am ei thawelwch a'i dystawrwydd—yn aelod ffyddlon o Ysgol Sabbothol y Bedyddwyr yn Thomastown er yn blentyn. Ychydig cyn huno o honi yn yr angau, dywedodd yn deimladwy a difrifol wrth ei thad, ei phriod, ei brawd a'i chwior-ydd, ac wrth eraill oeddnt yn yr ystafell ar y pryd, am iddynt "geisio yr Arglwydd tra galler ei gael, a galw arno tra fyddo vn agos."

Dydd Mawrth canlynol i'w marwolaeth, ymgasglodd tyrsa luosog a pharchus iawn i dalu y gymwynas olaf i'r hyn oedd farwol o Fanny Davies. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. John Lewis, Thomastown, a'r ysgrifenydd (y gwasanaeth agos oll yn Saesoneg). Yna aed a'r arch a'i gynnwysiad i'r vault perthynol i Akron Cemetery, i arus am ryw hyd. Heddwch i'w llwch.

Thomastown.

J. T. JONES.

MRS. JANE OWENS.

Ganwyd gwrthdrrych y cofiant hwn tua'r fl. 1801. Merch ydoedd i Robert Roberts, Cefn Carog, Llandyfnan, Môn. Priododd pan yn 17 ml. oed, gyda John Williams, o'r un gymydogaeath. Ganwyd iddynt chwech o blant, yn o'r rhai fu farw pan yn faban. Wedi hyny cafodd brofedigaeth chwerw yn marwolaeth ei phriod, tra yr oedd ei phlant yn dra ieuainc; ond trwy ddiwydrwydd a chynildeb, gallodd ei magu yn gysurus heb eisiau.

Yn mhen tua naw mlynedd, ymunodd eil-waith mewn priodas gyda Robert Owens, Carog Croes, plwyf Llanbedr, Môn. Ganwyd iddi ddau o blant o R. Owens, sef mab a merch. Bu farw y mab pan yn 19 ml. oed, yn Minnesota, lle yr oedd yn byw ar y pryd. Hon oedd brofedigaeth drom arall a gyfarfyddodd ein hanwyl chwaer. Yn dilyn hon cafodd un arall, profesu farwolaeth ei hail briod. Felly gadawyd hi eilwaith yn myd y trallodion, wedi colli dau wr, a rhai o'i phlant wedi ei rhag-flaenu i dir eu hir gartref. Trwy yr oll gellir dyweyd, ei bod wedi cael ei rhan yn helaeth o ofidiau y bywyd hwn.

Treuliodd ffynyddedd olaf ei hoes gyda ei merch, Elizabeth, gwraig Thomas Hughes, yn ardal Ridgeway, Iowa Co., Wis. Yr oedd wedi profesu crefydd yn lled ieuanc, mewn undeb a'r Cynulleidfaolion, gyda y rhai yr oedd yn aelod cymeradwy pan fu farw.

Yr oedd yn naturiol lanwaith, cynil, a diwyd. Nid oedd yn hoff, fel llawer, o gario chwedlau o dy i dy, a thrwy hyny achosi gofid mewn byd ac eglwys. Ni bu yn gyfygedig i'w gwely ond ychydig o wythnosau. Teimlai boen neillduol ar adegau yn ei brest, ond dyoddefodd yn amyneddgar hyd nes y rhoddodd angau derfyn ar ei holl hoenau a'i thrallodion, ar y 24ain o Tachwedd, 1878, a hyderir yn gyffredinol fod marw yn elw iddi.

Claddwyd ei chorff yn y fynwent gerllaw addoldy y Bedyddwyr yn Ridgeway. Gweinyddwyd ar y pryd gan y brodyr J. Davies, E. Jones, W. Jones ac E. Owens. Boed heddwch i'w llwch

HIRAETHUS.

MR. JOSHUA PHILLIPS.

Hyd. 5ed, yn mhlwyf Nekimi, Swydd Winnebago, Wis., bu farw y brawd Joshua Phillips, yn 79 mlwydd oed. Ganwyd ef yn Cwm-betws, plwyf Brydeil, Swydd Benfro, D. C. Enwau ei riai'nt oedd Juhu ac Ann Phillips.

Daeth ef i'r wlad hon tua'r flwyddyn 1842, heb ei deulu. Arosodd yn Swydd Oneida, E. N., amryw o flynyddau. Yna symudodd i'r Dalaeth hon, a phrynodd dyddyn o dir yn mhlwyf Rosendale, Swydd Fon du Lac. Yn mhen rhyw gymaint o amser ar ol cael cartref, anfonodd am ei dylwyth i ddyfod ato, a daethant yma tua'r flwyddyn 1857. Bu farw ei wraig ac un ferch iddo yn hydref y flwyddyn 1865. Mae dau fab a thair merch eto yn fyw yn y wlad hon, ac un ferch yn Nghymru.

Nid oedd ef yn grefyddol pan ddaeth i'r wlad hon, er ei fod yn wrandawr cyson pan yn Swydd Oneida, ac yn Nghymru. Yr oedd yn hoff iawn o siarad am yr hen grefyddwyr penau gwynion tua chapel Ebenezer, Shon Morgan, Blaenffos, ac eraill, a J. P. Harris (*Jesau Dadu*), yn Swydd Oneida. Daeth i deimlo yn achos ei gyflwr tua'r flwyddyn 1860, dan weinidogaeth y Parch. J. W. Jones, pan yn weinidog yn Salem, ger Oshkosh, a bedyddiwyd ef Awst 5ed, y flwyddyn uchod, a bu yn ffyddlon gyda'r moddion, er ei fod yn byw tua

phum' milldir o'r capel y pryd hwnw. Yn y flwyddyn 1869, prynodd dyddyn gerllaw y capel, er bod yn fwy cyfeus i'r moddion, yn benaf, a symudodd yno i fyw, ac ni welwyd ei le yn wag yn y capel braidd un amser yn yr wythnos na'r Sabbothau. Aml y dywedai pan y byddai rhai yn esgeuluso moddion gras, pe buasai dolar i'w chael yno, y buasant yn sicr o fod yno. Bu yn gwaelu o ran ei iechyd am tua phedwar mis. Ni ddyoddefodd nemawr o boen, ond diboenodd yn raddol, nes gorphen ei yrfa ddaearol. Buom yn ymddyddan ag ef amryw droion yn ei waeledd, a dywedai fod y gobaith yn dda. Yr oedd yn ddarllenwr mawr ar yr Ysgrhythrau. Nid oedd yr un llyfr arall yn werth ei ddarllen ganddo. Yr oedd llawer o honynt ar ei gof. Bu ei dy yn agored i weinidogion yr enwad, ac ymwelwyd a'r lle, ac yr ydym yn canfod ei le yn wag yn y capel.

Dydd Llun, y 7fed, ymgynullodd tyrfa fawr o bobl yn nghyd i dalu y gymwynas olaf i'w weddillion marwol. Cymerwyd rhan yn y gwasanaeth fel y canlyn: Yn y ty, gan y Parch. J. Jones (W). Dechreuwyd yn y capel gan y Parch. J. Evans; pregethwyd gan y Parch. R. D. Evans (B.), Springwater. Ar lan y bedd gan y Parchn. Thos. Foulkes (T. C.), a J. Jones (A). Heddwch i'w lwch.

D. S.—Mae y ty wedi ei gau i fyny; ac yn gymaint a bod y plant oll ar diroedd eu hunain, bydd y ffarm yn cael ei gwerthu yn fuan. Bydd yma gyflusdra da i ryw deulu o Fed-yddwyr i brynu yn agos i'r capel. Cant a phump o erwau yw y ffarm, a deg erw o dir coed.

Oshkosh, Wis.

RICHARD BENNETT.

MR. REESE EVANS, MANSFIELD, PA.

Bu farw yr hen frawd Reese Evans, Mansfield, o ryw aahwylddeb yn ei ymysgaroedd, ar y 6ed dydd o Ragfyr, 1878, yn y 76ain flwyddyn o'i oedran. Claddwyd yr hyn oedd farwol o hono y Sabboth canlynol, pan y daeth tyrfa luosog o Gymry a Saeson yn nghyd i dalu iddo y deyrnged ddiweddaf o barch. Awd a'r corph o'r ty i gapel y Bedyddwyr Saesoneg lle y pregethodd yr ysgrifenydd ar yr achlysur, oddiar destyn a ddewiswyd gan ein hen frawd ychydig cyn iddo orphen ei yrfa ddaearol—sef 2 Tim. 4: 7, 8. Hefyd cymerodd dau neu dri o weinidogion eraill ran yn y gwasanaeth, sef D. Lloyd Jones a Doctor Tnomas (A.), a Mr. Chaplain—yr oll o Pittsburgh. Ac wedi y gwasanaeth, awd o'r ty cwrdd yn orymdaith drefnus tua'r *cemetery* perthynol i'r lle, lle y gosodwyd ei gorph i orwedd yn ymyl ei briod, yr hon oedd wedi ei flaenu tua phum mlynedd yn ol, mewn gwir obaith am adgyfodiad gorfoleddus, ar wedd ei Briod Iesu, yr hwn y soniodd gymaint am dano yn ei fywyd, ac a garai mor anwyl. Heddwch i'w lwch.

Gadawodd bump o blant i alaru ar ei ol, sef mab a phedair merch, ac hefyd un brawd, sef

Mr. John Prichard, sydd yn byw yn Ashland, Pa., yn nghyd a llu mawr o gyfeillion, a brodyr a chwiorydd crefyddol.

Genedigol oedd Mr. Evans o Sir Fynwy, Deheudir Cymru. Ymmodd a chrefydd er's tua 31 neu 32 o flynyddau yn ol. Bedyddiwyd ef yn Nebo, Pen-y-Cae; nid wyf yn gwybod gan bwy.

Wedi iddo ymfudo i'r wlad hon, bu yn aros ryw gymaint o amser mewn gwahanol leoedd; ac o'r diwdd daeth i Pittsburgh, lle yr ymunodd ag eglwys yr hybarch William Owen, am yr hyn yr ysgrifennodd y brawd D. D. Davies, Woods Run, ataf am dano fel y canlyn: "Medraf eich hysbysu iddo uno a'r eglwys yn Chatham Street trwy lythyr (tybiwyf o Brady's Bend), ar y 14eg o Chwefror, 1854, sef agos i bymtheg mlynedd yn ol, a bu ei fywyd yn ddichlynaidd ac addas iawn i'r efengyl. Bu yn selog a ffyddlon iawn dros achos ei anwyl Arglwydd a'i Dad anwyl, fel yr arferai eiriau neillduol pan yn ymwneyd ag ef wrth orsedd gras. Cofwyf am dano yn gweddio mis Mai diweddaf yn yr *Hall*. O fel yr oedd yn diolch, ac mor nefolaidd, yn llawn o wres, yn tori allan mor anwyl: 'Fy anwyl Arglwydd, fy Nhada anwyl,' nes oedd y gynulleidfa wedi eu gwfr-eiddio mewn hwyll a moliant. Tua chwech wythnos yn ol, aeth dau o honom i ymweled ag ef, a chwasm ef yn hynod foddlongar. Canmolai ei Dad Nefol yn fawr y pryd hwnw, am ei nerthu i ddyoddef y poenus dirdynol oedd wedi myned trwyddynt. Dywedai fod pob peth yn dda rhyngddo a Duw. Ac fel y diolchai am gael ychydig o ysgafnhad, ac mewn hyder y buasai ei Dad yn caniatáu iddo gael cyfeillach eu frodyr eto yn fuan. Colli cyfeillach Reese Evans cyhyd ag y bu yn glaf a ystyriem yn grym golled i ni; ond yn awr, y mae wedi ein gadael, i fyned oddiwrth ei waith at ei wobwr.

Am Reese Evans fel dyn, yr oedd yn gywir, yn onest, ac yn ddidderbyn-wyneb. Gosodem ymddiried yn mhob peth a ddywedai, oblegid byddai ei ymadroddion yn wastad yn wirioneddol. Safai yn wastad dros burdeb crefyddol; a mynych ddywedai fod yn rhaid cadw ty yn lân, a gwnai ef ei oreu dros hyny.—*D. D. Davies.*"

Er nad oedd yr hen frawd Evans yn rhydd oddiwrth ffaeleddau a gwendidau (ac nid oedd neb yn fwy parod i gyfaddef hyny nag efe), eto yr oedd ynddo lawer o rinweddau teilwng o'r Cristion. Yr oedd tosturi lon'd ei galon; nis gallasai weled neb mewn caledi heb eu cynorthwyo. Yr oedd yn trugarhau mewn llawenydd. Mae llawer o dystiolaeth ddarfod iddo roi help llaw iddynt ddyfod allan o'u cyfyngderau. Diau y gwel Cymry Mansfield a llawer eraill eisiau Reese Evans mewn llawer caledi. Yr oedd fel tad i bawb. Yr oedd yn ffyddlon iawn gyda chrefydd; nid oedd eisiau swmbwl byth arno i'w yru yn mlaen; yr oedd digon o gariad Crist yn ei galon i'w gymell at ei ddyl-

edswyddau, fel ag yr oedd yn bleser ganddo gael gweithio ei hun gyda chrefydd. Am grefydd gallasai ddyweyd: "Ei ffyrdd hi sydd ffyrdd hyfrydwch, a'i holl lwybrau hi ydynt heddwch."

Yr oedd hefyd yn hynod o haelionus at y weinidogaeth, yn nghyd ag at bob achos tei-
wng arall. Mae yn wir fod yr Arglwydd wedi ei lwyddo a'i fendithio â llawer o dda y byd hwn; a rhoddai yntau hwy yn helaeth yn ol at achos yr Arglwydd.

Dylwn ddywedyd cyn gorphen, iddo gadw y ffydd yn loew hyd y diwedd. A bellach y mae yn mwynhau ffrywth ei lafur. Yr Arglwydd a fendithio ei blant, a'i frawd sydd yn galaru ar ei ol.

Ebensburgh, Pa.

DAVID EVANS.

Ysgrifena y brawd D. Ll. Jones hefyd fel y canlyn am y brawd Evans: Ni chafodd gystudd maith; byr ac ysgafn fu. Cafodd yr hen frawd iechyd rhagorol trwy ei oes hirfaith, a gwnaeth ddefnydd o'r iechyd hwnw i weithio a llafurio yn galed i'w gadw ef a'i deulu yn gysurus mewn amgylchiadau bywyd. Trwy ei ddiwydrwydd, ei onestrydd a'i haelfrydedd, enillodd iddo ei hun ganoedd o gyfeillion ac edmygwyr, fel y profwyd ddydd ei angladd. Er mor ddiwyd fu ein brawd, ac er ei holl ymdrech er cyrhaedd ychydig o feddianau a golud y byd hwn, ni anghosodd dreulio llawer o'i oriau i lafurio am y bwyd a bery i fywyd tragywyddol. Bu yn grefyddwr selog am 32 o flynyddoedd gydag enwad y Bedyddwyr; a chofier, Bedyddiwr ydoedd mewn gwirionedd. Bu yn aelod ffyddlon yn eglwys Heol Chatham, Pittsburg, Pa., am flynyddau. Y mae ei le yn wag—gwelw ei eisiau, teimlir colled ar ei ol. Nid oedd heb rai ffaeiddau. (Pwy sydd heb-ddynt?) Tymer wyllt oedd ganddo, ond buan y darfyddai. Yr oedd ganddo galon agored, heb un culni, a gwnaeth lawer o aberth yn ei ddydd dros ei wlad, ei grefydd, a'i Dduw. Tua phum' mlynedd yn ol claddwyd ei briod; heddyw, y mae y plant yn amddifaid o dad a mam, ac un o honynt (merch) yn analluog i wneuthur fawr drosti ei hunan; ond deallwn fod ei thad wedi "trefnu ei dy" cyn iddo farw, a darparu ar ei chyfer hithau, fel na bydd arni eisiau dim.

Dydd Sul, Rhagfyr 8fed, oedd y dydd a benodwyd i ddacaru ei weddillion. Aeth am-
ryw o'r brodyr o Pittsburg i'r angladd. Wedi cyrhaedd Mansfield Station, a cherded ychydig yn mlaen, daethom i'r fan lle yr arferai yr hen frawd Evans breswyllo. Aethom i ystafell yno lle yr oedd arch o wneuthuriad hardd, ac ynddi, mor naturiol yr olwg, y gorweddai yr anwyl ddyd uchod; ond y llygaid wedi gwelw, y galon wedi peidio caru, y tafod wedi tewi. Y mae wedi marw er ys tridiau, a rhaid ei gladdu o'r golwg. Canwyd hen ben-
ill Cymreig cyn myned a'r corph i'r capel, yn ol cais y trengedig yn ei ddyddiau olaf, penill o'i ddewisiad ef ei hun:

"Os yw 'ngofidiau yn y byd
I bara hyd y diwedd,
O fewn i'r nef fe dderfydd hyn,
Try tristwch yn orfoledd."

Wedi cyrhaedd capel y Bedyddwyr Seisonig yno, trefnuwyd y gwasanaeth gan y Parch. D. Evans, Ebensburgh, a phregethodd y brawd hefyd yn gymwysiadol iawn oddiwrth y geiriau hyn—"Mi a ymdrechais ymdrech deg," &c. —testyn o ddewisiad yr ymadawedig. Cymeryd rhan yn y gwasanaeth hefyd gan y Parchedigion H. E. Thomas, D. D. (A.) a T. H. Chapman (B.), yn Saesoneg, a'r ysgrifenydd. Yr oedd tyrfa luosog wedi dyfod yn nghyd, ac arwyddion o deimlad dwys ar wedd y gynull eidda barchus. Aethpwyd a'i weddillion i Charters Cemetery. Gweddiwyd ar lan y bedd yn daer gan y brawd Chapman; ac wedi rhoddi ei gorph i orwedd, ymadawodd y perthynasau a'r cyfeillion, gan ffarwelio a'r ymadawedig, heb obaith ei weled mwy hyd nes y cawn ei gwrrd ar fryniaw heddi. Cysga yn dawel, fy mrawd—cadwer "man fechan dy fedd" yn gysegredig—gwylied engyl Duw y fan hyd ddydd y codi cyffredinol—yna y daw allan, a

Hed yn iach i'r byd uwch ben.

NEWYDDION CYFFREDINOL.

—Dydd Llun, yr zil o'r mis diweddaf, ail gyfarfu y Gydgynghorfa, ac am 12 o'r gloch yr oedd y ddau Dy mewn trefn i ddechreu ar eu gwaith. Derbyniwyd a darllenwyd cenadwri yr Arlywydd, yr hon sydd yn gwneyd tua phum colofn yn y newyddiaduron. Mae y genadwri wedi ei chyfansoddi yn ofalus, mewn iaith dda, ac yn cynwys arddylgiad cryno o holl helyntion cyhoeddus y weriniaeth.

—Hysbysir fod y West of England Bank wedi tori yn ddiweddar am y swm anferth o \$17,500,000; ac nad oes ond \$1,250,000 o arian ar law! Nid oes ond ychydig er pan dorodd ariandy Glasgow, yr hwn oedd mewn dy-
led o \$60,000,000!

—Mae gweithrediadau rhyfelgar wedi cymeryd lle y mis diweddaf rhwng llywodraeth Prydain a'r Afganiaid, gyda'r fantais o du y Prydeinwyr, ac arwyddion fod yr Ameer yn dechreu ofni y canlyniadau. Rhoddodd Stanhope ar ddeall yn Nhy y Cyffredin, Lloegr, fod llywodraeth India wedi penderfynu ychwanegu 15,000 o filwyr at y fyddin frodorol, gan hyny ni anfonir milwyr Lloegr yno. Dadleuwyd penderfyniad Whitbread, i gondemnio y llywodraeth o herwydd y rhyfel yn Afghanistan. Dadleuodd Arglwydd Manners fod yn rhaid cario y rhyfel yn mlaen nes y dygir yr Ameer i delerau. Dywedodd Mr. Gladstone ya ei ar-aeth, os byddai i'r Ameer ddianc o'r wlad, y bydd yn rhaid i Brydain ei llywodraethu. Cou-

demniodd ymddygiad y llywodraeth mewn ymadroddion chwerwon. Atebwyd Gladstone gan Arglwydd George Hamilton, yr hwn a amddiffynnodd y llywodraeth. Ar y 10fed o'r mis diweddaf, traddododd Beaconsfield araeth fin-iog yn erbyn ymddygiad y blaid ryddfrydol yn beirniadu y llywodraeth yn barhaus.

—Dydd Sadwrn, y 14eg o'r mis diweddaf, taiffwyd Prydain i alar a thrallod dwys drwy farwolaeth Duges Hesse-Darmstadt, sef y Dywysoges Alice, merch y Frenines Victoria. Bu farw am haner awr wedi saith boreu y 14eg, yn Dramstadt, o'r *diphtheria*. Ganwyd hi Ebrill 25, 1843, a hi oedd ail ferch, a thrydydd plentyn y Frenines. Priododd Gorphenaf 1, 1862, gyda'r Tywysog Frederick William Louis, o Hesse-Dramstadt, Germany. Derbyniodd ar adeg ei phriodas £30,000, a £6,000 yn flynyddol wedi hyny gan y Parliament. Yr oedd y Dywysoges yn fam i saith o blant, pump o enethod a dau fachgen. Hon oedd y farwolaeth gyntaf yn mblith plant Victoria, a chymeroedd le ar yr un mis, a'r dydd o'r mis, ag y bu ei thad faw.

—Cynwysa newyddion diweddar o Lynclyn Persia, hanes am ddinystriad nifer mawr o fôr-ladron fuont yn difa llongau masnachol Lloegr yn y culfor hwnw, yn awr a phryd arall, er's amryw o flynyddau. Anfonodd Lloegr gwynion mynych at Frenin Muscat yn erbyn y môr-ladron, ond ni wrandawodd. Yn ddiweddar hwyliodd y llong ryfel Brydeinig *Sparrow* i'r culfor, wedi gorchuddio tyllau y magnelau, fel y tybiodd y môr-ladron mai llong fasnachol oedd yn dyfod i'r golwg. Yn fuan yr oedd llu o ladron-longau yn dyfod at y *Sparrow* o bob cyfeiriad, i ymgyfoethogi, fel y tybient; ond wedi iddynt ddyfod yn ddigon agos, dynoethwyd ffroenan y magnelau, a thaniwyd hwy gyda brwdfrydedd tellwng o'r amgylchlad. Sudd wyd dwy ran o dair o'r lladron-longau, a lladdwyd chwe' chant o'r môr-ladron. Credir y bydd y feddyginiaeth yn effeithiol.

—Ar y cyntaf o'r mis hwn, bydd i bump-arghain o'r prif reilffyrdd yn Mhrydain ddechreu cario sypynau o unrhyw fath o nwyddau yn pwysu dau bwys neu lai, am stamp grôt, i unrhyw bellder; a sypynau pedwar pwys neu lai am stamp wyth geiniog. Hefyd, bydd pob sypyn yn cael ei yswirio am bunt, er diogelu y cyhoedd.

—Dyfarnodd llys Prwssia yr Archesgob Ledochowiski i dalu \$18,000 marks, neu gar chariad dros ddwy flynedd, am esgymuno offeiriad teyrngarol.

—Derbyniwyd amryw o hysbysiadau yn ddiweddar o Berlin, Germany, yn rhoddi ar dde all fod yr awdurdodau yn bwriadu alltudio i'r Talaethau Unedig yr holl flaenoriaid Komunaiadd, yn y penboethiaid gwladol ydynt yn rhy beryglus i'w cadw yn eu gwlad eu hunain, o herwydd eu teyrnfradwriaeth; ac mae ugein-

iau o honynr wedi eu hatafaelu yn barod. Galwyd sylw yr awdurdodau yn Washington at y ffeithiau hyn; ac er na all y llywodraeth hon roddi atalfa ar ymfudiaeth gwirfoddol personau difrycheulid o flaen deddfau eu gwlad, y mae ganddi hawl i rwystro drwg-weithredwyr a throeddwy'r gwladol.

—Cafodd yr Ardalydd Lorne a'r Dywysoges Louise dderbyniad tra brwdfrydig gan bobl Canada ar eu glaniad yno, y mis diweddaf, a chedwid y Llywodraethwr Cyffredinol yn brysur, o foreu hyd hwyr, i wrandaw darlenniad anerchiadau llongyfarchiadol a'u hateb. Traddododd tua dau ddwsin o fan anerchiadau er pan laniodd. Yr oedd ei dderbyniad yn Montreal yn ardderchog; goleuwyd y ddinas, taniwyd y magnelau, a chwyfiwyd banerau, ac ymgynullodd y bobl i'r ddinas o bob cyfeiriad. Y Sabboth anfonodd y Frenines Victoria delegram ei bod yn llawenhau o herwydd y derbyniad oeddynt yn gael.

—Dywedir fod dyfeisiadau parhaus yn cael eu gwneid i berffeithio gwaith crydd, a'r fwyddyn ddiweddar gwniwyd 45,000,000 o barau o esgidiau a botassau & pheirianau, ac hefyd pegiwyd yn yr un amser 55,000,000 o barau drwy offeryniaeth peirianau. Yn awr gall deg o gryddion wneid 600 o barau yn y dydd. Gwneir 400 o fwsieli o hoelion coed yn New England yn ddyddiol; ac y mae gwerth un sent yn ddigon i hoelio pedwar par o esgidiau. Mae yn y Talaethau Unedig 2,575 o freintebau ar wahanol offerynau perthynol i waith crydd; a gwnaed 2,000,000 o brenau traed a pheirianau yn y wlad y fwyddyn ddiweddar.

—Eisteddai gwraig William Thomas, *railman*, Plymouth St., Merthyr, o flaen y tân un boreu Sul, gyda baban naw mis oed ar ei glin. Cysgodd y fam, a syrthiodd y plentyn i'r tân, a llosgodd i farwolaeth.

—Traddododd Mr. Gladstone araeth wleiddol rymus yn Greenwich, yn erbyn y rhyfel yn Afghanistan, a chondemiodd y Weinyddiaeth mewn ymadroddion llymion.

—Enillodd Cymro ieuanc yr anrhydedd uchaf yn meddiant Prif Athrofa Glasgow eleni, sef Mr. Henry Jones, Llangernyw, Sir Ddinbych. Mae ei lwyddiant yn ddyblyg; pasiodd ei arholiad mewn athroniaeth gyda *first class honours*, peth na wnaeth yr un Cymro arall erioed yno; ac ychydig ddyddiau ar ol hyny, Ysgoloriaeth Clark, yr hon sydd yn werth 200p. y fwyddyn am bedair blynedd, gan ddwyn y *blue ribbon* oddiar oreuwy'r athrofa. Bu Mr. Jones am beth amser yn ysgolfeistr yn Brynman, lle y dechreuodd bregethu gyda'r Methodistiaid Calfnaiidd.

—Bwrriedir adgyweirio Capel Mawr (T. C.) Dinbych yn drwyadl; hefyd, helaethu capel Stryt Henllan. Adeiledir capel Seisnig y T.

C. gyda phob prysurdeb. Y swyddogion yn yr eglwys Seisnig ydynt, E. T. Jones, W. Price Jones, Wm. Parry a J. Symond Jones.

—Ar agoriad Deddfwrfa Talaeth New York ddechreu y fwyddyn, gwneir symudiad i ddi-ddymu y tollau ar y camlasau, er sicrhau trosglwyddiad rhad i New York. Dylanwadodd tollau uchel i anfon nwyddau i Philadelphia a Baltimore.

—Cymerodd gwrthdarwiad le rhwng yr agerlong *Pommerania* a'r hwyl-long Gymreig *Moel Eilian*, o Gaernarfon, ar y 25ain o Tachwedd, pan gyferbyn â Dovei, Lloegr. Cymerodd y ddamwain le tua chanal nos. Aeth y *Moel Eilian* ymaith yn y tywyllwch, ond suddodd y *Pommerania* mewn 20 mynyd, a cholliwyd dros haner cant o fywydau.

—Fel yr oedd y llong Gymreig *Alice Davies*, perthynol i D. W. Davies a'i Gyf., Lerpwl, yn aros wrth angor ar afon Lerpwl, yn llywythog o nwyddau, tarawyd hi gan yr agerlong *Cherbourg* nes y suddodd. Llwyddodd y cadben a saith eraill i neidio ar fwrdd yr agerlong, codwyd dau i fyny gan y *Warrior*, ac un gan y *Sailor King*, ond yn anffodus colliwyd pedwar o'r dwylaw a'r *pilot*.

—Derbyniwyd llythyr oddiwrth y cyn-Arlywydd Grant, yn hysbysu ei fod yn myned i Asia, ac y cymer iddo agos i ddwy flynedd eto i orphen ei deithiau.

—Profir drwy adroddiad swyddogol bwrdd y trefnwyr fod 15,032,625 o bersonau wedi ymweled a'r arddangosfa yn Paris yr haf diweddar, tra na fu ond 9,910,966 o bersonau yn yr arddangosfa Ganmlwyddol yn Philadelphia. Bu yr arddangosfa yn Paris yn agored dros fis yn hwy nag arddangosfa Philadelphia, ond yr oedd y derbyniadau yu fwy yn yr olaf o yn agos i 50 y cant, o herwydd y codid mwy am fyned i mewn.

—Y mae J. Winter Jones, llyfrgellydd y *British Museum*, Llundain, wedi ymneillduo o'i swydd, ac yn derbyn pensiwn o \$5,000 y fwyddyn.

—Bu y dyn tewaf yn New Jersey farw, yr wythnos o'r blaen, am fod gormod o frasder o gwmpas ei galon. Ei enw oedd Ben. Swing, a phwysai 525 pwys.

—Rhoddir ar ddeall fod anghydfod wedi tori allan rhwng Rwsia a China.

—Bu Mr. Bayard Taylor, y llysgenadwr Americanaidd yn Berlin, farw, ychydig ddyddiau yn ol. Yr oedd yn foneddwr dysgedig, ac yn llenor ac yn fardd coeth. Yr oedd tua 53 mlwydd oed.

—Cyhoeddwyd mewn newyddion diweddar o Ynsoedd Sandwich, fod nifer o Chinaid yn cael eu trosglwyddo yno i gyflawni llafurwaith nad ystyrir yn well na chaethiwed. Rhwymir

hwy i weithio dros nifer o flynyddoedd, ac wedi i anturiaethwyr diegwyddor eiwa ar eu llafur, anfonir hwy yn ol.

—Daeth Ardalydd Lorne, Llywodraethwr newydd Canada, i'w ganlyn o Loegr bump ar hugain o weision a morwynion, ac un Ysgotyn coeg-noeth i chwareu y *bagpipe*.

—Dywedir fod tri *case* o wahanglwyf ar Blackwell's Island, ger dinas New York. Dywedir fod 50 *case* o hono yn Lafourche, Louisiana, yr oll wedi deillio oddiwrth un person a sefydlodd yno tuag ugain mlynedd yn ol.

—Mae newyn erchyll yn Morgador, Morocco, a'r marwolaethau yn 25 yn ddydiol.

DETHOLION

O BREGETHAU DAFYDD EVANS, FFYNON-HENRY.

“O fewn ychydig i fod yn Gristion.” Mae dynion yn hoff iawn o ddod o fewn ychydig at Grist. Nid ydynt yn foddlon bod o fewn ychydig at bethau eraill, ond o fewn ychydig at Grist. Ond beth dâl hyn! Beth dâl iachawdwr-iaeth hyd ymyl y nef? Nid o fewn ychydig y daeth Iesu Grist atom ni. Nid ffordd o fewn ychydig i'r nef a agorodd, ond “ffordd newydd a bywiol, wedi ei chysegru *tu fewn i'r llen,*” &c.

“Gwerthfawr waed Crist.” Pwy werth neillduol a allai fod yn ngwaed Crist yn fwy na gwaed rhywun arall, nid oedd ei waed ond gwaed dynol? Gwir, ond ei gysylltiad â'i Dduwdod a'i gwnai yn werthfawr. Dyna ddw'r Llanwrtyd a Llandrindod, nid yw yn wahanol i ddw'r arall ynddo ei hunan, ond trwy redeg dros ryw wythieni yn y ddaear mae yn feddyginiaethol; felly gwaed Crist, ynddo ei hun nid yw yn fwy gwerthfawr na gwaed rhyw ddyn arall, ond wrth redeg dros wythien ei Dduwdod mae yn dod yn *werthfawr waed*.

Pan welodd y *spire* gyntaf ar eglwys. “Gwared pawb! Beth yw hon?” ebai. “Ond mi gwela'i 'nawr, saeth-weddi Eglwys Loegr yw hon, mae'n cyfeirio yn iawn, ond nid yw 'n myn'd i fyny ddim.”

Y W A W R.

“Boed dda y ffawd, bedydd ffydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd ffydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd.”—EBEN FARDD.

CYF. III.]

CHWEFROR, 1879.

[RHIF. II.]

YR AMDDIFFYNIAD.

GAN Y PARCH. H. C. PARRY, (CEFNI).

Erthygl VII.

Ysgrif faith a llafur mawr iawn sydd gan Dr. Jones yn y *Cenhadur*, Rhagfyr, 1878, ar y pwnc, “*Bedydd a Hawliau Plant.*” Can belled ag y mae y Dr. dysgedig yn ymwneyd a dyledswyddau rhieni tuag at eu plant, fel y maent yn sylfaenedig ar rwymedigaethau moesol, yn codi o natur pethau, yr ydym yn hollol gydsynio â'r ysgrif; ond pan y mae y Dr. yn sylfaenu *bedydd plant* ar berthynas gnawdol rhieni a phlant, yr ydym yn anghytuno â dysgeidiaeth yr ysgrif, fel peth hollol anysgrythyrol a niweidiol i egwyddorion iachus y Testament Newydd. Mae yr adeilad yn fawr a chostus; ond tŷ ar dywod ydyw! Mae y castell yn gywrain ac ardderchog; ond castell yn yr awyr ydyw. Mae yr ymresymiad yn fedrus a galluog; ond twyll-ymresymiad ydyw! Mae y *premises* yn *wrong*, ac yna yr *inferences* yn dwylodrus. *Sophistry* ydyw yr oll! Nodwn y pethau a ddysgir yn yr ysgrif, fel sylfeini bedydd plant, y rhai sydd yn milwrio yn anghymodadwy yn erbyn “ffurf yr athrawiaeth iachus,” ac egwyddorion “ffydd yr efengyl.”

1. *Diddymu bedydd fel gorchymyn pendant.*—Ymdrech fawr Dr. Jones yd-

yw *moesoli* teithi deddf bendant, a diddymu y gwahaniaeth hanfodol rhwng gorchymyn *pendant* a gorchymyn *moesol*. Dichon na wyr haner darllenwyr y *Cenhadur* y gwahaniaeth rhyngddynt; felly gorchwyl hawdd yw eu twyllo yn hyn; ond gorchwyl sâl ydyw, ar yr un pryd. Dylai Dr. Jones, ac ese yn gwybod y gwahaniaeth hwn, ei egluro i'r bobl, yn hytrach na chymeryd mantais ar eu hanwybodaeth i'w cam-arwain yn dwylodrus. Edrycher i *Eiriadur Duwinyddol* yr Annibynwr enwog, yr hybarch W. Jones, Penybont, dan y gair “Gorchymyn,” a cheir eglurhad cyflawn a chyson ar y gwahaniaeth rhwng gorchymyn *moesol* a gorchymyn *pendant*. Yn ol Jones, Penybont, gorchymyn *moesol* ydyw y gorchymyn sydd yn seiliedig ar natur pethau, ac nid yn codi o ewyllys benarglwyddiaethol Duw, felly yn dda ynddo ei hun. Gorchymyn *pendant* ydyw yr hyn a orchymynir o ewyllys benarglwyddiaethol Duw, heb gael ei ddysgu gan natur pethau, ac felly heb fod yn dda ynddo ei hun, eithr ei rinwedd yn gorwedd yn yr awdurdod a'i gorchymynai, ac yn ansawdd meddwl y person sydd yti rhoi uffudd-dod iddo. Gorchymyn *moesol*

yw caru Duw, oblegid cyfyd o natur y berthynas sydd rhwng Duw a dyn, felly yn dda ynddo ei hun. Gorchymyn *pendant* yw bedydd, oblegid ni ddysgir ef gan natur pethau, eithr gan ddatganiad syml o ewyllys benarglwyddiaethol Duw. Nid yw yn *foesol*, pe amgen buasai yn bodoli erioed, am ei fod yn codi o natur pethau. Mae Dr. Jones yn taeru yn erbyn "Geiriadur Jones." —yr Annibynwyr yn erbyn eu gilydd! Gorchymyn *pendant* yw bedydd, a'i holl rinwedd yn codi o ddwyfoldeb ei osodiad, a'r ufudd-dod personol a roddir iddo; ac nid o natur pethau, neu o ufudd-dod dirprwyol o eiddo neb. Mae holl drefn deddf bendant, o ran dull a deiliaid, yn ffurf y gorchymyn ei hun, ac nid i'w chasglu oddiwrth natur pethau. Nid yr un yw deiliaid deddf *bendant* a deiliaid deddf *foesol*; ac yna nid yr un yw seiliau rhwymedigaeth y naill a'r llall. Nis gellir, ynte, byth seilio bedydd babanod ar rwymedigaethau *moesol* eu rhieni iddynt. Mae yn bechod bedyddio baban pan y mae deddf bendant bedydd yn cau pawb ond credinwyr allan o'i thiriogaeth. Nid oes dim mewn natur yn rhwymo rhieni i fedyddio eu plant, oblegid nid all bedydd fod yn lles iddynt. Ewyllys Crist yw llesoli plant, a phe buasai bedydd yn lles iddynt buasai yn sicr o'i orchymyn. Gorchymyn *pendant*, ac nid *moesol*, oedd enwaedu ar fabanod Israel; ond ni roed gorchymyn i fedyddio babanod *eto*. Mae Dr. Jones, with gymysgu rhwymedigaethau gwanoliaethol y deddfau hyn, yn diddymu yn hollol yr elfen *bendant* sydd yn y bedydd, ac felly yn gwneyd gorchymyn Crist yn ddirym.

2. *Iuddeweiddio yr Eglwys Gristionogol*.—Gwyddis mai yr un yw yr eglwys ysbrydol a dirgeledig yn mhob oes, dan bob goruchwyliaeth, ac yn y nefoedd ac ar y ddaear; ond gwyddis hefyd nad yr un yw yr eglwys *weledig* dan yr efengyl a'r eglwys *weledig* dan yr Hen Testament. Cenedl gyfan, yn dda a drwg, mawr a bach, oedd yr eglwys Iuddewig; credinwyr yn Nghrist yw yr eglwys Gristionogol. Yr oedd babanod Israel yn aelodau o'r eglwys

hono, oblegid yn fabanod y derbynid y genedl iddi, ar ol ei sefydlu yn nheulu Abraham; i ddysgu mai cyflwr maban-aidd oedd cyflwr yr eglwys hono o ran gwybodaeth a rhinwedd. Nid yn fabanod y derbynir dynion i'r eglwys Gristionogol, ond yn eu hoedran cyfrifoldeb; i ddysgu mai cyflwr "gwr perffaith, at oedran cyflawnder Crist," yw cyflwr yr eglwys Gristionogol mewn gras a gwybodaeth. Eglwys gysgodol oedd hono yn ei holl arferion a'i deiliaid, a gwnai babanod y tro ynddi yn gysgod; ond eglwys ysbrydol yn yr oll a berthyn iddi, ac felly eglwys sylweddol yw yr eglwys Gristionogol, ac ni wna babanod y tro fel sylwedd i'r cysgod Iuddewig. Torwyd y plant allan o'r eglwys dan yr efengyl, o herwydd bod y rhieni yn cael eu tori allan. Torwyd y genedl allan o fod yn eglwys Dduw dan yr efengyl, a derbyniwyd y credinwyr o bob cenedl yn ei lle. Perchenogion ffydd yw pobl cyfamod Duw yn awr, ac nid had naturiol Abraham. Arwydd y cyfamod rhwng Duw a'r genedl hono oedd yr enwaediad ar ei babanod, oblegid nid cyfamod ffydd ydoedd. Arwydd y cyfamod rhwng Duw a'r credadyn yw bedydd, oblegid cyfamod ffydd ydyw. Nid sêl y cyfamod oedd yr enwaediad, ond arwydd; ac nid sêl y cyfamod yw bedydd, ond arwydd. Nid sel y cyfamod oedd yr enwaediad i Abraham, ond "insel cyflawnder y ffydd." Nid allai fod felly i neb o fabanod Israel. Sêl yw yr hyn sydd yn sicrhau bendithion y cyfamod; ond arwydd yw yr hyn sydd yn eu dangos. Peth yn perthyn i ffydd yw bedydd, felly nid all fod yn perthyn i faban. Nid arwydd fod eisiau edifeirwch yw bedydd, ond arwydd o'i fodolaeth. Mae yr holl eglwys Iuddewig, yn rhieni a phlant, wedi ei bwrw allan, fel "y gaethferch a'i mab," a'r eglwys Gristionogol wedi ei derbyn yn ei lle, fel "y wraig rydd a'i mab!" Gweler Gal. 3: 6-9; Gal. 3: 25-29; Gal. 4: 1-7; Gal. 4: 22-31; Rhuf. 9: 7, 9; Rhuf. 11: 7-32; Heb. 8: 8-13. Dysga yr Ysgrythyrau uchod fod yr hen gyfamod wedi ei ddi-leu, a chyfamod newydd wedi ei gad-

arnhau; yr eglwys Iuddewig wedi ei diarddel, a'r eglwys Gristionogol wedi ei derbyn; a'r seremonïau cysgodol oll wedi eu rhoi heibio, a'r ymarferion ysbrydol a'r bendithion sylweddol wedi cymeryd eu lle. Ffolineb yw son am dori plant allan o'r eglwys dan yr efengyl, oblegid ni fu plant erioed ynddi. Mae bedydd plant yn Iuddew-eiddio yr eglwys Gristionogol.

3. *Dysgu bod lle canol rhwng y byd a'r eglwys.*—Dyma eriau y Dr.: “Nid yw bedyddio plant yn golygu eu bod yn gadwedig, nac ychwaith eu bod yn aelodau o'r eglwys, ac i gael cymundeb.” Mae Dr. Jones yn seilio taenelliad babanod ar y llesâd mawr sydd ynddo i faban; ac yn gwrthod rhoi cymundeb iddynt, er y gwyr fod tamaid o fara a llymaid o win yn fwy o les fil-waith iddynt na dyferyn o ddwfr ar y talcen! Cysondeb, bobl bach! Nid yw i'w gael yn hyn, beth bynag. Dysga y Testament Newydd i ni fod y bedyddiedigion yn cael eu hychwanegu at yr eglwys bob amser; ond mae gan Dr. Jones le canol i roi babanod taenelledig, heb fod yn y byd, ac heb fod yn yr eglwys chwaith! Beth y gelwir y lle hwnw?

4. *Dileu yr egwyddor o grefydd bersonol, a sefydlu crefydd ddirprwyol.*—Ni wnaeth Duw erioed dan yr efengyl gyfamod â'r tad fel pen-teulu, yn cynrychioli ei blant. Rhaid i bob dyn yn bersonol gredu yn Nghrist, a derbyn cyfamod yr efengyl drosto ei hun. Gwna y tad yn iawn gymeryd ei blant gydag ef i'r America, os myn, oblegid mae ganddo hawl i wneyd hyny, o herwydd mae y ddaear wedi ei rhoi i feibion dynion; ond nid oes ganddo hawl i fedyddio ei blant, oblegid ni roddwyd yr hawl iddo ar ordinhadau Duw. Eiddo Crist i'w rhoddi i'w bobl ef, ac nid eiddo dynion i'w rhoi i'w gilydd, yw llestri ysbrydol ty Dduw. Rhodder eiddo Cæsar i Cæsar, ond gofaler am roi eiddo Duw i Dduw. Un bedydd sydd; ac os bedyddio unwaith, nid oes ail-fedyddio i fod. Pan mae y tad yn bedyddio ei faban, y mae y baban byth i fod dan y bedydd hwnw, er iddo, wedi tyfu i'w faint, a chynyddu mewn

gwybodaeth, gael goleuni ar y pwnc, gwahanol i'w dad; ac er cael argyhoeddiad cydwybod o'i ddyledswydd i ufuddhau i fedydd yr efengyl, nid yw byth i wneyd; ac nid yw byth i'w ail-fedyddio, oblegid byddai hyny yn bechod, tra mai un bedydd sydd. Os ail-fedyddid ef, rhaid diddymu dwyfoldeb y bedydd cyntaf; os na ail-fedyddid ef, bydd yn pechu yn erbyn argyhoeddiad cydwybod, yn ngoleuni y gwirionedd dwyfol! Dyma y cyflwr y mae bedyddio babanod yn arwain yn ddi-ochel iddo! Onid yw hyn yn orthrymder creulon ar ryddid cydwybod?—yn atalfa dirfawr ar ddyllanwad a llwyddiant y gwirionedd?—yn gwrthweithio ysbrydolrwydd crefydd?—yn sefydlu egwyddor eglwys wladol yn ngwreiddiau enaid y byd Cristionogol, heb wybod iddo?—ac yn golofn gadarnaf i gynal i fyny yr anghrist Pabaid?

5. *Burw bedydd allan o'r eglwys Gristionogol.*—Mae Dr. Jones yn rhyf-eddu fod y Bedyddwyr yn bedyddio benywod, lle nad oes un gorchymyn i wneyd hyny, mwy nag i fedyddio babanod! Yr ydym yn bedyddio benywod ar yr un tir a gwrywod; a hyny nid oblegid rhyw, ond oblegid *cymeriad*. “Nid oes na gwryw na benyw, eithr chwi oll un ydych yn Nghrist Iesu.” Gall benywod gredu, a chredinwyr yw deiliaid bedydd. “A hwy a fedyddiwyd, yn wyr ac yn wragedd.” Nis gall babanod gredu, felly nis gellir eu bedyddio. Mae esiampl o fedyddio benywod, lle na cheir o fedyddio babanod.

Rheswm sâl arw yw hwn o eiddo Dr. Jones: “Cadarnheir ni yn y dyb hon (bedyddio babanod) pan ddarllenom am “*yr holl bobl*,” “*y lluarws*,” “*y rhas oll a'i chywsant ef*.” Gallai babanod fod gyda'u mamau yn y gwahanol gymeriadau hyny, ond nid yw y termau uchod yn profi fod babanod yn edifarhau, yn cyffesu eu pechodau, ac yn derbyn ei air ef yn ewyllysgar, ac felly eu bedyddio; ac ni fedyddiwyd neb erioed gan Ioan na'r apostolion, heb broffesu y rhinweddau uchod. Eto dywed Dr. Jones nad oes eisiau edifeirwch a

fydd yn gymwysderau i fedydd! Y ffyddloniaid yn Nghrist Iesu oedd aelodau bedyddiedig yr eglwysi apostolaidd, a neb arall. Gŵyr y Dr. hyny.

6. *Apocryphaeiddio yr Ysgrhythrau Dwyfol!*—Derbyniwyd y comisiwn yn Marc, a'r hanes am fedydd yr eunuch yn yr Actau, gan yr eglwys Gristionogol erioedd, nid fel Apocrypha, ond fel Ysgrhythrau Dwyfol. Nid oes ond dau ysgrif-lyfr Groeg nad ydynt ynddynt—*Codex Vaticanus*, yr hwn hefyd sydd yn gadael allan y Llythyrau at Timotheus, Titus, a Philemon, oll. Yn ol dadl Dr. Jones, nid all fod y llythyrau hyn yn ddwyfol, mwy na'r comisiwn yn Marc! Hefyd *Codex Sinaiticus, Tischendorf*, yr hwn sydd yn gadael allan yr holl Testament Newydd oddigerth yr Efengylau! Mae y *Peschito*, cyfieithiad Syriaeg o'r Testament Newydd, yr hwn sydd yn hynach na yr un ysgrif-lyfr Groegaidd o'r Testament Newydd ar gael yn awr, yn cynwys y comisiwn yn Marc, a'r adnodau yn yr Actau; yr hyn sydd yn profi eu bod yn yr ysgrif-lyfrau gwreiddiol; ac mai colli a wnaethant yn ddamweiniol, ac nid cael eu gadael allan yn fwriadol yn yr ysgrif-lyfrau uchod. Heblaw hyn, mae yr hanes yn anorphenedig hebddynt. Yn mhellach, pe ffugiad ydynt, prawf hyny beth oedd barn ac arferiad yr eglwys am fedydd mor foreu a diwedd y ganrif gyntaf, pryd yr oedd is yn gwneyd y *Peschito!* Mae Griesbach, Michaelis, Beza, a'r prif ysgrif-lyfrau Groegaidd eraill, yn cynwys y rhanau uchod; ac ni fuasai Dr. Jones yn breuddwydio am eu gwrthod oni bae eu bod yn taraw mor benderfynol yn erbyn bedydd babanod, ac yn cadarnhau bedydd y crediniol! Gwell gan ambell un wneyd yr Ysgrhythrau yn Apocrypha i gyd na cholli y llafn aur a'r fantell Babilonig!

[*P'w barhau.*]

ENGLYN I'R AFR.

Ar grugrgroen yr hagr grogrgraig—a llamsach
Hyd hell lemserth lethrgraig;
Ochrau neu grab uchran y graig;
Grothawggrub ar greithioggraig.

HANES A GWERSI DIWYGIAD TELOOGOO.

GAN Y PARCH. E. EDWARDS, WILKESBARRE.

Erthygl II.

Y mae rhywbeth i'w *ddysgu* oddiwrth hœll weithredoedd Duw, yn arbenigol ei weithredoedd mewn cysylltiad a symudiadau crefyddol yr oesau. Lloffwyd o'r maes cenadol laweroedd o wersi buiddiol o bryd i bryd. Llenyddiaeth o natur nodedig er llesoli yr eglwys yw hanes y Genadaeth Dramor. Deuwn, yn ysbryd plant awyddus am ddisgeidiaeth, i eistedd ar fainc isel yn ysgol Duw—ei ysgol yn Teloogoo.

Un wers, gwerth ei chofio, yw, y *gwobruwyr ffyddlondeb*. Nid ychydig o beth yw *glynu* gyda gwaith da er gwaethaf digalondid. Cafodd y brodyr Day a Jewett eu gwala o wg y byd, a gwg yr eglwys hefyd, dros gyfnod hirfaith blynyddau yr aflwyddiant yn Teloogoo. Y ceffyl sydd yn tynu ei oreu yn erbyn y dorch, dros fyrrdd geirwon a serth, a llwyth trwm ar ei ol, *hwnnw* sydd yn galw am eiriau teg, "*Well done,*" a thra yn gorphwys fynyd, yn gofyn ei ganmol a'i *glapio* ar ei war; eithr nid dyna "ddull y byd hwn" na'r eglwys ychwaith. Y ceffyl sydd a llwyth ysgafn, ar y *trot* yn llwybr llyfn llwyddiant, hwn a ganmolir, a berchir gan ddynion. Gwahanol iawn oedd y derbyniad a gafodd Jewett rhagor yr hyn a ddeuai i ran Clough! Rhaid *lionizo* offerynau llwyddiant crefyddol, fel pe byddai y cwbl i'w briodoli i'r dyn. Iē, "yr hwn sydd yn *medi,*" ysywaeth, a hwnnw yn unig, a gyfrifir yn llwyddianus. Nid yw "yr hwn sydd yn *hau,*" ac yn *digaregu*, ac *aredig y tir*, i'w barotoi i'r had, ond o ychydig gyfrif. Y gwir yw, yr oedd mwy o'r *gwron* yn y rhai yr awd "i mewn i'w llafur," nag yn y rhai sydd heddyw yn cludo yr ysgubau llawnion i'r ysguboriau. Diolch am ddynion fel Kincaid a Clough; iē, ond nid llai diolchgar ydym am ddynion fel Judson a Jewett! Pan y soniwyd, yn 1862, am roddi i fyny y gwaith yn Teloogoo, at-

ebai Jewett, *na adawai y maes byth!* Pan welodd y Pwyllgor Gweithredol ei fod mor benderfynol, dywedodd Dr. Warren, "Wel, frawd, os ydych yn penderfynu dychwelyd, rhaid i ni anfon rhywun gyda chwi i'ch claddu!—Yn sicr dylech gael claddedigaeith Gristionogol yn y wlad baganaidd yna! At hyn y cyfeiria Dr. Smith, ond odid, yn y pedwerydd penill o'i gân ar "*Faith's Victory*:"

"Oh, long and sad the sower's care
As seasons went and came;
And God forgot the toiler's lot,
And put his hope to shame.
'Vaia work!' a timid faith proclaimed,
Poor toilers, faint and few,
Bury and hide your useless seed,
Bury the sowers, too."

Anfonwyd Clough, nid i gladdu y cenadwr, ond i gasglu y cynhauaf o'r had a gladdwyd, dros flynyddoedd lawer, ac a gyfrifwyd yn ddfudd! Bu Jewett fyw i ganfod toriad gwawr ar Teloogoo, ac i lawenhau yn llwyddiant di-ail y *Lone Star Mission*.

Dyma iaith yr hanes wrthym ni—"Bydd fyddlon hyd angau;" "Yn gwneuthur daioni na ddiogwn, canys yn ei *iawn bryd* y medwn, oni ddiffyg-iwn."

Gwers arall sydd yma yw, *Geirwir-edd Duw!* A ddywedodd efe, "Fel y disgyn y gwlaw a'r eira o'r nefoedd, ac ni ddychwel yno, eithr a ddfwrha y ddaear, ac a wna iddi darddu a thyfu, fel y rhoddo had i'r hauwr a bara i'r bwyntawr, *felly y bydd fy ngair*, yr hwn a ddaw o'm genau, ni ddychwel ataf yn wag; eithr efe a wna yr hyn a fynwyf, ac a lwydda yn y peth yr anfonais ef o'i blegid." Dyna *ddigon*. "Yn ei *iawn bryd*" ef; Efe; pwy ydym ni, fel y beiddiwn benodi yr *iawn bryd*? Os dywed yr *Awn* a holltodd y Mor Coch am fyned *rhagom*, pa fodd y beiddiwn ymesgusodi, neu betruso, neu ofni? Ac felly, pan antonwyd Judson, nid at y Kareniad, pobl hynod addfed, i'e, *awyddus*, i dderbyn yr efengyl, ond i Rangoon, ac at y Burmaniaid, parotwyd y dyn enwog hwnw i ymdaflu yn gwbl ar air y digelwyddog Dduw! Pan oedd yr eglwysi yn y wlad hon yn an-

esmwyth a diamynedd, gorfu i Judson ysgrifenu yn 1816 mewn dull fel yma: "Os gofynant eto, 'Pa obaith sydd am llwyddiant o'r diwedd?'—dywedwch wrthynt, 'Gymaint a *bod Duw* hollalluog a fyddlon, yr hwn a *gyflawna* ei addewidion—dim ychwaneg.' Onid ydynt foddllawn ar hyn, erfyniwech arnynt adael i mi aros ac amcanu, a gadael i chwi (Luther Rice) ddyfod, a rhoddi i ni ein *bara*. Neu, os ydynt anfoddlon i anturio eu bara ar y fath obaith diobaith (*forlorn hope*) ag nad oes i'w gynal *ddim* ond *Gair Duw*, erfyniwech arnynt o leiaf beidio-rhwystro eraill i roddi i ni fara; ac, os byw fyddwn ugain neu ddeg-ar-hugain o flynyddoedd, dichon y clywant oddi-wrthym eto!"—*Wayland's Memoir of Dr. Judson, Vol. I., p. 179*. Ar du dalen arall: "Mr. and Mrs. Judson were never for a moment harassed with a *doubt* of ultimate success," ebe Dr. Wayland; a thyma y rheswm, eb efe: "Their confidence rested *solely and exclusively* on the word of God."—*Tu dal. 205*.

Os oedd hyn yn iawn ynddynt hwy, ac yn Day a Jewett, a chenadon eraill, onid yw yn weddus hefyd i ni? Ai priodol hyn yn Burmah ac yn Teloogoo, onid cyfaddas i *Gymry America* arfer yr unrhyw hyder yn addewidion Duw?

Y mae yma wers ragorol ar hyn—*gwerth gweddi*. Fel hyn y dywed yr Ysgrythyr: "Llawer a *ddichon* taer weddi y cyfiawn." Yn yr adroddiad blynyddol a wnaed o'r maes hwn yn 1870, darllenwn, "Yn wythnos weddi Ionawr, 1869 gofynasom i Ben yr eglwys ddanfon i ni *bum' cant* o'i ethol-edigion yn ystod y flwyddyn hono. Os yw yr oll a fedyddiwyd genym yn wir Gristionogion, daeth y *nifer a ofynwyd genym*, a saith-deg-tri dros ben hyny!"

Onid yr oedd genym mewn golwg adrodd amgylchiad arall, o dan y peniad hwn, mewn cysylltiad â'r Genadaeth a'r Diwygiad dan sylw. Yn 1853 yr oedd Day wedi ymadael, a Jewett a'i briod yn unig yn mysg miliynau y paganiaid hyn. Hon oedd blwyddyn byth-gof-

adwy y cyfarfod yn Albany. Yr oedd y cenadwr wedi bod, yn ol ei arfer, yn pregethu Crist i'r bobl, ond difenwyd ef, a thafwyd ceryg ar ei ol yn yr heol. Y mae y dydd ar ddarfod, a chalon gwas yr Arglwydd ar dori. Rhaid ceisio wyneb Duw. Yr oedd yno un brodor Cristionogol i gydymdeimlo a chydweithio. Enw hwn oedd Jacob. Aeth Jewett a'i briod a Jacob i ben bryn uwchlaw y dref, ac yno bu y fath ymryson â Duw am fendith, fel y gelwir y lle, yn y Teloogooaeg, "Bryn y Cyfarfod Gweddi," hyd y dydd hwn. Yno yr aeth y Jacob hwn yn Israel, a'r brawd a'r chwaer o'r Amerig, yn Israeliad yn wir! Nid mwy sicr oedd llwyddiant Peniel. Ië, fel yn yr ymddrech ar Carmel, cafwyd sicrwydd o "gawodydd bendith" yn amser da Duw! O'r sicrwydd hwnw y tarddodd *sefydlogrwydd* Jewett yn ngwyneb cri yr eglwys i dadl y Pwyllgor Gweithredol am roddi i fyny y maes. ONGOLE—lle y mae y miloedd lawer wedi eu casglu i'r hen eglwys, a miloedd eto ar ddyfod, y rhai a dafasant eu heilunod wrth draed y cenadwr—*dyna y dref*, uwchben yr hon y bu "llefain cryf a dagrau," a "gweddi daer" y cyfiawn dri! Rhaid gosod yma un penill arall, yr wythfed, o'r "*Faith's Victory*:"

"Then hail, "Lone Star," of all the wreath
Thou art the brightest gem,
As once, o'er fair Judea's plains,
The star of Bethlehem.
Shine on! we learn to PRAY and wait,
To toil and trust, through thee,
A star of triumph on Christ's brow,
And Faith's high victory."

Y mae un wers arall, sef *Grymus-rwydd Efengyl Crist!* Tra yr oedd yr eglwys yn cwynfan, a'r Bwrdd Cenadol yn anesmwyth; tra y parhaodd *oed-iaid*, ymddangosiadol, llwydd "yr efengyl hon am y deyrnas" yn nhiriogaethau eangfaith Teloogoo, bu y gelyn yn *gwatwar*, a "gelynon croes Crist" yn llon i'r graddau yr oedd cyfeillion Iesu yn llwfrhau. Hyd oni *welir* yr eginyn, ni wyr dyn pa un a ydyw yn fyw ai peidio. Pa fodd bynag, y mae tyfiant *cyn* y daw yr eginyn i'r golwg. "Yn *gyntaf* yr eginyn"—i olwg dyn.

"Aroschw!" ys dywed Dr. Warren. Daw rhywbeth "wedi hyny!" Beth? "*Yr yd yn y LLAWN dwysen.*" Erbyn heddyw, wele y dylanwadau dystaw a dirgelaidd yn dangos eu heffeithiau; wele y galluoedd cuddiedig i'w canfod yn y *ffrwyth!* Bellach, cydnebydd pawb nad yw yr efengyl—hen efengyl Paul—wedi colli dim o'i nerth cyntefig. "Gallu Duw YW hi." Anfonwyd *deputation* i ymweled â'r maesydd cenadol yn y Dwyrain—Dr. Peck a Dr. Granger—ac yn y cyfnod (*y crisis*) yn 1853, cafwyd tystiolaeth fel hyn, mai "*prevailing policy*" y cenadon yn y maes hwn oedd *cyhoeddi yr efengyl*. Gwyddis fod y *deputation* wedi cwyno a beio fod yn rhai manau eraill sylw mwy yn cael ei dalu i addysgu drwy ysgolion na thrwy "weinidogaeth y gair." Ond yma meddynt, "Yn y capel, yn y gorsafau yn ac o amgylch Teloogoo, yn ngwleddoedd mawrion crefyddol yr Hindwaid, y mae miloedd o'r *Teloogooaid yn cael pregethu yr efengyl iddynt gan ein brodyr*. Nid heb wybod cyfaddasrwydd y moddion i'r dyben yr amcenid ei gyrhaedd, y dywedodd yr Arglwydd Iesu, "*Pregethuwch yr efengyl i bob creadur.*" Yn mhob oes a gwlad, yn mysg holl bobloedd ac ieithoedd y byd cyfan, y mae hon, yn fuan neu yn hwyr, wedi llwyddo yn *ddieithriad*.

"Aed yr efengyl bur i ma's,"

ac ardeled y Nefoedd HI! Nid oes eisiau "efengyl arall!" "Nerthol drwy Dduw" yw hon, mewn meusydd tramorol a *chartrefol* hefyd!

CYDNABYDDIAETH.

Anrhegwyd y Bardd â phibell ardderchog, wedi ei goreuro, gan ei gyfaill Mr. Jehu Jehu, ar ei ddychweliad o California, Calan, 1879.

Lluniaidd bibell i'm lloni—a gefais
Gan gyfaill diwyrni;
Merch y môr,* y mae'n rhagori,
O'i choron aur i'w choryn hi.

Os euog o'i halogi—ysywaeth!
Gan sawyr sy'n drewi—
Gwall milain! gwell yw moli
Ei golwg, na'i mwg i mi.

* *Meerschaum*.

IKUAN DDU.

DEISTIAETH alias CREFYDD NATUR.

GAN Y PARCH. LL. REES, CORDOVA, MD.

[Parhad.]

Yr ail honiad ffrostgar o eiddo y deistiaid, yw, *Fod y Datguddiad Dwyfol, cynwysedig yn y Beibl, yn afresymol; a bod goleuni natur yn ddigon i bob pwrpas.*—Dyma grefydd natur; neu dyma grefydd wrth natur; ac y mae pawb a'i professa yn ddeistiaid; ac fel yr ymdrechwn, yn fyr, ddangos, yn atheistiaid hefyd; y rhai, yn ol athrawiaeth ddwyfol-sylfaenedig y Beibl, ydynt "heb obaith ganddynt, ac heb Dduw yn y byd." Fod natur yn awgrymu gwersi pwysig i ddyn, can belled ag y mae yn rhan o honi, sydd gredadwy; ond a all dyn ddarganfod y gwersi heb ragbarotoad gan rywbeth arall perthynol iddi, sydd gwestiwn i'w benderfynu. "*Necessity is the mother of invention,*" medd y Sais, a meddwl yr ydym ei bod yn *mother of all discoveries.* Newyn a ragbarotoa i ddarganfod yr hyn sydd ymborth; a syched, yr hyn sydd ddi-od; oerfel, i ddarganfod moddion cynesrwydd; ac ymwybodolrwydd o feddyliau, wedi gweled ac adwaen gwrth-ddrychau, a arweinia i deimlo angen am, ac i ddyfeisio a phenderfynu enwau. Gwelir wrth hyn fod y moddion rhagarotoawl yn cyfodi o'r un gyfundrefn a'r moddion diwallol. Perthyn i'r un naturiaeth fawr mae y newyn a'r ymborth; y syched a'r ddi-od. Yn awr mae yn amlwg pe heb newyn, ni feddylid am ymborth; pe heb syched ni feddylid am ddi-od. Os oes gallu a chymwysder yn natur i awgrymu gwybodaeth am rywbeth ysbrydol fel y cyfryw, gofynwn, Pa le yn natur, neu o ba agwedd o honi y cyfyd yr hyn a ragbarotoa y meddwl i ddarganfod yr awgrymiad, fel y gwna newyn arwain i ddarganfyddiad o ymborth? Pa beth sydd yn natur i greu newyn am ymborth ysbrydol? neu beth sydd ynddi i gynhyrfu tuedd mewn dyn i addoli Duw ysbrydol? Os oes yn natur awgrym am y gwir Dduw, beth sydd yn natur i wneyd dyn i deimlo angen am

dano? O ran natur ei hun, ni fyn un claf o dan haul ond iechyd corphorol; y tlawd naturiol fyn gyfoeth naturiol; a'r un modd yn mhob peth arall, cedwir dyn gan natur o fewn ei chylch ei hun. Nis gwyddom am ddim yn bodoli, a ddichon godi gwrthddrych uwchlaw iddo ei hun. Yn ol ein gosodiad, os yw yn wir, fel y credwn ei fod, cyn y gall deist fod a Duw, neu ag unrhyw beth ysbrydol, rhaid yw, naill ai fod ein gosodiad—na all un gwrthddrych godi peth yn uwch nag ef ei hun—yn gamsyniaeth, nen fod natur ei hun yn dduw iddo! Os oedd gan Paine, cadben y llu deistaidd yn yr oes ddiweddf, ac yn wir, yn ei waith, yn hon hefyd, os oedd, meddaf, ganddo dduw, gofynwn, pa le y cafodd y meddyl-ddrych am dano? Yn natur. Pa fodd? Ei resymu allan a wnaeth. Anmhosibl hyn, heb fod Duw yn rhan o natur, neu fod natur yn gallu codi dyn uwchlaw iddi ei hun. Gall dyn trwy y teimlad o *necessity* am bethau natur, gael ei arwain i ddarganfod ei darpariaethau ar ei gyfer; ac yn gyferbyniol i hyn, mae yn wir, mai cyn y gall dyn ddarganfod y meddyl-ddrych am wrth-ddrych uwch, a phethau uwch na natur, rhaid iddo gael *necessity* am danynt wedi ei ddwyn i'w brofiad, gan foddion uwch, i'w alluogi i ddarganfod y meddyl-ddrych. Rhaid i reswm gael *data* cyfaddas i resymu arno i gael cynyrch. Rhaid i'r *data* hwnw gynwys elfenau prawf. Bu gweled alarch yn nofio, unwaith, yn gyfaddas *data* i alluogi un meddwl i resymu *ship-building* allan o'r tro. Cafwyd y prawf yn yr alarch. Gwelwyd wrth nofiad y creadur soniedig, nas gellid anghyfleu mwy o ddwfr na maint y corph oedd ynddo, yr hon *idea* yw sylfaen llong adeiladiad. Felly mae, ni feddylw'n, gyda phob darganfyddiad. Yn awr, beth sydd yn natur y *data* addas i resymu y meddyl-ddrych am Dduw arno, heb gynorthwy goleuni arall? Cydnabyddwn fod natur yn engraifft fawreddog o allu Duw y nefoedd, ac yn cyflwyno maes helaeth a phleserus i fyfyrdod crefyddol, wedi i'r meddwl gael argyhoeddiad o, a fydd yn modolaeth

Duw, a chael cymod ag ef drwy gyfrwng arall. Pa fodd y profir bodolaeth Duw drwy natur yn unig, gan y deist? Oddiw'rth y gwirionedd daiarol, fod yn rhaid i bob peth gael gwneuthurwr; *ergo*, mae yn rhaid fod gwneuthurwr i'r nef a'r ddaear. Ond profa hyn ormod i'r Rhesymolwr, gan y profa fod yn rhaid fod gwneuthurwr iddei Dduw. Os golygir y ddaear yn ei chreadigaeth yn y goleuni o achos ac effaith, fel y gwneir â phob peth arall, cyfarfydda y deist ag anhawsdra nas gall fyned drosto. Pa le y cafwyd defnydd i wneuthur y ddaear? Nis gall resymu iddi gael ei gwneyd o ddim, oblegid ni welodd ddim, ac nid yw natur yn ddim a wnaed heb ddefnydd i'w wneyd o hono. Yn wyneb hyn credwn ei fod yn llawer mwy rhesymol i'r deist, gyda natur yn unig, gredu na fu dechreuad i'r ddaear, na chredu iddi gael ei gwneyd o ddim. Anmhosibl i'r deist gael y meddylldrych sydd ganddo am Dduw, ysbryd, a'r cyflwr dyfodol, o natur, gan nad oes cynnelw (*archetype*) i ddim o'r fath ynddi. Pe gofynid sut y gwyr fod Duw, atebai, "Wrth y pethau a wnaed." Ond sut y gwyr mai pethau wedi eu gwneyd ydynt? Yma mae gwir reswm ar draul natur yn unig yn darfod. Fe ä rhyfgyf a ffwlbri, i'r hyn yr ydym oll yn agored weithiau, yn mhellach; ond gwir reswm, fel boneddwr gochelgar a *delicate*, a ddywed: "O, cadwch fi draw o'r lle tywyll, pergyllus yna." Nid yw yr holl feddylldrychau a gawn drwy wrthddrychau yr ymwnawn â hwy drwy ein synwrau corphorol, ond delwau neu argraffiadau o wrthddrychau teimladwy (*objects of sense*); ar wrthddrychau uwch ni cheir meddylldrych drwy y cyfryw fodd. Er mwyn Cristionogion, dywedwn, y credwn yr helpa y Beibl ni allan ar y mater. Goddefer i ni nodi un engraifft: Rhuf. i. 20. Beth a feddylir wrth "y pethau a wnaed," pa un ai creadigaeth y byd, ynte rhyw bethau a wnaed er hyn, sydd deilwng o ystyriaeth. Ond a chaniatau mai creadigaeth y byd a feddylir, a bod y "tragywyddol allu a Duwdod" yn dyfod yn amlwg wrth eu hystyried yn-

ddynt, mae yn aros wedy'n i wybod, pwy neu beth alwodd sylw atynt; oblegid heb hyn gallasai y gwirioneddau hyn aros am byth yn guddiedig yn mynwes anian, fel y maent i fioledd yn awr, o ran natur ei hun. Yn ol dullwedd yr adnod uchod o lefaru gellir dweyd, Canys ei anweledig beth ef yn niwedd y byd, wrth eu hystyried yn hauad y "gronyn gwenith, neu ryw rawn arall," sydd amlwg, sef adgyfodiad y meirw; ond pwy, heb y Beibl, allasai ymsicrhau o barthed yr "adgyfodiad," ar draul y gronyn gwenith? Gyda y Beibl mae natur yn gallu bod o wasanaeth mawr i ddynt; ond hebddo, O, druenus wrthddrych. Mae yn ymddangos fod gan Paul yn Rhuf. i. ddau gyfeiriad at y Cenedloedd—un atynt fel y buont a'r gwir Dduw yn adnabyddus iddynt, oblegid ceir yn adnod 21 o'r benod uchod, "Oblegid a hwy yn adnabod Duw," &c. Yr oedd hyn cyn i Dduw eu rhoi i fyny i drachwantau eu cnawd. Hefyd adn. 28: "Ac megys nad oedd gymeradwy ganddynt gadw Duw yn eu gwybodaeth," &c. Ymddengys y cyfeirir atynt yma fel yr oeddynt yn ol cyn i Dduw "esgeuluso amseroedd yr anwybodaeth hon," yn ol Paul mewn lle arall. I ni ymddengys mai yr amser y cyfeirir ato yma, pan oedd y "tragywyddol allu a Duwdod" mewn goleuni clir i'r Cenedloedd, oedd, pan oedd orael datguddiad Dwyfol yn wybyddus iddynt, naill ai yn amser Abraham ac yn ol, cyn i eilun-addoliaeth wasgaru yn helaeth, neu i ymgymeryd a'i dullwedd mwyaf llygredig; neu pan oedd y genedl Iuddewig mewn bri, ei theml a'i Seion yn degwch bro, llawenydd a syndod y gwledydd; pan oedd cyflwr y genedl yn adlewyrchu clod i gyfoeth, gallu, sancteiddrwydd a daioni ei Dduw. Yr ail gyfeiriad at y cenedloedd yn y benod dan sylw, y cyfeiriad atynt fel yr oeddynt wedi eu rhoddiad i fyny gan Dduw; a hwythau wedi cyrhaedd eithafnod eu hymlygriad eilun-addolgar. Yn yr amser yr ysgrifennodd Paul ei lythyr godidog at y Rhufeiniaid, ac yn mhell cyn hyn—ganrifoedd yn ol—yr oedd y cenedloedd wedi ymlygru cymaint, a'u medd-

wl wedi ymddyethro cymaint oddiwrth wir ddeonglydd natur, fel yr oedd mwy o berygl iddynt ar gefn natur yn unig, i weled a gwneyd pob peth yn dduw, na deall am yr "unig wir a bywiol Dduw." Er fod rhyw bobl a natur ganddynt yn ei ogoniant, a chandynt feirdd awengar, areithwyr hyawdl, a cholegau gwyddorawl Athenaid; ond cyn eu dyfod yn Gristionogion, a thrwy hyny yn ddynion iawn y Beibl, ystyriai apostol gwir fawr y Cenedloedd hwy "heb obaith ganddynt, ac heb Dduw yn y byd." Yn ngwyneb yr hyn ydym yma yn ddal allan, ystyriwn fod y darnodiad *crefydd natur*, yn gam-ddywediad. Nid oes gan natur grefydd i neb, mwy nag mae gan y gronyn gwenith yr "adgyfodiad" i'n sicrhau o hono. Yr unig gyfrwng sydd genym i ddwyn argyhoeddiad i'r meddwl o barthed bodolaeth Duw a phethau ysbrydol, yw y Beibl. Diolch i'r Nef am dano.

Nid ydym am orphen yr ysgrif heb wneyd ymgais yn fyr i ddangos mai y Beibl yn benaf, ond yn gysylltiol â natur, sydd yn profi bodolaeth Duw; ac mai efe a greodd y byd, &c. Gwna y Beibl hyn mewn tair ffordd; o'r hyn lleiaf, tair gawn ni sylwi arnynt y tro hwn.

1. *Drwy fynegiad cadarnhaol a di-amwys o'r gwirionedd dan sylw.* Gwel Heb. xi. 3. "Wrth ffydd yr ydym yn deall wneuthur y bydoedd drwy air Duw, yn gymaint nad o bethau gwledig y gwnaed y pethau a welir." Anmhosibl meddu ffydd mewn dim, heb dystiolaeth. Yn awr o ba le y cyfyd y dystiolaeth am y gwirionedd yr ymestynir i'w sefydlu? Nid o natur, pe amgen ni fyddai angen am ffydd. Yn ol siarad cyffredin, yr hyn sydd gywir yn y cysylltiad mewn golwg, gwybod yr hyn a welir fyddwn, a chredu neu feddu ffydd yn yr hyn na welir. Priodol felly yr ymadrodd, "Wrth ffydd yr ydym yn rhodio, ac nid wrth olwg." Gan hyny, mai y ffaith mai nid o bethau gwledig y gwnaed y pethau a welir, yn tafu baich y prawf o'r ffaith o greu, a'r cyfrwng drwy ba un y crewyd, oddiar wrthddrychau *sense* ar ddatguddiad neu

dystiolaeth datguddiad neillduol oddiwrth yr un anweledig a greodd. Pe buasai creu y pethau gwledig wedi cymeryd lle gan un gwledig, a thrwy foddion gwledig naturiol—moddion o'r un natur a phriodoleddau, gallasai *experts* olrhain i raddau helaeth yr achos a'r moddion oddiwrth yr effaith. Mae *expert detectives*, wedi gwledig ôl y ty-leidr, yn gallu yn aml ddyfalu yr offerynau a ddefnyddiwyd i dori y ty, ai morthwyl, a pha fath un, ai cŷn, a pha fath un; ai bwyell, a pha fath un, bach neu fawr, &c.; ac yn aml dyfalant pwy o'r *professional burglars* fu wrth y gwaith, er eu bod hyd yn hyn yn methu dyfalu pwy yw lladron corph A. T. Stewart. Ond pe y ty a dorwyd gan fod anweledig, a thrwy foddion anweledig, collasid y *clew*. Tybygwn mai yn gyffelyb ydyw gyda y mater dan sylw. Gan mai Duw, bod ysbrydol, a greodd, drwy ei air, moddion ysbrydol, mae *clew* Paine yn diflanu; nis gall olrhain yr achos oddiwrth yr effaith, mwy nag y gall dynion heb y Beibl, er fod yr *evidences* ar hyd y byd o ddylif, wybod pa bryd y bu, na sut y daeth; neu wybod sut y croesodd y genedl anhrofiadol ac anwrol o du Piahiroth i'r Môr Coch, i'r ochr gysegredig, gan ddawns a chân Miriam. Yn awr, gan hyny, beth yw y dystiolaeth sydd yn sylfaen ffydd y Cristion am y creu, a'r modd y crewyd? Dyma hi: "Yn y dechreuad y creodd Duw y nefoedd a'r ddaear." "Yn y dechreuad yr oedd y Gair, a'r Gair oedd gyda Duw, a Duw oedd y Gair. Trwyddo ef y gwnaethpwyd pob peth, ac hebdo ef ni wnaethpwyd dim a'r a wnaethpwyd." Gan hyny, "wrth ffydd," yn y dystiolaeth yna a'i chyfryw, "yr ydym yn deall wneuthur y bydoedd trwy air Duw."

2. *Drwy fod y Beibl yn bwrw goleuni ar natur y Dwyfol Fod, mai ysbryd yw.*—Nid oes dim mewn natur yn adlewyrchu bodolaeth peth ysbrydol. Mater yn ymgodi o fater, ac yn arwain i fater, sydd ynddi hi i gyd. Yn y codiad neu y gostyngiad sydd rhwng pethau a chyflyrau natur—o'r haf i'r gauaf, o'r defnydd *solid* i'r hylifol, o'r gwllaw i'r gwllith, i'r tarth, neu i'r nwy, yr ydym

o fewn cylch y byd materol ; ni chyrhaeddassom yr ysbrydol eto. Mae athronwyr a naturiaethwyr o'r cynoesoedd i lawr, a meddygon o bob ysgol er cyn Galen hyd yn bresenol, wedi siarad, ysgrifenu, a damcaniaethu llawer yn nghylch y corph dynol ; ond nid oes yn mhlith holl gyfrolau y byd un yn myned at enaid dyn, at Dduw, at nefoedd ac uffern, &c., ond Beibl Duw, a llyfrau eraill ar ei draul. Yn awr, heb gael golwg ar Dduw fel ysbryd, ni fyddai yn aros i'w goelio ond y gwrthuni a'r afresymoldeb, sef fod Duw, wrth fod yn awdwr natur, yn awdwr iddo ei hun. Mae hwn yn gasgliad anocheladwy. Gan mai yn ngoleuni natur yn unig y ca y Deist ei dduw, a chan, fel y nodasom o'r blaen, nad yw natur yn bwrw goleuni ar fodolaeth na phriodol-ddau ysbryd, os na wneir y *negative* i brofi yr *affirmative*, yr hyn nad yw iawn yn y cysylltiad ydym yn drin, mae y casgliad yn anocheladwy, fod yr hwn a wnaeth natur wedi gwneyd y duw a welir yn unig yn ei goleuni hi ! Dyma gyflwr truenus, i fod yn ngafaellion crefydd o fath crefydd natur ! crefydd rheswm heb ddatguddiad ! crefydd y mae yn rhaid i'r gafaellion i gyd fod gan yr addolwyr ar eu duw, a dim ganddo ef arnynt hwy ! Dyma greadigaeth yn fwy na'i chreawdwr tybiedig ! Unwaith y ceir y meddwl dynol yn rhesymol i'r Beibl, wedi bod yn hir fel cwnpawd mewn byd, a'i ogledd heb atdyniad iddo, efe a ga gyfeiriad sefydlog. Dywed y Beibl, "Ysbryd yw Duw." Dyma y meddwl yn teimlo ar unwaith mai mewn datguddiad Beiblaidd yn unig y gellir cyfrif am greadigaeth a gwir greawdwr iddi, ar dir gwir reswm. Yn y Beibl y teimla y gwir gredadyn ei fod gyda Duw a allodd greu y cyfanfyd heb greu ei hunan ! Nid rhyfedd, gan hyny, fod yr hen bobl ffyddiog mor hoff o ganu :

" Dyma Feibl anwyl Iesu,
Dyma rodd deheulaw Duw ;
Dengys hwn y ffordd i farw ;
Dengys hwn y ffordd i fyw." &c.

Parhaed y canu, fe bery y teilyngdod. Bydd eisiau y Beibl ar bob cam o'n ffordd oddi yma i anfarwoldeb, i gyfrif

am rywbeth a welir, a glywir, ac a deimlir. Ni fu mwy o angen lamp ar hwyllbren llestr, neu lamp yn llaw y glowr ar ei daith trwy y tyllau tywyll tanddaearol, nag sydd o eisiau y Beibl mewn pen a chalon wrth basio trwy y greadigaeth ddaearol i fyny i'r un nefol. Dyma yr ysgrif-dyst fwyaf pwysig y bu ei llythyrenau ar groen a phapyr erioed ! Pontia hon y cyfwng mwyaf anhydraidd y cafodd y dychymyg mwyaf gwyllt a beiddgar olwg arno erioed ! Mae pob hanes arall yn dechreu a gorphen yn yr un byd ; ond Beibl Duw, yn annhebyg i bob un ond iddo ei hun, a ddechreu gyda dyn, a gorphen gyda Duw ; dechreu gyda y pererinion yma, yn falm i'w clwyfau, a chysur yn eu hadfyd, a gorphen gyda hwy yn y gwisgoedd gwynion, yn chwareu yr anthem anhysbydd ar dannau telyn aur y nef.

3. *Drwy fod y Beibl yn rhoddi hanes yr unig wyrthiau y gellis en hanrhydeddu a choel ddifrifol.*—Yn y wyrth gwelir un yn gallu trafod natur fel y myno, yr hyn yw un o'r profion goreu mai efe a'i gwnaeth. A'i gadael iddi ei hun, ni fethodd natur a chyflawni un o'i swyddogaethau, na cholli un o'i phriodol-ddau ; ni fethodd ei than a llosgi neu gynesu ; ni fethodd ei dwfwr a gwlychu, ei haul oleuo, na'i lloer ymgadw yn ei chwrs ; ni fethodd llanw a thrai ; ni fethodd y *wear and tear of life* a chynyrchu henaint, na henaint a dwyn i'r bedd. Dadansoddi pethau, ac adfer i gyflwr gwreiddiolach yr elfenau cyfansoddol, y mae fferylliaeth, ac nid difodi neu leihau sylwedd dim yn y cread. Wedi myrdd o oesau o daro a rhygnu arni gan y tonau, mae y graig yn ymgolli ; ond ei sylwedd, er yn wasgaredig, sydd yr un faint yn ei swm. Fel hyn, mae rhywbeth yn y pren all herio y gareg, a rhywbeth yn y gareg all herio yr haiarn. Crynhoer i un cyfarwyddyd yr oll wybuwyd ac a wybyddir gan bob ysgol feddygol, yn y dull o eli, neu ddwfr, a chymwyser ef at lygaid un "dall o enedigaeth." O ! mor ddiwerth y profai, ac a chwarrddai anffawd yn eu gwyneb. Uner swynion holl offerynau cerdd pob cenedl uwch

ben bedd, neu holl arswydion taranau yn un crochlef fawr, gwelw a difywyd yw carcharor angau. Yn yr hen Feibl ni gawn hanes un fu am oesau mewn trafridiaeth â'n byd ni, ac yn y diwedd a drigianodd am ysbaid ynddo, oedd yn gallu gwrthdroi y drefn uchod wrth ei ewyllys. Yn hanes hwn, ni gawn i'r haul aros yn Gibeon, a'r lloer yn nyffyrn Ajalon. Gwelwn ffordd sych dros for, a chenedl naturiol ofnus, yn wyr, gwragedd a phlant, yn pasio yn droed-sych; gwelwn afon yn troi yn ei hol; a thri o lanciau wedi bod mewn ffwrn saith boethach nag arferol, yn dod allan heb ddeifio eu gwallt; gwelwn un wedi bod dridiau a theirnos yn y dyfnder, am fod rhyw Dduw ag angen tipyn o'i wasanaeth, yn dod allan can iached, os nad iachach na'r pysgod-yn gafodd yr *emetic*; gwelwn glefydau yn ffoi, a phyrth trancedigaeth yn agor wrth air un gwan iddo ei hun, ond anfeidrol er lles eraill; un wedi ei eni i farw, ond wrth adgyfodi ac esgyn i'w swyddogaeth yn y nefoedd, yn dyfod yn hedd didrai, a bywyd didranc i bawb o'i ganlynwyr.

Nis gallwn, feddylwn, dynu at y terfyn yn well na chyda dyweyd, mai, er yr holl ysgrif-binâu a dreuliwyd, inc a arferwyd, a phapyr a lanwyd; er holl egnion meddyliol clodwiw seryddwyr, daearegwyr, a chewri athroniaeth, hen a diweddar, i ddyfalu am resymau i brofi y Bod o Dduw, ac y mae hono, yn gystallag iddo ef y mae pob peth, bywyd y dyn Crist Iesu yw y rheswm dyfnaf, uchaf a helaethaf, a'r mwyaf eglur dros y pwnc o bob peth. I Atheist a Deist, *blank-book*, tyst mud, i.e., marw yw natur am y gwir Dduw, a phethau ysbrydol; ond i un wedi bod yn ysgol datguddiad Dwyfol, yn y Gair mae gwersi natur i'r pwynt; mae anian yn llawn barddoniaeth nefol iddo—ydyw, mae yn gynwrf drwyddi i gyd. Meddai un o'r ysgolheigion hyn unwaith, "Y nefoedd sydd yn datgan gogoniant Duw, a'r ffurfafsen sydd yn mynegu gwaith ei ddwyllaw ef. Dydd i ddydd a draetha ymadrodd, a nos i nos a ddengys wybodaeth."

Deall yr hyn a ddysgwyd am Grist

yw yr unig ffordd i ddeall yn iawn yr hyn sydd ddealladwy am Dduw, ac am ei waith.

CAN A CHYDGAN I IFORIAETH.

Hen gastre'r gân yw Cymru lân,
Hi fagodd gewri llon;
Iforiaeth swyn' a'i thyner swyn,
Fu'n derbyn maeth yn hon;
Hen feirdd o fri fu'n canu 'n hy',
Ei rhinwedd yn ddiffael;
Dyrchafa'n hiaith trwy'r oesau maith,
Ddyngarwch Ifor Hael.

Boed enw Ifor Hael
Boed enw Ifor Hael
Yn fawr ei fri gan Gymry lu
Boed enw Ifor Hael.

Er gadael gwlad y Brython mad,
Am estron wlad i fyw,
Anghofio'n hiaith, na'n tatau chwaith,
Rhy anhawdd ini yw;
Brawdgarwch gwir a chariad pur,
A dystiant yn ddiffael,
Fod yn ei fri gan Gymry lu
Hoff enw Ifor Hael.

Boed enw Ifor Hael, &c.

Iforiaeth chweg yn Nghymru deg,
Wellaodd lawer clwy',
A nofiai frig y tonau dig
I wlad sydd lawer fwy;
Ac ar ei sedd ceir hon mewn hedd,
Yn gwylio'r tlawd a'r gwael;
Mae'r blwch yn llawn o foreu hyd nawn,
Gan blant hoff Ifor Hael.

Boed enw Ifor Hael, &c.

Amddiffyn egwyddorion pur
Y mae pob Ifor mad,
Tosturio wna mewn ing a chur—
Mae'n gweini yn ddiwâd;
Gwirionedd a brawdgarwch cân
Sydd yn ei gwch i'w cael;
Cyfranu'n llawen i bob un
Wna plant hen Ifor Hael.

Boed enw Ifor Hael, &c.

Hen Gymro anwyl, enwog, fu
Ein Hifor ar bob pryd,—
Cyfranodd gymwynasau lu
I dlodion yr hen fyd;
Ac er fod Ifor yn y bedd,
Mae meibion fil i'w cael
Yn noddi'r gwan, a'i ddal i'r lan,
'Nol siampl Ifor Ifael.

Boed enw Ifor Hael, &c.

Boed egwyddorion pur ein Hurdd
Yn chwyddo dros ein tir,
A doed y Cymry'n fil a myrdd

I'w derbyn oll yn wir;
Yn argraffedig ar bob grudd
Boed geiriau pur dilen,
A chariad ar ei urddawg sedd,
Yn chwifio'r faner wen.

Boed enw Ifor Hael
Boed enw Ifor Hael
Yn fawr ei fri gan Gymry lu,
Boed enw Ifor Hael.

Church Hill, O.

DAFYDD.

PREGETHU TESTYNOL, NEU BYNCIOL ?

GAN Y PARCH. H. O. ROWLANDS.

Mae cyfeiriadau beirniadol a pharchus Golygydd y WAWR at y pwnc hwn yn y rhifyn diweddfaf yn amserol, ac yn dra dyddorol. Cyn sylwi ar y mater dan ystyriaeth, goddefer i mi wneyd hyn o eglurhad :

Mewn llythyr cyfrinachol at Olygydd yr *Homiletic Monthly*, gwnaethum sylwadau brysiog ac after parthed y pregethau mwyaf derbynol. Ni ddysgwyliais y cawsent eu cyhoeddi, a synais pan welais hwynt uwch llythyrenau fy enw yn y cyhoeddiad hwnw; a'm hunig gysur oedd, na wyddai neb pwy oeddwn oddiwrth y llythyrenau "H. O. R.;" ond fe losgodd y brawd Griffiths y llen oedd rhyngddynt a'r cyhoedd. *Very well.* Ond hyn : Nid wyf yn myned i amddiffyn darnodiad anafedig o bregeth, yr hwn ddarnodiad na fwriadwyd i ymddangos o flaen y cyhoedd, ond yn unig fel crybwylliad i ddangos beth a olygwn i wrth bregeth bynciol.

Pan y dywedais nad oedd "pregethau testynol o nemawr ddyddordeb," fy amcan oedd goleuo y Golygydd nad oedd y pregethau testynol fel y'u cyhoeddiid yn y *Monthly* o nemawr ddyddordeb, ac nid dibrisio pregeth destynol. Ar yr un pryd, nid wyf am i'r eglurhad yna gymesuro (*modify*) dim ar y gosodiad, fod (i'm tyb i) pregethu pynciol yn fwy dyddorol ac adeiladol na'r testynol, o leiaf i'm dull i o gyfansoddi a thraddodi.

Er i ni ddeall ein gilydd, rhoddaf yma ddarnodiad o'r ddwy drefn.

Y drefn destynol.—Hon yw lle mae rhan o'r Ysgrythyrr yn cael ei dosranu, a'r prif eiriau, neu raniadau, yn gwneyd "penau" y bregeth. Engraifft : "Felly gan hyny pob un o honom drosto ei hun a rydd gyfrif i Dduw." Rhuf. 14 : 12.

1. Rhaid rhoddi "*cyfrif.*"
2. Rhoddir y cyfrif hwn "i *Dduw.*"
3. Rhaid i "*bob un*" roddi cyfrif.
4. Rhaid i bawb roddi cyfrif personol—"drosto ei hun."

Dyna raniadau naturiol pregeth destynol o waith gwr enwog.

Yn y drefn *bynciol*, mae un meddwl (*idea*) neu osodiad yn rhedeg trwy y bregeth. Ymdrinir ag un pwnc, yr hwn a osodir allan mewn ychydig eiriau. Engraifft oddiwrth yr un testyn : "Fod dyn yn greadur cyfrifol i'w Greadwr"—dyna y gosodiad. Yna gellir ei ddosranu :

1. Fod y cyfrifoldeb yn un teg.

(a) Duw a'i creodd. (b) Duw sydd yn ei gynal. (c) Fod hyn yn rhoddi hawl i Dduw arno.

2. Fod y cyfrifoldeb yn un *parhaol*, &c., &c.,

Mae yr uchod yn esiampl o'r hyn a feddyliwn wrth y drefn bynciol. Yn awr, pa un yw y goraf i gyfarfod â meddwl y gwrandawr? Gwyddom beth yw barn Golygydd y WAWR. Dyma hi : "Tuedda i gam-ddeall yr Ysgrythyrau. Tuedda i arwain oddiwrth air Duw. Tuedda i dafu anfri ar orchymyn pendant Crist. Tuedda i feithrin diogi pregethwrol. Tuedda i agor drws i gyfeiliornadau ddyfod i mewn," &c., &c. Cyhuddiadau ofnadwy, fy mrawd ! Ond cawn weled.

1. *Pregethau Crist.*—Nid oes genym ond darnau amherffaith o bregethau ein Gwardwr; ond yn yr hyn sydd genym, nid wyf yn gwybod am un bregeth destynol. Pwnc y bregeth ar mynydd—*Ysbryd yr oruchwyliaeth feingylaidd.* Pregeth arall—*Natur teyrnas nefoedd.* Dim testyn, ond cyffelybiaethau. Un arall. Pwnc—*Dychweliad pechadur.* Dim testyn, ond dameg y mab afradlon. Ei bregeth fawr ddiweddfaf, yr hon a gymerodd ran o ddau ddiwrnod i'w phregethu, ac fe allai a dra-

ddodwyd wedi gorphwyso ar ol y rhan gyntaf. Pwnc—*Dynstr Jerusalem a dyfodiad Mab y dyn*. Mat. 24. Yr ail bwnc—*Cyfrif y farn ddiweddaf*. Mat. 25. Dim testyn, na rhaniadau.

2. *Pregethau yr Apostolion.*

(a) Pedr. Yn ei bregeth ar ddydd y Pentecost, cymer Pedr ei destyn o'r Prophwyd Joel. Ond pregeth bynciol *with a vengeance* oedd hon; canys ar ol adrodd ei destyn, cymer i fyny y pwnc o *Wirionedd anfoniad, marwol-aeth ac adgyfodiad yr Iesu*, neu *Ddwyfol anfoniad Mab Duw*; ac unwaith yn ystod yr holl bregeth y gwna sylw amgylchiadol o'i destyn; ond pwnc mawr y bregeth a welir yn Act. 2 : 36.

(b) Stephan. Pregeth bynciol ac hanesyddol—yn hytrach, hanesyddol a phynciol. Pwnc y bregeth—*Gwrthodiad Crist gan yr eglwys Iuddewig*.

(c) Paul. Ei bregeth odidog yn Antiochia yn Pisidia. Gwel Act. 13 : 16—41. Gwel pregeth Stephan.

Wel, dyna ddigon o engreiffitiau o'r dull apostolaidd o bregethu, a phynciol hollol ydyw.

3. *Dulliau dynion mawrion eraill o bregethu.*

Pregeth bynciol hollol yw yr eiddo Chrysostom (Genau Aur) ar 1 Thes. 4 : 13. Pwnc y bregeth—Gormodedd tristwch ar ol cyfeillion ymadawedig. Ni chyffyrddir a'r testyn trwy yr holl bregeth.

Hugh Latimer. "Pregeth yr aradr" y geilw ef bregeth oddiar Rhuf. 15 : 4 Pwnc y bregeth—Cydmariaeth rhwng yr aradrwr a'r pregethwr. Dim rhanu y testyn—dim cyfeiriad ato, ond pynciol i eithafion ydyw.

Pregeth yr anfarwol Robert Hall ar Anfyddiaeth yr Amser Presenol. Testyn, "Heb Dduw yn y byd." Pwnc—*Modern Infidelity Considered*. Pynciol hollol yw hon, fel y gwyr pawb.

Mae o'n blaen bregethau gan Tertullian, Cyprian, Athanasius, ac eiddo goreuon y pwlpud Germanaidd, Ffranc-aeg, Seisonig, Ysgottaidd a Gwyddelig, a chyfran fechan o honynt ydynt yn destynol; rhai o honynt yn esboniadol, ond y mwyafrif o lawer yn bynciol.

4. *Pregethwyr yr oes bresenol.*

Pynciol gan mwyaf yw Spurgeon, a a thuedda y pwlpud Prydeinig at yr un dull. Pregethau pynciol hollol a bregethodd Dean Stanley yn y wlad hon, ar ei ymweliad ddiwedd y flwyddyn ddiweddaf. Pynciol yw Armitage, tywysog y pwlpud Bedyddiedig yn y wlad hon. Felly hefyd Lorimer, o Boston, pan ei clywais ef. Dyna ddullwedd Beecher yn gyfan-gwbl—meistr yr ar-eithfa. Dyna eiddo Swing, o Chicago, pregethwr mwyaf clasurol ei oes. Mae llawer o bregethau McLoson, o Manchester, yn bynciol. Dyna ddull Murray, o Boston. Pregeth bynciol hollol yw pregeth ogoneddus yr Esgob Simpson ar yr Adgyfodiad.

Dyna ddigon o esiamplau lled enwog a farnant yn well o *topical preaching* na'r brawd Griffiths.

5. Yn nesaf, ystyriwn *Awdurdodau Pregethurol (Homiletical)*.

Dyma ddywed Dr. W. G. T. Shedd, o Athrofa Dduwinyddol New York, awdurdod lled uchel mewn *homiletics*: "Yn gymaint a bod y bregeth bynciol yn dod yn agosaf at unoliaeth, cysonedd, ac at gyd-gyfeiriad at un pwynt, hi yw *model* y pregethwr (*it is the model species for the preacher*)." Ar ol ei darlunio dywed, "It is for this reason, therefore, that we lay down the position that the topical sermon is the model species for the sermonizer. * * * If he constructs a textual sermon, he ought to make it as topical as possible." Gwel Shedd ar *Homiletics and Pastoral Theology*.

Cydmarer yr uchod gyda'r feirniadaeth ganlynol ar bregeth bynciol. "Tuedda y dull hwn i gam-ddeall yr Ysgrhythrau Sanctaidd, * * * i arwain oddiwrth air Duw, * * * i dafu anfrî uniongyrchol ar orchymyn Crist a'i apostolion (pa orchymyn o'r eiddynt?) * * * i feithrin arferiad o ddiogi pregethwrol," &c. Gwel Parch. O. Griffiths (*Giraldus*) yn y WAWR, Ionawr, 1879.

Eto, dyma beth a ddywed Dr. Broadus, cydnabyddedig fel prif awdurdod ar y pwnc o bregethu yn yr enwad Bedyddiedig: "Mae gan y dull hwn (pynciol) fanteision pwysig. Yn

well na'r lleill, sicrha unoliaeth, yr hyn sydd yn anheborol i effeithiau goraf pregethu. Mae yn dysgyblu meddwl y pregethwr i ddadansoddiad rhesymegol. * * * Mae yn fwy argyhoedd-iadol a boddhaus i ddsbarth o feddyliau, yn neillduol yn mhlith pobl ddi-wylliedig." Yna cyfeiria Dr. Broadus y myfyriwr at esiamplau Robert Hall, mewn tair pregeth neillduol; hefyd South, un o brif bregethwyr ei oes yn Lloegr. Gwel Broadus "*on the Preparation and Delivery of Sermons.*"

Cydmarer Dr. Broadus a'r hyn a ganlyn:

"Tuedda y dull pynciol i ddod a'r dynol i'r golwg yn fwy na'r dwyfol. * * * Tuedda i agor drws i gyfeil-iornadau ddod i mewn. * * * Mae yn hollol estronol i ddull y Bedyddwyr o bregethu yr efengyl yn mhob oes a gwlad!" Gwel Parch. O. Griffiths (*Giraldus*) yn y WAWR, Ionawr, 1879.

Gwel y darlennydd y gwahaniaeth barn sydd rhwng Shedd, Broadus a Griffiths ar werth y dull o bregethu pynciol.

Fy ngolygiad i yw, tra mae y dull pynciol yn fwy hwylus i mi, ar ol blynyddau o arferiad, ac, i'm tyb i, yn meddu yr holl fanteision a briodolir iddo gan yr enwogion uchod, a dim un o'r *characteristics* a briodolir iddo gan y brawd galluog Griffiths, eto cyfrifwn y pregethwr a rwyma ei hun at yr un dull hwn yn anffortunus iawn. Ni ddylai fod *undoniaeth* mewn dull o bregethu. Mae y testynol yn un rhagorol; mae llawer o enwogion y pwlpud yn ei arfer agos yn gyfan-gwbl, yn enwedig y pwlpud Cymreig.

Mae y dull *esboniadol* yn nodedig o ddyddorol pan mae y duwinydd medrus yn gystal a'r areithydd swynol yn ei arferyd.

Yr hanesyddol a'r casgliadol (yn wir, dyna yw pregeth Stephan, yn fwy na phynciol) sydd ddyddorol a llawn o hyfforddiant.

Y goreu oll yw arferyd pob un o'r dulliau hyn yn ei dro. Ac yn awr, tra nad wyf yn caniatáu i grybwylliad aser a wnaed mewn llythyr cyfrinachol, i hyrwyddo y darlennydd. i ddeall fy

meddwl, i sefyll *test* beirniadaeth; ac nid ydyw fy meirniad yn awgrymu y dylwn; ond mae fy mrawd yn hollol yn ei le pan y dywed fod y "brawd Rowlands yn selog dros y dull pynciol o bregethu, a'i fod yn credu yn y dull hwn yn benaf am ei fod y dull mwyafr derbynol gan y bobl." A gwel y darlennydd ein rhesymau eraill drosto yn y llythyr hwn; ac mae rhyngwyf a Mr. Griffiths wahaniaeth gwreiddiol a pharhaol parthed teilyngdod y dull pynciol.

O. Y. Pan y cyfeiria fy mrawd at bregethu pynciol, fel pregethu yn "rhodresgar," am y "dwymyn felen," y "cledrffyrdd," &c., nid yw hyn ond *caricature* annheg; ac nid yw yn cynrychioli yn deilwng feddwl beirniadol a dadansoddiadol fel eiddo golygydd y WAWR. Clywais bregethu testynol oedd yn an-Feiblaidd, yn sych, ac yn nodedig o Anghristaidd; a chlywais bregethu pynciol—pregethu Armitage, er engrafft, ar *Iesu Grist*, oedd yn ffynonellu gwirioneddau gras Duw. Nid y *dull*, frawd, sydd yn bwysig; mater o chwaeth, neu o drefn meddwl dyn yn gweithredu, ydyw hwnw; calon bur ac ysbryd etengylaidd o'r tu ol i'r dull, sydd yn bwysig, onide? *Pregethu yr efengyl* yw'r comisiwn mawr.

Oshkosh, Wis.

YR ATHRAW FFYDDLON.

[BUDDUGOL.]

Dyngarwr, doethwr odiaethol—ydyw
Clodus athraw'r ysgol;
Trwy'i wasanaeth tra swynol
Egin dysg ddaw'n gnwd o'i ol.

Amserol rymus wron,—gwir addysg
A rodde yn gyson;
Llafuria ef yn llyfr Iôn,
Ac eraill fyn dan goron.

IEUAN DWYFACH.

—Perchwch gyngorion gwir gyfaill,
yr hwn a ddywed wrthych eich drwg
a'ch da.

PWLPU D Y WAWR.

Dinas New York—Yr Ochr Dywyll a'r Ochr Oleu.

GAN DR. DE WITT TALMAGE, BROOKLYN.

Cyfieithiedig gan y Parch. D. Ll. Jones.

[Parhad.]

Nid oes angen ysgrifenu ystadegaeth tlodi y ddinas mewn inc du, coch, a glas—du am y pechodau, coch am y gwaed, a glas am y clwyfau. Gwrandewch hyn, chwi eglwysi Cristionogol, a thywalltwch i mewn eich haelioni. Gwrandewch hyn, chwi weinidogion Crist, a llefarwch eiriau o gydymdeimlad â'r dyoddefus, a tharanwch yn erbyn ffynonau o drueni. Gwrandewch hyn, chwi awdurdodau swyddogol y ddinas! Gallwch ymddibynu ar hyn, os na wna yr eglwysi a'r llysoedd ddefroi at eu dyledswydd, cosba Duw ni yn fwy chwerw nag y cosba y dwymyn felen New Orleans, nag y tarawodd y pla Llundain, nag y siglodd y ddaeargryn Curacoas, yn fwy nag y llogodd ac y dymchwelodd y tân Sodom. Diwygiad neu ddi-ddymiad. O na allwn dafu *bomb shell* o gynhyrriad i bob neuadd ddinasol, i bob ty cwrdd, ac i bob eglwys gadeiriol ar y Cyfandir. Mae llaw-weithfeydd Fall River a Lowell wedi sefyll ar rai prydiau oblegid diffyg cais am nwyddau a diffyg gweithwyr; ond am weithfa myrdd ystafelloedd pechod, a hi yn mlaen ddydd a nos, flwyddyn ar ol blwyddyn, heb laesu yr un rhwymyn, neu adgyweirio unrhyw ran o honi. Troir ei holwyn fawr gan ddyllif nid tebyg i eiddo y Merrimac neu y Connecticut, ond gan ffrwd gref o waed coch yn cael ei dywallt o'r *groggeries* a lleoedd yfed, a seleri gwin y wlad, y pho gyflymaf y rhed y ffrwd, cyflymaf y try yr olwyn; gwëwyd rhwymyn yr olwyn o linynau calonau drylliedig, ac am bob tro o'r olwyn llifa allan o'u genau, lwyddiant wedi ei lofruddio, cartrefi anrheithiedig, ffeidd-dra a phechod—dinasol a

theuluol—a gwae cenedlaethol; ac nid yw swm yr olwyn ond ocheneidiau a llefain gwyr a gwragedd wedi eu colli am y ddau fyd; a'r llef barhaus yw, "Dygwch i mi fwy o gyfoeth, mwy o gartrefi, mwy o gyfoeth, mwy o ddinasoedd, i'w malu yn y felin anferthol hon."

Ac eto daw y byddinoedd. Gwneir un fyddin i fyny o *boot blacks*. Ymddangosant yn llawen, ond gwyddant fwy am ofid na llawer hen wr. Yn nghanol y temtasiynau aflanaf, yn cael eu cicio i fyny i'r *garret*, a'u gwthio i'r *cellar*, gwnant o \$2 i \$3 yr wythnos, a phan yn bymtheg oed, yn naturiol, y maent yn driugain oed mewn pechod. Mewn modd difeddwl yr ydych wedi gosod eich troed ar eu blwch, gan chwibanu neu ysmocio, pan na chostiai i chwi ddim i ddweyd gair o gysur ac ogyngor wrthynt. Pwy sydd wedi gweddio dros y *boot black*? Pwy sydd wedi ei amddiffyn pan yn cael cam gyda golwg ar ei ddeg *cent*? Pwy sydd wedi rhoddi gwahoddiad iddo ymdwymo pan y chwythai y gwynt oer dan ei siacet fer? Bydded Duw yn drugarog wrth fyddin y *boot blacks*.

Gwneir i fyny gatrawd arall o fyddin fawr y dyoddef, o'r *news boys*, y crytiau callaf a ffraethaf yn y ddinas. I fyny am bedwar o'r gloch yn y boreu, yn effro am haner awr wedi tri, neu yn cael eu tynu allan o'u gorphwys-leoedd mewn modd garw, gyda phapryau llaith o'r argraffwasg ar eu breichiau, gan grynu ar hyd lanau yr afonydd, ac ar hyd yr ystrydoedd, ac ar hyd y palmantau llithredig, ond yn canu mor llawen a phe yn *chantio* carol Nadolig. Nid oes dim ar yr heol a'm cynhyrfa i'r fath raddau a gweled, ar foreu oer gauaf, y *news-boy* a phapryau y rhai ni all werthu, yn llaprog ei ddillad, yn wylo gan yr oerfel, ei wyneb neu ei ddwyllaw yn gwaedu ar ol cwmp, neu yn rhwbio ei ben-lin, yr hwn sydd wedi ei niweidio trwy ymrwbio yn ochr y *car*, yn gwerthu papryau a ddywedant am ddamweiniau ar y rheilffordd, llong-ddrylliadau, &c., ond ni ddywedant air am yr hyn sydd yn fwy iddo ef na'r holl ddamweiniau a'r anffodion hyn,

sef iddo gael ei eni o gwbl. Yn ngol-euni coch lusern yr heddeidwad, gwelwch hwynt yn mreichiau cwsg y nos, am beth amser wedi anghofio eisiau, poen, ystorm, a thywyllwch. Ond wele un o honynt yn anesmwyth, fel pe yn breuddwydio fod rhywun yn llad-rata ei baprau oddiarno. Myfyriais a meddyliais pa un a fuasai yn iawn ai peidio, dymuno ar iddynt beidio deffro mwy. Duw a drugarhao ac a ach-ubo *news boys* y ddinas.

Ond y mae yna gatrodau eraill yn teithio yn mlaen—catrodau y casglwyr cadachau, catrodau y rhai a werthant *matches*, catrodau y lladron ieuainc, *reserve corps* mawr tywyllwch ac angau. Ond dywedais wrth yr heddeidwad, “Dyna ddigon o un noson o drueni yn New York.”

Aethom i fyny ac i lawr y grisiau, ac i seleri, gan droi y ffordd hon a'r ffordd arall, nes na wyddwn pa le yr oeddw, gyda'r eithriad ein bod yn cael ein cylchynu, yn y gogledd gan angen, i'r deau gan ddyoddef, i'r dwyrain gan wasgeuon, ac i'r gorllewin gan anobaith. Agorodd y cyfan o'n blaen, canys cymerodd yr heddeidwad arnynt i chwilio am leidr, gan adael yr argraff arnynt mai nyfi oedd y dyn a gollodd y nwyddau. Nid fy ystranc i oedd hyn, ond eu heiddo hwy. Yna troisom tua thref, a meddyliais yr hoffwn, y Sul nesaf, wneuthur i'r olygfa basio heibio llygaid fy nghynulleidfa, gan gynhyrfu eu cydymdeimlad, tanio eu haelfrydedd, a'u gwneuthur yn gyfeillion tragywyddol i wareiddiad Cristionogol. Bydded i lwyddiant gydsyned â'r Genadaeth Dramor, ond peidiwch ag anghofio y paganiaeth sydd ar bob ochr i'r *East River*, y paganiaeth o amgylch harbwr New York a Brooklyn. Danfonwch genadon i Borrioboolagha; danfonwch hwynt hefyd i heol Baxter, heol Houston, heol Navy, heol Atlantic, a heol Fulton. Os ydych yn dymuno, danfonwch ddillad gwely i ganolbarth Africa, i gadw y trigolion yn dwym yn yr haf, a danfonwch *ice cream freezers* i Greenland, ond gadewch i ni wneuthur rhywbeth drws ymwared y dinasoedd yn y rhai y

preswyliwn; dinasoedd mewn eisiau o fwy o fara, mwy o esgidiau, mwy o hetiau, mwy o gotiau, i'e, mwy o Grist.

Nid oes dim yn fwy pleserus ac addysgiadol na *magic lantern* briodol, pan y byddo yr ystafell yn dywyll, a'r darlun wedi ei dafu ar y *canvas*. Terfynaf gyda dau arddangosiad o'r fath—llusernau swynol yr heddeidwaid ac eiddo cartref. Yn gyntaf, ar ol tywyllu y ffenestri dysglair yma, gosodaf i fyny *magic lantern* cartref, gan dafu ar y muriau yr olygfa nosawl o fam Gristionogol yn gosod ei rhai bychain yn y gwely. Ymdrecha eu dysgu i ddyweyd gyda phwyll a dystawrwydd y weddi hwyrol. Gan bwysu eu penau ar liniau eu mam, a'u tafodau bychain nid ydynt yn alluog i ddweyd yn groew, “Arglwydd, cadw ein henaid,” yna gosodir hwynt mewn gorphwysle cynes am y nos, yn ngofal angylion plant bychain.

Yn awr taflaf ar y mur ddarlun o lusern yr heddeidwad. Bachgenyn yn gorwedd dan y grisiau, am y nos, lle y chwytha y gwynt oer, neu ar lawr noeth ac oerllyd y seler. Ni fu ganddo rieni, ond ciciwyd ef i'r byd gan bersonau didrugaredd. Nid oes neb yn ei osod yn y gwely, canys nid oes ganddo wely. Ei fysedd oerion, y rhai a esyd trwy ei wallt, yw ei unig obenydd. Nid yw wedi swperu; ni fydd ganddo frecwast; crwydryn gwrthodedig, ysgymunbeth. Fachgenyn tlawd; pan y gorweddodd i lawr nid oedd ganddo weddi, canys ni adnabu enw Duw, na Christ, ond fel rhywbeth i regu wrtho. Yr adenydd a hofrant uwch ei ben ydynt laith ac oer, adenydd esgeulusdod, poen ac angen.

Eto ddarlun ar y mur o lusern cartref; a gwelwch ferch Gristionogol wedi newydd farw. Wele gerbydau wrth y drws, a'u perchenogion yn llawn o gydymdeimlad; blodau ar lun croesau, ac angorau, a choronau, a guddiant yr arch, a dywed y *plate arian*, “Oed, dwy-ar-bymtheg.” Y gwasanaeth angladdol yn cael ei ddwyn yn mlaen yn ngwydd personau mewn sidan, a brethyn, aur a pherlau. Rhos o gerbydau gwych ar eu ffordd i fynwent Green-

wood, lle y mae bedd mewn man hardd, lle y gosodir maen prydferth a chostfawr, ar yr hwn y bydd yn gerffedig, "Nid marw yw, ond cysgu y mae."

Edrychwch ar y *canvas*, a gwelwch ferch anffodus wedi newydd roddi fyny yr ysbryd. A fu meddyg ganddi? Naddo. A gafodd hi gyfferiau? Naddo. A ddarfu rhywun barotoi bwyd blasus iddi yn ei gwendid? Naddo. A oes yna wisg addas i'w gosod ynddi pan wedi marw? Na. Nid yw yr esgidiau llaprog yma yn addas i osod ar ei thraed ar y daith olaf. Pa le y mae y Cristionogion da? Maent yn eu cadeiriau esmwyth, mewn dagrau dros ddesgrifiad Bulwer Lytton o "Ddyddiau Olaf Pompeii," neu ynte y maent ar eu penliniau ar leoedd esmwyth yn yr eglwys, yn gweddio dros yr Hottentotiaid. Ond rhaid ei chladdu. Gelwch i mewn y crwner. Gelwch i mewn Ddirprwywr yr Elusenau. Tyn y saear allan ei linyr mesur, a dywed fod yn rhaid iddi gael blwch pum' troedfedd a dwy fodfedd o hyd. Gosoda dau ddyrn hi yn y blwch, a gyrrant y cerbyd i *Potter's Field*. Mae y bedd yn rhy gul i'r blwch; ond mae y dynion mewn brys, am hyny sathrant y blwch i lawr. Aroschwch hyd nes y daw rhyw genadwr i ddarllen penod, neu i ddweyd, "Dae'r i'r ddaear, lludw i'r lludw." "Na," ebe y dynion a'r rhawiau, "y mae genym ddau yn rhagor o'r un fath i'w claddu cyn nos." Ond pa fodd y llanwn i fyny y bedd? Dengys Iesu y ffordd. Deued pawb sydd yn ddibechod, a thafed ati gareg, a llenwir i fyny y bedd. Yn awr teflwch y rhawiau i'r cerbyd, ac ymaith a chwi. Ond ar ol iddynt hwy fyned, gwelaf un yn dynesu at y crug ceryg. Cerdda yn araf fel pe byddai ei draed yn ddolurus; ac wedi dyfod at y lle, gwylia ef drwy y dydd a'r nos. Gwelaf mai Crist Mair Magdalen yw. Tybiwyf fod yna weddi pan yn marw, a dagrau edifeiriol, ac y bydd o amgylch y bedd hwn fwy o rwysg yn yr adgyfodiad, na phan y cyfyd y Frenines Elizabeth o'i bedd-gor yn Westminster Abbey. Ond rhag eich blino, cauaf y ddwy lusern.

Y Ffordd i Fyw mewn Heddwch.

[CYFIRITHIAD.]

Dygyddodd fod menyw o sefyllfa isel, yn byw yn annedwydd iawn—yr oedd ganddi wr yr hwn a'i curai bob dydd nes oedd yn glaf. Hi a aeth o'r diwedd at hen wraig yn y gymydog-aeth yr hon a ystyrir yn hynod o wybodus; dywedai rhai fod ganddi ysbryd dewiniaeth, gan ei bod yn llwyddo yn mhob peth a gymerai mewn llaw. Y gwir yw, ei bod yn fenyw bwylllog, yr hon a ddaliai sylw i gymeriadau y rhai yr oedd hi yn byw yn eu plith; fel yr oedd hi yn medru peri iddynt hwy wneyd yr hyn a fynai, a rhagwel-ed pa beth a ewyllysient hwy i gael ei wneyd.

Gwrandawodd y wraig ar achwyniadau ei chymydoges, a chan fod ei gwr yn adnabyddus iddi, dywedodd ei bod yn dymuno bod o wasanaeth iddi. Hi gyrchodd ystenaid o ddwfr, ac a'i gosododd ar y bwrdd; yna hi a aeth dair gwaith o'i amgylch, gan adrodd rhyw eiriau Lladin; yna hi a osododd ddau ddarn o halen yn y dwfr, ac wedi ei lanw i gostrel, hi a ddywedodd wrth ei chymydoges, "Cedwch y dwfr hwn yn ofalus, a phob tro y gwelwch fod eich gwr yn ddigllon, llenwch eich genau â'r dwfr hwn; a chyhyd ag y byddo y dwfr yn eich genau, mi addawaf i chwi na chura eich gwr ddim o honoch."

Diolchodd y fenyw yn fawr am y cyfarwyddyd, a chyflawnodd yn ddi-feth yr hyn a orchymynid. Nid oedd un amheuaeth ganddi fod yr hen wraig yn berchen ysbryd dewiniaeth, canys yn hyd yr wyth awr y parhaodd y dwfr yn ei genau, ni churodd ei gwr hi gymaint ag unwaith. Mawr oedd ei thrallod pan y canfu fod ei chostrel yn wag, a chychwynodd at yr hen wraig i erfyn arni ei llanw drachefu. "Nid oes dim achos," ebe yr hen wraig. "Dwfr o'r afon ydoedd y dwfr dros ba un yr adroddais i eiriau heb un ystyr." "Pa fodd bynag," ebe y fenyw ieuanc, "yr oedd yn meddu y rhin-

wedd o' rwystro fy ngwr i'm curo i." "Gan ei fod yn rhwystro i chwi i ateb eich gwr," ebe yr hen wraig, "am nas gallech lefaru tra yr oedd y dwfr yn eich genau; dychwelwch i'ch ty, a phan weloch eich gwr wedi yfed i ormodedd, ac mewn tymer ddrwg, yn lle bod yn ystyfnig, a'i enllibio, byddwch ddystaw, fel pe byddai eich genau yn llawn o ddwfr, a chwi gewch wybod y diflana ei ddigofaint." Dilynodd y wraig ieuanc y cyngor, a gwelodd y budd o hono; gan nad oedd ei gwr yn cael ei amheu, collodd yr arferiad o fod yn ddig, a bu fyw yn ddedwydd gyda ei wraig, yr hon a garodd yn fawr pan y gwelodd hi yn addfwyn ac amyneddgar.

D. D. DAVIES.

OCHENAID

Uwch bedd y brawd anwyl M. WRIGHT, gweinidog y Bedyddwyr yn Hyde Park, Pa., yr hwn a hunodd yn yr angau Rhagfyr 24, 1878, yn Shenandoah, Pa., yn 38 ml. oed.

GAN Y PARCH. J. P. HARRIS.

Ochenaid uwch ei anedd;—
Wylaf fi ar ael ei fedd!

Yn foreu 'n ei oes ei fawr nerth—ein WRIGHT.
Roes ei fywyd prydfêrth,
I wybod gras yr Aberth—
Y môr o waed mawr ei werth.

Gwir gyfaill geir i'w gofio,
O duedd hael ydoedd o;
Er ei glod ni chariai gledd,
Ni ddygai sawr eiddigedd;
Diymhongar gâr i gyd,
Yn *drue* fu drwy ei fywyd;
Ar ei alwad i'r eiloes,
Ei wenau, Wright, ini roes;
Yn anterth ei nerth, ein Hior
Yn ei gariad o'n goror,
A'i dygodd, er ei degwch,
O'i le i'r llawr, gwely'r llwch!
Brau ei einioes ber enyd,
I dre o'i boen gado'r byd,—
Trwy'r gwaeledd troi o'r golwg
I fywyd gwell o fyd y gwg.
Seren oedd i'w siwrnai aeth,
A gollwyd mewn argyllaeth!
Mal y wawr loew-wawr ar led
Y boreu, a chan bured;
Neu wylgar long ar weilgi,
Oedd y brawd o urdd a bri;
Ca'dd lawer ton greulon gref,
Wen, hydrwyllt i'w ddwyn adref!!

O'r eglwys drwy erch beryglon,—ya llaw
Llywydd yr awelon;—
Rhwygai donau'r eigion,—heriai stormydd
Yn ddwys ei awydd am borthladd Seion.

Ond dwrn elydr y teyrn ola,—a'i troes
Awr y tranc odd'yma;
Athraw doeth, pregethwr da,—ga'dd argoel
I huno 'n dawel yn Shenandoah.

Aeth a briw hen saethau brâd,—a giliodd
O'i galon a'i brofiad;
O'i dŷ oer i dŷ ei Dad—daw mewn hedd
Yn oed ei fawredd ar ddydd adferiad—
I fyd yr adgyfodiad—gyda'r Iôa
Yn lwyys ei goron i lys ei gariad.

ETO.

GAN CEFNI.

Atom daeth newydd eto—am gadarn
Wr myg wedi cwympo;
O'i enwog radd, dan len gro,
Duwinydd roed i huno!

Daear unig Shenandoah—i Wright
A roes le gorphwysdra;
Llawenydd, o'r lle yna,
Ei wên i neb mwy ni wna.

Ei yrfa fer, a'i sîm arfod,—a'i nŷch,
Sy'n awr wedi darfod;
Yma ni chlywir amod,
Uchel lais gogan na chlod.

O Hyde Park, ac o fyd y poen—yr aeth
Wright i wlad wen ddiobon;
Ar gaerau rhandir gorhoen
Y rhydd Wright ei gerdd i'r Oen!

GWRONIAID WATERLOO.

Ar ddiwedd y cymundeb yn eglwys y Bedyddwyr, Marcy Avenue, yn Brooklyn, N. Y., y Sabboth cyntaf yn Tachwedd diweddfaf, galwodd y Parch. Dr. Reuben Jeffreys, y gweinidog, ddau hen-afgwr at eu gilydd, y rhai oeddynt am y tro cyntaf wedi bod yn cyd-addoli, ac a ddywedodd wrthynt: "Chwi a fuoch yn saethu at eich gilydd ar faes Waterloo; ysgydwch ddwylaw yn awr, ar ol cydgyfranogi o'r cymundeb." Gwasgodd y ddau hen filwr ddwylaw y naill a'r llall yn gynnes; ac ymddangosent eu bod, ar ol triugain a thair o flyneddau, yn cyfarfod a'u gilydd fel aelodau o'r un eglwys mewn gwlad estronol. Un oedd Augustus Leclere, Ffrancwr, yr hwn a ymladdodd o dan Napoleon yn Waterloo;

y llall oedd Robert Stewart, Albauwr, yr hwn a ymladdodd o dan Wellington yn yr un frwydr. Ganwyd Mr. Leclere yn Salle, Ffrainc, ac y mae yn awr yn 84 mlwydd oed, yn llawn yni a digrif-wch. Wrth ymwelydd dywedai, "Dyoddefasom lawer oddiwrth oerfel wrth fyned i uno â'r fyddin. Llawer gwaith y dymunais fod gartref, a chollais lawer o ddagrau bachgenaidd yn mhob caledi. Cawsom nifer o ysgarmesoedd â'r Rwsiaid, ond nid oeddynt yn bwysig. O, fel yr ofnwn y Cossaciaid ofnadwy hyny—creaduriaid mawr, hyll, mileinig! Mewn brwydr yn niwedd Mawrth (nid wyf yn cofio enw y frwydr yn awr), torwyd ein catrawd yn ddarnau. Lladdwyd dau-ar-bymtheg allan o bump-ar-hugain yn fy nghwmpeini i. Ymladdem â'n bidogau! Modd bynag, rhuthrodd y Cossaciaid arnom, a phlanodd un creadur mawr ei fidog i fy ochr. Hen filwr oedd wrth fy ochr a'i lladdodd. Glynais ar fy nghyfrwy, a chiliais yn ol. Gwelodd y meddyg fod fy archoll mor ddrwg fel na allwn ddychwelyd i'r frynt, ac yr oedd yn dda iawn genyf. Nid oedd arnaf eisiau gweled rhagor o'r Cossaciaid hyny. Cyraeddodd ein catrawd faes Waterloo ar foreu Mehefin 18, 1815, diw nod y frwydr fawr. Yr oedd y ddwy fyddin mewn sefyllfaoedd, a gwelom Napoleon, gyda ei staff, yn symud yn brysur yma a thraw ar hyd y llinellau. Marchogai ar geffyl du, a gwisgai ei het tair-onglog. Ymddangosai yn dra difrifol. Aethom i gymeryd rhan yn y frwydr yn bur fuan, a gorchymynwyd i ni ymosod ar y Saeson. Ni allem dori trwy y rhengoedd pedair-onglog a ffurfiasai Wellington. Gwlawiai ergydion arnom, a chwympai y meirwon yn mhob man o amgylch. Saethai y cyflegrau oeddynt oddi fewn i'r pedwar-onglogau dros ben y Saeson, ac i'r llinellau Ffrengig. Chwibanai y bwledau bychain o gylch ein penau, a'r pelenau o'r cyflegrau a chwynnellt trwy yr awyr. Ymollyngasom yn agos at y Saeson, fel y gwelem eu cotiau cochion, yna taniasem ein carbiniaid. Cilasom yn ol i ail lwytho ein drylliau, a chynyg drachefn. Anfonwyd ni i gynyg

pob pwynt. Yr oedd y dydd yn tywyllu yn barhaus fel yr oedd y frwydr yn myned yn mlaen, tybiwyf oblegid y mwg. Tua yr hwyr, clywem udgyrn y Prwssiaid, fel yr oedd Blucher yn agosáu.

"Yr oedd Napoleon yn ddyn hunanol iawn, ac yr oedd ei uchelgais drosto ei hunan, ac nid ei gyd-ddynion. Meddyliwyf nad oedd yr hen filwr, ar ol y rhyfeloedd, yn ei garu yn anghyffredin," &c., &c.

Mae Leclere wedi bod ddwy flynedd yn aelod o eglwys y Bedyddwyr ar Marey Avenue; a phan ei derbyniwyd ef, pan yn 81 mlwydd oed, cafodd ei fedyddio. Ymostyngodd i'r ordinad yn wrol, gan ddyweyd iddo gael ei fedyddio mewn tân pan yn ieuanc, ac na allai efe rwnnach cael ei fedyddio mewn dwfr pan yn hen.

Mae Robert Stewart, yr hwn a ymladdodd o dan Wellington, wedi gadael ei 85 mlwydd oed. Mae efe yn syth eto, milwraidd a gwrol ei osgedd. Pan y galwyd gydag ef yn ddiweddar gan gynrychiolydd un o bapryau New York, er cael ychydig o'i hanes, amlygai gryn wyleidd-dra i adrodd llawer o'i wrhydri. Mae efe yn hen wr atdyniadol, o gorph tal, ysgafn, gyda choron o wallt gwyn, hir, ar ei ben. Ei wynneb wedi ei oleuo gan lygaid gleision, a gwên garedig a gofid o blith mil. Ychydig fisoedd yn ol, torodd bar o *nonpareil type-punches*, gwaith oedd yn gofyn cyffyrddiad manwl, golygon clir, a llaw ddigryn, ac mae hyn yn eglurhad ar gadwraeth ei gyneddffau. Y mae wedi goroesi ei dri-ar-ddeg brodyr a chworiydd, saith o'i blant, a'i wraig, ac mae yn awr yn byw yn Brooklyn, gyda ei wyrión, i'r rhai y mae wedi dysgu y gelyfddyd o wneuthur llythrenau argraffu. Mae dwy fedal arian yn tystio ei bresenoldeb mewn brwydr- au a ymladdwyd gan Wellington yn Spaen, a choron y cwbl yn Waterloo. Mae un fedal rubanaidd yn meddu darlun o "George Prince Regent," gyda'r arysgrifen, "Waterloo, June, 1815;" ac ar ymyl y fedal mae yr arysgrifen, "Robert Stewart, 1st Batt., 91st Reg. Foot."

Rhodddwyd y fedal arall gan y Frenines yn 1848, yn cynwys o dan y geiriau "Regina Victoria," ddarlun o'r frenines ieuanc brydferth yn gosod coron-bleth ar ben yr ymgyrmedig Wellington. Ar yr ochr arall mae yn argraffedig, "To the British Army, 1793—1814," ac enw "Robert Stewart, Ninety First Foot." Rhodddwyd y fedal gyntaf iddo yn fuan ar ol brwydr Waterloo, pan oedd byddin Wellington yn gwersyllu yn St. Cloud, yn ymyl Paris; a'r llall a dderbyniodd gan y Frenines amser maith ar ol hyn.

Mae y ddau hen filwr yn bersonau o ddyddordeb mawr yn eglwys y Bedyddwyr ar Marcy Avenue, ac eisteddant gyda eu gilydd yn yr un sêd, yn mhob gwasanaeth. Mae yn mwriad Dr. Jeffrey i gael *photograph* o'r ddau, wedi eu fframio, i'w rhoddi ar y pared yn mharlwr yr eglwys. O. G.

GOFYNIADAU.

CYMANFA Y Bedyddwyr Cymreig yn *Nhalaeth Wis., yr Haf Diweddfaf.*

Penderfynwyd yn y Gymanfa hon, nad oedd i'r un o'r gweinidogion perthynol iddi, fedyddio unrhyw ddyd na dynes a fyddai am fyned i undeb rhyw enwad crefyddol arall heblaw y Bedyddwyr. A chan fod y Bedyddwyr yn hawlio Gair Duw yn rheol ffydd ac ymarweddiad, carai llawer un heblaw fy hunan, fod rhai o'r gweinidogion parchus perthynol i'r undeb uchod yn anfon y rhesymau a'r Ysgrhythrau a'u cymellodd i wneyd y penderfyniad, i gyhoeddiad clodwiw yr enwad, y WAWR, a rhyddid i'r ochr arall wneyd yr un modd. Rhag i'r peth fyned yn ddisylw, cyfeiriwn at y Parch. John Evans, Oshkosh. Yr eiddoch yn garedig—*Ymfynydd am y Gwir.*

AT EDWARDS, CARBONDALE.

Mae eich detholion o lythyr y Parch. Ll. Rees, yn y WAWR ddiweddfaf, ar "Bwysigrwydd Arwydd," wedi rhoddi boddlonrwydd mawr i mi; ac y mae eich gwaith yn eu danfon i'r WAWR yn

profi eich bod chwithau yn credu fod bedydd mor bwysig 'ag arwydd y pren yn yr ardd, a'r gwaed a'r gapan y drws; a thrwy mai allan o'r ardd y taffwyd Adda am ddiystyru yr arwydd; a'u lladd a gafodd y rhai oedd heb arwydd y gwaed; felly carwn i chwi ddweyd trwy y WAWR, beth yw eich barn am y bobl hyny sydd yn byw ac yn marw yn ddiystyrwyr o'r arwydd yma.—*Henry J. Hughes, Elo, Wis.*

NODION GOLYGYDDOL.

—Pan gyntaf y clywsom am farwolaeth y brawd anwyl, y Parch. Moses Wright, ymdaenodd awyrgylch megys o dristwch drosom. Yr oedd ei ymadawiad annysgwyliadwy yn effeithio yn gyffelyb yn ddiau ar lawer eraill yn agos ac yn mhell, heblaw yn neillduol ar ei anwyl briod, ei deulu a'i berthynasau agosaf. Y mae y modd yr effeithia y newydd am farwolaeth brawd neu gyfaill yn brawf pur gywir pa fodd y safai y cyfryw yn wirioneddol yn ein golwg yn flaenorol, a pheth oedd yr argraff a adawsai efe arnom. Gadawodd y brawd Wright argraffiadau ffafriol iawn ar ei holl gydnabyddion am dano ei hun fel Cristion, ac fel gweinidog da i Iesu Grist. Yr oedd ynddo sylmiedd a gwyleidd-dra, a lledneisrwydd ymddygiad teilwng o'i swydd fel gwas i Grist. Cofiw'r yn dda am ei ddull tirion ond ditrifol o anerch dychwel-edigion ieuanc a dderbynid i'r eglwys ar ei ddyfodiad cyntaf i Hyde Park. Yr adeg y cawsom y fraint o fwynhau ei gyfeillach ddiweddfaf ydoedd y dyddiau dilynol i Gymanfa Plymouth, yr haf diweddfaf. Bychan feddyliwn i ar y pryd mai hwnw oedd y tro diweddfaf i ni gael cymdeithasu a'n gilydd yr ochr hon i'r Iorrdonen. Ar ein cais yr oedd wedi argymeryd a dechreu ysgrifenu cyfres o ysgrifau i'r WAWR ar y Parch. Andrew Fuller a'i amserau; ond deallwn i'w iechyd omedd caniatáu iddo anfon ond un erthygl i mewn, yr hon a ymddangosodd. Dysgwyliwn y bydd bywgraffiad yn cael ei barotoi yn fuan.

—Yn ddiweddar llosgodd capel Ail Eglwys y Bedyddwyr, St. Louis, yn llwyr i'r llawr. Dywedir ei fod y capel harddaf a mwyaf drudfawr oedd gan yr enwad yn y wlad, os nad yn y byd. Yr oedd gofal mawr wedi ei gymeryd wrth ei adeiladu—y cynllun a'r gwaith. Dygwyddodd yr anffawd rywfodd trwy *leak* yn un o'r *gas-pipes*. Dangoswyd cydymdeimlad dros yr eglwys ar yr achlysur. Cynygiwyd gan Rabbi Iuddewig fenthylg eu synagog hwy i'r eglwys i addoli hyd nes y cânt le cyfleus eto. Gwnaed cynhyr cyffelyb gan brif eglwysi y dref perthynol i wahanol enwadau. Yr oedd yr adeilad wedi ei yswirio i oddeutu haner ei werth. Tebygol yw y bydd y capel wedi ei ailadeiladu yn fuan mor ogoneddus a'r cyntaf.

—Drwg oedd genym ddarllen hanes marwolaeth Mrs. Thomas, anwyl briod y Parch. B. Thomas, Narberth, D. C. Ei hafiechyd oedd *inflammation of the lungs*, yr hyn a brofodd yn angyddi ar yr 28ain o Dachwedd diweddaf. Ysgrifeniir am dani fel gwraig a mam nodedig o rinweddol. Dangoswyd galar mawr ar ei hol ddydd yr angladd, a chydymdeimlad dwfn â Mr. Thomas a'r pedwar plentyn amddifaid.

—Trefnodd gweinidog ac eglwys Caersalem, Dowlais, orymdaith o Dowlais, yr hon a ymfurfiodd yn brydlawn er myned i gyfarfod â gweddillion yr enwog Mathetes i Ferthyr. Dywedir mai golygfa hardd oedd gweled yr orymdaith hon yn myned drwy Beny-darren, yn cael ei blaenori gan y gweinidogion, yn myned mewn trefn a gal-ar i gyfarfod corph un o enwogion y genedl. Rhagor na hyn, yr oedd gweinidogion ac eglwysi Dowlais yn garedig wedi trefnu degau o dai er derbyn y galarwyr o gylchoedd eraill.

—Fel y canlyn yr hysbysir am orpheniad Esboniad Cynddelw: "*Esboniad Cynddelw ar y Testament Newydd. Rhif 41.*—Dyga y rhifyn hwn yr Esboniad i'w derfyn. Y mae cenedlaeth arall wedi cyfodi er pan gyhoeddwyd y rhifyn cyntaf, a Chynddelw ei hun wedi myned i ffordd yr holl ddaear.

Cafodd ef fyw i'w ddwyn allan hyd Datguddiad, pen iv., a disgynodd y gwaith o'i orphen ar ei fab, Dr. Ellis, Llangollen. Gan fod y mab wedi cyfieithu yr oll o Lyfr y Datguddiad i'w dad, ac wedi cael cyfle i ymgynori llawer ag ef yn nghylch y cynllun, yr oedd y gwaith o'i orphen yn llawer hawddach nag â fuasai fel arall. Dangosa y rhifyn hwn, fel yr un blaenorol, yr un craffder meddyliol, ffyddlondeb i'r cynllun, gallu detholiadol, annibyniaeth barn, a destlwridd ysgolheigaidd. Y mae yn llawen genym ei fod wedi ei orphen. Bydd yn gaffaeliad gwerthfawr i athrawon ac ysgolheigion ein Hysgolion Sabbothol. Ni raid iddynt fod yn brin o oleuni i ddeall y gair â hwn gyda hwy. Mae y gyfrol ddiweddaf hon yn rhagori mewn gwaith ar y rhai blaenorol. Dymunwn i'r gwaith gorphenedig gylchrediad eang, darlleniad manwl, ac ystyriaeth ddwys. Mae yr argraffwaith, fel pob peth a droir allan o Llangollen, yn lân a destlus. Bellach prynu a darllen yw y gwaith. Gwneler hyny gan Gymry, drwy Gymru, a phob lle arall.

—Mae y Parch. D. Oliver Edwards yn parhau i ysgrifenu "Gefail y Gof" yn ddoniol i *Seren Cymru*. Gwelwn iddo hefyd fod yn darlithio ar "Rowland Hill a'i Ffraethebion," yn Bethlehem, gerllaw Hwlfordd, yn ddiwedd-ar—un o'r eglwysi y mae efe yn gweinidogaethu iddynt.

—Parhau yn wael ei iechyd mae Mr. Spurgeon; ysgrifena at bobl ei gynull-eidfa fawr, gan ddweyd ei fod wedi ei gadw oddiwrthyt am dri Sul olynol, a'i fod yn teimlo hiraeth mawr am eu presenoldeb, a chael y mwynhad o'u hanerch—bod ei boenau yn ddifawr, ond er hyny fod yr Arglwydd yn dirion wrtho. Llenwir ei bwlpud gan ei fab Thomas, yr hwn, meddir, sydd yn meddu ar lawer o elfenau poblogrwydd ei dad.

Penderfynid dirwyn i ben ysgoloriaeth Cynddelw, gyda diwedd y fwyddyn ddiweddaf, ac i'r dyben hwnw bu gweithio mawr gan wahanol weinidogion enwog yn Abertawe a'r amgylch-

oedd, a manau eraill, yn ystod mis Rhagfyr diweddaf, mewn casglu tanysgrifiadau, &c.

—Gan fod Mathetes yn enedigol o Gastellnewydd Emlyn, nos Sul, Rhag. 8fed, traddodwyd pregeth angladdol iddo yn nghapel y Graig, gan weinidog y lle. Daeth tyrfa luosog yn nghyd er mwyn ei gwrandaw.

—Mae symiau ychwanegol o arian yn dyfod i law Dr. Jones, Llangollen, yn barhaus, at Genadaeth Itali. Y bwriad ydyw i Fedyddwyr Cymru gynnal cenadwr yn Itali, yn hollol ar eu traul hwy. Tra yn ysgrifenu cydnabyddiaeth o danysgrifiadau, derbyniodd Dr. Jones lythyr o Briton Ferry, yn hysbysu fod eglwys Salem am wneyd i fyny addewid Mathetes at y mudiad, (£1.) a rhoddi yr un swm yn flynyddol; a dywedai Dr. Jones, “Dyma ymddygiad o’r fath deilyngaf, er anrhydedd y marw, a lles y byw.

—Bu y Parch. Joseph J. Williams, Pwllheli, yn traddodi darlith yn ddiweddar yn Aberdyfi, ar “Ddyn a’i Gartref.” Dywedodd y Cadeirydd fod yn wir dda ganddo fod Mr. Williams wedi cymeryd pwnc mor angenrheidiol, ac y dylai y ddarlith ragorol hono gael ei thraddodi drwy Gymru a Lloegr hefyd.

—Da genym allu hysbysu ein cefnogwyr fod derbynwyr y WAWR yn lluosogi llawer yn y Gorllewin. Yn mhlith y lleoedd sydd wedi gweithio oreu hyd yn hyn, mae yr eglwys yn Missouri. Yn lle pedwar rhifyn yn fisol, bydd dau-ar-hugain o hyn allan yn myned i Bevier. Teimlwn yn wir ddiolchgar i’r eglwys yno am y fath ffyddlondeb, ac yn neillduol y Parch. M. Pierce, y gweinidog. Mae yr eglwys fechan yn New Cambria wedi gwneyd yn dda; mae y rhif yno wedi mwy na dyblu. Yr eglwys a’r gweinidog yn Dawn hefyd sydd wedi gwneyd yn rhagorol; mae y rhif yno hefyd wedi mwy na dyblu; y rhif misol yno yn bresenol ydyw saith-ar-hugain. Mae’r ychwanegiadau uchod wedi eu gwneyd yn ystod y mis diweddaf.

HANESION CARTREFOL.

GALWAD I WEINIDOG.

Mae y Parch. D. S. Thomas wedi derbyn galwad oddiwrth eglwys Fedyddiedig Gymreig St. Clair, i’w bugeilio, ac wedi ateb yn gadarnhaol. Bydd yn gwasanaethu Lansford a St. Clair.
—D. Jones.

YSGOL SABBOTHOL EGLWYS UTICA, N.Y.

Yn hwyr y 27ain o Ragfyr, cynaliwyd cyfarfod cyhoeddus perthynol i’r ysgol uchod, yn yr addoldy ar Broadway. Gan fod yr hin yn ddymunol, daeth lluaws o blant yn nghyd, gyda eu rhieni, perthynasau, a chyfeillion, a chafwyd un o’r cyfarfodydd mwyaf ddymunol, o’r natur hyn, a welwyd yn yr eglwys er’s llawer amser. Y brawd Isaac Thomas oedd yr Arweinydd, ac iddo ef, gydag ychydig o frodyr a chwiorydd ffyddlon eraill, yr ydym yn ddyledus am y cwrdd tra rhagorol hwn.

Adroddwyd darnau tlyision yn fedrus, gan Annie Jones, Ellis Jones, Libbie Owens, Maggie Owens, Minnie Jones, Annie Davies, Mary E. Hughes, Minnie Ellis, a dichon, eraill ag y gallwn fod wedi anghofio eu henwau. Canwyd hefyd amryw ddarnau yn ddestlus a swynol, gan yr un personau, heblaw amryw o ddonau rhagorol gan yr holl ysgol, yn fedrus, ac ystyried oedran llawer o’r plant. Chwareuwyd ar yr organ gan Mrs. Jones, trwy’r cyfarfod, yn hynod dderbyniol, yr hon hefyd a ganodd amryw weithiau, er boddlonrwydd mawr i’r dyrfa. Heblaw hyn cafwyd cyd-ymddyddan tarawiadol a ffraethbert rhwng Sarah A. Owens a Fanny Dodd.

Ar ol gorphen y *programme*, cafodd pob plentyn perthynol i’r ysgol ei anrhegu â rhyw rodd fechan, a chydabyddwyd gwasanaeth Miss L. Jones yn chwareu yr organ yn Sabbothol, ag anrheg gan aelodau yr ysgol. A’r un modd, gwobrwyyd y brawd I. Thomas â *motto*, mewn ffrâm hardd, am ei ffyddlondeb a’i fanylwch yn dysgu y plant i ganu, &c. Ac yn ddiweddaf

oll, nid anghofwyd gwobrwyo'r gweinidog. Y mae'r ysgol yn cynyddu mewn rhifedi a nerth, ac yn edrych yn fwy llewyrchus ac addawol naag y mae wedi bod yn ddiweddar. Gofaler am fagwrfa yr eglwysi, yw dymuniad—*Cyfaill yr Ysgol.*

BIG ROCK, KANE CO., ILL.

Mr. Gol.—Yr wyf yn cael fy modd io yn fawr yn y WAWR; y mae yn gyhoeddiad campus. Rhowch ynddo dipyn o hanes y cenadon yn mhlith y paganiaid. Go isel ydyw gyda chrefydd yma. Rhif ein heglwys yw 40, a'r oll o'r gwasanaeth yn Saesneg. Os cyfarfyddwch â phregethwr a all bregethu yn Saesoneg, a chwant dod ar ymweliad i'r Gorllewin, dywedwch wrtho am danom. Y mae haner yr eglwys yn Gymru.—*Wm. Hughes.*

NEWBURGH, O.

Nos Nadolig oedd yr adeg hir ddysgwyliedig gan blant Ysgol Sabbothol y Bedyddwyr yn Newburgh, pryd y cafwyd amser dedwydd a dymunol iawn. Llywyddwyd gan ein parchus weinidog, Wm. J. Williams, B. Ph. Agorwyd y cyfarfod trwy weddi; yna anerchiad byr gan y Llywydd; yna aethpwyd yn blaen â'r *programme*, yr hwn oedd yn cynwys 60 o amrywiaethau, rhwng canu, dadleuon, ac adroddiadau. Mae yn dda genyf allu dweyd fod y cyfarfod hwn yn gynydd yn mhob ystyr, ac y mae yn amlwg fod y plant yn dyfod i sefyll yn well o flaen cynulleidfa bob blwyddyn. Un o'r golygfeydd harddaf dan y nesoedd yw gweled plant bychain yr Ysgol Sabbothol yn adrodd a chanu ar ddydd gwyl.

Yr oedd y canu dan arweiniad y medrus John Waters yn hynod o dda; y mae John Waters yn deilwng o glod am ei ymdrech a'i lwyddiant gyda'r plant. Ar ol dwy awr a haner o wledd o'r fath oreu i'r meddwl, tynwyd ein sylw at y *Christmas tree*, yr hon oedd wedi ei gorlwytho â rhoddion yn y modd mwyaf chwaethus. Aeth pawb a'i hosan adref yn llawen, gan ddymuno

ar i *Santa Claus* ddod i ymwled a ni eto yn fuan. Y mae yn dda genyf allu dweyd fod yr eglwys yn gwisgo agwedd llewyrchus iawn dan weinidogaeth y Parch. Wm. J. Williams, amryw yn dychwelyd, Seion yn cael ei hadeiladu, a Duw yn cael ei ogoneddu.—*Edward Jones.*

Y DEFAID YN GOFALU AM EU BUGAIL.

Nos Lun, y 6ed o Ragfyr, ymwelwyd a'm ty gan nifer luosog iawn o chwior-ydd yr eglwys sydd dan fy ngofal, ac yr oedd pob un o honynt wedi dod yn llwythog o bob math o drugareddau. Nid oeddwn i na'r wraig yn gwybod dim am eu dyfodiad; a gallaf eich sicrhau, Mr. Gol., mai nid bychan oedd ein syndod pan ddaethaut. Ni fu dim erioed yn fwy o *surprise* na'r tro hwn. Gadawsant ar eu hol gyflawnder helaeth o bethau gwir angenrheidiol yn mhob teulu. Ond deallais dranoeth na ddarfu iddynt ddod a'r cyfan ganddynt y nos flaenorol, oblegid yn foreu iawn roliodd rhyw ddyn mawr faried o flawd at y ty, a dywedodd, "*For Mr. Davies*," a ffwrd ag ef. Nid hyny oedd y cyfan ychwaith; ond yn fuan ar ei ol ef daeth dyn a glo ganddo, a dywedodd yntau yr un peth a'r blaenaf, ac i'w ffordd ag ef. Yr oeddwn erbyn hyn bron meddwl fod pawb wedi troi i feddwl am danom ni. Os mai dyma yr hyn a alwant yn *surprise party*, gwn fod pawb sydd wedi cael un o honynt, o'r un farn a fy hun, a dylai gael y *party prise syr*. Nis gallwn ond yn amherffaith, trwy y llinellau hyn, ddadgan ein teimladau fel teulu at y chwior-ydd fu a llaw yn y gwaith; hefyd y brodyr a'r cyfeillion a gyfranasant. Y maent hwy wedi gofalu yn helaeth am danom ni fel teulu; gofaled y nesoedd am danynt hwy a'u heiddo, yn ad-daliad am eu caredigrwydd, yw dymuniad eich ufudd wasanaethwr—*W. F. Davies.*

JOHNSTOWN, PA.

Mr. Gol.—Y mae llawer yn meddwl nas gall neb gael gafael yn y lle hwn, am mai rhyw dwll ydyw rhwng y bryn-

iau, a'r bryniau hyny fel muriau mawrion o'i amgylch, ac heb un agoriad i'w weled i ddyfod i mewn nac allan. Ond y mae dynion o dalent yn gallu cael gafael yn y lle hwn hefyd. Un nos Lun, yn ddiweddar ymwelodd Mr. D. E. Bowen, Carbondale, â'n lle ni, a phregethodd yn ddoniol iawn. Yr oedd y brawd wedi ei gyhoeddi i ddarlithio ar y diweddar Barch. W. Owen, Pittsburgh, ond gan fod yr wythnos hon yn wythnos i weddio yn eglwysi y saint, meddyliodd y brawd mai gwell oedd pregethu. Ond wedi darfod yr oedfa, cynygiodd rhyw gyfeillion i Mr. Bowen ddarlithio y nos Fercher canlynol, ac felly y bu; a chawsom ddarlith wrth ein bodd. Y nos Fawrth flaenorol anerchodd y gwr parchedig y *Welsh Temperance Society*. Da genyf weled dynion fel Mr. Bowen yn dyfod heibio, nid i bregethu a darlithio er mwyn y cwpan tē, y *pudding*, a'r ddolar, ac er mwyn cael fiafr pob un ag sydd yn hoffi hen dyllau uffernol y diawl; ond dynion a all yn mhob cymydogaeath siarad yn ddfloesgni yn erbyn y *demon* ag sydd yn halogi ac ag damnio cymaint o eneidiau. Y mae ein brawd anwyl yn gallu myned trwy ein trefydd a'n dinasoedd heb arogl *whiskey* a *rum* ar ei wisgoedd. Dyma y gelyn sydd yn yn gwneyd gofid yn ein heglwysi, yn gwneyd teuluoedd yn dlawd a thruenus, yn llanw.ein carcharau a'n gwallgofdai. Dere eto, y brawd Bowen, ydyw dymuniad—*Un o Johnstown*.

O. Y. Derbynied golygydd y *WAWR* ein cofion caredig, a deued i'n gweled yn fuan fuan eto, er mwyn i ni gael ei wrando yn pregethu, a chael amser dyddan yn ei gwmpeini.—*D. H. J.*

DONATION I WEINIDOG.

Mr. Gol.—Trwy eich hynawsedd, dymunaf gyflwyno fy niolchgarwch gwresocaf i'm cyfeillion oll yn Ridgeway a'r amgylchoedd, am yr arwydd neillduol o'u caredigrwydd a ddangosasant tuag ataf ar y 25ain o Ragfyr, mewn ffordd o *ddonation*. Treuliwyd y dydd mewn dull dymunol ac adeiladol; cafwyd anerchiadau da a phwrpasol

i'r amgylchiad gan wahanol weinidogion cylchynol, yn Gymraeg a Saesneg. Cawsom hefyd ganu rhagorol, tra yr oedd y Prof. G. Owens, Oshkosh, yn cynorthwyo gyda medrusrwydd rhyfeddol ar yr organ, yr hwn oedd ar y pryd ar ymweliad a'i berthynasau a'i gyfeillion yn Ridgeway a Dodgeville. Yr oedd y merched ieuanc a'r gwragedd caredig hefyd wedi gwneuthur eu rhan yn y modd mwyaf rhagorol, drwy barotoi pob math o ymborh o'r fath oreu at ddiwallu angenrheidiau natur. Derbyniwyd ar y dydd y swm o gan' dolar, yr hyn (wrth ystyried caledi yr amser) oedd yn wneyd yn dda. Am y fath arwydd deilwng o garedigrwydd, dymunaf ddychwelyd fy niolchgarwch neillduol i bawb a gymerasant ran yn y gwaith, yn enwedig i'r boneddigesau, am yr ymdrech ryfeddol a wnaethant i barotoi y fath gyflawnder o fwydydd blasus ar gyfer yr amgylchiad. Bydded iddynt hwy a phawb eraill oedd yn bresenol, dderbyn fy niolchgarwch mwyaf didwyll am eu caredigrwydd. Fy nymuniad yw ar i Dad y trugareddau eu bendithio oll yn dymorol ac ysbrydol.—*Wm. Jones.*

DONATION.

Mae yn arferiad gan yr eglwys yn Freedom, Cattaraugus, N. Y., i gynal *donation* yn flynyddol, er budd i'w gweinidog. Felly cafwyd un eleni eto. Dydd Mercher, Ion. 8, y cymerodd le. Yn y prydnewn ymgasglodd yr hen bobl a'r rhai canol oed i'r *parsonage*, lle y cyfranogwyd oddiar fwrdd yn llawn o ddanteithion, a chafwyd ymgom flasus a dyddorol. Yn yn hwy ymgynullodd y bobl ieuanc mewn *Hall* gyficus yn Sandusky, ac aeth pob peth yn mlaen yn hwylyus a gweddus. Er fod y tywydd yn hynod o anffafriol, daeth torf luosog yn nghyd. Yr oedd yr elw oddiwrth y cwbl oddeutu \$150. Dymunwyf gyflwyno fy niolchgarwch gwresocaf i'm cyfeillion yma am yr arddangosiad hwn o'u serch a'u hael-frydedd Crigionogol. Yr Arglwydd a ad-dalo iddynt ar y ganfed. Yr eiddoch yn serchus—*W. M. Evans.*

BEDYDDIWDY—

Mineral Ridge, O.—Da genyf allu eich hysbysu, er mor farwaidd yw pethau tymorol ac ysbrydol wedi bod er ys rhai misoedd bellach, y mae pethau megys yn gwisgo agwedd newydd yn y ddau gyfeiriad a nodwyd, ond nid yn gwbl felly—"eto y mae lle." Ond di-olch i Dduw am ychydig o wawr ar grefydd Mab Duw yn y lle hwn; am fod ychydig o'r niwl yn cael ei wasgaru gan danbeidrwydd yr haul. Gwawried y boreu pan y bydd ein heddwch fel yr afon, a'n cyfiawnder fel tonau y môr.

Credwyf eich bod, fel ninau, yn caru clywed a gweled fod teyrnas Iesu Grist yn myned rhag ei blaen yn y dyddiau hyn; felly yr ydym wedi cael testyn i lawenhau, trwy fod rhai yn dyfod i ymofyn y ffordd tua Seion, a'u gwynebau tuag yno. Llwyddiant iddo nes llanw yr holl ddaear. Brydnawn Sabboth, Ionawr 19, am 3 o'r gloch, cawsom y fraint o weled un chwaer ieuanc yn myned tu allan i'r gwersyll i ganlyn Crist yn y bedydd, er oered oedd yr hin, yn olfgorchymyn Pen Mawr yr Eglwys. Gweinyddwyd gan y Parch. Edward Jenkins, gynt o Weathersville, Ohio, ac yn yr hwyr hi gafodd y fraint o ddyfod i gyflawn undeb â'r eglwys. Hyderwn nad yw hyn ond blaenffwrth o'r cynhauaf mawr, pan fydd dylifiad llawer eto i ymofyn am nodded yn y gwaed, fel colomenod i'w ffenestri. Mae yma un o'r afradloniaid hefyd wedi dychwelyd yn ol i dy ei Dad. Bydded i'r oll o'r cyfryw ddychwelyd yn fuan, yw gwir ddymuniad eich ewyllysiwr da—*David Mathews.*

Summit Hill, Pa.—Mae yn dda genym eich hysbysu fod achos Iesu Grist ar ei gynydd yn y lle hwn. Cawsom y fraint o weled wyth yn cael eu bedyddio gan ein parchus frawd D. E. Bowen, Susquehanna Co., Rhag. 22, 1878, ar eu profes o'u fydd yn Mab Duw, yn ol trefn y Testament Newydd. Ein dymuniad yw ar i Dduw trwy ei ras ychwanegu llawer eto at yr eglwys o'r rhai a fyddant gadwedig.—*Joseph Richards.*

GANWYD—

Rhag. 25, 1878, yn Nekama, Wis., mab i Mr. Richard H. Jones a'i briod.

Rhag. 25, 1878, yn Jennieton, Wis., mab i Mr. John D. Jones a'i briod. Gelwir ef Ira David.

PRIODWYD—

Rhag. 21, 1878, yn nhy Mr. Daqiel Thomas, Ridgeway, Iowa Co., Wis., gan y Parch. W. Jones, Mr. Robert John Roach a Miss Margaret Richards, oll o Ridgeway.

Rhag. 12, 1878, yn Parisville, Ohio, gan y Parch. D. Probert, Mr. S. S. Thomas a Miss Jennie Thomas, ill dau o'r un lle.

Rhag. 25, 1878, yn Hyde Park, Pa., gan y Parch. J. P. Harris, Providence, Benjamin D. Jones ac Ellen Williams, ill dau o Nanticoke.

I Ben. a'i Ellen hylaw—eiddunaf

Ddaioni a chroesaw,—

Estyn at fod yn ddystaw,

A byw 'n ddoeth, beth byna' ddaw.

IEUAN DDU.

Ionawr 2, 1879, yn Taylorville, Pa., gan y Parch. D. Rhosyn Davies, Mr. George Perry a Miss Jemimah Lewis, y ddau o'r lle uchod.

Ion. 21, yn Wiconisco, Pa., gan y Parch. B. E. Jones, Mr. John Harris a Miss Elizabeth Thomas, y ddau o'r lle uchod.

Ion. 22, 1879, yn Youngstown, Ohio, gan y Parch. D. Probert, Mr. John M. Jenkins a Miss Emily Ann Powell, y ddau o Youngstown.

Ion. 15, 1879, yn Freedom, Cattaraugus, N. Y., gan y Parch. W. M. Evans, yn ei dy ei hun, Mr. Theodore Leonard a Miss Mary Evans, y ddau o ardal Siloam.

"Y rheffynau aur orphenwyd,—a'r ddau

O wir ddewis unwyd;

Y golomen gylmwyd,

Mae 'n hardd ran mewn curaidd rwyd.

O! nodded Iôr eu blynyddau,—a phan

Orpheno eu dyddiau,

At engyl dros bont angau,

I ddedwydd heddw aed y ddau."

BU FARW—

MR. BENJAMIN JAMES, SPRING GREEN, WIS.

Yr oedd gwrthddrych y cofiant hwn yn fab i David a Margaret James, Caewenlli, plwyf Llansilio, Sir Aberteifi, D. C. Ychydig a wyddom am yr ugain mlynedd cyntaf o'i oes. Deallwyf iddo briodi pan tua 24 mlwydd oed. Symudodd gyda ei deulu i America yn 1843, o Mata Gito, plwyf Llanarch, yn yr un Sir.

Sefydloedd yn Stradford, Fulton Co., E. N., lle y bu am dair blynedd. Wedi hyny symudodd i Freedom, Cattaraugus Co., yn yr un Dalaeth, lle y bu am chwe' mlynedd. Bu fyw gyda ei deulu am dymor yn Nhalaeth Iowa; ond yn Spring Green, Sauk Co., Wis., y treuliodd y 23ain mlynedd diweddfaf o'i oes. Ganwyd iddo ef a'i briod wyth o blant, chwech o'r rhai sydd yn fyw i gyd-alaru gyda eu mam oedranus.

Ymddengys i'n hanwyl frawd James arddel Crist yn fuan ar ol priodi. Bedyddiwyd ef ar broffes o'i fydd yn Iesu Grist gan y Parch. Jesse Jones. Mewn canlyniad, derbyniwyd ef i eglwys Crist, a bu yn aelod fyddlawn ac ymdrechol gyda y Bedyddwyr yn Nghymru ac America; ymdrechodd gyda'r achos, cadwodd y ffydd, a gorphnodd ei yrfa, ac hyderwn ei fod wedi derbyn coron y bywyd.

Yr oedd yn gymwynasgar fel cymydog, yn dynfer fel tad, yn ofalus fel priod, ac ymdrechol fel Cristion, hyd ddydd ei farwolaeth, yr hyn a gymerodd le ar y 15fed o Tachwedd. Cafodd bob gofal a thyrerwch tra ar ei glaf wely gan ei briod, a'i ddwy ferch sydd gartref; ond er pob ymdrech o'u heiddo hwy a'r meddyg, angau fu drechaf. Ei afiechyd yn benaf oedd y darfodedigaeith.

Tach. 18fed daeth lluas yn nghyd o'i gymydogion a'i berthynasau, pryd y dodwyd ei gorph i orwedd yn mynwent Spring Green hyd foreu y farn ddiweddfaf. Pregethwyd ar y pryd gan y Parch. D. Jones, Arena, a'r ysgrifenydd. Boed i Dduw ofalu am ei weddw oedranus, a dwyn ei blant sydd wedi eu gadael ar ol i ddi-lynn llwybrau eu tad, mor bell ag yr oedd ef yn dilyn Iesu Grist.

W. J.

MR. JOHN T. REES.

Ionawr 4, 1879, yn Wood's Run, Pa., bu farw John T. Rees, yn 44 mlwydd oed, o fedd- alwch yr ymenydd. Ganwyd Mr. Rees yn Dowlais, Morganwg, D. C., yn 1835. Mab oedd i Thomas Rees, gynt oruchwyliwr am lawer iawn o flynyddoedd i gwmni y gweith- iau haiarn uchod. Daeth i'r wlad hon ugain mlynedd yn ol, a chartrefodd yn Pittsburgh, Pa.; ac yn 1864 priododd â Sarah, merch i'r diweddar Benjamin Hussey, yn yr hon y caf- odd ymgeledd gymwys. Yn mis Awst, 1876, ar foreu Sabboth, pan yn gwrandio yn nghapel y Bedyddwyr ar Chatham Street, tarawyd ef yn sydyn gan lewyg, trwy i un o'r llestri gwaed, medd y meddygon, ymdori ar draws yr ymen- ydd; y canlyniad fu iddo gadw ei wely am rai misoedd. Gwellaodd ychydig wedi hyn i ddi- lyn ei orchwyliaeth gyda chynorthwy; ond methodd eto cyn hir, ac yr oedd er's dros ffyddyn cyn ei farw wedi ei lwyrr analluogi, a byddai ar adegau ychydig yn wan o ran ei dde- all. Bob amser yn ei iechyd, yr oedd ganddo barch mawr i grefydd, a chrefyddwyr teilwng o'u proffes. Bu yn aelod crefyddol ei hun pan yn ieuanc, yn Hebron, Dowlais; ond cafodd ei arwain gyda'r llifeiriant i dir o afradlon-

rwydd, a mynych y gwnael adgoffa gyda galar dwys a thristwch edifeiriol o herwydd hyny. Hysbysodd wrth ei gyfeillion fod yn ei fwrriad i ymuno a'r eglwys Gymreig yn Chatham Street, pan oedd yn alluog i ddod allan, o'n buasai fod pethau anghysurus yn bodoli yao.

Trefnodd ei dŷ a'i amgylchiadau daearol yn brydlon, ac hyderwn ar seiliau da fod ei dŷ ys- brydol wedi ei drefnu hefyd, o herwydd bydd- ai yn ymfyfyddu yn ei Feibl, a darllenai lawer arno pan yn methu codi; gweddai hefyd yn ami am drugaredd, ac ymorphwysai ar Dduw trwy Iesu Grist am ei gadwedigaeth.

Yn ystod y chwe' mlynedd diweddfaf bu yn ddeyn dichlynaidd iawn, yn ddirwestwr trwy- adl yn ddiwyd y llafurus; ei egwyddor yn onest a chywir, ei gymdeithas yn gyfeillgar a chariadus, a'i ddiinweidrwydd yn amlyg yn y gymydogaeith, fel y profwyd hyn ddydd ei ang- ladd—ei gyd weithwyr yn troi allan mor gryno, a cherdded yn rhes dau-a-dau hyd at y cemetry.

Tri diwrnod cyn ei farw, syrthiodd ar y llawr, ac ni siarodd air wedi'yn, na phrin symud. Hefyd, colodd ei olwg a'i glyw, ac, yn ol pob arwyddion, ei deimlad; aeth ei an- adl allan, a darfu ei amcanion ef. Y mae ei weddw mewn galar dwys ar ei ol, ar ol hynodi ei hun yn ei ffyddlondeb yn gofalu am dano trwy ei holl glefyd. Nodded yr Arglwydd fyddo drosti, a'i Ragluniaeth a'i hamddiffynno. Mae brawd a chwaer iddo yn Dowlais, un chwaer yn Awstralia, un arall yn Des Moines, Iowa, a Mrs. David Williams, Miner's Home, Pittsburgh, yr hon sydd mewn galar trwm. Bu ei fam farw pan oedd yn ieuanc, a'i dad ddeng mis o'i flaen ef.

Dydd ei angladd, Ion. 6ed, daeth tyrfa barchus yn nghyd i dalu y gymwynas olaf iddo, pryd y gwasanaethodd y Parch. J. T. Lewis (B.), Sharpsburgh, yn y ty ac ar lan y bedd, yn bwrpasol a chymwysiadol. Dyma rybydd eto at y lluoedd blaenorol yn llefaru, "Am hyny byddwch chwithau harod," &c.

D. D. DAVIES.

MR. DAVID GRIFFITHS.

Rhag. 28, 1878, yn Pittston, Pa., bu farw Mr. David Griffiths, yn 68 mlwydd a 3 mis oed. Ganwyd Mr. Griffith yn Rhymini, D. C., yn y fl. 1810, lle y treuliodd y rhan foreuol o'i oes; ac ymunodd mewn priodas a Mary Davies yn y fl. 1833, a threuliasant eu tymor yn dded- wydd yn nghymdeithas eu gilydd hyd nes y terfynwyd ef gan angau. Bu iddynt saith o blant, ti o'r rhai sydd ar ol mewn galar dwys o herwydd colli tad tyner a gofalus. Ond caf- odd y fraint o'u codi i fyny i'w maintioli, a gweled y ddau henaf yn rhoddi gofal eu hen- eidiau i'r Hwn sydd abl i gadw, ac y maent yn aelodau ffyddlon o'r eglwys hon, ac hyder- wn y cawn y fraint o weled y llall yn efelychu esiampl ei dad, trwy ufuddhau i alwadau taer- ion yr efengyl, fel y bydd yn gysur i'w fam oedranus weled fod ei mab ieuengaf wedi rhoddi ufudd-dod i'r Arglwydd, cans y gallai

fod yn aelod defnyddiol yn myddin yr Iesu. Offrymodd ei dad lawer gweddi daer ar ei ran; a'n gweddi ninau ydyw, y gwelir ef yn dyfod i lanw y bwich sydd yn yr eglwys, ac i lanw lle ei dad.

Gwnaeth ein brawd broffes o'i fydd yn Iesu Grist pan oedd yn 29ain oed, pryd y bedyddiwyd ef gan y diweddar Barch. E. Roberts (Iorwerth Glan Aled), a bu yn aelod fyddlon yno hyd nes y symudodd i Aberdar, yn y fl. 1853, a gwnaeth ei aelodaeth yn Gwawr, Abcraman, ac aml y byddai yn son am yr hen frodyr a'r hen chworiydd yn yr Hen Wlad—am eu ffyddlondeb a'u diwydrwydd gydag achos yr Immanuel, yr hyn sydd yn ol yn aelodau ein heglwys. A dylai ffyddlondeb yr hen dadau ac ymdrech yr hen famau yn Israel ein symbylu ninau.

Symudodd yr ymadawedig i America yn 1870, ac ymsefydlodd yn Pittston, Pa., ac ymaelododd yn yr eglwys hon, a bu yn aelod byw o honi hyd y diwedd. Yr oedd yn frawd ag oedd yn darllen llawer ar ei Feibl, yn ymdrechol iawn gyda yr Ysgol Sabbothol, ac yn athraw da. Nid ydym am ddywedyd fod yr ymadawedig yn rhydd oddiwrth ffaeleddau; na, yr oedd yn teimlo ei hun yn llawn o ffaeleddau, a'r rhai hyn yn peri gofid dwys i'w enaid; ond yr oedd ei rinweddau yn gorbwyso ei ffaeleddau o ddigon, fel mae yr eglwys yn teimlo yn ddwys o herwydd colli un oedd mor anwyl ganddi. Ond pan y meddylhom am y Cristion yn marw yn orfoleddus yn nghanol y goleuni! Ni frysia yr hwn a gredodd yn y Gwaredwyr. Gan fod y cyfiawn yn gobethio pan fyddo yn marw, felly mae ein galar yn troi yn orfoledd; canys yr oedd ein hanwyl frawd yn edrych trwy fenestir fydd, ac yn gweled y tir dymunol, a'r Brenin yn ei degwch, yn barod i'w dderbyn i'r Baradwys nefol. Cymerôdd ei enaid ei adenydd o'r ty o glai yn nghwmni gosgorddlo o angelion glân gwlad y dydd tragwyddol i'r nefoedd, lle mae heddyw yn canu yr anthem Iddo Ef, heb ofid na phoen, wedi enill buddugoliaeth ar ei holl elynion, ac yn fwy na choncwerwr trwy yr hwn a'i carodd, ac yn awr yn gwisgo y goron oedd yn nghadw gan ei Geidwad iddo.

Dydddelodd ein brawd gystudd trwm, a chafodd bob tynerwch oddiar law ei briod oedranus, a'r plant hefyd; ond er pob ymdrech, hunodd yn dawel yn yr Iesu yn gynar nos Sadwrn, a chladdwyd ei weddillion marwol ddydd Mawrth canlynon pryd y daeth tyrfia luosog yn nghyd i dalu y gymwynas olaf i'w weddillion marwol. Gweinyddwyd ar yr achlysur wrth y ty ac ar lan y bedd yn effeithiol iawn gan y gweinidog, y Parch. H. C. Partry (Cefni). Yna claddwyd yr hyn oedd farwol o hono yn nghladdfa yr Odyddion, Pittston. Wel, bellach, gorphwysed ein brawd yn dawel hyd nes byddo "doruau beddau'r byd ar un gair yn agoryd" yn y dydd diweddar.

Nos Sabboth, Ion. 27ain, traddododd ein gweinidog bregeth angladdol, newydd ei syn-

iadau, hyawdl ei thraddodiad, a grymus ei dylanwad, ar ol ein hanwyl frawd, oddiar Ion 11 : 20-23. Sylwai yn ei ragymadrodd, Fod y ffaith o fod yn rhaid i'r saint farw yn ddirgelwch mawr, ac na fusai yr iachawdriaph sydd yn gwaredu rhag angau naturiol—y drasn rasol sydd yn achub rhag uffern—yn achub hefyd rhag y bedd. Yna cododd i fyny y cwestiwn 'yieithr hwn fel gosodiad mawr y bregeth, Paham y mae yn rhaid i'r saint farw? Gellir dywedyd fod hon yn un o'r pregethau mwyaf nerthol a draddodwyd ar unrhyw achlysur cyffelyb, canys yr oedd yn llawn o syriadau newyddion; a chredwn pe gwnai Mr. Parry gyhoeddi y bregeth yn y WAWR, y byddai yn *treat* i'w lluosog ddarlennwyr, heblaw yr ysgrifenydd, JACOB W. EVANS.

O. Y.—Dymunir ar i *Seren Cymru* godi yr uchod, er mwyn y perthynasau.

MR. HUGH L JONES.

Awst 20, 1878, yn Delafield, Wis., wedi wyth niwrnod o salwch caled o enyniad yn ei ymysgaroedd, bu farw Hugh L. Jones, yn 50 mlwydd oed. Genedigol ydoedd o blwyf Llanfihangel, Môn, G. C. Yr oedd ei ymlyniad yn fawr wrth y Bedyddwyr; ond aeth i'w feid heb ei drochi, na'i daenellu, fe allai, o herwydd nad oedd yma yr un cyfleusda i fyned at Fedyddwyr Cymreig.

Ei frawd, THOMAS A. JONES.

WILLIAM G. THOMAS.

Gorphenaf 21, 1878, yn Rushford, Allegany, N. Y., bu farw yr hen frawd anwyl a pharchus, William G. Thomas, wedi cyrraedd yr oedran mawr o 88 mlwydd ac 11 niwrnod. Ganwyd yr ymadawedig yn Pontfaen, Swydd Benfro, D. C., yn y fl. 1790, a bu fyw yno hyd nes dyfod i oedran gwr. Cafodd ei feddyddio yn Jabez, gan y diweddar Barch. Wm. Havard, yn y flwyddyn 1826.

Ymfudodd i'r wlad hon 29 o flynyddau yn ol. Ymsefydlodd yn Rome, Swydd Oneida, N. Y., ac ymunodd a'r eglwys Fedyddiedig Americanaidd yno, yr hon oedd y pryd hwnw o dan weinidogaeth y llafurus Mr. Vogal. Wedi aros yno am dair blynedd, symudodd ef a'i deulu i Centerville, Swydd Allegany, ac ymgysylltodd a'r eglwys Fedyddiedig Gymreig yn Freedom, Cattaraugus, lle y bu yn aelod selog, diwyd a dichlynaidd, hyd nes i'r Arglwydd alw ei ran anfarwol i'r eglwys orfoleddus yn y nef.

Yr oedd ein brawd Thomas yn nodedig am ei ysbryd tawel, addfwyn a thangnefeddus. Nid oedd yn siaradus, ac hoffai fyw mewn dystawrwydd; gwll ganddo bob amser wrando ar ei frodyr na llefaru llawer ei hun. Yr oedd yn ffyddlon yn ei gyfraniadau at achos crefydd. Gofalai am gadw ei gyd-gynulliad yn dda, ag ystyried pellder y ffordd oedd ganddo i ddyfod i'r capel, yn nghyd a'i henaint. Yr oedd ei ymarweddiad yn deilwng o'r grefydd a

broffesai. Pan ddaeth awr ei ymddatodiad, gallai ddyweyd fel Simeon gynt, "Yr awr hon, Arglwydd, y gollyngi dy was mewn tangnefedd, yn ol dy air." Gadawodd ein brawd brid oedranus a thri o blant, dau fab ac un ferch (os wyf yn cofio yn iawn), a chylch eang o berthynasau, i alaru eu colled ar ei ol.

Claddwyd ef yn mynwent capel Ebenezer, Freedom, lle yr oedd yn aelod. Cafodd gladdedigaeth parchus. Gweinyddwyd yn yr angladd, yn y ty gan weinidog y Bedyddwyr Seisonig Rushford, ac yn yr addoldy gan yr ysgrifenydd. Boed nawdd y Nef ar ein chwaer sydd wedi ei gadael mewn galar, ac hefyd ar y perthynasau oll. A bydded i'r Arglwydd lanw y bylchau a wneir gan angau yn Seion.

W. M. EVANS.

WILLIE THOMAS.

Ion. 2, 1879, yn Big Rock, Kane Co., Ill., yn 9 mlwydd oed, Willie, bachgen Benjamin a Mary Thomas, o'r *croup*, yn hynod ddisymwth. Yr ydoedd yn un o'r plant cryfaf, siriolaf, a lledneisaf yn yr ardal. Yr ydoedd yn anhawdd i neb a ddelai i gyffyrddiad ag ef beidio ei hoffi. Gweinyddwyd yn yr angladd gan y Parchn. D. L. Clouse a D. M. Evans.

G. R.

GENEDIGAETH CRIST.

Draw yn Methlehem Ephrata,
Gyda thoriad pur y wawr,
Clywyd seiniau'r côr nefolaidd,
Yn cyd-wau â lleisiau'r llawr;
Ganwyd Ceidwad i ddynoliaeth,
Canodd engyl am y gwaith;
Swynol oedd y gân blygeiniol,
Nefol hwyl mewn unol iaith.

CYDGAN.

Doed rhyw luoedd eto 'i ganu
Am y waredigaeth lawn,
Pob rhyw lwyth ac iaith fo'n uno
I ryfeddu'r ddwyfol Iawn.

Syndod dwys yn llon'd mynwesau
Y bugeiliaid eofn draw,
Doethion gwyh ddaeth o Arabia
Gyda rhoddion pur heb fraw;
Teulu clærwyn y gogoniant,
Boneddigion pena'r llawr,
Oll mewn urddas gyflwynasant
Berlau drud i'r Brenin Mawr.

Doed rhyw luoedd, &c.

O, cyd-ganwn am y boreu
Gwelwyd lôr yn gwisgo cnawd,

Mab yr Alpha anweledig,
A ddaeth ini'n siriol frawd;
Pur oleuni'r nef dywynodd,
Wedi nos o gaddug prudd,
Haul Cyfiawnder ymddysgleiriodd—
Bellach cawn drag'wyddol ddydd.

Doed rhyw luoedd, &c.

Dyma Feddyg pur i gleifion,
A choncwerwr ar y bedd;
Cyfoeth llawn ar gyfer tlodi,
Welwyd yn ei ddwyfol wedd;
Rhyddid ddaeth yn rhad i gaethion,
Yn ei aberth iawnol ef,
Heddwch pur i bob credadyn,
Palmwydd gwyrdd a choron nef.

Doed rhyw luoedd, &c.

Church Hill.

GWENTFAB.

HANESION CYMRU.

(O Seren Cymru.)

CLADDEDIGAETH MATHETES.*

Mae y gwrol, y penderfynol, y gonest a'r haelionus, Mathetes, yn ei fedd l Bu yn rhodio ar hyd glan yr afon ddofn am fisoedd; o'r diwedd croesodd yn mraich y Gwr y bu yn son cymaint am dano. Bu farw yn ddisymwth ar gadair yn ei ystafell-wely, nos Lun, Tach. 18, 1878. Ehedodd ei ysbryd mawr i gylch uwch, purach, a gwell na'r ddaear. Y mae heddyw yn gwneyd darganfyddiadau newyddion ar y cyfandir nefol. Yn awr, y mae y geiriau y bu yn athronyddu yn eu cylch—"Cyfiawhad, Sancteiddhad, Iawn, Gwaed, Aberth, Marw, Nefoedd, Ysbryd," &c., yn eglurach iddo na phan yn ei fyfyr-gell. Bydd y byd newydd draw yn dygymod mwy ag athroniaeth a theithi ei feddwl, a nodwedd ei ysbryd, na'r byd yma. Pe celai ysgrif-bin, inc, papyr, a chyffe, heddyw, gallai ysgrifenu gwell Geiriadur na'r campwaith a ysgrifennodd pan ar y ddaear. Beth bynag, os ydyw yr enaid wedi ein gadael, y mae ei gymeriad a'i weithred oedd ar ol.

*Gan na ddaeth yr hanes hwn i law yn gynt, yr ydym yn ei gyhoeddi y cyffe cyntaf.—Gol.

Delweddodd Mathetes lawer bywyd pan yma yn y cnawd gyda ni. Nid ydym yn amheu na fydd dylanwad ei fywyd dysglauer yn gadael gallu ar ol i ffurfio llawer cymeriad eto. Nid oes yr un wedi marw yn ystod yr ugain mlynedd diweddfag a fu yn gymaint o allu yn nghylch y Bedyddwyr a Mathetes. Edrychai ueginiau o weinidogion ieuainc arno fel tad. Yr oedd nodweddau gwerth efelychiad pob gweinidog ieuanc ynddo. Dichon y dywed rhai fod ynddo wendidau—pa le y ceir un heb hyn? Ond yr oedd ei ragoriaethau yn gorbwysu y gwendidau yn mhell bell. Brychau ar haul llachar a dysglauer oeddynt; gweledig i neb ond i lygaid pellwelydd y bai-chwiliwr. Y mae yma gronfa o rinweddau heirdd yn ei fywyd.

Y llinell benaf a llywodraethol yn ei fywyd ydoedd "Gonestrwydd." Dywed Milton, "An honest man is the noblest work of God." Un o gampweithiau Duw oedd Mathetes. Yr oedd ei onestrwydd yn ddiareb. Hyn oedd ffynonell braidd bob rhagoriaeth yn ei fywyd. Gonest yn y teulu, gonest yn yr eglwys, gonest yn yr areithfa, gonest yn y wasg, gonest yn y bwrdd ysgol, gonest ar yr esgynlawr; mewn gair, yr oedd yn onest a didderbyn-wyneb yn mhob cylch. Ffieiddiai ragrith a thwyll, a gwreiclionai dân pan ddarganfyddai hyn mewn cyfaill neu elyn. Diolchai i Dduw am ddyngonest; dyn all ddyweyd i e a na; dyn fyn ddyweyd, "Ti yw y gwr," pan y bydd eisiau. Yn nghanol y fath dafodau melfedaidd, a'r fath ymdrech i gadw heddwch ardal, ac enill poblogrwydd enwadau a phawb dynion, yr oedd yn iechyd i galon dyn gael golwg ar Mathetes. Byddai gwell graen ar gymdeithas pe byddai mwy o onestrwydd yn y byd. Gwnaeth ef ei oreu i gael byd gonest. Fu neb erioed, am a wyddom ni, yn amheu mai Bedyddiwr oedd Mathetes. Y mae llawer o ddynton bach nice i'w cael yn y byd, gwyrth fyddai i chwi wybod eu cyffes fydd-hwy ar y *burning questions of the day*. Ofn digio pawb a phob peth arnynt. Bydd ysgrifau Mathetes ar egwyddorion gwahaniaethol y Bedyddwyr y dat-

ganiad goreu a gyflwynwyd i Gymru erioed o'n safle a'n hawliau. Mynai ef ddatgan a phleidio y gwirionedd er pob aberth iddo ei hun. Bu yn fyddlon o'r talcen glo hyd esgynlawr prif lenor Cymru i'w argyhoeddiadau. Unwaith y deallai ei ddyledsyydd, nid oedd ail feddwl i fod parthed y gwneyd.

Cymerodd ei angladd le dydd Gwener, Tach. 22ain. Am ddeg o'r gloch, ymgynullodd tyrfa fawr a pharchus o weinidogion ac eraill wrth y ty, pan y darllenwyd rhan o air Duw gan y Parch. H. Thomas, Cwmtwrch, ac y gweddwyd yn daer a tharawiadol gan y Parch. C. Williams, Ystalyfera. Ar yr amser apwyntiedig (10.30 a. m.) gorchymynodd yr Hybarch B. Evans, Castellnedd (arweinydd a threfnydd y dydd), i'r gweinidogion flaenori yn y cynhebrwng o Lansawel i orsaf Castellnedd; Mrs. Jones, y weddw, y plant, a'r parthynasau, mewn cerbyd. Cymerwyd yr gerbydres yn Nghastellnedd tua 12 o'r gloch, a chludwyd ni trwy ddyffryn tllws Nedd i orsaf Merthyr Tydfil. Trwy garedigrwydd Mr. Thomas, y Stationmaster, galluogwyd y cyfeillion i gael tocynau am bris gostyngol i Ferthyr. Cyrhaeddwyd y lle hwnw erbyn 1 o'r gloch. Hoff oedd genym weled yn ymyl yr orsaf weinidogion a lleygwyr o Aberdar a Rhondda yn uno â'r angladd. O gyfeiriad Dowlais, canfyddem orymdaith yn dyfod i'n cyfarfod o bobl Dowlais, Brynmawr, Glyn Ebbwy, Rhymni, &c., yn cychwyn o Gaersalem dan arweinyddiaeth y Parch. T. Morgan. Darparwyd elor-gerbyd i gario y corph, a cherbyd arall i gario y teulu galarus, gan y cyfeillion caredig, Mr. D. Davies, Glebeland, Merthyr, a'r Parch. T. E. Evans, Hirwaen. Ffurfiwyd gorymdaith fawreddog yn Merthyr o weinidogion, myfyrwyr, lleygwyr, boneddigion a boneddigesau o bob parth, ac aethpwyd yn araf at breswylfa y meirw. Chwyddai y dorf fwy-fwy o'r ty i'r bedd. Canfyddem arwyddion galar ar wynebau canoedd o edrychwyr ar y daith. Tyrai dynion i *dips* Dowlais, edrychent drwy ffenestri, a safent ar y drysau, er cael yr olwg ddiweddfag ar gysgod Mathetes yn myned heibio.

Rhifasom saith gant a haner o bobl, un elor-gerbyd, a 12 o gerbydau, yn y claddigaeth. Tystia y ffeithiau hyn fod "Gwr mawr wedi syrthio yn Israel."

Wedi cyrhaedd glan y bedd yn mynwent y Pant, Dowlais, darllenwyd ychydig adnodau gan y Parch. J. Jones, Felinfoel, a gweddiwyd yn effeithiol gan y Parch N. Thomas, Caerdydd. Darllenodd y Parch. B. Evans, Castellnedd, lythron o gydymdeimlad oddiwrth Dr. Davies, Hwlfordd; Mr. W. M. Evans, Caerfyrddin, a'r Parchedigion L. Evans, Merthyr; Morgan James, Troedyrhiw; a W. M. Lewis, Athrofa Pontypwl. Cafwyd areithiau toddedig a disgrifiadol o'r ymadawedig gan y Parchn. E. Evans, Dowlais; E. Davies (M. C.), Rhymni; W. Edwards, B. A., Hwlfordd; I. A. Jones, Blaenau; J. Rowlands, Llanelli; ac E. Roberts, Pontypridd; a therfynwyd drwy weddi gan J. P. Williams, Pontllynn.

Dyma un o ser dysgleiriaf y Dywysogaeth wedi syrthio; ond gallwn ymgyuro yn y syniad, os yw y ser yn syrthio, mae'r haul yn aros; os yw'r aberoedd yn sychu, mae'r môr yn aros. "Iesu Grist yr un ddoe, heddyw, ac yn dragywydd." Gyda gonestrwydd y gallai Mathetes fabwysiadu geiriau Paul ar ddiwedd ei yrfa, "Mi a ymdrechais ymdrech deg, mi a orphenais fy ngyrfa, mi a gedwais y ffydd." Testyn ei ysgrif ddiweddaf i'r Geiriadur, ydyw "Ysbryd." Gallasai heddyw ysgrifenu gwell erthygl ar y penawd uchod, pe byddai ganddo offerynau at y gwaith. Nawdd Duw fyddo ar y weddw alarus, y plant amddifaid, a'r eglwys y bu yn weinidog arni. Heddwch i'w lwch cysegredig hyd y boreu y byddo "beddau'r byd yn ymagor."—*Galarwr o Gwmogwy.*

—Mewn canlyniad i'r wasgfa fawr ar fasnach, ac o herwydd y colledion dirfawr drwy fethiant ariandai yn Scotland a Lloegr, y mae genym hanesion am gyfyngder a chaledi mawr yn mhllith y dosbarth tlotaif mewn gwahanol barthau o Brydain Fawr. Yn Sheffield, Bristol, Stockton, Manchester, &c., mae y dyodd-faint yn fawr iawn. Yn Glasgow y mae'r

trueni yn ddirfawr, a'r heolydd yn llawnion o ddyinion, gwragedd a phlant segar a newynog. Y mae y cyfryw drueni hefyd mewn llawer o fanau eraill yn Scotland. Dywed hysbysiad o Liverpool na fu cymaint o drueni yn mhllith y dosbarth gweithiol er's llawer o flynyddoedd.

—Daeth y gauaf i mewn eleni gyda gerwin-der anghyffredin mewn gwahanol barthau o Ewrop. Bu ystormydd trymion o eira yn Mhrydain Fawr ae ar y Cyfandir. Yn Scotland cawsant y cwympiad mwyaf o eira a fu yno mewn 30 mlynedd. Mewn rhai parthau yno yr oedd dros 12 troedfedd o ddyfader ar wastad.

—Cymerodd ffrwydriad le yn nglofa Dinas, yn Nyffryn Rhondda, yn ddiweddar. Yr oedd cyffro mawr yn Pontypridd. Yr oedd pwll Dinas gyferbyn a Pandy Station, ar reilffordd Pontypridd a Threherbert. Dywedir fod tua thriugain o ddynton yn y pwll ar y pryd. Yr oedd y ffrwydriad yn dra angerddol. Syrthiodd 80 llath o bridd, gan gau i fyny y fyaedfa i'r pwll. Ni ddysgwyliid cael neb o'r trueniaid allan yn fyw.

NEWYDDION CYFFREDINOL.

—Bu Dr. Millengen, y llawfeddyg a weinyddai ar Arg. Byron yn ei glefyd diweddaf, farw yn ddiweddar yn Constantinople. Yr yd-oedd wedi ysgrifenu hanes ei drafodaeth ag Arg. Byron, ond dinystriwyd ei holl bapyrnau yn y tân mawr yn Pera, yn 1870.

—Bu Miss Anna Dickinson yn traddodi darlith newydd yn ddiweddar ar y testyn, "Y Chwareufwrdd a'r Pwlpud." Yr ydoedd hi yn gosod y *drama* uwchlaw y pwlpud yn ei ddylanwad er daioni.

—Mae y Môr Marw, meddir, yn debyg o ddyfod yn ganolbwynt masnach led bwysig. Mae y sylwedd glôawl, yr olew, y brwmstan, a'r halen, a geir yn y gymydogoeth hono, yn ffynonell o gyfoeth; ac y mae nifer o suturiaethwyr arianol Prydeinig wedi cael allan y gallant drosglwyddo y cyfryw bethau i wledydd eraill. Y maent yn bresenol yn adeiladu rheilffordd dros y pum' milldir-ar-hugain o ffordd sydd rhwng Jaffa a Jerusalem, yr hon a orphenir mewn oddeutu deunaw mis.

—Cafodd lodes oedd yn gweithio mewn melin bapyr yn Delhi, O., gan' dolar (dau nod yn \$50) yn mhllith y cadachau papyr. Cymerodd perchenog y felin yr arian oddiarni; rhoddodd hithau y gyfraith arno am hyny; ac ar ol cario y mater o un llys i'r llall, o'r diwedd rhoddodd yr Uchafys ei ddyfarniad o blaid y lodes, gan ddal nad oedd pryniad *paper rags* yn rhoddi hawl i'r prynwr ar bethau gwerthfawr a allent fod ynddynt yn ddiarwybod iddo ef.

—Dechreuodd Llywodraeth y Talaethau Unedig dalu arian bathol ddechreu y flwyddyn, yn ol Gweithred y Gydgynghora—yr hyn a gymerodd lle hefyd heb na chyffro na chynhwrf. Yr oedd arian papyr ac aur wedi dyfod yn gydwertth yn flaenorol i hynny.

—Mae y wasg Rwssiaidd yn cyfaddef fod Sheer Ali, ameer Afghanistan, (diangfa yr hwn o Cabul a ddilynodd orchfygiad ei filwyr gan y Prydeinwyr,) yn awr o fewn terfynau Rwsia. Mae ei fab, Yakoop Khan, yn paratoi i fyned ar ol ei dad. Yn y cyfamser, bydd i'r Prydeinwyr, ar ol meddianu Candahar, ohirio gweithrediadau rhyfelgar hyd nes elo y gauaf heibio.

—Dywed telegram o Ceara, yn Ngogledd Brazil, fod y marwolaethau yn mhrif ddinas y rhanbarth hwnw, o'r frech wen, oddeutu 600 y dydd. Y mae cyfyngder mawr yn rhanau mewndirol y rhanbarth o herwydd newyn; y mae'r trueniaid yn bwyta cyrph meirwon, a phob math o ffaidd-bethau, i geisio cadw eu bywydau.

—Trwy ffirwydriad magnel a bwysai 38 tunell, ar fwrdd y gadlong haiarn amwisgedig Brydeinig *Thunderer*, lladdwyd naw o bersonau, a chlwyfwyd 33, 12 o honynt yn llymdost. Cafodd dau swyddog eu lladd.

—Bu cryn suddiad ar wyneb y tir uwchben y pwll glo a elwir *No. 7 Shaft of the Pa. Coal Company's Mines*, yn Port Griffith, oddeutu naw milldir islaw Scranton, Pa., y rhan flaenaf o'r mis diweddf. Agorwyd agenau mawrion yn y ffyrdd a'r caeau, gan y suddiad, a niw-cidiwyd amryw o dai yn fawr.

—Terfynodd yr etholiad seneddol a gymerodd lle yn Ffrainc ar y 5ed o'r mis diweddf, mewn buddugoliaeth fawr i'r Gwerinwyr. Bydd y mwyafrif Gwerinol yn y Senedd oddeutu 57.

—Cymerodd dygwyddiad dychrynlyd lle dro yn ol yn South Byfield, Mass. Tra yr oedd John H. Caldwell ar ei liniau yn y weddi deunaudd, daeth ei wraig wallgof o'r tu ol iddo a holltodd ei ben ef yn y fan a bwyell. Gwnaeth yr ymosodiad heb i'w chwaer, yr hon oedd ar ei gliniau ar y pryd, ei gweled. Yr oedd Mr. Caldwell yn 45 mlwydd oed, yn ffarmwr deallus, ac mewn amgylchiadau cysurus.

—Fel yr oedd un Henry Dick yn gwneyd esgyniad mewn *balloon*, yn Jonesboro, Ark., ac yn chwareu ei gamplau ar y *trapeze*, pan yn yr uchder o fil o droedfeddi colodd ei afael, a syrthiodd i'r ddaear. Lladdwyd ef, wrth gwrs, ar unwaith. Gynifer o bobl sydd yn colli eu bywydau drwy eu ffolineb yn hunain.

—Collodd Mr. Edward J. Williams a'i briod, o Martinsburgh, Lewis Co., N. Y., saith o'u plant o'r *diphtheria*, o fewn pum' niwrnod i'w gilydd, tua dechreu y flwyddyn hon. Yr oeddynt oll rhwng tair a deng mlwydd oed.

Dywedir yn ddiweddarach, mai y *black tongue* oedd yr afechyd, a bod nifer o bersonau eraill yn y gmydogaeth wedi meirw o hono.

—Syrthiodd un Miss Walker i lawr yn farw yn ddiweddar yn Brecon Mills, Ontario. Pan glywodd ei chariad, Edward Cozzens, hynny, torodd ei wddf; a phan welodd mam Miss Walker gorph ei merch, syrthiodd hithau i lawr yn farw.

—Mae y Gymdeithas er Cadwraeth yr iaith Wyddelig, wedi deisebu y Llywodraeth Brydeinig am gynorthwy i addysgu y bobl yn eu hiaith gysefin.

—Mae tri brawd i'r diweddar Wm. Cullen Bryant yn ffermywr cyfrifol, yn byw yn Princeton, Ill. Y mae un o honynt yn fardd, ac yn byw mewn ty prydferth a anrhegwyd iddo gan ei frawd enwog.

—Cafodd yr Arh. Roscoe Conkling ei adethol i Senedd y Talaethau Unedig, gan Ddeddwrfwr Talaeth New York; a'r Arh. John P. Jones gan yr eiddo Nevada.

—Priodwyd brenin Holland a'r dywysoges Emma, o Waldek-Pyrmont, ar y 7fed o'r mis diweddf, gyda difrifoldeb mawr. Y duc o Saxony a'r tywysog William, o Wurtemberg, oeddynt y tystion.

—Mae dadleuon pwysig ar yr "Eglwys a'r Wladwriaeth," wedi cymeryd lle yn y Parliament Germanaidd; ac y mae *bill* pwysig iawn, a'i amcan i gyfyngu rhyddid dad, wedi cael ei gynyg.

—Rhoddodd Eglwys Loegr, y flwyddyn ddiweddf, fwy na dwy filiwn a chwarter o ddoleri ar Genadaethau Tramor.

—Mae yr efrydwyr yn yr Academy Llyngesawl yn Annapolis, Md., wedi derbyn caniatad swyddogol i fygu tybaco. Mae hyn yn beth newydd yno, ac ni roddir y rhesymau dros hynny.

—Er fod llawenydd yn llesol i'r iechyd, y mae chwerrhiniad anghymedrol yn beryglus i fywyd. Darllenasom yn ddiweddar am dair engraffit o farwolaethau sydyn mewn canlyniad i chwerrhiniad anghymedrol.

—Mae gwobr o \$500 wedi ei gynyg yn New York am y cynllun goreu i dai pobl ddi-dion yn y ddinas. Yr amcan mewn golwg yw sicrhau iechyd a chysur i'r tenantiaid, ac ardreth resymol i'r perchenogion.

—Dienyddwyd John Moncasi y dydd o'r blaen, am wneyd ymgais at fywyd brenin Spaen yn heolydd Madrid, ar y 25ain o fis Hydref diweddf.

Yr oedd Mr. Gladstone yn 69 mlwydd oed ar y 29ain o Ragfyr. Ar yr achlysur derbyniodd fywyll o arian, gyda *handle o ebony*—canlyniad mân danysgrifiadau oddiwrth lawer o edmygwyr.

—Cyflawnodd bachgen 15 oed, yn Detroit, hunan-laddiad, mewn canlyniad i gam driniaeth a dderbyniodd oddiwrth ddydd a'i honai yn fab mabwysiedig iddo. Mae hunan-laddiadau yn mhllith rhai ieuainc yn dyfod yn beth cyffredin.

—Dywedir fod y Postfeistri wedi derbyn gorchymyn i ddanfon yr holl ddarnau *nickel* tair a phum' cent i Washington, i'r dyben o'u tynu allan o gylchrediad.

—Torodd pont ar draws yr afon Arda, yn Twrci, tra yr oedd cerbydres yn myned drosti. Dywedir i Gadfridog Rwsiaidd, amryw o swyddogion eraill, a dau gant o filwyr, gael eu boddi.

—Yn Kentucky, yr wythnos o'r blaen, cynygiodd gwraig gyneu tân trwy gymeryd llon'd ei llaw o bylor gwn allan o gascen a'i dasfu ar y marwor. Ffrwydrodd yr holl gascen, gan ei lladd hi yn uniongyrchol. Hefyd llosgwyd dyn o'r enw Longley, yn Kentucky, i farwol-aeth, a rhoddyd y ty ar dân, drwy iddo geisio cyneu tân oddiwrth lamp *kerosene*. Mynych y cymer dygwyddiadau fel hys le; ond "Nid yw y ffyliaid oll wedi meirw eto."

—Collwyd yr agerlong Brydeinig *Bayard*, ar y 10fed o fis Rhagfyr, pan yr ydoedd chwe' niwrnod allan o New Orleans, yn rhwym am Rouen, yn Ffrainc, a cholodd pawb oeddynt ar ei bwrdd eu bywydan, oddieithr dau o ddwy-law y llestr, y rhai a achubwyd, ac a ddygwyd i New York.

—Mae 75 o blant rhieni Iuddewig yn aelodau o un Ysgol Sabbothol Bressbyteraidd yn New York.

PENOD O FFRAETHEBION.

—Tra yr oedd ysgolfeistres yn cymeryd i lawr enwau ac oedran ei hysgol-orion, ac enwau eu rhieni, ar ddechreuad y *term*, gofynnodd i fachgen bychan, "Beth yw enw dy dad?" "O, raid i chwi ddim cymeryd ei enw ef i lawr, y mae efe yn rhy hen i fynd i'r ysgol at ddydd," oedd yr atebiad.

—“Dywedasoch wrthyf fod y ceffyl yn hollol rydd oddiwrth unrhyw fai,” ebai prynwr ceffyl wrth ei werthwr, “ac eto y mae efe yn hollol ddall!” Edrychai y gwerthwr i wyneb cynhyrfus y prynwr yn hynod o ddoeth, a dywedai yn hollol hunan-feddianol, “Nid wyf yn ystyried dallineb yn fai, syr; *anfawd* ydyw.”

—Dafydd, beth yw sefyllfa crefydd yn eich tref chwi?” “Isel, syr; isel iawn; nid oes acw ddim Cristionogion ond fy mrawd Twm a minau, ac y mae genyf fy amheuaeth yn nghylch Twm.”

—Gofynwyd unwaith i fachgen yn yr Ysgol Sul, “Pwy a wnaeth y bryniau prydferth oeddynt yn amgylchu y dref.” Atebodd y bachgen nas gwyddai, gan mai y diwrnod o'r blaen y symudodd ei rieni i'r dref.

—Mewn pregeth dyn du, a ddarllenasom yn ddiweddar, yr oedd y frawddeg ganlynol: “Nid yw y nef yn un lle i'r dyn hwnw sydd yn gorfod rhedeg o amgylch congyl yr heol rhag cyfarfod â rhywun a ofyna iddo dalu y *bill* bychan hwnw sydd heb ei dalu er's llawer dydd.”

—Yr oedd Theodore Hook un tro yn ciniawa gydag *alderman*, yr hwn ydoedd eisoes wedi ei orfodi ef i fwyta gormod, ac eto yn ei daer-anog i gymeryd ychwaneg. “Na, diolch i chwi,” meddai Hook, “ond os nad yw o un gwahaniaeth i chwi, cymeraf y gweddill yn arian.”

—Dywed rhyw newyddiadur nad oes dim yn gwneyd cymaint o les i feddyg a chynngori mordaith i ddyn claf nad all godi digon o arian i gymeryd *ride* yn y *street cars*.

—“Mae llawer dyn,” ebai Josh. Billings, “wedi cyrhaedd uchder enwogrwydd, ac yna yn edrych i lawr i'r dyffryn di-nôd o'r hwn y daethai, ac yn hiraethu am fod yn ol yno.”

—Wylodd yr olchwraig dlawd wrth ddychwelyd pump o grysau, pan yr ymddiriedwyd chwech i'w gofal, a chyfaddefodd iddi losgi twll mawr yn y chweched wrth ei smwddio. “Wel, na thrafferthwch eich hun yn ei gylch,” ebai ei chwsmer yn garedig; “mae pob peth yn iawn. Faint sydd arnaf fi i chwi?” “Chwe' chrys, 12½ cent yr un=75 cents.” “Ond oni losgasoch chwi un o honynt?” “Wel, os gwnaethum, onid oeddwn wedi ei olchi yn gyntaf?—ymaith a chwi, yn ceisio twyllo gwraig weddw dlawd.”

Y W A W R.

“Boed dda y ffawd, bedydd ffydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd ffydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd.”—EBEN FARDD.

CYF. III.]

MAWRTH, 1879.

[RHIF. 12.

YR AMDDIFFYNIAD.

GAN Y PARCH. H. C. PARRY, (CEFNI).

Erthygl VIII.

Erthygl fer sydd gan Dr. Roberts yn y *Cyfaill* am fis Tachwedd, ar “Ddull a Deiliaid Bedydd; ond y mae hi yn erthygl *gall* iawn; canys ynddi gwna y Dr. ei oreu glas i “profi” “fod y Testament Newydd, yn ddiethriad, yn arddangos fod yr elfen ddwfr, yn ngweinyddiad bedydd, yn cael ei chymwyso at y gwrthddrych, ac nid y gwrthddrych at yr elfen.” I “profi” hyn cymer y Dr. dysgedig arno i “brofi” peth arall hollol mor anmhrosfadwy a’r llall, sef “fod y dychweledigion at Gristionogaeth yn nyddiau yr apostolion yn cael eu bedyddio yn y lle, ac ar yr amser y dychwelwyd hwy; a bod yr amrywiol engreifftiau o fedydd a gronjclir yn y Testament Newydd yn fwy cydweddol a chydunol â’r meddylddrych, eu bod oll yn cael eu gweinyddu trwy *dywalltiad*, neu *daenelliad*, ac nid trwy *drochiad*!” “Profi hyn yna a *setla* y pwnc am byth! Ond nid yw y Dr. yn gallu nodi un engraifft yn “profi” hyn yna; felly y mae yn aros yn ei gyflwr cyntefig, yn *haerriad* hollol ddisail. Mae yr holl engreifftiau y cyfeiria atynt, yn “profi” nad oedd y dychweledigion apostolaidd yn cael eu bedyddio yn y fan nac ar yr amser y dy-

chwelid hwy—*there and then*—os na byddai pethau yn gyfleus *there and then*. Argyhoeddwyd gwrandawyr Petr ddydd y Pentecost yn ei bregeth yn y cwrdd y boreu. Buont yn y “seiat” y prydawn, lle y bu Petr yn ymddyddan â hwy—“Ac â *llawer* o ymadroddion eraill y tystiolaethodd ac y cyngorodd efe, gan ddywedyd, Ymgedwch rhag y genedlaeth droffaus hon.” Wedi terfynna y “seiat” hir yna y bedyddiwyd y bobl.

Agorwyd calon Lydia yn y cwrdd ar lan yr afon. Nid oedd yr un o’i theulu yn y cwrdd hwnw. Bu yn rhaid cael Paul i bregethu i’r teulu cyn y dychwelid hwy. Wedi dychweliad y teulu y bedyddiwyd Lydia gyda hwynt. Mae tipyn go lew o amser wedi rhedeg rhwng dychweliad Lydia a’i bedyddiad, onid oes, yn awr? Nid yn y ty y bedyddiwyd Lydia, ond allan o’r ty yn rhywle—yn yr afon, neu mewn baddon gerllaw y ty—oblegid dywedai fel hyn, “Ac wedi ei bedyddio hi a’i theulu, hi a ddymunodd arnom, gan ddywedyd, Os barnasoch fy mod yn ffyddlaw’n i’r Arglwydd, deuwch i *mewn i’r ty*, ac aroschwch.” Sut na welai Dr. Roberts beth fel yna?

Mae sylwadau dysgedig Dr. Roberts yn anarferol o *silly* wrth drin bedydd yr eunuch! Pregethodd Phylip iddo yr Iesu. Credodd yr eunuch. Pan welodd ddwfr, dymunai ei fedyddio. Gwnaeth gyffes o'i ffydd yn Nghrist. Perwyd aros o'r cerbyd. Aeth y ddau, Phylip a'r eunuch, i waered i'r dwfr. Bedyddiwyd ef gan Phylip yn y dwfr. Daeth y ddau i fyny o'r dwfr. Beth oedd eisiau hyn oll, os nad ei drochi a gafodd yn y dwfr gan Phylip? Beth oedd eisiau sefyll o'r cerbyd, a myned i lawr i'r dwfr, pryd yr oedd "African" cyfoethog o'i gyflwr a'i urddas ef yn gofalu am ddigon o ddwfr i'w yfed i gael ei ddwyn gydag ef yn ei gerbyd, wrth deithio gwlad boeth, yn yr haf, ar hyd ffordd anial? Oni allesid ei daenellu yn y cerbyd? Beth oedd eisiau diosg sandalau i fyned "i ymylon y dwfr?" Os taenellu oedd ynq, gallasai Phylip daraw blaenau ei fyseidd yn y llestr i ollwng dyferion ar y dyn, heb fyned i drafferth i dywallt *bucket* o ddwfr arno! Os tywalltwyd dwfr arno felly, ai ni wlychwyd ef? Os y gwlychwyd ef felly, faint anhaws oedd iddo gael dillad sychion ar ol ei drochi mwy nag wedi tywallt ystyciad o ddwfr arno? Dr. Roberts, y mae y fath ynfyrwydd a'r eiddoch yn amlwg i bawb. Trochwyd yr eunuch; ac yr oedd ganddo gyflawnder o newid dillad gydag ef yn ei gerbyd, wedi eu darparu ar gyfer ei daith; canys yr oedd, fel Proselyt y Porth, yn rhaid iddo fyned drwy amryw drochiadau Iuddewig yn Jerusalem; a sicr yw mai nid un crys, nac un *suit* o ddillad oedd gyda y fath foneddwr yn ei gerbyd. Nid tywalltiad na thaenelliad oedd yn yr amgylchiad hwnw, ond TROCHIAD, yn llawn ystyr y gair!

Dychwelwyd ceidwad y carchar yn y carchar; cymerwyd Paul a Silas i'r ty i bregethu i'r teulu; credodd y teulu; cymerodd y ceidwad Paul a Silas allan o'i dy i le yr oedd baddon ganddo, i olchi eu briwiau. Bedyddiwyd ef a'i deulu yn y fan hono. Allan o'r ty y bedyddiwyd ef a'i deulu; oblegid dywedir, "Ac wedi iddo eu dwyn hwynt i'w dy, efe a osododd fwyd ger eu bron

hwy, ac a fu lawen, gan gredu i Dduw, efe a'i holl deulu." Beth fynwch chwi eto, Dr. Roberts?

Bedydd Paul! Y mae hwnw yn rhywbeth tebyg i'r lleill. Myn Dr. Roberts mai yr un peth yw *cyfodi*, a *bedyddio*; oblegid dywed, "Ceir yr un berfau am gyfodi a bedyddio yn y ddau adroddiad." Na; dwy ferf hollol wahanol yw *anastas* a *baptisai*, heb un perthynas a'i gilydd, mewn un modd. Rhangymeriad perffaith, yn golygu cyflwr, yw *anastas*, wedi ei gymeryd o *anastatos*, a'i ystyr yw, *wedi cyfodi i fyned ymaith!* Berf orchymynol, *middle voice*, yn y *first aorist*, ydyw *baptisai*, yn golygu y goruchwylydd i achosi y weithred i gael ei gwneyd arno ef ei hun. Gwyr pob ysgolhaig Groëgaid hyn. Pan oedd Paul yn ei ystafell wely, yn gorwedd, yn ddall, ac yn glaf a syn-fyfyriol, fel yr ydoedd ar y pryd hwnw, beth oedd yn fwy naturiol i Ananias i'w ddywedyd wrtho, ar ol llawer o bethau rhyfedd eraill, "Ac yr awrhon beth yr wyt ti yn aros, mewn syn-fyfyrdod, canys hyny yw meddwl y gair *melleis*—wedi cyfodi, trocher di." Felly y bu. *Kai anastas ebaptisontai.* "A chan gyfodi i fyny efe a drochwyd." Beth oedd eisiau iddo gyfodi i fyny i'w daenellu, neu dywallt dwfr arno? Onid oedd yn fwy priodol iddo orwedd yn ei wely, neu eistedd ar ei fainc, i'w daenellu; neu dywallt dwfr arno, fel y gwnaeth Fabian ar Novatian yn y "bedydd byr" cyntaf? Na; yr oedd yn rhaid i Paul godi o'r lle yr oedd, i gael ei drochi yn ei fedydd. Dengys diwedd yr adnod beth oedd y trochiad hwn yn arwyddo: "*Kai apolousai tas amartias sou,*"—A golch dy hun oddi wrth dy bechodau. Mae y gair *apolousai* yn arwyddo glanhai trwy olchi. Yr oedd Paul i beri i gael ei drochi gan arall, ond i ymwrthod ei hun a'i bechod; a gelwir yr ymadawiad hwn â phechod yn olchi; yr hyn a arwyddo-ceir yn y bedydd. Gwyr pawb nad llawer o olchi sydd ar ddim trwy daenelliad dwfr arno. Rhaid trochi yn y dwfr mewn trefn i olchi. Mae bedydd Paul yn arwyddlun o'i olchiad ysbrydol oddiwrth bechod. Pa le y mae

taenellu yn y fan yna, Dr. Roberts?

Dyma esboniad y Dr. dysgedig ar y frawddeg, "A all neb luddias dwfr, fel na fedyddier y rhai hyn?" "A all neb atal dygiad dwfr i mewn yn awr, fel na fedyddier y rhai hyn?" Dr. anwyl, nid ataliad llaw, ond ataliad calon, sydd yna. Nid oes a fyno y geiriau a'r dull o gael dwfr at y bobl, na y dull o gael y bobl at y dwfr! Y defnydd a wneir o'r dwfr sydd yna. Nid oes na *basin* na *baddon* yn cael ei dybied yn y geiriau. Apeliad at yr Iuddewon culion eu calonau at y Cenedloedd, o'r priodoldeb bedyddio y Cenedloedd hyn mewn dwfr, y rhai y dangosodd Duw eu bod yn gymeradwy ganddo ef, trwy dywallt dawn yr Ysbryn Glan arnynt. O achos yr enwaediaid crediniol ag oeddynt yno yr apeliad Petr atynt fel hyn. Nid oes dim a fyno y lluddias dwfr hwn ond ag agwedd meddwl yr Iuddewon. Mae diwedd yr adnod yn profi i Petr orchymyn eu trochi hwynt yn enw yr Arglwydd—*Baptis-thenai en tou anamati tou kurion*. Bedyddio *mewn* dwfr, à THROCHI, a geir yn yr holl engreiffitia hyn i gyd!

Gair bychan, cyn dyfod at derfyn yr erthygl, ar Ddysgeidiaeth Dr. Roberts. Dywed ei fod wedi *profi* fod y ferf *baptizo* yn cael ei chymwysu at olchiadau Iuddewig trwy *daenelliad*! Naddo, erioed, Dr. Roberts. Y mae *baptismois* Paul yn golygu y golchiadau Iuddewig a berffeithid trwy *drochiad*, fel y dangoswyd o'r blaen. Pe *taenelliadau* a fuasai y golchiadau hyny, nid *baptismois* a fuasai y gair, ond *rhantismois*. Mae siarad am *ebaptisen* yn golygu taeneiliad yn medydd yr eunuch, yn rhy annheilwng o sylw! Nid all *ebaptisen* olygu *rhantizo*, mwy nas gall saethu ffwl bart olygu pluo twrci! Os at yw meddwl yr arddodiad *eis*, at uffern, at y tân anniffoddadwy, ac at gospedigaeth dragywyddol, yr à yr annwoliol, ac nid i'r lle poenus hwnw! Ac at y nef yr aeth Iesu Grist, ac nid iddi! O, ynfyrwydd! Lle bynag y defnyddir yr arddod yn *apo*, golyga symudiad o'r fan yr oedd y gwrthdrrych yn aros cyn yr ysgogiad—*apo* yw yr ysgogiad oddiwrth y *starting point*, fel mae

ek neu *ex* yn golygu y *terminus*. Os yn y dwfr y mae y *starting point*, mae *apo* yn symudiad oddiwrtho; felly pan mae yr *eis* yn golygu yr ysgogiad yn cael ei wneyd i'r dwfr, rhaid i'r *apo* olygu yr ysgogiad gwrthgyferbyniol o'r dwfr. Unig ystyr llythyrenol *baptizo* yw trochi, Dr. Roberts! Gwawdiwch chwi a fynoch; nid oes un ystyr arall i *baptizo* ond trochi, pan y cymerir y gair yn ei ystyr syml, llythyrenol, a phriodol. Mae dweyd fod *baptizo* yn golygu taenellu neu dywallt, yr un peth a dweyd fod *Jesou Christou* yn golygu "*Serigi Wyddel!*" Y mae yn drueni na byddai dynion yn ymestyn at wneyd cyfiawnder ag iaith, yn gystal ag à dynion. Yn y *Cyfaill* am Ionawr, 1879, mae Dr. Roberts yn dechreu y fwyddyn newydd trwy daeru yr hyn sydd yn erbyn natur iaith, ystyr geiriau, ac yn groes i awdurdod pob ysgolhaig profedig, duwinydd cymeradwy, a *lexicographers* penaf y byd!

Gan ein bod wedi ateb o'r blaen y pethau y mae y Dr. yn ei ail-drin a throsi yn yr ysgrif hon o'i eiddo, "*guessiwn*" bod yn well i ni aros nes y cawn rywbeth newydd o ryw werth ganddo bellach, heb wneyd sylw pellach o'r ysgrif ddysgedig hon o'i eiddo. Modd bynag, mae yn dda genym welled y Dr. heb *lexicon* yn magu digon o *courage* i haeru mai "*guessio*" mae y Trochwyr mai ystyr y gair *baptizo* yw *trochi*; pryd y penderfyna y Dr. heb *lexicon* mai taenellu neu dywallt ydyw! Gwybydded y Dr. dysgedig, os *guessio* y gwirionedd mae y Trochwyr, nid ydynt ond gwneyd yr hyn y mae pob Taenellwr dysgedig, gonest a chydwybodol, yn wneyd ar y pen hwn. Yr ydym yn gwybod am ddau-ar-hugain o *lexicons*, i lawr o Passoro, drwy Liddell and Scott, Parkhurst, Younge, Robinson, Greenfield, Donnegan, Dunbar, hyd Smith, yr oll yn *Daenellwyr*, a'r oll yn unfarn, unllais, mai *trochi* yw gwir ystyr y gair *baptizo*! Mae yn debyg fod y Trochwyr yn dewis *guessio* gyda y dysgedigion mawrion uchod, yn hytrach na chymeryd y Dr. heb *lexicon*, yn arweinydd yn yr hyn nad oes ond dysgeidiaeth, beirniadaeth glasur-

ol, a hanesiaeth eiryddol, yn dertynol arno. Ond myn y Dr., *heb lexicon*, roddi anwiredd yn ngenau Calfin, Luther, Dr. Owen, Macknight, Clark, Charles o'r Bala, Poole, Scott, Henry, a Brown, yn nghyda'r holl ddysgedigion, duwinyddion, a'r beirniaid penaf, a haeru yn eu gwyneb oll, "*Taenellu yw baptiso!*" Nid oes ar y *trochiad* angen am *liberal charity* Dr. Roberts i'w gydnabod yn *fedydd*, pryd nas gall fod yn ddim arall, na dim arall fod yn *fedydd*. Bydd plant i blant Dr. Roberts, os Cymry fyddant, yn cywilyddio yn aruthrol, wrth weled eu taid neu eu hen-daid wedi ysgrifenu erioed bethau mor annhraethol gamsyniol, gan eu haeru yn wirionedd! Gobeithiwn y caiff y Dr. dysgedig lawer o "ras ataliol," rhag iddo fyned yn *laughing stock* hyd yn nod i'w bobl barchus ei hun!

Blwyddyn newydd dda i bawb o honom.

YR ATHRONYDD.

Hawdd ydyw llunio cân i ti,
 'R hyglodus, goeth athronydd,
 Mae dy weithredoedd a dy fri
 Yn hysbys trwy y gwledydd;
 Wyt brif archwiliwr cread Duw,
 Olrheiniwr ei dirgelion;
 Esbonio dyfnion bethau yw
 Hoffusaf waith dy galon.

Awgrymu mae dy enw im'
 Mae caru wyt wybodaeth,
 Fel nad oes a'th foddlon a ddim
 Ond seigiau bwrdd athroniaeth;
 Nid geiriau segur dyn an-noeth
 Yw'th iaith a'th ymadroddion,
 Ond ffirwyth ymchwiliad meddwl coeth
 Yn ymdrin ag achosion.

Tydi yw tad gwyddonau'r byd,
 Yn nghyd a'r celfyddydau;
 Teg ydyw cyfrif rhai'n i gyd
 Yn ffirwyth dy fyfyrddodau;
 Dy feddwl grymus dreiddia trwy
 Elfenu'r greadigaeth,
 Ac wrth eu henwau gelwi hwy,
 Gan nodi eu gwasanaeth.

Tydi a elli gyfrif am
 Y gwynt, y gwlaw, a'r oerni,
 A medrus olrhain i'r paham
 Y mae y llyisiau'n tyfu;
 Dyddorus i dy feddwl yw
 Cael byw yn mro'r dirgelion,
 I gyfarwyddo dynolryw
 Yn nghymysg-ranau'r nwyon.

Mae'th waith yn chwilio meddwl Iôr
 Yn nhrefn y prunedigaeth,
 A'th allu mawr i nofio môr
 Ei gariad at ddynoliaeth,
 Yn dy ddirchafu hyd y nef
 Yn ngolwg pechaduriaid,
 Ac yn ei ddwyfol haeddiant Ef
 Dymunwn ran i'th enaid.

CLYDEULAN.

[O Seren Cymru.]

CYMERIAD HYNOD.

Heb fyned i bob rhan o'r byd i nyddu allan ragymadrodd di-enaid a diwerth cyn myned at y testyn, yr ydym yn dyweyd ar unwaith mai y Parch. David George, Brithdirmawr Ffarm, gweinidog y Bedyddwyr yn Caersalem a Jabez, ger Trefdraeth, Sir Benfro, yw y gwrthddrych dan sylw. Nid ydym yn ei alw yn gymeriad hynod er mwyn tynu sylw mewn modd *sensational*, ond am ei fod felly mewn llawer ystyr. Fel Eliseus, gwr Duw, a Robert Burns o Scotland, gyda'r aradr yn aredig ei dir, oedd Mr. George cyn iddo argymeryd â'r gwaith pwysig o bregethu yr etengyl. Ni chafodd goleg erioed; er hyn y mae yn gywilydd i lawer sydd wedi bod yno. Ni chafodd Spurgeon goleg chwaith, ac y mae yr Ysbryd Glan wedi ei wneyd yn bregethwr pen-a'r byd. Y mae Mr. George yn fwy rhydd a thwym-galon rywffodd na phlant y coleg; nid yw wedi cael ei wasgu i'r *caste* colegawl, ac felly y mae yn fwy naturiol a di-ofn i draethu ei farn, heb ofni beth yw barn "my lord Professor," na neb arall, gan ffurfio ei greddo allan ei hun o ffynonell y llyfrau, sef y Beibl. Y mae manteision gan goleg; ond y mae anfanteision hefyd. Nid rhyw hynodrwydd ysgafn

a diddylanwad sydd genym dan sylw, eithr un prin, *rare*, gwerthfawr, a delw Duw arno. Ni dafwn olwg ar ein hanwyl frawd a'n cyfaill didwyll fel

AMAETHWR.

Nid yw Mr. George yn gwisgo o gwbl yn y *clerical style*, y Sabboth na dyddiau eraill. Mewn fferm o'r enw Llanllynau, ger Aberteifi, y cafodd ei fagu, a phriododd ferch Tregybi, fferm arall ar y pwys; ac y mae Mrs. George y wraig fwyaf pur, serchog, a dirodres, sydd ar wyneb y ddaear. Aeth Mr. George i lawr i gymydogiaeth Trefdraeth i fyw, er ys blynyddau lawer yn ol; ac y mae wedi treulio ei oes i weithio mor galed ar y fferm ag un dyn o'i amgylch, ac y mae yn para felly hyd heddyw. Yn yr wythnos nid oes fawr o wahaniaeth rhyngddo a'i weision; mae ei wisg mor wael a difalch a hwythau, a'i gorph cryf, prydferth mor flinedig gan waith yn yr hwy, fel y mae ei hûn mor felus a'r un gweithiwr. Nid yw yn wahanol yn ei artref, oblegid y mae ei weision a'i forwynion yn bwyta ar yr un bwrdd ag ef; ac y mae llon'd ei dy bob Sul o ddyeithriaid—rhaf o'r aelodau a'r gwrandaewyr sydd yn byw yn mhell—yn ymborthi ar ei fwrdd llawn. Mae ei dy, fel yr efengyl, yn derbyn pawb, ac nis gellir bwyta pryd o fywd yn un ty lle mae mwy o roesaw a serchogrwydd diseremoni. Yn gyffredin, yn amser y cynhauf gwair, gwelir o 25 i 30, neu ragor, o ffryndiau yn ei gynorthwyo ar y cae, yr hyn a ddengys y parch dwfn a'r cariad mawr gwirfoddol sydd gan ei holl gymydogion tuag ato. Eto, fel

GWEINIDOG.

Y mae yn fedrus iawn ac yn enwog fel amaethwr; ond llawer iawn mwy fel gwas da a duwiol i Iesu Grist. Yn y gwaith o bregethu yr efengyl, ac achub eneidiau, y mae coron ei anrhydedd. Er na chafodd ddyysg y coleg, peidied neb tybied mai meddwl pwl, diddysg, sydd ganddo—un *self-taught* yw. Mae ganddo feddwl grymus, galluog, a choethedig, ac yn dra hyddysg yn nghyfraith y tir, ac wedi meistrolï y

Saesneg yn dda. Un peth rhyfedd fel gweinidog ynddo yw, nad yw byth yn gweddio o'i sefyll (fel y Phariseaid) yn y cyrddau gweddi wythnosol, ac an-fynych, os gall, yn diweddu y cyfarfod hwnw; y mae fel pechadur tlawd ar ei luniau, yn llawn dagrau, yn llefain am drugaredd. Y mae yn gorfod arwain y canu yn aml yn yr wythnos, yr hyn a wna gyda deheurwydd mawr, nes y mae llon'd y capel o fawl nefolaidd gan ei lais swyngar a pheroriaethus. Hefyd ac ystyried gymaint o waith bydol sydd ganddo, y mae yn anhawdd gwybod pa fodd y mae yn gallu cadw ei ysbryd a'i deimlad mor nefolaidd. Y mae ei weddïau a'i bregethau ar y Sabboth mor ysbrydol a gwllithog, fel pe bae yn dyfod allan o ororau sancteiddrwydd yr Ior. Os ewch i'r cwrdd yno mor galed eich calon a mynach, yr ydych yn sicr o fyned allan fel praidd wedi cael eu harwain i ystlysau mynydd Horeb, a gweled Duw yn y berth dandllyd, neu i ben Pisgah, wedi eich dyrchafu o ran eich meddwl i gymdeithas â Duw. Nid yw yn pwysu haner cymaint ar ei bregeth ag ar ei Dduw. Ar rai prydïau yn y plwpud, fe gymer destyn heb ragfyfyrïo arno, ac fe'i trinia gyda y fath fedrusrwydd a theimlad nes synu y gynulleidfa. Efallai fod rhai yn meddwl mai sebon yw hyn; ond gwirionedd noeth yw; ac fe fyddai yn *draining* bron gystal a choleg yn y rhan ymarferol i unrhyw *student* ieuanc gael treulio peth amser wrth draed y dyn enwog yma. Nid yw efe wrtho ei hun gyda golwg ar bregethu felly; y mae Mr. Muller, Briste, yn aml yn anwybodus pa destyn i gymeryd nes myned i'r plwpud; ac y mae Muller yn ddi-amheu y dyn mwyaf sydd gan Dduw ar y ddaear; efe yn ddiâu yw dyn mwyaf y bedwaredd-ganrif-ar-bymtheg, os nid llawer o ganrifoedd eraill. Efallai fod gan y Duw mawr ddyben neillduol yn hwn, gan mai German yw—ei wneyd yn oracl byw—yn pwysu yn hollol ar ffydd a gweddi yn ei Dduw—i wrthbwyso holl anffyddiaeth ysgrifenedig y Germaniaid. Dichon fod hyn yn un dyben o fywd Muller, yn gystal a chynal miloedd o blant amddifaid, a

lledu yr efengyl. Wel, i ddychwelyd at Mr. George; y mae yn *dreat* i'w glywed yn pregethu. Mae yn sefyll rhwng yr hen bregethwyr er ys llawer dydd a'r rhai diweddaraf, feddyliem, o ran ei ddull, yn llawn gwres a doniau melus, a'i lais soniarus a'i gariad at ei Dduw fel filam angerddol yn swyno pob clust, ac yn denu pob calon. Y mae yn pregethu ddwywaith bob Sabboth er ys blynyddau lawer, a chyfarfod gweddi sydd ganddo bob nos Sul yn Caersalem, ac yntau yn rhoddi anerchiad byr ar y diwedd, ac yn terfynu trwy weddi yn y modd mwyaf taer. Bydd yn golled i'r neb sydd heb ei glywed, a rhaid iddynt ymdrechu yn fuan, am ei fod lawer dros y triugain; ond y mae yn para yn ei ieuencyd a'i nerth cyntefig. Byddai cyfrol o'i bregethau yn addurno unrhyw *library* Gymreig. Pe bae wedi crynhoi galluoedd ei enaid mawr i un *focus* neu un cyfeiriad, sef y weinidogaeth, diamheu y safai yn un o flaenoriaid y pwlpud Cymreig. Eto fel

BONEDDWR.

Heblaw yr amaethwr a'r pregethwr, y mae Mr. George yn foneddwr mawr, yn *statesman* cyfoethog, a thiroedd eang ganddo; eto mae mor isel a gostyngedig a phe bae heb ddim. Y mae Mr. Bowen, Llwyngwair, yn A. S. dros y Sir, yn ei themlo yn gymaint o anrhydedd i gael ymddyddan ar ymyl y ffordd ag ef pan yn ei ddillad gwaith, ag yw yntau i gael presenoldeb Mr. Bowen. Nid oes yr un ffordd na boneddwr braidd feiddia ei wrthwynebu mewn dim, gan y gwyddant mai efe a orchfyga. Y mae efengyl, a chyfraith, a chyfoeth, o'i ochr, os bydd eisiau eu gwasanaeth. Y mae mor gadarn yn y naill a'r llall, feby mae yn fendith yn y gymydogaeath a'r sir. Nid yw yr eglwysi'dan ei ofal yn gwybod ei werth—er eu bod yn teimlo a mwynhau ei werth—gan nad ydynt yn talu fawr o gyflog iddo, ond peth welant fod yn dda, ac yntau yn lletya pob pregethwr dyeithr sydd yn galw heibio. Y mae ei ddefnyddioldeb yn mhob cyfeiriad—yn aelod o'r *Board of Guardians* a'r

School Board, yn Ysgrifenydd y Gym-anfa, ac yn noddwr i'r tlawd yn y gymydogaeath. Y gwir yw, beth bynag tydd gofid neu drafferth neb, y mae yn rhedeg at Mr. George o bell ac agos, ac yntau fel tad yr amddifaid. Y mae ganddo ddau o feibion hardd a da yn amaethwyr. Pan gymer Duw ef gartref at ei wobr, priodol fyddai cerbio ar ei gareg fedd y geiriau y mae ysbrydoiaeth wedi ysgrifenu am brophwyd mawr Duw a phêr ganiedydd Israel, ar ddiwedd ei oes enwog, "Ac efe a fu farw mewn oedran teg, yn gyflawn o ddyddiau, cyfoeth, ac anrhydedd."—1 Cron. xxix. 28. Ond yr ydym yn hyderu y ca Mr. George fyw flynyddau lawer eto, er lles i'r eglwysi, ei deulu, a'r byd. Aden Duw Jacob fyddo drosto.—*Coriander*.

PROFIAD HEN DDYSGYBL.

"*Megys un yn farw, ac eto yn fyw.*"

Mae'r gallu 'n awr yn pallu,
A'm hysbryd yn llesgâu,
A'r babell bridd yn crymu
I'r beddrod sy'n nesâu,
Fel nad oes im' ymgeledd
Yn un man is yr haul,
Oddieithr bod fy mywyd
Yn nghudd gan Adda'r Ail.

Rhyw sylwedd anweledig,
A'r fendith oreu 'rïoed,
Ddygweddod im' yn Chwefror,
Cyn cyrhaedd naw mlwydd oed,
Ei effaith sy'n ddyddanwch
I'm henaid lawer pryd,
Gan godi fy serchiadau
Uwchlaw pleserau'r byd.

Ni buasai yma gysur
I f' enaid is y rhod,
Pe buaswn heb lafurio
Nes cyrhaedd pump-deg oed;
Am hyny chwi sydd ieuainc,
Llafuriwch lawer iawn
Am drysor pur, dirgelaidd,
Cyn 'r elo hi'n brydnawn.

Ond er t'w'llled ydyw'r fagddu,
Gwelaf trwyddi lewyrch gwan,

Mewn addewid am yr Iesu
Cwyd goleuni yn y man ;
Clywaf lais yn dweyd yn groew,
Credw hwnw mae fy fydd,
Haul Cyfiawnder gyfyd iti,
A wna'r dywyll nos yn ddydd.

Thomastown. J. T. JONES, (*Selyf.*)

FFENESTRI MEWN PREGETHAU.

GAN Y PARCH. C. H. SPURGEON.

(O'r "Sword and Trowel.")

Y coeth Thomas Fuller a ddywed, "Rhesymau ydynt golofnau adeilad pregeth; ond cyffelybiaethau ydynt ffenestri a roddant y goleuni goreu." Mae y gymhariaeth yn hynod hapus ac awgrymiadol, ac am hyny adeiladwn deml fechan o erthygl yn ol ei gyfarwyddyd.

Er mwyn Goleuni.—Y rheswm penaf dros wneyd ffenestri i dŷ, fel y dywed Fuller, ydyw i ollwng goleuni i mewn; mae cymhariaethau a metaphorau i'w defnyddio i'r un dyben. Gan hyny defnyddiwn hwynt i egluro ein pwnc, neu, mewn geiriau eraill, i'w "loewi â goleuni," oblegid dyna yr ystyr lythyrenol a rydd Dr. Johnson i'r gair egluro. Yn fynych pan y metha ymadrodd hyfforddiadol gyrhaedd deall ein gwrandawyr, gallwn wneyd iddynt weled ein meddwl trwy agoryd ffenestr, a gollwng i mewn oleuni cyfatebiaeth.

I bob pregethwr cyfiawnder, yn gystal ag i Noah, daw y cyfarwyddyd, "Gwna ffenestri i'r arch." Gellwch fyned o amgylch gyda dyfyniadau ac esboniadau, ac wed'yn adael eich gwrandawyr yn y tywyllwch; ond metaphoryn priodol a eglura y syniad yn rhyfedd. Mae hyd yn nod cell gaudedig y collfarnedig yn meddu agorfa rwylllog fechan; paham y rhaid i'n pobl ni fod yn hollol amguedig tu fewn i furiau cedyrn o hurtrwydd? Os gellir, dylai fod un gymhariaeth hyd yn nod yn yr araeth feraf, fel gyda Ezeziel yn ei weledigaeth o'r deml, yr hwn a welodd fod hyd yn nod yr ystafelloedd

bychain ynddi yn meddu ffenestri yn cyfateb i'w maintioli. Nid oes genym un awyddfryd i fod yn dywyll, at eto mae rhai pregethwyr yn beryglus o agos a bod felly. Dywedodd Lycophron y crogai efe ei hun os canfyddai efe berson a allasai ddeall ei gân o'r enw "Prophwydoliaeth Cassandra." Yn ffodus, ni chyfododd neb i yru y bardd i wneyd y fath gam-ddefnydd o brenau da. Tybiwn y gallem ddyfod o hyd i frodyr yn y weinidogaeth a allent bron gyda diogelwch cyfartal anturio i'r un perygl mewn cysylltiad â'u pregethau.

Mae ffenestri yn ychwanegu yn sawr at gysur a dymunoldeb preswylfod; ac felly mae egluriadau yn gwneyd pregeth yn bleserus a dyddorol. Nid yw ystafell ddiffenestr yn hoffus gan neb. Mae ein cynulleidfaoedd yn ein gwrando gyda phleser pan y byddwn yn rhoddi iddynt radd cymedrol o arluniaeth. Tra yr adroddant hanesyn, gorphwysant, cymerant anadl, a rhoddant ffordd i'w dychymyg, ac fel hyn parotoant eu hunain at y gwaith caletach sydd o'u blaenau wrth wrando ar ein hymadroddion mwyaf dwfndreiddiol. Mae hyd yn nod y plant bychain yn agor eu llygaid a'u clustiau, a goleuir eu gwynebau gan wên, canys y maent hwythau hefyd yn llawenhau yn y goleuni a frydia i mewn trwy ein ffenestri. Meiddiwn ddweyd, maent yn fynych yn awyddus am ein pregethau i fod yn ddim ond egluriadau; yn debyg fel y dymunodd y bachgen am gael teisen wedi ei gwneyd oll o eirin; ond ni ddylai hyny fod, am resymau da a lluosog. Y mae man canol, a rhaid i ni gadw ato drwy wneyd ein llith yn bleserus i'w gwrando, ond nid yn ddifyrwch yn unig.

Er mwyn Addurn.—Dywed pob adeiladydd wrthych, ei fod ef yn edrych ar ei ffenestri fel cyffeusdra i ddyfod ag addurniant i mewn i'w gynllun. Gall adeilad fod yn gadarn, ond ni all fod yn foddhaus os na fydd i raddau priodol wedi ei fritho â ffenestri a manylion eraill. Mae palas y Pabau yn Avignon yn adeiladwaith anferth, a gallasai fod wedi ei wneyd yn dy ardderchog, ond mae ei ffenestri mor ryfeddol ychydig o

nifer, fel y tebygola i garchar aruthrol, ac ni awgrymu ddim o'r hyn a ddylai palas fod.

Dylai pregethau gael eu nodweddu gan amrywiaeth—bod yn addurnedig a bywiog; ac annichon i ddim wneyd hyn cystal a defnyddiad o gysgod-luniau, arwydd-luniau ac engreifftiau. Wrth gwrs nid addurn yw y prif bwynt i'w ystyried, ond eto mae llawer o fân ragoriaethau yn myned i wneyd i fyny berffeithrwydd; ac mae hwn yn un o'r llawer, a chan hynny ni ddylai gael ei esgeuluso. Pan adeiladodd doethineb ei thy, hi a naddodd ei saith golofn, er mwyn gogoniant ac er mwyn prydferthwch, yn ogystal ag er mwyn cynal i fyny yr adeiladwaith; ac a gawn ni dybied fod pob math cyffredin o dy yn ddigon da i “brydferthwch sancteiddrwydd?” Merch y brenin yw gwirionedd, a dylai ei gwisgoedd fod yn aur puredig; palas “a fenestri o risial, a phyrth o feini dysglaer.”

Er mwyn Bywiogrwydd.—Mae egluriadau yn tueddu i fywiocau a deffroi sylw cynulleidfa. Mae ffenestri pan y gwnant agor, (yr hyn, fel mae gwaethaf modd, nid yw yn bod yn aml yn ein lleoedd addoliad,) yn fendith fawr, trwy adgyfnerthu ac adfywio y gynulleidfa ag ychydig o awyr bur, ac adloni marwolion tlawd, y rhai a wnaed yn gysglyd gan awyryglch trymllyd ty y cynulliad. Dylai ffenestr, yn ol ei henw, fod yn ddrws gwynt (*wind-door*) i ollwng i mewn awyr er adnewyddu y gynulleidfa; felly hefyd y dylai ffigyr gwreiddiol, cyffelybiaeth odidog, tymhariaeth goeth, alegori gyfoethog, fod yn agoryd ar y gwrandawyr er gollwng arnynt ffrwd o syniadau gwerthfawr, yr hyn a fydd iddynt fel anadl bywyd, yn eu deffroi o'u marweidd-dra, ac yn bywiocau eu cynneddau i dderbyn y gwirionedd.

Byddai i'r rhai hynny sydd yn gynefin â phregethu cysglyd duwinyddion urddasol, ryfeddu yn fawr pe gallasant weled brwdfrydedd a mwynhad bywydus cynulleidfaodd pan yn gwrando ar bregeth y chwytha drwyddi awel hapus a naturiol o eglurhadaeth. Sych fel y diffaethwch y ceir llawer o'r cyfrolau

pregethau a welir ar estyll llychlyd siopau llyfr-werthwyr; ac os yn mhlith mil o frawddegau y cyfarfyddir ag un gyffelybiaeth, mae hono fel llanerch ffrwythlon mewn diffaethwch, a chynorthwy i gadw meddwl y darllenydd yn effro. Wrth gynllunio pregeth na ofaler am y llyfr-bryf, yr hwn a fydd yn sicr o damaid, pa mor sych bynag fydd eich athrawiaeth, ond cymerer tosturi ar yr eneidiau byw hynny o'ch amgylch, y rhai y-rhaid iddynt gaffael bywyd yn a thrwy eich pregeth, neu ni fydd iddynt ei gael o gwbl. Os bydd i rai o'ch gwrandawyr gysgu, bydd iddynt o angenrheidrwydd ddeffroi yn uffern.

Nid yn rhy Luosog.—Tra yr ydym fel hyn yn cymeradwyo egluriadau at ddybenion angenrheidiol, dyldid cofio nad ydynt yn gwneyd i fyny nerth pregeth, yn fwy nag y mae ffenestri yn nerth ty; ac am y rheswm hwn, yn mhlith eraill, *ni ddylent fod yn rhy luosog*. Gall gormod o agoriadau ar gyfer goleuni, beri lleihad mawr yn nerth adeilad. Nid ty gwydr ydyw yr un mwyaf cysurus; ac heblaw ei fod yn agored i anghyfleusderau eraill, mae yn hynod demtiol i dafiwyr ceryg. Pan y mae gelyn beirniadol yn ymosod ar ein cyffelybiaethau, gwna waith byr arnynt. I feddyliau cyffredin y mae cyffelybiaethau yn rhesymau; ond i wrthwyn-ebydd y maent yn gyfleusderau i wneyd ymosodiad; mae y gelyn yn dringo i fyny ar hyd y ffenestr. Cymhariaethau ydynt gleddyfau dau-finiog, y rhai a dorant bob ffordd, a mynych y gall yr hyn a ymddengys yn eglurhad da ac effeithiol gael ei droi yn wawdlyd yn eich erbyn, fel ag i chosi chwerthiniad o'ch plegid; gan hynny nac ymddiriedwch yn eich metaphorau a'ch damegion.

Nid hwn ychwaith yw yr unig reswm dros arfer cymedroldeb mewn eglurhad-aeth. Mae darluniau yn ychwanegu at werth cyfrol, ond y mae llyfr fyddo yn llawn o ddarluniau yn gyffredin yn cael ei fwriadu at wasanaeth plant. Dylai ein ty gael ei adeiladu o ddefnyddiau sylweddol athrawiaeth sylfaenedig ar wirionedd dwyfol. Dylai ei golofnau fod o farmor, a dylai pob maen gael ei roddi yn ei len ofalus; ac yna dylai

y ffenestri gael eu lleoli mewn trefn, "tair rhes," os ewyllsiwch, goleuni yn erbyn goleuni, yn gyffelyb i dy coedwig Lebanon. Ond nid ydyw y ty i gael ei adeiladu er mwyn y ffenestri, na'r bregeth i'w chynllunio gyda'r dyben o gael i mewn ddysg-wers; oblegid nid y ffenestr yw yr amcan er mwyn yr hwn yr adeiladir y ty, ond yn unig cyfleusdra is-wasanaethgar i'r holl gynllunwaith. Mae ein hadeiladaeth yn cael ei fwradiu i barhau, a'i amcan at bob gwaith, gan hyny rhaid iddo beidio bod i gyd yn risial a lliw. Yr ydym yn colli ein ffordd yn hollol fel gweiniogion yr efengyl os amcanwn at ffachiad ac arddangosiad.

Mae yn amhosibl gosod i lawr reol gyda golwg ar faint o addurniant a ddylai fod yn mhob araeth; rhaid i bob dyn farnu drosto ei hunan ar y mater hwn. Nid ellir yn hawdd nodi allan wir chwaeth mewn gwisgiad, eto y mae pob un yn gwybod beth ydyw; ac y mae chwaeth lenyddol ac ysbrydol, a dylai gael ei arddangos wrth fesur allan gyffelybiaethau a ffigyrau yn mhob araeth. "*Ne quid nimis*" sydd ocheliad da. Na fyddwch yn rhy awyddus i drwsio ac addurno. Ymddengys rhai dynion byth yn meddu ar ddigonedd o metaphorau; rhaid i bob brawddeg o'r eiddynt fod yn flodeuyn. Amgylchiant fôr a thir er dyfod o hyd i ddernyn newydd o wydr lliwiedig ar gyfer eu ffenestri, a thynant i lawr furiau eu har-eithiau i gael lle i addurniadau diang-enrhaid, hyd nes y byddo eu cynyrchion yn tebygol mwy i ogof penboethiaid nag i dy i breswyllo ynddo. Pan gynt y trethid ffenestri, caniatâi y gyfraith, yr wyf yn meddwl, wyth yn rhydd; a gallem ninau hefyd ryddhau "ychydig, hyny yw, wyth," o fetaphorau, oddiwrth feirniadaeth, ond dylai mwy na hyny gael eu trethu yn drwm.

[*I'w barhau.*]

—Pa le bynag y canfyddir ysbryd o ddiolchgarwch mewn dyn tlawd, gellir cymeryd yn ganiataol y byddai cymaint a hyny o haelioni ynddo pe byddai yn ddyn cyfoethog.—*Hen Awdwr.*

Y DIWEDDAR
BARCH. MOSES WRIGHT.

Ai gwir fod y rhagoraf wr—M. Wright,
Yn mro angau'n fudwr?
Dawn difeth y pregethwr
Ar ael deg mewn marwol dwr!

Do, hunodd ein brawd anwyl,—i newid
Yn niwedd ei orchwyl
Ei ddillad gwaith, maith, am wyl,
Darparodd Duw i'r perwyl.

Gwanhaodd, nychodd ei nerth,—yn araf
Yn oriau oes fawrwerth;
I Iesu'n wir bu'n was o werth,—purlan
Oedd o anian nes myned yn ddirerth.

Cofion myg sydd yn Cefnmawr*—am ei wedd,
Mwy ei waith un nemawr;
Ei goffa'n uwch gaiff yn awr,
O'i ddilyn ar brudd elawr.

Diddichell, o fryd heddychol,—yn addas
Foneddwr bucheddol;
Arosai anian rasol
Yn ei gu ddilychwin gol.

Ei hoff waith ydoedd traethu,—neu ymson
Am Iesu'n gwaredu;
O wir fodd, ar ei oreu fu—
Ei alwad oedd efengylu.

Moses a'i drem eisoes, draw—'n fwyniant,
A finau'n gobeithiau,
'N glau a llon gael siglo llaw,
Ddiatal ryw ddydd etaw.

Pa gymaint mae'r saint yn son,—mwy heb wae
Am y byd a'i droion?
Oll swydd myrdd yn llys Ion,
Yw gwylied'r holl ddirgelion.

Os oedd son yn swydd ei serch,—a'r son
Yn or-swynol draserch,
Byth, am Dduw'r cariad heb erch,
Ei enaid fyn ymanerch.

Uwch achwyn yn wych ei iechyd—mewn hwyl
Yn mwynhau y gwynfyd,
Y saif Mathetes, hefyd,
O fawr barch uwch gofwy'r byd.

Cewri o barch fu'n curo ~~tyd~~,—oedd rhai'n,
A diddrwg feddylfryd;
O gofion enwog, hefyd,
I hun hedd barhau o hyd.

Athrawon o ddysg wrth reol—gair Duw,
A gwyr doeth synwrol;
Doed i'n gwydd dalwydd dilol,
Sail addas fyd sylweddol.

Kingston, Pa.

JAMES R. PRICE.

* Y lle y codwyd ef.

DIFFYGIION EIN CYNULLIADAU

CYHOEDDUS CYMREIG.

GAN LEVI REES, GIRARD, O.

Rhagarweiniad.

Wrth dafu ein golwg ar ol dros dudalenau hanesyddiaeth yr oesoedd sydd wedi myned heibio, a sylwi ar weithrediadau plant dynion, ni a ganfyddwn ymgais am ragori yn y naill oes a'r naill ddyn ar y llall; a than ddylanwad y teimlad hwn mae dynoliaeth wedi ymgodi i sefyllfa uwch a rhagorach, nes mae rhagoriaethau yn ganfyddadwy mewn gwahanol ddosbarthiadau o'r teulu dynol drwy yr holl fyd gwarediedig. Ond yn gysylltiedig â'r rhagoriaethau mae diffygion.

Mae pob dyn, cymdeithas, gwlad, a phob sefydliad dynol, yn dwyn dwy agwedd—y rhagorol a'r diffygiol, y drwg a'r da—ac mae y rhagoriaeth a'r diffyg yn agos iawn i'w gilydd; rhagoriaeth y naill beth sydd yn dangos diffyg peth arall; yn mhresenoldeb perfffeithrwydd yr ydym yn canfod anhherffeithrwydd; goleuni yr haul sydd yn ein galluogi i ganfod y brychau sydd ar ei wyneb llachar.

Canfyddir yn aml sefydliadau dynarol drwy'r wlad, ag sydd a llawer o ragoriaethau yn perthyn iddynt, ac nid anfynych y gwelir rhagoriaeth yn cael ei gario i eithafion, a'i gymwyso at ddybenion anhriodol, gan benboethiaid, nes ei drowsnewid i fod yn ddiffyg.

Un o'r sefydliadau mwyaf aruchel, urddasol, a bendithiol i'r genedl Gymreig, ydyw ei chynullïadau cyhoeddus; eto, er eu holl ragoriaethau, canfyddir ynddynt ddiffygion; mae'r naill yn gysylltiedig a'r llall.

Peth gwrthun i deimlad y natur ddynol ydyw dangos ei gwendidau; gwell gan ddyn ganmoliaeth na cherydd, yn enwedig pan mae amgylchiadau yn gwgu arno. Felly y gallwn nodi am ein cynullïadau cyhoeddus, maent yn isel, ac mae cyfarfodydd Cymreig yn agos at galon y Cymro, a bydd y

rhaid sydd yn eu mynychu yn sicr o deimlo pan y byddwn yn nodi y diffygion. Mwy dymunol i'r teimlad fyddai nodi y rhagoriaethau.

Os gallwn lwyddo i argyhoeddi ac argraffu ar feddyliau y rhaid sydd yn ymgynull, mai teimlad o ddyngarwch dros sefyllfa ddiffygiol ein cynullïadau, yn nghydag awydd am eu gweled yn rhagorach, ydyw yr egwyddor gymhellol i ni draethu ar y pwnc, bydd yr hyn a nodwn yn sicr o fod er lles i'r sawl a'i darllo. Gwrthodir cyngorion a chyfarwyddiadau doeth a charedig yn fynych am yr unig reswm y credir fod yr egwyddor gynhyrfiol yn anghywir.

Hyderwn mai yr egwyddor uchod, sef awydd am welliant, sydd wedi bod yn achos i'r pwyllgor i gynyg gwobr fechan ar y pwnc; beth bynag am hyny byddwn yn eofn ac yn hyf i draethu ein barn yn ol ein golygiadau; ac os bydd y fflangell yn disgyn yn drom ar rai o'n cynullïadau, hyderwn y bydd y gwirioneddau a nodwn yn ddigon min-iog i dori ymaith y diffygion oddiwrth y rhagoriaethau, a'n syniadau yn ddigon eglur a goleu fel y gellir gwahaniaethu y naill oddiwrth y llall, a'n hapeliadau yn ddigon taer ac anogaethol, fel y glynir gyda y rhagoriaethau, ac yr ymwrthodir â'r diffygion, fel y bydd ein cynullïadau yn adlewyrchu anrhydedd a bri ar y genedl Gymreig.

Mae genym ddau ddosbarth o gyfarfodydd—y llenyddol a'r crefyddol—ond y mae yn anhawdd penderfynu i ba un o'r ddau ddosbarth y perthyn rhai o honynt, am fod braidd bob cynullïad o'n heiddo fel cenedl yn ymylu ar y crefyddol, neu ryw ran o hono yn cael ei ddwyn yn mlaen yn grefyddol, yr hyn y cawn sylwi arno eto fel diffyg.

Gwnawn ein sylwadau ar ein cynullïadau yn un cyfanswm, neu yn gyffredinol yn un dosbarth.

I. Diffyg trefn a chydweithrediad.

Un o brif hanfodion llwyddiant ydyw trefn a chydweithrediad. Nid oes gwahaniaeth pa anturiaeth yr ymaflir ynddi, pa un ai masnachol, gwladwriaethol, neu genedlaethol a fydd, rhaid cael trefn a chydweithrediad pob un fydd yn dal cysylltiad a'r mudiad, cyn

y gellir dysgwyl rhyw lewyrch neillduol i ddeilliaw oddiwrtho.

Gwelir sefydliadau o wahanol natur drwy'r byd, a'u hunig amcan ydyw llesoli a dedwyddoli y teulu dynol; ond os na fydd yn gysylltiedig â hwy drefn, nid ydyw o nemawr bwys beth fydd eu hamcan, byddant yn sicr o fod yn ddi-ffygiol i gyrhaedd yr amcan hwnw.

Nid ydym am ddyweyd nad oes genym ryw fath o drefn a rheolau ar ein cynulliadau, neu yr hyn a elwir yn drefn; y mae rhagor rhwng trefn a threfn. Trefn weithiau ydyw bod yn annhrefnus. Mae dau fath o drefn yn bodoli; un yn ffrwyth meddyliam addfed, er cyrhaedd amcanion daionus; trefn arall yr hon mae hir arferiad a thraddodiad wedi ei sefydlu; a dyma drefn ein cynulliadau yn y cyffredin.

Dylid mabwysiadu y drefn fwyaf effeithiol er gwneuthur fwyaf o ddaioni, a dylai cydweithrediad y genedl lynu gyda y drefn fwyaf buddiol a llesol i ddynoliaeth mewn diwylliant a moesau. Ond nid felly y mae; canfyddir gwahanol ddosbarthiadau o bobl yn cynal cyfarfodydd, ac yn glynu gyda rhyw drefn sydd mewn ymarferiad er's ugeiniau o flynyddau, ac heb un prawf daionus o effeithiolrwydd gweinyddiadau y drefn hono yn ystod ei bodolaeth; ac os bydd rhai yn ymgeisio am welliant, bydd eraill yn wrthwynebol, nes peri anghydfod ac ymraniadau. Gwrthoda rhai gynllun newydd o drefn, ac ar yr un pryd yn cyfaddef ei fod yn rhagorach, am yr unig reswm ei fod mewn ymarferiad gan ryw ddosbarth neu gynulliad arall o bobl. Nid ydynt am ddangos eu bod hwy yn ymdebygoli i, ac yn efelychu eraill. Gwrthoda eraill fabwysiadu gwelliant, am ei fod yn cael ei gynyg gan berson na fydd yn sefyll yn uchel yn eu golwg. Nid oes gwahaniaeth pa faint o ddoethineb a gynwysa, na pha nifer o fendithion a ddaw o'i fabwysiadu fel rhan o drefn, rhaid ei wrthwynebu os na fydd yr hwn a esgorodd arno yn ddyn o gyfoeth ac awurdod. Os bydd cyfalaf yn ei logell, neu os bydd yn feddianol ar awurdod *bossyddol*, lled debyg y bydd y cefnogwyr yn lluosog.

Mae ein masnachwyr mwyaf llwyddianus gyda eu masnach yn esiampl ag y dylem fel cenedl eu hefelychu; y maent hwy a'u llygaid yn agored, yn gwylied ar bob gwelliant yn gysylltiedig a'u masnach, ac os gwelant fod unrhyw beth yn fanteisiol er eu llwyddiant, ni fyddant yn treulio amser i chwilio allan yr awdwr, ond mabwysiadant yn uniongyrchol yr hyn a dry yn elw.

Diffyg trefn ydyw ein bod yn cymysgu y crefyddol gyda y llenyddol a'r cerddorol. Ei le i bob peth, a phob peth yn ei le priodol.

II. *Diffyg amrywiaeth er eu gwneuthur yn ddyddorol.*

Wrth fynychu ein cynulliadau a thalu sylw i'r hyn a'u cyfansodda, yr ydym wedi canfod i foddlonrwydd fod y dyddordeb yn ymgolli yn yr unrhywiaeth a gynwysant. Mae y meddwl dynol fel y corph yn gofyn amrywiaeth; mae profiad a ffeithiau wedi ein dysgu fod yr un bwydydd yn myned yn ddiffas gan yr archwaeth; ac mae gwahanol elfenau yn y corph dynol yn ymddibynu am eu parhad, eu bywiogrwydd a'u defnyddioldeb, am adgyfnerthiad o elfenau cyfatebol o'r ddaear er eu diwallu; ac os na cheir hyn, bydd y rhanau hyny yn marweiddio, a themlir anghysur corphorol, a gosodir y corph yn agored i afiechyd, a daw angau i dynu yr adeilad i lawr.

Felly y gallwn nodi am y meddwl. Ffeithiau yn y byd gwybodaethol ydyw ei ymborth; ac os mai rhyw un gangen o wybodaeth, neu ddosbarth neillduol o'i gyneddau a fydd yn cael ei alw i weithrediad, bydd rhai eraill yn marweiddio, a bydd diflasdod a difaterwch yn dyfod i fewn; neu ynte bydd yr elfenau hyny nad ydynt yn cael eu galw i weithrediad, yn dra thebyg i dori allan mewn cyfeiriadau anghyfreithlon; oblegid mae yn rhaid i'r meddwl weithio; deddf ei fywyd ydyw gweithrediad. Mae'r plentyn yn cynyddu wrth arfer ei aelodau; oni bae yr ymarferiad, ni fuasai y cynydd gymaint; a'r un ddeddf sydd i'r meddwl.

Meddylir am y dosbarth yna o gyf-

arfodydd ydym yn alw yn *exhibitions*, neu gyfarfodydd adroddiadol—adrodd, adrodd, yn dragywyddol, a glywir ynddynt, a'r un rhai yn adrodd dair neu bedair gwaith yn yr un cyfarfod, heb fod wedi meistrolï na deall yn briodol un o'r darnau. Ai nid mwyr effeithiol fyddai pe bae yr amser a dreuliwyd i ddysgu y pedwar darn ar y cof, wedi ei roddi i geisio deall un, a dwyn allan yr ysbryd byw a gynwysai y deryn hwnw? Byddai hyn yn rhoddi cyfleusdra i eraill ddyfod ag amrywiaeth; ond ymfodlonir ar rif y darnau, a seinio y llythyrenau. Adrodd rhanau o'r Ysgrythyrau eto; mae y rhagoriaeth hwn wedi ei gario i eithafion. Nid ydym yn awgrymu fod dysgu yr Ysgrythyrau yn ddrwg; ond y mae peidio ei ddeall ar ol ei ddysgu, yn ddrwg. Dylai ein deallwriaeth fod yn gyfatebol i'n dysgeidiaeth o hono. Dylid ceisio deall yr oll ydym yn godi i'r cof, a rhaid gwneuthur hyn cyn y gellir amgyffred gwerth unrhyw beth; ac wedi ei ddeall yn briodol bydd yn hawdd dwyn y ddysgeidiaeth i ymarferiad; oblegid mae awydd ac ymdrech yn mhob dyn i ragori y naill ar y llall, a dyma y cynllun goreu o fywyd yr esgorodd y meddwl anfeidrol arno; o ganlyniad, o'i ddeall yn briodol, byddai hunan-barch yn anogaeth i weithio allan egwyddorion y cynllun yn ein bywydau.

Yr un arddull undonog a glywir yn barhaus, y digrifol a'r difrifol yn yr un cywair. Mae yn wir fod y darnau yn amrywio, ond nid ydyw yr hyn sydd yn gynwysedig ynddo yn cael ei ddwyn allan; o ganlyniad nid ydyw yn effeithio yn amgenach na phe yr adroddid yr un peth drosodd gynifer a hyn o weithiau. Os bydd dyn wedi bod mewn un *exhibition*, gall wybod beth ydyw yr oll.

Gyda llawer o briodoldeb gallwn nodi fod yr Eisteddfod yn dwyn llawer o debygolrwydd i'r uchod. Edrycher ar ein cystadleuaeth goraw!; yr un darnau sydd yn gystadleuol y naill flwyddyn ar ol y llall, a gwelir yn aml gôrâu yn cystadlu ar yr un darn amryw weithiau yn yr un flwyddyn. Nid oes ond ychydig o ddarnau newyddion yn

cael eu cynyg gan bwyllgorau, ac ni ellir dysgwyl am welliant cyhyd ag y glynir wrth yr un peth, a llai fyth o ddyddordeb a deimla y cyhoedd i ddyfod i wrando ar yr un pethau drosodd. "Gormod o bwddin a daga gi." Yr ychydig o ddyddordeb a deimlir, bydd hwnw yn gynwysedig yn mynwesau y côr; ond cofier mai dyddordeb at y *ddolar* fydd hwnw.

Mae llawer o destynau traethodol yn cael eu gosod allan, testynau lleol, hanes y sefydliad hwn neu'r sefydliad arall. Pa ddyddordeb a all fod mewn peth felly, ond i'r ychydig fydd yn dal cyssylltiad a'r sefydliad? Hefyd gosodir testynau yn debyg i rai sydd wedi bod yn faenorol, am nad oes digon o wybodaeth yn y pwyllgor i ymestyn at ddim newydd, neu fod ganddynt amcan neillduol iddynt hwy neu rai o'u cyfeillion i fod yn fuddugol, a chael y clod a'r wobwr am loffa o gynyrchion pobl eraill.

Nid ydyw ein barddoniaeth heb ei ddiffygion; mae'n wir fod genym ychydig gyfansoddiadau sydd yn anrhydedd i'w hawdwyr, ac i'r genedl; ond ychydig ydyw eu nifer ar gyfartaledd rhif y cynyrchion. Mae nifer luosog yn gynwysedig mewn molawddau i gwacyddion ymhongar, cywyddau a phryddestau ar ol personau di-nod mewn rhinwedd a daioni; a'r sawl a all ddychymygu fwyaf o gelwydd, gydag ychydig wirionedd am danynt, sydd yn cael y ganmoliaeth a'r wobwr. Nid oes ond y perthynasau yn cael dyddordeb mewn pethau felly; ac nid ydyw y rhai mwyaf cydwybodol a goleuedig o'r rhai hyn ychwaith, oblegid y maent wedi eu paentio yn rhagorach na'r gwrthddrych. Pa ddyddordeb a ellir ddysgwyl mewn pethau fel hyn? Dim; ond yn hytrach cynyrchir atgasrwydd, hyd yn nod at yr Eisteddfod, ein prif sefydliad cenedlaethol.

[I'w barhau.]

—Cymer hyn fel gwers wastadol—ymgadw yn ffordd dyledsdydd, a deued pethau fel y delont byth pob peth yn dda.—*Rowland Hill.*

CYWYDD MARWNADOL

I'R DIWEDDAR MISS S. EVANS, SUMMIT
HILL, PA.

[*Buddugol yn Eisteddfod Lansford, Pa.,
Calan, 1879.*]

Y lwys, swynol Susanna,
Hynaws, hoff, minau nesâ
At ei bedd, ei hanedd hi,
Roddwyd mor gynar iddi.

Fan hon caf inau enyd,
O ystrw a berw'r byd,
I dynu darlun un anwyl,
Yr hon oedd yn rhian wyl;
Rhian hyddysg, rinweddol,
Na rodiai ffyrdd traed y ffol;
Cafedig un—cariad i gyd,
Barai aspri i'w hyspnyd;
A brwd oedd ei hysbryd hi,
A llawn o ddiwyll yni;
Ymroi â'i nerth wnai,
Yn ieuanc ymegniâi,
I enill golud enaid—
Golud na ffoâ, na phaid
Yn ei werth, nes treuliwn ef,
Bair ini tra bo'r wiwnef.

Y lonwawr dduwiol eneth
Ymroddai i fyw mor ddi feth!
Hi heddyw nid yw, ond aeth
I dawelwch dwfn dalaeth
Marwolion, er mawr wyllo,
A dirfawr ing drwy y fro!
Lle buodd llinell bywyd
Ei theg oes o waith i gyd;
A chaiff o hyd ei choffhau,
Fel un oedd trwy flynyddau
Ei ber oes yn darpar hedd,
Neu roi i'w henaid Wirionedd;
Er ei ddwyn trwy'r Iorndonon
A'i nofio hwnt i'r nef wen;
Hyn ydoedd dymuniadau
A'i hawydd oil yn ddi-au.

O Summit Hill collwyd lili
Wylaidd, deg, pan gladdwyd hi;
Dygodd y darfodedigaeth
Y lân gu i'w gwely'n gaeth;
Araf wywai'i'r fywyd,
Hi oedai fel rhwng dau fyd!
Ei dolur o hyd welem
Yn gwrido rhyw hawddgar drem

Ar ei boch, nes oedd cochni
Yn gorwedd ar ei grudd hi;
O dan y gwrid dengar oedd
Ei hangau'n mwyhau 'i hingoedd!

Ond er hyn, ferch dirionwedd,
Nid ofnai byrth dwfn y bedd;
Yn y glyn 'roedd goleuni
Gwawr dlos yn ei haros hi!
Goleu teg i waelod du
Y fonwent wnai hyf wenu;
Hithau nid ofnai y daith,
E lamai 'i meddwl ymaith!
Adre' o'i blaen, draw i blith
Dihalog seintiau dilyth.

Yn ei holaf awr clywaf hi
Yn gwir anog ei rhieni,
I'w dilyn, "Cawn ysgwyd dwylaw
A'n gilydd ryw ddydd a ddaw,
Yn y wlad lle na ddaw loes
I wahanu ein heinioes;
Yno'n wir eich ersyn wnaif
Chwi eto deuwch ataf;
Am hyny fy mam anwyl,
A fy nhad, diweddaif yn wyl,
Ar derfyn awr daearfyd,
A gawn ni fyw mewn gwyn fyd?"
Yna o'u gwydd Susan' gu
Ddiflanodd i folianu!

Gro ei bedd â dagrau y byw
A rwydd eneinir heddyw;
A thad hoff y brydferth un
Lym wyla am ei eilun;
Heibio aeth ei obeithion,
I ddu oer fedd pan ddarfu hon!

Ond eto rhaid yw atal,
Onid Iôn ei hun sy'n dal
Ein hanadl ni a'n heinioes?
Ei law ef sy'n cynal oes;
Iê, efe biau fywyd,
A da yw gwaith Duw i gyd;
Dywedwn mai'n *Tad* ydyw,
Iê, a Thad *perffaith* yw.

Chwithau, tawelwch weithian,
Fe ddaw dydd, gloew-ddydd glan,
I roi goleu ar ddirgelion,
A thyr *dydd* ar y weithred hon;
Er mor galed gwnewch gredu
Yn eich Tad fod hyn o'ch tu.

Drifton, Pa.

D. W. JAMES,
(*Gwalch Ebrill.*)

DECHREUAD YR YSGOL SABBOTHOL.

Yn y Beibl yr ydym yn cael holl egwyddorion yr Ysgol Sabbothol; felly yn y Beibl yr ydym i chwilio am egin yr Ysgol Sabbothol; er nad yw yr enw ysgol yn cael ei nodi, eto y mae yr egin i'w canfod trwy yr holl Feibl. Dysgodd Adda i'w feibion yn nghylch aberthu i'r Arglwydd; a gwelwn fod bel wedi talu gwell sylw i'r wers na Chain, gan i Cain droi allan yn fachgen drwg, drwy esgeuluso gwrando ar ei athraw; ond trodd Abel allan yn fachgen rhagorol. Hefyd mae yn debyg fod Enoch dduwiol yn dysgu ei blant i ofni yr Arglwydd, gan wneuthur ei orchymynion. Hefyd Methusalem ei fab; ond gall iddo anghofio dyweyd wrth Lamech ei fab i beidio priodi dwy wraig. Hefyd dysgu oedd Noah, gan ei fod yn bregethwr cyfiawnder. Hefyd yr oll o'r patriarchiaid, hyd Moses a'r prophwydi. Hefyd gwelwn egin yr Ysgol Sabbothol yn yr oruchwyliaeth Fosenaid, sef pan y gorchymynodd Moses i ddsygu y plant yn nghylch y pasg. Gwelwn hefyd fod Moses wedi gorchymyn i Joshua, ei olynydd, gynull y bobl yn nghyd, y gwyr, y gwagedd a'r plant, a'r dycyethrddyn a fyddo o fewn dy byrth. Dywedir hefyd yn Esaiah, "Dy holl feibion hefyd fyddant wedi eu dysgu gan yr Arglwydd," &c. Hefyd mae yn wybyddus fod pob synagog yn ysgol, gah fod dynion a phlant yn cael eu dysgu ynddynt, gan yr athraw oedd yn esbonio y Gyfraith a'r Prophwydi ar y Sabboth.

Ond yn awr deun yn nes at ein hamser ni, sef yr amser pan dorodd gwawr ar y byd Cristionogol, pan ddechreuodd y cawr Martin Luther dori cylymau ofergoedd a thraddodiadau. Yr oedd y byd Cristionogol yn cael ei ddal i lawr ganddynt yn yr oesoedd hyny. Sefydlwyd ysgolion dyddiol a Sabbothol yn Germani yn 1527. Hefyd cawn fod Charles Barrmoë wedi sefydlu ysgolion Sabbothol yn Itali yn 1532, &c. Sefydlodd y Parch. Joseph Alleine ysgol Sabbothol yn Taunton, Somersetshire, Lloegr, yn 1688. Yn

1767 sefydlodd y Parch. J. F. Oberlin ysgol Sabbothol yn Wolbach, Ffrainc. Dywed Dr. Strous, yn ei hanesyddiaeth o Fethodistaeth, am un Miss Hannah Ball, yr hon a sefydlodd ysgol Sabbothol yn Wycomb, Lloegr, yn 1769. Sefydlodd y Parch. Kinderman ysgolion Sabbothol yn Austria yn 1773.

Yn America, cawn fod yr hen Bererinion, sef John Robeson ac eraill wedi sefydlu ysgolion Sabbothol yn 1680. Hefyd y mae Savannah, Georgia, yn hawlio fod ysgolion Sabbothol wedi eu sefydlu yno er y flwyddyn 1737, gan y Parch. John Wesley, ac yr oeddynt yn cael eu dwyn yn mlaen gan Charles Wesley a George Whitfield. Hefyd, y mae Bethlem, Ct., yn hawlio fod Dr. Belamy wedi sefydlu ysgolion Sabbothol yno yn 1740. Hefyd yn yr un fl. cawn fod Bedyddwyr y Seithfed Dydd wedi sefydlu ysgolion Sabbothol yn Ephrata, Sir Lancaster, Pa., ac hefyd eu bod yn cael eu cario yn mlaen yn ystod rhyfel Chwildroadol America, gan un o'r enw Ludwick Stricker.

Gellir nodi hefyd fod ysgolion wedi eu sefydlu er yn foreu yn Scotland gan yr enwog John Knox, sef yn 1560, ac yn cael eu cario yn mlaen gan eraill yn 1643 a 1647.

Hefyd yr oedd gan John Brown ysgol Sabbothol mewn lle o'r enw Prust Hill, Scotland, yn 1759. Hefyd, mae John Brown Langton, Berwickshire, Scotland, yn dyweyd fod ysgolion mewn bodolaeth yn Glasgow yn 1707.

Y mae yn debyg fod ysgolion mewn bodolaeth yn Nghymru lawer o flynyddoedd cyn amser Thomas Charles, o'r Bala. Sefydlodd Charles ysgolion mor foreu a 1789. Ond eto y mae dechreuad yr Ysgol Sabbothol yn cael ei ddatio o'r amser y sefydlwyd hi yn Caerloe, Lloegr, sef yn 1781 a 1782, gan yr anfarwol Robert Raikes.

Yn y fan hon caniateir i mi ofyn: Paham y pasir heibio Ewrop ac America, gan roddi yr anrhydedd yn gwbl i Robert Raikes fel sylfaenwr cyntaf yr yr ysgol Sabbothol? Yr ateb ydyw, Fe fethodd yr oll o'r sylfaenwyr eraill, i ryw ran, ond am Raikes, fe lwyddodd, ac y mae rhan o'i ymdrech yn fyw

hyd y dydd heddyw; felly i lwyddiant y mae yr anrhydedd.

Gellir nodi un rheswm dros lawer o'r aflywyddiant a'r rhwystrau oedd ar y ffordd, sef fod y gelfyddyd o argraffu yn ei mabandod cyn dyddiau Raikes, fel yr oedd yn anhawdd cael llyfrau argraffedig i ddyngu y bobl. Ond yn amser Raikes yr oedd y gelfyddyd o argraffu wedi cynyddu yn ddirfawr, fel yr oedd ei fanteision yn llawer rhagorach na'r rhai a fu o'i flaen; felly yr oedd y sefydliad rhagorol, yr ysgol Sabbothol, yn cael ei gadw yn fyw trwy fod un genedlaeth ar ol y llall yn ei gadw yn fyw; fel y gellir dweyd erbyn heddyw fod dros saith miliwn o blant yn myned i'r Ysgol Sul yn Mhrydain Fawr, heblaw athrawon ac athrawesau. Y mae dros wyth miliwn o blant yn myned i'r ysgol Sul yn America, heb gyfrif athrawon. Eto y mae lle i ragor ddyfod iddi, fel y caffont fwyta o bren y bywyd. Gobeithia y cynyddo ein hysgolion Sabbothol nes y bydd eu gol-euni tanbeidiol yn llewyrchu mor gryf trwy ein gwlad, a phob gwlad arall, nes ymlid tywyllwch o'r golwg. Iē, deuant mor aml a'r *sign boards*, nes bydd pawb yn gofyn, Beth yw y rhai hwn, ac i ba le y maent yn ein cyfeirio? Tua'r nefoedd, bid siwr, fyddai yr ateb.

Felly parchwn yr ysgol Sabbothol, am mai ynddi hi y mae cewri ein pwlpudau wedi cael eu haddysg. Felly fy anwyl gyd-genedl, y Cymry, deuwch i'r ysgol Sul, i dderbyn o'i haddysg fendithiol; a pharchwn yr ysgol Sul am mai hi yw llawforwyn yr eglwys.

Givin, Iowa. JOHN W. JONES.

MIS MAWRTH.

GAN J. CEIRIOG HUGHES.

Daw Mawrth i mewn, ond mae ein dawn
Yn methu penderfynu yn iawn,
Pa un ai echrys Lew di-fraw
Ai gwirion Oen fydd ef pan ddaw;
Os bydd o'n Oen a Llew y'nghyd,
*Then look out for—*diwedd y byd.

PWLPUD Y WAWR.

Cynydd Ysbrydol.

GAN Y PARCH. W. F. DAVIES, NANTICOKE, PA.

“Fel rhai bychain newydd eni, chwenychwch ddiwyll laeth y gair, fel y cynyddoch trwyddo ef.”—I PETR ii. 2.

Cynydd ac adeiladaeth ysbrydol y saint ydyw pwnc mawr yr holl Epistolau, a hyn ydoedd prif ymgais yr Apostolion trwy eu hoes.

I. *Y cynydd yr anogir i ymestyn ato. Cynydd ysbrydol*—“*Fel y cynyddoch.*”

“Fel rhai bychain newydd eni.”—Mae pob credadyn yn Nghrist yn greadur sydd i fyned ar gynydd. Amcan pob ordinhad, addewid, ac ymarferiad crefyddol, yw rhoddi nerth ychwanegol i'r “dyn newydd.” Dylai y cynydd hwn fod mewn tri chyfeiriad:

1. *Mewn gwymbodaeth.*—Dylai y credadyn allu deall, yn gystal a gallu caru. Yn wir, mae yn anhawdd gwybod pa fodd y gellir caru gwrthddrych yn deilwng heb ysbod rhywbeth am nodweddion gwahaniaethol y gwrthddrych a gerir. Mae eisiau i'r pen a'r galon gydweithredu yn y pwnc hwn. Gofynir i ni roddi rheswm am y gobaith sydd ynom, yn ogystal a chymeryd gfael yn y gobaith a osodir o'n blaen. Cynydd un-ochrog yw cynydd y galon heb y pen, a'r pen hefyd heb y galon.

2. *Mewn nerth.*—Gwan iawn ydyw pob baban newydd-eni; gwan hefyd ydyw pob un sydd newydd ei eni i'r deyrnas ysbrydol; ychydig yw ei allu, ychydig o nerth sydd yn ei aelodau ef; ond ni ddylem fod yn rhyw las-brenau crefyddol o hyd; ond dylem flodeuo rywbyrd, fel y palmwydd, a thyfu fel y cedrwydd yn Libanus. Dylem fod yn gryf yn yr Arglwydd.

3. *Mewn tebygrwydd i Dduw.*—Mae delw y tad yn ngwyneb y baban; a dylai delw y Tad nefol fod ar bob credadyn. Os ydym wedi ein geni oddi-uchod, dylai ein hymarweddiad fod yn y nefoedd. Os wedi ein creu o'r newydd yn Nghrist Iesu, dylem fod yn bobl awyddus i weithredoedd da.

II. *Pa fodd mae sicrhau y cynydd hwn?* “Chwenychwch ddiwyll laeth y gair.

Yr un cyfrwng ag a fu yn foddion offerynol yr adgenediad, sydd hefyd yn maethu y bywyd newydd.

1. *Y gair.*—“Mor felus yw dy eiriau i'm genau; melusach na mel i'm safn.” Nid yw yn ddigon fod y llaeth yn felus; ond mae yn angenrheidiol iddo feddu ar rywbeth mwy sylweddol na melusder, er bod yn faeth i'r baban. Mae geiriau Duw nid yn unig yn hyfryd i'r genau, ond yn gryfder hefyd i'r galon, a mēr i'r esgyrn. Mae ynddynt wybodaeth, cyfranant nerth, meddant burdeb, gwasgarant oleuni, a dygant wynfyd i'r hwn sydd yn myfyrio ynddynt ddydd a nos.

2. *Didwyll laeth raid chwenych.*—Rhaid iddo fod yn bur, heb ddim cymysgedd ynddo; nid ychydig o draddodiadau luddewig a gorchymynion y Nef wedi eu cymysgu â'u gilydd; nac ychwaith athroniaeth ddynol wedi ei chyfrododdu ag eiddo Crist; ond rhaid cael y gwirionedd fel mae yn yr Iesu.

3. *Rhaid yw chwenych hyn yma.*—Nid oes eisiau dysgu y baban i geisio llaeth; gwna hyn yn reddfól. Dylai yr un awydd gael ei ddangos am laeth y gair. Dylai fod newyn a syched am dano yn barhaus yn yr enaid. Nid yw chwenych y didwyll laeth yn ddigon; ond rhaid ei dderbyn i mewn i'r cylla, a'i dreulio yno, er ei droi yn waed a maeth i'r cyfansoddiad. Os na fydd chwenychiad yn yr enaid am fêl a llaeth y gair, sicr yw fod diffyg treulriad ar y dyn, neu ynte mae yn chwenych rhywbeth arall. Peidied y dyn sydd yn chwenych pob peth arall ond “didwyll laeth y gair,” ryfeddu o gwbl nad yw efe yn cynyddu.

III. *Yr esiampl a osodir ger bron*—“Fel rhai bychain newydd-eni.”

1. Dyga hyn gymeriad pob credadyn a deiliad o deyrnas Crist o'n blaen, fel y gwelwn yn amlwg eu nodweddion gwahaniaethol. Rhai wedi eu geni drachefn ydynt bob un; ac fel rhai bychain newydd-eni maent i chwenych didwyll laeth y gair. Anmhosibl bod yn ddeiliad o deyrnas yr Anwyl Fab—bod

yn un o deulu Duw—bod yn aelod o gorph yr Iesu—bod yn faen yn yr adeilad ysbrydol; mewn gair, bod yn meddu rhan na chyfran o gwbl yn mendithion gwerthfawr trefnu y cadw, heb ail-enedigaeth yn gyntaf. “Rhaid eich geni chwi drachefn.”

2. Mae pob credadyn i fod yn rhydd oddiwrth dueddiadau a meddyliau drygionus. Nid oes yn nghalon y baban newydd-eni y cysgod lleiaf o dwyll a ffalsedd, hoced na rhagrith. Mae hefyd yn hollol rydd o bob pryder a gofid. Nid yw yn gwybod dim am y genfigen sydd yn lladd ei pherchenog. Balchder ni wyr ddim am dano; a chasineb, ni fu erioed o fewn ei fynwes bur.

3. Fel rhai bychain newydd-eni, cyflwr dibynol yw eiddo yr holl gredinwyr. “Heboffi,” meddai Iesu, “ni ellwch chwi wneuthur dim.” Nid mae llawer o bethau yn anhawdd eu gwneyd heboffi, a ddywed; ond fod pob peth yn anmhosibl ei wneyd heb ei nerth ef. Nid mae y rhiwiau yn anhawdd eu dringo, heboffi; ond ni fedri roddi cam os na fyddaf gyda thi, yw hi. Syrthio wna Petr os na ymddirieda efe yn y fraich dragywyddol. Nid yw baban ronyn mwy dibynol ar ei fam, nag yw y credadyn ar Grist. Ymddiried ar Grist, a chwenych y didwyll laeth, wna y baban ysbrydol yn awr yn llanc yn fuan, ac yn y man yn ddyn cyflawn, at fesur oedran cyflawnder Crist.

Y DIWEDDAR J. PHILLIPS,

(TEGIDON), PORTHMADOG, G. C.

(*Buddugol.*)

Dyn uniawn â dawn awenydd—ydoedd
Ein Tegidon glodrydd;
I'n llenyddiaeth llawn noddydd,
E ddenai'r oes â'i ddawn rhydd.

Anrhydeddus flaenor dyddan—Seion
Sy' o'i farw'n gruddfan!
Ond deil ei hynod glod glân
Oes hir yn y “Tiws Arian.”*

IEUAN DWYFACH.

* Enw llyfr a gyhoeddodd.

GAIR O DDYFFRYN GALAR

GAN Y PARCH. B. THOMAS, NARBETH, D. C., AR
OL EI ANWYL BRIOD.

Bum yn y dyffryn hwn o'r blaen, ond nid mor ddyfned ag yn awr. Ni fum ond yn ei enau; ond yn awr yr wyf yn ei ganol. Galerais gynt ar ol tad a mam anwyl ac oedranus, ac ar ol chwaer a brawd hoff; galerais hefyd am fy nghyntaf-anedig; ond galaraf yn awr am y rhan oreu o honof fy hunan. Dyffryn galar a hiraeth mewn gwirionedd yw. Bu ynddo lawer o fy mlaen; gwelaf ol traed a phenliniau tyrfa fawr, a llawer o honynt wedi ysgrifenu adnodau a barddoniaeth eu hiraeth yn y graig dros byth. Y mae fy nghwmpeini presenol hefyd yn lluosog ac amrywiol. Gwelir yma y cardotyn troednoeth a'r brenin coronog; y cloddiwr caled a'r tywysog balch. Ceir yma ieuanc a hen; gwreng a boneddig; cyfoethog a thlawd; plant amddifaid a gwragedd gweddwon; mamau a thadau; gwyr a gwragedd, wedi cyfarfod â'u gilydd yn rhwymau galar, wedi eu gyru gan angeu i'r dyffryn hwn; a gordoir ef gan gymylau hiraeth, y rhai a ddistyllant ddagrau fel gwlaw; ac mae yr awelon a chwythant drwyddo yn orlwythog gan ocheneidiau a chwynfan. Mae yn hawddach wylo na pheidiol, ac y mae dagrau yn felusion a naturiol. Nid oes ond plant galar a phererinion hiraeth yma; ac yr ydwyf inau yn un o honynt, ac yn aelod ieuanc o'r gymdeithasfa fawr. Bum yn un o blant y mynyddau—hen fynyddau adfywiol ac anwyl Sir Benfro. Ar eu llechweddau a'u copâu y carwn fyw a bod, yn dawnsio gyda'r awelon nwyfus, a chwareu gyda'r corwynt hyf; ond dyma weinidogaeth arall: dygwyd fi megys â llifeiriant i lawr i'r dyffryn. Daeth angau yn agos ataf; nis gallai ddyfod yn agosach heb fyned â mi yn grwn. Aeth â fy haner, trwy gymeryd ymaith hyfrydwch fy llygad o fy mhwes. Ymleddais ag ef hyd yr eithaf. Ceisiais dori ei syched â dagrau, a meddalbau ei galon â chwynion. a'i gadw draw â chywreinerwydd meddygol; ond y cyf-

an yn ofer. Dilynais hi hyd y gallwn; rhedais i lawr trwy y glyn hyd nas gallwn fyned yn mhellach. Dywedwyd mewn llais awdurdodol, "Saf yn ol!" Collais hi mewn cwmwl, fel y cwmwl hwnw gynt yn yr anialwch, weithiau yn niwl ac weithiau yn dân, a chefais fy hun yn y dyffryn hwn yn galaru, a theimlaf alar yn felus er yn chwerw. Annaturiol i mi braidd ydyw gwên, ac y mae hyd yn nod grechwen nwyfus y plant yn rhygnu ar fy nghlustiau. Mae swyn mewn prudd-der, a miwsig yn swn cwynfanus y gauaf-wynt. Mae prudd-der gauafol natur yn odli yn naturiol â chwynion. hiraethlon fy nghalon; ond y mae yr eira gwyn a fantella y ddaear ar hyn o bryd yn arwyddlun i mi o'i chymeriad glân, a'r nodweddau a'r wisg wen yn mha un yr ymddengys yn awr yn ngwlad y gwyni bythol.

ATEBION.

Eglurhad i'r "Ymofynydd am y Gwir."

Yn y WAWR am Chwefror, ceisia yr Ymofynydd genyf roddi rhesymau trwy y WAWR dros ein penderfyniad yn ein Cymanfa i wahardd ein gweinidogion i fedyddio neb ar ddealltwriaeth eu bod yn bwriadu ymuno ag enwadau eraill. Nid oes dim yn fwy addas a phriodol i fod rhesymol na rheswm dros bob ymddygiad o'i eiddo, yn enwedig mewn cysylltiad â pheth mor bwysig a chrefydd. Os Bedyddiwr yw yr Ymofynydd hwn, gobeithio nad yw yn ymofyn am y gwir hwn iddo ei hun, oblegid y mae pob Bedyddiwr i fod wedi cael gafael ynddo cyn ei fedyddio, sef gwybod i ba le i fyned; ei fod i newid ei bobl, glynu ac ymwastgu â'r dysgyblion, fel Saul; yn gwybod ei fod wedi newid ei gyflwr yn, neu trwy ei fedydd; yn rhwym i fyw i Grist tra byddo efe byw, fel mae y wraig yn rhwym i fyw gyda ei gwr; yn gwybod mai peth gwrthun iawn yw i weinidog briodi dau ar yr amod iddynt ysgaru oddiwrth eu gilydd ar ol iddo fyned trwy y ddefod o'u priodi, ac yn gwybod mai peth saith mwy gwrthun ydyw iddo briodi pech-

adur â Christ ar yr amod iddo fyned ar ol gwragedd dyeithr, ar ol iddo fyned trwy y ddefod o'i fedyddio i Grist. Ond rhag i neb feddwl ein bod yn gwneyd penderfyniadau heb sail iddynt yn y Gair, fe wnawn ychydig nodiadau ar y pwnc.

Pan y byddo rhyw eglwys neu ryw weinidog o'r Gymanfa hon yn diystyru rhyw ranau o'r gwirionedd, yr ydym ar sail y Gymanfa neu y Gynadledd fu yn Jerusalem (Act. 15: 7—11) yn gwneyd penderfyniadau er ceisio eu hatal i demtio Duw trwy lynu yn eu drwg, a'u cadw mewn undeb ffydd a gwybodaeth Mab Duw; hyn a'n cymellodd i wneuthur y penderfyniad hwn. Mae ymddygiadau enwogion y Beibl yn sail drosto, megys Ioan Fedyddiwr, Phylip a Paul. Yr oedd Ioan yn gofyn edifeirwch o flaen bedydd, yn ceisio gan y Phariseaid adael traddodiadau yn henafiaid, a'r athrawiaeth o gyfiawnhad trwy weithredoedd y ddeddf, ac yn ceisio gan y Saduceaid gredu yr athrawiaeth o adgyfodiad y meirw; ac am eu bod hwy yn dyfod i'w fedydd ef, i ymostwng iddo, heb ffrwythau addas i edifeirwch, efe a ddywedodd wrthynt, "O, genedlaeth gwiberod, pwy a'ch rhagrybuddiodd i ffoi rhag y lliad fydd?" Efe a'u hanerchodd yn llym, yn groes i'w dysgwyliad. Amlwg yw na fedyddiodd Ioan neb o honynt ar eu profes o fyw yn eu hen arferiadau; i un blaidd dal fod cyfiawnhad trwy weithredoedd y ddeddf, a'r blaidd arall dal nad oes adgyfodiad y meirw; ac iddynt oll ddyweyd, "Y mae genym ni Abraham yn dad i ni." "A Phylip a ddywedodd wrth yr eunuch, Os wyt ti yn credu a'th holl galon, fe a ellir," gan arwyddo, os nad oedd efe yn credu fod Crist yn awdwr sect newydd, nad oedd ynddo hawl i'r ordinhad o fedydd, er ei fod yn broselyt i'r grefydd Iuddewig. Phylip a fedyddiodd yr eunuch i Grist, ac nid i Moses; i Grist, ac nid i Candace, brenines yr Ethiopiaid. Drws i'r eglwys, ac nid drws i'r byd, yw bedydd. Gwir i'r eunuch fyned ar ol ei fedyddio ar hyd ei ffordd ei hun yn llawen, sef i'w wlad ei hun. Nid yw crefydd yn dysgu dyn i adael ei orchwyliaeth-

au bydol er crefydd, os na fyddant yn groes i ddeddf Crist. Gallasai efe fod yn drysorydd ar holl drysor y frenines, a bod yn was i Grist hedydd, yn gystal a bod yn was i Moses, sef addoli yn Jerusalem. Gallasai fod yn aelod o'r eglwys yn Jerusalem, os nad oedd un yn nes ato. Ond os myned yn ol at ei hen grefydd a wnaeth, fel y myn ein gelynyion iddo wneyd, yna, os felly, mae bedyddio i Grist yn ol awdurdod Crist, ac er byw iddo, yn ofer; barn a chydwybod dyn yw y rheol, ac nid comisiwn Crist, yr hwn a ddywed am ddyngu iddynt gadw pob peth, swper yr Arglwydd, a phob dyledswydd foesol. Y mae Paul yn diolch i Dduw na fedyddiodd efe neb o'r Corinthiaid ond Crispus a Gaius, fel na ddywedo neb iddo fedyddio yn ei enw ei hun. Nid oedd yr Apostol yn ymofyn i neb gael eu galw wrth ei enw ef, na chael yr enw ei fod yn awdwr sect newydd. Felly mae pob gweinidog da i Iesu Grist eto, nid yw am fedyddio neb ond i Grist. Nid oedd Paul am ranu corph Crist, sef ei eglwys ar y ddaear, oblegid nid oedd asgwrn o hono i gael ei dori, ac nid oedd ei wisg i gael ei rhywgo; felly nid yw ei gorph dirgelaidd i gael ei dori yn ddarnau trwy ymbleidiau ac ymraniadau. Un corph sydd, un ysbryd, un Arglwydd, un ffydd, ac un bedydd; un bedydd dwfr, un waith i'w weinyddu, yn yr un dull, ac ar yr unrhyw ddeiliaid. Nid yw gwahanol eglwysi a gwahanol Gymanfaoedd y Bedyddwyr i fod yn wahanol yn eu barn ar y pwnc hwn, mwy na llwythau Israel ar bwnc yr enwaediad. Nid oedd neb o honynt hwy oedd yn addoli yn Jerusalem yn dal fod hawl gan neb i enwaedu er myned i addoli at y Samariaid i fynydd Gerizim, er fod y Samariaid yn cadw y gyfraith, sef pum' llyfr Moses; ond trwy eu bod yn gwrthod y prophwydi, a Jerusalem fel man i addoli, am hyny y dywedodd Crist wrth y wraig o Samaria, "Chwy-chwi ydych yn addoli y pethau ni wyddoch, ninau ydym yn addoli y pethau a wyddom, canys iachawdwriaeth sydd o'r Iuddewon." Addewid o War-edwr a moddion iachawdwriaeth, am eu bod yn cadw yr holl gysgodau o

Grist, a'r eglwys o dan y cyfamod newydd; ac mae yr arwyddluniau mor bwysig i ni eu cadw a'r cysgodau i'r Iuddewon. Os ydoedd hi yn hanfodol i ladd yr anifail er dangos fod Crist i farw, mae hi yn hanfodol hefyd i feddyddio er dangos ei fod wedi marw. Pechod hynod fawr yw pregethu Crist i ddod, mewn gweithredoedd, ac wedi dyfod, mewn geiriau. Ni allwn ystyried un blaid yn eglwys i Grist ag sydd yn dal fod genedigfaeth naturiol yn rhoddi hawl i'r eglwys Gristionogol, ac yn ddigon anffyddol i siarad am feddydd megys, dull y dw'r—peth dibwys.

Frodyr, mae hi yn amser i ni ymgywyd o'r llwch; mae y byd yn chwethin, a'r angel yn wylo, a'r Ysbryd yn drist, am fod yr eglwys yn gnawdol, yn ymbleidio ac yn cloffi rhwng dau feddwl, pa un ai nod y bwystfil ar y talcen, ai bedydd Ioan yn yr Iorddonen sydd o'r nef. Os bedydd Ioan sydd o'r nef, awn ar ei ol ef; ond os taenelliaid babanod, awn ar ei ol yntau, oblegid ni allwn fyned ar ol y ddau. Mae cysondeb mewn crefydd bur. Ni ddylai neb gasâu cysondeb; ond mae yn bechod i beidio casâu anghysondeb. Os gall gweinidog fedyddio ei irawd er cymuno gyda'r enwadau eraill, ar yr un tir y gall wneyd hyny ei hun hefyd. Os daw rhyw un i wrthwynebu y sylwadau hyn bydded iddo ddyfod dan ei enw priodol.

Oshkosh, Wis. JOHN EVANS.

At Mr. Henry J. Hughes, Elo, Wis.

Anwyl Syr—Mae eich gofyniad ataf o bwys mawr; ac y mae atebiad iddo yn ddiamwys a phendant yn yr oes hon, yn gystal a'r cyn-oesoedd, yn gofyn ffyddlondeb a dewrder apostolaidd. Gan hyny caiff pwys yr atebiad orwedd ar "gadarn sail Duw." Gwell, hyd y mae yn bosibl, adael Ysbrydoliaeth eich ateb. Sylwch ar Heb. ii. 2, 3: "Canys os bu gadarn y gair a lefarwyd trwy angylion, ac os derbyniodd pob trosedd ac anufudd-dod" o dan yr hen oruchwyliaeth Foenaidd, a chynt, megys y trosedd yn Eden, trosedd Esau, trosedd Reuben, trosedd Miriam, trosedd

Moses yn taro, yn lle llefaru wrth, y graig, yn ol y gorchymyn a gafodd, trosedd Achan, trosedd Saul, trosedd Uzzah, trosedd Dafydd—mewn gwirionedd, pob trosedd ac anufudd-dod i ddeddfau pendant Duw—"gyfiawn daledigaeth, pa fodd y diangwn ni os esgeuluswn iachawdwriaeth gymaint?" Fy eiddo i yw y geiriau Italaidd. Yr wyf yn arall-eirio yr adnod, neu yn hytrach yn gosod y geiriau mewn *Italics* er dangos sut y deallwyf y dystiolaeth ddwyfol. Chwi welwch fod yr Apostol yn gofyn cwestiwn pwysig fel yr eiddoch chwi, sef, "Pa fodd y diangwn ni?" &c. Mae yr ateb i gwestiwn pwysig yr Apostol yn ymddygiad Duw tuag at droseddwr o ddeddfau pendant o dan yr hen oruchwyliaeth; a dyna lle y mae atebiad cyflawn i'ch gofyniad chwithau.

Dichon y dyweda rhywun nad yw bedydd yn rhan o'r iachawdwriaeth ag y mae esgeulusiad o honi yn ddamnedigaeth. Os felly, y mae yn ofynol arall-eirio rhai adnodau nes y collant eu hunaniaeth presenol. Mae Marc xvi. 16 yn dangos fod yr un berthynas rhwng "feddyddier" a'r "cadwedig" ag sydd rhwng "a gredo" a hyny. Byddai gosod llun arall ar yr adnod yn ormes o'r mwyaif arni.

Dichon, efallai, y ca y dosbarth hwnw ydynt yn amddifad o annibyniaeth meddwl, sydd â'u llygaid wedi eu llenwi â llwch duwinyddiaeth gwasg a phwlpud eu plaid, ond sydd ar yr un pryd o galon am wybod ac ufuddhau i'r gwirionedd, eu cadw. Ond os na chânt eu cadw, sicr wyf nad myfi sydd ar eu ffordd. Bydd y drws i'r gogoniant yn agored iddynt neu yn gaudig rhagddynt wrth ewyllys Duw, ac nid ewyllys un Rabbi Protestanaidd neu sect.

Mae Iesu Grist wedi dyweyd y geiriau hyn: "Pwy bynag gan hyny a doru un o'r gorchymynion lleiaf hyn," *dyna'r aelodau*, "ac a ddyso i ddynion felly," *dyna'r pregethwr, y dadleuwr, y gohebydd*, "lleiaf y gelwir ef yn nheyrnas nefoedd."

O ran fy nheimplad personol fy hun atynt, dywedaf, fod llawer perthynol i

enwadau taenellyddol y dymunwn iddynt gystal coron yn y gogoniant ag i minau, ond nid fy ewyllys i, ond eiddo yr hwn a agorodd yr arch i wyth enaid, ond a'i cauodd i'r holl fyd, a wneler.

Gobeithio y boddlon a yr uchod chwi, ond pa un a wna hyny a'i peidio nid oes genyf ond dweyd mai fel yr wyf wedi ysgrifenu yr ymddengys y gwirionedd i mi.

Yr eiddoch yn ddiidwyll,

JOHN W. EDWARDS.

Carbondale, Pa.

NODION GOLYGYDDOL.

—Yn erbyn tori i fyny y *Gymdeithas Ddarbodol* Gymreig, er cynorthwyo hen weinidogion, fel y myn rhai, mae y Parch. J. Robinson, Llanselin, yn *Seren Cymru* am Ion. 17, yn ysgrifenu yn rhagorol, fel y canlyn: “Tori y Gymdeithas Ddarbodol i fyny! Na atto Duw i hyny gymeryd lle. Beth! a laddwn ni ein hen dadau parchus? A raid iddynt farw cyn eu hamser trwy i ni ddwyn cwpan cysur eu henaint o'u llaw grynedig? Na wnawn, byth. Y mae y Gymdeithas Ddarbodol yn lloni peth ar feddwl pruddaidd yr hen weinidog tlawd sydd yn awr a'i goryn yn foel, a'i wallt yn wyn, a'i lygaid yn pallu, a'i lais peraidd, fu unwaith yn ysgwyd miloedd Cymru, wedi crygu, y fynwes yn gaeth, y cefn yn grwm, a'r peswch blin yn ei ladd yn raddol. Dyna fe, a'i wisg lom. a'i ffon yn ei law grynedig, a'i gam byr, a'i wyneb yn bruddaidd, a'i galon yn drom. O, fy nhad! mae ty ei hir gartref wrth ei droed. Gwelodd amser gwel. Ac a gymerwn ni ei obaith olaf (er ond gob-aith gwan) o'i fynwes? ac a ddygwn ni y tamaid (er yn damaid digon sych ar y goreu) o'i ben, ac efe yn wr Duw, yn teithio glyn cysgod angeu gan ei haner newynu yn ei ddyddiau blin, a'ninau wedi myned i mewn i'w llafur hwynt? Na, na, nid felly chwaith y dylem drin cedyrn y fyddin, tywysogion y llu, coffadwriaeth buddugoliaethau eu cleddyf, a chadernid eu deheulaw yn nydd y gâd, pan yn chwalu gelyn-

ion merch Seion yn gymylau tua'r pedwar gwynt, gan sathru cedyrn y gelyn dan eu traed fel gwellt mewn tomen yn nydd y gâd. Eu buddugoliaethau enwog hwy yw ein gogoniant ni. A fydd i ni, ynte, adael i'r dewrion hyn farw o newyn, os gallwn eu hachub? Na, na; os felly, tramgwydda dynoliaeth wrthym yn ei chalon. Mae yn groes i natur i'r plant droi eu tadau allan i newynu neu gardota. Gruddfanai yr angel ag ochenaid drom pe gwelai anwyliaid Duw yn cael eu claddu mewn tomen o dlodi. Digiai Duw wrthym, ac a'n ceryddai am ein bai; gwridai a chywilyddiai merch Seion yn ei chalon, a byddai ein caledwch barbaraidd yn achos iddi wrthod am byth ein harddel fel ei phlant, a brodyr yr Arglwydd; aem yn gas gan yr holl eglwysi, wrth ein gweled yn taro yr hen wylwyr tldion yn eu penau, ar ol oes o ddefnyddioldeb mawr ar y muriau. Yr Arglwydd a'n cadwo rhag y fath drychineb.”

—Da genym ddeall fod Ceulanydd yn dod i sylw yn Nghymru. Tro anffodus oedd iddo, amser yn ol, fyned at yr “Eglwys;” ond da neillduol oedd iddo yn fuan weled ei fawr gamsyniad. Mawr oedd ei edifeirwch ar ei ddychweliad yn ol at ei “frodyr” y Bedyddwyr. “Grisiau Dyrchafiad” oedd testyn darlith boblogaidd a draddododd yn ddiweddar yn Pentrepont, Mon. Rhoddir canmoliaeth anarferol i'r ddarlith. Dywedir ei bod yn alluog a llafurfawr, ac yn ffrwyth olrhein-iad manylgraff, a meddwl treiddgar. Llwyddiant i Ceulanydd.

—Mae y Parch. J. Rhys Morgan, D. D. (Lleurwg), yn cael ei gymell gan frodyr teilwng, trwy *Seren Cymru*, i gyhoeddi cyfrol o'i bregethau a'i ddarlithiau. Y mae ef yn gwrthod cysynio a'r cais hyd nes y gwybydd beth fydd y teimlad cyffredinol gyda golwg ar y fath anturiaeth.

—Wedi bod “tan faich tyn afiechyd,” am ysbaid hir o amser, Rhag. 16, bu farw Mrs. Davies, anwyl briod yrr enwog a'r hoff y Parch. Wm. R. Davies, Dowlais, D. C. Collodd ef 29 00

flnyddau yn ol. Bedyddiwyd hi gan y diweddar Barch. John Morgans, Blaenyffos, Awst, 1820. Harddodd ei phroffes, ymdrechodd ymdrech deg, a gorphenodd ei gyrfa yn 79 mlwydd oed.

—Mae “hen forwr o Landudoch,” yn *Seren Cymru* am Rhag. 27, yn ysgrifenu yn barchus a selog am yr enwog a'r hybarch Titus Lewis, maes llafur yr hwn fu Caerfyrddin, Blaenywaen, a Llandudoch. Dywed, “Yn ol tystiolaeth yr hen bobl oeddynt yn ei adnabod yn Mlaenywaen, yr oedd Titus Lewis yn ddyd cyfiawn, ac yr oedd ei enw yn anwyl ganddynt tra buont ar y ddaear. Yr oedd Titus Lewis yn bregethwr da iawn, ac yn bregethwr llafurus iawn. Ni chyfeiliornwn pe dywedwn ei fod trwy ras Duw wedi llafurio yn helaethach na'r rhan fwyaf o'i frodyr yn y weinidogaeth. Fe deithiodd lawer; mae yn agos i ddeng-milldir-arghain o Blaenywaen i Gaerfyrddin, ac fe deithiodd o'r naill le i'r llall am flnyddau.”

—Yn ddiweddar mae y *First Baptist Church*, Chicago, Ill., wedi bod mewn helbul arianol dirfawr. Nid oedd dim llai na \$80,000 o ddyled ar y capel. Yr ail Sul yn Chwefror, gwnaeth cadeirydd y pwyllgor arianol hysbysiad fod y cwbl wedi eu talu ond \$37,000; ac yn ganlynol gwaed tanysgrifiadau ac addewidion ar gyfer yr oll o'r gweddill hwnw. Fel hyn gwnaed ymdrech ardderchog i achub y capel, ac i sicrhau bodolaeth a llwyddiant yr eglwys hon yn nhref fawr Chicago.

—Y mae wedi bod yn cael ei ddweyd fod duwinyddiaeth trwy gynydd gwyddor yn prysur ymgolli mewn materoliaeth; ond mae yn hawdd gwrthbrofi y dywediad. Yn hytrach, gellir dywedyd fod gwyddor yn agoshau at grefydd. Y mae hanes y Beibl yn un hir a rhyfedd. Yr oedd ei ysgrifenywyr yn rhyw bymtheg-ar-hugain mewn rhifedi, ac yr oedd yr amser a gymerwyd i'w gwblhau yn gorchuddio cyfnod o bymtheg cant o flnyddoedd. Ni allasai ei gyfansoddwyr ymfrostio fod llawer o ddysgawdwyr yn eu plith, eto mae eff-

aith eu llafur yn waith na fedr gwyddor ei hunan ei droi yn ol, ond yn gyfryw ag sydd yn cael ei ategu yn ei holl ystyron gan ddeddfau anghynewidiol ymchwiliad gwyddorol. Mae yn llyfr ag sydd yn gydunol yn ei ddysgeidiaeth, a chynyddol yn ei ddadblygiad o wirionedd. Yn cael ei argraffu mewn mwy na 200 o ieithoedd, mae yn cael ei wasgaru yn fwy cyffredinol nag unrhyw ddau gant o lyfrau eraill a argraffwyd erioed, ac wedi enill cefnogaeth y byd gwarediedig. Y mae yr alwad yn ddibaid ac yn cynyddu yn gyson, nid yn achlysurol neu yn peidio. Mae yn llesâu yn gyfartal ddyd gwyddor a'r barbariad, ac yn lle bynag y gwasgarwyd mae wedi bod y cyfrwng penaf i ddwyn oddiamgylch wareiddiad. Ni all yr un llwyth na chenedl aros yn hir yn farbaraidd ar ol i'r Beibl gael ei ddwyn i blith y bobl.

—Y tebygolrwydd yw y bydd ymfudiaeth yn fwy helaeth o Ewrop, yn neillduol o'r ynysydd Prydeinig yn ystod y tymor dyfodol, nag y bu er's llawer blwyddyn. Yn y blynyddau diweddar bu amser da yno, ac yn y cyf-amser peidiodd ymfudiaeth. Yn awr, pan y mae amser caled wedi dod yno, bydd angen yn gorfodi ymfudiaeth a fu felly yn hir ymgoni.

—Bydd yn chwith gan gyfeillion o Sir Benfro ddarllen am farwolaeth Mrs. Lloyd, Longhouse. Bu farw Sadwrn, 31, pan oedd o fewn ychydig wythnosau i gyrrhaedd ei 81 mlwydd oed.

—Darlithia y Parch. J. R. Jones, mab i' "Alltud Glyn Maelor" yn boblogaidd ar "Gymeriad," mewn amryw fanau yn Nghymru.

—Mae gweinidogion y Bedyddwyr yn Nghymru yn rhifo oddeutu pedwar cant ac un-a-deugain.

—Cymerwyd casgliad i fyw yn eglwys Rhufain ar yr ail o'r mis diweddar er budd y Pab, yr hwn y mae y Jesuitiaid yn osod allan fel mewn tlodi eithafol.

—Allan o chwe' aelod Cyfrin-gyngor (*Cabinet*) newydd Ffrainc, dywedir fod pump o honant yn Brotestaniaid. A fu y fath beth yno rywbrd o'r blaen?

HANESION CARTREFOL.

SHENANDOAH, PA.

Y Cyngor yn Achos y Brawd T. P. Morgan.—Penderfynwyd fod y cyngor hwn yn cymeradwyo eglwys Shenandoah yn gwneuthur sylw o achos y brawd T. P. M., a'i gweithrediad yn rhoddi aelodaeth iddo yn eu plith, ac yn ystyried fod gan yr eglwys hawl i godi y brawd i bregethu yn eu plith. Ac yn gymaint a bod y cyngor hwn yn gweithredu yn ol *rheol y Gymanfa*, ein bod ni yn *unfrydol* yn ystyried y gall swyddogion y Gymanfa roddi llythyr o gymradwyaeth i'r brawd i weinidogaethu yn unrhyw gylch y bydd Rhagluniaeth yn ei arwain iddo.

Penderfynwyd gan y cyngor i gyhoeddu y penderfyniadau uchod yn y *Drych*, y *Wasg*, a'r *WAWR*.—*J. P. Williams, Ysgr.*

ORDEINIO GWEINIDOG.

Yn Bevier, Sabboth Chwef. 23, cynaliwyd cyfarfod i ordeinio y brawd anwyl a ffyddlon, Daniel R. Evans (gynt o Stoneboro, Pa.), i gyflawn waith y weinidogaeth. Y gweinidogion fuont yn gwasanaethu oeddynt, y Parchn. J. Roan a W. R. Skinner. Dealler mai gyda'r Eglwys Fedyddiedig Americanaid yn mae ein hanwyl frawd yn llafurio; ac y mae'n dda genym allu hysbysu ei fod yn gymeradwy iawn gyda hwynt. Y mae'r eglwys yn gwisgo agwedd lawyrchus iawn yn bresenol, mwy felly nag er's llawer dydd, yr hyn sydd yn galondid mawr i'n brawd wrth ddechreu yn ei faes newydd. Gwelsom 5 yn cael eu bedyddio y Sabboth diweddfaf, y brawd Roan yn gweinyddu. Ymddengys fod tipyn o gynwrf yn y gwersyll eto, ac yr ydym yn hyderu cael gweled rhagor yn fuan yn dilyn ein Blaenor anwyl. Ein dymuniad yw i'n hanwyl frawd fod yn offeryn yn llaw yr Arglwydd i ddychwelyd llauws mawr at Dduw.

Dos rhagot, fy mrawd, gan "ymnerthu yn y gras sydd yn Nghrist Iesu."—*Brawd.*

OSHKOSH, WIS.

Nid ydym ni mewn cysylltiad a'r eglwys Gymreig, felly nid ydym yn gwybod ei helynt. Yr ydym yn clywed fod yno athrawiaeth bur yn cael ei phregethu bob Sabboth, a phobpeth yn weddaidd ac mewn trefn. Mae yr eglwys lle yr ydym ni yn aelodau, sef y *Second Baptist Church*, yn awr heb weinidog, o herwydd ein bod yn rhydlawd i gadw un. Mae amryw o'r aelodau wedi ymadael, rhai i Nebraska, ac eraill i Minnesota. Mae hyny sydd yma mewn heddwoch, ac yn parhau i gadw y drws yn agored bob Sabboth. Fe allai y bydd i'r Arglwydd anfon rhyw un gweithgar i'n plith i fod yn offeryn i wneyd y wan yn genedl gref. Yr ydym unwaith bob Sabboth yn myned i'r *First Baptist Church* i wrando y Parch. H. O. Rowlands; mae efe yn boblogaidd yma, a'r capel yn llawn. Mae efe yn rhoi boddlonrwydd rhagorol hyd yn hyn. Nos Sabboth, Chwef. 9, cawsom yr hyfrydych o weled Rowlands yn bedyddio chwech o bersonau ar broffes o'u ffydd yn Mab Duw. Pregethodd yn ardderchog ar fedydd. Ei destyn oedd, "Chwychwi yw fy nghyfeillion os gwnewch pa bethau bynag yr wyf yn eu gorchymyn i chwi."—*Thos. W. Lewis.*

CYWIRIAD.—Yn fy llythyr yn y rhifyn diweddfaf, yn lle "Pynciol, gan mwyaf yw Spurgeon, a thuedda y pwlpud Prydeinig at yr un dull," darllener, "*Testynol*," &c., canys testynol iawn yw Spurgeon yn ei bregethau, er ei fod yn aml yn cyfansoddi yn y dull pynciol. Eto, yn lle McLosen, darllener McLaren.—*H. O. Rowlands.*

BEDYDDIWDYD—

Plymouth, Pa.—Nos Sul, Chwef. 2, bedyddiwyd un chwaer ieuanc ar broffes o'i ffydd yn Mab Duw, ac adferwyd un brawd arall. Hefyd derbyniwyd un chwaer drwy lythyr. Mae'r gwaith da yn myned yn mlaen yn araf o hyd. Gweinyddwyd yr ordinhad gan yr ysgrifenydd.—*Edward Jenkins.*

PRIODWYD—

Chwefror 17eg, yn nhy Mr. John Edwards, tad y briodasferch, gan y Parch. Joseph T. Jones, Mr. Abraham Davies a Miss Martha Ann Edwards, y ddau o Thomastown, Ohio.

Iechyd yn hytryd o hyd—a gaffoch,
Heb nychdod trwy 'ch bywyd ;
Llwyddiant, mwyniant am enyd,
Tra yn y boen o drin y hyd.

Llwydd i chwi, a llaw Duw uchod,—a'ch dalio
Uwch blinder a thrallod ;
A boed gwllith bendith yn bod
Ar sylfaen eich preswylfod.

JOSEPH T. JONES (*Selyf*).

Rhag. 18, 1878, yn Mahanoy City, Pa., gan y Parch. W. D. Thomas, Mr. Joseph Richards a Miss Mary Jane Parcell, y ddau o'r lle hwn.
W. D. THOMAS.

Chwef. 6, 1879, yn y National Hotel, Warren, O., gan barchus weinidog y dysgyblion yn y lle a grybwyllwyd, Mr. Robert Edwards a Miss Mary Morgans, y ddau o Church Hill, Ohio.

Boed hedd a chariad yn parhau
Cydrhwng y ddau mewn bywyd ;
Rhad roddion Nef i'w gwir fwynhau,
Ar lanau gwyrrddion gwynfyd.

EIDDIL MAI.

BU FARW—

MRS. SANDERS.

Chwef. 11, 1878, yn Wadesville, ger St. Clair, Pa., yn agos i 80 ml. oed, bu farw Mrs. Sanders, un o ffyddloniaid eglwys y lle uchod. Ganwyd yr ymadawedig yn Llangeitho. Enw ei thad oedd John Rowlands, yr oedd yn berthynas agos i'r Parch. Mr. Rowlands, hen weinidog parchus gyda y M. C. Cafodd ein chwaer ei dwyn i fyny yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd, o dan nawdd y Methodistiaid. Ymunodd a'r Bedyddwyr pan yn 22 mlwydd oed. Claddwyd hi yn y bedydd gan y Parch. Mr. Thomas, o'r Maes, ger Pont-Llan-y-bythir.

Cafodd gydmarg bywyd rhagorol yn mherson Evan Sanders, un o'r aelodau mwyaf llafurus a duwiol yn eglwys Aberduar, lle mae ei enw yn perarogli hyd y dydd hwn. Yr oedd Evan yn gyfyrder i'r hen batriarch enwog Sanders, o Ferthyr. Er i'n chwaer gael ei bendithio a gwr mor dda, daeth yn fuan iawn gwmwl du uwch ben eu hamgylchiadau dymunol ; bu farw y priod hoff, a'r tyner dad ! Ow ! gollod fawr. Tybiodd fod y cyfan ar ben. Gofynai yn aml, " Beth ddaw o'm rhai bychain yn awr ? " Ond cafodd yr hen adawed ei sylweddoli, canys er fod ganddi dri o blant, un mab a dwy ferch, dan ei gosol, dygodd hwy i fyny yn anrhydeddus. Cafodd hefyd yr hyfrydwch o'u gwelod yn moreu eu hoed yn ymuno a chrefydd.

Daeth yr ymadawedig i'r wlad hon yn y fl. 1869, a threuliodd weddill ei dyddiau gyda ei merch a'i phriod, sef Mary a George Jones, y rhai sydd yn aelodau parchus a gweithgar yn eglwys St. Clair. Gallwn ddyweyd yn ddi-betrus iddi gael y tynerwch a'r gofal mwyaf ganddynt hyd y diwedd.

Yr oedd Mrs. Sanders yn hoffus iawn o foddion gras. Nid rhyw rwystr bychan fuasai yn ei lluddias o'r moddion. Hyn oedd ei nodwedd trwy ei hoed, nes yr ataliwyd hi gan y cystudd diweddfaf, yr hwn a derfynodd yn angau. Pan oddiweddwyd hi gan y cystudd hwn, yr oedd yn ymwybodol o weithrediau brenin braw ; ond teimlai yn berffaith foddllawn, am fod y sicrwydd meddwl llwnw ganddi, fod ei henaid wedi ei roddi i ofal yr Hwn a fu yn " angau i angau, ac yn dranc i'r bedd ; " a rhoddodd ei hanadliad olaf gan gyflwyno ei hysbryd i fynwes ei Cheidwad mwyn.

Dydd claddu y rhan farwol a ddaeth, pryd yr ymgasglodd tyrfa fawr at y ty, gan ddangos teimlad gwir alarus ar ol yr ymadawedig. Gweinyddwyd wrth y ty ac ar lan y bedd gan y Parch. T. P. Morgans, Pottsville, a'r ysgrifenydd. Yr oedd wedi neillduo y gfed adnod yn yr 71 Salm erbyn yr achlysur, ac wedi ceisio gan yr ysgrifenydd wneyd rhai nodiadau ar y testyn. Claddwyd hi yn anrhydeddus yn mynwent yr Odyddion yn Pottsville, mewn gobaith diymwad y bydd iddi gael rhan yn adgyfodiad y rhai cyfiawn.

Mahanoy City.

W. D. THOMAS.

MRS. MARGARET JONES.

Chwefror 1, yn Providence, Pa., bu farw Margaret, anwyl briod John E. Jones, wedi hir ddihoeni, a maith gystudd, yn 46 mlwydd oed.

Yr oedd Mrs. Jones yn enedigol o Sir Aber-teifi ; ganwyd hi yn Talgareg, gerllaw Ceinewydd. Ei rhieni oeddynt William a Mary Jones. Yr oedd dysgeidiaeth yr aelwyd yn grefyddol. Dygwyd hi i fyny yn yr Ysgol Sul dan nawdd yr Annibynwyr, ac felly gwyddai ei dyledswydd tuag at Dduw er yn foreu. Yr oedd gwrthdrysych ein coffa tra yn ferch ieuanc yn un a hoffid yn fawr gan bawb o'i chydna-bod, ac yn tra rhagori ar ei chyfoedion fel cantores. Symudodd tra yn ieuanc i Rymni, ac ymunodd mewn priodas a John E. Jones yn y flwyddyn 1856, yr hwn sydd heddyw yn hir-aethu ar ol priod ei ieuencyd.

Daethant i'r wlad hon yn 1863, a gwnaethant eu cartref yn Providence, Pa. Sefydlodd yn y lle yn nghanol pob cyfnewidiad mewn hawddfyd ac adfyd hyd ddiwedd ei gyrfa. Mawrth 21, 1869, bedyddiwyd hi ar broffes o'i ffydd yn Mab Duw gan y Parch. John Evans, bugail cyntaf yr eglwys hon, ac ymunodd a'r frawdoliaeth, a bu yn aelod hardd ac yn addurn i'w phroffes hyd y diwedd. Dyoddefodd gystudd hi—do, bu yn ddyoddefgar mewn cystudd am ysbaid deuddeng mlynedd. Go-

goneddodd Dduw yn ei phrofedigaethau, oblegid "yma mae amynedd y saint." Addfedodd ffirwythau crefydd arni, "cansys yr oedd fel pren wedi ei blanu ar lan afonydd dyfroedd, yr hwn a rydd ei ffirwyth yn ei bryd." Yr oedd wrth ei bodd panddelai y frawdoliaeth a chyfarfod gweddi i'w chysuro, ac ymhyfyrdai yn y mawl a genid i'r Arglwydd yn y cyfryw oedfaon. Ond daeth yr awr pryd y llwyr ollyngodd ei gafaal oddiar bethau gweledig, ac o law ei hanwyliaid; gafaelodd yn y pethau nis gwelir, yn ngwlad ei hetifeddiaeth, ac awyddai am fod gyda'r Iesu, "cansys llawer iawn gwell ydyw;" felly y gwnaeth ei byr ysgafn gystudd weithredu tragwyddol bwys gogoniad iddi—aeth i mewn i lawenydd ei Harglwydd mewn heddi; bu angau yn wasanaethwr iddi, yr oedd dychryn marwolaeth wedi cilio, a'r bedd yn ddim angen na gwely pridd iddi huno hyd foreu mawr adferiad, pryd y datodir ei gloion, "a'r rhai a hunasant yn yr Iesu a ddwg Duw hefyd gydag ef."

Gwnaeth ei phriod bob peth ag oedd yn ei allu er lleddfu ei chystudd; nid oedd na thraul na thrafferth yn ormod yn ei olwg tra yn cael gweini arni—dilynodd hi i'r glyn at lan yr afon, pryd y bu yn rhaid iddo ollwng ei afael, ac y gafaelodd hithau yn gadarnach yn yr Hwn oedd yn ei dwyn i'r ochr draw, sef ei hanwyl briod Iesu.

Mae Mr. Jones a'i anwyl fab John heddyw yn nyffryn galar. Yr Arglwydd a'u cysuro ill dau, ac a'u cymwyso i'w chyfarfod yn y wlad well. Y mae'r ddau yn aelodau o eglwys y Bedyddwyr yn y lle hwn. Bydded iddynt fod yn fyddtawn hyd angau, fel na bo ysgariad i gymeryd lle yn y dydd hwnw.

Daearwyd yr oll oedd yn farwol o honi yn mynwent Hyde Park. Y brodyr H. C. Parry, Pittston, a J. P. Harris yn gweinyddu ar yr achlysur yn y ty, yn yr addoldy, ac with lan y bedd.

O fywyd llawn gwasgfeuson—cin chwaer aeth
Drwy'r chwerveu oer afon;
Mewn cystudd bu'n brudd ei bron,
Nes croesawi Caer Seion.

An ngwên ei Hior angeu 'n ei wanc—a'i rhoes
Yn rhydd i gael diane
Adref, ei moliant dihranc,—ei chlodydd,
A'i thôn newydd fydd byth yn ieuanc.

Ei rhawd i fryn anrhydedd,—a welir .
Trwy ddolau tangneffed;
A'i rhan, drwy'r gwaed a'i rinwedd,
Yw goleu drud gwlad yr heddi.

IEUAN DDU.

MRS. HANNAH ROSSER.

Rhag. 26, 1878, yn Catasauqua, Lehigh Co., Pa., bu farw Mrs. Hannah Rosser, priod y brawd careddig William Rosser, yn 40 mlwydd a 3 mis oed. Ganwyd a magwyd Mrs. Rosser yn y Blaenau, Mynwy. Merch ydoedd i Mr.

John Titus Davies a'i briod. Bu am flynyddoedd boreu ei hoed dan weinidogaeth y dyn mawr a da hwnw, y diweddar Dr. William Roberts, gweinidog eglwys y Bedyddwyr yn Salem, Blaenau.

Unwyd hi mewn priodas â Mr. Wm. Rosser yn nghapel y Bedyddwyr yn Abertileri, Ebrill 28, 1856. Y Parch. John Lewis oedd y gweinidog a wasanaethodd ar yr achlysur, a B. Lewis, Ysw., oedd y Cofrestrydd. Yn y flwyddyn 1858, ymfudodd Mr. Rosser a'i deulu i America, a sefydlasant yn Scranton am rai blynyddau. Bedyddiwyd y brawd a'r chwaer Rosser yr un dydd gan yr ysgrifenydd, Ebrill, 1860, yr hwn y pryd hwnw oedd yn weinidog ar eglwys y Bedyddwyr Cymreig yn Scranton. (Yr un yw hon ag eglwys Hyde Park. Yn ninas Scranton yr oedd y capel y pryd hwnw.)

Tua deng mlynedd yn ol, sefydlodd Mr. Rosser a'i deulu yn Catasauqua. Dyoddefodd y chwaer Rosser gystudd corphorol angybyffredin o flin dros flynyddoedd. Ei dolur oedd y gymalwst (*rheumatism*). Effeithiodd ei chlefyd mor ddwys arni fel yr oedd yn analluog i gynorthwyo ei hun, gan ddiffirwythder yn ei haelodau. Bu am tuag un-mlynedd ar ddeg heb gerdded cam. Mewn cadair y dygid hi at y bwrdd. Eisteddai yn dawel a boddiongar yn ei chadair trwy y dydd hyd y misoedd diweddaf o'i bywyd, pan aeth yn rhy wan i oddef ei chyffroi. Yr oedd Mrs. Rosser yn hynod am ei hamynedd a'i sirioldeb trwy y cwbl, ac yn cael ei charu a'i pharchu gan bawb a'i hadwaenai fel gwraig dra charedig a gwir grefyddol. Cafodd eglwys y Bedyddwyr yn Catasauqua golled ar ol y chwaer Rosser. Nis gall y gweinidogion a arferant ymweled â Catasauqua lai na themlo fod y gadair yn wag, lle yr eisteddai un ag oedd yn wastad yma gwên croesawgar yn derbyn gweision Mab Duw i'w thy, gan wneyd pob peth er eu cysur a allai caredigrwydd ei ddyfeisio. Dylaswn nodi fod y brawd Rosser wedi ymddwyn trwy yr holl flynyddoedd yn deilwng o'r dyn a'r Cristion yn ei ofal am, ei gydymdeimlad â, a'i dynerwch diffino at ei anwyl Hannah. Gadawodd Mrs. Rosser ddau o blant, mab a merch, i deimlo eu colled ac i alaru ar ol eu hanwyl fam.

Dydd Sabbath, Rhag. 29ain, daeth tyrfa i'w hangladd, er dangos parch i'w chymeriad a chydymdeimlo â'r teulu yn eu galar. Ar ei chais neillduol cyn iddi farw, anfonwyd am yr ysgrifenydd i weinyddu yn yr angladd. Pregelwyd yn y capel am 2 o'r gloch, oddiar Dat. 7: 13—15, i dyrfa barchus o ddinasyddion y dref a'r gymydogiaeth. Claddwyd hi yn y fynwent ger Catasauqua. Gorphwysed ei llwch dan ofal yr hwn y mae agoriadau y bedd yn ei law hyd y boreu yr adgyfodir hi ar ddelw ei hanwyl Brynwr, yn yr hwn y credodd, ac i'r hwn yr ymddiriedodd ei chwbl yn y hyd hwn a'r hwn a ddaw.

Wilkesbarre.

THEOPHILUS JONES.

MRS. MARGARET MORGAN.

Hydref 27, 1878, yn Cumberland, Md., bu farw Mrs. Margaret Morgan, yn 30 mlwydd oed. Claddwyd hi yn mynwent Cumberland, wrth ochr dau o'i phlant bach.

Merch oedd yr ymadawedig i Thomas ac Ann Davies, amaethwr yn Swydd Gallia, O., lle y ganwyd hi. Bedyddiwyd hi gan y Parch. David Williams, Ebenezer. Daliodd asael yn ei Harglwydd o'r dydd hwnw hyd ei bedd, gan roddi tystiolaeth hyfryd o'i ffyddlondeb iddi trwy ystod ei hir gystudd, sef 15 mis, ac yn yr ymdrech olaf, gan huno yn dawel yn mrechiau ei Harglwydd. Ei chystudd oedd y darfodedigaeth.

Cumberland.

THOMAS MORGAN.

MRS. ANNE T. DAVIES.

Ion. 19, 1879, yn Hyde Park, Pa., bu farw y chwaer Anne T. Davies, yn 67 mlwydd oed. Byr iawn fu ei chystudd olaf, ond bu yn ddy-oddefgar, a'i hymddiried yn gryf yn yr Arglwydd ei Duw. Ei anhwydebedd oedd *inflammation of the lungs* Cystudd pum' niwrnod, ac "chedodd yr ysbyrd at Dduw, yr hwn a'i rhoes ef."

Magwyd hi yn awelon bryniau Brycheiniog, yn nghysgod ei mynyddoedd y gwelodd oleuni gyntaf, ac ar lan ei ffrydiau grisallaid yn hoenus y treuliodd ddyddiau ei maboedd. Ymunodd ag achos Mab Duw pan yn 16eg oed. Bedyddiwyd hi ar broffes o'i ffydd yn yr Arglwydd Iesu Grist yn Hermon, Nantyglo, gan y diweddar John Edwards, am yr hwn yr hoffai siarad yn barchus hyd ddiwedd ei hoes. Wedi ei chylymu yn yr undeb priodasol gyda John T. Davies, rhyw 45 mlynedd yn ol, symudasant i fyw i'r Blaenau. Eisteddodd hi-thau wrth draed yr athraw, a'r anfarwol "Nefydd" yn tori iddi o fara y bywyd. Y mae heddyw wedi ail gyfarfod a'i dysgawdwr yn Nghrist mewn gwlad well, a hono yn un nefol. Blaenwyd hi ychydig wythnosau gan ei merch orweddod, Mrs. Prosser, o Catasaqua; ac os yw y byd yn gwasgaru cyfeillion a pherthynasau, mae Iesu Grist trwy ei ras yn eu casglu ato ei hun i'r nefoedd, "fel lle yr wyf fi, fod o honoch chwithau hefyd gyda myfi." Yno ar ei dir ef, cânt adrodd profiadau yr anialwch—y teulu gyda'u Harglwydd heb raid ymadael mwy.

"Yno caf fi ddweyd yr hanes,

P'odd y dringodd eiddil gwan

Drwy afonydd a thros greigydd,

Dyrys anial maith i'r lan."

Mae'r frwydr wedi ei hymladd, a'r palmwydd wedi ei sicrhau; yn lle'r groes mae'r goron wedi ei chael; do, bu ein banwyd chwaer yn fyddlawn hyd angau, a chafodd goron y bywyd. Yn ngwlad ei hymdaith treuliodd yr ugain mlynedd diweddar o'i hoes mewn undeb a'r eglwys yn Hyde Park, yn aelod ffyddlawn a gweithgar; ond daeth yr alwad, a hi a aeth i mewn i lawenydd ei Harglwydd

Bu Mrs. Davies yn weddw saith mlynedd, a bu iddi naw o blant, chwech o'r rhai sydd heddyw yn fyw. Mae tair o'r merched yn California, ac oll yn hiraethu ar ol mam dynyr a chariadlawn. Dangoswyd parch yr eglwys a'r dref iddi ar ddydd ei hangladd, a phregethwyd yn yr addoldy ar destyn dewisedig ganddi, Phil. 1: 21, gan y Parch. J. P. Harris, yr hwn hefyd a gyflawnodd yr holl wasanaeth crefyddol a achlysurwyd gan yr amgylchiad. Bydded i'r plant oll ei chyfarfod yn y wlad well, fel na bo ysgariad rhwng y teulu yn y dydd hwnw. Amen. BRAWD.

MR. RICHARD E. DAVIES.

Ionawr 14, 1879, bu farw Mr. Richard E. Davies, Morris Run, Pa., gynt o Merthyr Tydfil, D. C.

Ganwyd gwrthddrych y cofiant hwn ar Dwyn-yr-odyn, Merthyr Tydfil, D. C. Mab ydoedd i un D. Davies, a adwaenid yn gyffredin wrth yr enw Diws Evan Dafydd. Yr oedd David Davies yn aelod er yn foreu iawn yn Seion, Merthyr. Bu yno o dan weinidogaeth sobr a difrifol y Parch. Rhys Jones, yr hwn a ddaeth yn weinidog i Capel Seion ar ol y Parch. David Jones, yr hwn a symudodd i Trefdraeth. Bu yn ddiagon yn Seion am flynyddoedd lawer yn ystod gweinidogaeth y cewri Saunders a J. Jones. Cof gan yr ysgrifenydd ei glywed ef a'r Parch. J. Jones yn ymddyddan am helyntion Seion yn y blynyddoedd oedd wedi myned heibio—pa mor dda oedd Duw wedi bod i Seion, Twyn-yr-odyn—y dynion duwiol a'r pregethwyr rhigorol oeddynt wedi cael y fraint o'u magu i'r gwaith mawr, ac hefyd y bugeiliaid rhagorol oedd wedi gael o bryd i bryd i ofalu am dani. Cydnabyddai y ddau mai llaw Duw oedd wedi bod yn llywio y llong trwy yr ystormydd blinion a'r tonau geirwon oedd wedi bod yn curo arni yn y blynyddau a aethant heibio. "Nid i ni, nid i ni, ond i'th enw dy hun dod y gogoniant," oedd eu profiad. Bu i David ac Ann ei wraig deulu lluosog o feibion a merched, llawer o'r rhai sydd yn awr yn y dystaw fedd; tra mae eraill hyd yma ar y fordaith, ac heb gyrhaedd yr hafan. Eu hail fab ydoedd gwrthddrych y cofiant hwn. Yr oedd Evan ganddynt o'i flaen, yr hwn sydd yn awr yn bregethwr cynorthwyol yn Ynyslwyd, Aberdar, D. C. Ganwyd Richard yn Awst, 1815, blwyddyn fyth-gofriadwy y Waterloo. Wrth gofio fod ei dad a'i fam yn rhai duwiol lawer o flynyddoedd cyn ei eni, a'i fod yntau yn moreu ei oes mewn canlyniad yn cael ei ddwyn o dan ddylanwad crefydd, yr oedd yn naturiol dysgwyl iddo wneyd profes o Fab Duw yn foreu, ac felly y cawn iddo wneyd.

Cawn ef yn curo wrth ddrws yr eglwys am ddoed i mewn pan yn 14eg oed. Yr adeg hono yr oedd y Parch. D. Saunders yn traddodi gyda nerth a dylanwad anarferol; llawer yn teimlo dylanwad achuhol ei genadwri, ac yn gwaeddi "am eu cael ynddo ef," &c. Bedyddiwyd

llawer yn y flwyddyn 1829, ac yn eu plith Richard E. Davies. Aeth yr ugain mlynedd cyntaf o'i fywyd crefyddol heibio heb i ryw lawer o bethau neillduol gymeryd lle yn ei hanes. Y peth mwyaf neillduol, efallai, oedd ei fyddlondeb yn moddion gras, yr hyn hefyd oedd yn nodwedd amlwg yn ei gymeriad hyd ei fedd. Talodd hefyd gryn sylw i ganu cynulleidfaol yn y cyfnod hwn, yr hyn a'i gwnaeth yn wir ddefnyddiol yn y cyfeiriad hwnw wedd-ill ei oes. Ni astudiodd yr egwyddor gerddorol erioed yn ddigon pell fel ag i allu darllen cerddoriaeth yn neillduol o rwydd; ond yr oedd clywed tŷn yn cael ei chanu dro neu ddau drosodd yn ddigon iddo ef. Yr oedd bob amser wrth law ganddo ar ol hyny. Dywedodd Thomas Williams, yr hwn fu yn flaenor y gân yn Seion am flynyddoedd maith, ei fod weithiau yn ystod yr adeg pan nad oedd llyfrau canu mor gyffredin yn y capeli ag ydynt yn bresenol, mewn penbleth am dŷn ar ambell i fesur neillduol ac anghyfarwydd a roddid allan; ond teimlai yn hyderus na fuasai un dyrys-wch yn cael ei achosi, os gwelai R. Davies yn bresenol.

Pan ddechreuodd Seion foddion crefyddol yn Cwmbargod, yr oedd fy nhad yn un o'r rhai cyntaf yn cynyg ei wasanaeth fel athraw yr Ysgol Sul yno. Bu ef a brawd o'r enw Noah Thomas, o Seion, ac un arall o'r enw Henry Watts, o Ebenezer (Capel Isaf), fel y gelwid ef, yn gofalu am y lle bob Sabboth am amser maith. Byddai ganddynt ysgol am 2 o'r gloch bob Sabboth yn nhai y preswylwyr, a chyfarfod gweddi am chwech. Yr oedd eu cyfarfod gweddi nos Sul yn aml yn rhai o'r tai ffermydd oedd yma ac acw trwy y cwm; ond yr ysgol yn gyffredin yn nhai y gweithwyr oedd wrth byllau glo Cwmni Penydaren. Bu yr ysgol hono yn foddion i ddwyn llawer o aelodau da i eglwys Seion. Daw un cymeriad neillduol i'm meddwl yn awr, sef y Parch. H. Ellis, Cwm y felin, wedi hyny. Yr oedd yr Ellis uchod yn berthynas i'r Parch. Ellis Evans, Cefn Mawr, G. C. Ni fu neb yn fwy fyddlon nag Ellis, "wedi ei droi i gadarnhau ei frodyr," a dwyn eneidiau at y "Maen bywiol." Cofiwf yn dda fyned fwy nag unwaith yn llaw fy nhad i'r ysgol a'r cyrddau i Gwmbargod; ac er nad wyf yn cofio ond ychydig am y gweddiau a offrymid, a'r hymnau a genid, eto nid i rhyw beth a deimlais yno byth yn anghof. Cnid llawer iawn yn, ac ar ol y cyrddau, cyn myned adref; a chredwyf yn effeithiau canu i dyneru y galon galed, ac i ddwyn pechadur i deimlad, byth ar ol hyny.

Tro tost i lawer oedd tynu i lawr y tai oedd-yn wedi eu hadeiladu gan weithwyr tlodion-ar y mynydd rhwng Cwmbargod a Thwyn yrodyn, a thro annymunol i'r ysgol yn y Cwm ydoedd hefyd. Ni fu llewyrch arni yn y Cwm byth ar ol hyny. Aeth yn llai, llai, a phenderfynwyd yn y diwedd ei symud i ben Heol Ferthyr, lle mae wedi bod, a lle mae eto o ran hyny, yn gwasgar ei goleuni i lawer. Pan sy-

mudwyd yr ysgol i'r lle olaf, cymerodd brodyr da eraill ofal o honi, a dychwelodd fyddlon-iaid Cwmbargod, ac yn eu plith fy nhad, i'w hen gartref yn y capel. Fe'i cafwyd eto yn fyddlon ac ewyllysgar i wneyd yr hyn a allai, fel cynt, a pharhaodd felly nes ei ddyfod i America.

Yn Mawrth, 1868, dechreuwyd ein gwasgar fel teulu oddiwrth ein gilydd, trwy i un o honom, sef David, y bachgen hynaf, i ymadael am America. Yn yr un flwyddyn daeth yr ysgrifenydd a'i chwaer, Mrs. Davies, gwraig J. Berwyn Davies, Dell Roy, Ohio, i America. Yr haf canlynol, anfonasom am ein tad. Bu yn anhawdd i ymadael a Seion, a gallem feddwl wrth y Beibl hardd a gafodd gan yr eglwys, fel arwydd o'i pharch tuag ato am ei fyddlondeb gyda'r Ysgol Sul a'r canu cynulleidfaol, y buasai yn well ganddi ei gidw na'i gollu. Beth bynag, ymadael a wnaeth; ac nid rhyfedd fod llawer deigr yn cael ei gollu, wrth ymadael ag eglwys lle yr oedd deugain ac un o flwyddi cysurus wedi eu treulio gyda chrefydd. Glaniodd ef a'i briod yn ddiogel Gorphenaf, 1869. Treuliodd y rhan fwyaf o'i flynyddoedd yn y wlad hon yn y lle y bu farw ynddo. Bu am ychydig amser yn Nanticoke, Pa., ac yn Frostburgh, Md. Yr un oedd nodwedd ei feddwl yn America ag ydoedd yn Nghymru.

Yr hyn a brofodd yn angau iddo ydoedd *cancer* yn y gwddf. Poenid ef er's amser maith; eto ymdrechai i ddilyn ei feunyddiol waith hyd y gallodd. Rhyw bum' mis cyn ei farw, bu raid iddo roddi y gwaith o'r neilldu. Cafodd gystudd caled, ond dyoddefodd y cyfan dan ganu. Er ei holl boenau i gyd, byddai yn rhaid, pan fuasai cwrdd gydag ef yn y ty, canu llawer iawn iddo, a chanai ef gymaint ag a allai ei hunan. Ar y dyddnodiaid uchod ehedodd ei ysbryd hynaws i'r wlad well, lle yr oedd ei ymarweddiad er's 50 o flwyddi. Cefais i y fraint o fod yn ei ymyl bron yn barhaus yr wythnos ddiweddaraf y bu efe byw. Treuliodd hi yn dawel a digyffro. 'Doedd angau ddim yn ddychryn iddo ef. Dyma wythnos nad anghofiaf byth—wythnos olaf fy nhad. "O, am farw o farwolaeth yr uniawn"

Cafodd gladdedigaeth parchus y dydd Iau canlynol, yn mynwent Blossburgh, Tioga Co., Pa. Gweinyddwyd yn yr angladd gan y Parch. F. Teilo Evans (A.), yr unig weinidog Cymreig sydd yn awr yn y lle. Treuliodd ef a Mr. Evans lawer awr gysurus yn ystod ei gystudd. Pregethodd Mr. Evans yn mhen wythnos wedi ei farwolaeth, oddiwrth destyn a ddewiswyd ganddo ef ei hun, sef Phil. 1: 21. "Byw i mi yw Crist, a marw sydd elw." Heddwch i'w lwch. Er ein bod yma, un heb un prïod, a phedwar o blant heb yr un tad, eto mae Duw yn cyfarfod a'n hangenion ni oll. Mae yn briod i'r wedd, ac yn dad i'r amddifaid. Cymwysed gras Duw ni i fyned ar ei ol; "oblegid ni a awn ato ef, ond ni ddychwel efe atom ni." Cafodd lawer o gareddigrwydd gan ei gymydogion, a'i frodyr Iforaid. Taled yr Arglwydd

iddynt oll. O, fedd, bydd ofalus o'th drysor; mae ynot ddynd diwyd, priod gofalus, tad tynner galon, Cridion ffyddlon, ac un y dysgwylwedd eto ei gwrrd

"Yn Salem fry oddeutu'r bwrdd."

Ei fab, W. F. DAVIES.

MRS. HANNAH HARRIS.

Rhagfyr 26, 1878, bu farw ein chwaer awyl a'n hen fam yn Seion, Mrs. Hannah Harris, yn 82 mlwydd oed, wedi bod yn aelod gyda y Bedyddwyr am driugain o flynyddau. Bu yn teithio yr anialwch ysbrydol am fyw o amser nag y bu yr hen genedl yn teithio yr anialwch ddaearol, a chadwodd ei choron hyd y diwedd.

Ganwyd ein chwaer Rhagfyr 20, 1797, yn Pont-gwaith-yr-harn, yn mhlwyf Bedwellty, ger Trededgar, D. C. Bedyddiwyd hi yn y fl. 1816, yn Beulah, gan y diweddar Barch. J. Evans, Pen-y-Garn, Pontypool, Sir Fynwy. Nid rhyw lawer o'r rhai sydd fyw yn awr ydynt yn cofio am hyny. Ymunodd mewn priodas wedi hyny ag un o'r enw Evan Harris, yn Mynydd Islwyn, yn y flwyddyn 1823. Yn y fl. 1848 ymfudasant o Abercarn, D. C., i America, a sefydlasant yn Talmadge, Ohio. Yr oedd iddynt chwech o blant y pryd hwnw, sef un mab a phump o ferched, o'r rhai y mae pedwr yn fyw yn awr i alaru ar ei hol, sef un mab a thair merch.

Pan ddechreuodd achos i'r Bedyddwyr yn Thomastown, Ohio, daeth ei phriod a hithau yn aelodau yn yr eglwys hono, am nad oedd achos i'r Bedyddwyr yn Talmadge. Yr oedd ei phriod yn un o ddiaconiaid yr eglwys hyd ei fedd. Y mae ef wedi ei gladdu er's rhai blynyddau bellach, felly fe wel y darlennydd mai gweddwd oedd ein hanwyl chwaer pan y bu farw. Yr oedd y teulu mewn amgylchiadau cysurus o ran pethau y byd yma. Hefyd, yr ydym yn dra hyderus eu bod yn gyfoethog mewn pethau byd arall. Yr oeddynt yn Fedyddwyr o'r iawn ryw. Yr oedd pellder y ffordd rhyngddynt a'r eglwys hon yn rhwystr mawr iddynt fynychu y moddion yn aml. Yr oedd tua saith milldir ganddynt i ddyfod i'r cyfarfodydd.

Yr oedd ein hanwyl chwaer yn feddianol ar gynneddfau cryfion, yn medru darllen yr Ysgrhythrau a'u deall yn dda. Un hynod o ddi-dderbyn wyneb oedd hi, fel y gwyr pawb a ddaeth i gyfarfyddiad a hi.

Claddwyd yr hyn oedd farwol o honi Sabboth, Rhag. 29, 1878, yn mynwent Talmadge, O. Gweinyddwyd yn yr angladd gan ein parchus weinidog, J. T. Jones, Thomastown. Pregelthwyd pregeth angladdol iddi boreu y Sabboth canlynol, oddiar destyn ag oedd y chwaer wedi ei roddi i'n hanwyl weinidog pan yn fyw, a chwasmog bregeth ragorol ganddo. Mae yr adnod i'w gweled yn Efengyl Ioan 16: 33. Heddwch i'w llwch i huno yn dawel hyd udganiad yr udgorn diweddaf.

E. RICHARDS.

NEWYDDION CYFFREDINOL.

—Bu farw Mr. Richard H. Dana, o Boston, y mis diweddaf, yn 91 mlwydd oed. Yr oedd yn llenor ac yn farfod o nodd, ac yn foneddwr o gymeriad rhagorol.

—Mae methiantau masnachol a *strikes* crefftwyr, &c., yn para i gymeryd lle yn Lloegr. Bernir fod o 30,000 i 35,000 o ddyndion ar *strike* yn Liverpool ar yr 8fed o'r mis diweddaf. Llong-lwythwyr, labrwy, a morwyr oeddynt, yn benaf; ac, ar un pryd, ymagwedent yn dra bygythiol.

—Bu byrdd-wyntoedd aruthrol mewn rhanau o Mississippi a Texas dro yn ol, y rhai a dafasant i lawr lawer o dai, a chollwyd amryw o fywydau. Codwyd i fyny dri o blant duon yn gorphorol i'r awyr, chwythwyd hwynt ymaith, ac ni welwyd hwynt, ac ni chlywyd hanes am danynt wed'yn.

—Mewn canlyniad i'r cynydd mawr diwedd-ar yn nifer yr aelodau Gwerinol yn Senedd Ffrainc, a'u penderfyniad i fynu cael llywodraethiad y fydin i'w dwylaw eu hunain, ac i newid llawer o'i phrif swyddogion a dybid eu bod yn meddianu teimladau cryfion o blaid unbenaeth, ac i osod Gwerinwyr yn eu lle, &c., rhoddodd y Llywydd MacMahon ei swydd i fyny. Etholwyd M. Grevy yn olynydd iddo, a M. Gambetta yn Llywydd y *Chamber of Deputies*. Llongyfarchir Ffrainc ar ei mynediad drwy yr argyfwng bygythiol hwn yn ddiogel. Yn bresenol, er fod yno elfenau a allant eto achosi helbul, y mae rhagolygon Ffrainc yn ymddangos yn addawol.

Mae dychryn mawr yn bodoli yn bresenol yn Ewrop mewn canlyniad i'r ffaith fod pla dinystriol yn difrodi y trigolion mewn rhanau o Rwsia, a'i fod yn ymledaenu. Ymddengys iddo dori allau oddeutu dechreu mis Tachwedd diweddaf, yn y rhan ddeheuol o Rwsia Ewropaid. Rhydd y *British Medical Journal* yr hanes canlynol o'i ddechreuad: "Cossack yn dychwelyd adref o'r rhyfel, a ddaeth a *shawl* gydag ef, yr hon, mae yn debyg, oedd yn rhan o'i yspail. Gwnaeth anrheg o honi i'w gariad. Gwisgodd y ferch bi ddeuddydd, pan y clafychodd, gyda holl arwyddion y pla, a bu farw. Mewn pedwar diwrnod clafychodd y gweddill o'r teulu, a buont feirw. Ymledaenodd y clefyd yn gyflym, ond ni thalodd yr awdurdodau lleol fawr o sylw iddo hyd nes ydoedd haner trigolion y pentref (Wetlianka) wedi meirw, ac yr oedd y rhai byw wedi myned yn analluog i gladdu y meirw. Cyn diwedd Tachwedd yr oedd yr haint wedi myned yn dra difrifol, ond ni chafodd y llywodraeth hysbysiad swyddogol o'r ffaith cyn yr i reg o Ragfyr. Aeth deng niwrnod yn rhagor heibio cyn i fesurau grymus gael eu cynllunio i geisio atal ymledaeniad yr haint. Wedi y pryd hwnw mae yr awdurdodau wedi gwneyd yr ymdrechion mwyaf i wneyd i fyny am yr amser a goll-

wyd; danfonwyd lluoedd o filwyr i geisio rhwystro pob math o drafodaeth rhwng y rhanau heintus a'r rhanau iach, a fflufiasant linell filwrol 1,000 o filldroedd o hyd i'r perwyl hyny; ond mae yr haint yn enill tir yn gyflym i fyny tua gogledd a dwyreinbarth Rwsia, oddiwrth y Môr Caspian, ar hyd lanau yr afon Volga. Mae y dychryn yn Rwsia bron yn anghredadwy. Mae pob gradd a dosbarth wedi deisebu y llywodraeth i roddi terfyn ar bob math o ymwneyd a'r rhanau heintus, hyd yn nod i rwystro trosglwyddiad llythrau oddi-yno; ac y mae rhai yn gwrthod derbyn arian papyr, rhag ofn fod hadau y pla yn nglŷn a hwynt. Sonir am losgi cyrff y meirwon, ac hyd yn nod rai o'r pentrefi, er ceisio ei atal. Mae Germani, Awstria, &c., yn rhoddi ar droed y mesurau mwyaf grymus tuag at ei gadw draw. Cafodd y pla ei ddechreuad, meddir yn y 14eg ganrif, yn Nghanolbarth Asia—lle genedigol bron pob haint dinystriol ag sydd wedi ysgubo dros y ddaear. Dan yr enw yr "Angeu Du," ymwelodd ag Ewrop, gan ddiboblogi yn agos i bob dinas fawr ar y Cyfandir. Ymwelodd a Lloegr yn y 17eg ganrif, ac yn 1665 (y fl. cyn y 1an mawr yn y brif ddinas), bu oddeutu 50,000 o drigolion Llundain feirw o hono mewn ychydig fisoedd. Yn 1720 dinystriwyd tua haner trigolion Marseilles. Nid yw y pla, fel y dwymyn felen, yn cael ei atal gan rew; eithr i'r gwrthwyneb, mewn lledredau gogleddol y ffyna yn gyffredin. Gobeithir, trwy fendith Rhagluniaeth, a'r cynydd mewn gwyddor a medrusrwydd meddygol, yn nghyda threfniadau *quarantine* manwl, y rhwystrir lledaeniad helaeth y pla dinystriol hwn; ond y mae hanes ei ddifrodiadau yn y mynedol, yn cyfiawnhau y dychryn a deimlir yn awr yn Ewrop.

—Cafodd colofn o filwyr Prydeinig yn South Affrica ei gorchfygu yn ddiweddar gyda cholled fawr gan oddeutu 20,000 o Zulus, y rhai a laddasant gryn nifer o swyddogion, a thua 500 o filwyr Prydeinig. Cymerasant hefyd lawer o yspail, megys 102 o wageni, 1,000 o ychain, 1,000 o rych-ddrylliau, 60,000 o bwysau o fwydydd, &c. Gorchfygwyd y Prydeinwyr yn unig o herwydd gornifer yr ymosodwyr arnynt. Amcan-gyfrifir i 5,000 o'r Zulus gael eu lladd a'u clwyfo. Danfonwyd apeliadau i Loegr a'r Mauritius am adgyferthion.

—Bu y Tad Pelletier, (offeiriad Pabaidd a Jesuit,) farw tra yn gwasanaethu mewn priodas yn New York, yn ddiweddar.

—Mae Cyhoeddeb swyddogol wedi ei roddi allan yn Siam, yn caniatáu rhyddid crefyddol i bawb yn y wlad. Yn y cyhoeddeb hwn mae y frawddeg ganlynol: "Os bydd unrhyw berson neu bersonau yn dymuno cofseidio y grefydd Gristionogol, y mae cyflawn ryddid iddynt i ddilyn eu dewisiad eu hunain; a bwriedir y cyhoeddeb hwn, o'r amser hwn yn mlaen, i symud unrhyw ofnau a ddichon fod wedi bodoli i'r gwrthwyneb." Caniateir hesyd i

Gristionogion ryddid i gadw y Sabboth yn eu ffordd eu hunain, oddieithr mewn amgylchiadau o ryfel, &c.

Y GAUAF.

Y gauaf sydd dymor ystormus,
A'i wedd yn llwm, sarug a blin,—
Mae dyn ac anifail yn cwyno,
Gan chwer'der andwyol yr hin;
Ar gangau y coedydd ni chlywir
Cyngerddau yr adar fel clynt,
Y tymor gauafol deyrnasa,
Fel prawf oer chwibaniad y gwynt.

Y blodau amryliw a welwyd
Yn Mai a Mehefin mor fyw,
Yn gwasgar eu hyfryd berarogl,
Y'nt heddyw yn gorwedd yn wyw;
Y gauaf difaol ddaeth heibio,
Ysbeiliodd wyrddlesni y tir,
Ond llawen yw'm calon pan gofiwyd
Y cawn eto wanwyn cyn hir.

Mae'r gwyntoedd yn ysgwyd y goedwig
Fel pe yn gynddeiriog a ffol,—
Y corwynt gynhyrfai 'n ddigofus,
Gan gludo y môr yn ei gol;
Mae anian dan fantell o eira,
Yn gorphwys yn brudd a di-hedd,
Hyd nes y daw'r gwanwyn adfywiol
I'w deffro a'i chodi o'i bedd.
Taylorville, Pa. W. T. JOHN.

—Mewn dathliad dirwestol yn Newmarket, ymddangosai bachgen bychan yn yr orymdaith yn cario baner, ar yr hon yr oedd y geiriau, "Oll yn iawn pan mae 'nhad yn sobr."

—Cyfarchwyd gweinidog dysgedig yn Nhalaeth Maine, yn y dull canlynol gan bregethwr anllythyrenog a ddirmygai addysg: "Syr, yr ydych chi wedi cael dysgeidiaeth golegawl, onid ydych?" "Ydwyf, Syr," oedd yr atebiad. "Yr wyf yn ddiolchgar," ebai y blaenaf, "ddarfod i'r Arglwydd agor fy ngenau i bregethu heb ddysgeidiaeth." "Cymerodd dygwyddiad cyffelyb le," meddai y gweinidog, "yn amser Balaam, ond nid yw pethau felly yn dygwydd yn fynych y dyddiau presenol."

“Gan edrych ar Iesu, Pen-tywysog a pherffeithydd ein ffydd ni.”

Y W A W R ;

—SEF—

CYLCHGRAWN MISOL

Y Bedyddwyr Cymreig

Y N A M E R I C A .

DAN OLYGIAETH

Y PARCH. OWEN GRIFFITH (*GIRALDUS*),
UTICA, N. Y.

CYFROL IV.

UTICA, N. Y.

T. J. GRIFFITHS, AEGRAFFYDD, EXCHANGE BUILDINGS.

1880.

ANERCHIAD.

AT DDERBYNWYR Y WAWR :

Anwyl Gyfeillion—Da genym eich anerch ar orpheniad blwyddyn arall o'r WAWR—yn gwneyd i fyny y bedwaredd gyfrol. Nid oes genym ddim yn neillduol i'w ddweyd wrthyhych, ond yn unig ychydig o'n profiad fel cyhoeddwr ein cylchgrawn. Mae amryw o honoch wedi bod yn hynod ffyddlon o'r dechreu hyd yn awr—wedi gofalu am daliadau prydlon, ac am anfon geiriau cefnogol a chymeradwyol atom yn aml. Mae eich cydymdeimlad yn y dull hwn â ni yn yr anturiaeth bwysig hon, mewn nodion caredig oddiwrthyhych, wedi lleithio ein llygaid lawer tro. Gwyddom yn dda yn mha gwr o'r wlad yr ydych yn byw—adwaenom law-ysgrifen rhai o honoch. Nid oes un petrusder ynom am barhad eich ffyddlondeb. Heblaw hyn y mae dosbarth lluosog o honoch yn dderbynwyr da, ydych yn teimlo dyddordeb yn y *Cyhoeddiad*, oblegid ei wasanaeth i'r Enwad, a theimlwch rwymau i'w gefnogi ar y cyfrif hwn, yn annibynol ar unrhyw deilyngdod a ddichon fod ynddo. Drwg genym orfod enwi un dosbarth, sef y rhai a dderbyniant y cyhoeddiad o ffwyddyn i ffwyddyn, nad ydynt byth yn anfon *cent* i dalu am dano—rhai, yn ormod ganddynt pan yn newid eu trigfan, i anfon atom y cyfeiriad newydd, neu i stopio y cyhoeddiad ; a myn rhai achwyn oblegid y pris, a mil myrdd o bethau.

Wel, yn ngwyneb pob peth, y tywydd teg a'r tywydd garw, bwriadwn ddal yn mlaen hyd y gallom, er fod rhai pethau o'r newydd yn debyg o filwrio yn ein herbyn. Dywed yr argraffydd fod pris y papyr wedi bron ddyblu y misoedd diweddfaf, yr hyn fydd yn mwyhau ein traul ; ond caiff pris y cyhoeddiad fod yr un peth ag o'r blaen.

Frodyr anwyl, a chyfeillion oll, na ddigiwch am ein bod yn ysgrifenu mor blaen. Bwriadwn eich gwasanaethu yn y dyfodol goreu y gallwn, trwy wneyd y cyhoeddiad, os gellir fodd yn y byd, yn well nag erioed.

Ni ddymunwn ddiweddu hyn o anerchiad heb gydnabod yn dra diolchgar ein gohebwy'r medrus, am eu cynrychion gwerthfawr. Parhewch, frodyr, a gwnewch les mawr—bydd canoedd lawer yn gwerthfawrogi eich hysgrifau. Ni enwn neb o'r rhai y teimlwn yn ddiolchgar neillduol iddynt. Gwyddom, a gwyr ein darllenwyr, pwy ydynt ! Yr ydym hefyd o dan rwymau i gydnabod yn ddiolchgar ein dosbarthwyr am eu llafur a'u ffyddlondeb. Ond diolch yn benaf i Dad y Trugareddau am ei fawr ddaioni.

Tra y byddwn yn cyhoeddi y cylchgrawn hwn, bydd ein prif lafur a'n hymdrech yn cael ei ddefnyddio nid yn unig i'w gadw yn fyw, ond hefyd i'w wneyd o wir wasanaeth i'r Enwad—i grefydd bur y Testament Newydd—ac i eneidiau gwerthfawr ydynt yn penderfynu yn y fuchedd hon beth a fyddant am dragwyddoldeb yn y byd nesaf.

Yr eiddoch yn ffyddlawn, yn efengyl Iesu Grist,

OWEN GRIFFITH.

UTICA, N. Y., *Chwefror*, 1880.

CYNWYSIAD.

EBRILL.

Yr Amddiffyniad	5
Diffygion ein Cynulliadau, &c.	10
Pregethu Testynol, neu Bynciol?	13
Ffenestri mewn Pregethau	15
Bywyd a Gweithiau Andrew Fuller	18
Pwlpud y WAWR	21
Amddiffyniad	25

MAI.

Yr Amddiffyniad	37
Nodion ar y Beibl Cymraeg	41
Anffaeledigrwydd Crefyddol	41
Pregethu Testynol a Phynciol	46
Anghofo Duw	47
Pwlpud y WAWR	48
Bywyd a Gweithiau Andrew Fuller	50
Mr. Spurgeon a'r Albanwr Temtiedig	54
Y Diweddar Barch. J. Evans, Abercanaid,	55
Mynegiad Diweddfaf Mr. Geo. Muller	58

MEHEFIN.

Yr Amddiffyniad	69
Anffaeledigrwydd Crefyddol	73
Bywyd a Gweithiau Andrew Fuller	78
Pwlpud y WAWR	81
Y Beibl a'i Ddeongliad	84
Cân Alegoraidd	92

GORPHENAF.

Elfenau Cymeriad y Parch. Wm. Owens, Pittsburgh	101
Yr Amddiffyniad	105
Anffaeledigrwydd Crefyddol	110
Pwlpud y WAWR	113
Y WAWR	114

AWST.

Elfenau Cymeriad y Parch. Wm. Owens, 133	
Christmas Evans	137
Anffaeledigrwydd Crefyddol	142
Pwlpud y WAWR	144
"Cllic y Deml"	146
Cyfrifoldeb Rhieni tuag at eu Plant	148

MEDI.

Yr Arweiniad i'r Anialwch	165
Awdurdod y Gymanfa	167
Anffaeledigrwydd Crefyddol	170
Pwlpud y WAWR	173
Bywyd a Gweithiau Andrew Fuller	177
Llythyr Cymanfa Swydd Oneida, E. N.	179
Y Mynediad o'r Aipht	183
Y Gwahaniaeth rhwng y Byd a'r Eglwys, 184	

HYDREF.

Ympryd Corph	197
Barddoniaeth yn Gyfrwng Addysg	199
Luther a'i Ysgrifeniadau	200
Amlinelliad o Fywyd Henry Williams, Ysw., Slatington, Pa.	203
Christmas Evans, eto	205
Pwlpud y WAWR	208

TACHWEDD.

Ympryd Enaid	229
Y Symudiad o blaid Cymundeb Agored, 230	
Luther a'i Ysgrifeniadau	233
Taith i Gymru ac yn ol	236
Pwlpud y WAWR	239
Anffaeledigrwydd Crefyddol	241

RHAGFYR.

Ympryd Ysbryd	261
Y Parch. Daniel Davies	263
Y Llyfr	265
Afonydd Deheubarth Cymru	267
Hanes Cyfieithiad ac Argraffiad y Beibl	270
Pwlpud y WAWR	271
Rheolau Diwygiedig, &c.	273
Y Llythyr Cymanfa Cyntaf, &c.	275

IONAWR.

Amgylchiadau Anffafriol	293
Ein Barnu wrth y Comisiwn	294
Y Parch. D. Probert, Youngstown, O.	295
Bedydd, gan Deon Stanley	297
Safle Wladyddol y Chineaid yn America, 301	
Pwlpud y WAWR	302
Amddiffyniad Arall	306
Y Parch. Charles Spurgeon	308

CHWEFROR.

Y Demtasiwn Gyntaf	325
Barddoniaeth Cynddelw, &c.	327
Bedydd, gan Deon Stanley	331
Crist yn Gwypm ac yn Gyfodiad i Lawer, 334	
Pwlpud y WAWR	335

MAWRTH.

Yr Ail Demtasiwn	357
Yr Amddiffyniad	359
Hen Bregeth	362
Crefydd yn Nghymru ac America	363
Crist yn Gwypm ac yn Gyfodiad i Lawer, 365	
Prawf Tri Phregethwr	367
Pwlpud y WAWR	368
Dechreuad y Feibl Gym. Frytanaidd, &c., 370	

* * Nid yw y Cynwysiad uchod yn cynwys ond yr erthyglau blaenaf yn mhob rhifyn.

Y W A W R.

“Boed dda y ffawd, bedydd ffydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd ffydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd.”—EBEN FARDD.

Cyf. IV.]

EBRILL, 1879.

[RHIF. I.

YR AMDDIFFYNIAD.

GAN Y PARCH. H. C. PARRY, (CEFNI).

Erthygl IX.

Mae gan Dr. Jones ysgrif faith iawn yn y *Cenhadwr* am Chwefror. Y pwnc yw “Bedydd a Hawliau Plant.” Add-efwn ein bod yn cydolygu â’r Dr. dysgedig ar ranau ehelaeth o’r ysgrif, fel nad yw yn angenrheidiol sylwi yn fanwl ar yr ysgrif faith hono. Mae rhai pethau, modd bynag, ynddi ag ydynt yn galw am sylw, oblegid ymddangosant i ni yn gwyro oddiwrth y rheol uniawn, ac yn syrthio yn mhell yn ol o ddyfod i fyny â dysgeidiaeth y Testament Newydd, gyda golwg ar y pwnc o fedydd yr efengyl.

1. *Camgymwysiadau Dyfyniadol.*—Mae Dr. Jones yn dyfynu llawer o waith gwahanol awduron, i brofi rhywbeth, ond pa beth ydyw nid hawdd dyfalu. Gellir tybio mai amcan y dyfyniadau yw, dysgu y dyledswyddau sydd yn codi o fedydd, ac a rwymir gan gyfamod bedydd ar y bedyddiedigion; ac os hyny yw yr amcan, mae y dyfyniadau yn cael eu camgymwysu, wrth eu defnyddio i ddangos dyledswyddau tadau a mamau bedydd, rhieni babanod taenelledig, neu eglwys Gristionogol, i ddyngu eu babanod i wybod beth a wnaed arnynt, yn nghyda’r hyn a ymrwymyd i’w wneyd trostynt, erddynt

ac iddynt, yn y seremoni daenellyddol. Gwir a ddywed Dr. Jones, fod “Paul yn siarad llawer am dyledswyddau yn tarddu o’r bedydd;” ond rhaid cofio mai siarad â’r bedyddiedigion eu hunain, am yr hyn a wnaed ganddynt hwy eu hunain, ac nid â phersonau dirprwyol, am yr hyd a wnaed ganddynt hwy ar a thros eraill. Dyledswyddau Cristionogion bedyddiedig i fyw cyfamod y bedydd mewn sancteiddrwydd ymarweddiad, a ddysgir gan yr apostol, ac nid dyledswydd *meichiafon* i ddyngu babanod taenelledig i wybod beth a wnaed arnynt. Ni wyddai Paul am fedydd babanod, i siarad llawer nac ychydig am ddim a berthyn iddo. Ni wyddai y tadau apostolaidd am y fath ddefod. Nid oes un cyfeiriad ati yn y dyfyniadau a wnai Dr. Jones o weithiau Wolfgang, Musculus, Cyril, Awstin, Ambrose, a Passius. Pethau yn perthyn i gredinwyr bedyddiedig, ac nid i fabanod taenelledig, ydyw y pethau a ddyfynir gan y Dr.; ac felly maent yn *non-suited* yn y llys, a rhaid eu gyru ymaith fel pethau na pherthynant i’r achos dan sylw. Yr oedd yr apostolion yn dysgu dynion am natur bedydd a chymwysder y deiliaid, cyn bedyddio

y dyn; yna yn dysgu iddo ffordd crefydd ymarferol ar ol ei fedyddio; yn ol gorchymyn Crist i wneyd dysgyblion, trwy bregethu, bedyddio y dysgyblion hyn ar broffes o'u fydd yn y ddysg-eidiaeth, ac yna dysgu y bedyddiedigion i gadw pob peth a orchymynasai Crist i'r apostolion. Fel yna y rhaid i'r Dr. dysgedig ddeall trefn yr apostolion, yn ol geiriau y Dr. ei hun:— "Nid yw Paul yn awgrymu un amser fod yn rhaid iddynt gyrhaedd perffeithrwydd er mwyn bod yn addas i dderbyn bedydd, ond dengys yn eglur y dylai pawb ydynt wedi eu bedyddio ymestyn at berffeithrwydd, yn gymaint a'u bod wedi eu bedyddio." Siwr iawn, Dr. Jones; yr unig gymwysder i'r bedydd yw ffydd yn Nghrist, ac nid perffeithrwydd Cristionogol; ac wedi bedyddio, mae bedydd yn rhwymo y bedyddiedig i ymestyn at bob perffeithrwydd. Fel yna yn gymwys y mae y Bedyddwyr yn dysgu y drefn.

2. *Ymadroddon Diystyr*.—Nid ydym yn teimlo ein bod yn alluog i ddeall meddwl y Dr. yn yr ymadrodd tywyll canlynol o'i eiddo: "Y mae arwydd mor sicr fel prawf i blentyn ag ydyw i ddyn mewn oed, yr hwn sydd yn medru gweld ei holl gynwysiad ar y pryd. Creda pawb fod angen maddueuant a sancteiddrwydd ar blentyn, fel dyn mewn oed, a chan fod bedydd yn arwydd o hyn, y mae yn briodol i faban." Nid ydym yn gwybod am unrheol i ddeongli *arwydd yn brawf!* Arwydd yw yr hyn sydd yn dangos y peth, ond prawf yw yr hyn sydd yn sicrhau bodolaeth y peth. Pa fodd y gall prawf fod yn sicr i faban? Mae bedydd yn arwydd o faddeuant pechodau, fel yn dangos *bod* maddeuant pechodau; y dangosiad hwnw o faddeuant pechodau yn profi i'r baban ei fod yn *ngafael* maddeuant pechodau! Mae rhywbeth lled dywyll yn hyn, onid oes, Dr. Jones? Efallai mai arwydd bod angen maddeuant a sancteiddhad ar faban, a dybir genych, ydyw bedydd. Os felly, Dr. Jones, mae bedydd yn arwydd o'r hyn *nad yw yn bod*—yn arwydd o *ddiffyg peth*—yn arwydd o *ddim!* Angen yw diffyg, absenoldeb,

ac amddifadurwydd o'r peth. Angen maddeuant yw absenoldeb maddeuant; felly bedydd yn arwydd o *angen yw* bedydd yn arwydd o *ddim!* Arwydd o *ddim* nis gall fod. Lle bynag y mae arwydd, rhaid fod a arwyddoed yn *bodoli*. Os arwydd o faddeuant yw bedydd, rhaid fod maddeuant yn *bodoli*. "Bedydd er maddeuant pechodau." Nid yn arwain i faddeuant, neu yn dangos yr angen o faddeuant pechodau, ond yn arwydd o'i *fodolaeth*, ac yn brawf o'i *feddianu*, os bydd y deiliad yn gymwys. Ond, Dr. Jones, a oes ar faban angen maddeuant pechodau? A ydyw yn euog o bechod gweithredol, fel y rhaid iddo edifarhau a chredu yr efengyl, a chael maddeuant? A ydyw sancteiddhad baban yn rhywbeth mwy nag adnewyddiad ei natur ysbrydol, trwy oruchwyliaeth uniongyrchol o eiddo yr Ysbryd Glan, yn annibynol ar unrhyw duedd o eiddo y baban? Ai puredigaeth foesol oddiwrth halogrwydd meddyliol yw sancteiddhad baban? Onid goddefol hollol yw baban yn ei sancteiddhad, felly yn hollol anghyfrifol yn yr oruchwyliaeth? Os felly, Dr. Jones, ni all bedydd na dim arall fod yn arwydd na phrawf sicr, neu ansicr, iddo ef, o ddim o'r fath. Mae Dr. Jones yn bedyddio pob baban, ac yn ol ei olygddydg ef, yn rhoi arwydd maddeuant a sancteiddhad ar y baban, trwy ei daenellu yn enw y Drindod; ond a ydyw yr oruchwyliaeth ysbrydol hon yn cael ei dwyn yn mlaen ar bob baban a enir? Credwn fod pob baban sydd yn marw, yn gadwedig, ac felly o angenrheidrwydd, yn cael ei sancteiddio i fyned i'r nefoedd; ond a ydyw Duw yn sancteiddio pob baban a enir? Os ydyw, pa fodd y mae y baban sanctaidd hwnw yn profi ei hun yn ddyn llygredig, mewn addfedrwydd oedran? Os nad yw, paham y rhoddir arwydd celwyddog a thwyllodrus ar faban, i ddangos *fod y baban hwnw* y peth *nad ydyw yn bod?* Gwyddom mai trwy Grist mae Duw yn achub babanod; ond gwyddom nad trwy ffydd yn Nghrist. Nid trefn ffydd yw trefn Duw i achub babanod, felly nid trefn y bedydd. Os nid trefn ffydd a bed-

ydd, paham y rhoddir arwydd trefn ffydd ar ddeiliad trefn arall, heb fod o ffydd? Cadwodd Duw drefn' achub babanod heb ei datguddio yn y Gair Sanctaidd, fel na wyr neb pa fodd yr achubir hwynt, namyn eu bod yn cael eu hachub trwy Iesu Grist. Felly nis gall bedydd fod yn arwydd sicr *fel prawf* i neb arall, mwy na'r baban, ei fod wedi derbyn maddeuant na sanct-eiddhad.

3. *Cam-ddeongl yr Ysgrythyrau.*—Wrth siarad ar gladdu gyda Christ yn y bedydd, yn Rhuf. vi. 3, 4, a Col. ii. 12, dywed y Dr. dysgedig mor feirniadol a hyn: "Mae yn amheus iawn a oes yma gyfeiriad at fedydd dwfr o gwbl, ond yn hytrach at fedydd yr Ysbryd Glan!" Goddeted y Dr. i ni ddyweyd, Bedydd dwfr yn unig, heb un cyfeiriad at fedydd yr Ysbryd Glan, sydd yna. Dyna farn Calfin, Wesley, Macknight, Luther, Dr. Adam Clarke, Pool, Scott, Henry, Barnes, Hodge, a phrif esbonwyr yr oesau, yn ddieithriad. Mae y *claddu* yn y bedydd yn *lythyrenol*, a'r *cyfodi* felly; ond y *marw* yn *ffigyrol*. Mae *claddu* a chyfodi yn *bod* yn *wirioneddol* yn y bedydd; eithr y *marw* yn fenthycol neu *ffigyrol*. Ond, os cydnabyddir deongliad Dr. Jones o'r geiriau yn briodol ddeongliad, edrycher mor anghyson yw y Dr. ag ef ei hun. Ychydig o ysgrifau yn ol, yr oedd y Dr. yn seilio dull bedydd dwfr ar ddull bedydd yr Ysbryd Glan, ac yn taeru yn arw nad oedd *trochi* yn hwnw, eithr *disgyn*, *syrrhio*, *tywallyt*, *rhuthro*, *llenwi*. Yma mae y Dr. wedi newid yn ei farn, ac yn dywedyd yn groew ddigon, mai *claddu* yw bedydd yr Ysbryd Glan! O'r goren, Dr. Jones, i fod yn gyson a chwi eich hun fel arweinydd mawr y Taenellwyr, TROCHWCH y corph yn y bedydd dwfr, gan mai *claddiad* yw bedydd yr Ysbryd Glan! Ond rhydd y Dr. "dro ar y gath yn y badell," a gwada *gladdu Crist* yn y fath fodd ag y byddai *claddu yn y bedydd* yn arwyddlun o hono. "*Na chafodd Crist ei ddodi i lawr yn y ddaear*," ebe efe. Dr. Jones, a gladdwyd Crist? Dywed yr Ysgrythyr, "A'i gladdu."—1 Cor. xv. 4. Gwadwch

hyn! Ai ar ei ben, neu ar ei draed, y claddwyd ef, Dr. Jones? Dywed yr Ysgrythyr mai ar ei orwedd. "Deuwch, gwelwch y fan lle *gorweddodd* yr Arglwydd." Gwadwch hyn! Ai disgyn i lawr oddiar y fainc, ai codi i fyny a wnaeth Crist, wrth ddyfod o'r bedd? Dywed yr Ysgrythyr mai cyfodi i fyny. "Nid yw efe yma; canys *cyfododd*, megys y dywedodd." Mat. xxvii. 6. Gwadwch hyn! Os nad ellwch wadu y ffeithiau hyn, am drefn a dull claddu Crist, rhaid i chwi gydnabod y *claddu* a'r *codi* yn y bedydd yn arwyddlun priodol, cyflawn, a pherffaith, o gladdu a chyfodi Crist o feirw, a bod y bedydd-iedigion yn *gyblanhhigion i gyffelybiaeth ei farwolaeth a'i adgyfodiad ef*."

4. *Dr. Gwesyn Jones yn erbyn Dr. Gwesyn Jones.*—Bum yn crefu ar Dr. Jones a Dr. Roberts gy'tuno â'u gilydd ychydig amser yn ol; ond yn awr rhaid crefu ar Dr. Jones gy'tuno ag ef ei hun cyn ceisio genym ni dderbyn ei bethau anghyson. Dyma eiriau Dr. Jones: "Nid yw bedyddio plant yn golygu eu bod yn gadwedig, nac ychwaith eu bod yn *aelodau o'r eglwys*, ac i gael cymunedeb." Dyma syniadau Baxteraidd Dr. Jones: "A yw Crist yn cymeryd plant yn ei freichiau, ac yn eu *cau allan o'r eglwys weledig*? A fyn efe i ni eu derbyn yn ei enw a pheidio eu derbyn i fod yn *ddyseybllion* iddo? Sut y gellir derbyn plant yn enw Crist, os nad ydynt yn *perthyn yn weledig iddo ef na'i eglwys*?" Efallai y gall aelodau call yr Annibynwyr gysoni Dr. Jones ag ef ei hun. Nid allaf wneyd hyny fy hun, addefaf.

5. *Dr. Jones yn dyweyd mwy na ddywed yr Ysgrythyr.*—Dywed y Dr. fel hyn: "Mae yn ddiddadl fod yr enwaediad yn selio cyfiawnder y ffydd i Abraham ac i'w had, felly nid yw profi ei fod yn selio addewidion tymorol yn gwanhau dim ar yr ymresymiad." Nid allai yr enwaediad selio cyfiawnder y ffydd i neb ond Abraham ei hun, oblegid yr oedd yn rhaid bod cyfiawnder y ffydd yn eiddo Abraham cyn derbyn yr enwaediad, cyn y gallai yr enwaediad selio y cyfiawnder hwnw iddo ef; pryd y gwyr pawb nad oedd y cyfiawn-

der hwnw yn eiddo baban wyth niwrnod oed, sef pan yr enwaedid arno, yn ol trefn cyfamod yr enwaediad. Ni ofynid ffydd i had Abraham i fod yn ddeiliaid yr enwaediad; ac nid oedd ffydd yn amod nac elfen yn y cyfamod hwny, felly nid allai fod yn selio cyfiawnder i neb o had Abraham. Seliodd gyfiawnder y ffydd i Abraham, trwy fod gwaith Duw yn ffafrio Abraham y fath ag i wneyd cyfamod ag ef, yn sicrwydd iddo ei fod yn gyfiawn ger bron Duw trwy ffydd; ond nid oedd cyfiawnhad Abraham trwy ffydd yn gyfiawnhad i had naturiol Abraham ar un cyfrif. Dyweyd peth heb ei ystyr-ied oedd dyweyd y fath beth gan Dr. Jones.

6. *Camsyniad amcan yr enwaediad.*—Nid sel cyfamod oedd yr enwaediad, ond arwydd. Nid yw son am wahanol seliau y cyfamod ond ffolineb o'r mwyaf. Haera Dr. Jones mai y cyfamod gras yw cyfamod yr enwaediad. Os felly sel y cyfamod gras yw yr enwaediad! Felly pan beidiodd yr enwaediad aeth y cyfamod gras heb un sel arno! Na; Dr. Jones, gwaed Crist yn unig yw sel y cyfamod gras, a bedydd a swper yr Arglwydd yn arwyddion perthynol i'r cyfamod hwnw. Ni fu dim a wnelai yr enwaediad â'r cyfamod gras erioed; oblegid arwydd cyfamod cenedlaethol rhwng Duw ag Abraham a'i had naturiol yw yr enwaediad, ac nid sel bendithion ysbrydol y cyfamod gras. Nid yw dychymyg Dr. Jones am yr enwaediad yn sel i'r benywod, ond anmhwylledd gwrthun. Dyma ei eiriau: "Er nad enwaedid Sarah a'i merched, eto yr oeddynt bob amser yn llygad-dystion o'r seremoni, am hyny yr oedd mewn ystyr yn dystiolaeth neu sel iddynt hwythau hefyd, megys yr oedd yr aberth." Ni chlywsom fod gan Sarah ferched naturiol. Geilw yr apostol wragedd sanctaidd yn ferched Sarah, yn gymhariaethol. Ond a chymeryd merched Israel i mewn i'r ystyriaeth, ai tybed fod boneddigesau ieuainc Israel yn cael rhyw fudd a hyfrydwch mawr o fod yn llygad dystion o enwaediad clamp o *slurve* i'r teulu, neu broseltyt o'r cenedloedd! Mae yn

debyg y gall Dr. Jones egluro sut oedd gwaed yr enwaediad hwnw yn troi yn sel ar achos y merched dedwydd hyny. "*Common modesty, where art thou?*" Rhyw ddysgeidiaeth ryfedd ydoedd hono! Nid oedd yr enwaediad ond ordinhad gysgodol, heb un sylwedd ysbrydol yn perthyn iddi, mwy na ei bod yn gweini yn arwydd bod yr enwaed-edig yn ddeiliaid rhagorfreintiau tymorol gwladwriaeth Israel; fel y mae yr enwaediad ysbrydol, neu waith Ysbryd Duw ar y galon, yn ddeiliad cymwys rhagorfreintiau ysbrydol, nefol, a thragywyddol, eglwys Crist dan yr efengyl. Yr unig berthynas oedd rhwng yr enwaediad a'r cyfamod gras oedd, ei fod yn gysgod cnawdol o'i fendithion ysbrydol, ac nid yn wir ddelw y bendithion hyny. Mae yr *argument* a dynir oddiwrth Crist yn cymeryd plant bychain yn ei freichiau, ac yn eu bendithio, wedi ei hateb ganwaith, fel nad oes angen sylwi arni, ond yn unig dyweyd, Pe buasai Crist yn bwriadu i'w waith yn cymeryd plant bychain yn ei freichiau a'u bendithio fod yn *argument* dros eu bedyddio, neu pe buasai bedydd yn lles lleiaf iddynt, gall Dr. Jones fod yn sicr y buasai efe yn gorchymyn hyny iddynt, fel rhan o'r fendith a gyfranai iddynt. Mae gwaith Crist yn peidio gorchymyn eu bedyddio yn profi ar unwaith ac am byth nad yw bedydd yn lles iddynt. "Eiddo y cyfryw rai yw teyrnas nefoedd."—Nid yw yn golygu mwy na bod diniweidrwydd a gwyl-eidd-dra, a gostyngedd-rwydd plant bychain, yn arwyddocau yr elfenau ysbrydol, y cymeriad efengylaidd, neu y grasusau Cristionogol a gymwysant ddynion i fod yn ddeiliaid ysbrydol teyrnas nefoedd. Nid eiddo y *rhai*, ond "eiddo y *cyfryw* rai"—*toiouton*—*rhai* fel y *rhai* hyn, cyffelyb i'r *rhai* hyn, yn debyg i'r *rhai* hyn, "yw teyrnas nefoedd." Ni fedyddiwyd y plant bychain hyny; ac os eiddo y plant bychain hyny, a'u cyffelyb, a feddylir, yna eiddo plant bychain difeddydd yw teyrnas nefoedd, yn ol *argument* Dr. Jones ei hun! Gwell iddo adael heibio y ddadl hon.

17. *Cyfamod Abraham yn gyfamod*

gras.—Efallai y caf gyffe i siarad â Dr. Roberts ar gyfamod Abraham fel sail bedydd babanod; oblegid y mae y ddaidl yna yn perthyn yn fwy priodol iddo ef nag i Dr. Jones; o herwydd y mae y Methodistiaid yn gwrthod bedyddio babanod na pherthyn y tad neu y fam i'r eglwys, pryd y mae Dr. Jones yn barod i fedyddio pob baban yn ddiwahaniaeth. Nid wyf yn teimlo i geisio penderfynu rhyngddynt pwy sydd yn iawn, oblegid mae y Testament Newydd yn dangos nad yw y naill na'r llall yn iawn, ac nad oes dim a fyno cyfamod Abraham â babanod dan yr efengyl mewn un modd. Nid yn rhinwedd cyfamod Abraham yr achubid babanod Israel, heb son am fabanod y cenedl-oedd. Yr oedd babanod Israel yn cael eu hachub ar yr un tir a babanod y cenedloedd, trwy holl oesau y ddaear. Nid oedd dim yn achub yn nghyfamod Abraham, ond yr addewid, ac ni allai hono achub ond y sawl a'i credai; felly trwy ffydd yn yr addewid am y Messiah dyfodol, yr oedd pobl Israel yn cael eu hachub, ac nid trwy ddim arall yn nghyfamod Abraham; yna nid oedd yr addewid, yr hon oedd yr unig elfen achubol yn nghyfamod Abraham, yn gallu achub babanod na feddent ffydd. Achubid babanod Israel trwy rinwedd cyfamod y prynedigaeth rhwng y Tad a'r Mab, ac nid trwy rinwedd cyfamod Abraham. Nid cyfamod gras oedd cyfamod Abraham, ond cyfamod cenedlaethol rhwng Duw a'r genedl, a'r enwaediad yn nod ar bob gwryw ei fod yn aelod o'r genedl hono, felly yn ddeiliad y cyfamod cenedlaethol hwnw. Yr oedd cyfamod Abraham yn *gysgod* o'r cyfamod gras, fel yr oedd had Abraham yn ol y cnawd yn *gysgod* o had Abraham yn ysbrydol, neu y credinwyr, ac fel oedd yr enwaediad yn *gysgod* o oruchwyliaeth gras yr efengyl ar y galon; ond nid yn sylwedd y peth ei hun. Pe darllenid yn ystyriol Rhuf. iv., a Gal. iii., iv., gwelai dynion y ffolineb o gymeryd cyfamod Abraham yn sylfaen bedydd babanod, gan fod y cyfamod hwnw wedi ei roi heibio, a chyfamod ffydd yn cymeryd ei le; a'r eglwys dan y cyfamod hwnw wedi ei

gwrthod yn hollol, a'r eglwys dan y cyfamod newydd wedi ei derbyn yn ei lle; a Christ wedi ein llwyr brynu oddi wrth felldith y ddeddf, fel y derbyniem ni yr addewid oedd yn nghyfamod Abraham, yn ei hystyr ysbrydol, "addewid yr Ysbryd trwy ffydd." Had ysbrydol Abraham yw y credinwyr, a neb arall, ac iddynt hwy y perthyn holl fendithion ysprydol cyfamod Abraham—"bendith Abraham ar y cenedl-oedd"—ac nid yw arwyddion trefn ffydd yr efengyl i'w rhoddi ar neb ond perchenogion ffydd. "Y rhai sydd o ffydd, y rhai hynny yw plant Abraham."—Gal. iii. 5—29.

PENILLION

A gyfansoddwyd ar Gyflwyniad Anrheg o Feibl Goreuedig i Mr. D. W. LEWIS, Diacon parchus a fyddlon yn Eglwys y Bedyddwyr Neillduol yn Dawn, M., Sabboth Chwef, 16, 1879, ar ei ymadawiad i Long Creek, Io.

Dyma anrheg yr anrhegion,
Ydyw cyfrol ddwyfol Duw;
Rhodd deheulaw yr Anfeidrol,
Trysor annhraethadwy yw;
Ffrwyth y meddwl mawr cariadlawn,
Cronfa gras arfaethol yw,
Hen fynegair trag'wyddoldeb,
Sydd yn dangos calon Duw.

Mwnglawdd aur yr arfaeth foreu,
Hen drysorle pena'r nef;
Mangre wreiddiol perlau'r Duwdod,
Dyma'i aur-wythienau ef;
Rhaid cael ffydd i ddyfal weithio,
Chwilio beunydd feddwl Duw,
Os am gyrhaedd bro'r goleuni,
A chael Salem byth i fyw.

Bendith fythol Duw, ei awdwr,
Fyddo ar fy mrawd, yn wir;
Calon oleu, ysbryd isel,
Deall cywir, cyflawn, clir;
Boed y Gair yn lamp ei fywyd,
Deddf ei ymarweddiad ef—
Rheol auraidd yn yr anial,
Tra yn ymdaith tua'r nef.

Wrth gyflwyno'r anrheg werthfawr,
Sef y gyfrol harddwych hon,
Y mae Seion yn ei galar,
Briw a geir o dan ein bron—

Nid am roddi, ond am golli,
Hyn sydd i ni oll yn friw,
Colli'r brawd a'r cyfaill Lewis,
Hyn sydd glwyf i eglwys Dduw.

Boed tangnefedd Duw y duwiau
Byth yn gorphwys arno ef,
Nawdd y nef fo ar ei deulu,
Ar eu taith i wlad yr hedd.
Ffarwel bellach, frawd anwylaf,
Rhaid yw canu'n iach yn awr,
Beibl Duw fo dy arweinydd,
Ar y daith trwy fyd y llawr.

Pan edrychi ar y cloriau,
Gwel'd yr arysgrifen glir,
"Rhodd gan Eglwys Fedyddiedig
Dawn," ti gofi hyn yn hir;
Ond uwchlaw y cofio yna,
Cofia Dduw a'u ddeddfau glân,
Goleu nerthol ei wirionedd
Fyddo it' yn golofn dân.
Dawn, Mo. R. M. RICHARDSON.

DIFFYGIION EIN CYNULLIADAU

CYHOEDDUS CYMREIG.

GAN LEVI REES, GIRARD, O

[*Parhad.*]

III. Diffyg amcan llesoliaeth cyffredin.

—Mae pob cyfarfod â rhyw amcan arbenig iddo; canfyddir y neillduol yn fwy mynych na'r cyffredinol. Gosodwyd dyn yn y byd mewn sefyllfa gyfartal, ac mae Rhagluniaeth yn cydnabod ei gydraddoldeb yn ei gweinyddiadau at y naill fel y llall; ac mae ymwybyddiaeth o hyn yn y natur ddynol. Nid oes gwahaniaeth pa un ai dysgedig ai annysgedig a fydd. Dichon fod arferiadau yr oes hon, yn nghyda'r oesoedd a aethant heibio, a'u tuedd i ddysgu y dyn fod gwahanol ddothbarthiadau mewn cymdeithas, megys tlawd a chyfoethog; ond mae natur er hyn yn tystio yn erbyn hyn. "Trech natur na dysg." Mae'r tyst o osodiad dwyfol sydd wedi ei osod yn y dyn yn hysbysu ei dystiolaeth yn nghlyw yn wynneb pob arferiadau, nes peri i'r dyn deimlo, a than ddylanwad y teimlad a'r ymwybyddiaeth o gydraddoldeb,

gwrthwyneba neillduolrwydd yn gysylltiedig â phethau cyffredinol. Ychydig, os dim, cyfarfodydd a feddwn fel cenedl, gyda'r eithriad o'r cyfarfodydd dirwestol, a ellir ddweyd fod eu hamcan yn gyffredinol.

Sefydlwyd yr Eisteddfod ar y dechreu er lles cyffredinol y genedl Gymreig; ond erbyn heddyw rhaid cyfaddef fod neillduolion wedi dyfod i fewn—rhyw amcan neillduol, gan bersonau neillduol mewn golwg wrth ei chynnal. Defnyddir yr Eisteddfod yn gyfrwng i gael arian i'r pwyllgor, neu ryw enwad neillduol, neu ysgol Sabbothol. Nid ydym yn wrthwynebol i gynorthwyo yr ysgol Sabbothol, ond yn hytrach o'r tu arall, ac mae yn ddyledswydd arnom i roddi pob cefnogaeth gyfreithlon iddi, oblegid y mae mwyafrif ein cenedl yn ddyledus iddi am y wybodaeth sydd yn eu meddiant. Dyma lle y cychwynodd nifer lluosog o honom. Ond dywedwn yn ddfloesg, ein bod yn wrthwynebol i sefydliad cenedlaethol a chyffredinol i fod yn gyfrwng i wasanaethu plaid, i gyrhaedd amcanion neillduol. Dylai pob sefydliad sefyll ar ei deilyngdod ei hun, neu syrthio. Yr ydym ni fel cenedl wedi cael prawf digonol o anghyfiawnder y dull hwn o ddal sefydliad annheilwng i'r lan gyda y "dreth eglwys."

Cynelir llawer o gyfarfodydd i arhegu *bosses*, a rhoddi *donations* i bregethwyr, a seboni personau di-nod. Y mae amcanion o'r nodwedd hyn yn annheilwng o'r oes oleuedig hon. Mae y *boss* yn y cyffredin yn well ei amgylchiadau na y rhai sydd yn cyfranu, ac ni roddid iddo oni b'ai ei swydd; ac ni ddylai gael os na fydd rhyw deilyngdod ynddo yn amgenach na'r swydd.

Rhodder *donation* i'r pregethwr yn ddyddiol os bydd ei angen; ond pam y gelwir cyfarfod er gwneuthur hyn? Ai er lles a pharch tuag at y pregethwr? "Nage; oblegid cymerai ef yn y dirgel yn gystal ag yn yr amlgw. Ond er lles yr ychydig sydd am ddangos eu hunain; eu bod hwy yn cyfranu; ac yn y cyffredin, y rhai mwyaf blaenllaw gyda phethau cyhoeddus ydynt y rhai olaf yn y dirgel.

Ceir esboniad da iawn yn y cyfarfod-ydd hyn ar yr ymadrodd, "Y rhai olaf a fyddant yn flaenaf," &c.

Cerddoriaeth, barddoniaeth a thraethodaeth ydyw baich ein Heisteddfodau. Mae nifer lluosog o'n cenedl yn teimlo dyddordeb mewn cangenau eraill o wybodaeth, yn y celfau a'r gwyddorau. Ca y dosbarth blaenaf destynau i ymgystadlu arnynt, a chydabyddiaeth yn ol graddau er gallu a'u teilyngdod, pryd mae yr olaf yn cael eu gadael yn ddisylw, er eu bod efallai yn alluog mewn cyfeiriadau eraill. Ond gadewir hwynt yn ddisylw, yr hyn sydd yn gollod, nid yn unig iddynt hwy, ond i'r genedl yn gyffredinol; oblegid darganfyddiadau a medrusrwydd cenedl sydd yn ei chodi i sylw ac enwogrwydd, ac yn ol graddau gwerth ei darganfyddiadau a'i medrusrwydd mae ei rhagoriaethau yn dyfod i'r golwg.

IV. *Diffyg ysbryd digon rhyddfrydig fel cenedl.*

Y mae y diffyg hwn yn dra amlwg yn mhob cynulliad o'n heiddo; tyr allan mewn gwahanol ffurfiau, ac mae ei ddylanwadau yn andwyo ac yn lladd effeithiolrwydd yr hyn a ddygir yn mlaen neu a draethir arno yn ein cyfarfodydd. Gwrthodir gwirioneddau am nad ydynt yn unol â'r hyn fydd rhai personau wedi arfer glywed. Diystyrir cyngorion ac anogaethau am eu bod yn wahanol i arferiadau a thraddodiadau dosbarth neillduol o bobl. Dirmygir talent drwy wawdio syniadau meddyliau diwylliedig; a'r unig reswm dros hyn oll fydd, Nid ydyw o'r un enwad a ni; neu, nid ydym yn hoffi y person sydd wedi esgor ar y drychfeddwl.

Mae genym engreiffiau o lawer o ddynion da ag yr oedd pob peth yr esgorent arno yn anffaelidig gan y blaid y perthynent iddi. Cofier am yr anfarwol Horace Greeley, pan y perthynai i blaid boliticaidd neillduol, yr oedd yn arweiniwr a chyngorwr y blaid hono, ac ystyrir ei farn yn derynol ar faterion dyrys; ond y mynyd y trodd at blaid arall, nid ydoedd ei holl dalent, ei ddoethineb a'i athrylith yn werth dim, ac aed mor bell ag amheu ei synwyr.

Diffyg ysbryd rhyddfrydig sydd wedi rhoddi bodolaeth i ragfarn, yr hwn sydd wedi bod yn elyn gwirionedd a gwelliantau yn mhob oes o'r byd. Dyma yr hyn sydd wedi anrheithio pob gwlad drwy godi rhwystrau mewn anturiaethau, anghydfod mewn cymdeithasau, ymraniadau mewn teyrnoedd, ac wedi cochri maesydd â gwaed dynol drwy ryfeloedd. Dyma yr aelwyd lle y cyneuwyd tân erledigaeth ag sydd wedi llosgi wrth yr ystanciau filoedd o'r dynion goreu a droediodd ddaear erioed. Dyma yr ager sydd yn gyru peiriant anghydfod yn mhlith y teulu dynol; ac o dan ddylanwad ysbryd rhagfarnllyd yr esgorwyd ar y cynlluniau ag y cyflawnwyd y gweithredoedd mwyaf cythreulig a fu yn y byd erioed. Dyma yr ysbryd a arweiniodd yr Iuddewon i'r amryfusedd a'r pechod gwarthus o groeshoelio "y Cyfiawn."

Cydnabyddir gan bawb, hyd yn nod yr amheuwyr mwyaf infidelaidd, mai Cristionogaeth ydyw y gyfundraeth ragoraf a fu yn y byd erioed, er gwareiddio a moesoli dynoliaeth. Eto, rhaid cyfaddef, er ein gofid, fod hyd yn nod y rhai a broffesant fyw allan egwyddorion aruchel, bendigedig ac ysbrydol y gyfundraeth yn cael eu llywodraethu gan ddiffygion ein peniad, er mor anghristionogol ydyw hyny. Os ydyw Cristionogaeth, fel y credwn ei bod, yn fuddiol i foesoli a dedwyddoli dyn, ac fod ei foesoldeb a'i ddedwyddwch yn gyfartal i'w wybodaeth a'i ddealltwriaeth o honi, yr ydym yn mor sicr yn ein meddwl, fod unrhyw gynllun neu deimlad gwrthwynebol i ganiatau i arall arfer ei feddwl ei hun, yn anfoesol, am fod yr egwyddor o ran ei natur yn groes neu yn wrthdarawiadol i elfenau y ddisgyddiaeth. Mae ein Creawdwr doeth a da wedi creu y naill beth i gyfateb y llall—traed, a daear i'w hymarfer; llygaid a goleuni i weled prydferthwch anian; dwylaw a gwrthrychau i afaelyd ynddynt; clustiau i glywed, ac felly yn mlaen trwy holl anian. Ni ellid mwynhau y dedwyddwch a'r pleser sydd yn y ffeithiau uchod, heb fod y ddau yn dyfod i gysylltiad â'u

gilydd. Rhaid cael llygaid a goleuni, ac yn y blaen.

Felly gallwn nodi am yr efengyl, sefyllfa dyn, a chyfaddasder yr efengyl i gyfateb y sefyllfa hono, yn nghyda'i phriodoldeb i ymwneyd â'r meddwl dynol sydd yn ei gwneuthur yn fywyd i'r rhai a gredant ynddi. Amddifader y dyn o'i feddwl a'i ddealltwriaeth, ni fydd o un gwerth iddo mwyach; neu cyfynger ar ei ryddid meddyliol, ac yn ol graddau y cyfyngu bydd ei bendithion yn lleihau.

Pa fudd a pha lewyrch a ellir ddysgwyl oddiwrth ein cynulliad puraf, pan nad ydyw y rhai sydd yn ei mynychu yn feddianol ar ysbryd rhyddfrydig? Onid ydyw yr Ysgrythyrau yn gyfeiriedig at bawb, ac onid yw pawb yn gyfrifol yn bersonol? Paham, ynte, na chaniateir yr un rhyddid i bawb? a phaham na chaniata y naill ddyn i'r llall yr un hawl ag y mae ef yn ei ystyried yn rhinwedd ynddo ei hun? Yr unig ateb sydd genym, ydyw, diffyg ysbryd rhyddfrydig. Dyma lle y mae sectyddiaeth wedi cael ei bodolaeth, gan chwalu yr eglwys Gristionogol yn fân deyrnasoedd, a llawer o honynt, fel mae gwaetha'r modd, yn barod i godi arfau y naill yn erbyn y llall.

V. *Diffyg ymgais ddigonol am ddiwylliant.*—Yr ydym wedi sylwi ar ddiffyg trefn a chydweithrediad, amrywiaeth a dyddordeb, llesoliaeth cyffredinol, ac ysbryd rhyddfrydig. Yr ydym wedi dyfod yn bresenol at y diffyg diweddaf a nodwn; ac yr ydym yn credu hefyd fod y diffygion a nodasom yn flaenorol wedi cael eu bodolaeth yn y diffyg uchod. Hwn ydyw y sylfaen ar ba un yr adeiladwyd yr holl ddiffygion, ac os gallwn lwyddo i symud hwn, daw yr adeilad anhrefnus i'r llawr.

Dichon y swnia y peniad diweddaf dipyn yn annymunol ar glustiau llawer o'n cenedl, am mai amcan ein cynulliadau ydyw diwyllio. Yr ydym yn cyfaddaf hyn, a bod hyn yn rhagoriaeth; ond, fel y nodasom yn flaenorol, mae'r diffyg yn gysylltiedig â'r rhagoriaeth. Maent wedi eu hamcanu er diwyllio, ond methant gyrhaedd yr amcan. Mae y dull unrhywiaethol a ffurfiol y cynel-

ir hwynt yn rhwystr i ddiwylliant, am mai rhywbeth o'r un natur a glywir yn mhob cynulliad, fel y nodasom. Mae yn wir fod rhai o'n cyfarfodydd yn setydliadau rhagorol er cyrhaedd gwybodaeth; ond mae gwahaniaeth dirfawr rhwng gwybodaeth a diwylliant. Nid ydyw gwybodaeth yn unig, heb ddiwylliant, o nemawr werth. Yr oedd miloedd o ddynion yn gwybod o flaen Newton, fod afal, pan yn ymollwng oddiwrth y pren, yn cwmpo i'r ddaear. Gwyddai llauws o flaen Stevenson fod agerdd yn codi oddiwrth ddwfr berwedig, ond pan ddaeth y ffeithiau hyn i gysylltiad â meddyliau diwylliedig, y rhai oeddynt yn ddigon galluog i dreiddio i ddirgelion er gwybod achos ac effaith pob ffaith, datguddiodd ddeddf dysgyrchiant, a chymwysodd ager i lusgo dyn o'r naill fan i'r llall. Gall dyn wybod pob ffaith yn y greadigaeth, ac os na fydd wedi diwyllio ei feddwl drwy ymglydnabyddu a deall y ffeithiau, ni fydd yn alluog i gymwysu dylanwadau y ffeithiau hyn y fod o les i neb.

Gall pwyllgor osod allan destyn traethodol, a gall y cystadleuwyr gasglu yr holl ffeithiau cysylltiedig â'r testyn, a'u gosod at eu gilydd mewn dull celfyddydawl, heb ddeall y pwnc o gwbl, nac ychwanegu dim at y wybodaeth am dano. Gall y bardd gyfansoddi ar destyn rhoddedig, yn unol â rheolau barddoniaeth, y wisg fesurawl a'r acen a'r odl yn gywrain a chelfyddydawl, heb fod yna ddim ond gwybodaeth am reolau barddoniaeth; os na fydd yna ddiwylliant, bydd yn amddiadau o "ysbryd y peth byw," yr hyn a gynwys gwir farddoniaeth, er holl ragoroldeb y wisg gelfyddydawl. Gwelir yn aml fferniad cyfansoddiadau Eisteddfodol y dyfarnu y wobr i awdwr y cyfansoddiad mwyaf celfyddydol, gan ddiystyru ffrwyth meddyliau diwylliedig ac athrylithgar; barnant y wisg allanol. Mae dynion yn y byd ag sydd yn gwybod llawer, heb fod o nemawr werth mewn cymdeithas, tra mae eraill yn gwybod ond ychydig, ac yn deall yr ychydig hyn; maent yn alluog i gymwysu dylanwadau ffeithiolaf eu gwy-

bodaeth nes mae eu dylanwad a'u hawdurdod yn ysgwyd yr holl fyd gwar-eiddiedig. Os bydd cynulliad o bobl, a dyn diwylliedig yn eu mysg, bydd y cynulliad hwnw yn ymdebygoli i'w harweinydd a'i hyfforddwr. Unigolion sydd yn gwneuthur gwelliantau, a'r cyhoedd yn canlyn. Os bydd y ffynon yn bur, gellir dysgwyl i'r ffrydiau fod felly; o ganlyniad detholer y dynion mwyaf diwylliedig yn arweinwyr.

Mae'r dynion mwyaf talentog a diwylliedig o'r genedl Gymreig yn troi mewn cylchoedd Seisnig, am y rheswm nad oeddynt yn cael eu gwerthfawrogi yn gydradd â'u teilyngdod; a'r canlyniad o hyn ydyw cynulliadau diffyg-iol a dilewyrch. Teimla pob dosbarth o'n cyfarfodydd oddiwrth bersonau anghymwys. Ceir hyd yn nod yn yr ar-eithfa rai nad ydynt yn feddianol ar un cymwysder i'r swydd bwysig hono, rai o honynt na allant ddarllen yr Ysgrythyr yn gywir, ac eto yn cyfrif eu hunain yn "ddysgawdwyr yn Israel."

* * * * *

Difoder pob traddodiad; symuder pob rhwystr, a rhodder pob cefnogaeth i ddiwylliant. Tafler ymaith gyffesion ffydd a lleffetheiriau mympwyon dynol o bob math, sydd yn rhoddi atalfa i'r meddwl dynol i gynyddu; ac yn eu lle rhodder y ddau lyfr, y naturiol a'r ysbrydol, a daw dyn i'w lle priodol, ac i ateb dyben ei fodolaeth, a bydd ei weithredoedd yn adlewyrchu anrhydedd ar ei Greawdwr.

PROFIAD PECHADUR.

Pechadur wyf a haeddodd,
Fod dan ddigofaint Duw,
Ei rasol gyfryngwriaeth
Yw'r achos 'mod i'n fyw;
Ei gar:ad mawr arfaethodd
I'm cadw cyn fy mod,
Ac iddo, O fy enaid,
Boed it' roi bythol glod.

Taylorville, Pa.

CULCAMYDD.

"PREGETHU TESTYNOL, NEU BYNCIOL?"

AT Y PARCH. H. O. ROWLANDS.

Anwyl Frawd—Nid rhyw dda iawn yr wyf yn gallu cydolygu â chwi yn eich sylwadau yn rhifyn Chwefror, mewn perthynas i bregethu testynol neu bynciol; am hyny goddefwch i mi gymeryd rhyw fras olwg dros eich ysgrif; a dymunwyf allu gwneyd hyny mewn teimlad brawdol, cyffelyb ag sydd yn nodweddu eich llith chwi.

Yn *gyntaf*, Nid wyf yn cael fy moddioni yn eich darnodiad o'r drefn destynol. Credwyf nad yw yn cynwys ond ychydig iawn, os dim, o hanfodion pregethu testynol, ac nid gwell hefyd yw yr "engraifft" a roddwch, er y dywedwch fod y rhaniadau yn waith gwr enwog. Fel hyn y darllena eich darnodiad o'r drefn destynol:—"Hon yw lle mae rhan o'r Ysgrythyr yn cael ei dosranu, a'r prif eiriau neu raniadau, yn gwneyd penau y bregeth." Os dyna yw hanfodion pregethu testynol, dyn a'm helpo i! Nid yw yr uchod ond darnodiad o'r ffurf allanol yn unig, ac nid o gwrs mewnlol amcan y math hwn o bregethu—ac y mae hyd yn nod y ffurf allanol, yn ol yr engraifft a roddir, yn rhyfeddol o ddi-niwed—nid yw amgen na rhaniad o'r adnod yn dipyn manach nag y gwnaeth y cyfieithwyr hi. Yn sicr dylem gael gwell darnodiad o'r drefn destynol na hyna, beth bynag. Os yw y darnodiad hwn yn gyftawn a chywir o'r drefn destynol, ni fydd genyf finau nemawr o ffydd yn y drefn hon, o hyn allan. Mae cymeryd rhan o'r Ysgrythyr yn destyn, fel rheol, yn perthyn i'r drefn bynciol, yn gystal a'r destynol, gan hyny nid oes dim yn aros i wahan-iaethu y drefn destynol, ond fod y prif eiriau neu raniadau yn gwneyd penau y bregeth.

Mae yn rhyfedd genyf, *anwyl frawd*, fod eich craffder wedi caniatáu i chwi roddi darnodiad mor amrwd ac unplyg o bregethu testynol. Os na cheir gan y pregethwr rywbeth heblaw rhanu y testyn yn ol y prif eiriau, nid rhyw

Gochel weniaeth yn mhob man, ac yn enwedig yn dy galon dy hun.

lauer o biegethu testynol a geir gando. Onid cael allan brif feddwl neu feddyliau y testyn, a chymeryd y prif eiriau i egluro a chymwyso y cyfryw, ydyw y peth blaenaf mewn pregethu testynol?—neu, mewn geiriau eraill, Onid ei nodwedd arbenig yw gosod allan yr Ysgrhythrau yn eu cysylltiadau gwreiddiol, a chymeryd y prif eiriau, nid o angenrheidrwydd yn benau y bregeth, ond yn hytrach i egluro y prif feddyliau a ddysga y testyn, ac yna cymwyso y cyfan at ein hamgylchiadau a'n hangenion presenol ni? Barnwyf fod modd pregethu yn destynol heb raniad o gwbl, yn ol y dull cyffredin o ranu. Pe byddai llai o ranu, byddai yr Ysgrhythrau yn gyfanach. Tynu pethau allan o'u hystyron a'u prydferthwch naturiol a phriodol yn fynych a wna rhanu. Mae yn cynwys gormod o saernïaeth â phethau Duw. Dylai yr elfen gydiadol, hanesyddol, nodweddu pregeth—y testyn yn cael edrych arno yn ddatguddiad teg, ardderchog, o ryw syniad neu syniadau, fel y gellir dweyd ar yr olwg arno, "Ni a welsom ei ogoniant ef." Mae mawr angen yn y dyddiau hyn, pan y mae cymaint o wyro ar ol athrawiaethau amryw a dy-eithr, i fyned yn ol at Gristionogaeth wreiddiol y Testament Newydd; a pha fodd y mae cyrhaedd hyn heb chwilio a dysgu beunydd yr Ysgrhythrau yn eu cysylltiadau gwreiddiol? Wrth edrych ar yr Ysgrhythrau yn eu cysylltiadau gwreiddiol y gwelir eu cyfaddasrwydd, eu grym, eu prydferthwch, a'u cysondeb. Cymaint o drafferth a gymerir, onidê, i ddidoli meteloedd gwerthfawr oddiwrth anmhuredd cymysgedig. A ddylem ni fod yn llai ymdrechol i wahanu dysgeidiaeth bur y Beibl oddiwrth anmhuredd ofergoelus yr oes? Pe buasai mwy o bregethu testynol, Beiblaidd, gynt mewn ymarferiad, diau na fuasai cyfeiliornadau yn gymaint eu bri heddyw.

Addefaf fod y ddwy engraifft a rydd Mr. Rowlands o bregethu yn rhoddi eglurhad diamwys o gwrs a chyfeiriad y dull cyffredin yn y dyddiau hyn.

Dyma eich engraifft ("gwaith gwr enwog") o'r drefn destynol. "Felly

gan hyny pob un o honom, drosto ei hun, a rydd gyfrif i Dduw."—Rhuf. xiv. 12.

1. Rhaid rhoddi "*cyfrif*."
2. Rhoddir y cyfrif hwn i "*Dduw*."
3. Rhaid i "*bob un*" roddi cyfrif.
4. Rhaid i bawb roddi cyfrif personol—"drosto ei hun."

Dyna saernïo cywrain, onide? Mae yr uchod yn well "engraifft" o'r drefn bynciol, o'r haner, na'r un destynol. Yn yr engraifft hon nid oes air o son am *wirionedd* y testyn. Crybwyllir eithaf gwirionedd, mae yn wir, ond nid gwirionedd mawr y testyn, grybwyllir yma—y ffaith fod dyn yn gyfrifol i Dduw, wrth ategu gwirionedd arall, ac yn y goleu hwnw y mae i'w ddeall a'i bregethu yn y fan hon.

Mewn perthynas i'r pregethu pynciol y dyddiau hyn, y mae wedi myned yn beth rhyfedd iawn—mae yn llawn—yn ysfa drwyddo, o'r *sensational*, ac yn cymeryd iddo bob peth a fydd yn debyg o fod yn boblogaidd. Yn nghanol cefnfor mawr areithyddiaeth a *harangue* mynych yr eir o olwg goleudy mawr gwirionedd dwyfol, ac yr hwylyr yn mlaen yn ol cyfarwyddiadau mympwyon dynol. O, am fwy yn ein hareith-faoedd, frawd anwyl, o fyned "at y gair ac at y dystiolaeth."

- Dywedwch am Iesu Grist a'r Apostolion, eu bod hwy, yn benaf, yn arfer pregethu pynciol. Os wrth bregethu pynciol y golygwch ddarllen adnod neu adnodau yn destyn, a "gwneyd gosodiad," a dilyn "un meddwl," prin y gellir dyweyd eu bod yn gwybod dim am dano. Ond am fod yn destynol ac Ysgrhythrol, yr oeddynt yn neillduol felly. Bob amser traethent ar wirioneddau yn eu cysylltiadau gwreiddiol. Am ddilyn yr Ysgrhythrau, ynte, yr oedd pregethau Crist a'r Apostolion yn Ysgrhythrau pur; ac heblaw hyny cyfeiriant yn wastadol at yr Hen Destament a llyfr mawr anian i egluro a chymwyso y cyfryw.

Gyda golwg ar yr enwogion a nodwch, credwn pe buasent wedi cadw yn nes at y testynol—at yr Ysgrhythrau—y buasai amryw o honnynt wedi dysgu llai o gyfeiliornadau i'r byd. Heblaw

hyny, nid oedd pregethu pynciol yn
golygu yr un peth gynt ag yw yn awr.
O. G.

Yn myd y llochareiddiaf wawl,
Ac engyl gyloch ei brydferth gaer,
Yn chwareu myg organau aur.

D. RHOSYNFARDD MATHEWS.

Nortonville, Calif.

PRUDDGAN

Ar ol yr Ymadawedig Fam yn Israel ANN T.
DAVIES, Hyde Park, yn nglyn a merch iddi,
MRS. ROSSER, Catasauqua, Pa., bron yr
un adeg.

FFENESTRI MEWN PREGETHAU.

GAN Y PARCH. C. H. SPURGEON.

(O'r "Sword and Trowel.")

[*Parhad.*]

Trist newydd ddaeth
I lanau'r Orllewinol draeth,
I'r plant y mae fel erfyn erch,
Yn rhwygo holl deimladau serch,
O roi mam hynaws, serchog, dlos,
I huno dan friglwyni'r rhos.

Ow! dagrau sydd
Yn mwydo'n awr eu gruddiau blydd,
Ar ol y fwynaid, dduwiol un
A rodiai fel angyles gun,
Per dabwrdd nefoledig sain,
Oedd ei mwyn dôn i glustiau'r rhai'n.

Mam dyner fu,
Yn meithrin hwynt i ofni'u Rhi;
Hi gadwai hen gyfamod gras,
Fel gloew wlithyn pur ei flas;
Darllenai'r Beibl iddynt hwy,
I wella brath gwenwynig glwy'.

Y mell t a'r gwlaw
Ni wneylnt ynddi aeth a braw,
I'r cyfarfodydd elai'n llon,
Gan fyniad naws ysbrydol fron,
A chariai luman Crist a'i groes
Drwy frwydrau chwerwon hir ei hoes.

Mae eglwys fawr
Hyde Park mewn du fantellog wawr,
Waith colli gem dysgleiriaf serch,
A mam yn Seion fu mor dderch;
Ow! lleddf fydd si yr awel fwyn,
Pan draw i Fynwy a'r trwm gwyn.

Ow! arall gledd,
Roes eto brad i'w lliediog wedd,
Rhwd ingol fu yn trochi grudd
Eu hanwyl chwaer, a'i rhoi y'ng hudd;
Cyn hyn yr oedd yn llawn o swyn,
Hawddgarach na'r glaswelltyn mwyn.

Y fam a'r ferch,
Maent heddyw draw'n y wynfa derch,
Yn seinio byth ganiadau mawl,

Mae yn ffaith awgrymiadol fod y du-
edd at amledd metaphorau ac egluriad-
au yn gwanhau fel y mae dynion yn
dyfod yn henach, a doethach. Efallai
y gellid priodoli hyn i raddau i wyw-
iad y dychymyg; ond dygwydda hefyd
yr un amser ag addfediad y dealltwr-
iaeth. Gall rhai llefarwyr arfer llai o
ffigyrâu o angenrheidrwydd, o achos
nad ydynt yn dyfod iddynt fel o'r
blaen; ond nid yw hyn yn bod bob
amser. Gwn fod dynion o duedd ar-
wyddluniol gref yn ei chanfod yn llai
angenrheidiol i ddefnyddio y gyneddf
hono yn awr nag yn eu dyddiau boreu-
ach, canys y mae ganddynt glust y
bobl, ac y maent yn hynod ymdrechgar
i lenwi y glust hono ag addysg mor
gyflawn ag y gallant ei wneuthur. Pan
yn dechreu gyda phobl na chlywsant
yr efengyl, a sylw y rhai y mae genych
i'w enill, braidd y gallwch fynyed yn
rhy bell mewn defnyddiad o ffigyrâu a
metaphorau. Defnyddiaiein Harglwydd
Iesu Grist lawer o'r dull hwn. "Heb
ddameg ni lefarodd ese ddim wrthynt;"
oblegid nid oeddynt wedi eu haddysgu
i fyny i'r pwynt pryd y gallasant dder-
byn lles trwy wrando gwirionedd hy-
fforddiadol; ond ar ol i'r Ysbryd Glan
gael ei roddi, daeth y damegion yn
ychydig, ac yr oedd y saint yn cael eu
dysgu yn eglur gan Dduw. Pan yr an-
fonwyd Paul i lefaru, neu ysgrifenu i'r
eglwysi yn ei epistolau, ychydig iawn o
ddamegion a ddefnyddiodd, oblegid
anerchai rai oeddynt yn barod yn
mhellach yn mlaen, ac yn fwy ewyllys-
gar i ddsygu. Fel y cynyddodd y

meddwl Cristionogol, daeth y dull o ddysgu yn llai ffigyrol, ac yn fwy mewn symledd athrawiaethol. Dylai hyn ddysgu doethineb i ni, ac awgrymu na ddylem gael ein rhwymo gan unrhyw reolau caeth a chelyd, ond y dylem ddefnyddio fwy neu lai o unrhyw ddull o ddysgu, yn ol ein sefyllfa ein hun ac eiddo ein pobl.

Dylent fod yn Gydweddol.—Allan o'r pwnt diweddaf hwn y deillia y sylw pellach, *fod egluriadau yn oreu pan y maent yn naturiol, ac yn cyfodi allan o'r pwnc.* Dylent fod yn debyg i'r ffenestri hyny fyddont wedi eu trefnu yn dda, y rhai yn sicr ydynt yn rhan o gynllun adeiladwaith, ac nid wedi eu dwyn i mewn fel ail feddwl, neu er mwyn addurniant yn unig. Mae eglwys gadeiriol Milan yn llenwi fy meddwl ag edmygedd eithafol; ymddengys bob amser i mi fel pe buasai yn rhaid ei bod wedi tyfu allan o'r ddaear fel coeden anferth, neu yn hytrach fel coedwig o farmor. O'i gwaelod isaf i'w phinacl uchaf mae yr holl fanylion yn gynrych naturiol, yn rhan o gyfanedd dadblygedig da, yn hanfodion i'r prif ddrychfeddwl—yn wir, yn rhan a chyfran o hono. Felly y dylai pregeth fod, dylai ei rhagymadrodd, rhaniadau, rhesymau, apeliadau a metaphorau, oll darddu allan o honi ei hunan; ni ddylai dim fod heb feddu perthynas fyw â'r gweddill. Dylai ymddangos fel pe nas gellid ychwanegu dim heb fod yn annaturiol, a dim ei gymeryd ymaith heb effeithio niwed. Dylai blodau fod mewn pregeth; dylent fod yn flodau y tir, nid yn eiddilod wedi eu trawsblanu, yn hawdd gweled eu bod wedi eu cymeryd gyda gofal mawr o wlad belleng, ond yn gynrych naturiol bywyd naturiol y tir sanctaidd, ar ba un y saif y pregethwr. Dylai ffigyrau ymadrodd fod yn gydgordiol a'r mater y traethir arno. Byddai rhosyn ar dderwen allan o le, a byddai lili yn tarddu o boplysen yn annaturiol; dylai pob peth fod yn gyfunol, ac yn meddu perthynas naturiol a'r gweddill.

Nid yw gorfanylu i'w gymeradwyo. Yr oedd allor Duw gynt i'w gwneyd o bridd, neu o geryd heb eu naddu; can-

ys ebai y gair, "pan gotech dy forthwyl arni, ti a'i halogaist hi." Exod. 20: 25. Mae arddull lafurfawr, gelyddydgar, ac yn neillduol arddull o addurniant, ar yr hon y byddo offerynau y cerfiwr wedi gadael cyflawnder o olion, yn fwy cydweddol â dadleuon dynol yn y llysoedd gwladol, neu yn y ddadleufa, neu yn y Senedd, nag i ymadroddion prophwydoliaethol yn cael eu traddodi yn enw Duw, ac er mwyn amlygu ei ogoniant. Yr oedd damegion ein Harglwydd mor syml a storïau i blant, ac mor naturiol brydferth a'r lili a dyfent i fyny yn y dyffrynoedd—y lleoedd y dysgai efe y bobl. Ni fenthyciodd efe unrhyw goeg-chwedlau o'r Talmud, na chwedlau tylwyth teg o Persia, na chwaith ni cheisiodd efe ei gyffelybiaethau o tu draw i'r môr, ond trigai efe yn mhlith ei bobl ei hun, a llefarodd am bethau cyffredin mewn arddull gartrefol, fel na lefarodd dyn erioed, ac eto fel y dylai unrhyw ddyn sylwgar lefaru. Yr oedd ei ddamegion fel efe ei hunan a'i amgylchoedd, ac nid oeddynt byth yn ddirwasgedig, penchwibanol, ymadroddfawr, neu gelyddydol. Gadewch i ni ei efelychu ef, canys ni chawn gynllun mwy perffaith, neu fwy cyfaddas i'r oes bresenol.

Onid agoryd ein llygaid, canfyddwn gyflawnder o arwyddluniaeth yn mhob man o amgylch. Fel y mae yn ysgrifenedig, "Mae y gair yn agos atat;" felly hefyd mae y gyfatebiaeth i'r gair hwnw mewn llaw:

"Pob peth o'm hamgylch, beth bynag i gyd,
A gyfarfyddwyf yn mhob man o'r byd,
A feddant leferydd a doniau di-wall—
Adar ehedant, a'r gwenyn y'nt gall;
Anifail y maes neu'r beudy gerllaw,
Y coed, dail, gwrychoedd, nid ydynt ddiaw;
Yr afon ddolenog wrth redeg i fwrdd,
Y gwyntoedd a'r stormydd a phob peth a'm
cwrdd;

Neu'r mynyddoedd a safant heb gryn,
A feddant ymadrodd i'n gwneuthur yn syn."

Ni fydd nemawr angen am fenthycia oddiwrth ddirgelion celf ddynol, na myned i mewn i gyfrinion gwyddor, canys yn natur y mae egluriadau euraidd yn gorwedd ar y gwyneb, a'r rhai puraf ydyw y rhai sydd uchaf, a'r mwyr-

af hawdd eu darganfod. Am hanes-iaeth naturiol yn ei holl gangenau, gallwn yn briodol ddweyd, "Aur y wlad hono sydd dda;" yr egluriadau a gynysgaeddir gan olygfeydd dyddiol a welir gan yr aradwr a'r cerbydwr ydynt y rhai goreu all y ddaear roddi. Nid yw eglurhad fel prophwyd, canys y mae iddo yr anrhydedd mwyaf yn ei wlad ei hun; a'r rhai hyny a welsant y gwrth-ddrych fynychaf ydynt y rhai sydd yn cael eu boddloni fwyaf gan y ffigyr a dynir oddiwrtho.

Braidd y mae angen ychwanegu, na ddylai egluriadau byth fod yn isel neu gyffredin. Gallant beidio bod yn uch-elawg, ond dylent bob amser fod yn chwaethus. Gallant fod yn gartrefol, ac eto yn bur a phrydferth; ond ni ddylent byth fod yn arw ac afrywiog. Mae ty yn cael ei ddiraddio os bydd ei ffenestri yn fudr, gyda chwareli yn llawn o wê pryf copyn, a pharddu, ac yma ac acw wedi eu clytio a phapyr llwyd, neu wedi eu stwffio i fyny a chadachau; mae y fath ffenestri yn arwyddion o weithdy yn hytrach na thy byw. Ni ddylai fod yr arwyddion lleiaf o'r llygredig yn perthyn i'n heglur-iaidau, na'r awgrym o unrhyw beth a wna ddolurio y chwaeth fwyaf llednais. Nid ydym yn hoffi y ffenestri hono o ba un y mae Jezebel yn edrych. Fel y clychau ar y meirch, rhaid i'n hymad-roddion ysgafnaf fod yn sancteiddrwydd i'r Arglwydd. Am yr hyn a awgryma y gwael a'r isel, gallwn ddweyd gyda'r Apostol, "na enwer chwaith yn eich plith, megys y gweddai i saint." Dy-lai ein meddyliau ymdrechu i ochelyd yr hyn fyddo wael ac amheus. Bydd i ni gasglu ein blodau bob amser ar dir Emmanuel, ac Iesu ei hun gaiff fod ein perarogl; fel pan y bo iddo ohirio ger-llaw y dellt i wrando arnom yn siarad am dano ei hun, y gall ddweyd, "Dy wefusau, fy nyweddi, sydd yn dyferu fel dil mêl; y mae mêl a llaeth dan dy dafod, ac arogl dy wisgoedd fel arogl Libanus."

Cred yr hyn a ddywed, a gwna yr hyn a orchymyna, y Beibl.

MOLAWD GWYLLT WALIA.

Awen fwyn, rho dy gwyn, ar dy swyn seiniau,
Am fy ngwlad, Cymru fad, gardd o lād ludau;*
Dan fy mron mae'r awr hon galon yn gwaclu,
O dan bwys hiraeth dwys, pryd glwys yn glasu.
O na chawn ryw brydnawn, uniawn, ddod yna,
I dy lon fynwes gron, wiwlon Wyllt Walia!
Ynot ti y cawn i eli 'm clwy' helaeth,
Gymru dlos, ddydd a nos, aros heb hiraeth.

Rhodio 'n rhydd gawn bob dydd, dolydd y dil-
iau,
Gwlad y Beirdd, swynol geirdd, hyfryd heirdd
urddau;

Blaen ac ôl, bryn a dôl, maenol a mynydd,
Ar y fron, neu ar lon finion afonydd;
Carwn gael, unwaith, hael hynt o fael foli
Harddaf fan, o bob rhan, gefnau Llangefni;
Rhwng y coed ira' 'rloed, cara troed drydar
Trwsiad dail heb ei ail—adail yr adar!

Yno cân adar mân mwynlan, mewn mân wliith,
Foreu dydd ar y gwydd gwaenydd y gwenith;
Gwlad y llaeth, mêl a maeth, lluniaeth dillynaf,
Gwridog fron, llanerch llon aeron tyneraf;
Blodeu fyrrdd hyd y ffyrdd, fel o wyrdd erddi,
Wnaent, yn awr, welw wawr, heulwawr siriolli:
Teimlai'r fron dyner hon, union eneiniaid
Nefol hwyli, ar yr wyl anwyl o heiniad. †

Lleddfa 'stwr grisial ddw'r ddwndwr y wendon;
Dyg pob dôl yn ei chôl, hudol deledion;
Gwisg pob bryn lifrai gwyn, dyffryn gwyd eff-
ros;

Addurn haf, o law Naf, hiraf, yn aros!
Es't a myrd oll i gyd, Wyndyd y fendith;
Ymfawrha enw da Gwalia, mewn gwiwlith;
Ar y fan, o fy rhan, anian a wena;
Llawen fydd, nos a dydd, dolydd Gwyllt Walia.

P'le ceir gwlad fel y fad Gymru lād, liwdeg,
O dan sêr awyr Nêr—llawnder meilliondeg?
Glanaf wedd hygar hedd, rhinwedd morwynol,
Ynys Môn, dyner dôn, dyna'r son swynol:
Pwy na châr Gymru wâr, liwgar, oleugu?
Am wel'd hon myn y fron, weithion, alaethu:
Ewch a fi iddi hi, gwelwi mae'm golwg;
Cuddia'r don aethus hon galon dan gilwg.

Yn fy llef, is y nef, addef sydd weddaidd,
Nad oes man imi dan huan, mor hoewaidd
Ag yw gwlad rhiaint mad—llwyni llād llawnion,
Mêl a gwin i fy min—rhuddin pereddion; ‡
Im', heb hyn, yn y glyn, ger y bryn breiniol,
Boed im' hedd, gwely hedd, mwynwedd, dy-
munol:

A dy ben ar fron wen, Awen, gwrandewi
Dwrf, yn awr, calon fawr, daerwawr‡ ar dori.

* Ludau—goludoedd. † Heiniad—*refresh-
ing*. ‡ Pereddion—*melusion*. § Daerwawr—
golwg erfyniol (*imploring looks*).

BYWYD A GWEITHIAU ANDREW FULLER.

GAN Y PARCH. ENOCH POND, D. D.

SHELBYVILLE, CHWEF. 12, 1879.

PARCH. O. GRIFFITH :

Anwyl Frawd—Gan i'r anwyl a'r diweddar Barch. Moses Wright fethu, o herwydd angau, ysgrifenu ar Fuller, a chan fod genyf ddefnyddiau ardderchog o eiddo Dr. Pond, o Athrofa Bangor, ar fywyd a gweithiau Fuller, meddyliais y buasai yn dderbyniol genych i mi eu parotoi i'r WAWR.

Yr eiddoch, &c.,

J. T. GRIFFITHS.

Galarus ydyw meddwl fod y nifer fwyaf o'r hil ddynol yn byw braidd i ddim pwrpas. Yn mha le bynag, ac o dan ba amgylchiadau bynag y dichon iddynt gael eu geni, syrthiant yn uniongyrchol i'r ffrwd a ddygwydda fod o'u hamgylch, a meddyliant fel eraill, gweithredant fel eraill, a chyflawnant ychydig mewn cymhariaeth o dda neu ddrwg; a phan y byddant feirw, cofnoda yr ychydig lythyrenau a ddichon fod ar eu ceryg-beddau yr oll a ddichon byth eu wybod am danynt. Ni adawsant un arwydd ar blyg-lyfr amser, nac un crychiad (*ripple*) ar y ffrwd dros ba un y maent wedi myned; ac i bob ymddangosiad dynol, y mae y byd fel pe na byddent erioed wedi bod ynddo. Ond y mae dosbarth arall lawer yn llai mewn nifer, ond o allu mwy, canlyniadau bodolaeth pa rai sydd yn hollol wahanol. Lle bynag y dichon iddynt fyw, a pha beth bynag ddichon fod eu hamgylchiadau, gadawant eu hól ar y byd. Y mae y byd yn gwybod eu bod ynddo, a chaiff wybod eu bod wedi bod ynddo yn hir wedi iddynt ymadael âg ef. Beth bynag ddichon fod natur eu llafur, pa un bynag ai da ai drwg, cyflawnant waith mawr, ac ymwithiant yn mlaen & llaw uchel. Hawdd fyddai cyfeirio at luaws, drygedd, bywyd pa rai sydd yn byw ar eu hol, ac a fydd byw pan y bydd pob peth arall a berthyn iddynt wedi darfod. Ond llafur mwy derbyniol, a mwy cydweddol a'n hamcan presenol ydyw siarad am y cyfryw sydd wedi bod yn fendith i'r byd, y rhai, yn hytrach na syrthio gyda ffrwd

ddinystriol yr amserau, a roddasant gyfeiriad newydd a gwell iddi, am y rhai y gellir dywedyd eu bod wedi meirw yn yr Arglwydd, a bod eu gweithredoedd da yn eu canlyn. Rhai felly oedd Moses, Samuel, Dafydd, a Nehemiah, o dan yr hen oruchwyliaeth; Pedr, Paul, a Ioan yn mhlith canlynwyr boreuol Iesu Grist. Rhai felly mewn oesoedd diweddarach oedd Augustine, Luther, Calvin, Baxter, a Jonathan Edwards. Yn yr un dosbarth gosodwn y dyn enwog, cofiant yr hwn sydd yn awr o'n blaen. Mewn un ystyr, y mae achos Andrew Fuller yn fwy hynod braidd na'r un cymeriad ansybrydoledig arall. Heb fanteision addysg foreuol, bron heb lyfrau nac athrawon, yn unig drwy nerth ei athrylith, drwy allu annofodwy (*indomitable*), meddwl bywiog, craff, a chalon sanctaidd, gorchfygodd y rhwystrau a'i goddiweddodd ar y cyntaf, ac ymgododd i radd o ddylanwad, a chyflawnodd gymaint o ddaioni, fel na ragorwyd arno gan neb o'i gyfoeswyr. Ganwyd Andrew Fuller yn Wicken, Sir Cambridge, Lloegr, ar y 6ed o Chwefror, yn y fl. 1754, lle y trigianai ei hynafiaid teidiol am lawer o oesoedd. Ardrethodd ei dad ffarm fechan, a chynorthwyodd ei fab ef i'w gwrteithio hyd nes yr oedd yn bedair-ar-bymtheg oed. Yn ystod yr amser olaf o'r tymor hyn, teimlai yn fynych argraffiadau crefyddol dwin. Ar un adeg meddyliodd ei fod wedi ei ddychwelyd at yr Arglwydd; a chan fod y teimladau twyllodrus, o dan ba rai y llafuriai, yn gyffredin, priodol fydd eu darlunio yn ei eiriau ef ei hun:

“Un boreu, oddeutu y flwyddyn 1767, fel yr oeddwn yn cerdded wrthyf fy hun, dechreuais feddwl yn ddirifol beth ddeuai o fy enaid tlawd, a chynhyrfwyd fy nheimladau yn fawr wrth feddwl am fy sefyllfa. Teimlais fy mod yn gaethwas i bechod, a bod ganddo y fath awdurdod droswyf, fel mai ofer oedd i mi feddwl am waredu fy hun o'i gaethiwed. Hyd yn hyn, nid oeddwn yn gwybod llai nas gallwn edifarhau unrhyw amser; ond yn awr canfyddais fod fy nghalon yn ddrwg, ac nad oedd genyf allu i ddychwelyd at Dduw, neu

i dori ymaith fy mhechodau drwy gyf-iawnder. Gwelais, os buasai Duw yn maddeu fy holl bechodau gorphenol, ac yn cynyg i mi deyrnas nefoedd, ar y telerau, fod i mi roddi fyny fy ngweithrededd drygionus, na fwaswn yn ei derbyn. Canlynwyd y argyhoeddiad hwn gan y teimladau mwyaf dwys, a chan iseldra calon. Cerddais yn mlaen yn y teimladau drylliedig hyn, gan adrodd ac ail-adrodd y geiriau hyn: 'Camwedd fydd fy ninystr! camwedd fydd fy ninystr!' Yna yn myfyrio ar fy sefyllfa anhapus, daeth y geiriau canlynol, o eiddo yr Apostol Paul, yn sydyn i fy meddwl: 'Nid arglwyddiaetha pechod arnoch chwi, oblegid nid ydych chwi dan ddeddf, eithr dan ras.' Ystyriai y bobl grefyddol, y rhai y cymdeithaswn â hwynt yn achlysurol, fod awgrymiad ysgrhythol i'r meddwl, yn neillduol os deuai gyda nerth, yn brawf o addewid uniongyrchol oddiwrth Dduw. O herwydd hyn deallais ef felly, a meddyliais fod Duw wedi datguddio i mi fy mod mewn sefyllfa gadwedig, ac am hyny, na fwaswn yn cael fy ninystrio gan gamwedd fel yr oeddwn wedi ofni. Fel effaith o hyn, gorchfygwyd fi gan lawenydd mawr. Meddylwyf i mi dywallt miloedd o ddragar fel y cerddwn yn mlaen, a theimlwn fy hun fel pe buaswn mewn byd newydd. Ymddangosai pethau i mi fel pe bawn yn casâu fy mhechodau, ac yn benderfynol i'w gadael. Wrth feddwl am fy ngyrfa ddrygionus, cofiwyf i mi ddefnyddio y geiriau canlynol o eiddo Paul: 'A drigwn ni yn wastad mewn pechod, fel yr amlhao gras? na atto Duw!' Teimlwn, neu credwn fy mod yn teimlo y casineb mwyaf at y drychfeddwl o bechu. Ond, rhyfeddol fel yr ymddengys, er fod fy ngwyneb yn y boreu yn chwyddedig gan wylofain, eto cyn y nos, yr oedd yr holl deimladau wedi myned, ac wedi eu hanghofio, a dychwelais i fy nrygioni blaenorol gyda chymaint o awydd a blas ag erioed; ac nid wyf yn cofio i mi am fwy na haner blwyddyn wedi hyny, gael unrhyw feddyliau dwys o berthynas i gadwedigaeth fy enaid. Bum fyw yn hollol ddi-weddi, ac yr

oeddwn wedi ymbriodi â fy mhechodau yr un fath yn union ag o'r blaen, neu yn hytrach gyda mwy o serch atynt nag o'r blaen. Rhywbryd yn y flwyddyn ganlynol, yr oeddwn eto yn cerdded wrthyf fy hun, a dechreuais adfyfyrio ar fy ngyrfa mewn bywyd, yn neillduol ar fy ngobeithion a'm serchiadau blaenorol, ac fel yr oeddwn wedi anghofio yr oll, ac wedi dychwelyd i fy ffyrdd drygionus. Yn lle bod pechod yn cael dim arglwyddiaeth droswyf, canfyddais fod ei arglwyddiaeth droswyf wedi cynyddu. Eto meddyliais mai rhaid mai addewid i mi oddiwrth Dduw oedd hyn, a bod yn rhaid fy mod yn berson dychweledig, ond fy mod yn awr mewn sefyllfa wrthgiledig. Cadarnhawyd y farn hon gan argraffiad sydyn arall, a symudwyd fy nheimladau llwfr gan y geiriau hyn: 'Dileais dy gamweddau fel cwmwl, a'th bechodau fel niwl.' Gwnaeth hyn, fel o'r blaen, orchfygu fy meddwl gan lawenydd. Wylais lawer wrth feddwl fy mod wedi bod mewn sefyllfa wrthgiledig mor hir; ond eto ystyriwn fy mod wedi fy nychwelyd, a fy mod yn hapus. Ond nid oedd hyn hefyd ond teimlad diflanol. Y mae genyf reswm cryf dros greu nad oedd drygioni dwfn fy nghalon eto wedi ei dori i fyny, a bod yr oll o fy nghrefydd heb egwyddor barhaol."

Gall y diatol ddyfynu ac argymell (*impress*) yr Ysgrhythrau pan y bydd yn gyfaddas i'w amcanion. Ymdrechodd unwaith orchfygu ein Ceidwad drwy y fath ddichell—"Ysgrifenydwyd, y rhydd efe orchymyn i'w angyllion am danat; a hwy a'th ddygant yn eu dwylaw, rhag taro o honot un amser dy droed wrth gareg." Nid oes unrhyw foddion mwy dinystriol na cham gymwys a gwyrddroi yr Ysgrhythrau. Yn mhen tua dwy flynedd wedi hyn, galwyd sylw Mr. Fuller eto at ei sefyllfa, a therfynodd ei deimladau y tro hwn mewn cyfnewidiad achubol. Y mae yr hanes a rydd ef ei hun am ei droedigaeth, yn hynod o addysgiadol a boddhaol; ac er fod yr hanes yn lled faith, ac wedi ei ddyfynu amryw weithiau, eto nis gallwn ymatal heb ei roddi yn gyflawn. Yn y dyddiau hyn, pan y mae yr argraffiadau

crefyddol mewn llawer ystyr, yn lled arwynebol, a'r profion o'n troedigaeth yn lled eiddilaidd, y mae yn dda i ni edrych ar engraifft wirioneddol o droedigaeth :

“ Un boreu, yn mis Tachwedd, 1769, cerddais allan wrthyf fy hun, gan deimlo baich anarferol o euogrwydd ar fy nghydwbod. Yr oedd yr adgofion am fy mhechod, nid yn unig y nos o'r blaen, ond am amser maith yn ol ; toriad fy addewidion, a therfyniad arswydus fy ngobeithion a'm serchiadau blaenorol ; yr oeddent oll yn nghyd yn ffurfio baich mor drwm, fel na wyddwn pa fodd i'w oddet. Ymddangosai edliwiadau cydwbybod euog fel cnoadau pryf uffern. Meddyliais yn sicr fod yn rhaid ei fod yn earnest o uffern ei hun. Teimlwn fel pe byddai tân a brwmstan y pwll diwaelod yn llosgi yn fy mynwes. Nid wyf yn ysgrifenu mewn iaith ychwanegol (*exaggeration*) ; yr wyf yn awr yn gwybod fod yr olwg a gefais y pryd hwnw ar ddrygedd pechod, a llid Duw, yn mhell oddiwrth y gwirionedd ; ond eto ymddangosai yn fwy nas gallwn ei ddal. Wrth adfyfyrio ar fy addewidion toredig, gwelais nad oedd dim gwirionedd ynwyf. Gwelais y buasai Duw yn berffaith gyfiawn pe yr anfonasai fi i uffern, ac mai i uffern y buasai yn rhaid i mi fyned oddieithr i mi gael fy achub drwy ras yn unig, ac fel pe buasai er fy ngwaethaf fi fy hun. Teimlwn pe buasai Duw yn maddeu yr oll o fy mhechodau gorphenol, y buaswn eto yn dinystrio fy enaid, a hyny mewn llai na diwrnod o amser. Ni wyddwn erioed o'r blaen pa beth oedd gweled fy hun yn bechadur colledig, ffaidd, ac yn sefyll mewn angen am faddeuant, ac am buredigaeth. Eto, er fy mod mewn angen am y bendithion hyn, ymddangosai yn rhyfygus i mi obeithio am danynt ar ol yr hyn oeddwn wedi ei wneyd. Yr oeddwn yn hollol ddiymgeledd, heb ddim ynwyf a ddylai gynhyrfu tosturi Duw, neu a allwn yn rhesymol ddysgwyl i wneyd hyny ; ond yr oedd pob peth yn atgas iddo, ac yn gyffroawl i lygaid ei ogoniant. Beth wyf wedi ei wneyd ? Beth sydd raid i mi ei wneuthur ? Y rhai

hyn oedd fy ngofyniadau, fe allai ddeg gwaith drosodd. Yn wir, ni wyddwn pa beth i wneyd. Ni feiddiwn addaw diwygio, oblegid gwelais fod y fath addewidion yn hunan-dwyllodrus. I obeithio am faddeuant, yn y ffordd yr oeddwn ynnddi, oedd uchder rhyfyg ; ac ymddangosai yn ormod i mi feddwl am Grist, ar ol cam-ddefnyddio ei ras mor warthus. Felly, nid oedd genyf un noddfa. Y mae yn lled anhawdd i mi yn awr gofio gyda manylrwydd holl weithrediadau fy meddwl ar y pryd ; ond mor agos ag y gallaf gofio, yr oeddwn fel dyn yn boddi, yn edrych i bob cyfeiriad am gymorth, neu yn gafael am unrhyw beth, drwy ba un y gallai achub ei fywyd. Ymdrechais gael allan, pa un a oedd unrhyw obaith mewn trugaredd dwyfol—unrhyw obaith mewn Ceidwad pechaduriaid ; ond teimlais wrthdarawiad wrth feddwl am drugaredd wedi ei cham-ddefnyddio mor fawr yn barod. Pan yn y cyflwr hwn, ac yn symud yn mlaen yn araf, meddyliais am benderfyniad Job : ‘ Pe lladdai efe fi, eto mi a obeithiwn ynddo.’ Adroddais ac ail-adroddais y geiriau hyn drosodd a throsodd. Ymddangosai pob adroddiad o honynt fel pe yn enyn pelydryn o obaith, yn gymysgedig â phenderfyniad, os gallwn i dafu fy enaid darfodedig ar Iesu Grist am iachawdwriaeth, drwy gael maddeuant a phuredigaeth, oblegid teimlwn fod angen y naill yn ogymaint a'r llall arnaf. Nid oeddwn yn gwybod y pryd hwnw fod gan unrhyw bechadur awdurdod i greu yn Iesu Grist er iachawdwriaeth ei enaid ; ond tybiwn fod yn rhaid iddo feddu rhyw gymwysder er rhoddi hawl iddo wneyd hyny, eto gwyddwn nad oedd y fath gymwysder ynof fi. Ond wrth adolygu fy mhenderfyniad ar y pryd, ymddangosai yn debyg i eiddo Esther, yr hon a aeth i bresenoldeb y brenin yn wrthwynebol i'r gyfraith, ac mewn perygl o golli ei bywyd. Fel hithau, yr oeddwn fel pe wedi fy narostwng i'r man iselaf, yn cael fy ngwthio yn mlaen gan y teimladau mwyaf angenus, i redeg pob anturiaeth, hyd yn nod pe buaswn yn marw yn yr ymgais. Eto nid oeddwn

yn ffoi i'r noddfa oddiar deimladau o ofn digofaint yn unig; oblegid yr wyf yn cofio yn dda fy mod y teimlo rhywbeth atdyniadol yn y Gwardwr. Y mae yn rhaid i mi; mi a wnaf, iē, ymddiriedaf fy enaid pechadurus a cholledig yn ei ddwyllaw. 'O derfydd am danaf, darfydded.' Pa fodd bynag yr oedd, yr oeddwn yn benderfynol i dafu fy enaid ar Iesu, gan feddwl, fe allai, y buasai yn cadw fy enaid; ac os na, nis gallaswn ond bod yn golledig. Parheais telly am tuag awr, gan wylo a gweddio am drugaredd, er mwyn y Gwardwr. Ac fel yr oedd llygaid fy meddwl yn ymsefydlu yn fwy-fwy arno ef, symudai fy euogrwydd a'm hofnau yn raddol ac annheimpladwy. Cefais yn awr orphwysfa i fy enaid trallodus. O'r amser hwn gadewais fy ffyrdd drygionus; nid oedd genyf un math o awydd am danynt. Collasant eu dylanwad dros wyf. . . . Gwyddwn yn awr trwy brofiad, beth oedd bod yn farw i'r byd trwy groes Crist, a beth oedd teimlo penderfyniad ymarferol i gysegru fy mywyd dyfodol i Dduw, ac i'm Gwardwr."—(Cyf. I., tudalenau 4—6.)

[*I'w barhau.*]

PWLPUD Y WAWR.

Pa Beth yw Dyn?

Salm 144: 3, 4.

GAN Y PARCH. MORRIS E. DAVIES, LONG CREEK,
IOWA.

Mae dau wirionedd, neu syniad amwlg, wedi eu gosod a'u cyfleu yn gyferbyniol i'w gilydd gan y Salmydd yma. Gwaelder a distadledd dyn. "Arglwydd pa beth yw dyn? dyn sydd fel gwagedd" (*breath*, anadliad) "ei ddyddiau sydd fel cysgod yn myned heibio," &c.

Daioni, gofal, a darpariaethau helaeth Duw i ddyn—"Pan ymgynabyddit ag ef, pan wneit gyfrif o hono." Mae yma fwy yn cael ei osod allan yn y geiriau hyn na derbyn caredigrwydd yn unig—cymundeb a chyfeillgarwch

rhwng Duw a dyn—"ymgydnabyddit."

Ceisiwn ddangos cysondeb y ddwy ffaith bwysig yna a'u gilydd, neu gynyg rhai rhesymau paham y mae dyn sydd yn ymddangos yn greadur mor wael a distadl. yn wrthddrych ffafrau a rhagorfreintiau.

I. *Gwaelder a distadledd dyn, a breu-older salu ei fywyd presenol.* "Pa beth yw dyn? Mae'n debyg i wagedd—anadl—ei ddyddiau sydd fel cysgod yn myned heibio. Mor gref ydyw'r iaith i ddesgrifio breuoldeb (*frailty*) einioes dyn. Mae lluaus o ymadroddion cyffelyb yn yr Ysgrhythrau. "Wele gwnaethost fy nyddiau fel dyrnfedd; a'm heinioes sydd megys diddim: diau mai cwbl wagedd yw pob dyn pan fo ar y goreu. Dyn yn ddiâu sydd yn rhodio mewn cysgod, ac yn ymdrafferthu yn ofer." Salm 39: 5. "Mae ei sail yn y pridd; efe a falurir yn gynt na gwyfyn; ei ddyddiau sydd gynt na gwenol gwehydd. Y gwynt a â drosto, ac ni bydd mwy o hono; a'i le nid edwyn ddim o hono ef mwy." Ni cheir mewn un llyfr arall ddesgrifiadau mor gywir, bywiog, ac effeithiol, ag sydd yn y Beibl, a datganiad mor llawn, grymus a phendant, o'r gwirionedd sydd dan sylw—distadledd, byr-barhad, ac ansicrwydd bywyd presenol dyn. Mae iaith wedi ei dihysbyddu o'i geiriau cryfaf i osod y ffaith yna allan. Nis gallaswn gael gwell geiriau nag a ddefnyddir yma er argraffu y gwirionedd hwn ar ein meddyliu. Sylwch, "Gwagedd a chysgod yn myned heibio."

Gweddai Dafydd fel hyn: "Arglwydd par i mi wybod fy niwedd, a mesur fy nyddiau, fel y gwypwyf mor freuol ydyw." Mae y weddi yna yn briodol a chyfaddas i bawb o honom. Dylem ddymuno am i'r gwirionedd pwysig yma gael ei argraffu yn ddwfn a pharhaol ar ein meddyliu. Canys bydd o ddefnyddioldeb ymarferol i ni, yn holl gylchoedd ac amgylchiadau bywyd. Mae myfyrio ar y ffaith a'r gwirionedd difrifol hwn, ffurfio barn bwyllog, a syniadau clir, gfoleuedig am dano, yn ddyledswydd arbenig ar bob dyn. Nid i beri i neb ymollwng i ddi-faterwch, a suro a chwerwi eu hysbryd

yn y pruddglwyf, a grwgnach yn gwynfanus, fod y bywyd presenol yn rhy fyr ac ansicr i neb i wneyd ymroddiad ynddo mewn ymdrechion egniol a theilwng, i wneuthur yr hyn sydd rinweddol a daionus. Mae tri gwahanol gasgliadau yn cael eu tynu oddiwrth y ffaith dan sylw—1. Fod bywyd yn rhy frau, byrbarhaol, ac ansicr, i wneyd unrhyw ymdrechion i gyrhaedd amcanion teilwng ynddo—dibrisio bywyd yn eithafol, ac ymollwng i lwfrhau a llaesu dwylaw, yw canlyniad naturiol y syniad yna—*Pessemists (Schopenhaur)*. 2. Ymroddi i fwyniant a phleserau cnawdol anianol. “Bwydawn ac yfwn, canys yfory marw fyddwn.” Voltaire—Y ffolineb o'r digrifwch yn darfod yn dra buan; “*A ship of fools*,” yn cael ei suddo i grombil diddymdra. Mwynhau y difyrwch gau, siomedig—tra y pery—ydyw arwyddair y dosbarth yna. 3. Gan fod bywyd mor frau ac ansicr ei barhad, ymdrechu gwneyd y goreu o hono, a rhagddarparu yn ddoeth ar gyfer y dyfodol—“Am hyny byddwch chwithau yn barod,” ydyw swm a sylwedd y casgliad yna; ymofyn am “sail dda erbyn yr amser sydd ar ddyfod.” “Dysg i ni felly gyfrif ein dyddiau, fel y dygom ein calon i ddoethineb.” Ein dyledswydd resymol, yw edrych ar y ffaith a'r gwirionedd hwn yn deg yn ei wyneb—breuolder ac ansicrwydd einioes dyn, a rhagddarbod yn ddoeth ar gyfer y dyfodol, fel y gwna yr amaethwr, gwneyd y defnydd goreu o'r haf, am ei fod mor fyr, a'i amser mor brin i ragddarparu ar gyfer y gauaf. Felly haf a chynhauaf byr ydyw ein bywyd.

1. Mor gyflym yr â cyfnodau dilynol bywyd heibio; y naill yn ymdoddi i'r llall mor esmwyth a diarwybod i ni; ddoe yr oeddym yn blant anwybodus a dibrofiad, heddyw yr ydym wedi cyrhaedd addfedrwydd oedran; wedi ein beichio a'n llwytho yn drwm â gofalon a thrafferthion bywyd; teithio yn y cars yn brysus a chyflym; gorsaf yr un-ar-hugain oed; y deg ar hugain; llithro yn mlaen mor gyflym a diymaros o hyd, nes yr ydym wedi ein llenwi â synded ein bod wedi myned mor bell

yn ngyrfa bywyd. Amser wrth edrych arno i'r dyfodol, yn hir a maith yn dyfod; wedi myned heibio i'r gorphenol, mae ei rediad yn ymddangos yn gyflym iawn. “Fy nyddiau sydd megys diddim, neu fel doe wedi yr el heibio. Treuliasom ein blynyddoedd fel chwedl.” “Beth yw bywyd? cysgod,” &c. Nid oes un gwirionedd yn fwy amlwg a diamheuol na hwn. Mae yn hynod o syml a chyffredin, a hawdd ei ddeall. Ysgrifenydd a phregethwyd llawer arno; eto mae dirfawr angen am ei ddal yn wastadol o flaen ein meddyliau, gan mor dueddol ydym i gynefino âg ef, ac o esgeuluso rhoddi ystyriaeth briodol iddo. Ymdrechwn gan hyny “ddysgu cyfrif ein dyddiau, fel y dygom ein calon i ddoethineb.”

2. Eto, gymaint o'n dyddiau sydd yn myned heibio fel cysgod, wrth ystyried cynifer o flynyddau o'n bywyd sydd yn cael eu treulio, heb i ni bron ddechreu gwneyd dim gwaith. Mebyd, pawb o honom yn cael ein geni i'r byd mor anwybodus a diymadferth a “llwdn asen wyllt.” Misoedd a blynyddoedd lawer yn myned heibio cyn y gwyddom sut, a pha fodd i ddechreu gwybod a gwneuthur pethau o ddifrif, ac i bwrpas. Ac yr ydym yn hynod o gyndyn, musgrell, a thrwstan, yn nghyflawniad ein dyledswyddau, pan fyddom yn ein man goreu.

3. Mae rhan fawr o'n hamser yn cael ei gymeryd i fyny gan orchwylion y byd hwn a'i drafferthion; gofalu a darparu ar gyfer angenrheidiau corphorol, cynaliaeth, ymgeidd a chysuron naturiol bywyd, ymborthi, ymlanhau a chysgu, &c. Ac y mae afiechyd ac anhwylderau corphorol yn ysbeilio rhai o honom o fisoedd a blynyddoedd lawer o'n hamser. Onid yw hyn yn debyg iawn i “wagedd ac ymdrafferthu yn ofer?” Eto, wedi i ddyn, trwy ymdrech galed, ymwithio ychydig yn mlaen trwy anfanteision a chamgymeriadau ei anwybodaeth, a dechreu meddianu profiad a doethineb i'w gyfaddasu i fyw i bwrpas—yn dechreu deall ac ufuddhau i ddeddfau ac amodau ei fodolaeth yn y fuchedd hon—bywyd fel *problem* ddurus yn graddol ymagor a dyfod yn

fwy dealladwy iddo—gyda ei fod yn dechreu parotol i sylweddoli gobeithion bywyd—mae ei einioes yn terfynu. Pan y byddo prin wedi dechreu dysgu byw yn y byd hwn, ac ar gychwyn gwneyd y goreu o hono, symudir ef i ganol rhyfeddodau dyeithr y byd dyfodol. Ac yn aml mae y nerth a'r iechyd corphorol yn pallu, pan y byddo y meddwl wedi cyrhaedd yr addferwydd a'r cymwysder uchaf i weithio—y llenor, y pregethwr, y gwladweinydd, pob galwedigaeth.

II. *Y gwirionedd arall sydd yn ein testyn, yw, daioni, gofal a darpariaethau grasol Duw i ddyn.* “Arglwydd, pa beth yw dyn, pan ymgynabyddit âg ef? pan wnait gyfrif o hono,” &c.

Gwnaeth Duw gyfrif mawr o ddyn yn ei greadigaeth; cyfansoddiad ei gorph “Y creais, y lluniais, ac y gwnaethum ef” y fath gyfuniad cyfaddas ac ardderchog o synwyrâu ac aelodau corphorol. Y fath ddyddordeb a deimlai Duw wrth ei greu ef—“Gwnawn ddyn ar ein llun a'n delw ein hun; bydded goleuni; heigied y mor ei rywogaethau o bysg; ac egined y ddaear egin,” &c.; ond y mae Duw yn anadlu ei hun anadl einioes yn firoenau dyn, ac yn dywedyd *da iawn* wedi ei greu ef. Gwnaeth ef yn frenin ar y ddaear; darostyngodd bob creadur arall o dan ei draed ef, i fod yn wasanaethgar iddo—anifeiliaid y maes, pysg y môr, ac ehediad yr awyr; a gall ef sugno mwy o gysuron trwy ei synwyrâu corphorol, nag un creadur arall. Mae y ddaear hefyd wedi ei pharotol a'i chyfaddasu i fod yn breswylfan i ddyn; ei mwneu a'i meteloedd yn ei choffrau—ei glo, haiarn, plwm, pres, arian ac aur—pob peth yn wasanaethgar iddo. Y nwyau yn yr awyr hefyd, a sferylliaeth; cafodd dyn synwyrâu a deall digon cryf i ddwyn y pethau hyn oll i'w wasanaethu—“Dwyn y mellt i danio mae.” Pa greadur arall a all ddefnyddio y nerthoedd hyn mewn natur at ei wasanaeth?—cyneu tân, cynyrchu ager, rhwymo y gwynt, &c.

2. Mae Duw yn gwneyd cyfrif mawr o ddyn yn ei ragluniaeth; nid yn unig ei greu a'i gynysgaethu & synwyrâu

cryfion, a rhoddi defnyddiau cynaliaeth a chysuron iddo yn y ddaear, ond y mae Duw yn gofalu am dano yn wastadol yn ngoruchwyliaethau ei ragluniaeth. Y mae deddfau yn llywodraethu y creaduriaid eraill; ond y mae dyn wedi ei freintio a'i gyfaddasu â chyneddffau i fod yn ddeiliad llywodraeth a deddfau moesol. Nid oes un ffaith yn dangos yn fwy eglur i mi ofal rhagluniaeth Duw am ddyn, na bod Duw yn cyfryngu i atal canlyniadau naturiol ein drygioni a'n ffolineb rhag ein goddiweddyd. Beth pe buasai pob deddf naturiol a moesol a dorasom, yn cael gweinyddu arnom ein cospedigaeth haeddianol, byddai ein bodolaeth wedi ei fallu a'i felldithio yn hollol. Deddfau iechyd a mwynhad moesol wedi eu troseddu genym. Gofal Duw yn ei ragluniaeth sydd wedi ein cadw a'n diogelu rhag cael ein damnio yn y byd hwn â chanlyniadau ein beiau a'n pechodau. Mae prif ofidiau a thrallodion bywyd yn deilliaw o'n ffolineb a'n hamryfusedd ni ein hunain, er ein bod yn dueddol i briodoli y fath bethau i ragluniaeth, a chymeryd y *credit* ein hunain am y llwyddiant sydd yn dyfod i'n rhan mewn bywyd. Clywsom hen dduwion yn dweyd fod Duw yn gofalu am danom mor fawr, fel pe na buasai ganddo neb arall i ofalu am dan-ynt; ei ofal yn canolbwyntio mewn dyn. Syniad tra bywiog i ddatgan manylwech gofal Duw; ond nid ydyw mawredd ei ofal am eraill yn cyfyngu dim ar ei ofal am danom. “Y llyisiau a'r brain;” ond pa faint mwy dynion.

3. Yr ymgynabyddiaeth o'r cyfrif a wnaeth Duw o ddyn, fel y mae yn greadur moesol, cyfrifol ac ysbrydol. Dyma ni wedi dod i raddfa uwch i sylwi ar ddaioni Duw i ddyn. Cafodd dyn ei fendithio â natur a chyneddffau ysbrydol; cymwysderau i ymgynabyddu, cymdeithasu, a dal cymundeb â Duw; deall a rheswm i'w adnabod, ei edmygu a'i addoli; ewylllys rydd i ufuddhau iddo, a serch i'w garu a'i fwynhau. Dyma y petnau oedd yn cyfaddasu dyn i sugno y dedwyddwch penaf ac uwchaf. Er mor luosog ac amryw-iol ydoedd elfenau cysuron dyn yn ei

gyfansoddiad corphorol a'r byd naturiol, y mae elfenau ei fwynhad, fel bod ysbrydol, yn fwy ysblynydd ac ardderchog—ei addurno â rhinwedd a sancteiddrwydd; ei urddasoli â delw ysbrydol Duw ei hun. Ac er fod dyn wedi melldithio ei hun trwy ei bechod, a'r effeithiau erchyll o drueni wedi treiddio trwy ei gyfansoddiad naturiol ac ysbrydol, a'i anghyfassu i fwynhau y bywyd sydd yr awr hon, a'r hwn a ddaw, eto y mae Duw wedi gwneyd cyfrif o hono fel pechadur. Mae ei ddarpariaethau grasol ar gyfer dyn yn yr iachawdwriaeth, yn gyfad'las i wrthweithio canlyniadau ei bechod a'i drueni. Pa beth ydyw y darpariaethau sydd yn y ddaear hon ar gyfer angenion naturiol dyn, mewn cyferbyniad i fawr amryw ddoniau Duw i ddyn yn yr iachawdwriaeth? Yma y mae cariad a thrugaredd Duw a'i ewyllys da i ddyn wedi cyrrhaedd ei raddfa uwchaf. Yma y gwelir golud ei ddaioni ef. "Iē, an chwiliadwy olud ei ras ef." Yma y cyflawnodd doethineb a chariad dwyfol eu gorchest-gampau penaf, yn darparu trysorau er dedwyddwch dyn. "Rhagorol olud ei ras ef sydd yn y brynedigaeth sydd yn Nghrist Iesu." Mae tragywyddol bwys gogoniant yma, "O holl weithredoedd Duw yn un." Meddyliau o hedd yn nghanol Duw erioed, "a'i hyfrydwch gyda meibion dynion." "Pan y gelwid," &c.

III. *Cysondeb y ddau wirionedd cyferbyniol sydd yn ein testyn, neu paham y mae creadur mor wael a distadl ei ymddangosiad yn wrthddrych daioni mor fawr a gogoneddus.* Pa reswm sydd dros wneyd y fath gyfrif o ddyn? Mae amheuwyr a materolwyr y blynyddoedd hyn yn gwrthod y syniad fod dyn yn wrthddrych gosal a daioni mor fawr. Mynant hwy edrych arno yn ei berthynas â'r ddaear yn unig. Honant yn bendant ei fod o'r ddaear yn ddaearol, a cheisiant olrhain ei achau i lawr at y creaduriaid israddol. Gwadant ei darddiad a'i fonedd ysbrydol, a chyfeiriant ei feddwl at y ddaear—"Fel y graig y cloddiwyd ef allan o honi." Onid llethu dymuniad am gynydd a dad-blygiad y mae y fath athrawiaeth?

Mor wahanol ydyw yr Ysgrhythrau, er cydnabod mewn iaith gref ddistadledl bywyd dyn yn y byd hwn, eto mor rymus y llefarir am dano o ran ei radd a'i fonedd ysbrydol; ac fel y mae yn ddeiliad byd dyfodol, ac etifedd bywyd tragywyddol. Dyma *evolution*, dad-blygiadau ardderchog; nid o'r ffurfiau isaf o fywyd at y bywyd newydd, ond dechreu gyda dyn fel plentyn egwan anser, a'i ddilyn yn nghwrs ei ddadblygiadau, nes wedi ei wisgo a'i goroni âg anfarwoldeb, yn uwchaf-lys y dwyfol ei hun.

Wrth edrych ar fywyd dyn yn ei berthynas â'i sefyllfa yn y byd hwn yn unig, ac yn ngoleuni amgylchiadau y fuchedd hon, mae ei fywyd yn *broblem* ddyrus, ac anhawdd ei deongli. Edrychwn arno, ynte, yn ngoleuni y byd dyfodol, a chawn esboniad goleu a chyson arno. Rhaid edrych arno fel deiliad o ddau fyd, ac nid ei gyfyngu i un.

1. Sefyllfa o brawf ragbarotoawl ydyw y bywyd sydd yr awr hon, ar gyfer yr hwn a ddaw. Ac fel y mae y naill gyfnod mewn bywyd yn ein parotoi a'n cymwysu ar gyfer y llall, felly y mae ein bywyd presenol erbyn y dyfodol. Mae y plentyn yn yr ysgol yn myned trwy gwrs o ddysgyblaeth ac addysg, er ei gyfassu ar gyfer y cylchoedd a'r gorchwylion pwysig sydd o'i flaen mewn bywyd; neu yr egwyddorwas yn ymdrafferthu'n chwithig ac anfedrus i ddysgu ei gelfyddyd a'i alwedigaeth.

2. Mae breuolder, a distadledd, a gwagedd y bywyd sydd yr awr hon, yn foddion effeithiol iawn i ddiddyfnu ein meddwl a'n serch oddiwrtho, a'n cymwysu a'n cryfhau yn y dymuniad am fyd a bywyd gwell. "Nid i'r ddaear hon ein ganwyd;" "Tragyddoldeb yw ein lle;" "Mae dull y byd hwn yn myned heibio;" a ninau hefyd yn cyfnewid yn barhaus; ac y mae hyn yn foddion addas i'n dysgyblu, ein cymwysu, a'n parotoi erbyn y byd nesaf. Y cynddiluwiaid yn ymhyfhau ac yn ymollwng i annuwoldeb rhyfygus, am fod eu bywyd yn parhau cyhyd. Fel mae y bywyd hwn yn prysur dreulio ymaith, dylem feddwl mwy am y byw-

yd dyfodol; y naill synwyr corphorol ar ol y llall yn pallu ar y ffordd.

3. Etifedd anfarwoldeb ydyw dyn. Nid afresymol fod cymaint o gyfrif yn cael ei wneyd o hono yn y byd hwn ar ei yrfa i anfarwol fyd, fel gyda y tywysogion pan yn teithio trwy wledydd a dinasoedd. Cariad anfeidrol Duw at ddyw yw y rheswm mawr paham y gwna y fath gyfrif o hono. Ymhyfyryda ynddo fel y fam yn ei phlentyn eiddilaidd. "Os chwychwi gan hyny, a chwi yn ddrwg, a fedrwch roddi rhoddion da i'ch plant, pa faint mwy y rhydd eich Tad yr hwn sydd yn y nefoedd bethau da i'r rhai a ofynant iddo?"

Amddiffyniad.

HYNAWS OLYGYDD: Os caniatewch, rhoddaf ychydig resymau dros fy ymddygiad yn bedyddio y rhai a aelodant eu hunain gydag eglwys o enwad arall; canys nid yw penderfyniad y Gymanfa, na chwaith ysgrif y brawd parchus o Oshkosh, wedi fy argyhoeddi fy mod yn droseddwr o reol bur Pen Mawr yr eglwys wrth wneyd felly, o herwydd,

1. Am eu bod yn profesu eu bod yn credu yn Iesu Grist â'u holl galon, ac yn dymuno rhoi ufudd-dod i'w orchymyn sanctaidd o gariad ato.

2. Am fod Iesu Grist yn gorchymyn bedyddio y neb a gredo; a rhag rhwystro un o'r rhai bychain hyn, ar gyffes o'u ffydd, ac ar awdurdod Pen Mawr yr eglwys bedyddiais hwynt. A pha le, frodyr, mae engraffit o neb o apostolion yr Oen yn gwrthod y cyfryw rai?

3. Am mai peth personol yw crefydd —pob un yn credu drosto ei hun, ufuddhau drosto ei hun, ac hefyd roi cyfrif i Dduw yn y diwedd drosto ei hun; a dylai pob un gael hawl i farnu y pethau drosto ei hun.

4. Am nad ydwyf yn ystyried fod hawl gan eglwys na Chymanfa i ymyr-aeth â gwaith y gweinidog yn bedyddio, oddieithr ei fod yn anysgrhythrol yn y dull, neu'r deiliad; canys bedyddiodd Paul deuluoedd cyfain yn

Philippi, heb ymgynghori âg eglwys na chymanfa; hefyd bedyddiodd Phylip yr eunuch ar y broffes ei fod yn credu â'i holl galon, a gadawodd iddo fyned ar hyd ei ffordd ei hun yn llawen, ac heb ystyried eu hunain yn gyfrifol i neb ond Duw am eu gwaith. Er fod bedydd yn angenrheidiol i aelodaeth a chymundeb eglwysig, eto i'r gweinidog ac nid i'r eglwys y perthyn y gorchymyn o barth bedydd, yn ol y comisiwn a roddodd ein Hathraw mawr.

Yn awr troaf at y brawd Evans yn priodi pechadur â Christ trwy sedydd, ar yr amod iddo fyned ar ol "gwragedd dyeithr." Dywedodd Ioan unwaith wrth Iesu Grist, "Athraw, ni a welsom un yn bwrw allan gythreuliaid yn dy enw di, yr hwn nid yw yn ein dilyn ni; ac ni a waharddasom iddo, am nad oedd yn ein dilyn ni." Marc 6: 38. Chwareu teg i bawb, frawd; er nad yw y brodyr y Methodistiaid a'r Annibynwyr yn ein dilyn ni yn y bedydd, maent mor selog a chadarn dros yr angenrheidrwydd o ffydd, ac edifeirwch, a dylanwad yr Ysbryd Glan er iachawdwriaeth, a neb o honom ninau; ac hefyd mor weddus yn eu buchedd, a manwl yn y ddysgyblaeth eglwysig, ac yn nygiad eu hieuenctyd i fyny a neb o'r Bedyddwyr. Mae eu galw yn wragedd dyeithr, frawd, yn rhy debyg i'r Pharisead hwnw pan yn diolch nad oedd ef fel dynion eraill, na'r publican hwn chwaith. Hefyd, er bod ein bedydd yn arwyddo yn mhroffes y deiliad, ei fod yn marw i bechod, ac yn cyfodi i rodio buchedd newydd, sef byw i Grist, yr hwn fu farw drosto—rhaid cyfaddef mai yn y broffes yn unig y mae yn y bedydd; ac nad yw bedydd ynddo ei hun yn fyw i Grist, nac yn farw i bechod, ond yn unig ei fod yn ufudd-dod i'r gorchymyn ac yn ddarlun neu yn arwydd o'r pethau pwysig hyny sydd idd eu cyflawni. Eto, golygwn fod rhyw un sydd a'i fedydd yn ddarlun neu yn arwydd mwy diffygiol ac anmherfaith na'r eiddom ni, yn byw yn fwy perffaith i Grist, a marw yn fwy llwyr i bechod na ni, oni bydd hi yn debyg fel mae Paul yn dweyd yn Rhuf. 2: 26, 27? Yr wyf fi mor wrthwynebol i

daenellu baban a chwithau, frawd, ac ni fedyddiais neb erioed ar yr amod iddo fod yn daenellwr; ond o herwydd nad oeddynt yn credu yn y taenellu fel dull, na'r baban fel deiliad, yr oeddynt yn ceisio genyf eu bedyddio, ac ni chlywais fod neb o honynt wedi taenellu eu plant hyd heddyw. Eisiau planu egwyddorion yr efengyl sydd arnom, yn ysbryd addfwyn ein Hathraw mawr. Nid wyf am ddarnio corph Crist trwy ymbleidiau ac ymraniadau; canys arfau ein milwriaeth ni nid ydynt gnawdol, ond nerthol trwy Dduw i fwrw cestyll i lawr. Gweddiwn, frawd, am gael ein gwisgo â'r holl arfogaeth; o herwydd y mae hwto uwch ben y pleidiau crefyddol parchus, a'u galw yn "wragedd dyeithr," a "bedyddio i Moses," yn swnio yn dra chnawdol i mi, ac yn annhebyg i'r arfau sydd "i berffeithio y saint i waith y weinidogaeth i adeilad corph Crist." Trwy ffydd mae'r credadyn yn cael undeb â Mab Duw fel iachawdwr, a'r ffydd hono yn dyfod trwy glywed, a'r clywed trwy air Duw, nes mae hi yn egwyddor fyw yn y dyn oddifewn, yn gweithio trwy gariaid ac ufudd-dod ewyllysgar i orchymyn pendant a moesol Brenin Sion, ond yn anghelfydd ac yn anmherffaith iawn, fel nas gall ymddiried nac ymfrostio yn ei gyfiawnder ei hun; ond "Crist yn bob peth ac yn mhob peth." "Canys trwy ras yr ydych yn gadwedig trwy ffydd, a hyny nid o honoch eich hunain; rhodd Duw ydyw." Rhodd deilwng o hono ei hunan, deilwng i bob dyn i'w derbyn. Yn dderbynwyr o honi y byddom ninau oll, yw dymuniad,

MEREDITH EVANS.

Dodgeville, Mawrth 14, 1879.

NODION GOLYGYDDOL.

—Rhydd y *Baptist Hand-book* y crynodeb canlynol o'r enwad drwy y byd:

	Eglwysi. Gweinidogion		Aelodau.
Erwrop....	3,079	2,240	316,514
Asia.....	514	213	34,006
Affrica....	32	17	1,147
America..	24,753	15,126	2,113,721
Awstralia..	127	87	7,700

—"Llewelyn ein Llyw Ola'" ydyw teitl rhamant ddyddorol a gyhoeddir yn wythnosol yn *Seren Cymru*, gan y Parch. Spinther James. Rhoddir canmoliaeth uchel iddi, ac y mae yn debyg o droi allan yn boblogaidd.

—Boreu dydd Mercher, y 5ed o Chwefror diweddfaf, bu farw y Parch. Daniel Morgan, Blaenafon. Dyma un o'n gweinidogion enwocaf eto wedi ei alw at ei wobwr. Cafodd ei fino er's blynyddoedd gan yr afiechyd anfeddyginiathol a elwir *diabetes*, yr hwn o'r diwedd a aeth a'i fywyd. Nid oedd yn teimlo ryw lawer yn ddiweddar yn fwy nag arfer oddiwrth ei afiechyd, ond yn unig ei fod yn effeithio yn niweidiol ar ei olygon. Ganwyd ef dydd Nadolig, yn y flwyddyn 1822, yn Mro Morganwg. Cafodd ei fedyddio gan y diweddar Barch. James Richards. Dechreuodd bregethu yn yr un lle, ac o dan nawdd yr un gweinidog. Aeth i'r athrofa yn Mhontypwl. Ymsefydlodd yn weinidog yn Horeb, Blaenafon, tua 30 mlynedd yn ol. Ymadawodd o Blaenafon i'r Tabernacl, Pontypwl, yn 1857, ond dychwelodd i Blaenafon i'w hen eglwys; ei eglwys gyntaf a'i ddiweddfaf. Yr oedd Mr. Morgan yn ysgolhaig gwych, yn meddu gwybodaeth dra pherffaith o'r iaith Hebraeg, fel ag yr oedd yn gallu holi (*examine*) myfyrwyr ein hathrofeydd yn yr iaith hono gyda llawer o rwyddineb. Yr oedd hefyd yn meddu gwybodaeth helaeth a chywir yn y Groeg a'r Lladin, a chryn adnabyddiaeth o'r Ffrancaeg. Yr oedd yn athronydd addfed, yn dduwinydd dyfnddysg ac ymarferol; yn bregethwr galluog a choeth yn y Gymraeg a'r Saesoneg. Yr oedd yn un o'r dynion mwyaf llawn mewn gwybodaeth a defnyddioldeb. Bu o wasanaeth mawr i'r athrofa yn Mhontypwl fel aelod o bwyllgor, ac ysgrifenydd y sefydliad, am flynyddau lawer. Bu yn un o sefydlwyr ac o gefnogwyr mwyaf gwresog Undeb Bedyddwyr Cymru; ac o bawb iddo ef yn benaf y mae y Gymdeithas Ddarbodol yn ddyledus am ei sefydliad a'i llwyddiant. Efe fu ei hysgrifenydd er pan gafodd ei bodolaeth hyd y flwyddyn ddiweddfaf, pryd y gorfu iddo

roddi ei swydd i fyny o herwydd gwen-
did ei iechyd, ond yr oedd ei galon
gymaint ag erioed yn llwyddiant y
gymdeithas hon, a gobeithiwn y syrth-
ia deuparth o'i ysbryd ar lawer o wein-
idogion ieuainc Cymru yn eu perthynas
â'r sefydliad teilwng hwn. Cymerodd
yr angladd le dydd Llun, Chwefror
rofed, am 2:15. Ymddiriedwyd y
trefniadau i'r Parch. W. Rees, gwein-
idog henaf yr enwad yn Mlaenafon, a
chyfaill mynwesol i Mr. Morgan, yn
cael ei gynorthwyo gan y Parchn. E.
Jones a J. Edwards. Wrth y ty cyn
ychwyn, darllenodd y Parch. T. Jones,
Aberdar, a gweddiodd y Parch. J.
Thomas, Tongwynlas, dau o feibion yr
ymadawedig mewn ystyr bregethwrol.
Yn y capel, darllenodd y Parch. T.
Lewis, Risca, ran o air Duw, a gweddio-
dd y Parch. S. R. Young, Abergaven-
ny; wedi hyn pregethwyd gan y Parch.
E. Roberts, Pontypridd, oddiar 2 Pedr
1: 13—15. Yr oedd y bregeth yn hyn-
od o bwrpasol, ac yn deilwng o'r pre-
gethwr ac o'r amgylchiad. Yna terfyn-
wyd trwy weddi yn y capel, gan y
Parch. W. Thomas, Caerdydd. Cladd-
wyd ein brawd yn mynwent yr hen
Horeb. Ar lan y bedd, anerchwyd y
dorf gan y Parch. E. Thomas, Casnew-
ydd, a gweddiwyd gan y Parch. A. J.
Parry, Abertawe, ac yna gadawyd
gweddillion marwol ein brawd hyd
ddydd mawr yr adgyfodiad.

—Cyhoeddwyd yn ddiweddar yn
Nghymru *Adroddiad* cyfarfodydd Un-
deb Bedyddwyr Cymru, a gynaliwyd
yn Aberystwyth, Medi 23, 24, 25,
26, 1878. Am ei gynwysiad dywed-
ir: "Mae anerchiad y cadeirydd ar
'Safon Cristionogaeth,' yn alluog ac
amserol. Anhawdd meddwl am ddim
gwell ar 'Y defnydd a ddylem wneyd
o'r Brifysgol yn Aberystwyth,' na pha-
pyr Dr. Ellis. Mae yn ddigon tebyg y
bydd yr awgrymiadau sydd ynddo yn
rhoddi cyfeiriad i rai o weithrediadau
phwsical yr enwad yn y dyfodol. Mae
papyr y Parch. O. Griffiths, ar 'Gweddi
yn ngwyneb dysgeidiaeth y Beibl a
dadleuon yr oes,' yn deilwng o sylw
manylaf ein haelodau mwyaf meddyl-

gar. Byddai darllen rhagor ar bethau
o'r fath yn ddysgyblaeth feddyliol i ni
fel enwad, fel y byddai hefyd i bob en-
wad arall. Dysgwylwng lawer o ffrwyth
oddiwrth araeth y Parch. W. Morris,
ar 'Y gweddeidd-dra a'r duwiolfrydedd
priodol yn holl ranau y gwasanaeth cy-
hoeddus;' ac nis gall araeth y Parch.
W. Williams, ar 'Swydd y diacon,' lai
na dwyn yr eglwysi i ystyried y pwys-
igrwydd o ddewis diaconiaid yn ofn yr
Arglwydd, a pheri i'r brodyr sydd yn y
swydd i ddyblu eu diwydrwydd er ei
llanw yn fwy effeithiol. Darllenir
'Swydd y gweinidog,' gan y Parch. N.
Thomas, gan y rhan fwyaf o weinidog-
ion yr enwad yn Nghymru, ac hyderwn
nad oes yr un brawd yn y weinidog-
aeth a all ei darllen heb deimlo cym-
elliad o'r newydd i ymgysgru yn fwy
llwyr ac ymroddgar i waith y Meistr
mawr. Yr ydym yn wir falch o'r *Ad-
roddiad*. Nid oes genym amheuaeth
na ddaw allan yn flynyddol; y mae
wedi ei wneyd o'r un plyg a'r *Greal*,
fel y gellir rhwymo nifer o flynyddoedd
o hono yn un gyfrol olygus."

HANESION CARTREFOL.

CYMANFA OHIO A GORLEWINBARTH PENNSYLVANIA,

A gynelir eleni yn Coalburg, O., ar y
24ain a'r 25ain o Fai. Bydd eynadl-
edd am 10 o'r gloch y dydd cyntaf.
Ymdreched y gweinidogion a'r cenad-
on fod yno yn brydlon.

Gair at yr Eglwysi.—Yn ngwyneb
fod amgylchiadau eglwys Coalburg yn
isel yn bresenol, taer ddymunwn i bob
eglwys yn nghylch y gymanfa i dalu eu
cyfran er ei chynorthwyo i'w chynnal
yn anrhydeddus.—*Thos. Thomas, Ysg.,
Sharon, Pa.*

DAWN, MO.

Mae y sefydliad amaethyddol hwn
yn un o'r sefydliadau Cymreig cryfaf
yr ochr hon i'r Mississippi. Mae yma
dair eglwys Gymreig, ond y Bedydd-
wyr yw y cryfaf o lawer; a dywenydd

genym hysbysu lluosog ddarllenwyr y WAWR, fod heddwch, tangnefedd, a chariad yn nodweddau amlwg yn addurno yr eglwys hon; ac mewn canlyniad mae yma lwyddiant parhaus. Mae yr anwydeb a fodola rhwng eglwys a gweinidog yn bobpeth ellid ddymuno; a'r weddi fawr ydyw am iddo barhau yn hir felly. Er mor bell yn y Gorllewin, yr ydym yn cael ymweliadau achlysurol gan enwogion yr areithfa Gymreig. Y diweddaf (ond nid y lleiaf) ydoedd yr anwyl-ddyn y Parch. O. Griffith. Adwaenoch chwi "Giraldus" hwnw, Mr. Gol. ? Yn wir, brawd ardderchog ydyw, yn ddiwentiath; fe gawsom ni "dicinach" o hwyl gydag ef. Ond, druan, o hono, drwy gam-ddealltwriaeth fe orfu iddo gerdded haner y ffordd o Utica i Dawn, Mo., drwy yr eira mawr nes ydoedd ei haner isaf wedi ei ail fedyddio; ond diolch byth, daeth yn *all right*, a phregethodd nos Fercher yn deilwng o'r bardd a'r duwinydd "Giraldus." Arosodd yma dros y Sabboth, a phregethodd ddwy waith yn Gymraeg ac un waith yn Saesonaeg; a chan fod ychydig o waith heb ei orphen o blaid y WAWR, cyhoeddwyd y byddai yn pregethu y nos Fawrth ganlynol, ac felly y bu. Cawsom bump o bregethau gwir dda ganddo; a llwyddodd yn ardderchog i chwyddo rhif derbynwyr y cyhoeddiad o 12 i 27! *Well done*, onidê? Deallwn iddo lwyddo yn gyffelyb yn Bevier; er i ryw greadur digon anfoneddigaidd alw y WAWR yn y *Drych*, "Ei *Wawr* ddw'r sydd yn wir dda," &c., ac arfer rhyw frawddegau eithaf annheilwng am berson y brawd, &c.; ond mae'r wlad yn adnabod Giraldus, a gwnaeth yn rhagorol. Cofiw'n yn hir y *sleigh rides* hapus a gawsom, a chwarem yn ein calon gael rhyw "dicinach" o'i gyfeillach cyn hir eto. Pa bryd y bydd hyny nis gwyddom.

Yr ydym oll, o galon, o blaid y cyhoeddiad, ac yn unfrydol yn llon-gyfarach y bardd awenyddol, yr ysgolhaig addfed, a'r duwinydd tra galluog, CEFNI, am ei barodrydd a'i wroldeb yn amddiffyn yr ordinhad o fedydd. Diolch byth am yr ysgrifau gorchestol

sydd ganddo fis ar ol mis yn y WAWR. Credwn eu bod y rhai goreu yn yr iaith Gymraeg ar y pwnc. Iechyd i enaid ambell i Fethodist cul ac Annibynwr rhagfarnllyd fyddai eu darllen yn ddiuedd. Benthith y nef fyddo byth yn orphwysedig ar y Parch. H. C. Parry (Cefni).

Bydd Cymanfa Gorllewinbarth y Missississippi yn cael ei chynnal gyda ni, yn Dawn, tua diwedd mis Mai nesaf. Ceir gwybod yr adeg eto.—*Gwenffrwd*.

CYFARFOD YMADAWOL MR. D. W. LEWIS, DAWN, MO.

Prydnawn Sabboth, Chwefror 16eg, 1879, ymgynullodd torf fawr i addoldy y Bedyddwyr yn y lle uchod, gan fod hwn yn cael ei gynnal fel cwrdd ysgol a chwrdd ymadawol. Wedi adrodd y Salm gyntaf, gan Miss M. Davies, gweddiwyd gan y brawd John Williams (gof), yna neillduwyd Hugh Tudor yn gadeirydd. Galwodd ar yr adroddwyr yn olynol, a chwasm adroddiadau rhagorol, y cyfryw ag oedd yn atdynu cymeradwyaethau uchelaf y dorf luosog. Y maent yn rhy luosog i'w henwi oll yma. Canodd y côr yn rhagorol dan arweiniad y brawd ffyddlon Isaac P. Jones, un o ddiaconiaid yr eglwys. Wedi myned drwy brogram yr ysgol, awd at brif amcan y cyfarfod, sef cyflwyniad anrheg o Feibl goreuredig i'r brawd ffyddlon, a'r diacon da D. W. Lewis, ar ei ymadawiad i Long Creek, Iowa. Wedi ychydig o sylwadau rhagarweiniol gan y Parch. R. M. Richardson, gweinidog yr eglwys, galwyd ar y brawd John Williams i gyflwyno yr anrheg i'w gyd-swyddog Lewis, yr hyn a wnaeth drwy adrodd,

"Dyma Feibl anwyl Iesu,
Dyma rodd deheulaw Duw," &c.;

a dweyd ychydig am deilyngdod y brawd Lewis, &c. Wedi derbyn y rhodd, methodd Mr. Lewis, gan ei deimladau, a dweyd gair; ond ysgrifenodd y cyfryw ar bapyr, a darllenwyd ef gan y gweinidog, yr hwn a sylwodd ar nodwedd, buchedd a chymeriad Mr. Lewis, &c., a therfynodd drwy ddar-

llen ychydig farddoniaeth a gyfansoddodd ar y pryd.* Yna galwyd ar y Parchedigion H. X. Hughes (A.), H. E. Jones (B.), a J. Jones Cardy, gynt o Red Oak, Iowa, yn nghyd a Mr. S. D. Jones (A.), y rhai oll a ddywedasant yn uchel am rinweddau Mr. Lewis, fel amaethwr, ynad heddwch tra rhagorol, diacon eglwysig, priod ffyddlon, a thad tyner a gofalus, &c.; ac yn awr ac eil-waith yr oedd gweinidog y lle yn gofalu am beidio gadael i'r cwrdd fod yn y cywair lleddf yn barhaus, drwy ddweyd rhyw hanesyn bach, &c., nes ydoedd y gynulleidfa bron ymdori gan chwerthin iachus, a hwyl rymus. I ddiweddu, canodd y côr yn ardderchog, "Yn yr hoff maes o law," o'r *Waur*; y geiriau wedi eu cyfieithu gan "Giraldus." Felly y terfynodd y cwrdd hir-ddysgwyliedig i ffarwelio â'r brawd hoff D. W. Lewis Collodd y sefydliad ddyn rhagorol, y gymydogeaeth ffarmwr profiadol, a'r eglwys Gristion gloew, a swyddog gofalus. Boed bendith y nef yn arosedig arno ef a'i deulu hyd byth, yw dymuniad calon ei frawd—*Gwenffrawd*.

* Gwel y farddoniaeth yn y rhifyn hwn.

IRWIN STATION, PA.

Er cymaint o rwystrau sydd yn ein cyfarfod fel eglwys, yn nghyd a marweidd-dra gwahanol fasnachau, nes peri i amryw ein gadael i leoedd eraill, eto mae yr eglwys yn aros fel cynt, a bywyd yn y gwersyll. Y mae yma ddyfbarhad mewn gweddi, ac ymbiliau wrth yr hen orsedd am i'r Arglwydd chwangu at Sion o rai a fyddant gadwedig.

Yr ail Sabboth yn Chwefror, talodd y Parch. D. H. Jones, Johnstown, ymweliad â ni, a phregethodd yn ystod y dydd gyda chymeradwyaeth uchel. Digon yw dweyd, fod Mr. Jones wedi rhoddi tystiolaeth eglur i ni ei fod yn bregethwr o anfoniad Duw. Mae ei bregethau oll yn llawn mel, a'r oll wedi ei gasglu oddiar bren y bywyd.

Bu y Parch. Charles Jones, Coalburg, yn ddiweddar yn dweyd ychydig wrth y rhai sydd wedi ein gadael, er eu dar-

bwylllo i ddod yn ol i'r hen gorlan, o'r lle yr ymadawsant. Hysbysodd eu bod allan o'u lle, ac fod yn ofynol iddynt fyned yn ol i'r eglwys, a hyny ar dir edifeirwch. Ni wrandawodd ar gyngorion efengylaidd Mr. Jones, ond dwy chwaer yn unig, y rhai a dderbyniwyd i gymundeb gan Mr. Jones, o Johnstown, Sabboth Chwefror gfed.—*Amos Roberts*.

VIENNA, OHIO.

Saif y lle hwn tua deng milltir o Youngstown, O. Nid oes llawer o Gymry yn y lle yn awr. Y mae yma eglwys fechan, perthynol i'r Bedyddwyr Neillduol Cymreig. Nid ydym ond ychydig mewn nifer, ac ar ol ymadawiad ein parchus frawd D. C. Thomas, Niles, O., yr ydym wedi cael y fraint o glywed ein parchus frawd Thomas Thomas, Sharon, Pa., yn pregethu i ni gwplw o Sabbothau, ar "doriad y bara." Dywedwn eto fod y pregethu yn hynod rymus ac effeithiol, yn dangos yr angenrheidrwydd i'r eglwys gynyddu yn fwy-fwy ar ddelw ei sylfaenydd, yn ogystal a braint a dyledswydd y gwrandawyr i roddi eu hunain i Dduw. Hefyd, yr oedd y sylw a delid i'r pregethu yn fawr ac yn ddirifol, gyda theimladau dwys a sobr iawn. Gallwn feddwl fod y parchus frawd wedi gadael sail dda i'r eglwys ddysgwyl bendith Duw ac effeithiau daionus yn y dyfodol. Mae ein parchus frawd yn deilwng o'n sylw, ac yn llanw ei le fel gwas da a rhagorol i Iesu Grist, a dylanwad mawr gyda'i lafur ef; a theimla y lle yn hynod o gariadus tuag ato.—*Brawd*.

WEATHERSFIELD. O.

Mae eglwys Fedyddiedig y lle hwn wedi rhoddi galwad i'r Parch. J. W. James, Mineral Ridge, i'w gwasanaethu yn yr Arglwydd ddau Sabboth yn y mis, ac y mae yntau wedi ateb yn gadarnhaol. Dechreuwa ar ei weinidogaeth Sabboth Mawrth 16. Yr Arglwydd a roddo iddo gadernid i gyhoeddi yr anchwiliadwy olud, nes cael holl blant

tywysog y byd hwn i feddu rhyddid gogoneddus blant Duw, yw taer weddi—*Yr Ysgrifenydd.*

—◆◆◆—
BEDYDDIWD—

Youngstown, O.—Meddyliais mai nid anfuddiol fuasai anfon gair o'n hanes, yn fyr, fel eglwys, am fod y saint yn caru llwyddiant yr achos goreu, a bod y deyrnas nad yw o'r byd hwn yn myned rhag ei blaen; felly, dywedaf fod yr eglwys hon yn gwisgo agwedd lewyrchus—heddwch a chariad yn teyrnasu, a'r grasusau Cristionogol yn blaguro, a'i haelodau yn amlhau. Cawsom ychwanegiad o 6 at yr eglwys; bedyddiwyd dwy chwaer ar broffes o'u ffydd yn Mab Duw, a chafodd pedwar eu hadferyd o dir gwrthgiliaid; ac mae arwyddion fod eraill yn cloffi, a'r 6 a gafodd eu derbyn i undeb a'r eglwys hon y Sabboth cyntaf o'r mis hwn; a gobeithiwn nad yw hyn ond blaenffurwyth cynhauaf mawr i ddyfod; a'n gweddi yw, fod llwydd mawr ar air y deyrnas yn ein plith, yw fy nymuniad.
—*Un o'r Brodyr.*

Martin's Station, Altoona Mines, Va.
—Mae genyf y pleser a'r hyfrydwch y waith hon eto, idd eich hysbysu, ddarfod i'n parchus frawd J. C. Lloyd, Sabboth, y 23ain o Chwefror, drochi dwy chwaer ar broffes o'u ffydd yn y Gwaredwr Iesu, y rhai fuont yn aelodau parchus o eglwys y M. C. am flwyddi lawer; a'n gweddi yw, ar i'r Arglwydd fendithio llafur ei weision, a dwyn y pell yn agos—*John R. Jones.*

—◆◆◆—
GANWYD—

Chwefror 17, 1879, yn Dawn, Mo., mab i Mr. Thomas a'i briod; gelwir ef David Hugh.

Chwi gawsoch eich dymuniad,
Sef bachgen braf yn rhodd,
Wel, bellach chwi a fyddwch,
Yn berffaith wrth eich bodd:
Boed bendith nef y nefoedd
Hyd byth ar David Hugh,
Cynydded mewn enwogrwydd,
A ffafur gyda ei Dduw.

M. Ddu.

Mawrth 22, yn Sharon, Pa., mab i'r Parch. Thomas Thomas a'i briod; gelwir ei enw ef Henry.

—◆◆◆—
PRIODWYD—

Chwefror 22, yn Upper Lehigh, Pa., gan y Parch. D. T. Phillips, Parsons, Pa., Mr. John Edwards a Miss Margaret Harriett Collett.—*D. T. Phillips.*

—◆◆◆—
BU FARW—

COFIANT

Y DIWEDDAR BARCH. M. WRIGHT, HYDE PARK.

“Coffadwriaeth y cyfiawn sydd fendigedig.” Un cyfiawn oedd gwrthdrys y cofiant hwn, ac felly yn teilyngu fod ei hanesiaeth ar gof a chadw.

Ganwyd Moses Wright yn Cefn Mawr, Swydd Dinbych, G. C., Mai 15, 1840, o rieni crefyddol a pharchus, enwau y rhai oeddynt Mesach a Hannah Wright. Fel hyn y dywed *Seren Cymru* am y blaenaf, yn Hydref, 1868: “Mechi 30, bu farw Mesach Wright, Cefn Mawr, tad y Parch. M. Wright, Jerusalem, Rhymney, yn 55 mlwydd oed. Yr oedd yn aelod gyda y Bedyddwyr er's 30 o flynyddau. Teimlir galar a cholled ar ei ol, oblegid yr oedd yn dad tyner a gofalus, yn briod serchog, yn weithiwr ffyddlon a diwyd yn ngwinllan ei Arglwydd, ac yn haelionus yn ei gyfraniadau tuag at gynal yr achos. Ei eiriau olaf oedd: ‘Yr Arglwydd fyddo gyda mi.’ Ac nid oes amheuaeth yn meddyliau y rhai oedd yn ei adnabod fod ei weddi wedi ei hateb.”

Nis gwyddom pa mor foreu yn ei dydd y ddechreuodd Hannah Wright ei gyrfa grefyddol; tybir iddi gychwyn yn foreu, a gwyddom iddi barhau yn ffyddlawn hyd y nos. Mynych y siaradau ein hanwyl frawd yn barchus a themladwy am gyngorion, gweddiau ac esiamplau ei fam, ac amlwg oedd fod ganddo yr hyder llwyrfa yn nidwylled ei chrefydd, a'r parch dyfnaf at ei choffadwriaeth. Moses Wright oedd y trydydd o bump o blant, o'r rhai nid oes yn awr ond un chwaer yn fyw. Bydded y Nefoedd yn dyner wrthi yn ei galar a'i phrofedigaethau.

Ychydig a wyddom am y deunaw mlynedd cyntaf o oes ein hanwyl frawd, gan nad oedd em weci ymgydnabyddu ag ef, ac nid oedd yn werth ganddo yntau i son llawer am y cyfnod hwnw—bywyd oedd hwnw i edifarhau o'i herwydd—i geisio maddeuant o hono, ac i'w anghosio fel bywyd naturiol holl blant Adda. Liwyr argyhoeddwyd yntau o hyn pan yn 18 mlwydd oed, a chan edifarhau oddiwrth weithredoedd meirwon, efe a drodd at Dduw yn nghytryngdod yr ail Adda, yr hwn sydd yn Ysbryd yn bywhau. “Wedi ei gyd-gladdu a

Christ yn y bedydd, yn yr hwn ei cyd-gyfordwyd hefyd; efe o hyny allan a rodiodd mewn newydd-deb buchedd." Mewn llythyr a dderbyniasom oddiwrth y Parch. Abel J. Parry, gynt o'r Cefn Mawr, ac yn awr o Abertawe, dywed fel hyn am fedyddiad y brawd Wright: "Bedyddiwyd y brawd Moses Wright genyf fi, yn afon Dyfrdwy, Awst, 1858. Pregethwyd ar yr achlysur, yn yr awyr agored, gan y Parch. J. Jones, yn awr o Liverpool, ond y pryd hwnw o'r Bala. Yr oedd yno un-ar-hugain yn cael eu bedyddio ar y pryd. Yr oedd yr ail fedydd i mi erioed weinyddu." Ychwanega Mr. Parry fel hyn: "Dechreuodd y brawd Wright bregethu yn 1860; nid wyf fi yn cofio pa fis, ond cofiwyf yn dda am yr oedfa, yr hon oedd ar noson arferol y bregeth wythnosol. Y tes ty'n oedd, 'Onid oedd raid i Grist ddyoddef y pethau hyn, a myned i mewn i'w ogoniant?' Cofiwf fod yr argraff ar y pryd yn bur ffafriol." "Yr oedd yr eglwys," medd Mr. Parry, "wedi ei siomi mewn amryw o'i dynion ieuainc, a gymellasai i ddechreu pregethu yn ystod y deng mlynedd blaenorol. O herwydd hyn, tipyn yn oer a digefnogol oedd agwedd yr eglwys tuag at ein brawd pan yn dechreu; galwyd arno o herwydd hyny i lafurio gyda mwy o egni, er gwrthweithio yr oerfelgarwch, a lladd y rhagfarn a fodolai yn yr eglwys, o herwydd y siomiant a gawsant yn nglyn a chynifer o'i gwyr ieuainc. Llwyddodd yn hyn fel ag i gael yr eglwys yn bur barod i gefnogi ei apeliad am dderbyniad i'r Athrofa. Derbyniwyd ei i mewn Awst 24, 1862, adeg agoriad Athrofa Llangollen, lle y treuliodd y tymor arferol." Yr oedd y brawd Wright felly yn aelod o'r dosbarth cyntaf o'r efrydwyr a dderbyniasant addysg yn Athrofa Llangollen. Ni raid i Llangollen gywilyddio o'r dosbarth hwn; yr oedd ynt oll yn ddyinion ieuainc o alluoedd naturiol cryfach na'r cyffredin, o duedd ffyrgar, ac o gymeriad da. Yr unig ffaith'ofidus o berthynas i'r dosbarth addawol hwn o weinidogion ieuainc yw, mai byr iawn fu diwrnod gwaith amrai o honynt. Pump o nifer oeddynt, ac y mae tri o honynt eisoes wedi noswlio Aeth haul dysglær y galluog Edwards, Tredegar, i lawr yn gynar iawn; ac nid hir y parhaodd dydd y doniol a'r cyfrellgar Rowlands, Caerphili; a chyn ei bod yn brydnawn, wele y didwyll a'r dymbongar M Wright wedi gorphwysu. Nid oes yn awr yn aros ond y Parch. Owen Davies a'r Parch. O. Waldo James.

Wedi gorphen ei yrfa athrofaol, sefydlodd y brawd Wright yn Jerusalem, Rhymney. Urddwyd ef yno i gyflawn waith y weinidogaeth yn 1866; ac wedi chwe' mlynedd a haner o rod iad diambenol gywir, o lafur doeth a diflin, ac o lwyddiant mawr yn Jerusalem, efe a ymfudodd i'r wlad hon, ar gais eglwys Bedford, O., yn Awst, 1872. Bedyddiwyd ein brawd yn Awst, aeth i'r Athrofa yn Awst, ac yn Awst y daeth i America. Soniaf lawer am garedigrwydd y brodyr yn Bedford, ac yn enwedig y brawd Beynon (Cyfaill gweinidog y gel-

wid ef), a mawr mor ofidus oedd ymadael mewn wyth mis, o herwydd ataliad y felin habarn, yr hyn a achosodd wasgariad y brodyr i geisio cynaliaeth mewn lleoedd eraill. Yr un oedd achos byrdra ei arosiad yn Newburgh, O. Ac er i'r un anffawd ei ddilyn i Alliance, eto llafuriodd yn y maes hwnw fel bugail yr eglwys Seisonig am dair blynedd a haner. Ar gais unfrydol yr eglwys yn Hyde Park, ymgymerodd a'i bugeiliaeth yn Ionawr, 1877. Tua diwedd y flwyddyn ddiweddaf, cymellwyd ef gan eglwys Shenandoah i gymeryd ei gofal, a thuedd idd ef i gydsynio, gan fod yno faes eang i efengylwr a fedrai ar y ddwy iaith, ac yr oedd y cymwyder hwn ynddo ef. Penderfynodd, gan hyny, ymweled a Shenandoah. Yr oedd ei iechedd yn wael er'a dyddiau. Dygwyddodd fod yr hin yn oer a stormus pan gychwynodd, ac erbyn cyrhaedd yno nos Sadwrn, Tach. 16eg, yr oedd yr anwyd wedi gafaelyd yn ddyfnach a chryfach yn ei gyfansoddiad tyner, ac erbyn boreu Sul yr oedd mor anhwylyd fel y methodd fynd o'r ty, ac yn mhen diwrnod neu ddau yr oedd yn gyfyngedig i'w wely, ac ni chyfododd o hono mwy. Er iddo ar adegau ymddangos yn well, eto gwaethygu, gwaclu a gwanhau yr oedd, nes ar ddydd Mawrth, Rhag. 24ain, yr hunodd yn dawel a hyderus yn yr Iesu, gan ddywedyd yn ei synydu olaf, "Ni feddyliais erioed y gallasai marw fod mor hyfryd." Teimlai fod crefydd yn werthfawr, ac yn talu y ffordd y pryd hwnw.

Ar y 27ain ymgasglodd tyrfa luosog i'w hebrwng i dy ei hir gartref, ac yn eu plith un o weinidogion, yn nghyd a chwech o frodyr anfonedig o Hyde Park, y rhai a wasanaethodd fel *pull bearers*. Cyn codi y corph o dy y brawd E. Wright, lle y cafodd bob ymgeledd yn nydd ei gyfyngder, gweddiodd y brawd E. Edwards, Wilkesbarre. Yn yr addoldy darllenwyd rhan o'r Ysgrhythyr, gan D. R. Davies, Taylorville; gweddiodd A. J. Morton, Slatington ac anerchwyd y gwddfodolion gan J. P. Harris, Providence, a B. W. Thomas, Hyde Park (yr olaf yn Saesoneg). Ar lan y bedd staradodd y brodyr D. S. Thomas, Lansford, a D. T. Phillips, Parsons. Cynaliwyd cyfarfod yn yr hwy'r drachefn, pryd y cafwyd anerchiadau pwrpasol gan y brodyr Morton, Owen James (Seisonig), D. R. Davies, Jones (A.), Shenandoah, a T. C. Edwards (*Cynonfardd*), Wilkesbarre.

Gyda golwg ar nodweddion cymeriad Mr. Wright, nid oedd fel llawer dyn, yn *eccentric*, yn amcanu bod yn hynod er mwyn hynod-rwydd, gan ymgeisio am boblogrwydd ar draul gwirionedd, chwaeth goethedig, defnyddioldeb syml, cymydogiaeth dda, a chysur cymdeithas; ond ymdrechai ein brawd wneyd daioni yn y dull mwyaf naturiol, heddychol a thawel. Nid dyn opiniwnus oedd efe, yr oedd ganddo syniadau ei hun, ac ni phetrusai eu traethu, pan fusasai achlysur yn galw; ond wedi gwneyd hyny, ystyriai fod ei ddyledswydd wedi ei chyflawni, gan gofio fod gan ei frodyr hefyd

eu syniadau, a hawl i'w dal, a'u traethu, a'u cymell ar eraill.

Gwr tawel, addfwyn, heddychol, dihanungais a diymhongar, yn ymdrechu gwasanaethu ei Dduw a'i genediath yn ddystaw, dirodres, digynwrf a didramgwydd, oedd en hanwyl frawd. Ni chlywid ei lef yn yr heol, ac ni chrochlefa'i chwaith yn yr areithfa, eithr traethai efengyl bur ac ymarferol, mewn dull syml, cryf, hunan-feddianol a difrifol. Dichon nad oedd yn ein brawd nemawr o nodweddau y "pregethwr mawr," ac y mae yn llawn mor sicr a hyny na pherthynai iddo eiddo y pregethwr gwael. Er na honwn iddo lawer o newydd-deb tarawiadol yn ei syniadau, na llithrigrwydd dihafal yn ei draddodiad, na doniau tra soniarus i swyno ei wrandawr; ond nodwedd ei bregethau gan synwyr cyffredin cryf, barn bywlllog, ac ysbryd efengylaidd. Yr oedd ei iaith yn goeth, ei frawddegau yn gryfion, ei arddull yn naturiol, a'r traddodi yn afaelgar.

Ysgrifena y brawd A. J. Parry ei farn am dano fel pregethwr: "Wedi ymadawiad Mr. Wright o'r Cefn Mawr, ni chlywais ef yn pregethu ond rhyw dro neu ddau. Cofiwys ei fod ar ymweliad a'i berthynasau yn y Cefn ar adeg pan y dygwyddodd fod Cwrdd Chwarter Dinbych, Ffrint a Meirion, yn cael ei gynnal yn y Tabernacl. Dodwyd ef i bregethu yn un o'r oedfaon, ac fe synwyd pawb gan ragoroldeb y bregeth, a gafaelgarwch y traddodiad. Yr oedd yno lawer fel finau heb fod wedi ei glywed er's cryn amser, ac yr oedd y cynydd a wnaethai fel meddyliwr a thraddodwr yn amlwg iawn, ac yn taro pob un o'i hen gydnabod a syndod boddhaol. 'Athroniaeth foesol cydwybod' oedd mater ei bregeth, a dangosai ei fod wedi darllen llawer ar y pwnc, ac wedi ei feistrolï yn dda; ac os oedd y bregeth hon yn ddynodiadol o bregethau Mr. Wright fel rheol, yr oedd yn sicr wedi dyfod yn bregethwr anghyffredin o dda a defnyddiol."

Yr oedd ein brawd yn hynod am ei addfwynder, boneddigeiddrwydd ac hawddgarwch. Dyma eto farn ei dad ysbrydol, Mr. Parry, am dano: "Yr oedd yn hynod am ei natur dda, ei dymer rywiog, a'i ddiniweidrwydd. Ni wyddai ddim am eiddgedd at ei alluocach; ni ddywedaf ei well, oblegid nid oedd ei well i'w gael. Nid oes dim yn fwy ffortunos i bregethwr na meddwl rhydd oddiwrth gulni a chwerwder eiddgedd cenfigenllyd. Yr oedd ein brawd pan yn yr Hen Wlad yn hynod o hapus ar y pen hwn, ac nis gallaf feddwl fod croesi y Werydd mawr, ac anadlu awrygylch eang y wlad yna, wedi effeithio i newid dim er gwaeth ar ei dymer eangfrydig hon." Gwyddom, ni a gawsom yr hyfrydwch o agos gydnabyddiaeth ag ef yn y wlad hon, nad effeithiodd nac awrygylch nac eglwsgylch, na chymdeithas-gylch, nac unrhyw gylch pa bynag, i gulhau e iysbryd haelfrydig, i gyfyngu ei synwes lydan, roesawus, i wenwyno, suro nac oeri ei galon ddi-eiddig, ddiddichell

a chynes, i gyfyngu ei law gyfeillgar, gymwynasgar ac haelionus, nac i gau dorau boreuol ei wyneb hawddgar, agored.

Tystiolaeth Mr. Parry, yn ddiau, yw tystiolaeth unfarn pawb a'i hadwaent o'i febyd i'w fedd. Teimlwn yn sicr mai fel hyn y tybiai y plant a gyd-chwareuent ag ef yn y Cefn ddengmlynedd-ar-hugain yn ol—fel hyn y tybiai yr ugain a gydfedyddiwyd ag ef yn y Dyfrdwy ugain mlynedd yn ol—fel hyn y tybiai ei gydaelodau yn hen ac ieuanc, yn eglwys fawr, barchus, y Cefn—fel hyn y tybiai ei gydfyfywyr yn yr athrofa. Dyma farn eglwys Jerusalem am dano, wedi mwy na chwe' mlynedd o gydnabyddiaeth ag ef, fel ei bugail fyddlon a gofalus; dyma farn ei gyd-weinidogion o bob enwad yn Rhymney; dyma farn ei gydnabod Cymreig ac Americanaidd, llen a llyeg, yn Ohio; ac a hyn y llwyr gydsynia pawb a'i hadwaenai yn Hyde Park a Dwyrainbarth Pennsylvania. Hyn oedd tystiolaeth presenoldeb y llauws gweinidogion o wahanol enwadau ddydd yr angladd. Clywsom ddynion oedranus, sylwgar, yn dywedyd na wledwyd erioed gynifer o weinidogion mewn angladd gweinidog Cymreig yn y parth hwn o'r Dalaeth. Yn ngwyneb hyn oll ni phetruswn ddyweyd, fod ein brawd yn nodedig am ei hynawsedd, ei foneddigeiddrwydd a'i hawddgarwch cyfeillgar. Gresyn na bae mwy o honom yn debyg iddo yn hyn.

Yr oedd *fyddlondeb* hefyd yn nodweddiadol o Mr. Wright. Er ei fedyddiad yn y Cefn Mawr, yn 1858, hyd ei farwolaeth yn Shenandoah, yn 1878, "glynodd yn ei broffes" yn ddiidor a difwlch—ar hyd yr ugain mlynedd. Mae'r Nefoedd yn gwerthfawrogi dyfal barhad fel hyn yn ngwyneb pob digalondid a phroffedigaeth. Da y gallasai ein brawd gymell ei frodyr i fyddlondeb: "Byddwch sicr a diymod, a helaethion yn ngwaith yr Arglwydd yn wastadol, a chwi yn gwybod nad yw eich llafur yn ofer yn yr Arglwydd." Bu yn fyddlon fel priod a thad. Gwnaeth ei ewyllys yn Rhymney, yn yr hon y gadawai bob peth a allai fod yn eiddo iddo ar ei farwolaeth, i'w anwyl briod; a bu yn ofalus i hysbysu yn yr ewyllys, y golgyai iddi fod mewn grym yn mhob man, a phob amser, fel nas gallasai treigriad blynyddoedd, na newidiaid gwlad ei dirymu; ac yn mhen dyddiau wedi ei farwolaeth, cafwyd hi yn mhlith ei bapyrnau mwyaf gwerthfawr. Yr oedd hefyd wedi yswirio ei fywyr er budd ei deulu, gan wneyd felly ddarpariaeth ar gyfer angenion a deimlent wedi ei farw. Yn y pethau hyn yr oedd efe, er wedi marw, yn llefaru eto ei serch cynes at, a'i ofal fyddlon am ei briod hoff a'i blant anwyl.

Hefyd, yr oedd yn fyddlon fel *cyfaill*. Nid ydym yn cofio cael ar ddeall iddo roddi i fyny gyfaill erioed. Yr oedd hen gyfeillion y Cefn yn gyfeillion yn Shenandoah, a hen gyfeillion Rhymney oedd ei gyfeillion mwyaf mynweol ac ymddriedol yn Hyde Park; a soniai yn

barchus bob amser am ei gyd-fyfywr, yn gys-tal y byw a'r meirw.

Yr oedd yn fyddlon fel gwas i Iesu Grist. "Moses a fu fyddlon fel gwas yn ei holl dy ef." Bu yn fyddlon yn y Cefn fel aelod eglwysig, ac fel pregethwr ieuanc. Ni siomwyd eglwys y Cefn ynddo ef. Yn fyddlon fel myfyrwr yn Llangollen, ac fel gweinidog yn Rhymney. Ni feddyliodd am ymadael o Bedford nes oedd amgylchiadau yn gorfodi; ymlynodd yn Alliance nes y llwyr gredodd fod Rhagluniaeth yn ei gyteirio i le arall; a nod-weddid ef gan ddyoddefgarwch amyneddgar a dyfal-barhad gobeithiol yn Hyde Park. Bu yn fyddlon hyd angau mewn mwy nag un ystyr; a phwy a amheua iddo dderbyn coron y bywyd? Gallasai edrych oddirhwng bryniau gwylltion Pennsylvania i henliog fryniau Dinbych draw—o lan yr Iorrdonen ddofn, hen afon donog angeu, ar lan yr hon y rhodiodd mewn tawelwch difrifddwys a myfyrgar am wythnosau yn Shenandoah, yn ol i brydferth lanau Dyfrdwy hen, ar hyd yr ugain mlynedd, a dywedyd gyda gradd helaeth o briodoldeb, "Mi a ymdrechais ymdrech deg, mi a orphenais fy ngyrfa, mi a gedwais y fydd, ac o hyn allan rhoddwyd coron cyfiawnder i'w chadw i mi, yr hon a rydd yr Arglwydd, y barnwr cyfiawn, i mi yn y dydd hwnw." Mae y goron wedi ei henill, a'i dethol o blith y coronau fyrdd a brynwyd drwy'r gwaed, a'i gosod o'r neilldu, a'i enw yn amlwg arni, ac yn nydd y gwobrwyo gosodir hi gan law y brenin i orphwys yn dawel ar ei ael.

Yr ydym wedi cymeryd dwy olygfa ar fywyd ein brawd, ac mae genym olygfa arall i'w gymeryd—daw ei ddefnyddioldeb i'r golwg.

Rhenir dylanwad bywyd i ddau ddoesbarth, y bwriadol a'r anfwriadol *conscious and unconscious influence*. Yr oedd dylanwad anfwriadol neu anwybodol Mr. Wright yn fawr a bendithlawn. Yr oedd yn dystaw, ac eto bob amser yn llefaru; yr oedd ei rodiad yn llefaru, a'i wynebpryd yn llefaru; yr oedd argraff efen-gyl heddi ar wedd ei wyneb, ac adsain o honi yn ei lais, a pherarogl o honi yn ei ymadroddion mwyaf cyffredin. Nid ydym am gyfleu y syniad fod y brawd Wright yn wr perfffaith a difai; nis gwelsom eto ddynd heb ei fai, ond yr oedd ynddo ef lai o feiau, a beiau llai, na nemawr un y cawsom ni yr hyfyrdwch o'i adnabod.

Yr oedd dau neu dri peth ynddo yn debyg i'r Moses mawr gynt. Fel y sylwyd eisoes, yr oedd yn un o rai llareiddiaf y ddaear—un o rai fyddlonaf ei oes, ac yn wir, yr oedd ei wyneb yn dysgleirio fel un a fuasai yn y mynydd gyda Duw. Sylwai dyn ieuanc digrefydd wrthym wedi claddedigaeth ein brawd, "ei fod ef yn credu fod Mr. Wright yn Gristion—fod edrych yn ei wyneb yn peri iddo feddwl yn dda am grefydd." Dywedodd Dr. Bevan yn nghapel yr eglwys Gymreig yn Hyde Park, ar yr adeg y traddododd y Parch. E. Edwards, Wilkesbarre, bregeth angladdol Mr. Wright,

"iddo deimlo cynesrwydd tuag ato y tro cynthiaf y gwelodd ef erioed, am ei fod yn gweled delw Iesu Grist yn adlewyrchu yn ei wyneb."

Rhaid fod gan fywyd fel hwn ddylanwad er daioni, a diau fod gan hyn lawer i'w wneyd a llwyddiant ei weinidogaeth. Nis galleid dyweyd wrtho ef, pan gymellai rinweddau Cristionogol ar ei wrandawyr, "Y meddyg, ischâ dy hun," gan yr ymdrechai yn onest i fyw yr efen-gyl a bregethai; a bu ei weinidogaeth yn llwyddianus i adeiladu y saint, ac i ddwyn ugeiniau lawer at Fab Duw. Nis gallwn wneyd yn well nag adysgrifio ei eiriau ef ei hun ar y pen hwn. Dywed efe—"Bum yn Jerusalem, Rhymney, chwe' mlynedd a haner, a bum yn llwyddianus o'r dechreu i'r diwedd. Yr oedd yno tua 200 o aelodau pan aethum yno. Bedyddiais a derbynais ganoedd i'r eglwys; ac er i mi yn ystod fy ngweinidogaeth yno ollwng trwy lythyrau tua 200 o'r aelodau i ddyfod i America, a dwsinau i wahanol leoedd yn yr Hen Wlad, yr oedd yr eglwys yn rhifo tua 350 pan yr ymadewais, a'r capel ar nos Sul yn orlawn o wrandawyr. Bedyddiais amryw bob mis tra bum yn Bedford, Ohio; ac er fod yr achos yn Alliance yn ymdangos yn hollol farw pan yr aethum yno, dim bedyddio er's naw mlynedd, eto rhoddodd Duw ei fendith, adfywiodd yr eglwys, a bedyddiais yn y tair blynedd a haner 88, ac ymadewais yn nghanol diwygiad." Ni fu llafur ein brawd yn ddi-firwyth yn Hyde Park.

Ychydig iawn o weinidogion a allant ddangos *record* fel hwn. Yn ngwyneb y ffeithiau hyn, y mae yn amlwg nad ofer fu deuddeng mlynedd llafur y gwas da hwn i Iesu Grist. Dydd y farn yn unig a ddatguddia werth llafur bywyd fel hwn. Mor ddysgliaer fydd coron, mor fawr fydd llawenydd ein hanwyl frawd yn nydd agariad y llyfrau.

Onid yw y ffaith fod brawd, llafur yr hwn oedd mor fendithiol i eglwys Crist, yn cael ei dori i lawr yn nghyfyder ei nerth, ac yn nghanol ei ddefnyddioldeb, yn gwireddu y geiriau, "Ei fhyrdd ef sydd yn y môr, a'i lwybrau yn y dyfroedd cryfion." "Chwithig iawn genyf (ebe Mr. Parry), y syniad fod fy mrawd wedi terfynu ei daith mor gynar, a gadael cylch ei lafur yn hoewder ei ieuentyd." Iê, a chwithig iawn hefyd gan luoedd yn Hyde Park; Ie, chwithig iawn gan y brodyr caredig yn Shenandoah, y rhai a ddysgwylent mor awyddus am ei gael i lasurio yn eu plith, ac a'u cawsant i orphwyso Gosododd Duw yr anrhydedd hwn arnynt hwy o gael gweini i'w was yn ei gystudd olaf, a rhoddi iddo le tawel i orphwyso mewn heddwch yn eu plith. Dichon y bydd rhai o honnynt yn gofyn yn nydd barn i'r Gwr ar yr orsedd, "Pa bryd y'th welson yn glaf, ac yr ymwelsom a thi?" Chwithig iawn genym ninau fod ein brawd a'n cyfaill anwyl yn ei fedd—mor chwithig, fel y mae yn anhawdd lawer pryd i sylweddoli y ffaith yn ein calon hiraethlawn; ac eto, mae edrych allan ar y mynyddoedd o'n hamgylch yn dwyn i'n medd-

wl uchelfan oer ei fedd, a y mae pob dydd di-serch, trwm gymylog, yn ein hadgofio o ddydd dianghof ei gynhebrwng ef; a phan yn syllu ar yr eira yn syrthio yn llon'd yr awyrgylch, neu yn gwrando ar ddisgyniad yr oer-wlaw trwm yn nystawrwydd y nos auafol, annichon peidio meddwl fod y gawod hono yn disgyn ar fedd ein brawd. Mae yn ddyddanus cofio yn ngwynneb hyn oll, nad oes yn y beddrod mynyddig hwnw ond y wisg yn unig, mae ein brawd mewn gwlad nad edwyn auafau a thymestloedd, ac ni bydd nos yno. Y babbell yn unig a orwedd yn ddadfeiliedig ar yr oer uchelfan draw; mae y pererin wedi gorphwysio oddiwrth ludded y daith, wedi dianc oddiar stormydd yr anialwch, wedi cefnu ar beryglon a thywyllwch y glyn, "a gadael yr anial yn lân."

Nis gallwn, er hyny, lai na chyd-alaru a'n hanwyl chwaer a adawyd yn weddw gyda'i phedwar plentyn bychain amddifaid, yn wylo-fain yn nysfnder dyffryn galar, ac yn yr aigof am briod ei hieuenctyd, ac adeg yr ymrwymiad yn Rhydny, ddeuddeng mlynedd yn ol, i gyd-gario yr iau, hi wyla lawer awr o herwydd fod modrwy briodas wedi ei thori gan angau. Ond nid yw heb obaith cyfarfod mewn gwlad well yn rhwymyn y cyfamod tragwyddol. Duw a dynion fo'n dyner iawn o honi ar ei ffordd trwy'r glyn "i wlad sydd well i fyw." Amen.

J. P. HARRIS,
B. W. THOMAS.

MR. JOHN S. JONES, MINERAL RIDGE, O.

O bob cyfansoddiad llenyddol, bywgraffiad yw y mwyaf dyddorol. Yn hanes unigolion, ceir eglurhad ar gymeriadau cenedlaethol. Nid oes gan yr un genedl ond ychydig gynrychiolwyr er gosod allan ger gwydd y byd chwaeth ac athrylith y gyfryw genedl; ac y mae y cymeriadau mwyaf llachar wedi codi ac ymddysgleirio o ganol y fagddu twyaf caddugol. O blich pobl weithgar y cyfododd meib yr awen fwyn, a phobl athrylithgar yr athroniaeth ddwfniddysg a ymgodasant o ogofeydd anghyhoedd, a llochesau tlodi ac ebarghofant.

"Y tir gwyllt mewn tor gellydd,
Egin a ddwg yn ei ddydd."

Felly gwrthdreddych ein cofiant, a gafodd ei fodolaeth, dan amgylchiadau anfanteisiol ac isel. Ganwyd ef yn y flwyddyn 1826, yn Sir Aberteifi, yn agos i dref y Sir. Nid oes ond ychydig yn wybodus i ni am ei rieni, ond eu bod yn bobl grefyddol, diwyd a gonest. Bu farw y tad a'r fam pan oedd John eto yn ei fabandod. Felly bwriwyd ef ar diugaredd y byd calon-galed, ond Tad yr amddifaid a ofalodd am dano.

Yr oedd ei frawd henaf, Thomas, yn byw yn hen lanc yn Merthyr Tydfil, ac yno y symudwyd John, er cael ei ymgeleddu dan noddod y brawd tirion hwn. Ac mor fuan ag y daeth yn alluog, dechreuodd weithio dan y ddaear am ei fara beunyddiol.

Yn y cyfamser, byddai yn ddiwyd gyda'r Ysgol Sul a'r ysgol ganu, ac hefyd yn y cyrddau pregethu, a buan yr ymafodd saethau argyhoeddiadau yn ei galon. Teimlai ei gyflwr damniol fel pechadur yn erbyn Duw, a llefodd am gymod yn y gwaed a lifodd ar Galfaria fryn. Profodd ddylanwad yr heddwch nas gall y byd ei roddi na'i gymeryd ymaith. Aeth tu allan i'r gwersyll, gan ddwyn gwaradwydd Crist, yn llaw yr hybarch Abel Jones, yr hwn a'i claddodd ef gyda Christ yn y bedydd, ac ymunodd a'r eglwys yn Capel Isaf, Merthyr, pan eto ond 12 mlwydd oed.

Bu yn addurn i'w broffes tra yr arosodd yn Nghymru. Ymfudodd i'r wlad hon yn y fl. 1848, gan ddwyn y gymeradwyaeth uchaf oddiwrth yr eglwys i'r hon y perthynai; ac nid yn unig yr oedd llythyr yn ei logell, ond yr oedd Crist yn ei galon. Sefydlodd yn Brady's Bend, Pa., ac ymunodd a'r eglwys Fedyddiedig y lle, dan ofal bugeiliol y Parch. D. E. Bowen, diweddar o Carbondale. Ymafodd fel gwron Cristionogol yn holl ranau gwaith yr Arglwydd yn ei gylch ef. Bu yn gymorth mawr i'r eglwys, ac yn gysur neillduol i'w gweinidog.

Yma yr ymserchodd mewn gwyrff o Seion, o'r enw Betsey Richards, yr hon oedd o'r un ysbryd ag ef ei hun, ac unasant mewn glân briodas. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. D. E. Bowen. Bu yr undeb hwn yn gysur mawr i'r pleidiau oll. Bu iddynt ddaeddeg o blant, wyth o'r rhai sydd yn awr yn galaru eu colled am dad tyner, a'n chwaer anwyl sydd mewn galar dwfn ar ol colli priod mor gariadus a gofalus.

Chwalodd amgylchiadau y gweithfeydd yr eglwys ymdrechgar a chynys yn y lle uchod. Ni bu gwell cangen o eglwys mewn cariad ac undeb, a ffyddlondeb, mewn un man erioedd Cafodd y brawd Bowen alwad yn ol i Carbondale. Symudodd y diacon ffyddlon Morris Lewis i Minnesota, ac Amos Prosser, Thomas Thomas a John S. Jones, i Ohio. Sefydlodd John a'i deulu yn Weathersfield, ac ymaffasant yn arch eu Duw yn ol eu harfer. Oddiyno symudodd i'r lle hwn. Dewiswyd ef yn arolygydd ar y gwaith glo, yr hon swydd a ddaliodd am bymtheng mlynedd. Cyflawnodd ei swydd yn anrhydeddus iddo ei hun, cymeradwyaeth y cwmpeini, a boddlonrwydd i'r gweithwyr. Da genym weled cynifer o foneddigion Cymreig yn llanw swyddi pwysig yn yr Unol Daleithau, er fod llawer o gorachod yn eu henllibio.

Dywedir wrthym na fu rhodiad ein hanwyl John S. mor gyson a rheolaidd gyda chrefydd yn y blynyddoedd olaf o'i fywyd byr. Nid ydym yn chwenych cuddio ei bechod; ond carem adeiladu goleudy mawr (*Beacon Light*) uwch ben hen linclyn uffernol y gwirod; dd poethion, rhag i neb arall wneyd llong ddriliad am y ffydd. Os llygrwyd un mor bar am gymaint o flynyddoedd, y gofyniad yw, *Pwy a*

ddichon gario tân yn ei fynwes heb losgi ei ddiillad? Archollwyd y brawd anwyl hwn gan fleiddiaid o dan gochl fugeiliau, ond da genym gofnodi ei fod yn cyd-eistedd gyda'r eglwys hon, er cofa am yr "Un chwercw boen, er iachau y byd," y pen mis olaf o'i fywyd. Claddwn ei feiau, ac edmygwn ac efelychwn ei rinweddau lluosog.

Medi 19, 1878, gadawodd ei gartref yn llon a serchus am Warren, o barthed dyled capel y Bedyddwyr Cymreig yn Niles, am yr hon yr oedd efe a brawd arall wedi ymrwmo yn gyfreithiol, er achub y ty i'r enwad. Rhyw fodd wedi cychwyn o Niles y noson fyth-gofiadwy hono, syrthiodd dros y geulan i'r afon, ac ni chafwyd ei gorph am ddeuddydd! Yr oedd y nos yn dywyll, a'r llifogydd diweddar wedi cario y *fence* ymaith, a thori ar draws ochr y ffordd. Beth bynag, felly y dygwyddodd y gyflafan erchyll, a'r golled anadferadwy i'r teulu lluosog, a galar dwys i'r cyfeillion lluosog. Os oedd gan John ei elynion, diau fod eu cyaddaredd wedi ei lladd yn y dagfa olaf efo breain braw. Nid aml y mae eiddigedd yn byw tu draw i angau. Barn y rheithwyr oedd, mai cael *fit* a wnaeth. Ond, John bach, pa fodd y bu arnat yn yr adwy gyfyng olaf? Dyma y peth sydd mor artheithiol i'r teimlad, na chwasai dy briod hawddgar a'th gyfeillion lluosog weini arnat yn yr awr ddiweddar! A oedd yr Iesu, y Cyfaill tirion, yn lledu ei freichiau grasol i dderbyn dy enaid gwerthfawr? A gofiaist ti yn yr afon am yr hen emyn a genaist filwaith efo hwy! nefolaidd ar y llawr? sef,

"O, frynd troseddwyr, moes dy law,
A thyn fi draw i dre!"

Rhaid i ni dewi a'n dychymygion hyd nes y cyferfydd

Y seintiau un borau'n burach,
Yn ngoleu haul oleuach.

Cafodd y brawd angladd tywysogaidd. Yr oedd ei frodyr Odyddol, o ba undeb y bu yn aelod parchus am ddwy-flynedd-ar-hugain, ac hefyd yr *Encampment*, yn gweini fel engyl galarus, a'i frodyr crefyddol yn benaf. Traddodwyd pregeth angladdol benigamp ar yr achlysur gan y Parch. Charles Jones, M. A., Coalburgh, O., yn addoldy y Bedyddwyr yma, i glywedigaeth tyrfia ddisfrifol o gyfeillion galarus. Rhoddwn gais at y gwr parchedig am ei phregethu eto dros yr holl wlad trwy gyfrwng pwpud y WAWR.

Bydded i'r weddw alarus a'i theulu lluosog ddyweddyd, "Yr Arglwydd yw fy Mugail, ni bydd eisiau arnaf."

"Och! arch, erchwyn, grystyn gro,
Cist hir-nos, ceaiaist arno."

Yr eiddoch, &c.,
Mineral Ridge, O. DELTA.

MISS NAOMI ANDREWS.

Yn Johnstown, Pa., boreu dydd Gwener, Chwefror 14eg, yn yr ugeinfed flwyddyn o'i hoedran, Miss Naomi Andrews, ail ferch Mr. John Andrews a'i briod. Claddwyd hi prydawn y dydd Sadwrn canlynol, yn Sandy Vale Cemetery. Gweinyddwyd ar yr amgylchiad gan yr ysgrifenydd, a'r Parch. W. E. Jones (A.). Ymunodd ein chwaer ymadawedig â chrefydd yn foreu; rhoddodd ei hun yn aelod gyda y Bedyddwyr, a bu yn ffyddlon hyd angau. Yr oedd yn athrawes ffyddlon yn yr Ysgol Sabbothol hyd y gallodd, a bu yn benderfynol yn ei holl gysylltiadau crefyddol yn ngwyneb pob rhwystrau. Ni welodd fawr o hawddfyd yn ei bywyd byr, am nad oedd yn iach a chryf, ond cysegrodd ei holl nerth i wneyd daioni i'r byd ac i'r eglwys. Claddwyd hi yn barchus, a dangoswyd galar mawr ar ei hol gan bawb o bob enwad, yn neillduol gan y bobl ieuainc. Yr oedd yn hoff gan bawb hi, o herwydd ei thyrerwch a'i chyfeillgarwch a'i diniweidrwydd. Gwnaeth aelodau y *Welsh Temperance Society* orymdaith i hebrwng ei gweddi-illion marwol i'r gladdfa, a chysegrasant ei thy dystaw trwy ganu un o ganiadau galarus Seion ar lan y bedd. Yn y teulu y mae y galar dwysaf ar ei hol. A pha ryfedd, hi oedd yr unig ganwyl oedd yn llosgi yno! Pan ymadawodd hi, ymadawodd anadl Duw; 'does dim gogoniant crefyddol yn aros yn y teulu hwn. Bydded i'r tad a'r fam a'r plant sydd ar ol, gyda'u gilydd wneyd ymdrech i geisio anadl Duw i'r teulu eto, i geisio cymod â Duw trwy Iesu Grist, fel pan y dël angau, y byddont yn gadwedig, ac yn marw fel eu merch, mewn gobaith da trwy ras. Y mae hi yn canu uwchlaw pla, ac mae modd eto i'r teulu gael cydgyfarfod â hi, ac uno yn y gerdd anfarwol.

D. H. JONES.

MRS. ELIZABETH JONES.

Tachwedd 2, 1878, yn agos i Oak Hill, yn sefydliad Jackson, Ohio, yn 76 mlwydd oed. Elizabeth Jones, anwyl briod y brawd Thomas Jones (saer

maen), a adweinir yn gyffredin wrth yr enw Thomas Jones, Moriah. Yr oedd y chwaer Jones yn enedigol o Dref Fechan, plwyf Rhiwabon, Sir Ddinbych, G. C. Ymfuddodd hi a'i phriod i'r America yn y flwyddyn 1850, a daethant i'r sefydliad hwn ar eu hunion, a gwnaethant eu cartref yma. Bedyddiwyd y chwaer Jones ar broffes o'i ffydd yn Mab Duw, oddeutu 20 mlynedd yn ol, gan y Parch. D. B. Williams. Bu yn aelod ffyddlon o'r eglwys Fedyddiedig yn Oak Hill hyd angau. Yr oedd y chwaer Jones yn un o'r ffyddloniaid yn mhob ystyr gyda yr achos crefyddol. Yr ydym yn cwbl gredu ei bod wedi myned oddiwrth ei gwaith at ei gwobr. Gadawodd briod a dau fab, a chylch mawr o berthynasau a chyfeillion mewn galar o'i cholli. Yr Arglwydd a fyddo "yn haul ac yn darian" i'w phriod oedranus yn ei drallod. Tachwedd 3ydd, claddwyd ei gweddillion marwol yn mynwent y Bedyddwyr, yn Oak Hill. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. Jonathan E. Thomas a'r ysgrifenydd. Heddwch i'w llwch.

Thurman, O.

D. S. JONES.

SARAH JONES.

Tach. 1, 1878, yn sefydliad Dawn, Mo., bu farw y ferch fach brydferth ac anwyl Sarah Jones, sef merch i'r diweddar Daniel T. Jones a'i briod alarus Catherine Jones, yn 3 blwydd oed. Duw Israel fyddo yn nerth i'n chwaer anwyl i ddal dan yr aml brofedigaethau sydd yn ei chyfarfod. Claddwyd hi y dydd canlynol, yn yr un beddrod a'i thad, yn Brush Creek. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan

R. M. RICHARDSON.

STEPHEN JONES.

Tachwedd 11, 1878, yn Dawn, Mo., bu farw Stephen Jones, mab bychan Mr. Isaac T. Jones a'i briod Sarah Jones, yn 2 flwydd a 2 fis oed, o'r dolur peryglus hwnw sydd yn ysgubo plant gwahanol ardaloedd ymaith, sef y *diphtheria*. Dyoddefodd yr un bach boenau dirdynol am ychydig ddyddiau, ond o'r diwedd eheddodd ei ysbryd

angyldaidd i awrygylch bur y wlad lle ni ddywed neb "claf ydwyf." Felly, rieni, na alerwch am eich Stephen bach. Gwir fod y blodeuyn wedi gwywo, ond blodeua yn anfarwol bellach yn y nef-oedd.

"Blodyn ar wyneb led— a wywodd,
Ow, oh! fel y darfu;
Ei wedd deg yn y bedd du,
Pwy edrych arno'n pydr?"

R. M. RICHARDSON.

GOFYNIAD.

AT Y PARCH. H. C. PARRY.

Anwyl Frawd—A ddysgir ni yn Dat. xx. 4-6, 1 Thes. iv. 16, 1 Cor. xv. 23, 24, fod dau adgyfodiad i gymeryd lle? Barna rhai yma fod yr adnodau uchod yn dysgu fod y cyfiawn i gael ei godi fil o flynyddoedd o flaen yr anghyfiawn. Methaf fi a phenderfynu pa ochr i droi, felly byddaf yn dra diolchgar i chwi am eich barn. SAMUEL.

—Cafodd dinas Szegedin, yn Hungari, yn agos ei dinystrio, a cholodd miloedd o'i thrigolion eu bywydau, trwy doriad tri o ddwfr-gloddiau mawrion a chostus a adeiladwyd i'w diogelu rhag niwed oddiwrth yr afon Theiss. Saif y ddinas ar wastadedd isel, ac hyd y tro hwn atebodd y dwfr-gloddiau y dyben o'i diogelu rhag gorlifadau yr afon. Pan welwyd fod perygl, gosodwyd miloedd o ddynion i weithio a'u holl egni i geisio cryfhau y cloddiau, ond bu eu llafur yn ofer; ac ar y 12fed o'r mis diweddar torodd y trydydd a'r olaf o'r dwfr-gloddiau, a dechreuodd gwaith dinystr. Mewn byr-amser yr oedd y dwfr yn llawer o droedfeddi o ddyfnder yn y dref. Clywid ysgrechfeydd miloedd o'r trigolion anffodus, a thrwst dadymchweliad ugeiniau o dai, a llawer o honynt yn cario eu preswylwyr gyda hwynt. Allan o 9,700 o dai yn y dref, dinystriwyd yr oll oddieithr 261 o honynt; ac amcan-gyfrifur y golled o fywydau tua 4,000. Llwyd ddinystriwyd llawer o bentrefi cyfagos. Mae y trueni a achoswyd i'r trigolion trwy y dygwyddiad alaethus hwn yn ddirfawr; a dywedir fod tua 80,000 o bobl yn ddiartref.

—Y mae M. Grevy, Llywydd y Weriniaeth Ffrengig, i dderbyn y blwydd-dal o gan' mil o ddoleri, a \$50,000 tuag at dreulion cadw ty.

—Bu dyn farw yn Pennsylvania, dro yn ol, mewn canlyniad iddo lyncu tri o ddanedd gosod, yn nghyda'r plâd ar yr hwn yr oeddynt wedi eu sicrhau.

Y W A W R.

“Boed dda y ffawd, bedydd ffydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd ffydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd.”—EBEN FARDD.

Cyf. IV.]

MAI, 1879.

[RHIF. 2.

YR AMDDIFFYNIAD.

GAN Y PARCH. H. C. PARRY, (CEFNI).

Erthygl X.

Erthygl fer, flasus, neu yn ol beirniadaeth *Y Wasg* arni, “yn cadw i fyny ei dyddordeb,” yw eiddo Dr. Gwesyn Jones ar ei bwnc, “Bedydd a Hawliau Plant,” yn *Y Cenhadur*, Mawrth, 1879. Amcan yr ysgrif yw, profi “hawliau plant” i fedydd, oddiwrth “dadau yr eglwys gyntefig.” Ychydig fisoedd yn ol, nid oedd yr amheuaeth lleiaf o berthynas i awdurdod “y tadau” ar hawliau plant i fedydd, “gân eu bod yn byw mor agos i oes yr apostolion, a rhai o honynt yn cyd-oesi â hwy.” Y cwestiwn pwysig i’w benderfynu yw, “A wyddai yr apostolion sut i wneyd yn y mater?” Ar awdurdod Dr. Wall, barna Dr. Jones, “Fod yn amlwg y gwyddai dynion oeddynt yn hen, yn mhen rhyw gant neu gant a haner o flynyddoedd wedi marwolaeth yr apostolion, pa un a oeddynt yn arfer bedyddio babanod yn nyddiau yr apostolion, ai nad oeddynt; canys yr oedd tadau rhai o honynt, a theidiau yr oll o honynt, wedi eu geni cyn marw yr apostolion, ac felly yn fabanod, ac wedi eu bedyddio yn eu mabandod, os oedd hyn mewn ymarferiad yn yr eglwys apostolaidd.” Yn awr, mae bedyddio babanod wedi ei benderfynu am byth, fel

arferiad apostolaidd, os ceir fod un o’r rhai a fedyddiwyd yn eu mabandod yn yr oes apostolaidd, yn dwyn tystiolaeth i fodolaeth y ddefod, naill ai mewn ysgrifen o’i eiddo yn bersonol, neu mewn traddodiad oddiwrtho, wedi ei gofnodi yn ysgrifeniadau rhyw un o’r tadau hyny. Mae peth mor bwysig a bedyddio babanod yn ormod peth i fyned heibio yn ddisylw felly, fel dywed Dr. Jones ar ol Dr. Wall, “Canys ni ellir anghofio, mewn amser byr, arferiad sydd yn tynu cymaint o sylw gwyr, gwragedd a phlant, a bedyddio babanod, na’i newid ar unwaith, heb gryn swm. “Yr ydym” *ar unwaith* “yn cymeryd yn ganiataol, fod peth mor bwysig a bedyddio baban, yn sicr o gael ei grybwyll gan rai o’r ysgrifenywyr boreuaf ar ol yr oes apostolaidd; ac yn cymeryd hefyd yn ganiataol fod cryn swm yn sicr o fod ar gyfnewidiad yr arferiad. Yr ydym yn gofyn caniatad i gael gofyn i’r Dr. dysgedig, Yn mha le y mae hanes am fedyddio babanod yn ysgrifeniadau un o’r tadau apostolaidd, o Barnabas, Clement o Rufain, Hermas, Ignatius, a Polycarp, i lawr trwy Papias, Justin Martyr, Dionysius o Corinth, Tatian, Irenæus,

Clement o Alexandria, Tertulian, Origen, hyd Cyprian y "Bedydd Byr," yr holl amser maith hwn? Ac yn mha le y ceir un gair am y "sw'n ar gyfnewidiad y ddefod," yn ysgrifeniadau y tadau hyn? Doed Dr. Jones a'i ateb, yn onest ac eglur, fel y caer genau pob gwrth-fedyddiwr babanod am byth. Y mae y Bedyddwyr yn sefyll ar ysgrifeniadau yr apostolion, ysgrifeniadau y tadau boreuol hyn, ac ysgrifeniadau haneswyr eglwysig hynaf, fel profion diymwad o absenoldeb y fath arferiad yn yr oes apostolaidd. Gwrthweithier y profion hyny gan Dr. Jones. Na, mae Dr. Jones yn rhy gall i anturio ar y fath orchwyl annichonadwy; ac am hyny yn bur ddeheuig yn "troi y gath yn y badell," ac yn gwadu geirwiredd, ac yn amheu dilysrwydd ysgrifeniadau y tadau hyny! Mae y "gath" yn *mewan* yn dost "yn y badell," ar yr un pryd! Un ysgrêch oer o'i heiddo yw, Paganeiddiwch syniadau y tadau apostolaidd! Ysgrêch front arall yw, Bod ysgrifeniadau yr awduron boreuol wedi colli!! Ysgrêch annaturiol arall yw, Mae pellaf oddiwrth yr oes apostolaidd y byddo yr ysgrifenywyr, cywiraf a mwyaf credadwy yn y byd y ceid hwy!! Dyma eiriau y Dr. dysgedig: "Ond tua diwedd yr ail ganrif y mae pethau yn dyfod yn fwy sefydlog, a mwy o sicrwydd am awduryaeth y llyfrau." Gwyr pawb mai tua diwedd yr ail ganrif y dechreuwyd y "bedydd byr," trwy awdurdod Cyprian; felly y mae pethau yn fwy sefydlog y pryd hyny, nag oeddynt y pryd nad oedd gair o son am dano i'w gael yn un man arall, na llyfr! Felly rhaid i ni dderbyn pethau sefydlog yr adeg sefydlog hon—pethau Cyprian a Fabian! Ond wrth afael yn nghynffon "y gath," dyma ysgrêch anynad eto: "Eithr er hyn hyny ceir arwyddion amlwg fod yr ysgrifenywyr yn aml yn ymadael oddiwrth symlrydd yr efengyl, ac yn cynyg eu dychymygion eu hunain yn lle dysgeidiaeth Crist." Yn awr y mae'r ysgrêch olaf hon o eiddo "y gath," druan, "yn y badell," yn dychryn pob ymchwiliwr cydwybodol am y gwirionedd, oddiwrth ysgrifau pawb pob oes,

at y Testament Newydd. Yn hwn y dysgir ewyllys Duw ar y pwnc hwn o fedydd, fel pob pwnc arall; ac ynddo y traethir am fedyddio credinwyr yn unig, heb haner sill o son am beth mor bwysig a bedydd babanod! Y mae gwaith aflwyddianus Dr. Jones yn ceisio profi hawliau plant i fedydd, ar dir apostolaidd, fel awdurdod, yn profi yn ddiymwad, na wyddai yr oes apostolaidd ddim am dano. Addefa Dr. Jones y peth a wadwyd ganddo ar gyhoedd ychydig fisoedd yn ol! Gwrandewch arno, yn y *Cenhadur* am fis Mawrth, 1879: "Mae yn amlwg fod *trochi* mewn arferiad yn nyddiau tadau yr eglwys." Ond gwrandewch beth ddywed y Dr. dysgedig yn y *Cenhadur* am Hydref, 1878: "Mai *trochi* yw y bedydd Cristionogol, sydd *newydd-beth* na chlywyd am dano yn hanes yr eglwys *am bymtheg cant o flynyddoedd*." Y mae yn amlwg fod y peth na chlywyd am dano am bymtheg cant o flynyddoedd, yn arferiad yn yr eglwys yn nyddiau tadau yr eglwys! Gwelodd Abraham hwrdd wedi ei ddal mewn dyrysni! Beth oedd hwnw? neu beth sydd yn debyg i hwnw?

Mae siarad y Dr. dysgedig am lygr-edigaethau Eglwysi Groeg a Rhufain mewn perthynas i ddybenion, a'r seremoniau cysylltiedig a'u bedyddiadau, yn rhy annheilwng o'i urddas fel ysgolhaig a duwinydd, i'w ddefnyddio yn *argument* i brofi fod yr eglwys Apostolaidd wedi ymlygru yn ei bedydd, fel y ceisiai genym ddeall, oddiwrth ei awgrymiadau am lygredigaeth bedydd.

Dyma haerriad teilwng o'r ysgolhaig a'r beirniad (?) o eiddo y Dr. dysgedig: "Beth bynag am y dull yr arferai yr eglwys Apostolaidd fedyddio, mae yn amlwg nad oedd yr hen dadau yn golygu fod *trochi* neu dansuddo, na hyd yn nod dwfr mewn unrhyw ddull, yn hanfodol i fedydd." *Argument* y Dr. oddiwrth yr *inference* yw, fod bedydd y Testament Newydd yn cael ei weinyddu heb ddwfr! Bedyddiai Ioan yn afon yr Iorrdonen heb ddwfr! Bedyddiai yr apostolion yn Jerusalem heb ddwfr! Bedyddiai dirprwywyr Pedr Cornelius a'r rhai oeddynt yn ei dy

heb ddwfr ! Bedyddiodd Phylip yr eunuch yn y dwfr heb ddwfr ! Bedyddiodd Paul Lydia a'i theulu, a cheidwad y carchar a'i deulu heb ddwfr ! Gall Dr. Jones fedyddio y baban bach yn mynwes ei fam heb ddwfr ! *Argument* y taenellwyr ydyw hon ; ac un anwyl ydyw ! Sail yr ymresymiad nerthol yna o eiddo y Dr. dysgedig yw, gwaith yr ysgrifenydd hen a diweddar yn galw pethau yn fedydd nad ydynt felly mewn gwirionedd ; ac na feddyliodd y cyfryw ysgrifenyddwr i neb feddwl eu bod yn fedydd gwirioneddol, eithr benthycol a chyffelybiaethol—nid bedydd llythyrenol ond ffgyrol hollol. Bedydd ffgyrol, ac nid llythyrenol yw bedydd yr Ysbryd Glan, bedydd tân, bedydd gwaed, bedydd dagrau. Rhaid fod Dr. Jones yn eithafol dros ben pob rheswm. “Bedydd yr Ysbryd Glan yw y gwir fedydd,” yn ei haeriad uchod ! Y camwri mwyaf ag iaith, â synwyr cyffredin, ac â meddwl Duw, yw esbonio ordinhad bendant Mab Duw yn ei natur a'i dull trwy feddydiadau cyffelybiaethol, benthycol, a ffgyrol, fel y mae y taenellwyr yn gwneyd. Beth pe dygasai un o Rabbiniaid yr Iuddewon y fath *system* esboniadol i mewn yn ei pherthynas a'r enwaediad, ag a ddygir gan Dr. Jones yn ei pherthynas â bedydd ? A glywyd rhyw Rabbi Iuddewig erioed yn dweyd, “Beth bynag am y dull a arferai Abraham a'i feibion wrth enwaedu, amlwg yw fod tori ymaith gnawd y dienwaediad â'r gyllell yn hollol ddiangenrhaid yn yr enwaediad, oblegid nid yw yn hanfodol i'r ddefod, canys sonir am enwaedu y glust ac enwaedu y galon, ac enwaedu y genau ; ac felly gellir enwaedu heb gymaint a gweled cylllell ; y casgliad yw, Nid oes sail Ysgrhythrol dros gysylltu cylllell yr enwaediad ag enwaediad a weinyddid gan Abraham. Nid yw enwaediad y cnawd ond arwydd ; enwaediad y glust, y galon a'r genau yw y gwir enwaediad !” Dyna *argument* Dr. Jones i brofi hawliau plant i fedydd ! A ydyw corph parchus yr Annibynwyr yn teimlo yn *satisfied* ar y bwyd cawliog hwn ?

Wedi methu profi nad trochi oedd

arfer yr oes apostolaidd yn y bedydd, try y Dr. dysgedig i rwymo arferion yr eglwysi llygredig ar y Bedyddwyr wrth weinyddu yr ordinhad. “Os bydd rhyw rai yn sefyll yn dyn iawn dros fod yr eglwys gyntefig yn trochi, fel prawf mai dyna oedd y dull apostolaidd, yna dysgwyliwn iddynt gymeryd yr oll a wnai yr eglwys gyntefig wrth fedyddio, fel yn deilliaw oddiwrth yr apostolion.” Dyna *argument* Dr. Jones ! Mae y Dr. yn dal mor dyn ag y gall dros arferiad yr oesau pell, fel awdurdod dros fedyddio plant, fel peth o darddiad apostolaidd ; felly, yn ol ei ymresymiaid ef ei hun, dysgwyliwn iddo olchi y baban a dwfr a halen, ei fwydo mewn olew, a'i eneinio ag enaint nard gwlyb gwerthfawr, a'r holl bethau mawrion eraill a berthynai i'r ddefod pan yn taenellu baban ! Maen tramgwydd a chraig rhywstr i Dr. Jones, Dr. Dale, a phob Dr. arall sydd yn tramgwyddo wrth y gair, ydynt yr adnodau a welir yn Rhuf. vi 4, a Col. ii. 12. Maent yn curo eu talcenau yn dost yn erbyn y gwirionedd dwyfol a thragywyddol a ddygir ynddynt, nes yn aml y collant bob gorlliw synwyr, heb son am reswm, wrth geisio esbonio bedydd trochiad allan o honynt. Dyma oercl Dr. Jones ar y pwnc : “Dywed Dr. Dale fod y rhai a ddadleuent dros i'r bedyddiedig gerdded hyd ei haner mewn dwfr, ac i'r bedyddiwr roddi y gweddill o'i gorph dan ddwfr, fel y dull priodol o fedyddio, yn gosod pwys neillduol ar y geiriau hyn”—Rhuf. vi. 4, a Col. ii. 12—“er nad oes yma ddim ymwneyd â'r seremoni, na dim amcan at ei hesbnyio—dim son am ddwfr : y pwnc dan sylw yw bywyd sanctaidd pob Cristion, ac nid y seremoni o fedyddio.” Dyna esboniad galluog, iachus, a chywir, ar y geiriau !

Gwyr pob dyn a rhyw faint o synwyr mai amcan yr Apostol yw cymell y Cristionogion i fyw yn sanctaidd. Gwyddis nad oes son am ddwfr yn y geiriau. Gwyddis hefyd nad esbonio dull bedydd yw gwaith yr Apostol yn y geiriau. Gwyr pawb hyn yna yn dda. Ond gwyr y Bedyddwyr fwy. Gwyddant hwy fod yr ordinhad o fedydd yn

arwyddlun o gladdu a chyfodi Crist, ac yn arwyddocad o farwolaeth y Cristion i bechod, a'i adgyfodiad i newydd-deb buchedd o gyfiawnder a sancteiddrwydd; a bod bedydd yn rhwymo hyny ar y bedyddiedig; a bod yr Apostol yn apelio at wybodaeth y Cristionogion yn y ddyrsgediaeth hon. Nid oes eisiau dysgu dull bedydd yn y geiriau, oblegid wrth bobl wedi eu dysgu am ddull bedydd, ac wedi ei actio trwy gladdiad, neu dansuddiad, y siarada yr Apostol; ac nid oes eisiau son am ddwfr yn y geiriau, oblegid gwyddai y bobl mai mewn dwfr y claddesid hwy yn y bedydd ag oedd yn dangos marwolaeth ac adgyfodiad Crist. Yma mae yr Apostol yn ymresymu oddiwrth arwyddocad y seremoni gnawdol, y bedydd, claddu mewn dwfr. rwymedigaeth y Cristionogion i *realizio* yr arwyddlun mewn bywyd sanctaidd a bendithiol er anrhydedd crefydd a gogoniant Duw. Nid all taenelliad babanod osod allan yr egwyddorion dwyfol a'r gweithrediaidau ysbrydol yna, y rhai a *actir* yn ogoneddus, yn arwyddluniol, yn yr ordinhad o fedydd wrth drochi yr holl gorph mewn dwfr.

Nid yw gwaith y dyn yn cerdded at ei haner yn y dwfr yn fedydd yr efengyl, yr hwn nad yw ddim llai na chladdu yr holl gorph dan y dwfr; ond pan y rhoddir yr holl gorph dan y dwfr, dyna y pryd y bedyddir ef. Nid oes dim yn cael ei fedyddio pan y taenellir ar faban, ond blaenau bysedd y gweinyddwr, felly mae y baban bach mor lân oddiwrth fedydd ag yw ei galon oddiwrth ufuddhau i'r ffurf o athrawiaeth!

Dywed Dr. Jones, "Bedyddiodd Moses â dwfr yn unig." Gofynwn iddo, yn mha le, a pha bryd? "Bedyddiodd Ioan â dwfr," ebe Dr. Jones. Naddo erioed; bedyddio *yn* y dwfr yr oedd Ioan. Dywed Dr. Jones, mai perffeithrwydd bedydd yw bedydd yr Ysbryd Glan. Nage; mae bedydd dwfr mor berffaith, fel bedydd dwfr, pe na byddai bedydd yr Ysbryd Glan byth yn cael ei roi—ag y gall fod byth er iddo gael ei roi. Bedydd hollol wahanol, heb un cysylltiad rhyngddo a'r bedydd dwfr yw bedydd yr Ysbryd

Glan, mwy nag sydd rhwng y llythyrenol a'r ffigyrol; a gwyr pawb nad all ffigyr berffeithio y llythyren. Os perffeithiad iachawdwriaeth dyn a ddeallir gan y Dr. wrth son am fedydd yr Ysbryd Glan fel perffeithiad, boddlonwn i'r syniad; ond nid perffeithiad bedydd yr efengyl!

Oddigerth y camsyniadau, a'r tywyllwch, a'r dyrswch yna, ysgrif alluog, flasus, ac ardderchog, yw eiddo Dr. Jones. Gadawn iddo ef a Dr. Roberts daeru â'u gilydd nes blino, Pa un ai Iuddewig yw bedydd Ioan, ai efengylaidd ydyw. Dywed Dr. Roberts mai Iuddewig hollol ydyw; ond dywed Dr. Jones, "Bedyddiodd Ioan (nid yn Iuddewaidd) eithr â dwfr i edifeirwch." Dywedwn ninau, unwaith eto, cytunwch a'ch gilyed, Ddoctoriaid anwyl, cyn dysgwyl i neb arall gredu y naill na'r llall o honoch.

CAN Y GOG.

Hyfryd gân y gôg a glywais

Yn nyfnderoedd amser gynt,
A'i mwynneidd-dra nis anghofiais
Drwy helyntion hirfaith hynt.

Nid "chwibanu" wna y gwcw—
Mae ei miwsig yn fwy chwêg;
Tawa pawb i wrando hwnw—
Synu wna y tylwyth têt.

Er nad yw y gôg yn seinio
Nodyn ond ei "chwcw" fwyn,
Y mae hwnw yn gwefreiddio
Tannau'r fynwes gyda'i swyn.

Tawed hyfryd lais y llinos,
Rhoed ei thelyn fach yn ngrôg,
A dystawed hithau, 'r êos,
Im' gael gwrandao cân y gôg.

Teimlai'r aiddgar fardd yn llawen
Pe y medrai, fel ar dân,
Swyno'r fynwes gyda'i awen,
Fel y gwna y gôg â'i chàn.

Hardd aderyn glâs y gwanwyn,
Hoff ymwelydd Cymru lon,
Na foed gauaf yn dy flwyddyn,
Na foed tristwch yn dy fron.

Utica, N. Y.

J. D. MORGAN.

NODION AR Y BEIBL CYMRAEG.

Mae y Beibl Cymraeg yn cynwys gwell cyfieithiad o'r gwreiddiol na'r Saesoneg yn gyffredin. Gallwn nodi rhai engreiffiau tra amlwg, megys Exodus 22 : 28 : "Thou shalt not revile the gods" (duwiau). Byddai gorchymyn o'r fath hwn yn tueddu y meddwl i barchu *eilunod*, yr hyn sydd yn groes i *air* pendant Duw.

Mae y Gymraeg yn rhoi y meddwl cywir, ac heb un tueddiad i arwain i gamsyniad : "Na chabla y *swyddogion*." Mae hyn yn dysgu y parch dyledus tuag at y rhai sydd yn llywyddu yn ein pethau tymorol ac allanol, yr hyn beth mae gair Duw, yn yr Hen Destament a'r Newydd yn ei orchymyn.

Mae yn syndod fod y fath beth yn cael ei oddef er ys cymaint o flynyddoedd mewn llyfr mor bwysig a'r Beibl, heb ei gywiro yn yr argraffiad nesaf.

Peth arall sydd yn hynod yn y fan hyn yw, fod y Saesoneg yn defnyddio y gair iawn yn yr 8fed adnod—"shall be brought unto the judges," ac hefyd yn y 9fed adnod, "the cause of both parties shall come before the judges." Paham y rhoddir "gods," yn adnod 28ain ?

Nis gallwn gyhuddo y cyfieithwyr o anwybodaeth, na diffyg sylw dyledus o'r pwnc, tra y mae prawf daublyg yn yr un benod, nad *eilun-dduwiau* a feddylir o gwbl ganddynt. Nis gallwn roi esboniad boddhaol am yr anghysondeb ; ac nis gallwn yn llwyr feio yr argraffydd. Ond y mae yn eglur i bawb fod dyrswch yn rhywle, yn y man hwn.

Mae miloedd o gopïau o'r Beibl wedi eu gwerthu, ac wedi eu dosbarthu trwy bob gwlad, a'r gwall heb ei symud. Cynwys y Beiblau sydd a chyfeiriadau ar ymyl y ddalen nodyn at hyn, lle y rhoir *judges* ar gyfer *gods* ; ond beth a ddywedwn am y miloedd o gopïau a ddsberthir heb nôd o un math er cyfarwyddo y darlennydd ?

Mae ein cyfieithiad Cymreig, yma, yn ddi-eithriad yn rhoi yr ystyr iawn, ac nid oes perygl i Gymro fod yn eilun

addolwr (allanol). Ac os derbyn efe addysg y gwirionedd, fe'i cedwir hefyd oddiwrth eilun-addoliaeth mewnlol y galon.

Da genym am y ffaith, sydd mor eglur, mai nid cyfieithiad o'r Saesoneg yw ein Beibl ni—ond o'r ieithoedd gwreiddiol, yn y rhai y llefarwyd yr Ysgrhythrau gyntaf.

Diolchwn i Dduw pob gras am godi o blith y Cymry ddynion cymwys at y gwaith pwysig o gyfieithu gair Duw, nid yn unig yn ein hiaith ni fel cenedl, ond mewn ieithoedd eraill hefyd.

Gwyddom am lawer o engreiffiau yn y cyfeiriad dan sylw, y bydd yn dda genym (os cawn fyw) gael adeg i'w dwyn o flaen darllenwyr Beibl Duw. Diolchwn am Feibl Cymraeg, i dasu ei lewyrch ar y byd. Parchwn ef yn fwy, a myfyriwn ynddo ddydd a nos. Amen. Yr eiddoch yn ngwasanaeth y gwirionedd,

E. BAR-JOHN EDWARDS.

Utica, N. Y.

ANFFAELEDIGRWYDD CREFYDDOL.

GAN Y PARCH. LL. REES. COLD BROOK SPRINGS,
MASSACHUSETTS.

Hen ddywediad ystrydebol ydyw hwn, mai creadur meddylgar yw dyn. Nid yn unig mae dyn yn greadur i feddwl, ond bwriadwyd ef gan ei Grewr i fod hefyd yn feddylwr i fesur mwy neu lai annibynol ar ei gyd-ddyn, bydded hwnw yr hwn, neu o'r cymeriad bynag y byddo. Colli yn y pwynt hwn yw yr achos o gymaint unfurfiaeth a welir yn mhllith dosbeirith o ddynion, lle na ddylai fod, ac o ddiffyg o hono lle y dylai fod. Mae gwirionedd y Nefoedd yn annibynol ar ddynion, a chyflwynir ef i'w sylw yn fflurf annibynol ei Roddwr ; ac y mae profiad y gorphenol yn dangos nas gellir dod o hyd iddo, i fod yn fendith bersonol, ond trwy weithredu ar yr egwyddor o annibyniaeth meddwl. Nid oes yr un agwedd feddylol yn hawddach i'w chyrhaedd, i ryw fesur, ac i weithredu arni, i'r dyn a deimla yn ddwys ei gyf-

rifoldeb personol, ac sydd yn sylwed- ydd manwl a pharhaus o ddygwyddiadau cyffredin a mawrion y byd, ac o ddadblygiadau parhaus o egwyddorion yn y gymdeithas ddynol, nag annibyniaeth o fath yr un dan sylw. Mae hyd yn nod dygwyddiadau cyffredin a'r dadblygiadau mwyaf syml o egwyddorion yn awgrymyddion o bethau pwysig iawn weithiau i'r sylwedydd manwl a gonest ei feddwl. Bu gwelod ffrwythyn yn cwympo oddiar bren, i feddwl Syr Isaac Newton yn awgrymydd o un o ddeddfau pwysigaf y cread—deddf atdyniad; a thueddir ni i gredu y darganfyddai pob dyn, pe yn gyfryw ag y dylai fod, ryw wirionedd pwysig er ei les ei hun, os nad hefyd er lles eraill, yn ngoleuni rhyw ddygwyddiad. Ychydig, mewn cymhariaeth, o Fereaid, o'r cyfryw ag na chredent hyd yn nod yr apostolion, heb wybod wrth brofeddydd y cysegr eu bod yn iawn, sydd yn y byd. Er, yn llythyrenol, perthynu i gwn a chathod a'u cydraddolion mae cynffonau, eto siaredir llawn can aml-ed am gynffon dyn ag am yr eiddynt hwy. Aml y bygythir tori cynffon hwn neu hon. Ond sylwi ychydig yn fanwl ar y gymdeithas ddynol yn ei gwahanol agweddion, gwelir nad oes gwirionedd amlycach na bod llawer o honi yn gwbl foddlon i fod yn ddim ond cynffonau i rywrai. Fe ä cynffon y creadur i'r lle y byddo y pen yn arwain; felly gyda llawer o'n cyd-ddynion, mae y meddylddrych arweiniodd iddynt mewn dynion eraill. Rhyfedd yw bod neb o'r rhai a freintwyd ä digon o gymwysderau i feddwl a gweithredu, a'u gwnant yn gyfrifol ger bron Duw am danynt, yn gallu ymostwng i ddal yn y berthynas i ddynion eraill, mewn meddwl a gweithred, ag a wna cynffon i gi!

Byd rhyfedd, ond byd dedwydd a diogel fyddai hwn pe byddai cynffonau dynion yn fyrion, can fyred ag eiddo ysgyfarnogod; neu gwell fyth pe byddent heb fod o gwbl. Mae llawer dyn drwg iawn ag y dychryna llawer rhag cael dim i'w wneyd ag ef, a fyddai yn hollol ddiberygl pe torid ei gynffon. Nid rhag pen y *skunk* y rhed y llanc,

ond rhag—wel, chwi wyddoch beth. Ond er fod llawer o ddynion yn amddifaid o feddwl annibynol, y mae amryw, diolch i Dduw, yn wahanol; rhai a deimlant fel y gwnai Robert Hall pan benderfynai na ch'ai neb weled Cambridge ynddo ef; neu fel y teimlai Napoleon I. pan ddywedodd, "*I am my own ancestors.*" Fel prawf o annibyniaeth a gwrhydri meddwl, gwelwn y bugail bachgenaid yn rhywgy y llew a'r arth, yn di-benu cawr y fyddin Philistaid, a chyda byddin werinaidd, naturiol anwrol, yn llaw ei Dduw, yn adferyd i Israel ei gogoniant cenedlaethol; ac yn y diwedd yn cael ei ddyrchafu i deyrngadair Israel. Ei fab ar ei ol, am weithredu ar yr un egwyddor, yn newisiad y fendith iawn i'w dymuno mewn gweddi, a ddaeth y doethaf o blant Adda. Drwy weithredu ar yr egwyddor soniedig yr effeithiodd Cromwell gyfwng pwysig yn yr olyniaeth waed-freninol yn Lloegr; ac ar yr un egwyddor y ceir Washington a'i gydgyhyrfwyr yn creu cadair lywyddol i genedl newydd yn y Gorllewin pell hwn. Drwy weithredu ar yr un egwyddor y llwyddodd yr anfarwol Lincoln i hwylio ei lestr yn ddiogel heibio creigiau ysgythrog gwrthryfel Talaethau encilliedig. Ar yr un egwyddor y gwelir dynion tlodion iawn, weithiau, yn cyrhaedd cyfoeth mawr; a llawer un anllythyrenog yn enill bri llenyddol. Yr un egwyddor a welir yn codi y glöwr cyffredin i brif lywyddiaeth ar y lofa; a llawer pregethwr, er na phasiodd drwy yr *University*, a welir yn cyrhaedd enwogrwydd o bwys. Y dosbarth hwn o ddynion yn y byd crefyddol, yn mhob oes, a wyntyllant hen dybiau annwyfol eu tarddiad, ac a sicrhant *batent* ar rai newyddion. Yn herwydd yr egwyddor hon ynddynt yr edmygwn Justin Martyr, Origen, Tertulian, a'u cyd-oeswyr o'r un stamp; ac ar eu hol Luther, Calfin, y Wesleys, Whitfield, yn nghyda hen ddiwygwyr Cymru. Er nad ydym yn ystyried yn ewyllys Duw rai o'r pethau mwyaf pwysig ganddynt a ddysgent i'w cyd-wladwyr, eto parchwn hwy am dafu *pebble* i'r llyn er cynhyrfu y dwfr.

Aeth llawer o hen feddylddrychau ac arferion anghywir i'r gwaelod o dan eu gweinidogaeth, na chânt weled goleuni yr haul byth mwy; a daeth rhai meddyliau gwerthfawr i fyny—a rhai anghristionogol hefyd, gresynus meddwl. A chymeryd y diwygwyr soniedig, ac eraill, i ystyriaeth yn y cyfanswm o'u gwaith, gorfodir ni i'w gwerthfawrogi yn fwy ar gyfrif yr hyn a ddadwnaethant, na'r hyn a sefydlasant—yr hyn a dynasat i lawr, na'r hyn a adeiladasant. Ymgais pob diwygiwr ddylai fod, chwalu ymaith bob olion o'r Aipht a Babilon ysbrydol—i dynu i lawr, ac nid ymgynyng at adeiladu un rhan o'r gyfundraeth Gristionogol, gan fod Mab Duw a'i apostolion wedi gwneyd hyn i berffeithrwydd. Yr oedd arwydd Mab y dyn yn y nef yn barod, fel nad oedd gwaith i'r dinystr ofnadwy, soniedig yn Mat. xxiv., ond clirio yr awyrygich o'r goleuadau Iuddewig oeddynt yn cyfryngu rhwng y bobl a'r Gwir Oleuni. Alltudier o nefoedd yr eglwys Gristionogol y gau oleuadau—y pregethau, yr esboniadau, a'r cylchgronau, a daflant eu dylanwad yn ffafriol i gorphori yn y "ffydd a roddwyd unwaith i'r saint," ddamcaniaethau ac arferion o ddyfais dyn, yna y daw gwirionedd sylm Iesu Grist i'r golwg, fel na fydd haner yr angen sydd yn awr am Gadeirdrawon Rhydychain a Chaergrawnt i'w egluro.

Yn ngwyneb yr hyn a ddywedwyd, amlwg yw fod angen mawr am feddylwyr annibynol, er cadw llwybr meddyliau ac egwyddorion cywir rhag i tswgl ei guddio; a chadw dynion rhag breintebu egwyddorion ac arferion gwrth-ddwyfol.

Yn awr, Mr. Golygydd a darlennydd anwyl, mae y cwestiwn pwysig canlynol yn ymgyfodi i'n sylw, sef, Gan ei fod yn rheidiol cael dosbarth o feddylwyr annibynol, fel y soniwyd, i godi gwrthffrwd yn erbyn llygredd y Babaeath, heb godi Pabaeth arall o dan yr enw Lutheriaeth, fel y gwnaeth Luther—i wrthdystio yn erbyn llygredd yr Eglwys Sefydledig, heb adeiladu Wesleyaeth—i ddihuno yr Albaniad a Chymru o gysgadrwydd a difrawd

mewn pechod; ond heb sefydlu ffydd ac arferion gorphwysedig ar olygddysg a damcaniaeth yr ysgolion, wedi eu hawdurdodi i fod yn Gyffes Ffydd i'w hamddiffyn gan yr awdurdod wladol yn yr Alban gynt, a chan Sasiwn yn Nghymru, fel y gwnaeth llawer o'r hen ddiwygwyr; a yw yn bosibl i'r eglwys Gristionogol gyrhaedd safie mewn gwybodaeth o ewyllys Pen yr eglwys o barthed yr hyn sydd i fod yn ffydd ac ymarweddiad yr holl saint, fel na bydd achos ofni i'r un Luther, Calfin, Wesley, na'r un diwygiwr arall—(parch i'w henwau)—gyfodi i'w argyhoeddi o gyfeiliornad? Neu, mewn geiriad byrach, A yw yr egwyddor o anffaeledigrwydd gwybodaeth o ddysgeidiaeth yr efengyl, gyda golwg ar ffydd ac ymarweddiad Cristionogion, yn gyrhaedd, adwy yn bresenol?

Yr achlysur i'r ysgrifenydd gymeryd y mater hwn mewn llaw yn bresenol, yw ychydig o ymadroddion o eiddo gwr parchedig, a ymddangosasant mewn ysgrif o'i eiddo mewn newyddiadur parchus, o gylchrediaid helaeth, yn ddiweddar. Yn yr ysgrif grybwyllledig beïr y Bedyddwyr, yn neillduol dosbarth o honynt, am ddadganu mewn iaith gref eu ffydd yn nghywirdeb eu hochr hwy i ddadl bedydd—eu bod hwy, sef y Bedyddwyr gorselog, yn siarad fel pe baent yn anffaeledig. Dethola o waith dynion mawr, teitlaidd, wrth reswm, gyda y Bedyddwyr, i ategu ei bwnc, ac felly i'w gwneyd yn fwy esmwyth i'w feddwl gyda ei wlyb-a-sych grefydd. Nis gall fod dim yn fwy ffol, mewn unrhyw ddadl, na'r defnydd a wneir o ddynion mawr pleidiau. Gall marchogaeth dyn mawr teitlog, am ei fod felly yn ngoleuni y byd hwn, arwain dyn i fod yn bobpeth, oblegid mae gan bob enwad ac egwyddor, hen a diweddar, paganaid, Mahometanaidd, Iuddewig a Christionogol, eu dynion mawr. Y dyn mawr yn nheyrnas nefoedd yw y dyn agosaf i Iesu Grist; nid agosaf iddo fel y mae i'r lan, ond fel y mae i lawr—dyna y dyn mae Iesu Grist a *Faculty* ei Brifysgol yn rhoddi teitl iddo. Nid dylach peth fyddai mesur wyau i wybod

eu pwysau, neu ddwyn *metaphysical argument* i brofi ffaith mewn *mathematics*, nag yw myned at ysgolheigiaeth ddynol i brofi gwirionedd datguddiad dwyf ol. Wedi i ni gael gair Duw yn ein hiaith, a chael gwybod ystyr ei dermau hynafol mewn geiriau cyfystyrol yn ein hiaith, dyna orchwyl y ddysgeidiaeth ddynol buraf ar ben; nid oes ei hangen mwy, mewn ystyr neillduol, ond ar y rhai y mae damcaniaethau ac opinyau, ac nid yr hyn a ddywedodd yr Arglwydd, yn fwyd i'w henaid. Ein hancan yn yr ysgrif hon, heb na digter na malais at neb o blant Adda, ac yn neillduol at neb o ganlynwyr yr Oen, ond yn nghariad y gwirionedd, fydd dangos yr hyn a ymddengys i ni yn wirionedd yn mheniad ein hysgrif.

I. *Fod anffaeledigrwydd yn nghywirdeb barnau crefyddol, er cymaint y beirir y Bedyddwyr am dano yn gysylltiol a dadl bedydd, yn cael ei honi yn uniongyrchol neu anuniongyrchol gan bob enwad.*

II. *Ei fod yn ddyben gan Dduw fel y deallwn Ef yn ei air, i osod y byd, ac yn neillduol ei eglwys, ar safle o anffaeledigrwydd gyda golwg ar ei wybodaeth o'r hyn sydd i fod yn ffydd ac ymarweddiad iawn.*

III. *Ceisw'n ddangos y rheswm y metha y byd crefyddol fod yn wirioneddol anffaeledig yn ei ddealltwriaeth o feddwl ac ewyllys Duw gyda golwg ar beth i gredu, ac ymarferyd yn Gristionogol.*

I. *Fod anffaeledigrwydd yn nghywirdeb barnau crefyddol, &c.*

Yn gyntaf oll tybiwn mai buddiol fyddai rhoddi eglurhad byr o'r hyn a feddylw'n yma wrth anffaeledigrwydd. Nid ydym yn golygu anffaeledigrwydd yn nghyflawniad ein dyledswyddau, fel y dywedir, ond anffaeledigrwydd gwybodaeth o beth ydynt. Gyda golwg ar anffaeledigrwydd yn yr ystyr flaenaf, gellir ysgrifenu dwysged yn ffariol iddo; megys na fuasai Crist yn anog ei ddysgyblion i weddio a hiraethu am fendith ynddi ei hun yn anghyraeddadwy: "Gwneler dy ewyllys, megys yn y nef, felly ar y ddaear hefyd." Yn mhellach, dywedir fod y Cristion i fuddugoliaethu ar bob pechod. Nid

yn y nefoedd y buddugoliaetha, gan na fydd brwydro yno—mae y fuddugoliaeth i'w henill ar faes y frwydr. Lle i fwynhau yr yspail rhanedig mewn heddwoch didor fydd y gwynfyd. Nid yn angeu chwaith y bydd y fuddugoliaeth—bydd y Cristion y pryd hwnw allan o *active service* gyda golwg ar bechod—yn gallu edrych yn ol ar ei daith, nid yn darfod, ond wedi darfod, a'r buddugoliaethau oll wedi eu henill. "Mi a ymdrechais ymdrech deg, mi a orphenais fy ngyrfa, mi a gedwais y ffydd." Dichon y bydd gwaith gan y Cristion wrth farw i ymdrechu yn galed yn erbyn gwendidau ei natur yn ei hymdrech am fywyd; ond nid ydyw gwendid o'r natur hwn yn bechod yn ngolwg y Duw a'i gwnaeth. Cyflwr tlawd yw hwnw y bydd gan ddyn yddo ei bechod i ymladd yn ei erbyn wrth farw. Fel hyn y dadleuir yn ffaf y gosodiad fod perffeithrwydd bywyd, trwy gymorth dwyfol ras, yn gyrrhaeddadwy yn bresenol. Ond nid anffaeledigrwydd neu berffeithrwydd o'r cymeriad hwn ydyw ein mater presenol; gan hynny gadawn ef. Gyda golwg ar anffaeledigrwydd yn yr ystyr olaf a grybwyllwyd uchod dywedwn, mai meddiant o sail ddiogel i deimlad o sicrwydd fod genym y gwirionedd, ydyw. Nid ydyw teimlad o sicrwydd fod genym y gwirionedd, yn unig, yn ddigon; oblegid gall ein calon ein twyllo, a gall ein sicrwydd fod yn gau. Rhaid cael sail ddigonol, a ddeil ei phrofi wrth y profiedydd gonestaf, i'r teimlad o sicrwydd, cyn y bydd yn deimlad a breinteb y nef iddo. Fod teimlad o sicrwydd neu anffaeledigrwydd gwybodaeth o ewyllys Duw yn llenwi mynwes dynion pob plaid a arddela Gristionogaeth. fel nad oes lle i un dasfu careg at y llall, fydd y pwnt nesaf y galwn sylw y darllynydd ato.

I. Yn absenoldeb teimlad o anffaeledigrwydd yn eu gwybodaeth o gywirdeb eu syniadau crefyddol, mae yn amhosibl cyfrif gyda dim *credit* i'r pleidiau, am y draul arianol yr aed iddi i gynal eu gwahanol sefydliadau. Drwg genyf nad yw yr ystadegau o'r amcangyfrif diweddaraf o werth eiddo y gwa-

hanol enwadau crefyddol yn y Talaethau Unedig, wrth law yn bresenol. Gwn fod eiddo yr enwad lleiaf ei rif a'i gyfoeth yn cyrhaedd yn uchel. Mae eiddo y Pabyddion, yr eglwys Esgobaethol, y Presbyteriaid, y Methodistiaid Esgobawl, y Methodistiaid di-esgob, yr Annibynwyr, ac wrth gwrs y Bedyddwyr, yn cyrhaedd i filfioedd yr un. Byddai yn gam â chymwysderau cyllidol y *leading spirits* yn y gwahanol gyfundebau, i beidio rhoddi iddynt y cyfrifiad o ddynion cynil, darbodus a gofalus, i beidio talu yn rhy ddrud am y *whistle* o drysorfa y gwirfoddolion a gyfrasant iddi. Pa beth a ddywedid am gyllidydd y llywodraeth a ofynai swm aruthrol o arian at ddyben ag nad oedd ganddo ddim tebyg i sicrwydd yn ei feddwl y deuai byth i ben? Dichon y gallai lwyddo; ond sicr wyf nad o fodd llaweroedd; oblegid, medd yr Athraw Mawr, "Mae plant y byd hwn yn gallach" na rhyw rai. Pa beth a ddywedid am gasglwr, yr hwn yn ei ar-aeth fegwrol a ddywedai wrth y bobl, a'r fased fach yn ei law, "Yr wyf am i chwi roi eich harian at y dyben a'm dygodd yma er ei fwyn, a'ch gweddiau hefyd, ond nid oes yr un sicrwydd yn y byd y daw i ben; fe allai y daw, neu fe allai na ddaw; *game of chance* yw i gyd? A wnai unrhyw gymdeithas, unrhyw gymanfa, eglwys neu ddyn gyflogi y fath gasglwr yr ail waith? Nid felly y casglai y ffraethwyr canlynol—Morgan Howells, Evan Harris, (T. C.); Lewis Powell, (A.); Wm. Powell, (W.) Ai nid wrth sicrhau llwyddiant yr anturiaeth y ceir arian i'r blwch casglu? Ai nid sylwedd yr araeth gasglu yn gyffredin yw, "Gwaith Duw yw hwn; mae yr Arglwydd wedi addaw llwyddo ei waith, ac yr ydym yn sicr y gwna. Nid yn unig hyn, ond bydd i Dduw fendithio y rhoddwr llawen, yn y byd hwn; ac (os bydd y casgliad yn cyfateb i gwpanaid o ddwfr oer i ddysgybl) efe a ga wobwr prophwyd yn y byd a ddaw. Yna wedi *anecdote* neu ddwy, i roi hwyl yn y gwaith, eir oddiamgylch a'r blwch, mewn llawn hyder fydd y bydd i lawer gael ei roi, os bydd y gynulleidfa yn fawr. Yn awr collid y

credit i'r ddoethineb, cynildeb a'r cymwysder cyllidol uchod gan yr enwadau crefyddol, os na allent broffesu sicrwydd, a sicrwydd perffaith, yn nghywirdeb eu golygiadau, i gynal y rhai yrânt i gymaint o draul. Pa le y mae doethineb yr eglwys a ä i'r draul o fil-oedd o ddoleri i godi capel i gynal addoliad, na wyr yn y byd pa un a ydyw yn iawn ai peidio? Pa beth a ddywedid am eglwys a äi i'r draul i godi dyn ieuanc i'r weinidogaeth, i'w basio drwy goleg er rhoddi iddo *badge* ysgolor, a'r goreuraeth derbyniedig gan y byd, a'i gynal yn ffyddlawn wed'yn â chyflog da er mwyn iddo gael *social standing*, a hyn i gyd er mwyn iddi gael pregethau, gweddiau. a chyngorion ganddo; tra ar yr un pryd yr addefa y pregethwr graddiedig a *gilded* nad yw yn sicr fod ei syniadau yn ei bregethau, ei weddiau a'i gyngorion yn wir a'i peidio? Yn awr, ail ddywedwn eto, fod, yn absenoldeb teimlad gorphwysedig ar sail gywir o sicrwydd cywirdeb eu golygiadau crefyddol, y draul yrânt iddo i gynal eu hachosion, yn anghyfrifadwy ar dir callineb daearol, na doethineb nefol.

[*I'w barhau.*]

Y BEDYDD CRISTIONOGOL.

- Mae ffydd a bedydd heb wadu—eu budd,
Ar bawb wnant broffesu;
Heb ffydd, mae bedydd lle bu,
Yn hyllig beth heb allu.* **Awdurdod.*
- Heb wybod mae y baban—a dinerth,
O dan oed mae'r bychan;
Beth yw dw'r rhag y byth dân!
A'i rinwedd i anwar anian?
- Gwael hynod yw ffug ail eni—râd waith
Ysbryd Ior all beri
I lan waith y goleuni
I wneyd ôl ar f'enaid i.
- Credu yw'r mawr bwnc rheidiol—neu ddilyd
Addoli'n wastadol;
Dwyn nerth, cael gwên Duw'n ôl
I enaid anhaeddianol.
- Mawr yw budd gwir ufudd dod—y galon,
A gwylied rhag pechod;
Rhaid cael ffydd a bedydd cyn bod
Iawn obaith i'w adnabod

Arwydd o'n cred ydyw bedydd—a'n bod
Yn byw oll o'r newydd,
I air Duw, lluniwr y dydd,
A Iesu ein tywysydd.

Dengys daw tynged angau—i feirwon
Adferiad o'u beddau;
I radd uwch, wedi'u rhyddhau
O chwerwedd eu carcharau.

Marw'r Iesu a'i gladdu'n rhyglyddol,
Drwy fwyn oddefiad y drefn ddwyfol;
Mwy yn ei roddiad, mae yn arwyddol
O'i wir ddewisiad i syd urddasol;
Wedi y briwiau caed y gwobrwyl,
Er ing ca'dd sedd gyfryngol—ac enw
Uwchlaw i drwr a chlyw daearol.

Kingston, Pa. J. R. PRICE.

PREGETHU TESTYNOL A PHYNCIOL.

Nid oes genyf ond ychydig eiriau i'w hysgrifenu ar y pwnc hwn. Gallwsid gwneyd llythyrau arno, o safonau gwanol, yn ddyddorol ac addysgiadol; canys, yn sicr, mae llawer i'w ddweyd o bob ochr; ond mae traethlen golygydd y WAWR, yn y rhifyn diweddf, wedi tafu ymaith y posibilrwydd o hyn.

Y peth cyntaf a wna Mr. Griffiths ydyw gwrthod y darnodiad a roddais o bregethau *testynol* a *phynciol*. Gyda mwy o bwyslais, fe allai, nag o foesgarwch (*courtesy*) geilw ef yn "amrwd," yn "unplyg," ac yn "rhyfeddol o ddi-niwed." Wrth gwrs, i raddau, *awdurdol* (*arbitrary*) yw termau enwol. Mae gan fy mrawd berffaith hawl i gysylltu term ag unrhyw ddarnodiad a wel yn dda; ond pan yn ysgrifenu i'r cyhoedd, ac yn enwedig pan yn ysgrifenu yn feirniadol, dylid rhoddi i dermau neillduol eu darnodiadau (*definitions*) cyffredin a phenodol. Pan yn ysgrifenu i'r *Homiletic*, defnyddiais y geiriau "Testynol" a "Phynciol" yn yr *ystyron eu defnyddir mewn gweithiau ac awdurdodau ar Homiletics*, ac nid mewn ystyron a ellid roddi iddynt gan unrhyw fymppy feirniadol er mwyn condemnio.

Y darnodiadau a anfonais i'r WAWR yn fy llythyr diweddf, ac a elwir gan fy mrawd yn "ddiniwed," ac "unplyg," ac "amrwd," (!) nid ydynt

braidd ond *cyfeithiad* o ddarnodiadau Dr. Shedd yn ei *Homiletical and Pastoral Theology*. (Gwel tu dal. 144, &c.) Ac mae y gwaith hwn yn *standard* yn holl Athrofydd Duwinyddol ein gwlad. Mae Shedd wedi bod am flynyddau yn athraw yn Athrofa Dduwinyddol New York.

Cytuna y darnodiadau hyn hefyd ag eiddo Dr. Broadus, o Athrofa Dduwinyddol Greenville, S C. Mae Dr. Broadus yn un o ddynion blaenaf ein henwad yn y wlad hon; ac eto geilw y Parch. O. Griffiths ei ddarnodiadau yn *amrwd*!

Y darnodiadau hyn hefyd o bregethau testynol a phynciol a ddysgais yn Athrofa Madison.

Ond rhag ofn i mi gamsynio yn y darnodiad, rhoddais engraifft o'r ddwy drefn, seiliedig ar Rhuf. xiv. 12; ond penderfyna Mr. G. fod yr engraifft a roddais o'r drefn destynol yn fwy priodol i'r un bynciol, ac ysgrifena dipyn yn wawdus am yr engraifft. Wel. yn awr, frawd, os trowch i'r gyfrol a nodais (eiddo Shedd), tu dal. 149, cewch weled *mai copio y testyn a'r dosraniad o hono a wnaethum air yn air* (oddieithr un pen) *o engraifft a rydd Dr. Shedd o'r drefn destynol o bregethu!*!—ac eto "amrwd!"

Wel, mae braidd yn well genyf fod yn *amrwd* gyda Shedd a Broadus, na bod — Wel, dyna ddigon; ond rhwng Shedd a Griffiths yn y dyfodol.

Yn awr, ar ol i'n beirniad galluog gondemnio fel yn *ddiniwed*, *unplyg*, ac *amrwd* ddarnodiad yr enwogion uchod am ffurf pregeth, yna dyry i ni ei olygiadau ei hunan am yr hyn ddylai pregeth fod.

Rhaid i ni gofio mai teithio mae golygydd y WAWR er's misoedd yn awr, a diameu fod ei feddyliau dipyn yn gymsglyd; ac felly ni allwn ddysgwyl i'r oll a ysgrifena fod yn fanwl o berffaith. Ond sylwed y darllenydd fod Mr. G. yn darnodi yn gyfangwbl beth *ddylai fod cynwys pregeth*. (Darllener y golofn gyntaf o tu dal. 14 o'r WAWR ddiweddf)—*a'r subject-matter* mae a fyfno yr oll a ysgrifena; ond i *ffurf reithegol pregeth* yn gyfangwbl y per-

thyn y termau *testynol*, *pynciol*, *hanesyddol*, *esboniadol*, &c.

Frawd, mewn llythyr beirniadol a dysg-honiadol, sut y bu i chwi, ar ol fy nghondemnio i am fod yn *amrwd*—sut na allasech wahaniaethu rhwng yr hyn a feddylir mewn *Homiletics* yn *mechanical element* a'r hyn sydd yn *substance-element*, mewn pregeth?

Nid ydwyf yn gwahaniaethu gronyn oddiwrth bregethwr mor enwog, chwaethus a doeth, ac efengylaidd ag yw golygydd y WAWR ar yr hyn a ddylai fod *cynwys* pregeth. Yr wyf o galon yn condemnio gydag ef yr hyn a gondemnia ef; yr wyf yn *endorso* yr oll a ysgrifennodd ar y pen hwn; ond nid dyna yr *issue* rhyngom. Ymosododd y golygydd arnat yn feirniadol, yn frawdol, ac yn llym, am fy mod mewn cyhoeddiad arall wedi cymeradwyo yn fwy na'r llall *ffurf neillduol o gyfansoddi pregeth*.

Cymerais ddarnodiad o dermau sydynt yn awdurdodol ac athrofaol i ddy-nodi y ffurfiau gwahanol, fel na allai neb fy ngham-ddeall; dangosais yn ol darnodiad *homiletaidd* o'r termau *testynol* a *pynciol*, mai yr olaf oedd y ffurf apostolaidd, ac yn wir, ffurf yr oesau Cristionogol nes y deawn at bregeth-wyr yr oesau Puritanaidd, pan y cymer y drefn destynol y blaen mewn pobl-ogrywydd.

Y drefn bynciol, fel y dangosais, ydyw yr un a gymeradwyir yn awr fel yr oraf, gan athrawon goraf ein hathrofeydd; ond gadawyd y gwaith o gysylltu *cynwys* pregeth, gyda'r *ffurf* o'i saernio, am y tro cyntaf erioed, i'r Parch. Owen Griffiths. Ond mewn gwirionedd nid oes y cysylltiad lleiaf rhyngddynt. Dyna'r oll.

H. O. ROWLANDS.

ANGHOFIO DUW.

Y mae pob gradd o ddynion, yr uchel a'r isel, yr hen a'r ieuanc, y prysur a'r segur, maent oll yn anghofio Duw, fel pe b'ai crefydd Mab Duw yn dwyn rhyw warth arnynt. Mae yr ieuanc yn ofni fod crefydd yn ei rywmo rhag pleserau ei ieuencyd; gan hyny

gwell ganddo anghofio Duw yn moreu ei oes. "Yr ynfyd a ddywed yn ei galon, nid oes un Duw." Felly y mae pob gradd o ddynion wedi myned yn elynion i Dduw, ac yn anghofio Crêwr mawr y bydoedd.

O, fy nghyd-fforddolion tua'r farn, ystyriwn pa lwybr yr ydym yn ei deithio, ac ymdrechwn fod yn barod, "canyys yn yr awr ni thybioch y daw Mab y dyn." Am hyny ymofynwn am grefydd a'i gwrthddrych yn y nefoedd—crefydd a gwyd ein holl serchiadau oddiar y ddaear—crefydd a'n gwna yn fwy defnyddiol tra pery dyddiau ein hoës—crefydd a'n gwna ni yn ddedwydd tra ar y ddaear, ac a'n gwna i hiraethu am fwynhau y Gaersalem fry.

Hubbard, O. J. GRIFFITHS.

ENGLYNION

I'R PARCH. H. C. PARRY (CEFNI), Y BARDU A'R LLENOR DIWYD. Ni cha diogi ddim cymaint a dangos ei drwyn iddo.

Cefni yw Cefni bob cam—o'i fywyd,
Efo'i awen ddinam;
Ei waith fydd tra iaith ei fam,
Yn argoel dawn diwyrgam.

Ei 'sgrifau ddengys ddysg rhyfedd—hoffa
Amddiffyn gwirionedd;
Cain odlan 'n mhob cynadledd,
Eiriau yn hyf—mae'n deyrn hedd.

Gwron na châr segur ydych—yw Cefni,
Bob cyfnod o'i fywyd;
A nodda awen yn ddiwyd,
A'r iaith wen—mae wrthi o hyd.

Uwch aflwydd, un craff a chyflym—ydyw,
A'i ddyledwyr ydym;
Yn y Groeg mae yn llawn grym,
Anadla ynddi'n edlym.

Lleinw heddyw ein llenyddiaeth—a phrid
Ffrwyth ei orddawn helaeth;
Urddunwn ei farddoniaeth,
Yn ddiagoll, rhydd neu gaeth.

Gwna y gau yn un garn—annyben,
Adnebydd dwyll rhagsarn;
A saif o hyd dros ei farn,
Enwog awdwr, yn gadarn.

Diwydrwydd yw ei nod adref—chwilia
Ffyrdd uchelaf tangnef;
E weithia'n wrdd yn ngwaith nef,
A'i wyneb at y wiwnef.

Johnstown, Pa.

CADWGAN FARDU.

PWLPUD Y WAWR.

Gweddi Gynwysfawr dros Eglwys Gynsol.

GAN Y PARCH. D. T. PHILLIPS, PARSONS, PA.

"O herwydd hyn ninaw hefyd, er y dydd y clywsom, nid ydym yn peidio a gweddio dros-och, a deisyf eich cyflawni chwi â gwybodaeth ei ewyllys ef yn mhob doethineb a deall ysbrydol; Fel y rhodioc yn addas i'r Arglwydd i bob rhyngu bodd, gan ddwyn ffrwyth yn mhob gweithred dda, a chynyddu yn ngwybodaeth am Dduw; Wedi eich nerthu â phob nerth yn ol ei gadernid gogoneddus ef, i bob dyoddefgarwch a hir ymaros gyda llawenydd." COL. I. 9-11.

Cafodd yr eglwys fed-ddiedig yn Colossa y gymeradwyaeth uchaf gan Epaphras, yr hwn oedd yn weinidog parchus yn amser yr apostol Paul. Anrhydedd i eglwys, bydded fach neu fawr, yw "enw da." Pa gynifer o eglwysydd nas gellir cymwyso yr adnod o flaen ein testyn atynt: "Yr hwn hefyd a amlygodd i ni eich cariad chwi yn yr Ysbryd." Mwy priodol i'r cyfryw fuasai trawsgyweirio y geiriau fel hyn: "Yr hwn hefyd a amlygodd i ni eich casineb chwi yn y diafol." Yr oedd eglwys Colossa yn hawlio y sylw gwresocaf, a'r gweddiau taeraf o eiddo yr hynafwr Paul. Gwelwn hyn yn y testyn. Wrth ddadansoddi y weddi gynwysfawr hon, gwelwn y nodweddau ardderchocaf. Dymuna am bump bendith neillduol ar ran yr eglwys. Dymuna iddi gael ei gwneyd,

1. *Yn eglwys oleu.*—"Eich cyflawni chwi â gwybodaeth," &c. Yr oedd gan yr eglwys wahanol gymeriadau i'w trafod, fel yr oedd yn angenrheidiol iddi gael ei chynysgaeddu gan y doniau uchaf. Anffyddiaeth, defodaeth, eilun-addoliaeth, Iuddewiaeth. Yr oedd yr eglwys wedi ei gwreiddio yn y gwirionedd, ond yr oedd eisiau ei *chystnwi* o hono. Nid yn unig cael digon o wirionedd i'w chadw yn ddi-gryn gyda gwaith yr Arglwydd, ond digon i'w galluogi i ysgwyd eraill allan o'u cyfeiliornadau dinystriol, ac i am-ddiffyn mewn modd anatebadwy ei

chrefydd newydd. 'Does dim perygl i ni wybod gormod am Dduw. Po fwyaf ein cyflenwir â gwybodaeth o'i ewyllys ef, mwyaf dewr y byddwn i wynebu y di-Dduw, ac i ymladd yn erbyn anffyddiaeth yr oes. Gwybodaeth eang am Dduw sydd yn anheborol, am fod y pleidiau gwrthwynebol i Gristionogaeth mor amrywiol. Er hyn cofier, mai adnabyddiaeth bersonol o Dduw, neu "ddeall ysbrydol," yw'r arf cryfaf i ymladd yn erbyn cyfeiliornadau y byd, a "gelynyon croes Crist." Fe ellir dyrysu yr ymresymiad, ond nid oes modd difodi teimlad, neu argyhoeddiad y galon. Bydd gol-euni yr enaid yn llewyrchu yn glir wedi i oleuni y pen dywyllu. Os gallwn, fel y dall hwnw gynt, dystiolaethu, "Un peth a wn i," gallwn wrthsefyll holl anffyddiaeth y byd.

2. *Yn eglwys gyson.*—Eglwys gyson ydoedd eglwys Colossa. Y cyfryw ydoedd awyddfryd yr Apostol fel y gwnelai yn destyn ei weddi, am iddi gael y fraint o barhau felly. Yr oedd am iddynt gael gras i gyd-rodio ag ef, fel y byddent yn cael cyd-eistedd gydag ef mewn gogoniant. Golygfa hardd yw eglwys o rodiad addas—eglwys yn rhyngu bodd Duw. Golygfa hyfryd yw gweled gwraig yn ymddwyn yn deilwng o'i gwr; plant o'u rhieni; *crew* o'u cadben; milwyr o'u cadfridogion, &c. Felly yr olygfa hyfrydaf yw gweled eglwys yn ymddwyn yn deilwng o'i Phen.

3. *Yn eglwys ddefnyddiol.*—"Gan ddwyn ffrwyth yn mhob gweithred dda." Hyny yw, bod yn helaeth yn mhob gras Cristionogol. Nid bod yn enwog mewn *un* rhinwedd, ond *pob* rhinwedd. Pan y mae dyn yn planu ffrwythau yn ei ardd, y mae yn dysgwyl casglu ffrwyth o bob planigyn. Golygfa ryfedd fyddai gweled y pren afalau yn ffrwytho, a'r coedydd eraill heb ddwyn dim ffrwyth. Nid yw yn ddi-gon i ni fod yn ffrwythlon mewn *un* peth, ond "yn mhob gweithred dda." Rhaid i'r amynedd fod yn amlwg; gonestrywdd, purdeb, caredigrwydd, &c. Rhaid bod fel y Wir Winwydden ei hun, yr hwn oedd yn hynod yn mhob

gweithred dda. Yn hyn y gogoneddir y Tad, ar "ddwyn o honoch ffrwyth lawer." Prydferth yw gweled y pren blodeuog a'r dail gwyrddlas; ond ni fydd y pren o fawr ddefnydd oni fydd ffrwyth arno. Golygfa ddymunol yw gweled dyn yn gwneyd profes o grefydd, ond mwy dymunol yw gweled pren profes yn llawn o ffrwythau crefydd. Eglwys o'r natur hon a fydd byw; nid oes dim marw yn bod iddi; y mae sudd bywyd yn ei gwreiddyn. Mae elfenau iechyd anniflanedig yn ei chyfansoddiad. Eglwys ddiffwyth, ar y llaw arall, nid oes dim ond trengu o'i blaen; mae'r darfodedigaeth wedi gwreiddio ynddi. Ni fydd gymwys i'r "tir nac i'r domen, ond i'w bwrw allan," &c. O, gynifer o eglwysi marw, drewedig, sydd yn ein gwlad!

4. *Yn eglwys iachus*—"A chynyddu yn ngwybodaeth am Dduw." Rhy dueddol ydym fel eglwysi i aros yn yr un man—dim ymgais am gyrhaedd rhagor o wybodaeth am Dduw. Y sefydliad sydd a'i amcan i'n hegwyddori yn ngwirioneddau yr efengyl a esgeulusir gan y mwyafrif o grefydwyr. Dylai pob Cristion, os yw yn bosibl, fod yn yr ysgol Sabbothol. Y fath lewyrch fyddai ar grefydd pe byddai pawb yn glynu gyda'r sefydliad hwn. Eglwys ddall, afiach, dlawd, eiddilaidd, yw yr eglwys hono nad yw yn cynyddu yn ngwybodaeth yr Arglwydd. Mae lle i'r dysgedicaf i gynyddu yn wybodaeth hon. Yn nyfnderoedd y wybodaeth hon y mae trysorau nas gellir eu dyhysbyddu byth. Mae digon o le i'r Cristion mwyaf gwybodus gynyddu yma, a *phlungio* yn ddyfnach, ddyfnach, yn y môr hwn, sydd heb waelod na glan. Dyma'r wybodaeth buraf ei dylanwad, nefoleiddiaf ei hysbryd, a mwyaf dyrchafedig ei thuedd.

5. *Yn eglwys urol*.—"Wedi eich nerthu," &c. Hanfodol oedd hyn i eglwys Colossa. Yr oedd gelynion nerthol yn ei gwrthwynebu. Yr oedd yn rhaid cael "nerth yn ol cadernid ei ogoniant," &c., i'w galluogi i fod yn ddewr, yn ddyoddefgar, yn hir-ymarhous, ac i fod yn llawen yn ngwyneb pob profedigaeth.

Onid yw yr un ymdrech yn angenrheidiol eto? Nid yw "gelynion croes Crist" ddim wedi marw eto. Nid yw gwrthwynebwyr crefydd yr Oen ddim wedi darfod o'r tir. Nid yw y rhwystrau ar ffordd llwyddiant yr efengyl ddim wedi eu gorchfygu i gyd. Rhaid wrth amynedd—rhaid wrth wroldeb. Rhaid "ymnerthu yn y gras sydd yn Nghrist Iesu." Ond ymlawenhawn! Ni a orchfygwn! Sathrwn bob gelyn o dan ein traed. Llongyferchir ni ryw foreu fel gwroniaid, gan gewri'r nef, a chan y Brenin tragywyddol ei hunan.

MAE JOHN YN MYN'D I LOEGER.

GAN J. CEIRIOG HUGHES.

Tôn—"Gofid Gwynan."

Mae John yn myn'd i Loeger,
A boreu fory ä;
Mae gweddw fam y bachgen
Yn gwybod hyn'n dda:
Wrth bacio'i ddillad gwladaidd,
A'u plygu ar y bwrdd,
Y gist ymddengys iddi
Fel arch ar fyn'd i fwrdd.

Mae ef yn hel ei lyfrau
I'r gist sydd ar y llawr,
Yn llou, gan feddwl gweled
Gwychderau'r trefydd mawr.
Nis gwel e'r deigrin dystaw
Ar rudd y weddw drist,
Na'r Beibl bychan newydd
A roddwyd yn y gist.

Rhoed iddo lawer anrheg,
A thegan bychan cain,
Ysgrifell gan ei ewyth',
A chyllell gan ei nain;
Fe gymer ddarlun bychan
I gofio'i chwaer ddi-nam,
Fe gymer inc a phapyr
I'sgrifenu at ei fam.

("Rwy'n weddw, fel y gwyddost,
I'th dad sydd yn y ne',
Ond gelli benderfynu
Ddaw yma neb i'w le.
'Rwyf finau'n gorfod teimlo
Yn wanach nag y bûm;
Tyr'd adref, pan y gallot,
I edrych sut yr y'm."

Yn foreu, boreu dranoeth,
 Pan gysgai'r holl rai bach,
 Wrth erchwyn y gwelyau
 Mae John yn canu'n iach.
 Carasai aros gartref,
 Ond nid oedd dim i'w wneyd—
 Fe gawsai aros hefyd,
 Pe b'asai'n meiddio d'weyd.)

I gwrdd y trên boreuol,
 Cyn toriad dydd yr â—
 "Ffarwel, fy mhlentyn anwyl,
 O, bydd yn fachgen da!
 Y Nef a'th amddiffyno,
 Fy machgen gwyn a gwiw;
 Paid byth anghofio'th gartref,
 Na'th wlad, na'th iaith, na'th Dduw."

BYWYD A GWEITHIAU ANDREW FULLER.

PAROTOEDIG GAN Y PARCH. J. T. GRIFFITHS.

[*Parhad.*]

Eto, er fod Mr. Fuller wedi ei hollol ddychwelyd, nid oedd ei dymor prawf wedi darfod. Yr oedd eto yn agored i demtasiynau a phrofedigaethau. Profid ef mewn modd neillduol gan ei gymdeithion ieuainc, a themtid ef yn fawr i ddychwelyd atynt, ac at ei hen ffyrdd drgionus. Ac y mae y dull trwy ba un y gochelai y temtasiynau hyn yn deilwng o sylw Cristionogion ieuainc.

"Pryd bynag y dygwyddai gwledd neu ddydd gwyl, yn lle eistedd gartref wrthyf fy hun, yr oeddwn yn myned i gymydogeath gyfagos i ymweled â chyfeillion Cristionogol; a phan y buasai pobpeth drosodd, dychwelwn adref. Yn y modd hyn gwaredid fi rhag cyfranogi yn feddyliol mewn ffolineb oedd wedi rhoddi i mi gymaint o anesmythdra. Felly daeth tymorau o demtasiynau i mi yn dymorau o adfywiad o bresenoldeb yr Arglwydd."

Bedyddiwyd ef yn ngwanwyn 1770, a derbyniwyd ef i eglwys Soham, o dan ofal gweinidogaethol y Parch. John Eve. Darlunia yr haf canlynol fel ad-eg o fwynhad mawr mewn ystyr grefyddol. Dywed ei fod yn caru ei wein-

idog a'i holl frodyr yn yr eglwys, a'u bod lwythau yn dangos serch mawr tu-ag ato yntau. Edmygai y cyfiawn fel rhagorolion y ddaear, yn y rhai yr ydoedd ei holl hyfrydwch.

Yn hydref yr un flwyddyn, dygwyddodd angylchiad neillduol yn ei hanes, yr hwn nid yn unig a achlysuodd symudiad y gweinidog, ond hefyd a effeithiodd mewn modd pwysig ar ddaliadau a sefyllfa ddyfodol Mr. Fuller, am hyny rhoddwn ef yn ei eiriau ei hun:

"Yr oedd un o'r aelodau wedi bod yn euog o yfed i ormodedd, a myfi oedd un o'r rhai cyntaf i wybod hyny. Aethum ato yn union, a siaradais ag ef cystal ag y medrwn ar ddrygedd ei ymddygiad. Ei atebiad oedd, 'Nas gallasai gadw ei hun, ac er fy mod yn gwasgu mor galed arno, mai nid myfi oedd fy ngheidwad fy hun.' Teimlais yn ddigllawn at hyn, ac ystyriais ef yn esgus gwrthun. Am hyny dywedais wrtho y gallasai gadw rhag y fath bechodau, ac nad oedd ei ffordd o siarad ond yn unig i esgusodi yr hyn oedd yn anesgusodol. Ni wyddwn beth arall i ddweyd ar y pryd; eto ymddangosai y drychfeddwl o ryfygu bod fy ngheidwad fy hun yn ormod. Modd bynag, digiodd ef wrthyf, a dywedodd fy mod yn ieuanc, ac nas gwyddwn am dwyll fy nghalon fy hun. Aethum a dywedais wrth fy ngheinidog, yr hwn a'm cymeradwyodd yn fawr, ac a ddywedodd, 'Yn sicr gallwn gadw ein hunain rhag pechodau agored. Nid oes genym allu (meddai) i gyflawni pethau ysbrydol da; ond am weithredoedd allanol, y mae genym allu i ufuddhau i ewyllys Duw, ac hefyd i'w hanufuddhau.'"

Bu y cwestiwn hwn o berthynas i allu y Cristion i gadw rhag pechodau agored, yn bwnc dadl boeth am hir amser yn yr eglwys. Bu yn achos o symudiad Mr. Eve, ac arweiniodd Mr. Fuller i ddeall y pwnc o allu ac anallu moesol dyn, yr hwn sydd wedi ei egluro mor gyflawn ganddo yn ei weithiau. Dywed ef ei hun:

"Bu y dadleuon anhyfryd hyn yn foddion i arwain fy meddwl i'r daliadau hyny o wirionedd dwyfol a ym-

ddangosasant wedi hyny yn fy mhrif weithiau."

Yn mhlith y llyfrau a ddarllenodd ar y pryd, oedd "Edwards ar yr Ewyllys," a dywed ei fod wedi rhoddi boddlonrwydd mawr iddo. Tra yr oedd yr eglwys yn Soham yn amddifad o weinidog, ar gais y brodyr dechreuodd Mr. Fuller esbonio iddynt yr Ysgrhythrau ar y Sabboth. Bu y cyfarfodydd hyn yn foddion yn llaw Duw i achub eneidiau; ac yn gynar yn y flwyddyn 1774 galwyd ef i ymgymeryd yn fwy cyflawn a chyhoeddus â gwaith y weinidogaeth. Yn haf y flwyddyn ganlynol ordeiniwyd ef yn weinidog ar eglwys Soham, a dechreuodd ei adnabyddiaeth â Robert Hall, o Armsby (tad yr enwog Robert Hall o Frystau), a Mr. Sutcliff o Olney, a Mr. John Ryland ieuanc, y pryd hwnw o Northampton, y rhai wedi hyny a fu ei gyfeillion ffyddlonaf. Yr oedd Bedyddwyr Neillduol Lloegr, yn y tymor hwn yn uchel Galfiniaid (fel y dywed Mr. Fuller). Yr oedd ynt mor bell uwchlaw, neu tu hwnt i wir Galfiniaeth ag yw Arminiaeth islaw iddo. oblegid natur eu daliaidau am anallu dyn; nis gallasant gydnabod fod unrhyw ddyledswyddau ysbrydol yn rhwymedig ar y di-ailenedig, na bod unrhyw gyfarwyddiadau neu anogaethau i'w rhoddi iddynt, ond yn unig y rhai a berthynant i ufudd-dod allanol. "Gallesid gofyn iddynt gyflawni gwasanaeth allanol, megys mynychiad moddion gras; a gallesid gofyn iddynt ymwrthod â phechodau gwarthus; ond ni allesid dweyd dim wrthynt o'r areithfa, mewn ffordd o rybudd iddynt i ffoi rhag y llid a fydd, neu eu gwahodd i apelio at Iesu Grist am iachawdwriaeth."

Yn y modd hyn dechreuodd Mr. Fuller bregethu, oblegid gan ei fod yn ieuanc ac yn ddibrosiad, ni feiddiai bregethu mewn y ffordd arall. Ac er iddo yn fuan feddianu amheuan pa un ai y ffordd hon oedd y ffordd iawn—y ffordd apostolaidd o bregethu—eto nis gallasai feddwl am ei adael yn fyrbyyll. "Symudais yn mlaen," meddai, "gyda chamrau crynedig. Gan fy mod yn gorfod ymbalfalu fy ffordd o'r fath ddy-

rysfa, bum am hir amser cyn teimlo yn foddhaol." Yn y gwaith hwn cynorthwywyd Mr. Fuller gan ei frodyr gweinidogaethol, y rhai a enwyd uchod; ac yr oedd ynt oll yn fwy neu lai yn cael eu cynorthwyo gan weithiau duwinyddion Lloegr Newydd, megys Edwards, Bellamy, Brainerd, &c.

Parhaodd Mr. Fuller gydag eglwys Soham am saith mlynedd, a bendithiwyd ei lafur â llwyddiant, er yn nghanol llawer o brofedigaethau a themtasynau. drwy ba rai yr oedd ei Feistr yn ei barotoi er bod yn fwy defnyddiol.

O Soham symudodd Mr. Fuller i Kettering, yn mis Hydref, 1782, er na sefydlodd yn gyflawn hyd y flwyddyn ganlynol. Y prif resymau o'i symudiad oedd ynt, diffyg cynaliaeth, ac anfoddlonrwydd rhan o'r eglwys i'w ddull o bregethu galwadau yr efengyl. Yr oedd wedi dyfod i'r penderfyniad mai ei ddyledswydd oedd cyhoeddi y galwadau pwysig hyn yn ddiwahaniaeth, ac anog pechaduriaid i edifarhau, troi at llduw, a dwyn ffrwythau addas i edifeirwch. Eto ni effeithiwyd y symudiad heb lawer o ohebu ac ymgyngori, ymdrechion mewnol, gweddiau a dagrau. "Buasai dynion nad oedd ynt yn ofni Duw," ebe Dr. Ryland, "yn peryglu cenedl gyda llai o rwygiadau calon nag a gostiodd iddo ef i benderfynu pa un a ddylasai ymadael ag eglwys fechan derfysglyd, yn cynwys braidd ddeugain o aelodau, heblaw ei wraig ac yntau."

Gwnaeth gyffes gyflawn o'i ffydd i'r cyngor a'i sefydlodd yn Kettering, oddiwrth ba un y gwelir ei fod wedi cyfnewid yn ei farn ar amryw bynciau, ar y gwahaniaeth rhwng gallu ac anallu naturiol a moesol, ar ddyledswydd pechaduriaid i ufuddhau cyfraith Duw, a chofseidid yr efengyl, ac ar ddyledswydd gweinidogion i ddirgymell y fath rwymedigaethau arnynt. Eglurodd ei hun yn y dull canlynol:

"Credwyf fod dynion yn awr yn cael eu geni, ac yn tyfu i fyny mewn meddiant o duedd wael at ddrwg moesol, ac mai yn hyn mae eu *hanallu* i gadw cyfraith Duw, yr hyn sydd yn *anallu moesol a beius*. Pe byddent o duedd iawn,

nid oes dim yn nghyfraith Duw na allent ei gyflawni; ond gan eu bod o dan lywodraeth pechod, nid oes ganddynt galon yn aros dros Dduw, ond y maent yn llawn o wrthwynebiad drygionus yn ei erbyn. Credwyf fod ardderchawgrwydd ffordd yr iachawdwriaeth y fath fel y mae pob un sydd yn ei chlywed neu yn meddu ar gyfleusdra i'w chlywed yn cael ei chyhoeddi yn yr efengyl, yn *rhwym* o edifarhau am ei bechod, ei chredu, a'i chymeradwyo, a'i chofleidio a'i holl galon; i wrthwynebu pob twyll-honiadau i fywyd mewn unrhyw ffordd arall; ac i fwrw ei hun ar Iesu Grist, fel yr achubir ef yn ffordd Duw; eto credwyf fod balchder, anwybod-aeth, gelyniaeth, a chariad dynion at bechod y fath, fel na fynant ddyfod at Grist am fywyd; ond er gwaethaf galwadau a bygythion dwyfol, a ânt yn mlaen hyd nes y suddant mewn colledigaeth dragwyddol. Oddiwrth hyn y cyfyd yr angenrheidrwydd am waith hollalluog Duw—yr Ysbryd i newyddffurfio (*new-model*) yr holl enaid i ffurfio ynom egwyddorion neu duedd-iadau newyddion, neu, fel y dywed yr Ysgrhythrau, i roddi i ni galon newydd ac ysbryd newydd. Credwyf mai dyledswydd pob gweinidog i Grist ydyw pregethu yr efengyl yn eglur a ffyddlawn i bawb a ewyllsiant wrando, a bod galwadau a bygythion difrifol yr efengyl yn gyfadda fel moddion yn llaw yr Ysbryd, i ddwyn dynion at Grist. Ystyriwyf y fath bregethu yn rhan o fy nyledswydd, yr hyn nas gallaf ei esgeuloso heb fod yn euog o waed eneidiau.”

Oddiwrth y mynegiad hwn o'i ffydd gwelir faint o gynydd oedd Mr. Fuller wedi ei wneyd yn barod mewn gwybodaeth o wirionedd dwyfol. Yr oedd wedi mabwysiadu yn hollol wahan-iaethau ac esboniadau duwinyddion Lloegr Newydd, yr hyn a ddengys nad oedd wedi eu myfyrio yn ofer. Yr oedd wedi taflu ymaith lyffetheiriau Calfiniaeth Antinomaidd, a chofleidio y daliadau eglur hyny o ffydd yr iachawdwriaeth, yr hyn oedd prif orchwyl ei fywyd wedi hyny eu haddysgu a'u hargymell. Yr oedd y gofal a gymer-

odd Mr. Fuller yn Kettering lawer yn fwy, ac yn fwy cyfrifol na'r hwn a adawsai yn Soham. Ymgymerodd ag ef gyda nerth a zel, a pharhaodd ynddo hyd ddydd ei farwolaeth—tymor o fwy na deng-mlunedd-ar-hugain. Yn ystod y tymor olaf o'i weinidogaeth, rhwystrwyd ei lafur yn fawr gan ddyledswyddau eraill o natur fwy cyhoeddus; eto gwnaeth yr hyn a allai dros bobl ei ofal, a mwy nas galleid yn rhesymol ddysgwyl o dan yr amgylchiadau. Ystyrid ef bob amser, nid yn unig yn alluog, ond yn weinidog ffyddlawn a llwyddianus. I'engys y ffeithiau canlynol y dyddordeb a gymerau yn ei bobl, a'i gynlluniau dirgel-aidd i weithredu dros eu cadwedigaeth:

Yn fuan gwnaeth iddo ei hun gofrestr, yr hwn a ddiwygiai o bryd i bryd, o'r holl deuluoedd perthynol i'w eglwys, yr hwn a gynwysai nid yn unig yr enwau, ond hanes byr o bob un. Yr oedd ganddo gofrestr o'r rhai hyny yn ei gynulleidfa a dybiai eu bod yn ddirifol, neu o dan argyhoeddiad mewn perthynas i'w heneidiau. Y rhai hyn oedd ei gyfarwyddwyr wrth ba rai y rheoleiddiai ei ymweliadau gweinidogaethol, ei ymddyddanion, ei bregethau a'i weddiau. Cynwysai ei gynulleidfa yn gyffredin tua mil, ac yr oedd yn agos y bumed ran yn aelodau o'i eglwys. Ffawriwyd ef ag amryw dymorau o adfywiadau crefyddol neillduol, y rhai yn y wlad hon a elwid yn ddiwygiadau crefyddol. Pan yn ysgrifenu at Dr. Ryland, yn 1810, dywedai:

“Ymddengys fod y fath ymholiadau difrifol am iachawdwriaeth yn mhllith ein pobl ieuainc, fel y teimlwyf yn angenrheidiol i mi fod yn absenol mor lleied ag sydd bosibl. Y mae genym gyfarfodydd wythnosol i bawb a ddewisant ddod i ymddyddan. Y mae ein cyfarfodydd nos Lun a nos Wener yn orlawn. Y mae y pregethau yn yr olaf wedi eu cyfeirio yn fwyaf neillduol at y rhai sydd yn teimlo dyddordeb yn eu cadwedigaeth.”

Arferai Mr. Fuller, am lawer o flynyddoedd, esbonio rhyw gyfran o'r Ysgrhythyr bob boreu Sabboth. Yn y

modd hwn aeth trwy Genesis, Job, y Salmau, y Diarhebonion, Esaiah, Jeremiah, a'r rhan fwyaf o'r prophwydi bychain. Hefyd esboniodd Matthew, Luc, Ioan, Actau yr Apostolion, y Rhufeiniaid, rhan o I. Corinthiaid, a Llyfr y Datguddiad. Cyhoeddwyd ei Esboniadau ar Genesis a'r Datguddiad tua therfyn ei oes, ac ymddangosant yn awr yn mhlith ei weithiau.* Mewn perthynas i'w arferiad o bregethu esboniadol, ysgrifennodd fel y canlyn at weiniadol ieuanc :

“Yr wyf wedi ei gael nid o ychydig o fudd i mi fy hun, ac i'r bobl i neillduo un rhan o bob dydd yr Arglwydd i esbonio penod, neu ran o benod, yn yr ysgrifeniadau cysegredig. Yn y ffordd hyn yr wyf yn ystod y deunaw mlynedd diweddfaf wedi myned drwy y rhan fwyaf o'r Hen Destament, a rhai o lyfrau y Newydd. Y mae yn fanteisiol i'r gweinidog i deimlo ei hun o dan yr angenrheidrwydd, fel pe byddai, i ddeall pob rhan o'r Ysgrhythyr, er mwyn ei egluro i'r bobl. Y mae hefyd yn fanteisiol i'r bobl fod yr hyn a glywant yn dytod yn uniongyrchol o air Duw, a dylent gael eu harwain i weled amcanion a chysylltiadau yr ysgrifenyddysbrydoledig. O eisiau hyn, y mae nifer mawr o ranau o'r Ysgrhythyr yn cael eu cam-ddeall a'u cam-gymwyso. Wrth fyned dros lyfr yr wyf yn aml wedi fy nharo â syndod wrth gyfarfod â thestynau y rhai, fel y dygwyddant bob amser i mi, a ddeallwn mewn ystyr hollol wahanol i'r hyn a ymddangosai fod eu meddwl pan yn edrych arnynt yn eu cysylltiad a'r cyd-destynau.”—*Cyf. II., tu dal. 712.*

Heblaw yr esboniadau hyn, gadawodd Mr. Fuller dros ddwy fil o amlinellau pregethau, yn ychwanegol at y rhai a ysgrifenyddwyd yn gyflawn ac a gyhoeddwyd.

Yn yr ymarferiad o ddysgyblaeth eglwysig, gwyddai pa fodd i uno ffyddlondeb a thynnerwch; ac yn ngweinyddiad llywodraeth yr eglwys, ar ol dadgan yn rhydd ei farn ei hun, yr ydoedd yn barod i wrando ar farn eraill,

* Trueni na chyhoeddasiad yr oll o'i esboniadau.—*Cyf.*

ac i roddi i fyny ei farn bersonol mewn achosion lle y tybiai na fwasai achos cyfiawnder na chrefydd yn dyoddef. Yn ystod ei arsiad yn Kettering y cychwynodd Mr. Fuller ar ei yrfa o ddefnyddioldeb fel awdwr. Ei gyhoeddiad cyntaf (os eithriwn rai darnau bychain), oedd ei “Efengyl yn Deilwng o bob Derbyniad,” yr hwn a gyhoeddwyd tua diwedd y flwyddyn 1784. Yr oedd wedi ei ysgrifenu flynyddoedd o'r blaen, ac yr oedd wedi ei adolygu amryw weithiau, a'i ddarllen i eraill, a rhoddwyd ef yn awr i'r cyhoedd gydag amheuoedd cryf a llawer o ofnau. Nid am yr amheuai mewn un modd gadernid y sefyllfa ydoedd wedi gymeryd, ond safai mewn amheuaeth ddirifol mewn perthynas iddo ef ei hun, ei ysbryd ei hun, i ddatgan ac amddiffyn y gwirionedd mewn dull priodol.

Ymddengys yn rhyfedd i ni pa fodd y gallasai gwaith o'r fath hyn fod yn achlysur o ddadleuon yn mhlith Cristionogion efengylaidd—“Yr Efengyl yn Deilwng o bob Derbyniad”—pahan y buasai unrhyw gredadyn yn gwrthddadleu neu yn coleddu amheuoedd mewn perthynas iddo. Eto achosodd y gwaith hwn fwy o ddadleuon i'w awdwr na'i holl weithiau eraill. Ymosodwyd arno o un tu gan yr Uchel-Galfiniaid, o'r tu arall gan yr Arminiaid, ac o'r tu arall gan y Sandemaniaid. Ymddygydd ato gan rai o honnynt gyda gradd o gyfiawnder a thegwch, ond gan eraill mewn iaith frwnt ac iselwael. Gohebodd Mr. Fuller â rhai o'i wrthwynebwyr yn bersonol; atebodd eraill yn gyhoeddus, ac ymddygodd at eraill gyda'r dirmyg a haeddent.

Y prif bwnc a ddadleuir yn y gwaith hwn ydyw, *dyledswydd gyffredinol pawb a glywant yr efengyl i'w hofseiddio, gyda chalon grediniol*—pwnc sydd ar unwaith yn rhesymol ac Ysgrhythrol, ac mewn cydgordiad â theimladau cyffredinol Cristionogion yr amser gorphenol. Yr oedd y prif wrthwynebiadau a gyhoeddwyd yn ei erbyn yn seiliedig ar fwradau Duw, neillduolrwydd pryndegaeth, ac anallu y pechadur i gyflawni dim ag oedd yn ysbrydol dda. Yn ei

atebion, haerai Mr. Fuller ei fod yn dal yr athrawiaethau hyn mor gadarn a'i wrthwynebwy, eto nid yn y fath fodd ag i filwrio yn erbyn galwadau a rhwymedigaethau cyffredinol yr efengyl. O berthynas i anallu y pechadur, gwnaeth yr un gwahaniaeth rhwng anallu moesol a naturiol ag a gydnabyddir yn gyffredinol yn bresenol. "Mae anallu y pechadur i dderbyn yr efengyl yn gynwysedig," meddai, "mewn anewyllysgarwch mor gyndyn fel ag i ofyn dylanwad dwyfol i'w orchfygu; a'r hwn sydd mor bell o fod yn esgus dros anedifeirwch parhaol, sydd ynddo ei hun yn mwyhau y drwg." Haerai y buasai unrhyw anallu arall "yn cyfiawnhau y gradd uchaf o gamweddau, i'w gosod o'r neilldu gyfraith Duw, ac yn esgusodi dynion yn hollol o gyfrifiad pechod."

[I'w barhau.]

PETH ANHAWDD IAWN YW PEIDIO.

Ychydig w'yr fy mam a 'nhad,
Pan wyf fi ar y pentan,
Yr hoffwn fyw i fyny'r wlad,
Ar aelwyd fach fy hunan.
Peth anhawdd iawn yw canu cân,
Na dweyd yr hyn wy'n deimlo,
Ond pan fo mynwes dyn ar dân,
Peth anhawdd iawn yw peidio.

Os oedd fy nhad yn llawer hŷn,
Cyn myn'd o blith hen lanciau,
Fe fynodd ef ei ffordd ei hun,
Paham na fynaf finau?
Peth anhawdd iawn yw trin y byd,
A myn'd yn ddyfnach iddo;
Peth anhawdd iawn yw siglo cryd,
Peth anhawdd iawn yw peidio.

Pe b'aswn i yn dad fy nhad,
Yn byw yr adeg hono,
Mi roiswn iddo ganiatad
— I wneuthur fel y myno.
Wrth fin y dwfr, ar dorlan iâs,
Rwy'n syn ar feddwl neidio;
Peth anhawdd iawn yw tori'r iâs,
Peth anhawdd iawn yw peidio.

"Er gwell er gwaeth, yn iach neu glaf,"
Mae hyna'n hawdd ei gofio;
I'r afon Well-neu-Waeth yr âf,
Ac ynddi ceisiaf nofio.
Ni waeth heb aros yma'n llwfr,
Os dygwydd imi suddo,
Mi geisiaf ganu tan y dwfr,
"Peth anhawdd iawn yw peidio."

—J. Ceiriog Hughes.

MR. SPURGEON

A'R ALBANWR TEMTIEDIG.

Yn ddiweddar derbeniodd y Parch. C. H. Spurgeon lythyr rhyfedd oddiwrth Albanwr (*Scotchman*), i'r hwn y rhoddodd ef atebiad oedd mor rhyfedd a'r llythyr. Y llythyr, yr hwn sydd wedi ei gyfeirio, "*The Very Rev. C. H. Spurgeon*," a esyd allan y modd y mae ei ysgrifenydd wedi bod yn dyoddef am bum'mlynedd-ar-hugain oddiwrth demtasiynau y diafol. "Mae fy nhreialon oddiwrth y gelyn," ebai, "wedi bod yn ddychrynlyd. Dichon pan y byddaf ar fy ngliniau yn gweddio ar Dduw, y bydd iddo ddyfod ataf mor sydyn ag ergyd o wn, a chredwyf yn gwneyd cymaint a all i ladrata fy serchiadau ymaith oddiwrth Dduw a'r nef-oedd, a cheisio gwneyd i mi ddweyd rhyw air drwg; a llawer gwaith y gwna i fy nghalon a'm cnawd grynu tra y byddaf yn bwyta. neu yn siarad, neu mewn ty addoliad, neu yn teithio. Yn mha sefyllfa bynag yr ydwyf, yr wyf yn teimlo ei fod yn gwneyd yr oll a fedr i ddistrywio fy enaid tlawd; gan hyny yr wyf yn erfyn am weddïau pawb Cristionogion ar ran fy enaid tlawd; ac yr wyf yn gwybod am un, ac yr un blaenaf, na fydd i chwi wrthod y dymuniad hwn i mi. Credwyf na welsom ein gilydd yn y cnawd."

Yn ei atebiad mae Mr. Spurgeon yn dweyd mai nid hwn yw yr unig achos y clywodd am dano yn yr hwn y bu temtasiwn yn faith a nerthol. Y'mhlith eraill enwa Mr. Robert Bruce, gweinidog o Gaergrawnt, yr hwn a fu ugain mlynedd o dan ddychrynfeydd cydwyllybod. Creda fod y fath demtasiynau yn

dod yn sicr i ddynion gwir rasol. "Ein rheswm," ebai, "a'n harweinia i'w ddysgwyl. Os byddai gelyn-ddyn ar y ffordd, ac yn gwybod rhywbeth am deithwyr, ni fyddai iddo atal cardotwyr, canys gwyddai na fyddai ganddynt hwy ddim i'w gollu. Pan y byddo pleser-ddyn wedi myned allan i saethu hwyaid gwylltion, ni wna frys i bigo fyny yr hwyaid meirwon a syrthiant o'i gwmpas; rhydd ei holl sylw i'r rhai sydd yn llawn bywyd, a fyddont wedi eu clwyfo yn unig, ac a ddichon, efallai, ddianc ymaith. Gall gymeryd i fyny y rhai meirwon unrhyw adeg." Mae Mr. Spurgeon yn ychwanegu, fod y meddyliau puraf, rai gweithiau, yn benaf yn cael ymosod arnynt gan awgrymiadau y meddyliau mwyaf ffaidd a'r geiriau mwyaf brawychus. Fel prawf o hyn crybwylla ddarfod iddo ef gael ei ddwyn i fyny fel plentyn gyda y fath ofal, fel na wyddai efe ond ychydig iawn am iaith lygredig, heb glywed odid erioed ddyn yn rhegu; ac eto cofiai efe am adedgau yn ei brofiad Cristionogol cyntaf, pan y deuai i'w feddwl feddyliau mor ddrwg fel y rhoddai ei ddwyllaw ar ei enau rhag ofn y buasai iddo gael ei arwain i roddi datganiad o honynt. Cyngora ei gyfaill Albanaidd i ysgrifenu ei drafferth i lawr, oblegid mae llawer o dralloed meddwl yn cyfodi oddiar gymysgedd meddwl, a gallai traethiad ysgrifenedig gynorthwyo i glirio ymaith wê y pryf copyn. "Tafiodd Luther botel inc at ben y diafol yn Wartburg, a gellid dilyn yr esiampl gyda doethineb."

Y DIWEDDAR BARCH.

JOHN EVANS, ABERCANAID,

EI DDULLWEDDAU A'I FFRAETHBION.

Pan newydd ei ordeinio i'r weinidogaeth yn Llandeilo Fawr, yn 1832, cymerodd daith drwy Siroedd Penfro ac Aberteifi. Yn ystod ei ymddiadau dygwyddodd letya noswaith yn nhy boneddiges ieuanc ddeallus a chyfoethog, yr hwn hefyd ydoedd un o'r amaethdai helaethaf yn y gymydogoeth. Cyf-

arwyddwyd ef i'r parlwr, gosodwyd ger ei frown luniaeth, ac arosai y foneddiges i weini arno. Wedi ymddyddan am wahanol bethau, gofynodd iddo, "O ba le yr ydych chiwi yn dod, syr?" "O Llandeilo Fawr," atebai yntau. "A fuoch chiwi yn yr academi, syr?" "Do, bid sicr," ebai yntau. "Pa beth oedd eich galwedigaeth cyn myned i'r academi, syr?" "O. Miss," oedd yr ateb, "nid dod i ateb cwestiynau o'r fath yna ydyw fy amcan i, ond dod trwy y wlad i bregethu yr efengyl?" "O, wel," ebe y foneddiges, "begio eich pardwn, syr." Wedi dychwelyd o'r oedfa, yr oedd y swper ar y bwrdd yn barod. Ar ol swperu gosodwyd y Beibl yn ei ddwyllaw, a chyda fod y ddyledswydd drosodd, yr oedd y forwyn a'r ganwyll yn barod i'w arwain i'w ystafell wely. Ni fu gair yn mhellach rhyngddynt y noson hono.

Boreu dranoeth yr oedd ei frecwast yn barod yn ei ddysgwyl; gyda bod y gwr dyeithr wedi ymddigoni deuwyl a'r Beibl mawr yn mlaen eilwaith, a chyda fod y weddi foreuol drosodd, hysbyswyd ef fod y gwas wedi gosod ei gefyll yn barod, a'i fod yn sefyll wrth y glwyd y tu allan. Aeth ar getn yr anifail, ond nid oedd ei dreialon eto ond dechreu; nis gwyddai gam o'r ffordd i'r lle nesaf oedd ei gyhoeddiad. Gofynodd i'r gwas, "Pa un ai y ffordd hyn ai y ffordd yna yr wyf i gymeryd i fyned i'r fan a'r fan?" "O, syr," atebai y gwas, "dod a'r cefyll i chiwi yw fy ngwaith i, ac nid i ateb cwestiynau." Gyda ei fod yn troi ymaith, gwelai forwyn y ty yn golchi pytatws, a gofynodd iddi, "Fy merch i, ai y ffordd hyn wyf i gymeryd i fyned i'r fan a'r fan?" "O, syr," atebai hono, "nid ateb cwestiynau yw fy ngwaith i, ond golchi tatws i ginio." Ymaith yr aeth mewn nwydau; ac wedi carlamu ychydig o ffordd oddiwrth y ty, gwelai fachgen yn aredig yn y maes gerllaw yr heol. Gwaeddodd allan, "Hei! machgen i, ai y ffordd hyn yr wyf i fyned i—?" "O, syr, atebai hwnw eto, "fy anfon yma i aredig wnaeth fy meistres, ac nid i ateb cwestiynau." Wedi myned yn mlaen am tua dwy filldir, cyfarfu ag

arall. Gofynodd i hwnw drachefn, mewn tŷ bur ostyngedig, a welai efe fod yn dda i ddwyed a hono oedd y ffordd briodol iddo. "O! r anwyl, nage," meddai y gwr traed, "yr ydych yn myned o chwith yn hollol; rhaid i chwi droi yn ol, syr, a thrwy fuarth y ffarm acw," &c. "Dyna oedd yn fy lladd," meddai Mr. Evans wrth adrodd yr hanes, "fy mod yn gorfod myned heibio y ty yn ol, a phob un o'r teulu yn edrych arnaf yn dod. a phawb yn chwerrhin am fy mhén â'u holl egni. "Bu hyn, ychwanegai, "yn wers dda i mi gyda golwg ar ateb cwestiynau o hynny allan."

Dro arall, ond yr un daith, yr oedd amaethwr cyfrifol yn Sir Aberteifi yn cyd-gerdded ag ef i'r addoldy. Ar y ffordd gofynwyd iddo, "O bale yr y'ch ch'i yn dod o'r dechreu?" "O, wel, sefwch, aroschw, gwrandewch. Fe'm ganed i yn Llanidloes, yn Sir Drefaldwyn. Symudwyd fi oddiyno yn naw mlwydd oed i Lysfaen, yn mro Morganwg; yno y ce's fy medyddio. Pan yn ieuanc symudais oddiyno i breswyllo yn Merthyr Tydfil, ac aethum yn aelod i Gapel Seion. Yn Seion y dechreuais bregethu; yn Athrofa y Fenni y cefais fy addysg; bum yno am dair blynedd. Pan ddaeth fy nhymor athrofaol i ben ymsefydlais yn Llandeilo Fawr, ac felly yr wyf yn weinidog ar yr eglwys hono yn awr. Dechreuais y daith y dydd a'r dydd, pregethais y nos gyntaf yn y fan a'r fan, yr ail nos yn y lle arall, y drydedd yn y capel a'r capel, &c.; a dyma fi yn y fan yma gyda chwi yn awr; a welch chwi fi?" Llygadai y dyn gyda syfrdandod arno, ac atebodd, "Gwelaf, syr." "Yn awr, ynte, peidiwch chwi a gofyn dim rhagor o gwestiynau i mi—dyna ch'i wedi cael holl hanes fy mywyd o'r dechreu hyd y fynydd hon. Da ch'i, gan na wn i ddim am y dyfodol, peidiwch holi dim rhagor arnaf."

Cerddodd y ddau yn mlaen, ond nid ymddyddanasant air. Cyrhaeddasant yr addoldy cyn amser dechreu, ac felly aed i eistedd i dy'r capel. Gosodwyd y pregethwr yn y gadair fawr yn y cornel, ger y tŷ, ac nid oedd neb a ddy-

wedai air wrtho. Yn fuan daeth lluwars ar unwaith i'r ty, a phawb yn sylwi ar y pregethwr dyeithr. Yn mysg y dorf yr oedd un o'r diaconiaid, ac aeth yn mlaen, ysgydodd law a'r pregethwr, a gofynodd iddo, "O b'le r y'ch ch'i yn dod, syr?" "O, aroschw chwi, b'le mae'r dyn oedd yn dod gyda mi i'r cwrdd?" "Dyma fe, syr," atebai hwnw, gan gyfodi ar ei draed. "Yn awr, syr," meddai Mr. Evans, "i atal trafferth i chwi holi, ac i minau ateb, pwy bynag sydd yn dewis cael fy hanes, gofyned i'r dyn yna, mae ef yn gwybod y cwbl am danaf, o'r dechreu hyd heno—yr wyf wedi dyweyd y cwbl wrtho—dyna fe—gofynwch chwi iddo ef. Iâ, siwr." Hawdd dyfalu pa beth oedd effaith yr atebiad.

Dro arall lletyai un noswaith yn y Bettws, ger Pen-y-bont-ar-Ogwy, Morganwg; a gofynodd gwraig y ty iddo, "Beth welwch chwi yn dda i gymeryd i swper, yr hen wr?" Ni fyddai dim yn cyffroi mwy ar ei deimladau na'i alw yn hen wr. "O, wel, fe gymera' i yr hyn a arferir yn gyffredin yn y teulu," meddai yntau. "Na, yr hen wr, mae well genyf i chwi ddweyd," atebai y wraig. "Nid dod ar hyd tai dynion i ddewis bwyd yr y'm ni," atebai yn swrth, "ond i gymeryd yr hyn a geir; ni gym'rwn beth bynag a osodir o'n blaen, oddigerth iddo fod yn fwyd moch." "Na, yr hen wr," parhâi y wraig, "d'wedwch ch'i beth garech ch'i gael." "Os felly," meddai yntau, "fe allai y gofynwn i am beth nad yw i'w gael yn y ty." "O, na," meddai y wraig, "beth bynag a ellwch feddwl am dano, dywedwch, a chwi a'i ceuwch ef." "Wel, os felly, ynte, gan eich bod yn parhau i osod arnaf mor benderfynol, ni gymerwn dipyn o *pi-geon pie* i swper." "Pa beth yw hwnw, yr hen wr?" "Pasti colomenod," ebai yntau. "Y mawredd anwyl!" ebai y wraig, "'does yma yr un golomen wrth y ty, pe baech ch'i yn rhoi sofrén am dani!" "Ia iawn," meddai yntau, "ni gawn yn awr, ynte, yr hyn sydd gyda chwi—dewch a hwnw i'r bwrdd."

D. D. DAVIES.

COALBURGH. MESUR 6, 5, 6.

GAN THOMAS J. POWELL.

Ar lan Ior-ddon-en ddofa, 'Rwy'n oedi 'n nych-lyd, Mewn blys myn'd drwy—ac

ofn Ei stormydd en-byd; O na fai modd i mi Ys-

goi ei hymchwyyd hi, A hedfan uwch y lli' I'r Ganaan hyf-ryd.

Ond pan y gwelaf draw
Ar fynydd Seion,
Yn iach heb boen na braw,
Fy hen gyfeillion,—

Pabam yr ofnaf mwy?—
Y Duw a'u daliodd hwy
A'm dyga inau drwy
Ei dyfroedd dyfnion.

E M Y N .

O, pwy sydd mor deilwng o'i garu
 A'r Iesu, fendigaid Fab Duw?
 Yr hwn ddaeth o'r nefoedd o'i wirfodd
 I farw yn lle dynol-ryw ;
 Ei gariad agorodd y ffynon
 A darddodd mor fywiol o'i fron—
 Fe'n gwelir yn wynach na'r eira
 Os caffwn ein golchi yn hon.

O, seiniwn ei foliant yn beraidd,
 Clodforwn ei gariad mor fawr,
 A safwn yn ffyddlawn dros Iesu
 Nes gorphen ein taith ar y llawr ;
 Cawn wedy'n fwynhau ei gymdeithas
 Yn hyfryd drigfanau y nen,
 A gwledda ar fawredd ei gariad
 Trwy oesoedd diderfyn. Amen.

Utica, N. Y.

* *

MYNEGIAD DIWEDDAF MR. GEORGE MULLER.

[Dyfyniadau o'i ddeugeinfed flwyddyn namyn un Mynegiad Blynyddol o'i *Orphanage Houses* yn Ashleydown, Bristol, Lloegr, yn cynnal 2,050 o amddifaid, ac hefyd yn cynnal amryw Genadaethau Cartrefol a Thramor, &c., &c.]

Hyd yma y cynaliodd yr Arglwydd nyni. Mewn dibyniaeth hollol arno Ef, ac arno Ef yn unig. Dechreuwyd y sefydliad hwn Mawrth 5, 1834; ac yn ystod yr holl ddeugain mlynedd o'i fodolaeth, gwelodd Ef yn dda, flwyddyn ar ol blwyddyn, beri i gyflawnder o fendithion ysbrydol orphwys ar weithrediadau ei amrywiol ddybenion, a gwnaeth Ef yn gyffelyb gyflenwi ei angenion blynyddol a chynyddol. Ni fu i ni erioed fod wedi ein llwyr adael, ond yn cael ein cynorthwyo yn barhaus; ac fel hyn dysgwyliwn, er mor annheilwng ydym, y bydd i'n Tad nefol, er mwyn ein Harglwydd Iesu Grist, ein cynorthwyo yn y dyfodol hefyd.

Pan y dechreuais y sefydliad hwn, ac yn neillduol y gwaith dros yr amddifaid, fy ngobaith ydoedd, y byddai i'r Arglwydd trwyddo weled yn dda arwain yr eglwys yn gyffredin i weled yn ychwanegol bwysigrwydd a gwerth

gweddi, a thrwy y sefydliad hwn y byddai i fydd plant Duw gryfhau, ac y byddai i werth a sylwedd pethau Duw gael eu hamlygu i'r byd. Bu i'r dysgwyliadau hyn (moler Duw) gael eu sylweddoli uwchlaw fy hyder penaf. Dygwyd miloedd o engreifftiau ger fy mron trwy lythyrau, neu trwy gydymddyddan personol yn ystod y blynyddoedd a basioedd, y modd y bu Duw yn gweithio yn y modd hwn; ond nid oedd yr oll a ddaeth i'm sylw o'r blaen yn ddim mewn cymhariaeth i'r hyn a ddaeth o'm blaen yn ystod y tair blynydd o'r tri mis diweddaf, tra y bum yn llafurio mewn gair ac athrawiaeth ar deithiau pregethwrol yn Lloegr, Scotland, Iwerddon, Switzerland, yr Ymerodraeth Ellmynaidd, Holland, Canada, ac Unol Dalaethau America. Yn mhob un o'r canoedd o'r lleoedd y pregethais (mewn dinasoedd mawrion yn benaf), cyfarfyddais a nifer mawr, y rhai trwy ddarllen mynegiadau blynyddol y sefydliad, neu hanes ymddygiadau yr Arglwydd tuag ataf, a gawsant naill ai eu hargyhoeddi, neu a gawsant gryfhad i'w fydd, neu a ddygwyd i roi eu holl amgylchiadau a'u hunain i ddwyllaw Duw trwy weddi a fydd. Fel hyn y bu, fel yn mha le bynag yr elwn, yn y canoedd lleoedd hyn, cyferchid fi fel hen gyfaill a gerid cr's ugain mlynedd, degar-hugain, a mwy. Dymunai rhifedi mawr fy ngweled, ac ymddyddan â mi, a gwrando arnaf tra yn pregethu Gair y bywyd, a chanoedd o filoedd a ddaethant fel hyn yn yr amrywiol wledydd hyn am wybodaeth ychwanegol.

Yn ystod rhan o 1877 ac 1878, fel yr awgrymwyd yn y Mynegiad diweddaf, yr wyf wedi bod ar daith bregethwrol yn Unol Dalaethau America, fel y gallwn gydsynio â llawer o geisiadau i lafurio yn y Gair am amser yn y wlad fawr hono hefyd.

Tra yr oeddwn yn absenol o Bristol, aeth pob peth yn mlaen yn y modd mwyaf dymunol, fel pan y dychwelais, ni allwn lai na bendithio Duw yn y modd mwyaf diolchus.

Mae yn bwysig i mi ddyweyd, na fu i fy nhaith bregethwrol yn yr Unol Dalaethau gael ei hargymeryd i'r dyben o

gasglu arian at y sefydliad, nac hyd yn nod i'w ddwyn o flaen fy ngwrandawyr, ond yn unig fel ag y byddai i mi trwy fy ngwybodaeth a fy mhrofiad mewn pethau Dwyfol, allu llesâu Cristionogion, ac yn enwedig credinwyr ieuainc, ac fel y gallwn bregethu yr efengyl i'r rhai na adnabyddent yr Arglwydd. Ni fu i mi siarad hyd yn nod am y sefydliad, oddieithr pan geisid yn benodol genyf i wneyd. Mae y nodion a ymddangosasant mewn rhai o'r papyr- au cyhoeddus, ddarfod i mi dderbyn llawer o arian at y sefydliad yn America, yn anwiredd hollol; oblegid nid oedd yr holl roddion a estynwyd i mi at y sefydliad yn ddigon ar gyfer y costau am un diwrnod, canys ni dderbyniais gymaint a \$60.00. Ni wnaeth hyn fy nicaloni, oblegid cael bendithion i'r credinwyr a'r anghredinwyr oedd fy amcan yn fy llafur yn yr Unol Dal- aethau, ac nid ceisio arian at y sefydliad, na fy hunan; a gwelodd Duw yn dda gyfranu yn helaeth o'i fendithion ysbrydol, a pheri i'w fendith ddilyn fy llafur i ba le bynag yr elwyf.

D Y L E D .

Mae dyled yn beth cyffredin, ac yn hen beth cyffredin. Mae pob dyn yn ddyledwr mewn un ystyr, i Dduw ac i ddyn. Mae dyled dyn i Dduw yn fwy nag a all dalu byth, felly carcharir ef am ei ddyled oni faddeua efe iddo; ond dyled dyn i ddyn a ellir dalu. Gwyddom fod dwy fath o ddyled yn mhllith dynion, un yn cael ei gwahardd, a'r llall yn cael ei hargymell; y naill yn beth gofidus i'r dyledwr gonest, pa un bynag ai duwiol neu annuwiol fyddo, a'r llall yn beth cyffrous i'r dyledwr anonest. Pa un bynag ai crefyddol ai anghrefyddol fyddo hwnw, dywedir wrthym yn Ngair y Gwirionedd, "Na fyddwch yn nyled neb o ddim ond o garu bawb eich gilydd." Mae gwir Gristionogaeth yn dwyn ei meddian- ydd i dalu ei ddyledion, ac i garu y frawdoliaeth. Cawn fod y dyn bach Zaccheus o dan ei dylanwad yn barod i'w dalu ar ei bedwaredd. Lle byddo

crefydd, dyna yw ei dylanwad. Hys- bys yw fod llauws gyda chrefydd y dyddiau hyn nad ydynt yn gofalu fawr am yr hyn sydd wych, yr hyn sydd ber- ffaith; maent yn hytrach yn nyled pawb o bobpeth bron, ond o garu bawb eu gilydd. Os yw y cyfryw am enill iddynt gymeriad crefyddol a chy- meradwyaeth a derbyniad i wynfyd tra- gywyddol, wedi ymado â'r fuchedd hon, telwch i bawb eich dyledion, a cherwch eich gilydd o galon bur yn helaeth.

Irwin Station. AMOS ROBERTS.

NODION GOLYGYDDOL.

— Pan dafolid y beirdd yn y *Traeth- odydd*, flynnyddau yn ol, gosodid allan eu cynneddfau barddonol dan bedwar dosbarth gwahanol, gan ddodi rhif 20 yn berffeithrwydd yn mhob dosbarth. Tafolid Cynddelw gan yr ysgrifenydd yn debyg i hyn:

Awen. Gwybodaeth.	Chwaeth	Cynganedd.
15	18	12
		18

Peth digrif ydoedd gweled "bod" bychan fel awdwr yr erthygl hono yn rhoddi ei linynt mesur o gylch dyn mor fawr a Cynddelw!

— Nid yn fuan yr anghofiwn ddy- gwyddiadau ein hynweliad diweddar â'r frawdoliaeth a'r cyfeillion Cymreig yn Clay Co., Iowa. Dygwyddodd fod yn dywydd llym, oer, ac ar y daith tu ag yno ac yn ol, "pinsiwyd" ni dipyn. Yn un man yn y Gorllewin ni chawsom dderbyniad caredicach, a mwy brawd- ol nag a gawsom yno. Y man y gal- wasom gyntaf oedd yn nhy y gweinid- og, y Parch. John W. Jones; ac er mor dda oedd genym ei weled ef a'i briod garedig am y tro cyntaf erioed, cyn eu cyfarch hwynt yr oedd yn rhaid ysgwyd dwylaw â Mr. Tân yn gynt- af, gan mor ryfeddol anwydog oeddym. Cawsom bleser o ffurfio adnabyddiaeth ag amryw o Gymry siriol yr ardal, y rhai ydynt yn rhy luosog i'w henwi yma un ac un, Difyrus oedd y diwrnod a dreuliasom i ymweled ag amryw o'r ar- dalyddion, yn nghwmni y brodyr Tho-

mas Evans, Thomas W. Morris, Wm. C. Roberts a David Evans. Mynych yr oeddwn yn gofyn yn y troadau ar ganol y prairie annherfynol, "Wel, frawd W. Roberts, ffordd yr awn yn awr?" (Efe oedd yr arweinydd.) Adeg anffafriol a gawsom i ffurfio syniadau teg am diroedd y sefydliad hwn. Diwrnod neu ddau cyn ein dyfodiad, yr oedd *prairie fire* aruthrol wedi bod yn deifio gwyneb y wlad, ac yn ei phardduo yn erwin, fel yr oedd golwg tra Negroaidd arni oll bron. Hysbysid ni fod golwg ysplenydd ar y meusydd yn misoedd Mai a Mehefin, a bod y ddaear yn ffrwythlon a thoreithiog. Gellid prynu tiroedd da yma yn hynod o rad, tybiwn o dair i chwe' dolar yr erw. Y mae llawer yn andwyo eu hunain ar eu symudiad i'r Gorllewin i ffarmio, trwy brynu gormod o dir. Y peth doethaf, yn enwedig os bydd y moddion yn gyfng, ydyw prynu ychydig i ddechreu, a defnyddio y prairie amgylchynol yn rhad ac am ddim, hyd nes yr hybir ychydig. Dywedodd y brawd Thomas Evans wrthyf, y gallai personau wneyd yn rhagorol hyd yn nod heb brynu erw o dir, a hyny trwy ddefnyddio ychydig ganoedd o ddoleri i godi anifeiliaid, a chodi *shanty* fach yn rhywle ar y prairie, a thrwy lafurio ffarm yn rhanog â chymydog, er cael ymborth ac angenrheidiau eraill. Ar y cyfan, barnwn fod sefydliad Cymreig Clay Co. ar y ffordd i gynyddu a llwyddo, a'i fod yn mhlith y manau goreu y gallai ymfudwyr roddi eu "pac i lawr," a chael cartref. Wrth ffarwelio â'r brawd ffyddlon a charedig Thomas Evans yn Storm Lake, teimlwn yn wir hiraethus, a mynai y meddwl fod yn fynych gydag ef, nes y tybiwn ei fod dranoeth wedi cyrhaedd cartref.

— "Wel, wel! Cefni yn myned i Gymru!! Dyma ni yn America yn cael colled eto," ebe llawer brawd a llenor, wedi darllen hysbysiadau yn y papyrâu Cymreig yn ddiweddar. O bawb, bydd y WAWR yn teimlo yn chwith o'i golli. Nid oes neb wedi bod mor ffyddlon i'r WAWR, mewn ysgrifenu iddi, na Cefni o'r dechreu; er

yn wir nad oes genym achos i achwya an help brodyr da eraill, a chydweithrediad yr enwad yn gyffredinol. Ar ddymuniad Cymanfa Sir Oneida y llynedd, ymgyrodd Cefni ag ysgrifenu "Yr Amddiffyniad," yr hwn waith a gyflawnodd yn rhagorol, fel ag y mae yn rhaid i bawb gyfaddef, ac yr ydym wedi derbyn tystiolaethau cymeradwyl o'i'r ysgrifau hyn oddiwrth laweroedd.

— Yr wyf yn siwr fy mod yn berchen ar lyfryn bychan y buasai aml un yn hoffi bod yn feddianol arno. Dyma ei deitl—"Y Gwasanaeth a wnaeth y Bedyddwyr i'r Byd," gan Spinther, yn cynwys anerchiad a draddodwyd ar y pwnc yn Mhen-y-Groes, a'r llythyrau mewn amddiffyniad iddo, yn ngwyneb ymosodiadau "Cyrus," a ymddangosasant yn yr *Herald Cymraeg* o Tach. 2, 1877, hyd Hydref 2, 1878; gyda llythyrau ychwanegol ar yr ymratael rhwng y Feibl Gymdeithas a'r Bedyddwyr. Da iawn, Spinther, cefais flas a budd wrth ddarllen dy lythyr. Darllenaist ef *bob gair*. Gresyn na fuasai genyf ychydig gopiau o hono.

— Pleser mawr i ni oedd cael ein harwain trwy wahanol ranau ei gapel hardd, gan y Parch. H. O. Rowlands, Oshkosh, yn nghwmpeini y brawd dyddan Henry Jones. Wrth ymsymud o'r naill ystafell i'r llall, a sylwi ar y cyfleusderau a rhagoriaethau yr adeilad, dywedem wrth Mr. Rowlands fwy nag unwaith, "Da frawd, yn sicr mae genyt le ardderchog yma!—wel, gobeithio y cei fywyd ac ieched i lafurio a bod yn ddefnyddiol." Mae yn amheus genym a oes neb o'r Cymry ieuainc sydd yn y weinidogaeth gyda yr Americanaid yn cyfodi yn gyflymach i sylw, parch, a dylanwad, nag yw y brawd Rowlands. Yn ddiâu y mae yn anrhydedd i'w swydd, i'w genedl, a'i enwad. Y mae ei fod wedi cyfodi i'r fath safle yn ein plith, ac i fod yn Feddydiwr mor egwyddorol, a hyny er dyfod i ganol Methodistiaid selog Waukesha, yn dweyd cyfrolau am dano. Dymunwn o'n calon hir oes a llwyddiant cynyddol i'r gweinidog brwdfrydig a thalentog hwn.

HANESION CARTREFOL.

CYMANFA.

Bydd Cymanfa y Bedyddwyr yn Wisconsin yn dechreu gyda'r eglwys yn Salem y Coed mewn cynadledd am 2 o'r gloch, ddydd Mawrth, y 3ydd o Mehefin, pryd y dysgwylir rhai gweinidogion dyeithr i gynorthwyo gweinidogion y Dalaeth i'w chynal. Anfonir cyfleusderau i gyfarfod y rhai fyddant yn dyfod gyda'r *cars* i Arena nos Lun, i'w cludo i fyny. Anfonir hefyd i Mineral Point i gyfarfod y rhai fyddant yn dyfod o'r cyfeiriad hwnw. Dymunir ar y gweinidogion a chenadon cartrefol fod yn bresenol.—RHYS D. JONES, *Ysg.*

PIGEON RUN, O.

Mr. Gol.—Yr ydym fel eglwys wedi gwneyd penderfyniad ein bod ni yn dymuno pob llwyddiant i'r Parch. Jas. F. Richards o Church Hill, a'i frawd, ar eu taith i Colorado. Y mae Richards wedi bod yn gweinidogaethu arnom unwaith yn y mis oddiar y pryd y corphorwyd yr eglwys, yn Ionawr, 1878. Y mae wedi gwneyd llawer iawn o ddaioni yn ein plith yma, a lles mawr i'r ardal. Y mae y Parch. Mr. Richards wedi derbyn llawer i'r eglwys yma, ac y mae cariad cyne gan yr eglwys tuag ato; ac y mae ei gymeriad yn uchel yn mhlith pawb yn yr ardal hon. Gobeithio yr ydym y bydd i bobl Colorado ei dderbyn yn gyne, ac y bydd ei daith yn iachâd i'w frawd ac yn lles mawr iddo ef ei hun. Gwona yr Arglwydd fyddo yn dyfod arno megys fel gwllith o'r nef; a bydded i ni gael y fraint o'i weled eto yn ein plith. Dros yr eglwys—*Isaac J. Jones.*

EGLWYS Y Bedyddwyr yn PLYMOUTH, PA., at Eglwysi Perthynol i'r unrhyw Enwad yn Nghymanfa Dwyreinarth Pennsylvania:

Hysbys yw ein bod wedi cael caniatad y Gymanfa i gasglu at leihau dyled ein capel, y flwyddyn Gymanfaol hon. (Gwel y WAWR am Hydref, 1878.)

Ac yn gymaint a bod gofal dwy eglwys ar ein gweinidog, hefyd treulion y reilffordd yn fawr, Penderfynwyd ein bod yn mabwysiadu y cynllun canlynol i gasglu: Ein bod yn anfon llythyr i bob eglwys, yn dymuno arnynt i neillduo brawd da o'u plith i gasglu drosom; a bod i ninau wobrwyo y cyfryw â Geiriadur Beiblaidd (*Bible Dictionary*) Dr. William Smith, gwerth \$3.50, am ei lafur. Mae yn llyfr da i aelod crefyddol ac i'r Ysgol Sul. Gellir dewis yr amser mwyaf cyfleus yn mhob ardal i gasglu, o hyn hyd ddiwedd Gorphenaf nesaf. Yr ydym yn bwriadu rhoddi enwau y casglwyr, a'r hyn a gesglir yn mhob eglwys, i'r Gymanfa nesaf, neu yn y WAWR, os bydd hyn yn well. Gobeithiwn y gwnewch eich goreu drosom yn ein cyfyngder. Yr eiddoch dros yr eglwys,

Peter Roberts, Vaughan Richards,
Lemuel Phillips, Thos. D. Jones,
John W. Powell, *Pwyllgor.*

Ebrill 21, 1879.

PITTSBURGH, PA.

Barchus Obeydd—Efallai y byddai yn dderbyniol gan lawer o ddarllenwyr y WAWR i gael ychydig o hanes yr eglwys ar heol Chatham, yr hon sydd yn un o'r eglwysi henaf perthynol i'r Bedyddwyr Cymreig yn yr Undeb, wedi dal ei thir yn ngwyneb haf a gauaf, hydref a gwanwyn, rhyfel a heddwch. Llafuriwyd ynddi tua deugain mlynedd gan yr hen batriarch William Owen; pregethodd athrawiaethau y grefydd Gristionogol yn ddi-floesni a di-dderbyn-wyneb. Gwelodd lwyddiant mawr ar yr achos yma yn ei ddydd, a Seion yn uchel, ar ben y mynyddoedd; gwelodd hefyd, cyn ei gladdu, yr eglwys fel y myrtwydd yn y pant; ond adeiladodd yr Arglwydd Seion drachefn, ac y mae agwedd well arni erbyn hyn, ac y mae, ar rai prydiau, yn gwisgo ei sandalau arian.

Bu y Parch. D. E. Bowen, Carbondale, yma yn pregethu yn nosol am ddwy wythnos yn ddiweddar. Pregethodd yn wir dda, heb ddarnguddio gair y gwirionedd. Bu yn daer yn ym-

bil ar bechaduriaid i droi at Iesu. Collai ddagrau yn aml wrth siarad â hwy. Teimlai yr eglwys yn gyffredinol, ac wylai llawer heblaw y pregethwr. Ond hynod mor galed yw calon pechadur! Er yr holl ymdrech, ni argyhoeddwyd ond un "gwrandawr," wrth bob argoelion, hyd yma, ond hyderwn mai ysgub y cyhwfan oedd y cyfaill hwnw, ac y cawn gynhauaf toreithiog yn fuan. Yn y *National Baptist*, tua'r raf o Ebrill, darlennasom fod ugain o bersonau wedi eu hargyhoeddi a'u troi at yr Arglwydd yn ystod ymweliad y Parch. D. E. Bowen â ni. Nid ydym yn gwybod pa fodd y bu yr amryfusedd hwn; beth bynag, sicr yw nad yw yn gywir, er y dymunem iddo fod yn ffaith.

Dechreuodd y Parch. Allen J. Morton ar ei weinidogaeth yma, Sul, Ebrill 6. Cafodd dderbyniad croesawus gan lonaid capel o gynulleidfa barchus. Nid ydym yn gwenieithio mewn cysylltiad a'r brawd anwyl hwn. Gwyr canoedd o ddarllenwyr y WAWR am ei allu meddyliol, a digon yw dweyd fod eisiau dyn felly i lanw pwlpudd eglwys Pittsburgh, a chreda y frawdoliaeth yn ddieithriad fod y brawd Morton yn gwneyd y tro yn *noble*. Y mae wedi dyfod yma â'i goron am ei ben; hyderwn y ca ei gwisgo am flynyddau lawer yn Ninas y Mwg. Os yw cymeriad dysglaer, bywyd pur, diwydrwydd a llafur, yn sicrhau llwyddiant, diamheu genym y bydd llwyddiant yn gydfynedol ag ymdrechion ein gweinidog yn ein piith.

Y mae y teimladau cynesaf yn bodoli yn yr eglwys; heddwch a thangnefedd yn ffyn, cariad yn blodeuo, yr hen a'r ieuainc a'u hysgwyddau dan yr arch, ac yn penderfynu ei chario yn fuddugoliaethus i dir ei gwlad.

Cewch ychydig yn rhagor o'n hanes eto yn y dyfodol, Mr. Gol. Cofion filoedd atoch.—*D. Lloyd Jones.*

GOFYNIAD.

Mr. Gol.—Carwn wybod beth ydyw rheolau y Bedyddwyr Cymreig a Seis-onig ar y pwnc canlynol. A ydyw y gweinidog i lywodraethu yn nghyfar-

fodydd yr eglwys, ac yn neillduol y *business meetings*? Gan fod rhai yn honi ei hawl i flaenori, tra mae eraill yn ei amheu, byddai gair o eglurhad gan ryw un ag sydd yn hyddysg yn rheolau yr enwad, yn foddlonrwydd. Rhag i'r gofyniad syrthio yn fyr o gael sylw ysgrifenyddwyr y WAWR, yr wyf yn ei gyfeirio at y Parch. Allen J. Morton, ac os esgeulusa Mr. Morton y gwaith, yna byddaf yn dysgwyl atebiad i'r gofyniad oddiwrtwythych chwi, Mr. Golygydd.—*Daniel Jones, Lansford, Pa.*

Cywiriadau.—Yn y WAWR ddiweddar yn nghofiant Miss Naomi Andrews, yn lle "*anadl Duw*," darlener "*arch Duw*."

Yn y Cywydd Marwnadol, yn rhifyn Mawrth, darlener y 15fed llinell,

"Ymroi â'i nerth fel *Mair* wnai."

Darlener llinell 19,

"Yn ei werth *nas* treuliwn ef."

Darlener llinell 68,

"A fy nhad, *d'wedaf* yn wyl."

BEDYDDIWDYD—

Arnot, Pa.—Mr. Gol.—Da genyf hysbysu fod yr achos goreu yn llwyddo yn ein plith—undeb a chariad yn ein llywodraethu, a'r frawdoliaeth yn daer wrth orsedd gras. Y Sabboth cyntaf o Ebrill, daeth ein hen weinidog parhaus Charles Jones, o Coalburgh, O., i dalu ymweliad â ni. i'r dyben o'n gwasanaethu yn yr Arglwydd, ac i weinyddu ordinhadau ei dy. Yn y prydawn, cawsom y fraint o weled pump yn cael eu cyd-gladdu gyda Christ yn y bedydd—dau frawd a thair chwaer; ac adferwyd dau. Yr oedd holl Arnot, a'r wlad oddiamgylch wedi dyfod at lan y dwfr, ond ymddygodd pawb yn weddaidd ac yn barchus. Yr yr hwyr derbyniwyd y saith uchod i gymundeb yr eglwys, pryd y gweinyddwyd yr ordinhad o swper yr Arglwydd. Cawsom gyfarfodydd da a phregethau efengylaidd.

Cawsom ddau gyfarfod adroddiadol yn ddiweddar gan ein hysgol Sul, y

rhai a roddasant foddlonrwydd cyffredinol.

Pob llwyddiant i'r WAWR, ac i'r Parch. H. C. Parry yn ei amddiffyniad gwrol o'r gwirionedd.—*Henry S. Jones, Ysgrifynydd.*

PRIODWYD—

Mawrth 26, 1879, mewn ty ffarm a elwir Cwm Eglur, Platte Co., Nebraska, gan y Parch. D. C. Thomas, Mr. Samuel Mahood a Miss Sib Davis, oll o Platte Co., Neb.

Ebrill 2, 1879, yn Columbus, Platte Co., Neb., gan y Parch. D. C. Thomas, Mr. Colver Randall a Miss Jennie S. Owen, oll o Platte Co., Neb.

Ebrill 10, 1879, ar Brewster's Bank, yn nhy tad y briodasferch, gan y Parch. Joseph T. Jones, Thomastown, O., Mr. Edward F. Giese a Miss Jennie Lawrence, y ddau o Akron, O.

Ebrill 9, 1879, yn Taylorville, Pa., gan y Parch. D. Rhoslyn Davies, Mr. William Williams a Miss Sarah Ann Thomas, y ddau o'r lle uchod.

Ebrill 9, 1879, yn Taylorville, Pa., gan y Parch. D. Rhoslyn Davies, Mr. David James a Miss Elizabeth Williams, y ddau o'r lle uchod.

Ebrill 3, yn Providence, Pa., gan y Parch. J. P. Harris, William W. James, Hyde Park, a Mary Jane Jehu, Providence.

Chwef. 28, yn Providence, Pa., gan y Parch. J. P. Harris, John T. Griffiths ac Ann Thomas, oll o Providence.

Chwef. 24, yn Providence, Pa., gan y Parch. J. P. Harris, Charles A. Cordier a Catherine Jenkins, y blaenaf o Scranton, a'r olaf o Providence.

BU FARW—

MRS. MARY OWENS

Chwefror 16, yn Providence, Pa., bu farw Mary, gweddw y diweddar William Owen, Maesteg, Morganwg, yn 70 mlwydd, 4 mis a 4 diwrnod oed. Ni bu ei salwch diweddaf ond

byr; cystudd tri diwrnod. *Paralysis* ysgafn oedd yr ymwelydd, y ffurf yn mha un y datododd angau y cwlm oedd yn cysylltu y corph a'r ysbryd. Hunodd yn dawel, ond tra annysgwyliaidwy, a'i phwys ar yr hwn y gobeithiodd ei henaidd ynddo flynyddau lawer yn ol, ac ni siomwyd hi pan oedd yr ystorm olaf yn curo ei phabell wan.

Ganwyd Mrs. Owen yn Mhlas Pistyll, plwyf Kyffic, yn Sir Gaerfyrddin; magwyd hi ar lethr y mynydd, a thyfodd i fyny yn un o ferched y bryniau mewn modd llythyrenol. Ymunodd mewn priodas â William Owen, a bu yn ddedwydd dan yr iau am flynyddoedd. Yr oedd ei chysylltiadau teuluaidd yn ddymunol, yn ymgeledd i'w phriod, yn ofalus o'i phlant, ac yn hoffi gwarchod gartref. Nid y terch ieuanc, ond y fam addfed, yn 34 mlwydd oed, welir yn myned i waered i'r dwfr yn Mwlchgwyn, yn llaw y diweddar Barch. D. Davies, gan dalu ufudd-dod i orchymyn, a dilyn esiampl Pen yr Eglwys; felly, bedyddiwyd hi ar broffes o'i ffydd yn yr Arglwydd Iesu, a derbyniwyd hi y dwthwn hwnnw yn aelod o eglwys y Testament Newydd—rhodiodd wrth y rheol ddwyfol, a bu yn addurn i'w phroffes hyd y bedd—ei hymarweddiad yn y nefoedd, bu fyw i'r Arglwydd, a marw yn elw iddi—o fyd y gofid aeth i lawenydd ei Harglwydd. Yr oedd ei hadgof am Maesteg, Sir Forganwg, yn beraiidd; yno y treuliodd 25 mlynedd o'i bywyd priodasol, ac yno y claddodd briod ei mynwes; ond ni wna pellter y ddau orwedde ddim gwahaniaeth yn nydd y casglu.

Yn y flwyddyn 1873 canodd yn iach i wlad ei thadau, gan wynebu ar ei phlant yn America; y mai tri o'i meibion yn y wlad hon, ac un yn Nghymru, a'r oll heddyw yn nyffryn galar. Daeth gwrthddrych ein coffa i Providence, ac ymunodd â'r eglwys Fedyddiedig yn y lle, a bu yn ffyddlon yma i gadw ei chynulliad tra yn meddu ar nerth i rodio i dŷ yr Arglwydd. Bu farw yn nhy ei mab William, lle y cafodd ymgeledd a chartref nes myned i dy ei hirgartref—yn mynwent y Cymry yn Hyde Park, y Parch. J. P. Harris yn gweinyddu ar yr achlysur.

Mawrhaodd Mary Owen—yr Iesu

Hyd risiau'r Iorddonen;

Hosana byth, Iesu'n ben,

Yw *echo* i nefol acen. **BRAWD.**

MISS MARY JANE LEWIS.

Ion. 4, 1879, yn nhy Mr. Richard Wigley, Judson, Minn., yn 17 ml., 8 mis a 18 diwrnod oed, Miss Mary Jane Lewis, merch Mr. Morris a Mrs. Mary Lewis, Cambria, Minn. Yr oedd yr ymadawedig yno yn aros priodas yn nhy Mr. Wigley, pryd y cymerwyd hi yn glaf gan y *diphtheria*, ac y bu farw yn mhen pum' niwrnod. Claddwyd hi yn mynwent Judson. Cynaliwyd cyfarfod adgofiadol iddi yn nhapel Salem (A.), pryd y pregethodd y Parch. T. G. Jones (Tafalaw) oddiwrth y geiriau, "Ei henaidd hi a lesmeiriodd, a'i haul a fACLUDODD tra

yr oedd hi yn ddydd." Darllenwyd hefyd y papyr canlynol oddiwrth bwyllgor yr Ysgol Sul:

Mewn cyfarfod rheolaidd o'r Ysgol Sul, yn Salem, Cambria, Minn., a gynaliwyd Ionawr 12fed, 1879, pasiwyd y rhaglith a'r penderfyniadau canlynol yn unfrydol:

Yn gymaint a bod Athraw mawr a Phen-reolwr pawb wedi gwelod yn dda symud o'n maysg trwy farwolaeth, ein hanwyl gyfaill a chydweithredydd Mary Jane Lewis, tra eto yn nerth ieuentyd a defnyddioldeb; ac yn gymaint a'n bod trwy ei marwolaeth wedi ein hamddifadu o un o'n gweithwyr ffyddlonaf—un ag yr oedd yr oll o honon wedi dysgu ei charu a'i hedmygu, gwenau llawen a geiriau siriol yr hon oeddant yn oleuni i'n hysgol, ac un ag yr oedd ei hymarweddai gweddaidd, a'i hegni gyda'i gwaith yn brofion sylweddol fod egwyddorion y Llyfr Da yn blanedig yn ei chalon; ac yn gymaint a'n bod trwy yr orchwyliaeth ddifrifol yma wedi ein huno yn fwy cadarn yn rhwymau cariad a chyfeillgarwch, ac wedi ein gwneyd yn fwy ymdrechgar gyda'n gwaith fel ysgol,

Penderfynwyd, Y bydd i ni goleddu ei choffadwriaeth a'i rhinweddau yn maysg trysorau mwyaf cysegredig ein calonau, ac y bydd i ni yn wastadol ymdrechu efelychu ei hesiampl yn y gwaith da yr ydym yn ymwneyd âg ef.

Penderfynwyd, Ein bod yn cyflwyno i deula ein cyfeilles ymadawedig ein cydymdeimlad llwyraf yn yr awr dywyll yma o'u hamddifadrwydd a'u trallod; ac wrth wneyd hyn, yr ydym yn ystyriol, mor egwan a di les ydyw ymdrechion cyfeillion daearol i gynyg cysur i'r galon glwyfus mewn awr fel hon, pan nad all hyd yn nod cariad a chyfeillgarwch wneyd mwy na thywallt deigrin cydymdeimlad; ond bydded iddo ef yr hwn sydd yn rhoddi ei hun i'w anwyliaid, yr hwn sydd yn rhy ddoeth i gyfeiliorni, ac yn rhy dda i fod yn angharedig, eu cysuro a'u dyddanu.

Penderfynwyd, Fod y penderfyniadau hyn i gael eu gwneyd yn rhan o gofnodion ein hysgol, a bod adysgrif o honnynt i gael eu cyflwyno i deulu yr ymadawedig.

R. R. BUMFORD, }
ELLEN DAVIES, } Pwyllgor.
ESTHER BOWEN, }

Dymunir ar bapryau Cymru godi yr uchod.
MORRIS LEWIS.

Y PARCH. DAVID B. WILLIAMS, SEFYDLIAD
GALLIA A JACKSON, O.

Ganwyd y Parch. D. B. Williams mewn lle bychan o'r enw Bron Haul, ar ffarm Nant y-Bongcath, yn ymyl y ffordd sydd yn arwain o Gaerfyrddin i Galltwalus, yn mhlwyf Llanpumsaint. Enw ei dad oedd John Williams; gelwid ef yn gyffredin wrth yr enw Jacki Bron Haul; enw ei fam oedd Jane Gwrthddrych ein cofon oedd yr unig blentyn yn y teulu. A chan mai Methodistiaid oedd ei rieni, cafodd ei ddwyn i fyny dan nawdd yr enwad hwnw.

Cyrchai ei rieni yn ffyddlon bob Sabboth i Lanpumsaint; er hyny, ni fu yn aelod gyda y M. C. Gan ei fod yr unig blentyn yn y teulu, gwnaeth ei dad ymdrech i roddi ychydig o ysgol ddyddiol iddo, yr hon a gynelid yn eglwys Llanllawddog. Yr oedd yn dysgu yn rhagorol, a chan ei fod yn myned rhag ei faen felly, ymserchodd hen foneddwr ynddo o'r enw Price, sef Price Llangwylly, a thalodd am ei ysgol yn y lle uchod; a chan ei fod yn gwneyd mor dda yn yr ysgol hono, penderfynodd ei anfon i'r ysgol i Gaerfyrddin. Ond nid arosodd yno yn hir, gorchfygodd hiraeth y bachgen Dafydd, a dychwelodd adref i fwthyn ei dad; a chan nad oedd gan ei dad lawer o eiddo bydol, gorfu iddo ymgyffogi yn was mewn ffermdy heb fod yn mhell o'i gartref. Pan ya gweini y daeth i gyffyrddiad ac adnabyddiaeth â Bedyddwyr ac Annibynwyr; ond yn y cylch Annibynol y bu yn ymdrofi fwyaf, hyd ei ymsefydliad yn y byd. Ymunodd mewn glân briodas (yn dra ieuanc) â Mary Griffiths, merch Mr. Griffiths, o'r Felylin Llwyngwyn, o blwyf Llanegwad, yn Sir Gaerfyrddin, yn agos i Panteg, capel yr Annibynwyr. (Yr oedd gweddw oedranus gwrthddrych ein cofon yn aelod yn Panteg.) Tua'r amser yma yr oedd yn meddwl llawer am grefydd, a'r ddyledswydd o roddi ei hun i Fab Duw, ac yna i'w bobl, yn ol ei ewylls ef. Yr oedd yn wrandawr cyson gyda yr Annibynwyr, eto nid oedd yn rhy fawr o Annibynwr i fyned i wrando weithiau ar y Bedyddwyr. Yr wyf yn cofio i mi ei glywed ef yn dywyed mewn hwyl lawer gwaith am Gyfarfod Chwarterol a gynaliwyd yn mhentref Brechfa, gan y Bedyddwyr, pan y pregethodd y Parch. Watkins, Gaerfyrddin, a'r Parch. Thomas, Aberdaru, a rhyw frawd da iawn o'r enw Jones. Fe'i clwyfwyd ef dan weinidogaeth y brodyr uchod yn ddwys, er hyny Annibynwr oedd eto; felly at yr Annibynwyr yr oedd yn meddwl myned. Ond nid felly y bu, oblegid fe'i argyhoeddwyd ef yn drwyadl ar y pwnc o fedydd, o ran ei ddull a'i ddeiliad, a hyny mewn modd hynod iawn, sef yn y dull canlynol: Yr oedd pregethwr cynorthwyl gyda yr Annibynwyr yn y gymydog-aeth o'r enw Job; yr oedd yn dipyn o ddadleswr, ac yn ddyn hynod iawn yn ei ffordd. Paa ddeallodd fod y brawd Williams dan argraffiadau crefyddol, dechreuodd ymddyddan âg ef ar y mater, ac yn nghwrs yr ymddyddan aeth Job at yr ordinhad o fedydd, a dywedodd mai claddu y crediniol mewn dwfr oedd y dull o fedyddio, ac nad oedd taenelliad yn fedydd o gwbl. Erbyn hyn yr oedd Williams yn ei wrthwynebu, ac yn dadleu yn gryf dros daenelliad; ac wedi dadleu am gryn amser, ac ar ymadael, fe wthiodd Job ei law i'w logell, a thynodd allan lyfr bychan, sef casgliad o adnodau ar ddull a deiliad bedydd, o waith Dr. Gill. "Dos adref," ebe Job, "feallai y byddi yn gallach pan y cyfarfyddom nesaf."

Thurman, O. D. S. JONES.

(I'w barhau.)

MRS. CATHARINE LEWIS.

Mawrth 22, 1879, yn Mineral Ridge, O., bu farw ein hanwyl chwaer Catharine Lewis, yn 42 mlwydd oed, yn hollol annysgwyladwy i'w theulu a'i pherthynasau. Pan yn cyfranu llun-iaeth i'r rhai bychain, tarawyd hi yn sydyn ac annysgwyladwy gan y *palsy*, ac ni chafwyd sawr o ymddyddan â hi byth mwy. Dwy awr a haner y bu fyw ar ol cael ei tharaw cyn teithio llwybr ar hyd yr hwn ni ddychwel, gan adael ei phriod hoff a'i hanwyl blant yn nyffryn galar i alaru ar ei hol fel mam dynera hynaws. Ond y mae y cysylltiad wedi ei dori rhyngddynt gan angau, brenin braw, yr hwn sydd yn datod y cylymau agosaf yn mhilith y ddydoliaeth; ac er cymaint y wylo, a'r dagrau a gollwyd gan y perthynasau, nid oes yna yr un cyd-darawiad yn bodoli heddyw; na, heddyw gorwedd yn mynwes ei mam, ac ni ddychwel hi byth yn ol, ond ni a awn ar ei hol hi; felly y mae yn bwysig i ni wybod pa fodd yr ydym yn treulio ein bywyd, gan fod cysylltiad pwysig a'n byw ni yma a'n marw pan yn myned oddiyma, gan hyny ymdrechwa droeddyr yr un llwybr a'n hanwyl chwaer pan yn ein plith ni yma; felly ni fydd ein wylo ond dros brydnawn, ac erbyn y boreu bydd gorfoledd. Chwenychwn ei ffordd hi.

Ganwyd gwrthdrysych y cofiant hwn yn Laman Fflak, Cwmnedd, D. C., yn y fl. 1837. Merch ydoedd i David ac Elizabeth Williams, y rhai sydd yn awr yn y lle hwn yn galaru ar ei hol, yn nghyd a chwaer arall a gladdwyd er ys dros bum' mis yn ol. Nid hir y buont yn Laman Fflak cyn dyfod i Gyfarthfa, ger Merthyr Tydfil, ac oddiyno i Cwmbach, Aberdar, lle y treuliodd y rhan olaf o'i hamser yn Nghymru. Yn y lle hwn y daeth i gyffyrddiad â chydmar bywyd, yn mherson ein cyfaill hoff Rees Lewis, pryd y cysylltwyd y ddau a'u gilydd yn fl. 1855, yr hwn sydd heddyw yn amddifaf o briod hoff ac anwyl; eto y mae ef wedi bod yn briod hoffus a chariadlawn, ac yn dad tyner, ac yn parhau felly. Felly y mae ein cyfaill o dan gwmwl du caddugawl o ofid, yn nghyda 10 o rai bychain o dan ei ofal, oddigerth un ferch, yr hon sydd wedi ymuno mewn glân briodas â Thomas Prosser, o'r lle hwn. Yn mhen rhyw ysbaid o amser wedi iddynt briodi, daeth ar eu meddwl i ymfudo i'r America, ac felly y bu Daethant i'r wlad hon tuag 16 mlynedd yn ol, ac ymsefydlasant yn y lle hwn, ac yma treuliodd y rhan ddiweddar o'i hoese, fel mam dynera a gofalus, er meithrin ei rhai bychain oedd dan ei gofal, a'u dwyn i fyny yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd.

Gair yn ei berthynas a'i bywyd crefyddol.—Bu ein hanwyl chwaer yn aelod rheolaidd, llafurus, a dichlynaidd yn yr Undeb Annibynol yn yr Hen Wlad, ac felly pan daeth i'r wlad hon. Ond yn mhen rhyw ysbaid o amser daeth ar ei meddwl i chwilio Gair Duw, ac wrth ddyfal ymchwiliad o'r gwir wrth oleu y gwêr, fe newidiodd ei barn yn ei pherthynas

â ffordd i fywyd; ac felly fe daflodd ei choelbren i blith y Bedyddwyr yn y lle hwn. Wedi bod yn ein plith am ysbaid o amser byr, fe weinyddwyd yr ordinhad o fedydd ar ein chwaer, yn ol gorchymyn Pen Mawr yr eglwys, i gael ei "chyd-gladdu gydag ef trwy fedydd i farwolaeth;" ac felly fe gyflawnwyd y weithred arni yn Mai, 1867, gan ein parchus weinidog yr adeg hono, y Parch. D. Evans, yn awr yn Ebensburgh, Pa. Felly bu ein hanwyl chwaer yn dra llafurus yn ei gyrfa Gristionogol ar y ddaear, fel y gellir dweyd am dani ei bod yn un o ragorolion y ddaear; er ei bod "wedi marw, yn llesaru eto." Nid rhyw rwystr bychan a fuasai yn ei chadw o foddion gras, yr hyn oedd un o'i nodweddion hi, hyd nes y daeth angau i ddadgysylltu y corph a'r enaid oddiwrth eu gilydd. Ond y mae yn gysur fod ganddi hi berthynas â Duw trwy ei Fab, nas gallasai angau wneyd yr un niwed iddo. Y mae hi heddyw wedi myned oddiwrth ei llafur at ei gwobr, ac yn chwarcu ei thelyn aur ar fryniau Caersalem draw. Yr oedd wedi addfedu fel y gwenithyn i'r cryman, ac yr oedd yn rhaid ei gasglu i'r ysgubor at y gweddill o'r teulu dedwydd. Felly heddwch i'w llwch hyd udganiad yr udgon diweddar, pan y caiff gyflawn fwyngau y goron sydd addawedig erbyn y dydd nwnw i'r saint.

Ei hangladd.—Y dydd Llun canlynol ymgasglodd tyria luosog o Gymry a chenedloedd eraill yn nghyd i dalu y gymwynas olaf i'w gweddillion marwol, pryd y gweinyddwyd ar yr achlysur gan y Parch. Mr. James, o'r Ridge, wrth y ty ac ar lan y bedd. Hefyd daeth yr Odyddion yn orymdaith i'w hangladd; felly gweinyddwyd pob peth dan eu llywodraeth hwy. Huned yn dawel hyd nes bydd coffrau'r beddau yn gyffro byw. Ydwyf eich ufudd was, yn ddiifuant hyd byth,

Mineral Ridge, O.

D. MATHEWS.

O Y. Nos Sabboth, Ebrill y 6ed, pregethwyd pregeth angladdol i'r ymadawedig, gan y Parch. J. W. James, o'r Ridge, i gynulleidfa barchus a luosog, oddiar y rhan hyny o'r gwirionedd o eiddo Crist, "Byw wyf fi, a byw fyddwch chwithau hefyd." Yr oedd y traddodiad yn rymus, ac mewn hwy!, a'r cyfeiriadau yn perffaith cydweddau â gwrthdrysych y cofiant hwn.

D. M.

MRS. WILLIAMS, TAN-YR-HILL, STEUBEN.

Chwef. 1, 1879, bu farw Mrs. Williams, Tan-yr Hill, Steuben, N. Y.

Teimlwn gryn lawer o anhawsdra i wneyd un math o gyfiawnder â hanes bywyd ein chwaer ymadawedig, a hyny yn benaf o herwydd ein dweithrwrch o honi hyd mor ddiweddar. Pa fodd bynag deallwn, drwy gynorthwy cyfeillion, ei bod wedi treulio bywyd dilychwin. Tarddodd o deulu anrhydeddus a hynod barchus, a chadwai gyfeillach bob amser â'r rhai paraf eu chwaeth a'u moesau. Ganwyd ein hanwyl chwaer Mawrth 6, 1798,

yn mhlwff Treflys, Swydd Gaernarfon, G. C., o rieni parchus, enwau y rhai oeddnt John ac Ellen Prichards. Cafodd hi yr esiamplau goreu, a dilynodd hwy yn y modd manylaf Ni cheid hi byth yn ymfyfydu mewn cymdeithas o gymeriadau isel-foesau. Cas oedd ganddi yr enllibus a'r trahaus, ac nis gallai oddef yr ymyrwr & materion pobl eraill. Nodweddid ei chymeriad tra yn ieuanc gan foesau da, hynawsedd a charedigrwydd. Yr oedd ei rhagoriaethau yn yr ystyrion uchod yn gyfryw fel y denai hi sylw ac edmygedd yr enwog ddiweddar Dewi Wyn. Byddai yn hyfrydwch ganddo ef son a siarad am dani ar gyfrif ei rhagoriaethau. "Yr eneth brydferth" y byddai yn ei galw, a galwai hi felly, nid yn unig nac yn benaf ar gyfrif ei phrydferthwch naturiol (er y rhagorai yn yr ystyr hwnw), ond ar gyfrif ei rhagoriaethau moesol. Bu hyn yn fanteisiol iawn iddi, canys trwy hyn daeth i gysylltiad â dyn ieuanc o'r cyffelyb nodweddiol, sef Thomas R. Williams, Plas Llecheiddior. Ymserchasant y naill yn y llall oddiar yr ystyriaethau puraf a theilyngaf. Ymunasant mewn glân briodas Ionawr 18, 1822. Ganwyd iddynt bedwar o blant; ond bu farw un yn ei fabandod, yr hyn oedd yn archoll ddoef i galonau tyner y rhieni serchus; ond am y gweddill, y maent yn aros hyd yr awr hon.

Bedyddiwyd Mr. a Mrs. Williams yr un adeg, yn y flwyddyn 1839, gan y diweddar Barch. Samuel Williams, Dolgellau, y pryd hyny, Natygio, D. C., wedi hyny. Yr oedd Mr. Williams yn ddyd hynod rinweddol cyn ei ymuniad & chrefydd, a thrwy hyny, yn nghyd a'i gymwysderau eraill, sef ei safle uchel mewn cymdeithas, ei sefyllfa ffafriol yn y byd, yn nghyd a rhinweddau diamheuol ei hawddgar briod, gwnaed ef yn ddiacôn yn fuan wedi ei ymuniad & chrefydd, a gellir dywedyd am dano iddo gyflawni y swydd yn dda, er anrhydedd iddo ei hun, ac er lles i achos y Gwaredwr mawr.

Tra yn aros yn ngwlad eu genedigiaeth, bu anedd-dy ein brawd a'n chwaer yn fath o gartref—man o ddiogelfa, a lle o gysur ac ymgel-edd i weision y Duw Goruchaf. Symudasant i'r wlad hon yn ngwanwyn y flwyddyn 1842, ac yn eu symudiad cafodd eglwys Fedyddiedig y Garn golled fawr am yngorion priodol, esiamplau teilwng, a chalonnau a fyddai bob amser yn barod i gydymdeimlo â'r trallodas a'r helbulus. Wedi dyfod yma, ymsefydlasant yn Steuben; ac os cafodd eglwys y Garn golled ar eu hymadawiad, bu eu dyfodiad yma o fawr enill i'r eglwys yn Remsen. Llanwodd ein hanwyl frawd ei le fel diacon yma, ac wedi ei ymadawiad & byd y gorthrymderau, yr hyn a gymerodd le Gorph. 24, 1869. teimlai yr eglwys a'r gymydogiaeth fod gwr mawr yn Israel wedi cwmpo. Ymadawodd ef a'r byd gan adael tystiolaeth dda ar ei ol. Yr ydoedd yn ymadael mewn gwir ddiogel obaith, gan bwysu ar, ac ymddiried yn ei War- edwr, yn ngwasanaeth yr hwn y bu mor fydd-

lon, ac y mae enw ein brawd yn berarog- aidd hyd heddyw yn y gymydogiaeth hon. Fel hyn yr amddifadwyd ein hanwyl chwaer o'i hanwyl briod; ond gallodd hi ymgynol o dan y brofedigaeth heb wrnodd, na rhoddi dim yn ynsyd yr erbyn trefn Duw, a bu ei thy megys cynt, yn gartref dedwyddol i bawb o deulu Duw. Yr oedd hi a'i phlant yn anghydnarol bron yn eu serchawgrwydd a'u caredigrwydd; ac nid fel llawer, yn bod felly yn eithafol ar y cyntaf, ac wedi hyny yn myned i'r eithafion gwrthgyferbyniol; ond nodweddid hwy gan yr elfen barbaol. Cynyddu y byddai eu serch a'u cariad hwy at y gweinidogion. Gwyddom hyn trwy brofiad personol i raddau helaeth, a gall pawb a fu yn gweinidogaethu yn Remsen ddwyn tystiolaeth i wirioneddolrwydd yr un ffaith.

Cafodd ein chwaer gystudd maith a blin, ond dyoddefodd ef yn amyneddgar, gan fod yn gwbl ymostyngol i ewyllys ei Harglwydd, ac mewn llawn hyder yn ei Gwaredwr mwyn, ymadawodd a'r tuchedd hon am dy ei Thad, wedi cyrhaedd yr oedran teg o 81. Y mae yn deilwng o gofnodiad, fod y ddau fab a'r ferch sydd wedi eu gadael i alaru ar ol yn yr anial, wedi dilyn esiamplau da eu rhieni. Y mae y tri yn grefyddol ac yn addurn i'w profes. Bendith Ior a orphwyso arnynt

J. SETH JONES.

MR. RICHARD HUGHES.

Mawrth 5, yn Hyde Park, Pa., bu farw Richard Hughes, yn 44 mlwydd oed. Daeth i'w ddiweddi yn ddisyfyd ac annysgwyliaidwy iawn, tra yn dilyn ei alwedigaeth tanddaerol yn Taylorville Shaft. Gwir yw y dywedyd, mai "yn nghanol ein bywyd yr ydym yn angueu," ac felly y bu ar anwyl Richard Hughes—gadael plant a phriod, a llu o gyfeillion myn-wesol, heb gyfleusdra i'w cofseidio cyn myned o hono i'r daith o'r hon ni ddychwela.

Ganwyd ein brawd ar ddydd Nadolig, mewn lle o'r enw Twyn-yr-Odyn, Merthyr Tydfil, D. C. Argyhoeddwyd ef yn foreu ei fod yn bech- adur colledig, a throdd ei olygon at Geidwad enaid am fywyd. Bedyddiwyd ef gan y Parch. C. Griffiths, ac ymunodd a'r eglwys yn Capel Seion, Merthyr. Cymerodd Richard Hughes Sarah, merch David Lovet, yn wraig iddo, pan yn ugain oed, a buont fyw yn gysurus o dan yr iau briodasol hyd ddydd mawr yr ysgariad gan angau. Ganwyd iddynt un-ar-ddeg o blant, o'r rhai y mae saith yn fyw, yn cyd-alaru ac yn dwys hiraethu gyda eu mam, ar ol tad tyner ac anwyl. Dydd tywyll a niwliog oedd y dydd y rhoddwyd corph ein brawd yn y ddaear ddu; ond diau fod goleuni yn mhlygion y cwmwl tywyll yn rhywle. Y mae ganddynt i ym- nerthu yn yr Arglwydd, ac i ymorphwys arno hyd onid elo pob afiwydd heibio.

Treuliodd y teulu 16 o flynyddoedd eu hym- daith yn y wlad hon mewn llawder a thlodi. Un o'r tlodion yn yr ysbryd oedd ein brawd, ond

yn gyfoethog mewn gras. Bu ei fywyd crefyddol yn un o ddilyn yr Arglwydd yn yr Hen Wlad ac yn America; ond drwg genym orfod dyweyd, nid yn ddifwlch—bu ar dir gwrthgyl iad yn y wlad hon am oddeutu saith mlynedd; ond ail ymgymerodd ag achos ei Arglwydd yn Hyde Park naw mlynedd yn ol, a chafodd y fraint o barhau yn fyddlon hyd y diwedd. Gellir dyweyd am dano, “mai un o'r fyddlon iaid yn Nghrist Iesu ydoedd.” Nid yn fynych y byddai ei le yn wag yn y cyfarfodydd wythnosol, ac yr oedd iddo air da gan bawb, a chan y gwirionedd ei hun. Yr oedd bob amser yn ymhyfydu i roddi parch i'r hwn yr oedd parch yn ddyledus; parchai y tlawd teilwng yn ogystal a'r cyfoethog. Yr oedd ganddo barch mawr i weision Iesu Grist er mwyn eu gwaith. Edmygai y cymeriadau hyn, os yn byw yn deilwng o'r efengyl a gyhoeddent i eraill; ond ni pharchai ddynion ymhongar, y rhai y mae eu profes a'u galwedigaeth yn gwrthddywydd. Yr oedd yn ddyn egwyddorol yn ei holl ymwneyd â dynion—yn y gwaith, yn y Gyfrinfa, ac yn yr eglwys. Yr oedd yn aelod anrhydeddus o'r *Philanthropic* (y Dyngarwyr). Ymunodd â'r Gyfrinfa ar ei chychwyniad yn Hyde Park, ac yr oedd wedi ei ethol i'r swydd o Uchel Feistr y drydedd waith pan ddarfu iddo ymadael o'r Gyfrinfa ddaearol i ogoniant y Deml dragywyddol. Efe a aeth i dangnefedd.

Gweinyddwyd yn yr angladd gan y Parch. J. P. Harris, Providence, yn cael i gynorthwyo gan y Parch. E. B. Evans Hyde Park. Gorphenodd ei yrfa, a chadwodd y fydd—do, bu farw yn yr Arglwydd. Gwenau y Nef fo ar y wedd a'r amddifaid byth. Amen.

DYFFRYN GALAR.

MISS MAGGIE EDWARDS.

Yn Youngstown, O., ar yr 21ain o Fawrth, 1879, bu farw Maggie Edwards, merch i William a Margaret Edwards, o'r darfodedigaeth. Cymerwyd hi yn glaf oddeutu pum' wythnos cyn ei marwolaeth. Nid oedd neb yn meddwl y pryd hwnw fod dim perygl, ond yn fuan gwelwyd fod angau yn gweithio yn ei chyfansoddiad. Gwnaeth ei hanwyl rieni bob peth a allesid er ei hadferyd, ond yr oll yn ofer. Ychydig ddyddiau cyn ei marwolaeth, meddylwyd ei bod yn well. Boreu dydd (Gwener, yr 21ain, torodd ei gwaed, ac ni fu byw ond rhyw ychydig fynyddau ar ol hyny. Y peth diweddaf a ddywedodd wrth ei mam oedd, “Mother, do you see those beautiful birds?” Ei mam, gan feddwl mai at yr adar oedd ganddynt hwy yr oedd yn cyfeirio, a'i hatebodd—“Yes, my child, I will send them away now.” “They are birds that come after me,” ac yn fuan hunodd yn yr angau.

Nid oedd ond 13eg oed, eto meddai lawer o wybodaeth, ystyriaeth, a phwyll. Darllennai lawer ar y Beibl, ac yr oedd yn un o fyddloniaid yr Ysgol Sabbothol. Er ieuenged oedd, yr oedd ei chymdeithas yn llawn iawn yn

mblith y teulu, a diniwed a siriol yn mhob man, a phawb yn ei charu.

Prydnawn Sabboth, am 2 o'r gloch, daeth tyrfia luosog i'r angladd o'r gwahanol enwadau, yn Gymry a Saeson, a'r ysgolion y byddai yn arfer eu mynychu, er talu parch i'w llwch, a gweinyddwyd gan y Parchn. canlynol, yn y ty cyn codi, yn y capel ac wrth y bedd—D. Probert (B.), J. M. Thomas (A.), a D. J. Nicholas (B).

Yr Arglwydd a fendithio y tro i'w chyd-ieuentyd, er eu dwyn i ystyried byrdra yr oes, sicrwydd marw, a'r angenheidrwydd o fod yn barod; a'r teulu, yn rhieni ac yn blant, a gaffo y fraint o foddioni i drefn Duw, a dywedid gyda Job, “Yr Arglwydd a roddodd, a'r Arglwydd a gymerodd ymaith; bendigedig fyddo enw yr Arglwydd.” UN OEDD YNO.

BYR-EBION.

— Mewn perthynas i ffair fawr y byd, i gael ei chynal yn New York yn 1883, mae y pwyllgor gweithiol eisoes wedi gwahodd y Llywodraethwyr Talaethol a'r *Mayors* drwy y wlad i ddanfon dirprwywyr i gymanfa fawr i gael ei chynal yn New York, y 18fed o Mehefin nesaf.

— Mae adroddiadau o yn agos bob Sir yn Ohio, Indiana, a Kentucky, yn rhagarwydd y bydd y cnwd gwenith yn y Talaethau hyny yn doreithiog eleni, tra y mae y rhagolygon yn wael am afalau a *peaches*.

— Mae Garibaldi wedi cyhoeddi llythyr grymus o blaid pleidleisiad cyffredinol yn Itali, ac wedi galw am gyfarfod o'r Gwerinwyr ar yr 21ain o'r mis diweddaf i gymeryd mesurau tu-ag at gynhyrfa y mater.

—Yn gynar yn y ganrif bresenol llefarid yr iaith Wyddelig fwy neu lai yn mhob Sir yn yr Iwerddon. Nid oes yn awr yn yr holl Iwerddon ond tua 162,400, neu un o bob 36 o'r trigolion, na fedrant siarad ddim ond y Wyddelaeg.

—Cafwyd fod corph Benjamin Singery, Argraffydd Talaethol Pennsylvania, yr hwn a fu farw yn 1876, wedi troi yn gareg, ac yn pwyso dros 900 o bwysau.

—Dywedir nad yw trigolion Sir Edwards, Ill., yn cynal unrhyw gymdeithasau dirwestol, na darlithwyr ar ddirwest, nac yn trenlio eu hamser i siarad ar ddirwest. Penderfynasant 25 o flynyddoedd yn ol i beidio goddef i wir-odydd gael eu gwerthu yn y Sir, ac er y pryd hwnw ni ddanfonasant ond un person i garchar, a hwnw am ddyrgioni a gyflawnodd pan yn feddw ar whisci a gafodd mewn Sir arall; nid ydynt yn gorfod cynal ond dau neu dri o dldion; y mae eu carchar yn wag y rhan fwyaf o'r amser; ac y mae eu trethi 32 y cant yn is nag ydynt yn y Siroedd cylchynol.

DYDDANION.

—Yr oedd rhyw bregethwr ag oedd yn hynod hoff o wneyd crybwylladau am yr ysbryd drwg yn mhob pregeth o'i iddo—ni fyddai byth yn esgeuluso cyfeirio at y prif elyn. Rhai gwrandawyr sylwgar, dyddan a diniwed, yn cael tynu eu sylw gan sylwadau y pregethwr, a chwenychent geisio cael ganddo adael heibio yr arferiad hwn o bregethu o hyd yn erbyn Satan, a gymerasant fwch gafr gyda hwynt i bwl glo, lle yr oedd y pregethwr yn gweithio. Cyn myned yn mlaen oddiwrth enau y pwll at y brawd, gwisgasant ben a chorph y bwch â chanwyllau goleuedig, gan eu sicrhau wrtho â chlai, a ddefnyddiai y mwnwyr. Yna gollyngasant y bwch gafr yn orchuddiedig gan y canwyllau i olwg y pregethwr a ddwrdaiai y diafol, a phan y gwelodd ef y creadur rhyfedd, tybiai yn sicr mai yr ysbryd drwg ydoedd, a syrthiodd i lawr mewn llewyg. Cyfaill oedd gerllaw yn y man a'i hysbysai, mai nid ysbryd drwg a ymddangosai iddo, ond bwch gafr. Cododd yntau ei olygon eto, gan dremio yr ail waith ar y bwch canwyllog. Syrthiodd yn ol mewn llewyg eil-waith, a rhaid oedd myned a'r bwch ymaith ar unwaith, a gweinyddu moddion er ei adgyfnerthu, a bu am amser cyn gorphen gwella; ond ni soniodd mor fynych drachefn am yr ysbryd drwg wrth bregethu Crist.—*Wm. C. Roberts, Clay Co., Iowa.*

—“Beth y'ch chwi yn son am deithio,” ebe un cyfaill wrth y llall un diwrnod, “darfu i mi deithio gyda y *telegraph* o Cincinnati, O., i Pomeroy yn ddiweddar; ac mi gerddais bob cam o Utica i Dawn, Mo., mewn llai na dau ddiwrnod!”

—Clywir llawer o ymadroddion barddonol yma a thraw yn mhllith cyfeillion dyddan. Dyma rai a glywsom yn ddiweddar: “Yr hen seitan hyll, beth oedd o yn ei geisio?” “Rhyw greadur rhyfedd oedd hwn a hwn; ymlafnio a chadw reiat y byddai bob amser.” Soniai Thomas Davies, Coal

Valley, am ryw “hen ddyn pica” oedd yn byw gerllaw iddo ef ryw dro. “A fyddwch chwi yn smocio, wr dy-eithr?” meddai un wrth ymwelydd.” “Wel byddaf ‘dicinach’ weithiau,” meddai yntau.

—Yr oedd y Parch. Mr. J— wedi teithio yn mhell i bregethu i gynulleidfa yn Ll—. Ar ol y bregeth, arosodd yn amyneddgar, gan ddysgwyl i un o'r brodyr ei wahodd i giniaw. Yn hyn cafodd ei siomi. Ymadawodd un ar ol y llall, nes ydoedd y capel agos mor wag a chylla y pregethwr. O'r diwedd, modd bynag, ymwrolodd, a cherddodd i fyny at hen wr boneddigaidd, a gofynodd iddo,

“A ddowch chwi adref i ginio gyda mi heddyw, frawd?”

“Yn mh'le yr y'ch chwi yn byw?”

“Tuag ugain milldir oddiyma, syr.”

“Na,” meddai y dyn, gan wrïdo, “ond rhaid i chwi ddyfod gyda mi.”

“Diolch i chwi, syr—mi ddeuaf yn ewyllysgar.”

Ar ol hyny ni chafodd y gweinidog dd:m trafferth yn nghylch ei ginio.

—Gwrandawodd yr Arlywydd Lincoln unwaith ar gyfaill yn darllen erthygl faith mewn llaw-ysgrifen iddo, yn hwn ar ol gorphen a ofynodd iddo, “Beth ydych chwi yn feddwl o'r erthygl—sut y cymer hi?” Ystyriodd yr Arlywydd ychydig, ac yna atebodd: “Wel, i'r bobl hyny ag ydynt yn hoffi rhywbeth fel yna, gallwn i feddwl ei fod yn lled agos i'r peth a garent i’”

—Awgrymai Josh Billings, pe byddai dyn ar y ffordd tua'r coed i gyflawni hunan-laddiad, ac i darw yn seflyn ddechreu rhedeg ar ei ol, fod tebygolrwydd rhyed y byddai i'r dyn redeg am ei fywyd.

—“Pa bryd y caf fi eich galw chwi fyny yn y boreu?” gofynai *waiter* mewn *hotel* i Wyddel un noson. Atebodd yn ddirifol, “Mi ganaf fi y gloch pan ewyllysiaf i chwi fy ngalw.”

—Dywedir fod y dyn a gariwyd ymaith gan ei deimladau, wedi dychwelyd adref yn ddiogel.

Y W A W R.

“Boed dda y ffawd, bedydd ffydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd ffydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd.”—EBEN FARDD.

CYF. IV.]

MEHEFIN, 1879.

[RHIF. 3.

YR AMDDIFFYNIAD.

GAN Y PARCH. H. C. PARRY, (CEFNI).

Erthygl XI.

Baich ysgrif fer a hynod o gall Dr. Roberts yn y *Cyfaill* am Ebrill, yw “Dadlenu twyll haeriadau y Trochwyr, gan brofi nad oes rith o sail i’w mympwyon gŵyrdroawl,” pan yr haerant fod yr adnodau a welir yn y llythyr at y Rhufeiniaid, vi. 3, 4, ac yn y llythyr at y Col. ii. 12, yn profi mai dull gweinyddiad yr ordinhad o fedydd yw suddo, trochi, neu gladdu y bedyddiedig yn yr elfen fedyddiol. Pan mae y Dr. yn gwneyd y gorchestgamp hwn, gwna yr hyn na freuddwydiodd un ysgolhaig ieithyddol, un beirniad Ysgrythyrol, nac un esboniwr duwinyddol, o un bri neu enwogrwydd, am wneyd erioed; ac os llwydda y Dr. dysgedig hwn i wneyd hyn, nid y Trochwyr sydd yn cwmpo o flaen nerthol ymresymiad a gorchfygol rym dysgeidiaeth y Dr., yn unig, eithr y Taenellwyr dysgedicaf, galluocaf ac enwocaf a welodd y ddaear erioed!

“The word *baptizo* signifies to immerse, and the rite of immersion was observed by the ancient church.”—*Calvin on Rom.* vi. 3, 4.

“Baptism is nothing else in the word of God than immersion in water.”—*Luther on Col.* ii. 12.

“That baptism was performed, not by sprinkling, but by immersion, is evident, not only from the nature of the word, but from Rom. vi. 4.”—*Prof. Fritsche.*

“Baptism in the apostolic age was a *proper* baptism—the immersion of the body in water—as Christ died, so we die (to sin) with him in baptism. The body is, as it were, buried under water, is dead with Christ; the plunging under water represents death, and rising out of it the resurrection to a new life. A more striking symbol could not be chosen.”—*Lange on Rom.* vi. 3, 4.

“The original meaning of the word baptism is immersion; and though we regard it as a point of indifference whether the ordinance so named be performed in this way or by sprinkling, yet we doubt not that the prevalent style of the administration in the days of the apostles was by an actual submerging of the whole body under water.”—*Dr. Chalmers on Col.* ii. 12.

“We are buried with Christ in baptism by being buried under water; and the argument to oblige us to a conformity to his death, by dying to sin, being taken hence; and this immersion

by being religiously observed by all Christians for thirteen centuries, and approved by our church, and the change of it into sprinkling, even without any allowance from the Author of the institution, or any license from any council of the church, being that which the Romanist still urgeth to justify his refusal of the cup to the laity."—*Whitby on Rom.* vi. 3. 4.

"Buried with him, alluded to the ancient manner of baptizing by immersion."—*Wesley on Rom.* vi. 3, 4.

Yn mhellach, mae Dr. A. Clark, Matthew Henry, Doddridge, Scott, Macknight, Brown, George Campbell, Barnes, Hodge, Moses Stuart, Dr. Maurice, a Charles o'r Bala, yn dweyd yn ddifloesgni, mai cyfeiriad at y dull apostolaidd o weinyddiad bedydd trwy gladdu y corph mewn dwfr, sydd yn Rhuf. vi. 3, 4, a Col. ii. 12. Eto mae gan y Dr. dysgedig hwn ddigon o wyn-eb i gredu ei fod yn alluog i brofi twyll mympwyon gŵyrdroawl y Taenellwyr dysgedig a pharchus hyn! Mae y drafferth a gymer y Dr. dysgedig, yn gwneyd ei drueni yn fawr arno, wrth geisio dangos ffolineb, anfedrusrwydd, ac anwybodaeth y Taenellwyr dysgedig hyn, y rhai y mae eu cymeriad fel ieithwyr a beirniaid gonest, yn fwy yn eu golwg nag addoli mympwy sectol, fel nad allent ond addef y gwirionedd yn ddibetrus, doed a ddelo, ac yn peri ei fod yn wrthddrych tosturi, yn hytrach na dirmyg, pob dyn dysgedig a fedd wreichionen o deiniad crefyddol. A welwyd erioed sylwadau mor *silly* ag eiddo y Dr. dysgedig yn ei esboniad ar Rhuf. vi. 3, 4 a Col. ii. 12, yn y *Cyf-aill* am Ebrill, 1879? Pa Drochwr erioed a feddyliodd mai profi ffurf gweinyddiad bedydd yw amcan yr apostol yn yr adnodau cyfeiriedig? Pa gyfamod y mae Dr. Roberts yn weled yn yr adnodau hyny? Beth feddylia y Dr. wrth *undeb dirprwyol* rhwng credinwyr â Christ? Beth feddylia y Dr. wrth hyn, "Mewn ystyr gyfriniol y mae credinwyr yn cael eu cydgladdu gyda Christ?" Beth yw ystyr y sylw mawr hwn, "Yr oedd yr eglwys yn marw, yn cael ei chladdu, ac yn adgyfodi

mewn ystyr gyfriniol a chyfamodol gydag ef?" Beth yw meddwl y Dr. dysgedig yn y frawddeg hon, "Rhaid mai nid claddedigaeth weithredol mewn dwfr yn y bedydd, a olyga?" Mae yr ymadroddion mwys a chyfriniol a ddefnyddia y Dr., yn hollol anhyall a diystyr; ac yn lle tafu goleuni ar y pwnc, yn ei doi â thywyllwch dudew. Mae yr awgrymiadau a wneir gan y Dr. wedi eu bwriadu ganddo i wneyd cam ac anghyfiawnder o'r mwyaf â'r Trochwyr, trwy briodoli iddynt syniadau a dywediadau na pherthyn iddynt mewn un modd. Golygiadau y Trochwyr ar yr adnodau dan sylw sydd syml, eglur, a dirodres. Gellir eu cynwys mewn byr eiriau:—Mai amcan yr Apostol ynddynt yw dysgu y Cristionogion i fyw yn sanctaidd, oddiwrth rwymedig-aeth bedydd. Fod bedydd yn arwyddlun o farwolaeth y saint i bechod, trwy ddylanwad ysbrydol marwolaeth Crist dros bechod ar yr enaid ffyddiog. Fod yr arwyddlun o farwolaeth, claddedigaeth, ac adgyfodiad, yn y bedydd, wedi ei gymeryd oddiwrth ddull gweinyddiad yr ordinhad, trwy suddo y corff dan ddwfr. Fod y claddu a'r adgyfodi yn y bedydd, yn weithredol a gwirioneddol, pryd nad yw y marw yn llythyrnol, eithr yn arwyddlunol. Nad yw yr hyn a arwyddoceir yn y bedydd yn angenrheidiol o fodoli yn ysbrydol, eithr yn cael ei ddysgu, a'i rwydo ar y deiliad, mewn trefn iddo fod yn arwyddlun perffaith. Bod y bendithion ysbrydol a arwyddoceir yn y bedydd, yn weithrediadau ysbrydol, mewnol, ac achubol, trwy ffydd gweithrediad Duw. I gadarnhau y golygiadau syml hyn, y mae y Trochwyr yn ystyried fod gweinyddiad bedydd yn yr adnodau dan sylw yn rhywbeth gweithredol, gweledig, ac ymwybyddedig i'r Cristionogion. "Oni wyddoch chiwi, am gynifer o honom ag a fedyddiwyd i Grist Iesu, ein bedyddio ni i'w farwolaeth ef?"—yr hyn na ellid wybod pe cyfriniol neu ysbrydol fuasai yr ystyr. Na fuasai eisiau son am gladdu trwy fedydd i farwolaeth, oni hae fod yr arferiad o gladdu y corph mewn dwfr yn y bedydd, yn beth adnabyddus i'r Cristion-

ogion hyny. Na chladdwyd Crist yn gyfriniol, eithr yn wirioneddol a llythyrenol, felly y mae claddu gwirioneddol a llythyrenol *gydag* ef yn y bedydd; yr hyn na allesid pe cyfriniol fusasai ei gladdedigaeth ef. Fod marwolaeth Crist yn ffaith llythyrenol, eithr yn meddu ar ystyr cyfriniol, yn y testyn, megys yn y geiriau hyn, "Wedi ei farwolaethu yn y cnawd, eithr ei fywchau yn yr Ysbryd. Canys fel y bu farw, efe a fu farw unwaith i bechod: ac fel y mae yn byw, byw y mae i Dduw." Ac fel y mae marw Crist yn meddu ar ystyr gyfriniol yn y testyn, y mae marw y Cristion yn yr arwyddlun, bedydd, yn farwolaeth gyfriniol neu ffigyrol, ac nid llythyrenol a gwirioneddol. Gall dyn fyned trwy holl seremoni bedydd heb deimlo dim o'i weithrediadau ysbrydol ar ei enaid—heb ymrwthod â phechod—ac eto fod y bedydd yn berfffaith iawn fel arwyddlun, proffes, a rhwymedigaeth; ac er mwyn i'r hyn a arwyddoceir yn y bedydd fod yn meddiant y bedyddiedig, dengys yr Apostol mai "trwy fydd gweithrediad Duw" y dygir dyn yn ysbrydol i'r hyn ag y gosodir ef allan yn yr arwyddlun. Dyna olygiadau y Trochwyr ar y geiriau; ac y mae gwaith Dr. Roberts yn priodoli iddynt unrhyw syniadau gwrthdarawol i'r uchod, yn gam-dystiolaeth bechadurus yn erbyn ei gymydog, ac yn gam â deddf cariad. Nid "*addef* y mae y Trochwyr," ond gwybod y maent, "mai nid at fuffr allanol yr enwaediad y cyfeirir yma (Col. ii. 11), ond at rinwedd cyfriniol arwyddocad yr enwaediad, sef enwaediad y galon," y cyfeirir; oblegid dywed y geiriau, mai enwaediad nid o waith llaw ydyw enwaediad Crist, neu yr enwaediad Cristionogol. Gŵyr y Trochwyr fwy na hyny; sef, nad oedd enwaediad llythyrenol a gwirioneddol, ond ffigyrol ac ysbrydol yn y geiriau hyn; ac na fusasai gwaith yr Ysbryd Glan ar y galon yn cael ei alw yn enwaediad o gwbl, oni b'ai fod enwaediad llythyrenol a gwirioneddol yn bod. Yr enwaediad llythyrenol hwnw yw defnydd y ffigyr o enwaediad nid o waith llaw. Gofyna Dr. Roberts, gan fod y Trochwyr yn

rhŷi ystyr ysbrydol i'r enwaediad nid o waith llaw, "Pa reswm, gan hyny, a allant roddi dros fyntumio fod claddu gyda Christ trwy fedydd i farwolaeth, yn dynodi dull llythyrenol gweinyddiad bedydd trwy drochiad?" Dyma y rheswm, Dr. Roberts: Mae bedydd yn ordinhad ymarferol dan y Testament Newydd, felly i'w chael yn ei hystyr llythyrenol, a'i hystyr llythyrenol yn cael ei ddyngu yn null gweinyddiad yr ordinhad, a dull gweinyddiad yr ordinhad yn hanfodol iddi fel arwyddlun; pryd nad yw yr enwaediad yn ordinhad ymarferol dan yr efengyl; felly nid yw y ffigyr ynddi yn rhwymo dull ei gweinyddiad ar y Cristionogion. Enwaediad ffigyrol, ond bedydd llythyrenol sydd yn y geiriau; a'r bedydd yn dysgu rhwymedigaeth y Cristion i fywyd newydd, ond yr enwaediad yn dysgu elfen y bywyd newydd. Yr un modd yr atebwn y cwestiwn mawr hwn, "Paham y deallir croeshoelio gyda Christ, mewn ystyr gyfriniol, gan y Trochwyr, pryd y mynant fod "claddu gyda Christ," yn ddarnodiad o fuffr llythyrenol bedydd trwy drochiad, neu suddiad dan ddwfr?" Dyma y rheswm, Dr.:—Oblegid nad oes croeshoelio gwirioneddol a llythyrenol, eithr ffigyrol a chyfriniol, pryd y mae bedydd gwirioneddol a llythyrenol yn bod yn nghrefydd yr efengyl; a chan fod bedydd yn arwyddlun o gladdu, yr ydym yn cymeryd yn bendant mai claddu neu suddo dan ddwfr yw dull gweinyddiad y bedydd a ddefnyddir gan yr Apostol yn arwyddlun o farwolaeth Crist dros bechod, a marwolaeth y Cristion i bechod. Ond, Dr. Roberts, a glywsoch chiw son erioed am groeshoelio gyda Christ trwy fedydd i farwolaeth? Os na chlywsoch, oni fyddai yn arwydd o'r ysgolhaig, a'r llenor, a'r beirniad, ynoch, i beidio cymysgu ffigyrau, neu gymysgu ffeithiau a ffigyrau?

Haera y Dr. nad ellid cyd-gladdu na chyd-gyfodi gyda Christ yn y bedydd, heb farw gydag ef, a chael ei gladdu gydag ef yn llythyrenol! Yna taera yn erwinol, "na fu neb farw gydag ef yn yr ystyr hwn ond y ddau leidr, ac

na chladdwyd neb gydag ef yn medd newydd Joseph o Arimathea, ac na chyfododd neb, wrth gwrs, gydag ef foreu y trydydd dydd!" Mae yn debyg na welwyd, yn aml, ddernyn o lenyddiaeth mwy aruchel, o ymresymiad mwy nerthol, ac o syniadau mwy ardderchog, neu o feddyliau mwy newydd, o ben dyn dysgedig, na'r engreifftiau uchod! Dr. Roberts, beth sydd fynd y pethau uchod a'r syniad yn y testyn? Pe buasai mil yn marw ar y groes gyda Christ, ni fuasai hyny yn farw trwy fedydd. Marw trwy fedydd sydd yn y testyn. Pe cawsai deng mil eu claddu yn yr un bedd ag ef, ni fuasai hyny yn gyd-gladdu gydag ef yn y bedydd. Cyd-gladdu gydag ef yn y bedydd sydd yn y testyn. Pe buasai ugain mil o gyrph y saint yn cyfodi ar unwaith ag ef o'r un bedd, ni fuasai hyny yn gyd-gyfodi gydag ef yn y bedydd. Cydgyfodi gydag ef yn y bedydd sydd yn y testyn. Nid marw ar yr un pryd, claddu yn yr un fan, a chyfodi ar yr un adeg a Christ, yw meddwl yr Apostol, ac nid dyna a ddywed efe; ond marw, claddu a chyfodi gydag ef. Ni fuoch chwi, esallai, erioed yn GENEVA; ni welsoch erioed John Calvin; ni fuoch yn byw un mynyd o'r un amser ag ef. Gwir iawn, "Dear Sir." Eto yr ydych yn *cyd-olygu* ag ef, yn *cyd-synio* ag ef, ac yn *cyd-farnu* ag ef, ar bynciau mawrion eich crefydd. Yr ydych chwi yn Utica, a minau yn Pittston, eto yr ydwyf fi, fel creadur distadl ac annheilwng, yn beiddio *cyd-fyned* â chwi, fel Dr. dysgedig, mewn llawer o bethau myrdd pwysicach na bedydd. Yr ydym yn gallu gwneyd hyn heb fod yn yr un lle, ar yr un pryd, a than yr un amgylchiadau, a'n gilydd. Felly yn y testyn, cyd-gladdu gyda Christ trwy fedydd i farwolaeth ydyw, ymgymeryd â'r agwedd hono a arwyddocâ ein cyd-ffurfriad ag egwyddorion a dybenion marwolaeth dros bechod, sef ein dwyn i farw i bechod ac i fyw i gyfiawnder. A ellwch chwi roi eglurhad amgenach ar y cyd-gladdu, yn ol yr olwg a gymwrwch chwi ar fedydd?

Dr. Roberts, hyd yn hyn, yr ydych

yn mhell iawn yn ol o roddi goleuni eglur a boddhaol ar y pwnc sydd genych mewn llaw. Apeliwn at farn a dysgeidiaeth y byd crefyddol ar y pwnc. Dyfynir Dr. Whitley gan y Dr., i geisio profi nad yw claddu gydag ef trwy fedydd i farwolaeth "yn dynodi ffurf lythyrenol bedydd, ond y fendith *gyfriniol* a arwyddocheir yn y bedydd." I egluro hyny, cymerir achos Simon Magus, er cael ei fedyddio, eto "mewn bustl chwerwder a rhwymedigaeth anwiredd." Yr *argument* yw hyn: Pe buasai Simon Magus wedi ei gyd-gladdu a chyd-gyfodi gyda Christ yn y bedydd, yn yr ystyr a rydd yr Apostol i fedydd yn y geiriau, na fuasai yn cael ei ddal mewn bustl chwerwder a rhwymedigaeth anwiredd! Dylai Dr. Whitley a Dr. Roberts wrth ei gwt ef, gofio nad yw bedydd ond arwyddocad o'r bendithion ysbrydol; a bod y fendith *gyfriniol* yn effaith "ffydd gweithrediad Duw;" a bod y Testament Newydd yn cymeryd *for granted* fod y bedyddiedig yn meddu ar yr elfenau hyny ag sydd yn ofynol fel cymwysder i fedydd; a bod yr elfenau hyny yn sicrhau y fendith *gyfriniol*. Gan nad oedd Simon a'i *galon yn uniaun gyda Duw*, nid oedd yn dod i feddiant y fendith a arwyddocheid yn ei fedydd. Eto nid oedd hyny yn lleihau ei fedydd fel arwyddlun a phroffes; pe amgen buasai Pedr yn gorchymyn iddo gael ei ail-fedyddio, yr hyn na wnaeth. Druan o Dr. Whitley!

Ystori y diweddar Barch. John Evans, Llwynffortun, eto! Y Trochwr—"Wel, Mr. Evans, mae gen' i adnod bendant o'r Testament Newydd, yn profi allan o bob dadl, y dylid trochi, neu gladdu dyn o dan y dwfr wrth fedyddio." Mr. Evans—"Wel, *my dear Sir*, pa un ydyw?—ch'i oddefwch i mi 'weyd na welais erioed o honi." Y Trochwr—"Wel, dyma hi, 'Claddwyd ni gydag ef trwy fedydd i farwolaeth.'" Mr. Evans—"Felly yn siwr, *my dear Sir*, 'does o hona' i yn gwybod shwt yr y'ch ch'i yn claddu yn eich cymydog-aeth chwi; ond am danom ni, yn y dreflan acw, yr ydym ni yn eu gadael yn y fan yr ydym yn eu rhoddi.'" Es-

boniad Dr. Roberts: "Aeth y Trochwr ymaith heb ddweyd yr un gair oddieithr, "Felly, syr." Ychwanegiad o'r eiddom ninau: Yn y fan lle y claddwyd Mr. Evans, pan ei claddwyd, y caiff ei adael byth, os na ddaw nerth yr adgyfodiad i'w symud oddiyno i fywyd anfarwol; ac yn y lle y gosodir y dyn a gleddir yn y bedydd, y buasai yn cael ei adael oni bae fod adgyfodiad yn y bedydd. Ond ni welodd Mr. Evans mo hwnw, oblegid nid yw i'w gael yn ei fedydd ef.

Y Parch. D. James, Rhosymeirch, yn taenellu plentyn, yn un man, a thad y plentyn yn drochwr o farn, ond y fam yn un o'r Annibynwyr. Wedi i Mr. James orphen, cymrth y tad y plentyn, gan geisio ei wthio i'r *basin* gymaint a allai. "Richard," ebe'r fam, "beth ydych yn wneyd, dywedwch?" Atebai y tad, "Gorphen yr hyn a ddechreuodd Mr. James; mae yn rhaid ei gladdu yn y dwfr cyn y gellid ei gyfodi o hono; ni wnaeth Mr. James mo hyny, a rhaid i mi dreio." Ond yr oedd y *basin* yn rhy fychan!

Mae bedydd *basin* Mr. Evans yn rhy fychan i ddangos adgyfodiad, felly ni welir ef ynddo; a dyna drueni, onide, Dr. Roberts?

Dim ond Unwaith yn y Flwyddyn

Dim ond unwaith yn y flwyddyn,

Awn i fyny'r cymoedd cain;

Awn i ogli'r peraidd borwellt,

Llysiâu'r mel a blodau'r drain.

Dim ond unwaith yn y flwyddyn

Gwena'r ddaear oll fel gardd;

Awn am dro, tua bryniau'n bro,

Dim ond unwaith yn y flwyddyn,

Pwy na chwery, pwy na chwadd?

Chwi sy'n hoffi blodau'r trefydd,

Dowch i weled blodau'r grug;

Un anadliad bach o natur

Gwrid i'r wyneb eto ddyg.

Dim ond unwaith yn y flwyddyn

Y blodeua'r lili hardd;

Awn am dro, tua bryniau'n bro,

Dim ond unwaith yn y flwyddyn,

Pwy na chwery, pwy na chwadd?

—J. Ceiriog Hughes.

ANFFAELEDIGRWYDD CREFYDDOL.

GAN Y PARCH. LL. REES, COLD BROOK SPRINGS,
MASSACHUSETTS.

[Parhad.]

2. Mae y llafur, y lludded, a'r aberth mawr o deimladau a chysuron daearol, gan y duwiol ddefosiynol yn neillduol, ac yn yr oesoedd a aethant heibio, ac yn awr mewn rhai manau, mewn rhyw ddull neu gilydd, yr aberth o fywyd a wneir yn yr achos crefyddol, yn hollol anghyfrifadwy ond yn y goleuni eu bod yn teimlo yn anffaeledig sicr eu bod yn gwneyd yr hyn sydd iawn. Dilyner ambell i un i'w negeswaith dyddiol, a cheir ei weled yn ymgadw rhag myned i'r farchnad, am ei bod yn wlyb; ond ete a ä i'r moddion crefyddol ar y cyffelyb dywydd. Yn ei fasnach arfera y gofal mwyaf rhag colli un *dime*, neu wario *dime*, heb dderbyn y cyfwerth masnachol am dani; ond yn yr achos crefyddol ete a rydd yn llawen ugain dolar heb ddysgwyl cyfwerth daearol am danynt. Y mae rhai, ond nifer bychan ydynt, a ymddygant fel hyn. Gadawa y crefyddwr ieuanc heibio "chwantau ieuencyd," ac ymdrecha yr hynafgwyr yn erbyn gwendidau henaint, i fesur mawr, er mwyn anrhydeddu eu ffydd a'u cyffes grefyddol: y ferch ieuanc hefyd, a'r hynafwraig a roddant er rhyw a'u hoed dan dreth i anrhydeddu eu perthynas eglwysig. Yn awr, ai tybed y cymerai hyn, a mwy o lawer allesid enwi, le, oni bae eu bod yn teimlo yn sicr fod yr egwyddorion a broffesant yn gywir? Byddai credu yn wahanol, feddyliwn ni, yn dangos yr ysgariad llwyraf wedi dygwydd rhwng dyn a'i synwyr cyffredin ag a welwyd yn unrhyw achos. Os gwyddis am rai yn crefyddu, yn talu eu harian i gynal yr achos, yn colli cysuron a allent fwynhau, a hyn i gyd er anrhydedd i grefydd, egwyddorion pa un sydd iddynt yn ansicr o ran eu cywirdeb, credwyf eu bod gymaint ffylliad a neb a eilw y llyfr dwyfol felly. Yr enwad a ymdrecha wneyd proffeswyr, ac a dderbynia gynyrch chwys parhaus ei bobl

i'w gynal, heb gynyg iddynt ar seiliau a ddaliant i'w chwilio wrth brofiedydd cywir y cysegr, sicrwydd yr iachawd-wriaeth yn gyfnewid iddynt, sydd yn gwneyd ffyliaid o'r bobl, ac yn sicrhau iddo ei hun ddyfodol o ddioboentiant a gwarth. O bosibl na fiasai un o bob cant o'r hen ferthyron yn rhoi ei fywyd er mwyn yr orsedd ddaearol hel-aethaf ei therfynau; ond gwnaeth ef a'r llu dysglaer eraill, hyn yn llawen er mwyn yr orsedd oedd yn eu crefydd; yr hyn mae'n gredadwy nas gwneisnt oni bae eu bod yn teimlo yn sicr fod eu hegwyddorion yn gywir.

Yn awr, ddarllenwyd hynaws, yr ydym am dy arwain i dipyn mwy o fanylbed gyda y mater dan sylw. Cymerwn dan ystyriaeth,

1. *Y Babaeth.*—Bydd i ni sylwi yn fyr eto ar yr anffaeledigrwydd honiedig gan y Pabyddion, o hyn i ddiwedd ein hysgrif. Nid oes rheidrydd wrth brawf o'r honiad o anffaeledigrwydd gan y Babaeth, gan y cydnabydda hyn ei hun, ac y gosodir ef allan fel un o brif benderfyniadau ei Chyngorau Cyffredinol. Yn yr honiad uchod y gwel Protestaniaid y crynodeb mwyaf o erchylltra y cyfundeb dan sylw. Enwad, meddant, ag sydd yn euog o achosi i'r hanesydd gonest i bardduo *annals* y byd â chofrestrriad o'i weithredoedd anfad yn honi anffaeledigrwydd!!—Cuddied y nef bur-wen ei gwneb rhag edrych ar y fath grynswth o haerllugrwydd y pwll. Er nad yw y Pab, y Prif-dad, yr Is-bab, yr Archegob, yr Archddiacon, y Mynach, a'r Fynaches, ond cruglwyth o ffolinebau, ac yn ddad-blygiadau cywir o'r Dyn Pechod, rhag-ddywededig gan, a chondemnedig yn, yr Ysgrhythyr, yn ngolwg Protestaniaid; eto, yn ngolwg y Pabyddion, maent yn sefydliadau dwyfol-ordeiniedig; ac yn derbyn, yn eu golwg hwy, eu breinteb i fodoli, naill ai trwy yr Ysgrhythyrau canonaidd a elwir y Beibl, neu trwy awdurdod anffaeledig yr hon gydnabyddant hwy yn "Eglwys Dduw, colofn a sylfaen y gwirionedd." Mae yn bosibl gwneyd pob peth i ymddangos fel gwir neu anwir, drwg neu dda, yn ol y safle fydd gan y sylwedydd pan

yn edrych arno. Ni welai rhai Iuddewon cydwybodol ddim yn Iesu Grist ond twyllwr, a'r dryg-ddyn gwaethaf; tra eraill a ddarganfyddent ynddo gorfforiad o holl rinweddau y nef a'r llawr. Y rheswm o hyn oedd gwahaniaeth safle y sylwedyddion. Safai anrhydeddwyr y Messiaid ar dystiolaeth bur Moses a'r Prophwydi; tra y safai ei ddirmygwyr ar adysgrifau llygredig o'r Ysgrhythyrau, ac ar draddodiadau a chwedlau dynion a elwent ar gyfeiliornad. Tra y teimla addolwyr Mair eu hunain yn berffaith sicr o ddwyfol darddiad eu sefydliadau; i'n golwg ni, Brotestaniaid, y rhai a edrychwn ar bethau oddiar safle arall, disynwyr, llygredig, ac Anghristaidd ydynt.

2. *Yr Eglwys Sefydledig yn Lloegr, a'i Merch yn y wlad hon.*—Fod cymunwyr yr eglwys hon yn teimlo eu hunain yn sicr mae ganddynt hwy mae y sefydliad sydd o ordeiniad dwyfol, sydd mor gredadwy i'r ysgrifenydd a dim a berthyna i'r cyfundeb. Edrychant ar y 39 Erthyglau yn grynodeb o fêr athrawiaeth bur y Beibl; a rhaid i bob ymgeisydd am urddau sanctaidd yn ei chyfundeb danysgrifio iddynt, fel i'r Beibl ei hun, cyn yr ordeinir ef. Yn ngoleuni hanesyddiaeth, nis gallwn gyfrif am waith rhai o'i duwion yn llaw-nodi ac yn cefnogi *death warrant* hereticiaid, i'w lladd yn y modd mwyaf creulawn, ond o herwydd y teimlad o sicrwydd oedd ganddynt eu bod yn gwneyd gwasanaeth i Dduw, a'r brenin, fel ei was. Yn hyn yr oeddynt yn debyg i Saul cyn ei ddychweliad i'r fydd Gristionogol.

Gan mai yr Ymneillduwyr sydd yn benaf o flaen ein meddwl gyda y mater hwn, gadawn yr Eglwys Sefydledig gyda yr hyn a ysgrifenydd, a galwn sylw y darllenwyd at yr anffaeledigrwydd, neu y sicrwydd soniedig, fel ei gwelir mewn pedwar enwad Ymneillduol. Ni chymerwn lawer a dweyd mai pwnc anmhenderfynol, ansicr gan y Presbyteriaid, Methodistiaid, Annibynwyr, a Bedyddwyr, yw bodolaeth Duw. Ystyriwn y byddai anturio y fath osodid ei glychrediad yn gofyn yswirio rhywbeth er diogelwch—ni ol-

ygwyf, wrth gwrs, yswirio bywyd, yn yr oes hon. Mae bodolaeth Duw yn sylfaen bodolaeth pob bod arall, yn ngolwg crefyddwyr, fel y mae cymeriad Duw yn sylfaen cymeriad pob bod da arall. Methu bod yn sicr, yn berffaith sicr, yn anffaeledig sicr, yn modolaeth Duw, a sicrhâi fethiant o sicrwydd yn modolaeth dim arall. Ai tybed y gwnai dyn synwrol, a arfera wneyd pob peth o dan arweiniad synwyr cyffredin, gwmpo ar ei liniau, i siarad â gwr, i agor ei feddwl iddo, ac arllwys ei galon o'i flaen, i ddymuno y bendithion mwyaf eu pwys ganddo, mewn hyder ffydd y câ hwynt, yn wlo yn hidl o'i flaen, ac yn parhau i wneyd hyn—neu a wna y cyfryw ddynd godi ar ei draed, a chyda llygad nefol-fyw, llawen, a dagrau llawenydd ar ei ruddiau, i ganu mawl i Dduw, ac wedi'r cwbl y cyfryw yn amddifad o sicrwydd meddwl am fodolaeth Duw? Nid ydyf yn tybied. Tybiaf y clywaf rai o'r pedwar enwad yn dweyd, "Gadewch hyna yn y man lle mae, yn lle gwas-traffu amser, inc, a phapyr; oblegid yn ngwyneb yr arddangosiad parhaus a diamwys o hono, a thystiolaeth bendant y Beibl, yr hyn sydd yn fwy na'r cyfan drosto, amlwg yw eu bod yn teimlo eu hunain yn berffaith sicr o fodolaeth Duw.

Cyfartal i'r sicrwydd a feddir am fodolaeth Duw, yw yr hwn a deimlir am ymddangosiad yn y cnawd, cymeriad, ac uniondeb hawliau yr Arglwydd Iesu Grist. Tynai gwadu hyn gawod ddychrynlyd o ddigllonder ar ben pwy bynag a'i gwnai. Pa bregethwr, hen neu ieuanc, perthynol i un o'r cyfundebau uchod, a feiddiai godi ar ei draed yn yr areithfa, neu yn sêr yr allor, a dweyd: "Gan fy mod yn cael lle i gredu nad ydych chiwi yma, nac yn wir neb yn awr o fewn cylch ein cymansa, neu ein cymdeithasfa, yn sicr fod y fath un a Iesu Grist wedi ymddangos yn y cnawd; neu nad ydych yn sicr pa un ai dyn drwg ai da yw y Crist y sonia y Testament Newydd am dano; neu nad ydych yn sicr eto fod y Testament Newydd yn wir, ac fel y cyfryw yn haeddu coel; fy mwriad yma heddyw

yw cyflwyno i'ch hystyriaeth resymau anatebadwy i'ch sicrhau ar y mater." Credwyf y gwnai yr olwg a ga'i y truan tlawd, gwyhtog, ar y gynulleidfa, o sêr y Sanhedrim hyd gwr eithaf cyntedd y Cenedloedd, iddo ddymuno bod gyda Jonah yn mol y morfil yn bwyta *shrimps*, na bod yna. "Beth," meddai un hen frawd, "y fi yn ansicr o fodolaeth, cymeriad, a theyrnasiad grasol fy Ngheidwad, ar yr hwn mae goglod fy enaid er ys blynyddau! Y dyn, yr ydych yn gamsyniol iawn o gyflwr meddwl ein cynulleidfa!" Gwir y gwahaniaetha yr enwadau uchod yn fawr mewn rhyw bethau; eto teimla y naill fel y llall sicrwydd yn eu golygiadau neillduol, eu bod yn iawn. Os na wnant, mae rhyw bethau nas gellir cyfrif am danynt yn eu hymddygiadau. Nid oes amheuaeth gan y Methodistiaid, mai y gynadledd, yn gynwysedig o weinidogion yn benaf, sydd i fod a'r llywodraeth ar faterion eglwysig. A hyn y cytuna y Presbyteriaid, gyda'r eithriad fod peth llywodraeth i'w rhoi i'r diaconiaid yn eu cynulliad hwy: mae y ddwy blaid yn teimlo yn sicr yn hyn. Medda yr Annibynwyr a'r Bedyddwyr gyfartal sicrwydd yn eu meddwl, fod y llywodraeth eglwysig yn hollol yn llaw yr eglwys fel cynulleidfa oedd; fod llywodraeth eglwys leol yn llaw yr eglwys ei hun, ac na feiddia un eglwys neu gyfuniad o eglwysi ymyraeth a'i hachos heb ei chais neu ei chaniatad. Teimla y Presbyteriaid yn sicr na charodd Duw y byd yn ystyr helaethaf y gair byd; fod ei gariad yn gyfyngedig i nifer o'r hil ddydol; ac fel ffrwyth y cariad cyfyngol hwn, credant yn sicr iddo gyfyngu ei etholedigaeth i'r cyfryw. Teimla y Methodistiaid, a rhan bwysig o'r Annibynwyr a'r Bedyddwyr, berffaith sicrwydd i Dduw garu y byd yn ei ystyr helaethaf, yn ol yr ystyr o dosturi i gariad; ac fel prawf o'r cariad helaeth hwn, iddo roddi cenadwriaeth i'r apostolion i'w phregethu i'r byd, sylfaenedig ar y cariad uchod, ac yn gymesurol ag ef yn ei hyd a'i led. Credir fod y tosturi a'r etholedigaeth a briodolir i Dduw, gan y Presbyteriaid, yn anghydweddol â chymeriad Duw fel achos, a

Iesu Grist fel cyfrwng, yn ol fel y dad-blygir ef yn hanes y prynedigaeth yn ol y Testament Newydd. Creda y Presbyteriaid yn ddiysgog i Dduw ethol yn y dechreuad, neu yn hytrach cyn y dechreuad, y nifer soniedig, yn annibynol ar ddim rhagddysgwyliadau am ffydd, edifeirwch, neu unrhyw rinwedd arall ynddynt, ond yn hollol o'i benarglwyddiaeth. Mae eraill mor sicr a hwythau i Dduw ethol ei bobl rhagweledig ar gyfrif rhagddysgwyliad am ffydd, edifeirwch, a dablygiad ffrwythau eraill gras ynddynt; a bod penarglwyddiaeth Duw yn cael cyfeiriad i weithredu gan annhleidgarwch tuag at ddynion, a phurdeb a graslonrwydd ei natur; a bod natur Duw, fel y dad-blygir hi yn y Beibl, yn gyson a'i phurdeb a'i graslonrwydd, yn gofyn cymwysderau yn yr etholedig gan Dduw, fel y deallir gan bawb, Presbyteriaid fel y Methodistiaid, eu bod yn ofynol yn mhob etholedigaeth arall. Teimla y Presbyteriaid yn ddiysgog fod yr hwn a gadd wreichionen o ras achubol i'w galon, unwaith, na wna wed'yn o dan un amgylchiad beth bynag, gollri digon o honi i beryglu ei fywyd tragywyddol; nad oes un berthynas rhwng ei rinweddau a'i iachawdwriaeth; fod ei iachawdwriaeth yn ymddibynu ar y gras a'i etholodd cyn bod y byd, yn annibynol ar ragddysgwyliad am rinweddau ynddo. Yr ochr arall, fel hwythau, o ran sicrwydd, fod cadwraeth y wreichionen o ras achubol a gafwyd, fel cadwraeth y gras o iechyd, a bywyd naturiol, yn ymddibynu ar ewyllys ac ymroad y Cristion i ymgadw yn nghanol amgylchiadau ffafriol i gadwraeth a chynydd gras. Dywedant mai can wired ag y gwna y pren sydd ar lan afonydd dyfroedd fod a'i ddalen yn wyrddlas a'i ffrwyth yn gnydiog, y bydd i'r pren mewn sefyllfa arall fod yn wahanol ei olwg a'i ddefnyddioldeb; y gwna yr hwn sydd a'i ewyllys yn nghyfraith yr Arglwydd, ac yn myfyrio yn ei gyfraith ef ddydd a nos, gynyddu a llwyddo; ac na wna dyn o duedd ac arferiadau gwahanol, ond bod yn wahanol yn y canlyniad. Fel hyn mae y naill blaidd fel y llall, yn teimlo yn gwbl sicr yn

eu golygiadau gwahanol; apeliant at ranau o'r un safon ddwyfol; ond edrychiant arni drwy ddrychau gwahanol. Priodol hefyd sylwi fod y sicrwydd a deimlir o gywirdeb golygiadau un ochr, yn gyfartal sicrwydd i'r personau o anghywirdeb yr ochr arall. Mae hyn yn *self-evident*. Mae yr hyn a ddengys gywirdeb Methodistiaeth, o angenrheidrwydd yn dangos anghywirdeb y rhan wrth-Fethodistaidd sydd mewn Presbyteriaeth; mae bodolaeth un yn gondeimniad dystaw ar y llall. Mae yn debyg genym nad oes dadl o barthed perffaith sicrwydd y pleidiau uchod o gywirdeb eu golygiadau; oblegid cyfrif ar dir synwyr cyffredin am fanyldeb dysgyblaethol y pleidiau. Mae manyldeb yr arolygiaeth o dan ba un y gorfodir ymgeiswyr am y weinidogaeth i fyned, gyda y gwahanol bleidiau, yn dangos eu bod yn credu yn drwyadl fod ganddynt linyon union iawn i adeiladu wrtho. Nid oes achos bod yn fanwl iawn gyda pheth cam, oddigerth fod camrwydd y peth yn cyfansoddi y *partners*. Mae manylwch y ddysgyblaeth, y cerydd diarbed a roddir i'r hwn a wyra drwch y blewyn oddiwrth olygiadau neillduol y ddau gorph uchod—y M. E. a'r P.—i'w gwelod yn y ddadl ddiweddar yn y *Drych* gyda golwg ar Morris Roberts a John Elias. Yn awr, meddwl yr ydym, y gallwn ddweyd wrth y rhai a luchiant ar y Bedyddwyr, yn neillduol *amphibious characters*, am ddangos eu teimlad o sicrwydd cywirdeb eu golygiadau ar fedydd, a phwyntiau eraill, mewn iaith gref ac effeithiol—iaith y gair sydd megys "gordd," fel "sebon y golchyddion," ac fel "ffwrn" yn llosgi—fod yr un hawl ganddynt, a dweyd y lleiaf, ag sydd gan y Presbyteriaid, Methodistiaid, ac eraill, i ddangos eu ffydd gref yn nghywirdeb eu golygiadau neillduol. Os oes hawl gan ein cyfeillion y Methodistiaid a'r Presbyteriaid, yn llawn hyder eu ffydd o gywirdeb eu golygiad, mai y llywodraeth bendefigaidd-grefyddol sydd i fod yn yr eglwys; ac i draethu eu llen yn ddiffoesgni ar etholedigaeth, yr iawn, &c.; ac i'r Annibynwyr i ddangos eu

sicrwydd o gywirdeb y golygiad mai y
llywodraeth werinol-grefyddol sydd i
fod yn yr eglwys, mae hawl gan y Bed-
yddwyr i siarad ac ysgrifenu faint a
fynant, yn yr iaith grefaf ag y mae eu
safon gydnabyddedig yn ganiatau, ar
eu pynciau gwahaniaethol hwythau.

[*I'w barhau.*]

GWRTHDARAWIAD DYN SYRTH-
IEDIG AG ANIAN.

Llefarodd Duw ei "Fydded,"
A'i drefn ddaeth i fod ;
Gwnaeth orsedd yn y nefoedd,
A'r ddae'r a wnaeth i'w droed ;
Llywydda ar ei orsedd
Holl luoedd cread fawr,
O'r seraph, fflam y nefoedd,
Hyd wanaidd hil y llawr.

Ymweua gras a chariad,
Doethineb, gallu, 'nghyd,
Yn nwyfol weithrediadau
Llywyddwr mawr y byd ;
Y fellten ddwg dystiolaeth
I'w nerth i ladd yn glau,
Ond tystia'r brydferth enfys,
"Gwell ganddo drugarhau."

Yr angel adnabydda
Ei le 'n llywodraeth Duw ;
Er 'n un â nerthoedd nefol,
Fe gofia mai gwas yw ;
Ond dyn, abwydyn daear,
Ymrwysga'n ngwydd y nen ;
I'r llawr y plyga'r angel,
Ond dyn a ddyrcha 'i ben.

Er cymaint gallu dwyfol,
Anianol, sydd i fod
I gadw'r bydoedd enfawr
Yn uniawn drefn y rhod,
I gadw dyn yn ufudd,
I gofio 'dyw ond gwas,
Llawn cymaint sydd o angen
Gwasanaeth dwyfol ras.

Unwaith bu raid wrth "Bydded,"
I seddu'r haul a'r llo'r ;
Un "bydded" esmwyth lwyddodd
I greu holl bysg y môr ;

Drwy unwaith g'oeddi "Bydded,"
Caed nefoedd wych lle trig,
Fel eych i bleser-deithio,
Afrifed gor y wlg.

Un waith cyhoeddwyd "Bydded,"
A glaswellt gaed i'r ma's ;
Myrdd grewyd drwy un "Bydded,"
I'w bori gyda blas ;
A gweithred Duw a gododd,
Heb drafferth ac heb goll,
Un gwiw, o bridd'y ddaear,
Yn arglwydd arnynt oill.

Ond er cyhoeddi "Bydded"
Y cariad mwya' 'rïoed,
Yn eiste' 'n stôl y gwranddo
Y myn pechadur fod ;
Ac er cyhoeddi "Bydded,"
Mewn swyn o nefol ddawn,
Mae'n anhawdd cael ond 'chydig
I roi ufudd-dod llawn.

Er dychryn deddf ar Sinai,
Yn nghanol mwg a gaed,
Er swynion geiriau'r Iesu,
A gwerth ei waith a'i waed ;
Er dawn y weinidogaeth,
A gweddi duwiol rai,
Fel craig, heb effaith arni,
Mae calon llu 'n parhau.

Mae dau air yn y Beibl,
Ufudd-dod gânt ar g'oedd,
Pan elwir 'n ol y "Bydded"
I anian ddeddf a rodd ;
Ar "Ddeuwch" Crist, esgyna
I'r lan y dyrfa lân,
A chyda'r "Ewch" fe yrir
Rhyw fyrdd i'r "llyn o dân."

Ar "Deuwch" Crist, i wynfyd
Yn orfoleddus ânt
Y rhai o lwyrfryd calon
I'r gair a ufuddhant ;
Gorchymyn ac addewid
Sy'n un ; a wado, pwy ?
'D all gallu dyn na diafol
Byth eu gwahanu hwy.

LL. REES.

Cold Brook Springs, Mass.

Rhyw ddyn y byddo genyt wrthwyn-
ebiad neillduol iddo, gweddia drosto
bob tro y meddyli am dano.

BYWYD A GWEITHIAU ANDREW FULLER.

PAROTODDIG GAN Y PARCH. J. T. GRIFFITHS.

[Parhad.]

Cafodd y ddadl grybwylledig, yn ei gwahanol agweddau a'i pherthynasau, sylw Mr. Fuller am tuag ugain mlynedd; ac na ddywedwed neb y gallasai ei amser a'i ysgrif-bm gael eu defnyddio mewn gwell ffordd, hyd nes yr ystyria beth oedd sefyllfa pethau yn Lloegr pan ddechreuodd y ddadl, a dyled Cristionogion y byd yn gyffredinol iddo am ei egnion diflino yn y pwnc hwn. Y mae digon o antinomiaeth ac anffyddiaeth yn y byd yn awr, ond beth fuasai sefyllfa pethau pe na buasai Duw wedi codi Edwards yn y wlad hon, a Fuller yn Lloegr, i ddynoethu Calfiniaeth ffugiol ac ymfrostar, yr hon sydd mor bell oddiwrth yr un gynwynol (*genuine*) ag ydoedd oddiwrth y Beibl a synwyr cyffredin; yr hon oedd yn tori llinynau rhwymedigaeth ddynol, yn pylu min cleddyf yr Ysbryd, ac yn yspeilio yr Efengyl o'i gallu; yr hon oedd yn chwyddo y cyfryw a ymlynent wrth yr efengyl â balchder ysbrydol, ac yn gwrthguro eraill i wrthodiad marwol o'r gwirionedd. Y mae rhagfarn yn meddyliau llawer o bersonau yn erbyn dadleuon. Cwynant oblegid anghydsyniadau Cristionogion, a meddyliant mai gwell ydyw ymgyrhaedd at y pethau sydd dros heddwch. Ac yn sicr ni ddylai neb ymawyddu am ddadl, nac ymgymeryd a'r gwaith yn unig er ei fwyn.

Eto, y mae amgylchiadau yn y rhai y mae dadleu yn gymaint o ddyledswydd a gweddi neu foliant; ac nid oes neb dynion yn haeddu gwell parch oddiwrth yr eglwys, pa mor lleied bynag o ffafr a pharch a ddichon iddynt gael, na'r cyfryw a ymdrechant mewn amseroedd priodol, mewn dull ac ysbryd priodol dros y ffydd. Meddyliwch am ddadleuon Paul a'r Iuddewon, Athanasius a'r Ariaid, Augustine a'r Pelagiaid, Luther a'r Pabyddion, a'n Harglwydd bendigedig a'r Ysgriflen-

yddion a'r Phariseaid; a dywedwch os nad yw dadleuon crefyddol wedi gwneuthur dim dros y byd; dywedwch, os na ddylai y cyfryw ydynt wedi ymgymeryd a'r gwaith yn ffyddlawn a llwyddianus, gael eu dal mewn cof anrhydeddus a diolchgar. Y maent wedi bod o fendith annhraethol i'r byd.

Ei waith nesaf o bwys oedd ei "*Gymhariaeth o Gyfundraethau Calfiniaidd a Sociniaidd yn eu Tueddiadau Moesol*," (*Calvinistic and Socinian Systems Compared as to their Moral Tendencies*). Yr oedd yr Undodiaid wedi bod yn traethu yn yr amser hyny, fel y maent wedi gwneyd ar ol hyny, ar duediadau penrhyddol athrawiaethau Calfiniaidd, gan eu cyhuddo o fod yn achos o ran nid bychan o'r drygau a fodolai yn y byd.

Mewn atebiad, amcanai Mr. Fuller at rywbeth mwy na hunan-amddiffyniad. Dygodd y rhyfel i'w gwersyll eu hunain. Dangosodd nid yn unig drwy ffeithiau hanesyddol, ond hefyd drwy gyfaddefiadau yr Undodiaid eu hunain, mai y cymydogeaethau mwyaf rhinweddol oedd ynt bob amser wedi bod y mwyaf Calfiniaidd, a bod yr Undodiaid, oddiwrth ryw achos, wedi bod yn resynol o ddiffygiol yn y rhan fwyaf o'r rhinweddau hyny sydd yn angenrheidiol er cyfansoddi bywyd gwir grefyddol. Derbyniwyd y gwaith hwn gyda chymeradwyaeth gyffredinol, yn gymaint felly fel yr ofnai yr awdwr ei effeithiau ar ei galon ei hun. "Y mae Duw wedi fy mhrofi yn ystod y ddwy neu dair blynedd diweddaff â chystuddiau poenus a thrwm; ond yn ddiweddaff, y mae fy mhrofedigaethau wedi bod o natur wahanol. Y mae fy llythyrar ar Sociniaeth wedi eu canlyn gyda ffrydlif anarferol o barch a chamoliaeth. Rai blynyddoedd yn ol dyoddefais lawer o ddirmyg oblegid yr hyn a ysgrifenisais yn erbyn gau Galfiniaeth; ond yn awr yr wyf yn debyg o gael fy mhrofi gyda y gwrthwyneb; ac fe allai y gwna gair da, er yn fwy cydweddol, brofi yn fwy niweidiol na gair drwg. Tybiwyf fod Duw yn gweled fod fy nghalon wedi ymchwyllo gormod yn barod."

Er i amryw o'r prif Undodiaid gyd-nabod fod y gwaith hwn yn deilwng o'u sylw, eto ni roddwyd un atebiad iddo am dros dair blynedd. Atebwyd ef y pryd hwnw gan Dr. Toulmin a Mr. Kentish. Y mae y tir a gymerodd y cyntaf yn sicr yn hynod. Credai fod yr apostolion a'r oll o'r Cristionogion cyntefig yn Undodiaid, am hyny dadl-euai dueddiadau ymarferol uchel yr Undodiaid, oddiwrth effeithiau daionus eu llafur a'u pregethau. Fe allai na fe-giwyd y cwestiwn erioed yn fwy eglur nag a wnaed gan hwn. Yn ei wrth-atebiad dynoethodd Mr. Fuller eu flug-resymau truenus, a chadarnhaodd drwy brofion newyddion y sefyllfa oedd wedi ei gymeryd o'r blaen. Y mae ysgrifeniadau ein hawdwr ar y pwnc hwn wedi bod o wasanaeth mawr i achos y gwirionedd am lawer o flynyddoedd, a pharhant felly tra y caniateir i gyfeil-iornadau Undodaidd fodoli yn y byd.

Yn y flwyddyn 1800, pan oedd an-ffyddiaeth yn ymfrostio yn uchel yn Ewrop, ac yn bygwth dymchwelyd syl-feini pob crefydd, ymgymerodd Mr. Fuller â'r gwaith o amddiffyn Cristion-ogaeth. Yr oedd o'r blaen wedi ym-drechu dros rai o athrawiaethau hanfod-ol yr efengyl; teimlai yn awr fod gal-wad arno i amddiffyn yr efengyl ei hun. Rhoddodd i'r byd y gwaith pwysig hwnw a elwir, "*Yr Efengyl ei Thyst ei Hun; neu Natur Sanctaidd a Chyson-deb Dwysfol y Grefydd Gristionogol mewn Gwrthgyferbyniad i Anfoesoldeb ac Af-resymoldeb Deistiaeth.*" Fel y gellid dysgwyl oddiwrth yr enw, ymdrinia yr awdwr bron yn hollol â phroffion mew-nol Cristionogaeth; dengys gymeriad Duw fel y datguddir ef yno; y safon moes-au a arddangosir ynddo, a'r cymellion i fywyd sanctaidd a rydd y Beibl, yn nghyd a'r canlyniadau hapus a ddeillia i bersonau unigol, cymydogathau a chenedloedd. Ar yr holl bynciau hyn, dengys Gristionogaeth yn ei phrydferth-wch nefolaidd ac atdyniadol mewn gwrthgyferbyniad i lymdra cynhenid, ac aflunieiddrwydd (*deformity*) Deist-iaeth. Nis gwyddom pa le i edrych am amddiffyniad o Gristionogaeth ar y tir o'i phroffion mew-nol ei hun, mor argy-

hoeddriadol a boddhaol a hwn. Rhodd-odd y gwaith hwn, fel y diweddaf a nodwyd, gyhoeddusrwydd mawr i'w awdwr, a sicrhaodd iddo lawer o gyf-eillion. Mewn llythyr at Dr. Ryland ysgrifennai Mr. Wilberforce am dano yn y termau uchelaf, gan ddywedyd am ranau neillduol o hono, eu bod "*yn ddigon i wresogi y galon oeraf.*" Cyn yr amser hwn, yr oedd gweithiau Mr. Fuller wedi eu hail-argraffu, ac wedi cael cylchrediad helaeth yn America. Yr oeddent mor adnabyddus yn y wlad hon ag yn Lloegr, ac mae genym reswm dros dybied eu bod yn cael eu myfyrio a'u gwerthfawrogi yn fwy cyffred-inol. Fel prawf o hyn, nid oes angen ond yn unig ddweyd fod dau o'n coleg-au mwyaf cyfrifol yn olynol wedi-cyn-yg iddo y gradd o Athraw Duwinyddol (D. D.)—Coleg Princeton yn 1798, a Choleg New Haven yn 1805. Ystyriai mai ei ddyledswydd oedd gwrthod yr anrhydedd hwn; oblegid meddai, "Nis gallwn ei gymodi â fy marn a'm teim-ladau i wneuthur defnydd o'r fath deitl o ragoriaeth o unrhyw gyfeiriad."

Yn y flwyddyn 1802, cyhoeddodd Mr. Fuller ei "*Lythyrau ar yr Athraw-iaeth o Gadwedigaeth Cyffredinol (Universal Salvation).*" Y ddyfais Univer-salaidd a wrthwynebir yma ydyw eiddo Winchester a'i ganlynwyr, yr hon yn gyffredin a elwir yn Adferiad Cyffred-inol (*Universal Restoration*). Bu Mr. Winchester am amryw flynyddoedd yn weinidog gyda'r Bedyddwyr, ac yn Galfin o'r radd uchelaf. Yn ei wrth-giliad oddiwrth y ffydd efengylaidd, canlynwyd ef gan ychydig o frodyr; nid yn unig yn y wlad hon, ond yn Lloegr. Yn mhlith yr ychydig yr oedd yr enwog John Foster. At un o'r brod-yr hyn yr ysgrifennodd Mr. Fuller y llythyrau hyn, sef at Mr. Vidler, yr hwn unwaith a fu yn weinidog ar eg-lwys Fedyddiedig yn Sir Sussex. Bu-asai y llythyrau hyn o ddyddordeb mwy cyffredinol pe na buasent mor bersonol yn eu dadleuon. Nis gellir eu cyfrif yn mhlith gweithiau mwyaf manwl yr aw-dwr, eto buont yn foddion i sefydlu ffydd yr efengyl, yr hon oedd wedi ei tharo, ac felly i gyflawni amcan eu cyhoeddiad.

Gallm sylwi yn fwy helaeth ar waith Mr. Fuller ar Sandemaniaeth, yr hwn a elwir yn "*Strictures on Sandemanianism*," ac a gyhoeddwyd yn 1810, oni bae ei fod yn rhan o'r ddadl faith hono yn nghylch natur ffydd, gallu a rhwymedigaeth y pechadur i'w ymarferyd, yr hon a ddeilliodd allan o'i ymdrech mawr cyntaf fel awdwr, sef ei "Efengyl yn Deilwng o bob Derbyniad." Yn ol Sandeman, nid yw ffydd gyfiawnhaol ond yn unig "*crediniaeth noeth o wirionedd noeth*," mewn perthynas i Grist, yn anghymysgedig âg unrhyw deimladau o gasineb, neu anghasineb; nid yw yn gwahaniaethu yn ei natur oddiwrth ffydd cythreuliaid; ac eto y mae yn y fath ystyr yn rhodd Duw, fel nas gall unrhyw un ei gael, neu fod o dan rwymau i'w gael hyd nes y rhoddir ef. Gall pob un weled pa mor wrthwynebol yw y fath athrawiaeth i eiddo Fuller; ac nid yw yn ormod dweyd iddo braidd orosi ymchwiliad manwl Mr. Fuller.

Yr oedd ychydig o'r cymdeithasau hyn yn Scotland ac yn y wlad hon yn nechreuad y gaurif bresenol; ond y mae yn amheus a oes un o honyn yn bodoli yn awr ai peidio. Oddiwrth yr olwg ydym wedi gymeryd hyd yn hyn o weithiau Mr. Fuller, gellir casglu ei fod bron yn hollol yn ddadleuwr rhywbeth tebyg i Bellarmine yn mhlith y Pabyddion. Ond byddai y fath gasgliad yn mhell oddiwrth y gwirionedd. Yr oedd y rhan fwyaf o'i weithiau yn esboniadol, bywgraffyddol, crefyddol, neu ymarferol. Darllenir ac edmygir ei fywgraffiad o Pearce tra parhau y ddaear; nid yn unig oblegid ardderchawgrwydd prin (*rare*) ei wrthddrych, ond oblegid y dull eglur a synwrol yn mha un mae y gwaith ei hun wedi ei ysgrifenu a'i gasglu. A gellir dweyd yr un peth, er mewn gradd iselach, am yr hen gyfaill profedig Mr. Sutcliff. Y mae ganddo waith bychan, yr hwn sydd yn anmhrisiadwy, a elwir "Y Gwrthgiliwr," yr hwn oedd mewn cylchrediad braidd yn mhob teulu duwiol yn Lloegr Newydd oddeutu triugain mlynedd yn ol, a byddai yn dda ei osod mewn cylchrediad eto. Ysgrifennodd hefyd ar "Falchder Ysbrydol," "Llyw-

odraeth Eglwysig," "Dychweliad yr Iuddewon," "Gogoniant Nefol," ac amryw o bynciau ymarferol eraill. Bydded i unrhyw un ddarlflen pynciau ei bregethau lluosog, traethodau, adolygiadau, llythyrau, &c., a synir ef fod un a ysgrifennodd gymaint, ac mor dda ar bynciau athrawiaethol, crefyddol ac ymarferol, wedi cael amser o gwbl i ymgymeryd â dadleuon. Y mae yn canlyn oddiwrth yr hyn a ddywedwyd, fod yn rhaid fod Mr. Fuller yn ddy n llafurus iawn. I gyflawni yn llwyddianus waith y weinidogaeth, ac ysgrifenu cymaint ag a ysgrifennodd yn ystod y deng-mlynedd-ar-hugain olaf o'i fywyd, rhaid ei fod wedi trethu ei alluoedd i'r gradd uchelaf. Eto nid ydym wedi cyffwrdd â'r hyn sydd yn rhaid ei ystyried fel *prif waith ei fywyd*, sef ei latur mewn cysylltiad â'r achos Cenadol. Dyddorol ydyw olrhain dechreuad yr achos Cenadol diweddar, yr hwn a ddechreuwyd gan Mr. Fuller ac ychydig o'i gyfeillion gweinidogaethol. Mor foreu a'r flwyddyn 1744, anfonwyd deiseb gan rai gweinidogion yn Scotland at eu brodyr yn America, yn cynyg iddynt ac yn eu cymell i gynnal cyfarfod weddi undebol tri-misol, i weddio am eangiad teyrnas Crist ar y ddaear. Yr oedd cyfarfod o'r fath wedi bod mewn bodolaeth am ddwy flynedd yn Scotland, ac wedi ei gynrychu gan y diwygiad mawr a gymerodd le mewn rhanau o Scotland, y Tiriogaethau Prydeinig, a Gogledd America yn yr amser hwnw. Syrthiodd y ddeiseb i law y Llywydd Edwards, y pryd hwnw o Northampton, yr hwn a ysgrifennodd lyfryn o tua chant a haner o du dalenau, er mwyn ei ddwyn i sylw yr eglwysi. Yr oedd amryw o weinidogion Lloegr Newydd yn ffafriol i'r cynygriad, a chadwyd y cyfarfodydd chwarterol hyd nes y sefydlwyd y cyfarfodydd misol.

Oddeutu y flwyddyn 1784, syrthiodd llyfryn y Llywydd Edwards i ddwyllaw Mr. Fuller, a'i frodyr gweinidogaethol Sutcliff, o Olney, a Ryland, o Northampton, y rhai a'i hail-argraffasant, ac a'i dosbarthasant yn ddiwyd. Cyhoeddodd Mr. F. lyfryn bychan ei hun gydag ef, yr hwn a elwir "Anogaethau

i Undeb Anarferol mewn Gweddi am Ddiwygiad ar Wir Grefydd." Yn fuan pasiwyd penderfyniadau gan y gweinidogion hyn, ac eraill gyda hwynt, yn neillduo y nos Lun cyntaf o bob mis i weddio am lwyddiant a buddugoliaeth cyffredinol teyrnas Crist. Yma y cawn ddechreuad y cyfarfod gweddi misol a gedwir gan bob enwad, i weddio dros yr achos Cenedol.

Gan i'r arferiad hwn godi o ysbryd cenedol, tueddai i feithrin y fath ysbryd ac i'w gynyddu. Ni allasai Cristionigion gyfarfod i weddio am eangiad teyrnas Crist yn hir heb ymdrechu gwneuthur rhywbeth er helaethu y deyrnas. A pho fwyaf lafuriant yn yr ysbryd iawn i'w ddyrchafu, mwyaf oll y cynhyrfir hwy i weddio.

[*I'w barhau.*]

RHINWEDD ABERTH Y GROES.

O foroedd, O foroedd diderfyn o ras,
Sy'n llifio o'r orsedd mewn mawredd i ma's,
Y dyfroedd grisialaidd, a'i rinwedd di-ail,
A olcha bechodau mor amlled a'r dail.

O rinwedd, O rinwedd sy'n aberth y groes,
I buro yr euog, a symud ei loes;
Euogrwydd cydwybod, sy'n curo'n ddilal,
A deimla wir heddwch trwy'r aberth di-fai.

Nis gallai holl lysiau aberthau y byd,
Na llynoedd a moroedd, a heiliau yn nghyd,
Byth faddeu fy meiau, o'u rhinwedd mawr hwy,
Ond gwaed yr Oen iawnol a'i gwnelai, a mwy.

O gwerthfawr, O gwerthfawr yw gwaed y gwiw
Oen,

Uwch aur a choeth arian i'm gwella o'm poen,
A'm prynu o'm llygredd i arwedd uwch gwlad,
Y nefoedd wen hyfryd, tiriogaeth y Tad.

Gogoniant, gogoniant trag'wyddol i'm Duw,
Am gariad ac arfaeth digonol a gwiw,
Ar gyfer y ddaear, a'r nefoedd wen, fry—
Ein Hiesu yw bywyd y cyfan, a'u bri.

Wiconisco, Pa.

B. E. JONES.

CRIST YN GOSTEGU'R 'STORM.

Grym ei air ostegai'r moroedd,—eilwaith
Dawelai'r corwyntoedd;
Syndod os nad Dawdod oedd!
Dywedwn mai Duw ydoedd.

Drijton, Pa.

GWALCH EBRILL.

PWLPUD Y WAWR.

MATHETES,

Y GWAS DA A FFYDDLON.*

GAN Y PARCH. WM. HADDOCK, SWANSEA, D. C.

"A daeth yr hwn a dderbyniasai bum' talent, ac a ddug bum' talent eraill, gan ddywed-
yd, Arglwydd, pum' talent a roddaist ataf;
wele, mi a enillais bum' talent atynt. A dy-
wedodd ei arglwydd wrtho, Da, was da a
ffyddlawn; buost ffyddlawn ar ychydig, mi a'th
osodaf ar lawer; dos i mewn i lawenydd dy
arglwydd."—*Matth. 25: 20, 21.*

Mae dameg y talentau yn awgrymu amryw bethau pwysig i ni, y rhai sydd yn teilyngu ein sylw mwyaf parchus a difrifol. Dangosir ynddi,

1. Fod gan Dduw arglwyddiaeth dros bob dyn. Mae ef yn gweithredu fel brenin, ac yn galw ei weision ato, ac yn rhoddi ei dda atynt. Y mae yn gweithredu yn bersonol, ac nid yw yn ymgynori â neb sut i wneyd, ond y mae yn galw y sawl a fyno, ac yn gwneyd â hwynt fel y myno. Mae hyn yn dangos i ni beth yw *position* Duw yn y cyfanfyd, ac nad oes gyngorwr iddo ef yn y nefoedd nac ar y ddaear. "Ei gyngor ei hun a saif, a'i holl ewyllys a wna."

2. Awgryma y ddameg y berthynas a fodola rhwng Duw a dynion. Mae dynion i gyd yn weision iddo. Pan mae dynion yn treio myned yn feistr ar Dduw, dyna pan y maent yn myned o'u lle, ac yn ail-wneyd yr hyn a wnaeth y tad Adda gynt. Mae dynion fel gweision yn ddedwydd yn eu lle; ond pan yn treio myned yn dduwiau, maent yn myned o'u lle, ac yn annedwydd, o herwydd y maent yn tynu pawb yn eu herbyn, ac yn colli cydymdeimlad y cyfanfyd.

3. Awgryma y ddameg fod Duw wedi rhoddi rhyw faint o ddawn i bob dyn. Ddarfu iddo ef ddim rhoddi pob dawn

* Bu Mathetes farw yn Briton Ferry, Tach. 18fed, 1878, yn 57 mlwydd oed, a thraddodwyd y nodiadau hyn, fel arwydd o barch iddo, yn Libanus, Cwmbwrlla, Abertawe, nos Sul, Rhag. 1, 1878.

i'r un dyn, ond gwasgarodd ei dda a'i dalentau i bob un yn ol ei allu ei hun i dderbyn. Y pwnc i bawb dynion ydyw, nid pa sawl talent a ddylasai Duw ei roddi iddynt, ond pa sawl talent y maent wedi ei gael, o herwydd y mae pawb wedi cael rhyw faint. Nid yw Duw yn dysgwyl i neb ddechreu ei fyd heb ddim; ond y mae pob dyn wedi cael rhyw ddawn, a gall ei ddyblu os bydd yn caru, o herwydd y mae holl ddoniau a rhoddion Duw yn alluog i ffrwytho, ac i ddwyn ffrwyth lawer; a chafwyd prawf o hyn yn Mathetes, a llawer gydag ef.

4. Awgryma y ddameg fod yn rhaid i bawb roddi cyfrif personol am y dawn y mae wedi ei gael. Er fod y Brenin wedi bod yn hir oddicartref, nid oedd ei ysgrifen wedi ei dileu, o herwydd gorfodwyd yr holl weision i wneyd eu hymddangosiad i roddi cyfrif manwl o'u goruchwyliaeth. Yr un fath gyda phawb, "Canys rhaid i ni oll ymddangos ger bron brawlle Crist, fel y derbynio pob un y pethau a wnaethpwyd yn y corph yn ol yr hyn a wnaed, pa un bynag ai da ai drwg."

5. Awgryma y ddameg fod pawb sydd wedi gweithio er gogoniant Duw yn ei gyfarfod yn llawen. Maent yn gwneyd hyn am dri rheswm. (a) Am eu bod wedi gwneyd eu goreu o'r rhoddion a gawsont. (b) Am eu bod wedi enill atynt; yr oeddent wedi eu dyblu. (c) Am eu bod wedi cael y boddlonrwydd hyny sydd i'w gael mewn bod yn ffyddlon.

6. Awgryma y ddameg fod y rhai sydd yn peidio gweithio dros Dduw, eu bod i gael eu condemnio. Mae y Brenin yn condemnio y gwas drwg a diog, a dyna fel y mae pob meistr yn gwneyd. Mae pawb yn bwrw allan y gwas anffuddiol. Ni fydd esgusodion yn werth dim yn nydd y cyfrif manwl. Mae peidio gwasanaethu Duw yn rhwym o olygu gwasanaethu diafol.

7. Awgryma y ddameg fod y gwas da a ffyddlon i gael ei wobrwyo. Mae y gwas ffyddlon i gael meddianu y dalent a guddiwyd yn y ddaear. Nid oes yr un dawn o eiddo yr Arglwydd i fyned i golli; y maent yn rhy werthfawr i hyny.

Nid yn y *quality* y bydd y gwahaniaeth i'r gwas ffyddlon, ond yn y *quantity*. Ac nid yn unig bydd y gwas ffyddlon yn cael meddianu y dalent; ond bydd yn cael mynediad i mewn i lawenydd ei Arglwydd.

Ein pwnc am ychydig yn mhellach, fydd "Y gwas ffyddlon yn cael ei wobrwyo."

1. *Ei fod yn gynwrsedig mewn derbyn cymeradwyaeth ei Arglwydd.* "Da, was da a ffyddlon," &c. Mae dynion yn caru ac yn awyddu am gymeradwyaeth eu gilydd, ac y mae hyn yn hollol briodol pan yn cael ei gadw o fewn terfynol gweddusrwydd. Mae cymeradwyaeth ei gyd-ddynion yn fantais, ac yn elfen o nerth i bob dyn; ond pan y mae dynion yn myned i garu ac awyddu am gymeradwyaeth eu gilydd yn fwy na chymeradwyaeth eu Harglwydd, dyna pan y mae yn myned yn bechadurus. Mae dynion gweigion yn byw ar hyn, ac y maent yn ei yfed i mewn fel y diliau mël, pan yn gwybod nad yw y cyfan ond gweniaith a sebon.

Mae cymeradwyaeth Crist yn tarddu oddiar bedwar o bethau.

1. Oddiar ei wybodaeth am werth gwasanaeth y gwas ffyddlon. Yr oedd ef wedi bod yn gwasanaethu ei hunan, ac nid oes neb yn gwybod am werth gwaith fel y dyn sydd wedi bod yn llafurio ei hunan. Yr oedd ganddo ef brofiad, ac nid oes dim fel profiad i ddysgu gwerth pethau yn iawn. Yr oedd Crist yn gwybod fod y gwaith yn dda, ac felly nid oedd neb yn fwy cymwys i roddi y ganmoliaeth a'i gymeradwyaeth.

2. Yr oedd yn tarddu oddiar gywirdeb a chyfiawnder cymeriad ei Arglwydd. Nid yw Crist yn gwneyd cam â gwr yn ei fater, felly profa hyn fod y gymeradwyaeth yn onest a chywir. "A wyra Duw farn? a wyra yr Hollalluog gyfiawnder?" "Oni wna Barnydd yr holl ddaear farn?" "Mae Duw wedi gosod diwrnod yn yr hwn y barna efe y byd mewn cyfiawnder trwy y Gwr a ordeiniodd efe." Bydd Crist yn rhoddi ei *rights* i'w was ffyddlon.

3. Yr oedd y gymeradwyaeth yn tarddu oddiar *interest* ei Arglwydd yn

mherson ei was da. Mae pob meistr yn teimlo *interest* mewn gwas da, ac felly y mae Crist; ac yr oedd hyn yn rhoddi gwerth deublyg ar ei gymeradwyaeth. Mae clywed meistr yn galw ei was yn dda, yn dweyd ar unwaith fod ganddo olwg fawr arno, a'i fod yn teimlo *interest* yn neillduol ynddo. Mae Iesu yn meddwl yn uchel am ei anwyliaid a'i ffyddloniaid; hwynt-hwy dydynt ei emau a'i berlau, a byddai yn well i ddyn roddi maen melin am ei wddf a thafu ei hun i'r môr na gwneyd niwed i un o'r rhai hyn.

4. Yr oedd y gymeradwyaeth yn tarddu oddiar addewidion ei Arglwydd i arddel y gwas ffyddlon. Yr addewid yw, "A byddant eiddo fi, medd Arglwydd y lluoedd, y dydd y gwnelwyf briodoledd." Ni bydd cywilydd ar Iesu i arddel ei ffyddloniaid yn ngwydd cynulleidfa y cyfanfyd; ond dywed wrth ei eiddo, "Da, was da a ffyddlon; buost ffyddlawn ar ychydig, mi a'th osodaf ar lawer; dos i mewn i lawenydd dy arglwydd."

II. *Mae y wobr yn gynwysedig mewn cael gweled llawenydd ei Arglwydd.* Pan oedd Iesu ar y ddaear, yr oedd yn cael ei adnabod fel gwr gofidus, cynefin â dolur, heb le i roddi ei ben i lawr. Yr oedd y llwynogod ac adar y nefoedd mewn gwell sefyllfa nag ef. Ond os ydoedd yn isel ar y ddaear, yr oedd ganddo ei "lawenydd" yn nhy ei Dad. Darfu i lawenydd Crist ddyfod iddo trwy ymarferiad o'r galluoedd a'r cariad rhyfeddaf a welwyd yn mhlith dynion erioed. Ychydig o lawenydd a gafodd ein Gwaredwr yn y byd hwn; ond am "y llawenydd a osodwyd iddo mewn byd arall, darfu iddo ddyoddef y groes gan ddiystyru gwaradwydd." Sylwn yn

1. Fod y gwas sydd yn gweled llawenydd ei Arglwydd, ei fod yn gweled fod cyfiawnder wedi ei wneyd yn y man uwchaf yn ymerodraeth Duw. Mae y dynion goreu yn y byd hwn yn aml yn cael eu gwneyd yn glaf wrth weled anghyfiawnder yn y lleoedd uchaf, a chredwn nad oedd neb yn teimlo mwy yn herwydd hyn na'n brawd Mathetes. Gwelwyd peth fel hyn pan oedd ein

Ceidwad yn marw. Yr oedd rhyw rai yn myned heibio i Galfaria dan "guro eu dwyfronau," a dweyd, "Yn wir Mab Duw oedd y dyn hwn." Ond os oedd anghyfiawnder yn y man uwchaf ar "groes-bren prydawn," y mae "cynulleidfa y rhai cyntaf-anedig yn y nef" wedi gweled cyfiawnder wedi cyrhaedd y safle uwchaf yn ymerodraeth Ior. Mae y "Maen a wrthododd yr adeiladwyd wedi ei wneyd yn ben y gongl."

2. Fod y gwas ffyddlon yn cael gwled prif wrthddrych ei serch yn rif wrthddrych pob anrhydedd. Nid llawer o anrhydedd a gafodd Iesu pan ar y ddaear, ond yn hytrach fel arall; eithr erbyn heddyw, gellir dweyd,

"Prif destyn holl ganiadau'r nef,
Yw, 'Iddo Ef' a'i haeddiant;
A dyna sain telynuau glân,
Ar uchaf gân gogoniant."

Wrth weled yr anrhydedd, a chlywed y mawl hwn i'r Gwaredwr, bydd y gwas da a ffyddlon yn teimlo fod llawenydd ei Arglwydd yn gyflawn.

III. *Mae y wobr yn gynwysedig mewn cael cyfranogi o lawenydd ei Arglwydd.* Mae y cyfranogi hwn yn cael ei osod allan yn y brawddegau, "Mi a'th osodaf ar lawer; dos i mewn i lawenydd dy Arglwydd;" ac y mae yn golygu ychwaneg o awdurdod, a gallu, ac anrhydedd, a chyfrifoldeb. Mae rhoddiad y dalent oedd wedi ei chuddio yn y ddaear yn dangos mai mwy o awdurdod a chyfrifoldeb sydd i'w feddwl a'i ddeall. Fel hyn y bu gyda Christ ei hunan, pan yn myned i mewn i'w ogoniant. Dywedodd, "Rhoddwyd i mi bob awdurdod yn y nef ac ar y ddaear." Bydd y saint yn meddu cymaint o awdurdod yn y byd arall, fel y dywedir y byddant gyda Iesu yn barnu y byd y dydd diwedaf. Sylwn yn

1. Y bydd yr ychwanegiad hwn o awdurdod yn rhoddi mwy o rym yn nghymeradwyaeth ei Arglwydd. Bydd gwneyd y gwas da yn frenin ac yn offeiriad i Dduw, ei dad ef, yn cynhyrfu y teimladau dyfnaf o eiddo yr enaid. Bydd meddwl am yr anrhydedd newydd yn ei wneyd i ganu,

—“Yn uwch am Galfari,
Nas clywodd yr angellon fry.”
“Ni bydd diwedd,
Byth ar swm ei delyn aur,”

ond bydd

“Rhyw newydd wyrth o'i angau drud,
Yn dod o hyd i'r goleu.”

2. Fod y cyfranogi hwn o lawenydd ei Arglwydd yn dyfod yn bosibl trwy gydymdeimlo, ac ymdebygoli iddo yn ei waith ar y ddaear. Mae y gwas da a ffyddlon i feddu yr un ysbryd a'r un awydd i wneyd daioni a gweithredoedd o drugaredd a'i Feistr, ac yna caiff yr un llawenydd ag ef yn y nefoedd. Po fwyaf tebyg fydd y gwas i'w Arglwydd ar y ddaear, mwyaf i gyd fydd eu tebygolrwydd yn y nef.

3. Sylwn mai nid lle diwaith fydd y nefoedd i'r saint. Po fwyaf y gwaith yma, mwyaf i gyd fydd yr awdurdod a'r gwaith yno. Rhyw fyned i mewn yn dragywyddol fydd yno, heb na gorphwys na dydd na nos yn oes oesoedd. Un mawr am waith oedd ein hanwyl frawd Mathetes, fel y mae ei *weithiau* gwerthfawr yn profi; ond y mae efe wedi cael digon o hono yn awr, ond ni fydd efe yn blino yno fel yma, o herwydd yno bydd pob gwendid wedi ei symud, a phob eiddilwch wedi cilio am byth, ac yntau mewn ieuentyd a hoenusrwydd tragywyddol, yn gorfol-eddu yn llawenydd ei Arglwydd. Efeilychwn ein brawd yn mhob peth oedd yn debyg i'r Meistr, ac yna cawn yr un gwahoddiad, “Da, was da a ffyddlawn; buost ffyddlawn ar ychydig, mi a'th osodaf ar lawer; dos i mewn i lawenydd dy Arglwydd.”

Dywedir fod rhyw offeryn wedi ei ddyfeisio, ac yn cael ei arddangos yn Llundain, o'r enw *phonograph*, ac y gellir sefyll yn ei ymyl, a rhoddi anerchiad, neu ganu emyn, mewn rhywbeth arall, ac y bydd iddo dderbyn y geiriau, a thôn y llais, &c., iddo ei hun, a dim ond i'r perchenog gyffwrdd a rhyw allwedd sydd yn perthyn iddo, y bydd iddo ail adrodd, neu ail ganu yr hyn a adroddwyd neu a ganwyd yn ei ymyl, a hyn yn yr un iaith a'r un swm ag y derbyniodd hwynt. Yr ydym wrth feddwl am hynyna weithiau wedi

tybied mai math o *phonograph* yw y ffurfafen, a phan y bydd Duw yn cyffwrdd a'r allwedd, y dydd diweddaf, y bydd yn hyfryd i glywed ein pregethau a'n hemynau yn cael eu hail adrodd a'u canu; ond ni bydd hyn yn ddim at glywed y gwahoddiad bendigedig oddiwrth y Sanctaidd hwnw, “Da, was da a ffyddlawn, dos i mewn i lawenydd dy Arglwydd.” O am nerth i feddu y cymeriad o was da a ffyddlon.

Er nad amlygwyd eto'n llawn
Y gwir ogoniant mawr a gawn,
Pan y disgyno Crist o'r nef
Cawn fod yn debyg iddo ef.

“Y BEIBL A'I DDEONGLIAD,”

GAN DR. HUGH JONES, LLANGOLLEN.

GAN Y PARCH. H. O. ROWLANDS.

Mae y Beibl yn dod bob dydd yn llyfr mwy pwysig. Mae yr ymosodiadau beirniadol a wneir arno, ac amddiffyniadau teg a galluog ei gyfeillion, yn ei wneyd yn fath o Redan, oddeutu yr hwn mae brwydro dwys—fe allai fwy felly nag y bu erioed, os eithrir dyddiau palmaidd anffyddiaeth yn oes Paine a Voltaire.

Mae cynhyrifiadau diwygiadol Moody, ac areithiau difenwol a chableddus Ingersoll, a gwaith y newyddyrion yn cyhoeddi y naill a'r llall—mae yn uno i wneyd y Llyfr Dwyfol yn hynod o boblogaidd—heb son am ei deilyngdod llenyddol fel casgliad o gyfansoddiadau gwahanol, a'i deilyngdod moesol fel cenadwri Duw at ddyn. Astudir ef yn awr yn feirniadol, yn fanwl, yn gydmariaethol. Dygir ef dan y mwyaduron ymchwiliadol mwyaf nerthol; ni oddefir brycheuon ar ei wyneb clae heb ei nodi a'i nodweddu. Rhoddir ef dan y prawfion mwyaf dirgeisiol, ac archwilir i'w holl natur. Gwna hyn yn y diwedd les; nid gwaeth y gwirionedd hwn er ei chwilio. Fe ymorfoledda Duw ar ei elynion.

Credym fod y Cymry wedi bod yn fwy blaenllaw na'r un genedl mewn astudiaeth ddifrifol o'r Beibl, a cheir yn

mhlith eu hieuenctyd wybodaeth fanwl a chyffredinol o'i gynwys. Dysgir ei adnodau a'i benodau i'r cof, ac adroddir hwynt yn gyhoeddus. Mae hyn yn ganmoladwy iawn. Ar yr un pryd, credwn mai celfyddydol (*mechanical*) i raddau helaeth yw'r addysg Feiblaidd a roddir y dyddiau hyn, o leiaf, a *roddwyd*, fel mai *cofiol a phrosiadol* yn benaf ydyw y wybodaeth sydd gan lawer o hono. Yn awr, gellir dysgu ei gynwys i'r cof hyd onid adroddir ei benodau a'i llyfrau weithiau air yn air; ac eto, er hyn oll, geill y cofiwr fod yn dra amgyffred o wybodaeth ac amgyffred deallus o'r Gair Sanctaidd.

Mae llawer un wedi ei eni, ac wedi byw flynyddau yn ninas New York, ac eto yn gwybod llai am y ddinas, ei manteision, ei masnach, ei chyfoeth, ei gogoniant nag un na fu erioed ynddi. Gwybodaeth leol, gyfyng, eill fod gan y blaenaf, tra mae'r olaf trwy astudio hanes a chysylltiadau y ddinas, yn gallu amgyffred ei mawredd. Un achos sydd wedi bod o'r diffygion hyn yn ein hastudiaeth o'r Beibl ydyw angen cyfryngau a chynorthwyon priodol. Gweiniaid iawn yw y rhan fwyaf o'r esboniadau a geir ar y Beibl. Tueddant yn ormodol i foes-resymu, ac i bregethu, a chyngori, yn hytrach nag i oleuo, beirniadu, ac hysbysu. Mae "Bywyd ac Epistolau Paul," gan Connybeare ac Hawson, yn tasfu mwy o oleuni ar y pwnc uchod na'r holl esboniadau arno a welson erioed.

Peth arall, dylid fod *map* yn mhob Beibl—yn wir, *mapiau*; mae'r diffyg hwn yn cael ei wneyd i fyny yn dda iawn y dyddiau hyn yn yr argraffiadau newyddion o hono. Dylai daearyddiaeth ac hanesiaeth Feiblaidd fod yn gangenau pwysig mewn addysg yr Ysgol Sul; a gadawer y pregethu a darnodiadau broddegol yn fwy i'r areithfa a'r gramadegwyr nag i'r athraw.

Yn sicr, tlawd iawn yw'r iaith Gymraeg wedi bod o foddion i ddeall y Beibl tu allan i'w foesoleg a'i amcan. Mae'r iaith Seisonig yn orlawn o gynorthwyon; cyhoeddir papyrau penodol yn wythnosol ac yn fisol; daw llyfrau newyddion allan yn gyson, yn cynwys

yr archwilladau a'r darganfyddiadau diweddaraf ar y pwnc; ac os na wylia ein cenedl, cyn hir â eu brodry y Saeson a'r llawryf oddiarnert mewn gwybodaeth o'r Gyfrol Ddwylol.

Mae Dr. Jones, Llangollen, wedi gwneyd gwasanaeth pwysig iawn i'r Ysgol Sul, i'r pregethwr, i'r eglwysi, ac i'r genedl, yn nghyhoeddiad y llyfr a elwir "Deongliad y Beibl," cyhoeddiedig gan Hughes a'i Fab. Mae yn gyfrol wythplyg, wedi ei rhwymo yn hardd, yn cynwys dros bum' cant a haner o du dalenau, *pob un o honynt* yn rhoddi gwybodaeth anheggorol angenrheidiol parthed y Beibl. Mae fod enw y Doctor wrth unrhyw lyfr yn wystl o'i werthfawrogwydd. Saif yr awdwr yn rheng flaenaf ysgolheigion clasurol Cymru. Mae yn Llywydd Coleg Llangollen—yn olynnydd i'r anfarwol Dr. Pritchard. Mae yn ddyn a berchir, nid yn unig gan ei enwad, ond gan y genedl; ac oni bae fod ei lafur llenyddol yn cael ei gyfyngu gymaint i'r iaith Gymraeg, byddai ei enw yn llawer mwy hysbys i'r byd Seisonig. Gwnawn y cyflwyniad hwn o'r Doctor, er i'r darlennydd gael gwybod beth i'w ddysgwyl yn y llyfr. Anhawdd desgrifio'r llyfr yn gydmariaethol, gan yr ofnwn nad yw'r darlennydd cyffredin yn gydnabyddus â llyfrau cyffelyb yn yr iaith Seisonig. Mae yn fwy traethodol, ac er nad yw mor fanwl o feirniadol, eto mae yn llawn mor ysgolheigaidd, ac yn fwy gwasanaethgar i'r mysyriwr Beiblaidd cyffredin, nag yw Llaw-lyfr Dr. Angus. Llyfr rhagorol fel help i ddeall y Beibl ydyw *Horne's Introduction*; ond mae yn rhy helaeth a drud i fod yn llyfr poblogaidd; eithr mae hufen hwn i'w gael yn ngwaith Dr. Jones. Mae *Companion to the Bible* Barrows, cyhoeddiedig gan y Gymdeithas Draethodol, rywbeth yn llinell y llyfr hwn; ond mae yr olaf yn llawer mwy cynwysfawr. Medda y gyfrol hon ragorion y tri llyfr uchod.

Dyna ni wedi ei gydmaru â'r llyfrau ydynt debycaf o fod yn hysbys i'r darlennydd. Rhoddwn frastrun o'i gynwysiad: Yn y benod gyn af, trafoda'r awdwr yn ddsygedig, ond yn syml ac an-

honiadol, ar yr anghenrheidrwydd am ddatguddiad ysbrydoledig o ewyllys Duw—ei fod yn بسبل, yn debygol, ac yn ddymunedig. Yn y benod hon, saif y Beibl allan, nid fel ryw foethrasusol, ond fel bara anghenrheidiol i gynnal bywyd ysbrydol mewn dyn; fel dwfr clir ac iachusol ag mae syched yr oesau wedi bod yn galw am dano; fel datguddiad o ddirgelion mae eneidiau mawrion y canrifoedd wedi bod yn ymbalfalu mewn tywyllwch i chwilio am danynt.

Wedi darllen y benod hon, mae'r myfyriwr yn barod i dderbyn cyflwyniad y fath fendith iddo.

Yn yr ail benod, cawn ddatguddiad hanesiol, ac ymddibynol, o'r Canon ysbrydoledig, yn nghyd a'r *Apocrypha*; dosrenir llyfrau y Beibl i'w dosbarthiadau hanesiol, amserol, neu naturiol, ac ychwanegir taflen werthfawr o amseryddiaeth yr ysgrifthyrau.

Ymgymera y ddwy benod ddilyniol (III., IV.) â'r pwnc pwysig a bywiol, *Dwyfoldeb y Beibl*. Neillduir y flaenaf i'r *Prawf Mewnol* o'i ddwyfoldeb, neu yn hytrach y *Proffon Mewnol*. Nodir, (a) Natur cynwysiad y Beibl. (b) Yr anmhosiblwydd i'w ysgrifenu heb gyfarwyddwyd dwyfol. (c) Cymeriad Crist yn brawf. (d) Cymeriad ysgrifenwyr y Testament Newydd yn argyhoeddiad o wiredd eu tystiolaeth. (e) Cysondeb a chyd-darwiad aufriadol y Beibl. (f) Ei gyfaddasrwydd i gyfarfod âg angenion dyn. Dadrenir y peniadau hyn eto, i bwyntiau pwysig fel mae yn hawdd i'w cofio. Mae cyfleadau y prawfion a'r is-brawfion a godant o honynt, yn dangos ar unwaith fod llaw meist'r wrth y gwaith. Wrth gwrs nid oes gwreiddolder yn rhestr y prawfion hyn, ond mae newydd-deb blasus yn y dull eu trafodir, yn yr *illustrations* clasurol ac hanesiol a wneir, fel na ragorir ar eu dyddordeb ond gan eu nerth a'u goleuni.

Yn y IV. benod rhoddir y PRAWFION ALLANOL o ddwyfoldeb y Llyfr. Nodir hwy, (a) Gwyrthiau. (b) Prophwydoliaeth. (c) Cadarnhad hanesiaeth o ffeithiau y Beibl. (d) Cadau nhad darganfyddiadau diweddar. (e) Llwyddiant Cristionogaeth yn ngwynebu gwrth-

wynebiadau. (f) Cadwraeth llyfrau y Beibl mewn amseroedd neillduol. Nid yw rhestr fel yr uchod o'r prawfion yn rhoddi ond dychymyg gwan i'r darlennydd o gyfoeth y benod hon.

Mae dadansoddiad y Doctor o wyrth, ei gwahanraniad oddiwrth swyngyfarredd, a'i atebion i wrthddadleuon amheuwyr, ei feirniadaeth ar yr hyn a hoirir yn wyrthiol mewn paganiaeth henafol, mae y *very peth* i gynorthwyo pobl ieuainc a flinir gan garpwyr y Beibl, o herwydd ei gofnodiad o wyrthiau. Ceir yma hefyd daflen gryno o wyrthiau yr Hen Destament a'r Newydd. Mae y profion a nodir uchod, (c) a (d), a thrafodaeth yr awdwr arnynt, yn werth pris y llyfr lawer gwaith drosodd. Gofod y *Wawr* a'n gwahardda i wneyd dyfyniadau o honynt.

Ar ol penod ddyddorol (V.) yn desgrifio y moddion a'r ffyrdd trwy y rhai y byddai Duw yn amlygu ei ewyllys i'r byd [Nodir hwy, (a) Trwy seiniau geiriol a hyglyw. (b) Trwy angelion. (c) Trwy ireuddwydion a gweledigacthau. (d) Trwy yr Urim a'r Thumim. (e) Trwy Iesu Grist. (f) Trwy ysbrydoliaeth ei weision. Rhwir engreifftiau desgrifol ar ol pob un o'r uchod], daw yr awdwr at bwnc arall sydd yn ddwysig ddyddorol y dyddiau hyn—*Ysbrydoliaeth y Beibl*. Dyma ddeongliad y Doctor o ysbrydoliaeth fel ei ceir yn yr ysgrifthyrau: "Trosglwyddiad goruwchnaturiol gwirionedd oddiwrth Dduw i ysgrifenwyr y Beibl, a chymorth a chyfarwyddwyd goruwchnaturiol a gwrthiol yr Ysbryd Glan iddynt i drosglwyddo y gwirionedd hwnw mewn modd anfaeledig i eraill, fel ag y mae yr holl Ysgrifthyrr wedi ei roddi trwy ysbrydoliaeth Duw, ac yn dyfod at ddyn gyda dwyfol awdurdod." Trafoda yr awdwr yn helaeth ar y pwnc hwn, ac fe ddylai; mae yn *bwnc y dydd*.

Gyda golwg ar y *math* o ysbrydoliaeth, dewisa yr awdwr yr hyn a elwir yn *Ysbrydoliaeth Eiriol* mewn cyferbyniad i'r un *Wrth-eiriol*. Fel hyn y dywed: "Mae yr ysgrifenydd ar ol ystyriaeth ddwys, wedi cael ei argyhoeddi fod yr ysgrifthyrau yn honi eu bod wedi cael eu rhoddi trwy ysbrydoliaeth Duw o ran

y geiriau a'r ymadroddion, yn ogystal ag o ran cynwysiad; ac fod tuedd yn y ddamcaniaeth arall i iselhau urddas yr ysgrythyrau sanctaidd!"

Diamheu mai y ddamcaniaeth a ddewisai y Doctor, yw yr un sydd yn ffynnu yn mhlith y Cymry a'r *ultra-orthodox*, ac yr ydym yn meddwl llawer mwy o honi ar ol yramddiffyniad dysgedig a ddyry iddi; ond ymddengys i ni (a) Fod ysgolheigod goreu yr oes, a meddwl yr oes, yn milwrio yn erbyn y ddamcaniaeth hon. (b) Gesyd yr ysgrythyrau yn agored i ymosodiadau beiddgar ac effeithiol. (c) Mae yn y Beibl ei hunan anhawsderau mawrion i fabwysiadu'r ddamcaniaeth hon. (d) I'n profiad ni, mae y ddamcaniaeth *wrth-eiriol* yn llawn mor barchus i urddas y Gair Dwyfol ag yw y llall. Ond gan mai nid ein hamcan yw dadleu â'r awdwr, awn rhagom. Mae'r benod hon (VI.) yn trafod natur a ffaith ysbrydoliaeth yn rhyfeddol o gryno; gwna ei darllen gadarnhau flydd y myfyriwr yn ngair Duw.

Yn y seithfed benod ystyria yr awdwr y pwyntiau hyny a gyfrifir gan feiwyr beirniadol, yn anghyson â phroffes y llyfr fel datguddiad o feddwl Duw.

Ystyrir yr hyn a elwir yn ymadrodd anweddaidd yn y Beibl; gorchymynion ydynt yn anghyson â threfn yr Arglywydd, megys y gorchymyn i aberthu Isaac, i ddistrywio y Canaanaeid, i gyflawni gweithredoedd ymddangosiadol anonest, &c. Rhoddasem lawer, flynyddau yn ol am gael gweled y benod hon, pan y lluchid y pethau hyn i'n gwyneb gan wawdwyr y Beibl.

I'n tyb ni, dyma'r benod y gellid gwneyd mwyaf o welliantau arni o'r holl lyfr. Mae damcaniaeth *eiriol* yr awdwr yn ei rwymo i egluriadau ydynt braidd yn weiniaid; megys ar sylw Paul parthed ei gochl. Dywed yr awdwr nad yw y Beibl yn rhoddi ("cantiatau") i ddynt "i eistedd mewn barn arno." Os nad ydym yn camgymeryd, nid yn mhell iawn o'r cysylltiad hwn, mae y "cantiatad" a roddir "i brofi pob peth, a dal yr hyn sydd dda." Nid i *gaethiwo* barn a rheswm dyn y rhoddodd Duw ei air, ond i'w *ryddhau*; a

gwel gennyf ystyried y gwiltonedd dwyfol mor danbeidiol glir, fel goreu po fwyaf y dygir barn addfed arno, canys fe saif y prawf.

At resymau yr awdwr dros y gorchymyn i ludd plant y Canaanaeid, gellid ychwanegu mai y fath oedd ffieidd-dra, astendid, a phechodau y paganiaid hyny, fel yr oeddynt yn etifeddol (*hereditary*) yn nghanawd a gwaed y plant; ac ni buasai cadw bywyd y plant ond yn unig sicrhau moddion i dros-glywddo afiechyd a phlâu i genedlaethau dianedig. Yn y *clean sweep* a wnaed o'r cenedloedd hyny, yr oedd yno ddiwreiddio effeithiau andwyol pechodau erch ar gyrph yn gystal ag ar eneidiau dynion.

Parthed y Salmau melldithiol, mae eglurhadau y Doctor rywbeth yn debyg fel eu ceir mewn llyfrau ac esboniadau orthodoxaidd ar y pwnc; ond dyfera *hen bethau* oddiar ysgrifbin yr awdwr galluog yn greaduriaid newydd.

Awgryniwn mewn cysylltiad â'r Salmau melldithiol—pahan na chyfrifir hwynt yn *anysbrydoledig*? yn gynyrch nwydau dynol? onid rhywbeth tebyg i hyn a wna y Psalmydd ei hun? Darllener Psalm 73; sylwr ar adnodau 2, 3, 4, 5, 12, 13. Dyna olygiadau *anysbrydoledig* y Psalmydd am yr annwoliol; ond yn adnod 18 daw i "gvsegr"—i gymundeb â Duw—llewyrcha i'w enaid y goleuni dwyfol; a than ei ysbrydoliaeth, ymddengys pethau yn dra gwahanol, a sieryd y cyfansoddydd yn wahanol iawn yn yr adnodau dilynol. Mae y benod ar yr *Apocrypha* yr un mor ddyddorol a beirniadol ag yw y gweddill o'r llyfr.

Penodau dyddorol, addysgiadol, a chynwysfawr iawn, ydynt y IX. a'r X. Rhoddir yma grynoded o'r cyfieithiadau o'r Beibl, o gyfieithiad y *Deg-a-Thri-ugain* hwd y rhai diweddaraf. Crynhoar awdwr i benod fer (X.), ddwys, a gotau, ei symiadau uchel am y Beibl. Diwedda'r benod gyda: "Bydded i'r gyfrol feneddigedig hon fod yn hyfrydwch i ni dros ein holl fywyd, ac i'r iachawdwriaeth a amlyga fod yn etifeddiaeth i ni byth!"

Daw hyn a ni at yr *Ail Ran* o'r llyfr.

Ymddengys i ni fod penodau III., IV., yn luaddio (*interrupt*) unoliaeth trefn y llyfr. Yn mhenedau I., II., trafoda yr awdwr y *cynwysiadau angenrheidiol* mewn dyn i ddeongli'r Beibl. Cawn ddarnodiad dyddorol o swyddogaeth *rheswm* yn meirniadaeth y Beibl. (a) Mae i farnu digonolrwydd y profion o ddwyfoldeb y Beibl. (b) Mae i farnu cywirdeb testyn y Beibl. [Geiriad?] (Ymddengys i ni fod y Doctor yn y fan hon yn caniatáu yr hyn a wahardda ar tu dalen 170.) (c) Mae rheswm i chwilio beth yw nodweddau llenyddol y Beibl. (d) Mae i ddefnyddio y Beibl fel safon i brofi athrawiaethau ac ordinadau crefyddol wrthi.

Tra y mae y benod hon (Rhan II., I.) yn un o'r rhai rhagoraf yn y llyfr; eto, i'n tyb ni, mae yn milwrio yn erbyn y ddamcaniaeth *ciriol* o ysbrydoliaeth a fabwysia'dr awdwr. Dyfynir dan y pen hwn (yn *rhanol*, bid siwr) yr adnod, "Profwch bob peth, a deliwch yr hyn sydd dda." Ond nid ydym yn deall sut y gellir rhoddi y rhyddid angenrheidiol hwn i reswm, pan yr ydym i ddeall fod *pob gair* yn y Beibl yn ysbrydoledig. Tybia y gorchymyn uchod fod *gwahaniaeth teilyngdod* yn y pethau sydd i'w "profi;" ond tybiwn *nad* oes gwahaniaeth yn nheilyngdod a gwerth *geiriau Duw-ysbrydoledig*.

Yn briodol iawn y rhestrir y cymwysderau canlynol fel rhai gofynol mewn dyn i ddeongli'r gair: (a) *Gallu* beirniadol, megys meddwl craffus, calon dyner, a deall cyflym. Gwneir gwybodaeth o'r ieithoedd gwreiddiol yn beth dymunol i ddeall ystyrion geiriau, &c. (b) Adnabyddiaeth âg arferion dwyreiniol. (c) Cydymdeimlad â thuedd sanctaidd y Beibl. (d) Ffydd a gostyngdeiddrwydd; ac (e) Ysbryd gweddigar am ddwyfol arweiniad.

Yn mhened III. cynysgaeddir ni â moddion cynorthwyol i ddeall yr ysgrythyrau. Gwnelai y benod faith hon (yn agos i gant o du dalenau) ei hunan un o'r llaw-lyfrau mwyaf defnyddiol, cyfleus, a chynwysfawr. Bydd yn un y trown iddi yn synych. Mae hi yn fwnglawdd o hysbysiadau bywiol am allanoliion y Beibl. Rhenir hi:

1. *Dacaryddiaeth y Beibl*.—Dan y pen hwn cawn ddesgrifiad o wlad Canaan—ei maintioli, ei therfynau, ei hinsawdd, ffrwythau, ei thymorau, a chyfeiriadau yr ysgrythyrau atynt.

2. *Arferion y Dwyreiniwyr*.—Dan y pen hwn desgrifir i ni amaethyddiaeth, bugeiliaeth, bywyd-ddulliau, gwisgoedd, tai, &c., a'r cyfeiriadau a wneir atynt—rywbeth yn debyg fel y gwneir yn y llyfr dyddorol, "*The Land and the Book*," gan Dr. Thompson. Rhoddai try-ddarlleniad o'r rhanau hyn oleuni newydd ar yr ysgrythyrau i'r myfyriwr sydd yn anghydnabyddus â hwynt. Dosran arall o'r benod hon a'n haddysga yn ngwylliau a defodau y grefydd luddewig, gwahanol sectau y Beibl, mesurau, arian, a phwysau, hanes yr Iuddewon yn y cyfnod rhwng yr Hen Destament a'r Newydd. Heblaw desgrifiadau geiriol, ceir ynddi ddarluniau o offerynau amaethyddol, a'r tabernacl, a'i ddodrefn, a gwisg yr offeiriad, yr oll yn gynorthwyon pwysig i ddeall y seremoniau Iuddewig.

Yn mhened IV. trafodir yn ddysgedig ar lenyddiaeth y Beibl, neu arno fel cyfansoddiad llenyddol; ei ieithwedd, ffigyrau, neillduolion ei ymadroddion, ei farddoniaeth. Mae y dadansoddiad o farddoniaeth y Beibl yn well nag a welsom mewn un llyfr Saesonaeg oddigerth pan y rhoddir cyfrol at y gwaith.

Penod ymarferol iawn yw y V.; mae hi yn agoriad i gyfoeth y Beibl. Ei thestyn yw y Rheolau wrth ba rai y dylid deongli'r Beibl. Darlleniad manwl o hon a roddai olwg newydd i ambell i bregethwr ar eiriau ysbrydoliaeth. Cam neillduol â'r Gair yw defnyddio ei ranau o'u cysylltiadau priodol. I wawdio y dull hwn o esbonio y dygwyddodd yr ymgom ganlynol: "Gallaf brofi o'r Beibl fod hunanladdiad yn orchymynedig." "Sut?" "Judas a aeth ac a ymgrogodd;" "Dos dithau a gwna yr un modd." Mae y benod hon yn rhywbeth yn debyg i'r hyn a geir yn *Barrows' Companion of the Bible*, ac mewn amryw weithiau Seisonig; ond dyma'r gyntaf a welsom yn Gymraeg. Rhoddir yma chwech o *reolau* pwysig ac eglur ac engreiffiau ar

ol pob un. Pe caniatasai gofod y *Wawr*, buasem yn eu dyfynu.

Penod VI. a drafoda ar ffigyrau ac arwyddluniau'r Beibl. Darlunir beth ydynt, eu natur, defnydd, a rhoddir tafsen alphabetaidd o brif ffigyrau y Beibl, yn nghyd a'u deongliad.

Penod VII. a drafoda ddamegion y Beibl. Sylwir ar yr arferiad cyffredin yn y Dwyrain i lefaru trwy ddamegion, a'r rhesymau dros hyny. Ceir darnodiadau manwl o'r hyn yw damegion yr Ysgrhythyr, a rhoir rheolau ac engreiffitiau sut i'w deongli. Ceir hetyd rif a thafsen o ddamegion yr Hen Destament a'r Newydd.

Un o'r penodau pwysicaf yn y llyfr yw yr VIII. Trafodir yn hon anhawserau y Beibl. Arfoga hon y myfyriwr i gyfarfod â'r beirniad costogaidd a beigar. Sylwa ar naturioldeb a thebygolrwydd anhawserau yn y Beibl. Cyfodant (a) oddiar wahanol ddarlenniadau, a gwahanol dulliau o gyfrif. Pa ddarlennydd o'r Beibl nad yw wedi cael ei dramgwyddo gan y rhifiant yn 1 Sam. 6: 19? Nid oedd cymaint o bobl yn y rhan hono o'r wlad. Esbonia'r Doctor pa fodd gallasai yr ysgrifenydd, yn gwbl onest yn ei amcan, ysgrifenu y rhif uchod yn lle 70, yr hyn a ddylai fod. Sylwir ar amryw o anghysonderau rhifyddol, a'r modd y gwnaethpwyd hwynt, a'r modd y dylid eu darllen. Hefyd (b) cyfodant oddiwrth ddiffygion ac aneglurdeb cyfieithiadau. Rhoddir engreiffitiau pwysig o'r anhawserau hyn, a gwneir gwelliantau y byddai yn fuddiol i'r darlennydd gymeryd ei ysgrifbin a'u nodi yn ei Feibl. (c) Mae *byrdra* hanesiaeth Feiblaidd yn perillawer o anhawserau. (d) Gosodir yr un pethau allan mewn dulliau gwahanol. (Gwel Actau 9: 7, ac Actau 22: 9.) (e) Mae hynafiaeth y llyfr ac anghyffredinolrwydd yr hyn a gofnoda yn achosi anhawserau. Dan y pen hwn trafodir ar ataliad yr haul mewn atebiad i weddi Joshua, adduned Jephtha, &c. Edrycha'r awdwr ar y blaenaf fel gwyrrh, ac fel gweithred oruchnaturiol nid yw yn rhyfeddach nac yn fwy anhawdd i Dduw nag unrhyw wyrth. Ni feddylia yr awdwr fod Jephtha wedi

offrymu ei sefch, ond yn unig wedi ei chysegru i forwyndod parhaol, yr hyn i un o genedl lle yr oedd pob gwraig yn gobeithio bod yn llinach y Mesia, oedd yn achos o alar dwys. Dwg y Doctor yr "anhawserau" hyn i gyfarfod â gwrthddadleuon gwyddonol yr oes, yn enwedig y rhai a wneir i ddesgrifiad Moses o drefn y greadigaeth, terfynau y diluw, &c. Mae'r drafodaeth yn oleu, yn glir, ac wedi ei syml-eiddio i gyfarfod â deall y cyffredin. Ymddengys i ni fod y benod hon eto yn myned i ddanedd y ddamcaniaeth ddarvoudol o ysbrydoliaeth eiriol.

Trafoda penod IX. ar ddyfyniadau o'r Hen Destament yn y Newydd. Y mae ein sylw diweddaf ar y *ddamcaniaeth eiriol* yn gymwysiadol iawn i'r benod hon. Fe wel y darlennydd ar unwaith rym ein gwrthwynebiad iddi. Er engraifft, esbonia yr awdwr yn eglur ac yn feirniadol y gwahaniaethau rhwng y gwreiddiol a'r dyfyniad, ac ar tu dal. 466-7, dywed: "Rheswm arall dros y gwahaniaeth ydyw, *amcan neillduol* ysgrifenywyr y Testament Newydd. * * * Felly hefyd newidia yr apostol yn Eph. iv. 8, y frawddeg, "*Derbyniaist* roddion i ddynion," i "Efe a *roddes* roddion i ddynion," gan fod hyn yn cael ei gwnwys yn y geiriau, ac yn gosod allan yn fwy effeithiol yr hyn oedd gan yr apostol mewn golwg." [Ein gwaith ni yw pwysleisio y gair *cynwys*.] Awgryma yr awdwr ei hunan yn y dyfyniad uchod, mai y *cynwys*, ac nid y geiriau, oedd yn bwysig yn ngolwg yr apostol; ond pe buasai y *geiriau* yn ysbrydoledig, buasent hwy *of vital importance*. Esbonia yr awdwr yr anhawser uchod yn fwy *ingenious* nag ydyw o eglur. Dywed fod y dyfynwyr o dan yr un ysbrydoliaeth ag oedd yr ysgrifenywyr gwreiddiol, a'u bod dan gyfarwyddyd yr Ysbryd i dalfyru neu gyfnewid (!) iaith yr Hen Destament; h. y., fod yr Ysbryd Dwyfol yn gwneyd gwelliantau yn ei waith ei hunan. Tebyg na dderbynia yr awdwr ein casgliad ni fel yn naturiol nac yn bosibl. *Very well*, ond dyna fel mae yn ein taro ni, a dysgwyliwn iddo edrych dros ein ffaeileddau gwreiddiol.

Ar ol ein cyfyngiadau (*restrictions*) ar y benod hon, am ef bod, i'n fyb'ni, yn gwrthdaro damcaniaeth yr awdwr parthed ysbrydoliaeth y Beibl, nid oes genym ond dychwelyd at ein dyfarniad o ranau eraill o'r llyfr, a dweyd fod y drafodaeth ar y dyfyniadau, a'r modd i'w deall a'u deongli, yn oleu, beirniadol, a rhesymol iawn. Sylw minniog ac angenrheidiol yw yr un, nad yw y dyfyniadau hyn wedi cael eu gwneyd am fod yr ysgrifenydd eisiau iaith i osod allan ei feddyliau ei hunan ar bynciau eraill, ond eu bod wedi eu gwneyd mewn cysylltiad a'r pwnc y'u defnyddir yn y gwreiddiol. Byddai hwn yn awgrym buddiol iawn i'n hathrawon a'n pregethwyr i ymdrechu diwygio y gwaith o ddyfynu o'r Beibl i esbonio neu bregethu, eirian, b'atwdddegau, ac adnodau o'u cysylltiadau priodol.— Mae llawer *system* foesol neu dduwinyddol gyfeiliornus yn dibynu yn gyfan ar y fath *abuse* o'r Ysgrhythyr.

Yn y 10fed benod (Rhan 2) trafodir y pwnc o *Brophwydoliaeth*. Mae hwn yn bwnc pwysig. Yn ngolwg llawer mae y profion cryfaf o ddwyfoldeb y Beibl yn gorphwys ynddo. Cyflawniad prophwydoliaeth (meddynt) sydd ffaith yn cyfeirio at ein synwyrâu naturiol, ac ni ellir ei gwadu; ac yn wir, oddiar y safon hon mae prophwydoliaethau y Beibl yn faen prawf priodol. Felly dysgwyllem i'r athraw dysgedig o Langollen wneyd y drafodaeth hon yn un helaeth, ac ni chawsom ein siomi. Rhoddir i'r pwnc tua haner cant o du dalenau.

Mae yr awdwr yn un o'r ysgrifenydd mwyaf dadansoddiadol a ddarllenasom erioed. Pob pwnc yr ymdrinia ag ef rhenir ef, a dosrenir, ac adrenir ef, fel mae pob pwynt, ffaith ac egwyddor yn corbelu (*nut*) allan yn eglur. Ond mae hyn yn nodweddiadol o arddull athrawon dysgedig ein colegau; ymarferant ynddo wrth gyfranu addysg i'r dosbarthiadau danynt. Mae yr awdwr yn talu y sylw manwl a haeddai y pwnc hwn—manwl, ac ystyried maintioli y gyfrol. Deonglir yma beth oedd y dawn prophwydol, a'r rheswm dros ei roddi i ddyn. Darnodir dulliau pagan-

aidd a thwyllodrus o brophwydo; cawn traslun o hanes y prophwydi, eu dull o fyw, eu hysgolion, a'u cymeriadau. Ceir tafien gyfleus o'u henwau, amserbedd eu gweinidogaeth, eu cyfoeswyr, y dulliau trwy y rhai y byddai Duw yn datguddio ei feddwl iddynt, a'r moddion trwy y rhai y byddent yn gallu gweled y dyfodol a'i ragfynegu.

Rhoddir y rheolau canlynol i ddeongli y prophwydoliaethau: (a) Rhaid meddu ffydd yn nwyfoldeb prophwydoliaeth. (b) Mae yn bwysig i ddeall ieithwedd neillduol prophwydoliaeth. (c) Fod llawer o brophwydoliaethau yn meddu amcan moesol, ac o ganlyniad eu cyflawniad yn ymddibynu ar ymddygiad dynion. (d) Nid yw trefa amser ac amgylchiadau yn cael eu cadw mewn prophwydoliaeth. (e) Eu bod i gael eu deongli yn ol cysondeb y ffydd, ac mewn cydgoriad â ffeithiau hanesyddol. (f) Crist yw prif destyn prophwydoliaeth. Ond fel nad yw dangos esgrynwaith creadur yn rhoddi ond drychfeddwl gwanaid am y bod ei hunan, felly nid yw rhoddi y peniadau hyn ond desgrifiad amherffaith o'r darnodiadau a'r egluriadau gwir addysgiadol a geir ar y pwnc pwysig dan sylw yn y drafodaeth hon.

Dilynir y benod uchod, y ddiweddar yn y llyfr, gan *Attodiad*; yn hwn trafodir y pethau canlynol:

1. Llyfrau Apocryphaid y Testament Newydd a'u cynwysiad.
2. Gau wyrthiau. Mae y sylwadau hyn yn rhai tra phwysig. Gwyr y darllenydd y ceisia gelynyon y Beibl ddis-trywio un o brofion ei ddwyfoldeb, *gwyrthiau*, trwy nodi llawys o bethau cyffelyb iddynt yn mhlith paganiaid a Phabyddion. Ceir yma restr o'r rhai mwyaf pwysig o'r ffugion hyn, a'r seiliau twyllodrus ar y rhai y gorphwysant.
3. Angel Jehosaf.
4. Eilun-addoliaeth y Beibl, ei ystyr, ei ddechreuad, ei hanes, ei ganlyniadau, a'i gospedigaeth.
5. Rhestr o'r eilunod a'r duwiau y cyfeirir atynt yn y Beibl.

Ac yn ddiweddar oll, ceir tafien o'r adnodau, a'r cyfeiriadau Ysgrhythyrol ydynt yn aneglur ac yn anhawdd eu

deall, y rhai a esbonir yn nghorph yr holl lyfr. Rhifa y cyfeiriadau a wneir dros bedwar cant, a chan eu bod at ranau aneglur o'r Ysgrythyr, maent yn dra gwerthfawr. Esbonir hwynt gan y Doctor yn eglur, ac os na allwn yn mhob achos gytuno ag ef yn yr eglurhad a ddyry, nid yw hyny yn gwneyd ei feirniadaeth alluog a dysgedig ef un mymryn llai o werth.

Mae yn y gyfrol dri o fapiau, un o wlad Canaan yn amseroedd yr Hen Testament, un yn amser Crist, a map o deithiau yr apostol Paul.

Dyna ni wedi rhoddi i'r darlennydd ddarnodiad o'r hyn yw cynwys y llyfr hwn. Mae yn un o'r llyfrau mwyaf cynwysfawr ac egluriadol o'r Beibl a welsom erioed; a sut bynag y mae hi yn yr Hen Wlad, mae yn un o'r llyfrau mwyaf angenrheidiol yn y wlad hon i astudwyr y Beibl. Dylai fod yn mhob ysgol Sul, at wasanaeth yr arolygwr a'r athrawon, fel mae Geiriadur Webster yn ein hysgolion dyddiol; deuai a dylif o oleuni gwir angenrheidiol i'r lle y byddo.

Wrth gwrs nid yw gwaith fel hwn heb ei ddiffygion. Un diffyg sydd yn rhwym o fod yn nglyn a phob un cyffelyb iddo, yw ei *anghyflawnder*; ond mae y pwnc yn anhysbyddadwy. Llyfr y llyfrau ydyw y Beibl. Had llyfrgeillau gwareiddiad ydyw. Nid llyn llonydd, ond fflonell ydyw, yn tafu allan ddyfroedd newyddion yn barhaus; mwnglawdd yn ymagor i gyfoeth newydd. Ar yr un pryd cwynwn na buasai y Doctor wedi gwneyd â'r Beibl yn gystal ag y gwna â'r ddau Apocrypha, a rhoddi i ni *hanes byr o'i lyfrau*; rhyw rag-arweiniad iddynt; rhywbeth yn debyg (ond yn helaethach), fel y gwneir yn "Meibl yr Athraw;" fel y gwneir yn Llaw-lyfr Doctor Angus, ac yn y "*Companion*," gan Barrows. Buasai penod o'r fath yn anmhrisiol wedi ei pharotoi gan awdwr mor alluog. Mae y *Ddangoseg* i'r llyfr yn llawer rhy gynil. Mae yn llyfr mor gynwysfawr, ac mor amrywiol, ac er fod ei drefn yn nodedig o dda, eto yn mhlith y miloedd pethau a drafodir, neu a gyfeirir atynt ynddo, nid yn rhywydd y gall y

myfyriwr *roddi ei law ar unwaith* ar y peth a ddymuna. Cyfeirir yn y ddangoseg at yn agos i *dri chant* o wahanol bethau ynddo; yn Llaw-lyfr Angus cyfeiria at tua *mil*.

Buasai yn hwylusdod mawr ynddo pe rhoddasid yn lle "Y Beibl a'i Ddeongliad" ar ben pob tu dalen, gynwysiad y tu dalen a rhif y benod; nid yw y cyntaf ond addurniadol—buasai yr olaf yn ymarferol iawn, yn gynorthwy neillduol a hwylus yn ei archwiliad.

Dymunem wneyd yr eglurhad canlynol am feithder yr adolygiad hwn:

1. Ysgrifeniwr ef ar gais golygydd y WAWR, er nad yw yn gyfrifol am air o hono; ond dymuno iddo fod yn *llawn*.

2. Mae y llyfr a'r awdwr parchus yn wir werth y cyflwyniad helaethaf i ddarlennwyr y WAWR, a phob darlennydd y Beibl.

3. Buom yn feithach nag y buasem o herwydd ein bod yn awyddus i roddi awyddfryd yn y darlennydd i feddianu y llyfr; a desgrifiad gweddol lawn o hono yw y cymelliad cryfaf allwn roddi.

Tebyg y gellir cael y llyfr trwy gyfeirio at olygydd y WAWR.

MARWNAD

ER COFFADWRIAETH AM Y DIWEDDAR JOHN WILLIAMS, SUMMIT HILL, AELOD PARCHUS YN EGLWYS Y BEDIYDDWYR, LANSFORD, PA.

Rhwng muriau hen gladdfa y Summit benafol Gorwedda John Williams o drwr y byd; Fy enaid sydd yno uwch ben ei orweddfan, Yn bruddaidd dan deimlad galauus o hyd. Dychymygaf fod natur yn dweyd, "Paid ag wylu,

Gweddill sydd yma, mae'r enaid mewn hedd," Ond eto o'i lwch yn dyner gofalaf, A'm dagrau tryloewon eneiniaf ei fedd.

Brodor o Gymru, hen fangre y Brython, Oedd Williams; gadawodd ei hoff-wlad i gyd,

Daeth drosodd flynyddau yn ol i'r Amerig, A'r teulu caredig, er gwella eu byd; Milwriodd flynyddau yn myddin yr Iesu, Mewn awydd gorchfygu pechodau yr oes; Gogoniant ei Dduw oedd nodwedd ei fywyd, A gwerthfawr oedd ganddo fawr Aberth y groes.

Nid rhyfedd, ddarlennydd, ein bod yn galaru, Ar ol ein cyd-filwr a syrthiodd i'r bedd;

Adgofon o'i eiriau sydd emau ysbrydol,
 'R ym' heddyw' gan ddaerau yn welw ein
 gwedd.

Nodweddion y nef oeddynt yddo yn amlwg,
 Yn gweithio yn gyson i'r golwg yn hardd,
 Fel blodau prydfferthawl yn ngwyneb yr huan,
 'N aroglu yn beraidd yn nghanol yr ardd.

Rhyw wagder pruddhaol a deimlir yn Lans-
 ford,
 Yr eglwys Fedyddiol mewn tristwch mae'n
 awr;

Rhy anhawdd amgyffred ei chalon gwynfanus,
 Ar ol ei hoff blentyn ei galar sy'n fawr.
 Adlonai ei enaid tra'n gwranda'r gweinidog,
 Yn traethu am olud y Duwdod i ddy'n ;
 A gwelai yn eglur fod modd i bechadur,
 I ddyfod i gynmod ei Dduw cyn dydd bliin.

Ei brofiad a'i rodiad oedd heunydd yn rasol,
 Ei dymer oedd nefol yn dangos o hyd,
 Ei fod yn gwir geisio gwlad well i breswyllo,
 Er gwaethaf heibulon a 'stormydd y byd ;
 Gonestrwydd crefyddol uwchlaw pob amneu-
 aeth,

Oedd Williams yn feddu, ymdrechodd
 y'mlaen
 I'redeg yr yrfa yr hon a osodwyd,
 I'r Cristion i'w rhedeg, a'r Iesu o'i flaen.

Mor hapus oedd gwraido ar Williams yn dat-
 gan

Ei deimlad am gariad anfeidrol ei Dduw ;
 'Rhwn a ddisgynodd o eutrych gogoniant
 I barthau y ddaear i'r truan gael byw ;
 Meithrinfa i'w enaid tu'r Ysgol Sabbothol,
 Ca'dd yno gysuron, llawn bywyd oedd ef
 Yn chwilio yn aiddgar holl ranau'r Ysgrhythr,
 Y ffordd sydd yn arwain i ganol y nef.

O Ior, bydd yn dyner o'r weddw alarus,
 A'r plant, ymgysurwch dan noddod eich
 Duw ;

Can's meidwn ar sicrwydd ei fod mewn ded-
 wyddwch,

A cheistwch wir grefydd i fyn'd ato i fyw ;
 A pheidiwch a wylo fel rhai heb wir obaith,
 Ni fydd y dedwyddwch yn llawn heboch
 chwi ;

Yn nghlwyfau yr Iesu cewch fodd i glodfori,
 Am farw Calfaria, am oesau diri'.

Lansford, Pa.

NATHAN.

* * Ar ol cysodi y Farwnad uchod, derbyn-
 iasom un arall, buddugol yn Eisteddfod Lans-
 ford, yr hon a gaiff ymddangos yn ein nesaf.

Y CROESHOELLAD.

Rhoes daearen ochenaidd—a rhwygodd
 Creigiau ; yr haul tanbaid
 A'i ddeg wen yn duo gaid
 Ar y nawn prynu enaid.

Drifon, Pa.

GWALCH EBRILL.

CAN ALEGORAIDD.

Ddarllenwyd ieuanc, gadawer i ni alw
 eich sylw at gân alegoraidd o'r enw
Teml Anrhydedd, gan Pope. Mae yn
 gân llawn barddoniaeth. Pe byddech
 yn ei darllen a'i myfyrio yn dda, gwna
 les i chwi. Ymddengys fod yr awdwr
 yn y gân hon yn efelychu llawer ar
 Chaucer, a Chaucer, yntau, mae yn
 debyg, yn efelychu yr Italiaid, y rhai a
 ddysgodd farddoniaeth i'r byd gyntaf.
 Mae rhai beirdd a beirniaid yn anghy-
 meradwyo y dull alegoraidd o farddoni,
 tra mae eraill yn priodoli iddo y cym-
 eriad uchelaf, ac yn galw alegori yn en-
 aid barddoniaeth. Addefir bod y math
 hwn o ganu yn gofyn gwyliadwriaeth.
 Dylid peidio dwyn i mewn ormod o
 ddygwyddiadau dibwys a bychain. Mae
 y gân hon gan Pope yn gynllun teg o'r
 hyn ddylai barddoniaeth o'r natur yma
 fod. Mae ei chynllun rywbeth fel y
 canlyn :

Dychymyga y bardd ei hun wedi
 syrthio i gwsq melus, a chariad ei hun-
 an wedi absenoli ei hunan o'i fynwes.
 Gwel graig uchel o rew, yr hon o'r pell-
 der a ymddangosai fel craig galed. Ar
 y graig yr oedd llawer o gerfiadau,
 llawer wedi eu dileu yn llwyr bron gan
 amser, a'r lleill yn prysur ddiflanu ; er-
 aill yn diflanu tra yr edrychid arnynt ;
 a'r beirdd wedi addaw gyntly buasai idd-
 ynt fyth aros. Mae y tywydd yn
 gwneyd ei ran er eu dileu, ac yntau
 gwres mawr yr haul yn cynorthwyo.
 Ond yn mhen uchaf y graig yr oedd
 teml ogoneddus, ac yn nghysgod hono
 nid oedd y tywydd na'r haul yn effeith-
 io cymaint—yno parha enwau yn anni-
 leadwy tra y parhao amser. Rhagorai
 y deml hon mewn gwycheder ar ddim
 yn Groeg a Rhufain, neu Babylon. Yr
 oedd i'r deml bedwar gwyneb, o wa-
 hanol ffurf, ond yn gyfartal o ran teg-
 wch ; y gwyneb gorllewinol yn dwyn
 nodweddau Groeg yn ei dyddiau boreu-
 ol. Wedi eu cerfio ar y pilerau a'r mur-
 iau yr oedd lluniau enwogion o amryw-
 iol raddau. Y gwyneb dwyreiniol yn
 gorddysgleirio gan aur perlawg. Yma
 yr oedd Ninus a Cyrus yn gerfiadwy,
 a Zoroaster a'r Chaldeaidd mewn gynau

gwynion. Ar yr ochr ddeheuol yr oedd nodweddau yr Aipht a'i henwogion. Y gogledd, drachefn, yn dwyn delw y rhan hono o'r byd dynol gynt. Wrth fyned i mewn i'r deml gwel y bardd bersonau afrifed o wychion. Yn y rhan uchaf eisteddai *Fame* ei hunan. Yn amgylchynol, ysgrifenyddwr o amrywiol raddau. Yn canlyn y mae tyrfaoedd yn llenwi y deml, ac yn cyflwyno eu ceisiadau i'r dduwies am anrhydedd. Y mae clod pob un yn cael ei udganu, ac mae teilyngdod cyfartal yn fynych yn cael ei ddilyn â gwobrwyon hollol anghyfartal, yn ol fel y byddai chwim y dduwies yn dygwydd bod ar y pryd.

NODION GOLYGYDDOL.

—Nid rhyw gyfeillgar iawn ydyw yr iaith ganlynol, o enau y *Cyfaill* am fis Mai: “Y *wawr*, sylwer, oedd bedydd Ioan, a chan fod y Trochwyr yn haeru mai bedydd efengylaidd oedd bedydd Ioan, priodol iawn oedd iddynt alw eu cyhoeddiad misol yn y wlad hon, “Y *Wawr*,” ac y mae yn dda genym gael eu gwahodd i edrych ar “Yr *Haul*” yn nysgleirdeb llewyrchiadau yr hwn y diflana pelydrau gwanaidd, saethol a phic-ellog “Y *Wawr*.”

—Da genym ddeall fod Mr. A. Howells yn ymgeisydd eto, am ail dymor, fel Trysorydd Talaeth Ohio, yn yr etholiad Talaethol yn Hydref nesaf. Mae Mr. Howells yn Gymro trwyadl, yn gallu siarad a darllen yr hen iaith gyda rhwyddineb, yn teimlo dyddordeb yn symudiadau y genedl, ac y mae yn llenwi ei swydd bresenol fel Trysorydd y Dalaeth er anrhydedd iddo ei hun a'i genedl. Nid oes dim yn rhoi mwy o fwyhad gwladyddol i ni na gwled personau teilwng yn dringo fel hyn i safleoedd o bwys a dylanwad yn ein gwlad fabwysiedig.

—Ar amlen y rhifyn hwn gwelir hysbysiad gwerth dal sylw arno, gan R. R. Meredith a'i Feibion, am Lyfr *Tônau newydd*. Mae y llyfr wedi ei fwriadu at wasanaeth yr Ysgolion Sabbothol, &c. Gallen feddwl ei fod y *peth* sydd

ar ieuencydd ein cynulleidiau oedd angen am dano. Mewn lleoedd nad oes manteision pregethu a moddion addoliadol eraill, gallai y llyfr hwn fod yn hynod wasanaethgar a buddiol i ddisgyblu mewn rhan bwysig o wasanaeth y cysegr.

—Dysgwylir cenhadon yr eglwysi a phawb y perthyn iddynt, bresenoli eu hunain yn brydlawn yn nghynadleddau y gymanfa yn Utica a Remsen, yr hon sydd yn ymyl y drws. Nid oes dim yn fwy blinderus yn perthyn i'r cynulliaidau cymanfaol na rhyw “lusgo ar ol,” a “chlebran” byth a hefyd o amgylch y drysau a manau eraill, heb ddangos y brwdfrydedd a'r sel priodol gydag achos y Gwardwr, oblegid yr hwn yr ydym yn profesu dyfod yn nghyd.

—Pigeon Run, Ohio, sydd yn cynwys rhan o fsgobaeth y brawd J. F. Richards, Church Hill. Y mae yno eglwys llawer lluosocach a grymusach nag a dybiem. Bydd yn syn gan rai ddeall fod derbynwyr ein cyhoeddiad yn rhifo i fyny i ddeuddeg neu dri-arddeg yno yn bresenol.

—Ni wyddem hyd yn ddiweddar fod y fath le mewn bodolaeth a'r *Welsh Hollow*, Woodbine, Jo Davies Co., Ill. Ceir yno sefydliad bychan Cymreig pur gryno. Mae gan y frawdoliaeth gapel cyfleus a da, yn yr hwn y cynelir moddion cyson. Y gweinidog ydyw y Parch. John E. Evans, yr hwn a ordeiniwyd flynyddau yn ol gan yr eglwys yn Picatonica, Wis. Pan ar ymweliad a'r lle, wythnosau yn ol, treuliasom amser cysurus. Mae Cymry crefyddol a deallgar yn y gymydogiaeth hon, ac yn fwy hysbys o'r byd Cymreig Americanaidd, nag yw y byd hwn yn hysbys o honynt hwy. William G. Lewis a'i wraig sydd bwr oedranus yno, a fuont yn aelodau selog yn eglwys y Parch. W. Owen, Pittsburgh, am yr hwn y sonient gyda pharch ac anwylddeb mawr.

—Pan yn agoshau i ardal Dodgeville, Wis., byddwn bob amser yn teimlo math o adnewyddiant corph ac ysbryd;

llybha ryfedd? oblegid y mae yno stodi-
yr, ohworiydd, a chyfeillion amryw yn
trigianu. Dyna frodyr yn y weinidoga-
aeth y mae yn ddymunol genym eu cy-
feillach—y brodyr Thomas Holland;
Meredydd Evans, a David P. Powell.
Dysgwyliwn gael pregeth yn fuan yn y
WAWR gan y brawd Holland. Mae yn
y lle hwn amryw (fel mewn lleoedd er-
aill), megys Mr. a Mrs. Howells, eisiau
eu coffau bob amser at y Parch. Morris
J. Williams, Remsen.

Drwg iawn oedd genym ganfod yr
hen gyfaill a brawd Trebor mor wael
ei iechyd. Mae yr ergyd drom a gaf-
odd ef a'r hen wraig, Mrs. Owens,
wedi effeithio arnynt eill dau, sef colli
merch hoff, yn sydyn ac annysgwyliad-
wy. Mae y brodyr Davies yn parhau
yn gyfeillion pregethwyr; mewn gair a
gweithred. Derbyniad y Parch. Sem
Phillips ein diolchgarwch diffuant am
wasanaeth "Charlie" a'r cerbyd am yr
yspaid o ddwy wythnos, am bellder o
driugain milldir, ol a blaen. Ond gwel-
wn nad gwiw dechreu manylu.

—Yn Ridgeway, Wis., mae pethau
bron fel arfer—y Parch. W. Jones yn
efengylu yn gadarn a ffyddlon, ac yn
murmur yn erbyn athrawiaethau amryw
a dyeithr. Pan y delo ef i'r maes,
gwylied ein gwrthwynebwy. Deil y
chwaer ffyddlon Mrs. Roach i flaen-
ori mewn sel, caredigrwydd, a hael-
ioni, a bod yn gall fel y sarph a diniw-
ed fel y golomen. Mae y frawdoliaeth
yn Ridgeway, yn ei ffordd ei hunan, yn
dra ffyddlon oll, yn dderbynwyr o'r
WAWR, a'r brawd R. D. Jones yn or-
uchwyliwr diflino.

—Yn Berlin, Wis., yr oeddym yn
teimlo yn rhyfedd yn absenoldeb yr
ymadawedig frawd a chyfaill John D.
Williams. Nid ydym yn cofio bod yn
fwy hiraethus ar ol un estron o'r blaen.
Yr oedd ei golli ef yn gollod fawr yn ei
deulu, yn yr eglwys a'r gymydogaeath,
a theimlir hyny yn gyffredinol.

—Yn Picatonica, Wis., mae yr achos
goreu yn dal yn mlaen, ac heb lawer o
ychwanegiadau mewn rhif—y brawd
Hugh Hughes yn pregethu bob Sab-

both, ac yn dra defnyddiol, o dan law-
er o anafateision. Da genym fod y
frawdoliaeth yn gwerthfawrogi ei lafur.
Mae y brodyr John Jones, Thomas P.
Powell, John E. Morris, a Theo. P.
Powell, a'u teuluoedd, yn dangos ffydd-
londeb mawr gyda'r achos. Nid an-
nghofiwn ein hymwelriad a'u caredig-
rwydd. Y diwrnod o'r blaen yr oedd-
ym yno, ond yn awr mor bell!

HANESION CARTREFOL.

CYMANFA Y Bedyddwyr yn Swydd ONEIDA, N. Y.

Bydded hysbys i bawb y perthyn
iddynt, y cynelir Cymanfa y Bedydd-
wyr yn Swydd Oneida, N. Y., yn Utica,
Bordwell, a Remsen. Bydd y gynadl-
edd yn dechreu yn Utica, am 2 o'r
gloch brydnawn Sadwrn, Mehefin 7,
a phregethu yno am 7 yn yr hwyr a'r
Sul dilynol. Yna bydd cyfarfodydd
trwy yr wythnos yn canlyn, yn Bord-
well a Remsen. Dysgwyliw y Parchn.
Phillips, Parsons; Evans, Cattaraugus,
a H. C. Parry (Cefni), i fod yn pre-
gethu, yn nghyda gweinidogion y cylch.

Bydd Mr. Parry yn darlithio yn y
cylchoedd, yn ddilynol i'r gymanfa, a
dysgwyliw i frodyr eraill roddi pob
bwriad o'r fath hyny heibio ar y pryd
hwn, fel y byddo i'r brawd galluog
Cefni gael pob chwareu teg. Gall
pawb benderfynu y bydd darlithiau y
brawd, yn ogystal a'i ysgrifau a'i breg-
ethau, yn werth y sylw manylaf.—
Seth Jones.

CYMANFA ORLLEWINOL I'R MISSISSIPPI.

Cynaliwyd y Gymanfa hon Mai 3, 4,
5, 1879, gyda'r eglwys yn Dawn, Mo.
Y brodyr fu yn pregethu ar yr achlysur
oeddynt y Parchn. H. C. Parry (Cefni),
D. C. Thomas (Christopher Bach), a
Samuel Cheshire Pierce; a gallwn ddy-
weyd yn ddibetrus, i ni gael cymanfa
lewyrchus. Yr oedd yr eglwys barch-
us yn Dawn wedi bod yn cynal wyth-
nos o gyfarfodydd gweddio am i Feistr
y gwaith roddi ei bresenoldeb, a thyw-

allt arnom y gwllith nefol; a chredwn fod eu gweddiau wedi eu hateb Yr oedd ymweliad Cefni enwog yn rhoddi boddlonrwydd neillduol.

Dydd Sadwrn, am 10 o'r gloch, cynaliwyd cynadledd, pryd y galwyd ar y brawd Williams, un o ddiaconiaid eglwys Dawn i agor y cyfarfod trwy weddi. Yna darllenodd yr Ysgrifenydd y llythrau oddiwrth y gwahanol eglwysi, er mwyn i ni ddeall ychydig am sefyllfa pethau yn ein plith, pryd y pasiwyd y penderfyniadau canlynol:

1. Ein bod yn gwahodd H. C. Parry (Cefni) a D. C. Thomas i eistedd gyda ni yn y gynadledd.

2. Ein bod yn derbyn eglwys Bevier i'r undeb.

3. Ein bod yn diolch i Cefni am yr "Amddiffyniad," yn y WAWR, ac i Giraldus am ei fyddlondeb yn dwyn y cyhoeddiad allan.

4. Ein bod fel gweinidogion a chennadon i geisio ffurfio y moddion mwyaf effeithiol i barhad a chynydd egwyddorion y Bedyddwyr Cymreig yn y gorllewin i'r Mississippi.

5. Fod pwyllgor cynorthwyol i gael eu penodi er mwyn gweithredu parth i anghydfod a ddichon gymeryd lle yn nghorph y fwyddyn, ac fod gan y rhai hynny hawl i alw cymorth, os bydd hyn yn angenrheidiol. Y brodyr a ddewiswyd ydynt, Pierce, Joseph Lewis, Dawn, a David Evans, Bevier.

6. Fod y gymanfa nesaf i gael ei chynnal yn Bethlem, Bevier—yr amser i'w benodi eto.

Hefyd cynaliwyd cynadledd ddydd Llun, i ystyried achos yr eglwys yn Peniel, Aspinwall, Neb., pryd y penderfynwyd ein bod, ar ôl dwys ystyriaeth ar eu mater, yn ymwrthod â hwy fel eglwys, ac aelod o'r Gymanfa, ac fel y cyfryw yn eu cyngori i alw cyfarfod o'r holl aelodau, ac anfon am ryw weinidog neu weinidogion i'w corphori yn eglwys reolaidd. Felly terfynwyd y gynadledd. Yr oedd pawb yn teimlo ein bod wedi cael cynadleddau heddychol.

Mae yn ddyledswydd arnom gydnabod eglwys Dawn am ei haelfrydedd yn darparu ar gyfer cysur y dyeithr-

iaid. Yr oedd pwyllgor trefniadol wedi cael ei benodi gan yr eglwys, y rhai a wnaethant eu rhan yn dda. Nid wyf yn cofio eu henwau yn iawn, onide buasent yn werth sylw, am eu llafur a'u cariad; ond gwn fod Isaac Jones yn un, brawd fu yn aelod yn Bevier flynyddau yn ol; ac a sonir am dano gyda serch neillduol, o herwydd ei fyddlondeb a'i weithgarwch; yn nghyda Joseph Lewis, un o ddiaconiaid yr eglwys, a legislator yn llawn activity, ac un gaiff ei deimlo yn ein cynadleddau dyfodol, fel un cyflym i fesur a phwyso cywirdeb tystiolaeth achwyniadol. Gan y bydd, mae yn ddigon tebyg, anghydfod yn dygwydd yn ein plith ninaw, fel mewn lleoedd eraill, yn awr ac yn y man, bydd yn dda cael gwasanaeth dynion o fath hwn i drafod y Corinthiaid fel y bydd achos yn galw. Gobeithiwn y bydd i'r gymanfa fod yn fendith mewn modd cyffredinol.

R. M. RICHARDSON, *Cadeirydd*.

SAMUEL CHESHIRE PIERCE, *Ysg.*

BEDYDDIWDYD—

Yn Mahanoy City, Pa., ar y 18fed o Mai, gan y Parch. W. D. Thomas, pedwar o bersonau.

PRIODWYD—

Yn Mahanoy City, Pa., Mai 17, 1879, gan y Parch. W. D. Thomas, Mr. Thomas Richards, o Frackville, a Miss Elizabeth Phillips, o Shenandoah.

[O Seren Cymru]

NEWYDDION CYMRU.

—Nid oes i'w glywed yn mhob cymydogoeth ond swm tlodi masnachol. Dyna yw y swm yn Nghymru, a dyna yw y swm drwy y Deyrnas Gyfunol, yn ogystal a thrwy deyrnasoedd eraill. Yr oeddym yn barnu ein bod i'w gwel-ed arwyddion o gyfnewidiad er gwell; er hynny ofnwn mai gwanaidd ac ansefydlog yw yr arwyddion presenol.

—Fel arferol, cynaliwyd cŷlchwyli- iau gwahanol gymdeithasau enwad y Bedyddwyr yn Llundain yr wythnosau diweddaf yn Ebrill. Ar y cwbl yr ydoedd y cyfarfodydd yn dra phoblogaidd, a thraddodwyd areithiau dylanwadol a gwir werthfawr gan brif ddynid yr enwad ynddynt.

—Cynaliodd “Cymdeithas Rhyddhad Crefydd” ei chylchwyl flynyddol eleni ar ddiwedd Ebrill, a chafodd y gymdeithas brawf adnewyddol yn yr wyl hon fod y cwestiwn hwn yn dyfod yn gyflym yn gwestiwn y dydd. Felly y mae hefyd. Hwn yw y cwestiwn a una yr holl Ryddfrydwyr a'u gilydd, ac a gyfoda frwdfrydedd y wlad i'r gradd hwnw ag a ysguba o'i blaen bob gwrthwynebiad iddo. Rhyddhad crefydd oddiwrth nawdd a rheolaeth yr Eglwys Wladol yw cwestiwn y dydd yn Ffrainc, yn Belgium, yn Germani, ac yn Itali. Mae galwad uchel ar gyfeillion cydraddoldeb crefyddol i ymuno yn un fyddin fawr selog er gweithio allan yr egwyddor fawr hon yn ein teyrnas ni, a theyrnasoedd eraill. Mae y Babaeth, a'i holl gynorthwywyr yn Eglwys Loegr, yn rhoddi allan eu holl adnoddau er dwyn y wlad ac Ewrop dan ddwrn offeiriadaeth, fel yn yr hen amseroedd. Mae yn bryd i Ymneillduwyr ddeffroi o'u cwsg.

—Traddodwyd darlith yn ddiweddar yn Ebenezer, Aberafon, ar “Cestyll yn yr Awyr,” gan y Parch. H. Harris, Casllwchwr. Cadeiriwyd gan Mr. T. W. Jenkins, Maer y dref, yn deilwng o hono ei hun. Mae y ddarlith hon yn llawn o addysgiadau. Yr oedd yr elw i fyned at leihau dyled capel y Bedyddwyr Seisnig.

—Cynaliwyd cwrdd mewn cysylltiad ag ymadawiad y Parch. T. Garnon o Glyn Ebbwy, nos Wener, Ebrill 25ain. Penderfynodd gweinidogion gwahanol enwadau y lle gyflwyno anerchiad i Mr. Garnon ar achlysur ei ymadawiad. Bu Mr. Garnon yn weinidog ar yr eglwys yn Zion am ychydig rhagor na thair blynedd, a bu llwyddiant mawr ar yr achos yn ystod ei weinidogaeth; ac oni

b'ai fod cyflwr masnach mor isel, yr hyn a barodd i luaws symud o'r lle, byddai yn awr yn eglwys gref a llwyddianus. Hyn yn benaf oedd yr achos i'n hanwyl frawd ddyfod i'r penderfyniad i ymadael. Yr oedd yr *address* yn *illuminated*, ac wedi ei gweithio oll gyda llaw, ac mewn ffrâm ardderchog.

—Un Sabboth yn ddiweddar, bedyddiwyd y Parch. J. M. Steven, gweinidog eglwys yr Annibynwyr yn Morpeth, yr hwn a hysbysodd ei eglwys o'i gyfnewidiad boreu Sul, Mawrth 30. Nos Sul, Ebrill 27, yn Newcastle, pregethodd ar Heb. xii. 14, ac ar ddiwedd y bregeth, wedi rhoddi ei resymau dros gyfnewidiad yn ei farn o barthed i weinyddiad yr ordinhad o fedydd, aeth i waered i'r dwfr, ac fe'i bedyddiwyd gan y Parch. J. M. Stephens, B. A.

—Nos Fawrth, Ebrill 22, yn Caer-salem, Bargoed, traddododd yr enwog Dr. Morgan (Lleurwg), Llanelli, ei ddarlith ardderchog ar “Nid aur yw pobpeth sy'n dysgleirio.” Daeth tyrfia luosog iawn yn nghyd i wrando y ddarlith. Ni raid wrth ganmoliaeth; digon yw dweyd mai Lleurwg oedd y ddarlithiwr.

ERYRI WEN.

Eryri Wen, os na ddaw'm troed
Fyth eto ar dy ben,
Y mae fy nghalon fel erioed
Ar ben Eryri Wen;
Nis gwelaf mwy mo'r dolydd mawn,
Lle gyntaf gwelais Gwen;
Mewn adgo'r wyf yn fynych iawn
Ar ael Eryri Wen.

Gwyn fyd y 'deryn bach, diboen
Sydd yno yn y nen;
Gwyn fyd y ddafad fach a'r oen
Sydd ar Eryri Wen;
Boed imi hedd ar ddiwedd oes,
Ac wrth orphwyso'm pen,
O f' enaid hed i'r hwn a'th roes,
O droed Eryri Wen.

—J. Ceiriog Hughes.

PROSPECT. 7. 6. (M. 9.)

ELTON MON.

Gwasgar - a'r tew gym - yl' - au, Oddi yma i dy fy Nhad,

Datgudd - ia i mi beunydd Yr iach - awd - wriaeth rad;

A dywed air dy hun - an Wrth f'enaid clwyfus, trist,

Dy fod yn madden meiau, Yn haeddiant Ies - u Grist.

NEWYDDION CYFFREDINOL.

—Mae y Bedyddwyr yn Llundain yn danfon nifer mawr o genadon i Ganolbarth Affrica.

—Dinystriwyd pymtheg o ffermdai yn ddiweddar, yn agos i Parma, yn Itali, trwy dir-llithriad.

—Cariwyd ymaith 34 o bontydd rheilffyrdd yn ddiweddar gan lifogydd, yn agos i Moscaw, Rwsia.

—Mae y Pab wedi apwyntio wyth o Gardiniaid newyddion, ac yn eu plith y Parch. Dr. Newman, o Loegr.

—Aeth y *bankers* Swan, Clough & Co., o York, Lloegr, i gyflwr o fethdaliad tua dechreu y mis diweddar. Amcan-gyfrifir eu dyledion yn £2,000,000.

—Mae adroddiadau oddiwrth y fyddin Affghanaidd yn arwyddocau y tebygolrwydd o heddwch buan, ar y telerau arferol y caffaeliad o ychwaneg o diriogaeth i'r Prydeinwyr.

—Cynaliwyd cydgyngorfa gydgenedlaethol yn ddiweddar yn Paris i ymdrin â'r pwnc o wneuthur camlas o fôr y Werydd i'r Tawelfor, ar draws i Gyfyngdir Panama.

—Bu feirw naw o fenywod yn gan' mlwydd oed ac uchod yn Philadelphia, yn ystod y fl. 1878. Yr oedd tair o honynt yn 102 mlwydd oed yr un.

—Bu farw y Cadf. John A. Dix ar yr 21ain o Ebrill, yn 81 mlwydd oed. Yn mhllith ei eiriau olaf ydoedd, "Yr wyf yn credu yn Nuw; mae genyf fydd hollol yn fy Mhrynwr; nid oes ynof elyniaeth at undyn."

—Y clerigwr hynaf yn Eglwys Loegr yw y Parch. Canon Beadon, yr hwn sydd yn byw yn Wells. Ganwyd ef Rhag. 6, 1877, ac y mae gan hyn yn ei 102 ml. oed. Y mae eto mewn iechyd da, yn gallu darllen heb wydrau, ac ni wisgodd etioed gôt fawr.

—Mewn ugain mlynedd mae y Talaethau Unedig wedi cynyddu 138,000,000 o fwsiceli yn ei chynyrch blynyddol o wenith; tra y mae gwerth yr offerynau amaethyddol a ddefnyddir ar y ffermydd wedi cynyddu \$185,000,000, a'r da byw, 1,081,000,000.

—Hysbysir y bydd i fil o ddwyllaw fod ar waith yn mhen triugain niwrnod ar reilffordd Charleston & Potomac (yn croesi Dyffryn y Shenandoah, yn Rockingham Co., Va.) Mae y rheiliau i'r 125 milldir cyntaf wedi eu pwrcau.

—Nid yw John Bright yn coleddu opiniwn dychafedig iawn am drefniad presenol y Llywodraeth Brydeinig. Wrth anerch ei ethoblyddion yn ddiweddar, terfynodd gyda'r sylwadau canlynol: "Mae y Llywodraeth yn ei

ddil gartref, ac yn derfysglyd ac yn ddryglo. us oddicartref. Yr wyf yn eu gadael i faru ac hetholyddion, ac i gollfarniad trwm hanesyddiaeth."

—Mae peiriant i naddu ceryg o bob math yn gyflwm, wedi ei freintebu. Mae yn alluog i daro 6,000 o ergydion y fynydd.

—Yn ystod y tri mis cyntaf o'r flwyddyn hon bu 412 o dânau yn ninas New York, yn achosi colled o werth \$4,075,178, o'r hyn yr oedd y 19-20 ran wedi ei ddiogelu trwy ywriant.

—Cwerylodd Andrew Manning, gweithiwr mewn ffactri yn Danielsville, Conn., â'i wraig, a tharawodd hi ar ei phen â bwyell, gan ei lladd yn y fan; yna rhedodd at lyn yn y gymydogeaeth, a boddodd ei hun. Yr oedd Manning yn ddyd anghymedrol.

—Yr oedd yr hin yn rhanau gogleddol Lloegr Newydd yn anarferol o boeth ar y 13eg o'r mis diweddar; ac yr oedd yr hin-fesurydd mewn amryw fanau yn New Hampshire yn dangos 100 o raddau yn y cysgod.

—Cymerodd daearyn le yn Mianeh, yn Persia, ar yr 22ain o Fawrth, gan ddiynstrio un-ar-bugain o bentrefi. Lladdwyd 922 o bersonau, 2,600 o ddefaid, 1,125 o ychain, 124 o gefyllau, a 55 o gamelod.

—Yn ol Cyfansoddiad newydd California, bydd yn drosedd o'r gyfraith i unrhyw berson gyffio neu roddi gwaith i Chinead ar ol y taf o Ionawr nesaf; nid dyndt ychwaith i gael eu gorchwylio ar y gweithiau cyhoeddus.

—Bymtheg mlynedd ar hugain yn ol nid oedd gymaint ag un cenadwr Protestanaidd o fewn terfynau yr Ymerodraeth Chineaid. Yn awr y mae yno 40,000 o Chineaid yn galw eu hunain yn Gristionogion, o'r rhai y mae 13,000 yn gymunwyr.

—Aeth Louis Barron, *machinist*, o Watertown, N. Y., adref oddiwrth ei waith yn glaf, a syrthiodd i lawr yn yr *yard* o flaen ei gartref, gan ddweyd wrth ei wraig, "Yr wyf yn marw." Cyffrodd Mrs. Barron i'r fath radd fel y bu farw yn fuan wed'yn; ond gwellaodd Mr. Barron.

—Dywed hysbysiad i'r *London Times*, o Calcutta, India, ddarfod yn agos i 1,000,000 o bererinion ymgynull yn yr *Hurdwar Fair*, a chario y colera oddiyno gyda hwynt mewn amrywio gyfeiriadau; a dywedid fod eisoes 25,000 o farwolaethau o hono wedi cymeryd lle.

—Mae yr eglwysi Pabyddol yn Paris yn creu *sensation* trwy adnewyddu difyrwch y Canol Oesoedd. Arddangosir chwareuon yn portreadu croeshoeliad Crist, gydag *actors* byw; mae un wedi ei sicrhau wrth y groes, fel Iesu c Nazareth, a dynes wrth droed y groes yn arddangos Mair Magdalen, &c. Dywed y N. Y. *Observer* mai tebyg y bydd yr un pethau yn New

York yn mhen bliwyddyn neu ddwy. Gbb. cithio na fydd, byth.

—Mae y cenadaethau Protestanaidd o bob enwad yn Itali yn rhoddi gwaith i 205 o weinidogion ac athrawon, ac adroddant 6,340 o gymauwyr. Mae 3,280 o blant yn yr ysgolion Sabbathol, a 3,925 yn yr ysgolion dyddiol. Nid yw y rhifnodau uchod yn cymeryd i fewn y 17 plwyf yn y Dyffirnoedd Waldensiaidd.

—Nid yw yn wirionedd fod mwy o farwolaethau nag o enedigaethau yn Llundain, fel y dywedid gan gyhoeddiad meddygol. Dengys adroddiad y Cofrestrwyd am y flwyddyn 1878, fod y genedigaethau yn 129,184, a'r marwolaethau yn 86,695, yr hyn sydd yn dangos 42,489 mwy o enedigaethau nag o farwolaethau.

—Mae y llywodraeth Ffrengig yn benderfynol i rwystro clerigwyr Pabyddol i ymyraeth a'r gyfundrefn addysgiadol yn yr ysgolion cyhoeddus. Effallai y bydd i ganlyniadau difrifol ddilyn, ond yn y diwedd gorfodir yr offeiriad i ymestwng.

—Mae Dosran y *Post Office* yn Washington wedi cymeradwyo cynllun i'r *postal card* newydd cydgenedlaethol dwy cent, sydd wedi ei ddarparu gan yr *Universal Postal Union*, a gweithred ddiweddar y Gydgyngorfa. Parotir y *plate* mor fuan ag y bydd modd. Wedi'n gellir danfon ychydig linellau i'r Hen Wlad am ddwy cent.

—Dywed hysbysiad o Lundain fod 120,000 o lowyr wedi cyfarfod mewn cynadledd yn Barnsley, canolbarth rhandir mwnawl Yorkshire. Penderfynasant ofyn ychwanegiad o ddeg y cant yn eu cyflogau, ac os gomeddidd hwy, i beidio gweithio, trwy y wlad yn gyffredinol. Yr oedd cynadledd arall i gael ei chynnal yn Birmingham mewn pum' wythnos, i benodi yr amser i roddi rhybudd o'r *strike*. Defnyddir yr amser hyd hyn y gynhyrfu y mater.

—Mae brenin Burmah yn mhell o flaen newyddiaduron y wlad hon y rhai a gynygiant *chromos* gwerth deg cent fel anogaeth i dderbynwyr newyddion, gan honi nad ellir eu cael yn y *stores* am lai na phum' dolar. Dywedid yn ddiweddar fod y brenin wedi penderfynu sefydlu newyddiadur, o'r hwn yr oedd efe i fod yn olygydd ac yn berchenog; ac er mwyn cael rhestr fawr o dderbynwyr, mae yn bygwth a marwolaeth bawb o'i ddeiliaid a wthodant danysgrifio. Nid ydym eto wedi deall beth yw maint y rhestr o dderbynwyr ydyw wedi gael.

—Dywed y *London Medical Times* fod cynydd cyson o fwy na mil y flwyddyn o wallgofiaid yn Lloegr a Chymru. O'r flwyddyn 1857 hyd 1876, cynyddodd nifer y gwallgofiaid yno o 36,762, i 66,636. Dywedir fod y boblogaeth gyffredin yn cynyddu yno yn ol un a baner y cant, tra y mae gwallgofiaid yn cynyddu yn ol y gradd o dri y cant. Hwyrach y dangosai ystadegau radd gyffelyb o gynydd yn y Tal-

aethau ~~gwallgofiaid~~. Dywed ~~am~~ fod ~~ysgolion~~ gweiniaid, yn yr ymdrech galed am fodolaeth, yn tori i lawr, a bod pobpeth sydd yn niweidio iechyd meddyliol neu gorphorol, yn tueddu at wallgofrwydd.

—Mae yn debyg y bydd i enw Ida Lewis, gwrones Lime Rocks Light House, R. I., yr hon sydd wedi achub cynifer o fywydan, gael ei drosglwyddo i'r dyfodol gyda'r eiddo Grace Darling, o Loegr. Bydd yn dda gan bawb ddeall ei bod wedi cael ei phenodi yn geidwad y goleudy, lle y mae wedi treulio ei bywyd hyd yn hyn. Ar farwolaeth ei thad rhoddwyd y swydd i'w mam. Rhoddodd y fam y swydd i fyny yn ddiweddar o herwydd ei hoedran; ac yn awr mae y ferch Ida wedi ei phenodi i'r swydd, gyda bliwydd dâl o \$750, yr hyn sydd \$250 yn fwy nag a dalwyd o'r blaen. Dywedai yr Ysgrifenydd Sherman yn ei lythyr yn rhoddi y penodiad iddi: "Mae y penodiad hwn yn cael ei roddi i chwi fel arwydd o fy ngwerthfawrogiad o'ch ymdrechion gwronol yn achubiaeth bywydan dynol."

—Mae math o deyrnasiad dychryn wedi bodoli yn Rwsia er ys cyfion amser bellach, ac y mae yn gwaetbyga yn barhaus. Arferai y Llywodraeth y mesarau grymusaf yn erbyn y *Nihilists*, neu bawb a dybir o goleddu y radd leiaf o deimlad yn erbyn y llywodraeth; ac mae miloedd yn cael eu hatafaelu a'u carcharu. Ni feiddia neb fod allan wedi 9 o'r gloch yn yr hwyr, yn St. Petersburg, heb *certificate* yn hysbysu y lle o'r hwn y daeth y dygiedydd, ac i ba le y mae yn myned. Mae llawer o geidwaid tai lletya wedi eu carcharu am esgeuluso gwneud adroddiad o ddyfodiaid newyddion i'w tai. Y mae canoedd eisoes wedi eu hanfon i Siberia. Dywedir mai prif effaith y mesurau gormesol hyn yw cynyddu y teimlad o elyniaeth at y Llywodraeth. Ymddengys nad rhyw leoedd esmwyth a diogel iawn sydd gan benau coronog y byd yn bresenol.

—Daeth i ben penboethyn o'r enw Charles F. Freeman, un o brif ddynion y *Second Adventists* yn Cape Cod, Mass., yn ddiweddar, fod galwad arno i wneyd rhyw aberth mawr i foddloni ei Dduw—a daeth i'r penderfyniad ei fod ef yn fath o ail Abraham, a bod galwad arno i gymeryd bywyd ei ferch fach Edith, 5 mlwydd oed, yr hon y tybiai a gaffai ddychweliad i fywyd yn mhen tri diwrnod. Ar ol llawer o weddio ar y mater, ac o'r diwedd gael oyd-syniad y fam, cyflawnodd ei amcan drwy ei thrywanu a chylllell fel y bu farw ar unwaith, pan ydoedd yn cysgu yn y gwely. Pan daenodd y newydd yn mhlith ei gyd-gredinwyr, credai llawer o honynt yn sicr y caffai yr eneth ddychweliad i fywyd; a mawr oedd eu siomedigaeth wrth weled y ferch fechan yn cael ei chladdu, heb un arwydd o ddychweliad bywyd. Mae rhieni y lodes yn y carchar, ac, wrth gwrw mae yr amgylchiad pruddaidd hwn wedi achosi llawer iawn o deimlad, yn agos ac yn mhell.

PENOD O FFRAETHEBION.

—Mae rhai llyfrau i'w profi, eraill i'w llyncu, a rhyw ychydig i'w treulio.

—Dywed Josh Billings—“ Mae gan y dyn hwnw nad oes ganddo ddim yn y byd i'w wneyd ond difyru ei hun, y *job* galetaf ar law a wni am dani.”

—Bachgen *cute* oedd hwnw a ddywedodd ei fod yn hoffi “diwrnod gwlawog da”—rhy wlawog i fyned i'r ysgol, a *just* yn ddigon gwlawog i fynedi bysgota.

—Dywed rhywun, “Nid adnabum ddynd yn fy mywyd nad allai oddef anffodion dyn arall yn berffaith fel Cristion.”

—Nid oes un atheist, gyda'i holl ddewrder ymfrostiedig, a feiddiodd erioed gyhoeddi ei gredo ar ei gareg fedd. —*Josh Billings.*

—Dywedir fod rhai pobl yn cadw eu hunain rhag rhewi yn y gauaf, trwy gadw eu hunain yn barhaus mewn dwfr poeth gyda'u cymydogion.

—“Ah, Joe,” meddai cyfaill wrth gydymdeimlo â dyn oedd yn rhy ddiweddar i'r trên, “ddarfu ti ddim rhedeg yn ddigon cyflym.” “O do,” ebai Joe, “mi redais i yn ddigon cyflym, ond ni chychwynais yn ddigon buan!”

—Dywedodd anffyddiwr unwaith yn wawdlyd wrth weinidog, “Yr wyf bob amser yn treulio y Sabboth i settlo fy nghyfrifon.” Ni wywodd y gweinidog, fel y dysgwylid, eithr atebodd yn syml, “Ac mae yn debyg y bydd i chwi dreulio dydd y farn yr un modd.”

—Aeth cwpwl o ddynion allan i bysgota y dydd o'r blaen. Pan yn dychwelyd teimlent chwant bwyd; ac wrth fyned heibio fferm-dy, gwaeddent ar ferched y ffermwr, “Ferched, a oes genych laeth enwyn?” Daeth yr ateb yn ol, “Oes, ond yr ydym yn ei gadw i'n lloi ein hunain.”

—“Beth yw yr achos,” meddai un Gwyddel wrth un arall, “dy fod tydi a'th wraig bob amser yn cweryla?”

“O herwydd,” ebai Pat, “ein bod ein dau o'r un feddwl—mae arni hi eisiau bod yn feistr, ac felly'r wyf finau.”

—Fel hyn yr esboniai pregethwr du y wyrth o borthi y pum' mil gyda pum' torth a dau bysgodyn: “Yr oedd yno bum' mil o dorthau, a dwy fil o bysgod, a gorfu i'r deuddeg dysgybl fwyta y cwbl—a'r wyrth ydyw, na fuasent yn hollti.”

—Dywedodd hen wraig ar ei chlaf wely, mewn agwedd edifeiriol, “Yr wyf wedi bod yn bechadures fawr am bedwar ugain mlynedd, ac nis gwyddwn hyny.” Atebodd hen ddynes ddu oedd wedi byw gyda hi yn hir, “O, meistr, gwyddwn i hyny yr holl amser.”

—Dywedodd lodes brydferth yn y West wrth ei chariad, ei bod hi yn medru darllen y meddwl.

“Wyt ti'n dweyd hyny?” meddai efe. “Elli di ddarllen beth sydd yn fy meddwl i?”

“Gallaf,” meddai, “y mae yn dy feddwl di ofyn i mi fod yn wraig i ti, ond yr wyt yn teimlo dipyn yn ofnus i wneyd.”

Y mae eu cardiau priodas allan.

—Gofynwyd i lodes fach gan ei mam, ar ol ei dychweliad o'r capel, sut yr oedd hi yn leicio y bregeth.

“Nid oeddwn i yn ei leicio o gwbl,” oedd yr ateb.

“Paham?” gofynai y fam.

“O herwydd iddo bregethu mor hir nes oedd arnaf eisiau cysgu, ac yna gwaeddai mor uchel fel nas gallwn gysgu.”

—Yr oedd gweinidog yn egluro natur gwyth, a gofynai i un o'r bechgyn bychain oedd yn ei ddosbarth, “Yn awr, fy machgen i, pe gwelet ti yr haul yn codi ganol nos, beth alwet ti ef?” “Lleuad, syr, y galwn i ef.” “Nage, fy machgen i, nid felly; ond caniatâu dy fod yn gwybod nad y lleuad yw, a dy fod yn gwybod fod yr haul yn codi ganol nos, beth feddyliet am hyny?” “Wel, syr, mi feddyliwn ei bod yn llawn bryd i mi godi.”

Y W A W R.

“Boed dda y ffawd, bedydd fydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd fydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd.”—EBEN FARDD.

Cyf. IV.]

GORPHENAF, 1879.

[RHIF. 4.

ELFENAU CYMERIAD Y PARCH. WM. OWENS, PITTSBURGH.

GAN Y PARCH. A. J. MORTON, PITTSBURGH, PA.

Y mae llawer dyn yn meddu hynod-rwydd parth meddwl, teimlad, gair a gweithred; ond nid yw y ffaith hon, er hyny, yn argymell y cyfryw ddyn i'n mynwes i'w garu; i'n meddwl i'w edmygu, nac ychwaith i'n synwyr moesol i'w ddewis fel cynllun ein bywyd a safon ein cymeriad. Y mae diffyg cymeriad fel hwn i'w briodoli i bresenoldeb rhyw elfenau anghydnaws â'n teimlad, ac â gogwydd ein serch at y rhinweddol a'r rhesymol. Dyn o'r nodweddiad hwn oedd Jonathan Swift; a chyffelyb iddo ydoedd Sydney Smith. Er fod pawb, hyd yn nod gelynion yr enwogion hyn, yn llwyr gydnabod eu talentau, eu dysg, a'u dylanwad ar eu hoes a'u holafiaid, eto nid oedd, ac nid oes, nemawr yn eu *caru*—yn ei hoffi yn ddiamodol. Mae yn wir y gall ambell un, hyd yn nod hoffi ambell nodweddiad o'u heiddo, pan yn casâu â chasineb duwiol y rhan fwyaf a chyhoeddusaf o'u cymeriad. Mewn cyf-eiriad arall, ceir dynion fel Rousseau ac Oliver Goldsmith, a hoffir, a anwylir gan lu o'r dynion goreu. mwyaf deallus, mwyaf eu parch i rinwedd, er cymaint, ac er gwaethaf dylanwad eu hegwyddorion cyfeiliornus, a'u harferion amheus. Nid yw y dirgelwch hwn

yn mhell, nac yn anhawdd cael gafael ynddo. Yr oedd Rousseau, yn mhlith y Ffrancod, a Goldsmith, yn mhlith y Saeson, yn well na'u gwendidau, yn tra rhagori ar eraill mewn cyffelyb sefyllfa ac oes. Pwy, yn hyddysg yn eu hegwyddorion, ac yn hanes eu bywyd, a glywodd neb yn dweyd fod yn gas ganddo ef feddwl am danynt? Na, edmygir y dynion hyn rywbeth fel yr edmygir gweddillion hen gastell, neu olion hen eglwys gadeiriol—chwilir mwy am olion y caboli cywrain fu ar y meini nag a wneir am y toriadau a'r dinystr a'u goddiweddodd. Galara pob dyn pur ei feddwl ac uchel ei nod, na chawsai dynion o'r fath fyw mewn gwel oes, a than ddylanwad mwy ffafriol i ddadblygiad a chadwraeth y cain, y rhinweddol, a'r da. Os oedd ambell gangen yn gam a chrin, yr oedd y cyff yn uniawn ac iach; os oedd y rhisgl allanol yn arw, yr oedd y rhiddyn yn goch-fyw oddi mewn.

Mewn rhyw oleuni cyffelyb y mae yn rhaid i ni edrych ar gymeriad ein hanwyl dad o Pittsburgh. Nid oedd mewn ond ychydig o bethau yn gymeriad perffaith. Yr oedd er hyny yn gryf yn y pethau sydd tuag at Dduw ac eneidiau dynion. Yr oedd yn anhawdd canfod

un ag oedd yn fwy cywir; yr oedd yn anhawdd troi i gyfeiriad ei wehddau, oblegid fod cymaint o atdyniad yn ei ragorion. Nid cymeriad yn cael ei oddef oedd eiddo Owens, ond cymeriad a ddiogelid gan hŷder ei frodyr; a gerid gan had sanetaidd Duw. Yn sicr yr oedd mân ddiffygion yr hen wr yn profi mwy o'i fawredd nag a allent ei fychander. Yr oedd ef, fel y nifer luosocaf o feibion athrylith, yn meddu ar y pwysau a'u cadwent yn agos at y ddaear—ffaeleddau goddefadwy.

PLENTYN NATUR OEDD MR. OWENS.

Nid taran y chwareufwrdd, ond eiddo natur—y netoedd—oeddynt ei eiddo ef; yr oedd cymaint o wabaniaeth rhyngddo ef a chynrych celfyddyd neu addysg, ag sydd rhwng cynrychion gweiniaid y twym-dy ag eiddo ynysodd y cyhydedd. Nid oedd dan un amgylchiad yn awgrymu ei feddiant o addysg, ac eto arddangosai ei phresenoldeb dilwgr, er yn anwybyddus iddo ei hun. Mae yn eithaf hysbys i bawb a'i hadwaenai, na wyddai efe (yn ol dull yr ysgolion) ond y nesaf peth i ddim am wyddoniaeth, am resymeg, am reithec, &c.; eto caed engreffitiau lluosog ac ardderchog o'honynt pan y byddai ef ar ei uchel-fanau. Yr oedd yn defnyddio y creigiau i adeiladu, er na wyddai eu henwau. Yr oedd yn llawio arfau y rhesymwr, er yn amddifad o'u hystyr mewn llyfrau; ac er na ddysgodd gyfansoddi darlith yn ol cynllun yr areithiwr, eto gwelid addurniadau areithec yn prydferthu adeilad ei athrylith. Yn wir, caed ef yn tori y sylfaen, yn goruwch-adeiladu, ac yn addurno y cwbl â chydmariaethau coeth ac awgrymiadol a fuasant yn cael eu hystyried yn ddilynion mewn cyfansoddiad o waith Wendell Phillips ei hun. Gwelwyd ef, ugeiniau o weithiau, fel yr eryr yn ymgodi o awyr drygnaws y byd isod; yn gadael y cymylau duon a'r brynau rhwygiedig islaw, ac yn esgyn i froydd pur meddyliau a theimladau y gweledydd nef-anedig ei hun. Gallasai ambell ddyweithr-ddyn dybied a chasglu, oddiwrth fywiog-rwydd ei feddyliau, gwres ei deimlad,

a'i rwyddineb a'i drefn wrth gyrhaedd ei nod, ei fod wedi byw rhan fawr o'i oes wrth draeth Quintilian, ac iddo yfed yn helaeth o addysg Whateley, a Stuart Mill ei hun. Y mae llawer Cymro a fedr roddi asgwrn poenus yn ei le, er na wyr beth ydyw yr enw meddygol sydd ar yr asgwrn, na'r gwaith o'i osod yn ei le. Un felly oedd yr hen wr Owens. Cof gan yr ysgrifenydd ei glywed (mewn cwrdd mawr yn Slatington, Pa.), yn darlunio dyfodiad adret y saint, gyda y fath ddylanwad nes oedd pawb bron a llesmeirio. "Y rhai oeddynt, ebe efe, "fel Paul, wedi myned trwy, a gadael ar ol, lawer ystorn, craig, a pheryglon cuddiedig eraill—yn dynesu at, yn cyrhaedd, yr hafan dymunol—nid mewn agerlong yn ageru ei ffordd ar hyd ryw gamlas gelfyddydol. Na, na, ond mewn hen long hwyliu, y lliain yn rhwygedig yn y gwynt, a'r hwyliu yn ddellt, yn cario yn ei holl allanolion arwyddion amlwg o'r caledi oedd wedi ei gwrdd, ac ar yr un pryd y diogelwch oedd wedi ei gyrhaedd."

Yn ddiau yr oedd y darluniadol yn gryf ynddo. Ni thybiem y cyfeiliornem yn mhell pe dywedem, mai efe, ar amrywiol ystyriaethau, oedd y pregethwr mwyaf poblogaidd yn ei ddydd yn mhllith ewogion yr areithfa Gymreig yn America. Nid ydys, wrth ddweyd fel hyn, yn cuddio, lleihau na chamliwio ei wendidau, nac ychwaith yn gwadu ei ddiffygion, fel llesarwr. Na ddealled neb ychwaith ein bod, trwy y gydnabyddiaeth hon o'i wir ragorion, yn gwadu nad oedd llawer pregethwr mawr yn mhllith enwadau parchus eraill. Yr oedd ef yn brageithwr hwylyus, dylanwadol, nid o herwydd ei fod yn darllen llyfrau goreu ei oes; nid o herwydd fod hen addysg athrofaol bob amser wrth law; nid o herwydd fod cymdeithas â dynion enwog eraill wedi cynrychu nwyf athrylithgar ynddo. Na, ond yn hollol i'r gwrthwyneb—yr oedd y peth ydoedd, heb un o'r manteision hyn. Credwyf mai yn ddiweddar iawn yn ei oes y dysgodd ddarllen yn gywir; a myn ambell yn o'i hen ddirmygwyr i ni gredu na ddysg-

odd ddarllen yn gywir o gwbl. Pa ün bynag, yr oedd mwy o Air Duw ar ei gof, ar ei dafod, yn ei deimlad, yn fywyd yn ei enaid, ac yn addurn i'w gymmeriad, nag sydd mewn llawer un sydd am dafu llwch i lygaid y wlad, rhag gwyled a chydabod ei wir ragoriaeth. Yr oedd, pan yn egluro Gair Duw, yn debyg i'r mwnwr yn yr aur-gloddiau, yn gadael llawn cymaint o'r trysor ar ei ol ag a ddygai ymaith; neu, fel y pysgotwr llwyddianus, yn gwybod fod llawer mwy o bysgod yn y môr nag sydd wedi cael eu dal ganddo ef. Yn wir, yr oedd yr elfen awgrymiadol yn gref ynddo, cymaint oedd y cydnawsedd a ffynai rhyngddo a gwirioneddau y Beibl, a chymaint ei frys iddynt ddyllanwadu ar ei wrandawyr, fel nas gallai fforddio sylwi ar bob gwrthddrych a gynygiai ei hun i'w wasanaeth ar y pryd. Dywedai yn fynych fod meddyliau byw fel adar y nefoedd yn hofran o amgylch ei ben pan yn yr areithfa, a phob un a chenadwri o amgylch ei gwddf, oddiwrth y brenin at ei was, i'w hysbysu i'r bobl. Yr oedd Mr. Owens, fel Ioan Fedyddiwr, yn credu ac yn teimlo ei fod yn was i'r Arglwydd.

YR OEDD HEFYD YN GREDADYN MAWR.

Yn sicr nid rhinwedd bychan yn yr oes oer, amheus, hon, ydyw bod yn fab i Abraham. Ymddengys fod rhyw hud-lewyrn, dan yr enw dengar *Rhyddfrydedd*, yn dyfod yn boblogaidd mewn rhai cylchoedd yn America, ac ysywaeth, yn Nghymru wen hefyd. Nis gall yr ysgrifenydd, ac nid yw yn ei galon i ddymuno i ymryddhau o'r hen gredo, fod a fyno fydd dyn a'i foes. Y mae ysgaru y ddau hyn oddiwrth eu gilydd yn sicr o fod yn dor-priodas o'r natur waethaf. Ffydd, yn wir, ydyw y sail, a moes ydyw yr adeilad. Trwy ffydd y sugnodd bechgyn iachaf Duw eu cryfder moesol mawr—y nerthwyd hwy i wneyd ebyrth mawrion er dyrchafu dynion colledig i rinwedd a bri. Iaith y Duw-alltudwyr a Duw-fychanwyr, yn ogystal a'r dyn-ddirmygwyr yw hon: "Amheuaeth ydyw mam pob gwybodaeth, dyfais, darganfyddiad, ac ysgogydd y byd a'r oes at bob rhin-

wedd a chaffaethiad!" Pa wahaniaeth sydd rhwng hyn a'r frawddeg Babyddol, "Mamaeth duwioldeb ydyw anwybodaeth?" Yr ydym yn hollol argyhoeddedig mai wrth droi y syniad hwn wyneb i waered, y ceir y gwirionedd. Ffydd ydyw mam pob daioni; ffaith ydyw ffynonell gwirionedd. "Y mae," ys dywed yr hen athronwyr, "natur yn casáu gwagder"—amheuaeth. Y mae miloedd o brofion yn rhedeg am y cyntaf at yr ymfofnydd, ac yn cynyg eu gwasanaeth, er profi mai mewn ffydd, ac nid mewn amheuaeth y dechreuodd pob mudiad dyfendithiol; credu fod caethiwed yn groes i wir lesiant dyn, yn groes i addysg yr efengyl, a esgorodd ar y chwildroad mawr yn America; effaith y grediniaeth hon a ollyngodd bedair miliwn o gaethion i ryddid naturiol dyn; credu fod gan natur ddiregelion a galluoedd heb eu darganfod, a esgorodd ar bob nerth celfyddydol sydd heddyw yn gwasanaethu dyn. Yr oedd Newton yn credu fod deddfau, fel llinynau anweledig, yn rhwyddo bydoedd a phethau eraill wrth eu gilydd, yn mhell cyn iddo ef ac eraill eu darganfod. Yn wir yr oedd ei grediniaeth yn modolaeth dysgyrchiati yn ymylu ar wybodaeth brofedig, flynyddoedd cyn iddo afael yn y ffaith a'i cynwysai. Yr un gyneddi nef-anedig oedd yn gwroli Hugh Miller, yn yr Alban; Wagner, yn yr Almaen; a Hitchcock, yn America, i ddysgu darllen olion bys Duw, nid yn unig ar lechi Sinai, ond hefyd ar greigiau henaf y ddaear; a chredai Herschell, y cyntaf, y byddai ei olafiaid lawer yn fwy llwyddianus nag ef ei hun yn nghaffaeliad miloedd o fyd-oedd a ymguddient o'i olwg ef. "Y mae," ebai efe, "fילוedd o blanedau yn awr yn troi ac yn llenwi cysawdiau o'u heiddyn eu hunain, yn aros i bell-wel-edyddion gael eu dyfeisio a'u gosod i fyny, fel y gallont ymddangos trwyddynt i lygad yr athronydd." Yn sicr, mewn ffydd y bu farw y rhai hyn oll. Prif ogoniant dyn yw ei fod yn gredadyn.

Yn mhlith holl ragorolion y brawd Owens, ymddengys i mi ac eraill, mai

ei gred, ei ymddiried diysgog yn mhethau byd arall, ydyw y benaf. Nid oedd y ffaith fod beiau cystrawen yn y Beibl Cymreig; fod llawer o gopiau gwreiddiol yn gwahaniaethu mewn llawer o bethau oddiwrth eu gilydd; fod llawer dyn a gyfenwir yn ddysgedig yn amheu dwyfol darddiad ac awdurdod yr Hen Lyfr anwyl, yn cythryblu ond y nesaf peth i ddim arno ef. "Y mae," ebai efe wrth gyfaill, "yn cyfateb â mi fy hun." Yn ei olygiad, neu yn ol ei ffydd ef, fel pe buasai Duw wedi gwneyd y Beibl mewn llythyrenau codi (*relief*), a'i gydwybod a'i holl natur foesol yntau fel gwag-lun (*mould*) yn cyfateb iddo, gair am air, brawddeg am frawddeg, a meddwl am feddwl. Fel hyn credai ei fod yn meddu ar dystiolaeth fewnol o awdurdod Gair Duw. Pwy a wyr?—efallai fod y rheswm hwn yn gryfach na llawer a geir mewn llyfrau a manau eraill. Y mae yn *rheswm byw* pan y mae llawer o'r rhesymau eraill yn afiach, os nid yn feirwon. Gellir dweyd fod y dynion gorau a fedd y nefoedd heddyw ar y ddaear, yn rhodio wrth yr un rheol, ac yn teithio yn yr un goleuni ag y bu ein hanwyl frawd. Ymddengys na chafodd efe ond ychydig o'r trallod sydd yn ymgorodi o dir amheuaeth. "Gwyn fyd y rhai a gredasant ac ni'm gwelsant." Yr oedd yn credu pob adnod, yn derbyn pob penod, ac yn ymddiried â'i holl enaid yn *holl Air Duw*. Nid rhyfedd ei fod yn dŷn dros athrawiaethau gras ac ordinhadau yr efengyl. Dywedai nad oedd modd dechreu crefydd yn yr enaid heb i ffydd ac ufudd-dod i ymsaethu allan dan ddylanwad ei phresenoldeb. Credai fod rhwymo plant wrth ffurfiau crefydd cyn iddynt fod yn ddigon hen a deallus i weled ei gwerth, yn hollol ddi-fudd, os nid yn wir niweidiol i'w heneidiau. Credadyn mawr oedd Mr. Owens.

[*P'w barhau.*]

Pe byddai ein calon yn fwy ar bethau y gogoniant a ddatguddir, pa beth sydd yn y byd marwol hwn a allai ein cyfodi i fyny, na'n tafu i lawr?

CEFFYL YR HEN BREGETHW.

Ceffyl yr hen bregethwr,
Fe gafodd orphwys fan;
Llawer o wair fwytaodd,
A llawer o gyrch a bran.
Mae swyn y cigfrain oddi draw,
A rheibus gwn ar ben y ffridd,
Ond nid oes heddyw ddyn a ddaw
Wneiff iddo stabal bridd!

Ceffyl yr hen bregethwr,
Ychydig w'yr y brain
Fod ganddo gnawd mor wydyn,
Ac fod ei fol mor fain:
'R oedd cylch ei ffryndiau gynt yn fawr,
Pan oedd yn ebol bach di-boen;
Ond hidia neb am dano'n awr,
Ond beth geir am ei groen.

Ceffyl yr hen bregethwr,
Pe b'aset geffyl rās,
Ti gawset gicio 'r bwced
Yn stabal neisia 'r plās;
A dau neu dri o *jockies* bach,
Heb *leggings* wrth eu clos,
Yn rhoi it' flawd a ffodor iach,
A'th dendio ddydd a nos.

Ceffyl yr hen bregethwr,
Gallaset ddod i fri;
Pe b'aset yn y rasy
Mi fetswn arnat ti:
Ni bu ar Epsom Downs erioed
Dy fath am neidio'n glir a chlaer;
Ac ar Roodee pe b'asai'th droed
Fe gawset Gwpan Caer.

Ceffyl yr hen bregethwr,
Meddyliai ef am soeg,
Tra 'i feistar ar ei gyfrwy
Yn dwfn astudio Groeg:
Bu'n trotian llawer ar ei draed
I geisio dwyn y byd i drefn,
A llawer pregeth *hen* a wnaed
Yn *newydd* ar ei gefn.

Ceffyl yr hen bregethwr,
Eill neb mewn Llan na thre'
Gael cydyn byth o'i gynffon
Er cof am dano fe:
Mae *lladron* wedi dwyn ei rawn,
Ond gresyn mwy na gresyn mawr,
Ar ol ei dori fyny 'n iawn
Mae wedi 'i dori 'i *laur*.

Ceffyl yr hen bregethwr,
 'R oedd ganddo 'stymog gref—
 Llauer o 'stablau budron,
 Ysyaeth, welodd ef;
 Fe wnaeth ei wely lawer tro
 Lle nad oedd ffit i fastar' mul,
 Ond gydag ieir a moch, do, do,
 Fe dreuliodd lawer Sul.

Ceffyl yr hen bregethwr,
 Ar ol trafaelio 'n mhell,
 Orweddai gyda'r gwyddau,
 Os na ch'ai gwmi gwell;
 Dodwyai'r ieir ar hyd ei drwyn,
 A threiai chwid 'r un peth drachefn;
 A llauer ceiliog dandi mwyn
 Fu'n canu ar ei gefn.

Ceffyl yr hen bregethwr,
 Ni bu ffyddlonach un;
 Rhag tori cyhoeddiadau,
 Fe dorodd ef ei hun.
 Wrth ei bedoli gan y go'
 Aeth llawer hoelen gâs i'r cwic;
 Os ciciodd dipyn ambell dro,
 Fe ro'dd ei olaf gic.

Ceffyl yr hen bregethwr,
 Un diddysg ydoedd o;
 Nis gwyddai air o Saesneg,
 Oddigerth *Heit a Ho*;
 Ond w'yr o ddim, mae'r clawdd yn dyst,
 Am *Heit* na *Ho* ddim mwy na llo,
 Ar ol i Angau yn ei glust
 Dd'weyd "*Jee-Comhoder Wo!*"

Ceffyl yr hen bregethwr,
 Bu farw'n ddigon hawdd;
 Ei ffariet ef yn angau
 Oedd coeden ar y clawdd:
 O dan ei chysgod gorphwys wnaeth,
 Heb dd'wedyd gair, na bw na ba;
 Cyrhaeddodd ben ei daith, ac aeth
 Lle'r aiff ceffylau da.

Ceffyl yr hen bregethwr,
 Mae'th feistar wedi'th ladd;
 Gwas'naethaist Dduw fel yntau,
 Ond nid oes neb a'th glâdd!
 Mae swn y cigfrain oddi draw,
 A rheibus gŵn ar ben y ffridd:
 Ac nid oes heddyw ddyn a ddaw,
 Wnaiff iti stabal bridd!

J. Ceiriog Hughes.

YR AMDDIFFYNIAD.

GAN Y. PARCH. H. C. PARRY (CEFNI).

Erthygl XII.

Mae tri diffyg pwysig yn ysgrif Dr. Jones, yn y *Cenhadwr*, Ebrill, 1879, ar "Fedydd a Hawliau Plant." Yn un peth, *mae yn hollol anghyson ag ef ei hun*. Profodd, mewn ysgrif ychydig fisoedd yn ol, nad oedd dim ymddiried i'w roi i ysgrifeniadau y tadau boruol, gan fod llawer o'r ysgrifeniadau a briodolid iddynt yn ffugiadau; a hefyd, o herwydd gormod o sel benboeth dros fymppy neillduol a dderbynid gan yr oes yr oedd yr ysgrifenydd yn byw ynddi yn dylanwadu arno i'r fath eithafedd, fel nad allai ysgrifenu yn rhydd oddiw'rth ragfarn; ond llwytha y Dr. dysgedig yr ysgrif hon o'i eiddo & dyfyniadau o ysgrifeniadau ffugiol a dallbleidiol y tadau hyny! Pa un o'r ddau Dr. Gwesyn Jones, a dderbynir? Ai Dr. G. Jones sydd yn anghymeradwyo ysgrifeniadau y tadau, fel twyll a dallbleidiaeth, ai y Dr. G. Jones sydd yn cymeradwyo yr un ysgrifeniadau, fel awdurod nesaf i ddwyfol ar y pwnc? Carwn wybod pa un sydd i'w gredu. Hefyd *gwyrddroi amcan a synwyr eu hysgrifeniadau, yn y dyfyniadan a wneir ganddo*. Dechreuâ gyda Dr. Carson. I brofi mai y'r ffedydd yn y Testament Newydd yw bedydd yr Ysbryd Glan, ac nid bedydd seremoniol dwfr; ac yn mha le bynag y sonir am ffedydd, mai at y bedydd uchaf a gwirioneddol, o'r hyn nad yw seremoni ond cysgod, y cyfeirir, ac nid at y bedydd iselaf a seremoniol, dywed, "Addefa Dr. Carson nad oes dwfr na chladdu dan ddwfr yn yr adnod"—Rhuf. 6: 4, a Col. 2: 12. Amcan y dyfyniad yn y ffurf wyrddroedig hwn, yw ceisio perswadio pobl i gredu fod Dr. Carson yn gorfod cyfaddef nad oes cyfeiriad at gladdu y corph yn y dwfr wrth weinyddu bedydd, yn y cydgladdu gyda Christ yn y bedydd, a grybwyllir gan yr Apostol! Pe buasai Dr. Carson yn dweyd fod dwfr, a chladdu dan y dwfr, yn cael ei ddyweyd yn yr

adnodau, buasai yn dyweyd ar far oblegid ni sonir am ddfwr ynddynt, ond yn unig am gladdu yn y bedydd. Ond a all Dr. Jones ddyweyd yn mha beth yr oedd yr apostolion yn claddu ynddo wrth weinyddu bedydd, ond mewn dwfr? Oni wyddai y Cristionogion bedyddiedig hyny, yn mha beth y claddwyd hwynt, pan eu bedyddiwyd? Dywed Dr. Carson, a phob Dr. arall a ddywed ryw synwyr, mai cyfeiriad at weinyddiad bedydd trwy gladdu yr holl gorph yn yr elfen, beth bynag yw hono, sydd yna; ac nad all fod un math o synwyr yn y cysylltiad a rydd yr Apostol rhwng bedydd a chladdu, oni b'ai fod bedydd yn rhyw fath o gladdu ag oedd yn adnabyddus i'r Cristionogion yr ysgrifennai atynt. Ond y cwestiwn yw, Beth oedd y claddu hwnw? Claddu y corph yn nwfr y bedydd, medd Dr. Carson, Calvin, Luther, Macknight, Adam Clarke, Hodge, Wesley, Charles o'r Bala, Albert Barnes, Moses Stuart, George Campbell, Brown, Lange, yn nghyda holl brif esbonwyr, duwinyddion, a beirniaid galluocaf yr oesau. Mae sylw Origen, yn ol y synwyr a rydd Dr. Jones iddo, yn hollol ddiystyr. "Dywed Origen," ebe Dr. Jones, "Ni chleddir neb yn fyw!" Mae y sylw mor ogoneddus ac athronyddol ag eiddo y diweddar Barch. George Huddro: "Dywed dysgedigion, na fydd dyn byw fawr wedi tori ei ben!" Claddwyd miloedd yn fyw; ond a fyddent hwy byw yn hir wedi hyny, sydd bwnc i Origen a Dr. Jones ei benderfynu. Ond nid yr ystyr a rydd Dr. Jones i sylw Origen, oedd mewn golwg gan Origen ei hun; eithr dangos fod bedydd ynddo ei hun yn broffes o farwolaeth i bechod; "Canys," ebe efe, "ni chleddir neb yn fyw." Dywed Dr. Jones, "Mae yn anhosibl dychymygu pa fodd y medr dyn synwrol weled marw, claddu, ac adgyfodi, yn y weithred o osod dyn am eiliad dan y dwfr." Mae pob dyn a well roi dyn am eiliad dan y dwfr, yn arwyddlun o farw, claddu, ac adgyfodi, yn rhwym o fod yn mhell o fod yn synwrol, ynte; pryd y mae synwyr Dr.

Jones yn gweled *duw* farwolaeth yn y geiriau; a "*bod gwahaniaeth annhraethol rhwng bedyddio i farwolaeth, a bedyddio i farwolaeth Crist.*" Dywed yr Apostol eu bod wedi eu bedyddio i farwolaeth Crist; ac mai y modd eu bedyddiwyd hwy i'w farwolaeth ef oedd, eu claddu gydag ef trwy fedydd i farwolaeth. I farwolaeth pwy? Atebed y geiriau: "Fel megys ag y cyfodwyd Crist o feirw trwy ogoniant y Tad, felly y rhodiom ninau mewn newydddeb buchedd." Er mwyn deall nad yw bedydd—y bedydd sydd gan yr Apostol i son am dano—bedydd y claddu trwyddo i farwolaeth—yn beth ysbrydol, neu fedydd yr Ysbryd Glan, fel y dywed Dr. Jones, dengys yr Apostol nad yw y claddu yn y bedydd yn effeithio cyfnewidiad ysbrydol ar y dyn, ond yn unig ei fod yn arwyddlun, yn gyffelybiaeth, yn rhywbeth yn debyg, yn ffigyr (*omoiomati*) gweledig o'r fendith ysbrydol a arwyddocheid ynddo. "Canys os gwnaed ni yn gyd-blannhigion i *gyffelybiaeth* ei farwolaeth ef, felly y byddwn i *gyffelybiaeth* ei adgyfodiad ef." Dr. Jones, sut mae dyn synwrol yn methu gweled mai nid bedydd ysbrydol gyda Christ sydd yn y geiriau, ond mai bedydd seremonïol, yr hwn nad yw ond *cyffelybiaeth* o farw, claddu, a chyfodi Crist, ac o farw, claddu, a chyfodi ybedyddiedig gydag ef?

Nid yw bedydd i'w dderbyn ond gan berchenog ffydd; ac os yw y ffydd hono ganddo pan ei bedyddir, fel y dylai fod, y mae y bendithion ysbrydol a arwyddoehir yn y bedydd yn dyfod yn eiddo gwirioneddol i'r bedyddiedig. "Felly cleddir gyda Christ yn y bedydd, a chydgyfodir hefyd gydag ef yn y bedydd, trwy ffydd gweithrediad Duw, yr hwn a'i cyfododd ef o feirw." Dywed Dr. Jones mai y cyfieithiad cywir yw, "Claddwyd ni gydag ef trwy y bedydd *sydd* i'w farwolaeth ef." Gosynwn ei awdurdod i'r *rendering*. Nid yw y Groeg yn caniatáu y fath syniad. "*Surretaphemen oun auto dia tou eaptismatos.*" Dyma y cyfieithiad cywir o flaen y byd i gyd: "Claddwyd ni gan hyny gydag ef trwy

y trochiad i'r farwolaeth." Pa farwolaeth, ond y farwolaeth y sonia yr Apostol yn yr adnod o'r blaen? "Neu a ydych chwi heb wybod, bod cynifer ag a drochwyd i Grist Iesu, wedi eu trochi i'w farwolaeth ef?" I'w farwolaeth ef y trochir yn y bedydd; ac i'r farwolaeth hono y cleddir yn y bedydd; a'r casgliad naturiol yw, nad oes dim yn fedydd ar nad yw yn arwyddocad gweledig, mewn *act* ag sydd yn dangos ei farwolaeth yn gyffelybiaethol. Oni b'ai mai trochiad, suddiad, neu gladdiad y corph mewn dwfr, oedd y dull o weinyddu bedydd yn yr oes apostolaidd, ni fuasai y Cristionogion hyny yn deall beth oedd meddwl yr Apostol wrth gladdu trwy fedydd i farwolaeth, a chyd-gladdu ag ef yn y bedydd, mwy na phe buasai yn son am gladdu trwy daenelliad, a chyfodi gyda Christ o'r *basin*; a gwyr pawb synwrol, na wyddent beth fuasai ei feddwl mewn peth felly. Nid yw yr holl synwyr ysbrydol a rydd Dr. Halley, a Dr. Edward Beecher, nac unrhyw Ddoctor arall, i'r adnodau syml ac eglur yna, ond cam â deddfau iaith, gwyrddroad ar reolau ffigyrau, a dinystr ar synwyr sanctaidd y geiriau apostolaidd. Nid yw y geiriau yn golygu mwy na llai na bod dyn yn *actio* ei broffes yn arwyddluniol yn ei drochiad gyda Christ yn y bedydd; a bod y broffes hono yn rhwymo y dyn i'w *actio* yn weithredol, sylweddol, a gwirioneddol, mewn bywyd sanctaidd o ymwrthodiad â phechod, ac ymarfer â chyfiawnder. Nid ymadrodd ffigyrol yw claddu a chodi yn y bedydd, ond gweithrediadau gwirioneddol; oblegid y mae ynddo gladdu a chyfodi. Ymadrodd ffigyrol yw, "*i farwolaeth*," oblegid nid oes yna farwolaeth *wirioneddol* yn bod, eithr un *gyffelybiaethol*. Er nad oes yna farwolaeth *wirioneddol*, eithr *gyffelybiaethol*, eto *nid ysbrydol* ydyw marwolaeth felly, eithr un *dybiaethol*. Pan y dywedir fod dyn wedi ei gladdu, yr ydym, trwy gymdeithasiad drychfeddyliau, yn tybied marwolaeth y dyn hwnw. Dan "*law of the association of ideas*," y mae *inferential death* yn cael ei gysylltu â'r syniad o gladdedigaeth; ond

nid peth ysbrydol yw hyny. Claddwyd ni trwy fedydd yw y *premises*; yr *inference* yw, marwolaeth. Mae y marw yn cael ei dybio yn y claddu. Dyna fel y deallai Cyril o Jerusalem y geiriau, "Cuddiwyd chwi deirgwaith dan ddwfr, ac felly arwyddech yn dywyll arosiad Crist dridiau yn y bedd." Dyna fel y deallai Dionysius o Areopagus, y geiriau, "Mae gorchuddio y corph â dwfr—*enudati*—mewn dwfr—yn arwyddo marwolaeth a chladdedigaeth." Dyna fel y deallai Ambrose y geiriau, "Tra mae yn y bedydd gyffelybiaeth o farwolaeth, pan y'ch trochir, y mae ynddo hefyd gyffelybiaeth o adgyfodiad pan y dadymyddir." Gellid rhoi degau o engreifftiau o eiddo y tadau, ag ydynt yn profi mai fel arwyddlun o farwolaeth, claddedigaeth, ac adgyfodiad, yr edrychent ar *drochiad* yn y bedydd. Dechreuwyd y "bedydd byr" trwy ganiatad Cyprian i Fidus, i dywallt dwfr ar Novatian annuwiol, yn ei glaf wely! Mae dau neu dri o bethau i'w hystyried mewn cysylltiad â'r "bedydd byr" cyntaf:

1. Os oedd taenelliad yn arferiad yn yr oes apostolaidd, beth oedd eisiau gofyn caniatad i dywallt dwfr ar Novatian, yn lle ei drochi? Dyna beth dyrys, onidê, yn awr?

2. Nid taenellu, ond tywallt dwfr arno, a wnaed; oblegid *periclutheis—perfused*—yw y gair a ddefnyddir. Os oedd Crist wedi gorchymyn taenellu, a'i apostolion yn arfer taenellu, yn y bedydd, gan bwy yr oedd yr hawl i newid y gorchymyn, i dywallt dwfr ar y bedyddiedig? Y mae taenellu yn weithred mor wahanol i dywalltiad dwfr ar, ag yw tywalltiad i drochiad. Yn awr, i beth oedd eisiau tywallt dwfr ar y dyn claf yn ei wely, yn lle taenellu ychydig ddyferynau dwfr arno, os oedd taenelliad yn adnabyddus i'r oes hono, fel y drefn apostolaidd o weinyddu yr ordinhad o fedydd? Yr oedd Fidus yn defnyddio afiechyd peryglus Novatian fel rheswm i dywallt dwfr arno, yn lle ei drochi mewn dwfr, â'r hyn y cydsyniodd Cyprian; ac os oedd taenelliad yn fedydd apostolaidd, oni fuasai yn llawer haws i Novatian an-

nuwioi ddaol dan bum' dyferyn dwfr a gwpan fechan, na thywallt llohaidd ystwe mawr o ddwfr arno i gyd, gan ei wlychu, yn un domen, o'i ben i'w draed, yn ei wely? Rhoed pob dyn a fedd *common sense*, y tipyn *sense* hwnw ar waith i farnu ar achos fel hyny, cyn derbyn dim.

3. Os oedd taenellu yn adnabyddus fel bedydd, y pryd hyny, sut y gwrthwynebid y drefn hon gan yr eglwysi, a'r esgobion, yn gyffredinol? Anwir-edd Cyprian oedd dyweyd fod yr holl esgobion yn cydnabod y "bedydd byr" yn rheolaidd a chyfreithlawn; pryd nad oedd ond ychydig o esgobion anllythyrenog ac anwybodus, yn Affrica, yn cydnabod dim ar y peth; ac na fuasant hwythau ychwaith yn ei oddef oni b'ai eu parch i Cyprian, fel hen wr. Yr oedd holl esgobion Groeg, a'r Eiddal, ac Armenia, ac Asia Leiaf, yn ei wrthod yn hollol, fel peth dyeithr ac afreolaidd. Mae llythyr Cornelius, esgob Rhufain, at Fabius, esgob Antiochia, yn gwahardd ordeinio Novatian yn henadur, er mwyn pobpeth, "oblegid fod holl weinidogion Rhufain, a'r holl luaws lleygwyr, yn erbyn iddo gael ei ordeinio, o herwydd nad oedd yn gyfreithlon i neb ag oedd wedi ei wlychu trwy dywallt dwfr arno yn ei wely, yn lle ei drochi yn y bedydd sanctaidd, gael ei ordeinio i'r weinidogaeth." Gofynnwn, Os oedd taenelliad yn adnabyddus i'r eglwys apostolaidd fel bedydd, beth oedd eisiau y gwrthwynebiad mawr a chyffredinol hwn i dywalltiad dwfr ar Novatian annuwiol? oblegid yr oedd Novatian eto heb brofi drygioni ei galon afiach, mwy na baban taenelledig, nes tyfu yn fachgen drwg ac annuwiol tost, fel y mae pob un o honynt yn ddiethriad, oni bydd i ras Duw ei ragfaenu.

Gwna Dr. Jones ddefnydd mawr o ddywediadau ffol a briodolir i Awstin, Chrysostom, Ambrose, Justin Ferthyr, ac Origen. Dyma gred Awstin: "Wedi i ti broffesu dy fydd dair gwaith, y suddwn di dros dy ben yn y ffynnon sanctaidd." Sut y gall suddo dros y pen fod yn daenelliad, a phroffesu y fydd deirgwaith fod. yn waith baban?

Origen a ddywed: "Hwyntwy a feddyddiwyd yn iawn, y rhai a olchwyd i iachawdwriaeth; eithr nid felly Simon Magus; canys y mae y rhai a feddyddiwyd i iachawdwriaeth yn derbyn y dwfr a'r Ysbryd, pryd na dderbyniodd Simon ond y dwfr yn unig." Mae yn bur debyg y gall y Dr. dysgedig brofi fod babanod yn derbyn yr Ysbryd trwy fydd, pan eu taenellir! Ambrose a ddywed: "Gofynir i ti, A wyt ti yn credu yn Nuw Hollalluog? Dywedi, Yr wyf yn credu; ac fel hyn y trochwyd di; hyny yw, ti a gladdwyd." Barnabas a ddywed: "Yr ydym yn myned i lawr i'r dwfr yn llawn pechodau a llygredigaethau, ond yn dyfod i fyny o hono drachefn yn dwyn ffirwyth, a chenym yn ein calonau yr ofn a'r gobaith yr hwn sydd yn yr Iesu trwy yr Ysbryd." Hermas a ddywed: "Dwfr y bedydd, i'r hwn y mae dynion yn myned i lawr iddo yn rhwym i farwolaeth, ond yn dyfod i fyny yn apwyntiedig i fywyd." Gellir dyfynu y cyffelyb syniadau o eiddo Justin Ferthyr, Chrysostom, Clement o Rufain, Ignatius o Antiochia, Papias, Cyril o Jerusalem, a lluwaws mawr.

Cyfeiria Dr. Jones at Irenæus a Tertullian, fel yn cydnabod bedydd *basin* yn bodoli yn yr eglwys; ac eu bod yn ffafriol iddo yn eu hysgrifeniadau. Y mae yn ddrwg gan fy nghalon fod Dr. Jones yn debyg i un a fyddo yn amcanu i dwyllo. Gwrthwynebu arferiad newydd, anysgrhythrol a ffol, yw holl ymdrech Irenæus a Tertullian, ac nid pleidio bedydd babanod. Dyma yr arferiad a wrthwynebid ganddynt: Ebe Irenæus, "Y mae rhai o honynt yn meddwl fod dwyn person i'r dwfr o gwbl yn afreidiol; eithr wedi cymysgu olew a dwfr â'u gilydd, tywelltid ef ar y pen, gan arfer geriau neillduol, nid yn gwahaniaethu llawer oddiwrth y rhai a nodais o'r blaen, a mynant alw hwnw yn buredigaeth neu fedydd." Dengys yr uchod mai condemnio y gwaith ffol hwnw y mae Irenæus, ac nid amddiffyn taenelliad babanod. Dywed Tertullian: "Nid oes gwahaniaeth yn mha le y cymer bedydd le—yn y môr, neu mewn llyn, yn yr afon, neu

mewn fflon, mewn pwl, neu faddyn; na rhwng y rhai a fedyddiwyd gan Ior an yn yr Iorrdonen, neu Petr yn y Tiber. Trocher ni deirgwaith, gan gyflawni rhywbeth yn 'fwy na yr hyn a orchymynodd ni yn yr efengyl.'" Oyd-nabyddai Tertullian nad oedd Crist yn gorchymyn trochi deirgwaith, ond fod yn rhaid trochi cyn y byddo bedyddio yn bod, ond nad oedd dim gwahan-iaeth yn mha le y trochid. Eto, nid taenelliad babanod yw yr hyn y cyfeirir ato gan Irenæus a Tertullian, eithr bedyddio plant tra byddont yn rhy ieu-ainc i synied pethau crefydd yn briodol. Dywed Bensen fel hyn: "Gwrthwyn-ebiad Tertullian sydd i fedydd plant ieuainc, *heb orphen tyfu*; nid yw yn son un gair am *fabanod newydd eni*." Dywed Neander fel hyn: "Eithr yn un-iongyrchol ar ol Irenæus, yn y blynyddau diweddaf o'r ail ganrif, yr ymdangosodd Tertullian fel gwrthwyn-ebydd gwresog bedydd plant bychain heb orphen tyfu." Gan fod Irenæus a Tertullian yn gwrthwynebu bedydd plant heb orphen tyfu, myn Dr. Jones eu bod yn cydnabod bodolaeth taenelliad babanod yn yr eglwys y pryd hyny! Bedydd *plant heb orphen tyfu*, ac nid taenelliad babanod, oedd yr unig beth ag oedd yn yr eglwys i'r ddau enwog hyn ei wrthwynebu. Ni wybu yr eglwys am fedydd babanod, nac am daenelliad yn fedydd cyn dydd Cyprian y "bedydd byr," a brofwyd filoedd o weithiau. Nid at fabanod y cyfeiria Basil, ond at y *clinics*, neu y cleifion, pan yr anoga hwynt i dderbyn bedydd mewn baddonau cyfleus, yn hytrach na bod hebddo, er eu bod mewn cyflwr mor isel o afiechyd a gwendid, fel "yn rhy wael i ddyweyd gair, clywed yr hyn a ddywedid, codi y llaw i'r nefoedd, sefyll ar draed, neu ymgrymu ar liniau." Pobl fel hyn, yn rhy wael i allu gwneyd dim, a anogid i gymeryd eu trochi mewn baddonau cyfleus, yn hytrach na chymeryd dwfr cymysgedig ag olew, wedi ei dywallt ar eu penau, yn lle bedydd! Ond gwyr pob dyn hysbys yn hanes yr eglwys, mai *catechumens* oedd y *clinics* hyn—dynion yn cael eu dysgu yn ffydd yr efengyl, i'w

parhosi i dderbyn bedydd y crediniol. Gwel Neander, *Hist. Ecc.*, Lib. v., ar y pwnc hwn.

Yr ydym yn gadael Dr. Jones, gyda dau synied rhyfedd am dano:

1. *Y mae efe yn condemnio ei hun gerbron y byd*.—Dywedai o gylch tri mis yn ol, nad oedd trochiad yn y bedydd yn bodoli am bymtheg can' mlynedd ar ol esgyniad Crist i'r nefoedd, ond taenelliad bob amser o'r oes apostol-aidd hyd hyny; ac yn y llythyr hwn o'i eiddo, profa oddiwrth y tatau, fod trochiad bob amser, o ddyddiau yr apostolion, yn yr eglwys, yn cael ei gydnabod yn fedydd!

2. *Twylllo yn amcan y dyfyniadau*.—Mae cam-ddarlunio ffeithiau, trwy ddyfyniadau rhanol ac amcanion darn-guddiol, yn drefn isel a gwael iawn i am-ddiffyn gwirionedd—fel y mae Dr. Jones yn gwneyd ag ysgrifeniadau y tatau; gan briodoli amcanion iddynt hollol groes i'r hyn a berthyn iddynt. Peth tebyg i hys yw "*atal y gwirionedd mewn anghyffawnder*."

PAN NA BO DW'R MAE GWYNT.

'R oedd melin ddw'r a melin wynt

Yn malu ŷd y glyn;
Ar fin y mynydd safai un,
A'r llall ar fin y llyn;
Ac un melinydd oedd i'r ddwy,
'N ol dull y bobol gynt;
A'r rheswm ydoedd, meddynt hwy—
Pan na bo dw'r mae gwynt.

Fe gwynai'r dw'r am nad oedd gwynt

Yn dyfod ar ei daith;
A chwynai'r gwynt am na ddoi'r gwlaw
I wneyd ei ran o'r gwaith;
Ond dedwydd ydoedd gwyr y glyn,
'N ol dull y bobol gynt;
O herwydd hwy a wyddent hyn—
Pan na bo dw'r mae gwynt.

Y gwynt a'r gwlaw barhant o hyd

I falu yn ddi-feth;
Peth ddigon hawdd yw malu'r yd,
Ei *gael* ef ydyw'r peth:
Am haidd a gwenith gweithia'r byd,
'N ol dull y bobol gynt;
Gofala'r Iôr am falu'r yd—
Pan na bo dw'r mae gwynt.

ANFFAELEDIGRWYDD GREFYDDOL.

GAN Y FARCH. LL. BEERS, COLD BROOK SPRINGS,
MASSACHUSETTS.

[Pârhad.]

Yn erbyn dadlenu argyhoeddiad o wirionedd a gredir fod yn bwysig, nid oedd deddf yn y byd materol, anianol, gwleidyddol, ac ni ddylai fod yn y byd crefyddol. Gan fod gwahanol enwadau ein gwlad yn cymeryd eu rhyddid i ddangos eu hargyhoeddiad o wirionedd eu golygiadau neillduol mewn ffordd, yn eu golwg hwy, gref ac effeithiol, dylai yr un rhyddid gael ei estyn i'r Bedyddwyr i ddangos eu hargyhoeddiad o wirionedd eu golygiadau ar fedydd, mewn iaith mor gref ac effeithiol ag y mae pwysigrwydd meddu golygiad cywir am, a rhoddi ufuddod manwl i ordinhad y nef, yn haeddu; heb achos ofni i neb o olygiadau gwahanol ddigio wrth yr hwn, neu y rhai, a wnaethant; a'u dysgu, os yn eu gallu, am hyny. Nid agos gwerth y gwellt salaf ar y ffarm i ffarmwr, yw y pregethwr neu yr aelod hwnw ag nad yw ei olygiadau ar bwnc pwysig crefyddol, yn ddigon agos i'w galon i sicrhau oddiwrtho ddadblygiad cadarn ac effeithiol, i'w eglwys ac i'r byd. Mae holl wirioneddau Duw, yn y byd defnyddiol ac anianol, yn cael y rhyddid angenrheidiol i wirio eu bodolaeth, ac i ddadblygu eu priodoleddau; ac yn ddiau, ar hyn mae eu holl ddefnyddioldeb yn dibynu. Effeithiol iawn y profa cared ei hansawdd i'r hwn a daraw a ei ben yn ei herbyn. Nid llai hawdl yw iaith y tân yn nadblygiad ei briodoledd ddifaol i'r hwn osoda ei fys ynddo. Yr hwn a gwympta i'r dwfr a ga brawf effeithiol mai dwir yw; a'r un modd y gwynt a'r gwlaw, y cenllysg a'r eira, y mell a'r taranau, a brofant yn effeithiol mai gwirioneddau Duw ac nid dyn ydynt. Yn ol natur eu priodoleddau, yn gyfartal mewn sefydlu eu gwirioneddolrwydd, y ceir y blodeuyn gwanaid, ond tlws; y llysieuyn aroglber a llesol; y pren ffurthlawn, y pryfed epillog; a'r llwch, o'r hwn y cafwyd dyn, ac y ceir ei fwyd ar ei ol.

Yn nghymwysder y pethau uchod i brofi eu gwirioneddolrwydd, gydag effeithiau dymunol, neu annymunol, yn ol y sefyllfa y cânt ddynion yn gysylltiol a hwy, mae ei gwir werth. Ni ch'ai y saer maen werth cared yn y gwrth-ddrych na fyddai yn ddigon caled i ddryllio penglog yr hwn y tarawyd ef yn ddigon caled â hi, i hyn. Pa werth fyddai mewn dwfr, neu unrhyw hylif arall ag na wnai cam-ddefnyddiad o hono foddî dyn? Pa werth fyddai mewn tân, os na fyddai yn llosgawl, ac os na fyddai cam-ddefnyddiad o hono yn niweidiol? Yr un peth ellir ddyweyd am holl wirioneddau Duw, mewn natur a rhagluniaeth.

Yn awr, ddarllenwyd hawddgar, a chyfrifol i'r farn a fydd, beth yw dy feddl di ar y mater hwn? Os oes rhyddid i elfenau natur, rhoddedig gan eu Crêwr mawr, mewn ffyrdd dychrynllyd, weithiau, i wirio natur a nerth eu priodoleddau, a'u cyrhaeddiad, onid oes rhyddid cyfartal, a dweyd y lleiaf, gan wirioneddau cyfundrefn y deyrnas ddisigl i gael dadblygiad llawn, ac i bwrpas, yn ffyrdd eu Sefydlwr? Os nad oes dim mewn natur yn rhy ddi-bwys i haeddu a chael llawn ddadblygiad, o'r *sponge* tyner i'r graig gallestr; o'r planhigyn ir yn y *flower-pot*, i'r dderwen a ymblesera yn nghanol y corwynt; o'r llwch iselwael, i'r ffurfafen amryliw a gogoneddus; o'r ganwyll i'r haul; i'e, o'r abwydyn, hyd gerub y drydedd nef; ai tybied fod rhywbeth yn y gyfundrefn a darddodd allan o loesion angau y Duw-ddyn, yn rhy ddi-bwys i gael dadblygiad llawn? Os ydwyt, ddarllenwyd anwyl, yn credu yn mhwsigrwydd bedydd—yn ei ddull, ei ddeiliaid, a'i ddyben cywir—dyweda hyny yn hyglyw; pregetha hyny megys ar "benau y tai." Wrth wneyd i fyny dy em-dorch, nac anghofia y gem hwn. Mor wir a bod yn iawn i gareg a phob peth naturiol gael dangos beth yw, mor wir a hyny dylai bedydd, os yw yn rhan o'r cyfamod newydd, fel y gellir yn hawdd ddangos ei fod, gael ei ddangos yn ei holl nerth a'i bwysigrwydd. Paham y digia neb am hyn? Nid y lliw peryglus a osoda crediniaeth

dyn ar beth, sydd yn ei wneyd yn ber-
yglus; ond yr hyn yw y peth ynddo ei
hun. Pe y cydunai pawb i beidio yng-
an gair byth am fedydd, yr un fyddai
iaith y Beibl am dano; a'r un fyddai y
perygl o esgeulusdod. Yr oedd cred-
iniaeth y mwyafrif yn amser Noah, na
ddeuai y diluw, ond ni chadwodd hyn
ef yn ol; dod a wnaeth. Cofiw'n fod
gwrth-hoelion sicrach na deddf atdyn-
iad y cread, yn dal rhanau trefn yr
iachawdwriaeth wrth eu gilydd.

II. *Ei fod yn ddyben gan Dduw fel y
deallawn Ef yn ei air, i osod y byd ar
safle o anffaeledigrwydd gyda golwg ar
ddeaill neu wybod cwyllys Duw gyda gol-
wg ar yr hyn sydd i fod yn ffydd ac ym-
arweddiad Cristionogol.*

O'i fawr gariad a'i drugaredd fe ym-
ostyngodd Duw i gynllunio a dwyn
oddiamgylch drefn i adferyd i'w ffafr
blant syrthiedig ei gariad. Dadblyg-
iad o'r drefn hon yw hanes gweithred-
iadau Duw tuag at ddynion, fel y ceir
ef yn y Gyfrol Sanctaidd. Yn yr ym-
wneyd oedd i fod rhwng Duw a dyn,
ac yn ganlynol rhwng dyn a Duw, wedi
i'r amser ddod i ben i ddechreu gweith-
redu, y peth cyntaf ei bwys, mae yn
ymddangos, i ddechreu gydag ef, oedd
cael y pleidiau i gyflwr perthynasol pos-
ibl i effeithio perffaith ddealltwriaeth
cydrhyngddynt. Rhaid oedd cael de-
alltwriaeth, a'r ddealltwriaeth hono yn
berffaith; oblegid yr oedd rhan gan y
ddwy ochr i'w chyflawni; a'r rhan, ar
y ddau du, o'r pwysigrwydd mwyaf;
sef, dyn i gadw'r gorchymyn, a Duw i
gadw dyn. Llwyddodd y diafol i beri
cam-ddealltwriaeth rhwng dyn a Duw,
yr hyn a ddygodd oddiamgylch y cod-
wm yn Eden. Ni chollodd Duw dde-
alltwriaeth o ddyn—ei angen a'i gyf-
lwr; ond colodd dyn, neu efallai yn
fwy cywir, dadblygodd dyn ei amddi-
fadrwydd o wir ddealltwriaeth o Dduw.
I'r dyben o beri dealltwriaeth rhwng
Duw a dyn, gwelodd Duw yn dda roddi
iddo iaith gymwys i'w alluoedd eneid-
iol. Mai Duw, mewn modd goruwch-
naturiol, a roddodd i ddyn iaith yn
Eden, sydd gredadwy i'r ysgrifenydd;
canys annichon fuasai i ddyn ei ddy-

feisio, gan nad oedd cynnwelw (*arche-
type*) o'r fath beth mewn natur. Hawdd
oedd dyfeisio ieithoedd eraill wedy'n,
neu hyd yn nod agweddiad arall i'r
gwreiddiol, a chynyddu termau, yn ol
fel yr awgrymai amgylchiadau yr angen
am danynt, am fod yr *archetype* gan
ddyn; ond yn gyntaf, fel y cyntaf o
bob peth da, rhaid oedd ei chael oddi-
uchod. Nid ydym wedi darllen dim
yn ngwaith un geiryddwr yn gwrth-
daro i bwys blewyn â'r meddylddrych
hwn. Mae iaith, neu foddion dadblyg-
iad y meddwl, i gyfateb i gyfansoddiad
a chwmpasrwydd y meddwl dynol. Ni
ofyna y ddafad am iaith dyn, am na all
gynwys meddylddrychau o'r fath natur
a chwmpasrwydd ag sydd yn ofynol i'w
defnyddio. Mae y dullwedd o dda-
blygiad meddwl ag sydd gan ddafad,
a'r holl afresymolion eraill, yn cyfateb
i'r reddf sydd ganddynt; ac yn gym-
maint a bod gan ddyn, heblaw greddf
anianol, feddwl anfarwol, gofynol yw
fod ganddo iaith gymwys i ddadblygu
y fath allu neillduol. Gan fod dyn yn
freintiedig ag enaid—enaid yn meddu
gallu i garu a chasau; i dderbyn a
gwrthod; i gondemnio neu gymerad-
wyo; oddiar egwyddor uwch, a chyda
chymelliadau gwahanol, rheidiol yw
fod ganddo iaith wahanol. Y mae yr
iaith ddynol, cyn y gall fod yn iaith
briodol i ddyn, i fod yn gyfryw ag y
gall dyn resymu ynddi yn y fath fodd
ag y byddo yn bosibl cyrhaedd casgliad
cywir. Wedi sicrhau y casgliad, mae
dyben rhesymu ar ben; wed'y'n, os
bydd y casgliad yn gywir, mae gan
ddyn wybodaeth i ymddibynu arni.
Yn eu perthynas â Duw, fel geiriau i
Arglwydd, neu ddeiliaid i lywodraeth,
sicrha rhesymiad cywir y casgliad iawn
mewn dwy ffordd:

1. Wedi i resymiad teg, ar seiliau cy-
wir, gael allan fod yn anmhosibl i'r bod
a lefara gyfeiliorni, a bod yr hwn a
orchymyna yn meddu pob awdurdod
ar yr hwn a orchymynir, y casgliad
naturiol a gythaeddir yw, mai dyled-
swydd y dyn yw cwmpo ar unwaith i
grediniaeth ac ufudd-dod, beth bynag
yw y gorchymyn, ac o dan ba amgylch-
iadau bynag y mae y gorchymynedig.

Un felly yw Duw i fod yn ngotwg pob dyn a broffesa gredu y Beibl.

2. Pan gymero amgylchiad le yn yr hwn y dadblygir egwyddor ynddi ei hun yn anghynewidiol, daw y meddwl, wrth resymu, i'r casgliad naturiol, y gwna amgylchiadau gwahanol, tra yn dadblygu yr un egwyddor, yn fwy neu lai pwysig, yn ol natur a *scope* yr amgylchiadau, arwain i'r un canlyniad. Dyma engraifft: "Canys os bu gadarn y gair a lefarwyd drwy angelion, ac os derbyniodd pob trosedd ac anufuddod gyflawn daledigaeth, pa fodd y diangwn ni os esgeuluswn iachawdwriaeth gymaint?" Sylwedd yr ymresymiad hwn yw hyn: Os bu trosedd o'r deddfau pendant hyny o Dduw ag oedd yn ddadblygedig o dan drefniadaeth angelion, yn arwain i ganlyniad pwysig, pa faint mwy yr arweinia trosedd i'w ddeddfau o dan y dadblygiadau cyflawnaf o Dduw o dan drefniadaeth ei Fab? Engraifft arall: "Os chwy-chwi, a chwi yn ddrwg, a fedrwc roddi rhoddion da i'ch plant, pa faint mwy y rhydd eich Tad yr hwn sydd yn y nefoedd bethau da i'r rhai a ofynant iddo?" Sylwedd yr ymresymiad hwn yw hyn: Os yw egwyddor dda (ffyddlondeb tad i blentyn) mewn dyn drwg, yn gallu gwneyd daioni, pa faint sicrach yw y gwna egwyddor dda mewn bod da, ddaioni? Mae y rhan hyny o grefydd ag sydd i'w rhesymu allan, i'w chael ar seiliau cyffelyb i'r rhai welir uchod. Er sicrhau y ddealltwriaeth a nodwyd, rheidiol oddiwrth natur pethau oedd i'r Dwyfol Fod ymostwng i gyfarfod dyn fel yr oedd. Un o nodweddion penaf dyn fel yr oedd pan gyfarfyddodd Duw ag ef, yw yr hon a welir yn amlwg ynddo yn awr, sef angen ac awydd am ddealltwriaeth iawn o'r hyn y gorchymynir iddo gredu ac ufuddhau. Ni fu dyn mewn unrhyw amgylchiad erioed, ac nid yw yn awr, ac ni fydd, ag na welir yn iawn iddo gael deall yn gywir yr hyn a ofynir iddo gredu ac ufuddhau. Rhag fy nghamsynied ar y mater cynil sydd yn y gosodiad hwn, aroswn am fynydd i roddi eglurhad ar beth a feddylir genym wrth yr ymadrodd, "deall yn sicr yr hyn a

ofynir i ddyn gredu." Nid yn anfanych y clywir y dywediad fod yn rhaid i ddyn gredu llawer o bethau nad ydyw yn ddeall—fod llawer o bethau yn y Beibl i'w credu ag nas gellir eu deall. Yr wyf yn meddwl, ond sylwi ychydig, y gwel y darlennydd mai ychydig o athroniaeth sydd yn y gosodiad. Dylid ystyried wrth ddyweyd pethau i'w credu, fel yn yr engraifft uchod, nad y pethau fel sylwadau annibynad sydd i'w credu, ond rhywbeth a ddywedir am danynt, oblegid rhaid i grediniaeth a ffydd gael tystiolaeth yn sylfaen iddynt. Pan ddywed dyn fod ganddo ffydd yn yr adgyfodiad, y meddwl yw, ei fod yn credu y dystiolaeth am dano. Cofiw'n hyn wrth fyned yn mlaen gyda ein heglurhad. Crybwyllir genedigaeth yr Iesu yn aml fel amgylchiad a gynwysa wirionedd sydd i'w gredu, ond nid i'w ddeall. Cofier nad ydym i gymeryd dim i ystyriaeth fel peth i'w gredu na'i anghredu ag sydd yn briodol wrthddrych datguddiad. Dyben y dystiolaeth am enedigaeth Crist yw rhoddi rhywbeth sydd yn ffaith i ni i'w gredu; gan hyny cawn yn y Beibl mai morwyn, o'r enw *Mair*, oedd mam yr Iesu, iddi gael ei chysgodi gan yr Ysbryd Glan, ac i'r mah bychan gael ei eni, a chael ei alw *Iesu*. Mae hyna oll yn syml, ac yn hawdd ei ddeall wrth ei ddarllen. Ni ddywed y Beibl ddim am y dull a'r modd o ddim, dim ond cyflwyno y ffeithiau uchod i sylw. Yr hyn a ddywedir ydym yn ddeall ac yn gredu; ac am yr hyn ni ddywedir, sef y dull y ffurfiwyd ef yn y groth, &c., nid oes genym ddim i gredu yn ei gylich, un ffordd neu y llall. Anmhosibl credu heb dystiolaeth; na chredu tystiolaeth heb ddeall beth a dystiolaethir. Gwir fod llawer o bethau y deallwn yn eu cylch yr arwain i gyfeiriad yr hyn na ddeallir; fel y mae pethau y credwn yn eu cylch, yn arwain i gyfeiriad yr hyn nad ydym yr awr hon yn credu dim yn eu cylch; ond ni a gawn ar ol hyn. Gellid sylwi yr un modd ar y cyfuniad rhyfeddol o'r Dwyfol a'r dynol yn y Gwardedwr; ac ar yr adgyfodiad mawr, a'u hegluro yn yr un modd ag y gwnaethom enedig-

aeth Crist. Nid wyf, wrth yr hyn a ddywedwyd, am awgrymu nad oes llawer o bethau yn y Beibl yn anneall-edig; ond nid yn anneallegig o herwydd un dirgelwch ynddo ei hun ynddo. Am y Beibl, gellir dywedyd, "Y dirgeledigaethau ydynt eiddo yr Arglywydd; ond y pethau amlwg a roddwyd i ni a'n plant."

Gobeithio na fydd y crwydriad hwn a wnaethom oddiwrth linell uniawn ein mater gwreiddiol, yn hollol ddifudd i ti, ddarllenwyd meddylgar—am yr anfeddylgar, nid gwaeth iddo ddarllen yr uchod mwy na rhywbeth arall. Awn yn mlaen yn awr gyda ein mater cychaf.

Er sicrhau dealltwriaeth perffaith o'i ddylanwad, rhaid i ddyng gael dywedyd wrtho beth yw, a'r hysbysiad hwn fod mewn iaith a ddeallir ganddo. Yn y modd hwn daw yr anadnabyddus, drwy yr adnabyddus; yr uchel drwy yr isel; a Duw drwy y dyn Crist Iesu, yn adnabyddus. Wrth yr hyn a ysgrifenyddwyd yma, ac wrth yr hyn a wyddis yn y Beibl, gwelir yn amlwg, gallwn feddwl, fod Duw wedi cyfarfod dyn yn ei Air yn y fath fodd fel nad oes esgus ganddo am fod yn ansicr o ewyllys Duw tuag ato. I ba beth y danfonodd Duw ei Fab, yn gyflawn o bob doethineb a chymwysderau athraw anffaelledig, yr hwn y gallodd ei fywgraffydd ysbrydoledig, Ioan, ei alw yn oleuni y byd, os nad oedd y rhai a'i clywent, a'r rhai a ddarllenent ei Air, i ddyfod yn sicr o'i ewyllys? Ai tybied pe busasai Iesu yn ddau-eiriog, neu yn ddau-feddyliog, ac fel y cyfryw yn achos ffynonellol i'r dyrysych sectol sydd yn y byd, y dywedid am dano, neu y darlunid ei ymddangosiad yn y byd fel "cyfodiad haul o'r uchelder;" ac y caffai y rhai a eisteddent yn mro a chysgod angau, derwyddo, weled gol-euni mawr? Olrheiniwn ychydig ar y dystiolaeth ddwyfol ar y mater dan sylw. Cawn i'n Harglywydd mawr, pan ar ymddyrchafu i'w anrhydedd breiniol yn y nef, grynhoi prif swyddogion ei deyrnas ato i dderbyn ei *royal proclamation*, yr hwn yr oeddynt i'w gyhoeddi i'r holl fyd. Meddai, yn ol

Matthew, "Rhoddwyd i mi bob awdurdod yn y nef ac at y ddaear. Ewch gan hynny a dysgwch yr holl genedl- oedd, gan eu bedyddio," &c. Yn ol Marc, "Ewch i'r holl fyd, a phregethwch yr efengyl i bob creadur. Y neb a greddo ac a fedyddier a fydd cadwedig; eithr y neb ni chredo a gondem- nir." Yn y geiriau uchod, a ydyw yn rhesymol i ni feddwl fod Iesu yn gad- ael ei ddysgybllion yn anneallus o'i feddwl? Ai nid yw breninoedd a llywyddion yn ofalus am i'w hysbysiad swyddogol at y bobl fod mewn iaith y gall y cyfryw ddeall ei ystyr? Mae y gofyniad hwn yn dyfod yn ddwbl ar- graffol (*impressive*) pan ystyriwn fod yr apostolion, wrth gyhoeddi y deyrn- genadwriaeth uchod i'r bobl, yn per- yglu eu heddwch yn mhob man, a'u bywyd, yn y rhan fwyaf o fanau. Am hynny, gan eu bod wrth gyhoeddi ath- rawiaeth mor newydd i'r byd; ath- rawiaeth oedd i ddwyn y byd o dan farn condemnïad; atbrawiaeth oedd i ddirymu hawliau crefyddol cenedlaeth- ol yr Iuddewon, i ladd ymfrost y Groegiaid, i gyffroi teimlad eiddigus tuag atynt, a thrwy hyn i achosi eu dwyn dan arholiad llym, annhrugarog, seneddol yn mhob gwlad lle yr aent, yr oedd o'r pwys mwyaf iddynt oll deimlo er mwyn eu hunain, a phrofi er mwyn eraill, sicrwydd anffaelledig gwir- ionedd eu cenadwri.

[I'w barhau.]

PWLPUD Y WAWR.

DIWYDRWYDD.

GAN DAFYDD EVANS, FFYNONHENRY.

"Tydi ddiogyn, dos at y morgrugyn; edrych ar ei ffyrdd ef, a bydd ddoeth."

Mae gan y morgrugyn ffyrdd, hen ffyrdd, ffyrdd call, a ffyrdd diwyd. Mae'n adeiladu ei dwmpath yn ngwyn- eb yr haul yn wastad; nid yn nghefn yr haul; ni ddysgodd hynny erioed o un llyfr. Adeilada ei dy yn yr haf. Dyna ddoethineb; nid fel llawer ffarm-

ber tafod, yn calchur yn y ngauaf, na chwynaf dloddian yn yr haf, a mai fel llawer pechadur moesol, yn byw'n ar-nuwiol trwy haf bywyd, a chrefyddda yn ngauaf henaint. O! y fath bobk, nad aent at y morgrugyn i ddysgu ganddo!—byddent yn hapus yn y pen draw. “Darfu yr haf,” medd y dyn, “aeth y cynhauaf heibio; nid oes genyf dy, na bwyd na dillad erbyn y gauaf. Beth a wna?—beth a wna?” Fe glywodd y morgrugyn ef yn cwyno. “Nid oes genyf gwyn yn y byd i ti,” ebai, “cefaist yr un chwareu teg a minau, a mwy o lawer; dylasit edrych at dy achos yn well yn yr haf, yn lle gorwedd yn yr haul; gorweddaiat ar ben fy nhy i yn yr haf, a gorfu i mi dy ddi-huno di, a gwneuthur dwfr brwd ar draws dy groen, a gorfu arnat tithau dynu dy *drowsers*, a’th ‘sanau, a’th grys, a chwbl i lawr y pryd hyny, ac addaw na chysget ti byth mwy ar ben fy nhy i, ond aeth y cyfan yn anghof arnat eilwaith. Cysg ‘nawr yn y rhew a’r eira, os gelli.”

Nid yw y morgrugyn yn arbed ei gorph, er ei fod yn fychan, ac yn fain iawn yn ei ganol, ac heb un gwregys hefyd am ei lwynau; eto cewch ei wel-ed ar amserau yn gweithio yn galed, yn cario ei drawstiau a’i dylathau mawrion i mewn ac allan i’r haul at ddodi yn y twmpath mawr; un arall ar yr un amser yn baich-lwytho y gwenith gwyn allan i’r haul; cafod yn bygwth dyfod, ac yn dechreu taftu dyferynau breision; dyma lle mae *stretcho* a dwbl *stretcho*, cael treio achub y cyfan o afael y gawod. Y trawstiau oddi mewn yn taro naill yn erbyn y llall, o achos y brys mawr; gwelaf un yn methu myned i mewn yn rhwydd a’r dylath fawr, neu y trawst i’r lan yn erbyn y tir—rhaf o’r brodyr ffyddlon yn ei helpu—rhaf yn tynu, y lleill yn hwpo, arall yn estyn llaw o gymorth allan o’r twmpath, a chael gafael yn môn y dylath, a mewn a hi i’r ty—y bordydd a’r cadeiriau yn dadymchwelyd o amgylch y drws, eraill yn ail-gymwyso tipyn o’r rhaf hyny—gwyr y ceibyrs yn helpu gwyr y gwemith—un yn myned ag un bychan, dan yn myn’d ag. un mawr.

Y gafod erbyn hyn yn myn’d heibio, a llygeidyn twym yn dechreu taro ar ffront y ty—dechreu troi tipyn o’r pethau gwlypa i ail sychu erbyn dranoeth, a hyny gerllaw’r drws. Mae’n awr yn hwyr, rhaid treio cuddio’r cyf an erbyn pob nos: rhaf yn myn’d i’r allt, i edrych am goed cyplau erbya dranoeth at ddodi yn yr adeilad newydd—gwaith mawr tori y rhaf hyn, a *chropio*’r bwdyn byw ymaith rhag idde dyfu yn yr adeilad, a’i sychu yn yr haul cyn ei ddodi i fewn. Dyna gewch ch’i’n awr ar ysgol y morgrug. Byth na foed achos i un o honoch i fyned i’w ysgol er eich gwaradwydd, gan fod genych ysgolion llawer gwell yn y capel hwn, neu mewn rhyw gapel arall. Ni oddef “Shon goch fach” i neb, dynion mawr na phlant, ddyfod i’w hysgol hwy. Pe elech ac eistedd haner awr ar yr un *ffurum* a hwy, chwi a edifar-haech yn fawr. * * *

AMRYWLAETHAU.

“Y WAWR.”

ANERCHIAD ODDIWRTH GYMANFA OHIO
A GORLLEWINBARTH PA.

At Fedyddwyr Cymreig America:

Anwyl Frodyr yn yr Arglwydd—Nid dymunol i neb ymyraeth ag unrhyw gyhoeddiad sydd wedi bod yn y maes am amryw flynyddoedd, pan mae y lluaws wedi ffurfio barn am dano, canoedd yn ei fynwesu, ac amryw yn ei anwylo fel peth Duw-rhoddedig. Teimlwn mai felly y mae o berthynas i’r WAWR. Ond gan fod Cymanfa Ohio a Gorllewinbarth Pennsylvania wedi penderfynu i ni anerch yr eglwysi ar y pen hwn, rhaid ufuddhau.

Mae amryw o fisolion Cymreig ar y maes yn bresenol. Maent oll, yn ol dim ar a wyddom, yn dda. Yn eu plith mae y WAWR. Mae ei hargraff-waith yn ddestlus, ei herthyglau yn gampus, a threfniad ei chynwysiad yn ddeheu. Fel cyhoeddiad misol, deil y WAWR i’w chymharu ag unrhyw fisolyn

Cymreig o'i phris. I ateg ei gosodiad galleu gymharu erthyglau y WAWR ag eiddo misolion eraill. Fodd bynag, ni a adawn y pwnc hwn, gan apelio at ddynion gwybodur, darllenwyr craffus, y coeth o feddwl, a'r diduedd o farn, fel y cymwysaf i glorianu cywirdeb ein gosodiad.

Bu y Bedyddwyr Cymreig yn America am gryn amser heb offeryn amddiffynol, na lle i egluro eu hegwyddorion. Y pryd hwnw rhaid oedd ymdawelu yn ngwyneb ymosodiadau, ac ymddibynu ar yr areithfa am ledaeniad yr egwyddorion. Yn bresenol mae y WAWR genym i gyfarfod â'r gelyn, dal i fyny wirioneddau y Testament Newydd, a chael helynt yr eglwysi yn y wlad. Dyma faes i'n hamddiffynwyr, traethodwyr, haneswyr, beirdd a phregethwyr. Ar y maes hwn gwelir cestyll cedyrn yr amddiffynwyr, palasau gorwych y traethodwyr, gwyddlanoedd prydfêrth yr haneswyr, creadigaethau godidog y beirdd, ac ydlanoedd tor-eithiog y pregethwyr. Pwy all roddi pris ar y WAWR? Pa ddyd a draetha ei gwerth? Fel offeryn at ein gwasanaeth yn y wlad hon, mae yn anmhrisiadwy.

Mewn ystyr, nid yw o gymaint pwys beth yw rhagoriaethau llenyddol y WAWR, na'i defnyddioldeb fel offeryn at wasanaeth yr enwad, os na fydd i ni ei derbyn. Dylai pob teulu Bedyddiedig yn y wlad dderbyn, darllen, ac astudio y WAWR. Mae yn mhell o hyn yn awr. Ond os am i'r cyhoeddiad fyw, rhaid ei dderbyn. Nis gall y WAWR fyw heb dderbynwyr, mwy nag anifeiliaid heb elfenau priodol bywyd. Bywyd a diod y WAWR yw ei derbynwyr. Ymysgydwn, ynte, o'n gwisg o ddfaterwch ac ymaflwn yn ein dyledswyddau tuag at ein hunig gyhoeddiad yn y wlad. A gaiff y WAWR farw o newyn yn ymyl y miloedd a ddylai estyn tamaid iddi? A ydym ni yn euog o'i brathu a dagr difaterwch? Ai marw fydd y WAWR a ninaw a'n bysedd duon yn ymaflud yn nghorn i ei gwddf? Mynwn ddwyllaw glan oddiwrthi trwy gyflawni ein dyledswyddau tuag ati.

Yn gplysedig a derbyn y WAWR y

mae talu am ydaniad. Tair ddylai fod i'w dalu i'w derbyn. Dylai pob derbynwyr edrych yn mlaen ar ddydd y talu. Heb dalu, ni chefnogir y WAWR yn y modd dyladwy. Mae pris y cyhoeddiad yn brin o 13½ cts. y mis. Gwerir, mae lle i ofni, lawer mwy na hyn yn ofer yn fisol: gan amryw a esgeulusant dalu am y WAWR. O am ddiwygiad, frodyr anwyl, yn hyn! Ymaith a'r mygllys a'r moethau cyn methu talu am ein cyhoeddiad. Hyderwn y bydd gair yn fyr fel hyn yn ddigon i'n holl dderbynwyr.

Nis gallwn derfynu heb ddyweyd gair am y Parch. O. Griffiths, Gol. y WAWR. Mae anturiaeth ddifawr, yni parhaol, a llafur difino y brawd anwyl hwn yn ei ymdrech i'n gwasanaethu yn dra chamoladwy. Llywydded Daw ei lafur, a gwneled yr enwad a allo er ei gysur. Yr eiddoch, &c., dros y Gymanfa.

CHARLES JONES, Llywydd.

THOS. THOMAS, Ysgrifenydd.

ADRAN YR YSGOL SABBOTHOL.

Y CALENDAR IUDEWIG.

Tammus, yn ateb i ran o Mehefin a Gorphenaf. Ystyr Tammus yw *gorphen gwres*. Rhoddid yr enw hwn iddo am, fe allai, fod y gwres mwyaf yn darfod gyda'r mis hwn.

Y gwyliau a gedwid yn y mis hwn.

9fed dydd—Ympryd o herwydd cymeryd Jerusalem; gan bwy ni ddywedir.

17eg dydd—Ympryd er cof am dori y llechau gan Moses.

ADOLYGIAD Y WASG.

Y GREAL AM MEHEFIN.

Syrthio yn fyr oddiwrth ein dysgwyl iadau y mae y *Greal* wedi bod yn ddiweddar. Dywedem wrthym ein hun wrth edrych drosto o fis i fis, "Yn sicr nid yw y cyhoeddiad hwn yr hyn a ddylai fod. Mae yr olwg arno yn dlodaidd. Credwn y dylai ein henwad sydd mor lluosog a chryf yn Nghymru

gynyrchu cyhoeddiad misol mwy llewyrchus na hwn." Diau fod lle i achwyniad o'r fath. Y mae y rhifyn hwn, modd bynag, yn rhagori. Cynwysa erthyglau darllenadwy yn nghydag amrywiaethau dyddorol. Gallem dybied oddiwrth y rhifyn presenol fod rhai o'r hen ohebwy medrus yn aros eto, a bod rhai enwog yn cyfodi i lenwi y bylchau. Yr erthygl gyntaf yn y rhifyn hwn sydd ar bwnc gwir angenrheidiol i'w drafod, sef *Digio yn briodol*, gan y Parch. John Lloyd, Merthyr. Dengys yr awdwr nad yw digio ynddo ei hunan yn bechod, ond rhinwedd, pan y bydd galwad am hyny. Dywed, "Yn aml yr ydym yn cael fod yr Arglwydd yn dangos anfoddlonrwydd at yr hyn sydd ddrwg, ac y mae y gallu a gafodd dyn gan ei Grëwr idd ei ddefnyddio pan y bydd angen; yn y camddefnydd a wneir o hono y mae y niwed."

Ond mewn trefn i'r digofaint hwn fod yn briodol, rhaid iddo ddeilliaw oddiar egwyddor sanctaidd—yr un egwyddor oddiar ba un y dangosa y Duw pur ei anfoddlonrwydd at bechod. Rhaid hefyd peidio bod yn rhy barod i ddogio; rhaid peidio digio mwy na fydd y trosedd yn ofyn; rhaid peidio digio yn rhy hir; rhaid fod y dyben mewn golwg yn dda. Anogaethau i ddysgu y wers hon ydynt: Y mae ymddygiad o'r fath yn anrhydedd i ddyn fel dyn. Mae yn cymwysu dyn i fod yn aelod defnyddiol mewn cymdeithas. Mae yn gwneyd dyn yn gyson ag ef ei hun fel dysgybl i Iesu Grist. Diweddir yr erthygl gyda y geiriau, "Na fachluded yr haul ar eich digofaint chwi. Gwnawn frys." Y fath fendith fyddai dysgu y wers hon i lawer yn America. Y digio yma byth a hefyd sydd yn andwyo yr eglwysi drwy y wlad. Digio a digio am bob peth bychan, cywilyddier! Aml y gwelir fod yr *hunan* yn nes at y meddwl a'r galon nag anrhydedd Crist a'i achos. Anogem y rhai parod i ddogio, a rhai tueddol i gadw digofaint i edrych ar ambell i frawd yn actio ei ddog allan. Ceidw o'r moddion am wythnosau a misoedd wrth gwrs!! Os yn bregethwr ni yngan air os na cha fod yn *weinidog*, a chael

eu *datu* yn deilwng. Os eir i ymresymu a'r brodyr digofus hyn, ni cheir rheswm ganddynt, ond dwlni hunanol, nwyd ac edliwion, hwythau yn lân, lân, difai, difai, sanctaidd, sanctaidd, a'r ochr wrthwynebol yn llawn beiau, cabledd a phechodau. Da fyddai i'r brodyr digofus a gweiniaid a "bitw bach" hyn ddarllen ysgrif fel sydd ger ein bron. Gwna les dirfawr o'i darllen a'i hystyried yn briodol.

Frodyr anwyl, yn mhob man a sefyllfa, nid gwiw i ni ddechreu digio mewn byd lle mae cymaint o bethau croesion—meithriner ysbryd maddeugar, haelfrydig tuag at bawb—na chaniataer i hen ysbryd enllibus, digofus, dialgar, i lynu wrthym. Byddwn yn bobl *nice* fel ein Meistr. Bwrier ymaith oddiwrthym bob dig, llefain a chabledd, yn nghyda p'tob drygiouni. Diolchwn i'r brawd Lloyd am y wers werthfawr hon, rhag syrthio i'r amryfusedd o ddogio.

Yn nesaf ceir "Peryglon Ffydd, a Dyledswydd y Ffyddloniaid"—pregeth ydyw a draddodwyd yn nghyfarfod Undeb Bedyddwyr Cymru, yn Aberystwyth, Medi 24, 1878, gan y Parch. G. H. Griffiths, Castellnewydd Emlyn, ar y geiriau, "Ac a hwy yn ofni rhag i ni syrthio ar leoedd geirwon, wedi iddynt fwrw pedair angor allan o'r llyw, hwy a ddeisyfasant ei myned hi yn ddydd." Act. 27: 29.

Penawd I., *Ein teimladau yn ngwynneb cyfwr presenol y ffydd*. Mae yr hen landmarks duwinyddol yn cael gwyro oddiwrthynt. Mae defodaeth yn ein bygwth. Pan oedd Ridley a Latimer wrth y stanc, dywedai Latimer wrth ei gyd-ferthyr, "Byddwch gysurus a gwrol; ni a gawn heddyw, trwy ras Duw, oleu y fath ganwyll yn Lloegr ag nad â, yr wy'n hyderu, byth yn nifodd." Mae y perygl mwyaf, modd bynag, oddiwrth "*Resymoliaeth*." Ymgeisia wneyd y Beibl yn llyfr dynol; ymgeisia fyned rhwng Crist a gwir grefydd; ymgeisia i wneyd cywirdeb barn yn nghylch materion crefyddol yn beth dibwys.

II. *Ein dyledswydd yn ngwynneb cyfwr presenol y ffydd*. Rhaid bod myn-

egiad eglur o wirioneddau mawrion Cristionogaeth, ac ymgorphoriad o'r gwirioneddau hyn mewn bywyd.—“Bwrier pedair angor allan o'r llyw.” Rhagorol yw y bregeth drwyddi.

Hynod ddarllenadwy a difyr ydyw “Adgofion yr Hen Gloddiwr,” sef y Parch. John Jones, Llanberis. Yn yr ysgrif hon, rhif 6, cawn ardem ar hanes dechreuad a chynydd y Bedyddwyr yn yr ardal hono. Wrth wneyd hyn rhydd fraslun o hanes yr hen weinidogion ffyddlon a llafurus a fuont yn planu ac yn dyfrhau. Dywed, “Y pregethwyr cyntaf ag y mae genym hanes am danynt yn ymweled yn achlysurol â'r lle hwn, oeddynt y rhai canlynol : Thomas Morris, o'r Deheudir ; William Goodman, Simon James, Robert Ambrose, a Richard Roberts, a adnabyddid wrth yr enw, “Yr hen *Man-o'-war's-man*. Yr oedd yn nodedig o boblogaidd. Deuai W. Roberts, Lleyn, yma yn fynych. Un bychan o gorpholaeth oedd ef, ac yn bregethwr da. Nodir hefyd rai brodyr da eraill a fuont yn llafurio yn ddiwyd.

BOSTON MONDAY LECTURES.

Marriage, with Preludes on Current Events. By Joseph Cook.

Dyma lyfr diweddaf y gwr enwog hwn. Y mae wedi derbyn cymeradwyaethau uchelaf y wasg Americanaidd, a pha rai yr ydym yn cyduno, ar y cyfan, mewn perthynas iddo. Y mae yr arddull uwchlaw y cyffredin o ddarllenwyr Cymreig, gan fod yr iaith yn glasurol, y traethiad yn ddyeithr, a'r cyfeiriadau yn lluosog a chymhlethedig. Y mae hyn yn peri nad gwaith hawdd ydyw rhoddi cynwysiad y llyfr yn fyr a chryno, mewn arddull Gymreig syml.

Yn y ddarlith gyntaf dangosir fod yr ymosodiadau ar y berthynas deuluol yn dyfod o ddau gyfeiriad—oddiwrth anffyddiaeth a gau grefydd. Yn cynrychioli y blaenaf, enwir Strauss, Rousseau, Swinburne, Schœpenhamer, Voltaire, &c. Yn mhlith cynrychiolwyr yr olaf enwir Swedenborg, yr *Oneida Community*, Mormoniaeth, Mahometaniaeth,

&c. Cyfarfyddir eu gwahanol wrthddadleuon gyda thystiolaethau cryfiol deddf natur yn eu gwahanol agweddan a lleisiau, o'r creadur iselaf i fyny i'r engreiffitiau perffeithiaf o ddy. Er rhoddi barn ar y tystiolaethau a ddyga yr awdwr yn mlaen, ffurfir llys o reithwyr dewisedig, yn benaf o blith personau paganauidd, y rhai a fuont enwog am eu ffyddlondeb i'r rhwymyn priodasol, ac y maent hwy yn cael llais derfynol ar y mater mewn dadl. Tybir fod y rheithwyr hyn yn mhalasdy Pliny, yn Itali, a bod eu nifer yn lluosogi fel y byddo yr achos yn myned yn mlaen, a'u cefnogwyr yn dyfod i'r golwg.

Darlith II.—Yn y ddarlith hon dangosir mai prif hanfod priodas gyfreithlon ydyw cariad, ac nad oes gan bersonau unrhyw hawl pa bynag i fyned i'r undeb yma os yn amddifad o hono ; te, fod priodi heb wir serch yn bechod yn erbyn Duw—bod y diffyg hwn yn anghymwyso dau i fwynhau cymdeithas â'u gilydd—i gyd-ddwyn yr iau—yn eu hanghymwyso i ddwyn plant i fyny, a rhoddi iddynt addysg briodol—yn eu hanghymwyso i fod yn ddeiliaid priodol llywodraeth, gan fod cadernid a llwyddiant llywodraeth yn benaf yn sylfaenedig ar gysylltiadau priodasol pur. Teulu yw yr *unit*, yr unigol, mewn llywodraeth. Er gosod priodas ar sylfaen sefydlog a pharhaol, rhaid i'r sylfaen hono fod yn sefydlog, ac ni cheir dim sefydlog felly ond *cariad pur*. Nid all prif serch fodoli ond rhwng dau ; dyna wirionedd arall a ddygir yma yn mlaen, er taro yn ol y gwrthddadleuon anffyddol a gau grefyddol. Profir hyn mewn engreiffitiau o hunan-berthiad yn y byd paganauidd, a wnaed gan wragedd diwair, caruaid a rhinweddol, yn ffafr eu gwyr. Llais y natur ddynol o blith adfeilion hen ddi-asoedd, yw, Cariad yw prif rwymyn yr undeb priodasol. Pa fodd y mae priodasau anhapus yn cymeryd lle, ac ysgariadau yn bethau mor gyffredin ? Trwy droseddiad o'r ddeddf naturiol sydd yn gorwedd yn natur mwyaf cysegredig dyn a dynes. Cosb anocheladwy y fath drosedd ydyw yr uffern

mwyaf llosgadwy ar y blaned hon. Oni ddylai fod y llywodraeth yn caniatáu llythyrau ysgar pan y mae personau yn methu byw gyda eu gilydd, ac yn anffyddlon i'w gilydd? Atebwn, Nid yw y galwad am y fath lythyrau ond prawf sobr fod y pleidiau fo yn eu gofyn wedi myned i'r berthynas yn anghyfreithlon—heb adnabod eu gilydd—heb wir serch at eu gilydd.

Darlith III.—Agorir y ddarlith hon mewn cyfeiriadau at gartref. Natur fawr wedi bod yn deuluaidd yn ei bwriadau, oblegid mae gan y gwylltflod fanau cysegredig a neillduedig i ymlochesu a chartrefu. Mae y wenol yn adeiladu ei thy o dan y bargod. Mae adar yn dwyn gyda hwynt y natur deuluaidd o Affrica a Brazil bell a phoeth. Mae y dryw bach, yn gystal a'r eryr, a'r eryr yn gystal a'r dryw bach, yn cyd-ieuo. Gwna pob un amddiffyn eu rhai bach, er peryglu eu bywyd wrth wneyd. Dychwela y robin goch i'r un llanerch haf ar ol haf. Mae gan y llew gymhars unigol yn ei ffau, a ffyrnigrwydd marwol os gwna neb ormesu. Nid yw cariad at blant ond rhan o garriad at gartref. Mae'r ddywalast (*tigris*) ddiosturi ddengwaith yn fwy creulon pan y mae ei chenawon yn cael eu niwiedio, nag ar amseroedd eraill. Mae y fam-aderyn yn ymestyn ei hadenydd gyda thynwch a ddefnyddia yr Anfeidrol fel arwyddlun o'i garedigrwydd at yr hil ddynol. Ar gyfer cryd yr hil ddynol, fodd bynag, hysbysir ni nad yw natur wedi darparu un amddiffyn. Sicrheir ni fod gwyyddor yn amddiffyn nythod a ffauau y creaduriaid israddol, ond nid cysegredigrwydd cartrefi dynion !!

Y dysgawdwy'r gwahanglwyfus, gwrthbriodasol hyn a awgrymant eu gau-resymau; atebir hwy yn enw Rhufain baganaidd. Pliny a ddywed: "Nid oedd genym ni yn Rhufain un achos o rian-leiddiad am chwe' chan' mlynedd ar ol sylfaenu y ddinas. Nid oedd genym ni yr un enw ar y trosedd." Nid effaith diwylliad diweddar ydyw hyn. Edrycher draw i China. Dyna Ymerodraeth baganaidd eto; ond y mae wedi ei sylfaenu ar barch i rieni.

Beth a wna y bobl draw yno pan y llofruddia mab ei dad? Rhoddir y mab i farwolaeth, dryllir ei esgryn yn chwilfriw, llosgir hwy, tynir y ty lle yr oedd yn byw i lawr hyd y sylfaen, a'r lle y safai arno a heuir a halen. Gwna y gwrthbriodaswyr gwahanglwyfus awgrymion hyllig eraill. Ond gofyrer iddynt, "Beth am gartref? A oes un o honoch yn meddu ar gartref?" Nid yw y gair yn ein hiaith, yw yr ateb. Y mae un iaith (y Ffrengig) nad yw yn meddu y gair. Safodd Pere Hyacinthe i fyny yn Notre Dame, Paris, y diwrnod o'r blaen, gan gondemnio bywyd penrydd ac aniwair y brif ddinas hono, yr hon sydd yn chwaeufwrdd i holl Ewrop, ac yn arddangos mwy na drygau y Ffrancod. Pwy bynag, yn ysbryd y drefn wyddorol, a fyfyrfa y modd y mae ymddadbyliad wedi rhedeg trwy wahanol dylwythau o greaduriaid teimladwy iselaf i fyny at ddydd, a wel fod Natur fawr wedi rhagddarparu yr aelwyd hyd yn nod yn mhell yn ol, a gwel darawiad dwylaw Duw yn nghyd i oleuo y tân teuluaidd. Ond awgrymir gan y gwrthwynebwy'r gwahanglwyfus eto, "Gall dyn garu ddwywaith neu deirgwaith, ni all dynes garu ond unwaith." Chwi ddywedwch fod yr ymadrodd yna yn rhy wyllt i'w ganfod yn mhllith syniadau y dysgawdwy'r mwyaf beiddgar. Yna cyfeiria y darlithydd, Mr. Cook, at lyfrau o fewn ei gyrhaedd ar yr esgynlawr oeddynt yn dysgu pethau hyd yn nod mwy hyllig na hyny: yn dysgu yn llythyrenol fod *dyn* wedi ei eni i amlwreiciaeth, er i'r ddynes gael ei bwriadu i un gwr. Mae gwrthdarawiad yn ngweithredoedd natur os yw hyn yn wir. Nid yw natur yn adeiladu cymalau hanerog, a phan y mae yn rhoi llaw aswy y mae yn rhoi llaw ddehau. Cornelia, un o'r gwragedd fyddlawn a eistedd yn mhllith y rheithwyr tybiedig, a ddywed: "Fod dynion a menywod yn cael eu geni yn ddau a dau, ac yn syrthio mewn cariad at eu gilydd yn ddau a dau, a pha fodd yr ydych chi yn gwneyd iddynt gyfansoddi cymdeithas yn cael eu gwneyd i fyny o un ac ugain?" Yn sicr os ydyw gwladwriaethau i gael eu gwneyd

i fyny yn y modd hwn, a'r hiliogaeth yn cael ei geni o dan ddeddf gyfartal, y mae yn rhaid i rywrai fod heb gartref. Y mae rhywrai heb i Natur fawr wneyd rhagddarpariaeth ar eu cyfer, rhaid fod rhywun wedi creu mewn dyn gariad at gartref, ac heb le iddo roi ei ben i lawr."

"Daliaf yn fy llaw," ebe Mr. Cook, "lyfr na roddaf ei enw rhag i mi drwy hyny ei wneyd yn hysbys. Y mae yn llyfr dienw wedi ei gyhoeddi yn Boston. Ysgrifenydd ef gan hen *East India clerk*, hen lanc, ac er nad ydwyf yn amgrymu fod yr awdwr wedi arwain bywyd anfoesol, y mae yn rhaid ei fod wedi cael ei gamarwain yn echrydus gan y profiadau a gyfarfyddodd yn ngwahanol borthladdoedd y byd, neu ni fuasai yn ysgrifenu fel hyn." Y mae calon dynes wedi ei chyfansoddi y fath fel y mae yn amhosibl iddi feithrin gwir serch at fwy nag un gwr ar yr un pryd. Y mae yn anhawdd iddi gredu y gall dyn feithrin cariad at fwy nag un ddynes yr un pryd. Mae ei natur hi yn gwrthdystio yn erbyn mwy nag un gwr, ac wrth farnu teimladau dyn oddiwrth ei themladau ei hun, ni all weled pa fodd y gall dyn ymserchu mewn llawer o wragedd.

Ymresymir yn mhellach gan yr ochr wrthwynebol, a dywedant fod gwahaniaeth yn nheimladau y ddau ryw fel nad yw eu teimladau y naill yn allwedd i deimladau y llall. Ac ar y sylfaen dywodlyd yna yn niffaeth-leoedd y gau resymau hyn, codir llwch-golofn o wahanglwyf, i gynnal trefn foesol newydd yn y byd!! Rhaid fod rhyw dir llosgedig yn rhywle i gynyrchu y fath lwch, oblegid ymddengys fod y golofn hon o lwch wedi cael ei chwythu i ffurf ddwywaith yn Boston. Condemnir hyn gan Rufain baganaid, a chan China ofergoelus bresenol. Aiff yr awdwr hwn yn mlaen i ddweyd fod gwir berthynasau serch yn cael eu portreadu gan yr haul a'r planedau. Cywilyddier dysgu y fath athrawiaeth. Gwyddis y modd y llygrodd Rhufain, ar modd y bu i'r ymerawdwr ymgymeryd a throi yn ol y llanw trwy dynhau deddfau ysgariaeth; h. y., trwy

benodi fod i bawb tyddai'n priodi, wybod beth oeddynt yn ei gylch, ac nid meddu gallu i dori i fyny trwy fympwy, drefniadau ar ba rai y mae hapusrwydd plant yn ymddibynu, ac ar y rhai y mae heddwch cymdeithas yn y diwedd yn gorphwys. Gall fod ysgariaeth am achos digonol, ond mae dinas Rhufain yn ei phum' can' mlynedd cyntaf yn peri cywilydd yn ngwyneb cyflwr presenol pethau yn America, yn ol cyfartaledd y trigolion.

Dyma lyfr arall ar y pwnc; hwn a ddywed, "Yn gyntaf boed i'r cytundeb priodasol fod yn gyfyngedig o un i dair blynedd at ewyllys y personau (y mae hyn o Ohio.) Yn ail, diystyrer y syniad cyfeiliornus bod y cytundeb yn ddwyfol. Yn drydydd, gadawer cariad yn llonydd. Mae cariad, meddir, yn dyner, yn dyfiad uniongyrchol o'r galon, ac yn agored i ddylanwad amgylchiadau yn hytrach nag i rwymiaidau addewidion." Dyma yr engreiffiau goreu o lenyddiath yr ochr wahanglwyfus ar y pwnc pwysig hwn a allwn ddewis, ac y mae y cwbl yn un gors sigledig, heb un man cadarn i chwi roddi eich troed arno. Treulias bum' diwrnod yn Caerysteny, prif ddinas y Twrc, ac y mae effaith dysgeidiaeth y Coran yn dra chanfyddadwy yno. Yn fy holl rodfau methais weled un gwyneb gwridog yn mhlith y trigolion. Dyna yr Ymerawdwr—mae yn hen ddyn yn ddeugain oed," &c., &c. Rhaid gadael y llyfr dyddorol hwn gan Cook hyd rifyn dyfodol.

NODION GOLYGYDDOL.

Yr oedd mam William Lloyd Garrison, yr *Abolitionist* mawr a fu farw yn ddiweddar, yn Fedyddwraig, a daliodd yn ei golygiadau yn ngwneb llawer o wrthwynebiadau. Oddiwrthi hi y cafodd ef ei ddynol wroldeb ardderchog. Y hi a roddodd iddo y cymeriad mawr a saif yn awr mor ogoneddus o flaen y wlad. Episcopaliaid ydoedd ei rhieni, a bygythient ei throi ymaith dros y drws os ai yn Fedyddes. Pan yn ddeunaw oed ymunodd gyda'r blaidd ddir-

mygedig y pryd hwnw, a chan hyny daeth yn alltud o'i chartref. Ffodd i dy cwythr iddi, yr hwn a'i cymerodd i mewn hyd nes y priododd. Yr oedd ei mab o'r un ysbryd. Yn foreu mewn bywyd meddai ef ar argraffiadau crefyddol dyfnion, a phan y daeth i Boston talodd ymweliad â swyddogion eglwys Baldwin Place, gyda'r amcan o ddod yn aelod. Rhaid fod hyn tua'r fl. 1827. Yr oedd Mr. Garrison y pryd hwn yn yn amddiffynwr selog llwyr-ymwrthodiad a gwrthgaethwasiaeth—y ddau achos yn hynod anmhoblogaidd. Yr oedd swyddogion yr eglwys yn ofni y buasai yn dod a'r pynciau hyny yn mlaen, a dywedasant wrtho na fuasai y fath gwrs yn cael edrych yn ffafriol arno. Ar ol datganiad gonest o syniadau o bob ochr, penderfynodd y dyn ieuanc i aros allan o'r eglwys yn hytrach na chael cau ei enau ar faterion mor bwysig. Yr oedd haner can' mlynedd o flaen yr eglwys yn hyny. Gallwn ddyfalu am y pethau fuasant yn cymeryd lle pe buasai William Lloyd Garrison wedi ymuno y pryd hwnw a'r eglwys Fedyddiedig. Yr oedd gan Mr. Garrison y fath edmygedd, serch a pharch tuag at ei fam, fel na fedrai un amser siarad am dani heb arwyddo teimladau dwysion.

—Y Parch. George D. Boardman, D. D., Philadelphia, ydyw y gweinidog sydd yn dyfod i sylw ac enwogwydd yn fwyaf cyflym yn y dyddiau hyn yn ein plith fel enwad. Mae rhyw waith newydd o'i eiddo yn barhaus yn cael ei gyhoeddi. Dymunol iawn ydyw gweled personau fel hyn yn cyfodi yn ein prif ddinasoedd. Cariant ddylanwad mawr. Pwy fedr ddweyd faint yw dylanwad Spurgeon yn Llundain, Stowell Brown yn Liverpool, McLaren yn Manchester, &c. ?

—Ychydig ddyddiau yn ol galwodd boneddiges ganol oed, o wisgiad *plain*, yn swyddfa golygydd y *National Baptist*, yn Philadelphia, a dywedodd wrtho, "Gwelais yn y papyr i chwi dderbyn arian a ddaethant yn ddi-enw, y rhai a ranasoch at wahanol achosion. Mae arnaf eisiau rhoddi ychydig arian

yr un modd. Dymunwn i rai o honynt fyned i gynal "*Bible woman*," o dan ofal Mrs. Downie, o Nellore; rhan i Mr. Woodsmall, o Selma, Ala., i'r bobl dduon; a rhan i'r Ysgol Sul yn Florida, a ddesgrifid yn y *National Baptist* yn ddiweddar. Cafodd yr arian eu henill trwy lafur caled a chynildeb mawr, ac yr wyf yn eu rhoddi ar allor yr Arglwydd." Ni roddodd y chwaer ei henw na lle ei phreswylfod. Yn y nefoedd caiff weled effeithiau ei hunan-ymwadiad, ei ffydd, a'i chariad.

—Drwg genym ddeall fod y *Bible Union* yn nwyllaw y *sheriff*. Y tebyg-olrwydd yn bresenol yw y bydd rhyw gynllun newydd yn fuan ar droed gan yr enwad, er sicrhau lledaeniad yr Ysgrythrau Sanctaidd. Hyd nes y byddo hyny wedi ei gwblhau, erys diffyg mawr yn mheiriant ein gweithrediadau yn America. Nyni, sydd yn rhoddi y fath bwys ar grefydd Ysgrythyrol, a ddylem fod ar y blaen yn ngwasgariad y Llyfr Dwryfol yn mhlith cenedloedd y ddaear.

—Cawsom ein ffafrio y dydd o'r blaen â benthyciad cyfansoddiad barddonol campus, yn ysgriflenlaw y bardd awenawl a'r hynafiaethydd Cymreig adnabyddus, Aneurin Fardd, yr hwn hefyd yw ei awdwr. Digon ar hyn o bryd ydyw dweyd mai "*Maes Bosworth*" ydyw y testyn. Yr ydym yn barod wedi darllen y cyfansoddiad trosto fwy nag unwaith, a bwriadwn eto fyfyrto ei fanylion a gwahanol nodweddau ei ragoriaethau. Wedi hyny bwriadwn ddwyn i gân nodedig hon i sylw ein darllenwyr, yr hyn fydd, ni gredwn, yn rhoddi mawr foddhad iddynt.

—Pan ar ymweliad diweddar a'r hybarch. D. Probert, Youngstown, O., cawsom y pleser o fwynhau cymdeithas ddyddan e'i tab, T. C. Probert, yr hwn ydoedd gartref ar y pryd yn mwynhau ei *vacation* o'r *Southern Baptist Theological Seminary*, Louisville, Ky. Yn ystod ei arhosiad gartref, pregetha Mr. Probert yn eglwysi y dref a'r amgylchoedd gyda chymeradwyaeth a derbyn-

iad mawr. Mae ef yn meddu llawer o nodweddau dymunol ei hybarch dad, ac yn debyg o ddod i lenwi cylch pwysig yn y weinidogaeth. Y mae eisoes wedi treulio dwy flynedd yn y coleg uchod, ac mae ganddo un eto i'w threulio yno. Dymunwn iddo bob llwydd.

—Bydd yn chwith gan lawer a fynychant dy y brawd B. Hughes, Ysw., Hyde Park, am farwolaeth Dannie, eu bachgen. Ni chlywsom beth oedd achos uniongyrchol ei angau, ond yr oedd yn barhaus, fel y gwyddis, yn dyoddef oddiwrth anhwylderau llewygawl. Mewn llythyr atom, dyddiedig Mehefin 23, dywed y brawd B. Hughes: “Anwyl Frawd—Mae Dannie, fy machgen, wedi gorphen ei yrfa yn y byd hwn oddiar boreu ddoe, sef dydd Sabboth. Cleddir ef ddydd Mawrth.” Cydymdeimlwn yn fawr â Mr. a Mrs. Hughes yn eu trallod ar ol eu hanwyl Dannie.

—Mae amryw frodyr Cymreig a wasanaethant yn weinidogion gyda'r Americanaid, ar dro yn bresenol yn yr Hen Wlad. Mae y Parch. Fred. Evans, D. D. (Ednyfed), yno er ys tro, a gwelwn yn *Seren Cymru* ei fod ef wrthi hi yn darlithio ac yn pregethu yr holl amser. Y Parchn. B. D. Thomas, Philadelphia, John Evans, ac eraill, ydynt ar ymweliad â Gwlad y Gân. Wel, y mae yn brâf arnynt! ac am hyny yr ydym yn llawen. Gobeithiwn y daw ein tro ninau i fyned i Gymru am dro, cyn hir.

—Nid aml y mae Mr. Spurgeon yn traethu ei len ar fedydd; ond yn ei atodiad i *Watson's Body of Divinity*, y mae wedi ysgrifenu yn fanwl a maith, pryd y dywed, “Pa awdurdod sydd gan arferiad (bedydd babanod) ag a ellir ei brofi yn dechreu bodoli tua diwedd yr ail, neu ddechreu y drydedd ganrif?”

—Bu lodes ieuanc farw yn ddiweddar yn Clyde, O., mewn canlyniad i geisio neidio rhaff (*jump a rope*) 120 o weithiau heb orphwys. Yn yr angladd rhoddwyd y rhaff yn yr arch, a chladdwyd ef gyda'r ferch.

Barddoniaeth.

MARWNAD

I'R DIWEDDAR MR. JOHN WILLIAMS, SUMMIT HILL.

*Buddugol yn Eisteddfod Lansford, Pa.,
Calan 1879.*

Fynwent dawl, bruddaid, unig,
Summit Hill, mae rhoddi tro
Rhwyg dy feddau cysegredig
Yn dwyn llawer un i'm co';
Llawer un o'm hen gydnabod
Sy'n ymrithrio ger fy mron,
Pan yn syllu ar aml feddrod
Yn y fynwent dawl hon.

Hen frodorion pur di-hoced
Cynta'r fan, ni chwrrdaf mwy;
Ond beddfeini'r gladdfa ddywed
Wrthyf, “Yma y maent hwy;”
O flaen stormydd y blynyddau
Y syrthiasant un 'rol un,
Nes wy'n teimlo ar rai gweithiau
Fy mod megys wrth fy hun.

Wrth fy hun ger beddrod ffyddlon
Hen gydymaith, hynaws, llon,
Ceisaf yn fy nagrau weithion
Ysgrifenu'r farwnad hon;
Adgof trwy fy meddwl wibia
Megys yspryd byw o hyd,
A John Williams im' ddangosa
Y gonestaf yn y byd.

Nid oes eisiau i mi fyned
Ar ei ol i Gymru draw,
Yno 'i ddilyn pan oedd tynged
Yn ei arwain yn ei llaw:
Digon imi yw awgrymu
Fod pob ardal, fod pob dyn
A'i hadwaenai, yn galaru
Wrth ei golli, anwyl un!

Fel ar lanw amgylchiadau
I'r Amerig Williams ddaeth,
Ond yn merw gwylt y tonau
Bwrw angor bywyd wnaeth,
Summit Hill sy'n nglyn a'i enw
Tra bu wedyn ar y llawr,
Oeda'i barch, er wedi marw
I'w ol-oesi yno'n awr.

'Roedd y gweithiwr gonest, cyson,
Cyfaill, priod hawddgar, llon;
Dyn a thad gofalus tirion,
Yn cyfarfod oll yn John;
Yr oedd ef yn meddu calon
Un rhy cang, un rhy fawr
I ryw gulni a dichellion
I gael llety mynyd awr.

Cawn ddyndoliaeth ynddo 'n wreiddiol
 Fel ei fywyd ef ei hun ;
 Mae ei holl ymwneyd beunyddiol
 Ini yn arddangos *dyw* ;
 Ei onestrwydd sy'n ddiareb
 A'r dafodau bach a mawr ;
 Ffŵai'r gau o'i bresenoldeb
 Fel y nos o flaen y wawr.

Treulio wnaeth ei oes heb wybod
 Beth oedd rhagfarn, rhagrith byd ;
 Cerddodd megys a chydwybod
 Yn mhob *cam* o'i oes i gyd ;
 Amheu 'i ddiniweidrwydd fyddai,
 Croesi barn y cyhoedd oll ;
 Dyma rinwedd fyny ddaliai
 Ef heb unrhyw fwch na choll.

Diwrnod pruddaidd ei gynhebrwng
 Oedd fel haner nos i'r lle ;
 Safem, wylem, yn y cyfwng,
 Ac edrychem tua'r ne' ;
 Ymsymudem yn y dyrfa
 Oedd mor ddu a'r bedd ei hun !
 Pan yn talu'r deyrnged ola'
 I John Williams, hawddgar un.

Cafodd gladdedigaeth t'w'ysog,
 A thywysog ydoedd ef ;
 Un o'r tywysogion hyny
 Gai 'i goroni yn y nef ;
 Nid yw'n rhyfyg ynom dd'wedyd
 Fod yr hen weddiwr byw,
 Wedi cyrhaedd bröydd gwynfyd,
 A chael coron plentyn Duw.

Cristion addfwyn, dystaw, selog
 Ydoedd, dihymongar iawn ;
 Ond yn meddu ysbryd bywiog,
 Oedd o wres y nef yn llawn ;
 Fel oedd eira ei ffynyddau
 Maith yn gwynu 'i goryn ef,
 Felly ei gymeriad yntau
 Wynau wrth neshau i'r nef.

Os bydd rhywun am wel'd beiau
 Megys brychau yn y llun,
 Dywedwn wrtho fod rhinweddau
 Yn eu cuddio hwy bob un—
 Fod rhinweddau wedi *gwsgu*
 Y ffaeiddau gyda hwy
 I fedd anghof, gan eu claddu,
 Byth i adgyfodi mwy.

Pan bydd adfail hen feddianydd
 Olaf cofgolofnu'r byd,
 Yn malurio a'i ystormydd
 Lawer tâl gogolofn ddrud ;
 Wedi chwala ymaith enwau
 Gerfiwyd yn y mynor gwyn,
 Enw Williams mewn calonau
 Oesa'n ddiogel y pryd hyn !

Cefni'n nghwmni prudd adgofion
 Raid a'r fan lle huma ef,
 Tra'r ymleda ein gobeithion
 Edyn fyny am y nef ;

Amddiffynydd "priod gweddwon,"
 Aden Tad amddifaid byd,
 A gysgodo 'i weddw dirion
 A'i anwyliaid ef o hyd.

Drifton, Pa.

GWALCH EBRILL.

FY NHYNGED.

Cyn i mi gael fy ngeni 'roedd
 Fy nhynged yn fy aros,
 I'm harwain drwy y byd a'r g'oeodd,
 O ddydd i ddydd a beunos ;
 A'm harwain mae o hyd, o hyd,
 I'w holl arfaethol fanau,
 Ac nid oes yn yr cang fyd,
 All gaead un o'i llwybrau.

Mae wedi f'arwain dymor maith,
 A'i chadarn law ddiysgog ;
 A'm harwain wna heb ben fy nhaith,
 Yn araf neu yn fryslog ;
 A'i chanlyn ydwyf i bob man,
 I fyny ac i waered ;
 Oddiar pan oeddwn faban gwan
 'Rwy'n byw yn nghoel fy nhynged.

Mae wedi f'arwain ambell waith
 Ar hyd croes lwybrau geirwon,
 Nes y meddylw'n fod fy nhaith
 Yn orlawn o beryglon ;
 Ond adfeddylw'n gyda phwyll,
 A gwelwn drwy y cyfan,
 Yn gydwybodol a di-dwyll
 Mai dyna oedd fy nghyfran.

Mi fuom weithiau'n grwgnach am
 Na fuasai'n well fy nhynged,
 Gan feddwl fy mod yn cael cam,
 Ond Ow ! y fath gamsynied ;
 Mae'm tynged yn ei lle o hyd,
 Ac nid yw byth yn gwyro ;
 A'i chanlyn wnaft tra yn y byd,
 Ac nis gall dim fy rhwystro.

Mae wedi mesur hyd fy oes,
 I'r fodfedd cyn fy ngeni ;
 A gwn yn eithaf da nad oes
 Dim modd rhoi estyn wrthi ;
 Ac nad oes gallu i'w byrbau,
 Yn holl efenau natur ;
 Er eithaf pobpeth gwna barhau
 Nes cyrhaedd pen y mesur.

"A fyno Duw a fydd"—sydd wir
 Ddiareb ddigyfnwid ;
 Pan ferwo'r mor, pan losgo'r tir,
 Hi ddal yn ei chadernid ;
 Gan hyny 'n awr ymorphwys wnaft,
 Fel plentyn dan ei nodded ;
 Beth bynag yn y byd a gaf,
 Boddlonaf i fy nhynged.

Johnstown, Pa.

CADWGAN FARDD.

BRYN GALAR. 8au.

I Eisteddfod Mahanoy City, Pa.

Gan "CON DOLEROSO."

The first system of musical notation consists of two staves. The upper staff is in treble clef with a key signature of two flats (B-flat and E-flat) and a time signature of 4/2. The lower staff is in bass clef with the same key signature and time signature. The music features a melody in the upper staff and a harmonic accompaniment in the lower staff.

Wrth gof - io 'i rudd - fan - au 'n yr ardd, A'i chwys fel defn-

The second system of musical notation consists of two staves, continuing the melody and accompaniment from the first system.

yn - au o waed, Ar - ed - ig ar gefn oedd mor hardd, A'i

The third system of musical notation consists of two staves, continuing the melody and accompaniment.

daraw a chledd - yf ei Dad; Ei arwain i Gal - fa - ri

The fourth system of musical notation consists of two staves, continuing the melody and accompaniment.

fryn, A'i hoelio ar groesbren o'i fodd, Pa dafod all

The fifth system of musical notation consists of two staves, continuing the melody and accompaniment.

dew - i am hyn! Pa gal - lon mor gal - ed na thodd!

Yr uchod yw y Dôn y soniwyd cymaint am dani yn y *Drych a'r Wasg*, gan T. D. Griffiths a W. L. Evans.

HANESION CARTREFOL.

Y MADAWIAD GWEINIDOG.

Mr. Gol.—Nid wyf yn meddwl fod dim yn anghristionogol mewn Annibynwr i deimlo yn ofidus ar ol brawd o Fedyddiwr; o leiaf felly yr wyf fi yn teimlo ar ol y brawd anwyl, y Parch. D. H. Jones, M. A., Johnstown, Pa. Daeth Mr. Jones i'n plith er's yn agos i flwyddyn yn ol, ac ymaffodd yn ei waith o ddirif, fel gweinidog yr efengyl, Caffaeliad mawr i'r eglwys Fedyddiedig yn Johnstown ydoedd ei gael, ac y maent yn teimlo yn ddwys o'i golli. Gwnaethant ymdrech i'w gadw yn hwy nag amser y cytundeb oedd rhyngddynt fel gweinidog ac eglwys; ond wedi methu llwyddo, ymadawsant mewn "tangnefedd heddychol," yr wythnos olaf yn Mai. Nid ydwyf yn gwybod a ydyw Mr. Jones i'w ganmol am ymadael, ond gwn y bydd colled yr eglwys Fedyddiedig yn Johnstown yn enill mawr i ba eglwys bynag a fydd mor ffodus a'i gael ef yn weinidog. Y mae Mr. Jones yn ysgolhaig uwch na'r cyffredin, ac yn un o'r pregethwyr mwyaf grymus, athronyddol, Ysgrythyrol, a goleu. Barnwyf fod dyfodol dysglaer o'i flaen, o herwydd y mae ynddo gymwysderau i lanw pwlpud yr eglwys fwyaf coethedig a lluosog ei haelodau yn ein gwlad yn y ddwy iaith. Y mae hefyd yn ddyn o *gymeriad*, ac iddo air da gan bawb, a chan y gwirionedd ei hun. Cadwodd ei gymeriad yn bur a dilychwyn tra y bu yn ein plith, ac ni chafodd neb le i amheu ei gywirdeb fel dyn, cyfaill, a "gweinidog da i Iesu Grist." Bydded nawdd dwyfol drosto; a dymuniad ein calon yw iddo gael hir oes i wneyd daioni, a gwaraig serchog i sirioli ei galon.—*E. W. Jones, Johnstown, Pa.*

CYMANFA SWYDD ONEIDA, E. N.

Cynaliwyd y cyfarfodydd yn Utica, Meh 7, a'r 8fed, pryd y pasiodd pob peth yn anarferol o lewyrchus. Yn y gynadledd ddydd Sadwrn, yr oedd y gweithrediadam fel y canlyn: Dewiswyd yn swyddogion am y flwyddyn ddyfodol: Cadeirydd—y Parch. O. F.

Parry; ysgrifenydd—Parch. Owen Griffiths (Giraldus); trysorydd—D. W. Richard. Y oenadon oeddynt John Williams, J. Hughes (Marcy), David W. Prichard, Lewis Lewis; Parch. O. F. Parry, John B. Thomas, James Higgins; Parch. W. M. Evans. Brodyr dweithr eraill yn cymeryd rhan yn yr ymddyddan—D. H. Jones, Johnstown; Cefni, Parch. H. Rowlands, D. T. Phillips, Parsons, &c. Penderfynwyd fod y brawd W. M. Evans i ysgrifennu llythyr Cymanfa, yn anog i weithgarwch crefyddol, a bod y llythyr hwn i ymddangos yn fuan yn y *Waur*.

2. Fod y mynegiad ar y Feibl Gymdeithas, a ddarllenwyd gan y brawd John Edred Jones, yn cael ei dderbyn; ac hefyd ei gyhoeddi yn y *Waur* gydag unrhyw ychwanegiad a ddichon y brawd weled yn angenrheidiol.

3. Fod caegliadau yr eglwys i ledaeu y Beibl, i gael eu hanfon i'r "Baptist Publication Society" i Philadelphia.

4. Fod y Parch. D. H. Jones, M. A., Johnstown, Pa., i gael llythyr cymeradwyol o'r gymanfa hon. Gohiriwyd hyd y gynadledd yn Remsen.

Trefn y moddion cyhoeddus yn Utica, oedd fel y canlyn: Nos Sadwrn, dechreuwyd gan y Parch. D. T. Phillips, Parsons, a phregethwyd gan y Parohn. J. Seth Jones a H. O. Parry (Cefni). Dydd Sul, am 10 o'r gloch, dechreuwyd gan y Parch. O. F. Parry, a phregethwyd gan y Parohn. W. M. Evans, Cattaraugus, a D. T. Phillips. Am 2, dechreuwyd gan y Parch. J. J. Powell, a phregethwyd gan y Parohn. O. F. Parry, D. T. Phillips, a H. C. Parry. Am 7, dechreuwyd gan y Parch. J. Seth Jones, a phregethwyd gan y Parohn. J. J. Powell a W. M. Evans. a Cefni. Cafwyd cynulliadau lluosocach nag arfer, a llawer o hwyl.

Dechreuodd y gwasanaeth cyhoeddus nesaf yn Bordwell, nos Lun, y 9fed. Darllenwyd a gweddiwyd gan y brawd John Seth Jones, a phregethwyd gan y brodyr D. T. Phillips yn Saesonag, ac Owen Griffiths (Giraldus), yn Gymraeg. Am ddeg dranoeth, dechreuwyd gan D. T. Phillips, a phregethwyd gan y brodyr D. H. Jones a W. M. Evans. Am ddau, dechreuwyd gan D. H. Jones, a phregethwyd gan Phillips a Cefni. Am saith, dechreuwyd gan O. Griffiths, a phregethwyd gan D. H. Jones yn Saesonag, a Cefni. Yr oedd amryw yn dyweyd fod y cyfarfodydd yma yn rhagori ar rai Utica. Mae y pregethu yn Bordwell bob amser yn dda; felly eleni. Dangoswyd caredigrwydd mawr gan gyfeillion yr achos yno; ac mor hardd a dymunol yw hyny.

Dydd Mercher, dechreuodd Cymanfa Remsen. Yn y gynadledd ddau o'r gloch darllenwyd y llythyrau oddiwrth yr eglwys yn cynwys yr ystadegau; gwahoddwyd yr eglwys yn Cattaraugus i dderbyn y gymanfa yno y flwyddyn ddyfodol, yr hyn a dderbyniwyd yn unfrydol a chynes, yr amser i'w

benderfynu eto; darllenwyd a chymeradwywyd mynegiad y pwyllgor a benodwyd y llynedd i chwilio i amgylchiadau meddianau yr enwad; a nodwyd y Parch. O. F. Parry, H. T. Jones a John R. Ellis i barhau yn bwyllgor ar y mater hwn. Penderfynwyd (1.) Fod y gymanfa hon yn teimlo y pwys a'r gwerth o fod yr enwad Bedyddiedig yn cael gwasanaeth parhaol y *Wawr* o fis i fis drwy y blynyddau diweddfaf, fel yr unig gyfrwng Cymreig i wneyd yn hysbys symudiadau yr enwad yn yr America, ei gynydd, a'i ddylanwad, yn nghyd a'i effeithiolrwydd fel cyfrwng dadblygiad lledaeniad ac amddiffyniad ein hegwyddorion neillduol, fel enwad Cristionogol yn y tir; a'n bod yn cydnabod y Parch. O. Griffiths (Giraldus), yn nygiad allan y *Wawr* yn ngwyneb anafanteision pwysig iawn, gyda diolchgarwch mawr, gan anog yr holl eglwysi i wneyd eu goreu dros lwyddiant y cyhoeddiad, drwy ei dderbyn yn rheolaidd, a thalu am dano yn brydlon. (2.) Bod y gymanfa hon yn teimlo diolchgarwch dyledus i'r Parch. H. C. Parry (Cefni), am ei wroldeb a'i foneddigeiddrwydd yn amddiffyn egwyddorion yr enwad Bedyddiedig yn y *Wawr*, yn ngwyneb yr ymosodiadau a wneir arnynt o wahanol gyfeiriadau, ac am wneyd y cyfryw amddiffyniad mor alluog, boneddigaidd a didramgwydd. (3.) Fod y gynadledd hon yn taer ddymuno ar y Parch. H. C. Parry (Cefni) i ddwyn allan yr "Amddiffyniad" yn llyfr gwerthadwy i'r Bedyddwyr yn America, a bod yr eglwysi i wneyd eu goreu i'w werthu a'i ledasenu. Yna gohirirwyd hyd gynadledd y gymanfa nesaf.

Am saith yn yr hwyr, dechreuwyd y gwasanaeth cyhoeddus gan y Parch. O. F. Parry, a phregethwyd gan D. T. Phillips yn Saesoneg, a Cefni yn Gymraeg.

Am ddeg dranoeth, Iau y 12fed, arweinwyd gan W. M. Evans, a phregethwyd gan y brodyr D. H. Jones, M. A., ac Owen Griffith (Giraldus).

Am ddau, dechreuwyd gan Cefni, a phregethwyd gan y brodyr W. M. Evans a John Edred Jones.

Am saith, dechreuwyd gan John Edred Jones, a phregethwyd gan y brodyr Phillips, Evans a Cefni. Dyna fel y terfynodd y gymanfa. Yr oedd y cyfarfodydd yn gwella hyd y diwedd. Mae lle cryf i obethio y bydd y Gymanfa yn Swydd Oneida eleni o fendith fawr. Mae yn anhmosibl i'r fath bregethu efengylaidd, gwresog a thaer, fyned heibio yn ofer. Rhaid fod cyfarfodydd o'r fath hyn yn gadael argraffadau daionus ar eu hol yn yr ardaloedd eu cynhelir, ac felly y credwn am y gymanfa rag-orol hon; bendith y nef fyddo yn ei chanlyn.—OWEN GRIFFITH, Ysg.

YSTADEG AU.

Utica.—Bedyddiwyd, 1; Derbyniwyd trwy lythyr, 2; adferwyd, 1; gollyngwyd trwy ly-

thyr, 2; dialodwyd, 2; bu farw, 2; rhif yr aelodau, 60.

Cattaraugus.—Bedyddiwyd 1; derbyniwyd drwy lythyr, 2; adferwyd 3; gollyngwyd drwy lythyr, 2; diarddelwyd, 3; bu farw, 3; rhif yr eglwys, 191.

Remsen.—Bedyddiwyd 10; derbyniwyd drwy lythyr, 1; bu farw, 1; rhif yr aelodau, 81; amryw i'wbedyddio.

Bordwell.—Rhif yr eglwys, 14; nifer i'w bedyddio yn fuan.

Steuben.—Dim cyfnewidiadau.

O. Y.—Y Sul canlynol, pregethodd Cefni yn Remsen.—D. T. Phillips yn Bordwell, ac yr oedd W. M. Evans i bregethu yn Utica, ond cymerwyd ef yn glaf yn Remsen. Darlithia Cefni ar wahanol nosweithiau cyn ymadael. O. G.

CYMANFA Bedyddwyr Cymreig Ohio A GORLLEWINBARTH PENNSYLVANIA.

Cynaliwyd y Gymanfa uchod yn Coalburgh, Ohio, Mai 24ain a 25ain, 1879.

Boreu dydd Sadwrn am 10:30 o'r gloch agorwyd y gynadledd trwy weddi gan y brawd D. Evans, Ebensburgh. Yn ystod y cynadleddau penderfynwyd y pethau canlynol:

1. Ar ol darllen llythyrau ac ystadegau yr eglwysi, ail-etholwyd y brawd Charles Jones, M. A., Coalburgh, yn Gadeirydd y Gymanfa am y flwyddyn ddyfodol; y brawd Thomas Thomas, Sharon, yn Ysgrifenydd, a'r brawd John Wile, Church Hill, yn Drysor-ydd.

2. Ein bod yn rhoddi gwahoddiad i'r brodyr Allen J. Morton, Pittsburgh, Edward Jenkins, Parisville, ac Owen Griffith, golygydd y *Wawr*, i gyd-eistedd a chydweithredu â ni yn y cynadleddau.

3. Ein bod yn derbyn eglwys New Straitsville, Ohio, i undeb y Gymanfa.

4. Ein bod yn anghymeradwyo yr eglwys yn Irwin Station am eu camymddygiad yn gwrthod y blaid oedd allan, ar eu hedifeirwch, ac yn derbyn y blaid fel eglwys reolaidd o hyn allan.

5. Ein bod yn rhoddi llythyr gollyngdod i'r brawd David Hopkins.

6. Ein bod yn derbyn y brawd John R. Jones i'n hundeb cymanfaol ar sail

y llythyr a dderbyniwyd o Gymanfa Dwyreinbarth Pennsylvania.

7. Ein bod yn teimlo yn ddyledswydd arnom i wneyd ein goreu mewn ystyr arianol dros Goleg Granville, Ohio.

8. Ein bod yn anog y cenadon i ddwyn y penderfyniad uchod i sylw yr eglwysi.

Wedi i D. Evans, Ebensburgh, Allen J. Morton, Pittsburgh, ac amryw o frodyr da eraill siarad yn wresog dros y WAWR fel cyfrwng priodol i ni ddatgan ein barn i dadblygu ac amddiffyn ein hegwyddorion, penderfynwyd,

9. Fod y Llywydd a'r Ysgrifenydd i dynu allan anerchiad penodol at yr eglwysi, a'u cymell i gefnogi y WAWR yn mhob ystyr.

10. Ein bod yn caniatáu rhyddid i'r brawd Lazarus Mathias, Mineral Ridge, Ohio, i fabwysiadu ei gynllun ei hun i dalu y ddyled arosol ar gapel Niles, Ohio.

11. Fod Cymanfa y flwyddyn 1880 i gael ei chynnal yn Pittsburgh, Pa.

12. Fod y cyfarfod chwarterol nesaf i gael ei gynnal gyda'r frawdoliaeth yn Hubbard, Ohio.

13. Fod y gynadledd i gael ei gohirio hyd y Gymanfa nesaf, yn y flwyddyn 1880.

Mewn cysylltiad a'r 10fed penderfyniad, goddefer i mi ddyweyd gair yn annibynol ar awdurdod y Gymanfa :

Yn gymaint a bod Lazarus Mathias yn un o'r ymddiriedolwyr ar gapel Niles, ac yn gyfrifol am ran bwysig o'r ddyled, ac felly yn agored i golli ei eiddo oni thelir yn fuan, taer ddymunwn ar i bob eglwys yr ymwela â hi ei dderbyn yn siriol, yn gynt, a'i gynorthwyo i wneyd y cynllun sydd ganddo mewn llaw yn berffaith lwyddiant. Y mae Mr. Mathias yn hawlio ein cydymdeimlad ar dir gonest a Christionogol, oblegid gresyn fyddai iddo golli ei eiddo i dalu dyled capel sydd yn perthyn i'r enwad.

Addawa Mathias anfon cyfrifon o'r holl arian a gesglir yn mhob lle i'r WAWR.

Dechreuwyd gwasanaeth cyhoeddus y Gymanfa nos Wener y 23ain. Darllenodd a gweddiodd y brawd Joseph Jones, Thomastown, a phregethodd y brodyr Allen J. Morton, Pittsburgh, a John W. James, Weathersfield. Nos Sadwrn am 7 o'r gloch dechreuwyd y cyfarfod gan y brawd Allen J. Morton, a phregethodd y brodyr James F. Richards, Church Hill, Edward Jenkins, Parisville, a Thomas M. Mathews, Hubbard. Boreu Sabboth, am ddeg o'r gloch, dechreuodd y brawd Samuel Bassett, Weathersfield, a phregethodd y brodyr Allen J. Morton yn Saesneg, a D. Probert, Youngstown, a Joseph Jones, Thomastown, yn Gymraeg. Am 2 o'r gloch y Sabboth dechreuodd y brawd D. Nicholas (Ifor Ebwy) y cyfarfod, a phregethodd y brodyr Thomas Thomas, Sharon, Owen Griffith (Giraldus), a D. Evans, Ebensburgh. Am 6 o'r gloch y Sabboth dechreuodd y brawd A. Phillips, Church Hill, y cyfarfod, a phregethodd y brodyr John R. Jones, Madison City, Allen J. Morton a John W. James. Nos Lun am saith o'r gloch pregethodd y brodyr Owen Griffith, (Giraldus), a D. Jenkins, Hubbard, Ohio. Da genym allu dyweyd i ni gael un o'r Cymanfaeodd mwyaf dymunol mewn llawer ystyr. Yr oedd yr hin yn ffafriol, y cynulliaidau yn anarferol o luosog, a'r pregethu a'r y cyfan yn rymus a dylanwadol iawn. Yr oedd y cynulleddau o'r dechreu i'r diwedd yn hynod heddychol ac adeiladol. Ein gweddi yw ar i'r Gymanfa fod yn ddefnyddiol i adfywio yr eglwysi, achub y gwrandeddau, a gogoneddu enw ein Duw da.

Y mae yn llawenydd genym allu dwyn tystiolaeth i bobl Coalburgh gynaf y Gymanfa yn anarferol o anrhydeddus. Yr oedd yno gyflawnder o ddarpariaeth ar ei chyfer, a phawb o bob enwad a'u drysau yn agored i dderbyn dyeithriad. Derbyniwyd y Parch. Charles Jones, M. A., a'r eglwys barchus dan ei ofal, a phawb a fu yn cynorthwyo i gynaf y Gymanfa, ein diolchgarwch gwresocaf am eu sirioldeb a'u caredigrwydd tuag atom yn ystod ein harosiad yn eu plith.

Sharon, Pa. THOS. THOMAS, Ysg.

YSTADEGAU CYMANFA OHIO A DWYREINBARTH PENNSYLVANIA, 1879.

EGLWYSI.	Gweinidogion.	Ysgrifenyddion.	Bedyddiwyd.	Aderwyd.	Derbyniwyd	Gollyngwyd	Diarddelwyd.	Bu Farw.	Rhif presenol	yt Eglwys.	Rhif presenol	yt Ysgol.	Arian at draul	Arian at draul	yt Ysgrifeddd
Pittsburgh, Pa.	Allen J. Morton	D. Lloyd Jones	1	9	8	5	5	3	179	3	179	...	\$5 00	\$1 00	...
Parisville, O.	Edward Jenkins	Evan T. Davies	3	63	35	3 70	50	...
Youngstown, O.	David Probert	J. W. Evans	3	11	9	10	5	1	119	4 60	1 00	...
Mineral Ridge, O.	David Evans	E. M. Morgan	2	3	3	3	5	2	78	90	4 30	1 00	...
Ebensburgh, Pa.	C. Jones, M. A.	W. Leighty	1	40	2 05	1 00	...
Coalburgh, O.	Joseph Jones	J. M. Jones	3	7	5	5	7	2	80	20 21	1 00	...
Thomastown, O.	J. F. Richards	E. Richards	2	53	60	3 00	75	...
Church Hill, O.	J. W. James	D. T. Griffiths	7	71	158	2 10	1 00	...
Weathersfield, O.	J. W. James	S. L. Bassett	2	2	32
Pomeroy, O.	Thomas M. Mathews	J. James	1	26	2 60
Hubbard, O.	Thomas M. Mathews	Thomas E. Parry	2	36	70	1 10
Brookfield, O.	...	John Morgan	1	41	60	3 00	75	...
Niles, O.	...	W. Williams	1	10	2	46	35	2 00
Hartford City, W. Va.	J. R. Jones	C. Edwards	2	13	1 30
Mason City, W. Va.	J. R. Jones	R. Collins	23	50	2 30
Carr's Run, O.	Thos. Thomas	D. W. Daniels	1	38	50	3 80
Sharon, Pa.	J. J. Morris	J. Devereux	6	8	1	65	125	3 40	1 00	...
Wheatland, Pa.	J. J. Morris	Thos. T. Burn	1	18	26	1 50	50	...
N. Houtzdale, Pa.	J. J. Morris	John Lewis	5	4	2	64	80
Vienna, O.	...	W. Pritchard	2	1	2	18	40	1 10
Irwin Station, Pa.	...	Thomas M. Parry	14	1 00	50	...
Dennison, O.	J. Lago James	W. J. Davies	2	...	2	33	1 66	50	...
Pigeon Run, O.	J. F. Richards	J. J. Jones	6	37
Palmyra, O.	E. M. Evans	E. D. James	7	17
New Straitsville, O.	D. B. Davies	W. James	6	103	70	3 50	50	...

Eglwysi heb anfon eu Hystadegau i mewn.—Centreville, O., Bethlehem, O., Ebenezer, O., Portland, O.

Gweinidogion heb ofal Eglwysi.—David Nicholas (Ifor Ebbwy), Youngstown; D. Jenkins, Hubbard, O.

Pregethwyr Cynorthwyl.—Samuel J. Bassett, Weathersfield; Thos. Probert, Youngstown; J. Morris, Thomastown; William Lawrence, a T. T. Williams, Carr's Run.

Y mae yn flin genyf na allaswn osod ystadegau yr eglwysi i mewn yn gyflawn. Ysgrifenisais at y rhai sydd ar ol, ond ni chlywais ddim oddiwrthynt.

THOS. THOMAS, *Ysg.*

Sharon, Mercer Co., Pa.

CYMANFA Y BEDIYDDWYR NEILLDUOL
CYMREIG YN WIS., 1879.

Cynaliwyd y Gymanfa hon gyda'r eglwysi, "Salem y Coed," ger Dodgeville, a Ridgeway, Jennieton, Mehefin 3—6.

Agorwyd y Gynadledd yn "Salem y Coed" am 2 o'r gloch ddydd Mawrth, Mehefin 3ydd, trwy weddi; yna dewiswyd y Parch. Wm. Jones yn Llywydd y Gymanfa, ac R. C. Owen yn Ysgrifenydd. Darllenwyd y llythrau oddiwrth y gwahanol eglwysi, a chafwyd boddlonrwydd neillduol yn yr oll, oddigerth eglwys Salem, Oshkosh, yr hon ni anfonodd un llythyr, am ei bod wedi ymrannu yn ddwy blaid.

Pasiwyd y penderfyniadau canlynol:

1. Ein bod yn cymhell y Parchn. H. C. Parry (*Cefni*) ac R. M. Richardson, Dawn, Mo., i gyd-eistedd a chyd-gyfranogi â ni yn nghyfrinion y Gynadledd.

2. Ein bod yn cyduno i dderbyn y brawd R. Bennett fel cenad dros eglwys Salem, Oshkosh.

3. Ein bod yn caniatáu rhyddid i aelodau rheolaidd o enwadau eraill fod yn bresenol yn ein cyfeillachau cymanfaol.

4. Ein bod yn gwerthfawrogi y WAWR, ac yn cyflwyno ein diolchgarwch i'w Golygydd parchus am ei ymdrech diffino yn ei dwyn allan, ac yn erbyn ar bob derbyniwr i dalu am dani yn brydlawn, yn gystal a chymell eraill i'w derbyn, er llaedaeniad yr egwyddorion dihafal a ddsygr ynddi.

5. Ein bod yn anghymeradwyo ymddygiad annheilwng y Parch. John Evans, Oshkosh, tuag at y WAWR a'i Golygydd, ac yn dymuno am i'r brawd ddiwygio rhagllaw.

6. Ein bod yn cyflwyno ein parch i'r brawd Cefni am ei "Amddiffyniad" i'r gwirionedd, ac yn dymuno ar iddo aros yn America.

7. Ein bod yn dwyn y Parch. John Evans o dan gerydd, am ei iaith isel ac anweddaiidd at y Gynadledd, drwy ei galw yn "ddwl," yn

"chwdfa," a "theisen heb ei thro." A barnasom mai digon iddo y cerydd canlynol, Nad oes iddo na rhan na chyfran yn ngwasanaeth cyhoeddus y Gymanfa.

8. Ein bod yn gwrthod derbyn un gweinidog i ddyfod trwy yr eglwysi, os na bydd ei gymeriad yn unol â'r efenngyl.

9. Ein bod yn derbyn cynygiad y Parch. John Evans, sef, ei fod ef a'i blaid yn dadgy-sylltu eu hunain oddiwrth y Gymanfa rhagllaw.

10. Ein bod yn datgan nad oes un cysylltiad yn bodoli mwyach rhwng John Evans a'r Bedyddwyr Neillduol yn Wisconsin, hyd nes y deuant i gydymffurfio a chydweithredu â phenderfyniadau cynadleddau y Gymanfa.

11. Ein bod yn gwneud yn hysbys, fod yr anghydfod sydd wedi dygwyyd yn eglwys Salem, Oshkosh, i'w briodoli i fymrwyr John Evans yn ceisio tra-arglwyddiaethu ar y frawdoliaeth sydd yno.

12. Ein bod yn caniatáu i'r Ysgrifenydd gael cymorth arianol o drysorfa y Gymanfa i ddwyn ei dreulion fel Ysgrifenydd

Trefn y moddion cyhoeddus oedd fel y canlyn:

Nos fawrth, am 7, yn Salem y Coed, pregethodd y brodyr R. D. Evans, o Springwater, ac R. M. Richardson, yn ddyddorol ac effeithiol iawn.

Am 10, ar y maes, pregethodd Richardson a Parry (*Cefni*), y naill yn ymarferol a dylanwadol, a'r llall yn dduwinyddol a barddonol, a llygadol y gwrandawr fel yn siarad eu Hamenau trwy ddagrau—pawb wrth eu bodd.

Am 2, Richardson a Parry. Cyfarfod hynod oedd hwn—y gwirioneddau yn gwefreiddio pob teimlad i sain can a moliant.

Am 6, y brodyr H. Hughes, Picatonica, a Parry; ond daeth y gwlaw i lawr, a chynhyrwyd y dorf fawr i ddianc am ddiddosfan, fel na chafodd yr enwog Cefni gyrhaedd y cyfnod.

Am 2, o'r gloch dydd Iau, cafwyd cwrrd yn Ridgeway, pryd y terfynwyd materion y Gynadledd.

Yn yr hwyr, pregethodd Richardson yn rhagorol.

Am 8, boreu dydd Gwener, cafwyd cyfeillach Gristionogol ac adeiladol iawn.

Am 10, ar y maes, pregethodd y brodyr H. Hughes a Richardson, y ddau yn eu hwyliau, ac arwyddion fod y gwlith nefol yn ireiddio teimladau y gwrandawr.

Am 2, y brodyr R. L. Evans a Richardson, yn rhagorol; ac os cafwyd prawf o'r gwllith yn y boreu, cafwyd prawf fod defnyddau nefolaidd o wlaw yn disgyn ar yr oedfaon hyn.

Am 6, y brawd Richardson, yn yr iaith Saesoneg. Gellir dyweyd fod y gwr hwn mor hddysg yn yr "iaith fain" ag yn y Gymraeg. Y mae ei athrylith a'i hywalledd yn ogoniant iddo fel pregethwr.

Cafwyd Cymanfa neillduol; yr oedd yr holl bregethau yn cario dylanwad nad anghofir mo hono am amser maith. Hyderwn y bydd i'r

had da a hauwyd gael tir da, er dwyn firwyth lawer, yw gweddi R. C. OWEN, Ysg.

D. S.—Yr achos nad oedd yr enwog Cefni yn Ridgeway ydoedd, am fod yn rhaid iddo fod yn Utica, i gymeryd rhan yn y Gymanfa yno, y Sabboth dilynol.

[Ni ddaeth yr ystadegau i law.—GOL.]

BEDYDDIWDYD—

Yn Ridgeway, swydd Iowa, Wis., Sabboth Mai 25, 1879, bedyddiwyd dau ar broffes o'u fydd yn Mab Duw, sef un wraig ieuanc, â bachgen ieuanc addawol. Yr oedd ein parchus weini-dog yn ei elfen, ac yn ei lawn hwyliau yn gweinyddu, a'r brawd ieuanc a'r chwaer yn meddu ar wroldeb Cristionogol i ufuddhau, a'r edrychwyr fel yn teimlo dyddordeb yn y gwasanaeth o wrando, a'r eglwys yn mwynhau hufen gorfol-edd wrth dderbyn dau o'r newydd i'w plith. Gweddiwn ar fod i lafur gweinidogaethol ein hanwyl frawd i gael ei goroni a llwyddiant mwy yn y dyfodol, trwy fod i bob meddwl o eiddo y gwrandawyr gael eu caethiwo i ufuddod fydd i'r gwirionedd.—*R. D. Jones, Ysg.*

Audenried, Pa.—Mae yn dda genym eich hysbysu fod achos Iesu Grist ar ei gynydd yn y lle hwn. Cawsom y fraint o weled dwy chwaer ac un brawd yn cael eu gyd-claddu gyda Christ yn y bedydd Sabboth Mai 25, 1879, gan ein parchus frawd E. Edwards, Wilkes-barre, ar eu profes o ffydd yn Mab Duw, yn ol y dull apostolaidd. Ein dymuniad yw ar i Dduw trwy ei ras ychwanegu beunydd at yr eglwys o'r rhai a fyddant gadwedig. Cawsom Sabboth wrth ein bodd, a'r brawd Edwards yn ei hwyliau goreu yn siarad dros ei Feistr mawr.—*B. D. Evans, Ysg.*

Nanticoke, Pa.—Sul, Mai 18, 1879, yn ngwydd tyrfa luosog o edrychwyr, bedyddiodd ein parchus weinidog Mr. Davis, ddwy chwaer ar broffes o'u fydd yn Mab Duw. Mae y gwaith yn myned ar ei gynydd yn ein plith, a da genym yw hyny. Mae rhagor eto o flaen yr eglwys yn aros am yr un fraint ar uchod.—*Aelod.*

GANWYD—

Mai 23ain, mab i John Evans (*Mathrafal*) a'i briod, Youngstown, O. Eawir ef Henry Abel.

Urddas iddo fydd arddel—yr enw
Os ei rinau 'n uchel;
A thrwy 'i ddydd ei ffydd yn ffel,
A'i obaith fel 'r hen Abel.

—*Giraldus.*

PRIODWYD—

Mai 31ain, yn Taylorville, Pa., gan y Parch. D. Rhoslyn Davies, Mr. James Stone a Miss Jane Jones, y ddau o'r lle uchod.

Mehefin 12, 1879, yn Centreville, Swydd Gallia, Ohio, yn nhy tad y briodasferch, gan y Parch. D. S. Jones, Mr. David T. Rees a Miss Margaret Walters, y ddau o'r lle uchod. Mae y gwr ieuanc yn fab i'r brawd parchus David Rees, Portland, O.

Mai 11eg, gan y Parch. J. R. Price, Mr. Richard Henon, o Berwick, Pa., a Miss Margaret Price, Kingston. Bydded eu dyddiau yn llawer, a'u bywyd yn hapus.

BU FARW—

THOMAS LEWIS, RIDGEWAY, WIS.

Yr oedd gwrthdychrych y cofiant hwn yn enedigol o Sir Benfro, D. C. Nid wyf yn gwybod yn sicr le ei enedigaeth, nac yn mha le y treuliodd y rhan foreuol o'i oes. Ganwyd ef tua'r flwyddyn 1826. Ymddengys iddo fyned yn lled ieuanc i Dowlais, ger Merthyr, i weithio ei gelfyddyd, sef saer maen. Mae yn debyg mai tra yr oedd yn Dowlais y profesodd grefydd Crist; yn ol fel y deallaf mai yn Caersalem yr oedd yn aelod, a dichon mai gan y Parch. W. R. Davies y bedyddiwyd ef. Credaf iddo fod yn ymdrechol gyda'r achos yno, ac yn egniol am wybodaeth ysgrythyrol. Yr oedd arwyddion o hyny i'w ganfod ynddo yn amlwg, o herwydd yr oedd yn meddu syniadau cywirach yn yr Ysgrythyrau na'r cyffredin o ddynion o'i amgylchiadau a'i fanteision ef. Symudodd i America oddeutu y flwyddyn 1856. Bu am dymor yn ardal Waukesha, Wis., wedi hyny yn Minnesota, a rhai o'r Talaethau Deheuol. Ymddengys iddo fyned yn ol i Gymru tua'r flwyddyn 1862. Bu yn gweithio wedi ei ddychweliad i Gymry yn Mountain Ash. Tra yno ymunodd mewn priodas a Jane, merch i Thomas a Charlotte Lloyd, o Gastell Newydd Emlyn yn y flwyddyn 1865, yr hon fu yn briod ffyddlon, tyner a gofalus iddo tra y bu byw.

Yn y flwyddyn 1868 symudodd eilwaith i America. Daeth eilwaith i Waukesha; wedi aros yno am dymor byr symudodd i ardal Ridgeway, Iowa Co., Wis., lle y treuliodd y gweddill o'i oes. Nid yw yr ysgrifenydd yn

gywbod rhyw lawer am ei fywyd crefyddol yn y gwahanol fanau y bu yn preswyllo, ond ymddengys ei fod wedi ymadael i raddau lled bell a'i gariad cyntaf o herwydd rhyw achosion neu gilydd. Yr oedd ganddo ef ei esgusodion, fel mae yn gyffredin gan rai o'r fath. Yr oedd-ynt, mae yn debyg, yn rhoddi boddlonrwydd i'w feddwl i ryw raddau, o'r hyn lleiaf, ond i ba raddau y derbynir hwy gan ei Farnwr nis gwyddom. Ni chafwyd dim mantais i wybod sefyllfa ei feddwl a'i obaith ar wely angau, gan fod ei afiechyd, *sef inflammation of the lungs*, wedi gafael ynddo mor drwm fel nad oedd yn gallu dyweyd nemawr ddim, a'r rhan fynychaf yr oedd ei synwraun yn ddyrlysd. Bu farw ar yr 22ain o Ebrill, ar ol dyoddef cystudd trwm a phoenus. Ar y 23ain danfonwyd yr hyn oedd farwol o hono i gladdfa ger addoldy y Bedyddwyr, gan luaws o drigolion yr ardal. Gweinyddwyd yr ar amgylchiad gan Mri. D. Powell, J. Davies, E. Jones, E. Owens a'r ysgrifenydd.

Yr oedd yr ymadawedig yn ddyu o gyfan-soddiad da, yn weithiwr caled, yn gelfyddydwr da, ac yn onest o ran ei egwyddor. Cafodd lawer o afiechyd yn ei deulu, yr hyn oedd yn gwneyd ei amgylchiadau yn lled isel. Gadawodd weddwa a chwech o blant tra ieuainc i alaru ar ei ol. Da i'w briod yn ei galar feddwl fod Duw yn galw ei hun yn Dad yr amddifad a Barnwr y gweddwon. Da hefyd iddi feddwl fod ganddi luaws o gymydogion caredig i gydymdeimlo a hi, a'i chynorthwyo yn ei thralodion. Boed heddwch i'w lwch i orphwys hyd foreu y codi.

W. JONES.

Y PARCH. D. B. WILLIAMS, GALLIA A JACKSON, OHIO.

(*Parhad o rifyn Mai, tu dal. 64.*)

Felly pan gyfarfu Job a'r brawd Williams nesaf yr oedd geiriau Job wedi eu gwirio—yr oedd y brawd Williams yn drwydadl Fedyddiwr, felly nid ymresymodd a chig a gwaed, ond ymwsgodd yn union a'r dysgyblion. Aeth i'r gyfeillach i Sittim Felin Gwm, a bedyddiwyd ef ar broffes o'i fydd yn Mab Duw yn mis Ebrill yn y flwyddyn 1826 gan y Parch. John Davies, gweinidog yr eglwys uchod, (gelwid ef yn gyffredin Mr. Davies, Penllwynau). Yn bur fuan wedi hyn cymhellwyd ef gan yr eglwys i arfer ei ddawn yn gyhoeddus. Ar eu cais hwy a'r cymhellion yr oedd'tyn ei gael yn ei galon ei hun, fe ymgymerodd yn ostyngedig a'r gwaith pwysig o bregethu yr efengyl. Cymeradwywyd ef fel pregethwr ieuanc mewn cyfarfod chwarterol a gynelid yn Nghaerfyrddin yn amser y Parch. Gibbon, Caerfyrddin. Cofus genyf glywed y brawd Williams yn dyweyd fod y Parch. Daniel Davies, Abertawe, yn y cyfarfod hwnw, yn rhoddi iddo ef amryw gyngorion fel pregethwr ieuanc, pa rai a o fawr les iddo ef ar ol hyny. Dechreuodd ef a'r diweddar William Owen, o Pittsburgh, bregethu tua'r un amser,

a chan fod y ddan o Sir Gaerfyrddin, a'i cartrefleoedd heb fod yn mhell iawn oddiwrth eu gilydd, cyfarfyddasant felly rai gweithiau yn nghyfarfodydd cyhoeddus yr enllaw yn yr Hen Wlad, ac yr oedd'tyn yn gyfeillion ymddiriedol yn y wlad hon. Wedi i'r brawd Williams gael cymeradwyaeth y Cyfarfod Chwarterol, derbyniodd gymelliad caredig iawn gan y Parch. Thomas Thomas, Bwlch y-rhyw, i fyned ar daith gydag ef i bregethu trwy rai o Siroedd Cymru. Cydunodd yntau, a theithiasant trwy Siroedd Aberteifi, Maesyfed, Trefaldwyn a Brycheiniog, a chwasant gyfarfodydd hynod dda pan ar y daith uchod. Er hyny eithriad oedd y daith uchod yn mywyd cyhoeddus y brawd Williams. Yr oedd yn hoff iawn o'i gartref, ac nid oedd yr un eymeriad yn fwy annerbyniol ganddo ef na'r dyn crwydrol yn y cych cyhoeddus; Gan nad oedd llawer o eiddo bydol ganddo, yr oedd yn gweithio wrth y dydd ran o'i amser, a'r rhan arall o'i amser byddai yn arfer cadw ysgol ddyddiol, a chan fod ei deulu yn fychan yr oedd yn abl i fforddio llawer o'i amser i ddarparu erbyn y Sabboth. Byddai yn cychwyn i'w gyhoeddiadau filldroedd llawer ar foreu Sabboth; eithriad oedd iddo ef i gychwyn ar y Sadwrn. Yr oedd yn arfer pregethu yn fisol yn Penrhyw-Goch, Porth-yr-hydd, Llanfynydd a Llansawel. Byddai yn pregethu yn aml yn Rhyd-ar-gaeau, Felinwren, Brechfa, Llandysul a chartref yn Sittim Felin Gwm yn absenoldeb y Parch. John Davies. Yr oedd y brawd Williams yn dra pharchus a derbyniodd yn ei gylch cyhoeddus fel dyn a phregethwr yn mhlith ei frodyr yn yr Hen Wlad. Cychwynodd i'r America o Gaerfyrddin (ar long a elwid wrth yr enw *Bridget Timmins*) Ebrill 29ain, 1842.

Thurman, O.

D. S. JONES.

[*I'w barkau*]

MRS. SAMUEL JOHN.

Mai 26ain, yn Summit Hill, Pa., bu farw an-wyl briod Samuel John, yn 44 mlwydd oed. Ni bu ei chystudd ond hynod o fyr. Hunodd yn dawel ond tra annysgwyliadwy, a'i phwys ar yr Iesu, yr hwn a aeth yn angau i angau, ac yn dranc i'r bedd. Ni throdd yn ol o ran ei meddwl pan oedd yr ystorm olaf yn curo ei phabell briddlyd. Ganwyd hi yn Nghwm-nedd, D. C., ac yntau yn Merthyr Tydfil, D. C. Canasant yn iach i wlad eu tadau tua phum' mlynedd yn ol, gan wynebu gwlad eang America. Buont fyw yn fyddlon a chariadlon hyd y dydd y torodd angau y cysylltiad. Y mae heddyw wedi myned oddiwrth ei llafur at ei gwobr. Claddwyd hi yn mynwent y Summit y 29ain, y Parch D. S. Thomas yn gweinyddu ar yr achlysur yn y ty ac ar lan y bedd. Bydded i'r *Gwladgarwr a'r Durian* godi'r uchod.

Lansford, Pa

JOHN JONES

JENNIE ALCOCK.

Mai 9, 1879, yn 5 mlwydd a 3 mis oed, o'r *diphtheria*, Jennie, anwyl blentyn William a Margaret Alcock, Brownstown, Pittsburgh, Pa. Tarawyd hi yn sal o'r clefyd uchod dydd Sul, Mai 3. Yr oedd yn blentyn hynod o dlws, a galledid tybied fod iechyd yn dawnsio ar ei gruddiau cochion, ac na allasai "brenin y dychryniadau" newid ei gwedd am oes hirfaith, ond cawsom ein siomi, oblegid yn mhen wythnos i'r diwrnod y cymerwyd hi yn glaf, cafodd ei rhoddi yn y graian. Daeth torf luosog yn nghyd i'r claddedigaeth. Darllenwyd a gweddiwyd yn y ty gan y brawd B. Rogers (W.), a phregethodd y Parch. Allen J. Morton yn effeithiol iawn, oddiwrth y geiriau hyny, "Dyn a drenga, a pha le y mae?" Yna hebryngwyd gweddillion yr un anwyl i gladdfa Uniondale. Gweinyddwyd ar lan y bedd gan y brawd D. Lloyd Jones.

Fel rhosyn tyner gwywo wnaeth ;
Y fechan aeth i orphwys ;
Yn drist na syller ar ei bedd,
Wrth gofio hedd Paradwys.

CYFAILL.

DAVID W. ALCOCK.

Tachwedd 11, 1878, yn Brownstown, South Side, Pittsburgh, Pa., ar ol cystudd o bum' niwrnod, o'r *diphtheria*, yn 3 mlwydd a 3 wythnos oed, David W., hoff blentyn William Alcock a Margaret ei briod. Yr oedd llawer iawn o hynodrydd yn y plentyn hwn, ac fel pob plentyn o'r fath, yr oedd wedi tynnu sylw ac enill serch pawb a'i hadwaenai, yn enwedig ei rieni a'i luosog berthynasau ; yr oeddynt wedi rhoddi llawer o'u byrd arno, ac mae ei gollu fel hyn mor sydyn yn peri iddynt deimlo yn alarus iawn. Yr ydym o galon yn cydymdeimlo â hwynt yn eu trallod. Bydded iddynt ymdrechu ymostwng i ewyllys yr Arglwydd. Dranoeth, ymgasglodd tyria fawr o'r cymydogion yn nghyd i gydymdeimlo a'r rhieni trallodus, ac i dalu y gymwynas olaf i'r gweddillion marwol. Claddwyd ef yn mynwent Uniondale. Gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd.

O'r trallod oer hynod i'r hedd—codir
Medd cadarn wirionedd,
Bob baban egwan agwedd,
I iachol wlad uchel wledd.

BENJAMIN ROGERS.

MR. JOHN JOHN.

Mawrth 8, 1879, yn agos i Arcade, Wyoming, N. Y., bu farw Mr. John John, yn 74 ml. oed. Yr oedd ein brawd ymadawedig yn enedigol o ardal Rhydwyim, Swydd Benfro, D. C. Ymfudodd ef a'i deulu i'r wlad hon er's tua 41ain o flynyddau yn ol. Ymsefydlasant yn South Trenton, Swydd Oneida. Yn mhen 15 mlynedd wedi hyny symudasant i Cattaraugus, lle y treuliodd ef y gweddill o'i oes. Bu yn aelod o egiwys y Bedyddwyr yn Freedom

am 26 o flynyddoedd. Bedyddiwyd ef pan yn dra ieuanc, yn Rhydwyim, gan y diweddar John Llewelyn, a glynodd yn ei broffes hyd angau. Bu yn dihoeni am gryn amser gan y difyg anadl, felly ni allai y blynyddau olaf o'i oes fynychu moddion gras ond yn anaml iawn. Ymadawodd a'r bywyd hwn yn esmwyth a thawel iawn, gan roddi ei holl hyder am fywyd tragwyddol ar Iesu Grist a'i haeddiant mawr. Gadawodd weddw ac un ar-ddeg o blant i alaru ar ei ol. Na fydded iddynt alaru fel rhai heb obaith.

Claddwyd ei weddillion marwol yn barchus yn mynwent Ebenezer. Gweinyddwyd ar yr achlysur gan yr ysgrifenydd. Bydded nawdd y Nef yn aros ar y teulu sydd ar ol.

W. M. EVANS.

JAMES EVANS.

Medi 30, 1878, bu farw James Evans, plentyn Mr. Levi ac Ann Evans, yn 2 flwydd, 2 fis a 12 niwrnod oed. Claddwyd ef yn mynwent Ebenezer, capel y Bedyddwyr yn Freedom, Swydd Cattaraugus, N. Y. Gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd. Bydded heddwch i lwch yr un bychan hyd foreu caniad yr udgorn diweddar.

W. M. EVANS.

CENADOL.

INDIA.—Y mae cyfangorph poblogaeth India o'r tu allan i deyrnas nefoedd hyd yn hyn, ond er hyny y mae yn amlwg fod argraffiadau da wedi eu gwneyd, ac amlwg hefyd fod nifer lluosog wedi colli cryn lawer o'u hymddiriedaeth yn eu duwiau mudion a deillion. Y mae y llwyddiant anarferol sydd wedi bod yn ddiweddar yn yr eglwysi yn y parthau Deheuol o India—llwyddiant nad oedd ei ddylanwadau yn ail i eiddo dydd y Pentecost—yn llefain yn uchel y gwelir India yn gyfan, a hyny cyn pen hir, yn feddiant i'r Emmanuel.

CHINA.—Gyda golwg ar y gwaith Cenadol, y mae y ffeithiau a'r newyddion yn galonogol iawn. Darfu i'r cyfyngderau yn nglyn a'r newyn feithrin teimladau caredig yn nghalonau y dychweledigion, a gwelwyd lluoedd yn myn'd allan yn gyhoeddus o blaid y gwirionedd, gan ei draethu gyda nerth a dylanwad. Adroddir am ddwy wraig yn arbenig ddarfod iddynt weddio am ddeugain niwrnod a deugain nos dros achubiaeth mab un o honynt, a gwrn-

dawyd eu llef gan yr Hwn sydd yn trigo yn y goruchelder a'r cyssegr. Adroddir am wragedd ereill yn teithio ugain milltir o ffordd i hysbysu eu cyfeillion am y Gwardwr oeddynt wedi ei adnabod. "Ac am hyny oll," medd y Cenadon, "*we thank God most sincerely, and pray Him to continue His blessing, so that all may grow in knowledge and in the fruits of the Holy Ghost.*"

DYDDANION.

—Ar y ffordd o Remsen tua Bordwell, i'r Gymanfa y dydd o'r blaen yn ngerbyd dymunol y Parch. O. F. Parry, mwynhaodd y cwmpeini eu hunain yn rhagorol sef y brodyr Cefni, W. M. Evans, Giraldus, O. F. Parry a Lincoln y gywrwr. Dymunol oedd cael anadlu yr awel beraroglus oddi ar y maesydd llysiuog amgylchynol, a mwynhau golgyfeydd arddunol y wlad odidog amgylchynol fel yr ymbinciai ger ein bron yn ei dillad haf prydfferth. Ymddangosai fel yn falch o fod wedi cael ymddiosg unwaith eto o'i gwisg wen anafol. Wedi teithio yn mlaen 'getyn, mewn ffrwd o sirioldeb diniwed, tybid fod eisiau cael tipyn o farddoniaeth i roddi dadganiad priodol i'r teimladau da, nwyfus; a dyma berchenog caredig y cerbyd yn dweyd yn hoenus: "Yn enw'r taid, feirdd, gadewch i ni gael tipyn o farddoniaeth genych, thâl hi ddim byd heb farddoniaeth ar adeg fel hon, ac i ddechreu gwnewch brydyddiaeth i'r *team* yma rwan;" ac mewn winciad ebe Giraldus, "Ffel a dewr yw'r ceffyl du," ac mor fuan a hyny atebai Cefni, "A gwir lym i garlamu." Ychwanegai Giraldus, "Gadewch i ni gael paladr i'r ddwy linell yna, gwedyn fe wna englyn purion, llu, mwyngu, tarfu, chwenychu, gwylltu; ie, wir, rhodder gwylltu yn niwedd y llinell gyntaf o'r paladr; ac heb sefyll, stopio nac checian dim, dyma Cefni yn dweyd:

"Yn min gellydd mae'n gwylltu—yn grintach Clustiau Grant sy'i fynu."

Dyna fo, wir, meddem, a rhodded y darllenydd y ddwy linell flaenorol

i ddilyn, a gwel y bydd yn englyn pur bert, un byrfyrfyr felly! Eto, wedi teithio yn mlaen am beth amser, ac heibio i gapel Fairchild, dyma yr awen, yn enw'r dyn, yn cyffro drachefn. Meddai Giraldus:

"Ein cipio heibio'r capel."

Yna Cefni ychwanegai:

"Ffrwdd a hi hyd y ffordd ddel."

Ar ol dechreu cael blas fel hyn ar bethau, awgrymai y brawd O. F. Parry eilwaith am linell fechan i'r gywrwr ffyddlon "Lincoln," ac er syndod ebai ef ei hun:

"Lincoln sy'n llafn o leucyn."

Ie, ebai Cefni,

"Macs o law fe ddaw yn ddyn."

Yn fuan, fuan dyma ni wedi cyrhaedd cartref y brawd O. F. Parry, a phawb oll yno yn ymddangos yn hynod falch o'n gweled. A phan yn gysurus wrth ein swper dyma yr awen yn sibwrdd, ust! ac ebai Cefni:

"Dyma ni o'i *deam* yn awr,
Yn ei dy cyn pen dwy-awr
Yn siapus wrth ein swper
Hael yw bwrdd yr arlwy ber."

Ceirïog a Morton.—Pan yr oedd y Parch. A. J. Morton ar ymweliad dro yn ol â Chymru, daeth i gyffyrddiad a'i hen gyfaill mynwesol yr anfarwol Ceirïog, ac wrth gyflwyno i'r brawd Morton y *Royal Songs of Wales*, yn nghyd a'i ddarlun, dywedodd y brawd,

"Gyfaill i'm mynych gofiaw,
Hwda fy llyfr, hefyd fy llaw.
Gwilia'i rwygo, Alun,
Hwda fy llaw, hefyd fy llun."

—Tra yr oedd pregethwyr a chenadon Cym-ansa Utica yn mwynhau eu hunain prydawn Sadwrn, ar ol tē, yn nhy y chwaer garedig Mrs. Owens, Main Street, adgofid yn hoffus am y "*colmo*" y llynedd. Gwenai y Parch. W. M. Evans pan y dywedodd Mrs. Owens mewn diniweidrwydd teuluaid, "*Cati-rogw*," yn lle Cattaraugus.

—Mae Mr. David B. Roberts, yr hwn sydd yn gerddor deallus, a'r hwn a gysododd y dda a welir yn y rhifyn hwn, o eiddo Mr. T. D. Griffiths, St. Clair, Pa., yn dweyd mai hon yd-yr oreu a ymddangosodd yn y WAWR hyd yma, ac y mae wedi cymeryd gofal neillduol i'w chysodi yn gywir, yr hyn oedd yn bleser iddo.

Y W A W R.

"Boed dda y ffawd, bedydd ffydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd ffydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd."—EBEN FARDD.

CYF. IV.]

AWST, 1879.

[RHIF. 5.

ELFENAU CYMERIAD Y PARCH. WM. OWENS, PITTSBURGH.

GAN Y PARCH. A. J. MORTON, PITTSBURGH, PA.

II.

Yr oedd Mr. Owens, fel y nodwyd o'r blaen, yn gredadyn mawr, ac fe allai y gall hyny gyfrif mewn rhan am

Y DUEDD OFERGOELUS

a'i hynodai trwy ei oes. Braint ychydig o etholedigion y nef ydyw bod yn gredinwyr mawr, ac ar yr un pryd fod yn hollol rydd oddiwrth bob math o ofergoeledd. Gwyr pawb fod yr enwog Dr. Johnson yn ofni ysbrydion; ac ymddengys hefyd nad oedd y dwfn-dreiddiol John Foster yn hollol rydd oddiwrth yr un gwendid.

Dywed dynion goleu-bwyll y bod yn well credu yn ymddangosiad ysbrydion, na gwadu fod cysylltiad o'r fath â'n byd ni. Tybiwyf y byddai credu mewn gweledigaeth, yn yr oes hon, yn llawer mwy goddefadwy gan Dduw na gwadu y cyfryw a gymerasant le yn yr oesau gynt. Yn ddiaw mae mwy o ddiogelwch wrth gymeryd (os gwneir hyny o gwbl) yr ysbwriel gyda yr aur, nag sydd wrth ysgubo y cwbl dros y dibyn. Fel hyn y mae yn fwy na thebyg, fod ganddo yn mhlith ei drysorau, elfenau diwerth. Y mae yn well derbyn ambell i fathodyn drwg na gwrthod pob arian. Y mae holl werth

ffugiol twyll yn gynwysedig yn y tebygolrwydd sydd ynddo i wirionedd. *A lie must have truth for a handle.* Fel hyn tan ddylanwad ei natur ysbrydol, nwyf ei grediniaeth, yr oedd yn ofni mai lleidr, neu lofrudd, oedd pob dyn a'i cyfarfyddai yn y tywyllwch, ac mai y diafol am ei was ydoedd y fuwch neu yr afr a ddygwyddai fod yn gorwedd ar y bont rhwng ei ddinas ei hun a'r dref gyfagos.

Mynych y clywid ei hunan-gon-demniad o herwydd ei gamsyniad dybryd mewn perthynas â rhyw amaethwr crefyddol yr hwn a'i lletyodd fwy nag unwaith ar ei deithiau aml a meithion. Dygwyddodd yr amgylchiad rywbeth yn debyg i'r hyn a ganlyn: Yr oedd wedi penderfynu i dalu ymweliad â'i chwaer, gyda yr hon ar y pryd yr oedd dau o'i blant. Pan yn dynesu i gwr rhyw goedwig, canfyddai ryw ddyn yn sefyll yn ymyl clwyd, yr hwn pan yn ddigon agos a'i cyfarchodd, ac i goroni y cwbl rhoddes wahoddiad cynes i'r teithiwr blin i aros dan ei gronglwyd dros y nos. Nid cynt y rhoddes yr hen frawd ei gydsyniad nag y cyffrodd ei holl natur; aeth ei ddychymyg yn wyllt a direol; credodd, teim-

lodd, yn y fan, nad oedd y cyfan ond cynllun i'w yspeilio, os nid hefyd ei ladd! Nid oedd ymddyddanion synwryol y teulu, arwyddion o ddiwydrwydd yn y ty ac allan, caredigrwydd sylweddol y bobl, ond yn crythau ei ofnau. Cyn iddo gyflawn orwedd yn ei wely, gwelai (yn ei ddychymyg) y gwr & chyllell fawr finiog yn ei law yn esgyn grisiau y llofft, yn dynesu at ei wely, ac yn ei chladdu yn ei goluddion! Mewn gwres mawr, yn chwysu dafnau mawrion gan rym ei ofnau, neidiodd i'r llawr, aeth allan drwy y ffenestr, disgynodd ar hyd rhyw bren i'r buarth, a rhedodd am ei fywyd i gae cyfagos. Yn ei frys gadawsai ei holl ddillad oddigerth ei nos-wisg yn y ty. Yn y cyflwr hwn y bu am oriau, hyd nes oedd

“Gwawr gain y dwyrain ar dori,”

yn arwain i mewn y dydd, ac yn ymlid ymaith ellyllon y gwyll i'w lle eu hunain. Gyda dychweliad y goleuni dychwelodd ei ffydd yntau yn yr amaethwr a'i deulu. Troes ei wyneb yn ol tua'r ty, dringodd y pren, ac aeth unwaith eto i'r gwely! Pan alwyd arno at ei foreufwyd teimlai ei hun yn euog iawn, yn neillduol yn nghanol y fath gymwynasgarwch a ddangosid tuag ato. Wedi cydnabod y teulu am eu caredigrwydd, aeth ymaith i'w daith, yn dra dedwydd na throesai ei ofnau yn feithiau sylweddol y tro hwn eto. Yn mhen tair wythnos yr oedd yn dychwelyd y ffordd hon; ac yn pwysu ar y glwyd gofiadwy gwelai yr un person y tro hwn mewn trallod dwys, ei lygaid yn foddedig gan dagrau, a bron yn methu parablu gan rym ei ofid. “*Ha, my friend!*” ebe y teithiwr, “*how do you do?*” “*Alas, I am a man of great sorrow; I am indeed in deep waters; my loss cannot be repaired,*” ebe yr amaethwr. “A ydych chiwi yn cofio y ferch fach anwyl oedd yn gweini arnoch pan y lletyasoch yma dair wythnos yn ol?” “Ydwyf,” ebe yntau. “Wel, y mae hi yn ei bedd er's mwy nag wythnos.” “Ryw ffordd,” ebe Mr. Owens, “trwy drallod y dyn caredig hwn, daethum i ddeall fy mod wedi credu gormod o lawer y tro hwnw.”

Y mae ambell ddyd a'i ddychymyg mor fyw, fel ag i deimlo a dangos, mewn llawenydd neu dristwch, mor sylweddol a phe buasai ei ddychymyg yn faith hanesydd, a gafaeadwy.

Dywed Dr. Brown Sequard, ei fod ef yn adnabod gwraig, plentyn yr hon y syrthiasai ffenestr ar ei fyseidd—y fam yn gweled y ffenestr yn syrthio—y fam yn teimlo y poen yn ei bysedd ei hun—ôl syrthiad y ffenestr ar ei bysedd, yn berffaith yr un fath ag ar fyseidd y plentyn. (Gwel ei ddarlith yn y *Tribune Extra.*) Ymddengys fod y dynion mwyaf eu deall a'u gwyddor yn credu pethau dyeithr fel hyn: Unrhywiaeth elfenau cyfansoddiadol—agosrwydd perthynas sydd yn gyfrifol—achos o bethau rhyfedd fel hyn i gymeryd lle. Ymddengys i'r ysgrifenydd fod yr ochr neu y tu ysbrydol i'r athrawiaeth hon yn y Beibl. Dywedir fod y Ceidwad yn y cymeriad o angel Duw wedi bod yn brofiadol o holl gystuddiau ei bobl yn mhell cyn iddo wisgo cnawd.

Adroddir am Dafydd Ionawr, pan yn barddoni, yn desgrifio y diluw, daeargryn, a golygfeydd aruchel eraill—y mynyddoedd yn llamu fel hyrddod, a'r brynau fel wyn defaid; ei fod mor llwyr drwythedig yn yr amgylchiadau a'r dygwymdiadau hyn, nes yr arddangosai yn ei ymddygiad ei fod yn bresenol yn nghanol dinystr natur. Gwelid ef yn dianc am ei einioes oddiar ffordd y llifeiriant a orlifai yn ei farddoniaeth yn unig—mewn dychryn yn ffoi oddiar ffordd y mynyddoedd a fygythient sathru allan, unwaith ac am byth, ei enaid o'i gorph! Yn wir, yr ydoedd teimlad byw yn ei berchenogi, ei fod yn byw, ac i farw, yn nghanol dadymchweliad anian!

Dywed bywgraffydd yr enwog Whitefield, fod ei wrandawyr, pan oedd ef yn darlunio y dyn dall yn nesu at y geulan anferth (y gwynt yn atal y llais rhybuddiol rhag cael effaith arno), yn nesu, nesu gam yn nes, yna yn syrthio drosti i lawr—fod y gwrandawyr, cyhyd ag y darlunid yr olygfa, yn dal eu hanadl, ac wrth weled y tlawd yn syrthio, yn methu a dal, yn tori allan, ac yn dang-

os eu teimlad mewn Ow! Ow! Estyntent allan eu dwylaw, fel pe buasant eu hunain yn syrthio dros y dibyn ofnadwy. Nid yw ffeithiau fel hyn yn ddichonadwy ond mewn cysylltiad â chrediniaeth, dychymyg, ac efallai ofergoledgedd i ryw raddau, hefyd.

Tybiem fod cryn anrhydedd yn deilliaw i ddynion fel Mr. Owens, y rhai ydynt yn hollol agored i ddyllanwadau fel yr uchod. Ei deimlad parhaus ef oedd, ei fod ar gyffiniau yr ysbrydol, ddydd a nos; mae yn wir mai nid yr ysbrydol da, bob amser, ond yr ysbrydol er hyny. Dynion o'r nodweddiad meddyliol hwn, yn unig, ydynt agored i edifeirwch mawr—i wneyd ebyrth gwerthfawr dros ddynion—i lafurio mewn caledi, ac amnharch, am flynyddau lawer, er cyrhaedd y safle delfrydol (*ideal*) a gawsant gan Dduw yn nechreuad eu taith a'u llafur daearol. Dynion croes i Mr. Owens sydd nid yn unig yn rhy amddifad o'r nodweddiad hwn i ganiatau i Dduw a'i ddeddfau fod yn agos atom, ond yn rhy ofnadwy dlawd i ganiatau i Dduw na'i ddeddfau fodoli.

Yr oedd Mr. Owens, yn wir, yn cael pregethau mewn ceryg, a chaniadau mewn ffrydiau, am yr unig reswm fod Duw wedi eu doddi i gadw yno. Efallai y gall rhai dynion gyfrif trwy bethau fel hyn, paham y mae rhai pregethwyr yn eglw i'r byd pan yn fyw, ac yn gollod i'r ddaear pan y byddant feirw.

Hynodid ef hefyd gan

BENDERFYNOLRWYDD MAWR.

Dywedodd un a'i hadnabyddai yn dda, "*He was born a king.*" Yr oedd am fod yn gadben—nid er diystyru ei gydweision; nid er awgrymu iddynt hwy, na neb arall, fod ei olygiadau am dano ei hun yn fwy ffafriol na'i eiddo am bobl eraill. Gellir cyfrif yn hawdd am hyn. Rhyw ddeugain mlynedd yn ol, gwelid ef yn troi ei wyneb tua'r Gorllewin, ac yn cyrhaedd Pittsburgh. Teimlai ei hun fel *outpost* o'r adran Fedyddiedig Gymreig o fyddin yr Emmanuel. Cafodd yr anrhydedd i blanu y nifer luosocaf o'r gorsafoedd, a chofresu (*enlist*) y nifer fwyaf o'r hen filwyr

sydd heddyw ar y maes yr hwn sydd i'r gorllewin i fynyddoedd canolbarthol Talaeth William Penn. Yr oedd gofal am yr eglwysi yn pwyso ar ei feddwl, yn myned a'i holl fryd, fel y teimla y maeslywydd gwladgarol a llwyddianus ofal dros, a chyfrifoldeb am, fan adranau ei fyddin; er y gall fod aml filwr mor ddewr, mor ddeallus a ffyddlon ag yntau, eto mae yn naturiol i'r hwn a fu yn offeryn i wneyd y fyddin y peth yw hi, i ddangos mwy o'i ofal am, ac os bydd angen, mwy o awdurdod dros y cyfryw hefyd na neb arall, gan nad pa mor deilwng bynag y byddo. Yn wir, yr oedd penderfynolrwydd dynion fel Livingstone yn ei hynodi, a dewrder fel yr eiddo Columbus yn ei gymell yn mlaen. Er ei fod yn ofni y diafol a'i blant yn y tywyllwch, nid oedd yn ofni neb ond Duw yn y goleuni. Dichon mai ei ffydd gref, ei natur foesol fawr, fyw, ei benderfynolrwydd di-droi, sydd i gyfrif am ei zêl enwadol, ei ofal am gadw yn ddilwgr, egwyddorion, trefn, ac ordinhadau yr enwad y cafodd yr anrhydedd o berthyn iddo.

Y mae yn ddiarnheulod fod y nifer lluosocaf o'i gydnabod yn ei oddef ef i ddweyd pethau na oddefid i neb arall, gan nad pa mor gywir ei farn, a deniadol ei arddull. O'i wrolder crefyddol y tarddai llawer o'i gysur yn ei lwyddiant, hyd yn nod pan yr ymddangosai ei drafferth a'i draul yn gorbwyso yr enillion. Yr oedd ei ddull penderfynol o weinyddu dysgyblaeth yn ei eglwys ei hun yn engraifft o'r hyn y gallai troseddwy'r mewn cyrddau tri-misol a chynadledau cymanfaol ddysgwyl pan y syrthient i'w ddwyllaw. Wele engraifft o'i awdurdod eglwysig gartrefol: Dygwyddodd i ryw bregethwr, ryw dro, mewn rhyw fan, "golli ei draed," ys dywedai Mr. Owens—colli y ffordd yn wir—colli y cwbl y tro hwn. Wedi i'r pechadur pregethwrol hir grwydro yn anialwch y byd *crawdol* hwn, efallai ar y pryd yn teimlo mwy o newyn y corph nag eiddo yr ysbryd, wele ef yn troi i fyny yn y gyfeillach, yn eglwys Mr. Owens. Gwnaed yn hysbys i'r hen frawd fod rhyw ddy-eithr-ddyn wedi aros ar ol, &c. Nid

hir y bu y gweinidog cyn dynesu at y gwr dyeithr—llygadodd ef yn y fan; yr oedd llygaid bychan y ceryddwr yn lluchio tân bygythiol tuag at y troseddwr. Yr oedd y troseddwr yn deall hyn. "Wel," ebe Owens, "ai ti sydd yma, W——?" "Ië, myfi yw," ebe y creadur tlawd. "Beth wyt ti yn ei geisio yma, mab y gwr drwg; dos i maes mewn mynyd;" a chan afaelyd yn ei goler, y mae yn dangos y drws iddo. Myn rhai i ni gredu fod Mr. Owens wedi dangos y drws iddo a'i droed. Teg yw hysbysu fod yr hen wr yn gwadu y rhan olaf o'r olygfa. Mor fuan ag y cauwyd y drws, aeth y brawd i adrodd hanes y creadur gwrthodedig, gan ddangos i'r eglwys mai tu allan i bob rheswm a Beibl y byddent oll pe caniateid i'r fath flaidd mewn croen dafad lechu yn y gorlan, &c.

Mynych y troes efe y byrddau ar draed dynion diras mewn cyrddau cymantfaol, pan ei cynhyrddid ef i eiddigedd duwiol dros burdeb yr eglwys i glendid gweinidogaethol. Diau iddo syrthio i gamsyniadau pwysig mewn rhai amgylchiadau, ond yr oedd dau beth ynddo a hawlient faddeuant pan y dygwyddai pethau felly—yr oedd wedi cael ei gam-arwain, a byddai yn barod i wneyd yr iawn mwyaf yn ei allu i'r cyfryw y troseddai yn eu herbyn. Ymddengys fod y rhan luosocaf o'i frodyr yn y weinidogaeth, yn ogystal ag aelodau blaenaf eglwys ei gymanfa, yn fwy na boddlon iddo flaenori, oblegid yr oeddynt yn berffaith hysbys o burdeb ei amcan, o lendid ei gymeriad, o'i zel a'i frwdfrydedd yn achos ei Feistr Mawr. Gwyddent hefyd nas gallasai ei daith fod yn hir cyn cyrhaedd y terfyn eithaf. Ac yn awr mae yr afon a fu yn gorlifo ei cheulanau am agos i 80 mlynedd, wedi ymgolli yn y môr. Yn awr y mae y seren ddysgleiriaf mewn mwy nag un ystyr, wedi cael ei chuddio yn y goleuni. Yn awr y mae yr hen dderwen a her-feiddiasai yr ystormalydd, ac a esgorasai ar lawer cwnd o fës breision, wedi crino o'r brigyn hyd y gwraidd. Ein hunig gysur dan y fath amgylchiadau ydyw y ffaith, fod dyfroedd yr afon yn cael eu codi drachefn

gan yr haul, a'u gyru gan y gwynt nefol i ddyfrhau y ddaear eilwaith ac eilwaith; fod yr un llewyrch ag oedd yn y seren, yn ein ffurfafen o hyd yn ein dydd; fod meibion a merched y dderwen fawr gauadfrig, yn aml, iach a chynyddol, ac yn debyg o ffurfio coedwig, lle y ceir defnyddiau dodrefn hardd i balas y nef. Nid y peth oedd dynion yn ei *feddwol* am Mr. Owens, o Pittsburgh, oedd efe, ond yr hyn a gynyrchodd gair Duw, yr hyn a wnaeth yn ystod ei fywyd hirfaith, llafurus a rhinweddol; ië, hyn ydoedd gwir gymeriad ein hanwyl dad yn yr efengyl.

LIZZIE FACH.

Eisteddai gwraig ben-isel
Mewn pentref bach di-nod,
Mewn cadair wrth y gornel
Lle byddai'r cryd yn bod;
Tra'r plant o'i chylch yn chwareu,
A gwenu arni'n llon,
Fe ysgrifennai hithau
Y gân hiraethus hon:

"Mae genyf bedwar bachgen,
Chwareugar, hoenus, iach;
A bŷm yn berchen geneth—
Fy anwyl Lizzie fach:
Fe'i ganwyd nos Nadolig,
Dydd ymgnawdoliad Duw,
Da cofiaf lais y meddyg
Yn d'wedyd, "Geneth yw!"

Hi sugnodd ac hi dyfodd
Nes daeth yn fisoedd oed,
Ac ni bu baban iachach,
Na chryfach ar ei throed;
Hi wenai ar y goleu,
A chydiai yn fy mawd,
A hi oedd canwyll llygad
Ei thad a'i phedwar brawd.

Ychydig iawn o selni
Ga'dd Lizzie yn y byd;
Ond chwareu ar yr aelwyd
A gwenu'r oedd o hyd.
Fe gododd un boreugwaith
Ac ar ei gwyneb llon
'R oedd mân-wlith oer yn dyfod,
Ac ni chymerai'r fron.

Mae Lizzie'n sâl, medd Arthur,
 A chrfai iddo 'i hun—
 Teimladgar iawn yw Arthur,
 Efe yw'r ie'ngaf un.
 Daeth dau o blant y pentref
 I'w nôl i chwareu iâl,
 Ond ni wnai Arthur chwareu,
 A Lizzie fach yn sâl.

Fe ddaeth ei dad i'r aelwyd,
 A safodd wrth y cryd :
 ' Yw Lizzie fach yn gwla ?—
 Ni fynwn ni mo'r byd
 Am danat ti, fy nghalon—
 Wel, edrych ar dy dad—
 Yw'r eneth fach yn gwla,
 Yr oreu yn y wlad ?

Ar ol goleuo'r lampau,
 A châu holl ddrysau'r lle,
 O'r diwedd daeth y meddyg,
 A meddyg da oedd e' ;
 Efe oedd wedi derbyn
 Fy ngeneth anwyl, wen ;
 Fe deimlodd ei harleisiau,
 A phlygodd wrth ei phen.

Fe dd'wedodd pan yn canfod
 Y chwys oedd ar ei hael,
 ' Nac ewch i'r gwely heno,
 Mae'r eneth fach yn wael ;
 Rho'wch iddi bob llonyddwch,
 Fe ddaw hi eto'n iach,'—
 Ond myn'd yn waelach waelach
 A ddarfu'r eneth fach.

Am ddyddiau bu'n dihoeni,
 A'i thalcen bach yn chwys,
 Nes aeth ei breichiau crynion
 Yn eiddil fel fy mys ;
 Eisteddai yn ei chader,
 Gorwedddai yn ei chryd,
 Ond gwywo, gwywo, gwywo
 'R oedd Lizzie fach o hyd !

Yr oedd hi'n llesg un boreu,
 A'i brodyr bach yn daer
 Am ddyfod i'r ystafell
 I ofyn am eu chwaer ;
 Fe'i dodais ar y gwely,
 Daeth rhosyn ar ei gwedd ;
 Fe'i dodais ar fy ngliniau,
 A chysgodd gwsig y bedd !

Bu farw ar brydnawnddydd,
 Yr olaf ddydd o'r ha' ;

Ni wyddwn i ei chlefyd,
 Ac O ! 'r oedd hyny'n dda !
 Daeth angel at fy ngeneth,
 Ac yn y nefoedd mae—
 O Dduw, mae cofio am dani
 Yn wynfyd ac yn wae !

Cha'dd hi ddim dysgu cerdded
 I'r ardd a'r maesydd draw ;
 Cha'dd hi ddim dysgu siarad
 Oddigerth efo 'i llaw ;
 Ond cafod ddod i weled
 Preswylfa dynolryw,
 Cyn myned at angylion
 Claerwynion nef i fyw !

Pa fodd bu farw'r baban,
 Pa fodd 'roedd Angeu'n gwneyd
 Ei waith ar un na phechodd,
 Nid mam na thad all ddweyd !
 Fel seraph ar fy ngliniau
 Yn gwenu drwy eu hûn,
 Yn myned mewn breuddwydion
 Yn ol i'w wlad ei hun !

'Roedd hedydd yn y ffenestr,
 A thra 'r oedd Lizzie'n iach
 Hi syllai ac hi neidiai
 At gell y 'deryn bach.
 Diangodd yr aderyn,
 Fry fry o'r wial-gell,
 Ac felly'r aeth fy mhlentyn
 I fyd ac awyr well."

CHRISTMAS EVANS.

GAN Y PARCH. B. D. THOMAS.

[Mae coffadwriaeth Christmas Evans yn newydd o hyd, a bydd byth yn fendigedig. Teimlwn yn hapus o gael cyflwyno yr erthygl fywgraffyddol ganlynol am dano, gan ein cyfaill hoffus, y Parch. B. D. Thomas, gweinidog poblogaidd y Fifth Baptist Church, Philadelphia, yr hwn sydd yn Gymro diledryw o ran tefod a theimlad. Ysgrifennodd Mr. Thomas yr erthygl ar y cyntaf i'r *National Baptist*, ac a gyhoeddwyd yn y papyr hwnnw yn ddiweddar, heb un bwriad pellach ; ac yn awr yr ydym ni yn ei rhoddi yn Gymraeg i ddarlennwyr y WAWR, ac hyderwn y bydd y darlun yn help.—GOL.]

Bywydau dynion mawrion a gyfansoddant brif elfenau pob hanesyddiaeth. Y mae hyn yn wir am hanes gwledydd, sefydliadau, athroniaeth, a

chelfyddyd. Ymgydnabydder ag unigolion, ac yr ydych wedi gwybod pobpeth o werth perthynol iddynt. O amgylch personau nodedig cydgasgla elfenau pwysicaf pob achos mawr. Felly y mae gyda Christmas Evans. Os myner cael gwybod hanes y pwlpudd Cymreig, yn neillduol pan y daeth yn wir allu yn y wlad, myfyrier hanes Christmas Evans. Canfyddir mai ynddo ef y cafodd yr areithfa, o fewn cylch ein henwad ni, ei haddurn penaf.

Yr hyn oedd fwyaf hynod yn ei fywyd boreuol, oedd y rhwystrau anorchfygol bron a ymddangosai fel ar ei ffordd i unrhyw ddefnyddioldeb mawr, ac yn neillduol i enwogrwydd. Ganwyd ef o rieni cyffredin, yn un o'r lleoedd mwyaf anghysbell yn y Dywysogaeth, ar y 25ain o Ragfyr, 1766. Crydd oedd ei dad, a'i fam, er o gysylltiadau cyfrifol, ni feddai ond ychydig, os dim, o dda y byd hwn. Mor fuan ag y gallasai fod o unrhyw ddefnyddioldeb, gosodwyd ef i weithio ar fferm, er enill ei fywoliaeth. Yr oedd yn hollol ddiaddysg. Tyfodd i fyny allan o gyrhaedd gofal tad a mam, yn nghanol dylanwadau llygredig cyfoedion, y rhai y pryd hwnw oeddynt yn anwybodus, anhydrin a gwyllt.

Ni ymddangosai ynddo eto unrhyw arwyddion o allu neu athrylith. Hynodid ef gan nodau anhywaeth a garw. Desgrifir ef fel dyn ieuanc esgyrnog, gewynawl, ymsyniol, ac i raddau yn nwydwyllt.

Nid oedd eisiau i'r dylanwadau priodol ond ymsymud dros wyneb dyfnder afuniaiidd enaid y gwr ieuanc, er cynyrchu trefn a harddwch. Yr oedd ynddo y defnyddiau cynwynol mwyaf gwerthfawr a gloew i'w cael. Fel bryniau ei wlad, yn orchuddiedig gan niwl ac eira y gauaf, nid oedd eisiau ond llewyrchiadau yr haul i ryddhau ei alluoedd rhwymedig. Nid oedd ganddo, ychwaith, i ddysgwyl yn hir. Yr hyn yw gwanwyn i'r ddaear rewlyd, ydoedd argyhoeddiad crefyddol i Christmas Evans.

Dysgodd ddarllen ei Feibl Cymraeg mewn mis o amser, a llawenychai nid ychydig yn hyny. Arweiniodd ei

syched didor am wybodaeth ef i fentyha a darllen pob llyfr y gallai ddod o hyd iddo. Mae yn werth sylw, pan gofiom ei ddychymyg cryf, yr hwn a ddaeth yn brif nodwedd ei feddwl, mai *Taith y Pererin* oedd un o'r llyfrau cyntaf a ddarllenodd. Nid oedd yn bosibl i natur fel yr eiddo ef, newydd dderbyn argyhoeddiad cryf, gael a chadw heb gydgyfranogi yn y cyfarfodydd crefyddol ag oeddynt yn awr wedi dod yn gyffredin. Nid oes dadl nad ymarferai efe ei ddoniau pan y byddai cyfleusderau. Cyn hir ceid ef yn meddu y bwriad o fyned i'r weinidogaeth. Yr oedd yn rhanu ei amser rhwng gweithio ar y ffarm a myfyrio duwinyddiaeth, ond nid, ni dybiwn, er rhyw enill mawr i'w feistr! Dywedir ei fod yn ymfwynhau mewn adrodd ei bregethau yn y maesydd, er syndod i'r creaduriaid direswm oddiamgylch iddo. Yr ymgais gyhoeddus gyntaf a wnaeth at bregethu ydoedd mewn bwthyn dilledydd yn y gymydogiaeth, yr hwn, meddir, ydoedd yn feddianol ar fwy o ddealltwriaeth na'r cyffredin, a'r hwn a gymerai ddyddordeb mawr mewn teilyngdod pregethwrol. Yr oedd y cais hwn yn mhob ystyr yn llwyddianus. Ond buan y darfu y ganmoliaeth a roddid i'r pregethwr ieuanc, canys canfyddwyd ar fyrder mai pregeth wedi ei lladrata ydoedd. Y rhai na fynent roi heibio eu canmoliaeth yn hollol, a ddywedent fod ei weddi yn fwy hynod na'i bregeth, ond yn fuan canfyddwyd fod y weddi hefyd yn eiddo arall. Ond yn mhen blynyddau i ddod, condemniai y fath arferiad yn y weinidogaeth, ac yr oedd ef ei hunan yn un o'r dynion mwyaf gwreiddiol a lanwodd bwlpud erioed.

Yr oedd Christmas Evans yn Feddydiwr o argyhoeddiad. Bu am rai blynyddau yn aelod gyda'r Methodistiaid Calfnaidd; ond wrth iddo chwilio y Testament Newydd yn ofalus gyda'r bwriad i ddadlenu geugred yr Ail-Fedyddwyr, fel y galwai hwynt, y danganyddodd wendid yr ochr a amddiffynai mor selog. Aeth i'r arfdy breninol i ymwisgo er cyfarfod â'i wrthwyn-ebydd mewn lladdfa farwol, ond er ei

syndod cafodd fod min pob llafn yn drōedig yn ei erbyn ef ei hun. "Wedi i mi ddarllen y Testament Newydd trwyddo," meddai, "ni chanfyddwn

erduar. Derbyniwyd ef yn llawen, a bedyddiwyd ef yn y flwyddyn 1788, yn afon Duar, gan y Parch. Timothy Thomas, dyn o gymeriad dysglaer, ac

un adnod yn ffafr bedydd babanod, tra yr oedd yn nghylch deugain o Ysgrythyrau yn ymddangos i mi yn tystio yn eglur dros fedydd ar broffes o ffydd." Ar ol ymdrech, yr hon modd bynag nid oedd faith, gwnaeth gais am dderbyniad i'r eglwys Fedyddiedig yn Ab-

un a'i goffadwriaeth yn fendigedig, a'r hwn oedd yn ail mewn hiliogaeth o Thomasiaid ag ydynt wedi bod am yn agos i ganrif yn addurniadau nodedig yn y pwlpud Cymreig.

Mae rhai o'r creaduriaid mwyaf llun-iaidd yn rhyfeddol afrosgo pan yn

ieuanc ac heb ymddadbygu. Yr oedd felly gyda Christmas Evans. Am beth amser yr oedd yn amhosibl penderfynu pa un ai gwr o athrylith ai yn-fytn ydoedd. Yr oedd ei bregethau ar y cyntaf, 'trwy frwdfrydedd ei natur a nertholrwydd ei ddychmyg, yn dwyn llawer o debygolrwydd i'w ymddangosiad allanol anolygus. Yr oedd y gyneddf benaf hono yn ei feddwl—ei ddychmyg—ag a ddaeth mewn blynyddau dyfodol yn brif elfen ei ogoniant a'i ddylanwad, yn awr yn aflwydraethus ac yn cynyrchu syndod yn hytrach na sobreiddiwch ac argyhoeddiad. Yr oedd ef yn awr, nid yn unig i'r werinos syml, ond hefyd i weinidogion a blaenoriaid, yn wrthddrych anesboniadwy. Nid oedd yn mhlith eglwysi y Deheudir yr un fuasai yn teimlo fel rhoddi galwad iddo, er mor amddifad oedd ynt o bregethu. Yr ydoedd pethau fel hyn yn rhagarwyddo yn anffafriol i ddefnyddioldeb a phobl-ogrwydd y pregethwr ieuanc.

Yr oedd Gogleddbarth Cymru yr ad-eg hon mewn cyflwr crefyddol isel iawn. Yr oedd y don o deimlad crefyddol a luchiodd dros ranau mwyaf Deheuol y Dywysogaeth heb dreiddio can belled a'r Gogledd. Tra yr oedd dyffrynoedd cyfoethog Duar a'r Dawe yn cael eu ffafrio â gweinidogaeth alluog, codai y Plimlimon, Cadair Idris, a'r Wyddfa eu penau noethlwm i fyny tua'r nefoedd. Yn cael dylanwadu arno gan yr amgylchiadau a awgrymwyd yn barod, ac yn cael ei gynhyrfu gan ddymuniad cryf i fod yn ddefnyddiol yn ngwasanaeth ei Feistr, cyfeiriodd Christmas Evans ei sylw tua'r Gogledd. Wedi cael llythyr o gymeradwyaeth gan ei weinidog, dechreuodd ar ei daith bell a blin, gan bregethu yn mhob man y caffai gyfleusdra. Rhaid iddo fyned heibio golygfeydd naturiol rhamantus, y rhai yn y dyddiau hyn a ddenant edmygwyr synedig o bob parth o'r wlad. Ond dychymygaf ei fod mor ddisylw o honynt ag yr oedd Apostol mawr y Cenedloedd o addurniadau celfyddyd Roegaid, pan y gwelai fod yr holl ddinas wrth ei draed wedi ymroi i ei-lunod. Rhaid fod cyflwr tlawd y wlad

at ba un y cyfeiriai ei gamrau, a'i deimlad o annigonolrwydd personol i'r gwaith mawr yr oedd efe ar ymgymeryd ag ef, yn llenwi ei feddwl fel yr ai heibio y manau tawel hyny ydynt erbyn hyn wedi dyfod yn enwog.

Maes cyntaf ei lafur oedd un o'r lleoedd mwyaf anghysbell a digalon a ellid yn hawdd ddychmygu am dano. Gyda phoblogaeth a ystyrid yn ddiarhebol o dlawd ac anwybodus, ychydig oedd yn y lle, yn ddiâu, yn ddeniadol i ddyn ieuanc i sefydlu yn y weinidogaeth. Ond yr oedd efe, fel oedd gor-eu y modd, yn rhydd oddiwrth unrhyw goeg foneddigeiddrwydd a welir yn rhy aml yn y dyddiau hyn. Yr oedd ei arferion yn syml, a'i galon yn gynnes. Y cwbl oedd angenrheidiol arno i agoryd ffynonau ei natur oedd cael pobl a'i gwerthfawrogi. Darfu y derbynaiad ffafriol a gafodd yn gyffredinol, hyd yn nod gan bobl fel a nodais, gario dylanwad rhyfeddol arno. Fel awelon cynes y gwanwyn ar y ddaear gloedig, galwodd hyn allan elfenau ei nerth. Er holl nodweddau digalon y maes cyntaf hwn, yr oedd ynddo ddigon o ysbrydoliaeth i alw allan ei alluoedd cynwynol cryfion, a deffroi yn ei enaid y tân apostolaidd hwnw a'i hynodai mor fawr yn y blynyddoedd dyfodol.

Dechreuodd ei boblogrwydd ar unwaith ar ol ei ryddhad oddiwrth gaethiwed ei ansicrwydd am ei alwad i bregethu yr efengyl, yn gystal ag oddiwrth ymdeimlad tyner o ddiffyg gwerthfawrogiad. Darfu i'w brofiad yn y maes hwn ddryllio ymaith y cadwynan poenus a'u cadwasai hyd yn hyn mewn caethiwed. Gwnaeth yr awydd angerddol am ei glywed gan y bobl gyffredin, a bendith Duw a ddilynai ei weinidogaeth, gyfnewid ei holl fywyd. Yn lle bod yn gawr wedi ei rwymo â llyffeth-eiriau o ddibrisdod gan y cyhoedd, a'r ansicrwydd ysbrydol, daeth yn awr yn Samson yr Israel Bedyddiedig. Yn lle bod yn greadur anolygus, yn analluog i rodio'r ddaear yn unionsyth a rhwydd fel dynion eraill, ac yn ofer yn ceisio ehedeg, yn awr trwsiai ei adenydd rhyddedig, gan ehedeg i uchelfanau dychymyg ac athrylith ddramayddol.

Y maes ag y treuliodd bron yr oll o'i fywyd ffrwythlon ydoedd Sir Fon. Yma y bu am flynyddau lawer fel math o esgob. Ond byddai yn anmhosibl ffurfio drychfeddwl cyflawn am ei lafur, heb gymeryd i ystyriaeth fanwl y teithiau pregethwrol meithion a gymerai i fanau mwyaf pellenig v Dywysogaeth. Dywedir iddo ymweled â Deheudir Cymru ddeugain o weithiau yn ystod ei weinidogaeth, a thraddododd 163 o bregethau cymanfaol; yr oedd pob taith yn cymeryd iddo o chwech i saith wythnos oddi cartref, y rhai a gymerid i fyny gan lafur pregethwrol cyson.

Y mae yn anmhosibl dychymygu y dylanwad mawr a gariodd ar yr eglwysi a'r wlad yn y teithiau a nodwyd. Ymdyrai cynulleidfaoedd mawrion i'w wrando yn mhob man, ac ar bob adeg. Byddai dyfodiad Christmas Evans yn rhagarwyddo gwyl gyffredinol, hyd yn nod yn nghanol y cynhauf. Byddai cymydogathau cyfain yn crynhoi i'w wrando, ac yr oedd efeithiau ei bregethau y fath fel y byddai y bobl, gan fawredd y dylanwad, yn aros weithiau i wyl o gorfoleddu hyd nes yr adgofid hwy gan oleuni'r boreu eu bod eto mewn byd ag yr oedd dyledswyddau cyffredin yn hawlio eu sylw. Nid oedd ychwaith y dylanwad a gynyrchid fel hyn heb adael ei ol. Mewn rhai engreiffitiau cyfododd eglwysi i fyny, a llwyddasant, fel canlyniad i un bregeth.

Nid all fod yr un amheuaeth nad oedd llawer o'r dylanwad a gynyrchai i'w briodoli i rymusder a thynerwch yr iaith yn mha un y pregethai. Beth bynag a all yr iaith hon fod yn y farchnadle, y mae yn wefreiddiol yn y pwlpud. Mae Shakspeare, wrth siarad am y Gymraeg, yn ei disgrifio hi

As sweet as ditties highly panned,
Sung by a fair queen in her summer bower,
With ravishing diversions in her lute.

Bron na roddai hyn gryfhad i'r traddodiad mai y Gymraeg oedd iaith Eden. Mae pob Cymro sydd wedi eistedd o dan ddylanwad rhyw feistr y pwlpud, yn gwybod fod yr iaith Gymraeg, fel cyfrwng meddyliau newyddion aruchel, ac yn eirias gan dân teimlad

ysbrydoledig, ei bod bron yn wir anwrthwynebadwy.

Byddai Christmas Evans weithiau yn ceisio pregethu yn Saesonaeg, ond yr oedd hyn yn debyg i roddi y cawrfil i ddawnsio. Arferai ddweyd yn chweringar wrth ei gyfeillion Seisonig pan y cymellent ef i bregethu, fod eu hiaith hwy yn rhy deneu i osod allan ei syniadau. Tra yn pregethu yn Mount Pleasant, Abertawe, ar un achlysur, oddiwrth y geiriau, "Wele Oen Duw," yr oedd arno eisiau ail-adrodd ei destyn, ond ni allai ei adalw i gof. Adroddai y gair *behold* amryw dr ion, ond o'r diwedd, gan ildio i'w deimlad, dywedai, "Well, well, behold the *little mutton* then." Pan yn pregethu yn Broadmead, Bristol, galwodd yr enwog Robert Hall ef yn "wr boneddig mewn carpiau," yr hyn yn eglur a awgrymai ei fod ef, hyd yn nod yn ei Saesonaeg diffygiol, yn medru gwneyd i'r Saeson deimlo ei athrylith.

Y mae deugain mlynedd wedi myned heibio er pan y mae y llais hwnw a wefreiddiai gymaint o galonau, wedi gostegu; ond y mae yn aros yn llawn o beroriaeth eto yn nghof cynes a hir-aethlon llaweroedd. Cyfeiria hen bobl at yr adegau y clywsant Christmas Evans, fel yr adegau mwyaf nodedig yn eu bywyd. Ni all mwyach fyned o goffadwriaeth, mwy nag y gall y bryniau tragyuwyddol yn mhlith y rhai y cawsant eu geni. Ac nid yw yn rhyfedd. Yr oedd efe yn engraifft berffaith o'i wlad. Yr oedd efe yn gynyrch naturiol a digyffelyb y tir. Canfyddodd athrylith y Cymry ynddo ef ei safon benaf. Yn ei onestrwydd diffuant a sel frwdfrydig, yn ei amgyffrediad clir, a'r weledigaethau barddonol, cafodd tynerwch ac ysbryd y meddwl Cymreig ymgorphoriad llawn.

Bu farw yn Abertawe, yn nghartref y Parch. Daniel Davies, D. D., ar yr 20fed o Gorphenaf, 1838. Galwodd ei gyfeillion oddiamgylch iddo, a diolchodd iddynt am eu caredigrwydd, a dywedodd, "Yr wyf fi ar ymadael. Yr wyf wedi llafurio yn y cysegr am dair-ar-ddeg-a-deugain o flynyddau, a fy nghysur ydyw, na laturiais erioed

heb waed yn y cawg. Pregethwch Grist i'r bobl, anwyl frodyr. Edrychwch arnaf fi fy hun, a fy mhregethau, nid wyf fi ddim ond dyn colledig a distrywiedig; ond edrychwch arnaf yn Nghrist, yr wyf yn nefoedd ac iachawdwriaeth."

Y weledigaeth ddiweddaf a gafodd y breuddwydiwr gogoneddus oedd cerbyd i'w gymeryd adref. Fel yr elai i mewn iddo, ysgydwai ei law, a dywedodd, "*Good bye! Drive on!*" ac felly yr aeth efe ymaith i fröydd uwch.

ANFFAELEDIGRWYDD CREFYDDOL.

GAN Y PARCH. LL. REES, COLD BROOK SPRINGS,
MASSACHUSETTS.

[*Pärhad.*]

Gadawer i ni ymofyn am fynydd, A oes dim lle i ni feddwl wrth y genadwriaeth rag-grybwylledig, yn annibynol ar yr hyn a ddywedwyd o'r blaen, fod ein Harglwydd yn golygu i bawb a glywent ei ymadrodd blaenorol, ac er aill fod yn sicr o'u meddwl? Beth yw y genadwriaeth uchod at y byd? Dysgeidiaeth. Testyn pregeth. Yn awr, ymddengys i ni fod y gradd hyny o ddisgeidiaeth a fyddo yn ddiffygiol o sicrwydd o gywirdeb yr hyn a fyddo mewn llaw, yn anneilwng o'r enw dysgeidiaeth. Golyger am fachgen wedi rhyw fath o basio drwy rifyddiaeth, wedi gweithio cwestiwn mewn rhaniadaeth neu ryw gangen arall, yn methu gwybod yn sicr a oedd ei waith yn iawn—a ystyriai ei athraw ef wedi dysgu rhyfyddiaeth? Pa swyddfa a gymerai y cyfryw iddi fel cyfrifydd? Golyger bachgen o dan ofal athrawol bardd, yn dysgu rheolau barddoniaeth; a ystyrir y cyfryw, oblegid iddo ddygwydd dweyd llinell y gwel ei athraw gynganedd ynddi, o'r hyn nid oedd ef yn hysbys, wedi dysgu rheolau cynganedd? Nid wyf yn meddwl. A ystyrir id bachgen a ddygwydd heb yn wybod iddo, ysgrifenu brawddeg berffaith ramadegol, yn ddisgedig mewn gramadeg? Gwir y rhoddir weithiau yr enw dysgeidiaeth ar ddim ond rhan amher-

ffaith o honi; ond ni ddylid gwneyd hyn yn gysylltiol â threfn bwysig achub enaid. Mae llyfrau rhyfyddol, barddonol ac athronol yn eglurhau ystyr y geiriau a arferir gyda y wyddor a ddisgydd; ac yn rhoddi rheswm dros bob rhan ddringiadol o'r dysgu, fel nad oes achos i'r ysgolor, pan wedi graddio, fethu rhoddi rheswm dros gynyrch ei waith. Os dysgu oedd yr apostolion a'r pregethwyr cyntefig, rhaid eu bod yn rhoddi mantais i'w hysgolheigion i ddeall eu meddwl. Dyna paham y dywedai Paul fod yn well ganddo lefaru pum' gair drwy ei ddeall, na myrddiwn mewn tafod ddyeithr. A rhoddi yr ystyr o bregethu i waith yr apostolion, fel mewn gwirionedd yr oedd, yn ol Marc, yr oedd yn ofynol iddynt fod yn deall yn drwyadl yr hyn a bregethent, fel y gallent wneyd eu gwrandawr i'w deall. Mae hyn yn ofynol oddiwrth bob pregethwr. Pa eglwys a gyflogai bregethwr, er fod cynffon ei enw cyhyd a'r *alphabet* i gyd, y gwelir wrtho pan ar brawf gyda hi, nad yw yn deall y testynau a gymera i bregethu arnynt? Yn awr, ddarllenwyr anwyl, mae yr apostolion yn pregethu i chwi fel i'r rhai gynt. Beth yw eich barn am danynt? A ydynt, feddylicch chwi, yn deall eu testyn? Os ydynt hwy yn deall eu pwnc yn berffaith, ac yn gweithredu yn gywir, dyna fantasia i chwithau ddeall yn berffaith a gwneyd yn gywir, gan nad oes achos i chwi ond credu a gweithredu fel y gwnaethant hwy.

Gyda golwg ar "y neb a gredo" yn nghanadwriaeth yr apostolion, a oes rhywbeth annealladwy ynddo? Credu beth? Credu yr hyn a ddisgwyd neu a bregethwyd, bid sicr. Pa fodd y gallent gredu, os nad oedd elfenau argyhoeddiadol y gwirionedd yn, ac yn cydfyned â'r pregethu neu y dysgu? Os nad yw y pregethwr yn rhesymu ei bwnc yn y goleuni, ac yn dwyn profion argyhoeddiadol i'r meddwl o wirionedd ei fater, pa fodd y gallent gredu? Os oedd ei feddylddrychau yn gladdedig mewn termau anarferedig gan y bobl, neu hen dermau ag ystyron newydd iddynt, pa fodd y deallai y bobl ei

bwnc? ac heb ddeall, pa fodd y gallent ufuddhau? Byddai credu ar egwyddor arall ar unwaith yn condemnio ymddygiad synwrygall a Beibl-glodus y Bereaid. A oes rhywbeth y mae achos i neb fod yn ansicr o hono yn yr ymadrodd "Ac a fedyddier," yn nghanadwriaeth yr apostolion? A ydyw ystyr y term a ddefnyddir yn anealladwy, neu yn naturiol ddyrlyd ynddo ei hun? Os ydyw, y mae hyn yn beth newydd yn holl hanes rhoddiad gorchymyn pendant gan Dduw, ac yn wir gan ddyonion hefyd. A olygai yr apostolion fod eu gwrandawr, yn luddewon a chenedloedd, yn ddwl a chall, i ddyfeisio modd yr ufudd-dod i'r gorchymyn a roddent yn enw y Drindod? Os y gwnaent, dyma beth newydd arall yn hanes deddfau pendant. Gorchymynodd Duw i Noah adeiladu arch, ond a adawodd Duw iddo efdyfeisio y cynllun? Pa fodd y gallasai ddyfeisio cynllun i beth ag nad oedd cynnelw o hono yn wybyddus iddo? Gorchymynodd Duw Israel allan o'r Aipht i fyned i Ganaan, ond a adawyd hwy i gymeryd eu llwybr eu hunain? Gorchymynodd Duw sefydliad y pasg a'i gadwraeth, ond a adawyd i ddoethawr Israel i ddyfeisio y modd? Gorchymynodd Duw godi tabernacl yn yr anialwch er cynal gwasanaeth arbenig iddo ei hun, ond a adawyd y peth i Moses neu unrhyw un arall yn Israel i dynu cynllun y ty, ac i drefnu *liturgy* a *ritualism* yr addoliad? Am feddwl y gallasai ef gadw gorchymyn pendant Duw yn ei lwybr ei hun y difreiniwyd Saul o orsedd Israel. Penderfynodd Duw gael teml ogoneddus yn rhagynllun o'r Messiah mawr a'i waith iawnol. Tafodd *impulse* i feddwl a chalon Dafydd am dani. I wneyd i fyny y diffyg o roddi *special directions*, ei *phlans* a'i *specifications*, fel yn achos Noah a Moses, gwelodd Duw yn dda yn yr achos hwn i freintio Solomon â gradd helaethach o ddoethineb na neb o blant Adda, fel y gallai gynllunio ac arolygu y gwaith er *credit* ac anrhydedd i Dduw y nefoedd. Cymaint oedd gofal Iesu am gadw gorchymyn pendant ei Dad, yn ol cynllun ei Roddwr, fel,

wedi iddo iachau un gwahanglwyfus, efe a orchymynodd iddo fyned a dangos ei hun i'r offeiriad Iuddewig, er anrhydedd i'r ddeddf a ofynai hyny. Ar ddydd y Pentecost, ac wedi hyny, pregethai yr apostolion, a chredai y dychweledigion yr hyn a deimlent yn sicr oedd wirionedd. Ai rhesymol credu yr ysbrydolai yr Ysbryd Glan yr apostolion ag *energy* na welwyd ei gyffelyb erioed i bregethu eu croeshoeliedig Flaenor, nes cynyrfu y prif lys Iuddewig gan ofn a digllonder, Areopagus gan gywreinrwydd, Ephesus gan gynddaredd, Berea a llawer o leoedd cyffelyb gan lawenydd nefolryw, a hwythau eu hunain yn ansicr o wirionedd eu mater. Yn berthynasol i'r mater dan sylw, gellir dyweyd fod dau "wyddom" yn Ioan iii., y gwnei yr dda, anwyl ddarlennydd, i sylwi am ychydig arnynt. Ebai Nicodemus: "Nyni a wyddom mai dysgawdwr ydywyt ti wedi dyfod oddiwrth Dduw," &c. Yr hyn nad oedd Nicodemus yn ddeall, megys yr ailenedigaeth, nid yw yn proffesu crediniaeth yn ei chylch; a'r hyn y mae yn wybod yn sicr, dyna y mae yn broffesu. Dyma dalfyriad byr o grefydd y cyn Gristionogion o dan yr arolygiaeth apostolaidd. Yn mhellach, cawn nad yw ein Harglwydd yn beio anghrediniaeth Nicodemus o bethau ysbrydol y Messiah, am nad oedd yn eu deall. (Gwel 12 adnod.) Yr "wyddom" arall a awgrymasom yw hon: "Yr hyn a wyddom yr ydym yn ei lefaru, a'r hyn a welsom yr ydym yn ei dystiolaethu," &c. Can gryfed a hyn am eu sicrwydd o'r gwirionedd y pregethid ac y credid, drwy holl ddyddiau yr apostolion. Meddai un pwysig o honynt, "Yr hyn oedd o'r dechreuad, yr hyn a glywsom, yr hyn a welsom a'n llygaid, yr hyn a edrychasom arno, ac a deimlodd ein dwylaw am Air y bywyd." "Yr hyn a welsom ac a glywsom yr ydym yn ei fynegu i chwi, fel y caffech," &c. Y rheswm eu bod hwy yn ysgrifenu ac yn llafurio gyda y fath sicrwydd oedd, fel y caffai y saint gyffelyb sicrwydd ffydd, ac y caent yn y sicrwydd hwnw gymdeithas â hwy, a thrwyddwynt hwy a'r Tad, ac a'i Fab

ef Iesu Grist. Byddai yr anghydgordiad mwyaf rhwng sicrwydd sylfaenydd yr eglwys, ac ansicrwydd yr eglwys—rhwng sicrwydd y pregethwyr ac ansicrwydd y credinwyr. Anmhosibl oedd i'r apostolion fethu bod yn anffaeledig sicr o wirionedd yr hyn a ddsygent, gan y gallent ddyweyd: "Eithr y mae genym ni feddwl Crist." Anhyall i ni ar ba dir y gellir cyfrif am ansicrwydd neb o wirionedd eu ffydd, ac o gywirdeb eu harferion, tra y proffesant fod a meddwl Crist ganddynt, os nad ar y dybiaeth fod y cyfryw, er yn broffeswyr, ac o bosibl yn ddyinion blaenllaw mewn eglwysi, yn twyllo eu hunain, a'r gwirionedd heb fod ganddynt. Yn gyson â sicrwydd mawr yr apostolion o wirionedd yr hyn a ddsygent fel sylfaen yr eglwys Gristionogol, cawn eu bod yn dal y saint yn gyfrifol am ymddwyn fel rhai yn cyfranogi o'r un sicrwydd, a dwyn ffrwyth cyfatebol.

Nodwn un neu ddau o ffrwythau.

1. *Anogent y saint i fod yr un yn y ffydd.*—"Syniwch yr un peth."—Paul. Aberth mawr i ambell un yw aberth o syniadau." Mae yn nghydsyniad yr holl saint mewn pethau crefyddol aberth pwysig yn cael ei ddirgymell ar bawb—nid oes neb i gadw ei hen syniad cenedlig oedd ganddo—rhaid iddo fabwysiadu yr un newydd. Mae yr un newydd hon i ddeilliaw i bawb o'r un ffynonell. Yn y goleuni hwn mae yn anmhosibl i'r syniad a fyddo yn sylfaenedig ar dystiolaeth, yr hyn ddylai ffydd pawb fod, fethu bod yr un yn mhob man, oddigerth fod y meddwl yn tynu casgliad hynod anghywir oddiwrth eu gyn-seiliau, neu fod y dystiolaeth, yr hon yw y sail, yn wahanol i wahanol rai, neu fod y dystiolaeth yn cael ei rhoddi mewn geiriau amwys dau feddyliog. Pe yr ystyriaethau olaf fyddai gywir am dystiolaeth y nef, tywyllid ei gogoniant, a pherid i'w hanogaethau i'r saint ar ran undeb, a phob rhinwedd arall, fod yn anmhosibl cydsynio â hwy. Diolch i Dduw, un yw dystiolaeth y nef; yr hyn a ddyweda, orchyma, addawa i un, boed hwnw o ba iaith, cenedl, neu wlad bynag y byddo, a orchyma ac addawa i bawb.

PWLPUD Y WAWR.

Gweinidogaeth yr Efengyl i'r Holl Fyd.

GAN Y PARCH. E. JENKINS, PARISVILLE, O.

"Ewch a dysgwch yr holl genedloedd!" "Ewch a phregethwch yr efengyl i bob creadur." "A phregethu edifeirwch a madd-euant pechodau yn ei enw Et yn mhllith yr holl genedloedd."

Dyma eangder terfynau y comisiwn; digon o faes i lafurio ynddo, a gweinidogaeth yn cyfateb i'r holl genedloedd, yr efengyl fawr ei dawn. Buasai yn sarhad ar yr anfonydd dwyfol fod yr hyn a bregethid yn unigol er llanw angenion holl ddyonlryw wedi eu llwyr golli drwy bechod. Tri gallu mawr sydd gan y nefoedd yn cydweithio i ddwyn yr holl genedloedd at Grist, ac i ymddiried ynddo, a chynwysir y tri hyn yn y comisiwn Apostolaidd.

1. *Y gair*, er tystiolaeth am Iesu; ei enw Ef. Dyma destyn y pregethu a'r dysgu; ni wna dim arall y tro.

2. *Yr Ysbryd Glan*, er amlygu Crist i'r galon. Gall y pregethwr drosglwyddo y genadwri i'r glust, a dim yn mhellach; rhaid yw cael yr Efe Dwyfol i fyned a Christ i'r galon.

3. *Yr eglwys*, er cynrychioli Crist i'r holl genedloedd. Er iddynt ganfod, clywed a theimlo, fod Iesu nid yn unig yn fyw yn y nefoedd, ond hefyd ar y ddaear. Crist byw yn ymsymud, byw a bod, yn mywyd ei ganlynwyr; Crist ynoch chwi (ei saint ef), gobaith y gogoniant.

Y tri chyfrwng hyn yn cyfateb i dri angenion yr holl genedloedd.

1. *Gwybodaeth i'r dealltwriaeth.* Er symud ymaith dywyllwch hudoliaethus gau-grefyddiaeth yr oesau, dysgu y gair—pregethu, cyhoeddi ei enw Ef i'r holl genedloedd a wna hyn.

2. *Yr Ysbryd Glan.* Er lladd yr elyniaeth yn yr enaid, a'i symud o'r ysbryd dynol, creu calon newydd, calon lân, creu o newydd yn Nghrist Iesu, ffurfio Crist yn y natur ddynol. Ebe yr an-

fonydd, "Wele yr wyf fi gyda chwi bob amser" drwy ei ysbryd.

3. *Yr eglwys.* Er bod yn ganolbwynt cydgasglyddol holl ddychweledigion gras yn un teulu yn Nghrist Iesu. Y mae angen yr holl genedloedd am *un man* iddynt gydgasglu at eu gilydd i un noddfa, yn ol tystiolaeth a chyfarwyddiant yr un gair, yn yr un enw a'r haeddiant drud, ac o dan arweiniad yr un anffaeledig Ysbryd Glan—ac yn yr eglwys Gristionogol y mae hyn. Dyma dri angen mawr yr holl genedloedd—gwybodaeth briodol, ysbryd a theimlad brawdol a Christionogol, a chartref heddychol, yn cael eu llenwi yn y tri chyfrwng efengylaidd—y gair, yr Ysbryd Glan, a'r eglwys—yn dri yn un er cydgrynhoi yn nghyd yr holl genedloedd yn un dyn newydd yn Nghrist Iesu, a'u pechodau oll wedi eu maddeu yn ei enw Ef—dyma enw yn ddigon mawr i'r holl genedloedd.

Tair dyledswydd yr eglwys er cydweithio a chydgasglu gyda Christ yr holl genedloedd ato ef, er iddynt gael maddeuant o'u pechodau.

1. Ymdrechu dysgu yr holl genedloedd. Nid eu bedyddio; ond Ewch a dysgwch yr holl genedloedd yn ngair Duw, a phregethu iddynt edifeirwch a maddeuant pechodau yn ei enw Ef, cyn eu bedyddio, gan ddysgu pob dyn, yn mhob man, i edifarhau a chredu yr efengyl; dyma ddyledswydd yr eglwys, anfon a chynnal y weinidogaeth efengylaidd, yn mhlith yr holl genedloedd.

2. Gweddio yn daerach am arddeliad amlycach ac helaethach ar weinidogaeth y gair. Calon yr eglwys i deimlo yn ddwysach am i'r Ysbryd Glan agor calonau gwrandawyr yr efengyl; ofnwn fod y ddyledswydd hon o'r neilldu yn ormodol yn yr oes faterol ac anystyriol hon.

3. Ymdrechu cadw y ty yn lân i dderbyn y dychweledigion achubol. Gofyna y creedigion newydd yn Nghrist am dy glân i fyw ynddo. Dyfod o le aflan y maent—allan o hen demlau yr eilunod paganauidd, a dysgwylent am dy glânach i'w derbyn iddo. O! Seion Duw, gwna ymdrechu gyda'th Feistr glân i buro dy

lawr-dyrnu, a chadw dy gynteddau yn lân i roesawu yr holl genedloedd i fewn i'th barlwr hardd, canys y mae tyrfa fawr yn dod i'th dy. Yr ydym fel pe yn clywed swm trwst eu traed yn dynesu tua'th byrth. O! sanctaidd ferch Jerusalem, cyfod ac ymdrwsia i'w derbyn. Y mae ei enw Ef wedi llwyddo yn Jerusalem i achub wrth y miloedd ei wrthwynebwyr penaf. Pahan na wna yr un enw mawr achub yr holl genedloedd yn y man? Adseinia y llwyddiant mawr achubol yn mhlith y Telooogos Indiaidd, nes lloni ein calonau â mawl ac â diolchgarwch i'w enw ef. Amen.

Gwelir fod y tri chyfrwng, y tri angen, a'r tair dyledswydd wedi cydgychwyn mewn undod cydweithredol yn nechreuad cenadwriaeth yr apostolion—y tad wedi tystiolaethu am y Mab, wedi rhoddi iddo enw yr hwn sydd goruwch pob enw, fel yn yr enw hwn y rhoddai efe edifeirwch a maddeuant pechod i baw a gredant ynddo. Yr angenion mawrion yn cael eu cyflawni, ei enw Ef yn cael ei bregethu yn eglurhad yr ysbryd, a nerth achubol yr hwn a ddisgynodd yn ei ddaion dwyfol ar yr eglwys; a'r lef ddwysbigol ofynol yn tori allan, "Ha, wyr, frodyr, pa beth a wnawn ni?" a'r ateb oddiwrth Dduw, "Edifarhewch a bedyddier pob un o honoch yn ei enw Ef, er maddeuant pechodau, a chwi a dderbyniwch ddawn yr Ysbryd Glan" Yr eglwys yn cyflawni ei dyledswyddau—yn pregethu yn ei enw Ef, yn gweddio a moli Duw, ac yn tori bara o dy i dy, yn parotoi cartref Cristionogol i'r holl genedloedd yn y Jerusalem newydd—yr hon yw ein mam ni oll—lle y cydgyfarfydda pob perchen ffydd ynddo ef, ac o dan nawdd ac awdurdod ei enw achubol.

Duw fel Penteuulu mawr y Bydysawd

BRASLUN O BREGETH GAN CYNDELW, YN MANGOR, AWST, 1870, AR ESAIAH 66: 12.

[Ysgrifenydd wrth ei gwrando, gan y Parch. J.C. Davies, Lerpwl.]

Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd: Wele mi a estynaf iddi heddwch fel afon, a gogon-

iant y cenedloedd fel firwd lifeiriol; yna y sugnwch, ar ei hystlys hi y'ch dygir, ac ar ei gliniau y'ch diddenir.

Yr oedd ei ddarluniad (ebe Mr. Davies) o fawredd Duw yn un o'r pethau gogoneddusaf a glywodd fy nghlustiau, a'r sylwadau ar ysbryd defodol yr oes o'r fath fwyaf miniog, ysgorpionoglyd a deifiol. Darluniai y nefoedd yn ei mawredd a'i gogoniant digyffelyb, ac yna sylwai nad nad ydyw ond eisteddfa i'r un mawr. Desgrifiai y ddaear yn ei goludodd a'i rhyfeddodau, ond wedi'r cwbl nad ydyw ond "lleithig ei draed Ef." Y lleithig neu yr ystoldroed, ebe efe, yw y dodrefnyn lleiaf yn y ty, a dyna yw y ddaear fawr i'r Duw anfeidrol. Y bobl yn son am wneyd ty ardderchog iddo Ef, gyda phinaclau a thyrau addurnol er tynu eu sylw Mae y drychfeddwl yn ddirmygus, a'r Anfeidrol heb gymeryd arno eu gwelw yn gofyn, "Mae y ty a adeil-edwch i mi?" &c. Ei dy Ef yw y bydysawd mawr, ac yntau fel penteulu yn edrych ar ol y cwbl—yn eistedd megys ar ben y bwrdd, gyda'r nef yn orseddfainc, a'r ddaear yn droedfainc i'w draed, i edrych ar ol y myrdd o amrywiaethau o greaduriaid a gyfansoddant eu deulu mawr. Gormod o waith i lawer yw cadw rhyw fath o dy—gormod o *rent* fyddai cadw tipyn o fwg main yn ngwahanol sinneiau ty gweddol fawr, heb son am ddarpar ar gyfer y teulu. Ond y fath dy a theulu sydd gan Dduw! ac mor rhywydd y mae efe yn eu cadw! "Agori dy law, a diwelli hwynt â daioni." Digon o amrywiaeth yn ei ddarpariadau ar gyfer holl amrywiaeth yr angenion. Nid yr un peth a wna'r tro i'r ych ag i'r llew, ond y mae Efe yn gofalu am ei fwyd priodol i bob un; ac mor gyfoethog ydyw fel y mae yn gwlawio ar yr anialwch ac ar y môr; nid oes eisiau gwlaw ar y môr. Wel, cilied y môr oddiar y ffordd ynte, rhaid i'r nefoedd gael tywallt ei bendithion. Ac O mor bur a glân yw yr holl fendithion ar ei fwrdd mawr Ef. Mor lân yw'r gwlaw pan yn dyfod allan o law ei Dad, ac mor ddysglawerwyn yw yr eira pan yn dyfod i lawr o'r nefoedd. Yn hen ffyrdd a

chwterydd y ddaear mae pob bendithion yn cael eu llwydo a'u baeddu.

AMRYWIAETHAU.

"CLIC Y DEML."

Nid oes dim un symudiad o bwys wedi cymeryd lle erioed heb fod llawer o rwystrau uniongyrchol neu anuniongyrchol fel wedi eu cyplysu ag ef. Mae yn beth welir bob dydd, pan gychwyna rhyw achos teilwng, fod y drwg yn ei wylled â llygad agored, ac yn casglu ei holl nerth i gau ffordd y da i fyny megys â drain. Dylid rhanu rhwystrau cymdeithas yn ddau ddosparth. Ceir un y tu allan i gylich gweithredol cymdeithas, a'r llall o'r tu fewn. O herwydd y ddau allu dnystriol hyn, y mae yn rhaid i'r gymdeithas fo am ddal purdeb ei hegwyddorion, arfer ei harfau amddiffynol gyda llaw gadarn moesoldeb a chrefydd. O'r ddau ddrwg a enwyd, yr olaf yw y mwyaf peryglus. Mae y rhwystr olaf yn gorphoredig yn y personau hyny sydd yn dwyn yr enw "Clic y Deml." Y mae y llwyth hwn mor hen a chymdeithas. Y mae yn dwyn yr un nodweddiad yn awr ag yn yr oesoedd gynt.

Prif nodwedd y clicyddyn yw'r dymuniad sydd ynddo am ei ffordd ei hunan; ond y mae yn cymeryd arno fod yn llygad yn llygad â rheol y deml yn y llythyren o honi. Pan y byddo'r clic yn dechreu rhyw symudiad, y maent yn debyg i *wood-pecker*. Y mae'r aderyn hwn yn rhoddi prawf ar bob pren braidd, ond nid yw yn cael ei ymborth mor gyflawn yn un man fel yn y pren pwdr. Y mae'r pren pwdr yn gartrefle pryfed sydd yn byw ar lygredigaeth y maesydd. Y mae'r clicyddion yr un fath yn rhoddi prawf ar deimladau eraill. Nid dynt yn aros ond ychydig gyda choed bywiol a iach cymdeithas yr eglwys, ond y maent yn cymyno pob pren pwdr ag a allant. Y mae pawb sydd wedi talu sylw yn gwybod fod haf a gauaf, oerni a gwres, goleuni a thywyllwch, gwllith a gwlaw

yn prysuro difodiant y pren powdr ; ond y mae yn ffaith fod hon yn nodwedd a berthyn i " Glic y Deml." Nodwedd arall a berthyn iddynt, pan fydd rhyw symudiad ganddynt, yw haner penderfynu eu materion. Rhyw awgrymiadau sydd ganddynt yn y dull gofynol, gan ddywedyd, Beth wyt ti yn ei feddwl am y peth hwn a'r peth arall? Y maent fel pe byddent yn ymguddio fel dyn y tu cefn i'r drws wrth adrodd ei neges. Y mae apostolaeth y rhai hyn o dy i dy yn tynu eu llinyn mesur dros y diniwed, ac yn ei bwysu yn eu clorian anghywir hwy. Moddion gras " Clic y Deml" yw y cwrdd eglwys ; O, fel y maent yn teimlo dyddordeb yn hwn ! Y mae pobpeth wedi ei drefnu i'r dim yn nhy Caiaphas. Fe gaiff un godi y peth i sylw, a'r ail wneuthur cynygiad, a'r trydydd ei eilio, a'r pedwerydd i waeddi " cwestiwn." Nodwedd neillduol arall sydd yn perthyn i " Glic y Deml" yw drwg-dybiaeth, a drwg-dybiaeth wedi ymddwyn a esgor ar genfigen, a chenfigen pan orphener a esgor ar bleidiaeth. Y mae yn anmhosibl i achosion y Deml lwyddo gyda gradd o hyfrydwch lle y byddo drwg-dybiaeth diachos yn bodoli. Beth bynag a bregethir, beth bynag a eglurir, a pha beth bynag a ddywedir yn y gyfeillach er adeiladaeth, y mae cenfigen, cyntaf-andedig drwg-dybiaeth fel person yn y gynddaredd yn ceisio niweidio ei hewyllysiwr da fydd yn gweini arno. Y mae yn ddiddadl fod Moses yn ewyllysydd da i Corah, ond fe wnaeth Corah trwy rym haerllugrwydd cenfigenllyd godi plaid yn²ei erbyn, o herwydd i Moses roddi yr archoffeiriadiaeth i Aaron ei frawd. Yr ewyllysydd da goreu a fu erioed oedd Iesu Grist, ond fe gyngreiriodd Caiaphas yn ei erbyn. Amcan " Clic y Deml" yw gysod i fyny eu hopiniynau eu hunain, gan esgeuluso sylwedd yr hen Feibl, breinlen Duw i ddyn. Os dygwydd iddynt fod yn ffodus o gyrhaedd eu hamcan, fe a'r glic yn allu llywodraethol. Cofier mai llywodraeth amserol fydd hon. Dyna'r ffaith yn hanes Caiaphas a'i gyd-bleidwyr. Dylid sylwi ar bob cyfrif ar *deimladau* " Clic y Deml." Nid yw eu

teimladau yn meddu gradd dyladwy o barch i drefniadau y Deml, y rhai a osodwyd gan Grist ei hun, unig ben y deml Gristionogol. Diystyrant y rhai a ddysgant ysbrydolerwydd crefydd yn y symlrwydd o honi. Y mae yn wir fod y glic cyn dechreu diystyru, yn mabwysiadu cynllun gwahanol er enill pawb i'r un amryfusedd a hwy. Dywedir am rai seirph ei bod yn llyfu eu hysglyfaeth cyn eu lyncu ; yr un fath y mae'r glic yn arfer teimladau anarferol o lyfn ymddangosiadol. Y maent a'u tafod teg yn llyfu pob ysmotyn rhag iddynt daga yn eu gweithred amcanedig. Os methant a boddhau eu teimladau sarpheidd, cynhyrfant trwyddynt oll, pardduant y cymeriadau goreu yn y weinidogaeth, a bygythiant rwygo yr achos da, mewn teimladau haner dieffig.

Mr. Gol., caniatewch i mi cyn darfod a " Chlic y Deml," godi i sylw gymeriad sydd yn honi hawl yn mreintiau y deml. Nid wyf yn gwybod pwy yw tad y cymeriad yma, os nad Pontius Pilat. Beth bynag am hyny, y mae cymeriad Pilat, yn amgylchiadau croeshoeliad ein Harglwydd, yn ddarlun cywir o hono. Mae y personau sydd yn gwisgo y cymeriad hwn yn ddynion *nice* iawn, fel y dywedir. Nid ydynt hwy yn rhoddi eu barn na chodi eu llaw gydag un mater ag y bydd perygl. Rhyw beth yn y canol ydynt, hyd nes y cânt wybod beth fydd barn y bobl, ac yna y bobl fydd i'w beio os dygwydd rhyw gamwri.

Beth fu diwedd Corah ? Fe agorodd y ddaear, ac a'i llyncodd yn fyw, ac a gauodd arno. Ai dyna y cwbl ? O, nage ; fe orfu i holl bleidwyr Corah ddyoddef yr un dynged. Y mae yr hanes hwn yn ein dysgu fod yr hwn a gymero blaidd clicyddyn yn yr un perygl a'r clicyddyn ei hun. Y mae yr un ffaith yn cael ei hegluro gan Pedr ar ddydd y Pentecost mewn cysylltiad a chroeshoeliad Iesu. " Am hyny gwybydded holl dy Israel yn ddiogel ddarfod i Dduw wneuthur yn Arglwydd ac yn Grist yr Iesu hwn a groeshoeliasoch chwi." Pa le y mae Caiaphas yn awr a'i gyd-glicyddion ? Y maent wedi eu siomi, a Duw wedi goruwch-lywyddu yr

amgylchiadau i wneuthur Iesu croes-hoeliedig yn Arglwydd ac yn Grist. Yn ngwynneb erchyllrwydd Clicyddiaeth y Deml, yr ydym yn barnu y byddai yn well i ddyn werthu ei hun dan bris i bob trosedd, na phlygu ei hun i lawr i gael ei addoli yn nghlwb Clicyddol y Deml.

Coalburgh, O. DAVID D. PHILLIPS.

CYFRIFOLDEB RHINIEN TUAG AT EU PLANT.

Mae cyfrifoldeb rhieni i addysgu eu plant yn ngorchymynion ac athrawiaethau y Beibl yn dra phwysig ar amryw ystyrion. Yn moreu oes mae plant yn ffurfio cymeriad iddynt eu hunain wrth yr hwn yr adnabyddir hwynt drwy eu hoes. Tymor ieuencyd ydyw y tymor goreu a mwyaf manteisiol i argraffu pethau crefydd ar feddwl plant; mae yn gyfnod hamddenol, gan nad yw ydwyllaw a'r pen wedi blino â gofalon bydol. Ac hefyd yn gyfnod pan mae'r meddwl a'r galon yn dyner ac ystwyth, ac yn hawdd argraffu pethau da arnynt. Fel y dysgir dyn yn ieuanc yn gyffredin y bydd ar hyd ei oes. Dyma ydyw gwanwyn ei fywyd, ac o hwn y bydd iddo yn y dyfodol feddi. A'r peth a hao dyn, hyny hefyd a fêd efe. Dyna'r pryd mae dyn yn gosod i lawr y gareg sylfaen ar yr hon y bydd holl gyflawniadau ei oes yn gorphwys. Ac mae yn amlwg ddigon os na bydd y sylfaen yn dda, na cheir byth adeilad cadarn a godidog. Felly gwelir 'mor annrhaethol bwysig yw eu dysgu yn y pethau a berthynant i'w heddwch trag-ywyddol, a'u cael i wneyd profes ber-sonol yn foreu. Ac os bydd i gyfnod gwerthfawr boreu oes fyned heibio, bydd yr adeg oreu a mwyaf manteisiol wedi myned heibio am byth, ac hefyd y mwyaf derbyniol gan Dduw. O dan y gyfraith seremonïol yr oedd blaenffurth o bob da yn cael ei offrymu i'r Arglwydd, ac mae yn ddiameu genyf mae egin bywyd, a blodau ein dyddiau yw yr aroglarth pereiddiaf, a'r aberth mwyaf derbyniol a allwn ninau aberthu iddo. Ac er cael allan pa mor dder-

byniol yw y rhai hyn ganddo, ceir profion lluosog o honynt yn y Beibl—Joseph a gofiodd yr Arglwydd yn nyddiau ei ieuencyd, yn nghyd a Moses, arweinydd cenedl Israel a'r hanesyddwr henafol. A Samuel, y prophwyd, a ddechreuodd wasanaethu Duw yn blentyn. Solomon pan yn fachgen a garodd yr Arglwydd. Ac Ioan ydoedd yr ieuengaf o'r holl ddysgyblion, ac efe ydoedd y dysgybl anwyl, yr hwn a bwysai ar ddwyfron yr Iesu.

Camsyniad ydyw tybied mai cyflawni defodau ar y plant sydd yn eu gwneyd yn sanctaidd ac yn addas i'r nefoedd; na, y peth goreu a all rhieni roddi i'w plant ydyw addysg dda—dysger hwynt yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd; Mae ffolineb yn rhwym yn ngalon plentyn, ac os na chaiff ei ymlid oddi yno yn foreu nid erys yn hir heb dori allan i warthruddo. Os na ofalwn ni am eu dysgu i rodio llwybrau crefydd a sancteiddrwydd pan yn blant, gofala'r diafol am eu hudo a'u twyllo i ddrygioni a phechod. Os esgeuluswn ni i'w dysgu i weddio, gwyllo a pharchu Crist, ac ofni Duw pan yn ieuanc, nid gormod trafferth gan Satan fydd eu dysgu i gablu a thyngu, anwireddu, a thori y Sabbothau. Rieni crefyddol, gan hyny, onid ydyw yn ddyledswydd arbenig arnom i ddwyn ein plant i fyny yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd? Mae y rhai sydd i sefyll dros anrhydedd, hawliau a chynydd teyrnas y brenin Immanuel yn yr oes a ddel yn werth eu byddino. Mae dyledswydd dyn i ddeall a gwybod y Beibl mor fawr fel mai buddiol iawn yw dechreu yn foreu. Dyma fu mantais fawr Timotheus. Dysgwyd ef pan yn fachgen i wybod yr Ysgrythyr lân. Mae yr argraffiadau a adewir ar blant gan eu rhieni, ar athrofa yr aelwyd, yn aros arnynt pan y maent yn myned allan i'r byd mawr llydan. Maent yn myned a'r cymeriad a ffurfiwyd pan o dan eich awdurdod chwi, yr hwn fydd yn fendith neu yn felldith iddynt. Gwnawn fel y dywed y gwr doeth, "Hyfforddia blentyn yn mhen ei ffordd, a phan heneiddia nid ymedy efe a hi."

Cliston, Io. HUMPHREY RICHARDS.

ADOLYGIAD Y WASG.

MYNEGIAID Y BUMED-GYLCHWYL-A-THRIUGAIN FLYNYDDOL O'R UNDEB CENADOL AMERICANAIDD.

Gwneir y mynegiad hwn yn y *Baptist Missionary Magazine* am Gorphenaf. Sylfaenir ef ar weithrediadau cyfarfodydd yr Undeb, pa rai a gynaliwyd eleni yn Saratoga, N. Y. Rhoddwn yma amlinelliad byr o'r mynegiad dyddorol hwn sydd ger ein bron.

Cyfnod Newydd y Genadaeth.—Nodwedddir llwyddiant yr efengyl bob amser gan gyfnewidiadau sydyn, fel y rhai a ddilyna eu gilydd yn y tymorau—gwywdra a diffrwyther, yna adnewyddiant a thyfiant. Er dyddiau yr apostolion ni chanfyddwyd y fath gyfnewidiadau yn effeithio ar gyflwr crefyddol dynolryw, ag a gymerodd le yn yr oes hon. Mae chwyldroadau cymdeithasol a gwladyddol yn awr, fel cynt, wedi rhywddhau y ffordd i ledaeniad y gwirionedd, a deffroad tyrfaoedd gan yni y bywyd Cristionogol. Bu i lwyddiant y llywodraeth Rufeinig gynt, ei harfau, ei llenyddiaeth a'i chefyddyd, "barotoi ffordd yr Arglwydd." Yr oedd ffyrdd milwrol Rhufain yn cael eu teithio gan genadon Tywysog Tangnedd, a daeth diwylliaeth penaf yr hen fyd yn fanteisiol i wasgariad cenadwri efengyl yr iachawdwriaeth. Felly yn y dyddiau diweddfaf hyn, mae rhyfel a chwyldroad, gwladlywiaeth a thrafnidiaeth, darganfyddiadau a chynlluniau, wedi cydwasanaethu i agor y ffordd i genadon heddi, ac i hyrwyddo eu llafur yn mhlith cenedloedd paganaiidd. Y mae yn deilwng o sylw mai nid yn unig er mwyn dybenion cenadol, ond yn benaf o dan arolygiaeth a chefnogaeth cenadol, y bu i ganolbarth Affrica yn ddiweddar i gael ei dafu yn agored i'r byd Cristionogol, ac ni fu hyn cyn i'r gwahanol gymdeithasau fod yn barod i fyned i mewn a meddianu y wlad.

Pum' mlynedd ar hugain yn ol yr oedd ein llafurwyr ni yn gyfyngedig i ymylon gwledydd paganaiidd. Yn Burmah meddianem linell gul ar lanau

dwyreiniol culfor Bengal, yn cyraedd o Arracan i Tavoy a Merqui. Ein maesydd yn nghyfeiriad China oedd-ynt yn Bangkok, Siam, Hong Kong, yn y deheu, ac yn Chusan yn y dwyrain yr oedd Japan yn gauedig rhyngom. Yr oedd Affrica yn cael ei hystyried yn wlad anadnabyddus, ac yr oedd tarddleodd eu hafonydd enwog yn guddiedig yn mhellafaoedd diffaethleoedd. Yr oedd ynysoedd y deheu a'r gorllewin, gydag ychydig eithriadau, yn anhysbys ac annrheiddiadwy. Ond yn awr y fath gyfnewidiad! Mae y byd paganaidd yn agored o'n blaen. Y lleoedd a enwasom ydynt oll faesydd agored. Mae canolbwynt mawr Mahometaniaeth yn Asia newydd fyned o dan a ddiffyniad Lloegr. O fewn y genedlaeth hon yr oedd y Pab yn rheoli yn ngogledd a deheubarth Ewrop, heb un llewyrch o obaith rhyddhad i filiynau a ruddfanent o dan ofergoeldd a gorthrwm.

Yn bresenol mae Awstria, er i raddau helaeth o dan ddylanwad penaduriaid eglwysig, wedi cymeryd oddiar yr offeiriadau reolaeth addysg. Mae Itali wedi dryllio y gallu gwladol, ac wedi ei fathru yn llwch, ac y mae Ffrainc wedi ymryddhau oddiwrth y llyfetheiriaid a roed am gydwybodau ei phobl gan y blaid bendefigaidd.

Unwaith cymerai chwe' mis i fyned mewn llong i'r maesydd cenadol yn y dwyrain; gellir gwneyd y fordaith yn awr mewn chwech wythnos. Gynt cymeraid flwyddyn i ohebu a'n cenadon a chael atebiad; yn awr anfonwn genadwri gyda'r pellebyr yn y prydawn, a chawn atebiad yn blygeiniol dranoeth. Y mae cenadon Japan a China a Burmah wedi cael eu dwyn bron o fewn cyrhaedd siarad a'n heglwysi.

Wedi cymeryd cip-olwg fel hyn ar y cyfnewidiadau materol ydynt wedi cymeryd lle yn fanteisiol i lwyddiant yr efengyl, gadewch i ni gymeryd bras olwg ar y cyfryngau moesol ac ysbrydol ydynt wedi cael eu dwyn i weithredu yn fanteisiol i'r gwaith mawr hwn. Y mae y cynydd nodedig yn rhif ac effeithiolrwydd eu heglwysi, y sylw ychwanegol a delir i ddynion a ym-

gyflwynant i'r weinidogaeth, a'r mwyhad yn rhif eu pregethwyr, yr ychwanegiadau dirfawr yn rhif aelodau yr eglwysi, a chynydd cyfoeth a dylanwad cymdeithasol—mae y cwbl yn cyfansoddi elfenau o allu tuag at ddysgyblu y cenedloedd. Ac y mae yn galonogol i gofio nad ydyw bwriadau Duw byth yn methu yn eu hamcan. Mae pob dyn a dynes ail-enedig yn ddylanwadol i ryw raddau mewn dwyn oddi amgylch y gwaith mawr o adnewyddu, dysgyblu, ac achub y byd. Mae pob enaid a gesglir i gymdeithas y cadwedigion, pa mor wanaidd neu anmherffaith byang, yn llenwi lle angenrheidiol, ac yn cyfranu tuag at gyfarwydd corph Crist.

Tra y mae y cymdeithasau cenadol wedi cyfarfod â llwyddiant rhyfeddol ar hyd y blynyddoedd, o'n sefydliad hyd yn bresenol, mae y fwyddyn ddiweddar wedi bod yn un neillduol am ei llwyddiant. Rhoddir cyfrif am 113 o fedyddiadau yn China, fel effaith symudiad a ddechreuodd y fwyddyn flaenorol, pryd y bedyddiwyd 169. Ni wybuwyd yn China am ddim yn debyg i hyn erioed cyn 1877, oddieithr y llwyddiant yn mhlith cenadaethau Jesuitaidd boreuol.

Rhydd Sweden fynegiad yn 1878 am 2,600 o fedyddiadau gan ein cenadon ni. Mae bedyddiad 10,500 o ddychweledigion yn mhlith y Telooagos, yn ein maes cenadol yn neheubarth India, yn gwneyd y fwyddyn dan sylw yn un tra nodedig. Ac y mae hyn yn fwy rhyfedd fyth pan geir ar ddeall nad yw y llwyddiant crybwylledig ond rhan o symudiad helaethach a mwy cyffredinol. Mae Eglwys Loegr, yn ei maes cenadol yn rhanbarth Tinnevely, wedi casglu mwy na 30,000 o ddychweledigion. Symuda y gwaith i'r deheu o Ongole, ac i'r gogledd o Tinnevely, ac y mae yn debyg o orchuddio yr holl amgylchoedd.

Mae y Tamiliaid, o dan ofal Cyfarwyddwyr y Bwrdd Americanaidd, yn dechreu dyfod yn dyrfaoedd i gyffesu Crist. Mae mwy na 70,000 o bobl yn y rhan hono o India i'r deheu o Deccan, wedi bwrw ymaith eu heilunod, a

phroffesu eu ffydd mewn un a bywiol Dduw, yr hwn a wnaeth nef a daear.

Mae y rhifedi ychwanegol at eglwysi y Cenadaethau mewn rhanau eraill o'r byd, yn gyru i'r cysgod bob cyfrif blaenorol, ac fel yn rhagfynegu llwyddiant eangach, dyfnach, a mwy trwyadl nag a brofwyd erioed yn hanes cenadaethau diweddar. Hyn a wnaeth yr Arglwydd, a rhyfedd yw yn ein golwg ni. Rhagfynega prophwydoliaeth am bethau fel hyn. Anfonwyd yr Ysbryd allan i'w cynyrchu. Mae yr eglwys wedi bod yn gweddio am danynt.

Bu llwyddiant tebyg yn Ngogledd China i'r hyn fu yn Neheubarth India. Yno hefyd mae y newyn du wedi bod yn tori i lawr filoedd ar filoedd. Cafodd y caredigrwydd mawr a ddangoswyd gan y cenadon at y dyoddefwyr ddylanwad daionus iawn arnynt. Yr oedd eu casgliad yn debyg i hyn: "Rhaid fod y grefydd a gymella ddy-eichriaid i gydymdeimlo a chynorthwyo fel hyn, yn sicr o fod yn grefydd wirioneddol." Y mae canoedd a miloedd o'r Chineaid fel hyn wedi cael eu henill i ffydd yr efengyl. Daethant at y cenadon yn dyrfaoedd, gan geisio y fraint o gyffesu Crist yn y bedydd.

Ond nid hyn yw yr oll o ryfeddodau achubol y fwyddyn dan sylw. Yn Armenia a Bulgaria, a thueddau eraill, lle bu byddionedd yn ddiweddar yn ymosod ar eu gilydd, mae ysbryd ymchwiliadol wedi dechreu. Itali a geir yn estyn ei dwylaw yn brysur at Dduw. Ffrainc hefyd a ddengys o'r diwedd awydd cryf i ymryddhau oddiwrth y Babaeth.

Dengys yr adroddiad fod y Gymdeithas mewn cyflwr tra dymunol—yr eglwysi ar y cyfan yn dangos dyddordeb a gweithgarwch cynyddol yn yr achos cenadol—y drysorfa yn gyfartal i'r treulion. Yr holl swm a dalwyd i'r drysorfa, o bob ffynonell, yn ystod y fwyddyn, ydoedd, \$252,677 61; y treulïadau, \$235,480 34.

Gofod a ballai i ni roddi manylion y mynegiad. Ni allwn lai na rhyfeddu, gydag edmygedd mawr, ysêl, y gweithgarwch a'r haelioni diffino sydd yn cael ei ddangos mewn cysylltiad â'r

Baptist Missionary Union. Y mae y Bedyddwyr yn sefyll ar y blaen yn mhlith enwadau y byd gydag achos y genadaeth. Yr oeddynt y blaenaf yn fufrio cymdeithasau cenadol, ac nid yw eu brwdfrydedd yn lleihau wrth gario y gwaith gogoneddus yn mlaen; ac mae arwyddion amlwg fod yr Arglwydd o'n plaid.

“Dos yn mlaen, nefol dân,
Cymer yma feddiant glân.”

MARRIAGE, WITH PRELUDES ON CURRENT EVENTS. GAN JOSEPH COOK.

II.

Darlith IV.—Yma mae Mr. Cook yn gosod fflangell drom iawn ar gefn y rhydd-briodaswyr, mewn sylwadau grymus ar ddeddfau priodas tair o'r Talaethau Americanaidd. Ffordd wawdlymol iawn ydyw dwyn eu credoau dweithr a'u canlyniadau annymunol i sylw y rheithwyr tybiedig yn mhalasdy Pliny, y rhai ydynt Panthea a gwraig Phocion, Cornelia, Pliny, a Hampden. Rhag na byddai i Massachusetts ymfalchuo wrth gymharu eu deddfau ysgariaeth, dygir mesur a gyflwynwyd i'r Ddeddfwrfa, ger bron y rheithwyr, megys, a rhaid oedd i Mr. Cook sefyll yn mhell gyda ei *petitioners* (gwragedd), wrth wneyd y cyflwyniad. Yn wir, dyma orchymyn iddo arwain y boneddigesau allan, gan adael iddynt glustfeiniol ac edrych trwy y dellt, tra y dygai efe, Mr. Cook, y mesur ger bron y rheithwyr aruchel a phuraidd hyn. Amcan y mesur dan sylw oedd gwneyd yn ddeddf na byddai i fenywod syrthiedig, a phlant anghyfreithlon, os bodolant mewn ffiaith, fodoli mewn enw neu mewn cyfraith. Mae y ddeisebiaeth yn terfynu trwy ddyweyd, “Yn yr hunan-dyrcyhañiad hwn gofynwn i chwi ein cefnogi ni yn gyfreithlon, gan symud pob rhwystr, ac estyn pob amddiffyn.” Symud pob rhwystr i fenywod syrthiedig! Symud pob rhwystr i blant anghyfreithlon! Gwneuthur un gwahaniaeth rhwng anrhydedd a dianrhydedd, y llaw ddehau na'r llaw aswy! Y fath fesur penrhydd! Cywilyddier. Pa ryfedd os yw y rheith-

wyr yn gwgu! Yn dilyn hyn ceir yn y ddarlith ddarnodiadau o ddeddfau ysgariaeth Connecticut. Os drwg o'r blaen, gwaeth fyth yn awr—rhoddir achosion ysgariaeth y Dalaeth—“Godineb, cytundeb twyllodrus, ymadawiad gwirfoddol am dair blynedd, saith mlynedd o absenoldeb heb glywed oddiwrth, anghymedroldeb cyson, creulondeb annyoddefadwy, dedfryd o garchariad dros fywyd, unrhyw gamwedd gwaradwyddus yn cynwys troseddïad o ddyledswyddau priodasol, ac yn gospedig yn ngharchar y Dalaeth, ac yn ddiweddfaf unrhyw wall-ymddygiad a fo yn distrywio yn barhaol ddedwyddwch y deisebydd, ac yn lluddias dyben y berthynas briodasol.” Sylwer ar ansylweddolrwydd y ddeddf yna, a chymaint sydd yn cael ei adael i farn y llysoedd.

Y mae Connecticut yn mhen isaf y rhestr. Mae cyfartaledd ysgariaethau i briodasau yn agos bedair gwaith gymaint ag yn Massachusetts, ac yn fyw na dwbl yr hyn ydynt yn Prwssia. Nid yw deddfau ysgariaeth Indiana can waethed a rhai Connecticut. Dywed Mr. Cook fod drygau priodas heb gariad yn agored i dri math o feddyginiaethau.

1. Ataliad trwy briodi yn gall.

2. Goddefgarwch trwy gydwybodolrwydd.

3. Terfyniad trwy ysgariaeth.

Y ffordd i sylweddoli y feddyginiaeth ydyw gadael i wir gariad asio yr undeb—cariad dilwgr a chryf. Gwna hyn, briodas yn ddedwydd, yn barhaol, yn naturiol, yn gyfreithlon, yn dda ac yn sanctaidd.

Yr hyn a wna briodas anghysurus yn oddefadwy ydyw plant. Y mae iddynt hawliau, ac y maent yn wrth-ddrychau serch o'r ddwy ochr. Cyn y gall ysgariaeth fod yn gyfreithlon rhaid iddo gael ei roddi yn unig am odineb a gadawiad dygasog; hefyd rhaid i ddeddf ysgariaeth beidio tros-eddu iawnderau plant.

Darlith V. Pwnc—*Rhwystrau i Briodas.*—Rhoddwn amlinellïad. Dau beth yn dilyn eu gilydd mewn priodas gyfreithlon—cariad pur, cryf, a *chyf-*

leusdra. Lle bynag y mae cariad pur yn bodoli tuag at berson unigol yn y rhyw gyferbyniol, y mae hyny yn arwydd y bydd i gyfleusdra gael ei roddi i ffurfiad cartref. Dysgwylwch y bydd i Dduw fod mor dda i chwi ac i'r rhan fwyaf o ddyinion. Mewn amser cyfaddas gwna agoryd cartref i chwi, bersonau dibriod. Mewn amser cyfaddas deuoch i'r aelwyd, yr hon sydd hyd yn nod yn awr yn cael ei rhoddi wrth ei gilydd bob yn ddarn.

Mewn amser cyfaddas bydd i chwi ddrws a fydd yn eich arwain i'r deml fwyaf cysegredig y gall dyn addoli ynddi. Ymbarotowch o bell ar gyfer yr amgylchiad a barotoa Rhagluniaeth i chwi o bell. Mae cymdeithas fel y mae wedi ei chyfansoddi yn bresenol yn tasfu amryw rwystrau anesgusodol a chableddus ar ffordd deddf natur ddwyfol, yn ffurfiad cartrefi newyddion. Dyma rai o honynt :

1. Treulion gormodol a diangenrhaid i fyw.
2. Balchder cymdeithasol ffol.
3. Cyflogau isel.
4. Ymyraeth annoeth rhieni.
5. Cyfleusderau gwael i ffurfio adnabyddiaeth rhwng personau a f'ont yn rhydd i briodi.
6. Llygredigaeth rhanau o gymdeithas.

Mae Pliny yn ymgrymu ei ben mewn cydsyniad a'r gosodiad mai cartrefi rhinweddol ydynt sylfaen y wladwriaeth. Mae arnom eisiau amddiffyniad i eiddo a bywyd. Gadewch i ni ddilyn cyngor Emerson, a bachu ein cerbydau wrth y ser. Mae ar gymdeithas wladyddol eisiau y nerthoedd ofnadwy a orweddant o'r tu cefn i'r serchiadau penaf i sicrhau rhoddiad cyfraith mewn gweithrediad. Boed i gymdeithas wladyddol gan hyny gefnogi bywyd teuluol, a gwgu ar ei elynion. Dywedodd Shakspeare fod hyd yn nod dyn drwg yn dod yn well pan y mae yn caru. Mae difrifwch yn ngrwm parhaol serchiadau rhinweddol. Cysylltwch eich cerbydau gwladyddol a chymdeithasol â'r ser yn awyrgylch cariad pur. Gadawer i'r gallu traws-gyfnewidiol hwn, yr hwn a wna ddyn

neu ddynes yn newydd, yr hwn a wna ddyn yn fenywaidd, ac a wna fenyw yn ddynol, yr hwn ydyw unig adeiladydd sefydlawgrwydd mewn unrhyw drefniad cymdeithasol—gadawer i'r serch penaf rhinweddol hwn—gadawer i fywyd teuluaid fod y ceffyl blaenaf yn nghanerbyd y wladwriaeth.

Mae *communism* yn galw am ddi-ddymiad eiddo. Mae *socialism* yn hawlio diddymiad y teulu. Rhoddwch eich clust ar y ddaear a gwrandewch ar wyllt ddamcaniaethau gwehilion ein dinasoedd, a chanfyddwch nad ydynt ond ymylon y danchwa afiachus sydd yn gorwedd o dan gymdeithas. Gyrwch yr aradr ar hyd llechweddau bryniau diffrwyth Lloegr Newydd, ond ni chewch ddim ffrwyth. Paham? Y mae meini cuddiedig o dan y wyneb. Tebyg i hyny mae yr eglwysi, llenyddiaeth dda, a pha bethau bynag sydd yn ardderchog mewn cymdeithas ddynol, yn aredig arwynebedd rhai parthau o'n gwlad, ond yn cael dim cnwd. Yr ydym yn ceisio gwellhau cymdeithas heb ei gwneyd yn dda. Mae y byd yn gymysgfa, a'r wers gyntaf sydd eisiau arnom ydyw dysgu i ufuddhau i ddeddf foesol. Ar ol hyny, O! fel y nofai diwygiad. Yr ydym ni yn ceisio cael ein llongau i nofio yn y tywod. Yr ydym yn ceisio diwygio gwallau priodasol, a gwthio ein llestri oddiar y traeth, tra nad ydynt eto oddiar y creigiau. Tra yr arosant yno nid oes dim i'w ddysgwyl ond llong-ddrylliad. Er hyny gall priodas nofio mewn-môr llyfn.

Dysga Horace Bushnell yr angenrheidrwydd am i'r eglwysi fyrfyrio a chynllunio er cael allan gyfleusderau rwy manteisiol i bersonau rhydd i briodi i ffurfio gwell adnabyddiaeth o'u gilydd. Onid yw yn wirionedd am ddo-barthiadau uchelaf cymdeithas, fod yn anmhosibl i ddyfod o hyd i'r gwirionedd am gymeriad—efe neu hi sydd i fod yn wynfyd neu wae cartref newydd. Anhawdd iawn ydyw i ddyn yn y byd balch, uchel, ac aristocrataidd i ddyfod i wybodaeth o ychydig o bethau y byddai yn bur dda ganddo eu gwybod. O, na allwn ddarlunio mewn lliwiau digon cryfion y coegfalconed

sydd yn cadw llawer rhag priodi. Gallant yru *coach and two*, ond yn dysgwyl am *coach and six*! ac o'r diwedd maent yn cael eu cario yn mlaen i hen oedran — y deugain, yr haner cant, ac i gyflwr parhaol o unigedd.

A yw yn ormod i ddyweyd fod cymdeithas yn ei gwedd bresenol yn haeddu cymaint o gerydd ag anffyddiaeth ei hunan, am ei rhwystrau i briodas? Clywsoch fi ar adegau eraill yn ymosod ar anffyddwyr am ei hymosodiad ar y teulu, ond beth a gaf ddyweyd am y balchder cyfeiliornus sydd mewn cymdeithas; y draul ddiangenrhaid a ffol o fyw ag sydd yn gwneyd mwy yn erbyn cartrefi newyddion na'r athrawiaethau gwaradwyddus gwrth-briodasol eu hunain? Sudder yr enaid mewn moroedd o inc, a pheidia bod yn briodadwy. Rhodder allan dân anrhydedd yn y galon, ac ni all fod yn gynes wrth dân yr aelwyd deuluaidd. Y dynion hyn sydd yn myned ar hyd ffyrdd pechod dan grynu, a'u heneidiau teneu heb ymddiriedaeth, pa fodd y gallant hwy fod yn gynes o flaen eu haelwyd ddyfodol. Mae y gwahanglwyfus yn rhoddi ei dân teuluaidd ei hun allan. Ymddygwch tuag at un bod dynol mewn ffordd waradwyddus, ac ni fydd i chwi byth ymddwyn tuag at berson dynol arall fel y bwriadwyd i chwi gan ddeddf natur. Yr hwn sydd yn edrych yn mlaen ac yn mhell, ac yn cadw y tân teuluaidd yn oleu, neu yn ceisio y cyfleusdra i wneyd hyny, yn unig, sydd yn debyg'o gadw allan o byllau distryw. Rhaid gadael ar hyn am y tro hwn.

ADRAN YR YSGOL SABBOTHOL

Y CALENDAR IUDEWIG.

Elul, yn ateb i ran o Awst a Medi. Gelwir ef *Elul*, hwyrach, am eu bod yn y mis hwn yn paratoi erbyn dydd mawr y cymod, yr hwn oedd y degfed dydd o'r seithfed mis

Gwyliau y mis hwn oedd y rhai canlynol:

7fed dydd. Gwledd er coffa am orpheniad a chysegriad muriau Jerusalem gan Nehemiah.

18ed dydd. Ympryd am farwolaeth yr yspiwyr a ddygasant gam-dystiolaeth am wlad yr addewid.

NODION GOLYGYDDOL.

—Myn rhai na ddylem ni fel enwad yn America fyned i'r draul i anfon cenadon i Ewrop, gan fod y cyfandir hwnw wedi cael mantais i glywed yr efengyl yn cael ei phregethu gan apostolion Crist, nid yn hir ar ol ei esgyniad, ac wedi meddu eglwysi Cristionogol o'r pryd hwnw hyd yn awr. Y mae un peth yn hysbys yn holl hanes y Bedyddwyr; hyny yw, eu hargyhoeddiad trwyadl, i'n Harglwydd roddi dadganiad i ddysgeidiaeth *bendant*. Ni a wyddom i'n cyndadau yn Ewrop, yn dyrfaoedd, ddyoddef a marw o achos eu hymlyniad diwyro wrth orchymynion Pen mawr yr eglwys. Yr eglwysi a fodolant ac a ffynant yn bresenol yn Ewrop a'u herlidiasant ac a'u rhoisant i farwolaeth, yn mhllith y rhai y mae eglwys Rhufaiu yn benaf. Yr un peth ydyw yn awr a chynt, pan y llosgodd ac y boddodd Fedyddwyr Ewrop yn dyrfaoedd. Mae ein brodyr wedi canfod nad yw erledigaeth wedi darfod pan fu farw y diweddaf o'n merthyron wrth y stanc, neu wrth suddo yn y dyfroedd trochionog. Mae Oncken a Lehmann yn Germani, Nilsson, Wiberg, a Heydenberg yn Sweden, Taylor yn Itali, Knapp yn Spaen, oll wedi gwybod am y gwrthwynebiad chwerw mae yr un gwirioneddau a gredwn ninau wedi ei gael, hyd yn nod yn y dyddiau diweddaf hyn. Mae y brodyr hyn wedi llafurio, fel y gwnaeth y rhai yn y canrifoedd gynt, er dychwelyd dynion at Grist, ac er sefydlu gwirioneddau Ysgrythyrol, eglwysi Ysgrythyrol, ac ordinhadau Ysgrythyrol yn Ewrop. Ceir nad yw eu llafur wedi bod yn ofer yn yr Arglwydd; mae llawer o lwyddiant wedi eu dilyn, eto mae eglwysi ein brodyr yn weiniaid. Beth a ddylid wneyd? Dyna yw y cwestiwn? A oes gan ein miloedd brodyr a ferthrywyd, ag ydynt yn awr yn y nef, hawl i ddysgwyl am i ni ofalu am y maes ar

yr hwn y buont yn llafurio, ac y buont feirw? A oes gan ein brodyr yn Ewrop, ydynt yn awr yn llafurio gyda gwaith ag sydd yn perthyn cymaint i ni ag iddynt hwythau, ryw reswm cyfreithlon dros edrych at Fedyddwyr America am gydymdeimlad, a chynorthwy mwy sylweddol? Yr ydym yn rhoddi i'r gofyniadau hyn, fel y gwna y rhan fwyaf o'n darllenwyr, atebiad cadarnhaol.

—Mae y Parch. J. P. Harris (Ieuan Ddu) wedi bod yn ddiweddar yn Cattaraugus, N. Y., hen faes ei lafur, am dair wythnos, yn pregethu, beirniadu, a chymdeithasu. Mae yn canmol yr ymweliad yn fawr, ac yn neillduol y croesaw a gafodd gan ei hen gyfeillion yn ddiethriad. Gallm feddwl i'r ymweliad wneyd lles mawr iddo yn gorphorol ac yn feddyliol, canys y mae yn edrych yn gampus. Dyma englyn byrfyfyr a gyfansoddodd yno i febyn W. W. Williams a'i briod. Gelwir ei enw Wil Edward Williams:

Da ei air a diwyro—boed Edward,
Boed aden Ner drosto;
Enw Wil ga'i anwlyo,
Eaw'i daid hen, a'i dad o.

—Llon iawn i ni y diwrnod o'r blaen oedd cyd-deithio am dair milldr gyda rhyw bedwar neu bum' cant o Fedyddwyr Cymreig Hyde Park, yn y gerbydres hir, hir, hono, ar ei ffordd yn nghyfeiriad Danville. Tybiem fod y ceffyl tân wrth ei fodd yn eu tynu, canys anadlai yn gryf, a charlamai yn hoenus, gan ymdroelli yn foddhaus o amgylch y cornelau. Ymddangosai y ceffyl tân a gynorthwyodd y llall i roddi cychwynfa i'r gerbydres, fel yn teimlo yn ddrwg am ei fod yn gorfod aros ar ol. Modd bynag, yr oeddym ni yn teimlo yn bur ddigalon na fuasai yn gyfleus i ni fyned gyda yr *excursionists* bob cam o'r ffordd. Gwnaethom y goreu o'r amser a gawsom gyda hwynt i lon gyfarch ein brodyr a'n chwiorydd hoff ar foreu diwrnod eu pleserdaith. Hyderwn na effeithiodd y gawod yn y pryd-nawn nemawr o ddyrswch ar eu mwynhad, ac i bawb oll ddychwelyd mewn ysbryd a theimlad hyd yn nod mwy adlonol na phan yn cychwyn. Y prif

amcan oedd talu rhan o'r ddyled sydd ar y capel. Amcan da; ac yr oedd hon, feddyliem, yn ffordd gall iawn i'w gyrhaedd.

—Odid nad oes neb o'n darllenwyr heb wybod fod Cefni wedi gadael America am Gymru er y sed o Gorphenaf. Bellach y mae yn edrych arnom megys o bell, ac, efallai, yn dechreu hiraethu am America, fel pawb! Na syner os bydd y bardd yn ei ol yn fuan, neu o'r hyn lleiaf, os bydd yn gwneyd yn hysbys ei fwriad i ddod yn ol. Nis gwyddom eto a gawn ychwaneg o'r "*Amddiffyniad*". Modd bynag, bydd yr hyn a ysgrifennodd yn glod bythol iddo.

—Mae marwolaeth Mr. Gardner Colby, yr hyn a gymerodd le yn ei gartref, yn Newton, Mass., ar yr ail ddydd o Ebril diweddf, wedi cymeryd oddiwrth y *Missionary Union* gyngorwr a chyfranydd, cydymdeimlad a chydweithrediad yr hwn a deimlir yn fawr o'u colli. O'i ddyddiau boreuol hyd ddiwedd ei yrfa yr oedd yn weithiwr selog ac effeithiol gydag achos Duw. Yr oedd ei dalent ef at fusnes, a'i gronfa fawr o gyfoeth yn cael eu defnyddio gyda llaw hael er cynorthwyo addysg gweinidogion a chenadaethau crefyddol. Nid ar adegau neillduol yn unig y byddai Mr. Colby yn dangos ei haelfrydedd Cristionogol. Cyfranai efe, a mynai i erail gyfranu fel na fyddai i galedi a chyfynger arianol i ddygwyydd. Yr oedd ei roddion personol i drysorfa y *Missionary Union* bob blwyddyn yn brydlon a helaeth. Oredir nad oedd un dyn yn yr enwad o flaen, neu yn gyfartal i Mr. Colby, yn y swm blynyddol a gyfranai at achos y genadaeth mewn gwledydd tramor. Yr oedd enw y brawd ardderchog hwn wedi dod yn adnabyddus a pharchus, nid yn unig yn y wlad hon, ond yn yr holl wledydd lle mae cenedaethau yr Undeb wedi eu sefydlu. Yn ei farwolaeth hefyd amddifadwyd bwrdd cyfarwyddwr y *Missionary Union* o un o'i aelodau ffyddlonaf a mwyaf gweithgar.

—Yn y maes tramor ni chafodd ond un cenadwr ei alw ymaith gan angau er ein cwrdd blynyddol diweddf. Yr un

yma oedd Mrs. Rosa Adams Bailey, yr hon a fu farw yn sydyn o'r colera, yn Zeegong, Burmah, ar y 27ain o Gorph-enaf, 1878. Ganwyd Mrs. Bailey, gynt Miss Rosa H. Adams, yn Shelbyville, Ind., Mai 9, 1843. Cafodd addysg o radd uchel trwy garedigrwydd ac hael-frydedd ychydig o gyfeillion, y rhai a'i hoffent â chariad tyner a dwfn grefydd-ol hyd y diwedd. Arddangosodd nod-weddau addawol iawn pan yn ieuanc. Argyhoeddwyd hi pan yn ieuanc, ac o ddechreu ei gyrfa grefyddol coleddai, ac yn fynych a wnaeth yn hysbys i'w gweinidog, Dr. Henry Day, ddymuniad cryf i lafurio fel cenades mewn rhyw wlad baganaidd. Tra yn y swydd o athrawes mewn ysgol, dygwyddodd iddi yn rhagluniaethol gyfarfod â Mrs. Ingalls, yr hon oedd ar dro yn America, ac yn chwilio am ddynes ieuanc i fyned gyda hi yn ol i Burmah, fel cyn-orthwydd yn y gwaith cenadol. Pan yn dychwelyd yn 1867, cafodd Miss Adams ei hapwyntio gan y *Missionary Union* i fyned gyda hi. Daeth ar un-waith i deimlo dyddordeb mawr yn Burmah, a dangosai fod ganddi gym-wysderau mawrion i lafurio, yn y gwaith cenadol yn eu plith. Rhoddodd ei holl egni ar waith—corph ac enaid. Yr oedd ei sêl yn frwdfrydig, ac nid oedd terfynau i'w gweithgarwch. Dyg-odd ei llafur caled o'r diwedd afiechyd arni, yr hwn o'r diwedd a'i gorfododd i adael Burmah am America yn ngwan-wyn 1873. Nid oedd fawr o obaith gwella iddi. Ond meddai ar bender-fynolrwydd a gwroldeb dihafal; hi ym-roddodd i ymdrechu gwella. Yn mhen amser dechreuodd wella yn raddol, ond ni feddyliai neb o'i chyfeillion y buasai byth i fod yn alluog i lafurio wed'yn mewn maes tramor. Daeth hi ei hunan i'r penderfyniad yma o'r diwedd, a rhoddodd i fyny bob gobaith i fyned i Burmah mwyach. Priododd a'r Parch. Silas Bailey, D. D., ac aeth gydag ef yn fuan i Ffrainc. Ychydig fisoedd ar ol hyn bu Mr. Bailey farw. Yn ei thralod dychwelodd i'r wlad hon. Penderfynodd i wneyd pob ym-drech i adfeddianu digon o nerth i allu myned i Burmah unwaith eto fel cen-

adyddes. Dywedai un o'i chyfeillion mwyaf mynwesol fod Mrs. Bailey "yn *penderfynu* gwella, a gorchfygodd ei hewyllys hyd yn nod ei hafiechyd." Dwy flynedd ar ol marw ei phriod hwyliodd am Burmah, Mehefin 1876. Oyrhaeddodd Burmah yn Tachwedd. Gorfodwyd hi yn fuan i newid ei maes am un mwy ffafriol i'w hiechyd. O'r diwedd torwyd hi i lawr yn sydyn, yn nghanol y gwaith, ar gyfer yr hwn yr oedd ganddi gymwysderau mor fendig-edig. Y mae wedi gadael coffadwriaeth ddynunol ar ol. Dywedir am dani fod ei chariad at y Burmiaid yn fawr.

Barddoniaeth.

CYDYMDEIMLAD

A'R CYFAILL SAMUEL JOHN, SUMMIT HILL, PA.,
YN YR AMGYLCHIAD DWYS O GLADDU EI
ANWYL BRIOD.

Cwmwl du a phrudd ymdaenodd
Dros dy anedd siriol di,
Pan aeth haul dy hoff gydmares
Lawr i'r gorwel ddyffryn du;
Er machludo haul ei bywyd,
Haul naturiol yn y glyn,
Fe gyfododd haul trag'wyddol
Dysglaer byth ar Seion fryn.

Cofia eiriau'r Arglwydd Iesu,
Yn y byd gorthrymder gawn;
Cymer gysur, paid ag ofni,
Fe ofala'n dyner iawn.
Fe orchfygodd y cryf arfog,
A gollyngodd feirw'n rhydd,
Yn y dydd byth-gofiol hwnw
Daeth i'r lan y trydydd dydd.

Ychydig oeddych chwi yn feddwl
Pan y daethoch o'r Hen Wlad,
Gan wynebu gwlad y rhyddid
Er mwynhau ei breintiau mād;
Eich gobethion drodd yn siomiant,
Trafferth, galar, yn lle hedd;
Cafodd gan ei mam dderbyniad,
Yn ei mynwes cafodd fedd.

Ymnertha yn y gras a roddwyd,
Sych dy ddagrau, na fydd drist,
Tydi gan hynt goddef gystudd,
Megys milwr da i Grist;
Nid yw angau ond cenadwr
Dros ei Feistr yn y nef,
Bydded i ni fod yn barod
I gael uno a'r dyrfa gref.

Lansford.

NATHAN.

HANESION CARTREFOL.

CYMANFA DWYREINBARTH PENN'A.

Cynelir y Gymanfa hon eleni gyda'r eglwys yn Parsons, ar y dyddiau Sadwrn, Sul, a Llun, yr zofed, 21ain, a'r 22ain o fis Medi—y Gynadledd yn dechreu am 10 o'r gloch dydd Sadwrn. Dysgwylir prydlondeb yn y gweinidogion a chenadon yr amrywiol eglwys perthynol. Gofaler fod llythyrau yr eglwys at y Gymanfa yn cynwys ystadegau cyflawn, a phob cyfnewidiad pwysig sydd wedi cymeryd lle yn ystod y flwyddyn gymanfaol. Gofaler hefyd ddanfôn arian traul y Gymanfa, &c., gyda y llythyrau, ac hysbysu yn mhob llythyr, pa swm tuag at draul y Gymanfa, pa faint at draul yr Ysgrifenydd, a pha faint a gyfranwyd yn ystod y flwyddyn tuag at achosion cenadol, athrofaol, &c. Os bydd un o'r eglwys yn analluog i ddanfôn cenad, neu ei gweinidog, bydded iddi ddanfôn ei llythyr yn brydlon i'r Ysgrifenydd; a chofier fod peidio cydffurfio â'r rheol hon yn gwneyd y cyfryw eglwys esgeulus yn agored i goll ei safle yn y Gymanfa.

J. P. HARRIS, Ysg.

Providence, Pa.

O. S. Sylwer fod eglwys Parsons wedi cyfnewid amser gosodedig cynaliad y Gymanfa, am y bydd yn fwy manteisiol iddynt ar y dyddiau uchod.

J. P. H.

UPPER LEHIGH, PA.

Cynaliwyd cyfarfod yn y lle uchod ar y 21ain a'r 22ain o Fehefin, er ystyried y priodoldeb o gydnabod y frawdoliaeth Fedyddiedig yn Upper Lehigh yn eglwys reolaidd ac annibynol, a'i derbyn i undeb y cyfenwad o Fedyddwyr Neillduol.

Am saith o'r gloch dechreuwyd drwy ddarllen a gweddio gan y Parch. Theophilus Jones, Wilkesbarre, a phregethodd y Parch. J. P. Harris, Providence, oddiar Heb. 2: 17. Yna ffurfiwyd y cyngor yn ol rheolau y Gymanfa, cynwysedig o'r brodyr Thomas Richards a David Jenkins, Mahanoy;

Thomas Watkins a H. F. Jones, Audenried; Noah Griffiths a Joseph Richards, Summit Hill, a James Evans, Wilkesbarre, yn nghyd a'r Parchedigion, Theo. Jones, J. P. Harris a W. D. Thomas, Mahanoy; B. Nicholas, Hazleton, a J. B. Roberts, Slatington.

Neillduwyd Theophilus Jones yn Llywydd, a James Evans yn Ysgrifenydd.

Wedi ystyried cais yr eglwys, a chael fod pethau yn iawn, Penderfynwyd ein bod yn cydnabod y frawdoliaeth Fedyddiedig yn Upper Lehigh yn eglwys rheolaidd yn ol y Testament Newydd.

Sul 22ain am 10.30 dechreuwyd yr addoliad gan y brawd J. B. Roberts, Slatington, a phregethodd y Parch. W. D. Thomas, Mahanoy, a Theo. Jones, Wilkesbarre, oddiar Zech. 4: 7, a Math. 11: 13. Yr un amser pregethodd y Parch. J. P. Harris yn Drifton. Am 3 o'r gloch dechreuodd y brawd B. Nicholas, Hazleton, a phregethodd y Parch. W. D. Thomas, Mahanoy, oddiar 2 Tim. 2: 19. Yna cydnabyddwyd yr eglwys yn gyhoeddus drwy i'r Parch. Theo. Jones roddi iddi ddeheulaw cymdeithas i undeb yr enwad o Fedyddwyr Neillduol drwy'r byd drwy ei chynrychiolydd, Thomas Edwards, Eckley. Rhoddodd y Parch. J. P. Harris ddeheulaw cymdeithas i'r brawd William Powell, yn gydnabyddiaeth o'i swyddogaeth fel diacon yr eglwys, a therfynwyd y cyfarfod drwy weddi gan yr un.

Am 7 o'r gloch darllenodd a gweddiodd y brawd James Evans, Wilkesbarre, a phregethodd J. P. Harris a Theo. Jones oddiar Ioan 12: 24, a Ioan 4: 13, 14. Cafwyd cyfarfod neillduol o dda, pobpeth yn ddymunol, ac arwyddion amlwg o bresenoldeb yr Arglwydd yn y moddion.—JAMES EVANS, Ysg.

GANWYD—

Yn Carbondale, Gorphenaf 6ed, 1879, mab i William a Hannah Davies. Gelwir ei enw ef Richard.

Llwyddo wnelo trwy ei oes,
Rhinweddol fyddo 'i fywyd;
Dilyn Crist a chodi'r groes,
Nes cyrhaedd bryniau gwynfyd.

PRIODWYD—

Mehefin 24ain, 1879, yn Dennison, Summit Co., O., gan y Parch. Iago W. James, yn nhy tad a mam y briodasferch, Mr. Wm. Evans a Miss Agnes H. Davies, y ddau o'r lle uchod.

Mehefin 24ain, 1879, yn Hametown, Summit Co., O., gan y Parch. Iago W. James, yn nhy tad a mam y briodasferch, Mr. James Carrick a Miss Elizabeth Morse, y ferch o Hametown, a'r mab o Dennison, Summit Co., O.

Mewn awydd serch ymuno sydd,
A bod mewn heddwch beunydd;
Amcanu byddo'r ddau bwr hyn
I wneyd eu hoes yn ddedwydd.

Sherman, O.

EILIANYDD.

Gorph. 12fed, yn Providence, Pa., gan y Parch. J. P. Harris, Mr. William French, o Providence, a Miss Sarah Evans, o Moosic, Pa.

Gorph. 4, yn Ridgeway Wis., yn nhy Mrs. Anne Roach, gan y Parch. W. Jones, Mr. Samuel D. Roach a Miss Emma Williams, y ddau o Arena.

Mawrth 28ain, 1879, yn nhy tad a mam y briodasferth, gan y Parch. Robert D. Evans, Mr. David Bowen a Miss Mary Davies, y ddau o'r Town Springwater, Waushara Co., Wis.

Mehefin, 16th, 1879, gan y Parch. R. D. Evans, Mr. W. W. Jones a Miss Ellen Griffiths, y ddau o Town Rose, Waushara Co., Wis.

Gorph. 8, 1879, yn nhy Thomas J. Owens, Ysw., (tad y briodasferch), D. Lloyd Jones a Maggie J. Owens, gan y Parch. H. E. Thomas, yn cael ei gynorthwyo gan y Parch. Allen J. Morton.

BU FARW—

Yn Ironton, O., Mehefin 27, 1879, o glefyd y galon, Mrs. Ann Lewis, anwyl briod Thomas Lewis, yn 52 mlwydd o'i hoedran. Yr oedd yr ymadawedig yn enedigol o Merthyr Tydfil, D. C. Daeth i'r America yn 1848, a bu fyw yn y ddinas hon amryw flynyddau. Yr oedd y fenyw hon yn feddian-

ol ar lawer o ragoriaethau fel gwraig a mam. Mae y gwr a'r unig ferch yn cael llawer o gydymdeimlad eu cyfeillion lluosog.—*John L. Abrams.*

HANES BEDYDDWYR CYMREIG YR HEN FEINS.

SEF SUMMIT HILL, ASHTON, LANSFORD, CARBON CO., PA.

Mae afon yr Iorrdonen yn fan yr edrycha pob eglwys Fedyddiedig arni gyda boddlonrwydd, fel y man y claddwyd yn arwyddluniol trwy fedydd dwfr yr Arglwydd Iesu Grist, yn esiampl i ni i'w efelychu. Ond nid pob eglwys ellir gydmaru yn ei bodolaeth hanesyddol i'r afon enwog hon, fel y gellir yn hawdd wneyd ag "Eglwys Bedyddwyr Cymreig Summit Hill." Mae yr Iorrdonen yn cael ei dechreuad yn nghymydogaeith mynyddoedd Libanus. Mae amryw ffrydiau—yn neillduol dwy ffrwd—yn ymgeisio am yr anrhydedd o fod yn ddechreuad i'r afon: Ac nis gellir gyda chywirdeb boddhaol benderfynu pa un a deilynga y gydnabyddiaeth. Wedi ymdreiglo yn ogoneddus, er nid yn hollol heb rydiau sychion yn ei anmharu, ymarlwyysa i'r Môr Marw. Yn hyn ceir darlun o eglwys Fedyddiedig Gymreig Summit Hill. Ar ol ymchwiliad manwl nid ydym yn abl i gael allan yn gywir a diameuol ei dechreuad. Cawn wrth ymholi ag amrai bersonau ag oeddynt yn y gymydogaeith yr adeg hono, nad yw eu cof yn eu gwasanaethu fel ag i'w galluogi i ymuno mewn un hanes cyson o'r dechreu hyd y corphoriad. Ac nid oes llyfr cofnodol o hanes yr eglwys yn awr i'w gael. Ac nid yw y gweinidogion wedi cadw cofnodion o'r amgylchiadau perthynol i'r eglwys tra y buont yn ei gwasanaethu. Ac nid ydym wedi llwyddo i gael eu hanes yn gyson yn y misolion crefyddol, er chwilio' llawer am danynt. Dylai y feithiau hyn wneyd argraff ddofn ar feddwl pawb ag sydd a llaw yn ffurfiad eglwysi, yn ogystal ag ar feddwl ysgrifenyddion eglwysi, i'w symblu i ysgrifenu ar lyfr da nodion cywir o hanes yr eglwysi, a dylai pawb ystyried y llyfr hwnw i raddau yn gysegredig—rhy gysegredig i'w guddio, ei losgi, na'i ddfodi mewn un modd, ond ei fod yn cael ei gadw a'i lanw a chyfrifon, penderfyniadau a gweithrediadau yr eglwys. Pe y gwnelid fel hyn buasai yn hawdd i'r oesau dilynol ddarllen yr oesau blaenorol.

Wedi corphori yr eglwys ar Summit Hill, bodola mewn anrhydedd, ymdreigla yn ei dylanwad yn mlaen yn ogoneddus. Ond er galar y mae iddi hithau rydiau sychion, ond o'r diwedd cawn hi yn ymarlwyys i *For Marw di-fodolaeth!* Nis gallwn lai na theimlo yn ddwys wrth sylldremu dros hanes eglwysi, yr angenrheidrwydd i bob eglwys a chymdeithas

i ystyried eu bod hwy, fel personau unigol, yn gymdeithasol, yn byw bywyd o hanes. Mae pob meddwl, amcan, penderfyniad a gweithred, yn ddefnyddiau, naill er anrhydedd neu er gwarth, yn hanes eu bodolaeth. Ni ddylai un eglwys wneyd dim heb basio penderfyniad i'r perwyl hwnw. Ac ni ddylid pasio un penderfyniad a fyddai gwylydd arnynt ei gofnodi yn gywir, ac enw y cyngydd a'r eilydd, a swyddogion y cyfarfod wrtho. A dylai yr oll fod yn gyfryw a ddeil yn wyneb haul cyfiawnder, a llygaid goleuni y nef a'r ddaear, y presenol a'r dyfodol. Aml y dywedir y dylid cuddio llawer o bethau hanesyddol. (Am fod hyn yn cael ei wneyd yn rhy aml yr ydym yn amddifad o hanes ymddiriedol; nid oes genym ond rhan unochrog.) Ni ddylai y syniad o guddio ffeithiau fod yn briodol mewn cysylltiad ag eglwysi a honant eu bod yn cael eu cyfarwyddo gan yr Ysbryd Glan, yn cael eu dysgu gan y Gair Dwyfol, yn gweithio gyda'r unig amcan o lesoli eneidiau trwy lwyddiant gwirionedd, purdeb a chyfiawnder. Byddai dy-noethi penderfyniadau, a dangos yn eglur a gonest weithrediadau dirgelaid yr eglwysi ar lawer amgylchiad, pan y mae y *dyn llygredig* yn cael y blaen ar y Cristion pur yn yr eglwys, yn foddion i buro yr eglwysi, creu cywilydd ar y personau blaenllaw, ac yn gosod goleudai i fyny i rybuddio dyeithriaid rhag cael eu twyllo yn nghylch llawer o ffeithiau pwsyng. Ond wedi gwneyd sylwadau cyffredinol fel hyn, yr ydym i ysgrifenu hanes eglwys Bedyddwyr Cymreig Summit Hill.

Yn ol fel yr edrychwn ar y gair eglwys, defnyddiwn ef yn yr hanes yma i osod allan gymdeithas o grefyddwyr wedi ymuno a'u gilydd i gydgredu athrawiaeth y groes, arferdy ordinadau y Testament Newydd, i gario allan orchymynion yr Arglwydd Iesu, i fod yn oleuni y byd, dinas ar fryn, halen y ddaear, a hyn trwy dalu gwarogaeth i bob adnod, ymwadu a hwy eu hunain, a gweithio wrth reol gair Duw, er dwyn dynion o dywyllwch pechod i ryfeddol oleuni yr efengyl. Pan nad yw cymdeithas fel hyn, nid yw yn *eglwys* i Iesu Grist. A phan ydym yn methu canfod y nodweddion hyn mewn ymgynulliad o bobl, ni fydd i ni eu hystyried yn *eglwys*. Cydmerir yr eglwys i gorph, am hyn y defnyddir y gair *corphori* pan yn sefydlu cymdeithas o grefyddwyr. *Corphori*—gwneyd yn debyg i gorph. Y mae i'r corph lawer o aelodau, i bob aelod ei waith, a'r oll yn cael eu hysgogi gan yr un bywyd, yn cael eu perffeithio gan yr un teimlad, yn gwasanaethu yr un corph, ac yn cydweithio yn ol cyfarwyddyd yr un pen, er cysur a chynydd yr holl gorph. Mae yr eglwys yr un fath, a phryd nad yw plaid o bobl fel hyn, nid ydynt yn eglwys.

DECHREUAD YR EGLWYS.

Mae Summit Hill yn swydd Carbon, Pa. Wedi darganfod glo yn y gymydogoeth, agorwyd gweithfeydd yno, a daeth amryw Gymry i'r

ardal. Yn y dyffryn, wrth droed Summit Hill, a adnabyddid yr adeg hono wrth yr enw Ashton, ond yn awr Lansford, cawn fod y Cymry yn ymgynull i gydaddoli mewn hen ysgoldy bychan. Tua gwanwyn 1849 penderfynodd amryw bersonau perthynol i'r Bedyddwyr, i gynnal cwrdd gweddi mewn ty anedd ar Summit Hill. Nid ydys yn gwybod yn iawn ty pwy oedd, ond credir mai ty Mr. John Williams, neu eiddo Mr. Samuel Lloyd. Ymddengys mai Mrs. Lloyd, aelod gyda'r Annibynwyr, oedd yn arwain y canu y cwrdd cyntaf hwn o eiddo y Bedyddwyr yn y lle. Erbyn yr ail Sabboth yr oedd dau o'r brodyr wedi sicrhau ysgoldy at eu gwasanaeth.

Y CWRDD CYNTAF.

Yn ol tystiolaeth un brawd oedd yn bresenol yn y cwrdd hwn, cawn mai y personau canlynol oeddynt yr aelodau cyflawn a rheolaidd ar y pryd, perthynol i'r Bedyddwyr, yn y cwrdd hwn: Thomas Richards hen bererin anwyl a fyddlon yw hwn, wedi gwneyd llawer o ddaioni yn ngwinllan ei Feistr, ac wrdi bod yn offerynol i ddechreu rhai eglwysi eraill i'r enwad. Mae yn awr mewn gwith o oedran, i raddau yn wael ei iechyd corphorol, ond yn iach yn y ffydd, yn gadarn fel crefyddwr, yn ddiagon ffyddlon o eglwys Bedyddwyr Mahanoy City, ac yn anrhydedd i'w swydd, yn caru trefn, ac yn hoffi heddwch. Ni ddylid cuddio yr aur.

Un arall ag oedd yn y cwrdd yw Mr. John S. Davies. Mae yntau hefyd mewn oedran teg, yn trigfanu yn ymyl y capel ar Summit Hill. Adwaenom ef fel gwr tawel, cymydog mwyn, a dyn caredig. Un arall yw Mr. Edward Farr. Nid ydym wedi cael adnabyddiaeth bersonol o'r dyn hwn; ond deallwn wrth grybwyllion a welson wrth chwilio hanes yr eglwys, ei fod wedi bod yn ddyd da, ffyddlon, selog a defnyddiol fel crefyddwr. Gobeithio ei fod yn parhau felly. Mae yn awr yn byw yn Hyde Park, Pa. Heblaw y tri brawd hyn, yr oedd gwragedd Richards a Davies yn aelodau ac yn bresenol yn y cwrdd. Ond y mae person arall yn gwahanaethu ychydig yn hanes dechreuad yr eglwys. Dywed ef fod yn y cwrdd cyntaf y personau canlynol: Mr. John S. Davies a'r wraig, (fel uchod), Mr. John R. Jones (*North*) a'i wraig (mae hi erbyn hyn wedi myned i'w hetiffeddiaeth yn y nef), a Mr. Nathaniel Schecell. (Yr ydym yn sillebu yr enw wrth fely swinr ef gan yr adroddwr). Modd bynag am y cwrdd cyntaf, cawn yn fuan iawn Mr. John Williams, (hen frawd da sydd erbyn heddyw wedi myned i'r eglwys orfoleddus), a Mary ei wraig yn dychwelyd o'r tîr pell, ac yn ymuno ar achos. Yr un modd daeth Mri. John Pritchard a William Thomas (personau anadnabyddus i'r ysgrifenydd) i'r gyfeillach. Hefyd ymunodd Mr. William Powell a'r frawdoliaeth. Mae y brawd hwn wedi bod yn gysylltiedig a'r eglwys bron trwy hyd ei hoes; bu yn ddiagon a *trustee* i'r eg-

lwys; hefyd mai wedi rhoi llawer o arian at gynorthwyo yr eglwys i gario yn mlaen ei gwaith adeiladu yn Summit Hill ac Ashton, &c. Mae yn awr yn byw yn Upper Lehigh, wedi cyrhaedd oedran teg, y pren almon yn blodeto—yn berchen llawn o dda yn y byd hwn, ac yn ol pob tebyg, yn gyfoethog mewn gras. Mae yn ddiagon ffyddlon, ac yn golofn gadarn o dan yr achos Bedyddiedig yn Upper Lehigh.

Ymddengys mae y brawd parchus J. P. Harris oedd y pregethwr cyntaf o eiddo y Bedyddwyr i dalu ymweliad a'r lle. Dywedir ei fod yn barod i gynorthwyo y gwan bob amser, a'i fod wedi bod yn help mawr i'r achos ar Summit Hill, trwy ei ymweliadau achlysurol a misol. Mae ef eto yn fyw ac yn llwyddianus iawn fel gweinidog yn Providence, Pa.

CORPHORI YR EGLWYS.

Prydnawn dydd Sadwrn, Mai 11, 1850, ymgynullodd amryw genadon a gweinidogion o'r eglwys agosaf i ymgynori a'r frawdoliaeth ar Summit Hill. Wedi darllen a gweddio, gan y brawd D. T. Jones, Minersville, etholwyd yr anwy ddiweddar dad y Parch. W. Morgans, Pottsville, yn Llywydd, a'r Parch. J. P. Harris, Minersville, yn Ysgrifenydd. Darllenwyd 22 o lythrau gollyngod i aelodau o wahanol eglwys, ac ychwanegwyd atynt y dwthwn hwnw wyth o eneidiau. Gwrandawwyd arnynt yn adrodd eu golygiadau ar amryw gangenau yr athrawiaeth Gristionogol, a chymeradwywyd yr unrhyw. Penderfynwyd, "Ein bod yn cydnabod y frawdoliaeth hon yn eglwys reolaidd dan yr enw, 'Yr Eglwys Fedyddiedig Gymreig, Summit Hill.'" Wedi neillduo y brawd J. Davies i gynrychioli yr eglwys, rhoddwyd iddynt ddeheulaw cymdeithas gan y brawd J. P. Harris. Traddodwyd cyngorion dwys i'r eglwys ieuanc gan y brawd D. J. Williams, Carbondale. (Y tro diweddaf y gwelom y person hwn oedd yn Utica. Dywedai ei fod wedi bod yn pregethu gyda y Bedyddwyr, ond nid yw er ys blynyddoedd yn rhodio yn ei mysg.) Neillduwyd y brodyr John S. Davies, dyn tawel, Bedyddiwr selog, ac o rodiad bucheddol, a John R. Jones, (*North*) dyn call, goleu a doniol—y ddau hyn yn ddiaconiaid i'r eglwys newydd. Mae y ddau yn awr yn byw ar Summit Hill, a deallwn eu bod megys yn y dyddiau gynt yn teimlo i ail gyhwynt eglwys o Fedyddwyr *Cymreig rheolaidd* ar Summit Hill.

Pregethwyd yn nghyfarfodydd y corphoriad gan y brodyr J. P. Harris, D. J. Williams, a W. Morgans.

Dyma eglwys yn ol ein darnodiad blaenorol o'r gair, ac yn yr ystyr y defnyddiwn ef yn yr hanes hwn, wedi ei furio yn rheolaidd a threfnus. Yn ol ei *henw* mae yn eglwys o *Fedyddwyr Cymreig*, yn bodoli yn ol rheolau y Bedyddwyr, yn byw i daenu egwyddorion y Bedyddwyr, mewn *athrawiaeth, dysgyliaeth a threfn*. Mae yn eglwys *Cymreig*, nid eglwys

Saesoniig. Iaith y Cymry sydd i fod yn iaith yr addoliad a'r gwasanaeth; ac yn ol cyfarwyddid y Bedyddwyr Cymreig, ac mewn undeb a hyn, y dysgwylir i'r eglwys fodoli, ac nid ydym i gyfrif dim yn eglwys y Bedyddwyr Cymreig yn Summit Hill ond rhai o'r nodwedd yna. Nid capel yw eglwys, ac nid yw ymgynulliad o bobl yn gwisgo enw yr eglwys yn profi eu bod yn eglwys. Wel, dyma eglwys o Fedyddwyr Cymreig i'r Cymry Bedyddiedig gydaddoli, a gweithio mewn ystyr grefyddol, er achubiaeth y Cymry, cyhyd ag y byddo Cymry yn yr ardal. Dyna eglwys wedi ei phlanu yn yr anialwch, mewn maes newydd—tiroedd newydd diwrtaith yn ei hamgylchynu, ac erbyn heddyw mae wedi bod yn offerynol i wneyd llawer o ddaioni—troi yr anialwch yn ddoldir ffrwythlawn, a llawer perl o enaid sancteiddiedig wedi ei gymeryd o honi i goron ei Brenin Iesu. Mae amryw o weinidogion wedi bod o bryd i bryd yn fugeiliaid ar yr eglwys hon. Credai yr eglwys o'r cychwyniad y dylai gynnal pregethiad o'r efengyl yn yr ardal; nid byw yn grefyddol eu hunain, ond bydd i wneyd daioni, a'i wneyd yn ol cyfarwyddid Gair Duw. Trwy ffolineb pregethu yr achubir y byd, ac y mae yn ddyledswydd arbenigol ar bob eglwys i wneyd ei goreu i gael pregethu, nid yn unig er eu lles hwy, ond er enill y byd. Cawn yr eglwys hon yn teimlo pwys y syniad yma; ac er eu bod yn wan, eto ymdrechent i gael pregethwr, er ei fod am fynyddoedd lawer yn gorfod gweithio a'i ddwyllaw er enill bywoliaeth, yn rhanol a'r gynaliaeth a dderbyniad gan yr eglwys. Bu y ddau weinidog cyntaf fel hyn yn pregethu, a gweithio yn y gwaith glo; ond daeth yn fwy efengylaidd yn fuan, a chawn y trydydd weinidog, yn ol cyfarwyddid Gair Duw—rhai a bregethant yr efengyl yn byw wrth yr efengyl.

Y Parch. D. Evans, yn awr yn Ebensburg, oedd y gweinidog cyntaf fu ar yr eglwys hon. Ni chwamod yr anrhydedd o weled y brawd hwn erioed, ond teimlwn yn gynnes tuag ato ar gyfrif y daioni y dywedir ei fod wedi ei wneyd, gan y rhai a'i hadwaenant. Mewn atebiad i holiad o'm heiddo, dywed y brawd Evans fel hyn—"Y fi oedd y gweinidog cyntaf fu ar eglwys y Bedyddwyr Cymreig yn Summit Hill. Ymgymerais a gofal yr eglwys yn ngwanwyn 1851. Rhif yr aelodau yr adeg hono oedd o 30 i 40. Cynaliem ein gwasanaeth mewn ty ysgol. Yn fy amser i yr adeiladwyd y capel sydd ar y bryn, a fi fu yn casglu ato. Bum yn weinidog i'r eglwys am tua thair blynedd. Bedyddiais saith neu wyth, a dychwelodd ychydig o wrthgilwyr."

Yn Awst, yr ydym yn cael Mr. E. Farr yn ysgrifenu ychydig nodion i'r *Seren Orllewinol* ar "Achos y Bedyddwyr yn Summit Hill," &c. Cofnoda fedyddiadau o eiddo y brawd Evans, a chanmola y weinidogaeth. Dywed hefyd, fod "mewn cysylltiad a'r eglwys hon ychydig o frodyr a chwirydd yn Tamaqua (lle tua 6 milldir o Summit Hill) yn cyfarfod i addoli

Duw yn Sabbothol ac wythnosol; ac y mae y brawd Evans yn myned yno ddwy waith yn y mis, i bregethu a gweini yr ordinhadau." Hefyd, cawn yn hanes "Cymansa Dwyreinbarth Pennsylvania a Swydd Oneida, C. N., a gynaliwyd gyda'r eglwysi Bedyddiedig Cymreig yn Swydd Luzerne, Pa., y drydedd wythnos yn Hydref, 1851, "fod y brawd D. Evans, gynt o Danville, wedi ymsefydlu gyda'r eglwys yn Summit Hill—bod yr achos yn gwisgo agwedd obeithiol, a bod cangen wedi cael ei sefydlu yn Tamaqua." Mae hyn yn adlewyrchu anrhydedd ar yr eglwys a'r gweinidog, yn dabblygu ysbryd cenadol—tuedd i helaethu terfynau eu gofal a'r gweithgarwch, ac yn flaenbrawf o ddabblygiad mwy yn y dyfodol.

CODI CAPEL A'I AGORYD

Cawn hanes y capel yn y *Seren Orllewinol* am Ionawr a Mawrth, 1853. Ymddengys i'r capel gael ei godi a'i agoryd yn y flwyddyn 1852. Gwelwn yr enwau canlynol mewn cysylltiad ag agoriad y capel—y brodyr J. P. Harris, J. James, St. Clair (sef, yr wyf yn meddwl, y Parch. J. W. James, Weathersfield, Ohio), Wm. Morgans, Pottsville, ac R. Edwards, Pottsville. Mae yr olaf eto yn Pottsville, yn llawn caredigrwydd a serchawgrwydd parhaol i ddeyithriaid, ac yn enwedig i genadon heidd. Cawn faintoli y capel yn 27 tr. wrth 35 tr., a'i gostau yn \$869.90. Bu y brawd Evans yn ddiwyd a llwyddianus i gasglu mewn gwahanol fanau y swm anrhydeddus o \$753.15. Gwelwn wrth dafien y casgliadau fod y rhan o'r eglwys ag oedd yn addoli yn Tamaqua wedi talu agos gymaint a'r rhan a addolai ar Summit Hill. Dyma esiampl dda i'w hefelychu; a buasai yn hyfrydwch genym allu cofnodi fod yr eglwys wedi ymddwyn tuag at ei changenau yn ol esiampl y gangen hon ati hi. Wele capel bychan i'r eglwys a'i ddyled bron wedi ei lwyrr dalu yn y flwyddyn y codwyd ef; capel bychan, ond capel y caed ynddo lawer gwaith wenua bendithiol y Nef; ac hiraetha llawer am ddychweliad yr hen amser gynt, pan oedd y Testament Newydd yn teyrnasu.

Yn Ebrill, 1855, cawn fod yr eglwys, ar ol bod yn amddifad o weinidog am rai misoedd, wedi llwyddo i gael y Parch. W. R. Jones, yn awr o Masillon, Ohio, yn fugail arni, a bu yntau yn fyddlon a llwyddianus hyd ei ymadawiad, yn Tachwedd, 1859. Nid oes genym fawr i'w ddyweyd am y brawd hwn, gan na chwasm yr hyfrydwch o'i weled na'i glywed; ond nis gallwn lai na'i garu, wedi chwilio hanes yr eglwys hon, ac wedi clywed ei hen adnabyddion yn dyweyd yn dda am dano.

Yn awr, er mwyn amrywiaeth, ac er mwyn dangos yr eglwys wedi chwech neu saith mlynedd o fodolaeth, dyfynnwn ystadegau yr eglwys o gyfrifon y Gymanfa yn 1857:

Gweinidog, W. R. Jones. Bedyddiwyd 7; adferwyd, 16; derbyniwyd trwy lythrau, 8; gollyngwyd trwy lythyr, 1; bu farw, 1; rhif yr aelodau, 44; rhif yr Ysgol Sabbothol, 50.

Eto yn mhen blwyddyn arall, cawn ei chyfrif yn 1858 fel hyn: Gweinidog, W. R. Jones. Bedyddiwyd, 16; adferwyd, 4; derbyniwyd trwy lythrau, 13; gollyngwyd trwy lythyr, 1; diarddelwyd, 2; rhif yr aelodau, 52; yr Ysgol Sabbothol, 48. Yn mhlieth y bedyddiedigion hyn cawn y brawd ieuanc, mab y diacon Warlow, sef William Warlow, ieuanc. Gwelodd Duw yn dda i ddonio a danfon y brawd hwn i faes y cynhausaf. Mae yn weinidog parchus ar eglwys o Fedyddwyr Seisonig yn Guthriesville, Chester Co., Pa. Yn ystod yr amser y bu y brawd Jones yn fugail ar yr eglwys, symudodd rhai aelodau o Summit Hill i Eckley, a ffurfiwyd yno, trwy offeryniolaeth y brawd Jones, gangen o eglwys Summit Hill. Hefyd, yr oedd Slatington yn faes newydd, lle yr oedd llawer o Gymry, a rhai o honynt yn Fedyddwyr, ac arferai Mr. Jones fyned yno i bregethu, &c., bob dau fis, a ffurfiwyd cangen yno hefyd o eglwys Summit Hill. Ond daeth addeg ymadawiad y bugail llwyddianus hwn, ac yr ydym yn cael yr eglwys yn Chwefror, 1860, wedi sicrhau gwasanaeth y Parch. Edward Oliver yn weinidog arni. Y mae enw y cawr pregethwrol hwn yn dra adnabyddus fel un o gedryn yr areithfa. Y mae ef erbyn hyn wedi ei symud oddiwrth ei waith at ei wobwr. Modd bynag, awn rhagom. Dywed adroddiad yr eglwys i'r Gymanfa yn 1860, "fod y brawd E. Oliver yn llafurio yma gyda chymeradwyaeth mawr—y gynulleidfa wedi lluosogi, a'r eglwys yn heddychlon a gweithgar—rhai crwydriaid wedi dychwelyd. Dymunem gael y Gymanfa nesaf." Ystadegau yr eglwys ydynt fel y canlyn yn 1860: Gweinidog, E. Oliver; bedyddiwyd, 3; adferwyd, 9; derbyniwyd trwy lythyr, 3; diarddelwyd, 3; gollyngwyd trwy lythrau, 5; rhif yr aelodau, 52; rhif yr Ysgol Sabbothol, 56. Ac yn y Gymanfa ganlynol cawn yr ystadegau fel hyn: Gweinidog, E. Oliver; bedyddiwyd, 8; derbyniwyd trwy lythrau, 7; diarddelwyd, 2; gollyngwyd trwy lythrau, 3; bu farw, 1; rhif yr aelodau, 61; rhif yr Ysgol Sabbothol, 60.

Cynaliwyd y Gymanfa yma y flwyddyn hon, sef yn 1861, a mawr ganmolir y mwynhad a gafwyd, a'r caredigrwydd a ddangoswyd. Yn Chwefror, 1862, cawn yr eglwys, trwy ei diaconiaid, sef y brodyr William Warlow a Joseph, dau frawd ffyddlon, y rhai ydynt wedi dyoddef pwys a gwres y dydd, ac wedi bod yn ymdrechgar iawn dros burdeb bywyd, a threfnusrwydd cymdeithasol—rhai gwrol i wrthwynebu drwg hyd yn nod pan yn ei gyfarfod yn y nefolion leoedd. Mae y ddau hyd yma yn aros, ac yn aros yn y ffydd; ac er eu bod wedi cyfarfod a llawer ystorm, ni ddiwreiddiwyd hwynt. Mae henaint yn curo arnynt, ac afiechyd yn tyngu y habell bridldd i lawr, eto mae eu hanadl o blaid Deddfwr Israel. Cartrefant mewn ystyr grefyddol yn y capel newydd yn Lansford, a gwasanaetha y brawd Warlow y swydd ddiaconaidd. Wel, hyn oedd dan sylw yr adeg a nodwyd, cyhoedda y ddau

frawd hyn lythyr galarus, yn hysbysu fod yr eglwys yn colli ei gweinidog ffyddlon. Rhoddant y ganmoliaeth uchelaf iddo ar ei ymadawiad i Pittston.

Trwy ymadawiad y brawd Oliver, cawn ystadegau y Gymanfa yn y flwyddyn 1862 fod eglwys Summit Hill heb un gweinidog. Bedyddiwyd, neb; rhif yr aelodau, 62. Yn y flwyddyn ganlynol, sef 1863, cawn eu bod o hyd heb fugail, ac yn colli tir, yn lleihau mewn rhifedi—eu rhif yw 57.

Pan y mae yr eglwys yn ei thrallod, mae Duw yn parotol cysur iddi; er colli cawr o bregethwr, mae Pen yr eglwys yn parotol cawr arall—yn ei ddwyn dros y Werydd, ac yn ei dywys i Slatington a Summit Hill. Er colli Edward Oliver, cafodd Allen J. Morton, enw yr hwn sydd erbyn hyn yn enw teuluaid yn holl gylch ein Cymanfa, yn neillduol, fel na raid udganu ei glod. Dechreuodd y brawd Morton fel bugail eglwysi Summit Hill a Slatington ar y Sabboth cyntaf yn Mehefin, 1864. Llafuriodd y gweinidog hwn yn galed am tua naw mlynedd mewn cysylltiad â'r eglwys hon, gan gario yn mlaen yr un ysbryd cenadol a nodwedddai yr eglwys o'r dechreuad. Cawn fod llawer o'r aelodau wedi symud ymaith i wahanol fanau newyddion, gan gario eu crefydd gyda hwynt; a byddai y fam eglwys a'i llygaid ar eu hol, a'i bugail yn eu gwyllo, ac yn darparu diddosfa grefyddol iddynt. Felly yr ydym yn cael fod eglwys Summit Hill wedi sefydlu cangen o honi yn Mahanoy City, yn ol ystadegau Cymanfa 1865.

Rhoddwn olwg eto ar yr eglwys trwy ystadegau y Gymanfa hon: Gweinidog, Allen J. Morton; bedyddiwyd, 4; adferwyd, 2; derbyniwyd trwy lythrau, 4; gollyngwyd trwy lythrau, 4; bu farw, 2; rhif yr aelodau 47. Yn Hydref, 1867, cawn y brawd Morton yn Upper Lehigh, yn ymgynull yn nghyd aelodau y Bedyddwyr oeddnt wedi symud yno i fyw, tua 30 mewn rhif, i'w ffurfio yn cangen o eglwys Bedyddwyr Cymreig Summit Hill. Ac yn 1868, cawn cangen eglwys yn cael ei ffurfio o eglwys Eckley yn Dutchtown, sef yn awr, Audenreid. Ond yn fuan cawn gais yn cael ei wneyd at Mr. Morton am gorphori y cangen a ffurfiwyd yn cangen eglwys. Nis gwyddom yn iawn beth all fod y gwahaniaeth rhwng y frawdoliaeth a ffurfiwyd yn cangen a'r rhai a gorphorwyd yn cangen eglwys; ac nis gwyddom "cangen eglwys" o ba eglwys yw Audenreid yn awr. Yn ystod gwasanaeth y brawd Morton, cawn yr eglwys yn adeiladu ty i'r gweinidog yn ymyl y capel, sydd yn mesur 26 tr. wrth 18 tr. Hefyd, tua'r amser yma, agorwyd tunnel o dan y mynydd yn y dyffryn Ashton, neu Lansford. Canfyddai llygaid craff Mr. Morton fod hyn yn debyg o gynyddu poblogaeth y dyffryn, a gwelai ef ac eraill y priodoldeb o ddechren cynal gwasanaeth yn Ashton o dan nawdd y Bedyddwyr; ac fel moddion llwyddiant i'r ddau le, galwyd cyfarfod eglwysig rheolaidd yn y capel ar Summit

Hill yn 1871, ac wele ffurwyth y cyfarfod hwnnw:

Yn gymaint a bod llawer o'n haelodau yn byw yn Ashton, a mwyafrif mawr o'n cydgen-eul yno, yr ydym ni fel dysgyblion Crist yn teimlo yn ddyledswydd arnom i wneyd ymdrech i sefydlu achos i'r Bedyddwyr yn eu plith. Penderfynwyd felly,

1. Ein bod yn ymgymeryd i gyrhaedd yr amcan uchod, trwy gynnal cyrddau gweddi, sefydlu Ysgol Sabbothol, a chael pregethu achlysurol gan ein gweinidog.

2. Ein bod yn awr yn ymrwymo i aros yn un eglwys yn mhob ystyr o'r gair, hyd nes y bydd un rhan o'r eglwys, naill ai Ashton neu Summit Hill, wedi cynyddu i gant o aelodau. Ac yn mhellach, nid ydym yn golygu i'r cant hynny gael bod ar eu penau eu hunain, yn eglwys annibynol Fedyddiedig, oddieithr trwy ganiatâd dwy ran o dair o'r holl eglwys yn y ddau le yn unol. Er hynny, bydd gan y brodyr yn Ashton yr un hawl i arolygu pethau cyffredin a lleol, fel y mae y brodyr yn Summit Hill yn arfer gwneyd.

3. Os dygwyrdd i ni godi capel yn Ashton, neu ddod yn feddianol ar unrhyw eiddo yno, bydd hwnnw fel *property* Summit Hill, yn eiddo i'r un eglwys, ac i gael ei ddefnyddio i'r un amcan a'r *property* presenol.

4. Os dygwyrdd i ryw ymrasael godi rhwng y pleidiau neu y brodyr yn Ashton a'r brodyr ar yr Hill, dewiser brodyr o bob ochr i ymgynagori â'u gilydd, a therfynu yr ymrson a'r annealltwriaeth yn heddychol a chydau golwg ar les yr achos a llwyddiant yr efengyl.

Llawnodwyd gan A. J. Morton, Cadeirydd ac Ysgrifenydd y cwrrd.

Tystia y brodyr canlynol i gywirdeb a gwirionedd yr uchod, gan eu bod hwy yn bresenol yn y cwrrd, ac yn fyw yn bresenol—Joseph Powell, William Warlow, John C. Edwards (y tri yn *trustees* yr eglwys yr adeg hono), John Davies a James R. Hall. Y mae y personau hyn oll yn fyw, ac yn cael eu hystyried yn ddynion geirwir, a chrefyddwyr ffyddlon a chyson â'u proffes.

Yn erbyn tystiolaeth y chwech uchod ceir un ag sydd yn awr ar Summit Hill—yr unig frawd ag oedd yn aelod yr adeg hono heblaw y rhai a nodwyd—y mae ef, sef Mr. Noah Griffiths, yn gwadu y penderfyniadau uchod—un yn erbyn chwech!

Wel, cariwyd y penderfyniadau i weithrediad i'r llythren. Yn fuan, penderfynodd yr eglwys, wrth weled argoelion mor ffafriol yn Ashton, i adeiladu capel yno. Dewiswyd pwyllgor gan yr eglwys—codwyd capel hardd ac eang (35 tr. wrth 45 tr.), ac agorwyd ef yn 1872. Codwyd y capel mor isel yn y dyffryn, fel na fuasai yn niweidio cynulleidfâ yr hen gapel ar y bryn.

Er siomedigaeth yr eglwys, wele y brawd Morton yn ymddiswyddo, gan fod maes arall (Upper Lehigh) yn galw am ei wasanaeth. Gwelwn fod Mr. Morton wedi bod yn ddiwyd a llwyddianus i wneyd llawer o ddaioni yn gy-

sylltiedig a'r eglwys hon. Er fod Mr. Morton wedi bod yn lled ofalus, eto nid digon gwyliadwrus i ateb dynion drwg. Bai mawr y brawd hwn yw ymddiried gormod i onest-rydd dynion, ac esgeuloso cario llythyren y gyfraith allan. Ond dichon nad yw i'w feio yn hollol am hyn. Tuedda i gredu y gwna pawb yr hyn sydd yn iawn heb gario llythyren y gyfraith allan i'w gorfodi. Hefyd, dichon ei fod wedi dyweyd digon wrth yr eglwys a'r swyddogion am ofalu cofnodi pob peth, a threfnu yr holl amgylchiadau yn eglur a pharhaol, ond na thalwyd sylw i'w gyngorion. Modd bynag, nis gallwn lai na chyd-nabod fod esgeuloso mawr wedi cymeryd lle yn nghysylltiad a'r eglwys a'r achos yn Ashton. Er hyn oll, oni bae y *panic* masnachol, buasai llawer o'r gofidiau wedi eu hebgor; a phe bae pob un mor onest a fyddlon i'r gwirionedd a'u dyled-swyddau, gallasem nodi dyfodol yr eglwys yn llewyrchus, fel ei mynedol. Ni ddylai yr un eglwys osod gormod o faich ar gefn ei gweinidog. Ni ddylai ef gael ei ffino & gofal pethau materol yr eglwys. Gwaith y *trustees* ydyw hyn, neu y diaconiaid, yn ol trefniad yr Apos tolion. Gwel Actau 6ed benod. Parhaodd Mr. Morton i wneyd yr hyn a allai dros yr eglwys wedi ei ymddiswyddiad.

Yn Medi, 1873, cawn yr eglwys, y ddwy ran gyda eu gilydd, ar ol *rotio* ar wahân mewn ystyr lleol yn gyntaf, yn cyfarfod a'u gilydd ar nos Lun, ac yn rhoddi galwad unfrydol i'r brawd ieuanc Mr. D. S. Thomas, o Athrofa Madison, Hamilton, N. Y. Daeth ef atynt, a chafodd dderbyniad cynes gan y ddwy gynull-cidfa. Buan y deallodd nad oedd pob peth mor ddymunol ag y carasai—llawer o wrandawyr yr Hill yn gwrthod dyfod i'r cyfarfod, a hyny o herwydd rhyw bersonau, neillduol y dywedent eu bod yn annheilwng o aelodaeth. Ond gorchfygwyd y rhwystr hwn yn raddol; llanwyd y capel, a chwanegwyd rhifedi yr aelodau. Peth arall a barodd gryn lawer o ofid meddyliol oedd, yr awydd oedd yn rhai am gael awdurdod, ac am gael pob peth i'w dwy-law eu hunain. Yr oedd y personau hyn yn ceisio perswadio dau o'r *trustees* i ymddiswyddo, gyda'r esgus o gael mantais i dori y cysylltiad ag Ashton; ac, wrth reswm, iddynt hwy gael eu gwneyd yn *trustees*, gan nad oedd neb arall yno yr adeg hono. Deuai y ddau *trustee* i achwyn eu cwyn wrth y gweinidog, ond cyngorai ef hwynt i aros yn eu lle, &c. Trwy fod yn amyneddgar fel hyn, treuliwyd blwyddyn gysurus a llwyddianus ar y cyfan. Er mwyn dangos yr eglwys yn y cyfnod hwn, rhoddwn ystadegau y Gymanfa am y fwyddyn 1873: Gweinidog, neb; bedyddiwyd, 2; adferwyd, 1; gollyngwyd trwy lythrau, 3; diarddelwyd, 4; bu farw, 3; rhif yr aelodau, 48; rhif yr Ysgol Sabbothol, 169. Dealler fod yr ystadegau uchod yn cynwys Summit Hill ac Ashton. Yn ystod y fwyddyn gyntaf o weinidogaeth y brawd Thomas, cawn fod 22 wedi eu bedyddio, a dychwelodd rhai gwrthgilywr.

Yn mis Chwefror, 1875, cynaliwyd Cwrdd Chwarter yn Ashton, a chan fod y brawd Thomas yn gwybod am yr anesmwythder a fodolai yn meddwl rhai personau ar yr Hill, a'u mawr awydd i ymyrddhau oddiwrth Ashton, cyngorodd ef hwynt i osod yr achos o flaen y Cwrdd Chwarter, fel os bernid yn ddoeth i'w rhanu yn ddwy eglwys, y gellid yn rheolaidd gorphori eglwys yn Ashton, ac felly drefnu yr anfoddlonrwydd yn heddychol. Ond gwrthododd yr achwynwyr wneyd hyn, gan honi na chaent gyfiawnder, a rhaniad teg, yn ol eu barn hwy. Wel, aed yn mlawn, a theimlai y rhai gwyliadwrus fod ysturm gerllaw, gan fod rhai personau ar yr Hill yn myned yn fwy penderfyn: 1 i fynu eu ffordd i ddwyn yr awenau, ac i ymwrthod ag Ashton. Modd bynag, ymdrechid bod yn ddoeth, rhag lluddias llwyddiant yr eglwys. Yr oedd rhan Summit Hill yn hynod lewyrchus o ran cynydd allanol yr amser hwn.

Daeth adeg y Gymanfa yn 1875, ac wele ystadegau yr eglwys: Gweinidog, D S Thomas; bedyddiwyd, 1 raa Summit Hill, 9; i ran Ashton, 2; adferwyd, 1 ran Summit Hill, 9; i ran Ashton, 2; derbyniwyd trwy lythyr, i Summit Hill, 2; i Ashton, 1; gollyngwyd trwy lythyr, o Summit Hill, 5; a diaelodwyd 9 o Summit Hill. Felly yr ydym yn cael, wedi dwy flynedd o lafur, fod y 24 aelodau oedd ar Summit Hill yn 1873 wedi cynyddu i 43 yn 1875, a bod y 24 aelodau oedd yn Ashton yn 1873 wedi myned yn 40 yn 1875; yr eglwys a rifai 48 yn rhifo 83.

Wedi dychwelyd o'r Gymanfa hon, ymddiswyddodd y brawd D. S. Thomas, er mwyn osgoi yr anghystr o fod rhwng dwy blaidd. Ymgartrefodd yn Ashton, a chyd-addolai a'r frawdoliaeth yno; a chan ei fod yn weinidog, pregethai yn fyddlon iddynt bob Sabboth, a'r Arglwydd yn llwyddo ei lafur. Tua yr un adeg, ac o herwydd yr un peth, ymadawodd tua deuddeg eraill o aelodau fyddlon, ac yn eu plith y *trustees*, ac un diacon, gan addoli yn Ashton. Deallwn, er galar, fod y rhai a arosasant ar ol yn falch o hyn ar y pryd; ni anfonasant yr un cenad na rhybudd at yr aelodau hyn, ond torwyd hwynt allan heb un prawf, er eu bod yn addoli yn fyddlon yn yr un eglwys, er nad yn yr un capel.

Diau na ddarfu i'r gweinidog a'r aelodau hyn wneyd camsyniad mawr wrth ymadael. Dylasant honi eu hawl, yn ol trefn yr enwad—cael y mwyafrif o'r holl eglwys i lywodraethu, yn lle gadael i'r gelyn ddyn ddiinstrio yr achos, fel y gwnaed. Gwell yw sefyll tir nag ymgilio, pan y mae trais a gormes, ac anghyfiawnder, yn codi i fyny. Ni ddylid cilio o flaen pob awel groes, a gadael i bersonau ystyfnig ddryllio cymdeithas, yn hytrach na phlygu eu hewyllys hwy. Pan oedd y De yn ymwrthod a'r Gogledd, ac eisiau cael bod yn llywodraeth annibynol, ymddygodd y Gogledd yn ddoeth trwy wrthod caniatâd, er y gorfu iddynt godi arfau, ymladd brwydrau, a cholli miloedd o fywydau wrth sicrhau parhad yr Undeb. Felly,

yn ddiau, y dylasid ymddwyn yn mberthynas ymdrech plaid Summit Hill yn honi annibyniaeth oddiwrth Ashton.

Modd bynag, honai y blaid a arosodd yn yr hen gapel, neu rai o honynt, eu bod hwy wedi tori pob cysylltiad ag Ashton, a bod Ashton yn eglwys ar ei phen ei hun!

Yn haf 1876, daeth yr hen bererin profiadol, y Parch. B. James, yn weinidog ar y rhai a gyrchent i'r hen gapel ar yr Hill. Llafuriodd yr hen frawd yn galed am tua chwe' mis. Bedyddiodd ddwy chwaer ar brydnawn Sabboth yn medyddfa Ashton, a boreu dranoeth ymadawodd y gweinidog hwn eto, yn ddiau wedi ychwanegu gwers arall at ei brofiad. Yn fuan wedi hyn, daeth dau o flaenoraid yr Hill i lawr i dŷ yn Ashton, ac anfonasant i geisio presenoldeb eu cyn-weinidog, D. S. Thomas. Aeth yntau atynt; cawfud ymddyddan brawdol, a cheisiai y brodyr gael cynllun i gymwysio pethau, a'u hadferyd i'w sefyllfa gyntefig. Dywedai y brawd Thomas wrthynt, y carai ef weled hyn wedi cymeryd lle; ond nad oedd ef am wneyd dim a'r blaid oedd ar yr Hill, hyd nes yr unid teimladu y ddwy ran o'r eglwys a'u gilydd. Cytunwyd i gael pwyllgor o'r ddau barti; cyfarfusasant, ond ni wnai dim foddloni plaid yr Hill ond annibyniaeth, felly aeth yr oll yn ofer.

Yn y flwyddyn 1876, ceisiodd plaid yr Hill *charter*, heb yn wybod i Ashton. Mae y *charter* hon yn darllen fel hyn: "Enw y gorphoraeth fydd Eglwys o Fedyddwyr Cymreig Summit Hill. Yr un enw a'r eglwys a gorphorwyd yn 1850. Amcan y gorphoraeth fydd, addoli Duw yn ol ffydd a dysgyblaeth yr Eglwys Fedyddiedig Gymreig yn yr Unol Dal-aethau." Pe ymddygid yn ol y *charter* hon, buasai pob peth yn iawn, ond nid felly y gwneir.

Wedi ymadawiad D. S. Thomas o Summit Hill, cawn sefyllfa yr eglwys yn y ddau le fel y canlyn. Yn ol ystadegau Gymanfa 1876, cawn fod Ashton yn rhifo 67, a Summit Hill wedi lleihau o 43 i 29 o aelodau. Yn ol ystadegau 1877, cawn fod Ashton yn rhifo 70, a Summit Hill 26. Yn 1878, ni rifai Summit Hill ond 16, ac Ashton 62. Fel hyn yr ydym wedi myned trwy yr hanes o'r dechreu hyd y Gymanfa ddiweddar, gan ddangos yr eglwys yn ei gwaith a'i maintiol amrywiol trwy y blynyddoedd o'i hoedran.

Mae ambell ystorm wedi ymgodi, megys yr anghydwleidiad rhwng Summit Hill ac Ashton; hefyd, yr ymrafael yn amser Mr. Morton, pryd yr aeth rhai allan o'r eglwys, ac y dechreasant achos Seisonig, ac y corphorwyd eglwys o Fedyddwyr Seisonig ar Summit Hill. Ond buan y dychwelodd y rhai a rwydwyd yn eu hanwybodaeth i'r eglwys; a gorfu iddo yntau, blaenor y gofidiau, ddychwelyd, wedi colli ei holl ganlynwyr, a bu yr eglwys Seisnig farw. Mae yn annymanol meddwl am ddyn mor anffortunus a chael pob gweinidog y daw i gysylltiad agos ag ef i'w ystyried yn ddyn

peryglus i gymdeithas bur, ond fel yna y mae gydag ambell un.

Mae eglwys Bedyddwyr Cymreig Summit Hill, fel y gwel y darllenydd, yn eglwys bwysig yn hanes y Bedyddwyr Cymreig yn Pennsylvania—yn eglwys lawn o ysbryd cenadol—eang ei meddwl, a gofalus am ledanaid ei hegwyddorion. Gwelir hyn yn y cangenau a sefydlodd, megys, Eckley, Slatington, Auden-reid, Mahanoy City, Upper Lehigh, a Lansford. Mae eglwys sydd wedi gwneyd cymaint o ddaioni yn werth ei harddangos yn gyflawn ar wneb siriol a goleu y WAWR. Ond er ei holl ardderchawgrwydd, mae wedi huno wrth geisio y frwdoliaeth yn Lansford, ei merch ieuengaf, i ymadael a hi, a byw tu allan i'w theulu. Mae genym hanes yr holl gangenau eraill yn cael eu ffurfio yn rheolaidd—Auden-ried ac Upper Lehigh yn cael eu corphori yn gangenau eglwysi; Eckley, Slatington a Mahanoy City yn cael eu corphori yn rheolaidd yn eglwysi, ond nid oes son am wneyd Ashton neu Lansford yn gangen nac eglwys, ond yn mhob man cydnabyddir hi yn rhan o Summit Hill. Nid yw y ffaith fod cyfrifon Ashton yn cael lle yn mhlith yr eglwysi yn ystadegau y Cymantaoedd yn profi dim, gan fod hyn yn hen arferiad y Gymanfa, fel y gwelir mewn cysylltiad a manau eraill. Cawn yn ystadegau y Cymantaoedd gyfrifon Ashland, pryd nad oedd ond cangen o Minersville, St. Clair cangen o Pottsville, a Mahanoy City cangen o Summit Hill. Mae y rhai hyn yn cael eu hadrodd yn mhlith yr eglwys ar lythyrau y Gymanfa, a hyn cyn eu corphori.

Achos mwyaf neillidol gwrthodiad Summit Hill o Lansford yw fod capel a thy i'r gweinidog yn ddiddyled ar yr Hill, a chapel a dwy fil o ddoleri o ddyled arno yn Lansford eisiau osgoi y ddyled. Peth arall, mae gormod o lynu wrth drefn yr enwad yn Lansford i adael rhai i gael eu ffordd ar Summit Hill. Mae ymdrechion wedi eu gwneyd i symud y rhwystrau; cawd cwrdd ar ol cwrdd, ond ni wnai dim y tro ond annibyniaeth a'u ffordd eu hunain i blaid y *charter*. Wedi methu gartref penderfynodd pobl Lansford drosglwyddo yr achos i'r Gymanfa yn 1877. Anfonasant hysbysiad prydlon i Summit Hill o'u bwriad, gan eu cymell i barotoi erbyn yr amgylchiad. Cymerodd y Gymanfa y mater dan sylw. Penderfynwyd fod i'r ddwy blaid ddewis bob o ddau frawd o'r gynadledd, a'r ddau hyn i ddewis un arall atynt—y pump yma i wneyd ymchwilid trwy adl i'r achos, a bod eu dyfarniad yn dderbyniol. Eisteddodd y pwyllgor, holwyd tystion, archwiliwyd papyrâu a llyfrau; cyflwynwyd mynegiad o ffurth eu llafur i'r Gymanfa, yr hwn a fabwysiadwyd yn derfynol. Penderfynodd y pwyllgor fod plaid yr Hill wedi ymddwyn yn groes i reol yr enwad wrth godi y *charter*, heb ymgynngori a Lansford, a gadael i'r mwyafrif lywodraethu—nad oes ond un eglwys yn y ddau le, a'u bod yn dysgwyl idd-ynt gyd-weithio wrth y cytundeb gwreiddiol a

wnawd yn amser Mr. Morton, a bod y *property* yn y ddau le yn eiddo i'r un eglwys.

Wedi i'r cenadon ddychwelyd adref a mynegu y pethau hyn i frawd oedd wedi aros yn y dref, cawn blaidd yr *Hill* yn honi eu bod wedi cael cam. Yn fuan defnyddiasant y gyfraith wladol er meddianu y *property* o ddwyllaw y *trustees*. Wedi hyn cytunwyd i osod y peth yn llaw canolwyr—cyfreithwyr. Yn y cyfamser, cyn dod i un penderfyniad terfynol, daeth addeg y gymanfa ddiwedda—1878. Ymddangosodd Mr. Noah Griffiths y tro hwn yn y gynadledd, a dadleuai am brawf newydd ar anghydfod Summit Hill a Lansford. Dywedai nad oeddynt hwy, pobl yr *Hill*, yn ymofyn dim ond tegwch. Cytunodd y Gymanfa mai priodol oedd penodi pump o bersonau yn bwyllgor i drafod yr achos a'i derfynu. Penodwyd Llywydd y Gymanfa, sef Mr. B. Hughes, Hyde Park; Thomas Watkins, Pittston; Ebenezer Lloyd, Hyde Park; Edward D. Jones, Providence; a James Evans, Wilkesbarre.

Penderfynodd y pwyllgor hwn i gael yr achos wedi ei drafod yn Hyde Park, a bod i'r ddwy blaidd anfon cynrychiolwyr yno, a phob tystiolaeth angenrheidiol, ond yn gyntaf oll eu bod i law-nodi papyr y gwaent ymofodloni i'r dyfarniad, a'i ystyried yn derfynol. Daeth Lansford i fyny a'r amodau, ond gwrthododd Summit Hill a llaw-nodi y papyr. Dywedent nad oeddynt yn ymofyn dim ond llynydd i fwynhau eu heglwys a'r *property*—(y *property* diddyled, cofiwch)—ac na wnaent hwy ymddangos ger bron y pwyllgor; mai ofer oedd cwrdd, gan na wnaent hwy ddim ond fel yr oeddynt wedi trefnu yn barod! Dyma y blaidd oedd yn dadleu yn y Gymanfa am brawf newydd, yn awr yn anfon fel uchod at Lywydd parchus eu Cymanfa! Yn y cyfamser cyflogasant un o'r cyfreithwyr a benodid yn ganolwyr, i ddefnyddio y gyfraith er cael y *property* o feddiant *trustees* rheolaidd yr eglwys. Yn awr rhaid oedd myned i'r llys gwladol, neu adael y cwbl i fyned yn ysglyfaeth i nwyd hunanol. Gan i'r Gymanfa wrando ar eiriau teg y dyn hwn yn y Gymanfa, yn hytrach na gweithredu yn unol a'i phenderfyniad y flwyddyn flaenorol, penderfynodd y *trustees* adael y blaidd anafudd i'r Gymanfa gael eu ffordd, a meddianu y *property*.

Wedi gweled pethau wedi myned fel hyn, penderfynodd llawer o'r Bedyddwyr i ymuno a'u gilydd, a chorporwyd hwy yn Tachwedd, 1878, yn eglwys o Fedyddwyr Cymreig a Saesonaeg Lansford, Pa. Mae eraill a fuont yn cyfansoddi eglwys enwog Summit Hill, wedi myned yn ol i'r byd; gobethio nid i aros felly, tra y mae eraill yn glynu wrth yr hen gapel, er nad oes yno ond un gwryw yn gwneyd dim gwasanaeth yn yr iaith Gymraeg. Gwisgant yr enw, a daliant *charter* perthynol i eglwys Bedyddwyr Cymreig Summit Hill! Er cael y *charter*, ni weithredir yn ei ol, er gwisgo enw Cymreig, eto Saesneg yw y gwasanaeth. Felly fel afon yr Iorddonen mae eg-

lwys Fedyddiedig Gymreig Summit Hill wedi ymarllwys i for marw difodolaeth cyndeith-asol.

Mae *property* yr hen eglwys, fel yr awgrymwyd, peth yn meddiant y Saeson uchod, a'r hyn sydd mewn dyled yn cael ei ddefnyddio yn dy addoliad gan eglwys newydd Lansford; ond yr ydys yn barod i'w drosglwyddo yn ol yn union ar alwad i'w berchenog. Os na adgyfodir eglwys Bedyddwyr Cymreig Summit Hill, ymdrecha eglwys newydd Lansford dalu dyled y capel mor gynted ag y gallant. Gwnant hyn o drugaredd a'r rhai ydynt ag arian arno, ac nid am am ei fod yn eu hateb, waith gwai capel llai, mewn lle mwy cyfleus, y tro yn well iddynt.

Mae cryn lawer o awydd am achos Cymreig ar Summit Hill eto. Mae llawer o'r Cymry wedi ceisio gan Fedyddwyr i Lansford i ddechreu achos ar yr Hill. Cynelir ambell gwrrdd gweddi yno yn nhai yr aelodau sydd yno yn byw, ond a gyrchant i Lansford i addoli. Mae digon o ddefnyddiaid i gychwyn achos ar yr Hill; mae tri brawd ffyddlon yn byw yno, y rhai a gyrchant i Lansford, ac amryw chwiorydd, heblaw rhai eraill ydynt wedi digalonio herwydd pellder y ffordd, ac anhawsder i fyned i Lansford. Pe gellid adfeddiannu y capel, credwn y gellid cael achos bach llewyrchus yno eto i'r Cymry. Diau na chaed help y ddau a fuont yn ddiaconiaid cyntaf yr hen eglwys i gychwyn yr achos eto. Mae amryw chwiorydd da yn myned i'r hen gapel, a llawenychent yn fawr weled trefn wedi ei adferyd. A oddef y Gymanfa i'w phenderfyniadau gael eu tori, a i swyddogion gael eu distyru? Ai yn ofer yr ymgithera eglwys i bod yn aelodau o gymdeithas—y gweithia pwyllgorau yn galed ar gais Cymanfa heb fod un warogaeth yn cael eu dalu i frwyth eu llafur? A oes budd o fod yn aelod o Gymanfa? A oes rhyw hawl gan y Gymanfa ar eu haelodau? Gofynnwn a oes?

Eglwysi, ymdrechwch fyw bywyd o hanes teilwng—efelychu eglwys Bedyddwyr Cymreig Summit Hill yn ei dydd—a'r Arglwydd! a drefno i gael cartref crefyddol eto i'r Cymry ar Fryn Summit—cartref trefnus yn ol gair Daw. Hyn yn gywir a gonest,

DEWI TRERHEDYN.

—Dywed y *Baptist Weekly* fod y Parch. James A. Spurgeon, brawd y pregethwr enwog, yn bwriadu gadael Lloegr, yn nghwmni ei wraig, oddeutu canol mis Awst ar ymweliad a'r wlad hon am ddeufis. Gall cydweinidog Tabernacl Llundain deimlo yn sicr y ca dderbyniad croesawus gan Gristionogion trwy yr holl wlad.

—Nid yw rhagolygon y cnydau yn dda yn Ewrop; a dywed y *London Times* fod prynwyr yn dibynu yn benaf ar America i ddiwallu eu hangenion.

Y W A W R.

“Boed dda y ffawd, bedydd ffydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd ffydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd.”—EBEN FARDD.

Cyf. IV.]

MEDI, 1879.

[RHIF. 6.

YR ARWEINIAD I'R ANIALWCH.

“Yna yr Iesu a arweiniwyd i fyny i'r anialwch gan yr ysbryd i'w demtio gan ddiabol.” Y fath dystiolaeth ryfedd!—y fath ddatganiad anhygoel! Efe, yr hwn oedd mor ddiweddar wedi cael y fath arwyddion o barch, mor fuan ar ol hyny yn cael y fath arwyddion o *an*-mharch. Efe ag oedd newydd glywed y llef berseiniol oddiwrth y mawr ragorol ogoniant, mor fuan wedi hyny i gael clywed lleisiau anhygyrch yr anialwch a'r gwylltflod. Efe, yr hwn oedd wedi derbyn y dystiolaeth *gadarnhaol*, “Hwn yw fy anwyl Fab,” y mynyd o'r blaen—mor ddisymwth i wrando ar y dystiolaeth *amheus*, “*Os Mab Duw wyt ti.*” Efe, yr hwn a wisgasid â gogoniant—mor uniongyrchol yn cael ei wisgo & dinodedd! Pa fodd y mae hyn? Beth yw yr esboniad ellir roddi? A fu i gerbyd euraidd yr iachawdwriaeth ar ei ymdaith achubol, syrthio i lawr oddiar linellau priodol ei lwybr? Neu a fu i ryw ddygwyddiad alaethus gymeryd lle mewn rhanau pellenig o ymerodraeth yr Iôr, ag oedd yn gofyn am fwy o sylw na helyntion daear? Neu ynte a fu i

ryw gyfnewidiad disymwth gymeryd lle yn nheimpladau y Tad tuag at y Mab? Neu a fu rhywbeth yn ymddygiad y Mab ag oedd yn gofyn am ddysgyblaeth neu gerydd? Neu, yn ddiweddaf, a fu i ryw angel mewn brys melltenawl ar ei neges, wneuthur camgymeriad, a phenodi i Iesu Grist yr hyn oedd yn perthyn i arall? Gofynwn eto, pa fodd y mae hyn—beth yw yr esboniad ar y mawr ddirgelwch? Fy narllenydd, na ddychryner, na chyffroer, ac na phryderer ddim. Yn unig sylwer yn briodol ar eiriau yr Ysgrhythyr Lân ar y mater: “Yna yr Iesu a arweiniwyd i fyny i'r anialwch gan yr Ysbryd”—yr Ysbryd Glan. Y mae fod yr Ysbryd Glan yn arwain yn ddigon o wystl i ni fod pobpeth yn ei le—y dechreu a'r diwedd, y moddion a'r dyben. A gallwn fod yn berffaith dawel fod yr holl drafodaeth, yn ei *holl fanylion*, yn deilwng o'r dyben, yn deilwng o'r Iesu, ac yn deilwng o'r Ysbryd.

Y mae gwahanol farnau gyda golwg ar *leoliad* yr anialwch. Myn rhai mai yr ochr ddwyreiniol i'r Iorddonen yd-

oedd, yn rhywle yn mhlith mynydd-
 anghysbell ac unigol Moab, y rhai a
 ymddangosant i'r teithiwr o'r pellder,
 fel gwahanol bersonau, perthynasau,
 neu gyfeillion, wedi cyd-eistedd i gael
 tynu eu darlun. Buasai y lleoliad hwn
 i'r temtiad yn gywreirwydd nid bych-
 an; canys yn rhywle yn y cymydog-
 aethau hyn y bu Moses gynt yn tremio
 ar gyrau dwy Ganaan yr un pryd, yn
 anadlu awyr dwy wlad yr un pryd, ac
 yn dwyn i derfyniad *ddechreuad* yr hen
 oruchwyliaeth. A phe buasai Iesu yno
 yn cael ei demtio, yr hwn yn awr oedd
 dechreu goruchwyliaeth newydd, bu-
 sai mynyddoedd Moab felly yn ddwy-
 rain dechreuad dwy oruchwyliaeth, yr
 hyn fuasai yn gyd-darawiad rhyfedd
 iawn. Ond y mae ffeithiau yn gwrthod
 ategu y syniad yna. Y tebygolrwydd
 yw, a'r tebygolrwydd mwyaf yw, i'r
 temtiad gymeryd lle yr ochr orllewinol
 i'r Iorddonen, heb fod nepell oddi-
 wrth y Môr Marw—yn debyg fel yr
 oedd safle mynydd y Gwynfydau oddi-
 wrth fôr Galilea. Pe buasech yn my-
 ned yno, tebygol y buasech yn glanio
 yn Joppa, ar lan Môr y Canoldir. Yna
 yn teithio yn mlaen ar hyd gwastadedd
 Sharon, heibio i Ramlah, yr wyf yn
 meddwl, gan fyned yn mlaen dros
 warau y mynyddoedd cefnau llydain
 hyny yn nghyfeiriad Jerusalem. Wedi
 cyrhaedd y ddinas sanctaidd, wrth
 gwrs buasech yn gorphwysio enyd yno,
 a myned oddiamgylch i edrych a sylwi
 ar olion ac adfeilion sylweddu gynt.
 Wedi hyn buasech yn ail gychwyn dra-
 chefn yn nghyfeiriad Jericho, i'r gog-
 ledd-ddwyrain o Jerusalem. Wedi
 teithio dwy ran o dair o'r ffordd yn y
 llinell hon, deuid o'r diwedd gyferbyn
 ag anialwch y temtiad, yr hwn le erbyn
 hyn fyddai yn meddu ei leoliad i'r de-
 heu, amryw filldiroedd oddiwrthych,

ac i'w weled, efallai, trwy niwl llwyd-
 aidd, yn y pellder draw, wrth dremio
 yn graffus. Dywedir fod yr anialwch
 hwn yn anialwch mewn gwirionedd—y
 creigiau yn cael eu cyfansoddi o'r gar-
 eg galch. Llawer o'r coedwigoedd yn
 dduon, dduon. Gwrthddrychau tyfol
 yn llawn annhrefn—ceunentydd mawr-
 ion, dyfnion, llydain yno, yn ddigon
 cafnog ac agorawl i fod “ yn feddau i
 fydoedd.” Ac yn yr anialwch hwn,
 meddir, y bu ein Harglwydd ni yn cael
 ei demtio gan ddiadol.

“ Yna yr Iesu a *arweiniwyd* i fyny
 i'r anialwch.” Nid ydym i olygu fod
 yr un gwrthdarawiad yn bodoli rhwng
 meddwl Iesu a dylanwad yr Ysbryd;
 ond yn hytrach fod perffaith gyd-dar-
 awiad yn bodoli. Canys ni agorodd yr
 un blodeuyn llednais ei amrantau tyner
 i oleuni a gwres yr haul yn fwy natur-
 iol nag yr oedd meddwl y Gwarddwr
 yn ymagor i dylanwadau yr Ysbryd.
 Ni chyfartyddodd dwy afonig gref â'u
 gilydd ar eu ffordd tua'r môr, yn fwy
 ffryndiol a chydunol nag yr oedd yr
 Iesu a'r Ysbryd yn awr yn cyfarfod â'u
 gilydd ar eu ffordd tua'r anialwch.
 Ebe Luc, “ A'r Iesu yn llawn o'r Ys-
 bryd Glan a ddychwelodd oddiwrth yr
 Iorddonen.” Yn llawn o'r trydan
 dwyfol, yn llawn o feddyliau am Dduw
 ac am y gwaith mawr ag oedd y Tad
 wedi ei ymddiried iddo ef i'w wneuth-
 ur. Fel y mae y llanw mawr yn dyfod
 i'r bay, ac yn llenwi pob cong, pob
 cilfach ac aber, nes ymddangos o'r pell-
 der fel yn llonaidd y bay o lanw, ac yn
 ymfoddloni yno, megys yn hoffi ei le,
 felly yr oedd llanw mawr yr Ysbryd
 wedi dyfod i mewn i enaid Iesu nes
 llenwi pob cyneddf, pob teimlad. “ A'r
 Iesu yn llawn o'r Ysbryd Glan, a ddy-
 chwelodd oddiwrth yr Iorddonen.”—
 Ymsynier am yr Iesu, gan hyny, yn

myned yn nghyfeiriad yr anialwch. Y mae syniad yn dilyn syniad, teimlad yn dilyn teimlad, cam yn dilyn cam, nes y mae efe yn mrig yr hwyr yn cael ei hunan yn nghyteddau yr anialwch, a mantell dywell y nos yn cael ei rhoddi dros ysgwyddau y wlad.

Yn mhellach, nid ydym i dybied fod yr un cynorthwy dwyfol, neu wyrthiol, yn cael ei roddi i Iesu i ddal heb wyro o dan yr ymosodiadau. Pe felly, ni fuasai hanes y temtiad o nemawr werth i ni. Buasai cynorthwyon dwyfol felly yn symud y temtiad allan o'n cylch ni, ac i safle ddyeithr. Y gwirionedd yw hyn: cafodd efe ei demtio fel dyn yn unig—cafodd “ei demtio yn mhob peth yr un ffunud a ninau, eto heb bechod.” Ac y mae hyn yn peri fod hanes y temtiad yn hanes gwerthfawr iawn i ni ddynolion. Y mae llawer iawn o gysur, o falm, ac adgyfnerthiad i blant y cystudd mawr—i blant yr anialwch—i blant y tonau, yn drysoredig yn yr hanes rhyfedd hwn. Mewn gair, y mae yn cynwys profion ymarferol fod gorchfygu temtasiynau yn beth posibl i ddyn.

Ymsynier am yr Iesu yn yr anialwch foreu y diwrnod cyntaf. Y mae mantell dywell y nos yn cael ei symud yn arafaid oddiar ysgwyddau y wlad. Yna ceid yr Iesu mwyn yn eistedd o dan gysgod derwen gauadfrig, yn fyfyr-gar a llariaidd yr olwg arno. Y mae Natur fawr yn cydymdeimlo ag ef ar yr achlysur, canys ymdaena arwyddion prudd-der dros ei gwyneb hardd. Lleddf yw peroriaeth yr adar—murmurawl yw iaith y goedwig—sibrwd sydd yn mhlith y dail—cwynfanus yw swm yr awel. A hwythau y gwylltffilod, nid ymddangosant fel arferol, canys cychwynant yn mlaen gan fygwth ysglyfaethu yn ddiarbed ar Iesu Grist;

ond y mynyd y sylwent arno yn iawn, arafent, cilient yn ol, gan gyfnewid i'w natur lariaidd a diniwed, ac nid fel mae dynion wedi eu gwneyd. Y coedydd talfrig, hefyd, a edrychant megys dros ysgwyddau eu gilydd ar Rosyn Saron a Lili y Dyffrynoedd. Y mân wellt a'r mân lysiau a ymddangosant yn brudd eu gwedd, o herwydd treigla y gwllith perlawg i lawr eu gruddiau llaith. Prophwydoliaethau hen a melusber Esay a adseiniant o'r ogofâu amgylchynol—megys y rhai hyn: “Canys efe a ddf o'i flaen ef fel blaguryn, ac fel gwreidd-yn o dir sych; nid oes na phryd na thegwch iddo: pan edrychom arno, ni bydd pryd fel y dymunem ef. Dirmyg-edig yw, a diystyraf o'r gwyr; gwr gofidus a chynefin a dolur. . . . Diau efe a gymerth ein gwendid ni, ac a ddug ein doluriau: eto ni a'u cyfrifasom ef wedi ei faeddu, ei daro gan Dduw, a'i gystuddio.”

Yr oedd yr angylion glân ar orielau y gwawl yn teimlo yn wyw ac yn syn-edig wrth yr olygfa ryfedd hon, ac oblegid hyny cyffyrddent dannau eu telynau aur â'u bysedd gwynion, ysgeifn, gan gynyrchu y beroriaeth fwyaf llednais, tyner, lleddf, a dystaw, yr hon beroriaeth a gludid i'w glustiau bendigaid ef ar adenydd y wawr.

AWDURDOD Y GYMANFA.

GAN Y PARCH. H. O. ROWLANDS, OSHKOSH, WIS.

Cof genyf, yn y flwyddyn 1866, yr oeddwn mewn cymanfa yn Morganwg. Cynelid hi yn Glyn Nedd; T. E. James oedd yn weinidog yno; a gwyr pawb fod dylanwad gweinidog lleol yn Nghymru yn ail i'r Llywydd yn unig; yn wir, *wuchlaw* iddo yn nhrefniad y cyfarfodydd. Ond, y pwnc yr oeddwn yn myned i gyfeirio ato oedd, yr adgof amherffaith sydd genyf am ymddy-

iad y gymanfa at ryw eglwys anhywaeth rywle yn agos i Gaerdydd. Wrth gwrs, yr hynaws, ond gorlym, Ddr. Price oedd "ysbryd y peth byw" oedd yn cynhyrfu gweithrediadau y gymanfa, yn enwedig tuag at yr eglwys anffortunus dan sylw.

Gwnaf adroddiad o'r achos, ond ni phroffesaf ei fod yn hollol gywir; ond gwasanaetha, o leiaf, yn yr hyn a alwa y darlennydd yn *hypothetical case*. Nid oedd cwyn yn erbyn yr eglwys dan sylw ei bod yn nyth i unrhyw gyfeiliornad duwinyddol, nac yn fagrfa heresi enwadol; mor bell ag y cofiwyf, personol hollol oedd y tramgwydd oedd wedi ei roddi. O herwydd hyn *suspended* ei haelodaeth yn y gymanfa; gwaharddwyd gweinidogion yr enwad i bregethu iddi hyd oni wnelai ymddiheuriad i'r gymanfa, a rhoddwyd hi dan efnau cospawl eraill nad wyf yn eu cofio. Yr wyf yn sicr y gwel rhywun y sylwadau hyn ag sydd yn cofio yr amgylchiadau.

Dengys yr achos dan sylw y myntumiad oedd gan yr enwad yn Nghymru o allu ac awdurdod cymanfa mewn perthynas i eglwys. Sicr yw, fod Dr. Price yn deall i berffeithrwydd beth yw y myntumiad hwn, ac iddo weithredu oddiarno. A thybiwyf fod ein henwad yn y wlad hon wedi atgludo o Gymru yr un golygiadau; ac ymddyga y gymanfa fel pe bae ganddi hawl i ymyr-aeth yn achosion yr eglwys heb ei chaniatâd. Nid wyf yn myned i gollfarnu y drychfeddwl yna; ond honwyf ei fod yn milwrio yn uniongyrchol yn erbyn annibyniaeth yr eglwys, ac y mae syniad y Bedyddwyr (Seisonig) yn America yn wahanol iawn i eiddo ein brodyr yn Nghymru a'u hefelychwyr yn y wlad hon. Ymddengys i mi fod llawer o Bresbyteriaeth yn ymddygiad Cym-anfa Morganwg at yr eglwys dan sylw. Tybiwyf fod y pethau canlynol yn ddes-grifiad o syniadau y Bedyddwyr Americanaidd am yr eglwys a'r gymanfa, a'r berthynas rhyngddynt:

1. Mae yr eglwys yn gorphoriad hollol annibynol. Hi yw yr awdurdod uwchaf ar bob mater o athrawiaeth ac

o fuchedd; nid oes dim apeliad oddi-wrthi ond gyda'i chaniatâd.

2. Nid yw y gymanfa ond undeb rhwng yr eglwys i *ddybenion ymgynghorol hollol*, ac fel y gallant uno i gario all-an egwyddorion ac amcanion ydynt yn gyffredin i'r holl eglwys yn y gymanfa. Ni pherthyn iddi allu deddfwneuthurrol na gweinyddol. Nis gall roddi yr un ddeddf na rheol i eglwys. Gall gyngori, awgrymu, ac arfer ei dylanwad i gyrhaedd rhyw amcan; ond nid oes ganddi allu i roddi mewn grym yr un o'i phenderfyniadau ydynt yn ymyr-aeth ag achosion eglwys.

3. Nid oes gan y gymanfa un awdurdod dros *aelod eglwysig*, na thros *bregethwr* neu *weinidog*, pellach na phasio ei barn o gymeradwyaeth, neu y gwrthwyneb, arnynt; ac nid yn aml y dylai hyn fod ond argais yr eglwys lle mae y cyfryw un yn aelod, neu pan mae yr achos yn cyffwrdd â chysur yr holl eglwys; ac yna nid oes dim ag sydd yn ddeddf i eglwys yn ei phenderfyniad a wna o berthynas iddo.

4. Mae yn amheus iawn a oes gan yr eglwys hawl i *ddelegatio* eu hawdurdod cyfansoddiadol i gymanfa. Crist a sefydlodd yr eglwys; gwendid ac amherffeithrwydd dyn yw achos bodolaeth cymanfa. "*Ewch i'r holl fyd*," ydyw comisiwn *dwyfol* yr eglwys.— "*Deuwn ac ymgynghorwn*," yw achos *dynol* cymanfa; ac mae yn amheus a oes hawl i ddwyn oddiarni awdurdod eglwys Dduw a'i rhoddi i gymanfa dyn.

Sylwer ar lythyr y gymanfa Gristionogol gyntaf at eglwys Antioch; nid oes ganddo ddeddf na gorchymyn, ond o flaen pob cyngor mae'r gair, "Ni a welsom yn dda." Yn y Groeg, "Ymddangosodd i ni," &c. Ystyrier yma wyleidd-dra y gymanfa pan yn ymyr-aeth ag achos yr eglwys yn Antioch; ac yr oedd hon yn gynanfa, cofier, yn gweithredu dan gyfarwyddyd yr Ysbryd Glan. Darllener Actau 15: 28. Yn awr, os yw y pethau hyn felly, fe welir amryfusedd penderfyniadau a gweithrediadau fel y rhai canlynol; ac nid *tybiadwy* ydynt oll chwaith:

(a) Y gymanfa yn "penderfynu"

cau holl bwlpuadau yr eglwys yn erbyn y cyfryw bregethwr; ac yn *gorchymyn* i'r eglwys weithredu felly. Gallasai y gymanfa *gyngori* yr eglwys i hyny, ond nid oedd ganddi un hawl i wneyd y fath "benderfyniad;" ac nid oes yr un eglwys dan rwymau i wneyd y sylw lleiaf o'r fath benderfyniad.

(b) Dyma frawd yn apelio ei achos i'r gymanfa. Nid yw y gymanfa yn llys apeliadol. Nid oes ganddi hawl i ymyraeth ag achosion personol un dyn. Os yw yr *eglwys* wedi bod yn euog o ymddygiad croes i reolau yr enwad, yna gellir dod a chwyn yn erbyn yr *eglwys* i'r gymanfa, a geill y gymanfa *gyngori* yn y mater. Os bydd rhyw derfysg yn yr eglwys, ac ymddangosiadau nas geill setlo'r anhawdserau, yna gellir galw cyngor eglwysig o'r gwahanol eglwys i'r perwyl hwn; ac os na ymfoddona yr holl eglwys i hyn, gellir galw cyngor *ex parte* gan un o'r pleidiau.

(c) Gwelsom yn ddiweddar hanes am frawd yn encilio o fod yn aelod o'r gymanfa. Gwelir anwybodaeth ddybryd y brawd o natur egwyddorion ei enwad; canys *nid oedd yn aelod o'r gymanfa!* Nid o *bersonau* y cyfansoddir cymanfa, ond o *eglwys*. Gallasai y brawd fod yn aelod o eglwys oedd yn aelod o'r gymanfa, a thrwy hyny yn dal perthynas â'r gymanfa, ond nid byth ei hunan yn aelod.

(d) Gwyddom am eglwys yn creu cynhwrf anarferol o herwydd fod rhyw weinidog perthynol i eglwys arall yn dal syniadau oedd yn ei golwg hi yn yn anfedyddiol, a gwnaed ymdrech selog i gael gan y gymanfa luddio y brawd hwnw rhag cario ei syniadau i weithrediad.

Gwelwn syniadau cyfeiliornus y cyfryw eglwys gyda golwg ar allu y gymansa; nid oedd gan yr un o'r ddwy awdurdod dros y pregethwr; yr oll a allasai yr eglwys wneyd fuasai *dwyn curynion i'r gymanfa yn erbyn y chwaer eglwys o'r hon yr oedd y pregethwr hwnw yn aelod*, a'r eglwys hono yn unig oedd a hawl ganddi i ymyraeth ag ymddygiadau yr aelod.

Nid yw yr uchod ond ychydig o eng-

reiffitiau ydynt yn dangos os yw ein gosodiadau 1, 2, 3, parthed y berthynas sydd rhwng y gymanfa a'r eglwys yn iawn ac yn Fedyddiol, mor amrwd a chyfeiliornus ydyw eiddo y rhai a edrychant ar gymanfa fel ar ddeddfwneuthurfa a chanddi allu, fel y neb a fyno a laddai, a'r neb a fyno a gadwai yn fyw.

Yn aml gwelir nodiad yn y wasg fod cymanfa y lle a'r lle wedi derbyn y Parch. A. B. yn aelod o honi ar sail gollyngdod o gymanfa arall. Yn awr, nid oes a fynwyf â moesgarwch (*courtesy*) penderfyniad o'r fath, nac â grym arferiad yn y mater; ond ymddengys i mi fod yr oll yn sylfaenedig ar ddrychfeddwl cyfeiliornus o'r hyn yw natur a phwrpas cymanfa. Fel y sylwasom uchod, cyfansoddir cymanfa o nifer o *eglwys*, ac nid o bregethwyr. *Corphoriaethau*, ac nid *personau* ydynt ei haelodau. Gellir rhoddi llythyr gollyngdod i eglwys o un gymanfa i un arall, ond nid i weinidog. Os wrth llythyr gollyngdod y golygir llythyr o gymeradwyaeth, pob peth yn dda; ond dyweder felly.

Credwyf fod tuedd yn ein heglwys Cymreig at Bresbyteriaeth. Nid wyf yn awr yn dweyd dim yn erbyn y *system* hono; ond tra yr honwn annibyniaeth yr eglwys fel yn rhagddangosol yn y Testament Newydd, dylem ei ddal allan yn ddigwmwl. O leiaf mae Presbyteriaeth, Esgobaeth, neu Annibyniaeth, yn llawer gwell na rhyw gymysgfa annesgrifiol o'r oll.

FY NHEULU BACH FY HUN.

Da genyf gân ambell dro

A da genyf fyw ar fy mloneg,

Da genyf glywed mân-adar y fro

A da genyf diwn ar berdoneg;

Cynesu wnaif yn swm y tant

A'r organ fawr pan grŷn,

Ond gwell yw genyf lais fy mlant

Yn fy nheulu bach fy hun.

Da genyf dro yn y dref,

A da genyf fyned i'r mynydd;

Da genyf deimlo awelon y nef

Yn fwyn araf oeri fy nwyrdd;

Ond mwy o burdeb swynol sydd,
Pan ddaw fy ie'ngaf un,
I anadlu'n beraidd ar fy ngrudd,
Yn fy nheulu bach fy hun.

Da genyf son am fy ngwlad,
Yn enwedig ar ol dod o honi ;
Da genyf ddarllen hen lyfrau fy nhad,
A da geny'r ddawn i farddoni ;
Ond aed fy llyfrau oll i'r tân
A'r cerddi wnes bob un,
Ond cadwed Duw yr egin mân,
Yn fy nheulur bach fy hun.

—*J. Ceiriog Hughes.*

ANFFAELEDIGRWYDD CREFYDDOL.

GAN Y PARCH. LL. REES, COLD BROOK SPRINGS,
MASSACHUSETTS.

[*Parhad.*]

Ni fuasai ein Harglwydd mawr, yr hwn fel ei gwneuthurwr. a ddeallai yn gywir y natur ddydol, a'r weinidogaeth efengylaidd, fel ei rhoddr, yn dymuno am undeb mor drwyadl yn mhlith ei holl ganlynwyr ag a wnaeth, pe na buasai hyn yn bosibl. "Fel y byddont oll yn un," &c. Dyma undeb trwyadl na ddiraddia yr enw. Nid fel y *substitute* ag y mae dynion wedi ei osod i fyny—yr undeb a welir pan gyfarfyddir unwaith yn yr wythnos mewn peth a elwir "cwrdd undeb," i gyd-dymuno bendith Duw ar eu hymdrechion yn eu gwahanol berthynasau eglwysig—ymdrechion os gellir i waghau capelau eu gilydd ; ond ar ddydd yr Arglwydd blaenorol i'r "cwrdd undeb," a'r un dilynol iddo, teimlant yn berffaith rydd yn ngolwg Duw a dyn, rhai i fod yn Fethodistiaid, eraill yn Bresbyteriaid, a'r lleill yn Annibynwyr. Yn un capel pregethir i Dduw dosturio wrth y byd i gyd, nes agor ffordd i gadw pob un a dderbynia y genadwri rasol yn mhob man. Yn y capel arall pregethir mai cyfeiliornad ofnadwy yw hyny. Yn un capel ceir y bedydd hwn, yn y capel arall, fedydd arall. Nage, gyfeillion anwyl, nid undeb gwael, ag nad oes un gwirionedd dyfnach na'i enw ynddo, yw yr undeb ffydd

y ceir saint Duw yn ol y gair ynddo, ond undeb trwyadl, nefolryw : "Fel yr wyt ti, y Tad, ynof fi, a minau ynot ti; fel y byddont hwythau un ynom ni," &c. "Myfi ynddynt hwy, a thithau ynof fi ; fel y byddont wedi eu perffeithio yn un," &c. (Ioan 17 : 21, &c.) Nid undeb unwaith yr wythnos sydd rhwng y Tad a'r Mab ; ac nid cyfarfod oedd cwrdd gweddi y Mab, i dymuno bendith ar ymdrechion y Mab yn erbyn y Tad, a'r Tad yn erbyn y Mab, ac weithiau y Tad a'r Mab yn erbyn yr Ysbryd Glan ! Gan mai undeb bob amser oedd ac yw hwn ; a chan mai cydweithredu yn barhaus oeddynt ac y maent, priodol yw dymuniad y Gwedd-iwr Perffaith—"Fel yr wyt ti, y Tad, ynof fi—y byddont oll yn un ynom ni." Yn awr, ymddengys yn amlwg i ni, na ofynai Mab Duw a'i apostolion i ddynion ymwaghau o'i syniadau a'i hen dybiau, oni bae fod ganddynt i sicrhau iddynt well syniad, yr hwn a'u dygai at eu gilydd i undeb perffaith—undeb mewn ffydd, ac nid mewn enw yn unig—i fod yn un deyrnas, un teulu, yn ddefaid un gorlan, yn un genedl a geidw wirionedd—mewn gair, i fod yn un enwad.

2. Nid yn unig undeb syniadaeth, ond hefyd undeb gweithredol : "Rhodiwch wrth yr un rheol. Anmhosibl yw ysgaru egwyddor a dadblygiad ; os un yw y syniad, un ydyw y weithred. Efen wahanol yn y pren, a wna firwyth gwahanol. Nid gwahaniaeth tir na gwahaniaeth yn y gwrtaith, ond egwyddor a nodd gwahanol a wna i'r pren ymddadablygu mewn lliw, dail a ffrwythau gwahanol. Syniad arall gwahanol a wna y ffrwythau Ffrengig yn wahanol i eiddo Prydain Fawr, a hono yn wahanol i eiddo y Talaethau Unedig. Syniadau crefyddol gwahanol a wnant wahanol enwadaeth. Syniad gwahanol aeth a Wesley yn erbyn yr hyn a dybiai oedd yn llygredd yn yr Eglwys Sefydledig ; a'r un achos a effeithiodd fwch anghauedig yn nghydweithrediad Wesley a Whitfield. Syniadau gwahanol sydd yn cadw y Presbyteriaid, Methodistiaid, &c., oddiwrth eu gilydd, a thrwy hyny yn ach-

osi miliynau o ddoleri o gost diangenrhaidd i feibion llafur ac eraill. Mae y cyflwr hwn i bethau yn hollol anghristionogol. Undeb mewn gweithred a gwirionedd yw undeb holl blant Duw, o bob lliw, gwlad, iaith a chenedl, i fod; ond ni cheir hyn byth oddiamgylch hyd nes y daw profeswyr i gol-eddu yr un syniad. Ar gydsyniaeth yn y ffydd mae cydweithgarwch efengylaidd yn cael ei ddysgwyl gan Crist a'i apostolion: "Ac ar bawb a rodiant yn ol y rheol hon, tangnefedd arnynt, ac ar Israel Duw." Sicrwydd perffaith o uniondeb syniad yn unig all sicrhau y cydweithgarwch mae Beibl Duw yn ei orchymyn, oddiwrth holl broffeswyr Cristionogaeth.

3. Yn y Beibl anogir y saint i wneyd aberth o bob peth daearol er mwyn eu helw nefol. Nid peth bychan yw ymadael â hen anwylaidd. Pan ymadawa dyn â hen wlad ei enedigaeth am wlad estronol, dysgwylir digon o dâl yn gyferth am yr aberth. Cyn gwneyd y mudiad, os byddis yn ddoeth, casgla yr ymfudydd gymaint o wybodaeth am ei wlad fabwysiedig ag a all o bob cyfeiriad dichonadwy, er cyrhaedd sicrwydd am ddyfodol ei ffawd. Anogir yr apostolion eu gwrandawyr i goffeidio yr efengyl yn yr amser ag yr oedd bod yn Gristion yn aml yn achlysuero rhwygiad teuluoedd, estronoliad rhieni a phlant; a'r cymellion a roddent i hyn oedd sicrwydd o feddiant gwerth annhraethol fwy na'r golled. A'r un modd y gellir dweyd eto, fod yn rhaid i'r rhai a ymunant â chrefydd y "bwrw tân ar y ddaear," y grefydd aeth ag apostolion Crist o flaen y prif-lys Iuddewig, ac i'r carcharau, at y gwialenodiau, ac i angau, i wneyd aberth teilwng o urddas hynafiaid y ffydd; ond amhosibl i ni yn awr wneyd yr aberth gofynol, mwy na hwy gynt, heb sicrwydd y gob-aith am anfarwoldeb hapus sydd yn gynygiedig yn yr efengyl, ac nid yn ngair offeiriad Pabyddol na Phrotetanaidd, mwy nag eiddo neb arall pwy bynag. Mae gorchymyn ac addewid Duw yn anysgaredig; ac mor sicr a bod y Dwyfol Fôd yn anghyfnewidiol, fe ga yr hwn a ufuddha i'r blaenaf,

dderbyn yr olaf, mewn can' cymaint yma, ac yn y diwedd fywyd tragywyddol. Yn ei gallu i goroni pob peth a ddyweda â sicrwydd perffaith y daw i ben, y saif y Beibl ar ei ben ei hun yn mhlith holl gyfrolau a *guaranties* y byd. Nid oes sicrwydd yn perthyn i ddim wreiddiola mewn, ac a ddeillia o ewyllys dyn; na llawer o bethau Duw is haul, fel yr adwaenir hwy gan ddyinion. Ni wyr y cryfaf mwy na'r gwanaf pa un ai cryf ai gwan fydd efe yfory; ni wyr y cyntaf mwy na'r olaf yn cychwyn, pwy gyrrhaedda ben yr yrfa gyntaf; ni wyr y dyn ieuanc ugain oed mwy na'r bachgen deuddeg, pa un o honynt a gyrrhaedda, os gwna un, un-ar-hugain oed; ni wyr y tlotaf mwy na'r cyfoethocaf, pa un o honynt tydd dlawd neu gyfoethog yfory. Fel dyn unigol, felly hefyd genedl a theyrnas; nid oes dim ond ansicrwydd yn wedd i bob peth is-haulaidd. Ond am efengyl, sicrwydd yw i gyd. Os dyweda fod yn haws i gamel fyned trwy grau nodwydd nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw, gellir bod yn sicr mai felly y mae. Os dyweda y ca y tlawd hwn ei godi o'r llwch, a'r angenus o'r domen—yr â y cyfoethg, er ei gyfoeth, i dân anni-fioddadwy; a Lazarus, er ei dlodi, oddiwrth y cwn i fydwes Abraham, gellir bod yn sicr y bydd felly. Os dysg fod yn well byw yn dlawd gyda'r Iesu yn awr, na bod yn gyfoethog hebddo, gellir bod yn sicr mae felly y mae. Os dyweda y ca y llygradwy hwn wisgo anllygredigaeth, a'r marwol hwn wisgo anfarwoldeb, ac y gwireddir yr ymadrodd byth-fendigedig, "Angau a lyncwyd mewn buddugoliaeth," gellir bod yn sicr, er trymlwythed yw o feddwl, y daw i ben. Mae Duw ei hun, yn holl ystyr ei enw ofnadwy, yn anfeidroledd ei nerth, y tu cefn i'w efengyl i sicrhau anrhydeddiad pob archeb a wneir ar *fank* ei addewid. Ofna ef, O! ddi-fraw; pwysa di arno Gristion egwan. Gwynt o'th du yw pob gwynt croes, a lles i ti yn y diwedd yw colled pres-enol.

III. *Ceisiwn ddangos y rheswm y metha y byd crefyddol fod yn wirioneddol anffaeledig yn ei ddealltwriaeth o feddwl*

ac ewylllys Duw gyda golwg ar beth i gredu, ac ymarferyd yn efengylaidd.

Er deall y mater sydd yn dyfod yn awr o dan ystyriaeth, priodol sylwi ar beth yw sylfaen ffydd ac ymarferiad Cristionogol; ac hefyd ar un o brif deithi dadblygol y meddwl dynol.

1. Gyda golwg ar sylfaen y Ffydd Gristionogol. Nid yw yn bosibl bod yn anffaeledig sicr o ddim heb fod sylfaen y peth y fath ag a gyfreithlona hyny. Tybiwn fod sicrwydd cymharol yr *opinion* fod yr haul yn ganolbwynt y bydoedd yn fwy na'r dyb mai corph tywyll yw, yn derbyn ei oleuni oddiwrth y cylch o gymylau llachar sydd am dano, am eu bod yn fwy *demonstrative*. Wrth gwrs nid yw hyn ond *opinion*. Gan mai pethau ysbrydol goruwch-naturiol ydyw gwrthddrychau y Beibl, nis gellir cael ffydd sicr yn eu cylch, sylfaenedig ar resymiad oddiwrth addysgiaeth natur, rhaid iddi gael yn sylfaen dystiolaeth o ffynonell ysbrydol. Nid *deduction* oddiwrth wireddau daeareg, daearyddiaeth, seryddiaeth, neu un wyddor arall mewn natur, yw y "ffydd a roddwyd unwaith i'r saint," ond casgliad sylfaenedig ar dystiolaeth ddwyfol benodol; ac nid yw yr ymarferiad efengylaidd ond naill ai effaith gorchymyn neu dystiolaeth uniongyrchol, neu yn gasgliad teg oddiwrth wireddau y ffydd. Dyma eng-raifft: Datguddiad dwyfol uniongyrchol, rhoddedig gan Dduw mewn tystiolaeth, yw sylfaen ein ffydd i Grist ymddangos yn y cnawd, er agor ffordd i achub dyn; ond casgliad anocheladwy, apostolaidd, oddiwrth hyn yw y gwirionedd, y gwna Duw, wedi iddo roi ei fendith benaf—ei Fab—roi pob peth gydag ef er perffeithio y gwaith a ddechreuodd.

2. Fel yr addawsom uchod, nodwn air yn nghylch y meddwl dynol. Mae y dadblygiadau o'r meddwl dynol, fel y gwelir hyn yn mhob oes a gwlad, ac o dan bob amgylchiad, yn dangos nad oes ond dau gyflwr cyffredinol yn ei berthynas â bodau meddyliol eraill, y dichon dyn fod ynddynt. Yn gyntaf, cyflwr ymostyngol. Ni cheir y meddwl yn naturiol i'r cylch hwn gyda neb

heb ei fod yn gwbl argyhoeddedig fod yr hwn a argymera i'w lywodraethu, yn uwchraddol iddo, ac fel y cyfryw yn meddu awdurdod gyfreithlon arno. Os ceir y meddwl i ymostwng ar un tir, ar hwn y ceir ef. Ni ymddirieda y meddwl yn nerth gwr can waned ag ef ei hun i gyflawni yr hyn na all ef wneyd. Yn ail, y cyflwr cydraddol. Yn y cyflwr hwn mae ymddygiad penarglywddiaethol yn colli ei ddylanwad ar ddyn. Mae y cyfamod a wneir â dyn, meddwl yr hwn sydd yn y cyflwr cyntaf a nodwyd, o angenrheidrwydd i fod yn seiliedig ar sylfaen wahanol, i ryw fesur, i'r hwn a wneir â dyn yn y cyflwr olaf. Yn y cyntaf mae hawl gan y gorchymynwr i ddysgwyl ufudd-dod yn annibynol ar ei fwriad i gyflawni addewid iddo; oblegid tybir yn y rhesymiad hwn, mai efe biau y dyn a'i amser. Yn y cyflwr olaf a nodwyd, mae hawl un blaidd i orchymyn yn gosod rhwymau arni i addaw rhywbeth i'r ochr arall, a'i gyflawni. Os ymostynga y meddwl yn rhywle, efe a wna yn mhresenoldeb ei Arglwydd; ac nid yn ngwyddfod ei gydradd. O flaen y cyntaf efe a wna *unconditional surrender* o'i hunan; o flaen y llall, efe a ddadleua ei hawl i sylw cyfartal. Yn awr cymwyswn yr hyn a driniwyd uchod at fater ein peniad uchod. Amlwg yw er's canrifoedd lawer fod 'pleidiau crefyddol yn methu cydweled ar bwyntiau datguddiad, fel egwyddorion a phethau daearol. Pa beth mewn gwirionedd all fod y rheswm o hyn? Gofyn y cwestiwn i ti dy hun, ddarllenwyd hawddgar, ac ystyria ef yn ddwys. Cynygia rhai o ddysgawdwy'r y bobl, a rhai o bosibl a elwant ar gyflwr ymraniadol yr Eglwys Gristionogol, gyfrif am hyn ar y tir o amhosiblrwydd i'r meddwl dynol, o herwydd rhywbeth yn ei gyfansoddiad; i ddyfod i unfurfiacth ffydd. Mae y cyfrifiad hwn yn colli ei rym, pan ystyriwn, yn gyntaf, ei fod yn groes i brofiad (*experience*). Gwelir fod dau feddwl yn gallu cyduno ar fater cydrhyngddynt; a chan y gall dau gytuno, fe all dau gant, dwy fil, dwy filiwn, fe, pawb, o ran dim sydd yn nghyfansoddiad y meddwl. Mae y ffaith fod mil-

yniau, o wahanol enwadau, yn gallu cyduno ar ryw wahanol bynciau, megys fod Mab Duw wedi ymddangos—fod yr un mawr hwn yn Dduw ac yn ddyw—fod ei farwolaeth yn iawnol dros eraill—ei fod y goreu fel dyn ag a fu erioed—ei fod yn awr yn y nef, &c.—yn profi y gallant gydweled yn mhob peth, o ran dim sydd yn y meddwl dynol. Wrth gwrs nid ydym yma yn golygu unoliaeth tybiau cynwysedig o feddyliau damcaniaethol, ond unoliaeth ffydd, sylfaenedig ar dystiolaeth ddiamwys.

PWLPUD Y WAWR.

Trueni yr Anghredadyn.

GAN Y PARCH. D. RHYS JONES, PLYMOUTH, PA.

“A'r hwn sydd heb gredu i'r Mab, ni wél fywyd.”—IOAN iii. 36.

Anghrediniaeth ydyw y pechod sydd yn damnio gwrandawyr efengyl. Nis gallai un pechod ein dinystrio ni oni b'ai fod anghrediniaeth yn teyrnasu yn-om ni. Dacw y claf ar ei wely yn gwrthod meddyginiaeth sicr, meddyginiaeth a adferodd filoedd o'r un cystudd i gyflawn iechyd. Gwrthod y feddyginiaeth ydoedd gwrthod bywyd a dewis marwolaeth. Dacw y teyrnfradwr yn garcharor; dyna faddeuant yn cael ei gynyg iddo; mae yntau yn ei wrthod. Y *gwrthodiad* a'i dygodd dan ddedfryd y gyfraith. Ffydd, trwy uno yr enaid â Christ, a symudai ymaith euogrwydd pob pechod arall. Nis gall un pechod ddamnio os bydd ffydd yn bresenol, ac nis gall un cyfiawnder achub os bydd ffydd yn absenol. Er profi yr athrawiaeth hon, ystyriwn rai gosodiadau.

1. *Fod pob dyn wrth natur dan ddedfryd marwolaeth.*—“Yr hwn nid yw yn credu a *ddamniwyd* eisoes.” “Ac felly yr aeth marwolaeth ar bob dyn, yn gymaint a phechu o bawb.” Anghredadyn! nid oes ond trwch anadl rhngot a'r fflamau anniffoddadwy. Mae pob pechod a gyflawnaist a damnio wrth ei sawdl. Yr oll sydd genyt

o amser yw o'r carchar i'r dienyddle; ond wrth fyned ti gai fyned heibio gorsedd gras, a Duw yn eistedd arni, a'i deyrnwialen wedi ei throchi yn ngwaed calon ei Fab.

2. *Fod anghrediniaeth yn rhwymo holl euogrwydd dyn ar ei enaid.*—“Oblegid oni chredwch mai myfi yw efe, chwi a fyddwch feirw yn eich pechodau.” Nid oes un feddyginiaeth i atal y farwolaeth hon ond credu yn Nghrist. Mae dy anwiredd wedi ei selio mewn cōd. Nid oes dim a dŷn argraff y sêl ymaith ond ffydd yn y Ceidwad croeshoeliedig. Mae dy bechodau wedi eu hysgrifenu yn y graig â phin o haiarn ac a phlwm. Mae y graig yn rhy galed, a'r ysgrifen yn rhy ddwfn, i ddim allu ei ddileu ond gwaed calon y Ceidwad; a chof-iwn nad oes un law wna y tro i ddefnyddio y feddyginiaeth ond llaw ffydd.

3. *Yr oruchwyliaeth a wrthodir gan anghrediniaeth yw goruchwyliaeth ddiweddaf Duw at y byd.*—Gelwir dyddiau yr efengyl y “dyddiau diweddaf.” Os gwrthodir yr aberth anfeidrol a gynygia yr efengyl, “nid oes aberth dros bechodau wedi ei adael mwyach.” Mae goruchwyliaeth yr efengyl yn oruchwyliaeth o anfeidrol ras, ac nis gall fod gras uwchlaw anfeidroldeb. Nid oes un noddfa i'r euog, ond noddfa trugaredd; eithr os gwrthodir y noddfa hono, i ba le y troi dy wyneb? Y mae yn anmhosibl, yn unol a threfn yr efengyl, i'r anghredadyn gael ei gadw gan gyfiawnder, neu gan drugaredd. Nis gall cyfiawnder dy gadw di, am nad oes genyt gyfiawnder dy hunan, ac nid yw yn ngallu trugaredd dy gadw, am dy fod yn gwrthod ei hamodau, sef derbyn cyfiawnder un arall. Byddai cadw yr hwn nid yw yn credu, ac yn ymostwng i delerau a threfn yr efengyl:

(1.) *Yn groes i wirionedd Duw.*—Telerau efengyl ydynt ffydd ac ufuddod; ac y mae Duw wedi cadarnhau y telerau trwy lw. “Ac wrth bwy y tyngodd efe, na chaent hwy fyned i mewn i'w orphwysfa ef, onid y rhai ni chredasant?—ac yr ydym ni yn gwelod na allent hwy fyned i mewn o herwydd anghrediniaeth.” Os cedwir yr anghredadyn a'r anufudd, fe beidiai

Duw a bod yn Dduw y gwirionedd. Na! byddai mor hawdd iddo beidio a bod yn Dduw a pheidio bod yn Dduw'r gwirionedd.

(2.) *Byddai yn groes i ddoethineb Duw.*—Nid ydyw yn gyson â doethineb tywysog i ymheddychu â gwrthryfelwyr na fynant yn gyntaf ymostwng i'w hufudd-dod blaenorol. Ai cyson â doethineb yw codi gwrthryfelwr i anrhydedd a ffafir, ac yntau ar yr un pryd yn coffeidio ei wrthryfelgarwch? Dyna fyddai achub yr hwn sydd yn dirmygu yr achubwr; dyna fyddai prynu yr hwn sydd yn condemnio y prynwr.

(3.) *Byddai yn groes i anrhydedd Crist.*—Y mae dybenion gogoneddus marwolaeth Crist yn cael eu croesi gan anghrediniaeth. Goddefodd Crist gospedigigaeth ein pechodau fel na byddo i bechod deyrnasu ynom ni, yn gystal ag fel na byddai i'r gosb deyrnasu arnom ni. Pa lesad allwn ni yn rhesymol ddysgwyl oddiwrth ei angeu, os heb gredu ynddo, ac ymwrthod â phechod, yr hyn sydd yn groes i ddybenion ei angeu?

(4.) *Nis gall cyfiawnder beidio a chosbi yr anghrediniol.*—Gwena daioni ar y diniwed; egyr trugaredd ei breichiau i'r edifeiriol; ond cyfiawnder a enyna yn erbyn y gwrthryfelwr cyn-dyn. Ni byddai daioni yn ddaioni, pe gwrthodai enaid sanctaidd; gweithredai trugaredd yn groes i'w natur pe cefnai ar gredadyn edifeiriol; felly byddai cyfiawnder yn anghyfiawnder pe arbedid yr anghrediniol. Byddai yn amlygu gradd o gariad at amhurdeb i beidio ei gosbi yn hollol. Mae Duw, wrth arbed yr anghrediniol am dymor, yn amlygu ei amynedd, ac yn rhoddi iddo amser i edifarhau ar gyfrif eiriolaeth Crist. Ond y mae cosbedigigaeth yr anedifeiriol, mor sicr ag ydoedd cosbedigigaeth yr Arglwydd Iesu Grist, wedi iddo gymeryd achos pechadur. Gan nad arbedodd Duw ei anwyl Fab pan safodd efe yn lle pechaduriaid, a arbeda efe yr anghredadyn, wrth yr hwn y mae efe yn ddigllon beunydd tra mae efe yn casâu ac yn dirmygu ei anwyl Fab.

(5.) *Yr Iachawdwr a wrthodwyd*

fydd Barnwr a cholffarmwr yr anghredadyn. I ba noddfa, i ba loches y ffoa yr anghredadyn, pan y mae prif weinidog trugaredd yn troi yn brif weinidog cosbedigigaeth. O, anghredadyn! oni fyndi ymostwng i deyrnwialen ei ras, cofia y mae ganddo wialen haiarn. Tydi yr hwn ni fyndi ei adnabod, y mae yr adeg yn nesu y clywi ef yn dyweyd, "Nis adnubum chwi erioed!" Chwi na fynech ddyfod at ei draed am fywyd, y mae'r amser yn dyfod y methrir chwi dan ei draed. Y mae gwaed Iesu yn gwaeddu am faddeuant i'r edifeiriol, ond am gosbi yr anedifeiriol. Rhoi i ffydd yr oedd Iesu ar y ddaear, ac ni ddyru i anghrediniaeth yn awr yn y nef.

(6.) *Bydd i'r ddeddf gadarnhau deddfyd efengyl yn erbyn yr anghredadyn.*— "Na thybiwch y cyhuddaf fi chwi wrth y Tad; y mae a'ch cyhudda chwi, sef Moses, yn yr hwn yr ydych yn gobeithio"—cyfraith Moses. Y seremoniau a gysgodent Grist; a'r prophwydoliaethau yn llyfrau Moses a lefarent am Grist. Bydd deddf natur yn condemnio yr anghredadyn am wrthod credu yr hyn mae y Duw a'i gwnaeth wedi ei hysbysu iddo. Syrth yr anghredadyn dan gollfarniad tair deddf—deddf natur, deddf Sinai, a deddf efengyl. Byddai yn well genyf fi farw yn nghanol y mellt a'r taranau dan odre Sinai, nag i'r maen hwn syrthio arnaf dan odre mynydd Seion.

(7.) *Mae Duw wedi amlygu ei ddigofaint yn fwy yn erbyn y pechod o anghrediniaeth nag un pechod arall.* Yn gerdd am ei anghrediniaeth y gorchymynodd yr Arglwydd i'w ffyddlon was Moses fyned i ben mynydd Nebo i farw, yn lle, fel y dymunai ei enaid, gael croesi yr Iorddonen, a myned drosodd i wlad yr addewid. Anghrediniaeth agorodd feddau i gorph y genedl Iuddewig, ac a'u claddodd yn y diffaethwch, ac a'u caudd allan o'r wlad oedd yn "llifeirio o laeth a mel." "Nis gallent hwy fyned i mewn o herwydd anghrediniaeth." Anghrediniaeth fu yn achos o wrthodiad y genedl Iuddewig—y genedl fu unwaith mor uchel yn yr ffafir Duw. Gelwid hwy

ar ei enw; rhoddid iddynt y teitlau mwyaf uchel; mwyhaent y rhagorfreintiau uchelaf. Er hyny "trwy anghrediniaeth torwyd hwynt ymaith; ac onid arbedodd Duw y cangenau naturiol, gwylia nad arbed dithau chwaith." Nid croeshoelio Crist, ond y gwrthodiad o hono fel y Messia, fu yr achos o'r dinystr ofnadwy a'i goddiweddodd fel cenedl. Lladdwyd â'r cleddyf, a bu farw o newyn yn amser dinystr Jerusalem 11,000,000; y gwerthwyd yn gaethion yn agos i 100,000. Ni bu llaw Duw mor drom ar un genedl erioed; a'r cwbl o herwydd anghrediniaeth.

II. YMOFYNNWN PAHAM Y MAE ANGHREDINIAETH YN GOSOD DYN YN ANOCHELADWY YN WRTHDDRYCH DIGOF-AINT DUW.

1. *Ystyrium fawredd y pechod o anghrediniaeth.*—Mae anghrediniaeth yn ysbeilio Duw o anrhydedd ei briodoliaethau. Y mae anghrediniaeth yn gwadu gwirionedd Duw—yn gwneuthur Duw yn gelwyddog—yn credu y creadur o flaen Duw y gwirionedd. Y mae anghrediniaeth yn tafu sarhad ar fawr amryw ddoethineb Duw; y mae anghrediniaeth yn tafu dirmyg ar y daioni mwyaf amlygwyd erioed i feibion dynion; y mae anghrediniaeth yn ergydio at benarglwyddiaeth ac awdurdod Jehofa. Mae y pechod hwn yr ergydio at holl waith cyfryngol yr Arglwydd Iesu Grist. Mae anghrediniaeth yn ceisio dinystrio dybenion gogoneddus dyfodiad Mab Duw i'r byd. Llais anghrediniaeth yw, nad yw gwaed Crist ddim yn fwy rhinweddol na gwaed y *criminal* euog. Iaith anghrediniaeth yw, mai calon oer ydoedd y galon a drywanwyd gan waewffon y milwr. Cyfrifa anghrediniaeth berson, swyddau, athrawiaeth a deddfau yr Iesu bendigedig yn dom ac yn golled, yn ymyl hunan-gyfiawnder, hunan-ddoethineb, pleserau twyllodrus pechod, a gwagedd y byd hwn. Mae anghrediniaeth yn amcanu ysbeilio Crist o'i wobrau cyfryngol. Pe c'ai anghrediniaeth ei hamcan ni ch'ai Iesu un perlyn i'w goron gyfryngol; c'ai Iesu y boen, a Satan y cynhauaf. Mynai anghrediniaeth dynu

Iesu o'r nef, ei ail hoelio ar y groes, a'i osod yn wrthddrych gwawd a dirmyg y greadigaeth.

2. *Mae y pechod o anghrediniaeth o'r un cymeriad, ac yn waeth na phechod yr Inddewon yn croeshoelio Crist.* Y mae yn tyfu oddiar yr un gwreiddyn, ac yn ffrydio o'r un ffynon. Yr un ydyw ei wrthddrych yn awr—person Crist—er mewn dull gwahanol. Yr ydwyf wedi lladd gwaith Crist yn dy gydwybod—wedi croeshoelio argyhoeddiadau—yr un egwyddor raid gael i groeshoelio Crist ei hun pe buasai ar y ddaear. Mae gan anghrediniaeth hefyd yr un dyben yn awr ag oedd gan yr Iuddewon yn nghroeshoeliad yr Arglwydd Iesu Grist; h. y., boddhad rhyw nwyd lygredig a phechadurus. Ond y mae anghrediniaeth yn waeth na phechod yr Iuddewon yn ei groeshoelio. 1. Croeshoeliasant hwy ef pan yn nghyflwr ei ddarostyngiad; ond y mae y pechadur yn anghredu ynddo pan mae wedi ei goroni â gogoniant. 2. Mae ein hanghrediniaeth ni yn erbyn Crist wedi gorphen ei waith, ond gwrthodasant hwy ef cyn ei orphen. 3. Mae ein hanghrediniaeth ni yn erbyn mwy o oleuni na'r eiddynt hwy. Gwnaethant hwy ei groeshoelio mewn anwybodaeth. "Mi a wn mai trwy anwybod y gwnaethoch," medd Petr. 4. Chwanegir drwg ein hanghrediniaeth ni oddiwrth gyflawniad bygythion Duw arnynt hwy o herwydd eu hanghrediniaeth. 5. Cawsant hwy lai o amser i dderbyn addysg na ni. Tair blynedd y bu Crist yn dysgu yn eu maysg hwy—rhaf yma ddeg-ar-hugain. 6. Nid oedd eu gwaith hwy ond un weithred. 7. Yr oeddynt hwy wrth groeshoelio Crist yn cyflawni bwriadau Duw: nid felly gyda ni. 8. Os barnwn am bechod oddiwrth ei ganlyniadau, ymddangosa fod ein hanghrediniaeth ni yn llawer gwaeth. Mae anghrediniaeth yn etel-ychiad o bechod cyntaf cythreuliaid. Satan yw pen y byd anghrediniol. Mewn gair, anghrediniaeth yw *ring-leader* holl bechodau y byd. Megys mai ffydd ydyw gwreiddyn yr holl rasusau, felly anghrediniaeth ydyw sylfaen yr holl bechodau eraill. Dyma y

dyfr-ddorau (*flood-gates*) trwy ba rai y mae cenllif annuwioldeb yn llifo ar hyd wyneb ein daear ar ei ffordd i ddinistr. Rhaid mesur hyd a lled, uchder a dyfnder, y pechod o anghrediniaeth, wrth hyd a lled, &c., y cariad a ddiystyrir ac a wrthodir. Mae cariad Duw yn rhoddi Ceidwad, a gras Duw yn derbyn Iawn y Ceidwad, yn cael ei gondemnio gan anghrediniaeth. Os ydyw gwneyd cam a'r diniwed yn teilyngu y gosb drymaf, pa faint mwy gwneyd cam a'r cymwynaswr penaf, yr hwn a aeth i angeu yn ein lle, er gosod i lawr sylfaen ein dedwyddwch, ac sydd yn cynyg y dedwyddwch hwn i ni ar y telerau mwyaf esmwyth a rhesymol? Megys ag y mae pob pechod arall wedi ei lapio i fyny yn ngho'l y pechod o anghrediniaeth, felly bydd i wermod a bustl pob trueni gael ei wasgu gan Dduw ei hun i gwpan cosbedigaeth yr anghredadyn. Yr hwn oedd yn dewis marw trwy frathiadau colynau y seirph tanllyd, yn hytrach nag edrych ar y sarph bres, a byw, nis gallai briodoli ei ddinistr i neb ond ei hun. Os yw Crist wedi symud y cleddyf tanllyd oddiar y ffordd, ag oedd yn cadw pren y bywyd, oni fyn y pechadur deithio y ffordd i Baradwys, wrth ddrws pwy y geill osod y bai o'i golledigaeth, ond wrth ei ddrws ei hun? Os ydwynt yn hoffi euogrydd yn lle maeuau, dy sefyllfa druenus ac nid Ceidwad, dy atfendid ac nid cyfiawnder, elli di ddim gosod y bai wrth ddrws neb ond dy ddrws dy hun; oblegid byddi farw trwy y pechod a ddewisaist, ac nid byw trwy y Ceidwad a wrthodaist. Ond deun i sylwi ar natur y trueni cysylltiedig ag anghrediniaeth.

(1.) *Mae yn anocheladwy.* "Diwedd y rhai yw distryw." "Rhaid i ni oll ymddangos ger bron brawdle Crist." Rhaid rhoddi cyfrif o'n hamser, ein talentau, ein trugareddau, ein rhagorfreintiau, a'n dylanwad. "Pa fodd y diangwn ni os esgeuluswn iachawdwr-iaeth gymaint?" Y mae y fath beth ag i droseddwr cyfreithiau gwladol ddi-anc yn y byd hwn rhag y gosbedigaeth. 1. Trwy ffoi i wlad arall: Massini wedi ffoi o Rufain; Ledru Rollin o Ffrainc;

ond dianged yr anghredadyn i'r man y myno, bydd Duw yno yn ei gyfarfod. 2. Dianga y troseddwr rai gweithiau o ddiffyg tystion i'w brofi yn euog; ond ni fydd ar yr anghredadyn eisiau dim mwy na'i gydwybod ei hun i'w brofi yn euog. 3. Trwy lwgr-wobrwyo y rheithwyr a'r barnwr. 4. Dianga y teyrnfradwr rai gweithiau trwy i'r penadur farw, ac i arall esgyn i'r orsedd yn ei le. 5. Mae rhai wedi dianc rhag cosbedigaeth trwy ymguddio mewn ystafelloedd a lleoedd anial; ond nis gelli di yr anghredadyn ddianc rhag llid yr Oen a digofaint Duw trwy un o'r ffyrdd a nodasom.

(2.) *Daw yn fuan, yn ddisymwth, ac yn annysgwyladwy.*—"Mor ddisymwth yr aethant yn anghyfanedd." "Y nos hon y gofynant dy enaid oddiwrthyt, ac eiddo pwy fydd y pethau a barot-aist?" "Yn yr awr ni thybioch y daw Mab y dyn." Mae angeu yn brysio i gwrdd a thi, a thithau yn brysio i gwrdd ag angeu.

(3.) *Bydd yn ofnadwy yn ei erwinder a'i echryslonrwydd.* Nis gall iaith ddarlunio, na chalon ei ddychymygu.—"Digofaint Duw." "Pa faint mwy cosbedigaeth (dybygwch chwi) y bernir haeddu o'r hwn a fathrodd Fab Duw, ac a farnodd yn aflan waed y cyfamod, ac a ddifenwodd Ysbryd y gras?" "Beth a fydd diwedd y rhai nid ydynt yn ufuddhau i efengyl Crist?" Bydd y trueni yn cyfateb i fawredd yr hyn a wrthodwyd. Bydd hefyd yn cyfateb i wobrwyon ffydd. Bydd y trueni yn cyfateb hefyd i'r moddion gwybodaeth a fwynhawyd. Condemnir y pagan am wrthod defnyddio goleuni natur. Bydd condemniad yr Iuddew yn ddwbl, am wrthod goleuni natur a'r gyfraith. Ond bydd dy gondemniad di yn driphlyg; gwrthodaist di oleuni natur, y gyfraith, a'r efengyl. Bydd y pagan a'r Iuddew yn cyfodi i'th gondemnio di yn moreu y farn. Bydd damnedigaeth y blaenaf yn bleser mewn cyferbyniad i ddamnedigaeth pobl gwlad efengyl.

(4) *Bydd y trueni hefyd yn ddi-atw yn ol, ac yn anadferadwy.* "Yn aros arno ef." "Y pryf nid yw yn marw." "Tân anniffoddadwy," "Yn gosbed-

igaeth dragywyddol." 1. Bydd y dyn wedi ei ysgar am byth o gyrhaedd moddion i'w adfer yn ol i fafr Duw. 2. Bydd yr hyn sydd yn foddion achub yn y byd hwn yn foddion ei drueni yn y byd dyfodol. 3. Yn angau bydd trugaredd yn *rhoddi dyn i fyny am byth* i gyfiawnder i'w gosbi. 4. Bydd y pechadur yn myd y gwae yn ychwanegu euogrwydd at euogrwydd, ac felly aiff ei gosb yn drymach, drymach am byth. Bydd tragwyddoldeb yn gerfiedig ar bob peth yno—y dorau, y clo, y muriau—byth yn argraffedig ar y fflam *anniffoddadwy*. Bydd gwaith trugaredd a chyfiawnder yn cloi y ddôr, ac yn tafu yr agoriad dros y clogwyni, a swm ei syrthiad, yn llenwi mynwes y preswylwyr byth ag anobaith. O! dychymygywif mai dyna y pryd y tyr hi allan yn un floedd o wasgia ac ing anobaith trwy holl wlad yr haner nos. Addysg neu ddau:

1. *Rhyfeddwn amynedd Duw yn ein goddef cyhyd.*

2. *Gwelwn ynfydrwydd a gwallgofrwydd yr hwn sydd yn aros yn ei anghredmiaeth.* Onid ynfyd fyddai y dyn a droai ei gefn ar yr haul, i ymdwymo wrth wres canwyll? Mil mwy ynfyd y dyn hwnw sydd yn cefnu ar Fab Duw, ac yn ceisio dedwyddwch enaid yn mhethau gwael a darfodedig. Ai nid ynfydrwydd yw marw o newyn, a bara y bywyd yn cael ei gynyg i ni yn rhad, "heb arian ac heb werth?" Ai nid gwallgofrwydd yw trengu o syched, yn ymyl ffynon y dyfroedd byw? O, ynfydrwydd! mae y dyn yn dewis boddi yn ei hen lestr drylliedig ei hun, a *life-boat* bywyd yn barod i'w gymeryd i fyny.

3. *Rhaid y bydd y credadyn yn anhraethol ddedwydd, gan y bydd yr anghredadyn yn annhraethol druenus.*—Yr un gwirionedd a gadarnha drueni y naill, a sicrha ddedwyddwch y llall. Ai nid yw y dyn hwnw yn ddedwydd ag y mae ei enaid mewn undeb a'r Arglywydd Iesu Grist? Tra bo y pen yn fyw, bydd yr aelodau yn fyw; a eill y pen fod yn ddedwydd heb yr aelodau? Ai ni bydd y credadyn yn ddedwydd pan y symudir pob peth oddiwrtho a'i

gwna yn annedwydd? A eill hwnw fod yn druenus ag y mae ei berson a'i wasanaeth yn gymeradwy gan Dduw? Y mae barnwr y byd yn gyfaill a Cheidwad iddo.

BYWYD A GWEITHIAU ANDREW FULLER.

PAROTORDIG GAN Y PARCH. J. T. GRIFFITHS.

Rhif IV.

Hyderwn fod ein darllenwyr yn gwerthfawrogi y crybwyllion dyddorol misol hyn am y gwr enwog, llafurus a da, y Parch. A. Fuller. Yr oedd ef yn ddiau yn un o ragorolion y ddaear, ac am hyny y mae pob ffaith hanesyddol mewn cysylltiad a'i gymeriad o ddyddordeb gwirioneddol i bob Cristion, ac yn neillduol i bob Bedyddiwr.—GOL.

Mewn corpholaeth, dywedir fod Mr. Fuller yn ddyn tal, cryf, ac o ymddangosiad i greu edmygedd, yn ymlyu ar ofn. Yr oedd yn ddyn o wroldeb mawr, ond o ysbryd llawen. Arferai yr hen Bendefiges Huntingdon ddiolch i Dduw ei bod hi wedi ei geni "cyn bod gewynau yn bod." Gellir dyweyd yr un peth bron am Mr. Fuller. Yn sicr ni effeithid neb yn llai gan deimladau pruddglwyfus nag efe. Yr oedd ei ddull o fyw yn hynod o syml. Ymfoddlonai ar y bywyd mwyaf plaen, a chariai ei feddyliau o gynildeb braidd i eithafedd. Arferai ddyweyd fod "y prif wahaniaeth rhwng cysuron y naill a'r llall yn ymddibynu ar hyn: "Fod un yn symleiddio ei angenion, a'r llall yn eu lluosogi." Amcanai at fod yn lled gyson yn ei oriau gwaith a chwsig, gan gario allan yn yr ystyron hyn y drefn a sefydlodd natur ei hun.

Er ei fod yn ei ddyddiau boreuol o dymer gyffrous, yn tueddu at y llym, eto yr oedd o ysbryd llawen. Pan ofynwyd iddo unwaith am gyhoeddi rhywbeth ar y pwnc o bruddglwyf crefyddol, er budd i'r cyfryw a flinid ganddo, dywedodd, "Nid wyf yn gwybod braidd ddim am dano."

Priododd ddwywaith, a chafodd deulu mawr o blant. Y mae ei ddyddlyfr a'i lythyrâu, yn ogystal a thyst-

iolaeth ei gyfeillion mwyaf mynwesol, yn profi ei fod yn briod ffyddlon, ac yn dad cariadus. Cydymdeimlai yn ddwfn a'i deulu yn ei holl gystuddiau, a theimlai yn llym y mynych helbulon a ymwelai a'i deulu. Profwyd ef, fel rhai dynion rhagorol eraill, gan fachgen gwrthnysig a phenrydd; ac y mae darllen ei ddyddiadau a'i lythyrau ar y pwnc hyn yn ddigon i dori calon dyn. Pan glywodd unwaith fod ei fab wedi marw mewn canlyniad i gospedigaeth lem a dderbyniodd yn y llynges (er fel y profwyd wedi hyny fod y newydd yn ddisail), ysgrifonodd fel y canlyn: "Och! y mae hyn yn drallod calon! Mewn achosion blaenorol caffai fy ngofid ollyngiad mewn dagrau, ond yn awr anaml y gallaf wyo. Y mae math o glefyd calon afiach yn fy anrheithio o ddydd i ddydd. Y mae pob gwrth-ddrych o'm hamgylch yn fy adgofio o fy mab colledig. Ah! yr oedd yn resyn na allaswn fod yn agos, fel y gallaswn ei atal. Daliwyd, profwyd a chon-demniwyd ef, ac nis gwyddwn. Dolefodd o dan ei arteithiau, ac ni chlywais ef. Bu farw heb un llygad i dosturio, na'r un llaw i'w gynorthwyo. 'O, fy mab Absalom, fy mab, fy mab; O, a'r Dduw na fuaswn wedi marw drosot ti, fy mab.'"

Bu y mab hwn farw yn y llynges yn mhen ychydig flynyddoedd wedi y mynegiad calon-rwygol uchod. Ond y mae yn gysur meddwl na fu gweddiau a dagrau tad drosto yn ofer. Cyn ei fordaith ddiweddaf ceisiodd a chafodd faddeuant ei dad; ymddengys ei fod wedi llwyr ddiwygio, a chredir iddo farw yn wir edifeiriol. Profir ymlyniad cariadus Mr. Fuller tuag at ei deulu, a'i ddymuniad am fod gyda hwynt gymaint ag oedd bosibl, gan y ffaith ei fod yn arferyd dilyn ei fyfyrdodau yn yr un ystafell a hwynt.

Wrth ddarlunio cymeriad Mr. Fuller, defnyddia yr enwog Robert Hall yr iaith ganlynol: "Nis gallaf ymatal rhag datgan mewn ychydig eiriau y syniadau caruaid a pharchus gyda pha rai y golygwn y dyn rhagorol yma tra yn byw, ac y meithrinwyf ei goffawriaeth yn awr pan nad yw mwy—y

dyn, craffder yr hwn a'i galluogodd i dreiddio i ddyfnderoedd pob pwnc o ymchwiliadau, amgyffredion yr hwn oedd mor nerthol a goleu, fel ag yr oedd yr hyn oedd dywyll a gweiddol yn ymddangos iddo yn adnabyddus— a'r hyn ag oedd yn ddyrys yn hawdd ac eglur yn ei ddwyllaw: yr un mor llwyddianus pan yn argymell yr ymarferol, ag oedd pan yn traethu ar yr athrawiaethol, ac yn egluro cangenau dadleuol duwinyddiaeth. Heb fanteision addysg boreuol ymgododd i enwogrwydd uchel yn mhlith ysgrifenyddwyr crefyddol y dydd; ac yn nghanol y bywyd mwyaf llafurus a gweithgar, gadawodd gof-golofnau o'i dduwioldeb a'i athrylith a oroesant genedlaethau lawer.

Pe bawn yn gwneuthur ei folawd, gwnawn o angenrheidrwydd sylwi ar uniondeb difrycheuldyd ei fywyd cyfrinachol, ei ffyddlondeb mewn cyfeillgarwch, ei esgeulusdra o hunan-elw, ei ymlyniad diysgog wrth y gwirionedd, ac yn neillduol ei lafur dibaid yn arol-ygu y genadaeth yn India, i ba un yn fwyaf tebyg y syrthiodd yn aberth. Ymwnei â phob peth yr ymaflai ynddo a'i holl egni. A phe buasai yn llai nodedig am amgyffredion nag am graffder a sylwedd ei syniadau, yn llai enwog am rاساسu mwynaidd nag am uniondeb dilwgr a mawredd cynenid meddwl, nid oes genym ond adgoffio cyfyngiad angenrheidiol rhagoriaethau dynol. Tra yr anwyloodd ei hun i'w enwad drwy ei yrfa faith o lafur defnyddiol, drwy ei weithiau rhagorol, a'r dadleuon Sosinaidd a Deistaidd, *gosododd y byd o dan ddyled parhaus iddo.*"

Am ei ddaliadau neillduol ar bynciau duwinyddol, cydnabyddai ei fod yn ddyledus i dduwinyddion Lloegr Newydd, megys yr Edwardsiaid, Bellamy, Hopkins, &c. Mewn llythyr at Dr. Dwight dywedai, "Y mae gweithiau eich taid, y Llywydd Edwards, a'ch ewythr, y diweddar Dr. Edwards, wedi bod yn fwyd i mi ac i lawer eraill. Y mae y brodyr Carey, Marshman, Ward a Chamberlain, yn yr India Ddwyreiniol, yn eu cymeradwyo yn fawr. Y mae pregethau y Llywydd ar Gyfiawnhad wedi rhoddi mwy o foddlonrwydd

i mi ar yr athrawiaeth bwysig hono nag unrhyw gyfansoddiad dynol wyf wedi ei ddarllen."

Myfyriodd Mr. Fuller ysgrifeniadau y dynion yna yn nhymor borcuol ei weinidogaeth. Derbyniodd eu hathrawiaethau a'u hysbryd; a chan iddo gael ei gynorthwyo ganddynt yn yr adeg drafferthus hono, byddai bob amser yn eu cymeradwyo i eraill; ac nid yw yn ormod dyweyd iddo eu diwygio mewn rhai pethau; cadwodd yn fwy agos at yr Ysgrhythrau.

Credwn mai Mr. F. ydoedd duwinydd goreu ei oes yr ochr draw i'r dw'r—ei fod yn deall ac yn egluro athrawiaethau y Beibl yn well na neb arall. Yr oedd eraill yn fwy dysgedig nag ef. Yn yr ystyr gyffredin nid oedd yn cymeryd arno ei fod yn ddysgedig. Ond i ba le y gallwn edrych am gyfoeswr iddo yn holl Ewrop, yr hwn mor gyson a ddaliai, mor eglur a esponiaid, mor ddirifol a gymellai, ac mor alluog a amddiffynai, yr egwyddorion mawrion hyny, y rhai mewn modd gwahaniaethol a elwir athrawiaethau gras? Yr oedd y Germaniaid yn yr adeg hono yn ymbalfalu yn niwl tra ragoroliaeth (*transcendentalism*), neu yn ymsuddo i lawr i ddyfnderoedd anffyddiaeth, o'r hon sefyllfa y maent hyd yn nod yn awr, ond yn dechreu ymgodi. Nid oedd duwinyddion yr Eglwys Sefydledig, hyd yn nod y rhai mwyaf efengyl-aidd o honynt (os gadawn allan ychydig o'r cyfryw a elwasant oddiwrth ysgrifeniadau Mr. Fuller), ond ymdrybaeddwyr yn mas-leoedd gwirionedd, tra y lledai efe ei hwyliau ar y môr mawr yn ddiöfn, gan blymio ei ddyfnder.

Yn ei *ddull* yn ogystal a'i feddyliau, cymeradwywn Mr. Fuller i sylw y cyfryw a ddymunant fod yn bregethwyr eglur, ymofyngar ac effeithiol o'r efengyl. Ni ymhonai at ucheledd Chalmers, neu gyfoeth clasurol a phrydferthwch Hall. Ei brif amcan ydoedd golueo y deall, argyhoeddi y gydwybod, a thrwy y deall a'r gydwybod i gyrhaedd y galon. Yr hyn oedd dywyll yn ngair Duw, ymdrechai ei egluro; a'r hyn a ymddangosai ar yr olwg gyntaf yn wrthdarwiadol, ei gysoni; a'r hyn a

amheuid, ei amddiffyn; a'r hyn oedd o natur i gynhyrfu y serchiadau, byddai yn sicr o'i gymwysu gyda dylanwad. Gwnai hyn oll mewn geiriau *plaen* a chyffredin; yn fyr, byddai ei ymadroddion yn gryno ac eglur, heb un awydd i fod yn areithiwr ffraeth, neu i gyrhaedd enwogrwydd neillduol, ond ei unig amcan ydoedd goleuo, deffroi, argyhoeddi, darbwylllo, a (chyda benth Duw) parotoi yr enaid i'r nefoedd. Yn yr ystyr hyn ymdebygai Mr. Fuller yn fwy i Baxter na neb o'r duwinyddion Saesonaeg. Ac yr ydym bob amser wedi ystyried Baxter yn well cynllun i weinidogion ieuainc na Howe, Cudworth, Barrow, Bates—yn well hyd yn nod na Chalmers na Hall.

Wrth derfynu, dywedwn fod amcanion Mr. Fuller yn uchel, a bod ei ymdrechion i'w cyrhaedd yn ddiffin, ac iddo mewn modd teilwng eu cyflawni. Gadawodd ei argraff ar ei oes, a bydd amser maith cyn y rhwbir ef allan. Y mae ei enw wedi ei bŕ-eneinio mewn miloedd o ddrychfeddyliau, lle y blod-eua ac y bydd fyw am byth. Diameu ei fod yn mhlith y meirw gwynfydedig, y rhai ydynt wedi marw yn yr Arglwydd. Y mae yn awr yn gorphwys oddiwrth ei lafur, a'i weithredoedd yn ei ganlyn—ei ganlyn i'r nefoedd i fod yn fesur ei wobd diddiwedd yno; ei ganlyn ar y ddaear yn y dylanwadau daionus a gychwynodd ef tra yma, y rhai a lifant yn mlaen ac yn mlaen am oesau tragywyddol.

[DIWEDD.]

LLYTHYR CYMANFA

SWYDD ONEIDA, E. N., 1879.

GAN Y PARCH. W. M. EVANS, CATTARAUGUS, E. N.

At Eglwsi y Gymanfa: Anwyl Frodyr a Charedigion yn yr Arglwydd:—Wele ni, yn ol cais ein Cymansa, yn cynyg yr anerchiad canlynol i'ch sylw a'ch ystyriaeth ddirifolaf. Ein pwnc yw: FOD EIN LLWYDDIANT FEL CRISTIONOGION YN YMDDIBYNU AR IAWN DDEALL A GWEITHIO ALLAN EGWYDDORION EIN CREFYDD.

Ffaith amlwg yw, mai trwy foddion y mae Duw yn dwyn ei waith yn mlaen. "Cleddyf yr Arglwydd a Gedeon"—nid cleddyf yr Arglwydd heb Gedeon, ac nid Gedeon heb gleddyf yr Arglwydd. Gwaredodd Duw Israel o'r Aipht trwy offerynau, sef Moses ac Aaron. Artera Duw foddion ac offerynau i ddangos ei allu a'i awdurdod o dan bob goruchwyliaeth. Trwy ddynion, fel offerynau, datguddia Duw ei feddyliau a'i ogoniant, ac y cyflawna waith ei ras ar y ddaear. Gweithia yr Ysbryd ar ddynion trwy ddynion. Anfonodd Crist y deg-a-thriugain i fyned allan i gyhoeddi yr efengyl. Ar sail ei awdurdod gyfryngol, rhoddodd gomisiwn i'r apostolion, "Ewch gan hyny a dysgwch yr holl genedloedd, gan eu bedyddio hwy yn enw y Tad, a'r Mab a'r Ysbryd Glan; gan ddysgu iddynt gadw pob peth ar a'r orchymynais i chiwi." Moddion adferiad y byd at Dduw ydyw yr efengyl; yr offerynau ydynt ddynion ail-enedig, dynion llawn sêl a chariad dros eu Duw. Y saint ydynt halen y ddaear a goleuni y byd; ac er bod felly, rhaid iddynt feddu cymwysderau neillduol. Cyn y gall dylanwadol crefydd gael ei deimlo yn briodol gan y byd, rhaid i'w phroffeswyr:

1. *Fod yn feddianol ar syniadau cywir am egwyddorion yr efengyl.*

Cymellir dyn i weithgarwch trwy argyhoeddiad y meddwl; hyn sydd i roddi surf ac ysgogiad i'r holl gyflawniadau. Annichonadwy ydyw i'r hwn sydd heb ei oleuo gan yr efengyl i deimlo ei chynhyrifiadau. Agor y deall yw gwaith cyntaf efengyl ar ddyn; plyga yr ewyllys ac enilla y serch. "Cyfraith yr Arglwydd sydd berffaith, yn troi yr enaid." Rhaid deall hawliau yr efengyl cyn y gellir ufuddhau iddynt. Mae sêl danbaid yn dda, ond y mae sêl heb wybodaeth yn beryglus. Mae yn debyg i ddyn cryf a dall; gall redeg yn gyflym, ond bydd yn agored i redeg i ddinystyr, am nad all weled. Nid gwneyd rhywbeth yn ol ein mympwy ein hunain yw byw yn grefyddol; eithr gwneyd yn ol ewyllys Duw. Un peth yw crefydd, ond peth arall yw crefydd yn ol ewyllys y Nefoedd.

Gall sêl ddall a mympwy cnowdol wneyd llawer o dwrf, ond nid er mawl i Dduw. Yr oedd pobl Israel, yn amser y prophwyd Esaiiah, yn cadw y gwyliau, ac yn myned at Dduw yn llwythog o aberthau a phoeth-offrymau; er hyny dywedai wrthynt, "Pan ddeloch i ymddangos ger fy mron, pwy a geisiodd hyn ar eich llaw, sef sengu fy ngynteddu?" Os am gael cymeradwyaeth yr Arglwydd, rhaid i ni wneuthur fel y gorchymynodd efe. Y Beibl yw llyfr ein crefydd. A gydnabyddir ef felly genym? Mae lle i ofni yr esgeulusir ef gan lawer a broffesant ei gymeryd yn unig reel bywyd. Oes hynod yw hon am lyfrau, a newyddiaduron o bob natur. Tafia y wasg allan ei chynyrchion yn barhaus. Mae tŷn y wasg Gymreig ar y cyfan yn iachus. Yr ydym yn falch o hyn. Ond nid felly y mae gyda llawer o gynyrchion y wasg Seisonig. Y mae llawer o'r nofelau a'r erthyglau anfyddol a gyhoeddir yn beryglus i'n pobl ieuainc crefyddol ac eraill. Tyner sylw y rhai hyn yn fwy at y Beibl, yr hwn yw brenin pob llyfr, a gogoniant pob llyfrgell. Credwn fod llawer o arwynebolrwydd a gwamalrwydd crefyddol yr oes hon yn tarddu o ddiffyg darllen a myfyrio yr Ysgrifthyrau. Dylai fod y Beibl nid yn unig yn dwr arfau, ond yn balas i'r meddwl breswyllo ynddo. Pa fodd mae bod yn grefyddwyr cadarn a sefydlog? Ai wrth ddilyn cyfarwyddiadau y Dr. hwn a'r dysgawdwr arall? Na; eithr trwy yfed didwyll laeth y gair. Felly y gallwn fod yn barod bob amser i roddi rheswm am y gobaith sydd ynom. Arferwn iaith y Salmydd: "Gwna i mi ddeall, a chadwaf dy gyfraith; i; cadwaf hi a'm holl galon." Mae y Brahminiaid yn myfyrio eu Veda, y Mahometaniaid eu Koran, a'r Ohineaid weithiau Confucius. Paham? Am mai dyna lyfrau eu crefydd. Ond yswaeth, mae llawer o Gristionogion a broffesant fyw yn dduwiol yn anwybodus o Air Duw!

"Mae y Beibl," ebe Spurgeon, "yn cael ei adael mewn llawer teulu heb ei ddarllen, fel y gellir ysgrifenu 'Damnation' yn y llwch a'i gorchuddia!"

Dylem lafurio yn galed, a chloddio yn ddwfn am sylfaen ffydd. Nis gellir cyrhaedd gwybodaeth o unrhyw natur heb astudiaeth fanwl. Os oes rhywbeth yn werth i'w ddeall, yn sicr mae cyfundrefn y Jehofa i achub enaid rhag tragwyddol wae. Arwynebol yw crefydd y dyn nad yw yn gwneyd un ymgais i ddeall ei hegwyddorion.

Y dosbarth mwyaf anhawdd i'w boddloni yn ein heglwysi, fel rheol, yw y rhai mwyaf anwybodus yn neddf-lyfr eu crefydd. Eu teimladau yw eu rheol. Gorchest yw eu dwyn o dan ddysgyblaeth y Testament Newydd, am nad ydynt yn ei deall. Mae teimlad yn dda yn ei le; ond teimlad yw y cwbl gan rai. Safon uwchaf rhai yw eu teimlad; ac os pechir yn erbyn hwnw dinystrir eu crefydd. Hawdd eu troi o'r ffordd. Deuant i'r cyfarfodydd os byddant yn teimlo; a byddant yn haelionus at yr achos, os byddant yn teimlo. Ond os senglir ar draed gwyr y *teimlad*, ni wnant ddim. Weithiau digiant wrth y gweinidog, heb wybod yn iawn am beth, ac ataliant dalu at y weinidogaeth. Paham? Am mai felly y maent yn *teimlo*. Dichon i'r diacon ddweyd rhywbeth allan o le yn ol eu tyb hwy, neu i rywun edrych yn gam arnynt, a ffromant yn aruthr iawn, ac ni welir hwynt, hwyrach, yn y cwrdd am fis-oedd. Paham? Am mai felly y maent yn *teimlo*. Y maent o un eithafion i'r llall yn barhaus. Y maent fel ŵyn di-niwed neu fel bleiddiaid rheibus; fel y golomen, neu fel y sarph wenwynig: Dylid cael sail ddyfnach na theimlad i'n crefydd. Egwyddorion crefydd Iesu Grist sydd i reoli y teimlad, ac nid y teimlad i reoli yr egwyddorion. Mynwn ddeall egwyddorion crefydd.

II. *Fod yn rhaid gweithio allan egwyddorion Cristionogaeth yn ymarferol.*

Nid pawb ag sydd yn deall egwyddorion yr efengyl, sydd yn eu hymarfer. Nid digon yw cael pen goleu heb galon rasol. Cydymaith gwael i ben goleuedig yw calon halogedig. Yr oedd penau lled oleu gan Hume, Voltaire, Rousseau, a'u cyffelyb; ond calonau llygredig oedd ganddynt. "Yr ynyfyd a ddywed yn ei *galon* (nid yn ei

ben), nid oes un Duw. Pen goleu a chalon uniawn a wna Gristion dylanwadol. Yr oedd Iesu Grist yn gorphoriad byw o'r athrawiaethau a ddysgai i eraill. Felly y dylai ei ganlynwyr fod. Dylent fod yn epistolau byw y Testament Newydd. Pan mae yr eglwys yn gweithio allan yn ymarferol egwyddorion Cristionogaeth, gwelir ynddi y nodweddion canlynol:

1. *Cariad brawdol.*—Yr egwyddor sylfaenol i gynnyd, llwyddiant, a dedwyddwch pob cymdeithas, ydyw cariad. Nid yw teulu heb gariad yn ddim amgen na chartref i genfigen, cynen, ac ymrafael. Yr eglwys pan yn rhwymyn cariad, ydyw y sefydliad uwchaf ar y ddaear, canys ynddi ceir gwir fwyniant. Iaith aelodau yr eglwys gariadus yw, "Wele mor hyfryd ac mor ddymunol yw trigo o frodyr yn nghyd." Un o'r arwyddion allanol amlycaf ein bod yn ganlynwyr i Grist yw, cariad brawdol. "Gorchymyn newydd (ebe Crist) yr wyf yn ei roddi i chwi, ar garu o honoch eich gilydd: fel y cerais i chwi, ar garu o honoch chwithau bawb eich gilydd. Wrth hyn y gwybydd pawb mai dysgyblion i mi ydych, os bydd genych gariad i'ch gilydd."

Y prawf *mewnol* mwyaf grymus ynom ni ein hunain, ddarfoed ein symud o farwolaeth i fywyd yw, ein bod yn caru y brodyr. Meithrinwn fwy ar yr egwyddor fendigaid hon yn ein heglwysi.

2. *Undeb a chydweithrediad.* Gwir yn y cysylltiad eglwysig yw yr hen ddiardeb boblogaidd, "Mewn undeb y mae nerth." Mae eglwys gymharol fechan, os yn unol, yn gallu gwneyd mwy dros lwyddiant crefydd Crist, nag eglwys luosog, os yn rhanedig. Mae ysbryd ymbleidiaeth mewn eglwys yn difa ei nerth. Beth yw yr achosion o ddiffyg undeb, &c., yn yr eglwysi? Nodwn rai o honynt yn fyr. Balchder a hunanoldeb rhai personau chwyddedig, ydynt bob amser am gael eu ffyrdd eu hunain, yn mhob peth. Eisiau cyfranogi mwy o ysbryd y publican sydd ar y brodyr hyn. Gofaler rhag porthi y duedd hunanol. Mae "cythraul y canu" wedi gwneyd llawer i ddinystrio undeb. Cadwer ef allan. Mae dadl-

euon “*yr athrawiaeth*” wedi gwneyd eu rhan i dynu muriau Seion i lawr. Swn llestri gweigion yw dadleuon anghydfodus. Gwnawn gyngor yr apostol, “Gyda phob gostyngeddwydd ac addfwynder, yn nghyda hir-yma os, gan oddef eich gilydd mewn cariad: gan fod yn ddyfal i gadw undeb yr ysbryd yn ngwlwm tangnefedd.”

3. *Gweithgarwch crefyddol.*—Nid oes dim yn fwy atgas mewn cymdeithas na dyn di-waith. Mae y segurwr yn boen iddo ei hun, ac yn sarhad i’w deulu. Mae diwydrwydd gydag achos Mab Duw yn brawf diymwad o fodolaeth y bywyd ysbrydol yn yr enaid. Mae deddf dabblygiad yn dwyn pob math o fywyd i’r golwg. Mae digon o le i bob aelod crefyddol i ddwyn ei alluoedd i weithrediad. Os ydwyt ti, frawd, yn wr y pum’ talent, y mae digon o le i ti i roi arian dy Arglwydd i ddwyn llog da. Mae y maes yn ddigon eang. Tithau, frawd yr *un* dalent, paid a’i chuddio, am mai un sydd genyt. Am y defnydd a wnai o’r hyn sydd genyt yr ydwyt yn gyfrifol. Y mae cymaint rhwymau arnat ti i osod y gallu sydd ynot mewn gweithrediad, ag sydd ar y mwyaf ei athrylith. Nid oes *un* i’w esgusodi. Mae y cyfarfoddydd Sabbothol, y cyfeillachau crefyddol, a’r cyrddau gwyfion, yn hawlio presenoldeb a gwasanaeth pob un o’r aelodau. Nis gall *pawb* fod yn ymresymwr cadarn, fel Paul; yn ddoniol a gwllithog, fel Apollos; ond gall *pawb* wneyd rhywbeth dros Grist. “Nis gallaf ganu na gweddio yn gyhoeddus,” (ebe rhywun mewn cyfarfod yn ddiweddar), “ond gallaf gymeryd fy het i gasglu.” Os nad yw ein gallu yn fawr, gwnawn yr hyn a allom, yna byddwn yn bwysau yn nghlorian y cysgr. Yr hyn a allwn yw mesur ein cyfrifoldeb. “Yr hyn a allodd hon hi a’i gwnaeth.” O! mor nerthol a dylanwadol fyddai eglwys Iesu Grist, pe byddai pob aelod ynddi yn gwneuthur ei ran yn ol ei allu.

Beth y mae gweithgarwch crefyddol wedi ei wneyd? Y mae wedi troi llawer anialwch diffaeth yn ardd brydferth i’r Arglwydd. Mae hen chwareuon y

twmpathau, a llawer o hen arferion llygredig ein cyndadau yn Nghymru, wedi meirw trwy ddyllanwad gweithgarwch crefyddol. Os edrychwn ar sefyllfa crefyddol Cymru a’r wlad hon yn bresenol, a’u cymharu a’r hyn oeddent haner can’ mlynedd yn ol, cawn olwg ar allu aruthrol egwyddor wirfoddol Protestaniaeth trwy weithgarwch crefyddol. Beth sydd wedi adeiladu a chynnal gwasanaeth yr holl addoldai a cholegau, &c., a welir yn llanw ein dinasoedd, trefydd, a phentrefydd, yn mhob man drwy y gwledydd? Hyn sydd wedi sefydlu a chynnal cymdeithasau Beiblaidd a Chenadol, Cartrefol a Thramor. Mae y gwaith sydd wedi ei wneyd, yn fawr, gogoneddus, a theilwng o glod; ond y mae tir lawer eto heb ei feddianu. “O, deffro, Seion, a gwisg wisgoedd dy ogoniant?” Yr oedd gan Alexander Fawr filwr o’r un enw ag ef ei hun, ond yr oedd yn nodedig fel llwfr-ddyn. Un diwrnod cyfarwyd ef gan yr Ymerawdwr yn y geiriau hyn: “Y mae yn rhaid i ti fod yn fwy gwrol, neu ynte y mae yn rhaid i ti newid dy enw.” Y mae y cymwysiad yn eglur. Nid oedd Iesu Grist yn treulio un awr yn segur. Mae eisiau i bob dysgybl ac athraw crefyddol yn eglwys i Bedyddwyr i fod yn fwy tebyg iddo. Byddwn weithwyr dewr o blaid “y gwirionedd fel y mae yn yr Iesu.” “Eithr yn gwneuthur daioni na ddiogwn; cans yn ei iawn bryd y medwn, oni ddiffygiwn.”

I’R SAWL Y PERTHYN IDDYNT.

Dosbarthwyr, derbynwyr di ben—talwch
Eich dyled heb gynen,
Rhag i’ch ga’l ryw sal oer sen,
Drwyadl gan blant yr awen.

Talwch, na fyddwch yn faith—i gychwyn,
Rhag ichwi gael cyfraith;
Y gwyr nidânt yn mlaen a’r gwaith,
Oni thalwch beth eilwaith.

Wel, teilwng yw, O! tál wr,
I Gruffydd a’i argraffwr,
Hyn wna WAWR lawn, radlawn, rydd,
Gain ddiliau o ganolddydd.

LLYWARCH.

AMRYWIAETHAU.

Y MYNEDIAD O'R AIPHT,

A BEIRNIADAETH FREY AR GYFIEITH-
IAD Y BEIBL.

GAN Y PARCH. W. JONES, WISCONSIN

Wrth ddarllen hanes adeiladu y tabernacl yn yr anialwch, a meddwl am y defnyddiau gwerthfawr yn ei adeiladaeth, mae yn naturiol gofyn pa le caed yr holl ddefnyddiau gwerthfawr hyn, gan genedl oedd wedi bod am ganoedd o flynyddoedd yn gaethion yn yr Aipht. Bernir fod gwerth yr arian a'r aur oedd yn y tabernacl oddeutu \$500,000, heb gyfrif gwerth defnyddiau eraill, sef pres, haiarn a choed, &c. Yn ychwanegol at hyn gellir cyfrif y perlau a'r meini gwerthfawr oedd yn perthyn i wisg yr archoffeiriad, y rhai a raid fod yn werth mawr. Gellir ateb fod y defnyddiau hyn wedi eu cael mewn rhan trwy godi treth o haner sicl oddi ar bob gwryw dros ugain oed, yn gystal a thrwy roddion gwirfoddol. Dysgw hefyd fod pob un y pryd hwnw yn rhoddi yn ol ei allu; a dyma reol Duw eto o dan yr efengyl. Yr oedd haelioni y bobl y fath fel y bu raid i Moses eu rhybuddio i beidio dyfod ag ychwaneg. Gellir dyweyd fod y cyfoeth hwn wedi ei gael hefyd drwy'r yspail a gafwyd ar gyrph boddedig yr Aiphtiaid a geid wedi eu cario i lanau yr anialwch gan ddyfroedd y Môr Coch. Heblaw hyny, tebygol yw fod y rhan fwyaf o hono wedi ei gael gan yr Aiphtiaid ar eu cychwyniad o'r Aipht; o herwydd darfu i feibion Israel wneyd fel y gorchymynwyd iddynt gan Moses, sef benthycas tlysau arian a thlysau aur, a gwisgoedd drudfawr. Dywedir fod Duw wedi rhoddi iddynt ffafwr yn ngolwg yr Aiphtiaid, fel yr oeddynt yn rhoddi iddynt yn ewyllysgar a haelionus. Yr oedd hyn oll yn ol tystiolaeth Duw i Abraham ganoedd o flynyddoedd yn flaenorol. "A'r genedl a wasanaethant hwy a farnaf fi, medd yr Arglwydd, wedi hyny deuant allan â chyfoeth mawr."

Mae anffyddwyr wedi gwneyd llawer o ddefnydd o'r hanes hwn i waradwyddo yr Iuddewon, o herwydd, meddant, eu bod wedi benthycas oddi ar yr Aiphtiaid, tra nad oeddynt yn bwriadu byth ddyfod yn ol i dalu y benthycas; a llawer o honynt a ddirmygant Dduw am mai efe orchymynodd iddynt fenthycas y cyfryw bethau.

Rhoddaf yma amddiffyniad o eiddo y Parch. Joseph Samuel C. F. Frey, Iuddew dychweledig, yn yr hwn mae yn amddiffyn yn fedrus ei genedl a Duw, yn ngwyneb yr hanes hwn. Dywed: "Gyda phleser cymeraf y cyfle hwn i amddiffyn fy anwyl frodyr Iuddewig oddiwrth y cyhuddiad cyffredin a ddygir, sef fod ein tadau wedi twyllo ac yspeilio yr Aiphtiaid drwy fenthycas oddiarnynt yr holl drysorau hyn, tra yr oeddynt yn gwybod nad oeddynt yn bwriadu dychwelyd yn ol i'r Aipht i roddi y benthycas adref. Yn awr mae y cyhuddiad hwn yn hollol ddisail, ac yn ymddibynu yn gwbl ar gamgyfieithiad o'r gair *shaal*, prif feddwl yr hwn ydyw *gofyn* (*ask*), *ceisio fel rhodd*, neu *hawl* fel dyled, ac nid *benthycas* (*borrow*). Y geiriau tarddedig oddi ar gwreiddair *shaal* a ddefnyddir saith gwaith yn 1 Sam., pen. 1; yn y pum' engraifft cyntaf mae wedi ei gyfieithu *gofyn*, ac yn y ddau le olaf cyfieithir ef *benthycas* (*lent*). Yn adn. 17, 20, 27, mae wedi ei gyfieithu *gofyn*, ond yn adn. 28 cyfieithir ef yn *fenthycas*. "Am hyny mi a'i benthycas ef i'r Arglwydd, tra byddo byw; efe a fydd yn fenthycas i'r Arglwydd." Yn awr, yn y ddau le olaf, *rhoddi* ddyylasai fod, oblegid yr oedd Hannah wedi gwneyd adduned y buasai yn ei *roddi* ef i'r Arglwydd, ac nid ei *fenthycas*, fel y mae yn ysgrifenedig, "Os rhoddi i'th lawforwyn fab, yna mi a'i rhoddaf ef i'r Arglwydd holl ddyddiau ei fywyd." Ad. 11. Yn awr buasai yr holl waradwydd a roddwyd ar yr Iuddewon, a'r achos roddwyd i'r anffyddwyr i dastu y bai ar yr Arglwydd (oblegid efe orchymynodd i blant Israel wneyd fel y gwnaethant) wedi ei atal pe buasai y gair yn cael ei ddeall a'i gyfieithu yn ol ei arwyddocad gwreiddiol, sef *gofyn*, *ceisio*,

hawlio; ac yn lle, "Hwy a *yspeiliasant* yr Aiphtiaid," dylasai fod, "Hwy a'u *tlodusant* neu a'u *gwaghasant* hwy." Exod. iii. 21, 22; xi. 2, 3, a xii 35, 36. "Yr oedd ffyddlondeb Duw i'w addewid a wnaeth efe i Abraham, yn gofyn am i'r Israeliad fod yn gyfoethog ar adeg eu rhyddhad. Gen. xv. 14. Ac ni wnaed un cam a'r Aiphtiaid, y rhai drwy eu holl roddion a'u haelioni ni thalasant haner y ddyled oedd yn haeddianol i'r Iuddewon am y gwaith caled a wnaethant am yr yspaid o ddau cant a deg o flynyddoedd."

Sylwer mai y cyfieithiad Saesonig mae y dyn dysgedig uchod yn ei gondemnio yn 1 Sam. 1 : 28, oblegid mae y gair *lent* yn hollol anmhrïdol, gan nad yw yn cynwys meddwl Hannah; ond mae y gair *rhoddi*, yn y cyfieithiad Cymraeg, yn hollol gywir, gan mai bwriad y fam oedd rhoddi ei mab i'r Arglwydd tra buasai byw, ac nid ei fenthyca.

Fel rheol gyffredin, mae yn dda genyf allu dyweyd fod y cyfieithiad Cymreig yn well na'r un Seisonig; ond yn Exod. xii. 35, 36, mae y Cymraeg yr un mor wallus a'r Seisonig, drwy arfer y geiriau *benthyg*, *benthyca*, ac *yspeilio*. Llauer o barch sydd yn cael ei ddangos gan y byd crefyddol i'r Beibl yn ei ffurf bresenol, ac nid heb achos, oblegid mae cyfieithiad y brenin Iago, sef y cyfieithiad awdurdodedig, fel ei gelwir, yr hwn yw sylfaen y cyfieithiad Cymreig i raddau mawr, meddaf, mae yn gyfieithiad gweddol dda, eto mae ynddo wallau mawrion, megys yr engreiffiau uchod, y rhai sydd yn rhoddi mantais i elynion Duw a'r Beibl i gablu. Mae anghywirdeb mewn cyfieithiad yn cam-arwain y farn, ac yn nodedd i gyfeiliornadau, pa un bynag a fydd yr anghywirdeb yn cael ei achosi trwy ddefnyddio geiriau anmhrïdol, neu drwy adael y geiriau gwreiddiol heb eu cyfieithu o gwbl, megys y gwneir â'r geiriau, Esgob, Eglwys, Diacon, Bedydd, &c. Gorchymynodd y brenin i'w weision beidio cyfieithu yr hen eiriau eglwysig, "*old ecclesiastical words*." Yr oedd brenin Lloegr yn myned tu draw i derfynau ei awdurdod wrth roddi

y fath orchymyn, a buasai yn wroldeb Cristionogol yn ei gyfieithwyr i wrthod gweithredu, os na fuasai yn caniatâu rhyddid iddynt i gyfieithu pob gair, a hyny mor gywir ag y gallasant. Buasai hyny wedi atal llawer o drafferth yn y byd crefyddol.

Dalier sylw, fod yr Iuddew dychwel-edig a dysgedig y rhoddwyd ei feirniadaeth ar y cyfieithiad Seisonig, yn weinidog perthynol i'r Bedyddwyr, ac o herwydd hyny dichon yr edrychir arno yn rhagfarnllyd, yn erlyn cyfieithiad y brenin Iago, gan lawer; o herwydd hyny rhoddaf yn fy llith nesaf feirniadaeth y Parch. A. Clark, yr hwn a ystyrir yn ysgolhaig rhagorol gan y byd yn gyffredinol, yr hwn nad oedd yn perthyn i'r Bedyddwyr.

Y GWAHANIAETH

RHWNG Y BYD A'R EGLWYS.

At Olygydd y Wawr—Ar ol hir ddysgwyl yn y tywyllwch, O! r fath angles ydyw y wawr! Bu yn rhyfela â'r tywyllwch cyn creu dyn. Y mae eto yn ddiflino, ac ni pheidia ei hymosodiadau ar y caddug nes y codo yr haul, a pheri llwyr fuddugoliaeth arno. Gobeithiwyl y bydd y WAWR Americaidd a Bedyddiol yma sydd wedi codi arnom yn ymdebygoli i'r wawr naturiol, trwy ymladd yn barhaus a'r tywyllwch sydd yn mantellu ein cenedl, ac yn neillduol ein henwad, er's rhai blynyddau bellach.

Anhawdd ryfeddol yn awr yw gwybod pa gyfeiriad i gymeryd, oddieithr i ni gario bwyell i farcio y coed fel yr elwn yn laen! Mae y *fence* a arferai fod rhwng y byd a'r eglwys wedi dyfod yn fylchog iawn, ac mewn rhai engreiffiau yn gydwestad â'r llawr. Frodyr, a ddylai y peth hyn fod felly? Gynt, adnabyddid yn hawdd y gwahaniaeth rhwng saint a phechaduriaid, yn mha le bynag y cyfarfyddech â hwynt; ond a ydyw felly yn bresenol? Ofnwn nad ydyw. Mae y diffyg mawr hwn yn lladd dylanwad yr eglwysi ar y byd. Diwygier gyda brys, a bydded i ddysgyblaeth bur gael ei harfer.

BARACHAD.

ADOLYGIAD Y WASG.

ESBONIAD AR Y TESTAMENT NEWYDD ;
*Wedi ei amcanu yn benaf er budd ieu-
encydyd yr Ysgolion Sabbothol. Gan y
Parch. R. ELLIS (Cynddelw). Yn
dair cyfrol. Llangollen : Argraffwyd
a chyhoeddwyd gan W. Williams.*

Y mae y llyfr gwerthfawr hwn, ar ol blynyddau o oediad a hwyrfrydigrwydd, o'r diwedd wedi dyfod allan; a barnwn ei fod yn drysorfa anmhrisiadwy i ieuencydyd meddylgar yr ysgolion Sabbothol a'r eglwysi Cymreig, pa le bynag y darllenir ef yn ofalus. Y mae dull naturiol yr awdwr o egluro ei faterion mor adnabyddus fel na raid i ni geisio darbwyllo neu berswadio darllenywr myfyrgar y wlad hon, yn fwy na Chymru, ei fod yn agor drws llydan i faes yr Ysgrythyrau mewn ychydig eiriau. Nid yw yn llanw tu dalenau cyfain â'r hyn a wyr y darlennydd yn barod, ond yn amcanu at wreiddioldeb, er budd a chynydd y rhai a chwenychant "ddidwyll laeth y gair." Nid yw yr awdwr ychwaith yn cymeryd arno wneyd unrhyw orchest, nac yn ymfrostio yn ei ragoriaethau ei hun. Nid yw yn amcanu dangos ffaeledau, na dynoethi gwendidau ei wrthwynebwyd. Dichon y rhydd eu golygiadau yn fyr a theg, ond nid yw yn cynyg eu gwawdio na'u dirmygu; ond dengys yn fyr pa fodd mae ei feddwl ei hun yn gogwyddo; ac odid na fydd y darlennydd meddylgar yn canfod ei resymau mor naturiol a'r dwfr yn rhedeg i'r gorwaered.

Yr oedd y rhan fwyaf o amser Cynddelw yn cael ei gymeryd i fyny gan ei ddyledsdyddau gweinidogaethol—pregethu, darlithio, teithio, &c., ac yntau yn ofalus i gael yr Esoniad ar y Testament Newydd allan yn deilwng o hono ei hun, ac yn anrhydedd i'r enwad. Cafodd y gwaith ei oedi am flynyddau, yn enwedig y rhanau diweddaf o hono, tel yr ofnai rhai na buasai y diwedd o hono yn dyfod allan; ond edrychai yr awdwr arno fel gorchwyl bywyd, a gosododd ei holl nerth ar waith i gael allan Llyfr y Datguddiad.

Tynodd y cynllun allan yn ofalus yn y Rhagymadrodd, yr hwn a gynwysa un ran gyflawn ei hun. Mae yn dra naturiol a goleu drwyddo. Wedi cael yr adeilad ar waith, yn teimlo ei nerth yn pallu, rhoddodd y gorchwyl i'w gwblhau i'w fab Robert, yr hwn sydd nid yn unig yn feddyliwr da, fel ei dad, ond hefyd wedi cael manteision dysgeidiaeth tu draw i'r rhan fwyaf o bregethwyr ieuainc Cymru. Gwnaeth ef y cwbl yn ol y portread a ddangoswyd iddo yn y Rhagymadrodd.

Mae y gwaith wedi ei orphen yn hardd a chryno, mewn tair cyfrol wythpwyg demy; y gyfrol gyntaf yn cynwys yr Efyngylau; yr ail, yr Actau, y Rhufeiniaid, a'r Corinthiaid; a'r trydydd, yr Epistolau eraill a'r Datguddiad. Gellir ei rwymo yn Utica neu Pottsville am tua 75 c. y gyfrol Barnwyd yn well ei argraffu yn gyfrolau bychain, na'i osod yn un gyfrol fawr, er cyfleusdra y rhai a chwenychant ei gario i'r ysgolion Sabbothol a lleoedd eraill.

“CALIFORNIA, THE GOLDEN STATE,
AND ITS RESOURCES,”

Ydyw enw llyfr a chyhoeddwyd yn ddiweddar ar y Dalaeth uchod gan Gymro, y Parch. John J. Powell, yr hwn hefyd sydd wedi cyhoeddi cyfrol ar ol hyny ar Nevada. Yn y rhagymadrodd i'r llyfr hwn ar y Dalaeth euraidd, dywed yr awdwr, “Mae hanes California yn ystod y pum' mlynedd ar hugain diweddaf yn gynwysedig o ddygwyddiadau rhyfedd. Ni addurnwyd tudalenau llyfrau ffug-chwedlau erioed gan ramant mwy nodedig, ac yn anaml yr ysgrifenydd mewn unrhyw oes hanes Talaeth mor hynod. Dim ond pum' mlynedd ar hugain yn ol adnabyddid California yn unig fel gwlad bellenig, mewn congl bellenig o'r ddaear, ac ni ddychymygasai y gwladyddwr mwyaf llygadog erioed am fynydd y cyrhaeddi byth unrhyw enwogrwydd. Yr oedd ar y pryd yn unigedd anhoredig. Curai tonau y mor Tawelog eu hunain yn blu poerawl yn erbyn ei glanau creigawl, ond heb dderbyn un atebiad heblaw adsain twrf eu hunain. Mae y llyfr

hwn yn werth ei brynu gan bawb o f
eisiau gwybod am y Dalaeth euraidd.
Gellir ei gael o Swyddfa y *Drych*.

Gair at y Gymanfa yn Parsons, Pa.

Mr. Gol.—Gan fod y Gymanfa wrth
y drws, gwelwch yn dda ganiatau gof-
od fechan i mi, fel un sydd yn teimlo
dyddordeb yn amgylchiadau yr achos
a'r eglwysi Cymreig yn y parthau hyn.
Yn fyr, dyma fy nymuniad: Bod y
Gymanfa yn cymeryd dan sylw am-
gylchiadau amddifad yr eglwysi yn ei
chylch ar hyn o bryd. Gwyddis mor
ychydig o'r eglwysi yn bresenol sydd
yn meddu gweinidog, a thrwy hyny yn
cael ond ychydig iawn o fanteision pre-
gethu. Y mae llawer o'r eglwysi hyn
yn rhy weiniaid i gynnal gweinidog eu
hunain. Oni fyddai yn ddoeth i'r Gy-
manfa yn Parsons gymeryd pethau fel
hyn o dan ystyriaeth, a rhoddi cyfar-
wyddiadau, os gellir, i'r eglwysi, y
ffordd oreu i weithredu? Mewn dys-
gwyliad y telir sylw priodol i'r pethau
hyn, gorphwysaf.

Schuykill.

AELOD.

Barddoniaeth.

CYWYDD CYFARCHIADOL,

Cyflwynedig i'm cyfaill hoffus, a'r boneddwr
cyfrifol a chalon gynes, D. Lloyd Jones,
Ysw., a'r foneddiges brydferth, rinweddol,
Miss Maggie J. Owens, ar eu huniad priod-
asol dedwydd, Gorph. 8, 1879, y ddau o
Pittsburgh, Pa. Y Parchn. H. E. Thomas,
D. D., ac Allen J. Morton yn gweinyddu.

Ha! duwies serch! da y son
A daenir yn mhlith dynion
Am danat a'th rym doniawl,
Eto fwy yr haeddet fawl,
Am uno deuddyn mwynnaidd
O wawl a bri heb ail braidd.
Asiaist D. L'oyd Jones, Yswain,
Gyda Maggie, un gu gain,
Wyleiddferch loew, addfwyn,
Lawn o serch, yn lân ei swyn;
"Dduwies serch!" i'r ferch, i'r fun,
Ti ddeolaist dda eilun
I'r boneddwr hirben, hyddysg,
A thra chyflawn mewn dawn a dysg,—

Yn dda 'i air a'i ymddiried,
A mawr ei lwydd—mae ar led.
Anfonaist hawddgar fenyw,
I gyd o foes, i gyd fyw;
Y fath uniad, fyth anwyl!
Am hwnw gwnaent gadw gwyl!
A mwynhau mewn mwyn hedd
Dylanwad eu hadlonedd;
Wedi'r wyl daw y rhelyw—
Hyd ochrau byd dechreu byw.
Wel, boed ffyniant, llwyddiant llawn,
Heb baid, yn gofaiid gyflawn,
Idd eich rhan yn mhob man mwy,
Aeth nac afaeth yn gofwy.

GIRALDUS.

ENGLYNION

I'R PARCH. J. P. HARRIS (IEUAN DDU).

Yn wyn ei ddawn mae Ieuan Ddu—yn goeth
Bregethwr yr Iesu;
Yn ei lwydd dadlona i lu,
Geidwad drostynt fu 'n gwaedu.

O gelloedd y gair dug allan—emau
Cymwys i'r doeth purlan;
Digon o geinion i'r gwan,
I loni nefol anian.

Providence, Pa.

ISAAC DAVIES.

Y LLAFAR-BEIRIANT.

Tydi, y meddwl dynol,
Gogoniant pena'r byd,
Ddadblygi dy alluoedd,
Fel ton ar don o hyd;
Yr ydwyf yn cynyddu,
Fel yr heneiddia'r byd,
Gan ddwyn y dyn a'r Dwysol
Yn nês, yn nês o hyd.

Treiddgarwch dy ymchwilliad
Draid i'w berianwaith Ef,
A'r dyn ei brif orchestwaith
Trwy 'i fawr lywodraeth gref,
A efelychi'n brydferth;
Mae llais yr ysbryd byw
Yn ngenau'r Llafar-beiriant,
Fel'r oedd yn mheiriant Duw.

Mor syml yw ei olwg,
A dinod ynddo 'i hun,
Mae'n fud a hollol fyddar,
Hyd nes llefara dyn;
Ond wedi'r tafod dewi,
Mae'r Llafar-beiriant byw
Yn aros i'n hadgofio
O'r llais sy'n moli Duw.

Mor felus fydd 'mhen oesoedd
Cael geiriau, llun a llais,
Gwroniaid a gwladgarwyr,

Fu'n ymladd twyll a thrais;
A swynol odlau 'r Cymry,
Llaw'n ysbrydoliaeth fyw,
A crys am ganrifoedd,
I foli eu gwlad a'u Duw.

Cael clywed llais eu tadau
I'r plant fydd felus wleidd,
A derbyn eu cyngorion,
Fel pe o enau'r bedd;
Mor swynol ar eu clustiau
Fydd cân y fam o hyd,
A'i gweddi ar yr aelwyd,
Fel llais o arall fyd.

Pwy ddirnad y dylanwad
Ar genedlaethau fydd
Gaiff llais y Llafar-beiriant,
O enau 'r oes y sydd;
Cyngorion ei phregethwy'r
Fydd megys engyl byw,
Anfonwyd i'w eu dysgu
Gan hen Drugaredd Duw.

Youngstown, O.

MATHRAFAL.

LLINELLAU

AR ENEDIGAETH HENRY THOMAS, BABAN Y
PARCH. THOMAS THOMAS A'I BRIOD, SHA-
RON, PA.

Mae'n dlws, mae'n dlws, mae'n deg ei rudd,
A'i ael mor brydferth yw;
A gwyneb mwyn y bychan sydd
Yn cario delw Duw.

Uwchben y plentyn, O! pa lu
Sy'n gwau o dybiau croes!
Ai llyfn neu arw, teg neu flin,
Y bydd ei farwol oes?

Beth fydd ei gylch? pa ddrwg neu les
Gyflawna ar ei daith,
Wrth dynu'n mlaen yn nes, yn nes,
I'r tragwydddolfyd maith.

Os doniau tad, duwioldeb taid,
Tynerwch calon mam
A'i llywodraetha, yna rhaid
Na fethrir ef gan gam.

Ebensburgh, Pa.

PARCH. D. EVANS.

Gweddiau'th dad, dy fam, a'th daid,
Ddyrchafant drosot fry,
Yn rhyw erfyniau dwys, dibaid,
Am nawdd dy Grewr cu.

Teilyngu dithau'r ebyrth byw,
Trwy gadw o ffyrdd rhai ffol,
A thrwy bob cwmwl, gwên dy Dduw
Gyfreir i ti'n ol.

Sharon, Pa.

R WILLIAMS.

FY MHROFIAD.

Dyrys yw 'r gorthrymderau—lethant
Fy alaethus deimladau;
Gweithio'r wyf dan gaeth oer iau,
Mewn chwys a mynych eisiau.

Llafuriwyf a'm holl fwriad—i'w enill
Daioni yn wastad;
Er hyny'n ol cyfraniad,
Eraill yn meddianu'r llad.

Pomeroy, O.

WILLIAM LAWRENCE.

ENGLYNION

I FEBYN BYCHAN JOHN W. WILLIAMS A'I WRAIG,
CATTARAUGUS, N. Y., YR HWN A ELWIR
ROGER WILLIAMS

Roger Williams bob amser—sy' enw
A swnia yn seinber;
Daionus un—pwy dan ser
Ei gymaint o feib Gomer?

Gweled hwn yn tebygoli—iddo
Bo 'i haeddawl rieni;
Gwir rinwedd i'w goroni,
Gyda'r saint mewn baint a bri
GIRALDUS.

ENGLYNION

I FEBYN EVAN W. LEWIS A'I BRIOD, UPPER LE-
HIGH, PA.

Yn was boed Thomas i ti,—O Arglwydd
Ior, erglyw fy ngweddi;
Ar hyd hen lwybrau daioni
Eled ef, f'anwylyd i. EI DAD.

Tomos, yr wyt ti yma—yn galw
Ar dy gulwys fama;
Daw o hyd y gair "Dada"
O ben doeth y mebyn da.

BARDD ARALL.

MOSES O FLAEN Y MOR.

Moses a drodd o flaen y môr,
Fel pe bae Duw ei hunan,
A'r môr a welai yn ei ffon,
Y Duw sy'n llywio anian;
Fe ro'dd ei wialen ar y môr,
Fel bygwth mam ei baban,
A rhoddodd iddo ddyrnod chwim,
Nes oedd ei donau'n gruddfan.

Ac Israel fel rhosyn agored dan haulwen,
Pan byddo'n goreuro gwiw gantau'r ffurfafen,
Yn dal yn eu dwylaw wen faner fuddugol,
Gan ddyblu a threblu eu hanthem waredol;

Hwre, ebe Moses, y ni sydd yn rhyddion,
Mae Israel yn fyw, a Phar'oh 'n yr eigion ;
Yn iach i'r caethiwed a meithder ein gwendid,
Fe awn tua Chanaan, gwlad wen yr addewid,
Y wlad lle mae rhyddid fel baban yn 'r awel,
A hinsawdd mor dyner ag anadl yr angel ;
A ninau yn ymdaith i ben mynydd Seion,
Yn anfon taer weddi yn si yr awelon ;
Yn llawn o wladgarwch fe waeddwn, O ryddid,
Bydd fyw yn drag'wyddol, ti dduwies y gwyn-
fyd.

Bevier, Mo. SAMUEL CHESHIRE PIERCE

Y MAES CENADOL.

GAN Y PARCH. W. F. DAVIES, NANTICOKE, PA.

Anwyl Ddarllenydd—Wrth gymeryd at y gorchwyl o gyflwyno i'th sylw yn fisol, ar du dalenau y WAWR, ychydig o ffeithiau cenedol, nid ydwyf yn addaw mwy na llai na'r hyn a allaf, gan hyderu y bydd yr hyn a ysgrifenasaf a thuedd ynddo i'th ddwyn i fwy o gydymdeimlad â'r gwaith, ac i ogoneddu Duw.

INDIA.

Mae sylwi ar y llwyddiant rhyfeddol sydd wedi bod ar y gwaith da yn y wlad hono y blynyddoedd diweddaf, yn deilwng o'i gydmaru â'r llwyddiant ar yr un gwaith yn yr oes apostolaidd. Bernir fod rhif y Cristionogion ar ddiwedd y ganrif gyntaf tua chan' mil. Yn India, ddeg-mlynedd-a-thriugain wedi y bedyddio cyntaf gan Carey yno, cawn rif y Cristionogion yn 73,000. Cofio am y gwahaniaeth dirfawr yn nghyflyrau y bobl i ba rai y pregethai yr apostolion iddynt, ag eiddo yr Hindwaid ; hefyd fod llywodraeth Prydain ar y cyntaf yn erlid, ac hyd yn nod yn gyru allan y cenadon o'r tiriogaethau, ac mai o fewn y deugain mlynedd diweddaf mae cynydd neillduol wedi bod yn rhif y cenadon yno, cyfiawnheir ni wrth gydmaru y ddau gyfnod fel hyn â'u gilydd. Os bydd cynydd y Cristionogion yn y dyfodol yn gyfartal i'r hyn mae wedi bod yn y deg neu yr ugain mlynedd diweddaf, bydd India yn gallu rhifo canlynwyr i Fab Duw, nid wrth y miloedd, ond wrth y miliynau !

Bymtheg mlynedd yn ol, dywedodd Proff. Max Muller, o Oxford, a hyny ar

ol sylw maith a manwl ar y wlad, y bobl, a'u crefydd, y geiriau canlynol : " From what I know of the Hindoos, they seem to be riper for Christianity than any other nation that ever accepted the gospel." Beth tybed, ddarllenydd, yw barn Muller yn awr, wedi darllen am y Parch. Mr. Clough ac un pregethwr brodorol yn bedyddio yn ddiweddar, mewn llai na mis o amser, 5,429, ac o'r nifer uchod, 2,222 mewn un dydd ? Sicr yw nad oes achos iddo newid ei farn am India. Rhydd hyn galondid i'r cenadon sydd yn llafurio yn y maes hwn, i fyned rhagddynt, a phrofi fod y maes yn barod i gael ei feddi. Er fod cysur mawr yn yr hyn a nodwyd, eto nid cysur i gyd sydd wrth daflu ein golwg dros India. Trigiana yma tua 250,000,000 o wyr, gwragedd a phlant, fel yn barod i ddilyn yr Oen, *en masse*. Mae hyn yn galw yn uchel am gymorth a goleuni ; eto yr oll a wneir erddi yw cynal tua mil o genadon i dori iddi o fara y bywyd. Medd-lyiwn, frodyr, am adael lles tragwyddol dim llai na 250,000 o eneidiau dan ofal un pregethwr. Dywedodd yr Esgob Thomson, " Fod India i gael ei hachub, ac Asia i ddod yn feddiant i'r Arglwydd ;" ond rhaid cyfaddef y cymer hyn oesoedd lawer, heb i filoedd mwy gael eu codi a'u danfon i gyhoeddi i'r trigolion yr anchwiliadwy olud, nag sydd yn bresenol ar y maes.

ATHROFA DDUWINYDDOL BROWNSON,
RAMPATAM, INDIA.

Gwn nad annerbyniol gan ddarllenyddwyr y WAWR fydd gair o hanes y sefydliad clodadwy a bendithiol hwn. Amcan penaf yr athrofa hon, fel mae ei enw yn awgrymu, ydyw dysgu duwinyddiaeth i'r brodorion ; hyny yw, ei ddysgu mewn ffordd y gallont fod yn athrawon cymwys i eraill, wedi myned allan i'r byd. Ni thelir ond rhan fychan o sylw yn Athrofa Rampatam i'r cangenau hyny a ragflaenant yn gyffredin gwrs o'r fath yn ein athrofydd ni. Cael y bobl i ddeall y Beibl yw y peth mawr yno ; a darllen y Beibl yn fanwl a myfyrgar a raid er cyrhaedd hyny. Yr oedd yn yr athrofa y flwydd-

yn ddiweddaf, 149 o fyfyrwyr, yn wyr a gwragedd. Rhanwyd hwy yn bedwar dosbarth. Yn y blaenaf yr oedd 19; yr ail a gynnwysai 31; y trydydd, 69; ac yn yr un ragbarotoawl, 30. O'r nifer uchod yr oedd llawer yn wyr priod, a'u gwragedd yn gyffredin yn myned trwy yr un gwersi a'u gwyr, ac felly byddai y wraig yn cael ei chymwysu i agor yr Ysgrythyr Lan, yn ogystal a'i gwr. Ydwedir fod eu gallu i ddosraniadu, a'u gwybodaeth o egwyddorion, yn nghyda'u gallu i gofio geiriau y llyfr fyddont wedi bod yn ei astudio trwy y tymor, yn synfawr, pan ddaw amser yr arholiad. R. R. Williams ydyw enw yr athraw; nis gwn ai un o feibion Gwalia neu peidio yw. Rhoddir canmoliaeth uchel iddo am y modd llwyddianus y dyga waith y coleg yn y blaen. Yn athrawon cynorthwyol mae pedwar o frodorion, y rhai a fagwyd ac a addysgwyd yn neillduol gan Mr. Williams i'r gwaith a gyflawnant.

Yn eu horiau hamddenol gweithiant am beth amser o amgylch y ty ysgol, i godi tai ag sydd yn angenrheidiol at wasanaeth y sefydliad, &c., a thrwy hyn parant beth elw i'r sefydliad, ac ar yr un pryd cânt ymarferiad corphorol, yr hwn sydd mor wir angenrheidiol i ieched. Yn ystod eu harosiad yn yr athrofa, yr hyn sydd o dair i bedair blynedd, cânt ymarferiad mynych yn y gwaith y parotoir hwy iddo. Prydnawn dydd Gwener ânt oll allan, un yma a'r llall draw, i'r trefydd cymydogoethol i bregethu, cynal cyfarfodydd gweddio, ac ysgolion Sabbothol. Prydnawn y Sabboth dychwelant gartref i'r athrofa, ac yn yr hwyr pregethir iddynt gan eu hathraw. Anhawdd dirnad yn briodol y bendithion sydd yn deilliaw i'r Teloogooaid oddiwrth y sefydliad hwn. Gwenau y nef fyddo yn hel-aeth ar yr athraw a'r dysgyblion.

Yn y nesaf rhoddwn ychydig o hanes y coleg sydd yn Rangoon, yr hwn a wahaniaetha i raddau yn yr addysg a gyfrenir ynddo, i'r un yn Rampatam.

EGLWYS MEWN LLE RHYFEDD.

Yn perthyn i'r *41st Madras Native Infantry*, mae catrawd o Sepoys, yn

gwersyllu yn Tourigoo, ac ynddi eglwys reolaidd a gweithgar. Yr offeryn yn llaw Duw a sefydlodd yr eglwys ydoedd un o'r Teloogooaid, o'r enw Anthravady. Yn moreu ei oes ymunodd Anthravady â'r fyddin, ac yn 1849, pan tua 23 ml. oed, daeth i'w law *tract ar caste*, yr hwn a wnaeth argraff ddofn ar ei feddwl, o wirionedd Cristionogaeth, a dychrynfeydd Hindwaeth, fel y penderfynodd ddyfod o hyd i Feibl Seis-onig. Cafodd un gan y Parch. Mr. I. Stubbins, o Berhampore, ac astudiodd ef yn fanwl. Tua diwedd 1849, yn Vizapatam, rhoddodd baganiaeth heibio, a chofeiddodd Gristionogaeth. Ond bu am rai blynyddoedd cyn dangos rhyw sêl neillduol dros Grist, ei Waredwr. Nid hir wedi iddo ymuno â chrefydd, symudodd y fyddin i Nagpore, a daeth yn aelod o eglwys Bresbyteriaidd. Tair blynedd yn ddiweddarach symudodd i Saugur, lle yr oedd eglwys fechan o Fedyddwyr. Synwyd ef yn fawr yno am na dderbynid ef yn aelod. Gwrthodai yr eglwys ef am nad ystyrient y bedydd oedd wedi ei gael yn Ysgrythyrol. Oddiyno aeth i Secunderabad, lle cafodd ragor o wybodaeth am y grefydd a goffeidiasai. Hyd yn hyn nid oedd wedi talu ond ychydig sylw i'r hyn oedd yn gwahaniaethu y gwahanol gyrph crefyddol oddiwrth eu gilydd. Yn 1857 daeth i gysylltiad agos â'r Bedyddwyr yn Rangoon, a thalodd sylw manwl i'w golygiadau ar fedydd. Yr oedd un General Bell yn trigianu yn Rangoon, yr hwn oedd yn Gristion, ac yn treulio dwy awr bob dydd i ddysgu i Anthravady ffordd Duw yn fanylach. Wedi hyn daeth i ddeall y pwnc o fedydd yn well. Teimlai yn awr ei rwymedigaeth fel Cristion yn fwy nag erioed, ac ymdrechai yn egniol dros ei Feistr, mewn amser ac allan o amser. Cadwai ysgol Feiblaidd i ddysgu ei gyd-filwyr bob nos, o 9 hyd 11 o'r gloch, am nad oedd gan y milwyr un amser arall i'w hebgor. Mynych hefyd byddai ganddo gyfarfod gweddio ar ol yr ysgol, yn ymestyn yn mlaen hyd haner nos. Enillodd fel hyn 16 at y Gwardewr, y rhai a feddydiwyd gan Mri. Stevens a Rose; ac

yn eu plith Anthravady ei hun. Wedi i'r fyddin ymadael o Rangoon yr oedd y gwaith yn parhau i fyned rhagddo. Teimlent yn fynych yr angenrheidrwydd mawr fel eglwys am weinidog sefydlog. Penderfynwyd yn y diwedd i gael un, a deuwyd yn unfrydol dros roddi galwad i Anthravady, ac ordeiniwyd ef i'r gwaith. Yn awr gofalai am yr eglwys yn Sabbothol ac wythnosol, ac heblaw ei lafur gweinidogaethol yn yr eglwys ac yn mhlith y milwyr, âi yn fynych ar deithiau pregethwrol at ei genedl ei hun, pan gaffai seibiant o'r fyddin. Er dechreu yr eglwys hon y mae uwchlaw dau gant wedi eu bedyddio! Dyma yr eglwys symudol gyntaf y clywsom am dani erioed. I ba le bynag yr â y fyddin hon, bydd yr efengyl yn myned hefyd, a hyny yn ei phurdeb, ac eglwys reolaidd i Iesu Grist. Pwy all ddirnad pwysigrwydd yr eglwys hon yn nygiad y Teloogoaidd at Fab Duw? Coded y Nef ragor o fath Anthravady.

MANION.

—Mae Servia wedi cael papyr crefyddol o'r enw *Christian Messenger*. Y mae tywysogion yn mhlith er dderbynwyr. Efe yw yr unig bapyr efengylaidd yn y wlad.

—Mae 120,000 o drigolion yn ynys-oedd y Fiji, ac o honynt 102,000 yn mynychu addoldai y Wesleyaidd yn rheolaidd, a'r gweddill gapelydd eraill.

—Rhoddodd pentref yn un o'r rhanau lle yr oedd y newyn yn China, deml baganaidd i'r Cristionogion i addoli ynddi.

—Dywed Dean Stanley nad yw holl roddion yr eglwys Babyddol at genadaethau ond un ran o dair o'r hyn a gyfrenir gan eglwysi Protestanaidd Prydain Fawr.

—Pryna brodorion New South Wales beirianau gwnïo ac organau. Prawf ychwanegol eto o'r hyn wna yr efengyl er gwarediddio pobl.

—Prynir a darllenir y Beibl gan filwyr Rwssia a Bulgaria yn awr yn fwy nag erioed. Dadleua llawer o honynt

dros ryddid crefyddol, ac y mae llawer o'r swyddogion a'r milwyr yn Brotestaniaid.

—Cawn fod llwyddiant mawr yn dilyn ymdrechion ein brodyr yn Germania. Y trefydd ar lanau y Rhine a deimlant i'r byw ddylanwad yr efengyl. Dychwelwyd yn ddiweddar yn Dusseldorf 200, ac yn Cologne, lle Pabyddol cadarn, ac mewn manau eraill, mae y newyddion yn galonogol iawn.

—Cawn fod ein brodyr y Saeson yn gwthio y gwaith yn mlaen gydag egni a sêl ar lanau y Congo yn Affrica. Bedyddiwyd rhai yno yn barod. Fel hyn mae y parth tywyll hwn o'r ddaear yn cael ei oleuo yn gyflym yn awr gan Haul Cyfiawnder. Newyddion calonogol sydd yn dotl braidd o bob man y dyddiau hyn. "O'r Arglwydd y mae hyn, a rhyfedd yw yn ein golwg ni."

ITALY.—Y mae agweddau hynod gysurlawn yn nodweddu gwaith ein cenadon yn Italy. Gellir cyfeirio, fel y gwnaed o'r blaen droion, at y capel sydd yn Rhufain wedi ei adeiladu o dan nawdd y *General Baptist Mission*, ac fel cynyrch llafur y Parchedigon J. Wall a C. Grassai, yn ogystal a llafur y Meistri William a John Landels yn Sicily, Naples, a Genoa. Bedyddiwyd un-ar-hugain yn Rhufain Babyddol yn ystod y flwyddyn! Y mae y wasg yno wedi anfon miloedd lawer o bamphledau, emynau, a thafeni mawrion yn cynwys arnynt ranau o'r Ysgrhythrau er eu gosod i hongian ar barwydd y tai. Yn ystod y tair blynedd diweddaf, y mae dros bum' mil ar hugain o gopiau o'r Testament Newydd wedi eu gwerthu neu wedi eu rhanu yn mhlith y rhai oeddynt yn rhy dlawd i'w pwr-casu. Nid rhyfedd fod pethau fel hyn yn creu cyffro rhwng muriau y Vatican.

CWRDD TRI-MISOL.

Cynelir Cwrdd Tri-Misol Ohio a Dwyreinbarth Pa., gyda y frawdoliaeth yn Hubbard, ar y 27ain a'r 28ain o Medi.—*Thos. Thomas, Ysg.*

HANESION CARTREFOL.

CYFARFOD YMADAWOL.

Taylorville, Pa.—Awst 6, cynaliwyd cyfarfod ymadawol y Parch. D. Rhoslyn Davies a'r eglwys Fedyddiedig yn y lle hwn. Neillduwyd Mr. B. Hughes yn Llywydd, a'r Parch. J. P. Harris yn Ysgrifenydd. Agorwyd y cyfarfod trwy ddarllen a gweddio gan y Parch. E. Evans, Nantyglo. Yna traddododd y llywydd araeth fer a phwrpasol, gan gyfleu dyben y cynulliad yn oleubwyll i'r dorf oedd wedi ymgasglu yn nghyd, a galwodd y brodyr canlynol i gyfarch y cyfarfod—y Parch. Theophilus Jones, Wilkesbarre; y brodyr H. P. Davies, Kingston; D. Griffiths ac Edward D. Jones, Providence, ac wedi canu hen dôn gan y gynulleidfa, daeth yr henaf-gwr D. W. Jones yn mlaen a chyflwynodd *Chambers' Cyclopaedia*, yn 10 cyfrol, gwerth \$25, yn anrheg oddiwrth yr eglwys a'r gymydogiaeth i'r brawd Davies, a chyflwynodd Mrs. Daniel Jones bwrs iddo yn cynwys \$45, yn nghyd a neised sidan, rhodd George Sheldon, fel amlygiad o gariad yr ardal tuag ato, gan werthfawrogi ei ymdrechion y saith mlynedd a haner y bu yn llafurio yn eu plith.

Diolchodd y brawd Davies mewn araeth fer a thoddedig am yr amlygiad newydd hwn o serch y gymydogiaeth a'r eglwys tuag ato. Daeth y brawd W. T. John yn mlaen, a darllenodd bapyr cyfarchiadol wedi ei lawnodi gan swyddogion yr eglwys, fel y canlyn:

*Eglwys Iesu Grist o Fedyddwyr
Neillduol, yn cyfarfod yn Taylorville, Pa.*

Yn gymaint a bod ein hanwyl frawd a'n buaig serchog a gofalus, D. Rhoslyn Davies, wedi ymryddhau a rhoddi ein gofal fel eglwys i fyny, yr ydym heno yn dymuno dangos ein teimlad da tuag ato a'n serch iddo, mewn ysgrifen, mewn geiriau, mewn dagrau ac mewn gweithred o gyflwyno ychydig o roddion bychain iddo ar ei ymadawiad. Bychain ydym ni yn eu hystyried i gyfateb i'r teilyngdod sydd yn eu der-

byn; credwn fod y teimladau sydd yn gorwedd tu cefn iddynt yn liefaru llawer mwy.

Yr ydym yn teimlo yn ofidus ac yn alarus fod yr undeb a fodolai rhyngom yn cael ei ddatod, ond dymunem wneyd yn hysbys ein bod yn ymadael yn y teimladau goreu, mewn heddwch a thangnefedd o'r ddwy ochr. Ordeiniwyd ein brawd yn weinidog ar yr eglwys hon er yn agos i saith mlynedd a haner yn ol. Daeth yma o Athrofa Lewisburg, a'i gymeriad yn ddysglar a'ienw yn barchus, ac felly y mae wedi parhau hyd heno. Nid oedd gan ein brawd na thad na mam, na brawd na chwaeri'w gynorthwyo i ddringo i'r safle anrhydeddus y mae wedi gyrhaedd; mewn rhyw ystyr y mae wedi rhwyfo ei gwch ei hun yn erbyn tonau a chorwyntoedd bywyd, ond y mae wedi gallu dyweyd yn fynych fod ei Dad wrth y llyw. Oddiar ymsefydliad ein brawd yn ein plith, gallwn, fel eglwys, ddwyn tystiolaeth ei fod yn ddyndiymhongar, yn gyfaill cywir, yn gymydog hynaws a pharod. yn Gristion didwyll, yn bregethwr galluog a chymradwy, ac yn un o weinidogion ffyddlon y Testament Newydd. Nid ydym am ddweyd fod ein hanwyl frawd heb ei feiau, O, na, gwyddom nad yw ef yn eithriad i neb o honom, oblegid

“ Pwy heb ei fai a phwy heb ei elyn,
Ond os yw Duw trosom, pwy all fod i'n herbyn.”

Cydnabyddwn weinidogaeth rymus ac effeithiol ein gweinidog yn y gorphenol. Mae wedi bod yn offeryn yn llaw ei Dduw yma i gasglu llawer at draed y Gwardedwr, a'n gweddi ydyw iddo gael oes hir i wasanaethu ei Dduw ac i sefyll yn gadarn dros burdeb a gwirionedd.

Derbynied ein parchus frawd ein diolchgarwch mwyaf gwresog am ei gydymdeimlad a'i garedigrwydd tuag atom yn ngwyneb amgylchiadau cyfyng a thlodi yr amseroedd. Taled yr Arglwydd iddo yn y dydd hwnw. Bydd ein colled ni yma, fel eglwys a chymydogiaeth, yn gaffaeliad mawr i ba eglwys bynag gaiff y fraint o gael ei was-

anaeth. Bydded nawdd y Nef arnat, frawd, ac arddeliad mawr ar dy weinidogaeth yn y dyfodol; a pha le bynag y byddot bydd ein gweddiau yn dy ganlyn, ein serch yn glynu ynot, a'th enw yn gysegredig gan ein calon.

Gobeithio y gwnei dalu ymweliad a ni eto yn achlysurol, a pha bryd bynag y cawn dy bresenoldeb, bydd yma eglwys a chalonau yn agored, a breichiau ar led yn barod i'th roesawi. Bydded i Dduw dy barotoi di a ninau i gwrdd yn y wlad lle na bydd raid ymadael mwy. Arwyddwyd dros yr eglwys,

JAMES JOHN,
SAMUEL POWELL,

Diaconiaid.

WM. T. JOHN, Ysg.

Canwyd penillion pwrpasol gan Mr. Evans, yn y rhai yr amlygwyd dyben y cynulliad, ac adroddwyd englyn tarawiadol gan Ieuan Ddu, yn cyfeirio at arnhwyl yr *Encyclopaedia*:

Doethion dds eth i gymdeithas—ein llenor,
A llanwant ei *fookcase*;
Pudding o Cyclopedias,
Ffest o fri a phaste fras.

Galwodd y llywydd ar y brodyr B. W. Thomas, Hyde Park, a J. P. Harris i gyfarch y cyfarfod. Terfynodd yr olaf drwy ddyweyd:

Rhoslyn hyd derfyn y don,
Boed y gair byw dy goron.

Dylaswn ddyweyd fod "Iorwerth Glan yr Afon," sef E. D. Jones, Providence, wedi cloi ei anerchiad a'r llinellau canlynol:

Dy wyneb adnabum yn fachgen
Dy ymdrech sy'n hysbys a'th rawd,
Dy lwyddiant sy'n lloni fy nghalon,
Ond 'madael sy'n ofid! fy mrawd;
Gobeithiaf cei eto dy nerthu,
I sefyll yn wrol o hyd
Er 'hoeddi yr Iesu'n Waredwr
Digonol i bobl y byd.

Wedi ychydig nodiadau gan y Parch. E. Evans, Nantyglo, a chyngorion dwys, profiadol ac ymarferol gan y llywydd, gollyngwyd y cyfarfod drwy weddi gan y brawd Theophilus Jones.

YR YSGRIFENYDD.

MINERAL RIDGE, O.

Da genym hysbysu fod yr Ysgol Sul yn y lle hwn yn myned yn mlaen yn hwylus o dan arolygiaeth ein brawd William Farr. Rhifa ein hysgol ar gyfartaledd, 90. Ar y 4edd o Orphenaf cawd *basket picnic*, a chafwyd amser difyr iawn gyda'r plant diniwed a'r bobl ieuanc siriol. Llwydd i'r gwirionedd.—*David Mathews.*

DIWYGIAD YN BORDWELL, SWYDD ONEIDA, E. N.

Mae yr eglwys fechan yn y lle hwn wedi cael ei bendithio yn fawr â diwygiad crefyddol helaeth, ar ol bod am lawer o flynyddoedd heb odid i neb yn ymofyn y ffordd tua Seion. Dechreuwyd cynal cyfarfodydd hwyrol tua y 23ain o Mehefin, yn parhau am oddeutu tair wythnos, pryd y cynorthwywyd ni gan ein brawd ieuanc Mr. George Perry; hefyd bu Mr. H. H. Perry, o Brooklyn, E. N., yn cynorthwyo am oddeutu wythnos. Gorph. 11, ymwelwyd â ni gan y Parch. A. LeRoy, o Brownville, a rhoddodd wasanaeth gwerthfawr. Sabboth, Gorph. 13eg, pregethodd yn Saesoneg, a'r Parch. D. T. Phillips, o Parsons, Pa., yn Gymraeg. Ar ol y gwasanaeth cafwyd y pleser o weled bedyddio pedwar-arghain. Yr oedd un yn ben teulu, gyda ei bedwar mab. Yr oedd eraill ar y pryd yn aros am yr un ffraint. Awst 10fed, bedyddiwyd chwech; ac y mae eraill eto o flaen yr eglwys. "O'r Arglwydd y mae hyn, a rhyfedd yw yn ein golwg ni" Boed iddo barhau i fendithio. Mae ein brawd ieuanc Geo. Perry yn ein gadael yn fuan, gan fyned i'r coleg i ddilyn ei addysgiaeth, a bydd i ni deimlo yn fawr o golli ei wasanaeth gwerthfawr.—*J. R. Thomas.*

LLWYDDIANT YN REMSEN.

Mae genym y pleser mawr o gofnodi mewn cysylltiad a'r diwygiad yn Bordwell, y llwyddiant sydd wedi bod yn yr eglwys hon yn yr wythnosau diweddf. Y mae yma lawer wedi eu bedyddio a'u hychwanegu at yr eglwys.

Y mae y brodyr fu yn cynorthwyo y brawd O. F. Parry yn Bordwell, wedi bod yn helpu y brawd John Seth Jones yn Remsen a Steuben. Mae y Parch. D. T. Phillips, Parsons, wedi bod yn pregethu yma a'r amgylchoedd yr wythnosau diweddfaf gyda chymeradwyaeth mawr.

"Cerdd yn mla'n, nefol dân,
Cymer yma feddiant glân."

DAWN, MO.

Gwisga yr achos goreu agwedd lewyrchus iawn yma o dan weinidogaeth y Parch. R. M. Richardson. Y mae yr ysgol Sul hefyd, o dan arolygiaeth y brawd selog Hugh Tudor, yn dra blod-euog; a'r brawd Isaac T. Jones yn arwain côr y plant yn hwylus ryfeddol. Awst rofed neillduwyd y brawd Joseph A. Lewis i'r swydd ddiaconaidd, i wneyd i fyny y bwch a wnaed yn ymadawiad ei frawd D. W. Lewis i fyned i Long Creek, Iowa. Y mae efe yn awr yn yr "Hen 'Lad" am dro, yn mhlith ei hen gyfeillion yn Penfro.—*Thomas J. Owens, Ysgr.*

TRYSORYDD TALAETH OHIO.

Da genym fod yr Anrhydeddus Anthony Howells yn ymgeisydd am ail etholiad yn mis Hydref nesaf. Dyma ddyd a Chymro teilwng o gefnogaeth. Y mae wedi dringo o'r pwll glo i'w safle uchel bresenol. Nid damwain yw peth fel hyn. Cefnoged Cymry Ohio Mr. Howells, ac anrhydeddant eu hunain.

"Gwyr a wna gwr yn wrol,
Gwr a wna gwyr yn ei ol."

ATEB

I Ofyniad D. Jones, Lansford, yn y Wawr am Mai, 1879.

Y gofyniad: "A yw yn hawlfraint, ac a yw yn ddyledswydd i weinidog eglwys Fedyddiedig fynychu cyfarfod-ydd eglwysig? Os felly, a oes ganddo ryw waith neillduol i'w gyflawni?"

Ateb. Oes; ac ef yw y Cadeirydd i fod, medd Dr. Bright, *Examiner and Chronicle*.

CARWR TREFN.

BEDYDDIWDYD—

Yn Houtzdale, Pa., Awst rofed, bedyddiwyd 11 gan y Parch. John J. Morris.

PARISVILLE, O.—Gorph. 27ain, bedyddiwyd tair chwaer ac un brawd gan y Parch. E. Jenkins, gweinidog. Yr oedd y gweinyddiad yn boblogaidd ac effeithiol. Mae yr achos yn adnewyddu yn y lle hwn.

Yn Pittsburgh, Pa, Awst 1af, gan y Parch. Allen J. Morton, un chwaer ar broffes o'i ffydd yn Mab Duw. Bu yn aelod gyda'r Annibynwyr am flynyddau. Yr ydym yn mawr ddysgwyl i lawer eraill ganlyn. Pa hyd yr erys y byd mewn tywyllwch.—*Brawd.*

PRIODWYD—

Yn Centreville, swydd Alleghany, N. Y., Gorph. 1af, 1879, gan y Parch. W. M. Evans, Mr. David W. Mathias a Miss Sarah R. Blecker; y blaenaf o Centreville, N. Y., a'r olaf o Milton, Pa. Boed bendith y nef i aros ar y pâr ieuanc dedwydd hyn. Hefyd cymeryd rhan yn y gwasanaeth priodasol gan y Parchn. D. T. Phillips a J. P. Harris (Ieuan Ddu).

Yn St. Clair, Pa., Awst 17, 1879, yn nhy y priodfab, gan y Parch. D. S. Thomas, Mr. James P. Kelley, hardware merchant, a Miss Mary R. Jones, merch D. W. Jones, Taylorville, Pa.

Yn St. Clair Pa., Awst 18, 1879, yn nghartref rhieni y briodasferch, gan y Parch. D. S. Thomas, Mr. James J. Powell, Shenandoah, Pa., a Miss Ellenor Williams, merch Mr. W. Williams, St. Clair, Pa.

BU FARW—

MR. GEORGE G. BEDDOE, HYDE PARK, PA.

Mab oedd gwrthddrych ein cofant i Benjamin ac Elizabeth Beddoe, Hyde Park, Pa. Ganwyd George G. Beddoe yn y flwyddyn 1844, yn yr Ynys Fach, Merthyr Tydfil, D. C., ar y 6ed o fis Mai, y mis ag y mae y blodau yn rhoddi allan eu perarogl. Bedyddiwyd ef gan yr hybarch Benjamin Lewis, Bethel, Merthyr Tydfil, yn y flwyddyn 1863. Gwelwn felly ei

fod wedi bod yn gwasanaethu ei Feistr am 16eg o flynyddoedd, heb fod yn un achos gofid i eglwys Dduw o'r dydd y bedyddiwyd ef hyd y dydd y cymerwyd ef i ogoniant, yr hyn a gymrodde le am haner awr wedi 12 boreu Sul, yr zofed o fis Gorphenaf, 1879. Ni chafodd ei boeni ond prin ddau ddiwrnod, oblegid pryd-nawn dydd Gwener, y 18fed, y darfu i ran o'r nenfwd (*top*) ymollwng arno, fel y bu farw y Sabboth canlynol, yn yr oedran cynar o 35 mlwydd.

Yr oedd natur wedi gwisgo G. G. Beddoe yn hardd; yr oedd yn deg ei bryd, yn lluniaiidd ei gorff, yn dynyr ei deimladau; yr oedd o ysbryd llariaidd, addfwyn—o feddwl difrifol, o ideall bywiog, o galon ostyngedig, llawn amynedd, dyoddefgarwch, a chariad diduedd a diragrith. Er fod natur wedi ei anrhydeddu a'i wneyd mor anwyl, nid ydym wrth hyn am roddi y clod i gyd i natur; na, rhaid mai crefydd Mab Duw yn benaf a wnaeth George G. Beddoe yn ddyng ieuanc mor glodwiw. Cofus gan yr ysgrifenydd, yn y cynhebrwng, iddo glywed dau o gyfeillion yn ceisio rhoddi cyfrif am lawredd y dorf oedd yn angladd George, yn fwy felly na'r cyffredin. Yr ateb syml oedd, ei fod ef (George) yn caru pawb, ac fod angau yn awr wedi rhoddi y fantasia i'r pawb hyny ddatgongos eu cariad tuag at ef.

Yr oedd ein brawd anwyl George yn ddarllenwr mawr. Efallai fod trymder ei glyw yn rhoddi yni yn ei awydd ddarllengar. Y Beibl, modd bynag, oedd ei brif lyfr.

Peth arall hynod ynddo oedd goddefgarwch. Nid oedd George Beddoe yn un o'r rhai hyny ag oedd yn *demandio* anffaeledigrwydd. Nodweddid ein cyfaill gan annibyniaeth meddwl. Safai yn wrol dros yr hyn a gredai oedd yn wirionedd Dyoddefai, os byddai raid, wrth amddiffyn y gwir.

Mor hyfryd yw y goleuni mae crefydd yn ei dafu ar y bedd a byd arall! Pan oedd George yn marw, yr oedd ganddo air i'w ddyweyd cyn ffarwelio, wrth ei frodyr, ei gyfeillion, a phawb oedd yn ei ystafell. O! y geiriau synwylaw, call a chysurus, a lefarodd pan oedd angau yn gwneyd ei waith, a'i enaid ar fyned i ogoniant.

Mae y nefoedd yn ysbeilio y ddaear o'i dynion goreu, ac yn peri i lawer Jacob ddisgyn i'r bedd mewn galar. Er hyny, dymunwyf i'm hen gyfaill anwyl Benjamin Beddoe, a chydmares hoff ei synwes, ymgyuro yn y ffaith, mai nid Abiah yn nhy Jeroboam oedd eich anwyl George, a bod ei enaid heddyw mewn gwlad well.

CYMRU MEWN GALAR.

MR. JOHN EVANS.

Awst 3, 1879, yn Pittsburgh, Pa., John Evans, yn 59 mlwydd oed. Er iddo nychu am hir amser, nid oeddem yn meddwl fod awr ei ymddatodiad mor agos. Ei glefyd oedd *asthma*. Gadaw dd weddw a thri o blant i alaru ar ei ol. Claddwyd ef yn barchus iawn ar y 5ed, a daeth llauaws o gyfeillion i dalu iddo y gymwyn-

as olaf. Gweinyddwyd yn absenoldeb y Parch. Allen J. Morton, gan y Parch. J. L. Phillips (B.), yn Saesoneg.

Derbyniasom oddiwrth gyfaill a'i hadnabyddai yn dda y wybodaeth ganlynol:

"Ganwyd y brawd John Evans yn Crug-y-maen, Sir Gaerfyrddin, yn y flwyddyn 1820. Bedyddiwyd ef pan yn bymtheg oed. Yn y flwyddyn 1836, symudodd tua'r gweithfeydd, a sefydlodd yn Dowlais. Pan yn 20 oed, ymunodd mewn priodas ag un Elizabeth Thomas, Priodwyd hwynt gan y Parch. Wm. R. Davies, Caersalem, Dowlais. Bu yn aelod yn Caersalem am flynyddau, hyd nes yr aeth cangen allan i ffurfio eglwys yn Elim, Penydarren. Gwasanaethodd y swydd ddiacaonaid yno am dair ar-ddeg o flynyddau. Oddiyno ymfudodd i'r wlad hon, a sefydlodd yn Minersville, Schuylkill Co., am dymor, ac aeth oddiyno i Johnstown. Wedi aros yno am ddwy flynedd, aeth i Mount Savage, Md.; dechreuodd bregethu, ac ordeiniwyd ef yn weinidog. Pregethodd yno am dair blynedd yn dra llwyddianus, hyd nes y cauwyd i fyny y gwaith; yna gorfu iddo ymadael, ac ymsefydlodd yn Prideville, Va., lle y pregethodd am dair blynedd. Symudodd oddiyno i Pittsburgh."

Cyfansoddai eiddid oedd ganddo yr amser cyntaf y daeth yr ysgrifenydd i gydnabyddiaeth ag ef; ac yn nhyrnor gerwin y gauaf yr oedd yn alluog i fyned allan ond ychydig. Gofid-iai lawer yn aml o herwydd ei fod yn cael ei amddifadu o foddion gras. Darllenodd a myfyridd lawer yn ystod ei oes, a meddai gryn wybodaeth, yn ol y manteision a gafodd. Yr oedd ganddo lyfrgell werthfawr, detholion o weithiau prif dduwinyddion Cymru a Lloegr. Cyfansoddodd lawer o bregethau, ac amryw draethodau. Cafodd ef, mae'n debyg, fwy o blesur wrth eu cyfansoddi nag a gafodd eraill wrth eu gwranddo, gan na feddai ar ddawn traddodi, ond cyffredin iawn.

Fel *dyn*, yr oedd yn benderfynol, gonest, a didderbyn-wyneb.

Fel *Cristion*, yr oedd yn selog, diwyd a llafurus. Gelwid ef gan amryw yn "Ioan Fed-yddiwr." Derbyniodd y teitl *hwnaw*, mae'n debyg, yn Prideville, Va., o herwydd ei sel a'i frwdfrydedd dros yr enwad Bedyddiedig. Camolai lawer ar "Yr Amddiffyniad," gan Cefni, ac ystyriai fod ei wrthwynebwyr megys diddym, ac yn llai na dim.

Gweithiodd yn egniol dros y WAWR. Bu yn ddosbarthwr ffyddlon iddi am flwyddyn. O herwydd afechyd, gorfu iddo roddi fyny ei dosbarthu, ond ydfr dranc yn dwyn mawr sel drosti.

Bellach, mae ei ben. Gwelir ei eis-iau yn eglwys Chatham St. Er fod llawer o hynodion yn perthyn iddo, a'i ddull dirodres weithiau pan yn siarad yn tynu gwg rhai brodyr a chwiorydd; eto teimlem yn wastad ei fod yn amcanu gwneuthur lles. Cofiw'n am hir amser rai o'i sylwadau a'i gyngorion. Boed heddwch i'w lwch. Peidied neb a sathru y

fan y gorwedd ei weddillion yn anystyriol. Gwylid engyl Ior "fan fechan ei fedd" hyd y boreau y

"Bydd dorau beddau y byd
Ar un gair yn agoryd."

Rhagluniaeth a amddiffyno ac a fyddo yn dyn-er iawn o'i weddw a'i phlentyn amddifad, yw dymuniad
D. LLOYD JONES.

MR. RICHARD PRICE.

Yn agos i Centreville, Gallia Co., O., Gorphenaf 26, bu farw Richard Price, o fewn i ychydig yn 67 oed. Ganwyd a magwyd Richard Price yn Merthyr Tydfil, D. C.; y fan yr oedd yn byw o'r lle uchod a elwid Pen Heol Geryg. Ymfudodd i'r America yn nghyda ei briod yn y flwyddyn 1839. (Mae ei weddw yn gyfnither i Mr. Lazarus Matthias, Mineral Ridge, O.) Gwnaethant eu cartref am ysbaid dwy flynedd yn Pittsburgh pan ddaethant gyntaf i'r wlad yma, a buont am ryw gymaint o amser yn Talmage, O.; ond yn sefydliad Jackson a Gallia y treuliodd y rhan fwyaf o'i amser yn America. Ynsefydlodd yma ar dyddyn helaeth o dir. Yr oedd Richard Price yn ddydnowl a diniwed; yr oedd wedi bod gyda chrefydd, ac yn ei gystudd diweddfaf yr oedd yn teimlo yn ddwys o herwydd gadael crefydd; yr oedd am gael ei adfer am dymor yn unig, meddai ef, er mwyn adnewyddu ei gyfamod yn gyhoeddus a'r Arglwydd, ond ni chafodd ei ddyddyniad yn hyn. Gobeithiwn fod yr Arglwydd wedi ateb ei weddian taerion am ei ffair a'i faddeuant, er mwyn Crist, a'i wneyd yn gymwys i ogoniant. *Cancer* oedd ei afiechyd Dechreuodd ar ei wesus, ac er pob *skill* meddygol methwyd atal ei redfa ang-euol. Claddwyd ef yn Ngladdfa Ebenezer ar yr 28ain; gweinyddwyd ar yr achlysur gan yr ysgrifenydd. Gadawodd glych helaeth o berthynasau a gweddw oedranus mewn unigedd a galar dwys o'i golli. Byddediddi gael cymorth i droi at yr Arglwydd yn ei chyfyngder. [Dymunir ar i bapryau yr Hen Wlad godi yr uchod.]
D. S. JONES.

Thurman, O.

MR. RICHARD RICHARDS.

Drwg oedd genym glywed am farwolaeth y brawd ieuainc Richard Richards, sef brawd y Parch. J. F. Richards, Church Hill, O. Ymdrechodd ei oreu i fyw, trwy fyned i'r Golllewin, &c., ond ni thyciodd un ymdrech. Dangoswyd llawer o ddynerwch tuag ato gan berthynasau a chyfeillion, yn neillduol gan ei frawd a'i wraig dirion. Cafodd gladdedigaeth barchus iawn

OPFERGOELED !

"Cyflwynwyd hefyd yr olaf iddo trwy feddydd, gan y Parch. R. H. Evans, uwchben arch ei mam." — *O'r Cyfaill am fis Medi.*

DYDDANION.

[O Gohant Dr. Ellis Evans, Cefnawr, gan Cynddelw.]

Buasai casgliad o'r mân hanesion difyrus ac addysgiadol oedd ar feddwl Ellis Evans yn rhoddi golwg lled gywir ar ansawdd foesol a chymdeithasol y Cymry yn yr oes a basiodd. Cafodd y Bedyddwyr, o herwydd neillduolrwydd eu golygiadau, yn gwrthod bedyddio mabanod, fwy o boen nag eraill o grefyddwyr Cymru, oddiwrth rai personau rhagfarnllyd ac erlidgar. Yr oedd person yn Rhiwabon, lawer o flynyddau yn ol, nis gwyddom ei enw, ac nid yw hyny o bwys ychwaith, yn arfer poeni llawer ar y Bedyddwyr, os dygent gyrph rhai o'u perthynasau i fynwent y plwyf i'w claddu, yn enwedig y plant, y rhai a fyddent yn ddfisedydd. Dygwyd hen wraig oedranus iawn yno i'w chladdu gan ei mab, yr hwn a fuasai unwaith yn aelod gyda'r Bedyddwyr. Daeth y person, yn ol yr arfer, i gyfarfod y claddedigaeth i borth y fynwent, a gofynodd yn awdurdodol, "A fedyddiwyd y wraig hon?" Atebodd y mab, "Mae hi yn hen iawn, Syr, 'does yma neb yn cofio." "Y dyn," ebai'r offeiriad, "yr ydwyf yn gofyn, a fedyddiwyd y wraig hon?" "Y dyn," ebai'r mab, "yr wyf finau yn ateb nad wn i ddim." "Oni atebwch a fedyddiwyd y wraig hon, nis gallaf ei chladdu yn y fynwent." "Mae'n fater garw, os na chaiff mam, wedi byw yma erioed, ei chladdu yn mynwent ei phlwyf ei hun!" "Os nad atebwch fi, nis gallaf ddarllen gwasanaeth y claddedigaeth uwch ben y marw." "Nid oedd mam yn hidio dim am eich clywed chwi yn darllen pan oedd hi yn fyw; ac mae hi yn hidio llawer llai (!) 'rwan, mi wn, a hithau wedi marw." Wedi croes-dynu ychydig yn mhellach, dymunodd y mab ar ei gyfeillion ei gynorthwyo i gael yr arch ar ei ben, ac y buasai ef yn cario ei fam ar ei ben bob cam i Wrecsam i'w chladdu. Wrth ei weled mor benderfynol, dyna yr offeiriad yn rhoi fyny ac yn dywedyd, "Myfi yw yr adgyfodiad a'r bywyd." &c.

O! MOR HARDD.

Y geiriau gan SPINTHER.

THOMAS J. POWELL.

DUET.
Soprano.
Alto.

mf

1. O! mor hardd yw'r blodau teg, Sy'n ymguddio rhwng y dail,

Gan was - garu sawyr chweg Trwy belydrau byw yr haul.

CHORUS. *Bywiog.*

Ond ieu - enctyd pur eu moes Sy'n cy - segru boreu'u

pur eu moes, pur eu moes,

hoes, I ddyrch - afu Crist a'i groes, Yw'r olwg fwyaf hardd.

hoes, boreu'u hoes,

2. O! mor hardd yw'r seren sydd
Yn cyhoeddi toriad gwawr,
Gan roesawu cawr y dydd
I oreuro 'r nef a'r llawr.

Cydgan. Ond ieuencyd pur eu moes,
Sy'n cysegru boreu 'u hoes
I ddyrchafu Crist a'i groes,
Yw'r olwg fwyaf hardd.

HENRY WILLIAMS, ESQ.

SLATINGTON, PA.

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARY

1950

Y W A W R.

“Boed dda y ffawd, bedydd ffydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd ffydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd.”—EBEN FARDD.

CYF. IV.]

HYDREF, 1879.

[RHIF. 7.

YMPRYD CORPH.

“Ac wedi iddo ymprydio ddeugain niwrnod a deugain nos, ar ol hyny efe a newynodd.” Wrth ymgymeryd â'r gorchwyl anhawdd o geisio agoryd rhai o gloion dirgeledigaethau yr hanes rhyfedd hwn—arosiad yr Iesu yn yr anialwch ddeugain niwrnod a deugain nos, tybiwn mai yr allwedd oreu allwn gymeryd yn ein llaw ydyw, yr ymadrodd, “ymprydio.” Darllenwn yn yr Hen Destament hanes dau ympryd o'r un meithder a hwn—yr eiddo Moses ar Sinai, a'r eiddo Elias yn yr anialwch, ar ei ffordd tua Horeb, mynydd Duw, pan yn ffoi o flaen Jezebel, ar ol yr helynt ar ben Carmel. Ond tra mae y fath debygolrwydd rhwng y ddau ymprydiau hyny a'r un hwn, yn eu parhad, y mae gwahaniaeth dirfawr rhyngddynt mewn ystyron eraill. Yr oedd Moses ar Sinai yn dal cymundeb agos â Duw, ac yn derbyn y ffafr oreu allasai ddymuno ei chael y pryd hwnw—y gyfraith sanctaidd i fod yn rheol bywyd iddo ef a'r genedl. Ond yr oedd yn dra gwahanol gyda'r Iesu; yr oedd y ffafrau oll, yn ymddangosiadol, wedi eu cymeryd oddiwrtho ef; ac yn eu lle, gwgiaidau. Yr oedd Elias yn yr anialwch yn ffoi oddiwrth y gelyn, ac yn ymsymud yn mlaen tua'r amddiffynfa; ac heblaw hyny yr oedd efe wedi cael

ei borthi yn ardderchog cyn cychwyn, ac yntau hefyd yn ddyn cryf iawn yn naturiol, fel nad ydoedd mor galed arno ef yn ystod tymor ei ymprydiad; ond am yr Iesu yn ei anialwch ef, yr oedd yn ystod ei ddyddiau unig a blin, yn myned i gyfarfod wyneb-yn-wyneb â phrif elyn Duw a dyn! Eto, er y gwahaniaethau crybwylledig, ac eraill, byddai yn fuddiol i ni fyfyrion yr ymprydiau hyny gynt, cyn dechreu ceisio deall hwn, er cynefino y meddwl â phethau rhyfedd o'r fath, er ei ddysgyblu, ei barotoi, a'i nawseiddio i ddeall ac amgyffred rhyfeddodau a dirgel-edigaethau yr ympryd tra neillduol hwn.

Oredwn i'r Iesu yn yr anialwch fod mewn tri math o ympryd—ympryd corph, ympryd enaid, ac ympryd ysbryd. Ni pherthyn i ni yma fanylu ar briodoleddau gwahaniaethol y corph, yr enaid, a'r ysbryd; yn unig dywedwn fod yr Ysgrythyrau yn llefaru yn dra eglur am y cymeriad triphlyg hwn a berthyn i natur dyn. Yn cymeryd y wedd yna ar ddostranau ein natur, dechreuwn gydag ymprydiad y corph.

Un o'r prif gyneddfau perthynol i'r corph ydyw yr hon sydd yn galw am ymborth, ac yn rhoddi blas iddo. Mae hawliau y gyneddf hon yn dra awdur-

dodol. yn fwy felly na hawliau yr un o'r cyneddfau corphorol eraill. Nid yw y Crewr mawr wedi gweled yn bridodol roddi yr hawliau hyn dan lywodraeth ewyllys dyn—maent yn rhy bwysig i ganiatau hyny iddo. Pan na byddo y gyneddf ymborthawl yn cael ei hawliau—yn cael ymborth—mae y canlyniadau mwyaf arswydawl yn dilyn. Y fath achreth a dreiddia ein natur wrth hyd yn nod ddarllen hanes y newyn du mewn gwledydd pellenig—yn yr India a China a manau eraill, fel y mae wedi bod yn y blynyddoedd diweddaf, yn medi i lawr filoedd ar filoedd o'n cyd-ddynion mewn byr amser. Ond O! beth yw *darllen* yr hanes, wrth fod yn *ngafael* y newyn du ei hunan! Mae pob dyn a ymarfera un math o ofal am dano ei hun, am gadw mor bell ag y byddo modd oddiwrth newyn, a phob peth, yn wir, a fyddo yn dwyn tebygolrwydd iddo, neu yn arwain iddo, megys tlodi. Cydnabyddir felly fod cyflwr o ymprydiad hir-barhaol yn ddychrynfawr, ac i arswydo rhagddo. Ac nid rhyfedd; cynwysa fater bywyd. Er hyn oll, oni cheir yr Iesu fel yn y cyflwr pwysig hwn ar yr adeg dan sylw?

Yn mhellach; yn Iesu yr oedd y gyneddf fysiog hon—yr un a eilw am ymborth—yn bur a dilwgr, fel pob cyneddf arall yn ei natur sanctaidd. Ynom ni mae yn ddirywiedig, yn anmherffraith; mae llygredigaeth, fel cancr, wedi myned trwy ein holl natur. Hefyd, mae cam-ddefnydd o'r gyneddf y cyfeiriwn ati wedi effeithio dirywiad. Mae pob trosedd ar ddeddf natur yn dirywio natur y person a gyflawna y trosedd—beth bynag a ddichon fod y trosedd—corphorol, meddyliol, neu foesol. Effeithir dirywiad yr archwaeth at ymborth, trwy fwyta ac yfed pethau anhriodol—hefyd trwy fwyta ac yfed yn ormodol. Yn hyn yma nid oes dim yn dywyll ac aneglur. Pan fyddo y gyneddf archwaethol wedi dirywio yn eithafol, bychan yn gymharol fydd mwyniant ymborth, gan nad pa mor dda a blasus bynag ynddo ei hun gall yr ymborth fod. Mae y gallu mwynhaol wedi ei golli, ac nid oes dim arall a leinw ei le. Yn natur ddynol yr

Iesu yr oedd y gyneddf bwysig hon yn ei pherffeithrwydd cynenid. Nid oedd yn ei arferion yf ddim a thuedd ynddo i'w niweidio—ni fwytaodd ac ni yfodd efe ddim annaturiol. Ni fu efe ychwaith yn euog o fwyta nac yfed yn ormodol, erioed. Y canlyniad dedwydd ydoedd ei fod ef yn gallu mwynhau a blasu ymborth yn well na neb o feibion dynion. A mynych iawn rhaid ei fod ef pan yma ar y ddaear, yn eistedd wrth fwrdd digon cyffredin, ac yn mwynhau y dant-eithfwyd, ac yn ei ganmol, yn ei flasu, ac yn cario rhyw ymddyddan cysurus yn mlaen ar y pryd i loni calon ac ysbryd y bobl dldion a weinyddent arno o adeg i adeg. Pan y telir ymweliad disymwth gan berson o nōd â theulu tlawd, os gwneir arlwyadau, mawr fydd egsusodi symrlrwydd y darpariaethau; dywed y wraig dlawd, "Wel, y mae yn ddrwg genym na fuasai yma rywbeth gwell i roddi o'ch blaen, yn siwr hefyd, pe buasem yn gwybod eich bod yn dod, buasem wedi parotoi rhywbeth gwell ar eich cyfer na hyn—os gwelwch yn dda gwnech goreu galloch o'r pethau sydd genym." Os gwel y wraig dirion, dlawd, y person hwn yn rhoddi i fyny yn gymodlawn, ac yn dda ei dymer, ac yn siriol ei ysbryd—yn eistedd wrth y bwrdd cyffredin—yn cymeryd o'r ymborth, yn ei flasu ac yn ei fwynhau—yn ei ganmol, ac hefyd yn cario rhyw gyd-ymddyddan adlonol yn mlaen, bydd y wasanaethyddes garedig yn teimlo yn rhyfeddol o hapus, wrth weled person o sefyllfa mor uchel yn rhoddi i fyny i arlwyadau eu bwrdd tlawd hwy; braidd na cholla ddagrau o lawenydd a balchder, rywsut. Cofir yr ymweliad hwnw gyda hoffder mwynhaol yn hir ar ol hyn—yr ymddygiad gostyngedig a boneddigaidd ar y pryd. A ydyw yn ormod i ni dybied i'r Iesu mwyn loni llawer calon bruddaidd ac isel ar ei ymweliadau â thlodion Galilea, Judea, a Samaria? Diau mai nid mynych yr oedd efe yn cael arlwyadau mor lawn ag yn nhy Mair a Martha. Ond gan nad mor gyffredin bynag y byddai amgylchiadau yn caniatáu i'r arlwyadau fod ar ei ymweliadau, nid oedd byth yn fyr o amlygu

gwerthfawrogiad o garedigrwydd, ac o sirioli calonau y tlodion, druain, a weinyddent arno, gan adael adgof dynunol, peraroglus, ar ei ol.

Dweyd yr oeddym fod Iesu yn gallu blasu a mwynhau ymborth yn well na neb o feibion dynion, a hyny oblegid purdeb a lledneisrwydd ei natur. Gan hyny yr oedd brathiaidau newyn yn fwy awchlymol a miniog iddo ef nag i neb dynion. Yn awr pa fath le oedd yr anialwch i gyfarfod a hawliau pwysig y gnyeddf archwaethol? Wel, lle llwm ryfeddol ydoedd! Llwm dra, llwm dra oedd yn mhob man; ac y mae rhywbeth yn bruddaidd yn yr olwg ar lwm dra a thlodi yn mha le bynag ei cyfarfydder. Llwm dra diymborth geid yno ar y graig acw, ac ar lechwedd noethlwm y mynydd cyferbyniol—yn y pantle hwn ac yn y gwaelodion draw. Llwm dra yn mhob cyfeiriad! Ymddangosai y lle fel hen gartref y felldith foreuol hono a ddisgynodd ar ddyn—na, nid ar ddyn—a ddisgynodd ar y ddaear. Drwy dynerwch Iôr, aeth saeth y felldith oddiar fwa Duw gyda chyflymder y fellten heibio i ddyn, y pechadur, ac ymgladdodd yn y pridd. A dywedodd Duw, “Mell-digedig fydd y ddaear o’th achos di.” Meddwyf, ymddangosai yr anialwch hwn fel hen gartref parhaus y felldith drom hono, ac fel pe buasai wedi aros a chartrefu yno o oes i oes hyd yr awr hono; ac nid hyny yn unig, ond ffirwytho, amlhau, ac ymlodaenu, yn neillduol yn yr amgylchoedd hyny. Tebygol nad oedd yno gymaint ag ymborth Ioan Fedyddiwr, “locustiaid a mel gwyllt.” Y pethau tebycaf i ymborth dynol yn y lle oeddynt ffirwythau gwylltion y coedydd, a gwreiddiau y coedydd amryfath. Am hyny dywedir, “Ac wedi iddo ymprydio ddegain niwrnod a deugain nos, ar ol hyny efe a newynodd.”

Dysgwyliwn fod y darlennydd yn dal mewn cof gwrs y nodiadau blaenorol—llymder gorlethol ymprydiaid hir-barhaol—newyn yn cael ei angerddoli gan ledneisrwydd a phurdeb cyneddf—yr Iesu yn ymprydio yn yr anialwch yn y modd hwnw. Y casgliad anocheladwy

yw hwn: Mai nid ympryd mud a byddar a ddyoddefodd efe pan y dywedir, “Ac ar ol hyny daeth arno chwant bwyd.”

BARDDONIAETH YN GYFRWNG ADDYSG.

GAN Y PARCH. JAMES R. PRICE, KINGSTON, PA.

Lluosog ac amrywiol yw y cyfryngau a gyflwynant addysg i'r meddwl dynol; ac wrth gofio am y cyfoeth o wybodaeth a gasglar meddwl yn barhaus o'r gwahanol ffynonellau hyn, rhaid fod ei alluoedd yn fawrion, a'i angen braidd yn anniwall. Ond y mae deddf cyfaddasiad, yr hon sydd yn amlwg drwy holl natur, yn dangos fod “Creadwr cyrau y ddaear” wedi darparu ar gyfer galluoedd ac awyddfyd sychedig yr enaid am wybodaeth.

Y mae barddoniaeth yn rhan neillduol o lenyddiaeth pob cenedl wareiddiedig; a gallwn ychwanegu fod llwythau anwaraidd yn meddu ar eu rhigymau prydyddol, fel cyfryngau addysg, ac at wasanaeth amgylchiadau neillduol.

Yn y cyn-oesoedd yr oedd gan farddoniaeth ran arbenig yn ffurfiad cymyriad y bobl yn gyffredin. Dywedir mai ar fesur cerdd y cyfansoddai Sophocles, y bardd Groegaidd, ei ddramas godidog; ac ymgynullai y bobl wrth y miloedd i dderbyn addysg ac adloniant o enau un o feibion penaf athrylith. Y mae yr un peth yn wir am genedloedd eraill, heb eithrio yr hen genedl Gymreig. Yr oedd eu deddfau gwladol, yn gystal a rheolau moesgarwch cymdeithasol, yn cael eu cyflwyno i sylw trwy ddiaarbheion, trioedd, a mesurau cerdd. Gwyddom hefyd trwy brofiad fod unrhyw beth a gyflwynir i'n sylw mewn arddull farddonol yn cael argraff neillduol ar y meddwl, bydded hyny ar fesur cerdd neu mewn rhyddiaith. Yr ydym dan orfodaeth i gyfaddef nad yw ein llenyddiaeth Gymreig mor gyfoethog ag y dylai fod o farddoniaeth addysgiadol; y mae ein beirdd mwyaf galluog yn ymdroi yn rhy uchel i gyrrhaeddiadau y lluaws, yn yr

awdlau a'r pryddestau gorchestol sydd genym; ychydig mewn cymhariaeth sydd yn eu darllen. Yn hyn y mae llenyddiaeth yr iaith Saesonaeg yn gyfaddasach, ac yn fwy cyflawn i ateb angenion y cyffredinolrwydd. Gwir fod gan y gwahanol enwadau Cymreig gyflawnder o "ganiadau Seion," sydd wedi eu canu gan filoedd o hen bererinion gyda hwylusdod nefolaidd yn nghanol trallodion bywyd, ond wedi y cyfan nid oes genym yr un Dr. Watts Cymreig, yn gallu addysgu plant bychain â phenillion tarawiadol, nes denu eu serch at y da a'r rhinweddol. Ychydig o ddynion sydd yn meddu y dalent i drosglwyddo i'r meddwl ieuanc wirioneddau moesol mewn eglurder a symlrwydd. Nid ydym heb werthfawrogi y llafur mawr y mae llawer un wedi myned iddo yn y cyfeiriad hwn yn mhlith y Cymry; ond dilys y dylai fod rhagor wedi ei wneyd gan ein dynion galluocaf. Gwelir llawer dyn ieuanc yn feddianol ar gof da, ond y mae wedi ei drwytho â chruglwyth o bethau disylwedd. Gwastraff ar amser, a baich i'r dyn mwyaf ei amynedd, yw gwrando arno yn adrodd el ffwlbri disynwyr a diawen. Onid gwell fyddai iddo pe ymroddai i ddysgu darnau o farddoniaeth goethedig ac aruchel? Parai hyny iddo ymburo mewn chwaeth, i ymgryfhau mewn meddwl, ac i ymunioni mewn barn. Byddai hyn yn gaffaeliad i gymdeithas, ac yn anrhydedd i'n cenedl. Y mae genym gyfansoddiadau mewn rhyddiaeth yn cynwys gwir hyawdledd a meddyliau uchelryw.

LUTHER A'I YSGRIFENIADAU.

I.

Oes ryfedd yw hon am glorianu pawb a phobpeth! Mae personau oeddynt gynt yn enwog mewn hanesyddiaeth, yn awr yn cael eu hystyried yn ddi-nôd. Mae barn y byd am danynt yn cael ei throï i'r gwrthwyneb. Mae ysgolheigion yn dyfod yn argyhoeddedig na chafodd Tiberius Cæsar a Nero ddim cyfiawnder. Ymddengys o hyn allan na theimlir troï Harri yr Wythfed

ymaith fel un nad oedd dim ynddo ond bwystfileiddiwch a chreulondeb. Rhagllaw petrusir ystyried Archesgob Cranmer yn ddim ond dyngarwr mawr. Honir yn bresenol fod Bacon wedi cael mwy na'i haeddiant o glod. Am Luther, mae dwy farn am dano yntau. Ystyria y byd Pabyddol ef yr Anghrist, ychydig yn well na Satan ei hunan, tra yr ystyria y byd Protestanaidd ef yr enw mwyaf yn yr eglwys er dyddiau yr apostolion. Mae y ddwy farn yna, i *raddau*, wedi eu troï i'r gwrthwyneb. Gellir nodi ysgrifenyddwyr Pabyddol o'r ganrif hon, a dalant warogaeth glodforedig i goffadwriaeth Luther; ac ar y llaw arall, barnodd dim llai dyn na Gœthe ei fod wedi cael ei ystyried yn llawer mwy nag ydoedd, ac iddo wneyd mwy o niwed yn y byd nag a wnaeth o les. Yr oedd Gœthe yn ystyried Erasmus yn ddoethach dyn nag ef. Yr oedd gan Erasmus, pan y dechreuodd y Diwygiad, lawer o ddilynwyr, oblegid yr oedd llawer o fewn yr hen eglwys ei hunan yn barod i gefnogi ei gynlluniau. Yn cael eu dychrynu gan Luther fel dinystrydd delwau, a'i ddull ffromfawr, ciliafant yn ol i safleoedd na fuasant yn eu cymeryd o gwbl oni bae eu bod yn ei ofni. Tefid y werinos anwybodus i benbleth gan anghywelediaid ar bynciau athronyddol a duwinyddol. Yr oedd hen ofergoelion yn cael eu newid am syniadau newyddion, y rhai oeddynt lawn o ofergoelion, a bron mor niweidiol a'r hen.

Yn ngwyneb y tybiadau gwrthdarawiadol hyn, efallai nad anmhrïodol dweyd fel yma: Mewn cyfnodau cythryblus a newidfawr mae dau ddosbarth o ddiwygwyr yn dod i'r golwg. Mae un dosbarth mewn dychryn rhag i ddadymchweliad ffrwydriadol gymeryd lle, a thafu pob peth i annhrefn, ac yn credu mewn defnyddio moddion tyner, a ddyga yr amcan i ben yn fwy graddol; yn dal fod ychydig o gydymddwyn ac ymaros yn well ar y cyfan na mesurau fyddont yn arwain i dywallt gwaed, ac y dylai meddyliau dynion gael eu tymeru a'u parotoi yn dawl er cyfarfod â dyeithrwch a newydd-deb y diwygiad mewn golwg, ac nid ceisio ei

ddwyn oddiamgylch ar ruthr ac yn sydyn. Ni fyn y dosbarth arall oddef clywed son am oediad. Credant mai o ddiadol y mae cyd-oddef, oedi, tymoreiddio, a thrafol yn esmwyth yr hyn a ystyrir yn wallus. Mynant fyned yn mlaen â'r gwaith o ymosod ar y drwg ar unwaith yn frwdfrydig, gan nad faint a raid ddyoddef, na pha faint y distryw. Yn y wlad hon, cyn toriad allan y rhyfel diweddar, yr oedd y ddau ddosbarth hyn yn dra amlwg. O un ochr, yr oedd niferoedd o ddynion cydwybodol a gydnabyddent y drwg—bod eisiau ei symud, a chael diwygiad, ond a gredent y gellid effeithio hyny trwy foddion mwy tyner a graddol na thrwy ryfel. O'r ochr arall, yr oedd y Garrisons a'r Browns, y rhai a gredent fod cefnogi caethwasiaeth o dan aden yr Undeb, "yn gyngrair ag angau, ac yn amod â'r bedd," ac yn beth nad oedd i'w oddef am fynyd awr. Os eir yn ol i amser y chwyldroad yn Ffrainc, gellir gweld elfenau tebyg. Yn yr ochr gymedrol yr oedd Lafayette; yn yr ochr arall ceid Robespierre a *Saint Just*. Yn y chwyldroad Seisonig eto, canfyddwn yr elfenau deublyg yna yn dangos eu hunain. Engraffitiau o un ochr oedd-ynt Clarendon a Falkland; o'r gyferbyniol yr oedd y di-ildio Cromwell.

Yn y chwyldroad y mae a fynom ni ag ef yma, ganrif yn gynt, mae y rhywiog Erasmus yn engraffit o'r dynion cymedrol, a gredent yn y posibilrwydd o wellhad graddol; a chawn Luther yn engraffit o'r rhai na fynent glywed dim son am foddion tyner, ond taro ar unwaith yn erbyn sylfaeni yr hen gyfundrefn wrthwynebus, gan nad beth fuasent y canlyniadau dinystriol, na'r draul i'r byd.

I fesur helaeth mae gwahanol farnau wedi, ac yn cael, eu coleddu am Luther, fel eraill, trwy gymeryd golwg un-ochrog ar ei gymeriad a'i gyflawniadau. Yr oedd iddo, yn ddiau, wendidau a diffygion, megys ei dybiaethau ofergoelus am ysbrydion, a chrediniaeth presenoldeb personol Crist yn y cymun—eithafedd gwrthwynebus mewn rhai cyfeiriadau. Ond er y cwbl, ymdengys i ni fod Luther yn un o brif

ddynion yr oesau o ran talentau a chyflawniadau, ac y bydd iddo gael ei gydnabod gan genedlaethau sydd heb eu geni, yn mhliith gwroniaid penaf moesoldeb a chrefydd. Er mai bywyd cyhoeddus, gweithgar, oedd maes mwyaf priodol a naturiol galluoedd Luther, gan mor ryfeddol gyflawn ydoedd o synwyr, egni, a hyffdra; eto yr oedd ei ddylanwad yn annhraethol fawr yn ei ysgrifeniadau. Wrth ei ddilyn yn y cymeriad hwn nid doeth dilyn Hallam, yr hwn a'i cyfrifa yn ysgafn. Nid ydoedd Luther yn athronydd nac yn fardd. Nid oedd ei ddychymyg yn rhyw fywiog iawn. Er fod ei ysgrifeniadau yn llawn o egluriadau, maent yn fwy nerthol a chartrefol nag ydynt o brydferth; yn fwy pwrpasol na chwaethus. Y nodweddu mwyaf amlgwg yn ei arddull fel ysgrifenydd ydynt yr un rhai ag a welir yn ei fywyd cyhoeddus a gweithredol. Amlwg y gwelir nerth diysgog a synwyr ymarferol dihafal. Mae amryw o'i ymadroddion, efallai, yn rhy gryf ac eithafol. Mae ei edmygwyr mwyaf selog yn gorfod cydnabod y gallai arthio fel pysgotwraig. Nodweddir ei ymadroddion yn gyffredin ag ystyfnigrwydd y dderwen. Modd bynag, yn rhai o'i lythyrau, yn neillduol yn y rhai at ei wraig a'i blant, cyfarfyddwn ag ymadroddion tyner, llednais, hoenus, fel ymblethiadau gwinwydd o gylch coeden arw. Mae ei ysgrifeniadau yn fynych yn wasgarog a thywyll, yr hyn yn ddiau sydd i'w briodoli i'w brysurdeb; arddelwir y rhan fwyaf, modd bynag, â'r athrylith fwyaf gloew.

Yn y llyfrgell fawr yn Berlin, gwelir trwy gauad gwydr un o'r cypyrddau, lyfr a'i ddalenau wedi troi yn felyn gan amser. Ond sylwi arno fel y mae yn agored o'ch blaen, canfyddir neillduolion y llaw-ysgrifen ar y dalenau. Mae trofau a chwrs y llythyrenau yn arwyddo fod y llaw oedd yn hwylio yr ysgrif-bin yn gweithredu o dan ddylanwad nerthol. Weithiau nodir fod y marc yn llydan, yn dangos fod y llaw yn pwyso i lawr ar y pryd yn drwm. Mae llawer o brydferthwch yn nodweddu rhanau uchaf ac isaf y llythyr-

enau hirion, yn y troadau. Rhaid y symudai y llaw ar y pryd yn gyflym, a'r bysedd yn chwyrnellol; yn y modd hwn dilynir symudiadau llaw rymus i lawr hyd waelod y tu dalen. Wrth wneyd hyn ni ellir peidio dyfalu pa ryw lygaid tu gynt yn tremio i lawr arno; pa ryw dalcen fu yn ei gysgodi, a pha ryw enaid oedd yn gwneyd i'r anadl ymddeheuad gan ddwysder y sylw! Cyfieithiad Luther o'r Beibl ydyw, yn ei law-ysgrif ef ei hun. Wrth wneyd hwn, rhoddai ei holl egni mewn gweithrediad.

Yr ydoedd gwaith Luther yn cyfieithu y Beibl yn gaffaeliad mawr, ar amryw ystyron—cariodd ddylanwad mawr ar yr iaith Ellmynnaidd. Cyn amser Luther bodolai lluaus o dafodieithoedd, a'r un o honynt yn meddu y flaenoriaeth; ac yr oedd y dyryswch yn fawr oblegid hyny. Effeithiodd Luther unoliaeth iaith; daeth iaith ei Feibl yn iaith gyffredinol y wlad. I ba le bynag yr oedd y Diwygiad yn myned, yr oedd y Beibl yn myned yno hefyd, gan ddyfod y llyfr mwyaf pobl-ogaid—a gellir dweyd, yn unig llyfr y bobl. Arno y sylfaenid pob lllith a chyfarchiad a fyddai yn gyfeiriedig at y werin, nes ydoedd wedi ymladaenu i bob cyfeiriad. Nid oedd bwthyn bychan na theulu tlawd nad oedd Beibl Luther ynddo. Daeth i'r bobl nid yn unig yn llyfr eu crefydd, ond bron yr unig beth a ddarllenid ganddynt. Yr oedd yn cynwys cyfangorph y byd ysbrydol y tyfai yr ieuencyd i fyny ynddo. Ac o dan bwys y dydd a'r gwres, dyna lle'r oedd yr hen yn cael adgyfnerthiad, a'r ieuainc yn cael lle i rodidi eu beichiau i lawr. Yr oedd y llyfr hwn yn meddu rhan fawr mewn cadw y teimlad cenedlaethol yn iachus yn mhlith pobl lle yr oedd wedi bod mor ddirywiedig. O fysg teuluoedd syml parsoniaid gwledig, a dinasyddion cyffredin, a theuluoedd gwerinawl, i ba rai yr oedd Beibl Luther yn bob peth, —o'u plith hwy, meddaf, y cododd diwygwyr mawrion y ddeunawfed ganrif, y rhai a effeithiasant ddim llai yn Germani na diwylliaeth cenedlaethol. A phan y dechreusant buro yr iaith

Ellmynnaidd, cyfeirient yn ol at drysor anhysbyddadwy y llyfr hwn.

Yr oedd cymeriad cartrefol iaith Luther yn ei chymeradwyo. Yn mhob gair, ymadrodd, a brawddeg, adwaenai y bobl eu siarad eu hunain. Swniai yn hysbye iddynt, er yn rhydd oddiwrth neillduolion lleol. "Chwysais waed a dwfr," ebe Luther, "wrth geisio troi iaith y prophwydi i'r iaith werinol. Dduw daionus! y fath waith oedd gwneyd i'r ysgrifenywyr Hebrewig hyn i siarad Ellmynnaeg! Maent wedi ymdrechu yn galed yn erbyn rhoi fyny eu hiaith brydferth hwy i'n cystrawen farbaraid ni. Y mae hyn fel pe byddech yn gorfodi eos i anghofio ei pheroriaeth felus hi, a chanu fel y gog." Dywed eto: "Rhaid i ni beidio gofyn i'r crach ysgolheigion pa fodd y dylai un siarad yr Ellmynnaeg, fel y mae yr asynod (gan dybio y Pabyddion) yn gwneyd; ond mae yn rhaid i ni ymofyn a'r fam yn y ty, a'r plant ar yr helydd; rhaid i ni fyned at y dynion cyffredin yn y farchnad, a sylwi arnynt hwy yn siarad, a'u deall hwy fel y cyfryw. Dywedodd Crist, 'O helaethrwydd y galon y llefara y genau;' ond pe dilynem yr asynod, (!) gwnaem gyfieithu yr ymadrodd fel yma: 'O orlawnder y rhan anfaterol y tardda y llefariaeth.' Dywedwch i mi a ydyw hwnyna yn Ellmynnaeg? Pa Ellmyn a fedr ddeall siarad o'r fath yna? Beth yw gorlawnder y rhan anfaterol i Ellmyniaid? Ni ddywed yr un Ellmyn byth felly. Fel hyn y siarada y fam yn y ty, a'r dyn cyffredin yn y farchnad: 'Os bydd y galon yn llawn, daw y tafod ag ef allan.' Dyna siarad Ellmynnaeg iawn; ac am hwn yr oeddwn yn llafurio, er nid yn hollol lwyddianus. Dygwyddodd weithiau i mi fod yn chwilio am air cymwys am bythefnos, tair neu bedair wythnos weithiau yn afwyddianus. Yn Job, gweithiodd Melancthon a minau, weithiau, fel braid yr oedd y gallem fyned trwy gymaint a thair llinell mewn pedwar diwrnod. Yn awr, pan mae y cyfan wedi ei orphen, mae pob un yn gallu ei ddarllen a'i ddeall yn rhwydd. Gall y darllenwr syml lithro dros frawddegau fel ar

hyd astell lefn, lle yr oeddym yn gorfod chwysu a phryderu wrth gael creigrwystrau ieithyddol allan o'r ffordd."

Yr oedd Luther a Melancthon unwaith yn ymdrechu yn galed uwchben rhyw ymadrodd yn y Testament Newydd. "Y cwbl yr wyf fi yn gofalu am dano," ebe Melancthon, "ydyw y Groeg." "A'r cwbl yr wyf finau yn gofalu am dano," ebe Luther, "ydyw yr Eilmynaeg." Bu Luther yn myned lawer gwaith i'r farchnad yn unig er cael clywed y bobl gyffredin yn siarad, a gweled pa ryw gystrawen a ddefnyddient yn yr amgylchiad hwn a'r amgylchiad arall. Mynych y bu yn ceisio gan ei ffryndiau ei hysbysu o ymadroddion poblogaidd a gwerinol adnabyddus iddynt. Ebai efe, "Ni thâl hi ddim i mi ddefnyddio iaith y llys a'r palas." Dywedir y byddai Beibl Luther yn waith anfarwol yn unig ar gyfrif purdeb a dillynder yr iaith sydd yndo. Eto nid hyny yw ei brif ragoriaeth. Sylwir gyda syndod gan feirniaid manylgraff ac eraill ar ei fedrusrwydd mawr yn cyfaddasu arddull yr iaith at gynwys a theithi pob llyfr a rhan o'r gyfrol ysbrydoledig. Yn y rhanau hanesiol arferu arddull adroddiadol syml. Wrth gyfieithu ffigyrau mawrion y prophwydi mae weithiau yn danlyd, ac weithiau yn gynhyrfiol, a phryd arall yn orlethol. Rhoddir Caniad Solomon yn ei harddull Dwyreiniol ei hunan, gan gadw yn ffyddlon at y gloewder, y perlewygedd a'r serch nodweddiadol o'r Gân. Yn y Salmu mae ei dôn yn fwy dyrchafedig. Yn yr Efengylau ceir symledd. Yn yr Epistolau, mawredd aruthrfawr a grymunder argyhoeddiadol. Pe buasai Luther wedi cyfieithu ond un o'r llyfrau cysegredig gyda'r perffeithrwydd hwn, buasai yn syndod; ond beth am yr holl Feibl? Y fath restr hir o'r ysgrifeniadau mwyaf amrywiol, a phob rhan yn cael ei rhoddi yn ei phriodddull ei hunan! Rhaid addef fod hyn yn dangos y talentau dysgleiriaf a mwyaf amrywiol—mewn gair, yn dangos cyrhaeddiadau deallol sydd yn dra anfynych yn cael eu hymddiried i ddyn.

AMLINELLIAD O FYWYD

HENRY WILLIAMS, YSW.,

SLATINGTON, PA.

GAN Y PARCH. ALLEN J. MORTON (ALWYN TREFOR), PITTSBURGH, PA.

Gyda llawer o briodoldeb y gwneir ymdrech gan gyfeillion ac eraill i gadw dynion da yn fyw ar ol iddynt farw. Gwelir hyn mewn bedd-feini yn ogystal ag mewn llyfrau bywgraffiadol. Yn yr oesau cyntefig, ac mewn gwahanol wledydd, gohirid coffau am enwogion, o herwydd tybiai y perthynasau y dylid gadael amser digonol fyned heibio i ddiffygion y rhai a aethant ymaith gael eu lleihau, os nid eu hanghofio; a hefyd fel y gallai eu rhinweddau dyfu i fwy o enwogrwydd ac addfedrwydd. Ond yn awr, tybir fod bywyd cyhoeddus a theuluauidd llawer un mor bwysig i'r byd, yn enwedig i'w gyfeillion, fel nas gellir fforddio hyd yn nod iddo farw, cyn i'w fywyd—i'w holl fuchedd—gael ei gwneuthur yn hysbys. Amlygir gorawydd i gael allan egwyddorion y gwrthddrych, sylfeini ei lwyddiant, ansawdd a natur ei offerynau trwy y rhai y sicrhaodd efe enw a lle yn mhlith ei gydoeswyr.

Nid ydym ni wedi gohirio gwneyd yn hysbys hanes gwrthddrych yr ysgrif hon o herwydd y nail na'r llall o'r rhesymau uchod. Yr oeddym yn ffodus, neu yn anffodus, wedi cael ein penodi i ofalu am bethau bydol Mr. Williams; a rhaid i'r rheswm hwn wasanaethu fel esgusawd dros ddiweddarwch ei gofiant.

Ganwyd Henry Williams yn y fl. 1819, ar y diwrnod byraf o'r flwyddyn hono (Rhag. 21), a bu farw ar yr 28ain o Fawrth, 1878. Claddwyd ef y Sabboth canlynol yn mynwent capel y Bedyddwyr yn Williamstown, Pa.

Agorodd ei lygaid ar lethr bryniog Chwarel Fawr, Llanberis; a magwyd ef yn awyr iach brenin mynyddau Cymru—y Wyddf. Adnabyddid ef wrth yr enw Harri, Ty-newydd, a glynodd yr enw hwn wrtho hyd ei fedd, ac wedi hyny hefyd. Mynych y

crybwyllir am y diweddar Harri Tynewydd. Gellir dweyd am dano, iddo gyrhaedd llwyddiant mawr fel masnachwr. Gweithiodd ei ffordd yn mlaen yn annibynol ar bawb a phobpeth.

Yr oedd yn nghymeriad Henry Williams rai elfenau anghyffredin, y rhai a hawliant wobrw y lle bynag y byddant. Nid oedd corph Mr. Williams yn debyg i eiddo neb arall a adnabusom erioed. Tybiwn fod rhyw debygolrwydd rhwng ei ben ac eiddo yr hybarch R. Jones, o Lanllyfni. Yr oedd ganddo ddwyllaw mawrion, gafaelgar. Y mae y darlun a welir yn y rhifyn hwn o'r WAWR, yn dra chywir o hono. Pe na chyfarfuasai â damweiniau, y mae yn dra thebygol y buasai yn fyw y dydd heddyw. Rhyw 17eg mlynedd yn ol gwasgasid ef rhwng dau o gerbydau y gledrffordd, a gadawodd yr amgylchiad hwn dipyn o'i argraff ar ei ol. Yn mhen chwech neu saith mlynedd wedi hyn cyfarfyddodd â damwain arall lawer mwy enbyd na'r gyntaf—ffwydrodd olew-bylor, oedd wedi cael ei osod mewn twll, i'w wyneb. Yn ddiau ni bu ond megys cam rhyngddo ag angau y tro hwn. Effethiodd y ddamwain nid yn unig ar ei goluddion, ei lais, a'i anadl, ond anffurfiodd un o'i ddwyllaw, yn nghyda'i wyneb hefyd. Ond pan y rhedodd ei geffyl ymaith, ryw chwe' mis cyn ei farwolaeth, y cafodd yr ergyd a'i darostyngodd—a'i cwympodd i'w fedd. Esgorodd y ddamwain hon ar *cancer in the stomach*, o'r hwn afiechyd y bu farw. Dan yr aml ergydion hyn, ffoes ymaith yn raddol ond yn sicr, ymadferthoedd corphorol un o'r dynion iachaf a groesasai y môr erioed.

Hynodid ef gan *allu deallol naturiol cryf iawn*. Diameu ei fod wedi coethi llawer arno ei hun trwy ei berthynas â dynion call, gwybodus, a phethau eraill, ond ni fuasai y pethau hyn ond ychydig, os dim, o gynorthw y iddo, pe heb ddeall a synwyr naturiol da; a meiddiwn ddweyd, ei fod mewn *rhai pethau* yn tra rhagori ar y nifer luosocaf o Gymry o fewn cylch ein hadnabyddiaeth. Tebygol fod presenoldeb y nodweddiad hwn yn un achos o'i lwyddiant yn ei fasnach.

Gellir dweyd yn y modd mwyaf difloesgni, nad oedd un perygl i'w ddeall na'i graffder ddirywio yn gyfrwysder. Gan nad pa nodweddiad a'i hynodai, nid oedd un gronyn o gyfrwysder yn llechu yn ei natur.

Nid anenwog ydoedd fel dyn o *deimladau bywiog, cynes, caredig, a maddeugar*. Yn a thrwy y nodweddiad hwn y dangosai crefydd ei hun, y derbynai y tlawd, y weddw a'r amddifad gynorthwy amserol ac effeithiol ganddo. Mewn un ystyr galleid dysgwyl iddo fod yn anagored i apeliad am gydymdeimlad—pan y buasai annheilyngdod yn y gwrthddrych, neu y cais yn anamserol. Ond pan y cofiwn am y parodrwydd oedd ynddo bob amser i gyd-nabod ei rwymedigaeth fel goruchwyliwr ar olud Duw, ac fel Cristion i efelychu caredigrwydd ei Feistr a'i Geidwad, nid ydys yn synu at y teimladau mawrion a bywiog a arddangosai pan yn gwrandao yr efengyl. Dywedir fod ei galon yn hynod ddrylliog, a'i ddagrau yn aml, ar adeg ei fedyddiad. Yr hen frawd Edward Oliver oedd y person a gafodd y fraint o'i arwain trwy yr Iorddonen i wlad yr addewid.

Y mae yn bur ofidus gan yr ysgrifenydd i orfod cyfaddef yn y lle hwn, na chafodd Mr. Williams na'i garedigrwydd eu cydnabod gan lawer un megys yr haeddent. Nid oedd neb Cymry yn y cylchoedd hyn, ac nid oes neb yn awr ychwaith, ag sydd wedi bod o gymaint lles i, a'i ddylanwad o blaid ei genedl, ag ef. Yr oedd yn frenin y gweithiau llechi—yn ben mewn caredigrwydd i'w genedl, a'r crefyddwr Cymreig mwyaf goludog a charedig yn y rhanbarth hwn o'r wlad. Gosodwyd colofn addurnedig ganddo uwch ben gweddillion ei anwyl wraig, a mam ei blant; a chlywwyd ef yn dweyd y buasai yn well ganddo ef fod wedi suddo swm o arian i wneyd lles i'r tlawd na'u gwastraffu ar ddim fel cofgolofn ar ei weddillion ef ei hun.

Gofynwyd iddo ychydig oriau cyn ei farw, gan y meddyg, Pa beth oedd gwir achos ei afiechyd? Atebodd y gofyniad yn y geiriau hyn: "Dyrys-wch masnach, a dyoddefaint y gweith-

wyr ; gallaf fi fyw, y mae genyf fi ddi-gon ar gyfer y presenol a'r dyfodol ; ond pa beth a ddaw o'r holl weithwyr, yn nghyda'u teuluoedd ?" Hyn oedd iaith ei enau, argyhoeddiad ei ddeall, a theimlad ei galon, pan ar ael ei fedd.

Y mae yn eithaf hysbys yn mhlith Bedyddwyr Pennsylvania iddo adeiladu addoldy, ac wedi hyny ei helaethu, at wasanaeth yr Enwad y perthynai iddo.

Gadawodd ei ail wraig mewn digon-olrwydd golud,—yn nghyda thri o blant, un mab a dwy ferch—i etifeddu ei dai, ei diroedd, yn nghyda'i chwarieli, ar ei ol.

Dechreuodd ei yrta yn Slateford, N. J. ; yn mhen dwy flynedd symudodd i Slatedale, Pa. ; ond yn ymyl Slatington y treuliodd y rhan fwyaf o'i fywyd yn y wlad hon. Bu yma yn agos i 35 o flynyddau. Yr oedd yn berchen ar ddau bentref, a thai a thiroedd mewn gwahanol Dalaethau eraill.

Fel hyn y tynir i derfyn amlinelliad byr o fywyd yn llawn o ddiwydrwydd, dyfal-barhad, caredigrwydd, ffyddlondeb, mewn masnach a chrefydd.—Gwyddom iddo enill gradd dda yn ngolwg dynion ; a chredwn ei fod yn awr yn canu cân Moses a chân yr Oen.

CHRISTMAS EVANS ETO.

GAN MR. D. CADWGAN, JOHNSTOWN, PA.

Y mae yn hoff genyf weled y WAWR yn ymddangos uwch y gorwel mor bur a dysglaer. Yr wyf yn darllen ei gwyn-eb llachar gyda dyddordeb nid bychan. Y mae ynddi ysgrifau campus, yn wir, ond nid oes achos i mi ychwaith fyn-egu hynyna i'w chraffus ddarllenwyr, o herwydd y maent yn gwybod hyny gystal a minau, os nad gwell. Ond y mae ynddi yn ysgrif yn mis Awst, ag sydd wedi tynu fy sylw ati yn fwy neill-duol na'r lleill, sef ysgrif y Parch. B. D. Thomas, Philadelphia, ar Christmas Evans. Dyn hynod oedd Christmas Evans ; nid oes eisiau Parch., Mr., na D. D. ychwaith yn nghyswilt a'i enw ; o herwydd ei fod yn ddigon adnabyddus, parchus, ac anwyl gan ei genedl,

heb yr un o honynt. Y mae llawer o bethau teilwng o Christmas Evans gan Mr. Thomas, ag y bydd yn hoff gan yr ychydig sydd yn aros yn ei gofio, eu darllen ; a byddant yn ddfyrus ac adeiladol i eraill nad ydynt yn ei gofio. Ond y mae ganddo rai pethau annheilwng iawn o hono, sef ei bregeth Saesoneg, &c. Gellid meddwl wrth a ddywed Mr. Thomas am dano, nad oedd ddim yn amgenach Sais na Dic Moc, neu Twm Cefnpenar a'u cyffelyb. Ond yr oedd Christmas Evans yn Sais da, yn medru pregethu yn Saesoneg yn hyawdl a derbyniol. Pregethodd yn Saesoneg ugeiniau o weithiau yn Caerodor, Llynlleifiad, a llawer o leoedd eraill.

Ni chlywais neb erioed yn achwyn ar ei Saesoneg wrth bregethu, ond ei hunan ; yr oedd ef ei hun yn arfer a gwneyd, trwy alw ei Saesoneg yn Saesoneg candryll, &c. ; ond yr oedd ei wrandawyr bob amser yn hoffi ei glywed, ac yn cael bendith i'w heneidiau wrth ei wrando. Y mae yn wir nad oedd ef yn medru acenu y Saesoneg fel Saeson dysgedig Lloegr ; a'r gwir am dani yw hyn ; nid oes un Cymro ag sydd yn pregethu yn Gymraeg yn gyson, a fedr wneyd. Cryn orchwyl yw i'r Cymro gael gafael yn aceniad y Sais. Pan ddaeth y geiriau canlynol i gyffyrddiad â fy llygaid, mi synais yn ddirfawr, a dywedais yn iaith fain yr Ianci, "*Too thin.*" "Tra yn pregethu," meddai Mr. Thomas, "yn Mt. Pleasant, Abertawe, oddiwrth y geiriau 'Wele Oen Duw,' yr oedd arno eisiau ail adrodd ei destyn, ond ni allai ei adalw i gof. Adroddai y gair *Behold* amryw droion, ond o'r diwedd dywedai, 'Wel, wel, *Behold the little mutton, then.*'" Ai tybed fod Christmas athrylithgar a gafaelgar ei gof, yn methu a chofio beth oedd *oen* yn Saesoneg, ac yntau mor gyfarwydd ag *wyn* ? Na, na, y mae peth fel yna yn ddiraddiad chwithig ar ddyn o ddysgeidiaeth a chraffineb Christmas Evans. Hefyd, oni allasai ail ddarllen ei destyn, ac yntau yn y Beibl o'i flaen, ar y pwlpud, yn lle dweyd, *Behold, behold, behold, &c.* ? Nid wyf yn gwybod pa le y caf-

odd Mr. Thomas y chwedl ddi-sail uchod, ond gwn fod chwedl go debyg iddi yn lled hen; ond nid mewn cy-sylltiad â Christmas, ond â "rhyw bregethwr Cymreig" oedd yn ymdrechu pregethu tipyn yn Saesoneg i blant Hengist, er mwyn eu cael yn debyg i ddyinionach eraill, os oedd modd yn y byd. Dyma chwaer i chwedl y *little mutton*, o eiddo yr un "Rhyw Bregethwr." Wedi iddo orphen ei bregeth aeth i wneyd tipyn o gasgliad, gan ddywedyd, "*I am go to make a little gatheration now.*" Y mae cymaint o wirionedd yn ddiâu yn y naill a'r llall o'r chwedlau uchod; ond y maent yn gwneyd y tro yn burion i'r Ianci a'r Sais wawdio y Cymro, druan, pan fyddo yn ceisio siarad tipyn o Saesoneg. Gallasai Mr. Thomas gael gwell pethau am Christmas Evans i'w gosod ar fwrdd y Ianci na'r "*little mutton*," pe buasai ddim ond agor yehydig ar ei lygaid ac edrych o'i amgylch.

Yr oedd Christmas Evans yn deall Saesoneg yn drwyadl, er fe ddichon nad oedd yn medru ei chwythu allan o'i enau mor bigfain ag ambell un. Nid oedd byth ddiffyg geiriau arno, i ddweyd ei feddwl yn rhwydd a dealladwy yn Saesoneg, i bawb fyddai yn deall yr iaith. Y mae yn wir mai hunan-ddysgydd ydoedd; ond y dynion mwyaf yn mhob oes o'r byd, yn mhob cangen o ddysegeidiaeth, ydyw hunan-ddysgwyr, meddai *Brutus* gywirfarn, mewn traethawd o'i eiddo ar Hunan-ddysgiad, yn yr *Haul*, er's tua chwech neu saith mlynedd ar hugain yn ol.

Yr oedd Christmas Evans tua deunaw mlwydd oed pan ymunodd â chrefydd gyda yr Arminiaid (ac nid gyda'r Methodistiaid Calfinaidd, fel yr awgrymai Mr. Thomas yn y *WAWR*), ac yr oedd y pryd hwnw, meddai ef ei hun, "fel pentwr o anwybodaeth ysbrydol." Nid oedd y pryd hwnw yn medru darllen ei Feibl, ac nid oedd ond ychydig o gyfleusdra iddo ddysgu gwneyd ychwaith. Nid oedd yr un Ysgol Sabbothol i'w chael yn Nghymru yr amser hwnw; yr hon sydd wedi bod wedi hyny yn athrofa fendigedig i ugeiniau o bregethwyr campus. Ond

wedi i Christmas ymuno â chrefydd, fe welodd yn union fod yn rhaid iddo ddysgu darllen ei Feibl, neu ynte fod mewn tywyllwch gwaeth na thywyllwch yr Aipht. Felly esfe a ymroddodd ati gyda ei holl egni, ac mewn ychydig amser daeth yn ddarllenwr gwych; o herwydd yr oedd ynddo allu anarferol i ddysgu, heblaw bod ei awydd yn angerddol at hyny.

Wedi iddo ddysgu darllen Cymraeg yn dda, dechreuodd ddysgu darllen Saesoneg, heb oedi dim; o herwydd, "*Go on*," oedd ei air cychwyn ef bob amser; a dyna y gair olaf a lithrodd dros ei enau pan ffarweliodd â'r byd hwn. Dysgodd ddigon o Saesoneg yn mhen ychydig o fisoedd i allu cyfieithu o'r Saesoneg i'r Gymraeg, o herwydd y bregeth gyntaf a bregethodd, meddai ef ei hun, oedd wedi ei chyfieithu ganddo o *Thesaurus Theologicus* Esgob Beveridge. Wel, os oedd yn medru cyfieithu o'r Saesoneg i'r Gymraeg, yr oedd yn rhaid ei fod yn deall Saesoneg, a hyny ar ei gychwyniad cyntaf fel pregethwr. Yr oedd wedi darllen llawer o weithiau prif awduron y Saeson, ac yr oedd yn eu deall yn dda, ac yn gwneyd defnydd o honynt, a hyny cyn ei fynediad i Ynys Mon, er nad oedd ond chwech-ar-hugain mlwydd oed yn myned yno.

Hefyd, yr oedd wedi dysgu y rhan fwyaf o Eiriadur Richards ar ei dafod leferydd; ond nid yw yn mynegu pa un ai Richards, Llangrallo, neu ynte Richards, o Leyn. Ond pa un bynag o honynt, yr oedd ganddo lawnach ystorfa o eiriau Saesoneg na miloedd o Saeson sydd yn pregethu Saesoneg drwy eu hoes. Ond er fod ganddo ddi-gonedd o eiriau Saesoneg ar ei gof bob amser, ni ddysgodd ei Gramadeg nes oedd yn dair-ar-dddeg-ar-hugain mlwydd oed; a hyny o herwydd gormod llafur wrth deithio a phregethu. Peidied neb a rhyfeddu am hyn; gall dyn gofio, a deall pob gair mewn iaith, a siarad yr iaith hono yn ddealladwy i eraill, heb fod yn deall dim o'i Gramadeg. Ac y mae canoedd o bregethwyr Cymreig, wedi bod yn y coleg am flynyddau, yn pregethu Cymraeg mor anramadegol

ag ydyw y *Welsh Yankee*, ar ol iddo fod yn y "gwlad hwn am tri blwydyn," yn siarad Saesonaeg.

Nid oedd dim prinder geiriau ar Christmas Evans wrth bregethu Saesonaeg; ond ei golled ef, cyn iddo ddysgu ei Gramadeg, oedd, methu a'u gosod yn dlws a phrydferth wrth eu gilydd. Yn debyg fel y bydd ambell i saer maen anghelfydd yn adeiladu mur, bydd ganddo ddigon o geryg o bob math wrth law, ond bydd yn methu yn lân a rhoi pob careg yn ei lle pi-dol, i'w waith edrych yn dlws a hardd, ond gwna ei fur yn gadarn er hyny; felly yr oedd Christmas Evans wrth bregethu Saesonaeg, cyn ei fod wedi dysgu ei Gramadeg; ond yr oedd ei bregethau bob amser yn gryf a nerthol, wedi eu sylfaenu ar y sylfaen fawr safadwy.

Nid yn unig yr oedd Christmas Evans yn Gymro a Sais da, ond yr oedd hefyd yn Lladinwr da, a medrai ddarllen Groeg a Hebraeg gyda rhwyddineb. Dysgodd ddarllen y ddwy olaf trwy ei ddiwydrwydd ei hun, heb gael ond ychydig o gynorthwy o un man arall. Ond am y Ladiniaith bu am haner blwyddyn yn yr ysgol gyda ei weinidog anwyl y pryd hwnw, Mr. Davies, Castell Howell, yn dysgu Lladin. Bydd enw Mr. Davies, Castell Howell, fel dysgawdwr, yn perarogli yn Nghymru a Lloegr, hyd nes byddo

"Pob bryn a dyffryn a dol,
Dinasoedd yn dân ysol."

Fe gafodd Christmas Evans ei osod ar y ffordd iawn i ddysgu Lladin, pan rhwng pedair-ar-bymtheg ac ugain ml. oed, a hyny gydag un o'r dynion dysgedicaf yn ei oes. Yr oedd gan Mr. Davies feddwl mawr o Christmas, a chan Christmas feddwl mawr o hono yntau. Yr oedd Mr. Davies â'i holl egni yn dysgu Lladin i Christmas, a Christmas yn derbyn ei ddysg gyda rhwyddineb; a chan fod Mr. Davies mor ddeheuig i gyfranu addysg, a Christmas mor alluog i'w dderbyn, fe ddysgodd gymaint o Ladin yn yr haner blwyddyn hono ag a ddysga llawer addysgwr da mewn dwy flynedd mewn coleg. Yn awr tybiwyf fod cymaint a hynyna yn ddigon i brofi y gwyddai

Christmas Evans beth oedd *oen* yn Saesoneg. Gwyddai; a gwyddai hefyd beth ydoedd yn Groeg, Hebraeg, a Lladin.

Ond er fod Christmas Evans yn wir ddysgedig, ac yn meddu gwybodaeth eang am y gwahanol bethau, eto fel pregethwr yr oedd ef yn rhagori. Yr oedd llawer yn Nghymru, heb son am Loegr, mor ddysgedig ag yntau, ac yn llawer mwy felly; ond nid oedd yno ddim un, ac ni fu yno yr un fyth ar ei ol, cyfuwch ag ef fel pregethwr. Ond rhag y bydd hogiau di-farf yn chwertthin am fy mhen am ddweyd peth fel yna, mi a ddyfynaf ychydig eiriau o'r hyn a ddywed y craff feirniad *Brutus* am dano fel pregethwr, yn y *Christmasia*: "Mewn perthynas i nodwedd-iadau pregethwriaethol y Parch. Christmas Evans, yn un ac un, ac yn gyfanswm, nid yn unig yr oedd ar ben y rhestr, ond y mwyaf a'r rhyfeddaf yn yr holl restr. Yr oedd yn hyfrydwch gwrando arno; ei bersonau, ei feddyliau, ei ymadroddion, ei ddarluniadau, a'r cwbl oll mor naturiol, mor awchus, mor ardderchog, ac mor fywiog a phe buasai *Shakspeare* ei hun yn gyfansoddwr o honnynt; ac felly y gwrandawyr ni flinent, ond oblegid ei fod yn bygwth tynu tua therfyn ei bregeth. Pan fyddai Christmas yn ei hwyliau goreu, yn traddodi un o'i bregethau penaf, yr oedd megys pe buasai wedi dyfod o'r byd arall, gyda golwg ar roddi i lychod y ddaear flaen-flas o'r pregethu sydd yn mhwl-pudau temlau gogoniant. Nid oedd ail na chyffelyb iddo yn y deyrnas hon." Dyna farn *Brutus* am Christmas Evans fel pregethwr, ac nid oedd neb yn gwybod mwy am Christmas na *Brutus*, na neb yn gymwysach i'w farnu fel pregethwr.

EI DDARLUN.

Y mae y darlun yn un go dda o hono, ond bod y llygad yn rhy fychan o'r haner, ac yn rhy ddifywyd hefyd. Yr oedd llygad Christmas Evans gymaint a dau lygad cyffredin, ac mor fywiog a threiddgar a haner dwsin o lygaid cyffredin. Ond er fod ei lygad yn hynod o fawr, nid oedd dim yn

wrthun ynddo, ond yr oedd yr olwg arno yn fawreddog, ac yn fynegai cywir o feddwl ac athrylith Christmas Evans.

PWLPUD Y WAWR.

Teimlad Calon Duw, ac nid ei Weithredoedd Allanol, yn Rheol Gobaith y Duwiol ynddo.

GAN Y PARCH. LLEWELYN REES.

“Pe lladdai efe fi, eto mi a obeithwn ynddo.”—JOB xiii. 15.

Pa un a oedd yr hynafiaid duwiol yn oesau boreuol y byd yn gwybod am nodwedd oruwch-naturiol yn y datguddiad Dwyfol yn mhellach na bodolaeth Duw—ei lywodraeth—bodolaeth a gwasanaeth angylion—sydd fater y telir llawer o sylw iddo gan ddynion galluog. Mae rhai yn amhenderfynol. Cymer rhai yr ochr negyddol, tra mae y lleill yn rhedeg i'r eithafed arall, gan briodoli i'r hynafiaid soniedig fwy o oleuni ar faterion annatguddiedig nag odid i neb ond Cristionogion. Nid anaml y gwelir ymgais gan *retailers* Azariah Shadrach, ac eraill cyffelyb esbonwyr, i berswadio cynulleidfaoedd i gredu fod braidd bob peth a ddygwyddodd, neu a sefydlwyd yn yr hen amser, yn gysgod o Grist, a bod yr oll a lefarwyd gan Dduw, a llawer gan ddynion, yn rhagarwyddion o, neu yn brophwydoliaethau am, wirionedd mawr efengyl Mab Duw, ac wedi eu bwriadu i roddi addysg, i ryw fesur, i'r cyn-dduwiolion. Yn ei gylch, gwneir yr arch i gysgodi yr eglwys; a'r hyn oedd ynddi, i fod yn gyson, i gysgodi yr hyn a'r rhai sydd yn yr eglwys; fel os oedd yr elfen fwystfilaidd ynddi, rhaid fod gwrthlun o'r elfen hono yn yr eglwys! Er fod y duedd gamsyniol hon o esbonio yn gam â gwir egwyddorion deongliadaeth Feiblaidd, eto dilys yw fod gan yr hynafiaid ddigon o oleuni ar bwytiantu pwysig yr efengyl i'w galluogi i roddi eu serch ar bethau sydd uchod, a thrwy hyny i ymgymodi, a bod yn ddeyethriaid a phererinion ar y

ddaeuar, a chwenych gwlad well, a hono yn un nefol—fel Abraham, Isaac a Jacob; neu fel Moses i weled “taledigaeth y gwobrwy;” neu i weled bodolaeth o fywyd gogoneddus wedi angau, fel Job; neu weled boreu gorfoleddus y dadebriad mawr, wedi prydawn wyl-ofus marw, fel y Salmydd. Yn absenoldeb gwybodaeth o'r fath a nodwyd, mae aml adnod yn yr Hen Destament, a rhai yn y Newydd, yn anghyfrifadwy, ac yn eu plith y testyn uchod yn Job. Mae y testyn yn cynwys y meddylddrych o benderfyniad di-ildio Job i obeithio yn Nuw yn wyneb y dybiaeth y byddai o bosibl i Dduw ei ladd ef. Mae rhywbeth yn rhyfedd yn hyn. Job anwyl, pe gwnai Duw dy ladd, beth fyddai yn aros o honot wed'yn? Pa ddaioni a elli ddysgwyl mwy oddiwrth yr hwn a'th laddai, ac yn neillduol yr hwn a'th laddodd? Yn yr olwg ddaearol ar bethau, pan leddir dyn mae yn marw; a phan yn marw, mae y cwbl oedd ganddo yn darfod meddwl ac ysgogi; ond y mae Job yn y testyn yn tybied ei hun yn cael ei ladd, a'i ladd gan Dduw; eto mae yn golygu fod digon o hono yn aros i gynrychioli ei berson—y “mi,” i obeithio yn yr Arglwydd; ac er i'r Arglwydd ei ladd, yr oedd digon o ddaioni ynddo i ddiwallu angen y “mi” oedd yn aros yn Job, i gyfreithloni y gobaith cryfaf ynddo. Nid oes, feddyliwn, ond un o dair ffordd i egluro a chyfrif am y teimlad cryf a rhyfedd hwn yn Job. Wrth ddweyd hyn nid ydym am awgrymu na wel brodyr galluog ffyrdd eraill i gyfrif am dano; ond un o dair a ymddengys i ni. Naill ai, yn gyntaf, golygai Job obeithio yn Nuw, pe gwyddai y gwnai Duw ei ladd am hyn. Ni chredwn mai hyn oedd ei feddwl, gan y buasai yn rhyfyg mawr ynddo; dangosai fod barn Duw yn beth ysgafn yn ei olwg. Yr oedd duwioldeb Job yn ddigon i'w rwystro i hyn. Neu, yn ail, fod Job yn ystyried pe buasai yn mwriad Duw ei ladd, y gallai er hyny obeithio y gwnai newid ei fwriad, a thrugarhau wrtho. Byddai y golygiad hwn yn dangos meddwl Job mewn goleuni gwahanol i'r hyn oedd eiddo Abraham;

credai ef y gwnai Duw o lwch Isaac roddi ei fab marw yn fyw drachefn. Byddai hefyd y golygiad uchod yn anghyson â ffydd Job ei hun fel y dangosir hi mewn man arall yn ei lyfr: "Ac er ar ol fy nghroen i bryfed ddyfetha y corph hwn, eto caf weled Duw yn fy nghnawd:" "Yr hwn a gaf fi fy hun ei weled, a'm llygaid a'i gwelant, ac nid arall; er i'm harenau ddarfod ynof." Y drydedd ystyriaeth yw, fod Job yn golygu pe gwnai Duw ei ladd, y gwnai yn ei enaid obeithio y byddai i Dduw ei adgyfodi i fywyd drachefn. Dyna a feddyliwn yw yr ystyriaeth gywiraf. Gwelwn wrth y testyn fod ffydd Job yn ymddadblygu i gyteiriad pwysig.

1. Gwelwn yma ei ffydd yn annibyniaeth bodolaeth ei enaid ar gyflwr ei gorph Wedi i Dduw ladd yr hyn oedd ddaearol yn Job, golygai ef fod digon o hono yn aros wed'yn i gynrychioli ei berson cyfrifol i obeithio a dysgwyl am yr adgyfodiad.

2. Wedi i Dduw ei ladd, a goddef i ddrygyd gwaetha'r ddaear i ddyfod arno, golygai fod digon o dda yn Nw yn nghadw, o natur uwch, gwerth i glymu wrtho gan y gobaith cryfaf. Y mae yn ansicr, er y gallai fod yn gredadwy gan Job, a oedd y pwynt diweddfaf yn ei feddwl pan lefarodd y testyn. Dicho'n mai ei feddwl oedd, y gwnai Duw, er iddo ei ladd, ei ail godi i fywyd daearol drachefn, fel amddiffyniad i'w gymeriad yn wyneb y rhai oedd yn ei ameu. Modd bynag, mae y pwynt diweddfaf yn wirionedd goleu a chadarn yn ffydd y Cristion sydd yn gwneyd cyfiawnder â'i *Law-Lyfr*.

Heb fanylu ychwaneg, ymofynwn pa can belled mae iaith y testyn yn briodol iaith i'r Cristion? Nid ydym yn gweled ond un peth yn y testyn yn groes i anianawd Cristionogaeth, fel y mae i'w deall yn ei gweithrediadau yn y byd hwn, ac o bosibl yn y nesaf hefyd; sef y syniad o Dduw yn ladd! O dan yr hen gyfamod nid oedd un anghyd-darawiad rhwng yr enwau dynodiadol o'r perthynasau amrywiol a fodolent rhwng Duw a'i bobl, yn gyfryw ag i beri duwiolion o dan ryw am-

gylchiadau fod mewn pryder rhag i Dduw eu lladd â marwolaeth o'r un ystyr a'r hon olyga Job yn y testyn. Creawdwr a creadur; Duw ac addolwr; Brenin a deiliaid, oedd y prif berthynasau a fodolent rhwng Duw a'i bobl yn yr oesau cyn Crist; ac yn ngoleuni y perthynasau hyn, gwnai llygredigaeth y creadur, amherffeithrwydd yr addoliad seremonïol yn yr addolwr, ac anhelyngarwch yn y deiliaid, roddi golwg gyfiawn ar gosb o farwolaeth i'r hwn sydd a'i feddwl mewn goleuni iawn ar hawliau Duw. Yr un mor ddirfrycheul yw cymeriad Duw yn nghosbedigaeth gwraig Lot, ag yn niogeliad ei gwr a'i merched—yn ngwahanglwyf Miriam ag yn anrhydeddiad Moses—yn mwriad allan y genedl Iuddewig yn Nghrist ag yn ei dewisiad yn Abraham. O dan y cyfamod newydd mae y berthynas rhwng Duw a'i bobl yn nes; ac i ddy-nodi hyny mae y ffugr tad a phlant yn arferedig yn fynych iawn yn y Testament Newydd. Garw iawn fyddai y meddylddrych i blant, o dan unrhyw amgylchiad, dybied eu hunain i gael eu lladd gan eu tad. Mae eithriadau o dadau daearol, o'r fath dymer, ac yn ymddwyn y fath at eu plant, fel nad yw yn ormod i'r olaf ofni marwolaeth oddiar eu llaw; ond yn hyn, fel mewn rhai ystyron eraill, gwahaniaetha y Tad nefol oddiwrth y tad daearol. Mae gan Dduw fath o golledu a lladd yn cael eu perffeithio ar ei bobl er eu gwneyd yn wir blant; ond nid lladd yn ystyr y testyn yw—colledu a lladd i ddybenion o ras ydynt. Drwy y cyntaf gwagheir dyn o'r byd hwn, er cael lle i'w gyflenwi o oreuon adnoddau yr uchelyd nefol; a thrwy yr ail, rhyddheir dyn oddiwrth ddylanwad marweiddiol pechod, yr hwn a ladd yn dragywyddol, er mwyn ei gael o dan ddylanwad teyrnasiad gras i fywyd tragyyddol. Tybygem pe arall-eiriem y testyn, y byddai fel y canlyn: "Pe goddefai Duw, i ddybenion o ras tuag ataf, i mi gael fy lladd, neu gael triniaeth arwaf y bywyd presenol, eto mi a obeithiaf ynddo;" nis gwelem ddim yn y syniad-aeth neu'r geirweddiad yn anghyson ag anianawd Cristionogaeth. Yn gyson

â'r syniad hwn am y testyn, nynt a alwn sylw at ddau bwynt :

I. *Fod yn rhesymol i'r Cristion ddysgwyl cyfarfod a thriniaeth chwero yn y byd hwn, o oddefiad dwyfol.*

1. *Haedda chwero uder oddiar law Duw.* Anghofia ef yn aml, ac esgeulusa ei orchymynion. Anmharcha Dduw yn aml fel Creawdwr a Phen-Llywydd, drwy esgeuluso deddfau anian—deddfau iechyd a hir-hoedledd—deddf gwir fwynhad daearol. Anmharcha ef fel Tad, trwy yn aml ddibrisio arwyddion o'i gariad ; drwy beidio prisio yn briodol ei le yn ei deulu ; drwy ddibrisio anrhydedd dysgyblaeth y teulu ; drwy ei newid hi o'r fel y rhoddwyd hi gan y dwyfol Fab, a gwrthod ymostwng iddi pan y gweinyddir hi yn ysbryd priodol teulu Duw ; drwy beidio caru y brodyr, cyd-blant yr un Tad, a chyd-etifeddion o'r un addewidion ; drwy ddiffyg ymddiriedaeth a mwynhad o'i hunan yn rhagolygon y teulu. Gallesid enwi llawer o ystyriaethau a ddangosant y Cristion yn haeddu cosbedigaeth i farwolaeth ; ond pa les son am haeddiant, gan mai nid haeddiant dyn, ond ei angen, a haeddiant Crist, yw rheol gweithrediadau Duw tuag ato yn y fuchedd hon. Nid cosbi ei blant, ond eu ceryddu mewn cariad, a chariad teilwng o hono ei hun, mae y Tad nefol ; nid penyd-dy, ond diwyg-dy, sydd gan yr Arglwydd i'w bobl ; gwellhau, ac nid lladd ei blentyn drwg, yw dyben y Tad yn ei holl ddysgyblaeth arno. Mae llawer o blant Duw ag oeddent ddiwygiadwy yn sffordd ac ysbryd addfwyn, hir-ymarhous, a gostyngedig yr efengyl, a'u defnyddioldeb am flynyddau, os nid am eu hoes, wedi ei ddistrywio gan gam-ddysgyblaeth, neu ddysgyblaeth gywir mewn ysbryd anaddas yn cael ei gweinyddu arnynt. Ni ddylai neb ymgymeryd a cheryddu arall ond yr hwn all garu, a'r hwn y gwyr y ceryddedig fod ei geryddwr yn ei garu. Heb hyn drwg, ac nid da, a wna y cerydd goreu. Dylai cariad fod i'w weled yn ngwedd a geiriau y ceryddwr. Dylai yr hwn a ymgymero â cheryddu arall, o deimlad o ddig ato, gael ei geryddu yn gyntaf. Mae yn

hawdd gweled wrth ambell un pan y cyfoda i geryddu arall—yn ei wedd feiddgar, ei iaith awdurdodol—ei fod yn arddelwi pwysigrwydd personol mawr, yr hyn yn aml a bâr i'r ceryddedig fod a mwy o ofn y dyn sydd yn sefyll ar fynydd Ebal, na'r Duw sydd yn mhwpud Sinai ! Duw sydd i fod yn arw, os bydd raid ; yn bwysig ac yn feiddgar yn y cerydd, ac nid y llwch gwael dynol ! Gonestrwydd a sancteiddrwydd cariad yn y cerydd a'i try o fod yn angeuol i'r syrthiedig, i fod yn foddion bywyd. Sancteiddrwydd heb gariad a wna uffern waeth na charchar y diafol, yn mhob man ; ysiga galon y ceryddedig yn anfeddygiaethol ; nid sancteiddrwydd yr efengyl ydyw hwn. Mae gan Dduw eli i wellhau y clwyf a wna efe fel na cha ddiweddu yn farwol. Mae sancteiddrwydd a chariad Duw yn cydweithredu yn mhob peth. Yr oedd cariad gyda sancteiddrwydd yn cloddio uffern, a sancteiddrwydd gyda chariad yn saernio y nefoedd ! Mae cariad gyda sancteiddrwydd yn dweyd, " Y neb ni chredo a ddemnir ;" a'r olaf gyda y blaenaf yn dweyd, " Y neb a gredo ac a fedyddier a fydd cadwedig." Mae sancteiddrwydd Duw yn dal y pechadur uwchben ei gyflwr, tra bydd cariad yr un gwr, gyda hyawdledd priodol iddo ei hun, yn pregethu trefn diangfa drwy " ei waed ef." Mae dysgyblaeth y Gaersalem uchod, dinas heddwach, yn llaw ambell i bendefig yn dwyn mwy o ddelw llywod-ddysg Rehoboam nag o ysbryd y gwr a ddysgai brif weinidogion ei deyrnas i fod yn " gall fel y seirph, ac yn ddiniwed fel y colomenod." Yr unig fflangell fu yn llaw Brenin y breninoedd oedd un o lin (*hemp*), ac nid o ddrain neu o haiarn ! Cofied y gorawyddus am y swydd o geryddu, y gwna ffrewyll o *hemp* y tro yn y llaw iawn i symud y drwg mwyaf o dy yr Arglwydd. Maddeuer i ni am grwydro fel hyn oddiwrth yr hyn oedd yn fater gwreiddiol genym ; eto o dan fendith yr Arglwydd dichon y gwna y crybwylliad hwn les. Nid o herwydd haeddiant mae y Cristion i gael ceryddon yr Arglwydd, ond o herwydd,

2. *Fod dygiad yn mlaen a pherffeithiad ei sancteiddhad yn aml yn gofyn hyn.* Gwaith hawdd fu i ddyn bechu, ond gwaith trafferthus, hyd yn nod i Dduw, yw ei ryddhau oddiwrth bechod. Mewn ystyr physigwriaethol, achosa y cyffeiriau arferedig lawer o boen cyn y ceir gwellhad. Hyfryd yw y cyfogllyn wedi y cwblhao ei waith; a dymunol yw chwys wedi y ceir ef allan; ond anhyfryd ydynt i'r claf pan fyddo y gwaith ar ei haner. Mae llawer cyfogllyn ysbrydol yn rheidiol i waghau cylla yr enaid o wagedd y ddaear, cyn y ca yr archwaeth gofynol at "ddidwyll laeth y gair." I gael y Cristion i chwaeth ac elfen y nefoedd, yr un modd ag i gael dyn i safle lwyddianus yn mhethau y fuchedd hon, mae yn ofynol cael dyfnder ac uchder—profiad o'r gorphenol, a gobaith am y dyfodol—i gydweithredu ynddo. Mae pechod wedi ymwau drwy ddyn yn ei wahanol agweddau o anghrediniaeth o'r hyn sydd ddwyfol a goruwch-naturiol, o falais, calon-galedwch, a difaterwch, y'nghyd ag agweddau eraill tarddiadol o'r rhai hyn, fel y mae yn ofynol iddo gael triniaeth er ei gwbl adgyweiriad, a brawf yn "gleddyf dau-finiog, a gyrhaedda hyd wahaniaid yr enaid a'r ysbryd, a'r cymalau a'r mer; ac a farna feddyliau a bwriadau y galon." Heb hyn ni chyrhaedda "ffurf a delw ei Fab ef." Cyn y gallodd y Mab dwyfol ei hun gyrhaedd y ffurf soniedig, fel ag i fod yn gynllun cyflawn i'w saint, bu yn rheidiol ei berffeithio trwy ddyoddefiadau chwerwon; ac os bu yn rhaid hyn gyda yr Hwn nad oedd un drwg ynddo i'w fwrw allan, pa faint mwy mae hyn yn ofynol i'r rhai y cafodd gras afael ynddynt yn y pridd tew a'r clai tomlyd—wedi bod yn bwyta anwiredd fel bara, ac yn yfed dwfr trawsder?

II. *Mai nid ar ymddangosiad allanol gweithrediadau Duw tuag ato, ond ar dueddiad calon Duw yr ymddibyna y Cristion. Ei iaith yw, Boed ei weithrediadau ataf yr hyn a fyddant, mi ob-eithiaf ynddo: ymddibyna efe ar yr hyn yw Duw ynddo ei hun.*

Dysgw'n yma ddwy wers:

1. Yn yr adnabyddiaeth a ga y Cristion o galon Duw, efe a ddaw o hyd i'w gymellion, a thrwy hyn yfe a ga oleuni mwyn a dymunol ar ei weithrediadau caletaf. Diffyg o hyn a barodd i'r lluoedd atheistaidd a deistaidd, o'u cychwyniad hyd Voltaire a Paine, i gamsynied cymeriad Duw Israel fel y dadblygir ef yn symudiadau ymosodol a goddefol y genedl o dan lywyddiaeth ei Phen-Llywydd nefol yn yr anialwch; a dyma yr achos o lawer, os nid yr oll, o'r diffyg amynedd mewn duwiolion yn mhrawf Duw o'u ffydd. Mewn adnabyddiaeth o galon Duw, fe geir pwynt dymunol i'w weithrediadau mwyaf an-nymunol i gnawd; a cheir gweled cyfatebiaeth cydrhwng dyben gweithrediadau ysbrydol Duw a'i weithrediadau naturiol gyda golwg ar les dyn. Wedi i'r meddwl gael cyfeiriad deongliadol cywir ar ei weithredoedd, oddiwrth adnabyddiaeth o galon Duw, galluogir ni i weled y wers a ddysgir i ni yn ngweithrediad deddfau anian, ac yn hanes dynoliaeth; sef, fod cryfder, sefydlogrwydd a defnyddioldeb dyfodol yn tyfu o chwerwder y gorphenol. Mae yn gofusus genym i ni glywed mewn pregeth alluog gan y boneddwr mwyn a duwiol, a'r ysgolhaig addfed, Prif Athraw Coleg Llangollen, G. C., Mr. Jones, flynyddau yn ol, nodiad cyffelyb i'r uchod. Drwy farweiddiad yr hedyn yn y ddaear y bywheir ef i dytu yn blanhigyn newydd. Heb auaf gerwin ni cheir gwanwyn i'w fwynhau. Drwy wasanaeth anfoesgar y corwynt, fe leda y gedrwydden ei gwraidd; ac wedi gorwedd fisoedd o dan yr eira, fe dyf y gwenith gydag adfywiad a nerth. Lleoliad priodol seiniau aflafar yn y dôn, a bâr gyferbyniaeth cydrhyngddynt a pher-seiniau, nes gwneyd yr olaf yn hyfrytach i'r glust. Nid heb anhawsderau y cyrhaeddodd Washington, Wellington, a chewri eraill y cleddyf, eu bri ar faes y gwaed; a'r un peth ellir ddweyd am enwogion yr areithfa, a chylchoedd gwyddorol. Ni anturiodd Duw swydd o bwys ac anrhydedd mawr i ddyn dibrofiad. Cyn y graddiodd Duw Abraham yn dad y ffyddloniaid, gosododd ei ffydd i'r prawf caletaf.

Cyn y ca'dd cenedl Israel Ganaan, bu raid iddynt dreulio pedwar can' mlynedd yn nhy y caethiwed, a deugain mlynedd yn yr anialwch. Cyn y ca'dd Moses arweiniaeth Israel, bu raid ei gymwyso drwy ddeugain mlynedd o amddifadrwydd o bleserau cyffredin yr Aipht; a chyn y ca'dd Dafydd deyrngadair Israel, profwyd ei ffydd yn Nuw drwy y frwydr pan yn llanc â llew ac arth, a Goliath y cawr o Gath. Cyn y ca'dd dy Waredwr mawr, anwyl ddarllenydd, ei sedd yn y gogoniant, yn Ben-Llywydd y cyfanfyd, bu raid iddo deithio llwybr ansathredig i bawb er aill—ffordd yn cychwyn o breseb, ac yn diweddu ar y groes—taith a dynodd oddiwrtho bryder anghydmareol nos, a chaledwaith dirwasgfaol dydd—taith a dynodd chwys o waed o'i gnawd, ac Och o'i enaid na allasai un galon ond un ei hun ei rhoddi. Yn wyneb dyben da a thrugarog Duw yn goddef y caledwaith, ni welodd Abraham ei brawf yn rhy galed, ac ni rwgnachodd yr addfwyn Iesu o dan ei faich trwm-lwythog. Gwneyd cedrwydden gref a sefydlog yw yr amcan yn noddefiad y corwynt i'w chwythu; a gwneyd Archoffeiriad addas rhwng Duw a dyn—un a fedra gydymdeimlo â'r rhai a demtir, oedd amcan grasol y Tad yn goddef ei Fab i fod yn wrthddrych y gwawd, a'r dirmyg, a'r dyoddefaint digymhar a gafodd. Y mae adnabyddiaeth o galon Duw yn peri i'r Cristion ymgysuro yn wyneb y troion chwerwaf a'i cyfarfydda: gwyr mai i gynyrchu y daioni mwyaf y goddefir hwynt gan y Nef. Dan ddylanwad y gwirionedd hwn mynych y cana y Cristion,

“Ar fôr tymestlog morio'r wyf
I wlad sydd well i fyw,
Gan wenu ar ei stormydd oll,
Fy Nhad sydd wrth y llyw.”

2. Er mwyn gosod y Cristion yn ngafael y fraint fawr o adnabod calon Duw, mae yn ymddangos mai prif ddyben yr efengyl yw ei hegluro iddo. Y mae pob peth yn yr efengyl yn gyfeiriedig at ddangos Duw yn yr hyn yw, ac nid yn gymaint at yr hyn all wneyd. Mae holl nodweddiad yr efengyl yn

cyfeirio at deimlad calon ei rhoddwr. Mae'r ymadroddion, “Duw, cariad yw,” “Byddwch sanctaidd, canys sanctaidd ydwyf fi,” yn dangos ei galon. Nid sanctaidd yw fy lle, yw fy ngwaith, ond “ydwyf fi.” Mae y fi yn cael ei gyflwyno i sylw. Er mwyn dangos ei galon, defnyddir y term *Tad* ar Dduw. O ran ei weithrediadau, o bosibl, y gwnelsai y term *Duw* y tro; ond ni fasai mor gymwys i ddangos teimladau y galon i ddyn a'r ymadrodd *Tad*. O dan yr hen gyfamod, yr oedd personoliaeth Duw yn cael ei gadw megys o hirbell oddiwrth y goreu o ddynion. Cafodd Israel weled y mell, clywed y taranau, &c.—arwyddion o bresenoldeb Duw; ond y ffafir benaf a g'ai hyd yn nod Moses yn yr agen, oedd gweled tu cefn Duw pan yn myned heibio. Yr oedd yn rhaid cael un duw ac uwch i weled gwyneb Duw—un a allai adlewyrchu gogoniant y gwyneb dwyfol i eraill mewn modd teilwng o hono. Elias yn yr ogof a ga'dd glywed y gwynt, a gweled y tân dyeithrol; a phan glywodd y llais ddystaw main, efe a oblygodd ei ben yn ei fantell, er mwyn gwyleidd-dra gwas; nid oedd lle yno i hyfdra plentyn. Ychydig wyddai Moses nac Elias am galon Duw, yr hon oedd guddiedig yn y gwyneb cuddiedig. Yn yr efengyl y mae gwyneb Duw yn ei Fab tuag at ddynion; a gofyna efe i holl dylwythau y ddaear droi eu hwynebau ato yntau. Po bellaf y treiddia y meddwl drwy ffydd, a llusern y cysegr yn y llaw, i fewn i'r Duw-dod, goreu oll y mae yn myned. Nid felly gyda y ddaear. Pe cloddier i lawr yn nghanol maes meillionog, yr ydym yn fuan yn colli y pryferthwch a'r perarogledd, yr awyr iach a'r diogelwch; ac wedi cyrhaedd y canolbwynt yn ngoleuni daeareg, yr ydym yn gweled ceudod mawr yn llawn o dân hylifol! Arswydus raid fod yr olygfa! Cymerwn i ystyriaeth arwynebedd Duw yn ei weithredoedd yn rhyrfan: Wel, Duw ar Sinai. Gyda llusern ffydd efengyl yn ein llaw, treiddiwn i Dduw, heibio y cwmwl du, arwyddol, y mell a'r taranau dychrynlyd, a mygiant y mynydd, a'r llais udgorn; nac

aroswn, ond parhawn yn ein hymchwiliad prysur fel plant yn chwilio am eu tad, hyd nes y deuan at y canolbwynt —y *space* y cafodd Ioan yr adnod hono o hono: "Duw, cariad yw." Yma y cyferfydd yr afradlon a'i Dad yn rhedeg i'w gusanu, a'i ail sefydlu yn anrhydedd cyd-etifeddol y teulu. Po bellaf y treiddiwn i fewn i Dduw, gor-eu oll ydyw. Po bellaf yr eir i fewn o ran y meddwl i enaid llawer dyn hyd yn nod a dybir ei fod yn dda, gwaethaf oll ydyw. Mae yr arwyneb yn ddymunol; mae'r wyneb yn wënog, y geiriau yn rhwydd a llyfn, yr addewid yn hawdd ei chael, ond y mae rhywbeth i'w ofni am y galon; fel y daw y galon i ystyriaeth, mae y rhagolygon yn dyfod yn gymylog. Gwirionedd am galon llawer un yw, mai po fwyaf yr ymdrechir dod o hyd iddi, pellaf i gyd yr ymgilia ymaith. O, galon ddynol dwyllodrus! Bendigedig am galon ein Tad—po fwyaf y chwilir am hon, hawddaf i gyd fydd ei chael; mae fel Tad yr afradlon yn rhedeg i gyfarfod y mab angenus; ac wedi ei chael, dyna y gwaith, y nefolwaith o gyfodi y tlawd o'r llwch a'r angenus o'r domen, yn dechreu. Diolch am Dduw sydd yn dyfod yn fwy o Dduw o hyd fel y cynydder mewn adnabyddiaeth o hono.

Gobeithio y ca rhyw enaid tlawd, gymorthymedig, a ddarlleno y llith hon, gymrth i ddweyd, Beth bynag a ddaw i'm cyfarfod, mi a obeithiaf yn yr Arglwydd.

AMRYWIAETHAU.

AMDDIFFYNIAD ARALL.

GAN Y PARCH. W. JONES, WISCONSIN.

I.

Yr wyf wedi hir ddysgwyl gweled rhywun yn dod yn mlaen i wneyd adolygiad ar erthyglau y Parch. R. H. Evans, yn y *Cyfaill*, am ddeg neu ddeuddeg mis. A chan yr ymddengys nad oes neb yn debyg o ddod, yr wyf yn teimlo rhwymau arnaf i wneyd hyn y

hun. Diau fod y Methodistiaid a ddarllenant erthyglau Mr. Evans ar Gymundeb, yn teimlo yn awr yn llawer caletach at y Bedyddwyr nag erioed, ac yn eu hystyried y blaid grefyddol fwyaf anghyson, cul a rhagfarnllyd yn y byd; ac os nad ydynt yn teimlo felly, mae yr ysgrifau wedi syrthio yn fyr o gyrhaedd eu hamcan.

Dichon fod Mr. Evans yn barod i ddweyd mai y Bedyddiwr enwog Robert Hall sydd yn ein condemnio, ac na wnaeth ond gwneyd defnydd o'i waith ef, a helpu ychydig arno lle y byddai yn barnu fod Mr. H. yn rhy brin yn ei ddirmyg ar y Bedyddwyr ar bwnc y cymundeb. Ond pa hawl sydd gan Mr. E. i ddefnyddio gwaith R. H. yn erbyn y Bedyddwyr, gan fod golygiadau yr olaf ar Gymundeb mor groes i olygiadau y T. C. ar y pwnc, ag ydynt i olygiadau y Bedyddwyr. Mae Mr. E. wedi dyfynu llawer o waith Mr. Hall, ond dylasai fod wedi dyfynu ychwaneg. Os edrycha eto i waith Mr. H., caiff weled ei fod yn dweyd, "Fod y Bedyddwyr manwl a'r Taenellwyr yn cyduno mewn un egwyddor gyffredinol, oddiwrth yr hon y tardd yr arferiad ystyrir mor dramgwyddedig fel canlyniad angenrheidiol; ac y dylai hyn fod yn ddigonol i wrthdaro y dirmyg, ac i ddystewi gwawdiaith y rhai sydd yn condemnio y Bedyddwyr am arferiad, yr hon pe byddai iddynt ond cyfnewid eu golygiadau ar y pwnc o fedydd, byddai i'w hegwyddorion eu rhwymo i'w mabwysiadu." Gwel R. H., tu dal. 285.

Yr oedd y sylw uchod yn rhy ffafriol i'r Bedyddwyr i ateb Mr. E. i'w ddyfynu, ond yr oedd tegwch yn galw am iddo wneyd. Mae y sylw yn dangos mai nid yn mhwnic y cymundeb mae y Bedyddwyr yn gwahaniaethu oddiwrth y Taenellwyr, ond yn y bedydd. Derbynia y Bedyddwyr bawb at fwrdd yr Arglwydd a ystyriant yn gredinwyr bedyddiedig a rheolaidd; felly yn gymwyn y gwna Taenellwyr. Gwrthoda y Bedyddwyr i'w cymundeb hyd yn nod gredadyn, pa mor ddysglaer bynag y byddo ei fuchedd, os ystyriant ef yn ddifedydd; felly hefyd y gwna y Meth-

odistiaid a thaenellwyr eraill. Ond nid felly y gwnai R. Hall, gan nad oedd ef yn credu fod cysylltiad angenrheidiol rhwng cymundeb a bedydd. Nid oedd ef yn credu mewn taenelliad babanod, ac eto derbynai un at fwrdd y cymundeb er yr edrychai arno yn ddfifydd. Yr oedd ef yn barod i gymuno gyda phob dyn y gallai gredu oedd o fewn cylch cadwedigaeth; ond ni wna y Trefnyddion Calfinaidd ddim o'r fath beth, mwy nag y gwna y Bedyddwyr hyny. Buasai Mr. H. yn derbyn yn llawen y rhai ag y buasai Mr. E. a'r T. C. yn eu gwrthod; a buasai Hall yn eu condemnio mor ddirugaredd am eu gwrthod ag y condemnia y Bedyddwyr. Mae Mr. H. yn gyson ag ef ei hun (o'r hyn lleiaf) pan yn condemnio y Bedyddwyr am beidio cymuno gyda Thaenellwyr; ond mae Mr. E., wrth ddefnyddio gwrthddadleuon Mr. H., yn hollol anghyson ag ef ei hun, am y gwrthoda dderbyn y sawl a dderbynid gan yr olaf, ac y derbynai bawb am yr un rheswm ag y derbynai y Bedyddwyr hwy. Mae yr holl wahaniaeth sydd rhyngom, yn y bedydd, ac nid yn y cymundeb. A phaham na chondemnid ni (os dylem gael ein condemnio) am yr hyn y gwahaniaethwn, ac nid am yr hyn y cydunwn, yn ei gylch. Gwir y derbynai y Taenellwyr y Bedyddwyr at fwrdd y cymundeb, tra y gwrthoda y rhai olaf y blaenaf; ond mae yr achos o'r derbyn a'r gwrthod yn gorwedd yn y bedydd. Y mae y Taenellwyr yn credu fod y Bedyddwyr yn fedyddiedig, am hyny derbyniant hwy. Mae y Bedyddwyr yn credu mor onest a chydwybodol fod y Taenellwyr yn anfedyddiedig, am hyny gwrthodant hwy i gymundeb.

Pe byddai eglwysi Cymreig o Gwaceriaid yn mysg yr eglwysi Taenellyddol, ymddygid atynt yn gymwys fel yr ymddyga y Bedyddwyr at y Taenellwyr, drwy gyd-addoli, cyd-ganu, cydbregethu, cyd-weddio â hwy, os byddai y *Quakers* yn ewyllysio hyny; ond pe yr ewyllysiai rhai o honynt gael cymundeb (fel mae yr achos wedi bod rai gweithiau), caent eu gwrthod mor ddiseremoni ag y gwrthodwn ninau y

Taenellwyr, ac o herwydd yr un rheswm, sef eu bod yn ddfifydd. Nid yw fod y Taenellwyr heb gael cyfeusdra i ddangos eu hegwyddorion, yn eu gwneyd fymryn gwell; mae dyn neu gymdeithas i'w barnu wrth eu hegwyddorion, ac nid wrth yr hyn nad ydynt yn ei wneyd o herwydd diffyg cyfeusdra.

Ymddengys nad yw Mr. E. yn foddol i gael ei ystyried ar yr un tir a'r *Quakers*. Mae yn wir fod gwahaniaeth rhyngddynt, yn gymaint a bod y *Quakers* lawer yn fwy cyson â hwy eu hunain, ac â'r Ysgrhythrau, na'r Taenellwyr, tra y dywedant eu bod yn credu nad yw bedydd i'w arfer o gwbl, pan y mae y Taenellwyr yn credu ei fod i'w arfer hyd ddiwedd y byd. Addefant ei fod yn orchymyn dwyfol, eto taerant nad oes pwys pa fodd y gweinyddir ef. Addefant ei fod yn gosod allan ddyoddefiadau, marwolaeth ac adgyfodiad Crist; eto nad oes pwys pa fodd y gweinyddir ef. Addefant ei fod yn orchymyn Crist, eto ei fod yn ddihanfodol, yn arwydd, *trimmings*, rheffyn gwellt, &c. Addefant nad oes ond un ffordd i gyflawni pob gorchymyn pendant arall, eto haerant y gall dyn gyflawni bedydd bron fel y byddo yn dewis. Addefa lluaws o'u prif ddynion nad oes sail i fedydd babanod yn y Beibl, a bod yr ordinhad wedi ei chyflnewid; eto dadleua yr un rhai y dyldid arfer a phleidiol y cyfnewidiad. Oes, y mae gwahaniaeth rhwng y *Quakers* a'r Taenellwyr, o gymaint a bod y rhai cyntaf lawer yn fwy cyson, ac yn rhoi llai o anmharch ar ordinhad yr Arglwydd Iesu.

Y mae llawer o osodiadau yn yr ysgrif hon heb ei profi drwy ffeithiau; bwriadaf wneyd hyny yn y dyfodol, oblegid nid da efelychu dim ond sydd deilwng.

Wisconsin.

WM. JONES.

Y mae holl Air Duw wedi ei brofi fel arian yn y tân. (Salm 12 : 6). Y mae ei addewidion yn rhai *profedig*; gallwn ymorphwys arnynt yn ddiarswyd. Yr addewidion yw ein hetifeddiaeth, a'n hetifeddiaeth oreu yn y byd hwn.

YMDYDDAN AG ACTOR.

ADOLYGIAD Y WASG.

Bu yr ymddyddan neu y ddadl fechan a ganlyn rhyngwyf unwaith ag *actor* perthynol i chwareudy. Pan yn ceisio dangos iddo y twyll a'r gwagder sydd yn nodweddu pleserau gau, dywedai yr *actor* yn uchel ac mewn gwawd, "Mae y byd yn hollol fel y mae Duw am iddo fod. Credwyf y gall hyd yn nod *actors* fyned i'r nefoedd yn llawn mor rwydd a gwyr yr eglwysi yma, sydd gymaint yn erbyn lleoedd o ddifyrwch." Ebai yn mhellach, "Do you think that actors cannot enjoy heaven as well as church members?" "Wel, ni wn i ddim," meddwn; ond ymsyniwn, a dywedwn wrtho fel hyn: "Tybiwch eich bod yn cael eich bwrw i ryw ynys neu wlad ddeieithr, ac i chwi fod yn newynog, a bod yno ddigonedd o ymborth, ond nad allech mewn ffordd yn y byd wneyd eich angen yn hysbys iddynt, er eich holl ymdrech, a hyny am nad oeddech yn deall iaith y bobl, na hwythau yr eiddoch chwi. Felly yn gymwys (meddwn) y byddai iaith y nefoedd i'r pleserddyn. Rhaid dysgu iaith y nefoedd—dysgu ei hanian a'i harferion, cyn y gellir eu mwynhau. Mewn gair, rhaid meddu cydymdeimlad â'r lle, a bod yn feddianol ar ei ysbryd; rhaid deall iaith a natur y lle sanctaidd cyn y gellir ei fwynhau. Rhaid meddu cymwysder i fyw yno, neu newynu yn nghanol llawnder. Y mae yn rhaid meddu y "stamp a'r ddelw" (meddwn) i fwynhau y nefoedd. Ac i fod yn onest â chwi, ni fyddai yn iawn i Dduw eich dwyn oddi-ar eich meistr (Satan), ar ol i chwi farw yn ei wasanaeth; a pheth feddyliech am y fath nefoedd a hono—rhoddi yr holl fywyd, a'r holl ddylanwad i Satan, ac ar ol hyny Duw yn eich llad-rata oddiwrth eich meistr, a myned a chwi i'r nefoedd, fel o'ch anfodd?"

Rhododd hyn deryn ar y ddadl, ond yr wyf yn parhau i'w harfer yn aml wrth ddysgybllion y Proff. Huxley ac eraill.

THOS. J. OWENS.

Alleghany City, Pa.

COFIANT Y DIWEDDAR BARCH. MORRIS ROBERTS, Remsen, N. Y. Gan y Parch. E. DAVIES, Waterville.

Dechreua y cofiant gyda Llanuwchllyn—lle "llwyd, henaidd"—er hyny tarddle dechreuol llauws o enwogion y pwlpudd, ac yn mhllith eraill nodir rhai o enwogion y Bedyddwyr, sef y Parch. John R. Jones, Ramoth, a Dr. Ellis Evans, Cefnmawr. Rhoddir hanes y diwygiadau cynhyrfus yn yr amseroedd gynt, y canu, y gorfoleddu, a'r neidio, a dygwyddiadau trwstan a gymerent le weithiau mewn cysylltiad â hwynt. Nodir fod heol yn Utica wedi derbyn ei henw oddiwrth dad Mr. Roberts, yr hon a elwir *Roberts Alley*. Rhoddir dwy benod—y drydedd a'r bedwaredd—at ddadleuon diwygiadol Cymru. Yma gwelwn y gwrthdarawiadau fu rhwng y Calfiniaid a'r Arminiaid, a rhwng y Calfiniaid a'u gilydd. Y Parch. John Elias, wrth gwrs, oedd y gweithredydd blaenaf. Yr *lawn* oedd y prif bwnc o amgylch yr hwn yr oedd y dadleuon yn ymgrynhoi. Gwelwn ddarfod i Mr. John Elias encilio mewn rhan o'r safle a gymerasai unwaith mewn perthynas i natur yr *lawn*. Gall-em feddwl nad all fod dim tywyllwch yn aros rhagllaw ar y gwrthdarwiad fu rhwng y Parch. Morris Roberts a'r Parch. John Elias. Yn y penodau ar Ddadleuon Duwinyddol Cymru, dyfynir yn helaeth o waith y Parch. Owen Thomas, D. D. Y mae hwnw yn waith tra rhagorol, a rhoddir llawer o oleuni ynddo ar y rhan a gymerasai rhai o gewri y Bedyddwyr yn y dadleuon hyny. Ni allwn lai na bod yn argyhoeddiadol, wrth ddarllen hanes y gwrthwynebiadau a gafodd Mr. Roberts yn yr Hen Wlad ac yn America, fod rhyw gam-ddealltwriaeth mawr yn rhywle. Yn sicr yr oedd yr erledigaeth a gafodd efe yn hollol anghyfiawn a dialw-am-dani; a pha mor briodol byn-ag yr ymddangosai ei erledigaeth y pryd hwnw, ymddengys erbyn hyn yn dra gwrthun a lledchwith.

Dyn oedd Mr. Roberts yn llawn o

ragoriaethau—yn meddu natur ddynol ardderchog; Ie, y fath fel mai anaml y cyfarfyddir â'i chyffelyb. Nid oedd dim yn gul yn perthyn iddo. Ni fedrai efe gadw digofaint at neb byw. Yr oedd ganddo galon fawr, fawr. Ond dal mewn cof y natur ddynol a feddai, efallai y gellir deall yn well pa fodd y mynai goleddu a phregethu syniadau eang am yr lawn a'r iachawdwriaeth drwyddo. Yr ydym yn synu peth na fuasai Mr. Davies wedi traethu yn fwy penodol ar y nodweddiad neillduol hon oedd ynddo. Ond sylwi ar y darlun o hono ef a geir yn nechreu y cofiant, adnabyddir gwynebpryd dynol hardd. Y mae ffurf ei ben yn peri i ni feddwl am benau yr hen glasurwyr Groegaidd gynt. Pe buasai efe wedi cael diwylliant foreuol briodol, buasai yn *llawer iawn* uwch na'r mwyafrif o wyr y pwlpud. Yr oedd ganddo doniau a dealltwriaeth naturiol dysglaer. Efe ydoedd y cyntaf a gyfarfuasom ar balmart Remsen pan ddaethom gyntaf i'r lle, a phan newydd ddyfod i'r wlad. Yr oeddym wedi cyfarfod ag ef ac â Mr. Davies yn Nghymru ychydig fisoedd yn flaenorol. Cyfarfuasom ag ef lawer gwaith drachefn, gan feddu y teimladau mwyaf cyfeillgar o bob ochr. Yr oedd efe yn fawr ei barch gan bawb oedd yn ei adnabod, yn neillduol gan y rhai oedd yn ei adnabod oreu. Clywsom rai o'n brodyr yn cwyno am syniadau a dywediadau gwrth-fedyddiol a glywid ganddo weithiau, megys wrth gynnal cyfarfodydd diwygiadol, &c.—Dywedai, “Diolch am efengyl fer. *Cred yn unig.*”

Synasom weled yr hanesyn digrifol a ganlyn yn y cofiant: “Gall y darlennydd fod yn sicr, heb i ni ddywedyd wrtho, mai rhyw Fedyddiwr drygionus a adroddai wrthym y chwedl a ganlyn. Ond rhoddwn yr hanes fel y cawsom ninau ef: ‘Er ys llawer o flynyddoedd yn ol, pan oedd y wlad yn newydd a choediog, yr oedd un a adnabyddid yn gyffredin wrth yr enw *Dic Sir Fon*, wedi cymeryd yn ei ben fod arno eisiau cael bedyddio ei blant, a Mr. Morris Roberts oedd i wneuthur hyny. Dyn digrefydd a lled baganaidd, a garw

ei iaith oedd Dic, ac yr oedd ganddo amryw o blant, ac nid oedd yr un o honynt wedi cael eu bedyddio; o'r diwedd penderfynodd y mynai gael pregeth ar ryw brydnawn Sabboth yn ei ysgubor newydd, oedd yn wag, ac y mynai gael bedyddio ei blant ar ddiwedd y cyfarfod. Felly y bu; a phan oedd i fedyddio, yr oedd rhai o'r plant yn lled wylltton, ac yr oedd y tad yn cael cryn drafferth i'w dal, a'u dwyn o un i un at y pregethwr, fel defaid i'r olchfa. Pan oedd tua haner y gwaith, rhedai rhai o'r plant allan o'r ysgubor, a rhedai y tad ar eu hol yn wyllt iawn, gan waeddi yn frysiog, a chyda thipyn o atal siarad, fel fyddai arno pan wedi gwylltio, ‘D-d-dowch bobl bach, os unwaith y cyrhaeddan’ nhw y coed acw, ni dd-deuil y d-d-d—l mo'nyn’ nhw wedi'yn.’”

Y mae'r cofiant wedi ei ysgrifenu mewn arddull boblogaidd, ac mae llawer o addysg i'w gael o'i ddarllen. Y mae i'w gael yn swyddfa y *Drych*, neu trwy anfon at yr awdwr i Waterville, N. Y.

NODION.

—Ychydig gyda blwyddyn yn ol cyfarfyddodd Ail Eglwys Bedyddwyr St. Louis ag anffawd flin, trwy i'w capel losgi hyd y llawr. Dywedir ei fod y capel harddaf gan yr enwad yn y wlad. Gadawyd yr eglwys heb un man i addoli; ond buan y cynygiwyd lle iddynt gan amryw o eglwysy dref, perthynol i wahanol enwadau crefyddol. Yn mhlith lleoedd eraill, cynygiwyd lle iddynt gan Iuddewon a addolent mewn synagog gyfagos. Gan fod y lle yn gyfleus iawn, derbyniasant eu cynyg hwy. Pan ail adeiladwyd y capel, a'r Bedyddwyr yn myned i ymadael a'r synagog, cynaliwyd cwrdd ymadawol, yn yr hwn yr oedd y ddwy gynulleidfa—yr Iuddewon a'r Bedyddwyr—yn cyduno. Dywedir i weinidog y Bedyddwyr esmwytho rhai pethau yn yr addoliad o'u hochr hwy a fuasant yn dramgwydd i'r ochr arall. Pan ddaeth hyn yn hysbys parodd dram-

gwydd mawr i'r Bedyddwyr trwy y wlad, ac achwynid nad oedd y gweinidog na'r eglwys yn ffyddlawn i egwyddorion yr enwad. Yn awr, modd bynag, y mae yr eglwys yn amcanu symud pob amheuaeth a chwyn o'r fath o feddyliau pawb trwy gyhoeddi ei hymnydiad cyfamodol wrth egwyddorion yr enwad.

—Da genym fod yr hybarch R. Jones, Llanllyfni, wedi ei ddewis i fod yn Llywydd Undeb Bedyddwyr Cymru am y flwyddyn ddyfodol. Y mae yr *Undeb* yn sefydliad pwysig, ac yn debyg o gario dylanwad daionus mewn amser a ddaw. Tuedda i feithrin cydweithrediad, a thrwy hyn feithrin nerth a dylanwad.

Barddoniaeth.

GWRTHUNI TAENELLIAD.

Dwl yw son, a dilesad,
Dwyn allan wag daenelliad ;
Dweyd yn bert wrth ddyinion byw
Odiaeth, mai bedydd ydyw !
Ffei anwir, a phwy unwaith
Ga'dd hyny 'n wir, mewn un iaith ?
Y bobl yn son, mai Beibl sydd,
Och alaeth, dwyll a chelwydd ;
Nid oes sail, am nad oes sill,
Na bannod i'w hen benill ;
Bobl, yn awr, y Beibl i ni !
Trechaf, medd hwn, yw trochi.

Gwell yw son mai gwall synwyr—awydd Pab
Oedd pob i'r Ysgrythyr ;
Ein Ior Doeth yn wir a dyr
Ei astalch, pwy a ystyr ! !

Yn stori'r anystyriol—bob adeg
Mae bedydd wrth reol ;
Hidlo dw'r, oer siwr ar siol
Y baban, wfft i'r bobol !

Yn ngair Duw byw diball,
Cawn orwych ddariun arall
Am fedydd, un sydd o dan sen,
Mae'n sobr iawn is wybren
Fod dynion mawr eu doniau,
A dwrn hyf, yn cadarnhau
Mai'r iawn ddull yw taenellu,—
Mai da a llon bedyddio llu ;
Pw, pw, cwcw yw eu can,
O bibell bedydd baban.

Rhoi 'n bedydd i'r anwybodus—sy'n drais,
Iē, 'n drosedd arswydus
Ar arch lân y gorwyh lys,
A'i addurn gogoneddus.

Brwnt ydyw, mae'n brintiedig,
Fod dyn mor ddwl yn dwyn mawr ddig
Am drochiad, gan ymdrechu
Gyda lleng i godi llu
Yn erbyn, (Ie, 'n ddiarbed)
Iawn a gras, yr uniawn gred,
Abwydyn, yn gwawdio bedydd,
Adyn ffol, heb adwaen ffydd

Dodgeville, Wis.

TREBOR.

“Y TYST APOSTOLAIDD.”

Dwfr y bedydd, er mor syml,
Wyt dyst anwyl yn mhob oes ;
Ti yw 'r tyst sy'n tystiolaethu
Suddo 'r Iesu dan ei loes ;
Bu 'n dy fynwes ti 'r “Iorddonen,”
Llifaist dros ei berson ef,—
Ti sy'n tystio darostyngiad,
A dyrchafiad Brenin Nef.

Dodgeville, Wis.

TREBOR.

ENGLYNION

Er coffadwriaeth am Mrs. MARY ANN CLEGG,
gwraig Mr. JOHN CLEGG, a merch ieuengaf
yr hen frawd Trebor, Dodgeville, Wis., yr
hon a fu farw Mawrth 30, 1879, yn 32 ml.
oed, o enynfa yr ysgyfaint (*inflammation of
the lungs*), yn fuan ar ol genedigaeith un
bychan.

O! Mary Ann wiwlan wedd!—a theilwng
I'w theulu 'n ymgeledd,
A rwygwyd mewn oer agwedd
O dir y byw i dy 'r bedd.

Y chwaer lon trwy chwerw loes—ar fynydd
Terfynodd ei hemioes ;
Eiddo Iesu oedd eisoes,
A da oedd hyn diwedd oes.

Efe 'n addas fu ei noddwr—'n angau,
Dan ingoedd ei chyflwr ;
Y Duw ddyn oedd ei dyddanwr,
Ei Cheidwad hi a'i chadarn dŵr.

Amgylchiad du yn deuluol—y fam
Oedd fwyn a serchiadol,
A fwrwyd yma 'n farwol,
A'r un bach yn iach yn ol.

Ei rhieni, y rhai anwyl—'n wylo
Yn helynt y gorchwyl
O roi 'n y bedd ei gwedd gwyl
Yn y ddwys-gell heb ddysgwyl.

A hyn yw fy nymuniad—i ni 'r byw,
Yn wir bawb 'n ddiethriad,
Geisio ystyrio ein stâd,
Er elw, cyn daw 'r alwad.
GOG GLAN OHIO.

ENGLYN

I Margaret, mebyn Mr. WM. D. LEWIS a'i briod, gynt o Bevier, Mo.

Duw a roddes yn der iddi—iechyd,
A gorwychawl dlyсни,
A rhinwedd sy'n ymgoni
O liw hardd dan ei hael hi.
D. RHOSYNFARDD MATHEWS.
Nortonville, Calif.

HIR A THODDAID,

Bedd-argraff i'r Diweddar HENRY WILLIAMS,
Slatington, Pa.

Yma yn gorwedd mae enwog wron,
Yn dra uchel ddaeth drwy ei ymdrechion,
A hiraethus ydyw llu mawr weithion,
Am roi Williams yn mro y marwollion;
Ar y deg gareg hen—er ei farw,
E sai' ei enw yn llawn o swynion.
Cambria, Wis. W. W. ROWLANDS.

TELYNEG I MORGAN,

Mebyn y cyfaill THOMAS DAVIES a'i briod,
Nortonville, Calif., ac wyr i ABRAM FARDD,
D. C.

Morgan bach, ter arlun ydyw
O y tirion Abram Fardd,—
Chwery natur ar ei fochau,
Fel gwna 'r haul ar wlithyn hardd;
Mae ei lygaid yn serenog,
Harddach na chanwyllau 'r nen;
Dangos wna ei dalcen llydan
Fod athrylith lon'd ei ben.

Mae y tad a'r fam yn gwenu,
Fel pe bae yn angel hedd;
Credant nad oes un can hardded,
Yn ei swyn hydreiddiol wedd.
Pan y cris'r mebyn egwan
Ar hoff fynwes ei fam fad,
Iddynt hwy mae'n fwy perorawl
Na swn telyn Cymru 'n gwlad.

Pwy wyr na ddaw'r bychan yn gawr nertholedig
Ar faes echediadol gwyddorau y byd?
Cael allan ddirgelwch y mwanau a'r blodau,
Lle ceshlir hylifol athroniaeth yn glyd;
Ymdeithio a wnelo hyd fynydd Parnasus,
I yfed y glaerfirwd o honi a dardd,—
Ca yno falm awel a blodau amryfal,
Sy'n gwisgo holl natur ddychymyg y bardd.

Boed iddo yn ieuanc i dynu portread
O gariad anfeidrol ar lechres ei fron,
Encinio yr enaid a naws nefoledig,
Sydd daenawl fel mân-wlith yn nghyfrol ein
Ion;
Os gwisgir ei dybiaeth a gwyllwch anfadus,
Boed Duw yn Haul cyflawn i fyny o'i sedd;
Gwreichioni o amgylch nestawdd ei ffug-farnau,
Gan weuthur ei oriel yn gliriach ei gwedd.
Calif. D. RHOSYNFARDD MATHEWS.

BEDYDDIAD YR IESU.

Hefyd addas i Ioan Fedyddiwr,
Y gwr odiaeth, fedyddio'r Gwardwr;
Ef i lawn arwain oedd brif flaenorwr,
Yn addas fel pen ddysgawdwr,
Dyn Duw o dan donau dw'r—oedd weddus
Athraw hwylus a gwir ddoeth reolwr.

Nef agored oedd yn fywiog arwydd,
Mai Iesu hael, y Messiah hylwydd,
O ddawn wir ydoedd ein Harglwydd,
Heb wyniau hagrwrch, heb un euogrwydd,
Y llais llawn er lles a llwydd—ychwaneg
Oedd hael anrheg yn c'oeiddi 'boddlonrwydd.'
Kingston, Pa. JAMES R. PRICE.

Y MAES CENADOL.

GAN Y PARCH. W. F. DAVIES, NANTICOKE, PA

Anwyl Ddarlleneydd—Addawsom i ti
y mis diweddfaf i ysgrifenu gair neu
ddau y tro hwn am Goleg Rangoon.
Nid yw gofod y WAWR yn caniatâu i
ni fod mewn unrhyw fodd yn fanwl
gyda'r hanes, ac ni fyddai hyny o un
dyben ychwaith. Mae y coleg hwn ar
raddfa helaethach o lawer nag un Ram-
patam, ac yn cael ei ddwyn yn mlaen
ar gynllun gwahanol. Yn Rampatam,
y Beibl a fyfyrir yn benaf, a braidd yn
hollol. Yn hwn cymerir i fyny y cang-
enau hyny a fyfyrir yn ein colegau ni.
“Mamaeth Pabyddiaeth yw anwybod-
aeth,” meddai rhyw un, ond nid felly
Cristionogaeth. Goleuaf i gyd fyddo
y pen, hawddaf oll fydd i wirioneddau
yr efengyl weithio eu ffordd i'r galon.
Credwn ni hyn yma, a chreda ein brod-
yr yn Rangoon hyny hefyd. Dygir y
myfyrwyr i fyny yno yn fechgyn hy-
ddysg yn y celfau a'r gwyddorau, meg-
ys gramadeg, rhesymeg, araetheg, rhif-
yddiaeth, seryddiaeth, a mesuroniaeth,

&c. Hefyd astudiant yno rai o'r ieithoedd gwreiddiol. Wrth hyn gwelwn nad ydynt yn Rangoon yn mhell iawn ar ol America a Lloegr yn y cyfeiriad hwn. Na fydded i ti, ddarllenwydd, feddwl fod y Beibl wedi ei droi dros y drws, er rhoddi lle i'r uchod ddod i mewn. Nid telly: perchir y Beibl yn Rangoon, a chwilir i'w ddyfnion bethau yn ddyddiol gan y myfyrwyr oll. Ca pawb yn ddiwahaniaeth dderbyniad i'r coleg hwn, a mwynheir ei freintiau yn rhad, ac am ddim. Mae y crefyddol a'r digrefydd yn derbyn o'i fendithion, y naill fel y llall. Dywedir wrth bawb, "Pwy hynag a ddel, nis bwrir ef allan ddim." Cafodd y coleg hwn ymweliadau grasol gan Dduw yn ystod y flwyddyn ddiweddfaf. Er ei gychwyniad ni fu y fath amlygiadau o sel dros, ac arddeliad ar, weithrediadau y coleg hwn ag a fu y llynedd.

Rhifai y myfyrwyr ynddo y flwyddyn ddiweddfaf, 111, 72 o honynt yn Karens, 37 yn Burmans, un yn Madrassee, ac un Shan. Pobl ddigrefydd oedd llawer o honynt. O'r rhai anghrefyddol hyn dychwelwyd un-arddeg o honynt at Fab Duw, chwech yn Karens, a phump yn Burmans.

Er nad yw nifer y myfyrwyr a droir allan o'r coleg hwn yn lluosog iawn, eto bydd yn sicr yn mhen amser, a gobeithiwn yn fuan, o wneyd argraff barhaol yn rhandiroedd tywyllion Rangoon.

Cyn gorphen hyn o sylwadau am y coleg, teimlwn y dylwn ddweyd gair am Dr. Vinton, yr hwn sydd a'r llaw flaenaf yn symudiadau y sefydliad, ac yn un o'r colofnau cadarnaf o dan arch Duw yn Rangoon. Nid oes ar Dr. Vinton ofn gwaith, na braidd ddim arall. Gwna yr hyn greda yw ei ddyledswydd, a rhwng Duw a'r canlyniadau. Engraifft o'i ysbyrd dewr. Yn y *jungle* o amgylch Rangoon bu y frech wen, y *cholera*, a doluriau eraill, yn gwneyd galanastra mawr yn mhlith y bobl. Teimlai y Dr. yn union y dylai fyned yno a gwneyd ei òreu dros y trueniaid, a fwrdd yr aeth. Brwydrodd am wythnosau â'r heintiau a nodwyd, heb ddychwelyd i'w gartref yn Ran-

goon gymaint ag unwaith, ond i ymofyn physigwriaeth i'r dyoddetus. Ni ofalai ddim am y peryglon oedd yn myned iddynt, gan ei awydd i leddfu poenau y rhai a ddirdynid gan y clefydau erchyll a nodwyd.

Teimlai rhai i feio y Dr. am beryglu ei fywyd fel hyn. Atebai yntau, "It is not necessary that I should live, but it is necessary that I should do my duty." Gan Dduw na byddai mwy o ysbyrd y Dr. yn y byd a'r eglwys y dyddiau hyn.

SWEDEN.

Mae y wlad hon yn ddiweddar wedi teimlo grym a dylanwad efengyl y bendigedig Iesu yn neillduol—yr Ysbryd yn agor calonau—y pethau a lefarwyd gan weision Duw yn cael eu dal, a llawer yn gofyn, "Ha wyr frodyr, beth a wnawn ni?" Yn Falun, prif ddinas Dalacorelia, Ebrill 26ain, bedyddiwyd 32 o wyr a gwragedd yn ol y cynllun Apostolaidd. Gwna hyn, mewn dau fis, 68 o ychwanegiad at yr eglwys yn y lle. Wrth weled hyn, nid rhyfedd fod calon y Parch. Mr. Hjelm, y gweinidog, yn llawen. Dywedwn ninau, "Diolch iddo."

Westervik.—Cawn fod gradd helaeth o lwyddiant yn dilyn ymdrechion Mr. Anderson yn y lle uchod. Gwnaeth yr eglwys a'r gweinidog ddechreu y flwyddyn hon gais mewn gweddi at Dduw am gael rhif ei eglwys i ddod i fyny i'r cant; yr oedd yn 90 yn barod. Penderfynwyd fod Jacob i beidio rhoddi i fyny nes cael y fendith. Erbyn dechreu Ebrill, yr oedd deg o flaen yr eglwys yn gofyn am ganlyn Crist yn y bedydd. "Llawer a ddichon taer weddi y cyfiawn." Cymerodd y bedydd le dydd Sul, y 6ed; a chyn diwedd yr wythnos yr oedd chwech eraill yn dyweyd, "Ninau a awn hefyd."

Upsala.—Mae yr eglwys o dan ofal Mr. Lagergren yn y lle hwn ar ei huchel-fanau. Cafodd un-ar-bymtheg o ychwanegiad yn ddiweddar, ac yn eu plith un dyn o gryn bwysigrwydd yn y lle. Bu cymeryd ei fedyddio yn achos o erledigaeth chwerw iddo ef; ond glynodd yn ei broffes, gan ei chyfrif yn

fraint i ddyoddef anmharch er mwyn ei enw Ef.

Malmö.—Mae hon yn un o'r trefydd masnachol pwysicaf yn Neheubarth Sweden. Bu y flwyddyn 1878 yr un fwyaf llwyddianus o'r oll yn hanes yr eglwys er ei chychwyniad. Ni fu ei chynnydd yr un flwyddyn yn flaenorol uwchlaw 21ain, ond yn 1878 ychwanegwyd atynt 51.

Nid yw Trelleborg a Lund ychwaith heb arwyddion amlwg fod Ysbyrd Duw wrth ei waith, ac y bydd llawer yn fuan yn tystio ddarfod eu symud o farwolaeth i fywyd.

CYMDEITHAS GENADOL BEDYDDWYR
LLUNDAIN.

Mae adroddiad y Gymdeithas uchod o fy mlaen. Cynwysa newyddion calonogol iawn am ei gweithrediadau mewn gwahanol fanau. Mae ganddi ei gorsafoedd yn India, Ceylon, China, Affrica, Brittany, Norway, Italy, a'r India Orllewinol. Yn Jamaica mae llwyddiant anarferol wedi dilyn pregethiad y gair. Bedyddiwyd yno y llynedd 1,800 o rai yn credu yn y Mab. Yn Italy, a'r gorsafoedd eraill perthynol i'r Gymdeithas hon, mae mawr sel yn cael ei ddwyn gan y cenadon a'r swyddogion dros y gwaith y maent yn nglyn ag ef.

Nid yw y £40,000 a waria y Gymdeithas hon bob blwyddyn yn myned yn ofer. Yn y gwasgariad o honynt i wahanol fanau, yn Feiblau a thraethodau, ac i gynnal cenadon, troant allan yn allu nerthol i godi canoedd o'r "pridd tew a'r clai tomlyd i ryddid gogoniant plant Duw." Llwyddiant iddi.

Y SABBOTH YN ANTANANARIVO, MADA-
GASCAR.

Antananarivo yw prif ddinas Madagascar. Medda ar boblogaeth o 100,000. Dywedir am dani ei bod yn esiampl i'r ddinas foesolaf a chrefyddolaf a fedd Prydain, neu America, am ei pharch i'r Sabboth. Nid oes ynddi fasnach o unrhyw fath yn cael ei ddwyn yn mlaen ar ddydd Duw. Ni agorir yr un siop; ac o'r lluoedd tafarndai sydd o'i mewn, ni welir yr un yn agored ar

y Sabboth. Rhaid i fasnach sefyll yn hollol yno ar y Sabboth. Mae capelau Antananarivo yn orlawn bob Sabboth, a medda ar tuag ugain neu ragor o honynt, llawer o'r rhai sydd yn ddigon hel-aeth i gynwys wil neu ddeuddeg cant o bobl. A all America oleuedig ymffrostio mewn peth fel hyn? Er ein galar, na all. Wrth feddwl am hyn, pwyl na ddymunai gyda'r enwog fardd Caledfryn, o'r Groes Wen, am

"Chwythu'r fflam ddwyfol, ysol yn Asia,
Nes b'ai'i heirias yn tanio Siberia,
Gwareiddio, a chynyg garddu China;
Dychwel ardaloedd tiroedd Tartaria;
Ysbeilwyr rheibus, epil Arabia,
Horeb, Senir, a thir Abyssinia;
Anfon cynnygiad, o gariad gora,
Eto i dywyll gyn blant Judea;
Rhoi mwy o lewyrch ar Himalaya;
Goleu i feirwon ffoi i Galfaria;
A chael wi lawen iach Haleluia,
O begwn i begwn, a swm Hosanna,
Am waed a lwyr gymoda ddu clyn,
Yr hen bentewyn, 'fai'n dewyn dua'?"

Casglodd y gwahanol gymdeithasau Cenadol yn India, yn 1878, dros gan' mil o berlau i goron gyfryngol y Ceidwad. Casglodd un 8,000; un arall 10,000; un arall 12,000, ac un arall 20,000; ac yn Neheubarth India yn unig, taflodd 80,000 eu delwau i'r wadd a'r ystlymod, a derbyn Cristionogaeth.

HANESION CARTREFOL.

FRANKLIN, PA.

Ar y 3ydd o'r mis diweddaf, cynaliwyd cwrdd croesawiadol i'r gweinidog, y Parch. Fred Evans, D. D., (Ednyfed), ar ol ei ddychweliad yn ol o Gymru, am dro, o dan nawdd boneddigesau yr eglwys.

Am 8 o'r gloch canwyd cân gan y côr, a dilynwyd trwy weddi gan y Parch. R. H. Austin. Canwyd cân arall, a gwnaeth y Parch. Mr. Austin ychydig o nodiadau, gan gyflwyno i wydd y gynulleidfa sawr y Parch. J. N. Fradenburg. Gwnaeth y Parch. S. H. Prather hefyd ychydig sylwadau pwrpasol i'r achlysur. Ar ol hyn anrhegwyd pawb â *fine bass solo* gan R. B. Patterson, yr hwn sydd yn meddu llais

rhagorol. Yna daeth y Parch. Fred. Evans yn mlaen, a siaradodd am beth amser. Dywedodd mor dda oedd ganddo fod eto gartref, ac mai gwell na phob man oedd "*Home, sweet home.*" Adroddodd y modd y mwynhaodd ei hun, y lleoedd yr oedd wedi bod, a'r pethau a welodd. Yn Llundain cyfarfu â phersonau adnabyddus iddo yn Franklin. Dywedodd, pan aeth i mewn i'r *hotel* lle yr oeddynt, cyfododd un o honynt, Mr. Plumer, a dywedodd, "Wel, wel, os nad yw hyn yn edrych fel pe yn Franklin." A chawsant amser da yno. Dywedai Mr. Evans, tra yr oedd efe yn Paris, sylwai pan oedd efe yn siarad Cymraeg, ei fod yn defnyddio y math uwchaf o Ffrancaeg. Adroddodd lawer o ddygwyddiadau difyr a digrif eraill a gymerodd lle yn ystod ei daith, rhy luosog i'w henwi yma. Yna siaradodd y Parch. Dr. Eaton am ychydig fynyddau, pryd y dywedodd fod yn ddrwg ganddo nad oedd y brawd yn bresenol yn Chautauqua, rai wythnosau yn ol, pryd y darllenwyd adnodau o'r Beibl mewu deunaw-ar-hugain o wahanol ieithoedd, tra nad oedd yr un o honynt yn Gymraeg. Yn dilyn hyn cyfododd y Parch. Mr. Austin, a dywedodd fod y boneddigesau wedi paratoi *present* i Mr. Evans, un ag y tybient a roddai foddhad iddo, ac ar eu rhan hwy yr oedd efe yn ei gyflwyno iddo. Gan fyned o'r neilldu daeth yn mlaen gyda *bouquet* wedi ei wneyd o *sun-flowers* mawrion. Pan y derbyniodd Mr. Evans ef, dywedodd ei fod yn teimlo yn debyg i'r Gwyddel hwnw yr hwn ar ol iddo syrthio oddiar ben y ty, pan ofynwyd iddo a oedd efe wedi cael ei ladd, a atebodd, "*No, but I'm speechless.*" "Nac ydwyf, ond ni allaf siarad." Yna canodd Mrs. E. S. Brandon, gyda P. N. Black ar y *corner*, y gân, "*Home again from a foreign shore,*" yr holl gân yn uno yn y cydgan. Wedi canu amryw ddarnau swynol eraill, gan wahanol foneddigion a boneddigesau, ymneillduwyd i ystafell gysylltiedig â'r capel, lle yr oedd danteithfwydydd dymunol wedi eu harlwyo. Ar ol ymddigon o'r cyfryw, a chael ymddyddanion brawdol, Crist-

ionogol, a chyfarchiadol, ymadawwyd oddeutu un-ar-ddeg o'r gloch, pawb yn teimlo nad anghofient yn fuan ddyddordeb yr adeg.—*Brawd.*

PHILADELPHIA.

Y mae y Parch. B. D. Thomas wedi dychwelyd o Gymru er dechreu y mis diweddaf. Ymddengys iddo yntau gael amser da; teimla wedi ymgyrfhau, ac yn feddianol ar yni newydd ar gyfer ei waith. Ar y Sul cyntaf ar ol ei ddychweliad ymddangosai yr eglwys, y gynulleidfa, a'r ysgol, fel yn falch iawn o'i weled yn eu plith yn iach a siriol. Deallwn fod y capel, lle y cynelir yr ysgol Sul a chyfarfodydd wythnosol, wedi cael ei adnewyddu yn fawr, ac yn arwyddlun o'r bywyd a'r wedd iachusol sydd ar yr achos dan fugeiliaeth ein brawd Thomas. Y mae ef yn awr yn dechreu ar ei wythfed flwyddyn fel gweinidog i'r eglwys hon; ac ymddengys na fu ar un adeg yn fwy derbynol a llwyddianus nag yn awr.

GWOBWRWYO TEILYNGDOD.

Weathersfield, O.—Yr oedd *fence* y fynwent a thô y ty cwrdd wedi myned allan o *repair*, a phenderfynodd y frawdoliaeth yn y lle hwn wneyd ymdrech i gael ychydig arian, os gellid, i dalu am eu hadgyweirio. Cydunwyd ar gynllun, a'r cynllun hwnw oedd, y ddwy chwaer perthynol i'r eglwys, sef Mrs. Mary Parry, Girard, a Mrs. Margaret Lewis, Weathersfield, fyned at y gwaith o gasglu; ac iddynt gael eu gwobrwyo, un â Beibl, a'r llall a *set* o lestri *China*. Yr hon fuasai yn casglu fwyaf oedd i gael y llestri. Gwnaeth y ddwy chwaer wir ymdrech. Nos Sadwrn, Medi yr zofed, oedd yr adeg i'r ymdrechfa gael ei dwyn i derfyniad, ac i'r chwirydd ddyfod a'u cyfrifon yn mlaen, ac i dderbyn eu gwobrwyon. Er gwneyd yr achlysur yn ddyddorol, yr oedd Mr. John R. Howells, sef brawd y Parch. Stephen Howells, Noank, Conn., wedi darparu darnau melus i'w canu ganddo ef a'r ieuenctyd o dan ei ofal. Y Cadeirydd oedd Mr.

Thomas Gwynne. Pasiodd pob peth yn drefnus a difyr. Da oedd genym fod Mr. Howells yn arwain yr ieuenctyd mor fedrus.

Tua'r diwedd dyma y ddwy chwaer yn dyfod a'u cyfrifon yn mlaen, fel y canlyn: Mrs. Parry, \$61.45, a Mrs. Lewis, \$71.03. Rhoddwyd y Beibl i Mrs. Parry, a'r llestri i Mrs. Lewis.

Cydnabyddai pawb fod y ddwy chwaer wedi gwneyd yn ardderchog. Dylasant dderbyn dwbl y tâl.

Chwirydd ein heglwysi, dyma i chwi esiampl deilwng i'w hefelychu. Credwn pe byddai mwy o waith yn cael ei roddi i'n haelodau, er cael achos crefydd yn mlaen, y byddai gwedd newydd arno yn fuan. Yr ydym yn dysgwyl y bydd ein capel o dan dō newydd, ac y bydd *fence* newydd i'r fynwent yn fuan.—*Brawd.*

GIRARD, O.

Yr ydym ni yn y lle hwn wedi bod mewn sefyllfa galed er's dros ddwy flynedd. Y mae yn well yn awr, ac yn debyg o barhau yn well; a dywedir fod y gweithwyr yn myned i gael eu talu bob pythefnos; ac yr ydym yn dechreu dyfod yn ddyinion dâ. Yr ydym wedi llwyddo i gadw'r *footing* draw oddiyma. A gwell eto, yr ydym wedi dechreu ysgol Sabbothol, ac y mae yn ysgol dda iawn; y mae yn rhifo dros gant. Y mae moddion pregethu wedi dechreu, ac y mae amryw bregethwyr gyda gwahanol enwadau wedi bod yn ein gwasanaethu. Cynelir cyfarfod gweddi a chyfeillach yn wythnosol. Rhoddir emynau allan i'w canu fel arferol cyn myned i weddi. Yn mhlith amryw emynau a gawsant eu rhoddi allan i'w canu yn ddiweddar sylwasom ar y rhai canlynol:

"Pwy welaf o Edom yn dod,
Mil harddach na thoriad y wawr?"

"Mae'r iachawdwriaeth fel y mor,
Yn chwyddo byth i'r lan."

"Nefol Jubil, nefol Jubil,
Gad im' wel'd y boreu wawr."

"A choroph y farwolaeth sef llygredd dan
draed."

Gan fod y WAWR yn gyhoeddiad ag sydd yn goleuo, dymunem ar rywun neu rywrai i egluro beth oëdd y beirdd yn ei feddwl yn y llinellau a nodwyd. Cyfeiria yr ysgrifenydd yn fwyaf neillduol am eglurhad at y Parch. Llewelyn Rees, gan ein bod yn hen adnabyddion, ac yn gwybod am ei fedrusrwydd ef i daflu goleuni, a dadrys pethau o'r fath.—*Dafydd James, Girard, (gynt o Abergwaen.)*

CHURCH HILL, O.

Awst 10, bedyddiwyd un brawd ar gyffes o'i ffydd yn Mab Duw, gan y Parch. Jas. F. Richards.

Pregethwyd dair gwaith y Sul uchod yma, gan y Parch. S. Job, Cleveland, gyda nerth a dylanwad mawr. Yr ydoedd ei bregeth ar fedydd yn ardderchog. Diolch i'r brawd am ddangos y fath gyfeillgarwch i'n gweinidog trwy ddyfod i dreulio y Sabboth yma.

Sul, Medi 7fed, traddodwyd pregeth angladdol ar ol y brawd ieuanc Richard F. Richards, gan y Parch. S. Job, yn dda odiaeth. Dechreuwyd y cyfarfod trwy ddarllen gan y Parch. A. Phillips, a gweddiwyd gan y Parch. Jeffreys, (T. C.)—*Brawd.*

JACKSON, O.

Ymwelodd yr Anrh. Anthony Howells â'r dref hon ddydd Iau diweddfaf. Dywedai rhai mai dyfod yma i geisio *votes* yr oedd; ond gallaf hysbysu er i mi siarad ag ef lawer gwaith, na ofynodd o gwbl am fy mhleidlais. Gwnaeth luaws o gyfeillion yma. Dyma ddyd a Chymro teilwng o gefnogaeth. Cefnoged Cymry Ohio Mr. Howells, ac anrhydeddant eu hunain. Dyma gais olaf—*Ivor Jones.*

BERLIN, WIS.

Da gynyf hysbysu fod achos Crist ar gynydd yn y lle hwn; a bedyddiwyd un aelod newydd yma Sabboth y 7fed o Fedi, gan y Parch. R. Owen. Y mae yr ysgol Sabbothol yn cynyddu o ran rhifedi, ac anhawdd fyddai cael un lle

yr arddangosir mwy o ddyddordeb gan yr ysgolheigion yn gyffredinol, mewn astudio a deall yr Ysgrythyrau. Credwyf fod ein cynllun o benodi person wythnos yn mlaen i esbonio y wers, yn welliant mawr ar yr hen drefn, o leiaf mae felly yma. Dengys yr adroddiad fod 35 yn bresenol ar gyfartaledd yn ystod y chwarter diweddf.—*S. J. Thomas.*

BEVIER, MO.

Mae y Parch. S. C. Pierce wedi rhoi gofal eglwys Fedyddiedig y lle hwn i fyny er mis Mehefin diweddf; felly nid oes genym neb i'n bugeilio, ac i dori bara yn ein plith yn awr. Hy-nod ddilewyrch yw y gwaith da yn ein plith er ys cryn amser; ond hyderwn y gwel yr Arglwydd yn dda arwain rhywun cymwys eto i'n plith i'n harwain mewn ystyr ysbrydol. Parha yr ysgol Sabbothol yn lled lewyrchus dan arweiniad y brawd ieuanc C. Minshall.—*Un o'r Brodyr.*

SEFYDLIAD YSGOL SABBOTHOL YN GIRARD, OHIO.

Mae yn y lle hwn lawer o Gymry, heb un capel Cymreig, ac wedi bod yn amddifad o wasanaeth crefyddol am lawer o amser. Ychydig amser yn ol, meddyliodd rhai o'r brodyr a'r chwior-ydd crefyddol fod yma faes eang i weithio, ac i wneyd llawer o ddaioni, dim ond cael cyd-ymdrechu; felly daethant i'r penderfyniad i sefydlu Ysgol Sul. Dechreuwyd ei chynnal Mawrth 9fed, yn nhy un o'r enw Edward Parry. Ymgasglodd yn nghyd y Sabboth cyntaf y nifer o 85. Wedi cael pawb i eistedd yn eu lleoedd priodol, etholwyd y brawd Evan Jones yn arolygwr, ac y mae wedi enill parch oddiwrth bawb o ddeiliaid yr ysgol, am ei ymdrech a'i lafur diffino am y chwe' mis oedd yn diweddu Awst 31. Dyma ni wedi cael chwe' mis o brawf gyda'r ysgol, ac arwyddion ei bod yn myned ar ei chyn-ydd. Er fod y tywydd yn boeth, yr oedd cyfartaledd rhif yr ysgol am y tri mis diweddf yn 102. Dysgwyd 14 o

Salmau, 1,870 o adnodau, a chasglwyd \$3 95 at gael llyfrau. Er ei sefydliad hyd yn bresenol, yr ydym yn ei chynol yn ysgoldy y dref, lle y mae cyfarfod hwyrol yn cael ei gynol bob nos Sabboth, a lle y mae llawer yn ymgasglu yn nghyd i wrandaw gair y bywyd yn cael ei gyhoeddi gan weinidogion pell ac agos, ag ydynt yn talu ymweliad â ni yn achlysurol. Fel hyn y mae llawer o ieuencyd yn cael eu cadw rhag eu tentio i fyned i rodiana ar y Sabboth. Llwyddiant iddi yw dymuniad

M. T. JONES, Ysg.

DIOLCHGARWCH.

Dymunwyf ddatgan fy niolchgarwch trwy y *Wawr* i eglwys a chynulleidfa y Bedyddwyr Cymreig yn St. Clair, Pa., am y dangosiad hollol annysgwyladwy a wnaethant o'u parch ataf, a'u gofal am danaf, fel eu gweinidog. Bum yn treulio wythnos yn eu plith; a nos Wener, Medi 12, 1879, ymgyfarfu amryw o'r chwior-ydd â mi yn nhy y cyf-aill caredig Mr. John Thomas, ac yno cefais ddeall er fy syndod, fod y ddwy chwaer ieuainc, Miss Annie Evans a Miss Harriet Thomas, wedi bod yn ymweled â'r chwior-ydd a'r cyfeillesau yn ystod yr wythnos; ac fel ffrwyth eu hymweliadau, rhoddasant i mi gydaid o arian i brynu pâr o ddillad, botasau, a het, i'm gwisgo yn anrhydeddus, meddent hwy, i fyned i'r Gymanfa. Nis gallaf lai na theimlo yn anwyl iawn atynt, ac yn wir ddiolchgar i bawb a gyfranasant er fy anrhydeddu. Taled yr Arglwydd i chwi, chwior-ydd a chyfeillesau oll, gan obeithio y gwisgir chwi a minau mewn gwisgoedd gwynion ar fryniau anfarwoldeb yn nghyfiawnder Iesu. Ydwyf, yr eiddoch yn ddiolchgar iawn,

D. S. THOMAS.

CYMANFA Y Bedyddwyr Cymreig,
Dwyrainbarth Pa.

Cynaliwyd yr uchelwyl flynyddol hon Medi 20—22, 1879, gyda'r eglwys yn Parsons, Pennsylvania. Dechreuwyd nos Wener drwy weddi daer gan y Paroh. J. Williams (A.), Parsons, a phregethodd y Paroh. B. Nicholas, Hazleton. Anfeidrol gariad Duw

at y byd colledig oedd ei bwnc. Yr oedd y brawd yn ei lawr hwyliau yn nofo ar y mor di-geulan hwn.

Boreu dydd Sadwrn ffurfiwyd y gynadledd, ac wedi darllen y llythyrau oddiwrth yr eglwys, ail etholwyd yr hen swyddogion yn unfrydol, sef B. Hughes, Ysw., Llywydd; y Parch. J. P. Harries, Ysgrifenydd; J. Evans, Ysw., Trysorydd. Nis gellir cael eu gwell mewn unrhyw gymdeithas. Cafwyd fod yr eglwys oll mewn ysbryd cariad a gweithgarwch, er nad yw cynryoh y flwyddyn yr hyn a ddymunid. Blwyddyn "han mewn dagrau" yw hon wedi bod; ond bydd y nesaf yn gyfnod "medi mewn gorfoledd." Ein gweddi yw, "Bywha dy waith." Hwyr dydd Sadwrn, dechreuwyd drwy weddi gan yr hen dad duwiol y Parch. Theo. Jones, Wilkesbarre, a phregethodd y Parchn. E. Edwards, Wilkesbarre, a J. Edred Jones, Utica. Pwnc y cyntaf oedd "Gwir ddynoliaeth Crist;" darluniodd yn hawdl y "dyn Crist Iesu;" a'r olaf a draethai ar "Ddadleniad y dwyfol gariad yn maboliaeth y saint." "Gwelwch pa fath gariad," &c.

Boreu Dydd yr Arglwydd cafwyd cawoddydd graslawn i lawr ar y owrdd gweddi. Dyma adeg fwyaf fendithiol y gymanfa. Am 10 o'r gloch gweddiodd y brawd anwyl Nicholas, nes oedd fenestri y nefoedd yn agoryd; yna pregethodd y Parch. D. S. Thomas, Lansford, yn annhraethol effeithiol ar bwnc y dydd, sef, "Pechod a musgrellni profeswyr yn achosi barnau tymorol; y modd i'w hosgoi—ymostyngiad, diwygiad, a gweddi; parodrwydd Duw i aymud y farn." Canlynwyd ef gan yr Hybaroh. G. M. Spratt, D. D., Ysg. Goh. y P. B. E. S. Siaradodd yn benigamp ar "Awdurdod freiniol Crist, a'r profion ein bod ni yn wir ddeiliaid iddo." Ymresymai oddiwrth esiampl yr Iesu yn gorchymyn i'w ddsygyblion gyrchu yr ebol a berthynai i ryw ddyd gynt. Dangosodd mai prawf-feini ufudd-dod ydynt y gorchymynion a gyfrifir yn ddibwys gan lawer. Lluaws a garent goron merthyr i Grist, ond ni fynant fod yr *hostler* i'r Iesu, rhag i rai grochfloeddio "*horse-thief*" ar eu hol. Yna pregethodd y Parch. D. Jones, Shenandoah, ar "wledigaeth Ioan," yn dda iawn. Y prydawn, gweddiodd y brawd addawol E. Lloyd, Hyde Park, a phregethodd y Parch. W. F. Davies, Nantcooke, yn ardderchog ar "Wroldeb crefyddol yn cael ei nodweddu yn engraifft Caleb;" a'r Parch. T. Swain, D. D., Ysg. Goh. yr A. B. H. M. S.—pregeth Crist i'r wraig o Samaria oedd ei bwnc; a J. E. Jones. Yn yr hwyr, pregethodd y Parchn. B. Jones a D. Swincer, Ysg. Goh. A. B. M. U.; a'r un pryd pregethodd W. F. Davies a D. E. Bowen nn nghapel yr Annibynwyr yn Miners, D. S. Thomas yn Kingston, a Dr. Swain yn y M. E. Church, Parsons.

Boreu dydd Llun gorphenwyd gwaith y gynadledd yn drefnus a thangneffedus. Y prydawn, gweddiodd D. Harris, Arnot, a phregethodd J. R. Price, Kingston, a D. E.

Bowen, Gelat. Yn y owrdd olaf, cyrhaeddodd y Parch. D. T. Phillips, cyn-weinidog yr eglwys hon, yma, ac yr oedd yn ddyddorol genym oll ei glywed yn tywallt ei galon mewn gweddi ar ran hen faes ei lafur. Bu y brawd Phillips yn ffyddlon a llwyddianus iawn ar y maes hwn, a theimlir colled mawr ar ei ol. Yr Arglwydd da a'i dylno i'w faes newydd yn ninas Philadelphia. Gweithiwr dileddryw yn ngwinllan ein Harglwydd yw y brawd hwn. Bydd ei lafur yn fendith i unrhyw eglwys. Yna pregethodd E. Edwards a Theo. Jones. Cawsom y gwin gorau yn olaf. Felly y terfynodd un o'r cymanafoedd mwyaf nefolaidd a gawsom erioed. Mae y gymanfa nesaf i fod yn Minersville. Cawsom lawer awel o Galfaria fryn yno cyn heddyw. Melus, moes eto.—*Delta*.

BEDYDDIWD—

Yn Youngstown, O., Medi 14, 1879, beddyddiwd un ar brofies o'i fydd yn Mab Daw; adferwyd pedwar; derbyniwyd pedwar trwy lythyrau; felly chwanegwyd naw, ac mae yr eglwys mewn agwedd ddymunol iawn, trwy drugaredd.

PRIODWYD—

Gorph. 9, 1879, gan y Parch. D. Probert, yn ei dy ei hun, Mr William T. McGown a Miss Alferetta James, y ddau o Youngstown, Ohio.

Medi 16, 1879, yn ei dy ei hun, gan y Parch. D. Probert, Mr. Frank Riggenbaugh a Miss Mary Prichard, y ddau o Youngstown, O.

BU FARW—

MRS. JAMES, PRIOD Y DIWEDDAR BARCH. SHADRACH JAMES, GWEINIDOG Y BEDYDDWYR YN BETHLEHEM, BEVIER, MO.

Ar ol hir ddsygywl awr ei hymddatodiad, ba ein hanwyl chwaer Mrs. James farw mewn heddwch a Cheidwad ei henaidd, yn cael ei hamgylchynu gan ei pherthynasau a llu o gyfeillion, oddiar law y rhai y derbyniasai lawer o dynerwch a gofal—yn enwedig gan ei merch Leah, yr hon a wasanaethodd arni drwy ystod ei chlefyd. Claddwyd hi Gorphenaf 15fed, 1879.

Ganwyd Mrs. James yn Mhont-y-pwl, yn y fl. 1794; yr oedd felly yn bedwar ugain a phump oed. Bedyddiwyd hi pan ya ieuanc, gan y Parch. John Evans, Pen-y-garn. Nid wyf yn gwybod ei hoed yn sicr pan gymerodd hynny le, ond dywedai wrthyf unwaith ei bod yn Nghyma-anfa Hengoed yn y flwyddyn 1812, pryd y pregethai Andrew Fuller, o Ketting, a deallais ei bod yn aelod y pryd hwnw. Bob amser y talwn ymweliad & hi byddwn yn ceisio cyficio ei meddwl at ddechreuad ei gyrfa gref-

yddol, a chawn ganddi hanes James Lewis, Francis Hawley, yn nghyd a'r diwygiadau rhyfeddol a gymerasant le dan eu gweinidog-aeth; hefyd hanes dechreuad Athrofa y Fenni, a'r myfyrwyr cyntaf fuont ynddi, yn enwedig Ellis Evans, a Jenkin Thomas, o Cheltenham.

Daeth Mrs. James a'i theulu i America tua 47 mlynedd yn ol, a soniai yn fynych am y tywydd garw a gawsant i groesi y Werydd; a'i phrofiad bob amser ydoedd, "Trwy ras Duw, cyrhaeddasom Pottsville yn gadwedig, a chawsom ein derbyn yn garedig gan y brodyr a'r chwiriwydd oeddynt yno o'n blaen." Yr oedd-ynt yn Pottsville o flaen William Owen a William Morgans; a chof genyf glywed William Owen yn dyweyd flynyddau yn ol, yn Nghym-anfa Parisville, Ohio, wrth gyfeirio at farwolaeth Mr. James, eu bod yn rhai enwog yn mhlith y ffyddloniaid oedd a'r "arch ar eu hysgwyddau" pan oedd ef yn Pottsville yn weinidog Meddyliwyd y pryd hwnw y buasid yn cael cofiant o Mr. James yn y *Glorian*, eithr nid ymddangosodd, ond efallai y gwna rhai o'r brodyr cyfarwydd a Mr. James hyny yn y dyfodol.

Symudodd ein chwaer a Mr. James o Pottsville tua Parisville, Ohio, lle y treuliasant y rhan fwyaf o'u hoes lafurus yn y wlad hon. Bu Mr. James yn weinidog yno amryw flynyddau—torai fara i'r newynog am gyfiawnder, a chodai ddwfr o bydew Bethlehem i deithwyr bliu yr anialwch; ac ar y oedd Mrs. James yn mhlith y mamau eraill yn Israel, yn nodedig am ei thyrerwch i ddyddanu y gweiniaid, ac i ymgeleddu y rhai ysig eu hysbryd. Edmygir eu cofiadwriaeth gan lawer yn Parisville hyd heddyw. Tua naw mlynedd yn ol symudasant i'r lle hwn, a gellir dyweyd yr y peth am ein chwaer yn Bevier, fod iddi air da gan y frawd-oliaeth am ei llafur, ei chariad a'i sêl gyda y gwaith; ond daeth teryn ar ei brwydr, llor-todd bob gelyn, a derbyniodd o law Cadben ein hiachawdwriaeth arwydd y fuddugoliaeth lawn, sef "coron gogoniant."

Cafodd angladd tywysoges, a phregethwyd ar yr achlysur gan yr ysgrifenydd, a rhoed an-erchiad ar lan y bedd gan y Parch. Mr. Hughes, gweinidog yr Annibynwyr. Heddwch i'w llwch.

SAMUEL CHESHIRE PIERCE.

MR. RICHARD E. RICHARDS.

Awst 18, 1879, yn Church Hill, Ohio, Richard F. Richards, yn 20 mlwydd a 4 mis oed. Mab ydoedd i Richard Richards (Hebron), Dowlais, D C., a brawd i'r Parch. James F. Richards. Claddwyd ef y dydd canlynol yn Church Hill, pan y daeth torf luosog yn nghyd i ddangos eu serch a'u parch tuag ato. Cafodd angladd tywysogaidd. Gweinyddwyd yn y ty gan y Parchn. S. Job, Cleveland, a C. Jones, M. A., Coalburgh. Cariwyd llwch yr hwn a gerid yn fawr gan frodyr a chyfeillion i'r capel, a chanwyd o'r ty yno. Yn y capel darllenodd a gweddiodd y Parch. D. Probert, Youngstown, a phregethwyd yn deimladwy a

phwrpasol gan S. Job, Cleveland, ac Edward Jenkins, Parisville, a thraddodwyd anerchiad gan C. Jones, Coalburgh. Anerchwyd y dorf ar lan y bedd gan D. Probert, mewn geirian toddeg, wedi eu beddyddio mewn dagrau. Yna canodd y dorf mewn dagrau hiraethol serch. Yr oedd amryw weinidogion eraill yn bresenol—A. Phillips, Church Hill; Thomas M. Mathews, Hubbard; Jones, M. C., a gweinidog y Saeson yn Church Hill Heddwch i lwch y sant hyd yr adgyfodiad, pan y codir ef yn hardd ei wedd ar ddelw ei anwyl Iesu.

Ganwyd Richard yn Cae Harris, Dowlais, D. C., Ebrill 19, 1859. Gadawodd Gymru Gorphenaf 27, 1869, i fyned i Barton, Md. Bu ei dad farw y flwyddyn ganlynol. Bu yn aros yn Pennsylvania o 1870 hyd 1875, pan yr aeth i Coalburgh, Ohio, ac arosodd yno, ac yn Church Hill, hyd Ionawr, 1870, pan y symudodd i Rapids City, Ill.; ac ar farwolaeth ei fam, yn yr un flwyddyn, aeth i Pittsburgh, Pa., i fod yn gysodydd yn swyddfa y *Wasg*. Yn fuan wedi myned yno cafodd anwyd trwm, yr hyn a effeithiodd yn niweidiol ar ei *hwngs*. Dychwelodd adref at ei frawd, James F. Richards, Church Hill, yn Rhagfyr, 1878. Ar gyngor y meddyg aeth y parchedig ag ef i Colorado yn mis Mawrth diweddfaf, a bu yno gydag ef am yn agos i ddau fis. Yr oedd yn dyfod yn well bob dydd; felly penderfynodd ei frawd ei adael yno yn Gwillimville, gan fod Dafydd ei frawd yn Central City, Col. Aeth oddiyno i Manitou Springs; ond buan y gwelodd nad oedd un gobaith am wellad. Aeth oddiyno i Pueblo, a daeth ei frawd ato yno. Gan fod pob seren o obaith wedi ei chuddio, yr oedd am fyned at ei frawd i Church Hill i farw; felly dychwelodd yn ngofal ei frawd Dafydd, a chyrrhaeddodd Church Hill nos Fawrth, y 13eg, a bu farw y boreu Llun canlynol, am 1 o'r gloch.

Yr oedd yn ddyn ieuanc darllengar a myfyr-gar, ac yn ddiwyll a gonest. Yr oedd yn addfwyn a gostyngedig, er hyny yn wrol a phenderfynol. Treuliodd ei oes fer yn ddefnyddiol, trwy fywyd cyson o ymchwilid am wybodaeth naturiol a chrefyddol, a dysgu yr unrhyw i eraill. Medrai darllen ac ysgrifenu, yn Gymraeg a Saesoneg, pan yn wyth mlwydd oed. Ysgrifenodd y prif ffeithiau yn hanes ei fywyd hyd y dydd diweddfaf y bu yn Colorad. Bu fyw oes gyfan grefyddol. Bedyddiwyd ef pan yn 12 oed, yn Newport, Pa., gan y Parch. Theophilus Jones, ac efe oedd y cyntaf a feddyddiwyd yno.

Fel crefyddwr, yr oedd yn frwdfrydig, selog ac yn ffyddlawn. Bu yn athraw yr Ysgol Sul yn gyson er pan yn 12 oed, ac yn arolygydd am ddau dymor yn Coalburgh. Bu yn dysgu corau i ganu yn Rapids City, Ill. Arferodd ei ddawn fel pregethwr yd nghyfarfodydd y bobl ieuainc yn Coalburgh, a'i fwriad oedd myned i Athrofa y Bedyddwyr yn Lewisburgh yn mis Medi nesaf. Nodweddiad ei fywyd gan wir fywyd crefyddol. Darllennai lawer o air Duw

yn fyfyrgar a gweddigar, ac yr oedd hyny yn amlwg yn ei ymarweddïad. Rhosyn ydoedd mewn anialwch, sydd heddyw yn blodeuo yn y nef.

Dymuna y teulu ddiolch o eigion calon i bawb fu yn dda iddo, trwy ei gynorthwyo i fyned a dychwelyd i Colorado; yr neillduol yn ardal Church Hill dangoswyd gwir deimlad mewn rhoddi yn haelfrydig. Bu ei deulu, ei gydgenedl a'r Americanaid, yn dda iddo. Wele frawdgarwch, cenedlgarwch a dyngarwch. Taled Duw iddynt **EI FRAWD.**

MRS. THOMAS.

Llanwyd mynwesau llawer o hen gyfeillion ac adnabyddiaeth i Mr. John B. Thomas, gynt o Johnstown, Pa., ond yn awr o Laramie City, Wyoming Territory, a thristwch, yn ddiweddar, wedi clywed y newydd galarus am farwol-aeth ei anwyl briod, yr hyn a gymerodd le Awst 27. Yr achos, mae yn debyg, oedd enyniad yr ymysgaroedd. Claddwyd hi yn anrhydeddus yn mhen deuddydd.

Daeth yr ymadawedig i'r wlad hon o Pen-y-daren, D C., ac ymsefydlodd y teulu yn Johnstown, lle y trigfanasant er lles mawr i achos crefydd gyda y Bedyddwyr, am amryw flynyddau. Gwraig ymofyngar iawn yn yr Ysgrhythyr-au oedd Mrs. Thomas, a chredwyf iddi drwy hyny gyrhaedd chwaeth ag y mae yr agwedd addawedig o dragywyddoldeb yn awr wedi dechreu ei llawn ddiwallu. Dilys genym i'n hanwyl chwaer yn myd y cysgodau presenol gasglu llawer o wirioneddau am ragolygion y saint, a'u cyflwynasant yn hapus i'r cyflwr adfyfyriol (*reflective*) y mae ynddo yn awr, ac a'i cyflwynant felly eto yn y corph, a fydd i lawn ddiwalliant sylweddau darparedig y nef Fe wyr fy anwyl frawd a chyfaill hoff, Thomas, a'i anwyl tab Benjamin, am yr "ymadroddion hyn" sydd yn dyddanu. Bydded iddynt fynediad helaeth i'w meddwl, gan gofio na fydd gwaith y gyfryngwriaeth fawr ar ben hyd nes y gwisgir y lygradwy hon, a gladdodd ef yn mynwent Laramie City, ag anllygredigaeth, a'r farwol hon ag anfarwoldeb. Heddwch i'w llwch hyd y boreu braf. **LL. REES.**

TABITHA RICHARDS.

Gorphenaf 27, yn Wigan, ger Mahanoy City, Pa, Tabitha, merch i Lewis a Margaret Richards, yn chwe' mis oed. Claddwyd hi ar Summit Hill, dydd Mawrth canlynol. Gweinyddwyd gan y Parchn. W. D. Thomas, Mahanoy, a D. S. Thomas, Lansford

W. D. THOMAS.

RUTHY DAVIES.

Yn Nanticoke, Pa., nos Sul, Medi 7fed, o'r *cholera infantum*, bu farw Ruthy Davies, merch fach 9 wythnos oed, i'r Parch. W. F. Davies a Mary ei wraig. Claddwyd hi dydd Mawrth canlynol, yn mynwent y Cymry, Hyde Park, Pa.

NEWYDDION CYFFREDINOL.

—Mae yr holl adroddiadau am y cynauaf yn Mhrydain Fawr yn dangos y bydd diffyg mawr yno yn nefnyddiau bara y flwyddyn ddyfodol. Amcan-gyfrifir gan yr awdurdodau goreu y bydd angen am 128,000,000 o fwsiceli o wledydd eraill i wneyd y diffyg i fyny, a'r hwn yn ddiau a raid ddyfod yn benaf o'r wlad hon. Ond dengys ystadegau fod 185,000,000 o fwsiceli o yd yn cael eu troi gan ddistylldai a darllawdai Prydeinig yn ddiodydd meddwol, ac y gwarir \$700,000,000 yn Mhrydain am y diodydd hyn. Ond myna y bobl ddiodydd meddwol, pa un bynag a fydd ganddynt fara a'i peidio.

—Mae adroddiadau o Cuba yn mynegu fod y caethion yn gofyn am eu rhyddid, a bod eu meistriaid wedi addaw rhoddi eu rhyddid iddynt os cytunant i weithio iddynt am dair blynedd am gyflog. Y mae llawer o'r caethion yn rhedeg ymaith, ac y mae yr awdurdodau lleol wedi gofyn i Captain General Blanco beth i'w wneyd. Dywed hysbysiad o Madrid, y bydd i'r Llywodraeth gynhyg i'r Cortes fod yr holl gaethion i gael eu rhyddid ar y taf o Gorphenaf, 1880, ar yr amod fod iddynt weithio am saith mlynedd am gyflog.

—Er yr holl ymdrechion sydd wedi cael eu gwneyd gyda'r amcan o leibau anghymedroldeb yn y defnyddiad o wiroydd poethion, y mae ystadegau yn dangos cynydd dychrynllyd yn ngwneuthuriad y cyfryw wiroydd. Mae yr *Internal Revenue Bureau* wedi parotoi mynegiad mewn perthynas i'r gwirodydd poethion, yr hwn sydd yn dangos, yn mhiith pethau eraill, ddarford i 71,892,617 o alwyni o wiroydd gael eu gwneyd yn ystod blwyddyn arianol 1879, yn gyferbyniol i 56,103,053, yn 1878, yr hyn a ddengys gynydd o 15,789,564 o alwyni yn ystod un flwyddyn.

—Mae y cnwd gwenith drwy yr oll o'r Gornllewin wedi bod yn doreithiog tu hwnt i un flwyddyn flaenorol. Ysgrifena gohebydd i un o bapryau Chicago, o Indiana: "Mewn llawer amgylchiad gwertha y cnwd am gymaint ag yr ystyrir y tir yn werth flwyddyn yn ol. Dywedodd un dyn: 'Cyn y cynauaf yr oeddwn mewn dyled o \$360 Edrychais ar fy nghae, a dywedais, 'Os tal y cnwd fy nyled byddaf yn foddlon.' Yr wyf wedi dyrnu, a thalu y ddyled, ac eto y mae genyf bum' cant o ddoleri yn weddill.'"

—Fel yr oedd heddegidwad yn Jersey City yn rhedeg ar ol nifer o fechgyn afreolus, dro yn ol, sythiodd ar yr heol, gan dori gwael-lestr. Bu farw mewn ychydig fynyddau.

—Dywed hysbysiad o Bushire fod y sychder wedi niweidio y cynauaf yn South Persia a rhandiroedd Bagdad a Bussorah yn Twrci Asiaidd. Mae pris gwenith yn Messopotamia wedi codi dair gwaith y pris cyffredin.

—Ymddengys fod helbul newydd wedi tor-allan yn Afghanistan. Ar y 3ydd o'r mis diweddfaf, daeth y newydd fod nifer o'r catrodau brodorol wedi ymgodi mewn gwrthryfel, a llofruddio holl aelodau y Genadaeth Brydeinig a'i gosgorddlu, yn Cabul. Dechreuwyd y terfysg gan dair catrawd, a'r rhai yr ymunodd naw eraill yn fuan, a llawer o'r bobl gyffredin. Yr oedd 79 o bersonau perthynol i'r Genadaeth yn yr adeiladau pan ymosodwyd arnynt Parhaodd yr ymosodiad arnynt trwy y rhan fwyaf o ddydd Mercher, a'r ychydig filwyr yn amddiffyn y lle gyda gwrolddeb mawr. O'r diwedd rhoddodd y terfysgwyr y tai ar dân, pryd y rhuthrodd y rhai oeddynt yn weddill i ganol eu hymosodwyr, gan ymladd gyda'r dewrder mwyaf, ond cafodd yr oll o honnynt eu lladd. Gwnaed y Genadaeth i fyny o Major Sir Louis Napoleon Cavagnari, K. C. B., C. S. I.—y Llysgenad awdurdodedig; Mr. Jenkins, Ysgrifenydd a Phrif gynorthwywr; Dr. Kelly, y Mil. W. R. P. Hamilton, llywydd y gosgorddlu; Bukhtarkahn, cynorthwywr brodorol, a'r gosgorddlu, sef 26 o feirchfilwyr a 50 o draed-filwyr. Dywedir fod naw o'r gosgorddlu yn absenol o'r ddinas pan wnaed yr ymosodiad.

—Yr oedd ychwanegiadau mawrion o filwyr i gael eu danfon i India, i weithredu yn Afghanistan, y rhan gyntaf o honnynt i adael Lloegr ar yr 16eg o'r mis diweddfaf, yn y llong *Malabar*, i gael ei dilyn yn fuan gan y *Junma* a'r *Euphrates*, gydag ychwaneg o adgyfnerthion.

—Ar nos Fawrth, y 7fed o fis Medi, traddododd y Dr. De Witt Talmage, o Brooklyn, N. Y., ei ddarlith gyhoeddus olaf yn yr *Agricultural Hall*, Llundain, Prydain Fawr Yna cychwynodd tua ei gartref yn y wlad hon. Ni roddid nemawr o ganmoliaeth iddo, gan y rhai a'i clywsant, o herwydd fod ei ddull yn lled ddyeithr i'r Prydeiniaid. Dywedir ei fod, pan yn pregethu a darlithio, "yn hollol ar ei ben ei hun," o ran ei ddull; a thybir y bydd iddo barhau felly, am y rheswm, mai ychydig yw y nifer a deimlant awydd i gymeryd i fyny ei arddull o lefaru. Dywedir yn rhai o newyddiaduron Prydain, "Pa faint bynag o ddaioni a wnaeth i'w wrandawr yn ystod ei ymdaith, ei fod wedi llwyddo i sicrhau swm da o arian am bob pregeth a darlith a draddododd, gan fod y gydnabyddiaeth a dderbyniai am bob un o honnynt wedi amrywio o 50p. (\$250) i 100p. (\$500)." Dylai y Cymry fod yn ddiolchgar am eu bod yn cael yr efengyl mor rad

Cyflawnwyd gweithred ysgeler gan benboethiaid yn Westerville, O., un nos Sul yn ddiweddar. Yr oedd *liquor saloon* a thafarn yn wrthddrych dygasedd pobl y lle, ac felly chwythasant yr adeilad i fyny a phylor gwn, nes yr oedd yn bentwr o addeilion. Yr oedd chwech o bersonau yn cysgu yn yr adeilad ar y pryd, ond diangasant oll yn fyw megys yn wyrthiol. Dylai cyflawnwyr yr anfadaith

hwn gael eu chwilio allan a'u cosbi hyd derfyn y gyfraith. Nis gellir gwneyd mwy o niwed i achos da nag i ddefnyddio y cyfryw foddion i geisio hyrwyddo ei lwyddiant.

—Dywed hysbysiad o St. Petersburg, dyddiedig Medi 5, fod trefniadau wedi eu gwneyd i ddanfôn ymgyrch i Ganolbarth Asia, er chwilio i'r posibilrwydd o newid cwrs yr afon Amu-Darya, ac achosi iddi lifo i'r Môr Caspiaidd. Mae yr ymgyrch wedi ei ranu i dair mintai, i gymeryd cyfeiriadau gwahanol. Yr mae un fintai wedi cychwyn eisoes, ond erys y lleill hyd Ionawr, o herwydd cyfiwr cynhyrfus y tiriogaethau Turcomanaidd.

—Mae y cnwd coffi, yn ucheldiroedd Brazil, wedi derbyn niwed mawr gan rew trwm.

—Dathlwyd cylchwyll flynyddol buddugoliaeth Sedan yn gyffredinol drwy Germani ar yr 2il o'r mis diweddfaf. Yr oedd llawenydd mawr yn Berlin ar yr achlysur.

—Cafodd Lewis Gray, 27 oed, a Charles Jones, 21 oed, eu chwythu yn ddarnau mân, trwy firwydriad *nitro glycerine*, gyda'r hwn yr oeddynt ar weithredu ar ffynon olew yn Bell's Camp, Pa. Cafodd gwedd o geffylau a cherbyd eu chwythu yn fân ronynau gan y firwydriad dychrynlyd.

—Yn ol ymddangosiadau presenol, bydd y caledi yn mysg y dosbarth gweithiol yn y trefydd poblogaidd yn ngogledd ddwyreinarth Lloegr yn fawr iawn yn ystod y gauaf dyfodol.

—Dywed hysbysiad oddiwrth Lywodraethwr Smolensk, yn Rwsia, fod tan mawr wedi tori allan yn nhref Wiazama, 100 milldir o Smolensk. Yr oedd 200 o dai a'r carchar yn llosgi.

—Dywedir fod Spaen yn myned i anfon 20,000 o filwyr i Cuba, yn ngwyneb fod gwrthryfel arall yn cael ei fygwth yno. Dywedir, modd bynag, fod arweinwyr yr hen wrthryfel yn parhau yn ffyddlon i'r awdurdodau, a bod pob peth yn dawel yno ar hyn o bryd.

—Un yn unig o saith Arlywyddion cyntaf y Talaethau Unedig a feddai fab (Adams), ac ollnodd ef ei dad i'r Ty Gwyn.

—Cyrhaeddodd parti o bedwar ugain o dyddynwyr Seisodig ddinas New York y dydd o'r blaen, ar eu ffordd i Texas, lle y maent wedi prynu tir.

—Bu marsiandwr cyfoethog, o'r enw Thomas Wilson, farw yn ddiweddar yn Baltimore, Md., yn 92 mlwydd oed Cymun-rododd \$720,000 i Gymdeithasau Elusengar a Haelionus y ddinas.

—Nid yw y rhyfel yn Neheubarth Affrica drosodd eto, er yr ymddengys nad yw y Zulus yn alluog i wneyd rhyw lawer o wrthwynebiad.

—Dywed gohebydd y London *Times* fod newyn a thrueni yn ffynu yn Cashmere, a bod y *cholera* yn cynyddu yn Cabul.

—Tra yr oedd dawns yn myned yn mlaen mewn neuadd yn New Orleans, La., un noson yn ddiweddar, syrthiodd yr oriel, gan achosi marwolaeth un person, ac anafu pump eraill.

—Trwy ddiolfalwch *switch-man*, cymerodd gwrthdarawiad le y dydd o'r blaen ar Reil-ffordd Dyrchafedig New York, y ddau beiriant yn rhedeg i'w gilydd gyda nerth mawr. Yn ffodus ni niweidiwyd neb yn ddirifol.

—Ar ol hyn, mae holl swyddogion llywodraeth y Talachau Unedig i dderbyn deg y cant o'u tâl mewn arian (*silver*).

—Cafodd Dr. William O. Moseley, Jr., o Boston, ei ladd tra yn disgyn y Matterhorn yn Switzerland. Llithrodd dros ddibyn o 2,000 o droedfeddi islaw

. Mae Rwssia yn parhau i alltudio niferi mawrion o droseddwy'r politicaidd i Siberia. Cafodd 88 eu hanfon yno o Moscow mewn un wythnos yn ddiweddar.

—Dywedir fod Garibaldi wedi myned adref i ynys Caprera, lle y bwriada dreulio gweddill ei oes.

—Dywedir fod aur wedi ei ddarganfod yn Nova Scotia, a bod cryn gynhwrf yno mewn canlyniad i hyn.

—Dywed newyddiadur Ffrengig fod Esgob Grenoble wedi cael ei wysio ger bron y *Council of State* (yn Ffrainc), am fyned tu hwnt i'w awdurdod.

—Cymerodd ffrwydriad le mewn pwll glo yn Bonchamp, yn Nosran Haute Saone, yn Ffrainc, yn ddiweddar, lladdwyd pymtheg o bersonau, ac anafwyd nifer mawr.

DYDDANION.

[O Gofiant Dr Ellis Evans, Cefnmawr, gan Cynddelw.]

Yr oedd Ellis Evans yn gyffelyb, yn ei wrthwynebiad i ddrwg-arferion ei ardal, i'w frawd a'i gyfaill hoff, J. Jenkins, o Hengoed. Yr oedd hen arferiad ryfedd yn Hengoed, er cyn cof, o gyrchu yno, i'r hyn a alwent yn "ben mis mawr." Buasai Hengoed gynt yn fath o Jerusalem i'r holl eglwysi gyrchu yno, am ugain milldir o gwmpas, i gymundeb am dri phen mis, sef Mehefin, Gorphenaf, ac Awst. Ymlygrodd y cyrchladau hyn yn raddol, nes oedd-ynt fel ffeiriaid gwagedd. Blinid Jenkins yn fawr ganddynt, a llwyddodd o'r diwedd i'w diddymu. Byddai yr ieuencyd yn dyfod yno i gwrdd â'u

gilydd, a byddai brwydrau gwaedlyd yn dygwydd yn fynych o barthed i'w cariadau. Y ferch lanaf ei gwisg a'i gwedd, yn ffair Caerphili, neu ar Gefn Hengoed, ar y "Pen mis mawr," a ystyrid yn flodeuyn y wlad. Pa fodd bynag, syrthiodd dau ddyn ieuanc allan yno unwaith, a phenodwyd ar ddiwrnod i ymladd brwydr benderfynol, ychydig o bellder oddiyno, sef tua yr ail ddydd Llun ar ol y ffrac. Clywodd John Jenkins am y peth, a theimlodd yn ddwys o'r herwydd. Benthycodd geffyl ac aeth tua maes y gwaed. Yr oedd y cae yn llawn o bobl, y cylch wedi ei ffurfio, y ddau ymladdwr wedi ymddiosg, y cefnogwyr yn sefyll yn barod wrth eu cefnau, a'r bechgyn ar ymosod i'r ymladdfa. Synodd y dorf weled "Sion Siencyn" yn dyfod i'r fath le "ar'cha ceffyl." Disgynodd, ac aeth yn dawel a diofn atynt. "Ga' i fyn'd at y bechgyn i'r *ring* i siarad gair â hwy cyn iddynt ddechreu bwrw." "Cewch, cewch," meddai gwahanol leisiau. Dyna John Jenkins yn y *ring*! Dacw y pregethwr tal, tenau, gewnog, yn sefyll rhwng y ddau ymladdwr, mor oer, tawel, a phenderfynol a'r dŵr. "Wel, 'y mechgyn i, yr ydych yn ddau ddyn gwrol, gwisgi. Ni welais i ffeiniach breichiau ac ysgwyddau gan fechgyn erioed. 'Does dim *doubt* na wadwch chwi eich gilydd yn ofnadwy â'r aelodau cryfion yna, ar ol i chwi ddechreu." Wedi barnu a llygadu y bechgyn drostynt, gofynodd iddynt, "A ydych chwi yn meddwl mai i guro eich gilydd mae y Oreawdwr doeth a da wedi rhoi yr aelodau braf yna i chwi?" Yr oedd y ddau ymladdwr yn dechreu cywilyddio a gwyneblasu, a'r dorf oddi amgylch yn dechreu delwi, fel rhai eug yn ngwydd eu Barnwr, "O, 'mechgyn anwyl i! onid gwell fyddai i chwi siglo dwylaw, a gwisgo am danoch a myned tua thre'?" Cydunwyd yn y fan; aeth y ddau ddyn ieuanc adref gyda chroen iach, a chydybod dawel; a daeth gwr Duw o'r *ring* a gwregys heddwch am ei lwynau, wedi gorchfygu y ddau ymladdwr â gair ei enau, ac aeth i'w ffordd gan fendithio enw yr Arglwydd am yr oruchafiaeth.

Y W A W R.

“Boed dda y ffawd, bedydd ffydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd ffydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd.”—EBEN FARDD.

CYF. IV.]

TACHWEDD, 1879.

[RHIF. 8.

YMPRYD ENAID.

Un o'r cyneddfau penaf sydd yn perthyn i'r enaid ydyw hoffder at gymdeithas. Mae hoffder dyn at gymdeithas yn fawr iawn, os yn ei le. A pharyfedd?—y mae efe yn cael ei eni i gymdeithas. Mewn cymdeithas y mae efe yn derbyn ei fagwraeth; ac fel y tyf i fyny ac yr ymddadablyga, y mae yn cael eangiad o'i fodolaeth mewn cymdeithas. Yn lle meddu bodolaeth fechan, unplyg, ymeanga nes cymeryd bodolaeth eraill i mewn megys i'w fodolaeth ei hun. Wrth wasgaru ei feddyliau a'i deimladau i eraill, nid oes dim llai nag ymeangiad o'i fodolaeth yn cymeryd lle. Yr hoffder sydd mewn dyn at gymdeithasiad sydd yn rhoddi gwerth ar ddefnyddioldeb iaith. Mae iaith yn werthfawr fel cyfrwng i gario masnach yn mlaen a'n gilydd; ond yn benaf ar gyfrif ei gwasanaethgarwch fel cyfrwng cymdeithasiad. O blith lleisiau amryfath ein natur, y mae un llais neillduol yn cyfodi—llais ydyw ag sydd yn pereiddio iaith y pagan a'r diwylliedig—pereiddia bob iaith o dan haul y nef—llais natur gymdeithasol dyn.

Yr oedd yr hoffder hwn at gymdeithas yn nerthol iawn yn Iesu Grist. Daeth ef o'r nef i'r ddaear mewn trefn i fwynhau y cyfleusdra hwn. Pa fath le oedd yr anialwch i gyfarfod a'i serch at gymdeithas ddynol? Wel, lle hynod ddi-gymdeithas ddynol oedd yr anialwch. Nid oedd yno gymaint a gweithredoedd dynol. Mae gweithredoedd dynol yn ychydig o gynorthwy i gymdeithasu & dynion yn absenoldeb dynion yn bersonol. Yr ydym yn gallu cymdeithasu a'n cyd-ddynion trwy eu gweithredoedd. Yn Nghymru, cyn hyn, buom yn sefyll gerllaw aml i hen gastell sydd yn addurno y wlad. Arsylllem ar ei nodweddau, ei furiau cadarn-gryf, a'i ffurf arbenigol. Efallai ni'd digon fyddai tremio o'r tu allan; rhaid oedd cael myned trwy rai o'r pryf byrth i mewn. Yn ymsyniol iawn o ddyeithrwrch y lle, ymdeimlem ein hunain yn cael ein dyddori. Er nid yn hollol ddiogf, dringem ar hyd grisiau haner adfeiliedig i ystafelloedd yn y muriau, lle ceid ein dewrion gynt yn amddiffyn eu gwlad, eu haith, a'u cenedl—cyn i'r Cymry

fyned yn bobl *nice!* fel y maent yn awr, na thâl dim ond iaith ac arferion Seisonig ganddynt! Wrth ymdroi felly yn yr hen gastell, ac o'i amgylch, ymdeimlem ein hunain yn sicr megys yn mhresenoldeb yr hen Gymry gynt, Ymrithient bron yn weledig ar bob llaw i ni—yn eu pryd, eu gwedd, eu harfwisgoedd a'u dullweddiad. Cymdeithasid fel yna â'r dewrion Cymreig drwy eu gweithredoedd adfeiliedig. Mae y darlennydd, fe ddichon, wedi bod ryw dro ar ymdaith ar ddydd gwyl yn Ngwlad y Gân, ac ar ei hynt bleserol wedi taro ar hen ffordd Rufeinig, gan fyned yn mlaen ar hyd ei phalmantau disathr—wrth dynu yn mlaen i olwg bryn cyfodedig, yn dyfalu gweled mintau o filwyr Rhufeinig yn cyfeirio yn fygythiol tuag ato. Nid oedd dim o'r fath yn bodoli—neb yn arfog gerllaw—neb yn fygythiol. Gweithredoedd pobl gynt oedd yn dylanwadu ar y dychymyg, nes dwyn yr ymwelydd i gymdeithasu â hwynt bron yn sylweddol. Fel yna gwelwn ein bod yn gallu cymdeithasu â dynion trwy eu gweithredoedd, i.e., hyd yn nod â dynion ymadawedig, yn yr ystyr hwn. Dylem gymdeithasu â Duw trwy ei weithredoedd. Beth yw yr adeiladwaith rhyfeddol sydd yn ein hamgylchynu ar bob llaw, ond cyfryngau trwy ba rai yr ydym i ddal cyfriniaeth â'r Anfeidrol. Y mae glanau y meidrol a'r terfynol yn cael eu cylchynu ag anfeidroldeb. Gallwn felly ddyfod yn ymwybodol o'r Anfeidrol. Ond a ydym, yw y pwnc! Rhaid ein bod ni, ddynolryw, yn rhyfeddol o ddichwaeth ac anystyriol, neu byddem yn gwelw mwy o Dduw yn ei weithredoedd, ac yn cymdeithasu mwy ag ef trwyddynt.

Lle anfanteisiol oedd yr anialwch i'r Iesu i gymdeithasu â neb dynion trwy

eu gweithredoedd, canys nid oedd yno weithredoedd dynol o gwbl. Nid oedd yno gymaint a hen gastell adfeiliedig, nac olion hen ffordd Rufeinig iddo ef gymdeithasu â dynion trwyddynt yn ystod tymor maith y deugain niwrnod a'r deugain nos! Nid oedd efe *gerllaw* preswylfeydd dynol. Y mae bod gerllaw ein cyd-ddynion, er o'u golwg, yn help i ni fwynhau eu cymdeithas, ac i sirioli unigedd. Y mae goleuni bwthyn to gwellt yn amneidio o dan arantau y nos, wedi sirioli llawer calon ofnus cyn yn awr. Ond ni chaniateid hyny i'r Iesu mwyn yn yr anialwch. Pell ydoedd oddiwrth breswylfeydd dynol.

Yn awr os oedd hoffder ein Harglwydd at gymdeithas ddynol mor fawr, fel yr ydoedd wedi dyfod o'r nef oedd i'w fwynhau, mewn rhan; yr anialwch yn lle mor hollol amddifad o gymdeithas, ac yntau yn cael ei gadw yno am y fath dymor hirfaith, rhaid ei fod yn newynu yno oblegid diffyg cymdeithas; nid oedd hyn yn amgen nag ympryd enaid.

Y SYMUDIAD DIWEDDAR O BLAID CYMUNDEB AGORED.

GAN Y PARCH. J. T. GRIFFITHS.

Tua deg mlynedd yn ol crewyd cryn gyffro yn mhlith y Bedyddwyr gan y Parch. Charles H. Malcom (yr hwn oedd y pryd hwnw yn weinidog ar Ail Eglwys y Bedyddwyr yn Rhode Island), drwy ei waith yn dyfod allan mor gryf o blaid cymuned agored. Canlynwyd ef gan y Parch. H. A. Sawtelle, un a berchid yn fawr, a'r pryd hwnw yn weinidog ar un o eglwysi y Bedyddwyr yn San Francisco, ac hefyd yn olgydd papyr Bedyddiedig yn y ddinas hono. Unodd y Parch. J. Hyatt Smith, gweinidog y Bedyddwyr ar Lee Ave-

nue, Brooklyn, yn y symudiad drwy gyhoeddi "ffug-chwedl grefyddol," y "Drws Agored," yn mha un y gwawd-ia i ymarferwyr "cymundeb caeth"—a'i eglwys hefyd yn uno gydag eglwysi maban-fedyddwyr mewn cyfarfodydd cymundeb. Cyhoeddodd y Parch. G. F. Pentecost, yr hwn oedd y pryd hwnw yn weinidog ar eglwys y Bedyddwyr yn Hanson Place, Brooklyn, ei ymwrthodiad â barn y Bedyddwyr ar bwnc y cymundeb, drwy roddi yr elfenau mewn claf-ystafell i bersonau nad oeddent wedi eu trochi, eu tywallt, na'u taenellu. Noddwyd y symudiad gan Dr. Behrends, gweinidog Eglwys Gyntaf y Bedyddwyr yn Cleveland, y Parch. T. J. Melish, un o gyn-olygwyr y *Journal and Messenger*, papyr Bedyddiedig yn Cincinnati, O.; y Parch. A. Machett, nn o weinidogion enwog Missouri, a chan eraill.

Corphorwyd eglwys y Bedyddwyr Marcy Avenue, Brooklyn, o dan weinidogaeth y Parch. R. Jeffery, D. D., ar yr egwyddor o gymundeb agored. Cychwynwyd y *Baptist Union*, papyr wythnosol, er cynorthwyo y symudiad.

Yr oedd y gweinidogion uchod yn ddynion galluog ac enwog yn yr enwad; am hyny nid oedd y symudiad heb arweinwyr cymwys. Bernid ar y pryd fod y lleygwyr mewn cydymdeimlad â hwynt, a bod nifer mawr o ddynion blaenaf yr enwad gyda hwynt mewn egwyddor, ac y buasent yn fuan yn cyhoeddi eu hunain o'u plaid. Ffurfwyd math o gymdeithas er mwyn lledaenu daliadau cymundeb agored, a phrophwydwyd yn rhydd y buasai yr ymarferiad o gymundeb caeth yn fuan yn cael ei chwyldroi.

Ond yn y cyfamser yr oedd llawer yn cael ei wneyd a'i ddweyd yr ochr arall. Mewn cymansafoedd, mewn cyfarfodydd Talaethol (*State Conventions*), ac yn wir, yn holl gyfarfodydd yr enwad, pasiwyd penderfyniadau cryfn, yn y modd mwyaf unfrydol, yn ail gadarnhau "cymundeb caeth;" tra, os rhoddai siaradwr ergyd i blaid y cymundeb agored, derbynid ef gyda bonllefau o gymeradwyaeth. Cymerodd Cymanfa Long Island achos J. Hyatt Smith i

fyny, a diaelodwyd yr eglwys drwy duedbiad o 174 dros hyny, a 21 yn erbyn hyny, a thystiai y rhai a duebasant yn erbyn diaelodiad yr eglwys, nad oedd ganddynt y cydymdeimlad lleiaf dros gymundeb agored, ond yn unig eu bod yn wrthwynebol i'r fath weithred lem. Methodd eglwys Dr. Jeffery a chael derbynid i'r Gymanfa, er na chyfadd-efai ei chenadon (*delegates*) ei bod yn eglwys cymundeb agored. Ar yr un pryd achwynai y gweinidogion oeddent wedi ymgymeryd â symudiad y cymundeb agored, eu bod wedi eu halltudio, ac yn cael eu gochelyd gan eu brodyr, a'u trin gan yr enwad mewn modd hollol anghyfiawn. Yr oedd yr achwyniadau hyn yn lled bwysig. Os oedd yn wir fod ganddynt o'u plaid nifer mawr o'r gweinidogion galluocaf, a choroph mawr y lleygwyr (y rhai a ddarparant ddefnyddiau rhyfel), pa fodd oedd yn bosibl iddynt gael eu herlid? Ni losgir cyfeiliornwyr (*heretics*) pan y mae cyfeiliornwyr yn y mwyafrif. Nis gellir ymarferyd alltudiaeth pan mae y pleidiau yn agos a bod yn gydradd. Pe buasai arweinwyr y cymundeb agored wedi cario gyda hwynt y bedwaredd neu y bumed ran o'r enwad, nis galledid eu trin yn ddrwg, ond ar draul ymraniad arswydus. Am hyny wrth dystio eu bod yn cael eu halltudio, eu herlid, a'u cam-drin, yr oeddent yn cyfaddef eu bod yn hynod o ddiwerth, ac nad oedd eu hathrawiaeth wedi cymeryd ond gafael gwanaidd yn meddwl yr enwad ar y cyfan. Daeth y bonnedd-igion eu hunain i'r penderfyniad hwn yn y diwedd, ac am hyny dadgysylltodd plaid cymundeb agored. Ymunodd Dr. Behrends â'r Annibynwyr, Mr. Melish a Dr. Malcom â'r Episcopaliaid, ac ymwrthododd Mr. Smith ag egwyddorion y Bedyddwyr. Nid yw Mr. Pentecost mwyach a gofal eglwys arno, ac ymwrthododd Dr. Sawtelle a Mr. Machett â symudiad y cymundeb agored. Ac y mae Dr. Jeffery, er ei holl allu, hyd yn hyn wedi methu adenill yn gyflawn ei safle enwadol. Y mae newyddiadur y *Baptist Union* wedi marw er ys llawer dydd. Ystyrir y symudiad yn mhlith y pethau gorphenol,

a chyhoeddir yn ddiarhebu mewn modd gwirioneddol, fod daliadau "caeth gymundeb" yn gryfach nag o'r blaen. Ymglyf ydych chi gofyniad mewn perthynas i'r achos, Paham y methodd y symudiad mor gyflawn? Y mae y ffaith yn rhanol yn ddyledus i'r agwedd a gymerodd eglwysi maban-fedyddwyr. Y mae prif ysgrifenydd yr holl enwadau yn dal fod yn rhaid bedyddio y dychweledigion cyn y gellir eu gwahodd at fwrdd y cymundeb. Hon yw y safle a gymerir yn gyffredin. Ond gan nad yw y Bedyddwyr yn ystyried taenellu yn fedydd o gwbl, edrychiant ar y Presbyteriaid, y Methodistiaid, &c., fel personau difedydd. Ystyriant hwy yn yr un sefyllfa a'r Crynwyr, y rhai a wrthodant fedydd dwfr oddiar egwyddor. Ystyriant eu bod yn yr un sefyllfa a dychweledigion difedydd yn nghynulleidfaoedd y Bedyddwyr. Teimlant nas gallant yn gyson wahodd Presbyteriaid, Methodistiaid, &c., at fwrdd yr Arglwydd heb hefyd wahodd dychweledigion difedydd o'u plith eu hunain. Ond byddai hyn yn groes i feddyddrychau yr holl enwadau. Am hyn y rwy oedd gan y blaid Fedyddiedig a wrthwynebai wahodd y Presbyteriaid, Methodistiaid, &c., i gymuno, y rhai a ystyriant yn ddifedydd, *gefnogaeth faesol y personau dialededig hyn*. Wrth fod y cymunwyr agored yn dadleu dros dderbyn at y bwrdd y personau a ystyriant yn ddifedydd, yr oedd yn rhaid iddynt ddadleu yn erbyn y safle a gymerid gan y personau a ddymunent wahodd.

Nis gall yr eglwysi eraill gymell y Bedyddwyr i ddod yn gymunwyr agored hyd nes y gwnant hwy eu hunain gymeryd y safle fod pawb a garant yr Arglwydd Iesu, y difedydd yn gystal a'r bedyddiedig, i gael eu gwahodd at fwrdd y cymundeb.

Eto, rhwystrwyd llawer o weinidogion rhag ymgymeryd â'r cymundeb agored gan y safle a gymerir gan enwadau eraill tuag at yr oll o'r Bedyddwyr. Os cyll gweinidog eglwys maban-fedyddwyr ei safle mewn un eglwys drwy gondemnio rhywbeth yn ei hathrawiaethau neu ei hymarferiadau, gall ym-

gymeryd ag eglwys arall. Nid felly y Bedyddwyr. Os drwy argyhuddo (*denuance*), dywedwn gaeth-gymundeb, y cyll ei sefyllfa yn mhlith y Bedyddwyr, cyll bob safle eglwysig beth bynag. 'Does dim gwahaniaeth pe meddai dduwioldeb sant, neu hyawdledd angel, ni dderbynid ef i weinidogaeth y Presbyteriaid neu y Methodistiaid cyhyd ag y gwrthoda fedyddio babanod.

Er ei fod wedi colli ei safle yn mhlith ei bobl ei hun drwy ei haelioni tuag at maban-fedyddwyr, nid yw yn y mesur lleiaf wedi cynorthwyo ei sefyllfa yn eu plith hwy. "Nid yw yn ddigon," meddant, "i chwi gymuno gyda ni; rhaid i chwi roddi i fyny eich daliadau Bedyddiedig yn gyflawn, cyn y gellwch gael derbyniad i'r weinidogaeth yn ein heglwysi." Fel hyn gwelodd pob gweinidog Bedyddiedig, os unai yn symudiad y cymundeb agored, ac os methai a chario ei frodyr gydag ef, fod yn rhaid iddo, fel Dr. Behrends, ymwrthod â daliadau y Bedyddwyr yn hollol, neu, fel Sawtelle, Matchet, a Cameron, sefyll yn hollol ar ei ben ei hun. Dywedai un o'r rhai olaf, wrth ymwrthod â chymundeb agored, ac adgymeryd ei le yn mhlith caeth gymunwyr, mai un o'i resymau dros ddychwelyd oedd, ei fod wrth geisio cymundeb gydag enwadau eraill, wedi tиро tu allan i bob enwad; fod ei ymdrechion dros undeb Cristionogol perffaith wedi terfynu yn yr unigrwydd mwyaf perffaith. Felly trwy gyhoeddi yn flaenorol "nad oes angen i un Bedyddiwr apelio am le yn eu gweinidogaeth, er ei fod wedi colli ei le wrth eu gwahodd hwy i'r cymundeb, y mae eglwysi maban-fedyddwyr wedi rhoddi y gwasanaeth mwyaf i blaid y caeth gymunwyr, wrth rwystro gweinidogion Bedyddiedig a ffafriant gymundeb agored, rhag dod allan mewn modd cyhoeddus i ddadleu dros eu barn. Ymddygai eglwysi maban-fedyddwyr fel math o wylwyr arlywyddol (*provost guard*) i atal gweinidogion Bedyddiedig ffoedig, a'u rhoddi yn ol i fwyafrif caeth gymundeb.—(*O'r Annibynur*.)

Y mae yr ysgrif uchod wedi ei chy-

hoeddi yn mhrif baprau Seisonig y Bedyddwyr yn America, a chredaf, er fod y cerydd yn llym i eglwysi y Taenellwyr, yn gystal ag i arweinwyr y symudiad uchod, fod y syniad yn gywir gyda golwg ar safle y Bedyddwyr Americanaidd ar bwnc y cymundeb, ac am hyny credwyf y bydd yn fuddiol i ddarllenwyr y WAWR.

LUTHER A'I YSGRIFENIADAU.

II.

Yn y pedair-cyfrol-ar-hugain o argraffiad y ganrif ddiweddfaf—gweithiau mwyaf cyflawn Luther—ceir pregethau, traethodau, caniadau, a llythyrau.—Medrai daro pob tant gyda yr un medrusrwydd. Weithiau ceir ef yn dawel addysgiadol, weithiau yn frwdfrydig esboniadol, weithiau arddengys allu gorlethol mewn gwatwareg. Yn ei ysgrifeniadau dadleuol dengys erwindeb eithafol, efallai. Pan yn ysgrifenu yn erbyn Harri VIII., ac, fel y mae yn ddrwg genym, yn erbyn y Bedyddwyr, (er fod ei gyfieithiad o'r Beibl yn ffafriol i ni), mae ei lymder yn rhyned dros bob rheswm. Yr oedd efe yn hyf ryfeddol, bob amser yn ddyn y bobl i'r carn, ac yn fynych ni ymataliai fygwth tywysogion. Mae ei fygythiadau weithiau yn llawn athrylith ac ysplander, ac yn dangos aruthredd gallu. Di-amheu mai anhawdd cael dim y'mhlith cynrychion dynol o'r un natur a ddeil gymhariaeth am fynydd. Fel areithydd, efe oedd y mwyaf yn ei ganrif, wedi ei gynysgaeddu gan natur â'r holl elfennau angenrheidiol, corph a meddwl. Yr oedd effeithiau ei anerchiadau bob amser yn fawr—yn fynych yn anorchfygol. Yr oedd yn glir, twym, a chryf, ac yn aml yn llawn o dân; dylanwadai ar dywysogion a chyffredinoliau yn gyffelyb. Dyma rai engreiffiau o'i arddull rymus gartrefol: "Bendigedig fyddo Duw," ebe efe yn ei ragymadrodd i'w Bregethau Teuluaid, "mae y Beibl genym, gyda llyfrau gwerthfawr a defnyddiol o eiddo llawer o ddynion dysgedig, am ba rai y gall Cristion yn wir fod yn falch. Fel mae

y dywediad, 'Mae y fuwch yn myned i'r glaswellt hyd ei bol,' felly ninau ydym wedi ein cyfoethogi â phorfa y Gair Dwyfol. Caniataed Duw i ni ymborthi yn ddiolchgar arno, a dyfod yn fras a chryf, cyn i'r sychder ein dal!" Pa fodd y gallai dadleuydd dros addysg orfodol roddi ei achos mewn gwell ffurf na'r un ganlynol? "Yr wyf yn dal y dylai y llywodraeth orfodi ei deiliaid ydynt yn gyfartal iddo i gario y bidog a'r gwn yn amser rhyfeloedd; pa faint yn fwy y gall, ac y dylai, orfodi y plant i fyned i'r ysgol, o herwydd y mae gwaeth rhyfel i'w hym-ladd gyda'r diafol distrywiol, yr hwn sydd yn myned o amgylch gan sugno dinasoedd a theyrnasoedd nes y byddo wedi tynu allan yr holl ddaioni o ddynion, a gadael y plisg diwerth ar ol, gyda y rhai, ar ol i'r melynwyfyned ymaith, y gall eu ffwlio fel y byddo yn dewis."

Dyma ei ddrychfeddwl o swyddogaeth menyw: "Mae menywod wedi eu haddurno a'u grasoli â bendith Duw, ag anrhydedd mamaidd, ac yr ydym oll wedi ein hymddwyn, ein geni a'n maethu a'n dwyn i fyny ganddynt hwy. Byddaf fi yn fynych yn teimlo pleser a mwynhad mawr pan y byddaf yn gweled pa mor dda y mae merched wedi eu cyfaddasu i ofalu am y plant. Pa mor fedrus mae hyd yn nod genethod bychain yn gallu trefnu i gario babanod! Y modd y mae mamau yn gallu chwareu, gyda gwenu a symudiadau siriol a dyddanol pan yn tawelu plentyn wylofus, neu yn ei roddi yn y cryd! Gadawer i ddyn geisio gwneyd hyny, a bydd fel camel yn ceisio dawnsio!" Ni roddwyd erioed well athrawiaeth i bregethwr neu i siaradwr o unrhyw fath, na'r canlynol, o'i *Table Talk*, casgliad o'i ddywediadau, a wnaed yn ddiweddar mewn bywyd, gan ddynion ag oeddynt gydag ef yn ddyddiol:

"Melldigedig yw yr holl bregethwyr ydynt yn amcanu at bethau uchel ac anhawdd, yn esgeuluso daioni ysbrydol y bobl dlawd, annysgedig, gan geisio eu clod eu hunain! Pan y byddaf yn siarad, byddaf yn gostwng

fy hun i lawr. Nid wyf yn gofalu am na doctoriaid na swyddogion, ond y mae genyf lygad ar y lluaus o blant a gweision. Dylai pregethwr duwiol a chywir siarad i'r dosbarth syml, fel mam yn tawelu ei maban, gan ei fwytho, a rhoddi iddo laeth ei bron, ac heb angen defnyddio unrhyw felyswin yn ei le."

Nid yw Luther byth mor garuaidd a phan yn ysgrifenu at ei gyteillion agosaf, a'i wraig a'i blant. Dyma llythyr dymunol i'w fab bychan, yr hwn er mor hysbys ydyw, ellir ei ddarllen drosodd a throsodd, gan mor swynol ei arddull syml:

"Gras a thangnefedd yn Nghrist. Fy anwyl fab bychan!—Mae yn dda genyf weled eich bod yn dysgu mor dda, ac yn gweddio yn wastadol. Ewch yn mlaen fel yna, fy mab bychan. Pan y deuaif adref, dygaf anrheg brydferth i chwi. Gwn am ardd brydferth a difyr, llawer o blant yn myned iddi; y mae ganddynt gotiau bychain euraidd am danynt, a phigant afalau dymunol o dan y coed, a pherllyg, a *cherries*, ac eirin; canant, neidiant, a dedwydd ydynt. Mae ganddynt gefylau bychain cain hefyd, gyda genfa aur a chyfrwyau arian. Yna gofynwn i'r dyn a berchenoga yr ardd, pwy oedd y plant. Dywedodd yntau, 'Y rhai hyn ydynt y plant ydynt yn hoffi gweddio, dysgu, a bod yn dda.' Wedy'n dywedwn, 'Anwyl syr, mae genyf finau fachgen bychan hefyd, o'r enw Johnny Luther, hoffai yntau hefyd ddyfod i'r ardd hon, fel y gallai weled y fath afalau dymunol, a gerllyg, a chael marchogaeth ar y fath gefylau heirdd, a chwareu gyda'r plant hyn.' Yna ebai'r dyn, 'Os yw ef yn caru gweddio, dysgu, a bod yn dda, caiff ddod i'r ardd—Lippus a Jost hefyd—ac os bydd i'r oll ddod gyda eu gilydd, bydd iddynt gael chwibanogla, tabyrddau, a saethu gyda bwa-saethau bychain.' Dywedais wrth y dyn, 'O, fy anwyl syr, âf mor fuan ag y gallaf ac ysgrifenas y cwbl o hyn at fy machgen bychan, Johnny, fel y gall weddio yn ddiwyd, dysgu ei orue, a bod yn dda, fel y gall ddod i'r ardd. Ond y mae ganddo famaeth,

'Lehne; rhaid iddo ddod a hithau gydag ef.' Yna dywedodd y dyn, 'Caiff fod felly; ewch ac ysgrifenwch ato.' Gan hyny, fy anwyl Johnny fychan, dysgwch, a gweddiwch mewn hyder, a dywedwch wrth Lippus a Jost i wneyd felly hefyd; yna cewch ddod i'r ardd gyda eich gilydd."

Ysgrifenydd y llythyr yna yn 1530, ar amser hynod o bwysig, pan oedd Luther yn cario ei fywyd, megys, yn ei law, a'r cyfrifoldeb mwyaf yn gorphwys arno. Treuliodd y pryd hwnw rai misoedd yn nghastell Coburg, er bod yn agos a chyfleus i ymgynoriad yn ystod cyflafareddiad yn Augsburg, dinas i'r hon ni feiddiai ei gyfeillion ganiatau iddo ddod, o herwydd gallu ei elynion. Yn nghanol ei lafur a pheryglon gallai fod yn chwareugar a thyn-er. Ysgrifenydd y llythyr canlynol ganddo at gyfeillion mynwesol iddo o'r un lle.

"Mae brysglwyn yn uniongyrchol o flaen fy ffenestr, fel coedwig fechan, lle mae piog y coed a'r brain yn cynal cyngorfa. Y mae y fath fyned yn oll ac yn mlaen, y fath waeddi ddydd a nos, yn ddiaball, fel pe buasent oll yn feddw neu wallgof. Mae hen ac ieuanc yn dadwrdd mor gymysglyd fel yr wyf yn synu pa fodd y mae llais ac anadl yn gallu parhau cyhyd. Hoffwn yn fawr i wybod a oes unrhyw fath o urddas campwrol tebyg gyda chwi; ymddengys i mi y rhaid eu bod wedi ymgasglu yma o'r holl fyd amgylchynol. Nid wyf eto wedi gwledu eu llywydd, ond y mae dynion mawrion yn cerdded ac yn llusgo eu godreu o flaen fy llygaid, yn wisgedig nid mewn ffordd ddrudfawr iawn, ond y cwbl mewn lliw o'r un natur. Maent oll yn dduon, ac oll yn llygad-frith, ond gyda gwahan-iaeth swynawl rhwng yr ieuanc a'r hen. Nid ydynt yn gofalu am balasau mawrion a fneuaddau; mae eu neuadd wedi ei gwneyd yn fwaog gyda y nefoedd brydferth, lydan; mae eu llawr wedi ei balmantu gan gangenau gwyrdd, ffres, ac y mae eu muriau mor llydan a'r byd. Nid ydynt yn gofyn am gefylau a thaclau trwsiadus. Y mae ganddynt olwynion yn amwisgedig â phlu,

fel y gallant ehedeg oddiwrth y gynau, a dianc rhag llid gelynion. Y mae arglwyddi mawrion, galluog, ond beth y maent yn ei benderfynu nid ydwyf yn gwybod eto. Cymaint y hynyna ydwyf wedi ei ddysgu trwy gyfieithydd. Maent yr bwriadu myned ar ryfelgyrch rymus yn erbyn gwenith, haidd, ceirch, a phob math orawn a chorn; a bydd llawer i wron yma, ac yn gwneyd gwrhydri mawr. Felly yr ydym yma yn eistedd ger y gyngorfa, yn gwrando ac yn edrych o'n cwmpas gyda llawenydd mawr a chariad, yn gweled pa fodd y mae y tywysogion a'r arglwyddi, a holl raddolion yr ymerodraeth yn canu ac yn mwynhau eu hunain mor llawen. * * Yr ydym wedi clywed heddyw yr eos gyntaf; maent wedi pryderu y'nghylch ymddiried i Ebrill."

Mae cariad calon dda at greaduriaid distadl Duw yn llefaru allan hefyd yn y cyngor dynwaredol llawen hwn, cyf-eiriedig at hen was :

"Nyni, bronfrithod, adar duon, pincod, piog y coed, gydag adar duwiol ac anrhydeddus eraill, y rhai yr hydref hwn ydym i deithio dros Wittenburg, dymunwn ddweyd ein bod ni wedi ein hysbysu yn sicr fod un Wolfgang Lieberger, eich gwas, wedi argymeryd â darn mawr o ddrygioni, wedi prynu yn ddrud ryw hen rwydi ail law, a hynny oblegid llid mawr a dygasedd tuag atom ni, gyda y rhai hynny i roi fyny adar-dy, ac yn bwriadu i rwystro, nid yn unig ein hanwyl gyfeillion y pincod, ond nyni oll, rhag cael y rhyddid o ehedeg yn yr awyr, a phigo grawniau ar y ddaear—y rhyddid a roddwyd i ni gan Dduw. Yn gymaint gan hynny, a'n bod ni, adar tlawd, trwy hyn yn cael ein taflu i brinder mawr, ein dymuniad gostyngedig a chyfeillgar atoch chwi ydyw, fod i chwi berswadio eich gwas i beidio gwneyd y camwri. Os na ellir ei atal rhag ein hudo ni â grawn, a chodi yn gynar yn y boreu i fyned i'w faglau, yna bydd i ni gadw draw oddiwrth Wittenburg ar ein hedfan. Bydd i ni weddio ar Dduw i sefyll yn ei ffordd, ac fel y gallo ryw ddydd weled, yn ein lle ni, lyffantod, locustiaid, a malwod; ac yn

y nos cael ymdeithio drosto gan lau, chwain, a bugs, fel y gallo ein hanghofio ni, a pheidio ein rhwystro ar ein hedfan rhydd. Rhoddwyd yn ein heisteddfan nefol o dan y coed."

Ac yn awr, o'r diwedd, dylem wneyd crybwylliad am emynau Luther. Efe oedd y cyntaf i wneyd y *chorals* yn rhan hanfodol o addoliad crefyddol, gan roddi argraff arnynt ag sydd o hyd yn aros. Y mae ei ganeuon yn iaith y bobl, ac yn gynes a llawenychol gan y ffydd sydd ynddynt. Gwna gwrando canu y beroriaeth aruchel a'r geiriau cynwysfawr wneyd i'r dagrau redeg yn llif dros ruddiau person o deimladau llednais. Lledasant yn fuan i bob man, a derbynid hwy gyda brwdfrydedd, yn cyfranu llai braidd tuag at lwyddiant cyffredinol y Diwygiad nag a wnaeth cyfieithiad y Beibl. Yr oedd y gwrthwynebwyr yn achwyn fod y bobl yn canu eu hunain i athrawiaeth Luther. Dywedai y Jesuitiad Consensus: "Mae emynau Luther wedi lladd mwy o eneidiau na'i lyfrau a'i anerchiadau." Mae rhif ei emynau yn fychan. Rhyw ddau-ar-bymtheg-ar-hugain a briodolir iddo, ac o'r rhai hynny nid oes ond pump yn wreiddiol hollol iddo ef; mae y gweddill yn gyfieithiadau ac awgrymion o ganeuon Lladinaidd ac Ellmynnaidd. Mae yn gymharol anhawdd teimlo eu prydferthwch a'u harucheledd allan o'u hiaith wreiddiol a naturiol. Y fwyaf enwog o ganeuon Luther ydoedd yr un sydd yn dechreu gyda y geiriau, "I ni twr cadarn ydyw I'u"—rhyfel-emyn y Protestaniaid ydoedd, a'r hon, tua'r adeg ei cyfansoddwyd, a dybid ei bod yn meddu ar ddylanwad goruwch-naturiol. Ebe ysgrifenydd yn y flwyddyn 153—:—"Mae hyd yn nod ysbrydion drwg yn crynu ac yn dianc ymaith pan y clywant hon yn cael ei chanu. Rhyddhawyd person a feddienid, oddiwrth ei boenau wrth ei gwrando." Yr ydym wedi gwneyd cais i'w throï o'r Saesoneg i'r Gymraeg, ond rhaid ei bod yn bell, bell, oddiwrth y gwreiddiol, gan y cwynai awdwr y cyfieithiad Saesoneg fod hwnw yn amherffaith. Ond dyma y cyfieithiad Cymreig fel ag y mae :

I ni tŵr cadarn ydyw Duw,
 Amddiffyn byth heb ballu ;
 Mewn llif ein cynorthwyr yw,
 Mewn drygau fo yn ffynu ;
 O hyd mae'n gelyn hen
 Yn ceisio drygu'n pen ;
 Mae 'i allu a'i ystrw'n fawr,
 Ymwisg mewn dig bob awr,
 Ail iddo y ddae'r ni fedd.

A phe'r byd yn llawn o ddrwg-lengoedd,
 Yn bygwth lladd ein bri,
 Nid ofnwn, canys Duw arfaethodd
 I'w wir lwyddo trwom ni ;
 T'wysog y tagddu fawr,
 Nid ofnwn ef un awr,
 A gallwn ddal ei wg,
 Tra sicr yw ei ddiwedd drwg,
 Un bychan air a'i cwmp.

TAITH I GYMRU AC YN OL.

GAN J. A. LEWIS, DAWN, MO.

Ar gais rhai cyfeillion ymdrechaf roddi ychydig o'm profiad ar fy nhaith ddiweddar i Gymru—anwyl wlad fy ngenedigaeith. Llawer pryd y teimlais hiraeth dwfn a greddfól am weled yr Hen Wlad—mangre fy ngenedigaeith a'm maboed, yn nghyda lluaus o gyfoedion ac eraill, cof anwyl am y rhai nis gallwn yn ystod 31 o flnyddau ei ddileu. Hyn a'm cymellodd i anturio i'r daith hirfaith a pheryglus.

Cychwynais o Efrog Newydd ar yr 16eg o Awst diweddaf, yn y *City of Chester*; yma y cefais gwmi amryw o'm cyd-genedl—yn eu plith y Parchn. D. Rhoslyn Davies, a B. W. Thomas, o Hyde Park, ar *vacation*, ac ar ymweliad hefyd â'r Hen Wlad. Cefais lawer o hyfrydwch a mwynhad yn nghwmni dyddan a doniol y boneddwr parchus hyn. Bu hyn yn foddion i sylweddol fyrhau ein taith dros y môr Tiriasom yn Llynlleifiad ar y 26ain o'r un mis. Cawsom fordaith dda hefyd ar y cyfan. Oddiyma aeth y brodyr Thomas a Davies i Lundain; minau i Gymru, gan addaw cydgyfarfod yn Eisteddfod Genedlaethol Caerdydd. Wrth fyned trwy Shropshire a'r siroedd dilynol, synais yn fawr weled, yr amser hwnw o'r flwyddyn, bobl yn tori cnwd teneu o haidd rhwng y cawodau gwlaw. Achosid y diweddarwch hwn gan wlyban-

iaeth hir a pharhaus. Y gwenith ddim yn agos addfed, a'r ceirch yn hollol lās. Wrth fyned yn mlaen gwelwn effeithiau trist a digalon y tymor oer a gwlyb, mewn cnydau ysgafn, gwael a diweddar; a gorlifant yr afonydd yn cludo ymaith y gwair oedd wedi ei dori, a hyny oddiar diroedd goreu y wlad, a'i adael yn lluchiau tomlyd yn erbyn cloddiau, ac ar draws y rheilffordd. Dywedwyd wrthyf na chafwyd haf mor wlyb ac oer yn Nghymru er cof yr hynaf yn fyw!

Wrth fyned ar y trên yn Hwlffordd, am Maenclochog, cefais y fraint o wel-ed ac ysgwyd llaw â'r enwog Ddr. Davies, o'r Coleg yno—boneddwr ag yr oeddwn wedi darllen a chlywed am dano. Pan yn disgyn yn Maenclochog, cefais fy hun yn nghanol cyfarfod lluosog o bobl yr ardal, wedi dyfod yn nghyd i ystyried a chefnogi yr anturiaeth o yru y rheilffordd yn mlaen i Abergwaen—tori y dwyarchen gyntaf, &c., yr hyn a wnaed gan Mrs. Col. Owens. Yma cefais luoedd o adnabyddion fy ieuencyd, a mawr oedd fy llawenydd wrth gyfarfod a'm cydchwareuwyr gynt; ond nid oeddwn yn teimlo fy hun gartref nes im' gyrhaedd y Fagwyr-Goch, a derbyn croesaw a charedigrwydd y boneddwr oedranus a pharchus, Mr. James Evans, meistr tir fy nhad a'm mam gynt. Da odiaeth oedd genyf ei weled yn fyw, ac i raddau helaeth yn iach, yn nghyda'i deulu parchus, a'i gysylltiadau lluosog a char-edig.

Yr oeddwn yn awr yn dysgwyl yn awyddus am y Sabboth, i gael clywed a gweled yr hybarch David George, Jabez a Chaersalem; ond cefais fy siomi yn hyny, am fod ysgol Caersalem i gyfarfod yn Horeb, i ganu, adrodd pynciau, &c. Gwnaeth Mr. George ei oreu i wneyd i fyny am hyny drwy ei garedigrwydd yn fy nghymeryd yn ei gerbyd i Horeb, lle y cefais y fraint a'r hyfrydwch o glywed yr adroddiadau a'r canu goreu a glywais mewn ysgol Sul erioed. Y Sabboth canlynol cefais y pleser o wrando ar y Parch. Wm. Jones yn Abergwaun yn y boreu, ac i Jabez erbyn dau yn y prydawn. Cefais y

fraint benaf (i mi) y Sul canlynol i weled yr ordinhad o fedydd yn cael ei gweinyddu gan Mr. George, yn yr hen afon Gwaun, wrth Bontfaen. Yr oedd rhesymau a chyngorion y gwr parchus yn ddwys a difrifol iawn ar yr achlysur. Yna aed yn ol i'r hen gapel, lle cafwyd pregeth bwrpasol, ddifrifol, a hwylus, gan y gweinidog hybarchus. Yr oedd fy llestr bychan yn fwy na llawn o lawenydd gorfoledd wrth gofio yn nghanol y frawdoliaeth luosog yn yr *Hen Fan* cysegredig am yr Angau Drud, a derbyn yr ordinhad gysegredig o law yr un gweinidog ag a'i gweinyddodd i'm hanwyl rieni yn yr un lle, pan nad oeddwn i ond plentyn bychan.

Yn nghwmni un o'r brodyr aethym i Tabor, y Dinas, erbyn y cyfarfod 6, lle y clywais y Parch. David James, y gweinidog (gynt o Ffynon Henry), yn pregethu yn rymus ac effeithiol i gynulleidfa luosog ac astud. Yn ol arfer, wedi gollwng y gynulleidfa, cafwyd cyfeilach grefyddol dda iawn am ychydig amser, pan y cafwyd sylwadau pwrpasol iawn, yn nghydag anerchiad boneddigaidd a chariadlawn iawn i'r brawd o'r Gorrlewin Pell—yr ysgrifenydd. Gwahoddwyd ef hefyd i gymeryd rhan yn y cyfarfod, ac i draddodi anerchiad i'r frawdoliaeth. Ar y pryd yr oedd fy meddwl gwan inau ar ei wib-daith luddedig yn ol i'r amser pan y dygid fi yma yn faban yn cho'i fy anwyl fam, ac yn ymdrechu sylweddoli y ffaith iddi hi fod yn aelod o'r hen eglwys filwriaethus hon, a'i bod yn awr yn aelod o'r un ysbrydol a gorfoleddus yn y nef. Nid rhyfedd, ddarllenwyd anwyl, i mi, dan yr amgylchiadau, ei chael yn gryn orchest i anerch y frawdoliaeth serchus yno.

Nis gallaf byth anghofio caredig-rydd y Parch. D. James a'i deulu serchus a hoff; daeth y boneddwr parchus gyda mi lawer trwy fy ardal enedigol, gan fy helpu i adgofio manau a phersonau ag oedd gysegredig genyf, ar ol absenoldeb o dros 30 o flynyddau—y ty y'm ganwyd yndo, yn nghyda'r fonwent yn yr hon y gorwedd tri o'm perthynasau. Darllenwn ar gareg fedd fy modryb Sarah, yr hon fu farw

yn 14 oed, trwy gael ei thafu oddiar geffyl, y penill a ganlyn o waith fy nhad :

“Yr angau cry' trwy ddirfawr loes,
Derfynai 'i hoed is haul;
'Nol proffes fer o Geidwad da
Hi gladdwyd yma'n ail.”

Dywedwyd wrthyf gan rai fu yn ei hangladd, ddarfod i'r Parch. James Harries (Tabor), enwi y fonwent newydd ar yr achlysur yn *Machpelah*.

Ond er mor ddorus i mi oedd myned i mewn i'm cartref cyntaf, a'i gael heb un cyfnewidiad, edrych a sylu yn fanwl a hiraethlawn ar y pedwar bedd—gorweddle fy mherthynasau ymadawedig yn Machpelah, yn nghydag anwydeb fy mherthynasau sydd eto yn fyw, a charedigrwydd cyfeillion hoff; i.e., er y cwbl, yr oedd yn rhaid dweyd Ffarwel, gan brysuro yn ol at fy nheulu yn y Gorrlewin Pell. Felly cymerais long yn Liverpool—y *City of Berlin*—ar y 25ain o Fedi. Llauer o Gymry ar ei bwrdd. Wedi taith dda a llwyddianus tiriassom yn Efrog Newydd ar nos y 4edd o Hydref, 1879.

Y LLYTHYRGOD.

“Y Postmon sydd yn dyfod,
'Rwy'n 'nabod swm ei droed,
Mi wyddwn y cawn llythyr,”
Medd llances deunaw oed.
“Cyn myn'd i'm gwely neithiwr,
Wrth wnio efo mam,
Mi welais yn y ganwyll
Fy llythyr yn y ffiam.”

I'w llaw fe ddaeth y llythyr,
A llythyr cariad yw,
Oddiwrth y llanc a garai,
Ei hanwyl hoffus Hugh.
Hi reda i ystafell
Lle nad oes neb a'i gwêl,
A gwrido wna wrth weled
Y cusan ar y sêl.

Mae'n darllen—“Anwyl gariad,
Mae genyf fynyd bach
I ddweyd, fy nghalon anwyl,
Fy mod yn fyw ac iach.”

Mae haul fy oes yn codi !"—
 Ac yna aiff yn mlaen,
 Gan ollwng llif angerddol
 Yn ddiagon i doddi maen.

" Y Postmon sydd yn dyfod !"

Medd gweddw isel, dlawd,
 " Mae gan y Postmon lythyr
 Oddiwrth fy anwyl frawd."
 Agorodd hithau lythyr,
 Gan ddiolch am ei gael ;
 A d'wedai, " Papyr pum'-punt !
 'R oedd ef erioed yn hael !"

Fe wyliai gwraig foneddig
 Y Postmon at ei dôr ;
 'R oedd blwyddyn er pan hwyliodd,
 Ei phriod ar ymôr.
 Pa le mae'r llong a'r dwylaw,
 Ai yn nyfnderau'r aig ?
 O, nage !—wele lythyr
 Y capten at ei wraig !

O linell y cyhydedd,
 Mewn hyfryd hafaidd hin,
 Rho'ir hanes am y fordaith,
 A'r holl dymestloedd blin.
 Mae pedwar gwynt y nefoedd
 Yn cadw ffryndiau 'nghyd,
 Yn gyru llythyr-godau
 O bedwar pwynt y byd.

" Mae'm bachgen yn y rhyfel,
 Ac nid oes neb a ddwg
 Ei hanes i'w rieni,"
 Medd mam rhyw fachgen drwg.
 Fe gafodd hithau lythyr
 O wersyll pell y gâd,
 Yn anerch yn ei ddechreu
 " *Fy anwyl fam a thad !*"

Eisteddai bardd meudwyaidd
 Oedd wedi gyru cân
 I Eisteddfod Genedlaethol,
 Gan fychu wrth y tân ;
 Gan fwmian ac ymarfer
 Yn y gynghanedd gaeth,
 Ca'dd yntau bapyr newydd
 Yn dweyd mai *colli* wnaeth.

Mae bachgen bach o Gymro
 Mewn ysgol yn Nghaerludd
 A'i hiraeth yn ymdori
 Yn gawod ar ei rudd.
 Oddiwrth ei dad yn Nghymru
 Rhoad llythyr bach i'w law—

Daeth chwerthin at ei galon,
 Ac heulwen wedi gwlaw.

Gadawodd gwr ei deulu
 I chwilio'r wlad am waith,
 Fe deithiodd mewn tylodi,
 Ond gweithiodd ar ei daith.
 Tra'r plant yn galw am fara,
 A'r eisiau'n myn'd yn fwy,
 Mae'r post, mae'r post yn dyfod,
 A thamaid iddynt hwy !

I frodyr a chworiydd
 Wasgarwyd i bob gwlad,
 Fe gymer ef anrhegion
 Yn onest ac yn rhad.
 Wrth ofni iddo fyned,
 A dysgwyl iddo ddod,
 Mae calon holl ddynoliaeth
 Yn caru'r llythyr-gôd.

Pe rhifid pob cymwynas
 Gyflawnir ganddo fe,
 Fe redai cân i ryddiaeth,
 A chollai bardd ei le.
 Mae'n cynwys pob tafodiaeth,
 Mae'n Babel ynddo'i hun !
 Ac eto'n llawn barddoniaeth
 I holl deimladau dyn !

Mae'r brenin a'r cardotyn,
 Yr enwog a'r di-nôd,
 Bob un yn gyru nodyn
 O fewn y llythyr-gôd ;
 Bob un yn ddiwahaniaeth
 Yn cymdeithasu 'nghyd—
 Llawenydd a gofidiau
 A holl deimladau'r byd !

Y cerdyn priodasol,
 A darn o deisen fraith,
 Gânt gerdyn claddedigaeth
 Yn gwmni ar y daith !
 Mae ynddo frys-lythyrâu
 O agos ac o bell,
 I'r esgob yn ei gysegr,
 A'r llofrudd yn ei gell !

Rhyw gyfrwng yw'r llythyr-god
 I gadw'r byd yn un,
 I rywmo cyfeillgarwch,
 A chario dyn at ddyn.
 Fel un o'r rhydweiliau
 Sy'n myn'd o'r pen i'r traed,
 Mae yntau trwy gymdeithas
 Yn gyru gwres a gwaed.

Fel rhwydwe tros y ddaear,
Croes-ymgroes yw ei ffyrdd ;
Fe rëd â bywyd newydd
I hen gyfeillion fyrrd.
'Roedd yn yr Almaen echdoe,
'Roedd tranoeth ar y môr,
Ac yn fore, fore heddyw
Fe alwodd wrth fy nôr !

—*J. Ceiriog Hughes.*

PWLPUD Y WAWR.

Amlinelliad Pregeth ar Luc 8 : 4—15.

(Sef Dameg yr Hauwr.)

GAN Y PARCH. CHARLES JONES, COALBURG, O.

Gwelir oddiwrth y geiriau hyn,

1. *Ei fod yn rhwyddach cyffwrdd a'r teimlad nag agor y deall.* (Adn. 4.)

Cynhyrwyd holl drigolion Palestina gan Iesu Grist. Cyrchent i'w wrando "o bob dinas." Yr oedd enw Iesu yn gyfaredd trwy y wlad. Er y cyfan deall ychydig a agorwyd ganddo. Bychan oedd nifer y Cristionogion cyn dydd mawr y Pentecost.

2. *Fod Iesu yn trugarhau wrth y rhai na chredent ynddo.* (Adn. 10.)

Mae dyn yn gyfrifol am yr hyn a wyr. Credwyf yn mhellach fod dyn yn gyfrifol i Dduw am a all ddod i wybod. O ychydig i ychydig fe fedr dyn fyned rhagddo. Gall dyn na fedd ond ychydig o wybodaeth a dylanwad heddyw, fod o gryn wybodaeth a dylanwad mawr flwyddyn i heddyw. Y mae gofynion Duw yn gofyn am *progress*. Er myned rhagom rhaid wrth gyfleusderau a manteision. Ni wyddai trigolion Palestina am egwyddorion Cristionogaeth, ond fel eu dadlenid iddynt. Yn enhuddiad yr egwyddorion dan fantell dameg, cymer Iesu drugaredd ar ei wrandawyr. Gwyddai na fuasent yn ei gredu, ac felly yn gweithredu oddiar ei wybodaeth, cuddiodd y gwirionedd, rhag trymhau eu cyfrifoldeb.

3. *Fod Iesu yn llefarwr byw ac i buwynt.*

Nid oedd efe, fel rheol, yn codi test-

yn o'r gyfraith na'r prophwydi i bregethu arno. Cymerai yn destyn yr hyn a atebai ar y pryd. Pan yn llefaru y ddameg hon eisteddai ar fwrdd llong ar fôr Galilea, y gwrandawyr ar y traeth, a maes o nodwedd yr un yn y testyn, yn rhedeg o lan y môr, ac yn terfynu yn y pellder ar lechwedd mynydd. Yn y maes hwn yr oedd y tir da ar y gwastad, y graig ar ochr y mynydd, y ffordd neu ffyrdd (gwel *Stanley's Sinai and Palestine*) yn rhedeg trwy y maes, a'r llwyni drain hwnt ac yma ar hyd-ddo. Cyfeiria Iesu at y maes hwn, a rhydd pregeth a bywyd ynddi i'w wrandawyr.

Galwn eich sylw at ddau dir maes y testyn—y digynyrch a'r cynyrchiol.

I. Y TIR DIGYNYRCH.

Nid ydym yn barod i ddweyd fod holl dir digynyrch y testyn yn hollol amddifad o elfenau cynyrchiol. Mae'r ffaith i'r gwrthwyneb. Sylwn,

1. *Ar dir ymyl y ffordd.* Gan fod y ffordd drwy y maes, byddai yn afresymol i ddysgwyl i'r hauwr fod mor gywir ei ergyd wrth hau a pheidio tafu peth had ar y ffordd. Ond ni ddysgwylid i'r had ar y ffordd i egino a firwytho. Pan byddo yr hauwr yn hau yn Palestina, bydd lluwaws o adar yn ei ddilyn, ac yn pigo a allant o'r had. Mae yr had a ddisgyno ar y ffordd yn rhydd iddynt. Dichon fod yr hauwr wrth ei waith pan oedd Iesu yn llefaru, ac adar yn gymyl ar ei ol.

Y tir ymyl ffordd hwn yw y gwrandawr calon-galed. Mae ei galon yn galed fel heol gan bechod ; nid yw yn caniatáu i'r had—gair Duw—i suddo iddo. Ac i dywyllu yr olygfa mae y diafol yn dod "ac yn dwyn ymaith y gair o'i galon." Dengys hyn ei fod o'r pwys mwyaf i wrandawyr efengyl i roi chwareu teg i air Duw i suddo i'w calonau. Nid oes gan y diafol hawl ond ar wyneb y galon ; Duw piau y *sub-soil*.

2. *Ar y tir creigiog.* Nid tir creigiog na chraig noeth a feddylir, ond haen deneu o bridd ar graig. Dyma dir llechwedd y mynydd, lle deuai y graig i'r golwg mewn rhai lleoedd, ac ei cuddid â haen deneu o bridd mewn

lleoedd eraill. Ar ol hau y tir teneu hwn eginai yr had fel yn y tir goreu yn y maes. Edrychai yn hynod addawol; yn ol pob tebygoliaeth bydd *crop* da yn y cynhauaf. Ond buan daw gwres mawr yr haf, a gwywa yr egin "am nad oedd iddynt wlybwr." Yr oedd y *soil* yn dda, ond nid oedd ddigon o hono. Yn fuan sychai fyny, ac nid oedd i'w ddysgwyl ond gwywiad yr egin.

Dengys hyn i ni y rhai "a dderbyniant y gair," ond "yn amser profedig-aeth yn cilio." Cychwyna llawer ar fordaith bywyd crefyddol yn dra addawol; hwyliant am gryn amser yn ddy-munol; ond pan ddua y nefoedd, y fflachia y mellt, y rhua y taranau, y pistylla y gwlaw, y rhuthra y gwynt-oedd, ac y lluchir y môr hyd y nefoedd, y digalonant, a gadawant i'w llestr fyned yn ddrylliau yn erbyn y creigiau. Nid rhoi ffordd, ond bod yn fwy penderfynol y dylai pobl Dduw fod pan yn gwynebu profedigaethau.

Gofaled y darlennydd fod gair Duw yn cael lle dwfn yn ei galon. Cofied fod yn rhaid i lysiau dyfu lawr yn gystal ag i fyny. Rhaid i bren wrth wreiddiau fel cangenau. Rhaid hefyd i air Duw wrth le i wreiddio yn y galon, yn gystal a changenu mewn prof-fes, &c.

3. *Ary tir a'r drain.* Yr oedd yn arferiad yn Israel i gau meusydd â pherthi o ddrain. Tyfai drain hefyd yn llwyni ar feusydd. Ar adegau torid y llwyni ar y maes i lawr, a rhedid yr aradr drwy y lle y tyfent, a hauid had yno fel mewn manau eraill y maes; ond gydag eginiaid yr had, daw blaguriad y drain. Caria y drain y dydd ar yr egin, a thagant hwynt. Oni b'ai y drain, fe dyfai yr egin, a dygent ffrwyth.

Fel hyn y mae yn aml gyda gair Duw. Haur yn aml mewn lleoedd ag y mae yn anhosibl iddo ddwyn ffrwyth. Tyr pobl hen lwyni "gofalon, golud, meluswedd buchedd" i lawr, ond gadewir y gwraidd ar ol. Rhaid wrth *clean soil* i air Duw.

II. Y TIR CYNRYCHOL.

Mae hwn yn cynrychu yn dda, ac

eto mae gwahaniaeth dirfawr rhwng darn a darn o hono. Dug peth ar ei ddegfed-ar-hugain, arall ar ei dri-ugeinfed, ac arall ar ei ganfed.

Ceir gwahaniaeth mawr rhwng dyn a dyn ar y maes Cristionogol. Mae da, gwell a goreu yn eu plith; ond fel yn y nefoedd felly ar y ddaear; mae gwahaniaeth rhwng "seren a seren."

Er fod dynion yn gwahaniaethu, mae yr had, sef gair Duw, yr un. Mae y naill hedyn fel y llall. Mae yr hedyn, fel hedyn, a gynrycha ar ei ddegfed-ar-hugain llawn crystal a'r hwn a gynrycha ar ei ganfed. Yn y *soil* mae y gwahaniaeth.

SYLWADAU TERFYNOL.

Gallwn sylwi ar y posibilrwydd dyblyg o barthed i gymeriadau y testyn.

1. Y posibilrwydd dyblyg o barthed yr *annuwïol*. (1) Gall yr annuwïol fyned rhagddo o ddrwg i well. Gall symud o dir ymyl y ffordd i dir llechwedd y mynydd, ac oddiyno i dir y drain. Gall hyn gymeryd lle heb ei "eni o Dduw." (2) Gall yr annuwïol fyned yn ol yn ogystal ag yn mlaen. Mae yn bosibl iddo symud o diriogaeth y drain i lechwedd y mynydd, a thrachefn i ymyl y ffordd.

2. Y posibilrwydd dyblyg o barthed y *Cristion*. Er mai dyn Duw ydyw, mae yn agored i symudiadau. (1) Gall fyned rhagddo. Hyn ddylai ei nodwedd fod. Rhagddo yr â pob duwïol a gyflawna ei ddyledswyddau. Symuda o gyflwr (i siarad felly) y deg-ar-hugain i'r triugain, ac wedi hyny i'r ganfed. (2) Gall y Cristion hefyd fyned yn ol. Gall fyned o gynrychu ar ei ganfed, i ddwyn ond triugain, ac o hyny i'r deg-ar-hugain. Gwelwyd llawer dyn yn myned yn ol. Yn y fynwes mae y bai. Mae dyn yn gwneyd yn fach o'i hunan, ac yn cymylu gogoniant Duw wrth fyned yn ol.

Ewyllysiwn yn hytrach waedu gyda Christ, na theyrnasu gyda Cæsar.—*Luther*.

Marwolaeth brynedigol Crist yw unig obaith dyn.—*E. Mellor*.

ANFFAELEDIGRWYDD CREFYDDOL.

GAN Y PARCH. LL. REES, COLD BROOK SPRINGS,
MASSACHUSETTS.

Yn ail, mae yn groes i egwyddor rhesymeg. Lle nad oes ond un dystiolaeth yn cael ei rhoi mewn termau eglur a phenodol ei hystyr, ni all fod ond un casgliad. Pe fel arall, distrywid gwiwder a defnyddioldeb iaith; collai y meistr ymddiried yn nghywirdeb ei gyfarwyddyd; a chollai y gwas ymddiried yn ei ddealltwriaeth o feddwl ei feistr—mewn gwirionedd âi pob peth yn benbleth o ddryswch. Chwithig iawn fyddai i gath droi i ddeall peth fel ci, a ci fel ceiliog, a cheiliog fel gwydd; ond nid mwy chwithig fyddai hyn nag a fyddai ar y gymdeithas ddynol pe yn gallu tynu dau gasgliad croes hollol oddiwrth un gosodiad di-amwys a phendant. Gan mai un dystiolaeth sydd gan Gristionogion, gydag ychydig eithriadau, o barthed Dydd yr Arglwydd, dysgwylir i'r holl Gristionogion fod yn unfarn gyda golwg ar y dyddiad. Felly y mae yn bod yn llywyddianus. Y rheswm y cadwa rhai un dydd yn Sabboth, eraill ddydd arall, yw, am fod mwy nag un dystiolaeth yn dod i'r bwrdd. Pan gyhoedda Arlywydd y Talaethau Unedig ei Hysbysiad am Ddydd Diolchgarwch, dysgwylir i bob newyddiadur, dyddiol ac wythnosol, a wnant sylw o'r peth, i'w ddeall a'i gopïo yn gywir, fel na bo achos i'r rhai ewyllysiant gadw y dydd gyfeiliorni gyda golwg ar y *date* a'r dyben. Pan gyhoeddir mewn capel y bydd y gyfeillach nos Lun, cyfarfod gweddi nos Fawrth, cwrdd eglwys nos Fercher, y canu nos Iau, dysgwylir i bawb y perthyna iddynt wybod, fod wedi deall y cyhoeddwr yn yr un modd. Byddai deall y cyhoeddwr yn dyweyd nos Fawrth, ac yntau wedi dyweyd nos Lun, yn esgeulusdod ceryddadwy. Ac eto dyma yr hyn a wneir yn feunyddiol â chyhoeddiad Crist a'i apostolion. Ni welid dim yn afresymol yn y T. C. yn myned i'w cyfeillach nos Lun, yr An-nibynwyr nos Fawrth, y Methodistiaid a'u *class meeting* nos Fercher, oblegid

fod cyhoeddwr gwahanol wedi cyhoeddi yr adegau yn wahanol; ond byddai yn afresymol yn ngolwg pawb i weled dealltwriaeth rhanedig fel uchod oddiwrth un cyhoeddiad, yn nodi un adeg i'r cyrddau. Un cyhoeddiad sydd gan Grist a'i apostolion am ffydd, bedydd, swper yr Arglwydd, &c. Ni ddymunasai ac ni anogasai ein Harglwydd unfurfiaeth yn y ffydd a'r dad-blygiad *comisiwnol* o honi, pe buasai rhyw anmhosiblwydd ar gyfrif cyfansoddiad y meddwl, neu ar gyfrif unrhyw ystyriaeth naturiol arall, i hyn ymeryd lle. Mae y peth mawr ei bwys a ddylai sicrhau unfurfiaeth ffydd a gweithred Gristionogol, sef unolaeth tystiolaeth y Beibl, gyda ni. Os dyben y Beibl yw gwneyd Armin o ddyn, dyna fwriada wneyd o bawb. Gwahanol fufur-lywodraethau a, reidiolant gynaliad gwahanol fyddinoedd, yr hyn a sicrha barhad cam-ddealltwriaethau ac ymrysonau cenedlaethol; a'r un peth fyddai tynged y byd crefyddol yn fwriadol gan Dduw i fod, pe rhoddasai Feibl i ddynion gyda thystiolaeth mor ddau-feddyliog fel y byddai yn naturiol i rai i'w deall yn Arminaid, eraill yn Galfnaid, ac eraill yn rhywbeth arall; ac fel hyn o hyd, o hyd, yn ddiderfyn. Yn herwydd y gymysgfa fawr y mae y byd ynddo i raddau pell, collir y teimlad o sicrwydd yr iachawdwriaeth ar dir syml y gwirionedd dwyfol, a theimlir yn absenoldeb rhediad naturiol pethau, yr angenrheidrwydd o gael rabbi, offeiriad, nen ryw wr cysegredig arall, i roddi lliw ffafriol i *ddogmas* ei blaid ar adnodau o'r Beibl, er helpu truan tlawd drwy ei gyfyngderau. Mae yn ofynol i ffydd, cyn y gall fod a sicrwydd y nef iddi, fod yn sylfaenedig ar dystiolaeth bendant, neu ar gasgliad oddiwrth amgylchiadau a fwriadwyd i fod yn ddadblygol i egwyddorion, ac nid oddiwrth amgylchiadau damweiniol. Casgliad sylfaenedig ar seiliau gwahanol a roddai opiniwn i ddyn, ac nid ffydd. Mae cadw hyn o flaen y meddwl o fawr bwys wrth drin mater fel hwn. Y gwir a hysbysa ei hun a feddylir genym wrth ffydd; tra nad yw tyb ond casgliad

wedi ei resymu allan, seiliedig ar deb-
ygrwydd i wir, heb ddim sicrwydd pell-
ach na hyny. Gan nas gwelwn ddim
yn yr Ysgrhythrau Sanctaidd ynddynt
ei hunain yn achos ar ba un y gellir
tadogi nodwedd ymraniadol y byd
crefyddol, dylid edrych am dano heib-
io i arlywel eithaf y Beibl, i ddyinion
eu hunain. Nid oes drwy yr Ysgrhyth-
yr, fel yr ydys wedi dangos yn barod,
ond yr anogaethau cryfaf i undeb o'r
fath agosaf, a'r ceryddon llymaf i'r ys-
bryd ymraniadol. Ymddengys i'r ys-
grifenydd mai yr achos cyntaf, a'r prif
achos gynt, ac yn wir yn awr, o'r ys-
bryd sectol sydd yn y byd, yw y duedd
foreu a chynyddol sydd mewn dos-
beirth o ddyinion i athronyddu ar eir-
iau Duw; i godi *side issues*; i negesu
eu hunain mewn gwybod y rheswm am
hyn neu y llall o bethau ag na welodd
Duw yn dda eu datguddio; i roddi
breinteb gwirionedd Duw i'r hyn ag
nad ydyw ar y goreu ond opiniwn; yn
lle bod fel plant bychain anllygriol
(*unsophisticated*) y meddwl, y rhai na
feddant uchel-ymgais pellach na bodd-
io eu rhieni. Credwn mai er cadw yr
ysbryd hwn allan o'r eglwys Gristion-
ogol, y defnyddia Crist a'i apostolion
y ffigyr "plant bychain" (yr hwn y
camsynir cymaint yn ei gylch gan rai),
er ddyinion y Cristion mor aml: "Oddi-
gerth eich troi chwi, a'ch gwneuthur
fel plant bychain, nid ewch chwi ddim
i mewn i deyrnas nefoedd." "A phwy
bynag a dderbynio y cyfryw fachgenyn
yn fy enw i, a'm derbyn i." "Na wa-
herddwch i blant bychain ddyfod ataf
fi, canys eiddo y cyfryw rai yw teyrnas
nefoedd." Nid plant bach dynion,
ond plant bach gostyngedig Duw, a
feddylir yn yr adnod hon, sydd yn "ei-
ddo teyrnas nefoedd." Yn newid y
ffigyr ddyynodiadol, ond yn awgrymu yr
un addysg, cawn y geiriau hyn: "Nac
ofna, braidd bychan, canys rhyngodd
bodd i'ch Tad roddi i chwi y deyrnas-
as;" neu yn ol yr adnod uchod,
"Eiddo y cyfryw rai yw teyrnas nef-
oedd." Paul a ddyweda, "Mewn de-
all byddwch wyr; mewn drygioni
byddwch blant." Ioan, un o'r rhai
mwyaf llawn o ysbryd ei Feistr, a hoff-

ai anerch y saint, fel "Fy mhlant
bychain." Ymwybodolrwydd o bwys-
igrwydd eu *hintellect*, neu eu safte fel
meddylwyr, o bosibl, a dueddodd rai
proffeswyr yn yr eglwys Gristionogol
yn foreu i ymdebygu i'r cenedloedd, y
pryd hwnw, dysgedig ac athronaidd;
fel y gwnaeth Israel yn amser Samuel,
chwenychu ymdebygu i'r cenedloedd
eraill oeddynt a breninoedd ganddynt.
Gyda yr ysbryd hwn daethant i deimlo
yn anniwallus dan wirionedd yn ei gyf-
lwr cynwynol o syml ddatguddiad.
Nid oedd credu tystiolaeth syml fel
datguddiad dwyfol yn agor digon o
faes yn ngolwg rhai i enill llawryf a
gwulldorch clod i'w *hintellect*, nac i
weini esgus digon trwchus i guddio
gwrthuni y *filthy lucre*; gan hyny
gwnaethant fel y gwnaeth Cyrus mewn
achos arall—troi cwrs ffrwd datguddiad
i gyfeiriad gwahanol. Mewn rhai din-
asoedd, yn neillduol Corinth, prin y
c'ai yr apostol mawr gyflwyno i sylw
yr eglwys ryw wirionedd pwysig, nad
oedd rhywun cnawdol-fawr yn yr eg-
lwys yn barod i gynyg darostwng y
gwirionedd i'w bwysio yn nhafol *phi-
losophy*. Dylasai hyawdledd nefol
ddysegeidiaeth yr apostol am yr adgyf-
odiad gau pob safn mewn mudandod,
ac agor pob clust i wrando gyda y dy-
falfwch mwyaf, a dwyn i'r llwch bawb
mewn gobaith, yn dysgwyl am ddydd
datguddiad meibion Duw; ond yn lle
hyny cawn y rhai mawrsoniedig yn ym-
gynyg at ddarostwng y dystiolaeth nef-
ol am yr adgyfodiad i dewn cyrhaedd
profiedydd philosophyddol. Gofynant,
"Pa fodd yr adgyfodir y meirw, a pha
ryw gorph y deuant?" Yr oedd hyn
gystal a dweyd wrth yr apostol mawr,
"Yr ydym ni fel athronwyr Corinth
wedi cael allan ffeithiau athronyddol
mor gryfion gyda golwg ar yr *evolution
system*, fel os na elli di ateb ein cwes-
tynau dyfnddysg ni, bydd yn rhaid i'th
athrawiaeth fyn'd i'r llawr."

Yn y ganrif gyntaf, i raddau, ac yn
helaeth iawn yn yr ail, y drydedd a'r
bedwaredd ganrif, ac yn mlaen, cawn
fod yr eglwysi yn ymlenwi o'r, ac yn
berwi gan, y tybwyr hunanol hyn, nes
y cawn fod y cyngorau yn cael eu galw

i ddadleu gwirioneddau dansoddol, fel eu gelwir, ac i bwysu meddylddrychau damcaniaethol, y rhai, gan nad pa fodd y dyfarnai y Cyngor eu teilyngdod, a ddeuent yn dan-sylfaen i ryw sect newydd. Felly yr aeth y byd yn mlaen, ac felly y mae yn myned rhagddo; yn debyg i'r hen bregethwr ffraethbert, yr hwn wrth ddarllen y benod gyntaf o Matthew, wedi blino yn nghanol y geiriau dyrys, a ddywedodd, "Ni waeth i ni beidio darllen yn mhellach, fel hyn y maent yn cenedlu eu gilydd hyd ddiwedd y benod." Nid yn unig mae yr hyn a ddywedir uchod yn wir am ysbryd sectarol boreu oes Cristionogaeth, ond, ysywaeth, y mae yn wir am sectariaeth pob oes, heb eithrio y bedwaredd-ganrif-ar-bymtheg. Nid ydym am orphen ein hysgrif heb grybwyll gair am anffaeledigrwydd honiedig y Babaeth, yn ol ein haddewid.

Fod y Babaeth yn honi anffaeledigrwydd, sydd hysbys i bawb a wyddant y peth nesaf i ddim am dani. Tuedd-ir ni i gredu mai nid yn ei honiad o anffaeledigrwydd ynddo ei hun mae ei drwg yn ymddangos; ond yn yr hyn y profesa fod yn anffaeledig ynddo, ac yn seiliau ei honiad. Pe honiad o anffaeledigaeth gwybodaeth o ewyllys Duw, can belled ag y mae oes y deuddeg apostol yn ei dadblygu yn unig fuasai, buasai yn ei lle can belled ag y mae yr honiad o anffaeledigrwydd ynddo ei hun yn cyrhaedd. I ba beth y llefarodd Crist a'i apostolion nef-gymwysedig, ac y sefydlwyd yr eglwysi apostolaidd i ddadblygu yr egwyddorion a ddysgent o dan eu harolygiaeth bersonol, os nad yw yn ddichonadwy wedi y cwbl i ddyfod yn anffaeledig sicr o ewyllys y Meistr mawr? Pa feistr daearol a foddlonai ar y fath annhrefn ar ei ffarm neu yn ei weithdy? Tybiwn mai yr honiad gan y Babaeth o allu ac awdurdod i effeithio hwyhad yn yr oes apostolaidd yn ei nodweddion mwyaf arbenig, yn yr hyn a elwir yr "Olypiaeth Apostolaidd," yn nghydag anffaeledigrwydd deall, a chymwysderau i lefaru, dysgu a deddfu lle y mae y Beibl yn fud, yn nghyda'r honiad o gymwysder i gynrychioli Duw yn yr

arferiad o'i awdurdod benodol, a ddengys y Babaeth yn ei gwir erchyll-dra. Gwir fod dosbarth yn y cyfundeb Pabyddol yn nodedig am ei ddysg mewn rhai o gangenau dysgeidiaeth; eto credwn fod mwy o achos gan Brotestaniaid i ofni ei thrais a'i chreulondeb na'i dysg. Mae holl bethau da y Babaeth yn llen-ladrad, ac nid yw ei rhan arwyddluniol, yr hyn yw y rhan fwyaf o honi yn ymarferol, ond cylch yn mha un yr anfarwoliwr hen arferion y cenedloedd eilunaddolgar. Nid yw ei phethau da ond *fossils* o graig yr iach-awdwriaeth, a atgludwyd i'w chraig hi, er mwyn sicrhau iddi ryw gymaint o hynafiaeth Cristionogol. Wrth siarad fel hyn am y Babaeth, nid ydym yn golygu yn unig y gyfundraeth Babyddol fel y mae yn gyfyngedig o fewn y cylch cyfundebol a lywodraethir yn ysbrydol, ac yn dymorol pe c'ai, gan y dyn a elwir y Pab o Rufain; ond mewn rhan nid anmhwysig, golygw'n y corphoriaeth o egwyddorion y mae honiad-au y Pab uchod, ei seremoniau, a'i lywodraeth dreisiol yn sylfaenedig arnynt, y rhai ydynt i fesur mwy neu lai yn ffynu o dan ryw gyfenwad neu gilydd drwy yr holl fyd Cristionogol. Can wired a bod y Babaeth yn ei *incipient stage* wedi gallu bodoli yn y ffurf o "Ddirgelwch yr anwiredd yn gweithio eisoes," yn mhell cyn i'r enw Pab gael ei fabwysiadu; mor wired a hyny yw, fod egwyddorion y Babaeth yn bodoli yn awr mewn cyfundebau nachymerent lawer am arddel yr enw Pab na Phabyddion. Nid yn yr hen ddyd, fel y gwelir ef yn Rhufain, Itali, ei Gardinaliaid, a'r Jesuitiaid adnabyddus, ond yn y Pab, Cardinal a Jesuit llechwraidd, cuddiedig, o dan enwau eraill, yr hwn all lefain neu chwerrhin, gwgu neu wenu, gweddio neu regu, beth bynag fo yr achos, mae y perygl. Mae mwy o berygl i'r Annibynwyr oddiwrth Bab Annibynol, a'r Presbyteriaid oddiwrth eu Pab hwy, ac felly enwadau eraill, yn y diwedd, nag oddiwrth hen ddyd y *Groes* yn Rhufain. Boed i bawb chwareu teg.

Meddyliasom unwaith ymhelaethu ar fater ein rhanriad III., a dangos y

modd graddol yr oedd symlwrwydd dysgeidiaeth yr Apostolion yn diflanu, a damcaniaethau ysgolheigaidd yn ymlithio i fewn i'r eglwys Gristionogol; ond teimlwyf fod amser a nerth corphorol yn pallu; gan hyny rhaid rhoddi fyny. Tlawd iawn yw yr amser presenol, yn dymorol ac yn ysbrydol. Yn dymorol rhaid i wartheg culion Pharaoh fwyta y rhai tewion gyda brys, neu bydd Pharaoh ei hun wedi cael y blaen arnynt. Yn ysbrydol, mae fel pe b' ai haul mawr y nesoedd o dan gwmwl, a chanwyllau wrth y miloedd yn gyneu-edig; yr hen Jerusalem a'i theml yn faluriedig; ei muriau yn ddrylliedig, a'i ffyrdd yn anghyfanedd; a Jerusalem newyddion gwychus (?) yn cael eu codi. Ond y mae amser bendigedig mewn addewid i fod, y ca Seion ei hadferyd i'w symledd cyntefig. Nid rhyfedd fod yr hen frodyr a chwiorydd yn canu mewn hwy! yr hen benill bendigedig—(chwedl Jenkins, Plymouth)—canlynol:

"Fel yn nyddiau'r apostolion,
Boed ei phurdeb, boed ei grym;
Canu am goncwest dan yr hoelion,
Canu am hedd Calfaria fryn."

Amser i hiraethu am dano yw pan fydd "gwybodaeth o'r Arglwydd yn llanw y ddaear, fel y tōa dyfroedd y môr;" pan fydd Iesu yn unig Frenin Seion, a'r apostolion yn unig gyngor trefol ynddi. Y pryd hwn, yn mhob man, ni fydd achos i'r "ceryg hyn lefaru," o ddiffyg tystion dros Grist—i asen geryddu prophwyd; nac i un prophwyd gael ei ladd am wrando ar brophwyd profsedig arall, yn lle gwrando ar ei Dduw. Bydd sicrwydd yr iachawdwriaeth yn ffynu yn mhob myn-wes; ac ni fydd achos dyweyd wrth neb yn yr eglwys, "Adnebydd yr Arglwydd, oblegid hwyntwy oll a'm hadnabyddant i, o'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf o honynt." Ac ni fydd achos dadleu o barthed beth sydd iawn, ond ag anffyddwyr a gwrth-Gristionogion, yr ychydig fydd o honynt; ac nid fel y mae yn awr, â rhai ag sydd a Beibl yn eu llaw, ac a broffesant ei gredu, ei garu, ac ufuddhau iddo; oblegid, "Dy wylwyr a ddyrchafant

lef; gyda'r llef y cydganant; canys gwelant lygad yn llygad pan ddychwelo'r Arglwydd Seion." Yn bresenol, mae gan bob un ei lygad neillduol ei hun i edrych ar y gwirionedd; y pryd hwnw un llygad cyffredin fydd gan y cwbl, a hwnw "llygad eu lle." Gwnaed pob un sy'n caru llwch Seion, ac sy'n hiraethu am weled cariad, uniondeb ac unoliaeth cyntefig Seion yn ffynu yn mhlith holl deulu Duw, ei ran; a bendithied yr Arglwydd bob ymdrech yn yr iawn gyfeiriad.

Yn y goleu yr ydym wedi edrych ar bethau yn yr ysgrif hon, credwn na ddylai neb synu pan fydd Bedyddiwr, mewn iaith gref, a chyda'r sel sydd yn ysu, yn amlygu ei sicrwydd o gywirdeb ei olygiadau ar ddull a deiliaid bedydd; yr hwn fater, yn marn yr ysgrifenydd, sydd mor eglur yn iaith y Gwardwr a'i apostolion, ag y gall mater fod, yn "ngwyneb haul a llygad goleuni."

AMRYWIAETHAU.

ATEBION.

Mr. Gol.—Yn y rhifyn diweddaf o'r *WAWR*, gwelaf ofyniad yn gyfeiriedig yn benaf ataf fel, gan hen gyfaill, Mr. D. James, Girard, O. Gofyna am eglurhad o'r hyn oedd golygiadau y beirdd pan yn canu y penillion a grybwylla efe. Yn absenoldeb cymorth llyfrgellol, nid oes genyf ond mynegu yr hyn a ymddengys i mi yn awr yn wirionedd ar y mater.

"Pwy welaf o Edom yn dod," &c.

Cymaint oedd gelyniaeth yr Edomiaid at Israel, fel y tybiai yr Iuddewon nad oedd yn bosibl i un Iuddew a elai i lawr i Edom, ddychwelyd yn fyw. Mae y prophwyd (*Esa. 63: 1, 2, 3, &c.*), yn cael golwg brophwydol ar ddymchweliad gelynion gwaethaf yr Iuddewon, yn mynediad rhyw un gwr i lawr i Edom a Bozra, yr hwn a allodd ddychwelyd, nid yn unig yn fyw, ond yn fuddugoliaethus, "yn ymdaith yn

amllder ei rym." Mae iaith y prophwyd yn hynod farddonol, a gwir fawreddus. Ni welir neb wedi llanw y llinellau desgrifiadol yn yr ysgrhythyr uchod, ond yr Arglwydd Iesu Grist mewn ystyr allegol. Ac ystyried Iesu fel y gwrolddyn yn y brophwydoliaeth, a'i gyflwr o ddarostyngiad, yn dechreu yn yr ardd, os nad yn wir yn gynt, ac yn diweddu yn y bedd, fel Edom a Bozra, mae y desgrifiad yn hynod bwrpasol a gogoneddus. Crist oedd y cyntaf a aeth i Edom—y bedd—ac a ddychwelodd, i beidio marw mwy—ac a ddychwelodd, nid yn unig yn fyw, ond a gallu a hawl ganddo i fywiocâu pawb eraill. Nid yn unig gallai fod meddwl y bardd a ganodd yr hymn dan sylw, ar Grist yn bersonol yn dod o Edom—y bedd—ond o bosibl hefyd ar Grist, yn ei egwyddorion, yn dod i'r lan o Edom a Bozra—yr erledigaethau o dan yr Ymerawdwr Rhufeinig, yn fuddugoliaethus, ac yn sefyll ar fynydd Seion, gyda ei ffyddloniaid dirifedi. (Gwel Dat. xiii. a xiv.) Ond pa un a oedd yr ystyron uchod yn meddwl y bardd a ganodd yr hymn dan sylw, ai peidio, maent yn ein meddwl ni wrth ei datganu, a'i rhoddi allan i eraill i'w datganu.

" Mae'r iachawdwriaeth fel y môr,
Yn chwyddo byth i'r lan," &c.

Tybiwn mai meddwl y bardd a ganodd hon, oedd dangos cyflawnder bendithion yr efengyl. Mae dwy ystyr yn mha rai y gwelwn y môr yn ffigyr gref a phwrpasol iawn; sef yn ei ddylanwad oerâol a phurâol ar yr awyr; ac yn ei gyflawnder dihybysydd o'i elfen. Yr ystyr diweddaf, mae yn debyg, oedd yn meddwl y bardd. Dylanwad galluoedd y nef wybrenol a gadwant y môr yn fyw—yn chwyddawl ddydd a nos, ac a berant iddo ymlifo i fynedfeydd porthladdol. Yn gyfatebol, perthynas yr iachawdwriaeth a'r galluoedd fry—eiddo y Tad, y Mab, a'r Ysbryd Glan, a'i cadwa hithau mewn chwyddiant, ac yn barod i lifo i fewn i borthladd dynoliaeth pryd bynag y ca ef yn agored. Nid ydys eto wedi dangos fod traeth draw i fendithion trefn gras i rai addas iddynt; ac nid yw yn debyg y dargan-

fyddir hyn serch edrych am dano drwy ysbieddychau y drydedd nef. Gocheler dilyn y ffigyr môr, mwy na ffigyrau eraill, yn rhy bell, gan y byddai perygl ymgolli yn nyfnder disynwyrdeb.

" Nefol Jubil, &c.,
Gad im' wel'd y boreu wawr."

Yr oedd yn jubili gyda yr Iuddewon bob haner can' mlynedd, pryd y rhyddheid pob gwystl. Cyhoeddid y jubili hwn trwy udganiad udgorn. Jubili ddaearol oedd hwn, fel pobpeth arall o dan yr hen gyfamod. Nefol jubil sydd yn yr hymn dan sylw. O ran yr efengyl ei hun a pherthynas dynion â hi, nid ydwyf yn gweled achos i na bardd na phregethwr daflu amser y "nefol jubil" i ryw gyfnod dyfodol; nid oes achos canu, "Gad im' wel'd y boreu wawr." Gall, ac y mae, y Cristion yn ei weled yn awr. Udganodd Crist trwy udgorn y "nefol jubil" yn synagog Nazareth dlawd. Dyna wnaeth Pedr hefyd ar ddydd y Pentecost, a Phaul yn Rhufain, &c. Os golygir wrth y "nefol jubil," gyflwr daearol dynion yn y cyfnod a elwir y mil blynnyddau, mae y "nefol jubil" yn rhywbeth i edrych yn mlaen ato yn y dyfodol. Mae yn debyg mai yr ystyr diweddaf hwn oedd yn meddwl y bardd pan yn canu yr hymn dan sylw. Wrth ganu yr emyn hwn o dan y cynhyrriad a geir o'r rhagolygon a ffurfir yn gyffredin am y milfwyddiant, dylid bod yn ofalus rhag adeiladu cestyll yn yr awyr drwy ddaearoli y mwyniant yn fwy nag y bydd. Dylid cofio mai *nefol* jubil fydd. Dylid cofio hefyd na fydd Crist yn well y pryd hwnw nag yn awr—ni fydd edifeirwch yr hwn a bechodd yn llai anhyfryd, neu faddeuant yn fwy melus y pryd hwnw nag yn awr.

"A chorff y farwolaeth sef llygredd dan draed."

O dan yr hen gyfamod, yr hwn oedd sefydledig ar ddeddf gorchymyn cnawdol, yr oeddus yn byw nid yn unig yn, ond i'r, cnawd pechadurus; nid oeddus yn byw wrth synwyr ysbrydol, ond yn ol nwydau cnawdol. Nis gallasai dyn fel yr oedd dan ddeddf yr hen gyfamod, mwy nag fel y mae yn ddeddf,

yn onest, ymgodi uwchlaw nwydau ei gnawd, tra nad oedd ganddo iawn i dalu i Dduw am ddrwg ei gnawd. O dan yr hen gyfamod nid oedd dichoniad goruchafiaeth yr ysbryd ar y cnawd yn ganfyddedig yn esiampl neb. Y pryd hwnw gallai Duw roi gorchymyn i orchfygu y cnawd, ond ni allai roddi esiampl heb gymeryd cnawd ei hun. O dan "ddeddf ysbryd y bywyd yn Nghrist Iesu," mae y ddau wedi eu cael—iawn am y pechodau a wnaethpwyd o'r blaen, ac hefyd esiampl Duw yn y dyn Crist Iesu yn gorchfygu y cnawd, yn y cnawd. Hefyd y mae genym o dan yr efengyl addewid am gynorthwyon yr Ysbryd Glan i helpu dyn i ymgodi oddiwrth nwydau y cnawd at yr hyn sydd ysbrydol, ac at ddyfarniad cydwybod dda. Tra mae dyn yn byw idd ei gnawd, mae o angenrheidrwydd yn hawlio perchenogaeth arno, ac felly yn gyfrifol am ei weithrediadau, a'i gyflwr; ond wedi iddo roi ei hunan i'r Arglwydd Iesu i wneyd fel y myno ag ef, mae Iesu yn rhoi ei gnawd i farw yn yr un fan ag y mae yr "ysgrifen-law oedd i'n herbyn ni" yn marw, sef ar y groes. Mae y cnawd, wedi iddo farw, yn dyfod yn beth i'w gladdu.

Nid ydwyf yn wybyddus fod y Testament Newydd yn un man yn awgrymu fod "corph y farwolaeth" i'w sathru dan draed. Nid rhoi dyn marw i'w sathru dan draed, ond i'w gladdu, mae yr efengyl. Y rhai fuont feirw gyda Christ yw y rhai y dywedir am danynt, "Wedi eich cyd-gladdu gyda Christ yn y bedydd," &c. O bosibl mai meddwl y bardd wrth ganu yr hymn dan sylw, oedd, nid y syniad uchod, ond y syniad o'r Ysbryd yn cael cwbl feistrolaeth ar nwydau y cnawd, nes troi y cnawd i fod yn ysgerbwdd i'w sathru dan draed. Ond yn gywir, nid yw sathru y cnawd o dan draed yn ffigyr efengylaidd; mae yr efengyl yn fwy boneddigaidd na hyn, hyd yn nod at elynion marw. Claddu, ac nid sathru, y corph marw yr ydys. Mwy cywir mewn syniadaeth, beth bynag am farddoniaeth, dybygwn i, fyddai yr hymn fel y canlyn:

O gariad, O gariad anfeidrol ei faint,
Fod llwch mor annheilwng 'n cael meddu'r
fath fraint;
Cydwybod olchedig, a thawel mewn hedd,
A chorph y farwolaeth 'n gladdedig mewn
bedd. Rhuf. 6: 4.

Beth bynag a feddyliai y bardd am dano wrth gyfansoddi yr hymn dan sylw, rhywbeth tebyg i'r uchod yw ein meddwl ni wrth ddarllen yr hymn. O dan amgylchiadau eraill gall' sid gwneyd y mater uchod yn llawer mwy goleo nag y gwelir ei fod yn yr hyn a ysgrifenyd; eto gobeithio y gwel Mr. James, Girard, yn nghyda phob darlennydd awyddus am y gwir, feddwl yr ysgrythyr ynddo, ac y cânt foddhad Cristion wrth ei ddarllen.

Johnstown, Pa.

LL. REES.

ADOLYGIAD Y WASG.

PRYDDEST FUDDUGOL yn *Eisteddfod Utica, Calan, 1879, ar ol y Diwedd-ar Henry Williams, Slatington, Pa.*

Cyhoeddwyd y bryddest faith hon mewn tri rhifyn o'r *Drych*, yn ddiweddar. Y mae rhai rhagoriaethau yma a thraw yn dysgleirio yn y cyfansoddiad; ond ar y cyfan prydestd wael, wallus, ydyw. Nodwn rai o'r diffygion mwyaf eglur. Cenir,

"Bu yn ddiwyd a difino
Yn codymu gyda'r byd,
A bu ffawd yn gwenu arno
Trwy ei einioes braidd o hyd."

Pa godymu gyda'r byd yr ydoedd, os bu ffawd yn gwenu arno trwy ei einioes braidd o hyd? Y mae "codymu" hefyd yn swnio yn chwithig am fwy nag un rheswm.

"Bu y chwarel iddo'n fancwr,
A'i gudd gelloedd llawn bob un
A roes ef heb log na dwndwr
At wasanaeth Williams gun."

Dylasai fod, A'i *chudd* gelloedd, A roes *hi*.

"A pho fwyaf oedd yn rhoddi."

Cywir fuasai *roddi*.

'Fel derbynia'r cwmwl ddafnau
Dw'r y môr i'w roi i'r byd."

Ddw'r y môr sydd gystrawenol.

"I'r methodig, tlawd, angenog,
I'r amddifaid calon friw,
Ac i'r gweddwon gwael, newynog,
Ac er cysur eglwys Dduw."

Onid gwell fuasai cadw at yr unigol
trwy y llinellau uchod, yn lle eu cy-
mysgu?

"Ni bu ef erioed yn teimlo
Dim am dwyll, am wawd na gwg,
Nac am enllib ei gyd ddyinion,
Fe'u dibrisiai megys mwg."

Nid peth *hawdd* ei ddibrisio ydyw mwg
mawr, os yn ei ganol. Oni ddywed yr
awdwr mewn llinellau dilynol nad oedd
neb a wgai arno?

"Heb ddim dau feddwl yn ei gyloch trwy'r
ddaear,
Ond pawb yn cyd-edmygu 'i fywyd dysglaer."

"Ni wyr Satan p'le y'u (eu) claddwyd."

"Felly bywyd Williams d(d)uwiol."

"Rhag nos ddu anobaith t(d)rist."

Mae y llythyrenau rhwng y cromfachau
yn dangos y modd y buasai y llinellau
yn gywir.

"Sw'n yr arch wrth fyn'd i'r gwaelod,
Ddaeth i'n clustiau'r fynyd hon,
Fel dycethrol sw'n yn dyfod
O fyd arall dros y don."

Pwy sydd yn gwybod am sw'n yn dyfod
o fyd arall dros y don? Buasai rhyw
gysondeb pe dywedasad, o *wlad* arall
dros y don.

"Fflachiai hiraeth ein calonau,"

I'n calonau.

"Ar hyd wefrau'n teimlad prudd"

Gwefrau.

"Mae ei wedd fel angel clærwyn."

Mae ei *ffurf* fel angel clærwyn, neu,
Mae ei wedd fel gwedd angel.

"Sy'n byth chwyddo yn ei fron"

Dan ei tron.

"Mae tywyllwch y nos ddu'
Fel goleuni canol dydd,
At (wrth) y t'w'llwch a orchuddia
Ei anwyhaid, heddyw sydd."

"Hwy ni welant seren gobaith
Yn seiriau'r awyr (wybren) ddu."

"Ond fe droes 'tywyllwch angau,
Byth i'n brawd yn oleu dydd,
A thrwy syrthio'n fud i'w freichiau,
Aeth ei enaid glân yn rhydd."

Yn fud i'w freichiau! Breichiau pwy?
Ai i freichiau "tywyllwch angau?"
Nid oes cysondeb yn y penill hwn:

"Gwelsom lawer nyth aderyn
Bach yn wâg ar gangau'r coed,
Tra'r aderyn yn y gwanwyn
Wedi trengu wrth ein troed;
Ond pan aeth ein brawd o'i adfyd,
Fel aderyn bach fe'i caed,
Ar gangenau 'pren y bywyd,'
Yn clodfori am y gwaed."

Methwn ddeall pa gyffelybrwydd sydd
rhwng yr aderyn bach a welodd y
bardd, i'r aderyn bach yr oedd Henry
Williams yn debyg iddo ar gangenau
"pren y bywyd."

"Fel y gwlaw yn myn'd i'w rhawd (rawd).

"Dim ond dagrau sydd yn colli,
Hefyd hiraeth calon drom."

A yw hiraeth calon drom yn colli?

"Pan fydd dyfroedd Marab chwewr
Wedi 'u troi."

Wedi 'u troi.

Amser a gofod a ballai i ni fanylu ar
luaws o feiau cyffelyb i'r uchod ellid
nodi. Modd bynag nid yw y diffyg-
ion crybwyllledig ond dibwys mewn
cymhariaeth i ddiffygiion eraill yn y
Bryddest hon. Y mae yr awdwr wedi
gyru yr ymenyn yn deneu iawn ar y
bara y tro hwn. Prin yw y meddyliau
—prin y defnyddiau sydd yn y gwaith.
Mae yma lawer o dagrau, a dagrau,
nes ymddengys y gân fel cors leidiog,
afiach. Dylid cofio fod dagrau yn y
farchnad farddonol fel *greenbacks* yn y
farchnad arianol, yn ddiwerth os bydd
gormod o honynt, ac os na fyddant yn
cynrychioli gwerth a sylwedd. Buasai
y bryddest yn llawer rhagorach pe
cawsid ynddi hefyd lai o'r nefoedd, a
mwy o'r ddaear.

Ymddengys i ni fod yr awdwr wedi
cyfansoddi y gân hon ar wahanol adeg-
au, fel y mae wedi anghofio wrth gyf-
ansoddi y darn nesaf, beth a ddywed-
odd yn y darn diweddaf; o ganlyniad
mae yr un pethau yn cael eu dywyd
drosodd a throsodd. Pryddest lasdwr-
aidd ydyw drwyddi, hollol annheilwng
o'r wobr, ac o'r gwrthddrych y galar-
odd ar ei ol. Yr oedd Henry Williams
yn deilwng yn sicr o well cân na hon.

Pa bryd y daw ein Heisteddfodau i ddysgu doethineb? Nid yw ryfedd yn y byd fod ein cylchwyliau mor ddiles a diuod, pan y mae cymaint o gynyrchion gwael yn cael eu gwobrwyo ynddynt. Oeddym yn arfer syniaw am awdwr y bryddest dan sylw, ei fod ef yn fardd wrth fraint a defod, ac yn sefyll ar flaen y rhes yn America; ond yn awr, y mae ei glod a'i enw fel bardd wedi myned ymaith megys mwg.

GIRALDUS.

LLYFRAU A GYHOEDDWDYD YN DDIWEDDAR GAN
W. MORGAN EVANS, CAERFYRDDIN.

Yr ydwyf newydd dderbyn sypyn oddiwrth yr hwyrfrydig, ond yn y diwedd teg a chywir, Wm. M. Evans; a chan fod llawer o ymholi a chwyno wedi bod yn y wlad hon am rai o honnynt, rhoddaf yma grybwylliad byr am y rhai canlynol:

GKEIRIADUR BEIBLAIDD A DUWINYDDOL Y
PARCH. JOHN JONES (MATHETES), HYD RIF 86.

Y mae allan hyd diwedd S. Yr erthygl ddiweddar sydd genyf yw *Swper yr Arglwydd*, felly gwelir fod y gwaith yn tynu at y terfyn. Yr oedd yr awdwr, cyn ei farwolaeth, yn cael ei "gynorthwyo gan amryw o weinidogion y Bedyddwyr;" ac yn awr, ar ei ymadawriad i'r wlad well, deallwn fod ein hen gyfaill J. Spithers James yn cymeryd arno y cyfrifoldeb o'i anfon i'r wagg, ac edrych dros y prawfenni. Barnwn ei fod yn ychwanegiad pwysig at ein llenyddiaeth, a gall y rhai sydd heb rifynau neillduol o hono hyd 86 anfon am danynt gyda 14 cents y rhifyn, a bydd i ni eu diwallu, hyd y gallom, wedi talu y cludiad.

CANT O BREGETHAU Y DIWEDDAR BARCH. JAS.
ROWE, ABERGWAEN, YN NGHYD A BYR GOF-
IANT O HONO, DAN OLYGIAETH Y PARCH. W.
OWEN, ARBERTH—450 O DUDALENAU 8 PLYG.

Y mae gwreiddioldeb a galluoedd yr awdwr mor adnabyddus, fel na amcanwn addurno y lili, na phrydferthu y rhosyn. Digon o gamoliaeth iddo yw dywedyd, fod y llygad-graff a'r teilwng Wm. Owen wedi dethol y pregethau hyn allan o amryw eraill, er eu cyflwyno i'r cyhoedd, a diau na bydd pwy bynag a'u darlloen yn golladwy trwy anfon dolar i ni am y llyfr yn *sheets*, neu \$1.75 am dano wedi ei rwymo, a chant y trysor yn ol o Pottsville can gynted ag y gall gweision F'ewythr Sam a'u ceffylau tanllyd ei gario iddynt.

HANES Y RHYFEL RHWNG FFRAINC A GERMANI.
PRIS 2S. 6C. YN NGHYMRU, NEU 65 CENTS YN
AMERICA.

Y mae y llyfr hwn wedi ei gasglu gan W. Morgan Evans yn ofalus, ac wedi ei addurno ag amryw gerffuniau heirdd. Y mae hwn yn

llawn dyddordeb, yn cynwys ystadegau pwysig, hysbysiaeth swyddol, amgylchiadau hynod, &c.

LLYFR HYMNAU AT WASANAETH ENWAD Y BEDI-
YDDWYR CYMREIG, SYLFAENEDIG AR LYFR
HYMNAU Y DIWEDDAR BARCH. JOSEPH HARRIS,
ABERTAWY, MEWN GWAHANOL RWTM-
IADAU A PHRISOEDD.

Derbyniasom *specimen* o'r llyfr newydd, ac mae yn rhaid i ni gyfaddef ei fod gyda y goreu a welson erioed mewn unrhyw iaith. Cynwysa 630 o hymnau rhagorol, wedi eu trefnu yn ddestlus; yr hymnau wedi eu dosranu yn ol y mesurau, yr hyn sydd welliant ar yr hen ddall. Y mae llyfr y Parch. Lewis Jones wedi ei fabwysiadu gan yr eglwysi yn ol penderfyniadau y Cymanfaoedd Cymreig yn y wlad hon, fel nad ydym wedi anfon ond am ychydig o'r llyfr newydd; ond os gwel y cymanfaoedd a'r eglwysi yn dda ei fabwysiadu yn yr addoldai a'r gwasanaeth, cynygia y cyhoeddwr anfon mill neu ddwy o gopiau o hono i ni, er diwallu hil Gomer yn America.

ESBONIAD Y TEULU, YN CYRWYS Y Testyn Awd-
urdodedig, gyda chyfeiriadau cyflawn, yn nghyd a Nodiadau Beirniadol, ac eglurhad ar eiriau ac adnodau dyrys, a sylwadau buddiol ac ymarferol ar ddiwedd pob penod, addunedig ag amryw gerffuniau, gan y Parch. THOS. LEWIS, Caerfyrddin.

Mae 23 o rifynau ar yr Hen Destament yn gyflawn, a 5 o rifynau ar y Testament Newydd, genym. Dygwyliwn y gweddill cyn hir. Gwerthwn y 29 rhifyn (swllt yr un) am \$7.50. Pwy lesara gyntaf?

Y mae Llyfr Hymnau Jones, ac Esboniad Ellis, genyf hefyd ar law. Cofier fod yn groes i'r rheol i anfon y rhai hyn a thalu y *postage*, heb yr arian yn gyntaf. Rhaid ymluno wrth y rheol hon. A y cwbl sydd genyf cyn hir.

Pottsville, Pa.

RICHARD EDWARDS.

Barddoniaeth.

AMSER.

Amser a chêd, chêd,
Amser chêd yn gynt
Na thôn y môr, er cynted rhed,
Yn wyllt o flaen y gwynt.

Amser a chêd, chêd,
Uwch llong pan ar ei thaith,
Pan yn gyflymaf hi a red
Dros donau 'r eigion llaith.

Amser a chêd, chêd,
Yn gynt na'r eryr cryf,
Pan f'o ei esgyll braidd ar led,
Yn disgyn ar ei bryf.

Amser a ebed—yn fyr,
Na'r felten mae yn gynt,
Pan o gymylau Dwyrain tyr
I'w gorllewinol hyn.

Cyflymach amser nas gall iaith
Adrodd gyflymed yw ;
Ystyria ddyn, gan hyn, dy daith,
A'r modd y dylit fyw.

Cyflymed ydwyf ar dy daith
Ag amser, onid gwir ?
Dy gartref, trag'wyddoldeb maith,
Lle byddwn bawb cyn hir.

Rhydychain. TEGID.

"DY EWYLLYS A WNELER."

*Lled-gyfeithiad neu Efblychiad o Emyn frydferth
CHARLOTTE ELLIOTT. "Thy Will be Done."*

Fy Nuw a fy Nhad, er fy mod megys alltud
Yn mhell o fy nghartref, ar ffordd arw bywyd,
O dyg fi o'm calon bob diwrnod i dd'weddyd,
O Dduw, dy ewyllys a wneler.

Os tywyll fy llwybrau, a phruddaidd fy nhynged,
Na âd i mi rwgnach—ond ynot ymddried ;
O ddyfnder fy ngofid y weddi esgyned,
O Dduw, dy ewyllys a wneler.

Er imi mewn tristwch unigol och'neidio
Am anwyl gyfeillion y'nt wedi myn'd heblio,
Mewn gwir ostyngeddrrwydd dymunwyf weddio,
O Dduw, dy ewyllys a wneler.

Os bydd i'th ddoethineb ryw dro alw arnaf
I roddi i fynd fy ngwrthddrych anwylaf,
Tydi yw perchenog y cwbl a feddaf,
O Dduw, dy ewyllys a wneler.

Bob dydd adnewyddda f' ewyllys gyndynlyd,
Gwna iddi ymblethu â'r eiddot—a symud
Bob peth sy'n ei gwneuthur yn anhwadd i dd'weddyd,
O Dduw, dy ewyllys a wneler.

Ond iti fendithio fy nghalon lesmeiriol,
Drwy gym'ryd ei meddiant â'th Ysbryd sancteiddiol,
Gadawaf i Ti bopeth arall yn hollot—
O Dduw, dy ewyllys a wneler.

Utica, N. Y.

J. D. MORGAN.

Y MAES CENADOL.

GAN Y PARCH. W. F. DAVIES, NANTICOKE, PA.

Wrth barotoi i'r WAWR, o fis i fis,
ychydig o hanes gweithrediadau cenadol,
daw pethau i fy sylw na feddyliais
o'r blaen am danynt. Gwir y gallwn
ymffrostio fel Bedyddwyr fod genym

lawer o sêl dros ymledaeniad yr efengyl,
a llwyddiant teyrnas y Ceidwad,
a'n bod yn gwneyd llawer iawn tuag at
hyny; ond amlwg yw i bawb nad yw
yr oll a ddylid, nac ychwaith a ellir,
yn y cyfeiriad hwn yn cael ei wneyd
genym. Gwna rhai eglwysi ac unigolion
lawer; tra ar y llaw arall, cawn eglwysi
ac unigolion yn hollol segur. Gellir
dyweyd am rai, Yr hyn a allodd hon
neu hwn, efe a'i gwnaeth; tra mae
eraill heb gymaint a meddwl am y
gwaith, heb son am ymegnio o'i blaid,
ac er ei lwyddiant.

Mi garwn yn fawr allu dyweyd ein
bod fel eglwysi Cymreig yn rhydd
oddiwrth y cwyn hwn—ein bod ni yn
gwneyd yr hyn a allom, gan nad pwyl
nad ydynt; ond nid felly y mae. Pwyl
bynag sydd yn ol, yr ydym ninau yn ol
hefyd. Pwyl bynag sydd heb dalu sylw
dyladwy, ac ymroi yn egniol, a dwyn
i'r maes yr holl nerth a feddant er dan-
fon yr efengyl i "dywyll-leoedd y ddaear,"
yr ydym ninau heb wneyd hyn
ychwaith. Yr ydym ni i'n beio yn hyn
fel llawer eraill, ac mor amddifad yn y
"gras hwn" ag unrhyw eglwys, pwyl
bynag. Er gweled gwirionedd hyn
yma, nid oes eisiau ond i ni edrych ar
ystadegau ein heglwysi am y flwyddyn
ddiweddaf. Os ydym i fesur ein teim-
lad a'n sel genadol wrth a gyfranasom
at y Genadaeth y flwyddyn ddiweddaf,
a'r blynyddoedd blaenorol, rhaid cyf-
addef mai llin yn mygu ydyw yn wir,
ac fod perygl iddo lwyrr ddiffodd, a
hyny yn fuan.

Bu yn amser caled y flwyddyn ddi-
weddaf ar y rhan fwyaf o'n haelodau,
mae yn wir, ond credwyf na fu mor
galed fel na allasem gyflawni a chofio
mwy am yr achos Cenadol nag a wnaeth-
om, pe yn cael y lle a ddylai yn ein
calon.

Nid wyf wrth ysgrifenu hyn yn ym-
ffrostio fy mod i a'r eglwys dan fy ngof-
al ar y blaen arnoch—nid oes lle gen-
ym i ymffrostio. 'Dyw ein cyfraniadau
ni fel eglwys y flwyddyn ddiweddaf
braidd yn werth son am danynt gan eu
bychandra. Ond hyderwn y byddwn
yn haelionusach y flwyddyn hon na'r
llynedd, ac nid y ni yn Nanticoke yn

unig, ond yr eglwysi Cymreig yn gyffredinol. Bu yr holl eglwys y llynedd, mi wn, yn dra gotalus i gynal y cwrdd gweddi cenadol bob nos Lun cyntaf o'r mis trwy y flwyddyn, ac mor ofalus a hyny am roi pedwar neu bump i weddio yn mhob cwrdd, a'r rhai hyny yn Eliasiaid oll mewn gweddi, a chafwyd cyrddau rhagorol, y brodyr yn hwylus, gafaelgar a thaer, nes oedd pob peth wedi ei anghofio yn y mwyniant a deimlwyd, a'r gwres a brofwyd; ond pan ddaeth yr adeg i gasglu, yr oedd y tân wedi diffodd, y teimlad wedi ei gollu, a'r gogoniant wedi ymadael yn llwyr o flaen yr het. Aed a hi oddiamgylch, ond dychwelodd bron yn hollol wag. Mae lle cryf i gasglu fod mwy o swm yn y gweddiau ar Amenau y noson hono hefyd nag oedd o sylwedd. Dywed Shakespeare yn "Hamlet," pan yn disgrifio Cla idius yn ceisio cael gwared o'r euogrwydd oedd arno am ladd ei frawd, iddo ryw ddiwrnod ymdrechu ei weddio i ffwrdd, ond ni lwyddodd. Synodd at hyn, a methai ddeall na fusasai yn llwyddo trwy weddi i gael gwared o'r hyn oedd ddydd a nos yn ei boeni. Yn y diwedd cafodd allan y dirgelwch, a dyma a ddywedodd:

" My words went up,
My thoughts below;
Words without thoughts
Never to heaven go."

Pe byddai mwy o feddyliau cenadol yn ein gweddiau cenadol, sicr yw y byddai mwy o geiniogau yn dod yn ol yn y basgedi at gario y gwaith yn mlaen. Nis gall yr un cenadwr droi ein gweddiau ni, bydded hwy mor doniol ag y b'ont, yn bryd o fwyd, yn llong i'w gludo dros y inoroedd, neu yn ysgol i roi gwybodaeth i baganiaid ynddi. Rhaid cael arian i wneyd hyny. Danfonwn weddiau taerion at Dduw, ac ar yr un pryd arian gymaint a allom ni i'w genadon ef.

Gofyniad ag sydd yn codi yn naturiol yw, Paham nad ydym fel eglwysi Cymreig yn cyfranu ac yn casglu mwy at y Genadaeth nag ydym? Sicr yw nas gallwn ddadleu tlodi am hyn. Gwir nad ydyw ein heglwysi yn rhai cyfoethog, ond yn ddiamheu y meddwn ar ddi-

gon o dda y byd hwn i roddi mwy nag ydym yn bresenol. Nid am nad ydym yn credu digon yn y gwaith hefyd yw yr achos o hyn, nac ychwaith yn yr oll a orchymynodd ein Ceidwad. Yr oll o'r Beibl i'r Bedyddiwr bob amser, ac nid rhan o hono. Credwn yn y rhan gyntaf o'r comisiwn yn ogystal a'r olaf. Beth yw yr achos, ynte? Credaf fod y bai yn gorphwys mewn diffyg *system* briodol o gasglu. Gwyr pawb mai ychydig o *system* sydd mewn myned a'r fasedd oddiamgylch yr ychydig fydd yn y cwrdd gweddi cenadol nos Lun cyntaf yn y mis.

Pan oeddwn yn grwt yr oedd yr eglwysi lle cefais fy magu yn rhoddi cardiau a blychau bychain i holl blant yr ysgol i gasglu at y Genadaeth, a gwn i mi gasglu mwy yr adeg hono, a di-chon ganoedd heblaw fy hunan, nad wyf wedi gasglu ar ol hyny. Edrychwn ar y Methodistiaid Episcopalaidd heddyw, yr enwad mwyaf cenadol ei ysbyrd, yn ddiamheu, mewn bodolaeth, glynant a mabwysiadant gynlluniau tebyg i'r uchod. Mae eu plant yn myned braidd i bob man; a rhwng eu plant a hwy eu hunain, casglant braidd fwy na neb. Deffroed Duw ni at ein dyledswyddau yn y cyfeiriad hwn. Myned pob eglwys ryw gynllun i weithio yn effeithiol, nid i ddyblu ein casgliadau, ond i'w treblu, erbyn diwedd y flwyddyn hon.

ONGOLE.

Gwyr pawb o ddarlennwyr y *WAWR* am y miloedd a feddyddiwyd yn y lle uchod yn ddiweddar. Lle yr oedd cymaint o blannigion, yr oedd gwaith mawr i'w magu. Cawn fod y brawd Clough wedi darparu ar gyfer hyn. Y mae ganddo gwrdd misol wedi ei sefydlu yn Ongole, lle mae yn cyfarfod a phawb, fel pregethwyr, athrawon, &c., sydd yn ei gynorthwyo yn y gwaith. Fel hyn daw i wybodaeth yn barhaus o sefyllfa y maes yno. Bydd pob peth perthynol i'r gwaith yn cael sylw a'i drin yno, a'r brodyr yn derbyn adgyfnerthiad mawr i fyned yn ol at eu gwaith am dymor drachefn. Bu ganddynt gwrdd felly yn ddiweddar; llawer wedi dod yn nghyd o bob man.

Bydd y pregethwy o'r cymydogaeithau cyfagos yn dod a dychweledigion newydd gyda hwy, a Mr. Clough yn eu holi am y gobaith sydd ynddynt, cyn eu bedyddio. Bedyddiwyd 116 yr un Sabboth yn ddiweddar o'r rhai oedd wedi dyfod gyda y gwahanol bregethwyr. Dranoeth yr oedd dau-ar-bymtheg eraill i'w bedyddio, y rhai a ddaethant i'r lle y diwrnod blaenorol. Wrth hyn, ni a welwn fod Ongole i'r Teloogooiaid yn debyg fel yr oedd Jerusalem i'r Iuddewon. Cyfarfyddant yn Ongole bob mis, fel yr oedd yr Iuddewon ar y gwyliau yn cyfarfod yn Jerusalem.

Gwnelai les i galon dyn gael bod yno am unwaith, a gweled y pregethwyr brodorol yn dod i fewn i'r dref bob mis, a'r eneidiau maent wedi enill at Fab Duw gyda hwy. Y gemau hyny y daethant o hyd iddynt yn llwch a llaid paganiaeth a gyflwynant i'r eglwys yn Ongole bob mis.

KOTHAPATAM.

Pentref ar lan y môr yw y lle uchod, deng milldir i'r dwyrain o Ongole. Daw yn lle pwysig mewn ystyr fasnachol a chrefyddol. Mae yno borth naturiol da iawn, ac mae y bobl yn teimlo eisoes yn awyddus am air y bywyd a'r efengyl; ac wedi ei gael, yn ei chwilio a'i gredu, fel y Bereaid. Daeth pump i'ofyn am fedydd oddiyno yn ddiweddar, a bydd rhagor i ganlyn yn fuan. Pwy a ddywed nad yw Duw yn ateb y gweddiau taerion a ofrymwyd dros y gwaith yn Ongole a'r gymydogaeith yn y misoedd sydd wedi myned heibio? Pwy na ddymunna am i'r un awelon ddod heibio i eglwysi Cymreig America, a phob man arall?

LLEOEDD GWEIGION YN CAEL EU LLANW.

Dychwelodd 15 yn ddiweddar o'r maes cenadol o herwydd afiechyd. Yr oedd hyn yn gwneyd bwch mawr. Ond erbyn y 10fed o Hydref yr oedd gan yr *American Baptist Missionary Union* 15 eraill yn barod i fyned allan er llanw eu lle. Mae Duw a dynion yn penderfynu na chaiff y gwaith da aros o eisiau llafurwyr.

Mae erledigaeth chwerw, wedi codi mewn rhanau o Spaen yn erbyn pob math o athrawon crefyddol; ond yn ngwynneb y cyfan, pregethir gair y bywyd yn ei burdeb gan y gweinidogion Protestanaidd.

Tua dwy flynedd yn ol, yn Negddah, yr Aipht, curodd Shirkh yno ddynt i farwolaeth am ddarllen y Beibl gyda rhai o'i gymydogion. Ond bu y weithred ffol ac annynol yn foddion i ddwyn y Beibl i lawer mwy o sylw yn y dref hono, a'r gymydogaeith o amgylch, nag oedd o'r blaen. Medr Duw wneyd i gynddaredd dyn ei folianu.

Ysgrifena yr enwog Joseph Cook, o San Francisco, ei fod wedi cael mwynhad mawr wrth glywed caniadau Cristionogol, mewn Saesoneg da, o enau Chineaid a Japaniaid dychweledig. Yn un o'r gorsafodd cenadol hefyd gwelodd dri yn ufuddhau i'r ordinhad o fedydd. Yr oedd yn wyddfodol ryw 80 neu 100 o'r un genedl yn edrych ar y gweinyddiad.

Yn Ynys New Britain, lle, ychydig flynyddau yn ol, y laddwyd ac yr ymborthwyd ar gyrph amryw o genadon Wesleyaidd gan y brodorion, mae heddwch a diogelwch yn ffynu. Dechreuir parchu y Sabboth gan y trigolion; mynwesant y cenadon; deuant atynt heb un arf yn eu dwylaw, tra ar y cyntaf ni ddeuent yn agos at neb o honynt heb waewffon, pastwn, neu *tomahawk*.

Gyrodd yr enwog Spurgeon ddau o ddynion duon o'r Tabernacl, ychydig fisoedd yn ol, yn genadon i Affrica. Y maent wedi sefydlu yn Baskundu, Victoria a Camerouns. Daw oddiwrthyn newyddion cysurol fod eu llafur yn llwyddo. Mae y Penaeth (*Chief*) yn ffafriol iawn i'w gweithrediadau. Cymeryd ef yn glaf iawn yn ddiweddar. Yn y saldra gwnaeth ewylls, yn y cyfryw y gorchymynai yn gaeth i'w fab ieuengaf fod yn garedig wrth y cenadon, eu cymeradwyo hwynt i'w ddeiliaid, ac am iddynt oll ufuddhau, diogelu a pharchu y pregethwyr a'u teuluoedd. Mae i'n Duw ni fraich a chadernid. Gweddiwn am iddo ei diosg.

EGLWSI.	Ysgrifenyddion.	Gweinidogion.	Bedyddiwyd.	Adferwyd.	Derbyniwyd trwy Lythyr.	Gollyngwyd trwy Lythyr.	Lliarddelwyd.	Bu Farw.	Rhif yr Ael- odau.	Canolfn yr Y. Sabothol.	At Draul y Gy- manfa.	Yr Ysgrifen- ydd.	Y Genadaeth Dramor.	Y Genadaeth Cartrefol.	Y Gymdeithas Addysgiadol.
Ashland	T. M. Davies	L. M. Roberts	2	1	1	3	5	2	54	2.00	2.00	1.00
Asnot	Henry E. Jones	B. Nicholas	6	4	3	4	12	..	40	..	2.00
Audenried	B. D. Evans	B. Nicholas	3	6	5	11	8	..	51	70	1.00	1.00	5.00	5.00	..
Carbondale	Morgan Thomas		3	2	1	1	22	..	1.00	1.00
Drifton	D. H. Davies		14	3	13	10	10	..	56	80	1.00	1.00	..	3.61	..
Danville	J. E. Williams		..	1	1	4	2	3	27	25	1.00	1.00
Frostburgh, Md.	Griffith Evans		3	2	6	10	1	1	86	60	1.00	1.00	5.00
Hyde Park	B. Hughes		7	5	15	13	7	353	400	5.00	5.00	1.00
Jernyn	S. Morgan		7	25	1.00	50
Johnstown	Jos. Evans	Llewelyn Rees	..	1	..	7	..	1	66	76	3.00	1.00
Kingston	J. A. Davies	D. Rhys Jones	1	4	6	..	7	1	74	80	2.00	2.00	8.00	8.00	..
Lansford	John E. Jenkins	D. S. Thomas	..	1	3	2	3	..	57	80	1.00	50	4.18
Mahanoy	G. Williams	W. D. Thomas	8	11	1	9	6	..	108	105	1.00	1.00	11.00
Minersville	J. R. Hughes		..	2	4	1	5	3	71	..	1.00	1.00
Morris Run	J. W. Phillips		..	4	5	5	3	2	50	48	2.00	1.00
Nanticoke	Wm. Edmonds	Wm. F. Davies	4	7	8	12	..	75	120	1.00	1.00	..	1.43
Olyphant	Evan Mills	B. E. Bowen	..	1	1	3	2	1	36	45	1.00	50
Parsons	T. R. Thomas		9	5	3	17	3	122	130	2.00	1.00	1.00	1.25
Plymouth	Peter Roberts	D. Rhys Jones	1	20	12	2	3	2	108	133	2.00	1.00
Pittston	Jacob W. Evans		3	3	..	6	5	3	115	120	1.00	1.00	3.88
Pottsville	W. Tal. Jones		2	2	2	7	6	1	33	50
Providence	J. J. Morris	J. P. Harris	2	7	16	3	8	4	136	130	2.00	1.00	5.00
Shenandoah	Edward Capper	David Jones	3	3	4	..	4	..	54	150	2.00	1.00	5.25
Slatington	J. J. Roberts		1	1	1	11	12	40	..	50
St. Clair	T. B. Lewis	D. S. Thomas	1	1	5	52	40	2.00	1.00	8.10
Summit Hill	Joseph Richards		12	4	2	..	2	..	30	50	1.00	1.00
Taylorville	W. T. John		2	2	5	11	..	11	150	2.00	1.00	1.00	7.71
Upper Lehigh	J. M. Powell		..	1	5	5	1	..	80	100	2.00	1.00
Wiconisco	D. J. Thomas	B. E. Jones	..	1	1	2	2	1	32	40	1.00	50	5.00	5.00	..
Wilkesbarre	D. J. Thomas	E. Edwards	5	6	9	7	2	2	93	115	2.00	1.00	7.40	5.00	..

Gweinidogion heb Ofal Eglwysi arnynt.—B. Nicholas, Audenried; James R. Price, a Theophilus Jones, Kingston.

Pregethwyr Cynorthwyl.—J. B. Roberts, Slatington; Ed. Capper, Shenandoah; Vaughan Richards, Plymouth; Isaac E. Davies, Pittston; Ebenezer Lloyd, Hyde Park; David Harris, Arnot; Edward D. Jones, a David B. Griffiths, Providence.

Myfyrwyr yn Lewisburg.—D. H. Evans, Plymouth; John Thomas, Parsons; Morgan Watkins, Taylorville, a T. D. Lewis, Mahanoy.

HANESION CARTREFOL.

CYMANFA PARSONS.

[Mae Ystadegau y Gymanfa hon am 1879, ar y tu dalen blaenorol.]

Cynaliwyd Cymanfa Bedyddwyr Neillduol Dwyreinbarth Pa., yn Parsons, Swydd Luzerne, Medi 20—22, 1879.

Dechreuwyd eisteddiad cyntaf y gynadledd am 10 o'r gloch ddydd Sadwrn, drwy ddarllen a gweddio gan y brawd Wm. F. Davies, Nanticoke.

Wedi galw y cyfarfod i drefn gan y Cymedrolwr, darllenwyd llythyr eglwys Parsons at y Gymanfa.

Penderfynwyd, Fod y brodyr Wm. W. Rees a Daniel Smith, Parsons, i gydweithredu a'r Trysorydd, James Evans, Wilkesbarre, er dwyn yn mlaen y casgliadau, a thalu allan dreulion y Gymanfa.

Penderfynwyd, Fod y brodyr canlynol i fod yn Bwyllgor Trefniadol y cyfarfodydd cyhoeddus, sef, Wm. W. Rees, Daniel Smith, James Evans, J. P. Harris, a Henry P. Davies.

Wedi galw'r cenadon a'r gweinidogion wrth eu henwau, etholwyd swyddogion am y flwyddyn:—B. Hughes, Cymedrolwr; J. P. Harris, Ysgrifenydd; James Evans, Trysorydd.

Darllenwyd gweithrediadau cynadledd y flwyddyn ddiweddar.

Penderfynwyd, Fod y brodyr John Edred Jones, Utica; D. E. Bowen, Gillet, a Wm. Williams, Harrisburgh, yn cael gwahoddiad i gyd-eistedd gyda ni, a chael rhyddid i siarad ar y pynciau a ddygir ger bron.

Penderfynwyd, Fod Wm. F. Davies, Theophilus Jones, a Henry P. Davies, yn bwyllgor i edrych dros lythron yr eglwysi, a dwyn i mewn ei adroddiad yn nghyfarfod 2 o'r gloch.

Gollyngwyd drwy weddi gan y brawd J. Edred Jones.

Am 2 o'r gloch, agorwyd drwy ddarllen a gweddio gan B. Nicholas, Hazleton.

Llythyr Cymanfa.—Yn gymaint a bod y pum' dolar a gasglwyd er cydnabod y brawd a benodwyd i ysgrifenu Llythyr y Gymanfa y flwyddyn ddiweddar, yr hwn lythyr ni ddaeth i law y pwyllgor; o ganlyniad,

Penderfynwyd, Fod y \$5 yn cael eu cyflwyno i drysorfa'r Gymanfa.

Y Genadaeth Cartrefol Gymreig.—Gan fod dau o'r pwyllgor gwreiddiol a pharhaol wedi symud o derfynau y Gymanfa hon,

Penderfynwyd, Fod y pwyllgor eleni i gynwys tri yn unig, sef B. Hughes, Wm. W. Rees, a Wm. Powell, a'n bod yn ymddiried i'r pwyllgor, ac yn ei anog i ddefnyddio yr arian sydd mewn llaw yn unol ag amcan y sefydliad ar ei gychwyniad.

Bwrdd Addysg Pa, a Phrif Ysgol Lewisburgh.—Gosododd Dr. Spratt hawliau y Bwrdd Addysg mewn cysylltiad â Phrif Ysgol (*University*) Lewisburgh, ger bron y Gynadledd, a dangosodd i'r eglwysi y rheidrwydd i gydymdrech yn mhlaid y sefydliad.

Penderfynwyd, Ein bod yn anog yr eglwysi trwy gylich y Gymanfa hon i wneyd casgliad yn mis Rhagfyr nesaf tuag at Gymdeithas Addysg y Bedyddwyr yn Pennsylvania. Hefyd,

Penderfynwyd, Ein bod yn cymeradwyo y Coleg yn Lewisburg fel lle manteisiol parth iachusrwydd a rhadlonrwydd, i ddynion ieuainc i dderbyn addysg er eu cymwysio at unrhyf alwedigaeth barchus.

Penderfynwyd, Ein bod yn cydna-

bod ail-sefydliad yr achos yn Jermyn yn eglwys reolaidd, ac yn aelod o'r Gymanfa.

Penderfynwyd, Ein bod yn derbyn eglwys Lansford yn aelod o'r Gymanfa, ac hefyd yr eglwys yn Upper Lehigh.

Corphoriad Eglwys.—Penderfynwyd, Fod y rheol yn cael ei chyfnewid drwy dynu allan y gair *Gweinidogion*, a gosod y gair *Eglwys* yn ei le. Gwel Cynadledd Cymanfa Taylorville yn 1875.

Adferiad Gweinidog.

Penderfynwyd, Fod yr un rheol yn safon gweithrediad er adferyd gweinidog ag sydd i urddo brawd i waith y weinidogaeth—gwel Gynadledd Ashland am 1877, sef, cyngor o'r pedair eglwys agosaf ati—rhaid i'r bleidlais fod yn unfrydol, a chael cymeradwyaeth swyddogion y Gymanfa, er adsefydlu brawd yn ei swydd.

Penderfynwyd, Fod y brawd David Jones, Llysaen, Morganwg, yn cael ei dderbyn yn aelod o'r Gymanfa, ar sail llythyr o gymeradwyaeth o Gymanfa Morganwg, D. C.

Penderfynwyd, Ein bod yn rhoddi llythyr o gymeradwyaeth i'r brawd D. T. Phillips, diweddar o Parsons, ar ei symudiad o gylch yr Undeb Cymanfaol.

Am 9 o'r gloch boreu dydd Llun, gweddiodd y brawd Snooks, o Drifon.

Arnot—Cais ac Achwyn.—Yr oedd y pwyllgor ar gais ac achwyn eglwys Arnot, sef Theophilus Jones, J. P. Harris, D. R. Jones (yn lle yr hwn, o herwydd absenoldeb, y dewiswyd B. E. Jones), Thomas Edwards, Wm. C. Williams, Ll. Roberts a Daniel Smith.

Daeth y pwyllgor i'r penderfyniad, wedi darllen ac ystyried llythyr yr eglwys,

1. Ein bod yn ystyried fod gan bob eglwys hawl i ddysgyblu ei haelodau yn ol cyfarwyddyd Gair Duw, heb fod yn gyfrifol i un eglwys arall am ei dysgyblaeth.

2. Nad oes gan yr un eglwys hawl i dderbyn yr aelod a ddiarddelwyd, heb ei fod yn cyfiawnhau y ddysgyblaeth, ac yn rhoddi arwyddion o edifeirwch am y trosedd.

Mabwysiadwyd y penderfyniadau.

Ystyriwyd y priodoldeb o urddo y brawd David Harris i waith y weinidogaeth, ar gais, ac i fugeilio eglwys Arnot.

Wedi gwrando ar y brawd D. Harris yn adrodd y modd y daeth i bregethu yr efengyl. a'i olygiadau ar bynciau sylfaenol crefydd,

Penderfynwyd, Ein bod, dan yr amgylchiadau, yn cymeradwyo urddiad y brawd D. Harris i gyflawn waith y weinidogaeth, hyny i gymeryd lle yn Arnot yr amser mwyaf cyfleus i'r eglwys yno, a'n bod am i'r Gymanfa ddanfon dau frawd yn y weinidogaeth yno i gyflawni hyn o orchwyl.

Penderfynwyd, Ein bod yn derbyn yr adroddiad, a bod swyddogion y Gynadaeth Artrefol Gymreig i ddewis a danfon dau weinidog i Arnot, i urddo y brawd D. Harris, a bod y swm penodol o'r drysorfa yn cael ei ddefnyddio er dwyn eu treulion.

Eglwys Drifon.—Adroddiad y Pwyllgor, sef James R. Price, Wm. F. Davies a V. Richards. Wedi gwrando y tystiolaethau o barthed ymgorphoriad yr eglwys hon, canfyddwn nad yw wedi gweithredu yn ol rheol y Gymanfa; eto gan fod dau gyfarfod wedi eu cynnal mewn cysylltiad â hyny, a bod tri o weinidogion yn gweinyddu yno, barnwn mai gwell yw ystyried yr eglwys yn gorphoredig, yn hytrach na chynnal ail gyfarfod i'r perwyl hwnw.

Penderfynwyd, Ein bod yn mabwysiadu yr adroddiad,

Summit Hill a Lansford.—Gan nad oedd y pwyllgor a neillduwyd i benderfynu yr amryfusedd rhwng Summit Hill a Lansford wedi eistedd i ddyfarnu yr anghydwlediad,

Penderfynwyd, Ei fod yn cael ei ryddhau; a'n bod yn anghymeradwyo ymddygiad Summit Hill yn herwydd eu hanufudd-dod i gyfarfod â'r pwyllgor ymchwiliadol.

Rheolau y Gymanfa.—Penderfynwyd, Fod swyddogion y Gymanfa yn cael eu neillduo yn bwyllgor i ail-ysgrifenu, adolygu, a diwygio rheolau y Gymanfa, a bod y rheolau yn nghyd a'r gwelliantau i'w cyhoeddi yn y WAWR mor fuan ag y mae modd, er rhoddi cyfleusdra i'r

eglwysi i edrych drostynt erbyn y Gym-anfa nesaf.

Cymanfa Gyffredinol Pa.—Penderfynwyd, Fod y brodyr E. Edwards, Theophilus Jones a J. P. Harris, i gynrychioli y Gymanfa hon yn y Gymanfa Dalaethol a gynelir yn Wilkesbarre y mis nesaf.

Pregethwyr Ieuainc a'r Athrofa.—Gwnaeth y pwyllgor, Henry P. Davies, William W. Rees a Samuel Edwards, ei adroddiad, fel y canlyn: “ Wedi dwys ystyriaeth ar deilyngdod penderfyniad eglwys Kingston, barnwn ei fod yn benderfyniad doeth a da, ac yn hynod o amserol. Yn mhellach, y dylai y Gynadledd, ar bob cyfrif, roddi iddo y sylw mwyaf trylwyr.

Creda y pwyllgor fod tipyn o ddifaterwch wedi bod ar ran y Gymanfa, a'r eglwysi yn gyffredinol, na fuaasai hyn wedi ei ddwyn oddiamgylch yn gynt; ond gwell hwyr na hwyrach. Hefyd, teimla y pwyllgor yn ffin fod yr eglwysi hyny sydd wedi danfon eu dynion ieuainc i Lewisburgh wedi bod mor ddifater o honynt, yn enwedig y cyfryw frodyr sydd yn cael cymeradwyaeth mor uchel gan eu hathrawon. Hyderwn y gwna yr eglwysi gofio am danynt yn helaethach yn y dyfodol.

Teimla y pwyllgor awgrymu i'r Gynadledd fel y canlyn:

Fod i bob ymgeisydd sydd am gael derbyniad i Brif Ysgol Lewisburgh, neu ryw Goleg arall, er cael addysg i'w gymwysu i waith y weinidogaeth, iddo fyned dan arbrawf parth ei gymeriad moesol a chrefyddol, ei alluoedd meddyliol, yn nghyd a'i syniadau a'i farn parth athrawiaethau ac ordinhadau yr efengyl fel y credir ac y gweinyddir hwy genym. Hefyd, fod iddo fyned dan arbrawf parth pob cymwysder gofynol er gwneyd gweinidog da a bugail gofalus.

2. Fod yn rhaid i bob ymgeisydd fydd wedi myned trwy yr arbrawf uchod, a'i gael yn meddu ar y cymwysderau gofynol, gael tyst-lythyr wedi ei lawnodi gan bersonau penodedig gan y Gymanfa; dyben y tyst-lythyr fydd cyflwyno y dygiedydd i sylw y *Board of Education* fel ymgeisydd teilwng a

rheolaidd am addysg, er ei gynorthwyo i fod yn weinidog da i Iesu Grist.

3. Y gwnawn ystyried ein hunain yn rhwymedig i wneyd yr hyn a allwn fel Cymanfa i gynnal yr hwn a dderbyni-ir i'r Coleg ar sail y tyst-lythyr crybwyllledig.

Penderfynwyd, Ein bod yn mabwysiadu yr awgrymiadau yn yr adroddiad, a bod pump o frodyr i ffurfio Bwrdd Arholiadol, sef swyddogion y Gymanfa, a dau frawd o safle deilwng yn unrhyw gwrdd neillduol a elwir i wrando yr ymgeisydd yn pregethu; a bod cymeradwyaeth y bwrdd, yn nghyd a chais yr eglwys o'r hon y mae yn aelod, yn ofynol er ei gyflwyno i sylw Bwrdd Addysg Pennsylvania.

Y WAWR.—Gan fod masnach yn adfywio yn gyffredinol, ac arwyddion amseroedd da yn ein cylchynu,

Penderfynwyd, Ein bod yn anog yr eglwysi i fwy o gyd-ymdrech yn mhlaidd ein Cyhoeddiad Misol, er eangu ei gylchrediad, ac i dalu am dano yn brydlawn, fel bo'r golygydd yn cael ei galonogi, a'i lafur yn cael ei werthfawrogi.

Marw-goffa.—Pwyllgor ar Farw-goffa (*Obituary*), E. Edwards a Theophilus Jones, a adroddant fel y canlyn:

“ Y mae eich Pwyllgor yn cymeradwyo derbyniad y penderfyniad canlynol: Ein bod fel Cymanfa yn teimlo colled yn ymadawiad ein hanwyl frawd, y diweddar Barch. M. Wright, Hyde Park, ac yn dymuno datgan ein parch i'w goffadwriaeth fel gweinidog da i Iesu Grist, ac hefyd yn cydymdeimlo â'i weddw a'i blant amddifaid yn ngwyn-eb y Rhagluniaeth chwerw sydd wedi eu goddiweddyd, gan eu cyflwyno i nawdd y Nef.

Hefyd, cydymdeimlwn â'r frawdoliaeth yn Hyde Park, yn symudiad sydyn y brawd diwyd Richard Hughes o'u plith. Bydded yr Arglwydd yn dyner wrth y weddw a'r plant. A'r un modd cared ddatgan ein cydymdeimlad a'r frawdoliaeth, ac â pherthynasau'r brawd ffyddlawn George Beddoe, yr hwn a alwyd o'r winllan yn anterth ei nerth.

Hefyd, fod y Gynadledd yn cyfarfod yn Parsons eleni, yn datgan ei chyd-

ymdeimlad a'r eglwys yn y golled a gafodd yn marwolaeth un o'r blaenor-iaid, sef y brawd tangnefeddus, y di-weddard Samuel J. Davies, ac a'r weddw a'r perthynasau a adawyd i alaru ar ei ol.

Penderfynwyd, Ein bod yn mabwys-iaid yr uchod.

Yr Wythnos Weddi.—Penderfynwyd, Fod yr wythnos weddi i ddechreu y Sul cyntaf yn Ionawr, 1880, ac i barhau drwy'r wythnos. Anogir yr eglwysi i gydweithrediad cyffredinol.

Cerddorol.—Er amcanu diwygio cer-ddoriaeth y cysegr yn yr eglwysi,

Penderfynwyd, Fod y brodyr H. P. Davies, Wm. Francis, a Wm. F. Davies i fod yn bwyllgor i ffurfio cynllun, ac i ohebu a'r eglwysi, er cael diwygiad yn nghaniadaeth y cysegr.

Casglu at Addoldai.—Penderfynwyd, Fod yr eglwysi yn Wilkesbarre a Lansford yn cael caniatad i gasglu drwy gylch y Gymanfa eleni.

Penderfynwyd, Fod y Gymanfa nes-af i gael ei chynnal gyda'r eglwys yn Minersville, ar yr amser gosodedig.

Penderfynwyd, Ein bod yn gohirio. Gollyngwyd drwy weddi gan y brawd Wm. Powell, henaf, Upper Lehigh

CYFARFODYDD CYHOEDDUS.

Dygwyd y rhai hyn yn mlaen dan ar-weiniad J. P. Harris, Providence, yn ol neillduaeth yr eglwys yn Parsons.

Medi 20, nos Sadwrn, darllenodd a gweddiodd y brawd Theophilus Jones, Wilkesbarre, a phregethodd y brawd E. Edwards, Wilkesbarre (yn Saesneg), oddiar Ioan 12 : 34, a J. Edred Jones, Utica, oddiar 1 Ioan 3 : 1, 2.

Boreu Sabboth, am 8½ o'r gloch, cynaliwyd cyfarfod i weddio am ar-ddeliad y nef ar y Gymanfa, a chafwyd arwyddion o wrandawriad.

Am 10, dechreuodd y brawd B. Nicholas, Audenried, a phregethodd y brodyr D. S. Thomas, Lansford, oddi-ar 2 Cron. 7 : 14, a G. M. Spratt, D. D. Philadelphia (yn Saesneg) oddiar Marc 11 : 2, 3, a D. Jones, Shenandoah, oddiar Dat. 1 : 12—18.

Am 2, gweddiodd y brawd Ebenezer Lloyd, Hyde Park, a phregethodd y

brodyr William F. Davies, Nanticoke, oddiar Num. 14 : 2—4, a Thos. Swain, D. D., Philadelphia (yn Seisnig), oddiar Ioan 4 : 14, a J. Edred Jones, Utica, oddiar 2 Tim 3 : 16.

Am 6, dechreuodd y brawd Ed. D. Jones, Providence, a phregethodd y brodyr B. E. Jones, Wiconisco, oddiar Zech. 14 : 20, 21, a — Spencer, Gor. y Genadaeth Dramor, oddiar Dat. 11 : 15. Pregeth genadol i'r pwrpas yd-oedd hon.

Yr un amser, yn Miners, pregethodd y brodyr Wm. F. Davies, a D. E. Bowen, Gillett.

Dydd Llun, am 2 o'r gloch, aed drwy ranau arweiniol y moddion gan D. Harris, Arnot, a phregethodd y brodyr James R. Price, Kingston, a D. E. Bowen, oddiar Diar. 11 : 18, a Ps. 40 : 7, 8.

Am 7, dechreuodd y brawd D. T. Phillips, diweddar o Parsons, a phregethodd E. Edwards (yn Saesneg) oddi-ar 2 Bren. 5 : 14, a Theophilus Jones oddiar Salm 58 : 18.

Pregethwyd hefyd y noson flaenorol i'r Gymanfa gan y brawd B. Nicholas, Audenried.

Cafwyd oedfaon gwllithog, y gweis-ion yn traddodi gyda nerth, a'r Meistr mawr yn gwenu arnynt. Bydded cyn-auf mawr yn canlyn. Amen.

J. P. HARRIS, *Ysgr.*

BEDYDDIWDYD—

Yn New Cambria, dau, y Sul cyntaf yn Hydref, ac o'r blaen y Sul cyntaf yn Mehefin.—S. C. Pierce.

PRIODWYD—

Awst 25, yn Providence, Pa., gan y Parch. J. P. Harris, David C. Jones a Rachel Jones, ill dau o Hyde Park.

Priodas, urddas yw 'i harddel,—deuawd
O duedd aruchel ;
David C., boed fyw dy sêl,
Modrwyawg am dy Rahel.

IEUAN DDU.

Medi 27, yn Providence, Pa., gan y Parch. J. P. Harris, Noah Williams, Hyde Park, a Naomi Birch, o Providence.

Hyd. 3, yn Providence, Pa., gan y Parch. J. P. Harris, John Mills a Mary Anne Owens, oll o Providence.

Medi 4, yn Mineral Ridge, O., yn ei dy ei hun, gan y Parch. J. W. James, Mr. David Lewis a Miss Sarah A. Edwards, y ddau o'r lle uchod.

Medi 10, 1879, yn Sharon, Pa., gan y Parch. Thomas Thomas, Mr. George Washington Rowland a Miss Martha Jane Gething, y ddau o Sharon.

Hyd. 4, yn Sharon, Pa., gan y Parch. Thos. Thomas, Mr. Isaac Hammell a Miss Rachel Edwards, y ddau yn cartrefu yn Niles, Ohio.

Hydref 20, 1879, yn Sharon, Pa., gan y Parch. Thomas Thomas, Mr. Wm. Lewis a Miss Rachel Ann Cole, y ddau o Vienna, O.

BU FARW—

MRS. ANN JONES.

Mehefin 10, 1879, yn Mineral Ridge, Ohio, Ann, anwyl wraig Morgan Jones, yn 58 ml. oed, o'r *dropsy* a chlefyd y galon, ar ol cystudd byr a phoenus, ond er y cwbl yn hollol dawel a boddlongar.

Ganwyd Mrs. Jones yn Dowlais, Morganwg, D. C. Enwau ei rhieni oeddynt Joseph ac Ann Thomas, ac yr oedd ei thad yn frawd i'r Parch. Thos. Thomas, Clarion, Pa., gweinidog parhaus yn ei ddydd gyda y Bedyddwyr, ond yn y bedd er's blynyddoedd. Ymunodd ein chwaer a Mr. Jones mewn glâu briodas pan yn 22ain oed. Cawsant fyw 36 o flynyddoedd gyda eu gilydd. Cawsant bedwar o blant, tair merch ac un mab. Cymerodd angau ddau o honynt pan yn ieuanc, ac mae dau eto, sef dwy ferch, yn weddill ar ol gan angau—yr henaf yn briod ag un o'r enw Enoch Jeremiah, ac mae ef a'i wraig a'i chwaer yn aelodau hardd gyda y Bedyddwyr Neillduol. Diolch am deulu cyfan wedi ymgysgru i'r Arglwydd.

Cafodd ein chwaer ei bedyddio ar broffes o'i ffydd yn Mab Duw gan y Parch. Stephen Edwards, ac aelododd yn Soar, Rymney, pan yn ieuanc. Treuliodd 34 o flynyddoedd gyda chrefydd heb yr un cwmwl ar ei chymeriad; ac ni chymerodd esgus, fel llawer, i fod allan o gymundeb.

Daeth hi a'i hanwyl briod i'r wlad hon tua 25ain o flynyddoedd yn ol, pan ddarfu iddynt sefydlu yn Wethersfield, Ohio, ac mae yn debyg mai yr ysgrifenydd gafodd y fraint o ddarlenn ei llythyr hi a'i phriod pan ddaethant i mewn, o'r hwn le y darfu iddynt symud i'r Ridge, lle y bu hyd ei marwolaeth, "yr hon wedi marw sydd yn llefaru eto;" ac mae yn briodol dyweyd am dani, ei bod wedi byw yn deilwng o grefydd. Yr oedd yn wraig gnyil, ofalus am ei theulu, yn fam dyner, cymydoges garedig, yn cael gair da gan bawb, a chan y gwirionedd ei hun. Yr oedd yn byw crefydd

allan yn ei bywyd, a bu fyw a marw a'i phwys ar ei Hanwyllyd. Bu yn hau mewn dagrau, ond mae yn awr yn meddi mewn gorfolodd, ac felly dywedaf, hunodd yn yr Iesu, gan adael priod anwyl a hoff, yn nghyd a dwy ferch a mab-yn-ngyfraith, a pherthynasau eraill, i allaru ar ei hol. A diau y gwel yr eglwys, y teulu a'r gymydogeath, ei lle yn wag am amser maith, gan ddwyn galar yn yr achos.

Ychydig ddyddiau cyn ei marwolaeth canai yr hymn canlynol:

"O am deimlo 'th gariad, Iesu,
Yn fy nghymell at dy waith,—
Cariad cryf i gadw 'th eiriau,
Nes terfyno angau 'm taith," &c.

Ac ychydig oriau cyn ymadael, cyngorai y ferch ieuengaf, yr hon sydd eto yn weddw, i fod yn ferch dda, ac i fod yn dyner o'i hanwyl dad; yna "hunodd yn yr angau."

Ar y 12fed o Fehfien, daeth tyra luosog o'n cyd-genedl yn nghyd o bob parth o'r cylch, gan ddangos y parch mwyaf iddi hi a'r teulu, er talu y gymwynas olaf i'w gweddillion marwol. Gweinyddodd yr ysgrifenydd yn y ty ac wrth y bedd. Claddwyd hi yn ngladdfa y Bedyddwyr yn Brier Hill, yn ymyl ei phlant, ger Youngstown, lle yr hunna yn dawel hyd foreu y codi mawr, pan ddaw ei chorff eto i'r lan ar ddelw ei phriod. Yn mhen y mis, yn ol yr arferiad, traddododd yr ysgrifenydd bregeth ang-laddol ar yr amgylchiad, er cysuro y teulu galarus, oddiwrth Salm 37: 37. Cawsom gwrrdd da, a chynulliad luosog. Yr Arglwydd a fyddo yn dyner o'r teulu, ac a'u cymwysu erbyn yr un amgylchiad, fel y caffont oll gwrrdd a'u gilydd yn y wlad lle na bydd ymadael byth.

Youngstown. D. PROBERT, Gweinidog.

MRS. SARAH LLOYD.

Medi 10, yn Niles, Ohio, ar ol hizi, a blin gystudd, yn 57 mlwydd oed, Mrs. Sarah Lloyd, anwyl briod Mrs. Samuel Lloyd. Yr oedd yr ymadawedig yn ferch i Mr. David Bowen, y Founder, fel ei gelwid yn gyffredin. Bu David a'i deulu fyw am flynyddoedd yn Blaenafon, D. C.; wedi hyn yn y Blaenau; yna yn Penycæ. Priododd yr ymadawedig a'r brawd Lloyd, ac yn mhen tro tueddwyd eu meddyliau i ymfudo i'r Gorllewin, a glaniasant yn y wlad hon yn 1848. Buont yn byw mewn amryw fanau ynddi, megys Danville, a Pittsburgh, Pa., a manau eraill, efallai; ond y maent er's amryw flynyddoedd yn byw yn y lle uchod, cartref diweddaf ein chwaer ar y ddaear hon. Bu iddynt naw o blant, ond nid oes heddyw yn fyw ond dau, sef mab a merch. Mae y ferch yn briod, ac yn byw yn Iowa (felly y clywais); a'r mab, yr hwn sydd ddyn ieuanc prydwedol a sobr, a gartrefa gyda'i dad.

Daeth mater ei henaid i bwysu yn drwm ar feddwl Sarah pan yn ieuanc; a bedyddiwyd hi pan tua phedair blwydd ar ddeg oed, gan y diweddar Barch. Thomas Jenkins, Blaenafon,

D.'C., y pryd hwnw; diweddarach, Caerodor, Lloegr. A bu fyw yn unol a'r broffes dda a wnaeth am yr ysbaid hirfaith o ddwy a deugain o flynyddoedd; do, heb yr un bwlich; yna terfynodd ei dydd. Yr oedd yn un a fawr gerid yn yr eglwys ac yn ei chymydogeath, yr hyn a brofwyd ddydd ei chynhebrwng. Yr oedd yno ddydnod o blith y gwahanol genedloedd yn y lle wedi dyfod i dalu iddi y gymwynas ddiweddaf.

Yr oedd yn un a ddarllenodd ac a fyfyridd lawer ar ei Beibl. Gellir dywedyd am dani ei bod yn chwaeer wybodus, hynod feddylgar. Darllennai er mwyn deall a chofio. Anfynych y cyfarfyddid ag un fyddai mor ddirifrol pan yn ymdrin â phethau y Beibl a chrefydd. Ond daeth hithau i'r terfyn mawr hwnw, "Hi a fu farw," gan adael priod tyner, dau o blant, llu mawr o frodyr a chwiorydd crefyddol, yn nghyd a chyfeillion lawer, i alaru ar ei hol. A dywedwn, wele eto un o'r plant wedi newid y ddaear am y nefoedd.

Y 13eg oedd dydd ei hangladd. Yr oedd hi wedi trefnu er's tuo ar gyfer hwnw—pwy oedd i bregethu, y testyn i bregethu oddiwrtho yn Gymraeg—pa hymnau oedd i'w canu—pa bryd, a pha le. Yr oedd Mr. Bartlet i bregethu yn Saesoneg, ond lluddiwyd ef gan afiechyd i ddyfod; a'r ysgrifenydd yn Gymraeg. Y testyn rhoddedig i'r perwyl oedd Amos 4: 12. "Bydd barod, Israel, i gyfarfod a'th Dduw." Ei rheswm dros ddewis y geiriau yna oedd, mai hwy oedd testyn y brawd hwnw fu yn foddion yn llaw y Nefoedd i'w dwyn hi at Waredwr ei henaid, a hyny pan nad oedd hi ond ieuanc iawn, a buont yn agos at ei chalon trwy yr holl daith. Yr emynau a orchymynodd eu canu yw y rhai canlynol. Gorchymynodd fod i'r hen benill melus hwnw i'w ganu yn y ty cyn symud ei choroph:

"Ffarwel, gyfeillion anwyl iawn,
Dros enyd fechan ni 'madawn," &c.

Gwnaed felly; yna araf symudwyd tua'r addoldy. Wedi i ni gyrrhaedd y ty, cawsom ei fod yn ei *fourning dress*. Wedi i'r dorf gymeryd eu heisteddleoedd, gwnaed fel y gorchymynwyd, a chanwyd yn effeithiol ryfeddol y geiriau—

"Os yw 'm gofidiau yn y byd
I bara hyd y diwedd," &c.

A'r penill olaf o'i dewisiad a ganwyd oedd

"Pryd caf wel'd y tir dymunol,
Hyfryd baradwysaidd wlad?" &c.

Fe ganwyd yn rhagorol y tro yma. Nid oedd calon o fewn y lle ar nad oedd yn teimlo yn teimlo yn ddwys iawn odditan y canu hwn. Yna ufudd baodd yr ysgrifenydd drwy wneyd ychydig o sylwadau ar ei thestyn. Wedi hyny araf cymudwyd tua'r *cemetery* ger y lle; yno y rhoddiwyd yr hyn oedd bridd i'r pridd, hyd y boreu hwnw pan y ceir

"Gweled dorau beddau byd
Ar un gair yn agoryd."

Cafodd ein hanwyl chwaer y tynerwch mwyafrif ag oedd yn bosibl braidd yn nhymer ei chystudd maith, fel mai nid gormodiaeth yw dywedyd, fod y rhai fuont yn fyddion i weini iddi ac arni ddydd a nos yn haeddu clod da-ddyblig. Ni bu dim yn ol a allasai priod, merch a mab, yn nghyd a theulu parchus David Davies (lle y gorphenodd hi ei thait ddaearol), heb ei wneyd. Taled yr Arglywydd iddynt oll. Cafodd angladd parchus iawn. Heddwrch i'w llwch, medd J. W. JAMES.

NEWYDDION CYFFREDINOL.

—Gwnaeth y Proff. Wise, yn nghyda Geo. Burr, *teller* y St. Louis Bank, St. Louis, esgyniad mewn awyren, o Linden Park, yn y ddinas hono, ar ddydd SUL, Medi 28, ac ni welwyd mo honyf wed'yn. Gwelwyd yr awyren ddiweddaf tuag ugain milldir i'r de o Chicago, a meddylir iddi ddisgyn i Lyn Michigan, ac i'r dynion oedd ynddi foddhi yno.

—Gwnaeth y Proff. Colgrove a C. H. Williams, trefnwyr y Woodward Gardens, yn San Francisco, Calif., esgyniad mewn awyren, o'r ddinas hono, un prydawnn SABBOTH yn ddiweddar. Yr oedd y gwynt yn chwythu yn gryf ar y pryd, ac ehododd yr awyren ar hyd benau y tai, rhwygodd ymaith wyfrau y telegraphs, a frwydrodd, gan syrthio i'r ddaear. Bu Colgrove farw mewn ychydig fynyddau, a chodwyd Williams i fyny yn anymwybodol, ac mewn cyflwr angeuol.

—Bu farw yn ddiweddar, yn Westchester Co., N. Y., un Mrs. Purdy, yr hon ydoedd y trydydd plentyn-ar-ddeg i Henry Strang a Margaret Hazard ei wraig. Yr oedd y teulu hwn yn nodedig am eu hir-hoedledd. A ganlyn yw enauw a plant, yn nhrefn eu genedigaeth, a'r oedran a gyrrhaeddasant:

Enwau.	Blyn.	Mis.	Dydd.
Thomas	88	3	27
Ann	69	11	0
Elizabeth	91	3	3
Sarah	91	6	4
Ebenezer	95	7	26
Daniel	97	0	0
Nathaniel	90	3	19
Phebe	79	0	12
Hannah	87	0	0
Henry	79	2	23
Margaret	38	7	16
John Hazard	93	3	13
Martha	92	4	18

—Cymerodd trychineb ofnadwy le ar y Michigan Central Railroad, foren y 10fed o'r mis diweddaf, trwy i'r gerbyddes gyflym ar y ffordd uchod redeg yn erbyn agerbeiriant arall oedd

ar y trac yn agos i Jackson, nes tafu un-arddeg o gerbydau llawn o deithwyr y naill ar ben y llall. Cafodd 25 o bersonau eu lladd, a 31 eu clyfwo, amryw o honynt, yn ddiau, yn angeuol. Diolfalwch yn unig ydoedd yr achos o'r ddamwain ddifrifol hon. Gan fod yr *express* ar ol ei hamser, symudwyd cerbydau eraill i'r ffordd, ond yn fuan daeth y gerbydres yn ei chyflawn gyflymdra yn erbyn y cerbydau eraill, gan achosi y dinystr ofnadwy a grybwyllwyd.

—Amcan-gyfrifir fod 80,250,000 o drigolion y byd yn siarad yr iaith Saesoneg. Rhanir hwy o ran eu golygiadau crefyddol fel y canlyn :—

Episcopaliaid	17,750,000
Methodistiaid	14,000,000
Pabyddion	13,500,000
Presbyteriaid	10,000,000
Bedyddwyr	8,000,000
Cynulleidfawyr	7,000,000
Fawb eraill	10,000,000

Cyfanrif 80,250,000

—Mae cymdeithas, yn cynwys llawer o'r pendefigion, a nifer mawr o esgobion, clerigwyr, aelodau y Parliament, ac eraill, wedi ei ffurfio yn Lloegr, i hyrwyddio diwygiad yn y dull o ddwyn yn mlaen angladdau, ac mewn perthynas i alar-wisgoedd. Llai o ddangosiad a mwy o symledd a chynildeb yw yr hyn yr amcenir ato. Nid oes cymaint o ofer-arddangosiad yn yr heolydd yn y wlad hon ag sydd yn Lloegr, ond y mae angen mawr am ddiwygiad; ac y mae arferiad gormesawl yn gorfodi llaweroedd i fyned i "*deep mourning*" ar adeg pan y maent leiaf galluog i ddwyn y draul. Nid oes arnom angen am gymdeithas i effeithio y diwygiad, ond dylai barn y cyhoedd a swynwr cyffredin wneuthur hyn.

—Dywedir ddarfod i 10,477 o bersonau gael eu dedfrydu yn Moscow, Rwsia, i alltudiaeth i Siberia, yn ystod yr haf diweddfaf. Eto dywedir fod y Nihilistiaid yn cynyddu mewn rhifedi ac eofndra, a bod yr Amberawdwr yn barhaus mewn ofn am ei fywyd.

—Yr oedd y derbyniadau arianol yn y Post Office yn New York, mewn un wythnos yn ddiweddar, yn \$74,000, yr hwn ydoedd y swm mwyaf a dderbyniwyd yno erioed mewn un wythnos.

—Glaniodd saith o agerlongau yn New York mewn un diwrnod yn ddiweddar, gan ddwyn gyda hwynt 1,195 o ymfudwyr. Mae y caledi dirwasgol mewn amryw barthau o Ewrop, yn gwneuthur i floedd o'r trigolion ym fudo i America i geisio gwella rhywfaint ar eu hamgylchiadau.

—Mae y Kurdiaid wedi ymgodi yn Twrci, ac y maent yn yspellio ac yn llofruddio y bobl, hyd yn nod at furiau Mossoul, tref fawr ar y Tigris.

—Mae y Cadf. Roberts a'r fyddin Brydeinig yn Afghanistan wedi myned i Cabul, ar ol llwyr orchfygu y milwyr Afghanaidd a'u gwrthwynebant. Mae yr Ameer, Yakook Khan, dan wyladariaeth fanwl yn y gwrsyll Prydeinig.

—Meddiana llawer o bersonau syniadau gorhelaeth ac anghywir yn nghylch maint y gofod a ofynir i niferi mawrion o bobl i sefyll arno. A chaniatau dwy droedfedd betryal i bob person, gallai holl boblogaeth y byd (yr hon a ystyrir yn awr yn 1,400,000,000), sefyll ar ddarn o dir un-milldir-ar ddeg ysgwâr, a gadael lle i oddeutu can' miliwn yn ychwaneg. Fel hyn gallai Talaeth fechan Rhode Island roddi lle i fwy na deng waith holl boblogaeth y byd i sefyll arno.

—Mae daearegwyr yn amcan-gyfrif fod meusydd glo y Talaethau Unedig uwchlaw 2,000,000,000 o filldroedd ysgwâr, gyda thrwch o 50 troedfedd ar gyfartaledd.

—Dywedir y bydd i'r gyn-Ymerodres Eugenie, er yr holl ymdrechion a wneir i'w rhwystro, hwylio am Zululand yn mis Chwefror nesaf, i weddio ar y llecyn lle y lladdwyd ei mab.

—Darfu i ddyn o'r enw William Hogg, un o drigolion hynaf a mwyaf cyfrifol Bloomington, Illinois, ond dyn tra gwyrlog (*eccentric*), a'r hwn a fu yn afwyddianus mewn masnach yn ddiweddar, saethu ei ferch 18 oed yn mharlwr ei dy, ar yr zofed o'r mis diweddfaf; yna galwodd ei fab, 12 oed, o'r *yard*, a saethodd yntau drwy ei ben, yna aeth allan i'r *woodshed*, a saethodd ei hun drwy ei ben. Cafwyd ef yn gorwedd mewn pwell o waed. Bu feirw y ferch a'r tad, ond mae y mab yn debyg o wella. Yr oedd gwaraig Mr. Hogg yn absenol, a thrwy hyn diangodd, mae'n debyg, rhag y cyffelyb dynged.

—Bu farw yn sydyn, yn ddiweddar, James Terror, gweinidog o liw, perthynol i'r Beddyddwyr yn Richmond, Va., tra yn gweinyddu mewn angladd. Anhwylddeb y galon oedd yr achos.

—Bu farw un Mrs. Martha Rogers yn Middletown, Conn., yn ddiweddar, yn 76 mlwydd oed. Yr oedd wedi rhoddi clychau i bedwar addoldy yn y lle, ac wedi cyfranu \$25,000 at ddybenion crefyddol yn ystod ei bywyd. Yr oedd yn ddynes hynod. Er fod ganddi lawer o foddion, ac yn dra haelionus, blinid hi yn barhaus gan ofn dyfod i genus. Elai o gwmpas yr heolydd gan gasglu hen gadachau, esgidiau, hen lestri *tin*, a phethau eraill ydoedd pobl wedi eu bwrw ymaith, a chafwyd ystafell yn ei thy wedi ei llenwi â sothach ydoedd wedi gasglu felly.

—Gellir danfon deg *message* o ugain gair yr un o New York i Lundain gyda'r gwyfr yn yr yspaid o un mynyd o amser.

—Mae llifogydd tra dinystriol wedi cymeryd lle yn rhandiroedd Almeria, Malaga ac Alicanti, yn Spain. Dinystriwyd dros ddwy fil o dai, a chredir ddarfod i fil o bersonau gollu eu bywydau; deuyd o hyd i bump neu chwe' chant o gyrrif eisoes. Amcan-gyfrifur y niwed i ciddo yn 50 miliwn o francs.

—Yr oedd tua haner cant o heddeidwaid ar brawf o flaen y Commissioner McLean, ua diwrnod yn ddiweddar, yn New York, yn gyhuddedig am amrywiol droseddau, gan mwyaf am driniaeth greulawn at bersonau a atafaelasant.

—Y toll am gario ceffyl o New York i Llundain yw \$40.

DYDDANION.

Gan fod pawb yn myn'd i'r ffair, yr oedd yn rhaid i minau fyned i ffair Youngstown yn Medi yn y flwyddyn 1879, yn nghymdeithas y dyddan a'r bardd awenaw! Mathrafal Gwelsom lawer o bobl ddigri ar y ffordd i'r ffair, a phwy o ran hyny nad oedd yn ddigri, ar hyd y ffordd luwchigo hono? Yr oedd pawb yn bwrw llwch i'r awyr yn eu hymferwad yn mlaen. Wedi'r daith Arabaid hon ceid ni—ceid ni—ceid ni—wel, ceid ni yn y ffair. Yn y fan hon eto, gwelsom lawer o bobl ddigri a phersonau "cymws."

"Wel Mathrafal," meddwn, "y mae y lle hwn yn werth ei weled hefyd; mae'r amgylch oedd yn gydnawsol." Wedi gweled ac edmygu llawer o bethau rhyfedd, gweled y *shows* (o'r tu allan) ac un tu fewn, dyma ni yn dod i'r fan lle yr oedd y brawd John Roberts yn cadw ei *stand* ac yn gwerthu ei chalón hi, a Mrs. Roberts, fel gwraig ffyddlon a da, yn ei helpu ei goreu glas. Dyma *pluck* Y dydd blaenorol yr oedd ganddynt *telephone* yn gweithio yn gampus—ac yn siarad cariad trwyddo. Yn nesaf daethom at *stand* y Bedyddwyr Cymreig; yma yr oedd danteithfwydydd i bawb fuaasai yn ewyllysio cyfranogi a thalu am dano, a'r elw i fyned at wasanaeth yr eglwys yn y dref. Yn gwasanaethu yr oedd y chwiorydd cyf rifol Mrs. John, Mrs. Evans, Mrs. Morris, Mrs. Williams, Mrs. Aubrey, John R. Davies, Ysw., yn cynorthwyo—yn gwneyd *sandwiches* i'r bobl. Yr oeddwn i a Mathrafal wrth ein bodd yn cyfranogi wrth eu byrddau amser ciniaw. Ni allwn lai nag edmygu sel a gweithgarwch crefyddol y chwiorydd rhagorol hyn yn y modd hwn. Tybiem eu bod yn crefyddoli y ffair am bellaf oedd o gwmpas. Nis gallwn yn holl ol esbonio paham, ond yr oedd *marus* lleithder yn ein llygaid wrth edrych arnynt ac wrth gyfranogi. Yr oedd eglwysi eraill yno hefyd yn cael eu cynrychioli yn y modd hwn, ond yr oedd y cyfeillion Bedyddiedig Cymreig yn nes at ein calon rywfodd. Gyda ein bod yn darfod ein ciniaw dyma y Parch. Mr. Phillips, Church

Hill, yn dod o rywle ac yn edrych yn awyddus am gael tamaid i'w fwyta. Pob croesaw iddo. Yntau wrth ei fodd fel ninan.

Gan fod gwasanaeth ar gyfer Mathrafal collasom ef a chwasm Mr. Phillips yn ei le. Aethom o gwmpas—ond nid oedd y brawd a minau yn gallu teimlo dyddordeb yn yr un pethau, collais ef. Erbyn i mi ddod yn ol at *stand* y Bedyddwyr yr oedd wedi bod yn achwyn fy mod i yn sefyll yn ddiysgog gerllaw y *wheel of fortune*. Buasai yn dda iawn genyf pe buasai hyny yn wir, canys byddaf yn ystyried fy hun druan y pellaf o bawb oddiwrth y *wheel* hono bob amser.

Wedi teithio yma a thraw gryn lawer, tybiwn y mynwn gael golwg ar y drefn oedd ar bethau yn yr ystafell lle gwerthid "diod" i'r bobl. O, dyna olygfa! canoedd a miloedd ydo yn sefyll wrth y *counters*, a phob un yn yfed cwrw, fel pe buasant oll wedi aros heb yfed cyn i mi ddod i mewn, ac yn bwrw iddi wed'yn Dy-chrynais yma, gwylltiais a rhedais am fy mywyd. *Dear me*, mae gwaith gwarediddio ar y byd yma eto! Yn nghanol yr anifeiliaid a'r adar o amryw dylwythau, meddyliwn am arch Noah, a phethau felly. Mewn *cage* bychan yno, gwelwn dair hwyaden *wen*, a dwy o honant yn ymosod ar y llall. Ceisiem eu hatal ein goreu, ond ni allem fforddio aros yno yn barhaus Achwynasom wrth y perchenog Daeth anynt, ond dywedai nad oedd un perygl. Tybiem ni yn dra gwahanol. Cofwn yn hir am y dyn tew mawr hwnw oedd yn gwaeddi, gan gynnwll ei nwyddau; gwnai *ryw excursions* amgylchog, gan waeddi nerth ei geg fawr a swnfawr; ymddangosai fel yn ei elfen yn gwaeddi. Yr oedd yno redeg ceffyl au, ond ni chefais drem arnynt ond o bell. Nid oes genyf flas gweled rhedeg ceffylau; ni allaf ddinrad na ysta sydd ar yr Americanaid yma a'r Saeson am redeg ceffylau.

Sylwais fod yn y ffair lawer iawn o gerbydau, a'u bod oll gyda eu gilydd. Cerbydau oedd gan y bobl yn dod yno, wrth gws, oeddynt. Yr oedd yno filoedd o honnynt, a'r cwbl yn ymddangos mor eiddilaidd ac edafog. Tybiaseu y gallasai person dipyn yn Samsonaid, gyda darn o bren go dda yn ei law fyned trwyddynt a'u malu yn chwilfriw, yn enwedig os buasai wedi gwylltio tipyn; mewn chwarter awr gwnaethai waith mawr arnynt.

Yr ydym wedi bod yn ceisio athronyddu ychydig ar fwyntiant feiryddol, ond yn methu meistrolu y pwnc. Yr ydym yn methu deall beth sydd ar bobl yn y ffairiau, maent fel wedi meddwi ar wagedd a dwlwi. Gwyr a gwragedd, a phlant, llanciau a llancesau, ymddengys pawb fel wedi cael eu gollwng o ryw garchar; yn debyg fel y gwelir ambell i gi fyddo wedi bod yn hir wrth y gadwyn, ac wedi ei ollwng o'r diwedd, yn rhedeg ac yn ymwylltio, nas gwyr yn iawn beth i'w wneyd. "Gwagedd o wagedd, medd y Pregethwr, gwagedd o wagedd; gwagedd yw y cwbl" Felly y tro hwn, ond *stand* y Bedyddwyr, a John Roberts.

WILLIAM POWELL, YSW.

Yr hynafgwr hwn sydd aelod a diacon tra ffyddlon yn eglwys y Bedyddwyr yn Upper Lehigh, Pa. Mae yr Arglwydd wedi ei fendithio yn helaeth a da y byd hwn, ac y mae yntan bob amser yn nodedig mewn haelionusrwydd at ei achos. Adnabyddir ef hefyd mewn cylch eang fel un hynod am ei ddoniau mewn gweddi. Gwelir argraff eglur o'i grefyddolder ar dylwyth ei dy ef.

Mae Mr. Powell yn enedigol o Ddeheudir Cymru, ac yn y wlad hon er's amryw flynyddau. Yn y cyfamser, mae, yn ei alwedigaeth fydol, wedi llenwi yn anrhydeddus swydd bwysig fel goruchwyliwr glofeydd. Edrychir arno fel person geirwir, gonest, a hollol ymddiriedol. Ni chafodd erioed nemawr fanteision addysg. Y mae ei safle bresenol yn dweyd yn dda am ei ddiwydrwydd, ac yn amlygu galluoedd cynhenid uwch na'r cyffredin. Y mae iddo air da gan bawb, a chan y gwirionedd ei hun.

Y W A W R.

“Boed dda y ffawd, bedydd ffydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd ffydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd.”—EBEN FARD.

CYF. IV.]

RHAGFYR, 1879.

[RHIF. 9.]

YMPRYD YSBRYD.

Yn y myfyrodau hyn ar demtiad ein Harglwydd yn yr anialwch, yr ydym wedi sylwi yn barod ar ddau newyn angerddol a brofodd efe yn y lle anghysbell hwnw—newyn corph a newyn enaid. Yn bresenol deawn yn mlaen i sylwi ar ei ympryd ysbryd. Un o angenion penaf ysbryd dyn ydyw ei angen am lywodraeth a threfn; a naturiol barnu fod yr hyn sydd mor hanfodol i hanfodiaeth yr hil ddynol wedi ei blanu yn ddwfn yn ein natur, ac yn meddu lle uwchafol yn nghanolbwynt ein bodolaeth. Honwn gan hyny fod yr ysbryd dynol yn llawn o elfenau deddf. Gwir fod y corph a'r enaid yn meddu deddfau ag ydynt yn ymwauedig trwyddynt; ond mae deddfau yr ysbryd yn gwahaniaethu yn ddirfawr, canys y maent hwy yn ddeddfau i ddeddfau y corph a'r enaid. O ganlyniad y mae dwyfoldeb ac awdurdod neillduol yn perthyn iddynt; mae eu gweithrediadau yn ymledu dros ac heibio bodolaeth y person ei hunan, gan ddylanwadu yn deimladwy ar gymdeithas amgylchynol. Mae hoffder ysbryd

dyn at ddeddf a llywodraeth, a'r gogoniant cysylltiedig, yn rhanu ei hunan yn ddwy gangen—hoffder i weinyddu cyfraith, a hoffder i gydymffurfio â'r gyfraith. Amlwg erioed ydyw tuedd dyn i lywodraethu—mae yr anianawd wreiddiol hon a roed iddo gan Dduw wrth ei osod i arglwyddiaethu ar bob peth byw, yn ymlynu yn barhaus ynddo. Yr anianawd lywodraethol yn cael ei hymarfer yn eithafol sydd wrth wraidd gorthwm a thrais y byd. Nid llai amlwg ydyw y duedd a amlyga dyn mewn rhoddi sturf i lywodraeth ac ufuddhau iddi. Ymfawryga pob dinesydd teilwng i gydymffurfio â chyfreithiau ei wlad. Hyd yn nod pan y mae awdurdod y llywodraeth yn dangos ei hun mewn hawlio trethoedd trymion, cydnebydd ei rwymedigaeth gydag ymostyngiad parod. Mae chwyrelliad cerbydau, yr ymddyddanion brwdfrydig a'r sel danbaid, ddydd yr etholiad, yn brofion amlwg fod hoffder dyn at lywodraeth yn angerddol gryf. Nid yw yr ieuencyd yn mwynhau eu hunain yn fwy hyfrydol ar ddyddiau

gwyliau hafol yn y goedwig mewn chwareuon diniwed, nag y mwynha trigolion yr ardal eu hunain ar ddyddiau y maent yn penderfynu pwy sydd i fod yn llywodraethwr arnynt. Beth fu wrth y gwaith o roddi bodolaeth i rwydwaith manwl ac eangfawr llywodraeth? Yr elfenau deddfol sydd yn llenwi ysbryd dyn. Pe byddai bosibl dileu y rhai hyn, syrthiai pob llywodraeth i annhrefn. Mae llywodraethau yn cyfodi ac yn syrthio, yn ol fel y byddo yr elfenau deddfol yn amlygu eu hunain yn eu gwladweinwyr. Yn awyrgylch y llys teimlir trydaniaeth cyfraith—mae iasau ei weithrediadau yn cyniwair trwy galonau a chydwybodau hyd yn nod y diniwed. Mae dysgleirdeb ei ddwyfoldeb yn gwreichioni allan yn llygaid “gwyr y gyfraith.” Pa awdurdod sydd uchelaf yn y llys? Y Barnwr? Na, y gyfraith; ac y mae yn rhaid i'r Barnwr ddal hyn yn wastadol mewn cof. I beth yr ychwanegwn?—rhyfedd ac ofnadwy y'n gwnaed, pe ond yn unig ar gytrif yr elfenau deddfol sydd yn perthyn i'r ysbryd.

“Nid eiddo gwr ei ffordd.” Mae ysgogiadau dwyfol deddf yn gwireddu eu hunain yn ddiwrthbrawf trwy ein holl ysbryd a'n hymwybodolrwydd.

Darllen nodweddau deddf yr ydym yn awr yn “hil syrthiedig Adda”—rhaid i ni ymgynabyddu a'r “dyn Crist Iesu,” er cael perffeithrwydd. Yr oedd deddf ei Dduw yn ei galon ef mewn gwirionedd. Medrai ef ddweyd, “Wele fi yn dyfod i wneuthur dy ewyllys di, O fy Nuw, a'th gyfraith sydd o fewn fy nghalon.” Yr oedd yr hoffder at ddeddf a llywodraeth, a welir yn anmherffaith mewn dyn, ynddo ef yn ei orlawnder a'i berffeithrwydd, yn ol safon Duw ei hun. Pa fath le oedd yr

anialwch am ddeugain niwrnod a deugain nos, er cyfarfod â dymuniadau a gofynion ei hoffder ef at lywodraeth a threfn? Ni raid petruso mynyd wrth ateb, a dweyd mai lle anffafriol ryfeddol ydoedd; canys lle hollol amddifad o unrhyw drefn ydoedd. A mwy eto, yr oedd y fan yn llawn o'r hyn oedd yn groes i drefn. Yr oedd yr anialwch yn anialwch mewn gwirionedd! Yr oedd gorthrwm a thrais yn ganfyddadwy ar bob llaw. Mynai yr hen lysiau orthrymu ar y rhai ieuainc, canys caent waith dybryd i dyfu drwy haenau o'r hen dyfiant. Y drain, hwythau, a droseddent ar hawliau eu gilydd yn bigog a phicellog, gan ymrwyfo yn ddiatal i randir y naill a'r llall. Mynych y gwelid yn yr amgylchoedd aml i hen bren yn gorthrymu ar ei gymydogion, yn estyn ei freichiau cangenawl allan, fel y ceir yn fynych orthrymwyr dynol yn ymestyn allan eu hawliau gan gymeryd y rhan fwyaf a'r oreu o'r wlad iddynt eu hunain. Gwelid yn yr anialwch hwn ambell i hen goeden eiddigeddus megys wedi amcanu taraw yn farwol ei chymydoges; ac yn yr ymgais, wedi tori asgwrn ei chefn. Y gwylltflod, hwythau, a ormesant ar y naill a'r llall trwy ymlid eu gilydd, a'r cryfaf yn ysglyfaethu ar y gwanaf. Gorthrwm a thrais a deyrnasai trwy y lle. Yr oedd udiadau dolefus yr awelon yn y coedwigoedd yn awgrymiadol iawn o deimladau ein Harglwydd yn y fath le am dymor mor hirfaith. Yr oedd ei newyn am ddeddf a llywodraeth, a'r gogoniant perthynol, yn angerddol.

Pan oedd yr enwog Humboldt ar ei deithiau ymchwiliadol gynt yn Neheubarth America, ac yn hir yn nghanol anialwch a gwylltflod, ac yn mhlith anwariaid, yr oedd ei awydd am ddod

yn ol i'r byd gwareiddiedig wedi dwys-eiddio yn annynoddefol dan ei fron; a phan, o'r diwedd, ar ei daith yn ol, y daeth i bentref gwael pobl haner war-eiddiedig, yr oedd yn llawenydd a mwynhad nid bychan iddo. Dyna oedd profiad Humboldt, beth oedd bod mewn lle heb drefn a llywodraeth am dymor hirfaith. Mae pob engraifft o'r fath yn syrthio yn annhraethol fyr i osod allan deimladau dymuniadol Iesu, a'i hiraeth am ddeddf a llywodraeth yn y diffaethwch mawr unig ac anghysbell y bu ef ynddo.

Yr ympryd hwn, ei awyddfryd am lywodraeth, a'i ympryd enaid—ei hiraeth am gymdeithas yn ddiaol oedd yn peri fod ei ympryd corphorol mor hir heb ei oddiweddyd yn ei ddirboenau.

Rhaid i ni adael y mater yn y fan hon, gan geisio gan y darlennydd adfyfrio am ddwysder ympryd ysbryd Iesu. Cofier mai ei neges benaf ef yn y byd hwn oedd sefydlu trefn a llywodraeth—sefydlu y deyrnas nad yw o'r byd hwn—a chan iddo gael ei ymgau yn yr analwch, yr oedd ei brif neges yn ymddangosiadol fel wedi troi yn fethiant, ac wedi troi yn ympryd ysbryd iddo.

Y PARCH. DANIEL DAVIES.

(Y DYN DALL).

GAN Y PARCH. ROBERT JONES, LLANLLYFNI.

[O Baner ac Amserau Cymru.]

Ar ol darllen cofiant ardderchog i'r gwr enwog hwn, gan y Parch. John Rowlands, Llanelli, a bod yn dra chyd-nabyddus fy hun ag ef, teimlais awydd i anrhegu darllenydd y *Faner* ag ysgrif neu ddwy yn ei gylch.

Ganwyd ef yn mis Tachwedd, 1797, mewn ty fferm o'r enw Moelfre, heb fod yn mhell o Lanymddyfri. Yr oedd

ei rieni yn aelodau ffyddlawn a dichlynaidd gyda'r Trefnyddion Calfinaidd, a darfu iddynt ofalu rhoddi yr hyfforddiant goreu a allasant iddo yn mhob daioni.

Wedi symud oddiyno i'r Merthyr, tra yr oedd Daniel yn chwe' ml. oed, cymerwyd ef yn glaf o'r frech wen, yr hyn a'i hamddifadodd ef o'i olygon, fel y bu yn ddall am weddill ei oes. Dechreuodd broffesu crefydd pan yn 15 ml. oed, a bu yn ffyddlawn nodedig gyda y cyfarfodydd gweddiau, yr ysgol Sabbothol, a phethau eraill. Daeth ei athrylith a'i gof aruthrol yn fuan i'r golwg. Pan yn 17 oed cafodd dderbyniad i Athrofa y Deillion yn Liverpool, lle bu yn aros am ddwy flynedd, yn ddedwydd, yn dysgu amryw grefftiau, a phethau eraill. Trwy ei fod yn fachgen o'r fath athrylith, ac o ymroddiad, bu y tymor hwn o ddefnydd mawr iddo yn y dyfodol.

Dechreuodd bregethu gyda'r Trefnyddion Calfinaidd yn niwedd haf 1818, pan oedd yn 21 mlwydd oed. Bu yn pregethu yn y cyfundeb hwnw am ddwy flynedd a haner yn rhyfeddol o barchus a phoblogaidd. Gyda hwy yr oedd braidd ei holl gydnabod a'i gyfeillion. Coleddai y corph feddyliau uchel am dano, a dysgwylent bethau mawr oddiwrtho; yr oedd yntau yn barchus iawn o honynt hwythau, gan feddwl bod gyda hwy hyd derfyn ei oes.

Pan oedd o gylch 23 mlwydd oed, daeth cyfnewidiad trwyadl yn ei farn a'i olygiadau o barth deiliaid Crist. Gwelodd mor amlwg a haul canol dydd na pherthynai ordinhadau yr efengyl i neb ond dynion wedi eu *hail eni*; ac felly nad oedd un cysylltiad rhwng babanod a bedydd, na rhwng bedydd a hwythau. Cafodd y goleuni hwn ei ddechreu trwy ddarllen traethawd ardderchog gan yr hybarch Abraham Booth ar *Deyrnas Crist*. Wrth son am ragfarn plaid yn hanes ei fywyd, y mae yn dyweyd, fe buasai efe yr amser hwnw yn gwybod mai gwaith Bedyddiwr oedd y llyfr hwnw, na buasai yn ei ddarllen!

Pa fodd bynag, wedi cael ei argyhoeddi yn y mater hwn, penderfynodd

ufuddhau, bydded y canlyniadau y peth y byddont. Bedyddiwyd ef gan y Parch. D. Saunders, Capel Seion, Merthyr, mewn afon gerllaw Merthyr, yn ngwydd miloedd lawer o bobl a ddeuent o amryw ardaloedd. Cymellodd Mr. Saunders Davies ei hun i bregethu ar yr achlysur hwn. Pregethodd yn dra grymus, meddir, oddiar y testyn, "Pawb a rydd gyfrif drosto ei hun i Dduw." Fe ddarfu ei fedyddiad, yn nghyda'i uniad â'r Bedyddwyr, fel y gallesid meddwl, greu teimlad dwys yn meddyliau ei hen gyfeillion, y Trefnyddion Calfinaidd. Bu rhai o honynt mor wael a phriodoli gau ddybenion lawer i'w ymddygiad. Ei dystiolaeth ddirifrol ef ei hun oedd, mai ufuddhau i ddeddf bendant o eiddo Pen yr eglwys oedd ei unig amcan. Pwy ar yr holl ddaear a all wrthbrofi ei dystiolaeth? Y mae yn ddiâu nad oedd un fantais fydol i fod yn ei olwg wrth wneyd yr hyn a wnaeth.

Fe ddyoddefodd lawer o enllib a chabledd yn yr adeg hono; ond nid peth newydd ar y ddaear yw hyn. Oni chafodd B. W. Noel, J. H. Evans, Dr. Carson, C. H. Spurgeon, ac eraill, lawer o enllib a chabledd wrth wneyd yr un peth ag ef? Gofalodd yr Arglwydd am dano yn yr amgylchiad hwn. Mae efe yn arfer gofalu am y rhai a wnelo aberth er mwyn ei air a'i enw ef. Nid oedd un addewid na darpariaeth wedi ei wneyd gan y Bedyddwyr ar ei gyfer; dim ond ei fedyddio fel rhywun arall, a gadael i Ragluniaeth drefnu ei ffordd ef yn mlaen. Cafodd bregethu yn eu mysg yn ddiwed, ac yr oedd yn boblogaidd ac yn barchus fel o'r blaen.

Cyn pen hir darfu Rhagluniaeth rwyddhau ei ffordd i fyned i Lundain at gynulleidfa fechan o Fedyddwyr Cymreig. Bu yn llafurus a defnyddiol yno, ac yn neillduol o gysurus am yspaid pum' mlynedd. Bu yn neillduol o ymdrechol yn y tymor hwn i wneyd y defnydd goreu o fanteision y brif ddinas. Byddai yn cyrchu yn fynych i'r senedd-dy i wrando ar y prif areithwyr, a defnyddiai bob cyfle a gaffai i wrando y pregethwyr penaf yn y ddinas. Trwy hyn daeth i ddeall gwleid-

yddiaeth, a phethau eraill, a fuont yn ddefnyddiol iddo yn y dyfodol. Yr oedd yn ofidus ganddo adael ei gyfeillion yn Llundain. Yr oedd yn eu caru yn fawr, ac ni chafodd un gofid oddi-wrthyt tra yn eu plith. Yr unig beth oedd yn ei boenydio yn Llundain oedd gweled maes ei lafur mor fychan. Yr oedd bob haf tra y bu yno yn dyfod trosodd i Gymru yn adeg y cymantaf oedd, ac yn cael cyfle i bregethu i gynulleidfa oedd mawrion. Trwy hyn ystyiodd yn gydwybodol ei fod yn gwneyd cam â'i ddefnyddioldeb trwy aros yn Llundain.

Pan ddeallodd ei gyfeillion yn Nghymru ei deimlad a'i ddymuniaid, cafodd alwad o amryw fanau o'r Gogledd a'r Deheu i gymeryd eu gofal. Yn mysg manau eraill, cafodd wahoddiad taer iawn o Abertawe, sef hen gynulleidfa yr enwog Joseph Harries, yr hwn a fuasai farw yn ddiweddar. Yr oedd y lle hwn yn lle pwysig. Yr oedd Davies hefyd yn ddyn pwysig, fel y profodd ar ol hyn y fod. Nid oedd ef y pryd hwnw ond o gylch 28 ml. oed. Yr oedd y defnydd dyladwy a wnaeth o'i dymor yn Liverpool a Llundain, gydag amgylchiadau eraill, wedi gwneyd llawer i'w gymwysio ef i'r maes pwysig hwn. Nid oedd y manau blaenorol iddo ef ond math o golegau i'w gymwysio i ddyfod yma. Yma y gwnaeth ef ei waith mawr, a gwaith mawr iawn a wnaeth. Bu yma mewn llafur diymarbed am 29 mlynedd. Gwnaeth fwy o'i ôl ar Abertawe a'r amgylchoedd na neb o'i flaen, nac ar ei ol. Trwy ei ymdrechadau egniol ef y cyfodwyd y rhan fwyaf o'r manau a fedd y Bedyddwyr yn holl amgylchoedd Abertawe. Darllener ei gofiant a gwelir. Bu ei ddylanwad o gwmpas Abertawe yn debyg i ddylanwad Dr. Price yn Nyffryn Aberdar.

Rhag gwneyd yr ysgrif hon yn un faith, amcanaf roddi chwaneg o'i hynodion mewn ysgrif arall. Terfynaf y llith gyntaf ar hyn.

Cred yr hyn a ddywed, a gwna yr hyn a orchymyna y Beibl.

ADDFWYN FIWSIG.

—
 Addfwyn Fiwsg, addfwyn Fiwsg,
 Gwenferch Gwynfa ydwyt ti ;
 Pan anedlu, adfywiedig
 Awel haf ddaw atom ni.
 Gauaf du helbulon,
 Droï yn ha' ;
 Danat rhew y galon
 Toddi wna, toddi wna.
 Dafnau melus bro gogoniant,
 Yn dy lafar di ddisgynant ;
 Blodau Eden yn ddiri',
 Dyfant, wenant, beraroglant,
 Yn dy lais a'th wyddfod ti.
 Nefol ferch ysbrydoledig,
 Ti sy'n puro'r fron lygredig,
 Ti sy'n lloni'r cystuddiedig.
 Addfwyn Fiwsg, addfwyn Fiwsg,
 Gwenferch Gwynfa ydwyt ti.
 —*J. Ceiriog Hughes.*

Y LLYFR.

GAN Y PARCH. R. M. RICHARDSON, DAWN, MO.

DATGUDDIAD AC YSBRYDOLIAETH.

Ymddengys i ni mai y Proffeswr Lee ydoedd y cyntaf i sylwi mewn modd syml ac eglur ar y gwahaniaeth a fodola rhwng Datguddiad ac Ysbrydoliaeth yr Ysgrythyrau Sanctaidd. Ac wrth sylwi ar y pwnc yn fanwl canfyddir fod y gwahaniaeth yn un mawr a phwysig.

Nid oes ond rhan o'r Beibl yn *ddatguddiad*, tra mae yr oll o hono yn *ysbrydoledig*. Y mae pob datguddiad yn dyfod oddiwrth Iesu Grist, a phob ysbrydoliaeth oddiwrth yr Ysbryd Glan ; a chyn y gellir profi ysbrydoliaeth y Beibl, rhaid profi ei eirwredd yn gyntaf ; canys efe yn unig sydd yn tystiolaethu ei fod yn ysbrydoledig, heb fod ganddo un prawf allanol i ategu hyny ; ac os ydyw fel y cyfryw yn eirwir, yna mae o ddwyfol darddiad, neu yn ysbrydoledig, gan y dywed hyny am dano ei hun, a'i dystiolaeth yn eirwir. "Dy air sydd wirionedd."

Fel y dywedwyd eisoes, nid oes ond rhan o'r holl Ysgrythyrau yn cynwys datguddiad ; hanes yw llawer o'r Beibl,

ac nid oes datguddiad yn perthyn i hwnw. Datguddiad ydyw amlygiad o'r hyn ydoedd yn guddiedig yn flaenorol ; peth na wyddai neb am dano yn cael ei fynegu. Ond nid yn yr ystyr gyfyng yna yr edrychwn ar y pwnc dan sylw, ond yn yr ystyr eangaf, neu yn gyfystyr a phe dywedid "Gwerthfawredd y Beibl."

GEIRWIREDD Y BEIBL.

Y mae pob gwirionedd yn werthfawr, a'r naill wirionedd yn werthfawrocach na'r llall yn ol ei gymwysiad, ei berthynas, a'i ddyllanwad. A ydyw y Beibl yn wirionedd? A oes genym brofion credadwy o hyny?

Y mae'r nifer lluosocaf o'r rhai a ysgrifenasant ar y mater hwn (yn ol ein barn ni) yn cymeryd golwg rhy gyfyng arno, ac yn rhoddi seiliau i'r gwrthgredwyr i ddadleu yn erbyn rhanau helaeth o hono ef. Dywed rhai o honant fod gwneuthuriad gwrthiau a chyflawniad prophwydoliaethau yn brofion o'i ysbrydoliaeth ; ond nis gallaf gydweled â hwy yn hyn ; oblegid nid oes dim yn profi yn uniongyrchol ei ysbrydoliaeth ond ei haeriadau ef ei hunan. Yr unig beth a brawf y naill a'r llall yw *gwirioneddolrwydd cenadwraeth* y sawl a wnaethant y gwrthiau, ac a draddodasant y prophwydoliaethau ; ni phrofant ychwaneg, ac ni fwriadwyd iddynt wneyd.

Wedi y cwbl, nid yw yr hyn a ysgrifenasant hwy "fel gwirionedd," ac a wnaethant, yn profi dim o eirwredd yr hyn a ysgrifennodd eraill. Dywedir fod geirwiredd y Testament Newydd yn profi geirwiredd yr Hen Destament. Nid ydym am ddadleu parth hyny ; ond nis gallwn ddeall pa fodd y mae y gwrthiau a wnaed drwy Moses, yn profi gwirionedd llyfrau Samuel ; na pha fodd y gellir profi geirwiredd llyfrau y Cronicle oddiwrth Brophwydoliaethau Esaiah. Mewn gwirionedd nid yw hyn yn effeithio dim tuag at brofi cywirdeb rhanau helaeth o'r hanes Ysgrythyrol. Modd bynag am hyny, nid oes llawer o angen profi geirwiredd y rhanau hanesyddol, yn gymaint ag mai yr elfen oruwch-naturiol a broffesa

sydd ynddo yw yr hyn yr ymosodir arno. Nid oes nemawr yn dadleu dim o bwys yn erbyn yr hanes, megys hanes; ond yn erbyn yr elfen ysbrydol a dwyfol a broffesa fod yn y llyfr.

Nid oes dim o'r elfen oruwch-naturiol hon (dealler nad ydym yn cyfeirio at ysbrydoliaeth) mewn rhai o'r llyfrau hanesiol, nac un angen am dani hefyd, pan mai nid datguddiad yw hanes, eithr adroddiad syml o ffeithiau. Eto yr ydym yn canfod ei bod yn cael ei myntumio mewn hanes, yn ogystal ag mewn rhagfynegiadau a datguddiadau. Gan hyn y gorchwyl sydd genym yw, ymchwilio i wirionedd yr elfen hon yn y naill a'r llall, neu, a oes genym broffion o wirionedd yr hanes hwn, y brophwydoliaeth a'r datguddiad? Wrth hanes y golygir adroddiad syml o ffeithiau megys y profesir y bodolant. Prophwydoliaeth ydym *gwyrrth gwymbodaeth*, —rhagfynegiad o'r hyn sydd yn y dyfodol. Ac y mae datguddiad yn yr ystyr gyfyng bresenol yn golygu neu yn dynodi rhywbeth mwy na hanes, a gwahanol i brophwydoliaeth. Meddyl-iwyf mai rhywbeth felly yw yr Epistolau.

GWYRTH.

Dal cysylltiad â phethau hanesyddol y mae gwyrrth, yn y modd mwyaf arbenig. Y personau a wnaethant fwyaf o wyrthiau, a'r gwyrrthiau mwyaf, yw Moses, a Christ, ein Harglwydd. Cyflawnodd Moses ei wyrthiau ef er profi iddo gael ei ddwyfol benodi i sefydlu goruchwyliaeth grefyddol. Gwnaeth Crist yr eiddo yntau er profi iddo gael ei ddwyfol apwyntio i ddileu goruchwyliaeth Moses, ac i sefydlu un arall, amgenach, ragorach, ac ysbrydolach. Yr oedd yn rhaid iddo wneyd hyn cyn y buasai yr Iuddew yn ei dderbyn fel y Messiah addawedig. Ond canfyddir yr elfen oruch-naturiol yn ngwyrrthiau y ddau; ond yn eglurach a llawnach o lawer i ddarllenydd diragfarn, heb "orchudd ar ei lygaid," yn ngwyrrthiau Crist. Ysgwyd y ddaear a wnaed trwy Moses, ond ysgydwyd y nefoedd a'r ddaear gan Grist. (Heb. 12 : 28.) Y gyfraith a roddwyd trwy y cyntaf, ond

daeth y gras a'r gwirionedd trwy yr ail. Gwneyd rhyfeddodau yn yr Aipht, yn nhir Ham, wrth y Môr Coch, ac yn yr anialwch, yr oedd sefydlydd yr oruchwyliaeth Foensenaidd, ac yr oedd gair yr iachawdwriaeth Iuddewig yn gadarn; ond yr oedd Duw yn cyd-dystiolaethu trwy arwyddion a rhyfeddodau, ac amryw nerthoedd a doniau yr Ysbryd Glan, a'r hyn a draethwyd gan yr Aarglwydd yn mherthynas yr "iachawdwriaeth gymaint," ac a sicrhawyd i ni gan y rhai a'i clywsant ef. Profi gwirionedd eu cenadwriaethau yr oedd y gwyrrthiau hyn a'r rhyfeddodau. Ond atolwg,

BETH YDYW GWYRTH ?

Y mae ystyr boblogaidd, athronyddol, a duwinyddol, i'r gair *gwyrrth*. Yn yr ystyr flaenaf, golyga ryw ddygwyddiad anghyffredin, yr hwn sydd yn ein synu o herwydd ei hynodrwydd. Yn yr ystyr athronyddol, arwydda ryw-beth neillduol heb fod yn wrthwynebi drefn reolaidd deddfau naturiol. Y mae i'r gair yn ei ystyr duwinyddol ddau arwyddocad, neu efallai dri. Lleferir am wyrthiau naturiol, moesol, ac ysbrydol; ac felly gelwir achubiaeth pechadur yn wyrth ysbrydol, er nas gallaf fi alw hyn yn wyrth o gwbl. Tybiwyf mai Butler, yn ei Gyfatebiaeth, oedd y cyntaf i gyfeirio at yr hyn a ddynodir yn "wyrth foesol." Ymhelaethodd Mansel ar hyn yn ei "*Limits of Religious Thoughts* : Ataliad rhwymedigaethau y sawl a dderbyniasant ddeddf foesol, dros ryw gymaint o amser, oddiwrth ufuddhau iddi, er mwyn rhyw ddybenion arbenig a phwysig. Ar y tir hwn y gorchymynwyd difetha yr Amaleciaid, a lladd y Canaaneaid, gan yr hwn a ddywedodd "Na ladd." Ar ddeddfau anian yn unig y gweithredir wrth wneyd "gwyrrth naturiol," a dyna y rheswm o'i dynodi felly. Yn awr yn nghylch gwyrrth yn yr ystyr ddiweddfaf yr ydym i sylwi.

DEFFINIAD O WYRTH.

Y deffiniad cyflawnaf a welsom o wyrth yw yr un ganlynol: "Dygwyddiad yn cymeryd lle yn groes i redfa

neu gyfansoddiad sefydlog pethau ; neu ataliad deddfau naturiol adnabyddus, trwy weithrediad uniongyrchol, neu trwy gynorthwy neu oddefiad Duw, fel prawf o ryw athrawiaeth arbenigol, neu i sicrhau awdurdod rhyberson neillduol." Ond barnwn nad yw y deffiniad uchod, er mor dda, yn ddigon cyflawn, o wyrth ; canys y mae yn cau allan laweroedd o'r gwrthiau uchel a wnaeth yr Arglwydd Iesu Grist. Yr oedd rhai o'i wyrthiau ef (megys troi y ddwfr yn win, er engraifft) yn myned yn groes i gwrs cyffredin natur a'i deddfau ; ond nid oedd efe, yn y cyflawniad o'r rhan luosocaf o'i wyrthiau mawrwych yn gweithredu yn groes i, nac yn atal gweithgarwch, unrhyw ddeddf naturiol ; oblegid annhrefn y ddeddf naturiol yw bod un yn ddall ; pe amgen byddai pawb yn ddeillion, ac felly yr hyn a wnaeth efe wrth agor llygaid y dall, oedd adfer y gwrthnaturiol i'w drefn naturiol a phriodol. Gan hyn y nid oedd yn gweithredu yn y gwrthwyneb i drefn sefydlog pethau, nac yn atal gweithgarwch unrhyw ddeddf naturiol. Dyna brif nod y nifer luosocaf o'i wyrthiau ef. Ac y mae gwrth yn bosibl, credadwy, ac yn angenrheidiol iawn o dan ryw amgylchiadu neillduol ac arbenigol ; ond yn ein nesaf ceisiwn ddangos fod gwrth yn bosibl.

AFONYDD DEHEUBARTH CYMRU.

Fel mewn llawer rhandir arall, mae yn Nghymru ar amserau ry fychan o ddwfr, a throion eraill ormod o'r elfen anhebgorol hon. Golcha y môr lenydd anwastad iawn am 230 o filldir oedd, o aber y Rhymin, ar deryn dwyreiniol Morganwg, o gylch Penfro, hyd enau Dyfi, ar odreu Ceredigion, lle y gwahana rhwng rhanau gogleddol a deheuol y Dywysogaeth. Nid ydyw afonydd mordwyol y rhan hon o'r Dywysogaeth yn lluosog ; ac yn wir, ni byddai un o honynt yn addas at for-dwyeth, oddieithr eu cynorthwyo gan eu brenin y môr. Ond dechreuir gyd-a'r aber sydd yn gwneuthur y porth-

ladd eangaf yn Mhrydain, os nad yn Ewrop, sef,

Aberdaugleddau.—Gelwir ef felly am mai arllwysiad dwy afon o'r enw Cleddau i'r môr, sydd yn ffurfio y gilfach. Cyfyd y gangen orllewinol yn agos i Abergwaun, a gelwir hi Cleddau Wen. Llifa tua'r deheu am dair-milldir-arddeg, nes y delo i Hwlffordd, ac yno daw yn fordwyol, a pharha felly am un-filldir-ar-hugain, hyd i enau y porthladd. Y gangen ddwyreiniol a elwir Cleddau Ddu, hwyrach o herwydd ei lliw tywyll, a gymer oddiwrth fawnogydd mynyddoedd Perseli, lle y tardda. Mewn rhai manau o'i rhediad gwahana rhwng Swyddi Penfro a Chaerfyrddin, a goruwch Yslibach daw yn fordwyol i lestri o gryn bwys. Wedi llifo yn ddeheuol am bedair milldir, cyferfydd â'r Cleddau Wen, wrth Benrhyn Picton, tua phum' milldir islaw Hwlffordd. Wedi i'r ddwy afon ymuno, ffurfiant y porthladd defnyddiol hwn ; ac y mae, o gydiad yr afonydd i'r môr, yn un-filldir-ar-bymtheg ; ac o drosglwyddfa Penfro, yn agos i ddwy filldir.

2. Yr ail afon yw y *Tywi*, yn Swydd Gaerfyrddin. Cyfyd yn y rhan fwyaf anial o Geredigion, rhwng Ystradffur a therfynau Brycheiniog. Ar ol rhedeg tua'r deheu am ddeg milldir daw i Swydd Gaerfyrddin yn ymyl Ystradffur ; ac yn mhen wyth milldir yn ychwaneg â heibio Llanymddyfri, lle yn briodol y dechreu dyffryn enwog Tywi. Cymera gwrs mwy i'r de-orllewin yma, ac wedi rhedeg tua saith-milldir-ar-hugain, cyrhaedda brif dref y swydd, a daw yn fordwyol. O Gaerfyrddin dolena ei thaith yn fwy i'r de, ac ymollynga i fynwes ei mam, y môr, yn agos i Lanstephan, wedi gyrfa droellog o dair-milldir-ar-ddeg-a-deugain. Yr afonydd a ychwanegant ei ffrwd ydynt, yn benaf, Gwyli, yn Abergwli ; a'r Cothi, sydd yn codi yn nghwr Cothi, ar gyffiniau Ceredigion ; Brân, yn agos i Lanymddyfri ; Swyde, wrth Langadog ; a Chynnen, wrth Landeilo. Oherwydd ffurfiad gwyneb y wlad a meithder gyrfa y Tywi, derbyn-ia iddi ei hun yn agos holl aberoedd y Swydd. Gwna y Taf, Llychwyr, a

Gwendraeth borthladdoedd iddynt eu hunain, fel y cawn sylwi ar ol hyn. Pysgod y Tywi ydynt, y gleisiad, y sewyn, y brithyll, y glasfaran, ac eraill.

3. Tardda y *Llychwyr* o ffynon mewn craig galch, a elwir Llygad Llychwyr, nid nebpell oddiwrth Ddyffryn Tywi. Llifa tua'r deheu, ac ar ol derbyn cyflawnder y Morlais, yr Aman, a'r Ddulas, ac wedi gyrfa o bedair-milldir-ar-ddeg, ymarllwysa i gilfach Llychwyr, yn agos i'r hen dref o'r enw hwnw, a elwid gan hynafiaethwyr yn Leucarum; ond cyll y Llychwyr ei henw yma, a gelwir hi Burry, oddiwrth nant fechan sydd yn ymduwvallt iddi yn Bro-wyr.

4. Dyry y *Teifi* yr enw diweddar i'r Swydd y deillia o honi. Cyfyd allan o lyn bychan yn agos i ffynonell y Tywi, ag a elwir Llyn Teifi, yn agos i fonachlog Ystrad-Fflur. Ar ol ystod o un-filddir-ar-ddeg, cyrhaedda Gellau, lle y daw at Swydd Gaerfyrddin. Y mae yn derfyn i'r Swydd hono am saith-milldir-ar-hugain, nes y derbynio y Cuch, yn agos i Faenor Deifi, ac oddi-yno i'r môr. Gwahana rhwng Penfro a Cheredigion. Cludir cychod â llwythi lled drymion arni, o'r môr i Bont Llechryd, tua saith milldir o fordd. Ond daw llestri o gryn faint i fyny at dref Aberteifi. Ei holl yrfa sydd tua thair-milldir-ar-ddeg-a-deu-gain o hyd. Yn gyffelyb i'w chymydoges, y Tywi, yr aberoedd a ymfwriant iddi ar ei thaith ydynt fwy lluosog na helaeth, am fod ei chwrs yn benaf rhwng hafnau culion y mynyddoedd. Bernir Dyffryn Teifi, o'r Llys-newydd i Aberteifi, yn nodedig o ran ei harddwch. Y pysgod a ddelir yn y Teifi ydynt, y gleisiad, y gwyniad, y sewyn, y brithyll, &c. Hi yw yr afon fwyaf gogleddol yn yr hon y ceir y sewyn; fel y mae yr Wy yn fwyaf dwyreiniol. Y mae y pysgod hyn yn mhob afon braidd rhwng Teifi ac Wy; ystyrir gleisiaid y Teifi yn rhagorol o flasus a da.

5. Y *Dyfi* ydyw yr olaf o'r afonydd a ystyriwn yn fordwyol yn y Deheubarth. Tardda yn Meirion, yn agos i Aran Fawddwy; daw i mewn i Swydd

Drefaldwyn wrth Fallwyd; ac yn mhen ugain milldir cyrhaedda Fachynlleth, lle y mae, am yr ail dro, yn derfyn rhwng Swyddi Trefaldwyn a Meirion. Wrth Llanant, ac oddiyno nes ymarllwys yn y môr wrth Aberdyfi, y mae yn derfyn rhwng De a Gogledd Cymru. Ei holl redfa sydd yn ddeg-milldir-ar-hugain—tair-ar-hugain yn Ngogledd Cymru, a saith yn derfyn i'r Deheubarth. Y mae yn fordwyol o'r Dderwen Lâs i Aberdyfi, lle y mae yn ffurfio porthle.

Deuwn yn awr i sylwi ar yr afonydd na allwn eu galw yn fordwyol, am nad ydyw y llan yn myned ond ychydig uwch na'u genau. Dechreuwn gyda therfyn dwyreiniol Morganwg, heibio Tyddewi, i fyny Aberystwyth.

1. *Morganwg Rhymni*.—Galwai yr hen Gymry yr afon hon wrth yr enw Eleirch (y lluosog o alarch). Cyfyd yn y cloddiau glo, wrth godiad gogleddol Swyddi Mynwy a Morganwg; ac wedi bod yn ddefnyddiol i droi peiriau gweithiau glo a haiarn, i ddangos i oleu yr haul y creigiau lle llecha trysorau, a bod yn derfyn rhwng y ddwy Swydd am saith-milldir-ar-hugain, ymabera i Fôr Hafren, i'r dwyrain o dref Caerdydd.

2. *Taf*.—Y mae dwy afon o'r enw hwn, y fwyaf a'r lleiaf, yn deillio o'r mynyddoedd uchaf yn y Deheubarth, sef Banuwoideni, neu Banau Brycheiniog. Cymerant eu gyrfa dros glogwyni o feini melin a chalch; a chyfarfyddant a'u gilydd wrth derfyn y Swydd, ac ymunant yn un ffrwd ar eu mynediad i Forganwg, wrth Goed-y-Cymer, yn agos i Ferthyr Tydfil. Derbynia y Taf ar ei thaith yr aberoedd Cynon, Bargod Taf a Rhonddu; ac ar ol llifo dros dair-milldir-ar-ddeg-ar-hugain, ymarllwysa i Fôr Hafren, yn mhorthladd Penarth, yn agos i Caerdydd. Gall llongau o 400 tunell hwylio i fyny i Gaerdydd ar hyd wyneb y Taf. Y pysgod ydynt gleisiaid, brithyll, a'r cyffelyb.

3. Yr *Elai* a gyfyd o ymysgaroedd rhandir y glo, ac wedi treiglo dros ddi-faethwch am rai milldiroedd, daw o'r diwedd i un o'r ardaloedd mwyaf tor-

eithiog yn y Dywysogaeth, a elwir Dyffryn Miscin. Ar ol ystod o 21 milldir, cynorthwya y Taf i wneuthur y porthladd eang a diogel yn Mhenarth. Nid ydym yn son am y nentydd bychain.

4. *Daw* neu *Dawon*, a dardda yn rhos Llansanwr, a chan fyned dros y Bont-faen, mewn ystod gwastad o naw milldir, cyferfydd â'r môr yn Aber Daw, porthladd bychan nodedig am y ceryg crynion sydd ar y traeth, y rhai a wnant galch da i adeiladu mewn dwfr. Y mae y gornant hon yn rhedeg dros wely o galch-faen am yn agos ei holl yrfa, a sonir am dani o herwydd rhagoroldeb ei brithylliaid.

5. Cyfyd yr *Ewenni* yn y glo-dir, i'r gogledd o Lanilid, ac wedi cerdded yn araf drwy ddyffryn Llangrallo,

Mal am oedi ar ei hynt i fôr dolena hi,
Gan hiraeth am ei glenydd gwyrddion.

Cyfarfydda a'r afon Ogwr yn ymyl y môr, yn agos i adfeilion Castell Aberogwr.

6. Yr *Ogwr* a dardda yn y rhan fynyddig o randir y glo, mewn tair neu bedair o gangenau, y rhai a ymunant wrth Lansantffraid y Lleiaf, ac wedi gwahanu tref Penybont yn ddwy, ymarllwysa i'r môr gyda'r Ewenni, ar ol gyrfa o 15 milldir. Y mae dwfr yr afon hon yn nodedig am ei feddaldra. Dywedir fod dwfr oddiar galchen yn well at wneuthur papyr, a bod ffrwd oddiar bridd a graian fel yr Ogwr, yn oreu at gannu a lliwio—dwfr pludddywy, fel y dywedir yn Ngwent.

7. Yr *Afon*, neu *Afan*, fel ei gelwir, a ddengys ei ffrwd i liw dydd yn agos i fffynonell yr Ogwr; ac ar ol bod yn ddefnyddiol i ddatguddio gwelyau y mŵn, am yn agos i 15 milldir, disgyna i'r môr yn Aberafon, yn agos i weithiau copr Margam.

8. Y *Nedd* a darddella allan o welyau tywod a chalch-faen Brycheiniog; derbynia i'w mynwes lawer nant ar ei thaith, y rhai a ddisgynant iddi yn rhaiadrau: â yn mlaen drwy randir y glo, a syrth i'r mor yn Nghilfach Abertawy, yn agos i drosglwyddfa Britwn, wedi gyrfa o 22 milldir.

9. Y mae fffynonell fforchog y *Tawy* yn nghreigiau graianllyd Brycheiniog; fel y dywed yr hen Drayton yn *Polyolbion*, "Nid oes prin aber yn Morgangwg na Gwent, nad ydyw yn dwyn ei thrâs at groth ffrwythlon Brycheiniog." Tardda yn agos i un o'r Banau sydd yn agos i Drefcastell, ac wedi croesi rhandiroedd y calchfaen a'r glo, tâl ei theyrnged i'r weilgi, yn Abertawy, wedi ystod o 25 milldir. Nid ydyw aberoedd Brogwyr ond ychydig yn eu nifer, a bychain yn eu maint—y ddwy ganlynol ydynt y rhai mwyaf teilwng o sylw:

11. *Pill Penarth*, yn gwahanu plwyfau Penarth a Phen-maen, gan lifo i gilfach Oxwich.

11. *Burry*—Aber fechan nodedig o ran ei brithylliaid, a gyfyd yn mynydd Cefn-y-Bryn. Wedi rhedeg trwy blwyfau Reynoldston a Cheriton, ymdywallta i gilfach Llychwyr, yr hon o herwydd hyn a elwir afon Burry.

MAE'N GYMRO BYTH.

Mae'n Gymro byth pwy bynag yw,
A gâr ei wlad ddinam;
Ac ni fu hwnw'n Gymro 'rioed
A wado fro ei fam.
Aed un i'r gâd, a'r llall i'r môr,
A'r llall i dori mawn;
A chario Cymru ar ei gefn
A wnaiff y Cymro iawn.

Cydgan.

'D oes neb yn caru Cymru'n llai
Er iddo grwydro'n ffol;
Mae calon Cymro fel y trai,
Yn siwr o ddoed yn ol.

Er myn'd yn mhell o Walia Wen,
A byw o honi'n hir,
Ac er i'r gwallt claeRDDuaf droi
Yn wyn mewn estron dir,
Mae'r cof am dad a mam yn myn'd
I'r bwthyn yn y ddol,
A chlychau mebyd yn y glust
Yn galw, galw'n ol.

'D oes neb yn caru, &c.

Enilled aur ac uchel glod,
Mewn gwlad o win a mel;

Aed yn ei longau ar y môr,
 Er maint o'r byd a wêl,
 Wrth edrych ar fachludiad haul
 A gwyllo ser y nos,
 Bydd clychau arian yn y gwynt
 Yn son am Gymru dlos.

'D oes neb yn caru, &c.

—*J. Ceiriog Hughes.*

HANES CYFIEITHIAD AC ARGRAFF- IAD Y BEIBL.

GAN JOHN W. JONES, GIVEN, IOWA.

Y cyfieithiad cyntaf o'r Hen Destament a wnaed o'r Hebraeg i'r Groeg, gan y deg-a-thriugain, yn Alexandria, cyn Crist 227 o flynyddau; yn ol eraill, 284 cyn Crist. Gelwid ef cyfieithiad y deg-a-thriugain. Y cyfieithiad henaf o'r Testament Newydd yw y Vatican, yr hwn a wnaed o'r Groeg i'r Lladin, gan Jerome, ac a argraffwyd yn 1462. Hwn ydyw y cyfieithiad a ddefnyddir gan eglwys Rhufain. Yn 1604 cynaliwyd cyfarfod mawr o weinidogion yr Eglwys Sefydledig a'r Puritaniaid, yn Hampton Court, oblegid fod y cyfieithiad arferedig yn cael ei gondemnio. Apwyntiodd Iago I. 54 o dduwinyddion enwog, yn deall yr Hebraeg a'r Roeg yn dda, er gwneuthur cyfieithiad diwygiedig. Yn y fl. 1607 daeth 47 o honynt at eu gilydd, y rhai a wnaed yn chwe' dosran, a rhanwyd y Beibl rhyngddynt, rhan i bob un. Ar ol iddynt gwblhau eu gwaith deuyd yn nghyd er cymharu y cyfieithiadau a wnaethai y naill a'r llall, â'r gwreiddiol. Cafodd y cyfieithiad newydd hwn ei gymeradwyo. Cyhoeddwyd ef yn 1611; a dyma y cyfieithiad arferedig yn Lloegr ac America hyd y dydd hwn. Cyfieithwyd y Beibl i'r Saxonaidd yn 939. Cafodd y Beibl ei argraffu yn yr iaith Yspaenig yn 1478; yn Germanaeg yn 1522; yn Ffrancaeg yn 1535; yn Swedaeg yn 1541; yn Danaeg yn 1550; yn Ellmynaeg, 1560; yn Rwsiaeg, 1580; yn Hungaraeg, 1589; yn Polaeg, 1596; yn *modern Greek*, 1638; yn Tyrcaeg, 1666; yn Wyddelaeg,

1685; yn Gymraeg tua'r fl. 1600; yn Portugaeg, 1748; yn iaith Ynys Manx, 1771; yn Italaeg, 1776; yn Bengalaeg, 1801; yn Tartaraeg, 1813; yn Persiaeg, 1815; yn Affricaeg, 1816; yn Chineaeag, 1820.

Y cyfieithiad llawn cyntaf a wnaed gan Wickliff tua'r fl. 1380, yr hwn oedd ysgrifenedig am hir amser; cafodd y Testament Newydd ei argraffu yn 1731, a'r Hen Destament yn 1748. Y gyfrol gyntaf o'r Beibl a gyhoeddwyd yn yr iaith Saesonaeg oedd un Tyndal o'r Testament Newydd yn 1526, a'r Beibl mewn rhan yn 1532. Gan fod erledigaeth fawr ar y Beibl y pryd hwnw, gan elynion Pabyddol, cawn fod Esgob Sanstall o Lundain a Syr Thomas More yn cymeryd trafferth mawr i brynu pob rhan o'r Beibl y gallasant gael gafael ynddo, i'w logi yn lludw mân, er ceisio lladd ei ddylanwad. Ond er eu holl ymdrechion er ceisio dileu y Gair Tragywyddol o fodolaeth, gwnaethant le i well argraffiad i gymeryd ei le. Diolch i'r Nef oedd fod y Gair Tragywyddol yn dal er pob gwrthwynebiad. Ond bu fawr yr anfarwol Tyndal yn ferthyr dros y gwirionedd.

Cawn fod Miles Coverdale wedi diwygio y gwaith, a'i gyflwyno i Hari VIII. yn 1535. Ond yn 1537 cawn fod John Rogers wedi gwneyd argraffiad o hono. Yr oedd John Rogers yn gydweithydd â'r anfarwol Tyndal. Cyhoeddwyd y rhan hon dan enw Samuel Matthews, a daeth rhan arall allan, yr hon a gyhoeddwyd gan Richard Taverner. Cyhoeddwyd Beibl mawr Cranmer yn 1539.

Y Beibl cyntaf yn America a gyfieithwyd ac a argraffwyd ydoedd Beibl John Elliott, yn yr iaith Indiaidd; daeth y Testament Newydd allan yn 1661, a'r Hen Destament yn 1663. Cenadwr yn mysg yr Indiaid oedd John Elliott; dyn rhagorol oedd efe. Cafodd ei Feibl ei argraffu yn Cambridge, Massachusetts, gan Samuel Green a Marmaduke Johnson. Dywed Dr. Cotton Mather mai hwn oedd y Beibl cyntaf a argraffwyd ar gyfandir America; cafodd ei gyfieithu i'r iaith Ger-

manaeg a'r Saesonaeg. Gwelir fod Robison wedi dwyn cyfrol o hono allan, a bod Cydgyngorfa y Talaethau Unedig wedi rhoddi help i'w ddwyn allan.

Gwelir fel hyn fod llawer o lafur a dyoddef wedi bod mewn cysylltiad â'r Beibl. Oni welir y llaw Ddwyfol yn dwyn gwenith y Gwirionedd Dwyfol o ganol cymaint o us cyfeiliornadau yn lân i ysgubor y gyfrol sanctaidd. Oni ddylem ei werthfawrogi yn fawr? Dyma y trysor hyfforddiadol goreu a welodd ein byd erioed; gan hyny cymerwn ef "yn llusern i'n traed, ac yn llwyrch i'n llwybrau."

PWLPUD Y WAWR.

BRAWDGARWCH.

GAN Y PARCH. EDWARD JENKINS, PARISVILLE, OHIO.

HEB. xiii. 1.—"Parhaed brawdgarwch."

Brawdgarwch ydyw egwyddor fawr lywodraethol y bywyd dynol pan yn ei iawn le. Y mae yn frenin ar yr orsedd, yn dangnefedd yn y gydwybod, yn gysurydd y meddwl, yn foneddwr yn mhob llys, yn addurn pob cymdeithas bur, yn win melus yn eglwys Dduw, ac yn brif elfen bywyd tragyyddol.

Gall sychu dagrau y weddw, cofleidio yr angenus, tywallt olew i friwiau y drylliedig o galon, a gofalu am y tlawd a'r amddifaid; y mae yn seren ddydd yn nghynulleidfa y saint, ac yn arddangosiad fod haul mawr diwygiad ar gyfodi; dyma un o elfenau penaf gras y nef. Ceir fod cariad y saint at eu gilydd yn seiliedig ar gariad Duw atynt hwy. Am hyn dywedir, "Cerwch eich gilydd, megys y carodd Crist ei eglwys, ac y rhoddes ei hun drosti." Dywed y Beibl fod pedwar dosbarth i'w caru; sef Duw, y brodyr, y cymydog, a'r gelyn. Yr amrywiol weithrediadau hyn o eiddo cariad brawdol a gyfansodda euraidd blethiadau y cymyriad Cristionogol, "Cariad at Dduw, a chariad at ddyn," "Gwneuthur da-

ioni i bawb, yn enwedig i'r sawl sydd o deulu y ffydd." Y mae yr egwyddor wedi dyfod i'r credadyn yn wledd ar ei fwrdd, yn dān ar ei aelwyd, yn oleuni yn ei ganwyllbren, yn fywyd i'w holl waith, ac yn anadl sanctaidd i'w holl enaid.

Y mae cariad brawdol yn safon cydgyfarfyddiad rhwng dyn a Duw, a dyn a dyn, mewn cymdeithasiad hapus yn Nghrist Iesu—y nefoedd a'r ddaear, y dwyfol a'r dynol, wedi eu huno â'u gilydd yn un teulu dedwydd, nes y teimlir ei ddylanwad maethlon, fel yr awel dyner, y gwllith esmwyth, a'r gwlaw cynyrchiol, yn bywiogi yr holl fro. Cynwysa hanfodion dedwyddwch ynddo ei hun.

Sylwn ar natur dda yr egwyddor hon. Gellir dywedyd ei bod yn gywir a diragrith; y mae dau fath o gariad, neu yn hytrach ddau enw ar yr un gwrth-ddrych—un yn ffugiol a'r llall yn wirioneddol. Y mae i bob ffaith foesol ei ffug; canys y mae i bob daioni y sonia yr Ysgrhythyr am dano ei efelychiad ffugiol. Dywedir am gariad, a brawdgarwch diragrith, yr hyn a olyga fod y rhagrithiol yn bodoli. Yr un rhagrithiol ydyw hwnw, "ar air a thafod yn unig;" a'r gwirioneddol, "mewn gair a gweithred." A pha elyn erioed a wnaeth gymaint o niwed yn mhob cylch?—o rwygiadau dinystriol mewn teuluoedd, cymydogoethau, teyrnas-oedd, ië, ac yn eglwys y Duw byw, ag a wnaeth cariad rhagrithiol? Rhoddi cusan ar y wefus, a dagr dan y bumed ais. Dyma y blaidd a guddia ei hun â chroen y ddafad; y gelyn yn ngwisgoedd cyfeillgarwch; a'r sarph dorchog, wenwynig, yn ngardd baradwys cymdeithas dda. Ond mae y brawdgarwch cywir yn ffrwd loew, yn oleuni llachar, yn golofn gadarn a sefydlog, heb un gwyrni i'w ganfod ynddi; y mae yn addurn cymdeithas, yn rhwymyn gwladwriaeth, yn hanfod llwyddiant, ac yn ogoniant eglwys Dduw. O, gerub glân yn mhlith dynion!—pwy na'i croes-awa?

Y mae cariad brawdol yn cynwys *cydymdeimlad*. Medra hwn wneyd mwy o orchestwaith na doethineb, gwybod-

aeth, celfyddyd, a nerth corphorol. Gwir, y gwna gwybodaeth bethau mawrion; ymddyrchafa i'r uchelion; ymsodda i'r dynderoedd; eheda ar adenydd dirnadaeth y bydoedd diderfyn. Medr doethineb drefnu a chyfrino yn esmwyth y pethau mwyaf dyrys i gydgoradiad gwasanaethgar a llesol. Wedi agor ffyrdd drwy ganol y creigiau oesol, a thrwy allu gwybodaeth celfyddydol a chorphorol, medr roddi tafodau i'r môr i lefaru, a chlustiau i'r gwynt i wrando ar seiniau ei pheroriaeth hyfrydawl hi, a'u trosglwyddo i bellder byd, a miloedd mwy o bethau rhyfedd. Ond pe cydgasglid doethineb y doethion, a gwybodaethau y dysgedigion, a holl nerthoedd celfyddyd y cedyrn yn un i'r un man, ac heb gariad, ni fedrent gyfranu at brif angenion y dyoddefus, sef *cydymdeimlad*. Eithr gwna cariad hyn, gyda deigrin ar ei rudd. Efe a gydymdeimla gyda'r rhai sydd yn rhwym, fel pe byddai yn rhwym ei hunan. Efe a wyla gyda y rhai sydd yn wylu. Efe a gyd-ddyoddefa gyda'r dyoddefus. Cyd-ddwyn ei beichiau fel pe byddent ei feichiau ef ei hunan. Dyma orchwyl ry anhawdd i neb ond i'r gwir frawdgarol; efe a'i gwna.

Mae y brawdgarwch hwn yn cynwys cymwynasgarwch i eraill, mewn tri dull, neu dair ffordd arbenigol, fel y canlyn:—rhoddi, maddeu, ac anrhydedu. Y mae yn *rhoddi*. Gofynodd y cyfreithiwr hwnw i Grist, "A phwy yw fy nghymydog?" Eglurodd yr Athraw hynny iddo trwy ddamewg y Samaritan yr hwn a wnaeth y gymwynas hono i'r dyn anffodus a syrthiodd yn mysg lladron. Ebai Crist wrtho, "Dos dithau a gwna yr un modd." Gwna gymwynas i'r adfydus a'r dyoddefus; *rho* gynorthwy iddo yn ei gyfyngder. Nid myned heibio heb helpu y gwan—nid rhoddi mil o ddoleri ar lôg, heb estyn dim i'w frawd angenus, a wna efe; nid gwario canoedd lawer at borthi ei hunan-flys, a dim at grefydd Crist; nid rhoddi pum' dolar y mis yn y banc cynilo, a phum' cent at achosion daionus; ond rhodda efe at bob achos teilwng, fel y byddo yr Arglwydd yn ei

lwyddo, gan deimlo gwerth y geiriau hyny, mai "Gwell rhoddi na derbyn."

Cynwys y brawdgarwch hwn hefyd *faddeuant*. Hawdd profi fod pob dyn yn droseddwr i raddau mwy neu lai, a'u bod mewn angen am faddeuant, yn ogystal a'i bod yn ofynol iddynt faddeu i eraill. Ac nid yw maddeuant o un gwerth i neb oddieithr iddo ddeiliau oddiar gariad. Yr Alpha yn egwyddorion Cristionogaeth yw cariad. "O flaen pobpeth bydded genych gariad helaeth at eich gilydd;" ac os dysgir yr Alpha yn iawn, fe ddysgir yr Omega hefyd, sef yw hyny, maddeu i'n gilydd; o herwydd "Cariad a guddia luaws o bechodau." Cloddia feddrod digon dwfn i feiau ei frodyr, a gofala gadw y gladdfa yn ddigon anhysbys, fel na chaiff na sant, angel, na chythraul, byth wybod y fan. Cymer holl gost y claddedigaeth arno ei hunan, a gosoda faen digon trwchus ar y beddrod, fel na chyfyd yr un o'r beiau oddiyno byth yn fyw. Cuddia y cariad brawdol hwn bob bai yn ddidrafferth a didwrw.

Eto, y mae cariad brawdol yn ymawyddu i anrhydeddu eraill—nid yn gofalu am yr eiddo ei hun yn unig, ond am eiddo eraill hefyd. Ymawyddu am lesoli ac anrhydeddu eraill. Mî gwell ganddo anrhydeddu pawb nag athrodi neb: ystyria efe fod pob athrod yn ddarfodedigaeth i bob cymdeithas dda, ac yn gwenwyno pob gwir gyfeillgarwch, os gall, lle bynag y byddo; a theimla ef i ymdrech uchafu pob teilyngdod, a rhoddi gwir barch a theyrnged i bob rhinwedd, lle bynag y gwelo efe ef; a gwna efe hyn oddiar egwyddor lywodraethol ei ysbryd, yn annibynol i bob dylanwad amgylchiadol a'i cylchyna Cerydda efe bechod yn llym, ond nid byth i ddanod; canmola rinwedd am mai rhinwedd fydd. Cara efe Dduw am ei fod yn Dduw iddo; cara efe ddyn am ei fod yn gyd-ddyn iddo; cara efe eelyn am fod gobaith ei enill yn gar iddo; cara efe y saint am mai plant ar yr un aelwyd gynes ydynt. Brodor yw hwn wedi hanu o fyd arall; wedi ei eni o Dduw; ond gall efe fyw a gweith-

redu, a chyflawni pethau mawr yn y byd a'r bywyd hwn; ac mor ddedwydd yw byw a bod yn ei gymdeithas hawddgar a da.

Gair eto, ar ei *ddylanwad daionus* cyffredinol, yn ac ar ei holl luosog ddeiliaid. Yn mhlith ei amrywiol ddylanwadau da, gellir nodi un neillduol, sef ei allu i *unrhywiogaethu* ac *unoliaethu* ei holl ddeiliaid; nid ydyw o bwys pa liw fydd ar y croen, pa lwyth, pa iaith, pa genedl, pa wlad, pa lywodraeth, pa sefyllfa y byddis ynddi yn y byd—efe a'u hunrhywiogaetha hwynt oll, ac a'u hunoliaetha ac a'u hunaniaetha yn un dyn newydd, allan o'r hen ddefnyddiau, yn Nghrist Iesu, yn saint ac yn deulu Duw. Daw y llew fel yr oen, a'r llewpart fel y myn, yr uchel fel yr isel, a'r isel fel yr uchel, y tlawd fel y cyfoethog, a'r cyfoethog fel y tlawd, y pell fel yr agos, a'r agos fel y pell, y doeth fel yr annoeth, a'r annoeth fel y doeth, Iuddewon fel y Cenedloedd, a'r Cenedloedd fel yr Iuddewon, y Barbariaid a'r Scythiaid; i.e. pob dyn yn mhob man, yn ddiwahaniaeth, a ym-doddant yn ngwres y cariad hwn, nes y cyd-lifant i'r un fold fawr Gristionogol, ac ysgrifenisir uwch ben teml orwydych y teulu, gan bob iaith a chenedl, yr enw arwyddol anwyl hwn, **BRAWDGARWCH**; a bydd arwyddlun (*stigm*) hwn yn ddigon amlwg i'r holl deulu ei ddeall a'i deimlo lle bynag y byddo.

Nid oes un gallu arall yn mydoedd Duw a fedr wneyd hyn, ond cariad. Cydgrynhoia hwn holl dylwythau y ddaear yn y man yn un teulu dedwydd, o dan ei faner wen, pan y bydd heddwch fel yr afon, a chyfiawnder fel tonau y môr; yna bydd cyd-weithrediad, a'r olygfa yn ddysglær fel yr haul, a'i nerth yn ofnadwy, fel llu banerog.

Brysied y dydd pan y byddo wedi llwyr enill yr holl genedloedd, a'r holl eglwys wedi ymwisgo yn ei dillad Sabbothol. Ac yn mhlith y gwahanol gyfryngau da i'r angel nefol hwn fyned i blith ein holl eglwys a'n teuluoedd, bydded fod eich **GWAWR** wiw, anwyl frawd, yn derbyn mwy o nerth eto, er ei drosi ar ei hadenydd auraidd gyda

mwy o fuanrwydd nag erioed. Pob llwydd fyddo i chwi, yn nghyda holl ddarllenwyr y **WAWR**.

AMRYWIAETHAU.

RHEOLAU DIWYGIEDIG

GYMANFA GYMREIG BEDYDDWYR NEILLDUOL (*Regular*) **DWYREINBARTH PENNSYLVANIA.**

1. Fod y Gymanfa hon i gael ei galw yn Gymanfa Bedyddwyr Neillduol (*Regular*) Dwyreinbarth Pennsylvania.

2. Fod y Gymanfa bon yn credu, ac yn derbyn yr Ysgrhythyrau Sanctaidd a gynwysir yn llyfrau yr Hen Destament a'r Newydd yn wir air Duw, ac yn cymeryd y Testament Newydd yn unig yn rheol ffydd ac ymarferiad; ac yn ymwrthod â phob awdurdod ddynol mewn pethau crefyddol.

3. Fod y Gymanfa hon i gael ei chyfansoddi o eglwysi yn gynwysedig o bersonau bedyddiedig trwy drochiad, ar broffes o'u ffydd yn Mab Duw, ac yn cyfyngu cymundeb i'r cyfryw.

4. Mai amcan y Gymanfa yw meithrin cariad a chydweithrediad rhwng yr eglwysi; helaethu terfynau achos y Gwaredwr; cyfarwyddo yr eglwysi mewn amgylchiadau dwrys, a chael hysbysiad cywir o'r cyfnwidiadau a gym-erant le o bryd i bryd.

5. Fod swyddogion y Gymanfa i gael eu gwneyd i fyny o Gymedrolwr, Ysgrifenydd, a Thrysorydd.

6. Fod yr eglwysi i anfon eu gweinidogion a'u cenadon i'r Gymanfa i'w cynrychioli yn ei chynadleddau; eglwysi o haner cant, a than hyn, o aelodau, i anfon un genad, gyda'u gweinidog; eglwys o dros haner cant o aelodau, a than gant, i anfon dau genad gyda'r gweinidog; eglwys o gant o aelodau, a than ddau cant, i ddanfon tri chenad; eglwys o ddau cant o aelodau, a than dri chant, i anfon pedwar o genadon gyda'r gweinidog, ac felly yn mlaen. Fod y cenadon y anfonir i gael eu henwi yn llythyr yr eglwys, ac

na fydd gan neb hawl i lefaru yn nghynadledd y Gymanfa ond y gweinidogion a'r cenadon yn unig, heb ganiatad cyffredinol; oddieithr brodyr o Gymanfaoedd eraill a wahoddir i eistedd gyda ni.

7. Dysgwylir i bob eglwys gyfranau yn ol rhif ei haelodau tuag at dreulion y Gymanfa; hefyd at dreulion yr Ysgrifenydd.

8. Fod pob eglwys i dalu traul ei gweinidog i'r Gymanfa; a bod y Gymanfa i dalu treulion ei ddychweliad.

9. Fod y Gymanfa i neillduo dau frawd i gydweithredu â'r Trysorydd i dderbyn cyfraniadau yr eglwysi, ac er dwyn yn mlaen y casgliadau, a thalu allan dreuliadau y Gymanfa.

10. Mai y gynadledd sydd i neillduo Pwyllgor Trefniadol y cyfarfodydd cyhoeddus.

11. Na fydd i neb gael ei godi i bregethu heb ganiatad cyflawn yr eglwys i'r hon y mae yn aelod, ac na fydd ganddo hawl i fyned yn mhellach na chylch yr eglwys hono i bregethu, na chael ei gofrestru yn Ystadegau y Gymanfa, heb fod ganddo lythyr o gymeradwyaeth o'r Cwrdd Tri-Misol, neu ryw gwrdd penodol arall o eiddo y cylch Cymanfaol.

12. Fod ymgeiswyr am addysg athrofaol, er cael sylw Bwrdd Addysg Pennsylvania, a derbyniad i Lewisburg, neu ryw un o'r colegau, i fyned dan arbrawf parth eu cymwysder moesol a chrefyddol i waith y weinidogaeth, a bod pump o frodyr i ffurfio Bwrdd Arholiadol, sef swyddogion y Gymanfa, a dau frawd o safte teilwng yn unrhyw gyfarfod tri-misol, neu arbenigol, a elwir i wrando yr ymgeisydd yn pregethu, a bod cymeradwyaeth, tyst-lythyr y Bwrdd, yn nghyda chais yr eglwys o'r hon y mae yn aelod, yn ofynol er ei gyflwyno i sylw Bwrdd Addysg Bedyddwyr Pennsylvania.

13. Nad ydym i urddo neb i waith y weinidogaeth, heb fod ganddo alwad oddiwrth un o eglwysi y Gymanfa i'w bugeilio.

14. Fod unrhyw eglwys sydd yn

chwenych ordeinio brawd yn fugail arni—rhaid iddi alw Cyngor (*Council*) o'r pedair eglwys agosaf ati, er ystyried y priodoldeb o urddo y brawd i'r swydd weinidogaethol.

Adferiad Gweinidog.

15. Fod yr un rheol, sef y 14eg, i fod yn safon gweithrediad er adferyd gweinidog, ag sydd i urddo brawd i waith y weinidogaeth: Yr eglwys o'r hon y mae yn aelod i alw Cyngor o'r pedair eglwys agosaf ati, yn nghyda chymeradwyaeth swyddogion y Gymanfa, a bod pum' pleidlais o'r wyth yn ofynol er adsefydlu brawd yn ei swydd.

Corphoriad Eglwys.

16. Fod unrhyw gynulliad o frodyr a chwiorydd crefyddol fydd am gael eu sefydlu yn eglwys yn ol trefn y Testament Newydd, i anfon at y pedair eglwys agosaf atynt, ac i'r cyfryw, drwy eu cenadon, eistedd mewn Cyngor, a phenderfynu fod amgylchiadau pethau yn galw am, ac yn cyfreithloni y cyfryw gorphoriad.

Diarddel ac Adferyd Aelod.

17. Ein bod yn ystyried fod gan bob eglwys hawl i ddysgyblu ei haelodau yn ol cyfarwyddyd Gair Duw, heb fod yn gyfrifol i un eglwys arall, am ei dysgyblaeth; ac nad oes gan yr un eglwys hawl i dderbyn aelod a ddiarddelyd, heb ei fod yn cyfiawnhau y ddysgyblaeth, ac yn rhoddi edifeirwch am y trosedd: oddieithr y ceir lle i faru fod y ddysgyblaeth wedi ei gweinyddu mewn byrbwylldra, yn groes i Air Duw ac i arferiad (*usage*) yr enwad. Os felly, gall y blaid ddiarddeledig alw Cyngor o'r eglwysi cylchynol, ac os na chyduna yr eglwys i roddi y mater o flaen y Cyngor—y gall fod yn *ex parte*, a bydd hawl gan y cyfryw Gyngor i ddarfon ei fynegiad mewn ysgrifen i'r Gymanfa.

18. Y gall yr eglwys gyda yr hon y cynelir y Gymanfa wahodd brawd neu frodyr o Gymanfa arall er cynorthwyo dwyn yn mlaen y moddion cyhoeddus, drwy gydymgyngori, a chael caniatad swyddogion y Gymanfa.

19. Na fydd i neb siarad fwy nag unwaith ar yr un pwnc, gyda'r eithriad o'r cyngydd, neu'r eilydd, gan un o ba rai y bydd hawl i ateb y gwrth-ddadleuon ar ddiwedd y ddacl—y mwyafrif i benderfynu pob dadl.

Ymrafaelion Eglwysig.

20. Na fyddo i'r Gymanfa sylwi dim ar unrhyw ymrafael a ddichon fod un amser rhwng un eglwys ac eglwys arall, nes y byddo y pleidiau ymrafaelus yn cyduno i'r Gymanfa ystyried eu mater; neu fod gogoniant Duw a lles yr achos yn cymell y Gymanfa i drin yr achos yn ddioced.

Llythyr Cymeradwyaethol.

21. Nad oes na phregethwr na gweinidog i gael ei dderbyn i'r Gymanfa heb lythyr o gymeradwyaeth oddiwrth yr eglwys y mae yn aelod o honi, ac awdurdodau y Gymanfa ag y byddo yn ymadael â hi, ac na chaniateir i neb bregethu drwy yr eglwys ar ol cael eu dystewi, heb adferiad, yn ol Rheol 15.

22. Fod yr Ysgrifenydd i gael ei newid, neu ei ail-ethol, bob tair blynedd.

23. Fod gan swyddogion y Gymanfa hawl i roddi llythron cymeradwyaethol, &c., drwy ystod eu swyddogaeth.

24. Fod pob eglwys i ystyried ei haelodaeth o'r Gymanfa mewn cydymffurfiaid gweithredol ac ymarferol o'r rheolau hyn.

25. Fod unrhyw eglwys a esgeulusa ddanfôn ei helynt blynyddol, ei chyfnewidiadau, &c., yn nghyda'i chyfraniadau i'r Gymanfa, am ddwy flynedd yn olynol, yn gosod ei hun yn agored i gael ei henw wedi ei ddileu o lyfr y Gymanfa.

26. Os bydd unrhyw frawd yn y weinidogaeth wedi bod dros flynyddyn o amser wedi gadael cylch y Gymanfa, heb geisio llythyr o ollyngdod, ei fod yn fforffetu pob hawl i'w lythyr.

27. Na fydd un neu arall o'r rheolau hyn i gael eu cyfnewid heb flynyddyn o rybudd.

Cyflwynwn y rheolau hyn i sylw yr eglwys; galwn eu hystyriaeth atynt, mewn trefn i'w mabwysiadu yn y Gymanfa nesaf.

B. HUGHES,
J. P. HARRIS, } *Pwyllgor.*
JAMES EVANS, }

Scranton, Pa., Hyd. 27, 1879.

Y LLYTHYR CYMANFA CYNTAF

A ARGRAFFWYD GAN Y BEDYDDWYR
NEILLDUOL YN NGHYMURU.*

MR GOL.—Yn ddiweddar daethum ar draws yr isod mewn hen gyhoeddiad Bedyddiedig sydd yn fy meddiant, o'r enw "Ystoria Weinidogaethol;" darllenais ef gyda blas am ei hynodrwydd. Dichon y carai eraill o Gymry America, ag sydd yn Fedyddwyr, ac yn dderbynwyr y WAWR, ei weled; felly dyma fe at eich gwasanaeth:

LLYTHYR oddiwrth *Gymanfa o Weinidogion, at yr Eglwys y Perthynent iddynt. Caerfyrddin, Argraffwyd gan Evan Powel, yn Heol y Prior. 1761.*

Henuriaid, Gweinidogion a Chenadon, o'r amryw Eglwys yn Neheubarth Cymru (pa rai ydynt dair-ar-bymtheg o Eglwys), wedi cyfarfod yn nghyd mewn Cymanfa Flynyddol, fel byddid arferol; ac felly y flwyddyn hon, sef 1761, ydym wedi cyfarfod yn Mhen-y-garn, yn agos i Bont-y-pwl, ar y 10fed

*Hyd y Gymanfa hon, a gynaliwyd yn Mhen-y-garn, nid oedd llythrau y Gymanfa erioed wedi eu hargraffu. Yr arfer cyffredin yn y cyfarfodydd oedd i'r gweinidogion a'r cenadon, wedi gwrandao dwy bregeth, gymeryd ychydig luniaeth, ac yna ymneillduo i ddarllen y llythrau oddiwrth yr eglwys; ac yna penodi ar ryw berson i ysgrifenu llythyr cyffredinol. Dysgwylid iddo fod yn barod erbyn naw o'r gloch boreu dranoeth, pan ddeuent yn nghyd i'w ddarllen a'i gymeradwyo. Yna gwnai y cenadon ymneillduo i ryw le cyfaddas, i'w gwnai un ddarllen y llythyr, a'r lleill oll i ysgrifenu adysgrifen iddo ei hun i fyned adref i'r eglwys y perthynai iddi. Diau mai gwaith traferthus iawn oedd hwn i'r cenadon; ond yn y Gymanfa hon fe gydunwyd i'r llythyr gael ei argraffu; o ganlyniad, ni welir ond ychydig o ofynion ac atebion yn y llythrau mewn cydmariaeth i'r hyn oedd arferol o'r blaen.—GOL. YR YSTORFA.

a'r 11eg o fis Mehefin; y rhai ydym yn arddel bod proffes, ac arwyddion o ffydd ac edifeirwch yn angenheidiol o flaen bedydd ac arddodiad dwylaw yn perthyn i'r bedyddiedig. yn nghyda'r pynciau eraill sydd yn y llyfr bach a elwir "Cyffes Ffydd;" yr hwn a osodwyd allan gan ein brodyr Bedyddiedig yn y flwyddyn 1689.

At Eglwys Iesu Grist sydd yn cyfarfod yn —, gan anfon ein tra serchiadol anerch, a dymuno i chwi ras a thru-garedd, llwyddiant a heddwch, yn nghyda phob dawn arall, trwy Iesu Grist ein Harglwydd. Amen.

Yn ol ein dymuniad y llynedd, sef yr hyn a arfaethasom, a sicrhawyd i ni gan Ben-llywodraethwr Rhagluniaeth, trwy ein rhwyddhau yn ein taith, i wel-ed wynebau ein gilydd gyda chysur, yn y berthynas oreu. Dechreuasom ein cyfarfodydd y dydd cyntaf trwy dywallt ein calonau mewn gweddi o flaen yr Arglwydd, i ofyn am ei fendith gyn-orthwyol ar y gwaith mawr ei bwys oedd o'n blaen ni, yr hyn a gyflawnwyd gyda llawer o ddwysder a dagrau; ac yn ol hyn, wedi canu mawl i Dduw, cawsom ddwy bregeth fuddiol, y gyntaf gan ein hanwyl a'n parchedig frawd David Thomas, oddiwrth Matth. 21: 42, lle y dangoswyd trawgyddol gariad Duw, a'i ragorol ras yn darparu ffordd o iachawdwriaeth i'r holl rai a garodd efe; yr ail, gan ein hanwyl a'n parchedig frawd Hugh Evans, oddiwrth Rhuf. 1: 16, lle y dangoswyd beth yw yr efengyl, a ffrwythau gras yn y gwir broffeswyr o honi.

Wedi hyn, yn ol i ni orphwys ychydig, a gweddio, darllenasom y llythyr, yn mha rai y cawsom yr hanes ganlynol, yr hon a roddodd i ni fwy o gysur na rhai o'r blynyddoedd diweddar; sef trwy fod rhai o honynt yn cael lle i ddywedyd fod eu hychwanegiad yn fawr, a'u gwrandawyr yn amlach nag y gall eu tai cyfarfod eu cynwys, a rhyw nifer o ychwanegiad atynt fwyaf i gyd; a rhai a chwanegiad doniau gyda rhifedi; tri wedi cael eu danfon i swydd gweinidogaeth yr efengyl, a'u hordeinio, gan eglwys Cilfowyr; eglwys Rhyd-

wilym wedi dewis gweinidog sefydlog i gyflawni ei diffyg.

Maent oll mewn cymaint o undeb ag na bu atalfa ar eu cymundeb.

Yr oedd y rhan fwyaf o'r eglwys yn dal sylw, yn eu llythyr, ar ragluniaeth Duw, yn sefydlu Tywysog ieuanc mor obeithiol i eistedd ar yr orsedd Frytanaid.

Yr oedd amryw yn dwyn tystiolaeth dda i fuddioldeb ein cyfarfod blynyddol; yr hyn sydd yn anogaeth i barhau, i dreulio ac i ymdreulio yn ngwaith yr Arglwydd, gan ymfyn felly am eich budd cyffredinol chwithau.

Ond er hyn i gyd yr oedd rhai yn achwyn oblegid diffirwythder a marweidd-dod yn eu plith; i ba rai, yn nghydag i chwithau, anwylyd, y rhoddwn yr ychydig gyngorion canlynol, sef yn

1. Gweddïwch lawer am fendith ar yr efengyl, ac ar ran eich gweinidogion sydd yn llafurio ynddi, i ymfyn am fwyd i'ch eneidiau, yr hyn nis gallant yn iawn, oni chynorthwya Duw hwynt.

2. Byddwch ofalus am gadw undeb yn eich plith; a rhodiwch fel plant uffudd-dod, gan wylid ar eich bywyd a'ch hymarweddiad; a byddwch fel planhigion iraidd, neu ganghenau ffrwythlawn yn ngwinllan yr Arglwydd, yn dwyn ffrwythau sanctaidd, gan ateb i'r broffes a wnaethoch, a'r gorchwyl mawr a gymerasoch mewn llaw, sef proffesu yr efengyl dragywyddol, a chymeryd cleddyf yr Ysbryd, yr hwn yw gair Duw. Ysbryd yr Arglwydd a'ch dysgo i droi min y cleddyf hwn yn erbyn pob annuwioldeb a phechod; ac ymdrechwch i ddal dirgelwch y ffydd mewn cydwybod bur, ac na'ch sigler yn fuan oddiwrth obaith yr efengyl.

3. Atolwg, frodyr, edrychwch na fydd eich lle yn wag un amser yn nhf yr Arglwydd, pan y galloch fod yno, gan ystyried mai llaw y diwyd a gyfoethoga, ac mai enaid y diwyd a wneir yn fras.

Anwylyd, mae gofal ein heneidiau drosoch yn fawr, ar eich bod yn cael eich dysgu yn mhob doethineb a gwybodaeth o ewyllys Duw, fel na fyddoch

yn ol mewn un dawn, ond fel creaduriaid byw, yn llawn llygaid, yn adnabod beth a wneloch, a pha beth a adewch heibio; a chenyched synwyr i ddosbarthu drwg a da, ac y dodwch mewn ymarferiad bob gras, i daro at ogoniant yr Arglwydd. Yr ydym, fel yr y'm yn genhadau dros Grist, yn mawrhau ein swydd; eto dan y profiad o gymaint llygredigaeth yn aros yn nglyn wrthym, yr ydym yn pryderu yn y gorchwyl mawr yma, rhag wedi i ni bregethu i eraill, fod ein hunain yn anghymeradwy. Am hyny ni a ofynwn ran yn eich gweddiau taerion, a'ch cydymdrech gyda ni yn mhlaid y ffydd a roddwyd un waith i'r saint; gan gofio mai pan oedd dwylaw Moses i fyny y byddai Israel yn drechaf.

Sefwch chwithau, gan hyny, wedi ymgylch wregysu eich lwynau â gwirionedd, a gwisgo dwyfroneg cyfiawnder, ac olew yn eich llestri, rhag pan ddelo y priodfab, y byddo eich lampau yn diffoddi; canys os felly y bydd eich rhan, fe fydd eich siomedigaeth yn fawr.

Y mae genyf ewyllys cryf i'r Arglwydd roddi i chwi, fel y dymunem brofi ein hunain; sef bod ynoch onest-rwydd tu-fewnol, gyda diwydrwydd ymarferol.

Yr ydym yn hyderu nad y'm, trwy eich cynghori, yn blino eich meddyliau, nac yn llwfrhau eich ysbrydoedd; ond derbyniwch hyn mewn criad.

Ac yn awr nid oes genym ond eich gadael i'r Arglwydd, a'ch gorchymyn i air ei ras ef; ac felly, frodyr, byddwch wych, a Duw yr heddwch fyddo gyda chwi oll. Amen.

Hyn oddiwrth eich serchog frodyr yn Nghrist, a'ch gwasanaethwyr gostyngedig dros Grist.

DAVID THOMAS, *Cymedrolwr*,

Yn enw, ac ar ran, yr holl Gymanfa.

Cyflwynedig i'r WAWR gan

W. F. DAVIES.

Nanticoke, Pa.

Os myni fod yn gyfoethog yn mhob gras, bydd yn ddyfal mewn gweddi.

N O D Y N.

—Yn canlyn ceir dyfyniadau o lythyr y Parch. R. Jones, Llanllyfni, atom yn ddiweddar:

Garedig a Pharchus Frawd—Derbyniais eich llythyr er ys dyddiau, ond darfu rhyw bethau fy lluddias i'w ateb hyd yn awr. O barth eich gofyniad, nis gallaf mewn un wedd ysgrifenu cymaint ag ysgrif ar gyfer pob mis am chwe' mis olynol, oblegid y llafur sydd genyf i barotoi cryn lawer o ychwanegiadau at y "Gemau Duwinyddol," yr hwn a gyhoeddir gan Mr. Gee, yn Ninbych, yn nechreu y flwyddyn nesaf. Yr wyf gyda yr un *post* a hwn yn eich anrhegu â llyfr *Hanesion*, sydd newydd ddyfod o'r wasg, cyhoeddedig gan Hughes & Son. Yr wyf yn gobeithio y cewch chwi lawer o bethau ynddo digon dyddorol i'w doddi yn y WAWR. Y mae genyf fi radd o hyder y bydd cyn hir yn llyfr poblogaidd, a gobeithiaf yn llyfr defnyddiol. Yr wyf wedi doddi gair byr o addysg yn nghynffon llawer hanesyn, er ceisio ei wneyd yn fwy buddiol i ddarllenwydd difeddwl. Fe allai y gwnaech beth daioni i'w ddwyn i sylw, pe baech yn rhoddi gair o grybwylliad am dano yn eich misolyn. Y mae golwg lled lewyrchus ar y cyfan ar yr achos yn ein plith; y mae yma rai pregethwyr godidog yn ein plith; yr ydych yn adnabod y brawd Owen Davies, sydd yn Nghaernarfon, yn ddiâu; y mae ef yn un o oreuon Cymru. Caffaeliad gwerthfawr oedd ei gael i Gaernarfon. Bydd yn dda genyf os caf fyw i'ch gweled yn y wlad hon, ac ni byddai yn ddrwg genyf eich gweled yn aros yma. Yr wyf eleni i fod yn enw o Gadeirydd i Gyfarfod Undeb y Bedyddwyr Cymreig, a bydd raid i mi barotoi rhyw anerchiad i'w draddodi yn Nghaerdydd. Rhyw wythnos yn ol y bu cyfarfod Undeb Bedyddwyr Lloegr yn Glasgow, a chyfarfod urddasol, poblogaidd, a dylanwadol iawn ydoedd. Y mae y Bedyddwyr yn y deyrnas hon yn gweithio eu ffordd yn ardderchog. . . . Yr eiddoch yn frawdol,

ROBERT JONES.

ANTHEM. SALM 48 : 1.

Music by THOMAS D. DAVIES, Ætnaville, O.

Moderato

Great is the Lord, and greatly to be praised, and greatly to be praised

and greatly to be praised in the mountain of his holiness, in the mountain of his

holiness, in the city of our God, in the city of our God. Great is the Lord,

Cres. Great is the Lord, Great is the Lord, and greatly to be praised in

the city of our God. Great is the Lord, Great is the Lord in the

Ritard.

mountain of his holi - ness, in the mountaia of his holi - ness.

Barddoniaeth.

YN MHLITH Y BEDDAU.

Neu Adgofion Hiraethlon ar ol tri o blant anwyly i Mr. SAMUEL MORGAN a'i briod, y rhai a fuont feirw yn sydyn yn ddiweddar, yn Freedom, Cattaraugus, N. Y.

Ar ryw ddiwrnod prudd yn Hydref,
Pan y cwmpai'r crinion ddael,
Awn i fynwent dawel Freedom,
Gyda bugail mwyn y gail;
Cerdem ol a blaen yn araf,
O dan deimlad lleddf a dwys,
Yn mhlith beddau pob rhyw oedran,
Oe'nt yn ddystaw dan y gwys.

Darlennasom yn hiraetlton
Enwau amryw gewri'r fydd,
Mewn llyth'renau dwfn-gerfiedig,
Ar y ceryg yno sydd;
Hefyd gorphwysfanau olaf
Llawer hen gydymaith mad
Welem yn y llanerch dawel,
Lle o gyrhaedd pob rhyw frad.

Yn y man ein sylw dynid
Gan gof golofn hardd a drud,
A'i chadernid fel yn herio
Flinion erch dymestloedd byd;
Manwl sylwem ar y marmor,
A dysgleirdeb cain ei wedd
Oedd yn adlewyrchu cariad,
At anwyliad yn y bedd.

Meddai'n cyfaill tiron wrthym,
" Dyna fedd rhyw anwyly dri
O blant bychain roed yn fenthgy
I gu riant da eu bri;
O mor anwyly! O mor heinyly!
Oedd y tri diniwaid, hardd,
Oeddynt swynion yn y teulu,
Fel prif fiodau yn yr ardd.

Edwin fychan, a'i chwaer Mary,
Yn y gwely pridd a roed,
Ar yr un pruddglwyfus ddiwrnod,
Gwelwch yma gyda'u hoed;

Yn mhen wythnos ar ol hyny
Ail-agorwyd clwyfau serch,
Pan agorwyd yr un beddrod
I roi Ann, yr henaf ferch.

Wrth im' syllu ar eu beddrod,
Mae fy hiraeth heddyw 'n fawr,
Chwith yw meddwl ac ymsyniaw
Fod y tri yn llwch y llawr;
Eu chwareuon pur, diniwaid,
Eu golygon tlws a llon,
Eu gofynion a'u hatebion
Leinw 'mryd y fynydd hon.

Llecyn hynod gysegredig
Gan y tad a chan y fam,
Yw y llecyn lle y gorphwys
Eu hanwyliad pur dinam;
A thra byddont hwy yn teithio
Ar hyd llwybrau 'r anial dir,
Agos, agos i'w teimladau
Fydd y llanerch hon yn wir.

Fel y d'wedem ddydd yr angladd,
Trist y teulu, gwag y ty;
Ond os felly ar y ddaear,
Llawnach yw y breswyl fry;
Yn y nefoedd maent hwy heddyw,
Heb un blinder, heb un poen,
Yn dyrchafu eu Hosanna,
Byth am rinwedd gwaed yr Oen."

Meddwn inau, " Fy mrawd Evans,
Y fath gysur i ni yw—
Y fath gysur i rieni,
Ac i bawb fo'n caru Duw,
Fod marwolaeth y rhai ieuainc
Yn fawr elw iddynt hwy,
Pan y byddom ni 'n galaru,
Ac yn gruddfan dan ein clwy'."

GIRALDUS.

GWEDDI DAER.

Gweddi gref i'r nef ar naid—yr aeth hi,
Hiraethaf o'm henaidd,
Am wir rin i'm mawr raid,
A lifodd i'n holafiaid.

Dell Roy, O.

LLYWARCH.

ADOLYGIAD Y WASG.

CYDYMAITH DYDDANUS: Yn cynwys Byr-Hanesion hynod am Ddyoddef-iaidau a Gwaredigaethau Pobl Dduw, Buddugoliaethau y Gwirionedd, a'i Ddylanwad ar galonau a bucheddau y cymeriadau gwaethaf; Hanes preg-ethwyr ac awdwr enwog, a chasgliad helaeth o ddywediadau ac atebion pert a tharawiadol; wedi eu dethol gan y Parch. R. Jones, Llanllyfni. Cyhoeddiedig gan Mri. Hughes & Son, Wrexham.

Pan y daeth y gyfrol hon i'n llaw, ac wedi sylwi ar ei maint, a natur ei chyn-wysiad, ni allem lai na gweled ar un-waith fod yr awdwr parchedig yn par-hau i lafurio yn ddiwyd yn ngwasan-aeth crefydd a moesoldeb, a'i fod, tra yn myned yn mlaen mewn blynydd-oedd, yn parhau i fyned yn mlaen gyda chwaeth a chynydd yr oes. Er's blyn-yddoedd bellach mae Mr. Jones yn dra hysbys fel awdwr, trwy ei fod wedi cy-hoeddi amryw lyfrau gwerthfawr. Gallwn ddweyd yn ddibetrus am dano ef, mai nid ysfa humanol am fod yn awdwr sydd wedi ei gymell ef i ddod o flaen y cyhoedd yn y modd hwn o dro i dro, er fod hyn yn wir am lawer ysgriblwr a fyn fod yn awdwr. Pell yw ef oddi-wrth bob uchelgais personol o'r fath. Am ein hybarch frawd, gallwn sicrhau ei fod bob amser yn teimlo *gwir ddy-ddordeb* yn y materion a drinir ganddo yn ei lyfrau. Wrth ddweyd hyn yr yd-ym yn dweyd llawer am dano, ac yn priodoli iddo lawer o ragoriaeth yn y cymeriad hwn. Un o brif hanfodion (os nad y benaf) awdwr, ydyw ei fod yn teimlo gwir ddyddordeb yn ei bwnc. Y mae y Parch. R. Jones, Llanllyfni, bob amser yn teimlo felly. A amheua neb nad oedd yn wir selog dros ei fater pan yn ysgrifenu mor fedrus a grymus ar yr ordinhad o fedydd? Pwy sydd heb wybod ei fod yn llosgi gan adgas-edd yn erbyn Pabyddiaeth pan yn llin-ellu ei draethawd penigamp yn erbyn yr *aeth* hono? Pwy ai gwrandawodd erioed yn pregethu a amheua am fynyd na feddai ar gymwysderau ardderchog

i gyhoeddi cyfrol hardd o *Emau Duw-inyddol*. A oes neb yn mhlith y rhai a gafodd fantais i ymgydnabyddu a'i deimladau a'i brofiadau efengylaidd, a syna iddo lwyddo i wneyd llyfr Emy-nau yn cynwys cymaint o fawl i'r Gor-uchaf Fod? Bob amser y mae efe yn teimlo brwdfrydedd angerddol yn ei bwnc, beth bynag a fyddo. Felly y tro hwn, mae R. Jones, Llanllyfni, yn y llyfr, er mai pethau wedi eu dethol ydyw ei gynwys. Y mae pob hanes yn dwyn delw ei chwaeth, ei grefydd, a'i dduwioldeb. Tra y mae y *Cydy-maith Dyddanus* hwn yn cynwys pethau yn tueddu at y siriol, eto mae y cwbl yn siriol grefyddol, ac mor bell oddi-wrth y masw a'r llygredig ag ydyw y dwyrain oddiwrth y gorllewin. Y mae yr eneiniaid sanctaidd a bersawrri oddi-wrth bob hanesyn, yn ein boddhau yn fawr. Peth arall a ddymunem gry-bwyll yw, fod y *Cydymaith* drwyddo mewn arddull boblogaidd a darllenad-wy. Y mae y gyfrol hon yn cynyg seigiau blasus i'r uchelddysg, a bara, yr hwn a gynal galon dyn, i'r darllynydd cyffredin.

Credwn y bydd y llyfr newydd hwn yn yn poblogaidd, a'i fod yn sicr o wneyd llawer o ddaioni, a thrwy hyn ateb prif ddyben ei gyhoeddiad.

Y MAES CENADOL.

GAN Y PARCH. W. F. DAVIES, NANTICOKE, PA.

Meddyliais ynof fy hun, mai nid an-fuddiol i ieuentyd ein heglwysi fyddai ychydig o sylwadau yn fisol ar weith-rediadau Cymdeithas Genadol y Bedyddwyr, o'i chychwyniad hyd yn awr. Dichon y byddai hyn yn foddion i ddwyn eu sylw at waith y gymdeithas yn y presenol. Cofir mai Cymdeithas Genadol Bedyddwyr Prydain Fawr yd-ym am ddwyn ger eu bron yn awr.

DECHREUAD Y GYMDEITHAS.

Yn y flwyddyn 1784 cyfarfyddodd Cymansa y Bedyddwyr yn Nottingham. Penderfynwyd gan y gweinidogion a'r cenadon oedd yn bresenol, fod yr eg-

lwysi i neillduo awr bob nos Lun cyntaf yn y mis i weddio am adfywiad crefyddol, a lledaeniad teyrnas Crist yn y byd. Dygwyd mawr sel dros y cwrdd am dros saith mlynedd gan bawb yn gyffredinol; ond nid oedd mwy na gweddio yn fisol yn cael ei wneyd.

Tair blynedd wedi sefydlu y cwrdd, ordeiniwyd yr anfarwol William Carey yn weinidog ar eglwys Moulton. Llestr etholedig ydoedd Carey, fel Paul, i ddwyn enw y Gwaredwr ger bron y cenedloedd. Cenadol oedd pob dyferyn o waed a redai trwy wythienau y dyn rhyfedd hwn. Ymgydnabyddai â'r maes, parotoai ei hun iddo, a hyny heb yn wybod i'w frodyr. Enynai hefyd ysbryd cyffelyb yn mhawb a ddeuai i gyffyrddiad ag ef. Teimlai ef a llawer eraill, mai rhagrith oedd gweddio o fis i fis, ac o flwyddyn i flwyddyn, am helaethiad y deyrnas, a gwneyd dim tu-ag at hyny.

Mewn cyfarfod a gynaliwyd yn Clipstone yn 1790 gan y gweinidogion, traddodwyd dwy bregeth a wnaethant les mawr, fel symbyliad i'r eglwysi at eu dyledswyddau cenadol. Un gan Mr. Sutcliff, oddiar 1 Bren. 19: 10: "Dygais fawr sel dros Arglwydd y lluoedd." Y llall gan Mr. Fuller, oddiar Hag. 1: 2: "Fel hyn y llefara Arglwydd y lluoedd, gan ddywedyd, Y bobl hyn a ddywedant, ni ddaeth yr amser, yr amser i adeiladu ty yr Arglwydd." Gwelai Carey fod argraff wedi ei wneyd ar feddwl pawb yn wyddfodol, ac awyddai am gael rhywbeth sylweddol wedi ei basio cyn ymadael. Beth bynag, ni fabwysiadwyd dim yn y cwrdd hwnw, ond fod Mr. Carey i argraffu papyr ydoedd yn ei feddiant ar y pwnc, er rhoi cyfle i'r holl eglwysi roddi eu barn ar y mater.

Yn Nghymanfa Nottingham yn 1792, yr oedd Carey i bregethu. Cymerodd yn destyn, Esa. 54: 23: "Helaetha le dy babell," &c. Wedi sylwi, yn ei ragymadrodd, fod yr eglwys yma yn cael ei hanerch fel gweddw amddifad, yn byw mewn pabell fechan wrthi ei hun; fod gorchymyn i helaethu yn golygu fod ei theulu yn fuan i luosogi, a'i fod yn cael ei roddi fel rheswm am

y fath gyfnewidiad annysgwylidwy, "Dy briod yw yr hwn a'th wnaeth," dywedodd mai sylwedd ei destyn ydoedd y pethau canlynol: "*Dysgwyl-iwch bethau mawrion oddiwrth Dduw; cynygiwch bethau mawrion dros Dduw.*"

Yr oedd dylanwad y bregeth hon yn enfawr ar bawb gwyddfodol. Ac fel ffrwyth oddiwrth y bregeth hon penderfynwyd yn unfrydol fod cynllun Cymdeithas i gael ei barotoi erbyn y cyfarfod oedd i fod gan y gweinidogion yn fuan yn Kettering. Ymrwymodd Carey, yn ei deimlad brwd dros y pagan, a'i haelfrydedd arferol, gyflwyno yr holl elw a ddeuai oddiwrth ei draethawd ar y pwnc, i drysorfa y Gymdeithas, oedd yn fuan i fod yn ffaith. Yr enw gafodd y Gymdeithas gan y brodyr yn Kettering, ydoedd, "*Cymdeithas y Bedyddwyr Neillduol er Taenu yr Efengyl yn mysg y Pagan-iaid.*"

Yn Kettering, ar yr zil o Hydref, 1792, y casglwyd gyntaf at y Gymdeithas. Y swm a gasglwyd oedd £13 2s. 6d. Y brodyr a wnaent i fyny fwrdd trefniadol cyntaf y Gymdeithas, oedd y rhai canlynol: John Ryland, Reynold Hogg, William Carey, John Sutcliff, ac Andrew Fuller. Dewiswyd R. Hogg yn Drysorydd, ac Andrew Fuller yn Gofiadur. Daeth Mr. Pearce, Birmingham, i'r cyfarfod, ac aeth adref oddiyno a llon'd ei fynwes o dân cenadol. Adroddodd hanes y cwrdd i'w eglwys, a chasglasant £70 yn union at y gwaith da. Diwedd yr un mis cynaliwyd cwrdd drachefn yn Northampton, a chwannegwyd Mr. Pearce at y bwrdd trefniadol, a chyhoeddwyd anerchiad at yr eglwysi oll, yn dymuno yn daer arnynt i ymaffyd fel un gwr yn y symudiad newydd, ond mawr yn ei bwysigrwydd. Hyd yma ni wyddai y brodyr da oedd wrth lyw y llong genadol, am un lle yn agored iddynt lywio eu llestr. Beth bynag, nid hir y buont cyn i ddrws agor. Clywsant am un Mr. Thomas, meddyg a Christian. ydoedd newydd ddychwelyd o'r India Ddwyreiniol. Aethpwyd i holi am dano. Eglurodd Mr. Thomas mai meddyg ydoedd wrth ei alwedigaeth, a'i fod

wedi ei ddychwelyd at grefydd dan weinidogaeth Dr. Stenneth, yn 1781, a myned allan fel y cyfryw yn 1783, yn yr *Oxford East Indiaman*. Tra yn Bengal, yn aros gyda'r llong y perthynai iddi, teimlai rywbeth yn debyg i'r hyn deimlodd Paul gynt yn Athen, tra yn aros am Timotheus. Ceisiodd yn daer am ganiatad i fyned allan i bregethu Crist i'r trigolion, a chafodd ef. Credai, meddai ef wrth y brodyr oedd-ynt yn ei holi, fod y gwirionedd wedi rhyddhau rhai o honynt o afaelion paganiaeth, a'u dwyn i ryddid gogoneddus plant Duw. Y rhai y cyfeiriai at-ynt oedd Ram Boshoo, Mohun Chund, a Parbotee; ac felly y bu. Yr oedd y ddau olaf yn Frahminiaid, neu offeir-iaid.

Pan gyfarfyddodd y Bwrdd, Ionawr 10, 1793, a chlywed hyn, gwelsant ar unwaith fod drws wedi ei agor, a phen-derfynasant ddanfon cenadon i'r India Ddwyreiniol. Gwahoddwyd Mr. Thomas i fod yn un; ond pwy oedd y llall i fod, gan fod dau, yn ol y penderfyn-iaid, i gael eu danfon a'u cynal ganddi. Yr oedd y llall yn barod gan Dduw er ys llawer dydd yn mherson Mr. Carey. "Af fi lawr i India," medd Carey, "ond i chwi ddal wrth y rhaff;" ac felly y bu. Dyma Gymdeithas wedi ei sef-ydlu, drws wedi ei agor, a dau genad i'r nefoedd yn barod i fyned i mewn a lamp yr eifengyl i oleuo hen ogofeydd paganiaeth, ac i wneyd tywyll leoedd y ddaear, sydd yn llawn o drigfanau trawsder, i flodeuo fel gardd yr Ar-glwydd.

Dywedwn air am ymadawiad y cenadon â Lloegr yn ein nesaf.

Mae y newyddion o'r maes cenedol y mis hwn yn galonogol dros ben—am-lygion amlwg nad yw gweddiau a chyf-raniadau yr eglwysi yn myned yn ofer. Mae yr had a fwrir i'r ddaear yn egino ac yn dwyn firwyth i sancteiddrwydd; drysau newyddion yn agor yn barhaus, llwythau lawer yn deffroi o'u cysgad-rwydd, a thyrfaoedd lawer yn estyn eu dwylaw yn brysyr am air y bywyd. Nid ar y tiroedd pell yn unig y mae swm cy-ffro a diwygiad, ond clywir ef yn eg-

lwyni America a Phrydain befyd. Di-amheu na fu adeg erioed ag y bu y gwaith o efengyleiddio y byd yn cael cymaint o sylw ag y mae yn gael yn bresenol. Llified y firwd a chwythed yr awelon, nes byddo pob eglwys a pherson unigol yn teimlo fod ganddo ef rywbeth i'w wneyd er cael y ddaear wedi ei llanw â gwybodaeth o'r Mab mawr.

JAPAN.—Cawn fod 13 o eglwysi wedi eu sefydlu yn yr ynys hon er y fl. 1871—yr oll gan genadon y Bwrdd Americanaidd—llawer o'r rhai hyn yn gofalu am danynt eu hunain. Medd-ant weinidogion brodorol, a chynelir hwy yn anrhydeddus. Bedyddiwyd yno yn ddiweddar y gwr a'r wraig gyntaf ar yr ynys a ganlynasant Grist yn y bedydd gyda'u gilydd. Y gwein-yddydd oedd un o'r enw H. H. Rees. Nis gwn un o ba le yw y brawd hwn, na pheth yw o ran cenedl; beth bynag y mae yn llawn o ysbryd y gwaith. Wyth mis y bu wedi cyrhaedd yr ynys cyn bod yn alluog i bregethu i'r Japan-iaid yn eu hiaith eu hunain. Moriodd A. A. Bennett am yr un maes, y 15fed o Tachwedd; mae ef yn frawd nad yn aml y ceir ei well. Mae llywodraeth Japan, yn nghorph y flwyddyn ddi-weddaf, wedi tori pob cysylltiad â chrefydd baganaidd y trigolion—gor-chymyn wedi ei yru allan, na fydd iddi fel cynt ethol a phenodi ei harchoffeir-iaid; ond fod y Shintooaid i wneyd hyny eu hunain. Gwelwn nad yw y Llywodraeth am gysylltu ond can llei-ed ag a fedr â'r Pabau paganaidd hyn mwy. O ran y Llywodraeth ca Shin-tooath a Buddhaeth farw, a hyny ni waeth pa bryd na pha fodd. Casglodd Cristionogion Japan, y flwyddyn ddi-weddaf, dros \$9,000 at achosion cenadol ar eu hynys. Profa hyn fod cref-ydd yn cael ei dysgu yn ei holl ranau gan y cenadon a'r rhai sydd dan eu gofal. Nid yw crefydd yn ei phurdeb gan neb, os na fydd yn meddu ar duedd i rod-di, yn ogystal a derbyn.

CHINA.—Yn yr ysgol Genadol, yn Peking, China, mae bachgen bychan sydd yn meddu ar gof rhyfeddol. Dy-

wed y Parch. Daniel McCoy, y cenadwr, fod yn ei ysgol fachgen a adroddodd iddo yr oll o'r Testament Newydd heb gamsynied brawddeg na gair! Nid yn unig mae yn gallu ei adrodd, a'i drysori yn ei gof, ond mae yn credu yn gadarn ynddo hefyd; fel nad yw y gair yn ei ben yn unig, ond yn ei galon hefyd. Rhydd McCoy hanes dyddorol am yr ysgol a'r ysgolheigion sydd dan ei ofal yn Peking. Mae yn China, yn ol y cyfrifon diweddaraf, 91 o orsaf-oedd, lle y mae cenadon yn sefydlog; 511 lle nad oes cenadon sefydlog; 312 o eglwysi, yn cynwys 13,036 o aelodau. Mae 18 o'r nifer uchod yn hunan gynaliol; 243 yn cynal eu hunain yn rhanol. Mae yn China 73 o weinidogion a phregethwyr ordeiniedig; 511 o rai cynorthwyol, heblaw 71 o *colporteurs*, a 90 o fenywod yn myned oddi-amgylch i ddysgu y Beibl.

INDIA.—Cawn fod adeiladu rheilffyrdd yn India yn gynorthwy mawr i'r gwaith o Gristioneiddio y wlad fawr hon. Mae y rheilffyrdd sydd yno yn barod wedi rhoddi ergyd ag y mae paganiaeth yn teimlo yn arw oddiwrtho. Mae yr offeiriaid mewn dadl frwd yn bresenol yn nghylch y cwestiwn, Pa un a ydyw yr afon sanctaidd, y Ganges, wedi ei halogi neu beidio wrth gael pontydd wedi eu hadeiladu drosti gan Ewropiaid. Gweithia Duw mewn ffyrdd rhyfedd yn aml, i ddenu dyn oddiwrth ei deganau ato ei hun.

PERU.—Mae y ddwy filiwn a haner o bobl sydd yn trigianu yn y wlad uchod yn dechreu deffroi o'u cwsog. Wedi bod am oesau yn cael eu hud-ddenu gan offeiriaid y Babaeth, i aros mewn tywyllwch ac anwybodaeth, y maent heddyw yn barod i raddau helaeth, i roddi croesawiad a derbyniad i oleuni a gwybodaeth. Mae argoelion rhagorol yn awr, y daw cnwd toreithiog o lafur enaid Iesu i'r golwg yn y wlad hon, a hyn y fuan.

ALCOY, SPAIN.—Nid cysur i gyd sydd yn dyfod i ran y brodyr yn y lle uchod. Mae y Pabyddion yn erlid y Cristionogion hyd y gallont. Y mae aelod o'r eglwys yn Alcoy wedi bod yn

y carchar yn awr am bum' mis. Pan ddaeth allan, nid oedd neb a roddai ddiwrnod o waith iddo yn un man. Pan yn y carchar aethant at ei wraig, yr hon oedd Babyddes benboeth, a pherswadiasant hi fod ei holl helbul yn codi am fod Pedr ei gwr yn credu fel yr oedd, ac yn pallu myned i'r *mass*. Credodd hyny, ac aeth yn erbyn ei gwr. Cynygient waith a llonyddwch iddo, a rhyddid i gredu fel y mynai; yr oll a ofyrent oedd iddo fod yn allanol yn Babydd. Daeth i'r cwrdd un noson, a dywedodd wrth y brodyr ei fod wedi penderfynu, er mwyn llonyddwch, fyned i'r *mass*, ond i aros yn Protestant o ran egwyddor. Buan y cododd un ar ei draed, a dywedodd, "Nid oes dim coron y bywyd i ti Pedro; nid yw hono yn perthyn i neb ond y sawl sydd yn ffyddlon hyd angau." Ymadael wnaeth Pedro, ac yn y cyfarfod ar ol hwnw diarddelwyd ef. Nid yw hyn ond un o lawer o weithredoedd cyffelyb a wneir i saint Duw. Ond da genym feddwl mai Pedro yw y cyntaf i roi ffordd. Wrth feddwl am hyn nid rhyfedd fod y brodyr yn Alcoy yn gofyn am ran yn ein gweddiau.

TWRCI.—Mewn eglwys yn Twrci ag sydd yn hynod am ei haelioni, daeth dyn cyfoethog i ymofyn am aelodaeth; gwrthodwyd aelodaeth iddo, am yr ofnid na chyfranai fel yr oedd Duw wedi ei lwyddo; a chan fod pawb yn gwybod am ei gyfoeth, meddylwyd y busasai ei bresenoldeb yno, a'i ymddygiad anghristionogol, yn dylanwadu yn ddrwg ar gymeriad yr eglwys. Beth pe gwnelai eglwysi America hyn? Diamheu y byddai llawer yn gorfod edrych am le yn rhyw fan arall. Diolchir am yr hyn a roddir, a gweddiwn am ragor.

—Gwnaed ymadawiad ffurfiol oddiwrth Gatholicaeth Rhufeinig nos Sul, yr 16^{eg} o'r mis diweddar, yn New York, ac urddwyd yr Esgob cyntaf o'r "Eglwys Catholic Annibynol." Pen y gymdeithas newydd yw y Tad J. V. McNamara, gynt yn offeiriad yn yr eglwys Babaidd. Wrth agor y cyfarfod, cyhoeddodd y Tad McNamara fel sylfaen credo y gymdeithas newydd, y grediniaeth mai "Crist yn unig sydd Arglwydd, a phen y wir grefydd."

HANESION CARTREFOL.

CYFARFOD TRI-MISOL

Bedyddwyr Cymreig Ohio a Gôrllwain-barth Pennsylvania.

Cynaliwyd hwn yn Hubbard, Ohio, Medi 27 a 28, 1879.

Gan nad oedd yn rheolaidd, yn unol â phenderfyniadau Cymanfa Coalburgh, i agor cynadledd, barnwyd yn briodol i gynal y cyfarfod 2 o'r gloch ddydd Sadwrn, i ymddydd am rai pethau ag oeddynt yn dal perthynas uniongyrchol ag eglwysi y cylch.—Wedi ethol y brodyr Charles Jones, M. A., Coalburgh, a Thos. Thomas, Sharon, yn Llywydd ac Ysgrifenydd y cyfarfod, daeth y pethau canlynol dan sylw:

Fod y cyfarfod yn cymell y brodyr Allen J. Morton, Pittsburgh, Edward Jenkins, Parisville, Samuel Job, Cleveland, a John Thomas, diweddar o Gymru, i gyd-eistedd a chyd-weithredu.

Fod y cyfarfod hwn yn dymuno hysbysu eglwys Pigeon Run, Ohio, nad yw y Parch. W. R. Jones yn rheolaidd fel pregethwr a gweinidog yn ein Cymanfa.

Fod y cyfarfod hwn yn ystyried nas gall eglwys Palmyra, Ohio, ymyrddhau oddiwrth y Gymanfa Gymreig, ac nas gall y cyfarfod hwn ganiatau ei rhyddhau hyd amser y Gymanfa, yn gymaint a bod cyhuddiadau pwysig yn cael eu dwyn yn erbyn ei gweinidog, sef y Parch. W. L. Evans.

Fod y cyfarfod hwn yn anog yr eglwysi i gau eu drysau yn erbyn W. L. Evans, ac yn cymell yr eglwysi i fod yn fwy gofalus o hyn allan pan yr ymwelir â hwynt gan gymeriadau amheus.

Y mae yn wir ofidus genym orfod cyhoeddi pethau o'r natur hyn; ond y mae purdeb y pwlpud, anrhydedd crefydd, a gogoniant Duw, yn galw yn uchel am i ni wneyd.

Fod eglwys Niles, Ohio, yn dymuno cyflwyno ei diolchgarwch gwresocaf i'r eglwysi a'r cyfeillion hyny sydd yn cyfranu mor haelionus i'r brawd Lazarus Mathias, er lleihau dyled ar y capel.

Derbyniwyd y brawd Allen J. Morton, Pittsburgh, i'n hundeb, ar sail y llythyr a ddarllenwyd o Gymanfa Dwyreinbarth Pennsylvania, yr hwn sydd i'w ddarllen eto yn y Gymanfa.

Bydd y Cyfarfod Tri-Misol nesaf yn cael ei gynal yn Niles, O.

Dechreuwyd y cyfarfodydd cyhoeddus nos Wener, y 26ain, gan y brawd James F. Richards, Church Hill, a phregethodd y brawd Allen J. Morton, Pittsburgh.

Nos Sadwrn dechreuwyd gan y brawd Morton, a phregethodd y brodyr John Thomas, diweddar o Gymru, a John W. James, Weathersfield.

Am 10, boreu Sabboth, dechreuwyd gan y brawd David Nicholas (Ifor Ebbwy), Youngstown, a phregethodd y brodyr Samuel Job, Cleveland, J. T. Jones, a Morton.

Am 2, y Sabboth, dechreuwyd gan y brawd A. Phillips, Church Hill, a phregethodd y brodyr James F. Richards, Charles Jones, M. A., Coalburgh, ac Edward Jenkins, Parisville.

Am 6, y Sabboth, pregethodd y brodyr Nicholas a Morton.

Gan nad oeddwn yn bresenol yn y cyfarfodydd cyhoeddus, dywedodd Joseph T. Jones, Thomastown, wrthyf, fod yno gyfarfodydd rhagorol—gair y bywyd yn cael ei draddodi gyda nerth a dylanwad mawr, a phawb yn ymddangos wrth eu bodd, ac yn hiraethu am gyfarfodydd o'r fath eto yn fuan. Ein gweddi yw, ar i effeithiau daionus ddilyn y cyfarfodydd.

Sharon.

THOS. THOMAS, Ysg.

YR YSGOLORIAETH GYMRRIG, ETO.

Cynaliwyd Cylchwyliau Blynnyddol Bedyddwyr Talaeth Pennsylvania yn Wilkesbarre, eleni, ar y 13, 14, 15, a'r 16eg o Hydref. Cafodd colegau, yn nghyd a sefydliadau addysg yr enwad, sylw dyladwy yn y cynadleddau, ac amlygwyd y teimladau dwysaf parth yr angenheidrwydd am gael gweinidogaeth wedi ei dysgu i deyrnas nefoedd, er cyfarfod ag angen y Dalaeth (a'r Talaethau, o ran hyny) yn yr argyfwng presenol, tra mae anffyddiaeth yn ei

gwahanol agweddau yn cyniweirio trwy ein tir, ac yn barod i anrheithio ein heglwysi.

Yr oedd cynulliad anrhydeddus o weinidogion yn bresenol, ac yn eu plith yr oedd yr elfen Gymreig (brodyr yn llafurio yn mhlith yr Americanaid) yn gryf a dylanwadol.

Cynaliwyd cyfarfod nos Fercher yn addoldy y Bedyddwyr Cymreig; ac wedi cael pregeth dda odiaeth gan Fred. Evans, D. D., Franklin (yr oedd efe yn ei hwyliau goreu), neillduwyd y brawd E. Edwards yn Gadeirydd, a J. P. Harris yn Ysgrifenydd y cyfarfod. Yr oedd y brawd D. J. Hill, Llywydd Coleg Lewisburgh, yn bresenol, a siaradodd yn frwdfrydig am Gymru, hen wlad ein tadau, ac am y myfyrwyr Cymreig yn uchel iawn, gan dalu iddynt deyrnged o gydnabyddiaeth; addafai eu bod yn alluog i dderbyn addysg gyda llawer o rwyddineb, a bod y *peth* ynddynt i wneyd dynion dysgedig o honynt.

Galwyd ar y brodyr canlynol i siarad, yr hyn a wnaethant yn ddoniol, ac yn hen iaith y Brython, sef B. D. Thomas, Philadelphia; Fred. Evans, D. D.; John W. Evans, Pine Creek; T. B. Evans, Conshohocken; B. W. Thomas, Hyde Park, a D. J. Williams, Blakely, heblaw lluaws o weinidogion sydd yn llafurio yn mhlith y Cymry, ac yn aelodau o'r Gymanfa Gymreig. Nid oedd yn gyfleus i'r brodyr Isaac Bevan, D. D., a Geo. E. Rees, Tabernacl, Philadelphia, i bresenoli eu hunain, gan eu bod yn rhwng yn y cyfarfod Seisnig ar y pryd; ond yr oeddynt yn yr ysbryd gyda ni.

Daeth mater yr Ysgoloriaeth Gymreig yn Lewisburgh dan sylw y cyfarfod, a theimlai pawb yn brudd fod yr anturiaeth wedi troi allan yn fethiant, ac yn ddianrhydedd i ni fel Cymry, ac na ddylasai peth mor bwysig a chlodfawr ballu o ddiffyg sel a chefnogaeth. Gweithiwyd y cyfarfod i deimlai a phenderfyniad i ail-gychwyn a gorphen y gwaith, yr hyn a wneir dan fendith y Nef, a chydweithrediad yr eglwysi. Gellir gwneyd y diffyg i fyny yn awr, gydag ymdrech, gan fod y *tide* mas-

nachol wedi troi; credwn y gellir yn rhwydd gael yr hen long i nofio, ag oedd wedi *sandio* er's blynyddoedd, ac fel prawf o hyn, mae y gweinidogion gwyddfodol wedi ymrwymo i wneyd un rhan o bedair o'r gweddill i fyny, sef *dau gant o ddoleri*, ac y mae yn hysbys na ddarfu yr un dosbarth o bobl ddyoddef yn fwy na'r dosbarth hwn yn nyddiau yr amseroedd caledion. A wna yr eglwysi sydd yn ffurfio Cymanfa Dwyreinbarth Pa. gydweithredu â ni i gasglu a thalu y gweddill? Ni bydd ond tua 25 cents yr aelod oddiwrth yr eglwysi. Gofynir swm penodol oddiwrth bob eglwys yn ol rhif yr aelodau sydd ar ystadegau y Gymanfa ddiweddfodol, a cheir blwyddyn o amser i'w casglu.

Onid oes modd cael cyfarfod pobl-ogaidd mewn lle cyhoeddus fel Hyde Park, ar fyrder, er rhoddi ystyriaeth pellach i'r pwnc hwn, ac i ddewis pwyllgor trefniadol a gweithrediadol, er dwyn oddiamgylch yr hyn a ail-gychwynwyd mor egniol yn Wilkesbarre? Mae y brodyr Fred. Evans, B. D. Thomas, y Llywydd Hill, ac eraill, yn ymrwymo i fod yn wyddfodol. Terfynwn, gan gyflwyno y mater yn gyfangwbl i sylw yr eglwysi, ac mewn gobraith y cyferfydd â'r derbyniad y mae yn deilyngu.

YR YSGRIFENYDD.

JOHNSTOWN, PA.

Nos Wener, Tachwedd 7fed, traddodwyd darlith gampus gan y Parch. Ll. Rees, yn nghapel yr Annibynwyr, ar y gair "Dim." Gan ein bod wedi cael gwybod beth oedd testyn y ddarlith i fod yn flaenorol i'w thraddodiad, yr oedd llawer un yn methu a dyfalu beth allasai y gwr parchedig ddyweyd oddiwrth destyn o fath yr uchod; ond buan y cawsom ddeall fod ganddo lawer i'w ddyweyd oddiwrtho. Mae dyn weithiau yn cymeryd testyn a hwnw yn un rhwydd iawn i'w ddeall, a dywedir llawer iawn oddiwrth destynau felly, nes peri i'r gynulleidfa chwerthin a chrechwenu; ond pe gofynid i'r gwrandawyr ar ddiwedd y cyfryw ddarlith pa beth a ddywedwyd, ni allai neb braidd ateb i'r fath ofyniad, oblegid ni fyddai

iddi na phen na chynffon; ac y mae darlithiau a draddodir yn fynych mor fain ac mor frau ag edafedd gwê y pryf copyn. Pan wneir ychydig o ymchwiliad i gymeriadau rhai darlithiau, collir golwg a gafael arnynt ar unwaith, fel cwd y mwg a welais yn tyfu ar y caeau yn ngwlad fy ngenedigaeth. Ond am y ddarlith dan sylw, yr oedd hi yn tra rhagori.

Dechreuodd y darlithydd ei ddarlith trwy ddyweyd nad oedd yr un lle gwag yn un man, ac fod presenoldeb un peth yn peri i beth arall gilio, ac absenoldeb un peth yn rhoddi lle i beth arall, felly nad oedd dim yn wag yn un man yn y greadigaeth fawr i gyd. Dywedodd y darlithydd, ei fod ef yn credu oddiwrth yr olwg oedd ef yn gael ar bethau, nad oedd y greadigaeth bresenol wedi cael ei chreu o ddim, fel y dysgir yn fŷnych, ond ei bod wedi cael ei chreu gan Dduw ei hun, o'r defnyddiau cymwys hyny ag oedd yn bodoli ynddo ef ei hun.

Yr oedd y ddarlith hon yn un o'r rhai mwyaf athronyddol a glywais i erioed. Arferai yr iaith fwyaf coethedig, ond eto yn ddealladwy i bob gwrandawr. Mae y ddarlith yn werth i'w chlywed, oblegid mae y darlithydd yn cymeryd tir hollol newydd yn ei ffordd o feddwl. Cyngorem yr eglwysi Cymreig i'w anog ef i'w thraddodi mewn gwahanol fanau, a thalu iddo yn dda, oblegid y mae y ddarlith yn werth i'w gwrandaw.

BRYTHON HEN.

SYMUDIAD GWEINIDOG.

Mae gweinidog eglwys Fedyddiedig Lansford, sef y Parch. D. S. Thomas, yn bwriadu symud ei deulu o'r lle hwn yn mis Rhagfyr, gan sefydlu eu hunain yn St. Clair, lle y mae Mr. Thomas yn gwasanaethu yr eglwys haner yr amser fel gweinidog. Mae y brawd yn symud o hono ei hunan, yn hollol felly, a chan iddo wneyd ei feddwl i fyny i newid ei breswylfa, barnodd yn ddoeth hefyd, gan fod ei fwyddyn ar derfynu, i roddi ei *resignation* i'r eglwys; eithr gwrthododd yr eglwys a derbyn ei *resignation*, ac ymgyfamododd yr eglwys

ag ef drachefn, gan ganiatau iddo ei ddymuniad i symud ei deulu a thrigianu yn St. Clair, a'i fod i wasanaethu Lansford fel o'r blaen haner ei amser, am *flwyddyn*. Cymeradwyir ymddygiad yr eglwys trwy yr ardal yn gyffredinol. Mae y brawd wedi bod yn gweinidogaethu yn y lle am yn agos i saith mlynedd, ac y mae ei fywyd gweinidogaethol yn ddysglaer. Mae ef yn dal enw da fel gweinidog ieuanc yn y gymodogaeth, a chan ei eglwys a'r enwad y perthyn iddo; canys y mae elfennau lawer yn ei gymeriad sydd yn peri iddo fod yn fugal llwyddianus; ac iddo ef yn benaf y priodolir sefyllfa drefnus yr eglwys yn bresenol. Credwn fod y brawd yn sefyll yn y rhestr flaenaf o weinidogion ieuainc yr enwad; ac yn ei symudiad o'r lle, yn ol tystiolaeth dyn cyfrifol wrthyf (yr hwn nid yw yn Gymro), fe gyll Lansford un o'i dinasyddion goreu. Er hyny bydd yn gaffaeliad i St. Clair, hen faes y diweddar batriarch William Morgans, Pottsville, yr hwn a adawodd arogl hyfyrd ar ei ol, a'i goffadwriaeth sydd fendigedig. Rhwng Lansford a St. Clair, bydd amser Mr. Thomas yn llawn am y flwyddyn, trwy ymrwymiad am gyflog sefydlog gan y ddwy eglwys. Ymddengys yn bresenol i ni y bydd y flwyddyn ddyfodol i'r brawd yn y ddau le yn un lwyddianus. Bendith y nef fyddo yn ei ddilyn i weithio dros ogoniant enw Mab Duw. PERERIN O'R CWM.

BRAIDWOOD, ILL.

Mr. Gol.—Nid wyf wedi gweled yn eich cyhoeddiad ddim o hanes y lle hwn, felly penderfynais ysgritenu yr hyn a ganlyn:

Mae y ddinas wedi ei ffurfio yn ddwy fildir bob ffordd, ac yn cynwys rhyw ganoedd o adeiladau; ond nid oes ynddi nemawr o adeiladau gwerthfawr. Mae yma amryw o dai masnach, megys ystordai ymborth a dillad parod, defnyddiau, &c., a llawer yn ormod o *saloons*. Mae ei thrigolion yn filoedd mewn rhifedi, ac yn gwahaniaethu yn eu tafodiaith a'u lliw. Yn mhlith y duon, mae llawer yn proffesu crefydd

gyda'r Bedyddwyr. Mae yma lawer o Gymry, o wahanol raddau, y rhan fwyaf o honynt yn ddigrefydd. Mae yma modd bynag, ychydig nifer o Annibynwyr, ac hefyd o Fedyddwyr, yn ceisio cynal i fyny achos y Gwardwr. Mae yma gan yr Americanaid eglwys Bresbyteriaidd, un Fethodistaidd a Wesleyaidd, ac eglwys fawr Babyddol, a llawer yn myned iddi. Eto mae miloedd nad ydynt ond segurwyr, yn treulio eu dyddiau mewn ymdrech galed am yr hyn nad yw fara a bery i fywyd tragyddol.

Mr. Gol., mae yma gymaint o eisiau cenadon i bregethu ac i gyhoeddi yr efengyl, ag a fu erioed yn mhlith yr Indiaid gwylltion; a'n gweddi yw am i Dduw yn ei drugaredd dueddu calonau gweinidogion ein gwlad i dosturio wrth y lle annuwiol hwn.

Mae y gweithfeydd yma wedi eu rhanu rhwng tri chwmni; mae un o honynt yn cael ei lywyddu yn benaf gan Gymro, a'r lleill dan lywyddiaeth Saeson a Scotiaid. Mae yma bedwar o weithiau eraill o fewn tair mill-dir i'r lle.

Y mae achos yr efengyl ar ei gynydd yn mhlith y Bedyddwyr, er ein bod yn fychan mewn rhifedi, a'r ychydig frodyr a chwiorydd yn dal eu gafael yn rhaffau yr addewidion, nes cael gweniadau nefolaidd ar ein cyfarfodydd yn fynych.

Sabbath y sed y Hydref, cawsom y fraint o edrych ar un chwaer, ar gyffes o'i ffydd yn Nghrist, yn cael ei chladdu trwy fedydd, er arwydd o gladdu ei hen ddyd (pechod), a'i chyfodi i newydd-deb buchedd, trwy ddi-lyd yr hwn a ddywedodd, "Myfi yw y ffordd, y gwirionedd, a'r bywyd." AELOD.

FREEDOM, CATTARAUGUS, N. Y.

Mae yn dda genym allu hysbysu fod eglwys y Bedyddwyr yn y lle uchod yn gwisgo agwedd ddymunol yn bresenol. Fynallodd y frawdoliaeth res o gyfarfodydd diwygiadol yn ddiweddar, ac y mae dylanwad mawr wedi bod yn gyd-fynedol a hwynt. Mae yr eglwys a'r

gynulleidfa wedi adfywio llawer. Mae yma naw o bobl ieuainc wedi cael eu bedyddio ar broffes o'u ffydd yn Mab Duw. "O'r Arglwydd y mae hyn, a rhyfedd yw yn ein golwg ni."—*Brawd.*

Y PARCH. H. C. PARRY (CEFNI).

Y mae yn hysbys bellach i'n darllenwyr, fod y Parch. H. C. Parry, (Cefni), wedi dychwelyd o Gymru. Bu iddo ef, fel eraill, flino yn fuan ar yr Hen Wlad. Methwn yn lân a deall beth sydd ar bawb bron, yn rhedeg i lawr Gymru byth a hefyd! *Dear anwyl*, rhedeg i lawr wlad ein genedig-aeth—gwlad yr ydym yn rhan o honi—gwlad y rhyddid a chrefydd—gwlad y gân—ie, yr ysmotyn mwyaf tebyg i'r nefoedd o dan dywyniad haul. *Frawd Cefni!* na, peidiwch wir ag uno gyda'r lluaus i reddeg i lawr Gymru! Gallwn ganmol faint a fynom ar ein gwlad fab-wysiedig ardderchog, heb wneyd hyny. Cyfaddefwn ein bod yn teimlo yn chwith ar ol eich ymadawiad. Teimlem fath o wagder a dystawrwydd; yn neillduol, ymddangosai tu dalenau y WAWR yn rhyfedd heb eich enw chwi yno. Gellwch feddwl y byddwn yn dysgwyl i chwi anrhegu darllenwyr y WAWR a chynrychion eich hysgrifell. "Lle caffo Cymro, cais." Peidiwch a gadael i ni ddysgwyl yn rhyw hir iawn. Pob llwyddiant i chwi yn eich maes newydd; a chofiwch, beth bynag, i beidio dweyd gair yn fychan am Gymru.—*Golygydd.*

OYFARCHIAD PRIODASOL.

Ebai y Parch. John R. Williams, Williamsburgh, Iowa, mewn llythyr atom, Hyd. 24ain: "Mae genyf i'ch hysbysu fod ein merch wedi priodi dyn ieuanc o gymeriad dymunol iawn, ac yn lled dda ei amgylchiadau. Hefyd, y mae y priodfab yn dipyn o Fedyddiwr, a bai lled fychan ydyw hyny." Yr ydym ninau yn dweyd fel hyn:

Wel da iawn eu gweled hwy—yn uno
O anian heb fympwy;
Doed y sel hon fel yn fwy,
Ac ebrwydd fydd eu gwobrwy.

I beidio gwneyd cam a bedydd—dele
Deiliaid pob rhyw grefydd;

Mor lwys gorphwys mewn gwir-ffydd,
I gael Duw mewn goleu dydd.

Chwi Henry a gawsoch iawn-rodd—a diau
Duw a'ch hanrhegodd;
Iê, Efe mewn gwerthfawr fodd,
Y dwthwn, a'ch bendithiodd.

Gwir undeb—undeb heb och—a dyddan,
Yn gyfan a gaffoch;
Ac yn ofn Duw byw y b'och,
A boddus iawn y byddoch.

GIRALDUS.

GANWYD—

Yn Akron, Ohio, Tachwedd 10, mab i Thomas Price a'i briod. Gelwir ei enw Anthony H. Price.

Eginyn yn gallu gwenu—ydyw,
Nid ydym yn synu;
Yntau cawn fel ei riant cu
Yn dda ddenawl i'n dyddanu.

Yn wir mae yn un mwynlon iawn—gwelir
Y medd galon uniawn;
Mae'n siriol dduwiol ei ddawn,
Ac hefyd mae yn gyfiawn.

GIRALDUS.

Yn Bridgeport, Ohio, Awst 18, 1879, merch i William Lloyd a'i briod. Gelwir ei henw Hannah.

Trwy ddweyd ei bod o natur dda—ni wnawn
Ond cadarnhau gwirdda;
Swynion a fedd a'n syna,
Onid yw fel blod'yn ha'?

GIRALDUS.

PRIODWYD—

Tachwedd 17, 1879, yn Palmyra, Portage Co., O., yn nhy D. V. Evans, Ysw., tad y briodasferch, gan y Parch. J. J. Davies, o Alliance, y Parch. E. Morddal Evans a Miss Libbie V. Evans, y ddau o Palmyra.

Tach. 18, 1879, yn Freedom, Cattaraugus Co., N. Y., gan y Parch. W. M. Evans, yn ei dy ei hun, Mr. Griffith J. Thomas a Miss Ann E. Matthias, y cyntaf o Chicago, Ill., a'r olaf o Centerville, Allegany Co., N. Y. Boed llwyddiant mawr yn dilyn y pâr ieuanc hyd derfyn eu gyrfa ddaearol.

I'r ddau hyn gwerthfawr ddoniau—y Nefoedd
Nofio bob amserau;
Yn eu llwydd yn ddedwydd ddau
Y byddont hyd eu beddau.

CYFAILL.

Tachwedd 8, 1879, yn Sharon, Pa., gan y Parch. Thos. Thomas, yn ei dy ei hun, Mr. Herbert Rees a Miss Catherine Williams—y cyntaf o Sharon, a'r olaf o Brookfield, Ohio.

Tachwedd 8, 1879, yn Sharon, Pa., gan y Parch. Thos. Thomas, yn cael ei gynorthwyo gan y Parch. D. Evans, Wheatland, yn nhy rhieni y briodasferch, Mr. Henry Thomas a Miss Sarah Ann Williams, y ddau yn cartref yn Sharon.

Nos Fercher, Hydref 22, 1879, yn nhy chwaer y briodasferch, yn Chillicothe, Mo., gan y Parch. R. M. Richardson, y Cymro ceadgarol, John T. Williams, a Miss Jesse Doughty, y ddau o Chillicothe, Mo.

“Mewn gwastad syniad o serch—y rhodio
Wr hoywdeg ar lanerch,
Gyda'i briod, fawrglod ferch,
Gwynfyd i'r harddgu wenferch.”

Hydref 22, 1879, gan y Parch. John R. Williams, yn ei dy ei hun, yn Williamsburgh, Iowa, Mr. Henry W. Jones a Miss Mary Elizabeth Williams, y ddau o Williamburg.

Yr oedd y Parchn. Evans a Jones yn brenol yn cynorthwyo Yr oedd y briodasferch yn ferch i Mr. Williams.

BU FARW—

MRS. MARY DAVIES.

Hiraethus a gofidus ydym wrth gofnodim: wolaeth y rhai a ddysgasom i'w caru am ei bod yn gyfeillgar, rhinweddol, ac awyddus i weithredoedd da, cymeradwy gan Dduw.

Mary Davies yw enw yr hon y gelwir amad y tro hwn i'w chyfrif vn mhlith y marwolion. Ganwyd hi yn Garndiffaeth, Mynwy, D. C. Merch ydoedd i William a Mary Smith. Priododd â Mr. John Davies yn Pontypool, Tach. 11, 1865. Buont fyw yn gysurus fel gwr a gwraig a anwyent eu gilydd o hyny hyd ddiwedd ei hoed, yn Hydref 3, 1879.

Yn Garndiffaeth y dechreusant eu hoed briodasol. Ymfudasant i America yn 1869. Buont fyw yn St. Clair a Minersville, Pa.: ac yn 1876 symudasant i Coal Dale, ger Lansford, Pa., lle y gorphenodd ein chwaer ei gyrfa ddaearol. Claddwyd hi yn Summit Hill, Pa., Hydref 5ed. Gweinyddwyd yn y ty ac ar lan y bedd gan ei gweinidog, y Parch. D. S. Thomas, Lansford, Pa., yr hwn hefyd a bregethodd wregeth angladdol iddi yn nghapel y Bedyddwyr yn Lansford, yr un nos Saboth, i dyrfa luosog o berthynasau a chyfeillion, oddi ar 2 Cor. 5: 1.

Ganwyd i'r teulu bedwar o blant, ond nid oes ond un yn fyw, sef Willie, i gyd-alaru a'i dyner dad ar ol mam dyner a phriod gofalus. Er fod Mrs. Davies yn hynod fel gwraig ymroddol i gysur teuluaid, eto yr oeddi wedi rhoi ei chalon i garu Iesu Grist er pan yn ieuanc. Bedyddwyd hi yn Talywaen, a derbyniwyd hi yn aelod i Pisgah, gan y gweinidog, y Parch. W. Thomas yn 1855. Bu yn gyson a'i phroffes, yn aelod gweithgar yn nghyfundeb y Bedyddwyr hyd ddiwedd ei hoed. Ni fu un storm

na siomiant yn foddion i'w digaloni a'i gyru o ddy ei Thad nefol ar y ddaear. Bu fyddlon hyd angau, ac mae wedi derbyn coron y bywyd. Wedi treulio 39 neu 40 mlynedd ar y ddaear, o'r cryd i'r bedd, ca dreulio tragwyddoldeb yn mblith y dorf waredigol, yn canu "Iddo Ef," &c. Nawdd neilduol Duw fyddo dros ei phriod a'i phlentyn amddifad, yw dymuniad D. S. THOMAS.

MRS. ELIZABETH ROBERTS.

Medi 21, 1879, yn Parisville, Ohio, bu farw Mrs. Elizabeth Roberts, yn 75 mlwydd a 7 mis oed. Cafodd oes hir yn y byd traferthus hwn; cyfarfyddodd â llawer ystym arw, tywydd cymylog, a phrofedigaethau llymion, fel na fu yn ol i'r lleill o deulu Adda, heb yfed yn helaeth o gwpan chwerv gofidau tra yma.

Yr oedd Mrs. Roberts yn enedigol o Og Iedd Cymru. Ganwyd hi yn y flwyddyn 1804, mewn lle a elwir Rhosymedre, yn agos i'r Cefn Mawr, Sir Ddinbych. Enwau ei rhieni oeddnt Richard a Mary Morris. Ymunodd ein chwaer mewn priodas ag un o'r enw Robert Roberts, ryw faint o amser cyn ymadael â Chymru. Daeth hi a'i phriod a'r teulu oll o'i hochr hi i'r wlad hon oddentu y fl 1833, gan sefydlu yn Minersville, gerllaw Pottsville, Pa., lle y darfu iddynt dreulio blwyddyn neu ddwy. Nid wyf yn sicr pa bryd y darfu iddynt oll symud oddiyno i Parisville, Ohio, lle y treuliodd ein chwaer weddill ei hoed. Bu ei hanwyl briod farw o'r darfodedigaeth, er's tair ar hugain o flynyddoedd yn ol. Cawsant amryw o blant, o'r rhai nid oes ond pedwar yn fyw, sef dau fab a dwy ferch. Eu henwau yw John, Edward, Jane a Maria, a'r oll yn briod, ac yn aelodau crefyddol.

Wedi dyfod i Parisville y daeth mater enaid i wasgu arni, nes yr oedd yn methu cael llonydd na dydd na nos, nes rhoi ei hunan i'r Ceidwad, ac yna i'w bobl ef. Gan fod eglwys fechan o Fedyddwyr Neilduol newydd gael ei chorffori gan y Bedyddwyr yn Palmyra, felly cafodd ei bedyddio gan y Parch. Wm. Owen, Pittsburgh, ar ei phroffes o'i fydd yn Mab Duw, gan gael ei chyflawn aelodaeth gyda yr eglwys hon, lle yr oedd ei pherthynasau oll braidd yn aelodau yn barod; ac mor belled ag y gellir galw i gof y dyddiad, cymerodd hyn le oddeutu y flwyddyn 1835; felly bu yn aelod rhwng Palmyra a Paris am 44 o flynyddoedd; a gellir dyweyd mwy am dani nag am lawer, sef mai nid crefydd y tywydd teg oedd ganddi, ond yr oedd yn dal ati trwy bob tywydd; daliodd yn fyddlon, diwyd a llafurus, gyda yr achos hyd ei bedd. Yr oedd yn un o'r fyddloniaid, yn cael gair da gan bawb, a mwy na'r oll, gan y gwirionedd ei hun. Gwelsom lawer o feddwl cyflymach, a mwy o dalent siarad; ond er hyn yr oedd yn ddiidwyll, yn selog a gweithgar, yn ol ei gallu. Ni fu erioed allan o gymundeb, ond o achos afiechyd. Nid oedd yn tuedd i redeg ei brodyr a'i chwiorydd i lawr yn eu cefnau, ac achwyn ar ei chymyd-

ogion, ond dywedai yn barchus am bawb, gan dybied eraill yn well na hi ei hunan.

Yr oedd y chwaer hon yn ymestyn i fyw crefydd yn gystal a siarad crefydd, ac yn wahanol iawn i lawer a geir ar enw crefydd, am na chlywir hwy yn siarad gair am grefydd yn un man, os nad yn y capel; ond nid felly y byddai Mrs. Roberts, carai hi siarad am grefydd a daioni Duw tuag ati yn mhob man. Ofnai yn aml nad oedd yn feddianol ar y gwir; achwynai ar bla ei chalon a'i llygredd, a dymunai lawer yn ei bywyd am feddu ar fwy o sicrwydd ei bod yn blentyn i Dduw. Meddwn i wrthi ryw dro, "Yr ydych yn caru y Ceidwad, onid ydych?" "Wel, ydwyf," meddai hithau. "Wel, ni ddamniwyd neb erioed sydd yn caru Iesu Grist." Cafodd lawer o gystuddiau, gofidiau a digalondid, ond yr oedd yn dawel a dirwgnach, a theimlai mai gwialen yn llaw Tad oedd yr oll; ac er ei bod yn methu myned at y frawdoliaeth, eto teimlai fod ei Chyfaill gorau gyda hi, a dywedai nad oedd ganddi ddim i'w chysuro yn ngwyneb y bwch ond oedd yn deilliau o grefydd." "Ac fel yr oedd yn nesáu tua rhydiau afon angau, yr oedd ei hyder yn cryfhau, a'i gobait yn cynyddu, a'r ffordd yn dyfod yn fwy clir o'i blaen. Yn ol y desgrifiad a roddir o'r cyflawn, dywedir, "Llwybr y cyflawn sydd fel y goleuni, yn myned oleuach, oleuach hyd ganol dydd." Ac felly hunodd ein chwaer, gan ymadael â byd y trallod am y wlad well, a'i gwaith mwy fydd molli y Gwr fu farw, er iddi hi gael byw.

Medi 22ain daeth tyrfa luosog o'n cyd-genedl i dalu y gymwynas olaf i'w gweddillion marwol, pryd y gweinyddwyd ar yr amgylchiad yn y ty, trwy weddi, gan yr ysgrifenydd; yn nghapel Paris, darllenodd a gweddiodd y Parch. D. Davies (A.), a phregethodd yr ysgrifenydd, oddiar Dat. 14 : 13. Wedi claddu, wrth Capel Ceryg, siaradodd y Parch. E. Jenkins, gweinidog y Bedyddwyr yn Paris, yn bwrpasol iawn. Yna trodd pawb tuag adref, gan ffarwelio â'r chwaer hyd foreu y codi yn y dydd olaf, pan ddaw ei chorff eto i fyny ar ddelw ei Phriod. Yr Arglwydd a fyddo yn dyner o'i phlant, y rhai sydd mewn galar ar ol eu hanwyl fam, ac a'u cymwyso erbyn yr un amgylchiad.

DAVID PROBERT.

MRS. JENNIEB EEBE, MANKATO, MINN.

Gorchwyl trwm a galarus yw ysgrifenu cofiant am gyfeillion hoff ymadawedig; ond mae i dad ysgrifenu cofiant am unig ac anwyl ferch yn orchwyl trymach nas gall neb ond y profiadol deimlo ei bwysau. Nid oes dim ond profiad, fel y mae gyda mi yn bresenol, a all amgyffred pa mor galed ydyw. Collais fy anwyl dad pan oeddwn tua deg oed, ond nid oeddwn mewn oedran i wybod a theimlo fy ngholled y pryd hwnaw yn gymaint. Collais fy mam dyner pan oeddwn tuag ugain oed, a theimlwn yn chwerv y pryd hwnaw, nid am fy mod yn edrych ar yr amgylchiad fel colled yn gymaint, ond fel yn ymgodi oddiar serchawg-

rwydd mab at ei anwyl fam. Collais ddagrau mewn angladdau, pan yn gweinyddu ynddynt, wrth wrandaw ar ruddfanau perthynasau ar ol y marw; ond nid oedd y galar a deimlais erioed o'r blaen ond ysgafn mewn cydmariaeth i'r galar a deimlais, ac a deimlaf yn awr, ar ol fy anwyl ferch. Ni bu fy nheimlad erioed o'r blaen mor debyg i'r eiddo Dafydd ar ol Absalom, pan y dywedai, "O na buaswn farw yn dy le!" Ni ddisgynodd dagrau dros fy ngruddiau ar bapur erioed cyn yn awr. Maddeued y darlennydd anmbrofiadol i mi am adrodd fy nheimlad yn ngwyneb yr amgylchiad, gan y caf gydymdeimlad y profiadol.

Ganwyd fy anwyl ferch yn agos i Beaumaris, Sir Fôn, G. C., ar y 18fed o Chwefror, yn y fl. 1847. Daeth i America gyda'i mam a minau pan tuag 16 mis oed, yn nghwmni y cyfaill ffyddlawn a hoff Mr. W. B. Jones (*Ap P. A. Mon*), ac un Cymro arall. Sefydlasom yn Remsen, Swydd Oneida, N. Y.; ac wedi gwasanaethu yr eglwys Fedyddiedig yno am tua deng mlynedd, ymudasom i ardal La Crosse, Wis. Yno, pan tua 22 mlwydd oed, ymunodd mewn priodas gyda R. W. Beebe, o Mankato, Minn., lle y treuliodd y deng mlynedd diweddaf o'i hoes.

Ganwyd iddynt dri o blant, yr ieuengaf o'r rhai a gladdwyd ryw fis o flaen ei mam, pan tuag wyth mis oed. Yr oedd yn blentyn bach prydferth ac anwyl, a theimlasom yn ddwys ar ei hol. Yr oedd iechild ein hanwyl ferch yn lled wael er's blynyddoedd; ond wedi geni y plentyn ieuengaf, gwaethygodd yn fawr, a pharhaodd i waethgu hyd ei marwolaeth. Yr oedd yn awyddus iawn i wellau, ac ymdrechodd lawer er adferiad iechild, drwy newid awyr, a chymorth meddygon; ond gwelwyd er pob peth fod y darfodedigaeth wedi cymerodd gafael yn ei chyfansoddiad, ac nis gollyngodd nes terfynu yn ei hangau. Dyoddefodd gystudd trwm am lawer o fisocedd olaf ei bywyd. Pan ddeallodd nad oedd gwellad iddi, teimlodd awydd i ddyfod i gartref ei rhieni i farw, a themlem yn ddiolchgar am gael y fraint o'i gwyllo a gweinyddu iddi bob cymorth ac ymgeidd a allasem, ond bu farw er pob cymorth rhieni, cyfeillion a meddygon, yn nghyd a dymuniadau taerion perthynasau agosaf, ar yr 20fed o Medi, 1879, yn y 32ain ml. o'i hoedran. Hebryngwyd ei chorff gan lusers o'i chyfeillion a'i pherthynasau ar yr 22ain i gladdfa gerllaw W. Salem, a chladdwyd hi yn ochr ei hanwyl blentyn. Gweinyddwyd ar yr adeg gan weinidog y Bedyddwyr Americanaidd yn y lle. Bedyddiwyd hi pan tuag ugain oed, a derbyniwyd hi yn aelod yn eglwys y Bedyddwyr Seasonig yn Salem. Yr oedd yn ofidus o ran ei theimlad nad oedd ei bywyd wedi bod mor ffyddlawn ac ymdrechol gydag achos y Gwaredwr ag y dymunasai. Ni fu ei chysylltiad priodasol yn fanteisiol iawn i'w chrefydd, gan fod ei phriod yn E. M. penderfynol, a bithau yn Faptist penderfynol, felly bu y naill yn hytrach yn rhwystr i'r llall nag o

gymorth. Ond er y gofidiai nad oedd wedi bod mor ffyddlawn gyda chrefydd Iesu Grist ag y dymunasai, eto da oedd genyf ei chlywed yn dywyed fod ganddi obaith yn y Gwaredwr. Er nad oedd ei gobaiith mor gadarn ag y buasai yn dymuno, ymddiriedai yn ei Aberth ef ya unig am fywyd tragwyddol, a gobeithiwyd y ddwys fod yr Iesu bendigedig wedi derbyn ei hysbryd i ogoniant. Yr oedd yn ferch brydferth, serchog a gofalus, a theimlwn yn wir alarus ar ei hol, ac anhawdd genym ymgysuro am nad ydyw.

Boed i Dduw fendithio ei phriod galarus a'i dau blentyn anwyl sydd ar ei hol, a boed yr amgylchiad yn fendith i'w rhieni oedranus a'i brodyr galarus, fel y byddo iddynt ymbarotol erbyn yr adeg y gelwir am danant hwythau i gyfarfod a'u Duw. Ei thad galarus,

W. JONES.

HENRY C. THOMAS.

Hydref 16, 1879, yn Thomastown, Summit Co., Ohio, bu farw Henry C. Thomas, yn 17 mlwydd oed. Ei ddolur oedd y *diphtheria*, a dyoddefodd boen dirfawr yn hynod dawel ac amyneddgar am tua phythefnos o amser. Yr oedd yr ymadawedig yn fab i Mr. John J. Thomas, ac yn frawd i briod y Parch. W. M. Evans, Cattaraugus, N. Y. Ganwyd ef yn Fleur-de-lis, Mynwy, D. C. Ymfudodd y teulu i'r wlad hon er's tua deuddeg mlynedd yn ol, a sefydlasant yn yr ardal lle y preswyliaid yn bresenol. Yr oedd ein cyfaill ieuanc o duedd fyfyrgar, yn ysgolaig gwych, o'i oed, ac o rodiad addas a dichlynaidd. Teimla y teulu yn ddwys, ac hiraethant ar ei ol.

Claddwyd ei weddillion marwol yn barchus yn mynwent Middlebury. Gweinyddwyd yn yr angladd gan y Parch. John Lewis.

Hiraeth ac alaeth y galon—y sydd,
Dwyseiddir cyfeillion,
O roi i lawr Henry lon,
O'r golwg 'mhlith marwolion.

WILLIAM R. WILLIAMS, DANVILLE, PA.

Y mae genym y gorchwyl galarus y tro hwn o ysgrifenu cofiant i'r brawd anwyl a'r Cristion gloecw, Wm. R. Williams, Danville. Brawd rhagorol ydoedd efe yn ddiarnheul. Yn ei farwolaeth ef collwyd tad a phriod anwyl o'r teulu, aelod a diacon gweithgar a ffyddlon o'r eglwys, a chymydog caruidd a thawel o'r dref a'r ardal, a dinesydd gwladgarol o'r wladwriaeth. Yr oedd ef er's llawer bliwyddyn yn sefyll ar safle bwysig mewn cysylltiad a'r eglwys Fedyddiedig yn Danville. Yr oedd gweinidogion a phregethwyr ar eu hymweliad a'r lle bod amser yn cyfeirio eu camrau tua'i dy ef. Cyfaill gweinidog a phregethwr yd oedd. Pwy bynag fyddai am eu sarnu, ni cheid ef yn gwneyd hyn. Pa ryfedd, gan hynny eu bod yn ddiethriad wedi dysgu ei barchu a'i anwyllo. Gwyr bechgyn Athrofa Lewisburg ac eraill yn dda y fath gyfaill a

chymwynaswr iddynt oedd William R. Williams. Anfynych y ceid brawd yn cael ei anwylo a'i barchu yn fwy gan ei gyd-aelodau nag yr oedd ef yn cael ei anwylo a'i barchu gan y frawdoliaeth Fedyddiedig yn Danville. Derbynasom y manylion canlynol am dano oddi-wrth Ysgrifenydd yr eglwys, y brawd parchus J. E. Williams :

Bu farw nos Sul, Hydref 5, wedi bod yn glaf wyth niwrnod. Ganwyd ef yn Llanelli, Sir Frycheiniog, D. C. Enw ei dad oedd Rosser Williams. Yr oedd tri o frodyr gan ein hanwyl frawd, ond y maent oll wedi marw. Efe ydoedd y cyntaf o'r pedwar. Ymfudodd i'r blaidd hou yn y flwyddyn 1848, a bu yn byw yn Danville dros 30 o flynyddau. Ei oedran pan fu farw oedd 58 mlwydd, 4 mis a 15 niwrnod. Bedyddiwyd ef yn Danville, gan y Parch. Philip L. Davies, gynt o New York, yn y fl 1850. Bu yn ddiacn am 21 mlynedd, a bu yn fyddlon yn y swydd yn ystod yr amser.

Fel crefyddwr, yr oedd yn meddu ar nod-weddau y Crïstion. Yr oedd yn hynod am ei ffyddlondeb gyda phob rhan o'r gwaith—yn yr ysgol Sul a'r cyfarfodydd, a'i gyfraniadau. Yr oedd yn meddu ar lawer o amynedd; hefyd yr oedd yn hynod o heddychol a phawb, ac yr oedd yn diolch llawer am fod heddwch yn teyrnasu yn yr eglwys fach yn Danville. Yr oedd hefyd yn feddianol ar gariad yn helaeth; ei hoff bwnc yn y cyfeillachau ydoedd cariad brawdol. Yr oedd ei dymer yn fwynaidd bob amser. Yr oedd ei ymddyddanion a'i brofiadau, a'i ymdrechadau o blaid achos y Gwarddwyr, yn erwedig y misoedd diweddar, yn dangos ei fod yn addfedu i'r baradwys fry. Colled fawr gafodd Seion pan fu farw, colli un o'r rhai ffyddlonaf. Collodd y teulu briod a thad anwyl, tyner a gofalus. Y mae pedwar o blant a'i weddw wedi eu gadael i alaru eu colled.

Fel dinesydd, gellir dyweyd am dano, fod un o ddinasyddion goreu Danville wedi ei osod dan gloion y glyn i orwedd hyd nes clywir swm yr udgorn diweddar. Bu yn dal swyddau yn y dref yma, a gwnaeth ei ran yn ffyddlawn a gonest yn nghyflawniad ei swyddau tra y bu ynddynt. Ni chlywais neb erioed yn dyweyd yn ddrwg am dano, ond pawb yn siarad yn dda am dano. Ei alwedigaeth er's amser bell-ach oedd *boss* ar y felin bydlo yn y Co-operative Iron and Steel Works, Danville. Yr oedd yn un o'r randdalwyr y felin uchod, ac yn un o'r Board of Directors hefyd.

Gweinyddwyd yn yr angladd gan y Parchn. W. D. Williams (T. C.), o'r lle hwn, yn Gymraeg. Ei destyn oedd 1 Cor. 13: 12; a Wm. F. Davies, Nanticoke, yn Saesoneg, oddiar 2 Tim. 1: 6—8. J. E. WILLIAMS.

Bydd yn chwith iawn genym, os caniateir i ni ymweled â Danville, heb ei gael ef yno. Drwg genym am fawr golled Mrs. Williams a'r plant hoff. Anhawdd genym ryw fodd syl-

weddoli i ni ein hunain nad yw ef mwyach ar dir y byw. Nid oes i ni yma ddinas barhaus. Ffarwel, fy anwyl frawd Williams, hyd nes, gobeithiwyf, y cyfarfyddwn mewn gwlad na fydd raid ymadael mwy, na neb o'r preswylwyr yn dyweyd, "Claf ydwyf."

O. GRIFFITH.

NEWYDDION CYFFREDINOL.

—Gwnaed casgliadau yn yr holl eglwysi Pabyddol yn New York, ddydd Sul, y 9fed o'r mis diweddar, er budd i'r Pab.

—Dywed y Proff Eddison fod ei oleuni trydanawl yn awr wedi ei berffeithio, ac nad oes dim yn aros ond iddo orphen trefniadau i roddi arddangosiad o'i alluoedd, yn Menlo Park.

—Fel yr oedd dinesydd cyfoethog o Newport, Rhode Island, o'r enw Thomas Franklin, yn y *cemetery* y dydd o'r blaen, mewn angladd, dywedodd wrth gyfaill, wrth ymddyddan ag ef, "Peth ansicr iawn ydyw bywyd;" yna syrthiodd i lawr yn farw.

—Dywed hysbysiad diweddar o Paris ddarfod i'r penaeth Algeraid Abd-el-Kader farw yn ddiweddar yn Damascus, yn 72 ml. oed. Mae ei enwogrwydd yn seiliedig ar ei ymladd-feydd â'r Pfrancod a orchfygasant ei wlad yn agos i 50 mlynedd yn ol. Cymerodd blaid y Crïstionogion yn wrol yn y terfysgoedd gwaedlyd yn Damascus yn haf 1860, a bu yn foddion i arbed bywydau llawer o'honynt.

—Trodd y Central Pacific Railroad i drysorfa y Talaeithau Unedig, ar y 12fed o'r mis diweddar, \$220,000, yr hwn oedd y taliad cyntaf gan unrhyw un o'r Rheiffyrdd Pacific ar gyfrif eu dyled i'r Llywodraeth.

—Atafaeliwyd Michael Kelly yn Orange, N. J., un dydd Sul yn ddiweddar am saethu ei wraig. Yr ydoedd yn ceisio llosgi allan ygwaid mab afoniaidd (*deformed*) iddo â *poker* coch-boeth, pan y ceisiodd y fam ei rwystro; yna saethodd hi. Nid yw ei chlwyf, modd bynag, yn beryglus.

—Tarawodd yr agerlong *Arizona*, o linell Williams a Guion, yn erbyn *iceberg* ar foreu y 7fed o'r mis diweddar, ar oror Newfoundland. Drylliwyd pen blaen y llestr, a llanwyd yn rhan o honi a dwfr; ond gan fod y llestr wedi ei gwneud yn *water-tight compartments*, ni suddodd. Yr achos o'r ddamwain oedd, am nad oedd neb ar y wyladwriaeth yn y rhan blaen o'r llestr, gan fod y rhan hwn wedi cael ei baentio y diwrnod blaenorol!!! Yr oedd Mr. Guion ar ei bwrdd ar y pryd.

—Dywedir fod cynifer o *telephone wires* yn Syracuse, N. Y., fel y mae yr adar yn cael anhawdsra mawr i ehedeg oddeutu y ddinas.

— Cyrhaeddodd 320 o lestri borthladd New York, o borthladdoedd tramor, yn ystod yr wythnos yn diwedd y 15fed o'r mis diweddaf, yr hyn yw y nifer mwyaf ar gofrestr y *Custom-house*.

— Terfynodd yr etholiadau a gynaliwyd ar y 4ydd o'r mis diweddaf mewn buddugoliaethau Gwerinol yn yr holl Dalaethau Gogleddol a Gorllewinol.

— Foreu Sadwrn, Tach. 1, cafwyd Zachariah Chandler, Seneddwr y Talaethau Unedig, o Dalaeth Michigan, yn farw yn ei wely, yn y Grand Pacific Hotel, yn Chicago. Yr ydoedd wedi bod yn traddodi araeth boliticaidd yr hwyr blaenorol yn y ddinas hono. Yr oedd yn ddyngalluog, ac yn Werinwr eithafol. Ganwyd ef yn Bedford, N. H., Rhagfyr 10, 1813.

— Bydd i bapwr dyddiol o'r enw *The Aurora*, i gael ei ddwyn allan gan y Vatican, wneyd ei ymddangosiad yn Rhufain yn Ionawr nesaf. Yn hwn bydd i'r Pab gyhoeddi ei olygiadau.

— Bu David Freidenberg, rabbi synagog Prince Street, Newark, N. J., farw y dydd o'r blaen o ofid ar ol merch iddo a fu farw ychydig oriau yn flaenorol.

— Mae y Cadf. Grant, ar ol ei deithiau meithion, a glanio yn y wlad hon yn San Francisco, a chael y derbyniadau mwyaf brwdfrydig gan bawb, o'r diwedd wedi cyrhaedd ei gartref yn Galena, Ill. Dywed y dichon y bydd iddo dreulio rhan o'r gauaf yn y West Indies, a dychwelyd trwy Mexico.

DYDDANION.

DRYCH YR HEN AMSER.

Tua'r amser y dechreuodd yr Ymneillduwyr bregethu ar hyd y wlad, yr oedd tywyllwch dybryd yn mysg gwreng a boneddig. Y mae yr hanesyn a ganlyn yn brawf amlwg o hyny. "Aeth dau lanc o Landegai, yn Arfon, i Gymansa a gynelid yn Llanerchymedd, Môn. Trwy ryw anffawd, methasant a chael un man i letya yn y llan. Prynasant ychydig o fara, ac aethant i gerdded yma a thraw, yn hytrach na gorwedd ar y ddaear. Yn mhen enyd, gwelsant oleuni mewn rhyw dy; aethant ato, a churasant wrth y drws. Gyda hyn daeth yr hen wr atynt, a gofynasant iddo am gael gorwedd o dan do yn rhywle hyd y boreu, rhag gorwedd ar y maes. Yntau a ofynnodd iddynt, 'O

ba le y daethoch?' 'O Landegai.' 'Ai i'r cyfarfod sydd gan y Penau Cryniaid yn y Llan y daethoch?' 'Iē.' 'Naw wfft i chwi (meddai), yr oeddech yn segur a ffol iawn.' Ar hyn clywodd yr hen wraig, a gwaeddodd, 'Sion, edrych ati hi, na ddelont i'r ty yma er dim. Moliant i Dduw, yr ydym ni wedi cadw yn glir â nhw hyd yma.' Meddai Sion, 'Y mae nhw yn edrych yn ddiniwaid anmhosib, Sian. Deuwch i'r ty, druain,' ebe Sion. Ac wrth y forwyn y dywedodd, 'Dyro laeth ar y tân, i wneyd posel i'r bechgyn sydd wedi blino, ac eisiau bwyd.' Ar y pryd yr oedd yr hen wraig yn edrych yn hyll arnynt, gan amheu beth oedd hyn. Ni ddywedodd ddim wrth neb, ond a'i dwylaw yn mhleth, dywedai o hyd, 'Arwydd Dduw, yn fy nghylch.' Wedi i'r llanciau fwyta, dywedodd un o honynt, 'Ni a gadwn ddyledswydd yn awr, os cawn genad.' Yna gwaeddodd yr hen wraig, 'Yr oeddwn i yn meddwl, Sion, eu bod hwy am danom ni.' 'Arfer darllen tipyn ar y Beibl y byddwn ni (meddai un o honynt) a gweddio, cyn myned i'r gwely.' "Does yma yr un Beibl (meddai yr hen wraig), ac ni fu yma ddim achos am dano hyd yma.' Ond meddai hi wrth y forwyn, 'Dos i'r llofft bach, y mae yno ar y ffenestr ddarn o *Common Prayer*, y mae hwnw yn ddifai iddyn' nhw.' Darllenwyd rhan o hono, ac aeth un o'r llanciau i weddio, a chafodd nerth neillduol gyda Duw. Effeithiodd y weddi gymaint ar yr hen wraig, hyd nes y torodd allan i waeddi dros y ty. Aeth yr hen wr ati, a dywedodd, 'Taw, taw, ti a *fendi eto*.' Pa fodd bynag, newidiwyd gwedd yr hen bobl. Aeth y naill at y forwyn, a'r llall at y gwas, i gysgu y noswaith hono, a chafodd y ddau wr ieuainc y gwely goreu yn y ty. Ac aeth y ddau benteulu gyda hwy i'r cyfarfod yr oeddynt yn ym-groesi cymaint yn ei erbyn." Mor fynych y mae gweddi mewn teulu yn gadael bendith ar ei hol! Oni buasai y ddyledswydd, ni buasai y bechgyn hyn yn gwneyd dim argraff ar y teulu hwn.—O'r *Cydymaith Dyddanion*, gan y Parch. R. Jones, Llanllyfni.

Y W A W R.

“ Boed dda y ffawd, bedydd ffydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd ffydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd.”—EBEN FARDD.

CYF. IV.]

IONAWR, 1880.

[RHIF. 10.

AMGYLCHIADAU ANFFAFRIOL.

Mae temtasiynau bywyd yn gwahaniaethu yn ddirfawr yn eu maint a'u grym, yn ol fel y byddo maint yr amgylchiadau y byddo y person ynddynt; ac y mae y parch a deilynga am ei ymddygiad ar y pryd yn gwahaniaethu yn gyffelyb. Pan y byddo un yn sefyll yn ansymudadwy yn wyneb profedig-aeth lem, mae carwr rhinwedd bob amser yn fawr ei edmygedd; ond y mae ei edmygedd yn fwy fyth pan y dangosir diysgogrwydd felly yn wyneb amgylchiadau anffafriol. Dyma'r paham y cyduna'r crefyddol trwy yr oesau i fawrygu enw a chymeriad y dyn ieuanc hwnw yn yr Aipht—Joseph—am iddo gadw ei wisg yn lân mewn hen balas oedd mor fudr. Am iddo wneyd hyny mae enw Joseph wedi bod yn perarogli moesau a chrefydd yr oesoedd, o'r pryd hwnw hyd yn awr; a phery i wneyd yn gyffelyb hyd ddiwedd y byd; ac yn mhellach hefyd—bydd i'w goffadwr-iaeth ef berarogli y nefoedd byth. Gellir pwysleisio yma, wrth fyned heibio, ar y gwerth a'r pwys annhraethol sydd mewn cadw cymeriad dilychwin.

Y mae yn fwy o werth i ti a minau, ddarllenydd, o'i gadw na pherlau yr India bell, nag aur Peru; i.e, na chyfoeth daear lawr. Gyda'r fath dllysni dihafal a naturioldeb prydferthol yr anercha yr awenydd Cymreig, Wenol Gyntaf y Tymor! Onid yw y foeswers yn cymeradwyo ei hunan?

“ Dyna wers a ddysgi eto.
Cadw'th wisg yn lân a chryno,
Titha'n trin y clai a'i ddwbio,
Wrth wneyd dy waith;
Hoffwn inau ddysgu hono,
Trin y byd a myned trwyddo,
Heb halogi'm gwisgoedd ynddo,
Na rhoi arno'm calon chwaith.”

Amcan mawr yr Ysbryd wrth arwain yr Iesu i'r anialwch, a'i gadw ef yno am ddeugain niwrnod a deugain nos, oedd ei ddwyn ef i'r amgylchiadau mwyaf anffafriol i gyfarfod ag ymosodiadau yr arch-elynn. Yn bresenol yr oedd y prawf mwyaf trwyadl a llymdost i gael ei roddi ar gadernid moesol Gwardwr y byd. Os oedd gwendid a gwall yn bodoli ynddo, yr oedd yn awr i ddod i'r golwg. O'r tu arall, os oedd yn bur, yn hollol ddiuedd at hunan-fodddhad, ac yn hollol a'i fryd ar wneuthur ewylllys Duw; os oedd efe yn *Sanct, Sanct*, yr oedd ar yr adeg orbwysfawr hon i gael ei wneyd yn amlgw fel y cyfryw.

Yn yr argyfwng hwn yr oedd y frwydr foesol fwyaf erioed i gael ei hymladd. Yn y gwrthdarawiad dyeithr hwn yr oedd sancteiddrwydd digoll yn y bywyd dynol i gael ei brofi fel peth cyrhaeddadwy a phosibl, neu nad oedd. Pa fodd y mae hyn yn cael ei benderfynu? Y mae Iesu yn cael ei ddwyn i'r amgylchiadau mwyaf anffafriol i gyfarfod a'i wrthwynebydd. Y mae yn cael ei ddarostwng a'i wanbau i'r graddau mwyaf eithafol. Y mae efe yn cael ei ddynoleiddio a'i wneyd yn nghyffelybiaeth dynion i'r graddau pellaf. O'r blaen yr oedd Iesu wedi dyfod yn dra agos atom, yn nghyfeiriad ein hiachawdwriaeth, pan yn gwisgo ein natur; "Canys nid naturiaeth angelion a gymerodd efe, eithr had Abraham." Ond dyna ddyfod yn llawer nes atom—dyfod i lawr i'n hamgylchiadau ni; "Wedi ei demtio yn mhob peth yr un ffunud a ninau, eto heb bechod." Beth, gan hyny, oeddynt yr amgylchiadau hyn? Bod mewn tri ympryd angenrheidiol—ympryd *corph*, *enaïd*, ac *ysbryd*. Yn Iesu nid oedd pechod; nid oedd cymaint a'r duedd leiaf ad ddrwg neu anufudd-dod yn ei natur ef. Felly ni allasai yr un gwendid fodoli ynddo a'i ffynonell yn nghyfrinion ei natur foesol. Yr oedd y gwendid ag y dygasid ef iddo yn bresenol yn ddeilliedig oddiwrth yr amgylchiadau yr oedd efe ynddynt. Yr oedd ANGENRHEIDIAU penaf corph, enaid ac ysbryd wedi eu cymeryd oddiwrtho am y tymor hirfaith o ddeugain niwrnod a deugain nos. Y canlyniad oedd fod yr amddifadrwydd hollol hwn o brif angenrheidiau ei fodolaeth wedi angerddoli dymuniadau cyneddfau y corph, yr enaid a'r ysbryd, fel yr oedd cadw y cyneddfau dwyseiddiol hyn o dan reolaeth briodol yn dyfod yn orchwyl o'r anhawsder mwyaf.

Nis gallwn feddwl am un cyflwr o wendid y gallasai yr Iesu fel person pur a dilwgr i gael ei ddwyn iddo yn debyg i hwn. Yr oedd yr agosaf yn ddiar i wendid yn deilliaw oddiwrth amnhuredd natur. O ran ei ddwys-eiddiwch a'i lymder y mae yn annirnadwy i ddynolion cyffredin. Gwelwn

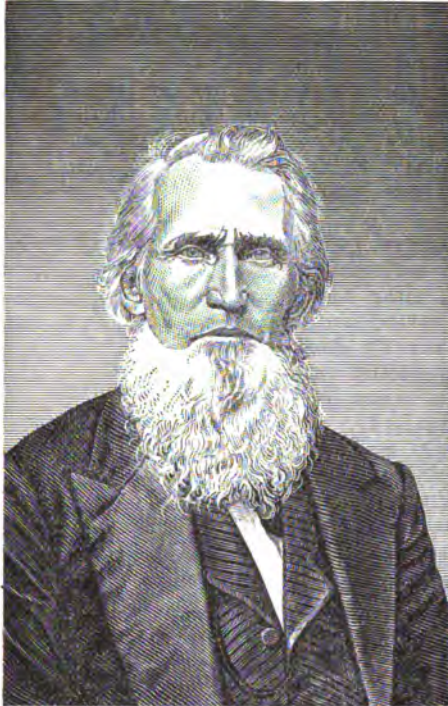
yr Iachawdwr, gan hyny, yn y cyflwr llymdost hwn—mewn amgylchiadau anffafriol digyffelyb. Gwelwn ef oblegid y lle, a'r amgylchoedd, a'r tymor maith—wedi ei ddwyn i dri gwendid—gwendid corph, enaid ac ysbryd. Mae yr arch elyn yn deall y gwendidau hyn, ac y mae yn darparu tair temasiwn fawr ar gyfer y tri gwendid. Bydd i ni rhagllaw weled pa fodd y gwnaeth yr Iesu ddal o dan yr ymosodiadau ofnadwy a chyfrwysddrwg.

EIN BARNU WRTH Y COMISIWN.

GAN Y DIWEDDAR BARCH. ELLIS EVANS, D. D.

Gan mai yn nghylch *teyrnas weledig* ein Harglwydd Iesu Grist y mae y gwahaniaeth rhwng y Bedyddwyr a phob enwad arall o Gristionogion, ac mai wrth gomisiwn breninol Crist i'w apostolion y maent am bwysu a mesur eu syniadau eu hunain a phawb eraill yn ei chylch, yn mhob cangen a dosbarth o honi; at y comisiwn y mae yn rhaid myned i ddechreu eu hanes, ac y mae yn rhaid cadw llygad ar y comisiwn trwy yr holl chwilfa, megys y ceidw y gwr sydd wrth y llyw ei lygad ar y cwmpas, hyd oni chyrraedd o i'r porthladd a ddymunna: neu megys y ceidw y barnwr, wrth chwilio unrhyw fater o bwys, ei lygad ar gyfraith yr achos yn ngwyneb pob tystiolaeth, rheswm, dadl, a therfysg a gymera le yn y llys. Megys y llefarai Paul gynt ger bron y rhaglaw Ffestus, yr hwn a chwenychai ddangos ffafr i'r Iuddewon yn ei achos: "O flaen gorseddfainc Cesar yr wyf fi yn sefyll, lle y mae yn rhaid fy marnu; ni wnaethum i ddim cam a'r Iuddewon, megys y gwyddost ti yn dda. Canys os ydwyf yn gwneuthur cam, ac os gwnaethum ddim yn haeddu angau, nid wyf yn gwrthod marw. Eithr onid oes dim o'r pethau y mae y rhai hyn yn fy nghyhuddo, ni ddichon neb fy rhoddi iddynt. Apelio yr wyf at Cesar." (Act. 25: 10, 11.) Felly y mae Bedyddwyr y Crediniol yn dywedyd am danynt eu hunain a'u cyfundraeth: "Ger bron brawdle Crist yr ydym ni

yn sefyll, ac iddo ef yr ydym yn ystyr- apelio." A pha Gristion a gâr gyf-
ied ein hunain yn gyfrifol am ein cref- iawnder a thegwch, na ddywed, Apel-
ydd, ac wrth ei gomisiwn ef y mae yn iwch chwi at y comisiwn? At y com-
rhaid ein barnu. Ato ef yr ydym yn isiwn y cewch fyned.

Y PARCH. DAFYDD PROBERT, YOUNGSTOWN, O.

(AMLINELLIAD O'I FYWYD.) GAN IFOR EBBWY.

Na ddysgwylid y darllenydd i'r amlinelliad byr hwn gynwys ond ychydig o brif symudiadau a nodweddiadau y Parch. D. Probert. Pe gwedi ei gymeryd oddiwrthym i'w orphwysfa, buswn fanwl a helaeth; ond gan ei fod eto yn fyw, yn iach, ac yn cyflawni ei swydd yn ogystal ag erioed, os nad gwell, medra lefaru trosto ei hun, heb i mi drafferthu ond ychydig.

Mae efe yn enedigol o Langynidr, Swydd Frycheiniog, D C. Gwelodd oleuni dydd gyntaf tua Nadolig, 1814.

Enwau ei riaint oeddent John a Margaret Probert. Nid oes ond ei hunan yn fyw o ddeg o blant. Symudasant i *Pen Marck*, Sirhowy, pan oedd ef yn chwech mlwydd oed. Ar ol ychydig flynyddoedd symudasant i Dowlais, Morganwg. Yno yr ymunodd efe & chrefydd—yn Nghaersalem. Yr oedd Caersalem y pryd hwnw yn gangen o Seion ac Ebenezer, Merthyr, a dau weinidog, sef y Parchn. Morris Jones a Dafydd Saunders, yn pregethu yno bob yn ail Sul. Bedyddiwyd Mr. Pro-

bert gan Mr. Saunders, pan oddeutu 12 oed. Bu tad Mr. P. farw, ac yn 1833 darfu iddo ef a dau frawd, a'u mam, ymfudo i'r wlad hon. Cymerasant long yn Abertawy—yr "Elizabeth Clark." Tiriasant yn Efrog Newydd yn mhen saith wythnos a thri diwrnod. Daethant yn mlaen i Mauch Chunk, ac yn fuan i Pottsville. Yr oedd yr Annibynwyr, y Trefnyddion Calfaidd, a'r Bedyddwyr, yn cyd-addoli yn yr un ty, ond yn cymuno ar wahan. Yn mhen tua blwyddyn aethant ar wahan. Yn y cyfamser daeth Mr. W. Owens o Philadelphia atynt, a chorphorwyd eglwys yn Minersville; a bu Mr. Owens yn offerynol gan Dduw i wneyd daioni mawr am yspaid byr, nes iddo fyned i Pittsburgh. Yn yr adeg hon y dechreuodd Mr. Probert bregethu, pan tuag ugain oed. Yn y flwyddyn ganlynol aeth i Pittsburgh, ac yn fuan i Palmyra, O. Yno yr ymunodd mewn priodas ag Elinor Davies, Medi 10, 1836. Yno hefyd y claddodd ei anwyl fam. Yna dychwelodd ef a'i briod yn ol i Pittsburgh, a buont yno bedair blynedd, ac aethant i Sugar Creek (Great Western), a chorphorwyd eglwys o Fedyddwyr yno, ac arddwyd Mr. Probert yn weinidog iddi, Gorph. 10, 1841. Gweinyddwyd yn yr urddiad gan y Parchn. Morgan Davies, Morris James, a W. Owens. Talwyd am yr addoldy ar ddydd y corphoriad. Cynyddodd yr eglwys o 18 yn y dechreu, i 84 yn mhen dwy flynedd. Ar ol treulio chwe' mlynedd yno safodd y gweithiau, a gwasgarodd y bobl. Daeth Mr. Probert ac eraill i ardal Youngstown. Nid oedd achos crefyddol Cymreig yn yr ardal ar y pryd. Aeth Probert i dori glo yn Brier Hill, a dechreuodd bregethu yn y tai, yn benaf yn nhy Thos. Edwards, gweddwr yr hwn sydd yn Parisville yn bresenol gyda ei merch a'i mab-yn-nghyfraith, yr hwn sydd frawd i'r *sheriff* Davies, Youngstown. Corphorwyd eglwys yno, wyth mewn rhif, a gorfu i Mr. Probert ei hun ei chorphori, a hyny o herwydd prinder arian a phellder y gweinidogion. Prynodd yr eglwys erw o dir er adeiladu capel arno, a'r gweddill yn

dir claddu. Adeiladwyd capel ffrâm, tlws. Yn y cyfamser, yn mhlith eraill, daeth Mr. R. Wooley yma, ac yr oedd ganddo ef galon i weithio a llaw i gyfranu. Cynyddodd yr eglwys yn gyflym, o fod yn wyth yn y cychwyn, i gant, a hon ydyw mam eglwysi y Bedyddwyr Cymreig yn y rhanbarth hwn. Gollyngwyd trwy lythyrau i gorphori eglwysi newyddion, 18 ar unwaith, megys i Weathersfield, Hubbard, Coalburgh, Church Hill, &c.

Y mae Mr. Probert wedi bedyddio amryw ganoedd, gartref ac oddicartref, yn nghyfnod ei weinidogaeth, sef 38 mlynedd. Bu Mr. Probert tua 18 mlynedd yn gweithio yn galed yn y glo, a llafurio hefyd yn y weinidogaeth. Rhywbeth nesaf i ddim oedd yn dderbyn am bregethu, ac yr oedd ganddo naw i'w cynnal.

Cafodd lawer o drafferthion a gofidiau, ond daliodd trwy gymorth Iŵr, gan gredu fod yr Arglwydd yn ei gynorthwyo er daioni. Ni chafodd efe ddim addysg, ond a gafodd trwy ei ymdrechion ei hun, o dan anafanteision mawrion. Fel pregethwr, y mae yn draddodwr da, a mynychaf yn hwylus, a phob amser yn gymeradwy, gartref ac oddicartref. Pynciau ei bregethau yn gyffredin ydyw pethau ymarferol crefydd, er adeiladaeth yr eglwys. Mae ei holl fuchedd yn ddifrychau, ac mor wyn a'r gwallt sydd ar ei ben. Gwelodd lawer o gyfnewidiadau yn ystod ei weinidogaeth—y bobl dan ddylanwad ysbryd ymfudiaeth, tlodi yr amseroedd, &c., a'r rhan fwyaf o'r hen frawdoliaeth wedi myned at eu gwobr. Eto y mae efe yn wrol, fel gwr ieuanc, er fod ei wallt can wyled a'r gwlan. Mae yr eglwys dan ei ofal yn bresenol yn rhifo tua 130; *lot* a chapel gwerth o bump i chwe' mil o ddoleri yn y ddinas, a'r tir claddu tua milldir a haner oddiwrth y capel, ac oll yn eiddo rhydd gan yr eglwys; a gobeithiwn y caiff yntan flynyddoedd lawer eto ar y ddaear, a mwynhau mwy cysuron nag erioed; a'r Arglwydd fyddo yn amddiffyn iddo.

Calonau y saint yw telynau yr Ysbryd.

BEDYDD.

Erthygl yr Anrhydeddus a'r Gwir Barchedig ARTHUR PENRHYN STANLEY, Deon Westminster, a Chaplan ei Mawrhydi y Frenines, a ymddangosodd yn y "Nineteenth Century" am Hydref, 1870, ac a Gyfieithwyd trwy Ganiatad Penodol yr Awdwr.

CYFIEITHWYD GAN SPINTHER.

[Dichon nad oes dim a gyhoeddwyd yn ddiweddar wedi tynu cymaint o sylw a'r erthygl hon. Y mae enwogrwydd y Deon Stanley fel Ysgolhaig Beiblaidd ac fel Hanesydd Eglwysig, ei safle hefyd yn Eglwys Loegr, a'i gy-sylltiad â'r teulu Breninol, &c., yn rhoddi pwys ac awdurdod neillduol i bob peth a gynyrcha ei ysgrifell; a chan ei fod yn yr erthygl hon yn traethu ar bwnc sydd wedi cynhyrfu yr oesau, tybir y bydd miloedd o Gymry yn falch o'i gweled yn yr iaith Gymraeg. Dyna yr ystyriaeth a gymellodd y cyfieithydd i gynyg gwasanaethu ei gyd-wladwyr yn hyn o ran.]

Bwrriedir yma, yn ddilynol i ddau Draethawd a gyfranwyd i'r cyhoedd- iad hwn, ryw gymaint o amser yn ol, ar y "Cymun," ac ar "Olyng- dod oddiwrth Bechod," ychwanegu un arall ar Fedydd. Mae y pwnc yn llawn o ddyddordeb henafiaethol, ac mae yn awgrymu hefyd amryw wersi addysgiadol ar dduwinyddiaeth Gristionogol a'r ymarferiad o honi. Bwr- iedir ystyried beth oedd ffurf wreiddiol bedydd yn yr amseroedd boreuol, a pha beth yw y syniad mewnol, yr hwn i raddau mwy neu lai sydd wedi gor- oesi yr holl gyfnewidiadau yr aeth drwyddynt, yn gystal a'r gwersi a aw- grymir gan y cyfryw gyfnewidiadau.

Beth, gan hyny, oedd Bedydd yn yr oes Apostolaidd? Yr oedd yn cyd- weddu â'r cyfnewidiad crefyddol mwy- af a welodd y byd erioed. Meddienid y tyrfaoedd o wyr a gwragedd gan un

cyffroad cyffredinol, ac o dan argy- hoeddiad anwrthwynebol un diwrnod, neu awr, neu foment, ymwadent â'u harferion blaenorol, eu cyfeillion, a'u cymdeithion, er mwyn ymrestru mewn cymdeithas newydd, o dan faner ffydd newydd. Bwrriedid y gymdeithas new- ydd hono i fod yn gymdeithas o frodyr wedi eu cysylltu mewn rhwymau tyn- ach nag unrhyw frawdoliaeth—wedi eu llenwi â'r fath fywyd ac egni na syrth- iodd erioed i ran neb ond y rhai mwy- af brwdfrydig; eto tymerid y gym- deithas gan gymedroldeb, doethineb, a sancteiddrwydd, y fath na feddian- wyd ond anfynych gan unrhyw frwd- frydwyr pa bynag.

Heblaw hyny, yr oedd y gymdeithas hon yn cael ei rheoli gan bresenoldeb dynion ag y mae eu geiriau hyd yn nod yr awr hon yn peri i galonau losgi, a chan adgofion diweddar am Un, "yr hwn er nas gwelent, yr oeddynt yn ei garu" â chariad annhraethadwy. Der- bynid hwy i'r gymdeithas drwy weith- red oedd mor naturiol ag ydoedd o aw- grymiadol. Y suddiad i fadd puredig- aeth, yr hyn a adwaenid er's hir amser yn mhlith yr Iuddewon fel arwyddlun o gyfnewidiad buchedd, a gadwyd eto i fod yn ardstiad o fynediad i mewn i'r cyfundeb newydd a chyffredinol hwn —fe'i cadwyd i hyny o dan awdurdod yr Hwn ag yr oeddynt yn y weithred ddirifol hono yn cael eu "bedyddio" i'w enw. Yn yr oes foreuol hono, cyf- lawnid y weithred naill ai mewn ffrwd neu ffynon ddofn ar fin y ffordd, megys gyda'r eunuch, neu mewn rhyw afon raiadol, megys yr Iorddonen, neu mewn rhyw ddyfr-gronfa eang, megys yn Jerico neu Jerusalem, i'r rhai yr ymgyrchai y boblogaeth i nofio neu ym- drochi, megys ag y gwneid yn maddon Caracalla yn Rhufain. Y dwfr, yr hwn yn y gwledydd Dwyreiniol hyn oedd mor dra awgrymiadol o'r hyn oll oedd bur ac adfywiocaol, a orchuddiai bersonau y dychweledigion, a hwy a gyfodent o hono i oleuni y nefoedd yn fodau newyddion a diwygiedig. Nat- uriol gan hyny oedd i holl ffygyrau iaith gael eu pentyru ar weithred fel hon, i arddangos mawredd y cyfnewidiad a

olygid ynddi, megys "adenedigaeth." "symud o dywyllwch i oleuni," "claddu," "adgyfodi," "creadigaeth newydd," "ma'ideuant pechodau," ac "iachawdwriaeth." Priodol y gallai yr Apostol ddywedyd, "Bedydd, yr hwn sydd yr awrhon yn ein hachub ni-nau," hyd yn nod pe y gadawsai efe yr ymadroddion yn eu nerth anghyfyng-

gymdeithas lygredig yr Ymherodraeth Ruteinig farw i glych dylanwadau pur-edigol a dyrchafedig yr Eglwys Grist-ionogol fyw.*

Heblaw hyny, mewn rhyw ystyr, yr oedd yn rhaid fod cyfrifoldeb moesol dwfn y weithred yn cael ei argraffu ar feddyliau y dychweledigion gan y ddysgyblaeth lemdost a hir-barhaol oedd yn

edig i ddatgan yr hyn nas gallasai neb yn yr oes hono ei gam-ddeall. Ond nid llai priodol y tueddwyd ef i ychwanegu, fel un yn rhagweled drygau dyfodol, "Nid bwrw ymaith fudreddi y cnaud, eithr ymateb cydwybod dda tuag at Dduw." 1 Pedr 3: 21.

Y cyfryw ydoedd y Bedydd Apostolaidd. Gallwn gyda manylrywydd olrhain ei gamrau yn hanesyddol trwy y tair canrif ddilynol. Parhaodd y ddefod i fod i raddau helaeth o hyd yr hyn ydoedd yn gyffredinol yn ei dechreuad; hyny yw, yn gyfnewidiad mawr o dywyllwch i oleuni, o ddrwgioni i ddaioni; yn "ail-enedigaeth" dynion o

ei blaenori, yn ddyfnach na chan sydynrwydd y trawsfudiad a nodweddi fedydd yr oes Apostolaidd. Ond yn raddol fe gollwyd yr ymwybodolrwydd hwn o "ymateb cydwybod dda tuag at Dduw," yn y pwysigrwydd cynyddol a osodid ar "fwrw ymaith fudreddi y

* Fel rheol gyffredinol, yn ysgrifeniadau y Tadau diweddaraf, nid oes un amheuaeth fod y gair a gyfieithir genym ni "Adenedigaeth," yn cael ei arfer yn unig am Fedydd. Ond y mae mor sicr a hyny ei fod yn cael ei ddefnyddio gan y tadau boreuaf am "Edifeirwch," neu, fel y dywedwn ni yn awr, "Dychweliad." Gwel Clem Rom. i. 9; Justin Dial in Tryph. p 231, B. D; Clemens Alex. (apud Eus. H. E. iii.) Strom. lib. 8, 1, 425, A.

cnawd." Gadewch i ni ddychymygu ein bod yn bresenol yn y golygyfeydd rhyffedol hyn, y rhai nad oes dim yn gyffelyb iddynt yn awr yn nefod-lyfr unrhyw Eglwys yn Ewrop.

Fel rheol gyffredin, nid oedd ond un fedyddfa yn mhob dinas, yr hon a gedwid ar wahan oddiwrth yr eglwysi.* Nid oedd ond un amser o'r fwyddyn i weinyddu y ddefod, sef rhwng y Pasg a'r Sulgwyn. Nid oedd ond un person a allai ei gweinyddu, sef y swyddog llywyddol, neu yr Esgob. Nid oedd ond un awr i'r gweinyddiad, sef haner nos. Gwan-lewynai y fflaglau drwy y neuadd dywyll, tra yr ymdyrai mintai y dychweledigion yn nghyd. Cynwysai y fedyddfa ystafell fewnol ac un allanol.† Yn yr ystafell allanol safai yr ymofynwyr am fedydd, wedi ymddiosg hyd at yr crysau; a chan wynebu tua'r gorllewin, fel pwynt machlud haul, estyent allan eu dwylaw trwy y tywyllwch llwyd-oleu, megys mewn agwedd herfeiddiol yn erbyn Ysbryd Aflan y Tywyllwch, a chan ei gyfaroch wrth ei enw, dywedai pob un o honynt, "Yr ydwyf yn llwyr ymwrthod â thi, Satan, yn nghyda'th weithredoedd, a'th rwysg a'th wasanaeth yn gwbl oll." Yna troent oddiamgylch fel catrawd filwrol, gan wynebu yn gywir i'r dwyrain, ac adroddent, mewn ffurf, hirach neu fyrach, fel y dygywyddai, gyffes o'u crediniaeth yn y Tad, y Mab, a'r Ysbryd Glad, yr hon sydd erbyn hyn wedi tyfu fyny i'r "Credo Apostolaidd" yn y Gorllewin, ac i'r "Credo Niceaidd" yn y Dwyrain. Wedi hyny aent i'r ystafell fewnol. Ger eu bron yno ymagorai y pwll dwfn neu ddyfr-gronfa; a chan sefyll yn ymyl y diacon, neu y ddiacones, yn ol fel y byddai yr achos yn galw, er mwyn gweddeidd-dra, ymddiosgai y fintai yn llwyr, megys rhai

* Yr oedd mwy nag un yn Rhufain.

† Yn y fedyddfa brydferthaf yn y byd, sef yn yr un yn Pisa, ni weinyddid beddyddiau, hyd yn nod mor ddiweddar a'r canol-oesoedd, ond ar ddau ddiwrnod o'r fwyddyn, sef dydd Nadolig a dydd Gŵyl Ifan, pryd y safai y pen defigion yn yr orielau i edrych ar y gweinyddiad. Gwel Dictionary of Christian Antiquities, gan Dr. Smith, Cyf. i. tu dal. 160, 161.

yn myned i ymdrochi, a safent i fyny yn noeth ger bron yr Esgob, yr hwn a ofynai i bob un o honynt y cwestiynau arferol, ac atebent hwythau mewn llais uchel ac eglur, fel rhai yn ymwybodol o'r hyn oeddynt yn eu cylch.

Yn flaenorol ac yn ddilynol i'w trochiad eneidid eu holl aelodau ag olew, o wadn y troed hyd goryn y pen,* yna gwisgid hwy mewn gynau gwynion; ac fel arwydd o'r teimlad caredig tuag atynt yn y frawdoliaeth newydd, rhoddid iddynt gusan tangnefedd, ac ychydig fel a llaeth ar eu gwefusau; hwythau a ddatganent eu fydd trwy adrodd am y tro cyntaf Weddi yr Arglwydd.

Dyma ffurfiau allanol, y rhai, yn yr eglwysi gorllewinol, y mae bron bob peth neillduol perthynol iddynt wedi eu newid, hyd yn nod yn y pwyntiau mwyaf hanfodol. Y mae trochiad wedi dyfod yn eithriad, yn lle bod yn rheol. Ni fodola bedydd rhai mewn oed, na throchiad, ond yn mhlith y Bedyddwyr yn unig. Y mae arwedd ddramayddol yr olygfa wedi colli. Y mae yr eneidiaid, yr un modd a'r bâdd, wedi ei newid i ychydig ddafnau o olew yn yr Eglwys Rufeinig, ac yn yr Eglwysi Protestanaidd y mae wedi cwbl ddi-flanu. Yr hyn unwaith nas gellid ei weinyddu ond gan esgobion, a weinyddir yn awr gan bob clerigwr, a thrwy yr Eglwys Rufeinig gan leygwyr, ac hyd yn nod gan wragedd. Yr hyn, gan hyny, y bwriedir ei ofyn ydyw, yn gyntaf, pa weddill o ystyr Bedydd sydd yn parhau, a pha beth a allwn ni ddysgu oddiwrtho ac oddiwrth y cyfnewidiadau y daeth drwyddynt.

II. Megys ag y sylfaenydd Swper yr Arglwydd ar Wledd y Pasg, ac ar yr arferiad cyfeillgar o gyd-fwyta wrth ymadael, felly y sylfaenid Bedydd ar yr arferiad Iuddewig—a gallwn ychwanegu—Ddwyrainiol, yr hwn, mewn amseroedd hen a diweddar a olygai ymolchiad, glanhad y dwylaw, y wyneb, a'r holl gorph, fel moddion sefychyd, ac fel arwydd o burdeb. Mae Sylfaenydd Cristionogaeth yn hyn, fel mewn pethau eraill, wedi dewis sancteiddio a dyr-

* Bingham, xi.

chafu yr hyn oedd eisoes mewn bod, yn hytrach na chreu a dyfeisio ffurf newydd iddo ei hun. Bedydd yw yr ordinhad seremonïol henaf a fedd Cristionogaeth, a'r unig un a etifeddodd hi oddiwrth Iuddewiaeth. Y mae ar y cyfrif hwn yn ddyddorol fel yr unig ordinhad o eiddo yr Eglwys Gristionogol a berthyna yn gyfartal i'r trugarog Iesu ac i'r llymdost Ioan.

Allan o blith yr holl amrywiol arferion crefyddol perthynol i'r hen oruchwyliaeth, megys aberthau offrymau, teml, tabernacl, bwch diangol, gwisgoedd ac udgyrn cysegredig, &c., Efe a ddewisodd hon yn unig, y fwyaf cartrefol, y fwyaf cyffredinol, a'r fwyaf diniwed o'r cyfan. Gallasai ddewis yr arferiad Nazareaidd o wisgo cydynau hirion, ac ymatal yn fanwl oddiwrth fwydydd a diodydd, yr hyn a nodweddai gyflwyniad Samson, Samuel, ac Ioan, i wasanaeth yr Arglwydd. Eithr ni wnaeth ddim o'r fath beth. Gallasai gadw mewn arferiad ddefod ddyeithr, boenus, a barbaraidd yr enwaediad. Darfu iddo Ef, neu o leiaf ei apostolion, ymwrthod yn hollol â hono. Gallasai ddewis rhyw seremonïol lafurfawr, cyffelyb i'r defodau a arweinient i'r cyfrinion Aiphataidd a Groegaidd. Yn lle hyny, Efe a ddewisodd beth y gallai pawb ei ddeall. Cymerodd yr hyn ag ydoedd, o leiaf yn y gwledydd Dwyreiniol a Deheuol, yn un o'r arferion cymdeithasol mwyaf dymunol, mwyaf cyffredinol, a mwyaf iachusol.

1. Trwy ddewis dwfr ac ymarferiad o'r badd, Efe a ddynododd trwy arwyddlun, un o brif nodweddau y grefydd Gristionogol. Beth bynag arall oedd y Cristion i fod, dangosai Bedydd,* sef yr arferiad o ddwfr, y dylai fod yn lân a phur mewn corph, enaid,

* Dyma y rheswm fod cynifer o gyfeiriadau at ddwfr yn ysgrifeniadau St. Ioan. Megys y mae yr ymadroddion, "bwya" ac "yfed" "cnawd" a "gwaed," yn Ioan vi. 54, yn cyfeirio at y feithriniaeth ysbrydol a arwyddlunir yn y cymundeb—er na chrybwyllir am yr ordinhad hono yn y Bedwaredd Efengyl—felly hefyd yn Ioan iii. 5, cyfeiria y gair "dwfr" at y purdeb moesol a arwyddlunir mewn bedydd, am yr hwn hefyd (fel sefydliad cyffredinol) ni chrybwyllir yn yr Efengyl hono.

ac ysbryd; ie, yn lân hyd yn nod mewn corph. Mae glanweithdra yn ddyledswydd a ddirmygwyd gan rai o'r cyfundebau monachaidd, ac hyd yn nod a gondemniwyd gan eraill fel trosedd. Ond nid dyna oedd barn yr hwn a ddewisodd yr arferiad o olchi â dwfr fel y brif ordinhad i'w ganlynwyr.— "Ymolch a bydd lân," oedd y cyngor a roddwyd gan y prophwyd gynt i'r Syriad hwnw a anfonwyd ganddo i ymdrochi yn yr Iorrdonen. Dyma oedd testyn yr unig bregethr wrth yr hon yr oedd un o brif ddaeargwyr y wlad hon yn adnabyddus i'w genedlaeth. "Mae glanweithdra yn ail i dduwioldeb," oedd y foeswers a ddysgwyd gan brophwyd crefyddol mawr Lloegr yn y ganrif ddiweddar, sef John Wesley. Bob tro y gwelwn y dafnau dwfr yn cael eu tywallt ar y wyneb mewn bedydd, y maent yn arwyddion o'r arferion glanwedd a werthfawrogid gan ein Meistr, pan sefydlodd efe y ddefod o fedydd, a phan yn ei fedydd ei hun yn ffrwd dyner, esmwyth a rhedegog yr Iorrdonen, y bendithiodd efe yr elfen ddwfr fel rhodd naturiol werthfawrocaf Duw at wasanaeth dyn yn ystod ei ymdaith sychedig a blinderog drwy lwch a gwres y byd. Ond bwriedid glendid y corph yn yr ordinhad hon i arwyddo eto yn fwy nerthol a pherffeithiach lennid a phurdeb dihalog yr enaid; neu fel y mae y wasanaeth Bedydd Seisnig yn ei osod allan yn darawiadol, fel y weithred gyfriniol o olchi ymaith bechod—hyny ydyw, y moddion glanhaol a phuredigol sydd yn dileu brychau duon hunanoldeb a nwydau pechadurus yn y cymeriad dynol, y rhai wrth natur a thrwy arferiad ydynt wedi suddo iddo mor ddwfn. Yr oedd Keble yn arfer dywedyd y "dylid cysylltu y meddylddrrych o bechod a'r meddylddrrych o fudreddi â'u gilydd." Arwydda y Bedydd hefyd fel megys ag y mae yn rhaid i'r galon Gristionogol gael ei throchi yn awyrgylch purdeb, felly hefyd y rhaid i'r meddwl Cristionogol gael ei drochi yn awyrgylch gwirionedd, yn nghariad gwirionedd, yn mherffeithrwydd gwirionedd, yn nhryloewder geirwiredd a didwylledd.

Yr hyn ydyw ymddyddan neu weithred halogedig ac anweddaiidd i'r galon a'r serchiadau, dyna ydyw celwydd, pa mor wyn bynag, a thwyll, pa mor dduwiol bynag, i'r meddwl a'r gydwylbod. Dywedai cyfeillion Syr Isaac Newton mai ganddo ef yr oedd yr enaid gwynaf a adnabuent hwy erioed. Dyna ydyw y gyffelybiaeth a gawn o'r enaid gwir Gristionogol fel ag yr arwyddlunir ef gan yr hen olchiad bedyddiadol; gwynnder, purdeb, claerdeb, a thryloewder gwirionedd.*

Parhaodd un ffurf o'r meddylddrych hwn (bod y Bedydd yn arwyddlun o burdeb) i lawr yn mhell i'r Canol Oesoedd, yn hir ar ol iddo gael ei wahanu oddiwrth Fedydd, ond gallwn ei nodi fel eglurdeb o'r un meddylddrych yn cael ei osod allan drwy yr un ffurf. Urdd y Marchogion yn Lloegr, baner- au paun a grogant eto yn nghapel Harri VII. yn Monachlog Westminster, a'r hon a wahaniaethid oddiwrth yr holl urddau eraill fel yr un "fwyaf anrhydeddus," a elwir yn Urdd y Bâdd (*Order of the Bath*).

Paham y mae hyn? O herwydd bod yn angenrheidiol yn nyddiau boreuol gwroniaeth y marchogion, i'r rhai a ymrestrent i amddiffyn uniondeb yn erbyn trawsedd, gwirionedd yn erbyn celwydd, ac anrhydedd yn erbyn gwaradwydd, ar y prydawn blaenorol i'w derbyniad i'r Urdd gael eu gosod mewn badd,† a'u golchi yn drylwyr, er mwyn dangos pa mor ddysglaer a phur y dylai fod bucheddau y rhai a ymroddent i'r fath anturiaethau ardderchog.

Syr Galahad, yn mhlith marchogion Bord Gron y Brenin Arthur, yw yr arwyddlun ar unwaith o wir Farchog henafol y Bâdd, a gwir Gristion Apostol- aidd:

* Yr argymelliad hwn i lendid meddwl, fel yr arddangosir ef gan lendid corph, sydd yn ffurfio un o'r dolonau cysylltiol rhwng y Bedyddiwr a'r Essenaiad. Gwel "Lectures on the Jewish Church," iii. 460.

† Dywedir fod "dwbio" marchog wedi ei gymeryd oddiwrth "dipio" "doobio" yn y badd.

"Fy llafn a ddryllia'r helmau certh,
Angeuol yw fy mhicell ddur;
A hafal wyf i ddeg mewn nerth,
O herwydd bod fy mron yn bur."

[I'w barhau.]

SAFLE WLADYDDOL Y CHINEAID YN AMERICA.

Y mae gwerth cymharol egwyddor a llywodraethyddiaeth wedi dod i'r golwg yn rhyfedd yn y cwrs a gymerwyd i drin pwnc y Chineaid yn ystod y flwyddyn ddiweddfaf, yn y wlad hon. Gwaith pur anhawdd i ni yn awr ydyw sylweddoli a chredu fod yr holl wlad, dim ond naw mis yn ol, yn un goelcerth gynhyrliol, o ba un nid oes ond ychydig farwor myglyd yn aros.

Rhoes yr Arlywydd ei warharddeb i'r mesur o rwystro ymfudiaeth y Chineaid i'r wlad hon, Mawrth zil. Prin y cefnogwyd ef gan ei blaid ei hun. Yr oedd rhai o'i flaenoriaid mwyaf enwog yn llym yn ei erbyn; yr oedd eraill ag y mae y wlad yn edrych atynt am arweiniad, yn fud. Yr oedd California yn wenfflam. Yr oedd siarad uchel am ail ymwahaniad. Gyrwyd y Cyfansoddiad newydd trwy y *Gynadledd* gyda rhuthr, tranoeth i'r waharddeb, fel atebiad iddo, ac a fabwysiadwyd gan bleidlais boblogaidd ddau fis yn ddiweddarach. Mae mor wrth-Chineaid ag y gall yr un gwrthwynebydd ddymuno. Datgana na cha yr un brodor o China byth arfer breintiau etholwr. Defnyddia un erthygl gyfan i'r Chineaid, gan eu disgrifio fel estroniaid, yn debyg o fod yn dlodion, cardotwyr, a throseddwyd, ac yn gorchymyn y Ddeddfwrfa i roddi amodau i'w dyfodiad, neu i'w harosiad, a darparu er eu symud os na chydsyniant. Ni all un corphoriaeth gyflogi Chineaid; ni chaiff yr un Chineaid ran mewn un gwaith cyhoeddus; mae eu hymfudiaeth i gael ei anghefnogi gan y gyfraith; ac y mae pob cwmniau a'u hatgluda yn agored i gosb. Mae dinasoedd a threfydd yn cael eu cyfreithloni i'w gyru ymaith. Yn ddilynol yn Hydref, o dan ddeddf 1877, yn trefnu pleidlais gyffred-

inol ar y pwnc o ganiatau ymfudiaeth y Chineaid, cynaliwyd etholiad, a'r canlyniad oedd fod 154,638 yn erbyn ei ganiatau, a 883 yn unig o'i blaid. Ymddangosa California fel un; yr oedd y teimlad yn erbyn John yno yn fuan, a chryf, ac yn cael ei ddadgan yn uchel; yr oedd y teimlad dros gyfiawnder, ac iawnderau cyfartal mewn manau eraill yn hwyrfydig a gwanaid, er, yn ffodus, nid yn ddilais.

Ond y mae egwyddorion cyhoeddus yn barod wedi curo yn ol ragfarnau cyhoeddus, a thebygol fod llawer o wleidiadwyr a lawenychant heddyw yn eu calonau fod y wlad yn meddu Arlywydd gyda digon o egwyddor foesol i wahardd deddf ddrwg, y rhai ar y pryd oeddynt yn ffromus nad oedd yn foddolawn i gydsynio a hi.

Yn gweithredu yr un ffordd o blaid y Chineaid, ceir engreiffiau o ddyfarniadau llysoedd yr Unol Dalaethau yn eu ffafr, y maent wedi penderfynu os ydyw y cyfreithiau lleol yn caniatu Chineaid i drigo mewn lle, fod hyny yn tybio hawl iddynt i weithio ac enill eu bywoliaeth trwy hyny.

Heblaw hyn, y mae hysbysiadau wedi dod o China i'r perwyl nad yw y wlad hono yn foddolawn i'r fath wrthwynebiad i'w phlant, pan y mae hyny yn troseddu cytundeb difrifol. A mwy eto, y mae y gair allan fod marsiandwyr Chineaid, yn cael eu cynorthwyo neu eu cymell gan eu Llywodraeth, yn sefydlu llinell o longau rhwng China a Sandwich Islands, ac oddiyno yma, yn unol a hawliau y Cytundeb rhwng y ddwy wlad.

Efallai fod y ddwy ffaith ganlynol yn meddu mwy o bwysigrwydd politicaidd eto. Y mae ymfudiaeth y Chineaid yn lleihau, ac mae llais y cyhoedd trwy y wasg yn llefaru o blaid cyfiawnder a iawnderau cyfartal i bawb o ymfudwyr, o bob dosbarth, cenedloedd, lliwiau, amgylchiadau a chrefyddau.

Mae y teimlad nwydwyllt yn erbyn y Chineaid yn lleol. Braidd fod neb yn meddu dim o hono tu allan i dueddau y mor Tawellog. Yn mhob man arall y mae y teimlad fflamio wedi llosgi ei hun allan. Mae Cyfansoddiad yr Unol

Dalaethau yn cael ei gefnogi gan y llysoedd, cytundebau masnachol y genedl, ac eglywddorion sylfaenol rhyddid Americanaid yn cael eu hategu gan yn agos i ddeugain miliwn o bobl.

PWLPUD Y WAWR.

Braint a Rhagoriaeth y Cristion.

GAN Y PARCH. H. C. PARRY, D. D. (CERNI).

"A hyn fu rai o honoch chwi: eithr chwi a olchwyd; eithr chwi a sancteiddwyd; eithr chwi a gyfiawnhawyd, yn enw yr Arglwydd Iesu, a thrwy Ysbryd ein Duw ni.

"Pob peth sydd gyfreithlawn i rai, ond nid yw pob peth yn llesau; pob peth sydd gyfreithlawn i mi, eithr ni'm dygir i dan awdurdod gan ddim.

"Y bwydydd i'r bol, a'r bol i'r bwydydd: eithr Duw a ddinystria hwn a hwythau. A'r corph hwn nid yw i odineb, ond i'r Arglwydd; a'r Arglwydd i'r corph.

"Eithr Duw a gyfododd yr Arglwydd, ac a'n cyfyd ninaw trwy ei nerth ef."—1 Cor. vi. 11—14.

Mae dau amcan gan yr Apostol yn y geiriau hyn, a rhaid deall yr amcanion hyn cyn y galler myned i mewn i synwyr sanctaidd y testyn, neu ddeall ymresymiad yr apostol ynddynt; canys heb hyny, bydd y meddwl yn dywyll ac anhyall. Yr amcan cyntaf yw, rhoddi y Cristionogion ar eu gwyliadwriaeth rhag llithro i ymarferion anweddaidd y Paganiaid eilun-addolgar a'u hamgylchynent, megys ymgyfreithio o flaen y rhai digred, ymgyfranogi o'u gwleddoedd, myned gyda hwy i demlau yr eilunod, bwyta cig wedi ei aberthu i eilunod, ac arfer godineb. Os nad oedd y Cristionogion yn gwneyd y pethau hyn, yr oeddynt yn nghanol pobl ag oeddynt yn eu gwneuthur yn feunyddiol, ac felly yn agored i gael eu hudo ganddynt, fel nad oedd o un niwed, eithr yn ddaioni mawr, ac yn fantais bwysig iddynt gael eu rhoddi ar eu gwyliadwriaeth effro, a'u gocheliad difrifol, yn erbyn hudoliaethau felly, gan yr Apostol. Yr amcan arall yw, dodrefnu y Cristionogion â rhesymau digonol i gyfarfod âg hudol-

iaethau eu cymydogion, a gwrthwynebu rhesymau y Paganïaid athronyddol hyn a ymosodant arnynt, i'r amcan o'u llithio a'u denu dros y ffordd dda. Wrth gymell ac anog y saint i ymladd yn erbyn y gelynyion hudoliaethus hyny, dyry arfau cymwys ac effeithiol yn eu dwylaw i ymladd, gan ddysgu eu bysedd i ryfela. Gwna hyn trwy ateb rhesymau yr Athronyddion Paganïadd, dros y bobl a ddysgir ganddo. Y rheswm cyntaf a ddefnyddid gan yr Apostol yw, *Cysondeb Crefyddol*. Dyben mawr yr iachawdwriaeth yw gwaredu oddiwrth bechod. Gan fod yr amcan mawr hwn iddi, ymresymai yr hudolwyr nad oedd perygl yn y byd i'r Cristionogion fod yn golledig, er iddynt gydymffurfio a'u harferion Paganïadd hwy. I gyfarfod hyn, dengys yr Apostol mai trwy waredu oddiwrth bechod y mae yr iachawdwriaeth yn gwaredu oddiwrth y gosb. Mae graddau dadblygiadol effeithiau y drefn ar gyflwr a bywyd y dyn yn cael eu gosod allan gan yr Apostol, yn y testyn,— "*Golchi*;"—"Eithr chwi a olchwyd." Mae y gair gwreiddiol yn golygu golchi eu hunain, neu ymolchi, *apelousthe*, mewn cyfeiriad, yn ddiau, at eu hymgysegriad i wasanaethu Crist yn eu Bedydd, yr hyn oedd arwyddlun o'u puredigaeth gan yr Ysbryd Glan, trwy eu hufudd-dod i Air y Gwirionedd, a ffydd fywiol yn gweithredu yn rhinweddol ar aberth digonol yr Arglwydd Iesu Grist dros bechod. Mae y broffes a wneir yn y Bedydd, ar unwaith, yn galw ar ddyd i ymwrthod a gweithredoedd aflan y tywyllwch: ac nid ellir bod yn gyson a'r broffes lân hono, a dilyn arferion anhur a halogedig. Yn nesaf, "*Sancteiddio*,"—"Eithr chwi a sancteiddiwyd." Golygai y gair, *hegiasthetes*, neillduedig, neu rai a neillduwyd oddiwrth eraill, i ddybenion arbenig. Y meddwl yma ydyw, gosod ar dir newydd, mewn cymeriad newydd, a chyda gwaith newydd; felly, nid yw yn gydweiddol a'r grefydd newydd a sanctaidd hon i neb o'i deiliaid i ddilyn arferion y byd ag y galwyd hwy allan o hono, i wasanaethu Duw yn Nghrist. Hefyd, "*Cyfiawn-*

had,"—"Eithr chwi a gyfiawnhawyd." Gosodwyd hwy mewn hawl o'r bendithion penaf, a breintiau gwerthfawrocaf y grefydd Gristionogol, trwy eu perthnas ffyddiog, a'u hundeb ysbrydol à Christ; neu fel yr arwydda y gair, *hedikasiothete*, mai yn enw yr Arglwydd Iesu a gymerasant arnynt, fel gwraig yn cymeryd arni enw ei gwr, trwy rinwedd priodas, y daethant hwy i'r hawl hon o'r fath ragorfreintiau. Os, gan hyny, y daethant i'r fath hawl ac anrhydedd a bod yn etifeddion teyrnas Dduw, neu fywyd tragywyddol o fwynhau Duw, trwy eu cysylltiad ag enw yr Arglwydd Iesu, mae cysondeb crefyddol yn galw arnynt i ymwrthod a phob peth a dueddo i roddi anfri ar yr enw hwn. Yr ail reswm yw, *Natur Rhyddid yr Efengyl*. Ymresymai yr Athronydd Paganïadd, fod y Cristionogion yn rhydd oddiwrth reolau caethion cyfraith Moses; ac o ganlyniad, fod pob peth yn gyfreithlon iddynt, a phob peth yn lân iddynt, a phob peth yn sanctaidd iddynt; felly, "nid yw yr eilun ddim yn y byd." Cymer yr Apostol yn ganiataol ei bod felly. "Pob peth sydd gyfreithlon;" eto i gyfarfod y gosodiad hwn, dengys yr Apostol, nad yw arfer y rhyddid hwn, dan bob amgylchiad, yn ateb dyben daionus. "Ond nid yw pob peth yn lleshau." Rhaid i'r rhyddid hwn gael ei lywodraethu a'i reoleiddio gan gariad Cristionogol, cyn y gall yr ymarferiad o hono leshau. Heb hyn, *penrhyddid* ydyw. "Pob peth sydd gyfreithlon i mi, eithr ni'm dygir i dan awdurdod gan ddim." Pan fyddo chwant a blys yn cymeryd mantais ar y rhyddid hwn, i ddwyn dyn dan eu hawdurdod, y mae y dyn yna yn gymaint caethwas a phe buasai heb y rhyddid Cristionogol hwn. I fod yn rhydd mewn gwirionedd, rhaid bod yn rhydd oddiwrth lywodraeth y chwant a'r blys. Rhyddid mewnol yw rhyddid yr efengyl, yn ogystal ag allanol, ac yn benaf hefyd. "Ni'm dygir dan awdurdod." Y trydydd rheswm yw, *Rhwymedigaeth barhaol i'r Dwyfol*. Dadl yr Athronwyr Paganïadd oedd, *Hawliau natur i foethau darfodedig*. "Y bwydydd i'r bol, a'r bol i'r bwydydd: eithr Duw a

ddinystria hwn a hwythau." Ystyr y ddadl hon yw hyn,—Gan fod Duw wedi trefnu archwaeth yn y corph, a threfnu pethau i foddhau yr archwaeth, a'u gosod ar gyfer dyn, i ateb dyben y cyflwr daearol hwn yn unig, a'r naill a'r llall i ddarfod ar derfyn y bywyd daearol; yna, nid yw o un gwahaniaeth erbyn y cyflwr tragywyddol, bod dyn yn ateb crëf ei natur flysiog i bob helaethrwydd, gan fod y gyfryw natur i gael ei dinystrio, fel na fyddo iddi gael ei chodi i gyflwr tragywyddol. I ateb hyn, dengys yr Apostol nad yw y corph i ddarfod, eithr i'w adnewyddu, a'i godi i gyflwr uwch. "Eithr Duw a gyfodododd, ac a'n cyfyd ninau trwy ei nerth ef." Nerth yr Arglwydd Iesu Grist yw y nerth hwn; neu y natur ysbrydol a fywhaodd Crist yn y Cristion, trwy rinwedd yr undeb anwahanadwy rhwng natur ysbrydol y Cristion, a wneir *yn enaid byw*, a Christ, yr hwn sydd yn *Ysbryd yn byw*. "Ond yr hwn a gysylltir a'r Arglwydd, un Ysbryd yw." Os felly, nid natur lywodraethedig gan chwantau i foddhau y cnawd, yw gwir natur dyn; ond natur dan lywodraeth Ysbryd yr Arglwydd. Dyna y natur ysbrydol, y natur addolgar, neu y natur Gristionogol. "A'r corff nid yw i odineb"—i foddhau chwant—"ond i'r Arglwydd; a'r Arglwydd i'r corph," ac nid blysiâu cnawdol a gwyniau anianol i gael y corph dan eu dylanwad mwynhaol. Arweinia y sylwadau hyn ni at ddau beth:

I. BRAINT Y CRISTION. "Pob peth sydd gyfreithlon i mi."

1. *Sylfaen y Frait.* "Yr hyn a fu rhai o honoch chwi." Y meddwl yw, fod cyfnewidiad calon, cyflwr, a chymeriad, yn angenrheidiol i fod yn aelod o'r eglwys Gristionogol. Cyfeiria yr Apostol y meddwl at gymeriadau nad allant fyned i mewn i deyrnas Dduw. Ni chânt etifeddu teyrnas Dduw—mwynhau bendithion ysbrydol yr efengyl ar y ddaear, na bywyd tragywyddol yn y byd a ddaw. Rhaid teimlo y cyfnewidiad mawr hwn yn y natur fewnol, ag sydd yn dwyn dyn yn eiddo Crist, yn blentyn i Dduw, ac yn etifedd teyrnas Dduw, a phob peth yn eiddo

iddo. I'r cyflwr hwn yn unig, "Y mae pob peth a greodd Duw i'w gymeryd trwy roddi diolch:" a dim yn affan, eithr pob peth yn gyfreithlon. Mae yr allor yn sancteiddio y rhodd; felly mae y galon sydd yn troi ei holl aberth er gogoniant Duw, yn gwneyd pob peth yn gyfreithlon i'r cymeriad newydd hwn, yr hwn sydd yn cyfodi o gyfnewidiad ysbrydol yr anian fewnol—yr adenedigaeth. "Yr hyn a fu rai o honoch chwi: eithr chwi a olchwyd."

2. *Cymwysder i'r Frait.* Mae pob cyflwr yn galw am gymwysder cyfatebol. Heb hyny, ni bydd ond camddefnyddio y cyflwr, camddefnyddio y breintiau perthynol iddo, a chamddefnyddio y rhyddid priodol iddo. Mae y rhyddid mwyaf yn etifeddiath y cyflwr hwn. Mae y cyflwr Cristionogol yn gyflwr o ryddid llawnaf; eto, mae Cristionogaeth yn allu cymwysol i'r cyflwr hwn; oblegid y mae yn golchi y natur oddiwrth dueddiadau llygredi; yn sancteiddio y galon i ogoneddu Duw; ac yn cyfiawnhau cyflwr, trwy roddi anian gyfiawn yn y dyn, yn gystal a chymeriad cyfiawn iddo. Nid oes llawer o berygl i'r dyn hwn ganddefnyddio y fraint uchel hon ag sydd yn perthyn i ddeiliaid ysbrydol crefydd yr efengyl. Mae pob braint, pob rhyddid, a phob bendith, yn ddiogel yn llaw y dyn a olchwyd, a sancteiddiwyd, ac a gyfiawnhawyd, yn enw yr Arglwydd Iesu, a thrwy Ysbryd ein Duw. "Pob peth sydd gyfreithlon i mi."

3. *Rheol y Frait.* "Lleshau." Cariad yw y rheol. "Pob peth sydd gyfreithlon i mi, ond nid yw pob peth yn lleshau." Eglurir hyn yn mhellach—Pen x. 23, 24. "Pob peth sydd gyfreithlon i mi, eithr nid yw pob peth yn lleshau: pob peth sydd gyfreithlon i mi; eithr nid yw pob peth yn adeiladu. Na cheisied neb yr eiddo ei hun, ond pob un yr eiddo arall hefyd." Rheol cariad yw, bod pob dyn i ofalu am les arall, fel ei les hun; am adeiladu arall, fel ei adeiladu ei hun; am ei gydwybod ei hun, a chydwybod arall hefyd; am foddhau ei hun, a boddhau

arall hefyd. Mae pob peth y dyn ei hun, i'w gollu yn yr eiddo arall hefyd. Hunanoldeb y dyn i'w roddi ar allor cariad, er lles, adeiladaeth, a boddhad arall. Rhaid gwneyd pob hunanaberthiad er boddhau arall, yn yr hyn a fyddo yn lles ac adeiladaeth iddo. Beth bynag, ynte, yw hawliau cyfreithlon rhyddid, y maent oll i'w rheoleiddio gan gariad. Cariad i lywodraethu y cyfan; yna, nid oes un perygl rhoddi pob rhyddid, yn ol y rheol hon; na gosod pob peth yn gyfreithlon i'r dyn sydd yn meddu y cymwysder hwn, i'w iawn ddefnyddio. "Pob peth sydd gyfreithlon i mi, ond nid yw pob peth yn lleshau." Ymwrthyd y dyn cymwys i ddefnyddio y rhyddid cyfreithlon hwn, â phob peth nad yw yn lleshau ac yn adeiladu.

II. RHAGORIAETH Y CRISTION.—
"Ni'm dygir dan awdurdod."

1. *Lleshad Perthynasol.* Gall yr hyn sydd yn *dda annibynol*, beidio bod yn *dda perthynasol*; a'r hyn sydd yn *dda perthynasol*, beidio bod yn *dda annibynol*, dan amgylchiadau. *Daioni annibynol* yw, peidio pob math o ryfel; eto, *daioni perthynasol* yw, bod pob cenedl yn barod i amddiffyn ei hun yn erbyn y goresgynwr a'r gormeswr. Gall llawer o bethau fod yn *dda* a llesol ynddynt eu hunain; eto, yr arfer o honynt heb fod yn lles i eraill. Y lles perthynasol yw y peth y mae y Cristion i amcanu ato. Pob hunan-aberthiad dichonadwy er achub eraill. Peidio tramgwyddo arall. Peidio dinystrio brawd gwan, dros yr hwn y bu Crist farw. Os gwnaeth Crist beth mor fawr a marw drosto, nid gormod gan y Cristion fyw er ei les a'i adeiladaeth yntau.

2. *Rhyddid newnol.* Yn nyfnder yr enaid mae gorsedd yr rhyddid hwn. Egwyddor, ac nid rheol—*principle and not maxim*—ydyw hwn. *Maxim* ydyw rheol y llythyren. *Principle* yw egwyddor yr ysbryd. Mae *rhaid* yn perthyn i reol llythyrenol; ac y mae *rhaid* yn groes i'r rhyddid hwn. Lle bynag y byddo *rhaid*, neu o ba le bynag y tardd, caethiwed a gorfodaeth yw. Lle y mae gorfodaeth, nid oes

le i ufudd-dod cariad. Nid *rhaid*, eithr *gallu*, sydd yn ol y rhyddid hwn. Gallu i ddewis neu i wrthod, i wneyd neu i beidio, i dderbyn neu i adael heibio; heb un gorfodaeth o'r naill ochr neu y llall, yn allanol neu yn fewnol. Dyna beth ydyw rhyddid perffaith. Pan y teimla dyn un math o *raid* arno, caethwas ydyw y dyn hwnw. Pan y mae natur ysbrydol dyn wedi ei chodi gan ras, i gyflwr o oleuni, sancteiddrwydd, a nefolrwydd, mae y galon yn teimlo rhyddid i arfer pob peth er gogoniant Duw, ac er lles ac adeiladaeth i eraill.

3. *Amcan Nefol.* "Y corph nid yw i odineb, ond i'r Arglwydd; a'r Arglwydd i'r corph." Nid yw y corph i'r mwynhad cnawdol mwyaf, yr hyfrydwch cnawdol penaf, ond i dynu ei holl fwynhad, a'i holl bleser o'r Arglwydd. Y corph i'r Arglwydd, a'r Arglwydd i'r corph—y corph i fwynhau yr Arglwydd. Mae y gair gwreiddiol—*Soma*—yn golygu y rhan anianyddol o'r dyn, neu eisteddle y nwydau a'r teimladau anifeilaidd yn y dyn. Eiddo yr Arglwydd yw y corph. Y mae pob nwyd, tuedd, a theimlad, yn y rhan anifeilaidd o'r dyn, wedi eu gosod ynddo gan Dduw, i ateb dyben mawr, fell ffyonell mwynhad enilledig trwy ddarostyngiad yr anianol dan lywodraeth yr ysbrydol yn ngwasanaeth Duw er ei ogoniant. "Oni wyddoch chwi fod eich corph yn deml i'r Ysbryd Glan sydd yn och, yr hwn ydych yn ei gael gan Dduw, ac nid ydych yn eiddo eich hunain? canys er gwerth y prynwyd chwi; gan hyny, gogonedd-wch Dduw yn eich corph, ac yn eich ysbryd, y rhai ydynt eiddo Duw." Eiddo yr Arglwydd yw y corph, oblegid mae wedi ei gysylltu â'r Arglwydd, yn cael ei lywodraethu gan Ysbryd yr Arglwydd, ac yn gyfranog o ogoniant yr Arglwydd, trwy obaith adgyfodiad i fywyd anlygredig y cyflwr nefol. Dyna nod fawr y bywyd Cristionogol—byw i fyd arall. Ceisio gogoniant ac anlygredigaeth, cyrhaeddych adgyfodiad y meirw, ymarweddiad yn y nefoedd. Treiddir ef gan yr ysbryd hwn, dyrchefir ef i'r dysgwyliad hwn, a pherffeithir

ef yn y gobaith hwn. Mae nefolrwydd amcan bywyd y Cristion, yn ei ddysgu i ymarweddu yn nefol, ac i rodio yn deilwng i'r alwedigaeth nefol, gan gyrchu at y nod, am gamp uchel alwedigaeth Duw yn Nghrist Iesu.

“Am hyny, os cydgyfodasoch gyda Christ, ceisiwch y pethau sydd uchod, lle mae Crist yn eistedd ar ddeheulaw Duw. Rhoddwch eich serch ar bethau sydd uchod, ac nid ar bethau ar y ddaear. Canys meirw ydych, a'ch bywyd a guddiwyd gyda Christ yn Nuw. Pan ymddangoso Crist ein bywyd ni, yna hefyd yr ymddangoswch chwithau gydag ef mewn gogoniant.” Mae pob dyn ag y mae yr amcan hwn i'w fywyd, y gobaith hwn i'w gynhyrfu, a'r teimlad hwn i'w lywodraethu, yn gymwys i ddefnyddio rhyddid yr efengyl, i fwynhau rhagorfreintiau Cristionogol, ac i sefyll yn hawl yr etifeddiaeth o ragoriaeth nefol sydd wedi ei darparu ar gyfer plant Duw, a chyddefyddion a Christ.—AMEN.

AMDDIFFYNIAD ARALL.

Y PAROH. R. H. EVANS A CHAETH-
GYMUNDEB.

GAN Y PARCH. W. JONES, WISCONSIN.

II.

Y Bedyddwyr yn fwy rhydd yn eu Cymundebau na neb enwadau eraill.—Profir hyn trwy ffeithiau. Mae y Bedyddwyr yn rhoddi cymundeb i'r oll a dderbyniant yn aelodau, tra y gwrthoda braidd yr holl enwadau eraill drwy y byd roddi cymundeb i'r rhan fwyaf o'u haelodau eu hunain. Dichon i'r dywediad uchod daro rhai â syndod, ond y mae yn hawdd ei brofi, drwy ddangos fod y plant yn cael eu hystyried yn aelodau o'r eglwys gan yr holl enwadau eraill, braidd yn ddiethriad. I gadarnhau fy nhystiolaeth dygaf yn mlaen fy nhystion o ysgrifeniadau y taenellwyr eu hunain. *Cyffes Efydd* y Presbyteriaid, tu d. 273, a ddywed, “Mae eglwys neillduol yn gynwysedig o Gristionogion profsedig a'u plant.”

Eto, tu d. 327, “Plant a enir o fewn cylch yr eglwys ydynt o dan arolygiaeth a llywodraeth yr eglwys.” Yn mhellach, y *Catecism* mawr a ofyn, “Pa beth yw'r eglwys weledig?” Ateb, “Mae'r eglwys weledig yn gynwysedig o'r rhai hyny yn mhob gwlad ac oes, a lleoedd o'r byd, a broffesant y wir grefydd, a'u plant.” Eto, “Mae bedydd wedi ei ordeinio er difrifol dderbyniad y rhai a fedyddid i'r eglwys weledig.”

Porter a ddywed, “Mae plant bedyddiedig yn aelodau o'r eglwys weledig.” Hefyd Dr. Miller ar Fedydd Babanod, tu d. 48, &c., “Mae plant Cristionogion eisoes yn yr eglwys, maent wedi eu geni yn aelodau. Nid eu bedydd a'u gwnaeth yn aelodau. Yr oedd yn gadarnhad a chydnabyddiaeth o'u haelodaeth; bedyddiwyd hwy am eu bod yn aelodau; derbyniasant sel y cyfamod am eu bod eisoes yn y cyfamod drwy rinwedd eu genedig-aeth.” Nid yw yn perthyn i mi geisio cysoni sylwadau y Dr. uchod â lluwys o daenellwyr eraill sydd yn dadleu mai yn eu bedydd y mae babanod yn cael eu gwneyd yn aelodau. Mae mor amhosibl cysoni eu haeriadau ag ydyw eu cysoni â'r gwirionedd; rhyngddynt hwy a'u gilydd am gysondeb; ond gellir dweyd yn ddibetrus na fu y fath anghysondeb rhwng dynion dysgedig yn ceisio amddiffyn yr un arferiad crefyddol arall erioed.

Dysgyblaeth y Methodistiaid a ddywed, “Fel y bedyddier hwy a dwfr ac â'r Ysbryd Glan, a'u derbyn i eglwys sanctaidd Crist.”

Esgobaethwyr a ddarllenant, “Yr ydym yn derbyn y person hwn i gynulleidfa defaid Crist, ac yn ei nodi ag arwydd y groes.” Eto, dywed y Parch. T. Charles, o'r Bala, “Sicr yw fod plant yn aelodau eglwysig erioed, dan bob goruchwyliaeth, a hyd nes gellir profi eu tori allan gan Grist neu ei apostolion, rhaid barnu eu bod i mewn eto.” Gwel ar y gair Bedydd. Mae'r uchod yn ddigon i ddangos fod plant yn cael eu hystyried yn aelodau o'r eglwys Gristionogol gan y rhan fwyaf, os nad yr oll o'r Taenellwyr. Yn awr, y gof-

fyniad yw, Os ydynt yn cael eu hystyr-ied yn aelodau, paham na chânt freintiau aelodau? Paham na chânt gymundeb? Onid ydynt y rhan oreu o'r eglwys? Onid ydynt y rhai glanaf ac addfetaf i'r nefoedd o'r eglwys? Dywed Dr. Lightfoot fod Bedydd yn dwyn ei ragorfreintiau gydag ef, tra y mae yn agor y ffordd i gyfranogi o bethau sanctaidd yn yr eglwys, ac yn gosod y bedyddiedig o fewn yr eglwys. Gwel Esboniad Beirniadol gan J. Jones, Llanidloes, sylw ar ddiwedd Marc, tu d. 418. Onid ystyrir y cymundeb yn un o freintiau yr eglwys? Os felly, paham y cedwir ef oddiwrth y babanod, pa rai fel y dangoswyd, sydd yn rhan fawr o'r eglwys? Onid cyhuddiad mawr a hagr R. H. Evans, ac R. Hall, yn erbyn y Bedyddwyr ydyw eu bod yn cadw oddiwrth fwrdd y cymundeb, y rhai y credir eu bod yn cael eu derbyn i'r nefoedd ar ol marw? Cyhuddir y Bedyddwyr o wrthod at fwrdd cymundeb yr eglwys filwriaethus, y rhai a dderbynyr at fwrdd y wledd yn yr eglwys orfoleddus; a darlunir ef fel un o bechodau gwarthus yr oes. Ond ymae yn dda genyf allu dweyd na wrthododd y Bedyddwyr erioed neb at fwrdd y cymundeb, a ystyrir ganddynt yn aelodau rheolaidd eu heglwysi; tra y mae y Taenellwyr yn gwneyd hyny drwy'r oesoedd a'r gwledydd oll. Byddai yn dda iddynt dynu y trawst o'u llygaid eu hunain yn gyntaf, cyn ceisio symud y brycheuyn a dybiant sydd yn llygaid eraill. Os oedd Paul yn condemnio yr Iuddew am farnu'r cenedl-ddyn tra yr oedd ef ei hun yn gwneuthur yr un pethau, pa faint mwy y buasai yn condemnio yr Iuddew am farnu y dieuog, ac yntau ei hun yn llawn euogrwydd?

Gwn mai yr wrthddadl a gyfodir yn erbyn rhoddi cymundeb i blant ydyw, eu bod yn analluog i holi eu hunain, ac iawn farnu corph yr Arglwydd Iesu. Atebaf drwy ddangos yn gyntaf, fod plant wedi bod yn cael eu derbyn at fwrdd y cymundeb am ganoedd o flynyddoedd; yn ail, fod pob dadl dros fedydd plant, yn ddadl yr un mor gadarn dros eu cymundeb, a phob dadl

yn erbyn eu cymundeb yn ddadl yr un mor gadarn yn erbyn eu bedydd. Ond y peth cyntaf sydd genyf i'w brofi ydyw, fod plant wedi bod yn cael cymundeb am ganoedd o flynyddoedd, a'i fod wedi dechreu ar yr un pryd ag y dechreuwyd bedyddio plant; yr wyf yn arfer y gair *bedyddio* plant am mai eu trochi a wneid ar y cyntaf, ac nid eu taenellu fel y gwneir yn gyffredin yn ein dyddiau ni. I brofi fod plant wedi bod yn derbyn cymundeb, dygaf fy nhystion o fysg taenellwyr dysgedig, o herwydd credaf nad yw fy marn a'm tystiolaeth i a Cefni ond ysgafnach na gwegi yn nghyfrif y T.C. yn America, mewn cydmariaeth i farn a haeriadau Dr. Roberts, ac R. H. Evans yn y *Cyfaill*. Y tyst cyntaf a enwaf ydyw Mr. Pierce, gweinidog perthynol i'r Eglwys Sefydledig, yn Exon, Lloegr, yn ei waith ar Fedydd Babanod a Chymundeb, Arg. Llundain, tu dal. 183, yn yr hwn draethawd mae yr awdwr yn tystio, "Fod yr arferiad o gymuno plant wedi bod, o leiaf, chwe' cant o flynyddoedd." Dr. Wall hefyd a gyduna â Pierce, ond fod yr olaf yn tueddu i estyn y cyfnod i ddeg cant o flynyddoedd, yn hytrach na chwech. Dywed Pierce, "Mai coleddu yr athrawiaeth o draws-sylweddiad a fu yn achos iddo gael ei roddi heibio yn eglwys Rhufain; ond ei fod yn parhau yn yr eglwys Roegaid drwy ei holl gangenau, lle nad yw yr athrawiaeth wrthun o draws-sylweddiad yn cael ei chredu." Dywed yr awdwr yn mhellach, "fod Bedydd a Chymundeb Babanod yn gorwedd ar yr un sylfaen; o ganlyniad y dylai y rhai sydd yn arfer y naill arfer y llall hefyd." Dywed, "fod y gwrthddadleuon a godir yn erbyn y naill, yr un mor briodol a chadarn yn erbyn y llall." Yn y drydedd ran o'i draethawd, mae yn ateb y gwrthddadleuon a godir yn erbyn cymundeb plant. Yn y bedwaredd ran mae yn dwyn yn mlaen y buddioldeb a ddeilliaw o gymundeb plant. Mae yn enwi deg o fanteision dros yr arferiad; nodaf dri o honynt: Yn gyntaf, "Y byddent yn fwy cyson â hwy eu hunain, tra yn dadlu dros aelodaeth babanod, drwy

roddi cymundeb iddynt." Dywed nad yw y Bedyddwyr yn dweyd dim yn fwy grymus ar y pen hwn na phan y dadleuant, yn ol eu harferiad eu hunain, gan ofyn, "Pahan na roddem gymundeb i'r plant, yn gystal a bedydd ac aelodaeth?" A barna, "Pe bae cymundeb yn cael ei roddi i'r babanod, y byddai llai o wrthwynebiad gan y Bedyddwyr i fedydd babanod." Mae yn sicr y gwelai y Bedyddwyr fwy o gysondeb yn y Taenellwyr pe rhoddent gymundeb i'r plant yn gystal a bedydd; ond mae yn amheus genyf a welent ddigon o gysondeb i'w tueddu i fabwysiadu yr olaf, pe rhoddid y cyntaf i'r plant.

Y PARCH. CHARLES SPURGEON,

MAB Y PARCH. CHAS. H. SPURGEON.

Charles Spurgeon a anwyd yn Nightingale Lane, yn amgylchoedd Llundaïn, Hydref 20, 1856. Y mae efe yn un o ddau efaill-feibion y Parch. C. H. Spurgeon, pregethwr blaenaf yr oes, a'r hwn a alwyd gan Carlyle, "y diweddfaf o'r Puritaniaid." Mae Thomas, y gefaill-fab arall, newydd ddychwelyd o Australia, wedi bod yno dair blynedd er mwyn ei iechyd.

Mae cynydd y ddau bregethwr ieuainc hyn yn rhyfeddol o addawol, ac yn debygol o gadw mewn anrhydedd yr enw hwnw ag sydd wedi dyfod yn air teuluaidd yn mhlith cymaint o deuluoedd Cristionogol. Pan yn naw oed gwahoddwyd Charles, gyda ei frawd Thomas, i gyfarfod cyhoeddus yn y *Metropolitan Tabernacle*, a gedwid yno gan yr *United Kingdom Band of Hope*, yn Ionawr, 1865. Dywedodd o flaen y gynulleidfa fawr, ei fod bob amser wedi bod yn llwyr-ymataliwr; ac yn nghanol llong-gyfarchiadau anrhegwyd ef â medal arian fel cof-arwydd o'r amgylchiad. Y mae efe wedi llafurio yn galonog o hyny hyd yn awr gydag achos dirwest.

Addysgwyd Charles Spurgeon yn *Camden House School*, Brighton. Yma yr oedd yn nodedig fel chwareuwr *cricket*, ac un o'r rhai mwyaf bywiog

mewn pob chwareuon. Er nad oedd mor nodedig a'i frawd fel dysgwr, eto yr oedd efe bob amser yn cadw yn mlaen yn anrhydeddus, a llwyddodd i enill rhai gwobrwyon gwerthfawr. Ar ol myned trwy gwrs canmoladwy o addysg, gadawyd yr ysgol gan y brodyr yn 1874. Dychwelasant i Balham, a pharotoisant at orchwyl mawr bywyd Yma eu llwybrau, ag oeddynt o'u mabandod wedi bod yn yr un cyfeiriad, ddechreuasant ymwahanu. Cymerodd Thomas gyfeiriad celfyddyd (*art*), a chyrrhaeddodd gryn fedrusrwydd mewn cerfwaith; tra y bu i Charles, diwydrwydd yr hwn, yn gysylltiedig a phenderfyniad cryf, fyned i swyddfa *city shipping firm*.

Cymerodd trôedigaeth Chas. Spurgeon le tra yr oedd efe yn byw yn Brighton. Yr oedd efe yn marchogaeth *pony* dall, ac yn cael ei ddilyn gan gyfaill Cristionogol. Trodd eu hmdydddan i gyfeiriad crefyddol. Daeth i wlawio, a chwiliasant am gysgod o dan goeden. Disgynodd Charles, a phenliniodd y ddau ar y glaswellt tra yr oedd ei gyfaill yn gweddio. Yn ystod y gymdeithas fer hon y torodd gol-euni llachar y gwirionedd ar ei galon ieuanc, a chafodd ei serchiadau cynes a'i wasanaeth o hyn allan eu cyflwyno i'r Arglwydd. Hwn oedd y tro-bwynt at yr hwn y bu addysg a gweddiâu cartref o hyd yn cyfeirio. Cafodd y ddau frawd eu *bedyddio* yr un pryd, tua'r addeg hono, gan eu tad, yn y Tabernacl, a'u derbyn gyda eu gilydd yn aelodau o'r eglwys.

Yn dilyn hyn daeth dymuniad i ymflyd mewn rhyw waith dros Dduw. Ymfynwyd am dano drwy weddi, a phan gafwyd o hyd iddo, gweithiwyd ef allan mewn dibyniaeth ar Dduw am ddoethineb a nerth. Yr oedd hyfforddiant foreuol yr ieuencyd hyn yn hynod fanteisiol, a darfu iddynt fwynhau breintiau cartref a'u cyfaddasodd hwy yn neillduol i'r weinidogaeth. Y llef o Macedonia, oesoedd yn ol, "Tyr'd drosodd a chymorth ni," a ddaeth oddiwrth *orsaf fechan* mewn rhanbarth boblogaidd iawn o Chatham Road, Wandsworth Common, a chyrrhaedd-

odd Nightingale Lane, lle y cafodd ei hateb gyda pharodrwydd gan y ddau efell-frawd. Ymwelasant a'r lle hwn, a chanfyddasant fod cyfarfodydd yn cael eu cadw yn nhy garddwr. Sefydlasid yr orsaf hon gan Mr. Rides amryw o flynyddau yn ol, ac yn awr yr oedd yn methu i raddau dod o hyd i lefarwyr. Yr oedd y dyn da hwn yn cael ei barchu yn gyffredinol yn mhlith ei gymydogion, a phrofodd ei sel a'i yni difino yn gynorthwy effeithiol i'r achos.

Llafuriasant yma gyda eu gilydd, ac yn fuan cymerwyd y gwaith o adeiladu capel, yr hyn yn wreiddiol a friadwyd gan Mr. Rides, mewn llaw gan y ddau frawd. Yr oedd bron a chael ei orphen pan y gorfodwyd Thomas Spurgeon gan waeledd ieched i hwylio am Australia. Cynaliwyd cwrdd ymadawol yn ystafell fechan y *Mission Room*. Yr oedd y lle yn orlawn, a'r cyfarfod yn hynod effeithiol. Y mae yn rhaid fod y fath ddatganiad o gariad a pharch didwyll oddiwrth y Cristionogion isel ond difrifol hyn yn peri boddlonrwydd mawr iddo, fel prawf nad oedd y gwaith o lafurio yn eu plith wedi bod yn ddilwyddiant.

Wedi ei adael i fyned yn mlaen â'r gwaith ei hunan, teimlodd Mr. Chas. Spurgeon y llafur ychwanegol a ddygai arno. Yr oedd y pryd hwn mewn *business*, ac heblaw y cyfarfodydd ar y Sabboth, cynaliai ddau, ac yn fynych dri, o gyfarfodydd nosweithiau yr wythnos.

O'r diwedd gorphenwyd yr adeilad cyfleus a chysurus, ac agorwyd ef yn rheolaidd gan y Parch. C. H. Spurgeon. Yr oedd llafur ei fab Charles fel hyn yn cael ei fwyhau. Yr oedd ganddo holl ofal y capel hwn; yr unig gynorthwy a gaffai oedd gan gyfaill ieuanc mewn rhai pethau bychain.

Er na ddarfu ei dad erioed geisio ei berswadio ef i ddyfod yn bregethwr, yn ddiamheu yr oedd yn atebiad i lawer o weddïau a ddyrchafwyd gan y rhieni, pan y teimlodd Charles y rheidrwydd arno i adael ei alwedigaethau masnachol i fyned i'r *Pastor's College*, gyda'r bwriad i fyned i'r weinidogaeth,

yn 1877. Yma, oblegid ei addysg uwchraddol, daeth yn fuan yn o'r ysgolheigion blaenaf, gan ychwanegu at y Lladin a'r Groeg, yn mha rai yr oedd efe yn hyddysg yn flaenorol, Hebraeg a phynciau cyffredinol duwinyddiaeth.

Yn y cyfamser daeth yn amlwg ei fod yn gymwys at faes mwy helaeth yn ngwaith yr efengyl nag oedd yn *Chatham Road Chapel*. Ni allasai y gynulleidfa fod yn fawr mewn capel mor fychan; ac er na ddefnyddiai eiriau hirion nag egluriadau ffraeth ag oedd-ynt uwchlaw dealltwriaeth ei wrandawr, eto yr oedd yn eglur fod ei bregethau yn cyfateb dosbarth mwy diwylliedig.

Wrth ymadael o'r maes llafur hwn, cafodd ef a Mr. Thomas Spurgeon (yr hwn yn awr oedd wedi dychwelyd o Australia), eu hanrhegu gan y gynulleidfa â thysteb hardd, yn gynnwysedig o ddwy-ar-hugain o gyfrolau ar dduwinyddiaeth. Yn achlysurol yr oedd wedi traddodi pregethau mewn gwahanol fanau yn Lloegr, y rhai a ddilynyd â llwyddiant mawr; cafodd llawer o eneidiau eu hargyhoeddi. Yn mhlith lleoedd eraill, ymwelodd â Cambridge, Oxford, ac Isle of Wight, ac amryw o'r trefydd mawrion llaw-weithfaol. Yr oedd y llwydd bendithfawr yn rhagaddaw iddo safle sydd erbyn hyn wedi ei gyrhaedd.

Yn 1879 derbyniodd alwad oddiwrth y gynulleidfa yn South Street, Greenwich. Yr oedd efe wedi pregethu no unwaith neu ddwy, a phob tro yr oedd yr adeilad hardd yn orlawn. Yr alwad, ar ol ystyriaeth weddigar, a dderbynwyd, ac aeth Mr. Charles Spurgeon i'w faes gweinidogaethol cyntaf yr hydref diweddfaf, yn yr oedran o dair-ar-hugain oed. Yr oedd yr eglwys i'r hon y cafodd alwad, wedi dadfeilio i sefyllfa farwaidd ac isel; nid oedd yr aelodau ond ychydig, ac heb fugail i'w blaenori. Yr anhawsderau hyn welodd Mr. Spurgeon, ac ymdrechodd yn eu herbyn. Cafwyd buddugoliaeth ar ddi-frawd, ac y mae wedi cael ei fendithio yn fawr gan yr Ysbryd Glan er iachawdwriaeth llawer o eneidiau yn Green-

wich. Y mae yr adeilad ag oedd o'r blaen bron yn wag, yn awr yn cael ei lenwi âg yn agos i fil o wrandawyr. Mae rhai pobl amheugar (a pha le nad ydynt hwy?) wedi bod yn dweyd eu meddwl, gan awgrymu fod y torfeydd yn cael eu tynu gan y swyn oedd yn enw ei dad, ac na byddai y cynhyrriad yn amgen i ryfeddod naw diwrnod. Y mae dygwyddiadau dilynol wedi dangos mor ddisail oedd eu hopiniynau a'u dysgwyliadau ofer. Teimlwn yn dra hyderus fod dyfodiant o ddefnyddioldeb mawr o flaen Mr. Charles Spurgeon. Y mae efe yn bregethwr pobl-ogaidd, oblegid ei fod yn syml, yn ddi-frifol, ac efengylaidd. Rai gweithiau mae ei bregeth yn twymno yn eirias loew o farddoniaeth naturiol a rhydd. Nodweddau mwyaf arbenigol ei bregethau ydynt eu tuedd ymarferol, difrifoldeb dull, sydd yn anfyfych yn methu effeithio ar galonau y gwrandawyr.

Hyderwn y gweddia ein darllenwyr am i'r Ysbryd Glan orphwys arno ef a'i lafur yn yr efengyl. Mae presenoldeb ei frawd, Mr. Thomas Spurgeon, yn Llundain, ar hyn o bryd, yn gysur ac yn gefnogaeth fawr i'r Parch. C. H. Spurgeon, yn ystod ei arosiad yn Mentone, lle mae wedi myned am adnewyddiad iechyd a nerth.—*O'r Christian Herald and Signs of the Times.*

ADOLYGIAD Y WASG.

The Life and Work of St. Paul. By F. W. FARRER, D.D., F.R.S. E. P. Dutton.

Mae amryw enwogion o bryd i bryd, wedi bod "yn treio eu llaw" ar fywyd a llafur yr Apostol Paul. Enwn rai:—Renan, gyda llaw gelfydd darlunydd, ond yn ddall i rinweddau moesol a chrefyddol dyn Duw. Conybeare a Hawson yn ardderchog am fanylion, ond yn ddiffygiol mewn cymeryd golwg eang ar ei brif nodweddau. Dr. Lewin a wnaeth gais i roi Paul ar len ei amserau, er nid yn neillduol lwyddianus. Matthew Arn-

old a amcanodd roddi enaid duwinyddiaeth yr Apostol yn ei "St. Paul and Protestantism," a llwyddodd yn dda iawn, meddir, i adael yr enaid allan. Mae nifer o weithiau llai ar y pwnc, gan Dr. Iron, Mr. Barnes, Dr. Eadie, a niter afrifed rhy luosog i'w cofa yma. Y mae rhai esboniadau, megys eiddo Jowett, Stanley a Lightfoot yn taffu goleuni mawr ar ddysgeidiaeth Paul mewn rhai cyfeiriadau; eto i gyd, gellir dweyd fod achwyniad Chrysostom yn briodol i'w yngan eto, sef nad yw yr Apostol yn cael ei adnabod yn mhlith Cristionogion fel y dylai. Y mae lle, gan hyny, i hanes arall o Apostol Mawr y Cenedloedd. Gwelodd Cannon Farrar hyny, er yn ol ein barn ni, nid yw wedi bod yn llwyddianus i lenwi yr angen. Dywed mai ei amcan oedd rhoddi argraff gryno, gywir, a dealladwy o ddisgeidiaeth Paul, o'r dadleuon yr oedd ynddynt, o'r amgylchiadau a dynent allan ei ddywediadau, yn athrawiaethol ac ymarferol, o nodwedd fewnlol ei dduwinyddiaeth yn ei wahanol agweddau, o'i Epistolau yn y cyfanswn, ac o bob Epistol ar ei ben ei hun. Dyma oedd amcan y Cannon, ond erys heb ei gyraedd—mae y gwaith yn aros i awdwr dyfodol. Mae ei ddarluniadau yn eithafol, o'i ragoriaethau a'i wendidau. Mae y diffyg eithafol hwn yn fwy amlwg yn y gwaith hwn nag yn ei *Life of Christ*, am yr achos ei fod yn fwy hyf gyda un oedd yn nes i safon ddynol. Y mae y Cannon yn ysgrifenu, fel pe buasai ganddo ef a'i ddarllenwyr gyflawnder o amser. Defnyddia benod i draethu yr hyn allasai ei ddweyd mewn paragraph. Yn y modd amleiriog hwn y darlunia droedigaeth yr Apostol. Nodir y pethau oedd yn rhaid fod, a'r pethau tebygol.

Onid amcan penaf yr awdwr oedd ceisio rhoi enaid duwinyddiaeth yr Apostol. Er gweled y modd y llwyddodd, rhaid sylwi y modd y gwna drafod y llythyr at y Rhufeiniad. Oblegid hwn yw yr Epistol, yn yr hwn y gesyd yr Apostol athroniaeth crefydd allan gyda'r helaethrwydd mwyaf. Meddai yr Epistolau eraill addysg a chyfaddas-

rwydd neillduol at amgylchiadau neillduol eglwysi a phersonau. Ond mae'r Epistol at y Rhufeiniaid yn fwy cyffredinol. Yr oedd yr eglwys a'r Apostol yn ddyeithr i'w gilydd. Amcanai yr Apostol yn yr Epistol roddi ar ddeall beth oedd yr efengyl a bregethai yn Asia Leiaf, ac yr oedd yn barod i'w phregethu yn Rhufain hefyd. Tywyll ydyw traethiadau y Cannon yn y cyf-eiriad penodol hwn a gymerai iddo ei hun. Os oes rhai pethau anhawdd eu deall yn ysgrifeniadau Paul, yn ddiâu, y mae Cannon Farrar yn eu gwneyd yn fwy felly. Amcan bywyd Paul oedd gwneyd Cristionogion. Prif hanfodion y cymeriad Cristionogol ganddo ef ydoedd *ffydd a chyfiawnder*. *Ffydd* ydyw gair Paul am y gallu o weled a byw yn mhresenoldeb yr anweledig. *Cyfiawnder* yw gair Paul am gymeriad, ac y mae yn well gair na ddefnyddiwyd gan neb ar ei ol. Cyfiawnder ydyw cymeriad wedi ei adeiladu ar linellau union, yn gywir yn ol y gwir safon—fel y mae yn Nuw, ac fel yr amlygwyd ef yn Nghrist.

Mae y maes yn agored eto i ysgrifenydd a esyd allan brif linellau y cymeriad Cristionogol a ddysgir mor ardderchog yn Epistolau Paul; ac i'r awdwr a fedr weled pa mor bell yr oedd dysgeidiaeth yr Apostol yn tarddu allan o'i brofiadau ymarferol. Mae pob dysgawdr mawr yn dysgu yn ysgol profiad beth a amcana ddysgu i eraill. Oni welir delw o'r Apostol yn ei ysgrifeniadau ?

Y PRINCETON REVIEW.

Un o'r cyhoeddiadau mwyaf pwysig a gyhoeddir yn y wlad hon trwy y wasg Seasonig, yw'r *Princeton Review*, cyhoeddedig yn ninas New York. Pwysig a feddylwyf yn ei berthynas a'r byd crefyddol. Rhaid addef fod ein cyhoeddiadau Americanaidd—y rhai gwyddonol, traethodol, ac athronol, yn cael eu tryliwio gan resymoliaeth ac amheuaeth yr oes. Gwneir hyn mewn rhan er dilyn rhai o gyhoeddiadau poblogaidd Ewrop; ac mewn rhan i ymglyfaddasu i chwaeth a meddwl cy-

hoedd lluosog yn y wlad hon—mwy lluosog fe allai nag y bu er's 80 mlynedd. Nid yw ein prif fisolion Seasonig, y rhai a neillduir i'r gwyddonau, &c., yn ymddiriedol fel cynrychiolwyr meddwl crefyddol yr oes; ac mewn rhai engreifftiau mae eu dylanwad yn niweidiol a drwg. Cyhoeddiad adfywiedig yw y *Review* dan sylw. Mae dan nawdd dyn arianog a chrefyddol, ac y mae yn gysegredig i hyrwyddo, cynrychioli, ac amddiffyn crefyddolrwydd yr oes; ac mae yn dda genym weled ei fod yn myned at y gwaith gydag yni ac ysbyrd teilwng o'i alwedigaeth. Cyflogir i'w wasanaeth ymenyddiau goraf yr oes yn y wlad hon ac yn Ewrop. Dyma enwau rhai o'i *contributors*:—Theodore Woolsey, Llywydd Porter o Goleg Yale; Goldwin Smith, Mark Hopkins, Dawson, o Montreal; McCosh, o Princeton; Dr. Wm. Taylor, Henry Copee, Francis Wharton, a lluwaws eraill.

Mae yn iechyd i enaid dyn i weled ysgolhaig fel Porter, o Yale, yn gafaelyd yn rhai o ensyniadau neu gau-resymau Huxley, Spencer, a'r cyfryw, yn erbyn Cristionogaeth, yn eu dadansoddi, eu datguddio, a'u gwrthbrofi.

Edrychwyf ar y cyhoeddiad hwn yn gaffaeliad i Gristionogaeth yr oes. Y mae yn un o'r cyflegrau trymion i ysturmio gweithiau y gelyn o bell, a gwna lawer i gadarnhau ffydd sigledig llawer dyn ieuanc a gam-arweinir gan resymoliaeth ac amheuaeth. Gresyn yw fod Huxley, Draper, Haeckel, a'u cydamheuwyr, yn cael eu darllen, a'r atebion grymus, dysgedig a thrylwyr a roddir iddynt yn cael myned heibio yn ddisylw. Os oes rhai o'm brodyr yn y weinidogaeth yn ansicr pa lyfr a brynant nesaf, cyngorwn hwynt yn ostyngedig i edrych i mewn i'r cyhoeddiad galluog hwn. H. O. R.

Oshkosh, Wis.

—Pan unwaith y gallo anffyddiaeth berswadio dynion y cânt farw fel anifeiliaid, y mae yn fuan yn eu dysgu i fyw fel anifeiliaid hefyd.

AMRYWIAETHAU.

"Blwyddyn Newydd Dda i Chwi."

"Blwyddyn newydd dda i chwi!" ydyw gwir ddymuniad y WAWR i'w holl dderbynwyr, yn mhob man. Eu cyfarchiad calonogol hwythau yn ol, ni dybiwn, fydd yn yr un geiriau. Fe allai y bydd ambell un yn gynesach na'r llall, ac a ddywed gyda gwên a pharabliach, "Wel, blwyddyn newydd dda i tithau, WAWR anwyl. Buais yn meddwl am danat lawer tro yn ystod y blynyddau celyd diweddaf, ac yn ofni clywed o hyd dy fod wedi marw; ond ti fuost fyw er gwaethaf pobpeth, a go-beithiwyf o 'nghalon mai llwyddo i fyw a wnai yn hir eto!"

Ai tybed fod un a ddywed (nid Bedyddiwr), "Dyna gyfarchiad hynaws; Blwyddyn newydd dda i tithau, WAWR, yr wyt yn llefaru pethau da; ond da ti, paid a son cymaint am fedydd. Paid a gadael i Cefni adnewyddu yr hen ddadl hono; alla'i aros clywed trafod y pwnc—mae megys picellau yn myned trwy fy nghalon pan glywaf son am dano." "Blwyddyn newydd dda i ti, WAWR," ebe'r llall (nid Bedyddiwr), "yr wyf yn dy hoffi ar lawer ystyr, ac yn dderbyniwr cyson, ond dymunwn i ti rwystro y dyn o Wisconsin yna i ysgrifenu cymaint dros gymundeb caeth—gadawer iddo ysgrifenu faint a fyno ar Fedydd, ond boed iddo dewi son am hwnw."

Bydd derbynydd arall yn ateb cyfarchiad y WAWR yn fwy diofn, ac yn dyweyd, "O'r goreu, WAWR, diolch i ti am dy ddymuniad da. Yn awr gofala, beth bynag fo, i fod yn ffyddlawn i Lyfr y llyfrau; 'Llefa a' th geg, ac nac arbed,' yn iaith hwnw, beth bynag fydd y canlyniadau."

Atebiad y WAWR ydyw, "Hyd y byddo yn bosibl ymdrechaf ddilyn heddwch a phawb, a pheidio tramgyddo neb—ond dylid cofio beth yw fy enw—Y WAWR—gwasgaru goleuni. Dylid cofio mai fy ngwasanaeth arbenigol yw gwasgaru goleuni y gwirionedd dwyfol, fel y mae ein pobl ni bob

amser yn proffesu gwneyd. Ddarllenwyr hoff, na foed neb o honoch yn caru y tywyllwch yn fwy na'r goleuni."

Y Parch. Dr. Cefni Parry.

Llon-gyfarchwn Dr. Cefni Parry ar dderbyniad yr arwydd anrhydeddus hwn o'i deilyngdod, sef y teitl o D. D. Da genym fod yr arwydd hwn o barch wedi dyfod o Brif-Athrofa mor gyfrifol, ac mewn dull mor reolaidd, ac wedi ei gyflwyno am resymau mor deilwng. Gwyddom y bydd y gradd o D. D. yn asio yn naturiol ag enw y Parch. H. C. Parry (Cefni). Ond yn lle gwneyd dau neu dri o enwau iddo ef, barnwn mai y peth doethaf fydd galw ein brawd rhagllaw fel hyn: Dr. Cefni Parry. Os teimla neb anhawsder i acenu yn briodol yr enw newydd, cyngorwn y cyfryw i ymarfer gwneyd hynny, trwy ddarllen yn ofalus ei bregeth ragorol yn y rhifyn hwn o'r WAWR.

GOFYNIAD.

At y Parch. Ll. Rees, Johnstown, Pa.:

Gan eich bod wedi dangos y fath allu ymdriniadol yn yr ysgrifau ar "Anffaeledigrwydd Crefyddol" yn y WAWR, a'ch osgo at drin pob peth yn athronyddol, dymunaf gyflwyno y ddau ofnyiad canlynol i'ch medrusrwydd:

1. Pa beth yw y darnodiad athronyddol goreu o wirionedd, a daraw eich meddwl chwi?

2. A ydyw y term meddylwyr rhyddfrydig (*liberal thinkers*), fel y defnyddia anffyddwyr ef arnynt eu hunain, yn briodol yn ngwyneb yr hyn yw gwirionedd, yn ol y darnodiad mwyaf athronyddol o hono?

Carbondale, Pa. J. W. EDWARDS.

UFFERN.

Ffwrn eirias wynias annuw—hyll beiriant
Lle bwrir pob diddau;
Llyn diwaelod, Hawn dillau,
Dyna le tost dan lid Daw!

R. AB GWILYM DDO.

Barddoniaeth.

CYWYDD

*Anerchiadol i'r Parch. E. MORDDAL
EVANS, ar adeg ei Briodas a Miss
LIEBIE V. EVANS, Palmyra, O.*

Mae urddas i ti, Morddal,
Oedai ddod—wyt wedi 'i ddal;
Dy ddysgwyliad mad a mwy,
Da odiaeth a chlodadwy,
Ddaeth i'th ran yn gyfran gyfrwys,
Un wir ddyddan, un lân, un lwsy;
Un gu fwyn, mun gyfanedd,
Iraidd gu, a hardd ei gwedd;
Dy galon beidia gelu
Dy barch mawr hir, cywir, cu,
I un odiaeth atdyniadol—
Ust! eitha' gwir, a ge'st i'th go'l.

Hynod ei ffordd ydyw ffawd!
A henffych, mai nid anffawd.
A reola yr heulwen,
A wena'n awr yn ein nen,
Mae ryw ffawd i'n brawd yn braf,
Un o haniad dirionaf,
Wedi ymwel'd, ydyw mae,
Pw! teg, ac nid "*fel pe tae*"
Ond sylweddol, fuddiol ferch,
A gafodd ef yn guferch;
Un o anian unionawl,
Un hawddgar, a wasgar wawl.

Gwrs o'i blaen ffawd a daenodd
Oleu len o'r wên a rodd,
At Gabintwr teg bwyntiodd,
I'w loni fe mewn hylawn fodd.
Yn ei fasnach y bachodd,
A mwy da ffawd a'i hamdodd;
Dysgleiriodd, pelydrodd i'w le,
Ei hyfryd a'i thirion nwyfre.
Llythyrgodau, llwythir gwed'yn,
Yn eu rhod er dod i'r dyn;
A degau o'r gym'dogaeth
Yn siriol yn ddyddiol ddaeth,
A gweini meddyginiaeth
At hyn oll iddynt a wnaeth.
Ag iechyd gwyneb-gochodd
Y gwael ei wawl, rhyfeddawl fodd!
Hyn a llaw i'w wellhau ef,
E d'w'nodd ffawd y wiwnef,
A chwaneg ga'dd o degwawr
Na allwn ni enwi'n awr;
Ond y benaf a'r oraf oll
O degwawr, a'r fwyaf digoll
Yw ei Libbie gu ei gwên,
Hon huliodd ef a heulwen;
A'i henw fel ei hunan,
Iddo ef yn ddiwahan;
Evans oedd y fun hyfwyn,
Hyn heb gél oedd fêl oedd fwyn,

A Evans oedd yntau hefyd,
Evans parha hitha' o hyd.

Cyfaddasrwydd rhwydd eu rhin,
Er llwydd da ebrwydd dibrin,
Welir yn eithaf golau,
O hyn o ddweyd yn y ddau.

O, frawd Morddal, dal yn dŷn,
Er gweled gwaetha'r gelyn,
Yn D'wysog o blaid Iesu,
Baidd y dasg a bydd o'i du;
Ei faner cwyd i fyny,
A hoen llon o flaen y llu;
I godi'th waith gyda thi,
Hawlia obaith dy Libbie,
I barhau dan 'r iau a roes
Yr Iesu hawddgar eisoes;
Y ddwy iau ymdoddo i'w
Gilydd nes dod yn guliw.
'R iau naturiol, ysbrydoler
Yn wech ei swyn o uwch y ser;
'R iau ysbrydol, naturioler,
Yn syw ei swydd o is y ser;
Toddi, ymdoddi yn deg,
A wnelont mewn duwiolog,
Ac yna heb son am gynen,
Uffudd y b'och, a chwi fydd ben.

G.

CYFARCHIAD I'R WAWR.

I'r WAWR 'rwy' yn dymuno,
Pob llwyddiant i barhan,
I enill pob Bedyddiwr
I'w derbyn a'i mwynhau;
Gwrandawyr a gwrthgilwy'r
O deuwch un ac oll
I dderbyn ein cyhoeddiad,
A thalu yn ddi-goll.

Pittsburgh, S. S. D. W. ROWLANDS.

DIENYDDIAD IOAN FEDYDDIWR

Dienyddiwyd Ioan addien—drochw'r,
Drwy drachwant cenfigen!
E gawn i wyr o gynen
Drwy eu bâr dori ei ben.

LYWARCH.

NOAH.

BUDDUGOL YN EISTEDDFOD CONWY.

Noah gyfiawn a gafodd—fario'n fyw
O'r hen fyd pan foddodd;
Ai i'w dy clyd—Duw a'i clodd,
A damniol fyd gondemniodd.

ALAFON.

'R HEN FLWYDDYN A'R NEW-
YDD.

(I BLENTYN.)

Pwy aeth i fwrdd bron yn awr,
Heb ôl traed yn yr eira mawr?
Yr hen flwyddyn ymaith aeth,
Och'neidio a ffarwelio wnaeth.

'Nawr wrth ein drws arall sydd,
Na welwyd mo'ni unrhyw ddydd
O'r blaen, a mew'n y daw yn rhwydd,
A chymer gadair yr hen flwydd.

Yn ddstaw mae gerllaw y tân,
A chyfrol ysgrifena 'n fân,
Gan nodi ein holl hanes ni,
Ein drygau oll a maint ein bri.

A phan y ddalen olaf oll
Fo wedi 'i llenwi yn ddirgoll,
Cyn y dydd yr â i fwrdd,
Heb dd'od drachefn am byth i'n cwrdd.

Ni fedr neb ddweyd i ba le,
Tu draw i'r ser yn entrych ne';
Ond yn y llyfr hanesiol hwn
Yr edrych Duw â'i engyl, gwn.
Efelychiad J. E. H.

Y FLWYDDYN NEWYDD.

O, flwyddyn oer, beth genyt sy?
"Meddaf addewid gwanwyn cu."

Beth yw'r chwedl sydd heb ei rhoi?
"Chwedl o roddion i' th amdoi."

Beth at fy nrws a ddygi di?
"Canau dyeithr o uchel fri."

Beth am drallod wnei di ddweyd?
"Dim ond 'r hyn wna Duw da wneyd."

A ymddiriedaf it', ddyeithr un?
"Gwnei, Ef dd'wedodd, 'Cymer gysur' cun.
Efelychiad J. E. H.

DAU ENGLYN

*Ar dderbyniad y WAWR, pan oedd yr Haul yn
machludo.*

Pan Haul hyd yn machludo—'e dorodd
GWAWR dirion i'm deffro;
Trwy wyll nos y du nos, do,
'E dreiddiodd y WAWR drwyddo.

Pan oedd raid i enaid anian—gilio
O'n golwg i'w drigfan,
Yn ei le daeth y WAWR lan
O *Utica*.

HEN LANC O CAMBRIA.

Y MAES CENADOL.

GAN Y PARCH. W. F. DAVIES, NANTICOKE, PA.

Mae Carey a Thomas yn barod i gy-chwyn am faes eu llafur, ond b'le yr oedd yr arian at eu treulion? Nid oedd yn llaw Trysorydd y Gymdeithas ond rhyw gan' punt, ac yn angenrheidiol dros bum' cant, am fod teulu Carey i fyned, ac nid ei fab hynaf yn unig, fel y bwriadwyd ar y cyntaf. Awd at y gwaith o ddifrif i gasglu, ond derbyniad oer a gafodd y casglyddion mewn llawer man. Nid yr oll o'r eglwysi oedd yn cydweled a'r symudiad; felly ofer oedd dysgwyl iddynt gyfranu tuag ato. Er hyn oll, ni ddigalonwyd. Cymerodd pethau hynod le mewn cysylltiad â'r ymdrech hono. Aeth Mr. Thomas ar ei daith gasglyddol i Worcester, a bu yn frwydr galed cyn cael caniatad i gasglu at y fath achos yn y capel. Beth bynag, llwyddwyd yn y diwedd. Pan aed â'r ddysgl oddiam-gylch, rhoddodd hen wraig dlawd yr olwg bum' swllt iddi; ac yn foreu dranoeth, cyn bod Mr. Thomas yn ymadael, daeth ato, a'r dagrau yn llanw ei llygaid, a mawl yn ei genau, ac estynodd iddo drachefn un-swllt-ar-bymtheg a chwe' cheiniog yn ychwaneg. Gofynwyd ei henw, a dywedodd, "Gosodwch fi i llawr yn *lluch a lludw di-werth*."

Ar yr un daith aeth Mr. Thomas i Gaerbaddon; pregethodd i'r brodyr, ac yna dywedodd ei neges; ond er ei ddigalondid, nid oedd y brodyr da yno yn caniatáu i'r gwr dyeithr i gael casgliad at y fath beth. Nid hawdd oedd cael llonydd gan Mr. Thomas wrth yn unig ddweyd, "Na," wrtho. Parhau i wasgu yr achos at eu calonau yr oedd efe; ac yn y diwedd danfonodd rhyw wraig geiniog iddo. Diolchodd yn galonog am dani, a dywedodd y buasai yn gosod *Caerbuddon, un geiniog!* Yr oedd hyn yn ddigon—agorwyd y drws ar unwaith, a chafwyd casgliad o ddwy-bunt-ar-hugan, chwe' swllt, ac wyth a dimai. Lluoedd o amgylchiadau cyffelyb allem nodi, y rhai a brofent y myn Duw gario ei waith

yn y blaen, ac y gwna ete ei ffordd i galonau dynion er gwaethaf pob peth.

Wedi cael y swm gofynol galwyd cwrrd ymadawol yn Leicester, yr zafed o Fawrth, 1793. Yn y cwrrd hwnw ychwanegwyd 11 o frodyr da at y bwrdd trefniadol. Yn awr yr oedd pob peth yn barod i'r brodyr dewr i fyned i'w taith. Cychwynasant i Ryde, Isle of Wight, lle yr oedd llong yn rhwym i'r India. Dydd llawen oedd hwn i Carey, a dydd yr oedd wedi dysgwyl yn bryderus am dano. Ond buan y trowyd ei lawenydd yn dristwch. Cyn codi yr angor na lledu yr hwyliau, derbyniodd y capten lythyr yn gorchymyn peidio cymeryd neb i'r llong heb drwydded oddiwrth y cwmni. Wedi clywed hyn dychwelasant i dir. Brysiodd Mr. Carey i Lundain mor fuan ag y gallodd, mewn gofid a thristwch mawr. Wedi clywed y newydd, yr oedd hyd yn nod Fuller yn credu fod y mudiad wedi myned yn fethiant hollol. Ond nid felly. Daeth bendith o'r tro hwnw, oblegid cyn eu bod yn barod yr ail waith i gychwyn, yr oedd Mrs. Carey wedi dod yn foddion i fyned gyda ei phriod, yr hyn oedd yn gysur mawr iddo. Wedi gosod pob peth mewn trefn, cawsant gludiad mewn llong o'r enw *Kron Princessa Maria*, enw yr hon a gofir gyda pharch pan na fo darn o honi yn bodoli, am gludo yr enwogion Thomas a Carey.

Ar y 13eg o Fehefin yr oeddent oll yn y llong, a'u gwynebaw tua gwlad ag oedd bymtheg mil o filldiroedd i'w mordwyo cyn ei chyrrhaedd. Cyn cychwyn, dywedodd Carey, "Mae y llong wedi dyfod; mae yr arwydd wedi ei roddi; mae y magnelau wedi eu tanio, ac yr ydym ni yn myned gyda gwynt teg a dymunol. Ffarwel, frodyr a chwirydd anwyll! Bydded i Dduw Jacob fod yn eiddo i ni a chwi-thau, ar dir a môr, am amser ac i dragwyddoldeb" Codwyd yr angor, lledwyd yr hwyliau, a gadawodd y llong yr ochr hon ar foreu teg, ac ynddi lestr etholedig i Dduw i ddwyn ei enw i drigolion India.

Nid doeth fyddai nodi hanes eu taith, ond nodwn un peth yn unig mewn cy-

sylltiad â hi; hyny yw, i Carey a Thomas, tra arni, gyfieithu Llyfr Genesis i'r Bengalaeg. Trwy fod yr eunuch yn cynorthwyo y saer, a'r saer yn cynorthwyo yr eunuch, yr oedd gwaith yr Arglwydd yn myned rhagddo.

Y CHWORYDD A'R GENADAETH.—

Credwyf y dylai y chwirydd, llawer o ba rai sydd yn gwneyd gwaith rhagorol mewn cysylltiad a'r genadaeth, gael mwy o sylw genym nag y maent. Son-iwn yn fynych am yr enwogion Carey, Ward, Judson, Williams, Clough, &c., ond anfynych iawn am wragedd yr enwogion uchod, yn nghyda llawer chwaer enwog ag sydd ar y maes yn bresenol. Duw yn unig a wyr y caledi a ddyodd-efodd gwagedd y gwyr da uchod wrth eu canlyn o fan i fan ar eu teithiau hirfaith. Wrth ddarllen bywgraffiadau Judson ac eraill, nis gallwn lai na gwel-ed a theimlo fod yr un ysbryd hunan-berthol yn hynodi y gwagedd, ag oedd yn meddianu eu gwyr. Yn mhlith lluwaws mawr o chwirydd rhagorol ydynt ar y maes heddyw, mae dwy yn gwir deilyngu sylw, sef Miss Crickmay, a Mrs. J. Hudson Taylor. Llafuria y ddwy uchod yn China, dan nawdd Cymdeithas o Lundain. Merch weddw yw Miss Crickmay, ac nid yw yn awr ond 25 oed, ac mae yn China er 1875. Mae Mrs. Taylor wedi gwneyd China yn faes ei llafur er 1866. Nis gallwn mewn un modd, yn y nodiad hwn o'honynt, roddi i ddarllenwyr y Wawr ddim a fyddai yn deilwng o lafur dir-fawr y chwirydd hyn. Mae y sel a'r cariad sydd yn eu calonau at Fab Duw wedi eu cario i amryw fanau na sangodd traed neb tramorwyr o'u blaen. Sefydlant ysgolion, ac yn yr ysgolion hyn dangosant trwy yr hyn y gyflawn-ant ac a ddysgant, yr hyn y mae crefydd a gwareiddiad wedi ei wneyd dros-tynt hwy, a'r hyn a wnant dros bawb. A'r rhyw fenywaidd mae a fynant hwy yn fwyaf neillduol. Cynaliant lawer o ferched, heblaw rhoddi addysg iddynt. Bydd pawb sydd am ddod i'w hysgol yn gorfod ymwrthod ar unwaith â'r hen arferiad barbaraidd o atal i'w traed i dyfu, fel aelodau eraill o'r corph.

Byddai yn dda genyf roddi hanes cyflawn o rai o deithiau nodedig y chwiorydd hyn ar draws y wlad, ond elai hyn y gormod o ofod y WAWR.

Gwerth yn sylw hefyd, yw yr egni diffino a ddangosir gan luaws mawr o chwiorydd yn yr eglwysi Seisonig, mewn cysylltiad â'r casgliadau cenadol. Yn ol yr adroddiad diweddf, casglwyd gan y rhyw deg yn agos i \$74,000, yr hyn oedd yn agos i un rhan o dair o'r oll ddaeth i'r drysorfa. Da iawn, yn wir! Anmhosibl fyddai crynhoi yn nghyd y fath swm o arian heb feddu cynllun da at hyny. Mae gan ein chwiorydd Seisonig gynllun, a gweithiant wrtho. Y cynllun yw, ffurfio yn gymdeithasau cenadol yn mhob eglwys, yna ffurfio yn gymdeithas gyffredinol chwiorydd yr holl eglwysi o fewn cylch neillduol. Fel hyn wrth ymdrechu gartref ac yn y cylch, mae arian mawr yn cael eu casglu yn flynyddol, a hyn gan y gwagedd yn unig. Gwn y byddai yn gam mawr â chwiorydd ein heglwysi Cymreig, i ddyweyd nad ydynt yn caru y Gwardwr gyda llawn cymaint o wres a'r chwiorydd Seisonig, ac yn teimlo dros llwyddiant ei achos lawn cymaint â hwythau, ac yn foddlon gwneyd yr oll a allont dros bob rhan o'i waith. Nid diffyg cariad ynddynt yw yr achos, ond diffyg o ryw un i gychwyn symudiadau o'r fath yn eu plith. Y mae gan ein chwiorydd ddylanwad, a dylanwad mawr hefyd, a dylai gael ei arfer er llwyddiant yr achos yr hwn maent yn garu. Chwiorydd, ewch at y gwaith. Mynwch gymdeithas yn mhob eglwys. Nodwch eich swyddogion; tynwch gynlluniau; mynwch Sabboth neillduol i gymeryd i fyny gasgliad, ac ewch at y bobl yn enw eich cymdeithas a Duw, i ofyn yr hyn sydd raid ei gael er cario yr achos mawr yn y blaen.

CLADDU YN Y MOR.—Gan y Parch. D. Spencer, yn y *National Baptist* am Rhagfyr 18fed, cawn enwau cenadon Americanaidd sydd wedi eu claddu yn y môr, pan ar eu teithiau o'r naill fan i'r llall. Mae enwau anwyl a chysegruedig yn y rhestr. Ser dysglauer oedd-

ynt oll, o ran hyny. Wele hwynt i ddarllenwyr y WAWR:

1. Edward W. Wheelock, Awst 20, 1819.
2. Benjamin R. Skinner, Mawrth 1, 1831.
3. Mrs. J. Leavitt Jones, Ebrill 24, 1846.
4. Ivory Clark, Mawrth 21, 1848.
5. Mrs C. B. Jencks, Mehefin 27, 1848.
6. Cyrus Barker, Ionawr 31, 1850.
7. Adoniram Judson, Ebrill 12, 1850.
8. Harvey E. Knapp, Tach. 9, 1853.
9. Mrs. Martha F. Beecher, Mawrth 3, 1854.
10. Lovell Ingalls, Mawrth 14, 1856.
11. Mrs. Sallie E. Satterlee, Tach. 4, 1856.
12. Mrs. Martha A. Ashmore, Mai 19, 1858.
13. J. G. Binney, Tach. 26, 1877.

Dyna gylch dysglauer. Meddwl am danynt enyno sel mawr yn yr holl saint dros y gwaith yr aberthasant hwy gymaint er ei lwyddiant. Er i'w cyrph hwy orwedd yn llonydd yn y dyfnder oedd du, O am deimlo fod eu hysbryd, eu sel, a'u cariad hwy i gael eu dangos ynom ni sydd yn fyw.

SPAIN.—Er gwaethaf y Pab a'i offeiriad, a'u hysbryd erlidgar, mae y wlad hon yn cael ei goleuo yn raddol. Amlygir yn ddyddiol, i bawb a fyn welad, nad oes ond twyll, anwybodaeth, trais, gormes, a chaethiwed, ar y goreu, gan y Babaeth. Gan hyny tynir oddiwrthi gan lawer, er gwaethaf y bygythion a wneir os ceir neb yn euog o hyny.

Mae CYFANDIR DU AFFICA, yn ol y newyddion diweddaraf, yn cyflwm ddod yn oleu. Dysgwylir cynhauf toreithiog i Fab y Brenin. o'r wlad fawr hon, yn fuan, fuan. Mae llwyddiant cenadol yn ymddibynu i raddau mawr ar yr egni gartref. Nac anghofiwn hyny.

GWLADYDDIAETH.

Yn ol pob ymddangosiad, bydd eisteddiad nesaf y Gydgyngorfa yn fwy tawel nag sydd yn gyffredin yn blaenori etholiad yr Arlywydd; a gall y wlad fforddio i deimlo yn falch yn y rhagolwg ar hyny. Pasiodd etholiadau yr hydref gan dueddu i leihau sel y Democratiaid mwyaf eithafol, a'r Gwerinwyr cryfion. Mae ar y wlad eisiau gorphwysdra; a'r blaidd hono a wna fwyaf i dori ar y tawelwch a wna

leiaf i hyrwyddo ei rhagolygon gwladyddol ei hunan. Gallwn obeithio, gan hyny, am ychydig yn llai o chwifio y faner goch gan y bandilleriaid Gogleddol, ac yn sicr lai o luchio llwch a rho gan y teirw Deheuol ar lawr y Gydgyngorfa nag a gawsom yn yr eisteddiad diweddf. Mae y wlad yn ddiarnheul wedi gwella llawer yn ei chyflwr arianol er dechreu y fl. 1879. Y pryd hwnw yr oedd y radicaliaid yn taer hawlio deddf i'r dyben o denueo yr arian cylchredol gydag arian bathol neu bapyr; ac yr oedd y ceidwadwyr yn foddolawn trwy ddweyd yn unig, "Gadewch digon da yn llongydd." Yn awr y ceidwadwyr sydd yn galw am ddeddf i'r dyben o roddi talu arian bathol tu allan i derfynau posiblwrwydd methiant; ac y mae y radicaliaid yn llefaru, gan ddweyd, "Gadewch digon da yn llongydd." Y tebygolrwydd yw na fydd yr un cyfnewidiad i gael ei wneyd yn rheoleiddiad yr arian cylchredol yn fuan, er fod yr Ysgrifenydd Sherman, yn cael ei gefnogi gan y Seneddwr Bayard, yn awgrymu cyfnewidiad.

HANESION CARTREFOL.

URDDIAD GWEINIDOG YN ARNOT, PA.

Cydsyniodd Pwyllgor y Gymdeithas Artrefol Gymreig à chais yr eglwys Fedyddiedig yn Arnot, Swydd Tioga, i ddanfon y brodyr J. P. Harris, Providence, a Theophilus Jones, Wilkesbarre, i urddo y brawd David Harris i gyflawn waith y weinidogaeth, ac yn fugail ar eglwys Arnot, yn ol penderfyniad y Gymanfa.

Cymerodd cyfarfod yr urddiad le nos Lun, Rhag. 8, a gweinyddwyd ar yr achlysur gan y brodyr Harris a Jones, yn cael eu cynorthwyo yn y rhan rag-arweiniol o'r moddion gan y Parch. F. T. Evans, Blossburgh. Dyrchafwyd yr urdd-weddi gan y brawd Jones; rhoddwyd deheulaw cymdeithas gan y brawd Harris, a thraddodwyd siars i'r ordeiniedig gan Jones, ac i'r eglwys gan Harris.

Bu y brodyr ymweliadol â Swydd

Tioga yn pregethu drwy y cylch Cymreig yn Arnot, Morris Run a Charlestown.

Yn Arnot, nos Wener, y 5ed, pregethodd y brodyr Harris a Jones.

Sul, y 7fed, yn y boreu, am 10 o'r gloch, pregethodd J. P. Harris. Am 2, pregethodd y brodyr F. T. Evans a D. Harris (Seisnig). Am 6, y brawd J. P. Harris. Yr un diwrnod bu y brawd Theophilus Jones yn gwasanaethu yr eglwys yn Morris Run.

Cafwyd cynulliad lluosog yn Charlestown nos Fawrth, yn addoldy y Cynulleidfaolion, a phregethu gwresog ac adeiladol gan y brawd Jones yn Saesneg, a'r brawd Harris yn Gymraeg.

Daeth amryw o Fedyddwyr Antrim i'r cyfarfod hwn. Cryn aberth oedd cerdded trwy y llaid a'r tywyllwch gryn bymtheg milldir o ffordd i wrando yr efengyl yn cael ei phregethu; adgofient ni o sêl, ffyddlondeb ac ymdrech y tatau gydag achos crefydd gynt.

Y mae y brawd David Harris yn dechreu ei waith gweinidogaethol dan amgylchiadau addawol, ac iddo air da gan fyd ac eglwys, a chan y gwirionedd ei hun. Bydded iddo oes hir, a llwyddiant mawr yn ngwinllan ei Arglwydd. Amen.

UN O'R BRODYR.

AGORIAID ADDOLDY YN KINGSTON, PA.

Rhagfyr 13, 14, 1879, agorwyd addoldy newydd perthynol i'r Bedyddwyr Neillduol yn y lle uchod, pryd y dygwyd y gwasanaeth cyhoeddus yn mlaen yn y drefn ganlynol:

Nos Sadwrn, am 7, dechreuwyd trwy ddarllen a gweddio gan y Parch. Ebenezer Edwards, Wilkesbarre, a phregethodd y Parch. John Edred Jones, Utica, N. Y.

Boreu Sabboth, am 10, dechreuwyd trwy ddarllen a gweddio gan yr Hybarch Theophilus Jones, Wilkesbarre, a phregethodd y Parchn. John Edred Jones a Theophilus Jones.

Am 2, dechreuwyd trwy ddarllen a gweddio gan y Parch. James R. Price, Kingston, a phregethodd y Parchn. E. Edwards, Wilkesbarre, a T. C. Edwards (*Cynonfarda*), Wilkesbarre.

Am 6, dechreuwyd trwy ddarllen a gweddio gan yr hen frawd parchus a byd adnabyddus, William Powell, Upper Lehigh, a phregethodd y Parchn. John Edred Jones a D. R. Jones, ein gwainidog.

Fel hyn y terfynodd ein cyfarfodydd, a chafwyd arwyddion grymus fod y Duw a amddiffynnodd ei ogoniant ar ben mynydd Carmel gynt yn ei amddiffyn yn agoriad y capel uchod; a'n taer ddymuniad yw, iddo barhau nes dyfod a'r holl ardal i waeddi, "Yr Arglwydd, efe sydd Dduw," &c. Mae y Bedyddwyr wedi cynal achos yn y lle hwn er's tua chwe' mlynedd, a hyny mewn ysgoldy perthynol i'r Township. Nid oeddent y pryd hwnw ond 17 mewn rhif, ond erbyn heddyw rhifa yr eglwys dros bedwar ugain, o'r rhai y mae llawer iawn wedi dilyn Crist yn y bedydd yn y lle hwn; felly aeth yr ysgoldy yn rhy fach i gynwys y gynulleidfa, fel y penderfynodd y frawdoliaeth fod yn rhaid cael capel, a phrynwyd darn o dir i'r perwyl mewn man hynod gyfleus, ac adeiladwyd capel hardd arno. Pan y penderfynwyd adeiladu, aeth y brodyr a'r chwirydd o ddifrif yn nghyd â'r gwaith o gasglu arian er talu am dano, a hyny yn symiau, fel y buasai y gwaith yn myned yn mlaen; ac er ein cysur, trwy wir ymdrech a phenderfyniad, yr oedd yr arian mewn llaw cyn eu bod yn ddyledus, yn ol y cytundeb â'r adeiladydd; fel hyn, erbyn yr agoriad, yr oedd yn ddiddyled, yr hyn beth na ddygwydd yn aml. Yr ydym un ac oll yn teimlo yn wir ddiolchgar i bob un ddarfu ein cynorthwyo yn eu cyfariadau arianol. Yr eiddoch,

JONAH A. DAVIES.

DRIFTON, PA.

MR. GOL.—Carem fel eglwys o Feddyddwyr sydd yn trigianu yn Drifton, Pa., wneyd yn hysbys trwy y WAWR, fod y ddwy eglwys, sef yr eglwys uchod ac un Audenried, wedi rhoddi galwad unfrydol i'r Parch. D. Rhoslyn Davies i'w bugeilio yn yr Arglwydd, ac y mae yntau wedi ateb yn gadarnhaol, ac wedi dechreu ar ei weinidogaeth ar

y 14eg o'r mis diweddaf yn y lle uchod (sef Drifton). Dymunwn ar i'r Arglwydd arddel ei weinidogaeth, ac ateb gweddiau yr eglwysi, er achubiaeth eneidiau, fel y byddo llawer yn dyfod i chwilio am noddfa cyn dyfod dydd mawr ac ofnadwy yr Arglwydd.

DANIEL H. DAVIES, Ysg.

JACKSON, OHIO.

Y mae ein parchus weinidog, sef y Parch. E. W. Lloyd, wedi cynal cyfres o gyfarfodydd diwygiadol am dair wythnos—wedi pregethu gyda nerth, a'r Meistr mawr yn gwenu arno; ac yn y cyfryw amser y mae wedi bedyddio 28, a derbyn tri trwy lythyrau Bydded ei fod yn offeryn yn llaw ei Feistr mawr yn y dyfodol, er dwyn llawer i goffeidio achos Mab Duw, ac ymgeledd i'w heneidiau anfarwol; a bydded cynauaf mawr yn canlyn. Amen.

W. D. WALTERS.

THOMASTOWN, OHIO.

Mae addoldy y Bedyddwyr yn y lle hwn newydd gael ei adgyweirio, ac y mae yn edrych yn orwych. Y mae yr eglwys wedi bod yn cael ei bugeilio am y tair blynedd diweddaf gan y Parch. Joseph T. Jones, yr hwn sydd yn bregethwr efengylaidd a dylanwadol, yn ddyn o gymeriad dilychwin, ac yn weithiwr diffino yn ngwinllan ei Arglwydd. Pan y daeth yma o Shendoah, Pa., yr oedd tua dau gant o ddoleri yn aros heb eu talu ar y capel, ac ni orphwysodd nes eu talu. Araf iawn mae y gweithfeydd wedi bod yn ystod ei arosiad yma, ond yn awr y maent yn dechreu cychwyn yn dda. Ond tra yr oedd pethau yn dechreu deffroi, wele ef yn rhoddi hysbysiad i'r eglwys o'i fwriad i ymadael. Parodd hyn syndod. Gan mor barchus oedd Mr. Jones yn y lle a'r gymydogiaeth, pan aeth y newydd allan ei fod yn bwriadu ymadael, penderfynodd ei gyfeillion ddangos eu parch tuag ato mewn rhyw ffordd sylweddol. Y ffordd a gymerwyd oedd gwneyd *oyster supper* cyhoeddus ardderchog, a'r elw iddo ef,

yn ogystal a rhoddion cyfrinachol er-aill. Wrth gwrs, ni allai Mr. Jones lai na theimlo yn dda yn ngwyneb y fath amlygiad o barch tuag ato. Mor wir y geiriau, "Llewyrched felly eich goleuni ger bron dynion, fel y gwelont eich gweithredoedd da chwi, ac y gogoneddont eich Tad yr hwn sydd yn y nefoedd." Deallwn nad oes cymaint a gair croes wedi bod rhwng y brawd Jones a neb o'r eglwys er pan y mae yn y lle; gan hyny mae ei ymadawiad yn cymeryd lle yn hollol dangnefeddus.

T. H. M.

GOFYNIAD.

At y Parch. M. A. Ellis, M. A., Cincinnati, O.

Anwyl Syr—Yn gwybod am eich rhyddfrydigrwydd chwi, yn ogystal a'ch gallu i drafod pynciau Ysgrhythrol, dymunwn yn barchus gyflwyno y gofyniadau canlynol trwy gyfrwng y **WAWR**:

1. A oedd gan Dduw, dan yr hen oruchwyliaeth, sefydliad ag y buasai yn briodol ei alw yn eglwys?

2. Os oedd, pa bersonau oedd yn cyfansoddi yr eglwys hono?

Atebiad buan a foddlon—*Beread.*

PRIODWYD—

Tachwedd 12, 1879, yn nhy Mr. a Mrs. W. E. Davies, Dawn, Mo., gan y Parch. R. M. Richardson, Mr. Jenkin Llewelyn a Miss Mary E. Tudor.

Tach. 27, 1879, yn New Straitsville, Ohio, gan y Parch. David B. Davies, Mr. David J. Lloyd a Miss Elizabeth Watkins, y ddau o'r lle hwn

I Dafydd a'i fân dymunaf—*Is awyr*

Oes hir o'r siriolaf;

Boed eu byd yn hyfryd haf

Blodeuog, heb lwyd anaf.

DAVID B. DAVIES.

BU FARW—

TREBOR YN EI FEDD!

DODGEVILLE, WIS., Rhag. 9, 1879.

Y PARCH. O. GRIFFITH—*Anwyl Syr*—Yr ydwyf yn ysgrifenu atoch i'ch hysbysu fod R.

C. Owen (*Trebor*) wedi marw heddyw, a bydd yn cael ei gladdu ddydd Iau, yr 11eg.

Yr eiddoch yn gywir,

THOS. B. DAVIES.

Pan ddaeth y nodyn uchod i'm llaw, yr oedd yn ddydd Gwener, a Trebor yn ei fedd! Yr oedd fy meddwl ar eiliad yn Dodgeville gyda y perthynasau galarus, yn neillduol yr hen wraig, "Trebores" (chwedl yntau) Dyfalwn hefyd weled prudd-der wedi gordoi tref Dodgeville a'r gymydogeath, oblegid colli un a fawr gerid gan bawb yn ddiwahaniaeth a chalon gynes. Wel, Trebor bach, yr wyt wedi glanio yn ddiogel yr ochr draw, mae yn sic genyf. Ti a genaist yn felus lawer tro mewn gorthrynderau a thrallodion yma, ond mae dy delyn mewn gwell hwyl heddyw, "Am waed yr Oen a'i ddwyfol rinwedd!"

Gwyddai fy nghyfaill Mr. Davies yn dda y modd yr effeithid arnaf gan y newydd am farwolaeth Trebor. Gwyddai yn dda mor hoffus oeddwn o hono, ac am hynny yr oedd yn gwneyd brys i yru ataf. Credaf y bydd llygaid Mr. Davies yn llaith pan y darlenna hyn o linellau, am un yr oedd mor hoff bob amser o'i gyfeillion. Yr oedd gan Trebor lawer o gyfeillion gwirioneddol yn Dodgeville. Dangosodd rhai o honynt hyny iddo mewn gwirionedd yn y blynyddau diweddfaf, pan oedd Trebor wedi myned yn rhy hen ac afiach i weithio o dan y ddaear, yn hen dyllau llaith y plwm. Llwyddasant i'w gaf ef wedi ei ethol i'r swydd o *gasglu trefhi*, trwy yr hyn yr oedd yn gallu cael bywoliaeth gysurus e'r rhai blynyddau. Bydd y frawdoliaeth Fedyddiedig yn Dodgeville yn teimlo yn ddwys a hiraethus ar ol ein hanwyl frawd am dymor hir, a gwn mor chwith fydd gan y brodyr, y Parchn. Thomas Holland a Meredydd Evans, ei gollu o'u plith.

Yr oedd Trebor yn feddianol ar natur ddynol o'r fath oreu, os ydwy diniweidrwydd, cydymdeimlad ac haelfrydedd yn cyfansoddi y cyfrwy. Yn *anam!*, i.e. yn anaml iawn y cyfarfyddir a neb oedd mor wir garedig a lleddf ag oedd ef, a rhoisai y *cent* ddiweddfaf pe gwelsai angen. Yr oedd gan Trebor ryw air cysurol ar ei fin odid bob amser. Ni fyddai ei ymadroddion byth yn ymylu ar weniaeth—yn fynych, yn wir, byddai yn gondemniol a gwatwarol o'r hyn a dybiai yn feius ac anysgrhythrol. Yr oedd yn ddatganwr pur seinber a deallus, ac yn fardd tra rhagorol, fel y gwyr darllenwyr y **WAWR**, oddiwrth yr engreiffitiau a gawsant. Yr oedd hefyd yn medru pregethu gyda chymradwyaeth. Yn, a rhwng pob peth a wna'i, yr oedd nodwedd hawddgarol ei galon dda yn amlwg. Tynwn hyn o sylw am Trebor i derfyniad yn bresenol, gan ddysgwyl y bydd Mr. Holland, neu ryw un medrus arall, yn ysgrifenu cofiant teilwng iddo.

MERCH FECHAN THOMAS D. DAVIES.

Rhagfyr 14, 1879, yn Martin's Ferry, Ohio, merch fechan i Thomas D. Davies a'i briod,

yn ddiweddar o Sharon, Pa., yn 16 mis oed. Ei chlefyd oedd y *diphtheria*. Claddwyd ei rhan farwol yn Grove Cemetery. Gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd. Caffed y rhieni galarus nerth i ymdawelu dan yr ergyd hwn, a pharatoi i'w hail gyfarfod lle ni raid ymadael mwy. D. P. THOMAS.

GWYDDOR A CHELFYDDYD.

—Dywedir fod yn bosibl i long hwyl-io yn gyflymach na'r gwynt fyddo yn ei gyru; am y rheswm y symuda trwy awyr fyddo yn barod yn cael ei ysgogi gan yr un gwynt.

—Mae perchenogion melin yn Minneapolis mewn penbleth oblegid na wyddant beth i'w wneuthur â'r blawd llif a gynyrchant. Ni allant ddod i ben i'w losgi, ac y mae yr awdurdodau yn gomedd iddynt ei dasfu i'r afon; ac y mae hysbysiad allan am ddyfeisiad cynllun i'w ddefnyddio i ryw ddybenion daionus ac enillfawr. Y mae cynlluniau o'r fath wedi eu dyfeisio i droi gweddillion cyffelyb er enill mawr.

—Y flwyddyn ddiweddar defnyddiwyd bron yr holl aur, a rhan fawr o'r arian, a godwyd yn y wlad hon, at ddybenion cartrefol. Cafodd gwledydd eraill y gweddill.

—Mae mwyafrif *pilots* New York allan o'u tymer yn enbyd ar hyn o bryd am fod *ager-fadau*, yn lle *hwyl-fadau*, yn dyfod i arferiad gan rai o'honynt, i fyned i'r môr i gyfarfod â llongau. Bydd y cyfnewidiad hwn yn golled aruthrol i lawer o'honynt, gan fod eu helw galwedigaethol neu arianol yn gylmedig wrth, ac yn ymddibynu ar yr hen drefn. Effaith cyntaf pob gwelliant ydyw niweidio rhyw rai; a pho fwyaf y gwelliant, mwyaf y niwed. Ymddengys y bydd i'r *ager-fadau* ateb y dyben yn llawer gwell, ar dawelwch, tywyllwch, croes-wyntoedd, rhew, &c.

—Ymddengys oddiwrth weithrediad-
au beiddgar a brwdfrydig pwyllgorau ffurfiedig yn amryw o ddinasoedd mawrion y wlad hon, fod yr Americanaid yn benderfynol o fynu *Arddangosfa Fawr y Byd*, ddigyffelyb yn ninas New

York, yn y flwyddyn 1883. Gwyddis fod New York dipyn yn eiddigedus wrth Philadelphia am yr anrhydedd a gafodd, ac y mae yn awr yn awyddus i ddial mewn tra ragoriaeth arni.

Mae ger ein bron *lun* peiriant newydd rhyfedd, a elwir *Praul's Fraction Engine*. Cynllunydd y peiriant ydyw John E. Praul, o lynges y Talaethau Unedig. Rhyw fath o gefyll yn cael ei weithio gan agerdd ydyw. Medda bedwar o draed tu ol, a dwy olwyn yn mlaen. Buasem yn meddwl wrth edrych arno y gwna dynu yn rhagorol. Rheolir ei gyfeiriad gan y ddau ager-beiriant sydd yn gweithio y traed. Y mae y ddau droed bob ochr yn cael eu gweithio gan beirianau gwahanol. Mae y tu allan i'r traed o fetel, a'r cymalan mewnol o ddefnydd meddal, yr hyn a alluoga y creadur i gerdded yn esmwyth ac yn rhwydd.

—Yn China defnyddir môr-lyisiau yn ymborth; a chan fod cyflawnder o lysiau cyffelyb yn gorchuddio glannau ein moroedd ni, tybir gan amryw fod adnoddau gwerthfawr o ymborth yn cael eu hesgeuluso genym. Rhyfedd yn y fath oes yr ydym yn byw! Rhaid i ni yn fuan, mae'n debyg, barotoi lle ar ein byrddau i'r *sea-weeds* hyn, canys dywedir eu bod yn faethlon iawn, ac yn blasu yn rhagorol!

NEWYDDION CYFFREDINOL.

—Gwneir *bricks* o bapur yn Wisconsin.

—Mae y Countess de Montijo, mam yr Ymerodres Eugenie, wedi marw, yn Madrid.

—Adeiladwyd dros 3,000 o filldroedd o reiffyrdd yn y Talaethau Unedig yn ystod y flwyddyn ddiweddar.

—Mae cwmnïau tân-yswiriol New York wedi cyduno i ychwanegu graddau y *premiums* yn New York, Brooklyn, Jersey City a Hoboken.

—Yn nghwrs ei bregeth yn Brooklyn, ni Sul yn ddiweddar, datganodd y Parch. Henry Ward Beecher ei anghrediniaeth mewn cosbedigaeth ddiweddar, a dywedodd fod cosbedigaeth gydag unrhyw amcan arall na diogelwch cymdeithas, a diwygiad y troseddwr, yn nod o greulondeb cythreulig.

— Mae y rhyfel Afghanaidd wedi tori allan o'r newydd, ac y mae yr ymyrch yn South Africa wedi ei adnewyddu. Can belled a hyn mae y Prydeiniaid wedi bod yn llwyddianus, ond y mae sefyllfa y fyddin yn Afghanistan yn un o berygl.

— Rai misoedd yn ol ffurfiodd Cymdeithas yn y De gynllun i ddanfôn allan drefedigaeth-wyr i Liberia, ac aeth nifer mawr o honynt yn y llong Azor. Cafodd y negroaid druan eu twyllo yn dost, gan eu bod heb eu diwallu â bwydydd priodol, a glaniwyd hwy yn ddigartref ar y traeth. Gwnaeth y Liberiaid yr hyn a allasant iddynt, ac y maent yn teilyngu clod am eu tirondeb; ond dyoddefodd yr ymfudwyr yn fawr, ac y mae yr oll a allant gael arian i dalu eu cludiad yn dyfod yn ol.

— Bob yn awr ac eilwaith gwelir yn y newyddiaduron hanes am rywrai yn gweled y "*sea-serpent*" (môr-sarph), fel ei gelwir. Yr hanes diweddaf a welsom yw hwn: Yn Sandy Hook, N. J., fel yr oedd dynion *Life-Saving Station No. 1* yn cerdded ar y traeth tua 3 o'r gloch brydnawn, Tach. 28, gwelsant fôr-anghenfil mawr oddentu 400 llath oddiwrth y lan. Ymddangosai fel sarph anferthol, o leiaf 300 tr. o hyd. Trwy bâr o wydrau cryfion ymddangosai ei phen yn fwy na *hogshad*, gyda llygaid gymaint a *saucers*. Yr oedd yr anghenfil yn symud mewn cyfeiriad deheuol.

— Mae Mtesa, y brenin goleuedig Affricanaidd a ddesgrifir gan Stanley, nid yn unig wedi gwahardd i'w ddeiliaid i werthu caethwas, dan boen marwolaeth, ond y mae hefyd wedi gwahardd pob math o waith ar y Sabbot, ac y mae wedi bod yn dadleu yn ddirifol gyda'i bennaethiaid ar ddrygedd aml-wreicaeth.

— Bu farw yn ddiweddar yn Kansas ddyn o'r enw Nicholas Wykert, yr hwn a arferai fod yn weinidog yn Berks Co., Pa. Yr ydoedd wedi ei gwneyd yn rheol i gasio mil o ddoleri gydag ei mewn arian, mewn hen *garpet satchel*, gan gadw i fyny yr arferiad hyd ei farwolaeth. Yr ydoedd wedi darllen y Beibl drwyddo gant o weithiau.

— Mae yr *Indian Mirror*, yr hwn nad yw yn gyhoeddiad Cristionogol, yn dwyn y dystiolaeth ganlynol i gymerial a dylanwad cenadon Cristionogol yn Hindostan: "Nid yw ond teg i ni ddyweyd fod brodorion India dan rwymedigaethau annherfynol i genadon yr holl enwadau Cristionogol am anhunanolrwydd eu llafr a'r aberthau a wnant yn achos dynoliaeth. Y didueddgarwch manwl gyda'r hwn y saif y cenadon bob amser o blaid iawnderau cyfiawn y brodorion digymorth yw gogoniant y fydd sydd ganddynt."

— Cyrhaeddodd cynyrch ffermydd Illinois y ffwyddyn bresenol y swm o \$200,000,000! yr hyn sydd ddwbl cynyrch holl fwngloddiau aar ac arian y Talaethau Unedig.

— Ychydig fisoedd yn ol, darfu i offeiriad Pabaidd ddinystrio masnach dyn a ddiarddelodd, o'r enw Parker, yn Holyoke, Mass., drwy wahardd ei bobl i fasnachu ag ef Ceidwad *livery stable* oedd Parker. Rhoddodd yr olaf y gyfraith ar yr offeiriad am ddinystrio ei fasnach, ac y mae y rheithwyr wedi dyfarnu fod yr offeiriad i dalu iddo \$3,433 am y niwedd a wnaeth iddo—yr hyn fydd yn wers ag y bydd yr offeiriad yn debyg o'i chofo.

— Prif bynciau yr Arlywydd yn ei Genadwri ffynyddol i'r Gydgyngorfa oeddynt—Materion arianol y wlad, Aml-wreicaeth y Mormoniaid, y *Civil Service Reform*, yr Indiaid, &c. Ystyrir ei anogaethau yn gyffredin yn rhai da.

— Mae "beibl" y Colonel Ingersoll yn gorwedd ar y bwrdd yn ei barlwr. O'i fewn, yn y lle priodol, mae dalenau i'r cofrestr teuluaid, ac ar y clawr, mewn llythyrenau euraidd wedi eu codi, mae y geiriau, "Mae hwn yn llyfr ysbrydoledig" Copi o Shakspeare yw y gyfrol.

— Pregethodd Dr. Bellows, Undodwr, ar ddydd Diolchgarwch, yn synagwg yr Iuddeuon ar Fifth Avenue, New York. Nid oedd dim yn hynod iawn yn y ffaith hon, a dywedodd Dr. B. yn ddigon gwir, "nad oedd raid i'r Iuddeuon a'r Unitariaid estyn eu breichiau yn mhell iawn i'w galluogi i ymadyd yn nwyllaw eu gilydd."

— Mae y golofn (*Cleopatra's needle*) a anrhegwyd gan Khediva yr Aipht i'r Talaethau Unedig wedi ei chymeryd i lawr, a bydd yn cychwyn ar ei mordaith yn fuan. Y mae i gael ei gosod i fyny yn ninas New York.

— Dywed y Gwir Barch, James O'Connor, Vicer Apostolaidd Nebraska: "Gwnelai i'r Catholicaid yn y Dwyrain synu i wybod y nifer a gollwyd i'r fydd yn y Gorllewin yn yr haner canrif diweddaf. Yn Nebraska yn unig, gyda'i phoblogaeth deneu, mae y nifer a gollwyd felly yn 10,000 neu 15,000, ac nid oes gan yr Eglwys elynion chwerwach heddyw na'r plant hyn o rieni Catholicaidd."

— Dengys sylw manwl fod Rhaiadr Niagara wedi cilio yn ol dros gan' troedfedd yn ystod y 37 mlynedd diweddaf.

— Gwnaed ymdrech yn ddiweddar i lofruddio Arg. Lytton, *Viceroy* India. Saethwyd ato ddwy waith gan ddyn ydoedd wedi bod mewn gwallgofdy yn flaenorol.

— Mae y rheilffordd i fyny i ben mynydd Vesuvius wedi ei gorphen, ac yn awr y mae teithwyr yn esgyn ar hyd-ddi hyd at enau y llosgfynydd. Mae y llinell dros haner milldir o hyd, ac y mae iddi *slope* mewn un lle o 63 yn y cant.

— Mae Memphis, Tenn., mewn dwy ffynedd wedi colli yn agos i \$8,000,000, a chladda ehwe' mail o'i thrigolion.

— Ymddengys fod anmharch i'r Sabboth ar gynydd yn New York. Un nos Sul yn ddiweddar rhoddwyd *ball gan y Lafayette Guards*, i gynorthwyo aelod angenus. Blaenorid y *ball gan gyngherdd cysegredig*, a dechreuwyd dawnio am 10. Ymddyddanwyd ag amryw *police captains* ar y mater. Deallent hwy fod gwaharddiad i ddawnio ar y *stage*; ond am *balls*, mai mater arall hollol oeddent hwy.

— Mae y Peruviaid a'r Boliviaid cyngreiriedig wedi gorchfygu 2,500 o Chiliaid, gyda cholled o 1,000 o laddedigion i'r olaf. Cym-erodd y frwydr le yn Tarapaca, tref yn Ne-heubarth Peru. Hon yw y drydedd fuddugoliaeth a gafodd y cyngreirwyr yn ddiweddar ar y tir ar y Chiliaid. Mae y buddugoliaethau hyn yn gwneyd i fyny i gryn raddau am y colledion a gafodd y Peruviaid ar y môr.

— Mae y *ferry-boat* mwyaf yn y byd newydd ddechreu rhedeg yn nyfroedd California. Mae yn 424 troedfedd o hyd a 116 troedfedd o led, ac y mae yn alluog i gario 48 o *freight cars* ar yr un pryd.

— Gwnaed ymgais aflwyddianus arall yn ddiweddar i gymeriad bywyd Amherawdwr Rwsia; mewn canlyniad i hyn mae yr holl ddiwygiadau addawedig—pa beth bynag oeddent—wedi cael eu hoedi. Pe cawsai y diwygiadau eu cario i weithrediad yn gynt, efallai na wnaethid yr ymgais am fywyd yr Amherawdwr.

— Bwytaodd lodes yn Baltimore sialc i'w gwneyd yn wyn, a liwyddodd. Dywedodd pobl a edrychasant i'w harch, fod ei gwyneb yn edrych fel marmor.

— Bu farw Miss Cecil, merch y Parch. Richard Cecil, y duwinydd Seisonig o'r ganrif ddiweddar, yn Llundain yn ddiweddar, yn 98 ml. oed. Golygodd weithiau ei thad, "*Cecil's Remains*." Mae merch ddibriad arall yn fyw eto yn agos i 90 mlwydd oed.

— Mae y Parch. B. W. Chidlaw wedi ei benodi i gynrychioli yr *American Sunday School Union* yn Nghylchgwyl Ganmlwyddol o sefydliad Ysgolion Sabbothol gan Robert Raikes, i gael ei chynnal yn Lloegr yn Gorphenaf, 1880.

— Derbyniodd casglwr y cyllid mewnol yn Brooklyn, y dydd o'r blaen, \$500 o "arian crydwybod" oddiwrth dŷyn a ddywedai iddo wneyd dychweliad trethol anghywir.

— Bu gweddw Charles Dickens, yr awdwr enwog, farw yn Llundain yn ddiweddar. Yr oeddnt wedi eu gwahanu oddiwrth eu gilydd lawer bliwyddyn cyn marwolaeth Dickens, dan amgylchiadau na ychwanegent at ei enwog-rydd preifat neu gyhoeddus.

— Mae y Llywodraeth Ffrengig wedi ei sefydlu unwaith eto yn Paris, ar ol bod yn Versailles er rhyfel 1870.

— Bu farw John Thaddeus Delane, yn ddiweddar, yr hwn a fu yn brif olygydd y *London Times* am 37 mlynedd, hyd nes y gorfodwyd ef ryw ddwy neu dair blynedd yn ol i roddi fyny y swydd o herwydd gwaelledd iechyd. Yr oedd ei alluogrwydd a'i annibynolrwydd yn hynod.

— Cafodd pump o Chineaid eu llosgi i farwolaeth yn Lovelocks, Colorado. Yr oeddnt yn feddw drwy ysmokio *opium*.

— Gwnaed oddeutu 1,500,000 o alwyni o win ryw ngwinllanoedd California y tymor diweddar.

— Yn ol yr adroddiad a wnaed i'r *State Engineer*, cariodd y rheilffordd ddyrchafedig yn New York 30,000,000 o deithwyr yn ystod y flwyddyn ddiweddar.

— Mae y *London Saturday Review* yn cyfaddef mai yn y Talaethau Unidig y gwneir y *wood engravings* goreu yn y byd.

— Nifer y drwg-weithredwyr yn holl garcharau Talaethol yr Undeb yn 1878 ydoedd 29,197, o ba rai yr oedd 13,186 yn gweithio mewn rhyw orchwyl crefftrol neu gilydd.

— Yn 1830 yr oedd brodorion Cristionogol yn India, Burmah a Ceylon Ogleddol a Deheol, yn rhifo 27,000. Yn Hydref diweddar rhifent 460,000.

— Cododd y De 12,000,000 pwys o dobaco yn ychwaneg y tymor diweddar nag erioed o'r blaen.

— Y Postfeistr henaf yn y gwasanaeth, meddir, yw Roswell Beardsley, yn Lansing, N. Y., yr hwn a apwyntwyd yn 1828.

CATRIN RONDOL.

Catrin Rondol oedd gymeriad crefyddol dra hynod yn Ynys Môn. Yr oedd hi yn cydoesi â John Elias a Christmas Evans, yn gydnabyddus iawn â'r ddau, ac yr oedd y ddau yn ei pharchu mewn modd nodedig. Hen ferch ydoedd, yn byw mewn bwthyn bychan, heb fod yn mhell o Amlwch. Yn moreu ei hoed, yr oedd yn dra annuwiol, ac o gymeriad tra isel. Cafodd droedigaeth hynod mewn modd tra hynod. Pan oedd yn sefyll ar yr heol yn Amlwch, cym-erodd rhyw wr ieuanc i'w difrio, fel y gwneir yn fynych â rhyw gymeriadau. "Taw, y coblyn drwg (meddai Catrin), yr wyt ti yn waeth na *Jack y barber*." Trwy fod ei llais yn uchel, fe glywodd

y *barber*, ac aeth ei geiriau at ei galon i'r byw; fe darawyd ei enaid â dychryn, er ei fod yn dra annuwiol, wrth glywed un o'r fath gymeriad yn diarbhebu ei annuwioldeb. Effeithiodd y peth gymaint arno, fel yr aeth yn fuan i broffesu crefydd, a chyn hir i bregethu. Y gwr hwn oedd yr hen John Jones, Edeyrn, pregethwr talentog gyda y Methodistiaid. Wedi clywed fod y *barber* yn pregethu, aeth Catrin i'w wrando y cyfle cyntaf a gafodd, a hyny yn unig er mwyn cellwair a gwneyd gwawd o hono. Ond yn lle gwawdio, cafodd y fath droedigaeth wrth ei wrando, fel na bu hi byth o'r dydd hwnw allan yr un peth ag ydoedd hi gynt. Y fath dro rhyfedd a ddygwyddodd i'r ddau hyn! Bu geiriau anystyriol Catrin yn argyhoeddiad i John Jones, a bu ei bregeth yntau yn ffodion argyhoeddiad neillduol iddi hithau. Y fath ffyrdd rhyfedd sydd gan yr Arglwydd i gyfarfod ambell bechadur yn ei drugaredd! Fe ddywedir fod Catrin wedi cael y fath argyhoeddiad y noswaith hono, hyd nes ydoedd nid yn unig wedi cael golwg ar ei chyflwr colledig, ond hefyd wedi gweled gogoniant y Gwaredwr, hyd nes oedd hi yn gorfoleddu mewn gobaith gogoniant Duw ar hyd y ffordd wrth fyned tuag adref. Yr oedd ei throedigaeth mor drwyadl, a braidd mor hynod a throedigaeth Saul o Tarsus. Gyda y Methodistiaid yr oedd hi yn aelod, a chafodd gryn drafferth i gael ei derbyn. Clywsom ei bod wedi ei gwrthod gan y Bedyddwyr, ond nid yw hyny yn ddim anrhydedd iddynt, os gwnaethant. Nid oedd dim sêl bartiol yn perthyn iddi. Crefydd yn rhyw le oedd ei pheth hi. Yr oedd yn hoff neillduol o glywed Christmas Evans. Gofalai am ei wrando bob cyfle a gaffai. Yr oedd ei bloeddiadau soniarus a'i hamenau pwysig yn effeithio yn rhyfeddol ar Christmas, ac yr oedd ei bregethau efengylaidd a grymus yntau yn effeithio yn rhyfeddol arni hithau. Anfynych, meddir, y byddai oedfa ddi-lewyrch os byddai Christmas yn y pwl-pud, a Catrin Rondol yn un o'i wrandawyr. Byddai rhai blaenoriaid rhagfarnllyd yn lled wrthwynebol i Catrin

fyned gymaint i wrando ar enwadau eraill. Dywedai un wrthi yn llym, nad oedd achos iddi fyn'd i gapel y *Baptists* i glochdar a chadw twrf. "Nid capel y *Baptist* (meddai hithau) yw y peth, peidiant hwy a son am fy Nghrist anwyl i, mi dawaf fi wed'yn yn union." Yr oedd Christmas Evans ryw dro yn pregethu ar gyffiniau Amlwch, a gofalodd Catrin am fyned i'w wrando ef. Dygwyddodd y tro hwn fod Hugh Williams, Bodwi, yn pregethu gydag ef. Nid oedd yr hen frawd hwnw ond pregethwr tlawd, oddigerth ar ryw dro. Yr oedd Catrin yn ei wrando yn y modd mwyaf diosal a difater. Cyn diwedd ei bregeth, cafodd yr hen frawd afael ar rywbeth i gael rhyw lewyrch neillduol. Cododd Catrin ar ei thraed, a gwaeddodd allan, "Arglwydd mawr, yr wyt ti yn un rhyfedd; yn wir, yr wyt ti yn un rhyfedd: medri di ddyfod atom gyda yr hen Hugh Bodwi, neu rywun." Yr oedd yr hen chwaer yn y diwedd yn ddigon boddlawm i dderbyn yr Arglwydd gyda yr hen Huw, gan ei fod ef yn ddigon gostyngedig i dd'od yn y modd hwnw.

Bu am ryw dymor gyda John Elias, yn gofalu am y plant pan oeddynt yn fychain. Un diwrnod, dygwyddodd yr hen athraw ei chlywed yn canu rhyw hen benillion digrif diniwaid, fel y gwneir yn gyffredin wrth geisio difyru plant bychain. Gan fod Elias y fath Buritan, efe a'i ceryddodd yn llym, gan ddweyd yn benderfynol nad oedd ef ddim am ganiatau i neb gael canu gwagedd yn ei dy ef. "A wyt ti yn meddwl (meddai hithau) yr âf fi i gymeryd hymnau mawl i chwareu gyda dy blant di? Na, John bach, y mae mawl fy Arglwydd yn fwy pwysig genyf fi na hyny." Bu raid iddo dewi, a'i gadael yn llonydd. Yr oedd ganddi yn gyffredin ryw atebion parod, fel na allai neb sefyll yn ei gwyneb. Yr oedd gwraig gyfoethog yn aelod yn yr un capel a Chatrin. Byddai Catrin dlawd yn cael ei cheryddu yn fynych am ryw beth, tra y byddai y wraig fawr yn cael ei gadael yn bur esmwyth. Yr oedd gormod o ysbrydolrwydd crefydd yn Catrin i ddynion cyffredin allu ei deall,

a thrwy hyny yr oedd hi yn agored i gael ei cheryddu ar gam. Pan unwaith yn cael ei cheryddu mewn cyfarfod eglwysig, dyrchafodd ei llef gan ddywed- yd, "Diolch mai nid Mrs W—— wyf fi, fe gaiff hi fyw fel y myno, ond di- olch i Dduw, fe gaiff Cadi Rondol ei thrin am ei bai, fe gaiff hi ei cheryddu am ei phechod; diolch i'r Arglwydd mai Cadi Rondol wyf fi."

Yr oedd yr enwog Ebenezer Rich- ard, Trëgaron, rywbryd yn pregethu mewn rhyw gapel yn Môn, ar y geiriau gwerthfawr hyny, "Gwaed Iesu Grist ei Fab ef sydd yn ein glanhau ni oddi- wrth bob pechod." Pregethwr anwyl ydoedd Mr. Richard. Yn nghanol ei bregeth, dywedodd mewn modd dwys, y buasai yn hyfrydwch ganddo gael dyweyd llawer am drefn y gwaed gwerthfawr yn glanhau pechadur; ond ei fod yn ofni nad oedd neb yn teimlo awydd am eu glanhau. Llefodd Catrin o ganol y dorf, nes oedd pawb yn dy- chrynu, "Oes oes, oes oes, tyr'd a hi allan." Y mae yn bur debyg iddi gynhyrfu y pregethwr medrus i ddod allan i bwrpas.

Pan y byddai pregethwyr dyeithr yn dyfod trwy y wlad i bregethu, elai Catrin weithiau i'w gwranddo o un capel i'r llall trwy yr ynys. Yr oedd pregethwr ieuanc a hen bregethwr gyda'u gilydd un tro, a hithau yn eu dilyn i bob capel am amryw ddyddiau. Dechreuodd y pregethwr ieuanc flino arni, gan fod 'stôr ei bregethau yn tynu tua'r terfyn. Aeth y llall cyn y diwedd i afael yr un profiad. Yr oeddynt yn darfod eu taith yn Môn yn rhywle tua y fan y mae Pont Menai, ac yn cyfeirio am y cwch mawr i fyned drosodd tua Bangor. Daeth ofn ar y ddau rhag y dy- gwyddai iddi ddyfod drosodd i Fangor. Rhoisant swllt i wyr y cwch, gyda siars mawr arnynt, os deuai rhyw ferch fel ar fel i ymfyn am ddyfod drosodd, am iddynt benderfynu yn rhyw ffordd i'w rhwystro. Yn fuan ar ol i'r pregethwyr fyned drosodd, pwy a ddaeth yno yn gyrch am y cwch ond Catrin! Gwnaeth y dynion lawer o esgusodion i geisio ei hatal, ond i ddim dyben. Dywedai wrthynt yn groyw y mynai fyned dros-

odd, bod ganddi hawl fel rhywun arall. Dywedai hefyd, os na chawsai, yr aeth- ai yn ddioced i dy yr ynad oedd yn byw gerllaw y fan, ac y caent hwythau gym- eryd y canlyniadau. "Heblaw hyny," meddai hi, "y mae yn rhaid i mi fyned, y mae fy mhethau gyda hwy." Wedi clywed y fath resymau, nid oedd dim i'w wneyd ond ei gadael i fyned. Mor gynted ag yr aeth y pregethwyr i gapel Bangor, pwy a welent yn eistedd yn nghongl y sêr fawr, ond yr hen Gatrin! Darfu un o honynt bregethu ar y testyn hwnw, "Gwir yw y gair, ac yn haeddu pob derbyniad, ddyfod Crist Iesu i'r byd i gadw pechaduriaid," &c. "Diolch (meddai Catrin), dyma fi wedi cael fy mhethau."

Yr oedd llawer o bethau rhyfedd yn perthyn iddi. Er na feddyliwn ei bod hithau heb ei ffaeiddau, er hyn i gyd yr oedd rhagoriaethau godidog yn perthyn iddi. Er dechreu ei hoes mewn annuwioldeb a phechod, er hyny cafodd gymorth i ymwadu â phob annuwiol- deb, a byw yn ofn yr Arglwydd hyd derfyn ei hoes. Bu farw fel ag y bu fyw, mewn hyder ffyddiog yn Mab Duw.

Galwodd Mr. Roberts, Amlwch, i'w gweled yn ei chystudd olaf; gofynodd iddi pa fodd yr oedd yn teimlo? "Yr wyf yn weddol gysurus (meddai), yr wyf wedi dysgu fy mhader yn ddiwed- dar yn o dda." "Catrin bach," medd- ai yntau, heb wybod beth oedd hi yn feddwl, "a oeddych chi cyhyd a hyn heb fedru eich pader?" "Oeddw, wir, William bach, ac y mae llawer heb ei fedru. Yr wyf fi 'rwan yn gallu dy- weyd yn bur groyw, 'Bydded dy ewyll- ys ar y ddaear.' Nid oes genyf fi yr un ewyllys—un ewyllys sydd rhyngof fi a Duw. Yr wyf yn gadael iddo fo wneyd y peth a fyno, ac yr wyf yn gysurus iawn." Bu farw yn ddedwydd yn 1830, a chladdwyd hi yn mynwent Amlwch. Darfu i ryw wr cyfoethog ger Amlwch gymeryd gofal ei chladdu, a daeth torf fawr iawn i'w hebrwng i'r bedd. Er mai tlawd ac amddifad ydoedd, yr oedd pob graddau yn y wlad yn ei pharchu. "Coffawriaeth y cyfiawn sydd fendig- edig."

Y W A W R.

"Boed dda y ffawd, bedydd ffydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd ffydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd."—EBEN FARDD.

CYF. IV.]

CHWEFROR, 1880.

[RHIF. II.]

Y DENTASIWN GYNTAF.

Yn mha ffurf yr ymddangosodd y temtiwr gyntaf i'r Iesu, nid yw yr hanes sanctaidd yn dweyd. Tebygol iddo amlygu ei hun mewn ffurf hollol wahanol i'w hunan naturiol. Milton, yr hwn a feistrolai bwnc y temtiad yn well na neb cyn nac wedi ei amser ef, a ddywed iddo ddyfod dros drothwy ei ymguddfan fel hen wr gwledig yn chwilio am ddafad gyfrgolledig, neu un yn casglu ychydig fân-goed yn danwydd erbyn diwrnod oer, pan y deuai o'r maes i'r tŷ yn anwydog. Mae y dybiaeth yn eithaf cydunol â'r amgylchiadau. Beth bynag am y ffurf, rhaid fod yr arch-elyn yn cael gwaith mawr i ymguddio ynddo ei hunan. Wedi dod i'r lle a llonaid ei galon o wenwyn marwol uffern—wedi dod gyda y bwriad mwyaf mileinig ac ofnadwy o dan ei fron—bwriad i demtio Iachawdwr y byd—bwriad pe yn llwyddianus a fuasai yn troi holl drefn achub dyn yn fethiant digyffelyb—yn awr rhaid ei fod yn cael gwaith dirfawr i ymguddio ynddo ei hun, ac ymddangos fel gwr dinwied a rhinweddol.

Rhaid hefyd ei fod mewn cryn bryder pan ar roddi ei lais allan i demtio yr Iesu y tro cyntaf hwn. Fel y teimla arweinydd y gân yn y gynulleidfa fawr bryder rhag na bydd ei lais yn y cywair priodol ar agoshad yr eiliad i dde-

chreu; felly Satan yn bresenol a ddwys-deimlai bwysfawredd yr adeg, rhag na byddai ei lais yntau yn y cywair temtiol priodol; ofnai, pryderai, nes echrdu o hono. Ond clywer ei lais yn yngan y demtasiwn: "Os Mab Duw wyt ti, arch i'r ceryg hyn fod yn fara." Hawdd canfod fod yr hyn a glywsai y gelyn tua glanau yr Iorddonen, "Hwn yw fy anwyl Fab," yn aros yn barhaus ar ei feddwl. Yr ateb oedd, "Nid trwy fara yn unig y bydd byw dyn, ond trwy bob gair a ddaw allan o enau Duw." Pan ydoedd yr Iesu fel hyn yn chwifio cleddyf yr Ysbryd o flaen gwyneb y temtiwr, yr oedd ei echediadau ysgydwl yn dal ar ei anadl. Modd bynag yr ydym i gofio mai nid gwaith yr Iesu yn adrodd yr Ysgrythrau yn unig oedd yn peri buddugoliaeth iddo; yn hytrach gwaith yr Iesu yn *actio* yr Ysgrythrau. Ei waith ef yn cydymffurfio yn ymarferol ag ysbryd a llythyren yr ewyllys ddwyfol oedd yn cyfansoddi hanfod ei oruchafiaeth. Y mae yr elfen hon yn meddu yr un effeithiau mewn bywyd dynol, lle bynag y byddo. Ymarfer mewn bywyd eiriau y nef sydd yn gwneyd dynion yn wroniaid. Canmolir pregeth fyddo yn boddio, a dywedir yn werinawl, "Dyna fwyd enaid." Ddarllenodd hynaws, nid oes

dim yn "fwyd enaid" heb iddo gael ei dderbyn yn y cariad o hono, a'i weithio allan mewn bywyd. Wrth wneyd hyn mae egwyddorion a dysgeidiaeth crefydd yn ymfurfio yn dueddiadau daionus a chryfion yn ein natur; a meddu tueddiadau felly ydyw bod yn gyfoethog mewn gras. Nid all dim fod yn fwy o ras i ddyn na thueddiadau daionus. Dichon fod ystyrion eraill i fod yn gyfoethog mewn gras, ond nid oes un ystyr yn bwysicach na hwn. Deddf ei Dduw sydd yn ei galon ef, sef yr hwn sydd yn feddianol ar reddfau neu dueddiadau crefyddol yn fyw ynddo. Yn y dull hwn mae dynion yn dyfod yn gyfoethog naturiol. Pa fodd y mae y dyn ieuanc yn dod yn gelfyddydwr? Y mae yn darllen llyfrau fyddo yn traethu ar gyfrinion ei gelfyddyd; mae yn sylwi ar eraill yn ymarfer ei gelfyddyd; myfyria fwy na mwy orchest-gampau ei gelfyddyd. Wel, a yw efe yn gelfyddydwr o wneyd y pethau yna? Nac ydyw. Beth eto sydd eisiau? Rhaid iddo ymarfer a'r gelfyddyd yn bersonol, a hyny am amser maith; ac ond iddo wneyd hyny yn briodol, os na fydd rhyw ddiffygion naturiol yn bodoli, mae yn sicr o ddod yn gelfyddydwr, a bydd y gelfyddyd yn wasgaredig trwy ei holl natur; bydd yn ei syniadau, yn ei freichiau, yn ei ysgwyddau, yn ei anianawd — bydd wedi ymgymysgu a'i gyfansoddiad; ac nid ar unwaith y colla efe y gelfyddyd yna; ac y mae y dyn erbyn hyn yn gyfoethog — mae ganddo gelfyddyd. Mae rhywbeth yn debyg gyda chrefydd Crist; nid yw gwranddo ei phregethu, a siarad am dani, ac hyd yn nod myfyriol llawer ar ei hathrawiaethau, yn ddiogon i wneyd dyn yn ddyn crefyddol; na, rhaid iddo ei hymarfer, yn gyson, yn ddyfal, ac yn hirfaith; rhaid ei hymarfer yn ei gwahanol nodweddau, nes bo ei thueddiadau yn ddwfn, ddwfn yn y natur — a byddis trwy hyny yn gyfoethog mewn gras — yn gyfoethog mewn tueddiadau crefyddol da. A lle bynag y byddo person wedi myned trwy y ddiwylliaeth yna, ni raid iddo ofni colli ei grefydd yn fuan; ni raid iddo ef ofni cwmpo oddiwrth ras. Na

raid; byddai yn hyny yn tybio colli tueddiadau dwfn-wreiddiedig o'i natur, a chyn ag y byddai hyny yn bosibl, byddai raid iddo golli ei hunan. Yn y chwyldroad mawr diweddf saif ei grefydd gydag ef, ac yntau gyda hitau. Gyda y perffeithrwydd mwyafr yr oedd Iesu yn gwneyd ewyllys ei Dad. Ei fwyd a'i ddiod ef ydoedd ei gwneuthur. A thra nad oedd hyn yn gwneyd ei natur yn burach, eto yr ydoedd yn dwyn i weithrediad wahanol foddau ei hymddadblygiad. Yr oedd ei ymarferiad ef o ewyllys ei Dad, tra ar y ddaear, yn rhoddi ffurf i'r tueddiadau da a fodolent eisoes — a chan bell-ed ag yr oedd ei natur allanol a chorfforol yn myned, yr oedd cyfeiriadau neillduol ei actau yn gadael eu delw arno, ac yn sefydlu eu hunain yn arosol ynddo.

Yn y sylwadau blaenorol yr ydym wedi crwydro o'n llwybr, ni welwn. Dygwyd ni oddiwrth y pwnc gan y crybwylliad a ddygasom i mewn e dangos mai nid adrodd yr Ysgrhythra yn fedrus ac i bwrpas oedd yn gwneyd Iesu yn fuddugwr, ond mai ei waith yn byw yn ymarferol yr Ysgrhythrau yn benaf oll, oedd yn cael ei deimlo drymaf gan y gelyn. Dylasem nodi y ffantais fawr oedd hyn i Iesu mewn ffordd o rymusder a mawreddigrwydd uniongyrchol.

Yn y gymydogoeth wybrenawl yr oedd mintai ddysglaer o angylion yr adeg hon yn gwylid symudiadau yr Iesu o dan yr ymosodiad ffyrnigol. Gwersyllent mewn cerbyd angylaidd tu ol i gwmwl goleu. Oeddynt mor agos i'r ymdrechfa ag yr oedd cadw rhag sylw y gelyn yn caniatáu. Gan mor fawr y dyddordeb a deimlent yn y modd y buasai Iesu yn arweddu ei hunan, yr oedd difrifoldeb pryderol a sanctaidd yn eu trem. Cip-dremient ar eu gilydd, gan arwyddo pwysigrwydd yr adeg. Chwythai yr awel yn lleddf a thyner, fel mewn cydymdeimlad neillduol a'r achlysur. Pan y dywedodd ein Pryniawdwr, "Nid trwy fara yn unig y bydd byw dyn, ond trwy bob gair a ddaw allan o enau Duw," anadlai yr angylion yn rhyddach, teimlent

iasau trydanol ysbrydoliaeth yn cael ei dywallt megys trwyddynt. Hardd ydoedd eu gwedd. Gan mor falch oedd ynt o'r oruchafiaeth, collett ddagrau angylaid. Erioed o'r blaen ni welasant ffyddlondeb i ddyledswydd yn ymddangos can hardded. Gwrident yn sanctaidd. Prydferthach oedd eu gol-ygon nas gellir desgrifio. Ychydig a lefarent y naill wrth y llall, ond mwynhaent mewn syndod boddhaus yr hyn a ddygwyddasai.

Hyd yn awr yr Ysbryd *Glan* oedd yn arwain, ond rhagllaw yr ysbryd *Aflan* oedd yn arwain. Yr oedd yr Ysbryd *Glan* wedi cael pob boddlonrwydd yn mhurdeb ei gymeriad, yn ei sefydlogrwydd moesol, ac yn ei ffyddlondeb i'w Dad. Ac am hyny mae megys yn dweyd, Cymer ef yn dy law, Satan, gwna fel y byddot yn dewis ag ef; yr wyf wedi cael pob boddlonrwydd ynddo, ac yn meddu yr ymddiriedaeth lwyraf yn ei sefydlogrwydd. "Yna y cymerth diafol ef i'r ddinas sanctaidd, ac a'i gosododd ef ar binacl y deml."

Mewn ffordd o adolygiad ar y demtasiwn gyntaf hon, priodol efallai ydyw sylwi yn fyr ar yr amcan oedd gan y temtiwr. Yr amcan oedd temtio Iesu fel Prophwyd. Perthyn iddo fel Prophwyd yr oedd ei allu i wneyd gwyrthiau. I'r swydd brophwydol y mae y gallu hwn erioed yn perthyn. Gynt, o dan yr hen gyfamod, nid oedd neb yn gallu gwneyd gwyrth ond y prophwyd. Os byddai eisiau gwyrth, yr oedd yn rhaid cael prophwyd i'w chyflawni. Felly yn ei swydd brophwydol yr oedd Iesu i ddefnyddio y gallu rhyfeddol hwn. Pe buasai efe yn ei ddefnyddio i wasanaethu i'w angenion personol ei hun, i droi y ceryg yn fara, buasai yn troseddu ar hawliau y gallu gwyrthiol, a thrwy hyny bechu yn erbyn Duw. Ond ymataliodd. A meddylier y fath rinwedd oedd yn gynwysedig yn yr ymataliad. I fesur yr orchestgamp hon, rhaid cymeryd i mewn ddwysder ei newyn, y cyfeusdra manteisio i effeithio moddion i'w dori—trwy droi y ceryg yn fara, y rhai oedd ynt ar ffurf torthau yn barod, a thrwy

hyny yn ychwanegu at nerth y demtasiwn. Sylwer ar y cadernid sydd yn y geiriau, "Nid trwy fara yn unig y bydd byw dyn." Ni chanfyddir dim yn debyg ynddynt i'r duedd leiaf at roddi ffordd i'r hudoliaeth. Yma gwelwn mor gyfaddas oedd y brofedigaeth hon ar gyfer yr ympryd corphorol a ddygasai yr Iesu i'r fath newyn a gwendid—ac er mor ddiuwed y cyflwynid gwaredigaeth iddo, nid oedd gwro yn bod—nid oedd yn rhoddi ffordd i'r demtasiwn. Yr oedd hyn yn cynwys yr hunan-berthiad corphorol mwyaf, a'r ymlyniad mwyaf trylwyr wrth y ddyledswydd ag yr oedd yr amgylchiadau yn hawlio cydymffurfio â hi. Yna cymerth diafol ef i'r ddinas sanctaidd. Beth fu wed'yn? Rhaid gohirio hyd y tro nesaf.

BARDDONIAETH CYNDELW, &c.

GAN CADWGAN FARDD, JOHNSTOWN, PA.

Cyhoeddwyd Barddoniaeth Cynddelw gan Mr. H. Humphreys, argraffydd, Caernarfon, dan olygiaeth Ioan Arfon; yn nghyda Thraethawd rhagorol ar Fywyd ac Athrylith Cynddelw, gan y Parch. J. Spinther James.

Nid oes eisiau darllen barddoniaeth Cynddelw ychwaneg nag unwaith cyn canfod ei fod

"O'r un waed a'r awen wir."

Buasai yn ddymunol pe buasai y golygydd wedi bod dipyn yn fwy manwl wrth gasglu gwaith barddonol Cynddelw; o herwydd y mae cryn lawer o'i waith heb fod yn y llyfr, er y dywed y golygydd, ei fod yn credu nad oedd nemawr ddim, o werth a dyddordeb, wedi ei adael allan. Y mae tri chyfansoddiad buddugol o'i eiddo, ag y gwn i am danynt, wedi eu gadael allan—dau yn wreiddiol, a'r llall yn gyfieithiad o ychydig benillion o *Childe Harold* Byron. Yr oedd y penillion crybwylledig yn fuddugol yn Eisteddfod Aberdar, yn 1851. Y beirniad oedd yr enwog Ieuan Gwynedd. Wedi

i'r beirniad gyhoeddi cyfieithiad Cynddelw yn fuddugol, dywedai, "Da ware'r Doctor Pugh; mae'r hen Ddr. ya fyw o hyd." Nid Dr. Pugh oedd ffug-enw Cynddelw, ond gweled tebygolrwydd yn arddull y ddau yn cyfieithu, oedd yn peri i Ieuan gywirgraff ddyweyd fel yna. A phwy bynag a sylwo yn fanwl ar arddull Cynddelw yn cyfieithu, ac sydd yn adnabyddus ag arddull y Dr. o gyfieithu, a wél fod cryn debygolrwydd ynddynt i'w gilydd, gyda yr eithriad fod Cynddelw yn arfer y sillgoliad, a'r Dr. ddim. Hefyd Cân Farwnadol i ddyn ieuanc moesol a chrefyddol, a foddodd yn yr afon Wysg, wrth ymolchi ar hin boeth. Yr oedd yn bwriadu priodi tranoeth gyda merch ieuanc o'r un cymeriad ag ef ei hun; ond nid felly y bu. Mae y gân hono wedi ei chyfansoddi ar yr un mesur a Marwnad Esgob Heber, gan Alun; ac y mae cystal a dim a gyfansoddodd Cynddelw erioed, o'r un natur, o ran awen a theimlad. Yr oedd yn gydfuddugol ag eiddo Bardd Clydach, yn Eisteddfod y Blaenau, a chyhoeddwyd hi yn *Seren Gomer*.

Eto, deuddeg englyn, cyrch gymeriad, ar Ddewrder Caradog ab Bran; cyd-fuddugol ag eiddo Dewi Wyn o Essyllt, yn Eisteddfod Iforaid Tredegar, yn 1850. Cyhoeddwyd hwynt yn *Seren Cymru*; ond gan y dichon ei bod yn anhawdd cael gafael yn y *Seren* hono yn awr, cyhoeddur hwynt yn y *WAWR*, o herwydd eu teilyngdod, ac er mwyn eu cadw o lynclyn ebargfiant. Dyma adysgrifen o honynt:

Caradog ab Bran, cawr ydoedd i gorilym
Mewn gwgarlyd drinoedd;
Un o casill hen oesoedd,
Gwron gwych gorenwog oedd.

Oedd wrol, mae'n ddiareb fel enwog
Gadfaenor diwitheb;
Pur i'w wlad yn anad neb,
D'wr arwr hyd orwireb.

Gwireb yw i'r T'wysog arwain—was hyf,
Wrthsefyll nerth Rhufain,
Gan guro a rhygo rha'n,
Rhag y brad rwygo Brydain.

Brydain oedd ei baradwys—a'i enaid
Oedd ei anwyl Wentwys;

A'i gariad at ei whad lwys
Oedd ynddo yn aidd iawnddwys.

Dwys daliodd, cawn dystiolaeth—am naw
Mewn ymladdau'n ddigaeth; [anwydd
Ond rhydwyd, gyrwyd yn gaeth,
O'i fro ddr trwy fradwriaeth.

Bradwriaeth fu'n brwd arwain—yr eidiol
Garadog i Rufain;
O'i fri gwych yn ei fro gain
Eir a'r cawr, wron cywrain.

Ei gywrain enwog araeth—a synai
Y Senedd ar unwaith;
Dyna swyn uwch doniau saith,
Gorwyledd a gwroliaith.

Iaith enwog ei ffraethoneg—a geiriau
Llawn gwladgarwch difreg,
A roes iddo, do, ya deg,
Anrhydedd yn yr adeg.

Rhyw adeg bwysfawr ydoedd—a thynner
Ddoethineb Duw'r lluoedd,
I Rufain i'w arwain oedd,
Er llesiant i'r holl oesoedd.

Yr oesoedd sy'n cresu—ei ddewredd,
A'i araith wrolgu;
Er chwerwedd a charcharu,
Gorchestol ryfeddol fu.

Bu i'w wroldeb ÷on—ei gynal,
Bu'n gannerth i'r Brython;
O'i groesdaith daeth yn Gristion
I'w wlad a gair rhad yr Ion.

I'r Ion bu yn wr enwog—i'w genedi
Bu'n ganwyll odidog;
I'w wlad, yn mhob llad a llog,
Cywir ydoedd Caradog.

Er mwyn yr anghyfarwydd a themau y beirdd, rhoddaf yma eglurhad iddynt ar y cyrch gymeriad. Ei nod angen ydyw, bod y gair olaf yn yr englyn cyntaf i fod y gair cyntaf neu yr ail ar yr ail englyn; ac felly trwy y cyfan. Hefyd, fod y gair blaenaf yn yr englyn cyntaf i fod y gair olaf yn yr englyn diweddfaf; megys,

"Caradog ab Bran, cawr ydoedd,"
"Cywir ydoedd Caradog."

Felly Caradog yn y dechreu. a Caradog yn y diwedd; ac felly yn gwneyd y deuddeg englyn yn gadwyn dorchoedd diddoredig.

Dyma englyn tlws o'i eiddo, er ddi am Carnhuanawg, heb fod yn y llyfr:

Hyaod oedd Carnhuanawg—un hyfedr,
Henafydd godidawg ;
Ei ddoniau ydoedd enwawg,
Ail yr hwn ni welir rhawg.

Dyma englyn campus arall o'i eiddo, i'r Areithiwr Poblogaidd, heb fod yn y llyfr :

Areithiwr, rhwyfwr rhyfedd—rhwygawl
A rhugl groen hyawdledd ; [gwrach
Wb! ymwrta pob mawredd
O'i siol—mae ei lol yn wledd.

Wele eto ddau englyn penigamp o'i eiddo, i Eisteddfod Iforiaidd Rhymini, heb fod yn y llyfr :

Am nawdd gwlad, gorwlad ac arglwydd—yw
Ein cysur a'n mawrlywydd ; [cais
Er trechu a lledu llwydd,
Cu Iforiaid cyfarwydd.

Llenorion, llu aneiri' yn fawrion
Iforiaid uchelfri ;
I gadw'n iaith gyda ni,
Ar annaid dewch i Rymni.

Dyna ychydig o farddoniaeth Cynddelw, heb fod yn y llyfr ; ac y mae ychwaneg o englynion campus, a phenillion ag y gwn i am danynt, heb fod ynddo. Dyna res o englynion a gyfansoddodd wrth eillio ei farf, a ddaethant allan yn *Seren Cymru*, gyda her i feirdd yr englynion byrfytyw wneyd eu crystal wrth eillio eu barfau. Cyfansoddodd res arall o englynion rhagorol wrth dynu nyth *martin* oedd yn nythu o dan fargod to y ty, pan oedd un droed iddo yn gorphwys ar yr ysgol a'r llall yn erbyn mur y ty. Daeth yr englynion yna allan yn *Seren Cymru* gyda yr un her ; ond nid oes yr un o honynt yn y llyfr.

Nid oes eisiau hysbysu y deallus a'r craff olwg, na chyfansoddodd Cynddelw yr englynion dan sylw wrth eillio ei farf, &c., ond ei fod yn dweyd felly er mwyn gwawdio beirdd englynion "byrfyfyf." Rhyw 30 neu 32 mlynedd yn ol, yr oedd llawer o englynion yn ymddangos yn y cyhoeddiadau misol a'r newyddiaduron wythnosol, o dan nawdd Mr. Byrfyfyf ; ac yr oedd Cynddelw yn casâu yr hen foneddwr Byrfyfyf o hirbell. Rhoes englynion Cynddelw a'i her feiddiol i'r byrfyfyriaid, ergyd marwol ar ben Mr. Byrfyfyf, fel na ddangosodd ei

drwyn wedi hyny yn *Seren Cymru* na *Seren Gomer*, tra bum i yn Nghymru ; ond dichon ei fod wedi adgyfodi wedi i mi ymadael—nid wyf yn gwybod ; ond beth bynag, dylai gael ei gadw yn ei fedd, o herwydd nid oes dim ynddo ond twyll, i guddio noethni englynion diawen.

Dywed un newyddiadur Cymreig yn Nghymru, mai anffawd oedd i goelbren Mathetes syrthio yn y Deheudir ; a phe buasai wedi syrthio yn y Gogledd, y buasai ei enw a'i gymeriad yn uwch nag ydoedd ; ond tybiwyf fod Ednyfed wedi profi fod hynyna yn gyfeiliornad. Ond beth bynag am Mathetes, gallaf fi ddweyd, a'i brofi hefyd, mai dyfodiad Cynddelw i'r Deheudir a fu yn achlysur i'w ddwyn allan i olwg y byd fel bardd a hynafiaethydd. Mae yn wir ei fod yn bregethwr penigamp, ac yn ddarlithiwr medrus, cyn ei ddyfod i'r Deheudir ; ond fel bardd, nid oedd wedi cyfansoddi ond ychydig, a'r ychydig hyny yn rhyw ddarnau byrion, heb dynu nemawr o sylw neb. Mae hyny yn rhyfedd hefyd, o herwydd yr oedd, er pan yn ieuanc, yr awen yn berwi ynddo, fel y dwf yr mhair Ceridwen, pan y gwnaeth Gwion Bach gadw tân o dano ddydd a nos am un dydd a blwyddyn. Rhyw fodd neu gilydd, nid oedd gan Cynddelw nemawr o ymddiried ynddo ei hun fel bardd nes y daeth i'r Deheudir. Nid oedd wedi cynyg am wobwr mewn Eisteddfod nac arall, ond dwywaith, cyn dyfod i Sirhowy, er ei fod yn bymthegar-hugain mlwydd oed yn dod yno ; a chwech englyn oedd y ddau dro yn ei gynnwys—dau englyn "Bedd-ar-graff P. A. Mon," a phedwar englyn ar "Ol-euni'r Dydd ;" ond ni fu yn fuddugol ar yr un o honynt.

Pan oedd Cynddelw yn 37 mlwydd oed, cyfansoddodd ei awdl benigamp ar yr "Adgyfodiad ;" ond ni wnaeth hyny heb gael ei daer anog gan gyfaill i wneyd felly. Ac y mae yn dra thebyg y buasai yn ei gadael ar ei haner wedi iddo ei dechreu, oni buasai fod ei gyfaill yn ei ysparduno yn mlaen yn barhaus. Ond beth bynag am hyny, gorphenodd hi, ac anfonodd i'r gys-

tadlueaeth, a bu yn fuddugol; ac nid yn unig hyny, ond derbyniodd gymeradwyaeth uwchaf y beirniad, a hwnw yn neb llai na Ioan Tegid, y Cymro dysgedicaf yn ei oes, ac un o'r beirdd mwyaf coethedig. Dyma fel y dywed Tegid am yr awdl orchestol hon:

“ Rhaid yw i mi yma fynegu a thystiolaethu, na ddarllenais i erioed, mewn un iaith, awdl na chân ragorach na hon; nac un ychwaith ar destyn yr adgyfodiad, i'w chystadlu â hi. Awen ysbrydoledig a'i cyfansoddodd hi. Henffych well i ti, Cynddelw, pwy bynag wyt! Bydd dy awdl fel GEM, yn dysgleirio yn y lenyddiaeth Gymreig.”

Gwnaeth yr arnodyn uchod, gan ei fod yn dyfod oddiwrth ddyn fel Tegid, i Cynddelw feddwl ei fod yn gryn fardd—ac felly yr oedd; a chafodd ei gydnabod gan y frawdoliaeth farddol, fyth wedi hyny, yn un o brif feirdd Cymru. Nid oedd erioed o'r blaen wedi profi nerth ei awen, i gyfansoddi awdlau na phryddestau, ar destynau goruchel, megys yr Adgyfodiad, &c., er ei fod yn 37 mlwydd oed ar y pryd; a chredwyf oni buasai ei ddyfodiad i'r Deheudir, y buasai heb wneyd hyd eto. Y mae yn ddiarmheuol genyf, pe buasai Cynddelw yn rhoddi ei fryd ar gyfansoddi barddoniaeth pan oedd yn ieuanc, fel y gwnaeth Dewi Wyn o Eifion, Caledfryn, Eben Fardd, &c., y gallesid ei osod yn yr un dosbarth a Dafydd ab Gwilym, Dafydd ab Edmwnd, William Llyn, Goronwy Owen, a Dewi Wyn o Eifion, y rhai oeddynt o'u hysgwyddau i fyny, fel beirdd, yn uwch na neb yn eu hamser.

Gan fod fy ysgrif wedi cyrhaedd digon o hyd, yn ol mesur teiliwr, terfynaf yn y fan hon ar hyn o bryd. Ond os byddaf byw, a chael caniatad gan Mr. Gol., ysgrifenasaf ysgrif fer eto, ar bethau bychain Cynddelw, y rhai a arweiniant yn naturiol at bethau mawrion. Y mae pethau mawrion Cynddelw wedi eu gosod mor dlws a deheuig ag y gellir gwneyd yn y traethawd buddugol ar fywyd ac athrylith Cynddelw, gan y Parch. J. Spinther James. Ond nid oes yn y traethawd

gorchestol dan olwg ond ychydig iawn o bethau bychain Cynddelw, er eu bod yn taflu cymaint o oleuni llachar ar ei gymeriad, a'i bethau mawrion.

C A N.

“ Y GRAIG AR LAN Y MOR.”

Cystadleuol yn Eisteddfod Youngstown, Ohio, Nadolig, 1879.

Ar lan y môr eisteddaf,
Mewn cilfach yn y graig,
I wrando addoliadol
Darangerdd gref yr aig;
Mae dylif o ysplander
Arddunol ar bob llaw—
Llif o farddoniaeth yma,
Môr o gerddoriaeth draw.

Mae'r llongau megys engyl
Yn 'hedeg ar y lli',
Mor hoew ag yw'r cwmwl
Ar fron y nefoedd fry;
Ha! llawer llong fawreddog
I ddanedd llymion hon
A hyrddiwyd idd ei darnio
Gan freichiau cryf y don.

Pan wga'r môr nes rhuo,
A'r gwyntoedd tua'r lan,
Yn lluchio'r tonau laethwyn
Fel mawrion fryniau ban;
Mae calon gwraig y morwr
Ar dori dan ei bron!
Ond nid oes dim frawycha
Hen galon galed hon.

Diffygia'r corwynt nerthol,
Fel teithiwr llesg a blin;
Tawela'r môr afonydd,
A chysga ar ei glin;
Wrth dywallt dagrau heilltion
Ar hdi ei gruddiau cras,
A golchi 'i thraed esgyrnog,
Yn ufudd megys gwas,

Mae adsain llawer gweddi
Yn fyw ar glustiau'r graig,
Och'neidiau dwfn trwm lwythog,
O donau gwyllt yr aig;
A llawer emyn melus,
Cân waredigol llu,

Ga'dd ar ei bronau loches
Rhag llid ystormydd hy'.

Saif ar ei gwadnau oesol,
Cusana'r cwmwl fry;
Y llanw cryf, croch-ferwol,
Ni all ei symud hi;
Taranau mil o donau
A grygant ar ei bron,
A rhuthr croch y corwynt
I'r môr ddymchwela hon.

Ha! llawer llong haiarngrif
Wrthsafodd rym y lli',
Ergydion gwynt a thonau,
Magnelau'r dyfnder du;
Ond pan dynesai'n agos
At orsedd gref y graig,
Disgynai yn ysgyrion
I wely dwfn yr aig!

Mor anwyl yr olygfa,
I estron-forwr blin,
A yrwyd gan y gwyntoedd
A nerthoedd garw hin,
Yw gweled tâl ysgwyddau
Y lan o'r pellder draw,
A choron lwyd o nifwl
Ar ben y graig uwchlaw.

Yn mreichiau'r graig mor nwyfus
Y llecha'r weilgi erch,
Gan ei goffeidio'n hynaws
A murmur cerddi serch;
Ar wely o aur-dywod
Mae'r ddau mewn tawel hŷn,
A'r lloer a'i haden drostynt,
Yn gwenu ar ei llun.

Ti welaist trwy yr oesau,
Do, lawer gweithred ddu!
Dieflig droion dynion
Llofruddiog, gwaedlyd fu;
Wyt dyst o lawer brwydr,
A wridodd donau'r aig,
A fu yn mron a hollti
Dy galon galed graig!

A theimlaist rym gwingiadau
Dwfn y ddaeargryn gerth,
Ti grynet hyd dy seiliau,
Er cymaint oedd dy nerth;
Ei haradr rychai'th ochrau,
Fel gorfoleddai'r môr,
Wrth lyncu dy ronynau
I'w rwth newynog ddôr.

Oes gofid ar dy galon?
Parhau yr wyt mor brudd,
Fel gweddw wraig y morwr,
Mewn pryder nos a dydd.
Oes hiraeth ar dy galon
Am wel'd y penrhyn draw?
Neu ynte cri y 'stormydd
Sy'n gwisgo'th wedd a brow?

Wyt golofn o gadernid,
Wyt megys geiriau Duw,
Yn dal rhyferthwy'r oesoedd,
Ar draeth gwlad well i fyw!
Daw dydd ti neidi'n ddarnau,
I fflamiog donau'r môr—
Pryd hwnw minau lechaf
Yn agen craig fy lŷr.

“Pilot.”

Youngstown.

JOHN M. EVANS.

B E D Y D D .

*Erthygl yr Anrhydeddus a'r Gwir
Barchedig ARTHUR PENRHYN STAN-
LEY, Deon Westminster, a Chaplan
ei Maurhydi y Frenines, a ymddang-
osodd yn y "Nineteenth Century"
am Hydref, 1879, ac a Gyfieithwyd
trwy Ganiatad Penodol yr Awdwr.*

CYFIEITHWYD GAN SPINTHER.

[Pârhad.]

[Prin bod eisiau i ni hysbysu ein darllenwyr nad ydym ni fel Bedyddwyr yn cydolygu â llawer o bethau a ddysgir yn yr ysgrif ganlynol. Mae gwaith yr awdwr dysgedig yn addef mor groew a gonest mai trochi yn unig yn y bedydd yr oedd yr Apostolion, a'r eglwys yn ddilynol, hyd yn gymarol ddiweddar; ac hefyd mai peth a ddechreuodd ganrifoedd ar ol oes yr Apostolion yw bedydd babanod—dywedwn fod gwaith yr awdwr dysgedig yn addef ac yn cadarnhau y ffeithiau hanesyddol hyn, yn werthfawr iawn yn ein golwg. Ond pan mae efe yn tynu *casgliadau*, ac yn ceisio cyfiawnhau cyfnewidiadau a ddygwyd i mewn, yn neiliaid a ffurf yr ordinhad, edrychwn arno yn sefyll ar dir anghyfreithlawn, ac oblegid hyny yn hollol anghydsynio

ag ef. Cydunwn â'r awdwr yn y *ffeithiau*, ond nid yn y *casgliadau*. Mae y ffeithiau yn gadarn a thragywyddol, ond y casgliadau yn fympwyol a dynol.—GOL.]

Arweinïa hyn ni at yr ail nodwedd yn y weithred o fedydd. Yr oedd bedydd nid yn unig yn *fâdd* (*bath*), ond hefyd yn *blwng* (*plunge*), sef yn dandsuddiad trwyadl i'r dyfroedd dyfnion, megys llam i'r môr ymchwyddol, neu i'r afon redegog, lle, am y foment, mae y tonau yn cau dros ben yr ymdrochydd, ac yntau wedi hyny yn adgyfodi megys o fedd; neu ynte megys iâs y gawod-fâdd (*shower-bath*), sef rhuthriad dwfr o lestri cynwysfawr dros holl berson y derbynnydd nes ei amdoi megys â llen o raiadr pistylliog. Dyma y rhan o'r seremoni ag oedd yr Apostolion yn gosod cymaint o bwys arni. Ymddangosai iddynt hwy megys claddiad yr hen ddyb, a chyfodiad y dyn newydd. Am hyny cydmarai St. Paul ef i'r Israeliaid yn myned trwy donau rhuadfawr y Môr Coch, a St. Pedr i'r mynediad trwy ddyfroedd dyfnion y diluw. "Claddwyd ni," ebe St. Paul, "gyda Christ trwy fedydd *wrth* ei farwolaeth ef, fel megys ag y cyfodwyd Crist, felly y rhodiom ninau hefyd mewn newydd-deb buchedd." (Rhuf. vi. 4; 1 Cor. x. 2; 1 Pedr iii. 20, 21.) Yr oedd bedydd, fel ag yr ydoedd yn borth i'r Gymdeithas Gristionogol, yn gyfnewidiad llwyr oddiwrth hen ofergoelion ac atalfeydd Iuddewiaeth i ryddid a hyder yr efengyl. Yr oedd yn gyfnewidiad llwyr oddiwrth eilunaddoliaeth ac aflendid yr hen fyd paganaidd, i oleuni a phurdeb Cristionogaeth. Yr oedd y cyfnewidiad hwn yn cael ei effeithio yn unig gan ymdrech ac yni fel eiddo y nofwr cryf neu yr ymsuddwr (*diver*) anturiaethus, yr hwn a ymdeifl i'r dwfr gan ymryson â'r tonau, ac a ddaw i fyny o'r dyfnder tywyll gydag yni ychwanegol.

Mae y wers hon a ddygir gan y bedydd yn parhau o hyd, er bod hanfod y ffurf gorphorol o hono wedi ei cholli. Nid oes yn awr fyned o'r golwg, fel mewn dyfrllyd fedd. Nid oes

yn awr ddewisiad cydwybodol ac ystyrbwyll yn cael ei wneyd gan yr ymgeisydd awyddus, ar draul ymadawiad poenus â chyfeillion, ac efallai farwol-aeth ddirdynus. Nid yw y cwbl ond ychydig ddafnau yn cael eu taenellu, ac mae y seremoni hono yn cael ei gwneyd un ai yn hir cyn, neu yn hir wedi, i'r ymgeisydd fabwysiadu Cristionogaeth. Ond mae y peth a arwyddid gan yr hen ffurf yn parhau o hyd i ddal ger ein bron yr hyn y bwriedid i Gristionogion fod. Dyma paham y cy-sylltwyd bedydd mewn enw ac mewn sylwedd â dychweliad. Nid oedd y gwahaniaeth gofalus a wnaeth amseroedd diweddar rhwng Bedydd, Adenedigaeth, Dychweliad, ac Edifeirwch, yn bodoli yn yr eglwys foreuol. Hwyllyd a olygnt oll y pryd hwnw yr un peth. Yr oeddynt yn yr oes Apostolaidd, fel y gwelsom, oll wedi eu cyfuno yn gyfangwbl â bedydd. Ni ddysgwyliid y pryd hwnw hyd y Pasg neu y Sulgwyn am y ddyfr-gronfa fawr (*great reservoir*), pryd yr oedd yr ymgeiswyr i gyfarfod â'r esgob; ond cymerid yr afon, neu ffynon min y ffordd at hyny y foment y tuedd y dychweledig i droi dalen newydd, fel y dywedwn, yn ei fuchedd. Ac hyd yn nod ar ol hyny, yn yr ail ganrif, yr oedd Adgenedliad, yr hwn a ddaeth yn raddol i fod yn gyfystyr a Bedydd, yn cael ei gymeryd ar y cyntaf yn gyfystyr âg Edifeirwch a Dychweliad. Cymerodd cynghaws cyfreithiol hir a phoenus le tua dengmlynedd-ar-hugain yn ol yn nghylch y gwahaniaeth tybiedig rhwng y geiriau hyn. Buasai y fath ddaid yn gwbl anealladwy i Justin Ferthyr neu Clement o Alexandria. Ond mae y meddyddrych cyffredin a gynrychiolir gan y geiriau uchod yn parhau eto yr un mor angenrheidiol, ac y mae wedi chwareu cymaint rhan yn hanesiaeth ddiweddar yr eglwys ag a wnaeth yn y dechreuad.

Dychweliad ydyw troedigaeth gyflawn o gyfeiriad drwg i gyfeiriad da; Edifeirwch ydyw cyfnewidiad meddwl a theimladau, yr hwn sydd bob amser yn myned yn mlaen yn unrhyw un sydd yn diwygio ei hun o gwbl; Adgened-

iad ydyw tyfiant ail-gymeriad, yr hwn sydd bob amser ar waith, ond ar amserau gyda mwy o ysgwydiadau disymwth. Mae y cyfnewidiadau hyn yn cael eu dwyn oddiamgylch gyda ni mewn mil o wahanol ffurfiau—addysg, trallod, cystudd, newidiad sefyllfa mewn bywyd, priodas ddedwydd, neu faes newydd o ddefnyddioldeb; y mae pob un o honynt yn rhoddi i ni ryw syniad am y bedydd cyntefig yn ei agwedd oreu a mwyaf parhaol, ac fe ellir yn mhob un o'r rhai hyn adgynrchu yr agwedd oreu hono o'r bedydd cyntefig.

Corweddwn i lawr i gysgu a deffrown, yr ydym yn cael ein hunain yn greaduriaid newyddion, gyda gobeithion newyddion, serchiadau newyddion, pleserau newyddion, ac ymgeisiadau newyddion. Y mae pob achos o'r fath a adnabuom, a phob profiad o'r fath ynom ein hunain, yn ein cynorthwyo i ddeall yn well pa beth ydoedd bedydd gynt; ac mae cofio pa beth ydoedd bedydd yn wreiddiol yn ein cynorthwyo i gymwyso atom ein hunain yn well iaith y Beibl o berthynas iddo, yr hyn beth sydd yn ei ddangos egluraf. Y mae yn rhaid i ni, os mynwn weithredu yn ysbryd y Bedydd Apostolaidd, fod nid unwaith yn unig, ond yn *barhaus* yn *marweiddio*; hyny yw, yn lladd, yn boddi, yn llosgi allan ein tu-eddiadau drwg a llygredig; ac nid unwaith yn unig, ond yn *feunyddiol* yn myned yn mlaen, a chynyddu, gan gael ein hadnewyddu beunydd, a beunydd ein hail-eni yn mhob rhinwedd a buchedd duwiol.

3. Ac mae hyn yn ein harwain at drydedd nodwedd y bedydd boreuol. "Bedydd," medd y gwasanaeth Seisnig, "sydd yn arwyddocau i nyini ein profies; hyny yw, bod i ni ganlyn esiampl ein Harglwydd Crist, a'n gwneuthur yn gyffelyb iddo ef." Hon yw yr elfen a ychwanegwyd at Fedydd Ioan. Yn y ddwy gyntaf o nodweddau bedydd a grybwyllwyd genym, sef fod dwfr yn arwyddocau glendid corph a meddwl, a throchiad yn arwyddo plwng (*plunge*) i fuchedd newydd, y mae bedydd Ioan a bedydd Crist yr un. Yr

oedd bedydd Ioan yn gymaint o fedydd puredigaeth, adgenedliad, ac er madd-euant pechodau, ag ydyw y bedydd Cristionogol. (Luc iii.) Ond fe ychwanegodd Crist hyn yn mhellach, sef mai yr awyrgylch newydd i'r hon yr oeddynt i gyfodi oedd awyrgylch Ysbryd Crist. Yr oedd hyn yn cael ei ddysgu i'r Cristionogion boreuol mewn dwy ffordd: Yn gyntaf, pan y deuent i fyny o'r dyfroedd yn noeth ac ysgryd-iol, o'r plwng (*plunge*) oer i'r bâd neu yr afon, amdoid hwy mewn gwisg wen, yr hyn a awgrymai iddynt y meddylddrych fod derbynwyr bedydd yn cael eu harwisgo; hyny yw, eu bod yn cael eu dilladu, eu hamdoi, eu gorchuddio a lliain main, gwyn a glân, yr hwn yw dationi a chyflawnder Crist a'i saint, a hyny nid mewn unrhyw drosiad fflugiol, ond mewn gweithred a gwirionedd. Ei gymeriad, ei ras, ei drugaredd, ei wirionedd Ef oedd i fod yn wisg, yn filrwisg, yn arwyddnod ac yn arfog-aeth y rhai ag oeddynt drwy y weithred hon wedi ymrestru i'w wasanaeth Ef. Ac yn ail, dyma yr hyn mewn modd neillduol oedd yn gwneyd bedydd yn "Sacrament." Peth cyffredin yn awr yw siarad am y Cymun fel "y Sacrament;" ond yn yr oesau boreuol, y Bedydd oedd y Sacrament neillduol, sef y llw, neu y gwystl, drwy yr hwn, fel yr oedd y milwyr yn y fyddin Ruf-einig yn tyngu llw mawr o ffyddlondeb i'r Ymerawdwr, felly yr oedd y dychweledigion yn tyngu trwy lw mawr a gwystl i ddilyn eu Meistr Dwyfol i ba le bynag yr arweinai efe hwynt. Yr oedd hyn yn cael ei arddodi arnynt yn mhellach gan yr enw i'r hwn yr oeddynt wedi cael eu bedyddio. Yr oedd (y bedydd) yn cael eu weinyddu, os nad bob amser, eto bob tro y darllenwn am dano yn Actau yr Apostolion, yn enw yr Arglwydd Iesu. Mae yn ddiameu i'r ffurf fwy cynwysfawr yn yr hon y mae bedydd yn cael ei weinyddu yn awr yn mhob man yn enw triphlyg y Tad, y Mab, a'r Ysbryd Glan, yn fuan gymeryd lle y ffurf symlach o ddefnyddio enw yr Arglwydd Iesu yn unig. Ond mae yr arferiad boreuaf yn dangos yn amlwg, tra yr oedd cariad holl-gofleid-

iol Tad pawb oll, a phresenoldeb holl-dreiddiol yr Ysbryd Tragwyddol yn meddianu calonau y dysgyblion cyntaf, mai ffurf hanesyddol, bersonol, rasol, ac anwylgu Sylfaenydd ein Ffydd ni oedd yn flaenaf a phenaf yn eu meddyliau tra yn cyfodi o fedyddfa eu trochiad cyntaf i gychwyn eu gyrfa newydd ac anhawdd.

CRIST YN GWYMP AC YN GYFODIAD I LAWER.

GAN Y PARCH. D. RHOSLYN DAVIES.

Tuag adeg y Nadolig y mae meddyliau Cristionogion yn cael eu harwain yn ol i Bethlehem Ephrata, ac yno y myniant aros, gan edrych yn fyfyrïol a dyddorgar uwchben prif amgylchiad yr oesau. Nis gallwn ninâu lai nag uno gyda'r dyrfa, a chymeryd rhan yn y dyddordeb a'r mwynhad.

Eithr yr hyn sydd yn tynu ein sylw ni yn benaf, yw y geiriau rhyfedd hyny a lefarwyd am dano gan Simeon oedranus. Meddai: "Wela, hwn a osodwyd yn gwyp ac yn gyfodiad i lawer yn Israel, ac yn arwydd yr hwn y dywedir yn ei erbyn; (A thrwy dy enaid di dy hun yr â cleddyf) fel y datguddir meddyliau llawer o galonau." Tra y llefarai efe y geiriau, rhoddai Mair a Joseph iddo wrandawriad difrifol, gan edrych gyda syndod yn myw ei lygaid ffyddiog. Wedi o hono eu bendithio, ymadawodd, tra hwythau yn edrych mewn dystawrwydd dwfn y naill ar y llall, gan droi yn eu meddyliau ei eiriau anamgyffredadwy.

Llawer o ryfeddod y mae person yr Arglwydd Iesu wedi greu erioed yn meddyliau dynion. Rhyfeddodd Mair a Joseph yn fawr y tro hwn, a chawsant gyfleusderau lluosog i ryfeddu ar ol hyn; a pharhau i ryfeddu y mae plant dynion o'r awr hono hyd yr awr hon. Eithr nid oes niwed mewn rhyfeddu, ond gwneyd hyny heb amheu dim. Y mae pechaduriaid anghrediniol yn rhyfeddu uwchben y pethau synfawr a leferir am dano. Gwelant fod yn ei berson gydyfarfyddiad rhyfedd ac anes-

boniadwy o ddoethineb, o sancteiddrwydd, o hunan-ymwadiad, o ostyng-eiddrwydd, ac o gariad. Eithr rhyfeddu yn amheus y maent, a thra y gwnelont hyn, y mae eu cyflyrau yn dra pheryglus. Eraill a ryfeddant yn nghylch y gwaith mawr y mae y person yr oedd Simeon yn ddal yn ei freichiau, wedi ei wneyd *ynddynt* hwy. Rhyfeddu i fywyd y mae y rhai hyn, oblegid nid ydynt yn amheu, eithr yn hytrach y maent yn llawenhau fod y fath berson mawr i roddi eu hymddiried ynddo. Rhyfeddu i fywyd wnaeth Mair a Joseph; oblegid mae yr hen Simeon, cyn eu gadael, yn eu bendithio. Ac os credodd Mair a Joseph, ac eraill, i fywyd, dan yr amgylchiadau hyny, oni ddylasem ni wneyd hyny yn awr? Nid baban gwan ac eiddil, wedi ei rwymo mewn cadachau, yn llety yr anifail, sydd gyda ni i ymwneyd ag ef heddyw; eithr un wedi dyfod oddi-yno, ac wedi llwyr ddarfod a'i fywyd helbulus, a'i farw poenus, ac wedi esgyn i fod yn ben coronog yr holl nef-oedd. Ac fel yr edrychrai Mair gyt yn llygad sirïol ei chyntaf-anedig, edrychwn ninâu gyda llygad ffydd ar ei berson hardd, fel y bendithier ninâu.

Mae yn debygol fod calon Mair yn hynod ddedwydd yr adeg hon, pan yn edrych gyda serchiadau mam dyner uwchben ei phlentyn mwyn. Nid oedd dim byd yn hyn wedi peri loes na briw i'w chalon. Ond diau i'r geiriau olaf hyn o enau Simeon, yr hwn y gwyddai ei fod yn wr Duw, ac yn gyfaill calon iddi hi, gyffroi ychydig ar ei theimladau, yn enwedig y geiriau, "A thrwy dy enaid di dy hun yr â cleddyf." Geiriau rhyfedd iddi hi oedd y rhai hyn. Swniai yr ymadrodd yn frawychus, a mawr y meddyliai am dano, ond yn methu dyfod o hyd i'w ystyr priodol. Y mae llawer ar ei hol hi, er cael goleuni mwy, a chyfleusderau lluosocach, yn methu a phenderfynu beth y mae y geiriau hyn yn olygu. Rhai a dybiant i Mair gael ei merthyr, ac mai cyfeirio at ei merthyrdod y mae y geiriau hyn. Yn nghylch hyn mae yr Ysgrythyr yn hollol fud. Nid oes y cyfeiriad lleiaf ag sydd yn awgrymu i

dynged o'r fath ddyfod i ran Mair. A phell ydym o greu y byddai yn briodol derbyn y golygiad hwn. Eraill a farnant mai cleddyf dirmyg a olygir yma, y fath ag oedd yn naturiol i Mair deimlo oddiw'rtho, gan i Grist gael ei genedlu a hithau mewn ystâd anmhriodasol. Eithr pell ydym o greu y naill na'r llall o'r golygiadau hyn. Barnwn mai cyfeiriad sydd yma at fywyd trallodus, a marw poenus a gwaradwyddus ei mab. Teimlodd hi yn mhen blynyddoedd ar ol hyn, fod gwirionedd dau-ddyblyg yn yr ymadrodd hwn. Pwy all ddirnad dynder loesion dirdynol ei henaid, pan yr edrychai yn ei dagrau ar ei mab rhwng y lladron, ac y clywai hi ef yn dywedyd yn ei waed, "O wraig, wele dy fab?" Onid cledd dau-finiog, yn tori i ranau mwyaf bywiol ei chalon, oedd clywed ei lais cwynfanus, yn ei ingoedd dwys a'i waradwydd mawr, yn dywedyd, "Y mae syched arnaf?"

Yr oedd bywyd Iesu Grist i greu cyffroad mawr yn y byd: "Wele hwn a osodwyd yn gwmp ac yn gyfodiad i lawer yn Israel." Y mae dyfod yn gydnabyddus â'i enw i fod yn achos i lawer gwmpo i annedwyddwch, i boen ac i ddinystyr. Y mae cyfeiriad uniongyrchol yn y geiriau hyn at yr ymadrodd hwnw o eiddo y prophwyd, a ddywed, y byddai yn faen tramgwydd, ac yn graig rhwystr i Israel. Dysgwyl-iodd llawer y buasai yn frenin tymorol arnynt; yn hyn cawsant eu siomi; yn ngwyneb hyn gwrthodasant ef, a'r canlyniad fu, iddynt syrthio i ddistryw. Llauer ag oeddynt yn eistedd ar seddau uchel eu balchder a ddarostyngwyd gan ei bregethau syml, eglur a miniog. Pawb a dramgwyddasant wrtho a ddinystriasent eu hunain; eithr bu yn godiad tragwyddol i bawb a dderbyniasant ei ddysgeidiaeth fel gwybodaeth ddwyfol. Syrthio a chyfrgollu byth oedd tynged anocheladwy y rhai a'i gwrthodasant ef fel un ag oedd wedi ei osod allan yn nghyngor ac arfaethau Duw i fod yn unig wrthddrych ffydd ymgeiswyr am fywyd ac anfarwoldeb. Ni wireddwyd yr un brophwydoliaeth gyda mwy o bwyslais ac arbenigrwydd

na hon. Y mae myrdd yn parhau i wrthod yr efengyl, ac fel canlyniad yn cwmpo i ddinystyr a gwarth oesol. Y mae miloedd hefyd yn cael eu codi, trwyddo ef, i fywyd a dedwyddwch pur a digymysg. Llauer ag oeddynt bobl o awdurdod, o ddylanwad ac o gyfoeth, trwy geisio gwaradwyddo enw Iesu, a rhoddi eu dylanwad yn erbyn ei egwyddorion sanctaidd, a gwympasant yn is na'r bedd; tra yr oedd eraill, diawdurdod, diddylanwad, a digyfoeth, trwy ei dderbyn ef, yn cael ei codi i hynodrwydd a phoblogrwydd neillduol ar y ddaear, ac i anrhydedd a gwynfydedigrwydd bythol yn y nef. Yn adeg ymgnawdoliad y Gwaredwr, wele Herod a Philat, yr Ysgrifenyddion a'r Phariseaid, a phenaethiaid y bobl, trwy wrthod a dirmygu enw yr Iesu, yn cwmpo i warth a gwaradwydd bythol yn ngolwg y byd Cristionogol, tra yr oedd eraill, megys yr apostolion tlawd, di-nod, ac anllythyrenog, yn anfarwoli eu hunain ar y ddaear, ac yn cael eu codi i fod yn gyd-ystâd a'r angelion. Y mae yr Iesu yn sicr o brofi yn arogl bywyd i fywyd, neu yn arogl marwolaeth i farwolaeth, i bawb a ddeuant yn gydnabyddus â'i enw.

[*I'w orphen yn ein nesaf.*]

PWLPU D Y WAWR.

Y Cyflym-Gamelod.

GAN Y PARCH. C. H. SPURGEON.

Testyn—1 Bren. iv. 20—28.

Rhan I.

Oddiw'rth yr holl ymadrodd gallwch weled fod breniniaeth Israel o dan lywodraeth Solomon, yn arwyddlun da o deyrnasiad yr Arglwydd Iesu. Efallai ei bod yn fwyaf neillduol yn arwyddluniol o'i lywodraeth ddyfodol, a gogoniant hir-ddysgwyliedig y dyddiau diweddaf. Gellir cymharu sefyllfa bresenol yr eglwys i deyrnasiad Dafydd, yr hon oedd yn ardderchog mewn buddugoliaethau, ond yn cael ei chy-

thryblu gan frwydrau. Ond mae gwell dyddiau i wawrio, dyddiau pan y caiff y deyrnas ei helaethu, ac y daw yn fwy amlwg; ac yna bydd yr Arglwydd Iesu Grist i'w weled yn fwy arbenig, fel Solomon y freniniaeth, "yr hwn a lywodraetha o for hyd for."

Eto, hyd yn nod yn awr, fel "yr ydym ni y rhai a gredasom yn myned i mewn i'w orphwysfa ef," felly yr ydym yn myned i mewn i'r ddarpariaeth gyflawnaf sydd wedi ei gwneyd yn y cyfamad gras, hyd yn nod yn y presenol hwn; a gallaf ddweyd am bawb ag ydynt wedi dyfod o dan lywodraeth Crist, eu bod yn byw mewn man *heddychlon*; pob dyn yn eistedd o dan ei winwydden a'i ffigysbren ei hun, a neb yn ein dychrynu." "Nid oes gan hyny yn awr ddim damnedigaeth i'r rhai sydd yn Nghrist Iesu;" a "chan ein bod wedi ein cyfiawnhau trwy fydd, y mae genym heddwch tuag at Dduw trwy ein Harglwydd Iesu Grist." "A thangnefedd Duw, yr hwn sydd uwchlaw pob deall, a gadwo eich meddwl a'ch calon yn Nghrist Iesu."

Yr oedd Israel, o dan Solomon, yn meddu *cyflawnder*, yn gystal a heddwch. Beth mae yr hanesydd yn ei ddweyd? Yr oeddynt "fel y tywod sydd gerllaw y môr o amltra, yn bwyta ac yn yfed, ac yn gwneuthur yn llawen." Dywedir fod y fath lawnder yn y wlad yn amser Solomon, fel nad oedd aur yn fwy o werth nag arian; ac yr oedd arian wedi dyfod fel nad oedd fawr fwy o werth na haiarn; a chyda golwg ar feteloedd eraill nid edrychid arnynt o nemawr gwerth. Yr oedd meteloedd gwerthfawr wedi dyfod mor gyffredin fel braidd yr oeddynt mwyach yn werthfawr, yr oedd y fath gyflawnder o honynt. Yr oedd yr holl wlad yn llifeirio o laeth a mel, ac yr oedd y bobl yn llawenyachu ac yn gorfoleddu. Yn sicr y mae yr Arglwydd Iesu Grist wedi dwyn ei bobl i gyflwr o'r llawnder mwyaf, oblegid "mae pob peth yn eiddoch chwi." Y fath lawnder a raid i'r dyn hwnw feddu wrth yr hwn y dywedodd yr Arglwydd, "Ni atal efe ddim daioni oddiwrth y rhai a rodiant yn berffaith." "Pa bethau

bynag a ofynoch mewn gweddi, gan gredu, efe a fydd i chwi." Y mae efe wedi rhoddi i mi *carte blanche* (papyr gwyn wedi ei lawnodi yn y gwaelod) mewn gweddi. Y mae efe wedi rhoddi yn ein llaw agoriadau eu drysorau, ac wedi gorchymyn i ni gael yr hyn f'om yn ewyllsio. Y mae wedi dywedyd, "Ymddigrifa yn yr Arglwydd, ac efe a rydd i ti ddymuniadau dy galon;" ac y mae wedi ychwanegu, "Agor dy enau, a mi a'i llanwaf." Os nad oes genym, y mae hyny am nad ydym yn gofyn, neu am nad ydym yn gofyn yn iawn.

Felly, hefyd, yr ydym mewn teyrnas sydd yn cael ei rheoli gan *adoethineb*. Dywedir am Solomon yn y benod hon, ei fod yn meddu doethineb a deall mawr iawn, a helaethdra calon, fel y tywod sydd ar fin y mor; "a doethineb Solomon oedd fwy na doethineb holl feibion y Dwyrain, ac na holl ddoethineb yr Aipht." Ai nid yw hyn hefyd ein hanrhydedd a'n brant ninau? Wele, y dydd hwn yr Arglwydd Iesu Grist a wnaed i ni yn *adoethineb*; y mae genym ni yr eneiniaid oddiwrth y *Sanctaid* hwnw, ac ni a yddiom bob peth," tra y byddom yn aros ynddo ef; oblegid "dirgelwch yr Arglwydd sydd gyda y rhai a'i hofiant ef, a'i gyfamod hefyd i'w cyfarwyddo hwynt."

Yr oedd gan Israel frenin ag oedd yn *alluog* iawn. Yr oedd gan Solomon ddeugain mil o bresebaw meirch i'w gerbydau, a deuddeg mil o wyr meirch; ac yr oedd efe mor rymus fel na feiddiai breninoedd y ddaear ddyfod i wrthdarwriad ag ef, ond a dalent iddo deyrnged. Gyda golwg ar ein Brenin ni, y mae ganddo amgenach nerthoedd na meirch a cherbydau rhyfel, canys ni raid iddo ond llefaru wrth ei Daŵ, ac efe a enfyn iddo yn uniongyrchol fyrddiwn o angelion. Y mae pob awdurdod wedi ei roddi iddo yn y nefoedd ac ar y ddaear. Y mae cyflawnder y Duwdod yn preswyllo ynddo i amddiffyn a chynorthwyo ei bobl, ac ond i chwi agor eich llygaid, chwi a gewch weled meirch o dân, a cher-

bydau o dân amgylch ogyrch eich Arglwydd.

Yr oedd breniniaeth fawr Solomon yn cael ei chario yn mlaen gan gorph o swyddogion dewisedig, ac yr oedd personau neillduol wedi eu rhoddi dros bob Talaeth, y rhai oeddynt, heblaw dyledswyddau eraill, i barotoi ei fwrdd, a gofalu am ei feirch. Yr oedd arlwyadau ei fwrdd yn ardderchog, fel y mae yr banes yn dangos. Yr oedd yn ei feddiant feirch yn barod i ryfel, ac hefyd *gyflym-gamelod*, y rhai a ddefnyddid yn debyg i'n meirch cyflym ni i gario negeseuau o'r naill orsaf i'r llall. Yr oedd y meirch a'r cyflym-gamelod hyn yn cael eu defnyddio i redeg o'r naill ddinas i'r llall gyda chenadwriaethau breninol, ac fel hyn yr oedd yr holl wlad yn cael ei chadw mewn cymundeb agos â'r brif-ddinas. Yr oedd swyddogion neillduol wedi eu penodi i ofalu am y meirch a'r camelod hyn, a phobpeth arall perthynol i wasanaeth y brenin; a fy mhwnic y tro hwn a eglura y tebygolrwydd rhwng y trefniant a chynlluniau teyrnas ein Harglwydd.

POB SWYDDOG YN MEDDU EI RAN.

Nodwn fod pob swyddaog yn meddu ei ran.—Yr testyn a ddywed, "Pob un ar ei ran." Mae genym ni swyddogion o amgylch ein llysoedd, y rhai allant fod yn dra addurniedig; ond pan y dywedwch hyn, nid oes nemawr ddim arall i'w ychwanegu. Ar uchel-ddyddiau a gwyliau gwisgant addurniadau lawer, a dysgleiriant gan eu ser a'u gardysau, a'u gwisgoedd gorwch; ond pa ran neillduol a gyflawnant, y mae tu draw i fy ngallu fi i ddweyd.

Yn llys Solomon yr oedd ei holl swyddogion yn meddu gwasanaeth i'w gario allan. "Pob un ar ei ran." Y mae yn gymwys felly yn nheyrnas ein Harglwydd Iesu Grist. Os ydym yn eiddo gwirioneddol iddo, y mae wedi ein galw i ryw waith a swydd, ac y mae efe yn dysgwyl i ni gyflawni y swydd yn ffyddlawn. Nid ydym i fod yn *gentlemen-at-ease*, ond *men-at-arms*; nid ystelcwyr, ond llafurwyr; nid claeffoglynau seirianwch, ond goleuadau cynuedig a goleu.

1. Y mae yn *anrhydedd dirfawr* i fod yn was iselaf i'r Brenin Iesu. Y mae yn fwy o anrhydedd i fod yn geginwas yn ngegin Crist, nag yw bod yn brif weinidog yn y deyrnas. Y mae y lle mwyaf di-nod yn nheyrnas Iesu Grist, os gall un safte di-nod fod yn y fath wasanaeth, yn meddu cyffyrddiad o ogoniant dwyfol yn perthyn iddo; ac os bydd i ni gyflawni ein gwaith yn briodol, er iddo fod ddim yn amgen i olchi traed y saint, yr ydym yn cyfranogi o anrhydedd ein Meistr, yr hwn ei hun ni thymbiodd yn rhy isel i wneyd yr un peth. Ond nid oes yr un dyn yn cael ei roddi mewn unrhyw swydd yn yr eglwys yn unig er mwyn addurn. Yr ydym yn cael ein rhoddi yn ein lleoedd gydag amcan a dyben, 'pob dyn ar ei ran—pob dynes ar ei rhan.

Fy mrawd anwyl, nid ydych yn llenwi lle gweinidog neu fugail, fel y bo i chwi gael eich parchu, ond fel y galloch "harddu athrawiaeth Duw a'n Hiachawdwr yn mhob peth." Nid ydych, fy anwyl frawd, wedi eich ordeinio i fod yn henadur neu ddiakon yn yr eglwys, fel y gallo ein Harglwydd osod anrhydedd arnoch, er ei fod yn gosod anrhydedd arnoch ynddi, ond fel y galloch ddwyn gogoniant i Dduw—fel y gallo y bobl weled gras Duw ynoch, a mawrhau Duw ynoch. Ni wnaed eglwysi er mwyn gweinidogion, ond gweinidogion er mwyn eglwysi. Nyni y rhai ydym yn swyddogion yn yr eglwys, ni chwasmos ein hordeinio er ein mwyn ein hunain, ond er mwyn dynion, ac nyni a ddylem bob amser ddal mewn cof y ffaith, a byw a hyn y'n wastad o faen ein golwg.

2. Y rhai hyn y wasanaethent Solomon oeddynt swyddogion o dan *frenin manwl*; oblegid yr oedd ei ddoethineb ef y fath na fyddai iddo oddef anffyddlondeb mewn unrhyw swydd. Dewisai y dynion goreu, a thra y byddent yn ei wasanaeth yr oedd yn dysgwyl iddynt wneyd eu dyledswyddau, ac arfer y prydlondeb mwyaf digoll. Os na chyflawnent eu dyledswyddau, gwnai ef yr eiddo ei hun, ac anfonai hwynt ymaith gyda eu celfi. Y mae i raddau helaeth yn debyg yn eglwys Iesu Grist. Nid

wyf yn siarad fel pe byddai yn bosibl i blant Duw gael eu colli; ond yr wyf yn dweyd hyn; yn ngwasanaeth Crist, os nad ydych yn ffyddlon, bydd i chwi yn fuan orfod rhoi ffordd i un arall.

Gellwch gael eich rhoddi o'r neilldu gan afiechyd, ac yna bydd i chwi gael dyoddef yn lle gwasanaethu; neu gellwch gael eich gyru i'r dosbarth ol, a wylo mewn trallod o achos na wnaethoch eich dyledswydd yn ffyddlawn yn mlaen y rhes. Cofiwch y testyn hwnw, "Yr Arglwydd Dduw sydd Dduw eiddigus," a chredwch fod ein Harglwydd Iesu Grist fel ei Dad, mae yn rhaid iddo gael ufadd-dod cyson ei weision, a'u sel ffyddlon, neu bydd iddo eu talu i fwrdd, a chymeryd eu goruchwyliaeth oddiarnynt.

Mae cariad ein Harglwydd Iesu Grist yn meddu cymeriad mor frwdfrydig fel na all oddef calon ranol, neu rod-iad esgeulus yn neb o honom. Y mae testyn nad yw rhai pobl grefyddol yn ei hoffi, ac am hyny tynant ymaith ei wir ystyr: "Ein Duw ni sydd dân ysol." Dywedant, "Duw, tu allan i Grist, sydd yn dân ysol." Nid yw y testyn yn dweyd hyny; mae yn siarad am "Ein Duw;" a thybja hyny ein Duw cyfamodol, ein Duw yn *Nghrist*; a'n Duw yn Nghrist ydyw yr hwn sydd yn dân ysol.

3. Yr oedd swyddogion Solomon hefyd yn rhwym o gofio fod

GWEITHIAD RHEOLAIDD

yr holl gyfansoddiad yn ymddibynu ar bob un o honynt. Yr oedd Solomon wedi trefnu fod catrawd o feirch mewn tref neillduol, a bod swyddwr apwyntiedig i ofalu am danynt; yr oedd haidd a gwellt i fod ar y fan yn swm cyflawn i'r meirch yn yr orsaf arbenigol hono. Ni wnaethai y tro i'w anfon i ryw le arall; ac os buasai i swyddog beidio cyflenwi ei adran, buasai raid i'r meirch newynu, a'r trefniant gael ei daflu yn hollol o'i le.

Yn awr, mewn unrhyw eglwys weddol drefnus, ychydig ŵyr faint o ddrwg ellir ei wneyd gan yr hwn na fo yn ffyddlawn i'w ddyledswydd; ond mor belled ag y gall ef, tafla yr holl beiriant

allan o drefn, ac oni bae ymyriad trugaredd a doethineb Crist, byddai iddo daflu holl weinyddiadau ty yr Arglwydd i annhrefn.

Ni all yr eglwys fechan lwyddo, oblegid fod aelod dylanwadol mewn lle na ddylai fod. Mewn ty mawr mae'n rhaid i'r gweision gadw eu lleoedd; ac os bydd i'r gogines fynu gwncuthur dyledswyddau yr ystafellyddes, a pheidio parotoi y prydau, mae pob peth yn gymysgfa; ac os, ar y llaw arall, y bydd i'r forwyn fo i lanhau yr ystafelloedd esgeuluso y ddyledswydd hono, ond yn mynu bod yn y gegin, ni fydd dim cysur yno ddydd na nos. Gellwch weled cysylltiad hyn ag eglwys Gristionogol.

4. Yn nheyrnas Solomon cariwyd pethau yn mlaen fel *y cafodd ysbryd y brenin ei wasgaru i'w holl swyddogwyr*, ac am hyny yr oedd y wlad yn cael ei llywodraethu yn dda. Anwylyd, yr wyf yn gweddio am iddi fod felly gyda yr eglwys hon, a chdda holl eglwysi Iesu Grist, am i ysbryd ein Brenin Mawr wasgaru ei hunan i ni oll. Nid oes dim yn gwneyd i ddynion ymladd yn debyg i gael gwron yn arweinydd iddynt. Pan y deuai Cromwell o flaen y gâd, nid oedd neb yn ofnus; yr oedd y gelynion yn myned ymaith fel us o flaen y gwynt, pan unwaith y busasai efe yn bresenol. Ac yn sicr, pan mae ein Meistr gogoneddus ni, perffeithydd ein hiachawdwriaeth, y llum-anwr yn mhlith deng mil, i'w weled yn nghanol eglwys, yna mae pob peth yn myned yn mlaen yn dda, ac yr ydym oll yn ymladd gyda hyder a gwrhydri. Mae ambell i ddyn, weithiau, fel yn meddu gallu i weithredu mewn miloedd o ddynion eraill; ymddengys ei ysbryd yn llywodraethu, yn ymsymud ynddynt oll; ac felly y mae yn neillduol gyda yr Arglwydd Iesu Grist. Yr ydym ni yn byw ynddo ef, ac yntau ynom ninau. Pe byddai i ni oll gael ein cymell gan yr un ysbryd ag sydd yn Iesu—ysbryd cariad, ysbryd o hunan-ymwadiad, o sêl ysol, ac o frwdfrydedd, yna bydd i bob peth gael ei wneyd yn ogoneddus. Os efelychwn ni ei ymgysegriad, ei weddigarwch, ei hyf-

dra, a'i dynerwch, y fath gatrawd a fydd i ni wneyd, ac mor dda y bydd teyrnas ein Solomon yn cael ei gweinyddu.

5. Dim ond un syniad yn ychwaneg yn y fan hon. *Pan y daeth teyrnas Solomon i ddrwg, daeth trwy un o'i swyddogion.* Yr ydych yn cofio pan fu farw Solomon, rhwygodd Jeroboam y deyrnas yn ddwy, ac yr oedd efe yn was foedig. Unrhyw adeg pan y bo eglwys yn dod i ddistryw, yr ydym yn teimlo yn ddrwg i ddweyd mai yn gyffredin trwy ei swyddogion ei hun yr achosir y drwg; ac mae arnaf ofn mai yn fynychaf y gweinidog sydd ar fai, ac nid unrhyw bersonau eraill.

Y cyfeillionadau mawrion a oddiweddasant yr eglwys, ni ddeilliasant oddiwrth gorph y bobl, ond oddiwrth ryw arweinydd nodedig; ac heddyw mae calon ein heglwysi, yr wyf yn credu, yn annhraethol mwy iachusol na'r weinidogaeth. Buasai yn dda genyf pe na bae felly, ond ni allaf beidio ofni hyny. Pan fradychwyd ein Harglwydd, gwnaed hyny, nid gan un canlynwr cyffredin, megys Mair Magdalen, Zaccheus, neu Joseph o Arimathea, ond gan Judas, *trysorydd brawdoliaeth yr Apostolion.* Apostol oedd yr hwn a werthodd ei Arglwydd am ddeg-ar-hugain o arian. Eto mae y bai yn gyfartal ddrwg os yn cael ei gyflawni gan y swyddog mwyaf isel. Fel yr wyf wedi dweyd yn barod, yr ydym oll yn weision; yr ydym oll wedi ein gwisgo ag ymddiriedaethau, ac y mae yn bosibl i ni, os gadawa yr Ysbryd Glan i ni, i wneyd niwed mawr—mwy o niwed na all y byd oddiallan byth ei gyflawni.

AMRYWIAETHAU.

ATEBION.

At Mr. J. W. Edwards, Carbondale :

Anwyl Frawd—Mae eich dau ofyniad ataf yn y WAWR am y mis diweddaf, ger fy mron. Gwelaf eich bod nid

yn unig yn fyw, ond hefyd yn parhau yn feddylwr; ac ymddengys wrth natur a chyrhaeddiad eich gofyniadau, fod gwrthddrych eich meddwl yn dyfnhau. Os cofiwyf yn iawn, duwinyddiaeth arferai fod yn gylch cyfnaws eich meddwl; ond gwelaf yn awr fod athroniaeth yn debyg o fod yn hoff esfyddiaeth. Ond o ran hyny yr un peth a olyga y ddau *derm* yn eu *perthynas* a'u gwrthddrychau. Gwahaniaethant yn eu gwrthddrychau. Golyga y blaenaf athroniaeth materion Beiblaidd, yn eu natur a'r dosbarthiant priodol iddynt yn ol eu natur a'u dibyniaeth ar eu gilydd, fel y deallir hwy gan ddynton. Golyga yr olaf y wybodaeth am ddeddfau llywodraethol anian.

Eich gofyniad cyntaf yw, "Pa beth yw y darnodiad athronyddol goreu o wirionedd, a darawa eich meddwl chwi?"

Oni bae fod "a darawa eich meddwl chwi," yn nglyn a'r gofyniad, ni chynygiaswn ei ateb; am y tybiai hyny, yn ngolwg rhywun, yr ystyriwn fy hun yn alluog i gynyg ei ateb dros bawb. Ystyriwyf y gofyniad dan sylw yn un o'r rhai, os nad y mwyaf anhawdd ei ateb; saif yn waelod i holl ymchwiliadau y meddwl dynol. Ystyriwn mai hawddach fyddai ysgrifenu ysgrif faith ar y pwyntiau a ddeuant i'r goleu yn nglyn ag, a thrwy ymchwiliad am ac i wirionedd, na nodi ac egluro y ddeddf hono, neu y gallu hwnw, drwy ba un y teimla y meddwl sicrwydd o barthed gwirioneddolrwydd peth. Y darnodiad mwyaf athronyddol o wirionedd a ymgynygia i'n meddwl yn awr, ac er's blynyddau, yw hyn: Gwirionedd yw y peth hwnw, yr hwn wedi ei cyflwyner i sylw y meddwl drwy gyfryngau cyfaddas, yn ol natur y peth i'w egluro, y gwna rhyw allu i'r meddwl ymfoddloni yn ddidrais i'w ystyried, neu i deimlo ei fod yn wirionedd. Yn wyneb yr hyn a ddywedir uchod, gallech ofyn: "Os ydyw penderfynu gwirioneddolrwydd peth yn swyddogaeth briodol rhyw allu sydd yn y dyn, a alwn yma greddf, pa angen sydd am y synwrau corphorol, a phroffion rhesymeg?" Atebwn: Mae angen y rhai'n i gyflwyno

y peth yn ol ei natur i sylw y meddwl. Heb hyn ni all y meddwl benderfynu dim yn nghylch peth. Credwyf na all unrhyw ddrychfeddyliau o fath yn y byd wreiddioli yn y dyn; rhaid iddynt drwy ryw gyfrwng neu gilydd ddyfod i fewn iddo o'r tu allan; gwaith y meddwl wedy'n yw penderfynu o barthedd eu hanfod a'u hansawdd. Gan mai gofod gyfyngol iawn ellir ddysgwyl i atebion fel hyn yn y WAWR, rhaid bod yn fyr; onide ysgrifennwn yn feithach ar y mater hwn; eglurwn, fel yr ymgynygia y peth i ni, yn mhellach wasanaeth y gallu soniedig mewn dyn, a gwasanaeth rhesymeg. Ond, fel y dywedwyd, gofod, ac yn wir, amser, a balla y tro hwn.

Yr ail ofyniad: "A ydyw y *term* meddylwyr rhyddfrydig (*liberal thinkers*), fel y defnyddia anffyddwyr ef arnynt eu hunain, yn briodol yn ngwynneb yr hyn yw gwirionedd, yn ol y darnodiad mwyaf athronyddol o hono?"

Atebwn yn ddibetrus, Nac ydyw. Os ymchwiliad am wirionedd yw yr ymdrafodaeth rhwng dau neu ychwaneg, nid oes o fewn unrhyw iaith *derm* yn fwy anmhrifodol ar dir gwir athroniaeth na'r *term* "meddylwyr rhydd." Os chwilio am y gwir mae y dyn, bydded ef anffyddiwr neu Gristion; bydded y gwir yn y dyn, neu y tu allan iddo, mae yn chwilio am beth nas gall ef, wedi ei gael, ac nas gall y *Vatican*, *Convocation*, *Synod*, na Chymanfa, o ba bobl, neu yn mha wlad bynag, ei wneyd y ganfed ran o drwch blaen blewyn yn fwy na llai. Mae gwirionedd, wedi iddo fodoli, yn anlleiadwy ac answyadwy, oddigerth i greawdwr.—Rhaid i bawb dderbyn gwir yn yr hyn yw, heb fod fwy na llai, bydded ef fawr neu fychan, dymunol neu anny-munol. Bu Robert G. Ingersoll, ychydig wythnosau yn ol, yn darlithio ar "Ryddid," yn Johnstown, ac yr wyf yn meddwl y barnai pob gwir athronydd a'i clywodd, na roddwyd golygiad o ryddid yn fwy anathronyddol erioed. Ymchwilydd am wirionedd yn son am ryddid meddwl! Pa beth yw y rhyddid hwn yr hawlir pris mor uchel iddo gan anffyddwyr ac eraill? Nid

ydyw meddwl yn gywir yn caniatáu trwydded i ryddid meddyliol. Mewn ymchwiliad am wirionedd nid yw y meddwl yn rhydd. Mae maes mwyaf helaeth ymdroad meddwl yn ei ymchwiliad am y gwir, yn gyfyngedig o fewn termau tryhoneb (*sylogism*). Y rhyddid i dynu casgliadau cywir oddi wrth y cyneiliau yw yr holl ryddid meddwl sydd gan ddyn. I gychwyn wrth bwynt rhoddedig, a symud yn mlaen dri cham heb y rhyddid i ddewys pwynt dechreuol, na'r cyfeiriad, yw yr oll sydd o ryddid meddwl i ymchwilydd am wirionedd. Siwrnai o dri cham, yn rhwymedig, a chadwyn o dair dolen o haiarn yw yr holl daith a rydd gwir resymeg i'r meddwl dynol! Y gair rhyddid yn yr ystyr yr arferia anffyddiwr ef, sydd air ag nad ydyw yn gymwysiadol at wirionedd. Mae gwirionedd yn fanwl ac yn llym—casgliadau rheswm ydynt benodol a gorchymynol. Mae rhesymeg yn anghymodlon ac annhrugarog. Nid oes dim yn blygadwy ac yn ymostyngol, ac yn gyfaddawol yn holl lanerch gwirionedd. Rhaid ei gymeryd fel y mae. Ffeithiau ydynt bethau ystyfnig, ni throant o'u ffordd hyd drwch blewyn. Gall ein hamgyffredion ni o wirionedd fod yn rhanol neu anmherffaith; gallant fod yn gymysgedig o gyfeiliornad; ond gwirionedd ei hun sydd arbenigol.

Mae wedi dod yn arferiad pur gyffredin yn awr i ddynodi agweddion gwahaniaethol i Gristionogaeth; megys Cristionogaeth ryddfrydig a Christionogaeth gaeth! Mae hyn yn gam dirfawr â themau. Mae athrawieth yr efengyl a'i ffeithiau yn gywir neu dwyllodrus; ei gwybodaeth yn dywyllwch neu oleuni; ei hanianawd yn ysbryd Crist neu Belial. Mae yn un o'r ddau—ei bod yn beth o'r naill a'r llall, nid yw, ac nis gall fod. Na sonied profeswyr o Gristionogaeth, yn eu hymgyrch dadleuol er darganfod gwirionedd, am "*charity*;" nid oes *charity* yn y pwnc. Wedi deall y pwnc hwn, ac wedi deall Cristionogaeth fel cyfundraeth o wirionedd, gwelir mor anathronyddol ydyw ol-ddodi y *term* rhydd yn yr ystyr y soniwn am dano uchod,

wrth un athrawiaeth, gorchymyn, neu arferiad efengylaidd. Mae gwirionedd efengyl mor anymostyngol ac anmhlyg-adwy a gwirioneddau mesuroniaeth; ydyw, y mae felly fel y gallod Mab Duw ddweyd nad ai un iot nac un tip-yn o'r gyfraith heibio hyd oni chwbl-heir oll; ac hefyd fel y dywedodd yr arch-dduwinydd Paul, "Pe byddai i mi neu angel o'r nef efengylu dim yn amgen nag a efengylais i chwi, bydded golledig." Nid oes y fath beth a'r rhyddid neu y "*freedom*" y sonia yr anffyddiwr gymaint am dano, yn holl gyfanfyd y Goruchaf.

Gobeithio, anwyl frawd Edwards, y bydd i hynyna foddloni eich meddwl, a bod o dipyn o gymorth i chwi mewn ymchwiliadau pellach i'r pwnc. Buas-ai yn dda genyf ymhelaethu llawer ar y ddau fater dan sylw, ond ofnwyf fy mod yn barod yn myned a gormod o ofod y WAWR. Maddeued Giraldus.

LL. REES.

ARIAN BEIBLAU

F'w hanfon i'r British Missionary Union.

Yr ydym yn deall fod rhai eglwysi a phersonau mewn petrusder i b'le i anfon arian a gesglir at gyfieithu, argraffu a gwasgaru yr Ysgrythyrau. Y dymuniad cyffredinol yw ar fod yr arian yn cael eu defnyddio i ledaenu yr Ysgrythyrau yn bur, yn mhlith y rhai hyny o deulu Adda ag ydynt yn amddifad o hono, ac mewn tywyllwch. Yn canlyn ceir llythyr swyddogol oddi wrth Mr. Murdoch, Ysgrifenydd Gohobol, ag sydd yn tafu goleuni ar y mater:

"BOSTON, MASS., Rhag. 26, 1879.

Mae ceisiadau mynych wedi cael eu gwneuthur i'r swyddfa hon er cael gwybod a wna y *Baptist Missionary Union* dderbyn arian a fyddont wedi eu bwrriadu er lledaenu y Beibl yn ein cenadaethau, a'u hanfon allan yn unol a dymuniadau y rhoddwyr; ac hefyd a wna yr *Union* dderbyn arian a roddir mewn ewyllys, neu ryw ddull arall, i'w

gwaddoli, a'r llog yn flynyddol i gael ei ddefnyddio yn ol gwahanol foddau i wasgaru yr Ysgrythyrau yn ein cenadaethau. Mae y Pwyllgor Gweithredol, gan hyny, yn ystyried yn iawn i ddyweyd, Yn gymaint a bod y gwaith o gyfieithu a gwasgaru yr Ysgrythyrau yn ein cenadaethau yn rhwym bob amser o gael ei wneyd gan ein cenadon, neu gan frodorion o dan eu harolygiad personol; a chan fod argraffu yr Ysgrythyrau ar gyfer ein cenadaethau yn rhwym o gael ei wneyd gan ein hargraffweis cenadol, neu ynte o dan arolygiaeth ein cenadon, barnwn yn ddoeth fod yr arian a gasglwyd gan yr eglwysi tuag at gyfieithu, argraffu, a gwasgaru yr Ysgrythyrau yn ein cenadaethau, i gael eu hanfon yn uniongyrchol i'n Trysorydd, i gael eu defnyddio gan y Pwyllgor Gweithredol yn ol fel y barnont hwy yn oreu. Bydd i'r pwyllgor ddefnyddio yn ffyddlon bob symiau a anfonir iddynt, heb leihad na chostau, at yr adran arbenig o'r gwaith Beiblaidd y cafodd yr arian eu bwriadu, yn gystal ag i'r person a enwyd.

Gwna y *Missionary Union* hefyd dderbyn rhoddion trwy ewyllys, neu trwy ryw ddull arall, at waith Beiblaidd yn ein cenadaethau, a pha bryd bynag a wna yn ddiogel waddoli y cyfryw, a defnyddio y llog yn ol dymuniadau y rhoddwyr.

J. N. MURDOCH, *Ysg. Goh.*"

Ebai Dr. Bright am hyn: "Nid all dim fod yn fwy eglur a boddhaus na hyn. Darllener hyn eto: Gwna y *Missionary Union* y gwaith tramor Beiblaidd hwn am ei fod yn rhan angenrheidiol o wasanaeth y rhaid iddo gael ei wneyd yn uniongyrchol gan y cenadon, neu o dan eu harolygiaeth, a gwna yr *Union* hyn heb un lleihad. Yn sicr, mae yr atebiad i'r gofyniad, Pa fodd mae y Bedyddwyr i wneyd eu gwaith Beiblaidd? yn cael ei wneyd mor oleu a dydd gan y weithred swyddogol hon, yn Philadelphia a Boston. Yn awr boed i'r cyfranu gael ei wneyd mewn mesur da a haelionus."

"ORPHANAGE" NEWYDD MR.
SPURGEON.

Un-ar-ddeg o enethod amddifaid—y rhai cyntaf i *orphanage* newydd Mr. Spurgeon i enethod—a gymerent eu heisteddleuoedd ar yr esgynlawr isaf yn y Tabernacle, gyda bechgyn Stockwell, ar y Sabbath yr zofed o Ragfyr; ac yr oedd eu presenoldeb yn creu llawer o gywreinrwydd. Carid y gwasanaeth yn mlaen gan y Parch. E. P. Gange, Bristol, gynt myfyriwr yn ngholeg y gweinidog. Gwnaeth apeliad taer at y gynulleidfa, i beidio gadael i'r cyfraniadau at sefydliadau Mr. Spurgeon leihau yn absenoldeb y gweinidog. Darllenodd hefyd *Anerchiad Nadolig* oddi wrth Mr. Spurgeon, yn Mentone, i'w ddeadell. Mae iechyd y pregethwr enwog wedi gwella yn fawr. Gobeithio fod blynyddau lawer eto iddo. Y Parch. R. Jones, Llanllyfni, mewn llythyr cyfrinachol atom, a ddywedai am Mr. Spurgeon, y gellir dweyd am dano gyda phriodoldeb, fel y dywedodd yr Arglwydd am Job, "nad oes cyffelyb iddo ar y ddaear."

GAIR AR "YR YSGOLORIAETH
GYMREIG."

Yn ychwanegol at y gair prydawn a phwrpasol yn y *WAWR* am fis Rhagfyr, carwn alw sylw pellach at y pwnc pwysig hwn. Nid wyf am ymyraeth â gwaith priodol y brawd J. P. Harris, Ysgrifenydd etholedig y mudiad; ac eto y mae gradd o gyfrifoldeb *swyddol* yn gorphwys arnaf mewn canlyniad i weithrediad y cyfarfod yn Wilkesbarre, yn mis Hydref diweddaf.

Yr wyf o'r farn, os oes rhywbeth i gael ei wneyd, ei bod yn hen bryd defroi at y gwaith. Dywed yr Ysgrifenydd, "Ceir blwyddyn o amser i'w casglu;" ond diangodd *un rhan o dair* o'r flwyddyn eisoes; h. y., y flwyddyn gymanfaol. Dealler mai yn *amodol* yr addawyd yn agos i \$200 yn y cyfarfod, a'r amod oedd fod yr Ysgoloriaeth i gael el *chwblhau* erbyn y Gymanfa. A

ydychu casglu y \$600 y tu hwnt i allu yr eglwysi? A ydyw yn fwy na'u dyled i'r sefydliad ac i Dduw? Yr wyf wedi anfon gair at amryw o'r brodyr yn y weinidogaeth, ac wedi siarad ag eraill. Yn awr ymafaeler yn y peth o ddiffrif, yn drefnus, a chydag yni. Galwer cyfarfod neu ddau, mewn cylchoedd pwysig, o Pittsburgh hyd Hyde Park! Ceir ier brodyr i anerch a symbylu y cyfarfodydd hyn; ffurfier cynlluniau a fyddont yn ateb amgylchiadau y gwahandleoedd. Rhaid cael yr haiarn yn *boeth*, ac yna gellir ei gael i'r ffurf a ewyllsion.

Tybiem, ac ysgrifenasom felly at yr Ysgrifenydd, y byddai yn ddoeth cymeryd mantais ar bresenoldeb brodyr yn Hyde Park, amser y Gymanfa Gerdorol, sef Dydd Gwyl Dewi Sant—"Gan ddechreu yn"—ATHEN, ac o dan ysbrydoliaeth cerddoriaeth y cysegr, y dydd wedi'r Gymanfa. Gallen hyderu na byddai ein llafur yn ofer! Sut bynag, dylid gwneyd rhywbeth. Byddai yn resyn, ie yn bechod, gadael i'r peth syrhio i'r llawr eto. Blwyddyn newydd dda, ie, yn ol dywediad ein cymydogion, "*ddedwydd*," fydd hon, *os cwblheir yr Ysgoloriaeth* Bydded felly.

E. EDWARDS.

Wilkesbarre, Ion. 14, 1880.

PABYDDIAETH YN ERLID.

Cafodd tri bachgen eu fflangellu yn greulawn yn ddiweddar gan offeiriad Pabaidd, am weithredu fel *ball-bearers* mewn angladd bachgen Protestanaidd. Rhoddwyd yr offeiriad yn llaw y gyfraith, a gorfodwyd ef i dalu dirwy o \$328. Mae yr hen ysbryd eto yn meddianu Pabyddiaeth.

Y CALEDI YN YR IWERDDON.

Mae y caledi hwn yn parhau i ben ofnau. Tybir os na ddaw cymorth prydlon, y bydd mwy o ddyoddef nag y mae neb wedi weled er's llawer o flynyddoedd. Y mae tanysgrifiadau mawrion ar gyfer y caledi yn cael eu

gwneyd yn Lloegr, yn Canada, ac hefyd yn y Talaethau Unedig, trwy ymdrechion Mr. Parnell, aelod Seneddol Prydeinig, yr hwn sydd ar ymweliad â'r wlad hon yn bresenol gyda'r dyben hwn. Mae \$130,000 wedi eu casglu yn barod yn Lloegr gan y Duchess of Marlborough, gwraig *viceroi* yr Iwerddon.

Galilea i'r Iorrdonen, at Ioan, i'w feddyddio ganddo. Y gofyniad yw, Pa faint o filldroedd a deithiodd ar y cyfryw amgylchiad? Tybir mai o Nazareth y cychwynodd. Atebiad buan a foddlon, yr eiddoch—*Thos. J. Jones, Missouri.*

RHYBUDD I GRISTIONOGION SEISONIG.

Anfonwyd rhybudd i Gristionogion Seisonig gan Mr. Spurgeon, o Mentone. Yn y *New York Tribune* ceir y pellebriad hwn: "Mae y Parch. C. H. Spurgeon yn ysgrifenu o Mentone, y dylai y genedl wrando ar Mr. Gladstone, fel galwad arnynt i gymeryd cyfiawnder a heddwch yn rheol, yn lle baldordd. Tystiolaetha fod Lloegr yn mathru Afghanistan dan draed," &c. Eto mae llawer o ddynion crefyddol yn cefnogi llywodraeth Arg. Beaconsfield, ac yn credu fod daioni Lloegr a'r byd yn cael ei fwyhau trwy ei wladwriaeth.

GOFYNIADAU.

At y Parch. B. E. Jones, Wisconsin, Pa.

Yn y WAWR am Hyd. 1878, chwi a ddywedwch na ellir cyfansoddi eglwys efengylaidd heb fedydd efengylaidd; ac nad oes ond dwy swydd ynddi, sef gweinidogion a diaconiaid. Trwy eich bod yn dal yr egwyddorion hyn, carwn gael gwybod genych trwy y WAWR,

1. Beth yw eich barn am ymddygiad gweinidog yn bedyddio person, pan y mae yn hysbys iddo fod y cyfryw yn penderfynu ymuno â'r taenellwyr?

2. A all brawd gyflawni holl ranau y swydd weinidogaethol heb gael ei ordeinio gan y Bedyddwyr?—*T. E. Thomas, Nekima.*

At y Parch. W. Jones, Ridgeway, Wis.

Anwyl Frawd—Dywedir yn Mat. iii. 13, fod yr Arglwydd Iesu wedi dyfod o

At Ohebwy'r y WAWR.

Pa achos rhoddi geiriau Seisonig yn eich ysgrifau, pan y mae cyflawnder o eiriau priodol yn yr iaith Gymraeg? Carwn weled yr hen iaith yn cael ei harferyd yn eich ysgrifau, heb eu cymysgu â'r iaith estronol.—*T. J. Jones.*

ADOLYGIAD Y WASG.

Cofiant y Diweddar Barch. ROBERT EVERETT, D. D., a'i Briod, yn nghyd a Detholion o'i Weithiau Llenyddol. Cyhoeddedig gan ei Deulu. Dan Olygiath y Parch. D. DAVIES (Dewi Emlyn), Parisville, O.

Yn gysylltiedig agos ag enw Dr. Everett mae syniad o barch gan laweroedd, yn Nghymru ac America. Mae ei adalw i gof yn anmhosibl heb ei fod yn wrthddrych o serch ac edmygedd. Ceir hyd yn nod delweddau ei wynebpryd a'i osgedd gyffredinol fel yn fynegai ffafriol o hono. Y mae swyn yn enw Dr. Everett; mae ei goffadwriaeth yn berarogl. Rhaid fod dyn wedi actio yn hynod dda i hawlio y safle uchel yna yn ngolwg ei olafiaid, yn neillduol pan yr ystyrir y fath safle iddo gandynt yn ddiamheuol deilwng. Fel y dengys y cofiant, bu amgylchiadau yn y wlad hon yn rhyfeddol fanteisiol i ddwyn allan yn ymarferol rai o brif deithi ei feddwl a'i gymeriad. Nodir cyflwr crefydd yn mhlith y Cymry, ac yn neillduol yr enwad y perthynai iddo; y modd y daeth yn olygydd a chyhoeddwr y *Cenhadwr*; y brwdfrydedd cynyddol yn y wlad yn mhlaid rhyddhad y caethion. Diau fod y pethau yna, yn gystal a phethau eraill, yn cyd-daro yn rhyfedd â dadblygiad rhai o brif elfenau ei gymeriad. Mae Dewi Emlyn wedi llwyddo i wneyd cof-

iant rhagorol i Dr. Everett, mewn cyfrol hardd o 360 o dudalenau, gyda rhwymiad destlus, a phapyr rhagorol. Yn y dechreu ceir darluniau tra chywir ar ddu o'r ddau. Mae y gyfrol hon yn ymddangos fel wedi ei heneinio gan wir barch i'r gwrthddrychau a adgofir ganddi. Nid all darllen y gwaith hwn lai na bod yn fuddiol, dyddorol ac addysgiadol, i bwy bynag a'i darlleno yn fanwl ac ystyriol. Byddai efelychu Dr. Everett yn rheoleiddiad ei frwdfrydedd yn werthfawr iawn i ni fel Cymry. Tuedd sydd ynom ni i fod yn eithafol, dan lywodraeth y teimladau, yn wir, y nwydau.

Gellir cael y cofiant trwy anfon at Miss Jennie Everett, 433 West 34th Street, New York City. Pris, gyda'r mail, \$1.10.

Barddoniaeth.

ENGLYNION

AR FARWOLAETH TREBOR, RHAG. 9, 1879.

Adoer newydd, er niwaid—i galon,
Ac eilwaith, cur enaid;
A chwyno, mewn ochenaidd
Bur, ar ol Trebor, a raid.

Ein galareb am Trebor—yw wyllo,
Dan ddolur anhegbor;
Taenir mwy, fel tonau môr.
Y du iasau dieisiôr.

Anfarwoldeb roes Trebor—i'w hanes,
A'i enw, bri didor;
Teg angel! braint ei gyngor,
Oedd mawrhau cyfreitniau'r Ior.

Duwinydd ydoedd, adwaenai—reswm
Dros yr hyn a gredai;
Y Gair pur yn eglur wnai,
Ei loew achos lewychai.

Ei feddyliau ef oedd helaeth—eu grym
Mewn gras a gwybodaeth;
Rhagorol, grefyddol faeth,
A wir nodai 'i feirniadaeth.

Gweddus yn mhob egwyddor—rinweddol,
O ryw iawn, oedd Trebor;
A'i oleu fryd, o lyfr Ior,
Y lluniai wersi'r llenor.

Mawr ragoriant y cantor—a' ddaliai
Oedd ddilys ben-cerddor;
Tra hybarch y bu Trebor,
Trwy 'i ardal yn cynalfcôr.

Wyllo, y gwelais ef olaf—dagrau
Caredigrwydd, coeliaf;
Yr hen wr! ei fawrhau wnafl
Yn ei enw unionaf.

Ar ol yr "Hen Drebor" wylaf—y bardd
Er bedd, nid anghofiaf;
Dan fy mron adgofion gaf,
O dduwinydd haeddianaf.

Trebor bach, yn iach, yn awr—o weled
Olion dy bin gwerthfawr;
A theithi y fath Ddoethawr,
I neb, ar wyneb y WAWR!

Galaru ein gwylliau oerion—yr y'm,
A briw ar ein calon;
A bedydd ffydd sydd, ys son,
Yn cwyno ei acenion.

Er hyn, i wlad y coronau—yr aeth
Trebor, o'i ofidiau;
Mwy, ei nef iddo'i mwyngau,
Fydd yr Oen ryfedd riniau.

CYFNL

HIRAETH AM TREBOR.

GAN MRS. MARGARET ROACH, EI FERCH.

Unwaith eto ce's fy nghlwyfo
Gan erch angau, brenin braw;
Daeth i mewn i anedd Trebor,
A'i hen bladur yn ei law.

Yno'r oeddwn yn ddi-ildio,
Yn gweinyddu 'n wan fy ffydd,
Gan ymdrechu rhwystro angau
Yn ei waith ysgeler, prudd.

Do, fy nhad, bu raid ymadael,
A chau llygad ar y byd;
Llawer fu eich llon ffracthebion,
Ond yn awr o'n blaen yn fud.

Llawer dyddan, fswyn gyfeillach
Gawsom dan ei gronglwyd ef,
Traethu byddai yn fanylaidd
Am y ffordd i fyn'd i'r nef.

Do, canasom gyda'n gilydd,
Draw yn Nghymru, gwlad y gân,
Weithiau ddarn o'i waith ei hunan,
Glywid genym wrth y tân.

Wedi dyfod i'r Americ',
Gydag ef ni throes y rhod,
Traethodd i ni am y meddyg
A ddarparwyd cyn ein bod.

“ O fy mhlant, cymerwch afael
Yn y gobaith sydd o'ch bla'n,
A pharhewch i fod yn ddyfal
I roi clod i'ch Frynwr glân.”

Felly bu am lawer blwyddyn,
Ol a blaen, yn myn'd ar daith,
Ni fu'n segur am fynyddun,
Ond yn fywiog yn ei waith.

Mae dwys brudd-der yn fy nilyn,
Chwith yw gwel'd ei lyfr gell,
Llawn ei chynwys o'i ganeuon,
Yn acenu gwlad sydd well.

Gwelir yno bob trefnusrwydd,
Pobpeth ar wahan yn glir,
Fel pe buasai ef yn teimlo
Nad oedd iddo amser hir.

Eneyd fechan cyn ymadael,
Syllai'n bruddaidd ar fy mam,
Cydiai yn ei llaw yn dawel,
D'wedai, “ *O'r hen awyl jam !*”

Tristwch ydoedd yn ei lethu
Wrth ei gwel'd mor hen a gwan,
Yntau bron a chefnu arni,
Hithau'n unig ar y lan.

Rhyw ddymuniad i ymddatod,
Glywir ganddi yma'n awr,
A bod gyda Christ ei phriod—
Mae yn well na daear lawr.

Seiliau cryfion heddyw feddwn,
Fod ein tad yn fwy ei fraind
Na bod yma yn yr anial,
Yn ei leagedd gyda'r saint.

Barnwr gweddwon, Tad'r amddifaid
Lyno wrthym hyd ein bedd ;
Byddwn ninau oll yn unfryd
Yn ymdrechu am ei hedd.

—◆◆◆—
CAN Y MAB AFRADLON.

GAN Y FARCH. JOHN ELIAS, (T. C.)

[Cyflwynedig i'r WAWR, gan Mr. E. W. LEWIS, ar ddymuniad WILLIAM POWELL, Ysw., ac eraill.]

Myfi yw'r mab afradlon, Iē'n wir, &c.,
Adawodd gartref tirion, &c ;
Dilynais fy mhleserau
I wlad y moch a'r cibau,
Heb feddwl dyfod adrau, &c.,
Nes dyfod arnaf eisiau, &c.
Dechreuais yno 'styried, Dedwydd ddydd, [&c.,
Mor drwm oedd fy nghaethiwed, &c.,
Yn nhy fy nhad mae bara,

A minau'r marw yma,
Mae'r gweision yno'n bwyta, &c.,
Tuag yno minau fentra', &c.

O, fanwyl Dad, mi bechais, Digon gwir,
Dy gyfraith di a dorais, &c., [&c.,
Nid wyf fi ddim yn haeddu
Fy ngalw'n blentyn iti,
Mae'r ddelw wedi 'i cholli, &c.,
'Rwy'n llawn o bob trueni, &c.

Fe roddodd fy Nhad tirion, Diolch byth,
Orchymyn idd ei weision, &c., [&c.,
Y wisg a ddygwch yma,
A weithiodd y Brawd Hyna',
O Feth'em i Galfaria, &c.,
Rho'wch am y crwydryn yma, &c.

Rho'wch fodrwy y briodas, Iddo ef, &c.,
Yn arwydd o'r berthynas, &c.,
A 'sgidiau y par'toad,
I gerdded yn fwy gwastad,
I harddu ffyrdd y Ceidwad, &c.,
Mae gwledda eto i ddwad, &c.

Y llo pasgedig hwnw, Lleddwf ef, &c.,
Yn fwydydd i rai meirw, &c.,
Bwytown a byddwn lawen,
Gan ddechreu ar yr anthem
Na welir arni orphen, &c.,
Gan ddechreu'r gân drachefn, &c.

Mae achos llawenychu, Cadw dyn, &c.,
A hefyd gorfoleddu, &c.,
Fe'i collwyd er yn Adda,
Fe'i cafwyd ar Galfaria,
'N awr gwelwch hwnw yma, &c.,
Mae hyn yn destyn gwledda, &c.

'Does achos i och'neidio, Digon gwir, &c.
Gall Duw wneyd fel y myno, &c.,
Tramgwyddodd y mab hyna',
Pan oedd y teulu'n gwledda,
Wrth weled cadw'r pena', &c.,
Ni ddeuai at y dyrfa, &c.

Fy mab, paham y digi, Wrth fy ngras ? &c.
Am godi hwn i fyny, &c.,
Mae yma fodd i tithau
Gael llanw'th ddymuniadau,
'Does prinder byth nac eisiau, &c.,
Mae gwledd i ti ac yntau, &c.

—◆◆◆—
FFARWEL Y FLWYDDYN.

Ffarwel i ti, flwyddyn, gorphenaiſt dy yrfa,
Er tristwch a chysur i filoedd plant Adda ;
Bendithion afrifed ddaeth allan o'th fyfnes,
Adgofio am danynt felusa dy hanes ;
Mor hoffus oedd canfod y gwanwyn a'i wenau,
Yn gwisgo prydferthwch a pheraidd aroglau ;
Yr haf wedi hyny, a'r balmaidd awelon,
A'r blodau amryliw. ysblenydd a cheinion ;

Tymorau y flwyddyn oedd orlawn o ysbail,
 Yn rhoddi o'u ffrwythau i ddyn ac anifail;
 Y gauaf a ddaeth, mae'r flwyddyn yn drengol,
 Mae heddyw o'r golwg yn medd y gorphenol;
 Aneirif yn wir oedd dy hael gymwynasau,
 Rhoddaist dy gyfoeth er tori ein heisiau;
 Yn ystod dy fywyd dygwyddodd rhai pethau
 Bydd edrych yn ol yn lloni'n calonau;
 Miloedd aeth trwodd o farw i fywyd,
 I'r wlad a ordeiniwyd cyn seiliad y cynfyd;
 A llawer pechadur a drodd o'i ffolineb
 Cyn myned o'r flwyddyn i fedd tragwyddoldeb.
 Ond eto mae ambell i ddalen hanesiol
 Yn toi ein meddyliau â thristwch caddugol;
 Haul llawer i berson fachludodd yn angau,
 Heb dderbyn ymward i'r enaid rhag gwaeau;
 A llawer mam dirion a gollodd ei baban
 O'i mynwes, mae heddyw dan loesion yn grudd.
 A llawer i deulu dedwyddol yspeliwyd, [fan;
 O'i anwyl rieni, maent heddyw yn welwlywyd.
 Er iti ddwyn ymaith ryw filoedd o feirwon,
 Ni chlywsom ochenaid yn esgyn o'th galon;
 Ond credu yr ydym it' fod yn wir fyddlon
 I'th Feistr trwy gadw yr oll o'r manylion;
 Cofnodaist bob gweithred, a meddwl a geiriau,
 Dadlenir hwy eto yn nydd y farn olau;
 Ffiarweliwn am enyd, cawn eto ymddyddan
 Yn wyneb ein gilydd ar lanau y Ganaan; [ach,
 Ffiarweliwn yr awrbon, a byddwch wych wych-
 Hyd nes y cyhoeddir na bydd amser mwyach.

Lansford.

JOHN JOHN, (*Nathans.*)

Y MAES CENADOL.

GAN Y PARCH. W. F. DAVIES, NANTICOKE, PA.

Rhag myned a gormod o ofod y
 WAWR, a threthu amynedd y darllen-
 ydd yn ormodol, rhoddwn o'r neilldu,
 y mis hwn, hanes Carey a'r gymdeithas
 y perthynai efe iddi, er mwyn taflu
 golwg gryno dros y maes fel y mae yn
 bresenol. Dechreuwn, er mwyn cyn-
 llun, yn y man mwyaf dwyreiniol, sef

JAPAN.—Cawn fod yn yr ynys hon
 34,000,000 o drigolion. Ddeg-mlyn-
 edd-ar-hugain yn ol yr oedd holl borth-
 laddoedd yr ynys yn nghau yn erbyn
 tramorwyr. Gyrent a chadwent bawb
 draw. Ond y mae crefydd wedi eu
 dwyn i deimlad gwahanol. Heddyw,
 yn lle dyweyd wrth bawb, "Cedwch
 draw!" rhoddant \$1,000,000 i adeil-
 adu goleudai er gwneyd ffordd ddiogel
 i bawb ddyfod i'w gwlad. Mewn tiri-
 ogaeth yn mesur 114,000 o filldroedd

ysgwâr, mae 25,000 o ysgolion o bob
 math, yn meddu ar 44,000 o athrawon,
 a 200,000 o ysgolheigion, ac un rhan o
 bedair o'r nifer uchod yn ferched. Yn
 y flwyddyn 1875 yr oedd cyllid yr ys-
 gol yn cyrhaedd y swm mawr o \$6-
 238,096; a \$140,000 o'r swm uchod
 yn rhoddion gwirfoddol Treuliwyd
 o'r swm, y flwyddyn uchod, \$4,216-
 473, gan adael yn weddill \$2,027,633.
 A ellir nodi allan i mi fwrdd addysg
 yn America yn meddu ar weddill? Na,
 a phe byddai pob dyferyn o ddwr
 sydd yn môr y Werydd yn ddolar, ac
 at eu gwasanaeth, byddai iddynt wario
 yr oll, ac ysgwaetheroedd, na fyddai
 rhai o'n byrddau mewn dyled wed'yn.
 Wrth sylwi ar Japan, yr hyn a'n syna
 gymaint a dim yw, fod un rhan o bed-
 air o'i dau can' mil ysgolheigion yn
 ferched. Gwlad ag oedd ychydig
 flynyddoedd yn ol yn hollol ddisylw
 o'r fenyw, yn edrych arni ac yn ym-
 ddwyn tuag ati yn waeth nag yr ym-
 ddygydd at un caethwas yn un man
 erioed. Y wlad lle gallai gwr ysgau
 ei wraig heb un rheswm am hyny ond
 ei bod yn sâl, yn methu cyd-uno a'i
 mam yn-nghyfraith, neu yn clebran yn
 ormodol, yn ol ei farn ef. Gwlad fel
 yna, wedi dyfod yn ffafriol, ac nid hyn
 yn unig, ond i deimlo rhwymau arni i
 roddi i'r ferch a'r wraig yr un breint-
 iau ag i'r mab a'r gwr. Japan, yr hon
 sydd i Asia yr hyn yw Lloegr i Ewrop,
 ac yn fuan, yn ol arwyddion pethau yn
 awr, bydd yn cario yr un dylanwad ar
 Asia ag mae Lloegr wedi, ac yn ei gar-
 io yn awr, ar Ewrop. Mae yn yr ynys
 rai miloedd o Gristionogion professed-
 ig, ugeiniau o genadon perthynol i'r
 gwahanol gymdeithasau, a byddin gref
 o bregethwyr brodorol, yn llawn yni a
 sel dros y gwirionedd. Medda ar new-
 yddiadur Cristionogol, yn ymddangos
 bob wythnos, a chyhoeddir llyfrau
 crefyddol, a gwasgerir hwy yn feunydd-
 iol yn mhliith y bobl. Mewn gair, cet-
 edl wedi ei geni mewn un dydd yw y
 Japaniaid. Ymosoda y Japaniaid o
 ddifrif gyda'u brodyr Americanaidd ar
 Corea. Danfonant genadau yno, cyn-
 orthwyant hi ag arian, a gwnant bob
 peth er enill y trigolion at y Mab ac i

ryddid yr efengyl. Awn yn groes yn awr, i

CHINA.—Nid oes ond rhyw ychydig dros 25 o flynyddoedd er pan y mae dorau y wlad hon wedi eu hagor i dramorwyr; ac nid yw pob rhan o honi yn agored eto. Mae yn y wlad hon dros 400,000,000 o drigolion! Ond pwy fedr amgylfred y fath nifer? Er dy gynorthwyo, ddarllenwydd, i gael rhyw fath o syniad o'u nifer, golyga ein bod yn eu gosod yn fyddin, ac fel y cyfryw i symud 30 milldir y dydd yn ddir, byddent dros 23 o flyddi a chwe' mis cyn dy basio. Mae 33,000 yn marw yno bob dydd. Pe cleddid holl drigolion Llundain mewn tri mis, elai haner y rhan arall o Loegr yn wallgof yn herwydd y fath ddygywyddiad dychrynllyd; ond ni synir ddim pan ddarllenir fod pedair gwaith y nifer hwn yn marw yn China bob blwyddyn. Pe byddai yr un faint yn marw yn Lloegr bob dydd ag sydd yn China, yn mhen 18 mis ni fyddai enaid byw yn y wlad! Mae un o bob tri o blant a enir i'r byd hwn yn edrych i lygaid mam Chineaid; ac o bob tri sydd yn myned trwy byrth angau, mae y trydydd o hyd yn dod o China. Ychydig dros ugain mlynedd yn ol nid oedd 25 yn mhlith y miliynau hyn yn gwybod dim am Gristionogaeth; ond heddyw, mae yn y naw trefedigaeth sydd yn agored i dramorwyr, 13,035. Yn pregethu yno mae 584 o frodorwyr, a 496 o genadon. Mae yno 200 o fenywod yn dysgu y gair, ac yn gwasgaru y goleuni dwyfol. Mae yn ysgolion cenedol China heddyw 25,000 o ysgolheigion, ac mae gwerth \$2,250,000 o eiddo mewn addoldai, ysgolion, &c., gan Gristionogion yno. Yn Peking, mae coleg ymerodrol, a'r gadair uchaf ynddo yn cael ei llanw gan weinidog Cristionogol.

Dywedwyd yn barod fod 13,035 o ddychweledigion yn y naw trefedigaeth sydd wedi eu hagor i dramorwyr; ond rhyfedd mor fychan mae y nifer uchod yn myned wrth gofio fod yn y tiriogaethau hyn eto 215,000,000 yn ymfodloni yn dawel yn eu trueni. A

beth, pe ychwanegem at hyn filiynau Kan-San, Shen-Si, Shan-Si, Ho-Nan, Si-Shum, Yun-Nan, Kivei-Chan, Hu-Nan, a Kwang-Si, y rhai na wyr y byd ond ychydig am danynt eto? Gwnelai hyn yr ychydig sydd wedi eu dychweled, at yr hyn sydd ar ol, fel dyferyn yn ymyl y môr. Diolchwn am y 13,035 hyn, ond ymdrecher dros y myrddiynau sydd eto yn elynion.

SIAM.—Mae cyfnewidiadau mawrion wedi cymeryd lle yma yn ddiweddar. Mae ei dorau yn awr o led y pen i bawb, a chenadwr a gofal cyffredinol yr ysgolion cenedlaethol, ac mae gwirionedd Iesu yma, fel yn Japan, yn ymledaenu gyda chyflymder sydd y tu hwnt i ddysgwyliad y mwyaf gobeithiol. Mae gan yr eglwys yma wyth o genadon, ac y mae'r dychweledigion yn rhifo 587.

ASSAM.—Yn araf iawn mae enw ein Ceidwad yn enill tir yma; ond nid yw y llafur yn hollol ddiffwrth. Dryllir ambell i gastell, a syrthia aml i amddiffynfa, a chlywir ambell i garcharor yn diolch yn orfoleddu am ei ryddid. Edrycha y cenadon yn bryderus am ddyddiau gwel i wawrio. Mae yn Assam 13 o eglwysi, 1,207 o aelodau, 14 o genadon, ac 48 o bregethwyr brodorol. Anmhosibl i ni fyned i'r deheu y tro hwn, felly awn heibio i Borneo, Celebes, brodorion cyntefig Australia, a Mauritius, gyda yn unig nodi fod cenadon hedd yn llafurio yn eu plith oll. Awn yn groes yn awr i

BURMAH.—Nid wyf yn credu fod un o ddarllenwyr y WAWR na wyr yn dda am y llwyddiant anarferol sydd wedi bod yn y wlad hon, yn mhlith y Kareniaid. Mae y Kareniaid yn fwy parod, mae yn ymddangos, i dderbyn Cristionogaeth nag yw y Burmiaid, a hyny mae yn debyg o herwydd fod eu meddyliau i raddau wedi eu parotof gan eu traddodiadau i hyny. Mae yn Burmah 83 o genadon, 407 o eglwysi Carenaidd, ac 16 yn mhlith llwythau eraill, yr oll yn cynwys 20,811 o aelodau. Mae yno filoedd o blant wedi eu casglu i 278 o ysgolion gwahanol. Casglodd y Kareniaid eu hunain at

wahanol achosion crefyddol, yr un flwyddyn, \$26,000. Gwelwn wrth hyn mai nid crefyddwyr cybyddlyd yw y Kareniaid. Yn awr am

INDIA.—Iē, ddarlleneydd, wele ni wedi cyrhaedd India, a'i 240,000,000 trigolion. A eili di gymeryd y swm yna i'th feddwl? Gad i mi dy gynorthwyo oreu y gallaf. Galwn yn awr ar holl bobl India i ddod allan o honi, a chydio yn nwyllaw eu gilydd; cyn y byddent oll allan o honi, a chyn y byddent oll wedi cydio, byddent wedi amgylchu y ddaear, a hyny wrth y cyhydedd, bump o weithiau! Yn yr Hoogly, 86 mlynedd yn ol, y bedyddiwyd Kristno Paul, y pagan cyntaf a gredodd y genadwri oedd Carey dduwiol yn ei thraddodi yn India. Erbyn hyn mae yr un wedi myned yn 115,000. Mae yno yn awr dros fil o weinidogion, rhwng cenadon a brodorion. Y mae dyddiau gwell wedi gwawrio ar India, a phob peth yn myned rhag blaen. Nid yw gwleddoedd y Juggernaut mwy yn cael eu goddef, a dysgir i'r bobl fod gwell ffordd i ddedwyddwch na thrwy dafu eu hunain dan yr olwynion. Mae y Beibl heddyw braidd yn holl dafod-ieithoedd y wlad. Medda ar 4,000 o leoedd i bregethu, a chesglir ynddynt yn flynyddol \$250,000 tuag at ddwyn yn mlaen achosion crefyddol, a hyny gan yr Hindwaid eu hunain. Y mae yn y wlad fras hon 30,000 o ysgolion dan nawdd Prydain Fawr, a thros 1,500,000 o blant ynddynt, 200,000 yn dysgu yr iaith Seisonig, 25,000 yn ferched, yn cael eu dwyn i fyny i fod yn famau Cristionogol. I ddal i fyny y sefydliadau hyn, rhoddir o'r neilldu yn flynyddol \$6,000,000 mewn aur. Os cynyddda Cristionogaeth yn yr oes nesaf fel mae wedi gwneyd yr oes ddiweddaf, bydd y wlad, nid yn India baganaidd, ond yn India Gristionogol.

Mae diwygiad mawr Teloogoo, mi wn, yn fyw yn meddwl y darllenydd, felly awn heibio i hwnw; a rhaid hefyd gadael India yn awr, a myned i

AFGHANISTAN, BELOOCHESTAN, AC ARABIA.—Mae y gwledydd hyn i raddau helaeth yn rhwym dan iau haiarn-

aidd y gau brophwyd. Mae ei ddylanwad ef yn wrthglawdd braidd anhosibl i fyned drosto; ond mae ymdrechion egniol yn cael eu gwneyd er cyrhaedd y trigolion. Rhifa y rhan o'r fyddin sydd yma ddeg o genadon, a 1,221 o gymunwyr, yn wasgaredig mewn 81 o orsafoedd.

TWRCI.—Constantinople, y brif ddinas, sydd dref yn agos o faint Philadelphia. Cynwysa 300 o demlau Mahometanaidd. Mae gan y Bwrdd Cenadol Americanaidd 140 o genadon, 90 o eglwysi, 7,000 o ddychweledigion, a 10,000 o blant yn ei ysgolion yn Twrci. Mae Syria yn cael ei chofio hefyd, a gwneir gwaith mawr yn mhlith ei phobl, gan amryw genadon. Os edrychwn i ganolbarth Asia, cawn yma diriogaethau eang heb eu cyffwrdd, ac heb belydryn o oleuni ysbrydol yn dyfod o un cyfeiriad. Gwir fod John Wolff, y swyddog Prydeinig, yno, ac yn gwneyd yr oll a all; ond dylai fod yno ddegau o ddynion, a'r oll o'r un defnydd a Wolff, a gobeithio nad yw dydd yn mhell pan fyddont yno. Aw bellach i

AFRICA.—Gelwir hwn y cyfandir tywyll—tra phriodol. Dywedant wrthym fod 200,000,000 o fodau dynol yn symud, yn llafurio, yn dyoddef ac yn ochain ar y cyfandir hwn. Ond pwy sydd yn gwybod mai dyma i gyd sydd yno. Dichon, pe byddai pob lle a llwyth yn hysbys i ni, y byddai yn rhaid gosod i lawr filiynau yn rhagor; ond digon a nodir. Beth wneir gan Gristionogion y byd er dwyn y rhai hyn o'r pridd tew a'r clai tomlyd? Gwneir llawer. Yn y rhan ddeheuol o'r cyfandir y mae 12 neu 15 o gymdeithasau cenadol, fel cynifer a hyny o fyddinoedd arfog, yn symud gyda nerth mawr yn erbyn y castell cadarn hwn o eiddo y fagddu. Maent oll yn benderfynol mai yn mlaen mae pob symudiad i fod, nes y byddo yr holl gyfandir wedi ei wneyd yn ardd yr Arglwydd, er cymaint yr anwybodaeth, yr asfendid, a'r tywyllwch sydd yno yn awr. Mae cenadon yn yr Aipht yn myned tuag i lawr, cenadon ar yr ochr

orllewinol, o Sierra Leone i New Guinea, yn gweithio eu ffordd i mewn; daw rhai eraill i fyny o'r deheu, ac o Zanzibar a gwddf y Niger; mae brodyr da yn myned i mewn i galon y wlad, ac fel hyn mae y cyfandir wedi ei amgylchynu â goleuni Haul y Cyfiawnder; ac y mae pelydrau o un cyfeiriad yn gweithio i gyfarfod â phelydrau o gyfeiriad arall, ac yn y man byddant oll yn cyfarfod ar ganol y cyfandir, wedi teithio pob rhan o hono, ac Affrica oll, bob darn o honi, wedi ei gorlifo â golcuni ag sydd yn fywyd i bawb ddaw i gyffyrddiad ag ef. Mae yno yn barod yn agos i 200,000 yn aelodau gyda'r gwahanol enwadau; ac yn fuan bydd pob enwad ar wahan yn gallu rhifo llawer mwy.

Gadawn America Ddeheuol y tro hwn, hefyd y rhanau hyny o Ewrop lle y mae cenadon, am ein bod wedi bod yno mor ddiweddar; a diweddwn gyda dweyd fod Madagascar, y Sandwich Islands, ac ynsoedd yr India Orllewinol sydd yn perthyn i Brydain Fawr, yn cael eu cyfrif yn Gristionogol; a gallwn ddyweyd hefyd yr un peth am lawer o ynsoedd Polynesia.

HANESION CARTREFOL.

CWRDD TRI-MISOL.

Cynelir Cyfarfod Tri-Misol Bedyddwyr Ohio a Dwyreinbarth Pennsylvania, yn Niles, O., ar y 7fed a'r 8fed o Chwefror, 1880. Taer ddymunir ar weinidogion y cylch fod yn bresenol. Bydd y cyfarfod cyhoeddus i ddechreu nos Wener, y 6ed.—*Thomas Thomas, Ysgrifenydd.*

PITSTON, PA.

Da genym hysbysu trwy gyfrwng y WAWR, fod yr achos goreu yn myned rhag ei flaen yn y lle hwn, trwy fod Seion yn esgor ar ei meibion a'i merched, a'r deyrnas nad yw o'r byd hwn yn cynyddu yn ei deiliaid. Prydnawn Sabbath, Rhag. 21, 1879, ymgasglodd tyrfia luosog i'r capel erbyn 2 o'r gloch,

ac wedi darllen rhan o Air Duw, a gweddio, gan y brawd Samuel Edwards, aethpwyd yn orymdaith at y fedyddfa sydd tu cefn i'r capel, yna cawsom y fraint o weled yr hybarch D. R. Jones, Plymouth, yn bedyddio dwy chwaer ar broffes o'u fydd yn Mab Duw. Er fod Mr. Jones yn wanaidd o ran ei iechyd, credwn fod yr Arglwydd yn agos ato, ac yn ei gynorthwyo i weinyddu; ac, yn wir, yr oedd yn ol-ygfa hardd, a'r cor yn canu tra y gweinyddid yr ordinhad. Yn yr hwyr yr oedd y capel yn orlawd, ac ar ol pregeth alluog ac effeithiol iawn gan y brawd anwyl David A. Evans, oddiwrth Philipiaid i. 21: "Canys byw i mi yw Crist, a marw sydd elw." Pwnc y bregeth oedd dyledswydd y Cristion, o holl ddynolryw, i fyw i Grist, yna buasai marw yn elw iddo. Yna gweinyddwyd yr ordinhad o swper yr Arglwydd, a derbyniwyd y bedyddiedigion i gymundeb, ac adferwyd un—yr eglwys mewn symledd a llawenydd, a'n gweddi yw ar i'r Arglwydd barhau i fendithio llafur ei anwyl weision. Yr eiddoch gyda dymuno pob llwyddiant i'r WAWR a'i golygwr, ac y caiff y WAWR fwy o gefnogaeth gan yr eglwysi o hyn allan, yw gwir dymuniad yr ysgrifenydd, canys dyma yr unig gyfrwng sydd gan y Bedyddwyr i amddiffyn eu hegwyddorion.

JACOB W. EVANS.

Ionawr 16, 1880.

"SURPRISE PARTY" YN MAHANOEY CITY.

Mr. Gol.—Y mae genyf i'ch hysbysu chwi a'm lluosog gyfeillion mewn gwahanol fanau, fy mod inau yn un o'r bodau ffodus hyny sydd wedi ei *surpriso* mor fawr tua'r gwyliau diweddfaf.

Pobl dda iawn sydd yn Mahanoy, rhai caredig a gofalus am eu gweinidog a'i amgylchiadau. Ond pa ryfedd, gan ei fod ef mor ofalus am danynt hwy? Ond dyna, nid canu clod y gweinidog yw ein hamcan, ond canmol y frawdoliaeth, neu yn hytrach y chwaeroliaeth. Mae y gosodiad uchod wedi ei brofi mewn modd diymwad yma yn ddiweddar. Peth rhagorol yw meddu ffydd a

gweithredoedd—proffes yn cael ei gwir-eddu drwy neu gan ymddygiadau all-anol. Ni chaniata eich gofod i mi roi y manylion am y *party*, a'r gwahanol roddion; digon yw dweyd fod yr anrhegion yn lluosog ac amrywiol—defnydd bwyd a dillad. ac amryw bethau eraill, a pheth arian. Ac yr ydoedd gweled cynifer wedi dod yn nghyd gyda'u gilydd i'm pabell, a'r fath sir-ioldeb ar wynebpryd pob un yn rhoddi boddlonrwydd mawr i'm meddwl, bod y cyfan yn cael ei wneyd o wir barch i'r gweinidog.

Nid hyn, chwaith, yw yr unig brawf o'u haelionusrwydd yn y cyfeiriad hwn. Nid llawer o amser sydd er pan ddarfu i mi gael pâr o ddillad, o'r brethyn goreu, ac y cafodd y wraig anrheg werthfawr ganddynt. Ychydig o fis-oedd sydd wedi pasio er pan gafodd Mr. Thomas gadwyn aur ardderchog gan rywun neu rywrai. Felly, Mr. Gol., barnwyf fy mod wedi profi y gosodiad blaenorol mewn modd cadarn a diymwad.

Teimlwn, fel teulu, i gydnabod yn ddiolchgar bob un o'r *party* haelionus, a'r rhai fu a llaw yn nygiad y peth oddi-amgylch. Yr Arglwydd a'u bendithio yn helaeth am eu caredigrwydd, yw ein dymuniad.

W. D. THOMAS.

PICATONICA, WIS.

Nid annyddorol, efallai, gan ddarllenwyr y WAWR, fyddai gair yn fyr o hanes yr eglwys fechan sydd yma. Nid oes dim yn neillduol genyf i'w hysbysu ychwaith, ond yn unig ein bod yn bod-oli fel eglwys, megys "llin yn mygu," hyd yn hyn heb ddiffoddi. Parha y brawd H. Hughes i bregethu i ni yn gyson. Bu ein hanwyl frawd y Parch. Thomas Holland ar ymweliad â ni yr wythnos o'r blaen. Cawsom lawer o bleser yn ei gymdeithas, ac wrth ei wrando yn pregethu. Bu adeg pan oedd yr eglwys hon yn un gydmar-iaethol gref, ond drwy angyf, ymfud-iaid, &c., yr ydym erbyn hyn wedi myned yn wanaidd iawn. Colled fawr iawn i ni ydoedd ymadawiad y brodyr Christmas Powell ac Enoch Evans a'u

teuluoedd. Yr oedd Enoch Evans yn ddiacôn gyda ni, ac yn un o'r dynion goreu. Aethant oddiyma i Clay Co., Iowa. Cysur meddwl fod ein colled ni yn enill i'r eglwys yno, a gobeithio y bydd yr Arglwydd gyda hwy yn eu cartrefi yn y Gorllewin pell. Yr ydym yn cael y WAWR yn brydlon bob mis, ac yn teimlo yn llawen o'r herwydd, ac yn ddiolchgar am ysgrifau Dr. Cefni Parry a William Jones, Wisconsin. Llwydd i'r WAWR.—*Theophilus Powell.*

NADOLIG YN NANTICOKE, PA.

Treuliwyd y 25ain o Ragfyr, yn eglwys Fedyddiedig Nanticoke, eleni, rywbeth yn debyg i flwyddyn i yn awr. Mynwyd *Christmas tree* i'r plant, a dangyfarfod dyddorol mewn adrodd a chanu. Daeth holl ddeiliaid yr ysgol, aelodau yr eglwys a gwrandawr y gynulleidfa allan fel un gwr. Buwyd yn ddiwyd trwy y boreu yn gosod i fyny y *tree* ac addurno y capel. Yr oedd pawb a fu yn y lle yn tystio ei fod yn rhagori mewn prydferthwch ar ddiu o'r fath a fu yn y lle erioed gan un ysgol. Erbyn 2 o'r gloch yr oedd y capel yn orlawn o bobl, ac aed trwy ragdrefn gan y plant, ag oedd yn cynwys tua 30 o ddarnau, mewn canu, ac adrodd, yn hynod o fedrus. Gwn y maddeua yr adroddwyr a'r canwyr am beidio enwi neb. Gorfodwyd amryw i fyned yn ol, yn yr hwyr, o ddiffyg lle. Cawsom awr a haner o adrodd a chanu yn y cwrdd hwn drachefn, yr oill yn dda odiaeth. Yr oedd yn bresenol ar ymweliad â ni y Nadolig hwn, y brodyr Jones, Morris, Evans, a Davies, o Drifon, a'r brawd Hill, o Providence; a bu raid iddynt oll gymeryd rhan yn y gwaith, ac mae dweyd hyn yn ddigon mewn cysylltiad â hwy.

Wedi darfod â'r gwaith llenyddol, aed i dynu y ffrwyth mawr oedd ar y pren, ac yn sicri i chwi yr oedd arno amrywiaeth braidd diderfyn. Yr oedd wedi gofalu yn haelionus braidd am bawb yn wyddfodol. Lles i galon dyn oedd gweled mor hapus a llawer yr oedd y plant yn dod i dderbyn yr hyn oedd ar gangenau y pren iddynt. Ond

y syndod mawr mewn cysylltiad â'r pren hwn oedd, fod arno bâr o ddillad rhagorol i ryw un. Daeth y brawd J. D. Williams yn mlaen, tynodd hi i lawr, ac er fy mawr syndod dywedodd mai fy eiddo i dyoedd, ac fod pâr o esgidiau a het i fod ganddynt, er fy ngwneyd i gyd yn newydd, o wadn y troed i goryn fy mhen. Gwaethum ymgais i ddiolch am danynt, ond aethum fel y Gwyddel hwnw gynt, yn *speechless*. Y mae pâr o ddillad, het ac esgidiau, yn dod ar draws dyn yn ddisymwth fel hyn, yn ddigon i yru unrhyw ddynt yn fud. Ond y mae yn werth goddef y *shock* serch hyny. Mae y mwynhad yn fawr wedi yr el heibio. Fe dreulia y dillad hyn, fel eraill o'u blaen; ond sicr yw y bydd pawb sydd wedi bod a llaw yn eu gosod am danaf, â lle cysegredig yn fy nghalon yn hir wedi i hyny gymeryd lle. Derbyniwch oll fy niolchgarwch diffuant. Dylaswn ddywedyd hefyd i mi a fy anwyl briod gael rhoddion eraill ar yr un adeg heblaw yr uchod—ni wyddom gan bwy, ac ni waeth am hyny, gan eu bod yn dewis bod yn ddirgel; ond diolch lawer iddynt yr un modd, gan nad pwy ydynt, am eu teimladau da tuag atom.

Ydwyf eich ewyllysiwr da, a'ch ufudd was,
W. F. DAVIES.

JUDSON, MINN.

Barchus Olygydd—Yr ydym yn dymuno blwyddyn newydd dda i'r *Wawr*, a gobeithio fod dyfodol o lwyddiant yn ei haros. Mae genych ohebwyrr ffyddlon a galluog, a gobeithio y bydd iddynt ddal ati yn y dyfodol i amddiffyn y gwirionedd. Yr ydym wedi cael ein breintio ag ysgrifau gwerthfawr gan y Parchn. L. Rees, O. Griffith, Dr. Parry, (Cefni,) ac eraill, ac fe fyddai yn well genym gael y fraint o'u gwranddo yn pregethu yr efengyl fel y mae yn yr Iesu, er ein bod yn cael y fraint o wrando ar rai o weinidogion galluog o enwadau eraill; eto nes penelin na garddwrn, yw hi yn hyna fel bobpeth arall. Mae yma sefydliad helaeth iawn o Gymry yn Swydd Blue Earth; mae

wyth o eglwysi gan y M. C., a thair gan yr Annibynwyr; a ninau yr ychydig o Fedyddwyr Cymreig yn cymeryd ein haelodaeth yn mhlith y Saeson. Byddai yn dda genym weled Giraldus a Cefni, neu rywrai eraill, yn ymweled â ni; credwyf y caent wrandawiol parchus gan y Cymry yn gyffredinol. Mae yma un fantais dda i Cefni, am ei fod o ynys Mon, gan mai pobl Sir Fôn sydd amlaf yn y lle hwn; a phe bae yn gallu llwyddo i gael rhai o honynt i greu y gwirionedd, mae digon o le a dwfr yn afon Minnesota i'w trochi bob un. Gwelais grybwylliad yn y *Wawr* am Rhagfyr, am Afonydd Deheubarth Cymru; yr oeddwn yn dysgwyl gweled gair am yr afon fach Lluedi, yr hon sydd yn dechreu ei gyrfa ar ochr mynydd Salem, yn mhlwyf Llanelli; llifa tua'r de-ddwyrain, a thrwy ganol tref Llanelli, lawr i gilfach Llŵchwyr. Yr oeddwn yn meddwl fod ei henw yn deilwng o le yn y *Wawr*, er mai bychan yw o ran maint; ond mae fel Bethlehem yn nhir Judah, nid y lleiaf yn mhlith tywysogion Judah, gan fod miloedd wedi cael eu geni o ddwfr ynddi, a minau yn un yn eu plith. Cofiwyr yr amser yn dda pan oedd y Parchn. Dafydd Bowen a James Spenser, gweinidogion Seion, Llanelli, yn gweinyddu yr ordinhad o fedydd ar gant o ddychwel-edigion, un dydd Sul, yn ymyl y bont haiarn lle mae yr afon yn arllwys i'r môr, a'r Parch. Daniel Davies ddall, o Abertawe, yn pregethu yn ddoniol ar y pwnc o fedydd. Yr eiddoch yn garedig—*John Rees, Judson, Minn.*

Mae yn peri iechyd i'n calon i dderbyn yr ohebiaeth hon oddiwrth y brodyr John Rees a Morris Lewis, o Judson, Minn. Nid oes dim yn fwy dymunol genym, fel golygydd, na chael brodyr mewn lleoedd pelleng ac unig yn parhau yn grefyddol, yn parhau yn ffyddlon i'r enwad, ac hefyd i'r *Wawr*. Y mae brodyr fel hyn yn perthyn i ddosbarth y ddau frawd Price—un yn British Columbia, a'r llall yn California. Diolch i chwi, frodyr, am eich gohebiaeth, a'ch taliadau prydlon. Fe allai y cawn weled ein gilydd ryw dro.—*Gol.*

THOMASTOWN, O.

At Olygydd y Wawr—Mae yn hysbys i'ch darllenwyr ein bod wedi adgyweirio ein capel yn ddiweddar, ac yn awr mae yn edrych yn hardd, ac yn gysurus iawn i addoli yr Arglwydd ynddo. Buom yn ei ail agor y Sabboth, Ion. 11, a chawsom y fraint werthfawr o gael y Parchn. W. J. Williams, Newburgh, C. Jones, M. A., Coalburgh, a Iago W. James, Hamestown, i bregethu i ni ar ei agoriad. Cawsom bregethau rhagorol o dda, pawb wedi cael eu boddloni i'r eithaf. Yr oedd y rhan fwyaf o honom heb gael y cyfleusdra o weled na chlywed y brawd parchus, Jones, o Coalburgh, o'r blaen, a chawsom ein siomi ynddo yn yr ochr oreu. Nid ydym am ei chwythu i fyny i rywle uwchlaw ei safle bresenol, fel y gwneir â rhai gweinidogion yn y dydd-iaau hyn. Nid ydym chwaith dros osod gweinidogion islaw eu safle. Mae perygl i ni wneyd niwed mawr yn yr ochr yna hefyd; ond dyweder y gwir am bawb, ac wrth bawb, ac yna bydd craig tan ein traed. Costiodd adgyweirio ein capel yn awr rywfaint dros \$300, ac yr ydym fel eglwys yn bwr-iadu eu talu mor fuan ag y bydd modd.

Carem ddweyd gair neu ddau yn y fan yma, yn gymaint a'i fod wedi dyfod allan yn gyhoeddus, mewn cysylltiad â'r ddau gant o ddyled oedd yn aros ar y capel pan y daeth y Parch. J. T. Jones atom fel gweinidog—Nad gwir oedd yr hyn a ddywedwyd gan y brawd ieuanc T. M., mai Mr. Jones a dalodd y ddau gant o ddyled oedd yn aros ar y capel; nid yw y clod o hyny yn perthyn o gwbl i Mr. Jones. Pe buasem yn aros i Mr. Jones eu talu, neu ymdrechu i'w talu, buasent heb eu talu hyd heddyw; ond trwy ymdrech ddiifno yr eglwys, yn ngwyneb amgylchiadau isel yr ardal, y talwyd y ddyled; dyna'r gwirionedd. Ni fuasem yn son dim am hyn oni bae fod cymaint o anwireddau wedi cael eu dweyd trwy y wasg am danom fel eglwys mewn cysylltiad ag ymadawiad Mr. Jones o'n plith. Mae yr eglwys hon yn awr mor llewyrchus, os nad yn fwy llewyrchus,

nag y mae wedi bod er's dwy flynedd. Gobeithiwn na fydd colli Mr. Jones o'n plith yn gymaint colled ag y myn rhai i' hyny fod. Da genym hysbysu fod yr eglwys mewn heddwch a thangnefedd, ac yn aros yn gryno gyda'u gilydd, er gwaethaf pob gelyn a ddichon ymosod arni.—*Edward Richards.*

BETYDDIWDYD—

Tach. 16, bedyddiodd y Parch. W. D. Thomas, yn Mahanoy City, bedwar ar eu proffes o'u ffydd yn Mab Duw. Hefyd un ar y 25ain o Ragfyr.

Yn Wheatland, Pa., Sabboth, Ion. 18, bedyddiwyd, gan yr ysgrifenydd, ddwy chwaer ieuanc ar broffes o'u ffydd yn y Gwardwr, yn ngwydd tyfa luosog o edrychwyr. A phedair wythnos cyn hyny bedyddiwyd gan yr un, hen frawd yn 70 mlwydd oed, ac adferwyd un arall o dir gwrthgliad.—*D. Evans.*

PRIODWYD—

Rhagfyr 17, 1879, yn Mahanoy City, Pa., gan y Parch. W. D. Thomas, Mr. Evan J. Edwards a Miss Jennie Harris, y ddau o'r lle hwnw.

Rhagfyr 18, yn Wisconsin, Pa., gan y Parch. B. E. Jones, Mr. James C. Powell a Miss Sarah Jane Davies, y ddau o'r lle uchod.

Rhagfyr 22, yn Mahanoy City, Pa., gan y Parch. W. D. Thomas, Mr. Gwilym Evans a Miss Ellen Edwards, y ddau o'r lle hwnw.

Rhagfyr 25, yn Mahanoy City, Pa., gan y Parch. W. D. Thomas, Mr. Rees Jones a Miss Emma Sarah Fuge, y ddau o Shenandoah.

Ionawr 22, 1880, gan y Parch. Thomas Thomas, yn nhy y briodasferch, Mr. John G. Lewis a Miss Mary Ann Davies, y ddau yn cartrefu yn Sharon, Pa.

Ionawr 8, yn Brookfield, Ohio, gan y Parch. Charles Jones, Mr. David Walters a Miss Elizabeth Morgans, y ddau o'r lle uchod.

BU FARW—

MR. JOHN W. LEWIS.

Chwef. 2, 1879, ar ol cystudd bir, bu farw brawd John W. Lewis, yn 64 mlwydd oed. Ganwyd ef yn mhlwyf Cwm-du, Sir Frychein.

iog, D. C. Treuliodd y rhan fwyaf o'i oes forenol yn Siroedd Brycheiniog a Mynwy. Ymunodd mewn priodas â Sarah Beddoe Mai 5, 1849. Daethant i'r wlad hon yn Gorphenaf, yr un flwyddyn, a daethant i Pittsburgh, Pa., yn Medi dilynol.

Ychydig o amser cyn dyfod i'r wlad hon, bu yn gwrando ar y Parch. Evan Thomas, gweinidog Nebo, Penycæ, yn pregethu, ac yn ei weled yn bedyddio yn afon Ebbw Vale. Ar yr adeg hono yr oedd rhif mawr o ddeiliaid, rhai yn hen iawn, a rhai yn ieuainc iawn. Gwnaeth y bregeth a gweinyddiad y bedydd y fath argraff ar ei feddwl, fel na chafodd ddim tawelwch nes rhoddi ei hun i Iesu Grist, fel Gwaredwr mawr pechadur. Bedyddiwyd ef gan y Parch. William Owens, yn afon Monongahela, ar broffes o'i ffydd, Hydref, 1849.

Yn y gwanwyn canlynol (1850), symudodd i Swydd Laurence, Ohio, ac ymunodd ef a'i anwyl Sarah âg eglwys y Bedyddwyr yn Oak Hill, O. Yma y bu yn cartrefu, ac yn aelod ffyddlon, yn ol ei allu a'i fanteision, hyd ei fedd.

Fel tad, yr oedd yn dynyr a gofalus; fel brawd, yn garedig; fel Cristion, yn isel, hawdd ei drin, yn llawn o weithredoedd da; da oedd ganddo am y brodyr. Gadawodd ei wraig a phedwar o blant i alaru ar ei ol. Y mae ei wraig a'i ferch yn aelodau parchus a ffyddlon. Yr Arglwydd a welo yn dda arwain ei feibion i rodio llwybr eu tad.

THOMAS E. GRIFFITHS.

* * Dymunir ar *Seren Cymru* godi yr uchod.

R. ROSCOE THOMAS.

Rhagfyr 22 1879, yn Remsen, N. Y., R. Roscoe Thomas, mab i John R. a Gaynor E. Thomas, yn 6 mlwydd, i mis a 27 niwrnod oed. Cafodd gystudd trwm iawn am oddeutu tair wythnos. Y mae yn brofedigaeth hynod o lem i'r tad a'r fam, a'r ddwy chwaer fach, am mai efe ydoedd eu hunig fachgen, ac yn un hynod o fywiog a thlws. Er cymaint eu galar, y maent yn cael cymorth i ymnerthu yn y gras sydd yn Nghrist Iesu.

Dydd Iau canlynol, ymgynullodd torf luosog i dalu y gymwynas olaf i'w weddillion bach. Cynaliwyd y moddion yn nghapel Bordwell, pan y pregethodd George Perry yn Saesoneg, a'r ysgrienydd yn Gymraeg. Cymeryd rhan gan y Parch. Seth Jones a William Jones. Claddwyd ef yn mynwent Fairchild.

OWEN F. PARRY.

MRS. ELINOR JONES

Byr nodion yw y rhai hyn am Mrs. Elinor Jones, diweddar briod y Parch. John D. Jones (M. C.), Remsen, N. Y., yr hon a fu farw Tachwedd 18, 1879, bron wedi cyrhaedd yr oedran teg o 85 mlwydd.

Cydnabyddir gan bawb ystyriol fod yn llawer hawddach gwneyd cofiant i rai personau nag i eraill. Mae yr hawoder neu yr anhawoder hwn yn ymgfyodi nid yn herwydd egwyddor-

ion mewdol allywodraethol dynion, ond yn herwydd eu haggweddau a'u hymarferiadau allanol. Y mae rhai i'w cael nad amheua neb o'u cydnabod eu duwioldeb, eto yn anhawdd iawn i roddi desgrifiad o honynt, a hyny o herwydd eu cysondeb a'u gwastadrwydd gyda phob peth. Hawddach rhoddi darluniau swynol, barddonol a rhamantus, o wlad neu deyrnas ag a fyddo yn cael ei gwneyd i fyny o fynyddoedd uchel, creigiau serth, afonydd llydain, chwynnello, a physgod-lynoedd mawrion, &c., nag yw gwneyd hyny pan na byddo ond rhyw wastadrwydd ac unrhywiaeth di-ben draw. Y mae cyrondeb gyda phob peth bron yn ein taro a mudandod synfawr. Os na fydd ond un nodweddiad yn berthynol i fod neu wrthddydd, nid maith fydd y traethiad o bartheddydd dan unrhyw amgylchiadau. Teimlwn i raddau felly gyda golwg ar ein chwaer ymadawedig. Nis gellir dywedyd ei bod yn hynod fel un a allai gywraint odli llinellau o fawr i'w Chrewr doeth, eto gallai edmygu y cyfryw pan wedi eu caboli gan arall. Ni bu hi erioed yn rhagori fel dadganes or-swynol, eto seiniai fawr yn eithaf cymeradwyol gyda'r gynulleidfa. Gyda golwg ar gymeriadau fel hyn, mae yn llawer hawddach gwneyd cof-golofn hardd iddynt, yr hon a ddena sylw yr edrychyd, na gwneyd cofiant a gynyrcha edmygedd y darlennydd. Ond y mae yr ystyriaeth y gall pawb (o foddion) gael cofadaill hardd—pob cymeriad—pryd nad all neb ond y rhinweddol hawlio cofiant teilwng o edmygedd ac efelychiad, yn ein rhwymio i wneyd byr nodion o berthynas i'n hanwyl ymadawedig chwaer. Canys os bywyd gwastad, heb ddim yn hynodol a rhamantus iawn, a dreuliodd, eto yr oedd oll yn deilwng o efelychiad, mor bell ag yr oedd yn myned, yn ol tystiolaeth yr un a wyddai oreu am dani, sef ei galarus briod, ac iddo ef yr ydym yn ddyledus am bron yr oll a ganlyn yn hanes ei bywyd, ei rhodiad a'i hymarweddiad, &c.

Yr ydoedd Elinor Jones yn hanedig o deulu cyfrifol ac anrhydeddus. Ei thad ydoedd Lewis Thomas, yr hwn ydoedd fab i Thomas Lewis Wynn, ac mae y Gwynniaid hyn mewn bri ac anrhydedd hyd heddyw yn ngwlad anwyl ein tadau. Ganwyd ein chwaer, ei thad a'i thaid o'i blaen, mewn lle o'r enw Pen-y-Cefn, ger Dolgellau. Nid llawer a wyddom am ei henafiaid mewn ystyr grefyddol, ond gwyddom fod ei thad yn aelod parchus gyda'r Bedyddwyr yn Nolgelau. Ymunodd hithau gyda chrefydd pan yn 18 mlwydd oed. Cafodd y fraint o dreulio ei dyddiau goreu yn ngwasanaeth ei Gwaredwr. Bedyddiwyd hi a Mr. Humphrey Richards tad y diweddar Cadwaladr Richards, New York, yr un amser, gan y Parch. Joseph Richards, yr hwn oedd yn weinidog yn Dolgellau y pryd hwnw, ond a symudodd yn fuan wedi hyny i'r wlad hon, ac a fu yn gweinidogaethu gyda chymeradwyiaeth mawr am amser maith yn South Trenton, ac y mae ei enw yn anwyl hyd heddyw gan ddegau yn ngwahanol sefydliadau Cymreig y wlad hon.

Bu ein chwaer yn aelod ffyddlon a dichlyn-aidd yn yr eglwys Fedyddiedig yn Nolgellau am 27 o flynyddoedd. Gofalai am y cyrddau gyda chysondeb, a dywed ei phriod y byddai yn flynyddol yn cerdded 350 o filldroedd. Cymered y darllenydd yr hyfrydwch o edrych faint oedd hyny bob Sabboth, os myn. Ond yn y wlad hon y treuliodd fwyaf o'i bywyd crefyddol. Bu yn aelod crefyddol yn Cattar-augus tua dwy flynedd, ac yn Steuben 37 o flynyddoedd. Gan nad oes eto ond ychydig dros bedair blynedd er pan gawsom ni yr ad-nabyddiaeth gyntaf a'n chwaer, gadawn i'w hanwyl briod dystiolaethu ei syniadau profiad-ol am dani. Dyma fel y dywed ef :

"Yr oedd o ran ei syniadau yn Galfnaiidd. Medrai wahaniaethu rhwng y naill athrawiaeth a'r llall. Credai mai llys uchaf Iesu Grist ar y ddaear yw ei eglwys—mai Ef yn unig ydyw Brenin Seion, ac mai ei gyfreithiau ef yn unig sydd i lywodraethu yno. Yr oedd yn ystyried ffyddlondeb yn beth mawr a phwysig iawn yn nghrefydd Iesu Grist; ac ymdrechai hithau, trwy gymorth gras, i fod felly. Bu fyw yn Nghrist, a bu farw ynddo. Wedi bod yn y winllan am y tymor maith o agos i 67 mlynedd, aeth i dderbyn ei gwobr, i etifeddu y deyrnas a barotowyd iddi er cyn seiliad y byd; aeth at y Duw a'i carodd, y Crist a'l prynodd, yr Ysbryd a'i galwodd ac a'i sancteiddiodd i gael rhan o etifeddiaeth y saint yn y goleuni

Gofynais iddi ychydig ddyddiau cyn marw, a oedd ganddi ddim y buasai yn hoffi ei ddy-weud wrthyf? 'Oes,' meddai, 'cofia fyw yn dduwiol.' Bendigedig byth am ei chyngor, gyda llais egwan, pan yn nghanol yr afon don-og yn croesi drwodd i'r ochr draw; ni ang-hofiaf ei geiriau tra byddaf yn y byd hwn, nac ychwaith yn y byd sydd yr ochr draw, lle mae hi yn awr yn cartrefu. Gofynais iddi yn ystod ei chystudd, a oedd hi yn foddol i farw? 'Ydwyf,' meddai, 'os ydyw y Brenin Mawr yn ewyllsio i hyny fod.' Yr oedd yn gwbl dawel i drefn ddoeth y Nef. Y noson olaf ond un cyn iddi ymadael a'r byd hwn, dywed-ais wrthi, 'Mae yr hen gyfamod a wnaethom a'n gilydd yn hen eglwys Dolgellau, 55 o flyn-yddoedd yn ol, pan ddelo yr wythnos olaf yn Ebrill nesaf, bron a chael ei dori.' 'Ydyw,' meddai. 'Ond' meddwn inau, 'mae cyfamod wedi ei wneyd rhyngot a Mab Duw na fedr angau na dim ei dori, na'i wahanu.' 'Oes, oes,' meddai, ac adroddodd yr emyn yma :

'Cyfamod rhad, cyfamod cadarn Duw,
Ni syf o'i le, nid fe a nage yw;
Cyfamod gwir, ni chyfnawidwr chwaith,
Er maint eu pla, daw tyrfia i ben eu taith.'

Dywedodd y rhan olaf ddwy waith—'Daw tyrfia i ben eu taith.'

Ychydig oriau cyn iddi farw, dywedais wrthi, ei bod yn myned ychydig iawn o'm blaen, y byddwn gyda hi yn fuan mewn gwlad lle nad oes yr un angau ynddi i'n hysgar byth

y naill oddiwrth y llall. Benigedig fyddo Duw am y gobaith gwyhydedig hwn."

Y mae yr uchod, gan Mr. Jones, yn llefaru yn uchel am ei briod, ac yn tra rhagori ar ddim a allasem ni wneyd.

Y dydd Iau canlynol i'w marwolaeth, cafodd Mrs. Jones gladdedigaeth parchus yn mynwent French Road. Gweinyddwyd yn yr angladd gan y gweinidogion cartrefol—y dda Evans, Williams, a Jones

Ymdaweled ei phriod, ei phlant a'i hwyrion, yn ngwyneb y golled a gawsant ar ei hol, yn yr ystyriaeth fod eu colled hwy yn enill iddi hi.

J. SETH JONES.

LEWIS FRANCIS.

Rhagfyr 10, 1879, yn Mahanoy City, Pa, yn 1 mlwydd, 4 mis a 10 niwrnod oed, Lewis, mab Philip ac Anne Francis, o'r lle hwn. Gweinyddwyd yn y claddedigaeth gan y Parch-edigion Thomas a Mathews.

CYMRU.

MARWOLAETH Y PARCH. JOHN JONES, LLAN-BERIS, G. C.

Trwm genym orfod cofnodi marwolaeth y gwr anwyl uchod, yr hyn a gymerodd le Rhagfyr 28, 1879. Yr ydym yn sicr y bydd ei goli ef yn cael ei deimlo yn sawr yn mhlith Bed-yddwyr Gogledd Cymru, heblaw gan ei deulu, ei berthynasau a'i gyfeillion agosaf. Fel y dywedai y diweddar Gynnddelw, yr oedd ef yn bregethwr "da at use gwlad," yn bregethwr melus, dylanwadol, a diau genym ei fod yn wr Duw.

Yr oedd yn awr er's tro yn ysgrifenu cyfres o erthyglau i'r *Great*, dan y penawd, "Adgof-ion yr Hen Gloddiwr," am yr achos Bedyddiedig yn Llanberis, y gweinidogion a'r diacon-iaid, a phersonau nodedig eraill, fuont yno, &c. Yn rhifyn Ionawr, 1880, ceir rhif X; a chan ei fod y tro hwn yn dyweyd ei brofiad ar y pry, ac yn rhoddi braslun o'i weinidogaeth y blynyddau diweddar, rhoddwn yma y rhan hono o'r ysgrif:

"Yr wyf yn ysgrifenu y llythyr hwn yn y gongl gartref; y mae'r oerni allan, a minau o'i gyrhaedd. Er yn chwithig, rhaid ymfoddloni i hyn; ymostwng yn dawel i'r drefn fawr, gan gydnabod ei bod yn dda a daionus. Gyda gofal dyladwy, gallwn ddyfod eto, nid yn dda, ond yn llawer gwell, a mwy defnyddiol nag yr ydym yn y misoedd hyn. Dyma fwyddyn arall wedi ei lapio yn ei chrynsyth yn mwndel y gorphenol, yn wrthddrych i'w hadgofio, ac nid i'w mwynhau. Yr wyf fi a llawer eraill wedi gweled diwedd llawer bliwyddyn; ychydig a geir eto, y mae gwanwyn a haf bywyd wedi myned heibio, a gauaf henaient yn ymyl, os nad wedi ei gyrhaedd. Tymor du a difrifol yw y tymor hwn, dyddian blin, blynyddau a'u pose-

au yn lluosog, ond y dyddanwch yn fychan iawn. Dylem ddiolch fod gwir grefydd yn gweinyddu cysuron yn y blynyddau hyn drwyddynt oll, ac i eithafon y bythol fyd. Er i'r cnawd a'r galon ballu, gall etifedd crefydd ddyweyd yn hyf a hyderus, 'Ond nerth fy nghalon a'm rhan yw Duw yn dragywydd.' Yr ydym yn herio henaint i wneyd y niwed lleiaf i'r anian newydd; y mae hon yn dal yn fyw ac yn fywiog er ei waethaf, y mae yn adnewyddu bob dydd hyd y diwedd. Yr wyf fi yn y dyddiau hyn yn cael achos i ddiolch am addewidion Duw, y maent yn britho y duwch, fe, yn ei wasgar yn llwyr, ac yn troi y nos-weithiau tywyllaf yn oleu ddydd.

Os dygwydd i'r llinellau hyn gael eu darllen gan y digrefydd, yr wyf yn ei anog yn ddirifriol i'w mynu yn ddioed; nid enw, ond y sylwedd ei hun. Y mae yn peithyn i fywyd ei wahanol gyfnodau, ond y mae crefydd yn werthfawr yn mhob cyfnod; ac os delir chwi gan gystuddiau a henaint, bydd genych nid rhywbeth, ond *digon* i ymgysuro a gorfolledu yn y gwasgfeuon caletaf, a'r amddifadrwydd mwyaf. Y mae'n agos i haner can' mlynedd o brofiad yn ngwasanaeth crefydd yn gefnog-aeth digonol i'm hanogaethau.

Cyn myned yn mhellach, goddefer i mi ddyweyd ychydig o'm hanes a'm helynt yn nghorph y flwyddyn a basiodd. Priodol yw hysbysu fy mod yn teimlo graddau helaeth o adfeiliad iechyd er's dwy flynedd ac ychwaneg; byddai pob llafur o'r eiddof yn llawer mwy poenus nag yr arferai fod. Byddwn yn chwysu yn eithafol, ac yn teimlo yn wan a lluddedig ar ol y llafur lleiaf mewn teithio neu bregethu, yr hyn oedd i mi yn chwthig ac anarferol; ac er yr anfaiteision hyn, cefais ddigon o nerth i ddilyn fy nghorchwylion yn y chwarel a'r pwlpud hyd yn ddiweddar, a hyny yn wedd-ol gyson a chymeradwy. Llafuriais gymaint y darn blaenaf o'r flwyddyn a basiodd ag un adeg ar fy oes. Pregethais saith ar hugain o weithiau yn yr hyn a elwir genym yn gyfarfodydd mawrion, a hyny mewn deuddeg wythnos o amser, sef o wyliau y Pasg hyd Gorph-enaf 7fed, 1879. Yn fuan wedi hyny cefais fy nal gan gaethiwed blin a phoenus; ac yn ngafael y gelyn hwn, ac o dan ei ddylanwad, yr wyf i raddau hyd heddyw, er yn llawer gwell nag y bum, eto y mae pellder mawr rhyngwyf a llwyr adferiad; dichon y ceir hyny cyn hir—nid oes genyf ond goeithio y goren, ac ymostwng yn dawel i ewyllys Duw. Carwn gael mynnes glir, a llais ystwyth i ganmol ychydig eto ar yr Iesu glân, a dywalltodd ei enaid mawr i farwolaeth i'r dyben o drefnu ffordd i gadw dyn. Y mae yn werth ei ganmol ar g'oeidd y byd.

"Ond er canmoliaeth rhwydd pob rhai,
Bydd eto'n llai na digon."

Yr ydwyf wedi cael iechyd lled dda ar hyd fy oes, ac fe ddylai hyny godi'm hysbryd i'r cywair llon, i ganmol, ac nid i gwyno.

Oni bae fod pobl y byd mor hynod o ddrwg-dybus, yr oeddwn wedi meddwl rhoi cofnod- iad o'm llafur yn nglyn â phregethu yn nghorph y deng mlynedd a haner diweddar. Y mae'n wir fod y maes yn eang, a'r llafur felly yn wasgaredig; ond y mae yn dangos hyny, i mi gael iechyd cyson trwy y cyfnod; yr oedd hyny yn peri i'r llafur fod yn wastad a diball. Dylid cofio fod y cyfnod yn berffaith glir oddi-wrth y peth a elwir yn daith bregethwrol. Y mae hyny wedi darfod er's dyddiau, ac fe ddy-lasai ddarfod yn gynt. Yr oeddwn trwy yr amser yn debycach i greadar yn rhedeg am ei einioes o flaen bwystfil peryglus nag i ddim ar-all; ond er hyny, pregethais yn y cyfnod a nodwyd 1237, nid o bregethu, ond o weith- iau, a 190 o'r swm yna mewn cyfarfodydd a gynelid oll o'r braidd yn Lerpwl a Gogledd Cymru. Dyna gyfrif o'r llafur; ond gyda gof- id, rhaid addef fod y ffrwyth a gynyrchodd yn ychydig iawn. Osnir i lawer o'r had a hau- wyd syrtthio i dir drwg, a'r canlyniad oedd gwywo a diflanu; ond rhaid dal ati er hyny, gan ymgysuro ya y syniad nad ydym yn gyfrif- ol am effeithiau ein gweinidogath. Ein dy- ledswydd yw llefaru geiriau Duw, pa un byn- ag a wnelo dynion eu derbyn ai peidio. De- chreu hau yn y boreu, a dal ati yn ddiymatal hyd yr hwyr. Y mae y llwyddiant yn llaw Duw, gallwn ei ddysgwyl, ac y mae yn sicr o ddogod."

GWYDDOR A CHELFYDDYD.

DeLesseps ar y Blaen.—Y mae dau gynllun wedi bod dan sylw yn ddi- weddar i longau groesi gwddfdir Pan- ama o'r naill fôr i'r llall. Un ydyw y Panama *canal*, a'r llall ydyw y Nicara- gua *canal*. Cynllunydd a phrif weith- redydd y blaenaf ydyw M. Ferdinand DeLesseps, yr hwn a gynlluniodd y Suez *canal*. Y mae efe wedi dyfod drosodd gyda nifer o *engineers* medrus, gyda bwriad i ddechreu ar y gwaith ar fyrder. Dywedir tod digon o arian wedi eu tanysgrifio eisoes i gario y gwaith mawr allan i orpheniad. Per- thyna cynllun y Nicaragua *canal* i wyr o'r wlad hon; ac y mae siarad brwd wedi bod am fod y gamlas hon yn cael ei dechreu ar unwaith gyda Grant yn Llywydd Bwrdd y Cyfarwyddwyr. Gwnaed llawer iawn o hyn yn y papyr- au; soniwydd llawer am "*American capital*," "*American ingenuity*," ac "*American prestige*." Ond yn awr y mae y cwbl wedi darfod mewn dystaw-

rwydd. Camlas Panama, gyda DeLesseps, sydd yn myned i fod yn ffaith, gyda *French ingenuity*, *French capital*, a *French prestige*. Buasai yn ddoethach i ni fod yn ddstawach, a pheidio bod mor ryfeddol frwdfrydig a phrys-ur, â genau agored ac â bloeddiadau addawol o flaen y byd, oblegid y mae gwyr llygadgraff yn gwyllo ein symudiadau, ac mor dda ganddynt gael gwên ar ein traul. Mae DeLesseps wedi cyhoeddi ysgrif fedrus yn y *North American Review*, ar y pwnc, yn yr hwn y mae yn dangos rhagoriaethau ei gamlas ef ar eiddo yr Americanaid. Un rhagoriaeth ydyw na fydd eisiau dim *locks* yn yr eiddo ef, pan y bydd eisiau un-ar-hugain yn y llall, a byddai y gwaith o allu gwneyd rhai digon mawr a hwylus yn orchwyl amheus, heb son am y treulion dirfawr; ac, heblaw hyny byddai yn gofyn o leiaf awr i long fawr fyned trwy bob *lock*. Y mae y troadau sydyn yn erbyn ein camlas ni—pan y mae camlas DeLesseps heb yr un o'r beiau yna. Mae i fod yn fordywol wastad lyfn o un môr mawr i'r llall. Wedi'r cwbl nid yw o un gwahaniaeth genym ni yma *puw*, na pha le, na pha fodd, y gwneir y gamlas; eisiau *camlas* sydd arnom ni.

—Gwelwn mewn newyddiadur o Florida y modd y cesglir yspwng tu allan i Key West. Y dyfroedd hyny, a glanau y môr deheuol i Florida, ydyw prif yspwng fanau yr Unol Dalaethau. Y mae gan y llongau *ysbwngaw* ddau o fanau i longau yr ysbwng—Anchote a Rock Island. Y mae amrywiaethau o ysbwng, yn cael eu dosbarthu yn ol eu gwerth masnachol, megys "*sheep wool*," "*yellow*," "*fox glove*," "*grass*," &c., heblaw un dosbarth, y "*loggerhead*," yr hwn na fedd un gwerth, a'r hwn nad ystyrir yn werth ei bigo i fyny. Y blaenaf a enwyd ydyw yr un a brisir uchaf. Mae y rhan fwyaf o'r llongau ar waith yn masnach yr ysbwng yn cael eu perchenogi a'u darparu yn Key West. Y mae taclau ysbwng-long yn gynwysedig o nifer o bawllion hirion gyda bachau wrth eu penau; o dri i saith o fadau

bychain a elwir *dingies*; o saith i bymtheg o ddyinion, yn ol nifer y badau; gydag ymborth am o wyth i ddeuddeg wythnos; hefyd dwfr-wydrau, &c. Wrth y gwaith mae pob *dingy* yn cario dau ddyon, gyda dwfr-wydrau, ysbwng-fachau, ac angenrheidiau eraill. Tra byddo un dyn yn rhwyfo y bad o amgylch, bydd y llall gyda ei ben yn y dwfr-lestr, yn trem-sylwi ar y gwaelod, er canfod yr ysbwng. Nid yw y dwfr-lestr yn ddim ond celwrn (*paill*) cyffredin o goed, gyda *pane* crwn o wydr yn waelod iddo. Wrth roddi hwn yn unionsyth yn y dwfr, a rhoddi y pen yn ddigon pell ynddo i gau allan y rhan fwyaf o'r goleuni, gall person weled yn hawdd wrthdrrych yn y gwaelod, mewn chwech neu saith gwrhyd o ddwfr. Bydd yr ysbwngwr yn cyfarwyddo y rhwyfwr y ffordd i fyned trwy ysgydwadau ei law; a phan wedi dod i le manteisiol, mae yn bwrw ei bawl hir i lawr, ac yn bachu yr ysbwng. Mae yn rhaid i'r ysbwng fyned trwy fath o lanhad, &c., cyn y bydd yn bardod i'r farchnad.

—Arwyddion agerawl (*steam jet signals*) sydd ddyfais newydd eto. Gweithreda ar yr egwyddor y gwelir yn gyffredin oleuni yn cryf-daro ar gwmwl o ager, gan wneyd iddo dywynu yn orddysglaer. Mae y ddyfais yn alluog i dafu goleuni i bellder mawr, a gall yn ddiameu fod yn effeithiol a defnyddiol iawn fel rhybudd arwyddion ar foroedd.

—Derbyniodd y Parch. Emory J. Hayes, gweinidog eglwys Fedyddiedig Washington Avenue, Brooklyn, arheg o *fill* \$1,000, ddydd Nadolig, oddiwrth nifer o aelodau o'i eglwys.

—Cynaliwyd ail gylchwil flynyddol y *New York Home for Intemperate Men*, yn y Broadway Tabernacle, New York, yn ddiweddar. Mae y ty wedi ei ddodrefnu yn dda, a'i wneyd yn ddeniadol i'w breswylwyr. Y mae mewn gwirionedd yn gartref Cristionogol. Y prif amcan yw eu dwyn dan ddylanwad yr efengyl, a cheisio iachawdwriaeth eu heneidiau fel yr unig foddion o'u diwygiad gwirioniedol. Er pan sefydlwyd y Cartref, ddwy flynedd a hanner yn ol, derbyniodd i mewn 417 o ddyinion, o ba rai y mae 360 wedi cael troedigaeth go-beithiol, ac yn awr yn arwain bywyd Cristionogol defnyddiol.

Y W A W R.

“ Boed dda y ffawd, bedydd ffydd,
Fo y ddefawd fyw Ddofydd;
Bedydd ffydd, boed dda y ffawd,
Fyw Ddofydd fo y ddefawd.”—EBEN FARDD.

CYF. IV.]

MAWRTH, 1880.

[RHIF. 12.

YR AIL DEMENTSIWN.

“ Yna cymerth diafol ef i'r ddinas sanctaidd, ac a'i gosododd ef ar ben pinacl y deml.” Yma y cawn y demtasiwn wedi ei chywraïn gyfaddasu ar gyfer ympryd enaid yr Iesu, yr hwn oedd yn achos yr ail wendid a'i meddianai. Yr bresenol yr oedd yn awr weddi yn y deml, a'r bobloedd yn prysur gyrchu i'r addoliad, gan lenwi cynteddau y deml a'r heolydd arweinïol gerllaw. Pinacl y deml oedd aden uchel o'r adeilad cysegredig. Yn y lle hwn Satan a ddywedai wrth y Ceidwad, “ Os Mab Duw wyt ti, bwrw dy hun i lawr, canys ysgrifenyd, y rhydd efe orchymyn i'w angelion am danat, a hwy a'th ddygant yn eu dwylaw, rhag taro o honot un amser dy droed wrth gareg ”—yr hyn o'i ddeongli yw: Yr ydwyt wedi bod am dymor maith allan o gymdeithas; yr wyt yn dyheu am gymdeithas, ac yn dra awyddus i gyhoedd-ddangos dy hun i Israel. Mae'r bobloedd, hwythau, yn frwdfrydig yn eu dysgwyladau am dy ymddangosiad, fel y dengys y tyrfaoedd cyffrous ac anesmwyth islaw. Y maent wedi clywed am ddygwyddiadau glanau yr Iorrdonen; y mae y si wedi myned allan fod y Messiah hir-ddysgwylidig o'r diwedd wedi gwneyd ei ymddangosiad, a'i fod yn gyhoeddus wedi ei gydnabod trwy ddwyfol arwyddion, ac mai efe

yn wir yw y gwir Fessiah. Yn awr, gan hyny, dyma le manteisiol digyffelyb i ti gyflwyno dy hunan i sylw cymdeithas; mae pawb yn barod i dy dderbyn, ond yn unig fod hynodrydd dy ymddangosiad yn cyd-daro â'u dysgwyladau, ac â'r hyn y maent wedi glywed am danat yn ddiweddar. Gan hyny, ni fyddai dim yn taro yr amgylchiadau yn well na dy fod ti yn bwrw dy hun i lawr o'r lle uchel hwn; a chan ei fod yn sicr y gorchymyn efe i'w angelion am danat, na ddygwydd i ti niwed—a phan y gwelo y bobloedd y pethau rhyfedd hyn, nid oes amheuaeth nad tydi fydd y Messiah yn eu golwg; tydi fydd pobpeth ganddynt; arnat ti y gwrandawant, a thydi fydd gwrthddrych mawr eu hedmygedd. Bwrw dy hun i lawr; gwna hyn ar fynder, cyn i'r cyffroad a'r cyfleusdra fyned heibio.” Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Na themtia yr Arglwydd dy Dduw.

Y ffordd briodol i fyned i lawr o'r lle uchel hwnw oedd y ffordd arferol—y ffordd yr oedd yr Iesu wedi dod yno—a phe buasai efe yn bwrw ei hun i lawr, yn ol awgrym y gelyn, buasai yn gwyro oddiar lwybr rhesymol dyledsdydd, a buasai dysgwylid am gyfryngiad angelion a chynorthwy dwyfol, ac heb fod ar lwybr dyled-

swydd, yn rhyfyg mawr; buasai yn demtio Duw.

Y mae temtio Duw yn mhlith prof-feswyr crefydd. Onid oes lle i ofni fod hyn yn cael ei wneyd yn bur gyffredin yn ein plith? Beth yw yr ymadroddion hyfaidd, disymwth, diantur, dideimlad, a barablr yn fynych gan bersonau ar eu gliniau, o flaen y Goruchaf Fod? Dadleuir haeddianau yr Iesu, gwerth yr Iawn; cyfeirir at y goron ddrain, "y bicell fain," yr hoelion dur, a'r llefain cryf a dagrau; dadleuir dylanwad Gwr Deheulaw y Tad, ac ymadroddion mawrion fel yna—ond nid bob amser, mae lle i ofni, gyda'r gwylder priodol; gwneir, a dichon pan na fo y gweddiwr druan erioed wedi breuddwydio byw yn dduwiol; erioed wedi gwneyd un ymgais deilwng i gadw gorchymynion Duw. Beth yw hyn? Rhyfyg ofnadwy—temptio Duw ydyw. Nid oes un man y gallwn ni fod yn ddiogel, a bod yn rhydd oddiwrth hyn, ond yn rhywle yn nghymydogeath dyledswydd. Pan y mae y gweddiwr ar ei luniau, ar lanerch dyledswydd, yn deisyf am bethau mawrion, y mae ganddo *hawl* ar Dduw; y pryd hwnw gall agoshau yn hyderus at orseddfainc y gras.

Cofnodir gweithred dra nodedig yn hanes bedydd ein Harglwydd. Sylwer: "A bu pan oeddid yn bedyddio yr holl bobl, a'r Iesu yn ei fedyddio hefyd"—Beth wedyn?—"ac yn *gweddio*, agoryd y nef," &c. Dyna ymddygiad hardd! Dyna esiampl! Yr Iesu yn gweddio tra yn cyflawni pob cyflawnder—yn ei ufudd-dod i'r ordinhad sanctaidd. Nid rhyfedd i'r fath atebiad ganlyn—y nef yn agoryd, a'r Ysbryd yn disgyn yn ffurf colomen, ac yn aros arno ef.

Mae cymeryd arnom ddysgwyl am ffafrau Duw—gwasanaeth ac amddiffyn ei angelion, a hyny heb fod ar lwybr ein dyledswydd, yn rhyfyg o'r mwyaf—yn demtio Duw. Gocheler rhag y fath beth. Fel rheol iawn weithrediad yn y mater hwn, rnoddes ein Blaenor esiampl arbenig yn ei ymddygiad ddysgog pan o flaen cyfrwys ymosodiadau y gelyn, yn yr ail demtasiwn.

Bwriad uffernol yr ach-elyn y tro

hwn oedd temptio Iesu fel Archoffeiriad. Yr oedd i'r archoffeiriad gynt ddau o gymwysderau neillduol yn angenrheidiol. Yr oedd yn rhaid ei fod wedi ei gymeryd o blith dynion, o linach neillduol, ac wedi ei osod dros ddyinion. Heblaw hyn yr oedd yn ofynol ei fod o gymeriad sanctaidd, fel yr offrymai drosto ei hun a thros bechodau y bobl. Dyna y ddau brif gymwysder. Fel archoffeiriad mawr ar dy Dduw, rhaid oedd fod yr Iesu yn feddianol ar yr unrhyw hanfodion. Rhaid oedd ei fod yntau o blith dynion, ac eto heb bechod. Yr oedd y demtasiwn hon wedi ei chynllunio mor fedrus ac ymlithiol, fel yr amcanid trwyddi i niweidio ein Harchoffeiriad ni yn y ddyw ffordd grybwylledig. Buasai dyfodiad y Mesiah i wydd y cyhoedd yn y modd y ceisiai y gelyn yn bresenol, yn milwrio yn erbyn nodwedd ddynol ei offeiriad-aeth. Tra yr oedd holl gwrs y temtiad o'r dechreu hyd yn awr, yn gwisgo agwedd ddynol—yn amlygu person dynol mewn cyfwr o ddyoddef ac iselder mawr, a hyny mewn rhan helaeth i'w gyfaddasu ef i fod yn archoffeiriad; ond ar ben pinacl y deml mae diafol yn dirgel amcanu newid yn hollol nodwedd ddynol ddarostyngol ei gyfwr presenol; mae yn amcanu cael yr Iesu i roddi amlygiadau goruwch-ddynol o hono ei hun, trwy fwrw ei hun i lawr. Cydymffurfio a'r demtasiwn fuasai niweidio ein Ceidwad fel Archoffeiriad mawr mewn dwy ystyr—fel un wedi ei gymeryd o blith dynion, ac fel un dihalog. Pe yn bwrw ei hun i lawr yn ol y cais, buasai yn cyflwyno ei hun ger bron y bobloedd fel un yn dyfod oddiwrth Dduw atom ni, yn hytrach nag oddiwrthym ni at Dduw.

Nid cynt yr oedd diafol yn dechreu ar ei ail demtasiwn, nag yr oedd y fintai angylaidd a wylasent y demtasiwn gyntaf, yn gwersyllu yn gyffelyb i sylu ar symudiadau y demtasiwn hon eto, yn y wybren gerllaw. Y tro hwn nid oedd yr un pryder, yr un ofn ag o'r blaen—eto yr oedd yr un dyddordeb bendigaid yn amlwg iawn. Gogoneddus oedd gwaith ein Ceidwad yn gwrthod cydsynio â dymuniad dichell-

ddrwyg y gelyn. Cadwodd ei ddillad yn lân y tro hwn eto ; daeth ar ol hyn i wydd dynolryw fel un o'u plith hwy.

Gan fod yr awel yn fywiog leddf ymysmud heibio, annhrefnid ychydig ar wallt melynaur rhai o'r angelion, a chan eu hawydd i weled yr olygfa draw ar ben pinacl y deml yn ei holl fanylion, yn ddiarwybod, megys, tafent y cydynau dyrysedig yn ol trwy ysgydwad eu pen, a chan dremio yn fanylach ymbwysent ar erchwyn eu cerbyd angylaidd. Yr oedd yr enwau Satan, "diafol" a phechod, yn eu meddwl fel yn cynwys ystyr mwy hagr nag erioed. Yr oedd diafol yn ddiabol mewn gwirionedd yn eu golwg ; yr oeddynt fel yn gweled ymliwiadau o brydferthwch newydd yn ngwynebpryd claer y dyn Crist Iesu, a theimlent eu hunain fel yn cael eu sancteiddio gan yr olygfa. Sŵai yn eu clust a'u meddwl gân nefolaidd, yn meddu nodau dweith, melusber. Yn eu perlewyg mwynhaol meddylent y fath golled oedd eu brodyr angylaidd wedi ei gael trwy nad oeddynt yn bresenol i feddu y fath fraint. "Ar yr hyn bethau y mae yr angylion yn chwenychu edrych."

YR AMDDIFFYNIAD.

GAN DR. CEFNI PARRY.

Erthygl XIII.

Yn foreu iawn un dydd yn mis Mehefin diweddaf, y gwelsom, yn nysgleirdeb pelydrau y WAWR, yr hon a daenai ei goleuni arianaidd ar y bryniau prydfert h a'r dyffrynoedd firwythlon, y Parch. Dr. Roberts yn ymael yn nhrwyn y diweddar Barch. John Evans, Llwynffortun, gan ei lusgo yn erbyn y grân i *joko* yr adgyfodiad, trwy gladdu i beidio adgyfodi, i'r amcan dationus o brofi anmhrifodoldeb bedydd trochiad, am y rheswm mawr ac athronyddol, fod y Bedyddwyr yn codi y bedyddiedig o'r dwfr, yn lle ei adael ynddo byth, ar ol ei gladdu yn y dyfrllyd fedd, wrth weinyddu yr ordinhad o fedydd. Yn ngoleuni llachar yr un

WAWR, gwelai Dr. Roberts Richard Roberts, Pentre' Berw, yn gorphen gwaith y Parch. D. James, Rhosymeirch, yn bedyddio baban, trwy i Richard ei gymeryd o fynwes y fam, a cheisio gwthio ei ben i'r *basin*, gan obeithio y gallai felly ei drochi yn y *basin* o'r hwn y taenellid ef gan yr hen weinidog parchus, ac yn y modd hwn orphen y gwaith a fynai Mr. James ei fod wedi ei ddechreu—bedyddio! Ond y *joke* yw, yr oedd y *basin* yn rhy fychan i gladdu, ac felly nid oedd yno "*gydgyfodi gyda Christ*;" ac felly troes *joke* y Dr. yn lled *cheap* y tro hwn.

Yn y *Cyfaill* am fis Mai, mae Dr. Roberts yn trin elfenau gwahaniaethol y bedydd Cristionogol. Nid ydyw y Dr. yn dweyd braidd ddim, yn yr erthygl hon, nad ydym yn hollol o'r un farn ag ef, gydag ychydig o eithriadau. Dylai y Dr. gofio y pethau hyn :

1. Nad ydoedd ffydd yn amod y bedyddiadau Iuddewig ; felly nid oes neb mor ffol a meddwl fod y golchiadau seremoniol hyny, a eilw y Dr. yn feddydiadau, o'r un natur ag ordinhad bendant Pen yr Eglwys dan oruchwyliaeth yr efengyl ; ac ni fuanai felly, hyd yn nod pe buasai y seremoni hono yn cael ei gweinyddu yn enw y Drindod.

2. Y dylai dyn pwylllog a diragfarn gofio, fod gwawr y boreu yn ddechreu y dydd hwnw, ac yn rhan o hono, ac hollol anwahanadwy oddiwrtho. Os "y *wawr* yn tori oedd bedydd Ioan," rhaid ei fod yn dechreu y dydd Cristionogol, neu oruchwyliaeth yr efengyl, yr hwn a berffeithir fel dydd goleu yn nhywyniad dysglaer Haul Cyfiawnder yn esgyniad Crist i'r nefoedd, a thywalltiad yr Ysbryd Glan o'r uchelder. Pe byddai Dr. Roberts yn dilyn llewyrchion y *wawr*, byddai gobaith y deuai o hyd i oleuni yr haul ryw dro ; ond tra byddo yn gwrthod y *wawr*, mae yn dewis aros yn llewyrch y lleuad Iuddewig, a ser y cysgodau, mewn nos rhy dywyll i allu gweled "*claddu gyda Christ*" yn fedydd Cristionogol.

3. Nad yw yn gydwedddol ag urddas Dr. dysgedig i wawdio cyhoeddiad crefyddol y Bedyddwyr, am yr unig reswm nad yw y cyhoeddiad hwnw yn

ffafrio ei fympwyon ofer a'i haeriadau disail ef, gan alw ei dysgeidiaeth Ysgrhythrol, syml a didwrf, yn "*belydrau gwanaid, saethol a phicellog* y WAWR." Ond dichon fod cydwybod y Doctor yn teimlo picellau argyhoeddiad yn ei aflonyddu oddiwrth saethiadau llewyrchion tanbaid y WAWR. Caled yw gwingo yn erbyn y symbylau.

4. Os yr ail-fedyddiwyd rhyw ddysgybllion yn Ephesus, gan Paul, profa hyny anghymwysder y deiliaid, ac nid amhriodoldeb yr ordinhad. Dywed y bobl hyny, na chawsant gymaint a chlywed a oes Ysbryd Glan; felly nid oeddent yn ddeiliaid cymwys bedydd Ioan, yr hwn a ddywedai wrth y bobl am gredu yn Nghrist Iesu, ac a dystiolaethai am fedydd yr Ysbryd Glan, i fod dan y tywalltiad ehelaeth o'r Ysbryd Glan dan yr etengyl. Gwyr pawb nad oedd y bobl hyn wedi eu bedyddio gan Ioan yn bersonol, eithr gan ryw un i fedydd Ioan, os y bedyddiwyd hwy o gwbl; ac yr oedd yr un hwnw mor ddwl a hwythau, pan yn eu bedyddio i fedydd Ioan, heb son am yr Ysbryd Glan wrthynt; felly nid oeddynt yn gymwys ddeiliaid bedydd; ac oblegid hyny y gwnaeth Paul waith mor ryfygus ag ail-fedyddio y bobl hyn, fel y mae y Bedyddwyr yn ail-fedyddio Mormon dychweledig, o herwydd nad oedd ei ffydd yn ei drochiad Mormonaidd yn iawn; ac fel y bedyddiant ddyn ar broffes o'i ffydd yn Nghrist, er iddo gael ei daenellu yn faban, o herwydd nad yw y daenell yn fath yn y byd o fedydd, ac nad yw baban yn ddeiliaid cymwys bedydd, oblegid nad oes ganddo fath yn y byd o ffydd. Y mae ail-fedyddiad dysgybllion Ephesus yn warant i'r Bedyddwyr ail-fedyddio pawb na fedyddiwyd yn iawn y tro cyntaf. Dyna y casgliad oddiwrth *argument* y Dr.

5. Ni ail-fedyddiwyd dysgybllion yr Arglwydd Iesu, er iddynt gael eu bedyddio gan Ioan, ac i fedydd Ioan, eithr rhoddes ein Harglwydd sanctaidd ei *sanction* iddo trwy ei waith yn golchi traed ei ddysgybllion, gan ddsygu iddynt nad oedd arnynt angen eu golchi dros eu holl gorph drachefn, gan eu

bod wedi eu golchi yn y bedydd. "Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Yr hwn a olchwyd nid rhaid iddo ond golchi ei draed, eithr y mae yn lân oll; ac yr ydych chiwi yn lân, eithr nid pawb oll." Ioan 13: 1—17. Pan mae ein Harglwydd yn sefydlu yr ordinhad o'r swper sanctaidd, y mae yn rhoddi ei arnoddiad (*sanction*) i'r ordinhad o fedydd, yr hon a sefydlwyd gan Ioan, ac a orchymynwyd yn bendant gan Grist, wedi iddo dderbyn enw; yr hwn nad oedd ganddo hyd nes ei adgyfodi o feirw.

Gallai Dr. Roberts ddeall nad sefydlu yr ordinhad o fedydd y mae Crist pan yn gorchymyn i'r apostolion ei weinyddu ar y crediniol; eithr yn awdurdodi yr apostolion i'w weinyddu ar bob credadyn, o bob cenedl o ddynion; gan ei ddwyn yn mlaen nid fel peth newydd a dyeithr i'r apostolion, ond fel peth adnabyddus o'r blaen, yr ymgynabuent ag ef er y pryd y gweinyddwyd ef gyntaf gan Ioan. Terfynau y deiliaid a eangwyd yn y comisiwn, ac nid ordinhad newydd a sefydlwyd; yna yr un, o ran natur a sylwedd, yw bedydd Ioan a bedydd yr apostolion. Nid oes dim gwahaniaeth sylweddol rhyngddynt; ac y mae *argument* y Dr. yn syrthio i'r llawr.

Yn y *Cyfaill* am Mehefin deil y Dr. i bwnio ar yr un peth, yr hyn a gredir gan y Bedyddwyr yn gyffredinol, fel nad yw yr erthygl aml-eiriog hon yn galw am ein sylw ond mewn un peth, sef, camsyniad y Dr. Dywed ef fod bedydd y Môr Coch yn engraifft neillduol o fedydd trwy daenelliad. Na, Dr. Roberts, nid oes ynddo engraifft o daenelliad na throchiad, nac o fedydd *llythyrenol* o gwbl. Bedydd *ffigyrol* hollol oedd bedydd y Môr Coch, heb unrhyw *act* o fedyddio *llythyrenol* yn perthyn iddo. (Gwel ein sylwadau arno yn y WAWR am Awst, 1878, a cheir goleuni.)

Yn y *Cyfaill* am Gorphenaf, nid yw y Dr. yn dyweyd ond ychydig iawn, er iddo siarad llawer. Ond yn yr ychydig a ddywed, anwiredd mawr ar y Dwyfol Ysbrydoliaeth yw hyn: "Dengys Hanes Ysbrydoledig yr Eglwys, yn

llyfr yr Actau, fod credinwyr a'u plant —'eu tylwyth'—'a'r eiddo oll'—yn cael eu bedyddio ganddynt,"—os yw y Dr. yn ceisio genym gredu nad oedd y plant hyny, y tylwyth hwnw, neu yr eiddo oll, yn credu. Nid am eu bod yn blant credinwyr yr oeddynt yn cael eu bedyddio, eithr am eu bod hwythau yn credu yn Nghrist, bob un y berson-ol. (Gwel ein sylwadau ar fedyddiad-âu teuluaid yr Hanes Sanctaidd, yn y WAWR am Rhagfyr, 1877, lle yr ym-drinir â'r teuluoedd a grybwyllir yn yr Actau.)

Brawddeg ddychrynlyd o haerllug yw hon o eiddo y Dr.: "Ond yn y bedydd Cristionogol, yr oedd credinwyr a'u plant, yn mhlith y cenedloedd, yn cael eu derbyn i mewn i eglwys y Testament Newydd, nid trwy oddefiad mwyach, ond trwy hawl, fel 'cyd-gorff, cyd-etifeddion, a chyd-gyfranogion o'i addewid ef yn Nghrist.'" Na, Dr. Roberts, nid oes hawl gan neb i freintiau na bendithion yr eglwys Gristionogol, ond perchenogion ffydd yn unig; yr hyn hefyd a gydnebydd Dr Roberts fel yr â yn mlaen. Plant i Dduw trwy ffydd yn Nghrist, ac nid plant di-ffydd rhieni crediniol, sydd i gael gwisgo Crist yn y bedydd, ac i fod yn had Abraham ysbrydol, ac etifeddion yn ol yr addewid. Gal. 3: 25—29. (Gwel ein sylwadau ar Actau 2: 39, 40, yn y WAWR am Rhagfyr, 1877, lle y profir tu hwnt i bob dadl, mai addewid am yr Ysbryd Glan, a maddeuant pechodau i'r edifeiriol a'r crediniol, yw "yr addewid i chwi ac i'ch plant," ac i bawb yn mhell a fyddo yn ufuddhau i'r efen-gyl, "cynifer ag a alwo ein Duw ni ato," ac nid addewid i blant di-ffydd credinwyr gael bod yn aelodau o'r eglwys Gristionogol ar sail ffydd eu rhieni.) Gwnaed Dr. Roberts gam a'r Troch-wyr, ond peidied a gwneyd cam â Petr, wrth geisio Ysgrhythroli defod ddynol.

Baich holl siarad y Dr. yn Erthygl XIII., yn y *Cyfaill* am Medi, yw ceisio dangos "cymwysder babanod credinwyr i fod yn ddeiliaid o'r ordinhad o fedydd, a'u cyfaddasrwydd i dderbyn y fendith a arwyddoed trwy weithrediad yr Ysbryd Glan." Cymwysder ar-

benig i fod yn ddeiliad bedydd yw, bod yn meddu ffydd yn Nghrist, fel yr awgryma Dr. Roberts; ac os yn meddu ffydd, y mae hyn yn gwneyd y person yn gyfaddas i dderbyn y fendith a arwyddoed, sef ail-enedigaeth, y'nghyd a'r bendithion cysylltiedig â hon, neu darddedig o honi, megys maddeuant pechodau, heddwch cydwybod, a phur-edigaeth y galon. I brofi fod plant credinwyr yn meddu y cymwysder a'r cyfaddasrwydd yna, cymer y Dr. yn yn ganiataol "fod yr Ysbryd Glan yn gweithredu mor wirioneddol ar enaid baban y crediniol, ag ar enaid dyn mewn oed, er nad ydym yn alluog i ddarganfod yr effeithiau, o ddiffyg dad-blygiad yn ei alluoedd corphorol." Dyna eiriau y Dr. Yr hyn yr ymdrecha y Dr. ddygu yw, fod baban yn credu, yn edifarhau, ac yn marw i bechod, ac yn derbyn maddeuant pechodau, mor wirioneddol a dyn mewn oed! Seilia y Dr. ei resymiad ar ddirgelwch y cwestiwn: Gan fod yr Ysbryd Glan yn gweithio yn ddirgel, a bod yr effeithiau yn anweledig i ni, fod yn rhaid ei fod yn gweithio yn y baban ffydd gweithrediad Duw. Nid yw, a ydyw yr arwyddion a'r profion fod y baban yn credu yn bod, neu nad ydynt yn bod, o'r un gwahaniaeth yn sefydliad y gosodiad; y mae pob baban rhieni crediniol yn credu! Profi yr haerriad yna sydd yn ddigon i benderfynu y pwnc yn ffafur bedydd babanod am byth. Mae Dr. Roberts yn bedyddio babanod y credinwyr am fod y babanod yn credu! Ni wél y Dr. un arwydd o'r fath beth arnynt; eithr y mae methu gweled yr un arwydd credu arnynt, yn brawf eu bod yn credu! Yr un ymresymiad a wnai y tro gyda golwg ar fabanod yr anghredinwyr. Y mae y rhai hyny yn credu, oblegid y mae absenoldeb yr arwydd o ffydd arnynt yn profi eu bod yn credu! Os ydynt yn credu, paham y gwrthodir bedyddio baban yn credu? Mae sylw y Dr. ar Ioan Fedyddiwr yn llamu yn nghroth ei fam, wrth gyfarchiad Mair, yn rhy ddwl i blant bychain ysgol Sul y Methodistiaid wneyd dim ag ef heblaw chwerthin am ei ben; ac yn rhy an-

weddaidd i'w ddadansoddi i synwrau benywod gwylaidd a pharchus; felly gadawn ef i'r Dr.

Nid mynych y gellir cyfarfod a'r fath grug o *nonsense* ag a geir yn yr erthygl dlawd hon o eiddo y Dr. yn y *Cyfaill* am Hydref. Y mae yn dychwelyd at yr ystori byth a hefyd, Had Abraham yn ddeiliaid y cyfamod Abrahamaidd, ac aelodau yr eglwys dan yr Hen Destament. Beia y Dr. y Bedyddwyr yn dost, am eu caledwch a'u creulondeb tuag at blant bychain, yn cau drws eglwys y fyddloniaid yn Nghrist Iesu yn eu herbyn, am nad ydynt yn gallu profesu eu ffydd yn Nghrist; a rhyfedda at y Bedyddwyr yn gallu coleddu "syniad mor galed am Geidwad dyn, a'i fod wedi cau allan blant y credinwyr." Mor farddonol y sieryd y Dr. am Iesu Grist yn dangos gwresawgrwydd nwyd ei natur dyner yn ei orchymyn mewn perthynas i fabanod y credinwyr, "Gadewch i blant bychain ddyfod ataf fi, ac na waherddwch hwyt; canys eiddo y cyfryw rai yw teyrnas nefoedd."—Rhyfedd mor greulon yw y Trochwyr, pan yn cau y babanod gwirion allan o freintiau yr eglwys! Carwn wybod papam mae Iesu Grist mor greulon wrth fabanod anghredinwyr, a'u cau allan o'r eglwys, a gadael i fabanod credinwyr gael y fath fraint? Beth sydd gan y babanod gwirion help fod eu rhieni yn anghrediniol? Beth yw y dylanwad anianyddol (un moesol nid all fod) sydd gan gyflwr ysbrydol y rhieni ar gyflwr ysbrydol eu babanod? Dwr dia y Dr. yn erwinol, fod y Bedyddwyr yn deall alegori Paul, am y ddau Destament, yn Gal. 4: 22—31, yn dysgu fod yr hen eglwys seremoniol, yn ei threfniadau a'i deiliaid, wedi ei bwrw allan am byth; a'r eglwys newydd ysbrydol, yn ei harterion a'i deiliaid, wedi ei chymeryd i mewn yn ei lle. Eto i gyd, dyna a ddysga Paul yn yr alegori. Geilw y Dr. ei hun, "*Yr Oracl o Gaergybi*," eto i gyd metha yn lân loew ag esbonio synwyr yr alegori i eistedd yn esmwyth ar synwyr moesol dynion pwylllog, diragfarn, ond ymchwilgar a meddylgar. A wyr y Dr. mai cysgodol oedd pob peth dan gyf-

amod Abraham, ond yn unig yr addewid? Cyfamod cysgodol oedd y cyfamod hwnw; bendithion cysgodol, a deiliaid cysgodol, oedd iddo. Eglwys gysgodol oedd yr eglwys hono, a phob peth a berthynai iddi; felly yr oedd i ddiflanu pan y deuai y sylwedd. Rhaid cael sylwedd *cysgod cnawdol* mewn *rhywbeth ysbrydol*. Plant Abraham yn naturiol, yn y cysgod, i'w sylweddoli yn had ysbrydol Abraham, yn y credinwyr, plant y ffydd, y rhai a gerddent lwybrau ffydd Abraham. Tad pawb a gredent yw Abraham, ac nid tad *plant* y rhai a gredent. Felly er holl helynt y Dr. Roberts i seilio hawl plant credinwyr i freintiau yr eglwys Gristionogol, ar gyfamod Abraham, y mae ei holl ad-eilad yn cwmpo, pan y cofir nad ydoedd cyfamod Abraham ond cysgod o gyfamod yr efengyl, na had Abraham ond cysgod o'r credinwyr dan yr efengyl, a neb arall.

HEN BREGETH.

Lawer o flynyddoedd yn ol yr oedd gweinidog nodedig yn fyw, yr hwn a bregethai lawer yn erbyn meddwdod. Tybiodd rhyw rai ei fod yn cyfeirio atynt hwy, ac nid oeddynt yn gwbl wrth eu bodd. Ryw bryd wedi hyn cyfarfu rhai o honynt y gweinidog tra yr oedd yn rhodio allan, a phenderfynasant wneuthur gwawd o hono. Mor fuan ag y daeth i fyny cyfarchodd pob un ef gyda, "Eich gwas, Syr." "Eich gwas, foneddigion," ebe y gweinidog. Gofynasant iddo a bregethasai efe lawer yn erbyn meddwdod yn ddiweddar. At-ebodd yntau iddo wneyd. Yna dywedasant fod ganddynt gymwynas i ofyn iddo, yr hyn, oedd, iddo bregethu iddynt, yn y fan hono, oddiar destyn a ddewisent hwy. Dadleuodd fod hyn yn ormes, y dylai pawb gael amser i ystyried cyn pregethu. Dywedasant hwythau na chymerent eu nacâu, fod yn rhaid iddo bregethu y mynyd hwnw, mewn ceubren oedd gerllaw, oddiwrth y gair "BRAG." Dechreuodd: "Fy ngharedigion, goddefwch i mi ofyn eich sylw manylaf. Dyn bychan yd-

wyf, wedi dyfod ar rybudd byr, i bregethu pregeth fer, oddiar destyn byr, i gynulleidfa fechan, mewn pwlpuad an-nheilwng. Garedigion, fy nhestyn ydyw *Brag*. Nis gallaf ei ranu yn frawddegau, am nad ydynt i'w cael; nac i eiriau, am nad oes ond un; rhaid i mi felly ei ranu yn llythyrenau, ac o'r rhai hyn y mae pedair yn fy nhestyn—B, R, A, G.

B—Sydd yn arwydd Barn am y peth a drinir.

R—Rhybudd.

A—Anogaeth.

G—Gocheliad.

Yn gyntaf, Barn am y peth a drinir. Y peth a drinir ydyw meddwdod, o dan yr enw *Brag*; ac am hyn barn pob awdwr, yn sanctaidd a chenedlig, ydyw hon: B—*Bir*; R—*Rhudd*; A—*A wna*; G—*Gant* o ddrygau. Hyn ydyw, B—*Brwnt*; R—*Ryfyg* yn; A—*Arwain* i; G—*Gosb*. Ei firwyth ydyw, B—*Brad*, R—*Rhyfel*, A—*Angen*, G—*Gwarth*; hyn yn y byd hwn; ond fy nyled ydyw rhoddi i chwi,

Yn ail, R—*Rhybudd*. Yn y byd a ddaw, bydd y meddwon mewn B—*Blinder*, R—*Rhwymau*, A—*Arswyd*, ac G—*Gwae* tragwyddol. Ond y mae genyf hefyd,

Yn drydydd, A—*Anogaeth*. Trwy adael fyrrdd y drwg, cewch enill, B—*Boddlondeb* cydwybod, R—*Rhyngu* bodd Duw, A—*Anwylddeb* carenydd, ac G—*Gogoniant* yn y nef. Ond rhaid i mi,

Yn olaf, roddi un G—*Gocheliad*. Gwylwch B—*Barhau* yn y, R—*Rhysedd* hwn; A—*Anaele* fydd y, G—*Gofid*. B—*Bellach*, fy ngharedigion, R—*Rhoddwch*, A—*Astudrwydd* at G—*Gymedrolder*. Y mae y meddwyn yn ddolur i bob rhinwedd, yn warth gwlad, yn ddinystrydd ei synwyr, yn ei yspeilio ei hun, yn gyfaill y dafarn, yn alar i'w wraig, yn drallod i'w blant, yn gwilydd iddo ei hun, ac yn wawd i'w gymydogion. Celwrn yn cerdded ydyw; tra y mae yn aflanach na'r anifail, ac yn debycach i anghenfil nag i ddyn."

Nid wyf yn hysbys o enw awdwr yr uchod.

Minersville, Pa. LEWIS E. JONES.

CREFYDD yn NGHYMRU ac AMERICA.

GAN Y PARCH. FRED. EVANS, D. D. (EDNYFED).

Gwyr pawb fod y Cymry yn genedl grefyddol, ac fel cenedl, y fwyaf grefyddol dan haul. Nid yw Cymry America ond babanod bychain yn ymyl eiddo Gwalia, mewn sêl grefyddol, yni eglwysig, a brwdfrydedd Cristionogol. Yma cysgoda ariangarwch y cyfan, fel nad oes gan Gristionogaeth ymarferol le digon eang i anadlu yn rhydd a rhywydd. Cynyrcha nodweddion neillduol pob oes ddylanwad neillduol ar ddysg, dawn a moes yr oes hono. Nid oes eisiau myfyr dwys er cael allan pa beth yw nodweddion neillduol y rhan hon o'r bedwaredd-ganrif-ar-bymtheg, a hawdd gwybod fod y nodweddion a berthynant i'r anianol a'r masnachol, yn perthyn hefyd i raddau helaeth iawn i'r eglwysig a'r crefyddol. Oes y *machinery* yw yr oes hon. Rhaid darganfod, dyfeisio a diwygio yn barhaus. Mae hyn yn eithaf da gyda golwg ar y byd anianyddol, ond mae yn niweidiol yn y byd crefyddol, canys y mae tuedd yn y darganfod i roddi heibio y datguddiad dwyfol yn ei symlrywydd; y y mae y dyfeisio yn tuedd i osod o'r neilldu waith aruchel ac anhebgorol angenrheidiol yr Ysbryd Glan, ac y mae y diwygio parhaus yn achlysur o gant a mwy o ffurfiau a ffsiynau y rhai a ddangosant blyf y golomen, ond calon y blaidd.

Sonia yr eglwys Gymreig yn America am *fynd yn y blaen*. Cofier hyn, fod gwir gynydd yr eglwys yn yr oes hon yn gynwysedig yn ei gwaith o *fynd yn ol* at y symlrywydd a nodweddai yr eglwys foreuol. Nid oes yr un wlad, mewn ystyr eglwysig, a ddengys gymaint o'r symlrywydd hwn a'r wlad a elwir Cymru. Nis gall Cristionogaeth fod yn elyn i gylchrediad llenyddiaeth iachus a meithrinol, ond y mae gan lenyddiaeth o natur neillduol anadl wenwynig, ac anadla farweidd-dra a chwsg dros y rhai a fuaddant fod yn esmwyth yn Seion. Nid oes arnaf ofn tystio yn erbyn yr holl newyddiaduron a gyhoeddir ar y Sul. Ynddynt y ceir

popbeth ond erthyglau crefyddol. Ca cerddoriaeth gongl i ddatgan ei gogoniant; rhoddir lle i gelfyddydwaith godi ei lef mewn mawl; ca chwareuon o bob math fantais i floeddio yn eu hud-gyryn; ond am Gristionogaeth cauir hi allan; ac er y gelwir y newyddiadur yn "*Sunday Chronicle*," eto ni chron-icilr dim ynddo a fydd o duedd i godi chwaeth, a dyrchafu serch y gweithiwr at yr hwn a deilynga bob calon, myf-yrddod pob meddwl, a chariad pob un. Dyma un rheswm dros ddfaterwch llawer o'r Cymry parth mynychu yr addoldy ar y Sul. Nid yw Cymru yn cael ei blino â'r fath bla gwenwynig; am hyny y mae yno awydd nerthol yn y trigolion i ymwneyd â gwaith y cy-segr ar "y dydd cyntaf o'r wythnos." Barna llawer Cymro yn y wlad hon, y bydd yn fwy llesiol iddo edrych dros golofnau y newyddiadur na gwranddo ar "rigwm" (?) Mr. Jones yn yr areithfa.

Yr ysbryd hwn sydd wedi bod yn foddion i greu yn America, yn mhlith hiliogaeth Gomer, yr ysbryd a elwir gan rai, "ysbryd crach feirniadaeth." O herwydd hyn nid yw y pregethu Cymreig yn cael ei le priodol. Iaith y pwlpud yn "Hen Wlad fy Nhadau" i'r pwlpud yn y wlad hon, yw, "Dring i fyny yma." Cofiwch, nid yn y *pregethu* yma y mae y bai, ac nid yn y *pregethu* yn Nghymru y mae y gogoniant tra rhagorol. Mae y gwahaniaeth i'w ganfod yn y *babl*. Yn Nghymru deil Aaron a Hur freichiau Moses i fyny; yma ca Moses wneyd fel y gwelo yn oreu, ac nid oes nac Aaron na Hur i syfrdanu ei feddwl na blino ei galon yn ei gylch. Cofiwch hefyd, nad wyf yn gwadu hawl y cyhoedd i feirniadu. Nid oes genyf air yn erbyn beirniadaeth ddynol a charedig, ond cas gan fy enaid grach-feirniadaeth. Mae gan ddyd synwrol berffaith hawl i feirniadu pregeth yn ogystal a thraethawd, os gwna y bregeth ymddangos yn nghwmni y traethawd, a chrefu yr un driniaeth. Sonir am *fwyd enaid*. Nid y newynog sydd yn beirniadu llun a maint y dorth, ond y gwr sydd lawn. Nid y pechadur edifeiriol, na'r sant ymroddgar a feirniadant sillebiaeth,

aceniaeth, ieithyddiaeth, a gwreiddioldeb y bregeth, ond yr hunan-gyfiawn yn mhlith pechaduriaid, a'r diog yn mhlith y saint. (?)

Mae yr olygfa a geir ar gynulleidfa yn Nghymru yn ysbrydoliaeth i'r pregethwr. Y mae yr olygfa yma ar ambell i adeg yn ddigon i greu casineb yn y pregethwr at ei genedl ei hun. Iaith y gynulleidfa yn Nghymru yw, "Pregetha yr efengyl, gwna dy oreu, a daiwn dy freichiau i fyny." Yr iaith yma yn aml iawn yw, "'Nawr gofala am dy iaith, bydd fanwl parth y gystrawen, rho draethawd byr ar bwnc gwyddonol; os gwnei hyn, tydi yw y dyn.'" Onid oes llawer i'w cael a ddywedant hyn? Ac onid yw hyn yn rhwystr ar ffordd pregethu Cymraeg yn y wlad hon? Credwyf fod hyn wrth wraidd yr anesmwythder parhau a ganfyddir yn y meusydd Cymreig. Sonia y Sais am *itching ears*, ac nid yw y fath glustiau yn gyfyngedig i blant Hengist. Mae yr ystia am bethau newydd wedi troi yn ystia am gyfnewidiad, fel na roddir galwad i'r rhan fwyaf o weinidogion mewn cylchoedd bychain ond pwysig, i wasanaethu yr eglwys ond am flwyddyn; a phan y daw y flwyddyn i fyny, bydd yn rhaid rhoddi galwad newydd, a rhydd hyn gyfe i bob Judas a Demas ac Alexander i ddangos eu hysbryd, i ddatgan eu barn, a gwneuthur yn hysbys eu *verdict*. Y mae hyn wedi, ac yn bod, yn felldith i achos y Gwardwr mewn amryw le-oedd.

Ni finir eglwysi Cymru â'r ysbryd aflan hwn, oblegid y mae sefydlogrwydd yn un o deithi neillduol Gwalia mewn ystyr grefyddol, ac y mae y sefydlogrwydd hwn yn cynyrchu dylanwad dymunol a nerthol ar yr eglwysi ac ar y weinidogaeth. Pell ydwyf o iselhau unrhyw un, yn mha gylch byn-ag y llafuria; eto nis gallaf lai na chondemnio yr ysbryd hwnw a ddaw i'r golwg yn fynych yn mhlith Cymry y wlad hon, sef datgan gyda chryn lawer o ymfrost eu bod hwy lawn cystal a'u gweinidog, ac nad oes eisiau mwy o gyflog arno ef nag sydd arnynt hwythau; eu bod hwy yn gofyn cystal

bwyd, dillad, a chysuron teuluaid. Y mae genyf barch calon i holl weithwyr y wlad hon; credwyf yn urddasolrwydd llafur; nid wyf erioed wedi edrych ond gyda pharch ar lafur; y mae genyf fwy o barch iddo nag sydd genyf i gyfalaf; eto y mae yr ysbryd a nodais yn gas-beth yn fy ngolwg, canys nid datganiad yw o onestrwydd; nid llef y gorthrymedig am gyfiawnder yw; nid gweddi y gwan am iawn ddyrchafiad yw; ond esboniad o feddwl cul, calon gybyddlyd, ac ysbryd hollol hunanol. Yn Nghymru dangosir mwy o barch i'r cenad er mwyn y genadwri, a dad-blygir mwy o diriondeb at y gwas er mwyn y Meistr.

Ymddengys i mi fod crefydd yn gafael yd yn fwy nerthol yn y bobl yn Nghymru nag yn y wlad hon. Yn y cyfarfodydd tafiant eu henaid i'r gwaith. Clywais lawer Cymro twym-galon a gonest yn cyfaddef nad oedd y wlad hon gystal gwlad i grefyddda ynddi a Gwyllt Walia. Paham y daw Cymry yma? Yr amcan penaf yw i wella eu hunain mewn ystyr dymorol. Pwy a gondemnia yr amcan hwn? Neb yn ei bwyll. Eto arweinia hyn at ddiaterwch eglwysig, oblegid y lle mwyaf bywiog mewn ystyr fasnachol yw y lle iddynt hwy. Mwy na thebyg nad oes yr un eglwys yn y lle heblaw y Babyddol. Gwn am ganoedd o Gymry yn yr Unol Dalaethau y rhai ydynt fel Lot ar y gwastadedd. Eu prif bwnc yw llwyddiant tymorol. Yn Nghymru yr oeddent yn llafurus yn yr eglwys; yma y maent yn feirw. Onid yw hyn yn wirionedd nas gellir ei amheu?

“A wado hyn aed a hi,
A gwaded i'r haul godi.”

Credwyf fod crefydd yn geidwedydd iaith. Mae hyn yn wirionedd eglur iawn mewn cysylltiad â'r iaith Gymraeg. Heb sêl grefyddol, heb yni duwiolfrydig, heb weithgarwch Cristionogol, rhaid yw i'r "iaith wen" drengu yn ein gwlad. Gwawried y dydd, a hyny yn fuan, pan yr ymysgwyd yr eglwysi Cymreig yn America o'r llwch, ac yr ymddangosant fel eu chwiorydd yn Nghymru, yn hoenus, bywiog, a llwyddianus.

CRIST YN GWYMP AC YN GYFODIAD I LAWER.

GAN Y PARCH. D. RHOSLYN DAVIES.

[Parhad.]

Byddai yn naturiol i ni ymofyn yma pa bethau oedd mewn golwg gan Siameon, pan y dywedai y byddai yn gwmp i lawer. Dichon mai un o'r pethau hyn oedd afreoleiddiwch a gwrthuni ymddangosiadol ei genedliad. Yr oedd ei genedliad gwrthiol a goruwch-naturiol yn beth newydd i'r byd. Llawer y mae anffyddwyr wedi ac yn wneyd ar dystiolaeth yr Ysgrythyrau parth cenedliad y Gwardwr. Cyfrifant hi yn chwedl wrthun ac afresymol. Ond byddai yn eithaf i'r cyfryw gofio fod pethau cyffelyb yn cael eu credu gan y byd drwy yr oesau. Er mai yr Iesu yw yr unig un a genedlwyd yn y drefn wyrthiol hon, eto nid meddylddrych newydd ydoedd. Ceir ef yn flug-chwedlau y Tartariaid, mewn ystorïau Indiaidd, ac am lu o forwynion gwryfol. Ymddengys, gan hyny, nad yw y peth mawr a wrthodir gan anffyddwyr, yn syniad mor ddy-eithr wedi'r cwbl. Gan y credir oddi-ar dystiolaeth dynion ffaeledig i beth mor ryfedd gymeryd lle, ai tybed, ynte, ei bod yn rhesymol anghredu tystiolaeth ddwyfol? Y mae y cyfryw a wrthodant y ffaith hon yn hanes ein Hiachawdwr yn euog o wneuthur Duw yn gelwyddog.

Peth arall yn mywyd Iesu Grist, ag sydd wedi rhoi bodolaeth i gynifer o wrthddadleuon, yw, y gwrthiau a gyflawnodd. Mynir nad yw gwrthiau ein Harglwydd ddim yn angen na ffrwyth hoded a hudoliaeth. Cyfeiriant at ei wrthiau fel campau hudolwr a swyngyfareddwr, a thystiant mai peth afresymol i'r eithaf fyddai derbyn fel gwirionedd y fath ffloregau gweigion. Eithr yr hyn sydd yn ein synu ni yw, fod dynion wedi rhoddi bodolaeth i anwireddau mor eithafol a haerllug, ac yna glynu wrthyn yn ngwynneb pob gwaradwydd, ac hyd angau, fel ag y gwnaeth yr apostolion a chofnodwyr

gwrthiau y Messiah. Y mae yn sicr ei fod yn beth afresymol meddwl y byddai i'r rhai hyn *feirw* dros yr hyn y *gwyddent* nad oedd ond twyll a gwegi. Y gwir am dano ydyw hyn, pe buasai celfyddyd a gwyddor yn esgor ychydig ganrifodd yn ol ar y gweithredoedd rhyfeddol a gyflawnir ganddynt yn y dyddiau hyn, byddai yn ofynol cael dylanwad goruwch-naturiol i ddwyn pobl y dyddiau hyny i'w derbyn fel pethau sylweddol; onide mynent gredu mai ffrwyth twyll a hoced fyddai y cwbl. Y mae cynydd gwybodaeth wedi bod yn ddirfawr er dyddiau ein Hiachawdwr. Y mae y meddyg cywraïn yn dwyn y cloff a'r methedig i gerdded yn ysgafndroed; y mae yn agor llygaid y dall a chlustiau y byddar. Yn gymaint ag fod dyfais ddynol yn medru cyflawni gweithredoedd mor glodadwy, a ddylem ni fod yn araf i gredu yn ngweithredoedd "y dyn a'r Duwdod ynddo'n trigo?" Rhaid mai cyflawni y gweithredoedd rhyfeddol hyn heb un math o gyfferiau neu foddion priodol at hyny sydd yn eu gwneyd mor synfawr ac mor anghredadwy. Oblegid os defnyddiai ein Harglwydd unrhyw gyfferiau, defnyddiai y pethau mwyaf annhebyg o wneyd lles, megys "poeri ar lawr, a gwneyd clai o'r poeryn," &c. O holl weithredoedd mawrion dynion, o Adda hyd yn awr, nid oes genym weithredoedd gwerth eu cymharu i weithredoedd Crist. Pa weithredoedd o eiddo dynion ellir eu cyffelybu i fwrw allan gythreuliaid, galw mab y weddw o Nain o'i arch yn fyw, a chodi Lazarus yn fyw ac iach o ddystawrwydd dwfn y bedd? Onid yw rhoddi llygaid i ddall o'i enedigaeth yn rhywbeth anfeidrol fwy nag a fedrodd neb arall ei wneyd? Gwir bob gair a lefarodd y dall hwnw pan y dywedodd, "Ni chlybuwyd erioed agoryd o neb lygaid un a anesid yn ddall; oni b'ai fod hwn o Dduw ni allai efe wneuthur dim." Y mae gweithredoedd nerthol Mab Duw wedi synu yr oesau, wedi gorthrechu y meddyliau goreu, ac wedi plygu pen-aethiaid pob oes mewn edmygedd wrth ei draed. Tra y mae enwau anffydd-

wyr yn pydru fel eu cyrph, y mae enw yr Iesu yn ymgodi yn uwch uwch bob dydd. Parhau i ddeffroi ac ysgwyd y cenedlaethau a wnelo. Credwn ni ynddo, a gweddiwn ar i'w arwydd fod yn godiad tragywyddol i bob un o honom.

Y fath berson pwysig oedd Iesu Grist! Y mae y brophwydoliaeth hon yn awgrymu fod yn gorwedd yn mynwes y baban ag oedd yn cael ei ddal gan Simeon ar ei freichiau, egwyddorion a fuasent yn ysgwyd y byd moesol i'w ganolbwynt—egwyddorion a fuasent yn ei gynhyrfu drwyddo draw hyd ddiwedd amser. Yr oedd y baban hwn i ddyfod allan a gwneyd i bob perchen enaid yn yr holl gyfanfyd i gyhoeddi ei hun mewn gair a gweithred naill ai yn elyn neu yn gyfaill iddo. Yr oedd yn penderfynu tynu llinell wahaniaethol rhwng cyfeillion a gwrthwynebwyr. Byddai efe yn adnabod gweniaeth a rhagrith o bell. Ofer fyddai ceisio ei hud-ddenu ef â geiriau teg. Byddai efe yn rhy fawr i dderbyn clod oddiar wefusau rhagrithiol, ac yn rhy gyfiawn i gael ei enill gan gywreïnrydd ymadrodd.

Geiriau rhyfedd oedd y rhai hyn i'w llefaru uwchben baban gwan, eiddil a diamddiffyn. Nid oedd yr un awgrym wedi ei roddi gan y baban ei hun fod y fath gyfarfyddiad o ragoriaethau ysplenydd a thragywyddol yn gorwedd yn guddiedig ynddo. Nid oedd hyd yn hyn yn adnabod ei aswy oddiwrth ei ddeheulaw. Nid oedd swm yr un gair o'i enau wedi bod yn adseinio eto yn awyr deneu Bethlehem. Yr oll oeddys wedi glywed hyd yn hyn oedd cri ei lais mwy'n a chwynfanus yn galw am sugn oddiar fron dyner ei fam. Nid oedd dim yn ei wynebpryd hardd a diniwed, nac yn ei lygad siriol, na'i wên serchog, ag oedd yn awgrymu i'r gradd lleiaf y byddai ar ol hyn yn arwydd y dywedid gan lawer yn ei erbyn. Ond meddai yr hen Simeon, "Wele hwn a osodwyd yn gwmp ac yn gyfodiad i lawer yn Israel, ac yn arwydd yr hwn y dywedir yn ei erbyn." Y mae rhyw ddyfodol rhyfedd o flaen hwn. Y mae gweithredoedd hwn i ragori ar wialen Moses, cleddyf Alex-

ander, gorchestion Cæsar, a gwrhydri Napoleon. Y mae i ddatguddio meddyliau llawer o galonau. Pâr i galonau holl feibion a merched dynion eraill naill ai i ymserchu ynddo neu i waeddi "Ymaith ag ef." Hyn hefyd a wnaeth efe, a hyny heb fod yn feddianol ar raddfa uchel, na safle o anrhydedd yn y byd—heb yr un senedd tu cefn iddo, na'r un fyddin gref at ei law. Ac fe ddeil y rhai hyn oll, ryw ddiwrnod, o flaen y bydysawd yn engreiffiau o'i allu, ei gyfiawnder, a'i awdurdod. Ond diolchwn iddo, y mae yn *gyfodiad* i lawer. O rifedi y llawer hyn y gwneler holl ddarllenwyr y *WAWR* ddysglaer. "Peth ofnadwy yw syrthio yn nwyllaw y Duw byw," ond gogoniant ac anrhydedd tragwyddol sydd yn canlyn syrthio mewn pryd wrth ei draed.

PRAWF TRI PHREGETHWYR.

GAN Y PARCH. R. M. RICHARDSON, DAWN, MO.

Dywedir fod y prawf canlynol wedi cymeryd lle mewn llys gwladol yn nhalaeth Missouri, pan nad oedd rhyddid crefyddol yn cael ei fwynhau fel yn y presenol. Am gywirdeb yr ystori, nid ydym yn gwybod dim, ond adroddwn hi fel y darlennasom hi mewn newyddiadur Seisonig yn y Dalaeth hon.

Ymddengys fod tri gweinidog wedi cael eu cymeryd i'r carchar ar y cyhuddiad o fod yn pregethu efengyl Crist. Cafodd y tri gwron efengylaidd eu dwyn o flaen y barnwr; a'r cyhuddwyr, hwythau, a ddaethant i dystio mai y rhai hyn oedd yn aflonyddu y byd. Yr oedd pob peth yn eithaf dealladwy, y profion yn eu herbyn yn eglur a di-amwys. Galwodd y *judge* arnynt yn bersonol, er eu holi yn fanwl. Wedi galw y cyntaf, gofynodd iddo,

"Ai pregethwr ydych chi?"

"Ië, syr," atebai y cyhuddiedig yn wrol.

"I ba gyfundeb crefyddol y perthynwch chi, syr?" ebai'r barnwr.

"Cristion ydwyf fi, syr," oedd yr ateb.

"Cristion!" ebai'r gwr, "pa beth a feddylwch wrth hyn? Onid yw pob pregethwr yn Gristionogion?"

"Ydynt, syr; ond yr wyf fi yn perthyn i'r cyfundeb hwnw a elwir yn Gristionogion, ac a gam-elwir yn fynych yn *Gambelliad*."

"Oh!" ebai'r barnwr, "yr ydych chi yn credu mewn bedyddio dynion er eu hail-eni, onid ydych?"

"Ydwyf, syr," ydoedd yr atebiad gwrol.

"Mr. *Sheriff*," ebe'r *Judge*, "gollyngwch y dyn hwn yn rhydd, mae yn hollol ddiniwed; cyhuddir ef o bregethu yr efengyl, ond nid oes sill o efengyl yn y stff a bregetha efe; nid yw amgen na chyhoeddi fflwbrî Alexander Campbell; rhyddhewch ef ar unwaith." Ac ymaith a'r *Campbellite*, yn llawen iawn o herwydd y dyfarniad dymunol a gafodd.

Yna galwyd yr ail bregethwr yn mlaen, a gofynodd y barnwr iddo yntau, "A ydych chi yn pregethwr, syr?"

"Wel, yr wyf yn pregethu ambell waith," meddai braidd yn gwynfanus.

"I ba enwad crefyddol y perthynwch chi?"

"Wesleyad ydwyf fi, Syr," oedd yr atebiad.

"A ydych chi yn credu mewn cwmp oddiwrth ras?" meddai y *judge*.

"Ydwyf, syr," ebai y truan cyhuddiedig.

"A ydych chi yn credu mewn taenellu dynion, yn lle eu trochi?"

"Wel, credwyf y gellir bedyddio dynion drwy eu taenellu."

"A ydych chi yn credu mewn taenellu babanod, syr?"

"Ydwyf, syr, yr wyf yn credu y dylid bedyddio babanod?"

"Nid oes sill o Ysgrythyr dros y fath ddefod," ebai'r barnwr yn ddigllawn. Mr. *Sheriff*, gollyngwch y dyn hwn yn rhydd; nid yw hwn eto yn euog o bregethu yr efengyl, oblegid yr efengyl yw y gwirionedd, ac nid oes gair o wirionedd yn yr hyn a ddysga y dyn hwn; rhoddwch ef yn rhydd; mae yn chweringar i'r eithaf, am eich bod yn cyhuddo dynion am beth mor ddibwys. Gadewch iddo fyned ar frys." Ac ym-

aith a'r brawd Wesleyaidd, heb deimlo fawr oddiwrth anfri y barnwr arno.

Daw y trydydd yn mlaen.

"Pa beth ydych chiwi, syr?" hawliai y barnwr.

"Wel, mae rhai pobl yn fy ngalw yn bregethwr," meddai yn wylaidd.

"Pa gyfenwad yw yr eiddoch chiwi, syr?"

"O, Bedyddiwr ydwyf fi, syr," meddai yn ddifrifol.

Ar hyn syrthiodd gwedd gwynebryd y barnwr, ac edrychai yn sobr a difrifol. Ar ol ychydig dywedai wrth y carcharor Bedyddiedig, "A ydych chiwi yn credu iachawdwriaeth yr enaid drwy ras Duw?"

"Ydwyf, syr," meddai y brawd yn benderfynol.

"A ydych chiwi yn dysgu mai trochi yw yr unig ddull Ysgrythyrol o fedyddio?"

"Dyna yw fy athrawiaeth," meddai y Bedyddiwr.

"Ac nid ydych yn bedyddio neb ond y rhai a broffesant ffydd yn Iesu Grist?"

"Dyna fy nghred a'm harferiad," meddai.

"Wel, fy nghyfaill," ebai'r barnwr yn ddifrifol, ofnwyf y bydd hi yn galed iawn arnoch chiwi; yr wyf yn gweled eich bod yn cael eich cyhuddo am bregethu yr efengyl, ac ymddengys i mi, yn ol eich cyfaddefiad eich hunan, eich bod yn euog o'r trosedd yna."

Gyda hyn edrychai y brawd Bedyddiedig yn lled ddifrifol, ond yn eithaf penderfynol. Ond ar unwaith dyma gyfreithiwr y Bedyddiwr yn neidio ar ei draed, gan ddywedyd, "Gyda chened eich anrhydedd, dymunwn ddweyd na phregethodd y dyn hwn erioed, syr; yr wyf wedi ei glywed yn amcanu, neu yn treio pregethu ganoedd o weithiau, ond dim ond treio ydoedd hi, syr."

"Felly," ebai'r barnwr, "Mr. *Sheriff*, discharge this man; nid am dreio pregethu y cyhuddir ef; nid oes gair o son am *effort* yn y cyhuddgwyn. Gadewch iddo fyned, syr; trowch ef yn rhydd, a gadewch iddo fyned y'ngylch ei fusnes. Yr wyf yn synu fod cyfreithiwr y Dalaeth yn aflonyddu ac yn

dianrhydeddu y llys gyda chyhuddiadau o'r fath hyn." Ymneillduodd y Bedyddiwr, gan benderfynu *treio* pregethu wedi hyn.

"Duw a amddiffyno y Dalaeth a'r Llys anrhydeddus hwn, o hyn hyd byth," ebai'r *sheriff*; a'r hyn ymunodd y tri phregethwr buddugol i waeddi yn uchel, o eigion calon, "Amen."

PWLPUD Y WAWR.

Y Cyflwm-Gamelod.

GAN Y PARCH. C. H. SPURGEON

Testyn—1 Bren. iv. 20—28.

Rhan II.

YN RHWYM O UFUDDHAU.

II. Ein hail benawd sydd rywbeth fel y cyntaf. Yr ydym yn sylwi fod pob dyn yn rhwym o weithredu yn ol ei ran. "Pob un ar ei ran."

1. Yr oedd y swyddogion yn rhwym o ufuddhau i'w gorchymynion; yn gyntaf, *o ran mater*. Yr oedd nifer o honynt i barotoi ychain pasgedig ar gyfer bwrrd Solomon, ac yr oedd eraill i ofalu fod y ceirw yn cael eu hela, a bod yr ehediaid yn cael eu pesgu i'r un dyben; tra yr oedd eraill wedi eu penodi i ddarparu haidd a gwellt ar gyfer y meirch a'r cyflwm-gamelod. Fel yr wyf wedi dweyd yn barod, pe buasent yn myned allan o'u lle—pe buasai y dyn oedd i barotoi haidd i'r meirch wedi ei roddi i'r cywion ieir, a phe buasai y swyddog ag oedd yn rhwym i hela y ceirw wedi treulio ei amser i gario y gwellt, buasai yno lawer o ddyrswch wedi cymeryd lle. Ac felly, fy mrawd anwyl, pan na wneuch chiwi yr hyn yr ydych yn ddiarnheul wedi cael eich bwriadu i'w wneuthur, ac ydych yn hollol alluog i'w wneyd, ond a fynwch gynyg at yr hyn sydd yn hollol uwchlaw eich cyrhaeddiadau, mae pob peth yn myned o chwith.

Anwyl gyfaill, a ydych wedi canfod allan beth ydych yn alluog i'w wneuthur—beth mae'r Arglwydd wedi eich

cynwyo i'w wneuthur, a pha beth y mae wedi eich bendithio yn y cyflawniad o hono? Yna cadwch ato, a gwnewch ef yn well, well, ac er pob peth peidio achwyn ar eich galwedigaeth. Peidiwch a gweled bai ar eraill ag y mae eu gwaith yn gwahaniaethu oddiwrth yr eiddoch chwi. Dylai pob un o honoch chwilio allan beth a allwch chwi wneyd, ac yna ceisio gan Dduw yr Ysbryd Glan eich cynorthwyo i wneyd *hunnw* hyd eithaf eich gallu, o gariad at Iesu.

2. Sylwch fel yr oedd gyda Solomon, fod "pob un ar ei ran," *gyda golwg ar fesur*; oblegid yr oedd yn rhaid i'r dyn a ofalai am luest lle yr oedd dwy fil o feirch, i anfon i fewn fwy o haid a gwellt na'r swyddog ag oedd i arolygu llest lai, o ddim mwy na phum' cant o feirch. Yr oedd y porthmon ag oedd wedi ei orchymyn i gyflenwi bwrdd Solomon ag ychain pasgedig, i anfon ychwaneg na'r hwn oedd i gyflenwi byrddau y swyddogion israddol.

Sylwer yn fanwl ar hyn, oblegid y mae rhai o honom yn rhwym i wneyd llawer mwy nag eraill. Y mae rhai o honom dan gyfrifoldebau trymion, ac os byddai i ni ddyweyd, "Ni wnaf fi fwy na rhywun arall, nid oes eisiau i mi orfeichio fy hun," byddem yn anghymwys i lenwi y safle y mae Duw wedi ein galw ni iddi. Anwyl gyfeillion, nid wyf yn ofni y bydd i neb o honoch wneuthur gormod dros Iesu Grist, ond dymunwn i chwi amcanu. Gwnewch gynyg, i weled a allwch fod yn rhy frwdfrydig, yn rhy hunan-berthol, yn rhy selog, neu yn rhy ymgysegriol. Mae yn resyn na fyddai y fath beth yn cael ei anturio. Nis adnabum neb erioed a fedrai gyhuddo ei hunan am y fath drosedd anaml. O, naddo; yr ydym oll yn teimlo fod yr oll a allwn wneyd, a mwy, yn cael ei deilyngu yn dda gan ein Meistr bendigaid, yr hwn a roddodd i ni ein rhan. Boed i chwi gofio *rheol cyfartaledd*. Os oes genych bum' talent, a'ch brawd ddim ond un, gallwch chwi wneyd cymaint ddwywaith ag a wna efe, ac eto syrthio yn tyr. Y mae efe yn ffydd-

lawn gyda ei gyfalaf bychan, ond mae eich cyfran chwi bum' gwaith cymaint, ac am hyn yr ydych ddwywaith gymaint yn fyr o'r hyn a ddysgwyllir oddiwrthych chwi. Mae llawer i forwyn yn rhoddi ei phedair ceiniog yn y casgliad, a phe byddai yr un cyfartaledd yn cael ei gario allan yn mhlith y rhai sydd yn gyfoethog, ni fyddai aur yn beth mor brin yn nhrysorfa yr Arglwydd. Gallai degwm fod yn ormod i rai, ond gallai haner fod yn rhy fach i arall. Bydded iddi fod, "Pob un yn ol ei ran," mewn mesur yn gystal ag mewn mater.

3. "Pob un yn ol ei ran," *i'w gymhwyso at le*; oblegid pe buasai gwas ag oedd i anfon i fewn haid i'r cyfflymgamelod i Jerusalem, wedi ei anfon i Joppa, neu pe buasai dyn Joppa wedi anfon ei borthiant i Jericho, buasai cryn drafferth a bloeddio yn nhai yr anifeiliaid; a phe buasai y cig eidion tew ar gyfer bwrdd Solomon pan yr atosai yn nhy anialwch Lebanon, wedi ei anfon drosodd i'w dy arall ar fynydd Seion, buasai y brenin yn cael ei fwrdd wedi ei arlwyio yn wael.

Mae rhai dynion nad ydynt yn fodd-lawn i wasanaethu Duw yn eu hiawn le; rhaid iddynt gael rhedeg ymaith haner can' milldir, neu gant, cyn y gallant weithio. A yw hyn yn iawn? Yr wyf yn cofio testyn bychan yn y Diarhebbion—"Gwr yn ymdaith o'i le ei hun, sydd yn debyg i aderyn yn cilio o'i nyth." Y mae cylch i bob seren sydd yn addurno y wybren, a glaswelltyn i bob gwllithyn sydd yn gloewi y ddol. O, na fyddai i bob un gadw ei let Llawer i ddyn wyf wedi ei adnabod yr hwn na wnaeth ddim hyd nes iddo ddyfod o hyd i'w le, ac yna bu iddo beri syndod i'w gyfeillion. Yr wyf yn ei chanfod felly gyda dynion ieuaic yn myned i'r weinidogaeth: ni lwyddodd brawd; mewn gwirionedd, bu yn fethiant hollol yn ei le cyntaf; ac eto pan agorodd Duw ddrws priodol iddo, gwnaeth ryfeddodau. Paham na fuasai yn llwyddo o'r blaen? Oblegid ei fod allan o'i le. Y peth goreu yn cael ei ddefnyddio at ddyben nad oedd wedi ei gyfaddasu iddo, nid yw ond yn unig

colled; a'r dyn goreu mewn lle na fyddo yn ei daro, a all yn ddiarwybod fod yn rhwystr i'r achos mae yn ei garu.

Deuwch o hyd i'ch lle, frawd da, a pheidiwch a bod mewn brys i symud. Efe yr hwn sydd yn cadw *store* mewn dwsin o drefydd, yn mhen *dwsin* o flynyddau a edrych yn ofer am *store* a'i ceidw ef. Y mae yr *ysbryd* i grwydro yn tueddu at dlodi. Y rhai hynny sydd yn awyddus i symud, oblegid y tybiant y gadawant eu holl drafferthion ar eu hol, ydynt yn twyllo eu hunain yn fawr, oblegid mae y rhai hyn i'w cael yn mhob man. Gallwch yn fuan fod mewn rhyw dribini, fel Jonah, yr hwn a dybiai y byddai pob peth yn dda ond iddo allu gochel treialon Ninesfeh, ond yr oedd efe wedi anghofio y trafferthion o fod mewn llong mewn ystorm. Nid wyf yn meddwl iddo byth wed'yn redeg ymaith i Tarsus; gwnaeth yn profiad ei foddioni, a gobeithwyf y bydd i chwi ddyysgu oddiwrth ei brofiad ef.

Na cheisiwch ddianc ymaith rhag eich cyfrifoldeb eich hun, canys os ceisiwch ddianc rhag gwaith caled eich Arglwydd, dymunwn i chwi gofio fod y môr yr un mor dymestlog yn awr ag erioed, a bod morfilod yn llai eu nifer yn awr nag yn nyddiau Jonah, ac heb fod yn agos mor debygol o gario dyn byw i'r lan. Cadwch eich lle: "Pob un ar ei ran."

4. Unwaith yn rhagor: yr oedd pob dyn i weithredu yn ol ei ran, *gyda golwg ar amser*; canys y mae y testyn yn siarad am "bob un yn ei fis." Os oedd dyn Ionawr wedi cymeryd gofal i ddarparu ar gyfer bwrdd Solomon yn Chwefror, beth fuasai wedi cymeryd lle? Yr oedd dyn ar gyfer Chwefror, a buasai dwy ddarpariaeth ar gyfer un mis, ond dim un ar gyfer wythnosau cyntaf y flwyddyn. Os gwnaethai swyddog Awst gadw yn ol hyd Medi yr ŷd ag yr oedd angen am dano ar y meirch a'r cyflym-gamelod yn Awst, beth wnaethai y creaduriaid tlawd yn ystod y mis hwnw? Tra y daethai yr yd, buasai yr anifeiliaid yn newynu.

Wrth wasanaethu Crist, y mae llawer

iawn mewn bod i fyny ag amser—bod yn brydlon mewn pob peth. Nid yfory, frawd; nid yfory, y mae hwnw yn ddiwrnod rhywun arall—heddyw yw y dydd i chwi. I fyny, a gwnewch waith y dydd. Mae rhyw enaid i gael ei enill at Grist, rhyw wirionedd i gael ei amddiffyn, neu gymwynas o garedigrwydd i gael ei gweinyddu, rhyw wedd sanctaidd i gael ei hoffrymu; ac y mae hyn i'w wneyd ar fyrder. Neu os byth y bydd haul yfory wedi codi, edrych dy fod wedi cario allan dy ran, oblegid y mae amser mewn perthynas i'r materion difrifol hyn yn fywyd. Yr ydym yn edmygu prydlondeb bob amser mewn personau o gyfrifoldeb. Os bydd ganddynt ryw ddyledswydd gyhoeddus i'w chyflawni, ni allwn oddef gweled dynion yn gadael materion ar ol. Os gwnaeth Iesu Grist "yn ebrwydd" y peth hyn ac arall, fel y mae Marc yn cymeryd gofal bob amser i'n hysbysu iddo wneyd, gadewch i ni efelychu ei brydlondeb, a gwasanaethu Duw heb ohiriadau y diogyn.

AMRYWIAETHAU.

DECHREUAD

Y FEIBL GYMDEITHAS FRYTANAIDD A
THRAMOR.

[Allan o'r "Gwasanaeth a wnaeth y Bedyddwyr i'r Byd," gan J. SPINTEH JAMES.]

"*Syr*—Y gosodiad diweddfaf oedd, 'Mai yn nghalon Bedyddwyr y cafodd y Feibl Gymdeithas Frytanaidd a Thramor ei bodolaeth. Yn nghyfarfod byth-gofiadwy pwyllgor Cymdeithas y Traethodau Crefyddol, ar y 7fed o Rhagfyr, 1803, pan ymddangosodd yr anfarwol Thomas Charles o'r Bala o flaen y pwyllgor i ersyn am ddwy fil o Feiblau i Gymry—'Os Beiblau i Gymru,' ebe y Parch. Joseph Hughes, gweinidog y Bedyddwyr yn Battersea, yr hwn oedd Ysgrifenydd y Gymdeithas, 'Os Beiblau i Gymru, Beiblau i bob gwlad dan haul!' A dyma fu dechreu-

ad y gymdeithas ag sydd o hyny hyd heddyw yn rhanu Beiblau wrth y mil-ignau i drigolion y ddaear.'

Y mae 'Cyrus'* yn gresynu uwchben y gosodiad hwn, gan ei alw 'yr haeriad mwyaf annyoddefol,' ac yn fy nghyhuddo o 'ladrata gogoniant cenedlaethol oddiar ddyngarwr mor enwog a Charles o'r Bala, er mwyn seboni plaid.' Yna y mae yn dyfynu pedwar o awdurdodau i geisio gwrthbrofi yr hyn a ddywedir uchod am Joseph Hughes, ac i dadogi i Charles o'r Bala yr anrhydedd o fod yn dad i'r gymdeithas o dan sylw. Mae ffordd bywyd yn rhyfedd. Ychydig fisoedd yn ol, galwyd arnaf yn ngholofnau yr *Herald* i amddiffyn cymeriad Charles o'r Bala yn erbyn yr enllib a geisid fwrw arno gan ddau o offeiriaid yr Eglwys Sefydledig; ond heddyw gelwir arnaf i amddiffyn y gwirionedd rhag tadogi i Charles o'r Bala anrhydedd na hawliodd efe erioed yn ei fywyd, ac na chyflwynir iddo ychwaith gan hanesiaeth gredadwy—sef bod yn dad y Feibl Gymdeithas Frytanaid a Thramor. Er mai pin dur sydd yn fy llaw, dymunwn i'm geiriau fod yn dyner, gan nad wyf yn ail i neb mewn edmygedd i gymeriad Mr. Charles, ac i'r gwasanaeth a wnaeth efe i'w wlad a'i genedl. Ond nid y ffordd i anrhydeddu Mr. Charles yw tadogi iddo glod a berthyn i bobl eraill. Y mae rhywbeth aruthraidd iawn yn y syniad bod Mr. Charles wedi myned o Gymru i fyny i Lundain at bwyllgor Gymdeithas y Traethodau Crefyddol, yr hon oedd ar y maes er's blynyddoedd yn gweithio yn rhagorol, ac wedi dysgu iddynt ar ei union y ffordd i ffurfio gymdeithas arall lawer gwell; yna yn

* "Cyrus" oedd enw a ddefnyddiai rhyw ohebydd yn yr *Herald Cymraeg*, wrth roddi adroddiad annheg o anerchiad a draddodasai Mr. James ar yr achlysur o osodiad careg sylfaen capel newydd i'r Bedyddwyr yn Mhen-y-groes, G. C., Hyd. 18, 1877. Y "Cyrus" hwn hefyd yn ddilynol a orfododd Mr. James i ysgrifenu cyfres o lythyrau amddiffynol i'r papyr hwnw. Argraffwyd yr anerchiad yn llyfryn gyda y teitl, "Y Gwasanaeth a wnaeth y Bedyddwyr i'r Byd, &c.;" ac o'r llyfryn hwn yr ydym yn awr yn dyfynu.—GOL.

dychwelyd adref at ei waith, a'r gymdeithas hono yn ymfurfio ac yn tyfu y modd nas gwyddai efe! Ond pe dywedid i Mr. Charles, yn ei ymdrech i gael Beiblau rhad i Gymru, gyfarfod, yn mhwyllgor Gymdeithas y Traethodau â chydweithwyr cydnaws, ac iddo wrth lefaru am angen Cymru enyn tân, a'r canlyniad fu i'r Feibl Gymdeithas gael ei ffurfio, ac i Gymru gael y blaenffurwyth o honi mewn 20,000 o Feiblau a 5000 o Destamentau, fe fuasai yn edrych yn naturiol a rhesymol. Dywed rhai bod hawl Mr. Charles i gael ei ystyried yn dad y Feibl Gymdeithas yn sylfaenedig ar y ffaith mai efe a gynyrchodd yr angen am dani yn Nghymru. Ond dylid cofio bod amryw eraill heblaw Mr. Charles yn llafurio yn Nghymru ar y pryd hwnw, ac wedi llafurio am lawer o flynyddoedd; dysgu y werin i ddarllen, trwy yr Ysgolion Sabbothol, a llawer o gyfryngau eraill; a bod dros 100,000 o gopiau o'r Ysgrythyrau wedi cael eu gwasgaru yn Nghymru er y flwyddyn 1718. Ond fel yr oedd yr ymdrechion crefyddol yn cynyddu, yr oedd yr angen am Air y Bywyd yn cael ei deimlo yn fwy. Nid oes dim yn newydd chwaith yn ngwaith Mr. Charles, er ei bod yn wir ganmoladwy ynddo, yn ceisio gan y cymdeithasau Seasonig ddwyn allan argraffiad Cymraeg o'r Ysgrythyrau, oblegid yr oedd eraill wedi ceisio ffafrau felly o'i flaen, ac wedi llwyddo, megys Griffith Jones, Llanddowror, yr hwn a gafodd gan y Gymdeithas er Lledaenu Gwybodaeth Gristionogol 12,000 o Feiblau Cymraeg, yn 1746, ac wedi hyn 10,000 yn 1752; a Dr. Thos. Llewelyn, yr hwn a gafodd 20,000 o Feiblau Cymraeg gan y Gymdeithas hono yn 1769. Ac yr oedd hefyd gymdeithasau Beiblaidd ar radd fechan wedi cael eu ffurfio er's blynyddoedd, megys Cymdeithas yr Ysgol Sabbothol, a sylfaenwyd yn 1785, er lledaenu yr Ysgrythyrau yn rhad trwy Loegr a Chymru; Cymdeithas Beiblau y Fyddin a'r Llynges, a sylfaenwyd yn 1792; a'r Feibl Gymdeithas Ffrancaeg, a sefydlwyd gan Morgan John Rhys ac eraill, yn 1792, er lledaenu yr Ysgryth-

yrau yn mhllith y Ffrancod, ond yr hon oblegid y Chwyldroad yn Ffrainc, a'r erledigaeth yn y wlad hon, a syrthiodd yn fethiant.

Nid dibrisio llafur Mr. Charles mewn unrhyw fodd yw yr amcan yn y sylwadau uchod, ond dangos nad yw y rhan y dywedir i Mr. Charles gymeryd yn ffurfiad y Feibl Gymdeithas, yn cynwys unrhyw "ddarganfyddiad," fel y myn Dr. Edwards, nac unrhyw egwyddor newydd yn y byd crefyddol. Ond gwyr pawb mai nodwedd gymeriadol, neu athrylith neillduol y Feibl Gymdeithas yw, ei bod yn ymdrechu rhoddi Gair Duw, heb nod nac esboniad, yn mhob iaith ar y ddaear, ac i bob cenedl o dan y nef; a'i bod wedi llwyddo i uno yr holl enwadau Cristionogol â'u gilydd i'r amcan hwnw; a thad y meddyldrych gogoneddus hwn, yn ol pob tystiolaeth ar y ddaear, yw Joseph Hughes, gweinidog y Bedyddwyr yn Battersea."

"HWDA Y DORTH."

Yn Pottsville, Pa., mewn cymanfa, flynyddau maith yn ol, yr oedd y Parch. William Owens, Pittsburgh, yn pregethu ar y wraig o Ganaan; wedi myned yn mlaen, ac yn hollol yn ysbryd ei bwnc, dywedai i'r wraig lwyddo yn ei chais—iddi ofyn am y briwsion, ond i'r Ceidwad roddi y dorth iddi. Ac yn ei frwdfrydedd, fel i ddangos y modd y bu, ac wrth ddarlunio yr Iesu yn rhoddi i'r wraig fwy na'i dysgwyliad, tafodd ei gadach gwyn i blith y bobl, gan ddweyd, "Hwda, y dorth." Gan fod hyn yn cael ei wneyd mor hynod naturiol, mewn ysbryd a thymherwresog yr addoliad, ac fel heb ei ragfeddwl o gwbl, cynyrchodd ddylanwad nid bychan ar y prydd.

EISIAU MWY O WEDDIO.

Ebai y Parch. David Evans, Wheatland, Pa., wrthym yn ddiweddar: "Yr oedd William Owens, Pittsburgh, a minau ryw dro yn myned gyda ein gil-

ydd ar fwrdd y bad, i gymanfa Pomeroy, O. Yn ddisymwth dyma fe yn dweyd wrthyf am eistedd i lawr gydag ef, fod ganddo rywbeth neillduol i siarad am dano. Yn'r, gan gymeryd ei bibell i ysmocio, dywedai, "Tyr'd, eiste' lawr fan yma, i mi gael dweyd wrthyf ti." "O'r goreu," meddwn, "gadewch i ni eistedd, ynte." "Yn awr," meddai, "dyma ni yn myned i'r Gymanfa, weli di; wel, yr ydym wedi bod yn parotoi erbyn y Gymanfa, wrth gwrs, ac am ein tipyn pregethau y mae pawb o honom yn meddwl. Ond wyddost ti lle mae y diffyg mawr gyda ni?" "Na wn i," meddwn inau. "Wel, eisiau gweddio mwy sydd arnom, yn sicr i ti; pe gwnaem hyn, caem lawer gwell Cymanfa."

WEDI METHU EU LLADD.

Mewn pregeth, boreu Sul, Ion. 25, 1880, wrth draethu am greulonderau erledigaethol, dywed Dr. Talmage, New York, fel hyn am y Bedyddwyr: "A ddarfu y *thumbscrew* ddinystrio y Bedyddwyr? Os gallasai chwerrhoniaid gwawdlyd, difriaeth, a bygythion, ddyfetha y bobl hyn, ni fuasai yr un o honynt yn aros heddyw. Y Parch. Leonard Bernkop, gweinidog y Bedyddwyr, a losgwyd yn Salzburg oblegid ei fod yn Fedyddiwr. Yn y mynyddau yr oedd yn marw dywedai, "Yr wyf wedi rhostio digon yr ochr yna, trowch fi drosodd yn awr; nid yw y tân yn poeni mewn cymhariaeth i'r gogoniant tragwyddol." Y Parch. Mr. James, Bedyddiwr, oblegid ei fod yn Fedyddiwr, a gludid ar glwyd haiarn-aidd o Newgate i Tyburn, a'i gorpu marw a roed yn grogedig ar ddrysau pyrth y ddinas, a'i ben a roddwyd i fyny gyferbyn a'r lle yr arferai bregethu. Y Parch. Obadiah Holmes, gweinidog i'r Bedyddwyr, oblegid ei fod yn Fedyddiwr, a fflangellwyd yn gyhoeddus, a dau ddyn a ddaethant ato i ysgwyd dwylaw a gawsant eu fflangellu, a'r meddyg a rwymai eu clwyfau a erlidiwyd fel troseddwr. Rhoddwyd pedwar cant o Fedyddwyr i

farwolaeth yn Flanders a Holland, oblegid eu bod yn Fedyddwyr. Yn Lloegr Newydd cafodd y Bedyddwyr eu herlid. Cawsant eu gyru allan o Boston, a phan yr anfonwyd deiseb i fyni i erfyn ar dynerwch ar eu rhan, cafodd y dynion a lawnodasant y ddeiseb eu dirywio; ac y mae yn fater o hanesiaeth eglwysig, pan y byddai i ddyn gael ei fedyddio trwy drochiad, ac ar ol i wythnosau fyned heibio, ac i'w farwolaeth ddygwydd, cawsai y gweinidog a weinyddai ei dafu i garchar a'i euog-farnu am lofruddiaeth. *Thumbscrews! Thumbscrews!* Pa mor agos y bu i erledigaeth ddinystrio yr eglwys Fedyddiedig? Wel, y cyfrifon diweddaf a welais o'r eglwys hono ydoedd, fod ganddynt ugain mil o eglwysi, ac yn nghylch dwy filiwn o aelodau."

HAELFRYDEDD NODEDIG.

Pan yn ddwy-flwydd-a thriugain oed mae y Gwir Anrhyd. Barch. James Fraser, D. D., Esgob Manchester, Lloegr, un o brif dalentau yr Eglwys Sefydledig, wedi priodi gydag Agnes Ellen Frances, boneddigus o deulu uchel a chyfrifol. Ar foreu diwrnod ei briodas, derbyniodd Mr. James Smith, Ysgrifenydd i'r *Manchester and Salford District Provident Society* archeb am 250 o bunau, cyfartal â \$1,250, oddiwrth yr Esgob. Yr oedd y llythyr a ddilynai yr archeb yn darllen fel hyn:—

"*Bishop's Court, Manchester,* }
Ionawr 14, 1880. }

Anwyl Mr. Smith—Yfory, pawb yn iach, bydd fy nydd priodas; ac yn nghanol fy nedwyddwch fy hun, dynunwyf nodi y diwrnod trwy ryw ymdrech i ychwanegu cysur eraill yn mys y rhai yr wyf yn byw. Nid wyf yn gwybod am un cyfrwng trwy ba un i gario allan fy nymunia i mor effeithiol ag ydyw y *District Provident Society*; ac os bydd i chwi, ei goruchwylydd, yn garedig i argymeryd i gyfranu droswyf fi y swm o 250 o bunau, am yr hyn yr ydwyf yn amgau archeb, yn

mhlith y tlawd haeddianol ac angenog, yn mhlwyfi Manchester a Salford, lleoedd, ymddengys, ag y mae llawer iawn o galedi yn bresenol, rhoddwch fi o dan rwymedigaeth. Ar ol cryn ystyriaeth, ni allaf feddwl am un ffordd well i ddangos fy mawrygiad o'r dyddordeb caredig mae pob dosbarth yn Manchester yn ei gymeryd mewn dygwyddiad ag sydd yn dwyn y fath gysylltiad a'm dedwyddwch, am yr hyn yr wyf yn neillduol ddiolchgar. Ydwyf yr eiddoch, anwyl Mr. Smith, yn ffyddlawn,
J., MANCHESTER."

Anfonodd yr Esgob hefyd archeb am haner cant o bunau i Ysgrifenydd y *Manchester Young Men's Christian Association*, i'w cyfranu mewn rhoddion cynorthwyol i bersonau a welsant ddyddiau gwell, ond a ydynt yn awr yn dyoddef yn dost oddiwrth sefyllfa isel masnach. Ar dderbyniad y newydd o'r briodas yn Manchester, canai clychau neuadd y dref a'r eglwys gad-eiriol yn orfoleddus, a chwareuai yr organydd yn yr eglwys gadeiriol ymdaith briodasol. Yr oedd yr haelfrydedd hwn yn berffaith gydunol a bywyd cyffredinol yr Esgob hwn. Ystyrir ef yn ddyn haelfrydig neillduol, tyner galon iawn wrth y tlawd. Apwyntwyd ef i'r Esgobaeth hon yn 1870. gan Mr. Gladstone, pan oedd ef yn Brif Weinidog. Cymerodd y briodas le ar y 15fed o Ionawr, yn eglwys St. Peter, Llundain, Deon Westminster Abbey yn gweinyddu.

YN FETHIANT.

Ystyrir fod ymweliad Mr. Parnell, M. P., ag America wedi troi yn hollol fethiant. Mae prif newyddiaduron New York a dinasoedd eraill yn ei gondemnio fel yn fwyhad ar anffodion yr Iwerddon, ac yn cyngori cyfeillion yr Iwerddon i'w brysuro allan o'r wlad mor fuan a dystaw a fo'n bosibl. Mae ei iaith ftyrniglawn a dirmygedig yn groes i chwaeth ein dinasyddion goreu. Y mae wedi ffraeo yn awr gyda ei fancwyr.

CYMHARU Y DRAUL.

Mae Ingersoll, yr areithiwr anffyddol nodedig, yn hoff o ddweyd yn erbyn y cyflogau a delir i weinidogion yr efengyl, a dywed lawer mewn dull gwawdlyd am y cyfanswm. Hona fod pregethwyr y wlad hon yn costio i'r bobl \$12,000,000 bob blwyddyn. Mae un o'r newyddiaduron blaenaf yn galw ei sylw yn benodol at y ffaith fod y fath gyfrifiadau yn cael eu gwneyd oreu wrth eu cymharu; ac y mae y papyr yn ei gymell i gymharu y draul o gynal y weinidogaeth gydag ystadegau eraill. Yn mhlith pethau dyddorol eraill, dywed, fod y cyfreithwyr yn costio oddeutu \$70,000,000, y troseddwy'r \$40,000,000, a gwirodydd \$60,000,000.

RHODD O GAN' MIL O DDOLERI.

Mae y *New York Herald* wedi cyfranu can' mil o ddoleri i gychwyn trysorfa at y caledi yn yr Iwerddon. Nid yw y rhodd hon ond rhan o'r hyn y mae y papyr hwn wedi ei wneyd dros yr Iwerddon. Mae wedi cael hysbysiaeth gyda y pellebyr, yn rhoi y manylion am sefyllfa yn nghylch dau gant a deg-a-thriugain o drefydd a phentrefydd, y rhai a enwir oll ar wahan, a'r rhai ydynt yn cynwys yn nghylch 250,000 o bersonau mewn angen am ymorth.

CYNULLEIDFA FECHAN.

Pregethodd y Parch. C. H. Spurgeon i bedwar-ar-ddeg o bersonau yn ei ystafelloedd ei hun yn Mentone, Ffrainc, lle yr aethai am wellad iechyd—efallai y gynulleidfa leiaf y pregethodd efe erioed iddi. Y testyn oedd, Iago 5: 11. "Chwi a glywsoch am amynedd Job, ac a welsoch ddiwedd yr Arglwydd; oblegid tosturiol iawn yw yr Arglwydd, a thrugarog." Ar ol rhagymadrodd cyffredinol ar amynedd Cristionogol, ymhelaethodd y pregethwr ar ddau ben:

1. *Nid yw bod yn amyneddgar yn rhinwedd, heb gael clywed am dano.*

2. *Nid yw bod yn amyneddgar yn rhinwedd afresymol.*

Yn niwedd ei bregeth dywedodd Mr. Spurgeon: "Hyd yn nod nyni, y rhai ydym yma y prydawn hwn ydym wedi clywed am amynedd Job. Mae yr holl oesau yn cael y dyn hwn fel dysgawdwr iddynt. Boed i ni oll gofio na wna trallod ein llesau os byddwn yn ei ddwyn yn ddiamynedd; os gwingwn yn erbyn y swmbwl, gwna ein niweidio; ond ni wna weithredu fel symbyliad priodol. Os gwrthryfelwn yn erbyn goruchwyliaeth Duw, gallwn droi ei feddyginiaeth yn wenwyn a mwyhan ein trallodau trwy wrthod eu dyoddef. Byddwch amyneddgar, byddwch amyneddgar, byddwch amyneddgar, a bydd i'r cwmwl du ddyferu cawod ddysglaer."

FFONODIO YR ESGOB.

Hysbysir am ardstiad penderfynol yn erbyn amlwreicaeth o ddinas y Llyn Halen. Ymddengys fod un o'r dinasyddion, o'r hwn Jones, (Cymar mae'n debyg,) yr hwn sydd wr un wraig, yn cael ei ystyried gan ei gyd-grefyddwyr o fod yn byw islaw egwyddorion ei gred; ac un diwrnod yn ddiweddar galwodd esgob corphorol ac urddasol heibio iddo i wrthdystio. Deallodd Mrs. Jones (Cymraes, mae'n debyg) gyda digllonedd, beth oedd amcan yr ymweliad esgobol, a chan ymaflyd mewn coes ysgub gref, a aeth i mewn i'r ystafell lle yr oedd yr ymddyddan yn myned yn mlaen. Yr oedd ei golgygon a'i hosgo mor fgythyliol fel y cymerodd yr esgob noddfa mewn rhedeg ymaith, a rhedai y wraig ar ol aflonyddwr yr heddwch teuluaidd i lawr yr heol, gan wneyd arwyddion o ryfel. Mae aml-wreiciaeth yn sarhad ar ddeddfau Duw a dyn, ac y mae yn foddlonrwydd canfod fod dynion na fedrir dylanwadu arnynt trwy resymau, ac ydynt yn ddi-ofn o gosb y gyfraith, yn awr a phryd arall yn cael eu rhoi mewn safleoedd chwerthinllyd. Mae llawer o ddynion nad oes dim ond chwerthin-wawd a ddichon greu cywilydd arnynt.

Y GENADAETH ETO.

Dywed y *Standard* yn mhellach:—
 “Mae genym waith mawr ar gyfer y ddau fis hyn. Yr oedd y cyfraniadau yn Ionawr yn galonogol. Hen weinidog yn Iowa, fel *executor* ar ei ewyllys ei hun, a anfonodd \$400 i gyfarfod ag angenrheidiau yr awr. Ysgrifena un heb gymaint a nodi y Dalaeth, neu roddi unrhyw awgrym am ei henw: “Gwelwch yn dda anfon y \$10 amgauedig at waith y brawd Clough. Yr wyf yn gweddio am iddynt gael eu dyblu wrth y miloedd er iachawdwr-iaeth eneidiau, ac adeiladu i fyny deyrnas Crist.” Gweinidog gyda y *Danes*, yn Minnesota, yr hwn a anfonasai \$55 oddiwrth ei eglwys, a deimlodd angenion ein cenadaethau tramor, ac a ofynodd i bob aelod, gyda eu plant, i roddi pum' cent yn ychwaneg. Rhoddasant bum' centiau, deg centiau, a doleri, ac anfona y gweinidog dedwydd \$28.30 i'w ychwanegu at y rhodd oedd yn barod yn haelfrydig. Boed i Minnesota ddilyn yr esiampl hon. Anfonodd eglwys fechan o *Swedes*, yn ngorllewin Iowa, \$40, a dygodd yr un llythyrgod \$4 oddiwrth yr eglwys Americanaidd agosaf. Anfona eglwys fechan o *Swedes* eto, aelodau pa un ydynt yn byw mewn tai tywyrch, yn ngorllewin Nebraska, \$18 gyda llythyr gwerthfawr; a dygodd yr un llythyrgod lythyr o'r rhan ddwyreiniol o'r un Dalaeth, yn dweyd nad allai yr eglwys roddi dim ychwaneg nag oedd ei haelodau wedi gyfranu yn barod at genadaethau tramor yn nghanol y Gymanfa. (Gwrandawer! nid oedd y casgliad yn y Gymanfa ond dolar a haner.)

Beth mae yr eglwys Cymreig yn myned i wneyd yn yr argyfwng hwn?

GALWAD NEILLDUOL!

Ysgrifena Mr. Murdock, Ysgrifenydd Gohebol y *Baptist Missionary Union*, i'r *Standard*, Chicago, un o brif bapyr-
 au yr enwad, Chwefror 12, fel y canlyn: “Dau fis yn unig o flwyddyn ar-
 ianol y *Baptist Missionary Union* sydd

yn aros, er nad oes ond ychydig ychwaneg na'r drydedd o dreulion y flwyddyn wedi darparu ar eu cyfer gan roddion yr eglwys ac unigolion. Mae yn rhaid i ni eto ddod o hyd i \$150,000, ac nid oes ond dau fis i wneyd hyn. Gallsid codi y swm hwn yn hawdd trwy gydweithrediad yr eglwys yn ein maes cartrefol, ar unrhyw Sabboth penodedig, heb niweidio un achos lleol neu gyffredinol yr enwad. Os rhydd yr eglwys un dydd at yr achos hwn cyn y Sabboth diweddaf yn mis Mawrth, bydd yr alwad wedi ei chyflenwi. A bydd i'r eglwys wneyd hyn os arweinia y gweinidogion yn y symudiad, nen wneyd y ffordd yn glir i'r peth gael ei wneyd. A gaiff hyn ei wneyd? Nid all fod un amheuaeth yn nghylch y posibilrwydd o fedru cyflawni y fath beth: yr unig ofyniad yw, a oes ewyllys i wneyd hyn?

Byddai methiant i wneyd hyn, yn yr amser hwn, yn dra niweidiol i lwyddiant ein cenadaethau. Arwydda hefyd anufudd-dod gwrthun i orchymyn Crist, yn gystal a difaterwch cywilyddus tuag at ei waith yn mhlith y paganiaid. Pa beth a wna efe â phobl y rhai nad ânt yn ol ei orchymyn, na dilyn pan y mae efe yn arwain? Pwy fydd yn awr o du yr Arglwydd? Pwy a ddaw i tyny i gynorthwyo yn erbyn y cadarn? Nid ydym yn cael ein galw i adgyweirio methiant; mae genym yn hytrach i atal galanastra yn nghanol llywyddiant rhyfeddol. Nid oes unrhyw alanastra mor warthus, neu mor niweidiol ag yw fforffedu frwythau buddugoliaeth, neu osod mewn perygl fendithion a brynyd trwy dywalltiad gwaed gwerthfawr. Erioed o'r blaen ni fu cyfrifoldeb mwy yn gorphwys ar ein gweinidogion a'n heglwys. Cynorthwyed yr Arglwydd hwynt i gyfodi a chyfartod ag ef mewn ysbryd teilwng o'i bobl achubedig.

Yr ydym yn dysgwyl am ateb.

J. N. MURDOCK, *Ysg. Gohebol*,
Missionary Union, Boston, }
Chwef. 4, 1880.

. Camsyniad o eiddo y cysodydd oedd gosod *British Missionary Union*, yn lle *Baptist, &c.*, yn rhifyn Chwefror.

ADOLYGIAD Y WASG

AWDL ar *Frwydr Maes Bosworth, trwy yr hon yr Adenillodd y Cymru Unben-aeth Ynys Prydain. Gan TYDAIN, sef ANEURIN FARD. Testyn y Gad-air yn Eisteddfod Llangollen, 1858.*

Ni fedrwn ollwng y cyfansoddiad rhagorol hwn o'n llaw, sydd yn llawysgrif ddestlus y bardd, heb i ni gymeryd y cyfleusdra hwn i ddweyd ychydig eiriau o'n barn am dano. Gwelwn yn fuan wrth ddarllen yn mlaen, fod yr awdwr yn ei elfen, yn chwareu ar dan-nau telyn yr awen, wrth ganu hanes cymeriad

"Ein cenedl, ac uniad—cangenau brigog
Yn ei chyff enwog."

Y mae darllen yr awdl yn peri i ni rywfodd, gan fel y darlunir y timestl-oedd y daeth y genedl trwyddynt o oes i oes, ac fel yn y diwedd y caed hi yn fuddugol yn Bosworth, feddwl am long fawreddog ar fordaith hirfaith, ac yn cyfarfod â drycinoedd gerwin, ond yn y diwedd yn dyfod yn ddiogel i fynwes porthladd tawel, a thrysorau gwerth-fawr yn ei cho'l. Yn y rhan gyntaf o'r awdl ceir golwg ar y genedl yn ei gogoniant cyntefig, cyn dyfodiad y Rhufeiniaid—uniondeb ei chyfreithiau—heddychlondeb ei hegwyddorion, gwladol a chrefyddol, hyd Cadwaladr, brenin olaf y Cymry—colli'r unben-aeth. Yn y cyfnod yna cawn mai

"Anian i wneyd daioni—oedd anian
Orddenol y Cimbri;
Gan arddel yr uchel Ri,
I'w ddilyn a'i addoli."

"Pagoniaid a gaid o gylch,
A'u hegwein dybiau ogylich."

"Ond i baganiaeth gau dybiau gweinion
A nwydau brwth ni ddenwyd y Brython."

"Beirdd, Ofyddion, a Derwyddon gaid i roddi
Haeddol gymeriad iddi - am dlysgiant,
O lwy'r borthiant, gwylia Ewrob wrthi"

"Er hyny ni chai rhinwedd—y doniawl
Brydeiniaid dangnefedd."

"Ond rhy ddrud yr oedd rhadau ein hynys
Wen anwyl a'i breiniau,
I'w rhoi oll dan ddrud iau
Yr estron yn ddirwystrau."

"Ow! dacw wenwynig chwerw hadau cynhen-
aeth,
Yn tagu blodau'n llwydd teg a'n hybleidiaeth.
E,wnai llawer Esau eu rhoi mewn llwyr rus-
aeth."

"A thrwy yr holl lwgr-wobrwyon
A hyll eiriau brad llawer bron,
Ni thynwyd o wythienau
Y gwyr fu'n eu hymgryfhau
Y gwaed brwd godai y braw
Yn-y gelyn i'w gwyliaw.
Caswallon pan gai sylu
Ar aml artog lldiog lu,
A Charadog un ochr ydoedd,
Ei thwr, ei nerth, a'i tharian oedd."

"Pwy un byw, pa awen bur,
Rydd werth ar fawredd Arthur?
Awdwr gwroldeb ydoedd,
Ac anadl ei genedl oedd."

Gwelwn nad gwiw i ni ddechreu dy-fynu. Dymunwn ddweyd yn y fan hon fod medrusrwydd dihafal y bardd, a'i nwyf cenedlaethol, a'i anian gydnaws-iol yn amlwg iawn yn y gân. Ymffurf-ia gwrthddrychau y farddoniaeth yn sylweddol ger ein bron fel yr arweinir ni rhagom. Ar drothwy yr ail ran cymer y bardd ei anadl, ac ardremia Bosworth megys o bell, ac ebai :

"Bosworth! mae d'enw yn bwysig—dros ben
I'r awen Gymroig;
Codaist ni o g'ledi gwlad
Neu lethiad cenedlaethig."

Dyma ni yn awr yn nghyfnod y tywys-ogion, i lawr hyd gwmp Llewelyn.

"Blaenori'r bobl yn wrawl,
Blaenori gan honi hawl;
Yn ddi-fraw ag ymchwyddon frou,
Wna'u hygar dywysogion."

"Ow! wele y llyw olaf, anwyl Llewelyn,
Is y tywod dulas, distawed y delyn."

Yn canlyn ceir ymgnion y genedl dan ormesiad Iorwerth I.—brwydrau y rhosynod—golwg ar gyflwr y wlad yn y brwydrau hyn—Richard III., trwy lof-ruddiaethau ac eondra digyffelyb, yn meddianu gorsedd Prydain—ei lywod-raeth ormesol—Henri Tudor—Iarll Ris-munt, yr etifedd olaf i'r goron o deulu Tudor, yn ffoadur yn Ffrainc—pender-fyniad ei uno ag Elizabeth y dywysog-es, merch Iorwerth IV., o deulu York—rhan y Cymry yn y gorchwyl—hwyl-iaid yr Iarll o Harflur—y Cymry a

Syr Rhys ab Thomas—ei dderbyniad yn Milford—anerchiad Syr Rhys—Es-gob Elwy—yr Iarll a Syr Rhys yn ar-wain eu byddinoedd hyd ffyrdd gwa-hanol—cynydd y byddinoedd—eu cyfarfyddiad yn yr Amwythig—eu bwr-iaid o fyned i Lundain—Rhisiart wedi sefydlu ei hun yn nghanolbarth y deyrnas, yn derbyn y newydd o'r par-otoadau yn ei erbyn—ei wys i ymfydd-ino—cyfarfyddiad y ddau lu yn Lei-cester.

MAES BOSWORTH.—Anerchiad Rhisi-
art i'w wyr—anerchiad Rhismwnt—y
gad—Duwies Rhyddid, a'i darluniad
o'r gad—Rhuthriad Rhisiart yn erbyn
yr Iarll—Lladd Syr William Brandon,
prif lumanwr Rismwnt—coroniad Har-
ri ar y maes—uniad y ddau rosyn, ac
adferiad yr unbenaeath Gymreig, a'r
effeithiau dilynol.

Mae y darluniad o'r frwydr yn wir
fawreddog ac ymerodrol; y mae swm
ac awch rhyfel yn mhob gair; y mae
yr ymgnion o'r ddwy ochr yn aruthr-
fawr.

“ Pruddhau y nodau dwysion oernadawl
Mae erch weryriad y march arwrawl,
Mae iasau ingoedd dan eu hymasangawl
Garnau'n chwaneu y dognau dygnawl.

Gerwin yw y waedd uwch echrus garneddau,
Gwelwon a huddawl gan waed gelaneddau,
Eu rhif arddengys chwareufwrdd angau,
Yn ei filain wae-dwrf hyllaf gyflawniadau.

Y marchogion yn daerion dorant
Eu gilydd a'u bwyellau'n ddiballiant,
Goruwch y waen eu heifr miniog wreichionant,
O ysbryd awwn! fel yr ysbardunant.”

Yn y man clywir,

“ Bloedd fuddugol, dreiddiol, draw,
Awyr ogyrch yn rhwygaw,
Ac arian sain udgyrn sydd
I gludaw hon trwy'r gwledydd.”

Dymunem weled yr awdl odidog
hon wedi ei hargraffu yn llyfryn. An-
mhosibl i ni, gan mor fychan ein gof-
od, i roddi ond drychfeddwl amher-
ffraith o geinion y cyfansoddiad. Rhaid
edrych ar bob rhan o'r gwaith y'nghyd
cyn y gellir cael iawn olwg arno. Bydd-
ai amlinelliad o'r awdl benigamp hon
yn gyfarwyddyd ardderchog i'r llenor
ieuanc Cymreig wrth fyfyrion hanes ei
genedl. Byddai yr arddull glasurol

geir ynddi yn faes dymunol iawn i
feirdd y pryddestau hirion, penrhydd,
i ddysgyblu tipyn ar eu hawen wyllt.
Byddai astudiaeth o gyfartaledd ei gwa-
hanol ranau, ac o'r dull graddol y mwy-
ha ei dyddordeb, ei hyni, a'i hysbryd-
oliaeth, yn gynllun ysplenydd i'r hwn
fo yn ddiffygiol mewn gallu i gysylltu
cyfansoddiad yn nghyd, a dwyn pob
adran i ateb un dyben mawr.

Barddoniaeth.

MERCH HERODIAS.

[BUDDUGOL.]

Merch Herodias anrasol—o deulu
Dialedd oedd hanol;
Dynes ffug gyda'u dawns ffol,
A'i hawydd yn annuwiol.

Swynodd, hi yrodd Herod—wael ei lw
I ladd Ioan hyglod;
Dwyn ei ben oedd nen ei nhod,
A'i dyben digydwibod.

IEUAN DWYFACH.

A LLEF UCHEL.

Drwy y lef wir gref ar y grog—uchel
Er achub yr euog,
Daw torf fawr o'r glasfawr glog
Yn deulu'r Oen dihalog.

Dell Roy, O.

LLYWARCH.

OW! MARY ANNE!

GAN MRS. MARGARET ROACH.

OW! Mary Anne, oedd lan ei gwedd,
Yn awr orwedda yn ei bedd!
Pan yn ymagor fel y wawr,
Machludo wnaeth ei haul i lawr.

Gadawodd briod mwyn, dinam,
A thri o blant i waeddu Mam;
Ymado wnaeth a'r byd a'i frad,
Gan fyn'd i'r nef o faen fy nbad.

Yr ie'ngaf oedd o'r teulu mawr,
A fu gan Trebor ar y llawr,
Ac am ei bod yr ie'ngaf un,
Mwy oedd ein trallod oll pryd hyn.

'Roedd dau o'i blaen hi wedi ffoi,
A rhai sydd hynach yn ymdroi;
Ond daw yr alwad ar ol hyn,
Rhaid pawb i fyned trwy y glyn.

Ei baban bychan hardd a chun
A fabwysiadais im' fy hun,
Ond Och, fy machgen bach a aeth
I orwedd yn ei wely caeth.

Fel hyn mae angeu'n tori lawr,
Ryw luoedd bob rhyw fynyd awr,
Nes cael y bach a'r mawr 'r un wedd
I dawel orphwys yn y bedd.

Mae buddugollaeth fawr ei braint
I fod ryw ddydd i bawb o'r saint,
Cânt godi'n gyntaf ar ei wedd,
A myn'd i mewn i'r nefol wledd,

I fyw a bod mewn pur fwynhad;
Ceir etifeddiaeth gan y Tad,
Fel na bydd cisiau arnynt mwy,
Ond moli'r Oen a'i farwol glwy'.

Dodgeville, Wis.

ESGYNIAD CRIST.

O waelod bedd newydd yr Arimathead
Esgynodd y Ceidwad, gan godi ei lef,
A mantell o harddwch, freninol am dano,
A'i wedd yn ddysgleiriach na phelydr y nef;
Cylfarchai'r chwiorydd, a'i lais fel yr arian,
Datguddiodd ei hunan, rhodd uffern mewn
braw,
Enillodd holl ysbail y tywysogaethau,
'R oedd nerth ac awdurdod yn rhwym yn ei
law.

I'w gerbyd breninol esgynodd er cychwyn
I ben yr Olewydd trwy'r cwmwl clauer wyn,
Rhodd brawf i'r dysgyblion cyn esgyn i'r nef-
oedd,
Mai fe oedd y gwr fu ar Galfari fryn;
Ar hyny mae'n edrych hardd wyneb y nefoedd,
Mewn rhwysg ymerodrol esgyna i'r lan,
Er dyfod i feddiant o'r orsedd enillodd —
Trwy farw yn aberth daeth Seion i'r lan.

Ac wrth iddo esgyn trwy fan ser y cread,
Pob seren a waeddai, Ha, daew y gwr
A roes im' fodolaeth a deddf yn y cychwyn,
I grogi'n llusernau uwch daear a dw'r;
Ac fel yr esgynai fe droai 'i olygon
Ar draws eang diroedd llywodraeth ei Dad,
Ymsonai a'i hunan, Y fi yw'r etifedd,
Enillais y cyfan drwy roddi fy ngwa'd.

Pob elfen sy'n talu gwarogaeth drwy anian,
Carpedau'r goleuni fel sidan main gwyn,
Ac yntau yn esgyn mewn agwedd fuddugol,
Ymdeithia yn eon yn amler ei rym.

O'r diwedd y ddinas a'i gorwych balasau,
A'r ifori gwyn oedd i'w olwg yn dlws,
A'r Iesu yn esgyn at ddor y pyrth nefol,
Gan floeddio, Yr Alpha sy'n curo y drws.

Ymagorwch chwi byrth, dyrchefwch eich pen-
Ymleded y dorau trag'wyddol i gyd, [au,
'Rwyf heddyw yn esgyn a phêr faln Calfaria,
Er cario dylanwad ar nefoedd a byd;
Ar hyny mae'r corau angylaidd yn canu,
A'r nefoedd yn gwenu wrth glywed eu llef,
Agorwch, arweiniwch y cadarn mewn rhyfel,
I feddiant o'r orsedd yn nghanol y nef.

Fel prif gamp athrylith y Duwddol ei hunan,
I seddfan dechulew ei Dad fel yr iawn,
Esgynodd mewn mawredd, mewn bri a gogon-
iant,

Fel oracl dwyfoldeb a phinacl pob dawn;
O'i gylch mae angylion a saint perffeithiedig,
A than eu gorfoledd yn dyblu y gân,
Gan roddi y goron ar ben yr enciniog,
Mae'n awr mewn man uchel i godi y gwân.

Bevier, Mo. SAMUEL CHESHIRE PIERCE.

Y MAES CENADOL.

SAN Y PARCH. W. F. DAVIES, NANTICOKE, PA.

Anwyl Ddarlleneydd—Dechreuwn y
mis hwn gyda gair byr eto am y Gym-
deithas Frytanaid, a mynediad Tho-
mas a Carey i'r India.

Gadawsom hwy ddau fis i yn awr ar
fwrdd y llong yn Ryde, Ynys Wight,
yn canu yn iach i'r brodyr, ac yn gwyn-
ebu yn galonog ar eu taith bell.

Wedi mordaith o bymtheg mil o fill-
diroedd, yr hon a gymerodd chwe' mis
i'w chyflawni, cafwyd yn y diwedd gil-
fach a glan iddi yn Calcutta. Glan-
iasant ar yr 11eg o Dachwedd, 1793,
oll yn iach, diogel a chalonog. Yr
oedd y brodyr yn Mhrydain, yn ystod
yr amser hwn, yn teimlo yn bryderus
iawn am danynt, ac yn dysgwyl yn
hiraethlon am air oddiwrthynt. Daeth
llythyron yn ol ar y 19eg o Orphenaf,
a mawr oedd eu llawenydd, eu bod oll
yn ddiogel. Cynwysai y llythyron
lawer o newyddion er eu cysur. Eto
nid hir y bu gofid cyn dod i'w rhan.

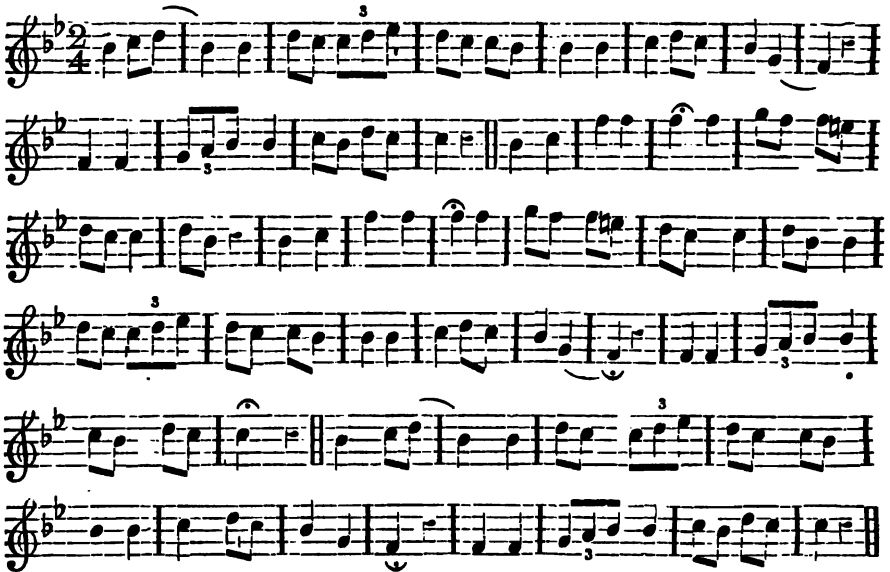
Buan iawn y treuliwyd yr oll oeddent wedi myned allan gyda hwynt, trwy i ddygwyddiadau annymunol ddod ar eu traws. Yn awr yr oedd Carey, ei wraig a'i deulu, mewn gwlad estronol, heb gyfaill na châr yn agos, wedi myned heb ddim, na gobaith am i ddim ddyfod o un man am amser maith. Yr oedd hyn yn galedi, ond nid digon caled i dori calon un fel Carey. Nid oedd croesau fel hyn ddim i'w ladd ef. Pe buasai dygwyddiadau annymunol yn ei orchfygu, buasai wedi ei lorio flynyddoedd cyn cyrhaedd India. Nid ei ddigaloni oedd pethau fel hyn, ond cyfranu nerth iddo fyned rhag blaen. Penderfynodd symud ei deulu o'r fan hono. Mynodd gwch bychan, ac aeth ddeugain milldir i'r dwyrain o Calcutta, i le o'r enw Dehatta. Yr oedd yn byw yno Sais o'r enw Charles Short, yr hwn ar ol hyny briododd chwaer i Mrs. Carey. Bu y boneddwr hwnw yn garedig iawn iddo ef a'i deulu yn eu cyfyngder mawr. Rhoddodd hyn brawf ychwanegol iddo fod y Duw oedd ef yn ei wasanaethu yn parhau i ofalu am dano. Cododd dy neu babell yno, a meddylodd am gymeryd tir a'i drin er cynaliaeth ei deulu; ond meddyliai y Nefoedd fel arall. Nid hir y bu yno cyn derbyn llythyr yn ei argymhell i Malda, i arolygu gwaith *indigo*. Derbyniodd Mr. Thomas llythyr cyffelyb, yr hwn oedd wedi aros yn Calcutta er enill bywoliaeth iddo ei hun trwy ei gelfyddyd. Credai Carey fod a fynai Duw â'r gwahoddiad; ac aeth yno. Nid oedd y symudiad hwn o'i eiddo yn cael ei gymeradwyo gan y rhai gartref, a theimlent yn arw ei fod wedi ei gymeryd. Ofnid ganddynt y buasai gofalon bydol yn lladd y sel genadol oedd yn ei enaid. Ond nid felly. Oblegid, yn ol ei ddydd lyfr, cawn fod y tân cenadol, y pryd hwn, yn llosgi yn gryfach nag y teimlodd ef erioed cyn hyny; a chawn ef yn ysgrifenu yn ol at y Gymdeithas oedd yn gofalu yn dyner am dano, yn hysbysu nad oedd arno eisiau ei gofal mwyach; ei fod a mantais ganddo i ofalu am dano ei hun. Dymunai am i'w frodyr hefyd i osod o'r neilldu y gyfran a arferent ddanfôn iddo ef,

er argraffu y Beibl yn y Bengalaeg. Ni fu yn alluog i gychwyn i Malda hyd Mai, 1794. Yn yr adeg hon teimlai ofid dwys yn herwydd diffyg cymdeithas Gristionogol. Yr oedd ynddo awydd angerddol am bregethu Crist i'r brodorion; ond ni fedrai eto ar eu hiaith. Blinid ef yn arw hefyd gan rai Prydeinwyr digrefydd oedd yno. Ceisient ei berswadio fod troedigaeth y paganiaid yn amhosibl, ac mai perffethrwydd ffolineb oedd ymgeisio at hyn. Er yn cael blinder gan y rhai hyn, eto teimlai i ufuddhau i Dduw yn fwy na gwranddo ar ddynion. Adnabyddai ef Dduw a'i allu yn rhy dda i roddi coel iddynt. Yr adeg hon ysgrifennodd yn ei ddydd-lyfr; "Fy holl obaith sydd yn Nuw; heb ei allu ef nis gellir achub un o'r Ewropiaid, a thrwy ei allu ef gwn y gellir achub yr Hindw."

Cyrhaeddodd Malda y 15fed o Mehefin. Yr oedd Mr. Thomas wedi dod yno i'w gyfarfod; ac O, mor felus ydoedd y gymdeithas grefyddol wedi bod am gymaint o fisoedd hebddi. Pregelthodd y dydd canlynol ddwy waith yn Saesneg. Ar ddiwedd y dydd dywedai wrth Mr. Thomas, "Yr wyf yn teimlo fel pe wedi fy rhyddhau o garchar; mae y gymdeithas heddyw i mi fel dyfroedd oerion i'r sychedig. Gwn fod gan Dduw ddybenion mawrion a grasol, neu ynte ni fyddai y rhwystrau yn cael eu symud oddiar ein ffordd fel hyn rhag blaen." Ysgrifennodd y ddau yn ol y pryd hwn i hysbysu y Gymdeithas nad oedd raid iddynt wrth ei chynorthwy mwyach, ac i'w hanog i gychwyn cymdeithas arall. Gwnaeth y brodyr eu cais. Dechreuasant un yn nghymydogoeth Sierra Leone, yn Affrica. Yn 1795, cychwynodd dau genad o Loegr tuag yno. Ond trwy annoethineb un o honynt, ac afiechyd y llall, trodd y symudiad allan yn fethiant.

Gadawn Carey a Thomas yn Malda. Cyn myned yn mhellach â'u hanes, rhoddwn yma dôn a arferid ei chanu gan y gynulleidfa gyntaf yn India. Cyfansoddwyd y penillion gwreiddiol gan Krishan Paul, y pagan cyntaf a ddychwelwyd yn India. Bydd i ni

ddweyd gair am y dyn rhyfedd hwn y dôn hon, rhoddwn yma un penill o'r
eto. Er rhoddi i'r darlennydd ryw cyfieithiad wnaed o honi gan un Mr.
suniad o'r emyn gwreiddiol a genid ar Lawson :

"O, faithful Friend, on thee I call,
By day, by night, my all in all ;
Thy name, sweet Jesus, brings relief,
And stays the sinner's grief."

Er mwyn y Cymro uniaith, wele gyf-
ieithiad o hono i'r Gymraeg :

"I ti daw'm llef, fy nghân ddiogoll,
Bob dydd, bob nos, fy oll yn oll ;
Dy enw hoff ddwg esmwythad,
A hedd i'r adyn gad."

**Y GYMDEITHAS GENADOL AMERICAN-
AIDD.**—Gan mai â'r Gymdeithas hon y
mae a fyno ein heglwysi yn fwyaf neill-
duol, barnwyf mai nid hollol ddiles
fyddai gair o hanes ei chychwyniad a'i
gweithrediadau.

Sefydlwyd y Gymdeithas hon yn
Philadelphia, yn y flwyddyn 1814. Yn
mhlith y rhai ddaeth yno er rhoddi cy-
chwyniad iddi, cawn enwau amryw o
Gymry parchus a galluog, megys y
Parch. Lewis Richards, Horatio Gates
Jones, D. D., tad y seneddwr o'r un
enw, sydd yn byw yn Philadelphia yn
bresenol, ac amrai eraill. Yr oedd 33
o oreuon yr enwad wedi dod yn nghyd.

Cafodd gychwyniad anrhydeddus ; ac,
fel pob peth bywiol arall, mae wedi
myned rhagddi, gan ychwanegu mewn
nerth a dylanwad ar ei gyrfa. Erbyn
heddyw saif yn rhes flaenaf y cymdeith-
asau cenadol. Mae prif swyddfa y
gymdeithas heddyw yn Boston, Mass.
Yn y flwyddyn gyntaf ni ddanfonwyd
ond dau genad i'r maes ; heddyw mae
ganddi 160 o genadon mewn gwahanol
diriogaethau, oll yn dwyn mawr sel
dros enw y Ceidwad, gogoniant Duw, a
lledaeniad y deyrnas nad yw o'r byd
hwn. Ar ddiwedd y flwyddyn y cy-
chwynodd i'w gyrfa, nid oedd ganddi
un pregethwr brodorol, dim un aelod
ar y maes paganaidd, dim un eglwys, na
neb wedi ei fedyddio. Heddyw mae
ganddi 990 o gynorthwyon brodorol,
mewn pregethwyr ac athrawon ; 80,863
o aelodau eglwysig, mewn 904 o eglwysi
gwahanol ; a bedyddiwyd y llynedd
18,000 gan ei chenadon. Yn y flwydd-
yn 1819, sef pum' mlynedd wedi cy-
chwyniad y gymdeithas, y bedyddiwyd
y cyntaf, sef Moung Nau. Dr. Judson
dduwiol, ymroddgar ac anfarwol, oedd

y gweinyddydd. O'r flwyddyn 1819 hyd ddiwedd 1879, mae 154,000 wedi eu dychwelyd trwy offerynoliaeth cenadon hon yn unig. Gwna y swm uchod ar gyfartaledd dros 2,500 o ddychweledigion yn flynyddol. Cofiw mai nid hyn yw holl waith y gymdeithas hon. Mae arian lawer yn cael eu gwario yn flynyddol mewn argraffu yr Ysgrhythrau a llyfrau crefyddol da eraill, i'w gwasgaru rhwng y bobl. Mae yn perthyn i'r Gymdeithas hon ddau goleg, un yn Burmah, a'r llall yn India. Pedair hefyd o athrofeydd Duwinyddol sydd yn perthyn iddi, er cymwysio pregethwyr brodorol i'r weinidogaeth, heblaw ysgolion cyffredin braidd yn mhob gorsaf genadol. Mae yn cynnal cenadon yn barhaus yn Burmah, India, Assam, Siam, China, Japan, Ffrainc, Germany, Prwssia, Switzerland, Hungary, Hanover, Sweden, Norway, Rwsia, Spaen, Groeg, ac y mae yn barod i ddanfôn cenad i Africa ond cael gafael arno. Yn 1878, gwariodd \$198,864.43 yn y gwahanol wledydd uchod. Heb son gair am y gwaith o argraffu, cynnal ysgolion, codi adeiladau newyddion, yr hyn fydd yn dwyn ffrwyth yn y dyfodol, yn ogystal ag yn bresenol; heb son am hyn, dychwelwyd enaid at Fab Duw am bob *tair dolar* a wariwyd gan y gymdeithas yn Teloogoo, India, y flwyddyn ddiweddfaf. Yn mha le yn America, neu unrhyw wlad Gristionogol arall, mae arian yn yr un cyfeiriad mor llwyddianus a bendithfawr. Dyblwch y swm uchod, i'e treblwch hi, a chostiodd pob enaid achubedig yn America y llynedd lawer mwy na hyny drachefn.

Mae blwyddyn arianol y gymdeithas hon bron ar ben; gwneir ei chyfrifon i fyny ddechreu Ebrill nesaf. I fyny hyd Ionawr 1, 1878, yr oedd y casgliadau ag oeddent wedi eu derbyn yn cyrhaedd y swm o \$80,028.58; ond erbyn Ion. 1, 1879, nid oedd i mewn ond \$59,516.66,—\$20,511.92 yn llai na'r flwyddyn flaenorol. Na atto Duw fod yr un o'n heglwysi Cymreig mewn rhan yn gyfrifol am y lleihad dirfawr hwn. Goddefer i mi gymell pob eglwys i feddwl yn ddirifol am hyn. Os

oes rhyw eglwysi heb wneyd dim at y gwaith da hwn hyd yma, ewch ati o ddirif, a hyny yn union. Hefyd, os oes gan rai o'r eglwysi ychydig arian at hyn mewn llaw, danfonwch hwy i mewn, mae Ebrill wrth y drws. Gwn bydd y brawd Spencer, 1420 Chestnut Street, Philadelphia, yn falch o'u cael.

—Mae yr holl genadon a aethant o'r wlad hon yn ddiweddar, i wahanol fanau, wedi tirio yn ddiangol, a dechreu ar eu gwaith. Hyderwn y bydd arddeliad dwyfol ar eu llafur, a mil myrdd yn dychwelyd drwy eu hofferynoliaeth.

—Diamheu na fu y maes cenadol erioed yn fwy calonogol nag y mae yn bresenol. Pawb o'r cenadon ag sydd wedi ysgrifenu adref y mis diweddfaf, y mae eu llythyron yn llawn o arwyddion cysurus, y gwaith yn myned rhag blaen, eu llafur yn llwyddo, paganiaid yn dychwelyd, llawer yn cael eu trochi mewn ffydd yn enw y Drindod sanctaidd, a gras Duw i'w weled yn amlwg ar yr holl gredinwyr.

HANESION CARTREFOL.

CYFARFOD CHWARTEROL

Bedyddwyr Ohio a Dwyreinarth Pennsylvania.

Cynaliwyd y cyfarfod uchod yn Niles, O., ar y 7fed a'r 8fed o Chwefror. Y brodyr Charles Jones, M. A., Coalburg, yn Llywydd, a Thomas Thomas, Sharon, yn Ysgrifynydd.

Cyfarfyddwyd am ddau o'r gloch, ddydd Sadwrn, i ymdrin â rhai pethau ag oeddynt yn dal perthynas ag eglwysi y cylch.

Pendersynwyd, Ein bod yn teimlo yn llawen i gyfarfod &r Parch. E. Bombay Edwards, India, ac yn ei roesawu ar ei ymweliad ag eglwysi y cylch.

Y peth nesaf fu dan sylw y cyfarfod oedd, y ddyled arosol ar gapel Niles.

Yn gymaint a bod y brawd Lazarus Mathias, Mineral Ridge, wedi cael ei atal ar ei daith gasglyddol, trwy afiech-

yd ei briod, Penderfynwyd, Ein bod yn neillduo brawd yn y weinidogaeth yn gynorthwyol i'r brawd Mathias, i gasglu y ddyled arosol ar y capel uchod, a'r brawd hwnw i gael ei dalu am ei waith yn gyfartal i'r gyflog y mae yn ei derbyn gan yr eglwys dan ei ofal.

Penderfynwyd, Ein bod yn neillduo y brawd Ed. Jenkins, Parisville, Ohio, fel un cymwys at y gorchwyl crybwyll-edig, os caniata yr eglwys barchus dan ei ofal ei ryddhau am y tymor angenrheidiol.

Penderfynwyd, Ein bod yn awdur-dodi y Llywydd a'r Ysgrifenydd i anfon llythyr at eglwys Parisville, i ofyn am ryddhau y brawd Jenkins am dymor, a bod gweinidogion y cylch yn ymrwymo i wasanaethu yr eglwys yn ei absenoldeb, yn ol fel bydd yr eglwys yn gwlam am hyny.

Penderfynwyd, Ein bod yn derbyn y brawd Ed. Jenkins, Parisville, i'n hundeb cymanfaol, ar sail y llythyr a dderbyniwyd o gymanfa Seisnig y Wyoming Valley.

Y brodyr a bregethasant yn y cyfarfodydd cyhoeddus oeddynt y rhai canlynol: D. Jones, diweddar o Gymru, Ed. Jenkins, Parisville; Thos. Thomas, Sharon; Allen J. Morton, Pittsburgh; James F. Richards, Church Hill; Thomas M. Mathews, Hubbard; Charles Jones, M. A., Coalburg; David Probert, Youngstown, a David Evans, Wheatland. Dechreuwyd y cyfarfodydd gan y brodyr canlynol: David C. Thomas, Niles; Chas. Jones, M. A., Coalburgh; E. Bombay Edwards, John Thomas, diweddar o Gymru, a James F. Richards, Church Hill.

Da genym allu dwyn tystiolaeth fod hwn yn un o'r cyfarfodydd mwyaf dymunol—heddwch a chariad yn blodeuo, a'r brodyr oll fel pe ar eu goreu yn traddodi gair y bywyd gyda nerth a dylanwad mawr. Gobeithio y bydd i effeithiau daionus ddilyn y cyfarfodydd, budreddi moesol i gael ei symud, Seion i gael ei hadfywio, a phechaduriaid i gael eu hachub.

Am 2 o'r gloch, y Sabboth, cawsom y fraint o wrando ar y brawd E. Bombay Edwards yn traddodi ei ddarlith

ragorol ar India. Digion yw dweyd, fod y ddarlith yn werth i'w gwranddo, a byddai yn lles i bob eglwys wneyd ymdrech i gael y brawd i'w plith i'w thraddodi. THOS. THOMAS, *Ysgr.*

YMADAWIAD GWEINIDOG.

Wedi gwasanaethu yr eglwys Fedyddiedig Gyntaf yn West Chester gyda chymeradwyaeth mawr, ac yn llwyddianus anarferol, ymgasglodd tyrfa fawr i wrando pregeth ymadawol y Parch. Alfred Harris. Yr oedd y dagrau a gollid yn brawf o'r anwydeb oedd yn ffyn rhwng y bugail a phobl ei ofal. Y mae wedi ymsefydlu yn weinidog ar y *Messiah Church*, yn ninas Philadelphia. Yr Arglwydd fo gydag ef, ac a lwyddo ei weinidogaeth yn ei faes newydd yn ninas y cariad brawdol.

PITSTON, PA.

Yr oedd yma ddau *Band of Hope* da, un perthynol i eglwys y Bedyddwyr, a'r llall i eglwys yr Annibynwyr; ond erbyn hyn mae y ddau wedi uno a'u gilydd yn *Band* mawreddog, ac yn cynnal eu cyfarfodydd ar ol yr ysgol bob Sabboth. Rhifa dros 200, a dygir ef yn mlaen drwy ganu, adrodd ac areithio, yr hyn sydd yn ei wneyd yn ddyddorol iawn. Mae y canu dan arweiniad y ddau gyfaill ieuainc Mri. George Lovell a Wm. M. Jones, y rhai ydynt yn wir ymdrechol, ac yn lleiswyr rhagorol, yn gystal ag yn feddianol ar chwaeth gerddorol uchel. Hefyd bachgen o'r iawn ryw yw Mr. John F. Reynolds, organydd y *Band*. Mae ef yn chwareuwr medrus, ac yn llenwi y swydd o organydd eglwys Fedyddiedig Pittston. Mae ffyddlondeb ac ymdrech y bechgyn hyn yn wir deilwng o efelychiad; a chredwyf fod y symudiad gogoneddus hwn yn cael rhy fychan o sylw gan yr eglwys yn gyffredinol; a hyderwn y cawn glywed yn fuan fod dirwest yn myned ar gynydd trwy wlad yn gyffredinol; a chredwyf pe bae y gweinidogion yn ymaffyd yn y gwaith o sefydlu Gobeithlu da yn eu heglwysi, y byddai yn fendith ac yn

lles, canys gallant wneuthur llawer o ddaioni gyda y bobl ieuainc. Prydnawn Sul, yr 8fed o'r mis diweddaf, cawsom anerchiad rhagorol gan y Parch Samuel Williams, Wilkesbarre, a dywedodd fod y *Band* hwn yn un o'r rhai mwyaf gobeithiol yn y Dyffryn, yn nghydag anogaeth i ni fyned rhag ein blaen. Yna cafwyd anerchiad byr a phwrpasol gan Mr. D. H. Evans, Lewisburgh, yr hwn oedd yn gwasanaethu yr eglwys y Sul crybwylledig. Cawsom ddwy bregeth alluog ganddo; ac y mae dyfodol llwyddianus i Mr. Evans, os caiff einioes ac iechyd; a'n gweddi yw mai felly y byddo. Yr eiddoch—*Jacob W. Evans.*

CYDNABYDDIAETH

O'r Casgliad at Eglwys Plymouth, Pa.

Mr. Gol.—A welwch chwi fod yn dda i roi ychydig o'ch gofod i gydnabod yn ddiolchgar y gwahanol eglwysi perthynol i'r Gymanfa hon am eu hael-frydigrwydd yn cyfranu tuag at ein cy-northwyo i dalu y ddyled oedd, ac eto sydd i raddau, yn aros ar ein capel. Bu ein gweinidog, y Parch. D. R. Jones, yn y lleoedd canlynol, a chafodd bob croesaw a charedigrwydd yn mhob man, a chaslodd fel y canlyn:

Taylorville	\$24 95
Hyde Park	49 80
Pittston	30 06
Nanticoke	13 95

Ond yn herwydd rhwystrau anorfod, methodd a myned yn mhellach, felly bu raid i ni apelio at rywrai eraill i gadw y casgliad yn myned; a thrwy ymdrech a charedigrwydd y brodyr canlynol, llwyddasom i gasglu yn rhai o'r eglwysi eraill fel y canlyn:

Yn Providence, trwy Mr. E. D. Jones	\$50 00
Johnstown, trwy Mr. Josiah Evans	14 70
Shenandoah, trwy Mr. Edwd. Capper	7 30

Cyfanswm

\$190 76
Felly trwy ein hymdrech gartref, a haelioni yr eglwysi, a charedigrwydd y

brodyr uchod, llwyddasom tu hwnt i'n dysgwyliad i symud ymaith ran fawr o'n dyled, yr hon oedd yn nechreu y flwyddyn 1879, yn \$3,275.50 Ond yn nechreu y fl. hon nid yw ond \$2000. Felly llwyddasom i dalu yn ystod y flwyddyn, \$1,275.50. Teimla yr eglwys yn wir ddiolchgar i bob un a gyfranodd y rhodd leiaf, ac yn neillduol y brodyr hyny a gyflwynasant eu hamser at y casglu. Yr eiddoch dros yr eglwys—*Peter Roberts, Ysg.*

DAWN, MO.

Mr. GOL.—Da genym eich hysbysu fod egwyddorion crefydd Crist yn cael eu derbyn a'u cofeidio yn barhaus yn y sefydliad paradwysaidd uchod. Mae agwedd lewyrchus yr eglwys Fedyddiedig yma yn wir ddymunol a chalonogol. Mae yma lwyddiant parhaus ar weinidogaeth y Parch. R. M. Richardson; ac er ei fod wedi dechreu ar ei bedwaredd flwyddyn yma, da genym hysbysu fod yr undeb rhyngddo ef a'r eglwys yn agosach ac yn anwylach nag erioed; a gwaith lled anhawdd fydd tori y cysylltiad bellach. Sabboth, Rhag. 7, 1879, cawsom y fraint o'i weled yn cydgladdu gyda Christ un ferch ieuanc ar broffes o'i fydd. Mae eraill eto wrth y drws Llwyddiant i'r gwirionedd, yw dymuniad,

DYSGYBL.

BRAIDWOOD, ILL.

Saif y lle hwn ryw 60 milldir i'r de-orllewin o Chicago. Anaml yr ydym ni yma yn cael clywed un o weinidogion y Bedyddwyr yn cyhoeddi yr efengyl. Mae yma lin yn mygu, er ei fod yn lled wanaidd. Y rheswm ei fod mor wan yw, nad oes yma neb yn ddigon medrus i ddefnyddio gordd y Gair i gael y cestyll i'r llawr; ond teimlwn fod y gwaith yn talu y ffordd i ni, ac nad yw ein llafur yn ofer er pan ail gychwynodd yr achos yma. Cawsom yr hyfrydwch o weled y brawd Egby, o Gardner, yn bedyddio un chwaer ar broffes o'i fydd yn Mab Duw, yn ngwydd tyrfa fawr o edrychwyr. Dydd Nadolig cawsom gyfarfod adroddiadol o'r radd flaenaf, y cyfaill E. Phillips yn llywyddu. Yr oedd plant yr ysgol Sul yn adrodd ac yn canu yn rhagorol, y cyfaill Isaac Edwards yn arweinydd y côr, ac yn chwarae yr organ. Yn yr hwyr yr oedd y ddadl "Y boreu cyn y Diluw" yn cael ei hadrodd gan saith o'r brodyr, a'r hen frawd Dafydd Lloyd yn sefyll yn lle Noah; ac yn wir yr oedd yr hen frawd yn ei actio yn bur dda. Yn ddiweddaf cawsom dôn gynulleidfaol ar y geiriau, "Dewch, dewch, o fawr i fan," ac aeth pawb nadref wedi cael eu llwyr foddloni,

a'u dymuniad am gael un cyffelyb eto yn suan. Mae y brodyr a'r chworydd wedi bod yn gweithio yn egniol er mwyn cael ychydig arian at baentio y capel. Cawsom *tea party* ar y 24ain o Ionawr, a chafwyd elw o \$142.30. Lled dda, onide? Yn awr fe wel y darllen ydd nad yw yr eglwys fechan hon wedi bod yn segur. Ein dymuniad yw am i ryw un ddyfod i'n plith i gyhoeddi-gair y bywyd.

CARWR LLWYDDIANT.

PARISVILLE, O.

MR. GOL.—A welwch chwi yn dda roddi lle yn y WAWR i mi gyflwyno fy niolchgarwch i bobl Iarville am eu caredigrwydd atom fel teulu? Yr wythnos ddiweddar yn Ionawr penderfynodd yr eglwys roddi i mi yr hyn a alwant *Donation*. Mae yn hen arferiad gan yr eglwys hon i roddi *Donation* bob blwyddyn i'w gweinidog, ac felly cadwasant yr arferiad yn fyw eleni eto.

Siomwyd ni i raddau gan y gwlaw mawr a'r mwd dwfn; ond er hyny daethant allan yn dda iawn ar hyd yr wythnos ganlynol i'r dydd apwyntiedig, a daethant a'u rhoddion haelionus gyda hwy, mewn blawd, cig eidion, a gwahanol fwydydd, at wasanaeth y teulu, y'nghyd a pheth arian. Hefyd ymwelodd adran o'r bobl ieuanc â'n pabell, ac wedi treulio ychydig oriau llawen a dyddorus, ymadwasant, gan adael eu rhoddion arianol i ni fel datganiad o'u hewyllys da tuag atom. Hefyd ymwelodd rhai cyfeillion eraill â ni o ardal Palmyra, a'u rhoddion yn fwydydd a defnyddiau dillad. Ac yn sydyn, ben boreu, daeth cyfaill i'n ty, (sef un o'r gwrandawyr,) a chyflwynodd ddau ddarn o aur, un i mi, a'r llall i Mrs. Jenkins, fel rhoddion neillduol er cofio am dano, yr hyn a wnawn yn barchus, nid er mwyn y ddau ddarn aur, ond er mwyn yr egwyddor a'u rhoiodd. Nid oes genym yn awr ond cyd ddiolch iddynt oll am eu teimladau da, yn eu rhoddion gwerthfawr; a Duw'r heddwch a'u bendithio oll, yw gwir dymuniad eu hufudd wasanaethwr yn y gwirionedd. Pob llwydd i'r WAWR a'i golygydd.

Chwef. 5, 1880.

EDWARD JENKINS.

SYMUDIAD GWEINIDOG.

Dymuna y Parch. W. R. Jones hysbysu ei gyfeillion a phawb y perthyn iddynt wybod, ei fod, o herwydd y *strike* hir-barhaol, &c., yn amgylchoedd Massilon, Ohio, wedi symud yn ol i'w hen gartref, yn Houtzdale, Clearfield Co., Pa., fel y gall ei gyfeillion wybod pa fodd i gyfeirio eu llythyrau ato

BEDYDDIWD—

Yn Wilkesbarre, Chwef. 1, cawsom y fraint o fedyddio Solomon a Leah Par-

ry, plant y brawd Joseph Parry, o Up per Lehigh. Amser yn ol bedyddias om ddwy eraill o'i ferched. Dyddor ol gweled y cysylltiadau teuluaidd yr cael eu *cysegru gan ras Duw*. Y mae Solomon yn ddyu ieuanc tra addawol. Gwnaeth yr Arglwydd bethau mawrion yn nheulu y brawd Parry, a diau fod ei galon yn llawen am hyn.

PRIODWYD—

Ion. 24, 1880, gan y Parch. E. Edwards, Wilkesbarre, Mr. William Griffiths a Miss Sophia Rees.

Yn Sharon, Pa., Chwef. 1, 1880, gan y Parch. D. Evans, Wheatland, Mr. Samuel Jones a Mrs. Hannah Jones; y ddau o Niles, Ohio

Yn Parisville, O., Chwef. 14, 1880, yn nhy tad y briodasferch, gan y Parch. Edward Jenkins, Mr. J. W. Williams a Miss Serine Dobbs, y priodfab o Palmyra, a'r briodasferch o Parisville.

Yn Providence, Pa., Chwef. 3, 1880, gan y Parch. J. P. Harris, Mr. Lewis J. Williams a Miss Sarah Evans, oll o Providence.

I Lewis a'i fân lawen—dedwyddyd

Doed iddynt trwy'r ddolen;

I'w asen barch (ei hiesin ben—pura'

O rhoed i'w Sarah ei eiraid seren.

IEUAN DDU.

BU FARW—

Yn ddiweddar, yn Sharon, Pa., bu farw David Burn, mab i Thomas Burn a'i briod, yn ymyl bod yn chwe' mlwydd a phum' mis oed. Bu farw yn hynod sydyn ac annysgwyladwy. Ymddangosai y nos cyn ei farwolaeth mor iach a bywiog ag erioed; ond ryw amser yn y boreu dechreuodd glafychu, a bu farw mewn ychydig oriau. Dywedai y meddyg iddo farw o'r *convulsions*. Claddwyd ei ran farwol yn y cemetery yn ymyl y dref. Gweinyddwyd gan yr ysgrifenydd a'r brawd David Evans, Wheatland. Cafwyd anerchiad hynod effeithiol a phwrpasol gan y brawd Evans ar yr achlysur. Mae yr amgylchiad chwerw wedi gadael argraff ddwys ar feddwl y rhieni galarus. Bydded iddynt ymdawelu dan yr oruchwyliaeth, ac ymdrechu paratoi i gael cydgyfarfod mewn gwlad sydd well.

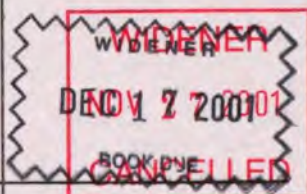
THOS. THOMAS.

— Mae gan Massachusetts 5,730 e ysgolion, gyda 310,000 o ysgolheigion, ac 8,500 o athrawon; ar yr ysgolion hyn mae yn treulio bob blwyddyn 5,000,000.

The borrower must return this item on or before the last date stamped below. If another user places a recall for this item, the borrower will be notified of the need for an earlier return.

*Non-receipt of overdue notices does **not** exempt the borrower from overdue fines.*

**Harvard College Widener Library
Cambridge, MA 02138 617-495-2413**

Please handle with care.
Thank you for helping to preserve
library collections at Harvard.

